6
6-d
48

6
3 N
2

C.44.a

REGINÆ ELOQVENTIÆ PALATIVM.

SIVE

EXERCITATIONES ORATORIÆ.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

CARMELITANI SCALZI DI S. MARIA DELLA SCALA

S. Maria de Scala

LVTETIÆ PARISIORVM *Sumptibus Viduarum* NICOLAI BVON et IOANNIS CAMVSAT & CLAVDII SONNII. MDCXLI. *Cum Priuilegio R.*

LVDOVICVS BORBONIVS

ENGVIENNENSIVM DVX;

AMANTISSIMO FRATRI SVO

ARMANDO BORBONIO

PRINCIPI DE CONTY.

S. V.

Habes hîc munus inuſitatum quidem à Principe, ſed à Fratre charum, idémque conueniens omninò meæ erga te beneuolentiæ ſingulari. Vndè enim, ſi dando profiteri voluerit amorem Frater, donum aut illuſtrius poſſit, aut op-

portunius, quàm ab Eloquentiæ theſauro mutuari? Nempe quod ex ingenio ducimus noſtri portio quædam eſt, pignúſque obligatæ fidei eò pretioſius, quòd illud decerpat beneficus à ſemetipſo; eò ſignificandæ beneuolentiæ magis idoneum, quòd: vt natum eſt in amante; ita nobiliſſimæ ſigna cognationis habet expreſſa: quod autem accipimus à fortuna nil niſi lenocinium fraudis, & ementitus quidam fulgor eſt, qui imprudentium oculos ſua luce perſtringit. Et verò quidquid illa in me largiter atque effusè de caducis iſtis contulit, aſpernor ipſe prorſus: quod vbi conditionem originis ſpectauero, ſordidum: Vbi facilitatem acquirendi, leue: vbi breuitatem vſuræ, caducum atque euanidum habebitur. Non ita de fœtibus ingenii ſentire oportet, quos originis di-

gnitas nobiles, charos pariendi labor efficit, nouitas atque recens pulchritudo, pretioſos. Quod accipitur à Fortuna traducitur ex vna ætate continenter in aliam, & per maiorum manus longa vectura ad nos vſque defertur, atque eatenùs noſtrum eſt, quatenùs extrémis digitis præteruolans attingitur. At cum partum ingenii tribuimus, noſtrum offerimus, iſque verè amare cenſendus eſt, qui ex intimo animi ſenſu delibat puriſſimas cogitationes, ex iis contextum efficit, ex iis opus, volumen, munus. Sic enim traditur animus ipſe admirabili arte mutatus, & conflatus in donum, atque in amici manibus ſinúque ſuauiſſimè conquieſcit.

Atque hûc ego reſpexi potiſſimum, cùm hunc tibi librum inſcribere ſtatui, vt amicitiam noſtram, eo vinculo obliga-

BIBLIOTECA NAZ. VITT. E.

rem, quod neque vlla vi, aut neſario conatu frangeretur, neque iniuria temporis interiret. Et quia nihil ſtabile magis ac permanens hominis ingenio, ex eo catenam finxi, quæ cohærentes communione ſanguinis animos arctius contineret.

Digna planè eſt immortalitate noſtra Principum amicitia; ſed enim efficere vt illa vigeat quamdiu Principes viuunt, difficilis eſt operæ, vt poſt obitum etiam perſeueret, admirabilis eſt ac diuinæ. Vides tamen prouiſum à me, vt noſtra permaneat, cuius vinculum immortale confecerim. Tranſibit ad poſteros, cum hoc volumine, noſter amor, & literarum beneficio vindicatus ab interitu in commutabilium fortunarum cineribus triumphabit, & quæ mors ampliſsimas opes deprædabitur, quæ titulos & cætera nobi-

litatis

litatis inſignia deteret, venerabitur hoc volumen, atque in media ſtrage temperans, & religioſa non audebit amicitiæ ſignum attingere. Hærebit conſtans ille nexus dùm ſoluentur cadauera, & voluntates Fratrum conſociatas retinebit. Videbunt amicitiam cum admiratione poſteri natam in altero ſeculo, & ne in tanta cæterarum rerum inſtabilitate firmitas infrequens excedat fidem, tractabunt eius vinculum, & viuere eam adhuc facilè arbitrabuntur. Sic verò decet amare Principes, ne, qua in re lubricus eſt affectus hominum & decliuis in culpam, Principum exemplo careant, & qui cætera noſtris inſtitutis reguntur, noſtris etiam in amando legibus temperentur. Itaque ſimul ipſis in hoc volumine trademus loquendi præcepta, ſimul dabimus

exemplum amandi, & noſtra verè nobilis amicitia prædicabitur, cui contigerit, quia præ cæteris digna commendatione fuerat, vt æterna fieret, atque imitationis vtilitas ad omnes poſteros pertineret.

Mouit me præterea ad id ſuſcipiendum operis, quòd rem cùm fructuoſam tibi, tùm pleriſque aliis non ingratam & inutilem me facturum eſſe cogitaui. Nec ferendum viſum eſt, vt plus mei ſanguinis haberes, quàm doctrinæ, plus perituri corporis, quàm immortalis animi, vt nobilius in patre, quàm in opere noſtro iungeremur. Neque verò hîc ſpectauit aliud communis vtriúſque Parens, cùm educationi noſtræ tanta cura, ac ſolicitudine prouidit, niſi vt ipſi plus animo, ac multarum

notitia rerum, quàm oris lineamentis, & compoſitione membrorum ſimiles eſſemus. Patrem ſe dici, quòd corpus genuiſſet, contempſit, procreator eſſe noſtræ mentis, auctórque geſtiebat; ſed gigni non poterat. Rationem inuenit, qua prius obtineret, cùm fieri poſterius nequeat: animum excoluit omni diſciplinarum genere, & quem naſcendi conditione ſibi vindicare non poterat, ſtudio ac diligentia ſuum effecit. Mea cauſa quid præſtiterit, noſti: Tibi quantum inuigilet, quàm promoueri te quotidie, & fieri omni laude clariorem expetat, ne coniiciendo vnquam aſſequéris. Huic eius conſilio vt allaborarem nonnihil, & pars opere in tanto eſſem, feci quod arduum iuueni, inſolens Principi, homini occupato difficile videri debuit: nullam timui vel operis

ardui difficultatem, vel dignitatem excellentis, vel diuturni tædium ac laborem.

Habes itaque in hoc opere (amantiſſime Frater) amoris noſtri interpretem Eloquentiam atque in amore viciſſim, vti ſpero, Eloquentiæ commendationem, qua, ſi benè rem æſtimare velis nihil Principe viro dignius reperies: hominum enim imperium ratione & oratione conſtat, quarum altera regere populos ſola non poteſt, altera non meretur, vtraque Principem abſoluit. Hoc ſolum inter eas intereſt, quòd rationi quidem paret, cæteris autem imperat Oratio. Excita te igitur, dùm te orbis ſpectat, amplitudinem indolis ætatis anguſtiis euolutam explica, ſinus omnes aperi auguſtiſſimæ mentis, & veram illinc Eloquentiæ pulchritudinem,

nouum ætati noſtræ ſpectaculum, in lucem profer. Habebit illa ex ore tuo faces & fulmina, delicias ex oculis, ex anima nobili inſpirationem & motum, ex toto Principe dignitatem. Nam quid mihi benè augurari non liceat, cùm audiam te ea mentis contentione in literas incúmbere, vt nihil planè tibi ſit hoc negotio literario iucundius, ea animi felicitate difficillima quæque arripere, vt ingenii tui celeritatem nihil omninò remoretur? quibus me teſtimoniis niſi admodùm affici ſentis, incredibilis te latet ad gloriam, dignitatem, atque amplitudinem tuam meæ inclinatio voluntatis. Neque enim arctiùs me tecum natura coniunxit, quàm amor, nec Frater vllus vnquam fratri charior, quàm tu mihi; ac proindè neque ex ſecundis rebus tuis minor ad me, quàm ad

teipſum peruenit ſenſus voluptatis. Proſequere igitur curſum feliciſſimè inſtitutum ſub iiſdem moderatoribus, ſub quibus collectos olim ſtudiorum meorum fructus, ad te nunc mitto, vt labores in literis capeſſendis tibi neceſſariò ſubeundos, aliqua ex parte alleuem, & ſic tritum à nobis iter ad Eloquentiam ingredere, vt quem natura tibi præire voluit, non aſſequaris ſolùm ingenio atque induſtria, verum etiam, quod facilè ſpero, & cupio vehementer, antecedas.

AD REI ORATORIÆ CANDIDATOS, QVIBVS BORBONII PRINCIPES AD ELOQVENTIÆ GLORIAM PRÆLVCENT.

BOrbonijs ducibus doctarum ad templa Sororum,
Et ſacram eloquio quis neget ire domum?
Illa quidem noſtro mortalis tempore Diua
Vera eſt, aut vnquam nulla Suada fuit.
Luminibus quæ flamma micat? quæ gratia fronte?
Virgineus toto quis ſedet ore pudor?
Hæc vocat ad palmam, Templúmq; ſubire volentes
Et dextrâ, & ſacro vocis honore regit.
Indè autem precibus frater, votíſque piorum,
Seruatus terris, dux erit ipſe viæ.
Et quamquam noſtri decus eſt ſpectabile Regni,
Indignum hoc ortu non putat eſſe ſuo.
Quippe aperit fratri calles, flexúſque locorum,
Sic tamen idem aliis ductor vt eſſe velit.
Aſpicis vt frater ſequitur fratrem, & pede certo
Intrepidus templi limina ſacra petat.
Hunc ſequere & docti comitem te adiunge laboris.
Aſpera cum ſocio Principe nulla via eſt.

ALIVD.

Vritur ingenuo dicendi quiſquis amore
In libro hoc omnes artis habebit opes.

Pugnas; *Arma* dabit: metuendum jure *Tribunal*
Quò fugias idem, quóque ſequaris habet:
Si te tangit honos, laudúmque arrecta cupido,
Hîc *Thronus*, hîc ingens ipſe *Triumphus* erit.
Ornamenta poli referunt ſplendore figuræ,
Atque noua ingenij lumina mille nitent.
Inſontes hic *Ara* tegit, ſuperúmque fauorem
Quærenti, votis *Templa* benigna patent.
Denique *Theſaurum*, ſi te malè vexat egeſtas,
Ipſo perpetuum codice Lector habes.

ALIVD.

Eloquio tantum tribui miraris honorem
Ipſi vt perpetuam præbeat aula domum;
Scilicet huic Princeps dederit cùm Regius ortum,
Num quoque nos decuit regia tecta dare?

IN PALATIVM ELOQVENTIÆ SERENISSIMI PRINCIPIS ENGVIENNENSIVM DVCIS.

BOrbonia eloquio prælucent aſtra, tenebræ
Hinc procul, obſcuri nil habet iſta domus.

ALIVD.

Hactenus orta foro viguit Facundia: ſed nunc
Ex ipſo Regum ſtemmate lumen habet.

AD IVVENTVTEM,

Vt Eloquentiæ ſtudium amplectatur,

ODE.

PErge, ô Iuuentus, omine proſpero,
Sacrare caſtis tempora literis,
Doctoſque Muſarum receſſus
Ingenuâ penetrare mente.
Sed Hæc amores præcipuè ferat
Quæ diſsipatas creditur oppidis
Iunxiſſe turbas, & ferini
Barbariem pepuliſſe cultus.
Quod præter Illam diſcitur, arctior
Includit orbis; terra, Geometram;
Legiſperitum, iura; ſtellæ
Aſtrologum; Medicumque, morbi,
At nil diſertum Rhetora detinet,
Sed quod polorum cingitur ambitu,
Et ſi quid vltrà, profluenti
Eloquio memorare geſtit.
Nunc, quo citati per freta turbines
Naſcantur ortu; nunc, reuolubiles
Deſcribit alternantis vndę
Littus ad Euboicum procellas.
Tùm, quî rotundo pondere machina
Librata vaſto pendeat aëre,
Et vndique in centri coactâ
Circuitum grauitate ſidat.

Pòſt, glorioſo, ſi lubet, impetu
Stellantis oræ tranſuehitur plagas,
Ac templa depingit perenni
Cœlituum decorata ſede.
Vis ſtrenuorum prælia Cæſarum
Audire? dicet prælia Cæſarum;
Vis ſcire Gallorum triumphos?
Francigenę canet acta genti.
Quæ tanta præſtet, Pieridum in choro
Fruſtrà requiras; Ipſę adeò ſuos
Docere nil poſſunt alumnos,
Si facilem neget Illa linguam.
Inuſitatis laudibus euehat
Amœna dulces Terpſichore ſonos;
Res antè geſtas, Clio; Cœlum
Vranie; numeros, Thalia,
Vix inſuaui gutture cœperint
Ciere voces, quilibet horridi
Squalore ſermonis fugatus
Se propero feret inde paſſu,
Nec vllus aures diſcipulus dabit,
Quin cum palæſtrâ dicere corporis,
Aptoque verborum lêpore,
Rhetoricâ præeunte, norint.
Magnum hoc, Suadam cur alijs iuuet
Præferre nomen! quod neque cæteras
Vnquam ſit orbis cogniturus,
Ipſa niſi celebraret, artes.

ILLVSTRISSIMI PRINCIPIS
LVDOVICI BORBONII
ENGVIENNENSIVM DVCIS,
AD CHARISSIMVM FRATREM SVVM
ARMANDVM BORBONIVM
PRINCIPEM DE CONTY,
ODE,

Qua Eloquentiam commendat.

SAt eſt Poëſi, ſat leuioribus
Datum Camœnis; quod ſupereſt, Tuos
ARMANDE, nunc poſcit labores
Flexanimæ ſtudium Suadæ.
Sit nempe cuiuis quamlibet vtile
Aptumque ſorti, plus tamen hos decet,
Quos plebe ſecernit, vetuſta
Conſpicui generis propago.
Parêre promptas nam poterunt ſibi
Habere gentes, cùm feret his opem
Regina quæ deuicta molli
Conciliat ſibi corda voce.
Quocumque mentes flectere deſtinat;
Velocis inſtar turbinis abripit;
Aut more torrentis, refuſæ
Cum niuibus tumuere lymphæ.

Si factioſâ Seditio manu
Iam tela, & ignes, ſaxaque iactitet,
Vix labra ſoluit, cum feroces
Eloquio cohibet tumultus.
Si praua falſis criminibus premit
Fraus innocentes, auxilium parit;
Et deprehenſas, machinantum
In caput, inſidias retorquet.
Contaminatis accipiat ſcelus
Vigere terris; admonet, increpat,
Pulſaſque Virtutes ſuadet
Inſolito reuocare cultu.
Fit quod ſuadet. Ius, Pudor, & Fides,
Et caſta leni fronte Modeſtia,
Candorque verax, & nitenti
Simplicitas aliena fuco,
Domos reuiſunt. at Rabies, Dolus,
Atrâque Liuor præmacidus cute,
Et corpus eneruans Libido,
In ſtygias abiguntur vmbras.
Nec ipſe verò ſanguineâ procul
Strage, & ſtrepentum murmure cornuum,
Mireris hanc vulgo ſequaci
Tam varios agitare motus.
Quid non, quietâ poſsit in Exhedrâ,
Quæ, ſæua Mauors prælia dum ciet,
Per arma, per cædes, necemque,
Impauidas retinet cohortes?

Nam ſæpe vidi, vel timidos priùs,
Certare preſſo Francigenas pede,
Sermone cum Ductor diſerto
Belligerum ſtimulaſſet agmen.
Non præcauendis fœta periculis
Tormenta, latè flammiuomo ſinu
Metumque, & obſcuras ferebant
Puluereum per inane mortes.
Hinc obiacebant mœſta cadauera,
Fuſuſque diris vulneribus cruor;
Hinc clamor, & luctus cadentum
Attonitas feriebat aures.
Iam pæne turpem quiſque capeſſere
Fugam parabat, vox tamen vt Ducis
Audita, maiori redibant
Terribiles animo phalanges.
Placebat enſes ire per obuios,
Aut ſulphuratis diruta glandibus
Quà turris ad pugnam patebat,
Præcipiti properare greſſu.
Facunda verè ſic Dea prædicet,
Se capta verſis oppida mœnibus
Strauiſſe, & obſtantes Iberos
Fulmineis repuliſſe verbis;
Sic militari non minus areæ,
Quàm temperatis præſidet vrbibus;
Hanc tolle, nec ſecura Marti
Laurus erit, nec Oliua Paci.

Primos ad vſus culta mihi diu
Magiſtra fandi; Te facere id decet
Romano vt adſcriptus Senatu
Auſoniâ domineris Aulâ.
Huc nempe votum Borboniæ Domus,
Huc ſpes ouantis Te patriæ vocat,
Matura cum tanto ſuperbum
Ire gradu patietur ætas.
At quî verendum ſuſtineas onus,
Si te diſertè non doceat loqui
Ars iſta, quæ blandis ſubactos
Illecebris homines gubernat?
Non Purpurato primus in Ordine
Reges ſacrorum pectora Principum,
Gentique Gallorum fauere,
Inuidiâ trepidante, coges.
Quæres latebras dicere neſcius,
Et, cæca poſtquam tempora duxeris,
Tellure Te nullus ſepultum
Magnifico celebrabit ore.
Sin Te ſuaui morigerum dabis
Diuæ clientem, proh! quibus audies
Longè propagatum triumphis
Per populos volitare nomen!
Noſtro feretur Gallicus Hercules
Rediſſe ſæclo, qui radiantibus
Mouebat huc, illuc, catenis
Sponte trahi faciles cateruas.

Tunc aure ſuſpenſi attonitâ Duces
De Te obſtupeſcent; Curia tunc Tuos
Attollet in templis honores
Vnanimi ſuper aſtra plauſu.
Europa quâ ſe porrigit, & procul
Mundi repoſtæ finibus inſulæ,
Noſcêris, huc ſpargente Famâ
Innumeris Tua facta linguis.
Nec ficta porrò quò merear fidem
Hæc eſſe credas; accidet, accidet
Quodcumque promittit futurum
Fatidico mea Muſa verſu.
Sed antè, mentem perfice literis,
Et in Lycæi curriculum recens
Ingreſſus, immortale doctâ
Fac referas decus è palæſtrâ.
His quippe ſolùm laudibus intereſt
Præire plebi, non ſterili domus
Splendore, fumoſiſque ceris,
Aut patrij ditione tractus,
At æuiternùm ſtare tenacibus
Bonis, rapaci quę neque dexterâ
Subducat vllus, nec frementes
Oceani populentur vndę,
Quales alumnis exhibet Eloquens
Regina gazas, cum tumidos virûm
Fręnare motus, atque ſolâ
Dat populos ſuperare voce.

Hoc poſſe, quis non præferat omnibus
Quæ triſte caſus ludibrium timent,
Ac ſemper elato tenentur
Inſtabilis Dominæ ſub ictu?
Flagellet arcas quod Tagus aurifer,
Hermuſque voluit; callidus inferet
Se prædo, quî pallens auaris
Excutiet tenebris metallum.
Sectare quicquid corporeos poteſt
Palpare ſenſus; nil oculis nega,
Nihil palato; delicatis
Membra foue recreata ſuccis.
Hæc dum fruêris, te ſubito premens
Ardore febris lætitiam atteret,
Siccamque per venas, & oſſa
Funereo trahet igne peſtem.
Deſideratum poſsideas volo
Regum fauorem; munera diuidas,
Luctumque; nec quiſquam beato,
Si renuas, potiatur æuo.
Felicitatis perpetuos tibi
Quis præſtet vſus? quot liquet (heu frequens,
Certi rudimentum timoris!)
Horribili cecidiſſe lapſu?
Verùm diſerti vim tibi pectoris,
Non verticoſo gurgite Nereus,
Non morbus, aut liuor, nec vnco
Eripiet malus hoſtis vngue.

Illa ergo, quamuis ſors Tibi ſuggerat
Non ambienti; delicias, opes,
Sic accipe vt ſpernas, & vni
Adijcias animum Suadæ.
Sed non inerti deſes in otio
Hanc conſequêris, Frater; apis modò
Per prata, perque hortos legentis
Ambroſium ſtruat vnde nectar
Vetus per æuum currere conuenit;
Cum literatis viuere Manibus;
Interque nigrantes tenebras
Peruigiles agitare noctes.
Diuinus autem Tullius occupet
Tunc eruditum, præcipuè, caput;
Et confragoſi quem feruntur
Rhetoricam docuiſſe fluctus.
Hos æmulando, quà licet, exprime,
Quartamque nactus vix trieteridem
Noſtroſque, maiorumque curſus
Anteuola meliore pennâ.
Te niſus illuc prouehet ingenî,
Quod vulgus æquè ſenſibus arduis
Excedit, ac ſurgunt opacæ
Parua ſuper fruticeta quercus.
Quid erubeſcis? cur color igneo
Affuſus ori quod loquor improbat,
Cantuque teſtatas tubarum
Me prohibet memorare laudes?

Ex quo Scholas frequentat Ill. Princeps, in ſolemni ludorum celebritate ſex Præmia reportauit.

Num rumor ad nos publicus attulit,
Deuota Phœbo limina dum teris,
Inter coæuos Te ſodales
Sexcuplicem retuliſſe laurum?
Agnoſce cœli dona, nec immemor
Quàm liberali Te ſtudio Deus
Ornarit, huic grates referre
Innocuâ meditare vitâ.
Quanquam quid hortor? ſedulus hoc agis,
Licetque multis dotibus emines,
At numinis cultu, & fideli
In Superos pietate præſtas.

Idem inter Parthenicos ſodales adſcriptus, cœtũ hunc non virtute minus ſuâ, quã nobilitate ornat.

Mirantur omnes quos eadem ſacro
Tecum implicatos fœdere ſeruitus
Deuinxit, haud maiore quemquam,
Quod fieri voluere leges,
Seruare curâ; ſeu precibus ſtatum
Obire tempus, ſeu iuuet inclytæ
Virtutis exemplo ſceleſtas
A vitijs reuocare mentes.
I, perge porrò, ſic noua colliges
Fauente cœlo præmia; ſic redux
Se menſis AVGVSTVM videbit
Eſſe Tuis iterum triumphis.

Illuſtriſſimi Ducis nomine hos Alcaicos ſcribebat
G. L. Societatis IESV.

PRIVILEGE DV ROY.

LOVYS, PAR LA GRACE DE DIEV ROY DE FRANCE ET DE NAVARRE. A nos amez & feaux Conſeillers les gens tenans nos Cours de Parlement, Maiſtres des Requeſtes ordinaires de noſtre Hoſtel, Baillifs, Seneſchaux, Preuoſts, leurs Lieutenans, & à tous autres de nos Iuſticiers & officiers qu'il appartiendra, Salut. Nos chers & bien amez CLAVDE SONNIVS, Vefue NICOLAS BVON, & IEAN CAMVSAT, Marchands Libraires en l'Vniuerſité de noſtre bonne ville de Paris, Nous ont fait remonſtrer qu'ils deſireroient faire imprimer vn liure intitulé *Palatium Reginæ Eloquentiæ ſiue Exercitationes Oratoriæ*. S'il nous plaiſoit de leur accorder nos lettres ſur ce neceſſaires: A CES CAVSES, Nous auons permis & permettons par ces preſentes auſdits expoſans, d'imprimer ou faire imprimer, vendre & debiter en tous les lieux de noſtre obeïſſance ledit Liure, en telles marges, en tels Characteres, & autant de fois que bon leur ſemblera durant le temps & eſpace de ans entiers & accomplis, à compter du jour qu'il ſera acheué d'imprimer pour la premiere fois, & faiſons tres-expreſſes deffences à toutes perſonnes de quelque qualité & condition qu'elles ſoient, de l'imprimer, faire imprimer, vendre & debiter durant ledit temps, en aucun lieu de noſtre obeïſſance, ſans le conſentement deſdits expoſants: à peine de quinze cens liures d'amande, payables ſans deport, & nonobſtant oppoſitions ou appellations quelconques par chacun des contreuenans, appliquable vn tiers à nous, vn tiers à l'Hoſtel-Dieu de noſtredite ville de Paris, & l'autre tiers auſdits expoſants, de confiſcation des exemplaires contrefaits, & de tous deſpens dommages & intereſts. A condition qu'il ſera mis deux des exemplaires dudit liure en noſtre Bibliotheque publique, & vn en celle de noſtre tres-cher & feal, LE SIEVR SEGVIER, Cheualier Chancelier de France, auant que de l'expoſer en vente, à peine de nullité des preſentes: Du contenu deſquelles nous vous mandons que vous faſſiez jouïr & vſer plainement & paiſiblement leſdits expoſants, ſans qu'il leur ſoit donné aucun trouble ny empeſchement. Voulons auſſi qu'en mettant au commencement ou à la fin dudit liure vn extraict des preſentes, elles ſoient tenuës pour deuëment ſignifiées, & que foy y ſoit adjouſtée, & aux coppies collationnées par l'vn de nos amez & feaux Conſeillers & Secretaires comme à l'original: Mandons au premier noſtre Huiſſier ou Sergent ſur ce requis, de faire pour l'expedition des preſentes tous exploits neceſſaires, ſans demander autre permiſſion, nonobſtant clameur de haro, chartres Normandes, & autres lettres à ce contraires. CAR tel eſt noſtre plaiſir. Donné à Paris le cinquieſme iour de Nouembre, l'an de grace mil ſix cens quarante & vn. Et de noſtre regne le trente-deuxieſme.

Par le Roy en ſon Conſeil:

DEMONCEAVX.

Acheué d'imprimer pour la premiere fois le 30. Nouembre 1641.

LECTORI BENEVOLO

S. V.

Ex multis erratis, quæ, tu beneuole Lector, ab opere Typographico præcipiti commiſſa deprehendes, in iſto volumine, hæc præcipua notauimus, quibus commonitus, per te notare ſimilia poteris, & quâ vales prudentiâ, vel excuſabis, vel emendabis.

Errata.		lege	*Errata*		lege
tradiτatis	27 2	tarditatis	parte	310. 1	partæ
tenſeat	32 1	cenſeat	præſentem	343. 1	præſentis
σύξυγα	49. 2	σύζυγα	redundantem	324 1	redundans
lenis	77 2	leuis	iudicium	327. 1	indicium
ille	105. 1	illa	fortunæ quæ	327. 2	adde bona
ob	104	ab	potuis	342 2	petunt
compoſitos	109 1	compoſitæ	hominibus	343. 1	adde pudorem
[illegible]	121. 2	[illegible]	audens	344 2	audeas
cur	136. 2	cui	cauendam	348. 1	canendum
conniis	142 1	conuiuiis	factior	351 1.	fractior
acendit	157. 1	accendit	ironicas	358. 1	ironiæ
exquiſitiſſia	158 1	exquiſitiſſima	habens	366 1	hærens
Anglorum	158. 1	angelorum	in aduerſas	377 2	in aduerſos
ex	161. 1	lex	ad illum	389. 1	ad illam
portentoſa	165. 2	portentoſæ	eoſque diſtractos	394 2	eáſque diſtractas
magnificentor	166. 1	magnificentior	rationes	414 2	rationis
ex ædificare	170. 1	adde quam	quæ nouerit	416 1	adde qua
quam iſta	174.	quorſum	deſpui	450 1	deſpici
inmucum	180.	iniucundum	in quacumque	463. 1	quam umque
poſſet	185. 1	poſſe	quod · ras citra	475 2	dele eras
cenſeamus	186. 1	cenſemus	omnibus	489. 2	omnibus
[illegible]	189. 2	[illegible]	orat	494. 2	ornet
prætentione	193. 1	prætermiſſione	compeatus.	497.	comperatus
vnius	198 2	vinus	compenſaturam	500. 1	compenſaturum
abſque	203 1	aliiſque	delecta	508. 2	delectu
adtanti	208. 2	aduenranti	parentem	509.	parentem
menis	212. 2	metuis	peritum	514. 2	memoriam
excæramur	215. 1	excæcamur	ſit viſum hebreis Deum	519 1	ita viſum hebræis Deum
inſenſus	217. 1	inſenſus	aliæque	524 2	aliaque
in	219. 1	ni	prompem	525	promptum
animos	220	animis	commenda	529 2	commoda
non tantum	230. 1	tantum non	alienaſſet	531.	alienaſſent
examine	228.	examina	illos inferendo	537 1	illis
aſculta	228.	exculta	liberis	541. 2	literis
opimius	229.	optimis	quid	544. 1	quod
dauni	231. 2	daunta	libycam	543.	adde regionem
obſceſſit	234.	abſceſſit	ad,	547.	id ſpecimen
iuuenis	236	adde iam	adoptionem	548.	adeptionem
diſcedentem exprimit	239. 1	adde affectum	conuentus	551.	commentus
[illegible]	241. 1	[illegible]	originem ſuum	559.	originem ſuam
ingratis	254. 2	ingrati	constructus	587.	conſtrictus
repenendum	256. 1	repetendum	innocentem angelia	580. 1	adde ſed
putredine	279 1	teredine	erbellione	584. 1	rebellione
conſtancia	286. 1	conſtantiæ	ſpoliaueris	582.	ſpoliaueris
Medeæ	289. 1	Medea	quam	580. 2	quam

REGINÆ

REGINÆ ELOQVENTIÆ PALATIVM,

SIVE

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

EXERCITATIONES ORATORIÆ

CARMELITANI SCALZI DI S. MARIA DELLA SCALA

PROOEMIVM.

VT RHETORICÆ proprium eſt dicere de rebus omnibus; ita omnium eſt de Rhetotica, in vtramque partem, diſputare. Ea nimirum eſt præſtantiſſimarum artium ratio, vt cùm in ampliſſimam terum ſyluam latiſſimè diſcurrant; Vbi multa de iis cogitaueris, dixeris, ſcripſeris, tamen ad commentandum plurima ſemper telinquantur. Ideò fortè Marcus Byzantius eloquentiâ clarus, Rhetoricam cum Iride componebat, quòd in vtráque videri quidem, & ſuſpici, magna cum admiratione, colores poſſint, numerari non poſſint; Ita qui de perſuadendi tatione aliquid idoneo commentario diſſeruerit, nimium ſui ſit amans, ſi nihil, aut addi, aut certè variari ab alio poſſe confidat. Socrates apud Platonem in Eutydemo Sophiſtas Proteos appellandos cenſuit; quòd, vt Ægyptius ille Proteus, in omnes terum omnium formas; ita Sophyſtæ in multiplices orationum ſpecies, & infinitas in rerum imagines, nullo negotio, deuoluerentur: vt rem minimè inſolentem facturum me arbitrer, ſi poſt tantas, tot Rhetotum in arte ſua varianda, ornandáque lucubrationes, colorem illius aliquem, in bono lumine collocandum ſumpſero. Eò me quidem video neceſſitatis adactum, vt aut nihil aptè dicere, aut, quod ne ſparta quidem tulit, clara luce, cunctíſque cernentibus alienum cogar compilare; quod vltrò libentérque profiteor (quid enim tàm ſuperbum, quàm diſſimulare vndè profeceris?) Sed niſi me amor labotis mei, & ex amore ſpes decipit, ſua erit huic operi pulchritudo, ad cuius abſolutionem, verè dicam, Otatores veteris, recentíſque memoriæ præſtantiſſimi quique præcipuum aliquid conferent, quorum exempla pulcherrima pro legibus erunt, quibus ars tota, quam inſtruimus, effloreſcet, quorum omnium ideas illuſtres & eximias ex optimis auctotibus afferemus. Hanc docendi viam ſequuturis ſpero non defuturum ſtudium auditorum, ſi meminerint Gallos nobiles, ex omni temporum memoria, res ſuas, vt ait Cato, diligenter procurauiſſe, militiam, & eloquentiam, ideóq; Galliã, teſte D. Hieron. viris & fortiſſimis, & eloquentiſſimis ſemper abundaſſe. Sed lubet aliquid de arte ipſa præludere, vt ne, quod oraculo prohibetur, ſeipſum Rhetor ignoret.

Rhetoricæ vtilitas & definitio.

QVIS libenter audiat Atheneum, qui dicendi facultatem eximiam κακοτεχνίαν fallendi artem appellare non dubitauit? excidit hoc erudito, vt ſeipſum deceptorem faceret, ac ſycophantam, ſuíque ſimiles odioſâ ſanè appellatione infamaret. Fuit illud quidem in Sophiſtas vulgò iactatum conuitium, quos eâ cauſa dixère veteres γόητας præſtigiatores, quòd portentoſa videlicet mendacia ingererent auribus, fucóque vaniſſimæ orationis colorata magnificè iactarent. Etenim cùm de omni quæſtione ſe dicturos eſſe profiterentur, interdum, vt ſpecimen ingenij facerent, incredibilia fumebant

ad dicendum argumenta, quæ multùm abeſſent à veritate, quale Zenonis illud probare volentis eadem poſſe, & non poſſe fieri. Ridicula planè, furioſáque mentiendi libido, græculorum ingeniis non indigna, quam Rhetorica noſtra veritatis amans fugit, & auerſatur: quæ licet aliquando ſuas intermiſceat auxeſes, & hyperboles, eas tamen, & moderatè ſatis vſurpat, & eo tantum conſilio, vt veritatem ſplendidius illuſtret, auditoréſque eleganti, & faceta varietate delectet.

Benè Socrates in Gorgia Platonis laruam illam, & effigiem, non veram germanámque Rhetoricam artis appellatione cenſuit indignam, ac peritiam quandã adulatoriam eſſe dixit, ἐμπειρίαν κολακευτικήν. Coquinæ propemodùm ſimilem, quòd hæc guſtatui ſeruiat, illa lenocinetur auribus; iſta bonum corporis habitum exquiſitis deliciis, iuſtitiam illa dulci, atque illecebroſa dictione corrumpat.

Næ malus rerum æſtimator eſt, qui vitia Rhetorum in ipſam eloquentiam deriuat, omiſſóque ſicario vim omnem accuſationis in ſicam effundit. Præclarè Fabius lib. 2. cap. 16. *Hoc quidem modo nec duces erunt vtiles, neque magiſtratus, nec medicina, nec ipſa denique ſapientia.* Nam & in medicis venena, & in iis, qui philoſophorum nomine malè gloriantur, grauiſſima interdum flagitia ſunt deprehenſa: cibos aſpernemur; attulerunt ſæpè valetudinis cauſas: nunquam tecta ſubeamus; ſuper habitantes aliquando procumbunt: non fabricetur militi gladius; poteſt vti eodem ferro ſicarius, & latro: quis neſcit ignes, & aquas, ſine quibus nulla ſit vita, & ne terrenis inſiſtam diutius, ſolem lunámque, præcipua ſyderum; quoties nocent, & obſunt? De ſe igitur eſt vtilis eloquentia, licet eâ quidam peruersè abutantur, cóque capeſſenda vehementius ait Cic. 1. de inuent. *ne mali cum detrimento bonorum, & cõmuni pernicie plurimùm obſint.*

DEFINITIO.

Verum his omiſſis, quæ pugnam magis, palæſtrámque ſapiunt, quàm ſcholam: Plato ſenex tàm ſtudioſus Socratis diſcipulus, quàm doctus Ariſtotelis præceptor, artem voluit eſſe flexanimam: maluit eius auditor peripateticus, *vim eſſe quandam facultatemq; videndi quid in quaque re ſit ad perſuadendũ accommodatum*: melius qui cum Tull. Rhetoricam definit *doctrinam*, vel *artem benè ordinateq; dicendi.*

Cum cæteris artibus hoc habet commune, quòd præcepta quædam complectatur, quæ ſi quis diligenter obſeruet, ac ſequatur, errare minimè poſſit; a reliquis autem diſſidet, quòd illi vni bene-dicere congruat, vel cogitata præclarè eloqui, & conceptum animo ſermonem diſtinctè, abundanter, illuminatè proferre. Deindè vix artem vllã reperias, quæ ſine hac dicendi facultate munus ſuum obire non poſſit; hæc verò, niſi domeſticis ſe diuitiis inſtruxerit, non habet vndè copiam dicendi mutuetur.

Rhetoricæ vis & maieſtas.

IAm vero quæ ſit eius dignitas, atque præſtantia nullus facilè dixerit, niſi qui omnem eloquentiæ vim penitus exhauſerit; ſolus ille poteſt, quem diſertè pronuntiauit D. Hieron. magnum Oratorum Regem. *Quid eſt*, inquit l. de orat. n. 31. *aut tàm admirabile, quàm ex infinita multitudine exſiſtere vnum, qui id, quod omnibus natura ſit datum, vel ſolus, vel cum paucis facere poſſit? aut tàm iucundum cognitu, atque auditu, quàm ſapientibus ſententiis, grauibúſque verbis ornata oratio, & perpolita? aut tàm potens, tàmque magnificum, quam populi motus, iudicum religiones, ſenatus grauitatem vnius oratione conuerti?* Quid aliud eloquentia pro ſe diceret, aut quid illuſtrius poſſet? Facere tamen non poſſum, vt omittam incredibilem eloquentiæ dignitatem, ac virtutem, quam vir inſignis doctrinâ, & pietate deſcripſit.

Surgit ad dicendum coram infinita multitudine, in qua animorum, ac gentorum tanta ſit, quanta corporum diſſimilitudo. Apparet vnus inter innumeros ſublimis orator, Reges, Principes, amicos, hoſtes, ignotos, notóſque ante oculos habet, nudus ſine armis, ſine præſidio, ſine ſatellitio coram extat, cæteróſq; infra ſe videt. Quid deinde? nimirum dominatur Principibus, exarmat milites, de hoſtibus triumphat, in omnium animis incredibilem quandam tyrannidem exercet. Nempe tanto artificio, tãtâ induſtria, vocem, geſtũ, habitumque corporis ad orationem ſuam accommodat, vt duriſſimas quáſque mentes emolliat, ſeueriſſimas inflectat, frigidiſſimas inflammet, ardentiſſimas remittat, ac ſedet. Si exclamare cœperit ad excitandam iracundiam; illicò fremere totus auditorum cœtus, ac velut iracundum mare ſurdo murmure, aut minaci fragore perſonare: dimittat verò languentem vocis conatum, & ad dolorem miſerabiliter intorqueat; lacrymas ex omnium oculis, gemitus, & ſuſpiria, ex imis pectoribus eliciet: ſubitò taceat, & in medio curſu filum orationis abrumpat; ipſo ſilentio ſuſpendet animos expectatione: erigat oculos in cœlum, intentóque digito delicias horum locorum, & amœnitates oſtendat; omnes, ita me deus amet! auditorum animi, velut impetu facto in cœlum euolabunt.

Quid plura? Sic in auditorum mentes plerumque ſenſus oratoris transfunditur, vt eo exultante, ſubſiliant, commiſerante, ingemiſcant: ornante, ſuſpiciant: fremant inuehente, pollicente, erigantur, horreant comminante, exprobrante, indignentur, commendãte, diligant, iraſcente, exardeſcãt, remittente, ſubitò conquieſcant; ſic planè, vt exiſtimes vnum oratoris ingenium, vel delatum voce, vel vibratum oculis, vel manu miſſum, tot corporibus inſidere, tot regere, tot animare mentes quot auditores præſentes habet: quod cũ aptè efficit, tot vulnera infligit, quot oculorum coniectus, tot tela intorquet, quot conatus vocis, toties palmam meret, quoties manum mouet, nec plura verba, quàm victorias, loquitur.

Ex hoc capite multis Piſonem eximium oratorem commendat Lucanus, & vim ipſius eloquentiæ ſimul exprimit. ——— *Tu quoque Piſo*

Iudicis affectum, poſſeſſáque pectora ducis.
Victor, ſponte ſua ſequitur quocúmque vocaſti:
Flet ſi flere iubes, gaudet gaudere coactus,
Et te dante capit iudex, quam non habet iram.
Quis regit ipſe ſuam niſi per tua pondera mentem?

Quod in oratore maximum eſt laudat: nam cæteræ quidem artes ab hominibus inuentæ, hominum labori relictæ ſunt, ars verò perſuadendi, hoc eſt inclinandæ, mouendæ, & quò libuerit impellendæ voluntatis nobis cum Angelis, cum Deo ipſo quodammodo communis eſt, *in ea ſe Deus exercet, in ea delectatur, in ea triumphat*, cum Auguſtino loquor. *Dum nos ſine ſtrepitu verborum intus alloquitur.* Orationis loco piæ ſunt cogitationes, quæ ſuadent ſemper, ſæpè tamen non perſuadent; tanta eſt humanæ pertinacia voluntatis.

At eloquentiæ maieſtas ſe mauult, & admiratione coli & ſilentio prædicari: eſt enim admiratio præconium gloriæ, & ſilentium fidus interpres maieſtatis: neque maior illa commendatio eſſe poteſt, quàm omnis fruſtra tentata laudatio.

EXERCITATIO PRIMA.

ATRIVM ELOQVENTIÆ,
Siue
DE ARTIS, ET NATVRÆ PRÆSIDIIS,
déque multiplicibus animorum diuitiis ad dicendum comparandis.

NEMO neſcit apud antiquos Atrium nihil aliud fuiſſe prætet aulam quandam amplam, & laqueatam, in eorum ædibus, qui nobilitate, vel ciuili gratia præ cæteris eminebant: tùm, vt maiorum imagines laxiùs ibi diſponerent: tùm, vt diſtinctione quadam amicos ſalutationis cauſa, vel clientes admitterent; ad quam admiſſionum varietatem diuerſa vela, vel aulæa obtendebant, vt amicos magis, vel minus intimos introducerent, quod animaduertit in Alexandro Lampridius. *Salutaretur verò quaſi vnus de ſenatoribus patente cælo, admiſſionalibus remotis, aut ſolis iis, qui miniſtri ad fores fuerant, cum antea ſalutare principes non liceret, quod eos videre non poterat.* Eadem etiamnum in aulis Principum ſeruatur admiſſionum diuerſitas: atque hinc familiariſſimi quique intimi dicuntur. Quorum meminit Seneca philoſ. 2. de Beneſ. cap. 43. *Conſuetudo iſta vetus eſt, regibus regeſq; ſimulantibus populum amicorum deſcribere, qui in primas, & ſecundas admiſſiones digeruntur.* Quare placuit exercitationem hanc Atrium dicere, hoc eſt primum ad eloquentiam aditum, & admiſſionem; nec enim omnes communiter, & promiſcuè in aulam interiorem admittit Regina eloquentia, ſed eos tantùm, quos in atrio prius ingenioſè candidatos magno ſummi liminis tactum, introitúmque æſtimare viderit, & iis naturæ doctrinæque muneribus inſtructos, quibus ad culmen artis accedant. Proindè aperienda ſunt nobis primùm ipſa quidem naturæ penetralia, & ab illa ianua patefacta ingrediendum in immenſos quoſdam theſauros, quibus reconditas habet, tàm varias, multipliceſque diuitias animorum: tùm delectus quidam ingeniorum faciendus, tùm quæ quibuſque diſciplinis idonea ſint, peruidendum; vt cùm in ſingulis artibus, ſingulas ingenij virtutes diuite, ac liberali naturæ manu ſparſas eſſe videmus, deinceps in vnum opus Oratoris colligendas eſſe probemus vniuerſas.

LECTIO PRIMA.

Naturæ præſidia.

RIDICVLVM ſe præbuit Caligula, cùm inſtructiſſimo exercitu ad Oceanum profectus, tanquam ad expeditionem ſeriam, in littore ſubſtitit viſis fluctibus, iuſſitque militem legere conchylia. Ridiculum Nero, qui ſericis, purpureiſque funiculis, & hamis aureis piſciculos venabatur: non enim erat impendij pretium. Non minus inepti, qui ingentem, & nobiliſſimam eloquentiæ expeditionem, vt ſic loquar, tenui apparatu tentare audent. Hanc ob cauſam ingenij, & doctrinæ princeps Ariſtoteles, tria quædam pueris, omni ſtudio, & animi contentione adiumenta eſſe quærenda dicebat, quibus ad verum decus, & literarum cognitionem aſſurgerent φύσιν, μάθησιν, & ἄσκησιν naturam, artem, exercitationem; quorum alterum in eloquentiæ canditatis requirebat Alabandenſis, quem Cic. ſummum doctorem probat 1. de or. n. 126. *qui cùm mercede doceret, tamen non patiebatur eos, quos iudicabat non poſſe oratores euadere, operam apud ſeſe perdere, dimittebátque, & ad quamcúmque artem putabat eſſe aptum, ad eam impellere, atque hortari ſolebat.* Commodè, nam vt benè Sen. vates in Hyppol.

Vt cùm granatam nauita aduerſa ratem
Propellit vnda: cedit in vanum labor,
Et victa prono puppis aufertur vado.

Ita qui læuo Apolline, & aduerſante natura, eloquentiæ ſtudium amplectitur, inutili plerumque conatu deſudat. Quare placuit ſemper ille mos veterum Athenienſium, apud quos, vbi primùm puer per ætatem, certam vitæ rationem inire poterat, omnium ipſi artium inſtrumenta propone-

bantur, vt ad quam ſentiret ſibi præire naturam, & genium, ad eam appelleret animum, eiuſque deligeret inſtrumenta.

Libenter audio vocem illam hominis quidem ſatyrici, ſed tamen exultantes, ac tumidos nonnullorum ſpiritus, ſapienter magis, ac verè, quàm ſatyricè caſtigantis. Iuue. ſatyr. 11.

Noſcenda eſt menſura ſui.

Quæ vox non tantum eò pertinet, vti aut corporis vires, aut domeſticas facultates notas omninò, ac perſpectas habeamus, ne aut Herculem Pumilio, aut Irus Crœſum, aut Achillem Therſites agere velle videamur, ſed multò magis, vt actes, & Seueri ingeniorum etiam noſtrorum cognitores, iudiceſque ſimus; ne dum blandimur ipſi, gratulamurque nobis, & inani quadam, ac ventoſa opinione animos inflamus, Athenienſes illos imitemur, qui cùm (vt eos Demochares vehementis, & incitati ſpiritus ſimulatione ridebat) dies totos grande aliquid, ac portenti ſimile anhelarent, aut nullum tamen, aut puſillum id erat, quod agebant. Præclarè monet in hanc rem Tull. 1. off. n. 110. Vt nos naturæ noſtræ regulâ metiamur, neque id conemur ſequi, quod aſſequi nequeamus.

PVNCTVM I.

Ingenij dotes

ATque vt ab ingenij dotibus ordiamur, quas in oratore requirimus, incredibile eſt quanta diſſimilitudo ſit animorum, quanta ingeniorum varietas, quàm ſi quis cogitatione conſequi voluerit, non aliter faciat, ac ſi formas omnes, aut lineamenta corporum ſe poſſe putet ſuis tabulis pictor includere, aut penicilli ductu perſequi, aut mixturâ colorum adumbrare. Exultauit in hoc ludo natura; ac licet vbique ſuis operibus pulchritudinem non alia re magis, quàm varietate, conciliet, nuſquam tamen ingenioſiorem eſſe dedit, quàm cum ipſa ingenia ſuis lineamentis geniiſque diſcerneret. Verum vt cœli facies nocturnis ſideribus ornata eam pulchritudinis pompam oſtendit, in qua tametſi vulgares flammæ ipſa multitudine obrutæ deliteſcant, emicant tamen illuſtriores quædam faces, oculoſque inuſitatæ lucis ſplendore percutiunt: idemq; euenit in hortis, vbi inter innumeros flores erigunt ſeſe quidam altiori culmo, vt ſpectatius appareant; ſic in illa admirabili ingeniorum varietate, licet tanquam eminentes in ſyluis arbores præcipua quædam genera intueri, quibus homines agi ſolent, ac propemodum componi, ſimulque à cæteris inſigni diſcrimine ſeparati. Prodit ſe in quibuſdam memoriæ virtus, in aliis acrior vis phantaſiæ ad ſuſcipiendas rerum imagines, hos iudicij claritas, illos celeritas intelligendi commendat, his altum, & penetrabile ingenium eſt, elegans, & argutum, aliis incitatum, ac diuino veluti furore vehemens.

Ac memoriæ quidem quàm admirabilis ipſa varietate facultas; firma eſt ac tenax, ſi quid inſculpſeris velut ære inciſum immortaliter conſignatum manet. Cerea eſt, ac facilis, fluminis inſtar ſigillum accipit, ſed præterfluentis horæ, tanquam vndarum in ſeſe recurrentium lapſu, ſic deletur, vt nullum veſtigiũ relinquat: tranquilla eſt, ac pura; tanquam imaginoſo in ſpeculo non modò res, ſed rerum infinitas ſeries incommutabili ſucceſſione fideliſſimè repræſentat, ac cum opus eſt pari fide velut depoſitum pignus illæſum, atque intactum reddit.

Quid de Phantaſia dicam? quam mira illa fœcunditas, viſque fabricandi rerum imagines? in quibus, vt in arte picturæ vix duo ingenia ſimilia deprehendes. Ipſa virorum iudicia ſapientum, quando vnquam in difficili negotio, atque impedito conſpirarunt? Ex hac pulcherrima varietate exiſtit, oriturque quàm ſimillima varietas artium, quas, dùm varij homines, pro ea, quam in ſe experiebantur, facultate, variis ſtudiis incumberent, ad ſummum laudis faſtigium adduxerunt. In quo ſanè iucundum eſt animaduertere vnumquodque genus artis, ſingularem quandam virtutem ingenij ſibi vendicare, vt in eo nomen conſequatur: At in oratore longè aliter accidit, nam omnes ingenij virtutes conſummata dicendi facultas exhaurit. Qui pollet ingenio, etſi memoria duriori ſit, modo non planè marmorea, Philoſophus eſſe eximius poteſt. Iuriſconſultum, tametſi factus non ſit ad ſubtiles illas Philoſophorum argutias, ſi tamen memorię theſaurum habeat rerum plurimarum capacem, ſi leges, & edicta, ſi vetuſtatis exempla, ſi mores, conſuetudineſque locorum teneat, quis neget idcircò poſſe in ſcientia iuris excellere. Quàm multi dominantur in ciuitatibus cum ſumma laude prudentiæ, qui cum in ſcholis eſſent, ſordebant in puluere, & ad lucem illarum artium pæne caligabant; In oratore autem vno, quæ ſingillatim inſunt in aliis, neceſſe eſt vniuerſa reperiri, prudentiam eximiam, feliciſſimam memoriam, celeritatem phantaſiæ, acrem, ac fœcundam, vim denique mentis robuſtam, incitatam, ac propè diuinam.

Fac enim eloquenti viro nihil deeſſe, fac in eo vigere diuinam mentem quæ difficilia penetret, obſcura peruadat, quæ multum videat in luce prudentiæ, fac illum ingenio tàm erecto, nihil vt arduum ſit quò non aſcendat cogitatione, tàm capaci; vt nulla temporum, locorum, aut rerum multitudine, varietate copiàque vincatur: tàm firmo ac maturo; vt nullis negotiis, nulli conſilio ſit impar: tàm claro; vt noctem ipſam ſole clarius irrumpat: tàm fœcundo; vt nulla exareſcat argumentiſterilitate: tàm acri; vt incendat animos cùm facem adhibere voluerit: tàm leni, ac moderato; vt incenſos conſopiat: tàm commodo, & vrbano; vt ipſum etiam Saturnum ad hilaritatem exſuſcitet: tam graui, ac modeſto; vt effuſæ petulantiæ, cùm exultare cœperit, frænos iniiciat, & ad ſeueriorem diſciplinam conuertat: fac eum loqui aptè, ſententiè grauiter, omnia ad maieſtatem, admirationem, & plauſum perſequi, ſi laborat difficultate, aut tarditate memoriæ, iacent hæc omnia magnæ mentis ornamenta, & in otio, ac tenebris deliteſcunt, hoc vno obliuionis vitio conſepulta. Abundat aliquis ingenio; ſed abeſt maturitas iudicij: iudicio pollet; at memoriam difficilem habet: felicem memoriam ſortitus eſt; ſed iacet in ſententiis, neque vnquam ad altam aliquam, & nobilem cogitationem aſcendit: profundè ſapiens eſt; at myſteriis ipſis & oraculis obſcurior, multàque ſæpius ad riſum, & faſtidium excogitat, obtrudit, inculcat, quæ vix vnquam, niſi cum beneficio temporis deferbuerit, ad eam maturitatem perueniat, ſine qua nihil vnquam illuſtre ad gloriam, nihil diuturnum ad memoriam, nihil ad communem vtilitatem inſigne efficiat.

Itaque ſi nulla pænè ſint ingenia, quibus non aliquod virium naturaliter adnaſcatur, non quærendum quid cauſæ ſit, cur tàm pauci oratores

perfecti reperiantur, cùm perfectus orator eſſe nemo poſſit, niſi qui omnem ingenij laudem ſit adeptus, in quo memoria cum prudentia, claritas cum profunda mente, cum ſubtilitate facilitas, cum ardore vehementi pacata tranquillitas: denique cum imaginandi virtute, iudicandi prudentia coaleſcat.

PVNCTVM II.

Corporis inſtrumenta.

AD eas animi virtutes adiungenda ſunt paria corporis inſtrumenta, vultus, oculi, lingua, manus, membrorum denique cæterorum vſus tàm ſolers, & aptus, vt quacumque parte velet exire, atque oſtentare ſe poſſit ingenium. Nec enim idem accidit eloquentiæ, atque aliis otioſis diſciplinis, quæ in vmbra, & in latebris, & in angulis ſua commenta meditantur, quibus ſi quis ſe addicat toruis ſit oculis, an probis, naſo adunco, an redunco, ore inepto, an formoſo, diuaricatis, vel decuſſatis cruribus, an rectis, nihil intereſt, modo mens magna ſit; aſſurget etiam in pigmæo: modò pulchra; excellet etiam in monſtro. At orator, vt abſolutus ſit, pulcherrimum ingenium, in pulcherrimo corpore gerat neceſſe eſt, oculos habeat, in quibus omnem animi ſenſum, motum omnem doloris, iracundiæ, inuidiæ, voluptatis depingat: vocem canoram, quam erigere, moderari, flectere, deprimere poſſit, tàm ſcitè, vt velut ad numeros deſilire ab aure in aures, ab auribus in animos, mens oratoris videatur: manum eruditam, ac penè vocalem, quæ ſola loqui poſſit, corporis habitum elegantem, & grauem ſimillimum magnæ mentis ſimulachrum, ex quo ſe totam oculis oſtendat.

Quæ res quàm plena ſit artis, atque induſtriæ facilè eſt vnicuique cogitare. Primum enim quam ſæpè accidit, vt magnis ingeniis vitioſum corpus natura induxerit: deinde, vt nullum in membris mutilum ſit, aut tortuoſum, quàm ſæpè fallaces vultus, velut quaſdam perſonas impoſuit, quæ faciem, mentem non eam, quæ latet, ſed diſſimilem planè mentiantur: multorum tàm ſeuerus eſt vultus, oculus tàm minax, vt omnes abſterreat, cùm tamen ſi mores eorum deguſtare poſſis, mitiſſimi ſint, ſuauiſſimique: alij ſuſpenſo veſtigio, atque elata fronte ſic inambulant, vt omnem faſtum, & arrogantiam credas in eorum ſupercilium inuolaſſe, cùm ſit nihil eorum modeſtiâ demiſſius. Adeò pleriſque nouerca eſt natura; magnis etiam mentibus, quibus non corpus fabricaſſe videtur, ſed ſepulchrum, in quo emortuæ langueant: aut carcerem, vbi vinctæ ad compedes iaceant: aut laruam, in qua ſeſe ridendas, & explodendas, velut ad ludibrium publicum, circumferant.

Scio quidem non eſſe eam ingenij laudem, quam quærimus, ſi quis vno corporis careat, cùm & forma corporis egregia ſæpè deformes animos tegat, & formoſiſſimam mentem, externa membrorum pulchritudo, deſtruat. Sed nec arbitror virtutem eſſe animi, conformationem membrorum, neque ſum tàm ineptus, qui oculum, aut naſum partem eſſe mentis humanæ velim; inſtrumenta ſunt inquam illa magni ingenij, quibus cùm inſtructus, ac munitus erit orator, contendo nullum eſſe opus tanta elaboratum induſtria, cuius ipſe ſuperet, obſcuretque venuſtatem. Quid eſt enim admirabilius, quam hominem vnum, cùm mouere linguam cœperit, tenere illicò ſuſpenſam multitudinem auditorum infinitam, eandemque ducere velut in pompam, quò velit, ſi vel digitum attollat. Hoc facit orator, vel ſi non facit, non eſt orator.

Miramur inuentas eſſe artes, quibus rupes, & ſaxa, & ſublimes arbores in theatra deducerentur; quantam in omnium ſeculorum memoria commendationem inuenit vna Archimedis manus, quæ modò Romanorum claſſes miſſilibus flammis ambureret, modò iniectis vncis, ac machinis rapaciſſimè tolleret ex aqua ſublimes, & euerſas funditus artificioſo genere naufragij demergeret, tanto hoſtium ſtupore, vt ſi facem aſpicerent, vel funem aptum è mœnibus Syracuſanis, concurrerent illicò trepidarent, exclamarentque tanquam graſſantis fulminis metu, aut præſentiſſimæ periculo tempeſtatis perculſi. Quanto verò admirabilior vis oratoris, qui non in corporibus, quorum moles tractabilis eſt, ſed reconditis animi ſenſibus, quò nulla artificum induſtria pertinere poteſt, vim affert, motumque imprimit. Quid eſt ergo aliud efferentem ſeſe ſuperbientis animi faſtum deprimere, quàm ſupercilium rupis, & minacem eius altitudinem ſolo deiectam adæquare, atque in planiciem proſternere? Quid eſt aliud deſidem, & languentem inerti otio excitare, acuere, & ad actuoſam vitam impellere, quàm infixas cœlo arbores, ac tenaci altaque radice adhæreſcentes ſtipitis euellere? Quid eſt aliud iracundiam inflammare, quàm iacere fulmina? ciere lacrymas, quàm imbres, & pluuias elicere? retinere præcipitem temeritatem, quàm torrenti frœnum inijcere, aut aliò labente, aquas deducere, atque in tubos, aut Euripos incluſas deriuare in hortos, ad voluptatem, mittere in plateas, ad vſum, aut in aërem, ad miraculum, iaculari? Neque vero cùm iſta molitur factitijs vtitur flammis, non adhibet machinas, non funes, non tubos, non ponderum momenta, non rotarum implexos inter ſe, inſertoſque dentes, non ductiles æris laminas: digito hæc omnia efficit, oculi iactu, vocis inflexione, quæ miramur, & obſtupeſcimus.

LECTIO SECVNDA.

Artis ſubſidia.

QVis illi nomen oratoris inuideat, qui aureis Platonis alis, hoc eſt ingenij felicitate, naturęque dotibus ad eloquentiæ gloriam, & decus, ſine ductu illius artificij euolauerit, ſi tamen reperiri poſſit vnus. Nam vt benè monet Poëta vetus, quem laudat Stobæus tit. 60.

Πρὸς οὐδὲν ἐστιν [illegible] οὐδενί
Οὔτ' αὖτε τέχνη μὴ φύσιν κεκτημένη
Οὔτε φύσις ἱκανὴ γίνεται τέχνης ἄτερ
Τούτων ὁμοίως τοῖν δυοῖν συμφερομένων.

Nec arte destituta virtus ingenij, ad ſtudia quævis ſufficerit; nec rurſus ars ſi deſit ingenium, ſatis eſt, ſed his duobus dulce conſpirantibus.

PVNCTVM PRIMVM.

Artis munera.

QVantum ſit in ea momentum ad dicendum colligitur ex illius definitione 1. de orat. nu. 92. *Ars eſt quæ cognitis, penituſque perſpectis, & in vnum*

ſpectantibus, & nunquam fallentibus rebus continetur. Deinde ab eiuſdem artis muneribus, & officijs: quorum primum eſt, vt ea, quæ à natura habemus, commoueantur: alterum vt limet, ac perficiat, quę in nobis natura rudis adhuc inchoauit; Ars enim ex 4. definib. naturam perficit, & eſt illa dux multò certior: quàm, & culturæ comparat. Atque vt ager, quamuis fertilis, ſine cultura fructuoſus eſſe non poteſt; ſic animus ſine doctrina. Vti contra nihil adeò rude reperias, quod non perpoliatur induſtriâ, dixit bonus, & rerum cognitione clarus Poëta,

Inuidus, iracundus, iners, vinoſus, amator.
Nemo adeò ferus eſt, qui non miteſcere poſſit,
Si modò culturæ patientem accommodet aurem.

Tertium munus artis aſſignat Iulius apud Cicer. 2. de orat. num. 232. *In his præceptis hanc vim, & hanc vtilitatem eſſe arbitror, non vt ad reperiendum quid dicamus, arte ducamur, ſed vt ea, quæ natura, quæ ſtudio, quæ exercitatione conſequimur, aut recta eſſe confidamus, aut praua intelligamus, cùm, quò referenda ſint, didicerimus.*

PVNCTVM II.

Artis neceßitas & commendatio.

IAm verò, cui præter artis peritum notæ poſſunt eſſe cauſæ, cur hoc vitandum ſit, illud perſequendum, cur aliud laudabile ſit, vitioſum aliud? Vt enim medici, qui ſe empyricos eſſe profitentur, nec cognitis morborum cauſis, medicamentorúmque naturâ, ſæpè faciunt ea, quæ mortem accelerent, non morbum depellant: Ita qui non adhibent artem ducem, ac magiſtram, ad agendum, neque poſſunt pro cauſæ naturâ torquere modis omnibus, ac flectere dictionem, & multa ſæpè committunt in dicendo vitioſa, quæ riſum excitent, non plauſum, miſerationem, non admirationem. Quia enim fetat eum, qui naturam tantum ducem ſequutus, & ingenij nobilitate contentus, magiſtram artem contemnit, & quod erat amplificandum pluribus extenuat, auget quod minuendum; qui vel ab aliqua ſimilitudine ſemper orditur orationem, qui demittitur, dùm aſſurgendum eſt, qui blanditur, & hilareſcit, dùm fulgurandum, tonandum, fulminandum, prorumpendum eſt? putidè, dùm imparatus ab arte, auditorum animos excitare conatus, in medio curſu repentè concidit, & ita pro amore odium, pro admiratione riſum, interdum pro miſericordia, commouet.

Neceſſitatem artis venuſto ſatis figmento ſubtilis, & intelligens Galenus complexus videtur, dùm fortunam quidem ex vna parte collocat, gubernaculum manu ſuſtinentem, cæcam illam, globo inſiſtentem volubili, paſſis per humeros crinibus. Ex aduerſo autem eloquentiæ ſimul, & artis inuentorem Mercurium, vigentem corporis, & animi viribus iuuenem, acribus oculis, cubo, hoc eſt quadrangulari lapide inſidentem. Nimirum fortunam naturæ ſymbolum facit, quæ licet ad dicendum primùm conferat aliquid, cæca tamen eſt, ac inſtabilis: Mercurius autem artis imaginem exprimit, quæ certis, & nunquam fallentibus rebus continetur.

Totum hoc negotium clarum fit in exemplo. Probandum ſit ægritudinem corporis valetudine longè meliorem; quâ tandem via rem aggredietur naturæ donis tantum, nullis verò diſciplinæ præſidijs inſtructus? ſanè piſcis erit, neque tamen in aquis enatabit. At qui præceptis artis informatus fuerit, cùm ſciat ſe verſari in genere cauſæ admirabilis, inſinuatione beneuolentiam captabit, & attentionem à pollicitatione magnæ cuiuſdam vtilitatis. Tùm per certa quædam capita fidem rei propoſitæ faciet, ſcilicet à Deo morbum hunc imperatum, qui nihil non vtile ſuis, ac ſalutare, nihil non glorioſum largiatur; Deinde ſingulares ægritudinis vtilitates amplificabit, quam dicet materiam, ac ſegetem meritorum, ſcholam virtutis, omnis ſapientiæ fontem, atque ſanctitatis, benè beatéque viuendi officinam.

Quibus mens erat arrogantiæ faſtu turgida, dùm valerent, quorum lingua quæſtuum nundinis aucupandis erat impedita, manus flagitijs exercitatæ, pedes ad diuerſoria criminum celeres, oculi petulantes ad mulierum formas curioſè contemplandas, totum denique corpus vitiis addictum; fac eoſdem ægra valetudine decumbere; pudor libidinem, arrogantiam animi demiſſio, liberalitas auaritiam, verbo dicam, virtutum chorus nobilis, vitiorum omnium impurum comitatum profligabit. Sic animi morbos ſanat, ac ſordes eluit ægritudo. Quò quid vtilius eſſe poteſt?

Denique probare poterit à conſequentibus, quàm ſæpè ſit opportunum æſtuante febri laborare, vel cum alio morbi genere luctari: nempe ſi valuiſſet haud dubiè graue ſcelus aliquod admiſiſſet, vel in hoſtium fortè manus incidiſſet, vel ab illis exceptus, nunquam vindicis, & irati Dei manus miſer effugiſſet. Sic animi fortes ac robuſti poſſunt ad eas vtilitates, & commoda præceptis artis incitari, quæ rudis, & imperitus eiuſdem artis, nunquam præſtaret.

LECTIO TERTIA.

Imitationis adiumenta.

QVoniam, vt quis intelligere virtutes auctoris, eaſque poſſit imitatione conſequi, arte opus eſt, idcircò imitationem illi ſubiungimus. Prodeſt enim non mediocriter eruditos homines diu multumque exercitatos ſtudioſè ſæpius audiuiſſe; quod adiumentum eloquentiæ neglectum à quibuſdam acerbè ſatis arguit, & conqueritur Plinius Iun. l. 8. ep. ad Auitum. *Statim, inquit, ſapiunt, ſtatim ſciunt omnia, neminem verentur, imitantur neminem, atque ipſi ſibi exempla ſunt.* Quod glorioſum inuentum, conſuetudinemque neglectam multi, ſed ſeriùs doluerunt.

PVNCTVM PRIMVM.

Vis ac neceßitas imitationis.

HAc impellimur cum diligenti ratione, vt aliquorum in dicendo ſimiles eſſe velimus. Nam omnis vitæ ratio ſic conſtat, vt quæ probamus in aliis, eadem ipſi facere velimus. Habemus enim in eo quem imitamur effigiem propoſitam ab oculos, quam exprimamus: atque hinc eſt, vt omnes imitatione, tanquam viâ compendioſa, ad quaſcumque facultates, vtantur, quam & in ſcribendo, & in pingendo, & in illiberalibus artibus ducem ſequimur.

Adde quod eloquentia magnum quiddam eſt,

multiſque partibus conſtans, proinde lepórem requirit, ſuauitatem, vim, acumen, grauitatem, ſeueritaté, & alia bene-multa, quibus ſi deſtituatur, eſſe perfecta nequit. Etenim quæ tàm læta, quæ tàm felix indoles, in quam hæc omnia concurrant? alios natura finxit ad hilaritatem, ad ſeueritatem alios, triſtitiamque formauit; qui portò ſint omnibus inſtructi, vix reperias. Immò nec ipſa eloquentia ab vno homine, vno ſeculo: nec ab omnibus, multis ſeculis ad faſtigium deduci potuit, ſed multis ætatibus, conſpirantibus ſtudiis, ac ingeniis plurimorum, eſt conſtituta. Proinde quærenda ſunt in aliis, quæ nobis deſunt. Quod imitatione aſſequimur.

Atque vt minus prudens videtur agricola, qui ab vna arbore, varios fructus depoſcit, niſi prius à variis generibus arborum ſurculos decerpens, in vnum inſerat caudicem: Ita niſi pari velut inſitione, è variis varia mutuetur eloquentiæ ſtudioſus, facundiam vix conſequetur.

Arbor eſt indica, quæ non minus habet nouitatis ad miraculum, quàm fidei ad veritatem, ſola nauim inſtructam, oneratamque parturit, dat illa truncum, & ramos, & in malum aſſamenta, clauoſque commodat; comam in vela, in rudentes, funeſque optimos, pila: ignibus alimenta. Texendis veſtibus materiam è ſinu pandit, & explicat, bibliopolis papyrum ſubminiſtrat, hominibus cibum, porumque largiter fundit ad alimenta: ex illa liquores innumerabiles olei, vini, medicinæque commoda extrahuntur: & quod mirére magis, hæc in arma, & tela repentè conuerſa, pugnare ſcit & vincere: hæc demum miraculo quodam omnibus pænè rebus ex ſeſe apta eſt, & inſtructa. Huic vni, quis oratorem componendum reperiat, ſic omnibus ingenij, naturæque dotibus opulentum, iis diſciplinis excultum, cui nihil deſit? quis non mendicis parem dicat, cùm operam aliorum in ſubſidium requirat?

Quid in oratoribus vno Cicerone purius? quid ſuauius? quid in poëſi Virgilio cultius? Illum, quantus, quantus eſt, imitatio formauit: in dialogis Catonem, in topicis Ariſtotelem, in paradoxis Zenonem, in officiis Panætium, in orationibus Demoſthenem, in Lælio, & ſenectute, Xenophontem feliciter eſt aſſequutus. Hunc autem non tàm natura, quàm exercitationis induſtria Poëtam inaugurauit. In Eglogis Theocritum, in Geotgicis Heſiodum, in Æneïde principem Homerum diligenti ſtudio imitatus eſt.

PVNCTVM II.

Imitationis præcepta.

I. Modus.

I. PRimum eſt imitationi modum eſſe faciendum, ne inter eos cenſeri contingat, quos Horatius meritò ſeruũm pecus nominauit, vel vt alterius ſine conſilio imitatores, ſimioſque ridiculos. Quod tùm maximè cauebitur, cùm ſuæ quiſque naturæ benignus indulgebit. Nam vix tolerabilis eſt ſeruitus, naturam ſuam vſque adeò contendere, nihil vt vnquam, niſi ex aliena natura loqui valeas, aut velis.

II. Eligendus Cicero, quem imitemur.

Alterum eſt, vt præſtantiſſimum aliquem ſtudioſus artis eligat, nec illos ſequatur, qui ſimilitudinem peſſimi cuiuſque, ac corruptiſſimi concupiſcunt, qui verba in medio poſita reſpuunt, vſitata contemnunt, quærunt abſtruſa, inſueta mirantur, quæ nemini, vel paucis cognita, malè pertinaciter adorant. Quis autem vnus ex omnibus eligendus, niſi decus ac lumen eloquentiæ Tullius? cuius ex ore melle dulcior, torrente vehementior, flumine grauior fluit, exundat, prorumpit oratio: qui tàm ſubtiliter humilia, ita temperatè mediocria, magnificè, ac ſplendidè ſumma pertractat, vt nihil in eo requiras; cuius ad vocem clamores, plauſus, admirationes excitantur, cuius vbique regnat, atque dominatur oratio. Etenim ſi blandum aliquid, ſi lene, ſi pacatum, & ſedatum poſtulat oratio; vtſenſim ad intimos ſenſus audientium irrepit? adeò quidem, vt quæ flagitat, non extorquere dicendo, ſed imperare obſecrando, nec auditor inuitus rapi, ſed quaſi ducentis manum ſequi vltrò, ac ſponte videatur. Si conqueri, ſi commiſerari, ſi ex Clientis inuidia deonerare aliquid & in aduerſariũ traijcere, ſi in aliquam illius criminis, quod accuſat, vel ſuſpicionem, vel affinitatem eum vocare potuerit, vt eludit hominem? vt verſat? vt iactat vtraque manu? quas in anguſtias? quos in æſtus? quas in tenebras miſerum conijcit? prorſus vt metuere incipiat, vt vel innocenti periculum faceſſerit, vel ſeipſum nihil minus cogitantem, in iudicij laqueos induerit.

Quid amplificationes eius? tot procellis, ac turbinibus ferire, tot coruſcare fulguribus, tot fulminibus intonare creditur. Quis altius in intimas auditorum cogitationes penetrat? quis potentius opiniones, aut reuellit inſitas, aut nouas inſerit? quis facilius hominum voluntates effundit lætitiâ, mœrore contrahit? expectatione, metu cohibet? inuidiâ, odio, & iracundiâ ſuccendit? amore, miſericordiâ, lenitate, reſtinguit? de quo nihil breuius, verius nihil, nihil magnificentius dici poteſt, quàm quod viri olim ſapientiſſimi prædicarunt, vel vnicum illud ingenium Romano par imperio Italiam habuiſſe. Vnus igitur ex omnibus Latinis oratoribus in delicijs habendus, vnus in ſinu ferendus, vnus non modò ſtudioſæ iuuentuti, ſed omnibus omninò, qui Latini, & Oratores audire volunt, colendus, fruendus.

Hæc eò ſpectant, vt probemus, qui Ciceronianus non ſit, eloquentem eſſe neminem. Interim alij non carent ſua laude, nec illos excludimus, quia beneficij ſatis; nihil apportant periculi: ſed in illis legendis cenſores eſſe nos oportet, in Cicerone, diſcipulos. Nihil tamen vetat è lacteo Liuio, è ſuauiſſimo Curtio, è puriſſimo Cæſare, alijſque Latinis auctoribus, voces, ac ſententias colligere. Militiæ verba, quæ in Tullio deſiderantur; ſuggeret Vegetius: agriculturæ; Varro: Architecturæ; Vitrunius: Medicinæ; Celſus Philoſophiæ ſcholæ vniuerſa. Sed ne quis hanc libertatem vertat in audaciam Cicero totus exprimendus.

III. Optima quæque imitanda.

Tertium, vt cùm ducem elegerimus vnum, non quæ leuia ſunt, & facilia, ſed quæ maximè excellunt in eo, diligenti ſtudio perſequamur. Nec enim Fabio placet is, qui habitum fortè, & inceſſum effingit, & ſi quid in peius notabile eſt, *Cùm ad exemplum virtutum omnium*, vt eius verbis vtamur, *ſit mens dirigenda*. Vt ridiculus pictor habe-

tur, qui colorem ſolum, & faciem excellentis picturæ ſequitur, partium verò cimmetriam, & diſtantiam, rerumque vmbras negligit: Ita riſu planè digni ſunt, qui tantum aliquam pedum ſuppreſſionem, & inſigniores clauſulas in oratore eligunt, ea verò quæ primaria ſunt, non vident ſcilicet argumentorum vim, ſententiarum grauitatem, acumen in probando, in permouendis affectibus impetum, & ardorem, in collocando prudentiam, varietatem, & copiam, aliaſque virtutes orationis.

Videndum diligenter, vt Ciceronis exordia ſtatim concilient animos, vt narrationes ſuſpendant, contentiones expugnent, vt loci communes, amplificationes, omnis varietas artis, & orationis copia mirificè delectet; vt grandis ſit, & non turgeat, vt humilis ſit, & non vileſcat, vt medius, & venuſtus & nullas vnquam admittat ineptias. Hæc dùm amabimus, & imitabimur ſtudiosè, malam affectationem vitabimus, per quam multi cum Fuſio, quem arguit Cic. hoc vnum moliri videntur, vt rideantur, quique ita declinant in peius, vt pro grandibus tumidi, pro ſubtilibus ieiuni fiant.

IV. Denique imitatio peti debet à ſimili genere: in quod præceptum peccant, qui in oratione ſoluta, poëticas dictiones, & nimias amœnitates blandiùs vſurpant. Quis probet eum qui Ciceronem in Hiſtoria ſibi ducem proponit, in Oratore Saluſtium, in Poëſi Demoſthenem? ſua cuique propoſita lex, ſuus decor.

Pvnctvm III.

Imitationis cautiones.

Narrat Tull. Heracleotem Zeuxim, qui tùm longè cæteris pictoribus præſtare credebatur, à Crotonienſibus rogatum fuiſſe, vt ſimulacrum omni arte, induſtriaque perficeret, quo Iunonis templum, quod religiosè colebatur, locupletarent: illicò virgines ſpecie præſtantes, humanaque forma ſuperiores ſibi propoſuiſſe, vt ab illarum animali exemplo, in mutum ſimulachrum pulchritudinis eximiæ veritatem transferet. Cùm igitur nobis ita faciendum eſſe docuerimus, videndum quà tandem id via præſtare poſſimus.

Tria ſunt in eo quem imitari voles animaduertenda, ſcilicet inuentio, diſpoſitio, eloquutio, in quibus eius deſudarit induſtria, tractandæque rei ſimilis ratio ſeruanda, tùm paria paribus, contraria contrarijs, & ſimilia ſimilibus reddenda.

Cùm animum appuliſſet ad laudes Æneæ celebrandas Virgilius, vidit Homerum in Achillis, & Vlyſſis egregiè factis verſatum eſſe, eandem igitur, quam ille viam, ingredi ſtatuit. Vlyſſem. Ille primo iactatum procellis, in medio mari fingit; & hic Æneam: ille Palladem de Vlyſſe ſollicitam inducit; hic Iunonis iram in Æneam incendit: ille in Corcyram delatum Vlyſſem narrantem diſcrimina comminiſcitur; hic Carthaginem Æneam defert, eiuſque ſermonem de Troiano bello, ſuoque itinere refert: denique nihil non effingit.

I. Inuentio.

Primus imitationis labor in eo fuit, vt inueſtigaremus, quænam eſſet inueniendi ratio, quanta vis quanta ſubtilitas in argumentando, quæ tùm in rebus, tùm in perſonis dignitas, atque decor, quanta in ijs quæ nocere poſſunt, vel cauendis, vel obruendis, prudentia.

II. Diſpoſitio.

Secundus in diſpoſitione poni debet, vt videamus cur interdum naturalem ordinem partium orationis ſequatur, quem effingimus, eundemque aliàs peruertat, ac perturbet, mox ab initio, indè poſt medium, narrationem attexat, cur ratiocinationes mira varietate amplificet, interdum enthimematis orationem contrahat, aliàs ſola complexione contentus ſit: quæ ſit in proœmio conciliandi auditoris ratio, quæ breuitas in narratione, quæ fides, & exponendi claritas; in confirmatione quàm occulta ſit ars, quâ iucunditate ſermonis aures permulceat, quaniam in maledictis acerbitatem, in iocis ſuauitatem, adhibeat.

Non alia diſpoſitionis ratio. Dido 4. Æn. Ariadnem in Pelei nuptijs apud Catullum veſtigio inſequuta, ſub initium exardeſcit,

Siccine me patrijs abductam perfide ab oris,
Perfide deſertam liquiſti in littore Theſeu?

Ita Dido ſubindignatur,

Diſſimulare etiam ſperaſti perfide tantum
Poſſe nefas, tantuſque meâ diſcedere terra?

premit eundem affectum Ariadne per commiſerationem, ſtatim Eliſa commouet. Exprobrat illa natum è rupibus, aut leæna Theſeum; idem Æneæ ſuo Pheniſſa, &c.

Eloquutio III.

Eloquutionem imitamur, ſi numeros pares, ſi ſententias, figuras, pigmenta, coloreſque referamus. Videndum imprimis quanta ſit verborum, ſententiarumque copia, quis delectus, cur periodis interdum longioribus, interdum membris, aliàs inciſis breuioribus rem perficiat: quanta figurarum, pro rerum diſtinctione, varietas, quàm pauca multis, multa paucis explicentur, ſæpius res eadem repetatur tàm ſcitè, vt cùm idem dicatur, commutatis tamen verbis, atque ſententijs, aliud dici videatur; denique quantum artificium vinciendæ orationis quibuſdam quaſi vinculis, vt magnificè nexa moueantur, & apta ſint ad perſuadendum.

Pvnctvm IV.

Multiplex imitandi ratio.

Mutatur ſententia, verba retinentur.

I. Iam ad priuatam imitandæ rationis methodum, veniamus. Primus imitandi modus eſt, vt mutatâ ſententia, illuſtriora verba, loquutioneſque retineantur. Transferre volumus illud 2. Phil. num. 12. in eos qui dicunt honorem ſanctis non eſſe deferendum. *Non placet Antonio conſulatus meus. At placuit Seruilio, &c.* Sic imitabimur. Non placet male-ſanis hominibus, & impijs honor ſanctis delatus? at placuit Dionyſio viro ſummæ ſanctitatis, vt cum primum nominem, qui cum fidei luminibus vixit. At placuit Ignatio, cuius ſemper in Eccleſia viuet auctoritas. At Chriſoſtomo placuit, & alijs, quorum auctoritatem negligere, ab orthodoxa fide diſcedere eſt, & ad hæreticorum caſtra

rum caſta tranſire, à Chriſto deficere, infelici- A ter perire.

Vel illud Milon. num. 20. *Sed ſtulti ſumus, qui Druſum cum Clodio conferre audeamus*, in mortem illuſtris alicuius viri deplorandam. Extinctus eſt patriæ parens, clementiæ decus, innocentiæ fideique propugnaculum, publicæ libertatis aſſertor defenſorque acerrimus; Ageſilaum vigilantiâ ſuperans, humanitate Fabium, charitate Scipionem. Sed imprudentes ſumus, qui Ageſilaum, qui Fabium, qui Scipionem cum tanto viro conferamus. Ferenda fuit illorum mors. N. Fatum æquo animo ferre nemo poteſt. Luget, &c.

Si vero in mortem prædonis alicuius referas, ſententiam ſubindè mutare poteris. Obijt ille Mezentius, pœnas ſceleribus ſuis debitas, iuſtaſque perſoluit Buſiris, crucem ſubijt Diomedes, quamquam ineptus ſum, qui crudelibus ipſam crudelitatem opponam. Hic, fuit illorum mors parum optanda, ſi cum hoc monſtro conferantur. Illius ſcelerati latronis mortem triſti animo ferre nemo poteſt, gaudet ſenatus, lætantur proceres, exultat equeſter ordo, plebs feſtos dies celebrat, ſupplicationes habent virgines, immutata eſt vrbium facies, florent municipia, ipſi etiam agri, ipſa templa mihi geſtire gaudio videntur, & tàm nefarium, tam inhumanem, ac ſceleratum prædonem cecidiſſe lætantur.

II. *Mutatis verbis, ſententia retinetur.*

Alter imitandi modus eſt, cùm in re ſimili, verba maiori ex parte mutantur, ſententia retinetur. Ita per repetitionem, & congeriem interrogatione vibratam Cicero diuinatione in Verrem. n. 37. C *De te Cæcili, iam extra contentionem certamenque noſtrum familiariter tecum loquar. Tu ipſe quemadmodum exiſtimes vide etiam, atque etiam, & tu te collige, & qui ſis, & quid facere poßis conſidera. Putáſne te poſſe.* Quem locum ſic imitabens nonnihil immutatis verbis, in iuuenem libertatis amantiorem, & ſalutis minùs ſtudioſum.

Sed de te Chriſtiane adoleſcens iam mehercule extra omnem contentionis acerbitatem familiariter tecum loquar, tu quemadmodum exiſtimes vide etiam atque etiam, & qui ſis, & quem iudicem exſpecturus ſis, conſidera. Putáſne te poſſe, cùm nec opinantem repentina mors occupauerit, cùm dæmones infenſiſſimi, innumeris flagitijs coopertum, ad iudicem adduxerint, cùm erit ſubeunda ſalutis alea, cùm reddenda ratio anteactæ vitæ, tot res, tàm graues, tam varias, D eo quo par eſt animi dolore, atque integritate mentis ſuſtinere? Putáſne te poſſe quæ in pueritia, quæ in adoleſcentia, quæ in iuuentute, quæ domi, quæ foris, quæ in ludo, conuiuijs, epulis, noctu, interdiu, voce, animo, oculis, auribuſque peccaueris, ea quemadmodum accuſabuntur ab hoſtibus, locis, temporibuſque diſtincta, ita oſtendere pœnitentiâ, fletu, & lacrymis fuiſſe deleta? Putáſne te poſſe, quod in eiuſmodi periculo neceſſarium eſt reſoluere ſeueritatem iudicis, iracundiam flectere, pietatem, & clementiam demereri? magna ſunt ea quæ dico mihi crede. Noli hæc contemnere, dicenda, declaranda, aperienda ſunt omnia, non cogitatio, non vo[illegible], non verbum vnum ex ore lapſum imprudenter ſeueriſſimi iudicis oculos effugiet. Perficiendum eſt, ſi quid agere velis, vt ne labecula quidem

A ſceleris appareat, ſi abſolui cupis: in quo ſi te præteritæ vitæ ratio, ſi virtus, ſi innocentia tuetetur, ſi caſtitatis, non libidinis, abſtinentiæ, non gulæ, laboris, non voluptatis veſtigia tuis in moribus apparerent, tamen eſſet magnum tàm ſeueri, & periculoſi iudicij ſcopulos ſine naufragio prætervehi, & in portum beatæ tranquillitatis euolare.

III. *Senſus & verba propè eadem retinentur.*

Tertia ratio cum eadem penè retinemus, & ſenſus, & verba. Si primæ Catil. initium detorqueas in Auguſtinum diuina monita detrectantem, ſic dices. Quouſque tandem abutere Augu- B ſtine diuina patientia? quouſque pectus tuum cœleſtibus obduratum monitis obſtupeſcet? quamdiu minas ceruicibus tuis impendentes libidinis, & intemperantiæ obtentu eludes? quamdiu in hoc voluptatum, ac turpitudinis cœno volutatus, æternis animum cruciatibus mancipabis? quem ad finem importuna ſeſe iactabit audacia? Nihilne te impendentia mortis æternæ pericula? nihil internæ in te Dei vindicis oculi? nihil de ſceleratis hominibus toties repetita ſupplicia? nihil ad improborum vindictam cœlitùm armatæ manus, ab incœpto reuocabunt?

Eodem ferè recidit cùm ſententiam, & verba mutamus, rem ſimilem retinemus, & figuras vſurpamus; à vitiorum turpitudine reuocare ſceleratum contendis, Phil. 2. num. 115. Sic imitaberis. Veniat tibi in mentem mortalium peſſime, C dies ille qui libratum diuinæ iuſtitiæ fulmen tibi denuntiabit, vitæque terminum exitu calamitoſo concludet. Confer illius diei terrores, cruciatus, furias, tortores in tuam perniciem armatos, funeſtæ mortis horam, cum hac præpoſtera voluptate: tùm intelliges, quantum inter rectè facta vitamque cum honeſtate traductam, & ſceleribus contaminatam interſit. I porro quò te inſani libidinum tuarum æſtus abripiunt, vocantem, piè cogentem, præſtolantem, orantem etiam Deum contemne, veniet ille dies, quo die auerſum lugeas, iratum horreas, ſentias vindicantem. Erras impuritatis ſentina, non te Deus vitæ, ſed pœnitentiæ, non delicijs, ſed pœnæ in omnem conſequentis æui terrorem, & exemplum tranſmittendæ, reſeruauit.

IV. *Figuram vnam aliâ commutamus.*

Quarta ratio, cùm figuram aliquam aliâ commutamus, Catil. 1. Proſopop. in ſermocinationem num. 27. vbi demum ex alto diuturnoque metu reſpirare licuit, ita memet compellaui. M. Tulli quid agis, Ergóne impunè Catilinam teterrimæ coniurationis auctorem excedere ex vrbe patieris? at cum patriæ perduellem eſſe compertum eſt: Vexabis, agitabis, in exilium nudus, & rogatus, armatum eijcies, inſcijs ciuibus? at in caſtris hoſtium expectatur imperator. Reliquos fraudis ſocios, furoriſque miniſtros, atque ſatellites trucidabis? at princeps illorum ſpreta Rep. volitabit, neque tàm emiſſus ex vrbe, quàm immiſſus in vrbem eſſe videbitur.

Ad hæc iuuerit quæ ab alijs ieiunè dicta ſunt ornare pluribus, ac dilatare qua in re mirus fuit

228. *Vt enim Athletas, nec multò ſecus gladiatores videmus nihil nec vitando facere cautè, nec petendo vehementer, in quo non motus hic habeat palæſtram quandam: vt, quidquid in his rebus fiat vtiliter ad pugnam, idem ad aſpectum etiam ſit venuſtum: ſic oratio nec plagam grauem facit, niſi petitio fuerit apta: nec ſatis rectè declinat impetum niſi etiam in cedendo, quid deceat, intelligat. Itaque qualis eorum motus quos ἀπαλαίστους Græci vocant, talis eorum mihi videtur eſſe oratio, qui non claudunt numeris ſententias.* A

Rurſus idem 3. dē orat. num. 176. ſic bonum Oratorem ab imperito dicendi & ignaro diſtinguit, quòd ille rudis inconditè ſundit, quantum poteſt, & id, quod dicit, ſpiritu non arte determinat: Orator autem ſic illigat ſententiam verbis, vt eam numero quodam complectatur, & adſtricto, & ſoluto. B

Et Ariſtoteli ſimul & Tullio conſentiens Quintilianus lib. 9. cap. 4. vbi de compoſitione diſſerit, gemina ſimilitudine commendat orationis numeroſæ ſuauem vtilitatem. Nam quemadmodum vehementior & iucundior eſt fluminum curſus prono alueo, ac nullas moras obijciente, quàm inter obſtantia ſaxa, fractis aquis atque reluctantibus; ita quæ connexa eſt, & totis viribus fluit, delectabilior, & fructuoſior eſt oratio.

Vt ſagittæ, vel ſpicula neruis & amentis adiuta venuſtius vibrantur, certiuſque feriunt: ita compoſitione, ſiue numeris adſtrictæ ſententiæ magis intenduntur, & concitantur, atque adeò pulchrius, vehementiuſq; in aduerſarium feruntur & feriunt.

Denique pergit in hæc verba, rationeſque ſubdit. *Ideo eruditiſſimo cuique perſuaſum eſt, valere eam quamplurimum, non ad delectationem modò, ſed ad motum quoque animorum.* C *Primùm quia nihil intrare poteſt in affectum quod in aure velut quodam veſtibulo ſtatim offendit: deinde quia naturâ ducimur ad modos.*

Eadem numerorum obſeruatorum in dicendo ſuauitas, fructuſque intelligitur ex collatione cum ea facultate, quæ tota numeris conſtat, hoc eſt Muſica. Nam concentu harmonico nihil eſt dulcius auribus, animiſque; nihil ad concitandos quoſlibet motus potentius. Vnde Pythagoræi diuturniores curas ſomno leuaturi turbidaſque cogitationes compoſitum cantu vocum vtebantur, quo ſomnus lenius, blandiuſque irreperet, atque euigilantes conſopitos generoſæ mentis ignes ad lyram excitabant, quò eſſent ad agendum erectiores.

Hinc Tyrtæus vates modulatione, cantuſque D grauitate milites ſuos quò volebat, impellebat non reluctantes: Cretenſes impetum in hoſtem facturi pulsâ citharâ vehementius incitabantur: Empedocles Agrigentinus furibundum adoleſcentem, qui eius hoſpitem damnati patris accuſatorem ſtricto gladio adoriebatur, cantu reuocauit, & placatum manſuetumque reddidit.

Iam quid oratione, circuitu ſententiarum ad numeros cadentium, confirmatâ poteſt audiri iucundius, quid artificioſâ verborum conclusione moderata fructuoſius? Exēplo ſunt vni Demoſthenes ac Tullius, Græcæ Romanæque facundiæ principes, quorum ille fulmina vibraſſe dicitur, quod illius verba numeris contorta vehementius ferrentur; hic autem in tornandis & quadrandis non ingrata negligentiâ periodis, totus propemodum fuiſſe iudicetur.

Porrò quid aliud innuit finitimus oratori Poëta numeris aſtrictor paulò, verborum autem licentiâ liberior, cùm Orpheum ſyluas, & rupes cantu vocum, & fidibus attrahentem, fluuiorum curſum ſiſtentem; dùm Amphiona lapides ad Thebarum ædificationem allicientem finxit, niſi vt ſuis illis figmentis ſermonis numero vincti virtutem exprimeret? quâ tùm impetus effrænes ſuſtinentur, & franguntur: tùm duritics pectorum edomatur: tùm in communem ſocietatem, vitamque ciuilem agreſtes homines, ac ſylueſtres, non ſine ſuauitate, pertrahuntur.

Ex ea tandem numeroſæ orationis dulcedine fructuque naſcitur omnis illius nobilitas, atque præſtantia; qua tantùm ab infinita, & male-compoſita differt, quantùm diuinus aliquis Orpheus ab rudi, & abſono canendi ludendique tyrone diſcrepat.

P V N C T V M III.

Fuſa & verſa Oratio.

DVplicem conſtituit Eloquutionem Ariſt. lib. 3. Rhet. cap. 9. alteram continuatam ac productam, ſeu tractam & pendentem, quæ non incidit membra, ſed ita connectit, vt ſuperiorem eloquutionem ſemper proxima ſequatur, donec tota res fuerit explicata. Alteram verſam, ſeu periodicam, ambitu ſcilicet quodam artificioſo comprehenſam, ſuis membris partibuſque ſic finitam ac dimenſam, vt numeroſa quadam ſuauitate aures impleat, animumque auditoris ſinat auſcultando, atque cognoſcendo conſiſtere, & cum oratore veluti reſpirare. Talis eſt illa pro Marcello num. 20. *Tantus enim eſt ſplendor in laude vera, tanta in animi magnitudine, & conſilij, dignitas, vt hæc à virtute donata, cætera à fortuna commodata eſſe videantur.*

Atque hanc ſimilem facit Antiſtrophis, & conuerſionibus, quæ quaſi in orbem abſolutâ ſententia appoſitè recurrunt. Sic enim certis quibuſdam ſpatijs terminatur, & quaſi membris componitur, vt in ſeipſam numeroſè recurrens, aures auditorum compleat, animumque reficiat.

Liberam verò ſiue fuſam ſua ſponte, nullis interuallis, aut iuſto membrorum ambitu definitam, confert cum Dithyrambis, in quibus nulla fit conuerſio, ſed eſt tractus quidam verborum, & ſententiarum leuis ac perpetuus ſine diſtinctione numerorum: quæ quidem orationis continuatæ ſpecies iniucunda eſt, & moleſta, quod nullis ſpatiis terminetur: omnes quippe finem intueri volunt.

Et quemadmodum curſores in ſtadio anhelant & propemodum deficiunt, dum ad flexiones venerunt, quibus occultantur metæ, ſiue termini; at vbi comparent tùm nihil laborant: ita qui tractam illam orationem deuoluunt, fatigantur ipſi, & auditores torquent, dum nullum finem dictioni ponunt. Qui vero contractam in ſe, certiſque ſpatiis diſcretam circumagunt propoſito ſemper termino ſuauiſſimè feruntur ipſi, & iucundè ferunt auditorem.

Concludit Cic. vinctam periodis orationem verborum & ſententiarum orbem longè clariorem, auribuſque iucundiorem efficere, quàm quæ perennis eſt, & nullis articulis membriſque diſtincta, vtque monet. 3. de orat. 191. *Ne fluat oratio,*

ne vagetur, ne inſiſtat interius, ne excurrat longius: Vt membris diſtinguatur, vt conuerſiones habeat abſolutas. A

PVNCTVM IV.

Verſa Orationis, & ambitu comprehenſa forma.

POëticam omnem menſuram, ſiue verſum, formam numeroſæ orationis reijcere docet Ariſt. lib. 3. Rhet. cap. 8. ſed quæ numeri liberioris expers eſſe non debeat. Tùm quia verſibus conſtans oratio, cùm ex tempore fundi non poſſint, artificioſè præparata videtur ad expugnandos auditorum animos: Vndè fit, vt inſidioſa iudicetur, B & attentionem nullam eliciat: Tùm quia ſic auditorem ſua illâ verborum numeroſè cadentium concinnitate retinet, vt ad cauſam non attendat, ſed totus in contemplanda metri feſtiuitate occupetur.

Idem multis præcepit Latinus Orator ad Brutum num. 195. *Neque numeroſa eſſe, vt poëma: neque extra numerum, vt ſermo vulgi eſt, debet oratio. Alterum nimis eſt vinctum, vt de induſtria factum appareat: alterum nimis diſſolutum, vt peruagatum & vulgare videatur.*

Excidiunt tamen aliquando non cogitantibus, vt Ciceroni pluribus in locis. Poſt redit. ad Quirit. num. 16. *Rerum mearum geſtarum auctores, teſtes, laudatoreſque fuerunt.*

Eſt ergo nious decorum tanta curâ vincire numeris orationem, vt mollius & delicatius compo- C ſita videatur, ſed neque vagam, neque diſſolutam eſſe oportet, vtique honeſta libertate colligatam.

PVNCTVM V.

Periodus.

PEriodum Phalereus dicit eſſe continuationem quandam commatum, & membrorum ita inter ſe aptè, & rotundè connexorum, vt & plenam ſententiam, & concluſionem referant: quocirca vult eam eſſe fornicibus ſimillimam, in quibus ita lapides inter ſe aptantur, vt fulciant ſe quodammodo inter ſe omnes, & vnam compagem, quam efficiunt, vtraque parte ſuſtentent.

Hermogenes lib. 4. de Inuent. cap. 3. *ἔστι μὲν οὖν περίοδος κυρίως, ὁ τὸ ὅλον ἐπιχείρημα, ἀπαρτίζων σωμάτιον, καὶ κῶλα ἔχων τινά.* D Clauim vocat, quæ aperit clauditque ſententiam. Spatium Ariſtoteles carceribus, metaque circumſcriptum. Omninò Periodus Clauis eſt eloquentiæ, quæ non modò dicentis mentem aperit, ſed etiam audientis: ſpatium verò, quo feliciter confecto, velut albis quadrigis vecta triumphat eloquentia.

Ariſtot. lib. 3. Rhet. cap. 9. *λέγω δὲ περίοδον, λέξιν ἔχουσαν ἀρχὴν, καὶ τελευτὴν αὐτὴν καθ' αὑτὴν, καὶ μέγεθος εὐσύνοπτον.* Orationem quæ principium, & finem ex ſe habet, & eam interiectam magnitudinem, quæ facilè oculis perluſtrari poſſit.

Ab Oratore Romano definitur, oratio in quodam quaſi orbe incluſa procurrens quoad inſiſtat in ſingulis perfectis, abſolutiſque ſententiis.

Quæritur ergo, vt ex definitione conſtat, in periodo initium, & finis, & inter vtrumque ſpatium iuſtum interiectum; Initium & finis, propterea quod periodus ſententiam inchoare debet, atque abſoluere: ſpatium verò interiectum iuſtum illud quidem, vt & ſpiritum dicentis tueat, nec autem audientis, vel longiori ambitu obruat, vel breuiori fallat, ac relinquat.

PVNCTVM VI.

Partes periodi.

QVæ duæ partes periodum ingrediuntur Membra ſunt, vel Inciſa. Membrum definitur pars periodi. Inciſum pars membri; idadeò intellige, cùm membrum in periodo includitur, aut inciſum B in membro: nam aliquando diuelluntur, vt hæc ſeparata ſunt inciſa, *falli, decipi, errare; veni, vidi, Chriſtus vicit.*

Nihil eſt quod non longinquitas temporis excipiente memoria, prodendiſque monumentis efficere atque aſſequi poſſit. Membrum eſt perfectam ſententiam definiens.

At in iſta periodo membrum in compoſitionem venit. Neque enim exercitum poteſt is continere Imperator, qui ſeipſum non continet: neque ſeuerus eſſe in iudicando qui alios in ſe ſeueros eſſe iudices non vult. Quæ membris quatuor abſoluitur.

Ex quo illud perſpicuum relinquitur quid ſit membratim, quid inciſim, & periodicè dicere. Inciſim namque dicit is, qui vtitur inciſis in exprimendis ſententiis. Cui commiſit? quo adiutore C vſus eſt? quo ſocio? quo conſcio? cur tantum facinus? cui ſe, cui ſalutem credidit?

Membratim, qui membra adhibet ſoluta, ac libera, non deuincta, & in periodum illigata. Eſt enim oratio longiuſcula verbo incluſa, quæ ſenſum quidem habet aliquando perfectum; non ita tamen abſolutum, vt auditor cùm intellexerit, conquieſcat, ſed quædam ſequentia requirat, & quaſi adhuc animi pendeat, quod arguere facilè licet, ſi membrum vnum ab altero ſeparetur in periodo, quod vix per ſe quidquam efficiet. *Etſi vereor ne turpe ſit timere.* Si nihil addatur amplius manca fit oratio, nec docetur, aut mouetur auditor; ſin abſoluetur ſententia, neque membrum pendebit ex alio, ſimplicem periodum efficiet, ſiue vt alij malunt, abſolutionem.

Iuſtum ſpatium eſt, ô ſegnes diſcipulorum animos! ô fœdum auaritiæ portentum!

D Periodicè dicit, qui ambitu finito periodorum effert explanatque ſententiam. De Prouinc. Conſ. *Si quis veſtrum expectat, quas ſim Prouincias decreturus, conſideret ipſe ſecum, qui mihi homines, ex Prouinciis potiſſimum detrahendi ſint: non dubitabit quid me ſentire conueniat, cùm quid mihi ſentire neceſſe ſit, cogitarit.*

Inciſim dicimus cùm pluribus diſtinctis verbis, aut ſenſu multiplici diſtinguimus orationem: quo dicendi genere vtimur, cum arguimus, refellimus, inuehimur; Piſon. 56. *ô Scelus! ô peſtis! ô labes!* Poſt reditũ n. 13. *Cum hoc homine, aut cũ Stipite, aÆthiope, ſi in foro conſtitiſſet, nihil crederes intereſſe. Sine ſenſu, ſine ſapore, elinguem, tardum, inhumanum, neglectum Cappadocem, modò abreptum de grege venalium diceres. Idem domi quàm libidinoſus! quàm impurus! quàm intemperans!*

Membratim verò cùm quaſi in ſingulis membris conſiſtit oratio, valétque, & ad refellendum, & ad inuehendum, maximeq́ue ad narrandum. In Piſo 56. *Cùm extinguebas ſenatum, vendebas auctoritatem huius ordinis, addicebas Tribuno pleb. conſulatum tuum. Remp. euertebas, prodebas caput & ſalutem meam vna mercede Prouinciæ.*

Obſeruandum hic optimè miſceri membra cum inciſis ex Cic. in Piſon. n. 47. *Ego te non Vecordem, non furioſum, non mente captum, non tragico illo Oreſte, aut Athamante Dementiorem putem, qui ſis auſus primum facere, deinde paulò ante Torquato grauiſſimo, & ſanctiſſimo viro premente, confiteri, te prouinciam Macedoniam, in quam tantum exercitum tranſportaſſes, ſine vllo milite reliquiſſe? Mitto de maxima parte exercitus ſit hoc infelicitatis tuæ. Dimittendi verò exercitus, quam potes afferre cauſam? quam poteſtatem habuiſti? quam legem? quod Senatuſconſultum? quod ius? quod exemplum? Quid eſt aliud furere, niſi non cognoſcere homines, non cognoſcere leges, non Senatum, non ciuitatem? cruentare corpus ſuum? maior hæc eſt vita, fama, ſalutis ſuæ vulneratio.*

Pro Archia. n. 16. *Hæc ſtudia adoleſcentiam alunt ſenectutem oblectant, ſecundas res ornant, aduerſis perfugium ac ſolatium præbent delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiſcum, peregrinantur, ruſticantur.*

Maximè verò cùm inciſa ſunt contra poſita valent ad increpandum. 6. in Verr. 115. *Conferte hanc pacem cum illo bello: huius Prætoris aduentum, cum illius Imperatoris victoria: huius cohortem impuram cum illius exercitu inuicto: huius libidines, cum illius continentia: ab illo qui cepit conditas: ab hoc qui conſtitutas accepit, captas dicetis Syracuſas.*

Circumſcriptiuè verò dicere eſt, cùm in orbem quaſi incluſa fertur oratio, nec niſi perfectâ, abſolutaq́ue ſententia conquieſcit. Cic. 2. de orat. n. 1. *Magna nobis pueris Q. frater ſi memoria tenes opinio fuit L. Craſſum non plus attigiſſe doctrina quam quantum prima illa puerili inſtitutione potuiſſet, &c.*

PVNCTVM VII.

Periodi ſpecies variæ.

Bimembris.

INtelligitur & illud alterum, varias periodorum ſpecies conſtitui, pro multitudine partium, quibus conſtant: Etenim quæ duo membra continent, bimembres dicuntur, ſuntq́ue breuiſſimæ 1. de Orat. 31. *Quid tàm eſt admirabile, quàm ex infinita multitudine hominum exiſtere vnum, qui id quod omnibus natura ſit datum, vel ſolus, vel cum paucis facere poſſit?* Ita fieri vult Phalereus, vt iuſta primùm membri longitudo adſit, indè in fine flexus quidam, qui Apodoſeos vicem ſubeat, ipſa autem longitudo Protaſeos. 1. de orat. n. 4. *Tibi vero, frater, neque hortanti deero, neque roganti. Nam neque auctoritate quiſquam apud me plus valere te poteſt, neque voluntate.*

Fuére qui adderent in Monocolo ita inciſa eſſe conuerſa, vt ſibi reſponderent; Tam doctus eſt Cicero, quàm eloquens. Tàm ſtudioſus litterarum adoleſcens, quàm virtutis.

Hermogenes permixtam voluit eſſe quodammodo perturbatamq́ue ſententiam, quæ ad finem vſ-

A que perduraret, neque ſine ipſa concluſione poſſet intelligi. Boni viri turpitudine, non caſu, delicto ſuo, non aliorum iniuriâ commouentur. Litterarum cognitio non vtilitatem modò, ſed & voluptatem parit.

Trimembris periodus.

Trimembris quæ tria membra continet, & in apodoſi duas partes habet, vel in protaſi. Pro Quintio. n. 26. *Etenim ſi veritate amicitia, fide ſocietas, pietate propinquitas colitur* (protaſis): *Neceſſe eſt iſte, qui amicum, ſocium, affinem, famâ, & fortunis ſpoliare conatus eſt.* (Prior pars apodoſis) *Vanum ſe & perfidioſum & impium eſſe fateatur.* Item pro Cœlio. n. 28. *Datur enim conceſſu omnium huic aliquis ludus ætati, & ipſa natura profundit adoleſcentia cupiditates: quæ ſi ita erumpunt, vt nullius vitam labefa-*
B *ctent, nullius domum euertant: faciles & tolerabiles haberi ſolent.*

Quadrata periodus.

Quadrata omnium ambitu maxima, & eloquutioni variandæ aptiſſima, conſtat quatuor membris, vt priora duo protaſeos vicem gerant, apodoſeos poſteriora, quòd ad comprehenſionem neceſſaria ſit redditio quædam, & propoſitio quæ in ſe mutuo redeant. Exordium pro Cæcinna. *Si quantum in agro lociſque deſertis, &c.*

Longis aliquando periodis agendum, ſcilicet cum res copioſa eſt, & amplificatione indiget, vel cum genus dicendi ſuaue, ac temperatum tractamus. Breuibus autem quoties breuis res eſt, & genus tenue, quod facilitatem potius, & vſitatum lo-
C quendi morem quærit, quàm grandiorem.

De membrorum eadem in periodo diſparitate Demetrius cum Cicerone conſentit, hoc præcepto, vt in redditione poſterius membrum productius ſit, ne conciſa videatur, & quaſi manca periodus, quæ longè grauior putatur, ſi in longum deſinat, & quaſi à capite mediocri iuſtum corpus extendat. Cic. *Quæ nobis deſignatis timebatis, ea ne accidere poſſent conſilio meo, & ratione prouiſa ſunt.*

Negandum tamen non eſt, vbi breuior erit redditione protaſis, ibi plus futurum grauitatis, vt, cuius orationem timemus, eius & ſingularem in agendo prudentiam, & præcipuam in cogitando ſagacitatem admiramur. Tametſi iudicium aurium in omnibus exquiri debeat, quibus nihil eſt in hac tota comprehenſione ſagacius.

Monet Tull. 3. de Orat. n. 191. Non ſemper vten-
D dum eſſe perpetuitate, & quaſi conuerſione verborum, ſed ſæpè carpendam membris minutioribus orationem, quod ſatietatem afferat hoc circumductum orationis genus; deinde quale ſit ab imperitis etiam agnoſcatur, detrahat præterea orationis dolorem, auferat humanum ſenſum actoris, tollat funditus veritatem & fidem: quare nonnunquam nos ab hoc inuidioſo curſu disiungere debemus, & membra diſtrahere, vt in ſingulis partibus, & colis cum libertate ſtet oratio, qualis pro Milone n. 38. *Itaque quando illius poſtea ſica illa, quam à Catilina acceperat, conquieuit, hæc intentata nobis eſt. Huic ego vos obiici pro me non ſum paſſus; hæc inſidiata Pompeio eſt.*

Aliàs inciſim inſiſtente per ſingulos articulos oratione dicendum; ſcilicet poſt vnum, aut aliquot

vocabula 4. Catil. num. 4. *Tenentur littera, ſigna,* A *manus denique vniuſcuiuſque confeſſio.*

PVNCTVM VIII.

Quibus locis periodicè dicendum ſit, quibus membratim & inciſim.

PEriodis primus locus aſſignatur, atque maximam earum habendam eſſe rationem in exordiis monent Eloquentiæ Magiſtri, quod vt plurimum grauiorem illa dicendi rationem requirant, præſertim vbi ſollicitudine, commendatione, ac miſeratione res indiget, quod non tàm ipſe Tull. præcepit, quàm facto ſequutus eſt.

II. In argumentis proponendis locus etiam periodis eſſe poteſt; quando præſertim non tanta B contentione vibrantur. Quin, ſi audimus Hermogenem, nulla periodus eſt, quæ non incluſam habeat argumentationem. Ad hæc in vniuerſum de periodis præcipiebat, ne eiuſdem rationis, & menſuræ periodi plures continuarentur, ac præſertim inſigniores, vt ſolent eſſe Tetracoli, quod ſunt quaſi orationis lumina, quæ ſi frequentiores eſſent, affectata oratio videri poſſet, & Sophiſtica, quæ non tàm fidei faciendæ, conciliandiſque animis, ac flectendis, quàm auditoribus decipiendis conficta putaretur. Præterquamquod ſimilitudo faſtidij mater eſt τὸ ἀπίθανον quaſi ad perſuadendum inutile. Præclarè vero eum ebrijs confert oratores eiuſmodi, quòd perpetuo quaſi circuitu ferantur, & in orbem greſſus inflectant.

Membratim autem, & inciſim tracta oratio his maximè locis aptari poteſt, in narrationibus, vbi præſertim non tantum dignitatis quæritur: inde in C deſcriptionibus, altercationibus, ſermonibus, dialogis, epiſtolis, & ſimilibus, quæ minus habent grauitatis, & plus acrimoniæ, denique quoties pugnaciter agendum eſt.

Sed membra illa, & inciſa duobus modis vſurpari poſſunt I. Ita ut Aſyntheta ſint ſine vlla coniunctione, quod venuſtiſſimum eſt in narratione, in quibus celeritate potiſſimum opus eſt. Talis eſt illa 3. Verr. num. 67. *Quod vbi ille intellexit, id agi, atque id parari, vt filia ſua vi afferretur; ſeruos ſuos ad ſe vocat; his imperat, vt ſeipſum negligant: filiam defendant: excurrat aliquis, qui hoc tantum domeſtici mali filio ſuo nuntiet. Clamor interea fit tota domo inter ſeruos Rubrij, atque hoſpitis. Iactatur domi ſua vir optimus: pro ſe quiſque manus affert, aquâ denique feruenti à Rubrio ipſo Philodamus perfunditur.* D

IV. in eundem num. 40. *Tu auſus es pro nihilo pra tua præda, tot res ſanctiſſimas ducere? tibi nulla lex fuit? nulla religio? nullus exiſtimationis pudor? nullus iudicij metus? nullius apud te grauis auctoritas? nullum exemplum, quod ſequi velles?*

Ponuntur aliàs inciſa & membra, non quidem periodico more, & nexu, ſed quibuſdam tamen particulis connectuntur, vt rerum ſeriem longo tractu explicet oratio, non tantùm quoad ſpiritus ferri poteſt, verum etiam longius multò, quos dicendi modos [illegible] nominat Hermog.

PVNCTVM IX.

Artificium periodi.

QVæ hactenus dicta ſunt facilè declarant artificium conficiendæ periodi poſitum eſſe in nexu & diſpoſitione apta, ornataque membrorum, & inciſorum, quæ ita connectant, vt ex eorum complexione totum periodi corpus exiſtat. Id adeò vt ex arte fiat habenda eſt ratio, I. verborum; deinde partium, in quas funditur & explicatur periodus: tum numeri, qui efficit, vt aptè fluat, & incedat oratio: Denique dignitatis, quæ eſt poſita in figuris.

Ac de verbis quidem, maius quiddam eſt opinione, quod nonnullis alioquin leue videri ſolet: Illorum oportet diligentem habere rationem. In iis notandæ ſunt quatuor præcipuæ affectiones I. Vis in exponendis, explanandiſque rebus. II. Splendor, & dignitas in ſenſu, III. Maieſtas in ſono, & amplitudo, IV. Suauitas, vel Aſperitas.

Vis verborum.

Sunt igitur quædam voces, quæ vim habent explicandæ rei maiorem, ſi Sacrilegum aliquem dicat, ſonat aliquid amplius, quàm ſi Furem vocaueris; par ratio eſt Maieſtatis; verba enim longiora, & conſonantiora plurimum conferunt ad dignitatem, & maieſtatem orationis, quaſi, Obſecundare, Luctari.

Splendor vocum.

Splendor verborum in eo poſitus eſt, vt res non humiles, ſed excellentes appelles, vſurpeſque ſæpius: Splendorem enim habet commemoratio diuinitatis, luminis, ſolis, aſtrorum; atque idem eſt de ſuauitate ſentiendum. Sed caput eſt, quod diligenter notandum puto, vt verborum vſum, cum rerum opportunitate, componat, tàm ingenioſè, tamque feliciter, vt earum planè naturam affictam, atque expreſſam hominum oculis ſubiicias. Res non melius declarari poteſt, quàm inducto exemplo. Sit igitur hoc exemplum in quo deſcribitur curſus fontis, aut fluminis manantis vberrimè. Scaturientis aquæ venam vberiorem ſi libero faciliq́ue alueo ſinas excurrere, manantè iugi fontis perennitate, vt eſt eius natura mollis, & lubrica, per immenſas camporum decliuitates fluit vnda volubilis, elabiturq́ue longiſſimè.

Cuius deſcriptionis artificium in eo poſitum eſt præcipuè, vt celeritatem fluentis aquæ, & ſpatij decurſi longiſſimum interuallum repræſentet oratio. Primum efficit verborum quorumdam præceps volubilitas, qualia ſunt, *fluit vnda volubilis*, &, *vt eſt eius natura mollis, & lubrica*: alterum præſtat verborum magnitudo, *manante iugi fontis perennitate*, &, *per immenſas camporum decliuitates.*

Eodem artificio poëtæ vtuntur, vti patet in hac fulminis deſcriptione,

——lacerataq́ue nubes
Succumbens gemit horrendum, & caua nubila ſoluens
Fracta fragor crepituſque caduca tonitrua torquent.

In qua crepitus, & fragor fulminis exprimitur ſpe-

ritate verbotum, *fracta, fragor, crepitus*: celeritas autem omnino ſimili vocum impetu, non leniter concitato.

Velocitas orationis.

Concitata velocitas requirit conciſum dicendi genus, & facilè mobile, in quo potiſſimum excellit D. Hieron. *Nolite credere, nolite eſſe ſecuri, licet in modum ſtagni fuſum æquor arrideat magnos hic campus, montes habet, incluſum intus periculum.*

Aſperitas.

Aſperitas orationis in reprehenſionibus, comminationibus, increpationibus adhibetur, ijs dumtaxat, quæ ad amicos fiunt, in quibus oportet vti ſale, aceto, abſynthio; non verò dente, bile, felle: quod vtique continget, ſi ea quæ dicentur auſterè, iuſta ſint, vtilia, neceſſaria, & officij plena.

Porrò ad hoc dicendi genus conferunt imperandi formulæ, *Vt muta iam iſtam mentem tuam mihi crede, obliuiſcere cadis, & incendiorum. Perge quò cœpiſti, egredere aliquando ex vrbe, proficiſcere, educ etiam tecum.*

Interrogationes frequentes. *Quid eſt Catilina quod te delectare poſſit? quæ libido ab oculis? quod flagitium à toto corpore abfuit?*

Metaphoræ, inciſa, membra, verba grandia, & concurſu conſonantium, & vocalium aſpera, quæ tamen aſperitas temperari debet, ne exulceret audientis animum.

Vehementia.

Vehementia orationis in eo differt ab aſperitate, quod hæc ad ſuperiores, vel amicos dumtaxat pertinet, illâ vel aduerſarij, vel æquales reprehenduntur; quare vehementia longè liberior eſt.

Ad hanc autem plurimum faciunt Epitheta, & verba ficta ad contumeliam: *Gurges bonorum, furia patriæ, fax, tempeſtas. Reip. peſtis, temporum procella; non enim nos color iſte ſeruilis, non piloſa gena, non dentes putridi deceperunt.* Exclamationes, *O tempora! ô mores! ô lutum! ô ſordes!*

Demonſtratio, cùm digito aliquem oſtendimus, *Tu tu (inquam) Antoni Cæſarem interfeciſti.*

Ad copiam & amplitudinem huiuſce generis proderit Hypotheſim ad Theſim reuocare, vt ſi proditorem reprehendas quempiam, dicendum ſit vniuerſè de proditoribus.

Splendor.

Splendor orationis continet quidquid ſpecioſam, ac ſplendidam orationem efficere poteſt, quo in genere valent, ordinata diſpoſitio partium, quæ fit per diſtributionem; affirmatio præciſa abſque dubitatione.

Figuræ quæ rem interuallis temporum, & locorum diſtingunt: Tranſitionum formulæ, quæ partes partibus venuſtè contendunt.

Remotio, qualis hæc: non lapidibus, non latericio opere mœnia conſtruxit, ſed præclaris inſtitutis, ac decretis vrbem communijt.

Fuſus ſermo, nam conciſum dicendi genus omnino contrarium eſt.

Denique in ſententijs curandum diligenter eſt,

A vt ea, quæ dicuntur magnæ apud homines exiſtimationi ſint. In Piſon. num. 5. *Ego Catilinam, cadem ſenatus, interitum vrbis non obſcurè, ſed palam molientem, egredi ex vrbe iuſſi; vt à quo legibus non poteramus, mœnibus tuti eſſe poſſemus. Ego tela extremo menſe conſulatus mei intenta iugulis ciuitatis, de coniuratorum nefariis manibus extorſi, ego faces iam accenſas ad huius vrbis incendium, comprehendi, protuli, extinxi. Me Q. Catulus princeps huius ordinis, & auctor publici conſilij, frequentiſſimo ſenatu, parentem patriæ nominauit. Mihi togato ſenatus, non vt multis bene geſta, ſed vt nemini conſeruata Reſp. ſingulari genere ſupplicationis, deorum immortalium templa patefecit.*

Vigor.

B Vigor orationis. Vegetum dicendi genus mixtum, & conflatum eſt ex antecedentibus. Sic vſurpat pro more ſuo Tull. eleganter. 4. Phil. n. 11. *Non eſt, non eſt vobis Quirites, cum eo hoſte certamen, quo cum aliqua pacis conditio eſſe poſſit. Neque enim ille ſeruitutem veſtram, vt antea, ſed iam iratus ſanguinem concupiſcit. Nullus ei ludus videtur eſſe iucundior, quàm cruor, quàm cædes, quàm ante oculos trucidatio ciuium.*

Amplitudo.

Amplitudo. Quod genus orationis potiſſimum in amplificationibus dominatur vindicatque eloquentiam, & tenuitate, & gracilitate plenam: ad eam conferunt hypotipoſis ad theſim reuocata, hinc Cic. pro Mil, n. 7. Probat inſidiatori, & latroni necem afferri poſſe.

Commoratio, congeries, oppoſita, comparata,
C ſimilia, adiuncta, exempla, digreſſiones, deſcriptiones: & hæc quidem quantum ad ſententias pertinet.

In verbis autem valent ſynonyma, periphraſis, circumloquutiones: paraphraſes cum pluribus verbis res eadem exprimitur. Cic. pro Sylla. n. 26. *Ego tantis à me beneficiis in Rep. poſitus, ſi nullum aliud mihi præmium à Senatu populoque Rom. niſi honeſtum otium poſtularem, quis non concederet? ſibi haberent honores, ſibi imperia, ſibi prouincias, ſibi triumphos, ſibi alia præclara laudis inſignia: mihi liceret eius vrbis, quam conſeruaſſem conſpectu, tranquillo animo, & quieto frui? Quid ſi hoc non poſtulo? Si ille labor meus pryſtinus, ſi ſollicitudo, ſi officia, ſi opera, ſi vigilia deſeruiunt amicis, præſto ſunt omnibus? ſi neque amici in foro requirunt ſtudium meum, neque Reſp. in curia? ſi me non modò rerum geſtarum vacatio, ſed ne-*
D *que honoris, neque ætatis excuſatio vendicat à labore? ſi voluntas mea, ſi induſtria, ſi domus, ſi animus, ſi aures patent omnibus, &c.* En quàm amplam orationem efficiat vna particula hypothetica?

Non aliter poſt reditum ad Quirites n. 24. *In referenda autem gratia hoc vobis repromitto, ſempérque præſtabo, mihi neque in conſiliis de Rep. capiendis diligentiam, neque in periculis à Rep. propulſandis animum, neque in ſententia ſimpliciter referenda fidem, neque in hominum voluntatibus pro Rep. lædendis libertatem, nec in perferendo labore induſtriam, nec in veſtris commodis augendis gratam animi beneuolentiam defuturam.* En vt *Neque* particula rem vnam pluribus conficit?

Obſeruandum hic vitandum eſſe diligenter pleonaſmum puerilem in eiuſmodi charactere inanem verborum ſtrepitum, vt loquitur Cic. ſine ſubiecta ſententia.

Venuſtas.

Venuſtas. Eſt eiuſmodi, vt accuratam efficiat totam orationem, & occultat negligentiæ, ruſticitati, & incuriæ. Requirit autem venuſtas proportionem omnium partium, colorem, qui ſententiis quæritur, & ſchematis. Numerum elegantem, dictionem quidem cultam, ſed non affectatam, denique iuſtam magnitudinem.

Ex his duo debent intelligi, primum grandem orationem abhorrere à concilo charactere: conſtat enim oratio his tantùm formis, decore, ſeueritate, acrimonia, vigore, amplitudine, & pulchritudine ſeu ſplendore: alterum eſt vitandum eſſe in venuſtate ſophiſticum artificium, quale eſt eorum oratorum, qui dumtaxat ad voluptatem ſuos omnes labores in dicendo dirigunt.

Suauitas.

Suauitas orationis ad delectationem comparata auditorum voluptati ſeruit, talis erit, ſi ſtructura verborum ſuauis fuerit, ſi verba ſonantia & leuia adhibeantur. Deinde coniunctione, quæ neque concurſus habeat aſperos, neque diſiunctos, atque biantes: Tum figuris cum aliquo delectu adhibitis, quales ſunt Antitheſes, Iſocola, Anaphoræ, Anadiploſes, & alia eiuſmodi; relata, geminata, vtraque duplicata, vel etiam ſæpius iterata ponantur, reſpondeant verba verbis, crebra paria paribus, conſtructioque verborum, tùm coniunctionibus copuletur, tum diſſolutionibus relaxetur: Denique periodi mediocribus terminis definiantur, & ſit circumſcriptio non longo anfractu, ſed ad ſpiritum vocis apto. Quæ ſeruauit omnia Tull. 2. de nat. Deo. n. 100. *At verò quanta maris eſt pulchritudo? Quæ ſpecies vniuerſi? Quæ multitudo, & varietas inſularum? Quæ amœnitates orarum, & littorum? Quot genera, quamque diſparia partim ſubmerſarum, partim fluitantium, & innatantium belluarum, partim ad ſaxa natiuis teſtis inhærentium, &c.*

PVNCTVM X.

Partes in quas funditur Periodus.

EXplicandæ Periodi ſuas in partes, atque membra, duo præcepta ſunt. Primum, vt propoſita ſententia, quæ ſit orationis comprehenſione finienda, videat illud imprimis qua ratione dilatari poſſit: Ita vt plura membra parteſque obtineat. Quod variis modis fit.

I. Conglobatis adiunctis, quæ vulgò dicimus Epitheta: ſic enim membrum vnum fundi poteſt latiſſimè variis inciſis. Sit hoc membrum latiùs explicandum cum Oratore; *Vidimus Curiam inflammari*, conglobanda tantum erunt Epitheta varia, quibus curia ſignificetur pro Mil. n. 91. *Vidimus templum ſanctitatis, amplitudinis, mentis, conſilij publici, caput vrbis, aram ſociorum, portum omnium gentium, ſedem ab vniuerſo populo Ro. conceſſam vni ordini inflammari, exſcindi, funeſtari.* Sic vocem vnam multiplici epitheto amplificat.

II. Per interpretationem, cùm res pluribus explicatur, ſimplex fuiſſet oratio dicendi nudaque ſuis ornamentis, minus virium habuiſſet, ſi tantum orator dixiſſet, tu auſus es ſacram domum ingredi,

A propterea rem ſic amplificauit. 2. Phil. n. 68. *ô audaciam immanem! Tu ingredi illam domum auſus es? Tu illud ſanctiſſimum limen intrare, tu illarum ædium dijs penatibus os importuniſſimum oſtendere? an tu illa veſtibula, roſtra, ſpolia, cùm aſpexiſti, domum tuam te introire putas?*

III. Per enumerationem partium. Vnde Cic. cùm id efferre vellet Pompeius nulla re flecti potuit, atque à virtute reuocari, ſic dilatauit ſententiam. Pro lege Man. num. 40. *Vnde illam tantam celeritatem, & tàm incredibilem curſum inuentum putatis? non enim illum eximia vis remigum: aut ars inaudita quædam gubernandi, aut venti aliqui noui, tàm celeriter in vltimas terras pertulerunt: ſed hæ res, quæ cæteros remorari ſolent, non retardarunt; non auaritia ab inſtituto curſu, ad prædam aliquam reuocauit, non libido ad voluptatem, non amœnitas* B *ad delectationem, non nobilitas vrbis ad cognitionem, non denique labor ipſe ad quietem.* In eadem oratione Pompeij felicitatem amplificat. Num. 48. *Itaque non ſum prædicaturus, quantas ille res domi, militiæque, terra marique, quantâque felicitate geſſerit: vt eius ſemper voluntatibus, non modò ciues aſſenſerint, ſocij obtemperarint, hoſtes obedierint: ſed etiam venti, tempeſtateſque obſecundarint.*

IV. Per auxeſim extollendo cum comparatione verba ſingula. Sit illud dicendum, adducimus ſceleratiſſimum hominem in iudicium. Amplificari poterit hoc modo ex Cic. 3. Verr. num. 9. *Non enim furem, ſed ereptorem: non adulterum, ſed expugnatorem pudicitiæ: non ſacrilegum, ſed hoſtem ſacrorum, religionumque: non ſicarium, ſed crudeliſſimum carnificem ciuium, ſociorumque in veſtrum iudicium adduximus.*

C V. Per adiuncta ſit amplificanda ſententia de Catilina Saluſtij. Magna vi & corporis & animi fuit, ſed ingenio malo prauoque. Sic ipſe Saluſtius fundit orationem,

Huic ab adoleſcentia bella inteſtina, cædes, rapinæ, diſcordia ciuilis, grata fuere: ibique iuuentutem exercuit. Corpus patiens inediæ, algoris, vigiliæ ſupra quàm credibile eſt. Animus audax ſubdolus, varius, cuiuſuis rei ſimulator, ac diſſimulator: alieni appetens, ſui profuſus, ardens in cupiditates, ſatis eloquentiæ, ſapientiæ parùm, &c.

VI. Per diſiunctionem vt vocant, cùm additur vnicuique rei proprium vocabulum, vt plura membra periodum ingrediantur. Sic Orator. 2. agraria. num. 85. *Dixi antea lege permitti, vt quæ velint municipia, quas velint veteres colonias, colonis ſuis occupent: Calenum municipium complebunt: Teanum opprimen*D*t: Atellam, Cumas, Neapolim, Pompeios, Nuceriam ſuis præſidijs deuincient. Puteolos verò, qui nunc in ſua poteſtate ſunt, ſuo iure libertateque vtuntur, totos nouo populo, atque aduentitijs copijs occupabunt.*

VII. Per congeriem verborum, verberatur, cruciatur, necatur. Sed niſi parcè adhibeatur, puerilis eſſe ſolet illa congeries.

VIII. Per conglobationem cauſarum quæ vnum effectum declarant. Sic conſtantiam in retinenda ſententia amplificare quis poteſt. An igitur ſententiam mutabunt, quos ab inconſtantia grauitas, & libidinoſa ſententia certum, & definitum ius à religione, vetuſtas exemplorum, auctoritates litterarum, monumentorumque deterret?

Per conglobationem vero effectuum, quæ vnam cauſam declarant, vt ſi peccatum dicas grauæ naufragium, ſalutis perniciem, cladem orbis vniuerſi.

uerſi. Quod ſic fundetur, ſi quanta eſt in labeſactandis hominum animis fœditas & turpitudo vitiorum, tàm illa paſſim ab omnibus cognoſceretur, in iis fugiendis, & à ſe procul amandandis, plus probiquique deſudarent, quàm in congerendis pecuniarum aceruis improbi allaborent.

Quos effectus per continuationem, ac ſpiritus productionem dilatabis.

Si vitium eſt animi vera labes, ſi Cœlum claudit, Orcum aperit, Furias immittit; ſi coniecta in medium face, malo Dæmone ferrum & animos acuente, bellorum furorem incendit: Si ab illo morbi, luctus, mœror, & lethum, incenſiones vrbium, interneciones ciuium, Prouinciarum vaſtitates, Rerumpub. interitus, euerſiones imperiorum: ſi peccatum cruentæ Morti falcem, Marti furentem haſtam, ſceleratam Mercurio fraudem, nuptis incontinentibus Aſmodæum, diuitibus iniquis Mamónnam, libidinibus perditis Venerem, ſacris hominibus impietatem, & ignominiam cóciliat: ſi nihil aliud ſtantes euertit, familias obruit, extinguit hæredes, paupertatem immittit, conflat dedecus, & infamiam, lites ſerit, atque diſcordias: ſi texit laqueum deſperatis, telum furioſis miniſtrat; ſi in eius officina peruerſa hominum conſilia cuduntur ad labeſactandam animorum caſtimoniam, ad euertendam pietatem, Deique leges violandas: ſi indè fulminat æther, nubes crepant incendio, aret tellus, & hiat, ſol ſtupet, cœli diluuium effundunt. Si, verbo dicam, nos Dei parentis hoſtes, ac perduelles facit, & inferorum victimas, ſi talis infamiæ nota flammis [illegible] bus deleri non poteſt, ſed tantum diuinæ [illegible] incendio conſumi, quis non immortali odi[illegible] famem, tàm tetram corporis, & animi peſte[illegible] ſequatur?

Contrahendæ periodi methodus.

Contrahendi ſtyli eſt oppoſita planè ratio. Eſt igitur diſtribuendæ Periodi præceptum alterum, vt cùm materiam collegeris, tùm ſingula membra artificioſo nexu ſuſpendas, donec cum ipſo circuitu periodi ſenſus abſoluitur: quod fit ſubſidio quarundam particularum, quæ viui habent ſuſpendendi ſenſus orationis.

Primum genus earum eſt quæ comparationem inducunt, vt *tantum, quantum*: talis eſt periodus prima, pro Cæc. *Si quantum in agro, locisque deſertis audacia poteſt, tantùm in foro, atque in iudiciis impudentia valeret; non minùs in causa cederet A. Cæcinna Sex. Æbutij impudentiæ, quàm tam in vi facienda ceſſit audaciæ.*

II. Genus eſt earum quæ diſtributioni ſeruiunt. Ibidem. *Verùm & illud conſiderati hominis eſſe putamus, qua de re iure decertari oporteret, armis non contendere: & hoc conſtantis, qui cum vi, & armis certare noluiſſet, eum iure, iudicioque ſuperare.*

III. Earum eſt quæ dubitandi, interrogandique vim habent, *Vtrum, An.* Pro Quint. n. 92. *Ea res nunc in diſcrimen verſatur, vtrumne poſſit ſe contra luxuriam, ac licentiam ruſticanâ illa, atque inculta parſimoniâ defendere: an deformata, atque ornamentis omnibus ſpoliata, nuda, cupiditati, petulantiæque addicatur.*

IV. Genus eſt earum quæ cauſam continent. Pro Quinctio n. 11. *Quid ergo eſt? Cùm ei natura nihil melius, quàm vocem, dediſſet; pater nihil præter libertatem reliquiſſet: vocem in quæſtum contulit: libertate vſus eſt, quo impunius dicax eſſet.*

A V. Particulas disiunctiuas cótinet, *ſiue, haud, vel,* & ſimiles. Nam ſiue delectu faciendo rationem habere velis voluntatis tuæ; ſiue dignitatis qui te magis delectet ornatus, qui magis deceat; id vero quàm difficile ſine erroris periculo indicare? ſiue tua natura paulo acrior, ſiue quædam dulcedo iracundiæ, ſiue dicendi ſales valuiſſent.

VI. Eſt earum quæ vim habent optandi, quibus redditur, & ex altera parte reſpondet *nunc, vero,* aut aliquid eiuſmodi pro lege Man. n. 27. *Vtinam virorum fortium atque innocentium copiam tantam haberetis, vt hæc vobis deliberatio difficilis eſſet, quemnam potiſſimum tantis rebus, ac tanto bello præficiendum putaretis. Nunc vero cùm ſit vnus Cn. Pompeius, qui non modò eorum hominum, qui nunc ſunt, gloriam, ſed etiam antiquitatis memoriam virtute ſuperarit; quæ res eſt, quæ cuiuſquam animum in hac cauſa dubium facere poſſit?*

VII. Continet particulas quæ vim habent augendi. Pro lege Man. n. 36. *Quid cætera quæ paulo*
B *ante commemorare cœperam, quanta, atq; quàm multa ſunt? Non enim ſolùm bellandi virtus in ſummo atque perfecto Imperatore quærenda eſt: ſed multæ ſunt artes eximiæ huius adminiſtræ comitesque virtutis. Ac primum, &c.*

VIII. Particulas relatiuas, qui, quæ, quod, & ſimiles, quarum repetitio eſt etiam elegans. In eadem orat. n. 28. *Quis igitur hoc homine ſcientior vnquam aut fuit, aut eſſe d[illegible]? qui e ludo, atque pueritiæ diſciplina bello ma[illegible], atque acerrimis hoſtibus, ad patris exercitum, atque in militiæ diſciplinam [illegible]feſtus? qui plura bella geſſit quàm alij legerunt; [illegible] ius cum hoſte conflixit, quàm quiſquam cum [illegible] concertauit.*

[illegible]culas comprehendit negatiuas ſæpius [illegible] ithesi ibidem. *Cuius adoleſcentia ad ſcientiam [illegible] militaris non alienis præceptis, ſed ſuis*
C *imperiis: non offenſionibus belli, ſed victoriis: non ſtipendiis, ſed triumphis eſt traducta.*

Pvnctvm XI.

Numerus Periodi.

VTi Oratione numeroſa nihil pulchrius; ita nihil in ſtylo diligentius excolendum: quam in rem tria potiſſimum conferre exiſtimo, quantitatem vocum longarum & breuium, deindè certum ſyllabarum numerum, tùm idoneam vocum collocationem, atque ſtructuram.

Quantitatem vocamus menſuram breuium & longarum ſyllabarum, quibus verba conſtant, cu-
D ius diligens eſt habenda ratio, quoniam hinc pendet vis fermè omnis, tùm in figuris, tùm in motibus: Proindè numerum quemdam ſectari debet orator, qui aurem ita impleat, vt, neque inanitate vacuam deſerat, neque copiâ, & multitudine obruat: Videndum etiam vt in ſtructura ſerieque verborum nihil abſurdum ſit, nihil hians, aut vaſtum.

Numeri definitio.

Definitur ab Ariſt. lib. 3. rap. 8. Rithmus quidam non exquiſitus, neque canorus, qualis eſt in poematis, & canticis, ſed ita diſſimulatus & latens vt ſentiatur tamen, & iucundo fine concludat.

Ea vero dicitur oratio numeroſa ex mente Ci-

ceronis, quæ neque claudicat, neque fluctuat. Sed A æqualiter, conſtanterque ingreditur: quare primum peccatum quod in numerum admittitur, eſt, ſi inæqualiter incedat oratio, hoc eſt, ſi infirmior hîc, indè robuſtior feratur: Alterum cùm verba ſic traijciuntur, vt de induſtria factum appareat. Tertium, cum vt numero ſeruiatur, inculcantur verba inania, quaſi complementa numerorum: Quartum, cùm perpetuo cæſim & membratim dicitur, nulla interpoſitâ numeroſâ comprehenſione: Quintum, eodem pede ſæpius ſententiam claudere.

Pvnctvm XII.

Quibus pedibus initia, media, poſtrema Periodi concinnè vinciantur, & quæ ſua natura numeroſè claudant ſententiam. B

QVoniam periodi tribus conſtant partibus, initio, clauſula, medio, in iis quæruntur aliqui pedes: ſed initiorum imprimis diligens eſt habenda ratio. Quod ea vacuas quaſi aures ingrediantur, quæ ſi praua ſint, quaſi in veſtibulo offendunt; ſin ſuauia, mirum [illegible] modum oblectant, & ad reliquam dictionem [illegible]mum comparant auditoris.

Deinceps tùm ex præceptis Tullij, tùm ex [illegible] orationibus diſcimus omnes heroos pedes, [illegible]lum, ſpondæum, anapeſtum, moloſſum, & [illegible] feliciter inchoare periodum modo minoribus [illegible] grauitas illorum temperetur, & monoſyllaba quædam inſerantur. C

Periodorum & membrorum principijs videntur hi ſequentes aptiſſimi.

Creticus geminatus -∪-

Neminem veſtrum ignorare arbitror.

Cogitanti mihi & vetera memoria repetenti.

Creticus cum Spondeo -∪-, --

Quæ precatus ſum à dijs immortalibus Iud.

Anapeſtus cum Cretico ∪∪-, -∪-

Patior Iudices & non moleſtè fero.

Animaduerti Iud. omnem accuſatoris orationem.

Moloſſus, ſed celeriori pede temperandus ---

Eſt idem Verres qui fuit.

Eſt hoc in more poſitum inſtitutoque maiorum.

Paon primus ab Ariſt. multum commendatus. -∪∪∪

At beneficio ſum vſus tuo; quo?

Qui Ciciliam adijt.

Dochmius geminatus ∪--∪-

Cathenas habebat hoſpes tuus.

Omnes te tui perhorreſcerent.

Dichoreus -∪, -∪

Non enim poteſt ea natura.

Spondæus & Dochymus --, ∪--∪-

Eſt illud ampliſſimum.

Spondæus cum Anapeſto, & Cretico.

Quamquam mihi ſemper frequens conſpectus veſter.

Etſi vereor Iudices ne turpe ſit.

Pedes apti principijs.

Paon quartus ∪∪∪-

Leuia ſunt in hoc reo crimina.

Quod erat optandum maximè Iud.

Dactylus, ſed ſtatim aliquo grauiori pede temperandus -∪∪

Omnia prætèribo quæ mihi turpia videbuntur.

Tàndem aliquando Quirites.

Neſcio quo fato fieri dicam.

Bacchius ∪--

Vehebatur in eſſedo Tribunus pleb.

Palymbacchius --∪

Cùm multa diuinitùs

At quanta merces oratori?

Iambus ∪- & Spondæus.

Nonum crimen Cæſar.

Iambus & Anapeſtus.

Frequentia veſtrum incredibilis.

Tribrachus ∪∪∪

Video P. C. in me omnium veſtrum ora.

Pedes in clauſulis adhibendi.

Nec minor eſt habenda ratio clauſularum, quòd auditor ſeuerus iudicet, vbi dicendi terminum quendam ſentit, & quòd longè manifeſtius in clauſulis deprehendatur numerus, qui iucundior eſt, ſi quodam ſyllabarum concentu exigatur; ingratior verò ſi temerè ad aures feratur. Vndè iubet Tullius extremæ comprehenſionis partes [illegible] varietate diſtinguere. Terminabitur ergo [illegible]s venuſtiſſimè. Primò

Dichoreo -∪-∪

[illegible]dictum ſapiens temeritas filij comprobauit.

C Nunquam in tuis rebus niſi re perfectâ conquieſcet.

Optimum cenſuerunt. Maximos arbitrêris.

Cuius tamen nimia frequentatio vitanda eſt, ſiquidem agnoſcitur facilè, deindè ſatiat, tùm cognitus contemnitur. Poteſt illius loco ſuffici ſpondæus. Se non commouebit.

Iterato Cretico præſertim præcedente ſpondæo, vel terminante.

Monoſyllaba.

Æmulos comparauit.

Conſeruare quamplurimos.

Choreo -∪ & Moloſſo ---

Pugnare poſſitis. Eſſe conceptum.

More maiorum.

D *Dochimo, ſi ſemel ponatur: iteratus enim & continuatus inſigniorem facit orationem.*

Ab interitu vindicaſti. Hoſtes perhorreſcerent.

Nullum perculit ira victoriæ. Conſilio repudiarem meo.

Tribracho ∪∪∪ & Spondæo.

Præeſſe voluerunt. Diu multumque dubitaui.

Choreo -∪ & ſpondæo, numero graui & magnifico, qui pote totam ferè circumſcriptionem ſuſtinet.

Qui fortunæ vitio, non ſuo decoxiſſet.

Ante diſpondæum Iambo ∪-

Gloriam per tales viros infringendam.

Cretico -∪-

Conſules adiuuerunt. Tantam eſſent gloriam conſequuti

Anapæſto ∪∪-

Cur clandeſtinis conſilijs nos oppugnant?

Dactylo -∪∪

Dicere cœperunt, eſſe videbantur,

Moloſſo, ſed quem vt plurimum breues præcedant.

Pleriquè minimè timidum fuiſſe ſenſerunt.

In vniuerſum eligendus eſt certus quidam numerus periodorum pulcherrimarum, in quas dùm ſtylum acuis ſemper intueri, & illas imitatione conſequi poſſis, quales eſſe debent quæ ſequuntur.

Neque vero oratione ſolum, ſed multo magis vitâ, & factis, & moribus comprobauit. 1. de

Etenim cætera fere artes ſeipſa per ſe tuentur ſingula: bene-dicere autem, quod eſt ſcienter, & peritè, & ornatè dicere, non habet definitam aliquam regionem, cuius terminis ſepta teneatur. 2. de orat. n. 5.

Quis cohortari ad virtutem ardentiùs, quis à vitiis acriùs reuocare, quis vituperare improbos aſperiùs, quis laudare bonos ornatiùs, quis cupiditatem vehementiùs frangere accuſando poteſt? quis mœrorem lenare mitiùs conſolando? 2. de orat. n. 35.

Quorum artibus veſtra iſta dicendi vis ne minima quidem ſocietate coniungitur. 1. de orat. n. 44.

Nam qui locus quietis, & tranquillitatis pleniſſimus fore videbatur, in eo maximè moleſtiarum, & turbulentiſſimæ tempeſtates extiterunt. 1. de orat. n. 2.

Hæc quidem ad copioſam & redundantem orationem plurimum valent: ſed quoniam conciſæ orationis frequentiſſimus vſus eſt, eligendæ pariter ſunt ideæ quædam, quæ nobis exemplo eſſe poſſint in eo genere dicendi.

I. Ad exclamationes. *ô Dy immort. fortem, & à vobis Iud. conſeruandum virum! ô terram illa... tam, quæ hunc virum exceperit: hanc ingratam ... cerit: miſeram ſi amiſerit.* Pro Mil. n. 106. *ô ... mulieris fœcunditatem calamitoſam!*

II. Ad tranſitiones. *Sed finis ſit, neque enim præ lacrymis iam loqui poſſum, & hic ſe lacrymis defendi vetat.* Ibidem. C

III. Ad comminationem. *Te miror Antoni, quorum facta imitere, eorum exitus non perhorreſcere,* 2. Phil. n. 1.

IV. Ad commiſerationem. *Me quidem miſeret parietum, atque tectorum,* ibid. 69.

V. In Epiplexi. *Nec vero te vnquam neque vigilantem, neque in ſomnis credo poſſe conſiſtere.*

In medio pedes collocandi.

Quod ad Periodi media pertinet, quoniam ea ſurdius audiuntur, quàm aut initia, aut clauſulæ, paulò negligentius ornari ſolent, quod auditoris animus, dùm rerum verborumque bonitatem conſiderat, numeris, qui ſunt in medio, non valde intendit, licet non ſegniter propterea curandum ſit, & quæ nimis hiulca erunt, & aſpera; ſed in iis mediis aduertendum eſt, vt ſecundum orationis rationem pedes accommodemus; Cohærentem itaque faciemus, neque conciſis pedibus ſubſultantem, aut longioribus pigram, ſed potiſſimum venuſtabimus Pæanis, 1. -∪∪∪ & 2. ∪-∪∪ qui non ſolum dignitatem afferunt, & amplitudinem; ſed etiam volubilitatem.

Si rem exiguam exprimamus; Dactylus aptus eſt.
Si feſtinemus & iraſcamur; Iambus frequétatus.
Si crimen deſcribamus; Anapæſtus, Trochæus, Spondæus. Nemo quemquam tàm audacem, tàm amentem, tàm impudentem fore arbitrabar.

Obſeruandum venit quibuſdam pedibus fieri celeriorem orationem; aliis verò tardiorem. Ce- A lerior eſt cùm breuibus ſyllabis conſtat; quales ſunt Dactyli, Trochæi -∪ Pyrrichij ∪∪, quibus vteris, cùm orationem concitare volueris. Vt enim apud Poëtas verſus ille celerrimè incedit, qui pluribus breuibus conſtat, vt

Quadrupedante putrem ſonitu quatit vngula campum.

Indè vbi clara dedit ſonitum tuba, finibus omnes.

Haud mora proſiluêre ſuis, ferit æthera clamore

Sic ille numerus oratorius concitatior eſt, qui ſententiam in aures auditorum, animoſque præcipiti mobilitate demittat, infundatque cum impetu, ſtrepituque verborum. Tardior verò moloſſis fit, & ſpondæis, & iambis.

Luctantes ventos, tempeſtateſque ſonoras.

Inuadunt vrbem ſomno, vinoque ſepultam.

B Deindè notandum, vt ex mixtura pedum eleganti, fit illud in oratione, vt modò grauis, modò ſuauis ſit, modò ampla, modò tenuis: ſic efficit ex mala temperatione pedum, vt laxitate diffluat oratio, & vaſtitate laboret, & diſcedat etiam diuerſo concurſu verborum. Nolim tamen te in ea re religioſiorem eſſe, aurem tantummodo conſule modò tritam, & accuratâ lectione Ciceronis eruditam. Denique ſyllabarum eſt habenda ratio præſertim cùm erit aliquid deſcribendum. Ecquid enim eſt quod tantopere laudatur illud apud Virgilium? *Procumbit humi bos.* Niſi quod monoſyllabum hoc *bos,* vltimo loco poſitum ſententiam Poëtæ repræſentat; nam hæc vox vltimò poſita, rem non tàm dicere, quàm oculiſ ſubiicere videtur.

PVNCTVM XIII.

Iunctura periodi.

Vocabulorum apta commiſſura tantum venuſtatis affert orationi, vt verba trita, & de medio deprompta lectiſſima videantur: contrà quæ pulcherrima natiuoque ſplendore fulgentia, iuncturâ deficiente, obſoleſcunt.

Definitur accommoda verborum & ſententiarum diſpoſitio, quæ cohærentem, lenem, & æquabiliter fluentem reddit orationem.

Præcepta verò quæ ad illam traduntur omnia recidunt in hac ſententiam 3. de orat. num. 172. *Id aſſequemini, ſi verba extrema cum conſequentibus primis ita iungetis, nêue aſperè concurrant, nêue vaſtius diducantur.*

II. Vt fugiatur aſperior conſonantium commiſſura, vt, ars ſtudiorum. Xerxis exercitus: D nam r, ſ, x, ſtrident, & rixantur.

III. Ne ſyllabæ verbi prioris vltimæ ſint primæ conſequentis; vt litteræ inuiſæ viſæ mihi ſunt.

IV. Vitanda litteræ eiuſdem, atque vocabuli frequentior aſſiduitas. Vt quidquam, quiſquam, cuiquam, quod conuenier, neget, probet.

V. Non vtendum continenter ſimiliter cadentibus, aut deſinentibus, flentes, amantes, ridentes, poſtulantes.

VI. Monoſyllaba ſi plura ſint ſubſultantem faciunt orationem, & caueri debent, vt, in hac re nos hic non feret.

VII. Etiam vitanda longiorum verborum continuatio, niſi tarditas deſideretur.

VIII. Verba, ne inuenuſtè traijciantur, vt, has res ad te ſcriptas luci miſimus heri.

PVNCTVM XIV.

Ornatus Periodi.

PRæter ea quæ hactenus dicta ſunt Tropi, & figuræ tùm verborum, tùm ſententiarum plurimum afferunt ornamenti, de quibus hîc dicendum, non eo quidem conſilio, vt omnes attingamus, ſed ea dumtaxat ſchemata ſignificemus, quæ faciliùs ingredi periodum, & numeroſam orationem poſſunt.

Metaphora.

Imprimis Metaphora periodum illuſtrat. in Piſon. num. 20. *Quod mihi igitur certamen eſſet huiuſmodi cum C. Mario ſcilicet, aut cum aliquo pari, an cum altero barbato Epicureo, cum altero Catilinæ laternario? quos neque hercule ego; neque ſupercilium tuum, neque collegæ tui cymbala, ac crotala fugi: neque tàm fui timidus, vt qui in maximis turbinibus, ac fluctibus Reip. nauem gubernaſſem, ſaluamque in portu collocaſſem, frontis tuæ nubeculam, cùm collegæ tui contaminatum ſpiritum pertimeſcerem.*

Similiter cadens.

Valent ad ornatum periodi ſimiliter cadentia, dùm ſcilicet plura verba caſibus iiſdem efferuntur. Pro Marcel. num. 5. *Soleo ſæpè ante oculos ponere, idque libenter crebris vſurpare ſermonibus, omnes noſtrorum imperatorum, omnes exterarum gentium, potentiſſimorumque populorum, omnes clariſſimorum regum res geſtas, cum tuis nec contentionum magnitudine, nec numero præliorum, nec varietate regionum, nec celeritate conficiendi, nec diſſimilitudine bellorum poſſe conferri.* Pro Roſc. num. 72. *Quid tàm commune, quàm ſpiritus viuis, terra mortuis, mare fluctuantibus, littus eiectis?*

Iſocola.

Iſocola, cùm inciſa, vel membra periodorum adhibentur æqualia. Pro Plancio num. 11. *Malè iudicauit populus; at iudicauit. Non debuit; at potuit. Non fero; at multi clariſſimi, & ſapientiſſimi ciues tulerunt. Noſtrum eſt qui in hac tempeſtate populi iactamur, ac fluctibus ferre modicè populi voluntates, allicere alienas, retinere partas, placare turbatas: honores, ſi magni non putemus, non ſeruire populo; ſin expetamus, defatigari ſupplicando.*

EpiZeuxis.

Epizeuxis, quâ vox eadem, in eâdem periodo continenter repetitur, cum impetu aliquo pronunciationis. 1. Col. num. 4. *Viuis, & viuis, non ad deponendam, ſed ad confirmandam audaciam.*

Similitudo.

Inter figuras ſententiarum aptiſſimæ mihi videntur ſimilitudines; qualis eſt illa 1. de orat. num. 153. *Vt concitato nauigio, cùm remiges inhibuerunt retinet tamen ipſa nauis motum, & curſum ſuum, intermiſſo impetu, pulſuque remorum: ſic in oratione perpetua, cùm ſcripta deficiunt, parem tamen obtinet oratio reliqua curſum, ſcriptorum ſimilitudine, & vi concitata.*

A

Acutè dicta.

Sententiæ, & acutè dicta. Ciceronis illud eſt quod egregiè terminat periodum, pro Deiot. n. 30. Vbi id quod intus eſt, atque noſtrum, impunè euolare poteſt, contraque nos pugnare: *Fit in dominatu ſeruitus, in ſeruitute dominatus.*

PVNCTVM XV.

Variandæ periodo caſus idonei.

NOn minus ornamenti adferunt aptæ tranſitiones, quæ periodos inter ſe nectunt: hinc enim potiſſimum ſtyli pulchritudo effloreſcit. Qua in re iuuabitur Orator ſi modo hæc duo obB ſeruet. Primum quidem, vt magna varietate ſententiam exprimat: quod facilè aſſequetur beneficio figurarum, & mutatione caſuum; multis enim modis immutari poteſt eadem ſententia. Sit illud Oratori propoſitum ad dicendum. Eloquentia plurimum valet, ſine arte poteſt explicari hoc ferè modo. Eloquentia dicendique facultas per ſe plurimum poteſt.

Per interrogationem. Quid eſt eloquentiâ, dicendique facultate præſtantius?

Per exclamationem. ô vim incredibilem eloquentiæ!

Si caſum mutare placet, atque adeò genitiuo ...gna profecto vis eloquentiæ in vtramque ...m, vt & qui.

...datiuo; Eloquentiæ vis nulla deeſt; nulla facultas.

C Accuſatiuo; Eloquentiam nemo neſcit plurimum poſſe, & in liberis hominum mentibus dominari.

Alterum eſt, vt communes quaſdam tranſitiones, & nectandarum periodorum formulas ex oratore colligat, & reuocet in vſum quoties ad ſcribendum accedit.

Fieri ſolent per apoſtrophem. *Sed quæro à te. Atque illud etiam ex te ſcire cupio.* Vatin. 30.

Per repetitionem. *Deſinant, deſinant homines iiſdem machinis ſperare me reſtitutum poſſe labefactari, quibus antea ſtantem perculerunt.* Pro domo num. 27.

Per conceſſionem. Pro Quint. 56. *Verùm quoniam tu tibi id arrogas, & concedi poſtulas? Concedamus. Verùm hoc quoque vobis remitto. Quamquam quid loquor?*

Per exclamationem. Verr. 5. num. 138. *ô impuD dentiam ſingularem! hic poſtulat ſe Romæ abſolui, qui in ſua prouincia iudicauit, ſe abſolui nullo modo poſſe?*

Per gradationē. *Nihil addi iam videtur Iud. poſſe.*

Per comparationem. *Ac vide quantum futurum ſit inter meam, tuamque accuſationem.*

Per increpationem & conuicia. Piſon. num. 2. *Is mihi etiam gloriabitur, ſe omnes magiſtratus ſine repulſa aſſequutum? Nunquámne homo amentiſſime te circumſpicies? quæ deprecatio igitur eſt illi reliqua?*

Per communicationem. *Nam ego Iud. iam vos conſulo.*

Per dubitationem. *Quid agam? quid conſilij capiam? Equidem quod ad me attinet, quò me vertam neſcio.*

Per exempla. *Quid de illis honeſtiſsimis viris.*

Id verò potiſſimum vſurpandum eſt, cùm ab vno argumento ad aliud gradum facimus. Tunc enim illuſtranda eſt tranſitio inſigni aliqua figura, vt recreatus auditor attentionem renouet. Obſeruandum eſt diligenter memoriæ commendandas, non ſolùm antecedentes dictiones, ſed etiam conſequentes. *Prægeſtit animus audire. Sed quoniam emerſiſſe iam e vadis, & ſcopulos videtur prætervecta oratio.*

Nam cauſa perorata, res ipſa & periculi magnitudo poſtulat.

Nemo ferè veſtrum eſt quin.

Etenim recordamini.

Superiore oratione quæſiui, oſtendi, docui, reliquum eſt.

Cognoſcite aliud hominis factum.

Expectate dum ego dicam.

Verè mihi videor hoc eſſe dicturus.

Sentio moderandum mihi eſſe orationi meæ.

Sed iam hoc totum omitto.

Forſitan quæratis.

At per Deum immortalem quid eſt! Scio quid liceat.

Quæ, malum eſt, iſta ratio?

Vereor ne aut moleſtus ſim vobis, &c.

PVNCTVM XVI.

Vſus periodi.

PEriodicè loqui, eſt ſententiam, quæ membro vnico concludi poteſt, aut altero, tribus, vel quatuor, vel pluribus fundere, vberiori quadam, & longiori comprehenſione, quæ tum perfecta eſt, cùm à primo membro ſuſpenſa ſemper oratio, ſic incedit, vt in ipſo tandem fine conquieſcat. Igitur dilatare periodum is dicitur, qui ſententiam in plura membra diuidit, apteque diſtribuit, iteromque membra pluribus inciſis auget. Eſto hæc ſententia fuſiùs dilatanda.

Periculoſa pars humanæ vitæ adoleſcentia.

Primò, ſi vnico membro eoque numeroſo coercere velimus iſtam ſententiam. Lubrica pars humanæ vitæ adoleſcentiæ curſus ineuntis.

II. Augere volumus membrum illud inciſo addito? Lubrica pars humanæ vitæ, periculoſis impedita flexibus adoleſcentiæ curſus ineuntis.

III. Eandem ſententiam in duo membra partiri vis? Lubrica pars humanæ vitæ vſque adeò periculoſis impedita flexibus adoleſcentiæ curſus ineuntis, vt in ipſo ſæpè carcere miſerrima prolapſione præcipitet.

IV. Tribus membris ſic augetur. Lubrica pars humanæ vitæ, periculoſis impedita flexibus adoleſcentiæ curſus ineuntis: eius eò grauior lapſus extitit, quòd in ipſo carcere miſerrima prolapſione præcipitet.

V. Sic perfici poteſt, & figuris ornari periodus. Lubrica pars humanæ vitæ, periculoſis impedita flexibus adoleſcentiæ curſus ineuntis: vſque adeò ſanè miſera & imbecilla, vt vel maximas laudes vitio corrumpat, vel ſola vitia ſuis in maximis laudibus numeret, in flore obnoxia, in forma nocens, ipſa innocentia rudis, & expers, cui vigor ad minus, ardor ad libidines, facilitas ad inconſtantiam lenocinatur.

...emus dilatatam ſententiam, ſuis diffuſam

A membris, diſtinctam inciſis, antithetis, diſtributione, Iſocolis ornatam, numeris denique aptis incluſam.

Iuſtitia laudabilis virtus atque fructuoſa. Simplex periodus hæc eſt.

Omnibus in rebus iuſtitiæ non ſolùm dignitas, ſed etiam vtilitas eſt maxima.

Creſcit vno membro. Vt dignitatem affert ſingularem iuſtitia, ita præclaros fructus & emolumenta in vtramque partem tanta producit, vt vix acceſſio maior ad illam fieri poſſe videatur.

Funditur in trimembrem. Si tantum iuſtitiæ tribueretur ab omnibus, quantum humano generi confert dignitatis, & fructus, inter mortales nemo improbus, nemo haberetur iniuſtus.

Quadrimembris erit. Quamuis iuſtitiæ cum vtilitate tanta ſit coniunctio, tanta neceſſitas, vt B nihil vtile futurum ſit à Iuſtitia ſeparatum, perindè tamen ius, & æquitas negligitur à pleriſque, ac ſi ea remotâ proſperè, beateque viueretur.

Hæc eſt etiam efferenda ſententia.

Orator dicendo facilè ſe doctum probat.

Bimembris erit illa periodus. In orationibus iudiciorum, concionum, ſenatus facilè declaratur, vtrum is qui dicit, ad dicendum omnibus ingenuis artibus inſtructus acceſſerit.

Trimembris. In orationibus iudiciorum concionum, ſenatus facilè declaratur vtrum is qui dicit tantummodo in hoc declamatorio ſit opere iactatus; an ad dicendum omnibus ingenuis artibus inſtructus acceſſerit.

Quadrimembris erit, ſi præfigas hanc ſimilitudinem. Vt qui aliquid fingunt etſi tùm picturâ nihil vtuntur: tamen vtrum ſciant pingere, an neſciant, non obſcurum eſt: ita in orationibus iudicio- C rum, &c.

LECTIO V.

Prima ſpecies exercitationis.

Auditio.

NOn eſſe leuis momenti ad profectum auditionem ait Quintil. lib. 10. cap. 1. ſiue docentem, ſeu quempiam è laudatis ſcriptoribus dicentem audias. *Excitat enim qui dicit ſpiritu ipſo, nec imagine, & ambitu rerum, ſed rebus incendit. Viuunt enim omnia, & mouentur, excipimuſque noua illa velut naſcentia cum fauore, ac ſollicitudine. Nec* D *fortuna modò iudicij, ſed etiam ipſorum, qui orant periculo afficimur. Præter hæc vox, & actio decora, accommodata, vt quod quiſque locus poſtulabit pronunciandi, vel potentiſsima in dicendo ratio, & vt ſemel dicam pariter omnia docent.* Hinc frequentes olim conuentus ad audiendos Poëtas. Iuuenalis Satyra 7.

Curritur ad vocem iucundam, & carmen amicæ
Thebaïdos, lætam cùm fecit Statius vrbem:
Promiſitque diem; tanta dulcedine captos
Afficit ille animos, tantaque libidine vulgi
Auditur.

Multò magis auditi Oratores in iudicijs, in quibus maior ardebat actio, iuuenum animos inflammabant. Hic auditus Demoſthenem eloquentiæ principem fecit Athenis. Puer enim cùm audiſſet Calliſtratum in foro cauſas agentem, illius ſic æmula-

BIBLIOT... RO...

tus eſt gloriam, vt eloquentiam maiori laude ſit A aſſequutus.

Vndè nil mirum ſi viri prudentes auditum diſciplinæ ſenſum, & intelligentiæ dixerint, vt qui nobis rebus pulcherrimis adipiſcendis inſeruiat. Longè tamen illuſtrius eſt ad auditus commendationem, quod ait Plutarch. ſcilicet auditum eſſe *παθητικωτάτην πασῶν*, ad motus animi ciendos maximè proprium; quòd nihil eorum quæ viſu, tactuque, & alijs percipiuntur, tantas mentis commotiones adferat, quanti animum occupare ſolent dùm ſonitu, & fragoribus aures complentur; immò λογικωτέραν eſſe non diſſimulat, hoc eſt rationi, diſciplinæque opportunum. Quare Theophraſtus ἀμφωτίδας aurium munimenta pueris potius, quàm Athletis admoueri præcipit, nempe cautiones quaſdam ad audiendum dari. Non tamen ſic accipienda ſunt auditionis præcepta, vt B moralis Doctor Plut. velit in nobis aſininas aures, vt Midæ; vel præciſas, vt ſpadonis Perſæ: vel ictibus laceras, vt Entelli: vel foratas, vt Platonis: vel immane quantum patulas, & enormes, vt Indiæ gentis fabuloſæ; non curioſas, vt Otacuſtarum; non præſtigijs illuſas, vt fanaticorum; nec nnnitu reſonantes, vt amaorium: nec ſciſſas, atque diuiſas, vt Ceruorum: Sed eruditas, ſed puras, ſed à putidis, ineptiſque ſermonibus tutas, & incorruptas.

PVNCTVM I.

Auditionis præcepta.

Non curioſa.

PRimum igitur in præceptis eſt, vt auditurus, cũ curioſitate inducias faciat: vt enim in vtres animæ plenos, & ſpiritus nihil poteſt immitti, niſi prius ab eis egeratur: ita nec in animum, niſi vitium hoc prius euellatur; quòd ſcilicet efficit, vt præpoſterè accipiat auditor omnia, eaque tantum ferè deligat, quæ carpere poſſit in circulis: aut mordere, quod eſt moleſtum pluribus, & odioſum.

Non leuis.

II. *Eſt*, non hætendum in leui quadam, & polita verborum ſuperficie, ſed ad inuentionis ſubtilitatem, diſpoſitionis ordinem, ad eloquentiæ vim attendere debet auditor: neque illa dumtaxat inſpicere proderit, ſed in dicendo grauitatem, & in geſtu motuque decorem. Oculi imprimis de re tota in conſilium aduocari debent, qui venuſtatis, D & excellentiæ ſunt indices. Noſmet cum dicentè componamus, liuore tamen amandato; in dicentis oculis noſtros intueamur, in habitu, motu, geſtuque noſtrum recognoſcamus, quod Platoni familiare fuit, qui cùm peccantem vidiſſet Oratorem, vel audiſſet, hoc à ſeipſo percontabatur. Numquid & ego talis ſum?

Sollicita.

III. Vt nos receperimus diſputatum argumentum animo reuoluamus; & idipſum elegantiùs dicere, vel emendare nonnulla ſtudeamus; in iiſque, vel paribus argumentis conficiendis laboremus, inſiſtamuſque diutius, donec exiſtat maturitas quædam, atque perfectio.

Diligens.

IV. Si quid elegans aut venuſtum auditum ſit, id vero annotare ne pigeat, vt in vſum transferatur aliquando: & imitari pudeat nos mulierculas, quæ ſerta curioſè compingunt, ſolamque florum venuſtatem ſectantur, ſed apiculas potius referamus, quæ mel ex iiſdem conficiunt.

Prudens.

V. Non decet auditorem rebus quibuſque percelli, ſed dicta potius ad examen, trutinamque reuocare, & quæ ſapientum hominum iudicio probantur amare. Vt enim nihil admirari contra quam vulgo putetur, non eſt admodum ſapientis; ita quâuis oratione concitari, hominis eſt non intelligentis.

LECTIO VI.

Secunda ſpecies exercitationis.

Lectio.

PRimum quidem nobis, vt Pythagoræis, benedicendi rudimentum eſſe debet *Tacere* diſcereque audiendo, non quinquennio ſolùm ſed tota vita cum Socrate, qui iam è carcere, vinculiſque corporis euolaturus, amicis de virtute ſermonem inſtituentibus, moribundum caput attollens, veſtrum ſermonem audire cupio, inquit, & in iſta mori voluptate. Sed alterum etiam eſt ad eandem facultatem adiumentum, lectio frequens, & at- C tenta, ſine qua languet mens omnis, atque ingenium torpeſcit. *An tu exiſtimes*, ait Cicero pro Archia, num. 12. *aut ſuppetere nobis poſſe quod quotidie dicamus, in tanta varietate rerum, niſi animos noſtros doctrinâ excolamus*? Indè & ingenio lumina, & animo vis, & in dicendo læta, honeſtaque varietas, atque mentis vtiliſſima in dies, ac beata cognitio gignuntur. Vt veriſſimè dictum ſit ab Ambroſio frequentem lectionem doctrinæ munus operari.

Præclarè Cic. 3. de orat. *Omnis loquendi elegantia quamquam expolitur ſcientia litterarum, tamen augetur legendis oratoribus, & poëtis.* Quod egregia ſimilitudine ſic exornat 2. de orat. num. 60. *Quid ergo eſt, fatebor aliquid tamen: vt, cum in ſole ambulem, etiamſi aliam ob cauſam ambulem, fieri naturâ tamen, vt colorer: ſic cùm iſtos libros ad Miſenum ſtudioſius legerim, ſentio orationem* D *meam, illorum cantu quaſi colorari.*

Non alia mens Senecæ Phil. epiſt. 108. *Qui in ſolem venit, licet non in hoc venerit, colorabitur: qui in vnguentaria taberna reſederunt, & paulò diutius commorati ſunt, odorem loci ſecum ferunt. Et qui ſcriptorem legerunt, traxerunt aliquid neceſſe eſt, quod prodeſſet etiam negligentibus.*

Rationem reddit, epiſt. 84. *Alit enim lectio ingenium, & ſtudio fatigatum, non ſine ſtudio tamen reficit.*

Pvnctvm I.

Lectionis Monita.

Conſtans & aſſidua.

DE lectione ſit hoc primum monitum, in ea verſandum diutius, vt quæ olim aciem mentis fugerunt, ea ſtudio conſequamur, & ingenium vtili rerum cognitione excolamus. Id fecerunt ſummo iudicio viri, qui fuére πολυμαθεῖς, & nomine ſapientiæ commendati: talis Lycæi clarum decus Ariſt. quem diuini vir ingenij Plato agnoſtē, hoc eſt perpetuum, ſtudioſiſſimumque lectorem nuncupauit: talis rerum æſtimator intelligens Cato, quem ea cauſa Tullius librorum helluonem vocauit: talis magnus ille quondam Theodoſius imperator, qui diurnis lectionibus minimè contentus, nocturnas etiam addebat, & lucernam αὐτόματον in eam rem fieri curauerat, ad continuam lucem tuendam: quod opus non tàm fuit ipſo artificio mirabile, quàm tanti viri vigilantiâ, & doctrinæ ſtudio, cuius famam nulla vnquam delebit obliuio.

Lectionem multum ſibi temporis expoſcere ait idē ſcriptor nobilis. Eſt enim illius prudens monitio ep. 84. *Inter ſtudia verſandum eſt, & inter auctores ſapientiæ, vt quæſita diſcamus, nondum inuenta quæramus*; tùm ideò ſe lectionibus operam dare dicebat, ne ſim me vno contentus; deindè, vt cùm ab aliis quæſita cognouero, tùm & de inuentis iudicem, & cogitem de inueniendis.

In iſto ſapiente duos lectionis fines animaduertere eſt: alterum commentationem ſtudiorum, ne tædium patiaris; alterum ſupellectilem ad ſcribendum. Vt enim vires niſi cibo reparentur, intercidunt; ita nullus eſt adeo felix naturâ, qui ſemper noua dicere poſſit, aut ſcribere, niſi animum lectione paſcat, & librorum velut cibo reparet. Quare præclarè lectionem vocat *orationis pabulum* Apollonius Rhodius apud eundem Senec. Socrates verò θησαυροὺς priſcorum ſapientum theſauros, quos κατέλιπον ἐν βιβλίοις in libris ad commune bonum reliquerunt.

Pvnctvm II.

Modus in legendo ſeruandus.

HOc ſecundum eſt in monitis, coërcendam eſſe nimiam legendi cupiditatem, & inſatiabile deſiderium, helluonibuſque librorum imperandum, vt ſibi temperent, & meminerint breuem eſſe mortalium vitam, libros propè infinitos, quare in tanta copia, optimos quoſque deligendos. Sed audiendus hac in re maturo iudicio Philoſophus Sen. qui ſic ait de Tranq. 9. *Vitioſum eſt vbique quod nimium eſt*; verè enim confuſione mentem obuoluit plurimorum librorum euolutio curioſa.

Sapienter omnino 2. epiſt. *Non refert quàm multos libros habeas, ſed quàm bonos. Illud vide ne iſta lectio multorum auctorum, & omnis generis voluminum habeat aliquid vacuum, & inſatiabile. Certis ingeniis immorari, & innutriri oportet, ſi velis aliquid trahere, quod in animo fideliter ſedeat. Nuſ-*

A *quam eſt, qui vbique eſt. In peregrinatione vitam agentibus hoc euenit, vt multa hoſpitia habeant, nullas amicitias. Idem accidat neceſſe eſt iis, qui nullius ſe ingenio familiariter applicant, ſed omnia curſim, & properanter tranſmittunt. Non prodeſt cibus, nec corpori accedit, qui ſtatim ſumptus emittitur. Nihil æquè ſanitatem impedit, quàm remediorum crebra mutatio. Non venit vulnus ad cicatricem, in quo crebrò medicamenta tentantur. Non conualeſcit planta quæ ſæpè transfertur. Nihil tàm vtile eſt, quod in tranſitu proſit. Diſtrahit animum librorum multitudo. Itaque cùm legere non poſſis, quantum habueris, ſat eſt habere quantum legas. Sed modo (inquis) hunc librum euoluere volo, modo illum. Faſtidientis ſtomachi eſt, multa degustare; quæ vbi varia ſunt, & diuerſa, inquinant; non alunt. Probatos itaque ſemper lege: & ſi quãdo ad alios diuertere libuerit, ad priores redi. Onerat etenim diſcentem turba,*

B *non inſtruit: multoque ſatius eſt paucis te auctoribus tradere, quàm errare per multos*, ſubdit de Tranq. cap. 9. *Sic igitur illi voracitati occurrendum*, atque vt benè Fabius, l. 10. c. 1. Non niſi optimus quiſque legendus, & qui credentem minimè fallat.

Pvnctvm III.

Attenta & Moroſa.

CVrioſitatem, quam D. Bern. damnoſam peritiam ſer. 5. de modo benè viuendi nominat, vbi quilibet ingenioſus, & docilis coërcuerit, tertium meminerit, non eſſe deproperandum, non multa curſim legenda, ſed multum, hoc eſt monente Quintiliano, l. 1. cap. 1. Diligenter & penè ad

C ſcribendi ſolicitudinem; nec per partes modò ſcrutanda omnia, ſed perlectus liber vtique ex integro reſumendus præcipuè oratio, cuius virtutes frequenter ex induſtria quoque occultantur. Sæpè enim præparat diſſimulatim inſidias Orator, atque in prima parte actionis dicit, quæ ſunt in ſumma profutura: itaque ſuo loco minus placent, adhuc nobis, quare dicta ſunt ignorantibus, ideoque erunt cognitis omnibus, repetenda.

Hic mihi venit in mentem Plinij, recitatorem quidpiam perperàm pronunciantem, interpellantis, & vi repetere iam dicta penè cogentis, ad quem ille ſubiratus; an intellexeras? annuit ille. Cur ergo reuocabas? Decem verſus & amplius tua iſta interpellatione moleſta perdidimus. Præpoſtera meo iudicio legendi conſuetudo. Aliquid non cepiſti? repetatur: arridet quidpiam? commorare: ſubtili-

D ter, & acutè dictum? fige pedem, attentè pronuntia: magnifice? mirare per otium, donec memoriæ tenaciter inhæreſcat. *Lectio libera eſt*, ait pulchrè Fabius ibidem nec actionis impetu tranſcurrit, ſed repetere ſæpiùs licet, ſiue dubites, ſiue penitus memoriæ defigere velis. Repetimus autem, & tractamus, & vt cibos manſos, ac propè liquefactos demittimus, quò facilius digerantur: ita lectio non cruda, ſed multa iteratione mollita, & velut confecta memoriæ imitationique tradatur. Helluonis eſt dùm cibum aliquem terit, reliquos deuorare: Faciunt id ſues, & dùm glandem ingerunt, grunniunt ſimul ad reliquas: nihil te torqueant cæteri, donec vnum duxeris ad vmbilicum. Non enim aliter filum operis, vt dicitur, & textum, totiuſque corporis pulchritudinem inſpicimus, neque integras, ſolidaſque nobis ideas

A confingimus; quot præteruolãt non intellecta? quot vel etiam attentam mentis aciem fugiunt? Sic auidi vt plurimum, & curioſi oculi dùm delibant curſim libros, aut præproperè vorant, vix guſtatos abjiciunt faſtidioſi, nec ex illis fructum vllum percipiunt.

Pvnctvm IV.

Prudens & accurata.

IMitandi ſunt illi quibus res familiaris apprimè curæ eſt, qui nihil negligunt, ſed quibus in rebus poſſint vti ſingulis, ſecum ipſi deliberant: ſic inter legendum ſubindè cogitandum, & quæ in negotio nobis eius rei vſus veniet: eo enim colore, & præſentis auctoris luce innumera occurrunt, quibus B vna eademque hiſtoria applicari queat, pro cuiuſque affectu, & ſtudiorum fine, & futurorum prouidentiâ: Cribro penè hauſta commendat, qui nihil notat.

Attendamus quid hic faciant, qui ſemel hortum amœniſſimum ſunt ingreſſi, non ſecum omnia eius ornamenta deferunt, ſed è diuerſis areolis decerptum floſculum, in ſerta compingunt: ſic è lectione varia, atque multiplici vnum facere ſertum eloquentiæ poſſumus.

Scienter in hanc rem dixit in toga Romanus Philoſophus epiſt. 84. *Apes imitari debemus, & quæcumque ex diuerſa lectione congeſſimus, ſeparare: melius enim diſtincta ſeruantur, deindè adhibita ingenij noſtri cura, & facultate in vnum ſaporem varia illa libamenta confundere: vt etiam ſi apparuerit vnde ſumptum ſit, aliud tamen eſſe quàm vnde ſumptum* C *eſt, appareat. Quod in corpore noſtro videmus ſine vlla opera noſtra, facere naturam. Alimenta quæ accepimus, quamdiu in ſua qualitate perdurant, & ſolida innatant ſtomacho, onera ſunt: at cùm ex eo, quod erant, mutata ſunt, tunc demum in vires, & in ſanguinem tranſeunt. Idem in his, quibus aluntur ingenia, præſtemus: vt quæcumque hauſimus, non patiamur integra eſſe, ne aliena ſint, concoquamus illa, alioquin in memoriam ibunt, non in ingenium. Vnum quidpiam fiat è multis, ſicut vnus numerus fit ex ſingulis, cum minores ſummas, & diſſidentes computatio vna comprehendit. Hoc faciat animus noſter. Omnia, quibus eſt adiutus abſcondat ipſum tantum oſtendat quod effecit. Etiamſi alicuius in te apparebit ſimilitudo, quem admiratio tibi altiùs fixerit, ſimilem eſſe te volo, quomodo filium, non quomodo imaginem. Imago res mortua eſt.* D

Pvnctvm V.

Ordinata.

VT lectio ſit vtilis, & diſcentem iuuet, ordinata eſſe debet; nimirum ab exordio liber euoluatur, nec inchoëtur à medio, nec interciſa lectione media omittantur, tùm quæ vis verbis inſit, propriane, an tranſlata notandum: ad eleuandum idonea, an augendum, insitne verbis ſententia, an figura; ſtylus, ſeu numerus qualis ſit. Sint ad manus libelli, quò res, & verba diſponantur certo cum ordine, vt reuoluenti ſtatim occurrant: I. quæ ſpectant ad mores, virtutes & vitia: II. Ritus gentium, tum ſacros, tùm prophanos: de A conuiuijs, bello, veſtibus. III. Quæ politica ſunt, de regnis, de regibus, Rebuſp. IV. Quæ naturalia ad Philoſophiam pertinent, vt elementa, meteora, lapilli, animalia. V. Quæ ad perſonas priuatas, Alexander, Cicero, Cæſar; Publicas, Medicus, Rhetor, Aſtrologus, Theologus. VI. Quæ contingunt artes mechanicas, nautica, pictura, palæſtrica: Ad liberales, Aſtrologia, Arithmetica, Muſica; denique Chronologica, ſeu quæ ſeriem temporum, Regnorum & Hiſtoriarum.

Pvnctvm VI.

Librorum delectus.

B MAgnificum planè, nimiſque glorioſum nomen ſuis libris indidit Hermes, dùm illos ambitioſè vocauit τῆς ἀϑανασίας φάρμακον, quod pharmacum immortalitatis continerent: nec enim conuenire poteſt in omne genus librorum: quippe multos reperias, in quibus non tam medicina, quàm venenum propinatur. Prudentis eſt igitur videre, qui attingendi, qui repudiandi ſint Rhetoribus. E muſæis, manibuſque debent abeſſe, & inutiles, & pernicioſi, quia continent, quæ neque ſcire compendium, neque ignorare detrimentum eſt.

Quinam porrò cæteris antiſtent omnium generum auctores, & quis cuiuſus in ſingulis excellat, copioſè compoſiti iudicij vir Fabius aperit, illoſque multis dilaudat, ſed in his ipſis præcipuum Ciceronem, & ferè ſolum, qui eſt omnes in omni laude eloquentiæ antegreſſus: grauem in laudan- C do, acerbum in vituperando, in ſententijs argutum, in diſſerendo ſubtilem, vbique Cic. lib. 10. c. 1.

Sed aliud eſt legere ad expoliendum ſtylum; aliud ad res inueniendas, & cognoſcendas, pro rerum materia omnes: pro ſtylo, pauci legendi ſunt: poëtæ quidem, modo molles, & fracti verſuum opifices, & libidinoſi, modò laſciui cupidinis fœtus, quibus caſtitas defloreſcat, virtus, & innocentia concidit, penitus è manibus excutiantur; ferantur puri dumtaxat, & ab omni turpitudine, obſcœnitateque repurgati, more apum, quæ mortuis, ne floribus quidem, nedum corporibus inſident, & mel veneno illitum dulce non eſt. Sic ab iis, & in rebus ſpiritus, & in verbis ſublimitas, & in affectibus motus omnis, & in perſonis decor petitur, præcipueque velut attrita quotidiano actu forenſi ingenia, optimè talium D rerum blanditijs reparantur.

Dabit Epigramma ſales, & acrimoniam orationi, elegantiam, argutias, vrbanitatem, acumina, lepôres.

Satyra: Libertatem, dentem genuinum, acrem, & validam ironiam, & timendam cum motu increpationem.

Comœdia; ſermonis facilitatem in narrando, Æthopœiam; ſermonem cultum, & vrbanum.

Tragœdia, grandiloquentiam, motus animi vehementes, & inflammatos, maieſtatem dictionis, ſententiarum dignitatem, figurarum copiam, & lumina.

Lyrica; ſublimem quendam volatum, & ſpiritum cœleſtia affectantem, ſine quo ſerpit exornatio.

Heroïca poëſis, cùm maieſtate, ac magnificentia ſingulare rerum, ac verborum ornamẽtum adijciet.

Elegia,

Elegia, facilitatem addet, vimque ſingularem ad querimonias, cæteroſque affectus, ad maieſtatem, miferat omnemque comparatos.

Hiſtoria quoque legenda: nam alit molli iucundoque ſucco, & rerum exemplorumque cognitionem inſtruit, ac copiam vberem ſuggerit: Sed ita vt ſciamus pleraſque eius virtutes Oratori ad narrandum eſſe propoſitas. Si quidem eſt proxima Poetis, & quodammodo carmen hoc ſolutum ſcribitur ad narrandum, non ad probandum, neque ad pugnam, ſed ad poſteritatis memoriam, vt ingenij famam, ideoque, & verbis liberioribus, & remotioribus figuris tædium euitat. Itaque nunquam ſatis Cæſarem euoluemus, adeò terſum, purum, ac politum, vt vocabulum inſolens veluti ſcopulum aliquem fugiſſe dicatur. Nec illa Saluſtiana breuitas ſatis commendari poteſt, quâ nihil apud aures vacuas, & eruditas poteſt eſſe perfectius: nec illa Liuij lactea vbertas ſatis laudatur, qui non ſpeciem expoſitionis, ſed fidem quærit.

Philoſophorum quoque ſcripta terenda ſunt; non ita tamen, vt in eorum ſpinis, & oratione macilenta diutius hæreamus. Illos potiſſimum habere debemus in manibus, qui artis, & ingenij diuitias ſuppeditant, qui vim argumentandi copioſam ſuggerunt, qui de motibus componendis, affectibuſque moderandis diſputant, qui de iuſtis, honeſtis, vtilibus, eorumque contrariis dicendi materiam eruditione multiplici orationem inſtruunt, ac iudicium præparant.

Denique cum Tullio, qui 1. de orat. num. 158. eloquentem informat, omnium bonorum artium ſcriptores, & Doctores & legendi, & peruolutandi, modo nequitiæ duces, & inſolentis temeritatis auctores non attingamus, laſciuam poëſim interpretor, flammis non oculis dignam, à qua nihil referri poteſt, niſi temporis, & animæ diſpendium. Venenum eſt, ſed in aureo poculo: & quid attinet, vndè tandem illud ebibatur? mortem affert: ſed aureo mucrone: quid tum, minúſne idcircò miſer interibis? è cœnoſis auctoribus, quid niſi cœnum, ſordeſque reportemus? fac eſſe maximum ab his fructum, qui tamen, aut nullus eſt, aut vix vlli cognitus. Eſtne tanti cuipiam mollior, & fracta loquutio, vt, pro ea factum ad immortales cœli delicias animum æternis cruciatibus addicat? Eſtne tanti floſculus, vt eius cauſa totum ſterquilinium, tamque pernicioſam animæ ſentinam mouere velis? ſuadent illi ipſi, qui malè mala ſcripſerunt, & quaſi lue icti peſtiferâ clamant eminus, cum laſciuo præceptore.

Eloquar inuitus, teneros ne tange poëtas,
Submoneo dotes impius ipſe meas.

LECTIO VII.

Alia ſpecies exercitationis.

Cogitatio.

ELoquentiæ magiſtri duplicem dicunt eſſe cogitationem Oratori neceſſariam: alteram quæ ſcriptioni connexa quidem eſt, ſed eam præcedit; alteram quæ ipſius ſtyli, & ſcriptionis vicè fungitur.

Pvnctvm primvm.

Meditatio.

PRima ſpecies illa eſt, quæ audita, lectaque digerit, de qua ſcitum illud ſapientis oraculum μελέτη τὸ πᾶν, omnia in exercitatione poſita, nec quicquam eſt tàm difficilè ait Sen. 1. de Ira cap. 12. quod non humana mens vincat, & familiaritatem producat aſſidua cogitatio: ab ea petitur omnium artium abſolutio, ab eadem proficiſcitur eloquentia, niſi præmaturum quendam animi feruorem coquat, ac digerat incondita inornataque temerè effutiri oportet.

Pictorem quendam circumforaneum Apelli ferunt obtuliſſe tabellam, quam ſe illo die, immò paucis horis duxiſſe, leuiter nimis, ne dicam arroganter, iactitaret. Enimuerò inquit prudenter Apelles, nihil erat cur moneres, id opus ipſum ſatis admonet.

Bellè quidem Ariſtides à Marco Imperatore rogatus, quando tandem ad ſe venturus eſſet, diem inquit craſtinum tolle, ac perendiè vadimonium obibo, οὐ γὰρ ἐσμὲν τῶν ἐμούντων, ἀλλὰ τῶν ἀκριβούντων. Nec enim ſumus de numero vomentium, ſed laborantium. Vide tandem quanti faceret ea quæ non funduntur ex tempore, & properante calamo excidunt potius, quàm ritè, & ab animo cogitata, ad manum proiiciuntur.

Itaque meditatio, tùm eam ob cauſam eſt adhibenda, tùm etiam quod memoriæ non planè ſit abſimilis, quæ eò capacior redditur, quò plura recipit: ita & hæc quò frequentius exercetur, eò ad maiora præparat animum. Hoc igitur primum ſtatuatur in præceptis, commentationis vſum non tantum eſſe, cùm ſcribere oportebit, ſed quamuis nihil ſcripturus ſis, ad exercitationem tamen aliquod argumentum deſumi poſſe, quod apud animum recolas, quod illuſtres, quod expolias inuentionis ſubtilitate, ſententiarum luce, cæteriſque luminibus eloquentiæ; ſin autem eò commentationem deſtinas, vt ſtylum exerceas.

Pvnctvm II.

Seceſſus ac ſolitudo.

SEcundum præceptum eſt vt ſeceſſum quæras, quoad eius fieri poterit, & animum moleſtijs, curiſque grauioribus ægrum minimè adferas, nam non tantùm quod cecinit Ouidius.

Carmina ſeceſſum ſcribentis, & otia quærunt.

Sed ipſa præ cæteris meditatio. Docuit hoc Demoſthenes, qui non tantùm commodas ad cogitandum horas aſſumebat, ſed etiam in eum finem ſpecum ſibi ſubterraneum conſtruxerat, ne auocari penitus ab illo poſſet.

Docuit Cato ſapiens, homo ſanè linguâ, & intelligentiâ præſtantiſſimus, qui nunquam in

forum deſcenderet, ſe diligenter exercebat, ac meditabatur: Et quidem in remoto ab auditoribus loco. Neque enim, vt eſt in Hiſtoria, in quotidiana meditatione quiſquam eum declamantem audiebat. Vndè quibuſdam amicis id ſilentium, à multis, ſolitudinemque reprehendi dicentibus, memoria dignam hanc ſententiam reliquit ἀρξάμενος λέγειν, ὅπως μὴ μᾶλλον λέξειεν ἄξια σιωπῆς, tùm ſe venturum ad dicendum, cùm ea quæ dicturus eſſet, non tàm ſilentio, quàm omnium prædicatione, admirationeque digna viderentur. Ita qui perſonam oratoris ſuſtinere debet, ac tueri, parat & inſtruit illa in ſolitudine, ac ſeceſſu, quæ, cum audiunt viri eruditi, laudibus, & gratulatione proſequuntur.

PVNCTVM III.

Meditationis vſus.

TErtium duplicem videri rationem, quâ prælecti digerere commentatione poſſit. Primam quidem, modo conſtiterit tibi definitum argumentum, ea pertractes animo, quæ circa id aliquando legeris, & annotaueris, eorumque, & expingendorum, & ordinandorum modum quæras aliquem. Secundum, vt ſumptum ſtatim argumentum, quibus rationibus confirmari, quibus exornari figuris poſſit, diſpicias, quæ vbi conſtiterint velut orationis fundamenta, tùm ad ea locupletanda, multos Doctores conſulas. Vbi res, quã de acturus eſt Orator, perfectè cognitam habuerit, ſeponantur, quæ orationis ornamenta futura ſunt.

Species cogitationis poſterior eſt ea, quæ vicem obit ſcriptionis, eſtque Fabio lib. 10. cap. 6. inter ſcribendi laborem, extemporalemque fortunam media quædam, & neſcio an vſus frequentiſſimi. Nam ſcribere, nec vbique, nec ſemper poſſumus, cogitationi temporis, ac loci plurimum eſt: hæc paucis admodum horis magnas etiam cauſas complectitur.

Neque verò omnibus illud eſt ingenium, quod Auguſto Cæſari, quem ait, in ipſius vita Tranquillus, nec apud populum, nec apud milites, nec in Senatu, loquutum quidquam niſi meditatâ, & compoſitâ narratione, quamuis non adhibita extemporali facultate: ac ne memoriæ periculum adiret, aut in dicendo tempus abſumeret, ſua omnia recitare inſtituiſſe, ſermones quoque cum ſingulis, atque etiam cum Liuia ſua grauiores nonniſi in ſcriptis, & è libello habuiſſe, ne plus minùſue loqueretur ex tempore. Ne tamen putet aliquis ſatis eſſe profundere quidquid ad linguam venerit, nonnullis ad hanc exercitationem cautionibus ſiue præceptis animos comparandos eſſe putamus.

PVNCTVM IV.

Meditationis monita.

I. PRæcepta quædam cogitationis enumerantur à doctis. Ac primo quidem maiore, licet minus diuturna, ſile opus contentione,

A quàm in ſcriptione ipſa videri: quippe, quæ cartis ſemel tradita ſunt, quaſi prædem nobis, ac fideiuſſorem dederit, qui nos eorum cura liberaret. At in cogitatione omnia, donec pepereris, animo concepta geſtare neceſſe eſt. Recurrat illud eloquentis Galbæ de quo Tull. in Bruto n. 87. qui delata ad ſe à Publicanis, cauſa, à Lælio primùm prorogata, quaſi comperendinatus medium diem ſcribitur, quem totum in conſideranda cauſa, componendaque poſuit, & cum cognitionis dies eſſet, & ipſe Rutilius rogatu ſociorum domum ad Galbam mane veniſſet, vt eum admoneret, & ad dicendi tempus adduceret; vſque illum, quoad ei nuntiatum eſſet conſules deſcendiſſe, omnibus excluſis commentatum in quadam teſtitudine cum ſeruis literatis fuiſſe: quorum aliud dictare eodem tempore ſolitus eſſet. Interim cùm eſſet ei nuntiatum tem-
B pus, eſſe, & exiſſe in ædes eo colore, & iis oculis, vt egiſſe cauſam, non commentatum putares.

II. Alterum eſt eiuſmodi facultatem multò ante ſtylo comparandam, neque ad hanc vim cogitandi perueniri poſſe, aut citò, aut ſubitò: nam primò facienda multo ſtylo eſt forma, quæ nos etiam tantum cogitantes ſequatur. Nihil enim eſt ſimul & inuentum, & perfectum.

III. Non multa initio ſumi oportere. Aſſuemendus, inquit Fabius vſus paulatim, vt pauca primùm complectamur animo, quæ reddi feliciter poſſint, mox per incrementa modica, onerari ſe labor ille non ſentiat, augenda vſu, & exercitatione.

IV. Eò tandem perueniri poſſe, vt is cui non refragatur, ingenium, acri ſtudio adiutus tan-
C tum conſequatur, vt ea etiam quæ cogitarit, quæque ſcripſerit, in dicendo fidem ſeruent. Cicero certè è Græcis Metrodorum Septimium, & Rhodium: è Latinis Hortenſium tradidit, quæ cogitauerant ad verbum in agendo, retuliſſe.

V. Non ordinem modò rerum intra ſeipſam cogitatio diſponat, ſed verba etiam copulet, totamque ita connectat orationem, vt nihil ipſi præter manum deſit: Nam memoriæ quoque plerumque fidelius hæret, quæ ſcribendi facultate laxatur.

VI. Videndum ne tantum habeant curæ cogitationes primæ, vt non ſit inter dicendum ſuus fortunæ locus, cùm, vt ait Fabius, etiam ſcriptis ea quæ ſubitò nata ſunt, inſerantur: totum hoc exercitationis genus ita comparandum, vt ex eo digredi, & in id facilè redire poſſimus. Cauendum tamen ne ſimus eorum ſimiles, qui-
D bus in aquis anima præcluditur, qui nimirum dùm opem vndique conquirunt, in omnem partem manus porrigunt, & quidquid ſe obtulerit, tenent.

VII. Cogitationi ſomnum interpoſitum non parum conferre. Meditatio, ait Quint. quoties intermiſſus eſt ſomnus, ipſis noctis tenebris adiuuatur. Hæc inter medios rerum actus aliquid inuenit vacui, nec otium patitur.

LECTIO VIII.

Scriptio ſpecies exercitationis quarta.

SApienter præcipit Stoïcus epiſt. 84. *Alit lectio ingenium, & ſtudio fatigatum, non ſine ſtudio tamen reficit. Nec ſcribere tantum, nec tantum legere debemus. Altera res contriſtabit, & vires exhauriet: de ſtylo dico: altera ſoluet, ac diluet. Inuicem hoc illo commutandum eſt & alterum altero temperandum, vt quidquid lectione collectum eſt, ſtylus redigat in corpus.* Eſt enim ex mente Ciceronis. 1. de orat. 150. Stylus optimus, & præſtantiſſimus dicendi effector, ac magiſter, neque iniuria. Nam ſi ſubitam, & fortuitam orationem commentatio, & cogitatio facilè vincit, hanc ipſam profectò aſſidua, ac diligens ſcriptura ſuperabit.

Quoniam ergo nulla res tantum ad dicendum proficit, quantum ſcriptio, ſcribendum & quam-diligentiſſimè, & quam-plurimum. Nam vt terra altè defoſſa generandis alendiſque ſeminibus fœcundior eſt; ſic profectus non à ſummo petitus ſtudiorum fructus effundit vberius, & fidelius continet.

PVNCTVM I.

Scriptionis fructus & vtilitas.

SCriptionem aſſiduam commendant, atque præcipiunt in eloquentia viri præſtantes, vt maximè neceſſariam, ſummæque vtilitatis. Itaut, quemadmodum in arte ſua ſingularis, & penè ſolus Apelles nullum tàm occupatum diem habuit, quin eo die lineam duxerit; ſic nullus dies nobis effluat, in quo non aliquid commentemur, ac ſcribamus. Sic enim iuuenilis quædam fœcunditas, & luxuries ſtylo depaſcitur; ſententiæ verbaque omnia quæ ſunt cuiuſque generis maximè illuſtria, ſub acumen ſtyli veniunt ac ſuccedunt: Collocatio, conformatioq; verborum in oratorio numero perficitur. Deindè verò qui à ſcribendi conſuetudine ad dicendum venit, hanc affert facultatem, facilitatemque, vt etiamſi ſubito dicat aliquando, tamen illa quæ dicuntur, ſimilia ſcriptorum eſſe videantur. Denique ſæpius ſcribendo fit vt benè ſcribatur.

PVNCTVM II.

Modus ſcribendi.

I. DEbet eſſe meditata ſcriptio; reperias non-nunquam vſque adeò præfidentes animi, tàm benè de ſe ſentientes, vt quem primum ſcripturi ſint verſum, aut numerum neſciant, ſed ſperant vbi primum incaluerit calamus, ſe copiam verborum, & ſententiarum abundantem habituros. Quos ſanè dixerim illis non abſimiles, qui quamuis nihil cocti, conditi nihil habeant, lautam tamen ſibi cœnam pollicentur. His ego Platonicum illud intermiſcor, qui cum à ſe deſcripta quidem, ſed indigeſta, confuſaque legeret, factum fecit Vulcano. Optarim antequam ad ſtylum redigas argumentum, non ipſa modò rerum capita, ſed etiam minuta quælibet orationis vincula, vel animo concepta retineri, vel ad maiorem ſecuritatem chartæ committi.

PVNCTVM III.

Diligens, & accurata.

II. NImius ardor feſtinandi temperandus impetrata tarditate. Sit vel tardus, dùm diligens ſtylus, monet Fabius, l. 10. cap. 5. Quæramus optima, nec protinus ſe offerentibus gaudeamus: adhibeatur iudicium inuentis, diſpoſitio probatis; hoc conſtituendum, hoc obtinendum eſt, vt quàm-optimè ſcribamus, celeritatem dabit conſuetudo. Paulatim res faciliùs ſe oſtendent, verba reſpondebunt, compoſitio ſequetur. Summa hæc res eſt. Citò ſcribendo non fit, vt benè ſcribatur: benè ſcribendo fit vt citò. Nec enim ſerò fit, quod benè fit.

Quare nihil non æternitati modò, ſed ne diuturnitati quidem deſtinant iſti ſui nimium amantes, vt docet Euripides, cui dum obiicitur Alceſtis Poëta diligens, ſed non accuratus, vt pote qui centum verſus effuderit, ipſe verò tres, prudenter reſpondet, omninò centum, dedit triduò duraturos, mei autem, temporis diuturnitatem ſpectant. Magni iudicij Plato pleraque ſcriptorum cum Adonidis hortis comparabat, quorum flores dùm oriuntur, euaneſcunt. Itaque diligens ſcriptor lituris non parcat, neque adeò vecors ſit, vt ſe belliſſimum putet, cùm pauca induxerit. Propè ſtolidus Arceſilas ille Crantoris diſcipulus mediam Academiam ſequutus, qui cùm ſcripta ſua ſæpiùs inducens deprehenſus eſſet, à ſcribendo cauit inpóſterum, ne fortè quid aliquando malè ſcripſiſſe videretur, arrogantis fuit, & imprudentis.

Rectiùs omninò Auguſtus, cui dum ſtyli, & calami quodam æſtu depropetatus Aiax (Tragœdia fuit) excidiſſet, ſpongià deleuit opus non imperfectum. Interrogatus indè, quid ageret Aiax, ſpongiæ incumbit, ad eum Aiacem alludens, qui ad Troiam, in ferrum ſuum incubuit. Sanè velut parum traditatis huius patientes in ſcribendo Romanos arguit Horat. in arte.

Non virtute foret, clariſque potentius armis,
Quàm lingua latium, ſi non oſtenderet vnum
Quemque Poëtarum Limæ labor, & mora, vos, ô
Pompeius ſanguis carmen reprehendite, quod non
Multa dies, & multa litura coërcuit.

Scio quidem ſermonis oſtentationem, nimiumque in verbis ſtudium minus probare Senecam epiſt. 115. *Nimis anxium te circa verba, & compoſitionem eſſe nolo: habeo maiora quæ cures cuiuſcumque orationem videris ſolicitam, & politam, ſcito animum quoque non minus eſſe puſillis occupatum. Magnus ille remiſſiùs loquitur, & ſecuriùs quæcumque dicit plus habent fiducia, quàm curæ.*

Noli complures iuuenes barbâ, & comâ nitidos, de capſula totos: nihil ab illis ſperaueris forte, nihil ſolidum. Oratio vultus animi eſt; ſi circumtonſa, & fucata, & manufacta; oſtendit ipſum quoque non eſſe ſincerum, & habere aliquid fracti. Non eſt ornamentum virile concinnitas. Si nobis animum viri boni liceret inſpicere, ô quam pulchram faciem, quàm ſanctam, quàm ex magnifico placidoque fulgentem videremus! nemo illum amabilem, qui non ſimul venerabilem diceret.

Delectum tamen verborum habendum eſſe monet in compoſitione, quā alioqui præcipitem damnat epiſt. 40. *Nihil autem ordinatum eſt quod præcipitatur, & properat. Sic itaque habe, iſtam vim dicendi rapidam, atque abundantem, aptiorem eſſe circulanti, quàm agenti rem magnam, ac ſeriam, docentique: æquè ſtillare illam volo, quàm currere: nec extendat aures, nec obruat. Tradere homines diſcipulis præcepta dicuntur: non traditur, quod* B *fugit. Quid quod hæc oratio, quæ ſanandis mentibus adhibetur, deſcendere in nos debet? remedia non proſunt, niſi immorentur. Multum præterea habet inanitatis, & vani plus ſonat, quàm valet. Leniendа ſunt quæ me exterrent, compeſcenda quæ irritant, diſcutienda quæ fallunt: inhibenda luxuria, corripienda auaritia. Quid horum raptim poteſt fieri? quis medicus ægros in tranſitu curat? vt pleraque, quæ fieri poſſe non crederes, cognouiſſe ſatis eſt: ſic iſtos, qui verba exercuerunt, abunde eſt ſemel audiſſe.*

PVNCTVM IV.

Iterata, & repetita ſcriptio.

C OMnibus ad finem perductis, eadem de integro recognoſcenda, & ad vltimam lineam reuocanda ſunt. Nam, præter id, quod ſic melius iunguntur prioribus ſequentia, calor quoque ille cogitationis, qui ſcribendi mora refrixit, recipit ex integro vires, & velut repetito ſpatio ſumit impetum. Interim tamen ſi feret flatus, danda ſunt vela, dùm nos indulgentia illa non fallat. Emendandi porro genus optimum, ſi ſcripta in aliquod tempus reponantur, vt ad ea poſt interualla, velut noua, & aliena redeamus, ne nobis ſcripta noſtra tanquam recentes fœtus blandiantur.

Hoc eſt de ſcriptorum recognitione prudens iudicium Plinij Iunioris, l. 7. epiſt. 9. *Poteris & quæ dixeris, poſt obliuionem retractare, multa retinere, plura tranſire, alia tranſcribere, alia reſcribere. La-* D *borioſum iſtud, & tædio plenum, ſed difficultate ipſa fructuoſum, recaleſcere ex integro, & reſumere impetum fractum omiſſumque. Poſtremò noua velut membra peracto corpori intexere, nec tamen priora turbare.*

Tanto ſtudio ſua correxit Tullius, vt de commentario conſulatus ſui iſta reliquerit, l. 2. ad Attic. ep. 1. *Quem tibi ego non eſſem auſus mittere, niſi eum lentè, ac faſtidioſè probauiſſem.*

Illa tamen correctio nimia, moroſitaſque minimè probanda eſt, quæ nos ita continet, vt placeat nihil. Sunt enim qui vt Callipedes aſſiduo curſu, ne vnum quidem cubitum biennio procedant; ſunt quibus nihil vnquam ſit ſatis. Qui omnia mutare, aliquid aliter dicere, quàm occur-

A rere velint. Increduli quidam, & peſſimè de ingenio ſuo meriti, qui diligentiam putant, ſi difficultatem fecerint. Nec promptum eſt dicere vtrum peccent validius, quibus omnia ſua placent, an quibus nihil, qui nihil ſemel poſitum mutare queunt, an qui omnia ſcripta tanquam vitioſa corrigunt.

Nonnulli nimiam Plinij ad faſtidium vſque ſua corrigentis diligentiam iudicarunt; hoc idem ipſe fatetur, l. 7. epiſt. 27. *Nullum emendandi genus omitto. Ac primum quæ ſcripſi mecum ipſe pertracto. Deinde duobus aut tribus lego, mox aliis trado adnotanda, notaſque eorum ſi dubito, cum vno rurſus, aut altero penſito: nouiſſimè pluribus recito. Ac ſi quid mihi credis, tunc acerrimè emendo. Nam tantò diligentius, quantò ſollicitius intendo. Optimè autem reuerentia, pudor, metus, iudicant.*

Cauſam reddit, ob quam ſic agendum eſſe probat, ibidem. *Cogito quàm ſit magnum dare aliquid in manus hominum, nec mihi perſuadere poſſum, non & cum multis, & ſæpè tractandum quod placere, & ſemper, & omnibus cupias.*

PVNCTVM V.

Quæ ſcribenda ſint.

VIros literis doctrinâque præſtantes in ea ſcriptione ſe ſemper exercuiſſe conſtat ex Cicerone, qui in illo atriolo ſuo grandes prætextatos ſecum declamare ſolitos ſæpè gloriatur lites vmbratiles quibus proludebant. Sed quid facultatem oratoriam addiſcenti ſcribendum? quod æquet ingenij vires, non obruat. Ita ſe res habet, præcipit Fabius, l. 10. cap. 3. curandum eſt, vt quam-optimè dicamus, dicendum tamen pro facultate. Nam qui ſupra captum animoſus ſcribere conatur, fruſtrà deſudat, nihil ſcribit.

Porrò varia ſunt, in quibus quiſque ſtylum exercere poteſt. I. Græca in Romanum; Romana in Græcum, vtraque in Gallicum idioma vertere: quo ex genere plurima proficiſſi emolumenta teſtatur expertus Cicero, qui & Demoſthenis orationes plurimas & Cyropædiam Xenophontis, & Arati Phœnomena, & Platonis aliqua tranſtulit in Latinum ſermonem.

Hoc genus ſcriptionis præcipit, & commendat Plinius Iun. l. 7. ep. 9. *Quo genere exercitationis*, inquit, *proprietas ſplendorque verborum, copia figurarum, vis explicandi: demum imitatione optimorum ſimilia inueniendi facultas paratur, Simul quæ legentem fefelliſſent, transferentem fugere non poſſunt. Intelligentia ex hoc, & iudicium acquiritur.*

Hoc dè ſe teſtatur Cic. *Cùm ea quæ legerem Græcè, Latinè redderem, hoc aſſequebar, vt non ſolùm optimis verbis vterer, & tamen vſitatis, ſed etiam exprimerem quædam verba imitando, quæ noua noſtris eſſent, dummodò eſſent idonea.*

II. Proderit poëtica oratoria dictione diſſoluere, oratoria poëticis numeris aſtringere, ſiue in eadem lingua, ſiue in aliena. Mens eſt Ciceronis de Oratore, indeque genius & oratorius, & poëticus diſcernitur, & vtriuſque venuſtas, &

gratia, & character imbibitur, molliturque ingenium, vt cera varias in formas, figuraſque condocefacta. Semper enim in adoleſcente luxuries, & copia laudatur, vnde aliquid amputari poſſit.

III. Quod in pictura tyrones ſolent, priuſquam ad integram aggrediantur imaginem, caput, manus, pedes, ſingillatim, & ſeorſim pingunt, iuuenis quoque orationum membra effingere doceatur. Cuiuſmodi ſunt quæ Fabius enumerat lib. 2. cap. 4. Fabulas, narrationes, ſeu fictas, ſeu veras, ſententias, refutationes, locos communes, & alia quæ videntur ingenio acuendo, ſtyloque poliendo idonea. Laudes vel principis, vel rerum inſignium: faciles enim ſunt virtutum enumerationes, & in eo genere ſplendeſcit ſtylus indulgentiâ rerum. Item quæ fuerunt in vſu Romanis ſuaſiones, diſſuaſiones. B Vtrum deceat Auguſtum ſe abdicate imperio, Syllam dictaturâ, Carthaginem dirui: Fictæ controuerſiæ imagineſque forenſium, ea tamen cautione, vt non vanæ ſint omninò, ſed verarum ſimillimæ, cuiuſmodi ſunt Quintil. declamationes, controuerſiæ Senecæ, Ariſtidis, & Dionis, aliorumque lucubrationes.

IV. Iuuerit exprimere deſcriptionem loci alicuius, perſonæ, actionis, rei, fluuij, equi, templi, villæ. Quid oratori familiarius eſſe debet, quàm rerum illuſtris explanatio?

V. Affectum quempiam amoris, iræ vel odij, commiſerationis & inuidiæ, timoris, & audaciæ aſſumere; mores item iuuenis, ſenis, auari, ruſtici, militis, & aliorum diligenter expendere. Sunt enim vmbratiles quodammodo proluſiones ad maiorem ſcribendi contentionem idoneæ, demum in eo quieſcendum, quod facilitas & natura nobis ſuaſerit promptius, & iucundius. C

LECTIO IX.

Vltima ſpecies exercitationis Memoria.

PLurimum in hac exercitatione præſidij poſuerunt oratores, quæ niſi cuſtos inuentis, excogitatiſque rebus, & verbis adhibeatur, intelligemus omnia, etiamſi præclara fuerint, in oratione peritura, monet Tull. 1. de orat. num. 18. proinde Pythagoreorum more exercendæ memoriæ gratia, quid quoque die dixerimus, audierimus, egerimus, commemorandum veſperi, D ſi boni Oratores eſſe voluerimus. Eſt enim neceſſaria dicere volenti memoria, theſaurus rerum omnium ferax, omnium animi ſenſuum cuſtos, muſarum mater, abſentium vinculum, mortuorum vita, magiſtra viuorum.

Si quis ait Fabius lib. 11. cap. 2. vnam maximamque artem memoriæ quærat, exercitatio eſt & labor multa ediſcere, multa cogitare, & ſi fieri poteſt quotidie, potiſſimum eſt. Nihil æquè, vel augetur cura, vel negligentia intercidit. Quantum ex hac profecerunt rudes & imperiti, qui abſque vllo literarum vſu, res geſtas, & Mercurio dignas, Pythagorico more comple- A xi ſunt? Quantum in ea momenti poſuit Socrates, qui literas, & characteres ingenij peſtem, & memoriæ, negligentiæ matrem, & ſapientiæ non dubitauit appellare: Quòd hiſce confiſi homines memoriam minus exercerent? Quantum Claudius Imper. qui Homericum poëma, non ſecundum partem tantùm, vt Alexander, ſed penè totum, ſi Suetonio fides eſt, edidicit? Quantum Auicenna Medicus iuxta, & Philoſophus, qui libros Ariſtotelis metaphyſicos perlectos memoriæ fideliter impreſſit? Quantum alij benè multi quos non ingrata pluribus ad aliorum exemplum, & incitamentum commendauit?

PVNCTVM PRIMVM.

Memoriæ præcepta.

I. QVidem vt omittam plurimum conferre animum cogitationibus aliis habere liberum, plurima quiuis ediſcere memoriter ſtudeat. Quod ſi longior fuerit oratio complectenda memoria, per partes ediſcatur, quas nec maximas eſſe oportet, ne facilius obliuiſcamur, neque nimis multas, ne memoriâ concidant.

II. Non erit inutile, quò facilius hæreant ſemel impreſſa memoriæ, notulas quaſdam adhibere margini, quæ velut animum excitent. Neque enim eſt quiſquam adeò natutæ præſidiis deſtitutus, qui neſciat vbi ſignum deſtinauerit. Cæterùm ſi pars orationis aliqua de nauigatione tractet, affigatur anchora; ſi de rebus bellicis, gladius: ſi de palatij cuiuſdam ædificatione, domus imago efformetur, &c.

III. Licet præcipiant nonnulli, quæ memoriæ nobis tradenda leguntur, elata voce pronuntianda; ratio tamen expeditior videtur, & facilior ediſcere tacitè, niſi ſi fortè diſtrahunt animum otioſum aliæ cogitationes, & ſtrepitus ad aures illatus aliquis vocem excitauerit.

IV. Plurimum iuuat memoriam bona diuiſio: Nam qui rectè diſpoſuerit, vix poterit, in rerum ordine aberrare. Quare ſi noſtra memoriâ complectamur, curandum vt quàm accuratiſſimè, & ordinatiſſimè ſcribantur: ſin aliena vt prius in conuenientiſſimum ordinem congerantur, quantum res ipſa patietur.

V. Mirum dictu, nec tamen in promptu cauſa eſt, quantum nox interpoſita firmitatis adferat, ſiue quieſcit labor ille, qui deſumptus eſt, ſiue concoquitur, ſtatim quæ referri non poterant, contexuntur poſtera die, confirmatque memoriam illud idem tempus, quod eſſe cauſa ſolet obliuionis.

VI. Proderit nullo affectu concitari vehementius. Nam qui vel ardentiùs amant, vel acriùs oderunt, vel animoſiùs inuident, aut dolent acerbiùs, minus poſſunt hac in parte. Temperantia verò requiritur; ſiquidem auctore Plinio lib. 4. cap. 12. Præmium ebrietatis eſt libido portentoſa, rerum omnium obliuio,

morſque memoriæ. Vinum enim nimium ait Marcilius Ficinus lib. de triplici vita; denſis humoribus, peſſimiſque habitibus caput implet, quibus humidum, & turgidum efficitur cerebrum, quò fit vt nequeant ſpecies conſeruari. Denique vix dici poteſt, quantum adiu- A uet corporis integritas, & caſtimonia mentis, certè quantum intemperantia nocet. Eſt enim peſtis ingenij certiſſima, bonarumq́ue cogitationum profligatrix, quæ ſordidum hominem in cœno retinet, detrudit ad beſtias, nec aſſurgere permittit à ſua fœditate.

EXERCITATIO II.

THESAVRVS ELOQVENTIÆ,
Siue
DE INVENTIONE ET LOCIS intrinſecis.

PROOEMIVM.

VT nihil dicam de vbertatis amplitudine, déque triumphantis Orationis Pompa, quæ non minus à locis emanat, quàm ab Oceani redundantibus aquis fontes & flumina; certum eſt in illis omnes Eloquentiæ Theſauros includi, è quibus ſolers Orator eruere poſſit argumenta ad cuiuſuis propoſitæ quæſtionis confirmationem. An enim res vlla tàm dubia, quæ his firmamentis non ſolidetur? an vlla tàm inculta, quam amœnitates iſtæ non ornent? an aliqua tàm exilis, quæ locorum amplitudine non augeatur? an demum tàm arida, quæ ab iiſdem non exiſtat vberior? Neque certè in arte oratoria quicquam ſplendidum eſt, quod locorum radij non colluſtrent: aut actuoſum, cui efficientiam ſuam mouentia hæc non tribuant: aut commendatione dignum, quod eorumdem Majeſtas non profundat: aut mirabile, niſi idem ex tractatus huius arcanis ſanctiſſimis arceſſitum. Quocirca Theſaurum Exercitationem hanc Locorum appellare placuit, quem exhauties profectò nunquam: Ita enim hîc ſcatet perpetuo, atque emanat induſtria, vt quò plura hauſeris, eò affluentior ſit, ac parabilior copia.

LECTIO PRIMA.

Partes Rhetoricæ.

CVM, vt ait Tullius, is Orator dicendus ſit, qui quæcumque res inciderit prudenter, compoſitè, ornatè, & memoriter dicat, cum quadam actionis dignitate, manifeſtum eſt hanc dicendi facultatem, quinque omninò conſtare partibus, Inuentione, vt prudenter; Diſpoſitione, vt compoſitè; Elocutione, vt ornatè; Memoriâ, vt memoriter; Pronunciatione, vt cum dignitate dicat Orator. Quas omnes vir magni nominis eleganti ſimilitudine, quæ à militia arceſſitur, ſic adumbrat, vt delectus militum Inuentionem referat, militares ordines Diſpoſitionem; Arma, inſignia, bullæ, armillæ, aliaque id genus ornamenta ſplendidam Elocutionem repræſentent; Vallum, & foſſa Me-
A moriam, quâ res inuentæ, & diſpoſitæ quaſi ſepiuntur: Eruptio demum, impreſſioque bellica, Actionem, ſiue Pronunciationem depingat. De ſingulis dicendum erit, ac ſua cuique tribuenda exercitatio.

PVNCTVM PRIMVM.

Quid Inuentio.

DEfinitur à Cic. 1. Rhet. c. 2. *Rerum verarum, aut veriſimilium excogitatio, quæ cauſam probabilem reddant*, hoc eſt perſuadeant; proindè Oratoris eſt quæcumque eò pertinent excogitare, vt apta conciliandis animis principia, ſententias ad delectandum argutas, ad docendum acutas, ad mouendum graues, exitus pro re ipſa, vel molles, vel inflammatos. Interdum enim firmiſſimis argumentis, cùm ea quis ieiunè, atque exiliter propoſuerit, obluctabitur pertinax auditor, qui vbi ardenti oratione incaluerit, vel leuiſſima ratione flecte-

tur. Non ergo tantùm Oratori inuenienda ſunt argumenta, quod & facit Dialecticus, ſed illorum explicationes, atque auxeſes, quæ ad motus valeant, & auditorem vel repugnantem eò rapiant, quocumque dicendo bonus incubuerit, quæ omnia è locis eruuntur.

PVNCTVM II.

Quid locus.

QVemadmodum Dialectici res omnes ad decem, vt vocant, Categorias, quæ ſunt veluti ſumma quædam rerum capita, reuocarunt, vt à Philoſophis cuiuſque rei natura, ratio, proprietas, & affectio faciliùs inueſtigari, & cognoſci poſſet: ita Rhetores Dialecticos imitati, quò (B) faciliorem redderent argumentandi, ac diſſerendi rationem, in paucas quaſdam veluti ſedes, quas appellant communes locos, argumenta omnia digeſſerunt, vndè commodius ad cuiuſlibet quæſtionis, ceu confirmationem, ceu confutationem promerentur.

Boëtio de differentiis lib. to. locus eſt, id, vndè ad propoſitam quæſtionem conueniens trahitur argumentum. Ciceroni Topicorum lib. argumenti ſedes, ac domicilium. Agricolæ nota communis, cuius admonitu, quid in vnaquaque re probabile ſit, inueniri poteſt. Nihil motor ſimilitudinem illam quâ componi ſolent cellulis Apothecarum, hoc tantum moneo, implendas eſſe conſtanti ſtudio, ne fruſtrà excutiantur ab eo, qui nihil in eas coniecerit, & ſolas habeat aranearum telas.

C

PVNCTVM III.

Locorum diuiſio.

CVm locus ſit argumenti ſedes, quot ſunt argumentorum genera, totidem oportet eſſe locorum. Illorum autem duo ſunt prima genera, proindè dicendum duplicem eſſe locorum naturam, ex quibus argumenta petuntur; Inſitum quod hæret in ipſa re, quodque infixum rebus ipſis, & quodammodo affectum ad id, de quo quæritur. Remotum quod extrinſecùs aſſumitur: illud artificiale dicitur, hoc artis expers, non quod in illo dumtaxat locum habeat ars Oratoris, cùm multa, & contra teſtes, & pro teſtibus, contra tormen- (D) ta, & pro tormentis: ſed quia illud arte excogitari, & tractari, hoc arte tantum tractari, non inueniri, ſed aliundè aſſumi debeat. Neque enim docent Rhetores quomodo teſtes quærendi, ſcribendæ tabulæ, diſtendendus quæſtione reus, ſed quâ ratione, in cauſæ commodum conuertenda ſunt omnia.

PVNCTVM IV.

Locorum vſus.

ARgumentum à remoto, vel inſito ſumere nihil aliud eſt, quàm inueſtigare, quid in illo contineatur, & ex eo inferre quidquid probare contendimus. Si ab inſito probare velis fugien- (A) dam eſſe deſidiam, inquirendum eſt quid inſit in otio inerti, nempe rerum omnium corruptio: nec vero à languida remiſſione plena temeritatis, & inaniſſimæ ignauiæ boni quidquam gigni poteſt, proinde fugienda.

Illud idem ſi concludendum ſit ab extrinſeco, ſic fiet. Quam me delectat Pythagoræ ſapientis vox dicentis, nullam peſtem maiorem in hominum mores deriuari, quàm otium. Hinc diuino furore percitus vates exclamat præco fidelis.

——Fugienda eſt improba Syren,
Deſidia.

PVNCTVM V.

Locorum Inſitorum numerus.

DIuiduntur à Cic. Top. 2. in eos, qui rem ipſam, & quidem totam exhibent; & in eos qui non totam primo, ac per ſe indicant, ſed partem tantum, vel aliquid quod ad rem pertinet, eamque quodammodo afficit. Prioris generis ſunt tres. Definitio, quæ rei naturam circumſcribit. Enumeratio, quæ omnes eius partes adducit. Notatio, quæ ex nominis etymologia rei totius vim explicat. Poſterioris generis ſunt tredecim, Coniugata, Genus, Forma, Similitudo, Differentia, Contraria, Coniuncta, ſiue Adiuncta, Antecedentia, Conſequentia, Repugnantia, Cauſæ, Effectus, Comparationes. De quibus Cicer. 2. de orat.

PVNCTVM VI.

Locorum Delectus.

MOnet Tull. in Oratore, non imprudenter hâc vtendum copiâ, ſed expendenda diligenter omnia: nec enim ſemper, nec in omnibus cauſis, ex iiſdem, eadem argumentorum momenta ſunt. Itaque iudicium adhibendum eſt, ne iis vtamur argumentis, quæ plus aduerſario, quàm nobis profutura ſint: aut validioribus relictis, in iis hæreamus, quæ parum rem noſtram promoueant, & quæ ſatius fuiſſet omitti, quàm proferri. Si quæ igitur duriora fuerint, molliet oppoſitis firmioribus, aut occultabit: quæ dilui non poterunt, vel penitus opprimet, ſi licebit, vel abducet ab illis, auditorum animos, aut aliud afferet, quod oppoſitum contrariis rationibus probabilius ſit. Quæ tùm obſeruanda ſunt maximè, cùm aduerſarium habemus paratum reſpondere, ac multò magis, cùm eius orationem refutamus.

LECTIO II.

Locus à Definitione.

IN Top. num. 26. dicitur, *Oratio quæ id quod definitur explicat quid ſit.* Hinc, cùm Dolabella gloriam quæreret, vt illum à prauis factionibus reuocaret Cic. explicat quid ſit, & ab eius definitione argumentatur Phil. 1. num. 29. *Ea enim eſt laus recte factorum, magnorumque in Rempub. meritorum,*

meritorum, quæ cùm optimi cuiuſque, tùm etiam mul- A *titudinis teſtimonio comprobatur.*

2. de orat. *Definitio eſt earum rerum, quæ ſunt eius rei propria, quam definire volumus, breuis, & circumſcripta quædam explicatio.* Hanc Dialectici duas partes habere volunt, genus, & differentiam; Illud quidem quod eſt commune rei cum multis alijs, vt animal, genus erit hominis, ſed quod pluribus alijs attribuitur. Hoc vero nempe differentia, modus eſt, qui rem definitam ab alijs quibuſuis diſtinguit, & ita conuenit, vt nulli alteri commune ſit. Sic rationis particeps homini ſoli conuenit. Ad hæc Tull. in Top. præcipit. Cùm ſumpſeris ea, quæ ſunt ei rei, quam definire velis, cum alijs communia, eò vſque proſequaris, dum proprium efficiatur, quod nullam in aliam rem transferri poſſit, hoc eſt, vt differentiam, ſeu modum inuenias maximè rei proprium.

B

Pvnctvm I.

Eſſentialis differentia hominis.

SEneca vitæ non magis, quàm orationis iudex, atque cenſor hanc hominis differentiam aſſignat epiſt. 76. *Omnia bono ſuo conſtant. Vitem fertilitas commendat, ſapor vinum, velocitas ceruum. Quare fortia dorſo iumenta ſint quæris? quia eorum hic vnus eſt vſus, ſarcinam ferre. In cane ſagacitas prima eſt, ſi inuestigare debet feras: curſus, ſi conſequi: Audacia ſi mordere, & inuadere. Id in quoque optimum eſt, cui naſcitur, quo cenſetur. In homine optimum quid eſt? Ratio: hâc antecedit animalia, Deos ſequitur. Ratio ergo perfecta, proprium hominis bonum eſt: Cætera illi cum animalibus, ſatiſque communia ſunt. Valet? & leones. Formoſus eſt? & pauones.* C *Velox eſt? & equi. Non dico in his omnibus vincitur. Non quæro quid in ſe maximũ habeat, ſed quid ſuum. Corpus habet? & arbores. Habet impetum, & motum voluntarium? & beſtiæ, & vermes. Habet vocem? Sed quantò clariorem canes, acutiorem Aquila, grauiorem tauri, dulciorem mobilioremque luſciniæ. Quid in homine proprium? Ratio. Hæc recta, & conſummata felicitatem hominis impleuit.*

Hanc eandem aſſignat Tull. 1. de legib. num. 22. Animal prouidum, ſagax, multiplex, acutum, memor, plenum rationis, & conſilij, quem vocamus hominem, præclara conditione generatum eſt à ſupremo Deo.

Pvnctvm II. D

A cauſis.

ALtera definitio fit per cauſas, à quibus effecta profluunt, ad pleniorem rei cognitionem mentibus ingenerandam, à materiali finit hominem ſecundus Philoſophus, *πηλὸν αἵματι συμπεφυρμένον.* Quod de Tyberio dictum eſt, lutum ſanguine conſperſum. Gigantes Virg.

Terrea progenies durum caput extulit antris.

Ab efficiente dicitur à patre, & patria Tros Anchiſiades Æneas 6. Æn. Simonides Mulas vocat, *ἀελλοπόδων θυγατέρες ἵππων* velocium filias equarum. Auſonius poëta Gallus, & Orator, litteras Cadmi nigellas filias: Atramentum furuam ſæpiam: Nos

A hominem eximium opus à ſummo rerum opifice Deo, ad ſui ſimilitudinem efformatum.

A formali, vel eſſentiali ſecundus Philoſophus hominem eſſe dicit animam ſollicitudinis, & laboris pleniſſimam: vel exemplari, ſic à Triſmegiſto dicitur Imago diuinæ maieſtatis.

A finali vltionis appetitus erit ita 1. Ciceroni verò Senatus orbis terrarum conſilium, templum ſanctitatis, amplitudinis, mentis, conſilij publici, caput vrbis, ara ſociorum, portus omnium gentium, innocentium perfugium. Homo animal ad immortalitatem natum.

Tùm demum nobilis, & perfecta erit definitio, ſi quadruplici cauſa conſtabit, maioremque vim ad amplificandum habebit. Deſcribes hominem animal à Deo parente rerum conditum, ratione præditum, factum ad beatitudinem, Deumque aliquando videndum, ex mortali corpore conflatum, ad
B ſupremæ naturæ ſimilitudinem, animoque vi rationis præterita, cum futuris connectente, & cælorum adyta penetrante.

Pvnctvm III.

Definitio per negationem, & affirmationem.

OPtimum orationis inſtrumentum, cùm ad probandum, & docendum, tùm etiam ad amplificandum, oratoriè definiendi ratio, vt primum dicamus id quod non eſt, tùm reiectis non iam communibus, ſed continuis idque per interrogationem, & ironiam, veram tandem rei naturã afferamus quaſi per epiphonema. Pro domo ſua Tul.
C illuſtri definitione vtitur, & primo quidem docet quid non ſit populus. Num. 89. *An tu Pop. Romanum eſſe illum putas qui conſtat ex ijs, qui mercede conducuntur, qui impelluntur, vt vim afferant magiſtratibus? vt obſideant ſenatum. Optent quotidie cædem, incendia, rapinas? quem tu tandem populum, niſi tabernis clauſis frequentare non poteras: cui populo duces, Lentidios, Lollios, Sergios præfeceras. ô ſpeciem dignitatemque populi Rom. quam Reges, quam Nationes exteræ, quam gentes vltimæ pertimeſcunt, multitudinem hominum ex ſeruis conductis, ex facinoroſis, ex egentibus congregatam. Illa fuit pulchritudo populi Rom. illa forma, quam in campo vidiſti, tùm, cùm etiam tibi contra ſenatus, totiuſque Italiæ auctoritatem, & ſtudium dicendi poteſtas fuit.*

Tandem num. 90. ſubijcit quid ſit populus. *Ille,*
D *ille populus eſt, Dominus Regum, Victor atque Imperator omnium gentium, quem illo clariſſimo die ſcelerate vidiſti, tùm cùm omnes principes ciuitatis, omnes ordinum, atque ætatum, omnium ſuffragium, ſe non de ciuis, ſed de ciuitatis ſalute ferre cenſebant: Cùm denique homines in campum, non tabernis, ſed municipijs clauſis venerunt.*

Per negationem quid non ſit ſupplicium, deindè propriam definitionem, quæ genere, & differentiã continetur, affert, in Piſonem. Num. 43.

Pro Sextio. Num. 97. Vbi non tàm explicat qui ſint, quàm qui non ſint Optimates, ſed multis, & ad amplificandum accommodatis. 2. in Rullum n. 10. qui non ſint populares. 3. Philippica num. 12. Pro Milone num. 91. de Haruſpicum reſponſis. nu. 22.

PVNCTVM IV.

Ab officio per negationem.

A DVplex igitur eſt modus inſignis tractandæ definitionis, quæ ducitur ab officio. Prior cùm in te definienda primùm afferimus quod non eſt; deindè quod eſt, vndè pugna contrariorum infertur aliqua.

Quid eſt eſſe amicum, an arridere vultu, frontem explicare, polliceri operam, mella eloqui, aſſidere menſis, alienæ voluntati turpiter lenocinari; Cæterum non plus amici cauſa præſtare quàm Garamantis & Indi, quem nunquam videris? Alia eſt, alia profectò veræ amicitiæ ſanctimonia, atque religio; nimirum in aduerſis ita ſe gerere, vt ope, & B conſilio adiuues, ſoleris afflictum, & ne calamitati ſuccumbat, partem calamitatis accipias; at in proſperis, vt lætitiam cumules, & ſi quid elationis ſit, aut inanis confidentiæ, hoc totum prudentia tua, & auctoritate compeſcas.

Quid tu horum ô nefarie proditor erga eum, cui te amicum profitebaris, præſtitiſti? Vbi calamitatem deploraſti? quando afflictas iacentis amici fortunas tuis opibus ſubleuaſti? Horres perfide conſpectum eius, quem omni auxilio debueras adiuuare, fugis qui nuper, cùm ſecundo fortunæ flatu vteretur, tanto plauſu cum eo ferebaris, auolas aprica volucris, tranſactâ commodâ tempeſtate, auolas vultur immaniſſime, vbi præda te defecit. Hoccine eſt eſſe amicum, an gnatonem paraſitum, an immanem proditorem?

C Poſterior fit per contentionem Ironicam, cùm priorem definimus ex mente aduerſariorum, vel ſtultorum; ſecundò, exclamamus Ironicè; tertiò, tandem veram promimus definitionem. Quod eloquentiæ magiſter Cicero præſtat egregiè contra Piſonem num. 23. *Tu etiam mentionem facies Conſulatus tui? aut te fuiſſe Romæ Conſulem dicere audebis? quid? tu in lictoribus, in toga, & prætexta eſſe Conſulatum putas? quæ ornamenta etiam in ſex. Clodio, te Conſule, eſſe voluiſti. Huius tu Clodiani canis inſignibus Conſulatum declarari putas?*

Hactenus quid non ſit Conſul aperuit: mox ſubijcit quid ſit. *Animo Conſulem eſſe oportet, conſilio, fide, grauitate, vigilantiâ, toto denique munere conſulatus.*

Quaſi diceret, Is demum Conſul eſt, non quem D toga exornat, non quem lictores duodecim ambiunt, non quem cætera Conſulatus illuſtrant ornamenta, ſed is, qui grauitate, conſilio, fide Rempub. adminiſtrat.

Iterum quid Conſul non ſit, per contraria Conſulis effecta docet. *Ego conſulem eſſe putem, qui Senatum in Repub. eſſe non putauit? & ſine eo conſilio Conſulem numerem, ſine quo Romæ, ne Reges quidem eſſe potuerunt? qui latrones igitur, ſi quidem vos Conſules? qui prædones, qui hoſtes, qui proditores nominabuntur? Magnum nomen eſt, magna dignitas, magna maieſtas Conſulis, non capiunt anguſtiæ pectoris tui, non recipit leuitas iſta, non egeſtas animi non infirmitas ingenij ſuſtinet, non inſolentia rerum ſecundarum tantam perſonam, tàm grauem, tàm ſeueram.* Deinde multis rem eandem tractat per elegantem ironiam.

A Sic Chriſtianum definias. Tune Chriſtianum eum putas, qui cum luſtralibus aquis ſit ablutus, vitam omnem turpi Baccho, Venerique conſecrat? qui mentem ſcelerum inuentricem, linguam conuiijs, ac periurijs infamem, manum innocenti ſanguine cruentatam, intemperantes oculos, corpus omni fœditate conſpurcatum gerat? Eúmne tu, inquam, etſi quandoque ſacris interſit, etſi Sacramento fidem obliget Deo, atque iuramento obſtringat, Chriſtianum putas? Egregiam vero Chriſtiani hominis dignitatem! pro quo Deus ille fabricator, & rector orbis, cœlum terris, maieſtatem humilitati, felicitatem miſeriis, æternitatem morti, ac denique ſolium immenſæ gloriæ ignominioſo patibulo copulauit. Ille, ille eſt, ſi neſcis Chriſtianus, qui conceptis in baptiſmo votis, & ſolemni Sacramen- B to Chriſto mancipatus vexilla Chriſti ſequitur, cupiditates coërcet, neque vllis rerum humanarum illecebris, aut vlla diritate tormentorum, eò ſe patitur adduci, vt à ſuſcepta religione quandoque deſciſcat.

PVNCTVM V.

Per congeriem repetitione, aut complexione mixtam.

FIt quando frequenter quæritur quid ſit res, & petitioni ſubijcitur reſponſio. Valet plurimum in laudationibus propter ſpeciem, & pom- C pam. Fingite animo ex omnibus rerum omnium formis, quæ diuina mente continentur infinitæ, excellentiſſimam ſpeciem atque ideam, hoc quidquid eſt Chriſtum eſſe dico. Cogitate abſolutiſſimum opus, in quo efficiendo diuinæ virtutes ſingulæ toto conatu, atque impetu elaborauerint, quo nihil ſapientia mirabilius, nihil melius bonitas, nihil potentia maius, nihil auguſtius maieſtas, nihil ipſa Dei charitas ad amorem rapacius poſſit attingere; Chriſtus eſt. Fingite hominem dignitate, potentiâ, nomine, felicitate, imperio, ac ſede Deo parem, cui non homines reliqui modò, ſed beatæ mentes, atque adeò quidquid in vrbe conſtat naſcendi conditione ſeruiat. Chriſtus eſt. Diſtinguite verò ſi placet hæc omnia, & partita ſigillatim, ac diuiſa totius animi viribus occupate, vt ſingularum D rerum admirabilitas, cùm propiùs ad cogitationem acceſſerit, mentemque proprio, ac præcipuo ſplendore percuſſerit, iterum ſub animi contuitum collecta, ex infinita rerum præſtantiſſimarum varietate exaggeratam aliquam lucem pulchritudinis efficiat. Chriſtus quid eſt? quæris in hoc opere potentiam authoris? ſtupendum prodigium eſt, in quo ſe totam diuini numinis poteſtas exporrigit, totam ad ſpeciem, & pompam oſtentat. Chriſtus quid eſt? quæris delicias amatoris hominum Dei, ſuauiſſimaſque blandicias? Oſculum diuinitatis eſt, quo ſe Deus homini applicuit totumque circumplexus impreſſis quàm molliter, quàm amanter oris ſui veſtigiis, viuæ quodam ardore charitatis animauit. Chriſtus quid eſt? quæris exquiſitæ pulchritudinis amœnitates illecebroſas? Facies vltimæ

pulchritudinis appellatur, quæ gratiæ pariter, naturæque permixtis coloribus infundente ſeuberrimo lumine diuinitatis effloreſcit. Quid ſapientiam commemorem, quæ nouo genere artis, ipſum artificem ſuum in opus incluſit? quid fabricæ molem operoſam, & arduam, opus ſcilicet omnium ſæculorum?

PVNCTVM VI.

Ab adiunctis.

ORatoria definitio, eſtque deſcriptionis ſpecies magis, quàm definitionis. Cic. pro ſext. num. 17. *Sed fuit profectò quædam illa Reip. fortuna fatalis, vt ille cæcus, atque amens Tribunus pleb. nanciſceretur, quid dicam conſules? hoccine vt ego appellem nomine, euerſores huius imperij? proditores veſtræ dignitatis? hoſtes bonorum omnium? qui ad delendum ſenatum, affligendum equeſtrem ordinem, extinguenda omnia iura, atque inſtituta maiorum ſe illis faſcibus, cæteriſque inſignibus ſummi honoris, atque imperij ornatos eſſe arbitrabantur? Quorum per Deos immortales, ſi nondum ſcelera, vulneraque Reipub. inuſta vultis recordari, vultum, atque inceſſum animis intueamini. Facilius facta eorum occurrent mentibus veſtris, ſi ora ipſa oculis propoſueritis. Alter vnguentis affluens, calamiſtrata coma, deſpiciens conſcios ſtuprorum, ac veteres vexatores ætatulæ ſuæ puteali, & fœneratorum gregibus inflatus atque perculſus, olim ne Scyllæo illo æris alieni in freto ad calumniam adhæreſceret, in tribunatus portum perfugerat. Contemnebat equites Rom. minitabatur ſenatui, venditabat ſe operis, atque ab ijs ſe ereptum, ne de ambitu cauſam diceret, prædicabat ab ijſdem ſe, etiam inuito ſenatu prouinciam ſperare dicebat; eamque niſi adeptus eſſet, ſe incolumem nullo modo fore arbitrabatur. Alter, ô Dij boni! quàm truculentus! quàm terribili aſpectu! Vnum aliquem te ex barbaris illis exemplum imperij veteris, imaginem antiquitatis, columen Reip. diceres intueri. Veſtitus aſper noſtra hac purpura plebeïa, ac penè fuſca: capillo ita horrido, vt Capua, in qua ipſe tùm imaginis formandæ cauſa duum-viratum gerebat, Seplaſiam ſublaturus videretur. Nam quid ego de ſupercilio dicam? quod tùm hominibus non ſupercilium, ſed pignus Reip. videbatur. Tanta erat grauitas in oculo, tanta contractio frontis, vt illo ſupercilio Reſpubl. tanquam Athlante cœlum, niti videretur.*

Si liuorem deſcribas, his vti poteris. Inuidia, quam inſani Poëtæ Deam finxerunt, quid aliud eſt quàm larua ſuo ſanguine cruentata, confecta macie horrida, obliquo obtutu oculorum, marcidis putrida dentibus, generis humani terriculamentum? Vellem vidiſſes ſpeluncam in qua delitecit, vt ſole nunquam luſtratur, nunquam vento, aut aëre purgatur, ſemper hîc perpetuus tenebrarum horror. Quid pabulum memorem, viperas, colubros, cæteraque id genus? quis porrò eius riſus, quàm calamitas? quis gemitus, quàm aliena incolumitas? cæterum mordacibus excarnificata curis, neque noctu dormit, neque de die conquieſcit.

Quærenti pariter quid eſſet voluptas, reſponderes eſſe teterrimum monſtrum ex inferorum clauſtris erumpens, ardentem præferens facem, quâ in mortalium pectoribus ignem tarta-

A reum accendat; Venena ſpargens præſentiſſima quibus hominum animos inficiat, lethali denique telo armatum, quo incautos, medijs in amplexibus, confodiat.

PVNCTVM VII.

Triplex huius definitionis vſus.

I. PRimus, cùm adhibemus eiuſmodi verbalia maſculina, euerſor, profligator. Pro Dom. num. 13. *Quid Sergius? armiger Catilinæ, ſtipator ſui corporis, ſignifer ſeditionis, concitator tabernariorum, damnatus iniuriarum, ferì depopulator, percuſſor, lapidator, obſeſſor curiæ.*

B II. Secundus, verbalia fœminina, vel ſubſtantiua, quæ paſſim occurrunt. Mortem dices ſomnum æternum, diſſolutionem corporum, diuitum pauorem, pauperum deſiderium, ineuitabilem euentum, incertam peregrinationem, latronem hominis, ærumnoſæ vitæ perfugium, portumque tutiſſimum.

Mulierem, malam. Hominis confuſionem, viri naufragium, continuam ſolicitudinem; indeficientem pugnam, ſepulchri titulum, dæmonis arcum, & ſagittam. Fuge quiſquis ſalutem amas, talis eſt tactu viſcus, viſu baſiliſcus, cantu Syren, & naufragium.

Ebrietatem. Flagitiorum matrem, rixarum nutricem, turbationem capitis, ſubuerſionem ſenſus, tempeſtatem linguæ, procellam corporis, naufragium caſtitatis, amiſſionem temporis, inſaniam voluntariam, turpitudinem morum, vitæ dedecus, C corruptelam animæ, blandum dæmonem, venenum dulce, ſuaue peccatum.

Thronum Regis, arcem bonorum, improbitatis ſcopulum, innocentiæ propugnaculum, inopiæ perfugium, iuſtitiæ adytum, pacis, & otij fundamentum.

Rupellam. Veſaniæ ſedem, arcem ſeditionis, perfidiæ fomitem, ſcelerum, flagitiorumque ſentinam.

Romam. Terreſtre Dei domicilium, arcem fidei, caput Religionis, vel gloriæ, virtutis, imperij fideique domicilium.

Pariſios. Imperij caput, Europæ oculum, orbis gemmam, vrbem generis humani capacem, opibus firmam, copijs locupletem, bonorum omnium fontem.

Turbam malorum à corpore nobis obuenien-D tium his verbis definit Trimegiſtus cap. 7. oportet veſtem, quam circumfers, exuere; Indumentum inſcitiæ, prauitatis fundamentum, velamen opacum, viuam mortem, ſenſitiuum cadauer, ſepulchrum circumuertile, domeſticum denique furem, qui dùm blanditur, odit; dùm odit, inuidet, huiuſmodi eſt quo tegeris vmbraculum inimicum.

Hic cauendum eſt ne dùm in definitione per adiuncta, verbalibus vtimur, minus Latinam dictionem vſurpaſſe videamur.

III. Tertius. Quo dictiones integras adhibemus, ac ſingulis effectum aliquod comprehendimus. Quid eſt ebrietas? quæ de ſtatu ſuo mentem deturbat, corpus labefactat, cumulat morbum, Quid caſtitas? quæ nos facit Angelis ſimiles, animum ad diuinæ ſcientiæ ſatus accipiendos parat, corpus corruptione vendicat.

PVNCTVM VIII.

Definitio per res ſingulares, verba, & nomina.

TAmetſi propriè definitio ſit rerum vniuerſalium, nihilominus res ſingulares habent etiam aliquid definitionis non diſſimile, quod orationem illuſtrat, nec ad augmentum minus aptum eſt, quàm ipſa definitio, quale illud Cic. Phil. 3. nu. 13. *Nec vero de virtute, conſtantia, & grauitate Prouinciæ Galliæ taceri poteſt. Eſt enim ille flos Italiæ, illud firmamentum Imperij Rom. illud ornamentum dignitatis.*

Pro Plancio item num. 32. Cn. Plancium Cnei, quem defendebat patrem, ſic dilaudat. *Cùm ſit Pl. is eques Rom. vt poſtea Princeps inter ſuos plurimarum rerum ſanctiſſimus, & iuſtiſſimus iudex; maximarum ſocietatum auctor, plurimarum magiſter.* Num. 70. *Nam Opimij quidem calamitas, vtinam ex hominum memoria poſſet euelli: Vulnus illud Reip. dedecus huius imperij, turpitudo pop. Rom. non iudicium putandum eſt.*

Quæ tamen, licet multa, cum definitione, communia habeant, quia ſingularium ſunt, ad Antonomaſiam, aut Expolitionem commodè reuocari poſſunt, quale poſſet eſſe de Nerone. Veniat nunc ille Romanorum odium, labes Hiſtoriæ, monſtrum Principatus, impietatis ſentina, nequitiæ colluuies, vorago libidinum, gloriæ vitiorumque mancipium.

Verba etiam non ſecus, ac nomina definiri poſſunt. Arnob. 1. contra Gentes. Quid eſt enim aliud iraſci, quàm inſanire, quàm furere, quàm in vltionis libidinem ferri, & in alterius doloris crucem, efferati pectoris bacchatione, verſari?

Quin & hîc nullo facto argumento definitionibus vti licet, vel ad rem quæ definitur adiunctis, vel pro ipſa re, quam definiunt, poſitis Tuſc. 5. num. 5. *ô vita Philoſophia dux, virtutis indagatrix, expultrixque vitiorum*, mater omnium artium, quid eſt aliud niſi, vt ait Plato, deorum inuentum?

Quis portum malorum, effugium miſeriarum, ærumnoſæ vitæ perfugium vitandum eſſe cenſeat? Pro. Quis mortem putet eſſe fugiendam.

PVNCTVM IX.

Per contraria.

QVamuis non ita frequens ſit vſus contrariorum, tamen aliquis eſſe poteſt, qui maximè locum habet in exornatione. Ita definias Hæreticum per contraria, ſtudioſum diuini cultus, eundem & omnis religionis perturbatorem; oſorem peccati, eundem, & omni impietate inquinatiſſimum. Quæ definitiones cùm elegantes ſint, tùm non ita certè intelligendæ, vt eidem tàm diuerſa conueniant, ſed vt idem Hæreticus, ſe vocet, aut exiſtimet religionis amantiſſimum. Oſorem vitij, hoc eſt, definitionis primam partem ſibi arroget, quam ſecunda deinceps deſtruat. Quaſi diceret Orator. Arbitraris te omnis religionis eſſe cultorem; ego verò ſacrorum omnium euerſorem, ac perturbatorem te ſcio.

In laudem quoque eius generis definitiones conuerti poſſunt. Vt ſi vir religioſus idem euerſor

A pietatis, & cultor appellaretur, hoc ſenſu, ſcilicet, vt prima pars obiectionem contineret, ſecunda dilueret. Pietatis euerſorem religioſum virum vocas; quem omnes ſtudioſum diuini cultus, religioniſque profitentur. Atque haud ſcio, an hic omnium definiendi modus ſit ad amplificandum aptiſſimus, præſertim ſi multæ conglobentur, ſic ornabitur aptis antithetis.

Hæreticum hominem definire potes. Caue ne te frons illa, ne oculi, ne vultus hominis artificio ſimulationis in fraudem impellat, intellige aliquando variam hominis hæretici, multiplicemque naturam, dolos ancipites, fraudulentum ingenium, commutabile. Studioſus eſt in ſpeciem diuini cultus, at reuera perturbator omnis religionis: verbis crimen exagitat, ſcelus deteſtatur, abhorret ab omni labe atque infamia; at in animo flagrant vitia libidinum, ardet occultis ignibus incenſa cupiditas, & ad omnem vitæ turpitudinem inflammata. Depone, depone laruam hanc ferale monſtrum.
B Quid bonos viros ſpecie virtutis aſſimulatè tenes pius, & impius, pudens, & impudens, innocens idem, & ſceleratus?

PVNCTVM X.

A ſimilitudine.

CVi non magnam ad probandum vim ineſſe puto, ſpeciem tamen aliquam, & venuſtatem non nego, ſed in ea vſurpanda cautione eſt opus. Nam difficile eſt præſertim Latino ſermone perſequi ſic eiuſmodi definitionem, vt ſuccum ſuum, & ſanguinem incorruptum retineat oratio. Caue blandienti te fœminæ committas, hedera eſt, complexu necat; ſomnium imbecillis animis, illudit.
C Speculum, iniquam mentem oſtendit. Caduca ſtella, ſubito extinguitur. Flos, dùm oritur, tecum moriente moritur.

Quæ per ſimilitudinem fit ſemper eſt coniuncta tranſlatio. Nam cùm iratum hominem appello leonem, tacitè leonem cum homine comparo, & metaphoricè dico, eum aliud nihil eſſe, quàm leonem. Oportet autem quæ cum re definienda ſimilitudinem habent aliquam, de ea per modum definitionis in nominatiuo caſu prædicari. Sic ab Hugone bona conſcientia finitur. Ager benedictionis, titulus religionis, templum Salomonis, hortus deliciarum, aureum reclinatorium, gaudium Angelorum, arca fœderis, theſaurus regis, aula diuini numinis, liber ſignatus, & clauſus, in die iudicij aperiendus.

D Sic pecuniæ nerui belli, viſcera Reipub. Lex, mutus magiſtratus: Senectus hyems ætatis: Virilis, æſtas, ætatis: Adoleſcentia prima Ver. quibus ad ſuauitatem vtendum aliquoties.

Prędonem immanem ex hoc loco deſcribes oculis fulgurantibus, ſolis orbe latioribus, ſupercilio hirſuto, & aſpero horribilem in modum, ſyluam diceres incumbentem in antrum oculorum, eminenti dorſo turris in modum proiecto, rictu oris & hiatu ingenti, voraginem putes & Charybdim, vultu porrò naturaliter tàm effero, & ad terrorem minaci, vt mehercule malim leonis rugitum, gemitus ſtrutionis, aut draconis ferre, quàm huius monſtri, vel blandicias & riſum. Mores ipſi vaſtitati corporis ſimillimi, tygride ferocior eſt, lupo voracior, leone iracundior, ſaxo & rupe durior.

PVNCTVM XI.

Ab effectis.

EST imprimis elegantiſſima definititionis ſpecies à qua Tull. 8. Phil. n.12. Calenum arguit, qui pacem optaret. *Sed quaſo Calene, quid? tu ſeruitutem, pacem vocas? maiores quidem noſtri non modo, vt liberi eſſent, ſed etiam vt imperarent, arma capiebant: at tu arma abiicienda cenſes, vt ſeruiamus.*

Quid eſt peccatum, aut quæ tandem illius cauſa, naturam non habet. Quæ ratio? caret omni ratione. Quæ ſubſtantia? ne quidem in rerum natura eſſe poteſt. Nihil igitur eſt peccatum; quàm præclarè dicis etiam, cùm nihil dicis; nihílne igitur de peccato dici debet? omninò: peccatum nihil dici debet. At peccatum cùm nihil ſit, de eo tamen quàm-multa dici poſſunt: Peccatum peſtis eſt animi, conſcientiæ labes, vitæ pernicies, honoris macula, ruina virtutum; peccatum morborum parens, dolorum artifex, fabricator ſuppliciorum, fax æterni ignis: Peccatum Dei eſt odium, terræ clades, naturæ dedecus; totius orbis incendium, vis quæ dixi verbo colligam vniuerſa? Peccatum quid eſt? merum, ſed mirum nihil, cuius natura pugnare contra naturam, ratio rationem euertere, ſubſtantia tota eſt, non eſſe.

Pro more Tull. eleganter definit, quid ſit pœnam ſuſtinere à Diis immortalibus, de Haruſp. reſponſis, num. 39. *A Diis quidem immort. quæ poteſt homini maior eſſe pœna, furore, atque dementia? niſi fortè in tragœdiis, quos vulnere, ac dolore corporis cruciari, ac conſumi vides grauiores Deorum in iras ſubire, quàm illos, qui furentes inducuntur, putas. Non ſunt illi eiulatus & gemitus Philoctetæ, tàm miſeri, quamquam ſunt acerbi, quàm illa exſultatio Athamantis, & quàm ſomnium matricidarum. Tu cùm furiales in concionibus voces mittis, cùm domos ciuium euertis, cùm lapidibus optimos viros foro pellis, cùm ardentes faces in vicinorum tecta iactas, cùm ædes ſacras inflammas, cùm ſeruos concitas: cùm ſacra ludoſque conturbas; cùm vxorem ſororemque non diſcernis, cùm quod ineas cubile non ſentis, cùm bacchâ ris, cùm furis: tùm das eas pœnas quæ ſunt ſolæ hominum ſceleri à Diis immort. conſtituta. Nam corporis quidem noſtri infirmitas multos ſubit caſus per ſe: denique ipſum corpus tenuiſſima de cauſa ſæpè conficitur: Deorum tela in impiorum mentibus figuntur.*

PVNCTVM XII.

A comparatione.

DEfinitionem à comparatione is fecerit qui hæreſim dixerit peccatum omni detrimento pernicioſius, omni monſtro fœdius, omni ignominiâ turpius, Vel per negationem. Animi labem non lepræ, non cuiuſlibet contagionis, aut morbi feritatem ſuperantem ſolùm, ſed etiam ſpurciſſimos dæmones, & ſi quæ ſunt in inferis locis, fœtidiora.

PVNCTVM XIII.

Regulæ ſiue definitionis axiomata.

EX omnibus definitionum formis peti poſſunt argumenta, quæ quatuor his axiomatis nituntur. I. Quod conuenit definitioni, & definito. ſcientia benedicendi eſt vtilis, & Rhetorica. Sitis auri inexplebilis vituperanda, & auaritia.

II. Quod non conuenit definitioni, neque definito. Facultas dicendi non eſt ſapientia; neque Rhetorica eſt.

III. Cui tribuitur definitio, tribuitur etiam definitum. Rhet. eſt habitus efficiendi certa cum ratione, igitur ars.

IV. A quo remouetur definitio, & definitum. Rhet. non eſt rerum diuinarum, & humanarum cognitio, non igitur ſapientia.

I. Et III. Valent ad affirmationem, II. & IV. Ad negationem. Illa ad confirmandum: Hæc ad refellendum adhiberi ſolent.

PVNCTVM XIV.

Vſus Definitionis.

MAgnum eſt diſcrimen inter vſum locorum more Dialectico tractandorum, & Rhetorica methodo. Illa namque conciſè, ac breuiter, hæc fuſiùs, & ornatiùs. Dialectica Dolabellam reuocaret à prauis facinoribus in Remp. conceptis in hunc modum. Gloriæ cauſa, ea præſtas, quæ facis; ſed cùm gloria ſit laus rectè factorum, & malè agas, prauè deſinas agere neceſſe eſt, ſi gloriam conſequi velis. At Cic aliud idem per exclamationem, per Apoſtrophem, per Expolitionem mirificè exornat, & definitionem, quà vtitur, tanquam in extremo agmine collocat Phil. 1. num. 29. *Te enim intuens Dolabella, qui es mihi chariſſimus, non poſſum de vtriuſque veſtrum errore reticere. Credo enim vos homines nobiles, magna quadam ſpectantes, non pecuniã, vt quidam nimis creduli ſuſpicantur, quæ ſemper ab ampliſſimo quoque clariſſimoque contempta eſt; non opes violentas, & populo Ro. minimè ferendam potentiam, ſed caritatem ciuium, & gloriam concupiſſe. Ea autem eſt gloria, laus rectè factorum, magnorumque in Remp. meritorum; quæ cùm optimi cuiuſque, tùm etiam multitudinis teſtimonio comprobatur.*

Dialectica ſi perſuadere velit Cæſari nequaquam eum ſatis vixiſſe gloriæ, ſic argumentabitur; Non ſatis vixit gloriæ, qui famam meritorum, in ſuos, non eſt ſatis magnam conſequutus. At Cæſar nondum eſt eam conſequutus, ergo ſatis gloriæ non vixit. Rhetorica rem eandem verſabit per Subiectionem, & Diuiſionem duplicem, claramque Interpretationem pro Marcello num. 27. *Parúmne igitur, inquies, gloriam magnam relinquemus? Imò verò aliis quamuis multis ſatis: tibi vni parum. Quidquid enim eſt, quamuis amplum ſit, id certè parum eſt tùm, cùm eſt aliquid amplius. Quod ſi rerum tuarum immortalium C. Cæſar hic exitus futurus fuit, vt deuictis aduerſariis, Remp. in eo ſtatu relinqueres, in quo nunc eſt: vide, quæſo, ne tua diuina virtus admirationis plus ſit habitura, quàm gloriæ: Siquidem gloria eſt illuſtris, ac peruagata multorum, & magnorum, vel in ſuos ciues, vel in patriam, vel in omne genus hominum*

fama meritorum, hac igitur tibi reliqua pars eſt: hic A *reſtat actus, in hoc elaborandum eſt, vt Remp. conſtituas, eaque tu imprimis compoſita, ſumma tranquillitate, & otio perfruare: tùm te, ſi volet, cùm & patriæ, quod debes ſolueris, & naturam ipſam expleueris ſatietate viuendi, ſatis diu vixiſſe dicito.*

Quàm eleganter Cic. probat non optandum fuiſſe Miloni, Clodius vt interiret à definitione n. 35. *Vos adepti eſtis, ne quem ciuem metueretis; hic exercitationem virtutis, ſuffragationem conſulatus, fontem perennem gloriæ ſuæ perdidit. Quid vultis amplius? Quid enim odiſſet Clodium Milo, ſegetem ac materiem ſuæ gloriæ. Ille erat vt odiſſet primum defenſorem ſalutis meæ; deinde vexatorem furoris, domitorem armorum ſuorum; poſtremò etiam accuſatorem ſuum.* & 40. *Atqui erat id temporis Lentulus vltor ſceleris illius, propugnator Senatus, defenſor veſtræ voluntatis, patronus illius publici conſenſus, reſtitutor ſalutis meæ.* B

LECTIO II.

Locus à notatione.

TAmetſi ſatis infrequens huius loci vſus ſit apud Oratores, definitionem tamen aliquam nominis conſtituunt, & illam latinis Notationem, cùm ex vi nominis argumentum aliquod elicitur; Græcis Etymologiam, & Ariſtoteli Symbolum: quòd verba ſint rerum veloti notæ quædam, ac Symbola.

Quoniam verò quod ex vi nominis ſumitur argumentum plus dignitatis habet, quàm vulgo exiſtimetur, in eo tractando verſari non pigebit, ſequar tamen ea dumtaxat, quæ illuſtriora ſunt. C Video autem huius loci præcipuum vſum eſſe, vel cùm in nomine aliquo ludum, & facetias quærimus; vel cùm eo, ad vrbanitates, & acumen, abutimur; vel cùm laudem, aut dedecus conciliare ſtudemus; vel denique cùm incidit ſeria aliqua, de nomine diſputatio.

PVNCTVM I.

A facetiis.

SI ſales quæris, & vrbanitates, locus iſte feraciſſimus eſt. Ex hoc primum deducitur argumentum ab æquiuocatione. Cùm quendam audiret Auguſtus, patris ſepulchrum arare, ex verbo, *Colo*, traxit argumentum ad hominem. Pius, inquit ille eſt, eximiè enim patrem *Colit*, ambi- D guitas in *Colo*, quod & obſeruare, & arare ſignificat.

Per affirmationem. Phil. 2. Animaduerti dici iam à quibuſdam exornari à me nimium Brutum; quos ego orno? nempe eos, qui ſunt ornamenta patriæ, ornatus decet.

Ex nominis interpretatione, Caluinum calentem vino, calentem venere.

Deriuatione. Ph. 4. n. 3. *Quid legio Martia? quæ mihi videtur diuinitus ab eo Deo traxiſſe nomen, à quo populum Ro. generatum accepimus.* Accuſationum 6. n. 53 Verrem Cic. prouinciæ dicit Euerriculum. *Quod vnquam Iud. huiuſmodi euerriculum vlla in prouincia fuit?*

PVNCTVM II.

Ad acumen & vrbanitates.

VAlet non parum ipſa notatio ad doctrinæ, ingeniique ludentis oſtentationem. Elegans & acutum ad delectationem illud Poëtæ non ignobilis in Clementem VIII.

Sancta pudicitia virtus redit exul in vrbem.
Quid mirum eſt? vrbs præſides Hyppolitus.

Per remotionem, aut immutationem eſt illud Actij ſinceri de Ferrando.

Ex ferro nomen tibi ſit licet, aurea condis
Secula: nam ſub te Principe nemo metit.

Ad iocum, inquam, & acumen aptum ſi ſpontè fluat, vt in Neronem matricidam luſit Poëta bonus.

Quis neget Æneadûm magna de gente Neronem?
Suſtulit hic matrem; ſuſtulit ille patrem.

Ex diſſentaneis valet hoc epigramma D. Virginis, & Martyris Barbaræ.

Barbara ſum, non ſum, mitis ſum pectore Virgo.
Sed qui me genuit barbarus ille fuit.
Ille meo tragicum rubefecit ſanguine ferrum,
Et pater, & lictor meſſuit enſe caput.
Sic ferus ille fuit; mihi lene lenius amne
Ingenium, & mitis mitius eſt oleo.
Qui me-cumque vocat, venio patrona vocanti,
Et lætam mæſto porrigo diua manum.
Tum ſubito fallax lethi quos opprimit aura,
Sacramentorum munere Diua fero.
Gloria nam noſtra hæc. Præſens ego Barbara credor
Indeſperatis morbus auxilium.
C *Hoc agri, hoc vrbes, ramoſa hoc compita clamant,*
Omnibus hoc templis pulpita ſancta ſonant.
Ergo ego tàm mitis cur dicar Barbara, mitte
Quærere, cur non ſim barbara facta docent.
Vt Parcæ parcunt, vt luci lumine lucent,
Vt bellum eſt bellum; ſic ego barbara ſum.

Ex immutatione pulchrum. Poëta gallus Auſo. in Philippum.

Pars te Philippum vocitat, pars verò Furippum,
Altera producens, altera corripiens.
Elige vtrum mauis, aut tende, aut corripe nomen,
Conuenict quoduis fur furioſe tibi.

Quæ nomina cùm ſint veræ, ſolidæque gloriæ præmia, vel ſcelerum inſignes notæ, ſæpè magnam dicendi ſegetem Oratori ſuppeditant. 2. in Rull. Tull. Conſulis popularis nomen ambitioſè ſibi vendicat. n. 9. *Quæ cùm ego non ſolum ſuſpicarer, ſed planè cernerem, neque enim obſcurè gere-* D *bantur, dixi in Senatu, in hoc magiſtratu me popularem Conſulem futurum. Quid enim eſt tàm populare quàm pax? quâ non modò ij quibus natura ſenſum dedit, ſed etiam tecta, atque agri mihi lætari videntur. Quid tàm populare, quàm libertas? quam non ſolum ab hominibus, verumetiam à beſtiis peti, atque omnibus rebus anteponi videtis? Quid tàm populare, quàm otium quod ita iucundum eſt, vt & vos, & maiores veſtri, & fortiſſimus quiſque vir, maximos labores ſuſcipiendos putet, vt aliquando in otio poſſit eſſe, præſertim in imperio, ac dignitate: qui idcirco etiam maioribus noſtris præcipuam laudem, gratiamque debemus, quod eorum labore eſt factum, vt impunè in otio eſſe poſſemus. Quare qui poſſum non eſſe popularis cum videam hæc omnia, pacem externam, libertatem propriam generis, ac nominis veſtri otium domeſticum, denique omnia, quæ vobis cara, atque ampla ſunt, in*

fidem, & quodammodo in patrocinium mei conſulatus eſſe collocata.

In hoc exemplo videre licet mixtum Definitionis locum, & Notationis, vt pondus accedat orationi. Quod & ab eodem vrget antithetis pro Rabino Perd. à num. 11. ad 14. *Quamobrem vter noſtrûm tandem Labiene popularis eſt? tuné qui ciuibus Ro. in concione ipſa carnificem, qui vincla adhiberi putas oportere: qui in campo Martio, comitiis centuriatis, auſpicato in loco, crucem ad ciuium ſupplicium defigi, & conſtitui iubes: an ego qui funeſtari concionem contagione carnificis veto? qui expiandum forum populi Ro. ab illis nefarij ſceleris veſtigiis eſſe dico? qui caſtam contionem, ſanctum campum, inuiolatum corpus omnium ciuium Ro. integrum ius libertatis defendo ſeruari oportere? Popularis verò tribunus pl. cuſtos, defenſorque iuris, & libertatis. Porcia lex virgas ab omnium ciuium Rom. corpore remouit: hic miſericors*
B *flagella retulit. Porcia lex libertatem ciuium lictori eripuit: Labienûs homo popularis carnifici tradidit. Gracchus legem tulit, ne de capite ciuium Ro. iniuſſu veſtro iudicaretur, hic popularis à Duumuiris, iniuſſu veſtro, non iudicari de ciue R. ſed indicta cauſa ciuem R. capitis condemnare coegit.*

PVNCTVM III.

Ad Laudem.

QVod pertinet ad laudem primo familiare eſt Poëtis ex ſignificatione nominis commendationem quærere. Nomen Eatini Pueri ſuauiſſimè commendat Mart. ep. 11.

Quoniam verò huiuſmodi laudes in genere demonſtratiuo frequentes ſunt, ſed frigidæ, niſi ma-
C gno cum artificio tractentur, lubet vnam, aut alteram amplificandæ laudis à nomine Ideam relinquere. Primo amplificari poteſt vnius nominis commendatio per comparationem, vt in LVDOVICI XIII. Chriſtianiſſimi Regis factum vides IVSTI nomen. Quod ex præclaris tuis laudibus publicus amor innocentiæ tuæ celeriter occupauit nemini antea, vel oblatum adulandi ſtudio, vel merito, cum opinione conceſſum fuerat, ac ne inuentorum quidem tametſi aliqui fortè meruiſſent, quo tandem nomine verè dicam, nec illuſtrius mihi videtur ſuis regibus tribui poſſe, nec digniori certè quàm tibi. FELICIS nomen beatum eſt per ſe quidem, ſed fortunæ, non moribus conuenit, PVLCHRI iucundum eſt ac ſuaue, ſed eſt ea laus corporis non animi excelſi, & inuicti; MAGNI, vox ipſa magnifica, plena regiæ maieſtatis,
D ſed in ea plus ambitionis interdum ſolet eſſe quàm gloriæ. Te verò cùm IVSTVM appellamus, non leuem aliquam tribuimus gloriam, quæ cum pulchritudine deſloreſcat, non alienam, in cuius ſocietatem fortuna ſeſe offerat; non ambitioſam, quæ vanitatis plurimum habeat, dignitatis parum: ſed veram, grauem, ſolidam, eam denique quæ complexu vnius nominis vim, & gloriam cæterorum comprehendit. Etenim qui IVSTVS eſt idem mea ſententia FELIX, MAGNVS, AVGVSTVS, PIVS, OPTIMVS, denique eſt ab omnibus exiſtimandus. FOELIX, cui tantum bonum à Deo immortali contigerit, PIVS; eſt enim prima laus iuſtitiæ, non modò, vt nemini vim, & iniuriam inferas, ſed omnium ciuium charitatem præcipua beneuolentiâ, atque humanitate deuincias. OPTI-
A MVS, neque enim poteſt dici IVSTVS, niſi qui omnibus in ſua cuiuſque laude fuerit illuſtrior. Hoc igitur nomen aſſequutus es, quod profecto ad alium pertinere nôn poteſt, nec videri vnquam, niſi alienum in bono principe, in malo falſum, quod alij Principes etiamſi meritos te eſſe exiſtiment ſemper tamen erit tuum cuius excellentem gloriam primus omnium meruiſti.

Secundo, ſi cui plurima nomina conueniant ad dignitatem, & laudem ampliſſima, ita tractari poterit, vt ex ſingulorum interpretatione, per ſpeciem quandam diſtributionis redundet aliqua commendatio. Hinc LVDOVICVM XIII. Gregorius XV. honoris cauſa nuncupauit BELLI FVLMEN, PACIS CLYPEVM, DECVS ISRAELIS, ORBIS GLORIAM MVNDI ORNAMENTVM. Hanc laudem ampliſſimam dilatare quis oratione poterit. ô diuinam, & immortalem lau-
B dem! Vis Chriſtiana Reſp. coërcere Schiſmaticorum diſceſſionem? Hæreticorum furorem frangere? Belli fulmen eſt LVDOVICVS. Vis Chriſtianos Principes communi fœderis ſocietate deuincire? Pacis Clypeus eſt LVDOVICVS. Vis Chriſtianum populum cæteris infidelium nationibus amplitudine, gloriâ, dignitate præcellere? Decus Iſraëlis eſt LVDOVICVS. Vis totum orbem ingenti ſinu complexa vltimis etiam vigere temporibus? Orbis gloria eſt LVDOVICVS. Vis naturam hanc rerum aſpectabilem pulchriorem, & ornationem cernere? Mundi ornamentum eſt LVDOVICVS. Tolle hoc fulmen, pace cæterorum dicam, ſacra bella languebunt; tolle hunc clypeum, nulla ſatis firma pax, &c.

Inſtituitur etiam ingenioſè à quodam Poëta inter virtutes contentio de nomine Regi faciendo.

C *Rex meus eſt* PIETAS: *meus, inquit,* BELLICA VIRTVS:
Ille tuo gaudet nomine, ſancta THEMIS.
Interea magno ſurgit diſcordia motu;
Nec, niſi de ſolo nomine, pugna furit.
Cæruleum PIETAS *ſignum: vult* BELLICA *rubrum;*
Aurea Gallorum lilia tolle THEMIS.
Cor PIETAS; *animos inuadit* BELLICA VIRTVS;
Sceptrigeramque THEMIS *vindicat æqua manum.*
Vincio numen ait, PIETAS: *ego vinco rebelles,*
BELLICA VIS: *leges impero* IVSTITIA.
Aſtra peto ingeminat PIETAS: *ego* MARTIA VIRTVS.
Caſtra; ego ſum cœli filia, diua THEMIS.
D *Illa pium Regem, fortem vocat altera: Iuſtum*
Tertia: Rex triplici nomine dignus erat,
At THEMIS *hæc. Fruſtrà mecum contenditis ambæ:*
Ipſa meas lites iudice. IVSTVS *erit.*

PVNCTVM IV.

Ad Vituperationem.

QVod ſpectat ad vituperationem facilè eſt conflare inuidiam aduerſario, ſi patrato crimini, nomen odioſum quæras. 2. in Rull. num. 35. *Verbum mihi deeſt, cùm ego hanc poteſtatem, regiam appello, ſed profectò maior eſt quædam. Nullum*

enim regnum fuit vnquam, quod non, finibus certo aliquo, aut regionibus tamen certis contineretur. Hoc verò infinitum eſt, & quo regna omnia, & veſtrum imperium, quàm latiſſimè patet, & ea, quæ partim libera à vobis, partim etiam ignorata vobis ſunt, permiſſu legis continentur.

Pro Roſc. Amer. Chriſogonum in ſuſpicionem auaritiæ vocauit ab ipſius nomine, quod aureum ſignificat, aut quaſi auro genitum.

Si glorioſum nomen oblatum aduerſario fuerit, aut ab eo quæſitum, tu ipſe detorqueas ad maledictum. 4. Verr. vbi mulus ad indignationem compoſitus facta Verrea exagitat, quæ cùm Verres vanitatis cauſa induxiſſet, Cicero iure importata fuiſſe dicit, quod ille præclarè prouinciam euerteret, num. 52. *At vero præclarum diem repoſuiſti verrea, vt agerent, & vt ad eum diem quæ ſacris, epuliſque opus eſſent, in complures annos locarentur.* B *Iam in tanta iſtius impudentia, remittendum aliquid videtur, ne omnia contendamus, ne omnia cum dolore agere videamur. Nam me dies, vox, latera deficiant, ſi hoc nunc vociferari velim, quàm miſerum, indignumque ſit, iſtius nomine apud eos diem feſtum eſſe, qui ſeſe iſtius opera funditus extinctos eſſe arbitrentur. ô Verrea præclara, quoquam ſi acceſſiſti quæſo, quò non attuleris tecum iſtum diem! Etenim quam tu domum, quam vrbem adiiſti, quod fanum denique, quod non euerſum, atque exterſum reliqueris. Quare appellentur ſanè iſta Verrea, quæ non ex nomine, ſed ex manibus, naturaque tua conſtituta eſſe videantur.*

PVNCTVM V.

Regulæ ſiue Cautiones, & axiomata.

C VTimur notatione cùm detrahimus, aut tribuimus nomini, quod eſt detrahendum, aut tribuendum. Timor non eſt in ciuitate ferendus, ergo neque tumultus. Cic. Phil. 8. num. 2. *Belli nomen ponendum in ſententia quidam non putabant; tumultum appellare malebant, ignari non modò rerum, ſed etiam verborum, poteſt enim eſſe bellum ſine tumultu, tumultus eſſe ſine bello non poteſt. Quid enim eſt aliud tumultus, niſi perturbatio tanta, vt maior timor oriatur? Vnde etiam nomen ductum eſt tumultus.*

Quod cadit in nomen, cadit & in notationem, vt ſi præclarum eſt magnum vocari, præclarum eſt magnas res agere. Serium eſt illud argumentum in Oratore ad Brutum, quo probat eloquutionem in Oratore debere excellere, præ cæteris eloquentiæ partibus, num. 61. *Sed iam illius perfecti Oratoris, & ſummæ eloquentiæ ſpecies exprimenda eſt. Quem hoc vno excellere, id eſt, oratione, cætera in eo latere, indicat nomen ipſum? non enim inuentor, aut compoſitor, aut actor, hæc complexus eſt omnia, ſed & Græcè ab eloquendo ῥήτωρ, & Latinè eloquens dictus eſt.*

Illud porrò obſeruandum eſt, ita demum firma eſſe ad rem probandam argumenta, ſi modo naturæ, proprietatis, aut conditionis rerum aliquam rationem habeamus, rectè regem eum putabo, qui ſe, & alios bene regit. Si verò temerè ſint impoſita, ad fidem faciendam non erunt idonea, quæ licet omnia nihil ad pugnam, & palæſtram conferunt, ad riſum tamen & delectationem multum faciunt. Cæſar interpretationem nominis inter facetiarum locos enumerat . de Orat. Cùm ad ridiculum conuertas, quamobrem ita quis vocetur, vt

A ipſe nummum diuiſorem, vt Neoptolemum ad Troiam; ſic illum in campo Martio nomen inueniſſe dixit à nummis ſcilicet diuidendis.

Pari ratione Vatinium notat, quem ait impudenter Vaticinando Conſulatum ſuperaſſe. Non valent argumenta præſertim affirmatiua ſemper, vt ſi dicas à notatione mutuum id eſſe, quod de meo tuum fiat, poteſt enim fieri de meo tuum, vel furto, vel pretio, ita ut non mutuum ſit.

Nominibus credam, nec nunquam, nec neque ſemper;
Nec nunquam verum, nec neque ſemper habent.
CLARA, AGATHA, AMBROSIVS, STEPHANVS, VINCENTIVS, AGNES,
Conueniunt ſanctis nomina pulchra ſuis.
BARBARA, CÆCILIA, VRSINVS, LVPVS, VRSVLLÆ, ASELLA.
En pugnant ſanctis nomina praua ſuis?

PVNCTVM VI.

Anagrammata.

HVc Anagrammata pertinent plerumque laborioſi magis, quàm ingenioſi partus, vel potius quoddam tormentum ingenij; ſunt autem, vt obiter dicam varij generis. Primum in quo fit *ἀναστροφή* cum alicuius vocis elementa ſumuntur ordine retrogrado; ſic ex *Roma* legitur *Amor*, ex *Aura*, *Arua*, *ex Omen nemo*, *&c.* Hinc Sotadici verſus, ſeu Cancrini per repedationem affinguntur, parcius aſſumendi niſi ſi quid ænigmaticum venuſtè pariant, & ad inſtitutum faciant, alioqui res multo ſudore ſteterit, nullo fructu, multis odioſa, quia noua, nonnullis inuidioſa, vel ridicula, quia ſingularis & inaudita videbitur. Si tamen elegans fuerit, & aperto demum artificio, tanquam velamine ſublato, perſpicua: ſi fuerit opportuna non ingratos amores & delicias faciet.

Quàm pulchrè ſuo ſepulchro neſcio quis, aut arcæ ferali voluit incidi verſum à Diomedis Epitaphio petitum, quod in lauacro Sanctæ Sophiæ Conſtantinopoli legebatur olim inſcriptum.

ΝΙΨΟΝ ΑΝΟΜΗΜΑΤΑ ΜΗ ΜΟΝΑΝ ΟΨΙΝ.

Nimirum prudenter, & piè mortales admonebat vt ſæpè de morte ſua cogitarent, & peccati ad ſalutem, non faciei tantum ad decorem maculas eluerent.

Melius fortè cum in regreſſu ſignificatur oppoſitum; ſic Ortodoxæ fidei perquam ſtudioſus.

Patrum dicta probo, nec ſacris belligerabo.

D At hæreſeos labe infectus contrarium more ſuo Dei vitæque melioris oblitus pollicetur recurrente ſotadico.

Belligerabo ſacris, nec probo dicta patrum.

Alij verſus recurrunt quidem per eaſdem litteras, ſed neque ſententiam immutant, nec aliud quidquam efficiunt, proindè nihil admirationis habent, nec multum difficultatis, & negotij parum exercitatis faceſſunt. Huius generis eſt illud de Amphione diſthicon.

Petras vna trahit vox metris imperioſa.

Recurrit quippe in Pentametrum Hexameter.

Imperioſa metris vox trahit vna petras.

Secùs anguinei, qui quoniam ab elemento poſtremo vocabulis iiſdem retexuntur ab Apollinari Sidonio recurrentes vocantur, in quibus ple-

rumque

runque ſenſus, aut perſpicuitas deſideratur.

Si bene te tualam taxat ſus lam'e tenebis.
Tu pacata vale rore lanata caput.

Sic in obſcuro Latini laborant, quibus paraphraſi ſit opus & luce: quis ad hoc Epitaphium retrogradum HENRICI MAGNI Galliarum & Nauarræ Regis ſolem non deſideret?

Arca ſerenum me gere REGEM, *munere ſacra*
Solem, aulas, animos, omnia ſalua, melos.
Tangere REGEM *vngi dixi, dignum egere, regnat*
E vi natum anima lamina muta nine.
Summus & armati vixi, vitam rate, ſummus
Muro, fer tant robor in acre forum.

Tale dictum LVDOVICO IVSTO, Regi Chriſtianiſſimo.

Ara alitur IESV *re verus et rutila Ara*
Sara dat ADONAI *Lilia nodat ad Aras.*

Et hoc REGINÆ MATRI.

Magna tibi ſi ludo modo modulis ibi tangam
Vni ſanè res oro, ſerena ſinu
Magna paro filo ſolo, ſolis ſora pangam
Si me tàm la'e refferet alma THEMIS.

Quis in hac nocte tenebriſque lucis radium deprehendat aliquem, niſi ſolem habeat in oculis, aut animum altioris diſciplinæ capacem?

Hunc recurſum literarum Florentinus quidam operoſus artifex adhibuit in ſepulchro ſuo, cui vocẽ hanc duntaxat incidi curauit SVMVS, cum duobus tamẽ horarijs, altero arenario, ſolari altero. Iam vero quia hoc vmbra, illud horas indicare, vel diſcernere ſolet, nullo negotio viator ſuſpicabatur imbecillitatis humanæ mortales admoneri hiſce figuris quarum hic ſenſus eſſe poterat,

Puluis & vmbra ſumus.

Mittamus igitur vmbras, in ſole felicius exercetur ingenium. Græci, quorum lingua vt copioſior, ita magis ad id artificij genus idonea, ſenſum & lucem in ſuis Concrinis aliquam relinquunt. Hæc ex Diomedis Epitaphio deprompta multo labore, ac induſtria ſingulari ſcripta repetiuntur:

εἰς Διομήδους τάφον

Ηδὺ μοι Διὸς ἄρα πηγὴ ἀγρὶ σοὶ Διομήδη
Iam mihi Iouis ſanè fons apud te Diomedes
Νοσοῦ. σὺ δε ἡ ἴαμα ΙΗΣΟΥ, σῶσον
Ægrotos Tu qui es medicamentum IESV, ſerua.
Νῷ ἐλατῷ, μὴ ὀνητῷ, σοφὸς ἄτη, νοήματα λίων
Mente ductili, non proficua, ſapiens damnum, opiniones populorum.
Ἱερὰ σοὶ ἀγρὶ χείλη ἥλιε χαρὶς πᾶσι ῥεῖ.
Sacra tua apud labia ſol, gratia omnis fluit.
Νόμον ὁ κοινὸς ἔχε σὺ οἰκονόμον
Legem quiſque habe tuum œconomum

Κάρκινον eſt quoddam per verba perque literas recurrens ex eadem Anthologia lib. 6.

Σοφὸς ἔγωγε ἤδη ὢν ἄνω. Χαρᾷ τῶν ἄνω γελῶ τὰ
Κάτω, λέγων αἲ ὦ ταραχῶν ἄνω, ἤδη ἔγωγε σοφός.
Sapiens ego iam exiſtens ſuperis, lætitia ſuperorum, rideo qua
Sunt infra, dicens: ô quæ ſupra perturbationes, iam ego ſapiens.

Alter modus eſt cum nominis alicuius literæ, ita miſcentur; vt eorum ordine immutato fiat nomen nouum, pro Caluino Lucianus, pro Logica Caligo, pro Petrus ſuper T, hoc eſt crucem.

In vocibus homonymis ambiguum.

Tertius verſatur in ambiguo, præſertim ſi ſectemur homonymiam, & quis ænigmaticè dicat Aquilam eſſe quæ contra volucrum naturam fun-

A dat aquam, adeoque copioſam, vt irriget non hortos tantùm, ſed agros etiam, & vniuerſam, in qua eſt, prouinciam, & hoc de Nilo cui (vt vult Diodorus Siculus) Aquilæ nomen fuit. Aut ſi quis narret Oceanum eſſe media in terra ſitum ſeptem vel octo brachijs inſtructum, qui tandem in mare Mediterraneum ſe totum effundat, & abſorbeatur, quod iterum de Nilo intelligetur: Nam ex iam laudato Diodoro quondam Oceanus dictus eſt.

Sic aliàs ad aſſentationem eruditus neſcio quis plus Cæſarem, vt faceret verſum bouum, laboraſſe, dixit, quàm Virgilium in ſcribenda Æneide. Lepidum id quidem fuit, & ad riſum excogitatum, nimirum Cæſar plures annos impendit, vt verſum Dalmatarum Ducem neci daret, ſeu bouum & mortuum faceret, quàm in opere ſuo nobilis ſcriptor Æneïdos poſuiſſet.

Sic de Pontifice Romanorum veterum, qui more maiorum Pontem inſtaurari Sublicium curabat
B dices, eum eſſe qui poſſit,

Lymphas exciſis Tyberinas ſubdere ſyluis,

De Chriſtianæ Religionis Antiſtite pari ratione ſcribes, eum eſſe qui

Conciliare poteſt facto cœleſtia ſacro.

Eſt aliud non inuenuſtum in appellatione Philippi, in qua ſi Græca ſpectes, amator equorum deprehenditur, ſi linguam ſacram, os lampadis, ſic canente Aratore,

———Impone Philippum
Lampadis os, quod Hebræus ait qui mentis honorem
Nomine teſte probat.

Pendebant animis Conſtantinopolitani quod Oraculo Sibyllino accepiſſent, vbi à Romanis denuo recepta foret Africa, mundum cum prole ſua
C periturum; Itaque conſternati, ruinam orbis imminentem, vitæque præſtolantes exitum, in riſum ſoluti ſunt ſub veſperá, nuncio recepto, quo docebantur, ducem copiarum *Mundum* cum prole, ſeu filio Mauricio in Gothos emiſſum ab Iuſtiniano Imp. peremptum ab iiſdem Gothis fuiſſe. Ioannes magnus lib. 10. cap. 14.

Eſt illa non iniucunda narratio, quam refert Zonaras in Honorio: Habebat is in delicijs Gallinam prægrandem, Romam appellitabat; Cum igitur a Wandalorum Duce Romam captam eſſe inaudiſſet, ferunt eum πρὸς τὴν ἀγγελίαν συσκοτισθέντα ἀναφῆναι τὸ σῶμα καὶ τὰ μηρία πατάξαντα ταῖς χερσὶν, ad eum nuncium conſternatum conuulſo corpore, & femora manibus ferientem, quæſiiſſe qui fieri poſſet, cùm paulò ante ibi adfuiſſet: autumabat quippe totus in Gallina, domeſticam illam auem a quo-
D dam retineri, non vrbem dominam ab hoſtibus occupari, idcirco ingemiſcebat amens, & rerum minimè prouidus, cuius cogitationes non in ciuitatem orbis imperijque caput, ſed in auem ferebantur.

Elementaris expoſitio vocum.

Quartus paronomaſiam admittit, fitque non recurrendo per literas, ſed conſonarum ſedem immutando, ſic afferuntur iſta: Naſus, ſanus; Credulitas, Crudelitas; Vanus, Nauus; Niuoſus, Vinoſus, Tiberius, Biberius. Quæ quidem vt puerilia videantur, pertinent, tamen ad elementarem expoſitionis modum, qui compoſitio vocatur ab interpretibus ſacris.

Vel etiam vocum diuiſionem; hac vſus eſt facetus in Comœdia neſcio quis & in adultero prodendo, cui Tertullus nomen erat, ſans exercitatus. Enimuero ex compoſito Tripode. Tertium iam reddita fuerat iſta vox *Tullus*: Dein, eruditus ille ſeruus in ſcena ſubitato ſimilis roganti ſæpius, & moleſtè inſiſtenti reſpondebat, ſe iam petitiones eius dubiumque ſoluiſſe, qui dixiſſet Ter *Tullus*.

Non diſſimili ratione vrbem Phœnicæ Tyrum obſidens Alexander à Coniectoribus accepit vrbem à ſe intercipiendam, quod Satyrum in ſomnis ſecum colludentem vidiſſet, cumque receſſiſſet aliquoties, captum tamen. Felix Fauſtumque fuit omen in hac ſyllabarum diuiſione σάτυρος σὰ τύρα, & τύρος Tyrus eſt, aiebat coniector, quod & verum fuiſſe probauit euentus, cùm in Alexandri poteſtatem vrbs illa venit.

Vocum reſolutio.

Quintus vocatur Analyſis, quam duplicem faciunt, elementarem alteram quæ in partes & elementa reſoluitur. Iubetur Oedipus dicere nomen aliquod quatuor orbis partes complectens, obtrudet illicò nomen Adam. Vult enim Sibylla.

in A,
Ἀνατολὴν Orientem,
in Δ,
Δύσιν Occaſum,
in A,
Ἄρκτον Septentrionem,
in M,
Μεσημβρίαν Meridiem.

contineri, ſic enim canit,

Αὐτὸς δὴ Θεός ἐσθ' ὁ πλάσας τετραγράμματον Ἀδὰμ
Τὸν πρῶτον πλασθέντα, καὶ οὔνομα πληρώσαντα
Ἀνατολήν τε, δύσιν τε, μεσημβρίαν τε, καὶ ἄρκτον
Nimirum Deus is finxit tetragrammaton Adam
Qui primus fictus eſt, & qui complet nomine
Ortumq; & Occaſum, Auſtrum Boreamq; rigentē.

Numericam alteram, quòd non in res ſignificatas, ſed in numeros dumtaxat, qui litteris comprehenduntur, fiat nominis diuiſio, nempe L V X, ſecundum hanc formam diuiditur in 50. primo, deinde in 5. & 10.

Porrò Chriſti ſeruatoris nomen Sibyllinis Oraculis legitur lib.1. Oracul. Nam vbi de ſuperfuſa terris in immenſum aquarum eluuione ſcripſit, quâ mortales, paucis in illud compactile d[illegible]cilium ad ſpem generis coniectis, perierunt omnes, & tantum non orbis eſt abſorptus, æterni Patris ſimilem mortalibus Filium, in terris cum hominibus verſaturum contendit his verſibus,

Δὴ τότε καὶ μεγάλοιο Θεοῦ παῖς ἀνθρώποισιν
Ἥξει σαρκοφόρος, θνητοῖς ὁμοιούμενος ἐν γῇ
Τέσσαρα φωνήεντα φέρει· τὰ δ' ἄφωνα δ' αὐτῷ
Δισσῶν ἀγγέλων, ἀριθμὸν δ' ὅλον ἐξονομήνω
Ὀκτὼ γὰρ μονάδας, τόσσας δεκάδας ἐπὶ τούτοις
Ἠδ' ἑκατοντάδας ὀκτὼ, ἀπιστοτέροις ἀνθρώποις
Οὔνομα δηλώσει, σὺ δ' ἐνὶ φρεσὶ σῇσι νόησον
Ἀθανάτου Θεοῦ Χριστὸν παῖδ' ὑψίστοιο.
Tunc ad mortales veniet mortalibus ipſis
In terris ſimilis natus Patris Omnipotentis
Corpore veſtitus. Vocales quatuor autem
Fert non vocaleſque duas, binûm genitorum
Sed quæ ſit numeri totius ſumma docebo
Namque octo monadas, totidem decadas ſuper [iſta
Atque Hecatandas octo infidis ſignificabit
Humanis nomen Tu vero mente teneto
A *Æterni natum Chriſtum, ſummique parentis.*

Quibus verbis primo Sibylla docet quod ſit nomen eius, qui μεγάλοιο Θεοῦ παῖς ſit Filius Dei magni: qui σαρκοφόρος ſit, carnem ferens, hoc eſt corporatus; deindè, quod in illa, quæ requiritur nota, ſint τέσσαρα φωνήεντα vocales quatuor, & non vocales, ſeu conſonæ duæ τὰ δ' ἄφωνα δύο.

Reliqua nomen ipſum per numeros deſcribunt: quippe monades octo faciunt 8. decades: Tot etiam hecatontades ſeu octies centena ſic 800. exprimuntur, ex quibus conflatur numerus elementorum ſalutaris nominis ΙΗΣΟΥΣ. Hæc enim eſt literarum, quæ in eo ſunt, poteſtas,

Ι	10
Η	8
Σ	200
Ο	70
Υ	400
Σ	200

B Quæ notæ 888. conficiunt. Romanæ maius lumen afferent,

Ὀκτὼ ἑκατοντάδες CCCC CCCC
Siue
Octies centum quæ efficiuntur literis Σ, 200. Υ, 400. Σ, 200.
Ὀκτὼ δεκάδες XXXX XXXX.
Siue,
Octies decem quæ efficiuntur literis. I. 10. *&* O, 70.
Ὀκτὼ μονάδες IIII IIII.
Siue,
Octo, quæ redduntur litera. H, 8.

Apud Hebræos verò ſi literarum nominis IESV valorem expenderis, cóficient numerum LXXXVIII. quem octonarium conſtantiæ notam dicunt, proinde regni eius æternitatem denotari. C *Cuius regni non erit finis.*

LECTIO III.

Locus à partium enumeratione.

AMpliſſimus vt qui maximè, quare diligenter, & accuratè tractandus eſt: Vt enim inepta partium enumeratione, ac turbulenta, vt ſic loquar, nihil fœdum in oratione magis, ita nihil ornatius, nihil ad perſuadendum efficacius, quàm ſi benè, & exactè tractetur: Et quidem nulla penè eſt figura, quæ commodare non poſſit lumen & ornamentum enumerationi; nullus, inter communes, locus, per quem duci, & vagari non D queat.

PVNCTVM I.

Partitio.

DVplex aſſignatur partium enumeratio, vna quæ vocatur propriè partitio; altera diuiſio. Prima ſpecies, cùm ſingulis membris proprium aliquod tribuitur, per Iſocola, talis eſt illa Phil.14. enumeratio. num.34. *Sed quoniam P. C. gloriæ mu-nus optimis, & fortiſſimis ciuibus monumenti honore perſoluitur, conſolemur eorum proximos, quibus optima eſt hæc quidem conſolatio; parentibus quòd tanta Reipub. præſidia genuerunt: Liberis, quòd habebunt domeſtica exempla virtutis; Coniugibus, quod iis viris carebunt, quos laudare, quàm lugere præſtabit;*

funeribus, quòd in ſe, vt corporum, ſic virtutum ſimilitudinem eſſe confident. Quibus verbis, interfectorum in acie, pro defenſione patriæ, cognatis, & affinibus conſolationem, pro vniuſcuiuſque gradu tribuit.

Ad rem illuſtrandam facit. Quàm ornatè? quàm diſertè Plinius Iun. in Panegyr. quem Imp. Trajano dixit, eiuſdemque triumphantis in vrbem ingreſſum, hac deſcriptione populi ſpectandi eius gratia, vndique ſeſe effundentis, cohoneſtat?

Ergo non ætas quemquam, non valetudo, non ſexus retardauit quominus oculos inſolito ſpectaculo implerent. Te paruuli noſcere, oſtentare iuuenes, mirari ſenes, ægri quoque, neglecto medentium imperio, ad conſpectum tui, quaſi ad ſalutem, ſanitatemque prorepere: Inde alij ſe ſatis vixiſſe te viſo, te recepto: alij nunc magis eſſe viuendum prædicabant: Fœminas etiam tunc fœcunditatis ſuæ maxima voluptas ſubijt, cùm cernerent cui principi ciues, cui Imperatori milites peperiſſent. Videres referta tecta, ac laborantia, imò ne eum quidem vacantem locum, qui non niſi ſuſpenſum, & inſtabile veſtigium caperet, oppletas vndique vias, anguſtumque tramitem relictum tibi: alacrem hinc inde oculum, vbique par gaudium, paremque clamorem. Tàm æqualiter ab omnibus ex aduentu tuo lætitia percepta eſt, quàm omnibus veniſti, quæ tamen ipſa cum ingreſſu tuo creuit; ac propè in ſingulos gradus adaucta eſt.

Multus eſt in his Martialis lib. 5. epiſt. 43. ex partium enumeratione probat opes omnes caſu amitti poſſe, præter eas quæ dantur, vt concludat amicis ſolis dandum eſſe, nos pauperibus erogandas aſſerimus. Da nummum & accipe cœlum.

Callidus effractâ nummos fur auferet arca;
Proſternet patrios impia flamma lares.
Debitor vſuram pariter, ſortemque negabit,
Non reddet ſterilis ſemina iacta ſeges.
Diſpenſatorem fallax ſpoliabit amica:
Mercibus exſtructas obruet vnda rates.
Extra fortunam eſt, quidquid donatur amicis.
Quas dederis, ſolas ſemper habebis opes.

PVNCTVM II.

Diuiſio.

GEnus diuidit in ſpecies ſibi ſubiectas, quæ ſingulæ generis appellationem ſortiuntur: ſecùs accidit in partitione, nam partes, ſeu membra ſingula totius nomen non obtinent. Nec enim dicimus malum, aut proram eſſe nauem, ſed partem nauis; neque brachium, aut caput corpus, ſed corporis membrum. Sic à partibus totius vniuerſalis, D aut metaphyſici, quas formas dicimus, ducit argumentum Statius. lib. 2. ſylu. in glauciam melioris, vbi concludit miſeros homines.

——Plebiſque caduca
Quis fleat interitus, hos bella, hos æquora poſcunt,
His amor exitio eſt, furor his, & ſæua cupido,
Vt ſileam morbos; hos ora rigentia bruma,
Illos implacido lethalis Syrius igne,
Hos manet imbrifero pallens autumnus hiatu.

Huius diuiſionis illuſtrem ſuggerit ideam Tull. pro Planc. num. 80. vbi gratitudinem non ſolùm maximam, ſed etiam matrem virtutum omnium eſſe contendit.

Cùm omnibus virtutibus me affectum eſſe cupiam, tamen nihil eſt quod malim, quàm me, & gratum A *eſſe, & videri. Hæc eſt enim vna virtus non ſolùm maxima, ſed etiam mater virtutum omnium reliquarum. Quid eſt pietas, niſi voluntas grata in parentes? qui ſunt boni ciues? qui belli, qui domi, de patria bene-merentes, niſi qui patriæ beneficia meminerunt? qui ſancti, qui religionem colentes, niſi qui meritam dijs immortalibus gratiam iuſtis honoribus, & memori mente perſoluunt? quæ poteſt eſſe iucunditas vitæ ſublatis amicitijs? quæ porrò amicitia poteſt eſſe inter ingratos? Quis eſt noſtrum liberaliter educatus, cui non educatores, cui non Magiſtri ſui, atque Doctores, cui non locus ille mutus, vbi ipſe altus, aut doctus eſt, cum grata recordatione in mente verſetur? cuius opes tantæ eſſe poſſunt, aut vnquam fuerunt, quæ ſine multorum amicorum officijs ſtare poſſint?*

PVNCTVM III.

B

Integralis diuiſio.

TOtum integrale dicitur corpus aliquod reſpectu partium quantitatis. Homo conſtans capite, manibus, oculis, pedibus, cæteriſque membris, hoc vel illo modo conformatis; Domus, fundamento, parietibus, tecto. Exercitus, duce, legatis, tribunis, equitibus, pedibus: Regnum, prouinciis, vrbibus, oppidis, his & illis.

Sic hominem ex partibus ſuis, animo ſcilicet, ac corpore commendare licet. Talis eſt ille quem ingenioſus elegantiæ pictor Lucianus præſtantem Athenis adoleſcentem facit. In Scyth. Hic ſubitò viſus in admirationem te rapiet, adeò præſtanti corpore viſendus eſt, & maſculâ quadam forma decorus, & amabilis. Quod ſi etiam ore ſoluto C loqui inceperit, ducet te reuinctum auribus, tantam dicendi venerem, & verborum ſuauitatem iuuenis in lingua ſitam poſſidet.

Cæſariem, capitis ornamẽtum à partibus oſtendit. Quàm ſuauis & gratus vertex capitis! quàm ſpecioſa Cæſaries? quàm reuerenda in ſenibus? quàm veneranda in ſacerdotibus? quàm terribilis in bellatoribus? quàm decora in adoleſcentibus? quàm compta in mulieribus? quàm dulcis in pueris?

Vitæ ſanctimoniâ ac virtute conſtanti fortitudinem reddi iuuenilem ex hoc toto integrante probat D. Hieron. epiſt. 21. de Paulo Concordenſi ſene centenario; ſi ſpectes ætatem, ſed puerum, ſi innocentiam conſideres.

Ecce centenus ætatis circulus voluitur, & tu ſemper præcepta Domini cuſtodiens futuræ beatitudinis vitæ per præſentia exempla meditans, oculi lumine vigent, pedes imprimunt certa veſtigia, auditus penetrabilis, dentes candidi, vox ſonora, corpus ſolidum, cani cum rubore diſcrepant, vires cum ætate diſſentiunt, non memoria tenacitatem, vt in pleriſque cernimus, antiquior ſenecta diſſoluit. Non calidi acumen ingenij frigidus ſanguis obtundit. Non denique tremula manus per curuos ceræ tramites errantem ſtylum ducit, futuræ nobis reſurrectionis viretem in te Deus oſtendit, vt peccati ſciamus eſſe quod cæteri adhuc viuentes præmoriuntur in carne: Iuſtitiæ quod adoleſcentiam aliena in ætate mentiris.

Venuſtè ſatis vates valde bonus adoleſcentem bènè pium commendat verſibus ſuis. Dum ex hoc loco numeris illum omnibus abſolutum dicit,

Excubat in medio tibi pulchra modeſtia vultu,
Et timens roſeo regnat in ore pudor.

Simplicitas oculis, ſacrâ Facundia linguâ,
Ridet in ingenuis Gratia viua genis:
Maieſtas humeros, placidam Clementia frontem,
Pura verecundus pectora Candor habet.
Præ foribus famuli, video, famulæque morantur.
Virtutem dominam quis neget eſſe domi?

Pvnctvm IV.

Collectiua.

SI à rebus variis, & diuerſis de toto, ex ijs conflato, diſputes, quod facit Cic. contra Piſon. vbi neminem ei veniſſe obuiam probat, quòd neque eius legati, neque ciues, neque amici veniſſent. num. 53. *Confer nunc viciſſim reditum tuum, quandoquidem amiſſo exercitu, nihil incolume domũ præter os illud priſtinum tuum retuliſti. Qui primùm, quâ veneris cum laureatis tuis lictoribus. Quis ſcit? quos tu Meandros, dùm omnes ſolitudines perſequeris, quæ diuerticula, flexioneſque quæſiſti? quod te municipium vidit? quis amicus inuitauit? quis hoſpes aſpexit? nonne tibi nox erat pro die? non ſolitudo pro frequentia? caupona pro oppido? non vt redire ex Macedonia nobilis Imperator, ſed vt mortuus infamis referri videretur. Romam vero ipſam fœdauit aduentus tuus, quemadmodum veniſti? quis tibi non dicam horum, aut ciuium cæterorum, ſed tuorum legatorum obuiam venit.*

Pvnctvm V.

Canones & axiomata.

C

AFfirmatis omnibus partibus affirmatur totum. Poſt red. ad Quir, ſemel amiſſam, dùm redit melior fortuna, iucundiorem eſſe multis probat. Num. 2. *Etſi homini nihil eſt magis optandum, quàm proſpera, æquabilis, perpetuaque fortuna, ſecundo vitæ, ſine vlla offenſione, curſu: tamen ſi mihi tranquilla, & placata fuiſſent omnia, incredibili quadam, & penè diuina, quâ nunc veſtro beneficio fruor, lætitia voluptate, caruiſſem.*

Totum eſt, *Omnia*, partes verò, liberi, frater, res familiaris, amicitiæ, conſuetudo, quæ hic enumerantur magnâ verborum pompâ.

Quid dulcius hominum generi à natura datum eſt, quàm ſui cuique liberi? mihi verò, & propter indulgentiam meam, & propter excellens eorum ingenium, vitâ ſunt meâ chariores, tamen non tantâ voluptate erant ſuſcepti, quantâ nunc reſtituti. Nihil cuiquam fuit vnquam iucundius quàm mihi meus frater, non tàm id ſentiebam, cùm fruebar, quàm tunc cùm carebam; & poſteaquam vos me illi, & mihi eum reddidiſtis. Res familiaris ſua quemque delectat: reliqua mea fortuna recuperata, plus mihi nunc voluptatis afferunt, quàm tunc incolumis afferebant. Amicitiæ, conſuetudines, vicinitates, clientelæ, ludi denique, & dies feſti quid haberent voluptatis, carendo magis intellexi, quàm fruendo. Iam vero honos, dignitas, locus, ordo, beneficia veſtra, quamquam mihi ſemper clariſſima viſa ſunt, tamen ea nunc renouata. Illuſtriora videntur, quàm ſi obſcurata non eſſent.

Quod eleganti ſimilitudine concludit.

Sed tanquam bona valetudo iucundior eſt iis, qui è graui morbo recreati ſunt, quàm qui nunquam ægro

A *corpore fuerunt: Sic ea omnia deſiderata magis, quàm aſſiduè percepta, delectant.*

Pvnctvm VI.

A negatione ſingulorum.

NEgatis omnibus & ſingulis partibus, negatur totum Phil. 4. num. 9. Antonium non eſſe Conſulem euincit ex hoc loco. *Negat hoc Brutus Imper. Conſul deſignatus, natus Reip. ciuis: negat Gallia, negat cuncta Italia, negat Senatus, negatis vos. Quis igitur illum Conſulem, niſi latrones putant?*

Nullam viuendi rationem ab incommodis pluribus immunem eſſe ſapienter demonſtrat. Cra-
B tes apud Stob. ſerm. 98. proindè nullam ſolidam eſſe in hac vita felicitatem. Quod quis inſiſtet genus viuendi? Nam in foro ſunt lites, & actiones moleſtæ, in ædibus curæ; ruri, labores nimij; at in mari timor eſt; in peregrinatione, ſi quid habes, metuendum; ſi nihil, moleſtum eſt. Nuptus es? Non ſine curis eris; non ducis vxorem? eò magis ſolitariam vitam agis; liberi dolores pariunt; orbitas, vita eſt ſine liberis iniucunda. Iuuentus ſtolida eſt; ſenectus verò infirma. Ex duobus igitur eligendum eſt alterutrum. Aut naſci nunquam, aut ſtatim natum, vita defungi.

Pvnctvm VII.

Ab vnius partis affirmatione.

CVM ſeiunctis partibus, vna relinquitur, quæ aut affirmatur, aut negatur, Phil. 2. num. 2. *Quid putem contemptumne me? non video, nec in vita, nec in gratia, nec in rebus geſtis, nec in hac mea mediocritate ingenij, quid deſpicere poſſit Antonius. An in ſenatu facillime de me detrahi poſſe credidit? qui ordo clariſſimis ciuibus bene geſta Reipub. teſtimonium multis, mihi vni conſeruata dedit? An decertare mecum voluit contentione dicendi? Hoc quidem beneficium eſt, quid enim plenius, quid vberius, quàm mihi, & pro me, & contra Antonium dicere?*

Tandem his partibus tribus reiectis, hoc eſt poſtquam negauit ſe contemptum ab Antonio, nec ab ſenatu, nec Antonium dicendi contentionem ſecum ſuſcipere voluiſſe, vnam partem reliquam
D aſſumit, & affirmat.

Illud profectò eſt: Non exiſtimauit ſui ſimilibus probari poſſe, ſe eſſe hoſtem patriæ, niſi mihi eſſet inimicus.

Sic probaret aliquis alium pecunias ſurripuiſſe. Neceſſe eſt fatearis vnum ex iſtis; aut habuiſſe te prius illas pecunias, aut ab aliquo mutuas accepiſſe, aut inueniſſe, aut ſurripuiſſe, primum dicere non audes. Eſt enim qui te conuincat falſitatis; non ſecundum. Nempe daret aliquis Helluoni, ac decoctori mutuas, niſi qui iacturam facere vellet commodati? Inueniſſe autem quis credat eum qui nihil quærat, niſi aliena furto tollere: labore ſibi comparaſſe; qui vitam inertem, & otioſam ducat. Dic itaque liberè quod eſt, te furem, te prædonem, te raptorem.

PVNCTVM VIII.

Vſus.

TRiplex partium enumerationis vſus. Primus eſt ad Oeconomiam orationis; Secundus ad contentionem, & pugnam, vt fides fiat, vel confutetur aduerſarius; Tertius ad deſcriptiones atque amplificationes.

Totam igitur orationem primò diſpenſat ac dirigit, dùm poſt exordium ſubijcitur orationis partitio, & eorum quæ tractari debent. In genere quidem deliberatiuo, Orator de honeſtate, vtilitate, iucunditate, facilitateque ſe dicturum eſſe pollicebitur. In demonſtratiuo autem certas virtutes, vel ætates ſingulas proponet; aut ſi vtetur comparatione aliqua; puta capitis, cum Principe, partietur omnes capitis vſus, & officia, quæ ſunt cum Principis officijs conferenda. In iudiciali denique par eſt ratio, eademque præmittenda diuiſio, prout res ipſa poſtulabit. Partitionis huius ideam habet Cic. pro lege man. 28. Nam ſi ad bonum Imperatorem neceſſariæ ſunt hæ quatuor virtutes, ſcientia rei militaris, virtus, auctoritas, felicitas, Pompeium, cui hæ partes adſunt, bonum Imperatorem eſſe nemo negauerit.

II. Ad fidem faciendam adhibetur, cum proponitur totum, deindè partes omnes ſubijciuntur. Vt ſi dicas diuinâ prouidentiâ mundus regitur, ſic diffundes. Nulla pars eſt orbis tàm remota, tàm barbara, quam ſua prouidentia rerum opifex, at cuſtos Deus deſtituat.

Hæc propoſitio totum includit, cui partes ita ſubijci poſſunt.

Quod in cœlo mutatio nulla fit, quod ſol in ſuis curſibus ſit conſtantiſſimus; quod inter ſe quatuor elementa confligant, vt ex ea contentione ſumma pax vniuerſi conſequatur; Quod inter homines alij imperant, alij parent, opulentiſſimi ſunt alij, plerique egentiſſimi: ea omnia diuinæ prouidentiæ ſunt argumenta certiſſima, quam qui negauerit, eum non modò ego ignorantem, ſed etiam impium eſſe iudico. Vetulam tidet Martialis lib. 1. epiſt. 20.

Si memini fuerant tibi quatuor Elia dentes,
Expulit vna duos tuſſis, & vna duos.
Iam ſecura potes totis tuſſire diebus.
Nil iſtic quod agat tertia tuſſis habet.

Alius eſt modus. Cum prius partes enumerantur, quibus deinceps totum ſubijcitur, quod magno flexu, & circumſcriptione verborum fieri debet. Pueritia innocens, adoleſcentia caſta, virilis ætas, conſtans; ſenectus liberalis & placida; igitur tota vita præclarè traducta.

Tertius. Cum omiſſo toto vicem illius partes ſubeunt. Tull. diuin. in Verrem. Propoſitionem hanc diducit. Putáſne te poſſe crimina Verris omnia dicendo explicare? partibus pro toto poſitis. Num. 38. *Putáſne te poſſe de maximis acerbiſſimiſque rebus, tùm cauſam ſociorum fortunaſque prouinciæ, ius Populi Rom. grauitatemque iudicij, legumque ſusceptris tot res, tàm graues, tàm varias, voce, memoriâ, ingenio, conſilio, ſuſtinere? Putáſne te poſſe quæ C. Verres in Quæſtura, quæ in Legatione, quæ in Pretura, quæ Romæ, quæ in Italia, in Achaïa, Aſia, Pamphyliaque peccarit, ea quemadmodum locis, temporibuſque diuiſa ſint, ſic criminibus, & oratione diA ſtinguere? Putáſne te poſſe, id quod in eiuſmodi reo maximè neceſſarium eſt, facere, vt quæ ille libidinoſè, quæ crudeliter fecerit, ea æquè acerba, & indigna eſſe videantur ijs, qui audient, atque ijs viſa ſunt, qui ſenſerunt?*

Tandem à partium diſtributione, vel laudamus, vel vituperamus, & tunc nihil eſt, cur omnes partes percurramus. Quod ſi locum ad probationem aſſumamus, nulla pars eſt prætermittenda. Sic ingenioſè: at tu pro tot meritis viperina progenies, non mea, quid rependis, tu ſcilicet dolorem auges, reſeras ſepulchrum, mortem acceleras, & quod crudeliſſimum eſt lentâ tabe iubes miſerum parentem interire.

PVNCTVM IX.

B

A negatione.

ELegans modus eſt enumerationis partium per Oppoſitiones, hoc eſt, cùm negatis partibus, continuò contrarias ſubijcimus. Sit hæc Idea; Venit in tẽplum vt Deo inſeruiret, ita producetur per negationes. Non venit in templum, vt in illo tanquam in foro, & plateis inambularet, ac de negotiis ſuis domeſticiſque rebus confereret ſermones; ſed vt expreſſa factis ſuis ſanctimoniæ, inflammatæque in Deum charitatis daret indicia: eſt enim omnium opinione religioſiſſimus. Non vt in illo velut in diuerſorio libidinum fœdiſſimis de rebus ageret impudenter, & ad muliercularum formas curioſos, ac petulantes oculos adijceret, ſed vt intentos haberet in gratiſſimam illam victimam, quæ Deo patri, pro viuis, mortuiſque offertur; quid enim illo modeſtius? Non vt iocaretur, & garriret in alterius auC rem, & inſuſurraret nugarum aliquid. Nam ſemper vtroque in terram genu defixo, & intentis ad aram oculis, ſtatis, ac deſcriptis precationum vicibus tranſmittit, hos enim diuini amoris ſentit impetus, vt colliquefacti pectoris ardores in vultum, oculoſque redundent. Non vt ementitæ laudis, & gloriæ fugientis vmbram captaret, quam vt virtutum peſtem auerſatur, diuina myſteria celebrandi tantum, ac Deum religioſè colendi templum pius ingreditur.

Magnam itaque vim habet, huius loci ornatus ſiue refellas, ſiue impugnes, cum partes omnes per congeriem glomerantur, & facto quaſi agmine inſiliunt, feruideque inſtant; vt ſi pater filium increpans, quos labores eius cauſâ ſuſceperit, quamque nullo fructu, ſic commemoret. Itáne D mortalium omnium perditiſſime, quæ omnia cæteros liberos in officio & veneratione retinent hortamenta, atque beneficia, iis tu in tuam, meamque perniciem abuteris? quoties te quâ precibus, quâ lacrymis ad ſaniorem mentem reuocare ſum conatus? at tu paterna monita crudelis proculeas: quoties ſuſpiria noſtra tuis auribus, dolores oculis viurpaſti? at tu rupe durior, meos gemitus ac ſingultus irriſiſti impius: Neſcis inſanè neſcis meam caniciem indigniſſimis laboribus tuâ cauſâ addictam? ignoras meo ſudore quietem, ſomnum vigiliis, nuditate ornamenta, epulas inediâ, ſanguine delicias tibi ſcelerate eſſe comparatas?

Pvnctvm X.

A toto loci & temporis.

DVplex eſt aliud totum, ex quo non rarò peti poſſunt, & ſolent argumenta, nimirum totum in loco, & in tempore. Illud eſt quod locum vniuerſaliter ſignificat, vt ſemper, & nunquam; illius partes ſunt loca varia; iſtius diuerſa tempora.

Quæ ex iis ducuntur argumenta his nituntur pronunciatis. I. Poſito toto in loco, vel tempore, ponuntur ſingulæ partes. Toto menſe Romæ fuit, & Idibus cæteriſque menſis illius diebus. II. Poſitis omnibus partibus viciſſim totum ponitur. Die Dominico, Lunæ Martis, &c. Romæ fuit, & tota fuit Hebdomade.

B Poſita vna parte remouetur totum oppoſitum parti. Cicero adoleſcens Athenis fuit, falſum igitur Athenis nunquam fuiſſe.

Aliàs ſæpè contingit argumenti formam in hac enumeratione nullam apparere, pro Planc. 29. *Omitto illa quæ ſi minus neceſſaria ſunt, at certè cùm ſunt probata, laudantur; vt viuat cum ſuis, primum cum parente (nam meo iudicio pietas fundamentum eſt omnium virtutum) quem veretur vt Deum; neque enim multò ſecus liberis, amat verò vt ſodalem, vt fratrem, vt æqualem. Quid dicam cum patruo? cum affinibus? cum propinquis? Cum hoc Cneio Saturnino ornatiſſimo viro, cuius quantam honoris huius cupiditatem fuiſſe creditis, cùm videatis luctus ſocietatem? Quid de me dicam? Qui mihi in huius periculo reus eſſe videor. Quid de his tot viris, talibus, quos videtis, veſte mutata.*

C

Pvnctvm XI.

Ad Refutationem.

HVc pertinet refutatio quæ fit ex hoc loco duobus modis. I. Partem aliquam refutando: ſi quis Ciceronem dicat Reip. cauſa, atque vt bonis ciuibus, in tanta rerum perturbatione periclitantibus conſuleret, ſolum vertiſſe, aliaſque cauſas, quæ ipſum ad voluntarium exilium compellere potuiſſent, ſic afferat. An peccati conſcientia profugerat? At facinus honeſtiſſimum fuit; an iudicium populi metuebat? at propoſitum nullum erat: & præſidium bonorum forte deſiderabat? D neque illud ſane: mortem timebat ſui conſcius? non decet hic metus tantum, tàm benè de Rep. meritum Conſulem. Quid ergo? conceſſis partibus aliis aduerſarius hanc vltimam confutaret, eumque Ciceronem eſſe doceret, qui formidinis cauſa turpitudini ſe committere non vereretur.

II. Si quis enumeratis partibus aliquot, vnâ vel alterâ omiſſâ vniuersè concluſiſſet, puta nullam non vitæ partem in Pompeio diceret cum laude fuiſſe coniunctam, poſſet id concedi de virili, & iuuenili ætate, adoleſcentiam verò perſtringeres deditam fœdis amoribus, ipſumque Oratorem eſſe malæ fidei diceres, qui in recenſendis ætatibus hanc vnam prætetiſſet.

Qui modus Ciceroni frequens eſt maximè per ſubiectionem. De Prouinc. Coſſ. nu. 29. *Quid eſt cur ipſe Cæſar in Prouincia commorari velit, niſi vt ea, quæ per eum affecta ſunt, perfecta Resp tra-*

A *dantur? Amœnitas eum credo, locorum, vrbium pulchritudo, hominum, nationumque illarum humanitas, & lepos, victoria cupiditas, Finium imperij noſtri propagatio retinet.* Sic cauſas omnes ſubijcit, quibus ex ordine ſingulis reſpondet.

Quid illis terris aſperius? quid incultius oppidis? quid nationibus immanius? quid porrò tot victoriis præſtabilius? quid Oceano longius inueniri poteſt? an reditus in patriam habet aliquam offenſionem? vtrum apud populum à quo miſſus eſt? an diu auget eius deſiderium? an magis obliuionem? an laurea illa magnis periculis parta, amittit longo interuallo viriditatem? Quare ſi quis hominem non diligunt, nihil eſt, quod eum de prouincia deuocent. Ad gloriam deuocant, ad triumphum, ad gratulationem, ad ſummum honorem ſenatus, equeſtris ordinis gratiam, populi caritatem.

B

Pvnctvm XII.

Ad Deſcriptiones.

VTimur enumeratione ad deſcribendum quoties aliquid oculis ſubiicere volumus, in Piſon. 1. *Non nos color iſte ſeruilis, non piloſa gena, non dentes putridi deceperunt: oculi, ſupercilia, frons, vultus denique totus, qui ſermo quidam tacitus mentis eſt, hic in errorem homines impulit: hic eos, quibus eras ignotus, decepit, fefellit, in fraudem induxit: pauci iſta tua luſulenta vitia noueramus; pauci tarditatem ingenij, ſtuporem, debilitatemque linguæ nunquam erat audita vox in foro: nunquam periculum factum conſilij, nullum non modò illuſtre, ſed ne notum quidem factum aut militia, aut domi* verbo dixiſſes, nos non decepiſti.

C Deſcribitur venuſtulus aliquis per enumerationem partium. Videte ſuperbientem Troſſulum, & obuios toruo lumine intuentem, ſeque magnificè circumſpectantem, ac nimio plus ſe amantem. Vt Galerus ex Villulis Caſtorum in alteram aurem depreſſus? vt chlamys pendula alteri brachio ſubiecta, in alterum eſt reiecta? vt artificioſè feneſtratus thorax? vt non inditus globulis modicè hians? vt follicantes caligæ dignum Eolo domicilium? vt ſurſum attracta tibialia optimè cohærentia miſerandum in modum verſantur? nunc enim quatuor indit digitos libero pollice, nunc omninò exuit, nunc feneſtras facit, vt emineant gemmæ. At oculos veſtros fugerat enſis ludens in aëre, & ad modulatum ac deſcriptũ inceſſum domini femur repercutiens identidem; ſed ecce gradum ſiſtit, ſcholaſticum compellat, quâ tu è ſchola talis, ac D tantus prodiiſti? ſanè quidem inuideo Præceptori tuo, qui te necdum prunis imbuit vrbanitatis coloribus.

Sed aduerte in deſcriptionibus illis, quando ſunt paulò longiores, occurrendum eſſe faſtidio, & ſatietati, eaque cauſa variandam orationis figuram, in hunc ferè modum. Lugebat infelix maritus, eiulabat vxor, cùm interea ſæuiret impius ſatelles, tonaret ore, fulminaret manu: alius è liberis maternos ſinus; alius patris amplexus, & brachia requirebat; hic latebras indagabat, ille fugâ ſaluti conſulere conabatur. Quid famulorum, qui capti ſunt referam dolores? quid deſideria, cùm ſe ab amantiſſimis dominis in crudeliſſimam viderent abripi ſeruitutem? quæ comploratio? qui gemitus? qui conatus amicorum irriti? adde vicinorum querelas, nihil dico de ſuppliciis quæ parabantur: ſileo barbariem.

PVNCTVM XIII.

Ad Amplificationes.

DIci non poteſt quàm graues, & eximias ex hoc loco amplificationes habeant Oratores, frigidus enim ſit, qui vrbem tantùm ab hoſte vaſtatam dicat. Multò ardentior, & ad animorum commotiones fortior, ſi violata templa, truncatas per ludibrium ſanctorum imagines, omnia cùm diuina, tùm humana iura peſſumdata, inflammatas arces, diruta mœnia, expilatas domos ac funditus erutas; mulieres ac pueros in ſeruitutem abductos; liberos partim è gremio parentum per vim abreptos, partim in ipſo ſinu contrucidatos, partim antè pedes, & oculos virgines violatas; ferro, & carnificis graues in Reip. bonum natos adoleſcentes trahi ad necem. Poſtremò armis cadaueribus, cæde, ſanguine, luctu, funeſtæ demum mortis imagine complera, ad calamitatem fuiſſe omnia.

Impietatis, ac crudelitatis Hæreſeos, in deploratiſſimo regno ſequitur Orator aliquis veſtigia, non ad exigui horrorem temporis, ſed ad execrationem poſteritatis ſempiternam, concitus nimis ſi tantùm dicat, per illud monſtrum importata in Regnum florentiſſimum mala omnia. Elegantius, & admotus animorum efficacius, qui ſic.

Quis ſuperſtitionibus, & Idolis, Chriſtianorumque ſanguine ſemper ebriam hæreſim ſatis deteſtetur? Etenim quis Deum piè, religioſeque colentibus tutus in vrbibus locus ſuit? non forum, plenum ſicariis; non templa, ferro flammaque violata: non priuatæ domus, inſidiis expoſitæ, dominorumque cruore redundantes. Quoties in ſenatu per calumniam? quoties in platea per vim? quoties in ſuis ædibus? quoties in ipſis lectulis necati ſunt? furoris, & amentiæ torrens nullis coërcitus repagulis deſæuiit impotenter, & efferatus in Chriſti fideles, illos exuit opibus, & honore, bona proſcripſit, afflictauit carcere, damnauit exilio, mactauit ſuppliciis, ſcholis, & concionibus interdixit, inuolauit in ſacra, cultus, & cæremonias abrogauit, Diuorum templis ferrum, & immane molitus eſt incendium, & quod in religione Catholica ſemper fuit auguſtiſſimum hominum pedibus, ac pecudum attritum. Agnoſce Francia tragœdias, agnoſce vindicem libertatis tuæ LVDOVICVM, quem niſi Deus ad te liberandum excitaſſet, vix vlla religionis veſtigia retineres.

PVNCTVM XIV.

Enumeratio per effecta.

HVnc locum per omnes locos, & genera cauſarum diuerſa facilè transferes. Et primò quidem ab effectis ex Cic. Verr. 1. habetur enumeratio criminum Verris, cum Interrogatione, & Digeſtione, num. 38.

Tertia per communicationem interrogatione ſubtilem recenſentur eiuſdem crimina, vbi licet Ironiam deprehendere, num. 10. *His ego iudicibus non probabo Verrem contra leges cepiſſe pecunias.*

Inſigni traductione, multiplicique expoſitione

A Prætoris illius ſcelera ſubiicit Ver. 6. n. 1. *Nego in Sicilia tota, tam locuplete, tam vetere Prouincia, tot oppidis, tot familiis, tam copioſis, vllum argenteum vas, quin conquiſieris, inſpexeris, quod placitum ſit abſtuleris.*

Eiuſdem Orationis, num. 127. exponit Verris latrocinia. *Atque hæc Sappho ſublata quantum deſiderium ſui reliquerit, dici vix poteſt. Quid? ſignum Pæanis. Quid? ex æde Liberi ſimulachrum. Quid? ex æde Iouis, &c.*

PVNCTVM XV.

Per adiuncta.

SEcundus eſt ab adiunctis Iudicum dotes, ac in-
B tegritatem iuxta ſingulorum nomina, ſubiungit inſigni gradatione pro Cluentio, num. 107. *Ac ne ex facto ſolùm ſapientes illos iudicetis, ſed etiam ex nominibus ipſis, quod iy fecerint, rectiſſimè, ſapientiſſimè factum probetis: quis Octauio Balbo, ingenio prudentior, iure peritior, fide, religione, officio diligentior, aut ſanctior commemorari poteſt? non abſoluit. Quis Confidio conſtantior, quis iudiciorum, atque eius dignitatis, quæ in iudiciis publicis verſari debet, peritior? quis virtute, conſilio, authoritate præſtantior? ne is quidem abſoluit. Longum eſt de ſingulorum virtute ita dicere: quæ quia cognita ſunt ab omnibus, verborum ornamenta non quærunt. Qualis vir Iuuentius pædo fuit, ex vetere illa Iudicum diſciplina? qualis Baſilius? qualis Caudinus? qui omnes in iudiciis publicis iam tùm Florente Rep. floruerunt. Ex eodem numero Caſſius*
C *Nemius, pari & integritate, & prudentiâ; quorum nullius ſententia eſt Oppianicus abſolutus. Atque ex his omnibus natu minimus, ingenio, & diligentiâ par iis, quos antea commemoraui P. Saturius in eadem ſententia fuit. ò innocentiam Oppianici ſingularem: quo in reo qui abſoluit ambitioſus; qui diſtulit, cautus: qui condemnauit, conſtans exiſtimatur.*

Ex communi mortalium iudicio concludit vix vllum eſſe, qui non ſenſuum voluptate capiatur, quam rem multis & eleganter expoſuit, Pro Cœlio, num. 42. *Quamobrem ſi quem fortè inueneritis, qui aſpernetur oculis pulchritudinem rerum, non odore vllo, non tactu, non ſapore capiatur, excludat auribus omnem ſuauitatem, huic homini ego fortaſſe, & pauci Deos propitios, plerique autem iratos putabunt. Ergo hæc deſerta via, & inculta, atque*
D *interclusa iam frondibus, & virgultis relinquatur: detur aliquid ætati: ſit adoleſcentia liberior: non omnia voluptatibus denegentur: non ſemper ſuperet vera illa, & directa ratio: vincat aliquando cupiditas, voluptaſque rationem, dummodò illa in hoc genere præſcriptio, moderatioque teneatur: pareat iuuentus pudicitiæ ſuæ, ne ſpoliet alienam: ne effundat patrimonium, ne fœnore trucidetur, ne incurrat in alterius domum, atque famam: ne probrum caſtis labem integris, infamiam bonis inferat: ne quem interimat: ne interſit inſidiis, ſcelere careat: poſtremò, cùm paruerit voluptatibus, dederit aliquid temporis ad ludum ætatis, atque ad inanes haſce adoleſcentiæ cupiditates, &c.*

A

PVNCTVM XVI.

A Conſequentibus.

PEr interrogationem, & dubitationem pateticam à conſequentibus Siculorum miſeriam pluribus amplificat, qui non erant habituri, ad quos confugerent, 7. in Verr. num. 25. *Quo confugient ſocij? quem implorabunt? quâ ſpe denique, vt viuere velint, tenebuntur, ſi vos eos deſeritis? ad ſenatum deuenient, qui de Verre ſupplicium ſumat? non eſt vſitatum, non ſenatorium, ad Populum Ro. confugient? facilis eſt cauſa populi. Legem enim ſe ſociorum cauſa iuſſiſſe, & ei legi cuſtodes, ac vindices*
B *præpoſuiſſe dicet. Hic locus eſt igitur vnus, quò perfugiant: hic portus, hæc arx, hæc ara ſociorum, &c.*

Inductione per omnes ordines facta probat pacem eſſe non poſſe cum Antonio Ph. 7. nu. 21. *Quæ poteſt eſſe pax M. Antonio primùm cum Senatu? quo ore ille vos poterit, quibus viciſſim vos illum oculis intueri? quis veſtrum illum, quem ille veſtrum non oderit? Age, vos ille ſolum, & vos illum? quid? ij qui Mutinam circumſident, qui in Gallia delectus habent, qui in noſtras fortunas imminent, amici vnquam vobis erunt, aut vos illis? an Equites Rom. amplectetur? occulta enim fuit illorum voluntas, iudiciumque de M. Ant. &c. hi Antonium diligent? cum his pacem ſeruabit Antonius? Nam quid ego de vniuerſo Populo Ro. dicam?*

C

PVNCTVM XVII.

Ab efficientibus Cauſis.

FActa per omnes R. ciuium ordines inductione probat eſſe paratos in foro, ad ſupplicium de Catilina ſumendum, deque eiuſdem coniurationis ſociis, tota ferè oratione; ibidemque fit enumeratio rationum quibus Romanos inflammat iam incitatos, ad præſentes pœnas de ſceleratis illis, atque ſicarijs repetendas.

Congeriem malorum, quæ Catilinam impeditum tenent, per partium enumerationem, exprimit niſi quantocyus egrediatur ex vrbe, 1. Cat. num. 13. *Quid eſt Catilina? num dubitas id, me imperante facere, quod iam tua ſponte faciebas? exire ex vrbe Conſul hoſtem iubet. Interrogas me, num*
D *in exilium? non iubeo; ſed ſi me conſulis, ſuadeo. Quid enim eſt, quod te iam in hac vrbe delectare poſſit? in qua nemo eſt extra iſtam coniurationem perditorum hominum, qui te non metuat, nemo qui te non oderit? quæ nota domeſticæ turpitudinis non inuſta vitæ tuæ eſt? quod priuatarum rerum dedecus non hæret infamiæ, quæ libido ab oculis, quod facinus à manibus vnquam tuis, quod flagitium à toto corpore abfuit? cui tu adoleſcentulo, quem corruptelarum illecebris irretiſſes, non aut ad audaciam ferrum, aut ad libidinem, facem prætuliſti? &c.*

PVNCTVM XVIII.

Per Figuras.

VAriis etiam figuris locus hic eleganter tractari poteſt. 1. quidem per anaphoram, 2. agraria probat ſe popularem eſſe; Popularis ſum, inquit, quia pacem amo, libertatem, otium, populum, quæ pauca ille fuſiùs per anaphoram explicat num. 9. Dixi in ſenatu, in hoc magiſtratu me popularem conſulem futurum. Quid enim eſt tam populare quàm pax?

Phil. 2. omnes Rom. ciues adfuiſſe probat, & nomina dediſſe, tùm cùm in Catil. SC. conſul indixiſſet, num. 16. *Quis enim Eques Rom. quis præter te adoleſcens nobilis, quis vllius ordinis, qui ſe ciuem meminiſſet, cùm ſenatus in hoc templo eſſet, in Cliuo Capitolino non fuit? quis nomen non dedit?*

Eadem oratione contendit initio non placere conſulatum ſuum Antonio quia placuit præſtantiſſimis totius Rom. ciuitatis, quos enumerat. num. 12. *Non placet Antonio Conſulatus meus, at placuit Publio Seruilio, vt eum primum nominem ex illius temporis conſularibus qui proximè eſt mortuus: placuit Q. Catulo, cuius ſemper in hac Rep. viuet auctoritas, &c.* Atque haud ſcio an ea figura ſit omnium, in partium enumeratione, ad amplificandum aptiſſima.

PVNCTVM XIX.

Per Interrogationem.

PRæclarè vrgetur hic locus frequenti interrogatione, vel ſingulis interrogatis reſpondendo; vel, quod ita neceſſe ſit, omiſſa reſponſione. Prioris exemplum eſt pro domo ſua, vbi per remotionem partium ceſſiſſe ſe Clodio, & ex ciuitate ad tempus diſceſſiſſe demonſtrat, vt Reip. conſuleret, num. 95. *Obijcitur mihi meus ille diſceſſus: cui ego crimini reſpondere, ſine mea maxima laude non poſſum. Quid enim Pontifices debeo dicere? peccati me conſcientia profugiſſe? at id quod mihi crimini dabatur, non modò peccatum non erat, ſed res erat, poſt natos homines, pulcherrima: iudicium populi pertimuiſſe? at id nec propoſitum vllum fuit, & ſi fuiſſet, duplicata gloria diſceſſiſſem. Bonorum mihi præſidium defuiſſe? falſum eſt: me mortem timuiſſe? turpe eſt.*

Poſterioris ſine reſponſione ſubiectio in Piſonem quòd exercitum dimiſerit, remotis ſcilicet partibus, & cauſis, num. 47. *Mitto de amiſſa parte exercitus. Sit hoc infelicitatis tuæ, dimittendi verò exercitus, quam potes afferre cauſam? quam poteſtatem habuiſti? quam legem? quod ſenatuſconſultum? quod ius? quod exemplum? quid eſt aliud furere, niſi non cognoſcere homines, non cognoſcere leges? non ſenatum? non ciuitatem? cruentare corpus ſuum? maior hæc eſt vitæ, famæ, ſalutis ſuæ vulneratio*, quaſi diceret, aut dimiſiſti exercitum: quam poteſtatem dimittendi habebas, aut quis iubebat? lex aut SC. aut ius; aut certè inuitabat exemplum eorum, qui dimiſiſſent? at horum nihil dici poteſt, ſupereſt igitur, vt furore præceps actus id feceris.

Par eſt exemplum pro domo ſua, quo probat remotione cauſarum, quæ Clodius in ſe molitus fuerat, non tàm auaritiâ adductum feciſſe, aut ſuorum odio, quàm ſui ipſius à num. 59. *Quid enim vos vxor mea miſera violarat? quam vexaſtis, raptaſtis, omni crudelitate laceraſtis? quid? mea filia, cuius fletus aſſiduus, ſordeſque lugubres, vobis erant iucunda, cæterorum omnium mentes oculoſque flectebant: Quid? paruus filius, quem quamdiu abfui, nemo niſi lacrymantem, confectumque vidit. Quid fecerat, quod eum toties per inſidias interficere voluiſtis? quid? frater meus, qui cum aliquanto poſt meum diſceſſum ex Prouincia veniſſet, neque ſibi viuendum, niſi me reſtituto, putaret, cùm eius mœror, ſqualor incredibilis, & inauditus, omnibus mortalibus miſerabilis videretur, quoties ex veſtro ferro, ac manibus eſt elapſus?* A

Dido Virgiliana ex hoc loco conqueritur, & Æneam crudelem facit, B

Num fletu ingemuit noſtro? num lumina flexit?
Num lacrymas victus dedit? aut miſeratus amantem eſt?

Huic, vt vides, interrogationi nihil ſubijcitur, poſſunt tamen contraria eleganter ſubijci: at paſtus eſt meis lacrymis, riſu gemitus, ſuſpiria cachinnis excepit.

PVNCTVM XX.

Per Antitheta, Aſyntheton, Prætermiſſionem.

FRaudulentis hominibus, quorum ea eſt ars, amarevitia Principum, vt amentur, tametſi inter ipſa ſatellitium præſidium nobilium animos prædari ſoleant, ſi ad fauorem tuum adrepere velint; tàm erit difficile latere prudentiam tuam, quàm placere C pietati: graſſentur adulatione; modeſtiam offendent: amorem ſimulent; laruam detrahet prudentia: calumniæ laqueos ſtruant; ſolertia deprehendet: terrores, ac metus miſceant; fortitudo repellet. Sola innocentia aditum habet ad gratiam principis, nec capit quidquam animus tuus, niſi virtutes, nec capitur niſi virtutibus.

Per Aſyntheton in Piſ. probat odium publicum in eundem num. 64. *Age Senatus odit te, quod eum tu facere iure concedis, afflictorem, & proditorem, non modò dignitatis, & authoritatis, ſed omninò ordinis ac nominis ſui: videre Equites Rom. non poſſunt, quo ex ordine vir præſtantiſſimus Ælius eſt, te Conſule relegatus: plebs Rom. perditum cupit, in cuius tu infamiam, ea quæ per Latrones, & per ſeruos de me egeras, contuliſti: Italia cuncta execratur, cuius idem tu ſuperbiſſimè decreta, & preces repudiaſti.* D

Per prætermiſſionem enumeratione partium concludit omnes omninò côtendiſſe in ſuum reditum pro domo ſua. n. 75. *Quod enim eſt in terris commune tantum, tantulúmne conſilium, quod non de meis rebus geſtis, ea quæ mihi eſſent optatiſſima, & pulcherrima iudicarit. Summum Populi Rom. populorumque gentium omnium, ac Regum conſilium Senatus decreuit, &c.*

Quas omnes enumerationis formas vna oratione comprehendit Tull. in Piſ. num. 58. & ſequentibus, in quo vix eſt elegans figura, tùm verborum, tùm ſententiarum, quam non expreſſerit. Inſigniores ſunt Apoſtrophe, Proſop. Exclamatio, Ethopœia, Aſyntheton, Polyptoton, & conſtans Ironia, quibus Piſonem vrget acrius.

Ornatur inſuper hic locus per diſtributionem: Vt cereus eſt adoleſcens: nam cum ſobrio ieiunat; cum ebrioſo intemperans eſt, diſſolutus cum flagitioſo, parcus cum auaro, cum prodigo ſuſus, cum ignauo timidus, cum robuſto fortis.

Item & illud, quid admirabilius? Aquæ ſubeunt in imbres, in grandines rigeſcunt, tumeſcunt in fluctus, præcipitantur in torrentes, labuntur in amnes; ſine humeris onera ferunt, ſine faucibus abſorbent, ſine pedibus mouentur; non diuinam in ijs potentiam admiraris?

Habet etiam locum exclamatio per congeriem, quæ fit cùm præſtans aliquod facinus expoſuimus. ô dignitatem hominis! ô prudentiam! ô fortitudinem! ô abſtinentiam ſingularem! deindè ſubijcitur dubitatio, quid hic prius dicam?

LECTIO IV.

Locus à coniugatis.

LIcet Quint. lib. 5. c. 10. locum hunc nullum dicat, eum tamen cum Ariſt. & Tullio diligenter tractandum arbitramur, cùm ſæpè vim ad perſuadendum non mediocrem habeat. Vt ſi quis dicat, regnum non expetendum eſſe, cum Regibus tot vndique pericula immineant, tot ſollicitudines: aut doctrinam ſummo ſtudio acquirendam, cùm viris doctis, tanta ſint, & ad opes, & ad dignitates propoſita præmia: aut militiam eſſe fugiendam, quòd militibus tot ſint, labores exſorbendi, tot adeunda mortis pericula; aut ſatiùs eſſe literis, quàm mercaturæ operam dare, quòd viri litterati maiore ſint in honore, quàm mercatores. Hæc enim coniugata ſunt omnia; Regna, Reges: Doctrina, Docti: Militia, Milites: Literæ, Literati: Mercatura, Mercatores.

PVNCTVM I.

Definitio.

APpellat coniugata Cic. in Top. quæ ſunt ex verbis generis eiuſdem, & ab vno orta variè commutantur, vt Sapiens, ſapienter, ſapientia; Græci σύζυγα vocant, quaſi iugo nexa, vel παρώνυμα, denominatiua.

Non eſt nouum in vocabulis ludere ſeriò; præſtat hoc lętitiæ dator Plautus in prologo Amphitruonis.

Iuſtam rem, & facilem eſſe oratum à vobis volo.
Nam iuſtè ab iuſtis iuſtus ſum Orator datus.
Nam iniuſta ab iuſtis impetrari nõ decet.
Iuſta autem ab iniuſtis petere inſipientia eſt.
Quippe illi iniqui ius ignorant, neque tenent.

Prodeſt igitur non parum huiùs loci cognitio, qui vel in comparatione valet, vt benè monet Ariſt. 1. Rhet. c. 28. Nam ſi quis dubitaret vtra maior virtus eſſet, Fortitudo, an Temperantia, poſſet ita colligere. Pulchrius eſt, ac præſtabilius fortiter agere, quàm temperanter, igitur præſtabilior eſt Fortitudo, quàm Temperantia, & fortis eſſe pulchrius eſt, quàm temperans.

PVNCTVM II.

Vſus.

TRipliciter diſtingui ſolent Côiugata, quæ ſola voce ſunt, ſtudium, ſtudioſus: ex quibus nullũ

niſi fallax argumentum ducitur; quæ non voce, ſed A ſignificatione connectuntur, virtus, honeſtas, paupertas, mendicus. Ex iis elicitur argumentum. Virtus bonorum cumulum adfert: honeſtè viuunt, & ex virtute vii probi, probis igitur benè eſt, feliciterque.

Tertium Genus eſt eorum, quæ vocis, & ſignificationis communione iunguntur, quæ præſtantiſſima ſunt, pius, piè, pietas. Pro Roſc. Amer. num. 16. *Etenim rectum putabat, pro eorum honeſtate ſe pugnare, propter quos ipſe honeſtiſſimus inter ſuos numerabatur.*

Ex hoc argumentatur pro Cæſare in orat. pro Marcello, & illum inuictum eſſe demonſtrat, quòd clementia ſua, & æquitate animi, ipſius victoriæ conditionem ſuperarit, eaque victis conceſſerit, quæ iure victoriæ auferre potuiſſet. num. 12. *Cæteros quidem omnes victores bellorum ciuilium iam ante* B *æquitate, & miſericordiâ viceras: hodierno verò die teipſum viciſti. Vereor, vt, hoc quod dicam, non perinde intelligi auditu poſſit, atque ego ipſe cogitans ſentio. Ipſam victoriam viciſſe videris, cùm ea ipſa, quæ erat illa adepta, victis remiſiſti. Nam ipſius victoriæ conditione iure omnes victi occidiſſemus, clementiæ tuæ iudicio conſeruati ſumus; Rectè igitur vnus inuictus es, à quo ipſius etiam victoriæ conditio, viſque deuicta eſt.*

Fracta, ſublataque omni animorum diſſenſione Cæſari ab inſidiis non eſſe metuendum concludit, in eadem orat. num. 32. *Arma ab aliis poſita, ab aliis erepta ſunt. Ingratus eſt, iniuſtuſque ciuis, qui armorum periculo liberatus, animum tamen retinet armatum.*

Iterum genus hoc duplex aſſignatur ab Ariſt. Coniugata propriè, & à caſu: illa verba ſunt & nomina ab vno deducta, viuere, vita, viuens. De ſacrilego Dionyſio ſic loquitur Tull. lib. 3. de Nat. Deo. nu. 84. C *Iam menſas argenteas de omnibus delubris iuſſit auferri: in quibus quòd more veteris Græciæ inſcriptum eſſet, Bonorum Deorum, Vti ſe eorum bonitate velle dicebat.*

Ex ſubiecto ad adiunctum agit in Anton. Ph. 2. *Non tractabo te, vt Conſulem: ne ille quidem me vt conſularem.*

In Piſonem. *Cùm eſſet omnis illa cauſa Conſularis, & Senatoria, auxilio mihi opus fuerat, & Conſulis, & Senatus.*

In hoc Genus luſit Martialis lib. 2. Epigram.

Vt mortem fugeret, ſe Fannius ipſe peremit.
Dic rogo num furor eſt, ne moriare mori?

A caſu ſunt aduerbia nominumque caſus ab vno deducti, honeſtus, honeſtè, honeſtum.

A caſu pulchrum hoc Luc. in Epigramm. D Θνητὰ τὰ τῶν θνητῶν. *Mortalium ſunt quæ ad mortales pertinent.*

PVNCTVM III.

Canones.

HVius loci ſunt quatuor. I. Quod vni conuenit Coniugatorum, cæteris quoque conuenit. Si Poëſis laudanda eſt, Poëtæ quoque laudandi ſunt. Archiam Poëtam in Rom. ciuium numerum aſcribendum ex hoc loco probat. Cic. num. 19.

II. Quod non conuenit vni Coniugatorum, nec aliis, Poëſis à Rep. non eſt excludenda, nec à ciuitate debent extrudi Poëtæ, ibidem multis numeris.

III. Cui conuenit vni, cætera quoque conueniunt, iuſtè ſemper ſe geſſit Ariſtides, ergo iuſtus fuit. Si Chriſtiani ſumus, Chriſtianè viuamus.

IV. A quo remouetur vnum Coniugatorum, ab eodem cætera remouentur. Nihil vnquam fecit Ariſtides iniuſtè, iniuſtus igitur non fuit.

PVNCTVM IV.

Cautiones.

TRiplex in Coniugatis eſt adhibenda cautio. I. Ne propter vocis coniunctionem coniugata dicamus omnia. Nec enim valet. Neceſſe eſt dare aliquid ſomno, proindè ſomniculoſum eſſe neceſſe eſt. Nam ſomniculoſus non eſt hic is, qui ſomnum capit, ſed iners, ignauus; propria verò ſunt, dormire, dormiens.

II. Vt ambiguitas euitetur, qualis illa Simonidis ſententia. Cùm homines ſimus, humana tantum curare debemus: Fallit, nam vox, humana, cùm in concluſione non vſurpetur pro iis, quæ ad hominem ſpectant, ſed pro caducis, ac terrenis: quâ ſignificatione humana diſtinguntur. Sic fallit, Officium ſuum præſtat, igitur officioſus eſt: reperias enim ſeruos, qui plagarum metu præſtent officium, non idcircò tamen officioſos.

III. Vt attributa Coniugatorum rectè aſſignentur. Nec enim valet album eſt, dulce igitur albedo, eſt dulcedo; nimirum alius eſt ſenſus in antecedente, alius in conſequente, ſed, igitur eſt in eadem re albedo, & dulcedo.

PVNCTVM V.

Ad delectandum valet.

LIcet locus hic non magnum momentum habeat ad probandum, plurimum tamen poteſt ad delectandum, præcipuè, ſi figuris illuſtretur. Per hyperbolem 1. Verr. num. 26. Vt mihi non vnus homo improbus opprimendus ſit, id quod Siculi petiuerunt: ſed omninò omnis improbitas, id quod populus Rom. iamdiu flagitat, extinguenda, atque delenda ſit.

Per paronomaſiam Verr. 2. num. 129. ridiculi inueniebantur ex dolore, cum dicerent, eum egregium Aſtrologum, qui non tàm Cœli, quàm argenti cœlati rationem duceret.

In Poëſi ſuauitatem facit ex Propertij ſententia,

D *Libertas quoniam nulli iam reſtat amanti,*
Nullus liber erit ſi quis amare volet.

Poëta recens, & nobilis in P. Maronis nomine luſit elegánter.

Qua non te Publi fama tuba publicat orbi,
Publica nonne tuus Bibliotheca liber?
Sunt & Virgilia, tu ſydere pulchrior omni
Virgili, & eloquij tu mare dulce Maro.

Quanto luſit ſuauius, & venus vates alius in LVDOVICVM XIII. de obſidione Rupellæ.

Ludo vices LVDOVICVS *ait. Mars riſit, & obi*
Lude meas, inquit, Rex LVDOVICE, *Vices.*
Iacta Rupellam cecidit ſimul alea belli,
Ante tuos cecidit victa Rupella pedes.
Ludere perge vices, vt ſunt tibi prælia ludus:
Sic LVDOVICE, *tibi vincere, ludus erit.*

Virg. 7. Æn. *Non capti potuere capi.* & illud Ouidij: *Vt ameris amabilis eſto.*

Ã

P V N C T V M VI.

Ad Amplificationes.

QVin & amplificationibus inſeruiunt coniugata, quibus vtitur multis in locis Tull. pro Flaccum. 7. *Et is eſt reus auaritiæ, qui in maledicentiſſima ciuitate, maledictum omne, in ſuſpicioſiſſimo negotio, ſuſpicionem omnium, non modò crimen effugit.* Pro Mur. 29.

Iuuant inquam, plurimum ſi conglobentur hoc modo. Quid tu militem eum appellas, cui nondum per ætatem militare licet? quid? Equitem vocas, qui nunquam niſi in arundine longa equitauit: Quid? Imperatorem nominas, qui ſibi, & cupiditatibus ſuis non imperat. Dei primo militiæ nomen, ſtipendia faciat, militaris diſciplinæ laboribus exerceatur, armis & equis aptè vti diſcat, petulantes animi motus coerceere, longo virtutis vſu aſſueſcat, tùm militem fortiſſimum, Equitem expeditiſſimum, Imperatorem egregium appellabis.

Magnam vtique locus hic ſuppeditat dicendi copiam, ad rem non ſolùm argumentis probandam, ſed etiam varietate ſermonis eleganter illuſtrandam. Vnum quippe coniugatorum pro altero frequenter vſurpari neceſſe eſt, ſi ſatietatem vitare volumus, quæ ex frequenti vocum earundem repetitione naſcitur. Eſt enim faſtidij pleniſſimum idem, iiſdem ſæpius iterare. Itaque pro iuſto, dices iuſtitiæ laude clarum, & inſignem. Nihil niſi iuſtè facientem, ius ſuum cuique tribuentem.

Quin & alia reperiuntur in Coniugatis quæ propius accedunt ad orationis integumenta. Tale eſt illud Ennianum, quod in Authoris antiqui Satyris obſeruatum eſt à Gellio lib. 18. cap. 2. ſuper vna dictionum multarum radice *fruſtra*, à qua & fibræ variæ pendent,

Nam qui lepidè poſtulat alterum fruſtrari;
Quem fruſtratur, fruſtra eum dicit fruſtra eſſe;
Nam qui ſeſe fruſtrari quem fruſtra ſentit,
Qui fruſtratur is fruſtra eſt; ſi non ille eſt fruſtra.

Quæ vocabulorum ambages, quamquam ab vno fonte manant orationem perplexam, & flexuoſa repetitione faciunt obſcuriorem; (quod in oratione vitium eſt non leue) nonnunquam tamen à Græcis vſurpantur. Extat Epitaphium à Simonide conſcriptum vt vult Suidas, cuius nomen Acron,

Ἄκρον ἰατρὸν Ἄκρων' Ἀκραγαντῖνον, πατρὸς ἄκρου
Κρύπτει κρημνὸς ἄκρος πατρίδος ἀκροτάτης.
Summum Medicum Acronem Agrigentinum patris ſummi V I R I
F I L I V M, *tegit præcipitium ſummum patriæ ſummæ.*

Quidam autem ſecundum verſum ita proferunt.

Ἀκροτάτης κορυφῆς τύμβος ἄκρος κατέχει.
Summi cacuminis ſepulchrum ſummum detinet Acronem.

Sed qui in Græco multus eſt, is in Latino idiomate vix apparet lepos.

LECTIO V.

Locus à genere.

MAgna vis eſt huius loci in vtramque partem, & ingens vtilitas, cùm vix vlla cauſa proponatur Oratori tractanda, quæ non ex genere, vel tota, vel maiori ſaltem ex parte petatur.

P V N C T V M I.

Definitio.

GEnus eſt quod ſui ſimiles communione quadam, ſpecie autem differentes duas, aut plures complectitur partes. Virtus; Iuſtitiam, Temperantiam, Fortitudinem, Prudentiam continet; inter ſe conueniunt quòd ſint Virtutes, diſſident, quòd circa varia obiecta verſentur. Sic formabis argumentum à genere. Antiquiſſimum illud Philoſophiæ decretum, tanquam indubitatæ Fidei Oraculum, per omnes ætates, perque hominum benè ſentientium animos peragrauit, virtutis omnis laudem, in honeſtæ, laudabiliſque actionis vſurpatione conſiſtere: erit igitur qui putet regias virtutes, quæ velut eminentes ſunt tabulæ omnibus non ad intuendum ſolùm, ſed ad imitandum propoſitæ, Iuſtitiam ſcilicet, Prudentiam, Humanitatem, Munificentiam, Pietatem, aliaque id genus, cum cœcis Manibus in vmbra, & otio languidas obrepeſcere debere, non vero in aciem, atque in laudandæ alicuius exercitationis campum deſcendere?

Diuidit *Animal* quod eſt genus in quinque ſpecies, ſtellas, aues, beſtias, piſces, homines. Ouid. 1. Transformationum.

Neu regio foret vlla ſuis animalibus orba,
Aſtra tenent cœleſte ſolum, formæque Deorum:
Ceſſerunt nitidis habitandæ piſcibus vndæ:
Terra feras cepit, volucres agitabilis Aër.
Sanctius his animal, mentiſque capacius altæ
Deerat adhuc, & quod dominari in cætera poſſet.
Natus homo eſt.

Ex hoc loco ſumitur illa vis argumenti, quo Baccharam pollicitis diuitem, & in promittendo tàm liberalem quam in dando parcum & tenacem verborum fulminibus impetit Mart. lib. 7. Epigr. 91.

Si quid opus fuerit, ſcis me non eſſe rogandum,
Bis nobis dicis, Bacchara, terque die.
Appellas rigidâ triſtis me voce, ſecundus.
Audis, ſed neſcis, Bacchara, quid ſit opus.
Penſio te coram petitur, clareque, palamque.
Audis, ſed neſcis, Bacchara, quid ſit opus.
Eſſe queror gelidaſque mihi, tritaſque lacernas:
Audis, ſed neſcis, Bacchara, quid ſit Opus.
Hoc opus eſt, ſubitò fias vt ſydere mutus,
Dicere ne poſſis, Bacchara, quid ſit Opus.

P V N C T V M II.

Loci dignitas & præſtantia.

IN hoc loco nihil illuſtrius quàm ſi fiat hypotheſis ad theſim aſcenſus, quod præceptum celeberrimum eſt apud Rhetores; quare docendum,

quo artificio reuocanda ſit ad Theſim, hoc eſt ſpecies, ſeu forma, ad genus. Illud præſtat Orator, vel cùm à laude, & commendatione generis, vel à vituperatione progreditur ad ea laudanda, vel vituperanda, quæ ſub genere continentur. Laudandum ſuſcipit Orator Archiam, hæc hypotypoſis eſt. Ergo, vt aliquem campum aperiret Orationi peritus ſcilicet dicendi artifex, Orationem circumſtantijs perſonæ, & temporis abſoluit, & ad Theſim reuocat, à num. 19. ad 21. ampliſſimè laudat ſtudia humanitatis, arteſque liberales. *Sit igitur ſanctum apud vos humaniſſimos homines, hoc Poëta nomen, quod nulla vnquam Barbaria violauit, ſaxa, & ſolitudines voci reſpondent, beſtiæ ſæpè immanes cantu flectuntur, atque conſiſtunt; nos inſtituti rebus optimis, non Poëtarum voce moueamur?*

Cùm ſingulare crimen ad ſuum genus reuocatur. Pro Roſcio Amer. vbi accuſatus parricidij ab Oratore defenditur, igitur à Roſcij perſona abſoluit Orationem, & circa num. 62. ad 72. plurima de grauitate illius ſceleris affert. *Etenim quid tam eſt commune, quàm ſpiritus viuis, terra mortuis, mare fluctuantibus, littus eiectis? Ita viuunt, dùm poſſunt, vt ducere animam de Cælo non queant: ita moriuntur, vt eorum oſſa terra non tangat. ita iactantur fluctibus, vt nunquam abluantur: ita poſtremò eijciuntur, vt ne ad ſaxa quidem mortui conquieſcant. Tanti maleficij crimen, cui maleficio tam inſigne ſupplicium eſt conſtitutum probare te, Eruci, cenſes poſſe talibus viris, ſi ne cauſam quidem maleficij protuleris?*

PVNCTVM III.

Hypotheſis ad Theſim aſcenſus excuſat.

CVM excuſandum eſt alicuius hominis vitium, non ſine artificio, atque prudentia reuocatur Hypotheſis ad Theſim; Ita cùm Cœlium defendit Orator, eiuſque adoleſcentiam non ſatis honeſtis ſtudijs implicatam, eò tandem deſcendit Oratione, vt adoleſcentum ſtudia ludoſque excuſet. num. 28. *Datur enim conceſſu omnium, huic aliquis ludus ætati, & ipſa natura profundit adoleſcentiæ cupiditates? quæ ſi ita erumpunt, vt nullius vitam labefactent, nullius domum euertant: faciles, & tolerabiles haberi ſolent.*

Poſt aliqua num. 39. ſubiicit. *Hæc igitur eſt tua diſciplina? ſic tu inſtituis adoleſcentes? ob hanc cauſam tibi puerum parens commendauit, & tradidit, vt in amore, & voluptatibus adoleſcentiam ſuam collocaret: & hanc tu vitam, atque hæc ſtudia defenderes? Ego ſi quis hoc robore animi, atque hac indole virtutis, ac continentiæ fuit, vt reſpueret omnes voluptates, omnemque ſuæ vitæ curſum in labore corporis, atque in animi contentione conficeret: quem non quies, non remiſſio, non æqualium ſtudia, non ludi, non conuiuia delectarent: nihil in vita expetendum putaret, niſi quod eſſet cum laude, & cum dignitate coniunctum: hunc mea ſententia, diuinis quibuſdam bonis inſtructum, atque ornatũ puto. Multa enim nobis blandimenta natura ipſa genuit, quibus ſopita virtus conniueret: & interdum multas vias adoleſcentiæ lubricas oſtendit, quibus illa inſiſtere, aut ingredi ſine caſu aliquo, aut prolapſione vix poſſet, & multarum rerum iucundiſſimarum varietatem dedit, qua non modò hæc ætas, ſed etiam iam corroborata caperetur.*

PVNCTVM IV.

Inſectatur.

CVM aliquam grauem perſonam facetiis inſectari voles, carpere poteris ea ſtudia, quibus ipſe ſe deditum profitetur; ne ſcilicet ſi perſonam ipſam attingas imprudentior videare, quàm ingenioſior; Ita ludit Orator in Catone, dum ridiculam Stoïcorum ſectam, cui erat ipſe Cato addictus, iocis, & ſalibus mirificè aſperſit. Pro Muræna à num. 11. & 61. *Fuit enim quidam ſummo ingenio vir Zeno, cuius inuentorum æmuli Stoici nominantur. Huius ſententiæ ſunt, & præcepta eiuſmodi: Sapientem gratiâ nunquam moueri, nunquam cuiuſquam delicto ignoſcere: neminem miſericordem eſſe, niſi ſtultum, & leuem: viri non eſſe, neque exorari, neque placari: ſolos ſapientes eſſe, ſi diſtortiſſimi ſint, formoſos; ſi mendiciſſimi, diuites: ſi ſeruitutem ſeruiant, reges: nos autem qui ſapientes non ſumus, fugitiuos, exules, hoſtes, inſanos denique eſſe dicunt. Hæc homo ingenioſiſſimus Cato, auctoribus eruditiſſimis inductus, arripuit.*

PVNCTVM V.

Docet.

AD docendum ſæpius & vtiliter aſſumitur aſcenſus ad Theſim. Pro Sextio num. 96. *Nimirum hoc illud eſt, quod de me potiſſimum tu in accuſatione quæſiſti, quæ eſſet noſtra natio Optimatium. Sic enim dixiſti: Rem quæris præclaram iuuentuti ad diſcendum, nec mihi difficilem ad perdocendũ. De qua pauca dicam, & vt arbitror, nec ab vtilitate eorum, qui audient, nec ab officio noſtro, nec ab ipſa cauſa Sextij abhorrebit oratio mea. Duo genera ſemper in hac ciuitate fuerũt, &c.*

PVNCTVM VI.

Refutat.

ALiquando refutandi gratiâ cogitur Orator traducere Orationem à forma ad genus, perfectũ illud eſt exemplum. Pro Mil. à n. 7. ad 12. vbi hanc refellit aduerſariorum ſententiam. *Negãt intueri lucem eſſe fas ei qui à ſe hominem occiſum eſſe fateatur.* Hoc telũ quod aduerſarij temerè iecerant in caput Milonis perfringit Orator, cùm ſubdit. *In qua tandẽ vrbe hoc homines ſtultiſſimi diſputant? nempe in ea quæ primum iudicium de capite vidit M. Horatij fortiſſimi viri: qui, nondum libera ciuitate, tamen Pop. Rom. comitijs liberatus eſt, cum ſua manu ſororem interfectã eſſe fateretur. An eſt quiſquam qui hoc ignoret, &c.*

Cauendum imprimis Oratori ne vagetur longius quàm ratio cauſæ poſtulet, alioqui patet aduerſariorum telis; nihil enim facilius perito Oratori, quàm locos illos communes refellere, atque explodere, quod Cic. præſtat. Pro Cœl. 29. *Sed tu mihi videbare ex communi infamia iuuentutis aliquam inuidiam Cælio velle conflare. Itaque omne illud ſilentium, quod eſt orationi tributum tuæ, fuit ob eam cauſam, quòd vno reo propoſito, de multorum vitiis cogitabamus. Facile eſt accuſare luxuriem. Dies me iam deficiet, ſi, quæ dici in eam ſententiam poſſunt, coner exprimere, de corruptelis, de adulterijs, de proteruitate, de ſumpti-*

bus immenſa oratio eſt. Vt tibi reum neminem, ad vitia proponas, res tamen ipſa, & copioſe, & grauiter accuſari poteſt. Sed veſtra ſapientiæ eſt, non abduci ab reo: nec quos aculeos habeat ſeueritas, grauitaſque veſtra, cùm eos accuſator erexerit in rem, in vitia, in mores, in tempora, emittere in hominem, & in reum: cùm is non ſuo crimine, ſed multorum vitio ſit in quoddam odium iniuſtum vocatus.

Pvnctvm VII.

Canones.

HIS ferè pronunciatis continetur locus à genere. I. Quod ei conuenit, ſingulis quoque eius formis. Si omnis virtus laudem meretur, & amorem, etiam ipſa prudentia merebitur.

II. Cui conuenit genus, & ſingulæ partes eius conueniunt. Si ſapiens omnibus virtutibus inſtructus eſſe debet, & Iuſtitiâ.

III. Cui non conuenit Genus, nec ſingulæ generis Formæ conueniunt. Si ſapiens nullo debet eſſe vitio infamis, nec auaritiâ laborare debet.

IV. Quod Generi non conuenit, neque ſingulis eius Formis. Si nulla virtus in exceſſu poſita eſt, neque fortitudo. Quæ quidem axiomata tunc valent, cùm genus vniuerſum ſumitur, adhibito videlicet vniuerſali ſigno; Nullus, vel, Omnis. Cauendum monet Tullius, ne ſpeciem aliquam prætermittas, niſi velis argumentum irritum.

V. Remoto Genere cum aliquo particulari ſigno, Formam eius aliquá remoueri neceſſe eſt, non omnes. Aliquæ virtutes non habét ſedem in voluntate, ergo vel prudentia, iuſtitia, vel alia de numero virtutum in voluntate ſedem non habebit, qualis prudentia, quæ virtus eſt intellectus propria.

Pvnctvm VIII.

Vſus.

FRequens eſt ac multiplex vſus generis. Docendi quandam, & explicandi facultatem affert huius loci tractatio, 5. Vetr. num. 4. *Atque hac ego plus oneris habeo, quàm qui cæteros accuſant, (ſi onus eſt ad appellandum, quod cum lætitia feras, ac voluptate) verumtamen hoc ego amplius ſuſcepi, quàm cæteri: quòd ita poſtulatur ab omnibus, vt ab iis ſe abſtineant maximè vitiis, in quibus alterum reprehenderunt. Furem aliquem, aut rapacem accuſaris? Vitanda tibi ſemper erit omnis auaritiæ ſuſpicio. Maleficum quempiam adduxeris, aut crudelem? cauendum erit ſemper, ne qua in re aſperior, aut inhumanior fuiſſe videare; corruptorem, adulterum? prouidendum diligenter ne quod in vita veſtigium libidinis appareat. Omnia poſtremò, quæ vindicaris in altero, tibi ipſi vehementer fugienda ſunt: Etenim non modò accuſator, ſed ne obiurgator quidem ferendus eſt is, qui quod in altero vitium reprehendit, in eo ipſe deprehenditur.*

Valet in exordiis, ſuppeditatque maximam Oratori copiam: Nam, vel in ipſo Orationis aditu genus quoddam proponit, atque ſententiá, cuius notio pertinet ad multa; deinde verò deſcendit ad ſpeciem, quæ totius Orationis corpus abſoluit, quod genus principij inſigne eſt. Pro domo ſua, cùm eſſet dicendum præclarum eſſe inſtitutum Populi Rom. quod iidem & ſacrorum curam, & Reip. gererent, à genere exorſus omnia Maiorum, & Populi Rom. inſtituta commendauit. Vel ſtatim in ipſo exordio relicto genere, aggreditur ad ſpeciem. Pro Quint. Vel certè primum proponit genus, idemque in exordio partibus multis, & formis adductis confirmat. 4. in Verr. num. 2. *Cùm omnium ſociorum, prouinciarumque rationem diligenter habere debetis, tum præcipuè Siciliæ plurimis, iuſtiſſimiſque de cauſis.*

Per affirmationem pro ſpecie genus vſurpatur, ſic Poëtam pro Virgilio, Oratorem pro Cicer. Philoſophum pro Ariſtotele, dicimus.

Pro ſingulari, aut certè minus vniuerſo nomine, ponimus quod communius eſt, & latius patet. Cic. Pro Quint. *Quid ergo eſt? primùm magnitudo periculi ſummo timore hominē affecit.* Hominem pro Quintio dixit; qui vſus debet eſſe frequentiſſimus, ne ſemper in eaſdem voces incurrat Orator. Si quis nempe de Platone diſſerat, faſtidium Oratio pariet, ſi perpetuo Platonis nomen ad aures accidat, quæ nauſea facilè tolletur, ſi facilitatem huius loci ſtudioſus ſibi Rhetor comparauerit, modò Philoſophum pro Platone, modò Græciæ lumen, Principem in dicendo, diuini virum ingenij, non linguæ ſolum, ſed animi, virtutiſq; magiſtrum, & doctorem.

Nonnunquam genus adiungitur ſuæ formæ. Iuſtitia nobilis illa virtus. Cicero dicendi Magiſter. Aliàs, quod fit præſertim enumeratione partium, rem in genere affirmamus, quam deinde ſuas in partes diſſoluimus. Poſt reditum Tull. Cùm dicendum eſſet, nihil ſibi liberis charius eſſe datum: ſubiicit, mihi verò, & propter indulgentiá meam, & propter excellens eorum ingeninm, vita ſunt mea chariores.

Per negationem vſus non minus frequens eſt, ſed facilis. Ita poſſemus vocare virtutem, non corporis, ſed animi bonum, non obnoxiam inconſtantis fortunæ poſſeſſionem, ſed ornamentum quod nobis inuitis, & reluctantibus nemo poſſit abſtrahere.

Pvnctvm IX.

Partitio generis.

GEnus eſt aliud mixtum, vt modò à ſpecie probetur genus, modò ſpecies à genere: quæ quidē idea plurimum valet, vbi vrgenda eſt aliqua ratio, & quaſi in acie argumentis dimicandum. Lactant. lib. 2. c. 5. Aſſumis ad probandum nihil eſſe admodum expetendum in hac mortali vita, in qua nihil præter animi moleſtias, & corporis ærumnas reperiri ſolet? Sic rem conficies. Si fieri poteſt vt ingrediatur in ſenſus vis vlla corporeæ voluptatis, quæ non ſit eadem inanis, ac fluxa, neque tangendi, audiendique ſenſus idonei ſunt, vndè aliquam colligere te poſſe putes veram, ſolidamque voluptatē? Quod ſi in iis quoque nullus ineſt verus ſuauitatis ſenſus, ergo nulla eſt voluptas corporis expetenda, quæ tota quantacumque eſt, ex illis fontibus effluit. Eadem eſt ratio honoris, & gloriæ: Nam omnis eſt leuis illa gloria, quæ arbitrio humano quæritur; ergo neque exiſtimatio ingenij, nec honor dignitatis, neque pulchritudinis fama, neque vlla laus animi, aut corporis expetenda eſt, cùm ſit omnis illa quidem precaria gloria, & orta ex hominum ſtudiis, atque iudiciis. Quod ſi earum omnium rerum inanis eſt gloria, efficitur profectò, vt cùm hæc vita nullam afferat laudem, niſi quæ ab hominum iudicio ſit profecta, omnis omittenda ſit cura conſequendæ laudis.

Idem quoque iudicium diuitiarum eſt; Itaque A ſi neque honores, neque voluptates, neque diuitiæ, quicquam habent boni, cuius ſtudio ſapientes duci poſſint, quid eſt quæſo magnopere expetendum in vita, in qua ſiquidem hæc contemnuntur omnia.

Hùc referas licet omnes locos communes in falſos teſtes pro Sylla in Parricidas, pro Amer. in proditores contra Catilinam. Vel pro viro forti, docto, iuſto. pro Murena, Marcello, Pompeio, &c. qui ſæpè in forenſi contentione tractantur: vel in genere deliberatiuo, ſitné credendum hoſtibus, ſitné ſtudendum?

Ad quam tractationem iuuerit etiam alia genera, quàm propoſitæ quæſtionis inueſtigare, cuiuſmodi ſunt genus temporis, genus locorum, & reſtium, quæ eò maiorem dicendi copiam ſuppeditabunt, quò plus loci, ac temporum, cæterarumque rerum comprehendent. B Sit tibi negotium contra Caluinianos, hanc hypotheſim transferes ad Theſim, omneſque hæreticos perfidos eſſe demonſtrabis, quod vt facias, genus temporum quæres diceſque omni tempore fuiſſe perfidioſos, ſub Conſtantio, Theodoſio, Leone: nec dum ſatis? poteris genus locorum aduocare, & addere vbique terrarum perfidioſos, ac fallaces fuiſſe, in Gallus, in Africa, in Italia, Græcia, &c.

LECTIO VI.

Locus à forma, ſeu ſpecie.

GEnus & ſpecies vno capite comprehendi poterant, tùm quia coniuncta ſunt, & à Tullio C ſæpè confunduntur, tùm quòd vnum pro altero ponitur, cùm eſt ſermo de facultate oratoria; cùm exquiſita generis & ſpeciei diſtinctio dialecticorum ſit, non Oratorum. Placuit tamen vtrumque diſtinguere, vt clarior eſſet vtriuſque tractatio.

PVNCTVM I.

Definitio.

CVm definiuiſſet Cic. in Top. genus, notionem ad plures differentias pertinentem, formæ definitionem hanc ſubiunxit. Eſt notio cuius differentia ad caput generis, quaſi ad fontem referri poteſt. Deindè formas vocat eas, in quas D genus ſine vllius prætermiſſione diuiditur. Si quis Ius in morem, legem, æquitatem, diuidat. 1. de Orat. quaſi generis partes appellat. Species ſecundũ alios erit, de pluribus dicitur indiuiduis numero tantum differentibus. Homo de Petro, Ioanne, &c.

PVNCTVM II.

Loci Canones.

I. DE quo dicitur aliqua ſpecies, dicitur & genus, & contrà. In ſubeundo martyrio ſumma eſt fortitudo, eſt ergo virtus: in ſingulari certamine obeundo nulla prudentia, nec fortitudo, neque iuſtitia, ergo nulla virtus.

II. Quidquid dicitur aut negatur de omni ſpecie, & de genere. Nec Prudentia, nec Temperantia, nec Fortitudo, neque Iuſtitia ducunt ad malum, igitur nulla virtus ducit ad malum.

III. Quod dicitur de aliqua tantum ſpecie, dicitur etiam ex parte de genere; ſi conuenit iuſtitiæ laudari, laudabilis eſt aliqua virtus non tamen vniuersè concluditur.

PVNCTVM III.

Vis & Præſtantia.

QVam vim habeat, & facultatem ex iis quæ de genere dicta ſunt facilè intelligi poteſt: vt igitur ab illa erigit orationem ſuam ad genus, ita ſæpè Theſim tractat Orator, hoc eſt communem aliquam ſententiam rationibus confirmat, & argumentis ſolet ad ea quæ ſingularia vniuerſo genere continentur, non ſine arte deſcendere.

Secundò plurimum poteſt in reprehenſione, ſi velis in aliquem acriùs irrumpere. Quod facit Cic. 1. in Catil. num. 7. ad to. quo in loco generis laterũ primùm illa quidem: *Quid eſt Catilina quod iam amplius exſpectes, ſi neque nox tenebris obſcurare cœtus nefarios, nec priuata domus parietibus continere vocem coniurationis tuæ poteſt? ſi illuſtrantur, ſi erumpunt omnia. Muta iam iſtam mentem: mihi crede, obliuiſcere cædis, atque incendiorum, teneris vndique: luce clariora ſunt nobis tua conſilia omnia.*

Poſt quas ſimilitudines mox fundit orationem per formas multiplices.

Quæ etiam licet mecum recognoſcas. Meminiſtine, me ante diem XII. *Kal. Nouemb. dicere in ſenatu certo die fore in armis, qui dies futurus eſſet ante diem* VIII. *Kal. Nou. C. Manlium audaciæ ſatellitem atque adminiſtrum tuæ? num me fefellit Catilina, non modò res tanta, tàm atrox, tàm incredibilis, verùm id quod multò magis eſt admirandum, dies.*

PVNCTVM IV.

Vſus. Per affirmationem.

PEr affirmationem elegans eſt hic locus à forma. Sceleratus eſt, quia homicida; obnoxius alicui vitio, quia ebrietati; aliquis Philoſophus eius ſententiæ, quia Plato: quæ tum validiora argumenta fiunt, ad permouendos auditorum animos, cùm multæ ſimul formæ congeruntur. Sceleratus eſt quia furti, & ebrietati, quia rapinis, & incendiis, quia mendacus, & ſacrilegiis, quia ſordidis ac flagitioſis libidinibus, aliiſq; vitiis eſt obnoxius.

Non tamen hæc argumenta nudè tractanda ſunt, ſed figuratè, & magno nonnunquam verborum ambitu. Erit ille immunis à ſcelere quem ebrietas fœdiſſima labes ab hominum conſuetudine ſeparauit? erit innocens quem occulta, non modò furta, ſed etiam publicæ rapinæ ſæpè iudicum poteſtati tradiderunt? nefarium non illum diceris hominem, quem neque ſanctitas templorum à ſacrilegio reuocauit, neque ſempiternæ mortis certa ſupplicia ab vllo vitio deterrere potuerunt?

Alius eſt vſus ad orationis ornamentum, & numerum, vel ad locutionum varietatem, quod multis modis fieri poteſt, propoſito tum uno toto, dein-

dè ſubiectis partibus, & contra: vel formis, ſeu partibus totius loco poſitis, Act.5. in Verr. num.4. 6. in eundem num. 2. Probat enumeratis partibus omnem Siciliam deprædatum eſſe Verrem. *Nego in Sicilia tota, tàm locuplete, tàm vetere prouincia, tot oppidis, tot familiis, tàm copioſis vllum argenteum vas, vllum Corinthium, aut Deliacum fuiſſe; nego vllam gemmam, nego vllam picturam, quin conquiſierit, inſpexerit, quod placitum ſit, abſtulerit.* Quod exemplum producit ad num.5.

Pvnctvm V.

Per Negationem.

SEnatores Ro. Remp. optimè adminiſtrare, quia neceſſe eſt illam per Ciues Rom. non verò per Hiſpanos, non per Græcos, aut alias gentes adminiſtrari. Ita N. ſingulari virtute, præſtantique prudentia virum eſſe dices, quòd non modò ſit temperans, & fortis, ſed etiam iuſtus & prudens: aut quòd nulla vnquam vitia mentem eius fœdarint, non ebrietas, non libido, non auaritia. Quæ argumenta ſi expendantur, reperientur quidem habere negationem adiunctam, ita tamen vt valida ſint, in quantum negationi adnexa eſt affirmatio: aut ipſa negatio per affirmationem explicari poteſt. Dicere namque Catum virtute conſpicuum, quia non deſit illi Temperantia, idem eſt, quia ſit inſtructus Temperantiâ.

Pvnctvm VI.

Per Inductiones.

AD hunc ſæpè locum pertinent Inductiones, cùm ſcilicet ex multis formis genus, aut ex multis ſingularibus aliquid vniuerſale concluditur pro Mil. num.7. Ex eodem fonte, 1. Phil. num. 18. *Ecquid eſt quod tàm propriè, dici poſſit actum eius, qui togatus in Rep. cum poteſtate, imperioque verſatus ſit, quam lex? quare acta Gracchi; leges Sempronia proferentur, quare Sylla: Cornelia, quid? Cn. Pompeij conſulatus in quibus actis conſiſtit nempe in legibus à Caſare ipſo ſi quæreres, quidnam egiſſet in vrbe, & toga: leges multas reſponderet ſe præclarè tuliſſe.*

Quem locum idem tractat pro Plancio, n. 60. *Etenim honorum gradus ſummis hominibus, & infimis ſunt pares: gloria, diſpares. Quis noſtrum ſe dicit M, Curio, quis C. Fabricio parem? quis Attilio Calatino? quis Cn. & Pub. Scipionibus? quis Africano, Marcello, Maximo? eoſdem ſummos honorum gradus, quos illi aſſequuti. Eſt enim in virtute multis adſcenſus, vt is gloriâ maximè excellat, qui virtute plurimum praſtet.*

Huc referendum eſt illud exordiorum genus, in quo forma præponitur, ſeu pars, aut etiam multæ, quibus totum, ſeu genus adiungitur. Si quis virtutem laudaturus orationem ordiatur à forma. Iuſtitiæ laus ſemper in iis, qui Remp. adminiſtrarent, æſtimata eſt, prudentiæ, temperantiæ, &c. tùm ſubijciat virtutem in genere omnium commendatione digniſſimam.

Ita pro Quintio, cum dicere potuiſſet Tull. multa reperiri in cauſa Quintij, quæ æquitati cauſæ nocere poſſent, non loquitur tamen vni-

A uerſim, ſed partes enumerat, quæ nocent, gratiam ſcilicet Nævij, & eloquentiam Hortenſij.

Moriuntur omnes etiam Nobiles, etiam Principes, etiam Reges; Leones, Catulis, Elephanti, Formicis, Aquilæ, Culicibus aggregantur. Mors capta eſt auribus, nullum audit; capta oculis, neminem agnoſcit: armata grandi falce, omnes demetit: tiaras æquat liburnis, turres, cauernis, purpuras pannis, Tiaras petaſis, ſceptra ligonibus. Mori, commune hominis officiũ eſt, & ſupplicium, lata, & pronunciata in eum mortis ſententia ab eo Iudice, cui refragari nemo poteſt; fac te ſplendore natalium illuſtrem, fac eſſe te omnium Virtutum comitatu viſendum, dic te eſſe doctrinâ, & eruditione mirabilem; Te nobilitate Cæſares, te Virtute & Sanctitate vitæ Apoſtoli, te ſcientiâ Philoſophi
B ſuperarunt. Aut igitur hominis naturam exue, aut te cum illis aliquando moriturum eſſe pronuntia.

LECTIO. VII.

Locus à ſimilitudine.

NE illi peſſimè de Eloquentia meriti ſunt, qui locum hunc quaſi inutilem excludendum eſſe putant: nemo quippe in arte dicendi tàm mediocriter exercitatus eſt, qui non eum habere intelligat, & vtilitatis plurimum, & voluptatis: Vtilitatis, quòd lucem rebus, vim argumentis afferat, motumque in animis concitet:
C Voluptatis, quòd rerum variis imaginibus mirum in modum auditores reficiat, atque recreet.

Pvnctvm I.

Definitio.

SImilitudo, l.4. ad Heren. num.6. definitur Oratio traducens ad rem quampiam aliquid ex re diſpari ſimile. Differt à Comparatione, quod comparata ſint ea quæ magis, hoc eſt in comparatione ſit Quantitas, in ſimilitudine Qualitas, Dùm enim comparamus, aut plus, aut minus, aut par ineſſe alicui dicimus. Phil.3. num.9. Quid Tarquinius tale, qualia innumerabilia fecit, & facit Antonius? quid eſt aliud quàm plura fecit Antonius, quàm Tarquinius?

In Similitudine Qualitatem tantùm oſtendimus, nempe quale ſit id quod agimus, Phil.4. nu. 11. Faciam igitur, vt Imperatores inſtructa acie ſolent.
D Quamquam paratiſſimos milites ad præliandum videant, vt eoſtandem adhortentur: ſic ego vos ardentes, & erectos ad libertatem recuperandam cohortabor. Vbi nulla ſit minoris, paris, aut maioris, mentio.

Pvnctvm II.

Diuiſio.

TRiplicem faciunt eloquentiæ Magiſtri locum hunc, eumque diuidunt in Parobolam, Inductionem, & exemplũ. Multis cõmendat Sen. Philoſophus Parabolas, & Demetrium tacitè reprehendit ſimilitudines, vt parum vtiles, & nonnunquam vitioſas monentem, ep.59. *Inuenio tranſlatio-*

nu verborum, vt non temerarias, ita quæ periculum ſui fecerint. Inuenio imagines: quibus ſi quis nos vti vetat, & Poëtis illas ſolis iudicat eſſe conceſſas, neminem mihi videtur ex antiquis legiſſe, apud quos nondum captabatur plauſibilis oratio. Illi qui ſimpliciter, & demonſtranda rei cauſa eloquebantur, Parabolis referti ſunt: quas exiſtimo neceſſarias, non ex eadem cauſa quâ Poëtis, ſed vt imbecillitatis noſtræ, adminicula ſint, & vt diſcentem, & audientem in rem præſentem adducant.

Eſt autem Parabola rerum alioqui diuerſarum in vna, vel pluribus partibus, conuenientia: quæ illuſtris ſimilitudo dicto, aut facto antiquo, vel recenti, aut hiſtoria aliqua narrata grauiter, aut aliunde pro rei natura continetur, in qua ſi commodè reddatur Apodoſis non mediocrem affert dignitatem. Talis eſt illa, Tull. pro Roſ. Amer. quâ bellè comparat accuſatores cum anſeribus, nu. 56. *Illis cibaria publicè locantur, & canes aluntur in Capitolio, vt ſignificent, ſi fures venerint, at fures internoſcere non poſſunt. Significant tamen, ſi qui noctu in Capitolium venerint: & quia id eſt ſuſpicioſum, tametſi beſtiæ ſunt, tamen in eam potius partem peccant, quæ eſt cautior. Quod ſi luce quoque canes latrent, cùm Deos ſalutatum aliqui venerint, opinor, iis crura ſuffringantur, quòd acres ſint etiam tùm, cùm ſuſpicio nulla ſit. Simillima eſt accuſatorum ratio. Alij veſtrum anſeres ſunt, qui tantummodo clamant, nocere non poſſunt: alij canes, qui & latrare, & mordere poſſunt. Cibaria vobis præberi videmus: vos autem maximè debetis in eos impetum facere, qui merentur.*

Pietatis ſepulta in nobis ſcintilla latet, velut igneus ardor incluſus ſaxis, quem non excutias, niſi conteras; nec virtutis ſcintillam in te latentem, & torpentem niſi continuis ferri, hoc eſt tribulationis ictibus contundaris, ait Nazian. in Car. de laude virginitatis, qui mirâ ſolertiâ parabolas ſolùm ad exprimendam rerum imaginem compoſitas ad vehementiam orationis vſurpat.

Nec diſſimilis imago de arbore illa in fabulis decantata ferri victrice, quâ ridentis fortunæ blandimentis irretitum hominem licet ſapientem ac probum, conſuetum antea virtutis odorem non ſpirare docet, cùm aduerſis vrgetur. Sic enim in Orat. cùm reuerteretur ex agro, Greg. Nazian. Arbor quædam eſt fabuloſa, quæ exciſa magis germinat, & contra ferrum decertat, & ſi quid mirabilius io te mirabiliori dicere oportet, morte viuit, & abſciſſa repullulat, necnon conſumpta augetur. Hæc referunt fabulæ: & arbuſti illius natura talis eſt. Mihi autem manifeſtè videtur, tale quid Philoſophum eſſe, qui per afflictiones clareſcit, & ex grauibus materiam facit virtutis, ac in aduerſis gloriatur.

In hoc genere laudantur præcipuè quæ paucioribus verbis rem in oculis, non ſine aliqua vrbanitate, deſigunt, vt illa Ciceronis 13. Phil. num. 12. *An is non reddes, qui domini patrimonium circumplexus, qui theſaurum Draco, Pompeij ſeruus, libertus Cæſaris, agri Lucani poſſeſſiones occupauit?* In Vatinium 4. *Nimium es vehemens feroxque natura, non putas fas eſſe verbum ex ore exire cuiuſquam, quod non iucundum & honorificum ad aures tuas accedat, veniſti iratus omnibus. Repente enim te, tanquam ſerpens è latibulis, oculis eminentibus, inflato collo, tumidis ceruicibus intuliſti.*

Elegans eſt illa Cic. 6. Famil. Ep. *Quemadmodum igitur ſcalarum gradus ſi alios tollas, alios incidas nonnullos male hærentes relinquas, ruina periculum ſtruas, non adſcenſum pares. Sic tot malis cùm victum, tùm fractum ſtudium ſcribendi, quod dignum auribus, aut probabile poteſt adſerre?*

Quas tamen parabolas aliquando diffundit ac dilatat Cic. 1. in Catil. num. 31. *Iamdiu in his periculis coniurationis, inſidiiſque verſamur: ſed neſcio quo pacto omnium ſcelerum, ac veteris furoris, & audaciæ maturitas in noſtri conſulatus tempus erupit. Quòd ſi ex tanto latrocinio iſte vnus tolletur: videbimur fortaſſe ad breue quoddam tempus cura & metu eſſe releuati: periculum autem reſidebit, & erit incluſum penitus in venis, atque in viſceribus Reip. Vt ſæpè homines ægri morbo graui, cùm æſtu, febrique iactantur, ſi aquam gelidam biberint, primò releuari videntur: deinde multò grauius, vehementiuſque afflictantur: ſic hic morbus, qui eſt in Rep. releuatus iſtius pœna, vehementiùs viuis reliquis ingraueſcet.*

Huc referuntur Allegoriæ, Metaphoræ, quæ licet à ſimilitudine differant, illam tamen continent, non expreſſam quidem, ſed tacitam. Ita Clodium ſæpè peſtem Reip. buſtum, ac ſicarium vocat Orator, quaſi diceret, vt peſtis ſerpit, graſſatur pedetentim, diffunditur, & vaſtat omnia; Clodius per vrbem impunè volitat, graſſatur, ciuium ſtrages edit, &c.

Qui modus ad locupletandam orationem eſt aptiſſimus, ſi tamen non temerè adhibeatur. Vidiſtis aliquando intractatum, ac ferocientem equum, calcitronem, mordacem, cubitorem, ad omnes habenarum flexiones, conuerſioneſque moroſum, alligate eum ſi placet ad palum, date illi domitorem generoſum atque benè peritum, qui non verbera ſolùm, ſed induſtriam ſingularem adhibeat ad domandum: breui vſualem equum habebitis, condocefactum, facilem, tractabilem, qui leuiore modò curſu, modò pleniore, laxis tum habenis incitatiore feratur, indè tolutarius molliter, indè gradarius incedat, tùm ſubſultim, tùm ſaltuatim, qui modò in gyrum ſe commodè flectat, mox aperto curriculo præcipitet, ſubitoque ex incitato curſu conſiſtat, qui declinet, incurſet idem atque inuadat, qui latus præbeat, poſtremò quaſi ductili, ac lento corpore ad ſeſſoris ſe ſtatim motus componat, in omnemque partem inflectat; ſic nimium vehementem ferocemque natura ſeueritatis fræno domueris, & genio voluptatibuſque ſeruientem authoritate legum continueris, & meliorem iucundæ vitæ rationem exemplo docueris.

Pvnctvm III.

Per Inductionem.

COaceruatio quædam rerum multarum, & ſimilium ad aliquid concludendum. Iis qui iumentes aliorum merſerunt, nemo facilè ſuam commiſerit: qui alienos equos negligenter curauerit, ei ſuos nemo tradiderit; qui parùm diligenter terram ſuam excoluerit, nemo illi crediderit alienam. Ita qui ſuam ipſorum ſalutem, aut aliorum nihili fecerint, iis temerè committas tuam?

Quod diſputationis genus Socrati admodum familiare fuit, qui per eiuſmodi Inductiones oculis ſubiiciebat, quæ probanda ſuſceperat, & va-

riis interrogationibus tandem veritati conſenſum extorquebat. Si tutor fidem præſtare debet, ſi ſocius, ſi cui mandaris, ſi qui fiduciam acceperit, debet etiam procurator.

Pvnctvm IV.

Per Collectionem Exemplorum.

SImilitudo ſæpè extat inſigniter in exemplis collatis, atque confertis. Hæc vt doctrinæ & eruditionis eſt capax, ita plurimum habet authoritatis ad perſuadendum, præſertim in conſultationibus: Orationem verò non firmiorem modò, ſed etiam illuſtriorem faciunt ſi conglobentur. Pro Balbo num. 51. *Hic tu Cn. Pompeij beneficium, vel potius iudicium & factum infirmare conaris, qui fecit, quod C. Marium feciſſe audierat: fecit quod P. Craſſum, quod L. Scyllam, quod Q. Metellum, quod denique domeſticum auctorem, patrem ſuum facere viderat? Neque verò in vno Cornelio id fecit. Nam & Gaditanum Haſdrubalem ex bello illo Africano & Mamertinos obuios, & quoſdam Vticenſes, & Saguntinos fabros ciuitate donauit.*

Valet item illa collectio Plane. qua probat nihil eſſe noui quod Laterenſis repulſam paſſus ſit, cùm Ædilitatem peteret, neque eſſe quod ſibi id dedecori verteret, ſic enim illum alloquitur. num. 51. *Quaeris etiam Laterenſis, quid imaginibus tuis, quid ornatiſſimo, atque optimo viro patri tuo reſpondeas mortuo. Noli iſta meditari: atque illud caue potius ne tua iſta querela, doloréque nimius, ab iſtis ſapientiſſimis viris reprehendatur. Vidit enim pater tuus Appium Claudium nobiliſſimum hominem, viuo patre ſuo potentiſſimo; & clariſſimo ciue, C. Claudio Ædilem non eſſe factum, & eundem ſine repulſa factum eſſe Conſulem: Vidit hominem ſibi maximè coniunctum, egregium virum Volcatium; vidit M. Piſonem in iſta adilitate, offenſiuncula accepta ſummos à Pop. Rom. eſſe honores adeptos.*

Pvnctvm V.

Per Comparationem.

NVlla frequentior apud Cic. reperies vna ſimilitudine quæ fit per comparationem. L. Scyllam cum Ioue confert. Pro Roſc. Amer. num. 131. *Etenim ſi Iupiter Opt. Max. cuius nutu & arbitrio, Cœlum, terra, mariaque reguntur, ſæpè ventis vehementioribus, aut immoderatis tempeſtatibus, aut nimio calore, aut intolerabili frigore hominibus nocuit, vrbes deleuit, fruges perdidit, quorum nihil pernicio causa, diuino conſilio, ſed vi ipſa, & magnitudine rerum factum putamus: at contra, commoda quibus vtimur; lucemque qua fruimur: ſpiritumque quem ducimus, ab eo nobis dari atque impertiri videmus: Quid miramur L. Scyllam, cùm ſolus Remp. gereret, orbemque terrarum gubernaret, imperij que maieſtatem quam armis receperat, legibus confirmaret, aliqua animaduertere non potuiſſe? niſi hoc mirum eſt, quod vis diuina aſſequi non poſſit, ſi id mens humana adepta non ſit.* Vbi partes partibus venuſtè ſatis accommodantur per apodoſin.

A Diuinatione in Verrem num. 48. componit actores cantarum, cum actoribus fabularum ab effectis & adiunctis. *Vt in actoribus Græcis fieri videmus ſæpè illum, qui eſt ſecundarum, aut tertiarum partium, cùm poſſit aliquanto clariùs dicere, quàm ipſe primarum, multum ſubmittere, vt ille princeps quàm maximè excellat: ſic faciet Alienus, tibi ſeruiet, tibi lenocinabitur; minus aliquanto contendet, quàm poteſt.*

De ſe pro Sextio. Sic per comparationem ſimilitudinis loquutus eſt. Cic. num. 45. *Etenim ſi mihi in aliqua naue cum meis amicis nauiganti, hoc accidiſſet, vt multi ex multis locis prædones claſſibus eam nauem ſe oppreſſuros minitarentur, niſi me vnum ſibi dediſſent: ſi id vectores negarent, ac mecum ſimul interire, quàm me tradere hoſtibus mallent: iniſſem me ipſe potius in profundum, vt cæteros conB ſeruarem, quàm illos mei tàm cupidos non modò ad certam mortem, ſed in magnum vitæ diſcrimen adducerem. Cum verò in hanc Reip. nauem, ereptis Senatui gubernaculis, fluitantem in alto tempeſtatibus ſeditionum, ac diſcordiarum, armatæ tot claſſes, niſi ego vnus deditus eſſem, incurſuræ viderentur: cùm proſcriptio, cædes, direptio denunciarentur: cùm alij me ſuſpicione periculi ſui non defenderent, alij vetere odio bonorum incitarentur, alij vlciſci dolorem ſuum aliquem vellent, alij rem ipſam publicam, atque hunc bonorum ſtatum, otiumque odiſſent, & ob haſce cauſas, tot tamque varias, me vnum depoſcerent, depugnarem potius cum ſummo, non dicam exitio, ſed periculo certè veſtro, liberorumque veſtrorum, quàm non id, quod omnibus impendebat, vnus pro omnibus ſuſciperem, ac ſubirem?*

Cum prædonibus vrbem componit ab effectis per inſignem imaginem 6. in Verr. num. 21. Pro C Amer. num. 151. Sicarios & Quadruplatores comparat Imperatoribus, qui ſi quando prælium committere velint, in eo loco milites collocare ſolent, quò fugam hoſtium fore arbitrantur. Et num. 66. pro lege Man. 62.

Duorum comparatio, qui ſint idem meriti. 7 in Verr. num. 109 quam per inſignem quandam ſubiectionem explicat.

Seditioſorum Antonij & Dolabellæ, cum Sylla, & Mario. Phil. 11. num. 1. & 2.

Pauperis & diuitis vltimo paradoxo.

Ita cum variis artibus per ſimilitudinem compares licet Eloquentiam. Nullum eſt opus vllius artis tàm ingenioſum, tàm admirabile, tàm varium ac multiplex quod non Orator ipſe Oratione ſua comprehendat. Age quid eſt in Imperatore quod tantoD pere miramur, Equum flectere, tela ſpargere, caſtris habendis aptare campum, locorum diſtantiam oculorum dimenſione finire, vallum iacere ſcienter, ad certum ſcopum deſtinata librare tormenta, opportunè vineas agere, pubem educere in aciem, inſtructa iam acie ſub ſignis habere paratum militem, ordines diſtribuere, committere, cæſim, punctim ferire, gladijs cominùs, eminùs iaculis rem gerere, producere, collatare, præcurrere, ſubſiſtere, circuire, reſiſtere, inſtare, diſſimulare, mutare in cornu pugnam, laceſſere, fundere vincere? Atque hæc in Oratoris artificio videre licet omnia ſigillatim adumbrata, cùm explicat Orationem velut exercitum, cùm rationes velut copias in gradu collocat, cùm ſedes argumentorum & locos velut campum deligit, cùm inſtruit pugnam, cùm proludit, cùm dimicat, cùm ad

manus venit, cùm in ardore luctatur cum aduerſariis, cùm vincit, triumphatque, tanto ſanè glorioſius, quòd vnus cum infinita multitudine bellum gerit, nudus ſæpè cum armatis, adeoque ipſe ſibi Imperator, ipſe Miles, ipſe ſibi conſilium & auxilium, mens & manus, animus & gladius: verbo Ciuitates nonnunquam euertit, verbo Reſpublicas componit, verbo regna ſub iugum mittit, verbo non corporibus, quod vel ipſæ procellæ & fulmina, & belluæ faciunt, ſtragem infert, ſed in liberis ſolum mentibus dominatum exercet.

Facilè præclaris ingenij dotibus Orator inſtructus, & artificio quo ſolet, hoc loco per omnes artes magna varietate poſſet excurrere, nec minori fortè iucunditate daret delicatis auribus Muſicum in Oratore, dùm acutè ſeſe erigit ad exclamandum, dùm grauiter deuoluitur ad exprimendum impetum faſtidientis iracundiæ, dum leuiter reſilit, dum tremulè inſiſtit præ verecundia, dùm plenè, & ſonorè ad pompam & maieſtatem incedit modò Phrygio impetu religioſior, modò Lydio queſtu languidior, modo Dorica grauitate ſeuerior, Ionica ſuauitate iucundior, Æolica tranquillitate pacatior. Commutaret illicò vultum, atque illi Equitis aut Gladiatoris perſonam indueret, cum aptaret pedes Orationi decenter ac compoſitè tanquam bellator in Equo ferretur ad curriculum; ſi numeros imponeret vt luctator in ſtadio, ſic pulchrè fortiterque pugnaret, arctaret ambitum & concluſionem tanquam amento haſtam ſic numerorum acri contorſione vibraret ſententiam atque immitteret; denique ſi impetum in hoſtes faceret vehemens vt procella, incenſus vt fulmen, concitatus vt torrens, aures, animos, ſtudia, voluntates, victorijs ſuis tumidus in pompam abduceret.

Pvnctvm VI.

Per fictionem.

ALiquando fingimus nobis ipſi ſimilitudinem, & proponimus adhibitâ particulâ conditionali, quæ fictam à nobis ſimilitudinem commonſtrat quæ poſita præſertim in moribus ſingularem habet voluptatem. Pro Sext. 45. & 4. in Catil. num. 12. *Etenim quæro, ſi quis paterfamilias, liberis ſuis à ſeruo interfectis, vxore occiſâ, incensâ domo, ſupplicium de ſeruo quàm acerbiſſimum ſumpſerit: vtrum is clemens, ac miſericors, an inhumaniſſimus, & crudeliſſimus eſſe videatur? mihi verò importunus, ac ferreus, qui non dolorem ſuum, & cruciatum dolore nocentis, & cruciatu lenierit. Sic nos in his hominibus, qui nos, qui coniuges, qui liberos noſtros trucidare voluerunt: qui ſingulas vniuſcuiuſque noſtrûm domos, & hoc vniuerſum Reip. domicilium delere conati ſunt: ſi vehementiſſimi fuerimus, miſericordes habebimur: ſin remiſſiores eſſe voluerimus, ſumma nobis crudelitatis in patriæ ciuiumque pernicie fama ſubeunda eſt.*

Hanc fictionem frequenter vſurpat Horatius, placet iſta 1. Epiſt.

Quod ſi me Populus Romanus fortè roget, cur.
Non vt porticibus, ſic iudicijs fruar iiſdem,
Nec ſequar, aut fugiam quæ diligit ipſe, vel odit:
Olim quod vulpes ægroto cauta Leoni.
Reſpondit, referam: quia me veſtigia terrent
Omnia te aduerſum ſpectantia, nulla retrorſum.

Denique ornatur plurimum ſimilitudo deſcriptione. Etenim in iis quæ ſimilia ſunt, aut diſſimilia plerumque accidit, vt pictura quædam, & imago rerum repræſentanda ſit; in hoc quod ſubijcitur deprehendere quiuis poteſt triplicem fictionem, ſcilicet deſcriptionem, auctoritatem, & effatum. Quid quod, ſi Pindaro de ſe prædicanti fides eſt, Cœlum ipſum pendet è Poëtæ cantu, ille inquam Deorum Senatus ad audiendum carmen totum ſe in auribus collocat? Aſpicite vero, & ſi minus oculis poteſtis, animo certè intuemini; fulminis miniſter ille quemadmodum concentus ſuauitate delinitus inhorreſcit plumis, ſeſſileſque alas remittit, ac contrahit? vt nigræ pupillæ declinant ad ſoporem, natantque in ſomno dulciter? vt arcuatæ palpebræ conniuent? vt adunci, rigidique vnguium mucrones ſenſim reſoluti ſeſe in vaginis recondunt? Ne fulmen ipſum Iouis ſublimè tonantis ſparſo exiguo lumine inter emortuos cineres dilabitur? Vides vt ferreus ille Mars, & ſanguinolentus abiecta procul haſta proſtratus altiſſimo pectore ſomnum excipiat? vt expirant minæ? vt horror ille minacis vultus vix tandem conciliatur: Reliqui verò Deorum è numero quàm erecti, & anhelantes quodammodo inhiant Muſicæ ſuauitati. Ne Cœlum quidem Poetici carminis imperio vacat. Qui fabulæ ſi apodoſim addideris ſimilitudinem perfeceris.

Pvnctvm VII.

Veritas.

BEnè monet author ad Heren. ſimilitudinem non ſemper aſſumi ad probandum, ſed interdum etiam ad ornandum; aliàs ad dicendum apertius, & quaſi oculis ſubijciendum. Si quis tamen de cauſa noſtra non malè ſentiret ad eius animum permouendum non parum valere poſſet; neque enim facilè repugnat qui benè eſt affectus. Imperita verò multitudo ſimilitudine mirum in modum capitur, quòd rem etiam aliud intuentibus quodammodo obtrudat, & demulcendo ſenſum ſua perſpicuitate alliciat.

Multis ergo de cauſis fit ſimilitudo 1. ornandi cauſa. Sic Egloga 5. Virg.

Vitis vt arboribus decori eſt, vt vitibus vuæ,
Vt gregibus Tauri, ſegetes vt pinguibus arvis;
Tu decus omne tuis.

De puella ſceleris conuicta, non tàm ſibi, quàm alijs bonus vates Ouid.

Quale coloratum Tithoni coniuge Cœlum
Subrubet, aut ſponſo viſa puella nouo.
Quale roſa fulgent inter ſua Lilia mixta,
Aut vbi cantatis Luna laborat equis.
Aut quod ne longis flaueſcere poſſit ab annis
Mœonis Aſſyrium fœmina tingit ebur.

PVNCTVM VIII.

Probat.

NOn ſolum rem illuſtrat, ſed etiam probationem corroborat. Hinc pulchrè Fidentinum notat Mart. quem ait tàm malum Poëtam, vt ſecerni verſus eius poſſint à ſuis, per quemlibet, non ſecus atque à Cygnis, Corui. lib. 1. ep. 43.

Vna eſt in noſtris tua Fidentine, libellis
Pagina, ſed certa Domini ſignata figura,
Quæ tua traducit manifeſto carmina furto:
Sic interpoſitus vitio contaminat vncto
Vrbica Lingonicus Tyrianthina Bardocucullus:
Sic Aretina violant cryſtallina teſta;
Sic niger in ripis errat cùm forte Cayſtri,
Inter Ledæos ridetur coruus Olores:
Sic vbi multiſonâ feruet ſacer Atthide Lucus:
Improba Cecropias offendit Pica querelas.
Indice non opus eſt noſtris, nec vindice libris,
Stat contra, dicitque tibi tua pagina: Fur es.

Eundem alio genere carminis, ſed pari vena, & pipere exagitat idem Vates lib. laudato. Ex hoc loco belli cauſam & auctorem facit Antonium ab effectis. Cic. Phil. 2. num. 55. *Vt in ſeminibus eſt cauſa arborum, & ſtirpium: ſic huius luctuoſiſſimi belli ſementum fuiſti. Doletis tres exercitus Populi Rom. interfectos: interfecit Antonius.*

PVNCTVM IX.

Adlucet.

AD dicendum apertius aſſumuntur ſæpè ſimilitudines. Theb. 9. Papinius, alternantem pugnam ingenioſè deſcribit.

Vt ventis nimbiſque minax cùm ſoluit habenas
Iuppiter, alternoque affligit turbine mundum
Stat cœli diuerſa acies, nunc.

PVNCTVM X.

Subijcit.

VT ſunt pulcherrimæ ſimilitudines, ita clariſſimæ, & ad inferendam rebus lucem repertæ, quarum aliæ probationis gratiâ inter argumentum ponuntur; aliæ ad explicandam rerum imaginem compoſitæ, ait Fab. lib. 8. Horat. epiſt. lib. 1. ad Lollium epiſt. 2.

Fingit equum tenerâ docilem ceruice magiſter
Ire viam quam monſtrat eques venaticus ex quo
Tempore ceruinam pellem latrauit in aula
Militat in ſyluis catulus, nunc adbibe puro
Pectore verba puer, nunc te melioribus offer.
Quo ſemel eſt imbuta recens ſeruabit odorem
Teſta diu.

Non eſt verò neceſſe, vt quæ ſimilia ſunt in omnibus conueniant, ſatis eſt ſi in vno dumtaxat. Tale eſt illud Cic. orat. Pro Sext. n. 24. *Sed ita eſt Iud. vt ſi gladium paruo puero, aut imbecillo ſeni, aut debili dederis, ipſe impetu ſuo nemini noceat; ſin ad nudum*
A *vel fortiſſimi viri Corpus acceſſerit, poſſit acie ipſa, & ferri viribus vulnerari: Ita cum hominibus eneruatis, atque exanguibus, conſulatus, tanquam gladius eſſet datus, qui per ſe pungere neminem vnquam potuiſſent hi Summi Imperij nomine armati Remp. contrucidauerunt.*

Neque ſemper vtendum eſt his terminis. *Vt, Veluti, Quemadmodum,* & alijs. Quàm ſubtiliter vtitur hac ornandi ratione Martialis lib. 2. ep. in Leonem qui pueros occiderat?

Exclamare lubet crudelis, perfide prædo!
A noſtra pueris parcere diſce lupa.

Quæ Remum, & Romulum non modò non læſit, ſed enutrijt.

Similitudo disiuncta vocatur in qua termini quatuor diſtinguntur. Talis eſt illa Ciceronis 2. Phil. num. 115. *Sed nimirum, vt quidam morbo aliquo, & ſenſus ſtupore, ſuauitatem cibi non ſentiunt: Sic libidinoſi, auari, facinoroſi vera laudis guſtum non habent.*
B

Ad Quint. fratrem epiſt. 1. *Vt gubernatores optimi, vim tempeſtatis, ſic ſapientiſſimi viri fortunæ impetum ſæpè ſuperare non poſſunt.*

Continua verò in qua primus terminus ad ſecundum, & hic ad tertium progreditur. 3. de legibus. *Videtiſne Magiſtratus hanc eſſe vim, vt præſit, præſcribat recta & vtilia, & coniuncta cum legibus? vt enim Magiſtratui leges, ita populo præſunt Magiſtratus.* Termini tres, lex Magiſtratus, populus.

PVNCTVM XI.

Vſus.

C MVltiplex eſt, & ad Orationis varietatem gratiſſimus. Interdum conferuntur quæ in vno dumtaxat conueniunt, explicata ſimilitudinis vtraque parte. Poſt reditum ad Quir[illegible] num. 4. *Sed tanquam bona valetudo iucundior [illegible]ijs, qui è graui morbo recreati ſunt, quàm qui nunquam ægro corpore fuerunt; ſic ea omnia deſiderata magis, quàm aſſiduè percepta, delectant.* Quo ſimili fatetur ſua ſibi reſtituta iucundiora fuiſſe, quàm eſſent antea, cùm illis nondum caruiſſet.

Vtraque pars comparationis diſtinctè collocatur, etſi breuiter, & conciſè pro Roſ. Comœdo num. 17. *Nonne vt ignis in aquam coniectus continuò reſtinguitur, & refrigeratur: ſic referunt falſum crimen in puriſſimam, & caſtiſſimam vitam collatum ſtatim concidit, & extinguitur.*

Aliàs magna pars ſimilitudinis reticetur, atque auditori meditanda relinquitur, vna tantum, aut
D paucis voculis re ſimili indicata. 7. in Verr. num. 2. *Quid agam Iud. quò accuſationis meæ rationem conferam? quo me vertam? ad omnes enim meos impetus, quaſi murus quidam boni nomen Imperatoris opponitur.* Cogitandum relinquit quid illud Imperatoris nomen cum muro ſimile habeat.

Nonnunquam ſimile ſimili non confertur, ſed alterum tantum loco alterius ponitur. Pro Quintio per inſignem allegoriam confert accuſatorem cum eo qui tela immittit, & accuſationem cum telis, aut potius ipſam accuſationem telum eſſe dicit num. 8. *Ita fit, vt ego, qui tela depellere, & vulneribus mederi debeam, tùm id facere cogar cùm etiam telum aduerſarius nullum iecerit: illi autem ad tempus impugnandi detur, cum & vitandi illorum impetus poteſtas*

adempta nobis erit : & ſi qua in re, id quod parati A *ſunt facere, falſum crimen, quaſi venenatum aliquod telum, iecerint medicina facienda locus non erit.*

PVNCTVM XII..

Rerum Similium collatio.

TVnc eſt illuſtris admodum, quando duæ res ita componuntur, vt multæ cauſæ ſimilitudinis afferantur ſimul conſentientes. Pro Comœdo ſocietatem, & hæreditatem confert multis allatis, quæ vtrique conueniant. Num. 55. *Simillima enim & maximè gemina ſocietas, hæreditatis eſt. Quemadmodum ſocius in Societate habet partem, ſic heres in hæreditate habet partem. Vt heres ſibi ſoli, non cohæredibus petit : ſic ſocius ſibi* B *ſoli, non ſocijs petit. Et quemadmodum vterque pro ſua parte petit, ſic pro ſua parte diſſoluit : heres ex ſua parte, quâ hæreditatem adijt : ſocius ex ea quâ ſocietatem coijt, &c.*

Hoc exemplum ſic iuuat imitari, vt mortis & amoris diuini ſimilia componantur. Eſt enim Chriſti amor quam ſimillimus, & maximè geminus mortis. Quemadmodum enim morte abſtrahitur animus, & diuellitur à corporis iſtius carcere, ſic animus is qui diuini amoris vulnus accepit celeriter è domicilio corporis euolat in Chriſti viſcera,. vbi ſuas delicias collocauit. Atque vt in morte ſenſus omnes corporis extinguntur, caligant oculi, hebeſcunt aures, languet emortua ſagacitas odorandi, totum denique corpus calore conſumpto ad tactum rerum molliſſimarum obrigeſcit ; ſic in amore ſi C quis guſtum diuinæ delectationis hauſerit, repentè in eius animo quæcumque oculis, reliquiſque ſenſibus colliguntur voluptates, faſtidio quodam, & ingrata ſatietate defloreſcunt. Et mortis quidem tàm violentus eſt impetus, vt omnia frangat, tanta audacia, vt in capita principum incurrat, tanta ferocitas, vt ciuitates deleat, profliget exercitus, regna vniuerſa miſerâ populatione diſturbet ; ſic amor ille tamquam ignis è cœlo lapſus in animos, quàm multas ciuitates felici inflammauit incendio! quàm multos Reges purpurâ exuit! quàm innumerabiles Martyrum copias è terra ſuſtulit, vt in cœlum raperet triumphandos! ô vim amoris incredibilem! ô ſingularem mortis, & amoris contentionem! Superat tamen ipſam mortem vis amoris, & flamma neque in cineres abit dilapſa cum corpore, D neque eodem tumulo obrui ſe ſinit, viget in ſepulchro, ſtat in ipſis ruinis, & lucet in nocte, & fatis ſupereſt ; & vbi omnia concidunt in ipſo ſæpè interitu reuiuiſcit. Ita fit vt quæ omnia impotenti dominatu premit moriendi neceſſitas amoris leges imperiumque patiatur. Etenim impetu amoris, atque vt ita dicam, ſuperbo imperio nonnunquam mori contingit, interire autem mortis acerbitate quantacumque vis ac procella deſæuiat verus amor, & incorruptus non poteſt.

Concedat igitur amori mors ipſa de poteſtate, & in tanta vtriuſque ſimilitudine victam, & imparem ſe eſſe fateatur. Friget mors : At amor calore alitur, & ignibus. Nihil illâ acerbius; nihil hoc ſuauius. Delectatur illa fletu, & triſtiſſimo eiulatu ; hic perpetuâ effertur voluptate : Illa res ſecundas funeſtat ; hic aduerſas ornat, ac temperat ; graſſatur illa cruentis doloribus, & immanem quandam in corporibus carnificinam exercet ; hic telum infigit ſine vulnere; vulnus ſine dolore, dolorem ſine faſtidio, vitam quoque adimit ſine morte, mortem infert ſine vitæ iactura, & viciſſitudine quadam admirabili ; ſic moriendo viuit, viuendo moritur, vt vitalis in morte, in vita mortalis eſſe videatur.

PVNCTVM XIII.

Similitudinum conglobatio.

NOn ineleganter ex pluribus conglobatis rem nouam colligimus. Qui ſæpè in ſole ambulat etiamſi nihil agat, tamen fit vt neſcio quo pacto coloretur ; & qui vnguenta tractat, ſæpius etiam cum ea de manibus emiſerit, retinet tamen ipſa manus fragrantiam quandam adhæreſcentis odoris, penetrabili, & tenaci quodammodo ſuauitate delibuta. Qui relictis agris in vrbes commigrant, ex aſpero illo, & agreſti cultu paulatim ducuntur ad eam ſuauitatem humanitatis, quà homines vrbani delectantur. Ita ſi quis acerbiſſimos Chriſti dolores, ſi quis cruciatus, ſi quis mortem cogitatione tractet identidem, & in iis vulneribus hæreat contemplando, neceſſe eſt vt mentem & animum mitiſſimarum perpeſſionum incredibili ſtudio imitationis exardeſcat.

Fructus patientiæ virtutés eſſe demonſtrat ex ſimilibus conglobatis Diu. Gregor. homil. 15. in Euangelia. Sic vua calcibus tunditur, & in vini ſaporem liquatur : ſic oliua contuſionibus expreſſa, ſuam amurcam deſerit, & in olei liquorem pingueſcit, ſic per trituram areæ à paleis grana ſeparantur, & ad horreum purgata perueniunt. Quiſquis igitur appetit plenè vitia vincere, ſtudeat humiliter purgationis ſuæ flagella tolerare ; vt tantò poſt ad iudicem mundior veniat, quantò nunc eius rubiginem ignis tribulationis purgat.

PVNCTVM XIV.

Per negationem.

SImilitudinis vſus per negationem in argumentatione non infrequens, addita tamen vt plurimum affirmatione. Sic probari poſſet, eum qui malè agit, odiſſe lucem per ſimilitudinem negatiuam, quæ ferè ad aliquod oppoſitum refertur. Qui patriæ ſalutem ac Populi libertatem conſeruare deſiderat, non domi tantùm, ſed foris voces eius audiuntur ; non domeſticis parietibus ſermo continetur, ſed palam erumpit, & in populi conſeſſu, frequentique corona laudatur. Actiones verò omnes etſi laterent virtutis ſplendor illas in medium, lucemque proferret. At cui eſt animus furari, ne in ſcelere

deprehendi poſſit, ne ad pœnam vocari, ſyluas, & ſeceſſus amat, quorum latebris vitiorum ſuorum fœditas occultari poſſit. Quaſi diceretur, qui malè agit non eſt ei ſimilis, qui ſalutem patriæ curat, ſed latroni, ſed ſicario, ſed proditori.

Neque piſcem ſine ſpinis, nec hominem ſine moleſtiis inuenire eſt. Nec ager ſine cultura fructus effundit, nec animus ſine virtutum exercitatione fructus parere poteſt.

Nec lacrymis crudelis amor, nec gramina riuis,
Nec cytiſo ſaturantur apes, nec fronde capella.

Pvnctvm XV.

Notæ ſimilitudinis.

DVobus modis potiſſimum inueſtigari poſſunt ſimilia. I. Poſtquam intellexeris quid probandum ſit, in rerum natura quæres aliquid quod ſimilis ſit naturæ cum eo quod explicandum ſumis: exempli causâ, duæ legiones defecerunt à Cæſare, perduelles obiurgandi ſunt, probandumque nihil hac diſceſſione maieſtatem imminui, quærat aliquid ex rerum natura, quod ex diſceſſu alicuius rei non minuatur, reperiet mare quod fluminum, aut aquarum diſceſſu, aut acceſſu nihilò plus, aut minuatur, vel augeatur. Solem reperiet cuius ſplendor idem eſt etiamſi mortales, lucem eius clauſis oculis videre refugiant. Ita procedet ſimile: Ite transfugæ, aſpernamini Cæſarem, an idcirco eius ſplendor ex diſceſſu veſtro obſcurabitur, an Sol non luceat, ſi omnes cæcutiant?

Iam ſi velit animi conſtantiam oſtendere, quæret quod percuſſum reſiſtat; erit in promptu rupes, & adamas: Ignem ſe dicet qui vi flatuque ventorum non extinguatur, ſed potius accendatur: quod ſi ſe poſſe militibus carere velit oſtendere, milites verò Cæſare non poſſe. Dicet agrum ſe eſſe fertilem qui ex ſeſe fruges proferat: fruges autem ſine agro non poſſe conſeruari; vel agrum eſſe fertilem, etsi coloni diſceſſerint, alios colonos ſua vbertate facilè allecturum.

II. Plurimum iuuerit ad inueſtiganda ſimilia metaphoricas noſſe loquutiones, quæ magnam ſimilium copiam ſuppeditabunt: Sit exemplum; Quia dicimus ardere amorem, ſimilitudine ignis vtimur ad eum laudandum, quòd ignis illuſtret; aut vituperandum, quòd inflammet: Item quia vinculum amoris dicimus per ſimilitudinem ſeruitutis amorem vituperamus.

Quæ vno verbo concluduntur hæ ſunt.

Similis, ſcilicet ſignum comparans Cephiſodotus thuri ſimilis eſt, *Dùm perit oblectat.*

Effigies. Phil. 9. nu. 12. *Equidem etiam ad famam Ser. Sulpitij filij arbitror attinere, vt videatur honorem debitum præſtitiſſe, quamquam nullum monumentum clarius Sulpitius relinquere potuerit, quàm effigiem morum ſuorum, virtutis, conſtantiæ, pietatis, ingenij filium: cuius luctus aut hoc honore veſtro, aut nullo ſolatio leuari poteſt.*

Instar. in Piſon. nu. 51. *Vnus ille dies mihi quidem immortalitatis* inſtar *fuit, quo in patriam redij, cùm Senatum egreſſum vidi, Populumque Rom. vniuerſum, cùm mihi ipſa Roma propè conuulſa ſedibus ſuis, ad complectendum conſeruatorem ſuum procedere viſa eſt. Quæ me ita accepit, vt non modò omnium generum, ætatum, ordinum omnes viri ac mulieres, omnis fortunæ, ac loci: ſed etiam mœnia ipſa viderentur, & tecta vrbis, ac templa lætari.*

More. Ouid. 1. Triſtium.

Namque ea vel nemo, vel qui mihi vulnera fecit,
Solus Achilleo tollere more *poteſt.*

Tanquam. Diuin. in Verr. n. 57. *Quid facere potuit elegantius ad hominum exiſtimationem? æquius ad leuandam mulieris calamitatem? vehementius ad Quæſtoris libidinem coërcendam? ſumme hæc omnia mihi videntur eſſe laudanda. Sed repente è veſtigio, ex homine* tanquam *aliquo Circeo poculo factus eſt Verres, redit ad ſe, atque ad mores ſuos.*

Sicut. Pro lege Man. 41. *Itaque omnes quidem nunc in his locis Cn. Pompeium,* ſicut *aliquem non ex hac vrbe miſſum, ſed de Cœlo delapſum intuentur.*

Per negationem. Haud ſecus ac iuſſi faciunt. Non aliter.

Pvnctvm XVI.

Cautiones.

NOn omittendum hic de varianda ſimilitudine præceptum: Neque enim eiuſdem coloris & formæ, ad quamlibet materiam adhiberi par eſt. Laudandum aliquid eſt? ſplendida ſit ſimilitudo. Vituperandum? ſordida. Extollendum? magnifica, ſcilicet illa quæ à cœlo, ſole, ſyderibus, præcipuis animalibus, metallis nobilioribus, aliiſque rebus, cum aliquo ſplendore coniunctis.

Sordida dixi in vituperando adhibenda, ſed appage tamen obſcœna; ſatis erunt ſordida, ſi à rebus vilibus, & abiectis, ab inferis ſcilicet, à furijs, turpioribus animalibus, à peſte, lue, cæteriſque ad rem adaptentur. Poſtremò ſciendum non eſſe frequentiores ſimilitudines in Oratione adhibendas, quod luminis gratiam nimia lux impediat. Tandem prudens Orator, perſonis, locis, temporibus ſeſe accommodet, vt apud rudes & imperitos facilioribus, apud doctos eruditis ſimilitudinibus vtatur.

LECTIO VIII.

Locus à diſſimilitudine.

DIſſimilia prætermittuntur ab Ariſtotele, quòd ex ſimilibus ſatis intelligantur, quem locum differentiam vocat Cicer. part. lib. num. 7. Aptiſſimum equidem ad laudationes, vti & ad vituperationes. Nam vt bonis eſſe diſſimilem turpe eſt; ſic improbis eſſe diſſimilem honeſtum.

PVNCTVM I.

Definitio.

ESt diſſimilitudo rerum duarum, aut plurium inter ſe diuerſarum diſſimilis inter ipſas affectio: vt artes reliquæ differunt ab Eloquentia, quòd hæc nihil definitum habeat; illæ ſe finibus ſuis contineant. Hac autem maximè licet vti quando diſſimilia nec eidem, nec eodem modo conueniunt; vt Rhetorica non loquax eſt, ſed eloquens, non callida, ſed prudens; non audax, ſed fortis.

Fit igitur cùm ea quæ comparantur diuerſa eſſe oſtenduntur, vt patet ex illo Fabij quo ſimile cum diſſimili coniungit; *Non enim*, inquit, *vox illa Præceptoris, vt minus pluribus ſufficit, ſed vt ſol eidem lucis caloriſque largitor.*

. Itaque gratia non eſt mediocris ſimilitudini æquè ac diſſimilitudini ſimul iunctis, cum duæ res collatæ aliqua inter ſe conuenientia, alia diſcrepantia habent. Sic Plin. Iunior in Trajano. *Eſt hæc natura ſyderibus, vt parua & exilia validiorum exortus obſcuret: ſimiliter Imperatoris aduentu legatorum inumbratur.*

Eximiam in ſimili diſſimilitudinem ſapienter animaduertit D. Fulgentius epiſt. ad Gallam inter diuitem benè paſtum, delicateque veſtitum, & inter Lazarum mendicum, vulneribus ſaucium, & feliciter infelicem. *Attende duos, vnum in diuitiis, & ſanitate miſerum: alterum in egeſtate, & vulnere multum beatum: diues ille qui induebatur purpura & byſſo, & epulabatur quotidie ſplendide, quàm manus fuit in illis epulis! quàm pauper in multitudine diuitiarum! quàm nudus in pulchritudine veſtium! quàm infirmus in ſanitate corporis! quàm famelicus in ſaturitate ventris! quàm miſer in gaudiis! quàm deſolatus inter amicorum colloquia! quàm deiectus inter ſeruulorum obſequia!*

Attende quoque Lazarum in paupertate diuitem, in miſeria beatum, in infelicitate felicem, in vulneribus ſanum; & quidem ſine domo, ſed non ſine domino; ſine veſte, ſed non ſine fide; ſine bona valetudine corporis, ſed non ſine robore charitatis; ſine cibo, ſed non ſine Chriſto; canibus appoſitum, ſed ſocium Angelorum, qui non accipiebat de micis, quæ cadebant de menſa diuitis, ſed cæleſtem panem viſceribus eructabat. En ipſe theſaurum in vaſe fictili portabat, dùm alter in aureo meretricis calice æternæ famis, & infelicitatis venenum perbibebat, æternum damnandus.

PVNCTVM II.

Canones.

DIſſimilium rerum diſſimilis eſt ratio, in eo, in quo ſunt diſſimiles. Pro Sylla, num. 8. *Hanc mihi tu ſi propter res meas geſtas, imponis in omni vita mea perſonam, Torquate, vehementer erras. Me natura miſericordem, patria ſeuerum: crudelem nec patria, nec natura eſſe voluit. Denique iſtam ipſam perſonam vehementem, & acrem, quam mihi tùm tempus, & Reſp. impoſuit, iam voluntas, & natura ipſa detraxit: illa enim ad breue tem-*

A *pus ſeueritatem poſtulauit: hæc in omni vita miſericordem, lenitatemque deſiderat.*

Ab vnius affirmatione ad alterius negationem argumentamur ex hoc loco, vel contra. Turnus 7. Æn. repellit à ſe Furiam Alecto, quæ bellum hortabatur.

Cura tibi Diuûm effigies, & templa tueri
Arma viri, bellumque gerant, queis bella gerenda.

Tull. 10. Phil. num. 20. nequaquam ſeruitutem Ro. ſeruire poſſe dicit. *Omnes nationes ſeruitutem ferre poſſunt; noſtra ciuitas non poteſt, nec vllam aliam ob cauſam, niſi quod illæ laborem, doloremque fugiunt, quibus vt careant, omnia perpeti poſſunt: nos ita à maioribus inſtituti, atque imbuti ſumus, vt omnia conſilia, atque facta ad virtutem, & dignitatem referamus.*

B

PVNCTVM III.

Vſus.

IN hoc differt à ſuperiori, quod ſimilitudo ſemper affirmando procedat: Diſſimilitudo verò negationem ſemper habeat, ſiue ratiocinandi cauſa, ſiue ornatus tantum adhibeatur. Pro Comœdo. num. 10. *Hic tu ſi amplius LLS. nummo petiſti, quàm tibi debitum eſt, cauſam perdidiſti: propterea quod aliud eſt iudicium, aliud eſt arbitrium. Iudicium eſt pecunia certa, arbitrium incerta. Ad iudicium hoc modo venimus, vt totam litem obtineamus, aut amittamus: ad arbitrium hoc animo adimus, vt neque nihil, neque tantum quantum poſtulauimus, conſequamur,*

C Diſſimilium diſſimilis eſt ratio, dixiſſet Philoſophus, ſed iudicium & arbitrium ſunt diſſimilia, igitur diſſimilis eſt illorum ratio; at iudicium eſt pœnæ certæ, ergo arbitrium incertæ.

Pro Muræna probat debere Iudices diſſimile iudicium facere de Mur. ab eo quod facturus fuiſſet L. Catilina, ſi penes eum poteſtas eſſet de Muræna iudicandi, nimirum ex diſſimili Iudicum, & Catilinæ, in Remp. ſtudio, num. 83. *Si L. Catilina cum ſuo conſilio nefariorum hominum, quos ſecum eduxit, hac de re poſſet iudicare, condemnaret L. Murænam; ſi interficere poſſet, occideret. Petunt enim rationes illius, vt orbetur auxilio Reſp. vt minuatur contra ſuum furorem Imperatorum copia; vt maior facultas Tribunis plebis detur depulſo aduerſario, ſeditionis, ac diſcordiæ concitandæ. Idemne igitur delecti ex ampliſſimis ordinibus*
D *ſapientiſſimi viri iudicabunt, quod ille importuniſſimus gladiator, hoſtis Reip. iudicaret?*

PVNCTVM IV.

Diſſimilitudo frequens illuſtrat.

QVia vero rarum eſt, vt neceſſe ſit confiteri res aliquas duas, aut ſimiles eſſe penitus, aut diſſimiles, idcirco ſæpius tàm Similitudo, quàm Diſſimilitudo ad rem magis illuſtrandam aſſumuntur. Poſt red. ad Quir. num. 6. *Non enim pro meo reditu, vt pro Popilij nobiliſſimi hominis, adoleſcentes filij, atque affines deprecati ſunt; non vt pro Metello clariſſimo viro, iam ſpectata ætate filius: non Dalmaticus Conſularis ſumma auctoritate vir, non*

Q. Metellus Cenſorius, non eorum liberi, non Metellus nepos. A *Permulti enim tùm Metelli, aut Metellorum liberi pro Quinti reditu vobis, ac patribus veſtris ſupplicauerunt. Quòd ipſius ſumma dignitas, maximeque res geſta non ſatis valerent: tamen fily pietas, propinquorum preces, adoleſcentium ſqualor, maiorum natu lacryma populum Rom. mouere potuerunt.*

Hinc oritur amplificatio, quam à diſſimilium frequentatione dicimus, cùm varia variis apponuntur pro Sext. 37. vbi plures ſui diſceſſus, & Metelli diſſimiles rationes adfert. *Quod enim ſimile fuit in Q. Metello: cuius cauſam etſi omnes boni probabant, tamen neque ſenatus publicè, neque vllus propriè, neque ſuis decretis Italia tota ſuſceperat. Ad ſuam enim magis quandam ille gloriam quàm ad perſpicuam ſalutem Reip. ſpectarat, cùm vnus in legem per vim latam iurare noluerat: denique videbatur* B *ea conditione tàm fortis fuiſſe, vt cum patriæ caritate conſtantia gloriam commutaret. Erat autem ei res cum exercitu C. Mary inuicto: habebat inimicum C. Marium conſeruatorem patriæ, Sextum iam illum Conſulatum gerentem: res erat cum L. Saturnino iterum Tribuno-pleb. vigilante homine, & in cauſa populari ſi non moderatè, aut certò populariter, abſtinenterque verſato. Ceſſit, ne aut victus à fortibus viris, cum dedecore caderet, aut victor, multis, & fortibus ciuibus Remp. orbaret. Meam cauſam ſenatus palam, equeſter ordo acerrimè, cuncta Italia publicè, omnes boni propriè, enixéque ſuſceperant, eas res geſſeram, quarum, non vnus auctor, ſed dux omnium voluntatis fuiſſem, quæque non modò ad ſingularem meam gloriam, ſed ad ſalutem communem omnium ciuium, & prope gentium pertinerent; eâ conditione geſſeram, vt meum factum ſemper omnes præſtare, tuerique deberent.* C *Erat autem mihi contentio, non cum victore exercitu, ſed cum operis conductis, & ad diripiendam vrbem concitatis, habebam inimicum non C. Marium terrorem hoſtium, ſpem ſubſidiumque patriæ: ſed duo importuna prodigia, quos egeſtas, quos æris alieni magnitudo, quos leuitas, quos improbitas Trib. pleb. conſtrictos addixerat.*

Per eandem diſſimilium frequentationem Labienum popularem eſſe negat, quòd ſit iis diſſimilis, qui populares, & ſunt & habentur. Pro Rabino Perd. 15. *Hic ſe popularem dicere audet, me alienum à commodis veſtris, cùm iſte omnes, & ſuppliciorum, & verborum acerbitates, non ex memoria veſtra, ac patrum veſtrorum, ſed ex annalium monumentis, atque ex Regum commentariis conquiſierit.*

Sed neſcio quam diuinius pænè vniuerſam Muren. amplificat, dùm Iuriſconſultum Sulpicium, D cum Impetatore ita confert, vt diffidere illos plurimum oſtendat, per diſſimilitudinem ſtudiorum vtriuſque, num. 22. *Sed vt hoc omiſſo ad ſtudiorum, atque artium contentionem reuertamur: qui poteſt dubitari, quin ad Conſulatum adipiſcendum, multò plus adferat dignitatis, res militaris, quàm Iuris ciuilis gloria. Vigilas tu de nocte, vt tuis conſultoribus reſpondeas; ille, vt quò intendit, maturè cum exercitu perueniat. Te Gallorum illum buccinarum cantus exſuſcitat. Tu actionem inſtituis, ille aciem inſtruit. Tu caues ne tui conſultores; ille ne vrbes, aut caſtra capiantur. Ille tenet, & ſcit, vt hoſtium copiæ; tu, vt aqua pluuia arceantur. Ille exercitatus eſt in propagandis finibus; tu in regendis.*

Deinde vt probet rei militaris virtutem longè multumque præſtare cæteris omnibus, varios eius effectus ſubiicit.

P V N C T V M V.

Diſſimilium oppoſitio.

DIſſimilitudinis explicandæ varij modi ſunt extra argumentum; nonnunquam eiuſdem aut diuerſi generis eſſe poſſunt, quorum vnum non ſit, quod alterum eſſe non poſſit, quæ contraria melius dixeris. Lapis & aurum; Prudentia, & Iuſtitia. Diſſimilia ſunt hæc Verr. 6. num. 77. Vbi illius latrocinia, ſacrilegiaque confert cum maiorum pietate in ſuperos, & munificentia. *Videte quanta religione fuerit apud Segeſtanos Dianæ ſimulacrum: ſcitote neminem, neque liberum, neque ſeruum, neque ciuem, neque peregrinum, qui illud ſignum auderet attingere.* B *Barbaros quoſdam Lilybæo ſcitote aduocatos eſſe operarios. Si denique illud, ignari totius negotij, ac religionis, mercede accepta ſuſtulerunt. Quod cum oppido exportaretur, quem conuentum mulierum factum eſſe arbitramini? quem fletum maiorum natu? quorum nonnulli etiam illum diem memoria tenebant, cùm illa eadem Diana Segeſtam, Carthagine reuecta victoriam populo Rom. reditu nuntiaſſet. Quàm diſſimilis hic dies illi tempori videbatur? tùm Imperator pop. Rom. vir clariſſimus Deos Patrios reportabat Segeſtanis ex vrbe hoſtium recuperatos: nunc ex vrbe ſociorum Prætor eiuſdem populi turpiſſimus, atq; impuriſſimus, eoſdem illos Deos nefarios ſcelere auferebat. Quid hoc tota Sicilia eſt clarius quàm omnes Segeſtanas Matronas, & Virgines conueniſſe cùm Diana exportaretur ex oppido? vnxiſſe vnguentis? compleſſe coronis, & floribus? thure odoribusque incenſis vſque ad agri fines proſecutas eſſe?* C

In Piſonem ſuum conſulatum cum Conſularu, ſuum ab exilio reditum, cum Piſonis reditu confert, allatis iis quæ vtriuſque diſſimilia erant; longior Ilea, ſed elegans & perfecta.

Ab hoc loco triumphum Machabæorum, & lætitiam magnæ illorum matris ſubiicit D. Ambr. de Iacob. cap. vlt. Non ſic illecebroſi cantus Syrenum attraherent audientem: Illi enim ad naufragium trahunt, iſti ad ſacrificij victoriam. Non ſic Cygnea Carmina aures animumque mulcerent: Cygni enim naturæ ſorte moriuntur; iſti moriebantur amore pietatis. Non ſic rauca reſonant ſecreto in marmore columbæ murmura, vt vltima verba morientium cum ſumma ſuauitate reſonabant. Nec ſic Luna inter ſtellas refulget, vt inter filios mater, & cùm eos ad martyrium illuminatura deduceret, & cum amplexata victores in medio filiorum iaceret. D ô vera Mater adamante fortior, melle dulcior, flore fragrantior.

P V N C T V M VI.

Notæ diſſimilitudinis.

PRopriæ ſunt iſtæ *Diſſimile*, pro Plancio, n. 68. *Quamquam diſſimilis eſt pecunia debitio & gratia. Nam qui pecuniam diſſoluit, ſtatim non habet id, quod reddidit: qui autem debet, is retinet alienum. Gratiam autem, & qui refert, habet; & qui habet, in eo ipſo, quod habet, refert.*

Diſpar. Phil. 2. num. 104. *At quam multos dies in ea villa turpiſſimè es perbacchatus? ab hora tertia bibebatur, ludebatur, vomebatur. ô tecta ipſa mi-*

ſera, quàm diſpari domino! quamquam quomodo iſte dominus? ſed tamen quàm diſpari tenebantur! ſtudiorum enim ſuorum M. Varro voluit eſſe illud, non libidinum diuerſorium.

Differens, de fato num. 8. *Quid mirum eſt has diſſimilitudines ex differentibus cauſis eſſe factas*, 1. de bello Gall. Cæſar. *Hi omnes lingua, legibus inter ſe differunt.*

Alius, 2. Agraria, num. 13. *Iam deſignatus alio vultu, alio vocis ſono, alio inceſſu eſſe meditabatur: veſtitu obſoletiore, corpore inculto, & horride, capillatior, quàm ante barbaque maiore: vt oculis, aſpectu denuntiare omnibus vim Tribunitiam, & minitari Reip. videretur.*

Secus, 2. de nat. Deorum. *Quoniam cœpi ſecus agere, quàm initio dixeram.* 3. defin. 44. *nobis aliter videtur rectè ſecúsue poſtea.*

Fiunt etiam per negationem ſimilium, 3. de Oratore non eſt Philoſophia ſimilis reliquarum artium,

Nota plerumque nulla adhibetur, & diſſimilitudo plenius explicatur. Catull.

Soles occidere & redire poſſunt;
Nobis cum ſemel occidit breuis lux,
Nox eſt perpetuo vna dormienda.

Fabius, Inſt. 5. c. 11. *Brutus occidit liberos proditionem molientes, Manlius virtutem filij, morte multauit.*

LECTIO IX.

Locus ab oppoſitis.

HVius loci magna vis eſt in vtramque partem, qui non ad probandum modò, ſed ad amplificandum grata cum venuſtate adhibetur. Nam maxima pars acutè-dictorum in contrariis poſita eſt; adde quod contrariis antitheſiſque nihil penè iucundius, propter pugnam, & contentionem, cuius deſiderium quoddam mortalium animis natura ipſa inſeuit. Porrò diſtributa ſunt omnia in quatuor claſſes, quarum priorem obtinent contraria.

PVNCTVM I.

Definitio.

COntraria quæ Cic. nominat Aduerſa dicuntur quæ ſub eodem genere poſita plurimùm diſtant, ac ſe mutuò expellunt, niſi eorum alterum ſubiecto congenitum ſit, vt calor igni naturalis eſt; ita fit vt Virtus & Vitium, quæ ſub affectionis & habitus genere poſita ſunt, aduerſa dici debeant, quòd propriis inter ſe differentiis pugnent: virtus enim habitus eſt bonos efficiens, & laudabiles; vitium malos, & infames. Indè ſubiecto viciſſim inſunt, nam ex ſtudioſo, poteſt aliquis vitioſus exiſtere, & viciſſim ex vitioſo ſtudioſus; præterea mutuò ſe expellunt; virtutis namque præſentia, vitij eſt interitus, nemo ſiquidem probus eſſe poteſt ſimul, & improbus; ſtultus & ſapiens, defenſor, & peremptor. Hinc vrget Antonium Tull. Ph. 2. num. 31. *Attende paulisper cogitationemque ſobrij hominis punctum temporis ſuſcipe. Etenim ego, qui ſum illorum, vt ipſe fateor, familiaris: vt a te arguor ſocius, nego quidquam eſſe medium: confiteor eos, niſi liberatores populi Ro. conſeruatoreſque Reip.* A *ſint plus quàm ſicarios, plus quàm homicidas, plus etiam quàm parricidas eſſe: ſiquidem eſt atrocius patriæ parentem, quàm ſuum occidere. Tu homo ſapiens, & conſiderate quid dicis? ſi parricidæ; cur honoris cauſa à te ſunt, & in hoc ordine, & apud pop. Ro. ſemper appellati? cur M. Brutus, te referente, legibus eſt ſolutus; ſi ab vrbe pluſquam decem dies abfuiſſet? cur Prouincia Caſſio & Bruto data? cur quæſtores additi? cur legatorum numerus auctus? atque hæc acta per te. Non igitur homicidæ, ſequitur vt liberatores tuo iudicio ſint; quandoquidem tertium nihil eſſe poteſt. Quid eſt, num conturbo te? non enim fortaſſe ſatis quæ diſtinctiùs dicuntur, intelligis? ſed tamen hæc eſt ſumma concluſionis meæ, quoniam ſcelere à te liberati ſunt, ab eodem te ampliſſimis præmiis iudicati ſunt digniſſimi.* Vbi vides contraria ſæpiùs ex contrariis
B nata.

Acutè Martial. in hanc rem l. 1. Epig. 23.

Qualem Flacce velim ſortem, nolimúe requiris;
Nolo nimis facilem, difficilemque nimis.
Illud quod medium eſt, atque interutrumque probatur.
Nec volo quod cruciat, nec volo quod ſatiat.

PVNCTVM II.

Canones.

ANtequam vſum huius loci aggrediaris notandum ex Contrariis immediata dici, quæ nihil habent inter ſe medium, virtus & vitium; ægrotare valere: Alia verò quæ medium aliquid admittant, nigrum & album; nam inter vtrumque
C varij ſunt colores medij, viridis, purpureus.

Vt igitur argumentum à contrariis valeat tenendum eſt hoc pronunciatum, contrariorum immediatorum contraria ſunt conſequentia, quod & priuantibus conuenit, hoc eſt quod vni contrario damus, negamus alteri; virtus amanda, vitium fugiendum; ſi ex labore ſcientiæ meſſis ingens, & gloriæ colligitur, ſequitur vt ex ignauia dedecus & ignorantia enaſcatur; Si videndi facultas habet magna commoda, cæcitas cum magnis incommodis eſt coniuncta.

Ex hoc præclarè Tull. argumentantur Tuſc. quæſt. 5. *Quid? cum fateamur ſatis magnam vim in vitijs ad miſeram vitam, nónne fatendum eſt eandem eſſe vim virtuti ad beatam vitam?*

Phil. 8. num. 4. *Etenim cùm inter bellum, & pacem medium nihil ſit, neceſſe eſt tumultum, ſi belli non ſit, pacis eſſe. Quô quid abſurdius dici, aut exiſtimari*
D *poteſt?*

In iis verò quæ medium habent hæc eſt tenenda regula, ſi vnum ineſt, alterum abeſt, ſi niger eſt, non candidus; non autem dici poteſt, ſi non eſt niger, eſt candidus; poteſt quippe flauus eſſe, aut viridis. Pro Ligario, num. 17. *Scelus tu illud vocas Tubero? cur? iſto enim nomine illa adhuc cauſa caruit: alij errorem appellant; alij timorem; qui durius ſpem, cupiditatem, odium, pertinaciam qui grauiſſime, temeritatem; ſcelus, præter te, adhuc nemo.*

Hæc regula poteſt omnibus communis videri, aduerſorum aduerſa ſunt conſequentia; vt in quo non eſt vnum ex aduerſis, in eo inſit alterum, ſi modo ſubiectum ſit capax. Aqua non eſt leuis, ergo grauis erit. Sic Tull. pecudem, & hominem aduerſa facit: voluptas pecudis bonum eſt, ergo non hominis 1. Parad. *Illud arctè tenent, accurateque defendunt,*

defendunt, voluptatem eſſe ſummum bonum, quæ quidem mihi vox pecudum videtur, non hominum. Tu cùm tibi ſiue Deus, ſiue mater, (vt ita dicam) rerum omnium natura, dederit animum, quò, nihil eſt præſtantius, neque diuinius, ſic te ipſe abycies, ac proſternes, vt nihil inter te, atque quadrupedem intereſſe putes?

P v n c t v m III.

Vſus.

TOtus hic oppoſitorum locus magnam Oratori ſuppeditat Orationis copiam, gratiam & varietatem, præſertim in amplificationibus, vbi contraria inter ſe confligunt, quaſi denſata acie; cùm quæ inter ſe Oppoſitionem habent ex natura, educuntur ab Oratore, in campum Orationis: quæ pugna & Antithetorum contentio tribus præcipuè modis inſtituitur.

I. Cùm ſingulis membris ſingula ſtatim opponuntur. ô tempora! ô mores! olim in deſertas ſolitudines Chriſtiani ſeſe conferebant ad compescandum; nunc ex agris in vrbes frequentes commigrant ad commeſſandum: olim egenorum inopiæ erogatis facultatibus ſeruiebant; nunc detractis per nefas tenuiorum exuuijs locupletati dominantur: Hymnis olim, diuiniſque laudibus antra ipſa rupeſque perſonabant; nunc ad Cœli, Religioniſque opprobrium Veneris, & Cupidinis flagitia paſſim exaudias; olim demum vexandi, nunc curandi corporis primaria cura.

Eum qui hac in vita impietatem amat, nullam apud ſupremum Iudicem habiturum eſſe excuſationem ſcitè grauiterque monet Tertull. lib. de teſt. animæ cap. 6. *Stabis ante aulas Dei in die iudicij nihil habens dicere. Deum prædicabas, & non requirebas: dæmonia abominabaris, & illa adorabas: Iudicium Dei appellabas, nec eſſe credebas; inferni ſupplicia præſumebas, & non præcauebas; Chriſtianum nomen ſapiebas, & Chriſtianum perſequebaris. Suſpectam habe conuenientiam prædicationis, in tanta diſconuenientia conuerſationis.*

Sic Ambroſ. ſub Chriſti perſona Pſalm. 118. *Non eſt meus, quem libido ſuccendit, quia mea eſt Caſtitas; non eſt meus, quem cura ſpoliandi minores exagitat, quia mea largitio eſt; non eſt meus, quem aura nobilitatis inquietat, quia mea tranquillitas eſt: Pax ſum ego, litigare non noui.*

Hoc per expolitionem facit ad miraculum Tull. dùm ſe inimicum meritò Verri profitetur, quòd virtutes illius vitijs contrarias amet. Verr. 5. à num. 1. ad 7. *Omnes qui alterum nullis impulſi inimicitijs, nullâ priuatim læſi iniuriâ, nullo præmio adducti, in iudicium Reipub. cauſa vocant, prouidere debent, non ſolùm quid oneris in præſentia tollant, ſed etiam quantum in omnem vitam negotij ſuſcipere conentur. Legem enim ſibi ipſi indicunt innocentiæ, continentiæ, virtutumque omnium, qui ab altero rationem vitæ repoſcunt? atque eò magis, ſi id, vt antè dixi, faciunt nullâ re commoti aliâ, niſi vtilitate communi. Nam qui ſibi hoc ſumpſit, vt corrigat mores aliorum, ac peccata reprehendat; quis huic ignoſcat, ſi qua in re ipſe ab religione officij declinarit. Furem aliquem, aut rapacem accuſaris? vitanda tibi ſemper erit omnis auaritiæ ſuſpicio. Maleficum quempiam adduxeris, aut crudelem? Cauendum erit ſemper, ne qua in re aſperior, aut inhumanior fuiſſe videare. Corruptorem, adulterum? Prouidendum diligenter, ne quod in vita veſtigium libidinis appareat. Omnia poſtremò quæ vindicaris in altero, tibi ipſi vehementer fugienda ſunt. Etenim non modò accuſator, ſed ne obiurgator quidem ferendus eſt is, qui quod in altero vitium reprehendit, in eo ipſo deprehenditur.*

II. Cum verbo verbum contrarium redditur. Prò pudor! reus innocenti impunè illuſerit, ignauus fortiſſimo, ſtultus ſapientiſſimo, vigilanti dormiens, ebrioſus ſobrio, nequiſſimus ſanctiſſimo?

Tull. 2. in Catil. num. 25. *Ex hac parte pudor pugnat, illinc petulantia; hinc fides, illinc fraudatio; hinc pietas, illinc ſcelus; hinc conſtantia, illinc furor; hinc honeſtas, illinc turpitudo, hinc continentia. illinc libido: Denique Æquitas Temperantia, Fortitudo, Prudentia, Virtutes omnes certant cum iniquitate, cum Luxuria, cum Ignauia, cum Temeritate, cum vitijs omnibus.*

III. Tertiò, Vbi periodo periodus contraria opponitur. Cicero pater is fuit, quo neminem non modo eloquentiorem, ſed ne ſapientiorem quidem Roma vidit: quis enim ignorat, quâ virtute conſeruatam à ſe Remp. auxerit, & amplificarit? cui non nota eſt Æquitas illa iuris adminiſtra, illa Prudentia magiſtra vitæ, illa Temperantia libidinum victrix, illa denique Fortitudo, quâ omnes improborum conatus propulſauit; cui tu tantam virtutem infelix Cicero reliquiſti? Ciceroni filio Helluonum Principi, gurgiti vitiorum, luſtrorum inquilino, qui paternæ non ſolùm rei, ſed etiam gloriæ patrimonium peſſimis, ac nefarijs artibus diſſipauit?

Quàm inſeparabilis peccati comes ſit rubor manifeſtè demonſtrat Tertull. dùm differentiam Chriſtianos inter, ac infideles aſſignat in Apolog. 1. cap. *Omne malum aut timore, aut rubore natura perfundit, denique malefici geſtiunt latere, deuitant apparere, trepidant deprehenſi, negant accuſati, nec torti quidem facile, aut ſemper confitentur. Certè damnati mœrent, deonerant ſemetipſos, mentis mala impetus, vel fato, vel aſtris imputant. Nolunt enim ſuum eſſe, quia malum agnoſcunt. Chriſtianus verò quid ſimile? Neminem pudet, neminem pœnitet, niſi planè retro non fuiſſe: ſi denotatur, gloriatur: ſi accuſatur, non defenditur; interrogatus, vel vltrò confitetur, damnatus gratias agit, quid hoc mali eſt? quod naturalia mali non habet timorem, pudorem, tergiuerſationem, pœnitentiam, deplorationem, quod hoc mali eſt? cuius reus gaudet, cuius accuſatio votum eſt, & pœna felicitas.*

Nemo mihi gancones iſtos, & decoctores venditet, qui patrimonia, qui poſſeſſiones, qui æs alienum obligurierunt, vnum vt ventrem opplerent. Ego enim illos ad crucem damnandos affirmarim, qui nulla honeſtatis, nulla virtutis, nulla etiam boni nominis cupiditate à ſceleris contagione reuocantur; qui gulam maiori loco, quàm mentem ipſam ducunt, Apicij, Epicuri, ſceleſtiſſimi Idoli cultores, qui ſi Deus mea vota audiat lautam cœnam Coruis ac Vulturibus, aut ad infamem palum deligati, aut in humo frigida nudi iacentes apparebunt. Vos vero clariſſimi iuuenes, quos ſinu gremioque fouit Virtus, quos

Temperantia velut ſibi deuinctos educauit, vos inquam quidni omni claros poſteritati tranſmittere contendam, aut hac mea quantulacumque voce, aut grata etiam voluntate? audiant iſtas preces Superi, liberalibus, ingenuis, modeſtis, temperantibus adoleſcentibus illud infundant gratiæ, vt quemadmodum improborum nomen ſempiternâ, aut ignominiâ notatur, aut tumulatur obliuione, ita illorum laudes glorioſa prædicatione illuſtres, ad nunquam terminandum æuum propagentur.

Pvnctvm IV.

Per affirmationem.

VArius eſt contrariorum vſus in argumentatione cùm ex vnius affirmatione, negationem alterius colligimus, aut contra. Per ſubiectionem illud eſt inſigne Cic. in Verr. 4. num. 192. *Nunc verò quid faciat Hortenſius? auaritiane crimina frugalitatis laudibus deprecetur? at hominem flagitioſiſſimum, libidinoſiſſimum nequiſſimumque defendit. An ab hac eius infamia, nequitia, veſtros animos in aliam partem, fortitudinis commemoratione traducat? at homo inertior, ignauior, magis vir inter mulieres nequam, impura inter viros muliercula proferri non poteſt. At mores commodi; Quis contumacior? quis inhumanior? quis ſuperbior? at hac fine cuiuſquam malo; Quis acerbior? quis inſidioſior? quis crudelior vnquam fuit?*

Aliàs ex ijs quæ oppoſitorum vni conueniunt, aut non conueniunt, contrariam eſſe rationem oſtendimus. Pro Roſc. Amer. facit immunem à parricidij crimine Roſcium, quòd vitam ruſticam duceret, quæ ab vrbanis criminibus, luxuriâ, fraudibus, cæteriſque ſtudijs planè contrarijs, longè abeſſet. num. 75. *Qua in re prætereo illud, quod mihi maxime argumento ad huius innocentiam poterat eſſe, in ruſticis moribus, in victu arido, in hac horrida, incultaque vita iſtiuſmodi maleficia gigni non ſolere: Vt non omnem frugem, neque arborem in omni agro reperire poſſis: ſic neq; omne facinus in omni vita naſcitur. In vrbe luxuries creatur; ex luxuria exiſtat auaritia neceſſe eſt; ex auaritia erumpat audacia: indè omnia ſcelera ac maleficia gignuntur. Vita autem hæc ruſtica, quam tu agreſtem vocas parſimoniæ, diligentiæ, iuſtitiæ magiſtra eſt.*

In argumentatione multò eſt elegantior, cùm videlicet contraria contrarijs opponuntur. Ita probari poſſet manſuetiſſimum fuiſſe Cæſarem, quod eum non furor in hoſtium vltionem præcipitem ferret, ſed clementia iracundiæ frænos inijceret, ſumma verò Principis moderatio vindicandi libidinem temperaret. Contraria ſunt furor in vlciſcendo, Clementia, & animi moderatio in condonando; item præcipitem ferre, & frænos inijcere.

Nonnunquam varijs inter ſe modis contraria pugnant. Pro Amer. num. 88. *Reſtat Iud. vt hoc dubitemus vter potius Sext. Roſcium occiderit; is, ad quem morte eius diuitiæ venerint; an is, ad quem mendicitas: is, qui ardens auaritia feratur infeſtus in ſuos; an is, qui ſemper ita vixerit, vt quæſtum noſſet nullum, fructum autem eum ſolum, quem labore peperiſſet: is, qui omnium ſectorum audaciſſimus ſit; an is, qui propter fori iudiciorumque inſo-*

A *lentiam, non modò ſubſellia, verùm etiam vrbem ipſam reformidat: poſtremò id quod ad rem, mea ſententia maximè pertinet, vtrum inimicus potiùs, an filius.*

Eſt etiam non inuenuſtus oppoſitorum vſus extra argumentum, quod fit plerumque per ſimilitudinem, vt quemadmodum, nihil æquè virum principem plebi conciliat, ac clementiæ, & humanitatis exiſtimatio; Ita nihil eorum animos magis quàm crudelis, & immitis animus abalienare poteſt.

Citra ſimilitudinem eſt eorundem vſus ſine argumento. Verr. 5. num. 23. *Verris mores improbos, impuroſque noſtis. Fingite vobis, ſi poteſtis aliquem, qui in omnibus iſtis rebus par ad omnium flagitiorum nefarias libidines eſſe poſſit. Is erat Apronius ille: qui, vt ipſe non ſolùm vita, ſed etiam corpore, atque* B *ore ſignificat, immenſa aliqua vorago eſt, aut gurges vitiorum, turpitudinumque omnium. Hunc in omnibus ſtupris, hunc in fanorum expilationibus, hunc in impuris conuiuijs principem adhibebat; tantamque habebat morum ſimilitudo coniunctionem, atque concordiam, vt Apronius, qui alijs inhumanus, ac barbarus, iſti vni commodus, ac diſertus videretur.* Quorum contrariorum nonnulla aduerſa ſunt.

Pvnctvm V.

Per negationem.

APtiſſimus eſt ad loquutionum varietatem, & elegans vſus huius loci, cùm pro aliqua qua- C litate negationem contrariæ qualitatis in oratione vſurpamus. Vt ſi dicendum ſit manſuetiſſimum fuiſſe, & humaniſſimum in hoſtes Cæſarem, dicamus non crudelem illum, non inhumanum fuiſſe, per humanitatis ac manſuetudinis contraria. Ita, qui diligens appellandus erit, rectè dicetur non negligens: atque eadem eſt ratio omnium omninò virtutum, atque vitiorum, & earum vocum, quæ contrarias habent, pro quibus ipſarum negationes ſubſtitui poſſunt in oratione.

Frequens eſt vſus in Orationum exordijs, qui particulis, *etſi, quanquam*, & ſimilibus dignoſcitur, quibus continuò redditur, *Tamen*. Pro lege Man. Poſt reditum ad Quirites, in quibus proponitur primùm ſententia quædam, quæ ferè deſtrui- D tur hac particula *Tamen*.

Pvnctvm VI.

De Relatis.

REl ata dicuntur quorum eſſe eſt ad aliud, id eſt, quorum natura in hoc poſita eſt, vt ad aliud referantur: filius nihil eſt aliud quàm patris filius, vt neceſſariò hunc reſpectum ad patrem includat, & viciſſim pater ordinem dicat ad filium; ſic dominus ad ſeruum, diſcipulus ad magiſtrum, miles ad ducem. Quis enim intelligat filium ſine patre, patrem ſine filio? Hinc pro Rab. Poſthumo Tull. Rabirium excuſat à patre. numer. 2.

Satis eſt homines imprudentiâ lapſos non erigere, vrgere verò iacentes, aut præcipitantes impellere, certè eſt inhumanum, præſertim, Iud. cùm ſit hoc hominum generi propè natura datum, vti, quæ in familia laus aliqua foriè floruerit, hanc forè, qui ſunt eius ſtirpis, quòd ſermo hominum ad memoriam prodendam patrum virtute celebretur, cupidiſſime perſequantur. Si quidem non modò in gloria rei militaris, Paulum Scipio, aut Maximum filius, ſed etiam in deuotione vitæ, & in ipſo genere mortis imitatus eſt, P. Decium filius. Sint igitur ſimilia Iudices parua magnis.

Cuius argumenti vis ea eſt. Quod pater fecit impunè, id ſi filius faciat, plecti non debet: ſed Poſthumus pater Roſcij, cum externis principibus egit, ſine vllo, vel famæ, vel vitæ periculo, non igitur eſt, quod eam ob rem filius mulctetur.

Scitè Mart. & argntè lib. 1. Epigramm. ab iis relatis, nouos amicos non prorſus reijciendos docet, ſed videndum an poſſint fieri veteres, ſi quidem hi fuerunt aliquando noui.

Si quid Fuſce, vacas adhuc amari;
Nam ſunt hinc tibi, ſunt & hinc amici,
Vnum ſi ſupereſt locum rogamus.
Nec me, quòd tibi ſim nouus, recuſes.
Omnes hoc veteres tui fuerunt.
Tu tantum inſpice, qui nouus paratur,
An poßit fieri vetus ſodalis.

Ex hoc loco Ciceronis ſtudioſos ad ſedulitatem amplexandam exhortaberis. Conijcite oculos in Ciceronem, admiramini doctrinarum illum fontem, vndè tot Eloquentiæ torrentes, tot & tàm limpida facundiæ flumina in vniuerſum Rhetoricæ campum iam emanarunt. Suſpicamini niſi fallor nequaquam ei per ignauiam, aut ſocordiam id obtigiſſe, vt tantum Oratoris, tàm præſtanns munus obtineret. Intuemini vt aſſiduitatem vultu, & oculis, vt fronte diligentiam præfert, redolent partes eius omnes neſcio quid inuſitatæ, ſingulariſque in ſtudio contentionis. Enimuero nactus ille nobiliſſimos, quales eſtis, ſtudioſos, eos vt ad omnem liberalem diſciplinam commodiùs informaret; vt tàm ſuaues eloquentiæ hauſtus ſitientibus vobis propinaret, nihil non egit, nihil non laborauit: Vos qui nobili adeò, & facundo præceptori aſſiduas aures datis, remiſsè ſegniterque doctas eius prælectiones excipietis; Vigilauerit ille ad multam noctem, vos ad multam diem dormietis? ſudauerit ille, ac etiam neceſſarium reficiendo corpori tempus ſuffuratus fuerit; vos in roſa delicatuli ambulabitis, & quantum ille laboribus dederit, tantum mollibus animorum dominis voluptatibus tribuetis? Videte, & mecum diligenter expendite, vt quàm illi fuit honorificum tot ſe cauſa noſtra laboribus confeciſſe, tàm nobis aſſiduam, ac diligentem operam ſub eo collocaſſe ſit glorioſum.

Pvnctvm VII.

Canones.

IN relatis poſito vno, ponitur & aliud, Vlyſſes Pater eſt, & filium habet. Ad probationem petitur argumentum ab affirmatione vnius ad affirmationem alterius, quale eſt illud Mart. l. 1. Epigr. 82.

Tùm ſeruum ſcis te genitum, blandeque fateris,
Dùm dicis Dominum Soſibiane patrem.

A negatione ad negationem: non eſt pater, nec habet filium. Tibull. Eleg. 1. lib. 1.

At vos exiguo pecori furesque, lupique
Parcite: de magno eſt præda petenda grege.

Cui conuenit vnum relatum, alterum conuenire non poteſt, ſecundùm eandem rationem: ſub vario tamen reſpectu poteſt vnum & idem oppoſitas habere relationes, non modò ſi cum diuerſis rebus conferatur, vt Vlyſſes idem Thelemachi pater, & Laërtij filius eſt: ſed etiam cum eadem: poteſt enim quiſpiam diſcere ab alio, & eundem docere res diuerſas.

Pvnctvm VIII.

De priuatiuè oppoſitis.

PRiuatiuè Oppoſita quorum alterum Habitus ſemper dicitur, alterum Priuatio; & vno ſignificatur id quod reuera eſt; altero eius in eodem ſubiecto priuatio, vt aſpectus, & cœcitas in oculis; auditus, & ſurditas in auribus; vita, & mors in animali. Hinc fit vt ab aduerſis differant, quod vtrumque aduerſum aliquid ponat, nec te, nec ſatis ſit vnum tollere, vt alterum introducatur; at in Priuantibus ſatis eſt vnum tollere, vt alterum inferatur: Aduerſa de pluribus ſubiectis dici poſſunt, vt album de lacte, niue, pariete; Priuantia de certo ſubiecto dicuntur, aut non de tàm multis, atque aduerſa.

Ex priuatiuis ingenioſè Mart. argumentatur in Regulum Cauſidicum bipedum nequiſſimum, cuius periculum exponit, quod, ob ruinam veteris porticus, quâ penè deprenſus eſt, incurrit, ſimulque docet eſſe Prouidentiam. lib. 1. Epigr.

Itur ad Herculei gelidas quà Tiburis arces,
Canaque ſulphureis Albula fumat aquis.
Rura nemusque ſacrum, dilectaque iugera Muſis
Signat vicina quartus ab vrbe lapis.
Hîc rudis æſtiuas præſtabat Porticus vmbras;
Hûc quàm penè nouum porticus auſa nefas!
Nam ſubitò collapſa ruit, cùm mole ſub illa
Geſtatus biiugis Regulus eſſet equis.
Nimirum timuit noſtras Fortuna querelas,
Quæ par tàm magnæ non erat inuidiæ.
Nunc & damna iuuant: ſunt ipſa pericula tanti:
Stantia non poterant tecta probare Deum.

Mulierem parùm pudicam lepidè ſimul, & acriter inſectatur verbis ad riſum compoſitis Cic. pro Cœlio. num. 33. *Ex ipſa quæram prius, vtrum me ſecum ſeuerè, & grauiter, & priſcè agere malit, an remiſsè, ac leniter & vrbanè. Si illo auſtero more, ac modo, aliquis mihi ab inferis excitandus eſt, ex barbatis illis, non hac barbula, quâ iſta delectatur: ſed illa horrida, quam in ſtatuis antiquis, & imaginibus videmus: qui obiurget mulierem, & pro me loquatur, ne iſta mihi fortè ſuccenſeat. Exiſtat igitur ex hac ipſa familia aliquis; ac potiſsimum cæcus ille, minimum enim dolorem capiet, qui iſtam non videbit, qui profectò ſi extiterit. Sic aget & ſic loquetur: Mulier, quid tibi cum Cœlio? quid cum homine adoleſcentulo? quid cum alieno? cur aut tàm familiaris huic fuiſti, vt aurum commodares: aut tàm inimica, vt venenum timeres? non patrem tuum videras?*

non patruum, non auum, proauum, atauum audieras conſules fuiſſe?

Cœcitatem ab hoc loco commendare licet. Si quo fato, aut Dei prouidentia me multum amantis fiat, vt tanto tam inimico pondere oculorum ſubleuer, ad ipſos etiam ſuperos accedere me putabo. Nam dùm viſum hunc meum contemplor, dùm oculos inſpicio mentis acie ſatis attentâ, ianuas mihi videre videor, quibus arcem mentis inuadunt hoſtes, quibus animi vis, ac robur comminuitur, ac debilitatur. Quod enim corpus lædant, minimè id in incommodis pono, licet ne id quidem minimum eſt, quod dùm ſpirituum copijs iuuandi ſunt, ſubtrahitur interim auribus longè vtilioribus, cæteriſque membris, ea virtus quam à ſpirituum alimento traxiſſe ſibi debuerant: tot verò collyria, tot pharmaca, tot perſpicilia, quid aliud ſunt, quàm impeditæ domus ſuppellex, neceſſaria quidem, ſed importuna. Felicem itaque te Homere qui quod tua illa cœcitate propiùs ad Deos acceſſiſti, diuinos etiam verſus è ſedata placataque mente, ac tot tumultibus, quos important oculi, liberâ emerſiſti: Miſeros illos, & infelices qui præter incommoda cætera id habent etiam vt ſuam miſeriam, & infelicitatem contemplari neceſſariò debeant.

PVNCTVM IX.

Canones.

HVius & contrariorum ratio penè eadem, ſimibaque ſunt in vtroque pronunciata, ſcilicet vbi eſt vnum, alterum eſſe nequit; ſiue, vbi eſt habitus, ibi priuatio illi oppoſita non eſt: cœcus eſt, ergo non videt. Quod habitui tribuitur, priuationi competere non poteſt: Auditus ad diſcendas percipiendaſque diſciplinas plurimum adfert adiumenti, ſurditas igitur, ad eaſdem capeſſendas non parum obeſt. Tull. *Eius igitur mortis ſedetis vltores, cuius vitam ſi per vos reſtitui poſſe putetis, nolitis.* 1. in Catil. *Quid expectas auctoritatem loquentium, quorum voluntatem tacitorum perſpicis?* Pro Marcello. *Doleo cùm Reſp. immortalis eſſe debeat, eam in vnius mortalis anima conſiſtere.*

A negatione habitus, ad affirmationem priuationis, vel ab iſtius negatione ad habitus affirmationem in ſubiecto apto, non eſt mortuus, ergo viuit. Mart. lib. 3. Epigramm. 16.

Ebrius es, nec enim faceres id ſobrius vnquam.

Et illud lib. 5. Epigram. 83.

Semper eris pauper, ſi pauper es Æmiliane;
Dantur opes nulli nunc, niſi diuitibus.

In quibus argumentum ſumitur ab affirmatione vnius ad negationem alterius, & contra. Nam ebrius, & pauper priuationem dicunt, ſobrius, & diues, habitum.

PVNCTVM X.

Contradicentia.

QVatta ſpecies Oppoſitorum eſt eorum quæ contradicentia dici ſolent, quorum vnum A negat, quod affirmatur ab altero. Martialis ſuam, & Dindymi voluntates pugnantes & diuerſas naturas, atque aduerſarias eſſe docet:

Inſequeris, fugio; fugis, inſequor. Hæc mihi mens eſt.
Velle tuum nolo Dindyme; nolle volo.

Paulò aliter habet illud eiuſdem in eum, qui ipſe ex diuerſis, vt olim Catilina, compoſitus erat.

Difficilis, facilis, iucundus, acerbus es idem.
Nec poſſum tecum viuere, nec ſine te.

Sic Cic. pro Cœlio. num. 12. Catilinæ naturam multiplicem ac verſatilem deſcribit. *Habuit ille, ſicuti meminiſſe vos arbitror, permulta maximarum non expreſſa ſigna, ſed adumbrata virtutum. Vtebatur hominibus, improbis multis: & quidem optimis ſe viris deditum eſſe ſimulabat. Erant* B *apud illum illecebræ libidinum multæ: erant etiam induſtriæ quidam ſtimuli, ac laboris. Flagrabant vitia libidinis: apud illum vigebant etiam ſtudia rei militaris. Neque ego vnquam fuiſſe tale monſtrum in terris vllum puto, tàm ex contrarijs, diuerſiſque inter ſe pugnantibus naturæ ſtudijs cupiditatibuſque conflatum. Quis clarioribus quodam tempore iucundior? quis turpioribus coniunctior? quis ciuis meliorum partium aliquando? quis tetrior hoſtis huic ciuitati? quis in voluptatibus inquinatior? quis in laboribus patientior? quis in rapacitate auarior? quis in largitione effuſior? Illa verò Iud. in illo homine mirabilia fuerunt, comprehendere multos amicitiâ, tueri obſequio, cum omnibus communicare quod habebat, ſeruire temporibus ſuorum omnium, pecuniâ, gratiâ, labore corporis, ſcelere etiam ſi opus eſſet, & audaciâ: verſare ſuam naturam, & regere ad tempus, atque hùc & illùc torquere, & flectere, cum triſtibus ſe-* C *uerè, cum remiſſis iucundè, cum ſenibus grauiter, cum iuuentute comiter, cum facinoroſis audacter, cum libidinoſis luxurioſè viuere.*

Ex pœnitentiæ lege nos ad vitalem mortem miſericorditer damnari docet S. Zeno Veronenſis. *ô liberatoris noſtri profunda prouidentia! ô præſtantia ſingularis! ô dulcis ſententia! ô damnatio neceſſaria! in ſemetipſo homo iugulatur, vt viuat; percuſſor non videtur; percuſſoris non cernitur gladius, percuſſi non hiat vulnus, non defluit ſanguis expirantis, non palpitat corpus, non decolor color eſt, ipſe eſt, & tamen non eſt ipſe. Vetus quidem videtur domicilium; ſed nouus Inquilinus, exultat mutatione morum, Natiuitatis ſuæ nobilitatem incredulis varijs virtutibus probaturus. Nimirum peccato mortuum non eſſe qui erat antea, cùm tamen* D *idem ipſe ſit cum Deo viuens.*

Quàm difficile ſit & arduum, neceſſarium corporis amorem temperare atque moderari docet Diu. Nazianz. dum de hoc infido, ac improbo corpore queritur orat. 16. Cui quodammodo coniunctus ſim, haud equidem ſcio: quoque pacto ſimul, & imago Dei ſim, & cum cœno voluter: quod & cum pulchra valetudine eſt, bello me laceſſit, & cum bello premitur, mœrore me afficit. Quod & vt conſeruum amo, & vt inimicum Dei auerſor; quod & vt vinculum fugio, & vt cohæres veneror. Si debilitare illud, & conficere ſtudeo, iam non habeo quo ſocio, & opitulatore ad res præclariſſimas vtar; ſi contra vt cum ſocio, & adiutore mitiùs agam, nulla iam ratio occurrit, quâ rebellantis impe-

tum fugiam ; atque a Deo non excidam, compedibus prægrauatus, vel in terram detrahentibus, vel in ea detinentibus. Hoſtis eſt blandus, & placidus, inſidioſus amicus. ô miram coniunctionem & alienationem! quod metuo, complector, quod amo, pertimeſco; antequam bellum geſſerim, in gratiam redeo, antequam pace fruar, ab eo diſſideo.

In defenſione Murænæ contradicitur ſententijs Catonis & Ciceronis, illius quidem Stoïci; huius autem Academici per Dialogiſmum. num. 65. *Nihil ignoueris. Imò aliquid, non omnia. Nihil gratia cauſa feceris. Imò reſiſtito gratia, cùm officium, & fides poſtulabit. Miſericordia commotus ne ſis, etiam in diſſoluenda ſeueritate: ſed tamen eſt laus aliqua humanitatis. In ſententia permaneto. Enimuero niſi ſententia alia vicerit melior.*

Eodem argumento cogit Orator Atticum Epicuri diſcipulum fateri miſeros mortuos non eſſe, ſi omninò nulli ſint, vt illi credebant 1. Tuſc. num. 12. *Iam mallem Cerberum metueres, quàm iſta tàm inconſideratè diceres. Att. quî tandem? M. quem eſſe negas, eundem eſſe dicis: vbi eſt acumen tuum? cùm enim miſerum eſſe dicis, tùm eum qui non ſit, eſſe dicis. Age iam concedo non eſſe miſeros, qui mortui ſunt: Quoniam omninò non eſſent, eos ne miſeros quidem eſſe.*

PVNCTVM XI.

Canones.

QVoties vnum ponitur, alterum tolli neceſſe eſt. Si Deus omnium rerum curam gerit, mentitur Epicurus, qui res à Deo ſingulares ſingulari prouidentiâ non adminiſtrari contendit. Hoc vtuntur Oratores, vt aliena deſtruendo, ſua ſtatuant; quæ cauſa eſt, cur confirmatio, & confutatio, quæ ratione diſtinguuntur, tractatione coniuncta ſint; cùm vera propoſitio nulla poſſit oſtendi, quin ea, cui contradictoriè opponitur, eadem opera falſa eſſe demonſtretur, nihil enim medium. Hinc Martialis vſum quotidianæ cum Deciano vitæ, & coniunctionem impediri locorum interuallis dicit, & ab hoc loco concludit, quaſi ad Decianum, tàm longo itinere iret, vt eum ne videret. lib. 2. Epigramm. 4.

Ne valeam, ſi non totis Deciane diebus
Et tecum totis noctibus eſſe velim.
Sed duo ſunt, quæ nos diſtinguunt millia paſſûm,
Quatuor hæc fiunt, cùm rediturus eam.
Sæpè domi non es, cùm ſis quoque ſæpe negaris,
Vel tantum cauſis, vel tibi ſæpè vacas.
Te tamen vt videam, duo millia non piget ire:
Vt te non videam quatuor ire piget.

LECTIO X.

Locus à Repugnantibus.

VT vix alius loci vſus eſt frequentior, quàm huius à Repugnantibus: ita nullus elegan-
A tior eſt, & ad perſuadendum, refellendumque aptior.

PVNCTVM I.

Definitio.

CIc. definit quæ neque certa lege, neque numero inter ſe diſſident. Vel quæ ſtare ſimul, & hærere nequeunt; qualia ſunt amare, & iniuriâ afficere, odiſſe, & laudare, leges condere, & mortuum eſſe. Ex hoc loco probat Tull. leges quas Antonius promulgat, non eſſe leges à Cæſare latas, qui iam obijſſet 1. Phil. num. 24. *De exilio reducti ſunt à mortuo; ciuitas data non ſolùm ſingulis, ſed etiam nationibus, & Prouincijs vniuerſis à mortuo; immunitatibus infinitis ſublatis vectigalia à mortuo: ergo hæc vno viro optimo Auctore*
B *domo prolata defendimus: eas leges quas ipſe, vobis inſpectantibus, recitauit, pronuntiauit, tulit, quibus latis gloriabatur, iiſque legibus Remp. contineri putabat, de prouincijs, de iudicijs, eas inquam Cæſaris leges, nos, qui defendimus acta Cæſaris, euertendas putabimus?*

Latiùs multò patent quàm contraria, quæ certo quodam genere continentur; adhoc enim vt repugnantia aliqua dici poſſint, ſufficit, vt vel in natura, vel in affectione aliqua inter ſe diſſideant, quæ diſſentanea, vel diſparata à quibuſdam appellantur.

Duobus modis erui poſſunt à repugnantibus argumenta. I. Si duo contraria illorumque varios effectus ſcrutatus fueris, qui omnes comparati contrarijs repugnabunt. Scilicet odij contrarium amor eſt, cuius effectus, vel adiuncta, vel
C cauſæ repugnant odio.

Laudare, venerari, beneficiis afficere, familiariter colloqui cum eo, quem diligas, de eo crebros ſermones inijcere, abſentiam eius ægrè ferre, aduerſam eiuſdem fortunam lugere, proſperam velle, amoris ſunt indicia.

Rubor ingenuus ad amici aſpectum, vultus hilaritas, explicata frons, comis appellatio, crebræ conſalutationes adiuncta ſunt amoris.

Similitudo vultus, morum, ac ſtudiorum, beneficia, neceſſitudo, propinquitas, affinitas, cauſæ ſunt amoris, quæ repugnant odio. Non odit ille Deum, cui ſæpè ſacrificia, cum magno pietatis ſenſu offerre conſueuit, cui preces aſſiduas fundit, quem vberrimis lacrymis ſibi propitium facit, quem, vt alij colant, ac venerentur, omni ſtudio, & contentione elabo-
D rat.

Si quid me amas cur me verberibus excipis? cur criminaris? cur in me conuitia iactas identidem? cur me vt inimicum auerſaris? cur me iacentem erigere non conaris?

Altero. Si antecedentibus, & conſequentibus addas particulam. *Non*, & ea coniungas cum aliis, pugnantia facies. Vt ſol ortus eſt, ergo dies eſt. Adde *Non*, ſol ortus eſt, non eſt dies. Ingenioſum eſt illud Martialis ad Sext. lib. 2.

Vis te Sexte coli, volebam amare.
Parendum eſt tibi quod iubes, colêris.
Sed ſi te colo, Sexte, non amabo.

PVNCTVM II.

Canones.

IN vno, eodemque repugnantia eſſe non poſſunt, ſpirat, igitur non eſt mortuus; nocere vult, ergo non amat; diligit, ergo non lætatur amici malo. Pro Cœlio num.5. *Repugnat enim mores non probari, cui vltrò, non petenti, ſed abſenti deferuntur honores. Nam quod eſt obiectum, municipibus eſſe adoleſcentem non probatum ſuis: nemini vnquam præſenti Puteolani maiores honores habuerunt, quàm abſenti M. Cœlio quem & abſentem in ampliſſimum ordinem cooptarunt, & ea non petenti detulerunt, quæ multis petentibus denegarunt: idemque nunc lectiſſimos viros, & noſtri ordinis, & Equites Ro. cum legatione ad hoc iudicium, & cum grauiſſima, atque ornatiſſima laudatione miſerunt.*

Diſputatur hinc pro Sylla, num.83. *Sed quid? ego qui Catilinam non laudaui, qui teſtimonium de coniuratione dixi; adeóne vobis alienus à ſanitate, adeò oblitus conſtantiæ meæ, adeò immemor rerum à me geſtarum eſſe videor, vt cum Conſul bellum geſſerim cum coniuratis, nunc eorum ducem conſeruare cupiam, & in animum inducam, cuius nuper ferrum retuderim, flammamque reſtinxerim, eiuſdem nunc cauſam vitamque defendere. Ego ille coniurationis inueſtigator, & vltor, certe non defenderem Syllam, ſi coniuraſſe arbitrarer.*

Sæpè non ſemper valet argumentum à negatione repugnantis, ad affirmationem contrarij; quod tùm valet, quando contraria ſunt immediata, & conſequentia neceſſaria. Non illius bono lætatur, igitur illum odit. Aliàs non valet, vt, non videt, ergo cœcus eſt. Poteſt enim dormire, vel oculos claudere, neque neceſſariò concluduntur facultas, & actus videndi.

PVNCTVM III.

Vſus.

IS eſſe poteſt vt fluant ex illo concluſiones Enthymematum quæ plurimum acuminis habent, deducaturque frequens illa confutandi ratio, quam ex abſurdo, vel incommodo, & impoſſibili dicunt Oratores, cùm aduerſarius pugnantia dicere cogitur, aut victum ſe fateri. Phil. 2. num.31. ſe coniurationis in Cæſarem initæ non fuiſſe conſcium probat, ex eo quod in illa conſceleratorum ſocietate nullus vnquam nomen ſuum audierit; deinde vrget ſtuporem & ſtoliditatem Antonij quòd pugnantia loquatur, eos pluribus laudans, qui Cæſarem occiderant, eos vituperans, quos necis conſcios fuiſſe ſuſpicabatur.

Sic adoleſcentem Cœlium nunquam amoribus, & deliciis occupatum fuiſſe arguit, quòd repugnet tantam Eloquentiam, quanta in Cœlio elucebat cum his amorum voluptatumque blandimentis conſiſtere, n.45. *Atque ſcitote eas cupiditates quæ obijciuntur Cœlio, atque hæc ſtudia, de quibus diſputo, non facilè in eodem homine eſſe poſſe, fieri enim non poteſt vt animus libidini deditus; amore, deſiderio, cupiditate, ſæpè nimia copia, inopia etiam nonnunquam impeditus, hoc quidquid eſt quod nos facimus in dicendo, non modò agendo, verum etiam cogitando poſſit ſuſtinere.*

Mox voluptatibus non obſtrictum fuiſſe docet, num.47. *An hic ſi ſeſe iſti vitæ dediſſet, conſularem hominem admodùm adoleſcens, in iudicium vocauiſſet: hic ſi laborem fugeret, ſi obſtrictus voluptatibus teneretur, in hac acie quotidie verſaretur? appeteret inimicitias? in iudicium vocaret? ſubiret periculum capitis? ipſo inſpectante populo Rom. tot menſes, aut de ſalute, aut de gloria dimicaret?*

Blandè ſans Ouidius negat Maximum Liuidum eſſe, quòd ſit magnanimus, nec abiectæ mentis inſtar viperæ reptantis humi, ſed ſublimis, & elatæ, 3.de Ponto. Eleg. 3.

Liuor iners vitium mores non exit in altos:
Vtque latens ima, vipera ſerpit humo.
Mens tua ſublimis ſupra genus eminet ipſum,
Grandius ingenio nec tibi nomen ineſt.
Ergo alij noceant miſeris, optentque timeri,
Tinctaque mordaci ſpicula felle gerant.
At tua ſupplicibus domus eſt aſſueta iuuandis.
In quorum numero me precor eſſe velis.

PVNCTVM IV.

Amplificationibus deſeruiunt.

FRequens eſt repugnantium vſus in amplificatione, cùm ſingula ſingulis opponuntur, 7. in Verrem, nu. 84. *Vide quid interſit inter tuam libidinem, maiorumque auctoritatem; inter amorem, furoremque tuum, & illorum conſilium, atque prudentiam. Illi aditum littoris Syracuſanis ademerunt: tu maritimum imperium conceſſiſti. Illi habitare in eo loco Syracuſanum, quò naues accedere poſſent, noluerunt, tu naui, & claſſibus Syracuſanum præeſſe voluiſti. Quibus illi vrbis ſua partem ademerunt, iis tu noſtri imperij partem dediſti, &, quorum ſociorum opera Syracuſani nobis dicto audientes ſunt, eos Syracuſanis dicto audientes eſſe iuſſiſti.*

Idem pro Sextio num. 44. *Senatum Coſſ. credo vocaſſent? quem totum de ciuitate deleuerant: ad arma vocarent? qui ne veſtitu quidem defendi Remp. ſiuiſſent: A Tribuno-plebis poſt interitum meum diſſediſſent? qui eandem horam meæ peſtis, & ſuorum præmiorum eſſe voluiſſent.*

B. Iacob pauperem licet, diuitem facit, ac felicem ex repugnantibus D. Ambroſ. l. 2. cap. 9. *Quid ei deerat cui Deus aderat? quis tàm potens in ſuo domicilio, quàm iſte in alieno? quis tàm abundans in vbertate, quàm iſte in fame? quis tàm fortis in iuuentute, quàm iſte in ſenectute? quis tàm actuoſus in negotio, quàm iſte in otio? quis tàm velox in curriculo, quàm iſte in lectulo? quis tàm lætus in flore adoleſcentiæ, quàm iſte in mortis confinio? quis tàm diues in regno, quàm iſte in peregrino ſole? quis tàm validus in virtute, quàm fortis iſte in infirmitate?*

Aliàs non ſingula ſingulis, ſed multa conglobata, multis repugnantibus opponuntur. Pro domo ſua, num.4. *Tune es ille,* inquit, *quo Senatus carere non potuit? quem boni luxerunt? quem Reſp. deſiderauit? quo reſtituto, Senatus auctoritatem reſtitutam putabamus? quam primùm adueniens prodidiſti? Nondum de mea ſententia dico, impudentiæ primùm reſpondebo tuæ. Hunc igitur funeſta Reip. peſtis, hunc tu ciuem ferro, & armis, & exercitus terrore, & Conſulum ſcelere, & audaciſſimorum hominum minis, ſeruorum delectu, obſeſſione templorum, occupatione fori, oppreſſione Curiæ, domo & patria ne cum im-*

probis boni ferro dimicarent, cedere caraſti, quem à Senatu, quem à bonis omnibus, quem à cuncta Italia deſideratam, accerſitum, reuocatum, conſeruanda Reip. cauſa confiteris.

Nimirum hic Tullius imponit Orationem Clodio, quæ ſeipſam refutet. Nam ſi Senatus carere Cicerone non potuit, non fuit è ciuitate expellendus. At Clodius non obiecerat hoc; ſed Cic. illam obiectionem fingit, vt hominem arguat.

Ita ſi quis aliquem impietatis in ſuperos argueret, obiectionem aduerſarij repugnantibus adiectis poſſet proponere. Patronus impietatem obijcit Senecæ, qui eſt religioſiſſimus, diuini cultus amantiſſimus, virtutum paternarum retinentiſſimus. Qui communis eſt refutandi modus per particulas, *Qui, quia*. Sine interrogando, ſiue ſecùs; ſed poſtea aduerſarij verbis abutendo, & orationem illi primùm conſentaneam imponendo. In hunc ferè modum. Deum odit Seneca, vir antiquæ probitatis, vir diuini cultus amantiſſimus, vir omnium iudicio virtutum, & ſapientiæ laude præſtantiſſimus?

Atque hæc continuò reſumenda eſſet oratio à Patrono, & arguenda: quod Cic. fecit in exemplo allato. Hunc igitur funeſta mortalium peſtis, hunc tu vitium odij in ſuperos accuſare non vereris, quem neque tu religioſiſſimum eſſe negare potuiſti, & omnium bonorum teſtimonijs ſapientiſſimum eſſe teſtatus es?

Interdum rei vni multa repugnantia opponimus, quod fieri commodè poteſt permiſſione ironicâ. Aras & templa euertit, non eſt impius? omnia diuina & humana contemnit & violat; non eſt impius? &c.

Pvnctvm V.

Ornat Orationem.

MVltum Repugnantium vſus confert ad Orationis ornatum, & periodorum complexionem implendam, quale eſt illud, 4. in Verr. n. 159. *Forſitan vix conuenire videretur, quem ipſum hominem cuperent euertere, eius effigiem, ſimulachrumque ſeruare. Sed tamen videbam, apud eos cùm eſſem & religionem eſſe quandam in his rebus à maioribus traditam, & hoc diſpatare; cum ſtatua ſe eius habuiſſe rationem temporis, quo poſita eſſet; cum homine verò, quo gereret bellum, atque hoſtis eſſet.* Vbi repugnans aliquid pro Verris nomine poſitum eſt.

Tales illæ ſunt Orationes frequentiſſimæ, in quibus vtimur aduerſatiuis particulis, *Sed, quanquam, tamen*. Debet enim tùm afferri aliquid, quod repugnare videatur, tametſi repugnantia per illas particulas, remouetur, quæ primo aſpectu videbatur requiri. Pro Mil. num. 2. *Nam illa præſidia, qua pro templis omnibus cernitis, etſi contra vim collocata ſint, non afferunt tamen Oratori aliquid in foro, & in iudicio, quanquam præſidijs ſalutaribus & neceſſarijs ſepti ſumus tamen ne non timere, ſine aliquo timore poſſimus.*

Affirmando tale poteſt argumentum adferri. Ciceronem Clodius ciuium interfectorem, peſtem Reip. nominat, quem Senatus frequens conſeruatorem, & parentem patriæ vocauit; quem in Senatu Cato, idem concione palàm laudauit, quam laudationem populus Rom. fauſtâ & ho-

A notificâ appellatione approbauit. M. Tullium odio proſequitur Antonius, amant Brutus & Caſſius; Clodius innocentem è ciuitate depellet, Pompeius eundem in patriam honorificentiſſimè reuocabit.

Pvnctvm VI.

Notæ Repugnantium.

PRoponi ſolent eleganter repugnantia cum particulis. *At, atqui, cur, cui, qui, qua, quod*, aut cæteris huiuſmodi. Sic explicari poſſet, quomodo quis Deum non oderit. Quid? ille Deum vitæ, ſalutiſque ſuæ auctorem odio proſequitur; qui Deo immolat, qui preces fundit aſſiduas, qui puras in
B cœlum manus leuat, qui nullum pietatis opus, nullum religionis genus prætermittit. Vel per, *at*. Odij in ſupremum Moderatorem rerum Deum inſimulatur: at illi ſacrificia pius offert? at orationes ad illum habet frequentiſſimas? at templa ſemper adit. At pietatis argumenta non obſcura, vel inuidis proponit: vel *atqui* Deum ſibi propitium precibus, & lacrymis facit: atqui, &c.

Simile eſt illud Ciceronis. Domus tibi deerat? at habebas, quaſi diceret. Falſum eſt tibi domum defuiſſe, nam habebas; æquè falſum eſt te pecunijs abundaſſe, quippe egebas.

Per negationem. Non ad docendum Socratem incitabat turpitudo; erat enim continentiſſimus; non pecuniæ cupiditas; nam egeſtatem æquo, ac
C toleranti ferebat animo. Quod reuocari poteſt ad particulas nominatas, affirmando tamen. An illum incitabat turpitudo? at erat continentiæ ſtudioſus. An auaritia? at hominem ſcimus paupertatis amantiſſimum. Quæ poſterior ratio ſatis eſt elegans, & à Cicerone ſæpius vſurpata, præſertim cùm aduerſarij obiectio, ita proponitur, vt ipſa ſeſe refellat.

LECTIO XI.

Locus Adiunctorum.

NOn minorem Orationi ſplendorem, neque minus ſuauem dignitatis ſpeciem adferunt vbique perſperſa rerum, & perſonarum Adiuncta; quàm tabellæ diuerſis, natiuiſque coloribus animatæ, vel hortorum grata florum intermicantium varietas, oculos & animum recreet: Tantum au-
D tem habent vbique fœcunditatis Adiuncta, vt illis, & ſæpiùs vtantur Oratores, & delectentur impenſius, ſiue Demonſtratiuo generi, aut Deliberatiuo quærant diuitias, & ornamenta; ſiue aggrediantur illa, quæ ad forum, & controuerſias pertinent.

Pvnctvm I.

Definitio, Diuiſio.

ADiuncta dicuntur ea quæ licet rem non componant, aut neceſſariò comitentur, ſunt tamen cum illa coniuncta. Duo ſunt ex Fabio Attributorum genera: Vnum rerum, & negotiorum; Alterum perſonarum: Eorum quæ rebus, & negotijs conueniunt tres ſunt ſpecies.

Prima eſt eorum quæ rem, & negotium præce

dunt vt plurimum; Cauſæ ſcilicet Conſilia, Colloquia, Iniuriæ, Conſuetudo, Minæ, Promiſſa, ſuſceptum iter, & omnis reliquus apparatus. Hinc probat Cic. Syllam non coniuraſſe in eius defenſione, n. 53. *Num quis eſt igitur qui tùm dicat in campum adſpiraſſe Syllam? atqui ſi tùm ſe cum Catilina ſocietate ſceleris coniunxerat, cur ab eo diſcedebat? cur cum Antonio non erat? cur in pari cauſa non paria ſigna criminis reperiuntur? hoc tempore cùm arderet acerrimè coniuratio, cùm Catilina egrederetur ad exercitum, Lentulus in vrbe relinqueretur: Caſſius incendiis, Cethegus cædi præponeretur, Antonio, vt occuparet Etruriam, præſcriberetur: cùm omnia ordinarentur, inſtruerentur, & pararentur; vbi fuit Sylla Corneli? num Romæ? imò longè abfuit. Num in iis legionibus quo ſe Catilina referebat? multò etiam longius, &c.*

P V N C T V M II.

Concomitantia.

IN negotiorum adiunctis ſecunda ſunt ea, quæ rem ipſam comitantur, Locus, Tempus, Occaſio, Modus, Facultas, ſeu Inſtrumenta, &c.

Locus primùm deſignatur cuius varia eſt, ac multiplex natura. Sunt enim quædam loca facta natura, Campi, Montes, Maria.

Quædam ab arte, Domus, Templum, Porticus; & hæc quidem vel ſacra, vel profana, frequentia, infrequentia; ampla, anguſta, alta, humilia; priuata, publica; aduſta ſole, frigore rigentia, quæ omnia plerumque rem aut factam eſſe, aut fieri potuiſſe, aut non potuiſſe arguunt. Inde Tull. à Roſcio patrem interfici non potuiſſe concludit, quod Romæ occiſus ſit, cùm in agro extra vrbem eſſet filius.

Pro Milone contra Clodium, num. 54. *Videamus nunc id quod caput eſt, locus ad inſidias ille ipſe, vbi congreſſi ſunt, vtri tandem fuerit aptior. Id vero etiam Iud. dubitandum & diutiùs cogitandum eſt? ante fundum Clodij, quo in fundo propter inſanas illas ſubſtructiones, facilè mille hominum verſabatur valentium. Atqui excelſo loco ſuperiorem ſe fore putabat Milo, & ob eam cauſam eum locum ad pugnam potiſſimum delegerat. An in eo loco potius expectandum ab eo, qui ipſius loci ſpe facere impetum cogitarat? Res loquitur ipſa; quæ ſemper valet plurimum.*

Ab ipſius loci ſanctitate potenter odium, & inuidiam in Clodianos concitat Orator pro Mil. n. 91. *An ille vinus nihil mali feciſſet, qui mortuus, vno ex ſuis ſatellitibus Sex. Clodio duce, curiam incenderit? quo quid miſerius, quid acerbius, quid luctuoſius vidimus? Templum ſanctitatis, amplitudinis, mentis, conſilij publici, caput vrbis. aram ſociorum, portum omnium gentium, ſedem ab vniuerſo populo Rom. conceſſam vni ordini, inflammari, exſcindi, funeſtari?*

Turpe facinus Antonij multis exaggerat, qui cùm eſſet Magiſter Equitum, tantum vini hauſit, vt poſtero die vomere ei neceſſe fuerit, in populi Rom. concione, 2. Phil. 63. *Sed hæc, quæ robuſtioris improbitatis ſunt, omittamus: loquamur potius de inquiſſimo genere leuitatis. Tu iſtis faucibus, iſtis lateribus, iſta gladiatoria, totius corporis firmitate tantum vini in Hippiæ nuptijs exhauſeras; vt tibi neceſſe eſſet in populi Rom. conſpectu vomere poſtridie. ô rem non modò viſu fœdam, ſed etiam auditu! ſi inter cœnam, in tuis immanibus illis poculis, hoc tibi accidiſſet, quis non turpe diceret? in cœtu verò populi Rom. negotium publicum gerens, Magiſter Equitum, cui ructare turpe eſſet, is vomens, fruſtis eſculentis, vinum redolentibus, gremium ſuum, & totum tribunal impleuit.*

Eiuſdem compotationes luxum, ac temulentiam in villa Varronis temperantis hominis deſcribit num. 104. *At quàm multos dies in ea villa turpiſſimè es perbacchatus? ab hora tertia bibebatur, ludebatur, vomebatur. ô tecta ipſa miſera, quàm diſpari domino! quanquam quomodo iſte dominus? ſed tamen quàm à diſpari tenebantur! ſtudiorum enim ſuorum M. Varro voluit eſſe illud, non libidinum diuerſorium. Quæ in illa villa ante dicebantur? quæ cogitabantur? quæ literis mandabantur? iura populi Rom. monumenta maiorum, omnis ſapientiæ ratio, omniſque doctrina. At verò, te inquilino (non enim domino) perſonabant omnia vocibus ebriorum: natabant pauimenta vino: madebant parietes: ingenui pueri cum meretricijs: ſcorta inter matres familias verſabantur.*

Hannibal in Italiam ingreſſus militibus ſuis ex hoc loco facit animos apud Liuium. *Vobis acriter pugnandum eſt, quippe à tergo Alpibus, ab vtroque latere Maris clauſi eſtis, aduerſos habetis hoſtes; quare nulla vobis ſperanda reſtant effugia, niſi vincatis.*

A loco ſe purgat Ouidius. 3. Triſt. Eleg. 8.

Si quæ videbuntur caſu non dicta latinè.
In qua ſcribebat barbara terra fuit.

Campanos arrogantes, libidinibuſque perditos ex natura loci, victuſque conſuetudine probat Cic. proindè illis agrum pop. Rom vendendum non eſſe concludit, Orat. 2. in Rull. 94. *Non ingenerantur hominibus mores tàm à ſtirpe generis, ac ſeminis, quàm ex iis rebus, quæ ab ipſa natura loci, & à vitæ conſuetudine ſuppeditantur: quibus alimur & viuimus, Carthaginenſes, fraudulenti, & mendaces non genere, ſed natura loci, quòd propter portus ſuos, multis & variis mercatorum, & aduenarum ſermonibus, ad ſtudium fallendi, ſtudio quæſtus vocabantur; Ligures montani, duri, atque agreſtes. Docuit ager ipſe, nihil ferendo, niſi ipſa cultura, & magno labore quæſitum. Campani ſemper ſuperbi bonitate agrorum, & fructuum magnitudine, vrbis ſalubritate, deſcriptione, pulchritudine. Ex hac copia, atque omnium rerum affluentia, quæ à maioribus noſtris alterum Capua Conſ. poſtulauit: deinde ea luxuries, quæ ipſum Hannibalem, armis etiam tùm inuictum voluptate vicit, &c.*

P V N C T V M III.

Adiunctum Tempus.

TEmpus hîc voco durationem à cœli, ſoliſque motibus deductam: atque ab illa fluunt horæ, dies, hebdomas, menſis, annus, luſtrum, ſæculum Ex illa ducuntur argumenta, ſi repetamus antiquitatem, vel recentem memoriam. Pro Quint. Næuium coarguit ſeptingenta paſſuum millia, aut eſſe decurſa, aut Sex. Næuium diebus compluribus ante in poſſeſſionem miſiſſe quàm poſtularet, vti eliceret bona poſſidere, num. 88.

Pro lege Manil. Pompeij victoriam à celeritate commendat, num. 35. *Tantum bellum, tam diuturnum, tàm longè, lateque diſperſum, quo bello omnes gentes, ac nationes premebantur, Cn. Pompeius extremâ*

hyeme

hyeme apparaunt, ineunte vere suscepit, media æstate confecit. Pro Sylla. num. 53.

Ad hoc referuntur varij temporum euentus, vt ſi turbidum fuerit, nubilum, difficile, ſudum, temperatum, periculoſum, longum, breue, vel calore, vel frigore moleſtum, tempus arandi, ſerendi. Vndè Erucius aduerſus Roſcium quem patrem interemiſſe arguebat. num. 80. *Eiuſmodi tempus erat, inquis, vt homines vulgò impunè occiderentur. Quare in hoc propter multitudinem ſicariorum, nullo negotio facere potuiſti.*

PVNCTVM IV.

Modus.

LOcus hic ampliſſimus, & copioſiſſimus deſignat Conſilia, Finem, Intentionem, Cauſas cur ſit aliquid factum: vt ſi dicas rem geſtam inuidiâ, odio, perturbatione, lucri ſpe, metu egeſtatis, clàm, palàm, audacter, inſidiosè, ſcienter, aut caſu.

Valet plurimum huius loci tractatio ad laudem, cùm aliquo illuſtri facinore narrato: conſilium ſimul quæritur, ſed laudatur mens auctoris hoc modo. Nimirum intelligebat vir prudentiſſimus eam vim eſſe virtutis, in vtramque partem, vt, &c.

Efficax eſt in exaggerando crimine, cùm authoris cupiditas, auaritia, & ſuperbia notantur. Sic vectum per Italiæ municipia deſcribit ac notat Antonium cum Mima ſua, in quibus omnibus fœditatis ſuæ impreſſa veſtigia reliquit ad infamiam nominis ſempiternam. 2. Phil. num. 58. *Vehebatur in Eſſedo Trib. pleb. lictores laureati antecedebant: inter quos aperta lectica, Mima portabatur: quam ex oppidis municipales, homines honeſti, obuiam neceſſariò prodeuntes, non noto illo, & Mimico nomine, ſed Volumniam conſalutabant. Sequebatur Rheda cum lenonibus, Comites nequiſſimi; reiecta mater amicam impuri filij, tanquam Nurum, ſequebatur. ô miſeræ mulieris fœcunditatem calamitoſam! horum flagitiorum iſte veſtigijs omnia municipia, Præfecturas, Colonias, totam denique Italiam impreſſit.*

Plurimum dignitatis habet in narrationibus, cùm intentio, & conſilium exquiritur: ſic totâ Milonianâ Clodij cædes deſcribitur.

In coniecturis valet. Pro Amer. num. 85. & ſequentibus. *Hunc quæſitorem, ac Iudicem fugiebant, atque horrebant ij, quibus periculum creabatur: ideò, quòd tametſi veritatis erat amicus, tamen natura non tàm propenſus ad miſericordiam, quàm implicatus ad ſeueritatem videbatur, Ego, quamquam præeſt huic quæſtioni, & contra audaciam fortiſſimus, & ab innocentia clementiſſimus, tamen facile me paterer, vel illo ipſo acerrimo iudice quærente, pro Roſcio dicere,* &c.

PVNCTVM V.

Facultas.

COmprehendit inſtrumenta quibus ad facinus aliquod vti ſolemus, nec non & ſocios, milites, arma, quibus & tuearis, & lædas. Tuearis; vt ab ſe crimen non eſſe perpetratum, qui facultate caruit, ac poteſtate illud committendi. Lædas; vt credibilius eſſe occiſos à pluribus, pauciores; à vigilantibus dormientes, à paratis imparatos. Ita Cic. Milonem defendit. Clodium offendit. num. 56. *Age nunc iter expediti latronis, cum Milonis impedimentis comparate. Semper cum vxore; tùm ſine ea; nunquam non in Rheda; tùm in equo: Comites Græculi, quocunque ibat, etiam cùm in caſtra Etruſca properabat; tùm nugarum in comitatu nihil. Milo, qui nunquam tùm caſu pueros ſymphoniacos vxoris ducebat, & ancillarum greges: ille qui ſemper ſecum ſcorta, ſemper exoletos, ſemper lupas ducebat: tàm neminem niſi, vt virum à viro, lectum eſſe diceres. Cur igitur victus eſt? quia non ſemper viator à latrone, nonnunquam etiam latro à viatore occiditur; quia quamquam paratus in imparatos Clodius, tamen mulier inciderat in viros.*

Obſerua poſtremò ſermocinationem elegantem eſſe in eiuſmodi conſilijs exquirendis quæ commodorum ſpe, aut incommodorũ vitatione ad aliquid impelli, vt ad bellum gerendum gloria, nominis decus & immortalitas; ſpes prædandi, hoſtis vltio; ſociorum, & libertatis defenſio. Hoc eſt quod in Milonis defenſione colligit Tull. num. 32. *Satis eſt quidem in illa tàm audaci, tàm nefaria bellua, docere, magnam ei cauſam, magnam ſpem in Milonis morte propoſitam, magnas vtilitates fuiſſe.*

PVNCTVM VI.

Conſequentia.

ADiuncta demum quæ morâ, vel ordine poſteriora ſunt, hoc eſt, quæ rem geſtam ſubſequuntur, vt Pallor, Rubor, Inceſſus titubans, frequens Anhelitus, Hæſitatio, Laus clara, patentes Diuitiæ, turpis Infamiæ nota, Reprehenſio publica, exhauſtum Patrimonium, Clades, Supplicium, Morbi, & ſi quæ ſunt alia ſigna conturbationis & conſcientiæ; præterea reſtinctus Ignis, Gladius cruentus, & quæ facti ſuſpicionem mouere poſſunt. Tull. in Piſon. mirificè conſulatum ſuum commendat, & quæ geſſiſſet in Prouinciã ab honore, quem à Populo Rom. ſuſcepit. num. 51. *Quid dicam aduentus meos? quid effuſiones hominum ex oppidis? quid concurſum ex agris patrum-familias, cum coniugibus, ac liberis? quid eos dies, qui quaſi Deorum immort. feſti, ac ſolennes ſunt aduentu meo, reditúque celebrati?*

Sed Antonium arguit quòd leges de vi, & maieſtate falleret. Phil. 1. num. 22. *Quid eſt aliud igitur, quàm ad hortari adoleſcentes, vt turbulenti, vt ſeditioſi, vt pernicioſi ciues velint eſſe? quam autem ad Reip. peſtem furor Tribunitius impelli non poterit, his duabus quæſtionibus de vi, & de maieſtate ſublatis?*

PVNCTVM VII.

Signa.

PRoprias rei notas appellat Tull. quæ duplicia ſunt; Neceſſaria cum ipſa re cohærentia, fumus ignem ſequitur: Nullam habet cicatricem, igitur ferro non fuit vulneratus. Athenis erat cùm Romæ ſcelus admiſſum dicitur, ergò alienus à crimine. Neceſſarium eſt adiunctum, quo Tull. vtitur in Quint. contra Næuium, vbi probat Quintium non deſeruiſſe vadimonium, vt erat obiectum à

Næuio, quòd ea die Romæ non eſſet quâ Vadimonium deſeruiſſe videbatur Nonis Febr. pridiè enim Kal. eiuſdem menſis Româ in Galliam profectus erat; igitur ex adiuncto temporis neceſſario conuincit Næuium à num. 56.

Alia probabilia tantum & veriſimilia, per ſe infirma, & ad rem probandam parum idonea, quæ tamen ſi plura ſint, & in eandem cauſam concurrentia, & coaceruata magnam interdum vim ad ſuſpicionem facti mouendum præbent; eapropter, quoad fieri poteſt enitendum eſt, vt multa ſimul congerantur: eò ſiquidem validiora ſunt, quò plura; infirmiora, quò pauciora. Hinc probabiliter oſtendas aliquem feciſſe cædem, quòd paulò ante colloquutus clàm cum amicis fuerit, quòd de nocte domum exierit, quòd auditus ſit: ſubindè pedum ſtrepitus, armorum crepitus, quòd poſtea latebras quæſierit, quòd inuentus expalluerit, aut interrogatus titubauerit.

P v n c t v m VIII.

Attributa perſonarum.

AD tres claſſes reuocantur. Prima, eſt eorum quæ ad fortunæ dona pertinent, diuitiæ, dignitates, affinitates & alia. De quibus quæritur an felix ſit, an infelix homo; nobilis, an ignobilis, diues, an pauper; ſeruus, an liber; priuatus, an magiſtratus; ciuis, an peregrinus. Indè duci poteſt argumentum, pauper eſt, fecerit ergo furtum potius, quàm hic qui diues eſt; Chriſtianus eſt, acceptam igitur iniuriam ferre maluerit, quàm vlciſci.

De parricidio defenditur Roſcius ex hoc loco num. 39. *Patrem occidit Roſcius: qui homo? adoleſcentulus corruptus, & ab hominibus nequam inductus? annos natus magis quadraginta. Vetus videlicet ſicarius, homo audax, & ſæpè in cæde verſatus? at hoc ab accuſatore ne dici quidem audiſtis. Luxuries igitur hominem nimirum, & æris alieni magnitudo, & indomita animi cupiditates ad hoc ſcelus impulerunt? de luxuria purgauit Erucius, cùm dixit, hunc ne in conuiuio quidem vllo ferè interfuiſſe: nihil autem vnquam debuit; cupiditates porrò, quæ poſſunt eſſe in eo, qui ruri ſemper habitarit, & in agro colendo vixerit? quæ vita maximè disiuncta à cupiditate, & cum officio coniuncta.*

Hoc circunſtantiæ genere Dido venatum proficiſcens magnificè depingitur à magno Poëta 4. Æneid.

Oceanum interea ſurgens Aurora reliquit.
It portis iubare exorto delecta iuuentus,
Retia rara, plagæ, lato venabula ferro,
Maſſylique ruunt equites, & odora canum vis.
Reginam thalamo cunctantem ad limina primi
Pœnorum exſpectant, oſtroque inſignis, & auro
Stat Sonipes, ac fræna ferox ſpumantia mandit,
Tandem progreditur, magna ſtipante caterua
Sidoniam picto chlamydem circumdata limbo,
Cui pharetra ex auro, crines nodantur in aurum.
Aurea purpuream ſubnectit fibula veſtem?

P v n c t v m IX.

Attributa naturæ.

ALia dicuntur bona, vel mala corporis, Ætas, Forma, Vires, Valetudo. Naturam vocamus A id quod perſonis ab ipſo ortu ingenitum eſt, ſiue ad agendum, aut non faciendum, vt procliuitas ad varias corporis affectiones. Itaque ab illa fit, vt alij ſint ingenioſi, acuti nonnulli, cæteri tardiores dicantur; Item de reliquis laudatis, & illaudatis qualitatibus: vt alij ſint obliuioſi, bene-memores alij; iſti humani, & officioſi, patientes, prudentes: Illi verò imbecilli, valentes, longi, breues, inurbani, deformes, formoſi.

Ad illam reuocantur & natio, & patria, varijque diuerſarum gentium mores, quæ multiplicem argumentandi locum aperiunt. Ita Samios vocant morum indagatores curioſos: mendaces Cretas; veraces Perſas, Cappadocas, ſeruos: Gepidas, truces: Acarnanas, amabiles; auxiliares Archadas: Lacedæmonios, fures: Sicyonios, molles; Syracuſanos, adulatores: Megarenſes, fraudulentos: Athenienſes, fidos: Pœnos, perfidiâ nobiles: Chares, B virtute bellicâ claros: Cumanos, inertes: Phryges, mancipia: Sardos, venales; Lydos, caupones; Sybaritas, voluptate perditos: Scythas, ſolitarios: Choas, vagos; Siculos, dicaces: Abydenos, ſycophantas.

Italos cunctatores, ingenioſos, irriſores, faſtuoſos, vindictæ cupidos, ſi neceſſitas adigat, bellicoſos.

Hiſpanos, alienis menſis largiores, domi victu aſperiores, iactabundos, paupertate fortes, duros, agreſtes, patienter conſtantes.

Gallos, feruidos, attentos ad rem ſuam, mobiles, faciles, benignos, hoſpitales, prodigos, ſui negligentes, lautos, nimis audaces, bellicoſiſſimos, caue per imprudentiam temerarios dixeris.

Quoties Cic. Græcos teſtes refellit ab innata illi genti vanitate, ac perfidiâ? Scaliger libro qui C Idea inſcribitur, de variarum gentium genijs plura diſſerit. Aſianos luxui addictos facit; Europeos acres, campeſtres, molles, deſides; Montanos, aſperos: Maritimos, prædones, agreſtes; Indos, mobiles, ingenioſos, Magiæ cupidos ad inſaniam; Ægyptios, ignauos, molles, ſtupidos, pauidos.

Patriam natio continet quæ latiùs patet. Vt non modò regiones, ſed vrbes ipſæ magnam præbeant diſputandi materiam. Indè gloriatum ferunt Platonem, quòd eſſet Athenienſis potius, quàm Thebanus. In coniectura dici poterit Acarnan eſt, ergo non crudelis, ſed amabilis, neque tantum facinus, quantum eſt hominis cædes, perpetrarit.

Videndum porrò, vt tùm ætatibus, tùm conditionibus non indecori mores affingantur. Si multitudinis conſilia proponuntur, illam effinge ſtupidam, credulam, tumidam, peruicacem, indo- D cilem, ſui confidentem, ſuſpicacem contemptus, inuidam, fractam in aduerſis, impotentem in proſperis, ſubitæ pœnitudinis, lucis appetentem, ſatagentem aſſiduè, vt nihil agat, inconſtantem, variam ac multiplicem, ſeruientem, vt ne pareat.

Mulierem depingis? vide ſis quas illi affectiones addas. Facies infidam, leuem, ſimulatricem, ſuſpicacem, ſi potentia adiuncta ſit, intolerabilem, nihil mediocre habentem, dicacem, loquacem, mendacem, ſuperſtitioſam: ipſi dabis lacrymas, gemitus, veſtium præ dolore ſciſſionem, vlulatum. Sin probam facis, duabus potiſſimum rebus adornabis, pudore nimirum & caſtimoniâ; ſedulitatem inſuper aſſignabis, anxiam dices, ſollicitam, ſolertem, domus & parcimoniæ peramantem.

A Ætatum ſua quoque ſunt diſcrimina. Infantium penè eſt lallare tantum, & mammare: Luſus aliqui, ſed pueriles, qualis eſt equitare in arundine longa.

Adoleſcentia præceps eſt, & incitata potius, quàm magna voluens, & ingentia, ſtatim appetit, & vehementer, illicò negligenda; iram, & animum in fronte geſtat; vlciſcitur, laude paſcitur, promendo potius, quàm condendo habilis, parùm ſuſpicax, abundè credula, ſibi ipſi lex, ſocietatis ſtudioſa, ſoluta in iocos, verecundiæ obnoxia, vbi peccatum eſt, ſi bene-nata fuerit, ſi malè, ſemper frontem gerit impudentem.

Iuuenes feroces, audaces, violenti, faciles ad iram, promptæ voluntatis: & quoniam media eſt ætas, nonnihil à ſenibus, aliquid ab adoleſcentibus accipit.

B Senes moroſi, rerum nouarum obtrectatores, laudatores temporis acti, parci, atque in futurum malum prouidentes, ſolliciti officiorum exactores, cauti & ſuſpicioſi, lenti ad perſuaſiones, ſua liberaliter prædicantes iuuenibus maximè: haudquaquam patiuntur anteferre cæteras ætates, ſuæ: garruli interpellatores, mali aliquid vt plurimum ominantes, creduli, pertinaces.

Ex quibus notis ſæpè deſumuntur argumenta, qualia Tull. non Philoſophiæ minus, quàm eloquentiæ Doctor acutiſſimus, cùm pro Deiotaro, probat eum non ſaltaſſe ſenem, qui puer grauiſſimus, & ſeueriſſimus fuerat. num. 26. *Quid deinde furcifer? quò progreditur? ait, hac lætitiâ Deiotarum elatum, vino ſe obruiſſe, in conuiuioque nudum ſaltaſſe, quæ crux huic fugitiuo poteſt ſatis ſupplicij afferre? Deiotarum ſaltantem quiſquam, aut ebrium vidit vnquam? omnes ſunt in illo Regiæ virtutes, quod te Cæſar ignorare non arbitror: ſed præcipuè ſingularis, & admiranda frugalitas, etſi hoc verbo ſcio laudari Reges non ſolere. Frugi hominem dici non multum habet laudis in Rege: fortem, iuſtum, ſeuerum, grauem, magnanimum, largum, beneficum, liberalem, hæ ſunt Regiæ laudes: illa priuata eſt. Vt volet, quiſque accipiat: ego tamen frugalitatem, id eſt modeſtiam, & temperantiam virtutem eſſe maximam iudico. Hæc in illo eſt ab ineunte ætate, tùm à cunctâ Aſia, tùm à Magiſtratibus, legatiſque noſtris, tùm ab Equitibus Rom. qui in Aſia negotiati ſunt, perſpecta, & cognita.*

C Pro Cœlio ignoſci poſtulat adoleſcentiæ, ætatique teneræ aliqua permittenda monet. num. 42. *Sit adoleſcentia liberior: non omnia voluptatibus denegentur: non ſemper ſuperet vera illa, & directa ratio: vincat aliquando cupiditas, voluptaſque rationem, dummodò illa in hoc genere præſcriptio, moderatioque teneatur: pareat iuuentus pudicitiæ ſuæ, ne ſpoliet alienam;* D *ne effundat patrimonium, ne fœnore trucidetur, ne incurrat in alterius domum; atque famam: ne probrum caſtis, labem integris, infamiam bonis inferat: ne quem interimat: ne interſit inſidijs, ſcelere careat: poſtremò, cùm paruerit voluptatibus, dederit aliquid temporis ad ludum ætatis, atque ad inanes huſce adoleſcentiæ cupiditates, reuocet ſe aliquando ad curam rei domeſticæ, rei forenſis, Reip. vt ea quæ ratione antea non perſpexerat, ſatietate abiecisſe, experiendo contempſiſſe videatur.*

Pro lege Manil. multis Pompeium commendat qui penè puer tàm fortiter ſe geſſiſſet.

In Philippicis extollitur Octauius, qui vel in ipſa prima ætate ſit aſſequutus bellicas laudes, quas vix ad occaſum vitæ vergentes mereri potuerunt.

Pvnctvm X.

Adiuncta animi.

POſtremò ſunt ea quæ ad animi bona, vel mala ſpectant; nempe virtutes omnes, & ſcientiæ, vel artes, quarum alij plures, pauciores habent alij. Ariſtoteles Philoſophus, Tullius eloquens Orator, Archimedes Mathematicus. Contrà mali habitus, vitia, Ita, Superbia, Crudelitas; Neque aliud crebrius eſt quàm ab his virtutibus argumenta deſumi. Hinc Demoſthenes Philippum arguit, non diu cum Athenienſibus pacem habiturum, quòd nimio ſuperbiæ faſtu, animique elatione intumeſceret, ac immenſa dominandi, cupiditate flagraret.

B Cic. pro Mil. contendit longè veriſimilius eſſe, Clodium ſceleratè feciſſe, quàm Milonem quòd ille ſemper leges, & iura contempſiſſet, & in nefandiſſimis quibuſque maleficijs exercitatus eſſet.

Studium quod appellare poſſumus aſſiduam, & vehementem ad rem aliquam animi, magna cum voluptate, occupationem, vt Dialecticæ, Rhetoricæ. Cœlium voluptatibus deditum non eſſe arguit Cic. quòd eſſet litterarum ſtudioſus. Num. 45.

Caſtorem à crudelitate in odium adducit, qui tàm infauſtis, inauſpicatiſque auibus adoleſcentiæ primordia duxerit pro Deiotaro num. 2. *Crudelis Caſtor, ne dicam ſceleratum, & impium, qui nepos auum in diſcrimen capitis adduxerit, adoleſcentiæque ſuæ terrorem intulerit ei, cuius ſenectutem tueri, & tegere* C *debebat: commendationem ineuntis ætatis ab impietate, & ſcelere duxerit; aut ſeruum corruptum præmiis, ad accuſandum dominum impulerit, & à legatorum pedibus abduxerit.*

Ita Theſeus nefarium filij facinus, quod verum credebat, multis damnat, & ſeipſum ad iram vehementer conatur excitare, grauioribus verbis, quibus in adoleſcentis integri mores, & victum inuehitur,

——ſyluarum incola
Ille efferatus, caſtus, intactus, rudis
Mihi te reſeruas, à meo primùm thoro
Et ſcelere tanto placuit ordiri virum?

Conſilium quod appello diligentem, & conſideratam rei faciendæ, vel omittendæ rationem; cùm quærimus, quid temerè, quid conſultò, quid prudenter gerat.

Sequuntur facta conſilijs potiora, ex quibus D affectiones, habitus, facultates, & id genus alia, non incommodè cognoſci poſſunt. Illa præterita dicuntur quædam, alia præſentia, nonnunquam futura. Sic præterita Pompeij geſta dixerunt eum ſummo aduerſus Mythridatem imperio dignum: Milonem eadem abſoluebant, Clodium condemnabant.

Caſus à fortuna diſtinctus; quod in caſibus humanis illa dumtaxat poſita ſit; illis verò ex omnibus quæ inſperatò, aut præter conſilium, ſiue proſpera contingant, ſiue aduerſa. Ita caſus fuit, cùm Coruus ad Valerij Coruini galeam inuolans, Gallum aduerſarium ita perturbauit, vt necis cauſam afferret. Caſus quod Epirotarum Regi Pyrrho iter facienti tegula de ſummo à muliere proiecta eſt, ex quo laus, aut vituperium.

Alexandro portenderunt magnitudinem Philippi A parentis ſomnia, ominaque, cum ex Olympiadis coniugis ſuæ ſinu puerum erumpentem præſumpſit in ſomnis, pendente ad pectus bulla leonis effigie conſignata. Scipioni Africano majeſtatem quandam ille draco prægrandis matris tholum ingreſſus. Herculi robur iniunctum cæſi in cunis Angues. Diuo Ambroſio (ſi miſcere licet profanis ſacra) facundiam Apiculæ in infantis puculi labellis ceſſitantes.

Dicta cognitionem etiam adferunt aliquam, & rei dubiæ certitudinem addunt. Nam qualis Oratio, talis eſt & vir. Varia quidem illa, familiaris, elaborata, priuata, publica, ſeria, ridicula, libera, coacta. Tull. è Fauonij dicto in Clodium hanc fecit argumentationem. Pro Mil. num. 45. *Vos ex Fauonio audiſtis, Clodium ſibi dixiſſe, & audiſtis, viuo Clodio, periturum Milonem, triduò poſt tertium diem* B *geſta res eſt, quàm dixerat. Cùm ille non dubitaret aperire, quid cogitaret, vos poteſtis dubitare, quid fecerit?*

Item è voce publica. *Res erat minimè obſcura. Etenim palàm dictitabatur, Conſulatum Miloni eripi non poſſe, vitam poſſe.*

P V N C T V M XI.

Canones.

TAlia ſunt rei alicuius adiuncta, qualis eſt ipſa rès, ſi bona ſint laudanda, ſi mala vituperanda, eadem attributa rei conuenient; cuiuſmodi, tàm multa ſunt exempla, quàm multæ ſunt laudationes, aut vituperationes, ab adiunctis animi potiſſimum, hoc eſt vitiis, aut virtutibus, nonnunquam etiam corporis. Æn. 9. Troïanos Numanus à C veſtitu ridet.

Et Tunicæ manicas, & habent redimicula mitræ.

Breuis ſed acutus Mart. qui diſticho penè totam Cheræ formam informem complexus eſt, vt ei non longè diſſimilem lib. 12. ep. 44.

Crine ruber, niger ore, breuis pede, lumine læſus.
Rem magnam præſtas Zoïle, ſi bonus es.

Quibus verbis probat vultum eſſe mentis indicem, lineamenta corporis, eſſe argumenta animi, proindè liberalem, & honeſtam faciem, liberalem & honeſtum arguere animum.

Comœdum defendit Tull. non aliundè, quàm ex adiunctis, quibus Cheræam fraudulentum probat, ab eoque deceptum Roſcium, num. 20. *Verumtamen quem fraudarit videamus. C. Fannium Cheræam Roſcius fraudauit. Oro atque obſecro vos,* D *qui noſtis, vitam inter ſe vtriuſque conferte: qui non noſtis, faciem vtriuſque conſiderate: Nonne ipſum caput, & ſupercilia illa penitus abraſa, olere malitiam, & clamitare calliditatem videntur? nonne ab imis vnguibus vſque ad verticem ſummum? Si quam coniecturam affert hominibus tacita corporis figura, ex fraude, fallacijs, mendacijs conſtare totus videtur? qui idcirco capite, & ſupercilijs ſemper eſt raſis, ne vllum pilum viri boni habere dicatur. Cuius perſonam præclarè Roſcius in ſcæna tractare conſueuit: neque tamen pro beneficio ei par gratia refertur. Nam Ballionem illum improbiſſimum, & periuriſſimum lenonem cùm agit, agit Cheræam, perſona illa lutulenta, impura, inuiſa in huius moribus natura, vitaque eſt expreſſa.*

In quo ſunt adiuncta rei alicuius, in eum ſimiliter capere poteſt facti ſuſpicio; & contra. Quod argumenti genus maiorem in negando, quam in affirmando vim habet; quòd in aliquo reperiri poſſint facti alicuius adiuncta, à quo tamen factum ipſum abſit; vix autem ab aliquo quidpiam factum eſt, in quo non deprehendantur plura, vel pauciora facti adiuncta.

P V N C T V M XII.

Vſus.

VTuntur adiunctis ad faciendam fidem modò per negationem, modò per affirmationem, in ſtatu coniecturali potiſſimum, ab adiunctis loci, temporis, perſonarum, non à Milone Clodio, ſed à Clodio Miloni paratas fuiſſe inſidias probat Cic.

A geſtibus, & vultu indicium ſceleris arguitur. 3. in Catil. 13. *Ac mihi quidem Quir. cùm illa certiſſima ſunt viſa argumenta, atque indicia ſceleris, tabellæ, ſigna, manus, denique vniuſcuiuſque confeſſio: tùm multò illa certiora, color, oculi, vultus, taciturnitas: ſic enim obſtupuerant, ſic terram intuebantur, ſic furtim nonnunquam adſpiciebant, vt non iam ab alijs indicari, ſed ipſi à ſe viderentur.*

Ad exaggerandum valent Adiuncta; quàm multis amplificat Gauij crudele ſupplicium ex hoc loco Tull. Verrina Septima à num. 157. & deinceps? *Nam quid ego de P. Gauio Coſſano municipe dicam? aut quâ vi vocis, qua grauitate verborum, quo dolore animi dicam? &c.*

Ad minuendum: extenuatur vis coniuratorum, 2. in Catil. à num. 5. *Itaque ego illum exercitum ex Gallicanis legionibus, & hoc delectu quem in agro Piceno Metellus habuit, & his copijs, quæ à nobis quotidie comparantur, magnopere contemno, collectum ex ſenibus deſperatis, ex agreſti luxuria, ex ruſticis mendiculis, ex decoctoribus: ex ijs qui vadimonia deſerere, quàm illum exercitum maluerunt: quibus ego non modò ſi aciem exercitus noſtri, verùm etiam ſi edictum Prætoris oſtendero, concident. Hos, quos video volitare in foro, quos ſtare ad curiam, quos etiam in Senatum venire: qui nitent vnguentis, qui fulgent purpura, mallem ſecum ſuos milites eduxiſſet, &c.*

P V N C T V M XIII.

Narrat.

AD exponendum & narrandum. Informis enim ac penè mortua erit Oratio, niſi ab adiunctis, & formam & animum ſumat. Cleomenem Siciliæque Nauarchos multis adiunctis à Verre grauibus pœnis malè-mulctatos eſſe narrat Tull. à num. 103. Et ſeruilium Ciuem Rom. exquiſitis ſupplicijs affectum arguit eadem orat. num. 139. *Virgis quàm multos ceciderit quid ego commemorem? tantùm breuiſſimè dico, nullum fuit omninò iſto Prætore, in hoc genere diſcrimen. Itaque iam conſuetudine ad corpora ciuium Rom. etiam ſine iſtius nutu ferebatur manus ipſa lictoris. Num potes hoc negare, in foro Lilybæi, maximo conuentu Seruilium ciuem Rom. in conuentu Panormitano, veterem negotiatorem, ad tribunal, ante pedes tuos, ad terram virgis, & verberibus abiectum? &c.*

PVNCTVM XIV.

Laudat.

AD laudandum, & vituperandum: Nam cùm omnis laus, & vituperium ex tribus generibus bonorum, aut malorum oriatur, bona autem, & mala ſint in adiunctis, fatendum eſt huius loci fœcunditatem eſſe maximam. Suadet bellum à perſona Rom. qui ſemper appetentes gloriæ fuerunt. Cic. pro lege Man. num. 7.

Bellum ſuadetur in Antonium ab ipſius perſona, contra quem eſt habita oratio 3. num. 28. ad 32. *Hodierno die primùm longo interuallo in poſſeſſionem libertatis pedem ponimus: cuius quidem ego, quoad potui, non modò defenſor ſed etiam conſeruator fui, cùm autem id facere non poſſem, quieui? nec abiectè, nec ſine aliqua dignitate caſum illum temporum, & dolorem tuli. Hanc ego teterrimam belluam, quis ferre poſſet, aut quomodo? quid eſt in Antonio præter libidinem, crudelitatem, petulantiam, audaciam? ex his tot conglutinatus eſt. Nihil apparet in eo ingenuum, nihil moderatum, nihil pudens, nihil pudicum. Quapropter, quoniam res in id diſcrimen adducta eſt, vtrum ille pœnas Reip. luat, an nos ſeruiamus; aliquando per Deos immort. patrium animum, virtutemque capiamus, vt aut libertatem propriam Rom. generis, & nominis recuperemus: aut mortem ſeruituti anteponamus. Multa quæ in libera ciuitate ferenda non eſſent, tulimus, & perpeſſi ſumus: alij ſpe recuperandæ libertatis, alij viuendi nimia cupiditate. Sed, ſi illa tulimus: etiámne huius impuri latronis feremus teterrimum crudeliſſimumque dominatum?*

PVNCTVM XV.

Ornat.

FRequens eſt vſus per negationem extra argumentum ornandæ orationis cauſa tantùm. Sit hæc idea: Quem igitur eum eſſe arbitramini, ſtudioſum honeſtatis? nihil non modò in vita, ſed ne quidem in eius morte ab ſumma turpitudine alienum reperiri poteſt. Diligentem ac ſtrenuum Imperatorem? cuius omnia ſtudia in meretricios cultus potius, quàm in aptam totius exercitus collocationem conferebantur. Manſuetum hominem? nihil minus. Fortem ne id quidem. Temperantem? repugnant eius crebræ compotationes, crapulæ, libidines, aleæ, ludi. Qualem igitur fuiſſe ſtatuemus? turpiſſimum, ignauiſſimum, timidiſſimum, omni ſcelere flagitioque contaminatiſſimum.

PVNCTVM XVI.

Deſcribit.

MAximè vtimur hoc loco in definitionibus, & deſcriptionibus concinnandis; nam vix dicenti applauditur, qui non inſigni aliqua deſcriptione Orationem ſuam illuſtrarit. Ab adiunctis A fortunæ, corporis, animi deſcribuntur ſocij Catil. 2. orat. num. 10. *Nihil cogitant niſi cædes, niſi incendia, niſi rapinas, patrimonia ſua profuderunt: fortunas ſuas obligurierunt: res eos iampridem, fides deficere nuper cœpit. Qui mihi accubantes in conuiuijs, vino languidi, confecti cibo, ſertis redimiti, vnguentis obliti, debilitati ſtupris, eructant ſermonibus ſuis cædem bonorum.*

Et num. 18. & ſeq. *Quos pexo capillo nitidos, aut imberbes, aut benè barbatos videtis: manicatis, & talaribus tunicis, velis amictos non togis. In his gregibus omnes aleatores, omnes impuri, impudicique verſantur; hi pueri tàm lepidi, ac delicati, non ſolùm amare, & amari, neque cantare, & pſallere, ſed etiam ſicas vibrare, & ſpargere venena didicerunt.*

Theodoricum ex adiunctis deſcribit Sidonius Apoll. lib. 1. epiſt. 2. cuius ſtylus etſi non admodum placet, res ipſa tamen ac Theodorici deſcriptio non placere non poteſt. Sic orditur. *Si*
B *forma quæratur, corpore exſucto, longiſſimis breuior, procerior eminentiorque mediocribus. Capitis apex rotundus, in quo paululum à planitie frontis in verticem Cæſaries refuga criſpatur. Ceruix non ſedet neruis: geminos orbes hiſpidus ſuperciliorum coronat arcus: ſi verò cilia flectuntur ad malas medias palpebrarum margo propè peruenit: aurium legula, ſicut mos gentis eſt, crinium ſuperiacentium flagellis operiuntur; naſus venuſtiſſime incuruus; labia ſubtilia, nec delicatis oris angulis ampliata; pilis intra narium antra fruticantibus, quotidiana ſucciſio: barba concauis hirta temporibus, quam in ſubdita vultus parte ſurgentem ſtirpitus tonſor aſſiduus genas adhuc forcipibus euellit. Menti, gutturis, colli non obeſi, ſed ſucculenti, lactea cutis, quæ propius inſpecta iuuenili rubore ſuffunditur. Namque hunc illi crebro, non ira ſed verecundia facit. Teretes*
C *humeri, validi lacerti, dura brachia, patulæ manus: recedente aluo pectus accedens: aream dorſi humilior inter excrementa coſtarum ſpina diſcriminat: Tuberoſum eſt vtrumque muſculis prominentibus latus. In ſuccinctis regnat vigor ilibus: corneum femur, internodia poplitum bene-maſcula: maximus in minimè rugoſis genibus honor. Crura ſuris fulta turgentibus: & qui magna ſuſtentat membra pes modicus.*

PVNCTVM XVII.

Cautio.

D HIC ſe maximè probare debet Oratoris diligentia, induſtria, prudentiaque, vt ſciat, eas rei circumſtantias eligere, quæ Orationi ſuæ fauere poſſint, illas omittere, vel refutare, vel obruere vi orationis, & copia quæ contra ſe facere videbuntur, aut ab aduerſario proferentur. Hæc autem ſunt potiſsima capita quibus oratio firmari poteſt. I. Videndum qua de re dicendum ſit, quæ perſonæ, quæ negotia gerantur, quid horum ſingula circumſtet: Et in perſonis quidem quærenda ſunt tàm ea quæ in animo, & corpore locum habent, quàm quæ exterius adiacent. Si vir audax eſt, ac temerarius, ſi vitioſus & petulans, ſi lenis & inconſtans, ſi honeſtatis ſtudio addictus, ſuſpicio criminis admiſſi ab eo facilè remoueri poteſt.

LECTIO. XII.

Locus ab antecedentibus, & conſequentibus.

QVàm vtilis, & copioſus ſit iſte locus patet exemplo Calippi totam artem Rethoricę penè ad hunc vnum reuocantis. Et certè plurimum valet in omni genere dicendi, cùm res etiam bonas conſequantur malæ, & malis adiunctæ ſint bonæ; vndè bonum conſequens ſuadere, vel laudare, & defendere poſſumus, malum verò diſſuadere, vituperare, vel etiam accuſare.

PVNCTVM I.

Definitio. Diuiſio.

DEfinitionē huius loci tradere nō eſt facilè, quæ in adiuncta, cauſas, & effectus non incurrat: hinc Rodolphus Agricola, non tàm locum ab aliis diſtinctum, quàm argumentandi modum eſſe contendit: proindè non longam explicationem deſiderat, cùm in aliis iſtius argumenta tractentur, præſertim in locis cauſarum, & effectuum

Dicuntur à Cicerone quæ cum re neceſſariò cohærent, vt illa antecedant, hæc conſequantur. Vulnus cordis mortem antecedit; prudentia virtutem; arma bellum: culpa pœnam. Pœna verò culpam ſequitur; bellum arma; virtus prudentiam. In eo differunt ab adiunctis, quòd hæc non ſint certa rei ſigna, eamque non neceſſariò inferant.

Duplicia ſunt, temporis, & probationis, ſeu illationis. Illa quæ procedunt conſequentia tempore; vt genitus eſt aliquis. Ergo morietur. In quam rem Boëtius.

Conſtat æternâ, poſitumque lege eſt,
Vt conſtet genitum nihil.

Hæc verò quæ tempore conſequuntur. Horat. 2. Carm. cantu. 9.

Non ſemper imbres nubibus Hiſpidos,
Manant in agros: aut mare Caſpium,
Vexant inæquales procellæ.

Illationis argumenta dupliciter fiunt. I. Simpliciter, cùm ſcilicet nulla adhibetur ſimilitudo. Martialis Fabulam tacitè reprehendit, docetque Virgines commendari modeſtiâ, verecundiâque, quibus dùm priuantur ornamentis nullæ ſunt, l. 1. Epig. 29.

Bella es nouimus, & puella, verum eſt,
Et diues, quis enim poteſt negare?
Sed dum te nimium Fabulla laudas;
Nec diues, neque bella, nec puella es.

II. Tractatur ſimilitudine, vbi ſcilicet vnâ illatione factâ, quam refellere volumus, afferuntur aliæ ſimiles, quæ ridiculæ ſunt. Eleganter omninò Tull. Phil. 3. num. 14. Pulchrum eſt illud Martialis, & piperatum in Fidentinum, quem vt furem exagitat, quod alienos verſus ſuis inferret, vt alienos dentes ſuis Ægle puella, pudita, edentula, quæ pulchritudinem artificio quærebat, l. 1.

Noſtris verſibus eſſe te Poëtam,
Fidentine putas, cupiſque credi.
Sic dentata tibi videtur Ægle,
Emptis oſſibus, Indicoque cornu:
Sic quæ nigrior eſt cadente moro,
A *Ceruſſata ſibi placet, Lycoris.*
Hâc & tu ratione, quâ Poëta es,
Caluus cùm fueris, eris comatus.

PVNCTVM II.

Canones.

POſito antecedēte, ſine quo conſequens eſſe non poteſt ponitur conſequens, & viciſſim. Tale eſt illud Ciceronis pro Mur. quo probat ſaltatorem non fuiſſe Muræpam, quoniam ea in illo reprehendi non poſſunt, quæ ſaltationem neceſſariò antecedunt, num. 13. *Nemo ferè ſaltat ſobrius, niſi*
B *fortè inſanit: neque in ſolitudine, neque in conuiuio moderato, atque honeſto, intempeſtiui conuiuij, amœni loci, multarum deliciarum comes eſt extrema ſaltatio. Tu mihi arripis id, quod neceſſe eſt omnium vitiorum eſſe poſtremum: relinquis illa, quibus remotis, hoc vitium omninò eſſe non poteſt. Nullum turpe conuiuium, non amor, non comeſſatio, non libido, non ſumptus oſtenditur. Et, cùm ea non reperiantur, quæ voluptatis nomen habent, quæque vitioſa ſunt: in quo ipſam luxuriam reperire non potes, in eo te vmbram luxuriæ reperturum putas?*

Si probabilis tantum ſit conſequutio, probabilis efficitur concluſio; flores edidit arbor, probabile eſt fructus hanc arborem habituram. Ex hoc pronunciato Cic. refellit eos qui ſuſceptum cum Antonio bellum, pacis nomine cælabant, 8. Philipp. num. 4. *Nolumus hoc bellum videri. Quam igitur municipiis, & coloniis ad excludendum Antonium auctoritatem damus? quam; vt milites fiant ſine vi,*
C *ſine tumultu, ſtudio, & voluntate? quam; vt pecunias in Remp. polliceantur? ſi enim belli nomen tollitur, municipiorum ſtudia tolluntur; conſenſus populi Rom. qui iam deſcendit in cauſam, ſi nos langueſcimus, debilitetur neceſſe eſt. Sed quid plura? D. Brutus oppugnatur. Non eſt bellum. Mutina obſidetur: ne hoc quidem bellum eſt! Gallia vaſtatur. Quæ poteſt pax eſſe certior, &c.*

Poſito conſequente, neceſſe eſt poni antecedens; redit, igitur abierat. Eſt fructuum copia, fuit & florum; Rhetor; igitur grammaticus. Quantus Rhetor, quàm terſus, quàm grauis, quàm iucundus, quàm pleno orationis flumine exundans? Tu tamen vix homo trium litterarum neſcio quid in verbo cauillaris, neſcio quid palato tuo non arridere dicis, nec vereris, qui Rhetor eximius ſit eum inficiari Grammaticum, quid? fundamenta non ille poſuit, qui Eloquentiæ ſacrario coronidem im-
D poſuit? obolum non habeat, qui talenta largitur in populos?

PVNCTVM III.

Vſus.

IN omni cauſarum genere frequentiſſimus eſt, tùm negando, tùm affirmando, in argumentatione tamen; nam extra, rarò niſi fortè in definitionibus indè deſumptus. Tull. Clodium vocat, labem patriæ, flammam peſtemque Reipub. Seruos Milonis conſeruatores domini, vltores ſceleris, defenſores necis. Lentulum Deum ſalutis ſuæ, propugnatorem Senatus, patronum publici conſenſus, & his ſimilia, quorum eſt habenda copia, quòd Orationem exornent.

In argumento potens eſt hic vſus, & Oratori familiaris. Nonnunquam ex multis antecedentibus elicitur vna concluſio, ſiue fiat per negationem, ſeu per affirmationem. Sit hoc probandum Verrem omnia iura violaturum, nihil non temerè, nihil non nefariè facturum, ſi Conſul renuncietur. Perfidus fuit Quæſtor, iniuſtus Prætor, auariſſimus Siciliæ Præfectus, ergo Conſul erit iniquiſſimus.

Qui Prætor Dolabellæ à populo Rom. datus, ſingulari perfidia Prætorem ſuum, hoc eſt parentem, iniquiſſimè violarit, qui Prætor pupillos fortunis penitus euerterit, non pro conſuetudine, & more populo Rom. non iure à maioribus tradito, ſed cupiditate, & auaritia incredibili ius ſuſtulerit, potius quàm dixerit. Qui Siciliæ Præfectus vrbes omnes compilauerit, ornamentis templa, frumentis agros, fortunis, exiſtimatione, vitâ Siculos multos ſpoliauerit, eum ſi Conſulatum adeptus fuerit, qualem futurum putatis? Modeſtum? repugnat natura, ad omne facinus audaciamque promptiſſima. Continentem? non patitur antiqua conſuetudo virum impudiciſſimum rationis limitibus contineri. Frugalem? qui fuerit libidinibus perditus. Non iniquum? qui quid æquitatis ſit, ne ſatis quidem intelligit, qui per vim adhuc omnia, nihil more, nihil inſtituto, nihil iure, nihil lege fecerit. An flagitioſiſſimum? potius, iniquiſſimum, audaciſſimum, omni ſcelere coinquinatiſſimum?

Aliàs multa ex vno inferuntur, quæ quidem inferendi ratio plurimum valet ad terrendum, 7. in Verrem num. 167. *Tolle hanc ſpem, tolle hoc præſidium ciuibus Ro. conſtitue nihil opis eſſe in hac voce,* CIVIS ROM. SVM: *poſſe impunè Prætorem, aut alium quemlibet, ſupplicium, quod velit in eum conſtituere, qui ſe ciuem Rom. eſſe dicat; quod quis ignoret: iam omnes Prouincias, iam omnia regna, iam omnes liberas ciuitates, iam omnem orbem terrarum, qui ſemper noſtris hominibus maximè patuit, ciuibus Rom. iſta defenſione præcluſeris.*

Pro Flacco, num. 99. A conſequentibus malis deterret iudices, monetque ne faueant accuſatoribus Flacci Reip. boni ciuis. *Cùm tabella vobis dabitur Iud. non de Flacco dabitur ſolùm; dabitur de ducibus auctoribusque conſeruandæ ciuitatis; dabitur de omnibus bonis ciuibus: dabitur de vobiſmetipſis; dabitur de liberis veſtris, de vita, de patria, de ſalute communi. Non iudicatis in hac cauſa de exteris nationibus, non de ſociis: de vobis, ac veſtra Rep. iudicatis.*

Tota, 7. Philipp. contendit in ciuitate non admittendum eſſe Antonium falſa pacis ſpecie, ex his, quæ in ciuitate facturus fuiſſet.

Simili argumento & amplificatione probat priuatum ſe non debuiſſe contra Tribunos-pleb. armis contendere. Vbi recenſet incommoda quæ conſequuta fuiſſent, ſiue boni, ſiue improbi viciſſent, Pro Sextio num. 30. &c.

Aliàs per Contraria cùm ex antecedente infertur conſequens, & abſurdum: & ſumitur rurſus aliquid contrarium conſequenti, ex quo infertur concluſio quæ priori antecedenti repugnat, 3. Phil. num. 14. *Quamobrem omnia mea ſententia, complectar vobis, vt intelligo, non inuitis, vt & præſtantiſſimis ducibus à nobis debetur auctoritas, & fortiſſimis militibus ſpes oſtendatur præmiorum: & iudicetur non verbo, ſed re, non modò non Conſul, ſed etiam hoſtis Antonius. Nam ſi ille Conſul fuſtuarium me-*

A *ruerunt legiones, quæ Conſulem reliquerunt: ſceleratus Cæſar, Brutus nefarius, qui contra Conſulem priuato conſilio exercitus comparauerunt. Sin autem militibus exquirendi ſunt honores noui, propter eorum diuinum, atque immortale meritum: ducibus autem ne referri quidem poteſt gratia: quis eſt, qui eum non hoſtem exiſtimet, quem qui armis perſequuntur, conſeruatores Reip. iudicantur.*

PVNCTVM IV.

Conciliat Odium.

MVltum valet locus hic ad faciendum odium. Poſtquam in Milon. pericula recenſuit, quæ Reip. ceruicibus imminebant à Clodio ſuperſtite, quæ ſperanda ſint ex eiuſdem nece commemorat,
B vt illum ſummo dignum odio fuiſſe demonſtret, num. 78. *Mandate hoc memoriæ Iud. ſpero multa vos, liberosque veſtros in Rep. bona eſſe viſuros, in his ſingulis ita ſemper exiſtimabitis, viuo P. Clodio, nihil horum vos viſuros fuiſſe. In ſpem maximam, & quemadmodum confido veriſſimam adducti ſumus. Hunc ipſum annum, hoc ſummo viro Conſule, concuſſa hominum licentia cupiditatibus fractis, legibus & iudiciis conſtitutis, ſalutarem ciuitati fore. Num quis igitur eſt tàm demens, qui hoc Clodio viuo contingere potuiſſe arbitretur? quid? ea, quæ tenetis priuata, atque veſtra, dominante homine furioſo, quod ius perpetuæ poſſeſſionis habere potuiſſent?*

Cædes legatorum contra ius gentium, & bellum ſociis illatum commemorat Tull. quod à calamitatibus ex huius ſcelere in prouinciam redundarant amplificat. In Piſon. 84. *Denſeletis, quæ natio ſemper*
C *obediens huic imperio, etiam in illa omnium barbarorum defectione Macedonica C. Sextium Prætorem, tutata eſt, nefarium bellum, & crudele intuliſti: eiſque cùm fideliſſimis ſociis vti poſſes, hoſtibus vti acerrimis maluiſti. Ita perpetuos defenſores Macedoniæ vexatores, ac perditores effeciſti: vectigalia noſtra perturbarunt, vrbes ceperunt, vaſtarunt agros, ſocios noſtros in ſeruitutem abduxerunt, familias arripuerunt, pecus abegerunt, Theſſalonicenſes, cùm oppido deſperaſſent, munire arcem coegerunt.*

PVNCTVM V.

Mitigat Dolorem.

GRauiſſimis verbis populum Rom. ex hoc loco Craſſi immortalitate digni hominis obitum
D lugentem conſolatur Cic. 3. de Oratore, ſtatim ab exordio. *Fuit hoc luctuoſum ſuis, acerbum patriæ, graue bonis omnibus: ſed ij tamen Remp. caſus ſequuti ſunt, vt mihi non erepta Lucio Craſſo à Diis immort. vita, ſed donata mors eſſe videatur. Non vidit flagrantem bello Italiam, non ardentem inuidia Senatum, non ſceleris nefarij Principes ciuitatis reos, non luctum filiæ, non exilium generi, non acerbiſſimam C. Marij fugam, non illam poſt reditum eius cædem omnium crudeliſſimam, non denique in omni genere deformatam eam ciuitatem, in qua ipſe florentiſſima, multum omnibus gloria præſtitiſſet.*

PVNCTVM VI.

Confutat.

NOnnunquam ex aduerſariorum ſententia permulta inferuntur abſurda, quo in genere ſatis

illuſtris eſt hæc Cic. Idea pro Plancio, num. 14. *Si quotieſcumque præteritus erit is, qui non debuerit præteriri, toties oportebit eum, qui factus erit, condemnari: nihil iam eſt quod populo ſupplicetur; nihil quod diribitio, nihil quod ſupplicatio magiſtratuum, renunciatio ſuffragiorum expectetur: ſimul vt qui ſint profeſſi, video quid dicam. Hic familia conſulari eſt, ille prætoria: reliquos video ex equeſtri loco: ſunt omnes ſine macula, ſunt æquè boni viri, atque integri, ſed ſeruari neceſſe eſt gradum. Cedat conſulari generi prætorium, nec contendat cum prætorio equeſter locus. Sublata ſunt ſtudia, extinctæ ſuffragationes, nullæ contentiones, nulla libertas populi in mandandis magiſtratibus, nulla expectatio ſuffragiorum: nihil, vt plerumque euenit; præter opinionem accidet, nulla erit poſthac varietas comitiorum. Sin hoc perſæpè accedit, vt & factos aliquos, & non factos eſſe miremur; ſi campus, atque illa vnda comitiorum, vt mare profundum, & immenſum, ſic efferueſcunt quodam quaſi æſtu, vt ad alios accedant, ab aliis autem recedant, in tanto nos impetu ſtudiorum, & motu temeritatis, modum aliquem, & conſilium & rationem requiramus?*

Pvnctvm VII.

Permouet.

VAlet hæc amplificandi ratio plurimum vbicumque permouendi ſunt animi, ſed in deliberatiuo præcipuè cùm ſuadetur, aut diſſuadetur; nihil enim ad ſuadendum, aut dehortandum potentius, quàm ſi commoda, vel incommoda recenſeas, maximè ſi conglobentur, vt in peroratione fieri ſolet. Si bellum diſſuades, exhauſtum in milites ærarium, fractam diuturnis laboribus iuuenturē, ferro, fame, frigore, peſtilentiâ exercitus eſſe deletos, populatas ſegetes, abacta pecora, incenſos paſſim vicos, & vrbes, euerſa mœnia, compilatas domos, direpta templa, parentes liberis orbatos, liberos parentibus, Virgines, Matronas Nobiles, Viduas indignè violatas, multa funera, multos luctus, multas lacrymas: præterea extinctas artes, oppreſſas leges, obliteratam religionem, confuſa diuina, humanaque iura omnia, corruptam ciuitatis diſciplinam, & his ſimilia.

Ab antecedentibus rarior eſt amplificatio, quæ tamen eſſe poteſt aliqua; nimirum ſi hæc omnia prius ſubeunda dixeris, quàm fructum victoriæ, quis conſequi poſſit. Ita diſſuaderi potuit ne Ro. Senatus Carthaginem vellet euerti, cum id fieri non potuerit, quin multa ante pericula terra marique ſubirentur, multus ſanguis funderetur, multæ dimicationes cum hoſtibus haberentur.

Pvnctvm VIII.

Deſcribit.

AD motum rem oculis ſubiicit; ſic cum morte proxima luctantem deſcribes. Conijcite ſi placet triſtes oculos in thorum funebrem, vndè præcipuos naſci luctus auditis. Solus ſpectari dignus eſt, qui ſpectare neminem amplius poteſt in lecto depoſitus. Ætate, niſi cani fallunt aciem, penè centenarius eſt; pedes, marmore gelidiores, auſim ... manus certè niuem, vt colore, ſic frigore non malè referunt; oculi frequenter in orbem conuerſi turbidiores apparent: vt extinctus eſt ille pupillarum vigor? vt naſus ipſe iam longior ſenſim acumen trahit, & pallorem? vt genarum rubor abiit? vt labra contracta tremuſcunt? auditus non modò difficilis, vt olim, ſed propè nullus. Arteriæ, ſi bonus, illam examinaueris, tam frigidum pulſum ſenties, quàm lapidis: vnicus ad cor ſuperat ſpiritus, & ille tàm lentus, vt ſummas vix fauces attingat, ac diducto iam ore eſt, vt cùm paulò violentius natura deficiens ſe commouerit, extremis iam labris illũ emittat. En cernitis vt repentè ad gutturis anguſtias erumpent? vt paulatim ſingultiente, & luctāte animo morti vicinus ſit? Age verò nega moriturum.

In negatione valent conſequentia. Sit hæc Idea. Cicero forti, ac inuicto animo mortem tulit, quia Siciliæ quæſtor, non auri, non cupiditatum blanditiis vinci ſe paſſus eſt: prætor nihil præter maiorum iura, legumque ſanctitatem fecit, non pecunius vltrò numeratis, non amicorum precibus, non illuſtrium virorum auctoritate expugnari potuit: Conſul aperta vitæ diſcrimina ſæpius adire non metuit: Conſularis ſeditioſorum hominum calumnias non abiecto, non deſperato animo, ſed fortiter ac moderatè tulit.

Omnes dicendi lepôres admittit, repetitiones, proſopopæias, aliaque lumina. Eum tu leuiſſimæ mortis acerbitatem timuiſſe putas, quem neque in Quæſtura Sicilienſi libido fregerit: nec in vrbana prætura poteſtas ſumma iuris patrij violandi, pupillos fortunis euertendi, rei familiaris per fas & nefas augendæ data toties occaſio debilitauerit: neque potentiſſimorum hominum in Conſulatu grauiſſimæ inimicitiæ à Reip. ſalute procuranda detraxerint, non turpiſſima Conſularem exilij pœna, non atroces cum multis ſuſceptæ ſimultates, vel tantiſper ab officio reuocarint.

LECTIO XIII.

Locus à Cauſis.

LOcus hic noſtrâ commendatione non indiget, per ſe ſatis illuſtris; quia tamen vis eius plenior in res ipſas influit, ideò cognitionem eius vt vberrimam, ſic ad omnia comprobanda multum efficacem inueſtigare pluribus operę-pretium eſſe puto.

Pvnctvm I.

Definitio.

CIc. lib. de Fato, num. 34. definit, quæ id efficit cuius eſt cauſa vt vulnus mortis; crudititas morbi: ignis ardoris. Hinc argumentatur pro Sylla, num. 48. vt probet non eſſe cur iraſcatur Torquatus quòd Syllam defendat. *Neque verò, quid mihi iraſcare intelligere poſſum, quod eum defendo, quem tu accuſas: cur tibi quoque non ſuccenſeo, qui accuſes eum, quem ego defendo? Inimicum, inquis. accuſo meum, & amicum ego defendo meum. Non debes tamen quemquam in coniurationis quæſtione defendere. Imò nemo magis eum, de quo nihil eſt ſuſpicatus, quàm is, qui de alijs multa cogitauit. Cur dixiſti teſtimonium in alios? quia coactus. Cur damnati ſunt? quia creditum eſt. Regium eſt dicere in quem velis, ac defendere quem velis. Immò ſeruitus eſt, non dicere*

dicere in quem velis, ac defendere quem velis. Ac, A
ſi conſiderare coeperis, vtrum magis mihi hoc neceſſe fuerit facere, an tibi: intelliges, honeſtiùs te inimicitiarum modum ſtatuere potuiſſe, quàm me humanitatis.

Cauſarum verò multa ſunt genera ex Cic. Partic. num. 93. vnum earum quæ vi ſua faciunt id quod iis ſubiectum eſt, vt ignis lignum accendit. In Carinum hunc agit Mart. 1. Epigramm.

Pulchrè valet Carinus, & tamen pallet.
Parcè bibit Carinus, & tamen pallet.
Benè concoquit Carinus, & tamen pallet.
Sole vritur Carinus, & tamen pallet.

Aliud earum quæ naturam efficiendi non habent, ſine quibus tamen effici res non poſſit, Tempus, Locus & id genus alia. Quietas vocamus, nihil agentes, & ſtolidas. Ex hoc Mart. lib. 2. in Cælium.

Quòd fronte Cælium nubila vides Rufe, B
Quòd ambulator Porticum terit ſerus,
Lugubre quiddam quod tacet piger vultus.
Quòd penè terram indecens tangit Naſus,
Et dextrâ pectus pulſat, & comam vellit;
Non ille amici fata luget, aut fratris,
Vterque natus viuit, & precor viuat,
Salua eſt, & vxor, ſarcinæque, ſeruique;
Nihil colonus villicuſque decoxit.
Mœroris igitur cauſa quæ eſt? Domi cœnat.

Aliud cauſarum genus quæ præcurſionem quandam adhibent ad efficiendum, & aliquid afferunt per ſe adiumenti; tametſi per ſe nihil efficiant. Eſt illud Ouidij in hanc rem,

Cur aliquid vidi? cur noxia lumina fixi?

Et lugendum hoc diuini Vatis Æn. 2.

Quos neque Tydides, nec Lariſſeus Achilles,
Non anni domuere decem, non mille Carinæ. C

Tull. 1. de orat. num. 131. Cottam hortatur, & Sulpitium in perſona Craſſi, vt eloquentiæ ſtudeant, & hoc a naturæ donis, quibus bene-inſtructi ſunt. *Ego quod in vobis egregiam quandam, ac præclaram indolem ad dicendum eſſe cognoui, idcirco hæc expoſui omnia: nec magis ad eos deterrendos, qui non poſſent, quàm ad vos, qui poſſetis, exacuendos accommodaui Orationem meam. Et quanquam in vtroque veſtrum ſummum eſſe ingenium, ſtudiumque perſpexi, tamen hæc, quæ ſunt in ſpecie poſita, diuina ſunt. Ego enim neminem nec motu corporis, neque ipſo habitu, atque forma aptiorem, nec voce pleniorem, aut ſuauiorem mihi videor audiſſe.*

Pro Marcello num. 6. ab iiſdem cauſis per quinque diſſimilitudines, probat adeptum Cæſarem gloriam illuſtriorem parcendo inimicis, quàm multas gentes armis debellando. D

Aliæ porrò cauſæ quæ nulla re iuuante aliquid efficiunt. Sol diem; Ignis calorem. Aliæ ſunt quæ iuuari volunt. Terra pluuijs, & ſole. Natura, ad valetudinem, & calorem. Sic in Olum Iuuenem videri volentem ludit Mart. quem irridet, dùm canos capillos nigro colore inficit, barbâ remanente canâ, quæ pingi non poterat.

Cana eſt barba tibi; nigra eſt coma: tingere barbam
Non potes, hæc cauſa eſt: ſed potes, Ole, comam.

Par dente mordet, ridetque Lentinum,

Mentiris iuuenem tinctis, Lentine, capillis.
Tam ſubitò Coruus, qui modò Cygnus eras.

Cauſarum diuiſio.

Cauſa tandem eſt id ex quo, vel per quod, vel à quo, vel propter quod fit aliquid. Vndè quatuor cauſarum genera ſtatuit Ariſtoteles, quę per ſe producunt effectum, vel adiuuant. Alia quæ mouet, finis: quæ mouetur, efficiens; quæ fingit, forma; quæ formam induit, materia. Et iſta rebus penè omnibus componendis præſunt. In palatio conſtruendo finis commodam habitationem ſuadet; efficiens illud architectatur: forma deſignationem ipſam, ac deſcriptionem domus ſuggerit; Materia, lapides, ligna, cæmenta ſuppeditat. Ita Palatium, erit illarum omnium effectus.

PVNCTVM II.

Materia.

ARiſtoteles illam finit, ex qua inexiſtente fit aliquid, itaut ipſa componat id, quod ex ea fit. Ex marmore, vel ære ſtatua, quod ſit intrinſecum ſtatuæ. Triplicem faciunt Oratores materiam ex qua, in qua, circa quam.

Materia ex qua duplex, vna quâ remanente, & componente fit aliquid, vt domus ex lapidibus, & lignis, homo ex corpore & animâ; in quibus Lapides, Ligna, Corpus, Anima, Materia, ſunt ex qua remanente, domus, homo, manent.

Altera tranſiens quæ mutatur, neque poſt rem factam manet, vt ex ligno pereunte fit ignis: Illa naturalis, & artificioſa componitur. Auro calix; homo corpore; lapidibus domus. Candelabrum materiam habebit aurum, & gemmas, quod ex illis conſtet. Tull. Verrem arguit, & furtum eius à materia multis amplificat. Act. 6. num. 64. *Candelabrum è gemmis clariſſimis, opere mirabili perfectum,* &c. Num. 62. *Non pauca pocula ex auro, quæ vt mos eſt regius, & maximè in Syria, gemmis erant diſtincta clariſſimis. Erat etiam vas vinarium, ex vna gemma prægrandi, trulla excauata cum manubrio aureo.*

Ex hac materiæ dignitate, ac pretio commendantur munera Æneæ data 3. Æn.

Dona dehinc auro grauia, ſectoque Elephanto
Imperat ad naues ferri.

PVNCTVM III.

Canones.

IN argumentis à materia ex qua valent hæc dicta. Poſita materia poteſt ſequi effectus, ſi modo cætera non deſint; ſunt Lapides, Ligna, Cæmenta, poteſt igitur conſtrui domus.

Remota materia permanente, remouetur effectus. Non eſt aurum, Ergo nec ſunt vaſa aurea. Vnum hoc in quauis materia notandum ſcilicet proprietates quæ proueniunt à materia prædicari de effectu, vel quæ illi conueniunt: Remoueri item quæ vel illi repugnant, vel non conueniunt. Ex terra homo factus eſt, igitur corruptioni obnoxius. Statua eſt ex auro, & gemmis, igitur magni pretij. Vaſa tantum habet fictilia, vilis ergo ſuppellex eius eſt.

Pvnctvm IV.

Vſus.

COpioſus, & vtilis. Verr. 4. Sthenij neſcio cuius ſtatis elegãtem, & lautam ſuppellectilem commendat, vt iniqua Prætoris edicta ſubijciat, ſummumque in odium apud populum adducat. n. 83. *Etenim Sthenius ab adoleſcentia ſtudioſiùs paulò hac comparanat, ſuppellectilem ex are elegantiorem, & Deliacam, & Corinthiam tabulas pictas etiam argenti bene-facti, prout Thermitani hominis facultates ferebant. Qua poſteaquam ipſe abſtulit alia rogando, alia poſcendo, alia ſumendo: ferebat Sthenius, vt poterat, angebatur tamen animi dolore neceſſario, quod domum eius exornatam atque inſtructam, ferè iam iſte* B *reddiderat nudam, atque inanem.*

2. de Nat. Deorum ſyderum nobilitas aſſeritur ex materia num. 39. *Atque hac mundi diuinitate perfecta tribuenda eſt ſyderibus eadem diuinitas: qua ex nobiliſſima, puriſſimaque atheris parte gignuntur, neque vlla præterea ſunt admiſta natura, totaque ſunt calida, atque perlucida.*

Huc faciunt deſcriptiones à materia, qualis eſt illa transformationum 2. Ouidij Regiam Solis, & currum eius pluribus commendantis. Et Virg. 6. Æn. Tartarum deſcribentis.

Porta aduerſa ingens, ſolidoque Adamante columna,
Vis vt nulla virûm, non ipſi exſcindere ferro
Cœlicola valeant, ſtat ferrea turris ad auras.

Sic coronas quæ victoribus dabantur ex dignitate materiæ celebrare quiuis poteſt. Ignoſce fœcunda parens tellus, ſi cœca rimatus fuero viſcera, C quamquam malè fortè cœca dicta ſunt. Ignoſce, quæ in medijs illis, vt appellant, tenebris nobilius propè, ac ſole ſplendidius metallum recondis. Sunt enim ibi quaſi ſtellæ albicantis metalla cætera. Eſt argentum pro Luna, Solem auro referſ, niſi quod eum tantò ſuperas, quantò mortalium manibus aurum tritius eſt, quod qui aſpicit, neſcio quo affectus vinculo detinetur, vt ſingulari quadam cupiditate, ad illud deſiderandum alliciatur. Hoc porrò eſt metallum, hic ſplendor, qui ſolus Athletarum victricem comam, & cingere, & illuſtrare dignus ſit: ab eo mutuantur dignitatem Reges, Vrbes arbitrium, Imperatores purpuram: ſi non lembis aureis, & bracteis intexatur eam & caput ipſum plebeium arbitrantur, quod ab auro pondus ſuum, maieſtatemque non acceperit.

D

Pvnctvm V.

Materia in qua.

SVbiectum formæ & accidentis, vt paries albedinis, quòd is color in pariete recipiatur; animus hominis ſcientiæ, quòd in animo recipiatur; ſic iji de quibus benè meremur liberalitatis materia. Prudentes Oenone monet. Ouid.

Quid facis Oenone, quid arena ſemina mandas?
Non profecturis littora bobus aras.

Sublato ſubiecto quæ inhærebant accidentia, tolluntur, & viciſſim. Paries non eſt, ergo nec albus. Ignis eſt, igitur calidus. Cùm autem circa materiam aliquid verſatur, quoties illa remouetur, & A ſubiectum; vt egregiè rogatus Anacharſis, num in Sicilia eſſent ebrij, ne quidem vites ait. Ita dici poteſt, in cœlo nullæ ſunt ærumnæ, nulli labores, non morbi, non egeſtas: Indè ſequitur nullum ibi patientiæ locum.

Pvnctvm VI.

Materia circa quam.

CIrca quam varij actus, aut habitus, vel facultates verſantur. Rhetoricæ materia res omnis virtutes, laudis: Oculorum & aurium obiecta quæ videntur, aut audiuntur materia ſunt; voluntatis bonum; Intellectus id, quod intelligi poteſt. Hanc Mart. bellè expreſſit Baſſum Poëtam illaudatum carpens lib. 5.

Colchida quid ſcribis, quid ſcribis amice Thyeſtem?
Quid tibi vel Niobe, Baſſe, vel Andromache?
Materia eſt mihi crede tuis aptiſſima chartis,
Deucalion, vel, ſi non placet hic. Phaëton.

Cic. pro. Mil. num. 36. *Quid vultis amplius? quid enim odiſſet Clodium Milo, ſegetem, ac materiem gloria ſua, præter hoc ciuile odium, quo omnes improbos odimus? Ille erat vt odiſſet primùm defenſorem ſalutis mea; deinde vexatorem furoris, domitorem armorum ſuorum: poſtremò etiam accuſatorem ſuum.*

Pvnctvm VII.

Vſus.

C CAuſâ materiali ſæpius vti ſolebat Orator, ſed in diuinatione maximè contra Cæcilium, quem probat imparem huic cauſæ, ob ea, circa quæ, hæc accuſatio verſatur. num. 45.

Pro Mur. verò concludit viliorem eſſe Iuriſprudentiam Eloquentiâ, ex materia circa quam illa occupatur num. 25. *Primùm dignitas in tàm tenui ſcientia qua eſſe poteſt? res enim ſunt parua, propè in ſingulis literis, atque interpunctionibus verborum occupata.* Vbi multa ſubijcit de Iuriſconſultorum formulis, vt illam iuris ſcientiam eleuet.

Prima in Verrem grauitatem amplificat iudicij quod de Verre cœptum erat ab ipſius perſona; grandi & incitatâ dicendi ratione. num. 9.

Valet ad hortandum, & dehortandum, extollendum, aut eleuandum; ſiue materiam ſpectes, circa quam aliquid verſari dicitur, quales ſunt actiones virtutum, quæ à Philoſophis vulgò nominantur ob- D iecta. Hinc Prudentia meritò cæteris antefertur, quod in veri veſtigatione poſita ſit. Auaritiam pulchrè vituperat Plinius, dum oſtendit quæ tanto in pretio mortalibus ſunt, nihil aliud eſſe, quàm terram croceam, vel candidam. Hinc delicias accuſabis vnguentorum, quod plerumque ſunt murium, aut aliorum animalium excrementa: veſtium quod vermium purgamenta ſint, & exuuiæ pecudum: Ebur dens Elephantorum, margaritæ ſpumæ concharum; ſuccinum, electrum, & id genus, multa, nihil niſi lacrymæ arborum.

Ex hoc loco Panurgum potius Roſcij, quàm Fannij fuiſſe contendit Cic. num. 28. *Panurgum tu Saturi, proprium Fannij dicis fuiſſe. At ego totum Roſcij fuiſſe contendo. Quid erat enim Fannij? corpus. Quid Roſcij? diſciplina, facies non erat: ars erat pretioſa.*

PVNCTVM VIII.

De Forma.

DEfinitur ratio rei, & nota, per quam res eſt: atque illa triplex conſtitui ſolet. Eſſentialis vna: vt hominis forma eſt anima rationis particeps, per quam cõſtituitur talis, non per efficientem, aut finalem, neque per materiam, quæ eſt ex ſe indifferens, multarumq́ue formarum capax. Non hanc prętermiſit Cic. ſed ab ea mortem non timendam ſibi, potiùs opperendam fortiter, quàm cedendum improbis ciuibus probat, idque per Expolitionem egregiam. Pro Sext. nu. 47. *An mihi ipſi, vt quidam putant, fuit mors æquo animo oppetenda? quid? tùm mortémne fugiebam? an erat res vlla, quam mihi magis optandam putarem? tàm eram rudis? tàm ignarus rerum, tàm expers conſilij, aut ingenij? nihil audieram? nihil videram? nihil ipſe legendo, quærendóque cognoueram? neſciebam vitæ breuem eſſe curſum, gloriæ ſempiternum? cùm eſſet omnibus definita mors, optandam eſſe vt vita, quæ neceſſitati deberetur, patriæ potiùs donata, quàm reſeruata naturæ videretur? Neſciebam inter ſapientiſſimos homines hanc contentionem fuiſſe, vt alij dicerent animos hominum, ſenſusq́ue morte reſtingui; alij autem tùm maximè mentes ſapientum, ac fortium virorum, cùm è corpore exceſſiſſent, ſentire ac vigere? quorum alterum, fugiendum non eſſe, carere ſenſu; alterum & iam optandum, meliore eſſe ſenſu.*

Viderunt hoc Poëtæ veteres. Pythagoras quidẽ apud Ouid. 15. Metam. ex immortalitate animi C fortiter mortem contemnendam eſſe confirmat,

O genus attonitum gelida formidine mortis!
Quid Stygà? quid tenebras? quid nomina vana timetis?
Morte carent animæ, ſemperq́ue priore relicta.
Sede, nouis domibus viuunt, habitantq́ue receptæ.

De Iunone ſubirata Virg. 1. Æneid.

——— Tantæne animis cœleſtibus iræ?

Ab iſta, res accipit commendationem, aut vituperationem. Poëta Latinus Satyr. 3. commendat homines ab animo, hoc eſt à forma,

——— ſeparat hæc nos
A grege mutorum, atque adeò venerabile ſoli
Sortiti ingenium, diuinorumq́ue capaces.

Multò etiam auguſtius eoſdem commendat ingenioſus vates Manilius lib. 2.

Quis dubitet poſthac hominem coniungere cœlo?
Eximiam natura dedit linguamq́ue, capaxq́ue
Ingenium, volucremq́ue animum, quem denique in vnum
Deſcendit Deus, atque habitat, ipſumq́ue requirit.

Omnium auguſtiſſimè ſuo nomine dignus Triſmegiſtus cap. 11. *Dic animæ tuæ illò abire; & dicto citiùs ibit. Præcipe Oceanum tranare; celerrimè illic erit, non vt è loco in locum delata, ſed vt ibi iam exiſtens. Iube in cœlum euolet; alis non egebit, neque vllum ei obſtaculum, non ſolis ardor, non æther, non cœli volutatio, non corpora aſtrorum, quin omnia peruadens ad extremam naturam peruolet, imò & extra eam, ſi quid intueri tibi licet extra.*

Saluſtius in procemio coniurationis diſcrimen aſſignat, quod homines inter & belluas intercedit, his verbis expreſſum. Omnes homines qui ſe ſtudent præſtare cæteris animalibus, ſumma ope niti licet, ne vitam ſilentio tranſigant, veluti pecora, quæ A natura prona, atque ventri obedientia finxit.

Accidentalis altera, quæ ad naturam rei non pertinet, ſine qua etiam res perfecta poteſt intelligi, licet naturam ſæpè conſequatur. Ita ridendi facultas accedit homini, albedo parieti, ſine quibus tùm homo, tùm paries intelligi poſſunt. Intrinſecam faciunt aliqui & inhærentem, quam dicunt ſapientiam, per quam ſapiens conſtituitur; extrinſecam, & adiacentem, veſtem ſcilicet, per quam veſtitus quis dicitur.

Tertia eſt artificialis, & externa, quæ eſt ab arte, atque vtplurimum in figura, & partium inter ſe ordine, ac diſpoſitione poſita. Forma domus, nauis. Primò de legib. 59. qui ſe ipſe norit, primùm aliquid ſentiet ſe habere diuinum, ingeniumq́ue in ſe ſuum ſicut ſimulacrum aliquod dedicatum putabit, B tantoq́ue munere Deorum ſemper aliquid dignum faciet & ſentiet.

PVNCTVM IX.

Canones.

CÆterum in hoc genere cauſæ valent hæc pronunciata. Poſita cauſa formali, ponitur effectus, ſublata tollitur. Nix albedinem habet, ergo alba eſt. Calorem non habet, nec calida eſt; Simia rationis participem animam non habet, Ergo non eſt homo.

Quæ formæ conueniunt effectibus accommodantur; remouentur autem ab iiſdem, quæ formæ non congruunt; vt ſi diuitiæ non ſunt optimum C bonum, diuitem eſſe non eſt optimum. Si ſapientia maximum bonum eſt, ſapientem eſſe ſummè bonum eſt. Arguit Tull. voluptatibus homini nefas eſſe operam dare, quòd ingenio excellenti eſſet. 1. Off. 106. *Si conſiderare velimus quæ ſit in hominis natura excellentia, & dignitas, intelligemus quàm ſit turpe diffluere mollitie, & delicatè ac molliter viuere, quamque honeſtum ſit parcè, continenter ſeuerè, ſobriè.*

PVNCTVM X.

Vſus.

LIcet argumentum à forma plerumq́ue debile ſit, & infirmum, extra argumentum tamen in vſu eſſe poteſt, tùm in rerum deſcriptionibus, tùm D in amplificationibus, paſſim apud Cic. Verrina Sexta deſcribitur Dianæ ſtatua Segeſtæ poſita ab Africano, quam Verrem ſacrilegum abſtuliſſe docet. nu. 72. *Fuit apud Segeſtanos, ex ære Dianæ ſimulacrum, tùm ſumma, atque antiquiſſima præditum religione, tùm ſingulari opere artificioque perfectum. Hæc erat poſita Segeſtæ, ſanè excelſa in baſi; in qua grãdibus literis P. Africani nomen erat inciſum. Erat admodum amplum, & excelſum ſignum cum ſtola: veruntamen inerat in illa magnitudine ætas, atque habitus Virginalis; ſagittæ pendebant ab humero: ſiniſtra manu retinebat arcum: dextra ardentem facem præferebat. Hanc cùm iſte ſacrorum omnium hoſtis, religionumq́ue prædo vidiſſet: quaſi illa ipſa face percuſſus eſſet, ita flagrare cupiditate, atque amentia cœpit: imperat magiſtratibus ipſe, vt eam demoliantur, & ſibi dent: nihil ſibi gratius oſtendit futurum.*

Hæc formam illius ſtatuæ commendant, iſta

etiam materiam candelabri num. 64. *Etenim erat eo ſplendore, qui eſt clariſſimus ex pluribus gemmis eſſe debebat, ea varietate operum, vt ars certare videretur cum copia: ea magnitudine, vt intelligi poſſet, non ad hominum apparatum, ſed ad ampliſſimi templi ornamentum eſſe factum.*

Ad Oratoris imitationem commendari poteſt horologium à forma. Mirari contigit aliquando multa quæ prodiga naturæ liberalitas orbi dare ſolet vniuerſo, quæ cum materiæ nobilitate plurimum ſplendeant, illuſtrem tamen quandam eiuſdem naturæ parentis formam induſtriâ excogitatam, & artificio mirabili elaboratam præ ſe ferant. Atque mihi quidem in Viridarium aliquod ingredienti, & ornatiſſimum naturæ intertextum acu tapetem curioſiùs inſpicienti, rident vndique, protinus omnia, ſeu roſarum gratum ruborem contemplor auidè, ſiue liliorum candorem admiror ſuauiſſimè, ſiue purpuram hyacinthi ſortem ſuam dolentis inſpicio, ſiue iucundam aliorum florum varietatem laudo, perfectius nihil, aut elegantios iis operibus affirmo reperiri poſſe, quæ à tàm doctæ naturę artificis manu prodierint. Tamen poſtquam, ad eam, quam vulgo naturæ ancillam dicimus, artem, oculos, & animum refero, hærere mihi ſuſ-ſuſpenſus animo videor, cui potiſſimum artificij palmam naturæ magiſtræ, an diſcipulæ arti, aſcribam. Qui hanc illi ſubiecerunt, non videant opinor exiguam hanc machinam, quæ vel ſuperos in admirationem aliquando rapuit, tàm vario rotarum diſcurſu mirabilem, quæ quidquid amplexu ſuo cœlorum orbes immenſi continent, effingere ſola poteſt.

Memoriæ proditum eſt ac litteris, datum eſſe quondam ab Archimede Imperatori Romano Horologium eâ fabricâ tàm excellenti, vt in eo, mirum dictu, viſuque minutiſſima quæque ſydera, in ſuo quaſi defixa cœlo cernerentur, vbi & quotidianum à primo mobili curſum rapta perficiebant, ac errantes ſtellæ omnes ſeptem orbibus à ſe diſtinctis proprium cuique motum æquali proportione abſoluerent, in quarum meditullio cæterorum princeps aſtrorum Sol, & proprio motu annum, & alieno diem referebat, quo longè inferior Luna breuiorem annum, hoc eſt menſem à principe Cœlo conuerſa reddebat,

Sed & habuit iſtud admiratione longè digniſſimum, non materiæ dumtaxat pretio, ſed formæ verius dignitate mobilis machina, vt horas ſolis, cœlique filias ſingulari proportione diſpenſatas, ita mutuò innexis inter ſe rotulis ad ſummum decem, vt in partes duodecim ſolarem diem perfectiſſimè diuiderent, perpetua quadam motus continuatione, quàm appenſa è funibus gemina pondera promouerent, quibus quaſi anima artificioſo illi corpori tribueretur: vt quod eſt ſoli in immenſo illo ambitu, vel Angelus, aut forma commouens, id appenſus lapis Horologio eſſet. Nec vnas tantum horas, ſed & Quadrantes horarum ipſos æquabilitate mirabili diſtribuebat, eoſque ex ſuperpoſito ære campano, quod malleolis percuteretur vniuerſæ tonus ciuitatis plebi canora veluti voce annuntiabat, vt ingẽs ciuibus indè commodum oriretur, qui nullo ferè opere diſcurſiones omnes aſtrorum, atque adeò ipſius ſolis conuerſiones, & ad occaſum acceſſus, noſſent. Quis autem attentiori paulò cogitatione defixus, & intentis in eiuſmodi machinam oculis, non ipſam naturam damnet, artem non

A commendet, aut exhibeat aliquid à natura, quod non dicam Horologio præferri, ſed cum eo iure conferri poſſit.

Pvnctvm XI.

Cauſa efficiens.

QVâ aliquid eſt, ſeu principium vndè actio proficiſcitur. Multiplex eſt: procreans. Vt Deus, parentes, artifices. Hinc auget Cæſaris facinus Romanum ærarium exhaurientis Lucanus vates ingenio, & afflatu nobilis.

Eruitur templis multis intactus ab annis
Romani cenſus populi, quem Punica bella,
Quem dederat Perſes, quem victi præda Philippi,
B *Quod tibi Roma fugâ Pyrrhus trepidante reliquit,*
Quo te Fabricius Regi non vendidit auro.

Alia conſeruans, à qua Cæcilianum ridet Mart. lib. 2. Epigr. 55.

Æſtiuo ſeruas vbi piſces tempore, quæris?
In Thermis ſerua, Cæciliane, tuis.

Irridet verò frigidas illius Thermas, cùm à calore calidæ dicantur, quæ tamen aquâ gelida ſunt frigidiores.

Tertia Interimens, ex qua ducitur argumentum, cùm ea producuntur, quæ perniciem afferunt; vt febris hominem, Intemperantia corpus effœtum tradit ſenectuti. Carpit hanc vitæ mollitudinem, & inertiam Poëta ſapiens, monetque,

Sperne voluptatem, nocet empta dolore voluptas.

Quod idem ſeuerè damnat in Piſon. Cic. nu. 41.
C & præ indignatione rei erumpit in exclamationem. *Nam ille gurges, atque Helluo, natus abdomini ſuo, non laudi atque gloriæ, cùm equites Rom. in Prouincia, cùm Publicanos, nobiſcum & voluntate, & dignitate coniunctos, omnes fortunis, multos famâ, vitaque priuaſſet, cùm egiſſet aliud nihil in illo exercitu, niſi vt vrbes depopularetur, agros vaſtaret, exhauriret domos, auſus eſt à Senatu ſupplicationem per literas poſtulare. O Dij immortales! tunc etiam, atque adeò vos geminæ voragines, ſcopulique Reip. vos meam fortunam deprimitis, veſtram extollitis?*

Naturalis ſeu Phyſica, vt artifex cathedræ: Moralis, quæ actiuè quidem, & agendo non concurrit ad effectum rei, cenſetur tamen concurrere, quod vehementer ipſam cauſam in opus impellat: in eum modum ſpes præmij cauſa moralis fortitudinis in
D milite dicetur. Licet enim actionem ipſam fortitudinis non producat, iuuat tamen, ac promouet, ſine qua multis animus facilè langueſcit ac emollitur, ſpeſque omnis infringitur.

Adde cauſam Suaſoriam: illum quippe iudicamus homicidij cauſam eſſe, qui auctor alteri fuerit homicidij, non quòd reuera cædem fecerit, ſed quia niſi ſuaſor acceſſiſſet, nunquam in homicidium cauſa efficiens prorupiſſet: Alij cauſam impellentem nominant, quam vſurpat, pro Mil. Cic. vt cauſas exponat cur Clodius Milonem odiſſet. num. 36. *At valuit odium: fecit iratus, fecit inimicus, fecit vltor iniuriæ, punitor doloris ſui.*

PVNCTVM XII.

Canones.

VBI non eſt cauſa, nec eſt, nec eſſe poteſt effectus. Tull. Pro Roſc. Amer. nulla producitur cauſa particidij quod obijcitur Roſcio, parricidium ergo non ſecerit.

Quæ inſunt cauſis, attribui poſſunt Effectibus. Mundus à Deo parente rerum creatus eſt, igitur omnibus numeris erit abſolutum opus. Liber hic eſt Ariſtotelis; igitur ſolidæ ſcientiæ principijs nititur. Opus eſt imperiti cuiuſdam artificis, & imperfectum erit: Imprudens eſt Imperator; non pugnabit feliciter. Iratus eſt, inflammatus odio, ſcelus aut facinus aliquod aggredietur, quod per iracundiam fieri ſolet.

A cauſis ſpontaneis leue eſt argumentum, quod niſi cauſis & circunſtantijs alijs roboretur nullum. Si dicas verendum eſſe ne Turca mare occupet, quod fabricatores nauium optimos habeat; niſi conſtet lignorum quoque, & ferri, quibus tanquam materia naues conficiuntur, copiam eum poſſidere; niſi loca maritima, portuſque habeat, in quibus tùm inſtruere, tùm conſeruare naues poſſit, niſi bene-peritos Nautas, & nauigationis expertes Turcas eſſe intelligamus; niſi denique appareat vtilitas aliqua, quæ tales inducere poſſit ad occupandum mare. Prima ratione nihil efficitur; vndè videndum eſt diligenter in refutationenum aliquid huiuſmodi prætermittatur ab aduerſariis.

PVNCTVM XIII.

Vſus.

AMpliſſimum dicendi campum apperit cauſæ efficientis vſus; nec verbis ſolùm, ſed rebus etiam fœcundam facit Eloquentiam: In ciuilibus cauſis præcipuè, cæteriſque rebus inueſtigandis; in Virtutibus, Vitiis, Affectibus, Euentiſque proponendis, ex quibus oritur quædam præſtabilis eloquentia, ſi modò plures cauſæ ſint adiuuantes conglobatæ, quas recenſet in Verr. Romanus Orator Act. 3. num. 7. *Multa & in Deos, & in homines impiè, nefarieque commiſit, quorum ſcelerum pœnis agitatur, & à mente conſilioque deducitur. Agunt eum præcipitem pœnæ Ciuium Rom. quos partim ſecuri percuſſit, partim in vinculis necauit, partim implorantes iura libertatis, & ciuitatis in crucem ſuſtulit. Rapiunt eum ad ſupplicium Dij patrij, quod iſte inuentus eſt, qui è complexu parentum abreptos filios ad necem duceret, & parentes, pretium pro ſepultura liberum poſceret. Religiones verò, ceremoniæque omnium ſacrorum fanorumque violatæ, ſimulacraque Deorum, quæ non modò ex ſuis templis ablata ſunt, ſed etiam iacent in tenebris, ab iſto retruſa, atque abdita, conſiſtere eius animum ſine furore, atque amentia non ſinunt.*

Ab iiſdem cauſis adiuuantibus Cæſaris bellicas laudes extenuat, vt minus proprias Imperatoris, ſed quæ vel à militum virtute, à bellorum ſitu, ab ipſa fortuna pendeant; quod facit vt eiuſdem clementiam pluribus commendet ab condonata Marcello iniuria per multas cõparationes à n. 6. & deinceps.

Hortatur.

Valet ad hortandum; Tull. Glabrionem ad ſuſci-

A piendam iudiciorum cauſam impellit 2. in Verr. num. 51. *Cogita quo loco ſis, quid dare Populo Romano, quid reddere maioribus tuis debeas. Fac tibi paterna legis Acilia veniat in mentem, qua lege Populus Rom. de pecunijs repetundis optimis iudicijs, ſeueriſſimiſque iudicibus vſus eſt. Circumſtant te ſumma auctoritates, quæ te obliuiſci laudis domeſticæ non ſinant; quæ te noctes, dieſque commoneant, fortiſſimum tibi patrem, ſapientiſſimum auum, grauiſſimum ſocerum fuiſſe.*

Dehortatur.

Ad dehortandum. Cic. voluptatem pernicioſum hoſtem ex Effectis ſubijcit, vt in animis hominum illius acerbum odium excitetur. De Senectute lib. num. 40. *Accipite optimi adoleſcentes, veterem oratio*B*nem Archita Tarentini, magni inprimis, & præclari viri: quæ mihi tradita eſt, cùm eſſem adoleſcens Tarenti, cum Q. Maximo. Nullam capitaliorem peſtem, quàm corporis voluptatem hominibus dicebat à natura datam: cuius voluptatis auida libidines temerè, & effrænatè ad potiundum incitarentur. Hinc patriæ proditiones, hinc Rerumpub. euerſiones, hinc cum hoſtibus clandeſtina colloquia naſci dicebat: Nullum denique ſcelus, nullum magnum facinus eſſe, ad quod ſuſcipiendum non libido voluptatis impelleret; adulteria vero, & omne flagitium nullis alijs illecebris excitari, niſi voluptate. Cùmque homini ſiue natura, ſiue quis Deus nihil mente præſtabilius dediſſet, huic diuino muneri, ac dono, nihil tam eſſe inimicum, quàm voluptatem. Nec enim libidine dominante temperantia locum eſſe omnino, nec in voluptatis regno virtutem poſſe conſiſtere.*

C

Expolit & amplificat.

Ad amplificationem. Sic ab efficiente cauſa laudabis Academiam. Quid hominum admiratione dignius, quàm Prouinciis Præfectos, ac Præſides; Tribunalibus Iudices; Ciuitatibus Magiſtratus; Scholis Doctores ad iuuentutem informandam; cuilibet domui patres-familias eruditos tradere? Ac ſi ſacrorum dignitatem veneramur; quis non id ſtupeat, quo Exedris diuini verbi præcones, Cœnobus idonei præſules, ſummis ſedibus Pontifices donentur? Quis ille porrò ager, tàm fertilem, ac fœcundam meſſem ſuppeditat? quis equus ille Troianus, è cuius aluo duces & egregij litterario bello principes extiterunt? ſi benè mecum ratiocinari volueris; ſublatis gymnaſijs & conticeſcere iuſſis, care*D*bunt magiſtratibus ciuitates, Pontificibus templa, & omnis ille litterarij ordinis ſplendor, obſcuris iuſtitiæ tenebris oppreſſus euaneſcet. Debet igitur orbis ſuas opes, debent ſuam à brutis animantibus homines diſcretionem, ciuitates ſuum ſplendorem Academiis, quæ tàm ſuaui ſcientiarum nectare ſuos molliter educarunt.

Vitæ beatæ cauſas præcipuas colligit, ac comprehendit ad eius commendationem, animique ſui voluptatem Mart. lib. 10. Epigr. 47.

Vitam quæ faciunt beatiorem,
Iucundiſſime, Martialis, hæc ſunt:
Res non parta labore, ſed relicta;
Non ingratus ager, focus perennis;
Lis nunquam, toga rara, mens quieta;
Vires ingenuæ, ſalubre corpus;
Prudens ſimplicitas, pares amici;
Conuictus facilis, ſine arte menſa:

Nox non ebria, ſed ſoluta curis;
Somnus qui faciat breuet tenebras;
Quod ſis eſſe velis, nihilq́ue malis,
Summum nec metuas diem, neque optes.

Quod totum eſt ad felicis vitæ tranquillitatem compoſitum.

Iam extra argumentum efficiente cauſa, non ſecùs, ac cæteris locis vti poſſumus. Cic. ſæpiùs poſt Red. in Sen. num. 6. *Qua ſtrage nonnulli permoti magiſtratus, partim metu mortis, partim deſperatione Reip. paululùm à mea cauſa receſſerunt.* | *Reliqui fuerunt, quos neque terror, neque vis, neque ſpes, nec metus, nec promiſſa, nec tela, nec faces, à veſtra auctoritate, à populi Rom. dignitate, à mea ſalute depellerent. Princeps P. Lentulus, parens ac Deus noſtra vita, fortuna, memoria, nominis, hoc ſpecimen virtutis, hoc indicium animi, hoc lumen conſulatus ſui fore putauit, ſi me mihi, ſi vobis, ſi Reip. reddidiſſet. Qui vt eſt deſignatus nunquam dubitauit ſententiam de ſalute mea, ſe & Rep. dignam dicere.*

Furem inſequitur bene-longa Oratione, Cic. 4. in Verr. num. 17. *Qui ſimul atque ei ſorte Prouincia Sicilia obuenit, ſtatim Roma, & ad vrbem antequam proficiſceretur, quærere ipſe ſecum, & cum ſuis agitare cœpit, quibuſnam rebus in ea Prouincia maximam vno anno pecuniam facere poſſet. Nolebat in agendo diſcere (tametſi non Prouincia rudis erat & tyro) ſed in Siciliam paratus ad prædam, meditatuſq́ue venire cupiebat.*

PVNCTVM XIV.

Cauſa finalis.

CAuſa cauſarum finis id cuius cauſa fit aliquid; aut, id extremum ad quod res tota refertur, vt ſanitas finis eſt medicinæ, victoria belli, ſcientia ſtudij.

Ab hoc loco Mart. l. 9. Epigr. 23. Paſtorem inducere conatur, vt ſibi pecunias numeret.

Credis ob hoc me paſtor, opes fortaſſe rogare
Propter quod vulgus, craſſaq́ue turba rogat.
Vt ſetina meos conſumat gleba ligones
Et ſonet innumerâ compede Tuſcus ager:
Nec labris niſi magna meis criſtalla terantur,
Et faciant nigras noſtra falerna niues:
Vt cannuſinatus noſtro Syrus aſſere ſudet
Et mea ſit culto ſella cliente frequens.
Et lutulenta linat Tyrias mihi mula lacernas,
Et Maſſylaeum virga gubernet equum.
Eſt nihil ex iſtis; ſuperos, & ſydera teſtor:
Ergo quid? vt donem paſtor, & ædificem.

In quibus liberalis animi prodit argumenta: multa enim ſe petere profitetur, ſed vt plura dare poſſit multis, & ad aliorum vſum domos exædificare, quod eſt excelſæ mentis, & liberalis animi ſignum.

PVNCTVM XV.

Canones.

QValis eſt finis ſiue bonus, ſiue malus, talis eſt res, quæ ad illum finem per ſe ordinatur. Si honeſta eſt ſcientia, honeſtum erit & illius ſtudium. Per ſe dixi; nam ſi quis furetur, vt pauperis inopiam ſubleuet, tametſi finis bonus ſit, furtum tamen malum eſt.

A Cuius finis bonus eſt, & id bonum; cuius optimus, & id optimum. Si Eloquentiæ finis melior eſt quàm Iuriſprudentiæ, etiam melior eſt Eloquentia, quam Iuriſprudentia. Cic. pro Mur. num. 29. *A Iuriſperitis ſalubritas quædam, ab Oratoribus ſalus ipſa petitur.*

Qui finem expetit ea debet amplecti media, quæ ad illum obtinendum conducunt. Si pace frui volumus, fœdus cum hoſtibus ineundum eſt, vel bellum conficiendum, ſine quo pax haberi nulla poteſt.

A fine remouenda ſunt contraria media. Studes ſapientiæ? vitandum eſt iners otium. Eloquentiæ? fugienda ſunt ea, quibus impediri poteſt, ac retardari curſus ad Eloquentiæ famam comparandam. Pietati? ſunt ea diligenter euitanda, quæ puritati
B mentis officiunt.

Ex negatione cauſæ finalis, negationem effectus concludimus. Itaque ſi poſſit oſtendi nullum fuiſſe finem homini propoſitum, cuius deſiderio incenſus, hoc aggrederetur facinus, cuius arguitur, credibile non eſt ipſum id feciſſe, nullo fine propoſito. Hanc ob cauſam in foro, curiaq́ue verſatus, Cic. in defenſionibus ab accuſatori ſciſcitare ſolitus erat, quod bonum, quem finem ſpectare potuiſſet reus, quem defendebat, in eo crimine, quod in illum conferebatur. Pro Amer. num. 84. *Sic vita hominum eſt, vt ad maleficium nemo conetur, ſine ſpe atque emolumento accedere.* Quamobrem vt ibidem meminit L. Caſſius ille, quem populus Rom. veriſſimum, & ſapientiſſimum Iudicem putabat, identidem in cauſis quærere ſolebat. CVI BONO FVISSET.

Argumento à fine & ſpe compendij atque emo-
C lumenti petito in Clodij, non in Milonis perſona hinc illû inſidias paraſſe probat, Cic. n. 32. *Quonam igitur pacto probari poteſt, inſidias Miloni feciſſe Clodium? ſatis eſt quidem in illa tàm audaci, tàm nefaria bellua, docere, magnam ei cauſam, magnam ſpem in Milonis morte poſitam, magnas vtilitates fuiſſe. Itaque illud Caſſianum,* CVI BONO FVERIT, *in his perſonis valeat: etſi boni nullo emolumento impelluntur in fraudem, improbi ſapè paruo. Atqui Milone interfecto, Clodius hoc aſſequebatur, non modò, vt Prætor eſſet, non eo Conſule, quo ſceleris nihil facere poſſet: ſed etiam vt his Conſulibus Prætor eſſet; quibus ſi non adiuuantibus, ac conniuentibus, certè ſperaſſet ſe poſſe Remp. eludere in illis ſuis cogitatis furoribus, &c.*

PVNCTVM XVI.

D

Vſus.

IDem qui reliquarum, Oratori familiaris eſt in laudibus. Eſt optimatum commendatio, pro Sextio num. 98. quorum definitionem adfert à cauſa finali, propoſito fine otij & dignitatis, ad quem tanquam ad ſcopum omnes illorum cogitationes collineare debent. *Quid eſt igitur propoſitum his Reſp. gubernatoribus, quod intueri, & quò curſum ſuum dirigere debeant? id quod eſt præſtantiſſimum, maximeq́ue optabile omnibus ſanis & bonis, & beatis, cum dignitate otium. Hoc qui volunt, omnes optimates: qui efficiunt ſummi viri, & conſeruatores ciuitatis putantur, neque enim rerum gerendarum dignitate omnes efferri ita conuenit, vt otio non proſpiciant; neque vllum amplecari otium, quod ab-*

horreat à dignitate. Huius autem otioſæ dignitatis hoc fundamenta ſunt, hæc membra, quæ tuenda principibus, & vel capitis periculo defendenda ſunt: religiones, auſpicia, poteſtates magiſtratuum Senatus auctoritas, leges, mos maiorum, iudicia, iuriſdictio, fides prouinciæ ſocij, imperij laus, res militaris, ærarium harum rerum tot, atque tantarum eſſe defenſorem, & patronum, magni animi eſt, magni ingenij, magnaque conſtantiæ.

Idem verbis optimis politico finem propoſitum explicat ad eius commendationem qui nunquam ab illo recedit Ep.11.lib.8.ad Attic. *Vt gubernatori curſus ſecundus, medico ſalus, Imperatori victoria: ſic huic moderatori Reip. bona ciuium vita propoſita eſt, vt opibus firma, copijs locuples, gloria ampla, virtute honeſta ſit. Huius enim operis maximi inter homines, atque optimi illum eſſe effectorem volo.*

Hinc Seneca probat ſpecula placuiſſe, quod dùm in illis & Iuuenis & Senex inuenerint ſe. Ille ex flore formæ fugientis tempus diſcendi laborandique deprehenderet: hic ex vultus maturitate, quæ canis eſſent indigna reijceret, deque morte ſolum cogitaret. *Inuenta ſunt ſpecula, vt homo ipſe ſe noſceret. Multa ex hoc conſequuta, primo ſui notitia, deinde & ad quadam, conſilium formoſus vt vitaret infamiam: deformis, vt ſciret redimendum eſſe virtutibus quidquid corpori deeſſet; Iuuenis vt flore ætatis admoneretur illud tempus eſſe diſcendi, & fortia audendi: ſenex vt indecora canis deponeret, & de morte aliquid cogitaret.* Natural.qq.c.17.

Ex hac finali cauſa dignitatem hominis, & eius animi præſtantiam commendat et Orator. Obſtupuiſſe ferunt aliquando Medicorum Principem Galenum ad humani corporis fabricæ præſtantiam, & aſpectum. Quis aiebat vir ſubtilis ingenij, tàm peritus artifex, tãto, tamq; ſingulari ordine, tàm nobilẽ membrorum compagem coaptauit? quis quaſi baſes, ſic oſſa fundauit, quæ neruis muniantur, carne veſtiantur, venis irrigentur, cute & ornentur, & contegantur? quis tàm admirabiles in compingendis illis oſſibus nexus ſtatuerit? vt imbecilliori quaſi vinculo, tàm ſolidè inter ſe, tàm multa coagmententur? quis tàm eleganti compoſitione ſummum ſtabilierit verticem, caput, ſenſuum operibus tàm accommodatum? quis totius ædificij baſes, tàm firmiter ſubiecerit pedes, quibus vndique circumferatur iſta mobilis ædificatio? denique quis omnia ſuo loco tàm perfectè collocauerit. Vnum ſi Deum excipias, ego quidem exiſtimo, id à nullo aliter fieri potuiſſe, ſed ne cogitari quidem. Quem porrò arbitramini tàm excellentis, tamque diuini operis finem extitiſſe? ædificabatur, conſtruebatur, parabatur ſua animo ſedes, hoc eſt, ſecundum Deum, rei omnium nobiliſſimæ tabernaculum fabricabatur.

In vituperationibus. Quàm acriter Piſonem vrget, oſtenditque illum niſi ſceleribus ad obtinendam Prouinciam à ſe partatis triumphi cupiditatem obtendat, nullum colorem habere quo ſe defendat, num.56. *At audiſtis Philoſophi vocem negantis ſe triumphi cupidum vnquam fuiſſe, ô ſcelus! ô peſtis! ô labes! cùm extinguebas ſenatum, vendebas auctoritatem huius ordinis, addicebas Tribuno-plebis conſulatum tuum, Remp. euertebas, prodebas caput, & ſalutem meam vna mercede prouinciæ: ſi triumphum non cupiebas, cuius tandem rei te cupiditate arſiſſe defendes? Quod ſi te ſenatus populusque Rom. aut non appetentem, aut etiam recuſantem, bellum ſuſcipere, exercitum ducere coegiſſet: tamen erat anguſti animi, atque demiſſi, triumphi honorem, atque dignitatem contemnere. Nam vt leuitatis eſt, inanem aucupari rumorem, vt omnes vmbras etiam falſa gloriæ conſectari: ſic leuis eſt animi, lucem, ſplendoremque fugientis, iuſtam gloriam, qui eſt fructus veri virtutis honeſtiſſimus, repudiare.*

Quis non videt quàm acres admoueantur ſtimuli mortalibus ad virtutem ex ipſo fine; illa videlicet cum fœlicitate coniuncta temporum futurorum immortalitate?

Pvnctvm XVII.

Amplificat & mouet.

Valet ad amplificationes, grauioreſque animorum motus ciendos; quem Tullius adhibuit ad miſericordiam excitandam, pro Roſc. Amer.num.145. cùm enim oſtenſurus eſſet, nullam ſubeſſe aduerſario Roſcij cauſam accuſandi, ſic vrget. *Quid vis amplius? quid inſequeris? quid oppugnas? qua in re tuam voluntatem lædi à me putas? Vbi tuis commodis officio? quid tibi obſto? ſi ſpoliorum cauſa vis hominem occidere, ſpoliaſti. Quid quæris amplius? ſi inimicitiarum: quæ ſunt tibi inimicitiæ cum eo, cuius antea prædia poſſediſti, quàm ipſum cognoſti? ſin metuis: ab eóne aliquid metuis, quem vides ipſum ab ſeſe iniuriam propulſare non poſſe? ſin quod bona, quæ Roſcij fuerunt tua facta ſunt, idcirco hunc illius filium ſtudes perdere: nonne oſtendis, id te vereri, quod præter cæteros tu metuere non debeas, nequando liberis proſcriptorum bona patria reddantur?*

Inuidiam Murænæ aduerſariis concitat, dùm oſtendit Catilinæ nihil accidere poſſe gratius, quàm ſi Conſulatu cedat Muræna, num. 83. *Si L. Catilina cum ſuo Conſilio nefariorum hominum, quos ſecum eduxit, hac de re poſſe iudicaret, condemnaret L. Murenam; ſi interficere poſſet, occideret. Petunt enim rationes illius, vt orbetur auxilio Reſp. vt minuatur contra ſuum furorem Imperatorum copia: vt maior facultas Tribunis-plebis detur, depulſo aduerſario, ſeditionis ac diſcordiæ concitandæ.*

Ex cauſis finalibus concludit in Rullum pro agro pop. Rom. non diuendendo, quod decem-viri regnum quærant, & in ſeruitutem populum redigant, diſſimilitudine ad commiſerationem leuiter inflexâ, vt illos in odium adducat, 2. Act. in Rull. num.73. *Etiamne ſi Reip. non expediat? & in quo loco præterea videbitur? quid igitur eſt cauſæ, quin Coloniam in Ianiculum poſſet deducere? & ſuum præſidium in capite, atque ceruicibus veſtris poſſint collocare? Tu non definias, quò colonias, in quæ loca, quo numero colonorum deduci velis? tu occupes locum, quem idoneum ad vim tuam iudicaris? compleas numero? confirmes præſidio, quo velis? populi Rom. vectigalibus, atque omnibus copiis ipſum populum Rom. coerceas? opprimas? redigas in iſtam decem-viralem ditionem, ac poteſtatem? Num obſcurè regnum conſtituitur? num obſcurè libertas veſtra tollitur? nam cùm ijdem totam Italiam ſuis opibus obſidebunt; ijdem veſtram libertatem ſuis præſidijs, & colonijs interclusam tenebunt: quæ ſpes tandem, quæ facultas recuperandæ veſtræ libertatis relinquetur?*

Hortatur deinde populum Rom. tribus argumentis, ſcilicet ex Adiunctis, à fine maiorumque factis illuſtribus, vt quiduis potius patiantur, quàm agrum optimum vendant, aut abalienent, nu.79. *Quod ſi poſſet ager iſte ad vos peruenire: nonne eum*

tamen in patrimonio veſtro remanere malletis? Vnumne fundum pulcherrimum, pop. Rom. caput, veſtra pecunia, pacis ornamentum, ſubſidium belli, fundamentum vectigalium, horreum legionum, ſolatium annonæ diſperire patiemini? an obliti eſtis Italico bello amiſſis cæteris vectigalibus quantos agri Campani fructibus exercitus aluoritis? an ignoratis, cætera illa magnifica populi Rom. vectigalia perleui ſæpè momento fortunæ, inclinatione temporis pendere?

Tum ad commiſerationem deſcendit, pudoremque populo libertatis retinentiſſimo conatur inijcere, & metum grauiorem ex agri venditione, num.81. *At qui homines poſſidebunt? Primo quidem acres, ad vim prompti, ad ſeditionem parati: qui ſimul ac decem-viri conſtrepuerint, armati in ciues, & expediti ad cædem eſſe poſſunt. Atque illi miſeri, nati in illis agris, & educati, glebis ſubigendis exercitati, quò ſe ſubito conferant, non habebunt. His robuſtis, & valentibus, & audacibus decem-virûm ſatellitibus agri campani poſſeſſio tota tradetur, & vt vos nunc de veſtris maioribus prædicatis. Hunc agrum nobis Maiores noſtri reliquerunt: ſic veſtri poſteri de vobis prædicabunt: hunc agrum patres noſtri acceptum à patribus ſuis, perdiderunt.*

Pvnctvm XVIII.

Suadet.

IN ſuaſione valet plurimum. Tull. initio de Offic. poſito ab oculos filij fine, ob quem Athenas petiiſſet, illum hortatur ad ſapientiæ ſtudium. Nos hominem ad præclarum amorem virtutis. Inſpice intentus aliquando cui te fini Deus conditor in hanc lucem emiſerit; cui te fini rationis radiis illuſtrarit, mentis præſidiis, memoriæ ſubſidiis, oculo ſagaci, & erecto corpore, pulchro, & valido exornarit, cui inquam fini; Tum per reiectionem, non vt tanquam ſues Circæa in hara volutteris, & lutulento voluptatum cœno te conſpurces: non vt tanquam Formica, Talpáue terram fodias: non vt tanquam Tygris, aut Leo, vel Vrſus ſanguine rictus, ingluuie ventrem impleas, immortalem, & Dei capacem condidit, vt peritutis ac puerilibus huius vitæ negotiis poſthabitis immortale decus & gloriam ambias.

Pvnctvm XIX.

Extra argumentum.

NIhil in Cicer. frequentius, quàm huius cauſæ vſus: hunc agnoſces in Orat. de Haruſpic. reſp. num. 12. *Poſtea vos, non quod dubia res eſſet, ſed vt hunc furia, ſi diutius in hac vrbe quam delere cuperet, maneret, vox interdiceretur, decreuiſtis, vt de mearum ædium religione ad Pontificum collegium referretur.*

Qui modus plurimum valet ad amplificandam periodum. Vix enim vlla circumſcriptio eſt, quam per cauſam finalem amplificare non liceat. Si dicendum ſit Athanaſium Arriani in exilium amandarunt, amplificabitur cauſa addita; vt cum illo Catholica fides ab Oriente toto exularet.

Nonnumquam pro te ponitur, cuiuſmodi ſunt hæc Tull. pro Mur. num. 86. *Quæ cum ita ſint, primùm Reip. cauſa, quâ nulla res cuiquam potior eſſe debet, vos pro mea ſumma, & vobis cognita in Remp. diligentia moneo; pro auctoritate Conſulari, hortor; pro*

A *magnitudine periculi, obteſtor, vt otio, vt paci, vt saluti, vt vitæ veſtræ, & cæterorum ciuium conſulatis.* Quod dictum eſt pro illo, Obteſtor vos, vt Murænam abſoluatis ob illum finem vt otio, vt ſaluti, &c.

Aliàs Rei adiungitur, in eadem Orat. num. 2. *Cùm omnium Deorum Immort. poteſtas, aut tranſlata ſit ad vos, aut certè communicata vobiſcum, idem Conſul eum veſtræ fidei commendat, qui antea Dijs Immort. commendauit: vt eiuſdem hominis voce, & declaratus Conſul, & defenſus, beneficium populi Ro. cum veſtra, atque omnium ſalute, tueatur.*

Addo cauſam ipſam finalem in Oratione poni pro effectu. Si hoc efferendum ſit, patriam bello ſuſcepto conſeruate, per cauſam finalem eleganter efferetur. Hoſtium furori fortunas veſtras eripite, templa, liberos, coniuges, vitam ab eorum iniuria prohibete. Cauſa finalis belli ſuſcipiendi erit
B vitæ, fortunarum, bonorumque conſeruatio. Quærenti enim cur Ciuis pugnet; reſpondetur, vt vitam ſeruet. Quæ ratio multum confert ad elegantiam, & locorum varietatem.

LECTIO XIV.

Locus ab Effectis.

LOngè ſunt effecta, quàm cauſæ notiora, quò fit vt locus iſte ſit facilis, & ad manum omnibus, ad ſuadendum verò diſſuadendumque vtiliſſimus.

Pvnctvm I.

C *Definitur.*

EFfecta dicuntur à Cic. quæ ſunt orta de Cauſis, ex quibus ad omnia Cauſarum genera ducuntur argumenta, vti ex omnibus cauſarum generibus ipſa demonſtrantur. Nam & Cauſam efficientem ex his inueſtigamus Militia auget Imperij dignitatem, Remp. conſeruat, exteras nationes atque Prouincias ad ditionem noſtram adiungit, quis igitur magnam in Rep. dignitatem habere neget militiam?

Finem ſimiliter ex effectis probamus Princeps delectum habet militum, conſcribit legiones, magnum belli apparatum inſtruit, duces conuocat. Ergo bellum meditatur. Ex hoc fonte Poëta ma-
D gnus 9. Æn.

Durum à ſtirpe genus, natos ad flumina primum
Deferimus, ſæuoque gelu duramus, & vndis.

Effectus materiæ cognoſcetur, ſi quid ex illa proficiſcatur, attendas. Quid nobis eſt à corpore, niſi diuturna mutatio? quod intellexit Virg. Georg. 3. vbi miſeros homines concludit.

Optima quæque dies miſeris mortalibus æui
Prima fugit, ſubeunt morbi, triſtiſque ſenectus.

Quid igitur homine miſerius, qui ſic in horas mutatur?

A forma, ſcilicet animo immortali commendatur homo, colligiturque præſtantiſſimus omnium, quòd animam rationis participem ſortitus ſit.

In iudiciis regnat, quòd indè affectus iræ, odij, miſericordiæ concitari poſſint, enumeratis incommodis, vel commodis, quæ ex impunitate alicuius, aut ſupplicio naſcuntur.

In demonſtratiuo, nihil effectis vberius eſſe poteſt

poteſt ad laudes, & vituperationes quas quilibet conſequitur à rebus ſuis præclarè, vel ioſeliciter geſtis.

In Deliberatioo quot effecta neceſſariò ſubijciuntur oculis, vt animos ad aliquid impellamus, aut incitatos reuocemus? Propoſitâ laude, vel infamiâ, &c.

Pvnctvm II.

Canones.

Effectu poſito, neceſſe eſt præfuiſſe cauſas ad effectum neceſſarias. Homo eſt conditus; eſt igitur ad æternam felicitatem, ex corpore, & anima compoſitos.

Frequens eſt argumentandi modus ab attributis effectorum, ad ſimilia. Scilicet à bonitate effectus, ad bonitatem cauſæ, à præſtantia illius, ad huius præſtantiam. Item ab effectu laudabili, ad laudem caoſæ. Hoc ipſum declarat Cic. pro Mur. dùm rei militaris virtutem cæteris omnibus præſtare contendit. num. 22. *Hac nomen Populo Rom. hac huic vrbi æternam gloriam peperit: hac orbem terrarum parere huic imperio coegit, omnes vrbana res, omnia hac noſtra ſtudia, & hac forenſis laus, & induſtria latent in tutela, ac præſidio bellica virtutis: ſimulatque increpuit ſuſpicio tumultus, artes illicò noſtra conticeſcunt.*

Eodem .n. probauerat ad Conſulatum adipiſcendum multò plus attuliſſe dignitatis Murænæ rem militarem, quàm iuris ciuilis gloriam Sulpitio, ab vtriuſqoe effectis inter ſe comparatis. Quod ornamentum quidem inſigne eſt, quoties plura inter ſe componuntur. *Vigilas tu de nocte, vt tuis conſultoribus reſpondeas; ille vt quò intendit, maturè cum exercitu perueniat; tu actionem inſtituis, ille aciem inſtruit.*

Tunc enim licet vnamquamque rem ex ſuis effectubus æſtimare, & hæc illis opponere, atque indè rem vnam inferiorem alterâ, vel præſtantiorem, vel ei æqualem, præferendam, aut poſtponendam concludere. Quod quidem duobus modis effici poteſt, aut percenſendo effectus omnes vnius rei, deindè alterius ſubiungendo, vel ſingulos ſingulis proximè cooferendo.

Pvnctvm III.

Vſus.

Tam copioſus inter cæteros, vt aliquando partes Orationis integras in eo penè ſolo verſari Tull. in Topicis affirmare non dubitauerit. In laudatiomibus valet potiſſimum, ac vituperationibus, quæ ex rerum benè, vel malè geſtarum enumeratione conſtant, quibus virtutes hominum, aut vitia, fontes illarum, & capita, ſatis intelliguntur. Ita paſſim Cic. pro Marcello Cæſarem ab effectis laudat: Pompeij virtutem, auctoritatem, felicitatem, pro lege Manil. Verrem à rebus improbè, nefarieque geſtis. Piſonem cum Collega Gabinio, Antonium in Philipp. Varinium, & alios notat, inſectaturque grauiſſime.

Quod ſi tractetur infinita quæſtio, oec aliquid certis temporibus, negotijs perſonis definitum ex-

A plicetur, ſed rei natura à particularibus circumſtantiis abſtracta, & per ſe recondita incognitaque inoeſtigetur; tùm conſequentes illius proprietates, & effectus quæruntur, per quos rei natura qualis ſit facilè colligi poteſt à poſteriori, qualis item illius dignitas, vtilitas, difficultas. Inſignis eſt ille locus 1. de Orat. num. 30. Vbi pluribus Eloquentiam eiuſque dignitatem, neceſſitatem, iucunditatemque commendat ab effectis Craſſus. *Neque verò mihi quidquam præſtabilius videtur, quàm poſſe dicendo tenere hominum cœtus, mentes allicere, voluntates impellere quò velit, vndè autem velit, deducere. Hæc vna res in omni libero populo, maximeque in pacatis, tranquillisque ciuitatibus præcipuè ſemper floruit, ſemperque dominata eſt. Quid enim eſt aut tàm admirabile, quàm ex infinita multitudine hominum exiſtere vnum, qui id, quod omnibus natura ſit da-* B *tum, vel ſolus, vel cum paucis facere poſſit? aut tàm iucundum cognitu atque auditu, quàm ſapientibus ſententijs, grauibusque verbis ornata oratio, & perpolita? aut tàm potens tamque magnificum, quàm populi motus, iudicum religiones, Senatus grauitatem vnius oratione conuerti? Quid tàm porrò Regium, tàm liberale, tàm magnificum, quàm opem ferre ſupplicibus, excitare afflictos, dare ſalutem, liberare periculis, retinere homines in ciuitate? Quid autem tàm neceſſarium, quàm tenere ſemper arma, quibus vel tectus ipſe eſſe poſſis, vel prouocare improbos, vel te vlciſci laceſſitus?*

Antonium hoſtem infenſiſſimum patriæ facit ac vituperat vt Hannibalem ab effectis 5. Phil. num. 24. *Poſt autem, neque ſacrificijs ſolemnibus factis, neque votis nuncupatis, non profectus eſt, ſed profugit paludatus. At quò? in prouinciam fortiſſimorum ciuium; qui illum, ne ſi ita quidem veniſſet, vt nullum bellum* C *inferret, ferre potuiſſent: impotentem, iracundum, contumelioſum, ſuperbum, ſemper poſcentem, ſemper rapientem, ſemper ebrium. At ille cuius ne paratam quidem nequitiam quiſquam ferre poſſet, bellum intulit Prouincia Gallia: circumſedit Mutinam firmiſſimam & ſplendidiſſimam Populi Rom. coloniam: oppugnat D. Brutum Imperatorem Conſulem deſignatum, ciuem non ſibi, ſed nobis & Reip. natum. Ergo Hannibal hoſtis, ciuis Antonius? quid ille fecit hoſtiliter, quod hic aut non fecerit, aut non faciat, aut non moliatur, & cogitet? Totum iter Antonij quid habuit niſi depopulationes, vaſtationes, cædes, rapinas?*

Pvnctvm IV.

D

Amplificant. Deſcribunt.

Conferuot plurimùm effectus in omni genere dicendi propoſita eorum pulchritudine, aut contrarijs, præcipuè verò in deſcriptionibus, cùm aoditorum oculis ſubijciuntur: Vrbis direptæ faciem miſerandam deſcribit Saluſt. in Catil. Plerique eorum qui ante me dixerunt, copioſè ſatis ac magnificè caſum Reip. miſerati ſunt etiam rapi Virgines, pueros à complexu parentum diuelli, matres-familias pati, quæ victoribus collibuiſſent, fana domoſque ſpoliari, cædem & incendia fieri, poſtremò armis, cadaueribus, cruore omnia repleri.

Effecta coacertuata membratim ſi vibrentur odium, aut miſeratiooem excitant. Copioſè D. Ambroſ. de Iac. cap. 7. inſanam habendarum pecuoiarum libidinem damnat. *Quid de auaritia di-*

cam inſatiabili pecuniæ cupiditate, & quadam aris libidine, quæ quò plura abſtulerit, eò magis inopem eſſe ſe credit? omnibus inuida, ſibi vilis; in ſummis diuitijs inops, affectu extenuat quod cenſu abundat. Nullus rapiendi modus, vbi nulla menſura cupiendi. Sic inflammat, ſic igne ſuo paſcit animum, vt hoc ſolo diſtet, quod ille voluptatis formarum adultera ſit, iſta terrarum. Elementa concutit, mare ſulcat, terram effodit, cœlum votis fatigat, nec ſerene grata, nec nubile, condemnat prouentus annuos, fœtuſque arguit.

Germanam libidinis, & morborum matrem gulam dicit Chryſol. ſerm. 41. *Bella gentium legimus ſuperaſſe quam-plurimos, quos tamen pugnas carnis legimus non viciſſe, & audiuimus eos dediſſe deiectis pectora, qui dorſa hoſtibus non dederunt. Proh dolor! victores gentium, vitiorum fuiſſe captiuos; ſteſiſſe inter ſæuientes gladios, & inter eneruata lenocinia corruiſſe, regnis fuiſſe terrori, ludibrio fuiſſe peccatis:* B *aduerſas acies contriuiſſe, ſomnos, & crapulatos ſuorum caſtra diſſoluiſſe virtutum, iacuiſſe effuſo vino, qui iacere effuſo ſanguine neſcierunt. Hoc non eſt ratio, ſed languor, non vita, ſed febris; phraneſis, non natura. Nam quoties ciborum cruditas vitalia deijcit, inficit ſtomachum, corrumpit ſanguinem, vitiat humores; ſuccendit choleram, extremum febris gignit incendium, toties æger mentem perdit, amittit ſenſum, fortur deſiderijs contrarijs vrgetur, ſalutaria reſpuit, quærit noxia.*

Quantam malorum meſſem inuehat auaritia, quantam ſtragem faciat, docet Conſt. Manaſſes in Annalib. quod facit per aduerſantia conglobata. Crudelis hominum perſequutor aurum, nulla res in hominum vita tecum in certamen venire poteſt. Durum emollis, mollem induras; linguam mutam ſoluis, loquacem comprimis: currendo valentem tardum efficis, ac viciſſim de tardo volu- C cſ em. Corda inflammas & voluptate quadam demulces; ſenſus illecebris, ac præſtigijs quibuſdam excantas: cùm interim venuſtas illa tua, non minus veneno ſuo, quàm vipera noceat. Leges & iura proculcas: verecundiam, & pudorem abigis, ſepulchra violas, parietes perforas; nihil non habes venale, nihil non prodis: Nimirum fabula mera eſt quod vulgò dicitur, adamantem ſolum ſanguine molliri, quid enim te poſſit eſſe efficacius, etiam in ſaxis emolliendis?

Aliàs, plures effectus conglobantur ad maiorem vim per deſcriptionem, quæ ſubijcitur oculis potius, quàm auribus. Ebrietatis & intemperantiæ vel quoduis aliud vitium ex hoc loco depinges. Quis peſtes atque morbos omnes numerando percenſere poſſit, quos in humanum D genus importat hoc infame vitium? extinguit rationis lumen, obtundit aciem ingenij, animique conſilium obtenebrat, vt in homine temulento videre potuiſti. Quid enim belluæ ſimilius, imò quid infrà belluas abiectius? vt lubricus eſt inceſſus? vt micant oculi, ſpumat os, diffluunt genæ, pectus languet, pedes titubant, greſſus incertus, totum corpus attonitum, & ruinoſum animi domicilium horret? vt incerta verba ſui impos eructat cum teterrima crapula? Interim ſepulta ratio in fumoſis vini vaporibus nullum vſum retinet, vigilans ſomniat, ſine mari fluctat, ſine hoſte terrores patitur, ſine febri corporibus tremit, vt ſtipes iacet, vt inſomnio morbo ſpumat? vt canis vomit? ô rem non modò

A viſu fœdam, ſed & auditu iniucundam! quid hac imagine, quid his ſordibus terrius fingi poteſt, aut excogitari?

Quod ſi non ſolùm temulentum inſpicias dùm præſentior eſt morbus, atque vehementior, ſed concocto edomitoque per ſomnum mero, Deus immortalis qualis euigilat! quid ex frequentibus poculis niſi fæx moroſæ ſenectutis relinquitur? Viden' tremunt artus, laxantur nerui, & quæ mens ſæpius obruta vino eſt, aſſurgere ad altiora non poteſt, neque niſi de ſepulchro ſuo, hoc eſt, de iis quibus viua ſepelitur delicijs, cogitare.

Eandem ebrietatem paucis vituperat Horat. lib. 1. epiſt. 5. ad Torquatum.

Quid non ebrietas deſignat? operta recludit,
Spes iubet eſſe ratas, in prælia trudit inermem:
Sollicitis animis onus eximit; addocet artes
B *Fæcundi calices, quem non fecére diſertum?*
Contractâ quem non in paupertate ſolutum?

PVNCTVM V.

Per negationem.

NOnnunquam ex effectuûm negatione cauſas negamus; Ita non eſſe negligentem probare potes aliquem ex negatione effectuum negligentiæ. Non vagatur otiosè per vrbem, nec officio deeſt aſſiduus, non obiter ac perfunctoriè res ſuas agit, non ad multam diem ſtertit iners. Næ tu igitur iniquus es qui negligentem eum appelles?

Tùm illuſtris eſt argumentandi ratio, cùm C aliqua obiecta ſunt ab aduerſarijs, quæ facilè oppoſitis effectibus refelluntur: tunc ludere poteſt Orator, & quaſi pilam aduerſarium, omnes in partes verſare, interrogando, ſubiectionibus, repetitionibus, apoſtrophe definitionibus frequenter vtendo.

Huc pertinent Metonymiæ, quæ cauſam declarant per effectum, vti contra per eundem tropum effectus per cauſam poteſt intelligi. Poſt reditum in ſen. orat. num. 7. Cic. Lentulum à ſe nominatum ornat rebus in gratiam ſuam factis. *Princeps Lentulus parens ac Deus noſtra vita, fortuna, memoria, nominis, hoc ſpecimen virtutis.*

Valet hic dicendi modus ad locutionum varietatem, vt, ſi de Scipione Africano ſæpius in eadem Oratione ſermo incideret, modo euerſorem D Carthaginis, modo vastatorem Aſiæ appellare poſſemus; ſi de ſanctiſſimo Sacramento, nunc gratiæ originem, ac fomitem, modò caſtitatis auctorem, ac conſeruatorem, modo ſanctitatis largitorem Chriſtum ſub ſpeciebus latentem diceremus.

Hic vſus etiam ad numerum Orationis, & periodi circumſcriptionem facit. Nempe ſi non ſatis plena ſit hæc Oratio, Scipioni triumphum Senatus decreuit, poterunt effecta conglobari, Scipioni illi Carthaginis euerſori, illi patriæ acerrimo defenſori, illi Numantiæ domitori potentiſſimo, Senatus egregiæ virtutis teſtimonium amplíſſimos honores meritò decreuit.

LECTIO XV.

Locus à comparatione Maiorum, Minorum, Parium.

QVia cum triplici genere res quæpiam conferri poteſt, ideò locus hic à comparatione triplex eſt. Rerum enim aliæ maiores ſunt, hoc eſt veriſimiliores, & quibus id de quo agitur, potiori iure conueniat: Aliæ minores, id eſt minus veriſimiles, quibus non æquè res aliqua conueniat, ac ei, cum qua conferuntur: Aliæ in æquali gradu veritatis ſunt, vt vtris res potius conueniat, illiſne quæ conferuntur, an potius illis quibuſcum conferuntur, non ſatis cognoſcas. Itaque pro veriſimilitudinis, ac probabilitatis ratione hic locus triplex eſt, quia triplicem ob finem vti quis exemplo poteſt, vt maiorem faciat rem qua de agitur, adducto exemplo vel vt minorem, vel vt parem.

PVNCTVM I.

Comparatio Maiorum.

LIcet ipſa comparatio minus habeat ingenij, ſi tamen rectè quis vtatur, eſt ad perſuadendum ſatis efficax, præterum apud plebeios, & craſſioris ingenij viros, imò etiam præſtabiles, ſi modò variam ſapiat eruditionem.

Comparationé vocamus, ait Rodol. Agricola lib. 1. cap. 25. cùm duo, vel plura in tertio aliquo conferuntur, quod commune ſit eis. Vt Catoni licuit ſequi bellum ciuile, Ergo Ciceroni licebit. Commune eſt hic ambobus, ſequi bellum ciuile. Exemplum eſt ſpecies quædam comparationis, quod colligitur vel à maiori ad minus, vel à pari, vel quod frequentius eſt à minori ad maius.

A maiori porrò ducitur argumentum cùm, quod veriſimilius eſt, & conuenientius, aut non conuenit tamen, aut verum eſt, colligimus aliud quod veriſimile, minuſque conueniens eſt, non conuenire, ac verum eſſe. Cic. pro domo, docet Deos Immort. ſuam domum non concupiiſſe, quòd ne homines quidem ſceleratiſſimi, quos illam concupiſſe æquius erat, illam expetiuerint. In quo exemplo, vt & in aliis ductis à comparatione maiorum, ne id putes maius eſſe, quod præſtantioris eſt dignitatis, ſed potius id quod veriſimile eſt. Sic enim ille num. 108. *Ciuis eſt nemo in tanto populo, extra contaminatam illam, & cruentam P. Clody manum, qui rem vllam de meis bonis attigerit, qui non pro ſuis opibus in illa tempeſtate defenderit. At qui aliqua ſua contagione præda, ſocietatis, emptionis contaminauerunt, nullius neque priuati, neque publici iudicij pœnam effugere potuerunt. Ex his igitur bonis quorum nemo rem vllam attigit, qui non omnium iudicio ſceleratiſſimus haberetur, Dij immortales domum meam concupierunt.*

Perindè infertur multò minus Dij; nam in hoc argumento maius, aut minus aliquid cenſetur, prout ei res de qua agitur, verius, aut minus verè conuenit.

Præterea in argumento à maiori ſemper tùm id, quod infertur, tùm, id ex quo confertur negationem adiunctam habet, vt, ſceleratì domum meam A non concupierunt; hoc argumentum eſt, ex quo infertur complexio, quæ negationem æquè adiunctam habet, ergo multò minus Dij concupierunt.

PVNCTVM II.

Canones.

EA vis eſt argumentationis à maiori ad minus, vt ſi quod magis probabile videtur, id tamen non eſt verum, certè quod minus eſt probabile verum non erit. Si quinque legiones hoſtilem exercitum vincere non potuerunt, multò minus duæ poterunt, ſic quod maiori negatur minori tribui non debet. Hector ſummâ licet virtute, animique, & B corporis fortitudine vir Troïam à Græcorum Armis non defendit, mollis & effœminatus Pâris tuebitur?

Tale eſt illud Cic. pro Sexto Amer. quo probat Syllam non omnia animaduertere potuiſſe, cùm Iupiter ipſe non poſſit. num. 131. *Etenim ſi Iup. Opt. Max. cuius nutu & arbitrio Cœlum, terra, mariaque reguntur, ſæpè ventis vehementioribus, aut immoderatis tempeſtatibus, aut nimio calore, aut intolerabili frigore hominibus nocuit, vrbes deleuit, fruges perdidit; quorum nihil pernicio cauſa, diuino conſilio, ſed vi ipſa, & magnitudine rerum factum putamus: at contra commoda quibus vtimur, lucemque quâ fruimur, ſpiritumque quem ducimus, ab eo nobis dari, atque impertiri videmus. Quid mirum L. Syllam, cùm ſolus Remp. regeret, orbemque terrarum gubernaret, imperijque maieſtatem, quam armis receperat, legibus confirmaret, aliqua animad*C*uertere non potuiſſe? niſi hoc mirum eſt, quod vis diuina aſſequi non poſſit, ſi id mens humana adepta non ſit.*

In diuinat. contra Cæcilium ex hoc loco diſputat. num. 40. *Quod ſi ego hæc propter magnitudinem rerum, ac difficultatem aſſequi non potui, qui in omni vita nihil aliud egi; quàm longè iſte ab his rebus abeſſe arbitrare, quas non modò antea nunquam cogitaſti, ſed ne quidem, cum in eas ingrederis, quæ, & quanta ſint, ſuſpicari potes?*

Quod valet in maiori, valet in minori. Gygantem vicit, & Pygmeum ſuperabit.

O paſſi grauiora, dabit Deus, his quoque finem.

Conſolabatur ſuos Virg. Exul Ouid. 1.

Cur ego poſſe negem leniri Cæſaris iram
Cum videam mites hoſtibus eſſe Deos?

Pro Mil. num. 42. *Quem cum omnium gratia nouit.* D *Hunc voluit cum aliquorum querela, quem iure, quem impunè non eſt auſus, hunc iniuriâ, iniquo loco, alieno tempore, periculo capitis, non dubitauit occidere.*

PVNCTVM III.

Vſus.

FRequens eſt in amplificationibus, dùm licere nobis parua dicimus, cùm aliis maiora conceſſa ſint; vel certè léuius aliquid facere, aut pati, qui grauius antea geſſerunt. Sic argumento, à maioribus feſtiuâ ad placendum allegoria Sulpitio aſſentatur, dùm Iuriſprudẽtiam Eloquentia tantò ſuperiorem facit, quantò fontes riuulis ſunt ampliores.

Orat. pro Mur. num. 9. *Atque huiuſce rei coniecturam de tuo ipſius ſtudio, Serui, facillimè ceperis. Nam ſi tibi neceſſe putas, etiam aduerſarijs amicorum tuorum de iure conſulentibus respondere: & , ſi turpe exiſtimas, te aduocato, illum ipſum, quem contra veneris, causâ cadere: noli tàm eſſe iniuſtus, vt cùm tui fontes, vel inimicis tuis pateant, noſtros riuulos etiam amicis putes clauſos eſſe oportere.*

Habet in hoc genere bene longam amplificationem ſed elegantem pro Mil. quâ contendit non eſſe decretum à Cn. Pompeio in gratiam Clodij, vt nouo quodam more, de Clodij nece quereretur, quod non eſſet id antea factum in Rep. multò clarioribus lucis interfectis, aut violatis. à num. 16. *Domi ſua nobiliſſimus vir, Senatus propugnator, atque illis quidem temporibus penè patronus, auunculus huius noſtri iudicis, fortiſſimi viri M. Catonis, Tribunus Pleb. Mar. Druſus occiſus eſt. Nihil de eius morte populus conſultus, nulla quæſtio decreta à Senatu eſt, quantum luctum in hac vrbe fuiſſe à noſtris patribus accipimus, cum P. Africano domi ſua quieſcenti illa nocturna vis eſſet illata? quis tùm non ingemuit? quis non arſit dolore? quem immortalem ſi fieri poſſet, omnes eſſe cuperent, eius ne neceſſariam quidem expectatam eſſe mortem.*

Pro quibus omnibus cùm nulla ſimilis quæſtio decreta ſit, nullam Clodio fieri debuiſſe concludit, qui tot illuſtribus viris mortem intentauerat.

Pro Syll. quod ſciret Regis nomen poſt exactos Reges Romanis ſemper odioſum fuiſſe, illud non affectaſſe Cic. probat, à maiori ad minus. num. 21. per Dialogiſmum. *Hic ait ſe ille regnum meum ferre non poſſe. Quod tandem, Torquate, regnum? Conſulatus credo mei, in quo ego imperaui nihil, ſed contra patribus conſcriptis, & bonis omnibus parui; quo in magiſtratu non inſtitutum eſt à me regnum, ſed non permiſſum.*

Hoc totum concludit à diſſentaneis.

Iam à maiori. *Quem tùm in tanto imperio, tanta poteſtate, non dicis fuiſſe Regem, nunc priuatum regnare dicis? quo tandem nomine? quòd, in quos teſtimonia dixiſti, inquit, damnati ſunt, quem defendis ſperat ſe abſolutum iri. Hic tibi ego de teſtimonijs meis non reſpondeo: ſi falſum dixerim, te in eos dixiſſe. Sin verum: non eſſe hoc regnare, cùm verum iuratos dicas probare.*

Ad hunc locum reuocari poſſunt gradationes oratoriæ, qualis illa pro Milone num. 62. *Quod ſi nondum ſatis cernitis, cùm res ipſa tot tàm claris argumentis, ſignisque luceat, pura mente atque integra Milonem nullo ſcelere imbutum, nullo metu perterritum, nulla conſcientia exanimatum Romam reuertiſſe: Recordamini per Deos immort. quæ fuerit celeritas reditus eius: Qui ingreſſus in forum, ardente curia, quæ magnitudo animi, qui vultus, quæ Oratio, Neque verò ſe populo ſolùm, ſed etiam Senatui tradidit; neque Senatui modò, ſed etiam publicis præſidijs, & armis: Neque iis tantum, verum etiam eius poteſtati, cui Senatus totam Remp. omnem Italiæ pubem, cuncta Populi Rom. arma commiſerat, cui ſe nunquam profectò tradidiſſet, niſi cauſa ſua confideret, præſertim omnia audienti, magna metuenti, multa ſuſpicanti, nonnulla credenti.*

Orat. pro Planc. probat ſe defenſori ſalutis ſuæ gratias referre debuiſſe, quod Populus Rom. id facere non dubitauerit. num. 78. *An verò putas, idcirco minus meâ causâ facturos, quod me eſſe gratum criminaris? an, cùm Populus Rom. illo SC. quod in monumento Marij factum eſt, quo mea ſalus omnibus eſt gentibus commendata, vni Cn. Plancio gratias egerit (vnus enim fuit de magiſtratibus defenſor ſalutis meæ: cui Senatus pro me gratias agendas putauit) ei ego à me referendam gratiam non putem?*

PVNCTVM IV.

Comparatio Minorum.

FRequentiſſimum eſt argumentum quod à minori ad maius ducitur, ſuperiori oppoſitum; cuius iſta vis eſt. Si quod minus probabile eſt, nihilominus verum eſt, ergo & quod magis erit probabile verum erit exiſtimandum. Si duabus legionibus vinci potuit hoſtilis exercitus, certè poterit idem à quatuor ſuperari.

Vnius Chriſti causâ non ſanguinem modò, ſed & vitam Martyres effuderunt: nos exiguam eiuſdem causâ Chriſti contumeliam non perferemus?

Quæ porrò ducuntur ex hoc loco argumenta pleraque ſunt affirmatiua. 2. in Verr. num. 28. *Quid eſt quæſo, Metelle, iudicium corrumpere, ſi hoc non eſt? teſtes præſertim Siculos, timidos homines, & afflictos, non ſolùm auctoritate deterrere, ſed etiam conſulari metu, & duorum Prætorum poteſtate? Quid faceres pro homine innocente, & propinquo, cùm propter hominem perditiſſimum, atque alieniſſimum, de officio ac dignitate decedis: & committis vt quod ille dictitat, alicui qui te ignorat, verum eſſe videatur?*

Sic D. Ambroſ. corporum reſurrectionem probat ex ſeminibus poſt frigidam hyemis tempeſtatem à terra verno tempore ſurgentibus. Cùm occata, & mortua ſoli genitalis ſuccus animauerit quodam calore vitali ſpiritum quendam herbæ viridantis exhalant; deinde paulatim teneram ſpicæ adoleſcentis ætatem culmo erigit, & vaginis quibuſdam natura tanquam ſedula mater includit, ne pubeſcentem glacies adurat, aſpera, atque à nimio defendat ardore, frugem quoque ipſam adhuc primis quaſi erumpentem cunabulis, mox adultam ne pluuia decutiat, ne aura diſpergat, ne auium minorum morſus interimat, vallo ariſtarum ſepire conſueuit. Quid igitur miraris ſi homines quos acceperit terra reſtituat, cùm ſeminum corpora quæcumque ſuſceperit viuificet, erigat, veſtiat, muniat, atque defendat. Deſine igitur dubitare quod depoſitum generis humani terræ fides reddat, quæ commendata ſibi ſemina vſurario quodam fœnore multiplicata reſtituat. Lib. de fide Reſurr.

PVNCTVM V.

Vſus.

FAcilis hic vſus, & ad perſuadendum, & accommodatus, ad delectandum: Nam & delicias facit, & multum confert ad Eloquentiæ venuſtatem, & ornamenta. Populum Rom. ex hoc loco multis hortatur ad imperij ſui gloriam retinendam Romanus Orator. Pro lege Man. num. 11. *Maiores veſtri ſæpe mercatoribus iniurioſiùs tractatis, bella geſſerunt; vos tot ciuium Rom. millibus vno nuntio, atque vno tempore necatis, quo tandem animo eſſe debetis? Legati quod erant appellati ſuperbiùs, Corinthum patres veſtri, totius Græciæ lumen extinctum eſſe voluerunt: Vos eum Regem inultum eſſe patiemini, qui legatum Populi Rom. conſularem vinculis, ac verberi-*

bus, atque omni ſupplicio excruciatum necauit? Illi libertatem ciuium Rom. imminutam non tulerunt; vos vitam ereptam negligetis? Ius legationis verbo violatum illi perſequuti ſunt: vos legatum Populi Rom. omni ſupplicio interfectum, inultum relinquetis?

Poſtea pudorem inicit, ſi minus virtutis ſuæ vim exeruerint, & in patriam Ciueſque ſuos nullum pietatis, amoriſque ſpecimen ediderint.

Videte ne, vt illis pulcherrimum fuit, tantam vobis imperij gloriam relinquere: ſic vobis turpiſſimum ſit, illud quod accepiſtis tueri, & conſeruare non poſſe.

Illuſtris amplificatio quâ variis oppoſitionibus multiplicem comparationem inſtituit, reſpondente ſibi ex aduerſo æquali numero membrorum ad inuicem comparatorum.

Illa commodior amplificatio, quæ habetur orat. poſt redit. in ſen. num. 2. *Quod ſi parentes chariſſimos habere debemus, quod ab iis nobis vita, patrimonium, libertas, ciuitas tradita eſt: ſi Deos immort. quorum beneficio, & hac tenuimus, & cæteris rebus aucti ſumus: Si Populum Rom. cuius honoribus in ampliſſimo conſilio, & in altiſſimo gradu dignitatis, atque in hac omnium terrarum arce collocati ſumus: ſi hunc ipſum ordinem à quo ſæpe magnificentiſſimis decretis ſumus honeſtati, immenſum quiddam, & infinitum eſt; quod vobis debeamus, qui veſtro ſingulari ſtudio, atque conſenſu parentum beneficia, Deorum immort. munera, Populi Rom. honores, veſtra de me multa iudicia nobis omnia vno tempore reddidiſtis: vt cùm multa vobis, magna Populo Rom. innumerabilia parentibus, omnia Diis immortalibus debeamus, quòd hæc antea ſingula per illos habuerimus, nunc vniuerſa per vos recuperauerimus.*

Pvnctvm VI.

Amplificat.

AD perſuadendum, & amplificandum efficax hic locus, cùm rem vnam multis comparamus, quæ minus probabiles eſſe videantur, veræ tamen ſint, vnde duci ſolet firma concluſio. Quà illud infertur, quod veriſimilius ſit; aut contra res multas vni comparamus. 3. in Verr. num. 127. *An verò dubitamus, quo ore iſte cæteros homines inferiore loco, auctoritate, ordine; quo ore homines ruſticanos ex municipiis; quo denique ore, quos nunquam liberos putauit, Libertinos homines ſolitus ſit appellare, qui ob ius dicendum M. Octauium Ligurem, hominem ornatiſſimum loco, ordine, nomine, virtute, ingenio, copiis poſcere pecuniam non dubitarit.*

Luceij cuiuſdam auctoritatem exaggerat quatuor conglobatis argumentis à maiori ad minus, vt refutet quæ aduerſarij criminantur. Pro Cælio num. 54. *Habeo quem vos ſocium veſtræ religionis iuriſque iurandi facilè eſſe patiemini L. Luceium, ſanctiſſimum hominem, & grauiſſimum teſtem: qui tantum facinus, in famam, atque fortunas ſuas, neque non audiſſet illatum à Cælio, neque neglexiſſet, neque tuliſſet. An ille vir illa humanitate præditus, illis ſtudiis, artibus atque doctrina, illius ipſius periculum quem propter hæc ipſa ſtudia diligebat negligere potuiſſet? & quod facinus in alienum hominem illatum ſeuerè acciperet, id omiſiſſet curare in hoſpite? quod per ignotos actum cùm comperiſſet, doleret, id à ſuis tentatum eſſe negligeret? quod in agris, locíſue publicis factum reprehenderet, id in vrbe, ac ſua domi cœptam eſſe leuiter ferret? quod in alicuius agreſtis periculo* A *non prætermitteret, id homo eruditus in inſidiis doctiſſimi hominis diſſimulandum putaret?*

Ab hoc loco præclarè oſtendit ſibi vitio non vertendum, licet ductus odio Piſonis, & Gabinij, atrocem in eos dicat ſententiam. De Prouinciis Coſſ. num. 2. *Quod ſi ille, & paulò ante, & quotieſcumque ei locus dicendi, ac poteſtas fuit, Gabinium & Piſonem, duo Reip. portenta, ac penè funera, cùm propter alias cauſas, tùm maximè propter illud inſigne ſcelus eorum, & importunam in me crudelitatem, non ſolùm ſententiâ ſua, ſed etiam verborum grauitate eſſe notandos putauit: quonam me animo in eos eſſe oportet, cuius illi ſalutem pro pignore tradiderunt ad explendas ſuas libidines?*

Cuius argumenti vis eſt. Si Seruilius priuatim læſus cùm fuit opportunum Piſonem acerbè notauit, multò magis id ſibi qui læſus eſt, concedi po- B teſt, & debet.

Pvnctvm VII.

Monet.

COmmendat hunc locum ad motus animorum Tull. meritumque facit 3. in Anton. vbi ſentit non modò non in vrbe recipiendum, ſed bello perſequendum, proponitque futuram illius in Populum Rom. crudelitatem. num. 4. *Hâc illa crudelitate imbutus, cùm multò bonis omnibus veneris iratior, quàm illis fuerat, quos trucidarat: cui tandem veſtrum, aut tuis omninò bono pepercisset.*

Cuius argumenti vis ea eſt: militibus quibus non erat iratus perniciem attulit, Ergo maiorem vobis, quibus eſt iratior afferet.

Idem vrget pro Cæcin. num. 45. *Iſtâne vero ſci-* C *re eſſe armatos, ſatis eſt, vt vim factam probes: in manus eorum incidere, non eſt ſatis? adſpectus armatorum ad vim probandam valebit: incurſus, & impetus non valebit: qui abierit, facilius ſibi vim factam probabit, quàm qui effugerit?*

Pvnctvm VIII.

Laudat.

AD laudationes vti poſſumus hac comparatione; magnificè Cic. ad Quirit. poſt redit. à n. 9. quibus ſui reditus amplitudinem ab eorum collatione, qui ab exilio aliquando reuocati ſunt, commendat. Sed illuſtris eſt ille modus pro Planc. nu. 26. *Etenim ſi ante reditum meum Cn. Plancio ſe vul-* D *gò viri boni, cùm hic Tribunatum peteret, vltrò offerebant: cui nomen meum honori fuiſſet, ei meas præſentes preces non putas profuiſſe? An Minturnenſes coloni, quòd C. Marium ex ciuili errore, atque ex impiis manibus eripuerunt: quod tecto receperunt: quod feſſum inediâ fluctibusque recrearunt: quod viaticum congeſſerunt; quod nauigium dederunt: quod eum linquentem terram eam, quam ſeruauerat, lacrymis, votiſque omnibus proſequuti ſunt, æternâ in laude verſantur: Plancio, quòd me, vel vt ipſum, vel ratione cedentem tempori, receperit, iuuerit, cuſtodierit, his, & ſenatui Populoque Rom. vt haberent quod reducerent conſeruarit: honori hanc fidem, miſericordiā, virtutem fuiſſe miraris?* 3. in Catil. num. 24. beneficium quod in populum contulerat reſtincta ſeditione extollit, comparatione cæterarum ſeditionum, quæ antea nullæ iſti pares extiterant. Vt ſe illis vitamque ſuam commendet.

Pvnctvm IX.

Vituperat.

VAlet ad vituperationes, vel eleuandas: vulgaris eſt illa militaris artis & forenſis comparatio pro Muræna: num. 22. Inſignis eſt & hæc in Piſonem, vbi Conſulatis edicti, quo patres ad veſtitum redire iubebantur, crudelitatem amplificat, num. 18. *Edicere eſt auſus cum illo ſuo pari, quem tamen omnibus vitiis ſuperare cupiebat, vt ſenatus, contra, quàm ipſe cenſuiſſet, ad veſtitum rediret. Quis hoc fecit vllus in Scythia barbarus, vt eos, quos luctu afficeret, lugere non fineret? mœrorem relinquis, mœroris aufert inſignia: eripis lacrymas non conſolando, ſed minando. Quod ſi veſtem non publico conſilio patres conſcripti, ſed priuato officio, aut miſericordiâ mutauiſſent, tamen id iis non licere per interdicta crudelitatis tuæ, poteſtatis erat, non ferenda. Cùm verò id ſenatus frequens cenſuiſſet: & ordines reliqui iam ante feciſſent: tu ex tenebricoſa Popina Conſul extractus, cum illa ſaltatrice tonſa, ſenatum Reip. occaſum, atque interitum lugere vetuiſti.*

Pvnctvm X.

Hortatur.

VTimur ad cohortationes argumentis à minori ad maius cum Cic. Mil. num. 81. *Græci homines Deorum honores tribuunt iis viris, qui barbaros necauerunt. Quæ ego vidi Athenis? quæ aliis in vrbibus Græciæ? quas res diuinas talibus inſtitutas viris? quos cantus? quæ carmina? prope ad immortalitatem, & religionem, & memoriam conſecrantur. Vos tanti conſeruatorem populi, tanti ſceleris vltorem, non modò honoribus nullis afficietis: ſed ad ſupplicium rapi etiam patiemini.* His concludit maiori dignum honore Milonem qui cæde Clodij Remp. liberauit, quàm qui Græciæ ciuitates liberarunt.

Pro Archia num. 19. multis Poëſim eius commendat, dignumque ciuitate concludit, hortaturque iudices, vt tantum vatem admittant.

Pvnctvm XI.

Obiurgat.

AD obiurgationes valet plurimum, concitationeſque animorum. Pro Cluentio, num. 32. *Memoria teneo, Mileſiam quandam mulierem, cùm eſſem in Aſia, quòd ab hæredibus ſecundis accepta pecunia, partum ſibi ipſa medicamentis abegiſſet rei capitalis eſſe damnatam: neque iniuriâ, quæ ſpem parentis, memoriam nominis, ſubſidium generis, hæredem familiæ, deſignatum Reip. ciuem ſuſtuliſſet. Quantò eſt Oppianicus in eadem iniuria maiore ſupplicio dignus? Siquidem illa, cùm ſuo corpori vim attuliſſet, ſeipſam cruciauit: hic autem illud idem effecit per alieni corporis mortem, atque cruciatum. Cæteri non videntur in ſingulis hominibus multa parricidia ſuſcipere poſſe: Oppianicus inuentus eſt, qui in vno corpore plures necaret.*

Iiſdem argumentis vtitur pro Sylla 48. in Torquatum. *Ac ſi conſiderare cœperis, vtrùm magis mihi*

A *hoc neceſſe fuerit facere, an tibi; intelliges honeſtiùs te inimicitiarum modum ſtatuere potuiſſe quàm me humanitatis.*

4. in Verrem, num. 57. 3. Phil. 9. 27. & aliis.

Pvnctvm XII.

Canones.

QVod valet in minori, & in maiori. Claud. ſuauis, & ingenioſus Poëta.

Nullus ab hoſte metus, quis enim quem vincere ſolum

Non potuit tonſe munitum milite vincat?

Quis feras armatũ quem non ſuperauit inermem?

Pro Roſcio Amer. num. 62. *Quod in minimis noB xis, & in his leuioribus peccatis, quæ magis crebra, & iam propè quotidiana ſunt maximè, & primùm quæritur, quæ cauſa maleficij fuerit: id Erucius in parricidio quæri non putat oportere: in quo ſcelere etiam cùm multæ cauſæ conueniſſe vnum in locum, atque inter ſe congruere videntur: tamen non temerè creditur, neque leui coniecturâ res penditur, neque teſtis incertus auditur, neque accuſatoris ingenio res iudicatur.*

Pvnctvm XIII.

Comparatio Parium.

LOcus eſt in quo paria cum paribus conferuntur, cuius ea vis eſt, vt parium par ſit quoque iudicium, & quod in vno valet admittatur in alio.

C Lex eſt. Qui occiderit patrem inſutus in culeum deijciatur in profluentem, ergo & qui matrem occiderit.

Beati omnes innocentiâ, virtute, laborum tolerantiâ gloriam æternam ſibi pepererunt; iiſdem nos ad tantum honoris faſtigium gradibus oportet aſcendere.

Eodem modo per negationem concludere poſſumus. Non vitæ turpitudine, non opum aut voluptatum incensâ libidine, in cœlum peruenerunt.

Ne ergo nos in luxu ac delicijs, in omnium rerum abundantia viuentes, honorum cupiditate inflammatos, ardentes libidinum facibus & odij, eòdem peruenturos putemus.

Ad eam rem Cic. pro Syll. num. 48. *Neque verò quid mihi iraſcare intelligere poſſum, ſi quod eum deD fendo, quem tu accuſas? cur tibi quoque ipſe non ſuccenſeo, qui accuſas eum, quem ego defendo? Inimicum, inquis, accuſo meum. Et amicum ego defendo meum. Non debes tamen quemquam in coniurationis quæſtione defendere. Immò nemo magis eum, de quo nihil eſt ſuſpicatus, quàm is qui de aliis multa cogitauit.*

Quod in vno parium non valet, nec etiam valere poteſt in altero. Pro domo ſua probat legem Clodij non eſſe vnam à pari, num. 52. *Tam Herculè eſt vnum, quàm quod vna lege tuliſti, vt Cyprius Rex cuius maiores huic populo ſemper amici fuerunt cum bonis omnibus ſub præcone ſubijcerentur, & exules Byſantium reducerentur. Eidem,* inquit, *vtráque de re negotium dedi. Sed quid, ſi eidem negotium dediſſes, vt in Aſia Ciſtophorum flagitares, inde iret in Hiſpaniam: cum Roma deceſſiſſet. Conſulatum ei petere liceret: cùm factus eſſet, Prouinciam Syriam ob-*

timeret? quoniam de vno homine ſcriberet, vna res eſſet?

Hoc eſt, ſicut lex vlla non eſſet, ita nec ea de domo vna eſt. Quod idem vrget pluribus, nu. 124. Verùque pronunciati exemplum eſt, num. 41. *Si quod in cæteris legibus triùm nundinûm eſſe oportet, id in adoptione ſatis eſt, trium eſſe horarum: nihil reprehendo. Sin eadem obſeruanda ſunt: decreuit Senatus M. Druſi legibus, quæ contra legem Cæciliam, & Didiam latæ eſſent, populum non teneri.*

Multis probat ſe nec reprehendendum quod Syllam defenderit, ſi nec Hortenſius, nec viri boni reprehendantur, qui hoc idem fecerunt argumento à pari, num. 4. & deinceps, pro Sylla. *Si coniuratio patefacta per me eſt, tàm patet Hortenſio, quàm mihi. Quem cùm videas honore hoc, authoritate, virtute, conſilio præditum, non dubitaſſe, quin innocentem Syllam defenderet: quare, cur qui aditus ad cauſam Hortenſio patuerit, mihi interclſus eſſe debuerit. Quare illud etiam, ſi me qui defendo, reprehendendum putas eſſe, quid tandem exiſtimes de his ſummis viris, & clariſſimis ciuibus, quorum ſtudio, & dignitate celebrari hoc iudicium, & ornari, cauſam defendi huius ſine eneee vides?*

Poſt multa concludit illam amplificationem à pari, num. 7. *Quamobrem quid eſt, quod mirere, ſi cum iiſdè me in hac cauſa vides adeſſe, cum quibus in cæteris intellige abfuiſſe? niſi verò me vnum vis ferum præter cæteros me aſperum, me inhumanum exiſtimari: me ſingulari immanitate, & crudelitate præditũ.*

Parem eſſe bonis bonum eſt, malis malum, 3. Phil. num. 17. *Quid accidere Octauio adoleſcenti potuit optatius, quam cognoſci ab omnibus Cæſaris conſiliorum eſſe ſocium, Antonij furoris inimicum?*

Hinc verum eſt dictum illud pium. Similem eſſe Chriſto, honor eſt; diſſimilem, dedecus, quod in vno bonum eſt, illud quoque bonum in pari ſolet eſſe, num. 16. 3. Ph. *Sed ſi Aricinam vxorem non probas, cur probas Tuſculanam?*

Eſt illud Martialis elegans & ingenioſum ab effectis ex loco à pari, l. 5. Epigr.

Aſtra ſolumque dedit quamuis obſtante nouerca:
Alcide Nemea terror, & arcas Aper.
Et caſtigatum Libyca ſe Roma palæſtra,
Et grauis in Siculo puluere fuſus Erix.
Illa tua, Cæſar; quota pars ſpectatur arena:
Dat maiora nouus prælia mane dies.

Quod ſic à comparatione diſſimilium concludit.

Pro meritis cœlum tantis Auguſte dederunt,
Alcidæ citò Dij, ſed tibi ſerò dabunt.

A paribus item eiuſdem eſt, l. 8, Epigr. 35.

Cùm ſitis ſimiles, pareſque vita,
Vxor peßima, peßimus maritus,
Miror non benè conuenire vobis.

P V N C T V M XIV.

Vſus.

Confert non parum ad motus, & amplificationes; grauis eſt illa 5. Phil. Vbi Hannibali Quintium hoſti infenſiſſimo componit Antonium, num. 25. *Ergo Hannibal hoſtis, ciuis Antonius? quid ille fecit hoſtiliter, quod hic, aut non fecerit, aut non faciat, aut non moliatur, & cogitet? Totum iter Antonij quid habuit niſi depopulationes, cædes, rapinas? quas non faciebat Hannibal, quia multa ad vſum ſuum reſeruabat.*

A Verrem 7. Act. num. 48. obiurgat ironicè. *Atenim idcirco nauem Mamertinis non imperaſti, quod ſint fœderati. Dij approbent. Habemus hominem, in fecialium manibus educatum: vnum præter cæteros, in publicis religionibus fœderum ſanctum, & diligentem. Omnes, qui ante te prætores fuerant, dedantur Mamertinis quòd ij nauem contra pactionem fœderis imperarint. Sed tamen, tu, ſancte homo, ac religioſe, cur Tauromitanis etiam fœderatis nauem imperaſti? an hoc probabis in æqua cauſa populorum ſine pretio varium ius, & diſparem conditionem fuiſſe?*

Paria valent ad exornandum, in hunc finem adhibuit Cic. pro Roſc. Am. cùm docuit non eſſe turpem illorum artem, qui ſubigendæ terræ operantur, quod eiuſmodi negotio plures viri opibus, & dignitate præſtantes operam poſuerint, nu. 50. *Na tu Eruci accuſator ridiculus eſſes, ſi illis temporibus natus eſſes, cùm ab aratro accerſebantur, qui*
B *Conſules fierent. Etenim, qui præeſſe agro colendo flagitium putes, profectò illum Atilium, quem ſua manu ſpargentem ſemen, qui miſſi erant, conuenerunt: hominem turpißimum, atque inhoneſtißimum iudicares. At Hercule maiores noſtri longè aliter, & de illo, & de cæteris talibus viris exiſtimabant. Suos enim agros ſtudioſè colebant: non alienos cupidè appetebant: quibus rebus, & agris, & vrbibus, & nationibus Remp. atque hoc imperium, & populi Rom. nomen auxerunt.*

Pro Mur. belli Mitridatici magnitudinem, quod multum quâ conſilio, quâ viribus & armis promouerat, à paribus collectis exornat, num. 31. *Nam ſi omnia bella, quæ cum Græcis geßimus, contemnenda ſunt, derideatur de Rege Pyrrho triumphus, M. Curij de Philippo, T. Flaminij de Ætolis, M. Fuluij de Rege Perſe, Metelli de Corinthiis. Sin hæc bella grauißima victoriaque illorum bellorum grauißi*
C *ma fuerunt: cur Aſiatica nationes, atque ille à te hoſtis contemnitur?*

P V N C T V M XV.

Refellunt.

Ad refellendum parium argumentum aliqua diſparitas afferenda, 2. Agrar. Tull. Rullum arguit qui parem diceret Pompeium decem-viris, cùm multum afferret inter vtroſque diſcriminis; aliud eſſe committi, aliud condonari, aliud decem-viris Reip. vexatoribus, aliud liberatori, & pulchræ libertatis vindici, à num. 44. *Quid cenſetis cùm iſti decem-viri cum imperio, cum faſcibus, cum illa delecta*
D *finitorum iuuentute per orbem terrarum vagabuntur? quo tandem animo, quo metu, quo periculo miſeras nationes futuras? Eſt in Imperio terror; patientur. Eſt in aduentu ſumptus; ferent. Imperabitur aliquid muneris; non recuſabunt. Illud verò quantum eſt, cùm is decem-vir, qui aliquam in vrbem, aut expectatus, vt hoſpes, aut repentè, vt Dominus venerit, illum ipſum locũ, quò venerit, illam ipſam ſedẽ hoſpitalem, in quam erit deductus, publicam populi Rom. dicet? quanta calamitas populi, ſi dixerit? quantus ipſi quæſtus, ſi negarit? atque ijdem qui hæc appetunt, queri nonnunquam ſolent, omnes terras Cn. Pompeio, atque omnia maria eſſe permiſſa. Simile verò eſt, multa committi, an condonari omnia? vel labori & negotio præponi, an prædæ, & quæſtui? mitti ad ſocios liberandos, an ad opprimendos? denique, ſi quis eſt honos ſingularis nihilne intereſt vtrùm populus Rom. cum cui velit, deferat;*

an is impudenter populo Rom. per legis fraudem ſurripiant?

Illuſtris eſt locus in Mur. quo nullam rationem reddi poſſe diſputat, cur Ser. Sulpitius prior renunciatus ſit in prætura, propter inconſtantem populi leuitatem, proindè patitatem nullam eſſe, quæ Murænam virum optimè de Rep. meritum à Conſulatu remouere poſſit, aut retardare, num. 35. *At enim in pratura petitione prior renunciatus eſt Seruius. Pergitiſne vos tanquam ex ſyngrapha, agere cum populo, vt, quem locum ſemel honoris cuipiam dederit, eundem reliquis omnibus debeat? Quod enim fretum, quem Euripum tot motus, tantas, tàm varias habere putatis agitationes fluctuum, quantas perturbationes, & quantos æſtus habet ratio comitiorum? Dies intermiſſus vnus, aut nox interpoſita ſæpè perturbat omnia: & totam opinionem parua nonnunquam commutat aura, rumoris. Sæpè etiam ſine vlla aperta cauſa fit aliud, atque exiſtimamus. Nihil eſt incertius vulgò, nihil obſcurius voluntate hominum, nihil fallacius ratione tota comitiorum. Quis L. Philippum ſummo ingenio, opera, gratia, nobilitate ab Herennio ſuperari poſſe arbitratus eſt, &c.*

Illud idem vrget, num. 69. & Actione 3. in Verr. num. 109. Phil. item 5. num. 25.

PVNCTVM. XVI.

Vituperant.

EX hoc loco contra Caſſium preces Ciceronis pro Plancio reprehendentem agit Tull. & demonſtrat idem ſe facere quod Metellus Pius, & pater fecerant in pari caſu, pro Planc. num. 70. *Quo loco quæro ex te, num id in iudicio Calidij putes, quod ego in Plancij facio, aut Metellum Pium, ſi Romæ eſſe potuiſſet, aut patrem eius, ſi vixiſſet, non fuiſſe facturum. Nam Opimij quidem calamitas vtinam ex hominum memoria poſſet euelli, vulnus illud Reip. dedecus huius Imperij, turpitudo populi Rom. non iudicium putandum eſt. Quam enim illi Iudices, ſi iudices, & non parricidæ patriæ nominandi ſunt, grauiorem potuerunt Reip. infligere ſecurim, quàm cùm illum è ciuitate eiecerunt, qui Prætor finitimo, Conſul domeſtico bello Remp. liberarat?*

Ex pari iudicio bonorum omnium damnatum Catilinam diſcedendum ex vrbe ſeuerè grauiterq; monet, 1. in Cat. num. 17. *Quo tandem animo hoc tibi ferendum putas? ſerui mehercule mei ſi me iſto pacto metuerent, vt te metuunt omnes ciues tui, domum meam relinquendam putarem: tu tibi vrbem non arbitraris? & ſi me meis ciuibus iniuria ſuſpectum tàm grauiter, atque offenſum viderem: carere me aſpectu ciuium, quàm infeſtis omnium oculis conſpici mallem. Tu cùm conſcientia ſcelerum tuorum agnoſcas odium omnium iuſtum, & iam tibi diu debitum, dubitas, quorum mentes ſenſusq́ue vulneras, eorum adſpectum, præſentiamq́ue vitare? Si te parentes timerent, atque odiſſent tui, neque eos vllâ ratione placare poſſes: vt opinor ab eorum oculis aliquò concederes. Nunc te patria, quæ communis eſt omnium noſtrûm parens odit, ac metuit: & iamdiu te nihil iudicat, niſi de parricidio ſuo cogitare. Huius tu neque auctoritatem verebere, neque iudicium ſequere, neque vim pertimeſces?*

PVNCTVM XVII.

Vſus ſine argumento.

VT cæteri omnes loci, ſic & hic à comparatione extra argumentum, venire in vſum poteſt cùm id adiunctâ comparatione maiorum, minorum, aut Parium dicimus, quod illa omiſſa dici potuit, licet minus ornatè. Quod obſeruatum eſt à Cic. 7. in Verr. num. 14. *ô præclarum Imperatorem, nec iam cum M. Aquilio fortiſſimo viro, ſed verò cum Paulis, Scipionibus, Mariis, conferendum!*

5. In eundem, num. 83. *Quæ cum de populi Rom. victu, de vectigalium neruis, de ſanguine detraxiſſet ærarij, tertia Mimæ condonauit. Vtrum impudentius à ſociis abſtulit? an turpius Meretrici dedit? an improbius populo Ro. ademit? an audacius publicas tabulas commutauit?*

Sed omninò benè 6. Verr. num. 112. *Enna tu ſimulacrum Cereris victoriam deripere, & Deam Deæ detrahere conatus es? quorum nihil violare, nihil attingere auſi ſunt, in quibus erant omnia, quæ ſceleri propiora ſunt, quàm religioni. Tenuerunt enim P. Popilio, P. Rupilio Coſſ. illum locum ſerui, fugitiui, barbari, hoſtes; ſed neque tàm ſerui, illi dominorum, quàm tu libidinum: neque tàm fugitiui illi à dominis, quàm tu à iure, & à legibus; neque tàm barbari linguâ, & natione illi, quam tu naturâ, & moribus: neque illi tàm hoſtes hominibus, quàm tu Dijs immortalibus. Quæ deprecatio eſt igitur illi reliqua, qui indignitate ſeruos, temeritate fugitiuos, ſcelere barbaros, crudelitate hoſtes viceris?*

Sic pro crudeli, Oenomao, Bruſiride, Antheo, vel Dionyſio, aut Sylla crudeliorem licet dicere: ſimiliter doctum, & Clementem, & Iuſtum Piumq́ue deſcribere, factâ cùm aliis eiuſdem generis, & conditionis comparatione.

Per negationem verò Ciceronem nominare poſſumus non aliquem è triuio Oratorem, ſed cum Pericle, Demoſthene aliiſq́ue præſtantiſſimis Oratoribus conferendum, imò multis anteponendum.

Differt hic locus à ſimilitudine, quod in ſimilibus non quæruntur qualitas & exceſſus, ſed tantùm ſimilis qualitas, aut propoſitio, nulla quantitatis habita ratione, per quam res vna, altera maior eſt, aut minor, aut illis æqualis.

Secundo, quod ſimilitudo in probando vim non multam habet, ſed in explicando, ornandoq́ue venuſtatem. Comparatio firmiſſima ſuggerit argumenta. In eo conueniunt, quod vterque aliis locis miſcetur, rerumq́ue effectus, adiuncta, cauſas, conſequentia, & alia quæ rem attingunt, perſequitur, vt indè argumentum, aut amplificationem eliciat, imò locis non minùs extrinſecis, quàm intrinſecis vtatur.

EXERCITATIO III.

ARA ELOQVENTIÆ,
Siue
DE LOCIS RHETORICÆ extrinſecis.

PROOEMIVM.

NON erit opinor inſolens erudito Lectori quod hanc de Locis extrinſecis tractationem Aram Eloquentiæ nuncupandam cenſuerim; quis enim neſcit in more olim poſitum fuiſſe? vt ad Aras Deorum Immortalium iuſiurandum conciperetur. Neque vero etiam opus eſt monete pluribus apud veteres ab Aris legum authoritatem arceſſitam, nec quicquam vim legis habuiſſe, quod & ex puluinaribus Deorum repetitum, & ad eadem ſeitum non eſſet. Quid autem hîc teſtium audiendorum rationem commemorem, qui ita fidei ſuæ teſtem appellabant Deum, vt ipſorum teſtimonia Iudices ad Aras etiam exciperent, Vaticinationes demum & Oracula, Sacerdotum, Haruſpicum, Augurum cæterorúmque Coniectorum omnium reſponſa nemo rei veteris peritus à Templis vnquam ſeiunxit. Quæ cùm omnia ad Locos extrinſecos, remotóſque pertineant, faceret profectò ipſis iniuriam Eloquentia, ſi dum ipſorum adminiculis vtitur, à loco eadem ſacro remoueret.

LECTIO PRIMA.

De Locis aſſumptis.

SIC à principio Locos Rhetoricos cum Cic. Cauſarum & Eloquentiæ principe diuiſimus, vt alios diceremus in eo ipſo de quo ambigitur, hærere: de quibus hactenus multa, ſed vtilia, ſcituque neceſſaria: alios aſſumi extrinſecùs.

PVNCTVM I.

Definitio.

DE quibus ſic Ariſtotel. lib. 1. Rhetor. cap. 2. *τῶν δὲ πίστεων, αἱ μὲν ἄτεχνοί εἰσι.* Probationes arte carentes, quæ maximam partem contentionum forenſium continent, ait Quint. lib. 5. cap. 1. Vndè, vt ipſæ per ſe carent arte; ita ſummis Eloquentiæ viribus, & eleuandæ ſunt plerumque & A refellendæ. Non igitur inartificiales dicuntur ratione Vſus, cùm maximum requirant artificium, ſed ratione Inuentionis, eo quòd iſti loci ſint extra Oratoris artem; & probationes ab illis deſumptæ, non ex viſceribus cauſæ, hoc eſt ex rebus ipſis, ſed foris eruantur.

PVNCTVM II.

Diuiſio.

EOrum porrò genera ſex à Quintil. lib. 10. cap. 5. conſtituuntur: *Ex illo priore genere ſunt Præiudicia, Rumores, Tormenta, Tabula, Iuſiurandum, Teſtes.* Sed hunc ſenarium Tull. partit. 6. vnico Teſtimonio comprehendit, quod vocat quicquid ab aliqua re externa, vel perſona ſumitur ad faciendam fidem; diuiditque bifariàm in diuinum vt Oracula, Auſpicia, Vaticinationes, Reſponſa Sacerdotum, Aruſpicum, Coniectorum: & Humanum, quod ſpectatur ex Authoritate, Voluntate, Oratione aut libera, aut expreſſa, in quo in-

ſunt ſcripta, Pacta, Promiſſa, Iurata, Quæſita, quam ego diuiſionem amplector vt clariorem.

LECTIO II.

De Teſtimonio diuino.

MAgnum planè in omnes partes diuini teſtimonij pondus eſſe nemo non intelligit; tùm propter excellentis naturæ nobilitatem, quæ ſummam Deo venerationem, atque auctoritatem conciliat; tùm propter eminentiſſimam ſapientiam, quæ eum falli, atque errare non patitur; ac demum propter eximiam bonitatem, quæ facit, vt nec fallere, nec mentiri poſſit. Neque verò apud Chriſtianos tantùm valuit Dei teſtificantis authoritas, ſed & apud Ethnicos, quorum ex opinione Cic. teſtimonium diuinum in ſex genera diſtribuit, qui numerus colligitur ex ſex modis quibus cum homine Deus loquitur.

I. Per ſe nobiſcum verba facit, & eſt Oraculum.

II. Per Aues, aut Cœlum ipſum, & ſic eſt Auſpicium.

III. Per homines, idque triplici ratione; nullo externo ſigno, ſed vi quadam inſitâ, quâ futura cognoſcant; & hinc Vaticinia, & Prophetiæ: Vel per homines qui libros ſacros interpretentur, & ſunt Reſponſa Sacerdotum; vel per eos qui à Portentis, Viſceribus, & Signis quibuſdam inſolitis futura coniiciant, & ſunt Haruſpicum reſponſa: vel per alios qui ſomnia interpretentur, & ſunt Reſponſa Coniectorum ex qua enumeratione ſola ſatis liquet Oratori Chriſtiano, non adeò ſæpè vſuvenire vt hoſce locos tractet: nam exoleuerunt, pridem illa veterum Deliria, atque in aniles fabulas defecerunt. In profanis tamen argumentis, in quibus, aut animi gratia, quaſi Oratoris Ethnici perſonam ſuſtinens Chriſtianus hæc præguſtat aliquando, vel etiam nonnunquam ad ornatum, aut confirmationem moralis alicuius ſententiæ, Oraculorum, Augurumque reſponſa detorquet. Operæ-pretium erit ſaltem indicare, quâ ratione cum aliqua probabilitate proferri, aut contrà eleuari poſſint infirma iam iſtius generis argumenta.

PVNCTVM I.

Pro Oraculis.

CVm ex Cic. 1. de Inuent. n. 12. Duo ſint diuinandi genera; Alterum naturale, quod animos arriperet, afflaretque diuinitùs: Alterum artificiale, quod extrinſecùs aſſumeretur, conſtaretque partim coniecturâ, partim obſeruatione diuturna: in primo genere ponitur Oraculum; quod inſit in eo Deorum oratio, dæmonum verè præſtigium, quo veram Theomantiam, ſeu Prophetiam conati ſunt imitari, dùm reſponſa petentibus, vel ex Antris, vel ex Statuis, aut ex Arboribus ipſis; vel per ſe, vel per homines, & animalia reſpondebant.

Primò fauere poteſt Oraculis ſummus nationum conſenſus, quarum vix vllam inuenies, quæ ſua non habuerit Oracula, quibus eam fidem habebant, vt quæcumque veriſſima videri vellent,

A oraculis compararent. Cic. ad Brut.

II. A pœnis quas luerunt illi, qui ea contempſerunt: & contra, à rebus proſperis, quas ſunt ſortiti, qui paruerunt, quam in rem multa Valer. Max. lib. 1.

III. A ratione quâ dabantur; ſi fortè veſtigium aliquod probitatis, aut temperantiæ, in eis appareat, cuiuſmodi reperiuntur apud Tertul. de anim. c. 48.

IV. Quòd ab iiſdem prædicta non pauca ſint ad res Chriſtianas pertinentia, vt quæ de Triſmegiſto, Pythio, Apolline, Sybillis, à Theodoreto, Lactantio, aliiſque relata ſunt.

At optima fuerunt illa, cùm indutus Ephod ſacerdos Deum interrogaret, atque ipſe petenti reſponderet ex Tabernaculo, vel ex Templi Adytis. Nos autem certius ſecuriuſque Oraculum habemus in ſacro Euangelio; in quo ſalutis noſtræ

B reparator Chriſtus per ſe loquutus eſt ea, quæ nobis credenda propoſuit.

Tull. Offic. 2. num. 77. Auaritiam ab Oraculo deteſtatur. Itaque quod Apollo Pythius Oraculo edidit Spartam nulla re alia niſi auaritiâ eſſe perituram, id videtur non ſolùm Lacedæmoniis, ſed etiam omnibus opulentis populis prædixiſſe. De quibus Plutar. de Ceſſat.

Porrò res ſacras & Oracula diuina quodam regi velamine decet, ne contemptum incurrant. διότι inquit Zonaras tomo 1. δι' αἰνιγμάτων τὰ θεῖα ἐκδίδοται, ἵνα μὴ τοῖς πᾶσι δῆλα ὄντα καὶ διὰ τοῦτο καταφρονῆται, diuinæ res aliquando per ænigmata innuuntur, ne omnium intelligentiæ expoſitæ contemnantur. Eam ob cauſam Sancti Ioannis Apocalypſis ſuo cortice κεκάλυπται.

C

PVNCTVM II.

Contra Oracula.

EAdem infirmat I. illorum Author Dæmon, hinc Tertull. *De Oraculis etiam cæteris apud quæ nemo dormitat quid aliud pronunciabimus, quàm dæmoniacam eſſe rationem eorum ſpirituum, qui iam tunc in hominibus ipſis habitauerint, vel memorias eorum affectauerint ad omnem malitia ſua ſcenam, in iſta æquè ſpecie diuinitatem mentientes, eademque induſtria etiam per beneficia fallentes medicinarum, & admonitionum, & prænunciationum, quæ magis lædant iuuando, dùm per ea quæ iuuant, ab inquiſitione veræ diuinitatis abducunt ex inſinuatione fal-*

D *ſa.* Lib. de anima cap. 46.

II. Quod obſcura, dubia, incerta, & ambigua ſemper darentur. Vnde Tert. in Apologetico, cap. 22. *In Oraculis autem, quæ ingenio ambiguitates temperent in euentus; ſciunt Crœſi, ſciunt Pyrrhi. Iſtud quod Crœſo datum eſt, ex Herodoto quàm porrò verum eſt.*

Perdet Crœſus halym tranſgreſſus maxima regna.

Et verò perdidit, ſed ſua, non hoſtis Cyri, vt interpretatus eſt regna.

Idem arguit Pomponius lætus in vita Diocletiani in hæc verba. *Illud ſanè conſtat numinum Oracula, bona ex parte, vana, & fidem rarò implere, & ſi quando euenerint, vix intelligi, & ſæpius eludere credentes.*

Eorundem Oraculorum vim infringit Tull. 2. de

diuinat. à nu. 175. ad 119. refertque in primis quod de Oraculo Delphico præter trecentis ante annis dixerat Demoſthenes ipſum ſcilicet φιλιππίζειν cum Philippo facere. Quod eò ſpectabat, vt Pythiam à Philippo corruptam diceret, quò licet exiſtimare in aliis quoque Oraculis Delphicis aliquid non ſinceri fuiſſe.

Pvnctvm III.

De Vaticinationibus.

PRædictiones Vatum ſunt & Poëtarum, quos ad futura prædicenda diuinus quidã agitatæ mentis furor eximios fecit, vel ex Aſtris, aut alia quauis re obiectâ. In hoc ab Oraculis differunt, quòd B in iſtis per ſe Deus loquatur, vel homines aliqua vi recèns à Deo ſuſcepta: in illis verò nihil noui ſuſcipiatur. De quibus Cic. diuinat. 1. num. 93. hinc eximius argumentandi locus, cùm vel præſtantem virum aliquem à Vaticinatione laudabis.

Gabinium quendam Deorum numen vendidiſſe, ait Tull. quòd mercede conductus à Ptolemæo Alexandriæ Rege, eundem in regnum reſtituerit, quod libri Sybillini diuinæ voluntatis antea inſpectã fieri prohibebant. Orat. in Piſon. num. 48. *Ecce tibi alter effuſa iam maxima pradâ, quam ex fortunis Publicanorum, ex agris, vrbibusque ſociorum exhauſerat, cùm partim eius prada profunda libidines denoraſſent, partim noua quadam, & inaudita luxuries, partim etiam in illis locis, vbi omnia diripuit, emptiones, partim permutationes ad hunc Tuſculanum montem exſtruendum, cùm illa eius immenſa* C *& intolerabilis adificatio conſtitiſſet: Seipſum, faſces ſuos, exercitum Populi Rom. numen interdictumque Deorum immort. Reſponſa Sacerdotum, auctoritatem Senatus, iuſſa populi, nomen, ac dignitatem imperij Regi Ægyptio vendidit.*

Clarè Dio facinus idem arguit lib. 39. *Cùm libros Sybillinos adiſſent Sacerdotes, ita ſcriptum inuenerunt. Si Rex Ægypti à vobis auxilium petiturus acceſſerit, amicitiam quidem ei ne denegate: ſed ne ad eius auxilium mittatur exercitus: ſi ſecùs feceritis, & labores & pericula conſequentur.*

Ab hoc loco Pompeij mortem mirificè exornat gratiarum muneribus locuples, ac fortis vates Lucanus lib. 8. ſub finem,

Haud equidem immeritò Cumana carmine vatis,
Cautum ne Nili Peluſia tangeret ora
Heſperius miles, ripaſque æſtate tumentes.

Erat enim Sybillæ Vaticinatio, miles Romane, Ægyptum fuge. Quod Lucan. de Pompeio interpretatur.

Sed quàm hæc vana ſint, quàm incerta, quàm nullius fidei eſſe debeant vera fides nos docet, multorumque imprudentum experientiæ, qui inanibus hiſce fabulis ac figmentis multò plus fidentes fortunarum & animæ naufragium fecerunt.

Furorem inſanum Vatum irridet Tull. 2. de diuinat. à num. 110. ad 115. *Quid habet* (inquit) *auctoritatis furor iſte quem diuinum vocatis, vt qua Sapiens non videat, ea videat inſanus, & is qui humanos ſenſus amiſerit, diuinos aſſecutus ſit Sybilla verſus obſeruamus quos illa furens fudiſſe dicitur, &c.*

A Vt verum ſit ſolertes eos eſſe debere, doctéque cautos, qui Deos conſulunt, malos inquam genios, quorum primus labor eſt, vt conſultorem ſimul & alios plures perdant. Monitus fuerat Philippus Macedo, vt à quadriga ſibi caueret, deluſus eſt Princeps; à ſe currus omnes amoueri ſedulò ſategit: ſed non ſatis egit, quippe confoſſus eſt, Pauſaniæ gladio, cuius in manubrio quadriga ad ornatum inciſa fuerat.

Apud Suidam Zeno Mnaſcæ filius quærens quî demum optimè viueret, Oraculum hoc accepit εἰ συγχρωτίζοιτο τοῖς νεκροῖς ſi concolor mortuis fieret; Ille quidem de libris in nutiorem partem interpretatus eſt, quòd iis euoluendis & veterum ſcripta agnoſcamus, & mortuorum conſuetudine fruamur; parum cautus prouiduſque reſponſum hoc ænigmatum in ſuam perniciem conuertiſſet.

Quam anceps fuit illud quod Locro cuidam dictum eſt ex Tripode, vt eo loci ciuitatem, de qua conſulebat, conderet, vbi canis lignea morſum infixiſſet. Vbi ergo ad alteram ripam enauigauit κυνόσβατον ſeu rubrum caninum (ſpinæ genus eſt) pedibus calcans, indeque plagam accipiens, Oraculi memor vrbem condidit; in cuius rei monumentum Coloni Locri Ozolæ canem ex ligno confectam conſtanter aſſeruarunt. Athen. lib. 2.

Inter cæteros vero Mileſij cum maximo detrimento ambages Apollinis experti ſunt: cùm enim de iis in belli ſocietatem vocandis à Tripode verſus is eſſet acceptus,

Πάλαι ποτ' ἦσαν ἄλκιμοι Μιλήσιοι
Quondam fuerunt ſtrenui Mileſii.

Fide ſemel habita (ſic arbitrabantur omnes) Oraculo diuino, victoria, quòd caſtris aduenîſſent Mileſij, expectabatur: ſed omnes ad vnum cæſi ſunt.

Superati non ſemel à Tegæatibus Lacedæmonij, acceperunt ab Apolline certo futuram ijs victoriam, ſi ſuum in locum Oreſtis oſſa transferrentur, quibus nuſquam deprehenſis iterum rogatus Apollo ſic effatus eſt,

Ἐστί τις Ἀρκαδίης Τεγέη λευρῷ ἐνὶ χώρῳ
Ἔνθ' ἄνεμοι πνείουσι δύο κρατερῆς ὑπ' ἀνάγκης
Καὶ τύπος ἀντίτυπος, καὶ πῆμ' ἐπὶ πήματι κεῖται
Ἔνθ' Ἀγαμεμνονίδην κατέχει φυσίζοος αἶα
Τὸν σὺ κομισσάμενος Τεγέης ἐπιτάρροθος ἔσσῃ.
Eſt quadam Arcadia Tegea in regione patenti
Hic duo flant venti vi peruehemente coacti
Forma hoſtis forma, & plaga ſuperindita plaga
Hic Agamemnonides terra omni parente tenetur
Quo tu ſublato Tegea ſperabere victor.

D Sed enim cùm hoc Ænigma ſolueret nemo homo, nec erat etiam qui Oreſtis oſſa effoderet. Tandem Liches ex Spartanis Agathoergis vnus, cum Tegeam veniſſet & quodam loco Fabri Ferrarij ſedens miraretur operas. Quid miraris ait Faber? multo magis mirarére ſi ſepulchrum quod ego in puteo fodiendo ſub terra reperi, vidiſſes, in quo quidem ſeptem cubitorum oſſa deprehenſa terrâ obrui: Liches igitur tamdiu quæſitum cadauer ibi latere coniiciens, ſic Oraculum interpretatus eſt. Duos Fabri folles, duos ventos dixit: typum & antitypum, ſeu formam formæ hoſtem, malleum & incudem (malleus enim percutit, incus repercutit, itaque antitypus vocatur) ferrum quod ad ferendos homines fabricatum eſt, & ad plagas infligendas, quia feriebatur procudendo plagam plagæ ſuperadditam putauit: ſic inuentis oſſibus Spartamque

clanculum delatis tandem victoria ſequuta eſt. A
Herodotus in ſua Clio.

PVNCTVM IV.

De Auſpicijs.

VOx hęc ſumitur pro obſeruatione non tantùm Auium (vt ipſa ſonat) ſed etiam rerum omniũ, ex quibus ad cognitionem futurorum, vel occultorum venire poſſumus. Augurium etiam dicitur, quod ex huiuſmodi inſpectionibus Deorum conſilia colligerent Augures; Quinque porrò genera traduntur Auſpiciorum.

I. Captabantur à Cœlo, cùm Augures deſignata Cœli regione captabant Auſpicium, nempe Tonitrum, ſiue fulmen: quod ſi in ſiniſtra ad dexteram emicuiſſet, Auſpicium erat optimum, ſine quo nefas quidquam agi cum populo. Tull. Phil. 5. num. 8. de his agit, dùm leges infirmat Antonij. *Quæ porrò illa tonitrua? quæ tempeſtates? vt ſi Auſpicia M. Antonium non mouerent, ſuſtinere tamen eum, ac ferre potuiſſe tantam vim tempeſtatis, imbris, ac turbinum videretur. Quam legem igitur ſe Augur dicit tuliſſe, non modò tonante Ioue, ſed propè cœleſti clamore prohibente, hanc dubitabit contra Auſpicia latam confiteri?*

Ex ſole immutato, ex facibus per aërem volitantibus, & illis ardentibus, cæteriſque huiuſmodi ſignis, ac portentis è Cœlo petitis.

Ignota obſcuræ viderunt ſydera noctes,
Ardentemque polum flammis, cœloque volantes
Obliquas per inane faces, crinemque timendi
Syderis, & terris mutantem regna Cometem.

II. Ab Auibus, quarum aliæ dictæ ſunt oſcines, quòd cantu, ſiue garritu Augurium facerent vt Coruus, Cornix, Noctua: Præpetes aliæ, quòd volatu crederentur futura prædicere, dextraque Auſpicia portendere, dùm opportunè præuolarent, aut ſedes idoneas caperent, hoc eſt, intra deſcriptum ab Augure, aëris ſpatium volarent, aut in definito terræ templo conſiderent, vt Aquilæ, Vultures: ab iſtis apud Plutarc. in Romulo, ab Hirundinibus, in Antonio, à Paſſeribus, in Sylla. quam inſpectionem dextram Statius 3. Theb. appellat,

Si prohibes, hic necte moras, dextriſque profundum
Alitibus pratexe diem.

III. Ex tripudiis ſumebantur hoc modo, duo pulli ſeruabantur à pullariis in cauea, tùm primo diluculo, imperato de more ſilentio, puls, aut offa caueâ recluſa pullis obijciebatur, ſi negligerent cibum, ſiniſtrum erat Auſpicium; ſi auidè depaſcerentur, itaut aliquid è roſtro decideret, & terram ſolumque feriret, dicebatur Tripudium Soliſtimum, quod lætum habebatur. Dictum prius Terripauium, quod Pauire veteribus eſſet ferire; tum Terripudium, deindè Tripudium. Cic. 2. de diuin. num. 78.

Attulit in cauea pullos pullarius. Hæ ſunt aues internunciæ Iouis, quæ paſcantur necne quid refert? Nihil ad Auſpicia: ſed quia, cum paſcuntur, neceſſe eſt aliquid ex ore cadere, & terram Pauire, Terripauium primò, poſt Terripudium dictum eſt: Hoc quidem iam Tripudium dicitur. Cum igitur offa iam cecidit ex ore pulli, tùm auſpicanti Auſpicium Soliſtimum nuntiant.

IV. Ex Quadrupedibus, & Reptilibus ſumebantur, quæ Pedeſtria vocabantur. Iſta ſunt ab Equis apud Plin. lib. 8. cap. 42. ab Aſinis apud Valer. Maxim. à Bobus apud Plutarch. in Lucullo; à Muribus apud eundem in Sylla: à Canibus apud Solinum; à Lupis apud Pauſan. in Corinth. ſi Lupus ad dexteram pleno ore commeaſſet, magnæ, & proſperæ rei Augurium faciebat: ſi caſtra, aut vrbem ingreſſus euaſiſſet incolumis, calamitates, cladeſque portendebat. Si Lepus tranſuerſo ſaltu viam ſecans infauſtum iter, & ominoſum præſagiebat. Germani quoque hinnitus, & fremitus Equorum obſeruabant vt de moribus illorum habet Tacitus.

V. Ex Diris, ſeu Ominibus; vt ſi quis pede limen offendiſſet, ſi quid triſte, vel feriret aures, vel oculis obijceretur: Si quis manè ſternutaſſet nare
B præſertim ſiniſtra nefandi ominis erat, vndè nata fortè fuit apud veteres conſuetudo ſalutem in ſternutamentis precandi. Quod Tyberius Cæſar hominum triſtiſſimus ſtudiosè exegit, ex Plin. lib. 28. cap. 2. vt ſi quid diri atque infandi Ominis imminerет ea precatione auerteretur.

PVNCTVM V.

Pro Auguriis.

PRo his Auſpiciis. I. Poteſt quis adducere quanti veteres ea facerent. Ex 1. de diuin. Valer. Maxim. cap. 4. & 5. lib. 1. Græci & Ægyptii ex Pauſan. in Achaicis, Theophraſto in characteriſmis, & quæ Cæcilius in hanc rem fusè diſſerit apud Minutium felicem.

C Ab Auibus Æn. 1. Virg. Æneæ mater Fauſta quæ diceret confirmat.

Adſpice bis ſenos volitantes agmine Cycnos
Ætheriâ quos lapſa plagâ Iouis Ales aperto
Turbabat Cœlo: nunc terras ordine longo
Aut capere, aut captas iam deſpectare videntur,
Vt reduces illi ludunt ſtridentibus alis,
Et cœtu cinxere polum, cantuſque dedêre.

Ab Augurio Vates idem infauſtum Omen colligit, quod nec à dextra, nec ab ſiniſtra parte volans Cornix, ſed in Ilice caua conſederit. Eglog. 9.

Ante ſiniſtra caua monuiſſet ab Ilice Cornix.

II. Probos etiam & Chriſtianos nonnunquam Ominibus huiuſmodi vſos fuiſſe docet Fulgoſius lib. 1. cap. 3.

III. Graues pœnas multos dediſſe, quòd ea
D nimis audacter ſpreuiſſent refert Valer. Maxim. lib. 1.

PVNCTVM VI.

Contra Auguria.

I. QVod eſſent à dæmone, Minutius ea bellè confutat dùm ait. *Iſti igitur impuri ſpiritus ſub Statuis, & imaginibus conſecratis delitеſcunt, & afflatu ſuo auctoritatem, quaſi præſentis numinis conſequuntur. Dùm inſpirantur interim vatibus, dùm fanis immorantur, dùm nonnunquam extorum fibras animant, auium volatus gubernant, ſortes regunt, Oracula efficiunt falſis pluribus inuoluta, nam & falluntur & fallunt, vt & neſcientes*

ſinceram veritatem, & quam ſciunt in perditionem ſui non confitentes. Sic à cælo deorſum grauant, & à Deo vero ad materias auocant, vitam turbant, ſomnos inquietant, irrepentes etiam corporibus occultè, vt ſpiritus tenues, morbos fingunt, terrent mentes, membra diſtorquent, vt ad cultum ſui cogant; vt nidore altarium, vel hoſtiis pecudum ſaginati, remiſsis, quæ conſtrinxerant, curaſſe videantur.

II. Quod vana, quod incerta, quod ambigua. Nemo melius inanitatem hanc demonſtrauit Octauio Minuc. fel. *Iam venio ad illa auſpicia, & augurıa Romana, quæ ſummo labore collecta teſtaris, & pœnitenter omiſſa, & obſeruata feliciter. Clodius ſcilicet, & Flaminius & Iunius ideò exercitus perdiderunt, quòd pullorum Soliſtimum tripudium expectandum non putauerunt? quid Regulus? nonne auguria ſeruauit, & captus eſt? Mancinus religionem tenuit, & ſub iugum miſſus eſt, & deditus. Pullos edaces habuit & Paulus, apud Cannas tamen cum maiore Populi Rom. parte proſtratus eſt.*

Quæ vero & quanta de Oraculis proſequar? poſt mortem Amphiaraus ventura reſpondit, qui proditus eſt ipſe ob monile ab vxore neſcius. Tireſias cæcus futura videbat, qui præſentia non videbat, &c.

III. Quod non tantùm impunè, ſed etiam feliciter ſæpius neglecta ſint. Cic. 2. de diuin. Quid ipſe Cæſar, cùm à ſummo haruſpice moneretur, ne in Africam ante brumam tranſmitteret, nonne tranſmiſit? quod ni feciſſet vnum in locum omnes aduerſariorum copiæ conueniſſent. Renitentibus igitur Auguriis, & Auſpiciis ſpreuit, eò facilius & nauigauit, & vicit.

IV. Quod ſæpè cultores ſuos deceperunt. Tull. 2. de diuin. num. 55. *Auſpiciis Paulus paruit! num minus cecidit in Cannenſi pugna cum exercitu?* Cæterùm de genere hoc adeò multa ſunt, vt loquacem fœminam laſſare poſſint, & Fabrum.

P V N C T V M VII.

Reſponſa Sacerdotum.

IN diuinis teſtimoniis habentur eorum reſponſa, qui rebus ſacris præſunt, aut cum Diis, quorum voluntates interpretantur, familiarius verſari videntur: quos vt antiqui omnes, ita & recentiores cultu & honore ſingulari venerati ſunt, Babylonii Chaldæos; Perſæ magos; Græci Philoſophos: Æthiopes Gymnoſophiſtas; Indi Brachmanas: Romani Regem ſacrorum, Pontifices, Flamines: Noſtri demum populares, Druidas, à quibus rerum diuinarum interpretationes expectabant. Eſt enim hoc ſacerdotum munus, maximeque Pontificum. Vt benè monet Cic. pro domo ſua num. 1. *Cùm multa diuinitus Pontifices, à maioribus noſtris inuenta, atque inſtituta ſunt; tùm nihil præclarius, quàm quod vos eoſdem & religionibus Deorum immort. & ſumma Reip. præeſſe voluerunt: vt ampliſſimi, & clariſſimi ciues Remp. benè gerendo, religiones ſapienter interpretando Remp. conſeruarent. Quod ſi vllo tempore magna cauſa in Sacerdotum Pop. Rom. iudicio, ac poteſtate verſata eſt: hæc profectò tanta eſt, vt omnis Reip. dignitas, omnium Ciuium ſalus, vita, libertas, aræ, foci, Dii Penates, bona fortunæ, domicilia, veſtræ ſapientiæ, fidei poteſtatique commiſſa, creditaque eſſe videantur.*

A & num. 34. 38. Clodii adoptionem nullam eſſe probat.

P V N C T V M VIII.

Haruſpicum Reſponſa.

HOc differunt ab Auguribus, & Auſpiciis Haruſpices, quod illi Aues, iſti Aram, victimas, extaque diligentius inſpicerent; à veteri vocabulo Arunga quæ ſignificabat hoſtiam; quippe tota illa diſciplina diuinandi in ſacrificiis obſeruabatur, fuitque multiplex.

I. Diuinatio viuæ adhuc victimæ curioſa obſeruatio, vel dum ipſa producebatur, aut ad Aram
B ſiſtebatur, dùm attrectabatur ſacrificantium manibus, dùm ei vinum infundebatur. Diri ominis erat ſi victima ducenti obluctaretur, ſi ſe fugâ proriperet, ſi ictum elapſa falleret, ſi ſæpius percutienda, aut perculſa exiliret, altiùs, vel horridiùs immugiret, aut non ſtatim, & quidem placidè; ſi prouoluta ſemianimis terram calcitraret impunè; vel iugulata non copioſum ſanguinem redderet. Contra læta omnia portendebantur, ſi ſpontè ad aram properaret, ſi placidè ictum ferret, ſi collapſa ſine ſtrepitu, ac deformi pedum agitatione animam exhalaret, multuſque ſanguis, & cum impetu prorumperet.

Multis hæc omnia deſcribit Seneca in Oedipo, Scen. 2. act. 2.

Placidóne vultu ſacra, & admotas manus
Patiuntur? M. *Altum Taurus attollens caput,*
Primos ad ortus poſitus, expauit diem.
Trepiduſque vultum ſolis & radios fugit.
C Ti. *Vnóne terram vulnere afflicti petunt?*
Ma. *Iuuenca ferro ſemet oppoſito induit*
Et vulnere vno cecidit: at Taurus duos
Perpeſſus ictus, hùc & hùc dubius ruit,
Animamque feſſus vix reluctantem exprimit.
Tir. *Vtrum citatus vulnere anguſto micat,*
An lentus altas irrigat plagas cruor?
Ma. *Huius per ipſam, quà patet pectus, viam*
Effuſus amnis: huius exiguo graues
Maculantur ictus imbre. Sed verſus retro
Per ora multus ſanguis, atque oculos redit.
Tir. *Infauſta magnos ſacra terrores cient.*

II. Fuit Extiſpicina, quâ motum ex ſingulis hoſtiæ iam mactatæ membris ſacerdotes rimabantur, Cor, Pulmonem, Renes, maximè verò Iecur.

Exta autem triſtia, irata, & vt loquitur Amianus,
D ominoſa, quando pallida, liuida, tabida, marcida, vitioſa, aut cum omnibus ſuis partibus non conſtabant, aut aliqua labe, & tetris notis aſperſa, quæ loco mota, & naturali ſitu minimè poſita, quæ ſplendida, benè colorata, integra, plena, ſolida, abſque vlla denique macula, & vitio hæc bona & læta dicebantur. Exta porrò Haruſpices mente, & cogitatione in duas partes diuidebant, vnam hoſtilem inimicis, alteram familiaribus amicam, ſeu ſacrificium offerentibus tribuebant, atque ex vtriuſque partis colore, tabe, habitu, plenitudine, diminutione, quid aduerſariis, quid ipſis euenturum eſſet ariolabantur. Hinc Lucanus lib. 1. ——— *venaſque minaces Hoſtili de parte videt.*

Quod & multis deſcribit Oedipus Senec.

——— *Non leui motu, vt ſolent,*
Agitata trepidant exta; ſed totas manus

Quatiunt: nouiſque proſilit venis cruor.
Cor marcet ægrum penitus, ac merſum latet,
Lucentque venæ; magna pars fibris abeſt,
Et felle nigro tabidum ſpumat iecur.
Hoſtile valido robore inſurgit latus,
Septemque venas tendit.

Ex iiſdem Lucanus, Romanis infortunia futura colligit, & lib. 1.

Nec cruor emicuit ſolitus; ſed vulnere largo
Diffuſum rutilo nigrum pro ſanguine virus.
Fibra latet, paruuſque ſecat vitalia limes.
Cor iacet, & ſanies per hiantes viſcera rimas
Emittunt, produntque ſuas Omenta latebras.

III. Πυρομαντεία ignis obſeruatio ſi victimam admota flammâ citò corriperet, ſi pura, nitida, ſplendida; ſi placidè aſſurgeret in Pyramidem, abſque turbulenta & crepitante fauillarum eiaculatione, proſpera interpretabantur. Si verò lentior eſſet, vel obſcurior, aut inquietior, ſi deorſum ſerperet, aut ad latera delaberetur, aut ſpontè extingueretur antequam tota victima conflagraſſet, læſi atque offenſi numinis erant argumenta certiſſima.

Laudatus ſupra Sen. Oedipus

Tr. *Vtrúmne clarus ignis, & nitidus ſtetit,*
Rectúſque purum verticem cælo tulit,
Et ſummam in auras fuſus explicuit comam?
An latera circa ſerpit incertus via,
Et fluctuante turbidus fumo labat?

Ma. *Non vna facies mobilis flammæ fuit.*
Sed ecce pugnax, ignis in partes duas
Diſcedit, & ſe ſcindit vnius ſacri
Diſcors fauilla.

Scrutabantur, & fumum qui ex victimario igne aſcendebat, rectúſne ſurſum tenderet, an in obliquum vergeret, aut in vertigines, pyraſque volueretur;

Libata Bacchi dona permutat cruor,
Ambitque denſus regium fumus caput.
Ipſoſque circa ſpiſſior vultus ſedet,
Et nube denſa ſordidam lucem abdidit.

Ex incenſo quoque thure diuinabant, ex Cineribus ſacrificij, ex vino libaminum, ex Aqua ſacra, ex Mola, aliiſque diuinationum commentis. Virg. 4. Æn.

Vidit thuricremis cùm dona imponeret Aris
Horrendum dictu latices nigreſcere ſacros,
Fuſaq; in obſcœnum ſe vertere vina cruorem.

Qui hæc omnia infirmare voluerit, adeat Tull. 2. de diu. a. num. 28. ad 87.

Pvnctvm IX.

Reſponſa Coniectorum.

COniectores hic accipe, qui ex ſomniis ariolabantur. Dubium autem non eſt quin aliquando ſomnia diuinitùs accidant, ac proindè verum euentum prænuntientur, vt multis conſtat exemplis, quæ vel ſacri Codices, vel SS. Patrum ſcripta ſuggerunt. Interdum quoque à dæmone excitentur, vt habet D. Gregor. in Dialog. l. 4. cap. 84. tamen vt plurimum merè naturalia ſunt; eorumque quatuor, aut quinque omninò cauſas reperio. Fortuitum in quiete phantaſmatum motum, corporis affectionem, ceu ingenitum intemperamentum.

Vndè Iracundi ſeu Cholerici rixas, pugnas, incendia ſomniant: Melancholici fumos, caliginem,

A tenebras, nocturnas oberrationes, ſolitudines, ſpectra, cædes.

Pituitoſi ceu Phlegmatici mare, aquas, balnea, ſubmerſiones, onera grauantia, tardam & impeditam à noxiis fugam.

Quibus ſanguis eſt copioſior, & purior, roſas, hortos, conuiuia, choreas, aërem, volatum, læta omnia, aëris ambientis cœleſtiumque corporum impreſſionem, atque influentiam: hæc enim ad mouendam phantaſiam, vtpote corporeis organis immerſam, mirum quantum poſſunt. Denique mentis ipſius cura, quæ ſopitos ſenſus explicat, & res quibus inuigilando valde intenta fuit dormiendo retractat. Vndè ſatis acutè D. Greg. Nyſſ. ſcripſit huiuſmodi ſomnia ſimilia cenſenda Cytharæ, cuius fides ceſſantis manus impulſu adhuc modicum extrema motione trepidant, & tinniunt.

B ¶ Hinc argues veterum Ethnicorum ſuperſtitionem, qui nullo diſcrimine quæcumque menti ſomnia obijcerentur, anxiè obſeruabant, iiſque maximam habebant fidem, quæ poſt mediam noctem remeante ad nos ſole contigiſſent. Non ea tantùm de cauſa, quòd tùm decoctis cibis, ac ſubſidentibus craſſis vaporibus liberior mens, & clarior, atque ob ſpiritus illa horâ dominantes, viuidior; ſed etiam quod ſolis, Phœbique vatis acceſſu, vt dicebant, roborari vaticinium videretur.

A ſomniis argumentatur Plutar. in lib. de Vitio & Virtute aduerſus improbos, dùm ait ex antiquo Poëta.

Οτων δ᾽ Ἀμπλακίαις ὑπ᾽ εὕδωσιν

Quos ſic reddit Amiotus vir ſingularis eruditionis.

Si ie m'endors quand mes ennuys me tiennent,
Ie ſuis perdu des ſonges qui me viennent.

Eoſdem ſceleratos Iuuen. Satyr. 13. mordet vtiliter.

C *Nocte breuem ſi fortè indulſit cura ſoporem:*
Et toto verſata thoro iam membra quieſcunt:
Continuò templum, & violati numinis Aras,
Et quod præcipuis mentem ſudoribus vrget
Te videt in ſomnis, tua ſacra, & maior imago
Humana turbat pauidum, cogitque fateri.

Ab Oromate hoc eſt viſione. Lucan. in milites Cæſaris agit, l. 7.

Exigit à meritis triſtes victoria pœnas,
Sibilaque, & flammas infert ſopor, vmbra peremptt,
Ciuis adeſt ſua quemque premit terroris imago.

Ab Oraculo, ſeu Chriſmatiſmo; Virg. 3. Æn.

Nox erat, & terris animalia ſomnus habebat,
Effigies ſacra diuûm Phrygiique Penates,
In ſomnis viſi ante oculos adſtare iacentis.

Quàm dubia ſit ipſorum fides oſtendit Tull. 2. de
D diu. a. num. 119. ad finem.

Pvnctvm X.

Multiplex Somnium.

COeterum Somnia ſunt in multiplici differentia; nonnulla quod euenturum repræſentant, vel ſignificatione tantùm: Cai. Gracchus dormiendo Tit. Gracchum fratrem ſe commonefacientem audiuit fieri non poſſe, vt quâ ipſe Caïus obierat morte, eâdem & ipſe non periret, quod quidem die ſequenti euenit.

Vel re ſimillima: Pridiè illius diei quo Iulius tot plagis eſt confoſſus, viſus eſt ab vxore per quietem vulneribus ſauciatus iacere in ſinu eiuſ-

dem, vndè illa exterrita, non excitata tantùm obnixè, ſed perperam obſecrabat eum, vt ſe domi contineret, Curiamque non adiret.

Vel reipſa; Rufius quidam in theatro ſomnium narrabat, quo ſe viderat occidendum à Retiario cumque de facie cognitum digito deſignaret (nec enim illum ante viderat) dubitare cœpit, an domum ſe reciperet: ſed commodùm ſederat, cum ab eo ipſo inſectante Myrmillonem eò compulſum, gladio transfixus eſt.

Quædam verò res futuras imaginibus connotant: quarum aliæ perſpicuæ ſunt, & videntur Emblemata: ſic Ioſephi manipulus eleuatus quaſi Princeps aliquis, delatum honorem à fratrum manipulis accipiebat, & à Sole, Lunâ, Stelliſque ſumma veneratione cultus eſt, Geneſis 37. Principatus Augurium, nec incertum Omen futuræ dignitatis, ad quam paulò poſt euectus eſt.

Nonnullæ eam habent obſcuritatis latebram, vt vix aliquis perſpicaci licet ingenio præditus, illas in apertum & lucem bonam proferre poſſit. Sic Aſtyages apud Iuſtinum Cyro nepoti Regnum portendi coniecit, per eam vitem, quam filia Mandana erumpentem ex vtero palmitibus ſuis omnes Prouincias & Pampinis inumbrare viderat.

Octauij pariter Auguſti parens Accia cùm geſtaret vterum effundi viſcera polum ad vſque, & totum orbem cœlique ambitum explicari vidit, Imperij futuri clarum Omen; quod pater eiuſdem pridem admiſerat, cùm ex Acciæ coniugis prægnantis vtero ſolis exortum iubar per ſoporem.

Iam verò ſi difficiles explicatus habeant, rerúmue ſint aliquæ ſpecies aut ſimulacra, dicentur ænigmata Somniorum: tale fuit illud Piſtorum præfecti Geneſis, cap. 40. *Vidi, inquit, ſomnium quod tria caniſtra farinæ habebam ſupra caput meum, & in vno Caniſtro quod erat excelſius portare me putabã omnes cibos, qui fiunt arte Piſtoria, aueſque comedere ex eo.* Id explicaret nemo, nec Oedipus quidem, ſolus Ioſephus ſingulari numinis afflatu diceret, quod ibidem habetur. *Tria Caniſtra tres adhuc dies ſunt, poſt quos auferet Pharao caput tuum ac ſuſpendet te in cruce & lacerabunt volucres carnes tuas.* Quod accidit, vt coniectrois veritas probaretur.

Tale fuit illud Alexandri, cùm enim pridem Tyrum Rex magnæ mentis obſideret ſibi ſecundùm quietem Satyrum applaudentem diſpexit, cumque iocabundum apprehendere conabatur, reſiliebat ſæpius affectantis manum fruſtratus, cumque diu deluſiſſet, exoratus tandem in manus venit. Somnium interpretati coniectores victoriam Alexandro portenderunt, propter vocis affinitatem. Dicebant vtique σὰ Τύρος ſeu tua eſt Tyrus. Multis poſt ſæculis rei monumentum retinuit fons in vrbis vicinia perennis cuius ad ſuſurrum dormitarat Alexander.

Quàm glorioſa ſomniant vitæ liberioris amatores! ſed ô præpoſteram agendi rationem! dùm illos nihil de ſalute ſua cogitantes arctior ſomnus complectitur, in plumis ſublimes ſe dormire putant, in cœlo ſunt, ſibi molliter blandiuntur, geſtiunt, triumphant, in poſſeſſione per ſpeciem oblata mens ebria placidè ſatiatur, & quod Africæ lumen vehementer carpit ſenſibus ſopore ligatis ruinoſa gaudia conſtruunt. Interim vitæ nox velocibus alis aduolat, ſoluitur ſopor, quies euaneſcit, inter ſpem metumque dubij ſomniatores euigilant, nec quidquam inueniunt in manibus ſuis, quia nihil in manu Chriſti poſuerunt. A Neſcimus quàm citò rorans in floribus exſiccetur, matutinus humor, quàm tepefactis ex agris excitatus à ſole vapor, aut ex reſpiratione aquarum efflatus momẽto euaneſcat; quam vmbra nihil effigiei ſolidæ habens expreſſam, ſed vanę tantum imaginis ſubito auolet, quam ventus, ſeu ille anhelitus terræ, ſeu popularis alter vanæ gloriæ omni feſtinatione properet; quàm inanis denique ſpecies ſomnij ſenſibus, non obiecta citius, quàm auerſa, & fugiens ſpem nos vetet inchoare longam, & in rerum fugientium ſtudio diutius immorati. Somniamus.

PVNCTVM XI.

Idea diuini teſtimonij.

B CÆſari ſuadetur ne domo exeat Idibus Ianuarij Ethnicorum more.

Ignoſce C. Cæſar, ego enim poſtulationem affero, ſpecie ipſa ridiculum, atque abſurdam. Ille vt ſibi timeat, ſub quo Roma, totuſque penè orbis tremit? ſibi vt caueat, quem quaſi filiolum amplexa fortuna, inter armorum, ac ciuilium turbarum pericula tutum hactenus, ſecutumque voluit? Rides, opinor, meam hanc nimiam ſolicitudinem: patiar enimuerò perlibenter rideri me abs te, modò id vnum te ſinas exorari, quod oro, mi Cæſar, atque obteſtor. Hactenus fortunæ tuæ, ac felicitati confiſus nihil timuiſſe generoſi, & excelſi cuiuſdam animi eſt: hodiernâ verò die fallacem Deam tandem habere ſuſpectam diuinæ cuiuſdam prudentiæ: tantum fortuna minatur, quantum largita eſt. Cæſari nihil deeſſe poteſt, niſi Cæſarem, vt ſaluum & incolumem velit. C Contine te igitur Cæſar hac luce, ſi te, ſi familiares tuos, ſi patriam diligis. Spurium haruſpicem minitantem neſcio quid, quod non vltra Idus Martias proferatur, audiſtis non ſunt mihi crede, non ſunt anicularum deliramenta, quæ vir in haruſpicina verſatiſſimus denuntiat; non inane aliquod portentum, aut phantaſma dubium illuſit oculis, ſed vera, certaque Auſpicia, ſed ipſa victimarum exta, ſed volatus, garritúſque auium, cœlum, terra, elementa omnia, & qui te amant, Deorum voces, cauendum admonent inſidias, inſidias clamare non ceſſant.

Quis verò ad heſternum illud prodigium non totus cohorruit, cùm auem Pompeianæ Curiæ ſeio inferentem, volucres varij generis ex proximo nemore perſequutę ibidẽ decerpſere ramos: in re tàm aperta facilè eſt ſine haruſpice ariolari. Non eſt D quod dira obtrudant ſomnia Calpurniæ vxori tuæ per quietem oblata, quorum memoria amantiſſimam tui fœminã miſerè torquet; atque excruciat: te ipſum C. Cæſar, in tua cauſa coram te appello tot victimas his diebus immolaſti, litaſti nunquam. De reperta Capuæ in ſepulchro Capis fatali tabula nolo te eſſe ſollicitum; ſed non poſſum non commoueri; totiſque artubus contremiſcere, cùm audio equorum greges, quos in trajciendo Rubicone conſecraſti, hominum in morem collacrymari, & pertinaci inediâ macerare ſeſe.

Quid enim viſo prodigio ſuſpicari poſſum aliud, quàm hunc doloris ſenſum brutis animantibus à Diis Immortalibus datum eſſe, vt Cæſarem ſuum de præſentiſſimo periculo admonerent. Age igitur C. Cæſar, ſine te Calpurniæ tuæ, tuorumque precibus imò & Deorum vocibus, monitiſque expugnari, &

quam tibi authoritatem, & gloriam peperiſti, facili, & ſalutari cautione conſerua.

Ab his Auſpiciis Iulianæ cædis atrocitatem amplificat, prodigiorum omnium enumeratione, quæ mortem eius conſequuta ſunt, Virgil. in cuius verſibus magis, quàm in prodigiis obſtupeſcent omnes anni conſequentes. Sic enim 1. Georg.

Ille etiam extincto miſeratus Cæſare Romam,
Cùm caput obſcura nitidum ferrugine texit,
Impiaque æternam timuerunt ſæcula noctem.
Tempore quamquam illo tellus quoque, & æquora Ponti,
Obſcœniq́ue canes importunæque volucres
Signa dabant. Quoties Cyclopum efferuere in agros,
Vidimus vndantem ruptis fornacibus Ætnam,
Flammarumq́; globos, liquefactaque voluere ſaxa?
Armorum ſonitum toto Germania cœlo
Audiit: inſolitis tremuerunt motibus Alpes.
Vox quoque per Lucos vulgò exaudita ſilentes
Ingens, & ſimulacra modis pallentia miris,
Viſa ſub obſcurum noctis, pecudeſq́ue loquuta,
Infandum, ſiſtunt amnes: terræque dehiſcunt,
Et mæſtum illacrymat templis ebur, æraque ſudant,
Proluit inſano contorquens vortice ſyluas,
Fluuiorum Rex Eridanus, campoſq́ue per omnes
Cum ſtabulis armenta tulit; nec tempore eodem
Triſtibus aut extis fibra apparére minaces,
Aut puteis manare cruor ceſſauit: & altè
Per noctem reſonare, lupis vlulantibus, vrbes.
Non aliàs cœlo ceciderunt plura ſereno
Fulgura: nec diri toties arſere Cometæ.
Ergo inter ſeſe paribus concurrere telis
Romanas acies iterum videre Philippi:
Nec fuit indignum ſuperis, bis ſanguine noſtro
Emathiam, & latos Æmi pingueſcere campos.

Multa congerit in hanc rem Tull. de Haruſpicum reſponſis Oratione num. 18. & 20. & in Antonium 4. Phil. num. 10. *Ita verò res, vt precamini, eueniat, quo huius amentiæ pœna in ipſum, familiamq́ue eius recidat, quod ita futurum eſſe confido. Iam enim non ſolùm homines, ſed etiam Deos immortales, ad Remp. conſeruandam, arbitror conſenſiſſe, ſiue enim prodigiis, atque portentis Dij immort. nobis futura prædicunt: ita ſunt apertè denuntiata, vt & illi pœna, & libertas nobis appropinquet: ſiue tantus conſenſus omnium, ſine impulſu Deorum eſſe non potuit, quid eſt quod de voluntate cœleſtium dubitare poſſimus?*

Hæc de teſtimoniis diuinis apud veteres vſitatis; quæ verò vſurpantur à Chriſtianis ea ſunt, quæ Deum authorem habent plerumq́ue, tùm per Angelos, aut afflatu diuino proferuntur. Quare ad hoc genus non modò referenda quæ ſacris codicibus continentur, ſed etiam tradita ab ipſis Apoſtolis Eccleſiæ militantis inſtituta, quæ inſtructa diuino ſpiritu falli non poteſt; In hac vera ſunt decreta, ſummorumq́ue Pontificum reſponſa, de fide vel moribus aliquid authoritate Pontificia decernentium; In hac vera oracula, multa miracula, veræ vaticinationes, veræ ſomniorum interpretationes continentur: extra quam mera figmenta, quæ ſtulta nobis reliquit antiquitas.

LECTIO III.
De Teſtimoniis humanis.

TRia cum Cic. ſtatuo generis humani teſtimonia. Primum quod pendet ex authoritate vi-

A rorum, aut eruditione, aut opibus, aut virtute illuſtrium. Alterum à voluntate Regum, Principum, & Rerump. Tertium ab Oratione, tùm libera, hoc eſt, quam homines nulla vi coacti proferunt, vt cùm reus crimen vltrò fatetur admiſſum, vel iurati teſtes coram Prætore confirmant: tùm expreſſa, vt cùm reus in Equuleo torquetur, atque ad ſceleris confeſſionem adigitur vi tormentorum.

Ad primam pertinent Exempla, Sententiæ, Prouerbia, Symbola, & alia quæ ex veterum libris eruuntur: ad ſecundum Leges, Edicta, Præiudicia; ad tertium Teſtimonia, Iuſiurandum, Pacta, Conuenta, Quæſita; de quibus ordine dicendum; omiſſis tamen quæ Forenſis potiùs diſciplinæ, quàm Oratoriæ facultatis eſſe videbuntur.

PVNCTVM I.

B

De Exemplo.

DE Exemplis hæc habet Cic. 5. in Verr. n. 209. *Cùm in crimine maximo dici à defenſore cœptum eſt factitatum eſſe aliquid: expectant ij, qui audiunt, exempla ex vetere memoria & monumentis, ac litteris, plena dignitatis, plena antiquitatis. Hæc enim plurimùm ſolent & auctoritatis habere ad probandum, & iucunditatis ad audiendum.*

Definitur autem exemplum à Quint. rei geſtæ, aut vt geſtæ vtilis ad perſuadendum id, quod intenderis, commemoratio; quâ definitione fabulas vides comprehendi. Duplex igitur exemplum quod tradit Ariſt. 2. Rhet. Alterum verum, fictum alterum. In veri tractatione hæc ſunt obſeruanda.

I. Vt ex authore idoneo promatur.

II. Vt quoad fieri poterit, ipſum adeas fontem,
C vndè purum atque incorruptum hauriatur.

III. Vt ne violenter accerſitum, atque in rem intruſum eſſe videatur; in quo multos grauiter peccare videas, qui ſingularis alicuius exempli ſplendore capti, ad rem illud, atque extra rem dicunt, omni, quod aiunt, panno aurum aſſuentes.

IV. Vt ne ſis nimius in longa Exemplorum ſerie concatenanda, quod puerum ſapit; pauca omninò, & certa proferes, vel ſi multa celerrimè, & quaſi in tranſitu decurres, præſertim ſi peruagata fuerint, & trita, vel ſi dicas apud eruditos, quorum ſuperbæ aures exquiſitum aliquid expectant.

V. Vt ex tuis interdum Annalibus eruantur; hæc enim, recentiora præſertim magis placent, vtpote loco, & tempore minus ob auditoribus remota.

D Nunquam verò cùm laudabis, niſi adhibita quadam præmunitione, Exemplum duces ab earum gentium hiſtoriis, quibus cum, vel ob ingenitam morum antipathiam, vel ob diuturnam de gloria atque imperio contentionem, vel denique ob damna Reip. importata, graues inimicitias exercemus: pari ratione, cùm vituperabis, aliena potius, quàm domeſtica produces.

Si tamen alicuius in laude vteris aliquando, ſic occurres Inuidiæ. Fuit hæc veterum Anglorum virtus, quæ in poſteris exoleuit, ſi nimirum vetuſtiora ſunt exempla; vel ſi recentiora ſunt, quæ multò plus habent inuidiæ, vt Ammian. Marc. in laude Eutherij Eunuchi lib. 15. profatur enim de eo ſe dicturum forſitan non credenda; ſed inter vepres, inquit, roſæ naſcuntur, & inter feras nonnullæ miteſcunt: vel denique ſi notior eſt illarum

rum gentium virtus, quàm vt eleuari poſſit, cnllatione mollies, ac mitigabis inuidiá peregrino exemplo domeſticum ſtatim ſubiiciens, quod multò illuſtrius appareat, priorisque lucem obſcuret. Victor enim victo nuſquam inuidet, ſatius tamen fuerit externa ille reticere, ſi magna ſint, atque admirabilia. Nunquam verò ad obiurgationem, vel ad exhortationem prudenter hoſtis laudabitur à viro graui, & magnæ auctoritatis: ſed hîc quoque videndum, vt bonori ſemper audientium parcat, ne contemni ſe putent, vndè offenſio, vel hoſtium metus animorumque ſequeretur infractio. Hoc feretis Franci nobiles? Hiſpanus miles ad inediam vigiliaſque occaluit, vos labor franget ac debilitabit? quos multò promptiores, alacrioreſque ad bellum natura finxit? vincent ergo, quia vincere recuſatis? &c.

Aderat fortè Grammaticus quidam non ineruditus, in quem, vt cæteri coniecerunt oculos, ille ſuas eſſe partes ratus quid ſuper hac re ſentiendum eſſet, definire, aurem ſibi dantibus ait, Rex, Regis, Regi, indè Regilianus. Quid expectes ab inſolente turba, mediis in poculis, calente vino, vt feſtiuè applaudant ingenioſo interpreti? vt ludicrum & fungum Regem in menſa conſtituant? vt fictitiæ maieſtati hilarius propinent? vt ei ſe ſuaque omnia laſciuientes deferant? Sic fieri conſueuit, ſed audite quid fecerint, ad hanc vocem tanquam ad Oraculum è veſtigio ſucclamatum eſt, inditum nomen, omen haud dubium Regiæ maieſtatis, *Rex eſto.* Quid multa? Res defertur ad ducem exercitus, communibus ſuffragiis eligitur, poſtridiè cùm ſe publico commiſiſſet ab vniuerſis eſt Imperator conſalutatus. Quid? num vobis videtur inanis ac nugatoria diſciplina, quæ coronam capitibus imponit?

P V N C T V M II.

Exempla figuris ornanda.

NOn illa nudè proponenda, atque ciuili quadam ſimplicitate narranda, ſed verbis, ſententiis, figuriſque, quantum res patitur, ornanda ſunt: grauiſſima verò, & quæ exitus habent inopinatos, cum animorum ſuſpenſione, ac ſuſtentatione præclarè efferentur.

Eſt illuſtris omnino Idea 4. contra Catil. vbi ſeipſum Tull. hortatur ad omnia fortiter pro Rep. perferenda. Num. 21. *Sit Scipio clarus ille, cuius conſilio, atque virtute Annibal in Africam redire, atque ex Italia decedere coactus eſt: Ornetur alter eximia laude Africanus, qui duas vrbes huic imperio infeſtiſſimas Carthaginem, Numantiamque deleuit: habeatur vir egregius L. Paulus ille, cuius currum Rex potentiſſimus quondam & nobiliſſimus Perſes honeſtauit: Sit in æterna gloria Marius, qui bis Italiam obſidione, & metu ſeruitutis liberauit: Anteponatur omnibus Pompeius, cuius res geſtæ, atque virtutes, iiſdem, quibus Solis curſus regionibus, ac terminis continentur. Erit profectò inter horum laudes aliquid loci noſtræ gloriæ: niſi fortè maius eſt patefacere nobis prouincias, quò exire poſſimus, quàm curare, vt etiam illi qui abſunt, habeant quò victores reuertantur.*

Per ſuſtentationem eſt hoc lepidum ſatis quo Grammaticis antiquos plurimum detuliſſe probatur. Nam honores Grammaticam profeſſis olim habitos quid me attinet commemorare? ſtatuas ad perennem hominum memoriam in ampliſſimis vrbibus poſitas, decretas maximis de rebus legationes, immunitates iure ciuili conceſſas, ſtipendia legibus conſtituta. Quid? amicitiæ Principum, honorificæ appellationes, Elogia illorum laudibus, ac nomini conſecrata, traditi in diſciplinam Imperatorum liberi, ſatiſne docent, quantum nomen, quanta eorum æſtimatio fuerit? longum eſt dicendo perſequi ſingula, vnum tamen præterire non poſſum iucundum certè, & pleriſque veſtrûm fortè inauditum.

Mirabilis omninò caſus Regilianum Imperatorem ad tantæ dignitatis faſtigium erexit. Cœnabant apud eum milites aliquot, iamque prouectis epulis ad hilariores ſe ſermones conuerterant: Cùm ecce inter iocandum quæſtionem excitat Valerius Trib. Vndè hoſpitis Regiliani nomen deduci arbitrarentur; tùm verò multi, vt fit, multa certatim prout ſuum cuique ingenium ſuggerebat; alij ad Regillum lacum, alij aliò originem referebant

P V N C T V M III.

Epiphonemate claudenda.

NArrationem ſingularis exempli Epiphonemate, vel exclamatione concludes, & Tull. imitaberis dùm latenter inſinuat Piſonem auaritiâ compulſum dediſſe militibus ſuis miſſionem eo tantum fine, ne ſtipendium eis exolueret, periurium eiuſdem & fugam, tùm militum in ducem odium per gradationem, & acclamationem complectitur, quo victi ſtatuas eius euerterunt. In Piſon. num. 93. *Quibus cùm iuratus affirmaſſet, ſe, quæ deberentur, poſtero die perſoluturum, domum ſe abdidit: indè nocte intempeſta, crepidatus veſte ſeruili nauem conſcendit, Brunduſiumque vitauit, & vltimas Adriani maris oras petiuit. Cùm interim Dyrracchij milites domum in qua iſtum eſſe arbitrabantur obſidere cœperunt, & cùm latere hominem putarent, ignes circumdederunt. Quo metu commoti Dyracchini profugiſſe noctu crepidatum Imperatorem indicauerunt. Illi autem ſtatuam iſtius perſimilem, quam ſtare celeberrimo in loco voluerat, ne ſuauiſſimi hominis memoria moreretur, deturbant, affligunt, comminuunt, diſſipant.*

SIC ODIVM, QVOD IN IPSVM ATTVLERANT, IN EIVS IMAGINEM, AC SIMVLACRVM PROFVDERVNT.

P V N C T V M IV.

Exempla circunſtantiis veſtita.

ALiàs amplificabis expendendo Adiuncta, opponendo Antitheta, comparando maiora; hæc ſunt à maiori ad minus Exempla Tull. pro Milon. quæ ab Adiunctis amplificantur, quibus oſtendit Liuij Druſi, & P. Scipionis Æmiliani cædem Clodij tanti non fuiſſe, vt propter eam inſtitui debuerit noua quæſtio. Num. 16. *Domi ſua nobiliſſimus vir, Senatus propugnator, atque illis quidem temporibus penè patronus, auunculus huius noſtri iudicis, fortiſſimi viri, M. Catonis, Tribunus plebis M. Druſus occiſus eſt. Nihil de eius morte populus conſultus, nulla quæſtio decreta à Senatu eſt,*

Quantum luctum in hac vrbe fuiſſe à noſtris patribus A *accepimus, cùm P. Africano domi ſua quieſcenti illa nocturna vis eſſet illata? quis tùm non gemuit? quis non arſit dolore? quem immortalem, ſi fieri poſſet, omnes eſſe cuperent, eius ne neceſſariam quidem expectatam eſſe mortem. Num igitur vlla quæſtio de Africani morte lata eſt? certè nulla. Quid ita? quia non alio facinore clari homines, alio obſcuri necantur. Interſit inter vitæ dignitatem ſummorum atque infimorum, mors quidem illata per ſcelus iiſdem pœnis teneatur, & legibus. Sed quid ego illa commemoro? Comprehenſus eſt in templo Caſtoris ſeruus P. Clodij, quem ille ad Cn. Pompeium interficiendum collocarat, extorta eſt confitenti ſica de manibus, caruit foro poſtea Pompeius: caruit Senatu, caruit publico, ianuâ ſe ac parietibus, non iure legum iudiciorumque texit.*

A varius circunſtantiis Clodij factum exaggerat, qui ſeruum ad inferendam Pompeio necem in veſtibulo curiæ collocarat, ex quo efficit, ſi nulla de B his inſidiis decreta quæſtio eſt, multò minus de Clodij nece decerni debuiſſe.

Num quæ rogatio lata? num quæ noua quæſtio decreta eſt? atqui ſi res, ſi vir, ſi tempus vllum dignum fuit, certè hæc in illa cauſa ſumma omnia fuerint inſidiator erat in foro collocatus, atque in veſtibulo ipſo Senatus; ei viro autem mors parabatur, cuius in vita nitebâtur ſalus ciuitatis; eo porrò Reip. tempore, quo ſi vnus ille occidiſſet, non hæc ſolùm ciuitas, ſed gentes omnes concidiſſent. Quoties ipſe ex Pub. Clodij telis, & ex cruentis eius manibus effugi? ex quibus, ſi me non mea, vel Reip. fortuna ſeruaſſet, quis tandem de interitu meo quæſtionem tuliſſet?

Deuoluitur poſtea ad comparationem, quam præclarè per Ironiam inſtituit, vndè conficitur non fuiſſe tanti Clodium, vt de eius nece, ſi nihil aliud cauſæ fuiſſet, quæſtio habenda videretur.

C *Sed ſtulti ſumus, qui Druſum, qui Africanum, Pompeium, noſmetipſos, cum P. Clodio conferre audeamus: tolerabilia fuerunt illa: P. Clodij mortem æquo animo nemo ferre poteſt. Luget Senatus, mœret equeſter ordo, tota ciuitas confecta ſenio eſt: ſqualent municipia; afflictantur coloniæ: agri denique ipſi, tàm beneficum, tàm ſalutarem, tàm manſuetum ciuem deſiderant.*

Pvnctvm V.

A ſimili, diſſimili, contrario petita exempla.

NOtandum ex Quintiliano exemplum eſſe vel planè ſimile, vt iure occiſus eſt Saturninus ſicut Gracchus, quæ ſi coaceruata fuerint multum D valent. His vſus eſt Cic. dùm præiudicia confutat, quæ ab inimicis contra Milonem ſæpè iactata fuerant ſcilicet in Rep. bonis legibus inſtituta morte plectendum, qui à ſe hominem occiſum eſſe fateatur. Num.7. pro Mil.

Negant intueri lucem eſſe fas ei, qui à ſe hominem occiſum eſſe fateatur. In qua tandem vrbe hoc homines ſtultiſſimi diſputant? nempe in ea quæ primum iudicium de capite vidit M. Horatij, fortiſſimi viri; qui, nondum libera ciuitate, tamen Populi Rom. comitiis liberatus eſt, cùm ſua manu ſororem interfectam eſſe fateretur. An eſt quiſquam qui hoc ignoret, cùm de homine occiſo quæratur, aut negari ſolere omnino eſſe factum: aut rectè, aut iure factum eſſe defendi? niſi vero exiſtimatis, dementem P. Africanum fuiſſe, qui cùm à D. Carbone Tribuno pleb. in concione ſeditioſè interrogaretur, quid de T. Gracchi morte ſentiret, reſpondit iure caſum videri. Neque enim poſſet aut Hala ille Seruilius, aut P. Naſica, aut L. Opimius, aut C. Marius, aut, me Conſule, Senatus non nefarius haberi, Si ſceleratos ciues interfici nefas eſſet, &c.

Vel diſſimile, vt Brutus occidit liberos proditionem molientes; Manlius virtutem filij morte mulctauit. Diſſimilia ſunt 7. in Verrem vbi facetè deſcribitur Imperator Verres & comparatur cum Aquilliis, Fabiis, Pompeiis. Num.5. *Quid dicis? an bello fugitiuorum Siciliam virtute tua liberatam? magna laus, & honeſta oratio. Sed tamen quo bello? nos enim poſt id bellum quod M. Aquillius confecit, ſic accepimus, nullum in Sicilia fugitiuorum bellum fuiſſe. At in Italia fuit: Fateor, & magnum quidem, ac vehemens, num igitur ex eo bello partem aliquam laudis appetere conaris: num tibi illius victoriæ gloriam cum M. Craſſo, aut Cn. Pompeio communicandam putas? non arbitror hoc etiam deeſſe tuæ impudentiæ, vt quidquam eiuſmodi dicere audeas. Obſtitiſti videlicet, ne ex Italia tranſire in Siciliam fugitiuorum copiæ poſſent, Vbi? quando? qua ex parte? cùm aut nauibus, aut ratibus conarentur? accedere nos enim nihil vnquam prorſus audiuimus, &c.* Huic generi mirificè ſeruiunt ad irridendum aduerſarium frequentes ironiæ.

Vel contrarium, vt Marcellus ornamenta Syracuſanis hoſtibus eripuit. Verres eadem ſociis abſtulit. Cic. ex ſerui corruptela vniuerſo generi hominum peſtem impendere docet, per contrarium exemplum Domitij iuſtè ſæuientis in ſeruum, & eorum qui degenerare videntur à moribus antiquis, dùm molliores ſeruorum corruptelam videntur approbare. Pro Deiot. num.31. *O tempora! ô mores! Cn. Domitius ille, quem nos pueri Conſulem, Cenſorem, Pontificem Maximum vidimus, cum Tribunus Pleb. M. Scaurum principem ciuitatis, in iudicium populi vocaſſet, Scaurique ſeruus ad eum clàm domum veniſſet, & crimina in Dominum delaturum ſe eſſe dixiſſet, comprehendi hominem iuſſit, ad Scaurumque deduci. Vide quid interſit: etſi iniquè Caſtorem cum Domitio comparo: Sed tamen ille inimico ſeruum remiſit: tu ab auo abduxiſti: ille incorruptum audire noluit, tu corrupiſti? ille adiutorem ſeruum contra Dominum repudiauit, tu etiam accuſatorem adhibuiſti.*

Pvnctvm VI.

Exemplum per communicationem.

GEſtit animus ſtatim ipſa recordatione iucunditatis, nec temperare ſibi poteſt, quin ſeipſum D ſuumque hac in parte ſenſum appetiat. Equidem ſic exiſtimo in legendis interdum Poëtis eâ nos poſſe voluptate perfundi, cui nullæ deliciæ poſſint comparari; ſuus cuique genius eſt, vt aiunt, & voluptas, me quidem maximè rapit ſtylus ille dulcis certis tēperatus numeris, mira varietate diſtinctus, omni efflorescens venuſtate, ac lepôre, necnon in multis ſublimitate quadam aſſurgens, cùm res nactus præclaras vim ſuam exerit, tonat, irrumpit, penetrat, dominatur, mirabileſque excitat in nobis motus animorum; tumultuantur interdùm in pectore cōcurrentes affectus, hinc dolor, indè lætitia, modò ſpes, aliàs metus, nunc ira, modò miſeratio, qua ex pugna mirifica quædā voluptas exiſtit, quæ in omnes corporis partes diffunditur. Quoties lacrymæ non tàm legētibus, quā lugentibus oculis vbertim erumpūt? quoties exultante intùs animo emicare ſentio cor

meum, omneſq́ue attus exuberante lætitia excitari? quoties attonitus mecum ipſe exclamo? ô rem mitam! ô luctum! ô patrem miſerum! ô facinus! Pereat, pereat impius ille, crudelis, ſacrilegus, Dijs atque hominibus execrandus. Nihil cælabo vos, quando huc me diuinus quidam ardor intulit, viſus ſum mihi aberrare interdum animo, & quaſi ſenſus amiſiſſe, vt ſubinde ad me reuerſus mirarer ibi me non eſſe, vbi me eſſe videbam, cùm antea æſtuarem in mari ventis, ac tempeſtatibus agitatus, directas ad Ilium intuerer acies, pugnarem ex equo, per medias ſtrues cadauerum cruentus, victor, decoto puluere ſordidus volitarem. Dicam magis meipſum in meipſo vix agnoſcebam, cùm Achilles mihi, cùm Priamus, cùm Hector videret, quorum motus ſic induetam, vt deceptus à meipſo, quis eſſem propè obliuiſceret; ſic animum quaſi diſtraxerat nimia violentus ſuauitate, nimiaque violeotiâ ſuauis affectus. ô iucunditatem! ô delicias!

B

P V N C T V M VII.

Exemplorum coaceruatio, quibus per præteritionem probatur viros litteratos non eſſe alienos à factitandis Artibus mechanicis.

NOn ita, qui ſemel hauſerit eruditionis aliquid, de repente tanquam aliquo Circæo poculo totus obrigeſcit, vt ineptus fiat, ad omnem domeſticarum Artium exercitationem. Moleſtus eſſem numerando, ſi laudarem hîc omnes eruditionis eximiæ viros, qui è Lycæo, & Academia ad quotidianos opificum labores deſcenderunt. Quid Pyrrhonem & Metrodorum appellem, quos in pingendi æquè, ac Philoſophandi ſtudio deſudaſſe legimus? quid Simonem illum Cor. nominem, cuius ad Officinam Socrates perſæpè de Philoſophia diſputabat? Prætereo Cleanthem qui frequenter in Piſtrino de Natura, de Cœlo, de Syderibus philoſophabatur, non dico Euripidem & Pacuuium Poëtas eius nominis, & notæ non viuam ſolùm, & loquentem picturam eſſe profeſſos, ſed mutam adhuc, & mortuam cum laude exercuiſſe. Sileo, quod niſi togatorum doctiſſimus Varro literis conſignaſſet, vix animum ſanè inducerem Plautum aliquando cùm perdoctus Fabulas Romæ ſcriberet, aliquandiu locaſſe piſtori operam ſuam. At certè non perindè etiam æquum eſt, vt Hyppiam Philoſophum tacitus prætermittam, qui tàm aptas, tamq́ue multarum Artium miniſtras manus ſua ſibi fecit induſtria, vt reliquorum opificum manibus non indigeret, vt veſtitus, vt palliatus, vt annulo ornatus incederet.

P V N C T V M VIII.

De Exemplo ficto, ſeu facto.

NOn malè quidam dixére Poëtas ſimiles eſſe celebratis illis Alcybiadis igunculis, quæ clauſæ quidem turpem, ac monſtroſam faciem præferebant; apertæ verò diuinæ frontis decus, auguſtamq́ue maieſtatem referebant: Sic enim illi fabulas quaſdam aſpectu primo ridiculas ita concin-

A nant; vt deſipere videantur, verum ſi quis diligentius introſpexerit diuina quædam in illis arcanæ ſapientiæ myſteria latére deprehendet. Nam vt omittam illud, quod facilè fuerit oſtendiſſe, ſcientiarum ferè omnium ſemina, veterumq́ue Academiarum pugnantia dogmata his inuoluta integumentis, & quaſi velis obtenta comprehendi: Hoc certè nemo negauerit quin Poetæ nobiles hominum actiones, ingenia, motus, & ſtudia, pictis rebus, perſoniſq́ue imitando, luculenta nobis virtutum omnium, vitiorumq́ue exempla ſtatuerint. Sic enim Camillam nobis Virginitatis inſignem ſtudio; Didonem contra turpiter furentem, pium Æneam, impium & crudelem Mezentium, alioſq́ue alius tanquam in viuis, ſpirantibuſque tabulis exhibuerunt, vt eorum non modò expreſſos vultus, geſtus, actiones, ſed intimos etiam videre ſenſus, intelligere conſilia, voces audire liceat.

B Et verò quod vnquam extitit è Philoſophorum ſcholis paulò ſanctius præceptum, quod non ex hoc quaſi fonte fluxiſſe videatur? quod in vita negotium, quod negotij forma, cuius non effigiem nobis diuina poeſis expreſſerit; quam ſpectare animo, atque imitari in communi vita, & conſuetudine debeamus? Militiam ſequeris? fortitudinem Aiacis intuere, Vlyſſis aſtutiam, Diomedis iunctam cum virtute prudentiam. Imperatorem agis? tibi Agamemnonem ad imitandum propone, ſuperos tibi donis, ac precibus concilia, Neſtorem ad deliberationes adhibe, nihil temerè, nihil præcipitanter aggredere, nulla te grauior concitatio percellat, non ira perturbet, non abijciat fortunæ volubilis inconſtantia. Cares patriâ, vxore, dulciſſimiſque liberis, varij te caſus, & labores exercent? Vertetur ob oculos ſapiens Vlyſſes; vt conſtans erat in aduerſis? vt ſui ſemper ſimilis? vt rebus humanis

C altior? vt ſeipſo maior? vt denique aduerſus omnes vel inimicorum inſidias, vel illecebras voluptatum munitus, ac tectus? Iam hoſpitia principum Thelemachi in quærendo iuuandoq́ue patre ſolertia; conſtans Penelopes animus, laborq́ue infinitus, nec quietem recipiens, nec reperiens exitum, quid aliud quàm aduenis hoſpitalitatem, pietatem filiis, coniugibus fidem, omnibus qui pudori conſultum voluerint otij fugam, laboriſque indefeſſi ſtudium commendant?

Sed alia ſunt quæ prudens Orator ex Poëtarum lectione decerpat. Nam proh Deum immortalem! quæ ſuauitas Poëticæ loquutionis? qui lepos? quæ venuſtas? quod inuentionis acumen? quæ compoſitionis harmonia? qui verborum ſplendor? quæ grauitas ſententiarum? quod dicendi genus non ita

D ſunt aſſequuti, vt vel in exemplum ipſis Oratoribus eſſe poſſint? quas in iis virtutes? quæ lumina? quæ tandem Orationis ornamenta deſideras? vndè meliùs & in rebus ſanguis, ac ſpiritus; & in verbis ſublimitas, & in perſonis decor, ac dignitas peti poſſit.

Iam verò in permouendis affectibus quanti ſunt? ſeu molliendus ſit efferatior animus, ſeu remiſſior excitandus, ſeu denique percellendus contumax, aliamq́ue pro arbitrio trahendus in partem? quid illis aut ſonat dulcius, aut exultat alacrius, aut ſubtilius penetrat, aut rotatur ardentius? quippe nihil hic ſqualere incultum, nihil ſerpere abiectum, aut iacere videas; grandes ſunt, illuſtres, ſplendidi, magnifici, res narrando ſubijciunt oculis, perſonas omnes ſuſcipiunt, motus verò vel leues, vel concitatos ſic habent in poteſtate, vt non alienos imitari, ſed ſuos ipſi exprimere videantur. Quare ſi

forum cogitas, ſi te genius tuus ad illam ducit victricem animorum, ciuitatumque dominatricem Eloquentiam, ſub iis tibi ſudandum magiſtris, his ducibus facienda prima ſtipendia, in iis caſtris ponenda forenſis illius pugnæ, velitationiſque rudimenta.

Sic exiſtimo locum aliquem eſſe Poëtarum fabulis apud viros graues, & doctos etiam cùm res ſeriæ diſceptantur, modò parcè, & cum hac moderatione adhibeantur, vt Orator in iis exponendis non inueniliter exultare fictionis ſuauitate captus, ſed latentis ac reconditæ ſententiæ quaſi ſuccum reſecto cortice exprimere videatur. Ita Cic. pro Roſc. Amer. nu. 67. *Nolite enim putare, quemadmodum in fabulis ſæpenumerò videtis, eos, qui aliquid impiè, ſcelerateque commiſerint, agitari, & perterreri furiarum tædis ardentibus. Sua quemque fraus, ſuus terror maxime vexat: ſuum quemque ſcelus agitat, amentiaque afficit: ſuæ malæ cogitationes, conſcientiæque animi terrent. Hæ ſunt impijs aſſiduæ, domeſticæque furiæ, quæ dies noctesque parentum pœnas à conſceleratiſſimis filijs repetant.*

Pro Milone num. 8. probat indemnatum hominem nonnunquam interfici poſſe, auctoritate veterum Poëtarum, qui nunquam Oreſtem de patris cęde confitentem Palladis ipſius calculo abſolutum fuiſſe finxiſſent, niſi aliquando hominem occidi poſſe cenſuiſſent, *Itaque hoc non ſine cauſa fictis fabulis doctiſſimi homines memoriæ prodiderunt eum, qui patris vlciſcendi cauſa matrem necaſſet, variatis hominum ſententijs, non ſolùm humana, ſed etiam Deæ ſapientiſſimæ ſententiâ liberatum.*

2. Tuſc. num. 40. Euripili veterani militis patientiam proponit, vt vim conſuetudinis atque exercitationis oſtendat. Inſignis omninò locus nec omittendus 5. de finib. vbi de innata hominibus cupiditate diſcendi diſſerit in hunc modum num. 49. *Mihi quidem Homerus huiuſmodi quoddam vidiſſe videtur in ijs, quæ de Sirenum cantibus finxerit: Neque enim vocum ſuauitate videntur, aut nouitate quadam, & varietate cantandi reuocare eos ſolitæ, qui prætervehebantur, ſed quia multa ſe ſcire profitebantur, vt homines ad earum ſaxa diſcendi cupiditate adhæreſcerent.* Ita enim inuitant Vlyſſem,

O decus Argolicum, quin puppim flectis Vlyſſes.
Auribus vt noſtros poſſis agnoſcere cantus?
Nam nemo hac vnquam eſt tranſuectus cærula curſu,
Quin prius adſtiterit vocum dulcedine captus,
Poſt varijs auido ſatiatus pectore Muſis,
Doctior ad patrias lapſus peruenerit oras.

Vndè patet quàm venuſtè Poëtarum figmenta nonnunquam à Philoſopho morali, atque Oratore profano vſurpentur: Nam Eccleſiaſtæ, ad populum concionem habenti, deque virtutibus Chriſtianis diſſerenti, vix permitterem has nugas aniles, quas Religio noſtra, lociq́ue ſanctitas reſpuit.

Sunt tamen quædam fabulæ populari concioni ſatis accommodatæ ex mente Ariſtot. 2. Rhet. quæ ex imperitis hominibus ferè conſtat, proindè ſimplicius quæ facta ſunt audiunt, & capti voluptate facilè conſentiunt iis, quibus delectantur. Tale commentum fuit Steſicori Poëtę Siculi ex Hymera Ciuitate, qui cùm Ciues ſuos videret Phalari ſceleſto, ac perfido homini imperium in hoſtes ſumma cum poteſtate tradidiſſe, corporis quoque cuſtodes eidē velle tradere, veritus ne ſi id feciſſent, libertatē amitterent, eos hac fabula ab incepto reuocauit, quam Horat. epiſt. lib. 1. Latinis verſibus expreſſit.

A *Ceruus equum pugnâ melior communibus herbis*
Pellebat donec minor in certamine longo
Implorauit opes hominum, frænumq́ue recepit,
Sed poſtquam victor violens diſceſſit ab hoſte
Non Equitem dorſo, non frænum depulit ore.

Porrò in huiuſmodi fabulis exponendis rideretur Orator, qui graues ſententiarum figuras adhiberet, natiuo potius quodam lepore condienda Oratio: Et ſi quando fuſius narrare placet, quod ſæpè magnam habet venuſtatem, ſi loco & tempori fiat, ad excitandos, exhilarandoſq́ue auditorum animos perſonæ inducentur, & mutis animantibus ſermo affingetur. Hac enim natiua ſimplicitate mirum in modum recreantur indoctorum animi, & conceptum ex grauiori Oratione faſtidium leuatur, dummodò nihil ſit in illis puerile.

B

PVNCTVM V.

De Teſtimonio Veterum.

SÆpè venit in vſum hic locus: Cùm enim nulla ſit opinio tàm à communi omnium ſenſu aliena, quæ non patronos defenſoreſq́ue habuerit, quacumq́ue de re inſtituetur Oratio, nulli non facilè fuerit, & expeditum à communibus locis, qui paſſim habentur in manibus, aut ex proprijs commentariis veterum ſententias, & teſtimonia promere, quæ cauſæ ſuæ ſuffragari videantur. Neque verò vbi Oratio vacillat quidquam eſſe poſſit efficacius authoritate virorum illuſtrium, qui vel in genere ſuo principes habiti ſunt, vel ſummam ab omnibus laudem promeriti. Proindè memoria tenere debebit Orator ſelectas quaſdam formulas laudandi authoris cuius ſententiam vſurpat. Aliquot in C exemplum ſubijcere non erit ingratum opus Eloquentiæ primùm ſtudioſis.

Quoties prætergreſſa eſt tuas aures celebris illa magni Platonis ſententia; quæ ſi ſemel animo penitus inſediſſet, nunquam hanc in contentionem deſcendiſſes?

Venit in mentem Ageſilai, qui percontatus à quodam, quam ob cauſam Sparta nullis mœnibus cingeretur, ciues armatos & ſumma animorum conſenſione iunctos oſtendit vir de ſummis vnus.

Deus immortalis! quàm multos & virtutum laude, & ſcientiarum omnium gloria conſpicuos Athletas, multarumq́ue victoriarum palmares viros intuetur animus, dùm memoriam temporum recordatur vltimam? qui cùm viderent lucem veritatis nonnullis eſſe pudori, multis formidini, non D paucis contemptui, ſceleratis odio, probis periculo; fidei dogmata ſuis decertationibus firmarunt, ſuas decertationes factis locupletarunt, ſua facta ſanguinis profuſione nobilitarunt, ſuum ſanguinem in os quorundam obtuderunt, eoſq́ue dedocuerunt temeritatem in ſuſpicando, facilitatem in ſubſannando, in carpendo audaciam, in amandis rebus ſuis concitationem.

In hac ſapientiæ Palæſtra, hoſtium Chriſti fulmen & Eloquentiæ Chriſtianæ flumen D. Paulus excelluit.

Hinc qui amplexantis, aut cum Deo luctantis nomen ſortitus eſt Propheta. In ea re multus eſſe ſolet tam ſcriptis, quàm moribus & vita celebris.

Totius ſcholæ miraculum S. Thomas, cuius altæ commentationes beatarum potiùs mentium artifi-

cio compoſitos, quàm humano ingenio excogitatæ videntur. A

Audio non inuitus illa quæ Imperij Romani ſplendor Seneca Lucilio ſuo pluribus commendauit.

Non ſine magno lætitiæ ſenſu mihi ſæpius in memoriam reuoco quæ Syneſius in omni ſcientiæ genere ſummus tradidit, cui potiùs quàm mihi fidem te habiturum eſſe certo ſcio.

Lætor me poſſe virum ingenio præſtantem & virtute clarum producere, qui te vultu ſuo terreat, ſapientiâ comprimat, & authoritate refellat.

Me quidem capit ac retinet piè ſanctéque Sapiens N. quo viro neminem ego ſtatuo neque prudentiâ, nec eruditione, neque verò in tanta ingenij gloria florentiſque doctrinæ maiorem. B

Quis aures & animos ei dare recuſet, qui ſuperiorum omnium gloriam dicendo ſuperauit?

Non ſubtilius dixerat, quàm verius ex antiquis auctoribus vir bellator eximius & eruditione celebris.

Hic mihi venit in mentem Catonis, quo viro neſcio an priſca ætas præſtantiorem vllo in genere tulit, qui cùm naturæ decertantis vitia vſu diuturno cognouiſſet, id aliquando grauiſſimè pronunciauit.

Plinius ſecundus qui veterum Oratorum laudem & ingenio, & dicendi ſuauitate, vicit, aut æquauit.

Conſideratæ mentis effatum eſt, quod maturo iudicio vir memorabat.

Id quàm fœdum ſit in Adoleſcente docet qui ad rerum ſubtilium difficultatem, at canoſque ſenſus flores Orationis adiunxit. C

Theophraſtus in notandis hominum vitiis, & naturæ varietate imprimis acutus & ſolers exquiſito planè iudicio, non dubitauit affirmare, &c.

Quod feciſſe ſcimus magnum in dicendo Oratorem, qui ab oris & linguæ ſuauitate nomen inuenit Themiſtius.

Sapienter omninò vir ætatis ſuæ diſertiſſimus, & præſtanti rerum maximarum cognitione nobilis.

Illud credo meminiſtis quod eſt apud Pythagoram, à quo non Italia modò fuit exculta diſciplinis, ſed infinitæ propè regiones eruditæ.

Dux inueſtigandæ veritatis optimus.

Præclarè mihi viſus eſt dixiſſe Socrates neminem ante mortem beatum eſſe.

Huc pertinent quæ. N. qui toties è foro palmas, è Curiis triumphos intentâ vi, inceſſo ſtudio, grandi Eloquentia reportauit.

P V N C T V M VI.

De Symbolis.

PRo ſigno & indicio rei alicuius vſurpari ſymbolum vult Suidas in voce σύμβολον. ὡς σημεῖον τοῦ φθαρτὸν εἶναι τὸν ἄνθρωπον πρὸ τοῦ θανάτου οἱ δερμάτινοι χιτῶνες, εἰ γένοιτό τι σύμβολον ἀποτίλλουσι τὰ δόξαντα. Hominem eſſe mortalem, vel ante mortem, argumenta ſunt, pelliceæ tunicæ, ſi quod ſignum extitiſſet decreta perficiebant, & ad finem perducebant, βρασμὸς εἰ γένοιτο, ἢ πῦρ ἀνάψαιτο, nempe ſi terræ motus factus fuiſſet aut inuſitatus ignis arſiſſet.

Pari ratione dictum aliquod vel ſcriptum Symbolum dici poteſt; quando eſt nota rei conceptæ animo. Vnde Ariſt. de ſenſu & ſenſili. ὁ γὰρ λόγος αἴτιός ἐστι τῆς μαθήσεως ἀκουστὸς ὢν ἐξ ὀνομάτων σύγκειται δὲ, τῶν δ' ὀνομάτων ἕκαστον σύμβολόν ἐστι. Sermo diſciplinæ eſt auctor, cum ſui audiendi copiam faciat: ex nominibus quippe conſtituitur: nominum autem quoduis eſt ſymbolum, hoc eſt ſignum.

Porrò dicitur à Græcis ἐξ οὗ δεῖ ἡμᾶς τι συμβάλλειν, καὶ γνῶναι ex quo aliquid coniectari, & cognoſcere poſſimus, eſtque nomen ſignis omnibus commune, vndè teſſeræ hoſpitales, quæ publicè dabantur à ciuitatibus: militares, quibus ab hoſtibus ſocij dignoſcebantur, palma, virtus, felicitas: Signa quæ vel epiſtolæ apponuntur, ne reſignentur à quibus minimè oporteat, aut vaſibus imprimuntur, & alia eiuſdem generis ſymbola ſunt.

In hoc autem argumento commodè à nobis definietur, occultæ, ac latentis rei ſignum, ceu imago, ingenioſam ac reconditam habens ſimilitudinem, qualis eſſe poteſt vitis vlmum arentem tegens atque inumbrans, quæ fidelem poſt mortem amicum: Ciconia, quæ pietatem in parentes, Canis fidam cuſtodiam, ſignificet.

P V N C T V M VII.

Multiplex & varia Symbolorum ſpecies.

ALia verbis, alia picturis, atque expreſſis imaginibus proponuntur, quædam vtrumque coniungunt. Verbis Pythagorica, *Staterem ſuperans*, littera ſymbolica, quâ illum qui Iuſtitiæ limites tranſgreditur, exprimimus. *Ignem gladio ne fodito*, hoc eſt itâ peritum ne laceſſas, ne virorum principum aut potentiorum animos prorites. *Cor ne edito*, curis animum ne excrucies, quæ magnam cum Adagio cognationem habent.

Inde factum eſt, vt dicere aliquid συμβολικῶς ſit ænigmaticè narrare, vel allegoricè, vel, vt loquitur Heſychius σεσημειωμένως, aut figuratè. Philo quod omnis probus ſit liber Pythagoræ præceptionem explicans monet nos Ταῖς λεωφόροις μὴ βαδίζειν ὁδοῖς οὐχ ἵνα κρημνοβατῶμεν οὐ γὰρ ποσὶ χρῆσθαι παραγγέλλει ἀλλ' αἰνιττόμενος διὰ συμβόλου τὸ μήτ' ἔργοις μήτε λόγοις δημώδεσι καὶ πεπατημένοις χρῆσθαι. Is ergo monet per viam publicam non ingredi, non vt feramur per rupes deuias, nec enim laborem pedibus imperat, ſed figuratè διὰ συμβόλου ſubindicatur nec dictis, nec factis vtendum protritis & vulgaribus. D

Theognis Vates, cùm præceptionibus vtiliſſimis Cyrnum inſtruit & informat ſententiis locuples licet, obſcura tamen non pauca proponit, & quæ ſymbolum ænigmaticum ſapiunt: Sic enim

Σοὶ μὲν ἐγὼ πτέρ' ἔδωκα, σὺν οἷς ἐπ' ἀπείρονα πόντον.
Πωτήσῃ κατὰ γῆν πᾶσαν ἀειρόμενος.

Tibi quidem ego alas dedi, quibus ſuper immenſum mare volabis, per terram omnem ſublatus. His verò gloriam intelligit, quâ

quidem à ſe donatum Cyrnum exiſtimat eodem Opuſculo prudentiam in loquendo ſuadet, dùm inter amicos, vel hoſtes verſamur.

Βοῦς μοι ἐπὶ γλώσσης κρατερῷ ποδὶ λὰξ ἐπιβαίνων
Ἴσχει κωτίλλειν, καίπερ ἐπιστάμενον.

Bos mihi in lingua forti pede calcitrando inſiliens prohibet garrire etiam ſcientem.

Signa quædam ſunt naturalia, idcirco Grypbus pro auaro ponitur, quia ſcilicet, hoc habet à natura ſemel impreſſum, vt auro libenter incumbat: Leo notat iracundum, quia ſic à natura factus, vt facilis ſit ad iram: Ouis pro manſueto ſumitur, quòd ſegnius feratur, & facilè manſueſcat: vt non longum faciam nemo neſcit, gladium, flammam cadauer, faces aut enſem, ſi quis ſubiratus Imperator ad vicinum mittat rudem licet & omnium ignarum, illum tamen docente natura facilè collecturum his ſymbolis ſibi bellum, incendia, mortem denunciari, quamuis apud eum nullus vnquam de hoc ſcribendi modo ſermo ſit habitus: vt verum ſit quod ille Comicus olim.

Ἡ φύσις ἁπάντων τῶν διδαγμάτων κρατεῖ.
Natura doctrinam omnem ſuperas.

Fuit ſignum aliquod Ænigmaticum quando Tarquinius filio Gabiis degenti literis acceptis, nihil quidem ſcripto reſpondit, ſed in hortum nuntio deducto, coram ſumma papauera vimine oblongo demetere occepit, indicans vrbis Proceres capite truncandos, vt eam continuo interciperet, quod exitu felici perfecit filius ſapiens. Nam eius ope pater ſuperbus Volſcorum illud Oppidum occupauit. Ouidio canente 2. Factorum.

Hortus odoratis ſuberat cultiſſimus herbis,
Sectus humum riuo, lene-ſonantis aquæ.
Illic Tarquinius, mandata latentia nati
Accipit, & virgâ lilia ſumma metit.
Nuncius vt redijt, decuſſaque Lilia dixit,
Traduntur ducibus mœnia nuda ſuis.

Cæterùm non hîc tantum loquimur de ſymbolis, quæ in Epiſtolis exarantur, ſed de iis quæ faciant ad rem, aut negotium de quo agitur, & inuolucrum aliquod enuncient. Et hoc quidem contigit, cùm Tauroſthenes apud Ælianum lib. 9. quam ad bellum proficiſcens abductam à pullis ſecum aduexerat Columbam purpurâ ornatam remiſit, ex Piſa Æginam vſque, victoriæque parte nunciam eſſe voluit parenti præ expectatione anxio: facilè verò quæ non inuolucres modò, ſed madentes adhuc fœtus coacta reliquerat, eodem die reuolauit.

Fuit & Ænigmatica Scytharum Regis ad Darium elatæ mentis faſtu ſuperbientem Epiſtola, quam habet Herodotus in ſua Melpomene. Cuius inſolentem arrogantiam vt comprimeret, miſit ad eum Caduceatorem cum muneribus aue, mure, rana, & quinque Sagittis. Quis niſi ſolers, & intelligens ex vmbris lucem erueret? Darius ſecundis rebus effrenatus ſibique præſidens, Scythas deditionem meditari facilè credidit, niſi Gobrias clarus inter ſuos & ſapientiâ nobilis rem explicaſſet.
Ἢν μὴ ὄρνιθες γενόμενοι ἀναπτῆσθε ἐς τὸν οὐρανὸν ὦ Πέρσαι, ἢ μύες γενόμενοι κατὰ τῆς γῆς καταδύητε, ἢ βάτραχοι γενόμενοι, ἐς τὰς λίμνας ἐσπηδήσητε, οὐκ ἀπονοστήσετε ὀπίσω, ὑπὸ τῶν δὲ τῶν τοξευμάτων βαλλόμενοι.
Niſi effecti ſicut aues, ſubuoletis in cœlum, vel vt mures ſubeatis terram, vel vt ranæ inſiliatis in paludes, non remeabitis vndè veniſtis, his confecti ſagittis.

Iam Scythis id in more poſitum eſſe vt ſymbolicè ſcriberent, tùm hoc ipſum aſtruit, tùm ea quæ

A apud Q. Curtium mittunt Alexandro, nimirum adumbrata graphicè Boum Iugum, Aratrum, Sagittam, necnon & Pateram, cùm hoc arcano ſenſit his vtimur cum amicis, & aduerſus inimicos.

Effictis verò cęlatiſque Imaginibus maximè vſi ſunt Sapientes Ægyptiorum, qui non aliis literis, quàm figuris animalium arcana Philoſophiæ Theologiæque dogmata exprimebant, & ad reconditæ huius ſapientiæ oſtentationem eiuſmodi, quas ſacras vocabant: Apuleius *Notas Ignorabiles* appellat. Quia vulgò erant incognitæ, illaſque templorum valuis Pyramidibuſque inſculpebant; vnde dicta Hieroglyphica *ἀπὸ τοῦ γλύφειν*, quod eſt ſculpere, abſtruſa myſteria ſic exponentes, palàm, vt ab Imperitorum tamen oculis, captuque remouerent, vt *τὸ ἀδύνατον*, ſeu quod fieri non poteſt, ſignificarent: pedes hominis in aquis ambulantes, aut abſ-
B que capite ingredientem pingebant. Deum Oculo deſignabant, cui Sceptrum ſuppoſitum eſſet, quòd vnus omnia videret, atque omnibus imperaret.

Si quando populum Regi ſuo obſequentem ſubijcerent oculis, pingebant Apiculas; quòd ex animantibus ſolæ Regem habeant, quem multitudo ſequatur eique non ſecus ac vulgus Regi obtemperet: Ideo pingebant Apem Ægyptij, vt Regiis iuſſis obſequentem populum oſtenderent, *λαὸν πρὸς βασιλέα πειθήνιον* Orus l. 1. Hier. 59.

Vt verum ſit, eum qui Hieroglyphi nominis Etymon, aut informationem perſpicit nihil aliud niſi *τῶν ἱερῶν γλυφὰς* intelligere. Vndè Budæus ea vult eſſe ſacra quædam monumenta non literis, ſed ſculptis rerum animaliumque figuris ſignificantia. Malunt alij penitiſſima quædam eſſe rerum, vel ſententiarum, aut etiam verborum ſigna, quæ litera-
C rum inſtar ſenſa mentis exprimunt, aut res faciendas indicunt, vel factas poſteris indicant.

Clemens Alexandrinus, l. 3. Stromat. cùm de multiplici Ægyptiorum ſcribendi ratione differit, tres facit Hieroglyphorum ſpecies. Symbolicarum, inquit, vna propriè loquitur per Imitationem; alia verò ſcribitur veluti Tropice, alia ſumitur apertè: Allegoricè tertia per quædam Ænigmata.

PVNCTVM VIII.

Hieroglyphorum ſpecies per Imitationem.

PRimam Symbolorum ſpeciem ſemel laudatus Clemens Imitatiuam *κατὰ μίμησιν* appellat, nec
D arduam, nec operoſam, quippe quæ per ſimilitudinė, eamque affinitatem, quam Characterum formæ cum rebus ſignificatis obtinent, ferè fiat. Si cum Rege Solem compoſueris, continuò Sol pro Rege graphicè quidem adumbrabitur, Cœlum pro Regno, Stellæ pro Subditis. Quod ſi nimis iſta ieiunè dicta ſint, fac Solem eſſe Regem, Cœlum Palatium ſeu Regiam, Lunam Reginam, Stellas errantes, ſeu Planetas reliquos eſſe quinque Principes Regi affines, & conſanguineos, firmamentum eſſe Regis Satellitium, in eo tot Manipulos & Cohortes, quot Sydera, tot Milites quot Aſtra, ſeu Stellas: Primum Mobile Regis Conſilium; Sublunaria & quæ ſunt in terris, Regi ſubſubiectos populos, &c.

Ad eandem ſpeciem refertur Circulus pro Sole ob rotunditatem ad cuius notionis confirmationem eſt ille verſus Procli, quo mundi ſplendi-

diſſimum Circulum profitetur.

Καὶ κόσμον κρηδεμνον ἔχων ἐριφέγγεα Κύκλον.

Idem iudicium eſſe poteſt de Palma, quam, vt annum indicent, pingunt: quòd hæc arbor Sola ex omnibus ad ſingulos Lunæ recurrentis ortus ſingulos ramos procreet; itaut duodecim ramorum productione annus expleatur. Eſt igitur imitatio quædam, ſi non figuræ, ſed rei, quia palmam 12. ramis ornatam ſi quis expreſſerit, nemo non intelliget annum 12. menſibus perfectum repræſentari.

Ad hanc pariter ſymbolorum formam pertinet illa Rota quæ voluitur in Deorum templis, eâ ſiquidem naturam diuinam adumbrari monet Clemens Str. 5. quam & Democritus vocat νοῦν ἐν πυρὶ σφαιροειδεῖ mentem in igne Orbiculari. *Vox tonitrui tui in Rota*; Ignis accenſus, quid niſi vim vltionis diuinæ ſignificet? niſi mauis Ægyptios illam in Fanis Orbitam ſeruaſſe, vt cœli ambitum, vel Solis curſum indicarent.

Ne multa congeram otioſus, Canem & Lupum auerſo capite Niliaci pingebant ſi quando vellent hominem exprimere alienum ab aliqua re habere animum, idque ſecundùm hanc μίμησιν ſeu Imitationem. Λύκος, ait Orus l. 2. ἢ Κύων ἀπεστραμμένος ἀποστροφὴν δηλοῖ. Lupus aut Canis auerſus auerſionem oſtendit.

Pvnctvm IX.

Alia ſpecies per Tropos.

Altera Hieroglyphorum ſpecies, vt eſt Princeps ac potiſſima, ſic latiſſimè patet; quippe Sapientum æquè ac Sacerdotum propria: horum quidem propter conſuetudinem, ritus, moremque maiorum: illorum verò, quod quædam naturæ latentis myſteria ſymbolis ſignificantibus, rebuſque ſignificatis communia ſectatur. Quam his verbis exprimit Clemens Alex. Τροπικῶς δὲ κατ᾽ οἰκειότητα μετάγοντες καὶ μετατιθέντες, τὰ δ᾽ ἐξαλλάττοντες τὰ δὲ πολλαχῶς μετασχηματίζοντες χαράττουσι. Tropicè autem per conuenientiam traducentes, & transferentes, & alia quidem immutantes, alia verò multis modis transfigurantes imprimunt.

C Quæ conuenientia non formam exteriorem ſpectat, ſed eam quæ intus eſſe cognoſcitur, ſiue ex hominum inſtituto, ſiue ex ipſius rei genio & natura emanet. Analogiam attingit obſcurè interdum, nonnunquam apertè, Longa vita per Ceruum quia diutiſſimè viuit; Robur & Vigilantia per Leonem, qui robore pollet, ac vigilantia facilè deſignatur.

D Obſcurius per Oculum Deus exprimitur, & per Piſcem Odium, quòd ſit recurrendum ad res latentes atque reconditas: vt enim omnia Deo ſunt perſpecta; ſic aperto oculo quæ occurrunt videntur vniuerſa: quia vero Piſcis in piſcem, hoc eſt in genus ſuum ſæuire conſueuit, idcirco vſurpatur pro Odio.

Iam verò metaphora ſeu Tranſlatio ſumit inanima pro animatis, vt apud Orum Lyra vſurpatur pro eo, qui alios ſibi conciliandi facultatem obtinet. Sic Columba nigra pro Vidua, Ciconia pro bene-pio in parentes ſuos filio; Cygnus pro ſene Muſico; Camelus pro Tardo; Talpa pro Cœco pingitur, & ſic de cæteris.

A

Pvnctvm X.

Tertia ſpecies Hieroglyphorum Ænigmatica.

Sixtus Senenſis, l. 3 Bibliothecæ tertiam hanc ſpeciem ex aliis, vel aliarum partibus ſimul iunctis produci innuit, poſt diuiſionem Hieroglyphorum triplicem quam aſſignat videlicet. Imitatiuam, quæ res per Characteres rebus ipſis perſimiles deſignat: Tropicam, quæ varias diuerſarum rerum præſertim animalium formas, figuraſque transfert ad ſignificandum vel Deorum, vel hominum Dignitates, Fortunas, Mores, Virtutes & Vitia; ſecundum quam ſignificationem apud Ægyptios Ibidis pictura, Lunam: Hominis forma, prudentiam & ſolertiam,

B Equus Libertatem, Crocodilus Impudentiam, Piſcis Odium, Turtur lactentem mulierem, Cicada ſacris initiatum ſignificat. Ænigmaticam ſubijcit, quæ ex harum coniunctione ac mutuâ permiſtione coaleſcit: Quo quidem modo Sphinx ex humano capite & corpore Leonis compoſita Imago, templis, altaribus, aliiſque rebus ſacris inſculpitur, vt indè diſcamus omnia nobis Ænigmatica, penituſque latentia ſub orationibus obſcuris.

Ad eam ipſam ſpeciem vt Nilum exhiberent Ægyptij ſenem pingebant cum vrna iugiter aquis ex ea manantibus; ſubtus verò Crocodilum aliquando, aliàs Hippopotamum, ad ſenis brachia cruraque colludentibus puerulis non paucis: Quod tamen non adeò videtur αἰνιγματῶδες, vt Ænigmatis potius, quàm Emblematis nomen ſortiatur. Nam ex Vrna Flumen, ex Crocodilo Nilum, ex Puſionibus Colonos agrorum fœcunditate gaudentes

C nullo negotio concipimus. De quibus ita loquitur Plinius, lib. 36. cap. 7. *Pictus Nilus & formatus in marmore* XVI. *liberis circà ludentibus, per quos totidem cubiti ſummi incrementi augentis ſe amnis intelliguntur.*

Pvnctvm XI.

A Tropis & Allegoriis ſymbolica Ænigmata.

Monet Ariſtoteles lib. 3. Rhet. cap. 2. Ænigmata inter & Metaphoras affinitatē eſſe quandam. ὅλως ἐκ τῶν εὖ ᾐνιγμένων ἔστι μεταφορὰς λαβεῖν ἐπιεικεῖς: μεταφοραὶ γὰρ αἰνίττονται. Omnino ex probè factis

D Ænigmatibus licet tranſlationes ſumere elegantes. Tranſlationes enim faciunt Ænigmata. Vocat autem Metaphoram ſi quis ſenectutem dicat ſtipulam, aut veſperum ætatis; Iuuētutem vernum tempus: Nam in tralatitiis dictionibus Analogiam eſſe contendit. Vt enim ſe habet ſcutum ad Martem, ita poculum ad Bacchum. Idcirco φιάλην Διονύσου ἀσπίδα, & ἀσπίδα τὴν Ἄρεος φιάλην appellat.

Quod vero de tranſlatione dicitur, de Imagine pariter intelligendum eſt, quam quidem fieri probat Ariſt. ſi Metaphoræ particula quædam addatur. Cùm enim quis dicit Achillem Leonem, facit Metaphoram, Imaginem verò ſi dicat Achillem ruere vt Leonem. ἔστι γὰρ ἡ εἰκὼν καθάπερ εἴρηται πρότερον μεταφορὰ διαφέρουσα προσθέσει.

Iam ſi tranſlationi generis eiuſdem addatur Tralatio continuò fiet Allegoria hæc autem ſi fuerit

obſcurior, naturam induet Ænigmatis. Sic enim Tullius Attico, l. 2. Epiſt. 20. *De Repub. breuiter ad te ſcribam. Iam enim Charta ipſa ne nos prodat pertimeſco: Itaque poſthac ſi erunt mihi plura ad te ſcribenda, ἀλληγορίαις obſcurabo. Nunc quidem nouo quodam morbo ciuitas moritur, vt, cùm omnes ea quæ ſunt acta improbent, querantur, doleant.* A

Porrò quia factum eſt vt magis ac magis timeret ne res innoteſceret ἀλληγορίαις obſcuriores addidit, quas vocat Ænigmata, *Poſthac*, ait eodem libro, Epiſt. 19. *Ad te, aut ſi perfidelem habebo, cui idem, ſcribam plane omnia, aut ſi obſcure ſcribam, tu tamen intelliges. In his Epiſtolis me Lælium, te Furium faciam: cætera erunt ἐν αἰνιγμοῖς.*

Sic igitur habeto Rhetorum Locos, Tropos, figuras eſſe cuiuis vſui: vndè poſſit picturas & Imagines dictioni peridoneas effingere, quæ modò loquutioni, modò ſignis & fabulis inſeruiant, inueſtigandum proindè quomodo petantur à Tropis Imagines Ænigmatum. B

P V N C T V M XII.

Rerum quæ exprimuntur in Ænigmate Ichnographia.

Vix dici poteſt quanto ſint Eloquentiæ ſtudioſis & adiumento ſimul & præſidio præceptionum, quæ traduntur à pluribus, expreſſæ formæ, ac Ideæ quædam, quas hic ſubijcere breuiter operæpretium eſſe puto.

Res ſpiritalis per corpoream effingitur: vt Deus per radiantis ſolis, aut capitis, aut corporis Imaginem.

Res corporea inuiſibilis per corpoream viſibilem. Aër per Iunonem.

Incorporea, Inuiſibilis vixque exiſtens per corpoream viſibilem; vt fama per monſtrum aliquod, aut per præconem, vel autium multitudinem.

Res vna per aliam eiuſdem ſpeciei, homo per hominem; vt Rex per Paſtorem: Magiſter per Ducem.

Res vna per aliam diuerſæ ſpeciei; Homo per Brutum. Vt Rex per Leonem, Dux per Arietem indicatur.

Res vna per aliam diuerſi generis.. Rex per Coronam: Conſulatus per Faſces; quamquam & hoc pertinet ad alias ſpecies; ſed nihil prohibet quominus ad plures modos Imago vna referatur.

Res animata per inanimam: vt Iupiter, vel Terminus per Lapidem.

Res inanima per Animatam: Luna per Dianam. Animata per Animatam: Pallas per Noctuam.

Qualitates ſortiuntur Imagines ſubobſcuras. Quando.

Qualitas per rem animatam redditur: Vitium per Feram: Virtus per Virginem.

Qualitas quæ eſt in ſubiecto vno per aliud ſubiectum, in quo eadem qualitas reperitur, Herodes per Vulpem.

Qualitas in abſtracto per ſubiectum animatum in quo ineſt. Luxuria per Hircum, Timor per Leporem.

Qualitas per ſubiectum inanimatum; Virtus per Tetragonum.

A ### *Rationes ad προσωνυμίας pertinent. Quando.*

Nomen aut perſona per rem cognominem effertur, Decius Mus per Murem, ſeu Soricem: Leo Imperator, per Leonem feram.

Nomen aut perſona per rem à qua nomen deſumptum; Fabius per Fabam: Cicero per Cicer, & eſt quaſi Etymologia.

Nomen aut perſona per rem ex qua nomen ob qualitatem, vel cauſam aliam ſumptum eſt: Q. Fabius Cunctator per Ouiculam: Pyrrhus per Aquilam.

Ad Rerum Formas referuntur. Quando.

B Figurata res per figuram in abſtracto exprimitur. Sicilia per triangulum △ aut ferè per Δέλτα.

Figurata res per figuram etiam in concreto. Per Corium Bouis Hiſpania, Gallia per Draconem, Italia per Quernam frondem, quòd ſub illis formis exprimantur.

Res per figuram, aut formam, ad quam accedit aliquando, ſiue ſit animata, ſiue non. Canis Sydus per Canem terreſtrem, ac domeſticum.

Ad Indicia pertinent, & Synecdochem faciunt. Quando.

Totum per partem aliquam præcipuam exponitur, Homo per caput humanum, Nauis per puppem. Gens per ſignum aut Vexillum Gentis ipſius. Per Aquilas Romani, per Noctuas Athenienſes.

C Plures per vnum, ſic hominum genus per vnum hominem, ſenectus per vnum ſenem exhibetur.

Conſequens per antecedens. Cædes per infixum gladium; Terra culta per Aratrum.

Metonymiâ continentur. Quando.

Res Inuenta per auctorem exprimitur, frumentum per Cereris imaginem; per Bacchi vinum & eſt effectus per cauſam.

Author & Inuentor rei alicuius per rem ipſam. Pallas per Oleam: per Botrum Bacchus, per Equum Neptunus; & eſt tunc cauſa per effectum.

Res aliqua per falſum Deum cui præficiatur, Bellum per Martem: Partus per Lucinam, quòd parientibus præeſſe & adeſſe dicatur.

D Res contenta per continentem indicatur: Eruditio per Librum; Vinum per Poculum: quin & hac ratione Mors per Gladium exprimi poſſet.

Ars aliqua vel facultas, per eiuſdem inſtrumenta: Bellum per enſes; fœdus per manus mutuò nexas.

Res ſignata per ſigna: Mercurius per Caduceum, per Tridentem Neptunus, per Faſces Magiſtratus.

Propter Conuenientiam aut vicinitatem paſſim vſurpantur. Quando.

Propter Epithetum aliquid affingitur imagini. Sic alata victoria, vel Saturnus, aut Plutus; quia Diuitiæ, Tempus, Victoria cæteraq; eiuſdemodi niſi quis illis prudens vtatur citò trãſeunt & auolant.

Propter

A Propter effecta perſonæ tribuitur aliquid, vel adimitur. Sic amor facibus armatus, quia incentiuum eſt, Mors pallida, Bacchus pinguis & obeſus; Cupido cœcus, nimirum hæc ab Amore, Morte, Vino, Cupidine importantur hominibus incommoda.

Propter Viciniam pingitur aliquid. Flumen pro Regione ipſa, quam alluit, aut cui vicina eſt. Nilus pro Ægypto. Tagus pro Hiſpania. Euphrates & Tygris pro Meſopotamia, &c.

Neque tantùm his ſeptem modis ſcrutari poterit aliquis rerum ſpecies & ſimulachra, ſed etiam ab omni Analogia, maximè ſi quid inſit venuſtatis: nec-non ab Hiſtoriarum monumentis, ſi quæ celebriores erunt *οἰκεῖον* pulchrè aſſumetur præſertim ſi non aduerſabitur illa rationi narratio.

B

Pvnctvm XIII.

De Ænigmate.

Licet arcanę rei cuiuſlibet nota vel Imago ſymbolum Ænigmaticum dici poſſit, celebrabantur tamen duo præcipua genera, Emblemata ſcilicet, atque Ænigmata.

Cæterum Græca vox *ἀπὸ τοῦ αἰνίττομαι*, obſcurè ac perplexè loquor ſignificat *σκολιὸς καὶ σκοτεινὸς λόγος*, implexum & obſcurum ſermonem, Antiqui Gryphon dixerunt, ab impliciti quodam genere retis, & *κυλίκειον ζήτημα*, vt ait Pollux, quod inter calices & pocula Gryphi ſeu Ænigmata proponerentur ad conuiuas obſcuris quæſtionibus capiendos; ſolebant enim in epulis certare Ænigmatis. Quæ ſtudia Regibus olim familiaria fuiſſe docet Plutarch. in ſapientum conuiuio *τὰ τοιαῦτα ἐρωτᾶν, καὶ ἀποκρίνεσθαι βασιλικὸν ὦ Νειλόξενε φρόνιμόν ἐστι*. C Huiuſmodi quæſtiones, ô Niluxene & proponere, & ſoluere Regibus conuenit, quod quidem & Græcis in more poſitum fuiſſe pluribus confirmat.

Quoniam ait D. Ambroſius, in conuiuiis homines interdum bene-poti dicacius loqui ſolent & intemperantius alios proſcindere: quæ res in iurgia frequenter, & rixas erumpit; id ne fieret graues homines Ænigmata, ſeu problemata proponere ſolebant, colloquiis periculoſis omiſſis, & animo conuerſo ad rei propoſitæ ſenſum & explicationem:

Lancibus & patinis belli parta licentia peſtet
Accerſit! quid enim? diſtento abdomine Bacchi
Muneribus dapibusque, acres dum ſurgat in iras
Laſciuit natura, Ioces & noxia verſat
Scommata, Salmacies & ſi non ſuſcitat ignes,
Pluſquam Theſſalicis inſtaurat prælia menſis,
Et ciet innisſos Lapitharum more furores:
Aut certè effrænis iactat conuicia lingua.
Rectius ad leporum lances, inferre lepóres
Argutesque ſales, priſco ſapientia ritu
Præcipit, obſcuri nec-non problemata ſenſus.

D Super menſam autem ſermones eruditos, quaſi bellaria proferre ſolitos eſſe ſapientes tradit Lycophron apud Illuſtrium. Sic enim ille de Menedemo,

Ὡς ἐν βραχεῖ δαιτὸς ἡ βαιὰ κύλιξ,
Αὐτοῖς κυκλεῖται πρὸς μέτρον, τράγημα δὲ
Ὁ σωφρονιστὴς τοῖς φιληκόοις λόγος.
Cœna in breui puſillus admodum calix
In orbem obambulat, tragematum efficit

Victus eruditus ferme cum ſodalibus.

Demum quidquid obſcurum inuolutumque eſt, ſiue iocetur aliquis, ſiue carpat, mordeatve ſub Ænigmatis nomine comprehendi nemo neſcit: hoc ſenſu Iouinianum Ænigmatiſtem vocat Hieronymus: ſed iocabatur Tullius cum Hortenſio fatenti ſe Ænigmata, hoc eſt obſcura, quæ proferebantur à Cicerone non percipere, dixit enim Sphyngem habere domi. Carpebatur tamen à Verris patrono, quod non perſpicuè ſatis loqueretur; acutius nihilominus ille, quòd is Sphyngis argenteæ ſignum (de Siciliensi præda) ab ipſo Verre acceperat. Reprehendit autem & ſugillat ſcriptionem neſcioquam Orator in Epiſtolis ad Atticum lib. 7. ep. 13. *Ænigma Oppiorum ex Velia planè non intellexi; eſt enim numero Platonis obſcurius*. Et alibi paſſim, ex quo factum eſt vt ſenſus obſcurus Ænigmatis nomen retineret.

Sermonem obſcurum ita definit Clearchus apud Athenæum lib. 10. *γρῖφος πρόβλημά ἐστι παιστικόν, προστακτικὸν τοῦ διὰ ζητήσεως εὑρεῖν τῇ διανοίᾳ τὸ προβληθὲν τιμῆς ἢ ἐπιζημίου χάριν εἰρημένον* Gryphus (idem enim de Ænigmate ſentiendum) eſt ludicrum problema ſeu iocoſa quæſtio quâ iubentur conuiuæ mentis acie perſcrutari & inuenire ſenſum rei propoſitæ honoris aut mulctæ gratiâ. Tandem illud omne dicitur Ænigma quo aliquid indicatur, ſed perobſcurè, vt difficultatem intelligere volenti faceſſat.

Pvnctvm XIV.

Multiplex Ænigmatum genus.

I. in Syllabis.

Non eſt hîc mihi conſilium, multiplex & varium genus Ænigmatum pluribus perſequi. vnum eſt quod in verbis tantùm conſiſtit, & ſyllabas ſeu litteras aucupatur: quæ littera quidem non ſignificat, ſed per aliquid ſignificatur, & ſi plures ſint ſingillatim exponuntur. Hæc ſit Idea, dicit quis aut pingit ad exprimendum elementum I, columnam, S, ſerpentem, C, falcem. Quale illud Iunij de ſalutari I E S V nomine, Ænigmate octauo.

Dicito quale putes nomen quod recta Columna
Inchoat, inde Tridens fuſcina nectit idem.
Flexus vtrimque Vncus ſecat hinc bini nota claudit
Inde Vncus medio qui ſtetit ante loco.

In Columna I, in Tridente E. Vncus vtrimque flexus in S, in V, biuij nota. Iterum in S, vncus infernè & supernè flexus, ex quibus conflatur I E S V S.

Alterum quod per primam nominis litteram rem aut perſonam, cuius nomen id eſt, declarat, in hunc modum pingitur pro *Χριστοῦ* X, pro *Κωνσταντίου* K. Sic apud Iulianum veræ pietatis hoſtem, quam perfidiâ ſcripsiſque violauit, in Miſopogone legitur Ænigma de his duobus, *τὸ χῖ φασὶν οὐδὲν ἠδίκησε τὴν πόλιν οὐδὲ τὸ Κάππα τί ποτ᾽ ἔστι τοῦτο τῆς ὑμετέρας σοφίας αἴνιγμα* X, ciuitati nihil nocuit, neque K, quodnam eſt iſtud ſapientiæ veſtræ Ænigma. Quis autem de Chriſto, & Conſtantio hæc intelligenda non videt.

Sic Dionyſio portendebatur Imperium litterâ M, quam cùm in ſortitione vidiſſet illi eueniſſe quiſpiam obiecit illicô *μωρολογεῖς ὦ Διονύσιε*;

ſed lepidè verſipellis & auſpicatò reſpondit μωρο-χρόνῳ μὲν σοι, Ille ſtultitiam criminabatur, iſte Regnum ſibi affore gratulabatur.

Tertium quod pro numero literam deſignat. Plena ſunt ſimilibus inuolueris Sybillarum Oracula dùm Imperatores in earum libris prędicuntur, atque imprimis Iulius Cęſar, cuius dictionis vtriuſque elementa Græca prima ſunt I quod decem, & K, quod bis decem, aut 20. facit.

Ἔσται ἄναξ πρώτιστος, ὅ τις δέκα δὶς κορυφώσει
Γράμματος ἀρχομένου, πολέμων δ' ἐπὶ πολλὰ κρατήσει
Ἕξει δ' ἐκ δεκάδος πρῶτον τύπον.

Primus erit Regum cuius capitalis habebit
Litera bis decies, poterit qui plurima bello
Et numeri formam primam denarij habebit.

De Auguſto verò cuius prima litera eſt A, hoc habetur,

— — ὅς τι μετ' αὐτὸν
B Ἄρξει στοιχείου ὅς τις λελογχάμματος ἀρχὴ

Proximus hunc Princeps ſequitur quem litera ſignat,
Prima elementorum.

In his obſeruandum literas non ſingulares, vel plures proponi, quę ſuam notionem retineant, ſuiſque locis reponantur, vel in vnam formam compendio contrahi. De primis eſt illud quod Æſopo, & eius Hero non leue negotium exhibuit. Ille primo Dominum monuit latere Theſaurum ſub Columna literis inſcripta, cuius cùm ſe participem minimè fieri videret, iterum monuit literis indicari vti diuideretur ac in partem veniret ipſe, quod vbi neglectum ab Xantho ſenſit, theſaurum Dionyſij Regis eſſe contendit, & id pariter ijs elementis ſignificari, ſic enim ille literas interpretatus eſt.

A. B. Δ. O. E. Θ. X.

C Ἀποβὰς Βήματα Δέσσαρα Ὀρύξας Εὑρήσεις Θησαυρὸν Χρυσίου.

Abſcedens gradus quatuor fodiens inuenies theſaurum aureum.

Quibus ſub columnæ baſi theſaurum latere dicebat Æſopus; qui quidem vt illius auri diuiſi partem acciperet, hanc ſubiunxit tanquam Germanam veramque literarum notionem.

Ἀνελόμενοι Βαδίσαντες Διέλεσθε ὃν Εὕρετε Θησαυρὸν Χρυσίου.

Tollentes ite diuidite quem inuenistis theſaurum aureum.

Sed poſtquam intellexit à Domino ſe deſtaudari, vt Regis metum faceret, hanc tertiam addidit, & hæc verba literis affinxit.

Ἀπόδος Βασιλεῖ Διονυσίῳ ὃν Εὗρες Θησαυρὸν Χρυσίου.

D *Redde Regi Dionyſio quem inuenisti theſaurum aureum.*

Multæ reperiuntur id genus Epigraphæ in Heroum monumentis, vt eorum virtus poſteris commendetur, nobilitas, interdum etiam felicitas. Occurrit illud nobile quidem inuentum F E R T. in quo de Sabaudiæ Sereniſſimis Ducibus agitur & Fortitudo Eorum Rhodum Tenuiſſe perhibetur.

Auſpicatum fuit illud quod Rodolphus II. Imp. Aquilæ ſagittam pedibus verſanti ſubiecit A D S I T. Quod nonnulli in hæc verba extenderunt: Adiuuante Domino Superabo Imperatorem Turcarum. Sed iſta paſſim obuia ſunt, neque magnam induſtriam admittunt.

Literas non-ſingulares diximus quòd ſolæ nihil efficiant cum ſocijs aliquid. Proinde neceſſe eſt

A vt pendeant à ſe inuicem, niſi cenſere velis illas in numero ſingularium.

At vero literæ quæ vel iunctæ ſunt, vel in compendium congeſtæ, in Regum ſigillis perſæpè, nonnunquam in Nummis, in ſepulchris rarò deprehenduntur. Singulis hiſce elementis H L S T O. in vnum coarctatis verba ſingula continentur, ſcilicet: Hunc Locum Sibi Teſtamento Ordinauit.

In nummis Syllæ F A V S T V S coarctatus ob felicitatem, quam affectabat, legitur; in Sygillis Regum ſolemne fuit; Lotharius Auguſtus ſuæ voluntatis teſſeram cupiebat diplomatis adhiberi; in qua Lotharij nomen implicari perſpicuum eſt.

P V N C T V M XV.

B

De initialis, medij & finalis Elementi detractione.

ALterum genus eſt Ænigmatis in ſyllabis, dùm excogitamus in eodem nomine multa ſignificata: ſiue illud retrò legimus, ſiue diſſipamus in ſyllabas, ſeu alio quouis modo interpolamus, quod vulgò Logogriphum dicimus. De quo, quia nullius ferè momenti eſt, leuioris induſtriæ, laboris exigui, fructus vix apparentis, non magnoperè laborandum, niſi ſi aliquam indè venerem Orationis peti velimus. Lepidum illud Comici fortunam ſuam ridentis, & ſi Mendicum Ænigmaticè pronuntiantis.

Sum ego vnâ literâ pluſquam Medicus.

Verum ſiquid operoſum habent illa, in quorum fine vel fronte vocales aut conſonæ conficientes
C aliquid degeruntur; non eſt expers laboris & induſtriæ, quod quibuſdam elementis caret ſiue carmen, ſiue quiduis aliud. Acutè ſatis & ingenioſè excogitatum eſt à bellatore, qui laborantem amicum hoſtium victorem eſſe cupiebat.

Quod tibi Vincendos toties mihi ſcripſeris hoſtes
Vnum mitto tibi reſeces modo Millia Menſem.

Is enſem ſe mittere aſſerit ad victoriam; Nam ſi ab hac dictione M E N S E M elementum M, quod millenarium numerum ſignat detraxeris deprehendes E N S E M.

Quod genus Ænigmatis ἐπίσκωμμα dicitur ſiquidem ea velut ſcommata nonnunquam iaciunt: Sic enim perſtringitur *Cronus* apud Laërtium in Stilpone,

D Στίλπωνος οὐ λύσας ἔπη
Ἀντιφατικά τοῦ γὰρ ἀχρεῖος Κρόνος
Ἔξωθεν τοῦ ῥῶ κάππα τε.

Stilponis non explicaſti verſus Ænigmaticos. Igitur deprehenderis Κρόνος ſine P & ſine K, ſic inquam vocatur non Κρόνος ſed ὄνος. Qui paulò poſt mœrore contabeſcens ob non diſſolutum Ænigma vitam affectam traxit.

Copioſus eſt hic modus, & vel pueris ludus ad argutias, & Ænigmata, quę venuſtiotem reddant orationem, ſi modo rarius vſurpentur. Triplex autem eſt literas demendi ratio.

In principio.

I E S V S, *Eſus.*	*Color, Olor.*
Magnus, Agnus.	*Caper, Aper.*
Nauis, Auis.	*Fluctus, Luctus.*
Parcus, Arcus.	*Raptus, Aptus.*

In medio.

Muſica, Muſca.	*Auarum, Aurum.*
Solium, Solum.	*Mars, Mas.*
Magnus, Magus.	*Vita, Via.*
Decus, Deus.	*Viſcus, Viſus.*

In fine.

Muſa, Mus.	*Iubar, Iuba.*
Roſa, Ros.	*Sagax, Saga.*
Ferax, Fera.	*Genus, Genu.*
Menſa, Mens.	*Limax, Lima.*

Detractionis eſt illud luculentum ſatis apud Dionem lib. 56. Cùm enim in Auguſti ſtatuam fulmen decidiſſet, atque ex dictione CÆSAR. C. abſtuliſſet, Vates interrogati reſponderunt, Cæſarem poſt centum dies (quod C, apud Latinos 100. deſignet) alicuius diuinitatis fore participem. Nam Etruſcorum lingua ÆSAR quod intactum remanſerat, Deum ſignificat.

B Detractionis in medio fuit illud ſcomma, quo quidam elato ſupercilio perſtringitur,

> *Tu magnus Paulus ſolio es, tu Muſica virtuſque*
> *Vnica, ſi medio litera dempta perit.*

Nam ſi ſubtraxeris elementum è media dictione totum inuertitur, & hoc conficitur,

> *Tu Magus, Palus, ſolo, tu es Muſca viruſque,*

Nec nimis ridiculum hoc, contumelioſum licet in Sagam vetulam,

> *Menſa tibi nulla eſt ſine cauda, tu quoque ſagax*
> *Atque ferax pariter: ſed ſine fronte manus.*

Sic illa dicitur manus ſine fronte, hoc eſt Anus, tollendo M. deinde aſſeritur nulla menſa illi eſſe ſine cauda, id eſt ſine A, quæ eſt vltima littera in menſa & pariter, hoc eſt pari ratione tollendo caudam ſeu X, extremum elementum vocum *ſagax*, & *ferax*, dicitur ſine mente *ſaga* & *fera Anus*.

Eſt & aliud detractionis exemplum in principio & fine dictionis, quo quis compoſitus & eruditus ad aſſentationem plus iuſto neſcio-cui blanditur, illi primò Menſas, Roſas, & Carmina, tùm Ouem auream, Honorem, Sellam Curulem, & Aras quaſi Deo cupiens.

> Mens ros muſque *tibi Alphæo ſed cum pede dentur*
> *Stet capite ablato* laurea *amiſſa* bouis
> Conor Aſella *tibi frontiſque expertia* rara
> *Ex (centum è medio nomine tolle) Decus.*

D De Nomine decus ſi demas C, ſeu centum, hæc eſt enim centenarij numeri nota, manet Deus. *Conor*, *Aſella*, *Rara*, ſint ſine fronte, ſeu primo elemento, ſupererunt Honor, Sella, Ara: Si ſtet ſine capite *laurea*, *amiſſa*, *bouis*, erit illi OVIS, AVREA, MISSA. Denique ſi cum pede Alphæo, id eſt Alpha finali dentur *Mens*, *Ros*, *Mus*, dabuntur Menſa, Roſa, Muſa.

Græci frequentes ſunt in hac initialis literæ, vel ſyllabæ detractione. Hinc Ebrioſus neſcio-quis Apianus illuſus eſt: cùm enim eſſet Obeſus dicebatur nomen in quo vna littera redundaret habere: conijcitur A, ſiquidem Πίαρος reſidua vox ex Ἄπιαρος pinguem ſignificat. Sic Ἀνθολογ. lib. 2.

> Γράμμα περισσὸν ἔχεις τὸ προκείμενον, ἢν ἀφέλῃ τις
> Τοῦτό σου, οἰκεῖον κλήσῃ ἁπλῶς ὄνομα.

A Litteram abundantem habes præpoſitam; ſi auferat quis hanc tibi, conueniens poſſidebis ſimpliciter nomen.

Quin & in prima ſyllaba Αὐλήτας Scomma ſeu conuicium aliquod eſt. Eodem libro εἰς πονηρούς. Vbi Marcus quidam dicitur τῶν σταυρῶν, ſeu non vnâ Cruce dignus.

Maſtauron tollens duas literas, Marce priores dignus es multis illis, quæ relinquuntur.

> Μαςαύρων ἀφελὼν δύο γράμματα Μάρκε τὰ πρῶτα
> Ἄξιος εἶ πολλῶν τῶν ὑπολειπομένων.

Si quis enim ex hac voce μαςαύρων M, & A, detraxerit, relinquetur σταυρῶν quibus ab Ammiano nequam homo deſtinatur.

Eſt & ibidem Ænigmaticum hoc iudicij plenum, & fellis eiuſdem Ammiani,

> B Θηρίον εἶ παρὰ γράμμα, καὶ ἄνθρωπος διὰ γράμμα,
> Ἄξιος εἶ πολλῶν, ὧν παρὰ γράμμα γράφῃ.

Fera es præter litteram, & homo per litteras, dignus es multis, quibus præter literam ſcriberis. Vir pius æquè ac eruditus exiſtimat nomen huius hominis fuiſſe Ἀθήρ. Quæ vox, ſublato Elemento vno, reddit θὴρ hoc eſt *fera*, & per vnam literam, id eſt, N. quæ loco Θ, reponitur facit Ἀνὴρ, *Vir*: quia vero parum probatis erat moribus dicitur dignus multis, quibus ſcribitur literis, præter vnam. Quod intelligitur de vocabulo θηρῶν, vel de θὴρ quod vtrumque feram ſignificat. Vnde concludit, illum eſſe dignum qui multis feris objciatur. Hoc enim de nefarijs inclamatum toties. AD LEONEM.

Nihil moror Gryphos in literis ſeu ſyllabis vtpote communes & minoris fructus quàm laboris: hic eſt ille de Termino, qui in exædificando Capitolio Ioui non conceſſiſſe dicitur 2. Faſtorum C apud Ouid.

> *Quid noua cùm fierent Capitolia nempe Deorum*
> *Cuncta Ioui ceſſit, turba locumque dedit.*
> *Terminus (vt memorant veteres) inuentus in æde*
> *Reſtitit, & magno cum Ioue templa tenet.*

Tale porrò fuit Ænigma:

> *Semel minúſve, an bis minus non ſat ſcio*
> *An vtrumque horum, vt quondam audiui dicier*
> *Ioui ipſi Regi noluit concedere.*

Quod à Gellio proponitur lib. 12. cap. 6. & à Politiano ſoluitur Miſcellan. cap. 36. Dubitat quippe Vates an ſemel minus, an bis minus, an vtrumque id *Ter-minus* Ioui reſtiterit.

D Hûc reuocari debent quæ ſunt in ſyllabis ambigua; qualis eſt vox iſta *Dominus*, quæ diuiſa facit *do-minus*, cum ſignificatione longè diuerſa. Sic in Anthologia Palladas negat ſe *Dominum* ſalutari, quia non habet quod det aſſentatori. Lib. 1. εἰς Κόλακας.

> Ἢν ὁ φίλος τι λάβῃ, δόμινε φράτερ, εὐθὺς ἔγραψεν·
> Ἢν δ' αὖ μή τι λάβῃ, τὸ φράτερ εἶπε μόνον,
> Ὤνια γὰρ καὶ ταῦτα τὰ ῥήματα. αὐτὰρ ἔγωγε
> Οὐκ ἐθέλω δόμινε, οὐ γὰρ ἔχω δόμεναι.

Si quid accipiat amicus, Domine frater ſtatim ſcripſit: ſin verò rurſus non accipit, frater dixit ſolùm. Venalia enim & hæc verba. Verùm ego non volo Domine: non enim habeo quod dem.

Cùm autem Poëta dicit ſe nolle hanc vocem *Domine*, quòd non poſſit δόμεναι dare, monet

interdum venuſtatem peri ab vnius elementi detractione, vel additione. Quàm arridet iſta mutatio? Ego quidem *Dominus*, inquit Auarus, & idcirco *do-minus*: vxor vero eò peior, & vt ait Simonides ὥσπερ ἀμφὶ πάντων κακῶν ἀμείνονος πῶν. At ego cenſeor inter *Dominas* quia domeſticis & externis *do-minas*.

Ad hunc locum pertinent problematicæ quæſtiones, in quibus multus eſt Plutarchus; has autem refert Niloxenus & propoſitas aſſerit ſolutaſque; à Thalete verò ſapienter examinatas in conuiuio ſapientum.

Quid antiquiſſimum? *Tempus.*

Thales reponit.

Devs: Nam ante tempus mundus extitit.

Quid maximum? *Mundus.*

Th. *Locus*: Quia ſupponit mundum loco contineri.

Quid ſapientiſſimum? *Veritas.*

Th. *Tempus*: Auctor eſt enim eorum quæ inuenta ſunt & inuenienda.

Quid pulcherrimum? *Lux.*

Th. *Mundus*: Quia partes eius ordinatim collocatæ ſunt.

Quid communiſſimum? *Mors.*

Th. *Spes.* Quibus enim reliqua deſunt, illa adeſt.

Quid vtiliſſimum? *Deus.*

Th. *Virtus*: Facit enim reliqua vt ſint vtilia.

Quid damnoſiſſimum? *Genius.*

Th. *Animi vitium.* Vitio quippe omnia corrumpuntur.

Quid robuſtiſſimum? *Fortuna.*

Th. *Neceſſitas*; Sola enim eſt in rebus inſuperabilis.

Quid facillimum? Quod *ſuaue* eſt.

Th. Quod naturæ *conſentaneum*: in eo ſiquidem nihil difficultatis experimur.

Sic expendebat problemata eorumque reſponſa corrigebat Thales apud laudatum Plutarch. antiquiſſimum vult Deum: quia quod eſt ab omni æternitate, etiam extitit ante omnia, quæ eſſe cœperunt. ἀγέννητον γάρ ἐστι. Nam ortu caret. Ethnici Deum eſſe non tantùm ἄφθαρτον incorruptibilem, & αἰώνιον æternum, ſed etiam ἀμήτορα ſine matre aſſerebant,

Εἷς Θεὸς ὃς μόνος ἐστὶν ὑπερμεγέθης ἀγένητος

Vnus Deus qui ſolus eſt immenſus, & ortu carens canebat Sybilla.

Quæſitum eſt aliàs quis & cuius, viri Aſinus fuerit, qui ſapientiæ laude floruerit, Platonicorum effata commentariis illuſtrarit, de bello, deque Philoſophia multa ſcripſerit. Reſponſum eſt. Ονοσάνδρος. Neſcitur enim cuius ἀνδρὸς ſeu viri ὄνος hoc eſt Aſinus fuerit. Hæc tamen omnia perfecit Platonicæ ſectæ Philoſophus cuius tale nomen erat Ονοσάνδρος.

Sunt & in vita S. Pachomij tria problemata, quæ Theodoro ſuo proponit apud Surium.

Quis ex mortalibus mortuus eſt, nunquam tamen natus? *Adam.*

Quis ex hominibus natus eſt, nunquam tamen mortuus? *Enoch tranſlatus.*

Quis natus & mortuus, non tamen corruptus? *Lothi* vxor in ſalis ſtatuam conuerſa.

Pvnctvm XVI.

Species III.

De varijs Ænigmatum formis.

A Variæ ſunt ac multiplices Ænigmatum formæ, ſed quæ per ἐναντία vel meras negationes fieri poſſunt, maiorem cæteris afferũt delectationem. Eſt hæc ἐναντίωσις erudita ἀνὴρ καὶ οὐκ ἀνὴρ, ὄρνιθα καὶ οὐκ ὄρνιθα, ἰδών τε καὶ οὐκ ἰδὼν, ἐπὶ ξύλου καὶ οὐ ξύλου, καθημένην καὶ οὐ καθημένην, λίθῳ καὶ οὐ λίθῳ, βάλλει τε καὶ οὐ βάλλει. Vir non vir, volucrem non volucrem, videns non videns, in ligno non ligno, ſedentem non ſedentem, lapide non lapide, iaculatur non iaculatur. Quod interpretatur Athenæus de Eunucho luſco, qui pumice
B petiit veſpertilionem ſedentem in frutice ingenioſè fictum.

Tale fuit illud Antiphanis de ſomnio apud Dipnoſophiſtam,

Οὐ θνητὸς, ὥστε μήτ' ἐν ἀνθρώπου μέρει
Μήτ' ἐν θεοῦ ζῆν, ἀλλὰ φύεσθ' ἀεί.

Non mortalis, non immortalis, ſed habens quandam temperationem, vt nec in hominum numero, nec in Deorum viuat, ſed naſcatur ſemper.

Duo leguntur apud ſympoſium non iniucunda; alterum de vite, quæ & Virgo, & fœcunda, non tumulo, ſed terrâ condenda dicitur.

Nolo thoro iungi, quamuis placet eſſe maritam:
Nolo virum thalamo, per me mea nata propago,
Nolo ſepulchra pati, ſcio me ſubmergere terra.

C Alterum de Aceto, quod ex vitis fructibus conficitur, ſeu ex vino.

Sublatum nihil eſt, nihil eſt extrinſecùs auctum,
Quod fuerat non eſt, cœpit quod non erat eſſe:
Nec tamen inuenis quidquid prius eſſe reliquis.

In Epitaphiis ſæpius adhibentur hæc Antitheta, multorum exercuit ingenia ſepulchralis inſcriptio Bononiæ quam bene-multi cum admiratione legerunt & eam in aliquo lumine ponere conati ſunt. Nonnulli Aquam pluuiam interpretati ſunt, vt Marius Patauinus: Alij materiam primam dixerunt, vt Turrius Brugenſis: Niobem alij, vel animam, aut Ideam, vt Richardus Anglus: Iſti Mercurium Chimicum, ita Bernardus Gallus. Vir eruditus ac ingenioſè pius D. Andreas Neſmondius in Burdigalenſi Senatu primarius Præſes litem dixit, liti-
D gandi ſcilicet ſtudium turpe, ſiue Cacoethes, quod non vitium, ſed multis vitiis conflatum portentum eſſe vult. Denique Geuartius Epitaphium de Amore ſcriptum eſſe contendit. Quod ex Plutarcho confirmat dùm Amorem dicit Ænigma: Οὕτω δὴ καὶ ὁ ἔρως ἔχει τὸ χαρίεν καὶ οὐκ ἄμουσον ἀλλ' ἡμίφωνον καὶ ὀπτηρικόν. ἐμπίζει δὲ καὶ βίους καὶ οἴκους οὐκ αἰνίγματα προβάλλων, ἀλλ' αὐτὸς αἴνιγμα δυσεύρετον ὢν καὶ δυσέλυτον. Sic Amor habet etiam quiddam granoſum, nec inelegans ſed blandum & iucundum. Rapit autem hominum vitas familiaſque, non Ænigmata proponens, ſed ipſemet Ænigma inuentu ſolutuque difficile exiſtens. Cuius interpretatio quoniam acuta ſatis & propius ad verum accedit, quam multis exequutus eſt, eandem paucis complectar.

ÆLIA LÆLIA CRISPIS.
NEC VIR, NEC MVLIER, NEC ANDROGYNA,
NEC PVELLA, NEC IVVENIS, NEC ANVS,
NEC CASTA, NEC MERETRIX, NEC PVDICA,
SED OMNIA.
SVBLATA NEC FAME, NEC FERRO, NEC VENENO,
SED OMNIBVS.
NEC COELO, NEC AQVIS, NEC TERRIS,
SED VBIQVE IACET.
LVCIVS AGATNO CRISPVS.
NEC MARITVS, NEC AMATOR, NEC NECESSARIVS,
NSQVE MOERSNS, NEQVE GAVDENS, NEQVE FLENS,
HANC
NEC MOLEM, NEC PYRAMIDEM, NEC SEPVLCHRVM,
SED OMNIA.
SCIT ET NESCIT CVI POSVERIT.
HOC EST SEPVLCHRVM INTVS CADAVER NON HABENS,
HOC EST CADAVER SEPVLCHRVM EXTRA NON HABENS,
SED CADAVER IDEM EST, ET SEPVLCHRVM SIBI.

Amoris hic Epitaphium eſt ex veterum Platonicorum mente. Sic enim Alexis apud Athenæum Dipnoſoph. lib. 13. confirmans pictores, & qui ſtatuas amoris conficiunt, ignorare, quis ille ſit,

Ἔστι γὰρ οὔτε θῆλυς οὔτ' ἄῤῥην, πάλιν
Οὔτε Θεὸς, οὔτ' ἄνθρωπος, οὔτ' ἀβέλτερος
Οὔτ' αὖθις ἔμφρων, ἀλλὰ συνενηνεγμένος
Πανταχόθεν, ἐν ἑνὶ τύπῳ πόλλ' εἴδη φέρων.
Ἡ τόλμα μὲν γὰρ ἀνδρὸς, ἡ δὲ δειλία
Γυναικὸς, ἡ δ' ἄνοια μανίας, ὁ δὲ λόγος
Φρονοῦντος, ἡ σφοδρότης δὲ θηρὸς, ὁ δὲ πόνος
Ἀδάμαντος, ἡ φιλοτιμία δὲ δαίμονος.

Nec enim mas ille eſt, nec fœmina; nec Deus, nec homo; nec fatuus, nec prudens: Sed coagmentatus ex omnibus, ſub vna forma multas oſtendens ſpecies, nam eius virilis eſt audacia, muliebris vero timiditas; amentia furioſa: ratio cordata & circumſpecta: Ferina vehementia. Labor indomitus, ambitio & contentio prodigioſa.

Quorſum autem hæc inſcriptio fœminei generis nomina tribuit amori ÆLIA LÆLIA CRISPIS? Quod vtrumque ſexum in eo agnoſcat: Nam vt diuerſas formarum differentias quæ conueniunt amori recenſuit, ſic illi nomina diuerſa attribuit, quaſi dicat amorem eſſe in ÆLIA, in LÆLIA, & in CRISPI ſolent enim à Poëtis hæc nomina fœminis ac meretriculis vulgo tribui, in quas luſit Martialis licet minus verecundè lib. 1. Epigr. 19.

Si memini, fuerant tibi quatuor Ælia dentes,
Expuit vna duos Tuſsis, & vna duos.

Porrò de notione nominis huius ita Feſtus, ÆLIA gens appellatur, quæ ex multis gentibus conficitur. LÆLIÆ verò nomen etiam promiſcuè Martialis paſſim vſurpat lib. 5. epiſt. 72. ad Quinctum, vbi Iocus eſt à notatione verbi legis & legitima, in quibus latet Oratio dubia propter Iuliam à Domitiano reuocatam, quâ puniebantur adulteri. Lælia vero, de qua Vates hîc, erat adultera, quæ ne puniretur mœcho nupſit, vt poſſet dici legitima,

Quæ legis cauſa nupſit tibi Lælia Quincte,
Vxorem potes hanc dicere legitimam.

In Æliam lib. 13. epiſt. 12. Edentulam, Luſcam, Caluam, Anum ridet, quæ fruſtrà ſibi Iuuentam artibus concinnare ſtudebat,

Dentibus atque comis nec te pudet vteris emptis;
Quid facies oculo Lælia, non emitur?

CRISPIS, nomen à Criſpo deductum. Solet autem criſpitudo capillorum amori plerumque tribui, vndè Moſchus *ἁπαλόκομον* eum vocat Idilio de amore fugitiuo. Quin & homines molles fractique blanditiis & amoribus irretiti Criſpo ſolent eſſe capillitio vt plurimum. Martialis mollitudinem hanc ſuo more ridet lib. 5. epiſt. 61.

Criſpulus iſte quis eſt vxori ſemper adhæret
Qui Mariane tuæ? Criſpulus iſte quis eſt?

Vt & Criſpa, & Criſpilla vulgò Scortorum nomina faciant, apud Poëtas.

NEC VIR, NEC MVLIER,

Non ideo tantùm amori conuenit vtriuſque ſexus appellatio, quòd ei ſit virilis audacia, Muliebris timor, vt ait Alexis laudatus, ſed quòd in vtroque ſexu æquè vires ſuas exerat, atque dominetur. Hinc, vt author eſt Macrobius, in Cypro videbatur barbatæ Veneris ſimulachrum. Signum eius eſt, ait Cypri barbatum corpore, ſed veſte muliebri, cum ſceptro & ſtatura virili.

Ariſtophanes apud Platonem in Sympoſio fabulatur principio tria hominum fuiſſe genera, marem, fœminam, Androgynum, ſed mox tertium hoc genus, cùm faſtu & ſuperbia elatum Dijs æquare ſe vellet, ab Ioue ſeparatum duas in partes, ſed per vim amoris iterum vnitas fuiſſe.

NEC PVELLA, NEC IVVENIS, NEC ANVS.

Phædrus in eodem Platonis Sympoſio Deorum vetuſtiſſimum amorem facit; Agathon verò cuius hic meminit maximè Iuuenem.

NEC CASTA, NEC MERETRIX, NEC PVDICA,
SED OMNIA.

Amori caſtitatem & impudicitiam conuenire monet Phornutus. Nam *ἔρως* per *ω* amorem impudicum & flagitioſum arguit; *ἔρος* verò per *ο* pudicum & bonum.

SVBLATA NEQVE FAME, NEQVE FERRO, NEQVE VENENO.
SED OMNIBVS.

Meminiſſe tantum oportet varios infelicium amantium exitus, quorum alij lentâ fame, alij gladio, alij veneno, alij alio mortis genere perierunt.

NEC COELO, NEC AQVIS, NEC TERRIS.
SED VBIQVE IACET.

Vis amoris & poteſtas per elementa ſingula, mundumque vniuerſum oſtenditur. In quibus vires ſuas exerit. De quo ſic Eryſimachus apud Platonem in Sympoſio *καὶ ὡς μέγας, καὶ θαυμαστὸς, καὶ ἐπὶ πᾶν ὁ Θεὸς τείνει καὶ κατ' ἀνθρώπινα καὶ κατὰ θεῖα πράγματα*, Magnus hic Deus per omnia tàm diuina, quàm humana longè lateque ſe porrigit.

LVCIVS AGATNO CRISPVS.

Hic ille nobilis Athenienſis eſt egregiâ formâ

Iuuenis, qui ſymposium à Platone deſcriptum celebrauit, in quo de amoris natura, deque vt copioſè diſputatum eſt à Græcorum doctiſſimis. Is cùm palmam in Tragœdia coram 30. Græcorum millibus reportaſſet, ſequenti die feſtum victoriæ ſuæ celebrauit, & ætate ſua poſthac Græcorum deliciæ fuit tùm ob formæ pulchritudinem eximiam, tùm ob ingenij præſtantiam ſingularem.

NEC MARITVS, NEC AMATOR, NEC NECESSARIVS.

Quippe ſimul & maritus eſſe potuit vxoris ſuæ & amore præpoſtero aliam adamare.

NEQVE MOERENS, NEQVE GAVDENS, NEQVE FLENS.

Sunt affectus amantium, Gaudium, Dolor, Spes, Metus: Aphrodiſæus 1. Problem. 87. Pictores ait pingere Cupidinem aliàs triſtem, anxium & iacentem: aliàs hilarem ſubridentem, volitantem, ſubſultantem. Plutarchus autem in Opuſculo, quo probat amorem non eſſe iudicium, proponit hoc Ænigma. Quid ſit quod oderit ſimul & amet, fugiat & perſequatur, minetur & ſupplicet, iraſcatur, & miſereatur, deſinere velit ac nolit, eádem re tùm maximè gaudeat, tùm triſtetur. Amantium character eſt, Amant, oderunt eundem: abſentem deſiderant, præſentem metuunt; adulantur, conuicia dicunt: pro amato moriuntur, occidunt: optant non amare, abſtinere amore nolunt: emendant & obcœcant: docent ac perdunt: imperare volunt ac ſeruitutẽ tolerant. Τοῦτο δέ ἐστιν γίγνεσθαι μάλιστα τῷ μανίαν ὑπολαμβάνεσθαι τὸ πάθος. Et hæc eſt cauſa cur hic affectus maximè pro inſania reputetur.

Hinc factum eſt vt veteres geminos arcus Cupidini tribuerent: alterum quo lætitiæ; alterum quo mœroris ſagittas emitteret. De quibus videtur meminiſſe Claudianus in Nuptijs Honorij.

Labuntur gemini fontes, hic dulcis, amarus
Alter, & infuſis corrumpit tela venenis,
Vndè Cupidineas armauit fama ſagittas.

HANC NEQVE MOLEM, NEQVE PYRAMIDEM, NEC SEPVLCHRVM, SED OMNIA.

Varias ac multiplices Tumulorum Epitaphiorumque ſpecies à ſuperſtitibus extrui, fingique ſolitas complectitur, vt prius de caſibus eorundem dixerat. Alij namque vt in vita functos amorem ſuum teſtarentur immenſas Sepulchrorum moles conſtruxerunt Mauſolæum Artemiſia, quæ longius progreſſa mariti ſui cineribus hauſtis, in viuum eius Sepulchrum conceſſit. Alij Pyramidas erexerunt. vt illam Rhodopidis meretriculæ, quæ miraculo famâque ſuâ, Cæteras Regum Ægyptiorum ſuperauit.

SCIT ET NESCIT CVI POSVERIT.

Acutè ſatis & ingenioſè, ſcit quidem ſe amori poſuiſſe, ſed cùm ignoret quid ſit amor, quod tam ante profeſſus eſt, dùm tot eius nomina formaſque recenſuit, fit vt ſciat pariter, & neſciat cui poſuerit.

Crediderim plures ſimul hic eſſe Sepulchrales inſcriptiones, quibus & addunt recentiores aliqui tres verſus ex Anthologiæ, l. 3. deſumptos, quos de Niobe in Saxum conuerſa vult intelligendos eſſe Richardus Anglus.

Ὁ τύμβος οὗτος ἔνδον οὐκ ἔχει νεκρόν.
Ὁ νεκρὸς οὗτος ἐκτὸς οὐκ ἔχει τάφον.
Ἀλλ' αὐτὸς αὑτοῦ νεκρός ἐστι καὶ τάφος.

Hic tumulus intus non habet mortuum. Mortuus hic extrà non habet Sepulchrum. Sed ipſe ſibi ipſi mortuus & Sepulchrum.

A Celebre fuit illud olim de Leoplani Matreæ beſtia; narrabat enim, vt habet Athenæus, lib. 1. feram ſibi eſſe, quæ ſeſe comederet, iditco Romanis æquè ac Græcis erat admirationi ἐθαυμάζετο παρ' Ἕλλησι, καὶ Ῥωμαίοις ματρέας ὁ πλάνος, ὁ Ἀλεξανδρεὺς, ὁ λέγων καὶ θηρίον τρέφειν, ὃ αὐτὸ ἑαυτὸ κατεσθίει: Quod Ænigma pluribus explicat Euſtathius de IRA, MOERORE, INVIDIA, LIBIDINE: Nimirum ipſa ſe mens cruciat, conficitque ſi quando perturbationibus illis grauius agitetur. Sic pars Concupiſcibilis Platoni πολυκέφαλον θηρίον bellua multorũ capitum: Iraſcibilis λέων. D. Chryſoſt. vitia λέοντας καὶ θηρία. Vult Nyſſenus in Oratione de Profeſſione Chriſtiani nominis vitioſos ἄλλοτε πρὸς ἄλλα εἴδη μεταμορφουμένους, καὶ πολλὰς ὑποδυομένους θηρίων ἐν τῷ εἴδει μορφάς. Nazianzenus autem non cum feris ſed cum Dæmone illa eadem vitia confert.

B *Ἔριος μέθη ζῆλός τε καὶ δαίμων ἴσοι,*
Οἷς ἂν κρατήσῃ, τὰς φρένας ἀπώλεσεν.

Vinum, Libido, Liuor & Dæmon pares, hos mente priuant quos tenent.

PVNCTVM. XVII.

Picta Ænigmata.

NIhil ſole lucente pulchrius, nihil in rebus humanis illo diuinius, ſi quando tamen nubibus caput obuoluit neſcio-quam delectationem ſolito maiorẽ pueris exhibet, ac delicias, facit, inquit Plutarch. Ita ſermo claritate ſua laudabilis ſi fortè quid obſcurum admiſerit, placet τὰ δ' αἰνιγματώδη (Ariſtot. 3. Rhet. cap. 11. διὰ τὸ αὐτὸ ἡδέα. quæ leguntur Ænigmatis nubibus hoc ipſo iucunda ſunt) & ſuauitatem affert in illis latens eruditio αἴνιγμα παιδείαν
C ἔχει vult Pollux.

Licet verum ſit quod ait Plato ζωγραφίαν μὲν εἶναι φθεγγομένην τὴν ποίησιν, ποίησιν δὲ σιγῶσαν τὴν ζωγραφίαν picturam eſſe loquentem Poëſim, Poëſim verò tacentem picturam, ſuas tamen ſeruant vices vt interdum lectori verſus, aliàs imagines exhibeantur. Poëtis ſingularum aliqua; pictura ſimul vniuerſa repræſentat; illa mentem, hæc oculos paſcit ac recreat: illa literatos, hæc etiam eruditionis expertes oblectat. Sic Annus Ænigmaticè ac Poëticè deſcribitur, qui duodecim menſibus completur, quorum quilibet 30. diebus, nocte & luce diſtinctis perficitur.

Eſt vnus genitor, cuius ſunt pignora bis ſex,
His quoque triginta nata, ſed diſpare forma.
Aſpectu hinc niuea, nigris & vultibus indè.
D *Sunt immortales omnes moriuntur & omnes.*

Hæc quæ verbis exprimuntur, ſi pictor in tabella bonus adumbrarit, ſenioremque depinxerit, quem circumſtent ra. filij certis ornati inſignibus, frugibus, floribus, fructibuſque, pro menſium, tempeſtatumque ratione coronari, quorum quilibet triginta ſecum puellas trahat bicolores, manibus conſertis ſeſe trudentes, & quaſi chorum ducerent, ſibi inuicem ſuccedentes, Ænigma depinxerit.

Cæterum non ſemper humanâ manu pinguntur Ænigmata, nonnunquam diuinâ videntur ad hominũ terrorem & ſalutem expreſſa. Zonaras Annalium to. 1. de Danielis hiſtoria loquutus ait, ἀκρίβου πρόσεχε τοῖς λεγομένοις αἰνιγματώδη ὄντα, καὶ πλείονος δεόμενα προσοχῆς. Attente auſculta, nam verba ſunt obſcura, magnamque poſtulant attentionem. ὡς ὅτι δ' αἰνιγμάτων τὰ θεῖα δηλοῦται ἵνα μὴ πᾶσιν γν-

μιτο δηλὰ ϗ, διὰ τῶν ἀπορρήτων. Nam aliquando per Ænigmata res diuinæ innuuntur, ne omnium intelligentiæ expoſitæ contemnantur.

Tale fuit illud Danielis 5. cap. Cùm incaluiſſet vino Balthaſar ſacrilegus, eò progreſſus eſt inſaniæ vt afferri præceperit vaſa, quibus non ipſe ſolùm, ſed Regij quoque proceres, ſed vxores ad flagitioſos hauſtus abuterentur, at dum Idolorum laudibus aula perſonat, in aduerſo pariete, quem candelabri ſplendor oppoſitus illuſtrabat, viſi ſunt digiti, qui certas & obſcuras quaſdam notas efformabant, quo ſpectro inopinato perculſus impius & conſternatus metu expalluit, & in aliam ſpeciem vultus eius mutatus eſt, hæc autem notis decurtatis obſcurè digeſta legebantur MANE THECEL PHARES inuiſum prorſus, θαυμάσιον prodigium. Nam ſacrilego decretum à vindice iuſtitia ſupplicium denunciabatur. Numeratum Imperij tui tempus, & illud completum; appenſum & minus inuentum; Propterea diuidendum Regnum, & ad Medos, & Perſas transferendum. Alij. MANE Mors. THECEL. Iudicium. PHARES. Infernus.

Θαυμάσιον omninò fuit illud literarum Schema quod refert Gretſeros in Palla ſuper altare poſita expreſſum his notis latentibus & obſcuris $^{A}\,{}^{K}_{P}{}_{D}\,^{H}$ tomo 3. de Enice, l. 1. cap. 19. Cuius ſignificationem annos 16. aſſequutus eſt nemo, vna demum S. Hildegerdis Analyſi elementari expoſuit K. Kyrium P. Preſbyter, D. Deſiſit, A. Aſcendat, P. Pœnitens. H. Homo, quæ non humanis, vt conſtabat manibus exarata, mortalibus horrorem incuſſerunt & religionem, donec deuotæ Virginis aduentu timor omnis eſt ſublatus, reſipiſcente reo, & ad religioſæ cuiuſdam familiæ Aſylum ſe recipiente.

Non diſſimili territus ad ſalutem & imperium elementorum Ænigmate diu multumque manſit S. Henricus Bauariæ Dux Sanctę Cunegundis coniux. Illi enimuero apparens S. Wolfangus in pariete ſcriptam vocem geminam oſtendit, POST SEX. Sed ô fœlix cogitationū æſtus! ſecum reputans vir pius credidit ſibi poſt ſex dies, hebdomadas aut menſes, eſſe moriendum. Ad hanc diſceſſionem parabat ſeſe diligenter, ne fatis præuenientibus interiret à ſuis rebus, & à pietate imparatus. Sed longè aliter res cecidit; Gryphum ipſe diſſoluit rem deregens, vbi poſt annos ſex Imperator renunciatus eſt.

A Regum Palatiis & à Templo ſi deſcendamus in ſyluas & agros, audiemus Paſtorem qui requirat rogetque quod ille, 3. Ecloga Virg. Menalcas

Dic quibus in terris inſcripti nomina Regum,
Naſcantur flores. ———

PVNCTVM XVIII.

De Emblemate.

EMblema dicitur quod operi cuipiam ad ornamentum adiectum eſt, atque inſertum ἀπὸ τοῦ ἐμβάλλεσθαι, inſerere, inſculpere, atque hoc nomine peculiariter ſignificarunt antiqui vaſorum aureorum, Corinthiorumque ornamenta exemptilia: vtpute Clauiculos, gemmas cæteraque eiuſdem generis, quæ ita pateris, vaſiſque inſerebantur, vt quoties lubitum eſſet commodè reuelli poſſent, quod intelligi poteſt ex Verrina 6. nu. 62. Pro Sex. Roſc. num. 133.

A Verum & hoc nomine comprehenderunt quæcumque in parietibus vermiculata, in lignis ſegmentata, in veſtibus acu picta, & deſcripta, in vaſis, clypeis, gladiis ſigilliſque cælata: vndè Emblema dicitur quodlibet ſymbolum ingenioſè excogitatum ad mores pertinens, pictura, & plerumque adiecto lemmate conſtans, quo arguta aliqua ſententia viſque appicti ſymboli iudicetur. Indè patet quid ab Ænigmate differat; Etſi enim cum illo in ratione ſymboli conueniat, diuerſum tamen hoc habet, quòd Ænigma ſit Rerum: Emblema Morum, Virtutis, Opum, Fortunæ, Dignitatis, expreſſio: Ænigma obſcurum & ambiguum, vt etiam viros alioqui doctos, & ſolertes impediat: Emblema apertius liquidiuſque, vt ſi indoctos quidem, ac rudes fallat, certè ingenuis artibus eruditos præterire non poſſit. Vis hominem ponere ſub aſpectum Emblematicè, quem rerum cœleſtium meditatio ſupra caſus omnes humanos erexerit, Ardeam pinge altiſſimas nubes, & fulmina, defluenteſque pluuias ſuperuolantem adiecta Epigraphe, SVBLIMITATE SECVRIOR. B

Similiter ad exprimendam vtilitatem quæ interdum ex inimicis percipitur, depinges Roſarium inter allia magnificè creſcens, roſiſque micans coloratiſſimis, atque elegantiſſimis adſcripto, PER OPPOSITA. Nam periti Agricolę roſas, violaſq; exiſtimant odoratiores eſſe, melioreſque, ſi iuxta eas allia, cæpaſque plantauerint; ſiue quod alliis tellus incaleſcat, ac proindè elaboratius eſt quidquid in Roſæ cedit alimentum; ſiue quòd, cùm omnia ſimili nutriantur, ſi quid terræ ineſt fœtidi, ab alliis trahitur, ſicque reliquum purius remanet, vndè ſuauior in roſa ſuccus atque odor exiſtat.

Si probare volueris hominum animos demereri melius Clementiâ, quàm ſeueritate; propones illud fictum ad delectationem ingenioſè ſatis, quo C Sol, & Boreas olim inter ſe contenderunt, quis prior viatorem veſtibus ſpoliaret; Ille benigno radiorum aſpectu influxuque; Hic omnia vehementioris auræ ſuæ flatu concutiens, in qua pugna facilè Sol clementiæ ſymbolum, Boream ſeueritatis ideam ſuperauit. Nam vix radios princeps aſtrorum expanderat, cùm æſtu maiore calefactus viator veſtes, quas flante Boreâ collegerat, excuſſit ad clamydem interiorem, cui conueniet iſtud lemma mutuatum ex Claudiano.

Peragit tranquilla poteſtas, quod violenta nequit.

Hinc referuntur Pontificum, Imperatorum, Regum ac Principum, virorumque nobilium Inſignia, Stemmata, & Symbola, in quibus excogitandis luſerunt elegantiſſima cuiuſlibet ætatis ingenia. Noctua fuit Athenienſium, Perſarum Aquila aurea, D Thebanorum Sphinx, Oſiridis canis, Cyri Gallus aureus, veterum Gallorum pila, Alcibiadis amor fulminans, bona fortuna Demoſthenis, cincta ſerpentibus, Hydra Auentini, Luna Tydei, Tædifer Campanei; Iuſtitia Polexenis. Placet illud apprimè Caroli IX. Francorum Regis, duæ columnæ vnà contortæ & quaſi complicatæ, cum *Pietate & Iuſtitia* deſcripta epigraphe, vt ſignificaret Pietate, quæ Deo iungit, Iuſtitia quæ ciuilem Concordiam firmat, homines hominibus conſociari.

Hæc & alia locum habent in Epidictico genere, vbi iucunditas & delectatio quæritur, quippe quæ ſuauiſſima voluptate auditorem afficiunt, cum ſymboli non ingrata obſcuritate aliquandiu ſuſpenſus animus luce ſubito affulgente rem detegit,

atque in veritate cognita conquieſcit, hæc de Henrici Magni fortitudine bonus Orator ſcriptis reliquit Ænigmaticè. Rex Æthiopum cùm Amaſi Ægyptiorum Rege olim de ſapientia, & interpretandi arte contendebat, cumque ſæpius Scirpos, & Ænigmata propoſuiſſet, quæ alter eleganti ſubtilique iudicio diſſolueret, miſit tandem Gryphum ad Ægiptium pro imperio iubens vt mare vniuerſum hauriret, quem nodum cum Amazis ſoluere non potuiſſet, ad Biantem ex ſapientibus vnum miſit expediendum. ô Amazi! ô Moderator Æthiopum! ô Græci Sapientes nos inuenimus Regem, qui vniuerſum mare exſorbueric tot aduerſæ fortunæ flatibus, tot fluctibus incommodorum, tot periculorum procellis, tot monſtris exitiorum plenum ac redundans, Delius his oratot vndis hauſtus, merſuſque periiſſet; ex omni mortalium conditione vnus HENRICVS hunc tantum, vt fluctuum, ſic calamitatum concurſum excipere potuit, ac ſuſtinere.

Eſt & aliud Emblema Iuliani ſatis ob Apoſtaſiam infamis, quod idem Orator de LVDOVICO XIII. Rege Chriſtianiſſimo proponit in hæc verba. Qui Conſtantio in Imperio orbis terræ ſucceſſit Chriſtianæ Religionis deſertor princeps, ita ſe pingi fingique curauerat, vt Iupiter tanquam de cœlo apparens, coronam & purpuram ipſi præberet, quæ ſunt Imperij inſignia, hinc inde Mars & Mercurius in eum intuentes, cùm videri vellet, & diuinitùs electus ad principatum, & conſilio Princeps atque Mercurius. Sed homo inſolens, & ſtultæ impietatis, nec Deo charus erat, cuius nomen, ac religionem violarat, nec in bello fortis, ac ſtrenuus, qui furore amens in exitium peſtemque ruebat, nec conſilio Sapiens, quem inhumana ſæuiendi libido tranſuerſum agebat. Tibi LVDOVICE iſta debebantur inſignia, qui ſummo rerum Principi, & gubernatori Deo, qui te Galliæ, Galliam tibi conceſſit, ita charus es, & dilectus, vt nec in pace tibi conſilium, nec in bello virtus vnquam ſit defutura.

PVNCTVM IX.

De Prouerbiis.

DEfinitur celebre dictum ſcitâ quapiam nouitate inſigne *παροιμία* Græcis, quòd vulgo iactatur, & in viis per ora hominum vagatur. Talia ſunt, *ne quid nimis: bis dat, qui citò dat: conſcientia mille teſtes.* Quamquam ſunt aliqua paulò abſtruſiora, quæ tantum inter doctos percrebuerunt, ſcilicet quæ ex Antiquitate, Hiſtoria, Fabulis, Apophtegmatis petuntur, aut obſcuram Allegoriã continent, vt, *Inter ſacrum, ſaxumque Sto. Atticus inquilinus.* Hoc eſt, moleſtus odioſuſque vicinus ab Atticis, qui cùm in Samum Inſulam migraſſent, indigenas expulerunt. *Carpathius Leporem*, de eo qui domum ſuam rem aliquam tanquam vtilem ſibi futuram attulent, ex qua tamen ingens detrimentum acceperit. Cuius Prouerbij vim, & originem explicat Iulius Pollux, l. 5. Scribit enim in Carpatho inſula nullos olim fuiſſe Lepores; Itaque Carpathij cùm illud animal, eſculentum eſſe intelligerent, & in obſonijs vltimum, ſummo ſtudio curarunt, vt vnum par Leporum in Inſulam ſuam importaretur, ſed breui tempore (vt eſt hoc animal fœcundiſſimum) magnopere multiplicati

A ferè fructus omnes agrorum corruperunt: hinc ergo natum Prouerbium.

Perſuadent.

Valent autem Prouerbia, I. ad perſuadendum Quid enim poteſt adferri probabilius, quàm quod ab omnibus vulgo receptum eſt, quodque tot ætatum, tot nationum conſenſus, & velut idem ſuffragium comprobauit. Itaque Parœmialibus illis ſententiis vti nos iubet Ariſtot. l. 2. Rhet. cap. 21. *διὰ γὰρ τὸ εἶναι κοινὰ, ὡς ὁμολογούντων ἁπάντων, ὀρθῶς ἔχειν δοκοῦσι.* Nam quæ ſunt communes, quaſi confitentibus omnibus rectè ſe habere videntur.

Ornant.

B II. Vtimur Prouerbiis ad ornatum; nam & maieſtatem antiquitas conciliat Orationi, & acuta breuitas, ſermoque figuratus, ac facetus gratiæ multum, & amœnitatis aſpergit.

Eleuant Orationem.

Obſeruandum tamen, quod idem Ariſtot. de adhibendis Epithetis præcipit, nimirum vt illis vtamur, non tanquam cibis, ſed veluti condimentis, id eſt non ad ſatietatem, ſed ad venuſtatem & gratiam, ac proindè ne ſint nimis crebra, ne temerè, ac per vim intruſa, ne obſcuriora, & cùm res exiget, feſtiua accedat interpretatio. Magnificè Tull. fidem teſtibus habendam Prouerbio eleuat, pro Flacco num. 9. *Hoc dico de toto genere Græcorum: tribuo illis literas, do multarum artium diſciplinam, non adimo ſermonis leporem, ingeniorum acumen,*
C *dicendi copiam: denique etiam ſi qua ſibi alia ſumunt, non repugno: teſtimoniorum religionem, & fidem nunquam iſta Natio coluit: totiuſque huiuſce rei quæ ſit vis, quæ auctoritas, quod pondus ignorant. Vnde illud eſt, da mihi teſtimonium mutuum? Num Gallorum, num Hiſpanorum putatur? totum iſtud Græcorum eſt, vt etiam qui Græcè neſciunt hoc, quibus verbis à Græcis dici ſoleat, ſciunt δός μοι μαρτυρίαν.*

Eorundam Græcorum leuitatem in Aſia deſcribit variorum Prouerbiorum teſtimoniis num. 65. *Quamobrem quæſo à vobis Aſiatici teſtes, cùm verè recordari voletis, quantum auctoritatis in iudicium afferatis, voſmetipſi deſcribatis Aſiam: nec quid alienigena de vobis loqui ſoleant, ſed quid voſmetipſi de genere veſtro ſtatuatis, memineritis. Namque, vt opinor, Aſia veſtra conſtat ex Phrygia, Myſia, Caria,*
D *Lydia. Verum igitur noſtrum eſt, an veſtrum, hoc vetus Prouerbium, Phrygem plagis fieri ſolere meliorem? quid de tota Caria? nonne hoc veſtra voce vulgatum eſt, ſi quid cum periculo experiri velis, in Caria hoc potiſſimum eſt faciendum? Quid porrò in Græco ſermone tàm tritum, atque celebratum eſt, quàm, ſi quis deſpicatui ducitur, vt Myſorum vltimus eſſe dicatur? Nam quid ego dicam de Lydia? quis vnquam Græcus Comœdiam ſcripſit, in qua ſeruus primarum partium non Lydus eſſet? quamobrem quæ vobis ſit iniuria, ſi ſtatuimus veſtro nobis iudicio ſtandum eſſe de vobis?*

Irrident.

Iiſdem Prouerbiis exagitare licet nobilem generis, ac diuitiarum gloria tumentem, cæterùm omnis eruditionis, politioriſque literaturæ expertem.

pertem. Tu genere ſatus pollenti auorum cenſes titulos, ſemeſaſque oſtentas imagines, & ſtantes in curribus Æmilianos? eximia ſanè commendatio, καὶ γὰρ θεοῦ χαρακτὴρ κάμνουσιν ἐν βροτοῖς ἐσθλῶν γίνεσθαι, ait Euripides, ſunt opimæ diuitiæ, vndè vel ſebum excoquas vt Plautinus ille ſenex; neque id ſanè contemnendum puto, vt nunc quidem ſunt tempora, ad virtutis opus plerumque agunt nummi, ſtipant clientum cuuei, ancillantur familiarium greges, ingens amicorum turba proſequitur, verentur Optimates, amat plebecula, rex ipſe in delicijs habet, amplectitur, oſculatur. Papæ! magnum virum. Quid amplius? multis iam bellis ſpectata virtus toto regno inclaruit, quoquo te vertens, ſequuntur omnes oculis, digitoque intento, hic ille eſt, inquiunt, vir ſtratioticus, & bellator, ſalus patriæ, terror hoſtium, ſpes ſociorum. Nunc enimuero propè eſt, nihil vt in te deſiderandum putem, ſed vnum tamen habeo interrogare, cùm illa ſint in te multa quæ dicis, age porrò, qui cultus ingenij? quæ bonarum artium cura? quàm incitatus animus ad hæc præclara ſtudia, quibus omnis humanitas rerumque cognitio effloreſcit? Hic tu mihi deductis muſtacibus, anſatam dexteram ſubducta veſte retegens. Ego Cecropides, ais, ridicule, eſto enim Cecropides,

——altaque ſi te

Nomina delectant, omnem Titanida pugnam
Inter maiores ipſumque Promethea ponas.

Quid tum poſtea? Apage ergo, apage otioſorum hominum curas. Quid ita vero? ſunt iſta nempe tenuiorum, quibus aliundè creſcere non licet. Audio. Syri ergo, vel Damæ alicuius erat Alexander Macedo, qui tot annos Ariſtotelis ſe diſciplinæ permiſit: viles Fœniſecæ Themiſtocles, Pericles Olympicus, Epaminondes, Africani, Pompeij, Luculli, Cæſares, qui Anaxagoram, qui Lyſum Pithagoreum, qui Panetium, qui Cratippum Ariſtonem tam ſtudioſè colerent, atque audirent.

Tibi ergo ſi apponatur Encomiaſtes aliquis excurret in majorum laudes, qui non indè à primis mundi ſurgentis incunabulis, orbi terrarum, ſi ſuperis placet, imperarunt, qui vt Pyrgopolinices ille in campis Gurguſtidonis, cum Neptuni nepote congreſſi ſint, qui legiones hoſtilés difflauerint ſpiritu, quaſi ventus folia, aut panniculam tectoriam: Deſcribet ſumptuoſa Palatia, Cœlo educta propilæa, parietes verſicolore lapide variatos, pendentia auro laquearia, amplas porticus Phrygiis ſtãtes columnis, polycleticâ, aut phidiacâ manu ad miraculum diſtinctas, gementes ſub marmore Athlantes, gradus Dædaleâ fabricatos arte, medio ludentes cylindro, ſinuoſiſque conductos orbibus, addet Campanica periſtromata, Alexandrina belluata, Conchyliata tapeta, vaſa Corinthia, menſiſque Anaglypta paternis, ſcutulatas & ſegmentatas veſtes, gemmis graues atque Afro bis murice ſatiatas, hæc vbi aliaque multa ſtylo magnifico perſequutus fuerit de te ipſo quid dicet? Opinor quod ille Satyricus,

——— ac tu

Nil niſi Cecropides, & trunco ſimillimus Herma.

Eximia ſunt omnia tua præter teipſum, boni parentes, numeroſa familia, domus oppidò elegans, ampla & copioſa prædia, lautiſſima ſupellex, epulæ apparatiſſimæ, profuſa & luxurians in omni ge-

A nere magnificentia; tu ſolus cui ornando iſta ſeruiunt in tanto apparatu neglectus, atque horridus, in media rerum omnium affluentia inops ac nudus iaces, & te tamen magnificè, & glorioſè circumfers, multoque comitatu ſeptus, quaſi Regum æquares fortunam te das in conſpectum ſummi cuiuſdam atque illuſtris viri, cæteroqui, vt facetè quondam Diogenes πρόβατον χρυσόμαλλον vera pecus aureo vellere conueſtita, aut ſi magis iſtud ex Comico placet.

Lapis maximus Elephanti corio circumtectus.

LECTIO IV.

De Legibus.

B HIC de humana lege loquimur, quæ ex mente Iuſtiniani tit. 2. Inſt. diuiditur in legem quæ eſt Iuris communis, ſeu Iuris gentium, & in eam quæ eſt Iuris proprij.

Ius commune, ſeu gentium eſt, quo omnes homines vtuntur in fœderibus ſanciendis, in iudicijs, bellis, legationibus, eruptionibus, venditionibus, & cæteris, atque illud non ſcripto ſancitum, ſed moribus atque vſu quodam, ad bonum humanæ ſocietatis inductum eſt.

Ius proprium ſeu ciuile dicitur, quod eſt alicuius ciuitatis, aut prouinciæ, vel regni proprium, vt Ius ciuile, Romanum, Gallicum, &c. Quod vel ſcripto conſtat, vel longâ, & inolitâ conſuetudine paulatim receptum eſt; atque huius quidem præcipuè Iuris legumque ciuilium vſus eſt in foro, cùm tota vita ciuilis, ac ſocietatis humanæ ratio iis fermè legibus deſcripta contineatur, ac proindè Oratorem neceſſe eſt, qui ad forum accedat, apprimè
C omnes percallere, atque ita contuliſſe, vt varias ex rerum quaſi conflictione pro re concluſiones poſſit elicere.

PVNCTVM I.

Qua ratione Lex vrgenda ſit.

SI lex aliqua ſit iis ſcripta, & concepta verbis, quæ rem noſtram conficere videantur, ex vſu erit eam cum dignitate, & pompa tractare, ne vel à Iudicibus prætereatur, aut eludatur ab aduerſario.

Eam in rem primò quæ ad commendationem legis dici poſſunt afferenda ſunt, eam eſſe
D vinculum ciuitatis, quo diſſoluto, fiat omnis ciuitas prædonum receptaculum: eſſe ex Pyndaro hominum Deorumque reginam; ex Demoſthene εὕρημα καὶ δῶρον Θεῶν inuentum ac donum Deorum; ex Platone diuinæ mentis homine 12. de leg. non immeritò nomen menti proximum atque affine obtinuiſſe cum inter νόμος & νοῦς vnius ſit literæ diſcrimen, vt alterum ex altero natum eſſe videatur.

Legum neceſſitatem, dignitatemque multis cõmendat Cicero pro Cluentio n. 146. *Vt tibi concedam hoc indignum eſſe (quod cuiuſmodi ſit iam videro) tu mihi concedas neceſſe eſt, multò eſſe indignius in ea ciuitate, quæ legibus contineatur, diſcedi à legibus. Hoc enim vinculum eſt huius dignitatis, qua fruimur in Rep. hoc fundamentum libertatis, hic fons æquitatis, mens & animus, & conſilium, & ſententia ciuitatis,*

Q

poſita eſt in legibus. Vt corpora noſtra ſine mente, ſic ciuitas ſine lege, ſuis partibus, vt neruis, ac ſanguine, & membris vti non poteſt. Legum miniſtri, magiſtratus legum interpretes: legum denique idcirco omnes ſerui ſumus, vt liberi eſſe poſſimus.

II. Iudices legum cuſtodes iuratos monere debet Orator ne diſcedant à legibus. Hoc multis præſtat Cic. 1. de Inuent. Num. 70. *Qui ex lege iurati iudicatis, legibus obtemperare debetis, obtemperare autem legibus non poteſtis, niſi id, quod ſcriptum eſt in lege, ſequamini: quod enim certius legis ſcriptor teſtimonium voluntatis ſuæ relinquere potuit, quàm quod ipſe magna cum cura, atque diligentia ſcripſit? quod ſi literæ non extarent, magnoperè eas requireremus, vt ex his ſcriptoris voluntas cognoſceretur.*

III. Fruſtra ſcriptas, & conſignatas leges, ſi cuilibet ſenſum pro arbitrio licet affingere. Non licere legem vllam mutare, aut violare probat Cato ſapiens apud Liuium. At Hercule pro lege Appia, ne quid nouum in eas rogetur, recuſant non ius, ſed iniuriam deprecantur, imò nec quam accepiſtis, iuſſiſtis, ſuffragiis veſtris legem, quam vſu tot annorum, & experimento comprobaſtis, hanc vt abrogetis, hoc eſt vnam tollendo leges cæteras infirmetis, nulla lex ſatis commoda omnibus eſt, id modo quæritur, ſi maiori parti, & in ſummum prodeſt, ſi quod cuiquam priuatim officiet ius, id deſtruet ac demolietur, quid attinebit vniuerſas rogari leges, quas mox abrogare in quos latæ ſunt poſſis?

IV. Oſtendes legem nullis eſſe ambagibus implicatam, nec poſſe in contrariam partem commodâ interpretatione detorqueri.

P V N C T V M II.

Lex de homicidijs contra Milonem vrgetur.

FAtetur Iudices An. Milo à ſe occiſum eſſe Clodium, & crimine conuictus, quo nullum acrius maiores noſtri vindicarunt, venit in forum nihilo capillatior quàm ante, nec mutauit habitum, inceſſum, oculos, frontem, os ipſum denique plenum audaciæ, ac furoris, ſedet hic tumidis ceruicibus, erecto ſupercilio, non Iudicum clementiam, deprecaturus, ſed quaſi parricidij præmium petiturus oſtentat patricio ſanguine infectas manus, quibus veſtra prenſari genua oporteret, O inauditam, & D intolerandam audaciam! neſcit, fortaſſe neſcit in omni iure hoſpes atque peregrinus eum viuere nefas eſſe, qui à ſe hominem occiſum eſſe fateatur; aut certè qui ciuis Rom. & clariſſimi viri ſanguinem in Appia via fuderit, eum putauit etiam poſſe hac in æquitatis arce, in ſubſellijs veſtris, in ore atque in oculis populi Rom. Romanarum legum maieſtatem vi ferroque violare, aut earum firmitatem Oratoris Eloquentiâ conuellere. Erras Milo, & vehementer erras; non erit hîc aut verborum lenocinio locus, aut ſicariorum audaciæ, temeritatem & audaciam firmiſſimo præſidio reprimet æquitatis legumque retinentiſſimus Pompeius, Oratoris verò loquacitatem Iudicum ſeueritas coercebit, non te Romano ſanguine ſtillans gladius è iudiciorum laqueis expediet, in quos te miſer induiſti, non te tuorum gladiatorum familia, A furoriſque ſatellites ex his cancellis abripient, quos etiamſi fugiens tranſilires, tamen è populi manibus, qui te ad pœnam poſcit, effugere non poſſes.

Explica iam Eloquentiæ tuæ vela Marce Tulli, dic legem omnis æquitatis regulam, ſacrum humanæ ſocietatis vinculum, innocentiæ propugnaculum, ſcintillam æterni luminis in maiorum noſtrorum animos ab Ioue Opt. Max. immiſſam, legem inquam, quam metuunt vniuerſi, boni reuerentur, ſapientes adorant; dic hodierna die penitus antiquandam. Lex ipſa legatur: SI QVIS HOMINEM DOLO MALO SCIENS MORTI DVIT PARRICIDA ESTO. Nihil hîc obſcurum, nihil ambiguum, nihil verborum caligine inuolutum, patent omnia, lucem hanc non obſcurabis, B neque puluerem, vt olim gloriatus eſt, in iudicum oculos inijcies, nihil non vſu frequenti, & authoritate publicâ confirmatum eſt, hoc robur tua nunquam infringet oratio. Sunt hîc Iudices integerrimi, ſunt legum Interpretes ſapientiſſimi, ſunt æquitatis defenſores acerrimi, ſunt qui maiorum noſtrorum iura, vel ipſo vitæ periculo, tueantur.

Interdum tamen à legibus diſcedere licet, ſi quando maior vtilitas ſequitur, aut ab eis abſoluitur aliquis. Hinc Cæſar Auguſtus Principis Poëtæ cedro digna opera conſeruare maluit, quàm obtemperare Teſtamento, quod tamen leges iubent, vndè poſteris hæc in illum amoris ſui monumenta tranſmiſit,

Frangatur potius legum veneranda poteſtas,
Quàm tot congeſtos, noctesque, dieſque labores
Hauſerit vna dies.

Et iſtis ſe Græcorum legibus ſolutum eſſe contendit Sinon. 2. Æneïd.

C *Fas mihi Graiorum ſacrata reſoluere iura,*
Fas odiſſe viros, atque omnia ferre ſub auras
Si qua tegunt: teneor patriæ nec legibus vllis.

Cic. pro domo ſua multus eſt in iſtis à num. 32. vbi ex iure adoptionis, Tribunitio, Publico, Pontificio, Augurali, & Populari deſumit argumenta, quibus concludit Clodium non potuiſſe contra ſe vllam legem ferre.

P V N C T V M III.

Quomodo lex refutanda ſit & infringenda.

I. LEgem non ita conſtantem eſſe, quin facilè pro hominum arbitrio mutetur. Quo argumento vſus videtur Tert. dùm probat non ſtandum eſſe legibus omnibus ſcriptis cap. 4. Apolog. *Mirabimini hominem aut errare potuiſſe in lege condenda, aut reſipuiſſe in reprobanda. Nonne & ipſius Lycurgi leges à Lacedæmonijs emendatæ tantum dolorem authori ſuo inuſſerunt, vt in ſeceſſu de ſemetipſo iudicarit? nonne & vos quotidie experimentis illuminantibus tenebras antiquitatis, totam illam veterem, & ſqualentem ſyluam legum nobis principalium reſcriptorum, & edictorum ſecuribus truncatis, & cæditis?*

II. Extinctam iam eſſe cauſam legis latæ, proinde legis ipſius nullum amplius eſſe vigorem. Exemplum ſingulare tractat Liuius lib. 33. vbi de lege Appia abroganda quæritur, quâ luxuries mulierum in veſtibus cohibebatur, lata in feruore belli Punici, per Appium Trib. pleb. contra quam ſic

agit L. Valerius Trib. *Ego quemadmodum his legibus, quæ non in tempus aliquod, ſed perpetuæ vtilitatis cauſa in æternum latæ ſunt, nullam abrogari debere fateor, niſi quam aut vſus coarguit, aut ſtatus aliquis Reip. inutilem fecit; ſic quas tempora aliqua deſiderarunt leges, vt ita dicam, & temporibus ipſis notabiles eſſe video, quæ in pace latæ ſunt plerumque bellum abrogat, quæ in bello pax. Vt in nauis adminiſtratione alia in ſecunda; alia in aduerſa tempeſtate vſi ſunt. Hæc cum ita natura diſtincta ſint, ex vtro tandem genere eſſe videtur ea lex, quam abrogamus?*

Ita legem eludit, contraque illam pugnat Cic. pro Rabirio aduerſus Labienum, quando prudenter oſtendit legem obiectam non eſſe amplius in vſu, nec ea manere propter quæ lata fuerat. Num. 13. *Tu mihi etiam legis Porciæ, tu C. Gracchi, tu horum libertatis, cuiuſquam denique hominis popularis mentionem facis, qui non modò ſupplicijs inuſitatis, ſed etiam verborum inaudita crudelitate, violare libertatem huius populi, tentare manſuetudinem, commutare diſciplinam conatus es? Namque hæc tua quæ te hominem clementem popularemque delectant.* I. LICTOR COLLIGA MANVS; *Quæ non modo huius libertatis, manſuetudiniſque non ſunt, ſed Tarquinii ſuperbiſſimi, atque crudeliſſimi Regis: Iſta ſunt crudelitatis carmina, quæ tu homo lenis libentiſſime commemoras,* CAPVT OBNVBITO, ARBORI INFELICI SVSPENDITO. *Quæ verba iampridem in hac Rep. Quirites tenebris vetuſtatis, verum etiam luce libertatis oppreſſa ſunt. Vbi docet leges iſtas, quæ initio locum habuiſſent ad coërcendam Romanorum ferociam, ſublatis regibus, ciuibuſque quodammodo securatis, exoleuiſſe.*

III. A ratione quâ nata fuit. Ex hoc Clodianam legem impugnat Cicer. pro domo num. 53. *Quod per vim lata ſit. Quid ſi per vim tuliſti? tandemne lex eſt? aut quidquam iure geſtum videri poteſt, quod per vim geſtum eſſe conſtet? an, ſi in ipſa latione tua capta iam vrbe, lapides iacti, ſi manus collata non eſt, idcirco tu ad illam labem, atque eluuiem ciuitatis, ſine ſumma vi peruenire potuiſti?*

Quam vim Tribunitiam probat per diſtributionem in lapidatione, conſcriptione hominum, concluſione tabernarum, comportatione armorum, graduum conuulſione, Prouinciarum venditione, eâ quâ ſolet Eloquentiâ Tull. *Cùm in Tribunali Aurelio conſcribebas palàm non modò liberos ſed etiam ſeruos, ex omnibus vicis concitatos, vim tùm videlicet non parabas? cùm edictis tuis tabernas claudi iubebas, non vim imperitæ multitudinis, ſed hominum honeſtorum modeſtiam prudentiamque quærebas. Cùm arma in ædem caſtris comportabas, nihil aliud, niſi vt ne quid per vim agi poſſet, machinabare. Cùm verò gradus Caſtoris conuelliſti, ac remouiſti: tùm, vt modeſtè tibi agere liceret, homines audaces ab eius templi aditu, atque adſcenſu repuliſti. Cùm eos qui in conuentu virorum bonorum verba de ſalute mea fecerant, adeſſe iuſſiſti, eorumque aduocationem manibus, ferro, lapidibus diſcuſſiſti, tùm profecto oſtendiſti, vim tibi maximè diſplicere.*

IV. Iniuſtè latam eſſe, quod probat de lege Clodia Cic. 1. ex cauſa efficiente, tùm ex partibus legis pro domo. Num. 47. *At qui tulit legem ſcriptor peritus, & callidus?* VELITIS, IVBEATIS, VT M. TVLLIO AQVA, ET IGNI INTERDICATVR? *Crudele, neſarium, ne in ſceleratiſſimo quidem ciue ferendum ſine iudicio. Non tulit vt interdicatur, quid ergo? vt interdictum ſit. O cœnum! ò portentum! ô ſcelus! Hanc tibi legem Clodius ſcripſit, ſpurciorem linguâ ſuâ, vt interdictum ſit, cui non ſit interdictum?*

V. Si quando accidit vt duæ leges caſu aliquo, vel euentu perſonarum adiunctorumque inter ſe pugnánum collatione non ſcripta, contra ſcriptam vtendum erit. Lex eſt, *Exhæredatus bonorum paternorum expers eſto.* Alia Lex, *Qui in naufraga naui remanſerit, nauis illius eſto.* Iam nauis cuiuſdam mercatoris ex Oriente rediens pretioſis onuſta mercibus, naufragium facit, nauclerus vnà cum ſociis deſperata ſalute in mare proſiliunt, & natando portum petunt, ſolus mercatoris filius exhæredatus in naui remanet, venti cadunt, ille nauim retinet, ac ſibi vendicat, pater illi litem ex priori lege intendit, tibi exhæredato non licet quidquam è bonis paternis poſſidere, reſpondet filius ex altera lege.

Hanc legum oppoſitionem non prætermiſit Tull. vt domum ſuam non iuſtè ſibi ereptam concluderet num. 43. *Fuerit ſanè Trib. pleb. tàm iure, quàm lege, quàm fuit hic ipſe Rullus, vir omnibus rebus clariſſimus, atque ampliſſimus: quo iure, quo more, quo exemplo legem nominatim de capite ciuis indemnati tuliſti? vetant leges ſacratæ, vetant duodecim tabulæ, leges priuatis hominibus irrogari: id eſt enim priuilegium Nemo vnquam tulit: nihil eſt crudelius, nihil pernicioſius, nihil quod minus hæc ciuitas ferre poſſit.*

VI. Si demonſtraueris neceſſitatem aliquam faciendi contra legem, tunc nullus humanis legibus locus relinquitur; humanis inquam, nulla enim poteſt eſſe neceſſitas in qua naturalem violare liceat. Diſertè locum hunc tractat Cic. pro Mil. num. 10. *Eſt enim hæc non ſcripta, ſed nata lex. Quam non didicimus, ſed ex natura ipſa arripuimus, hauſimus.*

VII. Si nullus eſt tergiuerſandi locus, ſi crimen in legem directè arietet, confugiendum ad benignam legis interpretationem, ſummiq; iuris moderationem, rogandi Iudices, vt mêtem, conſilium, finem Legiſlatoris attendant; vt ex æquitate, non ex verbis legis iudicent. Duobus enim modis legem interpretari poſſumus; vel ſcriptum & verba ſequimur, quod qui faciunt, agere ſummo iure dicuntur, & ab Ariſt. [illegible]: vel ſententiam & conſilium Legiſlatoris conſideramus, quem in tali caſu veriſimile eſt voluiſſe eam adhiberi ſeueritatem, quam verba legis crudè accepta præ ſe ferunt; hoc qui faciunt æquitatem ſequi, & ex æquo bonoque conſulere dicuntur, quod maximè laudatur in iudiciis.

Exemplum proponit Ariſt. 1. Rhet. c. 13. *Ne quemquam ferro vulnerato,* aliquis annulo ferreo, quem habet in manu percutit alium (nam primis temporibus annulos ferreos etiam viri principes geſtabant, ſoliſque legatis ad exteras gentes ituris aurei publicè dabantur) ex verbis legis reus eſt, re autem vera iniuſtè nihil fecit, æquitatem ſcilicet reſpicientibus, neque enim id conſilium fuit Legiſlatoris, vt is condemnaretur, qui annulo ferreo, ſed qui gladio, haſta, pugione percuſſiſſet.

Aliud habet Maginus. Lex eſt. *Vetus Imperator nouo Imperatori tradat exercitum aliequi capital eſto.* Epaminondas Thebanorum Imperator cum bellum gereret aduerſus Lacedæmonios, ſucceſſori ſuo noluit exercitum tradere, quod timeret ne eo duce Reſp. malè adminiſtraretur impeditiſſimis temporibus, ipſe interim paucis poſt diebus inſignem de Lacedæmoniis victoriam reportauit. Acceſſitur capitis, & videtur contra legem haud du-

biè deliquiſſe; ſed quia pro ſalute Reip. id probatur eſſe factum, venia dignus eſt, & ab æquis iudicibus abſoluitur.

Pari ratione ſi quis adoleſcens magnæ ſpei virtutiſque, imprudens, vel iracundiâ, aut vehementi aliqua animi commotione abreptus peccauerit, qui hactenus fuiſſet innocens; aut dux aliquis, & vir in Rep. princeps, cuius ſumma in ciues ſuos exiſtant merita, maioraque ſperentur, æquitati locus erit, ac veniæ, ex Ariſtotelis mente. 1. Rhet. c. 13.

LECTIO V.

De Teſtibus.

ARiſtoteles 1. Rhet. cap. vlt. duo facit teſtium genera, vnum eorum quos ſcriptores antiquos, & illuſtres viros dicit, quorum ſententiæ graues, & Apophtegmata laudantur, & ad aliquid probandum afferuntur: alterum eorum qui præſentes voce vel ſcripto ferunt teſtimonium, de his primò agendum, quia cauſam propiùs attingunt.

PVNCTVM I.

Qua ratione poſſit aliquid à teſtibus confirmari.

Teſtium Commendatio.

IN appellandis teſtibus hæc erunt Oratori præſtanda. I. Producendi teſtes erunt non ſine magnifica laudatione, quâ fides illorum, & authoritas commendetur; huius meminit Orator 1. in Verr. num. 13. *Sunt teſtes viri clariſſimi noſtræ ciuitatis, quos homines à me nominari non eſt neceſſe: eos, qui adſunt appellabo: quos ſi mentirer, teſtes eſſe impudentiæ meæ minime vellem. Scit is, qui eſt in conſilio C. Marcellus; ſcit is quem adeſſe video, Cn. Lentulus Marcellinus: quorum fide atque præſidio Siculi maximè nituntur, quod omnino Marcellorum nomini tota illa Prouincia adiuncta eſt.*

Hoc idem multis vrget contra Fannium orat. Pro Roſc. Com. 44. *Manilio & Luſcio negas eſſe credendum? dic, aude. Eſt tua contumacia, arrogantia vitæ, ne vniuerſa vox. Quid exſpectas, quàm mox ego Luſcium, & Manilium dicam, ordine eſſe Senatores, ætate, grandes natu: naturâ, ſanctos, & religioſos: copijs rei familiaris, locupletes & pecunioſos? non faciam, nihil mihi detraham, cùm illis exacta ætatis ſeueriſſimè fructum, quem meruerunt, retribuam. Magis mea adoleſcentia indiget illorum bonâ exiſtimatione, quàm illorum ſeueriſſima ſenectus deſiderat meam laudem.*. 3. Verr. 4. Cæcinna 77.

Teſtis oculatus.

II. Eos producat qui rem, quam teſtantur, exploratam habeant, & eam non auribus tantùm ſed oculis vſurparint, vtrumque præſtat Cic. pro Archia num. 27. *Quid horum infirmari poteſt? Heracleæne eſſe eum adſcriptum negatis? adeſt vir ſummâ authoritate, & religione & fide, qui ſe non opinari, ſed ſcire: non audiuiſſe, ſed vidiſſe: non interfuiſſe, ſed egiſſe dicit. Adſunt Heraclienſes Legati nobiliſſimi homines, qui huius iudicij cauſa, cum mandatis, & cum publico teſtimonio venerunt, qui hunc adſcriptum*

A *Heraclienſem dicunt.* Idem Verr. 7. num. 164. Iam mei teſtes veri ſunt, &c.

Teſtis auritus & aliàs auditus à Iudicibus.

III. Teſtes ſuſpectæ dubiæque fidei cùm producuntur, poſſunt defendi, ſi Iudices in alijs rebus ferant eorum teſtimonia, vel non coerceant: aut ſi oſtendamus eſſe teſtimonium ijs de rebus, in quibus etiam improbiſſimus quiſque mentiri non poſſit. Hoc prudenter vrget Arnobius cùm Poëtarum de Deorum nequitia teſtimonia confirmat lib. 4. *Sed Poëtarum figmenta ſunt hæc omnia, & ad voluptatem compoſita luſiones: non eſt quidem credibile homines minime brutos, & vetuſtatis remotiſſimæ veſtigatores, aut non eas inſeruiſſe ſuis carminibus fabulas, quæ in notionibus hominum ſupereſſent, atque in auribus collocata, aut ipſos ſibi tantum licentioſi voluiſſe iuris adſciſcere,* B *vt confingerent per ſtultitiam eas res, quæ nec ab inſania procul eſſent remota, & quæ illis à Dijs metum, & periculum poſſent ab hominibus comparare. Sed concedamus vt dicitis, deformitatum tantarum concinnatores eſſe, atque inuentores Poëtas immunes tamen à Deorum maleſtractatione, nec ſic eſtis qui talia ceſſatis maleficia vindicare, aut non legibus latis, & ſeueritate pœnarum tanta iuſtis obuiam temeritati, conſtituitis, ne à vobis eſt ne quis poſthac hominum id quod eſſet turpitudini proximum, aut Deorum maieſtatibus indignum, loqueretur.*

Aduerſarij Teſtimonium.

IV. Inter omnia teſtimoniorum genera valet illud plurimum, quod Oratoris arte atque induſtriâ ab aduerſario nonnunquam petitur. Minutius Felix in Octauio res Chriſtianorum ab ipſo teſtimonio Idolorum confirmat. C *Ipſe Saturnus, & Serapis, & Iuppiter, & quidquid Dæmonũ colitis, victi dolore, quod ſunt eloquuntur, nec vtique turpitudinem ſui nonnullis præſertim veſtrum aſſentientibus mentiuntur, ipſis teſtibus eos eſſe dæmonas, de ſe verum confitentibus credite: Adiurati enim per Deum verum, & ſolum inuiti miſeris corporibus inhorreſcunt, & vel exiliunt ſtatim, vel euaneſcunt gradatim.*

In cauſis verò forenſibus Cic. 7. in Verr. nu. 164. *Hoc tu Verres idem dicis, hoc tu confiteris, illum clamitaſſe, ſe ciuem eſſe Romanum: apud te nomen ciuitatis ne tantum quidem valuiſſe, vt dilationem aliquam crucis, vt crudeliſſimi teterrimique ſupplicij aliquam paruam moram ſaltem poſſet afferre. Hoc teneo, hic hæreo iudices, hoc vno ſum contentus, omitto, ac negligo cætera: ſua confeſſione induatur, ac iuguletur neceſſe* D *eſt, qui eſſet, ignorabas? ſpeculatorem eſſe ſuſpicabare? non quæro qua ſuſpicione: tua te accuſo oratione.*

Rem eandem perficit pro Comœdo num. 9. *Magnum eſt quod conor, difficile eſt quod polliceor, niſi eundem, & aduerſarium, & teſtem habuerit volo vincat.*

Item pro Quintio num. 37. *Quis huic rei teſtis? Idem qui acerrimus aduerſarius. In hac re te, te inquam teſtem, Næui, citabo.* Bellè pro Cæcinna num. 25. 26. 27.

V. Huic teſtimonio proxima ſunt illa, quæ ab amicis, & propinquis aduerſariorum ducuntur, in his enim maximè creditur ineſſe veritas; quale eſt illud 5. in Verr. num. 166. *Vtar teſte. Quo? Vectio Chilone homine Equeſtris ordinis honeſtiſſimo, atque ornatiſſimo, qui iſti ita amicus, & neceſſarius, vt etiamſi vir bonus non eſſet tamen quod contra iſtum diceret, graue videretur: ita vir bonus eſt, vt etiamſi ini-*

micißimus iſte eſſet, tamen eius teſtimonio credi oporteret.

Scriptum Teſtimonium.

VI. Si teſtimonium de ſcripto proferatur poterit illud confirmari contra ſuperius dicta, eiuſmodi enim teſtimonia olim recepta erant, modò ſigillis eſſent notata, vt ex Oratione pro Quintio patet num. 25. *Veniunt frequentes, teſtificantur iſti P. Quintium non ſtetiſſe, & ſe ſtetiſſe, tabula maxima ſignis hominum nobilium conſignantur: diſceditur. Poſtulat à Burrieno Prætore Næuius, vt ex edicto bona poßidere liceat, & quæ de teſtimonio ex ſcripto accipienda ſunt.*

Iuratus Teſtis.

VII. Si iurati ſint teſtes: tunc enim à religione ſacramẽti teſtimonium valet. Cic. pro Roſc. Comœdo à n. 42. *Quo teſte igitur hoc planum faciam? venerat, vt opinor, hæc res in iudicium? certè. Quis erat petitor? Fannius. Quis reus? Flauius. Quis Iudex? Cluuius. Ex his vnus mihi teſtis eſt producendus, qui pecuniam datam dicat. Quis eſt ex his grauiſſimus? ſine controuerſia qui omnium iudicio comprobatus eſt Iudex. Quem igitur ex his tribus à me teſtem ſpectabis? petitorem? facinus eſt. Contra ſe nunquam teſtimonium dicet. Reum? Flauius eſt. Is iampridem eſt mortuus. Si viueret verba eius audiretis. Iudicem? Cluuius eſt. Quid is dicit?* I. I. CCCIↃↃↃ. *Panurgi nomine Flauium Fannio diſſoluiſſe, quem tu ſi ex cenſu ſpectes: Eques Romanus eſt. Si ex vita: Homo clariſſimus eſt: ſi ex te, iudicem ſumpſiſti: ſi ex veritate: id, quod ſcire potuit, & debuit, dixit. Nega, nega nunc Equiti Romano, homini honeſto, Iudici tuo credi oportere, circumſpicit, æſtuat, negat nos Cluuij teſtimonium recitaturos. Recitabimus, erras: inani, & tenui ſpe te conſolaris. Recita teſtimonium.*

Cuiuſque Oratio.

VIII. Eſt & aliud teſtimonium humanum, quod Orationem vocant, à qua trahitur argumentum ſanè firmiſſimum, nimirum à verbis cuiuſque; cùm nihil ſit aliud Oratio, quàm, vt Græci dicunt, ἔργου σκιά. Inde Tull. in Clodium argumentatur pro Mil. n. 26. *Res erat minimè obſcura: etenim palàm dictitabat, conſulatum Miloni eripi non poſſe, vitam poſſe. Significauit hoc ſæpè in Senatu, dixit in concione. Qui etiam Fannio fortiſſimo viro, quærenti ex eo, quâ ſpe fureret Milone viuo, reſpondit, triduò illum, aut ad ſummum quatriduò periturum.* In Piſo. item. num. 13. 14.

Neque verò ſemper omnibus teſtibus reſpondendum eſt: expedit enim aliquando ſuperſedere huic reſponſioni, vt ſi pateat indignos eſſe teſtes fide, aut reſponſione, vel ſi non expediat teſtes ipſos lædere, vt pote magnæ authoritatis viros, & ipſi Oratori notos ac familiares. Sic tamen hac in re ſe gerere debet, vt nullum cauſa ſua detrimentum accipiat. Tull. pro Plancio ſe pro teſtibus non eſſe reſponſurum ait, quòd nihil opus eſſe videatur, & ſatis per ſe Iudices de illorum teſtimoniis iudicare poſſint num. 59. *Quibuſcum me pugnantem meo more priſtino non videbitis: non quòd mihi fas ſit quidquam effugere, quod ſalus Plancij poſtulet: ſed quia neque, neceſſe eſt, me id perſequi voce, quod vos mente videatis; & quod ita de me meriti ſunt illi ipſi,*

A *quos ego teſtes video paratos, vt eorum reprehenſionem vos veſtra prudentia aſſumere, mea modeſtia retinere debeatis.*

Praxis confirmationis ab omni genere Teſtium peti poteſt ex Edmondi Campiani libello planè aureo, vbi conglobat omnia, quæ Catholicæ religionis veritatem aſtruunt. *Theatrum vniuerſitatis rerum ponamus ob oculos, quidquid eſt vſpiam, peragremus: omnia nobis argumentum ſuppeditant: Eamus in Cœlum: Roſas & Lilia contemplemur: purpuratos nempe Martyrio, candidatos innocentiâ. Nunc à contrario ſi libet, inſpiciamus in Tartara. Cremantur incendio ſempiterno, qui? Iudæi. Quam Eccleſiam aduerſati? Noſtram. Qui? Ethnici. Quam Eccleſiam crudeliſſimè perſequuti? noſtram. Qui? Turci, quæ Templa demoliti? noſtra. Qui? Hæretici, cuius Eccleſiæ perduelles? noſtræ. Quæ enim Eccleſia præter* B *noſtram omnibus inferorum portis ſe oppoſuit? &c.*

Pvnctvm II.

Qua ratione ſint infirmandi teſtes.

A Teſtium moribus.

IMpugnanti teſtes vnus locus eſt, vt dicatur de toto genere Teſtium, quàm ſit id infirmum, & argumenta rerum eſſe propria, teſtimonia voluntatum. Inſignis eſt in hoc genere locus apud Tull. pro Flacco vbi vanitatem leuitatemque Græcorum a teſtimonij religione alienam pluribus exagitat à n. 6. *At à teſtibus læditur. Antequam dico à quibus,* C *quâ ſpe, quâ vi, quâ re concitatis, quâ leuitate, quâ egeſtate, qua perfidia, quâ audacia præditis, dicam de genere vniuerſo, & conditione omnium noſtrum.*

Deinde n. 9. refutat hos teſtes Græcos, primum quidem in communi, auocatâ Oratione à propriis illius cauſæ teſtibus, ad omnes è Græcia teſtes.

At quos teſtes? primùm dicam id quod eſt commune, Græcos: non quo nationi huic ego vnus maximè fidem derogem. Verumtamen hoc dico de toto genere Græcorum: tribuo illis litteras, do multarum Artium diſciplinam, non adimo ſermonis leporem, ingeniorum acumen, dicendi copiam: denique etiam ſi qua alia ſibi ſumunt, non repugno: Teſtimoniorum religionem, & fidem nunquam iſta natio coluit; totiuſque huiuſce rei quæ ſit vis, quæ auctoritas, quod pondus, ignorant. Nunquam nobis ad rogatum reſpondent: ſemper accuſatori plus, quàm ad rogatum, nunquam laborant, quemad- D *modum probent, quod dicunt, ſed quemadmodum ſe explicent dicendo: Græcus teſtis cum ea voluntate proceſſit, vt lædat: non iuriurandi, ſed lædendi verba meditatur; vinci, refelli, coargui putat eſſe turpiſſimum; ad id ſe parat: nihil aliud curat. Itaque non optimus quiſque, nec grauiſſimus, ſed impudentiſſimus, loquaciſſimuſque deligitur.*

Denique nominatim contra eos agit qui teſtimonium erant dicturi n. 23. *Quid tu iſtum roges, Læli, qui priuſquam, hoc te rogo dixerit, plura etiam effundet, quàm tu ei domi ante præſcripſeris? quid ego autem defenſor rogem? nam aut Oratio teſtium refelli ſolet, aut vita lædi.*

Bona pars Orationis pro Fonteio occupatur in eodem teſtium refutandorum genere, quibus omnem teſtimonij, & iuriurandi religionem adimit, tùm in communi de vniuerſa gente, tùm ſingillatim

de iis ipſis qui contra Fonteium venerant, diſputans, quibus alios teſtes longè grauiores opponit, qui Fonteio fauerent, à num. 13. *Quid eſt igitur, vbi elucere poſſit prudentia? vbi diſcerni ſtultus auditor, & credulus ab religioſo & ſapienti iudice? nimirum illud, in quo ea, quæ dicuntur à teſtibus, coniectura, & cogitatione traduntur, quanta auctoritate, quanta animi æquitate, quanto pudore, quanta fide, quanta religione, quanto ſtudio exiſtimationis bonæ, quanta cura, quanto timore dicantur. An verò vos id in teſtimoniis hominum barbarorum dubitabitis, quod perſæpe & noſtra, & patrum memoria ſapientiſſimi iudices de clariſſimis noſtræ ciuitatis viris dubitandum non putauerunt? qui Cn. & Q. Cæpionibus, L. & Q. Metellis teſtibus in Q. Pompeium hominem nouum non crediderunt, quorum virtuti, generi, rebus geſtis, fidem & auctoritatem in teſtimonio cupiditatis, atque inimicitiarum ſuſpicio derogauit. Ecquem hominem vidimus, ecquem verò commemorare poſſumus parem conſilio, grauitate, conſtãtia, cæteris virtutibus, honoris, ingenij, rerum geſtarũ ornamentis, M. Æmilio Scauro fuiſſe? tamen huius, cuius iniurati nutu prope terrarum orbis regebatur, iurati teſtimonio, neque in C. Fimbriam, neque in C. Memmium creditum eſt. Noluerunt ij, qui iudicabant, hanc patere inimicitiis viam, quem quiſque odiſſet, vt cum teſtimonio poſſet tollere. Quantus in L. Craſſo pudor fuerit, quod ingenium, quanta authoritas quis ignorat? tamen is, cuius etiam ſermo teſtimonij authoritatem habebant, teſtimonio ipſo quæ in M. Marcellum inimico animo dixit, probare non potuit. Fuit, fuit illis iudicibus diuinum ac ſingulare conſilium, qui ſe non ſolùm de reo, ſed etiam de accuſatore de teſte iudicare arbitrabantur, quid fictum, quid fortuna, ac tempore allatum, quid pretio corruptum, quid ſpe aut metu deprauatum, quid à cupiditate aliqua, aut inimicitiis profectum videretur. An vero illi Equites Romani quos nos vidimus, qui nuper in Rep. iudiciiſque maximis floruerunt, habuerunt tantum animi, tantum roboris, vt M. Scauro teſti non crederent: vos Belgarum, atque Allobrogum teſtimoniis non credere timetis?*

Teſtis in cauſa ſua.

II. Si teſtes in partem periculi venire doceamus, in quod adductus eſt ille, pro quo teſtantur: Sic enim teſtes eſſe non poſſunt in cauſa ſua. Quod egregiè pro more ſuo tractat Cic. in Orat. pro Roſ. Amer. num. 102. *Alter ſi Diis Immort. placet, teſtimonium etiam in Roſ. dicturus eſt. Quaſi verò id nunc agatur, vtrum id quod dixerit credendum, an quod fecerit, vindicandum ſit. Itaque more maiorum comparatum eſt, vt in minimis rebus homines ampliſſimi teſtimonium de ſua re non dicerent. Africanus qui ſuo cognomine declarat, tertiam partem orbis terrarum ſe ſubegiſſe, tamen ſi ſua res ageretur, teſtimonium non diceret. Nam illud in talem virum non audeo dicere: ſi diceret, non crederetur. Videte nunc quàm verſa, & mutata in peiorem partem ſint omnia. Cùm de bonis, & de cæde agatur, teſtimonium dicturus eſt is, qui & ſector eſt, & ſicarius, hoc eſt qui illorum ipſorum bonorum de quibus agitur, emptor, atque poſſeſſor eſt: & eum hominem occidendum curauit, de cuius morte quæritur.*

Teſtis Domeſticus.

III. Si probaueris teſtem eſſe domeſticum, ridiculus eſt enim ait Cic. qui in lite, aut in iudicio, domeſtico teſte pugnat, & ſui ipſius teſtimonio abu-
A titur. Atque vt benè monuit Paulus Iuriſc. non debent interrogari teſtes, quos accuſator de domo produxerit. Cic. pro Flacco, num. 22. ſeuerè, acerbè reprehendit. *Hoc verò quid eſt? vnà ſedent, ex accuſatorum ſubſelliis ſurgunt, non diſſimulant, non verentur de ſubſelliis queri? vna ex domo prodeunt. Si verbo titubauerint, quò reuertantur, non habebunt. An quiſquam eſſe teſtis poteſt, quem accuſator ſine cura interroget: nec metuat ne ſibi aliquid quod ipſe nolit, reſpondeat? Vbi eſt igitur illa laus Oratoris, quæ vel in accuſatore antea, vel in patrono ſpectari ſolebat: callidè acceſſit; reprehendit: quo voluit, adduxit: conuicit, & elinguem reddidit. Summa eſt in teſtibus. Hi viuunt cum inimicis; adſunt cum aduerſariis, habitant cum accuſatoribus.*

B
Seruus & Amicus.

IV. Pendet à ſuperiore, illud tamen auget, ſi nempe non domeſticum tantùm teſtem eſſe, ſed aut ſeruum, aut amicum, aut familiarem, vel affinem, & propinquum oſtenderis. Nam vt Iulianus ſcripſit, non videntur idonei teſtes, quibus imperari poteſt, vt teſtes fiant. Et Calliſtratus cumprimis in perſona teſtis obſeruandum putat, ne amicus ei ſit, pro quo teſtimonium dicit. Etenim de his criminibus aſſeri poteſt, quod Horat. Epiſt. 10. ad Tuſcum lib. 1.

——— hac in re ſcilicet vna.
Multum diſſimiles ad cætera penè gemelli,
Fraternis animis quidquid neget alter, & alter,
Annuimus pariter, vetuli, notique columbi.

Quod argumentum de ſeruis tractat pluribus, Cic. pro Mil. num. 60. *In reum de ſeruis accuſatoris cùm quæritur, verum inueniri poteſt.*

C
Teſtis eiuſdem artis ſuſpectus.

V. Non tantùm affinitas, ſed etiam officij ſimilitudo, vel artis nonnunquam teſtes ſuſpectos reddit. Vndè quidam I C. quærunt, vtrum Collega Collegæ, condiſcipulus condiſcipulo teſtis eſſe poſſit, quòd affinitas, & coniunctio ſtudiorum arctum admodùm vinculum faciat: vt enim eſt apud Liuium, à teneris annis amicitiæ ad ſenectutem vſque firmiſſimâ religioſâque neceſſitudine imbutæ ſunt, atqui in iuuentute, ſtudiiſque hæc amicitia coaleſcit. Vndè Plinius Iunior Epiſt. ad Firminum, Magnas & graues cauſas cur ſuſcipere debeat eius cauſæ patrocinium ait eſſe, *quod*, inquit, *municeps meus, & condiſcipulus, & ab ineunte ætate contuber-*
D *nalis pater tuus, &c.*

Hinc probat Cic. inter alias Antronij preces, quibus eum conatur ad ſuam cauſam defendendam adducere, hanc reddit pro Sylla, num. 18. *Ad me ſæpè veniebat Antronius, multis cum lacrymis ſupplex, vt ſe defenderem; & ſe meum condiſcipulum in pueritia, familiarem in adoleſcentia, collegam in quæſtura commemorabat fuiſſe: multa mea in ſe: nonnulla etiam ſua in me, proferebat, officia, quibus ego rebus ita flectebar animo, atque frangebar, vt etiam ex memoria, quas ipſe mihi fecerat inſidias, deponerem; vt iam immiſſum eſſe ab eo Cornelium, qui me in ſedibus meis, in conſpectu vxoris meæ, ac liberorum meorum trucidaret, obliuiſcerer.*

Teſtis Inimicus.

VI. Superioribus expoſitum eſt, ſi probetur

teſtis eſſe inimicus illi, contra quem fert teſtimonium; tunc enim omnino reijciendus erit, quamuis inculpatæ eſſet vitæ. Tantò enim procliuior eſt, ait Tacit. 1. Ann. iniuriæ, quàm beneficio fidem exſoluere quia gratia oneri vltio in quæſtu habetur. Plura huius argumenta ſuggerit Tull. pro Roſ. Amer. 103. in qua productos teſtes inimicos ei, vel eſſe, vel fuiſſe, contendit.

Teſtis Infamis.

VII. Si quem producis teſtem, oſtendas eſſe infamem, nec enim ſolùm ab vitæ ſplendore fides teſtibus conciliatur, ſed etiam ab morum integritate, & ſanctitate, quæ multò plus ad faciendam fidem momenti habet. Hinc eleuat teſtium fidem fraudelentam, & ironicè carpit illarum leuitatem, tùm quod eſſent impudicæ fœminæ familiares, Cic. pro Cœlio, num. 63. vbi teſtimonium verbis ſimplicibus conceptum, nec vllis ambagibus inuolutum, vocem veritatis appellat. *Atque equidem vehementer exſpectabam, quinam iſti viri boni, teſtes huius manifeſtò deprehenſi veneni dicerentur. Nulli enim ſunt adhuc nominati: ſed non dubito, quin ſint pergraues, qui primùm ſine talis fœmina familiares: deinde eam Prouinciam ſuſceperint, vt in balneas contruderentur: quod illa niſi à viris honeſtiſſimis, ac pleniſſimis dignitatis, quàm velit, ſit potens, nunquam impetrauiſſet. Sed quid ego de dignitate iſtorum teſtium loquor? virtutem eorum, diligentiamque cognoſcite. In balneis delituerunt. Teſtes egregios. Deinde temerè proſiluerunt. Homines grauitati deditos, ſic enim fingunt, cum Licinius veniſſet, pixidem teneret in manu, conaretur tradere, nondum tradidiſſet, tùm repentè euolaſſe iſtos proclaros teſtes ſine nomine: Licinium autem cùm iam manum ad tradendum pixidem porrexiſſet, retraxiſſe, atque illo repentino hominum impetu ſe in fugam conieciſſe. ô magna vis veritatis, quæ contra hominum ingenia, calliditatem, ſolertiam, contraque ſictas omnium inſidias facile ſe per ſe ipſam defendat.*

VIII. Maioris eſt artificij refutare teſtes, in quos illa ſuſpicio ſuperiorum, aut vitiorum, aut inimicitiarum cadere non poteſt, cùm ſcilicet producuntur probatæ vitæ teſtes, ac notæ integritatis. Ad hos ergo refellendos 1. poſſet vſurpari, quod antiqui dicebant, pleroſque exiſtimare gratuitum ſe præſtare Deo obſequium, ſi teſtimonio ſuo licet falſo, reum amicum, aut quemlibet alium è præſenti mortis, aut famæ, vel fortunæ, periculo, liberent, quòd exiſtimaſſe videtur Cic. qui pro Ligario tale mendacium vocat honeſtum, & miſericors, num. 16. *Quod ſi Cæſari probare poſſemus, in Africa Ligarium omninò non fuiſſe: ſi honeſto, & miſericordi mendacio, ſaluti ciuis calamitoſi conſultum eſſe vellemus: tamen hominis non eſſet, in tanto diſcrimine, & periculo ciuis, refellere, & coarguere noſtrum mendacium, & ſi eſſet alicuius, eius certè non eſſet, qui in eadem cauſa, & fortuna fuiſſet.*

Inſignem huius loci formam habes pro Mur. quâ grauiſſimum licet apud Romanos Catonis teſtimonium, tantumque vt vulgò de incredibilibus dicerent, ne ſi Cato quidem anthor ſit, id eſſe probabile, & cui teſti, ne Catoni quidem ſtandum eſſe, id inquam eleuat Cic. ſimulque docet contra huiuſmodi teſtes, deprecandos eſſe iudices, vt nulla dignitatis teſtium habita ratione, tantum quid dicant, intueantur, num. 58. *In quo ego accuſatore, Iudices, primùm illud deprecabor, ne quid L.*
A *Murenæ dignitas illius, ne quid expectatio Tribunatus, ne quid totius vitæ ſplendor, & grauitas noceat: denique ne ea ſoli huic obſint bona M. Catonis, quæ ille adeptus eſt, vt multis prodeſſe poſſet.*

Teſtis Abſens.

IX. Vſui eſſe poteſt cùm teſtimonia de ſcripto prolata refutanda ſunt, quod, vt ait Calliſtratus, Adrianus ſemper reſponderit, non teſtimoniis, ſed teſtibus credi oportere. Tacit. ſeu Fabius Dial. de Orat. *Teſtimonia in publicis non abſentes, nec per tabellam dare, ſed coram, & præſentes dicere cogebantur.*

Refutationis huius ideam habet Cic. pro Flacco, num. 90. *At Falcidianum crimen eſt ingens. Talenta quinquaginta ſe Flacco dicit dediſſe. Audiamus hominem, non adeſt. Quomodo igitur dicit? Epiſtolam mater eius profert, & alteram ſoror: Scriptum ad ſe*
B *dicunt eſſe ab illo, tantam pecuniam Flacco datam. Ergo ſi qui ſi aram tenens iuraret, crederet nemo, per epiſtolam, quod volet, iniuratus probabit? at qui vir? quàm non amicus ſuis ciuibus? qui patrimonium ſatis lautum, quod hic nobiſcum conficere potuit, Græcorum conuiuiis maluit diſſipare. Sed tamen quis tibi, Læli, de epiſtolis iſtis indicauit? mulieres negāt ſe ſcire. Quis? is ipſe: igitur ille tibi ſe ad matrem, & ſororem ſcripſiſſe narrauit? an etiam ſcripſit rogatu tuo? his tu igitur epiſtolis, Deciane, recitatis, his mulierculis productis, illo abſente auctore laudato; tantum te crimen probaturum putaſti. Præſertim cum ipſe non deducendo Falcidium, indicium feceris, plus falſam epiſtolam habituram ponderis, quàm ipſius præſentis fictam vocem, & ſimulatum dolorem?*

Adde quod plurimùm facit in eo ſubtilis diligentia, ſi cognoſcatur quâ confidentia dicat, aut
C trepidatione, quàm conſtanti fronte, & immutato vultu, qui ſermo quidam tacitus mentis eſt, teſtimoniū ferat, quod in abſente fieri non poteſt.

Denique fidem negamus iis teſtibus in quos iſta cadunt, ira, vel odium, vlciſcendi ſtudium, dolor iniuriæ, honoris & gloriæ, pecuniæ vel imperij cupiditas, periculi timor, æs alienum, anguſtia rei familiaris, audacia præceps, leuitas, crudelitas, impotentia, ſtultitia, ebrietas, amor, animi mentiſque perturbatio, ſpes efficiendi quidpiam, & aliæ perturbationes, quibus in ſuſpicionem veniunt teſtes, aut accuſatori, vel reo velle gratificari. Eam obrem plus ſignis, & argumentis credi oportere docet Orator, quàm teſtibus, quos corrumpi poſſe, vel pretio, vel gratiâ, vel metu, aut ſimultate monet ac præcipit, Orat. pro Cœl. num. 22. *Equidem vos ab-*
D *ducam à teſtibus: neque huius iudicij veritatem, quæ mutari nullo modo poteſt, in voluntate teſtium collocari ſinam: quæ facillime effingi nullo negotio flecti, ac detorqueri poteſt argumentis agemus: ſignis omni luce clarioribus crimina refellemus; res cum re, cauſa cum cauſa, ratio cum ratione pugnabit.*

LECTIO. VI.

De Pactis, Tabulis & Signis.

Licet hæc potius ad Fori contentiones, & Iuris ſcientiam, quàm ad vſum Eloquentiæ pertineant, quia tamen ab Oratore nonnunquam tractantur in cauſis, ne videamur aliquid omiſiſſe, paucis rem totam attingimus.

PVNCTVM. I.

De Pactis & Conuentis.

DEfinitur à Cic.2.de Inu.num.68.id quod inter aliquos conuenit. Ab Vlpiano duorum conſenſus,atque conuentio, ex quibus patet hùc pertinere quæcumque homines ſibi mutuò permiſerunt. Quorum tantum momentum eſt, vt Cicero ru 1.de Off. n 23.Fundamentum iuſtitiæ ſit dictorũ conuentorumque conſtantia, & veritas. Adde quod nihil inter homines ſanctius eſſe debere videatur, quàm ius, cùm in eo tota fides humana verſetur,alioquin interitura,ſi tantum ſignis, & tabulis credat, quam in rem egregiè Philoſ. Seneca, 3.de Beneſ.cap.15. *Vtinam quidem perſuadere poſſemus, vt pecunias creditas tantum à volentibus acciperent! Vtinam nulla ſtipulatio emptorem venditori obligaret! nec pacta conuentaque impreſſis ſignis cuſtodirentur! fides potius illa ſeruaret, & æquum colens animus; ſed neceſſaria optimis prætulerunt, & cogere fidem, quàm ſpectare malunt. Adhibentur ab vtraque parte teſtes: ille per tabulas, plurium nomina interpoſitis parariis. Facit: Ille non eſt interrogatione contentus, niſi rem manu ſua tenuit. ô turpem humani generis fraudis, ac iuſtitiæ publicæ confeſſionem! annulis noſtris plus, quàm animis creditur.*

Ariſtoteles magnus Author Eloquentiæ vlt. Rhet. cap.1.in pactis tractandis catenus verſatur,vt vel ea exaggeret, vel deprimat, fidem eis conciliet, vel detrahat,prout à ſe, vel ab aduerſario faciunt, ſiquidẽ planè eadem ratio eſt quæ in teſtibus: quales enim fuerint illi, inter quos interceſſerunt illa pacta, talia eſſe credentur. Atque ita inſpiciendi erunt mores,& fides eorum,qui pactum fecerunt: ab iiſque ſumetur argumentum, vt dicamus ſanctiſſimum eſſe illud, optimumque fœdus & pactum, quod ab integerrimis ſancitum eſt.

Præterea multum iuuabit imprimere pacti vim, rem ipſam pacto contentam,& eius finem, totamque rationem, quâ pactum tranſactum eſt: iure enim magna argumentorum vbertas erit in vtramque partem: nimirum ſi pactum tranſactum eſt ex inaugurato, nec ſeruatis ritibus, qui ex cuiuſlibet nationis moribus, & inſtitutis ſunt colligendi: ſi neque loco,neque die debito, de re humano generi pernicioſa, aut Reip. vel priuatis hominibus; quale illud inter coniuratos Catilinæ de vrbe euertenda; ſi non tàm ad publicam, quàm ad priuatam quorumdam vtilitatem factum; & ſic dè cæteris, quæ in vtramque partem non parum Oratori conferunt.

Deinde obſeruandum erit, vtrum pacta conueniant legibus; omninò ipſa lex pactum quoddam eſt atque conuentio; vt qui fidem fallit, pactioneſque ſubuerterit, is leges ipſas tollere cenſeatur. Pactis etiam continentur multa negotia, quæ qui facit irrita,eâdem opera commercium inter homines, ac vſum diſſoluit.

Ad idem etiam videndum eſt an pactum alicui pacto, aut iuri-ſcripto, vel naturali opponatur, quæ multis illuſtrat Cic.3. Off. num.92. Vbi fusè docet quænam pacta ſeruanda ſint, quæ non, num. 94. *Ac ne illa quidem promiſſa ſeruanda ſunt, quæ non iis ipſis vtilia,quibus illa promiſeris. Sol Phaëtonti filio facturum ſe eſſe dixit quidquid optaſſet: optauit, vt in currum patris tolleretur, ſublatus*

A *eſt inſanus. Atque 'quà conſtitit, ictu fulminis deflagrauit. Quanto melius fuerat, in hoc, promiſſum patris non eſſe ſeruatum?*

PVNCTVM II.

De Tabulis.

TAbulæ ſunt teſtimonia quæ ex ſcripto proferũtur,quibus Pacta,Conuenta,Contractus & Codicilli,Stipulationes aut Teſtamẽta,vel quidius eiuſdem generis continetur; eſt autem Oratoris illarum authoritatem amplificare pluribus, aut eleuare, ratas eſſe, vel irritas probare; quibus fidem addere conabitur,ſi pro ſe facere intellexerit. Sin contra pro aduerſario, multis rationibus eis fi-
B dem adimet. Ex hoc loco Tull. commendat Tabulas,quibus Archias Poëta profeſſus fuerat, num.8. *At non eſt profeſſus; quæ ſola ex illa profeſſione collegioque Prætorum obtinent publicarum tabularum auctoritatem.*

Iam in vtramque partem quomodo Tabulæ,vel cõfirmari poſſunt,vel infirmari præcepta ſunt iſta.

I. Antiquitas illis multum affert auctoritatis, vt cõtra nouitas detrahit. Tert.l.2.Scripturas ſacras omnibus profanis, ab antiquitate, ſic antepones, cap. 19.l. 2. Apolog. *Primùm inſtrumentis ipſis auctoritatem ſumma antiquitas vendicat,apud vos quoque religionis eſt inſtar, fidem de temporibus aſſerere. Omnes itaque ſubſtantias, omneſque materias, origines,ordines,venas veterani cuiuſque ſtyli veſtri, gentes etiam pleraſque, & vrbes inſignes hiſtoriarum cauſas, & memoriarum, ipſa denique effigies literarum indices, cuſtodeſque rerum, ipſos inquam Deos*
C *veſtros,ipſa templa, & oracula,& ſacra vnius interim Prophetæ ſcrinium ſæculis vincit, in quo videtur theſaurus collocatus Iudaici ſacramenti, & indè etiam noſtri*: quibus agit de Prophetarum antiquitate.

II. Plurium Tabularum conſenſus ad faciendam fidem multum iuuat; contra verò diſcrepantia minuit auctoritatem. Hoc argumento Chriſtianam veritatem Philoſophiæ præfert Lactantius Orator, cùm probat Apoſtolos nihil fictum ſcripſiſſe Inſt.5.cap.3. *Abfuit ab illis fingendi voluptas,& aſtutia, quoniam rudes fuerunt: at quis poſſit indoctus apta inter ſe, & cohærentia affingere, cùm Philoſophorum doctiſſimi Plato, & Ariſtoteles, Epicurus, & Zeno ipſi ſibi repugnantia,& contraria dixerint. Hæc eſt enim mendaciorum natura, vt cohærere non poſſint. Illorum autem traditio non vera eſt.*

III. Si integræ,ſine corruptæ, nec ſuppoſitæ
D ſint; contrarium fidem omnem tabulis abrogat. Tull. in Orat.pro Cluent. Verris Prætoris tabulas, propter quaſdam lituras, corruptas eſſe contendit, num.92. *Quod C. Verres Prætor Vrbanus, homo ſanctus,& diligens, ſubſortitionem eius in eo codice non haberet,qui tùm interlitus proferebatur.*

IV. Si tabulæ fiant à probis,& integræ famæ hominibus,alioquin ab improbis, ac dementibus compoſitæ reiiciuntur. Sic apud Romanos prohibitum erat legibus, ne furioſi Teſtamentum ſcriberent, atqui improbitas quanta ſtultitia eſt? Contra quod poſſet exemplum proferri cuiuſdam Tuditani, de quo Val. Max.qui cùm notæ eſſet infamiæ, vtpote qui nummos de roſtris populo ſparſiſſet, & vt verbis Tull. vtar è Phil. 3. velut tragicam veſtem in foro trahens, cum maximo omnium riſu, in foro conſpectus fuiſſet,

fuiſſet, multaque furoris indicia reliquiſſet, tamen Teſtamentum fecit.

Denique tales habentur Tabulæ, quales ij ſunt, qui eas vel confecerint, vel aſſeruarint. Hinc docet Cic. pro Archia Poët. cuſtodes etiam propter tabulas infamari ſolere. Num. 8. *Nam cum Appij Tabula negligentius aſſeruata dicerentur Gabinij, quamdiu incolumis fuit, leuitas poſt damnationem, calamitas omnem tabularum fidem reſignaſſet: Metellus homo ſanctiſſimus, modeſtiſſimusque omnium, tanta diligentia fuit, vt ad L. Lentulum Prætorem, & ad Iudices venerit, & vnius nominis litura ſe commotum eſſe dixerit.*

Non omittendum quod plurimi putat Ariſt. Tabulas ab authoribus ſuis fidem, aut fraudem trahere, quare ad illarum confirmatiooem valebit æquitas, & experientia; ad confutationem improbitas, & ignorantia.

PVNCTVM III.

De Signis.

QVoniam per ſigna Chyrographum vel ſubſcriptiones, & ſigilla tabulis impreſſa intelligere poſſumus, teſtimonij loco ſunt, & tabularum, proindè eodem quæ ſuperiora modo tractari debent, & ex iiſdem argumenta deſumi in vtramque partem. Cic. Lentulum ſic vrget, dum oſtendit illi coniurationis teſtes litteras cum ſigillo Catil. 3. num. 10. *Introductus Statilius, cognouit manum, & ſignum ſuum: recitata ſunt tabella in eandem ferè ſententiam. Tùm oſtendi tabulas Lentulo, & quæſiui cognoſceretne ſignum. Annuit. Eſt vero, inquam, ſignum quidem notum imago aui tui, clariſſimi viri, qui amauit vnicè patriam, & ciues ſuos, qua quidem te à tanto ſcelere etiam muta reuocare debuit.*

Aliquando iubet Orator reos ſua ſigna recognoſcere; vt illos vrgeat acrius, & conuincat, quod ſe feciſſe gloriatur Cic. dùm ex hoc Cethegum audacem debilitatum ait 3. Catil. num. 13. *At mihi quidem Quir. cùm illa certiſſima ſunt viſa argumenta, atque indicia ſceleris, tabella ſigna, manus, denique vniuſcuiusque confeſſio: tùm multò illa certiora, color, oculi, vultus, taciturnitas. Sic enim obſtupuerant, ſic terram intuebantur, ſic furtim nonnunquam inter ſe adſpiciebant, vt non iam ab alijs indicari, ſed ipſi à ſe viderentur.*

Poteſt Orator ex impreſſa imagine deſumere argumentum, aut cauillationis in aduerſarium, aut exornationis pro amico, ſi aliquid ornatus aſpergere velit orationi.

Longè maior eſt fides in ſignis publicis ciuitatum, quibus ſæpè Tull. vtitur in Verrem pro Siculis & Siracuſanis, quæ literas publicas, quas in ærario ſanctiore conditas habebant, à Verre ſublatas queruntur 6. in eundem num. 140. *Quas ego literas obſignandas ſigillo publico, deportandasque curaui.*

Signum ſuppoſitum, aut per vim, metum, & fraudem extortum nullum eſſe docet Cic. 7. in Verr. n. 101. *Cleomenem & Nauarchos ad ſe vocari iubet. Veniunt, accuſat eos, quòd eiuſmodi de ſe ſermones habuerint: rogat vt id facere deſiſtant, & in ſua quiſque naui dicat, ſe tantum habuiſſe nautarum, quantū oportuerit, neque quemquam eſſe dimiſſum: Enimuero ſe oſtendunt, quod vellet, eſſe facturos. Iſte non procraſtinat, aduocat amicos ſtatim: quærit ex his ſin-*

A *gillatim. quot quiſque nautas habuerit. Reſpōdit vnuſquiſque, vt erat præceptum. Iſte in tabulas refert: obſignat ſignis amicorum, prouidens homo: vt contra hoc crimen, ſi quando opus eſſet, hac videlicet teſtificatione vteretur. Deriſum credo eſſe hominem amentem à ſuis conſiliarijs, & admonitum haſce ei tabulas nihil profuturas: etiam plus ex nimia Prætoris diligentia ſuſpicionis in eo crimine futurum.*

LECTIO VII.

De Quæſtionibus.

GEnus aliud probationis inartificioſæ Quæſtiones continent, quarum quia frequentior eſt vſus etiam in iudiciis noſtris, operæ-pretium ſit inueſtigare quo pacto poſſit illis vti Orator in vtramque partem.
B

PVNCTVM I.

Definitio. Diuiſio.

CRuciatus intelligo, quibus rei ad ſceleris confeſſionem adiguntur. Ad veritatem igitur vel ab inuitis eliciendam quæſtionem inuentam eſſe clarum eſt; quam Iudicium publicum appellant aliqui, Fabius Tormētum, idque duplex, aliud graue, quod Gennam, ſeu Quæſtionem dicimus, in quo adhibeotur horrenda ad carnificinam, inſtrumentorum genera, nodoſæ fidiculę fronti, & temporibus adſtrictæ: Taxilli quibus digiti comprimūtur: Cunei qui mediis tibiis compreſſis magna vi adiguntur: Forcipes candētes, quibus carptim
C miſeros vellicant: Stimuli, quibus pungunt & lancinant. Cothurni clauis ſuffixi: Vngulæ ſulcandis lateribus admotæ, Equuleus diſtendendis oſſium commiſſuris: Ardentes laminæ molliſſimis quibuſque corporis partibus applicatæ? Mantile in fauces immiſſum: Pix liquida: Cruces, negatio victus, cæterique cruciatus, quos putidum ſit conglobare, cùm nuperum in Chriſtianos inuentum ſit & æuo Ciceronis quæſtiooes, vel penè ſolo Equuleo, & membrorū extenſione exercitę fuiſſe videantur.

Genus aliud leuium tormentorum quæ Tull. in Topic. oum. 74. reuocat ad neceſſitatem, vt cum blanditiis, vino, precibus, præmijs, & promiſſis veritas elicitur. Hinc Horat. lib. 1. epiſt. 18.

Arcanum neque tu ſcrutaberis vllius vnquam,
Commiſſumque teget, & vino tortus, & irâ.
D

PVNCTVM II.

Quomodo poſſit aliquid à quæſtione confirmari.

I. FAciunt ea quæ de eius vi ad extorquendam veritatem à variis dicuntur, à Cicerone quidem in Top. num. 74. *Facit etiam neceſſitas fidem, quæ tùm à corporibus, tùm ab animis naſcitur. Nam & verberibus torti, igni fatigati, quæ dicunt ea videtur veritas ipſa dicere: & quæ à perturbationibus animi fiunt dolore, cupiditate, iracundiâ, metu, quia neceſſitatis vim habent, afferunt auctoritatem & fidem.*

Scitè Litius in hanc rem lib. 10. *Vrgente conſcientia ſcelerati hominis conſpectum tortoris, verberumque non ſuſtinent duritiem*, Et alia eiuſmodi quæ fidem corrogant confeſſioni per quæſtionem extortæ.

II. Si quis tormentis coactus quippiam fateri, poſt quæſtionem in veritate manſerit, & in confeſſione perſeuerarit, creditur illud firmiſſimum, cæteroquin vt-plurimum inualidum: vndè poſt quæſtionem interrogatur num ſibi conſtet in rebus dictis. Sic olim Alexander, vel in hoc verè Magnus. Philotam licet in Equuleo confeſſum crimen, non ante damnari voluit, quàm denuò, & interuallo rogatus, & quæ faſſus eſſet in tormẽtis agnouiſſet.

III. Si nulla vi tormentorum adduci potuit innocens, vt contra veritatem crimen impoſitum fateretur: triumphat in dicendo patronus, ac defenſor. Ita Minut. Felix in Octauio, cùm à conſtantia Martyrum inter cruciatus fidei Catholicæ veritatem aſtruit. *Quàm pulchrum Deo ſpectaculum, quando Chriſtianus cum dolore congreditur; cùm aduerſus minas, & ſupplicia componitur, cùm ſtrepitum mortis, & terrorem carnificis irridens inſultas: cùm libertatem ſuam inter Reges, & Principes erigit, ſoli Deo, cuius eſt, cedit; cùm triumphator, & victor ipſi ſecundum ſe ſententiam dixit, inſultat, vicit enim quidquid contendit, obtinuit.* Eundem triumphum erigit mulieri ſepties ictæ D. Hieron.

IV. Confirmatur quæſtio, ſi oſtendantur rectè facta in eos, qui vim tormentorum pertulerunt conſtanter, moriquè maluerunt quàm mentiri: ex cuius falſi criminis confeſſione turpem, & acerbam mortem expectare poterant, ac debebant.

PVNCTVM III.

Quibus quæſtio poßit infirmari.

AD infirmãdam quæſtionem longè plura poſſunt afferri 1. quod fragilis ſit, & fallax, quæ tormentis exprimitur, Confeſſio. Vt enim infirmitas cogit quoſdam vera fateri, ſic & falſa docet comminiſci. Atque vt ait Author ad Heren. lib. 2. *Qui in equuleo eſt poſitus, ſcire aut ſuſpicari facilè poteſt, quid audire quæſitor velit, quod cùm dixerit, intelligat ſibi doloris finem futurum.*

Nec peritè minus in partic. num. 50. *Sæpè etiam quæſtionibus reſiſtendum eſt, quòd & dolorem fugientes multi in tormentis ementiti perſæpè ſunt, morique maluerunt falſum dicendo, quàm verum inficiando, dolere. Multi etiam ſuam vitam neglexerunt, vt eos, qui his cariores, quàm ipſi ſibi eſſent, liberarent. Alij autem à natura corporis, aut conſuetudine dolendi, aut metu ſupplicij, aut mortis, vim tormentorum pertulerunt. Alij ementiti ſunt in eos, quos oderant.*

Doloris impatientiâ victus adoleſcens apud D. Hieron. in muliere ſepties icta, quod non admiſerat adulterij crimen affictum, confeſſus eſt, tormentiſque ſuccubuit innocens.

Sed haud ſcio, an alicubi melius quàm pro Sylla Cic. de toto genere quæſtionum diſputarit, vbi quæſtiones eleuat è loco communi, & ei vitam Syllæ opponit. num. 78. *Quæſtiones nobis ſeruorum, ac tormenta accuſator minitatur: in quibus quanquam nihil periculi ſuſpicamur; tamen illa tormenta gubernat dolor, moderatur natura cuiuſque, tùm animi, tùm corporis, regit quæſitor, flectit libido,*
A *corrumpit ſpes, infirmat metus, vt in tot rerum anguſtijs, nihil veritati loci relinquatur. Vita P. Syllæ torqueatur: ex ea quæratur, num qua occultetur libido, num quod lateat facinus, num qua crudelitas, num qua audacia. Nihil erroris erit in cauſa, nec obſcuritatis, ſi à vobis Iu. vitæ perpetua vox, ea, quæ grauiſſima debet eſſe, audietur.*

Hanc ob cauſam Vlpian. quæſtionem vocat rem fragilem, & periculoſam, & quæ veritatem fallat, quod ſcilicet an vi doloris adactus verum dixerit, vel mendacio ſe à cruciatu liberare voluerit, anceps coniectura ſit. Cuius dubij cauſam reddit, Curtius in Alex. lib. 6. *Quoniam & vera confeſſis, & falſa dicentibus, idem doloris finis oſtenditur.*

In reliquis videndæ erunt circunſtantiæ ſingularum quæſtionum, vt alia ex ipſis ducantur argu-
B menta. Maximè vero erit opportunum inſtituere totius quæſtionis narrationem aliquam, vt quid in ea contra ius factum ſit appareat; quod facit Tull. pro Mil.

Vbi quæſtionis fides infirmatur, quod Appius, & apud ſe ſeruos habuiſſet, & ab accuſatore producerentur, & ipſemet quæſtionem haberet de ſeruis, qui in eius gratiam facilè mentiri poſſent. Num. 60. *Sed quæſtiones vrgent Milonem, quæ ſunt habitæ nunc in atrio libertatis. Quibaſdam de ſeruis? rogas? de P. Clodij. Quis eos poſtulauit? Appius. Quis produxit? Appius. Vndè? Ab Appio. Dij boni! quid poteſt agi ſeuerius? de ſeruis nulla quæſtio eſt in Dominum, niſi de inceſtu, vt fuit in Clodium. In reum de ſeruis accuſatoris cùm quæritur, verum inueniri poteſt? Age vero, quæ erat, aut qualis quæſtio? heus tu Roſcio, vbi Caſca? Clodius inſidias fecit Miloni? fecit. Certa Crux. Nullas fecit. Sperata libertas. Quid*
C *hac quæſtione certius? ſubitò arrepti in quæſtionem, tamen ſeparantur à cæteris, & in arcas conijciuntur, ne quis cum ijs colloqui poſſit. Hi centum dies penes accuſatorem cùm fuiſſent ab eo ipſo accuſatore producti ſunt. Quid hac quæſtione dici poteſt integrius? quid incorruptius?*

Non eſt omittendum aliud Cic. documentum partic. n. 51. alter locus impugnandarum quæſtionum eſt, ſi ea quæ dicta ſunt, aut ambiguè, aut inconſtanter, aut incredibiliter dicta ſunt, aut etiam aliter ab alio dicta ſubtiliter reprehenduntur.

Aliàs Orator poſcit quæſtionem, quæ ab aduerſario negatur: tunc enim illa negatio, ad criminis ſuſpicionem detorqueri poteſt. Id obſeruat Cic. pro Roſc. Amer. nu. 119. *Dixi iam antea ſæpenumerò poſtulatos eſſe ab iſtis duos ſeruos in quæſtionem,*
D *ta ſemper T. Roſci recuſaſti. Quæro abs te iſtne, qui poſtulabant, indigni erant, qui impetrarent? an iſte non commouebat, pro quo poſtulabant? an res ipſa tibi iniqua videbatur. Poſtulabant homines nobiliſſimi, atque integerrimi noſtræ ciuitatis. Res porrò abs te eiuſmodi poſtulabatur, vt nihil intereſſet, vtrum eam rem recuſares, an de maleficio confiterere. Quæ cùm ita ſint quæro abs te, quam ob cauſam recuſaris, cùm occiditur Sex. Roſcius, ibidem fuerunt. Seruos ipſos, quod ad me attinet, neque arguo, neque purgo. Quod à vobis hoc pugnari video, ne in quæſtionem dentur, ſuſpicioſum eſt. quod vero apud vos ipſos in honore tanto ſunt, profectò neceſſe eſt, ſciant aliquid, quod ſi dixerunt, pernicioſum vobis futurum ſit, &c.*

Eundem locum tractat in contrariam partem pro Mil. nam poſtquam illius innocentiam comprobauit, ſoluit obiectionem de ſeruis; criminabantur Milonem, quòd illos, quaſi ſibi conſcius eſſet,

libertate donaſſet, ne quæſtioni ſubderentur, & rem, vt geſta fuerat, indicarent, contrarium infert, eum potius criminandum, quòd iis non ſatis ampla præmia contuliſſet. num. 58. *Cur igitur eos manumiſit? metuebat ſcilicet ne indicarent, ne dolorem perferre non poſſent, ne tormentis cogerentur occiſum eſſe à ſeruis Milonis in Appia via P. Clodium confiteri. Quod opus eſt tortore? quid quæris? occideritne? occidit. Iure, an iniuria? nihil ad tortorem. Facti enim in equuleo quæſtio eſt, iuris in iudicio. Quod igitur in cauſa quærendum eſt, id agamus: hoc quod tormentis inuenire vis, id fatemur. Manu verò cur miſerit, ſi id potius quæris, quàm cur parum amplis affecerit præmijs: neſcis inimici factum reprehendere.*

Supereſt denique vt ſecundùm Ariſtotelem exempla proferantur, vel ex antiquis repetita, vel ex recentioribus; multa refert Val. Max. lib. 8. cap. 4. quibus aut creditum non eſt, aut temerè habita fides eſt.

LECTIO VIII.

De Iureiurando.

INter probationes artis expertes ponitur iuſiurandum; quanta verò debeat eſſe iuſiurandi fides, ac religio, quàm ſanctè, pieque ſeruari debeat, vel hoſti, breuiter ſed benè, & multa paucis Cic. de Fide & Conſtantia Reguli loquutus. 3. Offic. num. 111. *Nullum vinculum ad aſtringendam fidem, iureiurando maiores arctius eſſe voluerunt. Id indicant leges in 12. tab. indicant ſacra, indicant fœdera quibus etiam cum hoſte deuincitur fides: indicant notiones, animaduerſionesque Cenſorum, qui nulla de re diligentius, quàm de iureiurando iudicabant.*

PVNCTVM I.

Definitio.

EST affirmatio vel negatio rei ſacræ contrectatione confirmata. Ciceroni verò 3. de off. num. 104. eſt iuſiurandum affirmatio religioſa. Quod autem affirmatè: quaſi Deo teſte, promiſeris, id tenendum eſt. Ariſtoteli 1. cap. vlt. *Dictio cum diuina veneratione probationis expers.*

Teſtimonium porrò iureiurando firmatum longè validius eſt reliquis; quippe tàm antiqua eſt apud omnes iuſiurandi Religio, vt ad dirimendas quaſlibet controuerſias olim interponeretur apud Romanos, maximè regnante Numa. Hic enim tanto religionis cultu omnium pectora impleuerat, vt fides, ac iuſiurandum propulſo legum, ac pœnarum metu, ciuitatem regeret: atque ne tandem in contemptum veniret iuſiurandum formulas interpoſuerunt, tres penè maiores, quæ vel ſua inſolentiâ, vel atrocitate metum, ac formidinem incuterent. Nam ex Pauſania in Heliacis, Græci Iouis effigiem habebant, qui ὅρκιος dicebatur tanquam iuriſiurandi vindicem; ante cuius pedes erat tabula, in eaque inciſi elegi verſus atroces ad horrorem peierantium compoſiti.

Plut. in vita Dionyſij Syracuſani ad maiorem religionem iurantibus inijciendam, narrat iuſſos fuiſſe templum Veneris, & Proſerpinæ iurantes ingredi, ſacriſq; quibuſdam factis, Veſtem Deæ purpuream induere, & ſic ſumptâ ardenti tæda iurare.

A Apud Arianum ὅρκος Bitiniæ flumen eſt, in quo periuros probare conſueuerant, eos enim ſuis vorticibus inuoluere, ac mergere credebatur.

Denique Romani diras imprecationes iurandi formulis inſerebant. SI SCIENS FALLO, ITA ME DIESPITER SALVA VRBE HAC ARCEQVE, ET BONIS, ME DEIICIAT, VT EGO HVNC LAPIDEM IACIO. Quæ ideo ad terrorem adhibebantur omnia, quòd, vt ait Symmachus l. 10. ep. 54. *Omnia quidem Deo plena ſunt, nec perfidis tectus eſt locus, ſed plurimum ad metum valet delinquentis præſentia religionis.* Quæ fundamenti ſunt inſtar, ad aliquid è iureiurando ſumptum confirmandum, quibus accedere debent loci iam toties deſignati, à moribus perſonæ iurantis; nunquam enim religioſus fruſtrà iurabit, malus verò contra, vel non rogatus. Quales igitur erunt mores, tale iuſiurandum neceſſario futurum eſt exiſtimandum. B

PVNCTVM II.

Diuiſio.

EX mente Ariſtotelis huius loci quadripartita eſt diuiſio: Nam eorum qui litigant, vel vterque, vel neuter iurat, vel reus tantùm, aut accuſator ad arbitrium accuſantis, vel iurare volentis, aut iuſiurandum recuſantis, aut aduerſario iuſiurandum permittentis, aut denegantis. Hæc obſeruanda ſunt.

I. Qui iuſiurandum aduerſario permittere tenuit, dicet mores eius, ac vitam probè ſibi notam, qui nimirum eo ſit ingenio præditus, vt non dubitet peierare, quò non teneatur ea reddere, quæ debet. Quod euincet, ſi doceat illum aliquando C peieraſſe, vel falſum dixiſſe, aut aliquid flagitiosè deliquiſſe; veriſimile namque eſt eum qui in aliqua re ſit improbus, etiam in aliis ſceleratum futurum; ex Cic. pro Rabir. Poſth. num. 36. *Vbi ſemel quis peierauerit, ei credi poſtea, etiamſi per plures Deos iuret, non oportet.* Quod idem repetit pluribus orat. pro Roſc. Com. num. 46. *Qui mentiri ſolet, peierare conſueuit. Quem ego vt mentiatur inducere poſſum, vt peieret, exorare facilè potero. Nam qui ſemel à veritate deflexit, hic non maiore religione ad periurium, quàm ad mendacium perduci conſueuit. Quis enim deprecatione Deorum, non conſcientiæ fide commouetur? propterea quæ pœna ab Dijs immortalibus periuro, hæc eadem mendaci conſtituta eſt. Non enim ex pactione verborum, quibus iuſiurandum comprehenditur, ſed ex perfidia, & malitia, per quam* D *inſidiæ tenduntur alicui, Dij immortales hominibus iraſci, & ſuccenſere conſueuerunt.*

Deinde ſuæ ſe cauſæ confidere dicet Orator, quæ tàm ſit aperta, vt eam in dubium vocare nihil ſit neceſſe: quippe non dubitat quin Iudices etiam contra non iuratos aduerſarios ſententiam dicturi ſint, propterea nolle ſe iuſiurandum aduerſariis deferre.

Poſtremò comparationem inſtituet, dicetque ſe malle iudicum religionem ſequi, quos ſciat iuratos ſententiam laturos, quàm aduerſariorum, quibus fidem nullam habeat, vtpote cupidis, & auaris, Iudicibus autem integerrimis omnem.

II. Qui iuſiurandum oblatum non admittit, dicet pecuniâ ſacramentum extorqueri poſſe ac propterea nolle ſe iurare, ne pecuniâ corruptus eſſe videatur. Deindè hoc ſignum eſſe probitatis

ſuæ, quòd improbi iuſiurandum nunquam detre- A ctent. Tùm non æquam eſſe prouocationem hominis impij, aduerſus pium; quia is valde timidè accedit ad iuſiurandum, vereturq́ue ne temeritate ſua Deum offendat: Impius verò rerum diuinarum humanarumq́ue contemptor audacter iurare ſolet: atque in hac prouocatione idem eſt, ac ſi quis robuſtus, & valens infirmum prouocet ad certamen; ita prorſus ſe res habet ſi innocens, & fretus cauſæ bonitate, pronum ad iuſiurandum admittat, & illum nocentem cauſæq́ue infirmitate iam cadentem.

III. Qui iuſiurandum oblatum ab aduerſario recipit, ſe tuetur, quòd fretus conſcientiâ, & probitate ſua pluribus nota, iurare ſit paratus, quodq́ue ipſe ſibi credat, tùm propter rei veritatem, tùm ob ſpectatos mores ſuos ab omni fraude abhorrentes, minimè verò aduerſario, cuius im- B probitatem ipſe alijq́ue omnes probatiſſimam habent, quæ tamen ratio eô valentior erit, quò melior, ac religioſior actu exiſtimabitur: nam ſi malus apertè videbitur Iudicibus, toti ſoro riſum de ſe propinabit. Deindè quod iuramentum fidenter admittat, quia ipſi quoque Iudices iurati de legibus iudicaturi ſunt, & pro cauſa ſua ſententiam laturi.

IV. Si quis iuſiurandum deferr alteri his vtetur rationibus. Prima quod rem totam ſuperis committat, vltoribus fandi atque nefandi.

II. Si rem totam aduerſarij voluntati relinquat, vt non expectatâ Iudicum ſententiâ litem dirimat.

III. Quod indignum ſit recuſare iuſiurandum aduerſario ſuper ea re, de qua rogat Iudices iuratos ſententiam dicere.

Cæterùm nihil potentius hac in re argumento à moribus deſumpto, vt quis aut iuſiurandum admittat, aut recuſet, permittat aut neget, vbique periculum. Nam vt benè Vlpian. nonnulli faciles ſunt ad iurandum, contemptu religionis; alij perquam timidi vſque ad ſuperſtitionem. Et ſicut de Quæſitore dicit Fabius lib. Inſt. 5. cap. 4. mentietur qui tormenta ferre poteſt, mentietur etiam qui non poteſt; quia aliis patientia facilè mendacium facit; alijs infirmitas neceſſarium. Ita in iure-iurando quidam timore mentiuntur, alij minis, alij neglectu religionis, quod vltimum adeò nunc ſerpit in depravatos hominum mores, vt de illis dicat Iuuenalis Satyra 10.

Sunt qui fortuna iam caſibus omnia ponunt,
Et nullo credunt crimen rectore moueri,
Atque adeò intrepidi, quacumq́ue ad talia tangunt.

Alij ſua periuria per ſummam impudentiam, ac im- D pietatem tuentur, ſe lingua tantùm, non mente iuraſſe dictitantes, atque in ore impium illud Cic. habentes Off. 3. num. 108. *Non enim falſum iurare, peierare eſt, ſed quod ex animi tui ſententia iuraueris, ſicut verbis concipitur more noſtro, id non facere periurium eſt.*

LECTIO IX.

De Præiudicijs.

QVoniam maxima pars contentionum forenſium conſiſtit in probationibus arte carentibus, ait Fabius lib. 5. cap. 1. Hanc vt vnam ex præcipuis, de Præiudiciis omittere non debuimus.

PVNCTVM I.

Definitio.

PRæiudicia ſunt anteriora quædam iudicia, quæ ad præſentis rei iudicium, aut cauſæ definitionem momenti aliquid adferre poſſunt: ſuperioribus enim iudiciis debent poſteriora confirmari, ſi rectè inſtituta ſunt, ac perfectè iudicata. Etenim quod iam proborum hominum ſententiâ confirmatum eſt, id omninò iis vtile eſt, qui de eadem re litigant. Hoc Tull. oſtendit pro Arch. Poëta, eumq́ue in ciuitate retinendum concludit, quòd illum & Tarentini, & Rhegini, & Neapolitani, ciuitate, cæteriſque præmiis donarunt, & quòd omnes qui aliquid de ingeniis iudicare poterant, cognitione, atque hoſpitio dignum exiſtimarunt. Quibus clarum eſt Præiudicia eſſe quædam Senatuſconſulta, ſiue ſententias atque decreta iam ante facta, quibus vtitur Orator ad ſimilem cauſam, vt eâdem ratione definiendam eſſe confirmet.

PVNCTVM II.

Diuiſio.

EOrum tria ſunt genera. I. Eſt earum rerum, quæ ex paribus cauſis aliquando iudicatæ ſunt quæ rectiùs exempla dicuntur. Sic de reſciſſis patrum Teſtamentis, vel contra filios confirmatis, propter eaſdem cauſas, quæ in noſtra controuerſia inueniuntur. Vt putà ſi velit Orator aliquid C decerni propter corruptos mores iuuentutis, dicet olim teſtamenta reſciſſa fuiſſe, propter eandem cauſam, atque exhæredatos lege publica perditos adoleſcentes; cuius Præiudicij vis tùm, non à decreto, ſed à cauſa decreti ſumetur. In hanc rem multa Valer. Maxim. lib. 7. & 8.

Hinc eſt illa definitio Aſconij dicentis Præiudicium eſſe rem, quæ cùm ſtatuta fuerit, affert iudicaturis exemplum, quod ſequantur. Quam confirmat Cic. dùm Catilinam perſuadet à Præiudiciis, non ab vrbe tantùm, eijciendum; ſed à naturæ finibus exterminandum eſſe 1. Act. num. 3. & 4. *An vero vir ampliſſimus P. Scipio, Pontifex Max. Tiberium Gracchum mediocriter labefactantem ſtatum Reip. priuatus interfecit: Catilinam orbem terræ cæde, atque incendijs vaſtare cupientem, nos Conſules perferemus? decreuit quondam Senatus, vt Luc. Opimius Coſ. videret, ne quid Reſp. detrimenti caperet. Nox nulla interceſſit: interfectus eſt propter quaſdam ſeditionum ſuſpiciones C. Gracchus, clariſſimo patre natus, auis, maioribus; occiſus eſt cum liberis M. Fuluius conſularis ſimili. S.C. Caio Mario & L. Valerio Coſſ. permiſſa eſt Reſp. num vnum diem poſtea L. Saturninum Trib. plebis, & C. Seruilium mors à Reip. pœna remorata eſt? At nos viceſimum iam diem patimur hebeſcere aciem horum auctoritatis. Habemus enim huiuſmodi S. C. verumtamen incluſum in tabulis tanquam gladium in vagina reconditum: quo ex S.C. confeſtim interfectum te eſſe Catilina conuenit.*

II. In iudiciis ad ipſam cauſam pertinentibus, cùm ſcilicet multa quæ cauſæ noſtræ annexa fuerant, iam iudicata ſunt. Nimirum ſi in cauſa Cic. pro domo ſua iudicatum ante fuiſſet, Clodium non iure adoptatum tranſiſſe ad plebem; neque

iure potuiſſe fieri Tribunum pleb. facilè ex illo Præiudicio concluſiſſet, non iure, ſed iniuria domum ſuam euerſam fuiſſe, vel conſecratam, bonaque ſua publicata: quia ſuperiora iudicia, quæ cauſæ annexa fuiſſent, nulla erant.

Sic in Milon. duo erant, primum maieſtatis Milonem reum: ſecundum, feciſſe Milonem Clodio inſidias, Tullius igitur, quod Senatus cenſuiſſet nequaquam Clodij cædem contra Remp. videri eſſe, ab eo Præiudicio argumentatur, & immunem ab inſidiis, & ſcelere Milonem arguit. num. 12. *Sequitur illud quod à Milonis inimicis ſæpiſſimè dicitur. Cædem quâ Clodius occiſus eſt, Senatum iudicaſſe contra Remp eſſe factam. Illam vero Senatus non ſententiis ſuis ſolùm, ſed etiam ſtudijs comprobauit. Quoties enim eſt illa cauſa à nobis acta in Senatu? quibus aſſenſionibus vniuerſi ordinis? quàm nec tacitis, nec occultis?*

III. Genus eſt, cùm de eadem cauſa pronunciatum, & factum eſt decretum. Scilicet de re agraria, ſeu de dirimendis agris publicis pleb. Rom. aut ante Senatuſconſulta, & plebiſcita facta fuerunt: quare meritò ex vi illorum præiudiciorum, de eadem re, eodem modo ſtatuendum fuit, ſuadente Cic. Et ſanè non minimi momenti ſunt præiudicia. Vndè Oratoris eſt non inerudit, ſi ius defendat, ire obuiam, ſi premat alios ac vrgeat, ea in aduerſarium quaſi tela, & hamentatas haſtas intorquere, quod facit Tull. pro Cluentio n. 6. *Quamobrem à vobis, Iudices, antequam de ipſa cauſa dicere incipio, hæc poſtulo: Primum, id quod æquiſſimum eſt, vt ne quid huc præiudicati adferatis. Etenim non modò auctoritatem, ſed etiam nomen Iudicum amittemus, niſi hic ex ipſis cauſis iudicabimus, ac ſi ad cauſas iudicia iam facta domo deferemus: deindè ſi quam opinionem iam veſtris mentibus comprehendiſtis, ſi eam ratio conuellet ſi ratio labefactabit, ſi denique veritas extorquebit; ne repugnetis, eamque animis veſtris, aut libentibus, aut æquis remittatis.*

P V N C T V M III.

Qua ratione confirmentur Præiudicia.

PRo Præiudiciis quidem I. in citandis eiuſmodi decretis, debet Orator eorum auctoritatem commendare, qui eam ſententiam decreuerunt. Hoc monet Cic. pro Cluen. n. 107. poſtquam Præiudicium compoſuit. *Ac ne ex facta ſolùm ſapientes illos iudicetis, ſed etiam ex nominibus ipſis quod ij fecerint, rectiſſimè, ac ſapientiſſimè factum probetis. Quis P. Octauio Balbo ingenio prudentior, iure peritior, fide, religione, officio diligentior, aut ſanctior commemorari poteſt? non abſoluit. Quis P. Caſidio conſtantior? quis Iudiciorum, atque eius dignitatis, quæ in iudiciis publicis verſari debet peritior? quis virtute, conſilio, auctoritate præſtantior? ne is quidem abſoluit. Longum eſt de ſingulorum virtute ita dicere? quæ quia cognita ſunt ab omnibus verborum ornamenta non quærunt. Qualis vir Iuuentius Podo fuit ex vetere illa Iudicum diſciplina? qualis L. Caulius? M. Baſilius? qui omnes in iudiciis publicis iam tùm florente Rep. floruerunt. Ex eodem numero L. Caſſius. Cn. Nauius, pari & integritate, & prudentiâ; quorum nullius ſententiâ eſt Oppianicus abſolutus. Atque ex his omnibus, natu minimus, ingenio, & diligentiâ, & religione par iis, quos antea commemoraui, P. Saturius, in eadem ſententia fuit. O innocentiam Oppianici ſingularem! quo in reo qui abſoluit, ambitioſus: qui diſtulit, cautus; qui condemnauit, conſtans exiſtimatur.*

A II. Præiudicium examinandum, & comparandum eſt cum iudicio noſtro, cauſa cum cauſa, res cum re, vt in vtroque ſimilitudo oſtendatur. Id obſeruat eadem orat. Cic. num. 55. poſtquam enim explicuit damnationem Scamandri cum Oppianico conuenire, ſic probat. *Quis tum erat omnium, qui Scamandro condemnato, non Iudicium de Oppianico factum eſſe arbitraretur? quid eſt illa damnatione iudicatum, niſi venenum, id quod habito daretur, eſſe quæſitum? quæ porro tenuiſſima ſuſpicio collata in Scamandrum eſt, aut conferri potuit, vt is ſua ſponte necare voluiſſe Habitum putaretur.*

B III. Hortandi ſunt Iudices, ac monendi, vt quod aliàs iudicatum eſt, nunc etiam obſeruent, aliorumque decretis inhæreant. Ibidem num. 60. *Vtrum per Deos Immort. magis eſt mirandum, quod is condemnatus eſt, an quod omnino reſpondere auſus eſt? quid enim illi Iudices facere potuerunt? qui ſi innocentes Fabricios condemnaſſent, tamen in Oppianico ſibi conſtare, & ſuperioribus conſentire iudicijs debuerunt. An vero illi ſua per ſe iudicia reſcinderent, cùm cæteri ſoleant in iudicando, ne ab aliorum iudicijs diſcrepent prouidere? & illi qui Fabricij libertum, quia miniſter in maleficio fuerat, patronum, quia conſcius, condemnaſſent: ipſum Principem, atque Architectum ſceleris abſoluerent? & qui cæteros, nulla Præiudicio facto, tamen ex ipſa cauſa condemnaſſent: hunc quem bis condemnatum iam acceperant, liberarent?*

C Quod ſi apud eoſdem Iudices agatur, qui Præiudicium ante tulerunt, monendi ſunt tantum, propoſitâ Iudicum conſtantiâ, vt in ſententia perſeuerent.

IV. Quia in Iudiciis numerari Senatuſconſulta, & decreta Principum ſolent, Ea Quintil. cenſet eſſe præferenda. *Aduerſus ea*, inquit, *nullum eſt remedium, niſi aut inuenta quantulacumque differentia, aut aliqua, vel eorumdem, vel aliorum eiuſmodi poteſtatis hominum, poſterior conſtitutio illi contraria.*

Multum proderit etiam cauſam noſtram exaggerare pluribus, & oſtendere grauiorem aliquam rem in controuerſia poſitam eſſe, quàm in ipſis Præiudiciis, propter quam longè potiori ratione, idem ſit quod ante ſtatuendum. 1. in Catil. n. 3.

D P V N C T V M IV.

Qua ratione infirmentur Præiudicia.

I. SI oſtendatur cauſa eſſe diſſimilis. Hoc animaduertit Orator pro Cluent. dùm oſtendit Balbi, Guttæ, & aliorum damnatorum iudicium non nocere Cluentio, quòd licet accuſati erant, tanquam corrupti pecuniâ, ab illo tamen, ob alia crimina, damnati fuiſſent num. 97. *At etiam Balbus eſt condemnatus, adde maieſtatis: vt intelligas hoc iudicium cum illo non eſſe coniunctum. At eſt hoc illi crimen obiectum fateor: ſed etiam legionem ab eo ſollicitatam in Illyrico L. Coſconij litteris, & multorum teſtimonijs planum factum eſt,*

quod crimen erat proprium illius quæſtionis, & quæ res lege maieſtatis tenebatur. At hoc obfuit ei maximè. iam iſta diminutio eſt.

II. Excutienda ſunt illa Præiudicia, videndumque fueritne aliquid in ipſis non ritè factum, quod eorum vim poſſit eleuare. Ibidem Tull. vt oſtendat condemnationem non debere Cluentio nocere, ait, illum ex inuidia, & tumultu Tribunitio damnatum fuiſſe; in cauſa nihil eſſe præter inuidiam, errorem, ſuſpicionem, contentiones quotidianas ſeditiosè, ac populariter concitatas, num. 95. *Quam quidem rationem vos Iud. diligenter pro veſtra ſapientia, & humanitate cogitare, & penitus perſpicere debetis, quid mali, quantum periculi, vnicuique noſtrum inferre poſſit vis Tribunitia conflata præſertim inuidia, & cõtentionibus ſeditiosè concitatis. Optimis hercle temporibus, tùm, cùm homines ſe non iactatione populari, ſed dignitate, atque innocentiâ tuebantur, tamen nec C. Popilius, nec Q. Metellus clariſsimi viri, vim Tribunitiam ſuſtinere potuerunt, nedum his temporibus, his moribus, his magiſtratibus, ſine veſtra ſapientia, ac iudiciorum remediis ſalui eſſe poſsimus. Non fuit igitur illud iudicium, iudicij ſimile Iud. non fuit: in quo non modus eſt adhibitus, non mos, conſuetudoque ſeruata, non cauſa defenſa, vis illa fuit, & vt ſæpè iam dixi, ruina quædam, atque tempeſtas, & quiduis potius quàm iudicium, aut diſceptatio, aut quæſtio.*

Hoc eodem argumento licet actorum negligentiam, infirmitatem perſonarum, quæ tunc ſe tueri non potuerint; conditionem temporis, aduerſariorum gratiam, & poteſtatem, teſtes corruptos, inuidiam, ignorantiam, aliaque id genus proferre, quæ damnatorum cauſæ obfuerunt, hæc in Cluentio deprehenduntur omnia, multis numeris, 106. & deinceps.

III. Debebit Orator oſtendere, aliquid nouum cauſæ ab eo tempore acceſſiſſe, quod ſi in ea fuiſſet, nunquam eam tuliſſent ſententiam Iudices.

IV. Si non poſſit alio modo refelli Præiudicium, quàm vt falſum eſſe oſtendatur, videanturque Iudices in eadem ſententia perſtare, ne inconſtantes habeantur ad eos erit conuertenda Oratio, docendumque nihil obeſſe eorum conſtantiæ, famæ, religioni, ſententiæ mutationem: quandoquidem Sapientis eſt rectè conſulere, non autem in malè conſultis perſeuerare: non eorum culpâ, ſed Oratorum, & Actorum, fraudem illam admiſſam,

LECTIO X.

De Rumore & Fama.

HVnc locum propiùs intueri certum eſt, quòd ſit inſtar publici teſtimonij, tametſi multorũ iudicio non tanti momenti ſit, vt Oratoris animum occupare debeat, quod plerumque vix quidquam veri habeat, aut certi; Nam quiſquis Rumores audit, addit & affingit auditis, quidquid aut credulitas, aut decorum ſuaſerit, proindè fama ſæpè veritatem opprimit, tamen operæpretium eſt illam indagare, ne ſpecioſis commentis deludamur.

PVNCTVM I.

Definitio.

ESt ex Fabio, l.5.cap.3. Sermo ſine vllo auctore diſperſus, cui malignitas initium dedit, incrementum credulitas; quæ definitio, quia tantum A inanes Rumores deſcribit, ideò veris non eſt tribuenda. Alij narratiunculæ quædam, quas honeſtiori nomine NOVA vocare malunt quæ vix audiuntur, & fidem amittunt. Eam ob rem cautelam hic adhibere debebit Orator maximam, ne ſi noua narret imprudens, veterem perdat fidem, & mendax habeatur; Nam qui tantum audita refert ſæpè fallit, falſus ipſe prior; memor ſit igitur Thaletis à quodam interrogati, quantum à vero falſum abeſſet, quantum, inquit, ab auribus diſtant oculi; quaſi diceret eos plerumque mentiri qui audita, ſolùm, non viſa referunt.

PVNCTVM II.

Diuiſio.

B

COmmodè ergo dicemus alios eſſe Rumores inanes, grauiores alios. Inanes à Cic. l.15. Fam. 17. *ἀδέσποτοι* nominantur. *De Hiſp. noui nihil, ſed expectatio valde magna: Rumores triſtiores, ſed ἀδέσποτοι.* Cœlius apud eundem 8. Famil. 1. *Subroſtrarios* vocat, quod ſub roſtris otiosè reſidentes nouos Rumores, aut captarent ipſi, aut fingerent; Vndè in Saty. Poëta Magnus, Serm. 2. Saty. 6.

Frigidus à roſtris narrat per compita Rumor.

Cœleſtis in dicendo, viuendoque vir D. Hieron. Apologiâ contra Ruffinum, Rumigeros *Cereales nuntios* appellat, tanquam alteros Triptolemos, à Cerere ad ſpargendum non frumentum, ſed Rumores miſſos in orbem. Ammi. Marcellinus, l. 11. Rumorum *Aucupes* vocat, qui non tantùm audita referunt, ſed & multa ipſi confingunt cognitaque conduplicant quorum ingenium deſcribit apud C Plautũ in Comœdia nobilem Megaronides Senex.

Qui omnia ſe ſimulant ſcire, nec quidquã ſciunt.
Quod quiſque in animo habet, aut habiturus eſt ſciunt.
Id quod in aurem Rex Regina dixerit, ſciunt.
Quod Iuno fabulata ſit cum Ioue; quod neque
Futura ſunt, neque facta ſunt; tamen illi ſciunt.

Contra graues, & veri Rumores ſunt, qui conſtanti firmantur hominum opinione, certo & graui auctore, de re non adeò à nobis remota, quique iam diu conſtantes in ore omnium verſantur. Nam tempus eſt lapis Lydius Rumorum, vt rectè monuit Tacit. Ann. 2. *Rumores*, ait, *tempori permittantur, quo facilè ſeneſcunt.*

Præter quæ duo Rumorum genera, ad hũc etiam locum ſpectare poſſunt fama, ſiue opinio, quam D homines conceperunt de cuiuſlibet moribus, quæque in aliorũm laudem, aut vituperationem vulgò dicuntur; ſed iſta potiſſimum ad genus deliberatiuum pertinent, alia ad Iudiciale, ſupereſt inueſtigandum quomodo Rumores in vtramque partem tractandi ſint.

PVNCTVM III.

Contra Rumores.

PRimo quidem afferri poteſt locus communis de inconſtanti variaque famæ, atque Rumorum natura. Vt enim præclarè Minut. Felix, *Fama ſemper in ſpecioſis mendaciis alitur, offenſa veritate conſumitur.* Inter alia bene-multa quæ ſcribit

Ouid. transform. 12. hæc habet de fama creſcente.

Patria turbatenot, veniunt leue vulgus, euntque,
Mixtaque cum veris paßim commenta vagantur,
Millia rumorum, confuſaque verba volutant,
E quibus & vacuas implent ſermonibus aures:
Hi narrata ferunt alio, menſuraque ficti
Creſcit, & auditis aliquid nouus adijcit author.

Nam Rumores vbi ſpargi cœperint, ſubitò creſcere ſolent, & in eam extendi magnitudinem, quæ credi non poſſit. Ad quos alludens Panegyriſtes Max. & Conſt. *Quæcunque*, inquit, *fama vltra naturam, quâ fingitur diſcurſus volucres mutuata, & poſtquam mille vocibus ſonora percrepuit.* Hæc autem leuitas maximè obſeruatur in rumoribus falſis. Vt enim ait ſanctus, & Eloquens Hieron. *Rumor falſus, falsè diſſeminatur, quis igitur eiuſmodi aniles fabulas audiat?* Iſtud Gorgiæ ſæpius quærendum eſſet, quis magis fatuus, qui fabulas tàm indoctas, rumuſculos tàm mendaces ſpargit, an qui credit, & aliis vendit auctiore pretio?

Preſſit hoc argumentum acerrimi iudicij vir Tertull. in Apologet. l. 2. c. 7. refellens ea quæ vulgo in Chriſtianos mentiebantur Ethnici. *Natura fama nota eſt omnibus. Veſtrum eſt.*

Fama malum, quo non aliud velocius vllum
Mobilitate viget.

Cur malum fama? quia velox? quia index? an quia plurimum mendax? quæ ne tùm quidem, cùm aliquid veri affert, ſine mendacij vitio eſt, detrahens, adijciens demutans de veritate: quid quod ea illi conditio eſt, vt nonniſi cùm mentitur, perſeueret, & tandiu viuit quandiu non probat, ſiquidem vbi probauit, ceſſat eſſe, & quaſi officio nuntiandi functa rem tradit, & exinde res tenetur, res nominatur. Nec quiſquam dicit, vt. hoc Romæ aiunt factum, aut fama eſt illum Prouinciam ſortitum, ſed ſortitus eſt ille Prouinciam; & hoc factum eſt Romæ. En fama malum? ſed vt bonum ſit, dixeriſne? verum id, ſolidumque.

Iterum Tertull. l. 1. ad nationes. *Fama nomen incerti loci non habet, vbi certum eſt, an verò fama credat, niſi inconſideratus? quia Sapiens non credit incerto. Omnium eſt æſtimare, quantacumque illa ambitione diffuſa ſit, quantacumque aſſeueratione constructa, quod ab vno aliquando principè exorta ſit neceſſe eſt. Exinde in traduces linguarum, & aurium ſerpat, & ita modici ſeminis vitium, cætera Rumoris obſcurat, vt nemo recogitet, ne primum illud os mendacium ſeminauerit: quod ſæpè fit, aut ingenio æmulationis, aut arbitrio ſuſpicionis, aut non noua, ſed ingenita, quibuſdam mentiendi voluptate. Meritò igitur fama tandiu ſola conſcia eſt ſcelerum Chriſtianorum. Hanc indicem aduerſus non profertis, quæ quod aliquando iactauit, tantoque ſpatio, in opinionem corroborauit, vſque adhuc probare non valuit. Quomodo bonum dixeris, quod ab vno ore ſiue mendacis, ſiue ſuſpicioſi hominis primum extortum in aures inaniter diffunditur, viresque acquirit eundo?*

Non acutè arguteque minus Cic. pro Cœlio contra famam diſputat, nu. 38. *At fuit fama. Quotuſquiſque iſtam effugere poteſt, in tàm maledica ciuitate? vicinum eius mulieris miraris malè audiſſe, cuius frater germanus ſermones iniquorum effugere non potuit?*

Contra famæ leuitatem multis obſecrat Iudices Cic. pro Plancio, ne diſſeminatis, diſperſiſque ſermonibus fidem habeant, à num. 56. *Illud vnum vos magnopere oro, atque obſecro, cùm huius, quem defendo, tùm communis periculi cauſa, ne fictis auditionibus, ne diſſeminato diſperſoque ſermoni, fortunas* A *innocentium ſubiiciendas putetis. Multi amici accuſatoris, nonnulli etiam noſtri iniqui, multi communes obtrectatores, atque omnium inuidi multa finxerunt. Nihil eſt autem tàm volucre, quàm maledictum: nihil facilius emittitur, nihil citius excipitur, nihil latius diſſipatur. Neque ego ſi fontem maledicti reperietis, vt negligatis, aut diſſimuletis vnquam poſtulabo. Sed, ſi quid ſine capite, aut ſi quid erit eiuſmodi, vt non extet author, qui audierit, aut ita negligens vobis eſſe videbitur, vt, vnde audierit, oblitus ſit; aut ita leuem habebit auctorem, vt memoria dignum non putarit: huius illa vox vulgaris auditu, ne quid reo innocenti noceat, oramus.*

II. Proponenda ſunt pericula, quæ manant ex fama leuiter recepta; quam in rem ſic Cæſar, lib. 5. de bello Gall. Quæ enim ciuitates commodiùs, ſuam rem adminiſtrare exiſtimantur, habent legibus ſancitum; ſi quis de Rep. quid famâ, aut rumo- B re acceperit, vti ad magiſtratum deferat, neque cum quo alio communicet, quod ſæpè homines temerarios, atque imperitos falſis rumoribus terreri, & ad facinus impelli cognitum eſt.

Quibus ſententiis erunt adiungenda exempla. Plutarchus ſcriptor nobilis vnum refert in Demetrio, vbi ait Stratoclem cùm Athenienſes bello nauali contriti fuiſſent circa Amorbum falſum de victoria Rumorem ſparſiſſe, quo exemplo, per vnamquamque Tribum conſtitutum eſt, & ſacrificia, publicæque ſupplicationes decretæ, donec contrarium nuntium delatum eſſet: quò grauiſſimè commotus eſt populus in Stratoclem.

III. Leges, ac pœnæ rumigerulis propoſitæ, impoſitæque, vt facit Sophus Cheronenſis in Nicia; ait enim Athenienſes, hoſpitem quendam, quod in officina tonſoris de his quæ in Sicilia geſta erant referret aliquid, in concionem vocaſſe, C cùmque id probare non poſſet, in carcerem conieciſſe, quod incerto rumore, ciuitatem penè omnem ad ſeditionem concitaſſet.

Apud Romanos verò, in huiuſmodi Nugigerulos non rarò animaduerſum eſt: vt colligere licet ex his quæ Cic. de Pub. Valerio ſcripſit, l. 2. de Nat. Deor. cui Præfectum Rheatina Romam venienti, noctu duo Iuuenes Equis albis inſidentes dixiſſet Regem Perſeum eo die captum, idque ipſi ſenatui nuntiaſſet, quaſi temerè de Rep. loquutus eſſet, in carcerem coniectus eſt.

Quin & apud Tacitum ann. 12. Cœlius libertus Neronis atroci mendacio vniuerſos perculit, affirmans ſuperuentu xiv. legionis, iunctis à Brixello viribus cæſo victore veterem partium fortunam, eámque ob cauſam paucos poſt dies iuſſu Vitellij D pœnas luit.

Pvnctvm IV.

Pro Rumoribus.

ADferri poteſt quod Plinius Iunior in Traiani Panegy. his verbis pronuntiat. *Cæſar tales nos crede, qualis fama cuiuſque eſt: huic aures, huic oculos intende, ne reſpicias clandeſtinas exiſtimationes, nulliſque magis, quàm audientibus inſidiantes ſuſurros. Melius omnibus quàm ſingulis creditur: ſinguli enim decipere, & decipi poſſunt, nemo omnes, neminem omnes fefellerunt.* Hinc vides quantum tribuat illi famæ, cùm eam facit æquiſſimam arbitram cuiuſlibet morum, ac vitæ.

Quod ſi elicere noo poſſit Orator, vt quibuſcumque Rumoribus fides habeatur, obtinebit ſaltem ne reijciantur temerè, & in medio relinquaotur, donec clarior veritatis lux affulgeat. Hoc autem obtinebit, tùm grauibus Sapientum ſententiis, tum exemplis, & quotidiana rerum magiſtra experientiâ, quæ ſæpè docuit fuiſſe deiectos perperam Rumores Reip. totique populo ſalutares.

LECTIO. XI.

De familiari Locorum vſu.

PLacet imprimis quod de ſe profitetur. Antonius 2. de Orat. 162. *Ego autem, ſi quem nunc planè rudem inſtitui ad dicendum, velim, his potius tradam aßiduis vno opere eandem incudem diem noctemque tundentibus, qui omnes tenuißimas particulas, atque omnia minima manſa, vt aiunt nutrices infantibus pueris, in os inferant. Sin ſit is, qui, & doctrinâ mihi liberaliter inſtitutus, & aliquo iam imbutus vſu, & ſatis acri ingenio eſſe videatur: illûc eum rapiam, vbi non ſecluſa aliqua aquula teneatur. ſed vnde vniuerſum flumen erumpat. Qui illi ſedes & tanquam domicilia omnium argumentorum commonſtret, & ea breuiter illuſtret, verbiſque definiat.*

Factum eſt hactenus quod iubet Antonius, ſupereſt vt ſingulorum locorum breuiter vſus ſubijciatur in exemplo. Sit igitur hoc, multorum inſtar Orationis argumentum, Caſtimoniam mentis & corporis diligentiſſimè procurandam.

Quoniam verò diſputatio debet à definitione proficiſci, dicendum erit illibatam integritatem eſſe verum corporis animique decus, & ornamentum.

Notatio ἁγνεία, ἐγκράτεια, Latinis ſanctimonia.

Genus, quòd ſit virtus moralium honeſtiſſima.

Cauſa efficiens, Dei gratia, quæ nihil niſi nobile molitur; Fortitudo, & Temperantia in compeſcendis affectibus; à tantis parentibus, quanta ſoboles?

Finalis, Dei fruitio, quô quid illuſtrius?

Materialis, corporis, & animi illibata incorruptio, quâ quid homine dignius?

Formalis, vnius Dei amor. Quid homini melius?

Poſtea partes erunt diſpiciendæ propius, cuius candor, cogitationum ſplendor, memoriæ nitor, corporis integritas: Tùm effecta numeranda innumera, gloriam mereri celeſtem, iucundum eſſe omnibus, amicum Deo, acceptum Angelis, ſpectabilem hominibus, omnibus amabilem caſtum.

Adiuncta, quæ antecedunt, honeſta educatio; quæ comitantur, virtutes quibus fulcitur, & fouetur, moderatio in cibis, oculorum auriumque vigil cuſtodia; ſeceſſus, honeſtus labor occaſionum diligens fuga, timor & amor Numinis.

Similia ſunt candor niuis, roſæ vel lilij decor, ſolis pura lux, ignis munditia, Pantheræ dulcis fragrantia.

Contraria innumera vitia, vnum enim oppoſitum ab iiſdem locis turpe ſatis, ac deforme oſtenditur.

Ab Extrinſecis, ſcilicet Oraculis, vt Salomonis. *Quàm pulchra eſt caſta generatio cum claritate!* Christi Doctoris exemplum, Virginum Reginæ Mariæ matris: Ethnicorum, Spurinæ, Nicetæ, Alexandri; Sacrorum, Ioſeph, Daniel, &c.

Peroratio, quæ ſparſa per totam orationem ſub vnum aſpectum colligit. Intelligitis huius virtutis præſtantiam, vt nos Deo acceptos Angelis pares, imò ſuperiores reddat, corpus valetudine, rem familiarem copiâ, animum omni virtute exornet. Tùm ad motus ciendos, & affectum percellendum vim intendit. Quæ cùm ita ſint quid ſupereſt, niſi vt vos obteſter, vt ſit vobis curæ animi nitor, famæ ſplendor, Dei ſingularis amicitia. Contendite tam glorioſum vobis oaturæ ornamentum comparare; vndè laudes eius virtutis enumerabuntur.

Odium excitatur & timor. Quod ſi, Deus auertat hoc omen, contingeret ea virtute deſtitui vnum aliquem, & in fœdiſſimum illi inimicum vitium prolabi, obteſtor, expendite quot damna vobis ex hac ſentina, quot detrimenta ſunt emerſura. Hic recenſenda ſunt, damna, ſupplicia, minæ adhibendæ, terrores incutiendi per hypotypoſes, proſopopœias, exclamationes.

Ex illo locorum aceruo rationes aliquot præcipuæ ſumuntur, ex quibus exſurgat Oratio, nimirum à cauſis efficientibus.

Alterum caput orationiis, finis; tertium denique à contrariis, quæ grauiores affectus, & commotiones admittunt. Cur materiæ ſic comparatæ, atque ordinatæ, Oratoris color erit apponendus, & Orationis lumina.

EXERCITATIO IV.

ARMAMENTARIVM ELOQVENTIÆ,

Siue

DE ARGVMENTATIONE

déque varijs eius formis & Amplificatione.

PROOEMIVM.

EX Ariſtotelis primi Rhetoricorum cap. 2. Tria ſunt omnino quibus ſuaſio perficitur, mores Oratoris, motus Auditoris, & Argumentorum tractatio. Quàm neceſſe ſit ad ſuaſionem vt ſe probet antè Auditoribus ſuis Orator, eorúmque ſibi beneuolentiam conciliet, ipſi etiam in dicendi facultate hoſpites audierunt. Quis enim neſcit ſpem nullam eſſe vt dicendo ad animos penetret is, qui commendatione morum ſuorum viam ſibi prius non munierit ad ſuadendum? At in reliquis duobus euigilet, oportet Oratoris induſtria. Et de ratione quidem mouendorum affectuum ſuo poſtea ac proprio loco; Iam ad Argumentationem aggredior: quippe cùm eruta ſint è locis Argumenta, videndum eſt ne eadem condita teneamus, & in vituperationem cadamus eam, quâ Apollinem carpit Diana Iliad. φ.

Τί νυ τόξον ἔχεις ἀνεμώλιον αὔτως.

Cur telum fruſtrâ inane geris? Neque vero erunt otioſi, vel languidi Oratorij mucrones ſi accedat Argumentatio, hæc vim atque impetum eiſdem adiunget. Fateor equidem non eandem eſſe omnium in tractandis Argumentis felicitatem. Scio enim imbelli atque ignauâ frigidorum Oratorum manu ac linguâ emiſſa leuia eſſe prorſus, & plerumque ſine ictu, quæ eadem ſi ab alijs iaciantur mirabiles faciant impreſſiones in animos. Habebimus in hoc Armamentario vnde vincamus, vnde imbecillima quæque corroboremus, vnde alieniſſimos quóſque pertrahamus in noſtram ſententiam. Cùm autem Amplificationi maxima ſit cum Argumentatione affinitas, faceremus iniuriam vtrique ſi inter ſe coniunctiſſimas Eloquentiæ partes tractatione, ſic tanquam domo diſtraheremus. Quare placuit vtramque in vnum hoc Eloquentiæ Armamentarium conferre.

A

LECTIO PRIMA.

De Argumentatione.

QVONIAM Argumentatio quaſi neruus quidam eſt, aut arcus quo iacitur argumentum, multùm refert quâ manu veniat, & torqueatur telum. Quod leue prorſus eſt, niſi acceſſerit argumentatio, quæ argumentum, ſiue ſagittam criſpat, quæ vibrat, quæ torquet, quæ vulnus figit.

PVNCTVM I.

Definitio.

PLeriqúe cum Tullio partic. 45. definiunt argumenti explicationem: eſt enim Argumentum antequam fuſius explicetur per argumentationem, gladius quaſi vaginâ incluſus, qui vt vim habeat, liberandus eſt, & per illam quaſi ad vſum adhibendus. Argumenta vt & motus atque affe-

ctiones eruuntur quidem ex locis, ſed intereſt quemadmodum tractentur, quod eſt totum in argumentatione poſitum. Probandum eſt fugiendam eſſe voluptatem, id ſi quis oratoriè velit tractare, ratio primùm erit inueſtiganda, & quidem è fontibus communium locorum, ſcilicet ab effectis, quòd dolorem ingeneret, *nocet empta dolore voluptas*, ait Horatius quæ ratio dicitur argumentum, ſed nondum explicatum: latet enim integumentis verborum contracta veritas; quæ ſi latiùs explicetur, & fundatur oratoriè, argumentatio dicetur. Cuius hic rationem & formam Oratorio more tractandi proſequimur.

PVNCTVM II.

Diuiſio.

DVo ſunt ex Ariſtotele genera argumentationis, ſeu probationis; nam quæ Cic. quatuor aſſignat non ſatis accuratam definitionem efficiunt; proindè tutiùs eſt Ariſtotelem ſequi, & argumentationem in Syllogiſmum, & Inductionem diuidere, tanquam in duo faſtigia, ad quæ cætera facilè reuocari poſſunt. Syllogiſmus eſt, cùm argumenti loco affertur ratio quædam communis ad probandum idonea. Inductio cum propoſitio quæ communem & vniuerſam habet veritatem, oſtenditur vera eſſe ex ſingulis exemplis inductio.

Quia verò maioris eſt operæ argumentatio ad illam aliqua ſunt obſeruanda. I. quod Cic. præcipit, vt quæ in ea adhibentur, aut certa ſint, aut probabilia, aut veriſimilia, cuius rationem habet Quintil. cùm ſit rationem probatione præſtare, quâ colligitur aliud per aliud, & quod dubium eſt, per id quod dubium non eſt, confirmat, neceſſe eſt eſſe aliquid in cauſa, quod probatione non egeat, alioquin nihil erit quod probemus niſi fuerit quod aut ſit verum, aut videatur, ex quo dubio fides fiat.

II. Laborare non debet Orator in eruendis argumentis ex omnibus locis, ſed ex iis tantum, qui magis cauſæ fauent: puerile namque eſſet, quamlibet cauſam per omnes locos ducere, cùm aliæ ſint aliis aptiores.

III. Nec eodem ordine diſtribuenda ſunt argumenta, nec temerè ſpargenda, ſed cum arte certis locis collocanda: in quo bonus Orator optimum Imperatorem, ac peritum ducem imitari debet, qui ſuam aciem quadrato nunc inſtruit ordine, nunc ſinuat in Lunam, modò porrigit in laterculum, aliàs denſat in turrim, tùm diuidit cornibus, opponit globo, denique aperit, iungit, laxat, glomerat, prout res poſtulat, locuſque patitur: ſic Orator argumenta ſua, nunc hoc, nunc illo diſponit ordine, habita ratione cauſæ, vel auditorum. Quod licet à circumſtantiis pendeat, neque certa dari poſſit in omnes cauſas, diſpoſitionis ratio, tamen hoc in genere dici poteſt, ex eloquentiæ magiſtris, vt quem ordinem ſeruaueris in cauſa diſponenda, idem in argumentatione ſeruetur. Vt ſcilicet validiſſima quæque primum & extremum agmen teneant, in medium infirmiora reijciantur, niſi fortè ad quoddam prælium, & velitationem leuia quædam præmitti poſſint, ad laceſſendum potius hoſtem, quàm ad vincendum.

IV. Quæ valida ſunt argumenta ſeorſim vt plurimum fusè ſunt, & apertè tractanda, maximoque

A impetu vibranda in hoſtem; quod fit, cùm Orator, re benè explicata complexionem quandam totius argumenti, amplificatione vehementi intorquet in hoſtem; quæ minus firma globo plerumque proponenda ſunt, vt quod ſingula per ſe non efficiunt, coniuncta poſſint.

V. Vt argumentorum ordo varietur debitâ forma figuraque; grauia tropicè efferri debent, vt vis verborum argumenti vim comitetur: in quo tamen figurarum delectus eſt habendus, pro ratione argumentorum; nempe grauiora illuſtriores figuras requirunt, Hypotypoſes, Ethopœias, Proſopopœias & ſimiles: contra leuia Prætenitionibus, Interrogationibus, aliiſque leuioribus figuris accommodanda ſunt.

B LECTIO II.

De Ratiocinatione.

TRitum illud Zenonis Stoïci dictum, Dialecticam adſtrictæ manui, & in pugnum collectæ: Rhetoricam eidem expanſæ, conferentis, quod ſi qua in re valet, in ſyllogiſmo maximè, tùm Dialectico, tùm Rhetorico: ille quia parcus eſt, & adſtrictus, iſte quia multò ſolutior, ac liberior vagatur.

PVNCTVM I.

Prima ſpecies & forma ſyllogiſmi.

TRactandi ſyllogiſmi multiplices formas & ideas tradunt Oratores; quarum prima Ratiocinatio dicitur, cuius partes Philoſophi non plures tribus numerant, quinque Rhetores, quarum prima Propoſitio, altera propoſitionis Ratio, tertia

C Aſſumptio; quarta eiuſdem Ratio, vltima denique Concluſio. Probandum eſt adoleſcenti retinendũ eſſe pudorem & continentiam? quærenda primum ratio quæ id perſuadeat, non aliundè certè quàm ex locis communibus; ab effectis ſcilicet, quia pudor diuinam amicitiam conciliat; quod ſic erit ratiocinatione tractandum.

Primò philoſophicum ſyllogiſmum non erit ſuperfluũ texere, vt vis argumẽti ſit illuſtrior. Hic erit.

Quod diuinam amicitiam concilias, omnibus modis retinendum eſt,

Sed pudor & continentia conciliat adoleſcenti diuinam amicitiam,

Ergo omnibus modis eſt retinenda.

Iam ab Oratore quærenda ſunt ornamenta: di-

D uidatur itaque in ſuas partes hæc ratiocinatio, propoſitio erit iſta, diuina amicitia modis omnibus eſt retinenda; propoſitionis ratio; quia ex Deo pendent omnia, vita, voluptas, honor: Aſſumptio, at pudor & continentia diuinam amicitiam retinẽt: Aſſumptionis probatio; etenim ſimilitudo conciliabit amicitiam: Deus autem puriſſimus eſt, & caſtiſſimus: Concluſio, ergo retinenda eſt continentia.

Hæc argumentatio confecta eſt, & habet integritatem omnium partium, quæ ſi figuris, & ſchematis illuſtretur habebit omninò vim perſuadendi ſingularem; ſed caput eſt partes illas omnes ex arte tractari, ſit igitur exemplum, propoſitum ſic ingredieris, vt mollem ingreſſum, & facilem quæras, hoc ferè modo.

Si quid eſt in amicitiæ fructu voluptatis, quæ certè tanta eſt, vt nullum bonum in humana vita optabilius eſſe videatur, non video quid

huic homini ad ſummam felicitatem deeſſe poſſit qui diuinam amicitiam & familiaritatem fuerit conſequutus.

Hanc propoſitionem, quæ & breuitatem, & modeſtiam continere debet, excipiat probatio. Enimuero quid eſt in vita boni, quod non ſit ab infinito eius amore profectum? Vita? hanc omnibus mortalibus tribuit: Honores? fons eſt omnis exiſtimationis, & gloriæ. Voluptates? ab eo ſolidiſſimæ, veriſſimæque dimanant. Diuitias? in eo tantæ ſunt, vt cumulatè vel auidiſſimis ſatisfaciat.

Quæ probatio non ſubiectionis tantùm, ſed etiam omnium figurarum capax eſt.

Ad Aſſumptionem verò quærenda eſt imprimis tranſitio, quæ ſic inſtrui poſſet; videtis opinor diuinæ vim amicitiæ, quam ſi quis negligat, non impium modò, ſed etiam ſtupidum eſſe neceſſe eſt; at qua tandem ratione vim tàm infiniti boni conſequi poſſumus?

Siquis illuſtriorem hanc tranſitionem facere voluerit vti poterit loco à contrario cum ſubiectione. Superbiâ fortaſſe? vaniſſimè. Voluptatibus atque delicijs? ſtultiſſimè id quidem. Quid eſt igitur quod Deum conciliat? Pudor, pudor inquam nexus eſt, & vinculum diuinæ amicitiæ.

Eſt Aſſumptio, quæ dilatari poteſt, & exornari figuris, voto ſcilicet atque optatione. Vtinam intelligerent homines, quantum in ea virtute momentum poſitum ſit ad felicitatem! vtinam diligenter ad integritatis præſtantiam, ſtudiumque conuerterent animos! fugerent profectò hanc ſolutioris vitæ rationem, neque ſe tot vitiorum ſordibus inquinarent, caſtitatem & innocentiam præcipuo quodam amore, ac ſtudio proſequerentur; ſcirent tantùm nos Deo charos eſſe caſtimoniâ mentis, & corporis, quantùm cœno voluptatum, ac turpitudinis inimici reddimur.

Iam ad probationem Aſſumptionis. Nam quî fieri poteſt vt eum hominem ſummo quodam amore non complectatur Deus, quem ſibi videt eſſe ſimillimum; quæ verò maior cum diuina natura ſimilitudo, quàm ſi eius integritatem, morum innocentiâ proximè imitere?

Quam ſi velis ornare, vtendum erit Antitheſi, ſeu Contentione. Diuina mens incorrupta eſt, nulla rerum corporearum contagione fœdata; integritas ab omnibus corporeæ voluptatis ſordibus animum abſtrahit. Diuina mens immortalis eſt; ſua quoque eſt pudori immortalitas. Concluſio. Et erit aliquis tàm nihil de ſua ſalute cogitans, tàm inimicus & hoſtis ſummo puritatis authori Deo, qui continentiam non amet, ſine qua, &c. tàm ab omni recti iudicij ſenſu derelictus, qui neget caſtitatem eſſe verum adoleſcentiæ decus, & ornamentum, quâ compendioſa quadam ad Deum via propius accedimus, &c.

Porrò vt melius intelligatur vſus ratiocinationis exemplum aliquod è Cicerone repeti debet, cuius partes omnes diligenter, & earum ornamenta diſtinguantur, quas mox ad imitandum proponat Eloquentiæ ſtudioſus. Facilis eſt illa Tull. 7. Phil. num. 9. Qua pacem cum Antonio nullam eſſe poſſe diſputat. Pax populo Rom. cum vllo mortalium turpis eſſe nulla debet, cuius propoſitionis per ſe notæ nullam rationem ſubijcit, ſed Aſſumptio ſequitur. At cum Antonio niſi turpis eſſe nulla poteſt, quam pluribus probat. Tandem concludit, alienos ab hac pace animos eſſe oportere.

A Non eſt ſcrupuloſè meditandum à qua propoſitione ratiocinationi detur initium, cùm liberum ſit nunc alteram propoſitionum omittere, aliàs à concluſione, modò ab Aſſumptione, nonnunquam à probationibus inchoare: quin & vna tantum ſingulari licebit eſſe contentum, aut Aſſumptione, aut Propoſitione. Vt, Non eſt homo mihi crede qui omnem exuerit humanitatem, bellua eſt, fera eſt. Ratiocinationem feciſſe dici poterit etiam ſolâ iſta propoſitione: quoniam à quouis adiungi poteſt Aſſumptio & complexio. Ita poſitâ ſola Aſſumptione ſæpè ratiocinatio conſtat Cic. pro Plancio. num. 49. *Sed cur ego ſic ago? quaſi non comitijs iam ſuperioribus ſit Plancius deſignatus Ædilis, ei ratio non fuit reddenda cur poſterioribus ſit factus.*

Leuat imprimis tædium & ſatietatem, ſi crebræ
B ſententiarum figuræ vſurpentur in ipſa propoſitionum expoſitione, neque vna continuo via teneatur. Itaque explicanda fuerit aliquandò propoſitio Optatione, aliàs Exclamatione, Interrogatione, Percontatione, Execratione: Intermiſcendæ Reprehenſiones, Admonitiones, & ipſa concluſio variè amplificanda.

Tull. Aſſumptionem in Percontatione poſuit. pro Planc. num. 48. *Quid taces? quid diſſimulas? quid tergiuerſaris? etiam atque etiam inſto atque vrgeo, inſector, poſco, atque adeo flagito crimen.*

Pvnctvm II.

De Enthymemate ſecunda formæ argumentationis.

C INter omnes ſiue Rhetores, ſiue Philoſophos vnus omnium maximè ſtuduiſſe breuitati viſus eſt Chryſippus, & omiſſis illis argumentationum formis, quæ præ cæteris longè breuiores eſſe videbantur, eas quæ punctim ferirent, & acutiores eſſent, adamaſſe, quod eruditionem ſaperent. Proindè Iuuen. Satyr. 6. daturus conſilium, ne coniux vnquam nimium erudita quæratur, ait,

Non habeat matrona tibi quæ iuncta recumbit
Dicendi genus aut curtum ſermone rotato
Torqueat Enthymema, nec hiſtorias ſciat omnes,
Sed quaedam ex libris, & non intelligat.

Enthymemate, quàm Syllogiſmo frequentius vtuntur Oratores: Nam quoties theſis omittitur & hypotheſis vna explicatur, toties penè ſyllogiſ-
D mus exulat, regnat Enthymema, veluti illud Cic. interrogatione pro Mur. num. 3. *A quo tandem M. Cato eſt æquius Conſulem defendi, quàm à Conſule? quis mihi in Rep. poteſt, aut debet eſſe coniunctior, quàm is cui Reſp. à me vna traditur ſuſtinenda, magnis meis laboribus, & periculis ſuſtentata:* Ibid. num. 7. *Quod ſi tùm, cùm Reſp. vim & ſeueritatem deſiderabat, vici naturam, & tàm vehemens fui, quàm cogebar, non quàm volebam; nunc, cùm omnes me cauſa ad miſericordiam, atque ad humanitatem vocent, quantò tandem ſtudio debeo naturæ meæ conſuetudinique ſeruire?*

Hic autem non dicitur argumentum à contrarijs ductum, quale Cic. illud pro Milone num. 89. *Eius igitur ſedetis vltores, cuius vitam ſi putetis per vos reſtitui poſſe, nolitis.*

Non quælibet ſententia per antitheſim expreſſa;

Non eſt ira mortali viro immortalis fouenda. Quem A *impunè non eſt auſus, hunc iniuriâ, iniquo loco, alieno tempore, periculo capitis, non dubitauit occidere.* Pro Mil. num.

Definitur imperfectus Syllogiſmus, ſeu diminuta ratiocinatio, quæ ex vna propoſitione conſtat, & concluſione. Ab hoc punctum cæſimque ferit Antonium Cic. 5. Phil. num. 3. *Pacem vult Antonius arma ponat, roget, deprecetur. Nihil eſt profectò quod dari poſſit bellum gerenti: erit fortaſſe aliquid, quod concedi poſſit roganti.*

Imperfectum autem dicimus cui deeſt vna propoſitionum, hanc redde, perfectum & abſolutum effeceris, verum quia pars illa probatione non indiget, idcirco omittitur: probandum ſit ſapientem virum nullum pro patria periculum ſubterfugere, ſic fiet Enthym. Sapiens non ſibi tantùm, ſed multò etiam potius patriæ natum ſe putat, Ergo nullum eſſe pro patria periculum fugiendum. B

Pars igitur tota Enthymematis poſita eſt in vna dumtaxat propoſitione probanda, & ornatè tractanda, quod quia variis modis fieri poteſt, hinc diuerſæ naſcuntur formæ, quarum prima eſt Collectio omnium certè perfectiſſima, ſed & difficillima, quia ſcilicet magnam vim iudicij requirit.

Pvnctvm III.

De Collectione, tertia argumentationis forma.

IDea quædam eſt argumentationis de qua iſthæc præceptio tradi ſolet, primò quidem res proponitur, quæ probanda ſuſcipitur; ideoque locum C propoſitionis obtinet, deindè ſubijcitur ratio; tertiò, rationis confirmatio; quartò, exornatio ſeu expoſitio; vltimò concluſio, quæ quidem eadem eſt atque propoſitio. Probetur illud in quæſtione propoſitum, ſapienti nullum eſſe pro Republ. vitandum periculum, illud ſic exiſtimo ſundendum.

Cùm agitur incolumitas perpetua Ciuitatis, ſapientem virum & bonis rationibus præditum in ea ſemper fore ſententia puto, vt pro ſalute Reip. pugnet quamuis in magnam deſcendat vitæ dimicationem, neque vllum ſibi periculum pro communi libertate fugiendum arbitretur.

Cui propoſitioni ratio ſubiungi poteſt, hoc pacto. Neque enim ſe natum ſibi ſoli putat, ſed etiam amicis, affinibus, liberis, multoque D etiam patriæ magis, in qua hæc omnia continentur, à qua cùm omnia commoda acceperit, nullum huic profectò, ſi memoriam tueri velit beneficij pro eius ſalute periculum graue & moleſtum videri poteſt.

Quæ ratio ſi placet, ornari poterit ſermocinatione inducta; ſic enim ſecum loquitur. Non mihi ſoli, ſed etiam, atque adeò multò potius natus ſum patriæ; labores ſunt, ſuſcipiantur. Aluit hæc me tutè atque honeſtè produxit, ad hanc vſque ætatem; pericula ſunt? adeantur. Munijt rationes meas bonis legibus, optimis moribus, honeſtiſſimis diſciplinis, quid eſt quod à me ſatis ei perſolui poſſit, vndè hæc accepta ſunt?

Ratio confirmationis deriuari poteſt à conſequentibus hoc modo. Accedit quemadmodum maximis difficillimiſque Reip. temporibus id ſæpè contingit, vt qui pro Republ. perire noluerit, cum Repub. pereat, & communi patriæ incendio, quod extinguere ſuo periculo neglexerit, liberos ſuos videat, fortunas, opes, totam denique familiam miſerè deflagrare.

Ex infinitis propè locis reperi poteſt exornatio, ſed delectus pendet ex Oratoris iudicio, hic à contrario. Quæ cùm ita ſint ſtultè omnino faciat neceſſe eſt, qui vitandum ſibi diſcrimen pro patria putet, cùm neque effugere incommoda poſſit, & ingratus in Remp. reperiatur. Etenim vehementer eſt iniquum vitam, quam à natura acceperis, propter patriam conſeruaueris, naturæ reddere, patriæ cùm res cogat, non dare, & cùm poſſis non ſine ſumma virtute, & honore pro patria interire, malle per dedecus & ignominiam viuere.

Similitudo magnum ornamentum adferet. Itaque vti contemnendus eſt qui in nauigando ſe, quam nauim mauult incolumem, ita vituperandus, qui in Reip. diſcrimine ſuæ plus quàm communi ſaluti conſulit: Naue enim fracta multi incolumes euaſerunt, ex naufragio patriæ ſaluus nemo poteſt enatare.

Similitudini exemplum ſi addideris, valebit. Quod mihi videtur intellexiſſe Decius, qui ſe deuouiſſe liberè dicitur, & pro legionibus in hoſtes medios immiſiſſe: vitam amiſit, at non perdidit, re ſiquidem viliſſima tenuiſſimaque maximam redemit, dedit vitam, accepit patriam, amiſit animam, potitus eſt gloriâ, quæ cum ſumma laude prodita vetuſtate quotidie magis eniteſcit. Concluſio abſolutum operis effectum dabit.

Accuſarat Vlyſſes Aiacis interfecti, propoſitio ſit id, in quo ſemper quod eſt probandum collocatur. Non eſt Iud. quod dubitetis interfectum ab Vlyſſe ſceleratiſſimo fortiſſimum Aiacem, totius Græciæ lumen ac decus. Ratio. Nam cùm in vaſta ſolitudine virum repetiſſet, odij ſaturandi tàm præſentem opportunitatem, quam locus dabat, arripuit. Confirmatio. Etenim cùm arborum frequentiam proſpectum omnem eripere poſſe vidit, imprudentem opprimit, & incautum crudelis & impius mactat. Expolitio. Itaque ſolitudo loci, ſyluæ tenebroſa denſitas, paratæ inſidiæ, dolus hoſtis infenſiſſimi, nullo timore hùc & illùc fluctuantis poteſtatem viri interimendi, deterrimo omnium præbuerunt. Quis enim id non videat, ſi modò norit Vlyſſem audaciſſimum? quis Palamedis exitium neſcit? Igitur in ſyluis in ſolitudine paratus qui poterit ab inimico ſceleratas manus cohibere? qui Græcorum omnium in oculis, celeberrimo in loco, iudicio publico, fortiſſimum ſapientiſſimumque virum non dubitarit occidere.

Pvnctvm IV.

De Sorite.

SIc à Cic. finitur, argumentatio quæ multas gradatim, & aceruatim inuoluit, ac tandem quibuſdam gradibus ad concluſionem accedit. Pro Flacco num. 44. *Si Prætor dedit, vt eſt ſcriptum: à Quæſtore numerauit: Quæſtor à menſa publica: menſa, aut ex vectigali, aut ex tributo. Nunquam erit iſtud ſimile criminis, niſi mihi totam rationem*

omni, & perſonarum genere, & litterarum explicaris.

Hac vtebatur Dux Themiſtocles dùm filium imperare toti Græciæ contenderet ad oblectamentum animi. Nam filius meus matri imperat, illa mihi, ego Athenienſibus, Athenienſes toti Græciæ, ergo & filius toti Græciæ.

Aceruationem habet D. Ambroſ. lib. de fuga ſæculi cap. 8. dùm de Iacobi diligentia loquitur in eripienda fratri benedictione. *Quod inuenitur, quæritur, & quod quæritur temporis eſt, quod temporis eſt vtique diligentiæ eſt, quod autem præuenit vſum temporis, Deus fundit, Deus dat; quod Deus dat naturæ, non diligentiæ eſt: Ingenium igitur diuini eſt muneris; quod autem diuini muneris, hoc natura. Ingenium ergo natura eſt, inuentio diligentiæ; illud ſine tempore, hoc indiget tempore.* Sic Tull. 5. Tuſc. 44. probat omne bonum eſſe honeſtum.

Iterum. Quid exiſtimandum eos feciſſe, qui in effloreſcentium ad omnem doctrinæ gloriam ſæculorum luce non ex Prometheo quodam, ſed diuini pneumatis accenſa fornace meliore igne formati, non tàm homines, quàm Angeli ingenium ac induſtriam cupiditate, cupiditatem cognitione, cognitionem ſpe, ſpem propoſito futuræ immortalitatis præmio exacuerunt, modumque explorarunt commodum, quo ſua Deo præpotenti ſtudia, ſuos poſteris labores, ſuas demum commentationes æternitati conſecrarent.

Duo circa Soritem monenda, primum periculoſum & lubricum eſſe argumentationis genus; quare cauendum cautè ne in tranſcurſu aliquid non legitimum admittatur, aut minus cõſequens: alioquin conglobatis conſequentijs, ex paruo errore ingens tandem præcipitium exiſtet, in quo tranſitu facilè capitur auditor, neque videt quæ ſibi ad extremum relæ texantur; ſpuriæ atque illegitimæ huius argumentationis hæc eſt forma. Bibliopola multos libros habet, eos ſæpè euoluit, qui autem libros ſæpè voluit, multum ſtudet, qui multum ſtudet doctus euadit, Ergo Bibliopola doctus euadit. Error huius argumentationis poſitus eſt in tertio gradu; eſt enim anceps hæc propoſitio, qui libros ſæpè voluit, multum ſtudet.

Alterum eſt Soritem ad amplificationes concluſionum aptiſſimam, vbi rebus antea diligenter probatis in vnam velut cathenam multæ argumentationes coacetuantur, in hunc ferè modum. Quis dubitet Principes in ſua regia, tanquam in altiſſima ſpecula collocatos eſſe, vt oculis peragrata imperij ſui magnitudine, ſolerti diligentia, curaque peruigili prouideant, ne quid Reſp. detrimenti capiat? quale verò detrimentum paſſura eſſet, ſi pateret hoſtium incurſionibus, ſi in prouinciis, ac vrbibus, in penatibus, ac focis domeſticis barbarorum arma graſſarentur? Iam ad exitialem illam calamitatem emoliendam bella identidèm cum irrumpentibus hoſtium copiis ſunt facienda, bellum vt geri poſſit conſcribendæ ſunt cohortes, omnibus præſidiis inſtructæ legiones. Quis autem cogere milites, conflare exercitum, inſtruere aciem poſſit, niſi ſtipendio, congiariis, muneribus propoſitis, quibus milites incendi conſueuerunt, atque ad difficillima quæque pericula ſubeunda permoueri. Porrò ad numerandam infinitæ propè multitudini pecuniam, opus eſt ærario locupletiſſimo, quapropter ex omnibus regni partibus, atque Clientium fortunis neceſſe eſt in ærarium Regium vectigalia comportari.

Tandem vt aptè Soritem efficias, vti potes vel ſubmiſſione, vel gradationis artificio. Linguam domabis, ſi vigilabis, vigilabis, ſi timebis, timebis, ſi te Chriſtianum eſſe cognoueris.

Hoc argumento rationis in homine dignitatem atque præſtantiam probaret aliquis. Age verò quid eſt in orbe præcipuum, quid optimum? Homo, πολυμερεστάτης τῆς φύσεως ἄγαλμα, & vtriuſque naturæ confinium. Quid in homine? Animus κορυφαῖος τῶν καθηγημάτων, & omnium gratiarum ſedes. Quid in animo? Mens ſecretum beneuolentiæ Dei tabernaculum, & ἡ τῆς θείας δόξης ἐμφασία. Quid in mente? Ratio, quâ nihil, non in homine, ſed in omni cœlo diuinius, quæ cùm adoleuit, & perfecta eſt ſua luce, reliquorum omnium lucem extinguit. Quid in Ratione? ipſamet Ratio, quæ fœcundo in ſeipſam reditu, & felicitatis opifice circulo in liquidis illis ſplendoribus effuſa dùm reuertitur confuſa ad ſupremi Numinis communionem, attollitur inſolita & excellenti mutatione, quæ à myſticæ Theologiæ principibus θείωσις appellatur lumen vultus Dei, quod ſine Sole obſcuriſſima contemplatur ac videt, lux quædam formoſior iubaris Empyrei Stella, in difficultatum Oceano Cynoſura, in artium littore Pharus, in ſapientiæ turribus auſpicatiſſima φρυκτωρία, in tenebris domeſticis lampas, in dubiis radius, fax in conſilijs, in terrendo fulmen, verbo dicam, inſigne prorſus animi decus & ornamentum viam oſtendens ne fatua errantique vaniloquentiæ flammâ deceptus in ignorantiæ Syrthes impingat, naufragiumque patiatur, ſed ex vitio & omnium rerum ignoratione, ſi voluerit, ſine prolapſione glorioſus emergat.

PVNCTVM V.

De Submiſſione.

EST quinta ſpecies argumentationis in qua noſ-ipſi rationem petimus, cur quidque dicamus, pro Quintio num. 37. *Non fuit cauſa cur poſtulares. Qui hoc intelligi poteſt? quia Sext. Nanio neque ex ſocietatis ratione, neque priuatim quicquam debuit Quinctius. Quis huic rei teſtis eſt? idem qui acerrimus aduerſarius. In hac re te, te inquam teſtem Nævi, citabo.*

Fundi poteſt argumentatio producique longius, ſi roges rationem propoſitionis, aut rationis allatæ his verbis; quid ita? cur? quamobrem? quare hoc? quæ cauſa illius rei? quid te mouet ad hoc?

Author ad Heren. lib. 4. num. 24. vbi multis explicat quid ſit ratiocinatio, eamque ideam format. *Benè maiores noſtri hoc comparauerunt, vt neminem Regem, quem armis cepiſſent, vita priuarent. Quid ita? quia quam nobis facultatem fortuna dediſſet, iniquum erat in eorum ſupplicio conſumere, quos eadem fortuna paulò ante in ampliſſimo ſtatu collocarat. Quid quod exercitum contraduxit? deſino meminiſſe. Quid ita? quia viri fortis eſt, qui de victoria contendant, eos hoſtes putare: quia victi ſunt, eos homines iudicare; vt poſſit bellum fortitudo minuere, pacem humanitas augere. At ille ſi viciſſet, num idem feciſſet? non profectò tàm ſapiens fuiſſet. Quid igitur ei parcis? quia talem ſtultitiam contemnere, non imitari conſueui.*

Hæc verò diſputandi ratio excellit imprimis, ſi tamen duo conſiderentur, I. vitandas eſſe ineptas interrogationes, non tantùm verbis, ſed etiam ſententiis. II. Vim totam huius ratiocinationis in eo poſitam eſſe, vt acutè reſpondeas, aut grauiter, pro rei, & naturæ opportunitate. Miſcebis autem facilè cum Sorite. Submiſſionem, ſi petitiones, & reſponſiones quędam inter ſe cum quadam ſerie, ac veluti per gradus connectantur; ita planè vt à prima, ad vltimam per intermedias duci poſſit conſequutio.

Pvnctvm VI.

De Enthymemate Compoſito.

COmpoſitum vocamus, cùm plures propoſitiones, & rationes ſimul conglobantur, è quibus vna dumtaxat colligitur concluſio: vel contra cùm ex vna propoſitione plures concluſiones eliciuntur; quod pluribus modis fieri poteſt pro cuiuſque ingenio. Prioris exemplum eſſe poteſt huiuſmodi. Moriendum; igitur ſtultè facit is, qui caducis, & perituris voluptatibus indulget: moriendum eſt; inſanum igitur exiſtima quiſquis breuiſſimi temporis gloriam, & exiſtimationem ſequitur, de æternis non cogitat. Moriendum eſt inquam; quid igitur huius vitæ commodis adhæreſcis?

Hæc imprimis ratiocinandi forma ad probandum eſt efficax, cauendum verò ne in ſtylo durum ſit, aut aſperum quidpiam.

Pluribus ex cauſis concluſionem vnam ſic elicies. Quæ eſt enim iſta tua ratio Calene, quæ mens, qui nunquam poſt Calendas Ianuarias idem cenſeris quod is, qui te primum ſententiam rogat, cur ſemper tui diſſimiles defendis. Hæc eſt concluſio, ſequuntur rationes. Cur cùm te & vita, & fortuna C tua, ad otium, & ad dignitatem inuitet, ea probas, ea decernis, ea ſentis, quæ ſunt inimica, & otio communi, & dignitati tuæ, quid eſt tibi cum Brutis bellum, qui eos, quos omnes venerari debemus, ſolus oppugnas; ampliſſimæ tibi fortunæ ſunt ſummos honoris gradus aſſequutus es, filius vt & audio, & ſpero natus ad laudem, quæro igitur eum Brutine ſimilem malis an Antonij?

Verum quia hæc ratiocinatio paulò obſcuriorem habet Ideam, ſed tamen nihilo peiorem, nudam & apertam propono.

Quæris cur hic ſe voluptatibus abſtineat; ſtudet innocentiæ, quam voluptates contaminant; ſtudet animi tranquillitati, quam perturbant, ſtudet externæ felicitati, quâ molles, & effœminatos ſpoliant. Vides multiplices cauſas vnius concluſionis à fine petitas. D

Iam ab effectis. Totus eſt in deliciis, ac voluptatibus, totus in obſcœnis libris, totus in conuiuiis, ac comeſſationibus, totus in ludo, & alea, miraris hunc impudentem eſſe?

Per Ironiam poteſt tractari. Terit aſſiduè libros infames, & obſcœnos; impudicus non eſt? adhinnit ad omnes voluptates; impudicus non eſt? Vis eſt in illis argumentationibus vehemens partim ad vrgendum aduerſarium, partim ad probandum, & mouendum.

Pvnctvm VII.

De Subiectione.

IN qua quærimus quid pro aduerſario, vel contra nos dici poſſit, deindè per ſingulas interro-

A gationes continuò rationem ſubiicimus, quâ id quod dictum eſt falſum eſſe contendimus. Cic. 4. in Verr. probat nullam eſſe viam defendendi Verris relictam Hortenſio, num. 192. *Nunc verò quid faciat Hortenſius? auaritiane crimina frugalitatis laudibus deprecetur? at hominem flagitioſiſſimum, libidinoſiſſimum, nequiſſimumque defendit. An ab hac eius infamia, nequitia, veſtros animos in aliam partem fortitudinis commemoratione traducat? at homo inertior, ignauior, magis vir inter mulieres nequam, impura inter viros muliercula proferri non poteſt. At mores commodi. Quis contumacior? quis inhumanior? quis ſuperbior? At hæc ſine cuiuſquam malo. Quis acerbior? quis inſidioſior? quis crudelior vnquam fuit? In hoc homine, atque in eiuſmodi cauſa quid facerent omnes Craſſi, & Antonij? tantùm opinor Hortenſi, ad hanc cauſam non accederent, ne in* B *alterius impudentia ſui pudoris exiſtimationem amitterent. Liberi enim ad cauſas ſolutique veniebant; neque committebant, vt, ſi impudentes in defendendo eſſe voluiſſent, ingrati in deſerendo exiſtimarentur.*

Idem pro Quinct. num. 41. *Appellandi tempus non erat? at tecum annos plus vixit, In Gallia agi non potuit? at & in Prouincia ius dicebatur, & Romæ iudicia fiebant. Reſtat, vt aut ſumma negligentia tibi obſtiterit, aut vnica liberalitas. Si negligentiam dices, mirabimur, ſi bonitatem, ridebimus.*

Et illud pro Pompeio. *Quid? vt ſequuti eſſe videamini voluntatem hominum? Grauior igitur vobis erit, hoſtium voluntas, quàm Ciuium. An dignitatem teſtium? poteſtis igitur notos ignotis, iniquos æquis anteferre?*

Pvnctvm VIII.

De Violatione.

ARgumentatio dicitur in qua vtimur rationibus aduerſariorum contra aduerſarios. Violationis duplex eſt forma, altera cùm aduerſarium ſecum pugnare oſtendimus, vt ſi cum Plutarcho Stoïcorum ſententiam exagites, qui ſe beatos ac felices aſſerebant, etiam cum ſtipem cogerent. Da pallium Philoſopho, valde rigeo, & dentibus crepo. Quid ais felix? pallium poſcis, & tamen diues es; tu beatus, & dentibus crepas. Vbi veſtra illa conſtantia? Quid petis. Si omnia poſſides? Quid tremis & riges, ſi fortunatus es? Subtilis & contentioſa ratiocinatio.

Altera eſt cùm rationes aduerſarij detorquemus ad ſententiam, quam impugnat. Tull. Cœcilium D hac ratione confutat: Ille qui quòd Verris Quæſtor fuiſſet; eius ſibi accuſationem deberi contendebat; eâdem ipſius Cœcilij ratione conuellit, quaſi dilemmate. Diuinat. in Verr. num. 61. *At vide quàm differat inter meam opinionem, ac tuam. Tu enim omnibus rebus inferior ſis, hæc vna in re mihi anteferri putas oportere, quod Quæſtor illius fueris. Ego, ſi ſuperior omnibus rebus eſſes, hanc vnam ob cauſam te accuſatorem repudiari putarem oportere. Sic enim à maioribus noſtris accepimus, Prætorem Quæſtori ſuo parentis loco eſſe oportere: nullam neque iuſtiorem, neque grauiorem cauſam neceſſitudinis poſſe reperiri quàm coniunctionem ſortis, quàm Prouinciæ, quàm officij, quàm publici muneris ſocietatem.*

Idem pro Sylla, num. *Regium eſt dicere in quem velis: immò ſeruitus eſt non dicere in quem velis.*

ac non defendere quem velis.

Prodeat abdomini ſuo ventríque natus ex infetis Caluiniſta neſcio quis, & Ieiunium procul amandandum ab orbe Chriſtiano dictitet impudenter: Quid ita? quia ſatis ſuperque cauſa noſtra Chriſtus ieiunauit; Immò verò maximè ieiunandum, quòd Ieiunij magiſter, & auctor Chriſtus eſſe voluerit.

Pvnctvm IX.

De Oppoſitione.

EST argumentatio in qua propoſitioni contrarium aliquid eſt. Probare vult aliquis incumbendum eſſe Chriſtiano bonis operibus, quia mortis hora dubia eſt, ac incerta; ſic ratiocinari poteſt per Oppoſitionem. Certè ſi mors non impenderet ceruicibus noſtris, fortè quieti locus eſſet aliquis, ac ſecuritati. Oppoſitio. Nunc autem cùm breuiſſimum tempus nos vrgeat, & hoſtis inſtet, ac immineat iudex, quis non arbitretur ſumma contentione enitendum eſſe, vt Dei fauorem bonis operibus conſequamur, & felicem ex hac vita diſceſſum ad immortalitatem.

Pvnctvm X.

De Dilemmate.

IN duas partes, ſiue rationes eſt diuiſa ratiocinatio, quarum vtraque ferit aduerſarium, ſic planè, vt vtram partem conceſſeris reprehendaris; ſic probari poteſt quemuis dolorem ferendum eſſe; nam omnis dolor aut eſt vehemens, aut leuis; ſi leuis facilè feretur; ſi vehemens certè breuis erit.

Multis ex hoc vrget aduerſarium Tull. nec eſſe mittendos ad Antonium legatos Dilemmate probat Phil. 5. nu. 25. *Legatos decernitis, ſi vt deprecentur, contemnet, ſi vt imperetis, non audiet.*

Piſonem ferit, num. 56. vel triumphi, vel prædæ cupiditas, te ad petendam Prouinciam rapiebat; non triumphi, vt tute profiteris, ergo prædæ.

Secunda in Anton. Chirographum adulteratum, & falſo nomine Cæſaris, ſubiectum probat, num. 100. *Sed ad Chirographa redeamus. Quæ fuit tua cognitio? acta enim Cæſaris pacis cauſa confirmata ſunt à Senatu: quæ quidem Cæſar egiſſet, non ea quæ Cæſarem egiſſe dixiſſet Antonius. Vnde iſta erumpunt? quo authore proferuntur? ſi ſunt falſa cur probantur? ſi vera, cur veneunt.*

Valent ad refutandum Dilemmata, Clodiam perſtringit Cic. & Cœlium purgat. num. 50. *Nam ſi non os impudica, procax & petulans meretrix, nihil eſt quod obijciant Cœlium cum honeſta matrona parum honeſtè verſatum: ſi meretricem impudicam eſſe confitentur accuſatores inſtructi, non eſt magis Cœlio, quàm ipſi Clodiæ ab hoc impudicitiæ crimina metuendum.*

Crinitus, l. 8. de honeſta diſciplina, cap. 9. Hoc habet in Aſtrologos. Si proſpera pollicentur, & fallunt, miſer fies fruſtrà expectando: ſi aduerſa dicunt, & mentiantur, miſer fies, fruſtrà timendo.

Renatus Laurentius in Comment. Tertull. Lucretiæ factum ſibi manus afferentis arguit Dilemmate.

Si fuit ille tibi Lucretia gratus adulter,
Immerita ex meritâ præmia morte petis;
Sin potius caſto vis eſt allata pudori,
Quis furor eſt hoſtis crimine velle mori,
Fruſtrà igitur laudem captas Lucretia; namque
Vel furioſa ruis, vel ſcelerata cadis.

Propoſitis rationibus ob quas iuſtus poſſit videri dolor, aliis appoſitis inanem prorſus eſſe luctum diſputat ſubtili Dilemmate Sene. conſol. ad Polybium de fratris obitu, cap. 27. *Illud quoque magno tibi erit leuamento, ſi ſæpè te ſic interrogaueris: Vtrúmne meo nomine doleo, an eius qui deceſſit? ſi meo perit mea indulgentia iactatio; & incipit dolor, hoc vno excuſatus, quòd honeſtus eſt, cùm ad vtilitatem reſpicit, à pietate deſciſcere. Nihil autem minus bono viro conuenit, quàm in fratris luctu calculos ponere. Si illius nomine doleo; neceſſe eſt alterutrum ex his duobus eſſe iudicem. Nam ſi nullus defunctis ſenſus eſt, euaſit omnia frater meus vitæ incommoda, & in eum reſtitutus eſt locum, in quo fuerat antequam naſceretur: & expers omnis mali, nihil timet, nihil cupit, nihil patitur. Quis iſte furor eſt, pro eo me nunquam dolere deſinere, qui nunquam doliturus eſt? ſi eſt aliquis defunctis ſenſus; nunc animus fratris mei, velut ex diutino carcere emiſſus, tandem ſui iuris & arbitrij geſtit, & rerum naturæ ſpectaculo fruitur, & humana omnia ex ſuperiore loco deſpicit; diuina verò quorum rationem tamdiu fruſtra quæſierat, propius intuetur. Quid itaque eius deſiderio maceror, qui aut beatus, aut nullus eſt? beatum deflere, inuidia eſt: nullum, dementia.*

Sapienter Poëta bonus auream mediocritatem appellauit, quæ modum rebus conſtituat, talemque temperationem adhibeat, vt neque iuſtam lineam tranſiliant, nec ab ea longiùs abſiſtant, nec illis deſit quidquam, nec ſuperet. Iuſtitia ſi iuris erit tenacior, ſeueritatis frontem induere videbitur: humanitas ſi fuerit explicatior, & facilior, in molliorem indulgentiam degeneratura eſt: ſic Conſul impinget qui ſeueritatem humanitate, vel humanitatem ſeueritate non temperarit. Fac enim indulgentiorem eſſe, laxum, ocytantem, in ciuium perditorum ſceleribus conniuentem: eum Clientes ſui non magis amauerint, quàm contempſerint: fac ſeueriorem, importunum, barbarum, furioſum, truculentum: Ciues ſui, non tam eum coluerint, quàm metuerint.

Vſurpatur nonnunquam inſtar Epiphonematis, 2. in Rull. vbi varia narrauit incommoda Reip. R. euentura, ſi cum faſcibus, & imperio permittantur obire Prouinciam Decem-viri tùm concludit Dilemmate, n. 45. *Quid cenſetis, cùm iſti Decem-viri cum imperio, cum illa delecta finitimorum iuuentute per orbem terrarum vagabuntur? quo tandem animo, quo metu, quo periculo, miſeras nationes futuras? Eſt in imperio terror: patientur. Eſt in aduentu ſumptus: ferent. Imperabitur aliquid muneris: non recuſabunt. Illud verò quantum eſt, Quir. cùm is Decem-vir, qui aliquam in vrbem aut exſpectatus, vt hoſpes, aut repentè, vt Dominus, venerit, illum ipſum locum, quò venerit, illam ipſam ſedem hoſpitalem, in quam erit deductus publicam Populi Ro. eſſe dicet? Quanta calamitas populi, ſi dixerit? quantus ipſi quæſtus, ſi negarit?*

Martialis ex hoc in Cinnam argumentatur, monetque officij immemorem, promiſſique violatorem, 7. Epig. 42.

Primum eſt vt præſtes, ſi quid te Cinna rogabo;
Illud deindè ſequens, vt citò Cinna, neges.
Diligo præſtantem, non odi, Cinna, negantem.

Sed tu nec præſtas, nec citò, Cinna, negas.

Diſſoluendi Dilemmatis omninò duplex eſt ratio, eaque facilis: I. cùm totum Dilemma inuertitur. Scitum eſt illud Antigoni Regis à quo cùm frater peteret, vt cauſa, quam habebat, non in foro, ſed domi cognoſceretur, ſic ille reſpondit; ſi cauſam iniuſtam habes, cur litigas? ſi iuſtam cur hominis conſpectum fugis?

Cui reſpondere potuit frater parte vtraque inuerſâ: ſi iuſta eſt melius, & facilius domi cognoſcetur; ſi iniuſta, minorem priuatim infamiam ſubibo, quàm publicè.

Altera ratio ſoluendi Dilemmatis, cùm vna dumtaxat ex duabus partibus infirmatur. Sic herus ille ſeruum percutiens reſpondere potuiſſet, roganti cur illius operâ vteretur, ſi eſſet improbus, cur percuteret, ſi probus. Non percutio quia probus, ſed quia improbus, vt probo vti poſſim.

Huc refer Crocodilos quos vocant, ſeu callidas interrogationes, quibus ſimplices, ac imperiti circumueniri ſolent: dicuntur autem Crocodili, propterea quòd Poëtæ commenti ſunt Crocodilum rapto viduæ mulieris filio, ſic cum ea fuiſſe collocutum. Reddam tibi filium ſi verum dixeris; reſponde igitur vtrum tibi ſim redditurus, necne, negauit illa fore vt redderet, & ob eam cauſam debere reddi, quòd verum dixiſſet, Cui Crocodilus non reddam, inquit: ſi enim reddidero vera non eris loquuta; ſin me redditurum dixeris, falſum dices, non enim certò reddam.

Huc etiam reuocantur mentientes Propoſitiones, quæ ſeipſas negant, vel ſi ſe includunt, falſum affirmant; ſic cùm ille Poëta dixiſſet Cretenſes omnes eſſe mendaces, propoſitionē ſanè mentientem attulit; nam ſi omnes Cretenſes mendaces, ergo & ipſe mendax, cùm Cretenſis ipſe mendaces illos omnes dixerit; ſi neget ſe mendacem falsò dixerit Cretenſes omnes eſſe mendaces; erit itaque & ſimul mendax, & ſimul verax.

LECTIO III.

De Inductione.

SOcratica dicitur argumentatio, quòd illâ præ cæteris plurimùm vſus ſit apud Platonem in Theag. vbi multis probat hominem ſapientum conſuetudine ſapientem fieri, agricolam agricolarum conuictu, militari contubernio militem.

Eſt autem ea probandi ratio quæ communem & vniuerſalem veritatem in ſingularibus manifeſtam oſtendit, cuius Ideas aliquot faciunt Oratores.

PVNCTVM I.

De Enumeratione, prima Inductionis forma.

FAmiliaris eſt inter locos communes hæc argumentationis ſpecies, quæ ſi rectè tractetur ad perſuadendum vim habet ſingularem, fit autem variis modis. I. quidem cùm ſingulis diſtributionis membris aliquid per Iſocola diſtribuitur, talis eſt illa 14. Phil. num. 34. *Sed quoniam P. C. gloria munus optimus, & fortiſſimus ciuibus monumenti honore perſoluitur, conſolemur eorū proximos, quibus optima*

A *eſt hæc quidem conſolatio: parentibus quod tanta Reip. præſidia genuerunt: liberis quod habebunt domeſtica exempla virtutis: coniugibus, quod iis viris carebunt, quos laudare, quàm lugere præſtabit: fratribus quod in ſe, vt corporum, ſic virtutum ſimilitudinem eſſe confident.*

Hæc ſpecies diſtributionis plus valet ad amplificandum, & ornandum, quàm probandum; ſed quæ ſequitur in contentionibus potiſſimū excellit.

II. Fit igitur diſtributio per aculeatas interrogationes contra Piſon. nu. 53. *Habes reditum meum. Confer nunc viciſſim tuum, quandoquidem amiſſo exercitu, nihil incolume domum, præter os illud peſtinum tuum, retuliſti: qui primum, quà veneris cum laureatis tuis lictoribus, quis ſcit? quos tùm Mæandros, dùm omnes ſolitudines perſequeris, quæ diuerticula flexionesque quæſiſti? quod te municipium vidit? quis amicus inuitauit? quis hoſpes adſpexit? nonne tibi nox*
B *erat pro die? non ſolitudo pro frequentia? caupona pro oppido? non vt redire ex Macedonia nobilis Imperator, ſed vt mortuus infamis referri videretur: Romam verò ipſam fœdauit aduentus tuus.*

III. Additur vis diſtributioni, quando præter interrogationem antitheſis etiam ornatur. Sit hæc Idea. Nam fraudulentis hominibus quorum ea eſt ars amare vitia principum, vt amentur, tametſi inter ipſa ſatellitum præſidia nobilium animos prædari ſoleant, ſi ad fauorem tuum adrepere velint, tùm erit difficilius latere prudētiam, quàm placere pietati; graſſentur adulatione; modeſtiam offendent: Amorem ſimulent; laruam detrahet prudentia; calumniæ laqueos ſtruant; ſolertia deprehendet: terrorem & metum miſceant; fortitudo repellet. Sola innocentia aditum habet ad gratiam Principis, nec capit quidquam animus tuus, niſi virtutes, nec capitur niſi virtutibus.

C IV. Fit per congeriem interrogatione vibratam. Diuinat. in Verr. num. 37. *Tu te collige, & qui ſis, & quid facere poſſis, conſidera. Putáſne te poſſe de maximis, acerbiſſimisque rebus, cùm cauſam ſociorum, fortunasque Prouinciæ, ius Populi Rom. grauitatemque iudicij, legumque ſuſceperis, tot res, tàm graues, tàm varias, voce, memoriâ, conſilio, ingenio ſuſtinere? Putáſne te poſſe, &c.*

PVNCTVM II.

Similium ac diſſimilium Inductio.

ESt etiam altera ſpecies Inductionis, cùm pluribus ſimilibus inductis propoſitio confirmatur, ad quam ſatis eſt aliqua ſimilia colligere. Ex ſimi-
D libus multis aliud infertur ſimile. Sic D. Cyprian. Deum vnum eſſe probat contra Idola Gentium. Ad diuinum imperium etiam de terris mutuemus exemplum. Quando vnquam regni ſocietas, aut cum fide cepit, aut ſine cruore deſiit? Sic Thebanorum germanitas rupta.

Inductione probat D. Ambroſ. virtutem magnam in minoribus experimentum capere: per exercitationem verò frequentem ad illuſtriora progredi 1. Offic. cap. 10. *Qui diſciplinam Gallicam vult aſſequi, quotidie exercetur armis, & tanquam in procinctu poſitus, præludit prælium. & velut coram poſito prætendit hoſte, atque ad peritiam vireſque iaculandi, vel ſuos explorat lacertos, vel aduerſariorum declinat ictus, & vigilanti exit obtutu. Qui nauim in mari regere gubernaculis ſtudet, vel remis ducere,*

prius

prius in flumio praludit. Qui canendi ſuauitatem, & vocis affectant praſtantiam, priùs ſenſim canendo vocem excitant. Et qui viribus corporis, legitimoque luctandi certamine coronam petunt, quotidiano vſu Paleſtra, durantes membra, nutrientes patientiam; laborem aſſueſcunt. Nec non ipſa natura nos in paruulis docet, quòd priùs ſonos meditantur loquendi, vt loqui diſcant. Dùm probare conatur Cic. ad nouos caſus temporum ſemper nouorum conſiliorum rationes accommodandas, aliqua recenſet, tùm ex veteribus petita, vt Scipionem Africanum in quo noua multa conſtituta fuerant: tùm ex recentioribus, vt C. Marium; deindè refert quæ in ipſo Pompeio conſtituta ſunt, vt concludat à ſimilibus contra Catulum pro lege Manil. num. 61. *In ipſo Cn. Pompeio, in quo noui nihil conſtitui vult Qu. Catulus, quàm multa ſint noua, ſummaque Catuli voluntate conſtituta, recordamini. Quid tàm nouum quàm adoleſcentulum priuatum exercitum difficili Reip. tempore conficere? confecit. huic praeeſſe? Praefuit; rem optimè ductu ſuo gerere? geſſit. Quid tàm præter conſuetudinem, quàm homini peradoleſcenti, cuius à Senatorio gradu ætas longè abeſſet, imperium, atque exercitum dari? Siciliam permitti, atque Africam, bellum, ne in ea adminiſtrandum? fuit in his Prouincijs ſingulari innocentiâ, grauitate, virtute, bellum in Africa maximum confecit, victorem exercitum deportauit. Quid verò tàm inauditum, quàm Equitem Romanum triumphare? at eam quoque rem populus Rom. non modò vidit, ſed etiam omni ſtudio viſendam putauit. Quid tàm inuſitatum, quid tàm ſingulare? &c.*

Vti ſimilibus, ita diſſimilibus aliquando conſtat Inductio, quibus contraria propoſitio, & probatur, & illuſtratur. Sic probare quis poſſet, eum denique, qui iuſtus eſt, boni Principis partes expleuiſſe. Qui aliqua virtute præcellit, non continuò C perfectus, & abſolutus Princeps exiſtimari debet, laudatatú artium ſtudioſus fuit Iulianus, quis bonum idcirco principem appellet? Claudium naturalis quædam bonitas commendauit, neque tamen is in bonis principibus nominatur: at qui iuſtus eſt is denique boni Principis partes omnes capſcuit.

P V N C T V M III.

De exemplo.

EST argumentatio in qua permulta paucis coaceruantur cum eleganti diſtributione, vt ex illis veritas vniuerſa conſiſtat. Exemplum eſſe poteſt illud diuinæ Sapientiæ, *Qui me contemnunt, erunt* D *ignobiles.* Hanc ſententiam ſic amplificabis. Nihil ad amorem populorum, nihil ad gloriam, nihil ad felicitatem efficacius eſſe poteſt opinione pietatis, Scipio Iouem in Capitolio conſulebat, circumferebat Sylla Sigillum Apollinis, Ceruam Sertorius, Marius Syram fatidicam; & Scipionem quidem virtus, Syllam felicitas, Sertorium prudentia, fortitudo Marium, omnes pietatis fama victores effecit. Quanta vis eſt amabo virtutis, ac pietatis, cuius inanis vmbra clariſſimorum Principum fortunæ tantam inclinationem dedit? atqui non minorem euertit impietas. Hieroſolymitanum templum Nabuchodonoſor explanauerat, repentè ad belluarum paſtum homo bellus rapacior abijcitur: facro ſuppellectili Baltbaſar ad profanas delicias abuſus fuerat, ecce tibi in crapula ſepultum A animum reliquit, atque impetium. Heliodorum in templum auara cupiditas immiſerat, ſed inter ſonitum, crepitumque plagarum, temeritatem deponit. Antiochum contemptus religionis ad inexpugnabilem morbum; morbus ad pœnitentiam, pœnitentia ad deſperationem præcipitat. Pompeij cineres ſine ſepulchro, Craſſi caput auro circumcluſum, Caſſij cum Romana ciuitate interitum eadem cauſa nobilitat. Decium repentinus, Diocletianum voluntarius, Iulianum caſus violentus abſumit; Maxentium tabes, Maximinum ſacer ignis, Valentem hauſit incendium, Leonem ventris proluuies, Copronimum mala peſtis, Copronimi filium inſana febris euertit. In tanta funerum clade audio Cœlum, vel potius intonantem Deum, QVI ME CONTEMNVNT ERVNT IGNOBILES. Eſt igitur boni Princi- B pis diuinis famulari, vt humana moderetur.

P V N C T V M IV.

De auctoritate.

EST familiaris, & trita probandi ratio, quâ rem authoritate alicuius hominis, aut exitu negotij, vel confirmat, vel certè infirmat. Differt à Superiori ſpecie, quòd à ſingulis procedat ad ſingula, vnde & Inductio diminuta dicitur. Pro Milone. num. 58. *Cur igitur eos manumiſit? metuebat ſcilicet, ne indicaretur: ne dolorem perferre non poſſent: ne tormentis cogerentur, occiſum eſſe à ſeruis Milonis in Appia via P. Clodium confiteri.*

Affinis eſt exemplo Parabola, Fabula, & Apologus, quæ poſſunt ab Oratore tractari, qua C ſummam voluptatem audienti afferunt, nec paruum aliquando firmamentum ipſi Orationi. Porrò in Apologis, Exemplis, & Fabulis ars narrationis maximè dominatur, ſupereſt, vt quemadmodum de argumentatione præcepta ſunt tradita, & allatæ multiplices probandi formæ; de vſu dicatur hic aliquid.

LECTIO IV.

De vſu & varietate Argumentationis.

MIrum eſt doctorem Eloquentiæ Tullium aliquid perfectionis deprehendiſſe in alijs, D quod in ſe deſideraret, ſic enim de Carneade 2. de Orat. num. 161. *Carneadis vero vis incredibilis illa dicendi, & varietas, perquam eſſet optanda nobis: qui nullam vnquam in illis ſuis diſputationibus rem defendit, quam non probarit: nullam oppugnauit, quam non euerterit.*

Hanc ego varietatem in argumentatione cum Cicerone probo maximè, quippe rebus in omnibus ſimilitudo ſatietatis eſt mater, quam docet vitandam. 2. de Orat. num. 177. *Tractatio autem varia eſſe debet, ne aut cognoſcat artem, qui audiat, aut defatigetur ſimilitudinis ſatietate. Proponi oportet, quid afferas, & id quare ita ſit, oſtendere; & ex ijſdem illis locis interdum concludere, relinquere aliàs, alioque tranſire: ſæpè non proponere, ac ratione ipſa afferenda, quid proponendum fuerit, declarare? Si cui quid ſimile dicas, prius, vt ſimile confirmes;*

deinde quod agitur, adiungas: puncta argumentorum plerumque vt occulas, ne quis ea numerare poſſit, vt re diſtinguantur, verbis confuſa eſſe videantur.

Ex his facilè quiuis colligere poteſt tribus, aut quatuor potiſſimum rebus vſum argumentationis abſolui. I. Vt in Oratione commodè diſponantur argumenta, & in optimum ordinem adducantur. II. Vt varietas quæratur in argumentationibus cauſa vitandi faſtidij. III. Vt figuris perpoliatur. IV. Vt cùm erit inuenta argumentandi varietas, tranſitionibus, & artificioſo nexu variæ illæ ſpecies, atque formæ illigentur.

PVNCTVM I.

Primus variandæ argumentationis modus.

VAriari iubet Tull. totas ipſas argumentationes, ſi nimirum ad roborandam quæſtionem geminam, aut triplicem rationem colligamus, ne ſingulas Epichiremate pertractemus, aut Enthymemate ſingulas: ſed priori deſeruiat Argumentatio quinque-partita, mediam vibret Enthymema, tertiam claudat Inductio. Proponatur hæc quæſtio contra Stoïcos, Affectiones animi non eſſe ſtirpitùs euellendas. Quærendum primò vndè deprомas argumenta ſcilicet è locis, & in illis varietas, ne ſi fortè in ſingulis eandem formam, & ſpeciem ſerues, ineptus, & imperfectus artifex habearis: at vndè tandem illa varietas? è variis locis varia ducuntur argumenta, ſic ex diuerſis argumentandi formis varietas tractandi argumenti.

Primum igitur petatur à cauſa finali, quòd victoriæ materiam, ac triumphorum præbeant. Et id Syllogiſmo conficietur, hac ferè ratione. Etenim ea res homini ſapienter eſt indita, quæ frequentem, & aſſiduam laudis ſegetem ſubminiſtrat: at vndè maior gloria, quàm ex animi perturbationibus, quas ſi quis domitas habeat, &c. Quid eſt igitur quòd eas ex natura penitùs reſcindendas putes? en Syllogiſmum breuem, quem ſi velis, facilè dilatare potes.

Altera ratio ducitur ab efficiente cauſa, quòd à natura nobis ſint inſitæ, hæc frequenti Epichiremate tractari debet. Quis enim credat ea funditùs eſſe tollenda, quæ pectoribus noſtris natura parens inſeruit, à qua nihil fruſtrà, nihil temerè ſuſcipitur, quâ obluctante quidquid quæritur violentum eſt, plenum verò temeritatis conſilium, ſi cum ea pugnare velis; quis autem à natura neget impreſſas eſſe huiuſmodi commotiones.

Enumeratione hæc aſſumptio probari poteſt. Etenim ſedem vnicuique propriam in corpore conſtitutam eſſe voluit, in ſplene lætitiæ, iræ in felle, cupiditati in iecore, timori in corde: has euelle, vitam ſuſtuleris.

Tertia ratio ab effectis, quod virtutes non parùm iuuent: Enthymemate hoc includitur. Et certè detracto quod redundat, ad ſalutarem modum cogi omnes perturbationes poſſunt. Da modum auaritiæ, frugalitas eſt: profuſionem re-

A uoca; liberalitas: ambitionem coërce; animi magnitudo: iracundiam cohibe; fortitudo cenſebitur.

Rationem à contrariis quàm facilè eſt abſoluere? Hæc erat, quòd ſine perturbationibus omnis actio langueſcat, vigor animi reſoluatur. Non ſit cupiditas, quomodo temperantiam exercebis? Tolle metum; prudentiæ frænum detrahis: intercIude lætitiam; fons omnis ſenſus, & amor virtutis exareſcit.

A ſimili. Vt in agro Plantæ diligenti cultura manſueſcunt, ſic affectus in animo. Vis dilemma? Nam ſi pernicioſæ ſunt animi concitationes, cur à natura inſitæ? ſi vtiles cur exſcindendæ?

Exemplum illud habes, deliberationem in Senatu Romano agitatam, cenſeréntne patres

B Carthaginem eſſe euertendam: negauit Fabius, negauit & Scipio, quòd eſſet vrbs illa Romanæ virtutis cos & incitamentum, quæ vbi ceſſatet ab acuendo robore iuuentutis Rom. in ſua viſcera ferrum eſſent conuerſuri, quis igitur euellendas ex hominum mentibus perturbationes concedat? Vides quanta varietas in hoc exemplo non argumentorum modò, ſed argumentationum exſtat, ſi quis arte oratoria vti velit.

Eandem varietatem ſeruat in quatuor prioris Cat. ratiocinationibus, quibus concludit in exilium Catilinæ abeundum eſſe. I. Quia eius coniuratio patet: quam rationem quadripartita ratiocinatione tractat. Num. 6. *Etenim quid eſt, Catilina, quod iam amplius exſpectes, ſi neque nox tenebris obſcurare cœtus nefarios, nec priuata domus; parietibus continere vocem coniurationis*

C *tuæ poteſt: ſi illuſtrantur, ſi erumpunt omnia, muta iam iſtam mentem: Mihi crede, obliuiſcere cædis, atque incendiorum, teneris vndique, luce ſunt clariora nobis tua conſilia omnia, quæ etiam licet mecum recognoſcas.*

Rationem aſſumptionis affert à num. 7. ad 10. *Meminiſtíne me ante diem xij. Kalend. Nouembris dicere in Senatu certo die fore in armis Caium Manlium audaciæ ſatellitem, atque adminiſtrum tuæ?*

Secunda ratio quia nihil eum in vrbe delectare poteſt. Quam per Enthymemata multos amplificat, cuius hoc eſt antecedens. Tibi nihil in vrbe iucundum, à num. 13. *In qua nemo eſt extra iſtam coniurationem perditorum hominum qui te non metuat, nemo qui te non oderit? quæ nota domeſticæ turpitudinis non inuſta vitæ tuæ eſt? quod priuatarum rerum*

D *dedecus non hæret infamia, quæ libido ab oculis, quod facinus à manibus vnquam tuis, quod flagitium à toto corpore abfuit? Cui tu adoleſcentulo, quem corruptelarum illecebris irretiſſes, non aut ad audaciam ferrum, aut ad libidinem faces prætuliſti?*

Concludit num. 20. egredere. *Quæ cùm ita ſint dubitas ſi hic emori æquo animo non potes, abire in aliquas terras, & vitam iſtam multis ſuppliciis iuſtis, debitiſque ereptam fugæ ſolitudinique mandare?*

Tertia ratio. Quia te omnes boni cupiunt vehementer egredi, Inductionem habet à num. 20. *Optat Senatus, Equeſter ordo, populus. De te cùm quieſcunt, probant; cùm patiuntur, decernunt; cùm tacent, clamant. Neque hi ſolùm,*

quorum tibi auctoritas eſt videlicet cara, vita vtiliſſima; ſed etiam illi Equites Rom. honeſtiſſimi viri, cæteríque fortiſſimi ciues, qui circumſiſtunt Senatum. Concluſio. 23. *Quamobrem proficiſcere. Si feruire laudi meæ maui egredere cum importuna ſceleratorum manu; confer te ad Manlium; concita perditos Ciues, ſecerne te à bonis: infer patriæ bellum; exulta impio latrocinio, vt à me non eiectus ad alienos, ſed inuitatus ad tuos eſſe videaris.*

Quarta ratio, quia ipſemet cupit ad Manlium proficiſci, quam rurſus Enthymemate includit à num. 24. cui concluſio deeſt, quòd iam eſſet tertiùm à Ciceron. repetita. *Quamquam quid ego te inuitem à quo iam ſciam eſſe præmiſſos, qui tibi ad forum Aurelium præſtolentur armati? Sciam pariam, & conſtitutam eſſe cum Manlio diem.*

PVNCTVM II.

Alter argumentationis variandæ modus.

VAriantur illius partes ſingulæ. I. Per diminutionem, quod eſt admodum Ciceroni familiare; quippe qui ferè ſemper eas partes adimit, quæ per ſe ſatis patent, quaſque ſi pertractet, diffidere auditorum ſapientiæ videatur.

II. Variando tractandi artificium, Quot enim ſunt figurarum modi, tot variandarum partium rationes; nempè propoſitio per interrogationem tractabitur. Age verò quid eſt quod te, &c.

Ratio per addubitationem, aſſumptio per ſuſtentationem, & ſic de cæteris.

III. Non ſemper eundem ordinem ſeruandum, ſed quo cautius ille turbabitur, eò tutior erit vſus artificij; quare nonnunquam ab ipſa concluſione ordiendum erit, mox ab alterutra ratione, aliàs ab aſſumptione, quod obſeruat diligenter Cic.

Iam Stoïcus aliquis affectiones animi penitus euellendas eſſe contendat, hoc Epichiremate. Optandum eſt in tuto ſitum eſſe potius, quàm perturbationi ſemper obnoxium. Nam nullus eſt Sapiens gubernator, qui vt artis periculum faciat iactari tempeſtate velit. At qui ſtirpitus euellit ex animo perturbationes in tuto ſe collocat. Etenim neque eruptutæ in furorem iræ præcipitis deinceps erit obnoxius, neque cupiditati, non timori, &c.

Inueries propoſitionem ſi dixeris. Dabis aures: ſi conſiliis meis acquieueris, Stoïcorum Zenoni ſapientiſſimo, perturbationumque fibras omnes euelles. Age verò ſi liberum ſit, nunquid præſtat non inſanire penitus, quàm modicè: citra omnem periculi aleam, quàm in ipſo periculo viuere? num melius eſt, in tuto velut in arce, ex qua deijci non poſſis, quàm procellis, & naufragio temet obijcere? Etiamne quæris quas procellas intelligam? iræ fluctus & cupiditatis, cæteraſque mentis agitatæ commotiones. Adduc fræna cupiditati ſemel incitatæ, ſi potes: odij inflammati faces & incendium, ſi vales, extingue: impera modum iræ vehementiori, pone metam libidini. Nihil audit ſemel perturbata ratio, &c.

A

PVNCTVM III.

Tertius variandæ argumentationis modus.

IN exornationibus conſiſtit; nec enim ſemper omnia iudicantis, & affirmantis modo ſingula proponit Orator, ſed imperandi nonnunquam, & optandi modis vtitur; nec affirmatione ſimplici tantùm rem exprimit, ſed interrogationibus ſemetipſum, tùm alios percunctatur, aliiſque luminibus, ac figuris orationem diſtinguit.

De quo genere ſcribit in hæc verba Tull. partic. num. 47. Percunctamur inſtandi, &
B vrgendi causâ, nimirum quòd negari, vel dici non poſſit. Eſt autem illa varietas in argumentando, & non iniucunda diſtinctio, cùm interrogamus noſipſos, aut imperamus, aut optamus.

A nobis rationem repoſcimus dùm quare, quidue dicamus crebrò petimus. Quantum conniti animo poſſumus, quantum labore contendere, tantum efficere debemus, vt charitatem habeamus. Quid ita? quoniam omni ſtudio nobis elaborandum eſt, vt id adipiſcamur, quod arctiſſimè nos cum Deo ſumma voluntatum communione iungit. Quidnam porro ſingularem hanc cum tanto, tàm diuino parente ſocietatem efficit? vna eaque ſola charitas. Quo tandem pacto? quia cuius animum hæc diuina virtus exornat, habet is habitatorem eum, qui ſummè bonus omnibus naturæ muneribus, &
C gratiæ donis hoſpitem ſuum cumulat, id ſi ita eſt, quis nolit his amoris facibus inflammari?

Optamus & imperamus. Incumbite per Deum immortalem in hanc rem diligenter, vt non tàm communi cœlo, quàm amore diuino viuatis, ſi beati, ſi felices eſſe vultis. Vtinam vehementi ſemper odio proſequeremur omnia, quæ tàm vtilem nobis, & neceſſariam cum Deo coniunctionem diſſoluere poſſunt, & amoris flammas extinguere, quibus ad æternæ felicitatis ſedem eleuamur.

Communicamus, deliberamus, exclamamus. Quæro à vobis quid-nam ei faciendum putetis, qui coniunctiſſimus eſſe Deo velit. Num corporis & animi vires in id vnum conferre debet, vt ab amore diuino non deſeratur, fugere verò dili-
D genter, & auerſari, quæ ſocietatem hanc hominibus, & Angelis gratiſſimam diſſoluant. O vim charitatis ſingularem, quæ facit vt mortales cum immortali Deo coniunctiſſimè viuant! In iis ſedem ac domicilium eligit, qui nunquam à charitatis officiis diſcedunt: in iis delicias habet, qui ſanctè puritatem mentis ambiunt: in his commoratur ſuauiſſimè, qui diuinum ignem ſinu fouent, vndè vigor, vndè motus, vndè in eximia facinora perennis impulſus. Et hanc coniunctionem diſſoluas?

Subiicimus. In vna charitate comparanda, conſeruandaque, ne tuos omnes induſtriæ contendere debent, quotquot Chriſto nomen dederunt. Quid ita? quia niſi bonorum authori Deo coniungantur arctiſſimè, nihil invita præclarum, nihil æternitate dignum vnquam efficere poſſunt.

[A] Cur? quia ſcilicet animus vitâ ſua, qui Deus eſt, ſemel priuatus, nihil caſtum cogitare, nihil ſanctum aggredi, nullum pietatis officijque munus exequi poteſt, quo felicitatem conſequatur; quid porrò nos ad hanc eum Deo coniunctionem, vitæque beatæ felicitatem euehit? generiſne ſplendor, atque nobilitas? at permulti etiam nobiliſſimi ſemel à Deo diſiuncti, ſeipſis pernicioſi, & alijs extiterunt: an excelſi dignitatum gradus, & fortunæ donorum abundantia? at infinitus penè illorum eſt numerus, qui circumfluentes omnibus diuitiis, & honorum titulis inſignes, cùm à Deo diſceſſerunt, æternùm miſeri flammis inferorum nunquam extinguendis addicti ſunt. An corporis robur atque pulchritudo? quibus Syren & Leo, quibus Lenones & Hercules, quibus ſordidæ mentis homines etiam gloriantur. An acumen ingenij, plurimaque rerum [B] diuinarum, & humanarum cognitio? Sunt iſta quidem hominibus ad ſalutem adiumenta, quæ ſi ſola ſunt, eam vim non habent, vt coniunctionem, quam miramur & quærimus, conciliare poſſint. Nimirum vſque adeò natura noſtra ex ſeſe tenuis & abiecta, parentum autem ſic deformata ſordibus, debilitata vitijs, & exhauſta luxu, vt morbi ſæpè adſint, mors ſemper impendeat, multoque plures huius vitæ calamitates, ac ærumnas conqueri, quàm eius opportunitates gloriari videantur. Quo tandem animo, qua pietate, quo amore vitæ parentem proſequi debemus?

O ſtolidi & inſani hanc ſi coniunctionem cum Deo repudiemus; ingrati ſi aliquo die, vel tempore memoriam huius tanti honoris, atque beneficij definiamus; impij ſi nobiliſſimum & amantiſſimum hunc ſocium contemnamus; [C] contemnamus autem, immò ſi non eum flectere, & deuincire votis omnibus, ſummaque pietatis contentione ſtudeamus. Nam ſi vel ſola dignitatis eſſet habenda ratio, tamen ad illius cultum, & venerationem per ſeſe ipſa videretur magna ſatis, nunc vero coniuncta cum tot beneficiis, quibus ille nos continuò comprehendit, quid eſt quod eius honorandi, ſeruiendi, amandi cauſa recuſare, vel omittere fas eſſe credamus. Et erit qui vitiorum ſordibus diuinum hunc amoris ignem extinguat?

PVNCTVM IV.

Quartus Argumentationis variandæ modus.

TAndem variatur Argumentatio variatis ingreſſionibus, ac tranſitionibus, quarum ſpecies, & formæ frequentes ex Cicerone facilè colliguntur.

I. Nonnunquam ſimpliciter & ingenuè in rem ſuam ingreditur Orator. pro Mur. num. 11. *Obiecta eſt enim Aſia, quæ ab hoc non ad voluptatem, & luxuriam expetita eſt, ſed in militari labore peragrata.*

Num. 54. *Nunc mihi tertius, ille locus eſt Orationis de ambitus criminibus purgatus ab ijs, qui ante me dixerunt; à me quoniam ita Mur. voluit retractandus.*

Num. 58. *Venio nunc ad M. Catonem quod eſt firmamentum, ac robur totius accuſationis.*

II. Aliàs breui repetitione Superiorum, conſequentia connectit. Pro Milon. 23. *Quamobrem Iud. vt aliquando ad cauſam, crimenque veniamus; ſi neque omnis confeſſio facti eſt inuſitata; neque de cauſa quidquam noſtra, ac nos vellemus, à Senatu iudicatum eſt.*

III. Modò ſimplici concluſione præſertim, cùm ad finem properat Orator. Pro Mur. 86. *Quæ cùm ita ſint Iud. primum Reip. cauſa, quâ nulla res cuiquam potior eſſe debet, vos pro mea ſumma, & vobis cognita in Remp. diligentia moneo, pro auctoritate conſulari hortor, pro magnitudine periculi obteſtor, vt otio, vt paci, vt ſaluti, vt vitæ veſtræ & cæterorum ciuium conſulatis.*

IV. Nunc per ſimplicem propoſitionem, cùm firmis lateribus, & veluti tubâ claſſicum canitur; vbi nempè certam ſpem concepit Orator rei liquido commonſtrandæ. Pro Mil. 7. *Negant intueri lucem eſſe fas ei, qui à ſe hominem occiſum eſſe fateatur, in qua tandem vrbe hoc homines ſtultiſſimi diſputant?*

Pro Mur. 6. *Negat eſſe eiuſdem ſeueritatis Catilinam, exitium Reip. intra mœnia molientem, verbis, & penè Imperio vrbe expuliſſe, & nunc pro Mur. dicere.*

V. Alibi cauſam reddit, quæ ſe cogat ad cætera veluti feſtinare. Pro Mur. num. 7. *Sed me Iud. non minùs hominis ſapientiſſimi Seru. Sulpitij conqueſtio, quàm Catonis accuſatio commouebat.*

VI. Nunc concluſio viam facit ad ſequentem Orationem Ibid. num. 14. *Nihil igitur in vitam Mur. dici poteſt? nihil inquam omninò, quo conſtituto facilior eſt mihi aditus ad contentionem dignitatis; quæ pars altera fuit accuſationis.*

VII. Modò per præteritionem, eiuſdem orat. num. 18. *Omittamus igitur de genere dicere, cuius eſt magna in vtroque dignitas: videamus cætera. Quæſturam vnà petijt, & ſum ego factus prior.*

VIII. Aliàs etſi reſponſurus ſit, profitetur tamen ſe ſuo iure omittere reſponſionem poſſe, pro Muræn. num. 37. *Sed tamen ſi eſt reddenda ratio, duæ res vehementer in Præturâ deſideratæ ſunt, quæ ambæ in Conſulatu tùm Murænæ profuerunt.*

IX. Elegans eſt illa forma, quâ per conceſſionem de ſuo iure decedit Orator, poſt rem probatam, quaſi dubiam adhuc noua ratione probaturus Ibid. num. 41. *Sed hæc ſanè paria ſunt omnia; ſit par forenſis opera militari; ſit par militari ſuffragatio vrbana; Quid? in ipſa Præturâ nihilne exiſtimas inter tuam, & illius ſortem inter-* [D] *fuiſſe?*

X. Iam profitetur ſeuerè nimis actum ab accuſatore num. 74. *Atenim agit mecum auſterè & Stoïcè Cato: negat verum eſſe allici beneuolentiam cibo: negat iudicium hominum in magiſtratibus mandandis corrumpi voluptatibus oportere.*

XI. Modò rogat Auditores ne ſibi dicenti fidem habeant, donec rem in luce poſuerit. Milon. num. 6. *Quamquam in hac cauſa Tit. Annij tribunatu rebus omnibus pro ſalute Reip. geſtis, ad huius criminis defenſionem non abutemur, niſi oculis videritis inſidias Miloni à Clodio factas; nec deprecaturi ſumus.*

XII. Occupatio inſuper, ſiue Obiectio fit, quâ ſibi id opponit Orator, quod erat ab aduerſario opponendum Ibid. 15. *Atenim cur Pompeius rogatione ſua, & de re, & de cauſa indica-*

nit, tulit enim de cæde, quæ in Appia via facta eſſet, in qua P. Clodius occiſus fuit. Quid ergo tulit? nempe vt quæreretur. Quid porrò quærendum eſt? factúmne ſit? at conſtat. A quo? at patet. Vidit etiam in confeſſione facti, iuris tamen defenſionem ſuſcipi poſſe.

Pro Mur. 35. *Atenim in Prætura petitione prior renunciatus eſt Seruius. Pergitíſne vos tanquam ex ſyngrapha, agere cum populo, vt quem locum ſemel honoris cuipiam dederit, eundem reliquis honoribus debeat?*

XIII. Aliàs rem oſtendit adeò claram, vt de ea dubitandum non ſit. Pro Mil. 55. *Si hæc non geſta audiretis, ſed picta videretis; tamen appareret, vter eſſet inſidiator, vter nihil cogitaret mali, cùm alter veheretur in Rheda penulatus, vnà ſederet vxor.*

XIV. Vna nonnunquam vox repetita, plures connectit rationes. Ibid. num. 39. *Quem ſi interficere voluiſſet, quantæ, quoties occaſiones, quàm præclaræ fuerunt? Potuítne cùm domum, ac Deos Penates ſuos, illo oppugnante defenderet, iure ſe vlciſci? potuítne ciue egregio, & viro fortiſſimo P. Sextio Collega ſuo vulnerato? potuíſne Fabricio viro optimo, cùm de reditu meo legem ferret pulſo, crudeliſſima cæde in foro facta? potuítne Cæcilij iuſtiſſimi Prætoris oppugnata domo? potuítne illo die, cùm eſt lex lata de me.* Et num. 43. per Anaphoram Quid.

XV. Tunc te probata reſpirat, ac profitetur expeditum deinceps curſum patere, Ibidem 48. *Reſpirauî, liberatus ſum: non vereor ne, quod ne ſuſpicari quidem potuerim, videar id cogitaſſe.*

XVI. Alibi Orationem inchoaturus, ſuos excitat Auditores, quod iis vocibus optimè præſtari poteſt, Age, agite, pro Mil. 56. *Age nunc iter expediti latronis, cum Milonis impedimentis comparate.*

XVII. Accuratio vtiliſſima, ſi præcipuis rationibus, velut in faſcem collectas minores adiungamus, quod facit Tull. pro Mil. cùm docet fieri non potuiſſe, vt ab impedito Milone, expeditus Clodius interficeretur, poſt præcipuas enim rationes, ſic colligit. Num. 57. *Adde caſus, adde incertos exitus pugnarum, Martémque communem, qui ſæpè ſpoliantem iam, & exſultantem euertit, & perculit ab abiecto; Adde inſcitiam pranſi, poti, oſcitantis ducis: qui cum à tergo hoſtem interclusum reliquiſſet, nihil de eius extremis cogitauit.*

XVIII. Nunc ſemet interrogat, quid tandem ſuperſit, eiuſdem orat. num. 93. *Sed iam ſatis multa de cauſa: extra cauſam etiam nimis fortaſſe multa. Quid reſtat, niſi vt orem obteſterque vos Iud. vt eam miſericordiam tribuatis fortiſſimo viro, quam ipſe non implorat, ego autem repugnante hoc & imploro, & expoſco.*

XIX. Præſtantiſſima ſpecies eſt αὔξησις argumentum, cùm vel nullius eſſe momenti, quæ dicta ſunt aſſerit, eorum quæ ſequuntur habita ratione. Pro Mil. 77. *Quamquam hæc quidem iam tolerabilia videbantur; etſi æquabiliter in Remp. in priuatos, in longinquos, in propinquos, in alienos, in ſuos irruebat: ſed neſcio quomodo iam obduruerat, & percalluerat ciuitatis incredibilis patientia. Quæ vero aderant iam & impendebant, quonam modo ea, aut depellere potuiſſetis, aut ferre imperium, ſi id ille nactus eſſet?*

Phil. 2. num. 20. *Sed non huius temporis, ad maiora veniamus.* Clarius ibidem num. 78. *Sed nimis multa de nugis, ad maiora veniamus.*

Vel vetuſtiora ſub initium ponit, vt ad recentiora tranſeat, eadem orat. num. 25. *Sed hæc vetera, illud verò recens, Cæſarem meo conſilio interfectum.* Et num. 112.

XX. Quandoque nonnulla interponit narrationi, quare meritò poſcit, vt ad rem inſtitutumque redeatur, ibid. num. 101. *Sed ad iter Italiamque redeamus, deduxiſti Coloniam.*

XXI. Ἀνάμνησις, ſeu commonefacio frequens, quæ multipliciter fieri poteſt. 1. vt committat aliquid Orator memoriæ Auditorum Milo. nu. 79. *Mandate hoc memoriæ Iud. ſpero multa vos, liberoſque veſtros in Rep. bona eſſe viſuros. In his ſingulis, ita ſemper exiſtimabitis, viuo Clodio nihil horum vos viſuros fuiſſe.*

Vel profiteatur ſe non probandi, ſed renouandæ memoriæ causâ quidpiam attingere. 2. in Anton. num. 57. *Scio me in rebus celebratiſſimis ſermone omnium verſari, eaque quæ dico dicturuſque ſum, notiora omnibus eſſe, qui in Italia tum fuere, quàm mihi qui non fui. Notabo tamen ſingulas res: etſi nullomodo poterit Oratio mea ſatisfacere veſtræ ſcientiæ.*

Vel feſtinationem quandam præ ſe fert, ne maiora ſibi excidant. Ibid. num. 84. *Sed ne fortè ex multis rebus geſtis M. Antonij rem vnam pulcherrimam tranſiliat Oratio, ad Lupercalia veniamus. Non diſſimulat P. C. apparet eſſe commotum, ſudat, pallet.*

Vel denique memoriam Aduerſarij ſuſcitat, vel Auditorum, eiuſdem orat. num. 84. *Sed arrogantiam hominis, inſolentiamque cognoſcite.* Et num. 115. *Recordare igitur illum M. Antoni, diem, quo Dictaturam ſuſtuliſti: pone ante oculos lætitiam Senatus.*

XXII. Seſe reprehendit, & increpat, quod in vna ratione commoretur diutius, cùm validiores ſuperſint. 2. in Catil. num. 17. *Sed cur tamdiu de vno hoſte loquimur, & de eo hoſte, qui iam fateatur ſe eſſe hoſtem: de his qui diſſimulant, qui Romæ remanent, qui nobiſcum ſunt, nihil dicimus?*

XXIII. Aliquoties in prolixiori præſertim Oratione, defatigatos Auditorum animos recreat, & innouata attentione, & petitione beneuolentiæ: quod quia pluribus modis fieri poteſt, vnicuique res integra relinquitur. Notandæ ſunt tantum quædam particulæ coniunctiuæ quibus frequenter Tullius argumenta ſua coarctat. 2. Phill. num. 16. *At etiam auſus es, quid autem eſt quod tu non audeas?* Idem officium præſtant aliæ multæ. *Quid quod. Nunc. Iam vero. Etenim. Atqui. Equidem.*

XXIV. Per Allegoriam tranſitio, fit illuſtris. Pro Sext. num. 13. *Verùm hæc ita prætereamus, vt tamen intuentes, & reſpectantes relinquamus. Ad Tribunatum, quia ipſe, ad ſeſe iamdudum vocat, & quodammodo abſorbet Orationem meam contento ſtudio, curſuque veniamus.*

PVNCTVM V.

De Tranſitionibus variis.

PRo varietate materiæ qua de agitur, vel generis, variandus erit etiam tranſitionis modus & ratio; paſſim obuia ſunt exempla, quæ paucis contraho.

T iij

I. Lætor Orationem meam eò rediiſſe, vndè deflexerat. Et vt ſim ſemel in opinione mea conſtans, abutarque patientia veſtra, qui mihi tàm alto ſilentio feciſtis audaciam. Contendo nos.

II. Hæc à me nemo dicet mirabitur, cuius in animo primæ, & recentis adhuc calamitatis ſpecies inſidebit, quam nonnullorum mentis impotentia in Rempub. inuexit. Nam ſi repetere volumus ſpatium præteriti temporis, ac prima Reip. ſurgentis fundamenta, progreſſuſque recordari, reperiemus.

III. Sed per vos aberrauit à propoſito tantiſper oratio, illam ſi placet reuocemus. Et quoniam liberius, celeriuſque vagari poteſt cogitatio, quàm ſermo, perluſtrate animis ea, quæ nec vobis in ipſo Muſarum ſinu, natis & educatis poſſunt, vel eſſe debent incognita; neque cuiquam propter ſui ſplendorem obſcura, nec à me propter ſtudium breuitatis, quam conſector, ſigillatim repetenda.

IV. Satiſne probatum eſt, nullam ſalutem reliquam eſſe Reip. Chriſtianæ, nullam bonis moribus, aut liberalium artium cognitionem, quæ nocentibus non ſit exitio, innocentibus præſidio, improbis terrori, probis ornamento.

V. Hæc multa ſatis eſſe debent hominibus non ignaris, nimis multa vobis, quos litterarum amantes nouimus: quippe nec ignota cuiquam ſunt, aut incredibilia, quæ dixi; neque eiuſmodi, vt à me potius expectanda, quàm a veſtra omnium conſcientia, experientiaque probanda ſint.

VI. Vnum erat reliquum, ſi benè memini, vt doceremus ſcientias conferre plurimum ad ſtabiliendam vitæ, morumque bonitatem. Hoc aggredior, ſi modo per vos.

VII. Vellem mihi tantum eſſet otij, & in dicendo facultatis, vt.

VIII. Poſſem hoc loco euagari latiùs, & id quod dico, tùm repetitis è memoria veteri, tùm viuis ac ſpirantibus exemplis confirmare; niſi me temporis ratio breuem eſſe admoneret. Excitarem ab inferis, nominarem, commemorarem; ſed ab hac moleſta narratione animos abducamus.

IX. Date oculos qui aures hactenus præbuiſtis, vt reliquas orbis partes, & quantum ſatis eſt luſtrare, & quantum licebit admirari poſſimus.

X. Bellè me vocat ad alteram orationis partem N. meque propoſiti mei tenax vt ſim tacitus admonet. Propoſueram enim, &c. quod facere paratus ſum, ſi beneuolentiam veſtram & attentionem æque ſemper paratam, & fauentem experiar, accipietis opinor res cognitu non iniucundas, auditu magnam partem admirabiles, virorum grauium authoritate comprobatas.

XI. Pudet me toties à breuitate, quam mihi propoſueram, aberraſſe; ſed materiæ grauitas & amplitudo me.

XII. Scio me in rebus peruagatis verſari, atque omnium ſermone celebratis: ſed eiuſmodi rerum non cogitatio ſolùm, ſed etiam recordatio animos noſtros excitare debet. Reperite igitur ſilentio nunquam prætermittendum facinus omni momento matus.

XIII. Dicam equidem audaciùs fortaſſe, ſed tamen verè, nullum eſſe.

XIV. Feliciter cecidit, vt ab iis pietatis officijs, quæ ſub oculos hominum cadunt, ad priuata, quæ ſunt publicorum ſemina deſcenderem. Doleo tantum nimis anguſtum mihi tempus ad amplitudinem materiæ ſubiectam, eſſe relictum.

XV. Poſſem equidem eadem quoque de cæteris commemorare, ſed ne videar inanes quaſdam fabulas ad delectationem magis, quàm ad veritatem enarraſſe; Adeſte mecum animis, meque vt adhuc feciſtis ad muniſſimam fidei, atque religionis arcem, quò me dudum oratio mea rapit, contendentem beneuolentiâ veſtra ſubleuate.

XVI. Facit in me audiendo veſtra ſingularis humanitas, vt mihi perſuadeam, non inanem hanc orationis meæ partem extitiſſe, eoque non modò breuiorem eius, verum etiam faciliorem ad reliquas curſum fore polliceor; quo feliciorem veſtro beneficio curſum in hoc diuinæ ſapientiæ mari tenuiſſe videatur.

XVII. Maximè vellem vt quantùm mihi vos in tanta rerum multitudine attentionis, ac beneuolentiæ commodatis: tantùm mihi tempus facultatis ad dicendum, atque opportunitatis concederet; Ego penetrarem in eius arcana, docerémque.

XVIII. Nunc quoniam temporis anguſtiæ tantam rerum multitudinem capere non poſſunt; Ego humanitate veſtra fretus, à grauioribus ad mitiora meam orationem tantiſper, animumque conuertam. Atque vt omittamus de nobiliſſimis hiſtoriæ ſcriptoribus dicendo recordari; quid ad gratiam opportunius, ad dignitatem illuſtrius, ad ornatum elegantius, ad maieſtatem præſtantius eſſe poteſt?

XIX. Sed enim me longius, vt video, quàm aut voluntas, aut opinio mea tulerat, prouexit, partim argumenti amplitudo, partim veſtra in me audiendo benignitas. Itaque vela contraham, iam enim oratio mea optatum ac felicem, ex longa nauigatione, portum intuetur: neque verò expectatis opinor vt demonſtrem.

XX. Deſiderarem hîc nouum dicendi genus, & eloquentiæ flumen abundantius, vt quemadmodum vnâ cum pietatis amplificatione Virtus illius creſcit, ita mea quoque in illius explicatione, quaſi per gradus attolleretur, & ſeipsâ grandior, ac ſublimior fieret Oratio.

XXI. Siſterem hîc niſi vna me cogitatio ſubleuaret, quòd apud eos me dicere intelligam qui nihil iucundius audiant, atque auidius: quàm viri principis egregia facinora.

XXII. Facere non poſſum quin illud in hanc rem afferam, quod ſemper viſum eſt maxima commendatione digniſſimum.

XXIII. Ad hanc tàm ſanctæ pietatis commendationem, quis ſit veſter ſenſus planè neſcio; ſi tamen ex meo conjecturam facere permittitis, eâ vos interius perfundi voluptate ſentio, quæ debet eſſe maxima, præſertim cùm.

XXIV. Creſceret in immenſum oratio, ſi conſectandis ſingulis, aut naturæ benignitatem, ſequerer, aut veſtræ in audiendis eius laudibus hilaritati obſequerer, aut officium meum in laudando explere cogerer. Itaque moderabor ipſe mihi & ea tantùm breuiter aperiam.

XXV. Vellem ingenij mei tenuitas, & debitæ voluntatis in principem ratio, conſtitutique ad dicendum temporis breuitas pateretur aliquid amplius, docerem pluribus in vna pietatis dote, cæteras comprehendi, aut ab ea proficiſci virtutes.

XXVI. Iam verò quoniam expectare videmini. Sentio me paulatim eò eſſe dicendo prouectum quò iamdudum aſpirabam vt.

XXVII. Ad extremum abuti me patientia veſtra permittite, qui eam mihi feciſtis audaciam;

quamquam vereor, vt potius de tanti viri virtutum magnitudine detraham, quàm vt illam me verbis æquare poſſe confidam: ſemper enim iuſtum metuendi metum faciunt ea quæ ſpem amplificandi ſua magnitudine ſuſtulerunt. Venio tandem ad.

XXVIII. Sed vt Orationem meam ad finem properantem ea virtute concludam, qua, &c. Hic ego quid prædicem, qoibus Conſulem ad rem gerendam excitarit? quot ſtimulos admooerit homini ſtudioſo victoriæ? longum eſſet omnia ſpereenſere numerando. Hoc breuiter accipite.

XXIX. Atque vt illius temporis atrocitatem recordari poſſitis, audite litteras, & veſtram memoriam ad timoris præteriti cogitationem excitate.

XXX. Vtinam ad hanc qualemcumqoe laudationem, dicendi vim & copiam veſtræ non imparem afferre poſſem, dicam tamen hoc imprimis.

XXXI. Rem hanc quaſi per tranſennam oculo fugiente reſpexiſſe ſatis ſit, ad lætiora recurramus.

XXXII. Sentio me terminos prætergreſſum, quos ipſe mihi poſuetam, & eo me ſenſim eſſe deductum. Sentio me ad eum locum deueniſſe in quo actioni meæ terminos ſcitis eſſe conſtitutos.

XXXIII. Sed quoniam ingens aliquid & humano penè auguſtius ſonant illa ſapientum effata, lubet hæc etiam animi cauſa reguſtare. Mentiar niſi.

XXXIV. Verùm hæc prætermittamos quæ liberali multorum confeſſione conceduntur: ad illud accuſationis caput iamdiu feſtinat oratio. Geſtit enim ea vobis exponere quæ.

XXXV. Multa ſatis vt opinor ſuperque dicta ſunt de rebus fortiter feliciterque geſtis, abripit iam & quodammodo abſorbet orationem meam virtutis ac religionis nulli vnquam mortalium ſatis adorata maieſtas.

LECTIO V.

De Amplificatione.

GRauiſſimam omninò partem Eloquentiæ aggredimur, cuius hactenus in locis, & argomētis materiam dūtaxat parauimus, per omnes orationis partes fundendam. Quantum enim inter ſtruem lignorum, & rogum intereſt, tantum inter ſimplicem illum motum, & amplificationem intercedit. Nam, vt, benè Fabius cùm omnis Eloquentiæ vis in amplificando conſiſtat, atque hinc non colorem modò, ac lucem, ſed ſanguinem ſpiritumque, & lacertos ſumat oratio, non video quid afferri poſſit hac doctrinâ, vel melius, vel excitandis ingeniis accommodatius; adoleſcentum præcipuè in quibus neceſſe, quod ait Tull. ſeſe efferat luxuries quædam depaſcenda ſtylo, ardorque ebulliat, ætatis ac iudicij maturitate temperandus.

Obſeruandum autem, cùm de Amplificatione præcipimus, non id agere nos, quod olim Græculi Sophiſtæ, imprimiſque Iſocrates, non ſine ſua, atque artis infamia, profitebantur: vt res ſupra meritum augere poſſimos: ne in nos quoque dictum illud Ageſilai iactetur, qui nonnullis Oratorem commendantibus, quòd res exiguas mirificè verbis extolleret. At ego, inquit, peſſimum eum Sutorem putem, qui paruis pedibus grandes calceos inducat. Nos iſtas vaniſſimæ artis præſtigias & neſcimus, & neſcire volumus, idque vnum quærimus modò, vt magnarum rerum amplitudinem, ac dignitatem poſſit Orator æquare dicendo, hominumque emendare iudicia, & ad iuſtam reducere æquitatem, ſi quando, vt fieri amat, in æſtimandis rebus hallucinentur, eaſque aut maiores faciant, aut minores quā reuera ſint. Vix enim fieri poteſt, quin ſi aliquid ſemel tantum, & adhuc breuiter dicatur, facilè aures prætéruolet, vel auditum etiam non intelligatur. Quod ipſum tamen ſi magis inculcetur, fuſiuſque deducatur, lucem accipiat, & penitiſſimè animo, affectui, ac memoriæ inſideat: eoque tota hæc amplificandi doctrina pertinet.

PVNCTVM I.

Quid ſit Amplificatio.

NObilis Orator Iſocrates interrogatus, aliquando quid eſſet Rhetorica, reſpondit τὰ μὲν μικρὰ μεγάλα, τὰ δὲ μεγάλα μικρὰ ποιεῖν. Ars quâ ex paruis magna, ex magnis parua fieri poſſunt. Amplificationem Sophiſta potiùs, quàm Rhetoricam deſcripſit. Nemo melius naturam eius Cicerone comprehendit dùm partic. num. 53. ſic illam definit. ***Eſt igitur amplificatio grauior quadam affirmatio qua motu animorum conciliet in dicendo fidem.***

Nec te moueat quod Orator fidem addit, tametſi finis ille proprius videatur eſſe argumentationis: id enim præſtat argumentatio ſimplici rationis expoſitione; illa ſubtiliter enucleando ſingula, lucem rebus addit; Iſta in vnum velut aceruum plurima congerendo perturbat, ac premit vniuerſa: Illa genus habet dicendi argumentis explicandis accommodatum, conciſum ſcilicet, ac tenue: iſta ſententiarum pondere, orationis vbertate, ambitus magnitudine, & ingenti quadam vi comprehenſionis impellit: Illa facem gerit, ſed ad prælucendum dumtaxat: iſta qoatit ad incendendum: Illa partem ſpectat intelligentem: iſta voluntatem etiam impugnat, & velut admoto ſubuertit ariete: Illa fertur ſedatè amnis inſtar leniter fluentis; iſta Pelagi in morem intumeſcit, nunc metas attingens, modò præceps dehiſcens, & voce, verbis, geſtu, colore, calore, ſic incendit auditorem, vt eo tantum viſo cæteri facilè flammas concipiant.

• I. Ex hac defininitione ſatis intelligitur qoid amplificationem inter, & argumentationem intersit; ſcilicet in tribus, in materia ipſa; nam adhibetur argumentatio ad omnia quæſtionum genera, quæ in dubitationem cadere poſſunt: Amplificatio verò non niſi ad magnas, grauesque cauſas, in quibus videlicet oſtendere debeat Orator aliquid eſſe in genere ſuo calamitoſum, indignum, lætum, triſte, miſerabile, amabile, deteſtabile, formidandum, optandum, fugiendum.

II. Tractatione, vt iam dictum eſt, illa preſsè, argutè proponit; hæc fusè, & grauiter exponit. Illa ad pugnam leuiter procurrit, factaque plagâ confeſtim ſe ſubducit: iſta in apertum, ac patentem campum procedit, tela, & tormenta omnia excutit, dùm fatigatus hoſtis, ac planè fractus concidat.

III. Diſcrepant etiam fine: nam finis Argumentationis proximus eſt cognitio; Amplifica-

tionis verò motus: vndè non niſi re iam expoſitâ, vel confirmatâ adhibetur, cùm videlicet perſpectâ veritate rei dignitas, amplitudo, grauitas; vel contra indignitas atrocitaſue demonſtranda ad motum: ſeruit tamen & fidei faciendæ, quod vbi exarſit auditor, motumque concepit, multò firmius rebus creditis adhæreſcat, quàm cùm antè frigeret.

Diſcrimen hoc quiuis deprehendere poteſt in Orat. Tull. pro Sext. num. 88. pro Mil. 89. in Argumentatione dixiſſet, odio habendum eſſe Clodium. Sceleratiſſimus quiſque non eſt in Rep. retinendus, quid igitur nos ciues inquinatiſſimum Clodium diutius perferemus. At dum amplificat, mouetque odium, ſic orationi habenas laxat. *Dura mihi medius fidius, tam fortuna populi Rom. & crudelis videbatur, quæ tot annos illum in hanc Remp. inſultare videret, ac pateretur. Polluerat ſtupro ſanctiſſimas religiones: Senatus grauiſſima decreta perfregerat; pecuniâ ſe palàm à iudicibus redemerat, vexarat in Tribunatu Senatum; omnium ordinum conſenſu pro ſalute Reip. geſta reſciderat, me patriâ expulerat, bona diripuerat, domum incenderat, liberos, coniugem meam vexauerat, Cn. Pompeio nefarium bellum indixerat, magiſtratuum priuatorumque cædes effecerat, vaſtarat Etruriam, multos ſedibus, ac fortunis eiecerat, inſtabat, vrgebat, capere eius amentiam ciuitas Italia, Prouinciæ, regna non poterant, incidebantur iam domi leges, quæ nos noſtris ſeruis addicerent.*

Patriæ proditorem Antonium eijciendum, exterminandum diceret, quem ſic vrget, atque conficit Amplificatio, Phil. n. 28. *Hanc teterrimam belluam, quis ferre poſſet, aut quomodo? quid eſt in Antonio præter libidinem, crudelitatem, petulantiam, audaciam? ex his tot conglutinatus eſt. Nihil apparet in eo ingenuum, nihil moderatum, nihil pudens, nihil pudicum. Etiamne huius impuri latronis feremus teterrimum, crudeliſſimumque dominatum? quid hic faciat ſi potuerit iratus, qui cùm ſuccenſere nemini poſſet, omnibus bonis fuerit inimicus? Quid hic victor non audebit, qui nullam adeptus victoriam, tanta ſcelera poſt Cæſaris interitum fecerit? refertam eius domum exhauſerit? hortos compilarit? ad ſe omnia ex his ornamenta tranſtulerit! cædis & incendiorum cauſam quæſierit ex funere? duobus aut tribus SC. benè & è Rep. factis, reliquas res ad lucrum, prædamque reuocauerit? vendiderit immunitates? ciuitates liberauerit? Prouincias vniuerſas ex imperij Populi Ro. iure ſuſtulerit? exules reduxerit? falſas leges Cæſaris nomine, & falſa decreta in æs incidenda, & in Capitolio figenda curauerit, earumque rerum omnium domeſticum mercatum inſtituerit? Populo Rom. leges impoſuerit, armis & præſidijs Populum Rom. & magiſtratus foro excluſerit? Senatum ſtipauerit armatis?*

PVNCTVM II.

Quænam ſit Amplificationi propria ſedes in Oratione.

ELoquentiæ Doctor Tull. 2. de Orat. n. 310. Tribus rebus omnes ad noſtrā ſententiā perducimus, aut docendo, aut conciliando, aut permouendo, vna ex tribus his rebus, res præ nobis eſt ferenda, vt nihil aliud niſi docere velle videamur: reliquæ duæ ſicuti ſanguis in corporibus; ſic illæ in perpetuis orationibus fuſæ eſſe debebunt.

Conciliatio lenes comprehendit effectus, qui
A licet maximè proprij ſint proœmij, tamen in omnibus orationis partibus frequenter adhiberi ſolent, ac debent. Nimirum inter argumenta ſingula ſpargenda ſunt amplificationum ſemina quædam, vel vt Tullij verbis vtar, iacienda velut in viam ſcela, quæ mox pugnaturus torqueas, maximè cùm aliquid confirmatum eſt, aut reprehenſum. Hoc artificium Ciceroni familiare fuit vtique. Pro Milone per congeriem n. 33. *An verò Iud. vos ſoli ignoratis, vos hoſpites in hac vrbe verſamini? veſtræ peregrinantur aures, neque in hoc peruagato ciuitatis ſermone verſantur, quas ille leges (ſi leges nominandæ ſunt, ac non faces vrbis, & peſtes Reip.) fuerit impoſiturus nobis omnibus atque inuſturus.*

Vbique quaſi clauum tundendo infigit Amplificatio, exclamat, inſultat, deprecatur, iraſcitur, orat, minatur, varioſque motus affert. ſed nuſ-
B quam ita triumphat, ac in peroratione, vbi ad extremam ſeſe pugnam comparans, copias velut in armiluſtrio recenſet, ſpargit conſertum, quod ſigillatim emiſerat, & grauiſſimis lituis victoriam inclamat.

PVNCTVM III.

Amplificationis Partitio.

SIc illam partitur Orator partic. num. 53. Ea & verborum genere conficitur, & rerum. Verba ponenenda ſunt, quæ vim habeant illuſtrandi, nec ab vſu ſint abhorrentia, grauia, plena, ſonantia, iuncta, facta, cognominata, non vulgata, ſuperlata, nec in ſingulis verbis, ſed in continentibus ſoluta quæ dicuntur ſine coniunctione, vt
C plura videantur, de quibus ſingulis pauca dicenda ſunt.

PVNCTVM IV.

De Verbis Illuſtribus.

I. PLuribus modis illuſtris fieri ſolet Oratio, ſi verba grauitate delecta ponuntur, qualia ſunt hæc pro lege Man num. 6. *Agitur Populi Ro. gloria, quæ vobis à maioribus cùm magna in rebus omnibus, tùm ſumma in re militari, tradita eſt; agitur ſalus ſociorum, atque amicorum, pro qua multa maiores veſtri magna, & grauia bella geſſerunt. Aguntur certiſſima Po. Rom. vectigalia, &*
D *maxima quibus amiſſis, & pacis ornamenta, & ſubſidia belli fruſtra requiretis.*

Illuſtria eſſe debent eiuſmodi, vt ab vſu non ſint abhorrentia, ſed quæ ab omnibus intelligantur: Illuſtris eſt illa Plancij, & vſitatis verbis exclamatio, num. 99. *ô acerbam mihi memoriam temporis illius ac loci, cùm hic in me incidit, complexus eſt, conſperſitque lacrymis, nec loqui præ mœrore potuit! ô rem cum auditu crudelem, tum viſu nefariam! ô reliquos omnes dies, noctesque eas quibus iſte à me non recedens Theſſalonicam me, in quæſtoriumque perduxit.*

II. Tranſlata plurimum illuſtrant Orationem. Lumen orationis, ſplendor generis, concionum procellæ, orationis flumina, fulmina, tonitrua. *Quid odiſſet Clodium Milo ſegetem ac materiam gloriæ ſuæ?* num. 63.

Valent

Valent ad augmentum. Ibid. num. 5. *Equidem* A *cæteras tempeſtates, & procellas in illis dumtaxat fluctibus concionum ſemper putaui Miloni eſſe ſubeundas.*

Significantior tranſlatio ad dicendi ſubtilitatem adhibetur. Sic ira incenſum, inflammatum cupiditate, errore lapſum dicimus.

III. Superlata mirè faciunt ad ornatum. Talia ſunt pro Marcello num. 8. *Domuiſti gentes immanitate barbaras, multitudine innumerabiles, locis infinitas, omni copiarum genere abundantes.*

Talia pro Pompeio num. 28. *Qui extremâ pueritiâ miles fuit ſummi Imperatoris: ineunte adoleſcentiâ maximi ipſe exercitus Imperator: qui ſæpiùs cum hoſte conflixit, quàm quiſquam cum inimico concertauit: plura bella geſſit quàm cæteri legerunt, plures Prouincias confecit, quàm alij concupiuerunt.* B

Superlata verò dicuntur quæ veritatem excedunt, & plus dicunt, quàm reipſa eſſe poſſit. Pro Mil. num. 106. *O terram illam beatam quæ hunc virum exceperit: hanc ingratam ſi eiecerit, miſeram ſi amiſerit!*

IV. Ad nomen addita magnum Orationi ſplendorem, ac dignitatem adducunt, quo in genere tantopere Tullius excelluit, vt aliqui putent eius eloquentiam ideò tùm admirabilem eſſe, quòd illam vbique appoſitè ſciat epitheris copulare. Pro Manil. num. 3. Dicendum de Pompeij virtute, quod membrum duobus adiectis mirum in modum illuſtrat, *ſingulari eximiaque virtute.*

Pro Mil. nu. 40. *Erat id temporis clariſſimus, & fortiſſimus Conſul inimicus Clodio P. Lentulus, vltor ſceleris illius, propugnator Senatus, defenſor veſtræ voluntatis, patronus illius publici conſenſus, reſtitutor ſalutis meæ.*

Siquis dixerit Bruti prudentia, virtuſque militaris Antonium expulit, Latinè quidem. Quantò ſublimius ſi quis epithetis idem exornet? Incredibilis, at propè diuina Bruti virtus, at prudentia ſingularis, ſuperbiſſimum, atque crudeliſſimum ciuem Antonium ab vrbe Roma priuatim expulit.

V. Illuſtris etiam fiet Oratio duplicatione particularum, ac iteratione quarundam vocum. Aſpicite, aſpicite Iud. ſqualorem, ſordeſque ſociorum. Ille, ille, inquam eſt nefarius patriæ proditor.

VI. Congeries verborum & ſententiarum idem penè ſignificantium aceruus illuſtrem facit Orationem. Pro Mil. num. 34. *Tu P. Clodij cruentum cadauer eiecisti domo, tu in publicum eiecisti; tu ſpoliatum imaginibus, exſequijs, pompâ, laudatione, infeliciſſimis lignis ſemiuſtulatum nocturnis canibus dilaniandum reliquiſti.* D

Qui fortiter manum fecerit, copias pararit, multitudinem hominum coëgerit, milites propriis ſumptibus conſcripſerit in Reip. ſalutem, ex eiuſdem patriæ ſinu per vim extrahetur, expelletur, eijcietur, exterminabitur?

Vide quàm ſit varia vita, commutabiliſque ratio, quàm vaga volubiliſque fortuna, quantæ infidelitates in amicis, quàm ad tempus aptæ ſimulationes, quanta in periculis fuga proximorum, quantæ timiditates. Pro Milone num. 70.

VII. Verba quæ rem, aut actionem imitantur vim habent illuſtrandi, qualia ſunt illa 7. in Verr. n. 161. *Nullus gemitus, nulla vox alia miſeri inter dolorem, crepitumque plagarum, audiebatur, niſi hæc ciuis Romanus ſum.* Et iſta. Videre videbar. *Alios intrantes, alios verò exeuntes, quoſdam ex vino vacillantes, quoſdam heſterna potatione oſcitantes.* Quæ ſi vel omnia vel pleraque continet Oratio illuſtris, & iucunda efficietur.

PVNCTVM V.

De verborum conſonantia.

INitium & prima vis eloquentiæ in verbis perſpicitur, illorumque conſonantia maiorem habet grauitatem, de quibus regulas quinque facit Cicero.

I. Vt ſuperlatiua pro abſolutis ponantur. Pro lege Man. num. 1. *Quamquam mihi ſemper frequens conſpectus veſter multò iucundiſſimus, hic autem locus ad agendum ampliſſimus, ad dicendum ornatiſſimus eſt viſus.*

Quæ ſuperlatiua ſi tollantur, auferetur illa venuſtas. Conſtans eſt in iſtis Cic. Pro Flacco. 1. *Cùm in maximis periculis huius vrbis, atque imperij grauiſſimo, atque acerbiſſimo Reip. caſu.*

II. Conſonantiora fiunt, ſi non ſingulari, ſed plurali numero efferantur. Pro Balb. 1. *Si auctoritates patronorum in iudicijs valerent, ab ampliſſimis viris L. Cornelij cauſa defenſa eſt, ſi vſus à peritiſſimis, ſi ingenia ab eloquentiſſimis, ſi ſtudia ab amiciſſimis.*

Sic numerus multitudinis plus ſæpè poteſt, quàm vnius, licet de vno loquaris. Sicarios ergo per vrbem impunè volitare patiemur?

III. Verbalia pro abſolutis ſonantia ſunt. Sic dominatrix animi cupiditas, conſonantius eſt, quàm ſi domina; vitæ philoſophia dux, virtutis C indagatrix expultrixque vitiorum, & artium procreatrix.

IV. Verba compoſita grandiora habentur; Parentum pœnas, à conſceleratiſſimis, quàm ſceleratiſſimis; contrucidare, excruciare, conſonantiora ſunt, quàm trucidare.

V. Quæ plures habent ſyllabas, quàm quæ pauciores tempeſtas, quàm tempus. Vt quâ tempeſtate Pœnus in Italiam venit; Illuſtris, quàm clarus: Immenſus, immanis, quàm magnus.

VI. Quæ ſyllabas habent longiores, etſi pares numero grandiora videntur, princeps quàm primus, parens quàm pater.

PVNCTVM VI.

De grauioribus verbis.

I. GRauiora ſunt, quæ maiorem vim bonitatis oſtendunt: vt charitas, & pietas, quàm amor & beneuolentia Tull. in epiſt. *Credo te perſpicere meam in te pietatem, quid enim dicam beneuolentiam, cùm illud ipſum grauiſſimum, & ſanctiſſimum nomen pietatis leuius mihi meritis erga te meis eſſe videatur.* Ita Clementia grauius eſt, quàm lenitas, magnificentia, quàm liberalitas.

II. Grauiora ſunt quæ maiorem vitioſitatis vim præ ſe ferunt; vt latro, prædo, raptor, ſacrilegus, quàm fur: carnifex, quàm ſicarius: parricida, quàm homicida; impius ac nefarius, quàm improbus, ſceleſtus: gladiator, quàm ferox; profligator, quàm malus.

V

III. Quæ maiorem nocendi vim habent: vulnerare & ferire, quàm percutere: exterminare, quàm eiicere: trucidare, quàm occidere: cruciari, quàm torquere: mendicitas, quàm paupertas.

IV. Quæ magis prodeſſe videntur: curare grauius, quàm mederi: reſtituere, quàm reducere: confirmare, quàm ſeruare; opes & robur, quàm diuitiæ & valetudo.

V. Debent eſſe gratia in agendo pro Mil. 98. *Ex omnibus præmijs virtutis, ſi eſſet habenda ratio præmiorum, ampliſſimum eſſet præmium, gloriam eſſe hanc vnam, quæ breuitatem vitæ, poſteritatis memoriâ conſolaretur: quæ efficeret, vt abſentes eſſemus, mortui viueremus: hanc denique eſſe cuius gradibus etiam homines in Cœlum viderentur aſcendere.*

VI. Plena ſunt illa Cic. *De me ſemper populus Rom. ſemper omnes gentes loquentur, nulla vnquam obmuteſcet ætas.*

Sonantia. Nec me ſolùm deprecatorem fortunarum tuarum, ſed comitem, ſociumque profitebor. Cognomina dicuntur ea quæ ſignificationem habent eandem. Pro Planc. 101. *Quid me aſpectas? quid mea promiſſa repetis? quid meam fidem imploras?*

VII. Non vulgata quæ ſuprà communem ſermonem efferuntur, ne humilis reddatur Oratio. Quas ille præceps amentiâ, cæſis proſtratiſque ſanctiſſimis lucis ſubſtructionum inſanis molibus oppreſſerat.

Grauitatem ſapit Oratio, cùm ampliora verba conferuntur cum his, pro quibus ea poſituri ſumus. 3. in Verr. num. 9. *Non furem, ſed ereptorem; non adulterum, ſed expugnatorem pudicitiæ; non ſacrilegum, ſed hoſtem ſacrorum, religionumque; non ſicarium, ſed crudeliſſimum carnificem: ciuium, ſociorumque in veſtrum iudicium adducimus.*

VIII. Periphraſis quoties verborum circuitu, quod paucioribus dici poterat, explicamus. Ne dicas Deum offendiſti, ſed violaſti numen illud quod immenſo ſinu comprehendit omnia, nec vllis locorum ſpatiis definiri poteſt.

IX. Spirans, & acuta Metaphora. Patrimonij Charybdim, oppidorum Gurgitem, Syllam libidinum, vitiorum Hydram, malorum Oceanum.

X. Diſſoluta, dùm vnumquodque membrum ſuum verbum habet, ac ſenſum. Me patriâ expulerat, bona diripuerat, domum incenderat, liberos, coniugem meam vexauerat, cum pop. bellum nefarium indixerat.

Aliàs dùm in ſingulis verbis fit ſolutio. Cùm illa indicia communis exitii indagaui, patefeci, protuli, extinxi; quæ diſſoluta dicuntur, vt plura videantur. Nos Penates, aras, focos, ſepulchra maiorum; nos leges, iura, libertatem, coniuges, liberos, patriam defendimus.

XI. Cùm paria paribus. Vt illa pro Mil. numer. 10. Vel contraria contrariis referuntur. *Sed mihi omnis ratio eſt, cum virtute, non cum deſidia: cum dignitate, non cum voluptate: Non inimici mei te eripient, ſed amiciſſimi; non malè aliquando de me meriti, ſed ſemper optimè.*

XII. Quod inuerſum, atque immutatum eſt contentionibus, & grauioribus orationibus eſt accommodatiſſimum, in eoque omnis aliquando vis, & eloquentiæ maieſtas perſpicitur. Quod enim ſua ſponte fuſum eſt, hoc eſt ſimplex, vt virtus poteſt omnia: verſum, ac im-

A mutatum fit varium, & multiplex, planeque Oratorium: vt ſi ſententiam eandem variis modis efferamus, modò per interrogationem. Quid eſt quod virtus efficere non poſſit?

Modò per negationem. Nihil eſt quod virtute non poſſit effici.

Aliàs per circuitionem. Nihil tàm altè poſitum eſt à natura, quò virtutis amor eniti non valeat.

Per exclamationem. Tanta vis eſt, ac poteſtas in vna virtute poſita, vt quæ multi fieri vix poſſe exiſtimant, ea ſine vlla penè difficultate, nullo labore perficiat.

Si ſublimius idem quis enunciare velit Quid eſt in omni rerum natura tàm arduum, tàm difficile, tàm abditum quod non virtus amplecti, ſuperare, ac in bonam lucem educere

B poſſit.

XIII. Compoſitio debet eſſe magnifica, proindè numerus grandior, & excitatior ſit oportet; in quo maximè commendantur Dactyli, Pæanes, & qui minimum ab iis abeunt pedes. Damnantur verò crebri Spondæi, quia tardiores; multi Iambi, Tribrachi voceſque omnes Brachyſyllabæ, quia celeriores.

XIV. Periodorum membra ſint producta ſatis; nam quæ ſubitò cadunt, & quaſi ſubſultant, grauitatem orationis tollunt, licet in verbis, & ſententiis ſit magnificentia. Non tamen hoc prohibeat, quominus in magna periodo bonus Orator membra quædam breuia longis poſſit inſerere. Nam in ampla domo, non omnia conclauia ſunt æquali magnitudine extructa, ſed alia magna, exigua, mediocria: quin & omittenda periodus erit aliquando, & inciſis membriſque diuidenda Oratio, vt inſiliat, atque inſtet

C acriùs.

XV. Sit Orationis ſtructura aſperior potius, quàm cultior, nec ita fugiat concurſum, vocalium aut ſonantium literarum colliſionem, vt ſuauitatem Orationis conſectari videatur, neque admodum rerum ipſarum, quas ſuſcepit amplificandas, magnitudine commoueri.

XVI. Sit tota naturalis Oratio, non fucata, non artificioſa nimis, ſed quæ veros affectus indicet, vt pro Milon. 103. *Quid reſpondebo liberis meis, qui te parentem alterum putant? quid tibi Q. Frater, qui nunc abes conſorti mecum temporum illorum?*

Item illud. *Quid iam reſtat? quid habeo quod dicam? quid faciam pro tuis in me meritis, niſi vt eam fortunam, quæcumque erit tua, ducam*

D *meam?*

LECTIO VI.

Quibus ex locis rerum Amplificatio ſumatur.

CVM ſpecies quædam Argumentationis ſit Amplificatio, ex iiſdem planè locis petenda eſt, quos ad probandum, fidemque faciendam aſſumimus; ſed ex præcipuis tantùm, & à Cicerone commendatis, de quibus cùm antea dixerimus, cæteris omiſſis, vſum dumtaxat amplificandæ rei neceſſarium, & vtilem oſtendemus,

Quintilianum ſequuti, qui modos quatuor, ſeu fontes apperuit exaggerandæ rei idoneos, l. 8. inſt. cap. 4. Incrementum, Comparationem Ratiocinationem, Congeriem.

Pvnctvm. I.

De Congerie.

VSitatus & facilis eſt hic Amplificandi modus: duplicem faciunt Congeriem Eloquentiæ magiſtri: vnam verborum, de qua ſatis multa diximus, cùm illam dictiones eiuſdem ſignificationis coaceruatas diximus. Verres totam Siciliam depopulatus eſſe dicitur, Siculorum ciuitates vaſtaſſe, domos exinaniuiſſe, fana ſpoliaſſe.

Plautus in Bacchidibus, actu 5. Scena 1.

Quicumque vbi ſunt, qui fuerunt, quique futuri ſunt poſthac,
Stulti, ſtolidi, fatui, fungi, bardi, blenni buccones,
Solus ego omnes longè anteo ſtultitiâ, & moribus indoctis.

Alteram ſententiarum, cùm orationes ſiue ſententiæ plures, eiuſdem pariter ſignificationis componuntur. Iſta ſinonymis quibuſdam Piſonis inſaniam creſcente ſenſim oratione exaggerat, Cic. num. 47. *Ego te non vecordem, non furioſum, non mente captum, non tragico illo Oreſte, aut Athamante dementiorem putem qui ſis auſus primum facere, deinde paulò ante Torquato viro ſanctiſſimo premente confiteri, te prouinciam, ſine vllo milite, reliquiſſe? Mitto de amiſſa maxima parte exercitus. Sit hoc infelicitatis tuæ; dimittendi verò exercitus quam potes afferre cauſam? quam poteſtatem habuiſti? quam legem? quod Senatuſconſultum? quod ius? quod exemplum?*

Et num. 53. *Quot tùm Mæandros, dùm omnes ſolitudines perſequeris, quæ diuerticula, flexioneſque quæſiſti? quod te municipium vidit? quis amicus inuitauit? quis hoſpes adſpexit nónne tibi nox erat pro die? non ſolitudo pro frequentia? caupona pro oppido?*

Triplex eſt vſus in Oratione. I. Vt iis quæ minus aperta ſunt lucis aliquid adferat, dùm priora poſterioribus explicantur.

II. Vt orationem pleniorem, ac modulatiorem expleto numero reddat. Tale eſt illud in Piſon. 1. *Non enim nos color iſte ſeruilis, non piloſa genæ, non dentes putridi deceperunt. Oculi, ſupercilia, frons, vultus denique totus, qui ſermo quidam tacitus mentis eſt, hic in errorem homines* D *impulit; hic eos quibus erat ignotus, decepit, fefellit, in fraudem induxit.*

III. Qui huc potiſſimum ſpectat, vt inſtandi, onerandi, vel exprobrandi criminis cauſa exaggerationem aliquam faciat. Nam vt ait Gellius, lib. 13. cap. 23. quæ cum orationis dignitate, & cum graui verborum copia dicuntur, quamquam eadem ferè ſint, & ex vna ferme ſententia oriantur, plura tamen eſſe exiſtimantur, quoniam & aures, & animum ſæpius feriunt, vndè & oratio fit acrior, & res ipſa multò grauior, maiorque apparet. Eſt ille locus celebris & notus in Cic. pro Ligario, num. 9. *Quid enim Tubero tuus ille diſtrictus in acie Pharſalica gladius agebat? cuius latus ille mucro petebat? qui ſenſus erat armorum tuorum? quæ tua* A *mens? oculi? manus? ardor animi? quid cupiebas? quid optabas. Expende quam multa ſint hic idem ſignificantia; gladius, mucro, arma, ſenſus, mens, animus, cupiebas, optabas. Tum quot ſententiæ eodem ſpectantes, diſtringere in acie gladium, latus petere.*

Nihilò profanis Oratoribus eſt inferior D. Cyprianus de Liuore. *Si receſſerunt de pectore tuo tenebræ, ſi nox indè diſcuſſa eſt, ſi caligo deterſa, ſi illuminauit ſenſus tuos ſplendor diei, ſi homo lucis eſſe cœpiſti, quæ ſunt Chriſti ſequere, ſequere quia lux & dies Chriſtus eſt, quid in Zelo tenebras ruis? quid te nubilo limoris inuoluis? quid inuidiæ cæcitate omne pacis, & charitatis lumen extinguis?*

Porrò ſpretis, vel etiam exhauſtis vocibus propriis, Metaphoricis, vel Allegoricis vti li-B cet, idem D. Cyprian. de habitu Virginis. *Si tu te ſumptuoſius comas, & per publicum notabiliter incedas, oculos iuuentutis in te illicias, ſuſpiria adoleſcentum poſt te trahas, concupiſcendi libidinem nutrias, peccandi fomenta ſuccendas, vt, etſi ipſa non pereas, alios tamen perdas, & velut te gladium, ac venenum videntibus præbeas, excuſari non potes, quaſi mente caſta ſit, ac pudica.*

Sic probabis allegoricè his qui volunt olim auditores in foro audiri Poëtas, & Oratores eſſe ſtudioſè legendos. Quare ſi forum cogitas, ſi te genius & indoles ad illam ducit victricem animorum ciuitatumque dominatricem Eloquentiam, ſub his tibi ſudandum magiſtris, iis ducibus facienda prima ſtipendia, in his caſtris ponenda forenſis illius pugnæ rudimenta; his diſces ſumma vi torquere haſtam, gladium ſtrin-C gere, confodere aduerſarium, clypeum opponere, declinare ictus, hoſtium munimenta conuellere, ſus deque vertere omnia, verbo dicam in iudiciis vincere, in concionibus dominari, vbique triumphare.

Cauendum tamen ne temerè hac figurâ vtamur, multiſque verbis quamlibet ſententiam pueriliter oneremus. Neque enim in re leui tot fruſtrà perdenda verba, & in graui etiam, quàm vrgeri conuenit, id videndum vt poſteriores ſententiæ vel aliquid lucis prioribus afferant, vel plus acrimoniæ contineant, incendantque vehementius orationem; quare neceſſe eſt vt ſit in illis vis aliqua maior, ne frigeſcat oratio.

Pnvctvm II.

De Coaceruatione rerum.

MVltis congeries ſimpliciter dicitur, cùm ad inſtandum, augendumque variæ actiones reſque enumerantur, & in vnum quaſi aceruum congeruntur, ſublatis aliquando coniunctionibus, vt acrius inſtet; ſed illic plurium rerum eſt congeries, hîc vnius vocis multiplicatio, 3. in Catil. n. 16. *Ille erat vnus timendus ex omnibus, ſed tandiu dùm mœnibus vrbis continebatur. Omnia norat, omnium aditus tenebat; appellare, tentare, ſollicitare poterat, audebat, erat ei conſilium ad facinus aptum, conſilio autem, neque lingua, neque manus deerat.*

Tùm adhibetur cùm incaleſcit oratio, ad amplificandum quæ benè, vel malè geſta ſunt.

Admirationem enim conciliant multæ ſimul ſub oculos poſitæ virtutes, pariterque graue odium conflant vnum io locum collata multa vitia: vt ſi quem dixeris pudicitiæ ſuæ proditorem, inſidiatorem alienæ, cupidum, intemperantem, petulantem, ſuperbum, impium in parentes, ingratum in amicos, infeſtum in cognatos, in ſuperiores contumacem, in æquos, & pares faſtidioſum, in inferiores crudelem, denique in omnes intolerabilem.

Pvnctvm III.

Congeries Definitionis.

DEfinitionem appellant Rhetores quamlibet rei explicationem, quæ aut naturam ipſius, aut partes, vel cauſas, & effecta, vel officia & adiuncta continet, eaque vel propriis vocibus, vel tranſlatis explicat: quod vt illuſtrius, ita frequentius eſt, vt pluribus in locis diſſeruimus.

Congeries huiuſmodi definitionum vim habet ad Amplificandum maximam, ſeu vituperando *inſectari*, ſeu ornare laudando velis: in vtramque partem ſæpius à Cicerone adhibetur. Quæ *Definitio*, ſeu deſcriptio conglobata per omnes locos commodè fieri poteſt. Per cauſas, Hæreſis eſt peſtis orbis: in hunc modum hanc propoſitionem amplificare licet. Ego hæreſim monſtrum non appellem, non hominum peſtem, non perniciem, quam ex omnium errorum, ac ſordium colluuione conflatam excitauit ambitio, concepit impietas, rebellio genuit, educauit bellorum confuſio, auxit libertas ſcelerum, confirmauit impunitatis ſpes, crudelitas pauit, ac perfidia, dominandi libido florere fecit in legum contemptum, religionum violationem, Regum caput, pacis omoium, ac ſalutis extinctionem. Quod igitur monſtrum, ſi hoc non eſt?

II. Per partes rem deſcribimus; ſic definit Imperatorem Pompeium, Cic. pro lege Man. ſic Auaritiam, & Ambitionem Rulli damnat, 2. Agr. num. 97. Accepti beneficij magnitudinem ad Quirites, num. 5. Sic per Metaphoram, hæreſis exercitum, per partes deſcribere poteris. Sed quid hæc queror? quid aliud ab hac ſcelerum coniuratione debuit expectari? coius Imperator excucullatus Germaniæ venter, Rex Sngmaticus, Galliæ Apoſtata, Duces, Tribuni, Centuriones, transfugæ Monachi, profani Sacerdotes, pudet dicere Sardones, Lanij, Sartores, Piſtores & huiuſmodi fæcis plebeiæ ſordes, præcones impuri, ſcurræ popinarij, tabernarij, mancipia, tenebriones, reliquum agmen collectum ex iuuenibus diſſolutis, ſenibus deſperatis, ex agreſti luxuria, ex ruſticis mendiculis, ex decoctoribus, ex libertinis voluptatum, & perduellibus, ex Atheis & hos audis? hos ſequeris, hos in amicitiam vitæque ſocietatem admittis?

III. Per effecta, probat Aquilinum eſſe virum probum Cic. à prudentia, humanitate, fide, Iuſtitia, Orat. pro Cæcin. num. 78. *Hoc loco percommodè accidit, quòd non adeſt is, qui paulò ante affuit, & adeſſe nobis frequenter in hac cauſa ſolet, vir ornatiſſimus Aquilius; nam ipſo præſente de virtute eius, & prudentia timidius dicerem, quod & ipſe pudore quodam afficeretur ex ſua laude, & ſimilis ratio pudoris, à præſentis laude tardaret. Cuius auctoritati dictum eſt ab illa cauſa concedi nimium non oportere. Vereor de tali viro ne plus dicam, quàm vos aut ſentiatis, aut apud vos commemorari velitis.*

Iam vti pudore & modeſtiâ præparauit auditorum animos, liberius in viri boni laudes excurrit. *Quapropter hoc dicam, nunquam eius auctoritatem nimium valere, cuius prudentiam populus Ro. in cauendo, non in decipiendo perſpexerit: qui iuris ciuilis rationem nunquam ab æquitate ſeiunxerit, qui tot annos ingenium, laborem, fidem ſuam Populo Rom. promptam expoſitamque præbuerit: qui ita bonus & iuſtus vir eſt, vt natura non diſciplina conſultus eſſe videatur: ita peritus, ac prudens, vt ex iure ciuili, non ſcientia ſolùm quædam, verum etiam bonitas nata videatur: cuius tantum eſt ingenium, ita prompta fides, vt quidquid indè haurias, purum liquidumque te haurire ſentias.*

Similiter in hæreſim. Etenim vt arborum, & ſtirpium ſemen: ſic noſtrarum omnium calamitatum cauſa, & origo fuit. Cæſi Sacerdotes, proſtitutæ Virgines Deo conſecratæ, diruta Templa, prophanata ſacra, vicies centena millia Gallorum occiſa: denique quidquid mali vidimus (quid autem non vidimus?) ſi rectè ratiocinabimur vni acceptum hæreſi referemus. Et hanc Galliæ calamitatem non appelles?

IV. Per accidentia, & qualitates paulò fuſior: nam excurrit per omnia attributa. Huc refer Hiſtoricas Poëticaſque deſcriptiones locorum, temporum, &c. 2. Agrar. Cic. num. 8. ait ſe Remp. afflictiſſimam recepiſſe quam deſcribens per omnes calamitatis circumſtantias definit. *Ego qualem Kalendis Ianuarij acceperim Remp. Quir. intelligo, plenam ſollicitudinis, plenam timoris: in qua nihil erat mali, nihil aduerſi quod non boni metuerent, improbi expectarent: omnia turbulenta conſilia contra hunc Reip. ſtatum, & contra veſtrum otium, partim iniri, partim nobis Conſulibus deſignatis inita eſſe dicebantur: ſublata erat de foro fides, non ictu aliquo nouæ calamitatis, ſed ſuſpicione ac perturbatione iudiciorum, infirmatione rerum iudicatarum: nouæ dominationes, extraordinaria non imperia, ſed regna quæri putabantur. Quæ cum ego non ſolùm ſuſpicarer, ſed planè cernerem, dixi in Senatu, in hoc magiſtratu me popularem Conſulem futurum. Quid enim eſt tàm populare, quàm pax? qua non modò ij, quibus natura ſenſum dedit, ſed etiam tecta atque agri mihi lætari videntur. Quid tàm populare quàm libertas? quam non ſolum ab hominibus, verumetiam à beſtiis peti, atque omnibus rebus anteponi videtis? quid tàm populare, quàm otium, quod ita iucundum eſt, vt & vos, & maiores veſtri, & fortiſſimus quiſque vir, maximos labores ſuſcipiendos putet, vt aliquando in otio poſſit eſſe?*

Ita ſub Allegoria belluæ depinget hæreſim. O deteſtabilis hominum factio! ô portentum inauditum! ô leonina rabies! depingere me vis animo monſtrum hoc? concipere nec poſſum, nec velim, ita terret. Cedo tamen colores; quos autem? de Cerberi ſpuma ſi quid habes, ſi quid de Meduſæ tabo, ſi quid de prophano ſacrilegi Promethei ſanguine, ſi quid de Lamiæ voracis ferino lacte. Miſce pubem, tibi multiplex erit furia errorum colubris crinita, fero hiana rictu, vibrante lingua, & ante minas etiam virus ad corporum, animorumque præſens exitium ſpargeore: oculis ignem ſpirantibus,

ad mortalium ruinam, & orbis incendium. Caue vultum intuearis, multiplex eſt, ridet, minatur, blanditur, excandeſcit, expalleſcit, vnus tamen omnibus color eſt inferorum fuſcus.

V. Per ſimilia. Valet ad rem melius exprimendam, cùm rem dictam ſimpliciter, per metaphoram illuſtramus. Sic à Cic. Curia deſcribitur & Senatus incendium deplorat ; pro Mil. num. 91. *An ille Prætor, ille verò Conſul, ſi modo hæc templa, atque ipſa mœnia ſtare eo viuo tamdiu, & Conſulatum eius exſpectare potuiſſent, ille denique viuus nihil mali feciſſet, qui mortuus vno ex ſuis ſatellitibus Clodio duce, curiam incenderit? quo quid miſerius, quid acerbius? quid luctuoſius vidimus? Templum ſanctitatis, amplitudinis, mentis, conſilij publici, caput vrbis, aram ſociorum, portum omnium gentium, ſedem ab vniuerſo populo Romano conceſſam vni ordini, inflammari, exſcindi, funeſtari?*

Hæreſis verò. Nam quæ Sylla, quæ Charybdis, quæ vorago, qualis hydra, ſi illa non eſt? Quod imperij totius commune naufragium, quæ poſtremas etiam naufragij noſtri tabulas abſorpſit, vt iterum in caput noſtrum eructaret. Quam ſi ferro petis, inualeſcit, ſi ſecas repullulat; quæ non de Meduſa, ſed arbitror de Megæra nata eſt, non in Lernæo, ſed in Lemano lacu educata, faces ad Gallorum; imò ad orbis interitum accendit. Et hanc amabis?

V. Per negationem. Ad amplificandum apta definitio maximè in rebus ſublimibus, vel remouendo contraria, vel dicendo quod non eſt. Tull. in Piſonem poſtquam naufragium, exilium, mortem, cæteraque fortunæ tela non eſſe ſupplicij loco ducenda demonſtrauit; ad Piſonis & Gabinij ſcelera delapſus propriè definit ſupplicium, illorumque furorem, & audaciam vera eſſe ſupplicia concludit quæ Deus ab illis exigat, n. 43. *Quæ eſt igitur pœna? quod ſupplicium? id mea ſententia, quod accidere nemini poteſt, niſi nocenti, ſuſcepta fraus, impedita, & oppreſſa mens conſcientia, bonorum omnium odium, nota inſti Senatus; amiſſio dignitatis. Nec mihi ille M. Regulus, quem Carthaginienſes, reſectis palpebris, illigatum in machina, vigilando necauerunt, ſupplicio videtur affectus: Nec C. Marius, quem Italia ſeruata ab illo, demerſum in Minturnenſium paludibus, Africa deuicta, ab eodem expulſum, & naufragum vidit. Fortunæ enim iſta tela ſunt, non culpa: ſupplicium autem eſt pœna peccati.*

Sic Hæreſim. Quamquam quid ego monſtrum appellem, quod non vnum eſt, ſed multiplex, non Hydra, ſed Hydrarum Lerna, non furia, ſed efferatus ipſe furiarum coëtus. At homines ſumus, inquiunt, Chriſtiani ſumus. Tu in hominis figura, quam & iam lapidibus facimus communem? Tu in nomine Chriſtiani, tu in Baptiſmatis luſtratione, quæ omnia Porphyriis conceſſimus, quæ Lucianis Atheis, quæ Iulianis Apoſtatis, nomen hominis, nomen Chriſtiani eſſe putas? tu in Biblicis codicibus ventilandis: quos corrumpitis; in ſacris voluminibus lectitandis; quæ in Arianis olim, in Gnoſticorum luſtris, in Manichæorum proſtibulis, in hæreticorum manibus, vidit & indignata eſt antiquitas. Mente hominem, animo Chriſtianum, Religione maiorum fidelem, ſanctitate morum commendabilem, obſequio Regibus promptum eſſe conuenit. Ego Chriſtianum appellem eum, qui Chriſtum nomine ſalutat, fide prodit; qui Chriſti ſponſam ore laudat, re proſtituit: qui fidem opinioni ſuæ maiorum prudentiam iuuentutis ſuæ temeritati; qui doctiſſimorum hominum ſcientiam, qui ſanctitatem angulatibus prophanæ ſcholæ canibus, & Anglici moloſſi latratibus impijs, vel decantatæ Galliarum ſimiæ gannitui, vel Germaniæ ſuis grunnitui poſthabeas? cui Religio ſumma, carere Religione. Quinam ergo ſacrilegi, ſi vos religioſi? quinam impij, ſi vos pij eſtis? qui Chriſti hoſtes, ſi vos Chriſtiani?

Pvnctvm IV.

Congeries partium.

Diues quoddam inſtrumentum amplificandi, cùm pro toto partes conglobatæ afferuntur. Sic enim quæ in vna aliqua re confuſa, & conuoluta quodammodo latebant, exponuntur oculis vno aſpectu intuenda; vndè rei meritum, & amplitudo, vel infamia, atque atrocitas creſcit. Tull. in Piſonem, magna ſermonis vbertate, & copioſo velut æſtu verborum criminibus in vnum conglobatis, oſtendit Piſonem omnium mortalium ſententiis eſſe damnatum, num. 96. *An ego exſpectem, dum de te quinque, & ſeptuaginta tabellæ diribeantur, de quo iampridem omnes mortales omnium generum, ætatum, ordinum iudicauerunt? quis enim te aditu, quis vllo honore, quis denique communi ſalutatione dignum putet? Omnes memoriam Conſulatus tui facta, mores, faciem denique, ac nomen à Rep. deteſtantur. Legati, qui vnà fuere, alienati: Tribuni militum, inimici: Centuriones, & ſi qui ex tanto exercitu reliqui milites exiſtunt, non dimiſſi abs te, ſed diſſipati, te oderunt, tibi peſtem exoptant, te exſecrantur. Achaïa exhauſta; Theſſalia vexata; lacerata Athenæ: Apollonia exinanita; Ambracia direpta; Bullienſes illuſi; Epirus exciſa; Locri exuſti; Athamanum gens vendita; Macedonia condonata barbaris; Ætolia amiſſa; Dolopes finitimique montani oppidis, atque agris exterminati; Ciues Rom. qui in ijs locis negotiantur, te vnum ſolum ſuum depeculatorem, vexatorem, prædonem, hoſtem veniſſe ſenſerunt.*

Quæ dilatandi ratio frequentiſſima eſt, cùm totum in partes diducimus, ſatis erat Tullio dicere, vrbem hodie conſeruatam videtis, ſed vt animos vehementius permoueat ſic vrget Catilinam orat. 3. *Remp. Quirites, vitamque omnium veſtrûm, bona, fortunas, coniuges, liberoſque veſtros, atque hoc domicilium clariſſimi imperij fortunatiſſimam, pulcherrimamque vrbem, hodierno die, Deorum Immortal. ſummo erga vos amore, laboribus, conſilijs periculiſque meis, ex flamma atque ferro, ac penè ex faucibus fati ereptam, & vobis conſeruatam, ac reſtitutam videtis.*

Pro Gallis, facilem illorum indolem, ingenijque felicitatem ex hoc loco licet amplificare. Vnde quæſo vos, tantam illorum in ſermone

facundiam, in oratione copiam, in dicendo ſtudium, in excogitandis rebus celeritatem, in exornandis eloquentiam ortam eſſe putatis? num ex incredibili quadam ingenij fœcunditate? non illos rerum magnitudo deterret, non varietas confundit, non obſcuritas fugit, non fallit ſubtilitas, non laboris diuturnitas & contentio frangit, quominus quidquid ſuſceperunt aliquando conſequantur. Quos enim nobis proferatis? an Græcos, qui à nobis ſcientias acceperunt? an Romanos? qui magiſtros Romæ Gallos habuerunt, an Doctores Hiſpanos? qui fontes à nobis ſuos deriuarunt: Germanos? ſed neque illi iam penè eſſent homines, niſi barbariem illos ſuam dedocuiſſemus: Anglos? vel ex hoc intelligis quantum Gallis debeant, quòd leges ſuas & inſtituta Gallico idiomate conſcripta, vel ad hanc diem conſeruant.

D. Greg. Naz. ſtupendam Matris Machabæorum conſtantiam amplificat, quæ propoſitis omnibus tormentorum generibus de gradu virtutis, & conſtantiæ dejici non potuit. Matris robur animique conſtantiam nihil flectere, & emollire, aut debilitare potuit: non inſtrumenta luxandis artubus accommodata, non rotæ propoſitæ, non exquiſitiſſia quæque tormentorum genera, non ferrearum vngularum acies, non furentes beſtiæ, non enſes acuti, non feruentes ollæ, non ignis erumpens, non vrgentes ſatellites, non filiorum aſpectus, non membra quæ diſcerpebantur, non carnes quæ lacerabantur, non defluentes ſanguinis riui, non flos ætatis qui abſumebatur, non præſentia mala, non impendentes acerbitates.

Sapienter D. Ambroſ. de Fuga ſæc. cap. 7. hominis fragilitatem, facilitatemque ad peccandum deplorat. *Quis inter tot paßiones huius corporis, inter lentas illecebras huius ſaculi, tutum atque intemeratum ſeruare poteſt veſtigium? reſpicit oculus, & ſenſum mentis euertit: audiuit auris, & intentionem inflexit; inhalauit odor, & cogitationem impedivit; os libauit, & crimen reddidit, tactus contigit, & ignem adoleuit.*

Rem amplificat, motumque concitat ab enumeratione rerum quæ ſunt in vita chariſſimæ, in quarum vexatione non mediocrem hauſit animo dolorem, Tull. pro Sextio, num. 145.

Hæc diſtributio ſæpè maiorem orationis partem implet atque amplificat. Sic beneficij magnitudinem commendat Cic. poſt redit. ad Quirit. 5.

Sit qui hunc fontem aperiat, & Anglorum in nos officia, beneficiaque gratus commemoret ad Ciceronis ingenium.

Si tantopere nos parentibus natura conciliat; morum atque artium diſciplina præceptoribus; vitæ conſuetudo, & ſocietas amicis: cæteris hominibus vaga volubiliſque fortunæ ratio; quæ tandem nobis cum Angelo cuſtode religionis neceſſitas intercedit, cuius in nos moderatio tutelaque omnes omnium charitates, & neceſſitudines illas complexa eſt? Magnum dico, nec meo tamen iudicio quidquam ad illius prædicationem illuſtrius, quàm ad opinionem veſtram fidemque procliuius. Quare idipſum repetam, & quod paucis antea verbis indicaui, nunc pluribus, vt omnes intelligant, confirmabo.

Nego vllum tàm illuſtre, tamque inuſitatum beneficij genus, quod vel communione ſanguinis & vſurâ lucis à parentibus, vel conformatione & elegantiâ doctrinæ à magiſtris; vel ſuauitate conuictus, fide & officiorum multitudine ab amicis, vel denique vlla fortunarum, aut cuiuſque-A modi rerum facultate à cæteris hominibus, quibus non ciuile ius, & quædam vitæ communitas adſtrinxit, nullum inquam beneficij genus, quod proficiſcatur ab iis, quin Angelorum cura, ſtudio, vel procuratione quodammodo contineatur.

Prima Pars diſtributionis à Parentibus.

Age verò vt omittamus ſingula numerando beneficia recordari, quæ partim noſtris Parentibus, partim iis Angelis, qui nos in ſuam adſcripſere clientelam, accepta referre poſſumus. Enimuerò, ſi vim & rationem paternæ dignitatis, ac neceſſitudinis, apud nos obtinent illi propter quos vitalem hunc ſpiritum, lucemque hauſimus, quis eandem vim cuſtodibus Angelis non concedat? qui ſimul ac maternis viſceribus inſedimus, ſic inuigila-B re, ſic operam noſtræ ſaluti dare cœperunt, ne priùs illis incluſi tenebris extingueremur, quàm lucem hanc aſpicere poſſemus. Qui deinde nos exſolutos vtero, ſordidiſque partus integumentis reuolutos, & in vitæ ſtationem receptos ſic aluerunt, vt ſi rectè ratiocinari volumus, non tàm nutricum vberibus, quàm tacitis illorum blanditiis, innutriti fuiſſe, nec tàm è matrum gremio, quàm ex eorum tutela pependiſſe, nec tàm in cunis, quàm in eorum cuſtodia vagiſſe infantes, lallaſſe, ac ſenſim adoleuiſſe videamur.

Quoties mille periculis, niſi cuſtodes Angeli ſtatim occurrerent, potuere tenelli fœtus in præcordiis matureſcentes diſcuti? quoties matrum ægritudine, vel repentino pauore, aut medicamentis abigi? quoties nutricum lapſu elidi? quoties in ipſis incunabulis præfocari? at iis omnibus malis tacitè obuiam iuiſſe cuſtodes nemo non videt.

C Quare nos aut naturæ communis fragilitatem ignoramus, quod turpe eſt, aut parum grato animo Geniorum cuſtodiam interpretamur, quod eſt impium, ſi minus eorum opem, quàm parentum operam neceſſariam nobis eſſe credimus, vt oriamur, & in lucem editi ſuſcepti que, hoc cœleſti ſpiritu augeamur. Sin hoc cenſemus quantam religionem apud noſtros animos eorum neceſſitas poſſidere debet, qui vel æqualia, vel maiora, certè multò plura in nos quàm parentes ipſi beneficia, contulerunt.

Altera Pars diſtributionis à Præceptoribus.

Quod vt melius etiam atque etiam videatis, ad D ea Præceptorum officia, quæ cœleſtes illi gubernatores hominum iure præcipuo quodam ac ſingulari ſua vendicant, tranſeamus. Sint ſanè tanti Præceptores, ſint eâ dignitate, quâ illos & Philoſophorum ex communi antiquitate reperta ratio, & clariſſimorum Principum magnifica laus eſſe voluit; an verò eorum munus eſt, aut ex omni retrò memoria celebratur aliquis tàm alicuius diſciplinæ, vel facultatis auctor nobilis, tàm inſtituendæ iuuentutis ſtudioſus, tàm ſuorum vtilitati conſecratus, ac deditus, qui ſe vel cum minimo Angelo docendi facultate, ſtudio, vel induſtria conferre audeat. Cœleſtes intelligendi præceptores teneras adoleſcentium mentes ad pietatem, & liberaliſſimas artes, non vno certo definitoque lucis tempore, ſed aſſiduè dies, noctesque informant; nos quidem illorum iuris & dignitatis vica-

rij loquendo præceptiones artis, ac virtutis in diſcipulorum aures infundimus; illi agendo in eorum ſenſibus, animiſque inſcribunt. Nos digitum in arcem Eloquentiæ, vel humanæ, diuinæque Philoſophiæ fontes intendimus; illi abruptum iter multis interceptum diuortiis, multis circumſeptum difficultatibus aperiunt, ac ſternunt. Nos puerorum animos ad ingenuas artes capeſſendas impellimus; illi mentis diſſipata caligine eoſdem imbuunt, ac fingunt, hôc felicius, quò propius ab ipſa facultate reſident animi. Nos verbis, vt poſſumus; illi cogitationibus optimis; nos ſententiarum aculeis, illi diuinis occultiſque facibus ſolidæ laudis, & immotalis gloriæ ſtudio inflammatas voluntates abripiunt. Illas à Deo, cuius eſt ad communicandum larga, & benefica natura, petunt & impetrant cogitationes mirificas, quæ non fuſis precibus, non votis conceptis, non noſtris vllis promeritis eblanditæ, aut expreſſæ, ſed nobis nec opinantibus, ſæpè etiam reluctantibus iniectæ, ſimul atque exoriuntur, animoque fulgurant ſplendore ſuo, & violento quodam lenocinio, nos ad ſpem immortalitatis conuertunt. Non illos ingrati Clientis impietas, non diſcipuli contumacis aſperitas, non illos deſpicatiſſimi, abiectiſſimique tarditas ab illius vtilitatis proſequutione auertit, vel amore deterret. Quis ergo non illos parentum loco, ac præceptorum numero pius habeat? quis non vltima veneratione genios proſequatur, à quorum procuratione diuina in nos ab immortali numine beneficia promanarunt? quis non talium magiſtrorum memoriam incredibili beneuolentia complectatur?

Tertia Pars ab Amicis.

Iam verò ſi quid amicos diligimus, quibus ad vtilitatem, vitæque ſuauitatem, ac honeſtatem vtimur, quis illorum impenſiſſimam erga nos voluntatem, & inductionem animi, in noſtris precibus fidem, in rebus aduerſis mœſtitiam ſine ſuauiſſimo pietatis, & amoris ſenſu recordari queat? Si noſtra vſque adeò natura ex ſeſe tenuis & abiecta, parentum autem ſic deformata ſordibus, debilitata vitiis, & exhauſta luxu, vt morbi ſæpè adſint, mors ſemper impendeat, multoque plures huius vitæ ærumnas conqueri, quàm eius oportunitates gloriari videantur, quo tandem animo, quâ pietate nos in beatiſſimos illos ſpiritus eſſe oportet, cùm rerum noſtrarum curam vt amici fideles recipere, cùm ſalutis noſtræ defenſionem amplecti, & ad omnia nobis vitæ procuranda præſidia, commodaque deſcendere non grauentur?

Si tanta eſt ægeſtas animi, tanta mentis noſtræ cœcitas, vt non modò nihil in poſterum præſentire, ſed ne pericula quidem, quæ nos circumſtant proſpicere poſſimus: ſi tàm eſt inexplebile Dæmonis in nos odium, vt cùm iam tot mortalium ruinis, & funeribus ſe pauerit, tamen ad reliquorum peſtem, & exitium ſe nouis quotidie maleficiis excitat; obſecro vos quis ab Angeli tutela, præſidioque diſcedat? quis ab illius amicitia prudens recedat? dubitabitis vos iampridem funditùs interituros fuiſſe, niſi fideliſſimus ille cuſtos animi veſtri teterrimi hoſtis immanitatem ſupplicijs illaqueatam premeret, ac ſingulis momentis eius impetus à pernicie veſtra refrænaret. Prouocate illum prouocate, & ſi quid audetis remoto defenſore

lacceſſite, vos ſcilicet illius ſoluti, ac liberi ludetis A aſtutias, frangetis audaciam, cuius vix numeratis victorias, aut retardatis furias implicati? Ille quotidie nouos ſceleris adminiſtros, & funeſtiſſimos ſatellites comparat, quorum fraude nefaria vos intercipere, telis configere, crudelitate mactare, & acerbiſſimis ad perpetuum dolorem vulneribus cruentare conatur. At eius conatibus ſeſe cæleſtis ille propugnator obijcit, & amicus fidelis in intimos vniuſcuiuſque noſtrum affectus penetrare nititur, ſi quæ ſunt infixa viſceribus tela reuellere, mentem à concepti, & erumpentis propè ſceleris cogitatione, ad ſpeciem honeſtatis reflectere, omni denique artificio deliniendæ, vel expugnādæ voluntatis, alumnum à maleficio remouere, quem ſi nihilo ſecius, ſuauiſſimis conſiliis propter vim furentis cupiditatis præfractius obniti, vel aduer- B ſari ſentiat, vel extremo periculo conſtitutum, propter fœdam anteactæ vitæ, mortiſque impendentis faciem luctari, deſperatione agi, & à ſalutis præſidiis abhorrere videat, quo ſtudio, quâ diligentia, quâ fide, & conſtantiâ exiſtimatis, cum ad beatorum preces confugere, ſociorum opem expoſcere, auxilium implorare, omnes ordines obire, precari, obteſtari? non prius ab illa imploratione deſiſtit, quàm vel omni ſpe ſalutis damnatâ coactus ſit mœrens à miſero cliente diuelli, vel eũ tandem omni periculo ſolutũ ad beatam vitam perduxerit. Quod conſequutus, proh Deus immortalis! incredibile eſt quibus eum lætitiis, quâ gratulatione, quibus oſculis, & amplexibus illum tanquam alumnum ſuis conſiliis ab interitu vindicatum ſinu excipiat. Súntne igitur hæc certiſſima Cuſtodis, & amici fideliſſimi argumenta? Súntne hæc beneficia, quibus nec maiora, nec illuſtriora cogitari C poſſunt?

Motus grauior.

Quàm grauis, & potens erit Amplificatio ſi motus adhibeantur in hunc ferè modum?

Agedum tu quiſquis es, cum omni conſilio præceps, ac deuius ad omnem quotidie libidinem, & nequitiā proiectus viuis, tu tibi præſentem, & affixum præceptorem illum cæleſtem prædicas? ita tibi aſſiduum obſeruatorem appoſitum, vt ne puncto quidem temporis abſcedat, ſed ab vtero matris acceptum ad extremum vitæ diem comitetur. Tu illius dignitatem nec obliuiſci potes ſine turpitudine, nec immortalia diuinaque eiuſdem in te beneficia ſine impietate, nec moderationem ſine ſcelere. Tu ab illius conſpectu non magis obliteſcere D potes, quàm ille vult à tuo capite ſeparari.

Tu igitur bacchari coram, tu laſciuire, tu furere, tu ſuperos hominéſque periuriis & maledictis inceſſere? tu iſto rectore, & ductore comitatus in gurguſtia, in luſtra, in ganeas, in lupanaria intrare non erubeſcis? tu illum trahere in domicilium, & officinam tuarum libidinum non verecundaris? tu illum fœdiſſimarum voluptatum, ac ſcelerum ſpectatorem facere non perhorreſcis? O cœnum! ô luem! Inſpectante graui homine ne concipere quidem flagitium, nec admittere in te ſcelus, aut crimen ſuſtines? Tu parentis oculos revereris; tu non aſpectum modò, ſed etiam ſuſpicionem magiſtri exhorreſcis, magiſtri dico? Tu pueri, tu mancipij, tu ancillulæ vocem, veſtigia, vmbramque refugis, nec tanti Parentis, tam diuini Præceptoris, nec Angeli maieſtatem metuis,

non expaueſcis ? non te pœnarum formidines, quas opponit cupiditati, commouent ? non promiſſorum blanditiæ, quibus aſſiduè te prolectat, reuocant? non vides bellua, nun ſentis illum effrænatæ tuæ libidini reclamare, ingemiſcere, illacrymari ? & hic etiam mihi tu gloriabere nunquam illum abeſſe à tuo latere ? hoc eſt eum habere præſentem, hoc eſt illius ſpirantem imaginem geſtare? Tu cum iſto ore procaci, & contaminato ſpiritu, cum toto corpore ad libidinem omnem & nequitiam peſſumdato, & proſtrato, cunctos mortales, niſi quos eadem inuaſit laſciuiendi temeritas, à tua conſuetudine repellas, non exiſtimas deterreri abs te Angelum, atque refugere, qui ne leuiſſimas viſus eſt vnquam ſine pudore, gemituque maculas intueri ? O miſerum quod eum peccandi libidine abeſſe cogas! quod abeſſe ſentias!

Nam fac eum adeſſe: tu igitur hunc dolorem inuris tantæ maieſtati, cuius oculi, & curæ omnes in te vno defixæ habitant ? tu Parenti à quo ſemel communem ſpiritum, ſæpè [illegible]cem precariam incolumitatem, & ſalutem accepiſti ? tu Præceptori, à quo nihil deſiderare poſſis præter peccandi licentiam ? tu Amico, qui te oculis, auribus, perpetuoque complexu tenere cupiat, qui ne in periculo quidem cum cæteris Angelis colluctandi, in grauiſſimis diſcordiis, deſerere defenſionem velit.

Sed perge ſcelerate, ſi neminem alium ſaltem oblectas hoſtem infenſiſſimum humani generis, quo cum iſte tuæ ſalutis, & libertatis aſſerendæ causâ dies, nocteſque dimicat. Tu eius aſpectum, & mentem recreas, qui nihil vnquam hilarioribus oculis aſpexit, quàm conſcientiæ tuæ labes, ac vulnera: tu illius furores ſuſtentas, qui in omnem occaſionem intentus, atque imminens, hoc vnum molitur, hoc pugnat, vt te repente fractâ, vel obtorta gulâ, non modò ſtatione vitæ, ſed etiam in perpetuum ſpe ſalutis exturbet; eius crudelitatem exſaturas, qui lucrum ex tuis damnis, ex tuis ſuppliciis immortales ſibi quæſtus conflari putat.

Sed me reuoco, qui ſermonem hunc cogitatione tantùm attigi. Quid? nos cuſtodis Angeli patrocinium, opemque negligere? nos illius charitatis obliuiſci? cultum eius ſine ſcelere, ſine impietate poterimus aſpernari? qui non vana, & falſa, ſed expreſſa; non ficta, & hominis ingenio adumbrata, ſed ſingularis Dei artificio commendata, naturæ vi, atque dignitate omnes mortales anteit, qui cùm ad perpetuam domeſticamque tutelam nobis tanquam puer honorarius cœleſti, diuinoque munere ſit delegatus, nihil aliud laboret, nihil contendat, nihil expetat, quàm vt ſuæ moderationi nos credere velimus, in ſuis conſiliis acquieſcere, adminiculis & ſubſidiis ad beatæ vitæ ſpem eniti.

O ſtolidi & inſani hanc ſi opem repudiamus, ingrati ſi aliquo die, vel tempore memoriam huius tanti honoris, atque beneficij deſiniamus! impij ſi nobiliſſimum, & amantiſſimum cuſtodem contemnamus! contemnamus autem, imò niſi eum flectere, & deuincire votis omnibus, ſummaque pietatis contentione ſtudeamus.

PVNCTVM V.

Gongeries Cauſarum.

CAuſarum denſatarum conglobatio ſingularis eſt ad amplificandum. Cic. pro Mil. Clodium inſidiatum eſſe Miloni probat, quia ſceleſtus, quia oderat eum, quia honores ambiebat, quia ſperabat impunitatem. Pro lege Man. bellum eſſe difficile, ac periculoſum, quia coniungunt illud Reges potentiſſimi, renouant agitatæ nationes, ſuſcipiunt integræ gentes, nouus eſt Imperator, qui reſiſtit.

Idem pro Sext. per allegoriam mixtam, & propriis verbis temperatam, cauſas proponit, cur non mortem pugnans oppetierit, vt nec impetus moueretur, & ſe tùm ab inimicorum vexatione, tùm ab exilij dedecore, moleſtiaque liberaret, num. 46. *Cùm in hanc Reip. nauem, ereptis ſenatus gubernaculis fluitantem in alto tempeſtatibus ſeditionum, ac diſcordiarum, armata tot claſſes, niſi ego vnus deditus eſſem, incurſura viderentur: cùm proſcriptio, cædes, direptio denunciarentur: cùm alij me ſuſpicione periculi ſui non defenderent, alij vetere odio bonorum incitarentur, alij inuiderent, alij obſtare ſibi me arbitrarentur, alij vlciſci dolorem ſuum aliquem vellent, alij rem ipſam publicam, atque hunc bonorum ſtatum, otiumque odiſſent, & ob haſce cauſas, tot tamque varias me vnum depoſcerent, depugnarem potius cum ſummo non dicam exitio, ſed periculo certè veſtro, quàm non id quod omnibus impendebat vnus pro omnibus ſuſciperem, ac ſubirem.*

Vt Clodium vocet in odium, & inuidiam Cic. cauſas affert, cur etiamſi inſidiator non fuiſſe dicatur, tamen iure cæſus videri poſſit; qui tanta impunitate per omnia facinora faciendis cædibus, diripiendis ciuium bonis, & omni iniuſtitiæ genere graſſatus eſt, tantâ impudentia, ſe in omnium libidinum cœno volutauit, vt nihil eſſe nefas, nihil illicitum eſſe videretur. Sic autem illum vrget, num. 74. *Eum cuius ſupplicio ſenatus ſolemnes religiones expiandas ſæpe cenſuit, eum qui ciuem quem Senatus, quem populus, quem omnes gentes, vrbis ac vitæ ciuium conſeruatorem iudicabant, ſeruorum armis exterminauit: eum qui regna dedit, ademit orbem terrarum quibuſcum voluit, partitus eſt; eum, qui pluribus cædibus in foro factis, ſingulari virtute, & gloria ciuem domum vi, & armis compulit: eum, cui nihil vnquam nefas fuit, nec in facinore, nec in libidine: eum, qui ædem Nympharum incendit, vt memoriam publica recenſionis, tabulis publicis impreſſam extingueret.*

Ingenij florem, ac eruditionis in Senatu reperiri ex hoc loco cuiuis probare facile eſt. Ego Senatum illum appello, ego ſubſidium afflictæ, laborantiſque patriæ, ego propugnaculum fori, arcem æquitatis, publicæ portum charitatis, Gallicam Curiam, delectum illum ſapientiſſimorum hominum, quos ex tota Galliarum amplitudine in Academiarum lucem, propter ingenium; ex Academiis in fori theatrum, propter eruditionem: ex foro in Iudiciorum tribunalia, propter integritatem: ex Iudiciis in conſiliorum Templum, propter Sapientiam: denique propter admirabilem diuinatum huiuſmodi partium complexionem, in hoc imperij, & gloriæ domicilium, quod ab Eloquentia Parlamentum dicimus, quod Philippus numero IV. deſtinauit, Carolus filius adlegit, Ludouicus XI. totâ ferè Galliâ diſſeminauit, cæteri deinceps Reges coluerunt imprimis, atque amplificarunt, vt quemadmodum huic rei vniuerſitati Præſides ſuos, ac Tutelares genios præpoſuit Deus Immort. qui tanquam vigiles excubarent; ſic illi tanquam in ſpecula conſtituti Remp. tuerentur vniuerſam, partes imperij omnes ſalubri

temperamento

temperamento componerent. Populorum patroni fideles, ſanctioris conſilij principes, legum ac iudiciorum interpretes, improborum vltores, iniuriarum repreſſores; denique quos ad ordinis ſplendorem purpura, quos aureis fibulis ad gradus prærogatiuam, quos liliatis puluinaribus, auguſtis titulis, toto illo regali apparatu, ad Regiæ maieſtatis ſanctitatem, Reges ipſi condecorarunt.

Pvnctvm VI.

Congeries effectorum.

VT cauſæ ad amplificandum, ſic effecta rei alicuius congeruntur, quorum multitudo in laude admirationem parit, in vituperio ciet indignationem. Effectuum cumulus eſt apud Cic. dum vitæ perniciem, ac interitum animæ voluptatem deſcribit Dialogo de Seneƈt. vt maturæ illius ætatis fructus amplificet, quæ peſſimos æſtuantis ætatis, ac libidinibus perditæ motus cohibet num.39. Verris libidines Act.3.nu.78. *Tantane tuæ libidines erunt, vt eos capere, ac ſuſtinere non Prouinciæ pop. Rom. non exteræ nationes poſſint? Túne quod videris, quod audieris, quod concupieris, quod cogitaris, niſi id ad nutum tuum praſtò fuerit niſi libidini tuæ, cupiditatique paruerit, immittentur homines? expugnabuntur domus, ciuitates non modò pacatæ, verùm etiam ſociorum, atque amicorum ad vim, atque ad arma confugient, vt ab ſe, atque à liberis ſuis legati populi Rom. ſcelus atque libidinem propulſare poſſint?*

Diuitiarum cupiditatem inſanam, malorum originem omnium ex effectis colligere licet. Quis Sapiens dubitet cupiditatem eſſe fontem malorum omnium, radicem ſcelerum, culparum fomitem, delictorum materiam; propter quam nec terra, nec maria, nec vllus omninò locus, aut ſecurè inhabitatur, aut ſine pauore tranſitur? huius igitur concupiſcentiæ cauſâ prædones in fluctibus, in itineribus latrones, in vicis & vrbibus fures, & in omni regione raptores. Propter hanc circumuentiones, rapinæ, mendacia, periuria, falſa teſtimonia, fraudes, impietates, crudelitates, & quæcumque eſſe nefandorum facinorum genera poſſunt. Huius cauſâ quotidie innocentium cauſa polluitur, ſpoliatur pauper, miſer opprimitur, nec viduis, aut orphanis parcitur. Propter hanc omnibus penè momentis ex diuina contemnitur, & aſſiduis præuaricationum generibus decretum cœleſte violatur. Huius cauſa nonnunquam expugnatur pudor, caſtitas vincitur, & per illicitas voluptates impudens libido vagatur. Per hanc ſæpè parricidia, partim votis, partim operibus perpetrantur. Dùm enim quis ad diuitiarum poſſeſſionem nimiâ, & impatienti auiditate feſtinat, mortem parentibus, aut optat, aut irrogat.

Sic veterum ſolertiam, & ingenium ornabis commemoratis omnibus quæ ingenioſè ab illis, vel excogitata, vel perfecta ſunt. Nam quid eorum inuenta perſequar? quid ſapientiæ aut induſtriæ prodigia? cùm mutis cantum, vitam, motumque inſpirarunt inanimis, cùm metalla mugitum, Dædali ſuſtulere volatum, cùm ſibilarunt angues in ære, volucres ſimulatè fritinnierunt, organa peregrinis A flatibus inſonuerunt: quid hic in luce, atque oculis ponam Protegenis Hyaliſon, quo nouus Iupiter incluſus cucurriſſe nimbos, pluuiſſe, grandinaſſe, tonuiſſe, fulguraſſe fertur? quid Archimedis fulmina? quid Semiramidis penſiles hortos? quid Ægypti Pyramides? quid fræna maris; quid Templa Salomonis orbis miracula? ſcilicet rudes populos expoliuit antiquitas, hæc rerum omnium ignaros pulchris imbuit diſciplinis: hæc ore, & manu ſenſa promere, hæc homines eſſe, & humana agere docuit, hæc iura legeſque ciuitatibus deſcripſit, hæc mundum adhuc penè informem ornauit; hæc denique quidquid artium eſt ſolerter inuenit, ac poſteris ſuis tradidit, cùm miſeri cruda glande veſcerentur, cùm nudi inueſteſque diſcurrerent, cùm bruta ſtoliditas homines, feras, agros, ſyluas, omnia miſceret, cùm nulla commercia; nullus eſ- B ſet voluptatum, ac deliciarum vſus; ſed horrida barbaries ignauum otium, atque ex otio æterna inopia, & vaſta magno orbe ſolitudo.

Sic Solem ab effectis conglobatis commendabis. Nolim religioſo nimis cultu Solem venerari, mirari tamen licet aſtrum iſtud aureum, ac intueri Iouis oculum, lucis parentem, quippe quo nihil eſt in hoc ſpectabili mundo, vel ad ſpeciem pulchrius, vel ad rerum gignendarum commoditatem fœcundius, vel ad incredibilem rerum omnium varietatem in humanos vſus inuehendam efficacius. Sol is eſt qui vitalem vim, ac ſalutarem corporibus atque animantibus communicat; qui hoc eſt in æthere, quod in animali cor, truncus in arboribus, animus in homine: qui vices temporum, annorumque nouo ſemper flore redeuntes ex vſu naturæ temperat, eiuſque partes ita diuidit, vt inter ſe non ſecus ac in choro, nectantur: cuius vis ac poteſtas C motus reliquorum ſyderum conſtituta dimenſione moderatur, & ipſos Stellarum ignes colluſtrat; cuius influxus in abditiſſimos vſque receſſus penetrat, terræque viſcera peruadit, vbi gemmas, & aurum progenerat. Is eſt qui Meſſes inaurat, fœcundat arbores, colorat prata, vites purpuriſſat, vireta pingit, hortorum areas florum pigmentis illuminat, quem denique Deus quaſi pulcherrimum ſui ſimulachrum in communi conſtituit.

Interdum venuſtè per ſubiectionem conglobantur effecta, quod Cicer. pro lege Man. num. 61. *Quid tàm nouum, quàm adoleſcentem priuatum difficili Reip. tempore exercitum confeciſſe? confecit; huic præeſſe? præfuit. Rem optimè ductu ſuo gerere? geſſit. quid verò tàm inauditum quàm Equitem Ro. triumphare? at eam quoque rem populus Ro. non modò vidit, ſed id omni ſtudio viſendam putauit. Quid tàm* D *inuſitatum?* &c.

Crudele bellum Antonij, peſtem, vaſtitatem, cruciatum, tormenta omnibus denuntiantis per effecta ſubiicit. Cicer. 14. Phil. num. 8. *Refugit animus eaque formidat dicere, quæ L. Antonius in Parmenſium liberis, & coniugibus effecerit, &c.*

Libidinis & intemperantiæ varios effectus conglobat, vt damnet Diu. Ambroſ. lib. de Cain. cap. 5. *Sanus criminum ſtimulus eſt libido, quæ nunquam manere quietum patitur affectum: noctu feruet, die anhelat, de ſomno excitat, à negotio abducit, à ratione reuocat, aufert conſilium, amentes inquietat, lapſos inclinat, caſtis inſidiatur, potiendo inflammat, vſque accenditur.*

A

Pvnctvm VII.

Congeries concomitantium & conſequentium.

EST hic fons cum præcedenti coniunctus; mirè autem efficax, aut ad ſuadendum, aut diſſuadendum, ad virtutes, aut vitia exaggeranda, cùm ea videlicet, ſeu bona, ſeu mala, commoda ſiue incommoda, quæ virtutem, aut vitium, aut rem omninò aliam vt plurimum comitantur conſequunturque, enumeramus. Pro Mur. num. 85. *Sed quid tandem fiet, ſi hæc elapſa de manibus noſtris, in eum annum qui conſequitur, redundarint. Illa peſtis immanis importuna Catilinæ prorumpet qua poterit, & iam populo Rom. minatur,* B *in agros ſuburbanos repentè aduolabit, verſabitur in caſtris furor, in curia timor, in foro coniuratio, in campo exercitus, in agris vaſtitas, omni autem in ſede, ac loco, ferrum, flammamque metuemus.*

Pulchrè nonnunquam per hypotipoſim congeruntur hæc conſequentia. 4. in Catil. num. 11. *Videor mihi hanc vrbem videre, lucem orbis terrarum atque arcem omnium Gentium ſubitò vno incendio concidentem: cerno animo ſepultam patriam, miſeros, atque inſepultos aceruos ciuium; verſatur mihi ante oculos adſpectus Cethegi, & furor in veſtra cæde bacchantis.*

Paulò longior eſt hæc idea quæ illuſtri ſimilitudine extenditur. Si Sol luminum reliquorum moderator deficeret, aut extingueretur, rerum ſimul omnium moderatio interiret, è medio aureus ordo tolleretur, vna confuſio regnaret, in luctu, in C tenebris iacerent omnia, vniuerſorum pulchritudo, & dignitas deflореſceret, herbarum florumque ſidens pictura ſordeſceret, frugum vbertas exareſceret, Regiarum ædium decor obſoleſceret, auri, gemmarumque ſplendor contenebreſceret, hominis ipſius vita inter ancipites librata periculorum aleas ærumnoſiſſimè luctaretur; Quid enim? pelago te committeres? te fluctus irati maris abſorberent. Terram pedibus peragrares? at præceps rueres in foueam, in interitum. Domi placeret ad ſecuritatem conſiſtere? at in parietes & abacos offenderes. Iam verò Rex velut ſol eſt longè lateque omnibus regni ſui partibus collucens: fac Regiæ dominationis maieſtatem ruere, fac oppreſſâ per inauditam licentiam Monarchiâ, Democraticam imperitare petulantiam. Deus Immortalis! Ex hac D præpoſtera, prodigioſaque conuerſione, quanta in omnes ordines calamitatum diluuia redundabunt? Videbis turbulentiſſimas illicò tempeſtates excitari: regnabunt ſcelera; nulla improbis ſupplicia ſtatuentur: nulla bene-meritis præmia decernentur, quia etiam ab ſceleratiſſimis hominibus, & prementur innocentes, & opprimentur; ius humanum, ciuile, diuinum impunitate leges proculcante violabitur: omnia denique peruellentur, funditusque perſtringentur regnorum temperamenta: verbo dicam, æquitate, pace, concordia; virtutibus omnibus eliminatis improbitas, iniuſtitia, perfidia graſſabuntur, regnumque ipſum è concordiæ domicilio in furioſorum hominum perditorumque receptaculum conuertetur.

Pvnctvm VIII.

Congeries contrariorum.

VNiuerſa claſſis contrariorum maximè per antitheſim amplificationem reddit illuſtrem. Pro Mur. num. 88. *Habet magnum dolorem, vnde cum honore deceſſeris, eodem cum ignominia reuerti.*

Horret ac refugit animus ea commemorare damna, quæ per hæreſim, ac rebellionem in benè temperatas prouincias, regnaque florentiſſima importata ſunt. Vidimus proh dolor! omnia iuris humani diuinique repagula perfringi, leges violari; vidimus impietate iuſtitiam, pietatem perfidiâ, continentiam libidine, ignauiâ, ſuperbiâ fortitudinem, fidem fraudatione, omnes denique virtutes, vitiorum omnium colluuione ſuperari.

Ex his colligitur quàm grauis & potens ſit hæc Amplificatio, quæ ex contrariarum rerum comparatione fit. Talis eſt Oratio quâ præcones impietatis ac falſitatis hæretici, cum Doctoribus pietatis veritatiſque componuntur. Me quidem errantium miſeret, qui ad Syllam hæreſeos ac libidinis ſcopulos, fidei ſalutiſque naufragium fecerunt. Sed qua ſimilitudine pudoris vacui, rationiſque impatientes noſtris hominibus cohærere poſſunt, aut potius quàm longo deceptores à paſtoribus noſtris diſſident interuallo? Illi pulmonibus ſanie fluentibus aërem veritatis dulcem illum ac vitalem nec hauriunt, nec alios reſpirare patiuntur: Noſtri ſalutis auram vbique ſpirant, ac Erebo deuotos ad veri Numinis cultum ad Religionem conuertunt: Illis malus Dæmon, vt furoris administris lucim, atque perniciem eructat ad extinguendum omne decus pietatis: Noſtros Chriſtus ad propagandam vbique Dei venerationem adhibet: Illi nefandas opiniones, vt peſtilens Medea virus, ſpargunt ad ignaros & imbecilles capiendos: Noſtri Hercules Apotropæi ſublatis vitiorum monſtris medicamenta parant, ad peſtilentem ſerpentis veneni vim retundendam: Illi non minus modeſtiæ & caſtitatis, quàm Religionis inimici ſuos libidinibus furentes reddunt; noſtri caſtos & amantes puritatis ſuos efficiunt: Illi ſuos in aliena miſeria ferreos & crudeles volunt: Noſtri ſuos ad miſerorum ſubleuandum inopiam inſtruunt: Illi præcones falſitatis ſacris codicibus ad ſuam nequitiam, & aliorum perniciem abutuntur: Noſtri Doctores veritatis conſilij ſui luce monitiſque plurimos erudiunt ad ſalutem: Vigilant illi vt innocentes Chriſti caulas diſſipent: Noſtri Paſtores, vt lupos arceant: Illi in deſerta ſolitudine, aut ramoſis mapalibus ſuas ineptias, ac malæ mentis ſomnia garriunt: Noſtri in auguſtiſſimis delubris diuinæ legis myſteria ſuos edocent: Illi denique faces ad incendia præferunt, ferrum ad cædes & carnificinam acuunt: Noſtri faces amoris ad illuſtrandam Religionem accendunt, arma pietatis, vt pacis inſtrumenta, præparant ad omnium felicitatem. Et erit tam mentis inops aliquis tamque ſalutis oblitus qui talium conſuetudine teneatur? qui ſceleratorum dicta, velut ſapientum decreta, vel etiam miſſa diuinitus Oracula auribus excipiat? qui Sacerdotibus noſtris diuinæ gloriæ

præconibus & adminiſtris componat vel etiam anteponat flagitioſos apoſtatas, nugarum buccinatores, verbo dicam nefarios communis hoſtis imitatores, hoc eſt mendaces.

Hinc Laurentius Iuſtin. de ligno vitæ ca.4. probat nos Dæmone peiores, cùm peccamus. Quoniam ille nulla præcedente peccati vindictâ ſuperbiens peccauit: nos viſa eius pœnâ contemnentes ad peccata properauimus: ille in innocentia enutritus, nos reſtituti: ille perſiſtit in malitia Deo reprobante; nos Deo reuocante: Ille induratur ad punientem; nos ad blandientem, & ſi contra Deum omnes, ille contra nos requirentem ſe, nos contra morientem pro nobis.

Miro artificio Tull. in Iudicum beneuolentiam illabitur commemoratione ſui in illos amoris & gratitudinis, quibus iraſci non poſſit ob vulnus acceptum. Pro Mil. nu. 100. *Nec verò ſi mihi eripieris reliqua eſt illa tamen ad conſolandum querela, vt his iraſci poßim à quibus tantum vulnus accepero. Non enim inimici mei te mihi eripient, ſed amiciſsimi; non malè aliquando de me meriti, ſed ſemper optimè.*

Et illud, *O ſpectaculum illud non modò hominibus, ſed vndis ipſis, ac littoribus luctuoſum, eedere patriæ ſeruatorem eius, manere in patria proditorem.*

Diſſimilium conflictione Cic. probat Cœlium nunquam Reip. defuturum, & comparatione inter illum & Clodium, qui non ita pridèm abſolutus fuerat, inſtituta, Iudices ab eiuſdem damnatione deterret. Pro Cœl. num. 78. *Neque enim poteſt, qui hominem Conſularem, quod ab eo Remp. violatam diceret in iudicium vocarit, ipſe eſſe in Rep. ciuis turbulentus: non poteſt qui ambitu ne abſolutum quidem patitur eſſe abſolutum, ipſe impunè vnquam eſſe largiter. Habet à Cœlio Reſp. duas accuſationes, vel obſides periculi, vel pignora voluntatis. Quare oro obteſtorque vos, vt qua in ciuitate paucis his diebus Clodius abſolutus ſit, quem vos per biennium, aut miniſtrum ſeditionis, aut ducem vidiſtis; in ea ciuitate ne patiamini illum abſolutum muliebri gratiâ Cœlium libidini muliebri condonatum.*

Ab iiſdem diſſimilibus non eſſe timendos Catilinæ ſocios monet. 2. Act. num. 24. *O bellum magnoperè pertimeſcendum, cùm hanc ſit habiturus Catilina ſcortorum cohortem Prætoriam. Inſtruite nunc contra has tàm præclaras Catilinæ copias, veſtra præſidia, veſtroſque exercitus: & primum gladiatori illi confecto, ac ſaucio, conſules imperatoreſque veſtros opponite: deinde contra illam naufragorum eiectam, ac debilitatam manum, florem totius Italiæ, ac robur educite. Iam verò vrbes Coloniarum, ac municipiorum reſpondebunt Catilinæ tumulis ſilueſtribus: Neque verò cæteras copias, ornamenta, præſidia veſtra, cum illius latronis inopia, atque egeſtate debeo conferre.*

A contentione rerum pugnantium Milonem in patria retinendum perſuadere conatur Iud. num. 104. *Nolite obſecro vos pati mihi acerbiorem reditum eſſe, quàm fuerit ille ipſe diſceſſus. Nam qui poſſum putare me reſtitutum eſſe, ſi diſtrahor ab ijs, per quos reſtitutus ſum. Hiccine vir patriæ natus, vſquam, niſi in patria morietur? aut ſi forte pro patria: huius vos animi monumenta retinebitis; corporis in Italia nullum ſepulchrum eſſe patiemini? hunc ſua quiſquam ſententiâ ex hac vrbe expellet, quem omnes vrbes expulſum à vobis, ad ſe vocabunt?*

Ab hoc loco Saturium liberè conuincit & illum pugnantia loqui contra Comœdum aſſerit nu. 18. *Quid tu Saturi, qui contra hunc venis, exiſtimas aliter? nonne quotieſcumque in cauſa, in nomen huius incidiſti, toties hunc & virum bonum eſſe dixiſti, & honoris causâ appellaſti? quod nemo niſi aut honeſtiſſimo, aut amiciſſimo facere conſueuit. Quæ in re mihi ridiculè es viſus eſſe inconſtans, qui eundem & læderes, & laudares: & virum optimum, & improbiſſimum eſſe diceres, eundem tu & honoris cauſa appellabas, & virum primarium eſſe dicebas, & ſocium fraudaſſe arguebas: ſed, vt opinor, laudem veritati tribuebas, crimen gratiæ concedebas; de hoc, vt exiſtimabas, prædicabas.*

Præcipit Tull. vt hoc genere contrariorum frequenter Orationem noſtram illuſtremus, quod & ad fidem valet plurimum, & ad ornatam Orationem numeroſamque efficiendam confert. Illa ſingularis eſt ex aduerſis contentio. Pro Mil. num. 42. *Quem igitur cum omnium gratia noluit; hunc voluit cum aliorum querela? quem iure, quem loco, quem tempore, quem impunè non eſt auſus, hunc iniuriâ, iniquo loco, alieno tempore, periculo capitis, non dubitauit occidere.*

A repugnantibus conglobatis euincit Cœlium non fuiſſe fractum deliciis, ac voluptatibus deditum, qui forenſem Eloquentiam profeſſus ſit num. 47. *An hic, ſi ſeſe iſti vitæ dedidiſſet, Conſularem hominem adoleſcens in iudicium vocauiſſet? hic ſi laborem fugeret, ſi obſtrictus voluptatibus teneretur, in hac acie quotidie verſaretur? appeteret inimicitiam? in iudicium vocaret? ſubiret periculum capitis? ipſo inſpectante populo Rom. tot menſes aut de ſalute, aut de gloria dimicaret?*

Pvnctvm IX.

Congeries adiunctorum.

Crebertima iuxtà, & pleniſſima eſt Amplificatio, quæ ab omnibus ſeu rerum, ſeu perſonarum adiunctis, ac circunſtantiis ducitur: quales multæ paſſim occurrunt apud Ciceronem: hæc adiunctorum momenta quantum Amplificationi conferant ſatis oſtendit D. Hieronymus dicendi facultate, non magis, quàm vitæ ſanctimoniâ clarus, dùm cuiuſdam Monachi crimen virginem ad ſtuprum fugamque ſollicitantis ſingulari artificio exaggerat. lib. 2. epiſt. 3. Infeliciſſime mortalium, tu ſpeluncam illam in qua Dei Filius natus eſt, & terra noſtra dedit fructum ſuum, de ſtupro condicturus ingrederis? non times, ne de Præſepi Infans vagiat? ne puerpera Virgo te videat? ne Mater Domini contempletur? Angeli clamant, Paſtores currunt, Stella deſuper rutilat, Magi adorant, Herodes terretur, Hieroſolyma conturbatur: & in cubiculum Virginis decepturus Virginem, irrepis? Paueo miſer, & tàm mente, quam corpore perhorreſco, ponere tibi volens ante oculos tuos opus tuum.

Tota Eccleſia nocturnis Vigiliis Chriſtum Dominum perſonabat, & in diuerſarum Gentium linguis vnus in laudibus Dei Spiritus concinebat: Tu inter oſtia quondam Præſepis Domini, nunc Altaris, amatorias Epiſtolas fulciebas, quas poſtea illa miſerabilis, quaſi flexo adoratura genu, inueniret, & legeret. Et ſtabas deinceps in Choro pſallentium, & impudicis nutibus loquebaris. Proh

nefas! non poſſum vltra progredi. Prorumpunt lacrymæ ante, quàm verba, & indignatione pariter ac dolore in ipſo meatu faucium ſpiritus coarctatur. Vbi mare illud eloquentiæ Tullianæ? vbi torrens fluuius Demoſthenis? nunc profectò muti eſſetis ambo, & veſtra lingua torpeſceret. Immenſa res eſt, quam nulla Eloquentia explicare queat. Repertum eſt facinus, quod nec Mimus fingere, nec Scurra ludere, nec Attellanus poſſit eſſari. Nihil dico amplius venerabilis Præſepis, & campi me non ſinunt plus credere, quàm te voluntate tantùm, & animo corruiſſe.

Miſer! nonne quando in ſpelunca cum Virgine ſtare cœpiſti caligauerunt oculi tui, lingua torpuit, conciderunt brachia, pectus intremuit, nutauit inceſſus? A veſperè vſque manè, feneſtræ illius aſſides, & quia propter altitudinem, hærere vobis cominùs non licebat, per funiculum vel accipis aliquid, vel remittis. Vide quanta diligentia Domini fuerit, vt nunquam domi Virginem, niſi in Eccleſia videtis, & cùm talem vterque veſtrum habuerit voluntatem, niſi per feneſtram nocte facultas vobis non fuerit colloquendi. Oriebatur tibi Sol inuito, exanguis, marcidus, pallidus, vt ſuſpicione omni careres, Euangelium Chriſti, quaſi Diaconus lectitabas. Nos pallorem ieiunij putabamus, exangue os contra inſtitutum, ac morem tuum quaſi confectum vigiliis mirabamur.

Iam tibi & ſcalæ per quas deponeres miſeram, parabantur: iam iter diſpoſitum, decreta nauigia, condicta dies, fuga animo pertractata: Et ecce Angelus ille cubiculi Mariæ ianitor, cunarum Domini cuſtos, & infantis Chriſti gerulus coram quo tanta faciebas, ipſe te prodidit. O funeſtos oculos meos! ô diem illum omni maledictione digniſſimũ, in quo Epiſtolas illas tuas quas hucvſque retinemus, conſternata mente legi! Quæ tibi turpitudines? quæ blandiciæ? quanta de conducto ſtupro exultatio? hæccine Diaconum, non dicam loqui, ſed ſcire potuiſſe? vbi miſer iſta didiciſti, qui in Eccleſia te nutritum eſſe iactabas? niſi quod in eiſdem Epiſtolis iuras te nunquam pudicum, nunquam fuiſſe Diaconum. Si negare volueris manus tua te redarguet, ipſi apices proclamabunt.

Habeto igitur interim lucrum ſceleris, non poſſum tibi ingerere quod ſcripſiſti. Non doleo de maledictis, hoc plango quod te ipſe non plangis, quod te non ſentis mortuum, quod, quaſi gladiator paratus libitinæ in proprium funus ornaris. Amiciris linteis, digitos annulis oneras, dentes puluere teris, raros in rubenti Caluaria digeris capillos: taurina ceruix, toris adipeis intumeſcens, nec, quia propter libidinem fracta eſt, inclinatur: Super hæc vnguenta fragras; mutas balneas; & contra renaſcentes pilos pugnas: per forum ac plateas, nitidus ac politus amator incedis. Conuertere miſer ad Dominum, vt ad te Dominus conuertatur.

Ex his deſcribes Rupellam, & ad rebellionem olim opportuniſſimâ dices. Non armata ſatis videbatur hæreſis, ſatiſque tuta ad perfidiam, ſi non illa rupibus conſediſſet aſperrimis, ſi non rebellantibus magis fluctibus, & ipſa furentis Oceani perfidiâ fuiſſet inſtructa, ſi non facta colluuione transfugarum & æſtu perditorum habuiſſet contumaces Apoſtatas, ſi maritimæ fœcis nautica barbarie plena magiſtratus non haberet ſcelerum artifices. Neque verò tàm latè fuit diffuſa, vt longius in terram diſcedens pateret periculo, ſed ita in orbem collecta, vt paruo militum nu-

A meto ingentes rideret exercitus.

Circumdabant infeſta perduellium clauſtra, non turres, ſed arces, nec poterat Auernalis illa hæreticæ furiæ cauerna ſuis incluſa rupibus, fluctibus cincta, obſeſſa mari, foſſis ad ſtygem propè depreſſa, alia ferè parte, quàm Cœlo, quâ patebat, & quâ ſcelesta debuit expugnari. Nacta verò & ſalum eſt, & Cœlum, cui cum nihil deeſſet ad felicitatem, nec ad pertinaciam, ſecuritatemque defutura videbatur naturæ totius velut conſpirans coniuratio, ſed pietate facta melior natura publico ſatellitio militauit in rebelles ſub inuicto Rege, qui vim numinis tùm obtinuit, cuius cauſam tuebatur. Qui frænum mari, habenas ventis, flammas fulminibus, naturæ leges impoſuit, non minus ad opportunitatem certaminis, quàm ad gloriam, laudemque victoriæ, nec minus ad hoſtium infa-
B miam, quàm ad Dei ſemper triumphantis honorem & cultum.

Variis circumſtantiis Vatinij ſcelus amplificat, & ſordes auaritiæ damnat num. 22. deinde per adiuncta perſonarum eiuſdem criminis atrocitatem exaggerat. Num. 25.

Pvnctvm X.

De Incremento.

SEquitur alter amplificandi modus quem Fabius primo loco poſuit vt efficaciſſimum. Fit autem amplificatio per Incrementum, cùm per gradus creſcit Oratio, & ad ſummum peruenit, in hoc differt à Congerie, quòd hæc ſatis habeat, multas aut voces, aut ſententias ad propoſitum idem coaceruare: In Incremento autem Oratio
C creſcat, neceſſe eſt. Id autem fit duobus modis potiſſimum.

Primò minus apertè cùm citra diſtinctionem graduum in ipſo contextu, & curſu Orationis ſemper aliquid priore maius inſequitur. Obſtupuerunt, conturbati ſunt, toto corpore, atque artubus cohorruerunt.

Tu Chriſtiano, tu Dei ſeruo, tu bonis operibus dedito exiſtimas aliquid defuturum?

Contemni ſe putant, deſpici, illudi.

Magna eſt virtus ſi non lædas, à quo læſus es: magna fortitudo, ſi læſus remittas: magna gloria ſi cui potuiſti nocere parcas. Iſid. lib. 2. Soliloq.

Magna vitæ pars elabitur malè agentibus, maxima nihil agentibus, tota aliud agentibus. Seneca.

Tull. pro Roſc. Amer. Iudices ad vindictam de
D ſceleratis petendam hortatur. Num. 12. Petimus abs te Fanni, à vobiſque, Iud. vt quàm acerrimè maleficia vindicetis, vt quàm fortiſſimè hominibus audaciſſimis reſiſtatis: vt hoc cogitetis, niſi in hac cauſa, qui veſter animus ſit oſtenderitis, eo prorumpere hominum cupiditatem, & ſcelus, & audaciã, vt non modò clàm, verùm etiam hic in foro, ante Tribunal tuum M. Fanni, ante pedes veſtros Iud. inter ipſa ſubſellia cædes futuræ ſint.

Primus infimuſque gradus eſt *clàm*; alter, *in foro*; tertius, *ante Tribunal*; quartus, *ante pedes*; quintus & ſummus, *inter ipſa ſubſellia*.

Pulchrè Tull. in Antonij vinolentiam inuehitur per incrementum, vbi ſemper aliud alio maius interuenit. 2. Phil. num. 63. *Tu iſtis faucibus, iſtis lateribus, iſta gladiatoria, totius corporis firmitate tantum vini in Hippiæ nuptiis exhauſeras, vt tibi neceſſe*

eſſet in populi Rom. conſpectu vomere poſtridie. O rem non modò viſu fœdam, ſed etiam auditu. Si inter cœnam, in tuis immanibus illis poculis, hoc tibi accidiſſet, quis non turpe duceret? in cœtu verò populi Rom. negotium publicum gerens, magiſter equitum, cui ructare turpe eſſet, is vomens, fruſtis eſculentis, vinum redolentibus, gremium ſuum, & totum Tribunal impleuit. Habent ſingula incrementum; per ſe enim turpe erat, vel non in concione vomere, in cœtu etiam non populi, pop. etiam non Romani; vel ſi nullum negotium ageret, vel ſi non publicum, vel ſi non magiſter Equitum.

Ex hoc illuſtris eſt Amplificandi modus per dubitationem cum ſuſtentatione in Verr. Act. 6. n. 88. *Vnum hoc crimen videtur eſſe, & à me pro vno ponitur de Mercurio Tyndaritano. Plura ſunt, ſed ea quo pacto diſtinguere, ac ſeparare poſſim, neſcio. Eſt pecuniarum captarum, quòd ſignum à ſocijs pecunia magna ſuſtulit: Eſt peculatus, quod publicè populi Rom. ſignum, de præda hoſtium captum, poſitum Imperatoris noſtri nomine, non dubitauit auferre. Eſt Maieſtatis, quòd imperij noſtri gloria, rerumque geſtarum monumenta euertere, atque aſportare auſus eſt. Eſt ſceleris, quod religiones maximas violauit: Eſt crudelitatis, quòd in hominem innocentem, in ſocium noſtrum, atque amicum, nouum ac ſingulare ſupplicij genus excogitauit.*

Secundò fit multò apertius, & efficacius cùm ſingulos gradus diuidimus, & in ſingulis commoramur; & tunc ea quæ minora ſunt, & in gradu inferiore, magna facimus, vt quod vltimo loco ponitur, maximum eſſe videatur. Vt ſi heroïcum aliquod facinus, ſeu Martyris fortitudinem efferre velis, per varios fortitudinis gradus ad ſummum aſſurgas. Magnum fuit quod opes Lucia Virgo contempſerit; maius quod parentum amorem exuerit, maximum quod vitam conſtantiſſimè pro Chriſti amore tormentis, & acerbiſſimæ morti volens obiecerit.

Semper ſeipſo maior Tull. aſſurgit, cùm de crudelitate Verris in Ciues Rom. agit eò rem per incrementum deducit, vt verba crimini explicando, non ſuppetant. *Quid dicam in crucem tollere? Nihil addi iam videtur ad hanc amentiam, improbitatem, crudelitatemque poſſe, & rectè videtur. Nam ſi cum aliorum improbitate certet, longè omnes multumque ſuperabit, ſed ſecum ipſe certat; id agit vt ſemper ſuperius ſuum facinus, nouo ſcelere vincat.* 7. Verr. num. 114. Vbi deinceps facinus alijs omnibus multò grauius ſubiicit.

Rerum incrementum, & verborum adhibet, vt impudentiam Antonij, & contumelias quibus patruum ſuum affecit, ſingulis circumſtantijs nomen ſuum attribuens. 2. Phil. num. 99.

Ad hoc etiam Amplificandi genus pertinet quod dicitur Extenuatio, quæ ſuperiori opponitur, cùm præcedentia quæ verè maxima ſunt, & videntur omnibus, eleuamus vt quod ſequitur minus appareat. Sic Ariſtides in vrbis encomio Romanorum res, cum rebus antiquis, paruis licet ac tenuibus, comparat. Quæ porrò illa tenuis? Perſarum Imperium, Alexandri victoriæ, Græcorum potentiæ. Maxima inquit, quæque ſeligam, quæ vos Romani fortaſſe ridebitis, nam maxima omnia deinceps minima reddidiſtis. Artificioſa planè Amplificatio; quantum enim, quàm potens, quàm amplum neceſſe videri Imperium, cuius comparatione, vel potentiſſima quæque, ampliſſi- A maque nullius nominis aut exiſtimationis fuiſſe videantur.

Pulchrè Tull. res atrociſſimas, quaſque ſummam in inuidiam extulit, conſultò eleuat, quò grauiora videantur, quæ ſequutura ſunt. Verr. 7. num. 116. *Leuia ſunt hæc in hoc reo crimina: metum virgarum Nauarchus nobiliſſimæ ciuitatis pretio redemit: humanum. Alius, ne condemnaretur, pecuniam dedit: vſitatum eſt. Non vult populus Rom. obſoletis criminibus accuſari Verrem: noua poſtulat, inaudita deſiderat. Non de Prætore Siciliæ, ſed de crudeliſſimo fieri iudicium arbitratur, includuntur in carcerem condemnati, ſupplicium conſtituitur in illos.* Indè ſubintelligitur quantum futurum ſit facinus, per quod cæteræ immanitates, humanæ videantur.

Eſt & locus facilis pro Quinctio, cuius bona cum infamia, & dedecore vænietant. Nam Tull. B bonorum iacturam, & infamiam ſigillatim extenuat, vt vtrumque coniunctum grauiſſimum appareat. Num. 48. *Ad hæc extrema, & inimiciſſima iura tàm cupidè decurrebas, vt tibi nihil in poſterùm, quod grauius, atque crudelius facere poſſes, reſeruares? Nam quid homini poteſt turpius, quid viro miſerius, aut acerbius vſu-venire: quod tantum euenire dedecus; quæ tanta calamitas inueniri poteſt? Pecuniam ſi cuipiam fortuna ademit, aut ſi alicuius eripuit iniuria; tamen, dum exiſtimatio eſt integra facilè conſolatur honeſtas egeſtatem. Ac non nemo aut ignominia affectus, aut iudicio turpi conuictus: bonis quidem ſuis vtitur: alterius opes, id quod miſerrimum eſt, non exſpectat, hoc tamen in miſerijs adiumento, & ſolatio ſubleuatur. Cuius verò bona venierant: cuius non modò illa ampliſſima fortuna, ſed etiam victus, veſtituſque neceſſarius ſub præcone cum dedecore ſubiectus eſt: is non modò ex numero viuorum; ſed, ſi* C *fieri poteſt, infra etiam mortuos amandatur. Etenim mors honeſta ſæpè vitam quoque turpem exornat: vita turpis ne morti quidem honeſtæ locum relinquit.*

Audacter ac piè contra Chriſti iuratum hoſtem Demetrianum ſtilum acuit D. Cyprian. & aſſurgit incremento in eius perditos mores. *Parum eſt,* inquit, *quod furentium varietate vitiorum, quod iniquitate feralium criminum, quod cruentarum compendio rapinarum vita veſtra maculatur: quod ſuperſtitionibus falſis Religio vera ſubuertitur: adhuc inſuper Dei ſeruos, & maieſtati, ac nomini eius dicates iniuſtis percuſſionibus flagellatis: ſatis non eſt, quod tu ipſe Dominum non colis, adhuc inſuper eos, qui eum colunt, ſacrilega inſectatione perſequeris.*

Aliàs cùm ex ijs quæ dicimus ratiocinando colligit auditor, quantum ſit id quod amplificare D volumus. Quod fit vel ex antecedentibus, vt cùm Homerus Achillem armat in prælium; ex hoc enim apparatu colligimus, quàm atrox futura ſit pugna.

Tale eſt illud Maronis de Ventis ab Æolo emiſſis. ——— *ac venti velut agmine facto,*

Quà data porta ruunt, ac terras turbine perflant

Etenim ex tam violenta atque præcipiti ventorum eruptione facilè quiuis colligit, quæ ſit futura tempeſtas.

Vel cùm ex coniunctis res amplificatur, quale fuit illud Virg.

Trunca manum Pinus regit, iacuitque per antrum
Immenſum.

Indè namque colligitur, quàm portentoſa magnitudinis fuerit, cui Pinus pro Scipione, & antrum pro cubili.

PVNCTVM XI.

De Ratiocinatione.

FIt cùm vt aliud creſcat, aliud augetur, vndè ad id quod extolli volumus ratio deducitur. Cum Annibalis virtus amplificatur, vt maior ſit Scipionis, qui eum debellauit, gloria: Virg. Turnum magnopere laudat, vt maior Æneæ victoris virtus appareat: & fortitudinem Gallorum, Germanorumque miramur, quo ſit maior Cæſaris gloria; Neronis immanitatem deſcribimus, vt eluceat Martyris fortitudo, qui patientiâ ſua crudelitatem eius ſuperauit. Cic. Phil. 2. num. 63.

PVNCTVM XII.

De Comparatione.

QVartum genus eſt amplificandi, quod à Quintiliano proponitur Comparatio, quæ diuerſa inter ſe, & maiora cum minoribus comparat, non eò tantùm, vt rem probet, quomodo interdum argumentando maiora ex minoribus colliguntur, ſed vt exaggeret, & maiorem vim faciat. In quo pictorum artem atque ſolertiam imitatur Orator, qui vbi colorem inſignem eminere inter cæteros volunt, triſtiorem alium ſubſternunt, qui illum magis conſpicuum reddat. In hunc ergo modum qui dicit, exempla ſimiliaque requirit, quorum comparatione res quam attollere cupit, maxima videatur. Vt ſi quis obedientiam Christi, cum illa Abrahami, illius ſacrificium, cum iſtius ſacrificio conferat, & fidem cum charitate, vt huius præſtantiâ magis emineat. Eodem artificio ſi amplificanda ſit calamitas in quam quis inciderit, ea comparari debet cum priſtina eius felicitate, vel cum aliis calamitatibus, vt oſtendatur hæc eſſe longè grauior, & acerbior.

Porrò in his Comparationibus notandum diligenter ex Quintil. vtriuſque partis circumſtantias, quæ rem augere poſſint, eſſe excutiendas, neque ſolùm virum cum viro, factum & rem cum alia re, ſed partes etiam ſingulas, cum aliis partibus eſſe componendas, 1. in Catil. num. 3. *An verò, vir ampliſſimus, P. Scipio Pontifex max. T. Gracchum mediocriter labefactantem ſtatum Reip. priuatus interfecit. Catilinam orbem terræ cæde, atq; incendiis vaſtare cupientem, nos Conſules perferemus?* Hic & Catilina Graccho, & ſtatus Reip. orbi terrarum, & mediocris labefactatio cædi, incendiis & vaſtationibus, & priuatus conſulibus comparatur.

Hinc argumentum à minori vrget D. Cyprian. Si herus delinquentem ſeruum punit, cur Deus de peccanti homine ſupplicium non ſumat; collatis circumſtantiis amplificat. *Ipſe de ſeruo tuo exigis ſupplicium, & hominem homo obedire compellis, & cùm ſit vobis eadem ſors naſcendi, conditio vna moriendi, corporum materia conſimilis, animarum ratio communis, æquali iure & pari lege, vel veniatur in hunc mundum, vel de hoc mundo poſtmodum recedatur: tamen niſi pro arbitrio tuo tibi ſeruiatur, niſi ad voluntatis imperium pareatur, imperioſus & nimius ſeruitutis exactor flagellis verberas: fame, ſiti, nuditate, frequenter ferro, & carcere affligis, & crucias, & non agnoſcis Dominum*

A *Deum tuum, cùm ſic exerceas ipſe dominatum.*

Hac eâdem amplificandi ratione, & virtutis virtutum, & vitia vitiorum Comparatione ex circumſtantiis amplificare ſolemus. Cic. pro domo, Caſſium Cenſorem, qui ſignum concordiæ in curiam non ſine Pontificum venia olim tranſtuliſſet, cum Clodio comparat, qui ſubuerſam Ciceronis domum inconſultis Pontificibus libertati conſecrarat, num. 130. *Quæſo, Pontifices, & hominem cum homine, & tempus cum tempore, & rem cum re comparate. Ille erat ſumma modeſtiâ, & grauitate Cenſor: hic Tribunus ple. ſcelere, & audacia ſingulari. Tempus illud erat tranquillum, & in libertate populi, & gubernatione poſitum Senatus: tuum verò tempus, libertate Populi Rom. oppreſſa, Senatus auctoritate deleta; res illa plena iuſtitiæ, ſapientiæ, dignitatis; Cenſorem enim penes quem maiores noſtri (id quod tu ſuſtuliſti) iudicium Senatus de dignitate eſſe volue-*

B *runt. Concordiæ ſignum volebat in Curia, aramque ei Deæ dedicare. Præclâra voluntas, atque omni laude digna. Præſcribere enim ſe arbitrabatur, vt, ſine ſtudiis diſſenſionis, ſententiæ dicerentur, ſi ſedem ipſam, ac templum publici conſilij religione concordiæ deuinxiſſet. Tu cum ferro, cum metu, cum edicto, cum priuilegiis, cum præſentibus copiis perditorum, abſentes exercitus terrore, & minis, conſulum ſocietate, & nefario fœdere, ſeruitute oppreſſam ciuitatem teneres: libertatis ſignum poſuiſti, magis ad ludibrium impudentiæ, quàm ad ſimulationem religionis. Ille in curia, qua poterat, ſine cuiuſquam incommodo, dedicabat: tu in ciuis optimè de Repub. meriti cruore, ac penè oſſibus ſimulacrum non libertatis publicæ, ſed licentiæ, collocaſti. Atque ille tamen ad collegium retulit; tu ad quem retuliſti?*

Iam quod diximus exemplo diſſimili, aut etiam ſimili, ſed minori rem pulchrè augeri, dici quo-

C que poteſt de illuſtri quadam ſimilitudine, quâ res interdum vilis multò ſit anguſtior, ac magnificentior: quomodo Virg. in deſcribenda apum pugna, 4. Georg. miram illi dignitatem ac maieſtatem addit ſimilitudine Romanæ militiæ.

Sin autem ad pugnam exierint (nam ſæpè duobus
Regibus inceſſit magno diſcordia motu)
Continuoque animos vulgi, & trepidantia bello
Corda licet longè præſciſcere; namque morantes
Martius ille æris rauci canor increpat, & vox
Auditur fractos ſonitus imitata tubarum.

Sic Angelorum agitationem animi ex hoc declarabis, quâ ſe vno ex loco in alium fractis, cæſimque concitatis, ac repetitis motibus vſque & vſque velocius conferre poſſunt. Miramur Aquilam, quæ vbi ſurſum nitendo altiſſimam cœli plagam adepta eſt, & ambiguo pendens volatu, ſeſe pauliſ-

D per librauit in aëre, mox in prædam ardens, atque intenta, præcipiti lapſu delabitur, ictu oculi ſurſum reſilit, & rapit aëra. At ea eſt, ſi cum beatarum mentium velocitate comparetur, exiſtimanda tarditas. Si libet igitur, cogitate fulmen, cùm iactatis obſtantibus, effractiſque repagulis erumpit è voragine, tùm vago, violentoque excuſſum turbine deorſum ruit. At ne hæc quidem celeritas mihi ſufficit. Sydera ipſa cernite quæ longiſſimis ſpatiis vertigine confectis, momenta temporum ſuſtentant, ac definiunt, tantaque celeritate quotidie ſuos orbes explicant, quantam, ſi Mathematicos audimus, ne cogitatione quidem aſſequi valeamus: at tantam eorum celeritatem agitatione ſua præuertunt Angeli, longoque interuallo prætervolant. Nimirum tanta alacritate alium ex alio

locum, reſpirantibus illis, atque interruptis curſibus poſſe capeſſere, vt variis in regionibus maximè diſſitis, eodem momento temporis conſiſtere videantur.

Similis fulmini concionatoris eloquentis oratio. Iacitur è nubibus fulmen: à capite labitur concio: ſtrepitum illud habet; hæc vocis ſonum: illud fulgorem ignis; hæc ſplendorem loquutionis: illud ſpiritum inflammatum; hæc ardentem affectum: fertur illud plerumque tranſuerſum, & obliquè; ſæpè hæc per circuitionem in animos ſceleratorum, qui tectæ reprehenſionis ſunt impatientes, ſeſe inſinuat.

Ita Cic. Syllam cum Ioue comparat, pro Amer. n.131. *Etenim ſi Iupiter Opt. Max. cuius nutu & arbitrio cœlum, terra, mariaque reguntur, ſæpè ventis vehementioribus, aut immoderatis tempeſtatibus, aut nimio calore, aut intolerabili frigore hominibus nocuit, vrbes deleuit, fruges perdidit, quorum nihil pernicie cauſa, diuino conſilio, ſed vi ipſa, & magnitudine rerum factum putamus: at contrà commoda, quibus vtimur, lucemque quâ fruimur: ſpiritumque quem ducimus, ab eo nobis dari atque impertiri videmus: quid miramur L. Syllam, cùm ſolus Remp. regeret, orbemque terrarum gubernaret, imperiique maieſtatem, quam armis receperat, legibus confirmaret, aliqua animaduertere non potuiſſe? niſi hoc mirum eſt. Quod vis diuina aſſequi non poſſit, ſi id mens humana adepta non ſit.*

Licet autem ſimilitudo multum conferat amplificationi, tùm quod eruditionem ſapit, nec tamen interturbat affectum; tùm quod facilè aceruum, & cumulum, quem hic quærimus, patitur; tùm etiam quod ornamentis omnibus verborum ſententiarumq; illuminatur; videndum tamen quatenus progredi liceat in iſtis. Nam riſum mouebit Orator, ſi rem propoſitam ita ſuperat ſimilitudo, vt conuenire cum ea pulchrè non poſſit, quaſi vili panno aurea, vel ſerica veſtis aſſueretur.

PVNCTVM XIII.

Congeries Exemplorum.

AB Exemplis, quæ plurimum mouere ſolent bona pars Orationis pro Archia vim ſuam obtinet, ſed num.19. ſic habet. *Saxa & ſolitudines voci reſpondent, beſtiæ ſæpè immanes cantu flectuntur, atque conſiſtunt: nos inſtituti rebus optimis non Poëtarum voce moueamur? Homerum Colophonij ciuem eſſe dicunt ſuum; Chij ſuum vendicant, Salamini repetunt, Smyrnæi verò ſuum eſſe confirmant. Itaque etiam delubrum eius in oppido dedicauerunt: permulti alij præterea pugnant inter ſe, atque contendunt. Ergo illi alienum, qui Poëta fuit, poſt mortem etiam expetunt, nos hunc viuum, & qui voluntate, & legibus noſter eſt, repudiabimus?*

Ab Exemplo D. Ludouici Perduelles Hæreticos exturbari poſſe ſic euinces. Rebellarunt olim in vna Galliæ parte numeroſo exercitu Valdenſium, ac Turlupinorum infames quidem, ſed pernicioſæ copiæ, ducibus fortiſſimis, & potentiſſimis Principibus Tholoſano Comite, ac Pictauienſi, non tulit importunam Hæreticæ factionis impudentiam magnus ſanctitate Ludouicus, propter religionem Hæreſis impietatem deteſtans, & propter animi magnitudinem, perduellium rebellionem non ferens, armatos vtrinque ſic oppreſſit,

A vt nihil, quod ad documentum vindictæ noſtratibus ſupereſſet, reliquerit. Vos qui neque fortitudine minores, & ſanctitate vitæ parem habetis Imperatorem Ludouicum alterum, non illorum exitum perhorreſcitis, quorum imitamini perfidiam?

PVNCTVM XIV.

Aſſumptorum Locus.

TEſtimonia magnum pondus habent in Amplificatione, humana quædam ſapienter dicta, ſed obiter, & maieſtatis plena: diuina præcipuè, quæ in vnum colligenda ſunt ex ſacris vatibus, vt ſaltem denſitate ſua fidem obtineant, 2. in Catil. probat Iouem adeſſe à ſignis externis,
B Cic. num.29. *Si vis manifeſta audacia, ſi impendens patriæ periculum me neceſſario de animi lenitate deduxerint: illud profectò perficiam, quod in tanto, & tàm inſidioſo bello vix optandum videtur, vt ne quis bonus intereat, paucorumque pœna vos omnes iam ſalui eſſe poßitis. Quæ quidem ego neque mea prudentiâ, neque humanis conſiliis fretus pollicear vobis, Quirites, ſed multis, & non dubiis Deorum Immort. ſignificationibus: quibus ego ducibus in hanc ſpem, ſententiamque ſum ingreſſus: qui iam non procul, vt quondam ſolebant ab externo hoſte, atque longinquo, ſed hic præſentes ſuo numine, atque auxilio, ſua templa, atque vrbis tecta defendunt: quos vos precari, venerari, atque implorare debetis, vt quam vrbem pulcherrimam floretiſsimam, potentiſsimamque eſſe voluerunt, hanc omnibus copiis, terra marique ſuperatis, à prudentiſsimorum ciuium nefario ſcelere defendant.*

C Ita Regem magnum futurum à teſtimoniis externis multi collegerunt: quia Cometæ, Stellæ, Terræ motus, naſcentem exceperunt. Qualem enim & quantum futurum eſſe oportebat, cuius fortunam non iam mortales, ſed ſuperi; non hominum voces, ſed elementorum; non mutæ librorum paginæ, ſed ſyderum aſtra; non populorum conſenſus, ſed totius trepidantis telluris motus declarabant? Teſtis ille Cometes qui tantum Regem in perduellium excidium Galliæ prædixit: teſtis noua Stella quæ naſcentem vidit in Cygni, vel Apollinis nouo ſplendore mirabilis; cecinit eum naſci Regem qui & Muſas foueret aliquando, & ne conticeſcere eos vſquam, præſtaret. Nimirum quot in illo gloriæ domicilio Stellæ micant, tot faces accendit Deus, ne in obſcuro Ludouici nomen eſſe
D patiatur. Quot inerrant ſydera, tot teſtes, ac præcones appoſuit, qui rerum ab illo geſtarum gloriam toto orbe circumferant, auxerunt numerum oculorum, vt illum naſcentem cernerent, vt eſſet, inquam ortus illuſtrior, noua cum illo nata ſunt aſtra, qui vtinam nunquam niſi cum aſtris moriatur!

LECTIO. VII.

De Figuris Amplificationis.

PRæter illos quatuor Amplificandi modos ex Quint. depromptos, viſum eſt ad vberiorem huius partis explicationem figuras aliquot illuſtriores adnectere, quæ amplificando maximè ſer-

uitur, ad quam variandam nihil ornamentis huiuſmodi puto præſtantius; nam conglobata temperant, vnam eandemque rationem premunt, vrgent, inculcant; Itaque modò peritus Orator exclamat, indè pro Proſopopœiam, Addubitationem, Licentiam, Prætenuonem tractat, verſat, infigit, vt eandem tamen, licet diſſimillimam, efficiat.

Pvnctvm. I.

De Deſcriptione, ſeu Hypotipoſi.

IN illis principem ſibi locum vendicat Deſcriptio, quæ licet alios quoque vſus habeat, ſæpè enim delectationis cauſâ adhibetur, tamen ad res exaggerandas plùrimum valet, cum earum dignitatem, & magnitudinem ante oculos ponat. Eſt
B igitur Deſcriptio, prout hic intelligimus, cùm perſonam aliquam, vel rem præſentem, vel præteritam, non breuiter, aut tenuiter exponimus, ſed omnibus adumbratam coloribus ita repræſentamus oculis, vt auditorem iam extra ſe poſitum, velut in theatrum auocet. Græci ab effingenda rerum imagine Hypotipoſim vocant, Cornificius demonſtrationem, quod rem penè digito demonſtret. Hoc autem genus conſtat circumſtantiarum explicatione, earum præſertim, quæ rem oculis præſentem ſtatuunt, ac moratam reddunt narrationem, hoc eſt quæ ſingularum perſonarum affectus, mores, geſtus, & ingenium oſtendunt. Non mediocriter tamen adiuuatur Similibus, Diſſimilibus, Metaphoris, Imaginibus; Epithetis, & ſi quæ præterea figuræ ſunt, quæ rem illuſtrent. Verum vt iſta perfectè deſcribas non modò confert ars, &
C ingenium, ſed & oculis ſpectaſſe quæ velis effingere, aut ipſis interfuiſſe, aut etiam, ſi res ferat, expertum in ſe fuiſſe. Neque enim quis melius vnquam tempeſtatem naufragiumque deſcripſerit, quàm qui tempeſtate iactatus naufragium ipſemet in Oceano fecerit.

Eſt autem duplex huiuſmodi Deſcriptio, altera perſonarum, Rerum altera. Prior eſt quotiès Amantis, Auari, Voracis, Temulenti, Somniculoſi, Garruli, Superbi, Oſtentatoris, Inuidi, Sycophantæ perſonam depingimus: Cic. pro Comœdo Fannij mores ſic venuſtè depingit, num. 10. *Oro atque obſecro vos qui noſtis, vitam inter ſe vtriuſque conferte: qui non noſtis, faciem vtriuſque conſiderate. Nonne ipſum caput & ſupercilia illa penitus abraſa, olere malitiam, & clamitare calliditatem videntur? nónne ab imis vnguibus vſque ad verticem*
D *ſummum (ſi quam coniecturam affert, hominibus tacita corporis figura) ex fraude, fallaciis, mendaciis conſtare totus videtur? qui idcirco capite & ſupercilus, ſemper eſt raſis, ne vllum pilum viri boni habere videatur.*

Hypotipoſis fortiſsimi Ducis.

QVantus es Henrice, cùm te velut alterum Martem ex pacatæ vitæ vmbraculis in aciem, apertumque campum generoſa inuictaque fortitudo rapuit. Quantus es, quamque formidabilis; præſtò adſunt Ira, Vis, Indignatio miniſtræ atque adiutrices furoris tui. Ira vultum fingit, vis manum roborat, furorem indignatio ſuſcitat; ardent oculi, frons caperatur, toto ex ore iuſti furoris
A ignes proſiliunt? Hæc eſt oris Imperatorij ſpecies. Qualis ingreſſus? quacumque ingrederis pauor, & terror præeunt, comitatur horror, ſtrages inſequitur. Quis impetus? ſtricto gladio hoſtem perſequeris, hoſtem oculis petis, voce pulſas, ſupercilio terres, fronte deijcis, manu prehendis, gladio conficis, Equo proteris. Quis iruentem reprimat? cuneos rumpis, ordines diſſipas, caſtra penetras, omnia ferro demetis. Cæduntur hi, ſternuntur illi, mactantur alij, alij fugiunt, non pauci vociferantur, Ignoſce Imperator, tibi fortunas, tibi vitam, tibi nos, noſtraque omnia addicimus, tuam miſericordiam ſupplices, ac proſtrati imploramus. Mira res, cuius multorum odia ægrè furorem commouerant, paucorum miſeratio tranquillauit.

Funambuli deſcriptio talis eſſe ſolet. Eſt profectò ſpectaculum illud admirabile, & tremendum, vbi
B vel procerâ, vel iuſta magnitudine vir, per extenſum funem non graditur modò, ſed vibrato ſurſum corpore pedibuſque micantibus, cytharœdo perſonante ſalit ad numerum: vbi adiunctis ad plantas orbiculis, & muricibus, tabuliſque ſuppoſitis ingreditur tamen, ac cytharæ præeunti molliuſcula ſaltatione reſpondet. Vbi muſtelarum, aut anguium modo pectore prono, porrectoque perrêptat ad neruum, vbi reſilit, vbi ſuſpenditur, vbi ex ſimulata prolapſione ſeſe refert in gradum.

Iuſtinus terrorem Athenienſium deſcribit, cùm Liſander pararet obſidionem. Quæ cuncta cùm Athenis nuntiata eſſent, omnes relictis domibus per vrbem diſcurrere pauidi, alius alium ſciſcitari, authorem nuntij requirere. Non pueros imprudentia, non ſenes debilitas, non mulieres ſexus imbecillitas domi tenet: adeò ad omnem ætatem tanti mali ſenſus penetrauerat. In foro deinde coeunt,
C atque ibi perpeti nocte fortunam publicam queſtibus iterant: alij fratres, aut filios, aut parentes deflent, cognatos alij, alij amicos cognatis chariores, & cum priuatis caſibus publicam querelam miſcent: Iam ſeipſos, iam ipſam patriam perituram, miſerioremque incolumium quàm amiſſorum fortunam iudicantes. Sibi quiſque ante oculos obſidionem, famem & ſuperbum victoremque hoſtem proponentes; Iam ruinam vrbis, & incendia, iam omnium captiuitatem, & miſerrimam ſeruitutem recordantes; feliciores prorſus priores vrbis ruinas ducentes, quæ incolumibus filus parentibuſque tectorum tantum ruina laxatæ ſint. Nunc autem non claſſem, in quam ſicuti pridem confugiant ſupereſſe, non exercitum, cuius virtute ſeruati pulchriora poſſent mœnia extruere.

Hic ſermocinationem Hypotipoſi coniunctam
D facilè quiuis agnoſcat, atque ex his patet ſermocinationem perſonarum his deſcriptionibus lucis afferre plurimum; vt & illam aliam figuram, quæ Latinis Euidentia dicitur, ſeu Repræſentatio, quòd rem oculis euidenter, quaſi ſpectandam proponat fitque cùm alius multis, tùm imprimis accuratâ rerum expoſitione, in qua tamen non licet minima omnia pueriliter conſectari.

Piſonis nequitias libidineſque dicturus adeò feſtiuè deſcribit eius cõuiuium luxurioſè ſordidum, vt cibos multo ſale condiat, & aceto vrbanitatis perfundat, num. 7. *Quod vobis iſte tantummodo improbus, crudelis olim furunculus, nunc verò etiam rapax, quod ſordidus, quod contumax, quod ſuperbus, quod fallax, quod perfidioſus, quod impudens, quod audax eſſe videatur: nihil ſcitote eſſe luxurioſius, nihil*

nihil libidinoſius, nihil poſterius, nihil nequius. Luxuriam autem in iſto homine nolite hanc cogitare; eſt enim quædam, quanquam omnis eſt vitioſa, atque turpis, tamen ingenuo ac libero dignior, nihil apud hunc lautum, nihil elegans, nihil exquiſitum (laudabo inimicum) ne magnoperè quidem quidquam, præter libidines, ſumptuoſum tortuma nullum: maximi calices, & hi ne contemnere ſuos videatur, Placentini; extructa menſa, non conchylys, aut piſcibus, ſed multa carne ſubrancida: ſerui ſordidati miniſtrant, nonnulli etiam ſenes: idem coquus, idem atrienſis piſtor domi nullus, nulla cella: panis & vinum à propola, atque de cupa: Græci ſtipati, quini in lectulis, ſæpè plures: ipſe ſolus bibitur, quæ eodem de ſolio miniſtrentur. Vbi galli cantum audiit, auum ſuum reuixiſſe putat; menſam tolli iubet.

Conſtantis viri deſcriptio per ſubiectionem. Quamquam omnia quæ poſſunt excogitari conſpirauerint incommoda, vt quidquid viderit horridum, quidquid calcauerit ſordidum, attigerit aſperum, comederit fœtidum, tulerit viſcoſum, tepidumque eſſet, tamen erectum animum, diſtractum ab ærumnoſi calamitate luci futuræ beatitudinis affluentem gaudiis mortis mœrorem, inhiantem immortalitati retinebat. Quid non intus latere heroïcum declaret congreſſus illius, firmitaſque inexpugnabilis, qua ſuos aduerſarios vicit, vincendi cæteris viam fecit: non breui compendio miſeriarum victor, ſed hærentibus diu, & permanentibus ærumnis, ac pœnis colluctationis miraculo triumphator per ſex annos cuſtodiæ carceris ſeptus in ſqualore, & calamitate fuit. Sed calamitoſo impeditoque corpore beatus liberque ſpiritus manſit, corpo famis ac ſitis diuturnitate contabuit, ſed animam fide & virtute viuentem nutrimentis Deus ſpiritualibus ponit. Iacuit inter pœnas, pœnis fortior, incluſus includentibus maior; iacens ſtantibus celſior; vincientibus fortior vinctus; ſublimior iudicantibus iudicatus. Et quod rariſſimè contingit mortalibus, in quantum gloriâ patientiæ ſublimis ei, in tantum verecundiâ humilis; quantùm diuina dignatione permotus, tantùm quieta & tranquillitate ſubmiſſus, & virtutum pariter, ac morum ſingulis exempla præbens, illic robore, hic pudore laudabilis.

Hanc figuram pariterque ſermocinationem, & alias huc pertinentes coniunxit Diu. Gregor. Nazianz. homil. de 7. Mach. vbi fortitudinem illorum magnæque matris conſtantiam ſubiicit in hæc verba. *At verò egregia mater gaudio ſimul ac mœrore afficiebatur, atque in duorum affectuum meditullio poſita erat. Nam vt filiorum fortitudine, certaminumque ſpectaculo mirificè delectabatur; ſic rurſus in incertum pugnæ euentum, incredibilemque tormentorum magnitudinem ſecum reputaret, timore commouebatur, ac proinde illos non ſecus atque auicula pullos ſuos arripiente vngue, aut alia quapiam inſidiatrice beſtia, circumuolabat, ſtridebat, obſecrabat, certantes adiuuabat, nihil denique non dicebat, ac faciebat; quô illos ad victoriam paratiores, inſtructioreſque redderet, cruoris guttas rapiebat, fragmenta membrorum excipiebat, reliquias adorabat, hunc colligebat, illum porrigebat, alium parabat, omnibus acclamabat: Euge filij mei, euge ſtrenui milites, euge in corporibus ferme incorporei, euge legis, canæque meæ ſenectutis, atque ci-* A *uitatis, quæ vos aluit, & ad eam virtutis magnitudinem euexit, antiſtites ac patroni, Paulum adhuc & vicimus: Paulum adhuc, & ego inter mulieres beata, & vos inter adoleſcentes beati.*

Indefeſſum formicæ laborantis ſtudium, & alacritatem deſcribit Diu. Hieron. in vita Malchi, quâ nos ad excutiendum torporem adhortetur. *Aſpicio formicarum gregem calle feruere, ferre onera maiora, quàm corpora; alia herbarum quædam ſemina, forcipe oris trahebant; aliæ egerebant humum de foueis, & aquarum meatus aggeribus excludebant, Illæ venturæ hyemis memores, ne madefacta humus in herbam horrea verteret, illata ſemina præcidebant. hæ luctu celebri corpora defuncta deportabant, quodque magis mirum eſt, in tanto agmine egredicas non obſtabat intrantes: quia potius ſi quam vidiſſent ſub faſce, & onere concidiſſe,* B *ſuppoſitis humeris adiuuabant. Quid multa? pulchrum mihi ſpectaculum dies illa tribuit, vndè recordatus Salomonis ad formicarum ſolertiam nos mittentis, & pigras mentes tali exemplo ſuſcitantis.*

Deſcriptio rerum eſt, cùm id quod fit, aut factum eſt, ita verbis exprimitur, vt non tàm dici, quàm geri, & ante oculos poni videatur. Prælium aliquod amplificas per Deſcriptionem? propones imprimis duos exercitus ex militibus tùm peditibus tùm Equitibus compoſitos: deindè per ipſas camporum planicies montiumque, quos hinc & hinc equitum turmæ peditumque phalanges tegunt. Dices armorum ſplendorem, ſolariumque radiorum repercuſſione fulgurantes galeas, clypeos corruſcantes, horrendum fragorem armorum, militareſque hinnitus equorum in Cœlum ferri, terribiles tubarum ſonitus, pulſuſque tympanorum, quibus homines, & equi ad pugnam acriter inflammentur. Vbique ſub mi- C litibus, ſub haſtis latere ſolum, ex vtraque parte armari cohortes, componi acies, principes caſtrorum, tribunoſque micantibus oculis, incenſa facie, generoſis & ſpumantibus equis, inter diſpoſitos ſuorum ordines volitare, omnes luſtrare, turmis omnibus animos addere, omnia ad conflictum comparare.

Iam verò ita diſpoſitis binis ad pugnam caſtris animos Auditorum per hoſtiles illos exercitus Oratione tua circumduces, oſtendeſque manipulos ſingulatim, eorumque Duces, Centuriones, Signiferos, Sagittarios, Sclopetarios, Cataphractos Equites, leuioris armaturæ milites, omnes in ordine ſtantes, ad claſſicum, & ſignum Imperatoris intentos: Oſtendes oppoſitas vtrimque acies incredibili quodam æſtu committendi confli- D ctus ardere, formidoloſos in illis aſpectus, & armorum apparatum ab aliorum apparatu diuerſum.

Tandem dato ſigno hoſtilibus animis protinſque frontibus in ſeſe mutuo concurrere, primas turbari acies, Equites peditibus ſuccedere, & quaſi per aërem volitantibus equis in medias vſque penetrare acies. Commemorabis hic iaculorum, & omnis generis miſſilium vtrimque grandinis inſtar ingruentium impetum, multam illam caliginem & tenebras; horribilem telorum, & ſagittarum imbrem, puluerem velut obſcura nocte ſolis radios, & cœli conſpectum oculis eripientem, homines & equos excæcantem, ſanguinis torrentes, cadentium gemitus, pugnantium clamores, iacentium ac eiulatus, equos

A præ cadauerum multitudine vnâ cum ſuis ſeſſoribus in caput præcipites, ſanguinem, aures, ſagittas, ſclopeta, equorum vngulas, haſtarum fragmenta, capita hominum paſſim mixta iacere; huic brachium, illi collum, iſti tibiam, alij pectus ferro iaculóue transfixum, aliorum excuſſum cerebrum, iaculi cuſpidem eſtractam, cui hominis oculus tanquam infibulatus hæreat. Hæc vbi colore Rhetorico depinxeris, nullus erit adeò ferreus animus, quem tua non emolliat Oratio, & ad eum quem volueris, trahat affectum.

Bonus vates Equum depingit Verſibus ſuis, ad ſeſſorem peritum rebuſque bellicis inſignem,

Vtque tuis primum ſonipes calcaribus arſit
Igneſcunt patula nares, non ſentit arenas
Vngula, diſcuſſaque iuba ſparguntur in armos
Turbantur phaleræ, ſpumoſis morſibus aurum
B *Fumat, anhelantes exundant ſanguine gemmæ*
Ipſe labor, pulvisque decet, confuſa ne motu
Cæſaries, veſtis radiato murice Solem
Combibit, ingeſto criſpatur purpura vento.

In iis multus eſt Cic. paſſim in Verrinis. Latumias Syracuſanas deſcribit. 7. num. 67. *Quæ ſunt iſta cuſtodia? apud quos homines, quemadmodum eſt aſſeruatus? omnes audiſtis, pleriqne noſtis. Opus eſt ingens, magnificum, regum, ac tyrannorum: totum eſt ex ſaxo in mirandam altitudinem depreſſo, & multorum operis penitus exciſo. Nihil tàm clauſum ad exitus, nihil tàm ſeptum vndique, nihil tàm tutum ad cuſtodias, nec fieri, nec cogitari poteſt.*

Dianæ Segeſtanæ ſimulacrum deſcribit idem 6. Act. num. 74. *Erat admodum amplum, & excelſum ſignum cum ſtola: veruntamen inerat in illa magnitudine ætas, atque habitus virginalis: ſagittæ* C *pendebant ab humero: ſiniſtra manu retinebat arcum: dextra ardentem facem præferebat.*

Si per oppoſita fiant hæ deſcriptiones, & maiorem vim habent, & ſuauem aliquam faciunt animo delectationem. Age vero, ſi tibi liberum eſſet ac integrum è fundamentis exædificare, quam ad multos annos habitares; quale porrò, quantum, quàm excellens domicilium præſcriberes? an illa Scytharum mapalia mediis in montibus ſita, turpi luto palcaque, & frondibus dumtaxat temerè congeſtis compacta, ſpiniſque horrentibus, ac dumetis inacceſſa deligeres? Hæc paſtorum ſint diſſipatorumque hominum ſine lege, ſine more viuentium, tuguria. An cauernas ſaxis aſperas, muſco taotùm, & arborum corticibus opacatas! luſtra ferarum ſint, & animantium potius, quàm D virorum receptacula. An infimæ ſortis hominum, fortunæque tenuioris ædiculas, in quibus ob feneſtrarum, tectique deſcendentis anguſtias, etiam medio de die nox lucem furetur? Apage mihi ſis hæc anguſta formicarum, apumque foramina. Non iſtiuſmodi paſſerum nidulis Aquila retinetur; his auguſtiora contemplatur ac ſpectat animus. Vellem ego baſilicam magnificis operibus conſtructam; parietes maculis & coloribus, illuminato marmore decoratos, commiſſuras ad oculorum delectationem filis aureis obductas. Veſtibulum autem ſimulacris, aut Polycletis, aut Phydiæ, vel Praxitelis, quæ tantopere commendauit antiquitas, inſignitum. Imaginibus Xeuxidis arte, Apellis ingenio, Thymantis induſtriâ elaboratis, variatum. Hinc ad inuidiam magnificus ad ampliſſima conclauia pateret aditus, quibus nihil ad ſplendorem deeſſet, nihil ad commẽdationem. Pauimentum è multiplici marmore, teſſellis minutis encauſto pictis Aſaroti modo effigiatum, miro fulgore ſolis radios laceſſeret. Summa laquearia, citro, vel ebore curioſè cauata eſſent, argenteis, puniceis, cœruleiſque laminis intercurrentibus, & in auro radiantibus Stellis cœlum imitarentur, & fulgore proprio, non mutuato ſplendeſcerent.

Perge modo, ſi fortè delatus in regionem peramœnam, ad arbitrium & voluntatem locum poſſes eligere conſerendis hortis idoneum, credo caulas, allia, cæpas, rubos, ſpinas inſereres, non lilia, non violas ibi, roſaſque curares educari? num præſcriberes locum eo deliciarum genere circumfluentem, eâ florum herbarumque omnigena vbertate nobilem, vt Alcinoi copiam, heſperidumque pomerum longè anteiret, eâ ſoli præſtantiſque naturæ fœcunditate, vt nunquam arbores florum grata viriditate nudarentur? Annon imperares areolas vbique luculentas, & reſupinis pulullorum toris diſtinctas, nitida ſemita, vernanteque ſinu? Num margines variis hominum, animantiumque figuris, è plectilibus ramis, tonſili buxo, baccis, & arboribus odoratis veſtitas, quibus ad ambulationem vix definirentur, conſtitui iuberes? Num hic velles aream labyrinthi meandris, & diuerticulis propè infinitis inſtructam? hic aliam ex oppoſito, in qua tanta florum varietas, herbarumque vbertas naſceretur, quantam in Alydæ roſeus, & Adonidis hortis olim fuiſſe poëtæ veteres fabulantur? In medio fontem argenteis vndis copioſè largiterque fluentem, denique tam elegantem, & artificioſam ridentis horti deſcriptionem, vt cùm magna eſſet rerum & opificij varietas, quam recumque in partem dares, noua quædam inauditæ ſeges delectationis occurreret, ſenſuſque omnes liquidiſſima voluptate, ad eius aſpectum, perfunderentur.

PVNCTVM II.

De Proſopopœia.

PErſonæ fictionem Fabius, conformationem Cornificius appellat. Ea fit cùm aliqua quę non adeſt perſona, loqui fingitur, quaſi præſens adſit; aut cùm res muta vel informis fit eloquens, & formata, eique attribuitur Oratio ad dignitatem accommodata, aut actio quædam. Hoc ferè modo.

Quod ſi nunc ille Brutus reuiuiſcat, & hic ante pedes veſtros adſit, non hac vtetur Oratione. Ego Reges eieci, vos introducitis: ego libertatem quæ non erat, peperi: vos partam ſeruare non vultis. Ego capitis mei periculo patriam meam liberaui; vos liberi eſſe ſine periculo non curatis. Nónne hoc pacto loquatur? Ego illa plurimis trophæis ornata, triumphis ditata certiſſimis, clariſſimis locupletata victoriis, nunc veſtris ſeditionibus, ô ciues, vexor, quam dolis malitioſa Carthago, viribus probata Numantia, diſciplinis erudita Corinthus, labefactare non potuit, eam nunc patiemini ab homunculis proteri atque proculcari?

Diu. Cyprianus aduerſus matronas quæ faciem fuco adulterant Deum, ipſum ſic loquentem facit.

Non metuit oro quæ talis es, ne cùm reſurrectionis dies venerit, artifex tuus te non recognoſcat, & ad ſua premia promiſſaque remoueat, & excludat? & increpans vigore cenſoris & iudicis dicat opus hoc meum non eſt, neque imago hæc noſtra eſt. Cutem falſo medicamine polluiſti, crinem adulterino colore mutaſti, expugnata eſt mendacio facies, figura corrupta eſt, vultus alienus eſt, Deum videre non poteris, cùm oculi tibi non ſint, quos Deus fecit, ſed quos diabolus infecit. Illum tu ſectata es, rutilos atque depictos ſerpentis oculos imitata es, de inimico tuo compta, cum illo pariter arſura.

Neque tantùm eſt perſonæ fictio; ſed de re muta fit, & inanima, quaſi ſenſu, ratione, atque Oratione prædita eſſet. Pulchrè Diu. Ambroſ. Herodem alloquitur, cùm ad eum Ioann. Baptiſtæ caput allatum eſt. *Intuere Rex acerbiſſime tuo ſpectacula digna conuiuio: Porrige dexteram ne quid ſæuitiæ tuæ deſit, vt inter digitos tuos riui defluant ſacri cruoris. Cerne oculos in ipſa morte ſceleris tui teſtes auerſantes conſpectum deliciarum: clauduntur lumina, non tàm mortis neceſſitate, quàm horrore luxuriæ, os aureum illud exangue, cuius ſententiam ferre non poteras, conticeſcit, & adhuc timetur.* Lib. 3. de Virgin.

Secundò item Beatam Teclam leonibus ad deuorandum obiectam deſcribit. *Cernere erat lingentem pedes beſtiam, cubitare humi, muto teſtificari ſono, quod Virginis corpus violare non poſſet. Ergo adorabat prædam ſuam beſtia, & propria oblita naturæ naturam induerat, quam homines amiſerant. Videres quadam naturæ transfuſione homines feritate indutos ſæuitiam imperare beſtiæ: beſtiam exoſculatam pedes Virginis facere quod homines facere deberent; tantum habet virginitas admirationis, vt etiam leones mirentur. Non impaſtos cibus flexit, non citatos impetus rapuit, non ſtimulatos ira exaſperauit, non vſus decepit aſſuetos, non feros natura poſſedit; docuerunt religionem, dùm adorant Martyrem, docuerunt caſtitatem, dùm Virgini nihil aliud niſi plantas exoſculantur demiſſis in terram oculis, tanquam verecundantibus, ne mas aliquis, vel beſtia Virginem nudam videret.*

Pvnctvm III.

De Exclamatione & Apoſtrophe.

VBI rem aliquam inſignem amplificauimus, eiuſque adiuncta, & partes, aut effecta coniecimus, deſcripſimus, comparauimus, auditoris animus, qui iam rei magnitudinem percipit, ardentibus quibuſdam figuris fortius eſt impellendus, inter quas communis eſt Exclamatio, cùm iam affectus erumpere incipit, ſiue adhibeatur, O Interiectio, ſiue non: Saſſiæ matris præpoſteram libidinem vbi multis deſcripſit, ac damnauit ex contrariis, & adiunctis Cic. tàm artificioſam narrationem ad motum excipere debuit exclamationis fulmen. Pro Cluent. num. 15. *O mulieris ſcelus incredibile, & præter hanc vnam, in omni vita inauditum! ô libidinem effrenatam & indomitam! ô audaciam ſingularem non timuiſſe ſi minus vim Deorum, hominumque famam,*

A *illam ipſam noctem, facesque illas nuptiales? non limen cubiculi? non cubile filiæ? non parietes denique ipſos, ſuperiorum teſtes nuptiarum? O ſcelus! ô labes! ô peſtis! ô fruſtra tot ſuſceptos labores! ô ingratam patriam.* 2. Phil. num. 86. *O impudentiam ſingularem! Quid videras? quid ſenſeras? quid audieras?*

Vel interiectione non appoſita, *Miſerum me? Superi! Proh Deum Immortalem!*

Pvnctvm IV.

Apoſtrophe.

MVlto reddit acriorem exclamationem Apo-
B ſtrophe cùm ſcilicet ad aliam perſonam, quàm inſtituta requirat Oratio, puta aduerſarium, vel ad aliquem abſentem, aut mortuum, ad res etiam inanimatas ſermonem conuertit Orator rei magnitudine commotus. Pro Mil. num. 102. *Quid vos Iud. quo tandem animo eritis? memoriam Milonis retinebitis! ipſum eiicietis? & erit dignior locus in terris vllus, qui hanc virtutem excipiat, quam hic qui procreauit? vos, vos appello fortiſſimi viri, qui multum pro Rep. ſanguinem effudiſtis, vos in viri, & in ciuis inuicti appello periculo, Centuriones, voſque milites: vobis non modò inſpectantibus, ſed etiam armatis, & huic iudicio præſidentibus, hæc tanta virtus ex hac vrbe expelletur? exterminabitur? eiicietur?* Et 7. Verſ. num. 183. ſuper Thiſbem mortuam lacrymans mox leones compellat, Ouidius Metamorph.

C *——— Ego te miſeranda peremi*
In loca plena metus qui iuſſi nocte venires,
Nec prior huc veni: noſtrum diuellite corpus,
Et ſcelerata fero conſumite viſcera morſu.
O quicumque ſub hac habitatis rupe leones,
Sed timidi eſt optare necem.

Pvnctvm V.

De Interrogatione & aliis Luminibus.

INterrogatio ſpiſſa, & ſæpè repetita vim habet, & acrimoniam. Vbique Cic. quid ego illorum dierum epulas? quid lætitiam, & gratu-
D lationem tuam? quid cum tuis ſordidiſſimis gregibus intemperantiſſimas perpotationes prædicem? quis te illis diebus ſobrium? quis agentem aliquid, quod eſſet libero dignum? quis denique in publico vidit? Dimittendi exercitus quam potes afferre cauſam? quam poteſtatem habuiſti? quam legem? quod Senatuſconſultum? quod ius? quod exemplum? quid eſt aliud? Sic vrget Piſonem.

Sequitur Obſecratio, qua aliquid enixè poſtulamus ab Auditoribus, poſt rem probatam & amplificatam, cùm iam commoti ſunt animi Tull. in perorationibus ſuis ideas huius reliquit: Obteſtari poſſumus per quidquid magnum eſt, per ſalutem, per amorem patriæ, per genium Principis per chariſſima ſanctiſſimaque omnia.

Optatio. Vbi illa patrum noſtrorum virtus? A vbi pietas? vbi fides? Vtinam nunc Brute viueres, & hunc rerum ſtatum, hanc ſuperbam dominationem, hoc Cæſaris regnum videres. O ſi noſſent mortales conſuetudinis diuinæ ſolida gaudia, ſi noſtræ ſolitudinis delicias guſtaſſent?

Imprecatio alijs. Terent. Phormi. Act. 4. Sc. 4.

Vt te quidem omnes Dij, Deæque, Superi, Inferi
Malis exemplis perdant.

Vel ſibi ad fidem.

Sed mihi vel tellus optem prius ima dehiſcat,
Vel Pater omnipotens adigat me fulmine ad vmbras,
Ante pudor quàm te violem, aut tua iura reſoluam.

His affines, ac ſimiles aliæ, cùm promittimus, comminamur, admiramur, iuramus Deum, atque homines conteſtamur, tribunal Dei appellamus, qui omnia vides, cui patent ſenſus noſtri expoſtulamus, increpamus, indignamur. Saluianus lib. 7. de Prouid. *Pudeat vos Romani vbique populi, Pudeat vos vitæ veſtræ. Nullæ penè vrbes luſtris, nullæ impuritatibus vacant, niſi illæ tantùm in quibus Barbari eſſe cœperunt, & miramur miſeri, qui tàm impuri ſumus? miramur ſi ab hoſte viribus vincimur, qui honeſtate ſuperamur: miramur ſi bona noſtra poſſident, qui mala noſtra execrantur.*

EXERCITATIO V.

THEATRVM ELOQVENTIÆ,
Siue
DE DISPOSITIONE,
& partibus Orationis.

PROOEMIVM.

THEATRA varijs olim Exercitationum generibus patuerunt, in ipſis enim vt ait Apuleius 4. Florid. *Alias Mimus hallucinatur, Comœdus ſermocinatur, Tragœdus vociferatur, funerepus periclitatur, præſtigiator furatur, hiſtrio geſticulatur.* Attamen præ cæteris dominatam eſſe in Theatris cùm priuatis tùm publicis Eloquentiam monumentis Annalium refertur. Teſtis Themiſtius Orat. 7. Gaudet inquit plurimum Eloquentia, τῷ ἀγάλλεσθαι θεάτροις ἐν Ἑλληνικοῖς, & exultare ſolet in Græcis Theatris. Eadem vero Latini Authores ſplendidum Orationum ſpectaculum factum ad pompam, & ad captandam popularem auram accommodatum eſſe dixerunt. Athenæum autem præſertim ſpecioſis Rhetorum Orationibus deuotum fuit, ad quas audiendas frequentes aderant viri Principes: de Alexandro Lampridius, *Ad Athenæum audiendorum & Græcorum & Latinorum Rhetorum vel Poëtarum cauſa frequenter proceſſit.* Cùm igitur in Theatro ſiue Auditorio & in Curia ſiue Baſilicâ declamationes haberentur, hanc exercitationem in qua partes Orationis contemplandas proponimus, non malè Theatrum & Athenæum nominamus.

LECTIO PRIMA.

De Diſpoſitione.

ELEGANTER Athenęus vir præſtanti Iudicio lib. 14. καλὸν εὐσχημοσύνη, αἰσχρὸν δὲ ἀταξία. Pulchrum eſt quidam ornatus, & compoſitus rerum habitus, fœdum autem confuſio perturbatioque. Et certè non minus in Oratione, quàm in arte militari ordo ſeruandus eſt, ſine quo, vt hebeſcit telorum acies, & bellantium ardor infringitur; ita vis Orationis, & pulchritudo deflorеſcit. Quis non malit modicum Cyri pugnantis exercitum ordine bene-compoſitum, quàm ingentes vecordis Xerxis copias? ille exiguâ, ſed ordinatâ militum manu ingentem hoſtium multitudinem fugat, vincitque; hic numeroſo exercitu, ſed perturbato pedeſtribus copiis, infinita propè nauium multitudine à paucis fugatur, vinciturque. Quid humani corporis conſtitutione venuſtius, quæ tot hominum ſagacitatem in ſtupo-

A rem hactenus conuertit? Erige pedes in ſublime, & ſolo caput affige; auerſabuntur oculi tale ſpectaculum, qui prius ordinatum mirabantur. Nec mihi videntur errare, qui naturam ipſam rerum ſtare ordine putant; quo confuſo, vel ſoluto peritura ſunt omnia,

Signat tempora proprijs
Aptans officia Deus:
Nec quas ipſe coërcuit
Miſceri patitur vices.
Sic quod præcipiti via
Certum deſerit ordinem
Lætos non habet exitus.

Canit Boëtius 1. de Conſol. Metro. 6. Itaque diuinum opus eſt Diſpoſitio. Pergit idem,

Aſpice ſummi culmina Cæli,
Illic iuſto fœdere rerum,
Veterem ſeruant ſydera pacem,
Nec Sol rutila concitus axe,
Gelidum Phœbes impedit axem.

Quid Oratio ſine diſpoſitione, niſi quod reprehendit Horat. de Arte Poët.

——Velut ægri ſomnia, vana

ſeris ab Oratione, in finem firmiſſima, in mediam turbam leuia conijcias, licet prout res, & tempus poſtulat, in hunc, modò in diuerſum ordinē diſponi poſſint. Et quemadmodum Imperator alas exercitus, & cornua validiſſimis firmat, deteriores in agmen ita cogit vt tamē eoſdem aliquando milites in terram ordinet, aliàs in ſornicem diuidat, iam in cuneum acuat, modò in globum agglomeret, mox in phalangem, nunc in turrim diſtribuat; Ita pro varietate cauſarum ordinem mutat Orator.

Licet in duobus propriè motus adhibeantur in Exordio leues, in Perotatione graues, vbi maximè dominantur; ſæpè tamen grauior quidam narrationem excipit, argumentis noſtris confirmatis, aut contrariis refutatis, vel expoſita re, qua de agitur, aut ſerie criminis enarrata. Familiare fuit hoc Ciceroni tùm in aliis orationibus, tùm frequenter in Verrinis, quæ propter varietatem, grauitatemque criminum, maximam habent inuehendi, deplorandi, acrius vrgendi copiam. Pro Roſc. Amer. ſtatim initio conciliat animos iudicum, & aduerſarios vocat in inuidiam, ac graues iam delibat affectus: poſt narrationem verò illico digreditur ad motus, num. 29. *Quid primum querar? aut vndè potiſſimum exordiar, Iudices? aut quod, aut à quibus auxilium petam? Deorúmne immortalium? Populine Romani? Veſtrámne qui ſummam poteſtatem habetis, hoc tempore, fidem implorem?*

Poſt refutationem iterum ad augendum ſupplicium parricidarum egreditur, num. 71. *O ſingularem ſapientiam Iud.! nónne videntur hunc hominem ex rerum natura ſuſtuliſſe, & eripuiſſe, cui repentè cœlum, ſolem, aquam terramque ademerunt, vt qui eum necaſſet, vndè ipſe natus eſſet, careret iis omnibus, ex quibus omnia nata eſſe dicuntur.*

Rurſus vbi probabiliorem in aduerſariis cædem eſſe demonſtrauit, inuehitur in Chryſogonū, n. 141. *Hicne etiam ſeſe putat aliquid poſſe Chryſogonus? hic etiam potens eſſe vult? ò rem miſeram atque acerbam! neque hoc indignè fero quod verear ne quid poſſit: verùm quod auſus eſt, quod ſperauit, ſeſe apud tales viros aliquid ad perniciem poſſe innocentis, idipſum queror. Idcircóne experrecta nobilitas, armis atque Remp. recuperauit, vt ad libidinem ſuam liberti, ſeruulique nobilium, bona, fortunas veſtras, noſtraſque vexare poſſent.*

Tandem in Perotatione ſic animos commouet, vt etiam lacrymas penè eliciat. *Dem Immort. qua iſta tanta crudelitas eſt? qua tàm fera, immaniſque natura? quis vnquam prædo fuit tàm nefarius; quis pirata tàm barbarus, vt cùm integram prædam ſine ſanguine habere poſſit, cruentā ſpolia detrahere mallet?*

Quid primum, quid poſtremum eſſe debeat in Oratione, quid adhibendum ſit in ſingulis cauſis non facilè definitur; vnum quoad fieri poteſt naſcatur ex alio, ſitque mutua quædam inter orationis membra connexio, quod fiet ſi ſeruetur ordo qui propoſitus eſt, aut in diuiſione promiſſus; quæ partitio, & diſpoſitionem iuuat, & auditorem ad intelligendum præparat. Id à Cic. ſæpius obſeruatum eſt pro lege Man. num. 6. *Primum mihi videtur de genere belli: deindè de magnitudine, tùm de imperatore deligendo eſſe dicendum. Genus eſt enim eiuſmodi, quod maximè veſtros animos excitare, atque inflammare debet.* Sic primum caput aggreditur.

Hic aduertendum commodas eſſe tranſitiones quas vocamus, quibus ab vno vel argumento, vel orationis capite deuoluimur ad aliud, quod ibidem ſeruat; Nam vbi de prima parte diſputa-
A tur, ſic ad ſecundam progreditur, num. 20. *Quoniam de genere belli dixi, nunc de magnitudine pauca dicam.* Rurſus poſt hanc, num. 27. *Satis mihi multa verba feciſſe videor, quare hoc bellum eſſet genere ipſo neceſſarium, magnitudine periculoſum, reſtat vt de Imperatore ad id bellum deligendo, ac tantis rebus præficiendo dicendum eſſe videatur. Vtinam.*

Inuenit etiam ſequi eum ordinem quem aduerſarius tenuit, vt Cic. pro Mur. ſequitur accuſationis ordinem, atque partes, quas initio proponit, num. 11. *Intellige Iud. tres accuſationis partes fuiſſe, & earum vnam in reprehenſione vitæ; alteram in contentione dignitatis; tertiam in criminibus ambitus eſſe verſatam.*

Dein continuò primam ſic aggreditur. *Atque harum trium partium prima illa, quæ grauiſſima eſſe debebat, ita fuit infirma, & leuis, vt.*

B Parat aditus ad ſecundam, num. 14. *Benè habet: iacta ſunt fundamenta defenſionis. Nondum enim noſtris laudibus, quibus vtar poſtea, ſed propè inimicorum confeſſione, virum bonum, atque integrum hominem defendimus, quo conſtituto facilior eſt mihi aditus ad contentionem dignitatis: quæ pars altera fuit accuſationis. Summam video eſſe in te Sulpici dignitatem generis.*

Ad tertiam gradum facit, num. 54. *Nunc mihi tertius ille locus eſt Orationis de ambitus criminibus purgatus ab iis, qui ante me dixerunt, à me quoniam ita Muræna voluit retractandus.* Vbi rurſus proponit, ac diuidit. Quæ Partitiones frequentiùs adhibendæ, quia faciliùs atque iucundiùs audiuntur, animiſque auditorum, & memoriæ tenaciùs adhæreſcunt. Minutiora tamen minus diſtingui neceſſe eſt, imò quodammodo confundi, nec diſtinctè ſeparari vtile eſt. Pro Quintio.

C

LECTIO. II.

De Exordio.

SI tantùm in Athenienſium Areopago dicendum eſſet, inutilis videri poſſet hæc omnis, de Exordiendi ratione, præceptio, vbi valuere dumtaxat duæ partes ab Ariſt. aſſignatæ, Fides ac Propoſitio. Verùm quoniam non ad ſeueritatem illam Areopagiticam, non ad tenebras, ſed ad lucem, & concionem publicam, Oratorem inſtituimus, de Exordio diſputandum eſt, cùm præſertim nos id natura doceat. *Nihil eſt enim in natura rerū omnium*, inquit Cic. de Orat. num. 317. *Quod ſe*
D *vniuerſum profundat, & quod totum repentè euolet; ſic omnia quæ fiunt, quæque aguntur acerrimè, lenioribus principiis natura ipſa prætexuit.* Nihil in illa continuò ad perfectum ſtatum aſcendit, ſed gradatim perficitur: parturit arbor flores primum, deindè expanditur in folia, ac fructus demum producit. Si ergo pergit Tull. in illo ipſo gladiatorio vitæ certamine, quo ferro decernitur, tamen ante congreſſum multa fiunt, quæ non ad vulnus, ſed ad ſpeciem valere videantur; quantò hoc magis in Oratione expectandum eſt, in qua non vis potius, ſed delectatio poſtulatur?

Et quoniam in hunc gladiatorium ſermonem incidimus, aduertendum eſt hanc proluſionem Oratoriam à gladiatoria velitatione diſtingui, quòd iacerent ante ſeriam pugnā eas haſtas Samnites, quibus in vero certamine, non eſſent vſuri; non

ita Orator; nam hæc arma, quæ in exordio tractantur, eadem eſſe conuenit, cum decretoriis illis in confirmatione verſandis: hoc tantùm differre quòd mollius ſpargantur.

Suum quoque προοίμιον norunt Cytharædi, vndè ad Oratores tranſiiſſe puto. Nam vt illi pauca, quæ ante legitimum certamen inchoant, & emerendi fauoris gratiâ canunt Proœmium dixerunt; ita quæ priuſquam cauſam aggrediatur orator, proloquitur ad hominum beneuolentiam conciliandam, eadem appellatione ſignificarunt, tametſi non ſit eadem omnino ratio, vt clarum eſt ex Cic. 2. de orat. n. 325. Vbi vult exordium eſſe connexum cum reliquâ oratione, non autem quid nugatorium, cuiuſmodi eſt Cytharœdorum præludium.

P V N C T V M. I.

Quid ſit Exordium & quotuplex.

NEceſſitatem in ea re quoadam agnouit ſummo vir ingenio Polybius, dum ſapienter ait fieri non poſſe, vt finem conſequatur, qui principium non rectè fuerit auſpicatus. Itaque placet imprimis Viri doctrinâ & pietate celebris monitum, dicentis nullam eſſe partem orationis, quæ maioris ſit momenti, quam exordium; Siquidem omnia, quæ initio dicuntur ac fiunt, hærent penitus, atque inſident in auditorum animis: & ſi modò grata ſunt & iucunda, vix dici poteſt, quantam vim habeant ad amorem conciliandum. Proindè quod in humano corpore formoſum caput, in ſuperba ædium ſtructura veſtibulum, in circo carceres, in vaſto Oceano portus, vndè ſoluntur; idem in oratione præſtat Exordium, vndè ſpecimen totius operis, ait Orator, accipimus.

Eſt enim Exordium aditus quidam in orationem, quo animus auditoris comparatur ad audiendum. Quare vt rectè obſeruat Ariſtot. non tàm rem, vel cauſam, qua de agitur, quàm auditorem ſpectat; vti veſtibulum, non tàm ad commodum hoſpitis, quàm ad ſpeciem, & voluptatem ſpectantium confert. Ac ne, vt dicitur, longum iter ſit ianuam ingredientibus, notandum in quibuſdam Orationibus non adhiberi exordium, in aliis verò adhiberi; vtrumque ex æquo difficile, & orationem ritè inchoare ſine exordio, & conſentaneum exordium orationi prætexere; itaque, vt quoad fieri poterit difficultatem ac moleſtiam leuemus, de vtroque initij genere præcepta ponenda ſunt.

P V N C T V M II.

Exordium ex abrupto.

DVo maximè requirit, Prudentiam, & Dignitatem; ſine dignitate iacet, ſine prudentia non abruptum eſt, ſed abſurdum Exordium. Dignitas oritur ex figuris, & motibus; nam & iis locus eſt in exordio. Totum negotium non alia re magis, quàm delectis auctorum exemplis conſtare poteſt, quæ quia formam excellentem, & facilem ad imitandum continent, ex multis aliqua ſunt eligenda.

A

P V N C T V M III.

Prima Idea ἐκ τῆς Παῤῥησίας.

MVtius Scæuola nobilis adoleſcens indignum ratus ab Hetruſcis obſideri populum Rom. veniâ ab Senatu impetratâ, furtim in hoſtium caſtra penetrat, eo conſilio, vt Porſenam interficeret, iamque ad regium tribunal conſiſtens, cum inter duos veſt. Porſena eſſet diſtinguere non poſſet, Scribam pro Rege vulnerat: comprehenſus per ſatellites, deſtitutus quoque inter tantas fortunæ minas, metuendus magis, quàm metuens, ſic ad Regem orationem inchoat.

Romanus ſum ciuis. C. Mutium vocant, hoſtis hoſtem occidere volui, nec ad mortem minus animi
B *eſt, quàm fuit ad cædem: & facere, & pati fortia Romanum eſt* Liui. l. 2.

Quid hoc dicendi genere fortius? quid hoc audaci facinore maius? at dignitas hæc? nimirum ex inſigni illa libertate, quam præ ſe fert, cùm ſe Romanum hoſtem interfectorem profitetur, vno verbo Scæuolam, qui & pati & agere fortia didicerit. Non vtitur exordio, quia Regis animum, ad quem dicit, non conciliare ſtudet, ſed terrere; motum adhibet, confidentiam, quam & rebus, & verbis exprimit, & metum Regi terroremque facit: Figuram porrò Παῤῥησίαν dicendi libertatem, dùm addit, *Nec vnus in te ego hos animos geſſi: longus poſt me ordo eſt idem petentium decus: Hoc tibi iuuentus Romana indicimus bellum, nullam aciem, nullam prælium timueris; vni tibi, & cum ſingulis res erit.*

C Vſus talis Exordij valet in defenſionibus, præſertim vbi non tàm vitæ, quàm dignitatis tuendæ ratio habetur.

P V N C T V M IV.

Idea ſecunda, Deprecatio.

IOcaſta mater Æteolis, & Polinicis media inter arma iam propè congredientium fratrum excurrens, alterutrum è filiis oratione delinire ſtudet, & à pugna reuocare. Sic igitur orationem aggreditur actu 4. Senec. Theb.

Ad te preces nunc Nate, maternas feram,
Sed ante lacrymas. teneo longa tempore
Petita votis ora. te profugum ſolo
D *Patrio, Penates regis externi tegunt.*

Exordium non adhibet, tametſi videatur neceſſarium, præſertim cum ad exulceratas aures, animumque habeatur; nimirum præceps feſtinatio, præſenſque periculum filiorum, non ferebat longam Exordij moram. Motus doloris vehementior exprimitur, quem & gemitu, & lacrymis, & precibus præ ſe fert. Figuræ locum hic habet deprecatio, quæ plurimum excellit inter figuras ſententiarum. Vim porrò ſummam addunt deprecationi matris & nati nomen ſuauiſſimum, preces maternæ, & quod maximè ferit propter inexpectatam correctionem *ſed ante lacrymas*. Vſus in Deprecationibus.

PVNCTVM V.

Idea tertia.
Epiplexis, ſeu Increpatio.

MArij ducis copiæ cum Hannibale congreſſæ, fuſæ fugatæque fuerant, cæſis militibus millibus 2. & 7. ex ea fuga qui reſtiterant in caſtra receptos Marcellus alloquẽs hac increpatione acerbâ ſanè vtitur ipſo initio apud Liui. lib. 27. cap. 15. *Dijs Immortalibus vt in tali re laudes, gratesq́ue ago, quòd victor hoſtis cum tanto pauore incidentibus vobis in vallum portasq́ue non ipſa caſtra eſt aggreſſus. Deſeruiſſetis profectò eodem terrore caſtra, quo omiſiſtis pugnam. Qui pauor hic? qui terror? quæ repentè, qui, & cum quibus pugnaretis obliuio animos inuaſit? nempe ijdem ſunt ij hoſtes, quos vincendo, & victos ſequendo, priorem æſtatem abſumpſiſtis; quibus dies, noctesq́ue fugientibus per hos dies inſtitiſtis: quos leuibus prælijs fugaſtis, quos heſterno die nec iter facere, nec caſtra ponere paſſi eſtis. Omitto ea quibus gloriari poteſtis: cuius & ipſius pudere, ac pœnitere vos oportet, nempè æquis manibus heſterna die diremiſtis pugnam. Quid hæc nox, quid hæc dies abſtulit? Non equidem mihi cum exercitu meo loqui videor, nec cum Romanis militibus: corpora tantùm atque arma eadem ſunt. An ſi eoſdem animos habuiſſetis, terga veſtra vidiſſet hoſtis?*

Freqnens eſt Epiplexis in abruptis Exordiis, quia frequens in iræ ardore abruptum Exordium. Quòd iracundia, vt eſt turbulentus eius impetus, ſubitò & improuisò feriat, atque in graues increpationes erumpat, vtpote, quæ non delinire ſtudet, ſed pungere, ſed vulnerare quos alloquitur.

Motus autem pudoris hic eſt efficax, *Deſeruiſſetis profectò eodem terrore caſtra.* Quem ad motum egregiè delabitur à gratulatione Deorum Immort. quibus omnia concedit, vt omnia militi eripiat, vndè ſentire de ſua virtute ſuperbè poſſet.

PVNCTVM VI.

Idea quarta.
Expoſtulatio, ſeu Conqueſtio.

DE ſexto Conſulatu Honorij Claudianus Romam inducit Imperatorem ſuum ad reditum hortantem; Itaque inchoat Orationem.

——Vultuq́ue palam confeſſa coruſces,
Diſſimulata diu triſtes in amore querelas
Veſtra parens, Auguſte, queror. Quonam vſque tenebit
Prælatus mea vota Ligur, vetitumq́ue propinqua
Luce frui.

Exordio non fuit opus, quia tota petitio ad gratiam, & voluptatem eſt comparata, nam dùm reditum Imperatoris efflagitat, eius animum ſibi conciliare ſtudet.

Conqueſtionis figura hoc loco adhibita eſt eiuſmodi, vt nihil habeat acerbitatis, nec animum abalienet ſed alliciat, quia ſatis apparet ex amore naſci.

Exprimitur porrò motus doloris, idq́ue eo conſilio, vt audientis animum flectat atque exoret. Verba autem omnia pondus ſuum habent, & momentum ad dolorem exprimendum, patriæ querelæ, quæ ſe parentem nominat, patria alteri regioni poſthabita, cùm primas in amore tenere debeat, deindè diuturna repulſa, tùm diſſimulata, denique retardata æquitas Imperatoris videndi.

Vſus vt patet ad petitiones pertinet, in quibus Conqueſtio adhibetur, lenis eſſe debet ad amorem, non vehemens ad iram, & dolorem ciendum.

PVNCTVM VII.

Idea quinta. Emphaſis.

SÆpè Darius aduerſam in prælijs fortunam expertus, iam tertiùm redintegratâ cum Alexandro pugnâ, Orationem ad milites hoc modo inchoat apud Curtium. lib. 4. *Terrarum quas Oceanus hinc alluit, illinc claudit Helleſpontus paulò ante Domini iam non de gloria ſed de ſalute, & quod ſaluti præponitur de libertate pugnandum eſt. Hic dies imperium quo nullum amplius vidit ætas, aut cõſtituet, aut finiet. Vltimum eſt eò vndè pulſi ne quidem locus eſt.*

Huius Exordij dignitas poſita eſt in quadam vi verborum, quæ belli momentum, & neceſſitatem graphicè exprimit. Quantum enim pondus in hac voce, *Hic dies imperium, aut conſtituet, aut finiet.* Quantæ porrò neceſſitates de ſalute, & libertate pugnare, quanta denique, & quàm ſubita dominatio, quæ terrarum ante Dominos in eas adducit anguſtias?

PVNCTVM VIII.

Idea ſexta.
Commiſeratio ex dolore.

PHilippus Iudex pro Tribunali ſedẽs inter duos filios Perſeum accuſatorẽ, & Demetrium parricidij reum, ſic Orationem orditur. Liuius lib. 40. c. 8. *Sedeo miſerrimus Pater Iudex inter duos filios, accuſatorem parricidij, & reum; aut conficti, aut admiſſi criminis labem apud meos inuenturus. Iampridem quidem hanc procellam imminentem timebam, quum vultus inter vos minimè fraternos cernerem, quum voces quaſdam exaudirem. Sed interdum ſpes animum ſubibat deflagrare iras veſtras, purgari ſuſpiciones poſſe.*

Vim doloris exprimit, & commiſerationis pugna illa Iudicis & Patris, in Rege accuſatoris, & rei in filiis in cauſa ipſa parricidij, cum naturæ charitate.

PVNCTVM IX.

Idea ſeptima. Motus lætitiæ repentinus cum Exclamatione.

VAlerianum ſummo Senatus conſenſu creatũ Cenſorem Decius Conſul, cùm ex SC. renunciaret, Orationem ſic inchoauit apud Trebell. in Valeriano. *Felicem te Valeriane Senatus ſententiâ, imò animis atque pectoribus totius orbis, ſuſcipe Cenſuram, quam tibi detulit Roma, quam ſolus mereris iudicaturus de moribus noſtris.*

Habet ſubitos motus lætitia, non ſecus atque iracundia, quare non mirum ſi in Oratione abrumpat Exordium, Exclamatio ipſa cum Apoſtrophe, *Felicem te.* Familiaris eſt in omni lætitiæ motu.

Porrò ad motum lætitiæ efficax eſt iudicium A honorificum Senatus, amor poblicus, fauor populi Rom. cenſura totius orbis, & merita dignitati teſpondentia, quæ omnia pauciſſimis verbis includit.

PVNCTVM X.

De altero genere Exordij iuſto ac legitimo.

IN Exordiis iuſtis, ac legitimis nonnulla diligenter obſeruanda ſunt, quibus è locis materia ducatur Exordij: quibus figuris ornari poſſit; qui motus in eo dominentur; quæ munera, quæ virtutes eius ſint, & vitia. Atque vt de communibus locis primùm dicamus obſeruandum ex illis, tùm internis, tùm externis Exordiorum materiam ſumi poſſe: eos dumtaxat attingemus, & quaſi digitum B in fontes intendemus, vndè illuſtriora ab authoribus ducta eſſe videmus Exordia.

Primus locus eſt ab opinione, & ſenſu auditorum, ab eo credimus Oratorē auſpicari, cùm prægustatis Auditorum ſenſibus, ad eorum ſeſe flectit fingitque propenſionē. Diſſuadet quis pacem Romanis, & ad bellum eoſdem hortatur. Quid potius, quàm eius populi virtutē bellicam roburq; inuictæ mentis attollat? quid prius oſtendat, quàm quantū armis, vel ab ipſis ſurgentis Romæ cunabulis ſint conſequuti? ſanè non poterit ille ſic inſtitutus, non gratus accedere, & omnium animos ſibi demereri?

Qui Spartanos à parcimonia victus, patientiaque ſingulari; Athenienſes à diſciplinarum cultura commendabit, non poterunt non tacita beneuolentiâ dicentem complecti. Apud mitem Iudicem qui orabit, comitatem clementiamque dilaudabit, & euincet: apud Seuerum æqui, ſinceritique fidem, C & conſtantiam deprædicabit, & audietur.

Cùm ageretur Carthagine de pace à Romanis tributo graui redimenda, lacrymas reprehendit Annibal Carthaginēſium, imò & irriſit; quare cùm cerneret offenſionem ſe ſuorum ciuium occurriſſe, riſum ſuum excuſaturus ſic Orationem aggreditur apud Liuium lib. 30. n. 44. *Si quemadmodum oris habitus cernitur oculis, ſic & animus intus cerni poſſet, facilè vobis appareret non læti, ſed propè amentis malis cordis hunc, quem increpatis, riſum eſſe, qui tamen nequaquam adeò eſt intempeſtiuus, quàm veſtræ iſtæ abſurdæ, atque abhorrentes lacrymæ ſunt. Tunc fleſſe decuit, quùm ademptæ nobis arma, incenſæ naues, interdictum externis bellis, illo enim vulnere concidimus. Nec eſſe iu vos odio veſtro conſultum ab Romanis credatis. Nulla magis ciuitas diu quieſcere poteſt: ſi foris hoſtem non habet, domi inuenit: vt prænualida corpora,* D *ab externis cauſis tuta videntur, ſed ſuis ipſa viribus onerantur.*

Exordium eſt ἐνδόξων, ſeu ex opinionibus, Oratores illud eſſe pronuntiant, quo quis Auditorum ſuorum opinionem, ac iudicium diligenter perſequutus indè dicendi capit initium, ſic planè, vt ſi cauſæ noceat Auditoris opinio, eam ſtudeat euellere, ſin faueat eadem vtatur ad conciliandam beneuolentiam, vel odium in aduerſarios concitandum.

Cæterùm latiſſimè patet hic locus, ex quo infinita propemodum Exordia capi poſſunt, vt docet Hermogenes 1. de Inuent. c. 10. Vndè plures regulas excerpere cuilibet integrum eſt, vtiliſſimas quidem ad vſum & praxim, atque adeò ad informandam Oratoris prudentiam.

Prima lex eſto: Si res, aut cauſa ſuſcepta aliquid honeſtatis habeat, veriſimile eſt lætitiam ad Iudices pertinere, quare hinc ſumi poteſt Exordium. Exules opem tulerunt patriæ bello oppreſſæ, victi ſunt hoſtes, decernit aliquis exules in patriam idcirco reuocandos; Incipiet à gratulatione Deorum Immort. qui Ciuibus victoriam de hoſtili exercitu conceſſerunt. Cic. 2. in Catil.

Secunda lex. Si res in cauſa ponatur improba, vel turpis omninò dolor, & indignatio ad Iudices pertinebit, ergo ex illo ſenſu, & affectione Iudicum capietur Exordium. Accuſatur pater qui filium ſuū necauit ante matrem ex lege de indemnatis, cuius doloris acerbitate mortua eſt mater. Sic inchoari poteſt accuſatio ab indignatione Iudicum. Non abs re Iud. indignari, ac dolere vos video tàm atrox facinus eſſe commiſſum, filiumque & matrem tàm indigna perpeſſos.

III. Lex ſi accuſator propterea quòd in iudicium adducit, ſentiat ſe in inuidiam auaritiæ vocari, hanc ſuſpicionem delere initio debet. Abdicatus adoleſcens à patre alimoniam petijt, is gladium dedit, reuerſus eſt ab armis diues & opulentus, pater egens alimentis, filium adit, is parenti eundem gladium tradit, pater ſe ferro interimit. Sic accuſatio adoleſcentis inſtitui poteſt. Non inſtitui hanc accuſationem apud vos Iudices, quod diuitiis adoleſcentis opibus, aut inhiarem, aut inuiderem, ſed motus legibus & miſeratione.

IV. Lex eadem eſt ratio Exordij, ſi virum illuſtrē, & virtute, aut nobilitate ſpectatum accuſes, venire enim poteſt in opinionem Iudicum te ad accuſandum deſcēdere quòd eius exiſtimationis, & gloriæ inuideas. Statua Periclis fulmine icta eſt, hac occaſione vſus aduerſarius ſuadet ne Pericles amplius nominetur, vt ſolebat, Olympius, ſic igitur incipiat. Non odio in Periclem Athenienſes id ſuadeo, ſed beneuolentiâ potius adductus, veritus ne malum aliquod diuinitus patiatur, quoniam homo eſt.

V. Regula oritur quoties magiſtratus, aut viros nobiles accuſamus, aut in deliberationibus contrariam ijs ſententiam dicimus, neceſſe eſt initio priuatas inimicitias, vel contemptus opinionem deprecari. Etenim videtur hic, qui claris hominibus aduerſatur, vel odio duci, vel inſolentiâ, vtraque autem opinio, quia nocere plurimum poteſt diſcutienda eſt, & cauſa Orationis conferenda in leges, vel vtilitatem patriæ, vel neceſſitatem.

VI. Regula. In defenſionibus ſi lucri ſit aliqua ſuſpicio, vt ſtudio vtilitatis potius Orator, quam æquitatis dicere videatur, deprecandum eſt; monendumque lucri cauſâ nequaquam litem inſtitui; niſi fortè quis ingenioſè profiteatur ſe lucri cauſâ id facere, ſed lucrum ampliſſimum ſalutē Reip. fore. Tempore triginta tyrannorum Athenienſes familias ſuas emiſerant è ciuitate, eas Megarenſes amicè exceptas aluerunt; ſublatâ deindè tyrannide profecti ſunt Athenas, illas vt familias reſtituerent, in eorum gratiam legem fert Orator, ſuadetque vt tabula contra Megarenſes fixa tollatur, ſic inchoabit Orationem. Mercedem Athenienſes magnam me accepiſſe profiteor, vt ad hanc Orationem deſcenderem ſalutem nimirum amiciſſimorum hominum, id quod vos quoque debetis profiteri. Hæc ex Hermogene laudato, viro ſanè de eloquentia bene-merito, quæ mirum in modum huius loci vſum illuſtrant.

PVNCTVM XI.

Exordium à Diuiſione.

DIuiſionem appellant præſertim in genere demonſtratiuo, cùm ex innumeris, aut commendatione dignis, aut vituperatione, quæ ſingillatim augere poſſent Orationem, vnum aliquod eligitur è numero. De Roma dicturus eſt aliquis cum Ariſtide, quæ orbis compendium ſit, & miraculum, vt quidam voluerunt, vt alij Reginam, vt multi gentium Deam, vt omnes armorum Parentem, imperij virtutumque Larem, & Scholam.

Quid primum mediúmue canat, quo fine quieſcat?

Commendet diuinam vrbis originem; at maior eſt incrementis, quàm initiis. Senatus maieſtatem dilaudet; ſtructuram ædificiorum ad oſtentationem aſtrorumque inuidiam celebret; à pacis, aut belli artibus vrbium principem dicat; fortitudinem attollat, ac prudentiam; Vbique Roma eſt, & ab vna ſe vinci poteſt, virtutem tamen bellicam præ cæteris admirabilem videri dicet.

PVNCTVM XII.

Exordium ex Abundanti.

NOn licet abundantiam à diuiſione ſecernere: niſi quod in iudiciis maximè vrget, cùm affirmat Orator tàm copioſam eſſe ſibi ad dicendum materiam, vt neceſſe habeat multa concidere, atque prætereire, quò libetius poſſit aliquibus inhærere. Quam legem diligenter obſeruat vbique Cic. præſertim in Verr. 2. à num. 10. *Etenim quod eſt ingenium tantum, qua tanta facultas dicendi & copia, quæ iſtius vitam tot vitijs, flagitijsque contaminatam, iampridèm omnium voluntate, iudicijsque damnatam, aliqua ex parte poſſit defendere? cuius vt adoleſcentiæ maculas, ignominiasque prætereamus.* Phil. item 2. num. 43.

Sed quoniam huius exordij ratio communior eſt, & tyronibus ſatis familiaris, videndum ne ab illo Tull. ſæpius ordiaris. Facilius eſt mihi principium, quàm finem reperire. Vt enim id, ſi ſemel fiat, non improbandum, ita toties ingeſtum non poteſt non eſſe auribus, & animis iniucundum.

PVNCTVM XIII.

Exordium ab Adiunctis.

VIX Ciceronis Orationem vnam reperias, in qua non, aut ex perſona ſua dicendi ſumat initium, aut in Iudicum, auditorumque commendationem excurrat, aut æmulis inuidiam moueat, vel temporis occaſionem aliquam ſequatur, aut è loco cæteriſque rerum adiunctis materiam deſumat; pro Dejotaro loci anguſtias; pro Cœlio temporis inſolentiam; pro Milone nouam rationem iudiciorum.

Tullius ergo lecticâ delatus in forum pro Milone dicturus, vbi repentè vidit diſpoſitos toto foro milites, commotus eſſe dicitur vehementer; ab hac

A igitur occaſione, & noua iudiciorum forma Miloniànæ ſumit Exordium. *Etſi vereor, Iud. ne turpe ſit pro fortiſſimo viro dicere incipientem timere, minimeque deceat, cum T. An. Milo. ipſe magis de Reip. ſalute, quàm de ſua perturbetur, me ad hanc eius cauſam, parem animi magnitudinem afferre non poſſe: tamen hæc noui iudicij noua forma, terret oculos: qui quocumque inciderint, veterem conſuetudinem fori, & priſtinum morem iudiciorum minimè vident. Non enim coronâ conſeſſus veſter cinctus eſt, vt ſolebat; non vſitata frequentiâ ſtipati ſumus. Nam illa præſidia quæ pro templis omnibus cernitis, etſi contra vim collocata ſunt, non afferunt tamen Oratori aliquid, vt in foro, & in iudicio, quamquam præſidijs ſalutaribus, & neceſſarijs ſepti ſumus, tamen ne non timere quidem ſine aliquo timore poſſimus.*

Pulcherrimum hoc genus exordij primò qui-
B dem, quia vim & præſtantiam Oratoris indicat, qui non domo allatū, ſed è re natum capiet Exordium, & tanquam gladiator in arena conſilium capiat.

II. Quò minus affectatum videtur Exordium, eò magis eſt ad cauſam affectum.

III. Quia auditoris expectationem ſuperat, cum aliqua voluptate, imò & admiratione ingenij: Neque enim niſi ab ingenioſo Oratore vſurpari commodè poteſt genus iſtud Exordij.

Exemplum affert Hermogenes acutus ſanè, & ſubtilis dicendi magiſter 1. de Inuent. ca. 4. Vrbem quidam euerterant, & agrum eius atque pomeria coluerant, ſed infelix ſeges extiterat. Accuſator ſic orditur. Deorum iudicio etiam ante ipſam accuſationem reos eſſe damnatos, quod agrum illum infelicem eſſe voluerint, neque vllum fructum viris execrandis afferre.

Cæterùm hoc genus Exordij arripi poteſt cùm
C ex Oratione aduerſarij, tùm à loci facultate ac tempore, tùm ab euentu quolibet. Valet autem potiſſimum in iudicijs ac deliberationibus.

PVNCTVM XIV.

Exordium à Quæſtione inſigni.

CIc. 1. de Inuent. orditur ab hac quæſtione. Sæpè & multum hoc mecum cogitaui, bonine an mali plus attulerit hominibus, & ciuitatibus copia dicendi, ac ſummum eloquentiæ ſtudium. Nam cùm & noſtræ Reip. detrimenta conſidero, & maximarum ciuitatum veteres animo calamitates colligo, non minimā video per diſertiſſimos homines, inuectam eſſe partē incommodorum. Cùm autem
D res ab noſtra memoria, propter vetuſtatem, remotas ex litterarum monumentis repetere inſtituo; multas vrbes cōſtitutas, plurima bella reſtincta, firmiſſimas ſocietates, ſāctiſſimas amicitias intelligo, cùm animi ratione, tùm etiam facilius eloquentiā comparatas. Ac me quidem diu cogitantem ratio ipſa in hanc potiſſimum ſententiam ducit, vt exiſtimem, ſapientiam ſine eloquentia parum prodeſſe ciuitatibus, eloquentiam verò ſine ſapientia nimium obeſſe plerumque, prodeſſe nunquam.

PVNCTVM XV.

A Contrario.

HAud ſcio an vllum ſit ingenioſius, ac præſtantius Exordium, quàm quod à Contrario duci-

tur, hortaturus Alexander milites ſuos vt reditum in patriam obliuiſcantur, pergantque adeò ſecum in extremas Indiæ partes, hanc habet Orationem apud Curt. lib. 6. n. 3. *Magnitudinem rerum quas geſſimus, milites, intuentibus vobis, minimè mirum eſt, & deſiderium quietis, & ſatietatem gloriæ occurrere. Vt omittam Illyricos, Triballos, Bœotiam, Thraciam, Spartam, Achæos, Peloponeſum; quorum alia ductu meo, alia imperio, auſpicioque perdomui. Plures prouincias complexuì ſum, quàm alij vrbes ceperunt, & neſcio an enumeranti mihi quædam ipſarum rerum multitudo ſubduxerit. Itaque ſi crederem ſatis certam eſſe poſſeſſionem terrarum, quam tanta velocitate domuimus, ego verò, milites, ad Penates meos, ad parentem ſororeſque, & cæteros ciues, vel renitentibus vobis erumperem, vt ibi potiſſimum parta vobiſcum laude, & gloria fruerer, vbi nos vberrima victoriæ præmia exſpectant, liberorum, coniugum, parentumque lætitia, pax, quies: rerum per virtutem partarum ſecura poſſeſſio. Sed, in nouo, & (ſi verum fateri volumus) precario imperio, adhuc iugum eius rigida ceruice ſubeuntibus barbaris, tempore, milites opus eſt, dùm mitioribus ingenijs imbuuntur, & efferatos mollior conſuetudo permulcet. Fruges quoque maturitatem ſtatuto tempore exſpectant; adeò etiam illa ſenſus expertia, tamen ſua lege miteſcunt. Quid? creditis, tot gentes alterius imperio, ac nomini aſſuetas, non ſacris, non moribus, non commercio linguæ nobiſcum cohærentes, eodem prælio domitas eſſe, quo victæ ſunt? veſtris armis continentur non ſuis moribus, & qui præſentes metuunt, in abſentia hoſtes erunt. Cùm feris beſtijs res eſt, quas captas, & incluſas, quia ipſarum natura non poteſt, longior dies mitigat. Et adhuc ſic ago, tanquam omnia ſubacta ſint armis, quæ fuerunt in ditione Darij. Omnes hi ſimul ſi terga noſtra viderint, ſequentur. Illi enim eiuſdem nationis ſunt, nos alienigenæ, & externi. Suis autem quiſque paret placidius, etiam cùm is præeſt, qui magis timeri poteſt. Proindè aut quæ cepimus amittenda ſunt, aut quæ non habemus occupanda. Sicut in corporibus ægris, milites, nihil quod nociturum eſt medici relinquunt; Sic nos quidquid obſtat imperio, recidamus. Parua ſæpè ſcintilla contēpta, magnum excitauit incendium. Nil tuto in hoſte deſpicitur: quem ſpreueris, valentiorem negligentiâ facies.*

Ex hoc ſatis quiuis intelligit quid ſit Exordium à contrario; quod fit cùm Orator ipſo initio dicendi probandam ſuſcipit ſententiam contrariam, quæ materiam & argumentū totius Orationis continet.

Vſus porrò pertinet ad eas Orationes quæ plurimum habent pompæ ac dignitatis. Secundò, vbi moderanda, ac refrænanda eſt cupiditas immodica, quemadmodum hîc prudenter facit Orator, ſi primo ipſo aditu, non opponat ſeſe cupiditati, quam oppugnat, ac vehementi deſiderio, ſed principio quidem ei obſequi videatur, vt minùs moleſtam deinceps repulſam efficiat: hoc enim pacto nimium impetum cupiditatis infringit. Ita hoc loco videtur Alexander primùm probare ſtudia militum, qui reditum in patriam cogitabant, mox in contrariam ſe vertit ſententiam.

Hæc Exordia libris inchoandis apta ſunt, & concionibus Eccleſiaſticis, & Orationibus his, quæ extra Forum, & Senatum vel ad laudem, vel ad ſpecimen ſapientiæ, & eloquentiæ inſtituuntur. At in iudiciali genere locum vix habent; quia in conciliandis animis occupari, & conſumi debet huiuſmodi Exordium.

Quid quod & à Poëtis vſurpata eſt illa Exordiēdi ratio, cuius exemplū habes apud Claud. 1. in Ruf.

Sæpè mihi dubiam traxit ſententia mentem
Curarent Superi terras, an nullus ineſſet
Rector, & incerto fluerent mortalia caſu.
Nam cùm diſpoſiti quæſiſſem fœdera mundi,
Præſcriptoſque maris fines, anniq́ue meatus
Et lucis, noctiſque vices: tunc omnia rebar
Conſilio firmata Dei, qui lege moueri
Sydera, qui fruges diuerſo tempore naſci
Qui variam Phœben alieno iuſſerit igne
Compleri, ſolemq́ue ſuo: porrexerit vndis
Littora, tellurem medio librauerit axe.
Sed cùm res hominum tanta caligine volui
Adſpicerem lætoſque diu florere nocentes,
Vexariq́ue pios: rurſus labefacta cadebat
Relligio, cauſæq́ue viam non ſponte ſequebar
Alterius vacuo quæ currere ſemina motu
Affirmat, magnumq́ue nouas per inane figuras
Fortunâ, non arte regi. Quæ numina ſenſu
Ambiguo, vel nulla putat, vel neſcia noſtri
Abſtulit hunc tandem Rufini pœna tumultum,
Abſoluitq́ue Deum, iam non ad culmina rerum
Iniuſtos creuiſſe queror, tolluntur in altum,
Vt lapſu grauiore ruant.

Chriſtiano Poëta dignum Exordium.

Priſcam hanc Exordiendi methodum temporum Leuitas, & imperita dicendi ratio penè aboleuit. Nam licet non ſim neſcius paulò liberiorem eſſe aditum in demonſtratiuo genere per extrinſeca, neſcio qua tamen è mundi plaga delicati nuper Oratores, nihil eorum probant, quæ ſagax, & ingenioſè prudens venerata eſt antiquitas; ſed vetuſtum dumtaxat apophtegma ſeu volens, ſiue inuitum in rem pertractum adorant. Si Cæſaris aliquod, aut Alexandri factum præmiſerint, ſi Pindari florem, collegerint, ſi Paræmiam obtruſerint, aut ſimile quidpiam, ſibi plauſum faciunt, aliis admirationem, vt putant. Hinc eſt vt ſi quis bonus Orator per ianuam domum ſubierit, ſannis illum petant, ſi verò per tegulas tyro nouus, penè fractus, ſe præcipitem dederit, plauſu & acclamatione bonum Oratorem excipiant. Quid eſt Papiliones alatos cum pueris inſequi, ſi hoc non eſt?

Scio pronunciatum aliquod poſſe non iniucundè Orationi facere initium, vel ſimilitudinem plenam voluptatis, aut eximiam quandam diſſimilitudinem, vel Hiſtoriam non ignobilem, conſuetudinem non ingratam, prouerbium non inſulſum, authoritatem viri ſapientis, inopinatum euentum, vel ænigma reconditum, quæ tamen minus ad fidem poſſe nemo prudens negabit, quia magis dubia ſunt, & videntur domo allata. Totum hoc negotium videri poteſt in exemplis. De Lupercis itaque ſi quis agat Orator hæc adducere poterit Exordia ex locis nominatis deprompta.

Pvnctvm XVI.

A Similitudine,

Phalangium eſſe viri docti memoriæ prodiderunt ex aranearum genere, cuius venenum tàm potens & actuoſum eſſe confirment, vt qui ſemel illo ſunt infecti, ſaltare, cantillareq́ue non deſinant, cui morbo nulla poteſt alia fieri medicina, quàm ſi eximiè peritus artis ſuæ cytharœdus aduocetur, qui ſuaui Lyræ molliter ſonantis concentu, vim veneni per venas errantis, conſopiat.

Neſcio num occulta quædam tela phalangiorū

in mortalium mentibus hodie figantur: video ta- A
men parem eſſe in vtriſque dementiam, quippe
qui ſaltem ad numerum non ſobrij, terramque
non pede tantùm, ſed & toto corpore feriant, vo-
ciferentur, occurrant vndique, vbique, vſque. At
quæ morbo medicina? Lyrarum audiuntur dulces
ad voluptatem ſoni, ſuaueſque Muſicæ concentus
aures blandiſſimè permulcent; ſed quibus eorum
morbus ingraueſcat potius, quam releuetur: aulæ-
dorum vocibus tecta circumſonant; ſed quæ ſtul-
torum inſaniam augeant, non comprimant.

Quis igitur medicam manum adferat tàm peri-
culoſo, ſemperque graſſanti morbo, niſi Phœbus
alter, qui ferocientes, & bacchantium more per
vrbem volitantes mulceat ſapientiæque ſuæ præ-
ceptis imbutos ad ſaniorem mentem reuocet? Is
ego ſum Iud. non eximius quidem ille cytharœ-
dus, ſed tamen qui nihil non ad illorum bonam
mentem reuocandam conferre paratus ſim, ſi mo- B
do bene-monentem audire non recuſarint.

Pvnctvm XVII.

A Diſſimilitudine.

NIciam ferunt, cùm Marcellus Siciliam ſub iu-
gum mitteret, multæque ciuitates in Rom.
fœderatos concitatæ vehementius eos ad necem
quærerent, furioſum & amentem eſſe mentitũ, vt
ſapienti ſtultitia vitã à præſenti periculo liberaret.

Paucis deſcribe, vt aduentantibus armatis militi-
bus ea fecerit omnia quæ ſolent furioſæ mentis
homines, deindè rem ſic aggredere.

Vellem eam Niciæ prudentiam imitarentur, qui
ſectantur ſtultitiam. Sed proh dolor! tàm multos
nunc videmus dementes agere, qui ſua illa præpo- C
ſtera dementiâ non ſalutem quærant miſeri, ſed
exitium ſibi alijſque moliantur, quos ſapientię pœ-
niteat, quia ſalutis piget, quem errorem vt aliquan-
do videant, & damnent, lubet de morbis illorum, ac
perdita viuendi libidine plura dicere; quâ quidem
Oratione, quid vel huic tempori opportunius, vel
hominum publicæ ſalutis amantium cœtui iucun-
dius afferri poteſt?

Pvnctvm XVIII.

A Conſuetudine.

COorum lex erat conſuetudoque valdè ſingu-
laris, quâ ſeniores qui eſſent in ciuitate ſolem- D
nes epulas appararent, quarum poſtremus calix ſi-
mul ac ſemel conuiuium ſeniorumque vitam con-
cluderet. Poculum illi nempe obbibebant alacres,
qua voluntaria morte ſuis honori eſſent, qui niſi
morerentur oneri ſe ciuitati ſuæ fore ſcirent. Tra-
gica planè cœna, plenaque mœroris voluptas illa!
conuiuium infelix ac turpe! ibi præſentem mor-
tẽ repetire ſenes, vndè viuendi cauſam alij capiunt.

Sed cur miſeram morientium ſenum conditio-
nem queror, & non potius adoleſcentum male-vi-
uentium vices doleo vehementer. Quid enim? an
non conuiuia parantur, vbi peccatum venenum
animæ præſentiſſimum in aureo meretricis poculo,
vel ad fæcem hauritur? an non ibi ſaltationes ex-
hibentur, & ea quæ ſileo, ne caſtis auribus iniu-
riam feciſſe videar.

Quid ergo quorum vitam & facinus imitantur,
non illorum exitum pertimeſcant? tolerabilis illa
ſit ſenum agendi ratio; quis iuuenes in Schola vir-
tutis enutritos hæc impia molientes ferat? ſenes illi
poculum obbibebant vt vrbem ſuam periclitãtem
ab exitio liberarent, id agunt infelices iſti tenebrio-
nes, vt vrbem ſuis ſordibus inquinatam eâdem rui-
na ſecum inuoluant: Illis honeſta ſaltẽ in ſpeciem
cauſa fuit, his vel ad oculum turpis, & inhoneſta;
illis nulla lux veritatis, nullus virtutis ſplendor af-
fulſerat; his quæ fax non oborta veritatis? quæ non
virtutum pulchritudo ſopitis licet oculis apparuit?
quos vt ad interitum ſuum aperiant ardentibus
votis precor, & verò vt faciant illos iuuare paratus
ſum, ſi modò benignitatis veſtræ fontes aperiatis,
quos adhuc ante me nemini denegaſtis.

Pvnctvm XIX.

Ab Hiſtoria.

DOmitianum Imperatorem legiſſe vos arbitror
Cœcilium Rufum Senatorem, vbi ſemel ſal-
taſſe comperiſſet, illo terrarum orbis concilio gra-
uiſſimo indignum ſtatim iudicaſſe. Quid ſi nunc
Domitianus alter viueret, quot è prima nobilitate
iuuenes, quot ab ordine ſuo Senatores remoueret,
qui non modò verſatorium illum orbem confi-
ciunt, ſed ſtultorum in morem bacchantes volitant
vrbe tota, nec illam intemperantis animi ſui teſtem
habere reformidant. In aliis ſanè iudex iniquus fue-
rit Imperator, in eo certè æquiſſimum, illum fuiſſe
profiteor, qui vix ſobrium ſaltatorem tanta digni-
tate priuauerit ſuæ celſitudinis oblitum.

At vos quorum causâ longè Cœcilij Rufi dete-
riores, date iuſto dolori meo, ſalutiſque veſtræ ſtu-
dio, ſi quid grauius dixero, num quem crimine ſu-
peratis, eâdem vos pœnâ mulctandos eſſe iudicatis?
imò verò ſapite tandem aliquando, atque vt iiſdem
pœnis vos prohibeatis, ſic eodem errore liberate,
quod vt ſpero facietis, ſi me de illo breuiter dicen-
tem audiatis.

Pvnctvm XX.

Ab Apophtegmate.

DEmades vir magnus, & in Philoſophia nobi-
lis, Philippo ſaltanti liberius ob victoriam,
prudenter mihi videtur dixiſſe. Non pudet, ô Rex
Therſitem agere, cùm Agamemnonis impoſitam
tibi perſonam eſſe non ignores? Magnifica planè
vox & poſteritatis memoriâ dignum omninò mo-
nitum! ſed quàm aptius iiſdem verbis ſaltatores
noſtros perſtringemus? non pudet, ô viri, ſi tamen
hoc nomen inſolena vita mereri poteſt, qui mulier-
culas mollitudine luxus, ac motum leuitate ſupe-
ratis; non pudet inquam Ethnicorum perſonam
agere, cùm Chriſtianorum, hoc eſt cœleſtium ci-
uium ſuſtineatis. Non erubeſcitis ad ſcurrarum
ſordes deſcendere, qui ſplendore generis, ac digni-
tate cæteros anteſtatis? quid larua nouam faciem
fingitis, videri vultis quod non eſtis, eſſe verò quod
dici nolitis. Me quidem veſtri miſeret, ſed aliquan-
do cogitationem temperantis hominis ſuſcipite,
& quantam honori veſtro plagam inferatis mecum
ipſi cognoſcite.

PVNCTVM XXI.

Ab inaudito ſupplicio.

TRaiecti, quæ ciuitas eſt haud ignobilia in Germania, cùm in ponte ſaltarent bene multi, nec vllum honorem haberent ſanctiſſimo Chriſti corpori, quod pius Sacerdos ægro decumbenti ferebat, ſuæ illius vel dementiæ, vel impietati iuſtas debitaſque pœnas perſoluerunt. Nam ruina decidentis pontis ad trecentos aquis obruti, triſtes lætitiæ ſuæ fructus in aquis collegerunt. Hunc infelicem exitum volo vos ſaltatores, ſi qui adhuc eſtis, contemplari diligenter, & in vndis illorum impietatis agnoſcere veſtigia, vt cauſam flagitij fugiatis, ſi tàm atrocem caſum formidatis, quod ſpero vobis non fore difficile, ſi rem apud vos attentè conſideretis, meque ſuper ea re, qua facilitate ſoletis, audiatis.

PVNCTVM XXII.

Ab Ænigmate.

CEdrenus præſtantis ingenij vir, magnique nominis Imperator, mulierem aliquando leuiter ſaltantem curioſiùs aſpexit, & riſum, animique lætitiam vix cohibere potuit; Tùm amicos paulliſper ad huius aſpectum ſubſiſtere voluit, quos ſic alloquutus eſſe dicitur. Expectate dum, mox enim ſybilla fundet oraculum. Mirabantur illi quid vellet ſolitò magis in lætitiæ ſenſum effuſus Imperator; ad quos, nec dum videtis inſanam hanc inſtar ſybillæ vaticinantis? Quid niſi vaticinium expectatis? acutè quidem mulierculæ leuitatem, humanæque mentis imbecillitatem, illuſit. Sed potiori iure nos de lupercis hæc cogitare debemus, ſaltabat illa, inſaniunt iſti: intempeſtiuè lætabatur illa, bacchantur iſti, ſtulta fuit habita ab Imperatore prudenti, quis iſtos ſapientes, & ſanos exiſtimet? quis non huiuſmodi flagitioſis hominibus infelicem exitum vereatur, niſi reſipiſcant; vtinam non vates verus! vt hoc omen auertat Deus, date vos aures oraculo ſemel, qui toties manus pedeſque furori commodaſtis.

PVNCTVM XXIII.

A Iudicio.

EPhorus Lacedæmonius virum fucatis cincinnis, cirriſque tumentibus ſententiam pronunciantem audiit, & ei aſſentiendum eſſe negauit, qui capillis falleret. Quis enim non videat, ait in vita ſeuerior, retinenſque dignitatis cenſor, eum etiam & verbis fucum eſſe facturum. Eiiciatur ergo procul ab hoc veritatis conſilio, qui vel in capite veritatis domicilio, mendacium gerit. Digna certè tàm præſtanti viro ſententia, quâ licet Corybantes noſtros perſtringere, qui non capillis modò, ſed vultu, ſed toto corpore fallunt, atque mentiuntur, proindè non à conſilio tantùm amouendi ſed ab vrbe, nec ab iſta, ſed ex agris, nec ex illis, ſed è terra, ſed è naturæ finibus exterminãdi. Egóne ſic in iſtos ſeuerus & aſper? pœnitet me ſeueritatis Iud.

A nec quid illorum ſcelera poſtulent, ſed quid veſtra requirat humanitas attendam; non ab vrbe, nec ex agris, ſed ab errore ſuo depellendos cenſeo iudicoque, quod fiet ſi paucis me dicentem patienter audire volint.

PVNCTVM XXIV.

Ab Exemplo & Fabula.

HÆc permiſcentur omnia, quia idem habent ferè artificium; res per ſe faciles, & apertæ, in exemplis, quæ non tranſcribo. Ciceronis eſt illud ſingulare 3. de Orat. vbi Craſſi mortem deſcribit cum inſigni motu miſerationis.

Nolim prætermittere recentis poëtæ diuinum planè
B poëma panegyricum, cuius Exordium à fabula ductum eſt ingenioſè.

Progeniem Diuûm Heroas, vel numina cælo
Lapſa laborantes, certis inuiſere terras
Temporibus, fictaque hominum ſub imagine ferri
Græcia iactauit quondam ſeu monſtra ſub auras
Irata ediderat tellus: ſeu viribus actos
Sub iuga mortales premerent impune tyranni.
Hæc ſi fama fidem poterat meruiſſe; nec vlla
Iuſtius, aduentumque Dei, Lodoice, manumque
Soſpitis optaret, quàm quæ modo voluitur ætas,
Nec qui Francigenis poſſet Deus ille videri
Æternumque coli fuerat te dignior alter.

PVNCTVM XXV.

Ab Effato inſigni.

C SAluſtius Catilinam ſuos ad bellum hortantem ſic inducit. *Compertum habeo milites verba virtutem non addere, neque ex ignauo ſtrenuum, neque fortem ex timido exercitum Imperatoris oratione fieri, quanta cuiuſque animo audacia natura, aut moribus ineſt, tanta in bello patere ſolet, quem neque gloria, neque pericula excitant neqquicquam hortere, timor animi auribus officit, ſed ego vos quò pauca monerem aduocaui, ſimul vti cauſam conſilij mei aperirem ſcitis*

Minutius magiſter equitum ſeruatus à Fabio, atque ingenti periculo, in quod exercitum ſuum coniecerat, vnâ cum ſuis liberatus, caſtra cum Fabio ſtatuit iungere, idque ſuis ſuadere militibus, itaque ſic apud Liuium loquitur l. 22. n. 29. *Sæpè ego audiui milites, eum primum eſſe virum, qui ipſe*
D *conſulat quid in rem ſit: ſecundum eum, qui bene monenti obediat: qui nec ipſe conſulere, nec alteri parere ſciat, eum extremi ingenij eſſe. Nobis quoniam prima animi ingeniique negata ſors eſt, ſecundam ac mediam teneamus: & dum imperare diſcimus, parere prudenti in animum inducamus.* Cæſar apud Saluſtium in Senatu pro Catilina dùm loquitur, ſic orditur orationem. *Omnes homines P. C. qui de rebus dubiis conſultant, ab odio, amicitia, ira, atque miſericordia vacuos eſſe decet.*

Hoc Exordij genus à ſententia excellit in deliberationibus, propterea quòd opinionem adfert prudentiæ, quæ in eo genere maximè quæritur; valet etiam in concionibus Eccleſiaſticis, imò & in genere iudiciali.

Pvnctvm XXVI.

A Fictione.

LOcus hic habet per ſe plurimum voluptatis, cùm ſcilicet Orator fingit aliquid ingenioſè, quod ſibi, vel aliis acciderit, atque indè ſumit Exordium. Sic Ariſtides Orator bonus in laudatione Romæ vtitur hac fictione, ipſo in Exordio fingit ſe in ipſo itinere, cùm Romam veniret deprehenſum eſſe grauiſſima tempeſtate, atque in eo periculo votum concepiſſe, ſi diſcrimen naufragij fugeret Romanæ ciuitatis laudationem publicam ſe eſſe aggreſſurum; quo genere Exordij ſatis apparet vſum eſſe Ariſtidem eo conſilio, vt ciuium Rom. apud quos dicebat ipſo in ingreſſu mentes, animoſque in ſui amorem conuerteret. ΕΘΟΣ τοῖς πλέουσι καὶ ὁδοιποροῦσιν, εὐχὰς ποιεῖσθαι καθ᾽ ὅ,τι ἂν ἕκαστος ἐπινοῇ. ποιητὴς μὲν ἤδη τις οὕτω σκώψας, ἐξ ἀκρίδος χρυσοκέρω λιβανωτοῦ. ἡμεῖς δὲ ὦ ἄνδρες, περὶ τὴν ὁδὸν τὴν ἐνταῦθα, καὶ τὸν πλοῦν. εὐχὴν ταύτην ποιησάμενοι οὐκ ἄμουσον, οὐδ᾽ ἐκ μέσου οὐδ᾽ ἀπὸ τῆς τέχνης εἰ σωθείημεν, προσερεῖν ἐν τῷ μέσῳ τὴν πόλιν. Solent plerique, qui terra vel mariiter faciunt, quod cuique viſum fuerit, vouere: adeout poëta quidam per iocum thus auricomæ voniſſe ſe dixerit. Nos autem, viri nec inelegans aut abſurdum, nec ab arte noſtra remotum in hoc itinere votum concepimus, palam laudandæ vrbis, ſi incolumes euaſiſſemus.

Pvnctvm. XXVII.

A Notatione.

HIc omnitto locos comunes Oratorios, quos omnes perſequi infiniti laboris eſſet; tamen moneo nullum eſſe locum, vndè non poſſit materia duci Exordij, ſed præſertim ex loco à definitione, adiunctis & cauſis, præter eos quos iam attigimus, imò quod maximè mirere, cum Notatio nominis poſtremum in locis Oratoriis gradum obtineat, repeti tamen hinc poſſet ingenioſa Exordia. Tale eſt illud illuſtris authoris, & docti in eo libro, quo Regem Angliæ ad bellum hortatur contra Hiſpanos: ſic enim principium dicendi ab eius caprat nomine. Nomen imperij, & omen habes, primus imperium in Franciam Carolus induxit, idem ad Hiſpanos alter traduxit Carolus, cur tibi eandem gloriam fortuna inuideat?

LECTIO TERTIA.

De Figuris Exordij.

HActenus de locis ex quibus duci poſſunt Exordia dictum eſt; nunc quaſdam Eloquutionis figuras, quæ ad hoc ipſum præcipuè conducunt, his adiungere viſum eſt. Ex locis communibus materia petitur Exordij, ex figuris verò forma. Neque enim tantùm intereſt ſcire quid dici debeat, ſed etiam quomodo; alterum loci communes, alterum figuræ præſtant, à quibus omnia Orationis ornamenta petuntur.

A

Pvnctvm I.

Dubitatio.

FRequens eſt Dubitatio in ipſis Exordiis, valetque tùm in Defenſione, tum in Increpatione; in illa quidem, quia miſericordiam gignit; in hac verò, quia ſuſpendit auditoris animum: Adde quod ex æquo & miſeri, & irati eſt hominis fluctuantem afferre orationem, & quaſi ancipiti æſtu ſuſpenſam.

Pub. Scipio Orationem habiturus ad milites, qui audita eius morte ſeditionem mouerant initium dicendi petit ab inſigni Aporia apud Liuium l. 28. n. 27. *Nunquam mihi defuturam Orationem, quâ exercitum meum alloquerer, credidi: non quò verba*
B *vnquam potius, quàm res exercuerim, ſed quia propè à pueritia in caſtris habitus aſſueueram militaribus ingeniis: apud vos quemadmodum loquar, nec conſilium, nec Oratio ſuppeditat: quos nec quo nomine quidem appellare debeam, ſcio: Ciues? qui à patria veſtra deſciuiſtis. An milites? qui imperium auſpiciumque abnuiſtis, Sacramenti religionem rupiſtis. Hoſtes? corpora, ora, veſtitum, habitum ciuium agnoſco: facta, dicta, conſilia, animos hoſtium video.*

Philotas coniurationis ſuſpicionem deprecans ſic defenſionem inchoat apud Curtium lib. 6. n. 10. *Verba innocenti reperire facile eſt, modum verborum miſero tenere difficile. Itaque inter optimam conſcientiam, & iniquiſſimam fortunam deſtitutus, ignoro quo modo, & amico meo, & tempori paream. Abeſt quidem optimus cauſa mea iudex, qui cur me ipſe audire noluerit, non mehercule excogito, cùm illi vtique cognita cauſa, tàm damnare me liceat, quàm abſol-*
C *uere. Non cognita verò, liberari ab abſente non poſſum, qui à præſente damnatus ſum. Sed quamquam vincti hominis non ſupernacua ſolùm, ſed etiam inuiſa defenſio eſt, quæ iudicem non docere videtur, ſed arguere; tamen vtcumque licet dicere, memet ipſe non deſeram, nec committam, vt damnatus etiam mea ſententiâ videar.*

Otho Imperator dùm milites ſtudet ſibi conciliare contra Galbam, cui populus fauebat pro vallo caſtrorum ſic incipit apud Tacit. lib. 1. ab obitu Neronis. *Quis ad vos proceſſerim Commilitones dicere non poſſum, quia nec priuatum me vocari ſuſtineo, Princeps à vobis nominatus; nec Principem alio imperante. Veſtrum quoque nomen in incerto erit, donec dubitabitur Imperatorem populi Rom. in caſtris, an hoſtem habeatis. Audiſtiſne vt pœna mea, & ſupplicium veſtrum ſimul poſtulentur? adeò manifeſtum eſt,*
D *neque perire nos, neque ſaluos eſſe, niſi vnà poſſe.*

Pvnctvm II.

Hypotheſis.

HOc genus Exordij per omnia cauſarum genera peruagatur, & habet plurimum dignitatis, maximè ſi cum fictione iungitur, gignit enim tùm opinionem ingenij. Cic. Vatinium in inuidiam vocaturus Iudices eidem fingit infenſos, vt à communi ſenſu, atque iudicio non diſſidere videatur. *Si tua tantummodo, Vatini, quid indignitas poſtularet, ſpectare voluiſſem, feciſſem id, quod his vehementer placebat, vt te, cuius teſtimonium, pro-*

pter turpitudinem vitæ, ſordeſque domeſticas, nullius momenti putaretur, tacitus dimitterem. Nemo enim horum, aut ita te refutandum, vt grauem aduerſarium, aut ita rogandum, vt religioſum teſtem, arbitrabatur. Sed ſui paulò in te intemperantiùs fortaſſe, quàm debui. Odio enim tui, in quo, etſi omnes propter tuum in me ſcelus, ſuperare debeo, tamen ab omnibus penè vincor, ſic ſum incitatus, vt cum te non minùs contemnerem, quàm odiſſem, tamen vexatum potius, quàm deſpectum vellem dimittere. A

Pro Cornelio Balbo, ſic orditur Orationem. *Si auctoritates patronorum in iudiciis valerent ab ampliſsimis viris L. Cornelij causa defenſa eſt: ſi vſus à peritiſsimis: ſi ſtudia ab amiciſsimis, & cùm beneficiis, cùm L. Cornelio, tùm maxima familiaritate coniunctis. Quæ ſunt igitur meæ partes? auctoritatis tantæ, quantam vos in me eſſe voluiſtis.*

Curtius l. 7. n. 8. Scytharum legatos inducit Alexandrum à bello Scythis inferendo reuocãtes, & ambitionem illius carpentes, hoc initium Orationi prætexit, ſicque loquutus apud Regem dicitur. *Si Dij habitum corporis tui, auiditati animi parem eſſe voluiſſent, orbis te non caperet. Alterâ manu Orientem, alterâ Occidentem contingeres. Et hoc aſſequutus, ſcire velles, vbi tanti numinis fulgor conderetur. Sic quoque concupiſcis quæ non capis. Ab Europa petis Aſiam: ex Aſia tranſis in Europam. Deinde, ſi humanum genus omne ſuperaueris, cum Syluis, & niuibus & fluminibus, feriſque beſtiis geſturus es bellum. Quid tu? ignoras arbores diu creſcere, vna hora extirpari? ſtultus eſt, qui fructus earum ſpectat, altitudinem non metitur. Vide ne dum ad cacumen peruenire contendis, cum ipſis ramis quos comprehenderis, decidas. Leo quoque aliquando minimarum auium pabulum fuit, & ferrum rubigo conſumit. Nihil tàm firmum eſt, cui periculum non ſit etiam ab inualido,* Acutè ſapienterque dicta.

P V N C T V M III.

Occupatio.

GEnus hoc initij in cauſis iudicialibus frequentiſſimum, aptiſſimumque per ſe ad euellendas ex animis Iudicum ſuſpiciones, quæ reo nocere poſſent: quare coniungi poteſt, imò ferè coniungitur cum Exordiis, quæ ſumuntur ex opinione Iudicum.

Cœnus miles totius exercitus nomine reditum in patriam ab Alexandro petit, apud Curtium l. 9. n. 3. cunctantibus cæteris propius tribunal Regis accedit, & Orationem hoc modo aggreditur. *Dij prohibeant à nobis impias mentes, & profectò prohibent. Idem animus eſt tuis, qui fuit ſemper, ire quo iuſſeris, pugnare, periclitari, ſanguine noſtro commendare poſteritati tuum nomen. Proindè ſi perſeueras, inermes quoque, & nudi, & exſangues, vtcumque tibi cordi eſt, ſequimur, vel antecedimus. Sed ſi audire vis non fictas tuorum militum voces, verum, neceſsitate vltima expreſſas; præbe, quæſo, propitias aures, imperium atque auſpicium tuum conſtantiſsimè ſequutis, & quocumque pergis ſequuturis. Viciſti, Rex, magnitudine rerum non hoſtes modò, ſed etiam milites. Quidquid mortalitas capere poterat, impleuimus. Indiam quæris, Indis quoque ignotam; digna prorſus cogitatio animo tuo, ſed altior noſtro. Virtus enim tua ſemper in incremento erit, noſtra vis in fine iam eſt.*

P V N C T V M IV.

Licentia.

CHaridemus Athenienſis belli peritus, apud Darium Regem exul, de exercitu Perſarum contra Alexandrum rogatus, ſatiſne ei videretur inſtructus ad obterendum hoſtem, ſuæ ſortis, & regiæ ſuperbiæ oblitus, liberius profitetur quid ſentiat hoc pacto l. 3. n. 2. *Verum & tu forſitan audire nolis, & ego niſi nunc dixero, aliàs nequaquam confitebor. Hic tanti apparatus exercitus, hæc tot gentium, & totius Orientis excita ſedibus ſuis moles, finitimis poteſt eſſe terribilis.*

Cremutius Cordus apud Tacit. l. 4. poſtulatus
B maieſtatis, quòd in Annalibus ſuis Brutum, & Caſſium laudaſſet, cognoſcente Tiberio cauſa propè deſperata, relinquendæ vitæ certus in hunc modum exorſus eſt. *Verba mea P. C. arguuntur: adeò factorum innocens ſum. Sed neque hæc in Principem, aut Principis parentem, quos lex maieſtatis amplectitur. Brutum & Caſsium laudaviſſe dicor, quorum res geſtas cùm plurimi compoſuerint, nemo ſine honore memorauit.*

P V N C T V M V.

Diſtributio.

MIrum quantum ornamenti, & dignitatis afferat genus hoc figuræ ipſis Exordiis, non modò propter amplitudinem Orationis, & co-
C piam, ſed etiam propter claritatem, & perſpicuitatem. Cic. pro Quintio. *Quæ res in ciuitate duæ plurimũ poſſunt, eæ contra nos ambæ faciunt in hoc tempore, ſumma gratia, & eloquentia: quarum alteram C. Aquilli, vereor, alteram metuo. Eloquentia Q. hortenſij ne me dicendo impediat, nonnihil commoueor: gratia Sex. Nænij, ne P. Quintio noceat, id verò non mediocriter pertimeſco.* Idẽ pro Sextio n. 3. Cœlio 4.

P V N C T V M VI.

Antitheſis.

HOc genus Exordij plus habet pompæ, quàm roboris & virium, proindè in Panegyricis præcipuè valet. Cic. in Oratore ad Brutum. *Vtrum*
D *difficilius, aut maius eſſet negare tibi ſæpius roganti, an efficere id, quod rogares, diu multumque, Brute, dubitaui. Nam & negare ei, quem vnicè diligerem, cuique me chariſsimum eſſe ſentirem, præſertim & iuſta petenti, & præclara cupienti, durum admodum mihi videbatur: & ſuſcipere tantam rem, quantam non modò facultate conſequi difficile eſſet, ſed etiam cogitatione complecti, vix arbitrabar eſſe eius, qui vereretur reprehenſionem doctorum, atque prudentum.*

P V N C T V M VII.

Suſpenſio.

HAud ſcio an aliquid illuſtrius in ipſo Exordio poni poſſit, quàm Suſpẽſio, quæ mirificè

præparat

præparat animum Auditoris expectatione rei alicuius magnæ, acuitur enim illa ſuſpenſione, vehementi quadam ſciendi cupiditate, quid ſit illud quod polliceatur Orator. Verrina 1. Cic. *Quod erat optandum maximè, Iud. & quod vnum ad inuidiam veſtri ordinis, infamiamque iudiciorum ſedandam maximè pertinebat: id non humano conſilio, ſed propè diuinitus datum, atque oblatum vobis ſummo Reip. tempore videtur. Inueterauit enim iam opinio pernicioſa Reip. nobiſque periculoſa: quæ non modò Romæ, ſed & apud exteras nationes, omnium ſermone percrebuit, his iudicijs, quæ nunc ſint, pecunioſum hominem, quamuis ſit nocens, neminem poſſe damnari.*

Pvnctvm VIII.

Apoſtrophe.

NAm ſenſus fit actior, atque vehementior, ad perſonam alterius directus Cic. pro Ligar. *Nouum crimen C. Cæſar, & ante hunc diem inauditũ, propinquus meus ad te Q. Tubero detulit, Q. Ligarium in Africa fuiſſe, idque C. Panſa, præſtanti vir ingenio, fretus fortaſſe ea familiaritate quæ eſt ei tecum, auſus eſt confiteri. Itaque quo me vertam neſcio.* Item pro Rabirio Poſthumo, & Cluentio.

LECTIO IV.

De Motibus Exordij.

TAmetſi propriè motus ad perorationem pertineant, eoque loco de perturbationibus animi multa dicturi ſimus; quia tamen in Exordiis ſuum etiam locum obtinent, non videtur ſilentio prætermittendum illud, duo ſcilicet in Exordiis neceſſaria eſſe, quantum ad hanc rem pertinet. C

I. Vt ſit morata Oratio, hoc eſt bonos mores dicentis exprimat, quod cùm in omni oratione, tùm maximè ipſis initiis, quæritur.

II. Vt ſit Pathetica, hoc eſt, vt quodammodo afficiat Auditorem, & in eius animo, vel odium, vel beneuolentiam, vel fiduciam, aut dolorem, vel voluptatem excitet, prout argumentum poſtulabit. Aggrederis expoſtulationem? ipſum Exordium continere debet Doloris ſemen. Defenſionem ſuſcipis? Fac dicendi initio vt ament reum Iudices, ſentiantque ſe inflammari ſenſim ad beneuolentiam. Similis eſt aliarum ratio. D

Pvnctvm I.

Lætitiæ Motus.

QVoniam aliter in principiis, aliter in peroratione motus afferuntur, hic quoque more noſtro cenſemus motuum aliquot exẽpla tradenda, vndè illud artificium fieri poſſit illuſtrius. Lu. Papirius apud Liui. lib. 8. num. 35. agit ad populum de abſolutione Qu. Fabij, contra edictum Dictatoris cum Samnitibus ſigna contulerat, itaque abſoluto Fabio contra Dictatoris ſententiam ſic orditur. *Benè habet; Quirites, vicit diſciplina militaris: vicit Imperij Maieſtas: quæ in diſcrimine fue-* A *runt, an vlla poſt hanc diem eſſent. Non noxæ eximitur Fabius, qui contra edictum Imperatoris pugnauit; ſed noxæ damnatus, donatur populo Rom. donatur Tribunitiæ poteſtati, precarium non iuſtum auxilium ferenti.*

Pvnctvm II.

Motus Doloris.

INſignis eſt ille doloris motus apud Tacit. lib. 2. vbi Germanicus moriens de veneno à Piſone Syriæ præſide parato queritur, hoc ferè modo. *Si fato concederem, iuſtus mihi dolor etiam aduerſus Deos eſſet, quòd me parentibus, liberis, patriæ, intra iuuentam præmaturo exitu raperent. Nunc ſcelere* B *Piſonis, & Plancinæ interceptus vltimas preces pectoribus veſtris relinquo; referatis patri ac fratri quibus inſidijs circumuentus miſerrimam vitam peſſima morte finierim. Si quos ſpes mea, ſi quos propinquus ſanguis, etiam quos inuidia erga viuentem mouebat inlacrymabunt, quondam florentem & tot bellorum ſuperſtitem muliebri fraude cecidiſſe. Erit vobis locus querendi apud Senatum, inuocandi leges. Non hoc præcipuum amicorum munus eſt, proſequi defunctum ignauo queſtu: ſed quæ voluerit meminiſſe, quæ mandauerit exequi. Flebunt Germanicum etiam ignoti, vindicabitis vos, ſi me potius, quàm fortunam meam fouebatis. Oſtendite populo Rom. Diui Auguſti neptem, eandemque coniugem meam: Numerate ſex liberos. Miſericordia cum accuſantibus erit, fingentibuſque ſceleſta mandata, aut non credent homines, aut non ignoſcent.*

Pvnctvm III.

Motus Spei.

APud eundem in vita Agricolæ Galgacus Britannos hortatur contra Iulium Agricolam, atque ipſo dicendi initio ſpem victoriæ præ ſe fert. *Quoties cauſas belli, & neceſſitatem noſtram intueor, magnus mihi animus eſt, hodiernum diem, conſenſumque veſtrum, initium libertatis totius Britanniæ fore. Nam & vniuerſi ſeruitutis expertes; & nulla vltra terra, ac ne mare quidem ſecurum imminente nobis claſſe Romana, ita prælium, atque arma, quæ fortibus honeſta eadem etiam ignauis tutiſſima ſunt. Priores pugnæ quibus aduerſus Romanos varia fortuna certatum eſt, ſpem ac ſubſidium in noſtris ma-* D *nibus habebant. Nos terrarum, ac libertatis extremos receſſus ipſo, ac ſinus famæ in hunc diem defendit, nunc terminus Britanniæ patet, atque omne ignotum, pro magnifico eſt.*

Pvnctvm IV.

Motus Indignationis.

HIC notandum primo in Exordijs leniores eſſe debere motus, propterea quòd nondum exarſit Orator, ſenſim enim progreditur, & vires acquirit motus; ſed tamen in Exordio ſemina motuum omnium latere neceſſe eſt, qui deinde in peroratione, quaſi ſubiectis facibus, inflammantur.

Secundò vbi exprimitur motus indignationis in principijs dicendi leniri oportere omnem acerbitatem illius motus, vel laudatione aliqua, vel excuſatione niſi fortè ſit ea, quæ dicit, perſona, eiuſmodi quæ plurimum habeat auctoritatis, vel à natura, vel ab imperio, vel à virtute, atque prudentia; quamquam ne tùm quidem debet eſſe acrior indignatio, vel liberior.

Veturia mater in iram ex precibus verſa, ſic loquitur ad Coriolanum filium, cùm ipſe mœnibus patriis infeſtus immineret, matrique obuiæ ferret complexum. Apud Liui. lib. 2. *Sine priuſquam complexum accipio, ſciam, ad hoſtem, an ad filium venerim, captiua materne in caſtris tuis ſim. In hoc me longa vita, & infelix ſenecta traxit, vt exulem te deindè hoſtem viderem? potuiſti populari hanc terram, quæ te genuit, atque aluit? non tibi quamuis infeſto animo, & minaci perueneras, ingredienti fines ira cecidit? non, cùm in conſpectu Roma fuit, ſuccurrit, intra illa mœnia domus, ac Penates mei ſunt? Mater, coniux, liberique? ergo ego niſi peperiſſem, Roma non oppugnaretur? niſi filium haberem, libera in libera patria mortua eſſem? ſed ego nihil iam pati, nec tibi turpiùs, quàm mihi miſerius poſſum: nec vt ſim miſerrima diu futura ſum, de his videris: quos ſi pergis, aut immatura mors, aut longa ſeruitus manet.*

LECTIO V.

De Moratis Exordijs.

MOratam Orationem Ariſt. 1. Rhet. velut quoddam genus probationis enumerat. Eſt autem morata Oratio quæ velut mores Oratoris effingit: Cum videlicet, vt ait Cic. 2. de Orat. 184. tantum efficitur ſenſu quodam, ac ratione dicendi, vt quaſi mores Oratoris effingat Oratio: Genere enim quodam ſententiarum & genere verborum, adhibita etiam actione leni facilitateque ſignificandi, efficitur, vt probi, vt bene-morati, vt boni viri eſſe videantur. Et hoc vel in principijs, vel in re narranda, vel in peroranda, tantam habet vim, ſi eſt ſuauiter, & cum ſenſu tractatum, vt ſæpè plus, quàm cauſa valeat. Cuius rei, quoniam illa quidem magni ponderis eſt, valetque multum in Exordiis, exempla quædam proponenda cenſeamus.

PVNCTVM I.

Pietatis Studium.

QVia virtutis eſt hominum ſibi demereri animos, & ad vſus ſuos adiungere, in hanc curam diligenter incumbere debet Orator, vt non ſolùm bonus ſit, ſed etiam probus habeatur, ac bene-moratus, iiſque præditus virtutibus, quæ gratioſum, & amabilem reddere hominem ſolent.

In Commendatione ſunt Pietatis ſtudium. 2. in Catil. n. 29. *Quæ quidē ego neque meâ prudentiâ neque humanis conſilijs fretus polliceor vobis, Quir. ſed multis, & non dubijs Deorum Immor. ſignificationibus, quos vos precari, venerari, atque implorare debetis, vt, quam vrbem pulcherrimam, florentiſſimam, potentiſſimamque eſſe voluerunt, hanc, omnibus hoſtium copijs, terra marique ſuperatis, à perditiſſimorum ciuium ne-* A *fario ſcelere defendant.* Item pro Haruſp. reſp. num. 18.

PVNCTVM II.

Amor in Patriam.

CHaritatis in patriam ſignificatione. 4. Catil. Exordium inſigne eſt eloquentię ſpecimen; eſt autem eiuſmodi. *Video P.C. in me omnium veſtrum ora, atque oculos eſſe conuerſos, video vos non ſolum de veſtro, ac Reip. verum etiam, ſi id depulſum ſit, de meo periculo eſſe ſollicitos. Eſt mihi iucunda in malis, & grata in dolore veſtra erga me voluntas, ſed eam per Deos Immort. quæſo deponite, atque obliti ſalutis meæ, de vobis, ac de liberis veſtris cogitate. Mihi qui-* B *dem ſi hac conditio conſulatus data eſt, vt omnes acerbitates, omnes dolores, cruciatuſque perferrem, feram non ſolùm fortiter, verum etiam libenter, dummodo meis laboribus, vobis populoque Rom. dignitas ſaluſque patiatur.*

Quam fortis Oratio? quid illa quæ ſequitur?

Ego ſum ille Conſul cui non forum, in quo omnis æquitas continetur: non campus Conſularibus auſpicijs conſecratus: non curia ſummum auxilium omnium gentium: non domus commune perfugium: non lectus ad quietem datus: non denique hæc ſedes honoris, ſella Curulis, vnquam vacua mortis periculo, atque inſidijs fuit. Ego multa tacui, multa pertuli, multa conceſſi, multa meo quodam dolore, in veſtro timore ſanaui.

Lege quæ ſequuntur, atque illud imprimis ponderа expreſſum eleganter ad motum. *Neque tamen ego ſum ille ferreus, qui fratris chariſſimi, atque* C *amantiſſimi præſentis mœrore non mouear, bonorumque omnium lacrymis, à quibus me circumſeſſum videtis. Neque meam mentem non domum ſæpè reuocat exanimata vxor, abiecta metu filia, & paruulus filius, quem mihi videtur amplecti Remp. tanquam obſidem Conſulatus mei.*

PVNCTVM III.

Iuſtitia & Æquitas.

IVſtitiæ & Æquitatis commendatione pro Roſ. Amer. num. 10. *Sin à vobis (quod non ſpero) deſerar, tamen animo non deficiam, & id quod ſuſcepi, quoad potero, perferam, quòd ſi perferre non potero, opprimi me onere officij malo, quàm id quod mihi cum fide* D *ſemel impoſitum eſt, aut propter perfidiam abijcere, aut propter infirmitatem animi deponere.*

PVNCTVM IV.

Gratitudo.

GRatitudinis ſignificatione 2. Agraria num. 5. *Verſantur in animo meo multæ, & graues cogitationes, quæ mihi nullam partem, neque diurnæ, neque nocturnæ quietis impertiunt, primum tuendi Conſulatus: quæ, cùm omnibus eſt difficilis, & magna ratio; tum vero mihi præter cæteros.* Pro Archia. num. 1. ad Quirit. poſt red. in Senatu 1. pro Sext. 2.

Pvnctvm V.

Studium Pacis, & Concordiæ.

STudij Pacis & Concordiæ teſtificatione. Phil. 13.n.1. *In principio huius belli.PC. quod cum impie ciuibus, ſceleratisque ſuſcepimus, timui ne conditio inſidioſa pacis, libertatis recuperandæ ſtudia reſtingueret. Dulce enim eſt nomen pacis: res verò ipſa, cùm iucunda, tùm ſalutaris. Nam nec priuatos focos, nec publicas leges, nec libertatis iura chara habere poteſt, quem diſcordia, quem cædes ciuium, quem bellum ciuile delectat: eumque ex numero hominum eijciendum, ex finibus humanæ naturæ exterminandum puto.*

Pvnctvm VI.

Liberalitas.

LIberalitatis & beneficentiæ teſtimonio. Pro Flacco 1. *Cùm in maximis periculis huius vrbis, atque imperij, grauiſſimo, atque acerbiſſimo Reip. caſu, ſocio atque adiutore conſiliorum, periculorumque meorum Flacco, cædem à vobis, coniugibus, liberis veſtris, vaſtitatem à templis, delubris, vrbe, Italia, depellebam, ſperabam Iud. honoris potius L. Flacci me adiutorem futurum, quàm miſeriarum deprecatorem.*

Non minus eleganter, & ad motum melius pro Planc.1. *Cùm propter egregiam, & ſingularem Plancij Iud. in mea ſalute cuſtodienda fidem, tàm multos, & bonos viros eius honori viderem eſſe fautores, capiebam animo non mediocrem voluptatem, quod cuius officium mihi saluti fuiſſet, & meorum temporum memoriam ſuffragari videbam.* C

Pvnctvm VII.

Solicitudo.

CVræ, ſolicitudinis, ac metus ſignificatione. 5. in Verr. num. 4. *Atque ego hoc plus oneris habeo, quàm qui cæteros accuſarunt (ſi onus id eſt appellandum, quod cum lætitia feras, ac voluptate) verumtamen hoc ego amplius ſuſcepi, quàm cæteri; quòd ita poſtulatur ab omnibus, vt ab ijs ſe abſtineant maximè vitijs, in quibus alterum reprehenderunt. Furem aliquem, aut rapacem accuſaris? Vitanda tibi erit omnis auaritiæ ſuſpicio, & cætera quæ ſunt de accuſandi periculo, ac difficultate. Ego in vno homine omnia vitia, quæ poſſunt in homine perdito neſarioque eſſe, reprehendo; nullum eſſe indicium libidinis, ſceleris audaciæ, quod non in vnius iſtius vita perſpicere poſſitis. Ego in iſto reo legem.* Pro Quintio.1. Mil. 1. Deiot.1. D

Pvnctvm VIII.

Humanitas expreſſa & Amor in doctos homines.

PRo Archia. *Si quid eſt in me ingenij quod ſentio quàm ſit exiguum, aut ſi quæ exercitatio dicendi, in qua me non inficior mediocriter eſſe verſatum, aut ſi huiuſce rei ratio aliqua, ab optimarum artium ſtudijs, & diſciplina profecta, à qua ego nullum confiteor ætatis meæ tempus abhorruiſſe, earum rerum omnium vel in primis hoc A. Licinius fructum à me repetere propè ſuo iure debet.* A

Pvnctvm IX.

Officij Expreſſio.

DIuinat. in Verr. fingit ſe ſtudioſiſſimum in colendo Officio num. 5. *Adductus ſum Iud. Officio, fide, miſericordiâ, multorum bonorum exemplo, veteri conſuetudine, inſtitutoque maiorum, vt onus hoc laboris, atque Officij, non ex meo, ſed ex meorum neceſſariorum tempore mihi ſuſcipiendum putarem.* B

Pvnctvm X.

Expreſſa fortitudo atque nobilitas.

APud Virg. inſignis eſt Sinonis Oratio, quâ ſe virum, & probum, & nobilem fingit Palamedis aſſinem, vt facilius quod vult populo Troiano perſuadeat, quo in genere neſcio an aliquid fingi poſſit illuſtrius. 2. Æn.

Illi me comitem & conſanguinitate propinquum
Pauper in arma pater primis huc, miſit ab annis.
Dum ſtabat regno incolumis regumque vigebat
Conſilijs: & nos aliquod nomenque decusque
Geſſimus, &c.

Pvnctvm XI.

Modeſtia.

IAm verò ad mores Oratoris amabiles, & amorem conciliandum non parum confert, ſi dùm de ſe dicere conſtituit, illud cautè modeſteque faciat, & citra arrogantiam, quod præſtabit ſi modeſtiam polliceatur hoc edoctus à Cic. qui 2. Agra. num. 2. *De me autem ipſe vereor ne arrogantis ſit apud vos dicere: ingrati tacere. Nam & quibus ſtudiis hanc dignitatem conſequutus ſim, memetipſum commemorare perquàm graue eſt; & ſilere de tantis veſtris beneficiis nullo modo poſſum. Quare adhibebitur à me certa ratio moderatioque dicendi, vt, quod à vobis acceperim, commemorem; quare dignus veſtro ſummo honore, ſingularique iudicio ſim, ipſe modicè dicam; ſi neceſſe erit, vos eoſdem exiſtimaturos putem qui iudicaſtis.*

Pro Amer. num. 5. *Ego huic cauſæ patronus extiti, non electus vnus, qui maximo ingenio, ſed relictus ex omnibus, qui minimo periculo poſſem dicere: Neque vti ſatis firmo præſidio defenſus Roſcius, verùm vti ne omninò deſertus eſſet.* Item pro Quinct. 1. pro lege Man. 1.

II. Si per dubitationem ſua beneficia referat. 12. Phil. *Is enim ſum, niſi me fallo, qui vigilijs, curis, ſententiis, periculis etiam, quæ plurima adij propter acerbiſſimum omnium in me odium impiorum, perfecerim vt non obſtarent Reip. ne quid arrogantius videar dicere.* Pro Mur. item 78.

III. Si periphraſin adhibeat, de Haruſp. reſponſis non ſeipſum nominat, ſed [illegible] deſcribit. num. 58. *Quid de patria loquar? qui primum*

eum ciuem vi, ferro, periculis, vrbe, omnibus patria præſidijs depulit, quem vos patria conſeruatorem eſſe ſæpiſſimè iudicaueritis.

IV. Si conatum ac ſtudium tantum profiteatur. Diuinat. in Verrem, non ſibi eloquentiam, ſed eloquentiæ ſtudium adſcribit. *Fortaſſe dices, quid? ergo hæc in te ſunt omnia? vtinam quidem eſſent! verumtamen vt eſſe poſſent, magno ſtudio mihi à pueritia eſt elaboratum.*

V. Si reiectione vtatur, ac præteritione, ibidem modeſtè arrogantiæ ſuſpicionem declinat. *Intelligo quàm ſcopuloſe, difficilique in loco verſer: Nam cùm omnis arrogantia odioſa eſt, tùm illa ingenij atque eloquentiæ, multò moleſtiſſima. Quamobrem nihil dico de meo ingenio, neque eſt quod poſſim dicere, neque fortaſſe dicerem. Aut enim id mihi ſatis eſt de me opinionis, aut, ſi id parum eſt, ego maius id commemorando facere non poſſum.*

VI. Si neceſſitatem ſimulet pro Domo ſua. *Et quoniam hoc reprehendis, quod ſolere dicas me de meipſo glorioſius prædicare: quis vnquam audiuit, cùm ego de me, niſi coactus, ac neceſſariò dicerem: nam ſi cùm mihi furta, libidines, largitiones obijciuntur, ego reſpondere ſoleo, meis conſilijs, periculis, laboribus Patriam eſſe conſeruatam: non tàm ſum æſtimandus de geſtis rebus gloriari, quàm de obiectis non confiteri.* Phil. 14. *Tu igitur ipſe de te dixeris quiſpiam. Et quidem inuitus, ſed iniuria dolor fecit me præter conſuetudinem glorioſum.*

VII. Si perſonæ commutationem proponat in Piſo. 6. *Me Q. Catulus princeps huius ordinis, & auctor publici conſilij, frequentiſſimo Senatu parentem Patriæ nominauit. Mihi hic vir clariſſimus, qui propter te ſedet L. Gellius, his audientibus ciuicam coronam deberi à Rep. dixit.*

VIII. Si cum cæteris communicet Cic. Catil. 2. eiectionem proditoris Catilinæ, non ſibi, ſed toti Senatui aſcribit, & multitudinis numero vtitur. num. 1. *Tandem aliquando Quirites, Catilinam furentem audaciâ, ſcelus anhelantem, peſtem patriæ nefariè molientem, vobis atque huic vrbi ferrum, flammamque minitantem, ex vrbe, vel eiecimus, vel emiſimus, vel ipſum egredientem vrbe proſequuti ſumus.*

LECTIO VI.

De Moderatione Oratori in aliorum reprehenſionibus adhibenda.

AMicitiæ motiuum laudem, inimicitiarum vituperationem, atque reprehenſioné eſſe, nemo neſcit. Hinc inter multos varioſque lapſus Cic. de Oratore libris, aduerſam vitandam eſſe acclamationem monet, quæ Orationis aliquo peccato excitatur: ſi aſperè, ſi arroganter, ſi quoquo vitio dictum aliquid eſſe videatur. Eam ob rem, acerbitas vitanda, moduſque in aduerſariorum reprehenſione adhibendus, ne pro beneuolentia, maleuolentiam concilies, & lapſum non erigas, ſed caſum præcipitanti grauiorē inferas; id autem vitabitur ſi ex imitatione Cic. hæc præcepta obſeruata fuerint.

PVNCTVM I.

Tranſlatio culpæ.

REprehendere ſimul, & audiri beneuolè ab eo quem reprehendas, difficile; iuſta igitur commotio grauiorque in leges, & inſtituta Reip. vel in aduerſarium transferenda. De Haruſp. reſponſ. vehementiam ſuam in Clodium excuſat, culpâm eius impudentiam, ac iniurias ingenioſè tranſlata num. 1. *Heſterno die, cùm me, & veſtra dignitas, & frequentia Equitum Rom. quibus Senatus dabatur, magnopere commoniſſet: putaui mihi reprimendam eſſe P. Clodij impudicam impudentiam, cùm is publicanorum cauſam ſtultiſſimis interrogationibus impediret.*

1. in Verr. 18. *Etenim ea dicam quæ ille ſi commemorari noluiſſet, non tanto in conuentu, tam aperte palamque dixiſſet: quæ tamen pedetentim à me cauteque dicentur: vt & amicitiæ noſtra, & dignitatis illius habita ratio eſſe intelligatur.*

PVNCTVM II.

Iuſta commotio,

SI iuſtam iracundiam eſſe demonſtret. Pro Sext. paulò acrius & vehementius commotum dolore, atque ira iuſtiore quà propter iniuriarum magnitudinem exarſerat ſeſe excuſat, num. 4. *Itaque ſi aut acrius egero, aut liberius, quàm qui ante me dixerunt: peto à vobis, vt tantùm Orationi meæ concedatis, quantum & pio dolori, & iuſtæ iracundiæ concedendum putetis.*

Id etiam præſtat Orator, doloris, ac metus ſignificatione. Pro Quinctio num. 57. *Quid ergo eſt? vereor mehercule, ne aut grauioribus vtar verbis, quàm natura fert; aut leuioribus, quàm cauſa poſtulat.*

Iracundiæ ac vehementiæ ſeparatione Phil. 8. Qu. Fufio Caleno reſpondet, & aliud iracundè, aliud eſſe vehementer agere oſtendit. Nu. 16. *Nam me tecum iracundè agere dixiſti ſolere: non eſt ita, vehementer agere me fateor, iracundè nego: omninò iraſci amicis non temerè ſoleo, ne ſi merentur quidem.*

PVNCTVM III.

Præmunitio.

NE petulantius quàm par erat in Conſulem populi Rom. inuectus eſſe videatur ſe præmunit, redditque rationem cur inſectando Antonio nullam Conſularis dignitatis rationem ſit habiturus Phil. 2. hanc enim affert officij, & perſonæ diſtinctionem. num. 10. *Non tractabo vt Conſulem, ne ille quidem me vt Conſularem. Etſi ille nullo modo Conſul: ego ſine vlla controuerſia Conſularis.*

Per votum & optationem 2. Agrar. ad populum contra Decemuiros quædam dicturus & iã illa mitigat, num. 62. *Non conſueui homines appellare aſperius Quir. niſi laceſſitus: Vellem fieri poſſit, vt à me ſine contumelia nominarentur ij, qui ſe Decemuiros ſperant eſſe futuros: iam videretis quibus hominibus omnium rerum & vendendarum, & emendarum poteſtatem permitteretis.*

Communicatione ac ingenua confeſſione eorumdem delictorum. Pro Ligario, cùm grauiter inuectus eſſet in Tuberonem, vt Ligarij crimen eleuaret, Communicatione vituperationem mitigat, num. 9. *Nimis vrgeo, commoueri videtur adoleſcens: ad me reuertar, iiſdem in armis fui. Quod*

autem aliud egimus Tubero, niſi, vt quod hic poteſt, non poſſemus?

Pollicitatione moderationis, & breuitatis. Pro Flacco num.67. *Submiſſa voce agam, tantùm vt Iudices audiant. Neque enim deſunt, qui iſtos in me, atque optimum quemque incitent; quos ego, quò id facilius faciant, non adiuuabo.*

Elegantius pro Sextio animi moderationem in vlciſcẽdis inimicis præ ſe fert. num.14. *Sed vt agam moderatè, & huic potius tempori ſeruiam, quàm dolori meo, ſi qui occultè à ſalute noſtra diſſentiunt, lateant: Si qui fecerunt aliquid aliquando, atque ijdem nunc tacent, & quieſcunt, nos quoque obliti ſimus. Si qui ſe offerent inſolenter, & inſectabuntur, quoad ferri poterunt perferemus; neque quemquam offendet Oratio mea, niſi qui ſe ita obiulerit, vt in eum non inuaſiſſe, ſed incurriſſe videamur.*

Excuſatione & veniâ. Pro Cœlio. Atratinum Cœlij accuſatorem excuſat, & ignoſcendum ei confirmat propter pietatem, vel ætatem, num. 2. *Sed ego Atratino humaniſſimo, atque optimo adoleſcenti meo neceſſario ignoſco; qui habet excuſationem, vel pietatis, vel neceſſitatis, vel ætatis. Si voluit accuſare, pietati tribuo; ſi iuſſus eſt, neceſſitati; ſi ſperauit aliquid, pueritiæ.*

Pvnctvm IV.

Commendatio.

IRacundiæ & odio non videberis indulgere, ſi laudationem præmittas. Pro lege Man. Catuli & Hortenſij reprehenſionem, atque refutationem aggreſſurus, eorumdem commendationem honorificam præmiſit, nu.51. *Attenim vir clariſſimus Reip. & veſtris beneficijs ampliſſimis affectus Qu. Catulus, itemque ſummis ornamentis honoris, fortunæ, virtutis ingenij præditus Qu. Hortenſius, ab hac ratione diſſentiunt; quorum ego auctoritatem apud vos multis locis plurimum valuiſſe, & valere oportere confiteor. Etenim talis eſt vir Catulus, vt nulla res tanta ſit, ac tàm difficilis, quam ille non, & conſilio regere, & integritate tueri, & virtute conficere poſſit.*

Pro Plancio laudat aduerſarium, eiuſdemque non ingratos ſibi aculeos extitiſſe fatetur, num.58. *Et quoniam tua fuit perelegans, ac perſubtilis Oratio, digna Equitis Rom. vel ſtudio, vel pudore: quoniamque ſic ab his es auditus, vt magnus honor, & ingenio, & humanitati tuæ tribueretur, reſpondebo.*

Phil. 13. Lepidi Pontificis ſententiam reprehenſurus laudem inſignem tanto viro tribuit, num. 7. *Nullius apud me P. C. auctoritas maior eſt, quàm Lepidi, vel propter ipſius virtutem, vel propter familiæ dignitatem.*

Pvnctvm V.

Amor & beneuolentia.

AMorem, ſtudium, ac beneuolentiam profitetur Cic. pro Flacco, priuſquam Græcis teſtimonij fidem adimat, & ne eos offendat ſeſe primùm amicum huic nationi confirmat, cuius rei cauſas adfert, inque laudes illorum pluribus excurrit à num.9. *At quos teſtes? primùm dicam id quod*

A *eſt commune, Græcos: non quo nationi huic ego vnus maximè fidem derogem. Nam ſi quis vnquam de noſtris hominibus à genere iſto, ſtudio ac voluntate non abhorrens fuit; me & eſſe arbitror, & magis etiam tùm cùm plus erat otij. Tribuo illis litteras, do multarum artium diſciplinam, non adimo ſermonis lepôrem, ingeniorum acumen, dicendi copiam, denique ſi qua ſibi alia ſumunt.*

Phil. 1. querelam habiturus de Antonij iniurijs, ſe huius amicum profitetur, num. 11. Et Tuberonem reprehenſurus fauoris ac beneuolentiæ ſignificationem præmittit. Num. 8. *Cuius ego induſtria, gloriæque faueo.*

Permiſſione amica ex aliorum reprehenſione, nullam te voluptatem capere probabis quod facit. Pro Sylla Tull. vbi leniter Torquatum aduerſarium tractat, eidemque non pauca concedit,
B num. 46. *Fero ego te Torquate, iamdudum fero, & nonnunquam animum incitatum ad vlciſcendam Orationem tuam reuoco ipſe, & reflecto. Permitto aliquid iracundiæ tuæ, do adoleſcentiæ, cedo amicitiæ, tribuo parenti. Sed niſi tibi aliquem modum vitæ conſtitueris, coges oblitum me noſtræ amicitiæ, habere rationem noſtræ dignitatis.*

Pvnctvm VI.

Perſonæ Commutatio ac Præteritio.

TVll. diuinatione in Verr. non Qu. Cæcilium virum bonum eſſe negat, ſed Siculos ita ſuſpicari dicit; Quos aliqua ex parte excuſat, dùm acutos & ſuſpicioſos facit, num.28. *Hic ego de te plura*
C *non dicam: vnum illud credo omnes animaduertere, te adhuc à nonnullis, niſi à Siculis potuiſſe cognoſci. Siculos hoc dicere, cùm eidem ſint irati, cui tu te inimicum eſſe dicis, ſeſe tamen te actore ad iudicium non adfuturos. Quare negent, ex me non audies; hos patere id ſuſpicari, quod neceſſe eſt.*

Præteritionis eſt illud eximium Cic. 2. actione in Verr. num.32. *Omnia prætereo quæ mihi turpia dictu videbuntur: neque ſolùm quod iſtum audere, verum etiam quid me deceat dicere, conſiderabo. Vos quæſo, date hoc, & concedite pudori meo vt aliquam partem de iſtius impudentia reticere poſſim. Omne illud tempus quod fuit, antequam iſte ad magiſtratus Remquepub. acceſſit, habeat per me ſolutum ac liberum; ſileatur de nocturnis eius bacchationibus, ac vigilijs: lenonum, aleatorum, productorum nul-*
D *la mentio fiat: damna, decora, quæ res patris eius, ætas ipſius pertulit, prætereantur; lucretur indicia veteris infamiæ: patiatur eius reliqua vita me hanc tantam iacturam criminum facere.*

Amicè magis, ac leniter pro Roſ. Amer. παραλείψει, nec nuda, ſed cauſis additis vtitur, num. 94. *Permulta ſunt, quæ dici poſſunt, quare intelligatur, ſummam tibi facultatem fuiſſe maleficij ſuſcipiendi, quæ non modò idcirco prætereo, quod teipſum non libenter accuſo; verùm eò magis etiam, quod ſi de illis cædibus velim commemorare, quæ tum facta ſunt, iſta eadem ratione, qua Sex. Roſcius occiſus eſt, vereor ne ad plures Oratio mea pertinere videatur.*

Paulò vehementius de Prouin. Conſ. Piſonis flagitia tractat, eiuſque fingit ſe vrbanam audaciam, ſuperbiam, crudelitatem, & occultas libidines præterire vt eum magis in odium adducat, n.8.

Itaque omnia illa quæ & ſæpè audiſtis, & teneiis animis, etiamſi non audiatis prætermitto. Nihil de hac eius vrbana, quam ille præſens in oculis veſtris, mentibuſque defixit, audacia loquor, nihil de ſuperbia, nihil de contumacia, nihil de crudelitate diſputo. lateant libidines eius illa tenebricoſa, quas fronte, & ſupercilio, non pudore, & temperantiâ contegebat. A

PVNCTVM VII.

Nominis Omiſſio.

INnocentiam, & temperantiam cæteraſque virtutes eius comites, & adminiſtras Pompeij laudaturus Cic. aliorum Imperatorum auaritiam aliaque vitia notat, ſed ſuppreſſo nomine. Pro lege Man. n. 37. *Quem enim poſſumus Imperatorem aliquo in numero putare, cuius in exercitu veneant Centuriatus? quid hunc hominem magnum, aut amplum de Rep. cogitare, qui pecuniam ex ærario depromptam ad bellum adminiſtrandum, aut propter cupiditatem prouinciæ magiſtratibus diuiſerit, aut propter auaritiam Romæ in quæſtu reliquerit. Veſtra admurmuratio facit, Quir. vt agnoſcere videamini, qui hæc fecerint: ego autem neminem nomino. Quare iraſci mihi nemo poterit, niſi qui ante de ſe voluerit confiteri.* B

PVNCTVM VIII.

Reiectio Culpæ.

DE aduerſariorum ſceleribus agens Cic. pro Roſcio præſcindit culpam, ac reiicit n. 123. *Dixi initio Iud. nolle me plura de iſtorum ſcelere dicere, quàm cauſa poſtularet, ac neceſſitas ipſa cogeret. Nam & multæ res afferri poſſunt, & vnaquæque earum multis cum argumentis dici poteſt. Verum ego, quod inuitus facio, neque diu, neque diligenter facere poſſum.* C

His omnibus vti poteſt Orator non in Exordio ſolùm, ſed etiam antequam refutet aduerſarium; ne quid excidat audax, & inſolens, quòd inimico ab auditoribus, & infeſto animo capiatur. Nam vt animi benè morati & inſtituti nobilitas, humanitaſque vehementer audientium mentes dicenti adiungit: Ita nihil præſentius dici, cogitarique poteſt, ad beneuolentiam omnem aliorum extinguendam, quàm inſolentis ſupercilij elatio, quæ grauem & imperioſum, & tumidâ quadam ſuperbiâ ſeſe efferentem ſignificat, quem nemo non odit & auerſatur. D

LECTIO. VII.

De Inſinuatione.

CVm varia ſint genera cauſarum à Tull. t. de Inu. recenſita. Honeſtum, Admirabile, Humile, Anceps, Obſcurum, videndum eſt quæ ſit in his, Exordij contexendi ratiò, & quæ ex illis poſtulent Inſinuationem; quam appello veteratoriam quandam verborum ambagem, ſeu circumloquutionem, & quaſi ſinum, quo in animum auditoris nihil minus cogitantis irrepamus, aut cuniculis ſuffodimus ſubſtructionem illius, murumque defenſionis, quaſi muſculis quibuſdam ſubimus. A

PVNCTVM I.

Honeſtum.

CVi ſtatim fauet auditoris animus, propter eam, quam præ ſe fert cauſa, honeſtatem: hoc eſt, cùm id defendimus, aut oppugnamus, quod omnibus defendẽdum, vel oppugnandum videtur. Cui nihil eſt opus Inſinuatione. Non commorabor diutius in concilianda mihi veſtra beneuolentia Iud. quam rei dignitas atque præſtantia, ſatis per ſe iam adiunxit. Demonſtrandum enim eſt mihi nihil illuſtrius ad memoriam nominis veſtri ſempiternam, quàm ſi &c. B

PVNCTVM II.

Admirabile, Incredibile, Abſurdum.

AB his alienus eſt auditoris animus, quòd præter ipſius opinionem aliquid profiteatur Orator: in quo genere cauſæ, ſi non omninò ſit infenſus auditor, primò beneuolentia comparari debet; ſin vehementer alienatus fuerit, confugiendum eſt ad Inſinuationem. Paupertatem quis, exilium, aut mortem, aut aliqua vitæ grauioris incommoda laudat, polliceri debet, ſe probaturum plus in illis eſſe commodi, quàm detrimenti, honoris quàm dedecoris, delectationis, quàm laboris. Magnus in hoc artificio fuit Cic. nam cùm paradoxo Cæſarem ipſam victoriam viciſſe dixiſſet, C vtitur præmunitione ne auditores offendat, acumen Orationis, & ſubtilitas: quia videlicet periculum erat ne frigida videretur Oratio, dùm inuictum eſſe demonſtrat, ex eo quòd ſua clementiâ, & æquitate animi ipſius victoriæ naturam conditionemque ſuperarit pro Marcello n. 12. *Vereor vt hoc quod dicam, non perinde intelligi auditu poſſit, atque ego ipſe cogitans ſentio, ipſam victoriam viciſſe videris, cum ea ipſa quæ illa erat adepta, victis remiſiſti. Nam cùm ipſius victoriæ conditione iure omnes victi occidiſſemus, clementiæ tuæ iudicio conſeruati ſumus. Rectè igitur vnus inuictus es, à quo etiam ipſius victoriæ conditio, viſque deuicta eſt.*

Aliud eſt paradoxum in Piſonem quo Cic. ab adiunctis, quæ ſuum ipſius diſceſſum fuerunt conſequuta, Piſonis impudentiam oſtendit, qui id maledicti loco poſuerit, quod Ciceroni vel maximè fuit glorioſum, illud autem admirabile hoc modò D mitigat n. 32. *Tum vero forſitan hoc, quod dicturus ſum, mirabile auditu eſſe videatur, ſed certè id dicam quod ſentio. Cùm tantis à vobis P.C. beneficiis affectus ſim, tantis honoribus; non modò illam calamitatem eſſe non duco; ſed ſi quid mihi à Repub. poteſt eſſe ſeiunctum, quod vix poteſt, priuatim ad nomen meum augendum, optandum mihi duco fuiſſe illam, expetendamque fortunam.*

Cùm dixiſſet Tull. Imperatorias virtutes tantas in vno Pompeio eſſe, quantæ in reliquis Imperatoribus non fuerint, quod [illegible], & incredibile videbatur, teſtimoniis confirmat Man. n. 30. *Teſtis eſt Italia, quam ille ipſe victor, L. Sylla, huius virtute, & ſubſidio confeſſus eſt, liberatam. Teſtis eſt Sicilia, quam multis vndique cinctam periculis, non terrore belli, ſed celeritate conſilij, explicauit.*

Teſtis eſt Africa, quæ magnis oppreſſa beſtiarum copiis, earum ipſarum ſanguine redundauit.

P V N C T V M III.

Humile.

QVod negligitur ab auditore, nec niſi difficulter attentionem obtinet, eam ob rem paranda eſt, aliqua pollicitatione rerum nouarum; quod ſi clarum ſit rem eſſe vilem, & abiectam, proderit rem fateri, non mira polliceri. Hoc vſus eſt artificio Tull. Phil. 7. n. 1. *Paruis de rebus, ſed fortaſſè neceſſariis conſulimur P. C. de appia via, & de moneta, Conſul; de Lupercis Tub. Pl. refert. Quarum rerum etſi facilis explicatio videtur, tamen aberrat animus à ſententia, ſuſpenſus curis maioribus, adducta enim*

B *res in maximum periculum, & extremum penè diſcrimen.*

Hoc artificium ſequutus eſt pauper apud Quintil. Orat. 13. accuſauitque diuitem, quod veneno per flores ſparſo, apes ſuas interemiſſet. Sic enim ad Iud. in terantilla. *Vnum oro, ne cui minor dignitate veſtra videatur cauſa litis mea. Ante omnia enim non debetis expectare, vti pauper magna perdiderim, ſed, quantulum ſit, quod abſtulerit mihi diues, minus eſt quod reliquit.*

Itaque tribus in re humili paratur attentio, promiſſione ſcilicet, conſtitutione, precatione. Virgil. Scripturus de Apibus hæc pollicetur 4. geor.

Protinus Aërij mellis cœleſtia dona
Exequar.
Et ſtatim ſubdit.
Admiranda tibi leuium ſpectacula rerum,
Magnanimosque duces totiusque ordine gentis
C *Mores & ſtudia, & populos, & prælia dicam.*
In tenui labor; at tenuis non gloria.

Teredo laudanda proponatur. A magnis, quæ in re tàm exigua videri poſſent, ab Hypotheſi ad theſim reuocatũ duci poteſt Exordium. Crocodilum ingentem Regulo aui minimæ magni nominis auctores referunt ſummopere delectari. Quantò mirabilius authorem naturæ Deum minimis maximè recreari, & in rebus exiguis ſummæ ſapientiæ non obſcura relinquere documenta. Mirandus in vaſtiſſima cœlorum móle compingenda diuinus opifex; quid in exiguis corporis humani partibus tàm ſapienter efformandis? Mirandus in Elephanto belluarum maxima: Quid in apiculæ volantis, mellaque condentis induſtria? probare ſe magnum in magnis quid eſt? in minimis magnum

D eſſe, tùm demũ eſt perfectæ, ſummæque poteſtatis.

Amplificatio peti poteſt ab admiratione, & difficultate, quæ reperitur in eo, qui velit in paruis magnus haberi, tùm fiet præmunitio. Nolite mirari ſi meam Orationem ad minimæ rei laudem, non ſine voluptate conferam: Miramini mecum potius ſummi illius opificis Dei, in re tàm exigua Teredine, de qua dicturus ſum, ſingularem diuinamque virtutem & ſapientiam.

Pollicitatio ſequitur. Neque volo vos arbitrari hauſturos eſſe nos de fæce quidpiam veſtris oculis indignum, & ingratum auribus; neque patientiâ veſtra nos in rei nullius momenti contemplationem, abuſuros eſſe. Non vile quoddam animal ex putri materia concretum, non formicam, aut apiculas proponam vobis, præſtantius eſt quod molior, de ſummi nempe moderatoris ſapientia quæ-

A ſtio proponitur, ad ſublimia mentes veſtras erigite, vt ex illorum iucunda cognitione fructum aliquem, & animo delectationem percipere poſſitis.

Augeri poteſt à conſequentibus, ſcilicet à voluptate, quam vnuſquiſque poteſt experiri; dùm in tam paruo ſpeculo diuinæ maieſtatis imaginem, & ſapientiam contemplatur. Vt enim gratum erat oculis ſpectaculum videre Gygantem à Thimante pictum in exigua tabella, qui tamen ingentis molis eſſe videbatur, dùm eius pollicem longa perticâ paſtores metirentur. Ita.

P V N C T V M IV.

Anceps. Seu Dubium.

B IN quo vel Iudicatio Dubia eſt, vel cauſa, Iudicationis: ideam habet Gellius l. 12. c. 7. De Syrnæa quæ veneno maritum filiumque cùm ſuſtuliſſet, idque ingenuè fateretur, quòd illi prioris Mariti filium mactaſſent, à Dolabella dimiſſa eſt ad Areopagitas, qui eam ſic condamnarunt, vt abſoluerent, ſic abſoluerunt vt condemnarent, ſi quidem in centum annos eam dimiſerunt.

In cauſa melius eſt omninò cælare turpitudinem, ne fortè dedecus, & labem fœditatemque commoueat; vt in Oreſtis cauſa matris interfectoris, quid enim cauſæ proferat Orator; hoc feciſſe Oreſtem, vt patris mortem vlciſceretur?

P V N C T V M V.

C
Obſcurum.

IN quo vel tardiores ſunt Auditores, vel difficilioribus ad cognoſcendum negotiis cauſa impedita eſt. Tùm erit occurrendum tædio, ac ſatietati, quod fiet, ſi iucunditatem inſeras, vrbanitatem adiungas, fabulam aut narrationem lepidam immiſceas, quod læta facilius indoles conſequitur quàm artis præcepta.

Cæterùm tria videntur eſſe tempora potiſſimum, quibus auditoris animus nobis infenſus eſſe poſſit, ſi cauſa turpis ſit, ſi res animum auditoris alienum faciat, ſi perſuaſus ab aliis, vel Oratione longiori fatigatus.

Si cauſæ turpitudo contrahat offenſionem, pro homine in quo offenditur, alium qui diligitur, interponere debebit Orator, aut pro re, rem, vt

D ab eo quod odit, ad id quod diligit auditoris animus traducatur. Vel ab iis quæ obſunt, ad ea quæ proſunt confugiendum; vt ſi cauſa ſit improba, de perſona loquaris cuius merita recenſebis cum Cicerone pro Deiotaro. Si perſona noceat ad cauſam confugiendum, cum eodem pro Rabirio.

Deindè quærendum aliquid quod lædat aduerſarium, cum Tullio pro Ligario crimen in Tuberonem coniiciente, 4. n. 2. *Habes igitur quod eſt accuſatori maximè optandum, confitentem reum; ſed tamen ita confitentem, ſe in ea parte fuiſſe, quâ te Tubero, quâ virum omni laude dignum patrem tuum. Itaque prius de veſtro delicto confiteamini neceſſe eſt, quàm Ligarij vllam culpam reprehendatis.* Si denique trahamus id à Iudicum, vel auditorum perſona, quod inuidiam omnem, quæ ex cauſa perſonaque noſtra naſci poſſet, extinguat, quod acutè

ſacit Cæſar apud Saluſtium in bello Catilinario, dicturus enim pro coniuratis, nec ab illis, nec ab ipſa coniuratione ducit Exordium, quod vtrumque turpitudinis, & inuidiæ pleniſſimum eſſet, ſed Inſinuationem adhibet à dignitate, atque decoro P. C. qui conuenerant, exulceratoſque eorum emollit animos.

Omnes homines qui de rebus dubiis conſultant ab odio, amicitia, ira, atque miſericordia vacuos eſſe decet. Haud facilè animus verum prouidet, vbi illa officiunt; neque quiſquam omnium libidini ſimul, & vſui paruit. Vbi intenderis ingenium, valet. Si libido poſsidet, ea dominatur, animus nihil valet. Magna mihi eſt copia memorandi P. C. qui reges, aut qui populi, ira, aut miſericordia impulſi, malè conſuluerint: Sed ea malo dicere, quæ maiores noſtri contra libidinem animi ſui; rectè atque ordine fecère. Bello Macedonico, quod cum rege Perſe geſsimus, Rhodiorum ciuitas, magna atque magnifica, quæ populi Ro. opibus creuerat, infida atque aduerſa nobis fuit: ſed poſtquam bello confecto, de Rhodiis conſultum eſt; maiores noſtri, ne quis diuitiarum magis, quàm iniuria cauſa, bellum inceptum diceret, impunitos eos dimiſère. Hoc item vobis prouidendum eſt P. C. ne plus valeat apud vos P. Lentuli, & cæterorum ſcelus, quàm veſtra dignitas: neius magis iræ veſtræ, quàm famæ, conſulatis, &c.

P V N C T V M VI.

Inſinuationis Præcepta.

MVlta paſſim reperiuntur in Orat. Cic. pro Cluent. ſeſe excuſat, quòd de Saſſiæ matris Cluentij turpibus, & inhoneſtis amoribus dicat; facti ſui cauſas pluribus exponit, ac verecundiæ, pietatiſque ſeſe rationem habiturum pollicetur n. 17. *Illud me non præterit cuiuſmodicumque mater ſit, tamen in iudicio filij de turpitudine parentis dici vix oportere. Non eſſem ad vllam cauſam idoneus, ſi hoc quod in communibus hominum ſenſibus, atque in ipſa natura poſitum, atque infixum eſt, id ego, cùm ad amici pericula depellenda adhiberer, non viderem. Facile intelligo non modò reticere homines parentum iniurias, ſed etiam animo æquo ferre oportere. Sed ego ea quæ fieri poſſunt ferenda, quæ taceri tacenda arbitror.*

2. Phil. in Anton. io re fœda, & turpi præciſione offenſionem declinat. *Sed hæc ipſe fatetur eſſe in ſordibus; veniamus ad ſplendida.* Sic de haruſp. reſp. periphraſi notat inceſtum Clodij. *Cùm vxorem ſororemque non diſcernis: cùm quod meas cubile, non ſentis.*

P V N C T V M VII.

Ab Auditorum meritis.

SI iam perſuaſerit alius, vel Auditor conſtitutum habeat apud ſe contra quod diſputatum eſt, Inſinuatio fieri debebit, à meritis Auditorum in nos, cùm eorumdem amplificatione, vel ab iis, quæ iam egimus ipſi. Inſignis eſt huius generis idea 2. in Rull. n. 1. ad impetrandam populi hac diſſuaſione, iam offenſi, gratiam & aſſenſum; *Eſt hoc in more poſitum, inſtitutoque maiorum, vt ij, qui beneficio veſtro imagines familiæ ſuæ conſequuti ſunt, eam*

A *primam habeant concionem, quâ gratiam beneficij veſtri, cum ſuorum laude coniungant, quæ in Oratione nonnulli aliquando digni maiorum loco reperiuntur: plerique autem hoc perficiunt, vt tantum maioribus eorum debitum eſſe videatur, vndè etiam quod poſteris ſolueretur, redundaret. De me vereor ne arrogantis ſit apud vos dicere: ingrati tacere; nam, & quibus ſtudiis hanc dignitatem conſequutus ſim, memetipſum commemorare, perquàm graue eſt; & ſilere de tantis veſtris beneficiis nullo modo poſſum. Quare adhibebitur à me certa ratio, moderatioque dicendi, vt quid à vobis acceperim, commemorem: quare dignus veſtro ſummo honore, ſingularique iudicio ſim ipſe modicè dicam.*

P V N C T V M VIII.

B
A re aliena & tempore.

POſtulant etiam inſinuationem illa quæ ſunt ab ipſo propoſito aliena. Pro Sextio; cauſam reddit cur de Milonis Tribunatu diſputet in cauſa Sextij, ne temerè alio, quàm cauſæ neceſſitas exigebat diuagatus fuiſſe videatur n. 87. *Adiit ad Remp. Trib. pl. Milo, de cuius laude plura dicam, non quò aut ipſe hæc dici, quàm exiſtimari malit, aut ego hunc laudis fructum præſenti libenter impertiam, præſertim cum verbis conſequi non poſsim: ſed quod exiſtimo, ſi Milonis cauſam accuſatoris voce collaudatam probaro, vos in hoc crimine parem Sextij cauſam exiſtimaturos.*

Pro Plancio quòd extra cauſam plura dicturus ſit excuſationem adfert, tùm culpam refundit in aduerſarios; deinde moderationem, ordinemque pollicetur n. 3. *Equidem ad reliquos labores, quos*
C *in hac cauſa maiores ſuſcipio, quàm in cæteris, etiam hanc moleſtiam aſſumo, quòd mihi non ſolùm pro Plancio dicendum eſt, cuius ego ſalutem non ſecùs ac meam, tueri debeo; ſed etiam pro meipſo, de quo accuſatores plura penè, quàm de re, reóque dixerunt.* Aliena loci temporiſque reſpectu Inſinuationem requirunt, hoc prudens Orator animaduertit pro Archia, proferens aliquid inuſitatum, & à fori iudiciorumque conſuetudine alienum, illud ipſum mitigat ἀξιώσει, petitione, ac notatione perſonarum n. 3. *Sed ne cui veſtrum mirum eſſe videatur, me in iudicio publico hoc vti genere dicendi, quod non modò à conſuetudine iudiciorum, verùm etiam à forenſi ſermone abhorreat: quæſo à vobis, vt in hac cauſa mihi detis hanc veniam accommodatam huic reo, vobis, quemadmodum ſpero, non moleſtam, vt me pro ſum-*
D *mo Poëta, atque eruditiſsimo homine dicentem, hoc concurſu hominum literatiſsimorum, hac veſtra humanitate, hoc denique Prætore exercente iudicium, patiamini de ſtudiis humanitatis, ac literarum paulò liberiùs loqui.*

P V N C T V M IX.

Etiam extra Exordium Prolixitas Orationis minùs grata.

TRactata paulò fuſius excuſationem petunt: pro domo ſua partim indicatione cauſæ, partim futuræ breuitatis pollicitatione, lenit ac mitigat, extra cauſam allata prolixiùs n. 32. *Intelligo Pontifices, me plura extra cauſam dixiſſe, quàm*

aut

aut opinio tulerit, aut voluntas mea; ſed cùm me purgatum vobis eſſe cuperem, tùm etiam veſtra in me attentè audiendo benignitas prouexit Orationem meam. Sed hoc compenſabo breuitate eius Orationis quæ pertinet ad ipſam cognitionem veſtram.

De Haruſp. reſp. Orationem parum gratam officio excuſat, num. 61. *Atque ego hanc Orationem tàm triſtem, tàm grauem non ſuſcepiſſem, non nunquam, niſi hanc perſonam, & has partes, honoribus populi Rom. veſtris plurimis ornamentis mihi tributis, deberem & poſſem ſuſtinere: ſed tamen facile tacentibus cæteris, reticuiſſem. Sed hæc Oratio omnis fuit non auctoritatis meæ, ſed publicæ Religionis, mea fuerunt verba fortaſſe plura.*

Quod erat minus gratum Romanorum prælium, & exercitos calamitatem commemorare, prætentione ſubtilis Orator hæc inuoluit omnia. Pro lege Man. num. 25. *Sinite hoc loco Quir. ſicut Poëtæ ſolent, qui res Romanas ſcribunt, præterire me noſtram calamitatem; quæ tanta fuit, vt eam ad aures L. Luculli, non ex prælio nuntius, ſed ex ſermone rumor afferret.*

Pacem diſſuaſurus Cic. Phil. 7. metus indicatione, deprecatione, acerbum auditu mitigat, num. 8. *Ego itaque pacis, vt ita dicam, alumnus, qui quantuluſcumque ſum (nihil enim mihi arrogo) ſine pace ciuili certè non fuiſſem, periculoſe dico: quemadmodum P. C. accepturi ſitis, horreo: ſed pro mea perpetua cupiditate veſtræ dignitatis retinendæ, & augendæ quæſo, oroque vos, vt primo, ſi erit vel acerbum auditu, vel incredibile à M. Cicerone eſſe dictũ, accipiatis ſine offenſione, quod dixero; neue id prius, quàm, quale ſit explicauero, repudietis.*

LECTIO VIII.

Exordij Virtutes & vitia.

NVlla pars eſt Orationis, quæ ferè maioris ſit momenti quàm Exordium; nam ipſo in aditu, velut in veſtibulo coniectura fieri debet totius Orationis. Proindè diligenter prouidendum eſt, ne dùm auram ſoluit, antequam in altum prouehatur Orator, naufragium faciat. Quod non patietur, ſi virtutes eius, ſeruauerit, ac vitia veluti ſcopulos euitarit.

PVNCTVM I.

Prima virtus Splendor.

I. QVoniam procœmia plerumque ſunt ad delectationem compoſita, vel ad hominum beneuolentiam emerendam exquiſito artificio elaborata, ſplendorem actionis in Exordiis quærendum eſſe nemo neſcit. Cic. 2. de Orat. nu. 315. Acutum, Accuratum, Inſtructum ſentẽtiis, Aptum verbis & Illuminatum eſſe cupit initium, abſque tamen vlla iuuenilis audaciæ ſuſpicione.

II. Altera virtus eſt, vt ex iis de quibus agitur, petatur Exordium, ne inſtar Samnitum ſimus, qui dùm præludunt, vibrant haſtas ante pugnam, quibus inter præliandum nihil vtantur. Atque hinc eſt quod ait Tull. non eſſe cogitandum prius de procœmio, quàm rebus omnibus conſideratis, quæ vel ad narrationem, & confirmationem pertinent,

A quid maximè proprium ſit, videamus. Ne vel exile, & minutum, vel rogatorium, & vulgare ſit principium.

III. Vt ſit connexum, hoc eſt vt cohæreat cum ſequentibus, habeatque quaſi ſemina quædam argumentorum, quæ ſumus in reliquo ſermone allaturi; ſic tamen, vt non ſit obſcurus ad confirmationem tranſitus. Quod quò facilius argumentis perſpicere poſſitis, rem geſtam vobis, dum breuiter expono, quæſo diligenter attendite? ait Cic.

IV. Aptum erit Exordium, ſi neque breue nimis, neque longum, ſed cum tota Oratione conſentiens. Nam vt benè Orator, in ædibus & templis veſtibula, & aditus: ſic cauſis principia proportione rerum reſpondeant; vt enim dedecet ingens quoddam, & gyganteum caput puſillo corpori impoſitum; B ita robuſtum hominem parum ornat tàm exiguum, vt impoſitus Coloſſo globulus eſſe videatur.

V. Clarum ſit & apertum principium; neque enim fieri poteſt, vt attendat Auditor neſcius eorum quæ à nobis tractanda ſunt. Tale fuit pro Ligario. *Nouum crimen, & ante hunc diem inauditum propinquus meus ad te Q. Tubero detulit Q. Ligarium in Africa fuiſſe.*

PVNCTVM II.

Qualis eſſe debeat Orator in Exordio.

TOtus ad honeſtatem, & moderationem compoſitus eſſe debet, vt quo in loco ſit, apud C quos agat, quæ futura ſit ſapientum hominum, & litteratorum de ſe exiſtimatio, iam præcipere animo, & ſentire videatur. Atque haud ſcio an aliquid ad id accommodatius eſſe poſſit, verecundiâ grato rubore vultus ſignificata, quem multis commendant eloquentiæ Doctores, vt honeſtę mentis ornamentum, & honorem eximiæ frontis. Hinc verè & ſcienter dictum à Cic. de Craſſo, *Fuit enim mirificus quidam in Craſſo pudor, qui tamen non modò non obeſſet eius Orationi, ſed etiam probitatis commendatione prodeſſet.*

Hunc igitur ingenuum colorem nobilis animi indicium verecundiam præ ſe ferat Orator, non tantùm verbis, ſed ipſo vultu & geſtu: nihil quippe facilius Auditorem allicit quàm modeſtia dicentis, quæ in hoc poſita eſt, vt quod ad res attiD net, parcè & verecundè loquatur de ſuis, aliorum verò factis indulgeat potius, quàm detractet, nihil nimis arduum polliceatur: in nullum feratur vehementius. Quod verò ad verba ſpectat, ne luxurient, aut affectata ſint, neque lenociniis tanquam meretricio cultu diffluant, ſed modeſtè florida quærantur: denique ſic ſplendorem in omnibus adhibeat, vt nihil in voce, atque geſtu, nihil in fronte, nihil in curſu Orationis, humile vel abiectum, frigidum aut odioſum deprehendatur.

PVNCTVM III.

Exordij vitia. Vulgare.

I. VVlgare quod in plures cauſæ partes accommodari poteſt; quod vt euitetur ex

opinione peti debebit Exordium, videlicet ex rei, A loci, cauſæ, temporis, perſonæ aliarumque circumſtantiarum obſeruatione; apud gloriæ ſtudioſos, vt Lacedæmonios, ordieris hoc ferè modo. Cùm nobiliſſimum ſemper Oratori non adumbrata quidem, ſed vera, ſolidaque gloria præbet argumentum, tùm apud vos dicendi longè illuſtrius. Quid enim loquuntur aliud difficultates quas ſorbetis intrepidi, bella quæ geritis fortes, plauſus & triumphi, quos ducitis, niſi vos veræ gloriæ ſtimulis incitatos velle cæteris nationibus prælucere, conſentientemque bonorum laudem conſequi?

II. Commune: quod nihilo minus in hanc, quàm in alteram partem cauſæ conuenire poteſt, nempe tàm reo, quàm accuſatori. Laudat quis præſtanti virtute virum, orditurq; ab aliqua dote corporis, aut animi, & in hæc verba claudit Exordium. Qua tandem in laude non verſabitur Oratio mea, B quæ talem virum nacta ſit, in quo ſibi domicilium Virtus omnis, ſedemque poſuiſſe videatur. Commune fecerit Exordium, quod ſic poterit leuiter immutare, qui virum eundem vituperare voluerit. Quemadmodum igitur non erit is omni vituperatione dignus, qui virtutem tantum bonum, tàm ſingulare, tàm diuinum ſemper coluerit.

Subdiuiſione tunc erit vtendum, quod Exordij genus tàm eſt acutum, quàm elegans; cùm plura ex re ſimplici diuerſaque argumenta, ſe nobis obijciunt. Metellum commendas, quòd ex funeſtis ignibus Palladem piè fortiterque extraxerit, vnum factum eſt ex quo plura naſcuntur; nam occurrit pietas in Deum, ingens fortitudinis ſpecimen, totius ciuitatis vtilitas & commodum, cuius incolumitati ſalute neglecta ſeruierit. Tunc non erit laudanda virtus, ſed hoc pacto inchoandum.

Quod iis qui triplicem in viam incidunt, contigit, vt animo diſtracto ſint & ancipiti, cui tandem C ex tribus inſiſtant, id mihi hodierna die, de Metello dicere meditanti accidit. Etenim dùm eius pietatis commendationem aggredior, tot, tàm ſingulares ſe mihi virtutes offerunt, vt inſtitutum cogant Orationis curſum abrumpere. Quid enim in tanto viro primum, quid poſtremum prædicem?

III. Commutabile. Quod ab aduerſario leuiter immutatum ex parte contraria dici poteſt, & hoc eſt totius Orationis vitium. Calumniæ vindex & actor ſic ordiatur. Non eſt ferendum Iud. improbum ea eſſe dicendi libertate, vt non ſceleratos tantùm, ſed etiam bonos Reip. ciues opprimens, veſtris ſententiis, & auctoritate ad proborum hominum perniciem abutatur; nec videtis idem exitium vobis impium machinari?

Defenſor illud idem leuiter immutatum conuertet in accuſatorem. Miror ego Iud. inniteri vos D ab accuſatore, id ne perferatis, quod ipſe tamen nulla veſtræ dignitatis habita ratione, admittere non veretur. Etenim, vt ille non inſcienter, ſi calumniis quemquam opprimere non licet, nec per vos tantum ſcelus impunitum eſſe debet, nolite permittere me innocentem improborum calumniis obrui, ab eo præſertim, qui, cùm ab omnibus calumnias verbo deprecetur, re vera tamen fictis ſermonibus, æquitate veſtra, ad perniciem aliorum abuti ſe poſſe confidit.

IV. Longum quod pluribus verbis, aut ſententiis, quàm opus ſit, producitur.

V. Tranſlatum, quod aliud conficit, quàm cauſæ genus poſtulet, vt ſi docilem reddas Auditorem, cùm paranda eſt beneuolentia, vel ſi principium A adhibeas, cùm opus eſt inſinuatione.

VI. Contra præcepta quod nihil eorum efficit, quorum cauſa præcepta ſunt.

VII. Separatum quod non ex ipſa cauſa ductum eſt, nec tanquam membrum cum Oratione connexum.

PVNCTVM IV.

Exordium ex abundanti & tempore.

HIs omnibus prudens Orator mederi poteſt ex abundanti, & ex tempore petitis Exordiis, quæ maximè locum habent in accuſatione & defenſione, licet ad cætera quoque pertinere non negemus. B Ex abundanti dicitur, cùm non tantùm hæremus ijs, quæ in quæſtione verſantur, ſed etiam extra cauſam aſſumimus ea, quæ ad perſonam attinent, qua de agitur.

Auctor victoriæ quis, cæſis manibus, nutrimento carens, ad ducem exercitus accedit, refert inutiles à ciuitate non eſſe dimittendos, qui niſi fortiter bellum geſſiſſent, non ſtaret ciuitas, dux miſero negat annonam; ille deſperatione adductus, ex præalto loco dat ſe præcipitem, dux interim capitis accerſitur, quòd huius mortis cauſa fuerit, accuſator ſic ordietur, vt dicat ſe non ad accuſandum parricidum modò deſcendiſſe, ſed etiam Reip. charitate compulſum, reum agere velle maieſtatis iniquum belli ducem, ac impium, qui liberatorem ſuum ciuitati nefarius eripuerit, libertatis aſſertorem ſceleratus perdiderit, populi patriæque parentem crudelis interfecerit. Quod C crimen, &c.

Si defendas ex abundanti, trahes in laudem illud ipſum, quod in vitio ponitur ei, qui accuſatur. Nauium præfectus, hoſtium naues capit, incendit, ei dies dicitur. Sic erit inchoandum. Ob res præclarè geſtas ſperabam equidem Iud. rei nauticæ peritum ducem, meritis debitam mercedem à vobis acceptutum eſſe, non iudicium victorem veſtrum ſubiturum. Quid? hic eſt igitur laborum portus? hi ſunt victoriæ triumphorumque fructus vberes? hæc poſt tot ſuſceptas dimicationes vitæ tranquillitas, & ſolatium beatæ ſenectutis? &c.

Tale eſt illud pro Flacco. *Cùm in maximis periculis huius vrbis atque imperij, grauiſſimo, atque acerbiſſimo Reip. caſu, ſocio, atque adiutore* D *conſiliorum, periculorumque meorum, L. Flacco, cædem à vobis, coniugibus, liberis veſtris, vaſtitatem à templis, delubris, vrbe, Italia depellebam, ſperabam Iud. honoris potius L. Flacci me adiutorem futurum, quàm miſeriarum deprecatorem.*

Extemporale proœmium, quod ex circumſtantiis, & è re nata ducitur, longeque cæteris antecellit. Sed eſt elegans cùm id quod in quæſtione verſatur ex aliqua circumſtantia iam probatum oſtenditur. Fugerunt quidam acerbioris ſupplicij metu, & in patriæ montibus, alteram ciuitatem quam incolerent, exædificarunt. Exarſit bellum in patriam, egreſſi ſunt illi è ſuis tuguriis, opemque laboranti patriæ veteri attulerunt, confecto bello de reducendis illis in patriam deliberatur. Laudo ciues eos qui memores beneficij populares cenſent noſtros in

patriam,& quaſi in communem matris ſinum eſſe reuocandos. Quid enim aut ad ciuitatis ſecuritatem potentius,aut ad ciuium ſalutem melius,vel ad eorundem humanitatem præſtantius eſſe poteſt, quàm ita beneficiorum recordari? ſed ſi rectè iudicamus,in eo nihil deliberandum;quærimus enim an admittendi ſint,quos vltrò admiſimus, ſine quibus ciuitas noſtra non ſtaret? nunquid iam ingreſſi, quos vt libertatis noſtræ aſſertores amplectimur? qui ciuium partes obierunt, cùm in apertum vitæ diſcrimen venerunt, vt patriam periclitantem ab hoſtium manibus ferrum flammamque minitantibus liberarent.

LECTIO IX.

Munera Exordij.

BEnè Cic. 2. de Orat. num. 82. tria munera non Exordio ſolùm, ſed continenti aſſignat Orationi, quæ præcepta principiorum,ait & narrationum eſſe voluerunt, ea in totis Orationibus ſunt conſeruanda. Nam ego mihi beneuolum Iudicem facilius facere poſſum in curſu Orationis,quàm cum omnia ſunt inaudita;docilem autem non cùm polliceor me demonſtraturum, ſed tùm, cùm doceo, & explano: Attentum verò, crebrò tota actione excitandis mentibus Iudicum, non prima denunciatione reddere poſſumus.

PVNCTVM I.

Attentio.

DVplicem aperit Attentionis conciliandæ rationem Cic. alteram, ſi directè petat; alteram ſi rerum de quibus dicturus eſt, magnitudinem oſtendat, doceatque, ea quæ dicuntur non aliena eſſe, ſed ad ipſos Auditores pertinere, vtramque vſurpat 2. in Ant. 47. Verr. 3. num. 44. pro Domo. num. 1. pro Cluent. 7.

Conciliatur ergo propoſitæ rei magnitudine, maximeque cum ipſorum rationibus coniunctæ. Diuinat. in Verr. num. 7. *Quid eſt proh Deûm hominumque fidem, in quo ego Reip. plus hoc tempore prodeſſe poſſim? quid eſt quod aut populo Rom. gratius eſſe debet, aut ſocijs, exterisque nationibus optatius eſſe poſſit, aut ſaluti fortunisque omnium magis accommodatum ſit?*

II. Si profiteatur Orator ſe nolle attentionem poſtulare, ſatis effecturum rebus ipſis, vt attentè audiatur. Quod præceptum obſeruat Cic. 2. in Ant. nu. 10. *Sed cùm mihi PC. & pro me aliquid, & in M. Antonium multa dicenda ſint; alterum peto à vobis, vt pro me dicentem benignè: alterum ipſe efficiam, vt contra illum, cùm dicàm, attentè audiatis.*

III. Intendat pericula, quæ ex hac neglecta oriri poſſunt. Vt 2. in Verr. num. 1. 3. in Catil. num. 4. *Atque ego vt vidi, quos maximo furore, & ſcelere eſſe inflammatos ſciebam, eos eſſe nobiſcum, & Romæ remanſiſſe in eo omnes dies, noctesque conſumpſi vt, quid agerent, quid molirentur, ſentirem, ac viderem: vt quoniam auribus veſtris propter incredibilem magnitudinem ſceleris minorem fidem faceret Oratio mea, rem ita comprehenderem, vt tùm demum animis, ſalutique veſtræ prouideretis, cùm oculis maleficium ipſum videretis.*

IV. Enumeratione rerum, & conſequentium conciliatur attentio. 2. Verr. 10. 11. tertia in eundem num. 3.

V. Diuiſione & diſtributione, amplaque dicendorum promiſſione. 4. in Verr. num. 17.

VI. Inſigni commendatione rei, qua de agitur. 4. in Verr. 2. & Phil. 2. num. 10.

VII. Collatione rerum dicendarum cum iam dictis, has illis poſtponendo. 5. Verr. 10.

VIII. Dubitatione & veluti ſimulatione ignorantiæ noſtræ, quaſi verò neſciamus quomodo res appellanda ſit, ideoque eam Auditoribus diiudicandam permittamus. 6. Verr. num. 1. *Venio nunc ad iſtius, quemadmodum ipſe appellat, ſtudium: vt amici eius morbum, & inſaniam: vt Siculi latrocinium, ego quo nomine appellem, neſcio, rem vobis proponam: vos eam ſuo nominis pondere penditote.*

IX. Clara probationis pollicitatione, pœnam aliquam ſibi imponens, niſi liquidò rem demonſtret, contra ſi id aſſequatur muneris aliquid loco poſtulet. Pro Planc. num. 3. *Niſi eius integerrimam vitam, modeſtiſſimos mores, ſummam fidem, continentiam, pietatem, innocentiam oſtendero, nihil de pœna recuſabo; ſin omnia præſtitero, quæ ſunt à bonis viris expetenda, petam Iud. à vobis, vt, cuius miſericordia ſalus mea cuſtodita eſt, ei vos veſtram miſericordiam, me deprecante, tribuatis.*

X. Deprecatione vt attendant. Pro Roſ. Amer. 10. *Quapropter vos oro, atque obſecro Iud. vt attentè bonaque cum venia, verba mea audiatis.* Cluent. 6.

Meminerit aliquoties in ipſo Orationis curſu fatigatum Auditorem recreandum, idque vel apertè poſtulata attentione, vel aliqua re iucundiore inſerta, quæ ſua ſponte extorqueat attentionem: quod facit Cic. quoties ad aliquod grauioris momenti argumentum deſcendit, pro Quinctio nu. 22. *Obſecro Aquili, vosque qui adeſtis in conſilio, vt ſingulare genus fraudis, & nouam rationem inſidiarum cognoſcere poſſitis.*

Pro Cluent. num. 66. *Vos quæſo, vt adhuc me attentè audiſtis, item quæ reliqua ſunt, audiatis. Profectò nihil à me dicetur, quod non dignum hoc conuentu, & ſilentio, dignum veſtris ſtudijs, atque auribus eſſe videatur.* Pro Amerino num. 129.

Denique principio Orationis optet Orator, roget, ſollicitus agat, ſi res noua videatur, ſi atrox, ſi magna, ſi pertinens ad exemplum; præcipuè tamen ſi Iudex, aut ſua vice, aut Reip. commoueatur, cuius animus quà ſpe, quà metu, quà precibus, & monitionibus vrgendus eſt.

PVNCTVM II.

Docilitas.

I. HAud ſcio an vlla re facilius docilem faciamus Auditorem, quàm breuitate promiſſa ſeruataque. Reperias aliquos adeò, aut ſui ipſorum amantes, aut in dicendo abſurdos, vt nunquam niſi obtuſam audiendo coronam dimittant. Inſulſum ſanè genus hominum quos rectè illa Horat. clauſula, quaſi Scorpij cauda ferias,

——Certè furit; ac velut vrſus
Obiectos caueæ valuit ſi frangere clathros,
Indoctum, doctumque fugat recitator acerbus.
Quem verò arripuit tenet occiditque legendo,
Non miſſura cutem niſi plena cruoris hirudo.

II. Identidèm ſe de breuitate iactabit, quòd

multa contrahat, & concidat, quæ explicanda videbantur fuſius, quod pleraque omittat, ne prætermittat Officium. Cic. pro Cluent. 160. *Quibus de rebus mihi pro Cluentij voluntate nimium, pro Reip. dignitate parum, pro veſtra prudentia ſatis dixiſſe videor. Atque vt exiſtimetis, neceſſariò me de his rebus, de quibus iam dixerim, pluribus egiſſe verbis, attendite reliqua, profectò intelligetis, & quæ paucis demonſtrari potuerunt, breuiſſimè eſſe defenſa.* Pro Dom. 32. Sextio. 12.

III. Si paulò diutius in argumento quopiam verſatus fuerit Orator, pœnitentiâ compenſabit 2. in Cat. 17. pro Flac. 103. Domo. 32. 1. Phil. 32.

IV. Curabit vt non modò quàm ordinatiſſime totam digerat Orationis œconomiam, ſed & rem, vt memoriam adiuuet, commodè partiatur. Quod fit vel per Expoſitionem, cùm rem de qua dicturi ſumus, exponimus: vel per Enumerationem, cùm explicamus propoſitam quæſtionem, quæ trium partium numero debet includi, ne impediatur memoria, tam Oratoris, quàm auditoris, multitudine rerum. Pro Cluent. 1. *Animaduerti Iud. omnem accuſatoris Orationem, in duas diuiſam eſſe partes; quarum altera mihi niti, & magnopere confidere videbatur, inuidia iam inueterata iudicij; altera tantummodo conſuetudinis cauſa timide, & diffidenter attingere rationem veneficij criminum; qua de re lege eſt hæc quæſtio conſtituta. Itaque mihi certum eſt hanc eandem diſtributionem inuidiæ, & criminum ſic in defenſione ſeruare vt omnes intelligant, nihil me nec ſubterfugere voluiſſe reticendo, nec obſcurare dicendo.*

V. Quod ſi res grauior eſt, vtendum erit enumeratione, eaque perbreui, clarâ, ſimplici ſine verborum inuolucris: ſic enim Iudicem docet, pluſque negotij faceſſit aduerſario, qui rebus clarè propoſitis, clarè cogitur reſpondere. Cic. 3. in Verr. à 6. ad 9.

VI. Defenſor contra, ſi non propoſitionem, ſaltem enumerationem faciet, vt cauſæ ſuæ non diffidere videatur, qui ſingula aduerſarij crimina diluenda ſuſcipit. Cluent. 1.

Paucis iorum hoc negotium abſoluit. Cic. part. num. 29. *Intelligenter autem vt audiamur, & attentè, à rebus ipſis ordiendum eſt. Sed facillimè Auditor diſcit, & quid agatur intelligit, ſi complectare à principio genus, naturamque cauſæ, ſi definias, ſi diuidas, ſi neque prudentiam eius impedias confuſione partium, nec memoriam multitudine.*

PVNCTVM III.

Beneuolentia.

PRimum hunc locum eſſe in perſonis noſtris, diſceptatorum, aduerſariorum docet Cic. part. 28. *E quibus initia beneuolentiæ conciliandæ parantur, aut meritis noſtris, aut dignitate, vel aliquo genere virtutis, & maximè liberalitatis, officij, Iuſtitiæ, Fidei: contrarijs rebus in aduerſarios conferendis, & cum ijs, qui diſceptant, aliqua coniunctionis aut cauſâ, aut ſpe ſignificanda.*

Quoniam autem vix auditur Orator niſi beneuolentiam eorum apud quos agit, ſibi prius conciliauerit: inſtituti ſui rationes, & cauſas breuiter exponit, vt illam conſequatur, & ſimul à ſe temeritatis, & impudentiæ, dicendi cupiditatis,

A & tu andi, calumniandiue ſuſpiciones quantum poteſt remouet: Imo illud quod dicendum a- ditur ſe facere profitetur.

I. Vel amore patriæ. Pro Sylla num. 1. *Quamquam ex huius incommodis magnam animo moleſtiam capio, tamen in cæteris malis facile patior oblatum mihi tempus, in quo boni viri lenitatem meam, miſericordiamque notam omnibus quondam, nunc quaſi intermiſſam agnoſceret; improbi ac perditi ciues edomiti atque victi, præcipitante Rep. vehementem me fuiſſe, atque fortem: conſeruata mitem, ac miſericordem faterentur.* Ibid. num. 87.

II. Vel amicorum petitione. Pro Amerino. num. 4. *Accedit illa quoque cauſa, quòd à cæteris ita fortè petitum eſt, vt dicerent, vt vtrumuis ſaluo officio ſe facere poſſe arbitrarentur: à me*
B *autem ij contenderunt, qui apud me, & amicitia, & beneficijs, & dignitate plurimum poſſunt: quorum ego neque beneuolentiam erga me ignorare, nec auctoritatem aſpernari, nec voluntatem negligere debeam.*

Idem facit Diuinat. in Verr. num. 5. Vbi ſubtiliter & ingenioſè ſuſpiciones minus honeſtas diluit.

III. Vel ex officio publicisque rationibus. Pro Rabirio perd. 2. *Nam me cum amicitiæ vetuſtas, tùm dignitas hominis, tùm ratio humanitatis, tùm mea vitæ perpetua conſuetudo, ad C. Rabirium defendendum eſt adhortata, tùm vero, vt id ſtudioſiſſime facerem, ſalus Reip. Conſulare officium, Conſulatus denique ipſe, mihi vna vobiſcum, cum Reip. ſalute commendatus coëgit.* Et pro Mur. 2. lege Man. 2.

IV. Vel vtilitatis publicæ procuratione. Diuinat. in Verr. num. 5. ſecunda actione in eundem.
C num. 2. *Huic ego cauſæ Iud. cum ſumma voluntate, & exſpectatione populi Rom. actor acceſſi, non vt augerem inuidiam ordinis, ſed vt infamiæ communi ſuccurrerem.* Et Act. 3. num. 8. 4. num. 1. & quinta num. 6. in quibus animaduertes Ciceronem à priuato affectu, ad hanc, aut illam cauſam deſcendiſſe, quatenus cum rebus honeſtis, aut vtilitate Reip. coniunctam eſſe cognouit.

PVNCTVM IV.

Ex aduerſariorum perſona beneuolentia.

NOn parum ad beneuolentiam Auditorum conciliandam conferunt aduerſarij, ſi crude-
D litatem illorum, & impudentiam, ſi nequitiam, & auaritiæ ſordes recenſueris; ſi vocaueris illos in inuidiam, & odium eorundem improbitate, Iniuſtitiâ, Superbiâ, Mendacijs cæteriſque vitiis enumeratis, quæ gratioſum & amabilem reddunt Oratorem.

I. Ab Iniuſtitia Tribunos plebis reprehendit Cic. à quibus, quod iniquum eſt, abſens accuſatus, & delatus ad populum fuerat. Agraria 3. num. 1. *Commodius feciſſent Trib. pleb. ſi quæ apud vos de me detulerunt, ea coram potius, me præſente dixiſſent. Nam & æquitatem veſtræ diſceptationis, & conſuetudinem ſuperiorum, & ius ſuæ poteſtatis retinuiſſent. Sed quoniam adhuc præſens certamen, contentionemque fugerunt, nunc ſi videtur eis, in meam concionem prodeant, & qui prouocati à me venire noluerunt, reuocati ſaltem reuertantur*

Pro Flac. Iniuſtitiam accuſatoris notat, quod nullis iniuriis laceſſitus, illum tamen reum faciat, num. 2. Etenim.

II. Propoſita aduerſarij tùm Impudentia, tùm Audacia. Pro Roſc. Amer. num. 13. *Accuſant ij qui in fortunas eius inuaſerunt: cauſam dicit is, cui præter calamitatem nihil reliquerunt.*

Pro Cæcin. audaciam Æbutij notat, num. 2. *Ac mihi quidem cùm audax præcipuè fuiſſe videatur Æbutius in conuocandis hominibus, & armandis, tùm impudens in iudicio, non ſolùm quod in iudicium venire auſus eſt, ſed quod non dubitarit idipſum quod arguitur, confiteri.*

Verrem vocat in odium ob impudentiam 1. actione.

III. Superbiam eius & inſolentiam ſi dixeris, odioſum reddideris, vt pro Sextio Gabinium Cic. num. 26. *Quâ tùm ſuperbiâ cœnum illud ac labes, ampliſſimi ordinis preces, & clariſſimorum ciuium lacrymas repudiauit? memetipſum vt contempſit helluo patriæ?*

IV. Recenſe crudelitatem, in odium adduces aduerſarium. Pro Deiot. Caſtoris auum in diſcrimen vocantis, eiuſdemque ſanguinem ſitientis crudelitatem perſtringit. Cic. num. 2. *Crudelis Caſtor, ne dicam ſceleratum & impium, qui nepos auum in diſcrimen capitis adduxerit, adoleſcentiaque ſua terrorem intulerit ei, cuius ſenectutem tueri, & tegere debebat: commendationem ineuntis ætatis, ab impietate, & ſcelere duxerit, aui ſeruum, corruptum præmiis ad accuſandum Dominum impulerit, & à Legatorum pedibus abduxerit.*

Antonium premit acrius, eiuſque immanitatem, & Dolabellæ in Trebonio necando ſubijcit per exempla, num. 1. *L. Cinna crudelis: C. Marius in iracundia perſeuerans: L. Sylla vehemens: neque vllius horum in vlciſcendo acerbitas progreſſa vltra mortem eſt, quæ tamen pœna in ciues nimis crudelis videbatur. Ecce tibi geminum in ſcelere par, inuſitatum, inauditum, ferum, barbarum.*

V. Ob auaritiam & inſanam cupiditatem odioſus erit. Verrina 5. largitiones in cauſa fuiſſe dicit Orator, cur Verres apud Hortenſium patrocinium inueniat, num. 9. *Quid? hoc cuiquam ferendum putas eſſe, nos ita viuere in pecunia tenui, vt prorſus nihil acquirere velimus, vt dignitatem noſtram populique Rom beneficia, non copiis, ſed virtute tueamur; iſtum rebus omnibus vndique ereptis impunè eludentem circumfluere atque abundare? huius argento domos veſtras, huius ſignis, & tabulis forum comitiumque ornari? præſertim cùm vos veſtro Marte his rebus omnibus abundetis? Verrem eſſe, qui veſtras villas ſuis manubijs ornet, Verrem eſſe, qui cum Mummio certet: vt plures hic ſociorum vrbes, quàm ille hoſtium ſpoliaſſe videatur? plures ſolus villas ornamentis fanorum, quàm ille fana ſpolijs hoſtiũ ornaſſe? & is erit ob eam rem vobis carior, vt cæteri libentius ſuo periculo veſtris cupiditatibus ſeruiant.*

VI. Ingrati animi vitium exprobrandum. Pro Deiot. Caſtorem crudeliter ingratum, & impium patrem damnat, quod in eum ſuam crudelitatem expromant, qui ſecundarium ſibi generum adſciſcens, hac affinitate familiam eius humilem, & abiectam in lucem vocauit, num. 30. *Sint ſanè inimicitiæ quæ eſſe non debebant: Rex enim Deiotarus veſtram familiam abiectam & obſcuram è tenebris in lucem vocauit. Quis tuum patrem antea qui eſſet, quàm cuius gener eſſet, audiuit?*

VII. Gratiam & auctoritatem nimiam oppone, cum Cic. pro Quinctio, qui potentiam aduerſarij in foro ciuitateque dominantis monet, num. 7. *Deinde habet aduerſarium P. Quinctius, verbo Sex. Næuium: re vera huiuſce ætatis homines diſertiſſimos, fortiſſimos, ornatiſſimos noſtræ ciuitatis, qui communi ſtudio, ſummis opibus ſex Næuium defendunt, ſi id eſt defendere, cupiditati alterius obtemperare; quò is faciliùs, quem velit iniquo iudicio opprimat.*

Vehementius etiam pro Sextio improborum non ferendam potentiam perſequitur, num. 1. *Nam vt omittam de vniuſcuiuſque caſu cogitando recordari, vno aſpectu intueri poteſtis eos, qui omnia diuina & humana violarint, vexarint, perturbarint, euerterint, non ſolùm alacres, lætoſque volitare, ſed etiam voluntarios fortiſſimis atque optimis ciuibus periculum moliri, de ſe nihil timere.*

P v n c t v m   V.

A perſona Iudicum & Auditorum.

AD beneuolentiam non parum conferre ſolet laus, & commendatio Iudicum, & Auditorum, commemoratis illorum in nos meritis, qualibet etiam laude, quâ veluti magnete optimi quique capiuntur. Itaque inſtituenda commendatio virtutis, Sapientiæ, Iuſtitiæ, Fidei, Integritatis clementiæ, Fortitudinis illorum.

I. In his Orator fuit valdè religioſus, integritatem atque Iuſtitiam laudat. Pro Quinct. num. 5. *Certè aut apud te, & eos qui tibi adſunt, veritas valebit, aut ex hoc loco repulſa vi, & gratia, locum vbi conſiſtat, reperire non poterit. Non eo dico C. Aquili, quod mihi veniat in dubium tua fides, & conſtantia, aut quod non in iis, quos tibi aduocaſti, viris lectiſſimis, ciuitatis ſpem ſummam habere Quinctius debeat.*

I. Actione in Verrem num. 22. *Non poteſt ſperare populus Rom. eſſe alios in Senatu, qui rectè iudicare poſſint, vos ſi non potueritis. Neceſſe eſt cum de toto ordine deſperarit, aliud genus hominum, atque aliam rationem Iudiciorum requirat.*

Pro Mil. num. 2. *Sed me recreat & reficit Cn. Pompeij ſapientiſſimi, & iuſtiſſimi viri conſilium: qui profectò nec Iuſtitiæ ſuæ putaret eſſe, quem reum ſententiis iudicum tradidiſſet, eundem telis militum dedere: nec ſapientiæ temeritatem concitatæ multitudinis auctoritate publica armare.*

II. Ab eorundem ſapientia pro Roſc. quantam in fide ſapientiaque Iudicum ſpem habeat propoſitam oſtendit, num. 10. *Fide ſapientiaque veſtra fretus plus oneris ſuſtuli, quàm ferre me poſſe intelligo. Hoc onus ſi vos aliqua ex parte allenabitis, feram vt potero, ſtudio & induſtria.*

Pro Rabirio perduel. Solitam à Quiritibus C. Rabirij in cauſa ſapientiam deſiderat, num. 5. *Deinde vos Quirit. quorum poteſtas proximè ad Deorum Immortal. numen accedit, oro atque obſecro quoniam vno tempore vita C. Rabirij hominis miſerrimi, atque innocentiſſimi ſalus Reip. veſtris manibus, ſuffragiiſque permittitur, adhibeatis in hominis fortunis miſericordiam, in Reip. ſalute ſapientiam, quam ſoletis.* Pro Domo ſua, num. 1.

III. Ab humanitate & Clementia. Pro Marcello, Cæſarem ob ſingularem clementiam & manſuetudinem commendat n.1. *Tantam enim manſuetudinem tàm inuſitatam, inauditamque clementiam, tantum in ſumma poteſtate rerum omnium modum, tàm denique incredibilem ſapientiam, ac penè diuinam, tacitus nullo modo præterire poſſum.* Pro ligarion. 7.

IV. A frequentia, quam dilaudat Phil. 4. n.1. *Frequentia veſtra incredibilis, concioque tanta, quantam meminiſſe non videor, & alacritatem mihi ſummam affert Reip. defendendæ, & ſpem recuperandæ libertatis.*

Phil. 10. Panſam. Coſ. ob maturè conuocatum Senatum laudatumque Brutum celebrat, eidemque gratias agit n.1. *Maximas tibi Panſa gratias omnes, & habere, & agere debemus: qui cum heſterno die Senatum te non habiturum arbitraremur; vt M. Bruti præſtantiſſimi ciuis, litteras accepiſti, ne minimam quidem moram interpoſuiſti, quin quam-primum maximo gaudio, & gratulatione frueremur.*

V. Denique commemoratis illorum cæteris virtutibus, & meritis in Remp. ſi dicas quanti apud te ſint, vt in Orat. ad Quirit. poſt reditum. Si eorum dignitatem aliàs non metuiſſe profiteamur pro lege Manilia: Si deſiderium noſtrum apud eos dicendi, ob illorum præſtantiam, vel aliam declaremus ob cauſam.

VI. proderit noſſe mores Iudicum, vt ſi ſeuerioris naturæ fuerint ſeueritatem induas; ſi iucundos ac remiſſos cognoſcas, benignitatem commendes; ſi pro honeſtis agamus, dignitas iudicis erit augenda: ſi pro humilibus Iuſtitia: ſi pro infelicibus miſericordia: pro læſis, ſeueritas.

VII. A rebus verò beneuolentia conciliatur, ſi earum grauitatem demonſtres. Pro domo n.1.

Si cauſam tuam laudes, eleues alienam, Diuinat n.5.

Si à circumſtantiis ordiaris, vt à præſidiis in foro diſpoſitis pro Mil.

Si res crudelis ſit pro Rabir. perd.

Si præter opinionem Veris defenſio.

Si accidit immeritò, vt vis illata Cæcinnæ.

Si miſera, vt P. Syllæ calamitas,

Si ingrata, vt negotium factum à Laterenſe Plancio, cuius amicum contra improbos tutatus erat.

Si Indigna, vt Chriſogoni iniuria aduerſus Roſcium.

Si noua, vt contra iudiciorum morem dicere poſtulat pro Archia.

Si quæ reſtitui, ſanarique non poſſit, vt inuſta nomini Cluentij macula. Et huiuſmodi plurima.

LECTIO. X.

De Narratione.

SAtis longam in contemplando Orationis veſtibulo moram fecimus, ſuccedere intrò, & ingreſſum moliri iuuat ingredientibus. Porrò prima ſeſe offert Narratio, quam ſi animo meo obſequi velim, facile dicam eſſe quid Atrio ſimile, in quo veteres maiorum ſuorum ſtatuas ad maieſtatem, & venerationem exponere ſolitì erant, & ad recordationem præteriti temporis, ſplendoremque familiæ retinendum: addo publicas epulationes, accubationes, & pretioſiſſima quæque inſtrumen-
A ta eò loci ſeruata diligenter; haud abſimilis eſt Narrationis ratio; eſt enim primus in cauſam aditus ab Exordio, eſt præteritarum rerum iam vſque à maioribus repetita prolatio, eſt denique iucundiſſimum, vt ita loquar, conuiuium, quo mirificè paſcitur auditor, & incredibili quadam voluptate recreatur.

PVNCTVM I.

Definitio.

DEfinitur à Cic. part. n. 31. *Explicatio rei, & quaſi quædam ſedes, ac fundamentum conſtituendæ fidei*, & eſt Oratoria. Melius in genere. *Rerum geſtarum*, (hiſtoriam intellige) aut *quaſi geſtarum*, (fabulas) *expoſitio.* Cœterùm hæc pars Ora-
B tionis in docendo occupatur, vt Confirmatio; vt Epilogus, & Exordium in permouendis affectibus. An verò ſubiici debeat Exordio, vel ei præponenda ſit aliqua refutatio, iudicium ſit Oratoris; cùm defenditur alicuius vita flagitiis, & ſceleribus infamis, prius amolienda ſunt ea, quæ obſtant, quàm alia narranda. Cic. pro Cœlio, vt plurimum tamen Narratio proximè ſequitur Exordium.

PVNCTVM II.

Diuiſio.

QVintiliano duplex eſt, altera dicitur cauſæ Narratio, hoc eſt expoſitio rei, quâ ſtatus continetur, quæſtionis; altera rerum quæ pertinent ad cauſam, & eſt expoſitio cuiuſcumque tan-
C dem rei. Prima ſecundam Orationis partem obtinet, ſecunda ſæpè probationis vim habet, vtraque duobus modis tractari ſolet. I. ſimplici filo, ſine vlla arte, vel amplificatione. Incidi in aduerſarium, diſtrinxit in me gladium, primum ictum paruâ quadam corporis declinatione effugi, vim vi repuli, interfeci. II. Ornatè, & copiosè tractatur, & Oratoris induſtriam requirit. Eandem Narrationem illuſtrabis hoc fere modo. Negotiorum causâ proficiſcebar in vrbem vicinam, cùm ecce furore præcipiti fumantem, & incitatum vehementius aduerſarium, longa ſicariorum manu comitatum offendo, ſtricto gladio inermem aggreditur, à tergo, à fronte, à lateribus, expeditus in equo, ſatellitibus ſtipatus non iam inſidias molitur, ſed diu meditatam mortem intentat; nullis ego ſeptus præſidiis ſaluti meæ fugâ conſulebam,
D hic oculis ardentibus, fulgente gladio fugientem inſequitur; quid conſilij caperem? vt in arena gladiator, me à deſperatione ad ſpem reuoco, & mortis contemptor egregius inimicum interficio. Æquúmne cenſetis Iud. vt quam vnius eripere mihi vitam nequiuit, mortuus auferat?

PVNCTVM III.

Narrationis Initium.

NOnnunquam præmitti ſolet quidam veluti locus in Narratione, diciturque ab Hermogene lib. de Inuent. c.1. præparatio Narrationis, & ad illam quaſi ianua. Pro Amer. n. 5. *Forſitan qua-*

ratis, qui iſte terror ſit, & quæ tanta formido, quæ tot ac tales viros impediat, quominus pro capite, & fortunis alterius, quemadmodum conſueuerunt, cauſam velint dicere. Ab antecedentibus pro Archia 4.

Triſtis Ouidius diſceſſum ſuum narraturus, ſic præparat expoſitionem exilij 1. Triſt. El. 3.

Cùm ſubit illius triſtiſſima noctis imago,
Quæ mihi ſupremum tempus in vrbe fuit.
Cùm repeto noctem, quâ tot mihi chara reliqui,
Labitur ex oculis tunc quoque gutta meis.

Aliquando omittitur [illegible] illa, ſiue præparatio atque præludium Narrationis, tùm vero initium fieri ſolet, vel à deſcriptione loci, vel temporis, vel à perſona, laudatus Ouidius poſt præparationem ſic diſceſſum ſuum narrat ibidem.

Iam propè lux aderat, quâ me diſcedere Cæſar
Finibus extremæ iuſſerat Auſoniæ,
Nec ſpatium, nec mens fuerat ſatis apta parandi:
Torpuerant longâ pectora noſtra morâ.
Non mihi ſeruorum comites, non cura legendi,
Non apta profugo veſtis, opiſue fuit.
Non aliter ſtupui, quàm qui Iouis ignibus ictus
Viuit, & eſt vitæ neſcius ipſe ſuæ.
Vt tamen hanc animi nubem dolor ipſe remouit,
Et tandem ſenſus conualuêre mei.
Alloquor extremùm mæſtos abiturus amicos,
Qui modo de multis vnus, & alter erat,
Vxor amans flentem flens acrius ipſa tenebat,
Imbre per indignas vſque cadente genas.

In re graui fit aliquando Prænarratio à conſequentibus, ſit hæc Idea in Oratorem qui vinum coram adoleſcente multis laudarit. Atque vt intelligere poſſitis, quam peſtem Adoleſcentibus ſit eius Oratio allatura, ſi fides ei ſit aliqua, lubet iuuenis luctuoſam planè ſeriem caſumque velut impuritatis imaginem ponere vobis ob oculos, quaſi fœtum eius orationis, & infelicem partum fractæ mentis, ac vino conſepultæ.

Tùm fit partitio, quæ vel extenuatur, hoc eſt nitidè, propriè ſine faſtu, ſine fuco proponitur, vt in Milo. num. 28. *Milo cùm in Senatu fuiſſet eo die, quoad Senatus dimiſſus eſt, domum venit, calceos & veſtimenta mutauit; pauliſper dum ſe vxor comparat, commoratus eſt.*

Si verò cum aliquo motu & figuris narrationem diſtinguimus, vel fit procurſus, hoc eſt grauior quædam explicatio rei geſtæ cum affectu, qualis eſt illa Philodami Verr. 3. num. 63.

Partitio circumſtantiarum prima eſt perſonæ. Nobilis fuit adoleſcens apud Vindelicos cui nomen Ludolphus, elegans formâ, ſubtilis ingenio, auro diues, veſte nitidus, nec incultus moribus, ſed quo fœdauit omnia, curandæ cuti ſtudioſus, ac mollis. A parentibus, vt fit, ſtudiorum cauſà mittitur ad vrbem nobiliſſimam Aug. vbi cùm audiſſet aliquem Epicuri diſcipulum de vini ſuauitate, deque ſolemnibus epulis diſputantem, qui probis antea, caſtiſque moribus oculos, animoſque multorum retinebat, repentè mutatus in alium, non iam cibi potioniſque parcus vt antea, ſed ridentis blandientiſque vini colore captus temperantiam contemnere liberius, indulgere vino, genioque largius, maioribus poculis pergræcari, amuſtide certare potentius, inſanire.

Modus conſequens adiungitur. Neque iis ſe tantùm in ſordibus, velut in cœno, volutare, ſed alios ad tàm impuri criminis ſocietatem impellere. In inſidiis ergo ſe collocabat mollis animorum prædo, trahebat incautos ad ſe, temperantiæ ſtudioſos fracta voce, precibuſque fictis adoriebatur, reluctantes & inuitos minis vrgebat, dixiſſes felicitatem in poculis nouum Epicurum poſuiſſe. Hi nimirum fructus, hæc ſeges eius Orationis, quæ vinum & epulas commendauit?

Additur cum exitu Tempus. Sed non diu miſer adoleſcens genio vitiiſque indulgere potuit; ſe tandem in vitiorum ſordes, & in Orationis aculeos fatales, ac funeſtos induit. Quid moror? dùm quadam nocte ex nimiis perpotationibus, atque illo gulæ fœtore, ſe domum fallente veſtigio articuliſque ſubſidentibus labentem retuliſſet, cubileque funeſtum peteret: ecce tibi in incendium, Deo ira permittente, imò vindice, incidit te, induſium comburere, in illo perire. O flammas adoleſcenti fatales! ſed fallor, ô ſermonem de vini cõmendatione quibuſlibet flammis, & incendio ſæuiorem! In hoc te periculum coniecit Oratio liberior, has tibi faces accendit, hâc pœna ſupplicioque mulctauit. Ite nunc Iuuenes, eum audite qui mollis & vdæ linguæ flabello tantam in animis corporibuſque iuuenum incendij calamitatem inflammat.

PVNCTVM IV.

Narrationis Ornamenta.

SVæ ſunt Narrationibus veneres, ac ſales atque elaboratæ nonnunquam elegantiæ, quibus ſi careant nimium pueriles, & inſulſæ videantur: hæc autem ex præcipuæ notæ Authoribus colligi poſſunt.

I. Plures ſæpè infinitiui conglobantur ſuppreſſo verbo, vndè regi poſſunt. Verris auaritiam deſcribit Orator. 6. in illum Actione à n 63. *Iſte vnumquodque vas in manus ſumere, laudare, mirari. Rex gaudere, Prætori populi Ro. ſatis iucundum & gratum illud eſſe conuiuium. Poſteaquam indè diſceſſum eſt cogitare iſte nihil aliud, niſi quemadmodum Regem ex prouincia ſpoliatum, expilatumque dimitteret.*

Candelabtum vero è gemmis clariſſimis opere mirabili perfectum ab eodem per vim & fraudem vſurpatum. n. 65. *Etenim erat eo ſplendore, qui ex clariſſimis, & plurimis gemmis eſſe debebat; ea varietate operum, vt ars certare videretur cum copia: ea magnitudine, vt intelligi poſſet, non ad hominum apparatum, ſed ad ampliſſimi templi ornamentum eſſe factum. Quod cùm iam ſatis perſpexiſſe videretur tollere incipiunt, vt referrent. Iſte ait ſe velle illud etiam, atque etiam conſiderare: nequaquam ſe eſſe ſatiatum: iubet illos diſcedere, & candelabrum relinquere. Sic illi tùm inanes ad Antiochum reuertuntur. Rex primo nihil metuere, nihil ſuſpicari. Dies vnus, alter, plures, non referri tùm mittit Rex ad iſtum, ſi ſibi videatur, vt reddat. Iubet iſte poſterius ad ſe reuerti: mirum illi videri, mittit iterum. Non redditur. Ipſe hominem appellat; rogat, vt reddat. Os hominis, inſignemque impudentiam cognoſcite.*

II. Phraſis eſt hiſtorica cùm pro præterito, præſens vſurpatur Cic. 3 de off. n. 59. Feſtiuam Narrationem habet quâ docet auaros, ac dele-

ciis fractos homines nonouoquam cupitis fraodari. Sic enim de aſtu quo Græculus Cannio impoſuit. *Cùm percrebuiſſet Cannium hortulos vello emere, quò inuitare amicos, & vbi ſe oblectare ſine interpellatoribus poſſet, Pythius quidam ei dixit ſe habere, ſimulque ad cœnam hominem in hortos inuitauit in poſterum diem. Cùm ille promiſiſſet, tùm Pythius, qui eſſet, vt argentarius, apud omnes ordines gratioſus, piſcatores ad ſe conuocauit, & ab his petiuit, vt ante ſuos hortulos poſtera die piſcarentur: dixitque quid eos facere vellet. Ad cœnam tempore venit Cannius: opiparè à Pythio apparatum conuiuium. Cymbarum ante hortulos multitudo. Pro ſe quiſque quod ceperat afferebat, ante pedes Pythij piſces abijciebantur. Tùm Cannius, quaſo, inquit, quid eſt hoc Pythi? tantumnè piſcium, tantumnè cymbarum? & ille, quid mirum? inquit: hoc loco eſt, Syracuſis quicquid eſt Piſcium: hic aquatio: hoc villa iſti carere non poſſunt. Incenſus Cannius cupiditate, contendit à Pythio, vt venderet. Grauatè ille primò. Quid multa? impetrat. Emit homo cupidus, & locuples tanti, quanti Pythius voluit: & emit inſtructos. Nomina facit, negotium conficit. Inuitat Cannius poſtridiè familiares ſuos. Venit ipſe maturè. Scalmum nullum videt. Quærit ex proximo vicino, num feria quædam piſcatorum eſſent, quod eos nullos videret; nulla, quod ſciam, inquit ille: ſed hic piſcari nulli ſolent, itaque heri mirabar quid accidiſſet: hic verò ſtomachari, quærere quid res eſſet, agere ſe in omnem partem, ſuſpendi animo, videre ne quis &c.* Supponitur verbum cœpit.

Obſeruandum etiam poſt hæc verba repetita benè ſequi nominatiuum adiunctum, vt emit homo cupidus; qood poteſt etiam eleganter verti, emit homo nimirum eupidus, qoem & locupletem, & rerum earum impaueis cupidum & amantem eſſe conſtaret.

III. Eleganter participia conglobantur vt apud Cic. pro Ametio. n. 30. *Quid primum querar? aut vndè potiſſimum ordiar? aut quod, aut à quibus auxilium petam? Deorúmne immortalium? populíne Ro. veſtrúmne qui ſummam poteſtatem habetis, hoc tempore fidem implorem? Pater occiſus nefariè, domus obſeſſa, ab inimicis bona adempta; poſſeſſa, direpta; filij vita infeſta, ſæpè ferro atque inſidijs appetita.*

IV. Vſurpatur aliquando particula Relatiua Qui. Cic. pro Mil. n. 28. *Cum hic inſidiator, qui iter illud ad cædem faciendam apparaſſet.* Et ibidem de Clod. n. 24. *Cùm ſtatuiſſet omni ſcelere in Prætura vexare Remp. qui non honoris gradum ſpectaret, vt cæteri, ſed & Paulum Collegam effugere vellet ſingulari virtute ciuem, & annum integrum ad dilacerandam Remp. quæreret.*

V. Elegans eſt repetitio eorumdem temporum, quæcumque illa ſiot. Quale tritum eſt illud Cic. de Clodio pro Mil. Vbi coociliorum Clodij ſeriem euoluit, narratque quomodò ſenſim ad intentandam Miloni oecem, quaſi quibuſdam gradibus perueoerit n. 25. *Conuocabat tribus; ſe interponebat: coloniam nouam, delectum perditiſſimorum ſcribebat ciuium. Quantò ille plura miſcebat, tantò hic magis in dies conualeſcebat.*

VI. Interſeruntur eleganter voces, *ait*, *infit*, *inquit*. *Tùm Cic. cætera inquit aſſentior Craſſo*, vel; *Tùm ille non ſum, inquit, neſcius.* Notandum verò ante has voces præmitti participia: Datius apud Curt. l. 4. n. 14. *Cæterùm, ſicut curru eminebat, dextra lauaque ad circumſtantium agmina ocu-*

A *los manuſque circumferens. Terrarum, inquit, quas Oceanus hinc alluit, illinc claudit Helleſpontus, paulò ante Domini, iam non de gloria, ſed de ſalute, & quod ſaluti præponitis, de libertate pugnandum eſt.*

Ergo primos ordines, vt pulchrè ſedebat in equo obequitans Alexander ſimulque ad conſertos cuneos protendens manus, certandum inquit Commilitones.

Alexander ad Demophoontem vatem ab obſidione Oxydracarum reuocare cooantem ſic loquentem inducit Curt. l. 9. o. 4. *Si quis, inquit te arti tuæ intentum, & exta ſpectantem ſic interpellet, non dubitem quin incommodus, ac moleſtus videri tibi poſſit. Et cùm ille ita prorſus futurum reſpondiſſet: Cenſeſne inquit, tantas res, non pecudum fibras, ante oculos habenti, vllum eſſe maius impedimentum, quam vatem ſuperſtitione captum?*

VII. Denique ſæpè ad breuitatem verba quædam, & aliæ ooonullæ voces Narrando
B omittuotur, vt, *vnus dies*, *alter*, *plures*, hoc eſt elabuutor, qood ſi vocabulum vſurpaſſet, Oratio caruiſſet gratia breuitatis.

Pvnctvm V.

Figuræ Narrationis, Hypotipoſis.

I. Dici oon poteſt quàm elegantes ſiot in Narrationibus Hypotipoſes. Illuſtris eſt illa Verr. ſeptimæ n. 161. *Cædebatur virgis in medio foro Meſſanæ ciuis Ro. cùm interea nullus gemitus, nulla vox alia iſtius miſeri, inter dolorem, crepitumque plagarum audiebatur, niſi hæc, ciuis Romanus ſum, hac ſe commemoratione ciuitatis omnia verbera depulſurum, cruciatumque à corpore deiecturum arbitrabatur. Is non modò hoc non perfecit, vt*
C *virgarum vim deprecaretur: ſed cùm imploraret ſæpius vſurparetque nomen ciuitatis: crux, crux, inquam infelici, & ærumnoſo, qui nunquam iſtam poteſtatem viderat, comparabatur.*

Tale eſt illud eiuſdem Orat. n. 160. *Ipſe inflammatus ſcelere, & furore in forum venit; ardebant oculi: toto ex ore crudelitas eminebat.*

Suſpenſio.

II. Vſurpantur & Suſpenſiones animorum, plurimúmque afferunt non dignitatis tantùm ſed etiam voluptatis. 7. in Verr. n. 10. *Quid deinde? quid cenſetis? furtum fortaſſe, aut prædam expectatis aliquam. Nolite vſquequaque eadem quærere. In metu belli furandi qui locus poteſt eſſe? expectate facinus, quàm vultis improbum: vincam tamen ex-*
D *pectationem omnium.*

Obliquæ Orationes.

III. Eleganter attexuntur obliquæ Orationes; qualis eſt illa Liuij l. 2. Dec. 1. *Hic verè populus Ro. tollere in cœlum Fabiam gentem; ferunt fauſtis ambus in hoſtes imperij, opponerent ſe alea & periculo omni, gererent bella Reip. Si plures tales familiæ exiſterent, nullos breui Romanis hoſtes fore.*

Exclamatio & Admiratio.

IV. Intercidunter ſæpè Narrationes Exclamationibus ad motum vehementiſſimis. Illuſtris eſt illa pro Cluentio. De Saſſia matre, vbi poſt

aliquam narrationem hæc interſerit ad motum, num. 15. *O mulieris ſcelus incredibile, & præter hanc vnam, in omni vita inauditum! ô libidinem effrænatam, & indomitam! ô audaciam ſingularem! non timuiſſe, ſi minus vim Deorum, hominumque famam, at illam ipſam noctem, faceſque illas nuptiales, non limen cubiculi? non cubile filiæ? non parietes denique ipſos ſuperiorum teſtes nuptiarum? perfregit, ac proſtrauit omnia cupiditate, ac furore; vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia.*

Hinc reliquam pertexit Narrationem, num. 16. *Tulit hoc commune dedecus iam familiæ, cognationis, nominis, grauiter filius; augebatur autem eius moleſtia quotidianis querimonijs, & aſſiduo fletu ſororis.*

7. in Verr. Vbi Gauij ſupplicium narrauit ad fletum, erumpit in has voces doloris indices, num. 161. *O nomen dulce libertatis! ô ius eximium noſtræ ciuitatis! ô lex Porcia legeſque Semproniæ! ô grauiter deſiderata, & aliquando reddita plebi Rom. tribunitia poteſtas!*

Epiplexis.

IV. Increpatio vehemens quæ adhiberi ſolet ab Oratore quotieſcumque graue aliquod facinus exponitur: eſt autem eiuſmodi. Verr. 7. num. 162. *Si te illius acerba imploratio, & vox miſerabilis non inhibebat: ne ciuium quidem Rom. qui tùm aderant fletu & gemitu maximo commouebare? In crucem tu agere auſus es quemquam qui ſe ciuem Rom. eſſe diceret? Nolui tàm vehementer agere hoc prima actione Iudices nolui.*

In Catil. 1. *Patere tua conſilia non ſentis, conſtrictam iam omnium horum conſcientia teneri coniurationem tuam non vides? quid proximâ, quid ſuperiore nocte egeris, vbi fueris, quos conuocaueris, quid conſilij ceperis, quem noſtrum ignorare arbitraris?*

Communicatio.

V. Valet etiam plurimum in amplificandis Narrationibus Communicatio, quâ conſilium, vel Auditoris, vel perſonæ alterius expoſcimus, 7. Verr. num. 165. *Si tu apud Perſas, aut in extrema India deprehenſus Verres; ad ſupplicium ducerere: quid aliud clamitares, niſi te ciuem eſſe Romanum? &, ſi tibi ignoto apud ignotos, apud barbaros, apud homines in extremis, atque vltimis gentibus poſitos, nobile & illuſtre apud omnes nomen tuæ ciuitatis profuiſſet: ille quiſquis erat, quem tu in crucem rapiebas, qui tibi eſſet ignotus, cum ciuem ſe Rom. eſſe diceret, apud te Prætorem ſi non effugium, ne moram quidem mortis mentione, atque vſurpatione ciuitatis, aſſequi potuit?*

Eſt illa ſubtilis pro Quinctio, num. 53. *Si de prædijs tuis ageretur Sex. Næui, ſi in paruula re captionis aliquid vererere, non ſtatim ad C. Aquilium, aut ad eorum aliquem, qui conſuluntur cucurriſſes? cùm ius amicitiæ, ſocietatis, affinitatis ageretur; cùm officij rationem, atque exiſtimationis duci conueniret. Ego pro te nunc hoc Conſule poſt tempus in aliena re, quod tu in tua re, cùm tempus erat, conſulere oblitus es. Quæro abs te Aquili, Luculle, Marcelle. Vadimonium non obijt mihi quidam ſocius, & affinis meus, qui cum mihi neceſſitudo vetus, controuerſia de re pecuniaria recens interceſſit, poſtulóne à Prætore, vt eius bona mihi poſſidere liceat? an cùm Romæ domus eius, vxor, liberi ſint, domum potius denuntiem? quid eſt quod hac de re tandem vobis poſſit videri? profectò ſi veſtram bonitatem, atque prudentiam cognoui, non multum me fallit, ſi conſulamini, quid ſitis reſponſuri: primùm exſpectare; deinde ſi latitare, ac diutius ludificare videatur: amicos conuenire, quærere, quis procurator ſit; domum denuntiare.*

PVNCTVM VI.

Motus.

MOnet Ariſtot. lib. 3. Rhet. interdum Oratorem debere ea in narratione ponere, quæ audientium animos commouere poſſint, vt ſi conſequentia referat. Quod diligenter obſeruat Tull. 3. in Verr. Vbi flebiliter admodum narrat Philodami eiuſque filij caſum ob defenſam Virginis pudicitiam à Verre expugnatam, num. 76. *Conſtituitur in foro Laodiceæ ſpectaculum acerbum & miſerum, & graue toti Aſiæ Prouinciæ, grandis natu parens adductus ad ſupplicium, ex altera parte filius; ille, quòd pudicitiam liberorum; hic, quòd vitam patris, famam ue ſororis defenderet. Flebat vterque non de ſuo ſupplicio, ſed pater, de filij morte, de patris filius. Quid lacrymarum ipſum Neronem putatis profudiſſe? quem luctum, & gemitum Lampſacenorum.* Hæc enim conſequentia maximè mouent.

Et quæ nota ſunt Auditoribus mouent animos. Pro Mil. vbi nonnullos motus, lenes illos quidem, ſed tamen accommodatos interſerit, nu. 31. *Quod ſi ita putaſſes, certè optabilius Miloni fuit dare iugulum P. Clodio, non ſemel ab illo, neque tùm primùm, petitum, quàm iugulari à nobis, quia ſe illi non iugulandum tradidiſſet.*

Mouent etiam tàm quæ ſibi, quàm quæ aduerſario propria ſunt. Cic. pro Roſc. Amer. cum animi perturbatione narrat, quæ ſibi, hoc eſt reo, quem defendit, & quæ priuatim aduerſariis euenerunt, num. 24. *Hunc miſerum luctu perditum, qui nondum etiam paterno funeri iuſta perſoluiſſet, nudum eijcit domo, atque focis patrijs, Dijſque Penatibus præcipitem, Iud. exturbat, ipſe ampliſſimæ pecuniæ fit Dominus, qui in ſua re fuiſſet egentiſſimus, erat, vt fit, inſolens in aliena. Multa palàm domum ſuam auferebat; plura clàm de medio remouebat; non pauca ſuis adiutoribus largè, effuſéque donabat; reliqua, conſtituta auctione, vendebat.*

LECTIO XI.

Virtutes Narrationis.

PRæter vſum figuratum multa ſunt, quæ non modò probabilem, ſed etiam ſuauem, perſpicuam, & breuem efficiunt Orationem, de quibus breuiter agendum, propterea quòd videtur ſuis omnibus partibus abſoluta Narratio, cui nec perſpicuitas deeſt, neque breuitas, neque ſuauitas, neque probabilitas, quæ ſunt eius virtutes quatuor.

A

Pvnctvm I.

Quo artificio probabilis fieri poßit Narratio.

VT à probabilitate principe Narrationis virtute incipiamus, aſſequemur id Oratione noſtra vt probabilis ſit, ſi nihil contra decorum dixerimus, ſed perſonas conuenientes ijs quæ perſuadere volumus, conſtituerimus. Si furti reum accuſatum prius oſtenderimus cupidum fuiſſe, luxurioſum, egentem; hæc enim vitia in furem cadunt, vt benè monet Horat. in Arte:

Qui didicit patriæ quid debeat, & quid amicis: B
Quo ſit amore parens, quo frater amandus, & hoſpes,
Quod ſit Conſcripti, quod Iudicis officium: quæ
Partes in bellum miſſi ducis: Ille profectò
Reddere perſonæ ſcit conuenientia cuique.

Quid vero ſi perſonæ merè fictitiæ ſint?

Ficta voluptatis cauſa ſint proxima veris.
Nec quodcumque volet, poſcat ſibi fabula credi.

Nimirum id vult Horat. omninò curandum eſſe, vt quod fabulâ fingitur fieri potuerit, adeoque etiam in fictis narrationibus decori ratio habeatur.

II. Prudens quædam ſimplicitatis imitatio narrationem probabilem efficiet maximè, quo in genere laudatur ab omnibus, vt inſigne quoddam, ac propemodum ſingulare Ciceronis exemplum in Milon. quod ingenij miraculum parumque diuinæ mentis appellare non veretur Fabius. Sic autem aggreditur, num. 28. *Milo autem cùm in Senatu* C *fuiſſet eo die, quoad Senatus dimiſſus eſt, domum venit, &c.* Vbi inſidiarum ſuſpicionem à Milone in Clodium retorquet.

III. A circunſtantiis probabilitas petitur, ſi diligenter in perſonis conſideres, quemadmodum Cic. præcipit in partic. Nomen, Naturam, Victum, Fortunam, Habitum, Affectionem, Studia, Conſilia, Facta, Caſus, Orationes.

Ac primo quidem in natura conſideratur, timidúſne ſit quiſpiam, an audax, robuſtus, an affecta valetudine, diues, liberalis, an auarus, aut prodigus. De Clodio Cic. in Mil. num. 25. Epithetis vtriuſque & cauſæ, & loco aptiſſimis. *Vbi vidit hominem ad omne facinus paratiſſimum, fortiſſimum virum, inimiciſſimum ſuum, certiſſimum Conſulem, idque intellexit, non ſolùm ſermonibus, ſed etiam* D *ſuffragiis populi Rom. ſæpè eſſe declaratum; palàm agere cœpit, & apertè dicere, occidendum Milonem.*

Et numer. 56. *Cur igitur victus eſt? quia non ſemper viator à latrone, nonnunquam etiam latro à viatore occiditur: quia quamquam paratus in imparatos Clodius, tamen mulier inciderat in viros.*

Pro Quinctio. Narrationem orditur ab eius & aduerſarij perſona, n. 11. *C. Quinctius fuit P. Quinctij huius Frater: ſanè cæterarum rerum Pater-familias & prudens, & attentus, vna in re paulè minus conſideratus, qui ſocietatem cum Næuio fecerit viro bono, verumtamen non ita inſtituto, vt iura ſocietatis, & officia certi Patrisfamilias noſſe poſſet: non quod ei deeſſet ingenium.* Pro Roſc. Amer. ad nu. 51. Et pro Cœlio paſſim.

In fortuna conſideratur nobilitas, diuitiæ, & iis contraria. Amer. 15. Sex. Roſc. Pater, &c.

IV. Quod ſpectat ad affectionem, & habitum ea maximè re diſcrepant, quòd affectio facilè mutatur, vt Lætitia, Spes, Mœror, Timor; habitus verò diuturnior. Ita Ligarium in Africam belli gerendi ſtudio profectum, nihil ſuſcepiſſe contra Cæſaris dignitatem oſtendit, num. 3. *Bellum ſubitò exarſit; quod qui erant in Africa, ante audierunt geri, quàm parari. Quo audito partim cupiditate inconſiderata, partim cæco quodam timore, primo ſalutis cauſa, poſt etiam ſtudij quærebant aliquem ducem.*

Habitus autem animi, vel corporis conſtans in aliqua re perfectio, ſtudio, & induſtria comparata, quâ benè, vel prauè afficimur ad quamlibet actionem. Sententiosè Tull. pro Quint. num. 12. *Tollitur ab atrijs Licinijs, atque à præconum conſeſſu in Galliam Næuius, & trans Alpes vſque transfertur. Fit magna mutatio loci, non ingenij: poſteaquam neſcio quid impendit, & in commune contulit: mediocri quæſtu contentus eſſe non poterat.*

Tale illud eſt ad negandum in Milo. quem cæde facta, nullo metu perterritum, nulla conſcientiâ exanimatum dicit, proindè nec ſceleris admiſſi conſcium, num. 62. *Magna vis eſt conſcientiæ, & magna in vtramque partem, vt neque timeant, qui nihil commiſerint, & pœnam ſemper ante oculos verſari putent, qui peccarint.*

V. Per ſtudij circunſtantiam intelligunt dicendi magiſtri quandam animi vehementem contentionem, in aliqua re agenda. Pro Mil. à num. 25. & deinceps diligentiam Clodij in ſe comparando aſſumit, quam vrget ad probandas inſidias: è contrario docet, tam negligenter, ac ſupinè ſe Milonem inſtruxiſſe, vt ad feſtum & epulas magis, quàm ad pugnam proficiſci velle videretur.

Hanc eandem intentam mentis occupationem laudauit Orator. Pro Archia, num. 4. *Nam vt primum è pueris exceſſit Archias, atque ab iis artibus, quibus ætas puerilis ad humanitatem informari ſolet, ſe ad ſcribendi ſtudium contulit Antiochiæ, celeriter antecellere omnibus ingenij gloriâ contigit.*

VI. Conſilia ſolent in Narrationibus explicari, quod facit Cicer. pro Mil. vbi Clodij conſilia pluribus exponit de inſidiis Miloni faciendis à num. 24. Pro Roſc. Amer. num. 28. *Relinquit annum ſuum, ſeque in annum proximum tranſtulit. Nam poſtquam iſti intellexerunt, ſumma diligentiâ vitam Sextij cuſtodiri, neque ſibi vllam cædis faciundæ poteſtatem dari, conſilium ceperunt plenum ſceleris, & audaciæ, vt nomen huius de parricidio deferrent.*

VII. Mirum eſt quam probabilem efficiant narrationem Orationes ſiue illæ obliquæ ſint, ſiue directæ, à Clodij minis & verbis Miloni paratas inſidias concludit, 45. *Sed quid ego argumentor? quid plura diſputo? te Q. Petili, appello, optimum & fortiſſimum ciuem. Te M. Cato teſtor: quos mihi diuina quædam ſors dedit. Vos ex M. Fauonio audiſtis, Clodium ſibi dixiſſe, & audiſtis, viuo Clodio, periturũ Milonem triduo. Poſt diem tertium geſta res eſt, quàm dixerat. Cùm ille non dubitaret aperire, quid cogitaret, vos poteſtis dubitare, quid fecerit?* Quod & obſeruat, Ibid. num. 26.

VIII. Caſus dicitur qui præter ſpem, & opinionem contigit. Pro Mil. 47. dùm probat caſu Milonem in Clodium incidiſſe. *Primum quæro qui ſcire potuerit in via fore Clodium ne ſuſpicari*

quidem potuit? Et pro Ligario, num. 3. *Bellum ſubitò exarſit, quod ante audierunt geri, quàm parari.* A

IX. Probabilis ſit, ſi cum hominum opinione congruat, ſcilicet vitam ruſticam minimè cupiditatibus obnoxiam, num. 39. *Patrem occidit Roſcius. Quis homo? Adoleſcentulus corruptus, & ab hominibus nequam inductus; Vetus ſcilicet ſicarius, homo audax, & ſæpè in cæde verſatus; At hoc ab accuſatore ne dici quidem audiſtis. Luxuries igitur hominem nimirum, & æris alieni magnitudo, & indomitæ animi cupiditates ad hoc ſcelus impulerunt; de luxuria purgauit Erucius. Cupiditates porrò quæ poſſunt eſſe in eo, qui ruri ſemper habitarit, & in agro colendo vixerit? quæ vita maximè disiuncta à cupiditate, & cum officio coniuncta.*

X. Probabilis à loco redditur. Pro Mil. num. 54. *Videamus nunc id quod caput eſt, locus ad inſidias ille ipſe, vbi congreſſi ſunt, vtri tandem fuerit aptior. Id verò etiam dubitandum, & diutius cogitandum* B *eſt? Ante fundum Clodij, quo in fundo, propter inſanas illas ſubſtructiones, facilè mille hominum verſabantur valentium: atque excelſo loco ſuperiorem ſeſe fore putabat.*

XI. Probabilis erit ſi memoria dicentis ſignificabitur; nam quę promptè, & memoriter narrantur veritatis opinionem afferunt. Pro Flacco, num. 21. *Vbi eſt igitur illa exſpectatio, quæ verſari in iudicijs ſolet? Nam antea, cùm dixerat accuſator acriter, & vehementer, cumque defenſor ſuppliciter demiſſeque responderat: tertius ille erat exſpectatus locus teſtium, qui aut ſine vllo ſtudio dicebant, aut cum diſſimulatione aliqua cupiditatis.*

Quare ſæpè Oratores dùm aduerſarij fidem eripere conantur, eos fingunt titubantes, & hæſitantes 2. in Catil. num. 14. *Nunc ſi Catilina conſilijs, laboribus, periculis meis circumcluſus, ac debilitatus ſubitò pertimuerit, ſententiam mutauerit, deſeruerit ſuos, conſilium belli faciundi abiecerit, ex hoc curſu ſceleris, & belli iter ad fugam, atque in exilium conuerterit, non ille à me ſpoliatus armis audaciæ, non obſtupefactus, ac perterritus mea diligentia, non de ſpe conatuque depulſus, ſed indemnatus, innocens in exilium eiectus à Conſule vi, & minis eſſe dicetur.* C

XII. Si veritas Orationi ſubiecta ſit, hoc eſt, ſi qui narrat, vera dicere ſoleat, tùm enim probabile eſt ſequi morem ſuum, neque ad mendacium deſcendere: contra verò mendaci nunquam fides habetur, etiamſi vera dicat. Ex hoc fonte ſæpius Orator contra teſtes dicendi materiam ſumit. Pro Flacco, num. 9. 14. *At quos teſtes? Primùm dicam Græcos.*

XIII. Vitæ fides, & probitas Oratoris probabilem efficit Orationem. Ex hoc concludit narrationem ſuam Cic. de Mil. ſeque vnico veritatis ſtudio ductum profitetur, num. 30. *Hæc ſicut expoſui, ita geſta ſunt Iud. inſidiator ſuperatus, vi victa vis, vel potius oppreſſa virtute audacia eſt. Nihil dico. Quid Reſp. conſequuta ſit, quid boni omnes.* D

XIV. Illud diligenter videndum ei, qui narrando fidem facere velit, vt rem verbis propriis exponat, non illis ſordidis quidem, ſed neque exquiſitis, & à communi vſu ſeiunctis.

XV. Studioſè diſtinguenda narratio inſtituta rebus, locis, temporibus, cauſis; quæ omnia poni debent initio, cùm ex iis tota res naſcatur.

Denique narrationis contextus nitido, ſimplicique dicendi colore conſtare debet, quæ quidem virtus temerè negligitur à plurimis, qui ad clamorem omnia dicunt, neque diſerti ſibi videntur, aut eloquentes niſi omnia vociferatione compleuerint.

PVNCTVM II.

Breuitas, altera Virtus narrationis.

QVod ad breuitatem attinet libenter reſponderem, quod Ariſtoteles olim ingenioſè dixit; Quemadmodum, ait, ſi quæratur qualem placentam eſſe oporteat, nec duram, nec mollem reſponderem, ſed bonam: ita narrationem, nec longam, nec breuem, ſed bonam deſidero: tamen quia iampridem in eam ſententiam abiere dicendi artifices, vt narratio ſuam à breuitate dignitatem aliquam accipiat, nos eorum veſtigiis decet inſiſtere, ac de breuitate pauca præcipere.

I. Breuis igitur erit Narratio ſi nihil ſit in Oratione mancum, nihil conciſum, ac decurtatum, nihil intricatum, aut obſcurum, ſicut in Ænigmatis, in quibus multò plus relinquitur ſpectatoribus intelligendum, quàm pingatur. Breuis eſt iſta, Hieronymus Pragenſis furtim venit Conſtantiam, a nemine, deprehenſus comparuit, perorauit, habitus eſt perbenignè, liber abijt quò voluit, ſanatus eſt, hæreſim eiurauit, relapſus eſt, exuſtus eſt. Campianus Martyr.

Appage porrò ſuperfluam quandam verborum farraginem, quâ ſuam narrationem infantes reſarciunt. In portum venit, nauem proſpexit, quanti veheret interrogauit, de pretio conuenit, conſcendit, ſublatæ ſunt anchoræ, ſoluimus, oram prouecti ſumus. Satis erat dixiſſe è portu ſoluit.

Importuna ſi eadem nugatoriè repetantur. Exceſſit dimiſſo Senatu ex vrbe Milo, poſtquam exceſſiſſet factus eſt obuiam Clodio, dùm eſſet obuiam factus vtrimque ad arma conclamatur, poſt arma & rixas ſe recepit Clodius in Cauponam. Aures obtundit hæc muliebris loquacitas.

II. Habet paucis comprehenſa breuitas, multarum rerum expeditionem; quapropter adhibenda eſt, cùm tempus non ſinit commorari, aut res ipſa non longam narrationem exigit. Modò Conſul, quondam Tribunus, deindè Princeps ciuitatis.

Multa Diuus Ambroſius comprehendit paucis, Non ſolùm ab Angelis, & paſtoribus, ſed & iam à ſenioribus, & iuſtis generatio Domini teſtimonium accepit. Omnis ætas, & vterque ſexus, euentuúmque miracula fidem aſtruunt. *Virgo generat, ſterilis parit, mutus loquitur, Elizabeth prophetat, Magus adorat, vtero clauſus Ioannes exultat, vidua confitetur, Iuſtus exſpectat.*

III. Notandum eſt, leuandi tædij, quod longiori narrationi adhæreſcere ſolet, vtiliſſimam eſſe rationem, ſi partitione, & diuiſione vtamur, hoc eſt, narrationem in quædam capita

diuidamus. Pro Quinctio n.36. *Oſtendam primùm cauſam non fuiſſe cur à Prætore poſtulares, vt bona P. Quinctij poſſideres; deinde ex edicto te poſſidere non potuiſſe, poſtremò non poſſediſſe.*

Secundò, ſi interloquutione apta, & prudenti narrationem interrumpamus; denique ſi commonitionem adhibeamus; vel certè aliquando de prolixitate Orationis veniam poſtulemus, quod paucis fieri debet, ne inepta videatur Oratio.

Breuis eſt ac ſuauis huius narrationis Idea, niſi triſti ſatis exitu clauderetur, ſit ad exemplum, & cautelam. Oppidanus ſcriba Triocurro in pagum rediens ſenſit à tergo obequitare neſcio quem, frontem reflexit, videt hæreticum, & vt benè conueniunt munera, bubulcum fugere tùm & vrgere gradum, ſed fruſtrà bubulcus; miniſter vectus caballo in hominem citus incidit, quo te pedes mi homo? prouocatus Scriba diſſimulat, autem obuallat: feſſo de via homini palpat hæreticus; ſcriba rugas ducit, auerſatur blandientem. Quid faciat hoc homine miniſtellus; libellum exerit politulum, elegantem, ſi me, inquit, ſi equum ſpernis, hoc libello vtere. Homo curioſus codicem vt vidit, ille verò adhuc nijt, porrigit hæreticus, in eum locum fortuitò incurrit ſcriba, vbi multa Caluinus, in ſtata ieiunia, in pia opera, in Sacramenta debacchatur: inter legendum hæret noſter homo, ratiocinatur, modò annuit, modò abnuit, pallet, titubat, ac tandem exclamat, ita planè duriora ſunt apud Pontifices omnia: quid me iſtis vexo diutius? viuendum hilariter, potandum genialiter. Quid multa? expugnatum hominem in equum accipit Miniſter, in pagum, indè in ſtabulum rapit Subulcorum, Cerdonum, Piſtorum, Synodus à paſtore conuocatur, in eorum frequentia faſcinatus homo, Catholicam fidem deteſtatur, hæreſim amplexatur; continuò cymbala, crotala, conuiuia celebrantur, pergræcantur omnes hilariter, triumphant, tripudiant. Cauſam quæris? à pagano ſcriba creatus eſt hæreticus.

PVNCTVM III.

Quibus rebus ſuauitas Narrationi accedat.

SVauitatem, quæ non minimam partem tenet, in narratione, aſſequi poteſt Orator I. ſi non pleno ſemper orbe decurrat Oratio, ſed identidem concidatur, quod fit frequenter apud Oratorem per exclamationem. Verr.7.n.99. *O ſpectaculum miſerum, & acerbum, ludibrio eſſe vrbis gloriam pop. Rom nomen!*

II. Si infinitis nonnunquam vocibus, pro finitis compendij causâ vtamur. Conclamatum eſt ad arma, illicò omnes ad præſidia confugere, tutari mœnia, ſtationes obire, aggerem, vineas extruere, excitare.

III. Si figuris illuſtretur Oratio colloquiis, ſuſpenſionibus, ſermocinationibus, 3. in Verr. num. 67.

IV. Admiratio ſuauem efficit narrationem, quæ tùm excitatur, cùm magna, noua, inaudita dicimus. Ab hoc loco Cæſaris factum multis celebrat Cic. Phil.4. num. 3. *Cæſar adoleſcens penè potius puer, incredibili, ac diuina quadam mente, atque virtute, tùm cùm furor arderet Antonij, cumque eius à Brunduſio crudelis & peſtifer reditus timeretur, nec poſtulantibus, nec cogitantibus, nec optantibus quidem nobis, quia fieri non poſſe videbatur, firmiſſimum exercitum inuicto genere veteranorum militum comparauit, patrimoniumque ſuum effudit, quanquam non ſum vſus eo verbo, quo decuit, non enim effudit, ſed in Reip. ſalute collocauit.*

V. Inopinati rerum euentus, ſi felices aperiantur, non mediocrem afferunt iucunditatem. Ferdinando primo Imperatori magnus erat Horologiorum numerus, & artificioſa varietas, quibus mirè delectabatur, fuit vt animi gratia loquaci hoc auro menſam oppleret, & veluti mercem venditurus, ordine collocaret, gratum aulico comitatui ſpectaculum. Vbi ſatis datum oculis, ad colloquium factus eſt receſſus. Vnus interea non ſpectator tantùm, ſed emptor, furandi libidine, an occaſione impulſus. Vnum ex Horologiis, vt putabat, nemine conſcio, raptim in caligas abdidit ſagaci manu. Obliquo id oculo deprehendens Cæſar hominem ad ſe vocatum, vario ſermone, ad id horæ detinuit, dùm ſonorum illud aurum intra caligas loqueretur, & horam nuntiaret. Erubuit miſer vel inuitus, & totam faciem minio perfuſus, ſine voce furtum confeſſus eſt. Cæſar rubore contentus, liberalitate ſuperior, reum furti abſoluit.

Inopinati rerum exitus, fortunæ commutationes variæ, inſperata commoda, vel incommoda feliciter expreſſa, plena ſunt ſuauitatis, ſi dicentis vrbanitas, & pronunciatio, quæ plurimum hac in re poteſt, Orationem adiuuerit.

VI. Suauis erit, ſi metus, ſuſpiciones, deſideria, dolores, lætitia, diſſimulationes, verbo vno, mores hominum, & affectiones exprimantur, quæ ſingula facilè deprehenduntur in Cic. Verrina 3. à num.66. orditur à lætitia. *Inuitantur; maturè veniunt: diſcumbitur, fit ſermo inter eos, & inuitatio, vt Græco more biberetur. Hortatur hoſpes; poſcunt maioribus poculis: celebratur omnium ſermone, lætitiaque conuiuium. Poſteaquam ſatis calere res Rubrio viſa eſt: Quæſo, inquit, Philodame, cur ad nos filiam tuam non intrò vocari iubes? homo qui & ſumma grauitate, & iam id ætatis, & parens eſſet, obſtupuit hominis improbi dicto, tùm vt aliquid reſponderet, negauit moris eſſe Græcorum, vt in conuiuio virorum accumberent mulieres. Hic tum alius ex alia parte. Enimuero ferendum hoc quidem non eſt: vocetur mulier, & ſimul ſeruis ſuis Rubrius, vt ianuam clauderent, & ipſi ad fores aſſiderent, imperat.*

Sollicitus tùm pater, & iratus inducitur. *Quod vbi ille intellexit, id agi, atque id parari, vt filiæ ſuæ vis afferretur: ſeruos ſuos ad ſe vocat: his imperat, vt ſeipſum negligant; filiam defendant: excurrat aliquis, qui hoc tantum domeſtici mali filio ſuo nuntiet. Clamor, interea fit tota domo inter ſeruos Rubrij, atque hoſpitis, iactatur domi ſuæ vir optimus, & honeſtiſſimus, pro ſe quiſque manus affert: aqua denique feruenti à Rubrio ipſo Philodamus perfunditur.*

Succedit metus grauior in filio. *Hæc vbi filio nunciata ſunt: ſtatim exanimatus ad ædes contendit, & vt vita patris, & pudicitia ſororis*

ſuccurreret. Omnes eodem animo Lampſaceni, ſimul vt hoc audierũt, quod eos, tùm Philodami dignitas, tùm filia iniuria magnitudo mouebat, ad ades noctu conuenerunt. Hic lictor iſtius Cornelius, qui cùm eius ſeruis erat à Rubrio, quaſi in præſidio, ad auferendam mulierem collocatus, occiditur, ſerui nonnulli vulnerantur; Ipſe Rubrius in turba ſauciatur. Iſte qui ſua cupiditate tantos tumultus concitatos videret, cupere aliqua euolare. ſi poſſet.

VII. Breues Apologi delectant. Hoc docebis fucum humanis oculis facere rem eſſe facillimi negotij, Dei verò fallere oculos nullam artem vnquam potuiſſe. Ceruus inſequentes proximè venatores fugiens, metu delatus eſt in ſtabulum, hic mulum rogauit, tãtillum ſibi ſpatij non inuideret, quo fugam liceret diſſimulare, dùm tranſuecti eſſent venatores. Cui mulus; hic, inquit, parum eris ſecurus, breui aderunt & herus, & famulus. Ceruus opinionis ſuæ tenax, & ſpei metuſque plenus videbo, ait, quas fugæ meæ tenebras captem, tantùm non me prodas. Vix tutum ſe recepit, & famulus irrumpit, Ceruum tamen profundiore fœno vtcumque iam ſepultum non obſeruat, ſicque abit. Ceruus intè ſibi gratulatus quòd oculos famuli fefelliſſet, iam penè victor omnem periculi metum ponebat. Cui mulus, mi frater, hanc talpam decepiſſe, non artis fuit, ſed fortunæ. Væ tibi ſi venerit herus, lyncæos is habet oculos; hunc ſi fefelleris triumphum cane. Breui & ipſe Herus adeſt, dumque omnia ſagaci luſtrat oculo, cornu ceruinum è fœno prominens deprehendit, & ſimul fugitiuum hoſpitem. Mox complosis manibus, ſeruos inclamat. Ita miſer carcerem eſſe ſenſit, quod Aſylum putabat. MENS FABVLÆ. Serui ſunt quotquot mortales viuunt, Dominus omnium ſolus Deus, illorum oculos decipere, ac fugere facilè; Dominum, qui metus eſt oculus, nemo fefellit vnquam. Dominus videt vbique, vndique, quacumque quocumque pertexeris memento te deprehenſum. *Deus videt omnia.*

VIII. Feſtiua ſemper arridet Narratio, ſi modò grauitate condita ſit. En gratam & ſimplicem Campiani Martyris ad amicum ſuum. *Poſtridiè quàm huc conceßi, accingor ad ſtudia, irrupit in cubiculum de improuiſo anus quadam paupercula, neſcio quid concinnatura. Vbi me videt ad lunam, prorſus ignara tuus eſſem, ſpectrum credidit, capillus miſella obriguit, deſtituit color, ore ſtupet, ſoluuntur fauces. Quaro quid veniſſet; ibi tùm exanimata metu paululum abfuit, quin collaberetur. Nullum verbum proloqui. Proripere ſe foras quantum poteſt, non prius quieſcere, quàm heram monuiſſet, eſſe qui ſcriberet in conclaui tetricum, vmbram ſibi videri. Hac narrantur in cœna, mulierculam accerſunt, faſſa timorem eſt, omnes caſu emori, ego in viuis compertus ſum.*

IX. Suauitatem & hæc facit Hiſtoria ab erudito viro tranſumpta. Ad Idus Iulias Carolus languidus vt fit inter libros de feneſtra cœlum obſeruat, & cùm ſudum eſſe comperiſſet, hem inquit Carole, quid te iſtis curis conficis? inuitat cœlum, feriandum à ſcholis, deambulandum. Derepentè igitur domo egreditur, mox etiam vrbe, in proximam hoſpitis villam conſcendit: quid multa? totum illum diem, aut ludendo conſumit, aut ruſticando: domum reuerſus, cùm cibo & potu curaſſet genium, in lecto recumbit, eum, quia de via fractus erat, arctior ſomnus A complectitur. Octaua tantùm, aut etiam infra octauam expergefactus, heu, inquit, quota eſt hoſpes? is iam naturam Adoleſcentis benè nouerat, dormi, inquit, Carole, laſſitudini morem gere, ſcholæ ſolicitudinem mihi permitte; ſanè. Interea domum à Præceptore mittitur; hoſpes, quis tu? à Præceptore nuntius: opinor de Carolo rogas? omninò: ægrum eſſe renuntia. Ita-ne verò inquit Petrus (interpres is erat) heri valentiſſimum vidi; & videbis hodie ſi vis, ægerrimum: Sanè videamus; dùm interloquuntur, Carolus Petri vocem inaudiit, expalluit, ab ingenio tamen vulpino non receſſit, cubiculum ingredientem iſte prior increpat, quis hîc moleſtus interuenit? Salue mi Carole, inquit Petrus. Si ſalus ægro eſſe poteſt. Heri cùm à te redirem, offendi lapidem, & conquaſſato crure vix do- B mum redij, ac etiam dolor intercludit vocem; abi hinc, & me quietum ſine: ille minimè malus diſceſſit: poſtridiè quia ſibi viſus eſt Carolus ſatis ſomno, & genio dediſſe, de ſchola cogitat. Aſtum adoleſcentis cognoſcite: diſcipulo heri illudimus, hodie magiſtro illudendum eſt: vultum deformat, rugas ducit, crus ſtupâ obligat, claudum ſimulat, obuiam fit Præceptori ludum ingredienti. Liceat, inquit, impunè abfuiſſe. Hic Præceptor etiámne ſecundo, imò & quartum diem abfuiſſem, ſi medico, & dolori paruiſſem. Crus vero atroci vulnere affectum, vix ingredior. In hominem Præceptor intuitus, nihil fraudis ſuſpicatus, dolet mihi vulnus illud tuum, abi & bene vale.

X. Partìm poëticam, partim Oratoriam ſuauitate nihilò inferiorem ab eodem auctore deſcriptam, vt perfectam Narrationis ideam tranſcribere nihil prohibet. Rupella vrbs erat cætera C illuſtris, hóc infamis, quòd eam infamia, hoc eſt hæreſis corruperat. Opus fuit doctore Catholico, qui hanc ſtrumam raderet ex parte. Sed enim, quis iret, è multis inquam, imò quis inter paucos, aut étiam qui ire promptum mitteret? nemo id aggredi potuit ab eo, qui in Gallia nihil non potuit Henricus IV. Doctorem Catholicum legauit eò, litteras Rupellanis conſulibus dedit, ne is repulſam pateretur. Leguntur illæ publicè, & ad auctoritatem regiam ij mutire, alij fremere, quidam obſtrepere. Inter tygrides, vulpes fuit, ore tenus venerabilis, qui vt aliorum feritatem cicuraret, acquieſcendum ſodales, inquit, Rex iubet: reclamare nefas eſt. Sed enimuero doctorem Papiſticum excipiamus pro merito, à nobis citiùs abierit, quàm ad nos ierit. D Ego quid cenſeam audietis poſtea: Agite vos quemadmodum à nobis ille tractetur. Continuò vnus ex illo conciliabulo; venenum, inquit, propinetur: Quid enim magis addecet, quàm vt qui peſtiferæ doctrinæ venenum propinat, veneno perimatur? Hoc vero eſt durius, ait grauis ille Ariſtarchus, & in dedecus vrbis, ordinumque, ſi benè auguror, relaberetur facinus.

Tu quid cenſes Francatripa? omninò id nominis quadrabat in hominem. Cùm è ſuggeſtu Pontificiam turbam hortabitur, tympanis, crepitaculis, aliſque turbis obruamus concionantis rumuſculos: arriſere cæteri, quibus tamen cumulatè non eſt, niſi à Bambalione, ſatisfactum. Princeps is erat conſultantium: ergo poſteaquam barbam ſatis demulſit, iſta proloquutus eſt: gregi puerorum demus hanc prouinciam, vt ad-

tanti homini gratuletur, aſinum exclamabunt; luto onerabunt, omni conuitij genere deformabunt. O diuinum inuentum exclamant reliqui! eamus, pueros conuocemus: inſtar hora, ad quartam ingreſſurum doctorem rumor eſt. Ille ſiue caſu, ſiue conſilio, eo die vrbem non appulit, appulit hæreticorum Miniſtellus, qui fortè in vicinum pagum ruſticatum ierat ante aliquot dies, pueri qui in pomæriis erant velut in ſpecula, vt doctorem obſeruarent, in Miniſtro doctorem eſſe rati, hortari ſe inuicem, commouere equum; doctor Papiſticus, adeſte, properat, omninò pullatus eſt, & oblonga clamide palliatus, ipſe eſt, adornemus guttura. Vbi cæteri? eamus obuiam. Miniſter alia omnia cogitans vrbem ingreditur, ſalutatur à vigiliis, vbi interiores valuas prætervectus eſt, illicò puerorum clamoribus exceptus eſt, *à l'aſne, à l'aſne*. Miratur noſter homo: quid iſtuc eſt, inquit, egòne ſum aſino inſidens? imò hic mulus eſt, non aſinus. Vocem pueri hominis excipiunt, *à l'aſne, ſur mulet*. Conuicium ſibi ipſi fieri cùm audiit Miniſtellus excanduit. Proh! me meipſum aſinum proclamitani, Quos ego. Iterum Celeuma, *à l'aſne*. Etiam pergitis Mirmidones? & vero pergunt inclamare. Quid iis faciat clamoribus noſter Miniſtriol audite hominem: necdum has premitis formiculas? ſane non premunt, ſed vrgent, gliſcit in ſtomacho miniſtrunculi atrox bilis, molum pungit, fodit calcaribus. Etiam mule procurrito, obuios quoſque protrito, mactato: calcarium mulus impotens ſeſſorem excutit, mulionem euertit: pueri verò, tùm cachinnari effrænatiùs, *à l'aſne mort*. O diem calamitoſiſſimum ait mulio proſtratus, atque in Mulum conuerſus, vbi enim quoque proſtratum vidit ô calamitatem calamitate cumulatam! Mulum fodi atrocios, interemi, quid mihi reſtat, niſi vt ego quoque moriar? ad hanc vocem quaſi morientis, aſinus ex angiportu rudere horribiliter, pueri etiam veteres interpolare ſonos, Miniſter verò; heu quo me vertam? hinc aſini rudunt; hinc pueri obſtrepunt, quaquà verſum mors eſt, abdamus nos in proximam ædem. Nouum infortunium. obſeratum eſt Limen. Heus introducite me hoſpites; adiuuant pueri, introduc aſinum molitor; Inquilinus clamore excitatus, Quis hic obſtrepit; ego verò nihil obſtrepo, ait, ſed vt me domum introducas obſecro: pueri verò introduc aſinum molitor; hoſpes agaſonem ratus eſſe, qui Miniſter erat, tu diuerſorium habes molendini luco; Apage Agaſo, aſinos aliò collocatum eas, ſimul hæc dixit, hærentem adhuc pro foribus Miniſtrum diluuij tempeſtate obruit.

Accipite cataſtrophem; nempe in furioſum Oreſtem, atque in alterum Athamantem vertitur Miniſter, fumat, ſpumat, Anatemathizat, proh ſuperi! inferi! hæc patimur? ô tempora! ô iura? hic quoque pueri iuta clamitant. Aſinus habebit æquum pulpamentum, vt iuſculum condiat. Ergo certatim aggerunt in caput, in ora, in humeros, in barbam hominis lutum, farinam, omnes ſterquiliorum fæces. Quò ſe miſer proripiet? ad priſtinos eiulatus. Proh! Rupellani ciuca accurite. Excitanit hoc tonitru Tabernarios, Opifices erumpunt igitur armati verubus tumultuariè: quid rerum Iſacar (erat hoc Miniſtro nomen) quid rerum, inquam, Iſacar? iſte verò A vbi ſe paulùm à priſtina tempeſtate collegit, bilem in eos euomit. Vt ego fiam probrum ciuitatis? ego Miniſter ſacri verbi? a pueris luce palàm, vobis audientibus, videntibus, annuentibus. Ite, aliunde Miniſtrum conquirite: ego aliò proficiſcor: vrbe egreditur muſſitans luculento caballo redditus, interminans cælum terraſque increpitans: ſequuntur opifices vt placent hominem, vt mitigent, nihil obtinent.

XI. Quæ fit igitur in perſonis Narratio ſimul aperit animos & ſermones, requiritque multam feſtiuitatem, rerum varietatem, grauitatem, lætitiam, ſpem, metum, ſuſpiciones, deſiderium, errorem, miſericordiam, fortunæ denique commutationem, & rerum caſus felices, & aduerſos. Perſonæ autem vel notæ ſunt & veræ, vel fictæ, rerum inanimatarum, vel ratione carentium. Sublimis & ſubtilis eſt illa Tull. 13. B Phil. n. 3. *Hoc verò quid eſt? cum Antonius pax poteſt eſſe? cum Cenſorino, Ventidio, Trebellio, Beſtia, Nucula, Munatio, Lentone, Saxo? exempli cauſa, paucos nominaui, genus infinitum, immanitatemque ipſi cernitis reliquorum. Addite illa naufragia Cæſaris amicorum, Barbas, Caſſios, Barbatios, Polliones: Addite Antonij colluſores, & ſodales, Eutrapelum, Melam, Cœlium, Pontium, Craſſicium, Tironem, Muſtellam, Petiſium; comitatum relinquo; duces nomino. Huc accedunt Alauda, cæterique veterani, Seminarium iudicum tertia decuriæ, qui, ſuis rebus exhauſtis, beneficiis Cæſaris deuoratis, fortunas noſtras concupiuerunt. O fidam dexteram Antonij, quâ ille plurimos ciues trucidauit! ô ratum religioſumque fœdus, quod cum his fecerimus. Hoc ſi M. Antonius violare conabitur Lucij eum ſanctitas à ſcelere reuocabit. Illis locus ſi in hac vrbe fuerit, vrbi ipſi locus non erit. Ora vobis eorum ponite P. C. an-* C *te oculos, & maximè Antoniorum, inceſſum, aſpectum, vultum, ſpiritum, Latera tegentes alios, ſequentes alios, alios progredientes amicos. Quam vini anhelitum? quas contumelias fore cenſetis, minaſque verborum? niſi forte eos pax ipſa leniet, maximeque cùm in hunc ordinem venerint: ſalutabunt benignè, comiter appellabunt vnumquemque noſtrum.*

Pvnctvm IV.

Perſpicuitas poſtrema virtus Narrationis.

DE Perſpicuitate nihil eſt inſigne quod di- D cam, niſi talem fieri verbis vſitatis propriis, diſpoſitis. Cauendum autem ne ſequamur eos Oratores qui rem indignam putant aliquid eſſe in Oratione quotidiani, familiariſque ſermonis ſimillimum.

Nihil etiam quod de vitiis Narrationis moneam, quæ quidem contraria ſunt ſuperioribus virtutibus: obſeruandum tamen Narrationes ferè concludi ſolere epiphonematis: Tandem abſolutæ Narrationis exemplum repetendum ex 7. Verrina ad n. 168. Vbi penè omnia quæ hactenus attulimus præcepta in vſum educuntur. *Rem in medio ponam, quæ tantum habet ipſa grauitatis, vt neque mea, quæ nulla eſt, neque cuiuſquam, ad inflammandos veſtros animos eloquentia requiratur, &c.*

PVNCTVM V.

De Egreſſione.

LIcet natura ſua Confirmatio Narrationem conſequatur; quidam tamen apud Fabium c. 3. l. 4. Egreſſionem Narrationi ſubiiciunt, rati locum illum maximè aptum, ex quo fiat Orationis quaſi leuis armaturæ militum, in quodcũque prodeſſe nobis poteſt, excurſio. Verùm vt optimum factu ſit re Narrata, non eo tamen loco ſolùm, ſed vbicumque videmus induſtriæ noſtræ parare campum, in quo poſſit excurrere adlectum quidpiam, & maximè accommodatum. Neque enim eſt certa Egreſſionis regio, ſiquidem Nomadum more vagari poteſt per totam Orationem. quaſi per campos liberos, modò, à iudicio, tanquam ab Imperatore mittatur. Ergo & in Proëmio fiet ad Ciceronis imitationem 4. Act. in Verrem, vbi ſtatim ſub initium digreditur in Siciliæ laudes. Et in confirmatione 3. in eundem.

Eſt igitur Egreſſio virtus potius, quàm pars Orationis, quæ ſic definitur, alienæ rei, ſed ad vtilitatem cauſæ pertinentis: extra ordinem excurrens tractatio; hanc Poëtæ ἐπεισόδιον vocant, qualeſub finem Æne. 8. de Clypeo; Græci παρέκβασιν, eximium ſanè lumen, & Orationis, & carminis.

Memineris verò maximam curam, iudiciúmque adhibendum eſſe, ne intempeſtiuè fiat excurſio, vel extra modum; cùm ſcilicet à propoſito digredientes longius, & in languorem Auditores, & nos in riſum damus, vt ille Poſthumus apud Mart. lib. 6. Epigr.

Non de vi, neque cæde, nec veneno,
Sed lis eſt mihi de tribus Capellis,
Vicini queror has abeſſe furto,
Hoc Iudex ſibi poſtulat probari
Tu Cannas, Mytridaticumque bellum,
Et Scyllas Mariique, Mutiique,
Et periuria Punici furoris,
Magna voce ſonas, manuque tota.
Iam dic Poſthume de tribus Capellis.

Frequentes ſunt huius Egreſſionis ſpecies in Cic. pro Quintio poſt Narrationem, Balbo in Pompeij Laudem n. 13. & alibi ſæpè.

LECTIO. XII.

De Confirmatione.

OPeroſa meritò videri ſolet Confirmationis tractatio, quippe quâ nunquam carere poſſit, ac debeat Oratio: πίστιν nominat Ariſtot. Quæ neruos omnes Eloquentiæ contineat, & quaſi viſcera, vitamque Orationis. Tota ſpes vincendi, ratióque perſuadendi poſita eſt in Confirmatione, & Confutatione, inquit Author ad Heren. l. 1. n. 18. Nam cùm adiumenta noſtra expoſuerimus, contrariáque diſſoluerimus, abſolutè nimirum munus Oratorium confecerimus.

Hanc definit Tull. 1. de Inu. n. 34 Per quam argumentando, noſtræ cauſæ fidem, & auctoritatem, & firmamentum adiungit Oratio, hoc eſt in qua probamus cauſam noſtram, quod fit

A argumentis, de quibus copioſè ſatis ſuperius actum eſt.

PVNCTVM I.

De Ordinandis Argumentis in Confirmatione.

ILle communis, & optimus eſt, ſi priore loco firmiora collocemus, quòd tùm maximè attendat auditor, & in fine; quia quæ poſtremò dicuntur, altius inhærent. Imbecilliora verò in medio collocanda ſunt, vbi facilius latebit eorum infirmitas. Quod ſi cauſa duobus tantùm nitatur, quorum alterum firmius ſit, imbecillius quidem validiori ſubiiciendum erit, ſed mox ad B validius recurrendum, ex præceptis Tullij ſic in Oratore n. 50. monentis. *Cùm animos prima aggreſſione occupauerit, infirmabit, excludetque contraria de firmiſſimis, alia prima ponet, alia poſteriora, inculcabitque leuiora,* inſtar aciei ad pugnam comparatæ. Cuiuſmodi dicitur illa Neſtoris apud Homerum Ili. δ. Vbi in fronte firmiſſimos equites diſponit ἱππῆας μὲν πρῶτα, pedites in tergo, vallum exercitui, futuros; imbecilliores porrò, & eos, quibus audita primùm buccinâ diſſoluitur genua, fugamque meditantur in medium agmen cogit, κακοὺς δ' ἐς μέσσον ἔλασσεν. Ne leuem ergo cauſam ſuſpicari auditor incipiat, optima locabis argumenta, poſtrema quæ mentibus inhærent; Coniecturæ infirmiores, cæteráque id genus argumenta, non tamen inutilia ſtipanda, vt appendi potius, quàm numerari videantur, & ſi non pondere, multitudine ſaltem ingruant.

C

PVNCTVM II.

Alter Ordinandi modus.

PEr gradus aſcendit Tull. ac primò quidem firmat rem, quæ in quæſtionem venit: deindè volens de ſuo iure libensque remittit aliquid, vt hoſti poſtmodum inſultet audacius. 7. Vert. n. 4. *Non agam ſummo iure tecum, non dicam id quod debeam forſitan obtinere: cùm iudicium ſit certa lege conſtitutum, non quid in re militari fortiter feceris, ſed quemadmodum manus ab alienis pecuniis abſtinueris, abs te doceri oportere: non inquam, ſic agam, ſed ita quæram, quemadmodum te velle intelligo, quæ tua opera, & quanta fuerit in bello.*

D Aliàs validiore quodam argumento victoriam occinit. In Mil. propugnatione primùm ſanait inſtructas à Clodio inſidias: ſecundùm, vt ſit liberum Milonem adoriri, & trucidare perduellem potuiſſe: tertiùm non modò non dignum pœnâ, ſed compenſatione poſſe illud facinus, non humano tantùm conſilio, ſed etiam Deorum Immor. cura perfectum. Huic amplificationes, & motus animorum deſeruient.

LECTIO XIII.

De Confutatione.

VT maximè vtilis eſt Refutatio, ita maximè difficilis, & eò maiori artificio indiget,

quò faciliuſobiicitur, quàm obiecta reſellantur. Confirmatio namque vulnus infert; confutatio medelam adhibet. Adde quod vno penè modo aceuſatur, vario diſſoluitur: Accuſatori ſatis eſt, ſi verum eſſe oſtendat, quod obiicit, defenſori oon eſt ſatis negare, niſi etiam transferat, excuſet, deprecetur, molliat, minuat, auertat, deſpiciat, diſſimulet, deflectat; defenſio mille flexus, & artificia deſiderat; accuſator præmeditata pletumque domo adfert, pattonus etiam inopinatus oecurrit. Ideóque vix bonus vnquam defenſor aliquis fuit, oiſi qui eloqueotiſſimus.

Pvnctvm I.

Definitio.

IN his Orator oatutæ ſimul, & cauſæ debet obſequi: quidam eoim potenter euertuot, alij facilè probant. Hie quiſque eâ maximè parte pugnet, quâ maximè poteſt: ſi facilius confutet obiecta, in eo rei ſummam eonſtituat: Si laboret io eonſutaodo, ſua confirmet, argumentiſque opponat argumenta; id enim & nonnunquam cauſæ exigunt, quod ipſe Tull. & monuit, & præſtitit Monuit 2. de Orat. n. 293. *Summa denique huius generis eſt, vt, ſi in reſellendo aduerſario firmior Oratio, quàm in confirmandis noſtris rebus poteſt, omnia in illum conferam tela: Sin noſtra facilius probari, quàm illa redargui poſſunt, abducere animos à contraria defenſione, & ad noſtram conor traducere.*

Præſtitit autem in Orat. pro Amer. Cùm enim Patricidam illum probate vix poſſent, omiſſis confirmationis telis, ſcutum oppoſuit Confutationis, & ſingulis aduerſariorum argumentis reſpondit, vbi perfectam Confutationis Ideam proponit, quam ſic orditur à n. 37. *Occidiſſe patrem Sex. Roſcius arguitur. Sceleſtum ac nefarium facinus, atque huiuſmodi, quo vno maleficio omnia complexa eſſe videantur.*

Contra in Miloniseauſa, quia vix labeſactari poterant aduerſariorum firmameota, eis penè poſthabitis, ſuas probationes intendit: doeet quippe paratas à Clodio inſidias, ſua potius afferendo, quàm aliena conuellendo.

Eſt autem Refutatio contrariorum locorum diſſolutio: vel Oratio, quâ aduerſariorum Confirmatio argumentis diluitur, aut infirmatur, & eleuatur. Aut certè pars Orationis quæ in aduerſariorum argumentis ſingulis ¦eluendis, infringendiſque occupatur.

Pvnctvm II.

De Modis & Induſtriis Confutationis.

HÆc tradit præcepta Tull. in partic. o. 44. *Aut totum eſt negandum quod in argumentatione aduerſarius ſumpſerit, ſi fictum, aut falſum eſſe poßis dicere, aut redarguenda ea, quæ pro veriſimilibus ſumpta ſunt: primùm dubia ſumpta eſſe pro certis: deinde etiam in perſpicuè falſis eadem poſſe dici: Tùm ex iis quæ ſumpſerint, non effici quæ velint. Accedere autem oportet ad ſingula, ſic vniuerſa frangentur. Commemoranda ſunt etiam exempla, quibus ſimili in diſputatione creditum non ſit; conquerenda conditio com-*

A *munis periculi; ſi ingeniis hominum crimiooſorum ſit expoſita vita innocentium.* Quæ ſingula ſunt oobis propius ioſpicieoda.

Pvnctvm III.

Primus modus à Repugnantibus.

INfirmatur crimen, ſi oſteodamus reum aut noo his eſſe moribus, aut oon ea vitâ, aut in illo nullos animi motus, aut non tàm impotentes fuiſſe. Sie illum à facinoribus impoſitis alienum probabimus. Nam vt opinio eſt de euiusque moribus: ita quid ab eo factum, & non factum ſit exiſtimari poteſt. Nemo melius vno Cic. Roſcium abſoluit à o. 39. *Patrem occidit Sex. Roſcius, qui homo? adoleſcentulus corruptus, & ob*
B *hominibus nequam inductus? annos natus magis quadraginta. Vetus videlicet Sicarius, homo audax, & ſæpe in cæde verſatus. At hoc ob accuſatore ne dici quidem audiſtis. Luxuries igitur hominem nimirum, & æris alieni, magnitudo, & indomita animi cupiditates, ad hoc ſcelus impulerunt. De luxuria purgauit Erucius, cùm dixit, hunc ne in conuiuio quidem vllo ferè interfuiſſe. Nihil autem vnquam debuit. Cupiditates porrò quæ poſſunt eſſe in eo, qui, vt ipſe accuſator obiicit, ruri ſemper habitarit & in agro colendo vixerit? quæ vita maximè disiuncta à cupiditate, & cum officio coniuncta. Quæ res igitur tantum iſtum furorem Sex. Roſcio obiecit? patri non placebat: quam ob cauſam? neceſſe eſt enim eam quoque iuſtam & magnam, & perſpicuam fuiſſe. Nam vt illud incredibile eſt, mortem oblatam eſſe patri à filio ſine plurimis, & maximis cauſis: ſic hoc veriſimile non eſt, odio fuiſſe parenti filium ſine cauſis multis & magnis, & neceſſa-*
C *riis. Rurſus igitur eodem reuertamur, & quæramus quæ tanta vitia fuerint in vnico filio, quare is patri diſpliceret. At perſpicuum eſt nullum fuiſſe, pater igitur amens, qui odiſſet eum ſine cauſa, quem procrearat. At is quidem fuit omnium conſtantiſſimus. Ergo illud iam perſpicuum profectò eſt, ſi neque amens pater, neque perditus filius fuerit, neque odij cauſam patri, neque ſceleris fuiſſe filio.* Deiotatum oon fuiſſe à rationibus Cæſaris alienum doeet, ab eo rempore quod pecuniam ſubminiſtrarit, & exercitum aluerit n. 14.

A Cœlij moribus eriminis obiecti ſalſitatem poſſe pluribus capitibus conuincere, qui ſemper fuerunt ab huiuſmodi facioori bus alieni o. 53. *Quid ergo nunc argumentis huic crimini, quæ ſunt innumerabilia, reſiſtam? poſſum dicere, mores Cœlij longiſſimè à tanti ſceleris atrocitate eſſe disiun-*
D *ctos: minime eſſe credendum, homini tàm ingenioſo, tamque prudenti non veniſſe in mentem, rem tanti ſceleris, ignotis, alienisque ſeruis non eſſe credendam.*

Pvnctvm IV.

Ab Adiunctis perſonarum.

ADiuncta etiam refutantur præclarè, vt & ſigna à cauſis diuerſis. Occidiſti hominem, nam cur totis artubus contremiſcis? vnde pallor hic, & incertus oculorum intuitus? cur manibus es cruentus? quorſum iſte gladius? quid mucro? quid vagina liber enſis? tremo, quia dudum

æſtuante

æſtuante febri laboraui; tremo, quia perfrigida eſt hyemis tempeſtas: manus cruentatas ſanguine vides: irruentem in me canem occidi. At cur intempeſta noctis hora volitabas per vrbem? agebat animam filius, ipſe per me adij Medicum, qui citius morituro præſens adeſſet.

Vel à perſona noſtra, quam probabimus planè alienam ab eo quòd nobis imponitur. Pro Marcello deprecatur à Ciuibus Rom. inſidiarum in Cæſarem ſuſpicionem: quòd nimirum non poſſent ij, qui vitam ab eo accepiſſent, de vita eidem adimenda cogitare; quod ab Enumeratione partium concludit, num. 22.

Ab Adiunctis maximè perſonæ aduerſariorum, quod oſtendemus, vel odio, vel ſcelere inſignes facilè id finxiſſe, pro Deiotaro, Medicum docet ab adoleſcente corruptum, num. 17. *En crimen, en cauſa, cùm Regem fugitiuus, Dominum ſeruus accuſet. Ego mehercule Cæſar, initio cùm ad me delata iſta cauſa, Philippum Medicum, ſeruum Regium, qui cum legatis miſſus eſſet ab ipſo adoleſcente exiſtimaui eſſe corruptum. Hac ſuſpicione ſum perculſus, Medicum, iudicem ſubornauit finget videlicet aliquod crimen veneni, & ſi à veritate longè, tamen à conſuetudine criminandi res non multum abhorrebit.* Item pro Roſc. Amer. num. 20.

Pvnctvm V.

A Circunſtantijs.

HVius Confutationis Ideam ſuggerit abſolutiſſimam Cic. pro Cœlio. Vbi à cauſarum efficientis ac finalis remotione probat nullam Cœlio fuiſſe perficiendi ſceleris facultatem, nullos ſocios, & adiutores, quibus tantum facinus mente conceptum ſine temeritate committeret à num. 55. *Hac eſt innocentia defenſio, hac ipſius cauſa Oratio hac vna vox veritatis. In crimine ipſa nulla ſuſpicio eſt, & in re nihil eſt argumenti, in negotio, quod actum eſſe dicitur, nullum veſtigium ſermonis, loci, temporis: nemo teſtis, nemo conſcius nominatur; totum crimen profertur ex inimica, ex infami, ex crudeli, ex facinoroſa, ex libidinoſa domo: domus autem illa, qua tentata ſcelere iſto neſario dicitur, plena eſt integritatis, officij, religionis: ex qua domo recitatur vobis iureiurando deuincta auctoritas: vt res minimè dubia, tamen in contentione ponatur, vtrum temeraria, procax, irata mulier finxiſſe crimen, an grauis, ſapiens, moderatusque vir religioſe teſtimonium dixiſſe videatur.*

Iam veneficij crimen à Cœlio reijcit per inficiationem cauſæ, negatque vllam ab aduerſariis excogitari poſſe, quæ Cœlium ad tàm execrandum facinus impelleret, num. 56. *Reliquum eſt igitur crimen de veneno: cuius ego neque principium inuenire, neque euoluere exitum poſſum. Quæ fuit enim cauſa, quamobrem iſti mulieri venenum vellet dare Cœlius? ne aurum redderet? num petiuit? ne crimen hæreret? num quis obiecit? num quis denique feciſſet mentionem, ſi hic nemini nomen detuliſſet? credibile eſt igitur tantum facinus nullam ob cauſam eſſe commiſſum? & vos non videtis fingi ſceleris maximi crimen vt alterius cauſa ſceleris ſuſcipiendi fuiſſe videatur? Cui denique commiſit? quo adiutore vſus eſt? quo ſocio? quo conſcio? cui tantum facinus, cui ſe, cui ſalutem ſuam credidit? ſeruiſne mulieris? Sic enim obiectum eſt. Et erat tàm demens hic, cui vos ingenium certè tribuitis, etiamſi cætera, inimica Oratione detrahitis,* A *vt omnes ſuas fortunas alienis ſeruis committeret? at quibus ſeruis? refert enim magnopere idipſum; hiſne quos intelligebat non communi conditione ſeruitutis vti, ſed licentius, liberius, familiarius cum domina viuere: quis enim hoc non videt, aut quis hoc ignorat? in eiuſmodi domo, in qua mater-familias meretricio more viuat: in qua nihil geratur, quod foras proferendum ſit, in qua luſtra, libidines, luxuries, omnia denique inaudita vitia atque flagitia verſentur: hic ſeruos, non eſſe ſeruos? quibus omnia committantur? per quos gerantur? qui verſentur in iiſdem voluptatibus? quibus occulta credantur? ad quos aliquantum etiam ex quotidianis ſumptibus, ac luxuria redundet?*

Sæpè dilemmatis ad refutandum vtitur, vt hic num. 58. *Id igitur Cœlius non videbat? ſi enim tàm familiaris erat mulieris, quàm vos vultis: iſtos quoque ſeruos familiares eſſe dominæ ſciebat: ſin ei tanta* B *conſuetudo: quanta à vobis inducitur, non erat: quæ cum ſeruis potuit familiaritas eſſe tanta? ipſius autem veneni quæ ratio fingitur? vbi quæſitum eſt? quemadmodum paratum? quo pacto? cui, quo in loco traditum? habuiſſe aiunt domi, vimque eius eſſe expertum in ſeruo quodam ad rem ipſam parato: cuius perceleri interitu, eſſe ab hoc comprobatum venenum? Proh Dij Immortales! cur interdum in hominum ſceleribus maximis, aut conniuetis, aut præſentis fraudis pœnas in diem reſeruatis? Vidi enim vidi, & illum hauſi dolorem vel acerbiſſimum in vita.*

A re, tempore, loco, modo, probat Oppianicum veneno nequaquam extinctum fuiſſe pro Cluentio, num. 173. *Iam verò illud quàm non probabile, quàm inuſitatum Iud. quàm nouum in pane datum venenum? faciliúſne potuit, quàm in poculo? latentius potuit abditum aliqua in parte panis, quàm ſi totum colliquefactum in potione eſſet? celerius potuit* C *comeſum, quàm epotum in venas, atque in omnes partes corporis permanare? facilius fallere in pane, ſi eſſet animaduerſum, quàm in poculo, cùm ita confuſum eſſet, vt ſecerni nullo modo poſſet? at repentina morte perijt. Quod ſi eſſet ita factum, tamen ea res propter multorum eiuſmodi mortem, ſatis firmam veneni ſuſpicionem non haberet, ſi eſſet ſuſpicioſum: tamen ad alios potius, quàm ad habitum pertineret.*

Criminis circunſtantias examinat, & ex iis fictum crimen eſſe demonſtrat, pro Deiot. num. 19. *At quàm feſtiuè crimen contexitur? Tua te, inquit, eadem quæ ſemper, fortuna ſeruauit. Negauiſti tum te inſpicere velle. Quid poſtea? an Deiotarus re, illo tempore, non perfecta, continuò dimiſit exercitum? nullus erat alius inſidiandi locus? at eodem te cùm cœnauiſſes, rediturum dixeras: itaque* D *feciſti, horam vnam, aut duas eodem loco armatos, vt collocati fuerant retinere magnum fuit, cùm in conuiuio comiter & iucundè fuiſſes, tùm illuc iuiſti, vt dixeras. Obſecro Cæſar repete temporis illius memoriam: pone illum ante oculos diem: vultus hominum te intuentium, atque admirantium recordare, num quæ trepidatio? num qui tumultus? num quid niſi moderatè, niſi quietè, niſi ex hominis grauiſſimi, & ſanctiſſimi diſciplina?*

Pvnctvm VI.

A Conſequentibus.

HIc multum valet locus conſequentium, Cicero crimen inſidiarum à Deiotaro remouet

quod ea prudentiâ vir in tanta pericula ſe conijcere noluerit, quæ vitare non potuiſſet, num. 15. A *Vt enim omittam, cuius tanti ſceleris fuerit, in conſpectu Deorum Penatium necare hoſpitem: cuius tanta importunitatis, omnium gentium, atque omnis memoria clariſſimum lumen extinguere; cuius tanta ferocitatis, victorem orbis terrarum non extimeſcere: cuius tàm inhumani, & ingrati animi, à quo Rex appellatus eſſet, in eum ſceleratum inueniri: vt hoc omittam cuius tanti furoris fuit, omnes Prouincias, omnia denique cunctum arma contra ſe vnum excitare? quonam ille modo, cùm regno, cùm domo, cùm coniuge, cùm chariſſimo filio diſtractus eſſet, tanto ſcelere non modò perfecto, ſed etiam cogitato.*

Vbi manifeſtè docet Orator Deiotarum hoc crimen admittere non potuiſſe, quod maximè ſibi noxium futurum, ſapientiâ ſua præuidebat. Quod& arguit ab eius moribus, num. 16. B *At credo hac homo inconſultus, & temerarius non videbat. Quis conſideratior illo? quis tectior? quis prudentior? quamquam in hoc loco Deiotarum non tàm ingenio, & prudentiâ, quàm fide & religione vita defendendum puto.*

Sic opinionem errantis vulgi refutabis res aduerſas putantis malas eſſe. Id ſi ita eſt, vt infelices habeantur, qui grauioribus aſperioribuſque malis, ac rebus conflictantur, infelices eſtis inuictiſſimi Chriſti Apoſtoli, infelices Athletæ fideique defenſores acerrimi Dei Martyres? imò. Dicamne? infelix ipſe eſt Deus, & parens felicitatis noſtræ. Quibus enim procellis & tempeſtatibus non eſt iactatus? quid eſt aut ludibrij ad contemptum, aut ignominiæ ad dedecus, aut tormenti ad dolorem, ad quod te non Chriſte Optime, Maxime, mouerit pietas, voluntas exercerit, amor impulerit?

P v n c t v m VI.

A negatione.

INuadendum vbi primùm licebit Negationis firmamentum, hoc eſt nihil antiquius habendum, quàm vt crimen, ſi tutò fieri poſſit, penitus negetur, quod in pleriſque difficultate vacat. Dùm enim crimina gratis ab accuſatore obijciuntur, gratis etiam negari debent. Multis in locis Cicero diuinat. in Verr. Vbi primò diſſimulanter videtur fateri, quod apertè poſtea negat, ſublata videlicet causâ, nu. 55. *At eam tibi Verres fecit iniuriam, qua caterorum quoque animos poſſet alienis incommodo commouere.* D *Minimè. Nam id quoque ad rem pertinere arbitror, qualis iniuria dicatur, qua cauſa inimicitiarum proferatur. Cognoſcite ex me, nam iſte eam profectò, niſi planè nihil ſapit, nuſquam proferet.*

Apertè pro Quinctio, num. 36. *Negamus te bona Qu. Sexte Nani poſſediſſe ex Edicto Pratoris. In eo ſponſio facta eſt. Oſtendam primùm cauſam non fuiſſe, cur à Pratore poſtulares, vt bona Quinctij poſſideres, deindè ex edicto te poſſidere non potuiſſe. Poſtremò non poſſediſſe. Hac tria cùm docuero, perorabo. Non fuit cauſa cur poſtulares. Qui hoc intelligi poteſt? Quia Nanio neque ex ſocietatis ratione, neque priuatim quidquam debuit Quinctius. Quis huic rei teſtis eſt? Idem qui acerrimus aduerſarius.*

P v n c t v m VII.

A contemptu.

LIcet aliquando contemnere crimina leuiter ab aduerſario obiecta. Maiorem accuſationis partem Cœlij Tull. dicit magis iras, & iurgia diſſidentium in amore videri, & leues amantium querelas quàm crimina, num. 61. autem 26. quod nihil vituperatione dignum contineret obiectum crimen contemnit. *Neque verò illud me commouet quod ſibi in Lupercis ſodalem eſſe Cœlium dixit, fera quadam ſodalitas, & planè paſtoritia atque agreſtis, Germanorum Lupercorum, quorum coitio illa ſilueſtris ante eſt inſtituta, quàm humanitas atque leges: ſiquidem non modò nomina deferunt inter ſe ſodales, ſed etiam commemorant ſodalitatem in accuſando, vt ne quis, ſi id fortè neſciat, timere videatur.*

Summum tamen artificium requirit hic contemptus & ſales in aduerſarium expeditos, cùm non poteſt, aut non vult cōferre pedem, qui defendit. Eludit Actij accuſatoris argumentum petitum ab ipſiuſmet Cic. auctoritate, vt apparet ex prooemio ironico a nu. 138. ad 143. *Eſt etiam aliqua permagna auctoritas, quam ego penè turpiter praterij. Mea enim eſſe dicitur.*

P v n c t v m VIII.

A loco communi.

CVm præuidet infirmitatem ſuam Orator, excurrere poteſt in locum communem priuſquam ad refutandum deſcendat: in quo conqueratur de conditione miſera temporum, deploretque C commune bonorum omnium periculum, ſi calumnijs hominum expoſita ſit innocentium vita, cuius Cic. meminit pro Quinctio, vbi de conditione cauſæ accuſatoris, & Hortenſij ingenio, atque præſenti periculo Quinctio, ab impotente viro conqueritur, n. 10. quę Pręmunitio potius dici debet, quàm Confutatio. *Cùm adhuc ei propter vim aduerſariorum non ius par, non agendi poteſtas eadem, non magiſtratus aquus reperiri potuerit, cùm ei ſummam per iniuriam omnia inimica, atque infeſta fuerint. Te Aquili, voſque, qui in conſilio adeſtis orat, atque obſecrat, vt multis iniurijs iactatam, atque agitatam aquitatem, in hoc tandem loco conſiſtere, & confirmari patiamini.*

Quid ſi crimen eo negetur eſſe probatum? alius opus eſt induſtriis, communis tunc refutandi modus eſt ſequelæ Reprehēſio. Cœlius arguitur impudicitatis, D quia adoleſcens, reſpondet Tull. nu. 6. & 25. vel ex eo manifeſtè falſum eſſe, quòd idem in cęteris adoleſcentibus valere deberet, aut demonſtrandum ex eo quòd dicitur, non tamen illud effici quod aduerſarius intendebat. Oderant aduerſarij Clodium, Milo igitur ſtruxerit inſidias; negat odij cauſam Miloni fuiſſe, quod etſi daretur non vult indè ſequi inſidias paratas.

Ludunt eloquentes in huiuſmodi conſequentijs abſurdis, & ſimiles longè minus veras deducunt, vt tota res ſoluatur in riſum, hinc multa contemnenda, vel ad rem nihil pertinentia. Verùm hæc ſimulatio eò procedit, vt quæ dicendo confutare non poſſumus, quaſi faſtidiendo conculcemus, quod acutè præſtandum eſt, ne effugium appareat. Ingenioſè Cicer. pro Cœlio concedit quidem adoleſcentem adhuc fuiſſe Catilinæ

familiarem, non tamen vitijs eius addictum, multò minus coniurationis ſocium, num. 10. *Nam quod Catilinæ familiaritas obiecta Cælio eſt, longè ab iſta ſuſpicione abhorrere debet. Hoc enim adoleſcente ſcitis Conſulatum mecum petiiſſe Catil. ad quem ſi acceſſit, aut ſi à me diſceſſit vnquam (quamquam multi boni adoleſcentes, illi homini nequam atque improbo ſtuduerunt) tùm exiſtimetur Cælius Catilinæ nimiùm familiaris fuiſſe. Atenim poſtea ſcimus, & vidimus eſſe hunc in illius amicis. Quis negat? Sed ego illud tempus ætatis, quod ipſum ſua ſponte infirmum, aliorum libidine infeſtum eſt, id hoc loco defendo fuit aſſiduus mecum; Prætore me, non nouerat Catilinam, &c.*

Pvnctvm IX.

Quo artificio confutanda ſint quæ negari non poſſunt.

NVnquam eludit prudens Orator, quod in omnium oculis factum eſt, ſed criminis inuidiam in alios detorquet, quod inficiari non poteſt. Seditionis flammas Cic. in Clodianos emittit quas Sextium excitaſſe negare non poterat, num. 84. *Homines*, inquit, *emiſti, coegiſti, paraſti. Quid vt faceret? Senatum obſideret? Ædeis incenderet? tecta diſturbaret? Templa Deorum Immortal. inflammaret? Tribunos pleb. ferro è roſtris expelleret? Prouincias, quas vellet, quibus vellet, venderet? Reges appellaret? rerum Capitalium condemnatos, in liberas Ciuitates per legatos noſtros reduceret? Principem Ciuitatis ferro obſeſſum teneret? hæc vt efficere poſſet, quæ fieri, niſi armis, oppreſſa Rep. nullo modo poterant, idcirco, credo manum ſibi P. Sextius, & copias comparauit.*

Prudentis eſt Oratoris tela ſuis intentata ceruicibus tanquam Braſidæ manu, in aduerſariorum iugulum conuertere. Multis in locis Tull. præceptum iſtud vſurpat. Nam pro Sextio, rationes quibus alij inſectati fuiſſent eius ignauiam, probauiſſentque eum fuiſſe puſilli animi, mortemque metuentis, eas inquam rationes vltrò profert quibus oſtendat ſe mortem nequaquam timuiſſe, per egregiam expolitionem, num. 47. *An mihi ipſi vt quidam putant, fuit mors æquo animo oppetenda? quid? tùm mortemne fugiebam? an erat res vlla, quam mihi magis optandam putarem? aut ego illas res tantas, in tanta improborum multitudine cùm gerebam, non mihi mors, non exilium ob oculos verſabantur? non hæc denique à me tùm, tan*D*quam fata in ipſa re gerenda concinebantur? an erat mihi in tanto luctu, meorum tanta disiunctione, tanta acerbitate, tanta ſpoliatione omnium rerum, quas mihi aut natura, aut fortuna dederat vita retinenda? tàm eram rudis, tàm ignarus rerum, tàm expers conſilij, aut ingenij? nihil audieram? nihil videram? nihil ipſe legendo, quærendóque cognoueram? neſciebam vitæ breuem eſſe curſum, gloriæ ſempiternum, cùm eſſet omnibus definita mors, optandum eſſe vt vita, quæ neceſſitati debetur, patriæ potius donata, quàm reſeruata naturæ videretur? neſciebam inter ſapientiſſimos hanc contentionem fuiſſe, vt alij dicerent animos hominum ſenſuſque morte reſtingui, alij autem tùm maximè mentes ſapientum, ac fortium virorum, cùm è corpore exceßiſſent, ſentire ac vigere, quorum fugien*A*dum non eſſe, carere ſenſu: alterum etiam optandum, meliore eſſe ſenſu.*

Crimen depellit, & idem in aduerſarium retorquet probabilioribus argumentis, quàm quæ obiecerat. 2. in Anton. num. 23.

Triumphum occinere videbitur, qui præoccupatione poterit vti, qui occupauerit obiicienda, vel aduerſarium reprehenderit quod leuiter nimis vrgeat, quod in cauſa ſua præuaricari videatur, ipſumque in torquendis validiore lacerto argumentis occupabit. Seneca de vita beata I. Vbi cùm pluribus ſibi obiecíſſet multa, ſic inſtat, cap. 17. *Quare pecuniam neceſſarium tibi inſtrumentum exiſtimas, & damno moueris, & lacrymas audita coniugis, aut amici morte, dimittis, & reſpicis famam, & malignis ſermonibus tangeris? quare cultius rus tibi eſt, quàm naturalis vſus B deſiderat? cur arbores, præter vmbram nihil daturæ, ſeruntur? quare vxor tua locupletis domus cenſum auribus gerit? quare Pædagogium pretioſa veſte ſuccingitur? adijce ſi vis, cur trans mare poßides? cur plura quàm noſti poßides? turpiter aut tàm negligens eſt, vt non noueris pauculos ſeruos: aut tàm luxurioſus, vt plures habeas quorum notitiæ memoria ſufficiat. Adiuuabo poſtmodum conuicia, & plura mihi quàm putas, obijciam: nunc hoc reſpondebo tibi. Non ſum Sapiens, & vt maleuolentiam tuam paſcam, nec ero. Exigo itaque à me, non vt optimis par ſim, ſed vt malis melior. Hoc mihi ſatis eſt, quotidie aliquid ex meis vitijs demere, & errores meos obiurgare,*

II. Cùm negari non poteſt obiectum crimen vti compenſatione debet Orator, opponendo virtutes alias obiectis crimininibus, auarum dicit? Proba iuſtum, clementem, pium, denique virtutem, C quâ vitium obiectum facilè obruatur. Dicit aliquis ſenem loricam non induere, nonſtruere vallum, non muros tueri, his oppones hæc. At eſt ſanæ mentis vir, ac prudentis conſilij, quod in bello plus poteſt, quàm ferrum, quàm vires, quàm arma.

Sic Hortenſium inducit Cic. pro Verre agentem 7. Act. num. 4. *Hæc eadem nunc ab illis defenſionis ratio, viaque tentatur: idem quæritur, ſit fur, ſit ſacrilegus, ſit flagitiorum omnium vitiorum princeps; at eſt bonus Imperator, at felix, & ad dubia Reip. tempora reſeruandus.*

Ita nonnunquam riſu, aut interpretatione aduerſariorum tela feliciter hebetantur, quæ rationum multitudo nunquam euiciſſet: Accuſatur aliquis auaritiæ. Quid acotius hac confutandi ratione. O virum probum! non vides in eo maximam frugalitatem, & tu tantam virtutem vitij turpiſſimi nomine dehoneſtas? ſic timidum, prudentem; prodigum, liberalem dices.

III. Aliàs factum aliquod non eſſe vitio dandum oſtendimus, quando qui grauiora egerunt, laudem ex iis conſequuti ſunt. Pro Rabir. num. 23. *Equidem hoc affirmo, quod tu nunc de patruo tuo prædicas neminem vnquam adhuc de ſe eſſe confeſſum. Nemo eſt vnquam inuentus tàm profligatus, tàm perditus, tàm ab omni non modo honeſtate, ſed etiam ſimulatione honeſtatis relictus, qui ſe in Capitolio fuiſſe cum Saturnino fateretur. At fuit veſter patruus. Fuerit, & fuerit nulla deſperatione rerum ſuarum, nullis domeſticis vulneribus coactus: induxerit eum L. Saturnini familiaritas, vt amicitiam patriæ præponeret. Idcircóne oportuit C. Rabirium deſciſcere*

à Rep. non comparere in illa armata multitudine A *bonorum? Conſulum voci, atque Imperio non obediret? Atqui videmus hæc in rerum natura tria fuiſſe. Vt aut cum Saturnino eſſet, aut cum bonis lateret. Latere mortis erat inſtar turpiſſimæ: cum Saturnino eſſe furoris & ſceleris: virtus & honeſtas, & pudor cum Conſulibus eſſe cogebat. Hoc tu igitur in crimen vocas, quod cum iis fuerit C. Rabirius quos amentiſſimus fuiſſet, ſi oppugnaſſet: turpiſſimus ſi reliquiſſet.*

Vel etiam docendum non vitium eſſe, ſed virtutem. Audacter Tull. pro Milone, probat illum Reip. ſummum beneficium contuliſſe, cùm Clodium interfecit, quòd peſtem, atque excidium à Rom. ceruicibus, tectiſque prohibuiſſet, neque tàm conſiliis Milonis, quàm prouidentiæ diuinæ tribuendum audax illud facinus, num. 84. *Quamobrem vteretur eadem confeſſione T. Annius, quâ Naſica, quâ Marius, quâ noſmetipſi, & ſi grata Reſp. eſſet,* B *lætaretur. ſi ingrata, tamen in graui fortuna conſcientia ſua niteretur. Eſt & profectò illa vis quæ ſæpè incredibiles huic vrbi felicitates, atque opes attulit: quæ illam perniciem extinxit, ac ſuſtulit: cui primùm mentem iniecit, vt vi irritare, ferroque laceſſere fortiſſimum virum auderet, vinceretur que ab eo, quem ſi viciſſet, habiturus eſſet impunitatem, & licentiam ſempiternam.*

IV. Cùm refellere non poteſt, diſſimulare debet, & alia confutatione obruere, quod facit acutè Cic. pro Deiotaro, dùm verſum immanem aduerſis de Cæſare rumoribus ad ſe perlatis maleuolentiæ in illum ſuæ indicem, cum lætitiæ ſenſu quodam protuliſſe Deiotarum arguit ab eius moribus, num. 25. *At eo, inquit, tempore ipſo Nicæam, Epheſumque mittebat, qui rumores Africanos exciperent, & celeriter ad ſe referrent. Itaque cùm eſſet ei nuntiatum Domitium naufragio periſſe, te in Ca-* C *ſtello circumſideri: de Domitio dixit verſum Græcum eadem ſententia, quâ etiam nos habemus Latinum. Pereant amici, dùm vnà inimici intercidant. Quod ille, ſi eſſet tibi inimiciſſimus, nunquam tamen dixiſſet ipſe enim manſuetus, verſus immanis. Quî autem Domitio poterat eſſe amicus, qui tibi eſſet inimicus? tibi porrò inimicus cur eſſet, à quo cùm vel interfici belli lege potuiſſet, Regem & ſe, & filium ſuum conſtitutos eſſe meminiſſet. Quid deinde furcifer?*

V. Si crimen non poſſit negari, aliam ab ea, quam aduerſarius affert, cauſam producet: inficias ire non potuit Orator exercitum à Deiotaro fuiſſe conſcriptum, ſed negat ideò comparatum fuiſſe, vt Cæſari bellum inferret, cauſamque aliò deriuat quaſi eo tantùm fine milites collegiſſet, vt vel ipſi Cæſari auxilium mitteret, num. 22. *De exercitu di-* D *cam breuiter vt cætera. Nunquam eas copias Rex Deiotarus habuit, quibus inferre bellum populo Rom. poſſet: ſed quibus fines ſuos ab excurſionibus hoſtium, & latrociniis tueretur, & Imperatoribus noſtris auxilia mitteret.*

VI. Conceditur aliquando factum, quod donandum tamen afferat precibus amicorum, vel officiis, ac meritis. Ita Cic. fatetur Ligarium alienum habuiſſe animum à Cæſare, certoque conſilio, & animi inductione profectum fuiſſe in Africam vt ei bellum inferret, ei tamen parcendum recordatione Quæſturæ, quam olim totam Ligarius contulerat ad Cæſaris dignitatem, pro Lig. num. 36. *Sed ierit ad bellum, diſſenſerit non à te ſolùm, verùm etiam à fratribus, hi te orant tui. Equidem cum tuis omnibus negotiis intereſſem memoria teneo, qualis tùm Ligarius Quæſtor Vrbanus fuerit, erga te, & dignitatem tuam. Sed parū eſt me hoc meminiſſe ſpero etiam te (qui nihil obliviſci ſoles, niſi iniurias, quoniam hoc eſt animi. quoniā etiam ingenii tui) te aliquid de huius Quæſtoris officio cogitantem, etiam de aliis quibuſdam reminiſcentem recordari. Hic igitur Ligarius qui tùm nihil egit, niſi vt tui eum ſtudioſum, & bonum virum iudicares: nunc à te ſupplex fratris ſalutem petit.*

Nunquam tamen deprecatione nudà eſt vtendum niſi in re deſperata, & capitis diſcrimine, nec niſi apud Principem, cui, vt rum velit, liceat, cum ſcilicet nihil ſe poſſe conſequi rationibus Orator animaduerrit, tunc preces adhibendæ ſunt, vt tantum hominem tot præditum virtutibus, tamque benè de Rep. meritum propter vnum hoc crimen in diſcrimen adductum ad patriæ ſalutem, & plurimorum incolumitatem conſeruent, quo genere ſæpius vſus eſt Cic. in cauſis deſperatis Milonis, Murænæ.

VII. Innocenti fallacia quandoque licet vti, quod fit cùm Auditorem à rebus nobis contrariis deducimus, vel cùm pollicemur de iis, quæ obiecta ſunt, nos poſt pauca dicturos eſſe; & ita ſenſim elabimur, animoſque Iudicum ab iis, quæ nos vrgebant, ad aliarum rerum conſiderationem traducimus, de quo ſæpè Tull. gloriatur.

VIII. Potens eſt Confutationis genus, quo prima ſtatim aggreſſione ſilentiū imponimus aduerſario, cùm facti, quod obiicit, exemplum ab auctoritate grauis cuiuſdam perſonæ proferimus. Cic. pro Mil. 7. *Negant intueri lucem eſſe fas ei, qui à ſe hominem occiſum eſſe fateatur. In qua tandem vrbe hoc homines ſtultiſſimi diſputant? nempe in ea quæ primum iudicium de capite vidit M. Horatii fortiſſimi viri: qui nondum libera ciuitate, populi Rom. comitiis liberatus eſt, cùm ſua manu ſororem interfectam eſſe fateretur.* Phil. II. item 2. num. 12.

PVNCTVM X.

De figuris Confutationis.

VT plus caloris, & ſpiritus habeat Confutatio tractatur per figuras, quibus vis, & ardor Oratoris magis incaleſcit.

Ad pompam eſt illa Confutatio Cic. in Piſonem à nu. 56. Vbi elegantes interſerit hypotypoſes, inducit ſermocinationes, modò ridet acutè, modò pungit ſeriò, modò vellicat acerbè, ſemper ad orādum ſibi ſimilis. Piſonem ridet qui ſe triumphi gloriam recuſaſſe profitebatur. *At audiſtis P.C. Philoſophi vocem, negauit ſe triumphi cupidum vnquam fuiſſe. O ſcelus! ô peſtis! ô labes! cùm extinguebas Senatum, vendebas auctoritatem huius ordinis, addicebas Tribuno pleb. Conſulatum tuum, Remp. euertebas, prodebas caput, & ſalutem meam vna mercede Prouinciæ: ſi triumphum non cupiebas, cuius tandem rei cupiditate arſiſſe defendes? &c.*

II. Frequens & optimus Confutandi modus per ſubiectionem. Pro Quinct. nu. 41. *Dubitabitur vtrū ſit probabilius, Næuium ſtatim, ſi quid deberetur, petiturum fuiſſe, an, ne appellaturum quidem biennio? appellandi tempus non erat? at tecum anno plus vixit. In Gallia agi non potuit? at & in Prouincia ius dicebatur, & Romæ iudicia fiebant. Reſtat vt ſumma negligentia tibi obſtiterit, aut vnica liberalitas: ſi negligentiam dices, mirabimur; ſi bonitatem, ridebimus.* [illegible] & elegans ſubiectio pro Roſc. Amer. num. 59.

III. Interrogatio mirã babet vim, vrget Næuiũ acerrimis 1ationibus Cic. pro Quinct. n. 38. *Moritur C. Quinctius, qui tibi, vt ais certis nominibus grandem pecuniam debuit, hæres eius P. Quinctius in Galliam ad teipſum venit in agrum communem; eo denique vbi non modo res erat, ſed ratio quoque omnis, & omnes literæ. Quis tàm diſſolutus in re familiari fuiſſet, quis tàm negligens, quis tàm tui diſſimilis: qui cùm res ab eo, qui contraxiſſet, receſſiſſet, & ad hæredem perueniſſet, non hæredem quamprimùm vidiſſet, certiorem faceret? appellaret, rationem afferret? Si quid in controuerſiam veniret, aut intra parietes, aut ſummo iure experiretur? itáne? quod viri optimi faciunt, ſi qui ſuos propinquos ac neceſſarios, charos, & honeſtos eſſe atque haberi volunt. Id Næuius non faceret, qui vſque eò feruet, ferturque auaritiâ, vt de ſuis commodis nolit aliquam partem amittere, ne quam partem huic propinquo ſuo vllius ornamenti relinquat? Et is pecuniam, ſi qua deberetur, non peteret, qui, quia quod debitum nunquam eſt, id datum non eſt, non pecuniam modò, verùm etiam hominis propinqui ſanguinem, vitamque eripere conatur? huic tu moleſtus eſſe videlicet noluiſti, quem nunc reſpirare liberè non ſinis? quem nunc interficere nefariè cupis? eum tu prudenter appellare nolebas? Ita credo hominem propinquum, tui obſeruantem, virum bonum, pudentem, maiorem natu nolebas, aut non audebas appellare?*

IV. Indignationem ſæpius adhibet Orator, vt aduerſarium in odium vocet, maximè cùm crimen impoſitum alienum eſt ab ipſo Iudicum ſenſu, quod Cic. cùm increpatione graui reiicit, in Tuberonem pro Deiot. Vbi Regem oſtendit nihil de inſidiis Cæſari faciendis cogitaſſe, quòd nullum tumultus, ac perturbationis in cuiuſquam vultu veſtigium extiterit n. 21. *Dij te perdant fugitiue: ita non modò nequam, & improbus, ſed fatuus & amens es. Quid? ſigna Æneα in inſidiis poſuerat, quæ de balneo in cubiculum transferri non poſſent.*

LECTIO XIV.

De Peroratione.

VT prudentis eſt Oratoris in Exordio non omnes Eloquentiæ delicias, & ornamenta ſibi præripere; ita ſtrenui, ac diligentis eſt nihil in vltima parte negligere, ſed omnes animorum motus adhibere. & illam eò ſtudioſius excolere, quòd quæ tunc dicuntur mentibus Auditorum adhæreſcant, & res plerumque ab exitu, & fine probentur. Nouerat hoc Tull. cuius vt in cæteris partibus ſic in Epilogo ea fuit facilitas, vt hãc illi partem omnes tanquam Eloquentiæ principi ad dicendum relinquant. Quod ipſe de ſe teſtatur in Oratore. *Quid ego de miſerationibus loquar? quibus eò ſum vſus pluribus, quòd etiamſi plures dicebamus, Perorationem mihi tamen omnes relinquebant, in quò, vt viderer excellere, non ingenio, ſed dolore aſſequebar.*

PVNCTVM I.

Definitio.

ARtificioſus eſt Orationis terminus Cornificio, l. 1. o. 4. Ciceroni verò 1. de Inuen. 98.

A Exitus & determinatio totius Orationis, aliis concluſio, ac Peroratio motuum ſedes. Nam cùm ex Cicer 2. de Orat. n. 128. Triplex ſit ratio dicendi facultatis: vna conciliandorum hominum, & hæc lenitatem Orationis deſideret, ſcilicet Exordium; altera docendorum, & acumen adhibere debeat Narratio & Confirmatio; tertia concitandorum, & vim requirat Peroratio, de qua ibid. o. 332. Omnia autem concludenda plerumque rebus augendis, vel inflammando iudice, vel mitigando: omniáque cum ſuperioribus Orationis locis, tùm maximè extremo ad mentes iudicum, quàm maximè permouendas, & ad vtilitatem noſtram vocandas, conferenda ſunt.

Ex quibus colligitur quanta ſit huius partis amplitudo, quæ concitet, flectat, vincat, cogat, iubeat flere, vel ridere cùm lubet, ad iram in-
B flammet vehementer incitatos temperet, reuocet ab inferis, in cœlum erigat; proindè omnibus armis Eloquentiæ pugnandum eſt in Epilogo, ibi potiſſimum laxandæ ſunt affectibus habenæ, ſpiritu magno agendum ſi tamen cauſæ genus id requirat, & rei dignitas.

PVNCTVM II.

Munera Perorationis.

DVplex aſſignatur, alterum Enumeratio dicitur, præclarum ſanè opus Oratoris, vbi per totam Orationem variè ſparſa, vno velut aſpectu ponit ob oculos, inſtar pictoris in arte ſua præſtantis, & diffuſam Hiſtoriam exigua tabella proponentis. Tul. pro Quin. omnia re-
C petit ſigillatim, & ordine ſuo, quæ probauerat ſubiicit cum ratione. n. 86. *Oſtendi quàm multa ante fieri conuenerit, quàm hominis propinqui bona poſſideri poſtularentur: præſertim cùm Romæ domus eius, vxor, liberi eſſent, omninò vadimonium nullum fuiſſe, id teſtibus me pollicitus ſum planum facturum, qui & ſcire deberent, & cauſam cur mentirentur, non haberent.*

Cœterùm multis modis fit Repetitio: vel ex aduerſariorum contentione, cùm argumenta è regione collata reperiuntur, quæ ſunt ab vtroque de eadem re, pronunciata. 3. de lege Agraria, ſic rationes ſuas cum aduerſarij rationibus confert. o. 15. *Et quoniam qua de cauſa, & quorum cauſa ille hoc promulgauit, oſtendit; doceat ipſe, num ego quem poſſeſſorem defendam, cùm Agrariæ legere-*
D *ſiſto. Syluam Scantiam vendis, Reſpub. poſſidet: defendo. Campanum agrum diuidis, vos eſtis in poſſeſſione: non cedo. Deindè Italiæ, Siciliæ cæterarumque Prouinciarum poſſeſſiones venales ac praſcriptas hâc lege video; veſtra ſunt præſidia, veſtræ poſſeſſiones, reſiſtam, atque repugnabo.*

Aliàs non ex aduerſo reperiuntur, ſed ea tantùm quæ vel ab Oratore, vel aduerſario dicta ſunt. Pro Amer. Scelerata aduerſariorum facta repetit per contentionem. o. 145. *Prædia mea tu poſſides: ego alienâ miſericordia viuo: concedo, & quod animus æquus eſt, & quia neceſſe eſt. Mea domus tibi patet, mihi clauſa eſt: fero. Familiâ mea maxima vteris, ego ſeruum habeo nullum: patior, & ferendum puto. Quid vis amplius? quid inſequeris? quid oppugnas?* Sic amorem Iudicum & miſericordiam mouet, dùm aduerſarios in odium & maleuolentiam adducit.

Per Ironiam interdum fieri ſolet Enumeratio, quæ figurata gratiam habet ac venuſtatem, faciliusque Iudicum excitat animos. Talis eſt illa 1. Agra. n. 24. *Hoc motu atque hac perturbatione animorum, atque rerum, cùm populo Ro. vox, & auctoritas Conſulis repentè in tantis tenebris illuxerit: cùm oſtenderit nihil eſſe metuendum, nullum exercitum, nullam manum, nullas colonias, nullam venditionem vectigalium, nullum imperium nouum, nullum regnum decemvirale, nullam alteram Romam, neque aliam Sedem Imperij, nobis conſulibus futuram, ſummamque tranquillitatem pacis, atque otij. Verendum credo nobis erit; ne veſtra iſta præclara lex Agraria magis popularis eſſe videatur. Cùm verò ſcelera conſiliorum veſtrorum, fraudemque legis, & inſidias; quæ ipſi populo Ro. à popularibus Tribunis pl. fiant, oſtendero; pertimeſcam credo, ne mihi non liceat contra vos in concione conſiſtere?*

Fit etiam per interrogationem. Vt, quid eſt quod à me non demonſtratum ſit, cùm iſtud planum fecerim? quid autem iſte confirmauit, cùm illa falſa eſſe docuerim? pro Amer. n. 152. *An verò, Iud. vos non intelligitis, nihil aliud agi, niſi vt proſcriptorum liberi, quauis ratione tollantur, & eius rei initium, in veſtro iureiurando, atque in Sex. Roſcij periculo quæri? Dubium eſt, ad quem maleficium pertineat, cùm videatis ex altera parte egentem, probatum ſuis filium, in quo non modò culpa nulla, ſed* B *ne ſuſpicio quidem potuit conſiſtere? numquid hic aliud videtis obſtare Roſcio, niſi quod patris bona venierunt? quod ſi id vos ſuſcipitis.*

Non ſemper fit per contentionem, aut collationem, ſed aliquando ſimpliciter naturali quodam ordine ſeruato, cùm ea repetuntur, quæ ſparſim in Oratione dicta ſunt. Eſt illa ſimplex Enumeratio pro lege Man. n. 49. *Quare cùm & bellum ita neceſſarium ſit, vt negligi non poſſit; ita* C *magnum, vt accuratiſſimè ſit adminiſtrandum, & cùm ei Imperatorem præficere poſſitis, in quo ſit eximia belli ſcientia, ſingularis virtus, clariſſima auctoritas, egregia fortuna, dubitabitis Quir. quin hoc tantùm boni, quod à Diis immort. oblatum, & datum eſt in Remp. conſeruandum, atque amplificandam, conferatis?*

In Peroratione porrò debent illa dumtaxat repeti, in quibus maximè cauſa conſiſtit, quæque in Auditorum animos, & memoriam altius deſcendere volumus. Ne ſi ſcrupulosè nimis agamus, & ſubtiliter omnia regustemus, noua ſimul & faſtidioſa conſurgat Oratio.

Alterum eſt vt quæ dicuntur pondere verborum & ſententiarum efferantur, varienturque figuris: dubitatione præſertim, velut anxius D apud ſe perpendens Orator, num quid omiſerit, vel quid hic, aut ille iudicaret, ſi fortè quid audiret.

Tertium, vtendum frequenti, ſed leui præteritione, ne omnia referre velle videamur, pro Cluent. n. 188. *Mitto illam primam libidinis iniuriam: mitto nefarias generi nuptias: mitto cupiditate matris expulſam ex matrimonio filiam: quæ nondum ad huiuſce vitæ periculum, ſed ad commune familiæ dedecus pertinebant: nihil de alteris Oppianici nuptiis queror: quarum illa cùm obſides filios ab eo mortuos accepiſſet, tum denique in familiam luctum, atque in priuignorum funus nupſit. Præterea quòd Auriam Meliciam, cuius illa quondam ſocrus, paulò ante uxor fuiſſet, cùm Oppianici eſſe operâ proſcriptum, occiſumque cognoſceret, eam ſibi domum, ſe-* A *demque coniugij delegit, in qua quotidie ſuperioris viri mortis indicia, & ſpolia fortunarum videret.*

Quartum genus maximè ſolutum adhibendum eſt, quod fiet, ſi nullis coniunctionibus adhibitis, membratim, vel cæſim loquamur pro Cluent. n. 200. *Quare ſi ſcelus audiſtis: prohibete aditum matris à filij ſanguine: date parenti hunc incredibilem dolorem ex ſalute, ex victoria liberum: patiamini matrem, ne orbata filio lætetur, victam potius veſtra æquitate, diſcedere. Sin autem id quod veſtra natura poſtulat, pudorem, bonitatem virtutemque diligitis: leuate hunc aliquando ſupplicem veſtrum, Iud. tot annos in falſa inuidia, periculiſque verſatum: qui nunc primum poſt illam flammam, aliorum facto & cupiditate excitatam: ſpe veſtra æquitatis erigere animum &c.*

Sed multo preſſius 202. *Conſeruate Cluentium, reſtituite incolumem municipio: amicis, vicinis, hoſpitibus, quorum ſtudia videtis, reddite: vobis in perpetuum liberiſque veſtris obſtringite, veſtrum eſt hoc Iud. veſtræ dignitatis, veſtræ clementiæ.*

Pvnctvm III.

Commotio.

Altera pars Epilogi Commotionem affectuum grauiorem continet. Quos verò potiſſimùm affectus excitare debeat Orator, non eſt operoſum colligere. Etenim ſi laudamus cum gratulatione, admiratione, amore, æmulatione, lætitia perorandum eſt. Si vituperamus Odium, Inuidia, Contemptus, & Pudor cieri debent.

C In conſiliis de rebus capiendis, ſpem excitabis, ſiue explendæ cupiditatis; ſiue vlciſcendæ iniuriæ: Interdum etiam timorem ex periculi metu iniici proderit.

In iudiciis omnia concurrunt, Amor, Odium, Inuidia, Indignatio, Miſericordia: Illam Accuſator, hanc Reus aucupatur. Cauendum tamen ne in rebus minutis tragica moueantur, ſic enim in frigidos, ac pueriles affectus diſſolueretur Oratio.

Denique talis debet eſſe Peroratio, vt spes imitetur, quæ cùm in roſtellis mel exſugunt, à tergo ſpiculum gerunt, quod quaſi per inſidias eiaculantur, & vel cum vitæ periculo infigunt. Probus Orator in principiis multum mellis habebit, quo deliniat auditorem, in exitu ſtimulos & D aliquid fellis aſperget dictioni, potiſſimùm in accuſando.

Quoniam autem vehemens & imperioſus commotionum dominatus hîc potiſſimùm regnare debet, vt voluntates Auditorum impellat quò voluerit, & deducat vndè libuerit, de illis affectibus, quorum in Eloquentia ſublimi frequens eſt vſus iam dicendum nobis erit, vbi partium Orationis breuem Ideam ſubiecerimus, quam amicitiæ Chriſtianæ Paradoxo vir dicendi facultate pariter ac pietate eximius, expreſſit, quo fugiendas amicitias eſſe proponit & explicat Exordio: Narratione illuſtrat: probat Confirmatione: Peroratione amplificat. Sic enim rem totam egregiè perficit.

ARdua res & aleæ periculique pleniſſimum opus, ex hominum vita tollere velle familiaritatem & amicitiam, cuius legem cum ſpiritu hauſimus ex parentum amicitia nati, quam contraximus pueri, formauimus adoleſcentes, qua iuuentutem oblectamus & ſenium. Quis barbarorum autem id voluit vnquam, aut ſi conatus eſt, effecit, vt in animis hominum beneuolentiæ ſenſum extingueret? Abſtulerunt ea multi, quæ furor eripere potuit, quia in fortunæ bonis numerantur, familiam, copias, libertatem, ſocietatem alij & congreſſum, nonnulli vocem & lacrymas ademére, nullus amicitiæ vim intulit: fuit ea libera ſemper, nec ante opprimi poterit, quàm hominis natura funditus euertatur.

Itaque nec qui immaniſſimus fuiſſe traditur Siculorum hoſtis verius quàm Rex Dionyſius, cùm cætera naturæ iura corrupiſſet, tamen amicitiæ numen violare auſus eſt, cuius in illo pari fidelitatem eximiam ſuſpexit, ratus hoc eſſe labefactare virtutis opus, & illam odiſſe, tamque illum defectione videri ſceleratum, qui hanc vitæ iucunditatem ademerit, quàm coniunctione fuerat honeſtus. Quid de charitate dicam quæ eſt inter fratres & agnatos, inter natos & parentes, quæ diſiungi niſi deteſtabili ſcelere non poteſt? Hæc eſt ſi non omnium, certè plurimorum Oratio, cui diuinior quædã obiicitur diſciplina, quam quia repudiare nefas eſt, cogimur amicitiam expugnare quadamtenus, & humanas de illa opiniones extinguere. Qua quidem in diſputatione moleſtiſſimum illud occurrit, quod nec huius quidem Orationis difficultatem fas ſit humanitate veſtra ſubleuare, quam ſi aut amicè petimus ipſi, aut vos exhibetis officioſè, vtrimque ſuſpicionem odij facimus, cùm ex noſtro ſenſu præterquam inimico bene-velle nemini liceat.

Verùm ſuſtinete tantiſper offenſionem iſtam, nec beneuolentiam nobis aoie recuſate, quam eam Oratione labefactauerimus, digniqúe veſtro iudicio ſimus, quibus vel oblata detrahatur: Sic enim ſpero nos eam commodè impugnaturos, vt quantò id melius erimus conſequuti, tantò à vobis amiciùs diligamur. Atenim illa me recreat imprimis indolis veſtræ generoſitas: quæ ſic amicitiam amplexa eſt, vt ei nulla re magis quàm virtute adhæreſcat. Colitis enim amicitiam, quia honeſta eſt, execramini odium, quia turpe, & cum dedecore coniunctum: Certè id quidem, virtutem enim ibi locatis vbi eſſe debet, cùm eam anteponitis amicitiæ, quam ſine virtute ne tolerabilem quidem iudicatis: ſed nimirum excęramur amoris magnitudine plerumque, ſemperque honeſtè & cautè nos amare credimus; Itaque ſodalium innocentiâ, charitate in propinquos, in parentes pietate nobis ipſis imponimus, peccamusqúe amando, non malitiâ, ſed errore, quem ſi nobis eripi pateremur, non oppreſſæ ſed curatæ amicitiæ noſtræ videremur.

Primum igitur illud ſtatuamus non omnem eſſe bonam amicitiam, quia multæ virtute carent, quas aut vitiorum genuit ſimilitudo, aut ab honeſtate profectas, ſcelerum deindè communicatio propagauit: Nam & ſocietates prædonum etiam dicuntur, quos vnius maleficij voluntas quadam vitæ & amoris neceſſitudine

A coniunxit, quæ tametſi diuturnæ & ſtabiles ferè ſint nunquam; ita tamen coëunt aliquando adſtringuntque, vt ne mortis quidem ac cruciatuum metu diſſociari poſſint: Amicitiæ verò quàm ſæpè laruam aſſumit Adulatio, obrepit enim callidus aſſentator, inficitque animum vanitate, quem vbi afflauerit omnem in eo virtutis ſpeciem dehoneſtat; Sed has quanquam nemo niſi admodum excors admiſerit, lactantur tamen amicitiæ nomine, ſuadentque in illius ſinu grauiſſimè poſſe peccari.

Quare iam honeſtas illas, & quas innoxias appellaſtis, videamus. Sodalium opinor æqualitates, charitatem in propinquos, & omnem virtutum amabilitatem adducitis, videre quid in iſtis, quantumque à vobis diſſentiam. Vos ingenuam familiaritatem ſine iniuria dirimi nunquam putatis, eam ego magno periculo corro- B borari dico: Vos ſi ab amico vnquam, aut propinquo diſceſſeritis, vos ſceleratos eſſe creditis; ego niſi diſceſſeritis aliquando multò ſceleratiores prædico. Eſt enim quatenus amor in amicitia progredi debeat, vim in ea laudo ac fidelitatem, teneritudinem atque molliciem reprehendo. Quid enim ſi rem turpem aut abiectam illi rogauerint, non negabitis? ſi vos ab honeſta aut generoſa deduxerint, obſequemini? non facient: Sed ſi tamen, quia velle poſſunt, velint aliquando, ſi Oratione, ſi lacrymis, ſi cætero amoris lenocinio pugnauerint? repugnabimus. Scilicet tùm cùm beneficio conſtricti, deuincti conſuetudine, obligati amore tenebimini, explicabitis ex iis vos laqueis, cùm ad eos extricandos non animus vobis, non iudicium, non libera erit Oratio, quantò conſultius nunquam adeò immergi, vt ſemper emergere ſitis parati; C ſic omninò amare vt relicturi ſitis aliquando, vel oſuri.

Altum profectò, & diuinæ ſapientiæ dignum dominatum, obligari nemini, vt numini toti adhæreſcatis, nullum complecti mortalem, vt quoquo vos nutu Deus euocauerit illum liberi expeditique ſequi poſſitis. Neſcitis quantam vobis amplitudinem laudis inuident, aut incidunt felicitatem, qui vos ſic obſtrictos amicitiâ tenent, vt nullum aut breue curriculum virtuti veſtræ conceſſerint; qui vos totos ita vindicatunt ſibi, vt perexiguam vobis ipſis, nullam veſtri partem Deo amplectandam reliquerint. Sed multò hæc factis, quàm verbis illuſtrius oſtendi conſueuerunt. Quamobrem proponere placet veſtræ mentis oculis præclarum amabilis inimicitiæ facinus, ex quo cùm huic diſputationi lux quæ- D dam, tùm etiam fides, atque auctoritas oriatur.

Narratio.

Atque vt virtutis & innocentiæ miraculum propius contemplemur. Cui non cognitus noſtrorum à puero? imò verò cui non magnoperè ſemper amatus Alexius? quem inquam adoleſcentium illius latebræ latent? à quo non eius fuga, exilium, reditus celebrantur? quæritis itaque non vt ea faſtidiosè narremus quæ prætereunt neminem, ſed quæ omnibus nota ſunt, ad hanc cauſam opinionemque adhibeamus. Agite verò, & ſuauiſſima mecum virtutis exempla reguſtate. Cuiuſmodi enim iſtud eſt Deus Im-

mortalis! qoòd in ampla ſamilia, io dote, in Cooiugio Iuuenis collocatus, ea ætate quæ voluprates quærit, iis opibns quæ ſubminiſtrent, eo podore, qui oblatis vti moderatè poſſit, ea oocte, qua præſertim fortunatum illum exiſtimant vniuerſi, dùm amico ſodales nuptialem pompam exornant, parentes filio thalamum ſteroant genialem, marito nupta inducitur pari fortuoæ genere, virtute florens ac beata, clàm domo protipit ſeſe repentè miſerrimus ex beato, ex locnplete mendiciſſimus, nollis authoribus, comitibus oullis, incredibili omnium eiulatu. O inſolentem Iuuenis inimicitiam, & omnibus antea ſæculis inauditam! ô iocredibilem animi fortitudinem dixerim, an duritiem! non eogitaſſe ſi minus hominum de ſe famam & exiſtimationem, at illam ipſam nnctem, faceſque nuptiales, non familiæ vulnus, non orbitatem patris, oon vxoris viduitatem, oon calamitatem denique ipſam, quam ſibi grauiſſimam ac diututnam accerſeret: oeglexit omnia profugos adoleſcens, Penates deſeruit, parentem aſpernatus eſt, illuſit vxori, abiit, exceſſit, euaſit erupit.

Atenim abundabat Alexius æqualium familiaritatibus, & conſuetudine propinquorum, habebat etiam Romano more non paucos adoleſcentes amore ſibi coniunctos. parens autem quâ filium charitate complectebatur, Iuoenem Senex, diues hæredem, frugi moderatum? quâ teneritudine maret in amplexum, quâ io thalamum vxor amoris ſuauitate veniebant? Quid enim agis ô Alexi, abrumpis hanc chariſſimorom ſodalitatem floreotem; ingenoam, boneſtam? Patrem verò eo vulnere cootrucidas, matri funus, coniugi ſolitudinem & ſqualorem ioſligis ſempiteroum. Siſte inuerecuode fili, coniux inſuauis, noli hanc acerbiſſimam offenſionem tanto amori reponere. Eoimuero reſipuit ille tandem poſt meodiciſſimi exilij ſordes & ioopiam rediit ad mentem ac patriam, aliquando in domum atque familiam ſe recepit, reddidit ſe matri & vxori, quid verò me attinet dicere, quemadmodum certè iam noſtis: Ita enim vtrique ſe reddidit, vt amiſſum neutra receperit. O inſolens luctuoſumque ſpectaculum! deliteſcit inter Peoates ſic quaſi precarius aduena nobilis adoleſcens; Intereſt filius grandæui patris querulę ſenectuti, comploratiooibus matris, coniugis formæ & dolori, qnaſque ipſe prolicit lacrymas, conſciis ac fortibus oculis intuetur: Configitur deindè vernarum aculeis familiæ filius, lixarum calcibus herus ſeruiliter vapulat, D non tàm aliena contomaciâ, quàm diſſimulatione ſua, familiæ pariter ac ſui domeſticus proditor, iamque propemodum patricida.

Nihil addam amplios, obſtupeſcit Oratio admirabilitate rei, nec laudandi principium inueoit, quia finem facere non poteſt admirandi. Nam vos ipſi, qnæſo cogitate num quod amicitias odiſſet is, qui tantum amicis dolorem, parentibus tàm prolixam lugendi oeceſſitatem induceret. Eùm amabant, cuius in vultu acquieſcebant & moribus, in ſinu verò depoſitum in ſenectutem ſuam arbitrabantur. Itaque multum illi quidem, ſed nihilo tamen liberaliter mious, & honeſtè diligebant: Certè, nam & filij iuuentutem omni virtutum cultu ornauerant, eandemque oc in Syllæo libidinis freto adhæreſceret, ad caſti coniugij portum applicabant: A non ſuaſiſſent illi flagitium, qui tàm ſtudioſè remouebant, nulla re ſuum proſequebantur amantius, quàm virtute: hæc illi vitæ ornamenta paraoerant, priuſquam fortunæ.

Quid Alexius? quàm ingratus ipſe ſuorum oderat charitatem, beneuolentiam aſpernabatur? Oderat enimuero, cùm ab iis amantibus & lacrymaturis fugiebat: oderat, cùm acerbiſſimo mœrore patris canitiem obruebat, cùm infligebat aculeum deploratæ matri, cùm triſtiorem omni morte ſolitudinem nuptæ relinquebat. O ferreum Iuuenem! ô immanem! non commouebatur domeſtica lamentatione præſens, non molliebatur ad aſpectum contabeſcentis familiæ, non contabeſcebat ipſe ad vxoris luctum & ſqualorem, non ſuis porrò miſeriis, atque angoribos tangebatur, qoæ cùm omnia poſſet voa B voce, ſuique declaratiooe abſtergere, tacebat tamen, eóque ſilentio, tantas voces eiolationeſque prouocabat.

Sed hanc tamen illius immanitatem nollus non miratur & prædicat, fugam illios quam deprehendere nemo potoit, reprehendere aoſus eſt nemo. Celebramus omnes illius exilij tolerantiam; latebras verò & ſordes ipſamque egeotis meodicitatem veneramur. Nec iniuſti ſumus, qoaſi faueamos inimicitiæ, aut vitiorum exempla conſecremus ſcelerati. Nimirum fuit in hoc eius facto magna æquitas, generoſum conſilium, & cum incredibili animi robore ſolers & certa iuſtitia. Oderat familiam Iuuenis certè, ſed inimicam ſibi & contrariam, propinquos parenteſque fugiebat, ſed infeſtos & felicitati ſuæ inuidentes. Dubitatis ad hãc vocem, & fugere me omoino, ac ludificare arbitramini? C Quemadmodum enim inimicos pater, qoi vnum genuerat, in quem omnes amoris vires effunderet, qoi eo præſente lætabatur vno & viuebat, qui abſentis deſiderio tantùm non extinguebatur: aut quianam inuidebat vxor, quæ iam ipſa viuere oolebat, qoia quem maritum vehementer amabat, amiſerat; atqoa vel hoc ipſum cuique mediocriter ſapienti non arduum fuerit demonſtrare. Quamobrem inuidioſum amicitiæ nomen remoueamus ab hac cauſa, nec amicos deinceps odio proſequendos, ſed ioimicos eſſe dicamus, tùm verò hunc maximè labefactemus errorem, qui in amicorum appellationem irrepſit, dùm eos ſenſu noſtráque libidine potius, quàm virtutis vſu atque dignitate nominamus.

Confirmatio.

Fuit igitur filio inimicus Alexij pater, hoſtis erat vxor, heri contraria ſtudiis atque inuidioſa familia; Certè verò fuit, nulláque re magis eum oderant ſui, quàm amore; oderant iis rebus quibus diligere videbantur, deſiderio, gratiâ, charitate, quæ cùm mediocria offerrent & caduca, immortalia quædam atque ſempiterna auferebant. Agite verò reuocate animo ſi poteſtis omnem fugientis Alexij gloriam, & quid ille fecerit fortiter, quidúe moderatè pertulerit cogitate: celſitudinem animi, conſilij generoſitatem, claritatem fugæ, latendi conſtantiam, tolerantiam denique patiendi; ſunt enim præclara hæc & alta, & virtutibus exaggerata. Itaque illius

lius facti memoriam populorum nulla, nulla ſæculorum delebit obliuio, viuit viuetque in omnem poſterorū famam glorioſiſſimæ rei recordatio, hæret ante oculos tanta fortitudo æternitati conſecrata, honoribus colitur, ſtatuis durat, loquitur in monumentis, hominum recordatione ac plauſu, qui fructus laborum eſt honeſtiſſimus, celebratur.

Quid de ſempiterna dicam immortalis præmij dignitate, quæ breues vitæ moleſtias, æternis gaudiis conſequuta, tantò reddita eſt bonis cumulatior omnibus, quantò vita fluxit voluntariis caſibus ærumnoſior? Num igitur inuidus, num inſenſus; & omni hoſte inimicior, qui hæc virtutis præmia detrahere velit Alexio, aut aditum ei tantarum laudum obſtruere? Dubitet verò quiſquam, quin id agant parentis illecebræ matris eiulatio, lacrymæ cōiugis, comploratæ familiæ voces: ſunt enim hæc profectò arma, quæ iſti in Iuuenis virtutem atque conſtantiam exercerunt. His enim eum euertere machinis, euerſum ſpoliare, famâ geſtorum ſpoliatum obruere ſempiterni ſilentij tenebris voluerunt. O inſidioſas amicitias, quæ naturam acuunt in virtutem! ô lacrymas præſtigiatrices, quibus non alitur fortitudo, ſed areſcit!

Teneatur, enim, ſi ſic placet, Alexius domi, ſuorum blanditiis irretitus; deſideat nuptæ in gremio vxorius Iuuenis, & illius ætati ac formæ captiuus ancilletur; gaudeat etiam ſeruorum famulatu, & inter ſodalium greges beatulam ætatem ac voluptuariam abſumat. Num vides quanta illi intercidat gloria, qui curſus retardetur ampliſſimus virtutis? quàm illuſtris porrò ac diuturna fama præciditur? Alexium enim poſterorum agnouerit, nedum coluerit nemo, maximâ ſui parte, longiſſimáque caruerit nominis diuturnitate; hæc illi inuidebant vniuerſa, qui amare videbantur: Itaque pernicioſæ tùm ipſi propinquorum conſuetudines erant, familiæ ſplendor exitiabilis, ſodalium & vxoris venenata charitas. Nos verò exultamus adhuc & domeſticis hoſtibus circumſepti de amicorum nobis frequentia gratulamur, quorum eò quemque vereri cautius deberemus, quò erga nos eſſe ſentimus intemperata beneuolentiâ molliorem. Atenim vt ex omni bellorum genere nullum eſt terrius quàm quod à ciuibus profectum, in ciues exarſerit sic in noſtram ſæpè perniciem propinquorum artes, ac præſtigiæ, quàm maleuolorum aperta vis periculoſius incumbunt, vt diuinè fuerit pronunciatum, *Inimicos hominis domeſticos eſſe*, quorum inimicitiâ patum iuſta nobiliſſimæ interdum, altiſſimæque virtutes euertantur.

Sed iam ſinite me omnem huius domeſticæ cladis atrocitatem obiicere ſenſibus, & ſic quaſi in campum aciemque deſcendere. Primū enim quàm improba illa eſt quamque hoſtilis machinatio, quòd non iſti palàm irrumpunt in adoleſcentiam, ſed in eius ſinum inſidioſè irrepunt, qui ſi aperto marte ſæuirent, repellerentur interdum mihi credite, ac ſuis ſæpè conatibus intercepti conciderēt. Sed enim ſicam illam inter latera vibrant, inſidiatores, iiſque vulneribus configunt, quæ à multis potius ambienda, quàm ab vllo declinanda eſſe videantur. Hìc verò quàm multa ſe offerunt virtutis ab amicitia perculſæ monumenta? quamquam nolite turpiſſimas illas ab amore conſcelerato illatas in hominum vitā faces cogitare: piget enim ex tàm funeſtis incendiis lucem huic Orationi aliquam & ſplendorem accerſere; amabiles illas & honeſtas dico, non ſcelere ſed naturâ conciliatas.

Me verò quid attinet ſingularia commemorare, A cùm in vno collectam totius generis noſtri calamitatē habeamus. Num enim id dubium cuiquam eſt, aut ignotum eſſe poteſt, vnius ab ſcelere, quam modo patimur malorum vim, & atrocitatem, profluxiſſe? Non iam quæro quàm illud nefarium fuerit, quod florentē hominis naturam formamque corruperit, quàm exitiabile, quod tàm graues in vitam clades innexerit; hoc dico quantum illud fuerit quàm infeſtum in imſeæ mulieris amicitiæ perſuaſum, primo ac perpetratum fuiſſe cum vxorio ſenſu, iam obligatus homo conditori repugnare, quàm coniugi maluit, nec tàm illius iras ac fulmina, quàm huius mulieris querimonias formidauit. Veſtram fidem A. Eam enim obteſtor, quam ſine flagitio denegare non poteſtis, tantum in recentis integritate naturæ vnius lubentiam fœminę, aſſentationemque potuiſſe, vt in hominis B pectore vim pudoris, maleficij horrorem, Dei iubentis auctoritatem extunderet, ſic lenocinatam illam eſſe, ſic egiſſe, vt quod peſtiferum ipſe noſſet, quod horreret, affectaret ipſe tamen, & in omnium mortem & calamitatem ſempiternam deguſtaret. O vocem præſtigiatricis amicitiæ inimici ſerpentis ſibilo teteriorem! quæ quod Draco ſperare timuerat, id effecit, vt virili pectore ſuperato ea denique lues fontem humanæ gentis inficeret, quæ conſequentibus ſeculis ab vniuerſa ſtirpe infeliciter obbiberetur.

Quo quidem ex ſcelere cùm malorum infinita vis quædam, tùm illud imprimis intolerabile profluxit, vt quia muliebri blandimento princeps ille homo ſeruiliter fuerat obſequutus, grauiſſimæ deinde in amando ſeruitutes, eæque contumelioſæ exiſterent, quibus cum malis diligendi ſuauitas, tùm ingenuitas etiam tolleretur: nimirum in- C credibile prope eſt, quàm ex eo imperioſa ſit, quā dura & vehemens amicitia, tùm cùm alicuius in animo dominatum ſibi defixerit. Habet enim ſnarum adminiſtras libidinum cupiditates omnes, quarum intemperantiis famulantem opprimit animum, & profligat funditus libertatem. An enim ille mihi liber videatur vnquam, cui alius imperat; cui leges imponit, præſcribit; vetat quod videtur; qui nihil imperanti negare poteſt, nihil recuſare audet poſtulanti? poſcit; dandum eſt: vocat; veniendum: detinet; remanendum: minatur; extimeſcendum. Ego verò iſtum non modò ſeruum, ſed miſerrimum, ſeruum etiamſi in ampla familia ſit natus appellandum puto; qui ſuam ipſe ſeruitutem amet, nec ſi poſſit erumpere vinculis, velit, quæ quoniam aurea ſibi fingit, exoſculatur.

D Quid illi angores & minæ? Non vni ſed pluribus intentum eſſe, non ſibi viuere, ſed amico, multorū vri moleſtiis, laborare incommodis, ſimultates exercere, quæ ſeruitus eſt, ſi hæc libertas exiſtimari poteſt? Quid cū amicitiæ dominatus ille inualuit, aliæ ex aliis perturbationes oriuntur, timere ne ad alios tranſeat, circumſpectare omnia, inuidere, ſuſpicari, num hæc eſt iniquiſſima ſeruitus? Iam ne ſuis quidem commodis præuidere, non tangi periculis, non honeſtiora velle, ne amicus deſerat, an non eſt omnis ignaua ſeruitus? Origeni puero palma de manibus erepta eſt; vocatus in nobilis pugnæ conſortium, quam Athletæ Chriſti innumerabiles exercebant, non exhorruit ad hoſtem accedere, ſed ab propinquis diſcedere formidauit, retardatus inimiciſſimis eorū amoribus, in quantas, quam incredibiles ærumnas ſupereſſe coactus eſt?

EE

Vbi ergo liberiorem eum putas in vinculis tyranni, & carcere, ex quo aditus illi patet ad immortalitatem, an propinquorum in ſinu, vndè curſus illi iàm beatus intercluditur; quàm miſerum illi fuit in prolixas calamitates, flagitioſam ſenectutem reſeruari? quis porrò eum infeſtius oderat Tyrannus, qui in beatam lucem emittere, an amicus, qui in miſeria retinere cupiebat? à quo tùm vulnerabatur atrocius lictoris ferro, quo vinceret, propinquorum charitate quâ periret? Eum ego liberum putem, qui ſic tenebatur irretitus, aut amicus illos, à quibus in perniciem iuuenis inſidioſa vis parabatur? non appellabitur ille inimicus, qui corpus vinculis ſubiecerit? præſtantiorem illi tollebant libertatem; qui opimam hæreditatem auerterit? Inuidebant illi immortalem; qui tormentis membra cruciarit? iſtorum crudelitas carnificum ſuperauit immanitatem.

Audete hîc vos dicere, naturam hominis euertis, cùm è vita tollis amicitiam, cum qua vna vitam interficis, vóſne id obiicere auſi eſtis, qui tàm inimici eſtis omnium, vt quos præ cæteris amare vos ſimulatis calamitoſiſſimo odio proſequamini? videte quàm humanius hominia naturam inſtituam, ego inſidioſam crudelitatem omni aperta vi nequiorem eſſe pronuntio, ſi quod certamen huiuſmodi contra virtutem occurrerit, acriter dimicandum: Si vel ipſe pudor, ſi natura, ſi blandiciæ ſeſe obtulerint, ſtrenuè repellendas puto, acerbitatem in animo nullam, conſtantiam verò & fortitudinem requiro. Iuſtum eſt odium quod neceſſitas imperat, ſanctum quod præſcribit virtus, diuinum quod è cœlo delapſum iſthîc admirabiliter exarſit, quo hominum vitam violari expoſtulatis. Sed per vos ſit illecebris ubducta, ſit amoribus occæcata, ſit

C exaggerata virtutibus; ſcilicet amicitiæ præſidio teget illa ſeſe; in congreſſu generoſa ſtabit, & robuſta; à teterrima ſeruitute, maximiſque periculis ſua ſe conſtantia vendicabit.

Peroratio.

Id ſi ita eſt, quod quidem magnificè ſatis demonſtratum eſt, vt quos in amicis falsò numeramus, eos inimicos verè patiamur, per quos cùm optimis rebus præſtantiſſimiſque, tùm animo maximè atque libertate ſpoliemur, quamobrem hortamur vnumquemque noſtrum, vt ſe contra hoſtes in tantæ periculo rei defendere velit, quiſquámne eſt adeò vecors, qui impreſſum animo ſenſum libertatis oppreſſerit, ſeſeque offerre iniuriis voluntarius velit, quàm ab eis iuſta offenſione ſubducere.

D Quapropter ſi quid hic aggrediar, ſuſcipiam partes doloris potius quàm ingenij, querelæ quàm neceſſitatis, quodque vnum ſemper in vita faciendum obiicitur, humanæ conditionis infelicitatem deplorabo. Sic enim reperio quoquo mentem & oculos intentus adaperio circumſeſſam hominum vitam atrociſſimis hoſtibus, itáque illorum fraudibus oppetitam, vt quaqua parte ſe dederit, per eos quieſcere aliquando, & ſecura eſſe non poſſit. Conflata eſt enim in exitium noſtrum capitalis quædam conſpiratio, premimur vndequaque omni ambitu cingimur, totâ rerum in nos vniuerſitate pugnatur.

Quæ copiæ Deus immortalis? quàm vaſta illa & inſolens hoſtium multitudo! hanc enim ex

A omni ſuo dominatu, vbi, vbi vrget natura deſcribit: veniunt in hanc pugnam quæcumque in lucem hanc veniunt: non cœli, non ſydera, non quæ ipſis continentur vel mundi membra, vel principia ſecuros eſſe nos ſinunt: quidquid viget, ſentit, intelligit, ſi non cœlo receptum eſt, aduerſatur, quibus autem armis instructa ſe offerunt, ô incredibilem pugnæ apparatum! minus ego quidem Acinacem barbarum, aut gladiatoriam ſicam, quàm iſtorum tela pertimeſcam: pugnant enimuerò pulchritudine, copiâ, voluptate: his animum vulnerant, quia placent, cruentant, quando deliniunt: interimunt dùm oblectant. Quamquam tolerabilia ſunt iſta, quia foris pugnant, & quoniam apertè inuadunt, vel refelli poſſunt, vel caueri.

Quid quod in ipſis viſceribus gliſcit inteſtina coniuratio? Nam vt modò carorum illecebras

B ſuauitateſque amicorum, & omnem illam externam cladem prætermittam, quantò id acerbius, quod in tanta inimicorum atrocitate & copia neminem vllus vnquam ſeipſo deteriorem paſſus eſt inimicum. Enimuerò quid opus eſt aduectitia bella cogitare? Introſpicite vos ipſos, nulla ſui parte quiſquam ab inſidiis vacat, irruimus ſinguli noſtram in perniciem, in animum oculi, omniſque laſciuia ſenſuum periculosè confligit, graſſatur in iis videlicet natura lenocinans, helluatur in animo ſuccum & ſanguinem virtutis, appetitione, ſtudio, voluptate mentem ac conſilium extinguit, hoc eſt hominem homine ſpoliat, diuinam in eo particulam obruit, immortalem illam, quà licet, interficit hac ſtrage quid inferri poteſt inimicius.

Veruntamen erigite animos bona ſpe, eo bello non niſi volés expugnatur, vincit quiſquis ſuperare voluerit: ſit licet iniuriarũ acerba ferocitas, immunerabilis acies, præceps ac temerarius furor, in hac tamẽ tanta tamq; horribili calamitate firmiora nobis præſidia ſuperi comparauerunt. Nimirum allapſus eſt cœlo triumphalis Imperator, cuius auſpiciis felicia bella gereremus. Multa dies eſt ex quo ille præclari certaminis dux & auctor ſigno edito cœleſtem gladium hominibus porrexit, voſque ad neceſſarij belli conſtantiam excitauit admirabiliter profectò; neque enim potuit deploratis rebus ac perculſis firma pax & æterna, niſi diuturno atrociſſimóque bello comparari. Itaque fuerat prouidendum, vt quemadmodum hominum debilitata virtus mutuis amicitiis, & molli pace languerat, eadem excitato ſubinde diſſidio, & perſpecta inimicitiarum neceſſitate acueretur. Quid enim eſt aliud gladium miſiſſe in terras, quàm ſalutaris odij diſciplinam mundo intuliſſe? veſtigaſſe abſconditas amicitiæ fraudes ac nefaria cuiuſque in caros, in parentes, in ſeipſum conſilia patefeciſſe, corroboraſſeque mortalium animos, & in adulantis naturæ lenocinia virtutis dexteram armauiſſe? Enimuerò exerendus eſt hic mucro, & quà ſe hoſtis obtulerit fortiter diſtringendus: Inſtat illecebroſa ſodalium multitudo, téque iam illectum conſuetudine capit, captum irretit officio, irretitum ſuis cupiditatibus conſtringit. Hîc verò ſi gnauus es, audendum alacriter mihi crede, & Chriſtiano vulnere ſæuiendum, abrumpenda inquam inimica ſodalitas, nec emiſſione modò vſus diſſuenda leniter, ſed aperta, & aſpera de-

ſectione diſcindenda.

Quid ſi complexus inter & oſcula domeſticus proditor familiarem ſicam intentar? excipies credo gratulabundus hanc plagam, & quia inauratus eſt mucro tute illi vltrò confodiendum obiicies? periiſti miſer in perimis: accepiſti legem à naturâ, vim vi repellere propera non eris neceſſaria crudelitate ſceleratus. Quid quod tibi etiam alienis prœliis erudito, tecum ipſe ſæpè certamen indictum eſt? Tui nempe te oculi, tui ſenſus cogitationesque te oppugnant, non alio duce, conſcio, adiutore belli nefarij, quàm teipſo. Iterum occidiſti, niſi te viceris: aude & mucronem in te conuertere, exculpendus iſte eſt oculus à quo peris, dùm deperis, peruadendi intimi ſenſus, cogitationesque ſunt tuæ, totus denique quà ipſe tibi inſenſus es, diuino gladio configendus.

Quid exhorreſcis ad hanc aciem delicate? neſcis quàm ille felici honeſtóque ictu conuulneret, grauiora ſanat hic gladius vulnera quàm infligit, cruentat atrociter, ſed medetur, vincit glorioſè, dùm fodicat, quàm validè hoſtem interficit, tàm admirabiliter triumphat. Quid tu mihi horribilem Manlij ſecurim oſtentas? quid exitiabilem Marij ſicam, aut conuerſum in extremum vulnus Catonis inſani pugionem? quid imbutos partim domeſtico, partim peregrino ſanguine Cæſarum gladios? Proh furioſam carnificinam ſeſe iugulantium Laniſtarum! quàm fortiores illi, qui cœleſtem in ſe feliciter gladium conuertere laborant! faſti in recenſendis illorum triumphis via celebrandis anni ſufficiunt, in iis omnis ætas, ſexusque gloriatur.

Sed nihil eſt tamen fœminis admirabilius, quæ viris ſæpè fidentiores in hunc gladium alacres irruerunt: qualis illa, cui cum ſeptem liberi necarentur, præfuit ſingulorum Carnificinæ, & gratulata eſt felicitati Felicitas. Num ipſa ante hoc debuit naturam gladio debellaſſe, quàm ſuorum membra filiorum lictoris ferro ſubiiceret? Quid innumerabiles alij, cùm ab iis rebus animum abducebant, disiungebantque à corpore, nonnè id agebant, vt quoniam quidem non cogerentur ab aliis, certè à ſeipſis conſueſcerent mori; quippe animum vincere, moderari naturæ, libidinem repudiare, illecebras amicorum contemnere, ſenſuûm alacritatem extundere, voluptates aſpernari, ſunt hæc diuinæ militiæ præclara certamina, triumphalesque victoriæ. O vindicem humanæ gladium libertatis! ô pacis reſtitutorem ſempiternæ! Ille ille corroboratæ conſuetudinis laqueos inextricabiles explicat, nexus diſſoluit, inueteratæ neceſſitudinis abrumpit officia ſeruitiorum, tùm vbi amorum in nobis innumerabilem depaſtus eſt aciem, pacem animo reddit, omni iucunditate vitæ dulciorem. O beatam & diuinæ menti proximam mentem! eam quæ ab rerum omnium deſideriis abducta, non iam alienis obligatur amoribus, non ſui ipſius cupiditatibus tangitur, angi certè illa non poteſt, quæ nullo ſui deſiderat, dolere quæ non extimeſcit, ſpoliari, quæ ſoli contingere poteſt Chriſtiano Iactet ſe ingenuam Stoïcorum Porticus ambitioſa, liberam Academia nobilis conteſtetur. Tenentur ambæ ipſa opinione & inſolentiâ ſui, honoribus ſeruiunt mancipatæ, ancillantur famæ & nomini. Vnis nobis ad integerrimam licet libertatis gloriam aſpirare. O pacem omni bellorum atrocitate quærendam! ô diuinam amicitiam omnium odio rerum & abalienatione conciliandam!

QVI SIC ODIT, BENE AMAT.

EXERCITATIO VI.

TRIVMPHVS ELOQVENTIÆ,
Siue
ARS TRACTANDORVM animi affectuum.

PROOEMIVM.

QVANTVS ſit in permouendis affectibus Eloquentiæ dominantis Triumphus, vel ex eo colligitur, quòd illam Reginam flexanimam vocet Cic. Miratus eſt enim vates ad lyram egregius humano generi tantam fuiſſe confidentiam, vt alius alium audendi quaſi præſtantiâ ſuperaret. Hercules terrarum infimos receſſus atque inferorum penetrauit: Typhis aceruo lignorum tenui vitam commiſit ac ſalutem: Dædalus negata mortalibus via volucrum iter habuit: ſed hæc fabularum pleniſſima, quid hodiè meritò habent admirationis? Epheſiæ Dianæ templum, Mauſoli Regis monumentum, Iouis Olympici ſimulacrum, cætera orbis miracula tàm à nobis eliciunt admirationem, quàm extorquent; quæ tamen ſingula ſi rectè volumus interpretari, vehementer Eloquentiæ laudibus, ac virtuti concedunt. Nam cùm in iſtis res creatæ cogantur, hominumque induſtriæ pareant, animum ipſum Orator liberum atque diuinitatis ad ſimilitudinem quandam expreſſum cogit arbitratu ſuo, atque verſat, qui cæteroqui aduerſus cruciatus omnes ferrum ac facem inuictus ſtare potuiſſet. Sit igitur hac inſtructus facultate diuinitatis cuiuſdam inſtar Orator, qui tempeſtates in hominum animis excitare poſſit ad arbitrium, ac ſedare, hâc opem tulére ſupplicibus eloquentes, excitauere iacentes, dedere ſalutem, liberauere periculis, retinuere vagos in ciuitatibus, triumphauére in iudiciis, plauſum tulére in foro, tranſuerſos egére vi ſua iudices, in circulis, in corona, in congreſſibus, fremitus, plauſus, eiulatus, lacrymas excitauere; hâc vicerunt, hâc regnarunt, hâc triumpharunt, hâc cœlum non tantùm tetigerunt: hanc pertimeſcebat Macedo multis metuendus, hâc Tullius Catilinæ furentis vocem & animos, Curioni felicem memoriam, Hortenſio reſpondendi facultatem, eripuit, huius, quod caput eſt, vi quadam diuina excitati, ad criminum odium mortales, prius ad facinora quæque proiecti, vitam ſanctiorem adamarunt.

Quare cum in eo conſiſtat Eloquentiæ Triumphus, & vim aliquam animus adferat, ſiccus Orator nunquam cœtus hominum tenebit, nec mentes alliciet, aut voluntates, quò voluerit impellet, qui non affectuum, quaſi ventorum habenas dare nouerit, aut reſtringere. Igitur, ex mente D. Auguſtini, de Doct. c. 13. *Probet Orator, vt inſtruat: delectet, vt teneat: moueat, vt vincat.*

LECTIO. I.

Motuum neceſſitas.

ETSI votis omnibus expetendum eſſet, ſic inſtitutos homines à natura & comparatos eſſe, vt ſtatim atque virtutem intelligunt, ad eam pronis voluntatibus, animiſque ferrentur: quia tamen pars eorum non minima cum tragici Medæa, meliora quidem videt, probatque, deteriora plerumque ſequitur: fit, vt poſt illuſtratam veritatis, & æquitatis facibus intelligentiam, talium animis ardorem & ſtimulos ſubdamus, vt illa vi grauiore reluctantes licet, ac inuitos, ad eam pertrahamus,

Non alicubi melius quàm 1. de Orat. Cic. n. 17. partis huius neceſſitatem oſtendit, dùm ait. *Omnes animorum motus, quos hominum generi na-*

tura tribuit penitus perneſcendi, quod omnis vis, rationéque dicendi, in eorum qui audiunt mentibus, aut ſedandis, aut excitandis, exprimenda eſt.

Neqoe Stoïci perturbaoones damnarunt in homine, ſed eas quæ de mentis tranquillo ſtatu cum aliquo ſcelere, ac vitio deijciunt hominem, exceduntque rationis terminos; Virgilio corporeas peſtes, Stoïcis *νοσήματα*. Atque vt videmus in ægrotis obtenebrari mentem, & animi lumen imminui, ob vioioſos, & corruptos humores: ita è corporis contagiooe meotem volebant ſplendoremque rationis inobſcurari. Tunc ait ſapienter Diu. Ambroſ. cap. 1. de Iacob. Motibus eius impoſuit regale mentis imperium Deus, vt omnes ſenſus motuſque hominis eius vigore ac poteſtate regerentur.

Adde quòd vir diuinæ mentis Aug. 9. de Ciuit. cap. 5. *In diſciplina noſtra, non tam quæritur, vtrùm pius animus iraſcatur, ſed quare iraſcatur,* B *nec vtrùm ſit triſtis, ſed vnde ſit triſtis: nec vtrùm timeat, ſed quid timeat. Iraſci enim peccanti, vt corrigatur: Contriſtari pro afflicto, vt liberetur: timere periclitanti, ne pereat, neſcio vtrùm quiſquam ſana conſideratione reprehendat.*

Nôn alia mens Quintil. fuit, & ſenſus, licet verſaretur in ea Rep. quæ vt ex vnius Imperatoris voluntate arbitrioque pendebar; ita maximam Oratoribus motuûm ciendorum ſacultatem adimebar. *Hoc eſt*, inquit ille lib. 6. Inſt. 2. *quod dominatur in iudicijs, hoc eloquentia regnum, hoc non docet litigator, hoc libellis non continetur.* Hùc igitur incumbat Orator, hoc opus eius ſit, in id omnem induſtriam, ingenijque vires conferat, ſine quo cætera nuda, ieiuna, infirma, & ingrata ſunt: adeò velut ſpiritus operis huius, & anima eſt in affectibus.

PVNCTVM I.

Definitio.

Licet nunquam Orator magnus & grauis, cùm iratum aduerſario Iudicem facere vellet, hæſitauerit, ob eam cauſam, quod neſciret quid eſſet Iracundia, feruórue mentis, aut cupiditas puniendi doloris, ait Tull. 1. de Orat. num. 220, tamen laboris & operæ-pretium puto paocis aperire qoomodo definiant atque partiantur hos animorum motus Philoſophi.

Multi diuerſa de concitationibus animorum ſcribunt; placet inter cæteros Chriſtianus Orator, qui lib. 6. de vero cultu. cap. 17. Iuncto currui ſimiles facit, in quo moderando ſummum rectoris officium eſt, vt viam nouerit, quam ſi tenebit, licet quàm concitatè ierit, non offendet: ſin autem errauerit, licet placidè, ac leniter eat, aut per confragoſa vexabitur, aut per præcipitia labetur, aut certè, quò noo opus eſt, deferetur. Sic curſus ille viæ, qui affectibus velut equis pernicibus ducitur, ſi rectam viam teneat, fungetur officio. Metus igitur & cupiditas, ſi proijciantur in terram vitia fient: virtutes autem, ſi ad diuina referantur.

Quam mentem, & doctrinam à Platooe mutuatus videtur, qui rotas eſſe dixit quatuor, quibus animus noſter, quaſi currus, ab appetitu, velut equo pertractus, impellitur; cui ratio tanquam auriga doctus inſidet, ac oonnunquam inhibet,

A aliàs tranſuerſa, in deuia, ac ſpinas mordentes agitur.

Quod idem 6. de Rep. diuerſo licet genio repetit, cùm affectibus variorum animalium partes hominibus inditas aſſerit. Tenet enim fama Prometheum, cùm hominem fingeret, portiones captas ex ſingulis elementis, ſed & animalium motus, & mores eidem impreſſiſſe, videlicet timorem Lepôris, Vulpis calliditatem, Pauonis ambitionem, Tygridum feritatem, Leonum iracundiam. Quibus ſubſcribit Claudianus de 4. Conſulatu Honorij:

——— cùm conderet artus
Noſtros, æthereis miſcens terrena Prometheus,
Diſtribuit partes animæ, ſedeſque remouit.
Iram ſanguinei Regio ſub pectore cordis.
Protegit imbutam flammis, auidamque nocendi,
Præcipitemque ſui; rabie ſuccenſa tumeſcit:
Contrahitur tepefacta metu: cumque omnia ſecum
Duceret, & requiem membris veſana negaret,
Inuenit pulmonis opem, madidumque fluenti
Præbuit, vt tumida ruerent in mollia fibra.
At ſibi cuncta petens, nil collatura cupido,
In iecur & tractus imos compulſa receſſit.
Quæ velut immanes reſerat dùm bellua rictus,
Expleri paſcique nequit: nunc verbere curas
Torquet auaritia: ſtimulis nunc flagrat amorum:
Nunc gaudet; nunc mœſta manet; ſatiataque rurſus
Exoritur, cæſaque redit pollentius Hydra.

Zoroaſtres altæ mentis Philoſophus, illas alis comparauit. Omninò quaſi pennis aues, ita affectibus homines ad deſtinatos curſus rapiuntur: Et hos quidem alij velut egregios virtutum adminiſtros faciunt: alij abiecto rationis gubernaculo, eoſdem
C dominos impotentes, & crudeles experiuntur.

Verum ſublatis Peripateticorum Iudicijs, propriam motuum definitionem ex Ariſtotele repetamus, qui vel ipſorum hominum intimos ſenſus videtur penetraſſe, ſic igitur vniuerſim illos finit 2. Rhetor. cap. 1. *ἔστι δὲ τὰ πάθη, δι' ὅσα μεταβάλλοντες, διαφέρουσι πρὸς τὰς κρίσεις, οἷς ἕπεται λύπη, καὶ ἡδονή.* Affectus illi ſunt, quorum vi ſic auditorum animi, voluntateſque mutantur, vt aliud quàm ante de rebus propoſitis, iudicium ferant: ex quibus ferè dolor & voluptas conſequuntur. Tullius agens pro Ligario ſic Cæſaris animum commouit, vt quam attulerat in Senatum ſententiam de morte contra Ligarium ſcriptam in ſcheda, commutauerit.

Alij clariorem hanc definitiooem tradunt, vt
D magis Oratori conuenientem. Affectus eſt animi quidam impetus, quo ad appetendum, auerſandumque aliquid vehementius, quàm pro quieto mentis ſtatu, impellimur. *Probationes enim*, ait Fabius lib. 6. Inſtit. cap. 3. *efficiunt ſanè, vt cauſam noſtram meliorem eſſe iudices putent: affectus præſtant, vt etiam velint, ſed id quia volunt, credunt quoque.* Nam cùm iraſci, fauere, odiſſe, miſereri cœperunt, agi iam rem ſuam exiſtimant. Et ſicut amantes de forma iudicare non poſſunt, qoia ſenſum oculorum premit amor: ita omnem inquirendæ veritatis rationem iudex amittit occupatus affectibus, æſtu fertur, & velut rapido flumini obſequitur: Ita teſtes & argumenta quid egerint proounciatio oſtendit: commotus autem ab Oratore Iudex quid ſeotiat, ſedens adhuc, atque audiens confitetur. Quam ob rem homioes aduer-

ſonæ, vel rei, vel quempiam eiuſmodi motu A concitatum deſcribimus, & quæ fecerit, dixeritue, ſic exponimus, vt affectus ab audiente induatur. Sentio enim mihi lacrymas exprimi, non ſolùm cùm argumenta dolendi proponit aliquis, & attollit Orationem, ſed etiam cùm alium tali affectu permotum repræſentat. Sic lugeo cum Didonis miſerabile fatum lego, dùm Vlyſſis labores, & id genus alia, audio.

Pvnctvm IV.

Qua ratione Orator permouere poſſit.

SIT hæc prima, neceſſariam eſſe motum probitatem, aut innocentis vitæ exiſtimationem ad bonos motus in pectoribus hominum, excitandos. Quis enim ſe permittat iis, quos ſcelerihus inquinatos videt? quid commodè cum aliis gerat, qui ſeipſum regere non poteſt? quis ait Ambroſius è cœno fontem? quis ab aqua turbida potum petat? quis vtilem alienæ cauſæ iudicet, quem videt inutilem vitæ ſuæ? ſine hac virtutis commendatione, hiſtrionem aget, non Oratorem. 2. Offic. cap. 2. B

II. Conditionem, & Orationem dicentis eſſe tàm potens animorum incitamentum, vt & illi plurimùm faueat ætatis cana maturitas, cui honor, & imperium ipſius naturæ calculo videtur attributum.

III. Eadem perturbatione incitatum eſſe debere eum, quam parat in altero mouere. Quòd omnis commotio vi quadam incitet animum; C quòd à ſimili procreetur ſimile; ſic vehemens in Oratore motus nunquam frigus in animis Auditorum pariet; frigus item dicentis, Auditorem nunquam inflammabit. Non ſolùm igitur ſublimem & incitatam oportet eſſe Orationem, ſed etiam enitendum, vt eos in ſe motus Orator ſentiat, quos aliis imprimere volet. *Neque fieri poteſt*, affirmat Tull. 2. de Orat. num. 189. *vt doleat is qui audit, vt oderit, vt inuideat, vt pertimeſcat aliquid, vt ad fletum miſericordiamque deducatur, niſi omnes ij motus, quos Orator adhiberi volet iudici, in ipſo Oratore impreſſi eſſe, atque inuſti videbuntur.* Vt enim nulla materies eſt tàm facilis ad exardeſcendum, quæ niſi admoto igni, ignem concipere poſſit: ſic nulla mens eſt, iàm ad comprehendendam vim Oratoris parata, quæ poſſit incendi, niſi inflammatus ipſe ad eam, D & ardens acceſſerit. Totum hoc negotium verbo concludit Senec. epiſt. 98. *A faciente diſcendum, quid faciendum ſit.*

Quod vt Orator euincat, non agere debet quaſi rem alienam, ſed aſſumere parumper illum dolorem hiſtrionis inſtar, aut Roſcij, qui cùm ex aliquo grauiore actu perſonam depoſuit, flens adhuc egreditur. Animus igitur velut à ſenſibus erit auocandus, rerumque abſentium imagines ita repræſentandæ, vt eas cernere oculis, ac præſentes habere videamur. Hominem queror occiſum, tùm omnia quæ in re accidiſſe veriſimile erit, in oculis habenda ſunt: percuſſor ille, atque ſicarius ardens, & totus ignis erumpet ſubitò, expaueſcet circumuentus; expalleſcet deprehenſus, exclamabit anxius, rogabit ſupplex, fugiet, concidet, expirabit.

Hac in parte memoriâ dignum quod Agellius lib. 7. cap. 7. Polum hiſtrionem Athenis aliquando feciſſe, memorat, qui Electram Sophoclis acturus in theatro, parentis afflictæ lugubrem habitum induit, è ſepulchro filij nuper extincti tulit oſſa, vrnam ac cineres amplexatus, omnia veris, non coactis, & fictitiis, ſed ſpirantibus lacrymis, ſic impleuit, vt ex fabula, verus dolor eruperit.

Pvnctvm V.

De perſonis quæ mouendæ ſunt.

MAximi faciat Orator naturam, & dignitatem eorum perſpectam habere, quibus motum aliquem perturbationis imprimere voluerit: intereſt enim multum noſſe quos ad motus facilem difficilemque naturam quiſque habeat. Vix ideâ & cogitatione comprehendas, quanta ſit animorum diſſimilitudo. Aliorum ſic natura languet, vt ad commiſerationem molliſſimi ſint, ad iracundiam frigidiſſimi. Hic quid æſtus faciat?

Alios iracundia ſic efferat, vt è caute lacrymas facilius quàm ex eorum oculis elicias. Quid proderit fletus lugubris Oratoris?

Quibuſdam ex educatione miſera tantus ſtupor acceſſit, vt ad omnem animi ſenſum videantur obduruiſſe. Quid hic adferat motus?

Quoſdam arctior contemplatio naturæ, aut voluntario iudicio ſuſcepta vitæ ſeueritas, auſteriorque diſciplina ſic obfirmat, vt teneriores animi motus, vel leuiſſimo ſenſu pudeat experiri. Ad Areopagum remittendi.

Itaque quàm difficile ſigillatim omnia perſequi, quæ in eam rem dici poſſunt, tàm neceſſarium arbitramur hanc infinitam varietatem ad aliquot fontes, & ſumma veluti genera reuocare. Ac primùm ille regionum ſpiritus animalis, magnam pro ſua varietate morum, & ſtudiorum in animis diſſimilitudinem ingenerat. Vt enim in plantis, ac metallis; ſic in motibus humanis euenit, vt multiplices habitus, patrijque ſoli cupiditates ſequantur. Sunt populorum, ſexuûm, ætatum, conditionumque varij motus, & affectiones; Ambitioſos ſplendida magis afficient: capientur graues eruditis, ac ſeriis rebus: pueri, & adoleſcentes lætis, atque hilaribus: mulieres exemplis, & hiſtoriolis.

Francorum Indoles.

Gallorum natura candida, & aperta, quæ nec vitiis, nec virtutibus perſonam imponere didicit.

Amor natalis ſoli excelſiſſimus, cuius abſentiam ferre diutius non poſſunt, niſi quos anguſta fortuna, ſæuaque neceſſitas, ſuſtentandæ vitæ curis ſic implicat, vt aliorum ſtudiorum obliuiſcantur.

Humanitas in externos tàm propenſa, vt neminem, quem virtus commendauit, peregrinum, aut hoſpitem putet.

Libertatis tenax, inimica faſtus, quæ ſi dominatum ames, ſeruitutem erubeſcat. A

Comitas, ſuauitaſque morum in familiari conſuetudine temperiem aëris, & ſerenitatem mitatur: nihil cultius vſquam, nihil ad amœniores vrbanitatis lautitias exquiſitum magis, in geſtu, cultuque corporis, in habitu oris intrepidi, in facetiis, & hilari iocandi facultate, niſi quandoque iuuenes improuido quodam impetu; atque incauto, notâque libertate iocandi notos, ignotoſque laceſſerent. Ad hæc inconſulti riſus, oſtentatio inepta, libidinum affectata ſecuritas, vis denique inter ſe irrequieta per varios, & multiplices tumultus erumpens.

Nullum amant ſtudium ardentius, quàm honoris, & gloriæ: teſtis illa felicitas ingeniorum, quæcumque ſtudia capeſſere velint, & generoſus impetus animorum, quorum vim in armorum conflictu, non ſecus ac fulmen aliquod nationes B exteræ pertimeſcant.

Nihil luctuoſius quàm quod inter patriæ viſcera tantos nobilium in tuenda fama, vel fundendo ſanguine bacchatur furor, vt leuiſſimis iurgiis, ioco nonnunquam innocenti, ſæpè etiam vaniſſima captandæ famæ cupiditate, vſque ad funeſtas familiarum clades, & orbitates accendantur.

Hiſpanorum Indoles.

Natura varietatis amans Gallis oppoſitam eſſe voluit Hiſpanorum Indolem. Illis læta quædam hilaritas melioris impetus ſanguinis diffunditur, non magis ad candorem morum, quam ad vitæ iucunditatem, & ſuauiſſimi congreſſus delicias. Iſtis aduſtus ſanguis ad ſubtilitates acuit ingenium, erudit ad tegenda conſilia, ad patientiam indurat, ad grauitatem tollit, & ad auſteritatem componit. C Hinc illa pompa verborum, magnifica eorum facinorum prædicatio, quam ne paupertas quidem, aut generis obſcuritas deprimat. Profunda ſunt illorum ingenia, nata ad contemplationem rerum diuinarum, & humanarum: ſed tamen apud eos humaniorum pretia literarum iacent; non aliam opinor ob cauſam, quàm quia carent eâ ingenij amœnitate, quâ politioris litteraturæ cultus effloreſcit. In illis eſt incredibilis patientia militaris diſciplinæ, vigiliarum, inediæ, famis: mirabilis eorumdem in ſuſceptis conſiliis conſtantia, armorum peritia, ſeruitutis odium, imperandi cupiditas.

Germanorum Indoles.

D

Candida Germanorum indoles, facilis ad imperantium nutum & obſequium, in literis capeſſendis laborioſiſſima, ſiquidem improbo labori reſponderet ingenij felicitas. Auida peregrinandi gens, & morum externorum, diùu ſe recipit ſimulatrix, ac retinens. Ignota ferè apud eos perfidia, ignota plerumque libido, ignota ſcelerum immanitas, magna fides, candor & verecundia, etiam in viris; pacem & arma colere ex æquo norunt; vix ad tumultus concitantur, ſed commotos ſemel longa tempeſtas exercet. Illic ingenioſiſſima manus artificum metalla per ſubtiliſſimum artificium ducentium, argumento eſt TYPOGRAPHIA, quam, vt & nitrati pulueris inuentum Germaniæ debent vniuerſi.

Italorum Indoles.

Italorum altæ, & ad gubernationem validæ mentes, ad omnem fortunam idoneæ, rerum omnium capaces, mirifica induſtria, laboris patiens, facileque ſe, vti ſpes occurrit lucri, ad humillima demittens, artificio potius, quàm naturâ, aſtu, quam imperio viuunt, ſeu vitia, ſeu virtutes ſequantur. Suſpicioſi ſunt vt qui maximè; atque vt ipſi nihil temerè, ſine conſilio nihil moliuntur, ita ex ſuo more alios æſtimare ſolent, obſeruant motus oculorum, verborum apices examinant, geſtuſque corporis & ſtudiorum indè opinionem diligentiſſimè colligunt. Faciles ſunt ad offenſionem, difficiles ad iniuriarum obliuionem, tecti ſed vindictam, quam vt perſequantur pleriquе ſub ſpecie amicitiæ perpetuum odium exercent.

Regionum ſtatus, & Rerumpub. mores.

Non minoris eſt momenti animaduertere ſedulò, quis in quibuſque Regionibus ſtatus, & ratio gubernationis obtineat, vt ad Rerumpubl. mores ſuam Orationem vir eloquens accommodet. Quatuor ſunt præcipua genera publicæ rei gubernandæ. Monarchia dùm ad vnum pertinet ſumma Imperij. Democratia, ſeu ſtatus popularis, in quo ſorte Magiſtratus diuiduntur. Oligarchia, vbi paucorum eſt ex cenſu dominatus. Denique Ariſtocratia, ſiue Optimatum ditio, in qua Magiſtratus, non ex cenſu, aut ſorte, ſed ex dignitate datur. Conſtat ſingulis varios fines eſſe propoſitos, quorum diſcrimen, non abſimilem morum varietatem inducit. Finis enim Democratiæ Libertas; Oligarchiæ, paucorum diuitiæ: Ariſtocratia autem ea ſpectat, quæ ad diſciplinam, & honeſta inſtituta pertinent: Finis denique regni, Regis ipſius eſt Maieſtas, atque cuſtodia, ob publicum ciuium amorem, & vtilitatem.

In eodem Reip. ſtatu ſpectandæ ſunt temporis, & rerum inclinationes, quæ quantum affectus mutent, probat vſus & experientia ſæculorum exemplis confirmata. Nam aliter inter bellicos tumultus affecti ſunt homines, ac dum in ipſo ſinu & gremio pacis conquieſcunt. Alios motus, & animorum ſpecies concipiunt, dùm duriori premuntur imperio: alios cùm imperantium indulgentia parendi in ſubditis mitigatur obſequium.

Ætatis cuiuſque mores.

Iuuentutis.

Iam ſi ad varias hominum ætates deſcendas, quantam in illis diſſimilitudinem morum reperies! magna vis cupiditatis in Iuuentute, magnus æſtus, præcipuè circa voluptates corporis mutabiles, ac faſtidioſas: ægrotantium hæc fames ac ſitis, quæ quàm celeriter accenditur, tàm facilè ſatietati, faſtidioque adhæreſcit.

In hac ætate dominatur Iracundia, quòd honoris ſtudio elati Iuuenes iniuriam ferre nullam queant, quò fit vt facilè, dùm læduntur, excandeſcant, impetuque ſanguinis ebullientis ad vltionem rapiantur.

Victoriam, quia blanditur animis, opinione excellentię mirificè diligunt, pecuniam verò contem-

nunt

nunt, quia egeſtatem, & inopiam, vndè illius pretium ducitur, nondum experti ſunt.

Creduli quia nondum decepti, omnia in melius interpretantur, quia mala vitiaque plerumque ignorant.

Spe atque expectatione rerum magnarum ſe ſuſtentant, adeoque idoneos ſe præbent, qui decipiantur, vt illecti magnificentia ſuæ ſpei in fraudes adducantur.

Iuuenes honeſtate potiùs, quàm vtilitate ducuntur; hinc eſt quod amicitias ſanctius colant, & iucundius, quòd liberaliores, quòd verecundiores eſſe ſoleant.

Iuuenes fortem gerunt, ac virilem animum, adeoque generoſi ſunt, & magnanimi; tùm quia ſpe plurimum pollent, tùm quia vehementes habent ad iram impetus: Quorum alterum timorem B adimit; alterum confidentiam auget: facit iracundia ne quid timeant, ſpes vt ſibi præfidant, maximiſque ſe rebus, quod eſt magnanimitatis, dignos arbitrentur.

Iuuenes quia cæteros innocentia ſua metiuntur alienæ calamitatis ſenſu facilè flectuntur ad miſericordiam, rati, quorum miſerentur, innocentiam meliori fortuna dignam eſſe.

Iuuenes faceti ſunt, proni ad iocos, & ſales, in quibus eſt erudita contumelia: iniurias porrò cùm inferunt, non tàm aſtu malitiæ, quàm contumeliæ ſtudio rapiuntur.

Senectutis mores.

Huic ætati ſeſe debilis Senectus opponit, cuius proindè mores facilè ex iis, quæ de Iuuentute dicta ſunt, interpretari licet. Itaque in ſenibus refrigeſcente ſanguine cupiditates quidem deferueſ- C cunt calore iuuentutis accenſæ, ſed in emortuis veluti cineribus voluptatum, mirum quanta lucri auiditas recaleſcat.

Neque verò penitus illi quidem oppreſſas habent iracundiæ flammas, vt non efferant ſeſe facillimè, ſed ita debilitatas, vt imbecilliter ardeant. Vires enim ſenſim cum vita expirant, cuius quidem idcirco retinentiſſimi ſunt, nec facilè quemquam, ſi naturam conſulas, cupidiorem vitæ reperias, quàm ſenem: adeò ut inſatiabilis amor vitæ, quem ipſe fugientis lapſus acuit, egeſtate vehementer, vti ſolet, cupiditatem inflammante.

Inclinante iam ætate ſuſpicioſi fiunt homines, quia increduli: increduli, quia periti: timidi item, quia frigidi, & ideò malæ ſpei, quia timidi: puſillanimi verò, quia debiles; idcirco queruli, & D riſus, ac iocorum inimici: prudentes quidem, ſed minus fortes: prouidi, ſed illiberales; temperantes, ſed remiſſi: loquaces, quia præteritarum rerum, quarum memoria viuunt, recordatio, plurimum habet voluptatis.

Virilis ætatis mores.

Media duas inter iſtas ætates virilis ætas intercedit, ac proindè ex vtriſque temperata; habet enim moderatas cupiditates, nec incitatas nimium, nec languentes: quorum vitium alterum eſt Iuuentutis, Senectutis alterum: Non terretur immodico metu, non effertur vehementius æſtu præfidentis audaciæ, lucri ſtudium, honoris cupiditate temperat. Denique ſi iuuenilis pariter, ac ſenilis ætatis vitia remoueas, laudes, virtuteſ- A que coniungas, conſummatam virorum ætatem conflaueris.

Circunſtantiarum Contemplatio.

Atque hos quidem motus variæ ætates hominum progenerant, ſi natura nullis aduentitijs, vel externis viribus corrupta, vel emendata, ſeſe totam exerat. Verùm non leuiter aberraret ſi quis iuuenum, aut virorum mores, ſenumque, cùm metiri vellet, aliud ab ætate ſpectaret nihil. Etenim præter eos fontes variorum affectuum, quos aperuimus, adhibenda eſt diligens contemplatio fortunæ, educationis, vſus, imò & temporis ipſius, atque adeò valetudinis. Quis enim neſcit pauperum mores, ac diuitum, tametſi ætas eadem ſit, longiſſimè inter ſe B diſcrepare? Imò vt eadem ſit, non modò ætas, ſed & fortuna, quantum mutationis in ſtudiis, & moribus facit, vel cœli temperies, vel honeſtæ, aut prauæ diſciplina educationis, vel affecta valetudo aliter, atque aliter? Imò quod mirabile eſt, ipſa conſtitutio aëris, ac tempeſtatum natura.

Ex quo intelligis quanta ſagacitate pollere debeat Orator, quàm non leuiter eſſe Philoſophiæ moralis, ac naturalis, aliarumque artium fontibus aſperſus, vt tantam rerum varietatem, quas vel ſigillatim internoſcere difficillimum eſt, coniungat, implicet, interſeque connectat, vt earum rerum omnium intelligentia, velut face quadam prælucente deſcendat in intimos Auditoris affectus, atque eius mentem penitus introſpiciat. Hæc fuit mens, hoc ſtudium, & induſtria, Ciceronis, qui 2. de Orat. num. 186. C ſic de ſe loquitur. *Equidem cùm aggredior ancipitem cauſam & grauem ad animos iudicum pertractandos, omni mente in ea cogitatione, curaque verſor, vt odorer quàm ſagaciſſimè poſſim, quid ſentiant, quid exiſtiment, quid velint, quò deduci facillimè poſſe videantur.*

PVNCTVM VI.

Fontes communes diuerſorum affectuum.

PRimus petitur ex habitu, & oris forma, valetque ad omnes penè affectus, qualis eſt ille D motus commiſerationis apud Virgil. 10. Æneid. Vbi triumphat magni ducis Æneæ pietas Lauſum morientem deflentis.

At verò vt vultum vidit morientis, & ora
Ora modis Anchiſiades pallentia miris
Ingemuit miſerans grauiter, dextramque tetendit;
Et mentem patriæ ſubijt pietatis imago.

Cuius loci vſus in eo poſitus eſt vt diligenter inueſtiges, quis ſit habitus oris, & corporis. Motum affert irati hominis: Erit armata ferro manus, micantes oculi, ſupercilium minans. Miſericordiam conciliat? pallidum os, vultus pendens ac demiſſus, facies confecta macie. Scilicet omnes perturbationes ex effectis cognoſcuntur, quæ relinquuntur in corpore, & naſcuntur è cauſis, quæ quidem maximè, in hominis vultu eminent.

II. Locus ducitur ex moribus,& ſtudiis,quorum varietas, varios motus creat, ſic à ſtudio virtutis miſerationem mouet. Poëta 2. Æn. Apoſtrophe plena conqueſtionis, qoâ excitatur Miſericordia in Troianos, Odium in Græcos, Indignatio in Deos: A

Ilicet obruimur numero: primusque Chorebus
Peneleï dexträ Diua armipotentis ad aram,
Procumbit: cadit & Ripheus iuſtiſſimus vnus:
Qui fuit in Teucris, & ſeruantiſſimus æqui.

Contra verò moueri ſolemus Inuidiâ, & Indignatione ſi quid improbis feliciter cedat.

III. A fortuna, qui locus aptiſſimus eſt ad iracundiam. Eſt illa Didonis in Æneam plena contumeliarum Oratio,plena querelarum, furoris, indignationis,& amentiæ 4.

Terque quaterque manu pectus percuſſa decorum
Flauentesque abſciſſa comas, prò Iupiter, ibit
Hic ait, & noſtris illuſerit aduena regnis?
Non arma expedient, totaque ex vrbe ſequentur? B
Diripientque rates alij naualibus? Ite
Ferte citi ferrum, date vela, impellite remos.

Et 7. Æn. Indignationis.

Exulibúſne datur ducenda Lauinia coniux?

Valet ad obtrectationem.Tàm glorioſam Italis, quàm Troianis contumelioſam habet Orationem Numanus apud Virg. 9. Æn. quâ notat iſtorum ignauiam, dùm illorum virtutem prædicat:

Non pudet obſidione iterum valloque teneri,
Bis capti Phryges, & morti prætendere muros?
En qui noſtra ſibi bello connubia poſcunt?
Quis Deus Italiam, quæ vos dementia adegit?

IV. Ab ætate, hinc acerbæ commiſerationes & luctus doloris indices ſuper Marcellum prius extinctum,quàm poſſet virtutum flores,ac fructus ſperatos edere. 6. Æn.

Heu miſerande puer, ſiqua fata aſpera rumpas, C
Tu Marcellus eris, manibus date lilia plenis
Purpureos ſpargam flores, animamque nepotis
His ſaltem accumulem donis, & fungar inani
Munere.

Senilis etiam ætas per ſe miſerationem mouet, indignationem,iram & contemptum;quis enim non indignetur,ſi videat ſenem iuueniliter exultantem?

V. A patria, facibus iracundiæ æſtuans Æneas Helenam interficere meditatur, quæ Palladis ad aras, vt ad Aſylum confogerat. 2. Æn.

Exarſere ignes animo, ſubit ira cadentem
Vlciſci patriam, & ſceleratas ſumere pœnas.

VI. Ab imbecillitate ſexus,hinc pudor ſæpius,& verecundia enaſcitur. Totus ad pudorem inijciendum compoſitus eſt Tarchontis ſermo, res Æneæ perditas reficere cogitantis, & Tyrrhenos ſuos ad bellum contra Camillam acuentis. 11. Æn. D

Fœmina palantes agit, atque hæc agmina vertit?
Quò ferrum, quidue hæc gerimus tela irrita dextris?
At non in Venerem ſegnes, nocturnaque bella,
Aut, vbi curua choros induxit tibia Bacchi,
Expectare dapes, & plena pocula menſæ.

VII. A communione ſanguinis, & affinitate Parentum, Coniugum, Liberorum, Amicorum; nam timoris iſtud eſt.2.Æn. Qui vir fortis & intrepidus fuerat Æneas inter denſos armorum globos, & confertas acies,fumanteſque faces,& ferrum,iam vir pius horret,tremitque dùm ſubit recordatio calamitatis,quæ vt Priamo, ſic Anchiſæ patri contingere potuit:

Et me quem dudùm non vlla iniecta mouebant
Tela, neque aduerſo glomerati ex agmine Graij,
Nunc omnes terrent auræ, ſonus excitat omnis
Suſpenſum, & pariter comitique onerique timentem.

Illud verò ſtuporis,ibidem, de morte Priami:

Obſtupui: ſubijt cari genitoris imago,
Vt Regem æquæuum crudeli vulnere vidi
Vitam exhalantem.

VIII. A loco excitatur Commiſeratio. Sic pius Æneas amicum deflet nudum, in arena ſepultum & indefletum in ignota terra iacere. 5. Æneid

O nimium Cœlo, & Pelago confiſe ſereno,
Nudus in ignota Palinure iacebis arena!

Tùm Indignatio ſequitur ad viſa Hectoris ſpolia, ad viſos currus, quibus miſerandum in modum raptatus eſt, ad viſum Priamum ſupplices manus tendentem coram Achille. 1. Æneid.

Ter circum Iliacos raptauerat Hectora muros,
Exanimumque auro corpus vendebat Achilles.
Tùm verò ingentem gemitum dat pectore ab imo
Vt ſpolia, vt currus, vtque ipſum corpus amici.
Tendentemque manus Priamum conſpexit inermes.

Subit Æmulatio & Inuidia:

Fortunate ſenex hæc inter flumina nota.

Quid religio loci, ſi ſacer eſt, quàm multos parit affectus?

IX. A tempore cuius diuturnitas ſpectari debet,aut breuitas, aut commoditas, vel quæ abeſt, vel quæ contemnitur; Item religio cui tempus aliquod deſtinatur.

X. A cauſis cur aliquid factum ſit, aut toleratum: parit enim amorem pro patria fortiter oppetita mors: indignationem communis clades occidentis imperij ob vnius hominis auaritiam. Et quidem validiſſimus eſt motus, qui ex cauſis eiuſmodi concitatur.

XI. A modo quo res aliqua fit aut geritur, vtputà cùm deſcribitur genus mortis, aut inſtrumenta ſuppliciorum, ad exaggerandum crudelitatis odium, quare eſt illud non minus Oratoris quàm Poëtæ. Virgil. Mezentij ſæuitiam ſubijcit in odium miſeros diro complexu non ad ſolatium, ſed ad longum dolorem cruciantis. 8. Æn.

Quid memorem infandas cædes, quid facta tyranni
Effera? Dî capiti ipſius, generique reſeruent.
Mortua quin etiam iungebat corpora viuis
Componens manibusque manus, atque oribus ora.
Tormenti genus & ſanie, taboque fluentes
Complexu in miſero: longâ ſic morte necabat.

XII. Ab imagine; cùm quis ſibi fingit amici vultum abſentis, aut demortui filij, quod plurimùm valet ad dolorem, vel aliqua eiuſmodi ſpectra, & monſtra deſcribit, quæ per ſe terrorem ingenerant. Martial. in Zoïlum lib. 12. 38.

Crine ruber, niger ore, breuis pede, lumine læſus;
Rem magnam præſtas Zoïle ſi bonus es.

Sic Varinium Velleius lib. 1. cap. 7. depingit, in quo deformitas corporis cum turpitudine certabat ingenij, adeòut animus eius digniſſimo domicilio incluſus videretur.

XIII. A ſimilitudinibus rerum naturalium,quę plurimum valent ad effectus Commiſerationis qualis eſt illa Virgilij de morte adoleſcentis Euryali 9. Æn. à flore ſucciſo.

Voluitur Euryalus Letho, pulchroſque per artus
It cruor, inque humeros ceruix collapſa recumbit:

A *Purpureus veluti tùm flos ſucciſus aratro*
Langueſcit moriens, laſſóue papauera collo
Demiſere caput, pluuiâ cùm fortè grauantur.

P V N C T V M VII.

Commutandorum motuum methodus.

MIrum quantum intereſt vt probè temperentur affectus. Nam quemadmodum nolim eſſe, vt plurimùm nimios motus, acres & vehementes, niſi ſi poſcere cauſa neceſſariò videbitur: Ita neque diſcedi ſtatim à motu nolim, ſed verſari in omnes partes affectum in aduerſarium. Neque eſt vlla temperatior illa, in qua Orationis aſperitas humanitate conditur, remiſſior grauitate, & contentione firmatur: B cuius rei cauſa, cùm partim copulata eſt, tùm etiam in eo, quod non eadem indoles omnium eſt, ſed vt in conuiuio alios acres cibi iuuant, alij ſuauibus delectantur; ita qui que ad affectum quemque pronior. Alius ab ira facilius aufertur, quoniam naturâ iracundus, alius aduerſus Miſericordiam infirmior; quoſdam Inuidia torquet, alios facilius Metu concuſſeris, quia Formidoloſi; temperabis & ſuauibus acres, acribus moderatos, & Iræ miſerationem, miſericordiæ Amorem, aliúmue affectum ſubiicies. Quarum omnium clara ſunt & obuia Cicer. exempla 1. in Verr. dùm nefarij facinus Siculum hominem in crucem agentis, amplificat. Et quia res eſſe videbatur eiuſmodi, quæ penè continuum ardorem depoſceret, affectus tamen identidem mutatos obſeruare licet.

Commiſerationem mouet, num. 161. *Cadebatur* C *virgis in medio foro Meſſala ciuis Rom. Iud. cùm interea nullus gemitus, nulla vox alia iſtius miſeri, inter dolorem crepitumque plagarum audiebatur, niſi hac:* CIVIS ROMANVS SVM.

Indignationem ſubijcit illâ graui exclamatione. *O nomen dulce Libertatis! ô ius eximium noſtra Ciuitatis! ô lex Porcia, legeſque Sempronia! ô grauiter deſiderata, & aliquando reddita plebi Romana Tribunitia poteſtas! Huccine tandem omnia reciderunt?*

Tùm eidem concitat Inuidiam, num. 166. *Homines tenues, obſcuro loco nati nauigant, adeunt ad ea loca, qua nunquam antea viderant.*

Iram accendit, num. 168. *Sed quid ego plura de Gauio, quaſi tu Gauio tùm fueris infeſtus, ac non nomini, generi, iuri ciuium hoſtis?*

In Flacci defenſione concitat Inuidiam, num. 94. *Quid ego de epiſtolis Falſidij, aut de Deciani* D *ſenſu tamdiu diſputo? de ſalute omnium noſtrum, de fortunis Ciuitatis, de ſumma Reip.*

Metum, num. 99. *Cùm tabella vobis dabitur Iud. non de Flacco dabitur, dabitur de Iudicibus, auctoribuſque conſeruanda Ciuitatis, dabitur de omnibus bonis Ciuibus, dabitur de vobiſmetipſis, dabitur de liberis veſtris, de vita, de patria, de ſalute communi. Non iudicatis hac in cauſa de exteris nationibus, non de ſocijs, de vobis ac veſtra Rep. iudicatis.*

Commiſerationem, num. 202. *O nox illa, qua penè aeternas huic vrbi tenebras attuliſti, cùm Galli ad bellum, Catilina ad vrbem, coniurati ad ferrum, & flammam vocabantur. Cùm ego te Flacce cælum, noctemque conteſtans, flens flentem obteſtabar, cùm tua fides optima & ſpectatiſſima ſalutem vrbis, & ciuium commendabam. Tu, tu Flacce per tot communis exitij nuntios cepiſti, tu incluſam in litteris Reip. peſtem deprehendiſti, tu periculorum indicia, tu ſalutis auxilia ad me, & ad Senatum attuliſti. Quis tibi quemquam bonum putaret vnquam non ſalutem, verùm honorem denegaturum.*

Inuidiam & Miſerationem ſimul, 104. *Flaccum quidem Iud. ſi, quod omen Dij auertant, grauis iniuria afflixerit, nunquam tamen proſpexiſſe veſtra saluti, conſuluiſſe vobis, liberis, coniugibus, fortunis veſtris pœnitebit, ſemper ita ſentiet, talem ſe animum, & nominis dignitatem, & dignitati ſua, & patria debuiſſe.*

Eandem motuum varietatem obſeruat in Muren. & Milon. Iram, num. 90. Miſericordiam, 93. Indignationem, Iram, & Miſerationem permixtas, num 104.

Hac in re triumphat vbique Virgil. 4. ſubirata Dido exorditur à grauiſſima exprobratione,

Nec tibi Diua parens, generis nec Dardanus auctor
Perfide, ſed duris genuit te cautibus horrens
Caucaſus, Hircanaque admorunt vbera Tygres;
Num fletu ingemuit noſtro? num lumina flexit?
Num lacrymas victus dedit, aut miſeratus amantem eſt?

Excipit eiuſmodi motum Deſperatio:

His medium dictis ſermonem abrumpit, & auras
Ægra fugit, ſeque ex oculis auertit, & aufert.
Linquens multa metu cunctantem, & multa parantem
Dicere, ſuſcipiunt famula, collapſaque membra.
Marmoreo referunt thalamo, ſtratiſque reponunt.

Poſtmodum conciliatur amor in Reginæ, ad Annam Oratione:

Anna vides toto properari littore circum,
Vndique conuenere, vocat iam carbaſus auras
Puppibus, & lati nauta impoſuere coronas.
I ſoror, atque hoſtem ſupplex affare ſuperbum.

Poſt aliqua miſericordiam mouet:

En quid ago? rurſúſne procos irriſa priores
Experiar? Nomadumque petam connubia ſupplex?

Deinde flammas Iracundiæ concipit:

Terque quaterque manu pectus percuſſa ſuperbum,
Flauenteſque abſciſſa comas, proh Iupiter ibit
Hic ait, & noſtris illuſerit aduena regnis?

Succedit Imprecatio grauior:

At bello audacis populi vexatus, & armis
Finibus extorris, complexu auulſus Iuli
Auxilium imploret, videatque indigna ſuorum
Funera. nec tùm ſe ſub leges pacis iniqua
Tradiderit regno, aut optata luce fruatur,
Sed cadat ante diem, mediaque inhumatus arena.

Tantùm valet ad permouendos audientium animos variorum affectuum iterata ſæpè mutatio.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

DE SINGVLIS AFFECTIBVS.

PROOEMIVM.

QVONIAM, vti diximus, duo ſunt primarij fontes è quibus omnes animi perturbationes manant, pro eo ac boni, vel mali imago aliter atque aliter offertur ad appetitum, tractanda ſunt ea primò quæ ad concupiſcibilem ſpectant, cui bonum & malum obijcitur, vel quatenus præſens eſt, aut abſens. Sex autem numeramus Amorem, Odium, Deſiderium, Fugam, Gaudium, poſtremò Lætitiam.

LECTIO II.

De Amore.

VT primus inter Affectus eſt Amor, & motuum princeps, ita de illo primùm agendum eſt, diuino ſuauiter impellente ſpiritu, qui plectra Poëtarum aptè temperat, & doctè parat Oratores ad Eloquentiam: in quo ſicut in reliquis animi commotionibus tria tractanda nobis erunt; vnum quibus modis excitetur Affectus: alterum quibus reprimatur; tertium quibus notis deſcribatur quod eſt proprium Poëtarum.

PVNCTVM I.

Diuiſio. Definitio.

AMorem eſſe multiplicem notum eſt. Naturalis eſt rerum ſenſu carentium ad abſolutam ſui perfectionem decurſus atque propenſio, lapidis & ferri deorſum, ignis ſurſum: ferrum magnes amat, electrum palea, ſic deinceps in rebus, in quibus ſympathiam videas. Claudianus:

Et lapides ſuus ardor agit, ferrumque tenetur
Illecebris, rigido regnant in marmore flammæ.

Animantium Amor ſatis patet:

——— Genus in terris hominumque ferarumque
Et genus æquoreum pecudes pictæque volucres
In furias ignemque ruunt

Ad hanc rem pulchrè Philoſophus. Natura Amore conſiſtit. Elementa licet æmulis ferantur incurſibus, ſe diligunt. Ne noceant ſibi recedunt in remota, vt occaſionem rixæ deuitent, maluut loco cedere, fugere, quàm vincere, ne repugnent. Ignis omnium acerrimus vltrò ne pugnet, exulat, fugit ferè noſtrum orbem ne vicina vi lædat, ſed remota foueat. Terra humillimo libenter gaudet loco, vt

A imperturbatum æthera relinquat. Aqua gratiſſime decedit & ſidet, vt terram conſpicuam cœlo liberet ignem ſecurum. Ipſe natura dulci omnia copulauit amplexu: nectit imprimis elementa amica qualitate, ſtellarum cohærens in cœlo, volucrum examine in æthere, armenta boum in pratis, greges pecudum in montibus, cateruas ceruorum in nemoribus, turmas ferarum in ſyluis amatorius quidam ſpiritus cogit.

Amor rationis, humanæ mentis ſeu voluntatis eſt in rem bonam, quatenus bonam, propenſio; vt cùm quis amore virtutis ducitur, aut ſcientiarum.

Amor amicitiæ qui vocatur, mutuus eſt, neque tàm perturbatio dici debet, quàm virtus, quæ vt habet eximia commoda, eaque plurima, ſic rara eſt admodum, inuentuque difficilis: quòd ad ſtabiliendam veram amicitiam requirantur homines numeris omnibus abſolutiſſimi, ſcilicet conſtantes, candidi, ſimplices, immunes ab ſuſpicionibus, prudentes, expertes iracundiæ, & reliquarū animi peſtium; quare peruiſum eſt Thebanos, vt refert A-

B thenæus, integram amantium cohortem reperire potuiſſe, quam ſacram appellabant: Amoris huius vtilitatem viderunt Spartani, qui ante pugnam Amori, quòd in eo plurimum repoſitum eſſet auxilij, ſacra faciebant: Cretenſes quoque per deuinctos amicitiâ viros operabantur ſacris, quòd amore ſuperos plurimum putarent delectari.

Porrò inuenta, & exculta amicitia eſt ad ſubſidium malè affectæ naturæ, vt quod vni amicorum deeſt, aut in videndi ſagacitate, aut in habendi copia, in omni vitæ munere, ſeu facultate, id ab amico ſuppeditetur, & contra ab amico rependatur; Quod amicitiæ præſidium de cæco, & claudo expreſſit Epigramma:

Inſiſtens cæco graditur pede claudus vtrâque,
Quo caret alteruter, ſumit ab alterutro.
Cæcus namque pedes claudo greſſumque miniſtrat
Et claudus cæco lumine pro pedibus.

Eſt igitur Amor ex Ariſtot. 2. Rhet. cap. 4. Affectus quo volumus alteri quæ bona ſunt, idque eius qui diligitur, non noſtri causâ, & in illis rebus comparandis pro virili elaboramus.

PVNCTVM II.

Incentiua Amoris.

CAuſas Amoris ſatis apertè declarat ipſa deſinitio, cuius duæ partes aſſignantur, quibus tota vis eius, & natura continetur. Altera eſt, vt eius vnius gratiâ, quem amore proſequimur, bona velimus, vel vera, vel ſaltem quæ bona eſſe credimus, non propter vtilitatem propriam. Nam vt monet Cic. 1. de na. Deor. n. 122. *Carum ipſum verbum eſt Amoris, ex quo amicitia nomen eſt ductum: quam ſi ad fructum noſtrum referemus, non ad illius commoda, quem diligimus, non erit iſta amicitia, ſed mercatura quædam vtilitatum ſuarum. Prata, & arua & pecudum greges diliguntur, iſto modo, quod fructus ex eis capiuntur. Hominum caritas, & amicitia gratuita eſt.*

Amicitiæ veræ faciem, & ſimul illius ab inſana cupiditate diſcrimen proponit D. Ambr. 3. Offic. vlt. *Nihil ipſe commodi tui cauſa inhoneſtum putas, non enim vectigalis eſt amicitia, ſed plena decoris & gratiæ. Virtus eſt enim amicitia, non quæſtus, quia non pecuniâ quæritur. Sed gratiâ, nec licitatione pretiorum, ſed concertatione beneuolentiæ.*

Ad quam ſpeciem addit Caſſiod. l. de Amicitia. *Quid ſit vera amicitia nondum nouit, qui vult aliam eſſe mercedem, quàm ipſam. Vita enim corporis pro amico ponenda eſt, & nihil eorum negandum, quæ licent.*

Altera vt nequaquam voluntate clauſum illum Amoris ſenſum teneamus, ſed pro viribus vbicúmque ſeſe facultas, & occaſio dederit eundem reipſa probare conemur. Nam vt benè Plautus in Trinum Act. 2. Scen. 4.

> *Nequam illud verbum eſt, benè vult, niſi qui benè facit.*

Siquidem vt non vulgaris notæ vir pronunciauit, ſola voluntas cadauer eſt, qualem animum & mentem in amicis ornandis affert Seneca, ſi factis & non inanibus verbis rem demonſtraret ep. 9. *In quid amicum paro? vt habeam pro quo mori poßim; vt habeam quem in exilium ſequar, cuius me morti opponam, & impendam.*

Vt verò multa quæ in hanc rem dici poſſent omittamus, tria reperimus principia, quibus accendatur amor, Honeſta, Iucunda, Vtilia, ex quibus enaſcitur.

PVNCTVM III.

Honeſta. Virtus & Probitas I.

NOn eſt adeo deſperatus aliquis, qui vel in rebus deſperatiſſimis boni ratione non ducatur; etiam dùm Phædra ſe ſuſpendit Saguntini dùm ſe igne abſumũt; dùm Caſſius & Brutus in enſem incumbunt. bonum illi omnes aliquod, ſcilicet ab moleſtiis liberationem, ſequuntur. Cùm igitur nihil ſit honeſtum, niſi quod cum virtute coniunctum eſt, quem optimis vitæ inſtitutis, atque adeò omni virtute præditum dixeris, amabilem reddes. Hinc fit vt nemo bonus, fortitudine magnum, temperantiâ celebrem, iuſtitiâ ſummum, fide nobilem, liberalitate Regem, prudentiâ ſenem, non amet.

A Quid Alexandri virtus, quantos vel in Dario ſui amores excitauit? *Dy patrij primum mihi ſtabilite regnum: deindè ſi de me iàm tranſactum eſt, precor ne quis Aſiæ Rex ſit, quàm iſte, tàm iuſtus hoſtis, quàm miſericors victor.* Curt. l. 4.

Vt verum ſit quod præ docet Greg. Naz. Orat. 2. nihil ad amorem fruendum ſtudio virtutis eſſe opportunius. Corporum amores, quia rerum fluxarum ſunt, fluunt quoque ipſi, non ſecus ac veris flores. Nam nec flamma conſumpta materiâ remanet, ſed vnâ cum re extinguitur, nec cupiditas marceſſente fomite ſubſiſtit. At pudici & grati Deo amores, cùm rei ſtabilis, & firmæ ſint, diuturniores etiam ſunt, quantóque maior pulchritudinis ſpecies ipſis obiicitur, tantò etiam arctius, & ſecum & inter ſe rerum earundem amatores deuinciunt, hæc quippe superni amoris lex eſt.

B Præclarè Tull. dùm Fonteïo conciliat amorem à probitate vitæ, in eius defenſione n. 30. *Frugi igitur hominem, frugi inquam, & in omnibus vitæ partibus moderatum, ac temperantem, plenum pudoris, plenum officij, plenum religionis, videtis poſitum in veſtra fide, ac poteſtate: atque ita, vt commiſſus ſit fidei, permiſſus poteſtati. Videte igitur vtrum ſit æquius hominem honeſtißimum, virum fortißimum, ciuem optimum, dedi inimicißimis, atque immanißimis nationibus, an reddi amicis; præſertim cum tot res ſint, quæ veſtris animis pro huius innocentis ſalute poſtulent.*

Pro Cæcina verò facit vt reus ob virtutem non modò non condemnetur, ſed commendetur potius, n. 101. *Quod ſi adimi ciuitas A. Cæcinæ lege potuiſſet, magis illam tamen rationem omnes boni quæreremus, quemadmodum ſpectatißimum, prudentißimumque hominem ſummo conſilio, ſumma vir-*C*tute, ſumma auctoritate domeſtica præditum, leuatum iniuria ciuem retinere poſſemus, quàm vti nunc cùm de iure ciuitatis nihil potuerit deperdere quiſquam exiſtat, niſi tui, Sexte, ſimilis & ſtultitia & impudentia, qui huic ciuitatem ademptam eſſe dicat.*

Cur Tull. non id de ſe meritò fateatur, qui poſtquam Q. Cæcilium, nullas boni Oratoris, nec accuſaturis innocentis partes ſuſtinere potuiſſe multis probarit, ſe ob ſpectatam iamdudum virtutem, dignum fauore profitetur, & eum cui hæc prouincia committi debeat. Sic autem ſibi Iudicum animos demeretur. Diuinat. n. 72. *A nobis multos obſides habet populus Ro. quos vt incolumes conſeruare, tueri, confirmare, ac recuperare poßimus, omni ratione erit dimicandum. Habet ho-*D*norem, quem petimus: habet ſpem, quam propoſitam nobis habemus: habet exiſtimationem, multo ſudore, labore, vigiliiſque collectam: vt ſi in hac cauſa noſtrum officium, ac diligentiam probauerimus, hæc quæ dixi retinere per populum Ro. incolumia, ac ſalua poßimus: ſi tantulum offenſum, titubatumque ſit; vt ea, quæ ſingulatim, ac diu collecta ſunt, vno tempore vniuerſa perdamus. Quapropter veſtrum eſt deligere quem exiſtimetis facillimè poſſe magnitudinem cauſæ ac iudicij ſuſtinere, fide, diligentiâ, conſilio, auctoritate.*

II. Æquitas.

Quin etiam Iuris & Æquitatis retinentes amantur ab omnibus. Hinc Ilioneus ille Troianorum Orator apud Virg. Regem ſuum Di-

A doni gratum, & amicum reddere conatur, iuſtitiâ eiuſdem pietate ac fortitudine pluribus dilaudatâ.

Rex erat Æneas nobis, quo iuſtior alter
Nec pietate fuit, nec bello maior & armis.

Multis argumentis Roſcium innocentem probare conatur Cic. ſed eo præcipuè, quod ruſticæ vitæ daret operam, quam parſimoniæ, diligentiæ, iuſtitiæque magiſtram nominat. n. 75. *Qua in re præterea illud quod mihi maximo argumento ad huius innocentiam poterat eſſe in ruſticis moribus, in victu arido, in hac horrida incultaque vita, iſtiuſmodi maleficia gigni non ſolere: vt non omnem frugem, neque arborem in omni agro reperire poſſis; ſic nec omne facinus, in omni vita naſcitur. In vrbe luxuries creatur, ex luxuria exiſtat auaritia neceſſe eſt: ex auaritia erumpat audacia; indè omnia ſcelera, ac maleficia gignuntur: vita autem hæc ruſtica, quam tu agreſtem vocas, parſimoniæ, diligentiæ, iuſtitiæ magiſtra eſt.* B

Quem igitur amari vis ab aliis, iuſtum eſſe, & innocentem probandum eſt eundem nemini nocere velle, non ex aliorum incommodis viuere, ſed honeſtis artibus ſuſtinere, tùm vitæ rationem, tùm dignitatis; eſt enim iuſtitia eiuſmodi, & innocentia ad amorem efficax.

Ac ne de perſonis tantùm id dici putemus, amantur quæcúmque virtutis, atque honeſtatis ſpeciem aliquam præ ſe ferunt. Sic ab admirabilitate ipſius Eloquentiæ amorem nobilibus adoleſcentibus Craſſus inſinuat apud Tull. 1. de Orat. n. 30. Sic Miles ſtrenuus Imperatoris amicitiam expetit; Sic Eloquentiæ ſtudioſus libenter cum eo conſuetudinem habet, quem in Eloquentia plurimùm excellere iudicat. Sic Tull. in epiſt. Appij beneuolentiam ſibi charam eſſe oſtendit, quòd eſſet homo nobiliſſimus; cuius C opes & ingenium, affines & propinqui, ſibi magno, vel ornamento, vel præſidio eſſe poſſent.

III. *Modeſta Pulchritudo.*

Qui formæ pulchritudine conſpicui ſunt, vultúque redolent humanitatem, non ſolùm amore, verùm etiam veneratione, atque cultu digni iudicantur. Venuſtè Poëta bonus Stilichonem celebrans eum canit à puero, formoſi vultus gratiâ, ſanæ mentis indicia præbere ſolitum.

Iam tunc conſpicuus, iam tunc venerabilis ibas,
Spondebatque ducem celſi nitor igneus oris,
Membrorumque modus, qualem nec carmina fingunt.
Semidei. Claudianus.

D Quod animi compoſiti decus, & ornamentum prædicatur in iis omnibus, qui ad laudem nati videntur; Traiani dignitatem auguſtam Plinius Orator ſic commendat, vt oris ſuauitate triumphatas veluti ciuium ſuorum mentes, captaſque ſignificet. Hoc enim eſt diſerti hominis elogium. *Cuius lætiſſima facies, & amabilis vultus, in omnium ciuium ore, oculis, animo ſedet.*

IV. *Animi Nobilitas.*

Eſt etiam aliud quiddam quod vehementer animos conciliat, nimirum certa quædam animi Nobilitas, & vigor ſeſe in ſtatu motúque prodentis; quæ dulci quodam amoris laqueo captam Didonem irretiuit, ſingularis humanitatis heroinam, vbi illam primùm in Troiano duce animaduertit. Nam plurimis eius ornamentis obſtupefacta, quis ait, ad Annam ſororem, & quantus ille vir eſt, quem ereptum ex vndis Pelagi ad nos appellere miramur.

Quem ſeſe ore ferens? quàm forti pectore, & armis?

Quanta eſt in ore vultúque nobilitas? quanta lucet animi generoſi grauitas? quàm expreſſa mentis celſitudo? quis ingenij laudati vigor ac indoles? ſic amorem conciliat quidquid habet aliquid admirabilitatis?

Quæ licet omnia vera ſint, & ille magnum præſidium habeat ad omnium beneuolentiam promerendam, in cuius vultu decus pingitur, & virtutis ſplendor elucet, vt fusè non magis, quàm eleganter Cic. dialogo de amicit. n. 18. & in Piſon. 81. *Habet hoc virtus, quam ne de facie quidem noſti, vt viros fortes ſpecies eius, & pulchritudo etiam in hoſte poſita delectet*: Videndum tamen eſt Oratori ne nimia virtutis commendatio, pro amore faciat inuidiam. Quotuſquiſque enim Athenis eximiâ virtute vir, & optimè de Rep. meritus non eſt ciuium ſuorum calculis, & Oſtrachiſmo damnatus?

V. *Comitas & Manſuetudo.*

Inter alias virtutes haud ſcio an vlla plus momenti habeat ad tenendos hominum animos, penituſque capiendos, quàm ipſa comitas, atque facilitas morum; Ita iudicij Princeps Anton. 2. de Orat. *Ad conciliandam beneuolentiam in Oratore, lenitas vocis, pudoris ſignificatio, verborum comitas.* Iucundum & comem in omni conſuetudine vitæ, facilemque dicit amabilem & gratum Ouid. 2. de arte.

Dextera præcipuè capit indulgentia mentes,
Aſperitas odium ſæuáque bella mouet.
Odimus Accipitrem, quia viuit ſemper in armis,
Et pauidum ſolitos in pecus ire lupos.
At caret inſidiis hominum, quia mitis hyrundo
Quaſque volat turres Chaonis ales habet.

VI. *Innocens & ſimplex Vrbanitas.*

Obſeruantur in paucis qui in familiari conuictu non ſunt vitiorum ſeueri cenſores, & moleſti non indagatores curioſi, non malè pertinaces & iracundi, qui vel in ſe nonnihil liberius dici patiuntur, qui in ſe quoque iocari conſueuerũt, qui vrbanitate quadam, ſalis aliquid aſpergere norunt, ſine cuiuſquam offenſione. Quæ omnia quantam vim habeant ad infringendam ſummorum hominum auctoritatem, & ad petitiones aduerſariorum eludendas ſi cum artificio fiant docet Tull. qui ſæpius ea ratione cauſas è iudicum manibus extorſit. Habes illius facetias contra Erucium pro Amerino, Fabricium pro Cluentio, Sext. Næuium, pro Quinctio: Sulpitium & Catonem pro Muræna, Clodium paſpaſſim, quibus mirè beneuolentiam auditorum captauit.

Candor animi fuci expers amari plurimùm ſolet: quare diligimus eos qui nobiſcum agunt nudè, & ſimpliciter quique ſua etiam, ſi quæ ſint vitia, aperiunt, ſatis enim ſignificant, ſe & confidere, & inſidiari nolle. Tull. hæc obſeruat ad Attic. *Nihil mihi nunc ſcito tam deeſſe, quàm hominem eum, qui cum omnia, quæ me cura*

aliqua afficiunt, vt à communicem, qui me amet, qui ſapiat, qui cum loquar, nihil fingam, nihil diſſimulem, nihil obtegam.

Contrà diſſimulatores, minuſque apertos metuimus, primùm velut inſidioſos, vt torpentem lacum, cuius neſciamus altitudinem: deindè odimus, quia dignos non eſſe nos arbitrantur, quibus ſua conſilia audeant committere, itaque de nobis non videntur optimè ſentire.

VII. Conſtantia.

Etiam ſuas habet amoris illecebras Conſtantia; diligimus enim qui amicos rebus aduerſis non deſerunt, neque iis ſimiles ſunt qui:

——— Diffugiunt cadis
Cùm fæce ſiccatis amici
Ferre iugum pariter doloſi.

Ob eandem conſtantiam diligimus eos, qui abſentes amant, neque ex eorum numero ſunt, quorum amor eſt in oculis modò, de quibus Propertius.

Quantùm oculis, animo tàm procul ibit amor.

VIII. Fidelitas.

Conciliat amorem ipſa Fidelitas, ſplendidè Caſſiodorus l. 2. ep. 40. *Cunctis laudibus pretioſior fides, quàm diuina diligunt, mortalia venerantur. Nam inter mundi fluctuantes procellas, vndè ſe humana fragilitas contineret, ſi noſtris actibus mentis firmitas non adeſſet? Hac inter ſocios amicitiam ſeruat, hac dominis pura integritate famulatur, hac ſuperna maieſtati reuerentiam pia credulitatis impendit: Et ſi beneficium tanta res latius quaras, immutabilis fides eſt omne quod benè viuitur.* Quam Seneca ep. 88. Sanctiſſimum humani pectoris bonum nominat, quæ nulla neceſſitate ad fallendum cogitur, nullo corrumpitur præmio.

Pvnctvm IV.

De Iucundis Amorem conciliantibus.

INgens amicitiæ fructus ipſa Iucunditas, quam his verbis exprimit Seneca. De Tranquill. c. 7. *Nihil æquè oblectauerit animum, quàm amicitia fidelis: quantum bonum eſt, vbi ſunt præparata pectora, in qua tutò ſecretum omne deſcendat, quorum conſcientiam minus, quàm tuam timeas, quorum ſermo ſolitudinem leniat, ſententia conſilium expediat; hilaritas triſtitiam diſſipet, conſpectus ipſe delectet.*

I. Amor.

Porrò inter iucunda ſtatuo imprimis Amorem ipſum vt pote magnetem Amoris. Quid enim tàm inſitum, quàm vt diligentem diligas? quid tàm inſitum naturæ, atque impreſſum humanis affectibus, quàm vt eum amare in animum inducas, à quo velis amari? Peritè Tull. epiſt. ad Brutum I. *Cl[illegible] deſignatus, valde me diligit, vel vt ἐμφατικώτερον dicam, valdè me amat; quod cùm mihi perſuaſum ſit, non dubito quin illum quoque iudices à me amari. Nihil enim mihi minus hominis videtur, quàm non reſpondere in amore iis, à quibus prouocere.* Plin. ad Traianum. *Habes amicos, quia*

A *amicus ipſe es*: Neque enim vt alia ſubiectis, ità amor imperatur: neque eſt vllus affectus tàm erectus, ac liber, nullóque ſubiici iugo patiens, & dominationis impatiens, nec qui magis vices exigat; poteſt fortaſſe Princeps iniquè, poteſt tamen odio eſſe nonnullis, etiamſi ipſe non oderit: amari niſi ipſe amet, non poteſt.

Quare falluntur qui ad demerendos hominum animos ad philtra, & veneficas artes recurrunt. Eleganter Ouidius ſi mentem meliorem habuiſſet.

Fallitur Hæmonias ſi quis decurrit ad artes,
Datque quod à teneri fronte reuellit equi.
Non facient, vt viuat amor Medeïdes herba:
Miſtáque cum magicis merſa venena ſonis.
Sit procul omne nefas, vt ameris, amabilis eſto.

Cùm igitur amor nec velit, neque valeat alio
B emi, vendiúe pretio, quàm ſeipſo, explicandum erit quo ſis animo, quàm prono, quàm beneuolo in eos, quos ad amorem concitare voles, quid ipſorum causâ pati, quid agere deſideres. Ad mentem Cic. pro Balbo, cui Iudicum amorem conciliat, dùm Cæſari charum, acceptumque eum eſſe probat. o. 62. *Sed, ſi cæterorum hominum mentes nulla ratione placare volumus, veſtros quidem animos confidimus, non Oratione noſtra, ſed humanitate veſtra eſſe placatos. Quid enim eſt, cur non potius ad ſummam laudem huic, quàm minimam fraudem Cæſaris familiaritas valere debeat? cognouit adoleſcens: placuit homini prudentiſſimo in ſumma ſemper amicorum copia, tùm familiariſſimis eius eſt adæquatus, in Prætura, in Conſulatu Præfectum fabrum detulit. Conſilium hominis probauit, fidem eſt complexus, officio, obſeruantiáque dilexit, fuit hic multorum laborum ſocius aliquando: eſt fortaſſe nunc*
C *nonnullorum particeps commodorum, quæ quidem ſi huic obfuerint apud vos non intelligo, quod bonum cuiquam ſit apud tales viros profuturum.*

II. Bonorum & Malorum communitas.

Si quis ad amorem ſui concitare velit aliquos, efficere debet vt exiſtiment multa ſecum iis habere communia; de iiſdem lætari, in iiſdem periclitari, in eadem eſſe præmiorum & laboris ſocietate, eoſdem amicos habere, eoſdem inimicos: nam bonorum communio, aut malorum celeriter amicitiam contrahit. Cicero Milonem amabat, quod inimici ſui Clodij, eſſet inimicus. Hac ſe ratione commendat Æneas Euandro, eiuſque ſibi beneuolentiam demeretur, quod Dauni hoſtem ſe profiteatur; quibus Euandrum
D ſciebat inimicum 8. Æn.

Gens eadem quæ te crudeli Daunia bello
Inſequitur, nos ſi pellant, nihil affore credunt,
Quin omnem Heſperiam penitus ſua ſub iuga mittant.

Contrà inuiſi ſunt amicorum inimici: Dido vehementius in Troianos commota, ſuos ad vindictam de illis repetendam quantocyus verborum facibus impellit. 4. Æn.

Tùm vos ô Tyrij ſtirpem, genus omne ferarum
Exercete odiis, cinerique hæc mittite noſtro
Munera, nullus amor populis, nec fœdera ſunto,
Exoriare aliquis noſtris ex oſſibus vltor,
Qui face Dardanios, ferroque ſequare colonos.
Nunc olim quocumque dabunt ſe tempore vires.
Littora littoribus contraria, fluctibus vndas.
Imprecor, arma armis pugnent, ipſique nepotes.

A

III. *Morum Similitudo.*

Chari ſolent eſſe quos morum nobis ſimilitudo commendat. Etenim melancholico gaudet ſubtriſtis, hilaris Hilari familiarius vti ſolet. Quod Ouid. de ſe teſtatur.

Temporis illius colui fouíque Poëtas
Quotque aderant Vates, tot rebar eſſe Deos.

Idem quoque de aliis ſtudiis atque artibus dici conuenit.

Scilicet ingenij aliqua eſt concordia iunctis,
Et ſeruat ſtudij fœdera quiſque ſui,
Ruſticus Agricolam, Miles fera bella gerentem,
Rectorem dubiæ nauita puppis amat.

IV. *Studiorum Similitudo.*

B

Multò firmior erit illa ſemel excitata beneuolentia, ſi eorundem ſtudiorum ſint imitatores. Nam vt vulgò fertur, amoris quaſi quædam mater nuncupatur Similitudo, & neſcio quo beneuolentiæ ſenſu nos, cum iis natura coniungit quos vel fortuna, vel ſtudiorum voluntas nobiſcum imitatione coniunxerit, quàm ἰσότητα Græci nominant, hoc eſt æqualitatem vitæ, ſeu ſimilitudinem ſtudiorum: hoc animaduertit Poëta ſolers, ac venuſtus Silius *Pal.* l. 7.

Lucis idem auſpicium, ac patris, & commune duobus
Paupertas, ſacro iuuenes Præneſte creati
Miſcuerunt ſtudia, & cuncta ſellure ferebant,
Velle ac nolle ambobus idem, ſociataque toto
Mens æuo, ac paruis diues concordia rebus:
Occubuere ſimul.

Plinius Iun. l. 7. ep. 20. Sic. ad Corn. Tacitum ſcribit, multa de ſtudiis vtriuſque præfatus. Quæ omnia huc ſpectant, vt inuicem ardentius diligamus, cùm tot vinculis animos, ſtudia, mores fama, ſuprema denique nos hominum iudicia præſtringunt. Et Sidonius Apoll. l. 7. ep. 9. ad Aquilinum. *In ſimilem familiaritatem præter hæreditariam prærogatiuam multifaria opportunitate compellimur: ætas vtriuſque non minus vincta, quàm patria, vnus nos ludus exercuit, magiſter inſtituit, diſciplina formauit.*

C

Amor igitur ſimilitudinem ſtudiorum, ſimilitudo ſtudiorum amorem parit, & alter ab altero mutuis acceſſionibus accreſcit. Quod ita tamen intelligendum, cùm illa morum ſimilitudine damni nihil, aut incommodi fit; tùm enim homines ea ſimilitudine coaleſcunt, & quaſi in velabro olearij, Plautus ait, conſentiunt: at ſi hæc ſimilitudo commodis officiat, amori inuidentia ſuccedit. Vel cùm eſt aliqua fortunæ paritas inter amicos; Nam vix ſatis firma, aut vera pauperi cum opulento amicitia, licet magna ſit morum, & ſtudiorum ſimilitudo. Quod apud Plautum ingenioſè exprimit bonus Senex Euclio, qui Megadoro locupleti, pauperis ipſius affinitatem depoſcenti, in hæc verba reſpondet, in Aulularia, faceto ſatis Apologo. D

Venit hoc mihi in mentem, Megadore, te eſſe hominem diuitem.
Factioſum, me item eſſe hominem pauperum pauperrimum;
Nunc ſi filiam locaſſim meam tibi, in mentem venit.
Te bouem eſſe, & me Aſellum, vbi tecum coniunctus ſiem.
Vbi onus nequeam ferre pariter, iaceam ego aſinus in luto,
Tu me bos haud magis reſpicias, gnatus quaſi nunquam ſiem,
Et te vtar iniquiore, & meus me ordo irrideat.
Neutribi habeam ſtabile ſtabulum, ſi quid diuortij fuat,
Aſini me mordicibus ſcindant, boues incurſent cornibus:
Hoc magnum eſt periculum, me ab aſinis ad boues tranſcendere.

Pari iudicio 3. Triſtium Ouid. Elegia 4. quempiam amicum monet, vti magnatorum conſuetudinem, & amicitiam fugiat, veluti non innoxiam.

Viue tibi, quantumque poteſt præluſtria vita,
Viue tibi, & longè nomina magna fuge.
Nam quamquam ſoli poſſunt prodeſſe potentes,
Non proſunt, potius plurimum obeſſe ſolent.
Viue ſine inuidia, molleſque inglorius annos
Exige, amicitias & tibi iunge pares.

V. *Fiducia.*

Amamus eos qui nobis ſua ſecreta communicant; Fiducia enim amorem vehementer conciliat. Seneca epiſt. 3. Tàm audacter cum amico loquere quàm tecum. Tu quidem ita viue, vt nihil committas, niſi quod committere etiam inimico poſſis: ſed quia interueniunt quædam, quæ conſuetudo fecit arcana, cum amico curas, omnes cogitationes tuas miſce. Fidelem ſi putaueris, facies. Nam multi fallere docuerunt, dùm timent falli: & aliis ius peccandi ſuſpicando fecerunt. Quid eſt ergo cur coram amico retraham? quid eſt quare me coram illo non putem ſolum?

VI. *Periculorum Similitudo.*

Valet ad amorem Periculorum Similitudo; quæ aut iam obita fuerint, aut obeunda ſunt: de obeundis quidem Plut. refert amore patriæ, & periculorum ſimilitudine Epaminondam, & Pelopidam inter ſe contra Lacedæmonienſes conuenisſe, de obitis verò ſimul periculis ex eo liquet, quod qui naufragium ſimul fecerunt, qui eaſdem in cuſtodias dati, qui eandem ſeruitutem ſeruierunt, ſe plurimum amant. Clarum eſt de Deucalione déque Pyrrha. Fab. 7.

Deucalion lacrymis ita Pyrram affatur obortis.
O ſoror! ô coniux, ô fœmina ſola ſuperſtes,
Quam commune mihi genus, & patruelis origo,
Deinde torus iunxit, nunc ipſa pericula iungunt.

VII. *Familiaritas & Domeſtica conſuetudo.*

Iucunda ſunt ſodalitas conuictus, maximeque à teneris Domeſtica Conſuetudo, affinitas, gratia, & alia id genus. Ab hoc capite ſpem & amorem excitat Æneas Euandro.

Tum mihi prima genas veſtibat flore iuuenta,
Mirabarque duces Teucros, mirabar & ipſum
Laomedontiadem. Sed cunctis altior ibat
Anchiſes, mihi mens iuuenili ardebat amore
Compellare virum, & dextram coniungere dextra.

Familiaritatem vt amoris conciliatriculam commendat Plin. Iun. Quid Cornuto melius? quid ſanctius?

ſanctius? quid in omni genere laudis, ad exemplar antiquitatis, expreſſius? quod mihi cognitum eſt non famâ, quâ alioquin optima & meritiſſima fruitur, ſed longis, magniſque experimentis vnà diligimus, vnâ diliximus omnes ferè quos ætas noſtra in vtroque ſexu æmulandoś tulit; quæ ſocietas amicitiarum arctiſſima nos familiaritate coniunxit, acceſſit vinculum neceſſitudinis publicæ.

Iucendit fouetque coniunctionem amicorum conuictus, qui ſi abſit, eius ſupplementum ſunt litteræ. Seneca ep. 40. Quod frequenter mihi ſcribis, gratias ago, nam quo vno potes, te mihi oſtendis. Nunquam epiſtolam tuam accipio, vt non protinus vnâ ſimus. Si imagines nobis amicorum abſentium iucundæ ſunt, quæ memoriam renouant; & deſiderium abſentiæ falſo, atque inani ſolatio leuant: quantò iucundiores ſunt litteræ, quæ vera amici abſentis veſtigia, veras notas afferunt? B Nam quod in conſpectu dulciſſimum eſt, id amici manus epiſtolæ impreſſa præſtat agnoſcere.

Amamus eum qui cum ſumma familiaritate viuere poſſimus, & ad æqualitatem: Nam qui benè amat, amicum ſibi æquat ex mente Diu. Auguſt. de amicitia, cap. 24. *Quem diligis parem tibi facere non negligas: non enim amicitia rectè colitur, à quibus æqualitas non ſeruatur.* Prudenter mihi videtur egiſſe mater Catonis, quæ ſimul cum filio, alium infantulum, quem non pepererat, lactauit, quem poſtea filio ſuo in ſocium commodaret, vt eodem vterque nutritus lacte ſimiliores, & innocentiores adoleſcerent: nec proindè filius ex alterius conſortio, tanquam hauſto improbitatis veneno læderetur: adeò putabat iam indè ab incunabulis optimum filio ſocium cooptandum. Plut. in eius vita.

VIII. Alienæ virtutis commendatio.

Nemo non amat eos, quos aliorum ſtudioſiſſimos, & amantiſſimos nouit, qui facilè virtutes alienas laudant, & mirantur; omnes enim amari volunt, & eſſe admirationi. Talem erga ſe Stenium Siculum fuiſſe meminit. Tull. Act. 4. in Verr. num. 117. *Hic ego, ſi hanc cauſam non omnium Siculorum rogatu recepiſſem; ſi hoc à me muneris non vniuerſa Prouincia popoſciſſet: ſi me animus atque amor in Remp. exiſtimatioque offenſa noſtri ordinis, ac iudiciorum non hoc facere coegiſſet, atque hæc vna cauſa fuiſſet, quòd amicum, atque hoſpitem meum Stenium, quem ego in Quæſtura mea ſingulariter dilexiſſem, de quo optimè exiſtimaſſem, quem in Prouincia exiſtimationis meæ ſtudioſiſſimum, cupidiſſimumque cognoſſem, tàm crudeliter, ſceleratè, nefarieque tractaſſes: tamen digna cauſa eſſet, cur inimicitias hominis improbiſſimi ſuſciperem, vt hoſpitis ſalutem, fortunaſque defenderem.* D

Inter iucunda laudem, citra tamen ſordidam adulationem, referre poſſumus. Nam vt odimus eos, qui occultè detrahunt famæ, aut aſpernantur nos, aut oderunt, ita & amamus eos, qui de nobis magnificè loquuntur ac ſentiunt, qui prædicant ea, quæ in nobis maximè laudari, & prædicari volumus. Sic Poëtam in verſibus, Oratorem in eloquentia, Philoſophum in ſapientia, Iudicem in æquitate ac Iuſtitia, facetum hominem in ſuauitate conuictus, & iucunditate ſermonis eximium admiramur, & laudamus. Quod vbique diligenter obſeruare ſolet Cic. vt Cæſarem ſibi beneuolum reddat, & Marcello facilem, eum Regem mi-

A ritur, bonum prædicat, iucundum & exorabilem dicit, num. 1. Tantam enim manſuetudinem tàm inuſitatam inauditamque clementiam, tantum in ſumma poteſtate, rerum omnium modum, tàm denique incredibilem ſapientiam, ac penè diuinam, tacitus nullo modo præterire poſſum.

IX. Studiorum imitatio.

Amamus quos ſtudiorum noſtrorum volumus imitatores, atque laudum æmulos exoptamus, non obtrectatores, ſed admiratores. Euander apud Virg. 8. vt filium ſuum Æneæ gratiorem faceret, ait ſe illum velle imitatorem, & æmulū tantæ virtutis.

Hunc tibi præterea ſpes, & ſolatia noſtri
Pallanta adiungam; ſub te tolerare magiſtro
Militiam, & graue martis opus, tua cernere facta
Aſſueſcat, primis & te miretur ab annis.

X. Iniuriarum obliuio.

Qui non ſunt tenaces iniuriarum, ſed ad reconciliandum faciles, amantur; quòd animi magni ſit argumentum, iniuriarum acceptarum obliuiſci. Tull. Muranam iudicibus commendat à pacis & concordiæ ſtudio, & gratioſum reddit, num. 90. *Quem ego vobis, ſi quid habet, aut momenti commendatio, aut auctoritatis confirmatio mea, Conſul Conſulem Iud. ita commendo, vt cupidiſſimum otij, ſtudioſiſſimum bonorum, acerrimum contra ſeditionem, fortiſſimum in bello, inimiciſſimum huic coniurationi, quæ nunc Remp. labefactat futurum eſſe promittam, & ſpondeam.*

Denique ſi oſtenderis eum quem amari vis ab aliis eſſe naturâ lenem, facilem & popularem, to-
C tum negotium confeceris, nihil enim crudeli, ac ſuperbo odioſius. Adde dignum illum cui ſe credant alij, cui arcana ſua committant, amabitur; nam fiducia vehementer amorem accendit. Dic illum apertis, & candidis eſſe moribus; tales autem videntur qui faciles apud nos fatentur imbecillitatem ſuam, atque ingenij vitia.

Pvnctvm V.

De vtilibus Amorem conciliantibus.

Tertium genus eorum, quæ beneuolentiam pariunt, vtilibus continetur, & Amorem concupiſcentiæ nominamus, quod genus valet præſertim apud populos. Scitè Naſo.

Vulgus amicitias vtilitate probat.

Neſcio tamen quomodò optimus quiſque, hac etiam cathenâ trahi, & hac compede implicari ſe ſinit. Amantur ergo qui facilè beneficia conferunt, ſi præſertim fuerunt vel magna, vel animo prompto collata, vltrò non precibus empta, & petitionibus crebris extorta, cui non occurrit illud Æoli ad Iunonem. 1. Æn.

Tu mihi quodcumque hoc regni, tu ſceptra Iouemque
Concilias, tu das epulis accumbere Diuûm,
Nimborumque facis, tempeſtatumque potentem.

I. Beneficia.

Aliorum vtilitatibus ſeruire velle facit ad Amorem, hinc Cicer. Roſcio Iudicum beneuolentiam

conciliat, commemoratis illius in Remp. beneficiis, num. 144. *Nimirum Iud. pro hac nobilitate pars maxima ciuitatis in armis fuit: hec acta res eſt, vt nobiles reſtituerentur in ciuitatem, qui hoc facerent, quod facere Meſſalam videtis: qui caput innocentis defenderent: qui iniuria reſiſterent: qui quantum poſſent in ſalute alterius, quàm in exitio mallent oſtendere.*

Quantò magis amabiles, ſi ſuo incommodo, fortuniſque ſuis amicos tuentur, ac recreant. Ita Ciceronem Plancius exulem neglecto Clodij edicto domi ſuæ ſuſcepit, ex quo arctiſſima inter illos amicitia. Hoc modo qui contulerit, & collata non exprobrarit, amicos parat. Et certè non eum poteſt non amare quem multis beneficiis affecerit, quod talem pro ſuo habeat, cùm hominem beneficia acquirant, & omnes bonis noſtris plurimùm delectentur; quæ cauſa eſt, cur nos Deus eò adamet ardentius, quò nos pluribus maioribuſque beneficiis, cumularit. Si beneficia tela ſunt amoris, quid adhuc Deo reſiſtimus ipſi pectus noſtrum ſubeunti? Amor eſt pretium Amoris. Quærimus Pacem, Tranquillitatem, Gaudium, Felicitatem animi? ea iſthic eſt.

O felix hominum genus,
Si veſtros animos Amor,
Quo Cœlum regitur regat.

II. Grati animi ſignificatio.

Mirum quàm facilè faces Amoris accendat animi grati ſignificatio; huius meminit Cic. ad Quirit. poſt reditum, num. 24. *Quapropter memoriam veſtri beneficij colam beneuolentiâ ſempiterna, non ſolùm dùm anima ſpirabo mea; ſed etiam cum mortuo monumenta veſtri in me beneficij permanebunt. In referenda autem gratia hoc vobis repromitto ſemperque præſtabo: mihi neque in conſiliis de Rep. capiendis diligentiam; neque in periculis à Rep. propulſandis, animum: neque in ſententia ſimpliciter referenda fidem; neque in hominum voluntatibus pro Rep. lædendis libertatem: nec in perferendo labore induſtriam: nec in veſtris commodis augendis, gratam animi beneuolentiam defuturam.*

Non minus eleganter, & appoſitè Quirites ſibi demeretur. 6. Phil. num. 17. *An ego non prouideam meis ciuibus? non dies noctesque de libertate veſtra, de Reip. ſalute cogitem? quid enim non debeo vobis, quem vos à ſe ortum, hominibus nobiliſſimis omnibus honoribus prætuliſtis? an ingratus ſum? quis minus? qui, partis honoribus eoſdem geſſi in foro labores, quos in petendis. Rudis in Rep. quis exercitatior, qui viginti iam annos bella geram cum improbis ciuibus. Quamobrem conſilio quantum potero, labore plus penè quàm potero, excubabo, vigilaboque pro vobis.*

Actione 5. in Verr. ſibi iudices amabiles reddit, dùm nihil ad ſuam ſalutem, ad publicum emolumentum omnia ſeſe referre contendit.

Eandem animi grati ſignificationem declarat poſt reditum in Senatu, num. 35. 3. in Catil. num. 24. pro Plancio, num. 21. & tota ferè peroratione. Pro Sextio, num. 115. 4. Phil. num. 16. pro lege Man. 77. Flac. 102. Quibus prætermiſſis Miloniana peroratio inſtar omnium eſſe poteſt, in qua omnes amoris, & beneuolentiæ motus diuerſos reperias. Fortiſſimum virum à ſingulari quadam, & inconcuſſa virtute commendat, qui in tanto capitis diſcrimine conſtitutus, nec Oratoris, nec

A amicorum lacrymis fletibuſque moueretur. Qui nullos ſæuientis fortunæ caſus extimeſceret, qui nullum à ciuibus Rom. beneficiorum, meritorumque præmium poſtularet. Sic autem à num. 93. *Nolite ſi in noſtro omnium fletu nullam lacrymam adſpexiſtis Milonis, ſi vultum eundem, ſi vocem, ſi Orationem ſtabilem, ac non mutatam videtis, hoc minus ei parcere, atque haud ſcio, an multo etiam magis adiuuandus ſit.*

Ab illo numero eximiam hominis in ciues liberalitatem nihil exprobrantem, omnia verò beneficentiſſimè condonantem, & omni propè iniuriarum ſenſu carentem ita prædicat, 94. *Me quidem exanimant, & interimunt hæ voces Milonis, quas audio aſſiduè, & quibus interſum quotidie. Valeant, inquit, ciues mei, ſint incolumes, ſint florentes, ſint beati: ſtet hæc vrbs præclara* B *mihique patria chariſſima quoquomodo merita de me erit.*

Et quoniam quæ ſequuntur exprobrationis aliquid habere videbantur, ſua potius quàm Milonis eſſe dicit; propterea ne quid de ſumma viri fortiſſimi libertate detractum eſſet, ſubiungit, 96. *Nec verò hæc vt ego nunc flent, ſed hoc eodem loquitur vultu, quo videtis. Negat enim ſe, negat ingratis ciuibus feciſſe, quæ fecit: timidis, & omnia circumſpicientibus pericula, non negat, plebem & infimam multitudinem, quæ Clodio duce fortunis veſtris imminebat, eam quo tutior eſſet vita veſtra, ſe feciſſe commemorat, vt non modè virtute flecteret, ſed etiam tribus ſuis patrimonijs deliniret.*

Mox inuictum animi conſtantiſſimi robur exponit, additque, hæc quæ vera ſunt, fortes ac ſapientes viros, non tàm præmia ſequi ſolere rectè factorum, quàm ipſa rectè facta, num. 99. Denique in eo potiſſimum elaborat, non tantùm vti C Milonis, verùm etiam vt Iudicum erga ſe omnium Amorem excitare poſſit, hoc præſertim nomine, quòd hominis amantiſſimi calamitatem, non minus ad eum, quàm ad ſeipſum pertinere prædicaret, quodque nullum à iudicibus vehementiorem doloris ſenſum accipere poſſet, quàm ſi tanta virtute virum, ac innocentiâ præditum, patriâ carere, & exulare paterentur.

Non tantùm liberalitas & communicatio bonorum, ſed etiam conſiliorum nutrit amicitiam. Sic ad Lucilium ſuum Seneca, ep. 35. Ego quidem percipio iam fructum, cùm mihi fingo vno nos animo futuros, & quidquid ætati meæ vigoris obſceſſit, id ad me ex tua, quamquã non multùm abeſt, rediturum, ſed tamen te quoque ipſa lætus eſſe volo. Venit ad nos ex his quos amamus, etiã abſen- D tibus gaudium: ſed id leue & euanidũ. Conſpectus & præſentia, & conuerſatio aliquid habet viuę voluptatis. Affer itaque te mihi ingens munus: & quò magis inſtes, cogita me ſenem eſſe, te mortalem.

Ad hæc capita facilè adduci poſſunt aliæ Amoris cauſæ, ſed in earum delectu, iudicio & prudentia eſt opus. Eligendæ ſcilicet illæ ſunt, quæ maximè argumento ſuſcepto conueniunt. Si ad Amorem diuinum excitare quempiam velit Orator, verſari debet potiſſimum in beneficiis Dei commemorandis, quod in vltimo puncto poſitum eſt: in perfectionibus diuinis recenſendis, quod pertinet ad 4. io eius infinito Amore erga nos, & ſumma eius bonitate, facilitate, familiaritate cum hominibus; quod in 5. commendatum eſt. Item petere poteſt argumentũ à fiducia, quà poſſumus ad eum accedere, cùm nullum deſerat, nullum repudiet.

A

LECTIO III.

Deſcribitur Amor.

MAli Amoris laruam remoueamus ab oculis, & de diuino potius Amore loquamur, cuius cogitatio erit iucunda, cognitio vtilis, ſenſus ipſos felices, ac beatos efficiet. Quàm vellem autem facem præferret diuinus Amor? Libet enim erumpere in hos pij Vatis cantus, in monodia naſcenti IESV.

Cœlis, ô Amor aurei
Cultor, æthereum genus,
Hùc ades bonus, & bonam
O age facem,
O age fidem.
B *Facem quâ tenebras moues*
Vltra Cimmerias plagas;
Et Solis profugum iubar,
Si nocte vocas,
Et nocte redit.
Fidem quâ ſuperos cies,
Et Cœli volucres fugas
Cantu ſiſtis amabili:
Numénque feris,
Si fortè furit.
Hùc ades bonus Aliger
Fronte, quâ nitidum ſoles,
Serenare meridiem,
Sic Deus iubet,
Sic puer iubet:

Et vero melius de diuino Amore nemo loquitur, quàm qui loquitur expertus: ſed inexpertis ſcilicet aliorum experientia non erit inutilis. Et qui- C dem Amori diuino mirum quàm varios, ac multiplices tribuant vultus, quàm illius varia & mira effecta narrent; modò lacrymantem inducunt, modò extra ſenſus rapiunt; modò ſæuientem in ſeſe; modò pauperem; modò diuitem; modò flammarum inſtar ardentem; modò liquidi fluminis inſtar, gaudio colliqueſcentem; modò velut pictorem, modò velut Oratorem, hæc ſingillatim omnia ſi vis exprimuntur.

PVNCTVM I.

Lacrymæ Amoris diuini.

IIſdem oculis quibus amatur, & fletur, inquit ille Orator; eſt enim lacryma ſanguis cordis D Amore saucij, natat in lacrymis Amor, iiſque mirificè paſcitur. De lacrymis non loquor, quarum ars eſt apud inſanos amantes, qui oculos erudiunt, vt fleant; de iis loquor, quas D. Bernardus vocat delicias Angelorum, imò indè caleſcente pectore ſobria naſcitur ebrietas. Libenter ego dixerim lacrymas, & ſuccum liqueſcentis cordis, linguam eſſe amantis, cui pondus vocis adhibeat Amor, vt Deum emolliat, flectat, blanditiiſque demulceat. Eâ ni fallor linguâ loquebatur Diuus Ignatius cùm noctu Cœlum contemplatus, tàm dulces fundebat lacrymas, quas ex bono Poëta collegimus, verbis tamen, & ſenſu non nihil immutato.

Nondum nocturnis defeſſa laboribus aſtra,
Non deſiderio languida ſolis erant.
A *Integer errabat cœleſti exercitus arue,*
Cinctus inexhauſta cyclade lucis adhuc.
Cœlo erat, vt nunquam, facies ſua, nulla vaporum
Inuidia æthereas nube tegebat opes.
At LOYOLA *animum ſomno ſopitus amoris,*
Hoc vnum excipias, cætera membra vigil.
Emicat & gelidis ſua gaudia ventilat auris,
Quamquam auras æſtu pectoris ipſe ſouet,
Gaudet in occurſum puri procedere cœli,
Gaudet inaſpectus nocte ſilente frui.
Et fruitur tacitusque diu tacita aſtra tuetur,
Quæque trahit tellus ætia mutus amat.
Ergo flammiferos IGNATIVS *haſit in orbes,*
Suſpexitque vagas, ſed ſine voce, faces.
Donec abundauit liquido de pectore ſenſus,
Et verba ipſius viſcera cordis erant.
O nullo ſuperanda malo tentoria ſolis,
Et formoſa oculis caſtra beata meis!
B *Cur ego non mereor veſtra ſtipendia lucis?*
Bella tamen geſſi ſæpè, nec vſque moror.
O ſi tela mihi, ſi ſpicula nulla fuiſſent,
Quàm quibus e Cœlo vincis, amica phalanx!
Sed cur adſcribi ſuperis ſtationibus opto?
Non eſt conueniens ſordibus ille locus.
Vellet plura loqui, ſucceſſu ſed caret vſus:
Credebat voces fundere, luctus erat:
At ſoli fletus, quamquam ſine mente queruntur,
Vina tamen tacita munera mentis habent.
Iamque oculis lacrymas laxat, ſuſpiria cordi;
Cedit, dùm regnat mentis in arce dolor.
Iſta tamen non ſunt ſuſpiria muta, nec illæ
Sunt lacrymæ, & luces non ſine luce madent,
At poſtquam requiet ſingultibus, & ſua voci
Vita redit, ſuus & ſpiritus ora monet
Orſa redorditur, fixusque in ſydera clamat:
Dùm Cœlum aſpicio, quàm mihi ſordet humus!

C A lacrymis properandum eſt ad flammas Amoris: tormentum enim amantibus gratiſſimum repentè ab vndis tranſire ad flammas; ſi tamen te lacrymæ delectant, poſſes quidem deſcribere primùm luctantes guttas, & leniter ex oculis fluentes, inſtar odorati roris è nube iam Iride picta labentis; vel liquoris ad ignem fornaculæ, è floribus expreſſi, mox præcipitantes torrentis more, aut niuium è ſummo montis vertice liquentium, hinc ſingultus & ſuſpiria. Sic conuerte quæſo, te, oculos, vimque aliam Amoris non minus mirabilem contemplare; Vbi enim fluxit in lacrymas, ſubitò in flammas, velut fulmen, erumpit, atque emicat.

PVNCTVM II.

Amoris flammæ.

LAudatus Poëta primom quidem deſcribit diuinum Amorem, cœleſtes delicias, Staniſlao ſeſe offerentem:

Ætherei latices, liquidoque infuſa voluptas
Gurgite, & irrigue flumina læta Deo:
Hùc agite, & iuueni veſtros aſpergite rores,
Cui non eſt terra qualibet vnda ſatis.
Vritur & validis ardens præcordia flammis,
Nec flammis imbrem, quo medeatur, habet.
Ardor erat vultus, gemina, duo lumina, flammæ,
Flamma ſupercilium, cætera membra rogus.
Ipſa redundabat flammarum aſpergine cyclas,
Denique ſidereo totus in igne Deus.

Hæſit ad hanc ſpeciem iuuenili percitus œſtro: A
Nam ſeſe calido flumine ſentit agi.
Nec tacet acceptesque auget, dùm ventilat æſtus:
Et quas corde faces parturit, ore parit.
O mare flammarum, atque ô viua incendia, dixit,
Ad quorum ardores feruidus ignis hebet.
Me precor abſumas, modò me tuus impleat ardor;
Ah noceas, modò cor deſinat eſſe nocens.

Tum adoleſcentem ſic diuini amoris facibus incaleſcentem repræſentat:

Ille repercuſſu flammarum flammeus hæſit,
Et ſenſim in ſimiles cœpit abire faces.
Non ſecus ignivomos media de nocte vapores,
Feruida cùm fornax ore patente vomit:
Quiſquis adeſt procul, aſpectu ſi combibit ignes;
Cogitur aſpecto concolor eſſe rogo.
Sic puer ardores cœli dùm ſuſpicit, ardet:
Nec quàm pectus adhuc æſtuet, ora negant. B
Scintillant oculi, frons fulgurat, ebria flammis
Tempora ſunt, medio vultus in igne latet.
Non ſolùm in faciem diuina allabitur æſtas,
Sed magis anguſte pectore clauſa furit.
Hic ſtimulat ſeſe, & tanquam indignata teneri
Tentat inæqualis rumpere clauſtra ſinus.
Iamque adeò iuuenis flamma eluctante laborat,
Quamquam ſi neſcis, eſt amor, ille labor.
Æſtuat ardenti ſimilis, nec diſplicet æſtus:
Deperit atque ignem, quo magis igne, perit.
Vltorem poſcit, quem nollet adeſſe precatur;
Mox piget, atque anceps optat, & odit opem.
Lenitura rogum, & cordi factura ſalutem,
Vicino auxilium quærit ab amne manus.

P V N C T V M III.

Amoris ſupplicia voluntaria. C

EA eſt natura Amoris, vt nulla vulnera rei dilectæ gratiâ pertimeſcat; quàm illuſtre exemplum eſt in Chriſto cernere? quem non percellat extremi imago ſupplicij; cui victimam innocentem voluntarius Amor addixit? Totus certè perturbor ipſa recordatione; Iam enim redit in mentem ferale illud ſpectaculum, iam mihi videntur:

Hinc atque hinc volitare cruces, clauoque trabali
Surgere funereos pendentia brachia trunci,
Purpuraque, & toti faciem, enſisque nefandi
Stare minax, horrere vepres, crepitare flagellis
Verbera, & extremi ſæua inſtrumenta doloris.
Quid transpirate ſudantes ſanguine venas?
Quid laceros artus, & deſignata ſuperbis D
Tempora ſupplicijs?

Placuit non ſemel ingenioſa Amoris pictura; quàm hîc attexam, vt in ea innocentis carnificis ſæuitiam agnoſcas amabilem,

O Amor, ô viuax hominum, Diuûmque voluptas!
Quis te carnificem meliorum fecit amantum?
Regia non illum vndanti chlamys ambit amictu,
Non aurum, non gemma notat, non ſutile cœlum,
Intextusque aër, & vela thalaſſina condunt.
Sed toga quam liquidus cinis olim pinxerat, at nunc
Ipſe etiam ſeſe cinis hic extinxit, & anceps
Pro fuco rigor, incertusque ſubalbicat horror.
Quid referam incomptos per liuida tempora crines?
Quid faciem incultam? quid nuda coloribus ora,
Tabentesque oculos, & lumina neſcia lucis,
Neglectumque ſupercilium? quis credat amorem?
Et tamen eſt amor, & lacera ſub veſte triumphat.
Ille quidem poſuit, quem dudum geſſerat arcum;
Sed fecit noua tela, nouas ſe vertit in artes.
Texuit artifici primùm diſcrimine telas,
Horrenses telas, & equinis aſpera ſetis
Cingula Cymphysque attenſa Cilicia villis;
Præterea quinos nodo ſociauit eodem
Funiculos, iunctisque caput dedit omnibus vnum.
A capite abſoluit nexum, iuſſitque vagari
Pronius, & ſparſim liberrima ſerpere fila,
At fibrarum eras, ſupremoque agmina cauda
Implicuit nodis, & textu duplice ſepſit:
Nobile ſupplicium, tempeſtatemque nocentûm
Terga flagellantem, ſcelerumque vltricia tela, &c.

P V N C T V M IV.

Amor pauper.

IPſe adeò illuſtres oculos, & nobile frontis
Imperium obnubit; cæcum quis neſcit amorem?
Non illi ambroſijs coma mollis odoribus halat,
Non rubor in vultu candórue reciprocus errat,
Non labris ſua forma, neque eſt ſua gratia formæ:
Fit miſer, inque ægrum mutato vertitur ore
Omnia languenti ſimilis, faciémque, colorémque
Atque oculos, ſenſim vicina in morte natantes.
Squalida pannoſo malè pectora condit amictu,
Nudus, inops, lacerique cadaueris argumentum,
Et tamen hæc ſubter ſpolia, & miſerabile corpus;
Exultat, (quis credat?) Amor: Tegit aureus ora
Indeprenſa alijs, ſeque inter nubila condit
Lurida; Sol hominum; ſed & inter nubila lucet:
Sordibus horreſcit; ſed habent ſua præmia ſordes.
Eſt pallor qui membra notat, ſed pallor amoris.

P V N C T V M V.

Amoris pia deſideria, & vota.

VErus Amor nullum votorum finem facit, ſed illum nouis identidem deſiderijs nutrit, ac fouet: Sic ille Magnæ Matris deuotus Vates, ſui in Virginem Amoris faces votis accendit,

Non ego conſpicuos moror ambitioſus honores,
Non ego defoſſas ſcrutor auarus opes.
Si modò præ cunctis te Vatibus auctius ornem,
Si modò te cunctis plus ego mater amem.
Tu mihi ſola places, & digna videris amari,
Tu mihi ſola meo carmine digna cani.
Da mihi mille manus Virgo, da guttura mille;
Mille dicabo tibi guttura, mille manus,
Quò-me-cumque fero præſens tua ſemper oberrat,
Incurritque oculis ſemper imago meis.
Sæpè mihi terris (dùm vita ex ordine voluo
Facta tua) ferri ſæpè videris aquis.
Nec tot aqua fluctus, nec humus tot parturit herbas,
Quot mihi votorum ſurgis opima ſeges.
O me felicem ſi ſim tua Virgo Carina,
Si famuler plantis herba terenda tuis!
Præcipuè dùm templa petis, ſi floſculus ambit,
Diua tuos crines, floſculus eſſe velim.
Multa tuâ coram ſi lucet imagine cera;
Artifici ceræ gratulor huius api.
Ante tuas lychnus ſi pendulus ardeat aras,
Cor mihi quod tali non flagret igne, queror.

Thuris acerra ſuos tibi ſi ſubmittat odores,
Fumificus totâ regnet, & ado vapor.
Cur meus exclamo ſimilis non liquitur igne,
Spiritus ignauo frigore factus iners?
Cur non ſidereas vt fumus oderus in auras,
Corpore conſumpto non rediturus abit?
Votiua parites ſi ſulget honore tabella,
Quot mihi delicias vna tabella facit?
Sapè loqui mecum quamuis ſit muta, videtur
Et me deſidia ſapè monere mea.
Diua fero, pectuſque meum tot cinge ſagittis,
Dum pharetra totas hauſerit arcus opes,
Diua nouas tot mitte faces, dùm totus ab igne
Igneus, & cineris ſim leuis vmbra mei.

P V N C T V M VI.

Amoris expoſtulatio,

EST illa plena ſtomachi, & querelarum B. V. Mariæ in Clientem ingratum epiſtola, bene-pij & ſanctè memoris in eandem Virginem Poëtæ.

Si fueras noſtro malè reſponſurus amori,
Et mihi neſcio quam prapoſiturus Heram.
Cur tua Parthenie coram promiſſa ſonatu,
Et formidando Numine vota dabas?
Ah miſer! etſi te nondum vindicta fatigat,
Sera ſolet claudo pœna venire pede.
Ancipiti ſuſpenſa tenet Deus athere tela,
Et fracti rigidus fœderis vltor erit.
Tune meus totas ſceleri qui pendis habenas?
Quem vagus abrupto tramite raptat amor?
Numinis alta tuum quondam reuerentia pectus
Vſſit, & in pretio cura pudoris erat.
Pro dolor! vna tuo prædata eſt pectore Numen,
Abſtulit & ſenſus vna libido tuos:
Id ſummo plus nempe dolet quàm vere Tonanti,
Plus mihi quàm poſſum diſſimulare, doleo.
Ergo ſodalitij fruſtrà deſcriptus in albo es?
Ergo ſacramentum ventus & vnda tulit?
Angele cùm ſacro mandares pacta libello,
Debuerat primà ſiſtere penna notà.
Turpius expungis, quàm non inſcribis amantem,
Qui ſua ſic peſſum vota daturus erat.
Quâ tibi, quà merui culpâ vileſcere? pennas
Cur tuus à nobis, velaque vertit amor?
Nil ego peccaui niſi ſi conceſſa Clienti
Scilicet ingrato munera crimen habent.
Incipe prateritos animo renocare fauores:
Deficies; numero copia maior erit.
Vix benè natus eras, cùm te velut altera mater
Suſcipio vita fida magiſtra tua.
Corpore quòd ſane, quòd commendaris acuti
Dotibus ingenij; muneris omne mei eſt.
Interea totam exſpueris iam mente MARIAM?
Va tibi, ſi qua ſim, quaris & vndè paroos!
Sapè tibi oatum precudit fulmina cœlum,
Sapè tibi vltrices aſtra minora faces:
Sapè tibi melita ſuit ſtyx improba mortem,
Dùm coqueres animi crimina mente tui:
Omnia diſieci, & precibus tormenta redemi,
Heu vita nimium pernicioſa tua!
Finge age te ſummis poſitum in diſcrimine mortis,
Et tibi iam dictam funeris eſſe diem.
Quid tibi mentis erit, cùm te periuria ladent,
Horrida cumque ſuo culpa Satellitio?
Quàm tibi grata forem, quàm tunc ingrata recurrā?
Heu violata tuo turpiter ore parens!

A *Pluribus abſtineo: te mors, te flamma perennis,*
Te moneat ſummi numinis ira minax.

P V N C T V M VII.

Amor pœnitens.

ACrem morſum doloris exprimit idem vates in Cliente, quem deſertæ V. Mariæ benè pœnitet.

Si quantum me Virgo pudet timeoque, referret,
Littera, plena metu, plena pudore foret.
Erubui, cum blanda ſuum me charta vocauit:
Extimui cùm me prodidit eſſe reum.
Siue modum ſpectem, quo me pia mater amaſti,
Seu recolam, quæ ſit tempore iunctus amor:
B *Rumpor & agra manus calamo obnitente recuſat.*
Prodere perfidia facta tegenda mea
Haccine firma mei vis pectoris tumbo MARIAM
Quæ tegerem, vilis debuit eſſe fuga?
Sicine me prime Cythereïa verbere vocis
Egit pracipitem mentis ab arce mea?
O vtinam blando cùm me ſermone vocaret:
Mors toepina meum præpediſſet iter!
Tunc potui ſiue labe mori: nam quidquid ab illo
Produxi vita tempore, culpa fuit.
Gratia Virgo tibi per quam ſecurus ab ictu
Fulminis, & ſtygio tutus ab hoſte fui.
Adde tot donis ſummum, Regina, fauorem,
Elue perfidia crimina fœda mea,
Siue piranda iubes iugi periuria fletu;
Perpetuas oculus ſuggeret vltor aquas.
Siue pianda iubes fuſa periuria vita;
Prodiga quaque ſui vena cruoris erit.
C *Gratus erit quocumque voles me plectere, carcer:*
Si modò me dignum carcere, mater, habes,
Non ego Tanarios ſi me proſcribis ad amnes
Deprecer vſque graue eſt, laſa MARIA, malum.
Nec me pœna grauis, nec me turbauerit Orcus,
Digna niſi æterno mater amore fores.
Mitte quod inualuit primâ lanugine crimen,
Non ſatis in cœco pectore mentis erat.
Ante graui funeſta dies me funere mergat,
Arguat orba ſuâ quàm mea vota fide.
Hanc ſine ſpem me ferre tui, pia diua, meoque
Si vis corde metum tollere, tolle ſcelus.

P V N C T V M VIII.

Mors amoris.

D VIdimus amoris paupertatem, vulnera, morbos, vota, querelas, dolorem, & pœnitentiam, vis & mortem? in Virgine viuentium matre, quæ diuino amore moritur.

Hic Princeps notáſque domos, humileſque recludit
Ipſi fores crudelis amor; iam tela pharetris
Eximit, & totos in pugnam ſuſcitat ignes.
Iam vultus teneráſque genas, iam membra decori
Conciliat niueam radiantia lumina frontem
Illuſtrant; qualis fuluo lapis emicat auro;
Vultus ſanguineo violatur eburneus oſtro
Flauáque ſub tenui coma murmure ventilat aurum;
Arcum læua manus, geminas armata ſagittas
Dextra vibrat, ſedet ambabus diuerſa poteſtas:
Altera cui duro riget inclementia ferro,
Fortior humanis abrumpit pectora curis:

Aurea cœleſtes penitus defigit amores.
Sic inſtructus amor graditur, paſſuſque ſuperbos
In pompam monet, hic ſeſe oſtentabat in armis.
Vt primùm apparet Virgo genibuſque voluta
Occurrit voto dùm ſupplice numen adorat;
Surgit in aduerſa demiſſáque corpora terra
Lætus abit, gaudenſque ſuis in vulnera telis
Deſignare locum: nunc inſidiatur ocellis;
Nunc pectus medium; nunc totos appetit artus:
Et per mille vias: per vulnera mille ſuperbum
Victorem ire, iuuat totos inuadere ſenſus.
Seu quantas accenſa faces mens ſaucia voluit,
Cùm iam regnat amor conceptuſque incubat imo
Corde Deus, quantos ciet intra viſcera motus,
Quàm varias artes molitur, & intima miſcet
Exagitans, quod non diuino in pectore verſat?
Namque modo armatus flammis, tadáque micanti
Mille faces vibrat impatiens, mille ignea figit
Tela manu, transfixa hærent in corde ſagitta,
Et penitus medium incendunt, furit æſtus ab imis
Pectoribus, cæcóque ardens in vulnere flamma
Æſtuat vt clauſis rapidus fornacibus ignis,
Aut penitus rupta bacchantur fulmina nube.
Non ſecus incluſis erumpunt pectora flammis.
Armato ſub amore, tot ille incendia miſcet
In pugnam, tantuſque ſub hoc duce militat ignis.
Interdum dulci languentia corda calore.
Permulcens blandè in lacrymas liquefacta reſoluit,
Et primùm teneris gutta eluctantur ocellis.
Solis vt aduerſi radiis mollita relaxat
Pulchra ſinum nubes, & multicoloribus vndis
Labitur in ſyluas, & gratum effundit odorem.
Mox velut effractis torrens violentus habenis
Præcipitat, totum in largos cor liquitur imbres.
Quis referat quoties vultus mutauit honorem?
Quàm varios ſubitus color accuſauit amores?
Friget, inardeſcit, pallet, rubet, æſtuat, horret;
Nunc tremulo excuſſa micuerunt ſanguine vena
Nunc & inæquali, per mollia pectora motu
Fuſa langueſcunt anima; nunc impetus omnis
Emoritur, refugitque animus, ſubitóque reſurgunt
Concepta vires, langorem concutit ardor,
Nempè ita ludit amor lentum emollita per artes
Viſcera, molle hic illecebras, & gaudia fingit,
Tùm demum deſerta ſuos mens ebria ſenſus
Deficit, & magno ſomnus ſuccedit amori.
Hic vbi diffuſo conſtrinxit membra ſopore
Et ſenſus animæ cuſtodes arte fefellit
Virgineam abſoluit mentem, tacituſque ſolutam
Prædatus vinclis, & cæco corpore lætus
Exilit, & captam deportat in æthera prædam.

Infinitus, ſim & moleſtos, ſi reliquos amoris affectus & ſigna referam, proindè ſumma tantùm capita deſignabo, materiam aliorum ingeniis, & induſtriæ relicturus.

Pvnctvm IX.

Mali Amoris deſcriptiones.

QVæris naturam amoris impuri? nihil mutabilius Blandus eſt & ferox; auarus, & prodigus; diues, & inops; timidus, & audax: fortis, & impatiens; obſcurus, & candidus; veri, falſique amans; ſecreti cuſtos, & proditor; nunc humilis, nunc elatus; nunc ſobrius, nunc ebrius; nunc accuſator, nunc reus; iocatur, ludit, pallet, tabeſcit, ſuſpirat, obſequitur, tentat, de-
A cipit, promittit, dat, tollit, peiuſque ſemper blanditur, quàm furit.

Quæris eius originem? naſcitur ex vulnere, dolore paſcitur, errore creſcit, viuit in flammis, & in cineres tandem euaneſcit?

Quæris habitum? Glaber eſt corpore, oculis lubricus, & procax, formâ inſidioſus, & pellax, alis volucer, manu promptus; arcu, ſagittis, & facibus armatus: ætate non magis, quàm iudicio puer,

Quæris eius potentiam innocendique artes? latens ignis eſt, gratum venenum, dulcis morbus, blanda mors, illecebroſum ſupplicium. Hic ille amor eſt, qui rupes tranſilit, fluuios tranat, gladios acuit, laqueos nectit, parentibus inſidiatur: hic eſt cuius furoribus tragœdiæ perſonant, qui tàm ſæpè accuſatur in fabulis, exlex, iracundus, intempeſtiuus, odij pleniſſimus, & lacry-
B marum. Quid cum improuiſus inſtar procellæ labitur in pectus, & ab oculis irrumpit in animum, velox, acer, acutus, facibus vndique collucens? quàm variè miſerum amantem cruciat, agitat; ſtimulat, diſtrahit, diripit, fugat, agit, appetit, raptat, retinet, iactat! Hoc formæ honeſtas defloreſcit; flos coloris atteritur: color extinguitur venuſtatis, pallet vultus, liquantur in maciem genæ, excauantur oculi, tabeſcunt lumina, mens tota de ſede conuulſa percellitur. Proh monſtrum immane! ô miſera mancipia, quæ tàm efferato tyranno ſeſe addicunt!

Amantis deſcriptio ſecunda.

Deſcribitur eum inconſtantia, quâ pendentem ſemper hominem retinet: cuius imaginem expreſſit doctus æquè, ac facetus in antiqua Co-
C mœdia Plautus, cùm adoleſcentis Alceſimarchi confeſſione miſerias amoris exprimit. In Ciſtellaria Sc. 1. Act. 2.

Credo ego amorem primùm apud homines carnificinam commentum.
Hanc ego de meo coniecturam domi facio, ne foris quæram,
Qui omnes homines ſupero, atque antideo cruciabilitatibus animi:
Iactor, crucior, agitor, ſtimulor, verſor in amoris rota miſer;
Exanimor, feror, differor, diſtrahor, diripior; ita nullam mentem
Animi habeo: vbi ſum, ibi non ſum: vbi non ſum, ibi eſt animus.
Ita mihi omnia ingenia ſunt: quod lubet, non lubet, iam id continuò.
D *Ita me amor lapſum animi ludificat, fugat, agit, appetit,*
Raptat, retinet, iactat, largitur: quod dat, non dat, deludit:
Modò quod ſuaſit, diſſuaſit; quod diſſuaſit, id oſtentat.
Maritumis moribus mecum experitur, ita meum frangit amantem animum.

Tertia deſcriptio.

Per imaginem multiplices amoris affectus, & effectus complectitur in ea deſcriptione, quam exhibet Propertius l. 2. Elegia x1.

Quicumque ille fuit, puerum qui pinxit amorem,
Nonne putas miras hunc habuiſſe manus

Hic primùm vidit ſine ſenſu viuere amantes,
Et leuibus curis magna perire bona.
Idem non fruſtra ventoſas addidit alas,
Fecit & humano corde volare Deum:
Scilicet alterna quoniam iactamur in vnda,
Noſtráque non vllis permanet aura locis.
Et meritò hamatis manus eſt armata ſagittis,
Et pharetra ex humero Gnoſia vtroque iacet:
Ante ferit quoniam, tuti quàm cernimus hoſtem,
Nec quiſquam ex illo vulnere ſanus abit.

Male-Amantis ſigna.

Ne paginas impleam, multiplices amoris inſani notas quiuis deprehendat in Hyppolito Senecæ Act. 2. Quas hic ſubiiciam, vt in illis naturæ ſemper ad malum vergentis defectus agnoſcatur, & nullus non intelligat amorem viciſſe, maximam victoriam & ſolam voluptatem eſſe. Sic autem amoris impij morbum impatientem, atque æſtus deſcribit.

Erumpit oculis ignis, & lapſæ genæ
Lucem recuſant, nil idem dubia placet,
Artuſque variè iactat incertus dolor.
Nunc vt ſoluto labitur moriens gradu,
Et vix labante ſuſtinet collo caput.
Nunc ſe quieti reddit, & ſomni immemor
Noctem querelis ducit; attolli iubet
Iterumque poni corpus; & ſolui comas,
Rurſuſque fingi; ſemper impatiens ſui
Mutatur habitus; nulla iam Cereris ſubit
Cura, aut ſalutis, vadit incerto pede,
Iam viribus defecta, non idem vigor,
Non ora tingens nitida purpureus ruber,
Populatur artus cura: iam greſſus tremunt,
Tenerque nitidi corporis cecidit decor.
Et qui tenebant ſigna Phœbea facis
Oculi, nihil gentile, nec patrium micant,
Lacrymæ cadunt per ora, & aſſiduo genæ
Rore irrigantur; qualiter Tauri iugis
Tepido madeſcunt imbre perfuſa niues.

PVNCTVM X.

Reliqua Amoris effecta.

I. Pictor eſt Amor.

AMantis animus magis ibi eſt, vbi amat, quàm vbi animat, ſemper amatæ rei ſibi repræſentat imaginem, habitum, inceſſum, motum, verba, geſtus, vultum, & id genus alia, quæ diſertè notauit in Tarquinio corruptore Lucretiæ Ouid. Faſtor. 2. Nam cùm in caſtra rediiſſet ipſe ſecum.

Carpitur attonitos abſentis imagine ſenſus,
Ille, recordanti plura, magiſque placent.
Sic ſedit, ſic culta fuit, ſic ſtamina neuit:
Iniecta collo ſic iacuere comæ:
Hos habuit vultus: hæc illi verba fuerunt:
Hic color, hæc facies, hic decor oris erat.

Animus non eſt in pectore amantis, ſed in ipſis rebus, quæ amantur, ait lepidè Plauti Pſeudolus Act. 1. Se. 1. ad Caliodorum.

Aduertito animum Cal. non adeſt. Pſ. at tu cita.
Cal. Immò ego tacebo, tu hunc eum ex cera cita.
Nam iſtic meus animus nunc eſt, non in pectore.

Nullus nexus amor arctior, nec tantùm iungit

A ſed vnit; nec in conſpectu tantùm ponit, ſed in pectore condit amatum, & artificio ſingulari repræſentat.

Quod digiti nequeunt, alligat illud amor.
Longius inde abſens, ibi ſed pertingo, quod opto,
Quo ſede non venio, pectore totus eo.
Nam licet obſtes Arar, Rodanuſq; natamus amore
Non vetat ergo animum, quò vetat ire gradum.

Pati propè in loco poni debent illa Naſonis aduerſus Atticum 2. de Ponto. Eleg. 4.

Ante meos oculos præſto eſt tua ſemper imago,
Et videor vultus mente videre tuos.
Seria multa tibi tecum collata recordor;
Nec data iucundis tempora pauca iocis.
Sæpè tua longis viſa ſermonibus hora:
Sæpè fuit breuior, quàm mea verba, dies.

B

II. Signum Amoris.

Eſt Simia.

Qui amat imitatur omnia quæ in amico intuetur, quia placent, & ideirco placent, quia amat: vndè idem cum eo ſentit, idem loquitur, idem probat, doletque; cum ridente, ridet, negat cum negante; ſimilis illi fonti, cuius naturam præclarè deſcribit Caſſiodorus, qui vocem, gemitus, & ſuſpiria, alioſque motus propiùs accedentium refert. Hinc Ouid.

Arguit, arguito, quidquid probat ille, probato:
Quod dicit, dicas, quod negat ille, nega.
Riſerit, arride, ſi flerit, flere memento;
Imponat leges vultibus ille tuis.

III. Signum.

C

Comes Amor.

Amor perpetuus Comes eſt, & contubernalis aſſiduus; ſocietate enim gaudet, ac præſentiâ amici, cuius abſentiam fert mœſtiſſimè, reditum cum ſumma gratulatione excipit; porrò abſente amico aſpernatur omnia: ſomnus, cibus, ludus, lux ipſa ingrata eſt. Sic Euandri patris in filium diſcedentem exprimit vates 8. Æn.

Tum pater Euandrus dextram complexus euntis,
Hæret inexpletum lacrymans, ac talia fatur,
O mihi præteritos referat ſi Iupiter annos!
Non ego nunc dulci amplexu diuellerer vſquam
Gnate tuo.

D Indè fit vt qui amat, incredibili dolore tangatur illo diſcedente, ex cuius conſuetudine plurimum delectationis capiebat, illumque quantum poteſt oculis proſequatur, apud Statium Achilleidos, 2.

Turre procul ſumma lacrymis comitata ſororum,
Confeſſumq; tenens, & habentem nomina Pyrrhum
Pendebat coniux, oculiſque in Carbaſa fixis
Ibat, & ipſa fretum, & puppem iam ſola videbat.
Ille quoque obliquos dilecta ad mœnia vultus
Declinat, viduamque domum, gemituſque relicta
Cogitat, occultus ſub corde renaſcitur ardor
Datque locum virtus.

Hinc etiam ſequitur, vt amici reditus, conſpectuſque ſit amico iucundiſſimus. Claud. de bello Gildonico.

Quem ſimul vt vidit natus; (nam clara nitebat
Cynthia) permixto tremuerunt gaudia fletu,
Complexuque fouens, quos non ſperauerat artus.

O mihi poſt Alpes nunc primùm reddite dixit:
Vndè tuis optatus ades? da tangere dextram
Quà gentes cecidêre feræ. Quis tale remouit,
Praſtatum terris? vt te mortalia pridem
Implorant, lugentque pium, ſortemque requirunt.

Eam obrem nihil abſenti gratum, & acceptum eſſe poteſt, quamdio abeſſe ſeotit eum, quem amat. Nemeſianus Egloga 2.

Pallidior buxo, violæque ſimillimus erro.
Omnes ecce cibos, & mœſti pocula Bacchi
Horreo, nec placido memini concedere ſomno.
Te ſine væ miſero mihi, lilia nigra videntur,
Pallenteſque roſæ, nec dulce rubens hyacinthus.
Nullos nec myrtus, nec laurus ſpirat odores.
At tu ſi venias, & candida lilia fient,
Purpureæque roſæ, tùm dulce rubens hyacinthus
Tum mihi cum myrto, laurus ſpirabit odores.

IV. Signum.

Prodigus Amor.

Qui amat, nihil habet ſuom, ſed in amicum liberaliter effundit omnia: prodigus enim eſt amor, & ex prodigo pauper. Indè opinor à Max. Tytio deſcribi nudum, lacerum, humicubum. Illuſtris in hanc ſententiam locus apud Lucan. 8. Vbi Mitileneí ſe ſuáque Pompeij coniugio propenſa voluntate offerunt.

——————Maxima gloria nobis
Semper erit tanti pignus ſeruaſſe mariti.
Accipe templorum cultus, aurumque Deorum
Accipe, ſi terris, ſi puppibus iſta iuuentus
Aptior eſt, tota quantum vales vtere Leſbo.

V. Signum.

Præco Amor.

Eſt amatæ rei Præco nobilis, cuius modò virtutes, modò facta, modò dicta, modò ſpeciem & dignitatem laudat, deprædicat, miratur, extollit, Quod impuris ignibus ardens Phædra facit ad Hyppolitu ſui aſpectum, apod Ouid. ep. 4.

Te tuus iſte rigor, poſitique ſine arte capilli,
Et leuis egregio puluis in ore decet.
Siue ferocis equi luctantia colla recuruas,
Exiguo flexos miror in orbe pedes:
Seu lentum valido torques haſtile lacerto,
Ora ferox in ſe verſa lacertus habet.
Siue tenes lato venabula cornea ferro;
Denique noſtra iuuant lumina, quidquid agas.

VI. Signum.

Amor Ægrotus.

Amore ſaucius, ardet, vritur, turbine mentis agitur, doloribus, curis anxius, inquietus, qui quidem morbus inexpugnabilis eſt, donec in ſe amata conquieſcat. Hanc pinxit effigiem Seneca Trag. io perſona Phædræ.

——— Pectus inſanum vapor,
Amorque torret, intimas ſæuus vorat
Penitus medullas, atque per venas meat
Viſceribus ignis merſus, & venis latens:
Vt agilis altas flamma percurrit trabes.

Tàm perditè amaotis infelicitas eſt in ipſa amo-

A ris inſaoia, vt nec morbo medecinam admittat. Pergit pictor.

Spes nulla tantum poſſe leniri malum,
Finiſque flammis nullus inſanis erit,
Torretur æſtu tacito, & incluſus quoque,
Quamuis tegatur proditur vultu furor,
Erumpit oculis ignis.

Non petitè minus, & magis blandè in Phaone Ouid.

Vror vt indomitis ignem exercentibus Euris,
Fertilis accenſis ardet ager.
Me calor aſtuæ non minor igne coquit.

VII. Signum.

Amor Stultus.

B Inſanus & Stultus amor eſt, quoniam multa efficere ſolet, quæ ſtulta, & inepta videntur aliis minimè idem ſentientibus; hùc illùc volitat, excurrit, vagatur, has illaſque ineptias facit, nulla habita ratione dignitatis ſuæ. Sic telo Cupidinis ſaucia Dido; Ceruæ paſtoris ſagitta vulneratæ mobilitas, curſuſque, Didonis motibus, concuſſionibuſque, comparatur. 4. Æneidos.

Vritur infelix Dido, totáque vagatur
Vrbe furens. Qualis coniecta cerua ſagitta,
Quàm procul incautam nemora inter Creſſia fixit
Paſtor agens telis, liquitque volatile ferrum
Neſcius, illa fuga ſyluas ſaltuſque peragrat
Dictæos: hæret lateri lethalis arundo.

Non minorem inſaniam amantis Phædræ repreſentat Ouidius ex morbi confeſſiooe per ſimilitudines appoſitas.

C *Fertur vt aeny cornibus icta Dei.*
Nunc feror, vt bacchi furiis Eleides actæ.
Quæque ſub Idæo tympana colle mouent.
Aut quas Semidea Dryades, faunique bicornes,
Numine contactas attonuêre ſuo.

VIII. Signum.

Amor Inſomnis.

Vigil eſt & Ioſomnis. Græci curā amoris *dimis* vocāt ioſomnem, παννύχιον omnioò inſomnem. Vix corpori quietem tradit; & ramen idem ipſo amor ſomnus eſt, & ſomnium. Quàm varia enim contingunt amanti ſomnia? quod quidem accidit ex diorna cogitatiooe vehementiori, quæ D ſopito etiam redire ſolet. Hioc eſt quod in ſomnis ſibi videtur modò per mootes, & ſyluas vagari: modò abſentem amicum affari velut præſentem. Inſomnem ſe fatetur, ac luget Medea poſt multas de Iaſone querelas. epiſtola 12.

Non mihi grata dies: noctes vigilantur amaræ:
Nec tener in miſero pectore ſomnus adeſt.
Quæ me non poſſum, potui ſopire draconem
Vtilior cunctis, quàm mihi, cura mea eſt.

Ad Æneæ formam regiam tabida per noctes vigilat Dido, de qua Muſa latini Vatis, 4. Æn.

Poſt, vbi digreſſi, lumenque obſcura viciſſim
Luna premit, ſuadentque cadentia ſydera ſomnos:
Sola domo mœret vacua, ſtratiſque relictis
Incubat: illum abſens abſentem auditque videtque.

Nec alio ſenſu Catullus dixit.

Spinoſas Erycina ferens in pectore curas.

Nam

Nam vehementioris amoris ſpinæ omnem procul A abigunt quietem.

Sæpè gaudent in ſomnis amantes, varioſque affectus patiuntur. Sappho Phaonem ſuum vider in ſomnis, & illum non ſine magno liqueſcentis animi ſenſu alloquitur.

Tu mihi cura Phaon, te ſomnia noſtra reducunt,
Somnia formoſo candidiora die.
Illic te inuenio, quanquam regionibus abſis:
Sed non longa ſatis gaudia ſomnus habet
Blandior interdum, veriſque ſimillima verba
Eloquor, & vigilant ſenſibus ora meis.

I X. Signum.

Mutus Amor.

Modò loquax & garrulus, modò mutus eſt; ver- B ba enim præcludit vis amoris inſolens, ſed vbi remiſit impetus ſe linguâ explicar, & perennis fluminis in motem effluit. Ouid.

Ter tecum conata loqui, ter inutilis hæſit
Lingua, ter in primo deſtitit ore ſonus.

Ab aſpectu dilecti Hyppoliti Phędræ verba præciduntur, & excidunt,

Sed ora cœpta tranſitum verbis negant,
Vis magna vocem emittit, at maior valet.

X. Signum.

Timidus eſt Amor.

Qui amat timet, non ſuâ ſed amici cauſâ; omnia enim amico timet, ſiue bellorum, aut Martis pericula, ſeu quiduis aliud obeat. Deianira Herculi timet ex amore, C

Ipſa domo vidua votis operata pudicis
Torqueor, infeſto ne vir ab hoſte cadat.
Inter ſerpentes, apros que, auidosque leones
Iactor, & haſuros terno per oſſa canes.

Ita per ſpeciem alieoę felicitatis ſibi Phillis conſulit, dùm Demophoorem ſuum à nauigatione deterret, & Laodamia Proteſilaum à bello reuocat: illa propter certum nauftagium quod amans conijcit: hæc ob incertos exitus pugnarum, Martemque communem,

Interdum timui ne dùm vada tendit ad Hebri
Merſa foret canâ naufraga puppis aqua.
Sed timeo: quoties que ſubit miſerabile bellum,
Mere nimis lacryma ſole madentis eunt.

Quàm verò tuta timeat ſatis oſtendit illa Penelope ſemper ſollicita, ſemper in metu ob profectionem Vlyſſis ſui. D

Quando ego non timui grauiora pericula veris?
Res eſt ſolliciti plena timoris amor.
In te fingebam violentos Troas ituros:
Nomine in Hectoreo pallida ſemper eram.
Siue quis Antilochum narrabat ab Hectore victũ:
Antilochus noſtri cauſa timoris erat.
Siue Menœtiaden falſis cecidiſſe ſub armis:
Flebam ſucceſſu poſſe carere dolos.
Sanguine Tlepolemus Lycium tepefecerat haſtam:
Tlepolemi letho cura nouata meo eſt.
Denique, quiſquis erat caſtris iugulatus Achiuis,
Frigidius glacie pectus amantis erat.

Benè Mamertinus in gratiarum actione Militum fidem & amorem in Imperatorem ſuum commendat, de cuius ſalute facit ſollicitos, & omnia metuentes. *Quod ad te attinet cuncta iam à custo-* A *dia tua arma remoueres, ſed quando hoc potes perſuadere militibus? Anxia eſt fidelium diligentia. Maxime amori, maximus timor innctus eſt.*

X I. Signum.

Amor audax.

Si quid fortè ſubeundum, aut faciendum ſit amatæ rei cauſâ, nihil arduum aut difficile reputat, pericula ſubit intrepidus. Qualis illa Ceres quæſitura Proſerpinam apud Claud.

Non requies, non ſomnus erit, dùm pignus ademptum
Inueniam, gremio quamuis mergatur Ibera
Tethyos, & rubro iaceat velata profundo:
Non Rhenus glacies, non me Riphæa tenebunt
B *Frigora, non dubio Syrtis cunctabitur æſtu;*
Stat fines penetrare Noti; Boreaque niualem
Veſtigare domum, primo calcabitur Athlas
Occaſu; facibusque meis lucebit Hydaſpes.

Non minores in diligendo vires amori caſto dandæ. Has apud Propertium habet Areruſa ficta coniux lib. 4. ad Licotam.

Romanis vtinam patuiſſent caſtra puellis!
Eſſem militiæ ſarcina fida tuæ.
Nec me tardarent Scythiæ iuga, quùm pater altas
Africus in glaciem frigore nectit aquas.

Quid non laboris adire parata ſordida ſatis Phædra? ſic illam inducit tragicus Vates in Hypp. Act. 2.

Non me per altas ire ſi iubeas niues,
Pigeat gelatis ingredi Pindi iugis:
Non ſi per ignes ire, & infeſta agmina,
Cuncter paratis enſibus pectus dare.

C
X I I. Signum.

Amor ſuſpicax.

Hoc inter diuinum amorem, & humanum intereſt, quòd iſte ſuſpicax ſit, diuinus, ſecurus, & omni ſuſpicione liber, ex hoc humani amoris vitio naſcitur Zelotypia carnifex amantium, quàm ſuſpicax in Didone, quæ ſe deceptam ab Ænea putat. 4. Æn.

At regina dolos (quis fallere poſſit amantem?)
Præſenſit, motusque excepit prima futuros,
Omnia tuta timens. Eadem impia fama furenti
Detulit armari claſſem curſumque parari,

X I I I. Signum.

D
Amor contemptor ſui.

Sui contemptor eſt amor, vt & mortis, & periculorum; imò & parentum, quod contingit idcircò, quia maximo in pretio rem amatam habet, præ qua omnia negligit, etiam ſeipſum: ex quo fit vt ferè ſuperbus ſit & magnanimus. Ita Niſus ſe clamat auctorem cędis, vt à ceruicibus infelicis Euriali amici ſui pręſens periculum auertat, vel vitæ ſuæ periculo. 9. Æn.

Me me adſum qui feci, in me conuertite ferrum,
O Rutuli, mea fraus omnis; nihil iſte nec auſus,
Nec potuit (cœlum hoc, & conſcia ſydera teſtor)
Tantùm infelicem nimium dilexit amicum!

Sic amans in proprio corpore mortuus eſt, in alieno viuit. Hinc eſt vt qui verè amat, aliorum grauiter ferat incommoda, de ſuis non laboret.

A Sic Arria moritura dixiſſe fertur, non graue ſibi eſſe vulnus, quod ſibi adacto ferro in viſcera amens intulerat, vt marito ad mortem acto præiret, futurum tamen grauiſſimum, quòd eam ob cauſam ſibi coniux eſſet illaturus Mart.1. Epigramm. 14.

Caſta ſuo gladium cùm traderet Arria Pæto,
Quem de viſceribus traxerat ipſa ſuis:
Si qua fides vulnus quod feci, non dolet, inquit,
Sed quod tu facies, hoc mihi Pæte dolet.

Cultum corporis, & vitam ipſam negligit. Quàm ſollicita de Proteſilao marito ſyncerè amans Laodamia? Ouid.

Nec mihi pectendos cura eſt præbere capillos,
Nec libet aurata corpora veſte tegi.
Conueniunt matres Phylaceides, & mihi clamant,
Indue regales Laodamia ſinus.

B Quibus reſpondet verbis luctum, amoremque ſpirantibus:

Scilicet ipſa feram ſaturatas murice veſtes:
Bella ſub Iliacis mœnibus ille geret:
Ipſa comas pectam, galeâ caput ille premetur;
Ipſa nouas veſtes, dura vir arma ferat.
Quo poſſum, ſqualore tuos imitata labores
Dicar; & hæc belli tempora triſtis agam.

Sic languet pudicus amor Serenæ, cuius Reginæ laudes cantat alnori verſu Claudianus ad Stiliconem in armis agentem,

Non illa nitidos vnquam bellante capillos
Comere: non ſolites gemmarum ſumere cultus.
Numinibus, votiſque vacas, & ſupplice crine
Verris humum: tegitur neglecta gratia forma
Cum proprie reditura viro.

C Genitorem patriamque relinquere pro re amata magnum amoris argumentum: quod fecit Phyllis amans,

At mea deſpecti fugiunt connubia Thraces,
Quod feror externum præpoſuiſſe meis.

Fecit Medea:

Proditus eſt genitor; regnum patriamque reliqui,
Munus in exilio quod licet eſſe, tuli.

Incurrere in ſuorum odium, & externorum per amoris inſaniam, quod fecit Dido 4. Æn. ſic illa decepta queritur.

Te propter Lybicæ gentes, Nomadumque Tyranni
Odere infenſi Tyrij: te propter eundem
Extinctus pudor.

XIV. Signum.

Amor conſtans periculorum ſocius.

D Qui amat conſtans eſt, ac firmus in amicitia, & in partem periculi venire deſiderat. Sunt illæ rationes, & querelæ elegantis formæ iuuenis Euriali quibus euincit ſibi procedendum ad bellum amici cauſâ, bellum inquam, ardorem rerum terribilium, ſeu metum vltimorum diſcriminum, vt vocat Ammianus lib. 20.

Méne igitur ſocium ſummis adiungere rebus
Niſe fugis? ſolum te in tanta pericula mittam?
Non ita me genitor bellis aſſuetus Opheltes
Argolicum terrorem inter, Troiaque labores
Sublatum erudijt: nec tecum talia geſſi.

Ea eſt amoris indoles vt aduerſis roboretur, & in contemptu mortis virtutem amantis occupet,

Haud timet mortem, cupit ire in ipſos
Obuius enſes.

Seneca 1. de benef. cap. 10. Dignum etiam impendio ſanguinis mei tuebor, & in partem diſcriminis veniam: indignum ſi eripere latronibus potero clamore ſublato, ſalutarem vocem hominis non pigebit emittere.

Vera lex amoris, & amici non ſimulati hæc eſt, vt eadem animi virtus ſeruetur in vtraque fortuna, quam æqualitatem agnoſcit in Niſo, & Eurialo. Virg.

Te verò mea quem ſpatijs propioribus ætas
Inſequitur, venerande puer, iam pectore toto,
Accipio, & comitem caſus complector in omnes.
Nulla meis ſine te quæretur gloria rebus,
Seu pacem, ſeu bella geram, tibi maxima rerum
Verborumque fides.

Secùs abſunt ab amicitiæ veræ decore quàm longiſſimè, qui fortunam ſecundam, non perſonam diligunt ſed prædam quærunt rectè Petronius,

Nomen amicitiæ, ſi quatenus expedit, hæret,
Calculus in tabula nobile ducit opus.
Cùm fortuna manet vultum ſeruatis amici,
Cùm cecidit turpi vertitis ora fugâ.
Grex agit in ſcena Mimum, pater ille vocatur,
Filius hic; nomen diuitis ille tenet.
Mox vbi ridendas impleuit pagina partes
Vera redit facies, diſſimulata perit.

Se, non alium amat quiſquis ita amat, iuxta illud Mart. lib. 2. Epigramm.

Hunc quem vina tibi, quem menſa parauit amicum,
Eſſe putas fida pectus amicitiæ?
Vinum amat, & Cyathos, & ſumina, & Oſtrea, non te,
Sublato vino; nullus amicus erit.

Ex hoc amicorum infidelitatem Pompeio proponit Cic. vt fidem Milonis & amicitiam oſtendat pluris eſſe faciendam, nec vanis & incertis ſuſpicionibus alienandum amicum, ne ſi eum damnari patiatur, poſtmodum eius fidem, & amicitiam requirat. Pro Mil. num. 70. *Vide, quàm ſit varia vita, commutabiliſque ratio, quàm vaga volubiliſque fortuna, quantæ infidelitates in amicis, quàm ad tempus aptæ ſimulationes, quanta in periculis fuga proximorum, quantæ timiditates. Erit, erit illud profectò tempus, &, illuceſcet aliquando ille dies, cùm tu ſalutaribus, vt ſpero, rebus tuis, ſed fortaſſè motu aliquo communium temporum immutatis, qui quàm crebrò accidat, experti debemus ſcire: & amiciſſimi beneuolentiam, & grauiſſimi hominis fidem, & vnius poſt homines natos fortiſſimi viri magnitudinem animi deſideres*

XV. Signum.

Amor obliuioſus.

Vbi ſemel mentem inuaſit amor, rerum omnium obliuionem inducit: quare alia ſtudia, exercitationeſque dimittit pendente animo, & in vnius amici cogitatione defixo. Sic è Latio princeps Poëta de Didone amori ſuo nimium indulgente. 4. Æn.

Non cœpta aſſurgunt turres, non arma iuuentus
Exercet; portùſue, aut propugnacula bello
Tuta parant; pendent opera interrupta, minæque
Murorum ingentes, æquataque machina cœlo.

Ad hoc argumentum reuocari debet quod 1. Carmi. notat Horatius cantu 8. Vbi Sybaris poſtquam amoris peſte infectus eſt, vtiles alias exercitationes dimiſit. Adde Claud. in nuptijs Honorij & Mariæ:

Non illi venator equus, non ſpicula curæ,
Non iaculum torquere lubet; mens omnis oberrat
In vultus, quos fixit amor.

XVI. Signum.

Amor ſui oſtentator.

Superbus Amor eſt ἔςι χεῦμα γαῦρον, κὴ ἐπαινῶς ἐλεύθερον, ait Tyrius concertatione decima, res eſt qoædam ſuperba, & ſui oſtentatrix, oppidò libera. Hinc illud Olaudiani Epithal. Palladij & Celerioç,

——— Lætantur amores,
Frenatisq́ue truces auibus per nubila vecti
Oſtentant ſe quiſque Dea. magnoq́ue tumultu
Conſligunt, promique manus in verbera tendunt.
Conſequitur vincitq́ue ſuos auriga iugales,
Atque impunè cadunt lapſu meliore volantes.

XVII. Signum.

Amor Iracundus.

Blandus eſt, & vrbanus erga amicum, idemq́ue iracundus; qoamquam in diuinum amorem non cadit. Humanus verò contemptus furit. Inter notas amantis, bacchantis, furentiſque Didonis præſentientis Æneæ dolos, hanc exprimit. Virg. 4.

Sæuit inops animi, totamq́ue incenſa per vrbem
Bacchatur: qualis commotis excita ſacris
Thyas vbi audito ſtimulant Trieterica Baccho
Orgia, nocturnusque vocat clamore Cytheron.

Medeam ſui impotentem, ac incenſam nutrix dehortari conatur necquicquam, apud Senecā Act. 3.

Incerta qualis Entheos curſus tulit,
Cùm iam recepto Mænas inſanit Deo,
Pindi niualis vertice, aut Niſa iugis:
Talis recurſat hinc & hinc motu effero,
Furoris ore ſigna lymphati gerens;
Flammata facies ſpiritum ex alto citat.

Ad hunc furorem exprimendum vſitata comparatio, frequenſque apud Poëtas 2. nequitiæ de fœmina impotenter amaote,

In ferrum flammasq́ue ruit, poſitoq́ue decore
Fertur vt Aonij cornibus icta Dei
In nemus & ſaltus thalamo Regina relicto
Fertur vt Aonio concita baccha Deo.

Lenitas & Ira in amante potentiſſimi motus, qui licet contrarij, mutuò ſe tamen plurimom adiuuant, quàm amara ſunt illa Didonis verba?

Diſſimulare etiam ſperaſti perfide, tantum
Poſſe nefas, tacitusque meâ decedere terrâ?

Quàm iſta plena lenitatis, & amoris?

Mène fugis? per ego has lacrymas, dextramq; tuam te
Per connubia noſtra, per inceptos hymenæos
Si benè quid de te merui, fuit aut tibi quicquam
Dulce meum.

Quæ fruſtrata ſpe ſua, vicinam iram aduocat, & erumpit in illam verborum acerbitatem.

Nec te Diua parens, generis nec Dardanus auctor
Perfide, ſed duris genuit te cautibus horrens
Caucaſus, Hyrcanæq́ue admorunt vbera tygres.

Non alio affectu Hypſipyle,

Cor dolet, atque irâ miſtus abundat amor.

XVIII. Signum.

Amor exprobrans.

Amor in odium verſus vehementius exprobrat,
A & iracundius obijcit beneficia. Quod argumenti genus frequens eſt in Poëtis. Didonem grauiter commotam facit io Æoeam ingratum. 4.

Nuſquam tuta fides, eiectum littore, egentem
Excepi, & regni demens in parte locaui:
Amiſſam claſſem, ſocios à morte reduxi.

Sic Oenone Paridi cum acerbitate ſeruitutem obijcit, qnam ſeroiebat, antequam illum in ſuum acciperet. Apod Ouid.

Nondum tantus eras, cùm te contenta marito,
Edita de magno flumine Nympha fui.
Qui nunc Priamides (adſit reuerentia verbo)
Seruus eras: ſeruo nubere Nympha tuli.

Nec diſſimulare potuit Iaſonis ſui animum immemorem furens Medea.

Eſt aliqua ingrato meritum exprobrare voluptas,
Hac fruar, hac de te gaudia ſola feram.

B

XIX. Signum.

Amor lacrymans.

Ad lacrymas valdè faciles ſunt qoi amant, qui character familiaris eſt Poëtis, Ouid. quem nequitiæ Schola pepulit in exilium de eruditis amantium oculis multa.

Quò non ars penetrat? diſcunt lacrymare decenter,
Quoque volunt plorant tempore; quoque modò

His loquuntur idem in Briſſeide:

Sed tamen hæ lacrymæ pondera vocis habent.

His res ſuas gerunt ibidem.

Sis licet immitis, matrisq́ue ferocior vndis
Vt taceam, lacrymis comminuere meis.

His decipiunt Med. Iaſoni.

Vidi etiam lacrymas, an & eſt pars fraudis in illis?

C His blandicias faciunt Dido. 4.

—— Per ego has lacrymas, dextramq́ue tuam te
Quando aliud mihi iam miſera nihil ipſa reliqui.
Improbe amor quid non mortalia pectora cogis?
Ire iterum in lacrymas, iterum tentare precando
Cogitur, & ſupplex animos ſubmittere amori.

XX. Signum.

Amor deſperans.

Vbi Deum nihil ſentientem videt Amor, neque occurrentem ſibi, neque in precibus, oeque in optatis, neque in votis ſpem ponit, & mortem doloris finem eligit. Qoos æſtus patitur Dido? quas fundit lacrymas? quos furores excitat? quoties
D mortem orat?

At trepida, & cœptis immanibus effera Dido,
Sanguineam voluens aciem, maculisq́ue trementes
Interfuſa genas, & pallida morte futura
Interiora domus irrumpit limina, & altos
Conſcendit furibunda rogos enſemq́ue recludit
Dardanium, non hos quæſitum munus in vſus.
Incubuitque toro dixitque nouiſſima verba.

Non alia mens Phyllidi à Demophooote quidem relictæ ac deſpectæ, à ſeipſa propè deſperatæ; ſic enim apud Ouid. illa mortem meditatur.

Sæpe venenorum ſitis eſt mihi: ſæpe cruenta
Traiectam gladio morte perire iuuat.
Stat nece matura tenerum penſare pudorem:
In necis electu parua futura mora eſt.

Malè amat qui ſic amat. Et qoidem hæc omnia quæ de amore dicta ſunt euenire ſoleot inſanis

amatotibus, quorum ineptiis pleni ſunt Poëtarum libri. Idem enim animus, eademque vis amandi eſt, ſiue ſe ad Deum, ſiue ad tes humanas conuertat. Vt vel ex hoc vno poſſit intelligi, quàm grauiter errent, qui ſuum amotem, rem omnium pretioſiſſimam, viliſſimis tebus addicunt; cùm illum in Deum conferre tàm facdè poſſint. Quate tandem ſapiamus amando quod eſt dulciſſimum, CHRISTO vni cor noſtrum ſedem Amotis conſecremus, in quo nihil ad felicitatem deſideres, ait pius Vates:

En tibi quærendi quod amet labor omnis ademptus:
*C*HRISTVS *amandus, & hunc præter amare, nefas.*
Formoſum quæris? nihil eſt formoſius illo:
Moribus inſignem? ſolus at ille bonus:
Immenſumne opibus? nihil eſt opulentius illo:
Munificum? dotes prodegit ille ſuas:
Ductorem? Dux eſt: Regem? Rex: quæris amicum,
Qui redamet? redamat, quin amat ille prior:
An Patrem? Pater eſt: Paſtorem? Paſtor, & ille:
An Sponſum mauis? Sponſus at ille tuus:
An Fratrem? Frater: Comitem? Comes: ánne fidelem?
Eſſe vel ipſa fides non magè fida queat:
Præſentem? præſens: Conſtantem? non ita conſtans
Rupes, quam Siculi verberat vnda maris:
An placidum? blandus: iucundum? eſt ipſa voluptas:
Si pateris; tecum qui patiatur habes:
Doctorem? omnis ab hoc manat ſapientia fonte:
Sollicitumque? preces præuenit ille tuas:
Vulneraque & morbos curantem ſanguine morbos,
Atque ſuis curat vulnera vulneribus.
Quod ſi fortè cadis, cadis inter brachia amantis,
Puluinar capiti ſubijcit ille manum.
Si flet ille tibi rorantia lumina ſiccat,
Et mœſta Ambroſiis oribus ora premit.
O felix oculus portum viſurus amantis!
Scilicet in lacrymis naufragus ipſe ſuis.

Benè amat, qui ſic amat.

PVNCTVM XI.

Amor loquens.

I. INtereſt Oratoris naturam Amoris noſſe, multas quidem, & graues ob cauſas. Primùm enim in genere demonſtratiuo vtilis eſt hæc cognitio: commendandus eſt cœlitûm vous; vir Sanctus ab Amore, quo in Deum ferebatur, dùm in terris viueret, qoantam materiam ex hiſce fontibus, quos aperuimus ſuppeditari putas? Nam ſi qois illa effecta Amoris conſulat, næ multa nimis ad dicendum indè hauriet. Prædicandus ſit D. Pauli Amor erga CHRISTVM. Effectum eſt Amoris plurima pati pro re amata; quàm grauia ille, quàm acerba perpeſſus? Effectum eſt Amoris præſentiâ rei amatæ delectari; quanto deſiderio CHRISTI videndi tenebatur Paulus? Obliuiſci, & in vnius amici cogitatione cooquieſcere; omnia Paulus viliora ſtercore arbitrabatur, vt CHRISTVM lucri faceret. Effectum eſt amoris prædicare laudes rei amatæ; at quis de Christo magnificentius Paulo loquotus eſt?

II. Eadem planè ratio cuiuſuis artis. Laudas Principem ab Amore ciuium, & patriæ; commemorabis ſcilicet labores, curas, cogitationes aſſiduas, vigilias, ſui contemptum, ſolicitudines, libe-

A ralitatem, clementiam in omnes, Iuſtitiam, & cætera quæ cum Amore patriæ coniuncta ſunt.

Idem portò ſentiendum de virtutum amore, de ſtudio litterarum.

III. Iam verò in genere deliberatiuo eiuſdem rei quàm neceſſarius vſus eſt; vt effecta habeas pertractata animo; ſiue ad Amorem cuiuſcumque tandem rei hortari velis; ſiue ab Amore deducere: Quid de genere Iudiciali dicam? cùm accuſare aliquem voles, atque id efficere argumentis, vt nunquam amaſſe patriam, ounquam ei virtus placuiſſe videatur.

IV. Quis neſcit Oratorem in Exordiis, & in toto genere Orationis id ſtudere ſemper debere, vt Auditorum ſuorum amantiſſimus habeatur; at qua ratione tandem Amoris ſui ſignificationem dabit, niſi prius quæ ſint Amoris ſigna nouerit?

V. Cùm Ethopœiæ, & Proſopopœiæ ab Oratore fingendæ, vel mores ipſi per hypotipoſim
B deſcribendi ſunt, tùm aduerſariorum, tùm eorum quos laodat atque defendit: qui fieri poteſt, vt exprimat Oratione, quemadmodum quis ſit affectus erga Deum, patriam, parentes, aduerſus virtutes, ſi ſit naturæ Amoris ignatus?

Hæc igitur omnia pendent ex cognitione effectorum, quæ ab hac perturbatione manant: quæ quidem licet omnia oon cadant in eandem materiam, pleraque tamen ſemper congruent, qoorum delectus pendet ex iudicio prudentiaque Oratoris. Placet hoc loco rem exemplis probare, in quibus Amor loquens inducitur, qua ratione quis teſtificari Amorem ſuum poſſit.

I. Loquentis Amoris exemplum.

Tull. Orat. 4. in Catil. ſic Amorem ſuum in ciues ſuos patriamqoe teſtatur. *Video, P. C. in me om-*
C *nium veſtrum ora, atque oculos eſſe conuerſos: video vos non ſolùm de veſtro, ac Reip. verùm etiam, ſi id depulſum ſit, de meo periculo eſſe ſollicitos.*

His animi grati ſignificationem aperit, quæ ad Amorem eſt efficax, quam etiam clarius, & illuſtrius patefacit, dùm pergit.

Eſt mihi iucunda in malis, & grata in dolore veſtro, erga me voluntas, ſed eam per Deos Immort. quaſo deponite, atque obliti ſalutis meæ, de vobis, ac de liberis veſtris cogitate.

En alterum effectum Amoris quod mirificè amplificat.

Mihi quidem ſi hæc conditio Conſulatus data eſt, vt omnes acerbitates, omnes dolores cruciatusque perferrem: feram non ſolùm fortiter, verùm etiam libenter, dummodò meis laboribus, vobis, populoque Rom.
D *dignitas, ſalusque patiatur. Ego ſum ille Conſul, cui non forũ, in quo omnis æquitas continetur, non campus Conſularibus auſpiciis conſecratus: non Curia, ſummum auxilium omnium gentium; non domus, commune perfugium: non lectus, ad quietem datus: non denique hæc ſedes honoris, ſella curulis, vnquam vacua mortis periculo, atque inſidijs fuit. Ego multa tacui, multa pertuli, multa conceſſi, multa meo quodam dolore, in veſtro timore ſanaui. Nunc ſi hunc exitum Conſulatus mei Dij Immort. eſſe voluerunt, vt vos, populumque Rom. ex cæde miſerrima, coniuges, liberosque veſtros, ex acerbiſſima vexatione: templa atque delubra, hanc pulcherrimam patriam omnium veſtrûm ex fœdiſſima flamma, totam Italiam ex bello, & vaſtitate eriperem: quæcumque mihi vni proponetur fortuna, ſubeatur. Quare conſulite vobis, proſpicite patriæ, conſeruate vos, coniuges, liberos,*

fortunaſque veſtras: populi Ro. nomen, ſalutemque defendite: mihi parcere, ac de me cogitare deſinite. Nam primùm debeo ſperare, omnes Deos, qui huic vrbi præſident, pro eo mihi ac mereor, relaturos eſſe gratiam: deinde ſi quid obtigerit, æquo animo, paratóque moriar. Neque enim turpis mors forti viro poteſt accidere, neque immatura conſulari, nec miſera ſapienti.

Quis hac Oratione non moueatur? vides egregiè ſtudioſum Reip. fortem periculorum contemptorem, ſollicitum pro patria, ac penè ſuorum omnium oblitum; rogat Senatores Ciceronem obliuiſcantur, de patria cogitent; felicem ſe fore profitetur, ſi communem ſalutem diſcrimine capitis repræſentare poſſit, nullum ſibi locum vacuum fuiſſe curis & laboribus pro Repub. ſuſceptis. Quæ omnia multùm poſſunt ad amorem conciliandum.

II. Exemplum Amoris loquentis.

Cùm Diuus Ambroſius de obitu Satyri fratris ſui loquitur, inſignem habet in eum ſignificationem amoris. *Nunquam totus in me fui, ſed in altero noſtri pars maior amborum. Atque vtinam vt memoria, vt gratia, ita etiam vita tua, hoc quicquid eſt quod ſpiramus, aut ſpirare poſſemus: Ego te frater heredem feceram, tu heredem me reliquiſti: ego te ſuperſtitem optabam, tu me ſuperſtitem dimiſiſti: quid mei ſucceſſor heredis? quid agam meæ vitæ ſuperſtes? quid agam exſors huius, quod cupio luminis? ego te frater non requiram, aut poſſim vnquam obliuiſci tui? quas grates? quæ munera referam tibi? nihil à me præter lacrymas habes. Aut fortaſſe ſecurus meriti, quas ſolas ſuperſtites habeo lacrymas non requiris. Nam etiam cùm adhuc viueres flere prohibebas, mœroremque magis noſtrum, quàm tuam mortem tibi eſſe teſtabaris dolori.*

Quàm amanter loquitur Ambroſius? Primùm tota Oratio, & genus dicendi ſuaue eſt, ac melleum, quale requirit hic affectus. Quid enim amore blandius? abundat etiam interrogationibus, exclamationibus, ſuſpiriis, votis, deſideriis, quæ in amore frequentia ſunt; perpetua eſt conuerſio Orationis ad fratrem; libenter enim cum amicis loquuntur etiam abſentibus.

Habeo plane pignus meum, quod nulla mihi peregrinatio iam poſſit auellere: habeo quas complectar reliquias: habeo tumulum quem corpore tegam. Vtinam potuiſſem aduerſus mortem tuam, meum corpus obiicere! ſi gladiis petitus eſſes me petitum pro te obtuliſſem. Nihil mihi profuit vltimos hauſiſſe anhelitus, nihil flatus meos inſpiraſſe morienti. Putabam enim, quod aut tuam mortem ipſe ſuſciperem, aut meam vitam in te transfunderem. An ego poſſum aut non cogitare de te, aut vnquam ſine lacrymis cogitare? quid mihi ſine te, aut tibi vnquam ſine me voluptati fuit? Ades inquam, & ſemper oſtenderis, & te tota animo, ac mente complector, aſpicio, alloquor, oſculor: comprehendo: Ipſa iam noctes, quæ quaſi moleſtiores viuente te videbantur, quòd mutui conſpectus copiam denegarent, ipſe iam ſomnus colloquiorum noſtrorum dudum interruptor inamabilis, dulcis eſſe cœpit, quia te mihi reddidit.

Teneo igitur te frater, nec mihi te mors, aut tempus auellet. Ipſæ dulces lacrymæ ſunt, ipſi fletus iucundi, quibus reſtinguitur ardor animi, & quaſi relaxatus euaporat affectus. Neque enim ſine te eſſe poſſum, aut tui non meminiſſe vnquam, aut meminiſſe

A *ſine lacrymis. O amari dies qui interruptam copulam perdidiſtis! ô flebiles noctes, quæ tàm bonum conſortem quietis, & indiuiduum mihi comitem perdidiſtis! pari hoſpiti conſortium, & quemadmodum hic nobis omnia fuêre communia: ita illic quoque diuiduum neſciamus, nec quaſo cupientem tui deſeras, properantem expecta, feſtinantem adiuua, & ſi diutiùs tibi morari videor, accerſo. Neque enim vnquam prolixius abfuimus à nobis, tu ſolebas reuiſere, nunc quoniam redire non potes, nos ad te ibimus, æquum eſt vt officium rependamus.*

Iam omnia penè amoris ſigna, quanta cum arte, vel potius ſine arte aperit? dùm ait ſe magis in fratre fuiſſe, quàm in ſeipſo, optat poſſe vitam fraternam producere ſuæ diſpendio: dolet ſe illi eſſe ſuperſtitem. atque hæredem: vocat illum vitam ſuam, ſuam lucem; quàm blandæ illæ com-
B pellationes, quàm plenæ amoris? affirmat ſe præſentem eum habere ſemper, gratias etiam agit, lacrymas ſibi dulces, & iucundas profitetur.

LECTIO. IV.

Reprimitur malus amor.

QVæ de concitando amore diximus, optimum habent vſum, ſi eum honeſtate coniungantur: ſed in tractando vitioſi amoris affectu longè aliter ſe res habet. Vt enim ad honeſtum amorem rapere animos, ſic à turpi, & pernicioſo deducere Oratoris eſt ſapientis, eóque præcepta omnia diriguntur artis, quibus ſi quis abutatur, non virtuti tantùm, ſed eloquentiæ
C facit iniuriam.

PVNCTVM I.

Improbi amoris Remedia.

TAm difficulter reprimitur, quàm facilè in hominum animis excitatur amor; quem ſic loquentem facit Achilles Alex. l. 2. An tu tantum tibi ſumas, vt contra me arma feras, mihique reſiſtere audeas? mihi ad volandum pennæ, ad vulnerandum ſagittæ, ad exurendum faces datæ ſunt, quonam igitur modo te euaſurum ſperas? hinc venuſtè Socrates amorem σοφιστὴν nuncupat, callidum quendam metuendumque Rhetorem, vel vt eundem Sapho nominauit
D μυθοπλόκον concinnandæ Orationis doloſum artificem. Multa tamen reperias quæ ſemel accenſum amoris ignem extinguãt. Cùm igitur improbam aliquam cupiditatem, aut amorem, vel ſceleris, vel peſſimorum hominum, vel alicuius ſtudij minus honeſti reprimere cupies, vteris hiſce argumentis.

Amoris deformitas.

Primum remedium eſt vt oſtendatur rei quæ malè diligitur vitium, ac deformitas. Vt enim boni pulchrique imago allicit; ſic abſterret amorem, vel deformitas, vel improbitas. Rem totam ſubiicit oculis morbi, quàm ſalutis amantior Terent. in Enucho. Act. 5. Sce. 3.

Id verò eſt quòd mihi puto palmarium

Me reperiſſe, quomodo adoleſcentulus
Meretricum ingenia, & mores poſſet noſcere:
Maturè vt cùm cognorit, perpetuò oderit.
Quæ dùm foris ſunt, nihil videtur mundius,
Nec magis compoſitum quicquam, nec magis elegãs.
Harum videre ingluuiem, ſordes, inopiam,
Quo pacto ex iure heſterno panem atrum vorent,
Noſſe omnia hæc, ſalus eſt adoleſcentulis.

Iuuerit etiam ex Plauti mercatore paucis luem illam amoris in ſuis effectibus deſcribente in prologo.

Nam amorem hæc cuncta vitia ſectari ſolent,
Cura, ægritudo, nimiáque elegantia.
Hæc non illum modò qui amat, ſed quemque attigit,
Magno atque ſolido mulctat infortunio.
Sed amori accedunt etiam hæc, quæ dixi minus,
Inſomnia, ærumna, terror, error, & fuga,
Ineptia, ſtultitiáque adeò, & temeritas,
Incogitantia, excors, immodeſtia,
Petulantia, cupiditas, & maleuolentia:
Inhæret etiam auiditas, deſidia, iniuria,
Inopia, contumelia, & diſpendium, &c.

PVNCTVM II.

Amoris infamia.

SEcundum eſt vt ſubiiciatur oculis infamia, quæ ex improbo amore redundat; nemo Cicerone melius dùm in libro de Senectute multis probat nullam capitaliorem peſtem, quàm corporis voluptatem hominibus à natura datam. Nouerat Helena quæ Paridem inſanientem præ amore ſequi recuſat, ob infamiæ notam, quam vitare non poterat, niſi conſpectum eius, & ſocietatem effugeret.

C

Non ita contemno volucris præconia famæ,
Vt probris terras impleat illa meis.
Quid de me poterit Sparte? quid Achaïa tota?
Quid gentes Aſiæ? quid tua Troia loqui?
Quid Priamus de me, Priami quid ſentiet vxor,
Totque tui fratres, Dardaniæque nurus?
Deſine molle precor verbis conuellere pectus,
Terra precor vultus obruat ante meos.

Eadem eundum blanditiis capta, ſaltem in ſpeciem, conſtanter dona recuſat, vt famam bonorum, quæ verè ſola gloria nominari poteſt, multo labore collectam, conſeruet, ſatis edocta, puellam quæ capiat, capi donis ſolitam.

At fruar Iliacis opibus cultúque beato,
Donáque promiſſis vberiora feram.
Purpura nempè mihi, pretioſáque texta dabuntur,
Congeſtóque auri pondere diues ero.

D

Da veniam faſſa, non ſunt tua munera tanti,
Neſcio quo tellus me tenet iſta modo.

PVNCTVM III.

Amoris ſuſpicio.

TErtium eſt vt ſuſpicionem iniiciamus amanti aut perfidiæ, aut doli, aut frigidioris animi, aut iniuriæ profectæ ab eo, quem diligit: Eſt enim pronus amor ad ſuſpicionem, in quam cùm deſcendit, in odium, & furorem vertitur. Cùm igitur ſuſpicio venenum ſit amori præſentiſſimum, monet ſapienter Seneca phi-

A

loſ. Neque de amico maleſentiendum, neque de eo maledicenti facilè credendum, ſi quis amicitiam præſtare ſibi cum aliquo voluerit. 2. de ira c. 23. *Plurimum mali credulitas facit. Sæpè ne audiendum quidem eſt: quoniam in quibuſdam rebus ſatius eſt decipi, quàm diffidere. Tollenda ex animo ſuſpicio, & coniectura falſiſſima irritamenta. Ille me parum humanè ſalutauit, ille inchoatum ſermonem citò abrupit, ille ad cœnam non vocauit, illius vultus auerſior viſus eſt. Non deerit ſuſpicioni argumentatio: ſimplicitate opus eſt, & benignâ rerum æſtimatione. Nihil niſi quod in oculos incurret, manifeſtúmque erit credamus; & quoties ſuſpicio noſtra vana apparuerit, obiurgemus credulitatem. Hæc enim caſtigatio conſuetudinem efficiet, non facile credendi.*

Diſſoluit etiam amorem iudiciorum, ac ſenſuum diuerſitas atque diſſentio; hinc ſæuæ diſcordiæ matrem iudiciorum pugnam affirmat D.

B

Hilarius 10. de Trinit. Non eſt ambiguum omnem humani eloquij ſermonem contradictioni obnoxium ſemper fuiſſe; quia differentibus voluntatum motibus diſſentiens ſit quoque motus animorum, cùm aduerſantium iudiciorum affectione pugnans, affectionibus his, quibus offenditur, contradicit. Quamuis enim omne dictum veri ratione perfectum ſit; tamen dùm aliquid aliis, aut videtur, aut complacet, patet veritatis ſermo, aduerſantium reſponſioni, qui contra veritatem, aut non intellectam, aut offendentem, vel ſtultæ, vel vitioſæ voluntatis error obnititur.

PVNCTVM IV.

Amoris Deſperatio.

QVartum eſt, vt adducamus amantem ad Deſperationem rei optatæ conſequendæ. Sic Helena Paridem à ſe dimittit, dùm rem fieri non poſſe amantem docet.

Diſce meo exemplo formoſis poſſe carere,
Eſt virtus placitis abſtinuiſſe bonis.
Ad poſſeſſa venis, præreptáque gaudia ſerus
Spes tua lenta fuit, quod petis, alter habet.

Sic animum Charini facibus amoris æſtuantem Birria paulatim reſtrigerat, apud Terent. in Andria, Act. 2. Sc. 1.

Quæſo ædepol, Charine, quoniam non poteſt id fieri, quod vis,
Id velis quod poſſit; ah quanto ſatius eſt
Te id dare operam, qui iſtum amorem ex animo dimoueas tuo,

D

Quàm id loqui; quod magis libido fruſtrà incendatur tua.

PVNCTVM V.

Amoris incommoda.

QVintum eſt remedium, vt oſtendamus nihil vtilitatis, aut iucunditatis eſſe, ſed damni plurimum, ac moleſtiæ in illis amoribus. Hoc teſtatur ſatis expertus indomitæ libidinis auctor Ouid.

Quòd iuuat exiguũ eſt, plus eſt quod lædit amantes,
Proponant animo multa ferenda ſuo.
Quot lepores in Atho, quot apes paſcuntur in Hybla,
Cærula quot baccas Palladis arbor habet.

Littore quot concha; tot ſunt in amore dolores,
Quæ patimur, multo ſpicula felle madent.

Græci ſapientes σχίτλιν, μέγα πῆμα, μέγα σύγος vocant, quod hominem adducat in omnem miſeriam, exitium, odium; adduntque ex eo, tanquam ex malorum omnium officina, proficiſci ἔριδας, στοναχὰς, γόας, ἄλγεα. contentiones, gemitus, luctus, & dolores. Nullum itaque præſentius huic graſſanti morbo remedium afferri poteſt, quàm ſi grauiſſima damna proponamus in quæ incidunt, qui ſemel amoris iugum receperunt. Ætnam æmulatur amor, perpetuis ardet ignibus, nec decreſcit. Quis huc incendio perire velit? obſeqoeris ſemel huic tyranno? duriora quàm ferre poſſis, imperabit. Negabis? vim faciet. Cœleſte beatorum domicilium adibis cogitatione; te diſtrahet, & in cœno, quàm in cœlo libentius acquieſcet: ardentes inferorum flammas propones mentis oculis? aliò mentem auertet, aliis æſtuantem ignibus. Vaporatum amoris impori momentum prius euaneſcere docebis, quàm quis illud ſatis aduertat? ridebit; altè fixum in animo doloris aculeum relinquere monebis, quod eleganter expreſſit in metris Boëtius? audiet, mirabitur, prædicabit, nec telum extrahet è pectore, nec incendium lacrymis extinguet, neque vincula quibus coostringitur, eſtringet, tàm difficulter ſanatur, qui hac infami peſte laborat.

Habet omnis hoc voluptas,
Stimulis agit furentes,
Apiumque par volantum,
Vbi grata mella fudit,
Fugit, & nimis tenaci
Ferit icta corda morſu.

Quid illi furioſo facias, qui mortem quærit, vt alii vitam, dic laſciuum ex orco Angelum, cæcum illum veneris filium, corporis vires debilitare, tàm manus auro iniicere, quàm animo; æternæ mortis reum ſtatuere ſibi deuotum in famam, in virtutes graſſari, mone cum Comico ſemel ſapiente Ter. in heaut. Act. 4. Sc. 1.

Neque ius, neque bonum, aut æquum ſciunt;
Melius, peius, proſit, obſit; nihil videat,
Niſi quod libido ſuggerit.

Narra ſatis à Diabolo captum eſſe, quiſquis à libidine victus eſt, & nulla ſui parte liberum amoris dulcedine irretitum, ſeruitutem amat, ſordibus paſcitur, in igne viuit, & perit.

PVNCTVM VI.

Amoris Ineptiæ.

IAngueſcit Amor, cùm oſtendimus illum puerilis eſſe naturæ, hoc eſt, qualem reperire eſt in pueris, & adoleſcentibus, inconſtantem, erraticum, faſtidioſum. Hanc mentis & amoris inconſtantiam, & leuitatem Paridi ſuo Helena exprobrat.

Dùm nouus eſt cœpto potius pugnemus amori,
Flamma recens paruâ ſparſa reſedit aquâ.
Certus in hoſpitibus non eſt amor; errat, vt ipſi,
Cumque nihil ſperes firmius eſſe, fugit.
Hypſiphyle teſtis, teſtis Minoïa Virgo
In non exhibitis vtraque iuncta toris
Tu quoque dilectam multos infide per annos,

A *Diceris Oenonem deſeruiſſe tuam.*
Dùm loqueris mecum, dùm nox ſperata paratur,
Qui ferat in patriam iam tibi ventus erit.
Curſibus in mediis, nouitatis plena relinques
Gaudia: cùm ventis noſter abibit amor.

Pari vena Propertius l. 2. Eleg. 5. diſſuadet amorem propter leuitatem ſatis cognitam.

Non ita Carpathia variant aquilonibus vnda:
Nec dubio nubes vertitur atra noto.
Quàm facile irati verbo mutantur amantes.
Dùm licet, iniuſto ſubtrahe colla iugo.

Minus innocentis amoris iuratus hoſtis D. Hieron. plures ineptias proponit, in quas nimius amor, origine licet honeſtus, ſed magnitudine deformis, amantes interdum conijcit l. 1. aduerſus Iouinianum. *Amor formæ, rationis obliuio eſt, & inſaniæ proximus: fœdum minimèque conueniens* B *animæ ſoſpitis vitium: Turbat conſilia; altos & generoſos ſpiritus frangit: à magnis cogitationibus ad humillimas detrahit; querulos, iracundos, temerarios, durè imperioſos, ſeruiliter blandos, omnibus inutiles, ipſi nouiſſimè amori facit. Nam cùm fruendi cupiditate inſatiabilis flagrat, plura tempora ſuſpicionibus, lacrymis, conqueſtionibus perdit: odium ſui facit, & ipſe nouiſſimè ſibi odio eſt. Nec enim iudicio, ſed furore ducitur.*

PVNCTVM VII.

Amoris ſeruitus.

SEptimum eſt, ſi oſtendamus eum qui ſemel cæci, illius nati è terra pueri, telo & igne metuendi, legibus obſequitur miſeram ſeruire ſer- C uitutem. Mantuanus Egloga 1.

Quiſquis amat ſeruit, ſequitur captiuus amantem,
Fert domita ceruice iugum, fert verbera tergo,
Fert ſtimulos, trahit & bouis inſtar, aratrum.

Hoc infame ſeruitutis pondus ſenſerat Propertius quod tacitus fateri cogitur, dùm ait.

Libertas quoniam nulli iam reſtat amanti:
Nullus liber erit ſi quis amare velit,

In hanc rem D. Ambroſius de bono mortis cap. 1. Multa congerit, dùm vitiorum ſcopulos, ac detrimenta, quæ ſingula mortalibus inferant, enumerat: aliis laqueum, viſcum, nexum, cathenam; amori verò clauum tribuit, & quidem trabalem, à quo nec expedire ſe poſſit, nec in partem ſe mouere. *Laqueus eſt in auro, viſcus in argento, nexus in prædio, clauus in amore.*

D

PVNCTVM VIII.

Amoris reſiſtentia.

OPtimum longèque certiſſimum remedium fallendi, ſeu curandi, aut etiam depellendi amoris eſt, obſtare principiis, quoniam mala ipſa quæ conualuerunt medicinam vix admittunt, vt ſcribit Ouidius, cuius ſcripta, quod nolim, extant, quæ vel in turpi materia verſantur flammis abolenda; hæc quia ſapientum ſcripta redolent, tranſcribo.

Dùm licet, & modici tangunt præcordia motus,
Si piget in primo limine ſiſte pedem.
Opprime dùm noua ſunt ſubiti mala ſemina morbi,
Et tuus incipiens ire reſiſtat equus.

Nam mora dat vires, teneras mora precoquit vuas,
Et validas ſegetes, quæ fuit herba, facit.
Quæ prabet latas arbor ſpatiantibus vmbras,
Quæ poſita eſt primum tempore, virga fuit.
Tunc poterat manibus ſumma tellure reuelli,
Nunc ſtat in immenſam viribus acta ſuis.

In hunc ſenſum eſt Senecæ ſapieotis monitum epiſt. 116. *Nulli non vitio initium eſt verecundum, & exorabile, ſed ob hoc latius funditur. Non obtinebis vt deſinat, ſi incipere permiſeris. Imbecillis eſt primò omnis affectus: deindè ipſe ſe concitat, & vires, dùm procedit, parat. Excluditur faciliùs, quàm expellitur. Quis negat omnes affectus, à quodam quaſi naturali fluere principio? curam nobis noſtri natura mandauit, ſed huic vbi nimium indulſeris, vitium eſt. Ergo intrantibus reſiſtamus; quia facilius, vt dixi, non recipiuntur, quàm exeunt.*

P V N C T V M IX.

Amoris occupatio.

NOoum eſt remedium, vt ad amorem, & honeſta ſtudia paulatim eum detorqueamus, oſteudamuſque peſſimè in rebus fœdis eollocari; cùm alibi maiore cum fructu, gloria, & voluptate conſumi poſſit. Ita malus amot, amore caſto, quaſi clauus clauo depellendus; & aoimo fœdis amoribus obſeſſo, ſtudia quibus ipſe delectetur, inſtillanda ſunt. Multos litterarum ſtudia, nonnullos veoario, alios oblectamenta varia ſanarunt, qui inetti otio diffluentes, & illecebris voluptatis capti periiſſent. Mooet Ouid.

Deſidiam puer ille ſequi ſolet. Odit agentes.
Da vacuæ menti, quo tenoatur, opus.
Sunt fori, ſunt leges, ſunt, quos tuearis, amici:
Vade per vrbanæ ſplendida caſtra togæ.
Vel tu ſanguinei iuuenilia munera Martis
Suſcipe. deliciæ iam tibi terga dabunt.
Rura quoque oblectant animos, ſtudiumque colendi,
Quælibet huic curæ cedere cura poteſt
Colla iube domitos oneri ſupponere tauros,
Sauciet vt duram vomer aduncus humum.
Aſpice curuatos pomorum pondere ramos,
Vt ſua quod peperit vix ferat arbor onus.
Aſpice labentes iucundo murmure riuos,
Aſpice tondentes fertile gramen oues.
Venerit inſitio. Fac ramum ramus adoptet,
Stetque peregrinis arbor operta comis
Cùm ſemel hæc animum cœpit mulcere voluptas,
Debilibus pennis irritus exit amor.

Sic pet continuatos labores fauillam libidinis, oiium excuties. Reuera enim:

Otia ſi tollas periere cupidinis arcus,
Contemptaque iacent, & ſine luce faces.

Benè ſapiens quidam; ſicut ſe habet cibus ad vitam, ſic labor ad honeſtatem. Hinc Curtij iudicio reprehenditur Alexander; cui vitæ clara facinora Magoi cognomen peperetout: cuius vt primùm inſtantibus curis laxatus eſt animus militarium rerum, quàm quietis otijque patientior, excepére eum voluptates, & quem arma Perſarum non fregerant, vitia viceruot. Tanti eſt otium ſectari! l. 5.

Quid Roma gentium Domina? remoto Carthaginis metu, ſublatáque imperij æmula, oon gra-
A du, ſed præcipiti curſu à virtute deſcitum, ad vitia tranſcurſum: vetus diſciplina deſerta, noua inducta: in ſomnium à vigilijs, ab armis ad voluptates, à negotiis io otium conuerſa eſt ciuitas Romana. Laboremus, fugiendo vincamus, à facie mulieris, à libidinis motu, ab ardore concupiſcentiæ, & in tranquillum portum, ſiuumque caſtitatis triumphando ſuccedamus.

P V N C T V M X.

Amoris abſentia.

SApientes omninò benè præcipiunt hanc in rem, aliò traducendas eſſe cogitationes amantium, vſuſque familiaris, ac congreſſus re-
B miſſione, amoris intemperantis vim eſſe infringendam. Nam vt rei dilectæ præſentiâ, quaſi fomite, ſuſtentatur amor: ſic vbi hæc ex oculis erepta eſt, aliiſque curis diſtractus animus, langueſcunt quotidie deſideriorum faces, & paulatim extinguntur. Eſt hoc Propertij remedium, l. 2. El. 1.

Omnes humanos ſanat medicina dolores,
Solus amor morbi non amat artificem.
Non hic herba valet, non hic Nocturna Cytais:
Non per Medea gramina cocta manu.
Quippe vbi nec cauſas, nec apertos cernimus ictus.
Vndè tamen veniant tot mala cæca via eſt.
Non eget hic medicis, non lectis mollibus æger,
Huic nullum cœli tempus, & aura nocet.
Optimus ille fuit vindex, lædentia pectus
Vincula qui rupit: dedoluitque ſemel.

Optimè; nam vt vis ignis tantiſper, dùm materia caret quieſcit, quâ accedente, incenditur:
C ſic quæ ſunt in anima potentiæ, ad virtutem, aut vitium pertinentes, extinguntur deſtitutæ opportunitatibus, fortuitis autem excandeſcunt occaſionibus. Atque:

Vt penè extinctum cinerem ſi ſulphure tangas
Viuet, & ex minimo maximus ignis erit.
Sic niſi vitaris quicquid renocabit amorem,
Flamma redardeſcet, quæ modò nulla fuit.

Quanti conſtitit olim Dauidi oon abfuiſſe! vidit & periit, cui nihil admodum ad cumulum humanæ felicitatis deeſſe videbatur, vno contuitu ſtratus fuit, & abiectus; è puro, inceſtus, ex inoocente reus, è victore captiuus, è libero ſeruus libidinis, è vidente cœcus, è Dei amico hoſtis, ex opulento ſpoliatus & miſer euaſit. Vidit & ſubitò à formoſo illo ſpectaculo radius,
D & cum radio fulgor, & io fulgore vibrans ignis amoris interiora depaſcens. Miſeret me Dauidis, hem quanti viri! qui Deo charus ſublimiſque, propè dicam vno cœlo minor, & inter homines Deus, ad ſolium euectus, trabeatus auro purpuráque, & ſceptro glorioſus, duces hoſtium victor, multis & magnis à Deo beneficiis ooeratus potius, quàm oroatus; hunc tamen ſupra homines virum, Angelis penè parem mundo maiorem; vna libido fecit inuiſum Deo, ſathanæ auctoratum, flagitio pollutum, regni probrum. hominum ludibrium, cœli exulem; ò fragilem naturam noſtram, & dùm fomes in medullis hærebit, nunquam tutum, & ſecurum ſui hominem.

PVNCTVM

PVNCTVM XI.

Amoris exilium.

COmpertum eſt mutatione loci, vt & amatæ rei fugâ, ardoris æſtus, aut omninò tolli, aut ſaltem ex parte minui. Præſcribit hoc remedium Propertius ad Cynthiam lib. 3. ele. 20.

Magnum iter ad doctas proficiſci cogor Athenas,
Vt me longa grauis ſoluat amore via.
Omnia ſunt tentata mihi, quacumque fugari
Poſſit. At ex omni me premit ipſe Deus.
Vnum erit auxilium mutatis, Cynthia, terris,
Quantum oculis, animo tàm procul ibit amor.

Ita eſt, plerumque mutatur affectus, dùm mutatur locus; verùm quàm ſecurius eſſet, animum mutare, quàm cœlum: ſiquidem tàm nullo negotio recurrunt animo ſemel vulnerato rei amatæ reuiuiſcentis ſpecies, vt non tàm extinctus, quàm ſopitus ignis fuiſſe videatur. Tutius tamen eſt non poſſe perire, quàm iuxta periculum non perijſſe. Benè monet periculo ſuo doctus Ouid.

Tu tantum & firmis quamuis retinebere vinclis,
I procul. & longas carpere diſce vias.
Flebis & occurret deſerta nomen amica;
Stabit & in media pes tibi ſæpè via;
Sed quantò minus ire voles, magis ire memento,
Perfer; & inuitos currere coge pedes.
Dura aliquis præcepta vocet mea; dura fatemur
Eſſe: ſed vt valeas, multa dolenda feres.
Vt corpus redimas, ferrum patieris, & ignes,
Arida nec ſitiens ora leuabis aquâ;
Vt valeas animo quicquam tolerare negabis?
At pretium pars hæc corpore maius habet.
Nec ſatis eſſe putes diſcedere: lentus abeſto:
Dùm perdat vires, ſitque ſine igne cinis.

Semper placuit Senecæ monitum, Oraculo ſapientiæ dignum epiſt. 69. *Quemadmodum ei, qui amorem exuere conatur, euitanda eſt omnis admonitio dilecti corporis: nihil enim facilius, quàm amor recrudeſcit: ita qui deponere vult deſideria rerum omnium quarum cupiditate flagrauit, & oculos, & aures ab his, quæ reliquit, auertat. Citò rebellat affectus. Quocumque ſe verterit pretium aliquod præſens occupationis ſuæ adſpiciet. Nullum ſine auctoramento malum eſt. Auaritia pecuniam promittit: Luxuria multas, ac varias voluptates: Ambitio purpuram, & plauſum, & ex hoc potentiam, & quidquid potentia poteſt Mercede te vitia ſollicitant: hic tibi gratis viuendum eſt.*

Miſerum me! quoties arma peccatis exhibemus? quàm ab illis facilè vincimur, dùm non diſcedimus ab illis, ſed potius conſectamur, & amplectimur illecebras? Scitè Seneca epiſt. 116. *Quantum poſſumus nos à lubrico recedamus, in ſicco quoque parum fortiter ſtamus. Occurres hoc loco mihi illa publicâ contra Stoïcos voce: Nimis magna promittitis, nimis dura præcipitis. Nos homunciones ſumus omnia nobis negare non poſſumus. Delebimus, ſed parum: concupiſcemus, ſed temperata: iraſcemur, ſed placabimur. Scis quare non poſſumus iſta? quia non poſſe nos credimus. Vitia noſtra quia amamus, defendimus, & malumus excuſare illa quàm excutere. Satis natura homini dedit roboris, ſi illo vtamur, ſi vires noſtras colligamus, at totas pro nobis, certe non contra nos, concitemus. Nolle in cauſa eſt, non poſſe prætenditur.* Nihil verius dici poteſt in hanc rem; ſic enim peccandi occaſionibus, & voluptatum illecebris, vires animi præcidimus, hoſtemque ferocem aduerſus nos armamus.

Fortiter arguit delicijs fractos homines, nullaſque ſceleribus ſuis niſi falſas excuſationes reperire poſſe docet Cyrill. Alex. lib. 9. in Leuit. *Nolite conqueri de infirmitate carnis: nolite dicere, quia volumus, & non poſſumus: volumus continenter viuere, ſed carnis fragilitate decipimur, & impugnamur ſtimulis eius. Tu das ſtimulos carni tuæ, tu illam aduerſus ſpiritum tuum armas, & potentem facis; cùm eam carnibus ſaturas, vino nimis iucundas, omni mollitiâ palpas, & ad illecebras nutris.*

Afferuntur alia vulgò remedia, mentem difficilibus negotiis occupare, frequentius ad Orationis, & abſtinentiæ præſentiſſima remedia recurrere, ſed hæc in doctrina morum poſita ſunt potius, quàm in præceptis Eloquentiæ.

DE ODIO.

POTENS eſt hic motus, & in copioſo, acri & ornato ſublimique dicendi genere dominatur; è cuius concitatione pendet ſæpè totius cauſæ victoria; quam ſine magno labore non conſequitur peritus Orator. Nam ſic à natura comparati ſumus, vt quemadmodum cadens in aridum, & vacuum humoris ſomitem ardens ſcintilla facit incendium: ita mens & voluntas rerum indignitate ventilata, nullo negotio inflammatur.

Odij Natura.

Quamuis non ſit vna ſed multiplex odij natura, tamen illa facilè cognoſci poteſt ex iis quę de amore diſputauimus: Definit Orator Odium inueteratam iram, quæ minus eſt ad leges exacta definitio, quare facilius intelligitur quid ſit Odium, ſi cum amore componatur, cui reſpondet ex aduerſo. Vt igitur amor eſt motus animi quo fertur in bonum, quatenus bonum eſt; ſic odium affectus eſt animi, ſeu motus, quo ſe auertit ab eo, quod malum eſt, vel certè exiſtimatur malum.

Odij cauſæ.

Quatuor omninò cauſæ afferuntur ex quibus diuerſa odij genera naſcuntur. I. Ex contraria affectione, quam ſumpto à Græcis vocabulo antipathiam vocamus, odium naſcitur. Eſt enim ea vis naturæ, vt arcana rapacitate res alias alijs applicet, celeriterque coniungat; alias diſiungat ab alijs. Sic in rebus etiam naturalibus diſſidet ab agno lupus, à Ruta, Braſſica. Contra verò Oſtrea ſympathiam habent cum Luna, quâ decreſcente decreſcunt, & ſecundùm varias illius ætates mutātur. Idem etiam nobis contingit, vt occulto quodam odio homines auerſemur, cùm tamen odij cauſam nullam videamus, latet tamen aliquid in natura noſtra, quo ab aliis diſſidemus; atq; Odiū hoc naturale dici poteſt.

II. Odium naſcitur ex abundantia atræ bilis, quæ vſque adeò efferat homines & exaſperat, vt nec alios, nec ſeipſos ferre poſſint, diciturque melancholicum.

III. Oritur ex immanitate & fœditate ingenij naturalis, ex quæ exiſtit neſcio quæ inſatiabilis cupiditas, quæ etiam in mortuos ſæuit, ferinum vocatur odium.

IV. Naſcitur ex cauſis humanis, & motalibus, A hoc eſt ex iis cauſis, quæ in vita ciuili odium inter homines commouere ſolent, quarum cognitio iuuat Oratorem. Nam aliæ cauſæ petuntur ex vitio naturæ, nec in moribus ſunt poſitæ, quæ vix Oratione ſanari poſſunt. Dicendum erit itaque potiſſimum de hoc quarto odij genere, nec omittenda tamen erunt alia; propterea quòd ſaltem in deſcriptiones cadunt.

LECTIO V.

De Arte concitandi Odij.

EX amoris cognatione facilè fontes Odij patent; eadem enim quæ amoris & beneuolentiæ cauſis aduerſantur, non parum conferunt ad B inflammandum odium; & quemadmodum virtutes naturali quodam impetu,ſic animos hominum, & voluntates occupant,vt actes illis pariter, & inflammatas amoris & amicitiæ faces admoueant: præſertim verò, ſi fuerint eiuſmodi, quæ ſummam aliquam Reip. adſerant cum vtilitate dignitatem; ſic contra vox grauior, aut vehementior odij cauſa proferri poteſt,quàm aliquod turpe vitium,ſiue crudelitatis illud fuerit, ſeu libidinis, ſeu rapinarum, & auaritiæ, cùm ex talibus vitiis inuſitatæ quædam vulgaribuſque maiores, & in ſingulos,&c in Remp.vniuerſam calamitates oriantur. Sed aliquando præcipua capita proponamus, per quæ vis odij grauioris ſtatim inardeſcat.

PVNCTVM I.

C

Incommoda.

AB Oratoribus primo repræſentari ſolent incommoda,& clades illatæ, quæ quidem vehementer excitant affectum odij; ſiue fiant in bonis animi, ſeu corporis, aut in fortunæ donis,quæ nobis eripi,vel deteri non facilè patimur. Inſignis eſt locus apud Pacatum in Oratione panegyrica Theodoſio Aug. dicta, vbi in Maximum tyrannum inuehitur,cladeſque ab eo Prouinciis illatas exaggerat. *Si dulcis in bonis miſeriarum recordatio eſt, ſi nautas tempeſtatum, ſi medicos iuuat meminiſſe morborum, cur non tu quoque mala noſtra audias, vt tua beneficia recognoſcas? vnde igitur ordiar, niſi à tuis mea Gallia malis? qua ex omnibus terris, quas illa peſtis inſederat, haud iniuria tibi benedicas priui-* D *legium miſeriarum, non auribus modò, quarum ſenſus eſt lenior, ſed coram oculis ferè compulſa, victoriam Maximi, interitum Gratiani: Alta licet vulnera quod fatendum eſt proximis nobis Italus, & contiguus oſtendat Hiſpanus, ſed in dolore ſummo habet ſuum vterque ſolatium. Nos primi impetum belluæ furentis excepimus, nos ſanitiam eius innocentium ſanguine, nos cupiditatem publica paupertate ſatiauimus, apud nos ſemet exercuit crudelitas iam ſecura, & adhuc inops auaritia, alibi malum publicum aut cœpit, aut deſtitit, in Gallia ſedit. Quis ſe nobis calamitate contulerit? tyrannum & cum alijs tulimus, & ſoli. Quid ego referam vacuatas municipibus ſuis ciuitates, impletas fugitiuis nobilibus ſolitudines? Quid perfunctorum honoribus ſummis virorum bona publicata? capita diminuta? vitam are taxatam? Audires dicere delatorem, quid ita ille triſtis incedit? an quia pauper ex diuite eſt? non enim ſe viuere gratulatur. Quid ita hic publicum atratus inceſtat? luges credo fratrem, ſed habet filium, ita fierè non licebat amiſſa, metu reliquorum.*

Eſt aliquod calamitatum delinimentum dediſſe lacrymas malis, & pectus laxaſſe ſuſpirijs, & nulla maior eſt pœna, quàm eſſe miſerum, nec videri. Spes inter hæc nulla prædonis explendi, nec enim vt natura fert, copiam ſatietas ſequebatur, creſcebat in dies habendi fames, & parandi rabiem parta irritabant. Vt agrorum ſitim potus accendit; vt ignis arentibus non obruitur, ſed augetur, ita coacta publica egeſtate diuitia auiditatem ieiuna mentis acuebant. Stabat ipſe purpuratus ad lances, & momenta ponderum, nutuſque trutinarum pallens, atque inhians exigebat. Comportabantur interim ſpolia Prouinciarum, exuuia B *exulum, bona peremptorum, hîc aurum matronarum manibus extractum, illic rapta pupillorum ceruicibus bulla, illic dominorum cruore perfuſum rependebatur argentum. Numerari vbique pecunia, fiſci repleri, æra cumulari, vaſa concidi, cuiuis vt intuenti, non illud Imperatoris domicilium, ſed latronis receptaculum videretur. Sed tamen latro raptis abutitur, & ablata alijs ſibi reddit, nec ideò vias, ſaltuſque obſidet, ſed vt gula, ventrique ſuppetat, & nec deſit ſumptus impendijs: nam & effundit, & negligit, eadem perdendi, & quærendi facilitate.*

PVNCTVM II.

Calumnia odiorum fomes.

C ODimus calumniæ artifices, quod odium eò vehementius eſt, quò famam, & opinionem hominum pluris facimus: nam cum omnes gloriæ appetentes ſimus, & auidiſſimi laudis, non eum odiſſe non poſſumus, qui nos contumeliis lacerat. Ex hoc Vatinium inſectatur, & in odium vocat Cic. qui & Cæſarem impellere voluerat, vt Optimates per inſidias trucidaret, ſed cùm ad tantum ſcelus Cæſarem inducere non poſſet, ſubornato Vettio Tullium cum aliis principibus ciuitatis falſis criminibus in inuidiam, & odium vocare conatus eſt. Pro Sext. num. 133. *Ille ad eos, à quibus audiebatur, quotidie aliquid de me afferebat: Ille hominem mihi amiciſſimum Cn. Pompeium monebat, vt meam domum metueret, atque à meipſo caueret: Ille ſe ſic cum inimico meo copularat, vt illum meæ proſcriptionis, quam adiuuabat Clodius, homo ijs digniſſi-* D *mus, quibus cum viuit, tabulam eſſe ſe ſcriptorum diceret: ille vnus ordinis noſtri, diſceſſu meo, luctu veſtro palam exſultauit. De quo ego cùm quotidie rueret, verbum feci Iud. nunquam neque putaui, cum omnibus machinis; vi, exercitu, copijs oppugnarer, de vna ſagittario me queri conuenire.*

Hinc pœnæ in calumniatores inſtitutæ; prima frontis inuſtio, ad inſignem ignominiæ notam, cuius meminit Tull. pro Amer. num. 57. *Sed ſi ego vos bene noui, litteram illam cui vos vſque eò inimici eſtis, vt etiam alias omnes oderitis, ita vehementer ad caput affigens, vt poſtea neminem alium, niſi fortunas veſtras, accuſare poſſitis.*

Alterum pœnæ genus dicit exilium Mart. l. de ſpectaculis epiſt. 4.

Turba grauis paci, placidæque inimica quieti,
Quæ ſemper miſeras ſollicitabat opes.

Tradita Getulis, nec cœpit arena nocentes,
Et delator habet, quod dabat exilium.
Exulat Auſonia profugus delator ab vrbe,
Impenſis vitam principis annumeret.

Pvnctvm III.

Contemptus.

ODimus contemptores eandem ob cauſam, eſt enim vnuſquiſque noſtrum ita laudis auidus, & honoris retinens, vt ſi per contemptum læſeris aliquem, eas odij flammas excites, quæ vix extingui poſſint,

——— manet alta mente repoſtum
Iudicium Paridis, ſpretæque iniuria formæ.

Quare vix fieri poteſt, niſi ſi quis ſit aut ſumma virtute, aut eo ſtupore animi, vt aperto ſui contemptu non lædatur atrociter. Et hæc quidem tria capita vno certè fonte continentur, & ad priuatas iniurias indu ci poſſunt; in quibus amplificandis proderit deſcribere perſonæ lædentis indignitatem, vel læſæ dignitatem.

Perſonæ lædentis ſpecies.

Odium excitaueris ſi perſonæ, quæ damnum intulit, ſpeciem indignam, crudelem, ac funeſtam exprimas; ſiquidem grauior iniuria videtur, quæ à tali vomica proficiſcitur. Non omiſit hoc artificij genus Cic. vt in Senatu nefarium imperij prædonem Oratione ſua cruentat? vt in odium adducit ſacrilegum à vitiis animi, & corporis, atque ipſius conditionis indignitate Clodium? de Haruſpic. reſponſ. à num. 57. *Etenim ſi vnum hominem de terrimum Poëta præſtanti aliquis ingenio, fictis conquiſitiſque vitijs deformatum vellet educere, nullum profectò dedecus reperire poſſet, quod in hoc non ineſſet, multaque in eo defixa penitus atque hærentia præteriret.*

Iam vitia recenſet atque amplificat, quæ nequam ille ſceleratus in Deos, in patriam, in parentes perpetrauit, vt Iudicum animos iam exulceratos magis inflammet, ſic enim perſequitur.

Parentibus, & Dijs Immortal. & patria nos primùm natura conciliat: eodem enim tempore, & ſuſcipimur in lucem, & hoc cœleſti ſpiritu augemur, & certam in ſedem ciuitatis ac libertatis adſcribimur. Iſte parentum nomen, ſacra, memoriam, gentem, Fonteiano nomine obruit. Deorum ignes, ſolemnes mēſas; abditos ac penetrales focos, occultat, & maribus D *non inuiſa ſolùm, ſed etiam inaudita ſacra, inexpiabili ſcelere peruertit, idemque earum templum inflammauit Dearum, quarum ope etiam alijs incendijs ſubuenitur. Quid de patria loquar? qui primùm eum ciuem, vi, ferro, periculis, vrbe, omnibus patriæ præſidijs depulit, quem vos patriæ conſeruatorem eſſe iudicaueratis: Senatum ipſum principem ſalutis mentiſque publicæ, vi, cæde, incendijſque peruertit.* Ad num. 60.

Perſonæ læſæ dignitas.

Si virtutem & innocentiam, ſi conditionem, & dignitatem eius, qui læſus eſt, cum ſcelere, cum improbitate, cum crudelitate, & indignitate perſonæ quæ læſit, compares, in vltionem ſceleris Iudicum animos inflammabis, & odium. Hic ardorem

A animi ſui prodit, & dicendi vim excitat in Antonium Cic. Phil. 4. num. 15. *Eſt igitur Quirites, populo Rom. victori omnium gentium, omne certamen cum percuſſore, cum latrone, cum Spartaco. Nam quod ſe ſimilem Catilinæ eſſe gloriari ſolet, ſcelere par eſt, belli induſtriâ inferior. Ille cùm exercitum nullum haberet, repente conflauit; hic eum ipſum exercitum, quem accepit, amiſit. Vt igitur Catilinam diligentiâ mea, Senatus auctoritate, veſtro ſtudio, & virtute fregiſtis: ſic Antonij nefarium latrocinium veſtro cum Senatu concordiâ tanta, quanta nunquam fuit felicitate, & virtute, exercituum ducumque veſtrorum breui tempore oppreſſum audietis*

Comparatio improbitatis.

B Hoc loco ſolent Oratores vti comparatione minorum, & exempla magnæ cuiuſdam iniuriæ colligere, quæ cum hac vna improbitate collata, longè minor videatur. Hac ratione Piſonem vocat in odium Cic. num. 18. *Edicere es auſus cum illa tuo pars, quem tamen omnibus vitijs ſuperare cupiebat, vt Senatus contra quàm ipſe, cenſuiſſet, ad veſtitum rediret. Quis hoc fecit vlla in Scythia tyrannus, vt eos quos luctu afficeret, lugere non fineret? mœrorem relinquis, mœroris aufers inſignia; eripis lacrymas non conſolando, ſed minando. Tu ex tenebricoſa popina Conſul extractus, cum illa ſaltatrice tonſa Senatum Reip. occaſum, atque interitum lugere vetuiſti.*

Quam ardentem & incenſam animi vim ad ſcelus in odium adducendum, meritamque hominum offenſionem Tullius adhibet, ad inflammandas iuſta iracundiâ Iudicum mentes in Verrem ſceleratum. Act. 7. nu. 170. *Si hæc non ad Ciues Rom. non ad aliquos amicos noſtræ Ciuitatis, non ad eos, qui* C *populi Rom. nomen audiſſent: denique ſi non ad homines, verùm ad beſtias, aut etiam, vt longius progrediar, ſi in aliqua deſertiſſima ſolitudine, ad ſaxa & ſcopulos hæc cōqueri, & deplorare vellem: tamen omnia muta, atque inanima, tanta, & tàm indigna rerum atrocitate commouerentur. Nunc verò cùm loquar apud Senatores populi Rom. legum, iudiciorumque & iuris auctores timere non debeo, ne non vnus iſte Ciuis Rom. illa cruce dignus, cæteri omnes ſimili periculo indigniſſimi iudicentur. Paulo ante Iud. lacrymas in morte miſera, atque indigna nauarchorum non tenebamus; & rectè, ac meritò ſociorum innocentium miſeriâ commouebamur. Quid nunc in noſtro ſanguine tandem facere debemus? nam Ciuium Rom. ſanguis coniunctus exiſtimandus eſt: quoniam id & ſalutis omnium ratio, & veritas poſtulat omnes hoc loco Ciues Rom. &* D *qui adſunt, & qui vbique ſunt, veſtram ſeueritatē deſiderant, veſtrā fidem implorant, veſtrum auxilium requirunt, omnia ſua iura, cōmoda, auxilia, totam denique libertatem in veſtris ſententijs verſari arbitrātur.*

Iniuriarum figurata deſcriptio.

Vehemens eſt ad concitandum odium ſublimium figurarum concurſus; hypotypoſis, qua ſceleris atrocitatem ſubijcimus oculis. Piſonem cùm bonis omnibus per antitheſim collatum, & in publico luctu Clodio, totius illius calamitatis auctori gratulantem, & in buſto Reip. tripudiantem grauiter reprehendit, eiuſdemque cum Gabinio leuitatem impudicitiâ quadam, & flagitijs implicatam damnat, n. 21. *Alios ego vidi ventos: alias proſpexi animo procellas: alijs impendentibus tempeſtatibus non ceſſi, ſed his vnum me pro omnium ſalute obtuli.*

Itaque diſceſſu tùm meo omnes illi nefarij gladij de manibus crudeliſſimis exciderunt: Cùm quidem tu, ô vecors, & amens, cùm omnes boni abditi, incluſique mœrerent, templa gemerent, tecta ipſa vrbis lugerent, complexus es illud funeſtum animal ex nefarijs ſtupris, ex ciuili cruore, ex omnium ſcelerum importunitate, & flagitiorum impunitate concretum, atque eodem in templo, eodem & loci veſtigio, & temporis, arbitria, non mei ſolùm, ſed patriæ funeris abſtuliſti. Quid ego illorum dierum epulas, quid lætitiam, & gratulationem tuam, quid cum tuis ſordidiſſimis gregibus intemperantiſſimas perpotationes prædicem? quis te illis diebus ſobrium, quis agentem aliquid, quod eſſet libero dignum, quis denique in publico vidit? cùm Collegæ tui domus cantu & cymbalis perſonaret, cumque ipſe nudus in conuiuio ſaltaret. In quo nemo poteſt dicere, vtrùm iſte plus biberit, aut vomuerit, an effuderit.

Exclamatio.

Quàm ingentes habet aculeos turpitudo Piſonis, tàm ſublimi genere dicendi expreſſa! quæ plena ſunt acerbi contemptus omnia: iam ſi totus ardens, & incenſus odium concipiat, quantus eſt? quàm conſertas exclamationes vibrat? quàm nihil ſentientem lancinat? quàm acri & aculeata dictione voraginem inſectatur dùm ex indignatione in grauem exclamationem erumpit, num. 41. *O Dij Immort. tunc etiam, atque adeò vos, geminæ voragines, ſcopulique Reip. vos meam fortunam deprimitis? veſtram extollitis.* Et num. 53. præ indignitate. *O familia, non dicam Calpurnia, ſed Caluentias neque huius vrbis, ſed Placentini municipij: neque paterni generis, ſed braccatæ cognationis dedecus.*

Quàm incenſa ſunt hæc in Antonium fulmina? cùm à religione Deorum Penatium, & liminis ſanctitate impudentem audaciam Antonij reprehendit, nu. 68. Phil. 2. *At einſdem etiam ædes & hortos. O audaciam immanem! tu ingredi illam domum auſus es? tu illud ſanctiſſimum limen intrare, tu illarum ædium Dijs Penatibus os importuniſſimum oſtendere? quam domum aliquamdiu adſpicere poterat, nemo ſine lacrymis præterire, hac te in domo tamdiu diuerſari non pudet? An tu illa veſtibula, roſtra, ſpolia, cùm aſpexiſti, domum tuam te introire putas? fieri non poteſt, quamuis enim ſine mente, ſine ſenſu ſis, vt es: tamen & te, & tua, & tuos noſti.*

Apoſtrophe.

Modò per Apoſtrophem, & conuerſiones ſtilum acuit, & ad ſeueritatem componit. 7. in Verrem. 122. *Per Deos Immort. Iud. quo tandem animo ſedetis? aut hæc quemadmodum auditis? Vtrum ego deſipio, & plus quàm ſatis eſt doleo in tanta calamitate, miſeriaque ſociorum, an vos quoque hic acerbiſſimus innocentium cruciatus, & mœror pari ſenſu doloris afficit?*

Pvnctvm IV.

Vitia.

Nihil eſt vehementius, aut efficacius ad Odium, quàm ſi vitia deſcribantur aduerſarij, ſed illa potiſſimùm, quæ in offenſionem hominum incurrunt. Multa congerit in Verrem crimina, in Orationibus, in quibus late ouantis Eloquentiæ triumphus, ſic ſceleratum hominem in Odium, & maleuolentiam vocat, 5. Act. num. 6. *An tu maiores vllas inimicitias putas eſſe, quàm contrarias hominum ſententias, ac diſſimilitudines ſtudiorum, & voluntatum? Fidem ſanctiſſimam in vita qui putat, poteſt ei non inimicus eſſe, qui Quæſtor Conſulem ſuum, conſilijs commiſſis, pecunia tradita, rebus omnibus creditis, ſpoliare, relinquere, prodere, oppugnare auſus ſit? pudorem & pudicitiam qui colit, poteſt animo æquo iſtius quotidiana adulteria, meretriciam diſciplinam, domeſticum latrocinium videre? qui religiones Deorum Immort. retinere vult, ei, qui fana ſpoliarit omnia, qui ex tenſarum orbitis prædari ſit auſus, inimicus non eſſe qui poteſt? qui iure æquo omnes putat eſſe oportere, is tibi non infeſtiſſimus ſit, cum cogitet varietatem, libidinemque decretorum tuorum? qui ſociorum iniurijs, prouinciarumque incommodis doleat? is in te non expilatione Aſiæ, vexatione Pamphiliæ, ſqualore & lacrymis Siciliæ concitetur? qui Ciuium Rom. iura, ac libertatem ſanctam apud omnes haberi vult, is non tibi plus etiam, quàm inimicus eſſe debeat, cùm tua verbera, cùm ſecures, cùm cruces ad Ciuium Roman. ſupplicia fixas recordetur?*

Diſtribuit eiuſdem vitia non ſine ſtomacho. 5. in eundem, num. 7. *Agunt eum præcipites pœnæ Ciuium Rom. quos partim ſecuri percuſſit, partim in vinculis necauit, partim implorantes iura libertatis, & ciuitatis in crucem ſuſtulit. Rapiunt eum ad ſupplicium Dij patrij, quòd iſte inuentus eſt, qui è complexu parentum abreptos filios ad necem duceret, & parentes, pretium pro ſepultura liberûm poſceret. Religiones verò, ceremoniæque omnium ſacrorum, fanorumque violatæ, ſimulacraque Deorum, quæ non modò ex ſuis templis ablata ſunt, ſed etiam iacent in tenebris, ab iſto retruſa, atque abdita, conſiſtere eius animum ſine furore, atque amentia non ſinunt.*

Pvnctvm V.

Catalogus vitiorum, ex quibus odium incenditur.

I. Libido.

ODimus primò in aliis libidinoſa facta, & impudica; Piſonem acriter reprehendit, eoque maximè quòd quæ honeſta voluptate ab Epicureo magiſtro dicerentur, ea ipſa ad impuram corporis voluptatem deflecteret, à lubrico in præcipitium deuolutus, num. 69. *Itaque admiſſarius iſte, ſimul atque audiuit, à Philoſopho voluptatem tantopere laudari, nihil expiſcatus eſt: ſic ſuos ſenſus voluptuarios omnes incitauit, ſic ad illius hanc Orationem adhinnijt, vt non magiſtrum virtutis, ſed auctorem libidinis à ſe illum inuentum arbitraretur. Græcus primo diſtinguere, atque diuidere illa quemadmodum dicerentur: iſte claudus, quemodo aiunt, pilam retinere; quod acceperat, teſtificari, tabulas obſignare velle, Epicurum diſertum diſcernere, & tamen dictum opinor, ſe nullum bonum intelligere poſſe demptis corporis voluptatibus.* Et num. 48.

Vt Antonium in odium adducat adoleſcentiam eius inuadit, & tùm cæteras impuritates in illo ætatis flore ſuſceptas, tùm præcipuè familiaritatem Curionis, ſuæ alienæque pudicitiæ prodigi. n. 44. Ph. 2. *Viſne igitur te inſpiciamus à puero? Tenesné memoria, te prætextatum decoxiſſe? ſumpſiſti virilem togam, quam ſtatim muliebrem ſtolam reddidiſti. Primo vulgare ſcortum: certa flagitij merces, nec ea parua: ſed citò Curio interuenit, qui te à meretricio quæſtu abduxit: & tanquam ſtolam dediſſet, in matrimonio ſtabili, & certo locauit. Nemo vnquam puer emptus libidinis causâ, tàm fuit in Domini poteſtate, quàm tu in Curionis. Quoties te pater eius domo ſuâ eiecit? quoties cuſtodes poſuit, ne limen intrares? cùm tamen tu, nocte ſocia, hortante libidine, cogente mercede, per tegulas demitterere; quæ flagitia domus illa diutius ferre non potuit.*

Ibidem luſtrationem Italiæ deſcribit, eiuſdemque libidinem exaggerat, cuius impreſſa vbique veſtigia reliquerat. n. 58. *Quod vnquam in terris tantum flagitium extitiſſe auditum eſt? tantam turpitudinem? tantum dedecus? vehebatur in Eſſede Trib. pl. lictores laureati antecedebant, inter quos aperta lecticâ, mima portabatur: quàm ex oppidis municipales, homines honeſti, obuiam neceſſario prodeuntes, non noto illo, & mimico nomine, ſed Volumniam conſalutabant. Sequebatur rheda cum lenonibus, comites nequiſſimi: reiecta mater amicam impuri filij, tanquam nurum ſequebatur.*

Tùm ad maius odium inflammandum per grauem exclamationem Iuliæ matris miſeriam deplorat, quæ nunquam eò veniſſet indignitatis, niſi Antonium pepeciſſet.

O miſeræ mulieris fœcunditatem calamitoſam! horum flagitiorum iſte veſtigiis omnia municipia, præfecturas, colonias, totam denique Italiam impreſſit.

Multis deſcribit præpoſteras Verris libidines Verr. 7. à n. 80. Quas excipit grauis & acria exclamatio n. 91. *O tempus miſerum, atque acerbum Prouinciæ Siciliæ: ô caſum illum multis innocentibus calamitoſum, atque funeſtum: ô iſtius nequitiam, ac turpitudinem ſingularem. Vna atque eadem nox erat, qua Prætor amoris turpiſſimi flamma; ac claſſis Pop. Ro. prædonum incendio conflagrabat.* Quis effœminatum hunc, ac libidinibus perditum non oderit? Poſt reditum in Senat. à n. 13.

Deliciarum & honoris cupidinem odiorum materiam & fomitem eſſe docet Seneca in Hyppolito Act. 2.

Rupere fœdus impius lucri furor,
Et ira præceps, quæque ſuccenſas agit
Libido mentes, venit imperij ſitis
Cruenta, factus præda maiori minor
Pro iure vires eſſe, tùm primùm manu
Bellare nuda, ſaxáque & ramos rudes
Vertére in arma, non erat gracili leuis
Armata ferro cornus, aut longo latus
Mucrone cingens enſis, aut criſta caput
Galea comantes: tela faciebat dolor.

II. Audacia & Impudentia

Non poſſumus non eos odiſſe quos nauiter impudentes, & ad facinus audaces videmus, quòd alios contemnere, ac infrà ſe ducere videantur. Audacem impudentiam Æbutij notat Cic. pro Cæcin. n. 1. *Si quantùm in agro locisque deſertis audacia poteſt, tantùm in foro atque iudiciis impudentia valeret: non minus in cauſa cederet A. Cæcinna Sex. Æbutij impudentiæ, quàm tùm in vi facienda ceſſit audaciæ. Verùm & illud conſiderati hominis eſſe putauit, quæ de re iure decertari oporteret, armis non contendere: & hoc conſtantis, qui cùm vi, & armis certare noluiſſet, eum iure iudicióque ſuperare. Ac mihi quidem cùm audax præcipuè fuiſſe videtur Æbutius in conuocandis hominibus, & armandis: Tùm impudens in iudicio: non ſolùm quod in iudicium venire auſus eſt, ſed quod non dubitauit idipſum quod arguitur confiteri.* Et 4. in Verr. n. 191. 4. in Catil. n. 9.

Vrget Catilinam ob impudentiam & audaciam, vt ſit omnibus odio, qui ciues oderat, & cùm oppreſſus ſit conſcientia ſcelerum, in Senatum tamen venire non erubeſcat. n. 1. *Quouſque tandem abutére patientiâ noſtra: quandiu nos etiam furor iſte tuus eludet? quem ad finem ſeſe effrenata iactabit audacia? nihilne te nocturnum præſidium Palatij, nihil vrbis vigiliæ, nihil timor populi, nihil conſenſus bonorum omnium; nihil hic muniti
ſſimus habendi Senatus locus; nihil horum ora vultusque mouerunt?*

III. Iniuſtitia.

Odimus eos, vel qui inferunt, vel qui ab iis quibus infertur, ſi poſſunt, non propulſant iniuriam. Cic. pro Flacco, accuſatoris iniuſticiam notat, quòd nullis iniuriis affectus, illum tamen reum faciat, n. 2. *Etenim cum à clariſſimis viris iuſtiſſimas inimicitias ſæpè cum benè meritis ciuibus depoſitas eſſe vidiſſem, non ſum arbitratus, quemquam amicum Reip. poſteaquam L. Flacci amor in patriam perſpectus eſſet, nouas huic inimicitias, nulla accepta iniuria denunciaturum.*

Idem queritur & accuſat in Trib. pl. qui de ſe quidpiam criminari fuerant apud Quir. 3. Agrar. n. 1. *Commodius feciſſent Trib. pl. Quirites, ſi quæ apud vos de me detulerunt, ea coram potius, me præſente dixiſſent. Nam & æquitatem veſtræ diſceptationis, & conſuetudinem ſuperiorum, & ius ſuæ poteſtatis retinuiſſent. Sed quoniam adhuc præſens certamen, contentionemque fugerunt: nunc, ſi videtur eis, in meam concionem prodeant, & quò prouocati à me venire noluerunt, reuocati ſaltem reuertantur.*

IV. Superbia.

In ſuperbiam, & inſolentiam odium concitatur; Gabinij ſuperbiam & faſtidium veſtis mutationem in cauſa Ciceronis repudiantis, & ciuium preces, & lacrymas inſolenter audire recuſantis, perſtringit vt in odium adducat arrogantem apud Ro. pro Sext. n. *Quæ tùm ſuperbia tyrannum illud, ac labes, ampliſſimi ordinis preces, & clariſſimorum ciuium lacrymas repudiauit? meipſum vt contempſit helluo, patriæ? nam quid ego patrimonij dicam, quod ille, cùm quaſi quæſtum faceret, amiſit? Cùm veniſſet ad Senatum, vos equites Ro. & omnes boni veſte mutata, vos inquam pro meo capite ad pedes lenonis impuriſſimi proieciſtis, cùm veſtris precibus à latrone illo repudiatis, vir incredibili fide magnitudine animi, conſtantia, L. Mummius ad Senatum de Rep. retulit, Senatuſque frequens pro mea ſalute mutandam cenſuit.*

Inſolentem ſuperbiam Verris pluribus exaggerat, de amplitudine Marcellorum detrahere volentis, Sopatro nobili ad Marcelli Statuam

diuaricato, ac deligato. 6. in Verr. n. 89. *Illud verò quid ſit iam non queo dicere: quo nomine appellem neſcio, quod in C. Marcelli Statua quid eſt hoc? patronúſne quod erat? quid tum? quò id ſpectat? vtrum ea res ad opem, an ad calamitatem Clientium, atque hoſpitum valere debebat? an vt hoc oſtenderes contra vim tuam in patronis, præſidij nihil eſſe? quis hoc non intelligeret, in improbi præſentis imperio maiorem eſſe vim, quàm in bonorum abſentium patrocinio? an verò ex hoc tua illa ſingularis ſignificatur inſolentia, ſuperbia, contumacia? detrahere videlicet aliquid te de amplitudine Marcellorum putaſti? Itaque nunc Siculorum Marcelli non ſunt patroni; Verres in eorum locum ſubſtitutus eſt.*

V. Crudelitas.

In odium adducit Caſtorem à crudelitate Cic. pro Deiot. qui adoleſcentiæ primordia tàm infauſtis, inauſpicatiſque auibus duxerit. n. 2. *Crudelis Caſtor; ne dicam ſceleratum, & impium, qui nepos auum in diſcrimen capitis adduxerit, adoleſcentiæque ſuæ terrorem intulerit ei cuius Senectutem tueri, & tegere debebat: commendationem ineuntis ætatis ab impietate, & ſcelere duxerit: aui ſeruum, corruptum præmiis ad accuſandum dominum impulerit, & à legatorum pedibus abduxerit.*

Eandem exprimit magna verborum contentione Ph. 11. n. 1. Antonij ac Dolabellæ in Trebonio necando crudelitatem per comparationem. *L. Cinna crudelis: C. Marius in iracundia perſeuerans: L. Sylla vehemens: neque vllius horum in vlciſcendo acerbitas progreſſa vltra mortem eſt; quæ tamen pœna in ciues nimis crudelis putabatur. Ecce tibi geminum in ſcelere par, inuſitatum, inauditum, ferum, barbarum. Itaque quorum ſummum quondam inter ipſos odium, bellumque meminiſtis, eoſdem poſtea ſingulari inter ſe conſenſu, & amore deuinxit impuriſſimæ naturæ, & turpiſſimæ vitæ ſimilitudo. Ac Dolabella quidem tàm fuit immemor humanitatis, quamquam eius nunquam particeps fuerit, vt ſuam inſatiabilem crudelitatem exercuerit non ſolùm in viuo, ſed etiam in mortuo: ac in eius corpore lacerando, atque vexando, cùm animum ſatiare non poſſet, oculos pauerit ſuos.*

VI. Auaritia.

Clodij crudelitatem per diſtributionem inſe ſuoſque, fœdam vero eiuſdem auaritiam in tecta deſcribit, vt illum omnibus odioſum reddat, pro domo ſua. n. 59. *An ſi ego præſens fuiſſem, veteres illa copia coniuratorum, tuique perditi milites, atque egentes, & noua vis ſceleratiſſimorum conſulum corpore meo pepercìſſent? qui cùm eorum omnium crudelitati ſcelerique ceſſiſſem, ne abſens quidem luctu meo mentes illorum ſatiare potui. Quid enim vos vxor mea miſera violarat? quam vexauiſtis, raptauiſtis, omni crudelitate lacerauiſtis. Quid mea filia? cuius fletus aſſiduus, ſordeſque lugubres, vobis erant iucunda, cæterorum omnium mentes: oculoſque flectebant: Quid? paruus filius: quem quandiu abfui, nemo niſi lacrymantem, confectumque vidit: quid fecerat quod eum toties per inſidias interficere voluiſtis? Quid frater meus: qui cum aliquanto poſt meum diſceſſum ex prouincia veniſſet, neque ſibi viuendum niſi me reſtituto putaret, cùm eius mœror, ſqualor incredibilis, & inauditus omnibus mortalibus miſerabilis videretur, quoties ex veſtro ferro, ac manibus eſt elapſus*

A Quæ Oratio calamitoſi hominis ad miſerationem compoſita, tamque grauiter expreſſa vehementer vbi iudicum animos menteſque percuſſit, ex crudelitate ad auaritiam Clodij gradum facit vt illum in odium, & inuidiam adducat.

Sed quid ego veſtram crudelitatem exprimo? quam in ipſum me, ac meos adhibuiſtis: qui parietibus, qui tectis, qui columnis ac poſtibus meis; horrificum quiddam, ac nefarium, omni imbutum odio bellum intuliſtis: non enim te arbitror, cùm poſt meum diſceſſum, omnium locupletum fortunas, omnium prouinciarum fructus, & tetrarcharum, ac regum bona ſpe & auaritia deuoraſſes, argenti & ſuppellectilis meæ cupiditate eſſe cæcatum, &c.

Largitiones & auaritiam in cauſa fuiſſe contendit, cur apud Hortenſium patrocinium inuenerit Verres Tull. Act. 5. n. 9. *Quid? hoc cuiquam*
B *ferendum putas eſſe, nos ita viuere in pecunia tenui, vt prorſus nihil acquirere velimus: vt dignitatem noſtram populique Ro. beneficia non copiis ſed virtute tueamur: iſtum rebus omnibus vndique ereptis impunè eludentem circumfluere, atque abundare? huius argento domos veſtras, huius ſignis & tabulis forum comitiumque ornari? præſertim cùm vos veſtro Marte his rebus omnibus abundetis? Verrem eſſe qui veſtras villas ſuis manubiis ornet? Verrem eſſe qui cum Mummio certet; vt plures hic ſociorum vrbes, quàm ille hoſtium ſpoliaſſe videatur? plures ſolus villas ornamentis fanorum, quàm ille fana ſpoliis hoſtium ornaſſe? & is erit ob eam rem vobis carior, vt cæteri libentius ſuo periculo veſtris cupiditatibus ſeruiant.*

Odij Semioxtium opes eſſe dicit Tibullus lib. 1. & 10.

Diuitis hoc vitium eſt auri, nec bella fuerunt
Faginus aſtabat cum Cyphus ante dapes.
Non, arces, non Vallus erat, ſomnumque petebat
C *Securus varias dux gregis inter oues.*

Vrget idem Lucanus & exclamat lib. 3.

Vſque adeò ſolus ferrum, mortemque timere
Auri neſcit amor, pereunt diſcrimine nullo
Amiſſæ leges, & pars viliſſima rerum.
Certamen monſtris opes.

Verris inſanam habendi libidinem, & pecuniarum cupiditatem damnat, & ob id ciuibus Ro. odio fuiſſe docet paſſim in Verrinis. 5. n. 189. 7. 144.

VII. Ingrati animis labes.

Cùm iniuſtitia latè ſumpta omnes animæ peſtes complectatur, mirum, ſi non ingratus facile per omnium ſcelerum abrupta deuoluatur.
D Caſtorem & patrem eius in inuidiam & odium adducit, cum exprobratione ingrati animi, quòd in eum ſuam crudelitatem expromant, quem beneuolentiâ, & memori mente complecti debuerant, ob excitatam è tenebris obſcuram familiam. Pro Deiot. n. 30. *Sunt ſanè immiciti qui eſſe non debebant. Rex enim Deiotarus veſtram familiam abiectam, & obſcuram è tenebris in lucem euocauit. Quis tuum patrem ante qui eſſet, quàm cuius gener eſſet, audiuit? Sed quamuis ingrati & impiè neceſſitudinis nomen repudiaretis, tamen inimicitias hominum more gerere poteratis, non ficto crimine inſectari, non expetere vitam, non capitis arceſſere. Eſto: concedatur hæc quoque acerbitatis, & odij magnitudo. Adeòne vt etiam omnia vitæ ſalutiſque communia, atque etiam humanitatis iura violentur. ſeruum ſollicitare verbis; ſpe promiſſiſque corrumpere,*

adducere domum; contra Dominum armare, hoc eſt non vni propinquo, ſed omnibus familiis bellum nefarium inducere. Pro Plancio n. 80.

VIII. Nimia Potentia.

Sextio beneuolentiam conciliat modeſtè commemoratis eius in Remp. beneficiis, aduerſarijs odium quærit ex illorum improbitate, & inuidiam, ex potentia: odium quidem, quòd de iudicibus tàm malam opinionem conceperunt; vt eorum auctoritate tanquam latronum manu viros bonos opprimere conarētur: inuidiam quòd adeo ſibi non timerēt, vt iudicum abuti religione poſſe, ad opprimendos bonos, confiderent. n. 1. *Nam vt omittatis de vniuſcuiuſque caſu cogitando recordari, vno aſpectu intueri poteſtis, eos, qui cum Senatu, cum bonis omnibus Remp. afflictam excitarint, & latrocinio domeſtico liberarint,* B *mœſtos, ſordidatos, reos de capite, de fama, de ciuitate, de fortunis, de liberis dimicantes: eos autem qui omnia diuina, & humana violarint, vexarint, perturbarint, euerterint: non ſolùm alacres, lætoſque volitare, ſed etiam voluntarios fortißimis, atque optimis ciuibus, periculum moliri, de ſe nihil timere. In quo cùm multa ſunt indigna, tùm nihil minus eſt ferendum, quàm quod iam non per latrones ſuos, non per homines egeſtate, & ſcelere perditos, ſed per vos nobis, per optimos viros, optimis ciuibus periculum inferre conantur: & quos lapidibus, quos ferro, quos facibus, quos vi, manu, copiis delere non potuerunt, hos veſtra auctoritate, veſtra religione, veſtris ſententiis ſe oppreſſuros arbitrantur.*

Aduerſariorum nimiam potentiam in odium vocat idem Cic. pro Quint. n. 7. *Deindè habet aduerſarium Quinctius verbo Sext. Næuium: re verà huiuſce ætatis homines diſertißimos, fortißimos,* C *ornatißimos noſtræ ciuitatis: qui communi ſtudio, ſummis opibus Næuium defendunt: ſi id eſt defendere cupiditati alterius obtemperare, quò is faciliùs, quem velit, iniquo iudicio opprimere poßit.*

IX. Impietas.

Prætereà perſonas ſordidas, illiberales, & in parentes, vel in Deum impias odimus, mentem conſcientiâ ſcelerum impeditam; bonorum odium pœnas eſſe probat Tull. quas & Deus & homines de nefariis & conſceleratis exigunt, in Piſon. n. 46. *Ne fugerat Deorum immort. has eſſe in impios, & conſceleratos pœnas certißimas conſtitutas. Nolite enim putare, vt in ſcena, videtis homines conſceleratos impulſu Deorum terreri furiarum tædis* D *ardentibus. Sua quemque fraus, ſuum facinus, ſuum ſcelus, ſua audacia, de ſanitate ac mente deturbat. Hæ ſunt impiorum furiæ, hæ flammæ, hæ faces.*

Totum hoc negotium, perficit eleganter Cic. dùm pro defenſione Roſcij, ſeuerioribus verbis, ac ſuppliciis parricidas coërcendos eſſe cenſet, vt Deo, hominibuſque inuiſos, & odioſos, à n. 66. *Sua quemque fraus, & ſuus terror maximè vexat: ſuum quemque ſcelus agitat, amentiáque afficit: ſuæ malæ cogitationes, conſcientiæque animi terrent. Hæ ſunt impiis aſſiduæ, domeſticæque furiæ, quæ dies, noctesque parentum pœnas, à conſceleratißimis filiis repetant.*

Quibus verborum fulminibus impetit, & aculeis vellicat Clodium ſacrorum violatorem pro domo ſua in. 105. *Quid tibi neceſſe fuit anili* A *ſuperſtitione, homo fanatice, ſacrificium, quod alienæ domi fieret, inuiſere. Quæ autem te tanta mentis imbecillitas tenuit, vt non putares Deos poſſe placari, niſi etiam muliebribus religionibus te implicuiſſes? quem vnquam audiſti maiorum tuorum, qui & ſacra priuata coluerunt, & publicis Sacerdotiis præfuerunt, cùm ſacrificium bonæ Deæ fieret, interfuiſſe? neminem, ne illum quidem, qui cæcus factus eſt.*

In iis autem omnibus vitiis amplificandis, præter vſum figurarum, quas antea notauimus veterem illam magiſtram pudoris, & modeſtiæ ſeueritatem adhibendam eſſe demonſtra, in vlciſcendis ſceleratis hominibus, ab illorum impunitate magna naſci pericula, naturæ liberioris audaciam, quæ niſi coërceatur, ſe ſemper corroborat, & in dies magis, ac magis creſcit.

B

LECTIO. VI.

Quomodo ſit remittendum Odium.

ODium inflammare facile ſed vbi ſuſceptum eſt remittere, difficillimum. Veruntamen vt in corporibus, ita in animis vix vlla morbi contagio eſt inexpugnabilis, ſi opportuna, & perita manu tractetur. Certè generoſi eſt animi diu odium retinere non poſſe, cuius rei cauſam eſſe puto, quod frigida ſit iſta affectio, quippe amori penè contraria, qui calore ſanguinis alitur. Adde quòd ferè ſemper cum mœrore coniungitur, vel metu, vel ſuſpicione, cuius morſus contrahit animum, & in anguſtias quaſdam redigit; vndè ob contrariam cauſam generoſus amor eſſe dicitur. C Fit enim ardore ſanguinis ſuauiter incaleſcentis, vt enaſcatur quædam voluptas, quæ res etiam difficiles, & moleſtiarum aculeis horrentes iucundas efficiat. Vndè colligitur nulla re efficacius remitti odium poſſe, quàm ſi in animo exulcerato lætitiæ ſenſum aliquem ingeneres, aut generoſum quendam impetum ad magna & honorifica: tùm enim facilior quodammodo, & placabilior animus euadit. Sed ad priuata remedia veniendum.

PVNCTVM I.

Lætitia.

D

ODij facibus incaleſcentis animi rigor emollitur, ſi res lætas, ac proſperè fluentes ei proponas, quem ex hoſte amicum habere deſideras: ſic enim odiorum fomes extinguitur, cùm triſtitiæ nubes depellitur ex animo ad aſpectum ridentis fortunæ, præſentiſque boni lætitiam, ac voluptatem.

II. Plurimùm confert ad ſedationem perturbationis, ſcire quibus de cauſis, ſuſcepta ſit; quid ſit illud, quod in hoſte ſuo, is qui infenſus eſt, oderit. Et quidem ſi vitioſum ſibi perſuadeat, delenda eſt hæc opinio ex eius animo, ſed occultè, & quaſi aliud agendo: Ita planè vt principio quidem aſſentiri ipſi videaris, mox tamen ſubiicias opportunè laudes inimici; doceas errore contigiſſe, vt in malam opinionem

veniret; aut certè immutatum iam eſſe, ſi erat ante vitioſus.

III. At ſi proficiſcatur odium ex illata iniuria, tùm minuenda erit, & mitiorem in partem illud interpretandum, quod ab iis, in quos conflatum eſt odium, dictum fuerit.

IV. Sæpè etiam commiſeratio repentinæ calamitatis odium extinguit: Quamquam hoc verius dici ſolet de inuidia: ſunt enim qui tàm atrociter aduerſarios ſuos oderunt, vt ne illorum quidem morte ſatiare crudelitatem ſuam poſſint.

V. Confert nonnunquam eius qui læſit dolorem ac pœnitentiam oſtendere: nunquam enim libentius placari ſolemus, quàm cùm is, à quo iniuriam accepimus delicti veniam petit: Delinitionis huius ſingularem ideam ſuggerit Poëta 11 Æne. in Turno lædente, & Ænea principe clementiſſimo.

B

Ille humilis ſupplexque oculos, dextramque precantem
Protendens: equidem merui, nec deprecor, inquit:
Vtere ſorte tua: miſeri te ſi qua parentis
Tangere cura poteſt, oro (fuit & tibi talis
Anchiſes genitor) Dauni miſerere ſenectæ.
Et me ſeu corpus ſpoliatum lumine mauis,
Redde meis: viciſti, & victum tendere palmas
Auſonij videre: tua eſt Lauinia coniux:
Vlterius ne tende odiis; ſtetit acer in armis
Æneas voluens oculos, dextramque repreſſit,
Et iam iamque magis cunctantem flectere ſermo
Cœperat.

VI. Denique ſi tenacius eſt odium detorqueri debet, quantum id quidem fieri poterit ingenium animusque ad alia grauiora negotia, quibus implicatus curam alendi odij & vltionis repetendæ cupiditatem deponit.

VII. Si ſuſtuleris odij cauſas, quibus excitatum eſt odium, ipſum quoque aboleueris: nimirum in altum repente mutatum eſſe illum, qui venerat in odium, vel propinquum eſſe, aut neceſſarium, vel aliqua virtute nobiliorem factum, aut eruditione clariorem, & Reip. laboranti perquàm vtilem & neceſſarium.

Pvnctvm II.

Odij Delinitio, preces & lacrymæ.

ESt illa grauis & plena maieſtatis Oratio Volumniæ matris ad Coriolanum filium apud Plutharcum in qua deprehendas præſentiſſima odij extinguendi remedia, de quibus hactenus, ſic autem bona mater patriæ ſalutis amantiſſima orditur appoſitè. Qualem domi conditionem fili, tua nobis fuga reliquerit, vel ex ipſa veſte, vultûque ſatis conijcere potes. Cogita nos fœminarum miſerrimas ad te ſordidatas veniſſe; quibus quod iucundiſſimum natura ſpectaculum dederat, fortuna luctuoſiſſimum fecit. Mihi vt filium, huic vt virum patriæ ſuperbum hoſtem videat. Quæ autem cæteris in calamitatibus ſolatio eſſe ſolent, fuſæ ad Deos preces, illæ nos in ſummas anguſtias conijciunt. Neque enim licet ſimul, & patriæ victoriam, & à Diis tibi poſcere ſalutem: ſed quæ nobis hoſtes imprecentur, hoc afflictæ poſtulare cogimur, vt aut patriâ careamus, aut te orbentur mater, coniux, & liberi. Ego verò non expectabo, donec

A

mihi fortunam hanc decernat fatalis belli neceſſitas; verùm niſi perſuaſero, vt tu extinctis odiis, & diſſentionibus, vtriuſque partis, benefactor eſſe malis, quàm perditor, ſic habeto, tibi per cadauer demortuæ parentis ad patriæ expugnationem eſſe tranſcendendum. Abſit vt ego illam diem expectem, quâ, vel triumphari de filio à ciuibus, vel filium de patria triumphantem videam. Si à te poſtularem, vt proditis Volſcis, quibus fidem obſtrinxiſti, patriam ſeruares, grauis & perplexa foret deliberatio; Neque enim ciues perdere honeſtum, neque eos qui tuam fidem ſequuti ſunt vllomodo prodere fas eſt. Cùm itaque poſtulem id, quòd Volſcis æquè, ac nobis ſalutare ſit, & honorificum, horum omnium author eſſe potes, quæ ſi non euenerint in te vnum culpa vtrinque conferetur.

B

Bellum vt vides incertum, hoc habet certi, vt aut victor patriæ furia ſis futurus, aut victus per iracundiam, atque impudentiam amiciſſimos homines cēſearis in ſummum diſcrimen adduxiſſe. Quid ſiles fili? An verò cenſes decorum omnia odio tuo permittere, matri verò pro tantis rebus deprecanti nihil gratificari? hoccine magni animi eſt, iniuriarum tàm pertinaciter meminiſſe, pietatem verò in parentes tot nominibus venerandam, colere & revereri indignum eſt? Ecquem par eſt beneficiis gratiam rependere lubentius, quàm te qui animi labem adeò infenſis odiis perſequeris? Et quidem infelix patria ſatis iam pœnarum dedit, Matri verò nullam gratiam retuliſti, adeò in vlciſcendis iniuriis, quàm in remunerandis beneficiis promptior es, & acrior. At certè oportebat imprimis mihi hanc vnam honeſtam, & iuſtam petitionem concedi, quam ſi non obtineo, quid vltra extremam omnium miſerorum ſpem differo? ad quam facundæ mulieris Orationem nihil quòd reſponderet habuit totus ignis Coriolanus niſi voces illas. *Quo me adegiſti mater? Viciſti.*

C

Pvnctvm III.

Incommoda.

SI docueris quantum ſibi ipſi noceat, qui alterum odit, potens remedium inueneris aduerſus odij affectum, hoc affert D. Auguſt. 16. de verbis Domini. *Odium tenebra ſunt. Non poteſt autem fieri, vt qui odit alterum, non ſibi prius noceat. Illum enim lædere conatur extrinſecùs, ſe vaſtat intrinſecùs. Quantum autem animus noſter corpore maior eſt, tantum ei proſpicere debemus, ne ipſe lædatur. Lædit autem animum ſuum, qui odit alterum. Et quid facturus eſt ei, quem odit; quid facturus? tollit pecuniam; nunquid fidem? lædit famam; nunquid conſcientiam? quicquid nocet, forinſecùs nocet ſibi; attende quid noceat. Intus enim ſibi ipſe inimicus eſt, qui odit alterum. Sed quia non ſentit quid ſibi mali faciat, in alterum ſæuit, eò periculoſius viuens, quò non ſentit, quid ſecum mali agat: quia & ſæuiendo ſenſum perdit. Sæuiſti in inimicum tuum; te ſæuiente ille nudatus eſt, tu iniquus es factus. Multum intereſt inter nudum, & iniquum. Ille perdidit pecuniam, tu innocentiam. Quare quis grauius damnum perpeſſus eſt? ille perdit rem perituram; tu factus es periturus.*

D

A

Pvnctvm IV.

Cupiditatis mors, & rerum contemptus.

VT odium remittatur obſtruendam eſſe cupiditatem ſapienter monet Seneca. 3. de Ira. cap. 34. *Crede mihi leuia ſunt, propter quæ non leuiter excandeſcimus, qualia quæ pueros in rixam, & iurgia concitant. Nihil, ex his quæ tam triſtes agimus ſerium eſt, nihil magnum. Inde, inquam, vobis ira, & inſania eſt, quod exigua magno æſtimatis. Auferre hic mihi hereditatem voluit: hic me diu ſpe ſupremâ captatum criminatus eſt. Hic ſcortum meum concupiuit; quod vinculum amoris eſſe debebat, ſeditionis atque odij cauſa eſt, idem velle.* B *Iter anguſtum, rixas tranſeuntium concitat: Diffuſa & latè patens via, ne populus quidem collidit. Iſta quæ appetis, quia exigua ſunt, nec poſſunt ad alterum, niſi alteri erepta transferri, eadem affectantibus, pugnam & iurgia concitant. Omnes ſenſus perducendi ſunt ad ſanitatem.*

Pvnctvm V.

Vitium odio, hominem amore proſequendum.

VIri ſapientis eſt, ac pij potius dolere ſortem illius, quem videt ſordibus inquinatum, quàm odiſſe: quippe qui commiſeratione dignior ſit ob animi cæcitatem, & voluntatis deerrantis C imbecillitatem, quàm irâ & odio. Quam in rem benè Senec. 2. de Ira. cap. 14. *Non eſt prudentis errantes odiſſe: alioquin ipſe ſibi odio erit. Cogitet quàm multa contra bonum morem faciat, quàm multa ex his quæ egit, veniam deſiderent, iam iraſcetur etiam ſibi. Neque enim æquus iudex aliam de ſua, aliam de aliena cauſa ſententiam fert: nemo, inquam, inuenitur, qui ſe poſſit abſoluere: & innocentem quiſque ſe dicit, reſpiciens teſtem, non conſcientiam. Quanto humanius mitem, & pacatum animum præſtare peccantibus, & illos non perſequi, ſed reuocare? Errantem per agros ignorantiâ via, melius eſt ad rectum iter admonere, quàm expellere. Corrigendus eſt itaque qui peccat, admonitione & vi, & molliter & asperè, melioremque tam ſibi, quàm alijs faciendus, non ſine caſtigatione, ſed ſine ira. Quis* D *enim cui medetur, iraſcitur?*

Pvnctvm VI.

Aduerſa Fortuna.

REſtinguitur Odium ſi is, qui Odio dignus erat è florente fortuna ad inclinatam & iacentem miſer ceciderit. Sic per Odium inſultanti ſibi Triſtium 3. Ouidius.

Subruere eſt arces, & ſtantia mœnia virtus,
Quamlibet ignaui præcipitata premunt.
Non ſum qui fueram, quid inanem proteris vmbrā?
Quid cinerem ſaxis buſtaque noſtra petis.
Hector erat tunc cùm bello certabat, & idem
Tractus ab Hæmonio non erat Hector equo.
Me quoque quem noras olim non eſſe memento,
Ex illo ſuperant hæc ſimulacra viro.
Quid ſimulacra ferox dictis inceſſis amaris?
Parce precor manes ſollicitare meos.

Ex 5. Triſt. El. 8.

Nec mala te reddunt mitem placidumque iacenti
Noſtra, quibus poſſunt illacrymare feræ;

Quæ Philoſophorum monita non quidem negligenda, ſed nullum præſentius remedium quàm manſuetudo virtutum, Chriſtique patientis aſſidua meditatio ſimul, & imitatio.

Pvnctvm VII.

Pietas.

PIetate maximè reſtinguitur. Seneca Thyeſt. Choro Act. 3.

Ira cum magnis agitata cauſis
Gratiam rupit, cecinitque bellum,
Cùm leues frænis ſonuére turmæ
Fulſit hinc illinc agitatus enſis.
Quem mouet crebro furibundus ictu,
Sanguinem Mauors cupiens recentem
Opprimit ferrum manibusque iunctis
Ducit ad pacem pietas negantes.

LECTIO VII.

Odij effecta.

C VEhemens & incitatus eſt hic affectus, totuſque ignis, proindè in cauſis iudicialis generis dominatur, in quibus vis animi quædam ardens, & incenſa requiritur ad terrendos ſceleratos homines, & impios ad meliorem vitæ degendæ rationem, reuocandos.

Pvnctvm I.

Odium imprecans.

PRimum effectum Odij dicitur Imprecatio, odiſſe enim eſt alicui velle malum, cui proximum eſt Imprecari, Oratorias imprecandi formulas frequentes habet Cic. Phil. 13. num. 48. *Quin* D *tu abis in malam peſtem, malumque cruciatum? ad te quiſquam venerit, niſi Ventidij ſimilis? oriens incendium qui reſtinguerent, ſummos viros miſimus, repudiaſti: nec in tantam flammam, tamque inueteratam mittamus, cùm locum tibi reliqueris, non modò ad pacem, ſed ne ad deditionem quidem feceris.*

Et magna cum indignatione Phil. 6. num. 12. *Aſpicite à ſiniſtrâ illam equeſtrem ſtatuam inauratam. in qua quid inſcriptum eſt? quinque & triginta tribus patrono populi Rom. Igitur eſt patronus L. Antonius? malam quidem illi peſtem. Clamori enim veſtro aſſentior, non modò hic latro: quem clientem habere nemo velit: ſed quis vnquam tantis opibus, tantis rebus geſtis fuit, qui ſe pop. Rom. victoris dominique omnium gentium tutorem dicere auderet?*

Iam verò ſi piacularem eum eſſe velis, quem A deuoues: vt furor Didonis hæc præſtat? cadat ante diem Æneas, vexetur ab omnibus, ſit extorris, imploret auxilium, nemo iuuet: nunquam regno fruatur, nullum cum eo fœdus ſit; nullus amor, omnes in illum odia exerceant. Sic illa furit 4. Æn.

—— Si tangere portus
Infandum caput, ac terris adnare neceſſe eſt,
Et ſi fata Iouis poſcunt; hic terminus hæret:
At bello audacis populi vexatus, & armis,
Finibus extorris, complexu auulſus Iuli
Auxilium imploret; videatque indigna ſuorum
Funera: nec, cùm ſe ſub leges pacis iniquæ
Tradiderit; regno, aut optata luce fruatur.
Sed cadat ante diem, mediaque inhumatus arena,
Hæc precor, hanc vocem extremam cum ſanguine fundo.
Tùm vos, ô Tyrij ſtirpem, & genus omne futurum
Exercete odijs; cinerique hæc mittere noſtro
Munera: nullus amor populis nec fœdera ſunto.

Non minus iracundè Seneca in Oedipo. Act. 2.

Hunc non quieta tecta, non fidi lares,
Non hoſpitalis exulem tellus ferat:
Thalamis pudendis doleat, & prole impia,
Hic & parentem dexterâ perimat ſuâ,
Faciatque (num quid grauius optari poteſt?)
Quidquid ego fugi, non erit venia locus.

II. Odium nocens & Vlciſcens.

Solent qui oderunt excitare ſe ad inferendam perniciem ſuis hoſtibus, quod maximè tragicum eſt; illud tritum ſatis apud Senecam Trag. Vbi Atreus doloris impatiens hortatur ſeſe ad ſumendum de fratre ſupplicium, quo in exemplo videre potes ſuſceptam vlciſcendi voluntatem & ardorem. In Thyeſte. Act. 2. Scen. 1.

Ignaue, iners, eneruis & quod maximum
Probrum tyranno rebus in ſummis reor,
Inulte, poſt tot ſcelera, poſt fratris dolos,
Faſque omne ruptum, queſtibus vanis agis
Iras?

Euander apud Virgilium mores hominis non tàm irâ, quàm dolore ardentis, appetentiſque vltionem exprimit tanquam vnicum eiuſdem doloris leuamentum.

Vadite & hæc memores regi mandata referte;
Quod vitam moror inuiſam Pallante perempto
Dextera cauſa tua eſt; Turnum gnatoque patrique
Quàm debere vides;

III. Odium exprobrans.

Tertium eſt eorum exprobratio, quæ pudorem hoſti inferre maximum poſſunt, qualia ſunt, in 2. Phil. num. 15. *Hodie non deſcendit Antonius, cur? dat natalicia in hortis. Cui? neminem nominabo. Putatote cùm Phormioni alicui, tùm Gnathoni, tùm Ballioni.* D

Sequitur exclamatio grauior per indignationem, quod ſpretis auunculi ſui conſiliis, hominibus nequiſſimis familiariter vteretur, eoſque ad conſilium adhiberet, & conuiuio exciperet in die ſuo natali, ſed eo ſtrepitu, vt etiam ad Senatus aures eorum paraſitorum fama dimanaret.

O fœditatem hominis flagitioſam! ô impudentiam,

nequitiam, libidinem non ferendam? In cùm principem Senatorem, ciuem ſingularem, tàm propinquum habeas, ad eum de Rep. nihil refers: ad eos refers qui domum ſuam nullam habent, tuam exhauriunt? Adeóne pudorem cum pudicitia perdidiſti, vt hoc eo templo dicere auſus, in quo ego Senatum illum, qui quondam florens orbi terrarum præſidebat conſulebam? Tu homines perditiſſimos cum gladiis collocaſti?

IV. Odium conuitians.

Quartum in conuitiis poſitum eſt, quorum multæ frequenteſque extant in Orat. contra Piſo. n. 19. Vbi graui tum animi tùm corporis vitiorum exprobratione Piſonem inſectans à ſtoliditate pecudem, à valetudine & forma putidam carnem B appellat, vt hoc contemptu oſtendat ſe neque conſilio, neque præſidio Piſonis vti voluiſſe. *Ego iſtius pecudis, ac putidæ carnis conſilio ſcilicet, aut præſidio niti volebam? ab hoc eiecto cadauere quidquam mihi aut opis, aut ornamenti expectabam? Conſulem ego tùm requirebam, Conſulem inquam, non in hoc quidem, quem in hoc animali inuenire non poſſem, qui tantam Resp. cauſam grauitate, & conſilio ſuo tueretur: ſed qui tanquam truncus, atque ſtipes, ſi ſtetiſſet modò; poſſet ſuſtinere tamen titulum Conſulatus.*

Pergit idem, num. 20. Piſonem & Gabinium inſectari, lepidèque iocatur in ſupercilium illius, ad timorem incutiendum compoſitum, & in huius cymbala terriculamenta puerorum.

Quod mihi igitur certamen eſſet huiuſmodi cum C. Mario ſcilicet, aut cum aliquo pari, an cum altero barbato Epicureo, cum altero Catilinæ lanario? quos neque hercule ego: neque ſupercilium tuum, neque collegæ tui cymbala, ac crotala C *fugi: neque tàm fui timidus, vt, qui in maximis turbinibus, ac fluctibus Reip. nauem gubernaſſem, ſaluamque in portu collocaſſem, frontis tuæ nubeculam, tum Collegæ tui contaminatum ſpiritum pertimeſcerem.*

73. verò numero Piſonem cum Aſino, contumeliæ causâ comparat, fuſtibuſque dolandum ad ſapientiam. *Quid nunc te Aſine litteras doceam? non opus eſt verbis, ſed fuſtibus. Non dixi hanc togam, quâ ſum amictus; nec arma, ſcutum, & gladium vnius Imperatoris, ſed quod pacis eſt inſigne & otij, toga.*

V. Odium minax.

Qui odit progreditur à conuitiis, ad minas. Dido iurat, atque obteſtatur ſe nunquam odium poſituram, imò poſt mortem etiam ſeruaturam 4.

—— Sequar atris ignibus abſens
Et cùm frigida mors animæ ſeduxerit artus,
Omnibus umbra locis adero: dabis improbe pœnas.

In Ibin Ouid. diras euomit:

Tum quoque factorũ veniam memor umbra tuorum
Inſequar, & vultus oſſea forma tuos:

Similem huic furorem notat Horat. Ode 5. E...

Quin vbi perire iuſſus exſpiravero
Nocturnus occurram f...
Petamque vultus vm...
Quæ vis D...
Et inquietis...
Pau...

VI. Odium apertum.

Vbi minas & exprobrationes, & contumelias, diraſque omnes exhauſit, ſi nihil aliud ſupereſt, aperta odij profeſſione paſcitur; quod facit Horat. in Menam magni Pompeij libertum Epod. 4.

Lupis, & agnis quanta ſortito obtigit,
Tecum mihi diſcordia eſt,
Ibericis peruſte funibus latus,
Et crura dura compede.
Licet ſuperbus ambules pecuniâ:
Fortuna non mutat genus.

VII. Odium obſcurum.

Aliquando tamen tegit odium ſuum, vt crudelius noceat; quia vt benè Seneca. Med. Act. 2.

——— Ira quæ tegitur nocet.
Profeſſa produnt odia vindictæ locum.

Itaque acuit ingenium ad dolos & fraudes, perfidiamque ſub ſpecie amoris. Atreus Act. 3. Scen. 2. Thyeſtes odium diſſimulat ſpe nocendi.

Cùm ſperat ira ſanguinem, neſcit tegi.
Tamen tegatur. Aſpice, vt multo grauis
Squalore vultus obruat mœſtos coma:
Quàm fœda iaceat barba. Præſtatur fides.
Fratrem iuuat videre: complexus mihi
Redde expetitos. Quidquid irarum fuit;
Transierit, ex hoc ſanguis ac pietas die
Colantur: animis odia damnata excidant.

VIII. Odium triumphans.

Qui odit, vbi perniciem hoſti attulit, tùm vero triumphat, & omnibus lætitijs incedit, ſic Atreus Act. 5. Thyeſt.

Æqualis aſtris gradior, & cunctos ſuper
Altum ſuperbo vertice attingens polum.
Nunc decora regni teneo, nunc ſolium patris
Dimitto ſuperos, ſumma votorum attigi.

Infamia & dedecore Piſonis plurimum ſe oblectari profitetur Cic. & quidem num. 42. ſic loquitur. *An ego ſi te & Gabinium cruci ſuffixos viderem maiore afficerer lætitia, ex corporis veſtri laceratione, quàm afficior ex infamia.*

Et 45. *Dij Immortales! idne ego optare, vt inimicus meus, ea, quâ nemo vnquam ignominiâ notaretur? vt Senatus is, qui in eam iam benignitatis conſuetudinem venit, vt eos, qui benè Remp. geſſerint, nouis honoribus afficiat, & numero dierum & genere verborum huius vnius litteris nuntiantibus non crederet? poſtulantibus denegaret? His ego rebus paſcor, his delector, his perfruor, quod de vobis hic ordo opinatur, non ſecus ac de teterrimis hoſtibus: quod vos Equites Rom. quod cæteri ordines, quod cuncta ciuitas odit. Quod nemo bonus, nemo denique ciuis eſt, qui modò ſe ciuem eſſe meminerit, qui vos non oculis fugiat, auribus reſpuat, animo aſpernetur, recordatione denique ipſa Conſulatus veſtri, perhorreſcat.*

In extrema verò totius Orationis clauſula, oſtendit omnem, quam expetierat Piſoni calamitatem accidiſſe, eiuſque animum ſcelerum conſcientiâ vulneratum inire deſcribit, ac lætatur, num. 99. *Nunquam ego ſanguinem expetiui tuum? nunquam illud extremum, quod poſſet eſſe improbis, & probis*

A *commune ſupplicium, legis ac iudicij, ſed abiectum, contemptum, deſpectum à cæteris, à teipſo deſperatum & relictum circumſpectantem omnia quidquid increpuiſſet, pertimeſcentem, diffidentem tuis rebus ſine voce, ſine libertate, ſine auctoritate, ſine vlla ſpecie conſulari: horrentem, trementem, adulantem omnibus, videre te volui: vidi.*

Atreus etiam exultat, in calamitate Thyeſtis, & inſultat vehementius, Scen. vlt.

——— Nunc meas laudo manus,
Nunc parta vera eſt palma. Perdideram ſcelus
Niſi ſic doleres. Liberos naſci mihi
Nunc credo, caſtis nunc fidem reddi toris
Th. *Quid liberi meruêre?* Atte. *Quod fuerant tui.*

IX. Odium ſibi inimicum.

B Eò procedit aliquando hæc nocendi voluptas, hominemque in eam redigit inſaniam, vt modò hoſti perniciem afferat, ſuam ipſe non reformidet. Dido furioſa cupit Æneam oculis atrocem filij carnificinam intueri antequam occidat, quam & ſortem ſequi non recuſat.

Non potui abreptum diuellere corpus, & vndis
Spargere? non ſocios, non ipſum abſumere ferro
Aſcanium, patrijſque epulandum apponere menſis?
Verùm anceps pugnæ fuerat fortuna; fuiſſet.
Quem metui moritura? faces in caſtra tuliſſem,
Impleſſemque foros flammis: natumque, patremque
Cum genere extinxem; memet ſuper ipſa dediſſem.

X. Odium crudele.

C Quaſcumque pœnas ſumat ſemper leues præ odij magnitudine videntur, inde ſemper aliquid acerbius excogitat. Ita apud Sen. Thy. Act. 1. Megæra loquitur.

——— Perge deteſtabilis
Vmbra & Penates impios furijs age.
Certetur omni ſcelere, & alterna vice
Stringantur enſes, ne ſit irarum modus
Pudórue, mentes cæcus inſtiget furor.

Eandem ob cauſam qui peſſime odit eius experit carnibus ſaturari 2. Æn.

———Tamen & ſupereſſe merentis
Laudabor, pœnas animumque expleſſe iuuabit.

Hinc Antonij crudelitatem exprimit Tull. vt ingens eius Odium inſectetur. 2. Ph. num. 71. *Cur ei bello sùm propter libidines deſuiſti? guſtaras ciuilem ſanguinem, vel potius exſorbueras: fueras in*
D *acie Pharſalica anteſignanus. L. Domitium nobiliſſimum, & clariſſimum virum occideras. Multos qui de prælio effugerant, quorum Cæſar, vt nonnullos, fortaſſe ſeruaſſet, crudeliſſimè perſequutus trucidaras.*

XI. Odium immortale.

Qui vehementi laborat odio optat, vt inimicitiæ tranſeant ad nepotes. Sic incenſa Dido cupit vt odium ſemper adoleſcat, augeaturque, & in omnem conſequentis æui memoriam perduret. 4.

Exoriare aliquis noſtris ex oſſibus vltor
Qui face Dardanios, ferroque ſequare colonos,
Nunc olim: quocumque dabunt ſe tempore vires
Littora littoribus contraria, fluctibus vndas
Imprecor arma armis; pugnent ipſique nepotes.

Ad eum modum vxor Pompeij Cornelia loquens cum Sexto, inimicitias indicit Cęſareo generi apud Lucan. lib. 9. A

Excipite, ô nati bellum ciuile, nec vnquam,
Dùm terris aliquis noſtra de ſtirpe manebit
Cęſaribus regnare vacet: vel ſceptra, vel vrbes
Libertate ſua validas impellite fama
Nominis: has vobis partes, hæc arma relinquo.
Pompeioſque graues pœnas, nobisque daturum.
Cùm moriar ſperare licet.

Non aliter Senecæ Megæra furijs acta. Thyeſt. Act. 1.

Rabies parentum duret, & longum nefas
Eat in nepotes, nec vacet cuiquam vetus
Odiſſe crimen: ſemper oriatur nouum;
Nec vnum in vno: dumque punitur ſcelus
Creſcat.

XII. Odium inexplebile.

Fit aliquando ex nimio furore odij, ſic inſatiabilis, vt optet neminem venire in partem & ſocietatem inimicitiarum. B

Egóne parentis ſanguine aſperſam manum,
Fratriſque geminâ clade contingam? prius
Extinguet ortus, referet occaſus diem.
Pax ante fida niuibus, & flammis erit.
Patrem abſtuliſti, regna, germanos, larem,
Patriam. Quid vltra eſt? vna res ſupereſt mihi
Odium tui, quod eſſe cum populo mihi
Commune doleo.

XIII. Odium præceps furor.

Sæpè tantus eſt furor vt præceps abeat in omnia ſcelera, & veneficia, vndè illa Iunonis verba. 7. Æneid.

Aſt ego: magna Iouis coniux nil linquere inauſum C
Quæ potui infelix, quæ memet in omnia verti,
Vincor ab Ænea. Quod ſi mea numina non ſunt
Magna ſatis, dubitem haud equidem implorare quod vſquam eſt.
Flectere ſi nequeo ſuperos Acheronta mouebo.

XIV. Odium deſperans.

Vt hominis inuiſi perniciem votis omnibus expetit: Ita ſi à conatu ſuo decidat, mirum in modum torquetur; hinc indignationes, querelæ, gemitus, ſæpè etiam deſperatio. Sic Iuno in Troianos debacchatur. 7. Æneid.

——Stetit acri fixa dolore:
Tùm quaſſans caput, hæc effudit pectore dicta:
Heu ſtirpem inuiſam, & fatis contraria noſtris D
Fata Phrygum, num Sigeis occumbere campis,
Num capti potuêre capi? num incenſa cremauit
Troia viros? medias acies, mediosque per ignes
Inuenêre viam. At, credo, mea numina tandem
Feſſa iacent, odijs haud exſaturata quieui.

XV. Odium ſperans.

Aliàs qui odit ſe conſolatur ſpe vindictæ poſt fata ſua, ſic Domitius moriens in acie Pharſalica, in victorem Cæſarem. Lucan. lib. 8.

Non te funeſta ſcelerum mercede potitum,
Sed dubium fati Cæſar, generoque minorem
Aſpiciens, ſtygias magno duce liber ad vmbras
Et ſecurus eo: te ſæuo Marte ſubactum

XVI. Odium auerſum.

Alterius conſpectum, conſortiumque deuitat, & execratur. Creon expreſſit hoc odium apropinquante Medea.

Arcete famuli tactu, & acceſſu procul.
Iubete ſileat, regium imperium pati
Aliquando diſcat, vade veloci via
Monſtrumque ſæuum, horribile iamdudum aue-

Sic Caſtus Hyppolitus conſpectum Nouercæ matris fugit apud eundem Sen.

Abſcede. Viue ne quid exores, & hoc
Contactus enſis deſeras caſtum latus.

XVII. Odium amicitiæ venenum.

Denique vt odij naturam, & effecta pauci ſoluam, omnia ferè contraria amori importat: Gaudet Amor amici præſentiâ, deteſtatur Odium inimici vultum: gaudet Amor colloquio; congreſſum refugit odium: laudibus Amor paſcitur odium maledictis; miratur ille, hoc minatur, ille ſemper blandus, hoc tumultuoſum, ac turbulentum.

DESIDERIVM, & Fuga.

QVONIAM ſæpè fit, vt deſideria mortalium, aut repentina ſint, atque h... ſtrata luta fæce, & rerum fluxarum ſ... dibus obſoleta, vel etiam nulla ſ... mium rerum, & appetendarum: & ſi quæ forte nos ad veri boni, ſolidæque laudis, cupiditatem euehant, ſubitò veluti ventorum flatu auferuntur, placuit deſiderij faces accendere quibus hominum mentes incaleſcant, & in bonum feratur.

Natura Deſiderij.

Amore poſterius eſt deſiderium, & quidam productus Amor, ſeu virtus animi in bonum abſens, quatenus bonum. Idem eſt ferè Cupiditas, quæ dicitur affectio appetitus ex deſiderio boni delectabilis, ſed abſentis profecta; proindè res illa deſideratur, quæ & bona, & abſens eſſe cognoſcitur. Tametſi hæc plerumque flecti credatur in prauum, ſi vehemens fuerit & immoderata. Deſiderium autem diffunditur in alia, pro varietate obiectorum. Nam auri deſiderium, auaritia dicitur: honoris cupiditas, erit ambitio; voluptatis, libido; inutilis ſcientia, curioſitas vocatur; honeſtæ cuiuſdam mercedis contentio, fit æmulatio.

Cauſa porrò deſiderantis appetitus eſt rei abſentis bonitas, quæ animo ſeſe obijcit, & ſalutaris, & conueniens. Iam verò cùm tot ferè ſint hominum cupiditates, & deſideria, quot homines, erit prudentis Oratoris attendere diligenter perſonas, & ſagaciter introſpicere, quo cuiuſque natura maximè feratur, apud mercatores ag... lucrum & vtilitatem: apud nobiles & Imperatorem; gloriam & laudem propone, & ſic de cæteris. Iuuenes cupiditas acrius accendit, ...

igneam ætatem, ſenes tardius appetunt, ſed pertinacius, pueri ac mulieres crebrius, ſed inconſtantius.

Natura fugæ.

Fuga ex odio profecta tendit in malum, ſine à malo recedere fugiendo, vel deteſtando conatur. Indè oritur inimicitia amplectens odium, cuius cauſa rem illam, quam vt pernicioſam, aut turpem odio proſequimur, omni etiam ratione declinamus, eamque & congreſſu, & oculis, & auribus, & animo auerſamur. Hinc Orator modò vel amoris, vel odij cauſas, & conditiones animo peruiderit, facile, vel deſiderium ex amore, vel fugam ex odio profluentem, in auditorum animis excitabit. Deſiderium victoriæ, fugam dedecoris exaggerat Cic. pro lege Man.

LECTIO. VIII.

Quomodo ſit exprimendum Deſiderium.

I. A laude.

CVm deſiderium ſit appetitus boni delectabilis, ſed abſentis, rei præſtantiam, ac magnitudinem exprimat, oportet, qui diſponere volet animum alicuius ad optimos ſatus capiendos, & ad ardua incenſo deſiderio perficienda. Certè magnam vim habet ad excitandam cupiditatem commemoratio laudis, & gloriæ; quæ quidem duobus modis fieri poteſt; vel ſi illum ipſum, quem adhortari volumus, prius laudemus: vel ſi proponamus laudem, & gloriam, velut illicem cupiditatis ac deſiderij. Prioris exem- C plum eſt apud Cic pro Sextio, vbi ſolidam gloriam proponit ad quam aſpirant magnæ ſpei adoleſcentes, non ad fœdas, & intermortuas corporis voluptates; quas fugiunt. n. 138. *Fateor magnos labores eis eſſe ſuſcipiendos qui pro virili parte patriam defendunt. Sed mihi omnis Oratio eſt cum virtute, non cum deſidia, cum dignitate, non cum voluptate: cùm iis qui ſe patriæ, qui ſuis ciuibus, qui laudi, qui gloriæ, non qui ſomno, & conuiuiis, & delectationi natos arbitrantur. Nam ſi qui voluptatibus ducuntur, & ſe vitiorum illecebris, & cupiditatum lenociniis, dediderunt: miſſos faciant honores, nec attingant Remp. patiantur viros fortes laborare, ſe etiſe ſuo perfrui.*

Poſterioris generis exemplum eſt in eadem D Orat. n. 137. Hæc eſt vna via, mihi credite, & laudis, & dignitatis, & honoris, à bonis viris, ſapientibus, & benè naturâ conſtitutis, laudari & diligi, noſſe deſcriptionem ciuitatis, maioribus noſtris ſapientiſſimè conſtitutam.

II. Ab honeſto.

Cuius ſumma vis eſt apud viros bonos, rectè enim Seneca ep. 71. *Summum bonum eſt, quod honeſtum eſt? & quod magis admireris, vnum bonum eſt, quod honeſtum eſt: cætera falſa, & adulterina bona ſunt. Hæc ſi perſuaſeris tibi, & virtutem adamaueris (amare enim parum eſt) quidquid illa contigerit, id tibi, qualecumque aliis videbitur, fauſtum felixque erit. Erige te, Lucili virorum optime, & relinque iſtum ludum literarium Philoſophorum*

A *qui rem magnificentiſſimam ad Syllabas vocant, qui animum minuta docendo demittunt, & conterunt. Fies ſimilis illis, qui inuenerunt iſta, non qui docent, & id agunt, vt Philoſophia potius difficilis, quàm magna videatur.*

III. A ſpe.

Erigenda ſpes imprimis vt deſiderium boni excites, & ad opus aliquod arduum aggrediendum fortiter alios impellas. Cæſarem hortatur Tull. ad vitæ ſuæ conſeruationem & deſiderium laudis, à ſpe immortalitatis, pro Marcello n. 29. *Nec verò hæc vita tua dicenda eſt, quæ corpore, & ſpiritu continetur, illa, inquam illa eſt vita tua, Cæſar, quæ vigebit memoriâ ſæculorum omnium: quam poſteritas alet, quam ipſa æternitas ſemper intuebitur. Huic tu inſeruias, huic te oſtentes oportet.*

B Spes deſiderium nutrit, & cupiditatem immoderatam fouet, atque ita fit, vt nunquam quieſcat, donec rem expetitam nactus fuerit. Sen. l. 2. de benef. c. 17. *Nunquam improba ſpes, quod datur ſatis eſt. Eò maiora cupimus, quò maiora venerunt: multóque concitatior eſt auaritia, in magnarum opum congeſtu collocata. Vt flamma infinite acrior vis eſt, quò ex maiore incendio emicuit. Æquè ambitio non patitur quemquam in ea menſura honorum conquieſcere, quæ quondam fuit eius impudens votum. Nemo agit de tribunatu gratias: ſed queritur, quòd non eſt ad præturam vſque perductus: Neque hæc grata eſt, ſi deeſt conſulatus, ne hic quidem ſatis eſt, ſi vnus eſt. Vltra ſe cupiditas porrigit, & felicitatem ſuam non intelligit. Quia non vndè venerit reſpicit, ſed quò tendat.*

C *A Difficili.*

Difficultas deſiderium acuit, & nonnunquam res aduerſæ, languentis animi, atque deſolati confuſio, perturbatióque fortem aculeum ſubdunt, vt repetitis deſideriis, in ſummi parentis ſinum confugiat. Funeſtæ calamitatis pondus mentem opprimit? quando venies ad me? en deſiderium vitæ melioris? In ſupremi dominatoris iracundia, plagiſque terrarum; in mediis bellorum turbinibus, anxia mens in ſublime ſuſtollitur, & orat. quando venies ad me? mors telo furit, & triumphat, punientis Dei manus, & vltor gladius in caput, & vitam incumbit; & ſimul ardens animus ſuſpirat. Quando venies? Inter iocos, & ludentium riſus dilacerat pectus rea conſcientia, ſæuumque pugionem me- D dio in pulmone defigit, & flebiliter clamat. Quando venies.

Denique ea ſunt amplificanda capita, quibus amorem ante conciliari monuimus, eadem quippe deſiderium excitabunt; in eo tantùm ab amore deſtinguitur, quòd vehementiori quodam ardore in eam rem animus, voluntaſque rapiatur, quàm amore ſuo iam ante dignam eſſe cognouerit.

LECTIO IX.

Quomodo ſit reprimendum Deſiderium.

AD coërcendum Deſiderium, & cupiditatem, ea tantùm ſunt adferenda, quæ de

deſperatione dicentur inferius, & quæ iam de odio dicta ſunt. Nam quæcumque deſperationem, & odium excitant, eadem omnino deſideriuum auertere ſolent. Tamen cùm deſiderium ſit appetitus boni futuri & abſentis, ſi probetur haberi non poſſe, aut non niſi difficulter, illud bonam partem extinguitur.

Deſiderium inexplebile.

Mone deſiderium illud licet incenſum, expleri non poſſe rebus, quæ feriunt oculos, & animum irritant. Hoc vidit Claudianus:

At ſibi cuncta petens nil collatura cupido
In iecur, & tractus imos, compulſa receſsit,
Quæ velut immanes reſerat dùm bellua rictus,
Expleri paſcíque nequit: nunc verbere curas
Torquet auaritia; ſtimulis nunc flagrat amorum,
Nunc gaudet, nunc mæſta dolet, ſatiatáque rurſum
Exoritur, caiáque redit pollentior Hydra.

Benè Seneca ep. 119. *Nunquam parum eſt, quod ſatis eſt; nunquam multum eſt, quod ſatis non eſt. Poſt Darium & Indos pauper eſt Alexander Macedo: quærit quod ſuum faciat: Scrutatur maria ignota; in Oceanum claſſes mittit nouas, & vt ita dicam, mundi clauſtra perrumpit. Quod naturæ ſatis eſt, homini non eſt. Inuenius eſt qui concupiſceret aliquid poſt omnia. Tanta eſt cæcitas mentium, & tanta initiorum ſuorum vnicuique, cùm proceſſerit, obliuio. Ille modo ignobilis anguli non ſine controuerſia Dominus de tanto ſine terrarum, per ſuum rediturus orbem triſtis eſt. Neminem pecunia diuitem fecit: imò contra, nulli non maiorem ſui cupiditatem incuſsit. Quæris quæ ſit eius rei cauſa? plus incipit habere poſſe, qui plus habet.*

Inexplebile deſiderium opum, egeſtatem diuitum eſſe probat Boëtius lib. 2. Metro. 2.

Si quantas rapidis flatibus incitus
Pontus verſat arenas.
Aut quot ſtelliferis edita noctibus
Cœlo ſidera fulgent;
Tantas fundat opes, nec retrahat manum
Pleno copia cornu:
Humanum miſeras haud ideo genus
Ceſſet flere querelas
Quamuis vota libens excipiat Deus
Multi prodigus auri
Et claris auidos ornet honoribus
Nil iam parta videntur.
Sed quæſita vorans ſæua rapacitas
Altos pandit hiatus.
Quæ tàm præcipitem ſi ana cupidinem
Certo fine retentent?
Largis cùm potius muneribus fluens
Sitis ardeſcat habendi?
Nunquam diues agit qui trepidè gemens
Seſe credit egentem.

Deſiderium pernicioſum.

Si damnum multiplex, & varium, ſi duram ex eo ſeruitutem deſcripſeris, laruam detrahes, & deſiderium minues; quæ ſingula videtur expreſſiſſe D. Ambroſ. lib. de Abr. c. 4. *Spargit odores ſuos voluptas, quia Chriſti odorem non habet; theſauros demonſtrat, regna promittit, amores ſuos ſpondet continuos, inexploratas cupiditates pollicetur, ſine Pædagogo diſciplinas, ſine monitore ſermones, vitam ſine ſollicitudine, mollem ſomnum ſine inquietudine,*

A *ne, caue deſideres, verba ſunt.*

Niſi tot Dominis ſeruus eſſe velis, quot d... deris preſſus es, & ſemper triſtis, niſi q... quietus, vagum & inane deſiderium coe... Scitè Chryſolog. Ser. 6. *Quando homo non ... peccato triſtis? quando non ſub morte lugens? quan... non ſub dæmonibus pallens? quando non ſub ... trementi? quando non ſub vitijs ſuſpectus? quan... ſub criminibus deſperatus? & ideo homo dabat ... ma ſuſpiria, quando tales, tàm crudeles Dominos ... ſtinebat.*

In cohibenda cupiditate Felicita...

Coërcetur, ſi in cohibitione deſiderij poſ... eſſe vitæ Felicitatem, & ſummam animi tran-quillitatem oſtenderis: nam inani cupiditate B preſſa, ſi Senecæ mẽtem ſequamur ep. 119 Quantumcumque eſt, ſatis erit, ſi quidquid deerit, à nobis petierimus. *Nihil enim mi Lucil, intereſt vtrum non deſideres, an habeas. Summa rei ... quo eſt eadem. Non torqueberis. Nec illud præ... vt aliquid naturæ neges. Contumax eſt, non p... ct, ſuum poſcit. Sed vt quidquid naturam excedit, ſcias precarium eſſe, non neceſſarium: Eſurio, edendum eſt. Vtrum hic panis ſit plebeius, an ſiligineus, ad naturam nihil pertinet. Illa ventrem non delectari vult, ſed impleri. Sitio vtrum hæc aqua ſit ex lacu proximo excepta, an ea, quam multa niue clauſero, aut rigore refrigeretur alieno, ad naturam nihil pertinet. Illa hoc vnum iubet, ſitim extingui, vtrum ſit aureum poculum, an cryſtallinum, an murrhinum, an Tiburtinus calix, an manus concaua nihil refert. ... nem omnium rerum ſpecta, & ſupernacua dimitte: fames me appellat, ad proxima quæque ſedatur* C *num: ipſa mihi commendabit, quodcumque comprehendero, nihil contemnit eſuriens.*

Quod eſt vile, quod obuium, deſiderantis induſtriam, non acuit, ſed remittit. Ouid. lib. ... Eleg. vlt.

Quod licet & facile eſt, quiſquis cupit arbore frondes.
Carpat, & è medio flumine potet aquam.
Quod licet ingratum eſt, quod non licet acrius vrit.
Ferreus eſt, ſi quis, quod ſinit alter, amat

Deniqueſi nullas eſſe rationes boni, vel tantum apparentes in re abſenti, quam appetit, docueris, citò deſiderium ceſſabit.

LECTIO X.

D

Deſiderij effecta.

PEnè ſunt eadem quæ amoris: & quidem ad deſiderium, mixturam quandam affert, doloris & voluptatis: placet quidem res expetita, quia bonitatis habet aliquam imaginem, dolorem autem affert propter abſentiam, ad quæ duo capita facilè eſt reuocare omnia eius effecta.

I. Anxium.

Primò quidem ex voluptate naſcitur frequens & anxia cogitatio rei concupitæ, quam ere in miris modis alimus, variáque induſtria, quæ optatæ rei recordationem affert. Sic caſtus amor in Alexis vxore Virgine.

O ſopor & pulcher ſpecies ò vana coloris!

Hei mei quàm varius ludor imaginibus.
Noſte diem verſo, certat pictura ſoporis:
Fingere quod nequit hac, improbus ille facit.
Ipſa meas ergo picturis educo curas,
Solamenque bibo, materiamque mali.

II. Vigil & Inſomne deſiderium.

Ex deſiderio naſcuntur ſomnia, quæ diurnarum cogitationum velut quædam reliquiæ ſunt iis, qui tanquam Echo voci reſpondent. Ouid. 2. de Ponto El. 2. ad Max.

At puto cum requies medicinàque publica cura
Somnus adeſt, ſolitis nox venit orba malis.
Somnia me terrent veros imitantia caſus,
Et vigilant ſenſus in mea damna mei.
Aut ego Sarmaticas videor vitare ſagittas,
Aut dare captiuas in fera colla manus.
Aut vbi decipior melioris imagine ſomni,
Aſpicio patria tecta relicta mea.
Et modò vobiſcum, quos ſum veneratus, amici,
Et modò cum cara coniuge pauca loquor.

Et illa melior.

Hic ego te in ſomnis heſterna nocte videbam:
O quæ ſollicitus ſomnia fingit amor!
Siue latet Phœbus, ſeu terris altior extat,
Tu mihi luce dolor, tu mihi nocte venis.
Aucupor in lecto mendaces cælibe ſomnos
Dùm careo veris, gaudia falſa iuuant.

III. Deſiderium loquens.

Qui vehementer aliquid experunt cum re deſiderata colloquuntur, aut certè ea de re cum ſiluis & rupibus, iisque rebus omnibus à quibus aliquod ſolatium ſperare poſſunt, de quibus ſic Laodamia Ouid.

C *Nos ſumus incerta: nos anxius omnia cogit,*
Quæ poſſunt fieri facta putare, timor.
Dùm tamen arma geris diuerſo miles in orbe,
Quæ referat vultus eſt mihi cera tuos.
Illi blanditias, illi tibi debita verba,
Dicimus; amplexus accipit illa meos.
Crede mihi plus eſt, quàm quod videatur imago.
Adde ſonum ceræ; Proteſilaus erit.
Hanc ſpecto, teneoque ſinu pro coniuge vero:
Et tanquam poſſit verba referre, queror.

IV. Deſiderium votorum prodigum.

Erumpunt in ardentiora vota & querelas.

D *Votorum ô Virgo ſpes non fruſtranda meorum*
Primáque Virgineæ gloria connubij.
Si tua diuitibus cumulaui altaria donis,
Cultáque Galbaneo fumat odore domus.
Si tibi gemmifero cinxi diademate frontem,
Et micat ante aram pendula flamma tuam.
Virgo Diua virum, dùm me patriamque requirat
Fac alia nequeat parte quiete frui,
Dùm tenebras quærit, manifeſta in luce pateſcat;
Dumque tacet, fiat qualibet ora loquax:
Dùm fugit immoto ſtupeat pede, dùm freta ſulcat,
Nauis marmoreas hæreat inter aquas.
Occulsum increpitet tellus, & Pontus Alexim,
Et conIurato murmure dicat, hic eſt.

In querelas etiam erumpunt, & nuntios optant Zephyros votorum ſuorum, teſtes quoque rupes appellant, hæc ſunt Sapph. Ouid.

A *Leſbides infamem quæ me feciſtis amata:*
Deſinite ad Cytharas turba venire meas.
Abſtulit omne Phaon quod vobis ante placebat:
Me miſeram dixi quàm modò penè meus.
Efficite vt redeat. Vates quoque veſtra redibit.
Ingenio vires ille dat, ille rapit.
Ecquid ago precibus? pectúſne agreſte monetur?
An riget? & Zephyri verba caduca ferunt?
Qui mea verba ferunt, vellem tua vela referrent.
Hoc te, ſi ſaperes, lentè decebat opus.
Siue redis puppique tua votiua parantur
Munera; quid laceras pectora noſtra mora?
Solue ratem Venus orta mari, mare præſtat amanti?
Aura dabit curſum, tu modò ſolue ratem.
Ipſe gubernabit reſidens in puppe Cupido,
Ipſe dabit teneri vela, legetque manu.

B Ad preces deſcendit humilis, & obteſtatur per quidquid gratum eſt.

Te per ego has lacrymas, ore, per & integra ſancti
Fœdera connubij, virgineumque thorum.
Per mihi crudeles, quos non violans hymenaeos,
Perque tuam imprimis caſte marite fidem.
Te per eos etiam, qui te genuere parentes,
Per patria atque domus ſqualida tecta tua.
Hac ſi non flectunt, per ego te Virginis alma
Viſcera cara precor, per genitumque Deum.
Huc adeſ ò tandem, viduaſque reuertere in ædes
Aut adhibe vita me comitemque tua,
Quod facies faciam, quò perget, ipſa præibo,
Cum cantante canam, cumque gemente gemam.
Cumque viro coniux viuam, cum Virgine Virgo,
Corporéque in gemino mens reget vna duos.

V. Deſiderium ſuſpirans.

C Ex dolore autem quo oritur ex abſentia, erumpunt primò crebra ſuſpiria, gemituſque; ſic ad caſtum coniugem caſta Virgo deſiderans eius aſpectum, ſuſpirabat

Hei mei quò rapior? quæ fingo ſomnia? falsò
Me ludit viduus, dùm vagor orbe thorus.
O ſaltem ſcirem qua parte requirere poſſem
Te mea lux, animi ſpeſque metuſque mei;
Et ſilua & rupes, campique, & littora cuncta
Iam ſunt facta tuâ ferrea duritie;
Non eſt qui noſtras æquâ bibat aure querelas,
Diſſipat eluſos ventus, & vnda ſonos;
Sola pia eſt, mecumque gemis reſonabilis Echo,
Illa tamen gemitu languida facta meo eſt.
O mea vita redi, nam quæ te cauſa moratur?
Si qua in te eſt pietas, ô mea vita redi.
D *Quod ſi forte tibi eſt reditus grauis, ah! precor ad te*
Me quacumque voles parte, venire iube.

VI. Deſiderium faſtidioſum.

Qui deſiderat tædium rerum aliarum experitur, quæ minus iucundæ ſunt ob vnius abſentiam. Sic illa Virgo deuota nihil iucundum habere poteſt, donec votis potiatur.

Odi ſuffuſas radiantis lampadas auro:
Aurea ſunt oculi lampas Alexi tui.
Non ego delector cythara, fidibuſque canoris;
Sola mihi gratum vox tua carmen erit.
Non mihi Panchæa nubes efflantur odore,
Suauis odora tû mihi meſſe magis.
Non mihi ſyderees gemmaſcunt floribus arua,
Tu narciſſus eris, tu mihi ſola roſa.

Ductáque textilibus ramis non vitis obrumbrat
Nec lenat ardores lympha petita meos.

Hinc macie conficiuntur præ deſiderio, ſunt illa triſtis Cydipp.

Scribis vt inualidum liceat tibi viſere corpus,
Es procul à nobis: & tamen inde noces.
Concidimus macie: color eſt ſine ſanguine, qualem
In pomo refero mente fuiſſe tuo.
Candida nec miſto ſublucent ora rubore,
Forma noui talis marmoris eſſe ſolet.
Argenti color eſt inter conuiuia talis,
Quod tactum gelida frigore pallet aqua.
Si me nunc videas viſam prius eſſe negabis.

VII. Deſiderium mœrens.

Qui ardenter aliquid expetunt narrare ſolent ambitioſius, quid vi deſiderij patiantur; aiunt B ſe diu noctúque in illis cogitationibus eſſe, vias & veſtigia, & littora, & loca omnia relegere, vt aliquid diſcere poſſint, & audire, vnde expectationis ſuæ faſtidium fallere poſſint; quod fecit illa iunioris Tobiæ mœſta mater, quæ quotidie montes conſcendens lugebat lacrymis indeficientibus abſentiam dilecti filij ſui: altera non tam caſtè, ſed non minus ardenter deſiderat apud Poëtam Romanum.

Sæpè tui ſpecto ſi ſint in littore paſſus:
Impoſitas tanquam ſernet arena notas.
Vtque rogem de te, & ſcribam tibi, ſi quis Abydo,
Veneris, aut quæro, ſi quis Abydon eat.
Quid referam quoties de veſtibus oſcula? quas tu
Helleſpontiaca ponis iturus aqua.
Sic vbi lux acta eſt, & noctis amicior hora,
Exhibuit pulsâ ſydera clara die:
Protinus in ſumma vigilantia lumina turre
Ponimus, aſſueta ſigna, notamque via.

VIII. Deſiderium æſtuans.

Piè Venantius Forton. lib. 3. Metro de gaudiis, & ſpe vitæ æternæ, ſponſæ æſtuantis deſiderio ſponſi dulces querelas exprimit, anhelantemque facit in Chriſti amplexus animam fidelem.

Sponſo abſente mouens tàm dura cubilia ſerno,
Nec mea quem cupiunt membra tenere queunt,
Dic vbi ſis quem expecto gemens, qua te vrbe requiram?
Queue ſequar nullis fœmina nota locis?
Ipſa venire velim properans, ſi poſſet in aſtris,
Pendula ſydeream planta tenere viam.
Nunc ſine te fuſcis grauiter nox occupat alis,
Ipſaque ſole micans eſt mihi cœca dies.
Lilia, narciſſus, viola, roſa, nardus, amomum,
Oblectant animos gramina nulla meos.
Vt te conſpiciam per ſingula nubila prendo,
Et vaga per nebulas lumina ducit amor.
Ecce procelloſos ſuſpecta interrogo ventos,
Quid mihi de Domino nuntiet aura meo.
Quidquid erit tolerem, ſint omnia dulcia dura,
Donec te videam, hæc mihi pœna placet.

IX. Deſiderium impatiens.

Deſideranti longiores videntur dies, hinc moræ impatiens, breuiſſimum tempus annum facit, & querelas. Sic parum ſana, nimis impatiens puella loquitur.

A *Longa mora eſt nobis omnis, quæ gaudia differt,*
Da veniam faſſæ: non patienter amo.
Vt corpus teneris ſic mens infirma puellis;
Deficiam, parui temporis adde moram.

Non animi ſanioris altera Phyllis ad querelas aſſuegit.

Tēpora ſi numeres, benè quæ numeramus amantes
Non venit ante ſuam noſtra querela diem.
Spes quoque lenta fuit: tardè, quæ credita lædunt,
Credimus. inuita nunc & amante noces.
Sæpè fui mendax pro te mihi: ſæpè putaui
Alba procelloſos vela referre notos.
Sæpe Deos ſupplex, vt tu ſcelerate valeres
Sum prece thuricremis deuenerata focis.
Sæpè videns ventos cœlo, pelagóque fauentes,
Ipſa mihi dixi, ſi valet; ille venit.
At tu lentus abes, nec te iurata reducunt
Numina, nec noſtro motus amore redis.
B *Demophoon ventis, & vela, & verba dediſti,*
Vela queror reditu, verba carere fide.

X. Deſiderium velox.

Quid deſiderant vellent, ſi quomodo poſſent alas addere rei amatæ, vt velocius accederet, vbi ſcilicet cupiditas retardatur, & expetitis nondum fruitur. 3. Triſt. Eleg. 8.

Nunc ego Triptolemi cuperem conſcendere currum,
Miſit in ignotam qui rude ſemen humum.
Nunc ego Medea vellem frenare dracones
Quos habuit fugiens arce Corinthe tua.
Nunc ego iactandas optarem ſumere pennas
Siue tuas Perſeu, Dædale ſiue tuas.
Vt tenera noſtris cedente volatibus aura,
Adſpicerem patriæ dulce repente ſolum;
Deſertaque domus vultus, memoresque ſodales,
C *Caraque præcipuè coniugis ora meæ.*

XI. Deſiderium Impotens.

Tàm eſt aliquando vehemens deſiderium vt imperium non admittat. Impotentem autem more nilis cupiditatem in Eryphila Statius adumbrat, 2. Theb.

Viderat hoc coniux perituri vatis, & ara.
Ante omnes epulaſque trucem ſecreta coquebat
Inuidiam, ſæuis detur ſi quando potiri
Cultibus.

XII. Sæpè Vanum.

Hoc in Euandro viræ profectioniſque deſide-
D rium exprimit Virgil. 8. Æne.

O mihi præteritos referat ſi Iupiter annos
Non ego nunc dulci amplexu diuellerer vſquam
Nate tuo.

XIII. Deſiderium Audax.

Denique qui deſiderat nihil arduum ac difficile reperit, dùm optatis frui liceat. Sæpius laudata Romana puella fuit impauida benè deſiderans.

Si mihi nota foret regio, quà liber oberras,
Inciperet certus minor eſſe dolor.
Illi miſſa graues narraret epiſtola curas,
Audiretque meas forſitan ille preces.
Nectuntur ſcribendo moræ: prior ipſa volarem,
Atque mea fierem nuncia triſtitia.

Ipſa

Ipſe dares pedibus celeres amor anxius alas
Præcipitemque iterum per loca vaſta fugâ.
Nullaque Virgineos tardare pericula greſſus,
Dicere nec poſſent, parua puella mane.
Non ſi Celchiaci ſurgant fera monſtra dracones;
Inque meos vultus vrſe, leoque ruas.
Fœmineam armaret diuina potentia dextram,
Et cæleſtis idem curreret ales iter.

DE GAVDIO, *ſeu Lætitia.*

NIhil eſt quod in Lętitiæ commendationem pluribus excurramus, certum eſt vtilem eſſe omninò affectum, tàm in rebus ſacris, quàm in profanis, proindè frequentes ciendum. Nam motus eſt perfectus qui cadit ſub ſenſum ad recreandam, exhilarandamque naturam: ſiquidem honeſta iucunditas, & lætitia, medicina quædam corporis dicitur, quâ natura ipſa reficitur, ideoque minimè vitioſa. Nec enim de illa loquimur, quàm viri flagitioſi, corruptæ, decrrantiſque naturæ improbitatem ſequuti, vt felicitatem ſummam quærunt, quam ſapientes ac probi malorum omnium matrem, ac naturæ carnificinam damnant, & inſequuntur; ſed de illa quam Tull. definit 4. Tuſc. num. 14. Opinio recens boni præſentis, in quo efferri rectum eſſe videatur; vel Motus animi, ſeu ſenſus boni præſentis, quatenus præſens eſt, cuius effectus eſt delectatio, hoc eſt tranquillitas animi, in bono præſenti ſuauiter acquieſcentis. Eſt enim bonum præſens, quaſi lætitiæ fons, quo exundante, gaudium exundat, quo decreſcente, decreſcit.

LECTIO XI.

De Concitanda Lætitia.

PRimum eſto præceptum, totum Orationis genus tale eſſe debere, vt delectet. Itaque ipſe dicendi character ſic temperari debet, vt perpetuam quandam, ſed occultam voloptatem ingeneret: hoc autem aſſequetur Orator, ſi argumentis vtatur exquiſitis, nouis, ingenioſis: Si ſtilus ipſe cultus ſit & floridus, numerus ſuauis, & mollis, Oratio tota figurata, plena acutis ſententiis.

Secundum quod ad res ipſas & materiam ſpectat, cùm erit excitandus lætitiæ motus habendam eſſe rationem geniorum, quibus aguntur auditores: aliis enim alia placent, ſunt tamen quædam, quæ communem in hominum animis ſenſum habent voluptatis.

PVNCTVM I.

Commutatio malæ fortunæ.

MAgnum lætitiæ argumentum eſt & voluptatis, malæ fortunæ in meliorem mutatio, plerumque enim reducem fortunam, blandiòrem eſſe, lætioremque videri quàm primigeniam, vt vocant, docent fortunâ ſuperiores. Hoc fusè Tull.

A in Orat. de reditu ad pop. probat. *Etſi nihil homini magis optandum, quàm proſpera, æquabilis, perpetuaque fortuna, ſecundo vita ſine vlla offenſione curſu: tamen ſi mihi tranquilla, & pacata omnia fuiſſent: incredibili quadam, & penè diuina, quâ nunc veſtro beneficio fruor, lætitia voluptate caruiſſem. Quid dulcius hominum generi à natura datum eſt, quàm ſui cuique liberi? mihi verò, & propter indulgentiam meam, & propter excellens eorum ingenium, vita ſunt mea cariores: tamen non tanta erant voluptate ſuſcepti, quanta nunc ſunt reſtituti.*

Tandem poſt multa rem totam eleganti ſimilitudine concludit. *Sed tanquàm bona valetudo iucundior eſt iis, qui è graui morbo recreati ſunt, quàm qui nunquam ægro corpore fuerunt: ſic ea omnia deſiderata magis, quàm aſſiduè percepta, delectant.*

2. in Catil. animi ſoluti lætitiam explicat, & in-B ſolito gaudio triumphat ob florentiorem Reip. ſtatum, eiecto ex vrbe Catilina. *Tandem aliquando Catilinam furentem audacia, ſcelus anhelantem, peſtem patriæ nefariè molientem, vobis atque huic vrbi ferrum, flammamque minitantem, ex vrbe, vel eiecimus, vel emiſimus, vel ipſum egredientem vrbe proſequuti ſumus. Abiit, exceſſit, euaſit, erupit: nulla iam pernicies à monſtro illo, atque prodigio mœnibus ipſis intra mœnia comparabitur.*

Sapiens veteris memoriæ ſcriptor Plutarch. refert in Antonio, dùm ipſe cum militibus infames Medorum montes tranſiiſſet, tot difficultatibus ſuperatis, totque laboribus exanthlatis, vt nemo non eorum mortem votis vltimis optaret; veniſſentque ad Araxem fluuium qui Mediam ab Armenia diuidit, fuiſſe vbertim omnibus per ora lacrymas, præ gaudio ſeſe mutuo amplexantibus, & C priorem fortunam reuocantibus in animum, quaſi ea prima, poſt diram tempeſtatem, & vaſtum mare ſuperatum, conſpecta tellus eſſet. Vſque adeò verum eſt illud magni Caſſiodori lib. 8. epiſt. 20. *Bonum inſolitum plus amatur, & ſequenti gaudio confert dulcedinem, præmiſſa triſtitia.*

Hinc fit, vt deperdita, cum recuperantur, magis delectent, abſterſo mœrore, quàm prius securè poſſeſſa ſaperent. Diu. Auguſt. Confeſſ. 8. cap. 3. *Triumphat victor Imperator & non viciſſet, niſi pugnaſſet. Et quanto maius periculum fuit in prælio, tantò maius eſt gaudium in triumpho. Iactat tempeſtas nauigantes, minaturque naufragium, omnes futura morte palleſcunt. Tranquillatur cœlum, & mare; & exultant nimis, quoniam timuerunt nimis. Æger eſt charus, & vena eius malum renuntiat; omnes qui illum ſaluum cupiunt,* D *ægrotant ſimul animo. Fit ei rectè, & nondum ambulat priſtinis viribus, & fit iam tale gaudium, quale non fuit, cùm antea ſaluus & fortis ambularet, vbique maius gaudium, moleſtia maior præcedit.*

PVNCTVM II.

Comparatio propriæ fortunæ cum aliena.

LÆtitiam auget florentis eius fortunæ, cui pectus diffundere conamur, cum aliena comparatio, hoc eſt eorum quibus acciderit commodum, licet non pari felicitatis conditione. Tull. in Piſon. num. 52. reditus ſui celebritatem deſcribit, tantamque lætitiam & felicitatem ſe in eo percepiſſe, vt immortalitate frui cœlumque contingere

videretur. *Vnus ille dies mihi quidem immortalitatis inſtar fuit, cùm in patriam redij, cùm Senatum egreſſum vidi, populumque Rom. vniuerſum, cùm mihi ipſa Roma propè conuulſa ſedibus ſuis, ad complectendum conſeruatorem ſuum progredi viſa eſt. Quæ me ita accepit, vt non modò, omnium generum, ætatum, ordinum omnes viri ac mulieres, omnis fortunæ ac loci, ſed etiam mœnia ipſa viderentur, & tecta vrbis, ac templa lætari. Me conſequentibus diebus in ea ipſa domo, qua tu me expuleras, quam expilaras, quam incenderas, Pontifices Coſſ. Patres Conſcripti collocauerunt; mihiq́ue, quod ante nemini, pecuniâ publicâ ædificandam domum cenſuerunt.* A

In Orat. verò poſt reditum ad Quirites exultat in comparanda ſua in integrum reſtitutione, cum eorum fortuna qui aliquando reuocati fuerunt in patriam, oſtenditq́ue neminem vnquam, nec B maiore omnium ordinum voluntate, nec maiore frequentia, reuocatum, num. 9. 10. 11. & in Senatu poſt reditum ſic fortunam meliorem exoſculatur vt diuinitatem quandam adeptus profiteatur ſe non optare, quaſi iam ea frueretur, num. 3. *Itaque quod ne optandum quidem eſt homini, immortalitatem quandam per vos adepti videmur.*

PVNCTVM III.

Inſperatum bonum.

VEhementem lætitiam parit bonum inſperatum, qualis illa quæ Romanas matres nimio impetu extinxit, cùm reduces filios Cannenſi clade incolumes viderent auctore Liuio Dec. 3.

Quàm benè ſuo ventri gratulatur Ergaſilus Plauti in Capt. dùm vadit Hegioni nunciare filij aduentum, quem in publico Celoce primus in portu conſpexerat? quàm præ ſe fert hilaritatis ſpeciem? quo liquidæ voluptatis ſenſu deliburus incedit? quas voces interioris lætitiæ indices profert?

Iuppiter ſupreme ſeruas me, measq́ue auges opes,
Maxumas opimitates, oppiparasq́ue offers mihi,
Laudem, lucrum, ludum, iocum, feſtiuitatem, ferias,
Pompam, penum, potationes, ſaturitatem, gaudium.
Nec cuiquam homini ſupplicare nunc certum eſt mihi.
Nam vel prodeſſe amico poſſum, vel inimicum perdere. D
Ita hic me amœnitate amœna amœnus oneras dies.
Sine ſacris hereditatem ſum aptus effertiſſimam.

Poſtquam verò audito nuntio reſpondit Senex,

Æternum tibi dapinate cibum, ſi vera autumas.

Eumq́ue domum ſuam miſit, iuuat audire, quemadmodum propter rem cibariam ſibi creditam non ſecùs quàm Alexander Magnus de Indijs triumphatis exultat.

Di Immortales, vt ego collos prætruncabo tergoribus.
Quanta pernis peſtis veniet? quanta labes larido?
Quanta ſumini abſumedo? quanta callo calamitas?
Quanta lanijs laſſitudo? quanta porcarijs?

Poſſet ire quis per reliqua flagitia, & exempla oſtendere, quàm inani lætitia debacchentur mortales. Quid auarus ille, & furax apud Horatium, quàm malè gaudet argento ſuo?

——— Populus me ſibilat; at mihi plaudo
Ipſe domi ſimul, ac nummos contemplor in arca.

Quid alter libidinibus furens apud auctorem nequitiæ Ouidium?

Non ita Dardaniæ gauiſus Atrida triumpho,
Cùm caderent magni Laomedontis opes!
Nec ſic errore exacto lætatus Vlyſſes,
Cùm tetigit cara littora Dulichia.

Quæ omnia mala mentis gaudia vocat Poeta Parthenius.

PVNCTVM IV.

Nouitas & Admiratio.

NOuitas & inſolentia rei alicuius, voluptatem affert: nam videmus homines ad noua ſenſus erigere, atque delectari. Vnde Tull. ad Heren. 2. naturam nouitate commoueri dicit, & illud Naſonis ingenioſi Vatis 3. de Ponto.

Eſt quoque cunctarum nouitas gratiſſima rerum.

Ratio eſt ex naturæ humanæ mutabilitate repetenda, quæ tùm demum lætatur, cùm ab vna re in aliam fertur.

Admiratio ipſa coniungitur ferè cum delectatione: deſiderium enim ſciendi facit propter rei præcellentiam, vt ad eius cognitionem aſpiremus: quandoquidem ſine amore, & ſpe fieri non poteſt, inter quas animi affectiones ſemper gau- G dium intereſt. Hinc illud nobile effatum Lucani Poëtæ. lib. 8.

Si mirantur, amant.

PVNCTVM V.

Pompa celebritas.

PLurimum in Oratione delectat hypotypoſis, ſeu deſcriptio rerum lætarum, in quibus ineſt aliquid celebritatis, & pompæ; ſcilicet alicuius victoriæ, aut triumphi, vel partæ libertatis, quale exemplum habetur apud Liuium de libertate Græcis à Quintio credita, & in ipſis ludis publicis per Prætorem pronunciata. Reditus Imperatorum ſæpè deſcribitur ad Pompam. Lat. Pacatus in Panegyr. Theodoſij. *Quid ego referam pro mœnibus ſuis feſtum liberæ nobilitatis occurſum, conſpicuos veſte niueâ Senatores, reuerendos municipali purpura Flamines, inſignes apicibus Sacerdotes? quid portas virentibus ſertis coronatas? quid aulæis vndantes plateas? accenſisq́ue funalibus auctum diem?*

Anonymus in Panegyr. Conſtantini. *Gloriatum ſit licet, & verè ſummus Orator, humeris ſe Italiæ in patriam reportatum, te Conſtantine Senatus populusq́ue Rom. & illo die, & alijs quacumque progreſſus es, & oculis ferè geſtauit, nec quicquam aliud homines diebus munerum ſacrorumque ludorum, quàm te ipſum ſpectare potuerunt.*

Mamertinus in Genet. Maximiani concurſum totius Italiæ exponit. *Ipſa etiam gentium dom-*

na Roma immodico propinquitatis veſtræ elata gau-
dio, voſque è ſpeculis ſuorum montium proſpi-
cere conata, quò ſe vultibus veſtris propius exple-
ret, ad intuendum cominùs quantum potuit, ac-
ceſſit.

Hanc pompæ ludorumque celebritatem ſubij-
cit oculis Vates eximius, Paneg. 3. conſ. Honorij
Claud.

Feſtior annus eat; cinctuſque imitata Sabinos
Diues Hydaſpeis, augeſcat purpura gemmis,
Succedant armis trabea, tentoria lictor
Ambiat, & Latia redeant ad bella ſecures.
Tuque, ô qui patruum curis æqualibus orbem
Eoo cum fratre Regis, procede ſecundis
Alitibus, Phœbique nouos ordire meatus,
Spes votumque poli, quem primo à limine vitæ
Nutrix aula fouet, ſtrictis quem fulgida telis
Inter laurigeros aluerunt caſtra triumphos.

Pari iudicio, ſed clariori vena Silius Ital. lib. 12.

Tùm verò paſſim ſacra in Capitolia pergunt
Innuptæ viciam amplexi permixtâ voce triumphum
Tarpeij clamant, Iouis ac delubra decorant.
Iamque omnes pandunt portas, ruit vndique lætum
Non ſperata petens dudum ſibi gaudia vulgus.

Pvnctvm VI.

Amœnitas.

CONfert ad excitandam lætitiam deſcribere
amœnitatem locorum, florum, gemmatum,
veſtium, odorum; hæc enim omnia, & ſimilia de-
lectant, ſæpiuſque in Orationibus panegyricis ad-
hibentur. Hunc lætitiæ motum exprimit Maximia-
ni Imp. Panegyr. *De te Cæſar inuicte hodiernæ gra-*
tulationis Exordium ducimus: ille veſtræ maieſtatis
ortus iſto, quo illuxit, auſpicio veris illuſtrior, cui
dies ſerenus atque vt celebrantes ſenſimus, vltra ra-
tionem temporis, Sol æſtiuus incaluit, auguſtiore ful-
gens luminis claritate, quàm cum origine mundi
naſcentis animauit. Siquidem tunc inter illa rerum
tenera primordia, moderatus dicitur, ne noceret:
nunc ardentior, ne maieſtate veſtra videretur obſcu-
rior. O felix beatum, ne ver, nouo partu, iam non
amœnitate florum, nec viriditate ſegetum, nec gem-
mis vitium, nec ipſis tantum Fauonijs, & luce ſerena
lætum, atque venerabile, quantum ortu Cæſarum ma-
ximorum. O tempus, quo meritò quondam omnia
nata eſſe credantur; cùm eodem nunc confirmata eſſe
videantur.

Pvnctvm VII.

Virtus & bona conſcientia.

EX omnium ſapientum conſenſu vera, & ho-
neſta lætitia, è bonis honeſtiſque rebus, & vt
verbo dicam, è virtute fluit: ſiquidem illa iucundi-
tas, quæ animum ſuauiſſimè oblectat, eſt fructus,
aut certè comes rectè factorum, à quibus facilè
auelli, & diſiungi nequit. Eſt aureus bonæ con-
ſcientiæ fœtus, vndè ſuauiſſimus animi motus
erumpit. Vbi verò ſcelus, & improbæ conſcien-
tiæ noxa dominatur, ibi verum & ſolidum gau-
dium eſſe non poteſt. Non eſt pax impiis. Nam
A ſub iugo tàm crudeli, quæ voluptas & lucidæ
mentis lætitia? excutiendum eſt immane peccati
iugum, perfringenda vincula, calcandum exacto-
ris ſceptrum ei, qui liquido gaudio frui velit. Tàm
clara eſt hæc veritas, vt profanæ ſapientiæ duces il-
lam docuerint. Nam Ariſt. perſpicuè ait impro-
bos, nullam poſſe lætitiæ voluptatem ex ſe capere;
illorum enim animus ait ϛασιάζει continuo velut
diſſidio, & furioſa perturbatione commouetur.
Pungit illos & excruciat malefactorum memoria;
quam vt excutiant dies ludunt, ſic tantiſper ſcele-
rum obliuiſcuntur, & punientis conſcientiæ vo-
cem opprimunt; & cùm in ſeipſis nihil vident
amabile, omni ſtudio, & contentione ſe fu-
giunt.

Ex bonis motibus & conſcientia veram lætitiam,
B tanquam ex fonte proficiſci, Lucilium ſuum docet
Seneca, epiſt. 23. *Fundamentum bonæ mentis quid*
ſit, quæris? ne gaudeas vanis. Fundamentum hoc eſſe
dixi; culmen eſt. Ad ſumma peruenit, qui ſcit quo
gaudeat: qui felicitatem ſuam in aliena poteſtate
non poſuit. Sollicitus eſt, & incertus ſui, quem ſpes
aliqua proritat; licet ad manum ſit, licet non ex dif-
ficili petatur, licet illum nunquam ſperata decepe-
rint. Hoc ante omnia fac mi Lucili; diſce gaudere.
Exiſtimas me nunc detrahere tibi multas volupta-
tes, qui fortuita ſubmoueo, qui ſpes dulciſſima oble-
ctamenta, deuitandas exiſtimo. Imò contra nolo ti-
bi vnquam deeſſe lætitiam. Volo illam tibi domi naſci.
Naſcitur, ſi modo intra teipſum ſit.

Cæteræ hilaritates non implent pectus, ſed frontem
remittunt, leues ſunt. Niſi fortè tu iudicas illum
gaudere, qui ridet. Animus debet eſſe alacer, & fi-
dens, & ſuper omnia erectus. Mihi crede res ſe-
uera eſt gaudium. An tu exiſtimas quenquam ſolu-
C *to vultu, & vt iſti delicati loquuntur, hilari ocu-*
lo, mortem contemnere? paupertati domum aperire?
voluptates tenere ſub fræno? meditari dolorum pa-
tientiam? hæc qui apud ſe verſat; in magno gaudio
eſt, ſed parum blando. In huius gaudij poſſeſſione te
eſſe volo. Nunquam deficiet, cùm ſemel vnde peta-
tur, inueneris. Hæc quibus delectatur vulgus tenuem
habens, ac perfuſoriam voluptatem, & quodcumque
inuectitium eſt fundamento caret. Hoc de quo loquor,
ad quod te conor perducere, ſolidum eſt, & quod
plus pateat introrſus. Ad verum bonum ſpecta, &
de tuo gaude. Quid ſit iſtud interrogas, aut vnde
ſubeat? dicam. Ex bona conſcientia, ex honeſtis con-
ſiliis, ex rectis actionibus, ex contemptu fortuitorum,
ex placido vitæ, & continuo tenore vnam prementis
viam.

A ſola virtute ſolidam lætitiam prouenire
D tradit idem multis ep. 72. Vbi radicem perennis
gaudij ex honeſto ſic aperit. *Incidet aliquid quod*
impediat, non equidem eum, cuius animus in omni ne-
gotio lætus atque alacer eſt. Imperfectis adhuc in-
terſcinditur lætitia: ſapienti verò contexitur gau-
dium, nulla rumpitur cauſa, nulla fortuna, ſemper
& vbique tranquillum eſt. Non enim ex alieno pen-
det; nec fauorem fortunæ, aut hominis expectat.
Domeſtica illi felicitas eſt: exiret ex animo, ſi in-
traret; ibi naſcitur. Aliquando extrinſecùs, quo ad-
moneatur æternitas, interueniunt, ſed id leue, & quod
ſummam cutem ſtringat. Aliquo inquam, incommo-
do afflatur, maximum enim illud bonum, eſt fixum.
Ita dico; extrinſecus aliqua ſunt incommoda, velut
in corpore interdum robuſto ſolidoque eruptiones qua-
dam puſtularum, & vlcuſcula, nullum in alto ma-
lum eſt.

Proindè non minus verè, quàm ſapienter A S. Proſper nullum eſſe verum ſolidumque gaudium, niſi rectum aſſerit Epigram. 79.

Felices verè faciunt, ſemperque beatos,
De vero & ſummo gaudia capta bono.
Nam mundi ex opibus breuis ac peritura voluptas
Edita perpetuæ ſemina mortis habet.
Non placeat vanis animum ſubmittere rebus,
Peſtiferiſque auidam mentem onerare cibis,
Cor mundum & ſapiens fructu virtutis alatur,
Et Chriſti in noſtro pectore regnet amor.
Quo ſemel impletus nunquam vacuabitur illo
Æterna æterni flumina fontis eunt.

Breuius idem repetit, ſed non minus acutè, epiſt. 59. *Gaudium non naſcitur niſi ex virtutum conſcientia. Illud quod Deos, Deorumque æmulos ſequitur, non interrumpitur, non deſinit. Deſineret ſi ſumptum eſſet aliunde. Sed quia non eſt alieni muneris, nec arbitrij quidem alieni. Quod non dedit fortuna,* B *non eripit.*

Gaudij deſcriptio.

Nonnunquam ipſa lætitiæ deſcriptio, excitat animum, & ſpe ſua oblectat; vt ſi quis beatarum mentium gaudia deſcribens, ipſis de tanta felicitate congaudeat. Simul enim & ſpem audientibus, quaſi aliud agens excitat: Venantius fortunatus Vates pius, & cœleſti afflatu potens, ſic de gaudijs Paradiſi.

Culmina multa poles radianti lumine complent,
Lætanturque pijs agmina ſancta choris.
Lucida ſydereo cœli ſtrepit aula tumultu
Laudibus, & Domini concutit aſtra fragor;
Virgo puellari medio circumdata cœtu,
Luce pudicitiæ ſplendida caſtra trahit:
Felices quorum Chriſti contingit amore
Viuere, perpetuo nomina fixa libro, &c.

Denique cauſa lætitiæ calamitas eſt improborum, cùm ſcilicet illos deprimi videmus, atque opibus, & honoribus ſpoliari, quos præter ius, & æquitatem obtinuerant. Cic. in Piſon. num. 45. *Dij Immortales! idne ego optare, vt inimicus meus, ea, quâ nemo vnquam ignominiâ notaretur? vt Senatui poſtulantibus honores denegaret? His ego rebus paſcor, his delector, his perfruor; quod de vobis hic ordo opinatur, non ſecùs, ac de teterrimis hoſtibus.*

LECTIO XII.

Quomodo lætitia comprimatur.

MAgnus in humanis mentibus eſt lætitiæ dominatus: Et verò experimur tàm ſæpè eſſe potentem affectum, vt habenas illi non laxare, ſed retinere viri ſit prudentis, ac bene-moderati, cùm lætitiæ magnitudo plerumque ad ſuperbam inſolentiam animum efferat. Hinc eſt vt artem eſſe quandam fruendæ lætitiæ, gaudijque moderandi, ſapientes exiſtimarint, è quorum mente ſublimis Seneca epiſt. 23. Superius laudata, ſic Lucilium admonet: *Ad ſumma peruenit, qui ſcit quo gaudeat; hoc ante omnia fac, diſce gaudere*: Porrò gaudium, quod è vanis rebus oritur vocat inuectitium fundamento carens. Vulgò reperias homines geſtire propè lætitiâ, ſi honor aliquis acceſſerit, ſi blandæ voluptatis vſura, ſi copia diuitiarum, ſi

A quæ bona nominantur in vita populari, redundarint; ſed mordente conſcientia, cœlo terroribuſque ſuis reſonante, Salomonis effatum audiunt. Dixi lætitiæ, cur hoc facis? quid naturæ vim effeminas? cur animi robur emollis? cur mentis præſtantiam eneruas? cur adſers interitum rationi?

Pvnctvm I.

Rei ob quam lætamur vanitas.

AD remittendam lætitiam repræſentanda eſt boni vndè oritur lætitia, aut turpitudo, aut breuitas: quod per ſe vanum, aut malum ſit. Et verò ea eſt natura gaudij, & voluptatis, quamdiu in vita ſumus, vt propè à B dolore, & luctu abſit, vſque adeò nulla ſincera eſt voluptas. Sapienter Sen. epiſt. 99. *Hoc quod inter primum diem, & vltimum iacet varium, & incertum eſt; ſi moleſtias æſtimas, etiam puero longum eſt: ſi velocitatem; etiam ſeni anguſtum. Nil non lubricum, & fallax, & omni tempeſtate mobilius. Iactantur cuncta, & in contrarium tranſeunt iubente fortuna.*

Hanc rerum vanitatem, propter quas effuſè ſæpius nobis gratulamur, & gaudemus ſubijcit oculis Auguſt. 7. in Ioan. *Lætitia ſæculi vanitas eſt, cum magna expectatione ſperatur, vt veniat, & non poteſt teneri cùm venerit. Ille dies qui lætus eſt, cras vtique non erit. Tranſeunt omnia, euolant omnia, & ſicut fumus vaneſcunt. Væ qui amant talia. Sperent in te qui nouerunt nomen tuum Domine. Non ſperent in rebus quæ temporis volubilitate præter-* C *fluunt, non habentes niſi erit & fuit: Quoniam quod in illis futurum eſt, cùm venerit, ſit ſtatim præteritum, & expectatur cum cupidine, amittitur cum dolore. Non importunè pompis ſæculi, & humanæ felicitati interfuit & erit ſuſpenſa, ſine præterita illud aptauerit, quod ingenioſus negotiorum ſæculi triſtior canebat.*

Hic fuit, hic fecit, pugnauit, vicit, amauit,
Compoſuit libros, gentes domuit, populoſque ſubegit,
Quid mihi cum fecit, fuit, aut erit? eſt valet vnum
Pluſquam mille fuit.

Pvnctvm II.

Fortunæ variantis caſus,

D REum futurarum incerto euentu comprimitur lætitia, fortunæque dominantis arbitrio, quæ nihil conſtans ac perpetuum ſuis polliceri poteſt, præter inconſtantiam. Temporis momentum florentis fortunæ mutationes adfert, iſque qui feliciſſimus videbatur ſubita caſus malignitate abſorbetur miſer. Ita canit Sen. in Thyeſte. Act. 3.

Quem dies vidit veniens ſuperbum,
Hunc dies vidit fugiens iacentem.
Nemo confidat nimium ſecundis,
Nemo deſperet meliora lapſis.
Miſcet hæc illis, prohibetque Clotho
Stare fortunam. Rotat omne fatum,
Nemo tàm Diuos habuit fauentes,
Craſtinum vt poſſit ſibi polliceri,
Res Deus noſtras celeri citatas
Turbine verſat.

Magni ſanè ſpiritus Poëta Claud. idem premit 2. A in Ruf. eiuſque felicem fortunam deſcribit, & caſum, vt ſui vix potentes ſapere doceat exemplo infelicis fortunæ malè dominantis Amaſij.

Deſinat elatus quiſquam confidere rebus,
Inſtabileſque Deos, ac lubrica numina diſcat.
Illa manus quæ ſceptra ſibi geſtanda parabat,
Cuius ſe toties ſubmiſit ad oſcula ſupplex
Nobilitas, inhumata diu, miſeroque reuulſa
Corpore feralem quæſtum poſt fata popoſcit.
Aſpiciat, ne quis nimium ſublata ſecundis
Colla gerat: truncus calcandus ſpargitur; ecce
Nudus paſcit aues: iacet en qui poſſidet orbem
Exigua telluris inops, & puluere raro
Per partes tegitur: nunquam toties ne ſepultus.

Philoſophus eandem hanc mentis elationem ob felices rerum euentus, & inane gaudium paucis emendat, epiſt. 4. *Neminem eò fortuna prouexit, vt non tantum illi minaretur, quantum permiſerat. Noli huic tranquillitati confidere. Momento mare vertitur: eodem die vbi luſerunt nauigia, ſorbentur.* B

Pulchrè idem ſapiens felicitatem humanam multis caſibus, & periculis, vt obtineatur, obnoxiam, adeptam verò nihil durantem, venuſta veterum ludorum imagine ob oculos proponit, in quibus miſſilia dona à principe iaciebantur, vt ſubditi inferius raptim colligerent. Epiſt. 74.

Qui aliquid virtute melius putat, aut vllum præter illam bonum, ad hæc quæ à fortuna ſparguntur ſinum expandit, & ſollicitus miſſilia eius expectat. Hanc imaginem animo tuo propone, ludos facere fortunam & in hunc mortalium cœtum honores, diuitias, gratiam excutere: quorum alia inter diripientium manus ſciſſa ſunt, alia infida ſocietate diuiſa, alia magno detrimento eorum, in quos deuenerant, prenſa. ex quibus quædam aliud agentibus inciderunt, quædam quia nimis captabantur amiſſa, & dùm auidè rapiuntur, excuſſa ſunt. Nulli verò etiam cui rapina feliciter ceſſit, gaudium rapti durauit in poſterum. Itaque prudentiſſimus quiſque cum primum induci videt munuſcula, fugit è theatro. & ſcit magno parua conſtare. Idem in his euenit quæ fortuna deſuper iactat. Æſtuamus miſeri, diſtringimur, multas habere cupimus manus; modò in hunc, modò in illum reſpicimus; nimis tardè nobis mitti videntur, quæ cupiditates noſtras irritant, ad paucos peruentura, exſpectata omnibus.

PVNCTVM III.

Vbique voluptati & lætitiæ mœror, & triſtitia adhæret. D

SI præſentis boni magnitudo, vndè ſenſus affluit voluptatis, imminui non poteſt; aliunde certè obiectum vitium lætitiæ impetum retardabit: nemo enim ex omni parte felix eſt, & beatus, vt ingenioſè Claud. de laudibus Stiliconis, lib. 1.

——— *Mortalibus ex quo*
Tellus cœpta coli, nunquam ſincera bonorum
Sors vlli conceſſa viro: quem vultus honeſtat,
Dedecorant mores: animus quem pulchrior ornat,
Corpus deſtituit. Bellis inſignior ille,
Sed pacem fœdat vitijs.

A Triſtitiæ mœrorisque expreſſa ſub veſtis imagine florem æmulantis, terram noſtram tot eſſe doloribus, ac moleſtijs obnoxiam vrget Diu. Baſil. vt nullus in ea lætitiæ, aut voluptatis flos legi poſſit, quem acerbus doloris aculeus non veſtiat. Non tàm ſpinis totam circumſeptam, quam ſpinam toſæ ſpecie contectam eſſe dicit, ideoque mundi gaudia, niſi ſpecie tenus oculos animumque mulcere hom. de parad. *Roſa hic ſpinis eſt coniuncta, externa gratia moleſtiam obtegens, & tantum non aperta nos voce conteſtans, ac dicens: quæ iucunda ſunt vobis, ô homines, triſtibus permixta ſunt. Nam vere in humanis bonis ita comparatum eſt, vt nullum eorum ſincerum ſit; ſed confeſtim lætitiæ, & hilaritati conglutinetur mœſtitia: coniugio viduitas; puerorum educationi, cura & ſollicitudo; fœcunditati, abortus; vitæ ſplendori, ignominia; proſperis* B *ſucceſſibus, diſpendia, delicijs, ſatietas ſanitati infirmitas. Florida quidem eſt roſa, ſed mihi triſtitiam infligit. Nam quotieſcumque florem hunc video, peccati mei admoneor, propter quòd terra, vt ſpinas, ac tribulos proferret, condemnata eſt.*

Quia ſæculi gaudia ſunt terræ fructus, mirum ſi non tribulos germinent. Diu. Ambroſius Hexam. lib 3. cap. 11. *Surrexerat ante floribus immixta terreni ſine ſpinis roſa, & pulcherrimus flos ſine vlla fraude vernabat. Poſtea ſpina ſepſit gratiam floris tanquam ſpeculum præferens vitæ.*

De hoc Gaudij & triſtitiæ conſortio loquitur. Ouidius 7. Metamorph.

Conſonat aſſenſu populi precibuſque fauentum
Regia, nec tota triſtis locus vllus in vrbe eſt,
Nec tamen (vſqueadeò nulla eſt ſincera voluptas
Sollicitumque aliquid lætis interuenit) Ægeus
Gaudia percepit nato ſecura recepto.

C

PVNCTVM IV.

Timor.

COercetur lætitia, inſtar amnis exundantis in ripas, timoris obicibus; benè monet Sen. in Thyeſte. Act. 3.

Peior eſt bello timor ipſe belli,
Ac mare in portu timuére nautæ.
Nulla ſors longa eſt: dolor ac voluptas
Inuicem cedunt: breuior voluptas.
Ima permutat breuis hora ſummis,
Ille qui donat diadema fronti,
Quem genu nixa tremuére gentes,
D *Anxius ſceptrum tenet, & mouentes*
Cuncta diuinitas; metuitque caſus
Mobiles rerum; dubiumque tempus.

Denique maioris boni ſpes, aut cupiditas, voluptatem minoris imminuit, vel potius abſorbet; & quidquid confert ad excitandum dolorem, illud idem lætitiam remittit.

LECTIO XIII.

Effecta lætitiæ.

SVnt alia quidem effecta lætitiæ, quæ redundant in corpus; illa quæ relinquuntur in animo,

I. Lacrymæ ex lætitia.

A

In corpore primò eiet lacrymas, Anchiſes affectum paternæ pietatis explicat, lacrymis per ora fluentibus, vt natum videt venientem apud Virgil. 6. Æne.

Iſque vbi tendentem aduerſum per gramina vidit
Æneam, alacris palmas vtraſque tetendit,
Effuſaque genis lacrymæ, & vox excidit ore.
Veniſti tandem, tuáque ſpectata parenti
Vicit iter durum pietas: datur ora tueri
Gnate tua, & notas audire, & reddere voces.

Habet & lætitiâ lacrymas ſuas, ait Ambroſ. de obitu ſatyri, & lacrymæ plerumque, pietatis indices, non illices ſunt doloris.

II. Deliquium.

B

Hunc affectum aperit Plaut. in Capt. ſub perſona ſenis Hegionis ad cognitos filios, alterum foris aduenientem, alterum domi repertum, qui ſub perſona ſerui latebat.

Marius Victorinus in carmine quod ſcripſit de ſeptem Machabæis, lætitiâ interceptum fuiſſe ſpiritum bonæ matris illorum docet, quòd cerneret rem fortiſſimè geſtam à filiis.

Dùm puer iſta gerit, ſoluerunt gaudia matrem,
Iamque vt erat laxata malis, iam voce negata
Suſpirans, interque manus collapſa ſuorum
Concidit exanimis, reſolutaque membra quierunt.

III. Mors.

Tam immoderata fit nonnunquam lætitia, vt etiam Mors ſequatur. De morte ex gaudio conſequuta frequens eſt experimentum. Tertull. de anima. c. 52. *Nam etſi præ gaudio quis ſpiritum exhalet, vt Chilon Spartanus dùm victorem Olympiæ filium amplectitur: Etſi præ gloria, vt Clydamus Athenienſis; etſi per riſum vt Pub. Craſſus, multò violentior mors quæ per aliena graſſatur, quæ animam per corpora expellit, quæ tunc mori adfert, cùm iucundius viuere eſt in exultatione, in honore, in requie, in voluptate.*

C

Pulchrè Pacatus in Theodoſij Panegy. *Repentina felicitas facit attonitos. Animos enim noſtros ſubitis affectibus impares, perindè lætitia, ac dolor, ſi deprehendat, externat. An non illa Romanæ Pietatis notiſſima mater, nuntio mali Cannenſis exterrita: filio reduce, quæ flebat, diriguit in mortem? Nec par eſſe gaudio potuit, quæ ſuperfuerat orbitati.*

IV. Venuſtas oris ac vultus.

D

Moderata lætitia non tantùm his vacat incommodis, ſed etiam corpori gratum colorem, floridamque venuſtatem conciliat. Hoc animaduertit Nazarius, cùm deſcribit ex imperio Conſtantini communem lætitiam, quæ frontem ciuium ad Hilaritatem explicat fuſo blandiſſimè ſanguine. *Extat in vultu cuiuſque hilaritatis publicæ decus, & in ſerenis frontibus, animorum indicia perleguntur. Non enim ſe capit exundantis lætitiæ magnitudo, ſed dedignata pectorum latebras, ita multa & candida foris prominet, vt intelligatur non ingentior eſſe, quàm verior.*

V. Tripudia.

A

Ad choreas & Tripudia, feſtum diem & conuiuia gaudium excitat: exit enim animus micanti lætitiâ, & ſecum corpus ipſum rapit. Sic Horat. cantu 35. l. 1. carminum ſodales ſuos hortatur ad epulas, & ſaltationem, ob victoriam Actiacam.

Nunc eſt bibendum, nunc pede libero
Pulſanda tellus; nunc Saliaribus
Ornare puluinar Deorum,
Tempus erat dapibus ſodales.

VI. Secura lætitia.

B

Quod ſpectat ad animum t. lætitiâ reſoluit, & abigit curas, timorem, doloris ſenſum; vndè fit vt parta victoria incauti milites ſæpè opprimantur; ratio eſt, quòd nihil rapacius ſit delectatione, quæ vbi ſemel animum occupauit, omnem aliam cogitationem, moleſtiamque delet. Qualis ille Chæreas apud Terentium? quàm ſecurè lætatur in Eunucho?

O populares, ecquis me viuit hodie fortunatior?
Nemo herclè quiſquam: nam in me planè Dij poteſtatem ſuam
Omnem oſtendêre, cui tàm ſubito tot congruerint commoda.

Quàm inaniter gloriatur? quàm futili gaudio delibutus alter metu vacuus & ſollicitudine præ ſe contemnit alios Strobilus apud Plautum in Aulularia.

Pici diuitiis qui aureos montes colunt,
Ego ſolus ſupero: nam iſtos reges cæteros
Memorare nolo, hominum mendicabula.
C
Ego ille Rex Philippus, ò lætum diem!

VII. Candor ſimulationis expers.

Lætitia fucum adimit, & ſimulationem, & laruam ſæpè incautis detrahit: quare prudentum illud conſilium eſt, non modò dolorem vultu ſuſtinere, ſed eodem etiam lætitiam tegere atque opprimere: benè Pacatus in Panegy. *Fingit quidem vt ſcimus, timor gaudium, ſed ita intimos mentis affectus proditor vultus enunciat, vt in ſpeculo frontium, imago extet animorum.*

Vt internum lætitiæ ſenſum aperit in Herculis ſui reditu bonus Amphytrio Sene. Her. Fur. Act. 5. Sc. 2.

Vtrúmne viſus vota decipiunt meos?
D
An ille domitor orbis, & Graiûm decus
Triſti ſilentûm nubilo liquit domum?
Eſtne ille natus? membra lætitiâ ſtupent.
Verúmne cerno corpus? an fallor tuâ
Deceptus vmbrâ? túne es? agnoſco toros,
Humeroſque, & alto nobilem trunco manum.

VIII. Spes.

Spem excitat lætitia: Eſt enim valdè lubricus lapſus ex altera iſtarum affectionum in alteram: nihil enim delectabilius ſpe, viciſſim ipſa ſpes nunquam ſe lætius explicat, quàm inter præſentis boni ſenſum, & imperium gaudij, ac voluptatis. Talis eſt redeuntis Agamemnonis lætitia apud Senecam Act. 4.

Tandem reuertor ſoſpes ad patrios lares.

O cara ſalue terra: tibi tot barbara
Dedére gentes ſpolia: tibi felix diu
Potentis Aſiæ Troia ſubmiſit manus.
Cur iſta vates corpus effuſa, ac tremens
Dubia labat ceruice? famuli attollite.
Refouete gelido latice. Iam recipit diem?
Marcentes viſu. Suſcita ſenſus tuos,
Optatus ille portus ærumnis adeſt.
Feſtus dies eſt.

IX. Amor.

Ex gaudio plerumque naſcitur Amor, vt & amor viciſſim gaudium gignit: bonum enim niſi ametur, delectare non poteſt, quò magis autem delectat, eò acrius amorem laceſſit, ac prouocat. Sanazarius de partu Virg. 3. gaudium & amorem ſimul coniungit, dùm lætitiæ comites B aſſignat.

Nec mora lætitiam choreis tùm fortè vacantem
Aduocat, hac magni motuſque animoſque Tonantis
Temperat, & vultum diſcuſſa nube ſerenat,
Lætitiam quæ cælicolum per limina ſemper
Diſcurſat, raróque imas petit hoſpita terras,
Curarumque expers, lacrymaſque exoſa virago
Exultat, totóque abigit ſuſpiria cœlo.

En comites ad hilaritatem omnes compoſitæ?

———————Illicet adſunt
Iucunda viſu facies, cantuſque, chorique
Gaudiáque, & plauſus, & honeſtis ignibus ardens
Rectus Amor, quem nuda fides, ſpeſq; inſcia luctus,
Vadentem mira vnanimes pietate ſorores
Obſeruant.

X. Gratulatio.

Qui gaudent, erumpunt in Gratulationes; ap- C plaudunt enim ſibi, & ſibi applaudi amant, Horat. l. 3. Od. 12.

Hic dies verè mihi feſtus atras
Eximet curas: ego nec tumultum
Nec mori per vim metuam, tenente
Cæſare terras,
I, pete vnguentum puer, & coronas
Et cadum Marſi memorem duelli
Spartacum ſi quid potuit vagantem
Fallere teſta.

Innitant ad gratulationem, & hilaritatem omnes. Sic Argiuorum virgines lætum Pæana cantant Apollini ob partam victoriam, ex vena Senecæ Agam. choro 2. Act.

Canite ò pubes inclyta Phœbum,
Tibi feſta caput turba coronat,
Tibi virgineas laudum quatiens
De more comas, innuba fundit
Stirps Inachia: tu quoque noſtros
Thebana manus comitare choros,
Quæque Eroſini gelidos fontes
Quæque Eurotam, quæque virenti
Tacitum ripa bibis Iſmenon.

Nec vnumquemque tantùm inuitat ad geſtientis animi ſenſum, ſed etiam eos commemorat qui venerint in partem lætitiæ. Hoc ingenioſè Tull. in orat. ſuis de reditu, præſertim illâ, quam in Senatu habuit à n. 26. & deinceps. *Quid illo die, quem Lentulus, mihi fratrique meo liberiſque noſtris natalem conſtituit, non modò ad noſtram, verùm etiam ad ſempiterni memoriam temporis.*

Hæc eſt illa publicæ lætitiæ ſignificatio per ætates, & ſexus diſtincta, ad teneriorem affe- A ctum declarandum apud Plin. Iuniorem in Traiano. *Ergo non ætas quemquam, non valetudo, non ſexus retardauit: quominus oculos inſolito ſpectaculo expleret. Te paruuli noſcere, oſtentare iuuenes, mirari ſenes, ægri quoque neglecto medentium imperio, ad conſpectum tui, quaſi ad ſalutem ſanitatemque prorepere. Indè ſatis alij, ſatis vixiſſe te viſo, te recepto, alij nunc magis viuendum eſſe prædicabant.*

XI. Deſiderium.

Qui gaudent optant ſoles fulgere melius, terram luxuriare floribus, mella fundere flumina, montes ſudare balſama; quæ Poëtis ſunt frequentiſſima. Claud. de Probini & Olibrij conſulatu.

Nunc poteras libare Deis, nunc ſoluere multo
B *Nectare corda libet. Niueos iam pandite cœtus*
Naïades, & totum violis prætexite fontem;
Mella fluant ſyluæ; iam profluat ebrius amnis
Mutatis in vina vadis, iam ſponte per agros
Sudent irrigua ſpirantia balſama vena.
Semper honoratus noſtris celebrabitur vndis
Iſte dies: ſemper dapibus recoletur opimis.

XII. Præteritorum periculorum recordatio.

Familiare eſt iis qui lætantur præterita pericula, cum aliqua delectatione, narrare. Luſit hic verè Poëta magnus, dùm aurei ſæculi felicitatem ſub Salonino Genethl. deſcribit Egl. 4.

Vltima Cumæi venit iam carminis ætas,
Magnus ab integro ſeclorum naſcitur ordo;
Iam redit & Virgo, redeunt Saturnia regna.
C *Iam noua progenies cœlo demittitur alto;*
Tu modo naſcenti puero, quo ferrea primùm
Deſinet, ac toto ſurget gens aurea mundo.

Æmulatus Vergilium Statius ait in Soteria pro Rutilio Gallo Syl. 1.

Quæ tua longinquis implerant atria querelis
Certent lætitia, noſterque ex ordine collis
Confremat, & ſileant peioris murmura famæ
Quippe manet longumque æuo redeunte manebit,
Quem penes intrepida mites cuſtodia Roma.

XIII. Vota.

Qui lætantur ex gaudio erumpunt in Vota, optantque eandem diem, eandemque voluptatis cauſam ſæpè redire, huc in natali Domitiani die votis omnibus precatur, Epigr. 4. Mart.

D *Cæſaris alma dies, & luce ſacratior illa,*
Conſcia Dictæum qua tulit Ida Iouem.
Longa precor Pylióque veni numeroſior æuo:
Semper & hoc vultu, vel meliore nite.
Magna quidem ſuperi petimus, ſed debita terris
Pro tanto quæ ſunt improba vota Deo?

XIV. Ex fruitione boni delectatio.

Vti libenter verſantur in cogitatione boni, quo fruuntur, ita in delectatione, qui lætantur, vndè gaudent ſibi prorogatam vitam; vt ea videant, ex quibus voluptatem capiunt. Virgil. Egl. 4.

Aſpice venturo lætentur vt omnia ſæclo,
Et mihi tàm longa maneat pars vltima vitæ
Spiritus, & quantum ſat erit tua dicere facta:

Non me carminibus vincet nec Thracius Orpheus.

Interea notandum exprimendæ lætitiæ vſum diſci facilè poſſe ex Epithalamiis & Genethliacis & ex Orationibus, quæ fiunt in aduentu virorum principum, in triumphis, feſtiſque diebus, aliiſque eiuſmodi argumentis, in quibus hæc affectio potiſſimum dominatur. Illi flores ac ſerta, ludos & conuiuia, Cantus & Plauſus loquuntur, in Geneth. Iulij Statius Sylu. 3.

Pande fores ſuperum, vittataque templa Sabæis
Nubibus, & pecudum fibris ſpirantibus imple
Parthenope, clari genus ecce Menecratis auget
Tertia iam ſoboles, procerum tibi nobile vulgus
Creſcit, & inſani ſolatur damna Veſæui.

Epithalamium lætitiam facit; quid enim tàm commendat dies feſtos, quàm quod multi vnà lætentur? Claud. Ode 4. de nuptiis Honorij.

Aſpirate nouam pectoribus fidem,
Manſuramque facem tradite ſenſibus
Ducant peruigiles carmina tibiæ,
Permiſsiſque iocis turba licentior,
Exultet tetricis libera legibus.
Paſsim cum Ducibus ludite milites,
Paſsim cum pueris ludite Virgines,
Hæc vox æthereis inſonet axibus,
Hæc vox per populos, per mare tranſeat
Formoſam Mariam ducit Honorius.

Et Cantu ſecundo ſingulari iudicio Vates idem de iiſdem.

Age cuncta nuptiali,
Redimita vere tellus,
Celebra toros heriles
Omne nemus cum fluuiis, omne canat profundum.
Ligures fauete campi
Subitiſque ſe roſetis
Veſtiat Alpinus apex, & rubeant pruinæ.

DE TRISTITIA, SEV Dolore.

DOlor ſeu triſtitia ſenſus eſt, & opinio præſentis mali. Morbus familiaris hominibus; vnde ingenioſè dicebat Themiſtius apud Stobæum, lutum ex quo Prometheus hominem finxit fuiſſe ab eo, non aquâ, ſed lacrymis maceratum.

LECTIO XIV.

Quomodo exprimatur Triſtitia.

SAtis erat dixiſſe dolorem, & odium ex iiſdem cauſis enaſci, proinde totum eſſe ab odio repetendum, quod in hunc affectum cadere poteſt; ſed quod ſpectat ad Orationis artificium valere plurimum Hypotypoſes, quæ cauſas doloris exprimant, oculiſque ſubiiciant. Magnus eſt in hoc affectu Cic. licet non ſit ſcopus eius vltimus, ſed Odium, Indignationem, Deſiderium vltionis aduerſus eos excitandæ, qui res tàm luctuoſas tamque funeſtas ediderunt. Verr. 7. à n. 105. Per Hypot. Nauarchorum calamitatem vltimam ponit ob oculos, vt Verrem in odium adducat, propter auaritiam, & crudelita-

A tem, quâ in homines innocentes animaduertit. *Hæc poſteaquam acta, & conſtituta ſunt, procedit iſte repente è Prætorio, inflammatus ſcelere, furore, crudelitate in forum venit: Nauarchos vocari iubet. Qui nihil metuerent, nihil ſuſpicarentur, ſtatim accurrunt. Iſte hominibus miſeris, innocentibuſque iniici catenas, imperat. Implorare illi fidem Pop. Ro. & quare id faceret, rogare. Veniunt Syracuſas parentes, propinquique miſerorum adoleſcentium, hoc repentino calamitatis ſuæ commoti nuntio: vinctos adſpiciunt catenis liberos ſuos cùm iſtius auaritiæ pœnam collo, & ceruicibus ſuis ſuſtinerent. Adſunt, defendunt, proclamant, fidem tuam, quæ nuſquam erat, nec vnquam fuit, implorant. Pater aderat Tyndaritanus homo nobiliſſimus hoſpes tuus, cuius tu domi fueras, quem hoſpitem appellaras: eum cùm illa auctoritate, & miſeria videres præditum, non te eius*
B *lacrymæ, non ſenectus, non hoſpitii ius, atque nomen à ſcelere aliquam ad partem humanitatis reuocare potuit.*

PVNCTVM I.

Conſanguineorum vincula, mortes, funera.

HAbent quidem omnes proprios ſuarum rerum dolores; tamen propinquorum miſeriis non poſſunt non commoueri, & in communibus aliorum offenſionibus præcipuo quodam dolore angi, eam ob rem acerbitates omnes & dolores, cruciatuſque ſub oculos ponunt Oratores vt augeant commemorando dolorem. Cic. ferè tota Ver. 7. de ſuppliciis hunc mouet affectum. De Gauij ſupplicio multis, & eleganter,
C ſic ait n. 158. *Furor enim quidam, ſceleris & audaciæ comes, iſtius effrenatum animum, importunamque naturam tanta oppreſſit amentia, vt nunquam dubitaret, in conuentu palàm ſupplicia, quæ in conuictos maleficij ſeruos conſtituta ſunt, ea in ciues Romanos exprimere. Virgis quàm multos ceciderit, quid ego commemorem.*

Mortem Trebonio per Dolabellam crudelem in modum illatam, ad motum doloris, idem deſcribit Phil. 11. n. 7. *Ponite igitur ante oculos miſeram quidem illam, & flebilem ſpeciem, ſed ad incitandos animos veſtros neceſſariam: Nocturnum impetum in vrbem Aſiæ clariſsimam, irruptionem armatorum in Trebonij domum, cùm miſer ille prius latronum gladios videret, quàm, quæ res eſſet, audiſſet; furentis introitum Dolabellæ, vocem impuram, atque*
D *os illud infame, vincula, verbera, equuleum, carnificem tortoremque Samarium, quæ tuliſſe illum fortiter, & patienter ferunt.*

Variis circumſtantiis cauſam ſui doloris amplificat Tull. ob. Q. Metellum, Clodiæ impudentis fœminæ maritum veneno per illam extinctum; quem laudat, tùm à cæteris virtutibus, tùm vel maximè à ſumma in patriam charitate, vt magis iudicum animos accendat, & acerbiorem doloris ſenſum illis faciat. Pro Cœl. n. 59. *Proh Dij immort. cur interdum in hominum ſceleribus maximis, aut conniuetis, aut præſentis fraudis pœnas in diem reſeruatis? vidi enim vidi, & illum hauſi dolorem, vel acerbiſsimum in vita, cùm Q. Metellus abſtraheretur è ſinu, gremioque patriæ, cumque ille vir, qui Senatum huic imperio putauit, tertio die poſtquam in Curia, in Roſtris, in Rep. floruiſſet*

integerrima

integerrima ætate, optimo habitu, maximis viribus, eriperetur indigniſſimè bonis omnibus, atque vniuerſæ ciuitati. Quo quidem tempore ille moriens, cùm iam cæteris ex partibus oppreſſa mens eſſet, extremum ſenſum ad memoriam Reip. reſeruabat: cùm me intuens flentem ſignificabat interruptis, atque morientibus vocibus, quanta impenderet procella vrbi, quanta tempeſtas ciuitati.

P V N C T V M II.

Bonorum amiſſio.

FLebiliter ad dolorem flectit animos, & miſeratione permouet Auditores, dum eo miſeriarum, & egeſtans redactum eſſe Roſcium memorat, vt amicorum opibus vitam ſuſtinere cogatur. Pro Roſc. num. 145. *Prædia mea tu poſſides: ego alienâ miſericordia viuo. Concedo: & quod animus æquus eſt, & quia neceſſe eſt. Mea domus tibi patet, mihi clauſa eſt; fero. Familia mea maxima vteris, ego ſeruum habeo nullum; patior & ferendum puto. Quid vis amplius? quid inſequeris? quid oppugnas? qua in re tuam voluntatem lædi à me putas? vbi tuis commodis officio? quid tibi obſto? ſi ſpoliorum cauſa vis hominem occidere? ſpoliaſti. Quid quæris amplius? ſi inimicitiarum; quæ ſunt tibi inimicitiæ cum eo, cuius antea prædia poſſediſti, quàm ipſum cognoſti? ſin metuis; ab eóne aliquid metuis, quem vides ipſum ab ſeſe iam tam atrocem iniuriam propulſare non poſſe?*

P V N C T V M III.

Calamitatis indignitas.

VExatio rerum quæ ſunt nobis in vita chariſſimæ, ac iucundiſſimæ, non mediocrem affert dolorem. Pro Sextio Tull. ſuorum amicorum duram calamitatem lamentatur, eamque à ſuis ipſius in Remp. meritis & oppreſſa coniuratione promanare docet, omneſque in ſe ſuoſque ex eo fonte dolores redundare pronuntiat, num. 145. *Atque hic tot, & talium ciuium ſqualor, hic luctus, hæ ſordes, ſuſcepta ſunt propter vnum me, quia me defenderunt, quia meum caſum luctumque doluerunt, quia me lugenti patriæ, flagitanti Senatui, poſcenti Italiæ, vobis omnibus orantibus reddiderunt. Quod tandem eſt in me ſcelus? quid tantoperè deliqui illo, illo die, cùm ad vos indicia, litteras, confeſſiones communis exitij detuli? cùm parui vobis? At, ſi ſceleſtum eſt amare patriam, pericli, pœnarum ſatis, euerſa domus eſt, fortuna vexata, diſſipati liberi, raptata coniux, frater optimus incredibili pietate, amore inaudito, in ſqualore volutatus eſt ad pedes inimiciſſimorum: ego pulſus aris, focis, Dijs Penatibus, diſtractus à meis, carui patriâ, quam (vel leniſſimè dicam) certè texeram, pertuli cupiditatem inimicorum, ſcelus infidelium, fraudem inuidorum.*

Valent hic plurimum querelæ, & expoſtulationes. Pro Roſc. 144. pro domo. 44. Exclamationes etiam ad doloris magnitudinem exprimendam Verr. 1. nu. 91. *O tempus miſerum, atque acerbum Prouinciæ Siciliæ! ô caſum illum multis innocenti-*

A *bus calamitoſum, atque funeſtum! ô iſtius nequitiam, ac turpitudinem ſingularem! Vna atque eadem nox erat, quâ Prætor amoris turpiſſimi flammâ, ac claſſis populi Romani prædonum incendio conflagrabat.*

LECTIO XV.

Quomodo ſit leniendus dolor.

IAm vt dolorem leniamus, ſpectanda eſt imprimis natura mali, vndè oritur dolor; alia quippe dicenda ſunt, ſi de exilio agitur; alia ſi de morte, alia ſi de bonorum iactura, cæteriſque fortunæ caſibus acerbis. Hæc autem communia capita ſunt mitigandi doloris.

B

P V N C T V M I.

Innocentia afflicti.

MAgna vis eſt conſcientiæ in vtramque partem, ſiue benefactorum in bonam, ſiue malefactorum in malam. Ergo ſi prudens Orator oſtendat innocentem, neque pœnam ſceleribus debitam ſubire, ſed ob facinus aliquod egregium, dolorem facilè lenierit. Sic Carmenta magna mater Euandri exilium conſolatur. Ouid. 1. Faſt.

Non meritis pœnam pateris; ſed numinis iram,
Eſt aliquid magnis crimen abeſſe malis.
Conſcia mens vt cuique ſua eſt, ita concipit intra
Pectora, pro facto ſpemque metumque ſuo.

Mortem non eſſe ſupplicium ſi contingat innoC centi dicendum oſtendit Cic. atque adeò ne ſuum quidem exilium, quod ipſi propter ſeruatam Remp. & oppreſſam Catilinæ coniurationem eſt irrogatum, ſed Piſonis & Gabinij infamiam eſſe ſupplicium, ſicque ſe conſolatur à conſcientia rectè factorum in Orat. contra Piſonem, num. 42. *Nullum eſt ſupplicium putandum, quo affici caſu aliquo etiam boni viri, forteſque poſſunt.*

Idem cùm damnato Milone ſolatij ſibi nihil ſuperfuturum eſſe dixiſſet, ſe vel hoc vno conſolatur, quòd nullam officij, aut ſtudij partem omiſerit, num. 101. *Nunc me vna conſolatio ſuſtentat, quòd tibi nullum à me amoris, nullum ſtudij, nullum pietatis officium defuit.*

II. Vitæ conditio.

D Humanæ vitæ conditio quæ patiendi neceſſitatem affert inexpugnabilem, magna conſolatio; Ouid. ad Liuiam.

Sed rigidum ius eſt, & ineuitabile mortis,
Stant rata non vllâ fila tenenda manu.

In re ſimili Statius Sylu. 2. Epiced. Glauc. melioris.

——Omnia functa
Aut moritura vides, obeunt noctesque diesque
Aſtraque, nec ſolidis prodeſt ſua machina terris,
Nam populos mortale genus, plebiſque caduca
Quis fleat interitus? hos bella; hos æquora poſcunt,
His amor exitio, furor his, & ſæua cupido.
Quidquid habent ortus, finem timet, ibimus omnes
Ibimus, immenſis vrnam quatit Æacus vmbris.

III. *Fortunæ inconſtantia.*

Quis huius Deæ volubilis periculum ſæpiùs facere velit, quæ ſuos muneribus ampliſſimis ornatos, ſtatim ex alto præcipites agit? Sapienter olim Pompeio proponebat Cicer. fortunæ leuitatem, modò ſuos deprimentis, & ſtatim eoſdem erigentis, vt felicitati ſuæ frenos imponeret, illamque faciliùs regeret. Non enim cuiuſuis eſt ſecundam benè ferre fortunam, nec patienter aduerſam. Pro Mil. num. 70. *Vide quàm ſit varia vita, commutabiliſque ratio, quàm vaga volubiliſque fortuna.*

Quàm arduum eſt, atque difficile in lubrico fortunæ ſtare? oportunè Sen. ep. 39. *Ingentis eſt animi magna contemnere, ac mediocria malle, quàm nimia. Illa enim vitalia ſunt, at hæc eo ipſo, quòd ſuperfluunt,* B *nocent. Sic ſegetem nimia ſternit vbertas: ſic rami onere franguntur; ſic ad maturitatem non peruenit nimia fœcunditas.*

IV. *Exempla meliorum.*

Ad caſus æquabiliter ferendos iuuat proponere virorum illuſtrium exempla, qui eadem, imò grauiora multò damna fortiter tolerarunt. Sic mater inuicta filium ſuum conſolatur ſuper exilium apud Ouid. 1. Faſt.

Nec tamen vt primus mœre mala talia paſſus,
Obruit ingentes iſta procella viros.
Paſſus idem eſt Tyrijs qui quondam pulſus ab oris
Cadmus, in Aonia conſtitit exſul humo.
Omne ſolum forti patria eſt, vt piſcibus æquor,
Vt volucri, vacuo quidquid in orbe patet.

Mœroris ac moleſtiæ ſingulare leuamentum aperit, Diu. Chryſoſt. 1. ad Tim. vbi probat omnibus in C hac vita communem eſſe triſtitiam: Neminem, ait, inuenies mœroris ac triſtitiæ exortem, etſi alius magis minuſque alius doleat. Non itaque feramus grauiter, neque nos tantummodò triſtia pati arbitremur. Neque enim fas eſt mortalem doloris angoriſque eſſe expertem. Nam quemadmodum fieri non poteſt, vt qui nauigant abſque cura ſint: ita & qui vitam hanc fragilem viuunt, abſque ſollicitudinis angore eſſe non poſſunt. Siue quiſpiam diues ſit, plurimæ illi mœſtitiæ occaſiones, cauſæque non deſunt: ſiue Rex curis diſtinetur innumeris: neque enim vel illi omnia ex ſententia proueniunt, ſed plurima, quæ minimè velit, perpeti cogitur. At vel illos fortaſſe putas mœroris exortes, qui vitam curis ac negotijs vacuam elegerunt? minus quidem illi, quàm reliqui D perturbantur, non tamen penitus vacare poſſunt, ſicuti immortalem eſſe hominem poſſibile non eſt. Quantum verò moleſtiarum hi, qui ſæculo addicti ſunt, perpeti cogantur, quis explicet? ſoli profectò id nouerunt, qui patiuntur. Quàm multi ſæpè inter illas opes, atque diuitias deliciaſque mori optauerunt.

V. *Meſſis gloriæ.*

Prodeſt ad confirmandum animum dolentis oſtendere quantum ex conſtantia colligi gloriæ, & exiſtimationis poſſit. Proindè iuuat conſtantiam eius qui eſt in luctu ad exemplum requirere, & addere illum nominis exiſtimationem indè conſequi poſſe, necnon omnes hanc animi moderationem expectare ab eo, qui ſit in faſtigio A honorum, ac fortunæ collocatus. Ouidius ad Liuiam.

Impoſuit te alto fortuna, locumque tenere
Iuſſit honoratum: Liuia perfer onus.
Ad te oculos aureſque trahis: tua facta notamus,
Nec vox miſſa poteſt principis ore tegi;
Alta mane, ſupraque tuos exſurge dolores,
Infragilemque animum quo potes, vſque tene.
An melius per te virtutum exempla petemus:
Quàm ſi Romana principis edis opus.

Vidit hoc Silius Ital. & expreſſit.

——Totum vulgata per orbem
Stant documenta domus, facer ille, & numine nullo
Inferior, tuus ille parens, decora alta parauit
B *Reſtando aduerſis, nec virtutem exuit vllam.*
Ante reluctantes liquit, quàm ſpiritus artus.

VI. *Malorum præſenſio.*

Triſtitiæ lenimentum eſt optimum, ſi præmeditetis animo, hoc & illud euenturum eſſe, ſiquidem in aduerſa clypeus eſt adamantinus, & mali præcogitati mollior ictus venit. Hoc præſcribit Tull. Tuſ. 3. num. 53. multiſque probat animis diuturnam cogitationem callum vetuſtatis obducere. Terentius eandem medicinam ſuggerit in Phor. Act. 2. Sc. 1.

Pericla, damna, exſilia, peregrè rediens ſemper cogitet,
Aut filij peccatum, aut vxoris mortem, aut morbum filiæ,
Communia eſſe hæc: fieri poſſe. Vt ne quid animo ſit nouum, C
Quidquid præter ſpem eueniat, omne id putare eſſe in loco.

Hoc remedium à ſapientibus traditum benè notat. Sen. 1. de conſ. ad Helu. cap. 5. *Illi me cuſtodiunt ſtare aſſiduè, velut in præſidio poſitum, & omnes conatus fortunæ, & omnes impetus proſpicere, multò antequam incurrant. Illis grauis ipſa fortuna eſt, quibus eſt repentina. Facilè eam ſuſtinere poteſt, qui ſemper expectat. Nam & hoſtium aduentus eos proſternit, quos inopinatè occupauit. At qui futuro ſe bello ante bellum parauerunt, compoſiti, & aptati, primum qui tumultuoſiſſimus eſt, ictum facilè excipiunt. Nunquam ego fortunæ credidi, etiamſi videretur pacem agere. Omnia illa quæ in me indulgentiſſimè conferebat, pecuniam, honores, gloriam in eo loco poſui, vnde poſſet ea ſine* D *metu meo repetere. Interuallum inter me, & illa magnum habui. Itaque abſtulit illa, non auulſit. Neminem aduerſa fortuna comminuit, niſi quem ſecunda decepit. Illi qui munera eius velut ſua, & perpetua amauerunt, qui ſe propter illa ſuſpici voluerunt, iacent, & mœrent, cùm inualidos & pueriles animos, omnis ſolidæ voluptatis ignaros falſa & mobilia delectamenta deſtituunt. At ille qui ſe lætis rebus non inflauit, nec mutatis contraxit, aduerſus vtrumque ſtatum inuictum animum tenet, exploratæ iam firmitatis. Nam in ipſa felicitate, quid contra infelicitatem valeret, expertus eſt.*

VII. *Æquabilitas animi.*

Docendum fortis eſſe viri, nec aduerſis frangi

nec proſperis inſoleſcere, ſed vbiq́ue parem animi conſtantiam retinere. Talis ille, quem deſcribit, & commendat Lucan. lib. 3. A

Non gemitus, non fletus erat, ſaluaq́ue verendus
Maieſtate dolor, quanto te magne decebat
Romanis præſtare malis: non impare vultu
Aſpicis Æmathiam, nec te videre ſuperbum
Proſpera bellorum, nec fractum aduerſa videbunt.
Quamque fuis læto per tres infida triumphos,
Tam miſero fortuna minor. Iam pondere fati
Depoſito ſecurus abis; nunc tempora læta
Reſpexiſſe vacat; ſpes nunquam implenda receſſit,
Quid fuerit nunc ſcire licet.

Ab hac excelſæ mentis conſtantia nec deijci, nec extolli poſſe virum ſapientem ex fortunæ ludentis inconſtantia docet: Iuuen. Sat. 13. B

——— Nec rara videmus
Quæ pateris, caſus multis hic cognitus, ac iam
Tritus, & è medio fortunæ ductus aceruo.
Ponamus nimios gemitus. Flagrantior æquo
Non debet dolor eſſe viri, nec vulnere maior
Victrix fortuna ſapientia. Dicimus autem
Hos quoque felices, qui ferre incommoda vitæ
Nec iactare iugum vitâ didicere magiſtrâ.

VIII. Inutilis lacryma.

Dolorem ac triſtitiam imminues, ſi perſuaſeris inutiles eſſe lacrymas, nec eſſe tales, quæ poſſint demortuum reuocare ab inferis. Ita præſtanti vir ingenio, & Poëta malo ſuo doctus, alios monet, vt ſapere diſcant.

Supprime iam lacrymas: non eſt remeabilis iſtis
Quem ſemel vmbriferâ nauita lintre tulit. C
Hectora tot fratres, tot defleuére ſorores,
Et pater, & coniux, Aſtyanaxque puer:
Et longæua parens: tamen ille redemptus ad ignes
Nullaq́ue per ſtygias vmbra renauit aquas.

Triſtitiæ remedium afferes, aut ſaltem vtilem illam facies, ſi docueris, cum Chryſoſt. inutile prorſus eſſe tormentum, niſi quod ad eluendas peccati ſordes adhibueris, homil. 5. ad pop. Videamus quid ex triſtitia fiat vtilitatis. Mulctatus eſt quiſpiam pecuniis. Triſtatus eſt, mulctam non emendauit: filium amiſit; doluit, mortuum non reſuſcitauit, nec defuncto profuit. Flagellatus eſt quis, alapis cæſus, contumelijs affectus; doluit, non reuocauit contumeliam. Valetudinem quis incidit, & ægritudinem grauiſſimam; doluit, ægritudinem non ſuſtulit, ſed & difficiliorem reddidit. D Vides horum nihil prodeſſe triſtitiam? Peccauit quis, triſtatus eſt; peccatum deleuit, diſſoluit delictum triſtitia. Certum quod propter hanc ſolam cauſam facta eſt. Ne amplius igitur pecuniarum iacturam doleamus, ſed cùm peccamus tantùm, doleamus. Multa enim hîc ex triſtitia vtilitas.

Rectam hanc legitimamq́ue triſtitiam commendat Paulinus in Poëſi ſacra. Nat. 1.

Da mihi nunc lugere Deus, fletuq́ue ſalubri
Præſerere æterna ſemina lætitiæ.
Hoc precor hoc potius maneat mihi luctus in æuo,
In quo quidquid adeſt perbreue tranſit iter.
Ite procul læti flentûm conſortia malo
Vt breuibus lacrymis gaudia longa metam.

IX. Auocatio à cogitanda moleſtia.

Vt pellatur triſtitia debet auocari animus à cogitatione rerum, quæ mœrorem excitant. Rectè S. Baſil. hom. 4. de grat. actione. Futurorum ſpe bona ſubnixus, quæ inſtant, vrgentq́ue calamitates placidiore animo ferre poteris. Sicut enim qui minus acri ſunt oculorum acie, eos auocant ab intuitu rerum ſplendidarum, defigunt verò in flores, & quæcumq́ue viridantia, vt reſocillentur; haud ſecus anima obtutum auertere debet à rebus moleſtis, & mœroris plenis; obuertere verò ad eorum contemplationes, quæ bona, & iucunda ſunt.

X. Conformatio humanæ voluntatis cum diuina.

Perfectam cum Dei voluntate conſenſionem magnum miſerorum leuamentum, ac triſtitiæ remedium eſſe docet Senec. epiſt. 107. *Optimum eſt pati, quod emendare non poſſis, & Deum, quo auctore cuncta proueniunt, ſine murmuratione comitari. Malus miles eſt, qui Imperatorem gemens ſequitur. Quare impigri atque alacres excipiamus imperia: nec deſeramus hunc operis pulcherrimi curſum, cui quidquid patimur, intextum eſt. Hic magnus animus eſt, qui ſe Deo tradidit, at contra ille puſillus ac degener, qui obluctatur, & de ordine mundi male exiſtimat, & emendare mauult Deos, quam ſe.*

Grauiſſimè ſapiens Epictetus permittere ſe diuinæ voluntati non ſolùm eſſe malorum præſens remedium, ſed & longam meritorum ſegetem ac C meſſem ampliſſimam pluribus demonſtrat, vanamq́ue ſalutem hominis, aut nullam potius, niſi perfectam cum Dei voluntate conſenſionem habere ſtuduerit: lib. 3. cap. 26. *Quid reſtat? ſecurum comitatum, fidelem, firmum, non inſidioſum, reperiréne poteris nullum? Ille quidem noſter perpendet ſecum, atque intelligendum quod Deo ſi ſeſe adiunxeris, tutò ſis tranſiturus. Quid verò eſt quod appellas ſeſe Deo adiungere, vt quod ipſe volet, ipſe quoque velit, & quod nolit, ab eodem etiam ipſe abhorreat.*

Deinde iraſci Deum in minùs docilem ait. *Ignauiſſime homo; aliúdne expetis, quàm id quod melius eſt? num aliud quidpiam melius, quàm id quod Deo viſum fuerit?*

Tùm ſeipſum alioſq́ue monet ex diuinæ voluntatis arbitrio ſemper, & vbique viuendum, ſiue leD niter, & blandè nobiſcum agat, ſiue ad virtutis exercitationem, & præmium aſpera, duraq́ue nobis euenire permittat. *Quam ob cauſam ego pugnarem cum Deo? certè non dico me fore ſtultum, qui robuſtiori me opponam, ſed potius iniuſtum. A quo enim accipiens hæc, veni huc? pater meus ſcilicet iſta mihi reliquit. Sed huic quis dedit? ſolem quis fecit? quis fructus procreauit? vices tempeſtatum quis inſtituit? quis naturali contagione, atque cohærentia connexuit atque deuinxit vniuerſa? deinde cùm omnia ab alio acceperis, & temetipſum quoque indignè fers atque iraſceris danti, ſi quid tibi ademerit. Quis verò os tu, aut vnde veniſti, aut quare? nonne iſte introduxit in mundum? nonne is, vt lumen inſpiceres, illud conceſſit? nonne dedit adminicula, & adiutores? nonne ſenſus, nonne rationem eſt largitus? ac quinam vt eſſes te introduxit? nonne vt mortalem?*

Tandem concludit, & optat ſemper eandem virtutem, vt ſub vitæ fugientis tempus perpetuum tàm perfectæ conſenſionis vſum ſibi tutò poſſit gloriari; Nam vbi dixit, *et quod accidit ſemper acquieſco, melius enim eſt quod Deus vult, quàm quod ego volo; adſum ei ſectans, & miniſter, adeoque pediſſequus: ad eadem contendo, nec alia expeto, idemque quod ipſe, volo quoque & ſentio*, hæc loquitur lib. 3. cap. 5. *Num tua præcepta prætergreſſus ſum? num appetitionibus, quas à te habeo, ad alia obtinenda ſum vſus? num ſenſibus aliter? num anticipatis notionibus? aliquandóne accuſaui te, aut reprehendi tuam diſpenſationem? ægrotaui quando ita tibi viſum. Sed & alij: at ego patienter. Inops factus ſum, cum ita velles tu: ſed gaudebam. Non præfui gubernando, aut geſſi magiſtratum, quia noluiſti. Ideo ne expetiui quidem, nec vidiſti hanc ob cauſam me triſtiorem. An occurri tibi aliquando parùm læto vultu? ſemper paratus, ſi quid mihi mandes, ſi quid ſignifices. Nunc ex conuentu illo ſi vis me decedere; decedam. Gratias verò ago tibi quod me tuum conuentum celebrare permiſeris, atque inſpicere opera tua, ac voluntati tuæ in omnibus obedientem feceris. O vtinam hæc cogitantem, hæc ſcribentem, hæc legentem, mors opprimat!*

XI. Status felicioris vitæ.

Iam ſi de mortuis agatur, lenitur dolor, à ſtatu vitæ melioris, & rerum ab illo præclarè geſtarum commendatione. Sic Tull. milites Rom. qui pro Rep. interierunt, cohoneſtat, illorumque parentes conſolatur. 14. Phil. num. 32. *Vos qui extremum ſpiritum effudiſtis, piorum eſtis ſedem & locum conſequuti. Breuis autem vobis vita data eſt; at memoria benè redditæ vitæ ſempiterna. Quæ ſi non eſſet longior quàm hæc vita, quis eſſet tàm amens, qui maximis laboribus & periculis, ad ſummam laudem, gloriamque contenderet? Actum igitur præclarè vobiſcum fortiſſimi, dùm vixiſtis, nunc verò etiam ſanctiſſimi milites, quod veſtra virtus nec obliuione eorum qui nunc ſunt, nec reticentiâ poſterorum inſepulta eſſe poterit, càm vobis immortale monumentum ſuis penè manibus Senatus populuſque Rom. extruxerit. Vos ab vrbe furentem Antonium auertiſtis: vos redire molientem repuliſtis: Erit igitur extructa moles opere magnifico, inciſæque litteræ, diuinæ virtutis teſtes ſempiternæ, numquamque de vobis eorum, qui aut videbunt veſtrum monumentum, aut audient, gratiſſimus ſermo conticeſcet: Ita pro mortali conditione, vita immortalitatem conſequuti.*

Idem omnino commendat Stat. Sylu. 2. in Epiced. Glauc. melioris.

I decus Auſonium, quò fas eſt ire ſuperbas
Virtute, & factis animas, tibi gloria letho
Iam parta inſignis, noſtros fortuna labores
Verſat adhuc, caſuſque iubet neſcire futuros.

XII. Triſtitiæ ſolatium ex ſtudijs.

Dolorem & triſtitiam vtcumque ſtudia litterarum leuare, quia delectant, & alio ſenſum auertunt, docet Ouidius quod & expertum ſe fuiſſe teſtatur 4. Triſt. el. 1.

Fertur & abducta Briſeide triſtis Achilles
Hæmoniâ curas attenuaſſe Lyrâ.
Cùm traheret ſiluas Orpheus & dura canendo
Saxa bis amiſſa coniuge mœſtus erat.
Me quoque Muſa leuat Ponti loca iuſſa petentem
Sola comes noſtræ perſtitit illa fugæ.
Forſitan hoc ſtudium poſſit furor eſſe videri,
Sed quiddam furor hic vtilitatis habet.
Semper in obtutu mentem vetat eſſe malorum
Præſentis caſus immemoremque facit.
Vtque ſuum Bacche non ſentit ſaucia vulnus,
Dum ſtupet Idæis exululata iugis.
Sic vbi mota calent ſacro mea pectora Thyrſo,
Altior humano eſt ſpiritus ille malo:
Ille nec exilium Scythici nec littora Ponti,
Ille nec iratos ſentit habere Deos.
Vtque ſoporiferæ biberem ſi pocula Lethes,
Temporis aduerſi ſic mihi ſenſus abeſt.

Quod & repetit 5. Triſt. el. 1.

Tot mala pertulimus quorum medicina quieſque
Nulla niſi in ſtudio Pieridumque mora.

XIII. Triſtitiæ ſolatium ex fletu.

Triſtitiæ ſeueritatem lacrymis & fletu mitigari relaxarique pronunciat Ouidius proindè non conſtringendum dolorem ne ſecretus incrementum capiat. 4. Triſt. eleg. 3.

Triſtis es, indignor, quod ſim tibi cauſa doloris
Non es vt, amiſſo coniuge, digna fores.
Tu verò tua damna dole mitiſſima coniux
Tempus & à noſtris exige triſte malis.
Fleque meos caſus. Eſt quædam flere voluptas
Expletur lacrymis, egeriturque dolor.

Eandem dolori triſtitiæque medicinam facit Statius 2. Silua. 1.

Quod tibi prærepti, Melior, ſolamen alumni
Improbus ante rogos, & adhuc viuente fauilla
Ordiar? abruptis etiamnum flebile venis
Vulnus hiat, magnaque patet via lubrica plagæ:
Cùm iam egomet cantus, & verba medentia ſæuus
Confero. Tu planctus lamentaque fortia mauis
Odiſtique Chelin ſurdaque auerteris aure.
Nemo vetat. Satiare malis, ægrumque dolorem
Libertate doma. Iam flendi expleta voluptas
Iamque preces feſſus non dedignaris amicas.

Quod autem acerbior fiat dum premitur triſtitia, patet ex eodem Ouidio. Triſt.

Exigis vt nulli gemitus tormenta ſequantur,
Acceptoque grauis vulnere flere vetas.
Ipſe Perillæo Phalaris permiſit in ære
Edere mugitus & bouis ore queri.
Cum Priami lacrymis offenſus non ſit Achilles,
Tu fletus inhibes durior hoſte meos.
Cùm faceret Nioben orbam Latonia proles,
Non tamen & ſiccas iuſſit habere genas.
Eſt aliquid fatale malum per verba leuare
Hoc querulam Prognen Halcyonemque facit.

XIV. Triſtitiæ ſolatium ex ſocijs doloris.

Hinc Seneca Tragicus in Troade Act. 4. Choro. affirmat vix vllum ſe miſerum & infelicem credere, qui miſeriarum & doloris ſocios plures habuerit.

Dulce mœrenti populus dolentûm
Dulce lamentis reſonare gentes.
Lenius luctum, lacrymæque mordent
Turba quas fleta ſimili frequentat
Semper, ah ſemper, dolor eſt malignus
Gaudet in multos ſua fata mitti

Séque non ſolùm patniſſe pœna
Ferre quam ſortem patiuntur omnes
Nemo recuſat.

Tale ſolatium triſtitiæ quærit ex malo vulgari Iuuenalis Satyra 13.

Quid ſentire putas omnes Caluine recenti
De ſcelere, & fidei violata crimine? ſed nec
Tam tenuis cenſus tibi contigit vt mediocris
Iactura te mergat onus; nec rara videmus
Quæ pateris, caſus multis hic cognitus ac iam
Tritus & è medio fortunæ ductus aceruo
Ponamus nimios gemitus; flagrantior æquo
Non debet dolor eſſe viri, nec vulnere maior.

LECTIO. XVI.

Qui ſint effectus Triſtitiæ.

Eſt talis, vt à nullo affectu plus homini detur moleſtiæ. Nam cùm omnis perturbatio miſera eſt, tùm carnificina quædam eſt ægritudo. Habet ardorem libido, leuitatem lætitia geſtiens; humilitatem metus, inſaniam Amor, furorem Odium; ſed ægritudo maiora quædam. Tabem, cruciatum, afflictionem, fœditatem: lacerat, exeſt animum, planéque conficit; Nec animo tantùm alacritatem adimit, eumque miſerandum in modum lacerat; ſed etiam illi faſtidium, imò rerum omnium, vel ipſiuſmet hominis odium immittit. Talem deſcribit Octauiam Marcelli matrem Seneca c. 2. Conſol. ad Marciam. *Nullum finem, per omne vitæ ſuæ tempus flendi, gemendíque fecit: nec vllas admiſit voces ſalutare aliquid afferentes. Ne auocari quidem ſe paſſa eſt, intenta in vnam rem, & toto animo affixa. Talis per omnem vitam fuit, qualis in funere. Non dico non auſa conſurgere, ſed alleuari recuſans, ſecundam orbitatem iudicans lacrymas omittere. Nullam habere imaginem filij cariſſimi voluit, nullam ſibi fieri de illo mentionem. Oderat omnes matres, & in Liuiam maximè furebat, quia videbatur ad illius filium tranſiſſe ſibi promiſſa felicitas. Tenebris & ſolitudini familiariſſima, ne ad fratrem quidem reſpiciens. Carmina celebrandæ Marcelli memoriæ compoſita, alióſque ſtudiorum honores, reiecit, & aures ſuas aduerſus omne ſolatium clauſit. A ſolemnibus officiis ſeducta, & ipſam magnitudinis fraternæ nimis circumlucentem fortunam exoſa, defodit ſe, & abdidit. Aſſidentibus liberis, nepotibus, lugubrem veſtem non depoſuit, non ſine contumelia omnium ſuorum, quibus ſaluis orba videbatur. Sed ad præcipua quædam effecta deſcendendum.*

PVNCTVM I.

Dolor flebilis.

DElectatur lacrymis qui dolet; nam eſt quædam flere voluptas, ait Ouid. Triſt. 4. El. 34. Cauſa eſt, quòd animus dolentis exoneretur.

Expletur lacrymis egeriturque dolor.
Atque vtinam lugenda tibi non vita, ſed eſſet
Mors mea: morte fores ſola relicta mea.
Spiritus hic per te patrias exiſſet in auras,
Sparſiſſent lacrymæ corpora noſtra piæ.

A *Supremáque die notum ſpectantia cœlum*
Texiſſent digiti lumina noſtra tui.

Lacrymarum multa mentio in morte Pallantis apud Virg. 11. Vbi deſcribuntur in funere Principum ſeruari ſolita.

Ducitur infelix æuo confectus, Acoetes,
Pectora nunc fœdans pugnis, nunc vnguibus ora:
Sternitur, & toto proiectus corpore terræ
Ducunt, & Rutulo perfuſos ſanguine currus
Poſt bellator equus, poſitis inſignibus, Æthon
It lacrymans, guttiſque humectat grandibus ora.

II. Dolor ſqualidus.

Nullis omninò delectatur qui dolet, niſi triſti rerum imagine; ſqualore corporis, veſte ſordida, neglecto capillo. Sic Lucan. l. 2. Pharſ. no-
B biles fœminas excidium vrbis lamentantes facit,

——————Cultus matrona priores
Depoſuit; mœſtæque tenent delubra cateruæ:
Hæ lacrymis ſparſere Deos; hæ pectora duro
Afflixere ſolo, laceraſque in limine ſacro
Attonitæ fudére comas, votiſque vocari
Aſſuetas crebris feriunt vlulatibus auras.

III. Languidus dolor.

Genarum laceratione, & capillorum, percuſſione pectoris, & femoris, contractione frontis, deiectione luminum, ſolutione membrorum, ac potiſſimum brachiorum; languet enim corpus præ dolore. Hæc eſt illa mœroris facies apud Ouid. Metam. 11. Fab. 10. Alcyon.

Percutit, ora manu, laniatque à pectore veſtes
Pectoráque ipſa ferit, nec crines ſoluere curat:
C *Scindit, & altrici quæ luctus cauſa roganti*
Nulla eſt Alcyone, nulla eſt ait: occidit vnà
Cum Ceyce ſuo: ſolantia tollite verba
Naufragus interiit.

Eandem Triſtitiam in Niobe figurat amiſſis liberis 6. Metam.

——————Orba reſedit
Exanimes inter natos, natasque virumque,
Diriguitque malis; nullos mouet aura capillos:
In vultu color eſt ſine ſanguine, lumina mœſtis
Stant immota genis, nihil eſt in imagine viuum.

IV. Dolor ſolitarius.

Qui dolet, odit lucem, & conſpectum hominum, in ſolitudinem, & ſyluas ſe abdit, vt fa-
D cilius lacrymis indulgeat. Talis apud Virg. Egl. 2.

Tantum inter denſas vmbroſa cacumina fagos
Aſſiduè veniebat; ibi hæc incondita ſolus
Montibus, & ſyluis, ſtudio iactabat inani.

Acerbior etiam fit in ipſa ſolitudine dolor, nec vllam admittit vel conſolationem, vel cuiuſuis familiaritatem. Lucanus. l. 9.

Sic vbi fata caput ferali obducit amictu
Decreuitque pati tenebras, puppiſque cauernis
Delituit, ſæuumque arctè complexa dolorem
Perfruitur lacrymis, & amat pro coniuge luctum,
Non illam fluctus, ſtridenſque rudentibus Eurus
Mouit, & exurgens ad ſumma pericula clamor.
Votáque ſollicitis faciens contraria nautis
Compoſita in mortem iacuit, fauitque procellis.

Aliàs cum ipſa ſolitudine loqui delectat. Propert. l. 3. El. 18.

Hæc certè deſerta loca, & taciturna querenti,
Et vacuum Zephyri poſſidet aura nemus.
Hic licet occultos proferre impunè dolores,
Si modò ſaxa queant ſola tenere fidem.
Et quodcumque mea poſſunt narrare querela,
Cogor ad argutas dicere ſolus aues.
Sed qualiſcumque eſt reſonent tibi Cynthia ſylua,
Nec deſerta tuo nomine ſaxa vacent.

Sic omnia latè complet eiulatu ſuo mœſta Ceres apud Ouid 4. Faſtor.

Quacumque ingreditur miſeris latè loca querelis
Implet: vt amiſſum cum gemit Ales Itym,
Perque vices modò Perſephone, modò filia clamat,
Clamat & alternis nomen vtrumque ciet.
Sed neque Perſephone Cererem, nec filia matrem
Audit, & alternis nomen vtrumque perit.

Libenter tamen in amici ſinum cum lacrymis dolorem exonerat. Vt enim flumen deductum, B ac diuiſum in riuos minuitur; ſic communicatus dolor. Quærit Ariadna ſpectatores, in quorum auribus & ſinu luctus ſuos, & mœroris cauſas deponat.

Sed quid ego ignaris nequicquam conqueror auris
Exanimata male, quæ nullis ſenſibus aura,
Nec miſſas audire queunt, nec reddere voces.

V. Dolor mutus.

Dolor aliquando ſtuporem, & ſilentium parit, exhauritque lacrymas, & lapideos quodammodo homines efficit. Hinc conceptum dolorem ſuum vix explicat triſtis Hecuba. 13. Meta.

——————— Iacet Ilion ingens
Euentúque graui finita eſt publica clades,
Sed finita tamen, ſoli mihi Pergama reſtant
In curſúque meus dolor eſt.

Ita ſtat in dolore magno mœſtus Senex apud Statium 11. Thebaidos.

Nec vox vlla ſeni, iacet, immugitque cruentis
Vulneribus, nec verba diu tentata ſequuntur.

Non affectu diſſimili vocem à dolore deuorari notat Ouid. 13. Met. Fab. 2.

——————— Obmutuit illa dolore
Et pariter vocem lacrymaſque introrſus obortas
Deuorat ipſe dolor, duróque ſimillima ſaxo
Torpet, & aduerſa figit modò lumina terræ.

Huc pertinet Caſſandræ querela vix erumpens præ doloris magnitudine. Choro Act. 3. Agam. Scen. Trag.

Non eſt lacrymis Caſſandra modus.
Quia quæ patimur vicére modum.

Hypſipyle ſic in morte Archemori iacens loquitur apud Statium Theb. 5.

——— Hunc magno curſum rapit effera luctu
Agnoſcitque nefas, terræque illiſa nocentis
Fulminis in morem, non verba in funere primo
Non lacrymas habet: ingeminat miſera oſcula tantùm.

VI. Dolor ſtupidus.

Supprimit ingenium dolor, vt limus fontem, quod expertum ſe fatetur Ouid 4. de Ponto El. 2.

Nec tamen ingenium nobis reſpondet vt ante,
Sed ſiccum ſterili vomere littus aro.
Scilicet vt limus venas excœcat in vndis,
Læſáque ſuppreſſo fonte reſiſtit aqua?
Pectora ſic mea ſunt limo vitiata malorum,
Et carmen vena pauperiore fluit.

A Eſt illud turpiter amantis votum in Tibullo l. 2. El. 2. Vt ſenſus expers eſſe poſſit, ne ſentiat doloris morſus & aculeos.

O ego ne poſſim tales ſentire dolores!
Quàm mallem in gelidis montibus eſſe lapis.
Stare vel inſanis cautes obnoxia ventis,
Naufraga quam vaſti tunderet vnda maris,
Nunc & amara dies, & noctis amarior vmbra eſt.
Omnia nam triſti tempora felle madent.
Nec proſunt Elegi, nec carminis auctor Apollo,
Illa cauâ pretium flagitat vſque manu.

Tandem in ſtuporem plerumque deſinit luctus. Id notat Ouid. 3. Met. cùm Phaëtontis ſorores ſtupore defixas in arbores mutatas ait. Et 1. de Ponto El. 2.

Fine carent lacrymæ niſi cùm ſtupor obſtitit illis,
Et ſimilis morti pectora torpor habet.
B *Felicem Niobem, quamuis tot funera vidit.*
Quæ poſuit ſenſum ſaxea facta malis.
Vos quoque felices quarum clementia fratrem
Cortice velauit populus ora nouo.
Ille ego ſum lignum qui non admittar in vllum,
Ille ego ſum fruſtrà qui lapis eſſe velim.

VII. Dolor querulus.

Sæpius loquitur dolor, quàm taceat, quidquid dicat Seneca Trag.

Curæ leues loquuntur, ingentes ſtupent.

Querelas afflictæ matris Euryali tàm perfectè deſcribit, vt inſtar omnium eſſe poſſit. Virgil. 9. Æn. primo erumpit in luctus grauiores à diro ſpectaculo, quod habet præ oculis, tùm ſolitudinem ſuam deplorat, deiodè nati infelicem obitum.

C *Hunc ego te Euryale aſpicio? túne illa Senectæ*
Sera meæ requies? potuiſti linquere ſolam
Crudelis? nec te ſub tanta pericula miſſum
Affari extremum miſeræ data copia matri?
Heu! terra ignota canibus data præda Latinis,
Alitibuſque iaces. Nec te tua funera mater
Produxi, preſſiue oculos, aut vulnera laui,
Veſte tegens, tibi quam noctes feſtina dieſque
Vrgebam; & telá curas ſolabar aniles.
Quò ſequar? aut quæ nunc artus, auulſáque membra,
Et funus lacerum tellus habet? hoc mihi de te
Nate refers, hoc ſum terráque, maríque ſecuta?

Talis eſt querela Solymi, qui vulnerato patre ſic apud Silium Ital. dolore angitur l. 9.

Siccine te nobis genitor fortuna reducis
In patriam? ſic te nato, natumque parenti
D *Impia reſtituit? felix ô terque, quaterque*
Frater, cui fatis genitorem agnoſcere ademptum!

Qui dolet queritur vix numerum iniri poſſe moleſtiarum, quibus penè opprimitur, nec videre portum; aut aram, ad quam ſecurè confugiat. Triſt. 5. El. 2. exul Ouidius.

Littora quot conchas, quot amœna roſaria flores,
Quódue ſoporiferum grana papauer habet.
Sylua feras quot alit, quot piſcibus vnda natatur,
Quot tenerum pennis aëra pulſat auis.
Tot premor aduerſis, quæ ſi comprendere coner,
Icariæ numerum dicere coner aquæ.
Quò ferar? vndè petam lapſis ſolatia rebus?
Anchora iam noſtram non tenet vlla ratem.

Vt dolori faciat ſatis, ſuæ triſtitiæ auctores, accuſat, reſque ſenſu carentes, inſtrumenta maioris luctus eſſe conqueritur. Ariadne Theſeo.

Vos quoque crudeles venti, nimiumque parati, A
Flaminaque in lacrymas officioſa meas.
Dextera crudelis, quæ me fratremque necauit,
Et data poſcenti nomen inane fides.
In me iurarunt ſomnus, ventuſque, fideſque;
Prodita ſum cauſis vna puella tribus.
Ergo nec lacrymas matris moritura videbo,
Nec mea qui digitis lumina condat, erit;
Spiritus infelix peregrinas ibit in auras,
Nec poſitos artus vnget amica manus?

Identidem repetit amantis nomen, cum multo ſenſu doloris, vulneráque lacrymis lauat, & manibus piè contrectat. De Pyrami ac Thyſbes obitu Metam. 4. Fab. 1. Ouid.

Et laniata comas, amplexáque corpus amantis
Vulnera ſuppleuit lacrymis, fletumque cruori
Miſcuit, & gelidis in vultibus oſcula figens
Pyrame, clamauit, quis te mihi caſus ademit?
Pyrame reſponde: tua te cariſſima Thyſbe
Nominat, exaudi, vultuſque attolle iacentes.

VIII. Dolor inopinatus.

Qui dolet calamitatem ſuam, vt inopinatam deplorat. Talis ea conqueſtio afflictæ matris filij mortem immaturam deflentis 6. Theb.

Non hoc Argolidum cætu circumdata matrum
Sperans te nato ſequi, nec talia demens
Fingebam votis annorum elementa tuorum,
Nil ſenium reputans: etenim his in finibus aui,
Vnde ego bella tibi, Thebaſque ignara timerem?
Cui ſuprema noſtro committere ſanguine pugnas
Dulce? quis hoc armis voluit ſcelus.

Ex hoc qui dolet magno cùm ſenſu dolorisſe negligentiæ ſæpius accuſat, & imprudentiæ aduerſus rem, quam ſua ſe culpâ perdidiſſe credit. Sic Poëta ſolers & venuſtus Cererem mœſtam inducit. Clau. 3. raptus. C

——— Ego te fateor crudelis ademi.
Quæ te deſerui ſolam: quæ inſtantibus vltrò
Hoſtibus expoſui, rancis ſecura fruebar
Nimirum Thyaſis, & læta ſonantibus armis
Iungebam Phrygios, cùm tu raperere leones.
Accipe quas merui pœnas, en ora fatiſcunt
Vulneribus, grandeſque rubent in pectore ſulci:
Immemor en vterus crebro contunditur ictu.
Quâ te parte poli, quo te ſub cardine quæram?
Quis monſtrator erit? quæ me veſtigia ducent?

IX. Dolor diuturnus.

Creſcit temporis diuturnitate ingens dolor, minuitur leuis. Ouid. ad vxorem 5. Triſt. El. 2. D

Pone metum valeo, corpuſque quod ante laborum
Impatiens nobis inualidumque fuit,
Sufficit, atque ipſo vexatum induruit vſu;
An magis infirmo non vacat eſſe mihi;
Mens tamen ægra iacet, nec tempore robora ſumpſit,
Affectuſque animi qui fuit antè, manet.
Quæque mora ſpatioque ſuo coitura putaui
Vulnera, non aliter quàm modò facta dolent.
Scilicet exiguis prodeſt annoſa vetuſtas,
Grandibus accedunt tempore damna malis.

Sic de Ponto 1. malum triſtitiæ animi crudele tormendum ait, ac perpetuum quendam carnificem.

Eſtur vt occultâ vitiata putridine nauis,
Æquoreos ſcopulos vt cauat vnda ſalis.

A *Roditur vt ſcabrâ poſitum rubigine ferrum*
Conditus vt tinea carpitur ore liber.
Sic mea perpetuos curarum pectora morſus,
Fine quibus nullo conficiantur habent.
Nec prius hi mentem ſtimuli, quàm vita, relinquent:
Quique dolet citius, quàm dolor ipſe, cadet.

X. Dolor mollis.

Emollit vires animi, & meticuloſos homines efficit, imò & in mollibus animis facilius enaſcitur; quemadmodum vermes teneris in lignis; nam ex frequenti luctu contrahitur mollities quædam animi tenerioris, qui omni malorum, vel leuiſſimorum pulſu facilè vulneratur. Vndè tritum illud adagium, libenter dolorem habitare, B vbi alitur, & paſcitur. Vt emollitus & fractus eſt Ouidius qui à conſpectu ſuorum auulſus ſortem duriorem lamentatur, quam non ſperat niſi morte finiendam l. 3. Triſt. El. 2.

Nil niſi flere libet, nec noſtro parcior imber
Lumine, quàm vernâ de niue manat aqua.
Heû mihi quòd toties noſtri pulſata ſepulchri
Ianua, ſed nullo tempore aperta fuit.
Cur ego tot gladios fugi, totieſque minata,
Obruit infelix nulla procella caput?
Dij, quos experior nimium conſtanter iniquos,
Participes iræ quam Deus vnus habet
Exſtimulate precor ceſſantia fata, meique
Interitus clauſas eſſe vetate fores.

XI. Dolor priſtinæ felicitatis memor.

Quoties præſentem calamitatem cum ſuperiore ſatis felici fortuna componit, toties erumpit C in querelas: Ceres apud Claud. 3. Proſerpinæ ſuæ raptum luget.

Quàm nuper ſublimis eram, quantiſque procorum
Cingebar ſtudiis! quæ non mihi pignus ob vnum
Cedebat numeroſa parens? tu prima voluptas,
Tu poſtrema mihi, per te fœcunda videbar.
O decus! ô requies, ô grata ſuperbia matris!
Quâ geſſi florente Deam; quâ ſoſpite nuſquam
Inferior Iunone fui: nunc ſqualida, vilis.

Scitè Statius Theb. 3. Characterem hunc expreſſit in perſona Idæ matris, vtrumque filium miſerabiliter appellantis.

Hóſne ego complexus genitrix? hæc oſcula nati
Veſtra tuor? ſic vos extremo in fine ligauit
Ingenium crudele necis? quæ vulnera tractem,
Quæ prius ora premam? vóſne illa potentia matris?
D *Vos vteri fortuna mei? quâ tangere Diuos*
Rebar, & Ogygias titulis ante ire parentes.
Ah! quanto melius, dextráque in ſorte iugata,
Queîs ſteriles thalami, nullóque vlulata dolore
Reſpexit Lucina domum. Mihi quippe malorum
Cauſa dolor.

XII. Dolor præſagus.

Plerumque profitetur animum ſibi præſagum fuiſſe calamitatis, pingit hanc effigiem audax Stat. 5. Theb.

Noſce Deos, ô dura mei præſagia ſomni.
Nocturnique metus, & nunquam impunè per vmbras
Attonita mihi viſa Venus, quos arguo Diuos?
Ipſa ego te (quid enim timeam moritura fateri,)

Expoſui fatis. Quæ mentem inſania traxit.

A Eam ob rem qui dolet læta omnia ſpernit, velletque in ſocietatem luctus ſui non modò homines, ſed etiam ſyluas trahere, & brutas animantes. Chor. 4. Sæn. Furen. Her.

Lugeat æther magnuſque parens
Ætheris alti, telluſque ferax.
Et vagi Ponti mobilis vnda,
Tuque ante omnes, qui per terras
Tractuſque maris fundis radios,
Noctemque fugas ore decoro
Feruide Titan: obitus pariter
Tecum Alcides vidit, & ortus.

De ſe fatetur idem exul in Ponto l. 3. El. 4.

Vix bona poſt tantò quærenti verba ſubibant,
Et gaudere aliquid res mihi viſa noua eſt.
Vtque reformidant inſuetum lumina ſolem;
Sic ad lætitiam mens mea ſegnis erat.

XIII. Dolor iratus.

Inuehitur acerbius in eos qui ſunt cauſa ſui mœroris ac luctus. Vehemens Niobe in Latonem Metam. 6. Fab. 5.

Paſcere crudelis noſtro Latona dolore
Paſcere, ait, ſatiaque meo tua pectora luctu:
Corque ferum ſatia, dixit, per funera ſeptem
Efferor; exulta, victrixque inimica triumpha.

Proindè conſilium omne reſpuit: leuis enim eſt dolor qui capere conſilium poteſt, inquit Seneca.

XIV. Dolor exſpes.

Deſperatio affinis eſt dolori, orta ex impatientia mali vehementioris? vndè fit, vt Superos prouocet, quaſi nihil acerbius euenire ſibi poſſe credat. Talis fuit Caſſandra Sen. Actu 3. Agam.

Vicere noſtra iam metus omnes mala.
Equidem nec vllâ cœlites placo prece:
Nec ſi velint ſæuire, quo noceant, habent:
Fortuna vires ipſa conſumpſit ſuas.

Crudelitatis Superos accuſat temerarius paſtor in Daphnidis funere apud, apud Virg. Egl. 5.

Extinctum Nymphæ crudeli funere Daphnim
Flebant; vos Coryli teſtes, & flumina Nymphis:
Cum complexa ſui corpus miſerabile nati
Atque Deos, atque aſtra vocat crudelia Mater.

XV. Dolor vitæ pertæſus.

D Ex doloris impetu ſæpè in deſiderium mortis erumpunt, qui triſtitiæ motu perturbantur, mortem aliis immaturam queruntur, ſibi ſeram nimis, quam miſeriarum ſuarum portum tot votis exoptant. Eſt illa grauis querela miſerandæ matris Euriali, ſuper filij demortui lacerum cadauer 9. Æn.

Figite me ſi qua eſt pietas, in me omnia tela
Conicite ô Rutuli, me primam abſumite ferro,
Aut tu magne pater Diuûm miſerére, tuoque
Inuiſum hoc detrude caput ſub tartara telo,
Quando aliter nequeo crudelem abrumpere vitam.

DE SPE.

SPes eſt motus animi in bonum abſens, arduum & difficile, ſed tamen quod labore quæri poſſit, vt φαρμακον νοσου omnis morbi remedium, & μεγα ὀφέλημα magna quædam vtilitas; ſic illam Prometheus apud Æſchylum nominat: quam vel votis vltimis omnes extendunt, vt commune bonum. Benè Seneca de breuit. vitæ. c. vlt. Lex à quinquageſimo anno militem non cogit, à ſexageſimo Senatorem non citat: difficilius homines à ſe otium impetrant, quàm à lege. Interim dùm rapiuntur & rapiunt, dùm alter alterius quietem rumpit, dùm mutuò

B ſunt miſeri, vita eſt ſine fructu, ſine voluptate, ſine vllo profectu animi: nemo in conſpicuo mortem habet, nemo non procul ſpes intendit. Ratus magnæ indolis ſignum eſſe ſperare ſemper Flor. lib. 4. c. 8.

LECTIO XVII.

Quomodo ſpes excitetur.

CVm ea quæ de amore, déque deſiderio dicta ſunt ſuperius, in ſpem facilè cadant, ex iis ſatis poteſt intelligi quomodo illos loqui conueniat, qui ſperant: debet enim eorum eſſe oratio læta, præfidens, plena contemptu periculorum atque mortis. Sperauerat Alexander ſe poſſe Darij regna ſuis imperiis adiicere, quæ res fuit

C plena periculi, & laboris, ſed tamen induxerat animum ſe hæc diſcrimina poſſe virtute ſua & conſilio ſuperare; quid non verbis, & exemplo ſuo potuit, ad militum ſuorum animos inflammandos? Scilicet viſa difficultate fortior aſſurgit animus, quod non in mortalibus dumtaxat, ſed & in belluis videre eſt. Nam quò leoni maior hoſtis oſtenditur, maiores capit animos, iubáque concuſsâ totum adeò corpus excitat ad furorem.

PVNCTVM I.

Boni honeſtas & magnitudo.

PLurimùm confert ad excitandam ſpem boni honeſtatem, magnitudinemque deſcribere; hinc enim fit vt deſiderium naſcatur, & ex deſiderio ſpes, quæ facilè cupiditatem ſequitur. Non alios victoriis ſuis limites, ac terminos daturus Alexander, quàm terrarum orbem, diuturnis laboribus fractos militum animos erigit, & hortatur ſpe boni & honeſtatis apud Curtium l. 9. *Veſtras manus intueor, veſtram virtutem, rerum, quas geſturus ſum vadem prædemque habeo. Quandiu vobiſcum in acie ſtabo, nec meos, nec hoſtium exercitus numerauero. Vos modò animos mihi plenos alacritatis, ac fiduciæ adhibete. Non in limine operum laborumque noſtrorum, ſed in exitu ſtamus. Peruenimus ad Solis Ortum, & Oceanum, niſi obſtat, ignauia: indè victores per domito fine terrarum reuertemur in patriam. Nolite (quod pigri agricolæ faciunt)*

maturos

maturos fructus per inertiam amittere è manibus. Misera ſunt periculis præmia. Diues eadem & imbellis eſt regio. Itaque non tàm ad gloriam vos duco, quàm ad prædam. Digni eſtis qui opes, quas illud mare litteribus innebit, referatis in patriam: digni qui nihil inexpertum, nihil metu omiſſum relinquatis. Per vos gloriamque veſtram, quâ humanum faſtigium exceditis, perque & mea in vos, & in me veſtra merita quibus inuicti contendimus, oro, quæſoque, ne humanarum rerum terminos adeuntem alumnum commilitonemque veſtrum, ne dicam Regem, deſeratis.

P V N C T V M II.

Opes & præſidia.

IN ſpem bonam diffidentes rebus ſuis erexeris, ſi te habere probes ea quæ metum, ac terrorem aliis faciunt, tuis verò certam victoriam pollicentur, in quo mihi triumphaſſe videtur. Cic. quem video Catilin. fractæ multitudini, florentis Reip. præſidia multa magnaque opponere 2. in eundem, num. 24. *Inſtruite nunc Quirites, contra has tàm præclaras Catilinæ copias, veſtra præſidia, veſtresque exercitus, & primum gladiatori illi confecto & ſaucio conſules, imperatoresque veſtros opponite: deinde contra illam naufragorum eiectam, ac debilitatam manum, florem totius Italiæ, ac robur educite. Iam verò vrbes coloniarum ac municipiorum reſpondebunt Catilinæ tumulis ſilueſtribus. Neque enim verò, cæteras copias, ornamenta, præſidia veſtra, cum illius latronis inopia atque egeſtate debeo conferre.*

III. Vires corporis.

Spem & fiduciam ſuſtentant vires corporis: ab his Manlius Capitolinus contra Senatum populum armat, & ſpem inijcit facilè ab hoc illum ſuperari poſſe, propter vires ac potentiam, lib. 6. Liui. *Quouſque tandem ignorabitis vires veſtras, quas natura ne belluas quidem voluit ignorare, numerate ſaltem, quot ipſi ſitis, quot aduerſarios habeatis. Si ſinguli ſingulos aggreſſuri eſſetis, tamen acrius crederem vos pro libertate, quàm illos pro dominatione certaturos. Quot enim clientes circa ſingulos fuiſtis patronos, tot nunc aduerſus vnum, hoſtes eſtis. Oſtendite modò bellum pacem habebitis. Videant vos paratos ad vim, ius ipſi remittent. Audendum eſt aliquid vniuerſis, aut omnia ſingulis patienda.*

IV. Induſtria atque prudentia.

Prudens Imperatorum ſolertia, prouidentiaque certam ſpem facit. Ex hoc in Antonianos Senatum animat auxiliis, & præſidiis commemoratis, ſed præſertim Conſulum ſagacitate, ac vigiliis. Phil. 3. num. 36. *Sunt impij ciues pro charitate patriæ nimium multi, pro multitudine bene-ſentientium admodum pauci, quorum opprimendorum Dij Immortales incredibilem Reip. poteſtatem & fortunam dederunt. Ad ea enim præſidia quæ habemus, iam accedunt conſules ſumma prudentia, virtute, concordia, multos menſes de populi Rom. libertate commentati, atque meditati. His auctoribus ac ducibus, Dijs iuuantibus, nobis vigilantibus, & multum in poſterum prouidentibus pop. Rom. conſentiente, erimus profectò liberi breui tempore, iucundiorem autem facit libertatem ſeruitutis recordatio.* Idem vrget 4. in Catil. num. 14. *Sed quæ exaudie diſſimulare non poſſum.*

V. Amicorum multitudo.

Spem erigunt amici, fœderati, copiæ auxiliares, & alia quæ rem noſtram promouent. Hac arte Turnus apud Virg. ſuis animos facit 11. Æn.

Non erit auxilio nobis Ætolus, & Arpis;
At Meſſapus erit, felixque Tolumnius, & quos
Tot populi miſere duces, nec parua ſequetur
Gloria, delectos Latio, & Laurentibus agris.
Eſt & Volſcorum egregia de gente Camilla
Agmen agens Equitum & florentes ære cateruas.

VI. Experientia Ducis alicuius fortis & ſapientis.

Populum Romanum ad ſpem rerum maximarum excitat Cicer. Pompeij ducis virtute multis iam exemplis, monimentiſque conſignata. Cùm ei bello Imperatorem præficere poſſitis, in quo ſit eximia belli ſcientia, ſingularis virtus, clariſſima auctoritas, egregia fortuna: dubitatis quin hoc tantum bonum, quod à Dijs Immortal. oblatum eſt in Rem. conſeruandam, atque amplificandam conferatis. Item Philipp. 4. num. 14. & deinceps.

In hanc rem Poëta grauis, & copioſus Pompeium ſuos ad bellum animantem inducit ex ſc. Lucan. 8. Pharſ.

Me preſſum leniore manu fortuna tenebit;
Mille mea Graio voluuntur in æquore puppes,
Mille duces, ſparſit potius Pharſalica noſtras,
Quàm ſubuertit opes. Sed me mea ſola tueri
Fama poteſt rerum toto quas geſſimus orbe,
Et nomen quod mundus amat.

VII. Viæ faciles ad rem conſequendam.

Confert etiam oſtendere, & aperire vias, quibus res ſperata comparari poteſt. Tull. pro lege Man. victorem in honeſto propoſito confirmat, præſentis auxilij pollicitatione, vijſque ad id conſequendum patefactis, num. 69. *Quæ cùm ita ſint C. Manili, primam iſtam tuam & legem, & voluntatem, & ſententiam laudo, vehementiſſimeque comprobo. Deinde te hortor, vt auctore pop. Rom. maneas in ſententia, neue cuiuſquam vim, aut minas pertimeſcas. Primùm in te ſatis eſſe animi, conſtantiæque eſſe arbitror: deinde cum tantam multitudinem, cum tanto ſtudio adeſſe videamus, quantam non iterum in eodem homine præficiendo vidimus, quid eſt quod aut de re, aut perficiendi facultate dubitemus? Ego autem quidquid in me eſt ſtudij, conſilij, laboris, ingenij: quidquid hoc beneficio pop. Rom. atque hac poteſtate Prætoria; quidquid auctoritate, fide, conſtantia poſſum: id omne ad hanc rem conficiendam tibi, & populo Rom. polliceor & defero.*

Talis eſt Iouis ad Venerem matrem Oratio, quâ viam aperit ad optata. Virg.

Parce metu Cytheræa, manent immota tuorum
Fata tibi, cernes vrbem & promiſſa.

VIII. Rei facilitas.

Ad ſpem excitandam opinio difficultatum minuenda. Magnus Alexander, milites ſuos ad petram arduam licet, atque præcipitem expugnandam hortatur, illiſque viam & rationem ad eius cacumen perueniendi aperit, lib. 6. Curt. *Vobiſcum, ô Iuuenes, & mei æquales vrbium inuictarum ante munimenta ſuperaui, montium iuga perennis niue obruta emenſus ſum, anguſtias Ciliciæ intraui, Indiæ ſine laſſitudine vim frigoris ſum perpeſſus. Et mei documenta vobis dedi, & veſtra habeo. Petra quam videtis vnum aditum habet, quem barbari obſident, cætera negligunt. Nulla vigiliæ ſunt, niſi quæ caſtra noſtra ſpectant, Inuenietis viam, ſi ſolerter rimati fueritis aditus ferentes ad cacumen. Nihil tàm altè natura conſtituit, quò virtus non poſſit eniti. Experiendo quæ cæteri deſperauerunt, Aſiam habemus in poteſtate. Euadite in cacumen: quod cùm ceperitis, candidis velis ſignum mihi dabitis: ego copijs admotis hoſtem in nos à vobis conuertam. Præmium erit ei qui primus occupauerit verticem. Certum habeo vos non tàm liberalitatem intueri meam, quàm voluntatem.*

IX. Aduerſariorum imbecillitas.

Auget ſpem hoſtium afflicta propeque deplorata conditio, viriumque imbecillitas. Cicer. 4. in Catil. bona ſpe PC. implet, dùm fractas Catilinæ copias perditaſque recenſet, num. 17. *Quare ſi quem veſtrum fortè commouet hoc quod auditum eſt, Lenonem quendam Lentuli concurſare circum tabernas, pretio ſperantem ſollicitare poſſe animos egentium, atque imperitorum, eſt id quidem cœptum, atque tentatum, ſed nulli ſunt inuenti, tàm aut fortunâ miſeri, aut voluntate perditi, qui non illum ipſum ſellæ, atque operis, & quæſtus quotidiani locum: qui non cubile, ac lectulum ſuum, qui denique non curſum hunc otioſum vitæ ſuæ ſaluum eſſe velint.*

Haud ignobilis iſtius artificij index ac interpres Liuius apud quem P. Scipio prælium cum Pœnis initurus, exercitum tyronem adhuc, & trepidantem excitat, hoſtiliumque virium extenuatione confirmat, lib. 21. *Ne nunc illi quidem audent, ſed quia neceſſe eſt, pugnaturi ſunt: niſi creditis, qui exercitu incolumi pugnam detrectauere, eos duabus partibus peditum equitumque, in tranſitu Alpium amiſſis, qui plures penè perierunt, quàm ſuperſint, plus ſpei nactos eſſe. At enim pauci quidem ſunt, ſed ingentes animis corporibuſque, quorum robora, ac vires ſuſtinere vis vlla vix poſſit. Effigies, imò vmbra hominum, fame, frigore, illuuie, ſqualore enecti, contuſi ac debilitati, inter ſaxa rupeſque: ad hæc peruſti artus, niue rigentes nerui, membra torrida gelu, quaſſata fractaque arma. claudi ac debiles equi. Cum hoc equite, cum hoc pedite pugnaturi eſtis. reliquias extremas hoſtium, non hoſtes habebitis. Ac nihil magis vereor, ne antequam vos cum hoſte pugnaueritis, Annibalem Alpes viciſſe videantur.*

Eſt illa concio Galgaci magna virtute ducis ſuos ad pugnam hortantis, & hoſtium vires eleuantis apud Tacitum in vita Agric. *Ne terreat vanus aſpectus, & auri fulgor, atque argenti, quod neque tegit, neque vulnerat: in ipſa hoſtium acie inueniemus veſtras manus. Agnoſcent Britanni ſuam cauſam; recordabuntur Galli priorem libertatem: deſerent illos cæteri Germani, tanquam nuper Vſipij reliquerunt, nec quicquam vltra formidinis, vacua caſtella, ſenum coloniæ inter male-parentes, & iniuſtè imperantes, ægra municipia, & diſcordantia.*

X. Experientia.

Spem facit aliorum experientia, ex quibus euaſeris, quod veteranis militibus accidit, & ſtrenuis Imperatoribus, qui ſæpius fortunæ dominantis caſus experti, ſe feliciter ab illis expedire potuerunt. Hinc Æneas ſuorum animos confirmat, & benè ſperare iubet. 1. Æn.

O ſocij (neque enim ignari ſumus ante malorum)
O paſſi grauiora, dabit Deus his quoque finem.
Vos & Scyllæam rabiem, penituſque ſonantes
Acceſtis ſcopulos, vos & Cyclopea ſaxa
Experti. Reuocate animos, mæſtumque timorem
Mittite, forſan & hæc olim meminiſſe iuuabit.

XI. Proſperè geſta.

Confidentes, & magnæ ſpei ſolent eſſe, qui ſæpius, & multa proſperè feliciterque geſſerunt: nec vllum vnquam incommodum, aut rarò paſſi fuerunt, quia fortunæ mutationem non reformidant. Cic. pro lege Man. Commemorat quàm feliciter in rebus omnibus ſe Pompeius geſſerit, vt Romani confidant, ſi, bello eum præfecerint, fore vt eadem illud felicitate, quâ cætera iam antè, conficiat, num. 48. *Itaque non ſum prædicaturus quantas ille res domi militiæque, terra marique quantaque felicitate geſſerit, vt eius ſemper voluntatibus, non modò ciues aſſenſerint, ſocij obtemperarint, hoſtes obedierint, ſed etiam venti, tempeſtateſque obſecundarint. Hoc breuiſſimè dicam, neminem vnquam tàm impudentem fuiſſe, qui à Dijs Immortalibus tot & tantas res tacitus auderet optare: quot & quantas Dij Immortal. ad Cn. Pompeium detulerunt, quod vt illi proprium, ac perpetuum ſit, cùm communis ſalutis, atque imperij, tùm ipſius hominis cauſa (ſicut facitis) velle & optare debetis.*

XII. Propoſita præmia.

Commodis magnis ac multis, iiſque vicinis propoſitis ſpes excitatur, hæc militibus ſuis primum proponebant Imperatores, vt illis facerent animos, ſpemque augerent, Annibal præmiis propoſitis ad fortiter pugnandum ſuos accendit in Rom. Liui. lib. 21. *Eadem fortuna quæ pugnandi neceſſitatem impoſuit, præmia vobis ea victoribus proponit, quibus ampliora homines à Dijs quidem Immort. optare ſolent. Si Siciliam tantùm, ac Sardiniam parentibus noſtris ereptas, noſtra virtute recuperaturi eſſemus, ſatis tamen ampla pretia eſſent. Quicquid Romani tot triumphis partum congeſtumque poſſident, id omne noſtrum, cum ipſis dominis futurum eſt. In hanc tam opimam mercedem agite, cum Dijs bene iuuantibus arma capite.*

Multam ſpem Varo concione ſua facit commilitonibus ſuis apud Silium Ital. lib. 9. ſpe prædæ ac ſpoliorum, vbi docuit omnia penè ad victoriam hoſtibus deeſſe.

——Nuſquam eſt animoſa Saguntus,
Conceſſere Alpes. pater ipſe ſuperbus aquarum
Auſonidum Eridanus captiuo deſluit alueo,
Strage virum merſus Trebia eſt, atque ora ſepulto
Lydia flamminomo premitur. lateque refulgent
Oſſibus, ac multo ſulcantur vomere campi,
Clarior his titulis plus allatura cruoris,
Lux oritur mihi magna ſatis, ſtat vera ſuperque
Bellandi merces, ſit gloria, cetera vobis
Vincantur: quidquid diti deuexit Ibero,
Quidquid & Æneis iactauit Roma triumphis,
Ferte domos quod dextra dabit, nil victor honoris
Ex opibus poſco.

XIII. Innocentia vitæ.

Præfidentem animum, & ſpei plenum efficit innocentia; quid enim timeat, aut non ſperet, qui neminem offendit, omnium ſaluti conſuluit: hinc Cæſari non eſſe metuendas à quoquam inſidias docet Cicer. qui neminem læſerit pro Marcello num. 22. *Sed quiſnam eſt iſte tàm demens (qui tua tua faciat inſidias) de tuiſne? tametſi qui magis ſunt tui, quàm quibus tu ſalutem inſperantibus reddidiſti? an ex eorum numero, qui vnà tecum fuerunt? non eſt credibilis tantus in vllo furor, vt, quo duce ſumma omnia ſit adeptus, huius vitam non anteponat ſuæ. At ſi tui nihil cogitant ſceleris, cauendum eſt, ne quid inimici. qui? omnes enim qui fuerunt, aut ſua pertinaciâ vitam amiſerunt, aut tua miſericordiâ retinuerunt, vt aut nulli ſuperſint de inimicis, aut qui ſuperfuerunt, amiciſſimi ſint.*

XIV. Fauor diuinus.

Proponendus eſt imprimis diuinus fauor, cui innixi homines facilè ad ſpes magnificas aſſurgunt, ex his omnibus fere capitibus Cic. 2 in Catil. ad ſpem victoriæ populum Rom. excitat. num. 19. *Alterum genus eſt eorum qui, honores quos quieta Reſp. deſperant, perturbata conſequi ſe poſſe arbitrantur. Quibus hoc præcipiendum videtur, vnum ſcilicet, & idem, quòd cæteris omnibus, vt deſperent, ſe id quod conantur, conſequi poſſe: primum omnium meipſum vigilare, adeſſe, prouidere Reip. deinde magnos animos eſſe in bonis viris, magnam concordiam maximam multitudinem, magnas præterea copias militum: Deos denique immortales huic inuicto populo clariſſimo imperio, pulcherrimæ vrbi, contra tantam vim ſceleris, præſentes auxilium eſſe laturos.*

Ibidem clarius, num. 29. *Quæ quidem ego neque mea prudentiâ, neque humanis conſilijs fretus polliceor vobis Quirites. ſed multis, & non dubijs Deorum Immortal. ſignificationibus: quibus ego ducibus in hanc ſpem, ſententiamque ſum ingreſſus: qui iam non procul, vt quondam ſolebant ab extero hoſte, atque longinquo, ſed hic præſentes ſuo numine atque auxilio, ſua templa, atque vobis tecta defendunt.* 3. in Anton. num. 34.

Quàm religiosè Conſul Quirites ad bellum Macedonium diuini auxilij ſpe inuecta, excitat apud Liuium. Lib. 31. *Huius vobis ſententia, non Conſul modò auctor, ſed Dij Immortales, qui mihi ſacrificanti, precantique, vt hoc bellum mihi, Senatui vobiſque, & ſocijs, ac nomini Latino, claſſibus exercitibuſque noſtris benè ac feliciter eueniret, læta omnia, proſperaque portendêre.*

Quam fortiter Seruium ad regnum Tarquinij A Priſci vitâ functi, inuadendum hortatur Tanaquil? quam ſpem non facit minus audenti? lib. 1. *Erige te, Deoſque ſequêre, qui clarum hoc fore caput diuino quodam circumfuſo igni portenderunt; Nunc illa cœleſtis excites flamma, nunc expergiſce te, nos peregrini regnauimus, qui ſis, non vnde natus ſis reputa, ſi tua te ſubita conſilia torpent, at tu mea conſilia ſequere.*

Quâ fiducia Tolumnius prælium init cum auctoribus ipſis numinibus? quam audacter ferrum ſtringit, & pugnæ facit initium apud acerrimi iudicij Poëtam. 12. Æn.

Tum verò augurium Rutuli clamore ſalutant,
Expediuntque manus: primuſque Tolumnius augur,
Accipio agnoſcoque Deos: me me duce ferrum
Corripite, ô Rutuli,

B Sic Mars bellorum Deus Rutulis fauet, virtutiſque ſtimulos addit aduerſus Troianos, quibus terrorem incutit, dùm illis ſpem facit 9. Æn.

Hic Mars armipotens animos, viresque miniſtrat,
Addidit, & ſtimulos acres ſub pectore vertit.
Immiſitque fugam Teucris, atrumque timorem,
Vndique conueniunt, quoniam data copia pugnæ,
Bellatorque animo Deus incidit.

XV. Iracundia.

Sæpiſſimè ſpem gignit iracundia; eſt enim cos animi, cuius vires intendit ad difficilia, & ardua quæque ſuſcipiendia, ſuperandaque. Vt nihil mirum ſit, ſi totus ardens iracundiâ Priamus in cæde Politis ſui, graue Pyrrho precetur exitium, nec extrema neceſſitas eius ardorem comprimere poſ-
C ſit: tanta eſt iuſtè irati fiducia. Virg. 2.

Hic Priamus, quamquam in media iam morte tenetur
Non tamen abſtinuit; nec voci iræque pepercit.
At tibi pro ſcelere, exclamat, pro talibus auſis
Dij (ſi qua eſt cœlo pietas, quæ talia curet)
Perſoluant grates dignas, & præmia reddant
Debita, qui nati coram me cernere Lethum
Fecisti, & patrios fœdaſti funere vultus.

LECTIO XVIII.

Quomodo ſpes infringatur.

SI doceamus non in corporis viribus, nec in laboris induſtria, nec in militum robore & du-
D cum peritia; non in diuitiarum magnificentia, nec in amicorum copia, in nullo denique rerum apparatu fidendum eſſe, perdi illa poſſe, ſomniantium videri ſpem, quæ in ijſdem reponitur, proinde mentem ad communem omnium parentem eſſe referendam. Omnis enim felicitas virtutis in ſpe velut in crine Samſonis, conſiſtit.

PVNCTVM I.

Rei difficultas.

INfringitur ſpes propoſita rei inexpugnabili difficultate. Talis eſt illa Bromia, quam Plautus vociferantem facit, ac diffidentem rebus ſuis in Amphitruone.

Spes atque opes vitæ meæ iacent ſepultæ in pectore, A
Neque vlla'ſt' confidētia, iam in corde quæ amiſerim,
Ita mihi videntur omnia, mare, terra, cœlum, conſequi
Iam vt opprimar, & vt enicer: me miſeram! quid agam neſcio.
Ita tanta mira in ædibus ſunt facta, væ miſeræ mihi.
Strepitus, crepitus, ſonitus, tonitrus, fremitus, fragor.

II. Præſens malum.

Præſentis mali ſenſu: ſpes infringitur, nam dolor animum deijcit. Nutrix ad Deianiram Hercul. Oetæ. Act. 2. ſpem nullam admittit, nec poteſt ab incœpto reuocari.

——Saxa iamdudum ac faces
In te feruntur: vindicem tellus ſuum B
Defendet omnis. Vna quot pœnas dabis?
Effugere terras crede, & humanum genus
Te poſſe, fulmen genitor Alcidæ gerit.
Iam iam minaces ire per cœlum faces
Specta, & tonantem fulmine excuſſo diem.
Mortem quoque ipſam, quam putas tutam, time.

III. Imago malorum.

Spem dubiam reddit aut nullam potius oſtendit Imago malorum, quæ mentis, & oculorum aciem ferit identidem, animumque miſerabiliter diſtrahit. Singularem ideam ſpei depoſitæ ſubijcit Ouidius in Ariadnæ Theſeo ſcripta epiſtola, ex paucis conijce multa quæ diffidentem ſui perturbent.

Quid faciam? quò ſola ferar? vacat inſula cultu.
Non hominum video, non ego facta boûm.
Omne latus terræ cingit mare, nauita nuſquam eſt, C
Nulla per ambiguas puppis itura vias.
Finge dari comitesque mihi, ventosque, ratemque;
Quid ſequar? acceſſus terra paterna negat.
Vt rate felici pacata per æquora labar,
Temperet vt ventos Æolus; exul ero.
Nunc ego non tantum, quæ ſum paſſura, recordor,
Sed quæcumque poteſt vlla relicta pati
Occurrunt animo pereundi mille figuræ,
Morsque minus pœnæ, quàm mora mortis habet.
Iam iam venturos aut hac, aut ſuſpicor illàc
Qui lanient auido viſcera dente lupos.
Forſitan & fuluos tellus alit iſta leones:
Quis ſcit an hæc ſæuas inſula tygres habet?
Si mare, ſi terras, porrectaque littora vidi;
Multa mihi terræ: multa minantur aquæ.
Cœlum reſtabat: timeo ſimulacra Deorum. D
Deſtituor rapidis præda, cibusque feris.

IV. Crebra rerum & fortunæ mutatio.

Spem minuit varia, volubiliſque rerum conditio; nam temporis momentum viriuſque fortunæ, rerumque mutationes affert. Quintil. decl. 12. ciuitatis fame laborantis vltimam calamitatem, & propè deſperatam luget. *Auras captamus, rore veſcimur. & iam ſperare tormentum eſt. Quoties ſole percuſſa nubes refulſit nauem putamus: quoties fractus vento fluctus incanuit, vela interpretamur. O mobiles miſerorum ſpes, ad vnaquaque ſolatia, ab vnoquoque quomodo nutant? hæc certè nauis eſt, ecce vela panduntur, propius appellitur, & accedendo creſcit, noſtra eſt, ſuos in vtramque partem ventos habuit, noſtris votis gubernati flatus ſunt. Hæc dicimus, at illa interim tranſuolat. Fletus inde & deſperatio & lucis odium. Nihil enim grauius, quàm deſtitutæ ſpes torquent.*

Vates ad Lyram ſingularis, non in perituris rebus, nec in fortunæ variantis præſidio, ſed in virtute ſpem ponendam eſſe ſapienter monet. Lib. 3. Carm. Ode 29.

Fortuna ſæuo læta negotio, &
Ludum inſolentem ludere pertinax,
Tranſmutat incertos honores,
Nunc mihi, nunc alijs benigna.
Laudo manentem: ſi celeres quatit
Pennas: reſigno, quæ dedit, & mea
Virtute me inuoluo: probamque
Pauperiem ſine dote quæro.

Pvnctvm V.

Spes nimia præcipitem agit præfidentem.

ALeæ periculique pleniſſimam ſpem eſſe monet Horatius exemplo ſuperbi Phaëtontis, & Pegazi ſublime volantis & ruentis in interitum. Lib. 4. Odarum, Cantu 10.

Terret ambuſtus Phaëton auaras
Spes, & exemplum graue præbet ales
Pegaſus terrenum equitem grauatus
Bellerophontem.
Semper vt te digna ſequare, & vltra
Quam licet ſperare nefas putando
Diſparem vites.

Pvnctvm VI.

Moleſta.

SPes infringitur & langueſcit cùm differtur, nec mediocrem animo pendenti ſuſpenſoque moleſtiam facit, ex mente Statij Thebaïdos 6.

Poſtquam regales epulas, & gaudia vulgi
Biſſeno clauſere dies, Iſmenius heros
Reſpicere ad Thebas, & iam ſua quærere regna,
Tunc quos excedens hilares; queîs cultus iniqui
Præcipuus ducis, & profuge quos ipſe notarat
Ingemuiſſe ſibi; per noctem ac luce ſub omni
Digerit. Exedêre animũ cura, dolor iraque demens:
Et quæ non grauior mortalibus addita cura:
Spes vbi longa venit.

LECTIO XIV.

Spes deſcribitur & eius effecta.

TAnti, tàm ingentes ſunt ſpei effectus, vt nonnulli ſapientes illâ potiſſimum vitam hominum contineri affirmare non dubitarint, quam vt ſtimulum cuiuſuis boni ſuſcipiendi perficiendique proponunt, qua non impellente iacerent omnia. Quis enim ſine ſpe labores non defugeret? quorum ſpes eſt ſola condimentum. Quæ quidem ex humanis ſi exulaſſet rebus, iamdiu commercia ſua negotiator, & ſtipendia miles, & nauigationem mercator, & rapinas ſuas prædo, & nocturna intermiſiſſet furta ſcortator, ait Tyr. concione 19.

I. Spei deſcriptio. A

Spes & eius comites, ac ſocios deſcribit multis Poëta non in vltimis numerandus.

Tu quæ ſuſtentas teretis veſtigia ligno,
Eſne Dea? an noſtro ſanguine creta? Dea.
Vndè ſata? ex cæca rerum caligine: & ecqua
Admouit nutrix vbera? Credulitas.
Et quinam à tergo plaudunt tibi? gaudia. Dic quis
Pallidule ſemper te præit ere? timor.
Suſpicis intento cur cœlum lumine? tandem
Hinc dabitur votis meta ſuprema meis.
Fare age, quæ vultus deformat cauſa ſerenos?
Excrucior quoties irrita vota cadunt.
Cur baculo innixa es? dùm paſcas opinio mentem
Cæca meam, irrepſit curua ſenecta mihi.
Cur titubas pedibus? rerum eſt ſpes lubrica: ſæpè B
Quòd puto complecti labitur è manibus.

II. Credula.

Qui ſperat ex omnibus facilè ſuſpicionem accipit, & in commodum ſuum, quæcumque ſeſe offerunt, interpretatur, quod memini factitatum ab Ouidio 2. de Ponto Eleg. VIII.

Aut ego me fallo, nimiaque cupidine ludor,
Aut ſpes exilij commodioris adeſt.
Nam minus, & minus eſt facies in imagine triſtis,
Viſàque ſunt dictis annuere ora meis.
Vera, precor, fiant timidæ præſagia mentis,
Iuſtáque quamuis eſt, ſit minor ira Dei.

III. Pertinax.

Tenax eſt ſpes, vixque ex animo expellitur, vbi ſemel inſederit; talis illa fuit Ouidij 2. de Ponto El. 7. C

Omnia deficiunt: animus tamen omnia vincit,
Ille etiam vires corpus habere facit.
Suſtineas vt onus nitendum eſt vertice recto:
At flecti neruos ſi patiare, cades.
Spes quoque poſſe morâ miteſcere Principis iram,
Viuere ne nolim, deficiamque facit.

Tàm verum eſt, eum qui ſperat, ſe ad optata facilè peruenturum, credere; mens eſt Senecæ 7. de Benef. c. 31. *Neminem ab excitanda domo ruina deterruit: & cùm Penates ignis abſumpſit, fundamenta tepente adhuc area ponimus, & vrbes hauſtas ſæpius eodem ſolo condimus. Adeò ad bonas ſpes pertinax animus eſt. Terra marique humana opera ceſſarent, niſi malè-cadentia iterum tentare libuiſſet.* D

IV. Fallax.

Qui ſperat facilè credit quidquid illa vates incerta pollicetur, & ſæpè fallitur. In ſpem imperij Diocletianus animum erexerat prædictione à Druide quodam accepta, poſtquam aprum occidiſſet, occidit plures manu ſua venaturus fortunam, vt brutam in ſyluis: præoccupatum tamen ſemper videns expectationis ſuæ votum; iam Aurelianus præcepit; iam Probus præcurrit; iam Tacitus prehendit; iam præripuit Carus. Ego inquit, ſemper apros occido, ſed alter ſemper vtitur pulpamento, tot incurſus paſſa eſt certa ſpes, quam credimus veram, quam ſæpè mendacem experimur.

V. Miſerorum leuamentum.

Omnem miſerorum ægritudinem, & moleſtiam abſtergit, vndè vultu ſemper ad hilaritatem compoſito depingit illam, qui ſibi blanditur ob fortunam meliorem. Huius vim aliquoties expertus extorris Ouidius malorum lenimen & ſolatium dicit 1. de Ponto El. 7.

Spes igitur menti pœna Græcine leuanda,
Non eſt ex toto nulla relicta meæ.
Hæc Dea cùm fugerent ſceleratas Numina terras
In Dîs inuiſa ſola remanſit humo.
Hæc facit vt viuat foſſor quoque compede vinctus,
Liberáque à ferro crura futura putet.
Hæc facit, vt videat cùm nullas vndique terras
Naufragus in medijs brachia iactet aquis.
Sæpè aliquem ſolers medicorum cura reliquit,
Nec ſpes huic vena deficiente cadit.
Carcere dicuntur clauſi ſperare ſalutem,
Atque aliquis pendens in cruce vota facit.
Quamuis eſt igitur meritis indebita noſtris
Magna tamen ſpes eſt in bonitate Dei.

Hanc ſuperſtitis ſemper in quibuſuis ærumnis ſpei dulcedinem, propter nunquam præcluſas eius cauſas, declarat bonus Poëta, ſed in difficultatibus melior exurgit.

Finierant multi letho mala: credula vitam;
Spes fouet, & melius cras fore ſemper, ait,
Spes alit agricolas, ſpes ſulcis credit aratis
Semina, quæ magno fœnore reddat ager.
Hæc laqueo volucres, hæc captat arundine piſces,
Cùm tenues hamos abdidit ante cibos.
Spes etiam validâ ſolatur compede vinctum,
Crura ſonant ferro, ſed canit inter opus.

VI. Alimentum animarum virtus amantium.

Qui ſperant, ſpes ſuas alunt quibuſcumque poſſunt modis, & ex omnibus omen futuræ felicitatis captant, ſed potiſſimum vbi vident, eum à quo iuuari ſe poſſe credunt, proſperam habere fortunam. Ex his libertatis amans Ouidius ſpem non dubiam concipit, fore vt aliquando reuocetur in patriam, eum ſuis, audito triumphorum Cæſaris nuntio, totiuſque populi feſtis acclamationibus. 3. de Pont. El. 3.

Pene metus igitur miteſcet Cæſaris iræ,
Et veniet votis mollior aura tuis.
Nène moram timeas, tempus, quod quærimus, inſtat
Cunctáque lætitia plena triumphus habet;
Dùm domus & nati, dùm mater Liuia gaudet,
Dùm gaudet patriæ magne ducisque pater.
Dùm tibi gratatur populus, totamque per vrbem,
Omnis odoratis ignibus ara calet.
Dùm præbet faciles aditus venerabile templum.
Sperandum eſt noſtras poſſe valere preces.

VII. Suſpenſa.

Spei eſt pugnare non modò cum deſperatione, ſed etiam cum metu. Romanus Vates 2. Triſt. Eleg. 1. deſcribit Affectum hominis ſpem inter, & deſperationem fluctuantis.

Spes mihi magna ſubit cùm te mitiſſime Princeps
Spes mihi, reſpicio cùm mea facta, cadit.

Ac veluti ventis agitantibus æquora non eſt
Æqualis rabies, continuúſque furor.
Sed modò ſubſidunt, intermiſſique ſileſcunt,
Vimque putes illos depoſuiſſe ſuam.
Sic abeunt, redeuntque mihi, variantque timores,
Et ſpem placandi dantque, negantque tui.

Quod vnum ſæpè repetit animi dubitantis effectum ex quo nonnonquam maximus cruciatus naſcitur. 1. de Ponto El. 2.

Sæpè precor mortem, mortem quoq; deprecor idem.
Ne mea Sarmaticum contegat oſſa ſolum.
Cùm ſubit Auguſti quæ ſit clementia, credo
Mollia naufragiis littora poſſe dari.
Cùm video quàm ſint mea fata tenacia, frangor,
Speſque leuis magno victa timore cadit.
Nec tamen vlterius quicquam ſperóue, precórue
Quàm malè mutato poſſe carere loco.

VIII. Plena voluptatis.

Spes omnis eſt plena voluptatis, & gaudij, vnde in hanc facilè propendent homines. Nam qui reputant varias rerum viciſſitudines, vt multi præter ſpem ſuam ad honores ampliſſimos ex ipſis penè mortis faucibus euecti ſunt; multi quoque, qui ante felices in miſeriarum extrema deuecti; ſolent enim illi tùm cogitare fortunæ rotam etiam ſibi circumagi, ſolem ſibi lucere, momento vno afferri, quod longa ætas denegauit. Talis fuit Ouid. totus in iſtis de Triſt. & de Ponto l. 2. Eleg. 1.

Tandem aliquid pulsâ curarum nube ſerenum
Vidi, fortunæ verba dedique meæ.
Noluit vt illa mihi contingere gaudia Cæſar,
Velle poteſt cuiuis hæc tamen vna dari,
Dij quoque, vt à cunctis hilari pietate colantur, C
Triſtitiam poni per ſua feſta iubent.
Denique quod certus furor eſt audere fateri
Hac ego lætitiâ, ſi vetet ipſe fruar.
Iuppiter vtilibus quoties rigat imbribus agros,
Mixta tenax ſegeti creſcere lappa ſolet.
Nos quoque frugiferum ſentimus inutilis herba
Numen, & inuitâ ſæpè iuuamur ope.
Tu mihi narraſti, cùm multis lucibus ante
Fuderit aſſiduas nubilus auſter aquas.
Numine cœleſti ſolem fulſiſſe ſerenum,
Cùm populi vultu conueniente die,
Atque ita victorem cùm magnæ vocis honore,
Bellica laudatis dona dediſſe viris.
Totque tuliſſe duces captiuos addita collis
Vincula, pene hoſtes quot ſatis eſſe fuit.
Cur ego poſſe negem minui mihi Cæſaris iram, D
Cùm videi mites hoſtibus eſſe Deos?

IX. Blanda.

Qui ſperant ſibi blandicias faciunt etiam in rebus, quæ non eo modo ceſſerunt, quò voluiſſent: exiſtimant enim fortunam, quæ ſit variabilis, non ferro in ſuo malo conſtantem. Spem ſuam excitat Ouidius ex clementiæ Principis recordatione, & commemoratione, innocentiæ ſuæ, quà delicti veniam impetrare ſe poſſe confidit. 5. Triſt. Ele. 5.

Nec fore perpetuam ſperat ſibi numinis iram
Conſcius in culpa non ſcelus eſſe ſua.
Sæpè refert, ſit quanta Dei clementia, cuius
Se quoque in exemplis annumerare ſolet.

A *Nam quod opes teneat patrias, quod nomina ciuis,*
Denique quod viuat munus habere Dei
Ille Deus benè quo Romana potentia nixa eſt,
Sæpe ſuo victor lenis in hoſte fuit.
Quid dubitas & tuta times, accede, rogáque:
Cæſare nil ingens mitius orbis habet.
Viderit ipſe, ſacram quamuis inuiſus ad aram
Confugiam, nullas ſummouet ara manus.

Quia tamen bonum ſperatum & concupitum nondum poſſidetur, ſollicitus eſt, & incertus ſui, quem ſpes aliqua protitat, ait Seneca ep. 23. *Licet ad manum ſit, licet non ex difficili petatur, licet illum nunquam ſperata deceperint.* Qui cruciatus animi ſpem minuere poteſt, non tollere, quam in hominum naturam Prometheus indidit, velut conſtantiæ medicamentum, quod cum deguſtauerint id quod in expectatione eſt, eo certius
B putant; quod apparet.

DE DESPERATIONE.

APud Oratores vtilis eſt hic motus, quoties deducere volumus aliquem ab incœpto negotio periculoſo; tùm enim oſtendendum eſt, quantæ quamque graues difficultates rem ſuſceptam circumſepiant cùm exigua ſpes felicis euentus effulgeat, quàm leuia ac propemodum nulla ſubſidia.

LECTIO XX.

Natura.

DEſperatio quam Tull. 4. Tuſ. n. 9. Ægritudinem ſine vlla rerum expectatione meliorum definit, ſpei contraria eſt, vt pote boni cuiuſpiam obtinendi, vel mali depellendi diffidentia.

PVNCTVM I.

Nulla ſubſidia.

NAſcitur è contrariis capitibus. Dicendum ergo nullum eſſe perfugiũ, occluſos omnes fugiendi aditus, adipiſcendi vias obſeptas, nullam expediendæ ſalutis eſſe rationem. Hoc Ciceronis præceptum eſt dicentis Murænæ deſperandum, ſi fortè iudicum ſententiis concidat. o. 88. *Si, quod Iupiter omen auertat, hunc veſtris ſententiis afflixeritis, quò ſe vertet miſer? domúmne? vt eam imaginem clariſſimi viri parentis ſui, quam paucis ante diebus laureatam in ſua gratulatione conſpexit, eandem deformatam ignominiâ, lugentemque videat? an ad matrem? quæ miſera modò Conſulem oſculata filium ſuum, nunc cruciatur, & ſollicita eſt, ne eundem paulò pòſt ſpoliatum omni dignitate conſpiciat? Ibit igitur in exilium miſer; quò? ad Orientiſne partes, in quibus annos multos legatus fuit, & exercitum duxit, & res maximas geſſit? at habet magnum dolorem, vndè cum honore deceſſerit, eodem cum ignominia reuerti.*

Motum hunc tractauit rei militaris bene-peri-

tns, ac ſubtilis Camillus, ex eo deditionem ſuadens Romanis ad Furculas Caudinas apud Liuium l. 9. Excitauit & Alorcus ad obſeſſos Saguntinos perorans, deditionemq; ſuadens apud eundem. *Poſtquam nec ab Roma vlla vobis ſpes eſt, nec arma vos, aut mœnia ſatis defendunt, pacem adferre ad vos neceſſariam magis, quàm æquam.*

II. Difficultas.

Augendæ difficultates, visq́ue ſuperandi minuenda, quod facit Sene. Theb. Act. 1. Vbi de pace inter filios componenda deſperat Oedipus.

Illis parentis vllus, aut æqui eſt amor,
Auidis cruoris, imperij, armorum, doli,
Diris, ſceleſtis, breuiter vt dicam, meis?
Certant in omne facinus, & penſi nihil
Ducunt, vbi illos ira præcipites agat,
Nefasq́ue nullum per nefas nati putant.
Nec patris illos tangit afflicti pudor.

Iterum Andromacha vim nullam eſſe docet, nec ſpem reliquam Troiæ excitandæ in puero apud Senec. Troad. Act. 3. Sc. 3.

An hæ ruinas vrbis in cineres datas
Hic excitabit? hæ manus Troiam erigent?
Nullas habet ſpes Troia, ſi tales habet.

Hic reuocanda ſunt, quæ de ſpe infringenda, vel audacia coërcenda dici poſſunt.

III. Ardentius boni Deſiderium.

Iudicium rei nonquam ſecuturæ, quam ardentius conſectatur aliquis, gloriam ſcilicet famamq; omnibus, aut honoris repulſam, deſperationem facit. Eſt hoc illuſtre, quod de quodam ignauo ſcribit Crometus l. 6. Ad quem Boleſlaus leporis pellem, colum, & fuſum ad ignauiæ exprobrationem miſit; quam laudis & gloriç amantiſſimus ignominiam non tulit, ſed laqueo, deſperatione actus, miſerè vitam abrupit.

IV. Calamitas & Ignauia.

Inueterata ſæpiusq́ue repetita calamitas ſpem excludit, cùm facilè credamus eundem fore exitum cæterorum negotiorum; quin & ignauia ſenſim pertrahit ad deſperationem, quòd quiuis abiectæ mentis apprehendat ſupra vires ſuas eſſe, quod infra iacet. Quæ tandem eſt radix, & mater deſperationis ait Chryſoſt. ad Theodorum? Ignauia. Imò quam quis non malè nominauerit indicem non ſolùm, ſed viciſſim illius quoque & parentem & altricem. Vt in cadauere tabes gignit vermiculos, quæ ab iis iterum augetur.

LECTIO XXI.

Deſperationis remedia.

I. Rei facilitas.

AD erigendum, animandumq́ue hominem deſperatione fractum proderit adipiſcendæ rei facilitatem aperire; nam intellectus dedoctus errorem de præcluſa fruitione conceptum, deſperationem excludit. Tùm Dei pro-

A nam voluntatem ad opitulandum quibuſlibet proponere. Spem ipſam ſubſidium ad parandam ſalutem ſingulare. Siquidem (dicente Chryſoſtomo priore Parænesi ad Theodorum) ea ipſa eſt catena aurea, & firma quâ de cœlo propenſa, ſubducimus animas noſtras; quæ breui ſurſum in illud ſummum faſtigium retracta, eos qui ipſam fortiter manibus ſeruant, euellit, & rapit ſupra fluctus præſentis vitæ longè omnium perniciosiſſimos.

Non deſperandam ſalutem etiam ab infenſo monet plenus ſpei licet exul Ouidius 2. de Ponto Eleg. 3.

Sed licet arma feras, & vulnera ſæua mineris
Non tamen efficies vt timeare mihi.
Puppis Achemenidem Graiûm Troiana recepit,
Profuit & Myſo Pelias haſta Duci.
B *Confugit interdum templi violator ad aram,*
Nec petere offenſi Numinis horret opem.

Proderit eleuare culpam, vulnusq́ue medicâmanu, linguaque curare molliter. Opportuna ſunt quæ ſuggerit D. Chryſoſt. alterâ Parænesi. Non eſt graue Theodore cadere luctantem, ſed iacere deiectum. Non eſt perniciosum in prælio vulnerari, ſed poſt vulnus accepum deſperatione curandi, medelam vlceri denegare. Nullus ſe demergit naue fluctibus ſemel merſâ, ac poſt totum onus perditum deſiit nauigare: ſed ſurſus ad maria, nudus quoque feſtinat · turſus immenſa peruolat freta, & iterato felicius curſu, caſus prioris damna compenſat Sæpè etiam Athletas videmus, poſt frequentes lapſus, & deiectiones plurimas, coronatos. Militem quoque ſcimus, poſt fugas multas, virum fortem fuiſſe, & viciſſe victores. Quod ſi vnuſquiſque eorum quos nominauimus, propter aduerſa principia deſperando
C ceſſiſſet, nunquam ad ſequentium voluntatem ac fructum bonorum peruenire potuiſſet.

II. Culpæ diminutio.

Hanc animæ prope deſperanti medicinam facit, & preces adhibet Proſper Epigr. 89.

Vt morbo oppreſſis præſtanda eſt cura medentis
Donec in ægroto corpore vita manet.
Sic prauis multa vitiorum mole grauatis,
Sanctarum pietas eſt adhibenda precum.
Vt dùm poſſibile eſt mutari corda malorum
Horreſcat noctis dempta lucis amor.

Turpiter ignaui eſſe per deſperationem ſæuire in ſeipſum. Hinc Ariſtonis ingentem animum commendat Plin. Iunior l. 1. ep. 22. Quod mor-
D tem ſibi conſciſcere recuſaſſet æger, ſi conſulti medici ſpem valetudinis facerent. *Id ego arduum imprimis, & præcipua laude dignum puto. Nam impetu quodam, & inſtinctu currere ad mortem, commune cum multis: deliberare verò, & cauſas eius omnes expendere; vtq́ue ſuaſerit ratio, vitæ mortiſq́ue conſilium ſuſcipere, ingentis animi eſt.*

Adde quod timidi eſt optare necem. Curt. l. 5. de geſtis Alexandri. *Fortium virorum eſt, magis mortem contemnere, quàm odiſſe vitam. Sæpè tædio laboris ad vilitatem ſui, compelluntur ignaui.*

III. In Deo fiducia.

Tunc potiſſimum in Deo ſpem eſſe ponendam cùm nos premunt homines fortiter monet in Thyeſte Seneca Act. 3. Choro.

Vos quibus rector maris atque terræ
Ius dedit magnum necis atque vitæ;
Ponite inflatos tumidosque vultus
Quidquid à vobis minor expaueſcit,
Maior hoc vobis Dominus minatur
Omne ſub regno grauiore regnum eſt
Quem dies vidit veniens ſuperbum,
Hunc dies vidit fugiens iacentem.
Nemo confidat nimium ſecundis,
Nemo deſperet meliora lapſis.

LECTIO XXII.

Deſperationis effecta.

MVlta deſperationis effecta numerantur, & illa periculoſiſſima, quàm rectè cum Antiocho Hom. 27. Perfectum Diaboli gladium dixeris; quaſi nihil calamitatis accidere poſſit ad eum cumulum, quo quis deſperatione præceps agitur.

I. Mortis conſilium.

Qui deſperat mortem quærit, vt alij vitam, quam malorum, & infamiæ finem ſibi proponit. Talis fuit illa flebilis vxor Herculis Ouidiana.

Sed quid ego hæc refero? ſcribenti nuntia venit
Fama virum tunica labe perire mea.
Hei mihi quid feci? quò me furor egit amantem?
Impia quid dubitas Deïanira mori?
An tuus in media coniux lacerabitur Oeta?
Tu ſceleris tanti cauſa, ſuperſtes eris?
Et quid adhuc habeo facti cur Herculis vxor
Credar? coniugij mors mea pignus erit.
Tu quoque cognoſces in me Meleagre ſororem.
Impia quid dubitas Deïanira mori.

II. Timoris ac metus contemptio.

Qui deſperat omnium rerum curam, ac ſollicitudinem malorumque metum abiicit, periculo ſuperior. Quid enim metuat in extrema fortuna? lucrari poteſt, perdere nihil poteſt. Sic Medea tàm periculi neſcia, quàm territoris ad quam nutrix. Actu 2. Sc. 1.

M. *Fortuna fortes metuit, ignauos premit.*
N. *Tunc eſt probanda, ſi locum virtus habet*
M. *Nunquam poteſt non eſſe virtuti locus.*
N. *Spes nulla monſtrat rebus afflictis viam.*
M. *Qui nil poteſt ſperare, deſperet nihil.*
N. *Rex eſt timendus.* M. *Rex meus fuerat pater.*
N. *Non metuis arma?* M. *Sint licet terra edita.*
N. *Moriére.* M. *cupio.* N. *profuge.* M. *pœnituit fuga.*
Medea fugiã; N. *mater es.* M. *cui ſim, vides.*
N. *Profugere dubitas?* M. *fugiã, at vlciſcar prius.*

III. Solitudo.

Captat ſolitudinem ſui furoris conſciam, & quantum poteſt arbitros remouet, vt meditatum ſcelus facilius, & cum aliquo ſenſu delectationis perficere poſſit. Dido furiis acta, inque gladium incubitura ſeniorem Annam & Nutricem à ſe dimittit 4. Æn.

———— Partes animum verſabat in omnes
Inuiſam quærens quamprimùm abrumpere lucem.
A *Tùm breuiter Barcen nutricem affata Sichæi.*
Annam chara mihi nutrix huc ſiſte ſororem,
Dic corpus properet fluuiali ſpargere lympha.

IV. Vultus mutatio.

Deſperatio ſe prodit aſpectu truci. pallida facie, pendente vultu, micantibus, & ſcintillantibus oculis. Eadem Dido.

At trepida & cœptis immanibus effera Dido,
Sanguineam voluens aciem, maculiſque trementes
Interfuſa genas, & pallida morte futura.
Interiora domus irrumpit limina, & altos
Conſcendit furibunda rogos, enſemque recludit
Dardanium, non hos quæſitum munus in vſus.

V. Securitas.

B Ea deſperatione nonnunquam ſecuritas enaſcitur, metu in ſtuporem attonitum abeunte, rem hanc in bono lumine ponit Pacatus in Panegyr. *Magno quidem fateor pectoribus humanis, atque adeo maximo lux amori, interitus horrori eſt; ſed quatenus aut iſta optari poteſt, aut ille vitari. At ſi vltima ſupra caput ſteterit hora, & venerit dies nunquam reuerſurus, ac ſe confeſſa mors fuerit, non timentur extrema cùm certa ſunt. Hinc reorum vſque ad damnationem metus, poſtea attonitus ſtupor, & ex deſperatione ſecuritas; & ad locum ſupplicij voluntaria properatio.*

Non aliter Seneca ep. 30. *Mors admota, etiam imperitis animum dedit, non vitandi ineuitabilia. Sic gladiator tota pugna timidiſſimus, iugulum aduerſario præſtat, & errantem gladium ſibi attemperat.*

C *VI. Audacia victrix.*

Qui deſperat plerumque felicem rerum exitum nanciſcitur. Dùm enim ſui ſeruandi conſilium abiicit, in ſolam intentus vltionem, tàm alacri impetu fertur ad agendum, vt pro morte ſalutem inueniat, cladem que inferat iis, à quibus in deſperationem coniectus eſt. Audacia ſiquidem vt monet Veget. l. 2. clauſis ea deſperatione creſcit, & cum ſpei nihil eſt, ſumit arma formido, quippe neceſſitas quædam virtutis eſt deſperatio.

Propterea Senecæ ſapiens conſilium eſt, eam animi concitationem, quæ creſcente ſupra modum odio, ac veluti laſſata patientia, fit furor, non eſſe extorquendam ab eo qui nihil aliud ſperat boni 1. de Clem. c. 12. *Temperatus timor* D *cohibet animos; aſſiduus verò & acer, & extrema admouens, in audaciam iacentes excitat; & omnia experiri ſuadet. Acerrima virtus eſt, quam neceſſitas extundit. Relinquat oportet ſecuri aliquid, metus; multóque plus ſpei, quàm periculorum oſtentet. Alioquin vbi quieſcenti paria metuuntur, incurrere in pericula iuuat, & aliena animâ abuti.*

Eam ob rem periculoſiſſimum ſemper viſum eſt. vſque adeò vrgere hoſtes, vt omni præcluſo ſubſidio, & deſperata ſorte in rabiem agantur, & ad vltimam neceſſitatem redacti animos reuocent, & perdant eos, à quibus exitium metuebant. Eſt huic illuſtre ad exemplum quod de Gallis refert Panegyricus Maximiani. *Recurſabat in animo illa ſub Diuo Probo, paucorum ex Francia captiuorum incredibilis audacia, & indigna felicitas, qui à Ponto vſque correptis nauibus Græciam, Aſiamque*

A *que populati, nec impunè pleriſque Libya littoribus appulſi, ipſas poſtremò nanalibus quondam victorijs nobiles ceperant Syracuſas, & immenſo itinere peruecti, Oceanum, qua terras rupit intrauerunt. Atque ita euentu temeritatis oſtenderant, nihil eſſe clauſum piratica deſperatieni, quò nauigyi pateret acceſſus.*

Vt de illis dici poſſit quod de Romanis Horatius 4. Carm. Ode 4.

Poſt hoc ſecundis vſque laboribus
Romana pubes creuit: & impio
Vaſtata Pœnorum tumultu
Fana Deos habuere rectos.
Duris vt ilex tunſa bipennibus
Nigra feraci frondis in algido,
Per damna per cædes ab ipſo
Ducit opes animumque ferro.

VII. Vindictæ ſumendæ cupiditas.

B Optat vltionem hoſtium, quam vt conſequatur, nullam ſceleris atrocitatem reformidat. Vt ſe furens Medeæ incitat, & impellit, ad perficiendum fortiter ſi quid cœptis deſit?

——— Vade perfectum eſt ſcelus,
Vindicta nondum. Perage, dùm faciunt manus.
Quid nunc moraris anima? quid dubitas? potens
Iam cecidit ira: pœnitet, facti pudet
Quid miſera feci? miſera pœniteat licet
Feci. Voluptas magna me inuitam ſubit,
Et ecce creſcit.

Hinc percita furoris rabie Dido ſortem ſuam inultam queritur. 4. Æn.

——— Os impreſſa toro moriemur inulta;
Sed moriamur ait, ſic; ſic iuuat ire ſub vmbras.

VIII. Repetitæ vindictæ gaudium.

C Lætatur ac triumphat gaudio, ſi priuſquam mortem adeat ſe vlciſcatur. Medea ingenti dolore ac furore amens. Act. 5.

Iam iam recepi ſceptra, germanum, patrem.
Spoliumque Colchi pecudis aurata tenent,
Rediere regna, rapta virginitas redit.
O placida tandem numina! ô feſtum diem!
O nuptialem!

IX. Frontis ſimulatio.

Qui deſperat ſereno vultu, ac fronte hilari ſpem ſimulat, & animum fucata cuiuſdam virtutis ſpecie. Talis ille Virg.

D *Spem vultu ſimulat, premit altum corde dolorem.*

Paria ſunt illa Medeæ ad Iaſonem vlciſci ſe volentis atrociter Act. 3. Sc. 2.

——— Sic gnatos amat.
Benè eſt, tenetur: vulneri patuit locus.
Suprema certè liceat abeuntem loqui
Mandata, liceat vltimum amplexum dare.
Gratum eſt; & illud voce iam extrema peto,
Ne ſi qua noſter dubius effudit dolor,
Maneant in animo verba: ſed melior tibi
Memoria noſtri ſubeat: Hæc ira data
Obliterentur.

X. Publica vltio.

Gaudet facinorum ſuorum ſpectatorem eum habere, quem deſperationis auctorem putat: Eadem Med. Act. 5.

——— Deerat hoc vnum mibi
Spectator ipſe: nil adhuc factum reor
Quidquid ſine iſto fecimus ſceleris perit.

Non melioris animi fuit Eliſa 4. Æn. habens in votis, vt ſoa mors triſte foret omen Æneæ quem deſperati morbi cauſam, & auctorem agnoſcebat, videreturque oberrantem ante ſe Didonis vmbram.

Hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto
Dardanus, & noſtra ſecum ferat omina mortis.

XI. Inexplebilis crudelitas.

Nihil omittit eorum quæ nouit ei acerba fore, cui moleſtiam facere ſe poſſe credit; dicenti enim Iaſoni ad Medeam, & miſericordiam illi furiæ mouere volenti, vt vno liberorum interfecto alijs ignoſcat,

——— Vnus eſt pœna ſatis

Illa contrà tota furens:

Si poſſet vna cæde ſatiari manus
Nullam petiſſet. Vt duos perimam, tamen
Nimium eſt dolori numerus anguſtus meo.
In matre ſi quod pignus etiamnum latet,
Scrutabor enſe viſcera, & ferro extraham.

Tùm mœrore multo afflictus Iaſon ad illam aſpidem,

Iam perage cœptum facinus, haud vltra precor.
Moramque ſaltem ſupplicijs dona meis.

Illa vehementius incenſa, largiar tibi moram lugendis, lauandis, ſepeliendiſque liberis, aſpectum quoque vindicis tuæ non ſubtraham oculis.

Perfruere lento ſcelere, ne propera dolor
Meus dies eſt. Tempore accepto vtimur

Iaſ. *Infeſta memet perime.* Med. *Miſereri iubes.*

Benè eſt, peractum eſt, plura non habuit dolor
Quæ tibi litarem. Lumina huc tumida alleua
Ingrate Iaſon. Coniugem agnoſcis tuam?

XII. Exprobratio.

Verbis efferator, & furijs acta pergit Medea inſultare vehementius afflicto Iaſoni Act. 5. Sc. vlt.

——— Congere extremum tuis
Natis Iaſon funus, ac tumulum ſtrue.
Coniux ſocerque, iuſta iam functis habent,
A me ſepulti: natus hic fatum tulit:
Hic, te vidente, dabitur exitio pari.

Et deinceps multò inſolentius,

Hac qua recuſas, quâ doles ferrum exigam.
I nunc ſuperbe, Virginum thalamos pete,
Relinque matres.

Sic vellet omnia ſecum in ruinam trahere, ſi poſſet.

XIII. Fidelis & amantis conſilij fuga.

Admonitionibus irritatur potius, quàm compeſcitur; conſilia reijcit, iraſcitur in eos, qui ſibi ferrum eripiunt, aut inſtrumenta mortis. Illuſtrem huius characteris ideam habet Seneca in Thebaïde toto Actu 1. Sic enim Oedipus ad Antigonem filiam.

——— Vnica Oedipodæ eſt ſalus
Non eſſe ſaluum: mitte genitoris manum
Animoſa Virgo. Funus extendis meum
Longaſque viui ducis exſequias patris,
Aliquando terra corpus inuiſum tege
Peccas honeſta mente: pietatem vocas
Patrem inſepultum trahere. Qui cogit mori

Nolentem, in æquo eſt, quique properantem impedit. A
Occidere eſt, vetare cupientem mori.
Deſiſte cœpto Virgo, iam vita ac necis
Mea penes me eſt. Regna deſerui libens,
Regnum mei retineo. Si fida es comes
Enſem parenti trade. Sed notum neco
Enſem paterna. Tartaro condi iuuat.
Quid perdis vltra verba? quid pectus ferum
Mollire tentas precibus? hoc animo ſedet
Effundere hanc. enim morte luctantem diu
Animam, & tenebras petere, nam ſceleri hæc meo
Parum alta nox eſt.

Sic furens Hercules iraſcitur in eos qui ſibi ferrum, qui arma, qui vitæ finiendæ cauſam, & inſtrumentum adimunt.

Non ſic furori ceſſit extinctus pudor
Populos vt omnes impio aſpectu fugem.
Arma, arma Theſeu, flagito properè mihi
Subtracta reddi, ſana ſi mens eſt mihi
Referte manibus tela: ſi remanet furor
Pater recede mortis inueniam viam.

XIV. Indiligentia.

Qui deſperat omnia negligit, ac peſſum ire ſinit. Hectoris hæc ſunt de patriæ ſalute deſperantis. 2. Æneïdos.

Sat patriæ Priamoque datum: ſi Pergama dextra
Defendi poſſent, etiam hac defenſa fuiſſent.

Imò vix alios quidquam boni de ſe cogitare permitrit Diu. Bern. 6. de Aſcenſ. *Sanè inuenire eſt homines puſillanimes, & remiſſos, deficientes ſub onerea virga & calcaribus indigentes, quorum remiſſa lætitia, puſillanimis triſtitia eſt: quorum breuis, & rara compunctio, tepida conuerſatio; quorum obedientia ſine deuotione, ſermo ſine circumſpectione, Oratio ſine cordis intentione; quos demque, vt videmus, vix gehenna metus inhibet, vix pudor cohibet, vix frænat ratio, vix diſciplina coërcet.*

XV. Timoris expers.

Denique præceps agitur, & pericula, clades, fortunæ ſæuientis impetus, non reformidat imò prouocat intrepidus Hercules fur. Act. 5.

Nunc parte ab omni genitor iratus tona
Oblito noſtri, vindica ſerâ manu
Saltem nepotes: ſtelliger mundus ſonet
Flammaſque & hic & ille iaculetur polus:

Sæpè moriendi cauſas amplificat, nec eſſe quod ſe diutius in viuis retinere poſſit. Idem.

Cur animam in iſta luce detineam amplius
Moreręque nihil eſt. Cuncta iam amiſi bona;
Mentem, arma, famam, coniugem, natos, manus,
Etiam furorem. Nemo polluto queat
Animo mederi: morte ſanandum eſt ſcelus.

Eam ob rem furias ſtygemque vocat in vota, & diras omnes in caput.

——— Dira furiarum loca
Et inferorum carcer, & ſonti plaga
Decreta turba, & ſi quod exilium latet
Vlterius Erebo, Cerbero ignotum & mihi,
Hùc me abde tellus. Tartari ad finem vltimum
Manſurus ibo.

DE METV.

CVM perfecti ſit Oratoris, non in Exordijs modò candidum illum ingenuumque timorem, vt modeſtæ verecundiæ certum indicem præ ſe ferre; ſed Auditores etiam ipſos in grauiorem metum adducere, vti cauſa reſque poſtulabit; Videndum erit diligenter, quando neceſſarium & vtile fuerit huiuſmodi timorem excitare, taleſque rationes exquirere, quibus apertè probet illos aliquando ruinam paſſuros eſſe, niſi prouideant. Quod ſæpè vſuuenit in genere deliberatiuo, cùm ſuadendum aliquid, aut diſſuadendum
B eſt: cùm aliquorum comprimenda temeritas, aliorum coërcenda eſt audacia maior, & confidentia.

Eſt autem hic motus à natura hominibus inditus in eum finem, vt mala illa fugere, prius atque declinare diſcamus, quàm euenerint. Atque haud ſcio an propterea Spartani magna ſapientiâ viri propè ſuum Tribunal, templum metus, vt Reip. ſummè neceſſarij, conſtituendum curauerint, rati nulla re magis, quàm metu corrigi poſſe Remp. eamque ob cauſam Plato diuinus in ſuis de Rep. metum ac pudorem honeſtatis cuſtodes optimos, firmaque neceſſitatis, & amicitiæ vincula nominarit, quem ſapientes olim virtutis elementum dixerant.

Porrò Metus eſt ægritudo, & perturbatio grauior ex impendentis mali opinione, quod aut interitum nobis, aut dolorem afferre poſſit; vndè facilè quiuis intelligit non quoduis malum adducere
C timorem, ſed graue, ſed imminens, ſed quod perdendi vim magnam habeat.

LECTIO XXIII.

Quænam ſint induſtriæ concitandi Metus.

PRima concitandi timoris induſtria eſt noſſe quid ſit illud, quo quis ducitur; Hoc enim potiſſimum vrgendus eſt, cùm ſit in illo vis acrior, ac ſenſus mollior. Laudis & gloriæ cupidus eſt aliquis; illi proponenda erit honoris iactura; deliciarum amatori; vitæ ſuauioris priuatio; auaro; diuitiarum amiſſio: nullus enim non timet ijs pri-
D uari quibus delectatur.

Ad hunc igitur affectum excitandum, percellendoſque grauiore metu iudicum animos, amplificanda ſunt damna quæ ceruicibus ſuis, totique Reip. impendent, & bona quorum grauis iactura timetur, efficaci Oratione proponenda. Cic. pro Amerino terret iudices periculorum denunciatione, niſi ſeueritatis in aduerſarios exemplum ſtatuatur. num. 153. *Quod ſi id vos ſuſcipitis, & eadem in re veſtram operam profitemini: ſi idcirco ſedetis, vt ad vos adducantur eorum liberi quorum bona venierunt, cauete per Deos Immort. ne noua & multo crudelior per vos proſcriptio inſtaurata eſſe videatur.*

Et num. 12. *Petimus à vobis vt quàm acerrimè maleficia vindicetis; vt quàm fortiſſimè hominibus audaciſſimis reſiſtatis; vt hoc cogitetis niſi in hac*

cauſa, qui veſter animus ſit, oſtenderis, eò prorumpere hominum cupiditatem & ſcelus, & audaciam, vt non modò clam, verùm etiam hic in foro, ante Tribunal tuum Fanni, ante pedes veſtros Iud. inter ipſa ſubſellia cædes futura ſint.

P V N C T V M I.

Periculi vicinitas & magnitudo.

MAla vicina eſſe debent, alioquin non excitatur timor; moriendum cùm omnes ſciant, quem porrò commouet mors, niſi fortè ſeniculos? quare ad incutiendum terrorem mali propinquitas, & omnia rei mox futuræ ſigna proponenda. Cicer. metum facit ob periculum imminens ſi legati mittantur ad Antonium. 12. Phil. numer. 7. *Quod ſi erratum eſt ſpe falſa, atque fallaci, redeamus in viam, optimus eſt portus pœnitenti. mutatio conſilij. Quid enim per Deos Immort. poteſt Reip. prodeſſe noſtra legatio? prodeſſe dico; quid ſi etiam obfutura eſt? quid ſi etiam nocuit? an vos acerrimam illam, & fortiſſimam pop. Rom. libertatis recuperandæ cupiditatem non imminutam ac debilitatam putatis legatione pacis audita? Quid municipia cenſetis? quid Colonias? quid cunctam Italiam futuram eodem ſtudio, quo contra commune incendium exarſerat? an non putamus fore vt eos pœniteat profeſſos eſſe, & præ ſe tuliſſe odium in Antonium qui pecunias polliciti ſunt, qui arma, qui ſe totos, & animis, & corporibus in ſalutem Reip. contulerunt.*

Quò viciniora ſunt pericula, eò maiorem terrorem incutiunt. Pro Mil. 77. in Piſon. 94. pro Mur. pericula ponit ob oculos metuenda, num. 85. *Sed quid tandem fiet, ſi hæc elapſa de manibus noſtris in eum annum, qui conſequitur, redundarint? Illa peſtis immanis, importuna Catilina prorumpet, quà poterit: Et iam populo Rom. minatur, in agros ſuburbanos repentè aduolabit, verſabitur in caſtris furor, in curia timor, in foro coniuratio, in campo exercitus, in agris vaſtitas, omni autem in ſede, ac loco ferrum, flammamque metuemus.*

Ex vicino malo Timorem auget Ouidius 3. de Ponto eleg. 2.

Cùm feriant vnum, non vnum fulmina terrent,
Iunctaque percuſſo turba pauere ſolet.
Cumque dedit paries venturæ ſigna ruinæ
Sollicito vacuus fit locus ille metu.
Quis non è timidis ægri contagia vitat,
Vicina metuens ne trahat inde malum?
Me quoque amicorum nimio terrore metuque
Non odio quidam deſtituêre mei.
Non illis pietas, non officioſa voluntas
Defuit, aduerſos extimuêre Deos.
Vtque magis cauti poſſunt timidique vocari.
Sic appellari non metuere mali.

II. Rerum nobis cariſſimarum iactura.

Metuuntur mala præcipuè quæ cadunt ſub ſenſus (non perindè animi mala, quamuis ſint longè grauiſſima) & moleſtiam afferunt, quæ vno veluti faſce complectitur Cic. 4. in Catil. num. 11. *Videor*

A *mihi hanc vrbem videre, lucem orbis terrarum, atque arcem omnium gentium ſubitò vno incendio concidentem: cerno animo ſepultam patriam: miſeros atque ſepultos ciuium aceruos: verſatur mihi ante oculos aſpectus Cethegi, & furor in veſtra cæde bacchantis. Quapropter de ſumma ſalute veſtra, populique Rom. de veſtris coniugibus, ac liberis; de faris ac templis, de totius vrbis tectis, ac ſedibus, de imperio, de libertate, de ſalute Italiæ, deque vniuerſa Rep. decernite diligenter, vt inſtituiſtis ac fortiter.*

In turbulentos, ac ſeditioſos ciues, incuſſo metu grauiore, Tribunos pleb. commouet 1. Agraria num. 26. *Quamobrem per Deos Immort. colligite vos, deſerite eos, à quibus niſi proſpicitis, breui tempore deſeremini. Multa ſunt occulta Reip. vulnera, multa nefariorum ciuium pernicioſa conſilia. Nullum externum periculum eſt; non Rex, non*
B *gens vlla, non natio pertimeſcenda eſt, incluſum malum inteſtinum, atque domeſticum eſt: huic pro ſe quiſque noſtrum mederi, atque hoc omnes ſanare velle debemus.* Phil. 6. num. 19. 7. num. 26. 5. in Verr. num. 20. 2. 19.

III. Portenta & Prodigia.

Impendentium malorum ſigna, atque portenta cuiuſcumque generis ſint, terrorem iniiciunt; ſic Cometarum exortus viros Principes exterrēt; Nautas Helenæ ſydus; agricolas tonitrua, & nubes obſtrepentes. Tunc enim periculum in propinquo eſſe videtur cùm ea ſigna exitium comminantur. Cicer. de haruſp. reſp. Oratione metum facit P. C. cùm de ſonitu audito, terræque motu agitur, nu. 62. *Quod ſi cætera magis peruulgata nos ſæpè, & leuiora mouerunt; vox ipſa Deorum Immortal. non*
C *mentes omnium permouebit? Nolite enim id putare accidere poſſe quod in fabulis ſæpè videtis fieri, vt Deus aliquis elapſus de Cœlo, cœtus hominum adeat, verſetur in terris, cum hominibus colloquatur. Cogitate genus ſonitus eius, quem Latinienſes nuntiarunt: recordamini etiam illud quod nondum eſt relatum. quod eodem ferè tempore factus in agro Piceno potentiæ nuntiatur terræ-motus horribilis cum quibuſdam multis, metuendiſque rebus, hæc eadem profectò quæ futura proſpicimus impendentia pertimeſcitis. Etenim hæc Deorum Immort. vox, hæc penè Oratio iudicanda eſt, cùm ipſe mundus, cùm agri terra motu quodam nouo contremiſcunt, & inuſitato aliquid ſono incredibilique prædicunt.*

Ab hoc affectu Nutrix melior doloris & iracundiæ facibus æſtuantem Deianiram placare nititur in Herc. oct. act. 2.

D *———Saxa iamdudum ac faces*
In te ferantur, vindicem tellus ſuum
Defendet omnis. Vna quot pœnas dabis?
Effugere terras crede, & humanum genus
Te poſſe, fulmen genitor Alcidæ gerit.
Iam iam minaces ire per Cœlum faces
Specta, & tonantem fulmine excuſſo diem.
Mortem quoque ipſam, quam putas tutam, time.

Vt ſummum Numen loquutione non indigeat ad terrendos homines, tamen tot eius ſunt linguæ, quot res creatæ. Si quidem: *Cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum*. & Magorum Dux ſtella lingua dicitur à SS. Patribus, & à Sybilla [illegible]: quin & ipſum Cœlum ab Ambroſio cæteriſque liber vocatur, in quo quidem mortales, quæ ſui ſunt muneris & legere poſſint & diſcere, fortè non

infelix æternum futurus Iulianus ſi hos vitæ cha- A
racteres oculo fidei legiſſet. Nam quo tempore crudelis & impius Imperator Chriſtianis minatus, bellum Perſis inferebat, intempeſta nocte, quaſi diuina manu ſchema fuit exhibitum ex ſtellarum congerie, tàm artificiosè conflatum, vt hæc verba delinearet, σήμερον ἐν περσίδι Ἰουλιανὸς ἀναιρεῖται Hodie Iulianus in Perſide occiditur. Notato igitur ait Zonaras in Iuliano, tempore poſtea cognitum eſt eodem die Apoſtatam interfectum fuiſſe. In Germania redditæ ſalutis anno 1549. de nocte Luna quidem lucente παρήλιοι duo viſi ſunt. Præter illam ſpeciem, quæ Halos vulgò Phyſicis dicitur: hos iuxta leo, necnon fodiens pectus Aquila: ſuccedebat vrbium conflagrantium ſpecies, Camelorum formæ: prætèrea CHRISTI de Cruce pendentis effigies cum latronibus in patibulo fixis, quibus additus vir truculentus flexo B
genu puellæ veniam deprecanti ſtricto mucrone necem minitans. Quæ quidem in cœlo viſa eſſe tàm certum eſt, vt tota Germania euulgata ſint ad pietatis & pœnitentiæ officia ſeſe prouocantibus mutuis colloquiis & metu iis, qui hæc aut viderant ipſi, aut ab alijs acceperant. Nec enim ad horum prodigiorum interpretationem opus eſt aliquis ἱερογραμμάτων. Nemo quippe non intelligit quid hæc ſibi velint, nempe,

Sic ſolet inuiſis dùm immenſum territat orbem
Oſtentis, iuſtas dum Numinis aſperat iras,
Compellare ſolo imbelles natura colonos
Atque tenebroſo velare ænigmate Numen
Dùm ruit infeſtum, dùm ſtrictis imminet armis
Maieſtaſque polo tenat, & mortalibus agris
Vndique ſtellantes per nubila diſcutit ignes.

IV. Nocendi poteſtas.

Timentur quibus eſt nocendi poteſtas: homines enim plerumque nacti facultatem nocendi, nocent. Quamobrem iudices metuuntur à clientibus, nobiles ab ignobilibus, diuites à mendicis. *Cogitant*, inquit Cicer. pro Quint. *homines non quid iis debeant, quibus obnoxij ſunt; ſed quid poſſint.* Vndè Iuuenalis de militum Commodis. Sat.

Commoda tractamus primum communia, quorum
Non mirum illud erit ne te pulſare togatus
Studeat, imò etſi pulſetur, diſſimulet, nec
Audeat excuſſos Prætori oſtendere dentes.

Eorum inquam, pertimeſcendæ ſunt inimicitiæ, augendaque potentia, qui facilè nobis exitium afferre poſſunt, pecunioſorum, potentum, eloquentium, robuſtorum, gratioſorum. Amicè D
Tull. Qu. Thermum proprætorem admonet, vt trium fratrum nobiliſſimorum inimicitias euitet. *Nocere tibi*, inquit, *iratum neminem poſſe perſpicio: ſed tamen tres fratres ſummo loco natos, non indiſertos te nolo habere, iratos præſertim iure.*

Quantò magis indignatio diuina metuenda, quæ poteſt animam, & corpus mittere in gehennam? horrendum eſt incidere in manus Dei viuentis, monet Diu. Paulus. Benè pro more ſuo Virg. 6. à periculi ſimilitudine, parique pœna monet:

——Sedet æternumque ſedebit
Infelix Theſeus, Phlegyaſque miſerrimus omnes
Admonet; & magna teſtatur voce per vmbram.
Diſcite iuſtitiam moniti, & non temnere Diuos.

V. Virtus ac probitas affecta contumelijs.

Non tantùm poteſtatem nacta prauitas, ſed etiam virtus ludibrio habita, timorem facit: vt enim viri probi aliis minimè nocere ſuſtinent; ſic aliorum perferre iniurias indignantur. Tull. in Verr. 1. Conſulibus metum iniicit ex hoc loco, num. 43. *Moneo tempus hoc vobis diuinitùs datum eſſe, vt odio, inuidiâ, infamiâ, turpitudine totum ordinem liberetis. Nulla in iudicijs ſeueritas, nulla religio, nulla denique iam exiſtimantur eſſe iudicia. Itaque à populo Romano, contemnimur, deſpicimur, graui diuturnaque iam flagramus infamiâ.*

B De Pompeio læſo ſic ad Atticum Cicer. *Timeo ne tàm vehemens vir, tamque acer in ferro, & tàm inſuetus contumelia, omni animi impetu doloris & iracundia pareat.*

Metum offenſionis honorum Iudicibus facit, ſi reus damnetur Flaccus, num. 104. *Quotus enim quiſque eſt, qui hanc in Rep. ſectam ſequatur? qui vobis, qui veſtri ſimilibus, placere cupiat? qui optimi atque ampliſſimi cuiuſque hominis, atque ordinis auctoritatem magni putet? Illam viam ſibi vident expeditiorem ad honores, & ad omnia quæ concupiuerunt. Si Flacco tantus amor in bonos omnes, tantum in Rep. ſtudium calamitati fuerit; quem poſthac tàm amentem fore putatis, qui non illam viam vitæ, quam antè præcipitem, & lubricam eſſe ducebat, huic planæ & ſtabili præponendam eſſe arbitretur?*

Canuleius Trib. pleb. Senatorum pectori-
C bus terrorem incutit, atque oſtendit, futurum vt iniuriâ laceſſiti, contemptique ciues Rom. poſthac pugnam detrectent. *Si hæc impediet aliquis, ferte ſermonibus, & multiplicate famâ bella. Nemo nomen eſt daturus, nemo capturus, nemo dimicaturus pro ſuperbis dominis, cum quibus nec in Rep. honor, nec in priuata connubij ſocietas eſt.* Liuius 13.

VI. Armata improbitas ac præceps furor viribus elatus.

Metuendi ſunt, qui præter poteſtatem, voluntatem etiam habent nocendi. Tales ſunt inimici, quia ſtimulante odio, nocere volunt, & nocendi quærunt occaſionem. 1. in Catil. Cic. pericu-
D lum indicat, quod à coniuratis in vrbe manentibus ſit timendum, num. 31. *Quòd ſi ex tanto latrocinio iſte vnus tolletur, videbimini fortaſſe ad breue quoddam tempus cura & metu eſſe releuati, periculum autem reſidebit, & erit incluſum penitus in venis atque viſceribus Reip. Vt ſæpè homines ægri, morbo graui, cùm æſtu febrique iactantur, ſi aquam gelidam biberint, primò releuari videntur; deinde multò grauius vehementiuſque afflictantur; ſic morbus hic, qui eſt in Rep. releuatus iſtius pœnâ, vehementius viuis reliquis ingraueſcet.*

Improbitate ac potentiâ Antonij probata, cui nocendi voluntas, nec vires deſunt, terret Patres Conſcriptos Act. 3. num. 34. *Nihil eſt quod moneam; nemo eſt tàm ſtultus, qui non intelligat, ſi indormierimus huic tempori, non modò crudelem*

ſuperbamque dominationem nobis, ſed ignominioſam etiam, & flagitioſam eſſe ferendam. Noſtis inſolentiam Antonij, noſtis amicos, noſtis totam domum.

Efficacius Act. 4. n. 13. *Non eſt, non eſt vobis Quir. cum eo hoſte certamen, quo cum aliqua pacis conditio eſſe poßit. Neque enim ille ſeruitutem veſtram, vt antea, ſed iam iratus ſanguinem concupiſcit. Nullus ei videtur ludus eſſe iucundior, quàm cruor, quàm cædes, quàm ante oculos trucidatio ciuium. Eſt igitur Pop. Rom. victori omnium gentium, omne certamen, cum excurſore, cum latrone, cum Spartaco.*

Quod etiam animaduertit magnus in hiſtoria Liui. l. 23. vbi Varro Conſul poſt Cannenſem cladem auxilia Campanorum impetraturus hoſtium, præſertim Hannibalis conditione notata, metum ac formidinem excitat. *Non cum Samnite, aut Etruſco res eſt; vt cùm à nobis ablatum ſit, in Italia tamen imperium maneat. Pœnus hoſtis ne Africa quidem indigena, ab vltimis terrarum oris freto Oceani, Herculiſque columnis expertem omnis iuris, & conditionis, & linguæ propè humanæ militem trahit. Hunc natura immitem, moribuſque ferum inſuper Dux ipſe efferauit, pontibus ac molibus ex humanorum corporum ſtrue faciendis, & (quod proloqui etiam piget) veſci humanis corporibus docendo. Hos infandis paſtos epulis, quos contingere etiam nefas ſit, videre atque habere Dominos, & ex Africa, & à Carthagine, & Maurorum pati prouinciam eſſe, cui non genito modo in Italia deteſtabile ſit.*

Sic irata Medea timetur, quæ ſibi factam iniuriam vlciſci concupiſcit. Quam ardens vltionis in illa cupiditas apud Sen. Act. 1.

Per viſcera ipſa quære ſupplicio viam
Si viuis anime, ſi quid antiqui tibi
Remanet vigoris; pelle fœmineos metus
Et inhoſpitalem Caucaſum menti indue.

Vt odij flammas eadem concipit, & timorem iniicit apud Ouid. in epiſtolis?

In faciem moreſque meos noua crimina fingis;
Rideat, & vitiis læta ſit illa meis.
Rideat: & Tyrio iaceat ſublimis in oſtro,
Flebit, & ardores vincet aduſta meos.
Dùm ferrum, flammæque aderunt, ſuccuſque veneni,
Hoſtis Medeæ nullus inultus erit.

VII. Accepta Iniuria.

Timetur vel qui accepit iniuriam, vel accepiſſe ſe putat: vltionis quippe ſic eſt auidus, vt gratiam referendi tempus diligenter obſeruet, nec patiatur ſecurum viuere eum, qui fecerit iniuriam. Hinc Cic pro Mil. probat Clodium illi feciſſe inſidias, quòd ab eo læſus, & accuſatus fuiſſet. n. 36. *At valuit odium, fecit iratus, fecit inimicus, fecit vltor iniuriæ, punitor doloris ſui. Quid, ſi hæc, non dico maiora fuerunt in Clodio, quàm in Milone, ſed in illo maxima, nulla in hoc? quid vultis amplius, quid enim odiſſet Clodium Milo, ſegetem, ac materiam ſuæ gloriæ, præter hoc ciuile odium, quo omnes improbos odimus? Ille erat vt odiſſet primum defenſorem ſalutis meæ, deindè vexatorem furoris, domitorem armorum ſuorum, poſtremò etiam accuſatorem ſuum. Reus enim Milonis lege Plotia fuit Clodius.*

Indè cauſas adfert cur debuerit Milo inſidias ſibi à Clodio paratas, præuidere n. 57. *Semper ille & quantum intereſſet P. Clodij ſe perire, & quanto illi odio eſſet, & quantum ille auderet, cogitabat.*

A *Quamobrem vitam ſuam, quam maximis præmiis propoſitam, & penè addictam ſciebat, nunquam in periculum ſine præſidio, & ſine cuſtodia proijciebat.*

VIII. Illata iniuria.

Metuendi ſunt qui iniuriam intulerunt, ne iterum noceant; timent enim ne vlciſcamur nos, viceſque noſtras. Chryſogonus Roſcium cuius patrem occiderat, & in eius bona fortunaſque nullo iure inuaſerat, non deſiſtebat inſectari, vt eo ſublato ſecurus eſſe poſſet, ſic enim Cic. n. 6. *Is à vobis Iud, poſtulat, vt quoniam in alienam pecuniam, tàm plenam atque præclaram nullo iure inuaſerit, quoniamque ei pecuniæ Roſcij obſtare, atque officere videatur, deleatis ex animo ſuo ſuſpicionem, metumque tollatis. Seſe hoc incolumi non arbitratur huius*
B *innocentis patrimonium tàm amplum, & copioſum poſſe obtinere, damnato, & eiecto, ſperat ſe poſſe, quod adeptus eſt per ſcelus, id per luxuriam effundere, atque conſumere.*

Item n. 32. ita loquentem Roſcium facit. *Etenim quis tàm diſſoluto animo eſt, qui hæc cùm videat, tacere ac negligere poßit? patrem meum, cùm proſcriptus non eſſet, iugulaſtis, occiſum in proſcriptorum numerum retuliſtis: me domo mea per vim expuliſtis, patrimonium meum poſſidetis, quid vultis amplius? etiámne ad ſubſellia cum ferro, atque telis veniſtis, vt hic aut iuguletis, aut condemnetis innocentem Roſcium.*

IX. Æmulatio, & honoris contentio.

Timentur qui de honore certant; ad victoriam enim quæritur fraus. Hinc illa fluxere Lucani l. 1.

C *Nulla fides regni ſociis, omniſque poteſtas*
Impatiens conſortis erit, nec gentibus vllis
Credite, nec longè fatorum exempla petantur,
Fraterno primi maduerunt ſanguine muri.

Quamdiu durat honoris contentio, non poſſunt non hoſtiles animos inuicem retinere; quam rem Cic. 1. de Offic. n. 26. ſic exprimit. *Maximè autem adducuntur plerique, vt eos iuſtitiæ capiat obliuio, cùm in imperiorum, honorum, gloriæ cupiditatem inciderint. Quod enim eſt apud Ennium, nulla ſancta ſocietas; nec fides enim regni eſt: id latius patet. Nam quidquid eiuſmodi eſt, in quo non poßint plures excellere, in eo fit plerumque tanta contentio, vt difficillimum ſit ſanctam ſeruare ſocietatem. Declarauit id modò temeritas Cæſaris, qui omnia iura diuina, atque humana peruertit propter eum, quem ſibi ipſe opi-*
D *nionis errore finxerat principatum.*

X. Conſcius & particeps ſceleris.

Metuendi ſunt quos ſcelerum noſtrorum conſcios ſcimus, quia in eorum poteſtate ſumus, ac veremur, ne arcana detegant: qui metus ex eo exiſtit, quòd, quibus res noſtras credimus, & in quorum fide ſumus, ſæpè aut ſint improbi, volunt fidem datam fallere, aut cupiditate ardent, & pecuniâ vel mercede produnt, quod tacitum oportebat, aut tormentis adiguntur, & tùm eos neceſſitas cogit; hic porrò metus quamplurimos cogit amorem ſimulare, beneuolentiâ complecti, inque ſinu geſtare flagitiorum conſcios, quia prodi timent; in huiuſmodi ludit mordaciter Iuue. Saty. 3.

Quis nunc diligitur niſi Conſcius? & cui feruens
Æſtuat occultis animus ſemperque tacendis?
Nil tibi ſe debere putat, nil conferet vnquam
Participem qui te ſecreti fecit honeſti.
Carus erit Verri, qui Verrem tempore quo vult
Accuſare poteſt.

XI. Tranquilla diſſimulatio.

Non timetur is qui pronus eſt ad iracundiam, & liberè loquitur; nam facilè cauemus ab eo, qui cùm iræ ſit acutæ mentem aperuit.

Profeſſa perdunt odia vindicta locum.

Maximè tunc metuendum, quando uobis res eſt, cum ſedato homine, lento, diſſimulatore, verſuto. Nam incerta ſunt tum omnia, & neſcitur quod periculi genus, & quàm propè ſit, hæc omnia vox Cęſaris cõfirmat, de Dolabella & An- B tonio, dicentis, ſe pingues & politulos coniuratores illos non admodum pertimeſcere, ſed illos macilentos, ac multum, aliáque cogitantes; intelligebat videlicet Caſſium & Brutum, à quibus eſt interfectus.

XII. Improbitas.

Metuendi ſunt qui adigente ſcelerum conſcientiâ, non tantùm ſacibus Nemeſim armatam, ſed & eius vmbram pertimeſcunt; eos enim facilè trucidant, à quibus ſibi metuunt. Quis illi Dionyſio vitam, & ſalutem committat, qui ſe vix ſibi credebat? Fortunatius Syculo fuiſſet ſemel perire, quàm ſemper. Qualis illa felicitas; qualis maieſtas, cui non licuit quod ſeruo? totam timor corrupit fortunam, & quod miteris naturam. Filias & vxores ſi non odio, in ſuſpicione habuit, quibus dedit vitam, non confidit C genas, ſed metuens cultros tonſorios filias tondere docuit, quibus iam adultis ſalutem non credens, ab iiſdem ferrum remouit, & candentibus iuglandium putaminibus, barbam ſibi, & capillum aduſſit. Tanti illi ſtetit hæc neceſſitas cultus! Timor illum priuauit, quo pecora non carent; nec vocem illi timor liberam reliquit, ex edita turre concionem habebat, non ſe credens ſuggeſtis. Quid? nec ſuo pectori. Neceſſe eſt multos timeat, quem multi timent. Quid non metuat rea conſcientia?

Quo cruciatu timoris angi ſolitus eſt Artemon ille ſcelèratus? qui diu ſeſe domi continuit, egredi volenti, duobus famulis ſcuta capiti opponentibus; ſin domo prodiit, lecticâ raotam in teſtudinem fortiter inflexâ vectus eſt Quæ maior D miſeria, quâm cui cœlum ſuſpectum eſt? ecquod maius periculum, iſto timore periculi?

Quàm impotenter timidus? quàm malè ſibi conſcius generis humani potentum Thyrſus apud Elian. Hiſt. l. 14. Qui per metum ſuis ciuibus primùm omni colloquio interdixit; tùm etiam oculorum, manuumque nutibus, quibus, adempto linguæ vſu, loquebantur, animique ſui ſenſa tacitùs exprimebant, ac demum lacrymas ipſas miſerorum ſolatium, prohibuit.

Quàm graui metu perculſus Pyſander impius, qui ne infelici animæ ſuæ quandóque occurreret, à quo viuens erat deſtitutus, reformidabat? Si qui tamen eo ſtatu eſſe videbuntur, vt vel auctoritate freti, vel opibus, aut alio quouis præſidio ſubnixi, extra fortunæ dominantis aleam, & metum eſſe dicantur, ex illa conſtantiæ arce A deiiciendi ſunt, re multum amplificata, propoſitisque aliorum exemplis, qui pari, vel etiam altiori de gradu præcipites acti ſunt. Venit in mentem P. Craſſi, qui cùm, ſedente ad iudicium Cicerone, poſtulatus eſſet, amicorum potentia, viribusque confiſus, prodiit quidem ipſe ſordidatus ad iudicium, breui tamen exceſſit, veſtem mutaturus: cùm verò domo regrediens audiſſet ſe omnium Iudicum calculis eſſe damnatum, pedem referens, in cubile corpus, & vitam abiecit.

XIII. Experientia.

Mali præteriti quod quis ſubiecit expertus recordatio, & dux conſequentis metum facit ex B Ouidio 1. de Ponto Ele. 2.

Tuta petant alij fortuna miſerrima tuta eſt
Nam timor euentus deterioris abeſt.
Qui rapitur fatis quid præter fata requirat?
Porrigit ad ſpinas, duráque ſaxa manum.
Accipitrem metuens pennis trepidantibus ales
Audet in humanos feſſa venire ſinus.
Nec ſe vicino dubitat committere tecto
Quæ fugit infeſtos territa cerua canes.

Clarius non poſſe non timere illum docet, qui ſæpè malum expertus fuit, quod capiti ſuo impendere videt. l. Triſt Eleg. 1.

Eſſe quidem memini mitiſſima ſedibus illis
Numina, ſed timeo qui nocuére Deos.
Terretur minimo pennæ ſtridore columba
Vnguibus Accipiter ſaucia facta tuis.
Nec procul à ſtabulis audet diſcedere, ſi qua
Excuſſa eſt auidi dentibus agna lupi.
Vitaret cœlum Phaëton ſi viueret, & quos
C *Optarat ſtultè, tangere nollet equos*
Me quoque quæ ſenſi fateor Iouis arma timere,
Me reor infeſto cum tonat igne peti.
Quicumque Argolica de claſſe Capharea fugit,
Semper ab Euboicis vela retorquet aquis.
Et mea Cymba ſemel vaſta percuſſa procella
Illum quo læſa eſt horret adire locum.

XIV. Anticipata miſeria.

Præcox & anticipata miſeria timorem facit, & torquet aliquando grauius, quàm mali præſentia, iuxta Senecæ mentem ep. 98. *Calamitoſus eſt animus futuri anxius, & ante miſerias miſer, qui ſollicitus eſt, vt ea, quibus delectatur, ad extremum vſque permaneant. Nullo enim tempore conquieſ-* D *cet, & expectatione futura, præſentia, quibus frui poterat, amittet. In æquo autem dolor amiſſæ rei, & timor amittendæ. Adeò verum eſt quod olim magni nominis ſapientem dicere ſolitum accepimus. Metus difficilis rei eſt, vt multi tam opus præoccuparent: hi quidem in naui tempeſtate preſſi, non exſpectauerunt nauis ſubmerſionem; ſed ſemet prius interfecerunt: hi autem ab hoſtibus comprehenſi, licet manifeſtè ſcirent, ſe nihil grauius paſſuros.*

Denique valde metuendum eſt, quando res eſt eiuſmodi, vt ſi quid peccatum ſit nullus videatur emendandi locus; vel quia auxilia ſunt, in aduerſariorum poteſtate, vel quia nulla ſunt, aut nimis ardua.

XV. Timoris motus.

Ergo ſcelerate Deum non vereris piè indulgentem, perhorreſce tandem iuſtè vindicantem. Scio quidem diuinæ pietatis manus ad probos munerandos ſemper explicatas: Sed nec ignoro ſeueritatis item brachium ad pœnas de nefariis repetendas exporrectum. Quibus ſuppliciis? graſſante per corruptum aërem peſtiferâ lue; vrgente per paupertatem, vt carnificinam, fame, bellonâ cum horrore ſtygio per orbem volitante, fortunarum omnium ad deſperationem naufragio, morbis inſanabilibus cateruatim in humanum corpus irrumpentibus. Horum tu malorum obiectâ facie non exalbeſcis? Quid ſi videas poſtmodum demolitas ædes, raptas per vim coniuges, extinctos cruenta cæde liberos, euerſa Imperia, bonorum ſtrages, calamitatum aceruos: illáne nihil putas ad te pertinere? Iam ſi te vindicis & irati Numinis manus appetant, quò te miser proripies? in ſubterraneos ſpecus, vt ad nutum ardentis illius oculi terra dehiſcens viuum ſorbeat? digito ſuo tangit illam vltor Deus, & ſtatim tumefactis viſceribus flatum emiſit, & ingenti fragore integras euertit vrbes, muris firmas, Palatiis nobiles, rerum omnium pompâ ſuperbas; time. Lucorum penetralia quæres ad ſecuritatem? vt ad eius arbitrium ex illis erumpentia ferarum furiarumque monſtra te miſerandum in modum exenterent? in maritimos ſinus deſcendes; vt ad eius vocem & imperium portentoſa Piſtrix prægrandi te faucium barathro degluriat.

Terrâ marique excluſus quò te facinoroſe recipies, vt dexteram vltoris Dei telo grauem, iamque ad feriendum paratam effugias? hoc certè reliquum eſt, vt horrenda tartarorum vorагine tumuleris. Vidéſne circumcurſantes per æthera nubes metuendas? cernis conduplicata fulgetra? audis tonitruum cœli minantis linguam? nec horrore illere conturbat; nec ruentes procellas contremiſcis? quas in caput inimicum effundat. Quid ſi ruptis violenter nubibus atque ignito ardore vibrantibus erumpat fulmen, ac miſerabili clade te victimam inferorum proterat? Cogita ſceleratos Principes auro & gemmis coronatos, purpura inſignes, gloriæ ſuæ maieſtate conſpicuos, dominatu potentiáque feroces ad occurſum fulminantis iræ Dei, metu fractos fugiſſe, periiſſe. Nulla laurus illius fulmen arcet ac defendit, Anaſtaſium recordare librato ac deſtinato fulminis ictu proſtratum, Maximum vermibus corroſum, Valentem igne abſumptum, Antiochum rabioſâ prurigine conuulſum, Nabuchodonoſorem brutorum gregibus proſtitutum, Balthaſarem inter lances exanimatum, Iulianum cæleſti lancea terebratum. Tune Principibus illis Auguſtior, qui diuini Numinis iras à ceruicibus tuis amoliri poſſis? Tibi Deus erit quàm illis placabilior? in illorum ſcelerata capita iræ diluuium effuderit, boniraris in te ſicarium ad ferrum, petulantem ad voluptates, cupidum ad auaritiam, vanum ad honores, ad omne ſcelus factum & exercitatum. *Deum excipe pluentem, & time tonantem. Vis porrò non timere peccatorum punitorem? ama virtutum donatorem.* Auguſtinus.

LECTIO XXIV.

Sedatur Timor.

NVlla re potius ſedatur timor, quàm iis quæ de confidentia ſubiiciuntur: is enim eſt motus, qui aperta vi timorem impugnat, hominemque facit confidentiorem.

Multa metus remedia præſcribit ſuo Lucilio morum magiſter egregius Seneca. Præſens eſt illud quod ſuggerit ep. 110. Scilicet corrigendum eſſe iudicium præpoſterum de malis, quæ tantùm opinione noſtra mala ſunt.

I. Non admittendus timor qui nos ante miſeriam miſeros facit.

Prope eſt rerum omnium terminus, & illud vndè felix eiicitur, & illud vndè infelix emittitur. Nos vtráque extendimus, & longa ſpe, ac metu facimus. Sed ſi ſapis omnia humana conditione metire: ſimul & quod gaudes, & quod times contrahe. Eſt tanti diu nihil gaudere, ne quid diu timeas. Sed quare iſtuc malum aſtringo? non eſt quod quicquam timendum putes. Varia ſunt iſta quæ nos mouent, quæ attonitos habent. Nemo noſtrum quid veri eſſet, excuſſit, ſed metum alter alteri tradidit. Nemo auſus eſt ad id quo perturbatur accedere, & naturam, ac bonum timoris ſui noſſe. Itaque res falſa, & inanis habet adhuc finem, quia non coarguitur. Tanti putemus oculos intendere; iam apparebit, quàm incerta, quàm tuta timeantur.

Multis deplorat acerbitatem timoris animum exedentis, docetque Lucilium infelicis eſſe ſemper timere, dementis verò malum ſuum anteuertere; nam bis patitur mala, quæ non ſunt, & quæ timentur, proindè metum eſſe virtute coërcendum. *Plura ſunt, quæ nos terrent, quàm quæ premunt, & ſæpius opinione, quàm re laboramus; Illud tibi præcipio ne ſis miſer ante tempus: cùm illa quæ velut imminentia expauiſti, fortaſſè nunquam ventura ſint, certè nondum venerint. Quædam ergo nos magis torquent, quàm debeant; quædam ante torquent, quàm debeant; quædam torquent, cùm omninò non debeant. Aut augemus dolorem, aut fingimus, aut præcipimus.*

Deinde timorem malorum inutilem diſputat; Nam aut certum periculum eſt, aut nullum; ſi certum nihil agitur timendo, niſi præſumere: ſi non eſt futurum, irritis ſe vexat curis, & præſentibus ſe punit mœroribus: ſic ipſe timor iam eſt periculi incerti, certum damnum.

Inquiramus in rem diligenter. Veriſimile eſt aliquid futurum mali. Non ſtatim verum eſt. Quàm multa non expectata venerunt, quàm multa expectata nuſquam comparuerunt? Etiamſi futurum eſt, quid iuuat dolori ſuo occurrere? ſatis citò dolebis, cùm venerit: interim tibi meliora promitte. Quid facies lucri? Tempus. Multa interuenient quibus vicinum periculum vel propè admotum, aut ſubſiſtat, aut in alterum caput tranſeat. Incendium ad fugam patuit: quoſdam molliter ruina depoſuit: aliquando gladius ab ipſa ceruice reuocatus eſt: aliquis carnifici ſuo ſuperſtes fuit. Habet

etiam mala fortuna lenitatem: fortaſſe erit, fortaſſe non erit. Interim dùm non eſt, meliora propone. Nonnunquam nullis apparentibus ſignis, quæ mala aliquid pronuntient, animus ſibi falſas imagines fingit, aut verbum aliquod dubiæ ſignificationis detorquet in peius, aut maiorem ſibi offenſam proponit alicuius quam eſt, & cogitat, non quantum iratus ille ſit, ſed quantum liceat irato. Nulla autem cauſa vitæ eſt nullus miſeriarum modus, ſi timetur quantum poteſt. Hîc prudentia proſit, hîc robore animi, euidentem quoque metum reſpice, ſi minus, vitium vitio repelle, ſpe metum tempera. Nihil tàm certum eſt ex his quæ timentur, vt non certius ſit, & formidata ſubſidere, & ſperata decipere.

II. Cupiditatis finis.

Non ſperare potens eſt timoris remedium, quod idem Sen. proponit ep. 5. *Deſines timere, ſi ſperare deſieris. Dices quomodo iſta tàm diuerſa pariter ſunt? Ita eſt, cùm videantur diſſidere, coniuncta ſunt. Quemadmodum eadem catena & cuſtodiam, & militem copulat: ſic iſta quæ tàm diſſimilia ſunt, pariter incedunt. Spem metus ſequitur, nec miror iſta ſic ire. Vtrumque pendentis animi eſt, vtrumque futuri expectatione ſolliciti. Maxima autem vtriuſque cauſa eſt; quod non ad præſentia aptamur, ſed cogitationes in longinqua præmittimus. Itaque prouidentia maximum bonum conditionis humanæ in malum verſa eſt. Feræ pericula quæ vident, effugiunt, cùm effugêre ſecuræ ſunt. Nos & venturo torquemur, & præterito. Multa bona noſtra nobis nocent. Timoris enim tormentum memoria reducit, prouidentia anticipat. Nemo tantum præſentibus miſer eſt.*

III. Promiſſa conſtantis fortunæ.

C Sedari metus poteſt vel eum confirmando quem corroboramus, vel infirmando vires alienas, vel mali opinionem eleuando. Sil. Ital. l. 9.

Pelle metus, neu te Tyriæ certamina gentis,
Turbarint Cytherea; tenet longumque tenebit
Tarpeias arces ſanguis tuus. Hac ego Martis
Mole viros ſpectare paro, atque expendere bella.
Gens ferri patiens, ac læta domare labores
Paulatim antiquo patrum deſueſcit honori.

Sic animos, & fidem ſuam excitat ad gratam Herculis ſui recordationem Megæra ſtatumque vitæ meliorem ſibi pollicetur in Herc. Fur. Act. 2. Sc. 3.

Ly. *Animóſne merſus inferis coniux facit?*
Me. *Inferna tetigit, poſſet vt ſupera aſſequi.*
Ly. *Telluris illum pondus immenſa premit.*
Me. *Nullo premetur onere qui cœlum tulit.*
Ly. *Cogêre.* Me. *Cogi qui poteſt, neſcit mori.*
Ly. *Moriêre demens.* Me. *Coniugi occurram meo.*

IV. Spes melioris euentus.

Ex hoc timorem minuit multis in locis Seneca, dùm oſtendit, vanum ſæpè falſumque metum, & alium plerumque rerum exitum eſſe: ab eo quem concepimus. Hoc vtitur Valerius Flac. Argau. 2. Ad excitandos militum animos metu remiſſos, ex aſtrorum aſpectu meliorem euentum promittentium.

Quin agite ô ſocij micat immutabile cœlum
Puráque nec grauido ſurrexit Cynthia cornu.
Nullus in orbe rubor, certuſque ad talia Titan
Integer in fluctus, & in vno decidit Euro?
A *Adde quòd in noctem venti, velóque, mariſque*
Incumbunt magis.

V. Præmeditatio futurorum malorum.

Quidquid expectatum eſt diu, lenius accedit, & mali præcogitati mollior ictus venit.

Nam leuius lædit quidquid prænidimus ante;
Et præuiſa minus tela ferire ſolent.

Ideò ſapiens aſſueſcit futuris malis, & ſic timorem minuit, quæque multi diu patiendo leuia faciunt, hic leuia facit diu cogitando. Sollicitè monet Sene. de Tranquill. c. 11. *In tanta rerum ſurſum, ac deorſum euntium variatione, ſi non quidquid fieri poteſt, pro futuro habes, das in te vires rebus aduerſis, quas infregit quiſquis prior vidit.*

Non minus appoſitè rem eandem premit ep. B 24. *Si vis omnem ſollicitudinem exuere, quidquid vereris ne eueniat, euenturum vtique propone: & quodcumque illud eſt malum tecum ipſe metire, ac timorem tuum taxa. Intelliges profectò aut non magnum, aut non longum eſſe quod metuis.*

VI. Opis & auxilij diuini promiſſio.

Diuinum auxilium, & numen metum minuit, & animos facit. Tull. 5. in Catil. 19. *Quibus præcipiendum eſt vt deſperent; Deos immortales huic inuicto populo, clariſſimo imperio, pulcherrimæ vrbi contra tantam vim ſceleris præſentem auxilium eſſe laturos.*

Rem hanc vrget Alcimus Auitus l. 5.

Quæſumus ingratos populus depone timores
Ægyptus toties nunquam fidentibus in ſe
Deſore cœleſtes; nec deſperanda putetis,
Quæ tantis ſpondent cœleſtia numina ſignis,
Inſidiſne poteſt elabi cordibus vnquam
Ægyptus tot cæſa malis?

VII. Bona conſcientia.

Ea vis eſt conſcientiæ, vt nihil timeat, qui nihil commiſerit, ſic illam timorem abigere docet. D. Chryſoſt. Hom. 1. ad Rom. ep.. Nihil metuit bona conſcientia, varios metus abigit, & veram conciliat ſecuritatem, animi tranquillitatem, & lætitiam, non principatus magnitudo, non pecuniarum copia, non potentiæ tumor, non corporis fortitudo, non menſæ ſumptus, non veſtium ornatus, non aliud quidquam rerum humanarum afferre conſueuit, præterquam conſcientia bona, quam certè qui putam habet, D vt pannoſus ſit, vt cum fame luctetur, tamen tranquillior beatiorque eſt iis, qui inter delicias degunt.

Hanc eximiam conſcientiæ vim ad pellendum timorem commendat Eugenio Bernardus de Conſid. *Ad calumnias hominum non trepidat, quid in terra quietius, & ſecurius bona conſcientia? damna rerum non metuit, non verborum contumelias, non corporis cruciatus, quæ & ipſa morte magis erigitur, quàm deprimitur.*

Hinc timoris neſcium facit virum virtute, iuſtitiâ, ſapientiâ ſingularem, vt qui præter culpam nihil reformidet, Horat. 3. Car. Cantu 3.

Iuſtum & tenacem propoſiti virum,
Non ciuium ardor praua iubentium,
Non vultus inſtantis Tyranni
Mente quatit ſolida, neque Auſter

Dux

Dux inquieti turbidus Adria,
Nec fulminantis magna Iouis manus
Si fractus illabatur orbis,
Impauidum ferient ruinæ.

PVNCTVM VIII.

Spes.

MElioris euentus & fortunæ Spes timorem mitigat dicente Lucano lib. 2.

Iamq́ue iræ patuêre Deûm manifeſtaq́ue belli
Signa dedit mundus, legesq́ue & fœdera rerum
Preſcia monſtrifero vertit natura tumultu
Indixitq́ue nefas. Cur hanc tibi rector Olympi
Sollicitis viſum mortalibus addere curam
Noſcant venturas vt dira per omnia clades
Sit ſubitum quodcumq́ue paras, ſit cæca futuri
Mens hominum fati, liceat ſperare timenti.

PVNCTVM IX.

Timor Dei.

NVlla tàm ardua difficultas, quam vir timens Deum impauidus non inuadat. Cuius confidentiæ rationem hanc affert Dio. Auguſt. in Pſal. 66. *Maiore timore, minora contemnimus. Alios omnes pellit, ſecurus eſt, & dùm nos defendit Dei cauſam agit.* Commodè dixit illum Leontius δικαιοκρισίας συνήγορον, iuſtitiæ patronum, & innocentiæ vindicem. Adſit timor Dei, nihil erit moleſtum ſiue duxeris paupertatem, ſiue morbum, ſiue captiuitatem, ſiue quiduis aliud moleſtum: ſed & ipſa nobis opem, & auxilium afferent ad contraria, ſcilicet paupertas diuitijs honeſtior, morbus ſanitate firmior, captiuitas denique libertate glorioſior erit D. Chryſoſtomos 26. ad Hebr.
Hinc bonum ac rectum timorem perſuadet Paulinus ne quid timeamus. Natal. 8.

Ergo fides innixa Deo trepidantia firmet
Pectora, & in mœſto ſecurum tempore tempus
Præſumat confiſa Deo: quia nil metuendi
Cauſa timere Deum; quem quiſquis non timet vnũ
Omnia iure timet.

LECTIO XXV.

Deſcribitur metus, ſiue timoris effecta proponuntur.

EX adiunctis potiſſimum colligitur metus tortor quidam atque ſatelles mentis, quo grauiſſimè vexátur homines, licet plus in metuendo pleruméque mali ſit, quàm in eo ipſo quod timetur. Proindè iuuat Oratorem noſſe naturam, & cõſtitutionem corporis eius, cui metum velit inijcere.

I. Pallor.

Qui timent, pallent. Nam licet frons & vultus perſæpè mentiantur, & ad omnem hilaritatis ſpeciem componantur, tamen ex pallore & tremore, vel inuitum hominem occopante, apparet animi ſtatus. *Fingit quidem*, ait Pacatus in Panegyr. Theod. *timor gaudium: ſed ita intimos mentis*
A *affectus proditor vultus enunciat, vt in ſpeculo frontium, imago exiit animorum.* Hanc timoris vim exprimit Virg. cùm Matres eo timore correptas, ad fluuium, cui Nar nomen, & ad Velìæ fontes deſcribit, vt de filiorum ſalute ſollicitæ, arctius illos pectoribus ſuis admouerent, quaſi iam propè raptores cernerent. 7. Æn.

Audijt & Triuia longè lacus, audijt amnis
Sulphureâ Nar albus aquâ, fonteſque Velini
Et trepidæ matres preſſere ad pectora natos.

Horat. de bello ciuili lib. Epod. Ode 7.

Furórne cæcus, an rapit vis acrior?
An culpa? reſponſum date.
Tacent: & ora pallor albus inficit:
Menteſque perculſa ſtupent.

II. Horror.

B Eius qui timet totum corpos, vel frigore, vel pauore contremiſcit, ſuccuſſaturq́ue, hunc exparitur motum Oedip. apod Senecam. Act. 2.

Horrore quatior, fata quo vergant, timens
Trepidumq́ue gemino pectus euentu labat.
Vbi læta duris miſta in ambiguo iacent;
Incertus animus, ſcire cùm cupiat, timet.

Æneas ad viſum portentum dùm ramos virides aris ornandis quærit, ſacris operaturus ad felicem nauigationis curſum à Dijs obtinendum. 3. Æn.

——— Mihi frigidus horror
Membra quatit, gelidusq́ue coït formidine ſanguis.

Eleganter Statius,

Stant triſtes horrore comæ.

Vates Romanus in Faſtis,

——— Senſiq́ue metu riguiſſe capillos.

C *III. Genuum cadentium fracta debilitas.*

Tantus pleruméque timor oritur, vt etiam retardet greſſum, vireſq́ue frangat. Hoc de ſe fatetur Thyeſtes ad Pliſthenem.

Cauſam timoris, ipſe quam ignoro, exigis.
Nihil timendum video, ſed timeo tamen.
Placet ire: pigris membra ſed genibus labant,
Alioq́ue quàm quò nitor, adductus feror.
Sic concitatam remige, & velo ratem
Æſtus reſiſtens remigi, & vento, refert.

IV. Sudor.

De ſudore præ metu ſunt illa Vatis Metam. 5. fab. 10. vbi ſuos timores aperit Arethuſa in fontem mutata, poſt ſimilis pugnæ fugam ſanè glorioſam, hæc ait,

D *Quid mihi tunc animi miſeræ fuit? ánne quod agna,*
Si qua lupos audit circum ſtabula alta frementes?
Aut lepori qui vepre latens hoſtilia cernit
Ora canum, nulloſq́ue audet dare corpore motus?
Non tamen abſcedit: neque enim veſtigia cernit
Longius vlla pedum ſeruat nubemq́ue locumq́ue.
Occupat obſeſſos ſudor mihi frigidus artus,
Cæruleaq́ue cadunt toto de corpore guttæ.

V. Somnus inquietus & Vigiliæ.

Qui timet nullam neque diurnæ, neque nocturnæ quietis partem capere poteſt hoc metus indicium frequens eſt in Poëtis. Andromachen de filij ſui ſalute ſollicitam facit Seneca, prius in Somnis ab Hectore piè admonitam, in Troade. Act. 3. Sc. 1.

——Foſſit ſomnum obrepſit genis,
Si ſomnus ille eſt mentis attonita ſtupor,
Depelle ſomnos inquit, & natum eripe.
Mihi gelidus horror & tremor ſomnum excutit,
Oculeſque nunc huc pauida, nunc illuc ferent
Oblita nati, miſera quaſiui Hectorem.
Sudor per artus frigidus totos cadit,
Omen tremiſco miſera fatalis loci.

Non aliter Vates audax Stat. 3. Theb. ducem in timore facit inſomnem & curis anxium.

At non Aonia moderator perfidus aula
Nocte ſub ancipiti, quamuis humentibus vmbris
Longus ad Auroram ſuperet labor; ceſſa ſomni
Accipit, inuigilant animo ſceleriſque parati
Supplicium exercent cura.

VI. Sollicitudo diſcrucians.

Timor ſummè ſollicitos facit. Ita Cybelem Deorum matrem ſuſpenſam metu ſe fatetur ob Æneæ naues, quibus fabricandis ligna pinuſque dederat. 9. Æn.

Has ego Dardanio Iuueni, cum claſſis egeret
Læta dedi: nunc ſollicitam timor anxius vrget.

Sic tutà timet Oedipus Senecæ, ſollicitus pendet, ſperat nihil, Act. 1. Theb.

Nunc ego Penates profugus exceſſi meos,
Parum ipſe fidens mihimet, in tute tua
Natura poſui iura, cùm magna horreas.
Quæ poſſe fieri non putes, metuas tamen.
Cuncta expaueſco, meique non credo mihi.

VII. Sparſus rumor.

Omnia te maiora facit. Ab hoc affectu Sil. Ital. lib. 10.

Fama dehinc gliſcente ſono iam ſydera adibat,
Iam maria, ac terras patriamque intrauerat vrbem.
Diffidunt muris, ſolam pauitantibus arcem
Sperauiſſe ſat eſt; nec enim ſupereſſe iuuentam,
Ac ſtare Auſoniam vacuum ſine corpore nomen.

VIII. Solicita ſuſpicio.

Timenti certum nihil, ſuſpenſa omnia, nec vni tantùm, ſed penè totis ſenſibus illuditur. Trepidantem, & metu grauiore deceptum, tenebriſque noctis deſcribit. Virg. 2. Æn.

Iamque propinquabam portis, omnemque videbar
Euaſiſſe viam: ſubitò cùm creber ad aures
Viſus adeſſe pedum ſonitus, fuge nate, propinquant:
Ardentes clypeos, atque æra micantia cerno.

Non quidem hoſtes aderant, ſed illos ſenex præmetu putabat adeſſe. Similis timor, & anxietas apud Iul. Cæſ. lib. 2. ciuil. vbi ſuperato Curione, atque interfecto, ſubijcit. *Tantus fuit omnium terror, vt alij adeſſe copias Iuba dicerent, alij cum legionibus inſtare Varum, iamque ſe puluerem venientem cernere, quarum rerum nihil omninò acciderat.* Huius etiam meminit morum Cenſor egregius Sen. epiſt. 13. *Neſcio quomodò magis vana perturbant. Vera enim modum ſuum habent; quidquid ex incerto venit, coniecturæ, & licentiæ pauentis animi traditur.*

De Timore plerumque mala augurante Claudianus de bello Getico.

Vtque eſt ingenioque loquax & plurima fingi
Permittens, creduſque timor: tunc ſomnia vulgò
Narrari, tunc monſtra Deûm, monituſque ſiniſtri.

A *Quid meditentur aues, quid cum mortalibus æther*
Fulminis velit igne loqui, quid carmine poſcat
Fatidico cuſtos Romani carbaſus æui.
Sed malus interpres rerum metus omnia trahebat
Augurium peiore via.

IX. Fuga præceps.

Timor vt plurimum in fuga perfugium quærit, & ſecuritatem. Quod expreſſit Luc. lib. 4.

——Sic turba per vrbem
Præcipiti lymphata gradu, velut vnica rebus
Spes foret afflictis, patrios excedere muros
Inconſulta ruit.

Quàm miſerabilis eſt illa militaris turmæ tuta timentis fuga apud eundem lib. 1. Pharſ.

Tunc quæ tuta petant, & quæ metuenda relinquant
B *Incerti, quo quemque fugæ tulit impetus, vrgent*
Præcipitem populum, ſerieque hærentia longa
Agmina prorumpunt: credas aut tecta nefandas
Corripuiſſe faces, aut iam quatiente ruina
Nutantes pendere domos.

X. Præſagitio.

Moleſtia eſt, ſine emolumento timor, ſuſpicioſus eſt cruciatus, & ſæpè malus interpres rerum & malus augur metus. Stat. 3. Theb.

——Tunc plurima verſat
Peſſimus in dubijs augur timor; hos mihi clamat
Vnde moras? (nam prona ratus, facilemq; tot armis
Tydea, nec numero virtutem, animumque rependit,
Nam regio diuerſa via? num miſſus ab Argis
Subſidio globus? an ſceleris data fama per vrbes
Finitimas?

C *XI. Expectati mali diffidentia.*

Ad omnem auram, & flatum pertimeſcit. Quod timoris indicium agnoſcit in Ænea benè pio Virg. dum fugienti dat comitem ipſum pauorem, patrem in humeris ſenem, in manibus paruulum Aſcanium, in veſtigijs coniugem. 2. Æn.

Et me quem dudum non vlla iniecta mouebant
Tela, neque aduerſo glomerati examine Graij,
Nunc omnes terrent auræ, ſonus excitat omnis
Suſpenſum, & pariter comitique, oneriq; timentem.

Paruulum differt, ait Plin. Iun. lib. 8. epiſt. 17. *patiaris aduerſa, an exſpectes: niſi quod tantum eſt dolendi modus, non eſt timendi. Doleas enim quantum ſcias accidiſſe; timeas quantum poſſis accidere.* Quod præceptum non ſequitur ille timidus apud Horat. 1. Car. cantu. 23.

D *Vitas hinnuleo me ſimilis Chloë,*
Quærenti pauidam montibus auijs
Matrem non ſine vano
Aurarum, & ſyluæ metu.
Nam ſeu mobilibus veris inhorruit
Aduentus folijs, ſeu virides rubum
Dimouêre lacertæ,
Et corde, & genibus tremit.

Sed in eos potiſſimum cadit timor iſte, qui ſcelerum ſuorum conſcientiâ cruciantur. Nemo melius vno Cicerone timoris huius affectus expreſſit in Piſone, quem oppreſſum conſcientiâ maleficiorum ſuorum probat, n. 99. *Nunquam ego ſanguinem expetiui tuum; nunquam illud extremum, quod poſſet eſſe improbis, & probis commune ſupplicium, legis ac iudicij, ſed abiectum, contemptum, deſpectum à cæteris, à te ipſo deſperatum, & relictum, circumſpectantem omnia,*

quidquid increpuiſſet pertimeſcentem, diffidentem rebus tuis: ſine voce, ſine libertate, ſine auctoritate, ſine vlla ſpecie conſulari: horrentem, trementem, adulantem omnibus, videre te volui, vidi: quare ſi tibi euenerit, quod metuis, ne accidat, equidem non moleſtè feram. A

Ad eandem pertinent illa Claudiani 2. in Eutropium conſcientiæ ſtimulis, quaſi furiatum tædis ardentibus incitatum, ac trementem,

Ecce leuis frendes à tergo concutit aura,
Credit tela, leo: validis pro vulnere terret,
Impleuitque vicem iaculi: vitamque nocentem
Integer, & ſola formidine ſaucius efflat.

XII. Audacia.

Licet timor nonnunquam ignauos reddat, ſæpius tamen ad bellum promptiores facit & audaciores ſpe ſcilicet mali depellendi. Indè Xeno- B phon lib. 3. memor Socratis fiduciæ metum opponit: Nam ſicut illa negligentiæ mater eſt, ſic & iſte ſtrenuitatis. Ad cuius mentem Virg. 10. Æn.

——— Quis metus aut hos,
Aut hos arma ſequi, ferrumque laceſſere ſuaſit.

Pari timoris nota Triſt. 1. eleg. 3. Vates.

——— Audaces cogimur eſſe metu.

XIII. Vocis interclusio, & hæſitatio linguæ.

Timorem mœſtum plerumque comitatur tantus animi dolor, vt vocem, & ſenſum adimat. Silius Ital. lib. 2.

Tum queſtus tenuêre ſuos, magnusque per omnes
Errabat ſine voce dolor, ſic funere primo
Attonita tacuêre domus, cùm corpora nondum
Conclamata iacent: nec mater crine ſoluto
Exigit ad ſæuos famularum brachia planctus.

Hanc animi cunctationem, & anguſtias linguæque debilitatem deprehendit in Turno Virg. cui iam fata manum iniiciebant 12. Æn.

Sic Turno quacumque viam virtute petiuit,
Succeſſum Dea dira negat: tunc pectore ſenſus
Vertuntur varij, Rutulos aſpectat, & vrbem,
Cunctaturque metu, telumque inſtare tremiſcit.

Quam timoris notam vidit Ammia. lib. 14. *Solent,* inquit, *mentem imminentibus fatis hebetari ſenſus hominum, & obtundi.* Quin & ab ipſa mente dimouet aliquando nimius timor.

Ergo amens diuerſa fugâ petit æquora Turnus.

XIV. Preces & vota.

Timor ingens, & publicus preces, & vota facit. D Luctum triſtem, & acerbum, ſordeſq; lugubres & miſtas lacrymis preces, in ſummo timore deſcribit Lucan. lib. 2.

——— Sed iam metus incubat amens
Miraturque malum: cultus matrona priores
Depoſuit; mœſtaque tenent delubra caterua:
Hæ lacrymis ſparſêre Deos; hæ pectora duro
Afflixêre ſolo, laceraſque in limine ſacro
Attonitæ fudêre comas, votiſque vocari
Aſſuetas crebris feriunt vlulatibus aures.

Eſt etiam illa lugubris lamentatio, fletuſque mœrens eiuſdem Poëtæ, lib. 1.

Ergo vbi concipiunt quantis ſit cladibus vrbi
Conſtatura fides ſuperum ferale per vrbem
Iuſtitium: latuit plebeio tectus amictu
Omnis honos: nullos comitata eſt purpura faſces.

XV. Solitudo.

Qui timet conſpectum & familiaritatem eorum ſtudioſè deuitat, à quibus ſibi aliquod damnum impendere ſuſpicatur. Cic. Act. 1. in Catil. num. 10. *Purga vrbem, magno me metu liberabis, dummodo inter me, atque te murus interſit. Nobiſcum verſari iam diutius non potes: non feram, non patiar, non ſinam. Magna Dijs Immort. habenda eſt gratia, atque huic ipſi Ioui ſtatori, antiquiſſimo cuſtodi huius vrbis, quod hanc tàm tetram, tàm horribilem, tamque infeſtam Reip. peſtem toties iam effugimus: non eſt ſæpius in vno homine ſalus ſumma Reip. periclitanda.*

XVI. Titubatio.

B Spem inter metumque ſemper nutat dubius, ac fluctuans, ex Virg. 1. Æn.

Amiſſos longo ſocios ſermone requirunt
Spemque metumque inter dubij, ſeu viuere credant,
Siue extrema pati, nec iam exaudire vocatos.

Ad cuius mentem Ouidius,

——— Sollicitæ mentes ſpeque metuque pauent.

XVII. Querelæ.

Mortem optat, & metum acerbiorem illâ indicat, ſeu tempora deteſtatur, ad quæ reſeruatum ſe queritur, ille apud Lucan. l. 2.

Necnon bella viri, diuerſaque caſtra petentes,
Effundunt iuſtas in numina ſæua querelas.
O miſeræ ſortis quod non in Punica nati
Tempora Cannarum, fuimus Trebiæque iuuentus.

Apud Senecam Andromacha deſperationem ſibi C in metum conuerſam filij cauſâ oſtendit.

Hic mihi malorum maximum fructum abſtulit,
Nihil timere: proſperis rebus locus
Ereptus omnis: dira quà veniant, habent.
Miſerrimum eſt timere, cùm ſperes nihil.

DE AVDACIA, ſiue Confidentia.

Licet Audacia ſpes quædam ſit proximæ ſalutis, & rerum horribilium, vel non futurarum, vel longè remotarum contemptus, & opinio; de illa verò iam ad ſatieta- D tem dicta ſint, placet tamen aliqua ſubiungere, quæ rem magis illuſtrent.

Et quoniam malum impendens reſpicit Confidentia, duplex diſtinguendum eſt: publicum vnum: priuatum alterum: Inter illa cenſeo bellum exitioſum, peſtem graſſantem, famem omnia depaſcentem, cædem nefariam, turpiſſimamque ſeruitutem, & alia quibus magis frangi videmur; ſiue quod præcipiti quodam impetu irruunt, & confertâ velut acie obruunt reſiſtentem; ſiue quod ambitione quadam blandiuntur. Inter iſta verò dolorem priuatum, ſed cruciantem, rerum inopiam, infamiæ notam, mortis periculum, orbitatem, & ſi quid domo veluti clauſum, conſideramus.

LECTIO XXVI.

Concitatur Audacia.

NOn hîc ſpem ab audacia diſiungimus, ſed nouas illi copias, & momenta ſuperaddimus: nec iniuriâ quidem; nam ſi ſpes abſit ſuperandi mali, non audacia, ſed deſperatio conſequitur; quare obſtricto capite & inermes qui ruunt in hoſtes, vt deuoti Decij dici, non audaces debent, ſed perditi, ac deſperati.

I. Animus erectus.

Iam verò cum rerum horribilium contemptus fidentiam contineat, ſiue ea propius, ſiue procul abſint, generale ſcutum aduerſus omnia ſortis aduerſæ tela opponimus erectum animum, qui magnam vim habeat ad fortunæ conatus infringendos. Eò pertinet illud Virg. 6. Æn.

Tu ne cede malis, ſed contra audentior ito,
Quò tua te fortuna ſinet. Via prima ſalutis
Quod minimè reris Graia pandetur ab vrbe.

Non ibis audentior ſi mala illa eſſe credideris; eximendum hoc è pectore eſt. Alioquin heſitabit impetum moratura ſuſpicio. Trudetur in id quod inuadendum eſt, ait Seneca, epiſt. 82. dùm probat virtutem non timere quod facit, ſed deſpicere difficultatem.

II. Aßidua meditatio periculi.

Firmum, & audacem facit animum ſæpius mali viſa facies, hoc eſt, ſi res impendentes velut è ſpecula proſpiciamus, ſi vanas hominum formidines ſecuri audiamus, & cum Stoïco poſt Virgil. dicamus,

——— *Non vlla laborum*
O Virgo noua mî facies, inopináue ſurgit,
Omnia præcepi, atque animo mecum ipſe peregi.

Tu hodie iſta denuncias, ego ſemper denunciaui mihi, & hominem paraui ad humana, præcogitati mali mollis ictus venit. At ſtultis & fortunæ credentibus, omnis videtur noua rerum, & inopinata facies. Hoc in ſe pridèm expertus caſtus, & audax Hippolitus Senecæ,

Ne metue clades fortiter ferre aſperas,
Non imparatum pectus ærumnis gero.

III. Extenuatio periculi.

Malum eleuandum quantum licebit, docendumque ſemper minus eſſe incommodi, quàm ſibi fingunt timidi. Senecæ monitum eſt ad Lucil. epiſt. 24. *Illud ante omnia memento, demere rebus tumultum, ac videre quid in quaque re ſit: ſcies nihil eſſe in iſtis terribile, niſi ipſum timorem. Quod vides accidere pueris, hoc nobis quoque maiuſculis euenit; Illi quos amant, quibus aſſueuerunt, cum quibus ludunt, ſi perſonatos vident, expaueſcunt: non hominibus tantùm, ſed & rebus perſona demenda eſt, & reddenda facies ſua. Quid mihi gladios, & ignes oſtendis? quid turbam carnificum circa te frementium? tolle iſtam pompam, ſub qua lates, & ſtultos terreas, mors eſt quam nuper ſeruus meus, quam ancilla contempſit.*

A Ab his militibus animos addit Annibal, poſtquam impreſſionem in Italiam facturus, Rhodanum, non ſine dolore magno traduxiſſet. Sic apud Liui. Dec. 3. lib. 1. *Quid aliud Alpes eſſe creditis, quàm montium altitudines? fingite altiores Pyrenæis, an terras aliquas cælum contingere, & inexpugnabiles humano generi eſſe credatis.*

IV. Difficultas media ex parte ſuperata.

Callidè Pœnus Imperator maximam difficultatis partem, & periculorum exactam memorat, vt milites iam pauidos, præfidentes reddat. *Miror quinam pectora veſtra ſemper valida repens timor inuaſerit, per tot annos victores ſtipendia* B *feciſtis, à quibus capta belli præmia, in ipſis hoſtium portis fatigati ſubſiſtimus.*

V. Vincendi ſubſidia.

Bellicus apparatus, & fortitudo, vnâ cum ſapientia militum robur cum calliditate, duciſque virtute multis experimentis conteſtata, confidentiam facit, quæ ſingula P. C. proponit Tull. 7. in Anton. num. 20. *Omnes Coſſ. habemus, eam populi Rom. alacritatem, eum conſenſum Italiæ, eos duces, eos exercitus, vt nullam calamitatem Reſp. accipere poſſit, ſine culpa Senatus. Equidem non deero, prædicabo, monebo, denuntiabo, & teſtabor ſemper Deos, hominesque quid ſentiam, nec ſolùm fidem meam, quod fortaſſe videtur ſatis eſſe, ſed in principe ciui non eſt ſatis, curam, conſilium, vigilantiamque præſtabo.*

C Antonius de ſe ipſo apud Dionem magnificè loquitur, & animum intrepidum præ ſe fert vt alus faciat audaciam. Nihil quidquam ſtatueram de me ipſo mirificè loqui, ſed tamen quoniam ad ſummam, id quoque facit, ac apud omnes homines maximi ponderis æſtimatur; nimirum vt qui ſunt bellum feliciter geſturi optimum habeant Imperatorem: ipſa res hoc ita fert, vt neceſſariò, omninò mihi de meipſo ſit dicendum, quò intelligatis, & vos tales eſſe, qui etiam ſine bono duce vincere poſſitis, & me eum eſſe, qui vel malis commilitonibus victoria potiri queam.

VI. Fauor diuinus.

D Audacem facit perſuaſio de fauore diuino, quod fit partim oraculis, eam ob rem ſe tutum inter hoſtes dicit Æneas apud Virg. 8.

Sed mea me virtus, & ſancta oracula Diuûm,
Cognatique patres, tua terris didita fama,
Coniunxere tibi, & fatis egere volentem.

Partim alus ſignis, vti voce populi, quæ Dei vox credi ſolet, vtroque argumento pugnat Cic. Phil. 4. num. 10. *Iam enim non ſolùm homines, ſed etiam Deos Immort. ad Remp. conſeruandam arbitror conſenſiſſe, ſiue enim prodigijs, atque portentis Dij Immort. nobis futura prædicunt, ita ſunt apertè denuntiata, vt & illi pœna, & libertas nobis appropinquet: ſiue tantus conſenſus omnium, ſine impulſu Deorum eſſe non potuit, quid eſt, quod de voluntate cæleſtium dubitare poſſimus?*

Cauendum tamen, ne de fauore diuino, ex ſignis iſtiuſmodi ſtatuamus quicquam apud viros

A graues & cordatos, quæ riſum potius illis, quàm fiduciam pariant: quale illud uorius è Pompeianis fuit, qui bellum aduerſus Cæſarem renouandum aiebat, optiméque eſſe ſperandum, quod Aquilæ ſeptem in Caſtris Pompeij eſſent repertæ. Optimè aiebat Tull. ſi nobis pugnandum eſſet cum Graculis, &c.

VII. Iniuria.

Rei indignitas quam patimur, & atrocitas iniuriæ nonnunquam remiſſos excitat, & audaces facit ad ſuperandum. Ab hoc capite Scipio hunc in modum ſuos hortatur. Itaque vos ego milites, non eo ſolùm animo, quo aduerſus alios hoſtes pugnare ſoletis velim, ſed cum indignatione quadam, atque ira; vt ſi ſeruos videatis veſtros arma repentè contra vos ferentes. B

VIII. Neceſſitas.

Facitat audaciam obiecta neceſſitas, aut pereundi, aut ſuperandæ difficultatis: ille mihi qui iam non ſemel occurrit Annibal, poſt exhibitum ſpectaculum Gallorum captiuorum pro capite ſuo dimicantium. *Neſcio an maiora vincula, maioresque neceſſitates vobis, quàm captiuis veſtris fortuna circumdederit, dextra læuáque duo maria claudunt, nullam ne ad effugium quidem nauem habentibus: hic vobis vincendum, aut moriendum.*

Sic ab imminenti periculo quod propulſandum eſt Sil. Ital. hortatur l. 4.

Poſt me ſtate viri, & pulſà formidine tantùm
Aſpicite has dextras, capti genitore parentes,
Quos fugitis; quæ ſpes victis? Alpeſne petemus?
Ipſam turrigero portantem vertice muros
Credite ſubmiſſas Romam nunc tendere palmas:
Natorum paſſim raptus, cædemque parentum,
Veſtaleique focos extingui ſanguine cerno.
Hoc arcete nefas.

IX. Vitæ probitas.

Operæ-pretium erit ad audaciam, augere pietatem, & innocentiam, æquitatem cauſæ, honeſtatem rei, quæ ſuſcipitur, ea potiſſimum ratione, quod innocentia vitæ ſemper paratum habeat in Numine perfugium.

——— Hic murus aheneus eſto
Nil conſcire ſibi, nullâ palleſcere culpâ.

D Hoc nimirum eſt quod etiam Pindarus cecinit filios Deorum [illegible] ferro & vulneribus non patere, lædi, & violari non poſſe.

Eleganter imprimis Cic. facit militibus animos ab illorum virtutibus, & Catilinæ vitiis, 2. Act. n. 25. *Sed ſi omiſſis his rebus omnibus, quibus nos ſuppeditamus, ipſas cauſas quæ inter ſe confligunt contendere velimus, ex eo ipſo, quàm valde illi iaceant intelligere poſſumus. Ex hac enim parte pudor pugnat; illinc petulantia, hinc pietas, illinc ſcelus, bona denique ſpes cum omnium rerum deſperatione confligit. In huiuſmodi certamine, ac periculo, nonne, etiamſi hominum ſtudia deficiant, Dij ipſi imm. cogent ab his præclariſſimis virtutibus tot & tanta vitia ſuperari?*

Vulteius dux eodem vtitur ad ſuos, argumento apud Luc.

——— Quicunque per annum
Exhibuit monumenta fidei, ſeruataque ferro
Militia pietas, tranſibit noſtra iuuentus.

X. Spes victoriæ.

Confirmatur animus in bello, ſi victoriam ſperent, ſi rem ſe ea ſententia ſua confecturos perſuaſum habeant, ſi priores aggrediuntur, & pugnæ locum occupant & tempus. Vtuntur hoc artificio Imperatores in cohortandis militibus, vt hoſtes vltrò inuadant. Ab inſita audacia Turnus ſuorum animos attollit ad ſpem victoriæ, Oratione plena militaris vigoris & audaciæ. 10. Æn.

B *Quod votis optaſtis adeſt, perfringere dextra,*
In manibus Mars ipſe viri. Nunc coniugis eſto
Quiſque ſuæ, tectique memor: nunc magna referto
Facta patrum laudesque vltrò occurramus ad vndam,
Dùm trepidi egreſſique labant veſtigia prima,
Audentes fortuna iuuat.

XI Auita virtus.

Facit audaciam recordatio generis, maiorum virtute propoſita, cuius notæ meminit Ouid. Metam. 3. Fab. 5.

Eſte precor memores, quâ ſitis ſtirpe creati
Illiusque animos qui multos perdidit vnus
Sumite, ſerpentis pro fontibus ille, lacuque
Interiit: at vos pro fama vincite veſtra.
Ille dedit letho fortes; vos vincite molles,
Et patrium retinete decus.

Non hoc prætermiſit Cic. pro lege Ma. Vbi
C Romanorum ciuium iacentes animos erigit contra Mythridatem n. 11. *Sed pro veſtri imperij dignitate, atque gloria, videte quem vobis animum ſuſcipiendum putetis. Maiores veſtri ſæpe mercatoribus iniurioſius tractatis bella geſſerunt: videte ne vt illis pulcherrimum fuit, tantam vobis imperij gloriam relinquere, ſic vobis turpiſſimum ſit, illud quod accepiſtis tueri & conſeruare non poſſe.*

XII. Gloria & Virtus.

Spes mercedis, laus virtutis, & gloriæ cupiditas audaciam excitant Luc. 2. l.

Alloquitur tacitas veneranda voce cohortes,
O ſcelerum vltores, melioraque ſigna ſecuti
O verè Romana manus, quibus arma Senatus
D *Non priuata dedit, votis depoſcite pugnam.*

Famæ, nominisque decus mortis contemptores. Sic ille virtute bellica inſignis apud Silium Ital. ſeipſum excitat. l. 9.

It poſtquam frangi res, atque angeſcere vidit
Exitium, breuis hoc vitæ quodcumque relictum
Extendamus ait. Nam virtus futile nomen,
Ni decus adfuerit patiendo, vbi tempora lethi
Proxima ſint, pulchramque petat per vulnera laudem.
Dixit, & in medios quà dextra concita Pœnis
Limitem agit, vaſto connixus turbine fertur.

XIII. Diuina monita.

Diuinis humaniſque momentis accenditur animus. Hac arte vti ſolent, qui aliquem ad

ſubeunda grauiora pericula cohortantur. Quod vt facilius ſuadeant, addunt ſe Denrum voluntates, ac mandata referre. Stat. 10. Theb. A

Erge alacer trepidos ſic erigit. Augur Achiues
Magne Deûm mandata duces, moestuſque verendos
Aduchimus, non ha noſtro de pectore voces
Ille canit, cui me famulari, & ſumere vittas
Veſtra fides, ipſo neu diſcordante, ſubegit
Vox facunda operum, pulchraque accommoda fraudi
Panditur augurio Diuûm. Vocat obuia virtus
Et poſcit fortuna manus.

Deniqne qui multis in rebus proſperè ſe geſſerunt, & nullum incommodum ceperunt, audent, Ita Cæſar eùm nunquam per ſe, ſed tantum per legatos expertus eſſet aduerſam fortunam felicitate nitebatur. Qui periclitati ſæpè ſunt, ſed enaſerunt ſemper, ſtrenui & veterani milites nihil eſſe putant, quod reformident: quaſi qui in fide fortunæ poſiti, huc Poëtæ pertinent illa. a. Æn. B

Vos & Scyllaam rabiem penituſque ſonantes
Acceſtis ſcopulos: vos & Cyclopea ſaxa
Experti, reuocate animos, mœſtumque timorem
Mittite.

Qui nihil vnquam ſunt experti; non enim pericula poſſunt ſuſpicari, ex quo belli rudem adhuc obiurgat Æneas.

Quo moriture ruis, maioraque viribus audes;
Fallit te incautum pietas tua?

In ſe plerumque auxilij ſatis eſſe putant ad ſuperandum periculum, qui experentiâ ſunt edocti plurima Turnus quidem licet ingentem exercitum Æneæ videat propter bellicæ rei ſcientiam. 10. Æn.

Haud tamen audaci ceßit fiducia Turno
Littora præripere, & venientes pellere terrâ.
Vltro animos tollit dictis.

Pvnctvm XIV.

Deſperatio.

NOnnunqnam ex deſperatione naſcitur audacia periculis altior; ſic ad audendum extrema ſocios Æneas excitat verbis & exemplo, cùm vider nullam eſſe aliam rationem expediendæ ſalutis & liberandæ ciuitatis ab incendio, quo deflagrabat. 2. Æn.

Exceſſere omnes adytis, ariſque relictis
Dij quibus imperium hoc ſteterat. Succurritis vrbi
Incenſa? moriamur & in media arma ruamus,
Vna ſalus victis nullam ſperare ſalutem.
Sic animis Iuuenum furor additus; Inde lupi ceu
Raptores atra in nebula quos improba ventris
Exegit cœcos rabies, catulique relicti
Faucibus expectant ſiccis per tela, per hoſtes,
Vadimus haud dubiam in mortem, mediaque tenemus
Vrbis iter; Nox atra caua circumuolat vmbra.

Idem preſſit Lucanus l. 4.

Vt lethi vidêre viam conuerſus in iram
Præcipitem timor eſt, miles non vtile clauſis
Auxilium mactauit equos, tandemque coactus
Spe poſita damnare fugam caſurus in hoſtes
Fertur.

LECTIO XXVII.

Deprimitur Audacia.

I. Periculis.

REſtinguitur ardor ille nimius, qui pleriſque temerè diſcrimen adeuntibus exitio fuit, periculis propoſitis. Apud Virg. Apollo deterret audacem Aſcanium à bello 9. Æn.

Sit ſatis Æneida, telis impunè Numanum
Oppetiiſſe tuis: primam hanc tibi magnus Apollo
Concedit laudem, & paribus non inuidet armis.
Catera parce puer bello.

B Sic afflicta pauidáque mater apud Statium 4. Theb. conatur ex audaci ac propè temerario timidum reddere filium; quod vt melius faciat docet eum per vires nondum Martis labores ſuſtinere poſſe.

——— Vnde hac furibunda cupido
Nate tibi? teneróque vnde improba pectore virtus?
Tu bellis aptare viros? tu pondera ferre
Martis, & enſiferas inter potes ire cateruas?
Expecta dùm maior honos, dùm firmius æuum,
Dùm roſeis venit vmbra genis, vultuſque recedunt
Ore mei. Tunc tela tibi, ferrumque quod ardes
Ipſa dabo, & nullo Matris reuocabere fletu.

II. Cognita virium imbecillitate.

Ferè qui ſunt audaces ſupra modum, ſe potentiamque ſuam pluris faciunt, quàm reuera C deberent. Præfidentis audaciæ virum monet Sene. de Tranq. c. 4. *Inſpicere debemus primum noſmetipſos, deindè qua aggredimur negotia, deindè eos quorum cauſa, aut cum quibus agendum eſt. Ante omnia neceſſe eſt ſeipſum æſtimare: quia ferè plus nobis videmur poſſe, quàm poſſumus. Alius eloquentia fiduciâ prolabitur, alius patrimonio ſuo plus imperauit, quàm ferre poßit: alius infirmum corpus laborioſo oppreßit officio. Quorundam parum idonea eſt verecundia rebus ciuilibus, qua firmam frontem deſiderant; quorundam contumacia non facit ad aulam; quidam non habent iram in poteſtate.*

III. Temeraria virtute.

Frangitur audacia, ſi nimiam virtutem aliquan- D do nocuiſſe plus, quàm profuerit, probemus; hoc artificio Pyrithoum reuocat ab armis Ægydes Metam. 8. Fab. 4.

——— O me mihi charior inquit,
Pars anima conſiſte mea, licet eminus eſſe
Fortibus, Æneao nocuit temeraria virtus.

IV. Fortunæ ludentis inconſtantia.

Non eſſe fidendum fortunæ, ſi ſemel, aut iterum fauerit, probat Megæra in Herc. Fur. act.

Iniqua raro maximis virtutibus
Fortuna parcit: nemo ſe tuto diù
Periculis offerre tàm crebris poteſt.
Quem ſæpè tranſit caſus, aliquando inuenit.

V. Rerum omnium fragilitate.

Detumeſcit confidentia, ſi probemus nihil in hominibus, aut externis rebus, in quo confidere poſſim, ſpemque reponere; quidquid in illis eſt, robur, ſanitatem, pulchritudinem, opes, dignitatem, potentiam, totum fragile, fatuos ignes imitari, ſubitò lucere, ſtatim emori. Proindè ſi quis mirabundus occinat, ille Dynaſta pollens, diues, honoratus, Rex, Imperator; ſed vanitas; doctor omnium ore celebratus, ſubtilis Philoſophus, Orator in dicendo ſummus, ſed homo: ſed vitæ curſus omnis vt vapor tenuis euaneſcit.

In ridente fortuna rebusque proſperis vitandam ſuperbiam & audaciam elatæ mentis exemplo Rufini nimium ſui impotentis docet Claudianus l. 2.

Deſinat elatis quiſquam confidere rebus.
Illa manus quæ ſceptra ſibi geſtanda parabat,
Cuius ſe toties ſubmiſit ad oſcula ſupplex
Nobilitas, inhumata diu miſeróque reuulſa
Corpore feralem quæſtum poſt fata popoſcit.
Aſpiciat, ne quis nimium ſublata ſecundis
Colla gerat, truncus calcandus ſpargitur ecce
Qui ſibi Pyramidas, qui non cedentia templis,
Ornaturo ſuos extruxit culmina manes.
Et qui Sidonio velari credidit oſtro,
Nudus paſcit aues, iacet en qui poſſidet orbem
Exiguæ telluris inops, & puluere raro
*Per partes tegitur nunquam, toties*q*ue ſepultus.*

LECTIO XXVIII.

Deſcribitur Audacia.

PAucis characteres Audacis exprimit Plautus in Pſeudolo.

——— *Res certa eſt.*
Neque mihi obſiſtet amnis, neque mons, neque adeò mare,
Nec calor: nec frigus metuo, neque ventum neque grandinem.
Imbrem perpetiar, laborem ſufferam, ſolem, ſitim
Non concedam: neque quieſcam vſquam noctu, neque interdiu
Prius profectò, quàm aut amicam, aut mortem inueſtigauero.

I. Paratus ad periculum Audax

Qui audet nullum periculum reformidat, aut refugit, ſed glorioſè iactabundus prouocat Cæſarianus ille Miles apud Luc. l. 1.

Duc agé per Scythiæ populos, per inhoſpita Syrtis
Littora, per calidas Lybiæ ſitientis arenas.
Hæc manus, vt victum poſt terga relinqueret orbem,
Oceani tumidas remo compeſcuit vndas,
Fregit, & Arctoo ſpumantem vertice Rhenum.
Iuſſa ſequi tàm poſſe mihi, quàm velle neceſſe eſt.

Quis non obſtupeſcat ad temerè volantis funambuli præcipitem audaciam? quem ſic deſcribit Petronius.

Stuppea ſuppoſitis tenduntur vincula lignis
Quæ fido aſcendit docta iuuenta gradu.

A *Quæ ſuper aërium prætendit crura viator*
Vixque auibus facilis tramite currit homo
Brachia diſtendens greſſum per inane gubernat,
Ne lapſa è gracili planta rudente cadat.
Dædalus aſtruitur terras mutaſſe volatu
Et medium pennis proſecuiſſe diem.
Præſenti exemplo firmatur fabula mendax,
Ecce hominis curſus funis & aura ferunt.

II. Audax periculo maior.

Contemnit, ridet, inſultat modis omnibus, & periculum eleuat. In hunc modum contumelioſos in Æneam Turnus inſurgit 12. Æn.

Longè illi Dea mater erit, quæ nube fugacem
Fœminea tegat, & vanis ſeſe occulat vmbris.

Cautionem timorem audacia tegere ſolitum ſcribit Lucanus lib. 4.

B *Audendo magnus tegitur timor, arma capeſſam*
Ipſe prior, campum miles deſcendat in æquum
Dum meus eſt; variam ſemper dant otia mentem.
Eripe conſilium pugnæ: cùm dira, voluntas
Eoſe ſubit preſſo, galeà texere pudorem
Quis conferre duces meminit? quis pendere cauſas?
Quà ſtetit inde fauet, veluti fatalis arena
Muneribus non ira vetus concurrere cogit
Productos odêre pares. Sic faſtus apertis.
Inſtruxit campis aciem, quam blanda futuris
Deceptura malis belli fortuna recepit.

III. Bellandi auidus.

Qui audet, armorum aſpectu gaudet, atque equorum fremitu, plauſuque delectatur, præclarè de Turno audace Virg. 10. quem pugnæ
C cupidiorem facit.

Hæc vbi dicta dedit, rapidusque in tecta receſſit,
Poſcit equos, gaudetque tuens ante ora frementes
Pilumno, quos ipſa decus dedit Orithyia.

Hoſtem laceſſit audacter. Sylius Ital. l. 4.

Inde leui iaculo Maſſylumque impiger ales
Caſtra ſub ipſa datis irritat, & elicit hoſtem
Nec latum vallo miles debere ſalutem
Fas putet, aut clauſas pulſari cuſpide portas.

IV. Bella ſomnians loquitur.

Audax ſemper nouam quærit virtutis exercendæ materiam, quæ ſi non adſit, ludicram pugnam fingit, & in ſomnis bella meditatur. Talem ſuum deſcribit militiæ præfectum Sylius
D Ital. l. 1.

Dat mentem Iuno, ac laudum ſpe corda fatigat;
Iamque aut nocturno penetrat Capitolia viſu,
Aut rapidis fertur per ſumma paſſibus Alpes.
Sæpè etiam famuli turbato ad lumina ſomno
Expauêre trucem per vaſta ſilentia vocem,
Ac largo ſudore virum inuenêre futuras
Miſcentem pugnas, & inania bella gerentem.

Etiam res animâ ſenſuque carentes, haſtas, gladios, præ confidentia, fortis affatur Turn. 12.

——— *Validam vi corripit haſtam*
Actoris Aurunci ſpolium; quaſſatque trementem
Vociferans. Nunc ô nunquam fruſtrata vocatus
Haſta meos, nunc tempus adeſt. Te maximus Actor,
Te Turni nunc dextra gerit. Da ſternere corpus,
Loricamque manu valida lacerare reuulſam.

V. Audax in ſuperbiam elatus.

Fortunæ bonis ebrius ſe magnificè circumſpicit, & ſuperbiæ pennis elatus in ſe vno ſpem omnem figit, nec ab incœpto reuocari ſe patitur. Hanc imaginem adumbrat Claudiani Muſa ſuauis, de bello Get.

Anne tot Auguſtos Hebro qui teſte fugaui
Te patiar ſuadente fugam, cùm ceſſerit omnis
Obſequiis natura meis? ſubſidere noſtris
Sub pedibus montes, areſcere vidimus amnes.
Non ita Dij Getici faciant, maneſque parentum,
Vt mea conuerſo relegam veſtigia curſu.
Hanc ego vel regno victor, vel morte tenebo
Victus humum, per tot populos vrbeſque cucurri,
Fregi Alpes, galeiſque Padum victricibus hauſi
Quid reſtat niſi Roma mihi?

B *VI. Audax rebus arduis delectatur.*

Qui audet impetum ſublimis animi, cupiditatem vincendi, ardorem generoſæ mentis acuit ad ardua, gloriæ ſtimulis. De Cæſare Lucan. l. 2.

Cæſar in arma furens nullas niſi ſanguine fuſo
Gaudet habere vias, quod non terat hoſte vacantes
Heſperiæ fines, vacuoſque irrumpat in agros
Atque ipſum non perdat iter, conſertáque bellis
Bella gerat; non tàm portas intrare patentes
Quàm fregiſſe iuuat; nec tàm patiente colono
Arua premi, quàm ſi ferro populetur, & igni
Conceſſâ pudet ire viâ, ciuemque videri.

VII. Rerum à ſe geſtarum virtutiſque ſuæ præco nobilis.

C Magnificè de ſe loquitur, ſuperiora facinora repetit, audacemq́ue animum commendat non ſine elatæ mentis gaudio Turnus 12. Æn. Virgil.

Et nos tela pater, ferrumq́ue haud debile dextrâ
Sparſimus, & noſtro ſequitur de vulnere ſanguis.

Proindè parum credi virtuti ſuæ dolet idem factus audacior. Ibidem:

Quam pro me curam geris, hanc precor optime, pro me
Deponas, lethumq́ue ſinas pro laude paciſci.

VIII. Spei plenus ac fiduciæ.

Audax ſibi, fortunæq́ue ſuæ ſpondet omnia, felicemq́ue rerum exitum pollicetur, vel in negotiis impeditiſſimis. Cæſar ad vectorem ſuum proximum naufragium formidantem apud Lucanum lib. 5.

D

——— Sola tibi cauſa eſt iuſta timoris
Vectorem non noſſe tuum, quem Numina nunquam,
Deſtituunt, de quo malè nunc fortuna meretur,
Cùm poſt fata venit, medias perrumpe procellas
Tutelâ ſecure meâ.

IX. Audax ſecurus.

Quin & ſe voto potitum exiſtimat, cùm alij ſpem nullam vident; tantam ſecuritatem adfert confidentia maior. Idem Cæſar audaciæ plenus, ad eundem nautam timidum.

——— Fuge proxima velis.
Littora; tùm Calabro portu te crede potitum
A *Cùm iam non poterit puppi, noſtraque ſaluti*
Altera terra dari.

Eidem dubitanti maria, & terras facit animum.

Dux ait, expecta votis maiora modeſtis,
Speſque tuas laxa iuuenis. Si iuſſa ſequuntur
Me vobis Heſperiam, non vltrà cuncta carina
Debebis, manibuſq́ue inopem duxiſſe ſenectam.

X. Primæ virtutis memor & cupidus.

Si per affectam valetudinem, vel graue ſenium, aut rem aliam non poſſit quod antea, dolet ademptam ſibi facultatem agendi, optatq́ue redire vires priſtinas, votum erat Euandri. 8. Æn.

O mihi præteritos referat ſi Iuppiter annos,
Qualis eram cùm primam aciem Præneſte ſub ipſa
Straui, ſcutorumq́ue incendi victor aceruos!
Et Regem hac Herilum dextrâ ſub tartara miſi.

B *XI. Audax famæ retinens ac nominis.*

Dolet minora de ſe voto ſuo cogitari, nec non moleſtè fert, ſi fortè virtus multis teſtata facinoribus in dubium vocetur. Talis miles ille glorioſus apud Lucanum lib. 1.

Quod cùm lenta tuas tenuit patientia vires
Conquerimur, deerátne tibi fiducia noſtri?
Dùm mouet hæc calidus ſpirantia corpora ſanguis,
Et dùm pila valent fortes torquere lacerti
Degenerem patière togam, regnumq́ue Senatus?

Hinc extimulat ſeſe ad audendum amplius, ſéque quaſi caudæ verbere furentis inſtar leonis ſtringit Theb. Act. 1. Oedipus.

——— Dextra quid ceſſas iners
Exigere pœnas? quidquid exactum eſt adhuc
Matri dediſti; mitte genitoris manum
C *Animoſa Virgo.*

XII. Contemptor mortis.

In periculo periculum timere neſcit audax, qui mortem contemnit. Iunior Eurialus ad Niſum 9. Æn.

Eſt hic, eſt animus lucis contemptor, & iſtum
Qui vitâ benè credat emi, quò tendis honorem.

Vndè impedire ſe volenti grauiter iraſcitur, negatq́ue ſe retineri poſſe, quominus rem animo meditatam perficiat Sen. Theb. Act. 1. Quamuis ſit potius deſperantis Oedipi vox.

——— Morte prohiberi haud queo
Ferrum negabis? noxias lapſo vias
Cludes? & arctis colla laqueis inſeri
Prohibebis? herbas, quæ ferant lethum, auferes?
Quid iſta tandem cura proficiet tua?
D *Vbique mors eſt.*

DE IRA.

COmmunis illa quidem iracundiæ definitio quæ D. Aug. eſt epiſt. 150. Ira eſt turbulentus appetitus inferendi ea quæ facilitatem actionis impediunt; atque hanc iuxta definitionem non hominibus tantú iraſcimur, ſed belluis & calcitranti equo, & morſuro cani; deindè etiam rebus animâ carentibus; colliſimus enim, & corrodimus calamos & vngues, proiimus aleas, vt pictores penicillum, fabri perpendiculum.

Iram

Iram definit Ariſtot. Vlciſcendi ſui cum dolore coniunctam cupiditatem, quam opinio contemptus noſtri noſtrorumque parit. Quæ vox cupiditas, ſatis docet, non Iram in intelligentia, ſed in appetitu reſidere, & redundare in corpus. Quod diſertè notat Lucret. lib. 3.

Sed calidi plus eſt illis, quibus acria corda
Iracundaque mens facile exardeſcit in iras,
Quo genere imprimis vis eſt violenta leonum
Pectora qui fremitu rumpunt plerumque gementes,
Nec capere irarum fluctus in pectore poſſunt.

Contemptus eſt opinionis, quâ tanti non eſſe aliquem iudicamus, vt arbitremur dignum eum, cuius rationem habeamus; quod neque nobis nociturus; nam illum metueremus, neque ſit profuturus, tùm enim illius animum beneficio nobis adiungeremus. Ita Pompeius primò redeuntem è Gallia Cæſarem negligebat, cùm neque pararet exercitum contra hunc, neque deſiſteret in Senatu agere contra eundem. Ita omnes qui apertè inferunt iniurias videntur contemnere, ſi quid enim eos curarent, darent operam ne lædendo inimici fierent.

• Inter Iram & Iracundiam hoc intereſt, quod hæc ſit parens, illa veluti proles, hæc fomes, illa ſcinulla, hæc habitus, illa ſit actus.

Non ita facilè fuerit Iram ab Odio ſecernere, quod habeant pleraque communia, quibus incenduntur. Ira ex ijs incenditur, quæ in nos, vel in noſtros cadunt; Odium etiam ex illis, quæ nihil ad nos pertinent, ſi modò credamus eum, quem odimus maledicum naturâ & improbum; Ita in ſingulos ſeſe effundit, Odium in vniuerſos debæuit: Ira tempore ſanatur: Odium medicinam vix admittit: Ira dolorem afferre, qui ſentiatur, cupit; Odium ſentiatur malum, necne, nihil curat, modò quem odit quibuſcumque modis affligat, perdatque. Ira cum dolore coniuncta eſt; nam ex illata ſibi contumelia mœrore afficitur iratus; Odium mœroris eſt expers. Ita ſæpè miſereſcit dùm oppreſſum videt eum, in quem excandeſcit: Odium vel in maximis calamitatibus exultat: Ira tantum iniuriam reponere ſtudet; Odium extingui, & planè non eſſe, quem odit, exoptat.

LECTIO XXVIII.

Quibus incendatur Ira.

QVis Stoïcos audiat, dùm tollunt iram, vt indignam viro ſapiente, quam doctrinâ, & religione conſpicui donum aliquod diuinum arbitrantur, & vtilem in omni vita dicunt, ſine qua iacet animus, & in officio ſuo languet, voluptatibuſque fractus, vt blandiſſimis dominis ancillatur. Virum videri negat ex Peripateticis Tull. 4. Tuſ. qui neſciat iraſci; nec in campo, & acie vllum fortem eſſe futurum in prælijs ducem, palmâ & triumpho dignum, nec ſeuerum in politia Magiſtratum, nec in foro curiaque bonum probatumque Oratorem, qui videlicet acri ad excogitandum ingenio, & magno ferocique ad audendum animo non ſit. Vt illam pulchrè conuenienterque nominauerit virtutis inſtrumentum D. Greg. 5. Moral. c. 32. In magnificis & illuſtribus facinoribus, bona voluntas & comis animi dulcitudo vix vllam vim habent, niſi ira excanduit fortitudo. Illa robur inſtillat, exacuit mentem, ſopitumque ardorem exſuſcitat, verbo

A dicam viros facit. Illa ſi benè mentem afflauerit in tuendis religionibus, non ouiculam ſed leonem eſſe intelliges, in periculis Dei causâ, cœlique amore ſubeundis, ſi aculeus ille pungit animum, non ceruum leporémue meticuloſum videas, ſed egregium paratumque bellatorem. Sic eam cum D. Baſilio honarum artium miniſtram licet appellare. Nam vix dici poteſt quantum valeat generoſus ille mentis impetus ad perrumpenda veræ gloriæ impedimenta, vel ad tardandos celeres vitiorum motus, & influentem leniter in animum voluptatem generosè refutandam. Proindè verè, licet audacter dictum eſt, moderatam iram naturæ noſtræ telum ab auctore Deo tributum eſſe, quam Peluſiota lib. 2. ep. 239. πᾶσι φάρμακον vitioſorum affectuum medicinam facit, ſi modò nec Dei legem, neque rationis cancellos prætergrediatur.

B Præclarè Diuus Diadocus iram opponit præſidium Innocentiæ, naturæ telum, cùm grauiter peccato irati ſumus, illud fœmineum, quod in ira ineſt, virile facimus; adiiciam quid glorioſius, illud ferinum quod in ira ineſt, diuinum facimus.

PVNCTVM I.

Opinio iniuriæ & Contemptus.

INcenditur Ira I. opinione contemptus, & iniuriæ, quam quò grauiorem Oratione probaueris, eò motum vehementiorem efficies. Cic. pro Quintio. Quem contemptum ac deſertum à Næuio fuiſſe docet, num. 97. *Denique ipſius inimici vultum ſuperbiſſimum ſubijt: ipſius Sexti Næuij la-*
C *crymans manum apprehendit in propinquorum bonis proſcribendis exercitatam, obſecrauit per fratris ſui mortui cinerem, per nomen propinquitatis, per ipſius coniugem & liberos, quibus propior Quinctio nemo eſt, vt aliquando miſericordiam caperet, aliquam, ſi non propinquitatis, at ætatis ſuæ; ſi non hominis, at humanitatis rationem haberet, vt ſecum aliquid integra ſua fama qualibet, dummodo tolerabili conditione tranſigeret. Ab ipſo repudiatus, ab amicis eius non ſubleuatus, ab omni magiſtratu agitatus, atque perterritus.*

Et verò ſatis oſtendit ipſe Cic. quàm grauis ſit ſtimulus hic ad acuendam iracundiam, dùm ipſe debacchatur in Piſonem, num. 73. vbi grauiter illum reprehendit, quod præpoſtera verſus interpretatione inductus, magnam infamiam Pom-
D peio conflarit.

Non aliter Canuleius Trib. pleb. in Senatum populi iram odiumque accendit, indicato contemptu. Liuius 3. ab vrbe. *Ecquid ſentitis, quanto in contemptu viuatis? lucis huius vobis partem, ſi liceat, adimant: quod ſpiratis, quod vocem mittitis, quod formam hominum habetis, indignantur. Quin etiam ſi Dijs placet, nefas aiunt eſſe, Conſulem plebeium fieri.*

Rebus geſtis clarus Annibal quæſitus à Romanis ad ſupplicium in Senatu Punico agentibus de fœdere ſuos cum ſtomacho ſic accendit apud Silium Ital. lib. 2.

Poſcimur, ô ſocij, Fabiuſque è puppe catenas
Oſtentat, dominiſque vocat nos ira Senatus.
Si tædet cœpti, culpandáue mouimus arma
Auſoniam Ponto properè reuocate carinam,

Nil moror : en victâ lacerandum tradite dextrâ. A
Nec irrita cecidit armata concio, quæ magnum in ſuorum animis excitauit incendium. Nam, ira percitı.

Effundunt gemitum, atque omina triſtia vertunt
In ſtirpem Æneadum, ac ſtimulant clamoribus iras.

II. Hoſtis in aduerſis rebus noſtris gaudium.

Non mediocriter commoueri ſolemus, ſi non modò non moueatur noſtris incommodis, ſed etiam lætetur rebus aduerſis, qui nobis inimicus eſt. Hanc machinam feliciter adhibuit Cic. pro Sylla vbi Iudicum animos inflammat in Torquatum, quòd in Syllæ miſeriis gaudeat, aut nulla B
ſaltem miſeratione tangatur, num. 90. *Teipſum iam Torquate expletum eſſe huius miſerijs par erat: etſi nihil aliud Sylla, niſi Conſulatum abſtuliſſetis, tamen eo vos contentes eſſe oportebat. Honoris enim contentio vos ad cauſam non inimicitia deduxerunt. Sed cùm huic omnia cum honore detracta ſint, cùm in hac fortuna, ac luctuoſiſſima deſtitutus ſit, quid eſt quod expetas amplius? lucíſne huius vſuram accipere vis, plenam lacrymarum atque mœroris? in qua cum maxima cruciatu, atque dolore retinetur? libenter reddiderit adempta ignominia fœdiſſimi criminis. An verò inimicum vt expellas? cuius ex miſerijs, ſi eſſet crudeliſſimus, videndo fructum caperes maiorem, quàm audiendo.*

III. Perſonæ contemptæ dignitas.

Iuuat ad ciendum hunc motum perſonæ contemptæ dignitas, & excellentia. Vt enim lædentis abiecta conditio, tenuitaſque fortunæ auget C
iniuriam; ita læſi dignitas, aut virtus. Grauiter & moleſtè fert Niobes ſe contemptam, Latonæque poſtpoſitam queritur. Eſt enim omnibus præſtantiæ inſitus amor, quam vbi per contemptum ſibi mortales, maximè verò principes, ac locupletes detrahi vident grauiſſimè commouentur. 6. Metam. fab. 2. Ouidius.

Quis furor auditos, inquit, præponere viſis
Cœleſtes? aut cur colitur Latona per aras.
Numen adhuc ſine thure meum eſt? mihi Tantalus auctor,
Cui licuit ſoli ſuperorum tangere menſas.
Pleiadum ſoror eſt genitrix mea, maximus Athlas
Eſt unus, athereum qui fert ceruicibus axem,
Iuppiter alter auus : ſocere quoque glorior illo, D
Quærite nunc habeat quam noſtra ſuperbia cauſam;
Quoque modo audetis genitam Titanida Cæo
Latonam præferre mihi: cui maxima quondam
Exiguam ſedem paritura terra negauit.

Sic Iuno potentes iras accendit, quòd non eam, quam par eſt de ſe opinionem haberent mortales, neque ſe ſatis ab alijs coli pro dignitate crederet. Virgil. 1. Æn.

Aſt ego quæ Diuûm incedo Regina, Iouiſque
Et ſoror & coniux vnà cum gente tot annos
Bella gero, & quiſquam numen Iunonis adoret
Præterea? aut ſupplex aris imponat honorem?

Ratio, quòd propoſitam illi habeant excellentiam, à qua quidquid reuocat, indigniſſimè ferunt.

IV. Leuis cauſa contemptus.

Facilè iraſcimur alicui, ſi leuem ob cauſam nos contemnat, auget enim leuitas occaſionis, grauitatem contemptus, ac deſpicientiæ. Venus Cereris afflictæ precibus victa, cupidinem iuſto furore incendit ad vltionem de raptore Proſerpinæ ſumendam. Apud Ouid. 5. Metam. fab. 5.

Et tamen in cœlo quæ iam patientia noſtra eſt?
Spernimur ac mecum vires minuuntur amoris,
Pallada nónne vides, iaculatricemque Dianam,
Abſceſſiſſe mihi? Cereris quoque filia Virgo
Si patiemur, erit.

V. Fruſtrata ſpes auxilij vel honoris.

Si lædamur ab iis, à quibus ſperabamus auxilium, vel ſi tantulum intermiſerint illi à quibus coli ſolebamus, iraſcimur; tùm enim nos contemni putamus. Cic. pro Flacco dolet, quòd præter ſpem, & expectationem Lælius Flaccum accuſaſſet, à quo defendi debuerat, num. 2. *Quod ſi eſſet aliquando futurum, vt aliquis de L. Flacci pernicie cogitaret, nunquam tamen exiſtimaui Iud. D. Lælium optimi viri filium, optimâ ipſum ſpe præditum, ſumma dignitatis, eam ſuſcepturum accuſationem, quæ ſceleratorum ciuium potius odio & furori, quàm ipſius virtuti, atque inſtituta adoleſcentiæ conueniret.*

Hùc reuoca Veneris querelas, dolentis, quòd Iuppiter minus iuuaret Troianos, quos iam è multis ante calamitatibus eripuiſſet 10. Æn.

C ——— *Quid peſtem euadere belli*
Iuuit, & Argolicos medios fugiſſe per ignes
Totque maris, vaſtaque exhauſta pericula terræ,
Dùm Latium Teucri recidiuaque Pergama quærunt?

VI. Artis contemptus, in qua quis excellit.

Deſpicientiam & contumeliam eſſe fomites in humana vita certos & communes clarum eſt, vndè incendium iræ generatur. Si quis vituperet id quod laudandum eſſe ducimus, aut contemnat artem eam maximè cuius cupiditate tenemur, ſtatim iraſcimur, ſcilicet Philoſophiam ſpernat eo præſente qui ſe multum in ea profeciſſe glorie-
D tur; informem eum dicat, qui politus & elegans videri velit; ignauum appellet eum, qui fortitudinis ſibi laudem arroget, ſubitò flammam concipit; omnes ſiquidem in illa arte & ſtudio, cui tempus operamque ſuam poſuerunt, cupiunt excellentes videri, proindè ſuccenſent vehementer, ſi quis ea vituperans, illudat. Drances audacem Turnum fugacem per ſummum dedecus appellat. 11. Æn.

Pone animos, & pulſus abi. Quid? num tibi Mauors.
Ventoſa in lingua pedibuſque fugacibus iſtis ſemper
in quem Turnus totus ignis. [*erit?*
Pulſus ego? aut quiſquam meritò fœdiſſimè pulſum
Arguet, Iliaco tumidum qui creſcere Tybrim
Sanguine, & Euandri totam cum ſtirpe videbit
Procubuiſſe domum, atque exutos Arcadas armis?

VII. Amicorum deſpicientia.

Augetur vehementer iniuria, cùm eſt ab amicis, & propinquis profecta, qui vel non ſatis laudant, vel non quantum poſſunt, vel non aduertunt, quibus indigeamus, vt opitulentur, quòd in ea re contemni, & abijci videamur. Cicer. pro Quint. reddit Iudices iratos damnis propoſitis, quæ à propinquo ſuo Næuio accepit, numer. 93. *Miſerum eſt exturbari fortunis omnibus, miſerius eſt iniuriâ: acerbum eſt ab aliquo circumueniri, acerbius à propinquo; calamitoſum eſt bonis euerti, calamitoſius cum dedecore.*

Act. 6. in Verr. Iudicum iram accendit, enumeratis ab amico damnis pluribus illatis, num. 104. *Proh Dij Immortales! quem ego hominem accuſo? quem legibus, aut iudiciali iure perſequor? de quo vos ſententiam per tabulam feretis? Dicunt legati Meliuenſes publicè ſpoliatum Templum eſſe Iunonis: nihil iſtum in religioſiſſimo fano reliquiſſe: quem in locum claſſes hoſtium ſæpe acceſſerint: vbi Piratæ ferè quotannis hyemare ſoleant, quod neque prædo violarit ante, neque hoſtis attigerit, id ab vno iſto ſic ſpoliatum eſſe, vt nihil omnino relictum ſit.*

De Saſſia matre conqueritur, eamque Iudicibus inuiſam reddit ob crudelitatem in filium, quem amare debuiſſet. Pro Cluent. num. 190. *Non modò id non fecit, ſed ab illo tempore nullum locum prætermiſit, in quo non inſtrueret inſidias aliquas, ac dies omnes, ac noctes tota mente mater de pernicie filij cogitaret.*

VIII. Perſonæ contemnentis abiecta conditio.

In abiectæ ſortis, & conditionis homines facilè iraſcimur, à quibus contemnimur; ſic indignatur Aiax, quòd Vlyſſes ſecum de armis Achillis contendere non vereatur, cùm robore corporis ac viribus longè ſit inferior. Talis eſt illius apud Ouid. Oratio 13. Metam.

Præmia magna peti fateor, ſed demit honorem
Æmulus Aiaci, non eſt tenuiſſe decorum
Sit licet hoc ingens, quidquid ſperauit Vlyſſes.
Ipſe tulit pretium, iam nunc certaminis huius
Quod cum victus erit, mecum certaſſe feretur.

IX. Maledicta.

Non poſſumus non illis iraſci vehementer, qui nos iniuriis, ac contumeliis afficiunt. Pro Amer. Tull. Cryſogono Iudices infenſos reddit, quòd Roſcium maledictis perſequeretur, num. 146. *Quod ſi tibi cauſa nulla eſt, cur hunc miſerum tanta calamitate affici velis: ſi tibi omnia ſua, præter animam tradidit, nec ſibi quicquam paternum, ne monumenti quidem cauſa reſeruauit: per Deos Immortal. quæ iſta tanta crudelitas eſt? quæ tam fera immaniſque natura? quis vnquam prædo fuit tàm nefarius? quis Pirata tàm barbarus, vt, cùm integram prædam ſine ſanguine habere poſſet, cruenta ſpolia detrahere mallet?*

Apud Liuium Actius Tullius Volſcorum principes ſuos ad iram, & odium in Romanos accendit, iniurijs & contumelijs horum indicatis

A 2. ab V. *Annon ſenſiſtis triumphatum hodie de vobis eſſe? vos omnibus ciuibus peregrinis, tot finitimis populis ſpectaculo abeuntes fuiſſe? veſtras coniuges & liberos traductos per ora hominum? Quid eos qui audiuere vocem præconis? quid qui vos videre abeuntes? quid eos, qui huic ignominioſo agmini fuere obuij, exiſtimaſſe putatis? niſi aliquod profectò nefas eſſe.*

X. Oppoſitio.

Iraſcimur iis qui ſe noſtris conatibus & conſiliis opponunt, efficiuntque, vt vel nunquam, vel rarò, nec ſine magno negotio fruamur optatis. Cicer. epiſt. 5. Scribens ad Metellum ait ſe illius fratri factum eſſe inimicum, quòd eum
B comperiſſet omnem ſui Tribunatus conatum in ſuam perniciem parare, atque meditari. *Ad III. Non. Ianuar. cùm agere cepiſſet, tertio quoque verbo Orationis ſuæ me appellabat, mihi minabatur; neque illi quicquam deliberatius fuit, quàm me quacumque ratione poſſet, non iudicio, neque diſceptatione, ſed vi atque impreſſione euertere.*

XI. Fraus & mendacium.

In eos meritò iraſcimur qui dolo, qui fraude, qui verborum integumentis vtuntur, cùm apertè contra animi noſtri ſenſa exponimus; eſt enim Ironia contemnentis, aut inimici, aut non obſeruantis Oratio. Rex Eumenes Rhodios populo Romano inuiſos reddit, quorum ſociorumque ſuſpectam habet petitionem apud Liui. lib. 38. *Agent cauſam Græcarum Ciuita-*
C *tum, & liberari eas dicent debere. Quo impetrato cui dubium eſt, quin & à nobis auerſuri ſint, non eas modò ciuitates, quæ liberabuntur, ſed etiam veteres ſtipendiarias noſtras; ſibi autem tanto obligatos beneficio, verbo ſocios, reuera ſubiectos imperio, & obnoxios habituri ſint. Et (ſi Dijs placet) cùm has tantas opes affectabunt, diſſimulabunt vlla parte id ad ſe pertinere: vos modò id decere, & conueniens eſſe ante factis dicent. Hæc vos ne decipiat Oratio prouidendum vobis erit: ne non ſolùm inæqualiter alios nimium deprimatis ex ſocijs veſtris; alios præter modum extollatis: ſed etiam ne qui aduerſus vos arma tulerint, in meliore ſtatu ſint, quàm ſocij, & amici veſtri.*

D *XII. Ingrati animi labes.*

Ira videtur eſſe iuſta, quæ in homines ingratos, ac beneficiorum immemores, concipitur. Nam qui vicem non rependunt, deſpicere nos, & beneficia noſtra videntur, ex quo illa Scipionis Africani Maioris querela, quam ob Tribunitias vexationes in exilio voluntario moriens ſepulchro iuſſit inſeri, *Ingrata patria ne oſſa quidem mea habes.*

Et illa Ciceronis ad Attic. lib. 8. de Dionyſio ingrato, in quem ſic concludit epiſtolam: *Nunquam reo tàm humili, tàm ſordido, tàm nocenti, tàm alieno, tàm præcisè negaui, quàm hic mihi, Planc. ſine vlla exceptione præcidit. Nihil cognoui ingratius, in quo vitio nihil mali non ineſt.*

XIII. Officij negatio.

Promerentur iram noſtram vel amici qui deſpiciunt, vel certè cum offenſione id beneficium negant, quod deberi nobis credimus. Sulpitius acerbiſſimè tulit Ciceronem amicum ſuum familiaritatis neceſſitudiniſque oblitum, Murænæ cauſam contra ſe ſuſcepiſſe, cui Tull. reſpondet, vt amicitiæ violatæ, ſatisfaciat. Pro Mur. num. 7. *Huic ego Iud. ſatisfacere cupio, voſque adhibere arbitros. Nam cùm graue eſt verè accuſari in amicitia, tùm etiamſi falsò accuſeris, non eſt negligendum. Ego Serui Sulp. me in petitione tua tibi omnia ſtudia, atque officia, pro noſtra neceſſitudine & debuiſſe confiteor, & praſtitiſſe arbitror. Nihil tibi conſulatum petenti à me defuit, quod eſſet aut ab amico, aut à gratioſo, aut à Conſule poſtulandum.*

B Quanto grauior erit ira ſi noſtris incommodis non commoueantur, neque vllam doloris ſignificationem præbeant. Hinc Cic. querelæ pro Planc. num. 103. *Nolite Iud. per vos, per fortunas veſtras, per liberos, inimicis meis, his præſertim quos ego pro veſtra ſuſcepi, dare lætitiam glorianibus vos iam oblitos mei ſalutiſque eius, à quo mea ſalus conſeruata eſt, hoſtes exutiſſe. Nolite animum meum debilitari luctu, tùm etiam metu commutata veſtra voluntatis erga me; ſinite me, quod vobis fretus huic ſæpè promiſi, id à vobis ei perſoluere.*

XIV. Obtrectatio.

Denique iis omnibus iraſcimur qui vel obtrectatoribus noſtris aures præbent, cùm ſilentio obſiſtere contra, & angi illos putemus oportere: vel ijs qui de noſtro honore detrahunt præſertim C apud tria hominum genera; primùm apud eos quibuſcum de honore contendimus, deindè apud eos quos admiramur & magni facimus, tùm apud eos qui nos verentur, & obſeruant. Quæ omnia videntur eſſe contra officij rationem, & contemptus argumenta.

Notandum ad amplificationem iniuriæ ſiue contemptus referenda eſſe verba, geſtus, actiones, omnia ad contumeliam compoſita, ſubijcienda oculis per hypotypoſim, & ethopœias: ſubindè opus eſſe indignatione, epiphonematis, & ſimilibus figuris: tùm virtutes eius qui læſus eſt conuitijs eius, qui læſerit præferendas, & varijs exemplis factum exaggerandum, ſi ſoli, ſi primo euenerit; ſubijciendum damnum quod ex illis iniuriis ſuſcipiatur, turpe eſſe niſi vindicetur perituram eſſe omnem penitus exiſtimationem. D Docendum eſſe ſpem vlciſcendi, ſine qua non eſt iracundia: erit autem ſi qui læſit, ab eo qui læſus eſt, aut vituperari, aut iudicio vinci, aut fraude ac dolo circumueniri poſſit.

Studioſè captandam temporum & locorum occaſionem, vt ſi doleat animus, ſi cupiat, ſi corpus malè affectum ſit, ſi laboret aliquâ ſuſpicione, iam enim tùm munita via eſt ad iracundiam concipiendam. Et quemadmodum in humano corpore ſi ad malè affectos humores ipſa cœli ratio acceſſerit, tanto citiùs morbi vis inualeſcet; ſic animum moleſta iam perturbatione occupatum acrior flamma corripit, correptumque faciliùs incendit. Cauendum Oratori ne crudelior appareat in puniendo, ne maiores ex æquo pœnas repoſcat, ne denique propter A turbulentos motus ipſe intemperantèr furere videatur, ſed decorum ſeruet, incenſus ſit, & grandi Orationis genere vtatur.

LECTIO XXIX.

Reſtinguitur Ira.

IAm quod ad definitionem Iracundiæ pertinet, mitigatur Ira iiſdem planè rebus, quibus Miſericordia, & Clementia excitatur; debet verò Oratio eſſe eiuſmodi, quæ amorem præ ſeferat, & venerationem eius quem mitigare contendimus: quæ doceat nullum contemptum, nullamque illatam iniuriam, vel certè culpam, ſi quæ fuit, non fuiſſe voluntariam. Ex hoc capite Ligarij crimen inuitum excuſat Cic. quod humano deceptus errore Pompeij partes eſſet ſequutus, num. 3. *Tertium eſt tempus, quo poſt aduentum Vari, in Africa reſtitit, quod ſi eſt crimenoſum, neceſſitatis crimen eſt, non voluntatis.*

I. Perſonæ Conditio.

Plurimum confert ad deliniendam iram perſonæ quæ loquitur conditio. Etenim pueri, ſenes perſonæ Deo ſacræ, mulieres item in eam rem accommodatæ ſunt vel maximè, quia minus virium habent, & maiores illecebras. Mulieres quidem, quibus ineſt mitis facundia, & ipſa quæ muta ſolet eſſe commendatio formæ venuſtas gratiſſima, quæ dùm Orationem à lacrymis incipit, ferrum de manibus, & iræ feruorem ex animo eripit. Miratur Liui. lib. 2. facundam planè mulierem, ad cuius Orationem illas voces Coriolanus in armis, edidit. *Quo me mater adegiſti? viciſti.*

Placamur facilè ſacris hominibus, quia cœlites veremur, cuius rei exemplum eſt Alexander; hic Iudæos, quod Dario fauiſſent neci & prędæ deſtinabat: ecce Iudæus Pontifex diuinitùs in ſomnis admonitus, cum cœtu Sacerdotum magnifico, & ſolemni habitu, obuiam Alexandro vehementer irato procedit: apud Regem illuſtris illa religionis ſpecies, & ſacri Antiſtitis ſplendor tantum potuit, vt non modò animum à cupiditate cædia repreſſerit, verùm ex equo deſcendens, honoris causâ prædam ipſe ſuam adorarit.

II. Poteſtas & Perſonæ veneratio.

Iratum facilè compeſces, ſi doceas eum, cui iraſcitur, potentiorem eſſe, dignum omni veneratione & cultu, nec tutum eſſe cùm illo habere inimicitias. Sic Latinus apud Virg. cùm Turni, & Rutulorum iram in Troianos ſedare vellet, oſtendit illos eſſe veneratione dignos, vtpotè à Dijs oriundos, & terribiles, quia inuictos 11. Æn.

Bellum importunum ciues cum gente Deorum,
Inuictiſque viris gerimus; quos nulla fatigant
Prælia, nec victi poſſunt abſiſtere ferro.

Cum eo hoſte res eſt, inquit Liuius ad ſuos, *qui nec bonam, nec malam ferre fortunam poteſt; ſeu vincit ferociter, inſtat victis; ſeu victus eſt, inſtaurat cum victoribus certamen.*

Cæſaris iram placare volebat Cic. non facilius potuit, quàm ſi diceret Deiotarum eſſe veneratione dignum, quod Rex eſſet. n. 40. *Multa ſunt tuæ Clementiæ monumenta; ſed maximè eorum incolumitates, quibus ſalutem dediſti. Quæ ſi in priuatis glorioſa ſunt, multò magis commemorabuntur in regibus, ſemper Regium nomen in hac ciuitate ſanctum fuit. Sociorum verò regum & amicorum ſanctiſſimum. Quod nomen hi Reges ſine amitterent, te victore timuerunt, retentum verò, & à te confirmatum poſteris etiam ſuis tradituros eſſe confido.*

III. Iniuria prius illata.

Facilius remittimus iracundiam, ſi quibus iraſcimur, ij prius à nobis læſi fuerint, nam intelligimus à nobis eſſe profectam iniuriam. Tull. pro Cœl. n. 21. *Neque id ego dico vt inuidioſum ſit in eos quibus glorioſum hoc etiam eſſe debet, funguntur officio: defendunt ſuos, faciunt quod viri fortiſſimi ſolent, læſi dolent, irati efferuntur, pugnant laceſſiti.*

IV. Animi demiſſio.

Nulla via facilior ad contemptus ſuſpicionem tollendam, & emolliendum iratum, quàm ipſa demiſſio animi non ficta. Pro Mur. 86. *Veſter eſt ſupplex Iud. veſtram fidem obteſtatur, miſericordiam implorat, veſtram poteſtatem, ac veſtras opes intuetur.* Sic enim generoſiſſimi quique placari ſolent, qui eum veræ ſolidæque laudis ſint tantum appetentes, in aduerſariorum demiſſione planè conquieſcunt, vt contra fractæ mentis homines ſemel iracundiæ facibus accenſi, pœnas ſitiunt, nec vllis officiis, aut humanitate vincuntur.

V. Inimicorum incommoda.

Placamur cùm iudicio, aut bello vicimus: omnem enim in victos impetum remittimus, quando aduerſarium maiori malo oppreſſum videmus, quàm quo eum affecturi fuiſſemus. Sic Iulius Cæſar, cùm mactati in Ægypti littore Pompeij cadauer aſpexit, ingemuit. Sic Metellus Macedonicus, grauiſſimis cum Scipione defunctus inimicitiis, vbi nocturnam illi vim illatam audiit, ſtomachum deponit, prodit in publicum, ciuium cædem teſtatur voce turbata, concurrite inquit, ciues veſtra mœnia euerſa ſunt, filios ipſos iubet demortui ferre corpus, cùm negaret id præſtantiori viro exhiberi poſſe: ſic Alexander, vel ob id magnus, Dario, ab Satrapis indigniſſimè perempto Regi lacrymis parentauit. Ita fit vt miſeriæ, iram in commiſerationem vertant. Idem vrget Tull. in Piſon 46. *Plura etiam acciderunt quàm vellem; nam vt amitteretis exercitum, nunquam mehercule optaui, illud etiam accidit præter optatum meum, ſed valdè ex voluntate: mihi enim non venerat in mentem furorem & inſaniam optare vobis, in quam incidiſtis.*

VI. Temporis ratio.

Captanda imprimis ad flectendum iratum opportuna temporis ratio. Nunquam enim irati calentibus adhùc animis iniuriæ præſentis imagine ſunt deliniendi, expectandum tantiſper, dùm ſe fregerit impetus, niſi aliud alia rerum adiuncta ſuaſerint; Nam quis rugienti adhuc leoni occurrat quis abacto fœtu, in ſæuientem tygrim ire ſtudeat? Tempus autem opportunum eſt, cùm bellè apud aliquem aut omnia ſunt, aut multa. Vt enim qui dolent facilè concipiunt igniculos iracundiæ: ſic qui aliqua delectatione perfruuntur, qui honore vel lucro aliquo recèns ſunt affecti, qui iudicio, vel armis vicerunt hoſtes, qui ludis, qui conuiuiis, qui aliis animorum conditionibus vacant, ad manſuetudinem eo tempore faciliores ſunt, quia tunc abſterſa ſunt, doloris nubila. Hanc artem Meſſalinum amicum ſuum edocet Ouidius, monetque vt lætum Cæſarem ob triumphos adeat, ſalutet, precetur, & ſibi mitiorem reddat a. de Ponto. 2. El.

B *Cùmque ſerenus erit, vultusque remiſerit illos,*
Qui ſecum terras imperiumque mouent:
Exiguam ne me prædam ſinat eſſe Getarum,
Detque ſolum miſeræ mite precare fugæ.
Tempus adeſt aptum precibus, valet ille, videtque
Quas fecit vires Roma valere ſuas.
Incolumis coniux ſua puluinaria ſeruat,
Promouet Auſonium filius imperium.
Præterit ipſe ſuos animo Germanicus annos,
Nec vigor eſt Druſi nobilitate minor.
Adde nurus neptesque pias, caroſque nepotes,
Cæteráque Auguſtæ membra valere domus;
Adde triumphatos modò Pæonas, adde quieti
Subdita montanæ brachia Dalmatiæ.

Hùc pertinet Horatij ad Vinnium admonitio.

Vt proficiſcentem docui te ſæpè, diúque
Auguſto reddes ſignata volumina Vinni,
Si validus, ſi lætus erit, ſi denique poſcet;
Ne ſtudio noſtri pecces, odiumque libellis
C *Sedulus importes opera vehemente miniſter.*

VII. Impotentia mentis.

Ira deferueſcit, ſi qui aliquid admiſerunt, irâ percitos fuiſſe videamus: Tunc enim nihil feciſſe videntur per contemptum, aut iudicio & voluntate, ſed per dolorem, & iram impotentem. Hoc pluribus notauit Val. Max l. 8. c. 1. Vbi narrat Pompilium Prætorem, cùm apud illum accuſata eſſet mulier, quòd matrem fuſte percuſſam interemiſſet, in neutram partem voluiſſe ferre ſententiam, quod conſtaret veneno necatorum filiorum dolore commotam, quos Auia filiæ infenſa ſuſtulerat, parricidium vltam eſſe parricidio; non alia mens Medeæ
D Sen. Act. 5.

——— Illud voce iam extrema peto,
Ne ſi qua noſter dubius effudit dolor
Maneant in animo verba, ſed melior tibi
Memoria noſtri ſubeat; hæc ira data
Obliterentur.

VIII. Defectus proprius.

Nihil aptius ad iram ex iniuria concitatam molliter ponendam, quàm in ſe recognoſcere defectum, propter quem in alios iraſcimur, Seneca durus iratorum Cenſor 3. de ira c. 26. *Ad conditionem rerum humanarum reſpiciendum eſt, vt omnium accidentium æqui iudices ſimus; iniquus autem eſt, qui commune vitium ſingulis obiecit. Quid lenioribus verbis vlcus palpitum abſcon-*

do? omnes mali ſumus. Quidquid itaque in alio reprehenditur, id vnuſquiſque in ſinu ſuo inueniet. Ille mihi iam nocuit: ego illi nondum. Sed iam aliquem fortaſſe læſiſti: ſed lædes.

XI. Mora.

Iræ præſens remedium eſt mora, Sen. 3. de Ir. c. 12. *Facit iracundos iniqua noſtri æſtimatio: & quæ facere vellemus, pati nolumus. Nemo ſe differt, atqui maximum remedium iræ dilatio eſt: vt primus eius feruor relangueſcat, & caligo quæ premit mentem aut reſidat, aut minus denſa ſit. Quædam ex his quæ te præcipitem ferebant, hora, non tantum dies molliet; quædam ex toto euaneſcent. Si in hoc erit petita aduocatio, apparebit iam iudicium eſſe non iram. Quidquid voles quale ſit ſcire, tempori trade, nihil diligenter in fluctu cernitur, nihil tibi liceat dum iraſceris.*

X. Damna.

Nemo melius ad molliendum animum iræ ſæuientis damna ſubiecit Seneca Phil. quæ multa congerit ad remedium 3. c. 5. *Ne iraſcamur præſtabimus, ſi omnia vitia iræ nobis ſubinde propoſuerimus, & illam benè æſtimauerimus. Accuſanda eſt apud nos, damnanda: perſcrutanda eius mala & in medium protrahenda ſunt, vt qualis ſit appareat, comparanda cum peſſimis eſt. Auaritia acquirit & contrahit quo aliquis melior vtatur; ira impendit; paucis gratuita eſt. Iracundus dominus quoſdam in fugam ſeruos egit, quoſdam in mortem, quantò plus iraſcendo, quàm id erat propter quod iraſcebatur, amiſit? Ita patri luctum, marito diuortium attulit, magiſtratui odium, candidato repulſam. Peior eſt etiam quàm luxuria: quoniam illa ſua voluptate fruitur, hæc aliena dolore. Vincit malignitatem, & inuidiam: illæ enim infelicem fieri volunt: hæc facere: illæ fortuitis malis delectantur, hæc non poteſt expectare fortunam. Nocere & quem odit, non noceri vult. Nihil eſt ſimultatibus grauius: has ira conciliat. Nihil eſt bello funeſtius: in hoc potentium ira prorumpit. Dat pœnas dum exigit, naturam hominis mutat. Illa in amorem hortatur, hæc in odium: illa prodeſſe iubet, hæc nocere. Adijce quod cùm indignatio eius à nimio ſui ſuſpectu veniat, & animoſa videatur, puſilla eſt, & anguſta. Nemo enim non eo, à quo ſe contemptum iudicat minor eſt. At ille ingens animus, & verus æſtimator ſui, non vindicat iniuriam, quia non ſentit.*

XI. Proprium fortis animi iram vincere.

Quid leonis robur magis commendat, quàm tutum ingenti eius ore leporem ludere? quid maius homine, qui multis laceſſitus iniuriis, & contumeliis prouocatus, frangit iracundiæ motus, & tacet? Ad hoc mens illa magni Senecæ 3. de ira c. 25. *Illud non venit in dubium, quin ſe exemerit turba, & altius ſteterit, quiſquis deſpexit laceſſentes. Proprium eſt magnitudinis veræ, non ſe ſentire percuſſum. Sic immanis fera ad latratum canum lenta reſpicit: Sic irritus ingenti ſcopulo fluctus aſſultat. Qui non naſcitur incommotus iniuriâ perſtitit: qui iraſcitur motus eſt.*

A Contra degeneris eſt animi ſignum ira; quod accidere fœminis videmus ait Sen. 1. de ira c. 12. quoties illas leuis periculi ſuſpicio perculit. Iuuenalis autem iram muliebre vitium appellat.

——— Infirmi eſt animi exiguique voluptas
Vltio: continuo ſic collige, quod vindictâ
Nemo magis gaudet quàm fœmina.

XI. Perſonæ lædentis conditio.

Ad iræ motus continendos excuſanda eſt perſonæ facientis iniuriam, conditio, aut eleuãda nobis illata contumelia, vel quæuis iniuria. facit hoc ad miraculum Seneca 2. de Ira. c. 30. *In his naturam excutiemus, voluntatemque facientium. Puer eſt? ætati donetur, neſcit an peccet. Pater eſt? aut tantum profuit, vt illi etiam iniuria ius ſit: aut*
B *fortaſſis ipſum hoc meritum eius eſt, quo offendimur. Mulier eſt? errat. Iuſſus eſt? neceſſitati quis, niſi iniquus ſuccenſet. Læſus eſt? non eſt iniuria pati quod prior feceris. Iudex eſt? plus illius credas ſententiæ, quàm tuæ. Rex eſt? ſi nocentem punit, cede iuſtitiæ, ſi innocentem, cede fortunæ. Mutum animal eſt, aut ſimile muto? imitaris illud, ſi iraſceris. Morbus eſt, aut calamitas? leuius tranſiliet ſuſtinentem. Deus eſt? tam perdis operam cùm illi iraſceris, quàm cùm illum alteri precaris iratum. Bonus Vir eſt, qui iniuriam fecit? noli credere. Malus? noli mirari, dabit pœnas alteri, quas debet tibi. Et iam ſibi dedit, qui peccauit.*

XIII. Matura reſiſtentia.

Iræ primùm naſcenti occurrendum, conſiliumque maturè adhibendum, ne in perniciem
C noſtram adoleſcat, & vigorem robuſtum capiat, monet Sen. 1. de Ira. c. 7. *Facilius eſt excludere perniciosa, quàm regere, & non admittere, quam admiſſa moderari. Quarundam rerum initia in noſtra poteſtate ſunt: vlteriora nos ſua vi rapiunt, nec regreſſum relinquunt. Vt in præceps datis corporibus nullum ſui arbitrium eſt, nec reſiſtere morariue deiecta potuerunt, ſed conſilium omne, & pœnitentiam irreuocabilis præcipitatio abſcidit, & non licet eò non peruenire, quò non ire licuiſſet. Ita animus ſi in iram, amorem, alioſque ſe proiecit affectus, non permittitur reprimere impetum. Rapiat illum oportet, & ad imum agat ſuum pondus, & vitiorum natura procliuis.*

Iterum vt magni momenti monitum idem repetit, aitque in occaſionibus iracundiæ vim
D animi colligendam, & in conſilium cogitationum noſtrarum adhibendam eſſe moderationem, principiiſque diligenter obſiſtendum. c. 8. *Optimum eſt primum irritamentum iræ protinus ſpernere, ipſiſque repugnare ſeminibus, & dare operam ne incidamus in iram. Nam ſi cœperit ferre tranſuerſos, difficilis ad ſalutem recurſus eſt. Quoniam nihil rationis eſt, vbi ſemel affectus inductus eſt, iuſque illi aliquod voluntate noſtra datum eſt. In primis finibus inquam, hoſtis arcendus eſt, nam cùm intrauit, & portis ſe intulit, modum à captiuis non accipit.*

XIV. Iræ fœditas.

Quibuſdam iratis profuit aſpexiſſe ſpeculum, vt in eo turpitudinem irati cognoſcerent. Suf-

ficeret ad inuidiam tui, monebat ille, ſi te in ſpeculo videres. Credo cum horrore tui poneres iram. Galenum adeò terruit irati hominis aſpectus vt decreuerit animo nunquam iram admittere, ſatis fuit ſemel vidiſſe iraſci, vt nunquam iraſceretur. Nunc quæſo quale monſtrum intus latebit cuius tàm fœdam vmbram vibrat vultus? quale incendium flagrauit in corde, cuius fumus ſic ora deformat? qualis tyrannus mentem occupauit, cùm ipſum corpus oppreſſerit? fulmen dirum in occaſum vergens, ira eſt, nihil auſpicatò facit: infauſtè deſinet, quidquid furore occeperit, ſine conſilio omnia tractat, ira contra votum veniunt. Omnium agendarum omen eſt ratio, quam orba oculis iracundia non agnoſcit, inſtar canis eſt cœcos parturis catulos, & rabie actæ ipſi domino non parcentis: omnia cœca ſunt, inconſulta, quidquid furor agit. Quid? vis iracundo damna? vulnus tuum non claudis, ſi latus alterius grauiori plaga aperias? damnum reſtaurare? tuum, alieno non tollitur, ſcelus, prouocatur. Culpa pœnam vis tollere? inuertis rerum ordinem, addis pœnæ culpam? vis vt pœnæ tuæ ſuccedat culpa? facis inimicum miſtum.

XV. Culpæ cognitio.

Proderit ad delinitionem iracundiæ contumeliam illatam perfectè cognoſcere; nam perturbata ratio ſuggerit nos hoſtem deſpexiſſe, incommodaſſe, vel contumeliam importaſſe maiorem, quàm re ipſa ſit, proindè diſtinguendum eſt quid, & quo animo fecerit. *Multos abſoluemus*, inquit Sen. 3. de Ira. 29. *Si cœperimus ante iudicare, quàm iraſci.*

Denique cogita quantò minus ſit hoſtem perdere, quàm ſeruare: quantò glorioſius ſit mortuum, ſi poſſis, ad vitam reuocare, quàm paucos meritos licet, ſed mœrentes, ad mortem damnare. Hæc eſt vera de hoſtibus victoria, bonitate, nulla veniâ dignus, ſuperaſſe. Sic propius ad Deum acceditur, qui dat ſalutem immeritis hominibus, dùm vitia profligantur

LECTIO XXX.

De effectis iracundiæ.

QVod pertinet ad animum I. rationem perturbat, vndè cœco ac præcipiti motu facile iratus efferueſcit ob inopiam mentis, & conſilij. Quare non oratoriè magis, quàm verè morbum appellat Cic. & fugiendam monet iracundiam, cum qua nihil rectè, nihil conſideratè fieri poteſt: ſanguinis enim inflammatio cor & cerebrum accendit, ex quo ſequitur rationem vſu ſuo, ac munere propè prohiberi, vt iis euenit, quorum cerebrum calida febri inflammatur ad furorem. Deindè quod corpus, non in hominibus tantùm, ſed etiam in belluis perturbatur, de quibus Sen. l. de Ira. 1. *Spumantis apri dentes acuuntur, taurorum cornua iactantur in vacuum, & arena pulſu pedum ſpargitur, leones fremunt, inflantur iratis colla ſerpentibus. Nullum eſt animal tàm horrendum, tamque pernicioſum naturâ, vt non appareat in illo, vbi ira inuaſit, noua feritatis acceſſio.*

A

PVNCTVM I.

Vultus deformitas.

MVlti ſatis ambitioſè morbum hunc deſcripſerunt. Optimus auctor loquendi, & ſentiendi Seneca matrem hanc odij, multis grauibusque malis fœcundam, per inſignem Hypotipoſim ſubiicit oculis, vt nullum iracundiâ fœdius monſtrum eſſe probet, hominesque faciles ad iram, tàm truci tamque horrenda irati hominis propoſitâ facie, breuem hunc furorem dedoceat. De Ira. c. 1.

Non immeritò mihi videris hunc affectum pertimuiſſe, præſertim ex omnibus tetrum, & rabidum.
B *Vt autem ſcias non eſſe ſanos, quos ira poſſedit, ipſum eorum habitum intuere. Nam vt furentium certa indicia ſunt, audax, & minax vultus, triſtis frons, torua facies, citatus gradus, inquietæ manus, color verſus, crebra & vehementius acta ſuſpiria: Ita iraſcentium eadem ſigna ſunt. Flagrant & micant oculi, multus toto ore rubor, exæſtuante ab imis præcordiis ſanguine, labia quatiuntur, dentes comprimuntur, horrent ac ſubriguntur capilli, ſpiritus coactus ac ſtridens, articulorum ſeipſos torquentium ſonus, gemitus, mugituſque, & parum explanatis vocibus ſermo præruptus, & complosæ ſæpius manus, & pulſata humus pedibus, & totum concitum corpus, magnaſque iræ minas agens, fœda viſu, & horrenda facies deprauantium ſe, atque intumeſcentium: neſcias vtrùm magè deteſtabile vitium, an deforme. Cætera licet abſcondere, & in abdito alere. Ira ſe profert,*
C *& in faciem exit, quantóque maior eſt, hoc efferueſcit manifeſtius.*

Iram igitur in vultu potiſſimùm apparet, totumque adeò corpus deformat, vt in alium, homo mutatus videatur, tacita illa flammâ erumpente in lucem, & per omnes actus emergente. Talem depingit, vates Mantuanus l. 1.

Ira minax, odiique parent, Manortis alumna,
Secum agit indomitum ſtygia de ſede furorem
Stenterea qui voce tonat, qui gutture lato
Fulminat, & rauce reſonans clamore fugacem
Pantagiam ſuperat: mugire tonitrua dicas
Horrificáque tremens aratas voce cohortes,
In rigidos enſes, alternaque vulnera mittit,
Sanguinolenta graui vibrans haſtilia ferro
Bella ciet, rixamque mouens, hoſteſque laceſſens
Labra, manuſque tremit, ſcintillant lumina toruis
D *Fulta ſuperciliis, ſtrepit & cennitia tactans*
Bacchatur ſi fortè aliquo nequit obice pœnas
Sumere: vindictas in idonea tempora differt.
Fitque odium, oblonga fouens incendia pectus
Vrit, & accenſis lambit præcordia flammis,
Nil penſi, nil mentis habet, cæcè mobilis expers
Conſilij, volat in pugnam, retinacula rumpit,
Lege modóque carens, rabido ſtimulata calore,
Non ignes, non arma timet. Flammantia tantos
Pectora concipiunt, accenſi ſanguinis æſtus.

II. Ardor oculorum.

Igniti ſunt, & ardentes iratorum oculi, vultuſque totius identidem fit noua mutatio. *Cùm quæreretur*, ait Liuius l. 3. *quænam prima cauſa tàm obſtinatos Samnites mouiſſet in fugam, oculos ſibi Rom.*

ardere viſos aiebant, veſanosque vultus & furentia ora; indè plus, quàm ex alia re terroris ortum. A

Hic eſt ille Turni habitus, ad cuius impotentem iram declarandam Tauri proludentis ad pugnam ſimilitudinem adfert. Virg. 12. Æn.

His agitur furijs, totoque ardentis ab ore
Scintillæ abſiſtunt, oculis micat acribus ignis.
Mugitus veluti cùm primùm in prælia taurus
Terrificos ciet, atque iraſci in cornua tentat,
Arboris obnixus trunco, ventosque laceſſit
Ictibus, & ſparſâ ad pugnam proludit arenâ.

Appoſita ſimilitudine eundem æſtuantis iræ fluctus depingit Silius Italicus lib. 5.

Sic memorans torquet fumantem ex ore vaporem
Iraque anhelantem proturbat pectore murmur:
Vt multò accenſis feruore exuberat vndis
Clauſus vbi exuſto liquor indignatur aheno.

De Verre Cic. 6. Verr. num. 148. *Nam cùm ſpumas ageret, in ore arderent oculi, voce maxima* B *vim me ſibi afferre clamaret, copulati in ius peruenimus.* Offic. 1. num. 102. *Licet ora ipſa cernere iratorum, aut eorum, qui aut libidine aliqua, aut metu commoti ſunt, aut voluptate nimia geſtiunt; quorum omnium vultus, voces, motus, ſtatusque mutantur.*

Eòdem pertinet illud Perſij iram ex adiunctis deſcribentis. Satyr. 3.

Nunc face ſuppoſita ferueſcit ſanguis, & ira
Scintillant oculi, dicisque, facisque, quod ipſe
Non ſani eſſe hominis, non ſanus iuret Oreſtes.

...ſtis conſentit. Ouid. 3. nequitiæ ſuæ,

Ora tument irâ, nigreſcunt ſanguine venæ,
Lumina Gorgoneo ſæuius igne micant.

Iram vtcrque Seneca ſuis coloribus adumbrauit: Philoſophus, quo nemo melius iræ characteres deſcripſit, in notandis hominum vitijs, & naturæ varietate imprimis acutus & ſolers. 3. de C Ira cap. 4. *Vt de cæteris dubium ſit, nulli certè affectui peior eſt vultus, quem deſcripſimus aſperum & acrem, & nunc ſubitò retrorſum ſanguine fugato, pallentem; nunc in os omni calore, ac ſpiritu verſo, ſubrubicundum, & ſimilem cruento, venis tumentibus, oculis nunc trepidis, & exſilientibus, nunc in vno obtutu defixis, & hærentibus. Adijce dentium inter ſe arietatorum non alium ſonum quàm eſt apris, tela ſua attritu acuentibus. Adijce articulorum crepitum, cum ſe ipſa manus frangunt, & pulſatum ſæpius pectus anhelitus crebros, tractosque altius gemitus, inſtabile corpus, incerta verba ſubitis exclamationibus, trementia labra, interdumque compreſſa, & dirum quiddam exſibilantia.*

Quæ poſtquam deſcripſit omnia Sen. dignam Philoſopho ſententiam edidit. *Qualem, inquit, in-* D *tra pectus animum eſſe putas cuius extra imago tàm fœda eſt. Quando illi intra pectus terribilior vultus, acrior ſpiritus, intentior impetus rupturus ſe niſi eruperit.* Quod vſque eò verum eſt, vt de Valentiniano maiore Nicephorus prodiderit, cùm Sauromatorum legatos ſpecie inopes, abiectosque vidiſſet, ita eum eſſe indignatum, quod ſibi cum gente tàm vili pugnandum eſſet, vt interiora viſcera fregerit.

Tragicus verò furentem Medeam his depingit. Act. 3.

Furoris ore ſigna lymphati gerens,
Flammata facies. Spiritum ex alto citat;
Proclamat, ô Superi, oculos fletu rigat,
Renidet, omnis ſpecimen affectus capit.
Hæret, minatur, æſtuat, queritur, gemit.

A *Quò pondus iſtud verget? vbi ponet minas?*
Vbi ſe iſte fluctus franget? exundat furor.
Non facile ſecum verſat, aut medium ſcelus
Se vincet, iræ nouimus veteres notas.
Magnum aliquid inſtat, efferum, immane, impium
Vultum furoris cerno. Dij fallant metum,

III. Mentis impotentia.

De ſtatu mentis hominem deturbare, præcipitem agere, præſtantemque formam eius immutare penitus concludit Senec. 1. de Ira cap. 5. per antitheta eiuſdem hominis clementis conſilio & ratione vtentis, & in iram efferueſcentis ob inopiam, & conſilij & rationis. *An ſecundam naturam ſit iracundia manifeſtum erit, ſi hominem inſpexerimus. Quo quid eſt mitius, dùm in recto ani-* B *mi habitu eſt? quid autem ira crudelius eſt? homine quid aliorum amantius? quid ira infeſtius? homo in adiutorium mutuum generatus eſt: ira in exitium. Hic congregari vult, illa diſcedere: hic prodeſſe, illa nocere; ille etiam ignotis ſuccurrere; illa etiam cariſſimos petere: hic aliorum commodis, vel impendere ſe paratus eſt: ita in periculum dummodo deducat deſcendere. Quis ergo magis naturam ignorat, quàm qui optimo eius operi, hoc fœtum ac pernicioſum vitium aſſignat?*

IV. Vlciſcendi cupiditas.

Ira coniungitur cum vlciſcendi cupiditate, imò eſt ipſa cupiditas vltionis, ſic in Æneâ depingit iram Virg. 2. Æn.

Exarſere ignes animo; ſubit ira cadentem
Vlciſci patriam, & ſceleratas ſumere pœnas.
C *Scilicet hæc Spartam incolumis, patriasque Mycenas*
Aſpiciet? partoque ibit Regina triumpho?
Coniugiumque domumque patres, natosque videbit,
Iliadum turba, & Phrygijs comitata miniſtris?
Occiderit ferro Priamus? Troia arſerit igni?
Dardanium toties ſudarit ſanguine littus?
Non ita.

Tydeus apud Statium ſic in Etheoclem accenditur. 2. Theb.

——Non vltra paſſus, & orſa
Iniecit medijs ſermonibus obuia. Reddes
Ingeminat, reddes; non ſi te ferreus agger
Ambiat, aut triplices alio tibi carmine muros
Amphion auditus agat. Nil tela, nec ignis
D *Obſtiterint, quin auſa luas.*

V. Ficta pax.

Inuigilat vltioni, eiuſque inferendæ diligenter occaſiones obſeruat, periculosè, quia ſimulatè. Nam ira quæ ſtatim erumpit, & ſe prodit, abit ſine ictu. Hanc viam furenti Medeæ nutrix ambitioſa ſatis & iniuriæ retinens aperit; & hoc conſilium ſuggerit, vt ſe probè vlciſcatur, dùm in longum odia producit, atque diſſimulat. Act. 2. Scen. 1.

Sile obſecro, queſtusque ſecreto abditos
Manda dolori: grauia quiſquis vulnera
Patiente, & æquo immotus animo pertulit;
Referre potuit. Ira, quæ tegitur, nocet.
Profeſſa perdunt odia vindictæ locum.

Sic tacitos iræ motus ſubijcit in Hecuba, multoq́ue periculoſiores facit Ouidius, quàm ſi foris apparerent, aut verbis ſe proderent. 13. Metam. Fabula 2.

Troades exclamant, obmutuit illa dolore,
Et pariter voces lacrymasq́ue introrſus obortas
Deuorat ipſe dolor, duroq́ue ſimillima ſaxo
Torpet, & aduerſa figit modò lumina terra:
Interdum toruos extollit ad æthera vultus;
Nunc poſiti ſpectat vultum, nunc vulnera nati,
Vulnera præcipuè, ſeq́ue armat & inſtruit irâ.
Qua ſimul exarſit tanquam Regina maneret,
Vlciſci ſtatuit, pœnæq́ue in imagine tota eſt.
Vtque furit catulo lactente orbata leæna.
Signaque nacta pedum ſequitur quem non videt hoſtem.
Sic Hecube poſtquam cum luctu miſcuit iram
Non oblita animorum, annorum oblita ſuorum
Vadit ad artificem diræ Polymneſtora cædis.
Atque ita correpto, captiuarum agmina matrum
Inuocat, & digitos in perfida lumina condit
Expilatq́ue genis oculos. Facit ira valentem.

VI. Deſperatio.

Si poteſtas vlciſcendi non datur, ſæpè redigit in deſperationem. Ingrate, perfide, neſanè ſequere his Italiam, ait iræ facibus accenſa Dido contra fugam Æneæ 4.

I ſequere Italiam ventis: pete regna per vndas.

Quod & notauit Horat. 3. carm. Ode 27. Vbi ſe contemptam ab Ioue in taurum mutato grauiter Europa dolet, & ob amiſſam virginitatem, cuius iniuriam vlciſci non poteſt, ſecum ipſa de nece voluntaria ſibi inferenda deliberat.

Vilis Europa pater vrget abſens?
Quid mori ceſſas? potes hac ab Orno
Pendulum Zona benè te ſequuta
Lædere collum.
Siue te rupes, & acuta letho
Saxa delectant: age, te procella
Crede veloci: niſi herile mauis
Carpere penſum.

VII. Imprecatio.

Prorumpit in contumelias, & imprecationes, in quibus meliorem ſolatij ſui partem reponit, accenſus Priamus, cùm Politem filium coram ſe vulneratum à Pyrrho, exſpirantemq́ue aſpexiſſet, non eſt veritus id ætatis homo ferocientem Neoptolemum Oratione graui laceſſere.

Hic Priamus quamquam media iam morte tenetur,
Non tamen abſtinuit, nec voci iraq́ue pepercit
At tibi pro ſcelere, exclamat, pro talibus auſis
Dij, ſi qua eſt cælo pietas, quæ talia curet,
Perſoluant grates.

VIII. Indignatio.

Excandeſcit & fortiter indignatur, quod ex animi ſui ſententia, proq́ue libidine Dij non vlciſcantur illatam ſibi iniuriam. Hinc eſt Oratio Iarbæ expoſtulatoria in Iouem, exprobratoria in Didonem, contumelioſa in Æneam, & in omnes irata. 4. Æn.

Iuppiter omnipotens, cui nunc Mauruſia pictis
Gens epulata toris Lenæum libat honorem.
Aſpicis hæc? an te genitor, cùm fulmina torques
Necquicquam horremus? cæciq́ue in nubibus ignes
Terrificant animos, & inania murmura miſcent?

Proindè vix ſui compos, & in vltionem intenta Dido ſuos ad iniuriam vlciſcendam inflammat acriter. 4. Æn.

——— Proh Iuppiter ibit
Hic ait, & noſtris illuſerit aduena regnis?
Non arma expedient, totaq́ue ex vrbe ſequentur?
Diripientq́ue rates alij naualibus? Ite,
Ferte citi flammas: date vela: impellite remos.
Quid loquor? aut vbi ſum?

IX. Terror & minæ.

Addit maledictis minas; gaudet enim terrere eum cui grauiter iraſcitur. Vt duplicem quaſi pœnam de inimico repetat, de vlciſcendi libidine ſollicita Dido dirum Æneæ exitium, & à Dijs, & ab ſe pollicetur.

Spero equidem medijs (ſiquid pia numina poſſunt,
Supplicia hauſurum ſcopulis, & nomine Dido
Sæpè vocaturum: Sequar atris ignibus abſens:
Et cùm frigida mors anima ſeduxerit artus
Omnibus vmbra locis adero: dabis improbe pœnas
Audiam, & hæc manes veniet mihi fama ſub imos.

Quin & ira ſæpè vires addit irato. Talis illa mulier inter ſpem metumq́ue fluctuans quid conſilij caperet apud Senecam in Troade Act. 3. ab ira vires ſumit.

Reſiſtam inermis, offeram armatis manus?
Dabit ira vires. Qualis Argolica ferox
Turmas Amazon ſtrauit, aut qualis Deo
Percuſſa Mænas Enthe[illegible]nas gradu
Armata thyrſo terret, atque expers ſui.

Talis Appius apud Silium Ital. lib. 5.

Tum quod humo haudquaquam valuiſſet vellere ſaxum
Ni vires trux ira daret torquebat anhelans
Appius, & lapſu reſupina in terga cadentem
Mole premit ſcopuli, perfractiſque oſſibus vrget.

X. De vltione gaudium & ſolatium.

In vltione de inimico capienda, ſingularem animi voluptatem reperit, is, quem ardor iracundiæ vehemens occupat, quòd qui vlciſcitur vim, & potentiam oſtentet, in eoq́ue ſuperior, & quodammodo maior videatur. Vndè multos ſcimus eum incredibili lætitiæ ſenſu mortuos, quòd ante læſum, ac punitum inimicum audiſſent. Talem Ptolemæum Regem memorant Annales, qui gaudio triumphans ſupremum vitæ diem confecit, poſtquam oculos in morte natantes, & ſanguine pauit Alexandri cæſo capite, quem hoſtem habuerat. Qui tamen motus ferocientis animi, non dici debet voluptas, ſed immanis furor, & inimica rationi crudelitas.

XI. Contemptio ac deſpicientia.

Qui iraſcitur, contemnit eos, in quos cómouetur, vt ſaltem contemptu, contemptum vlciſcatur se

deriſione. Cum ſtomacho Iarbas iam nominatus, mollem Æneam & effœminatum, ſemivirum Phrygem, alterum denique Paridem compellat, ac deſpicit 4. Æn. A

Et nunc ille Pâris cum ſeminiro comitatu
Mæoniâ mentum Mitrá; crinemque madentem
Subnixus rapto potitur: nos munera templis
Quippe tuis ferimus, famamque fouemus inanem.

Contra contemni ſe dolet niſulque grauius pati ſolet, ac poteſt, quàm ſi dùm furit, & æſtuat, dùm præter minas & ſupplicia, nihil admodum ſonat, interea ſpernitur, ſic ardorem animi ſui prodit in deſertorem ſuum Dido.

Nam quid diſſimulo? aut quæ me ad maiora reſeruo?
Num fletu ingemuit noſtro? num lumina flexit?
Num lacrymas victus dedit, aut miſeratus amantem eſt?

XII. Iræ loquacitas. B

Nihil eſt irato difficilius, quàm continere linguam; eorum autem qui iraſcuntur ſermo eſſe ſolet eiuſmodi: amplificat contemptum ſui quantum poteſt. Queritur Medea ſe contemptam ab Iaſone malæ fidei viro, quo verborum ambitu? quo exulceratæ mentis æſtu?

Quos ego ſeruaui pellex amplectitur artus;
Et noſtri fructus illa laboris habet.
Forſitan & ſtulta, dùm te iactare maritæ,
Quærit: & iniuſtis auribus apta loqui:
In faciem moreſque meos noua crimina fingit
Rideat, & vitijs læta ſit illa meis.
Rideat, & Tyrio iaceat ſublimis in oſtro
Flebit; & ardores vincet aduſta meos.
Dum ferrum, flammæq; aderunt, ſuccuſq; veneni:
Hoſtis Medeæ nullus inultus erit.

Commendat ſe pluribus, vt ex eo capite acereſcat contemptus, & ex contempru ira. Iuno ad vltimum iræ retinens, ſe ad iracundiam excitat exemplo Palladis, quæ numen inferioris ordinis, vlta eſt acriter hoſtem ſuum. 1. Æn. C

——Méne incœpto deſiſtere victam?
Nec poſſe Italiâ Teucrorum auertere gentem?
Quippe vetor fatis. Palláſne exurere claſſem
Argiuum, atque ipſos potuit ſubmergere Ponto
Vnius ob noxam, & furias Aiacis Oilei?
Aſt ego quæ Diuûm incedo Regina, Iouiſque
Et ſoror, & coniux, vnâ cum gente tot annos
Bella gero, & quiſquam numen Iunonis adoret
Præterea? aut ſupplex aris imponat honorem?

In ardore animi vehementer indignantis eadem adhibet argumentum à minoribus Dijs Marte & Dianâ, vt faces iam ſatis exulceratæ menti maiores ſubijciat: D

——Mars perdere gentem
Immanem Lapithûm valuit: conceſſit in iras
Ipſe Deûm antiquam genitor Calydona Dianæ.
Quod ſcelus aut Lapithis tantum, aut Calydone merente?
Aſt ego magna Iouis coniux: nil linquere inauſum
Quæ potui infelix, quæ memet in omnia verti
Vincor ab Ænea.

Eludit eorum reſponſa qui ſe placare volunt: Dido non habebat, quo poſſet Deorum auctoritatem refellere, riſu duntaxat eludit rationes, ſequuta ſectam Epicureorum, dicentium Deos non hæc inferiora curare.

Heu furijs incenſa feror, nunc augur Apollo,
Nunc Lyciæ ſortes, nunc & Ioue miſſus ab ipſo
Interpres Diuûm fert horrida iuſſa per auras.

Scilicet is Superis labor eſt, ea cura quietos A
Sollicitat, neque te teneo, neque dicta refello.

Poſt contumelias, & iniurias incuſat ſe, quòd occaſionem oblatam vltionis non arripuerit cùm ſe dabat, eamque deſiderio reuocat; Indignata Dido varias cædes attingit quibus voluiſſet Æneam obruere, petitas è veterum Fabulis & Hiſtorijs.

Non potui abreptum diuellere corpus, & vndis
Spargere? non ſocios, non ipſum abſumere ferro
Aſcanium, patrijſque epulandum apponere menſis?

Si verò vis & ſpes vltionis adempta ſit multò grauius iraſcitur, & ſe magis excruciat. Talis Iuno deſcribitur in pœnas, & vltionem intenta 2. Metam. Fab. 6.

Eſt verò cur quis Iunonem lædere nolit.
Offenſamque tremat, quæ proſum ſola nocendo?
O ego quantum egi? quàm vaſta potentia noſtra eſt?
Eſſe hominem vetui, facta eſt Dea: ſic ego pœnas B
Sontibus impono; ſic eſt mea magna poteſtas.

Denique, vt ſcias inquit Seneca de Ira, iram non eſſe pœnæ cupiditatem, infirmiſſimi ſæpè potentiſſimi iraſcuntur, nec pœnam concupiſcunt, quam non ſperant. Imò vero ſæpè oppreſſi fortunæ dominantis inconſtantiam ingerunt, quæ poſſit etiam in ſupremo dignitatum faſtigio poſitos deturbare præcipites. Quod vrget Ouid. Triſt. 5. eleg. 8. non ſine ſtomacho.

Non adeò cecidi, quamuis abiectus, vt infra
Te quoque ſim; inferius quo nihil eſſe poteſt.
Quæ tibi res animos in me facit improbe? cúrue.
Caſibus inſultas, quos potes ipſe pati?
Nec mala te reddunt mitem placidúmue iacenti
Noſtra, quibus poſſunt illacrymare feræ?
Non metuis dubio fortunæ ſtantis in orbe
Numen? & exoſa verba ſuperba Deæ?
Exiget ac dignas vltrix Rhamnuſia pœnas, C
Impoſito calcas quod mea fata pede.

Plures iræ characteres Satyrici Vates, variaſque vehementer indignantis animi depingunt imagines mordacibus verbis adumbratas, quales habet Iuuen. Satyr. 1.

DE MANSVETVDINE ſiue Clementia.

Vicinus Amori manſuetudinis, & Clementiæ motus, vſum ferè eundem habet, cùm ſcilicet in defenſionibus elaborare debet Orator, vt ab aduerſarijs excitatam iracundiam extinguat, & ad lenitatem, clementiamque Iudices reuocet, cùm etiam in ſuis, aut alienis erratis ad deprecationem confugere neceſſe habeat. D

LECTIO XXXI.

Conciliatur Manſuetudo.

Manſuetudo motus iræ contrarius definitur ab Ariſtot. 2. Rhet. cap. 3. depreſſio atque ſedatio iræ, quæ non Oratione primùm mulcẽda eſt, vt monet Seneca, *Surda eſt, amens eſt, dabimus illi ſpatium, donec deferbuerit, nec oculos tumentes tractabimus, vim maiorem mouendo incitaturi; nec cætera vitia, dum feruent morborum initia, quies curat.*

——Da tempus, ac ſpatium tibi,
Quod ratio nequijt, ſæpè ſanauit mora.

Monet cothurnatus Vates agam. Act. 2.

Sunt quidam ſanandi diſſimulanter ex mente Romani Philoſophi. Et vero Medicum aiunt cùm Regis cuiuſdam filiam ſanare vellet, nec ſine ferro poſſet, dùm intumeſcentem mammam leniter foueret, ſcalpellum ſpongiâ tectum induxiſſe. Repugnaſſet puella naturæ delicatioris remedio palàm admoto, eadem quia non expectauit, dolorem tulit.

I. Manſuetudinis incentiuum depoſita contemptus ſuſpicio.

Componitur animus, & ad manſuetudinem traducitur ab ira, ſi contemptus ſuſpicio deponatur, B quem iræ materiam, ac ſomitem eſſe conſtat, contraque doceatur quàm magnificè ſentiat, & honorificè loquatur, de eo qui ſe contemptum ſuſpicatur. Nam vt ijs iraſcimur ac ſuccenſemus grauiter, qui conſultò, dataque opera nos iniuriâ, vel contumelijs afficiunt; ita faciles ſumus in eos, qui per imprudentiam, vel aliquo caſu lapſi, non certo conſilio nos offenderunt. Quod ſi diſſimulari non poſſit offenſa, præter voluntatem hęc accidiſſe dicendum erit. Bellè Didonem feruidioris naturæ, ac ſubito motu bullientis fœminam mulcet Æneas apud Poëtarum ſcientiſſimum. Æn. 4.

Me patris Anchiſæ quoties humentibus vmbris,
Nox operit terras, quoties aſtra ignea ſurgunt,
Admonet in ſomnis, & turbida terret imago:
Me puer Aſcanius capitiſque iniuria chari
Quem regno Heſperiæ fraude, & fatalibus armis.
Nunc etiam interpres Diuûm Ioue miſſus ab alto C
Teſtor vtrumque caput) celeres mandata per auras
Detulit: ipſe Deum manifeſto in lumine vidi
Intrantem muros, vocemque his auribus hauſi,
Deſine meque tuis incendere, teque querelis
Italiam non ſponte ſequor.

Non alia ratione Tull. Ligarium manſuetudine veniaque dignum probat, quòd præter voluntatem, quòd errore humano deceptus, & neceſſitate coactus in Cæſarem aliquid deliquerit, num. 35. *An poteſt quiſquam dubitare, quin ſi Q. Ligarius in Italia eſſe potuiſſet, in eadem ſententia futurus fuerit, in qua fratres fuerunt? Quis eſt qui horum conſenſum conſpirantem, & pene conflatum, in hac propè æqualitate fraterna non nouerit? quis hoc non ſentiat quiduis prius futurum fuiſſe, quàm vt hi fratres diuerſas ſententias fortunaſque ſequerentur? voluntate igitur omnes tecum fuerunt; tempeſtate* D *abreptus eſt vnus: qui ſi conſilio id feciſſet, eſſet eorum ſimilis, quos tu tamen ſaluos eſſe voluiſti. Quod ſi eſt crimino ſum, neceſſitatis crimen eſt, non voluntatis.*

II. Criminis confeſſio.

Facit ad manſuetudinem ingenuè culpam, fateri, doloreque admiſſam, tantum enim abeſt vt contemnant, vt oſtendant ſe benè de nobis ſentire, quæ pœnitentia, qui dolor, & ægritudo animi, inſtar eſt pœnæ, atque ſupplicij; quod ſubijciens ea quâ ſolet elegantia Cic. clementem ac manſuetum Cæſarem reddere ſtudet, confeſſione libera. Pro Liga. num. 30. *Ad iudicem ſic agi ſolet; ſed ego ad parentem loquor: erraui, temerè fe-* A *ci, pœnitet: ad Clementiam tuam confugio: delicti veniam peto; vt ignoſcas oro. ſi nemo impetrauit arroganter: ſi plurimi tu idem fer opem, qui ſpem dediſti.*

Hoc artificio Liuius vtitur lib. 22. Vbi Minutius magiſter Equitum errata ſua liberè & ingenuè fatetur, Oratione ad Fabium Dictatorem. *Parentibus meis, Dictator, quibus te modò nomine, quo fando poſſum æquaui, vitam tantum debeo; tibi cùm meam ſalutem, tùm omnium horum. Itaque plebiſcitum, quo oneratus magis, quàm honoratus ſum, primus antiquo, abrogoque, & ſub imperium auſpiciumque tuum redeo, & ſigna hæc, legioneſque reſtituo. Tu quæſo placatus me magiſtrum Equitum, hos ordinibus ſuis quemque tenere iubeas.*

III. Humilitas & animi demiſſio.

Viles animæ ſunt ad vltionem præcipites, nec ſemel iram incenſam facilè deponunt, niſi par vel maius aliquod malum intulerint. At verò generoſæ mentis ardor, quia nihil præter gloriæ ſplendorem æſtimat ferè conquieſcit, ſi modò is qui offendit ſupplex ſe demittat ac ſe puniendum permittat vltrò, ſic enim profitentur ſe inferiores; qui autem inferiores ſunt, timent, ac reuerentur; quæ duo non poſſunt eſſe cum contemptu. Mitigantis iram, & manſuetudinis exemplum ſingulare dedit in Turno & Ænea Virg. 12. Æn.

Ille humilis ſupplexq; oculos dextramq; precantem
Protendens: equidem merui, nec deprecor, inquit,
Vtere ſorte tua: miſeri te ſi qua parentis
Tangere cura poteſt, oro (fuit & tibi talis
Anchiſes genitor) Dauni miſerere ſenectæ,
Et me, ſeu corpus ſpoliatum lumine mauis,
C *Redde meis; vicisti, & victum tendere palmas*
Auſonij videre: tua eſt Lauinia coniux:
Vlterius ne tende odijs. Stetit acer in armis
Æneas voluens oculos, dextramque repreſſit
Et iam iamque magis cunctantem flectere ſermo
Cœperat.

IV. Beneficiorum commemoratio.

Artificij pleniſſimum eſt eius commemorare beneficia, quem voles incitatum irâ delinire, nam blanda commemoratio beneficiorum neſcio quas habet illecebras, & alienum à contemptu demonſtrat, & à ſuſpicione vindicat. Didonem grauiore motu concitatam ſibi conciliat, Æne. 4. Æn.

——Ego te, quæ plurima fando
Enumerare vales; nunquam Regina negabo
D *Promeritam, nec me meminiſſe pigebit Eliſſæ.*
Dùm memor ipſe mei, dùm ſpiritus hos reget artus.

Hoc idem in defenſionibus ſuis miro artificio præſtitit Orator Romanus, pro domo ſua in Remp. promerita recenſet, n. 144. *Te cuſtos vrbis Minerua, quæ ſemper adiutrix conſiliorum meorum, teſtis laborum extitiſti precor ac quæſo; voſque qui maximè me repetiſtis, atque reuocaſtis, quorum de ſedibus hæc mihi propoſita eſt contentio, patrij Penates familiareſque, qui huic vrbi & Reip. præſidetis, vos obſecro: quorum ego è templis ac delubris peſtiferam illam, & nefariam flammam depuli: Teque Veſta Mater, cuius caſtiſſimas Sacerdotes, ab hoſtium amentia, furore, & ſcelere defendi, cuiuſque ignem illum ſempiternum, non ſum paſſus aut ſanguine ciuium reſtingui, aut cum totius vrbis incendio commiſceri.* Et multa quæ ſuauiſſimo Orationis flumine proſequitur.

Ligario parcendum contendit etiamſi certo conſilio Cæſari bellum intuliſſet recordatione Quæſturæ, quam totam contulerat ad eiuſdem Cæſaris dignitatem, num. 36. *Equidem cùm tuis omnibus conſilijs intereſſem memoria teneo qualis T. Ligarius, Quæſtor Vrbanus fuerit erga te, & dignitatem tuam. Sed parum eſt me hoc meminiſſe: ſpero etiam te, qui obliuiſci nihil ſoles niſi iniurias, quoniam hoc eſt animi, hoc eſt ingenij tui, te aliquid de huius Quæſtoris officio cogitantem etiam de alijs Quæſtoribus, reminiſcentem recordari. Hic igitur, qui tùm nihil aliud egit, niſi vt tu eum ſtudioſum, & bonum virum iudicares, nunc à te ſupplex ſalutem fratris petit.* Quod & habet pro Deiot. num. 14.

V. Amoris blanda ſignificatio.

Iram placat, & lenitatem excitat, qui ſub initium Amorem profitetur; faciliorem enim amoris illecebræ Orationi parant aditum. Occurrit Iocaſta filium Polynicem mitigatura Theb. Act. 4.

Ad te preces nunc, nate, maternas feram,
Sed ante lacrymas. Teneo longo tempore
Petita votis ora. Te profugum ſolo
Patrio Penates regis externi tegunt:
Te maria tot diuerſa, tot caſus vagum
Egére: non te duxit in thalamos parens
Comitata primos, nec ſua feſtas manu
Ornauit ædes, nec ſuâ lætas faces
Vittâ reuinxit. Hoſtium es factus gener
Patriâ remotus, hoſpes alieni Laris
Sine crimine exul. Nate poſt multos mihi
Remiſſe ſoles: nate ſollicita metus,
Et ſpes parentis.

VI. Caſus alterius & pœna grauior.

Manſuetum & clementem ex irato facies, ſi docueris eos, à quibus læſus eſt grauiores pœnas pependiſſe, quàm ipſemet exegiſſet, nam ea ratione ceſſat ira vltionis appetens. Iocaſta iam laudata Theb. Act. 4.

Ne metue pœnas, & quidem ſolues graues.
Regnabit. Pol. *Hæc eſt pœna?* Ioc. *Si dubitas;*
auo
Patrique crede: Cadmus hoc dicet tibi
Cadmique proles. Sceptra Thebarum fuit
Impunè nulli gerere, nec quiſquam fide
Rupta tenebat ira, iam numeres licet
Fratrem inter iſtos.

Si quos aliquando pares habuit, infra ſe videt, ſatis vindicatus eſt, & ad manſuetudinem facilis. Sen. 1. de Clem. cap. 21. *Quiſquis ex alto ad inimici pedes abiectus, alienam de capite ſuo, regnóque ſententiam exſpectauit, in ſeruatoris ſui gloriam viuit, pluſque nomini eius confert incolumis, quàm ſi ex oculis ablatus eſſet. Aſſiduum enim ſpectaculum alienæ virtutis eſt: in triumpho citò tranſiſſet.* Hoc eſt etiam ex victoria ſua triumphare.

VII. Virtutis commendatio.

Virtus ac probitas facilè concitatum demulcet, quam machinam adhibuit M. Iunius ſummæ prudentiæ vir ac fortitudinis pro captiuis Cannenſis

A pugnæ perorans, in quos non ignorabat Romanorum animos eſſe vehementer incitatos, apud Liui. lib. 22. *Non enim in acie per timorem arma tradidimus, ſed cùm propè ad noctem ſuperſtantes cumulis cæſorum corporum prælium extraxiſſemus, diei reliquum ac noctem inſequentem, feſſi labore, ac vulneribus vallum ſumus tutati.*

Huius artificij meminit magnus in dicendo Tull. pro Cluent. cui Iudicum manſuetudinem ob virtutem, ac innocentiam vitæ conciliat, num. 202. *Veſtrum eſt hoc Iud. veſtra clementia: rectè hoc repetitur à vobis, vt virum optimum, atque innocentiſſimum, plurimiſque mortalibus charum, atque iucundiſſimum his aliquando calamitatibus liberetis: vt omnes intelligant, in concionibus eſſe inuidiæ locum, in iudicijs veritati.*

Non minus eleganter in cauſa Cœlij perorauit, ex eodem capite, num. 72. *M. verò Cœlius cur*
B *in hoc iudicium vocatur? cui neque proprium quæſtionis crimen obijcitur, neque verò aliquid eiuſmodi, quod ſit à lege ſeiunctum, & cum veſtra ſeueritate coniunctum: cuius prima ætas dedita diſciplinis fuit, ijſque artibus, quibus inſtruimur ad hunc vſum forenſem, ad capeſſendam Remp. ad honorem, gloriam, dignitatem: ijs autem fuit amicitijs maiorum natu, quorum imitari induſtriam continentiamque maximè velit: ijs æqualium ſtudijs, vt eundem quem optimi ac nobiliſſimi, petere curſum laudis videretur.*

VIII. Metus.

Vtile nonnunquam iratis timorem inijcere, eorum in quos exarſerunt; nam fieri vix poteſt vt quis iraſcatur ei, quem metuat. Et quæ ſpes vl-
C ciſcendi eos, quos veremur? Pacuuius apud Liuium. *Vnus aggreſſurus es Annibalem, quid illa turba tot liberorum, ſeruorumque? quid in vnum intenti oculi, quid tot dexteræ, torpeſcéntne? in amentia illa; vultum ipſius Annibalis, quem armati exercitus tremunt, quem horret populus Rom. tu ſuſtinebis?*

Hinc illa vox Iocaſtæ Polynicem à bello dehortantis, & cum fratre reconciliare volentis Theb. Act. 4.

Licet omne tecum Græcia robur trahas,
Licet arma longè miles, ac latè explicet,
Fortuna belli ſemper ancipiti in loco eſt.
Quodcumque Mars decernit, exæquat duos,
Licet impares ſint gladijs & ſpes & metum
Sors cæca verſat. Præmium incertum petis
Certum ſcelus.

D Sic Harpagus, cùm Perſarum Regi bilem mouiſſet, offenſuſque princeps epulandos ei liberos appoſuiſſet, rogatus ab eodem Rege, num id commenti genus placuiſſet, mœrore diſſimulato reſpondit, apud Regem omnis cœna iucunda eſt: ita fuit affectus minus potens erga potentiorem.

IX. Deprecatio.

Cùm rogant, atque deprecantur, qui nos læſerunt, facilè placamur, quod hac ratione demiſſionem animi præ ſe ferant; ideò Phil. 5. Tull. pacem cùm Antonio nullam habendam affirmat, num. 3. *Pacem vult Antonius, arma ponat, roget, deprecetur.*

Huius vbiq; rei mirus artifex in Orationibus ſuis,

cùm ſe potat Iodicibus ſois cauſam probaſſe. Pro Footeio deprecantem indicit Virginem Veſtalem. n. 38. *Tendit ad vos Virgo Veſtalis ſupplices manus, eaſque pro vobis Diis immort. tendere ſolet. Cauete ne periculoſum ſuperbúmne ſit, eius vos obſecrationem repudiare, cuius preces Dij ſi aſpernarentur, hac ſalua eſſe non poſſent.*

Iterum graui deprecatione vtitur pro Plancio. n. 102. *Non ego meis ornatum beneficiis à vobis deprecor Iud. ſed cuſtodem ſalutis meæ: non opibus contendo, non auctoritate; ſed precibus, ſed lacrymis, ſed miſericordiâ, mecumque vos ſimul miſerrimus & optimus obteſtatur parens, & pro vno filio, duo patres deprecantur. Téque Flaui oro, & obteſtor, qui meorum conſiliorum, in conſulatu ſocius, periculorum particeps, rerum quas geſſi adiutor fuiſti, méque non modò ſaluum ſemper, ſed etiam ornatum florentemque eſſe voluiſti: vt mihi per hos conſerues eum, per quem me tibi, & his conſeruatum vides.* Item pro Clu. n. 201.

X. Exemplum.

Frangit iram, & manſuetudinem imperat exemplum Ducis æquè io ſe, atque in alios ſeueri, ſic milites erga Ducem grauia imperantem ſunt placabiles, ſi ea præſtare illum viderint, vt Mariani, qui vulgò muli, ob aſſiduam laborum contentionem, noo erant tamen infenſi Mario, quia nihil ipſis imponebat operis, quin illud prius ſubiret. Adeò verum eſt, quod ait Ouid. 6. Faſtorum.

Sic agitur cenſura, & ſic exempla parantur,
Cùm iudex alios, quod monet, ipſe facit.

Quod & habet Tull. pro lege Ma. n. 38. *Neque poteſt exercitum is continere Imperator, qui ſeipſum non continet: neque ſeuerus eſſe in iudicando, qui alios in ſe ſeueros eſſe iudices non vult.*

XI. Animi de ſe triumphanti, magnitudo.

Manſuetudo perſuadetur, propoſitâ vera ſolidáque gloria, quæ percipitur ex illa ſui victoria, quod aſſequimur allatis illorum exemplis, qui perpetuam ſibi apud poſteros famæ prædicationem, hac vna virtute, conciliarunt. Laudatur Lycurgus, quòd ſumeret vltionem de hoſtibus, non puniendo, ſed bene-merendo. Illud ipſum vocat Themiſt. Orat. 5. [illegible] trophæum ſingularis virtutis, & apicem ſublimis conſtantiæ, exultantis, & imminentis in vltionem animi vim, & impetum cohibere, naturæ aculeos retundere, efferueſcentem in corde flammam opprimere, hoc eſt maiorem ſe fieri, hoc pugnare fortiter, & vincere glorioſè.

Has omnes lenitatis excitandæ rationes propoſuit Claud. in epiſtola, quam Adriano ſcripſit.

Vſque adeóne tua producitur impetus iræ?
Exceſſit iam pœna modum: concede iacenti.
En adſum, & veniam confeſſus crimina poſco
Manibus Hectoreis atrox ignouit Achilles.
Hunc virtus tua digna ſequi. Spoliamur amicis,
Hunc tormenta necant; hic vndique truditur exul.
Quid ſupereſt damnis? quæ ſalua pericula reſtant?

A *Emollit rabiem præda, mortiſque facultas.*
Prætereunt ſubiecta feræ, toruique leones
Quæ ſtrauiſſe valent, ea mox proſtrata relinquunt.
Reſpice quid tanta dignaris morte clientem?
In breuibus nunquam ſeſe probat Æolus vndis.
Incubuit nunquam cœleſtis flamma Salictis,
Nec paruis frutices iram meruere Tonantis.
Hoc carmen pro thure damus, miſerere tuorum.

Denique prôponendum quod olim aiebat Cæſar Dictator. Miſerum eſſe inſtrumentum Senectutis, recordationem crudelitatis, proindè humaniſſimos eſſe debere Principes, & in honore conſtitutos, vt amicâ omnium reuerentiâ, & charitate excipiantur.

XII. Lenis ſeueritas.

B Mollioris ſunt naturæ qui manſuetudinis ſuaui decore capti, omnem iracundiæ motum ab animo, vt lenitatis inimicum, arcendum eſſe putant; non intelligunt iram eſſe virtutis inſtrumentum, quæ fortitudinem, robur & conſtantiam, ad res benè, ordinatéque agendas præbeat, quæque libidinibus ſemollitam animam, & laſciuientem contineat, & auſteram è remiſſa, è molli & fractâ generoſam efficiat.

Nimiam lenitatem improbare videtur Sapiens, dùm & ſeueritatis, & nimiæ manſuetudinis mala complectitur de Clem. c. 2. *Non vulgo ignoſcere decet. Nam vbi diſcrimen inter malos bonoſque ſublatum eſt, confuſio ſequitur, & vitiorum eruptio. Itaque adhibenda eſt moderatio, quæ ſanabilia ingenia, diſtinguere à deploratis ſciat. Nec promiſcuam habere ac vulgarem clementiam* C *oportet, nec abſciſſam. Nam tàm omnibus ignoſcere crudelitas eſt, quàm nulli.*

Inclinandum tamen ſemper eſt in mitiorem partem, & ſi peccandum, remiſſione quàm crudelitate melius ac tutius. Egregiè Caſſiodor. l. 3. epiſt. 46. *Materia eſt gloriæ principalis delinquentis reatus; quia niſi culparum occaſiones emergerent, locum pietas non haberet. Quid enim ſalubris ordinatio gerat, ſi morum probitas cuncta componat? arida ſiccitas madentis pluuiæ beneficium exoptat, ſalutiferis medentium manibus niſi infirma valetudo non indiget, ſic dùm imbecillitati ſuccumbitur, conuenienter remedia tribuuntur. Quapropter caſibus aſperis præſtandum eſt ſub iuſtitiæ laude moderamen, vt nec vindictam ſinamus ſuperare peccata, nec culpam inſultare patiamur legibus impunitam.*

D Proindè cùm manſuetudo ſit animi ſedatio, nec tàm virtutem, quàm actionem ſignificet, quâ infringitur ira, nec tàm perturbatio, quàm perturbationis euerſio dicenda ſit, & ad bonos mores accedat, non eſt euellenda ex animis, imò potius inſerenda altiùs, & excitanda.

LECTIO XXXII.

Deſcribitur.

Lenitudo deſcribitur moderatione vultus, & ſermonis, orationis illecebris, & ſuauitate, modeſtiáque totius habitus, ac demum penè omnes admittit characteres, quibus Poëtæ pacem adumbrare conſueuerunt. Iotas

quos hæc habet Claud. in laudem Mallij Theod. A

Seruat inoffenſum diuina modeſtia vocem ,
Temperiem ſeruant oculi , nec lumina feruor
Aſperat, aut rabidas diffundit ſanguine venas ,
Nullâque mutati tempeſtas proditur oris.
Quinetiam ſontes expulsâ corrigis irâ ,
Et placidus delicta domas , nec dentibus vnquam
Inſtrepis horrendum , fremitu nec verbera poſcis.
Pax maiora decet. Peragit tranquilla poteſtas
Quod violenta nequit, mandatáque fortius vrget
Imperioſa quies , non qua comitatur honores
Anſa tuam leniter tentare ſuperbia mentem.

Eandem iterum ab effectis deſcribit, vt Stiliconis faſces exornet l.ſ.de laudibus eiuſdem:

Principio magni cuſtos Clementia mundi.
Hæc docet, vt pœnis hominum, vel ſanguine paſci
Turpe ferumque putes : vt ferrum marte cruentum,
Sic cum pace premas, vt non infenſus alendis B
Materiam praſtes odiis : vt ſontibus vltrò
Ignouiſſe velis.

Et paucis interiectis.

Hæc & amicitias longo poſt tempore firmat ,
Manſuróque adamante ligat ; nec mobile mutat
Ingenium, paruo ſtrepitu , nec vincula noxa
Diſſolui patitur , nec faſtidire priorem ,
Allicitur veniente nouo , benefacta tenere ,
Reſpicere offenſas facilis , pariterque minoris
Officij , magnique memor ſuperare laborat ,
Vique hoſtes armis , meritis ſic vincit amicos.
Hæc fouet abſentes ; hæc longè ſola remotis
Conſulit ; hæc nullis aurdam rumoribus aurem
Pandit , & ignarum nunquam læſura Clientem.

Pati vena Cæſaris clementiam pluribus commendat , vel recuſanti veniam offerentis Lucan.l.2.

Viue licet nobis , & noſtro munere , dixit C
Cerne diem , victis nam ſpes bona partibus eſto.
Exemplumque mei ; vel ſi libet arma retenta ,
Et nihil hac venia ſi viceris ipſe paciſcor.

Omnia Martis inſtrumenta ſub Clementiæ pedibus ſubiicit bonus omnium opinione vates Claud. iam laudatus in Mallij Panegy.

Nonne vides vt noſtra ſoror Clementia triſtes
Obtundat gladios , fratres amplexa ſerenos ,
Aſſurgat Pietas , fractis vt lugeat armis
Perfidia, & laceris morientes crinibus Hydri
Lambant inualido furiarum vincla veneno ?

DE MISERICORDIA. D

MIſericordia eſt motus animi , ſeu dolor quidam ſuſceptus ex cogitatione mali alterius iniuriâ laborantis , & quo ſe , vel ſuos affici poſſe videt , qui miſeretur. Hinc illum ait Tull. miſeratione facile moueri, qui adduci poteſt, vt illa , quæ de altero deplorantur , ad ſemetipſum continuò, reſque ſuas reuocet , quas aut tulerit acerbas, aut timeat , aut intuens alium , crebrò ad ſeipſum reuertatur. Idcirco pius Æneas. 10. Æn. cùm Lauſum Mezentij filium adoleſcentem interfeciſſet, animo reputans , illam ipſam calamitatem in Aſcanium ſuum cadere poſſe , illicò cœpit hoſtis cauſum miſerari.

At verò vt vultum vidit morientis, & ora, A
Ora modis Anchiſiades pallentia miris
Ingemuit miſerans grauiter , dextramque tetendit ,
Et mentem patria ſubiit pietatis imago.

Si verò reperias aliquos, qui nihil tale ſe pati poſſe putent , miſericordiâ non permouentur, quales ſunt qui miſeriarum cumulum attigerunt, qui ſunt in magno metu, cladéque communi , qui ſunt contumelioſi , vel ſummè felices , nec enim cogitant ſibi vllam calamitatem euenturam , qui fraudulenti aut veteratores, qui nihil vnquam paſſi ſunt , minus alienis doloribus mouentur.

LECTIO XXXIII.

De Induſtriis concitandæ Miſerationis. B

NOn minus audacis, quàm felicis eſt eloquentiæ fletus ex alienis malis ſibi polliceri , proindè vix vllus Orator victoriam hanc ſperat, & triumphum, niſi ſummis ingenij naturæque viribus ſit inſtructus. Nam vt hic affectus vehemens eſt, cùm ſemel incaluit , non tàm ab arte , quàm ab ipſius naturæ quodam impetu : ita ſi ieiunior eſt, quàm expectari potuit oratio , nauſeam facit auditoribus, & riſu nonnunquam excipitur.

PVNCTVM I.

Induſtria I. Florentis fortunæ mutatio in aduerſam. C

OMnino valet ad commouendam hanc animi affectionem augere quantum poterit incommoda, ex quibus naſcitur: & quidem inter mala , quæ commiſerationem mouent, numeratur potiſſimum florentis fortunæ in deteriorem mutatio. Multus eſt in his Cic. Inſperata fortunæ viciſſitudine commiſerationem in reum Syllam excitat. n. 89. *Quid eſt huic reliqui, quod eum in vita hac teneat ? aut quid eſt quamobrem hæc cuiquam vita videatur ? Nuper is homo fuit in ciuitate P. Sylla, vt nemo ei ſe neque honore, neque gratia, nec fortunis anteferret: Nunc* D *Spoliatus omni dignitate , quæ erepta ſunt , non repetit: quod fortuna in malis reliqui fecit , vt cum parente , cum liberis, cum fratre, cum his neceſſariis lugere ſuam calamitatem liceat , id ſibi ne eripiatis, vos Iudices obteſtatur.* Et n. 91. *O miſerum & infelicem illum diem , quo conſul omnibus centuriis Sylla renuntiatus eſt ! ô falſam ſpem ! ô volucrem fortunam ! ô cæcam cupiditatem ! ô præpoſteram gratulationem ! quàm citò illa omnia , ex lætitia & voluptate, ad luctum & lacrymas reciderunt , vt qui paulò ante Conſul deſignatus fuiſſet , retineret repentè nullum veſtigium priſtinæ dignitatis.*

Talem in Murena fortunæ melioris mutationem in aduerſam luget ad miſerationem n.86. *Modò maximo beneficio Populi Ro. ornatus, fortunatus videbatur, quod primus in familiam vete-*

rem, primus in municipium antiquiſſimum conſulatum attuliſſet: nunc idem ſqualore ſordidus, confectus morbo, lacrymis, ac mœrore perditus, veſter eſt ſupplex Iud. veſtram fidem obteſtatur, miſericordiam implorat, veſtram poteſtatem, ac opes intuetur.

Frequens eſt Poëtis hæc comparatio inter fortunæ prioris felicitatem, & ſequentis miſeriam, vt afficiant ſuos. Princeps illorum fingit Hectorem triumphantem antea in ſomnis Æneæ apparentem mœſtum, flentem largiſſimè, bigis raptatum, atrum cruento puluere, & alias triſtitiæ notas præ ſe ferentem 2. Æn.

Hei mihi qualis erat! quantum mutatus ab illo
Hectore, qui redit exuuias indutus Achillis,
Vel Danaûm Phrygios iaculatus puppibus ignes.

Neque diſſimilia ſunt illa Liuij de Horatio, qui Curiatios interfecerat. *Hunccine quem modò decoratum, ouantemque victoria incedentem vidiſtis Quirites, eum ſub furca vinctum inter verbera, & cruciatus videre poteſtis.*

Miſer ex beato lacrymas etiam hoſtibus elicit. Talis eſt illa Niobes Ouidianæ calamitas, quâ fletus & inimicis, & inuidis excitur. Metam. 6. Fab. 3.

Heû quantum hæc Niobe, Niobe diſtabat ab illa,
Quæ modò Latoïs populum ſummouerat aris,
Et mediam tulerat greſſus reſupina per vrbem
Inuidioſa ſuis! at nunc miſeranda vel hoſti
Corporibus gelidis incumbit, & ordine nullo
Oſcula diſpenſat natos ſuprema per omnes.

Cùm per iniquitatem fortunæ quis diſtrahitur à ſinu parentum ac diuellitur ab amicis, deſeritur à patronis, à propinquis relinquitur, maximam triſtitiam animo percipit: hinc lacrymæ, & luctus miſerabiles oriuntur Pro Planc. n. 102. *Nemo erit tàm crudeli animo, tamque inhumano, neque tàm immemor meorum, non dicam in bonos meritorum, ſed bonorum in me, qui è me mei ſeruatorem capitis diuellas ac diſtrahat.*

Hanc orbitatem & metum grauioris mali, & tam imminentis ad miſerationem adhibet Philotas apud Curtium lib. 6. de rebus Alexandri. *Duos fratres ego nuper amiſi: Patrem nec oſtendere poſſum, nec inuocare audeo, quum & ipſe tanti criminis reus ſit. Parum eſt tot modò liberorum parentem, in vnico filio acquieſcentem, eo quoque orbari, ni ipſe in rogum meum imponitur. Ergo cariſſime pater & propter me morieris, & mecum. Ego tibi vitam adimo, ego ſenectutem tuam extinguo. Quid enim me procreabas infelicem auerſantibus Diis? an vt hos ex me fructus perciperes, qui te manent? Neſcio adoleſcentia mea miſerior ſit, an ſenectus tua. Ego in ipſo robore ætatis eripior: tibi carnifex ſpiritum adimet, ſi quem fortuna expectare voluiſſet, natura repeſcebat.*

II. Senectus calamitoſa.

A Senectute miſerationem ſæpius aucupatur Cic. in Piſon. 84. eandem miſerationis mouendæ rationem ſeruat pro Cœlio, vbi iudicum animos ab adoleſcentia filij, & ipſius patris ſordidati ſenectute permouet, eorumque ſenſus leuiter parentum, & liberorum recordatione pertentat, quâ facillimè animus ad commiſerationem accenditur. Sic autem. n. 79. *Quod cùm huius adoleſcentiam propoſueritis, conſtituitote vobis ante oculos, huius etiam miſeri Senectutem, qui hoc vnico filio nititur, in huius ſpe requieſcit, huius vnius cauſam pertimeſcit: quem vos ſupplicem veſtræ miſericordiæ, ſeruum poteſtatis, abiectum non tàm ad pedes, quàm ad mores, ſenſuſque veſtros, vel recordatione parentum veſtrorum, vel liberorum iucunditate ſuſtentate: vt in alterius dolore, vel pietati, vel indulgentiæ veſtræ ſeruiatis. Nolite Iud. aut hunc iam naturâ ipſa occidentem, velle maturius extingui vulnere veſtro, quàm ſuo fato; aut hunc nunc primum floreſcentem firmata iam ſtirpe virtutis, tanquam turbine aliquo, aut ſubita tempeſtate peruertere. Conſeruate parenti filium, parentem filio, ne aut Senectutem iam propè deſperatam contempſiſſe, aut adoleſcentiam plenam ſpei maximæ, non modò non aluiſſe vos, ſed etiam perculiſſe, atque afflixiſſe videamini.*

Quoniam ætas puerilis, ac ſenilis infirmior eſt, ideò ab vtráque ſæpius captatur miſeratio; hinc illud magni artificis. Et 12. Æn.

——— Dauni miſerere Senectæ.

Caniciem immundo deformem puluere turpans.

Quem Claudianus preſſis veſtigiis ſequitur, 1. in Ruffinum, cuius carnificinam exaggerat.

Effera torquebant auida præcordia curæ,
Effugeret ut a[illegible]gladios, ne perderet vllum
Auguſto miſe[illegible] nefas. Non flectitur annis,
Non ætate labat; iuuenum rorantia colla
Ante patrum vultus ſtricta cecidere ſecuri.
Ibat grandæuus nato moriente ſuperſtes
Poſt trabeas exul. Quis prodere tanta relatu
Funera, quis cædes poſſit deflere nefandas?

Ab eodem loco miſericordiam excitat Veturia Coriolani mater afflicta. Ex Liui. l. 2. *In hoc me longa vita, & infelix Senecta traxit, vt exulem te, deindè hoſtem viderem?*

III. Mors propinquorum & Orbitas.

Quæ calamitatem adferunt aliquam, vt mors amicorum, miſerationem mouent, qua de re ſic Princeps Maro 9. Æn. Vbi Troiani non ſolùm Euryali cæſi triſtem caſum dolent, ſed eius etiam matris miſerabiliter filij ſui cruentam mortem lugentis.

Hoc fletu concuſſi animi, mœſtuſque per omnes
It gemitus, torpent infractæ ad prælia vires.

Talis Proregis Indiarum Sozæ fortunata calamitas fletum & dolorem miſerationemque mouet. O cœlum! ô aſtra! ô Deus, hunc infelicem exitum miſeranda Sozæ peregrinatio terra marique ſortita eſt. O miſeriarum ac patientiæ documentum! ô ſpectaculum non hominibus modò, ſed feris ipſis luctuoſum! Etiam fame, fletúq; conſumpta iacet exanimis Leonora coniux caſtiſſima? filij chara pignora, triſte ſolatium, & vltimæ calamitatis exemplum, in materno ſinu gremióque vitam poſuerunt, vbi viuere non licebat? Et tantis funeribus ſuperſtes viuo ſæuientis fortunæ ludus? Agite languidæ manus ſupremum hoc funeris officium, reddite ſemper in agone victrici Leonoræ; luges riui lacrymarum deorſo cum gemitu ex oculis mox extinguendis, profluite ſuper caſtum cadauer ariditate contractum! erumpite gemitus teſtes crudelitatis ac perfidiæ vindices? Ego te generiſque noſtri reliquias peremi, pars mei tuíque melior? Ego te dilectam ſatis nocens ab-

ſtuli, dùm repudiatis precibus tuis, monitisque, me meáq; demum omnia inſidiis ſu Principi, præpoſterâ crudelitate permiſi? Parce coniux ſanctiſſima ſi tuos manes acri doloris morſu perſtrictus, ſollicito; errati veniam te breui ſecuturo concede? perniciosâm in ſpem te ad hanc miſeriam traxi præcipitem, facti pudet, ignoſce.

Sentio ſeriùs licet, quàm imprudens me ignotæ genti, ac perfidæ commiſerim, dùm cœlo plena repugnabas, præuidebas animo ſupra Soſam fortis, ac futuri præſcia, pro beata rerum copiâ, ſummam egeſtatem; pro ſecura libertate, non ſperatam ſeruitutem, pro ridentis aulæ blandiciis, & iucundiſſima tuorum conſuetudine, barbarorum inhoſpitales caſas, ac ferinam ſocietatem; pro delicato ciborum apparatu conchilia, putresque cetorum artus, & algas, aliáque maris eiectamenta; pro veſtibus holoſericis, & auro gemmisque fulgentibus, indignam nuditatem, quæ cœlo terrisque luctum faciat: Ah memini ſoror caſtiſſima, memini; ſed vocem dolor intercludit: cùm laceris licet, atque attritis veſtibus, nudati omnes, tu tantum generis memor, ac pudoris ad vltimum retinens, pugnis, colaphis repetitis vlt barbaros ad necem irritabas um tibi triſtior omni morte lux viſa, defodiſti arenis è veſtigio tete mediam, quæ ſupereminebant ſolutis raptim, fuſisque crinibus obtexiſti, ne impuris barbarorum oculis nuda appareres. O Deus! huccine Principem fœminam, ſcelerum ſemper victricem ſic exhauſtam, ſic afflictam ac deſolatam, ſine ſcelere cecidiſſe? Soſa quid cœlum accuſas? eò loci te tuamque coniugem miſeriarum vitæque morientis ſociam, delicta perduxerunt, vindicis Dei manum, quæ tantum tàm altum calamitatis tibi inflixit vulnus, ſi tibi vis eſſe profuturum, exoſculare.

I felix anima non tàm matura morti, quàm cœlo, quæ vitæ beatæ portum prius, quàm infelicis viæ terminum attigiſti; æternùm Soſæ tui memor fruere gloriâ tuis virtutibus reddita. Tu verò poſt tot ærumnas & cruciatus morere infelix Soſa, morere; quid eſt quod te deinceps in hoc reciprocante miſeriarum æſtu conſoletur, cùm ſpes ipſa præſentium lenimentum deficiat; Solus, orbatus, inermis, viribus deſtitutus, quo te recipies? conſpirantibus in te periculis patientiâ fortunam prouocabis? ad feram, & inhoſpitam nationem recurres quæ te per ſummam perfidiam & immanitatem lacerum, ac ſaucium tectis extuibauit? iterum ad ſpem incertam maris omnia ſorbentis fluctus experieris? quo nauigio? quando? quibus ſociis? ſine cibo, ſine potu, ſine vitæ ſuſtentandæ commodis? in ſyluas ab de te Soſa feris prædam & alitibus, imo ſubdere Dei ſapienter omnia regentis arbitrio, animum virtuti conſecra, ſi Deo moreris, felix interitus vitâ meliore vindicandus!

IV. Corporum vexationes ac morbi.

Miſericordiam facit corporum vexatio grauior, & verbera quæ dolorem adferunt, & interitum Quam rem copioſè proſequitur vel ad lacrymas Cic. cùm plurimos à Verre per iniuriam crudeliter verberatos, atque omni cruciatu affectos, tàm artificioſè verò Gauij ſupplicium deſcribit, vt res in oculis poſita, magnos animorum motus faciat actione 7. n. 158. *Quid nunc agam? cùm iam tot horas, de vno genere, ac de iſtius nefaria crudelitate dicam? Opinor vnus modus, atque vna ratio eſt. Rem in medio ponam, quæ tantum habet ipſa grauitatis, vt neque mea, quæ nulla eſt, neque cuiuſquam, ad inflammandos veſtros animos requiratur.*

Poſt nudam narrationem, Verris furores ſubiicit, & Gauij crudele ſupplicium, vt hinc iudicum amorem, Verri odium, omnibus dolorem, & miſerationis ſenſum faciat n. 160. *Ipſe inflammatus ſcelere & furore in forum venit, ardebant oculi, toto ex ore crudelitas emicabat. Expectabant omnes, quò tandem progreſſurus, aut quidnam acturus eſſet, cùm repentè hominem proripi, atque in foro medio nudari, ac deligari, & virgas expediri iubet. Cædebatur virgis in foro ciuis Ro.*

Vix eſt qui non ſe putet huic intereſſe carnificinæ, dùm illam vel legit, vel audit. At quàm appoſitè ad motum in exclamationem grauiorem aſſurgit! *O nomen dulce libertatis! ô ius eximium noſtræ ciuitatis.*

Eandem vrget calamitatem ambitioſè ſatis per enumerationem pro domo ſua. n. 59. *Quid vos vxor mea miſera violarat? quam vexauiſtis, raptauiſtis, omni crudelitate lacerauiſtis? quid mea filia? cuius fletus aſſiduus, ſordesque lugubres vobis erant iucunda, cæterorum omnium mentes oculosque flectebant: quid paruus filius? quid fecerat, quòd eum toties per inſidias interficere voluiſtis? quid frater meus?*

D. Ioannem Chriſti prænuntium ſaltatricis impudentis optione iugulatum circumſtantiis pluribus deſcribit, & luget ad miſerationem D. Ambr. 3. de Virgin. *Præmium ſaltatricis mors eſt Prophetæ. Quid prius horreſcam neſcio? quis non cùm è conuiuio ad carcerem curſari videret, putaret Prophetam iuſſum eſſe dimitti? quis inquam, cùm audiſſet natalem eſſe Herodis ſolemne conuiuium, puellæ optionem eligendi quod vellet datam, miſſum ad Ioannem abſolutionem non arbitraretur? quid crudelitati cum delicijs? quid cum funeribus voluptati? rapitur ad pœnam Propheta conuiuiali tempore, conuiuiali præcepto, quo non cuperet vel abſolui. Perimitur gladio, caput eius affertur in diſco. Hoc crudelitati ferculum debebatur, quo inſatiata epulis feritas veſceretur. Intuere Rex acerbiſſime tuo ſpectacula digna conuiuio. Porrige dexteram, ne quid ſæuitiæ tuæ deſit. Vt inter digitos tuos riui deſluant ſacri cruoris. Et quoniam non exſaturari epulis fames, non reſtingui poculis potuit inaudita ſæuitia ſitis, bibe ſanguinem ſcaturientibus adhuc venis exſecti capitis profluentem. Cerne oculos in ipſa morte ſceleris tui teſtes auerſantes conſpectum deliciarum. Clauduntur lumina, non tàm mortis neceſſitate, quàm horrore luxuriæ. Os aureum illud exangue, cuius ſententiam ferre non poteras, conticeſcit, & adhuc timetur, lingua tamen quæ ſolet etiam poſt mortem officium ſeruare viuentis palpitante licet motu damnabat inceſtum.*

V. Inopia.

Nemo tàm parum humanus eſt, qui non amici ſui graui morbo, aut cibi penuria laborantis miſereatur, hanc ob cauſam etiam inopia putatur miſerabilis, vt docet Cic. pro Rab. Poſth. n. 45. *Satis multa hominibus non iniquis hæc eſſe*

eſſe debent: nimis etiam multa vobis, quos æquiſſimos eſſe confidimus. Sed vt omnium vel ſuſpicioni, vel maleuolentiæ, vel crudelitati ſatisfiat, occultat pecuniam Poſthumus, latent Regiæ diuitiæ. Ecquis eſt ex tanto populo qui bona Rabirij nummo Seſtertio ſibi addici velit? Sed miſerum me quanto hæc dixi cum dolore! Hem Poſthume tune es Curij filius, C. Rabirij iudicio, & voluntate filius, naturâ ſororis filius? tune ille in omnes tuos liberalis? cuius multos bonitas locupletauit? qui nihil profudiſti? nihil vllam in libidinem contuliſti? tua Poſthume, nummo Seſtertio à me addicuntur? O meum miſerum acerbumque præconium! at hoc etiam optat miſer, vt condemnetur à vobis: ita bona veneant, vt ſolidum ſuum cuique ſoluatur.

VI. Exilium.

Magnam vim habet ad miſerationis affectum ſuorum orbitas, & exilium. Pro Mur. num. 89. *Sed quid ego matrem, aut domum appello, quem noua pœna legis & domo, & parente, & omnium ſuorum conſuetudine, conſpectuque priuat? Ibit igitur in exilium miſer? quo? ad Orientiſne partes, in quibus annos multos legatus fuit, & exercitus duxit, & res maximas geſſit? At habet magnum dolorem, vnde cum honore diſceſſeris, eodem cum ignominia reuerti.*

Vt miſerationem magis incendat ad expiandum ſcelus, calamitatis comitem ſeipſum offert. Cic. pro Flacco. num. 104. 5.

VII. Circumſtantiæ.

A perſonarum adiunctis, & cauſæ circumſtantijs, ſiue temporis & loci, ſæpius miſericordiam excitat Orator. Vix vlla maior flendi cauſa, quàm ſi nulla quies concedatur, ſed perpetua quædam malorum ſeries ſibi ſuccedentium, hanc patiebatur & lugebat Oedipus vt eſt in Sen. Act. 1.

——— Quid reſtat mali?
Regnum, parentes, liberi, virtus quoque,
Et ingenij ſolertis eximium decus
Periere; cuncta ſors mihi infeſta abſtulit;
Lacrymæ ſupererant; has quoque eripuit mihi.

Miſerum eſt ſemper aduerſis fortunæ caſibus vrgeri, vt apud Ouid. Briſeis queritur,

An miſeros triſtis fortuna tenaciter vrget?
Nec venit incepto mollior aura meis?

Quantò miſerius nihil vnquam boni percipere, ſed finem vnius mali, eſſe gradum ſequentis quod in Sylla deplorat. Cic. num. 91. *Quid enim erat mali, quod huic ſpoliato honore, fama, fortunis deeſſe videretur? aut cui noua calamitati locus vllus relictus eſſet? vrget eadem fortuna quæ cœpit, repetit nouum mœrorem, non patitur hominem calamitoſum vno modo afflictum, vno in luctu perire.*

VIII. Perſona.

Debet induci qui cruciatur, aut cruciandus eſt, aut paulò ante cruciatus, vt videatur indignus illo modo; videbitur autem ſi fuerit innocens, ſi præcellens aliqua virtute, aut militari, politica, ſi litteris excultus, ſi fortis in tormentis, imbecillus, florenti, aut tenera ætate, & reli-

A quis valeat, quæ ſolent ingenerare ſenſum doloris molliorem. A nobilitate Deiotari Regis Cæſari miſericordiam facit Tull. nu. 43. *Quocirca Cæſar, velim exiſtimes, hodierno die ſententiam tuam, aut cum ſummo dedecore miſerrimam peſtem importaturam eſſe Regibus, aut incolumem famam cum ſalute: quorum alterum optare, illorum crudelitatis eſt, alterum conſeruare clementiæ.*

Vt miſericordiam in Ptolemæum, & ſtomachum in Clodianos deriuet, facit fortunæ prioris, pacis & otij mentionem, vt miſeratio magis excitetur, ex vtriuſque collatione fortunæ, pro Sextio, num. 57. *Rex Ptolemæus, qui ſi nondum erat ipſe à Senatu ſocius appellatus, erat tamen frater eius Regis, qui cùm eſſet in eâdem cauſa, iam erat à Senatu honorem iſtum conſequutus: erat eodem genere, ijſdemque maioribus, eadem vetuſtate ſocietatis: denique erat Rex, ſi nondum ſocius, at*

B *non hoſtis: pacatus, quietus, fretus imperio populi Rom. regno paterno, atque auito: regali otio perfruebatur. De hoc nihil cogitante, nihil ſuſpicante, eiſdem operis ſuffragium ferentibus, eſt rogatum, vt ſedens, cum purpura, & ſceptro, & inſignibus regijs, præconi publico ſubijceretur, & imperante populo Rom. qui etiam bello victis regibus regna reddere conſueuit, Rex amicus, nulla iniuriâ commemorata, nullis repetitis rebus, cum bonis omnibus publicaretur.*

Matris eiuſdemque ſororis commemoratio in animis Iudicum miſerationem inflammat, pro Fonteio, num. 37. *Virgo Veſtalis germanum fratrem complexa tenet, veſtramque Iud. ac populi Rom. fidem implorat, quæ pro vobis, liberiſque veſtris, tot annos in Dijs Immort. placandis occupata eſt, vt ea nunc pro ſalute ſua, fratriſque ſui, animos veſtros placare poſſit. Cui miſeræ, quod præſidium, quod*

C *ſolatium reliquum eſt, hoc amiſſo? nam cæteræ fœminæ gignere ipſæ ſibi præſidia, & habere domi fortunarum omnium ſocium, participemque poſſunt: huic verò Virgini, quid eſt præter fratrem, quod aut iucundum, aut carum eſſe poſſit? Nolite pati aras Deorum Immort. Veſtæque matris, quotidianis Virginis lamentationibus de veſtro iudicio commoueri. Proſpicite ne ignis ille æternus nocturnis Fonteiæ laboribus, vigilijſque ſeruatus, Sacerdotis Veſtæ lacrymis extinctus eſſe dicatur.*

Ex hoc loco Hecuba Priamum miſeratur apud Senec. in Troade.

——— Ille tot Regum parens
Caret ſepulchro Priamus, & flammâ indiget,
Ardente Troia.

Æneas apud Virg. recordatione Anchiſæ patris ad

D miſerationem mouetur. 2. Æn.

Hæc finis Priami fatorum, hic exitus illum
Sorte tulit, Troiam incenſam, & prolapſa videntem
Pergama: tot quondam populis terriſque ſuperbum,
Regnatorem Aſiæ: iacet ingens littore truncus
Auulſumque humeris caput, & ſine nomine corpus.
At me tùm primum ſæuus circumſtetit horror,
Obſtupui: ſubijt cari genitoris imago
Vt Regem æquæuum crudeli vulnere vidi
Vitam exhalantem: ſubijt deſerta Creuſa,
Et direpta domus, & parui caſus Iuli.

IX. Ætas.

Ab ætate miſericordia excitatur, ſi quis in adoleſcentiæ flore de medio tollatur. Miſera-

tionem excitaturus magnus motuum artiſex Virgilius comparationes in adoleſcentum morte deſumit à flore ſucciſo 9. Æn. ſic Euryali triſtem caſum ſubijcit.

Voluitur Euryalus letho, pulchroſq́ue per artus
It cruor, inq́ue humeros ceruix collapſa recumbit:
Purpureus veluti cùm flos ſucciſus aratro
Langueſcit moriens: laſſ éue papauera collo
Demiſêre caput, pluuiâ cùm forte grauantur.

X. Locus & Tempus.

Augent luctum & miſerationem, Locus, ſi quis coram ijs patiatur, quos minimè vellet eſſe ſuæ calamitatis teſtes: Tempus ſi tùm cùm laborum mercedem, ac præmium ſibi pollicebatur, exitium patiatur. Multis in locis Tull. pro Mil. num. 104. *Quodnam concepi tantum ſcelus? aut quod in me tantum facinus admiſi, cùm illa indicia communis exitij indagaui, pateſeci, protuli, extinxi, omnes in me meoſq́ue redundant ex illo fonte dolores? quid me reducem eſſe voluiſtis? an vt inſpectante me expellerentur ij, per quos eſſem reſtitutus?*

Rem eandem conficit pro Flac. num. 102. *O nox illa quæ penè æternas huic vrbi tenebras attuliſti, cùm Galli ad bellum, Catilina ad vrbem, coniurati ad ferrum, & flammam vocabantur. Tu tu Flacco Prætor communis exitij nuntios cepiſti: tu incluſam in litteris Remp. poſtemo deprehendiſti: tu periculorum indicia, tu ſalutis auxilia, ad me, & ad Senatum detuliſti. Quæ tibi tùm gratia ſunt à me acta? quæ ab Senatu? quæ à bonis omnibus, quis tibi quemquam bonum putares vnquam non ſalutem, verum honorem vllum denegaturum. O nox iſta, quàm iſto eſt dies conſequutus, fauſta huic vrbi: miſerum me, metue ne funeſta nobis.*

XI. Cauſa.

Miſericordiam mouet cauſa calamitatis. Sic Orator de Prouinc. Coſſ. miſericordiam in Poblicanos, indignationem in Gabinium inflammat; qui eò non copiditate ſua, ſed iniurijs illius prolapſi ſunt, vt nec Senatus liberalitate recreari poſſent, num. 11. Pro Quintio, num. 49. *Nam quid homini poteſt turpius, quid viro miſerius, aut acerbius vſu venire: quod tantum euenire dedecus, quæ tanta calamitas inueniri poteſt? Pecuniam ſi cui fortuna ademit, aut ſi alicuius eripuit iniuria: tamen dùm exiſtimatio eſt integra, facilè conſolatur honeſtas egeſtatem. At non nemo aut ignominiâ affectus, aut iudicio turpi conuictus; bonis quidem ſuis vtitur, alterius opes, id quod miſerrimum eſt, non exſpectat, hoc tamen in miſerijs adiumento, & ſolatio ſubleuatur. Cuius verò bona venierunt, cuius victus veſtitusq́ue neceſſarius ſub præcone cum dedecore ſubiectus eſt: is non modò ex numero viuorum exturbatur: ſed, ſi fieri poteſt, infra etiam mortuos amandatur. Etenim mors honeſta ſæpè vitam quoque turpem exornat: vita turpis ne morti quidem honeſtæ locum relinquit.*

XII. Finis.

A fine miſeratio captatur: nam virtutis cauſâ, qui damnum aliquod ſubeunt, aut infelices repentè exiſtunt, miſeratione longè digniores

A videntur. Grauiores enim ſunt caſus repentini maioremq́ue conſtantiam requirunt. Ab inopinato miſerationem inflammat. Cic. pro Mil. 5. de Prou. Coſſ. num. 43. Ab inexpectato patris mortem ita deplorat Æn.

Nec Vates Helenus cum multa horrenda moneres;
Hos mihi prædixit luctus, non dira Celeno.

Ob innocentiam Cor. Balbo miſericordiam obtinet, Cic. num. 64. *Miſeremini eius, qui non de ſuo peccato, ſed de huius ſummi, & clariſſimi viri facto; non de aliquo crimine, ſed de periculo ſuo, de publico iure diſceptat.*

Quas animorum commotiones olim, quos gemitus amicorum, quas miſerationes non excitarunt innocentum cruciatus, & ſupplicia? Liuius lib. 7. legatos Campanorum à Romanis B auxilium poſtulantes, præter meritum malè habitos dolet, & ob illorum innocentiam miſeratione dignos oſtendit. *Omnibus quidem, Romani, veſtramq́ue miſericordiam, veſtrum auxilium æquum eſt patere, ijs tamen maximè, qui eam implorantibus alijs auxilium; dùm ſupra vires ſuas præſtant; omnes ipſi in hanc neceſſitatem venerunt. Quamquam pugnauimus verbo pro Sidicinis, re pro nobis, cùm videremus finitimum populum nefario latrocinio Samnitium peti, & vbi conflagraſſent, ad nos traiecturum incendium illud eſſe.*

XIII. Modus.

A modo, ſiue circumſtantijs calamitatis, quæ quomodo acciderit, explicant, ſi quis nobilis ſi quis ſapiens, & in aliqua dignitate conſtitutus C ſit, in eum tamen idem ſupplicium ſtatuatur, quo ſolent Iud. in viles ac fortunæ tenuioris homines animaduertere. Miſericordiam Auditoribus mouet Cic. Ver. 3. cùm crudelem hominis cupiditatem ſceluſq́ue deſcribit ex adiunctis 76. *Conſtituitur in foro Laodiceæ ſpectaculum acerbum, & miſerum, & graue toti Aſiæ Prouinciæ: grandis natu parens adductus ad ſupplicium: ex altera parte filius; ille, quod pudicitiam liberorum: hic, quod vitam patris, famamq́ue ſororis defenderat. Flebat vterque non de ſuo ſupplicio, ſed pater de filij morte, de patris, filius. Quid lacrymarum ipſum Neronem putatis profudiſſe? quem fletum totius Aſiæ fuiſſe? quem luctum & gemitum Lampſacenorum? ſecuri eſſe percuſſos homines innocentes, nobiles, ſocios populi Rom. atque amicos, propter ho-D minis flagitioſiſſimi nequitiam, atque improbiſſimam cupiditatem?*

Ab his circumſtantiis Caſſandram per ſummum dedecus, & miſerandum in modum raptatam ſic exprimit Virg. vt lacrymas, vel ab inuitis eliciat. Excitatur autem affectus miſerationis à conditione; nam Regia Virgo, Priami filia, à loco, nam à Templo, & Mineruæ adytis, ad quæ miſera confugerat; à Modo, nam trahitur per vim, quod indignum 2. Æn.

Ecce trahebatur paſſis Priameïa Virgo
Crinibus à Templo Caſſandra, adytiſq́ue Mineruæ;
Ad Cœlum tendens ardentia lumina fruſtrà,
Lumina, nam teneras arcebant vincula palmas.

Lucanus Pompeium ceruice cæſa, per ſummum dedecus ſic miſeratur. Pharſ. 8.

——Illa verenda
Regibus hirta coma, & generoſa fronte decora

Cæſaries compreſſa manu eſt, Phariaque veruto
Dum viuunt vultus, atque os in murmura pulſent.
Singultus anima, dum lumina nuda rigeſcunt.
Suffixum caput eſt, quo nunquam bella iubente
Pax fuit, hoc leges, campumque, & roſtra mouebat.

XIV. Petitionis modeſtia.

Miſericordiæ mouendæ petitionis modeſtiam Oratores aptiſſimam eſſe dicunt. Cic. non petit vt in Italia Milo viuat, ſed vt Italia ſepeliatur. Miſerum enim putabant extra patriam mori, miſerius in illa non ſepeliri propè maiorum ſuorum reliquias, num. 105. *Hiccine vir patria natus, vſquam niſi in patria morietur? aut ſi fortè pro patria: huius vos animi monumenta retinebitis? hunc ſua quiſque ſententia, ex hac vrbe expellet, quem omnes vrbes expulſum à vobis, ad ſe vocabunt. O terram illam beatam, quæ hunc virum exceperit; hanc ingratam, ſi eiecerit: miſeram, ſi amiſerit!*

B Sic ab humili petitione ſepulchrique religione miſerationem auget. Pro Syll. num. 89. *Non iam de vita P. Syll. Iud. ſed de ſepultura contenditur. Vita erepta eſt ſuperiore iudicio: nunc, ne corpus eiiciatur, laboramus.*

Idem eſt commiſerationis motus, licet in alia re. 7. Æn.

Diluuio ex illo tot vaſta per æquora vecti
Dis ſedem exiguam patriis, littuſque rogamus
Innocuum, & cunctis vndamque, auramque patentem.

XV. Comparatio.

Commiſerationem comparatio doloris, & ærumnarum cum aliis auget. Si videlicet præ calamitate præſenti reliqua mala, quæ cum ea conferuntur, tametſi per ſe grauiſſima, leuiſſima tamen eſſe dicantur. Cic. Verr. num 171. *Paulò ante Iud lacrymas in morte miſera, atque indigniſſima nauarchorum non tenebamus, & rectè ac meritò, ſociorum innocentium miſeriâ commouebamur. Quid nunc in noſtro ſanguine tandem facere debemus? Nam ciuium Rom. ſanguis coniunctius exiſtimandus eſt; quoniam id & ſalutis omnium ratio, & veritas poſtulat omnes hoc loco Ciues Rom. & qui adſunt, & qui vbique ſunt, veſtram ſeueritatem deſiderant, veſtram fidem implorant, veſtrum auxilium requirunt: Omnia ſua iura, commoda, auxilia, totam denique libertatem in veſtris ſententiis verſari arbitrantur.*

D Quam miſerabilis eſt illa ærumnoſi Oedipi Oratio apud Senec. Theb. Act. 1.

——— *Fata quis tàm triſtia*
Sortitus vnquam? videram nondum diem,
Vterique nondum ſolueram clauſi moras,
Et iam timebar. Protinus quoſdam editos
Nox occupauit, & nouæ luci abſtulit.
Mors me anteceſſit, aliquis intra viſcera
Materna lethum præcocis fati tulit.

XVI. Deprecatio.

Vtilis ad miſericordiam inflammandam obſecratio per quidquid chariſſimum eſt. in his eſt multus Cic. pro Rhab. Poſth. nu. 48. *Vos obſe-*

A *cro Iud. vt huic optimo viro, quo nemo melior vnquam fuit, nomen Equitis Rom. & vſuram huius lucis, & conſpectum veſtrum ne eripiatis. Hic vos aliud nihil orat, niſi vt rectis oculis vrbem ſibi intueri, atque hoc foro veſtigium facere liceat: quod ipſum fortuna eripuerat, niſi vnius amici opes ſubueniſſent.*

Proderit identidem ſenſum hunc Auditorum animis inicere, vt nihil acerbum ſit in vita, quod non ducant ſibi euenire poſſe, aut amicis, aut aliquis hominibus, docere deindè nihil tàm hominis eſſe, quàm eſſe humanum, Cic. in cauſa Murenæ artem hanc ſequitur & Iudices flectit, ad miſericordiam obſecratione, num. 86. *Quæ cùm ita ſint, primum Reip. causâ, quâ nulla res cuiquam potior eſſe debet, vos pro mea ſumma, & vobis cognita in Remp. diligentia, moneo: pro auctoritate Conſulari hortor; pro magnitudine periculi,*
B *obteſtor, vt otio, vt paci, vt saluti, vt vitæ veſtræ, & cæterorum Ciuium Conſulatis. Deinde ego fidem veſtram, vel defenſoris & amici officio adductus, oro atque obſecro, vt ne hominis miſeri, &, cum corporis morbo, tùm animi dolore confecti L. Murenæ, recentem gratulationem, noua lamentatione obruatis.*

Sic apud Liuium Sophoniſba Syphacis vxor, capto iam marito ſupplicationibus continuis precibuſque ſubmiſſè Maſſiniſſam flectere conatur, lib. 30. *Omnia quidem vt poſſes in nos Dij tibi dederunt, virtuſque & felicitas tua. Sed ſi captiuæ apud Dominum vitæ, necisque ſuæ vocem ſupplicem mittere licet, ſi genua, ſi victricem attingere dexteram, precor quæſoque per Maieſtatem Regiam, in qua paulò ante nos quoque fuimus, per gentis Numidarum nomen, quod tibi cum Syphace commune fuit, per huiuſce Regiæ Deos, qui te melioribus ominibus accipiant, quàm Syphacem hinc miſe-*
C *runt: hanc veniam ſupplici des, vt ipſe quodcumque fert animus de captiua ſtatuas, neque in cuiuſquam Romani ſuperbum ac crudele arbitrium venire ſinas.*

XVII. Sermocinatio.

Valet plurimum ad permouendos affectus ſermocinatio, cùm inducuntur per Ethopœiam loquentes, tùm ij qui acceperunt iniuriam, tùm qui intulerunt. Si videlicet hinc tyrannum aliquid grauius minitantem, illinc fidelem qui patitur, fortiter, & agentem, & loquentem. Hîc locum habent Orationes parentum ad liberos, dùm moriuntur, eorundem deprecationes pro liberis, & huiuſmodi quibus nihil eſt miſerabilius, atque
D potentius. Non hoc prætermiſit artificium Cic. pro Milone à n. 94. pro Plancio, n. 101. *Quid me aſpectas? quid mea promiſſa repetis? quid meam fidem imploras? nihil tibi ego tùm de meis opibus pollicebar, ſed horum erga me beneuolentiam promittebam; hos pro me lugere, hos gemere, hos decertare pro meo capite, vel vitæ periculo velle videbam: de eorum deſiderio, luctu, querelis, quotidie aliquid tecum ſimul audiebam: nunc timeo ne nihil tibi præter lacrymas queam reddere: quas tu in meis acerbitatibus plurimas effudiſti. Quid enim poſſum aliud niſi mœrere? niſi flere? niſi te cum mea ſalute complecti? ſalutem tibi iidem dare poſſunt, qui mihi reddiderunt, hunc exſurge tamen, quæſo, retinebo & complectar: nec me ſolùm deprecatorem fortunarum tuarum, ſed comitem ſociumque profitebor.*

Sic anima purgantibus flammis addicta mi-

ſerationem ſuis facere conatur. Horror & ſtupor vbi eſtis? vbi planctus, & lacrymæ? Tandem librarum diuinæ Iuſtitiæ gladium, & deuoto capiti meo dudum impendentem excepi; andem in ergaſtulum Purgatorij, luctu, lamentis, flammis horribilem in modum redundans deiecta ſum: vbi Deum auerſum lugeo, abſentem requiro, ſentio vindicantem. Nunc ingemiſco ſerius, nec quicquam profuturæ fluunt ex oculis lacrymæ, non ſi fundant flumina, noxam vel minimam eluant, aut ſcintillam flammæ deuorantis extinguant. Fruſtrà votis cœlum laceſſo, non audit: cœlites imploro fruſtrà, nullus miſerationi locus; vindex eſt, qui pater fuit. In pœnis amandus. Miſit ignem in oſſibus meis, in flammis laudandus. Ah conficior non tàm igne, quàm amore: Miſeremini qui poteſtis ſacrorum Antiſtites, & me ſacrificijs expiatam ab his flammarum incendiis eripite.

Nec meę dum voces ſenſus veſtros perculerunt, mater eſt filij, mater eſt, ſi neſcitis, quæ purgantibus flammis addicta veſtram opem implorat, Apud quos miſerationis veſtræ ſunt explicanda viſcera melius, quàm apud eam, quæ ſuis vos viſceribus extulit, in cuius ſinu creuiſtis, quæ cruciatibus iuſtis quidem, ſed horrendis laceratur. Quid ſi me vobiſcum agentem caſus aliquis grauior excepiſſet? quid ſi matrem vidiſſetis ad palum alligatam tortorum ictibus crudelem in modum laniari? quid ſi ad rotam gladijs armatam implicari? quid ſi in pyram pice fumantem & reſinâ conijci, ſiccis oculis potuiſſet veſtrum aliquis huic ſpectaculo intereſſe? At ignis ille veſter, Zephirus eſt, illa verbera ſunt lenocinia, rotæ, ſunt deliciæ cum iſtis cruciatibus comparatæ. Miſeremini ſi non amici, at conſanguinei, ſi non iſti, at liberi. Ferrea pectora! cor adamantinum! etiam ad maternas preces liberorum aures obſurdeſcunt? Tu ſaltem quem ex omnibus vnum amore complexa ſum mi Beniamine miſerere genitricis tuæ, quam in hos ignium vortices tui, nimius amor, præcipitem egit; recordare gaudia matris, atque blandicias innocentes, quàm molliter in vtero te fouerim: quoties tibi mamillas niueo melle turgentes exporrexerim, quot ego tibi blanda nimis oſcula dederim, quàm ſæpè, quàm ſuauiter in ſinu gremioque meo dulces ſomnos ceperis, quot dies, noctesque inſomnes ad tui cuſtodiam duxerim; & tu poſt tot amores tàm amatus es, duruſque in matrem, vt acerbiſſimis laboribus nullum adferas leuamentum: nec ad tam lugubre matris ſpectaculum fluunt ex oculis lacrymæ, quibus igneos imbres extinguas, qui me naufragam exceperunt; at eleemoſynæ fluant ex manibus ad miſerorum ſolatium Auaritia probibet; at inſperge ſaltem tumbam ſacro latice, qui flãmæ nimios ardores temperet. Orare neſcis? miſereri diſce. Et tu etiam ad miſerandæ matris querelas aures occludis Beniamine? ſaltem oculos mihi tantiſper accommoda? Vide genitricis tuæ fortunam è ſummo felicitatis faſtigio in profundæ calamitatis abyſſum deuolutam; obambulabam non ita pridem Palatia, nunc tenebricoſo carcere pedicis onuſta detineor; mollibus in thoris nuper recumbebam, igneo nunc ergaſtulo circumdor; amiciebar Attalicis veſtibus, nunc Pyra vorax quaquauerſum, membra depaſcitur; Et quæ Pyra? quam totus non extinguat Oceanus: Miſerere.

XVIII. Signa doloris externa, vel imago quædam mortui.

Indicia rerum miſerabilium facilè mouent animos ad miſerationem, ſi prudenter, non frigidè fiant. Nimirum viſu magis, quàm auditu commouemur, ideò vel oculis rem Oratione ſubijciũt dicendi ſolertes, vel reuerà ſubiectam fuiſſe mouẽt. Ita Brutus confoſſum Lucretiæ corpus, & cruentatum pop. Rom. propoſuit: Antonius interfecti Cæſaris togam produxit. Sic olim naufragia naufragi depicta, ſic accuſatores acceptas clades iudicibus proponebant, quarum aſpectu mouerentur. Potens eſt illud vndè miſerationem accerſas.

Heu terra ignota canibus data præda Latinis
Alitibuſque iaces?

Miſerum illud 12.

Vidi oculos ante ipſe meos me voce vocantem
Murranum, quo non ſuperat mihi carior alter
Oppetere ingentem, atque ingenti vulnere victum.

Quoniam corporibus adeſſe non potuiſtis mentis oculis cernite clades, &c.

Neſcio-quem à Verre fortunis ſpoliatum, ſine bulla, & ingenuitatis inſignibus in iudiciũ producit Tull. 3 Act. nu. 113. *Homo importuniſſime cur tantam iniuriam Annio mortuo feciſti? cur hunc dolorem cineri eius, atque oſſibus inuſſiſti, vt liberis eius bona patria, voluntate patris, iura legibus tradita eriperes, & cui tibi eſſet commodum, condonares? quibuſcum viui bona noſtra partimur, iis Prætor adimere nobis mortuis, bona fortunaſque poterit? nec petitionem, inquit, nec poſſeſſionem dabo. Eripies igitur pupillæ togam prætextam? detrahes ornamenta non ſolùm fortunæ, ſed etiam ingenuitatis? miramur ad arma contra iſtum hominem Lampſacenos iſſe?* Oratio calamitoſi hominis mentes grauiter percellit, cuius rei Virg. meminit 4. Æn. Vbi exprimũtur extrema Eliſſę verba, quibus præteritã felicitatẽ, & præſentẽ calamitatẽ Didonis mortuæ repræſentat ad abſentis Æn. exuuias.

Dulces exuuiæ, dùm fata, Deuſque ſinebant,
Accipite hanc animam, meque his exſoluite curis
Vixi, & quem dederat curſum natura peregi,
Et nunc magna mei, ſub terras ibit imago.

Non affectu diſſimili Ariadna, dùm Theſeum ſuſi ad miſericordiã ſui permonere nititur, propoſita cõditione miſera, in quã deuenit. Ouid. Herod. ep.

Dij facerent vt me ſummâ de puppe videres!
Mouiſſet vultus mœſta figura tuos.
Nunc quoque non oculis, ſed quâ potes, aſpice mente,
Hærentem ſcopulo, quem vaga pulſat aqua
Aſpice demiſſos lugentis in ore capillos,
Et tunicas lacrymis, ſicut ab imbre, graues.

Eiuſdem Dido lacrymabilis Æneæ ſuo dolorem facit, atque miſerationem.

Aſpicias vtinam quæ ſit ſcribentis imago
Scribimus, & gremio Troicus enſis adeſt.
Perque genas lacrymæ ſtrictum labuntur in enſem,
Qui iam pro lacrymis ſanguine tinctus erit.

A Senibus vel pueris ſæpè miſeratio captatur, quos appoſitè producunt Oratores, hoc ideò fit quòd animi iudicum blanda liberorum cùm rei ipſius, tùm ſuorum recordatione iucundo pietatis ſenſu leniter tentati, faciliusdeindè erga reum molliantur. Pro Sext. 144. dolentius pro Sylla. 89. *Hic vos orat paruus, vt ſe aliquando, ſi non integrâ fortunâ, at afflictâ patri ſuo gratulari ſinatis: huic miſero notiora ſunt iudiciorum itinera, & fori, quàm diſciplinarum.* Sic Meſſala adoleſcens, ac penè puer pro Amer.

149. Sic Fonteia Virgo Veſtalis n. 37. ſic Cœlius Senex ſorditatus producitur. n. 79. Quod & ad miſericordiæ motum præſtat ſapienter Liuius l. 22. Vbi Rom. Cannenſi in prælio capti, atque Romam pro redemptione aliorum, & ſua miſſi, commiſerationem in patrum animis excitare conantur, ſuorum lacrymis. *Intueri poteſtis ſolicitudinem, & lacrymas in veſtibulo curiæ ſtantium cognatorum noſtrorum, expectantiumque reſponſum veſtrum. Cùm ij pro nobis, próque iis qui abſunt ita ſuſpenſi, ac ſolliciti ſint, quem cenſetis animum ipſorum eſſe, quorum in diſcrimine vita, libertaſque eſt*

Videndum erit Oratori ne muliebres vnquam Nænias habeat, hoc eſt ineptum & humile dicendi genus; quale fuit præficarum mulierum, quæ conducebantur ad deploranda funera, idque præſertim ſi res agatur in curia, vel apud doctos, & callidos dicat, verùm grauiter doleat, vt Quintil. in morte filij.

Cùm procul abſit à lacrymis, nunquam dicat ſe illas retinere non poſſe, gemitus vocem intercludere: frigidum eſt hoc atque puerile, quodque riſum ſæpè, miſericordiam raro mouet.

Non ambitioſè conſectetur tropos, figuras, periodos, & reliquam orationis picturam. Eſſet enim excipiendus riſu qui expreſſurus lacrymas, polita oratione ſua ambitioſius exultaret. Quod ipſum arguit Perſius Saty. 1.

——— Cantas, cum fracta in trabe pictum
Ex humero portes?

Quin ita ſuam orationem temperabit, vt ne videatur parata, ac domo allata, ſed elicita dolore, & rei veritate, iuxta eundem.

——— Verum nec nocte paratum
Plorabit, qui me volet incuruaſſe querela.

LECTIO XXXV.

Euertitur miſericordia.

IIs potiſſimum capitibus reprimitur, quibus iram diximus inflammari, & iis quæ de Inuidia dicenda ſuperſunt. Quòd ſi altè deſcenderit in pectus hic affectus miſerationis, ſenſim erit remittendus, vt initio aliud agere videamur, quàm quod agimus. Quæ ratio ſemper ſeruanda eſt, vbi reſtinguendus occurrit vehemens aliquis affectus. Itaque:

Si reum calamitatibus illis dignum probaneris, quibus premitur, commiſerationem remiſeris. Tull. improborum calamitate gaudet, D
nec poteſt non lætari, cùm videt eos deprimi, opibus & honoribus ſpoliari, quos per ſcelus & improbitatem conſequuti fuerant. Quem lætitiæ motum eleganter exprimit in Piſon. n. 45. *His ego rebus paſcor, his delector, his perfruor; quod de vobis hic ordo opinatur non ſecùs, ac de teterrimis hoſtibus, &c.*

Docendum nulla miſeratione dignum eſſe, eum, qui Iudices precibus & lacrymis permouere contendebat. Act. 4. in Verr. n. 181. artificium hoc docuit Tullius. *Nunc verò quid facias Hortenſius auaritiæ crimina frugalitatis laudibus deprecetur? at hominem flagitioſiſſimum, libidinoſiſſimum, nequiſſimumque defendit. An ab hac eius infamia, nequitia, veſtros animos in aliam partem fortitudinis commemoratione traducas? at*
A
homo inertior, ignauior, magis vir inter mulieres nequam, impura inter viros muliercula proferri non poteſt. At mores commodi. Quis contumacior? quis inhumanior? quis ſuperbior? at hæc ſine cuiuſquam malo. Quis acerbior? quis inſidioſior? quis crudelior vnquam fuit?

Adde quod æquitas & iuſtitia poſtulat, vt malis malè eueniat: proindè vir probus & iuſtus non poteſt non gaudere, cùm parricidas, ſicarios, & proditores nefarios extremo ſupplicio affectos videt. Hinc. Cic. 4. Tuſc. *Nemo*, inquit, *parricida, aut proditoris ſupplicio, miſericordia commouetur.* Hinc etiam Claud. ex conſcelerati Ruffini ſupplicio ingentem lætitiam ſe concepiſſe teſtatur. Cùm ait priore libro.

Abſtulit hunc tandem Ruffini pœna tumultum,
Abſoluitque Deos, non iam ad culmina rerum
Iniuſtos creuiſſe queror. Tolluntur in altum
B *Vt lapſu grauiore ruant.*

Denique ſi quis actor efficiat, vt Iudices inuideant bonis aduerſarij, vel de malis eiuſdem lætentur, vel indignationem aliquam concipiant ob indignitatem vitæ, nunquam ad miſerationem inflammabuntur, licet antea credidiſſent illum aliqua miſericordiâ dignum. Peritè Cic. pro Quinctio contra Næuium, in quem pro miſericordia maleuolentiam concitat. n. 93. *Non comparat ſe tecum gratia P. Quinctius Sex. Næui, nec opibus, non facultate contendit; omnes tuas artes, quibus tu magnus es, tibi concedit, fatetur, ſe non bellè dicere, non ad voluntatem loqui poſſe, non ab afflicta amicitia transfugere, atque ad florentem aliam deuolare, non profuſis ſumptibus viuere, non ornare magnificè ſplendidéque conuiuium, non habere domum clauſam pudori, & ſanctimonia, patentem, atque adeò expoſitam cupi-*
C *ditati, & voluptatibus: contra ſibi officium, fidem, diligentiam, vitam omnino ſemper horridam, atque aridam cordi fuiſſe, iſta ſuperiora eſſe, ac plurimum poſſe his moribus ſeculi.*

Ad hanc mentem Virg. apud quem indignata Iuno, vt auerteret miſericordiam Iouis in Troianos, quam Venus eblandita virum, concitauerat, multa colligit, cur neque Troiani miſeratione digni ſint, & illud ad extremum vrget 10. Æn.

Tunc decuit metuiſſe tuis, nunc ſera querelis,
Haud iuſtis aſſurgis, & irrita iurgia iactas.

LECTIO XXXVI.

Deſcribitur.

BIfariàm conſiderari poteſt. Vel enim attendimus ea quæ faciunt, loquunturque ij, qui miſericordiæ motum excitant, de quibus hactenus; vel ea ſpectamus, quæ repræſentant ij, qui miſeratione tanguntur, & iſta paucis ſunt perſtringenda.

PVNCTVM I.

Miſeratio tota lugubris & amens.

IN mulieribus potiſſimum ac matribus apparet, quandóque in furorem & inſaniam vertitur, eáque admittit omnia, quæ ſuperius do-

LECTIO XXXVII.

Quibus indignatio concitetur.

TRibus potiſſimum capitibus excitatur I. Si vitæ prioris ſordes, ac vilitas, cum præſentis temporis opibus, ac potentia conferantur. Hoc in Vatinio notauit Tull. cuius egeſtatem, & obſcurum vitæ genus in ſordibus ab adoleſcentia deſcribit, antequam per ſcelus, & latrocinium ad diuitias emergeret. n. 11. *Atque illud tenebricoſiſſimum tempus ineuntis ætatis tuæ patiar latere. Licet impunè per me parietes in adoleſcentia perfoderis, vicinos compilaris, matrem verberaris, habeat hoc præmium tua indignitas, vt adoleſcentiæ turpitudo, obſcuritate, & ſordibus tuis obtegatur.*

Ex indè referre incipit, quibus tandem gradibus homo vilis, & abiectus ad honores adrepſerit, tandemque ſubiungit cum indignatione & ſtomacho Vatinium odio eſſe non ſolùm toti ciuitati, ſed & iis ipſis propter quos, tot ſcelera commiſit. n. 39. *Si te vicini, ſi affines, ſi tribules ita oderunt, vt repulſam tuam, triumphum ſuum dixerint: ſi nemo adſpicit, quin ingemiſcat, nemo mentionem facit, quin execretur; ſi vitant, fugiunt, audire de te nolunt, cùm viderunt, tanquam auſpicium malum deteſtantur: ſi cognati reſpuunt; tribules execrantur, vicini metuunt, affines erubeſcunt; ſtrumæ denique ab ore improbo demigrarunt, & aliis iam ſe locis collocarunt: Si es odium publicum populi, Senatus, vniuerſorum hominum? quid eſt quamobrem Præturam potius exoptes, quàm mortem? præſertim cùm popularem te velis eſſe, neque vlla in re populo gratum facere poſſis.*

Quid his verbis mordacius? quibus adeò Vatinium impurum eſſe contendit, vt ipſius ſtrumæ fœdum hominem auerſentur, proindè nec obſcurum hominem tantis honoribus dignum, neque fortunæ bonis, quæ ingentia conſequutus eſt, quòd hæc ipſi videantur præter meritum contigiſſe.

Idem Orator in iudicium animis incendium excitat contra Numerium, & Serranum abiectiſſimos homines: illum quidem feſtiuâ ſatis allegoriâ è muribus, ſiue nitedulis, aut vepretis ad rodendam ſegetem prodeuntibus, quâ Numerij generis obſcuritas, & indignitas notatur: hunc verò ridet à nomine & calathis, quibus grauis & oneratus olim ad vrbem acceſſerat, quâ loquendi ratione Tull. Attilio priſtinam egeſtatem, & obſcuritatem exprobrat, quaſi veniſſet è deſerto pauper cuinſdam agricolæ horreo. Pro Sextio n. 72. *Ineunt magiſtratum Tribuni plebis qui omnes ſe de me promulgaturos confirmarant. Ex his Princeps emitur ab inimicis meis, is, quem homines in luctu irridentes, Gracchum vocabant, quoniam id etiam fatum ciuitatis fuit vt illa ex vepretulis extracta nitedula Remp. conaretur arrodere. Alter verò non ille Serranus ab aratro, ſed ex deſerto Gaui Oleli horreo, calathis grauis, in Calatinos, ac Attilios inſitus, ſubitò nominibus in tabulas relatis nomen ſuum de tabula ſuſtulit.*

Elegans & acutum indignationis exemplum eſt illud Martial. l. 9. epigr. 55. Vbi dolet Surorem Clientem in poſſeſſionem Domini ſui ve-

A niſſe per artem tàm vilem, tamque contemptam, ſe verò nobiliſſima diſciplinâ eruditum quaſi mendicum eſurire.

Dentibus antiquas ſolitus producere pelles,
Et mordere luto putre, vetuſque ſolum.
Præneſtina tenes defuncti rura patroni;
In quibus, indignor, ſi tibi cella fuit.
At me litterulas ſtulti docuere parentes,
Quid cum Grammaticis, Rhetoribusq; mihi?
Frange leues calamos, & ſcinde, Thalia, libellos,
Si dare ſutori calceus iſta poteſt.

II. Prodigalitas.

Indignamur iis qui appetunt per vim ea quæ non illis competunt, vt abutantur ambitioſè prodigi, in aleis, conuiuiis, & commeſſationi-
B bus. Iudicum indignationem inflammat in T. Roſcium ab eius prodigalitate, & inſolentia. n. 23. *Interea iſte T. Roſcius, vir optimus, Procurator Chryſogoni, Ameriam venit? in prædia eius inuadit; hunc miſerum luctu perditum, qui nondum etiam paterna funeri iuſta ſoluiſſet, nudum eiicit domo, atque focis patriis, Diiſque Penatibus præcipitem exturbat: ipſe ampliſſimæ pecuniæ fit Dominus. Qui in ſua re fuiſſet egentiſſimus, erat, vt fit, inſolens in aliena. Multa palam domum ſuam auferebat, plura clam de medio remouebat: non pauca ſuis adiutoribus largè effuſéque donabat: reliqua conſtituta auctione vendebat. Quod Amerinis vſque eò viſum eſt indignum, vt vrbe tota fletus, gemitusque fieret.*

Multò acerbius indignatur in recentiora fortunæ, quæ ab immerito poſſidentur. Eadem oratione n. 133. *Alter tibi deſcendit de Palatio, & ædi-*
C *bus ſuis: habet animi relaxandi Causâ rus amœnum, & ſuburbanum, plura præterea prædia, neque tamen vllum niſi præclarum, & propinquum: domus referta vaſis Corinthiis, & Deliacis, in quibus eſt Authepſa illa, quam tanto pretio nuper mercatus eſt, vt qui prætereuntes, pretium enumerari audiebant, fundum venire arbitrarentur. Quid præterea cælati argenti? quid ſtragulæ veſtis? quid pictarum tabularum? quid ſignorum? quid marmoris apud illum putatis eſſe? tantum ſcilicet, quantum è multis ſplendidiſque familiis in turba, & rapinis coacervari vna in domo potuit. In hac vita Iud. quos ſumptus quotidianos, quas effuſiones fieri putatis? quæ verò conuiuia? honeſta credo, in huiuſmodi domo, ſi domus hæc habenda eſt potius, quàm officina nequitiæ, & diuerſorum flagitiorum omnium. Ipſe verò quemadmodum compoſito, & delibuto ca-*
D *pillo paſſim per forum volitet, cum magna caterua togatorum videtis; vt omnes deſpiciat; vt hominem præ ſe neminem putet; vt ſe ſolum beatum, ſolum potentem putet;*

III. Rerum ſecundarum inſolentia.

Nominatim Antonium inſolentem, ac ſuperbum inſectatur; quod Pompeij bona vel effuſis largitionibus diſſipaſſet, vel in profundum libidinum ſuarum gurgitem immerſiſſet 2. Phil. n. 65. *At quam inſolenter ſtatim helluo inuaſit in eius viri fortunas, cuius virtute terribilior erat Pop. Ro. exteris gentibus, iuſtitia carior? In eius igitur copias cùm ſe ſubitò ingurgitaſſet, exultabat gaudio, perſona de mimo, modò egens, repentè Diues. Sed vt eſt apud Poëtam neſcio quem, malè parta;*

malè dilabuntur. Incredile, ac portenti ſimile eſt, quonam modo illa iam multa, quàm paucis non dico menſibus, ſed diebus effuderit: maximus vini numerus fuit, permagnum optimi pondus argenti, pretioſa veſtis, multa & lauta ſuppellex, & magnifica multis locis, non illa quidem luxurioſi hominis, ſed tamen abundantis.

PVNCTVM II.

Alterum motiuum indignationis eſt, ſi quando velit inferior cum ſuperiore contendere, præſertim in eodem ſtudio, vel honoris contentione. Vehementer indignatur Aiax apud Ouid. quod ſapiens Vlyſſes ſecum de Achillis armis contendere auderet. Itaque cœpit exclamare non ſine graui commotione. 13. Metam.

——— Agimus proh Iuppiter, inquit
Ante rates cauſam, & mecum confertur Vlyſſes?
Præmia magna peti fateor, ſed demit honorem
Æmulus Aiaci, non eſt tenuiſſe ſuperbum,
Sit licet hoc ingens, quidquid ſperauit Vlyſſes,
Ipſe tulit pretium iam nunc certaminis huius
Qui cum victus erit mecum certaſſe fatetur.

Tull. diuinat. in Cecil. Oratorem ineptum ſecum conferri indignatur. n. 20. *Si tibi Q. Cæcili, hoc Siculi dicerent, te non nouimus: neſcimus qui ſis; nunquam te antea vidimus: ſine nos per eum noſtras fortunas defendere, cuius fides eſt nobis cognita: nónne id dicerent, quod cuiuis probare deberent? nunc hoc dicunt, vtrumque ſe noſſe: Alterum ſe cupere defenſorem eſſe fortunarum ſuarum: alterum planè nolle. Cur nolint, etiamſi taceant, ſatis dicunt. Verùm non tacent, tamen his inuitiſſimis te offers? tamen in aliena cauſa loquère? tamen eos defendes, qui ſe ab omnibus deſertos potius, quàm abs te defenſos eſſe malunt? tamen his operam tuam pollicebere, qui te neque velle ſua cauſa, nec ſi cupias poſſe arbitrantur.*

In Piſonem verò inæqualem ſuam & Piſonis comparationem arguit, ideóque illa vti ſe nolle affirmat per Oratoriam exclamationem n. 3. *Nam quid ego de conſulatu loquar? parte vis, an ne geſto? miſerum me: cum hac me peſte, atque labe confero; ſed nihil comparandi cauſa loquar. ac tamen ea, quæ ſunt longiſſimè diſiuncta, comprehendam.*

Cæſaris & Antonij, quem illius exemplo terret, nullam poſſe institui comparationem concludit, niſi quæ maleuolentiam, & odium conciliet. Ph. 2. n. 116. *An es vlla re cum eo comparandus, fuit in illo ingenium, ratio, memoria, literatura, cogitatio, diligentia: res bello geſſeras, quamuis Reip. calamitoſas, attamen magnas: multos annos regnare eſt meditatus: magno labore, magnis periculis, quod cogitarat, effecerat muneribus, monumentis, congiariis, epulis multitudinem imperitam lenierat: ſuos præmiis, aduerſarios Clientelæ ſpecie deuinxerat. Quid multa? attulerat iam liberæ ciuitati, partim metu, partim prudentiâ conſuetudinem ſeruiendi. Cum illo ego te dominandi cupiditate conferre poſſum, cæteris verò rebus nullomodo es comparandus.*

Mouetur indignatio, quoties inferior cum ſuperiore contendit, ſiue in re ſimili, ſeu diſſimili. Cic. quidem comparat artem militarem, cum iuris ciuilis ſcientia, ſed eam longè præſtantiorem eſſe demonſtrat. Itaque facetè Ser. Sulpitium ridet, qui cum eſſet iuriſperitus, vellet tamen cum Muræna Imperatore de dignitate certare, & indignaretur, quòd in petitione conſulatus L. Muræna ſibi antelatus fuiſſet à n. 22.

PVNCTVM III.

Tertium indignationis motiuum eſt, ſi diuitias, & honores præter meritum aliquibus contingere videamus. Animis elati, præſertim, ſi quos honores ambiunt, indigni poſſident; Sic optimates Conſulem factum Ciceronem indignabantur, quem ob generis ignobilitatem indignum planè arbitrabantur. Hinc cùm à Romanis Latini petiiſſent, vt alter poſt hac è Latinis Conſul fieret, Tit. Manlius rei indignitate permotus animo imperare non potuit. Sed ad Iouis ſimulacrum conuerſus, his verbis ſtomachum exonerauit. l. 8. apud Liu. *Audi Iuppiter hæc ſcelera, inquit, audite ius faſque? peregrinos conſules, & peregrinum Senatum in tuo Iuppiter augurato templo captus, atque ipſe oppreſſus viſurus es? haeccine fœdera Tullus Romanus Rex cum Albanis patribus veſtris Latini? hæc L. Tarquinius vobiſcum poſtea fecit? non venit in mentem pugna apud Regillum lacum? adeò & cladium veſtrarum veterum, & beneficiorum noſtrorum erga vos obliti eſtis?*

Vehemens illa Claudiani vatis in obſcurum hominem Eutropium indignatio l. 1.

Cernite quem Latiis poſcant adnectere faſtis
Cuius & Eunuchos pudeat. Sed vilior ante
Obſcura latuit pars ignotiſſima turba,
Donec abundanti furiis, qui rebus Eois
Exitium, primóque ſibi produxit, ab imis
Euectus thalamis ſummos inuaſit honores.
Omnia ceſſerunt Eunucho conſule monſtra.
Heu terra cœlique pudor! trabeata per vrbes
Oſtentatur anus, titulúmque effœminat anni.

In eundem grauiter indignatur, quod diuinis propè honoribus exceptus fuerit ab omnibus, quem nemo congreſſu, nemo luce, ſed diris, & execrationibus dignum omnes exiſtimare debuerant. 2. lib.

——— Spado Romuleo ſuccinctus amictu
Sedit in Auguſtis Laribus: vulgatu patebat
Aula ſalutantum ſtudiis: hunc plebe Senatus
Permixta crepidique Duces, omniſque poteſtas
Confluit, aduolui genibus, contingere dextram
Ambitur, & votum deformibus oſcula rugis
Figere. Præſidium legum, geniterque vocatur
Principis, & famulum dignatur regia patrem.
Poſteritas admitte fidem. Monumenta petuntur
Dedecoris, multiſque gemunt incudibus æra
Formatura nefas.

Indignantur diuites & opulenti, ſi ſui diſſimiles, & indignos eadem bona conſequi videant, probi & iuſti, ſi improbos: cupidi honoris, ſi tardos, & ſtupidos gerere magiſtratum; omnes, qui ſuæ dignitati adſcribunt, quod ab aliis ipſorum iudicio indignis remouent. Itaque hic affectus non eſt hominis praui, & abiecti, qui ſibi deberi nihil putet, ſed merentis & ſuorum conſcij meritorum. Eò vero magis augetur indignatio, quò fortuna meritis iudicatur melior. Vt indignatur in Ruffinum diuitiarum ſitientem Claudianus.

Quò veſane ruis? teneas vtrumque licebit
Oceanum, laxet rutilos tibi Lydia fontes,
Iungatur ſolium Crœſi, Cyrique thyara;
Nunquam diues eris, nunquam ſatiabere quæſtu,
Semper inops, quicumque cupit.

Indignamur iis, qui nuper ac recens ingentia fortunæ dona conſequuti ſunt, quia hæc ipſis videntur contingere præter meritum, idque potiſſimum ſi ſint contumelioſi, qualis ille fuit apud Iuuenalem Saty. 1.

Patricios

Patricios omnes opibus cùm prouocet vnus,
Quo tondente grauis iuueni mihi barba ſonabat.
Cùm pars Niliacæ plebis, cùm verna Canopi
Criſpinus Tyrias humero reuocante lacernas,
Ventilet æſtiuum digitis ſudantibus aurum,
Nec ſufferre queat maioris pondera gemmæ,
Difficile eſt Satyram non ſcribere.

Quæ ſi inflammanda ſunt maximè, ſubdit Cic. 2. de Orat. num. 209. dicendum eſt, non eſſe virtute parta, deindè etiam vitiis, atque peccatis. Hinc meretricias opes ad inuidiam, & indignationem nominat. Pro Cœlio. num. 1. in quas ſtylum diſtringit Propertius lib. 3.

Matrona incedit cenſus induta Nepotum,
Et ſpolia opprobrij noſtra per ora trahit.
Nulla eſt poſcendi, nulla eſt reuerentia dandi,
Aut ſi qua eſt pretio tollitur ipſa mora.

B Denique iuſtum dolorem concipimus, & indignationem in ſceleratos & impios, quàm nobiles habet aculeos, & vehementes Cic.? cuius iſta ſunt Indignationis faſtidia contra Verrem, quem ſacrilegij reum facit ob candelabrum Ioui dedicatum ab Antiocho Rege, ſublatum à Verre Act. 6. nu. 71. *Vobis autem Iud. quid hoc indignius, aut quid minus ferendum videri poteſt? Verreſne habebit domi ſuæ candelabrum Iouis Opt. Max. è gemmis auroque perfectum? cuius fulgore collucere, atque illuſtrari Iouis Opt. Templum oportebat, id apud iſtum in eiuſmodi conuiuijs conſtituetur, quæ domeſticis ſtupris, flagitijſque flagrabunt? in iſtius lenonis turpiſſimi domo ſimul cum cæteris Chelidonis hereditarijs ornamentis, Capitolij ornamenta ponentur? Quid huic ſacri vnquam fore, aut quid fuiſſe religioſi putatis, qui nunc tanto ſcelere ſe obſtrictum eſſe non ſentiat? Itaque hoc nefario ſcelere concepto, nihil poſtea tota in Sicilia neque ſacri, neque religioſi eſſe C duxit.*

Grauiorem verò mouet indignationem facta per prætermiſſionem comparatione, Metelli pij religionem inter, & Verris furta ſacrilega, num. 122. *Conferte Verrem, non vt hominem cum homine comparetis, ne qua tali viro mortuo fiat iniuria. Sed vt pacem cum bello, leges cum vi: forum & iuriſdictionem, cum ferro & armis, aduentum & comitatum cum exercitu, & victoria conferatis. Marcellus, qui ſi Siracuſas cepiſſet, duo templa ſe Romæ dedicaturum vouerat, id, quod erat ædificaturus, ſi his rebus ornare, quas ceperat, noluit: Verres, qui non honori, neque virtuti, vt ille, ſed Veneri, & cupidini vota deberet, is Mineruæ templum ſpoliare conatus eſt. Ille Deos, Deorum ſpolijs ornare noluit: hic ornamenta Mineruæ Virginis in meretricium* D *domum tranſtulit.*

Ea maximè vitia ingeruntur & probra, quæ dedecus, & infamiam habent adiunctam: Licet enim ea ſit peccati pediſſequa; quibuſdam tamen vitijs magis tenaciter adhæreſcit. Inter pudenda verò nullum eſt dedecoris plenius, quàm quod ſua imprimis fœditate, turpitudinis nomen retinet. Quo ſtomacho Tull. erumpit in Antonij primam ſurgentis pueritiæ vitam, & adoleſcentiam voluptatum illecebris fractam? 2. Phil. num. 44.

Probro datur atque dedecori, ſi quis in bello minus audax fuerit, ſi nullius animi, nullius conſilij vir, quod eidem exprobrat, num. 71.

Dedecus habet adiunctum intemperantia, præſertim ad ebrietatis ſtuporem euadens, nullibi A plenius exultat Cic. quàm in comeſſationibus Antonij. num. 63.

Quid grauius ei, qui ſe cordatum videri velit, obijci poteſt, quàm vt in fœminam degeneraſſe dicatur? hoc idem exprobrat Antonio Tull. num. 77.

Quid apud homines ad virtutem, magnaque natos proditione turpius? hanc infamiæ notam inuſſit Clodianis Tull. vt ad indignationem Iudices excitaret. Pro Sext. num. 17. *Sed fuit profectò quædam illa Reip. fortuna fatalis; vt ille cæcus, atque amens Trib. pleb. nanciſceretur. Quid dicam Conſules? Hoccine vt ego appellem nomine euerſores huius imperij? proditores veſtræ dignitatis? hoſtes bonorum omnium? qui ad delendum Senatum, affligendum Equeſtrem ordinem, extinguenda omnia iura, atque inſtituta maiorum, ſe illis faſcibus, cæteriſque inſignibus ſummi honoris atque imperij ornatos eſſe arbitrabantur.*

Hùc reuoca vehementes Claudiani licet ingenio facilis, aculeos, quos in arrogantis iuxta & crudelis Gildonis perfidiam exerit: dùm hæc effundit, vt huius ſcelerati fictis ſermonibus emollitum Arcadium ab incœpto reuocet, nec vllam illi perfido fidem habeat.

——— Tali te credere monſtro
Poſt patrem fratremque paras? ſed magna rependit
Inque tuam ſortem numeroſas tranſtulit vrbes.
Ergo fas pretio cedet? mercede placebit
Proditio? taceo læſi, quod transfuga fratris,
Quod leuis ingenio quamuis diſcrimine ſummo
Proditor apportet, ſuſpenſa morte, ſalutem,
Nunquam gratus erit, damnamus luce reperta,
Perfidiam.

LECTIO XXXVIII.

Mitigatur indignatio.

SVmmum requirit artificium, & inſinuationem, quâ Iudicum animi ad benè ſentiendum faciles ſint de eo; quem honoribus, & fortunæ donis indignum putabant. Dicendum imprimis virtute rebuſque præclarè geſtis eſſe comparata, non recèns data; Nam diuitibus factis, aut diu potentibus non ita indignamur, nec facilè, quod iamdiu locupletes videantur rem illam ſuam feciſſe, vſu & virtute conſeruaſſe, vt iam digni vi- D deantur; æquum eſt enim fortunam virtuti famulari.

Ingenioſum ac nobilem nunquam degenerem animum habuiſſe, proindè naturam ei ſemper fauiſſe probandum eſt: his enim ſi contingant bona, cenſentur euenire dignis, quia natura ſapiens ea munera impertiuit, quæ bona fortunæ mererentur.

Monendum pridem illa bona poſſediſſe, proindè dignum, nec iis vnquam ad ſcelera, vel in Reip. perniciem, & aliorum exitium abuſum fuiſſe. Nam quod diuturnum fuit, habet affinitatem cum eo, quod ſemper fuit.

Non arrogantem, & ſuperbum in honoribus, nec inſolentem in meliore fortuna ſe præbuiſſe docendum eſt, ſed modeſtum, ſed communem omnibus & publicatum. Et quia ingenium

ſuum, aut eloquentiam iactaotibus indignari ſolemus, ideò ſapienter, & modeſtè, de vtriſque eum Cicerone loquutum fuiſſe dicemus. Diuinat. in Cæcil. num. 36. *Nam cùm omnis arrogantia odioſa eſt, tùm illa ingenij, atque eloquentia, multò moleſtiſſima. Quamobrem nihil dico de meo ingenio; neque eſt quod poſſim dicere. Aut enim id mihi ſatis eſt, quidquid eſt: aut ſi parum eſt, ego maius id commemorando facere non poſſum.*

Quam ex inani iactantia inuidentiam, & indignationem Plinius Iunior prudens Orator euitar, cùm eloquentiæ commendationem, non ingenio, ſed labori, ſed induſtriæ tribuit lib. 8. ep. 14. *Poſteris an aliqua cura noſtri neſcio, nos certè meremur vt ſit aliqua, non dico ingenio, id enim ſuperbum, ſed labore, ſed reuerentia poſterûm.*

LECTIO XXXIX.

Deſcribitur.

EAdem penè ſunt indignationis effecta, quæ iracundiæ, cùm ſit eius aliqua ſpecies. Admodum libera eſt, hæc perturbatio in verbis, quibus vel amplificat vitia, vel in malam partem virtutes detorquet, nec fortem, ſed temerarium, neque prudentem, ſed ignauum dicit eum, in quem indignatur. Hos characteres habet Ouid. in illa Vlyſſis & Aiacis ſuper Achillis arma contentione. Vbi quiſque virtutem ſuam, egregiaque facinora tantùm effert, quantùm aduerſa eleuat. Sic Aiax. 12. Metamorph.

Si ſemel iſta datis meritis tàm vilibus arma
Diuidite; & pars ſit maior Diomedis in illis.
Sed neque Dulychius ſub Achillis caſſide vertex
Pondera tanta feret: nec-non oneroſa, grauiſque
Pelias haſta poteſt imbellibus eſſe lacertis.
Nec clypeus vaſti cœlatus imagine mundi
Conueniet timida, nataeque ad furta ſiniſtra.
Debilitaturum quid te petis improbe munus?
Adde quod iſte tuus tàm rarò pralia paſſus
Integer eſt clypeus: noſtro qui tela ferendo
Mille patet plagis, nouus eſt ſucceſſor habendus.

Cui prudens Vlyſſes,

——His inquam humeris ego corpus Achillis
Et ſimul arma tuli, qua nunc quoque ferre laboro,
Sunt mihi qua valeant in talia pondera vires.
Tamque tuis potiar (faueat fortuna) ſagittis
Quàm rapui Phrygia ſignum penetrale Minerua
Hoſtibus è medijs, & ſe mihi conferat Aiax?
Nempe capi Troiam prohibebant fata ſine illo?
Fortis vbi eſt Aiax? vbi ſunt ingentia mali
Verba viri? cur hic metuit? cur audet Vlyſſes
Ire per excubias, & ſe committere nocti?
Nos animo quantoque ratem qui temperat, anteit
Remigis officium: quantò eſt dux milite maior,
Tantùm ego te ſupero. Necnon in corpore noſtro
Pectora ſunt potiora manu; vigor omnis in illis.

II. Furor & deſperatio.

Nonnunquam eò furoris, & amentiæ deuenit, vt ſibi violentas manus afferat, vt apparet ex Aiace qui victus ab Vlyſſe, in armorum contentione, ſibi A mortem conſciuit. Ibidem.

Hectora qui ſolus, qui ferrum ignemque, Iouemque
Suſtinuit toties, vnam non ſuſtinet iram:
Inuictumque virum vicit dolor; arripit enſem:
Et meus hic certè eſt: an & hunc ſibi poſcit Vlyſſes?
Hoc ait, vtendum eſt in me mihi: quique cruore
Sapè Phrygum maduit, domini nunc cade madebit,
Ne quiſquam Aiacem poſſit ſuperare, niſi Aiax.
Dixit, & in pectus tum demum vulnera paſſum
Quà patuit ferro, lethalem condidit enſem.

III. Obtrectatio.

Quin & aliquando ex indignatione naſcitur Obtrectatio in cœleſte numen: quare Epicuri diſcipuli, qui peſſimè philoſopharentur, prouidentiam diuinam ſuſtulerunt; de qua etiam aliquo modo B videtur dubitaſſe Claudianus Ruffini ſcelerati fortunam contemplatus: ſic enim per indignationem.

Sapè mihi dubiam traxit ſententia mentem
Curarent Superi terras, an nullus ineſſet
Rector, & incerto fluerent mortalia caſu,
Sed cùm res hominum tanta caligine volui
Adſpicerem, lætoſque diu florere nocentes,
Vexarique pios: rurſus labefacta cadebat
Religio.

IV. Exprobratio.

Recenſet quæ ab ingrato facta ſunt, & alterius improbitati beneficia opponit, vt ingrati animi vitium exprobret. Sic in ſuum Iaſonem animata, & indignans Medea. Ouidius.

Auſus es (ô iuſto deſunt ſua verba dolori.)
C *Auſus es, Æſonia dicere, cede domo.*
Iuſſa domo ceſſi natis comitata duobus,
Et, qui me ſequitur ſemper, amore tui.

Deindè pompam nuptialem, quam ne ſuſpicarī quidem poterat, deſcribit, vt indignantis animī ſui faces ad nouum, ſed adulterinum ignem accendat, honoremque genialis lecti ſibi præreptum ab alia ſatis dolear,

Vt ſubito noſtras Hymen cantatus ad aures
Venit; & accenſo lampades igne micant:
Tibiaque effundit ſocialia carmina vobis,
At mihi funeſtâ flebiliora tubâ.
Pertimui: nec adhuc tantum ſcelus eſſe putabam:
Sed tamen in toto pectore frigus erat.
Turba ruunt; & Hymen clamant: Hymenaa frequentant.
Quò propior vox eſt: hòc mihi peius erat.
D *Protinus abſciſſâ planxi mea pectora veſte:*
Tuta nec à digitis ora fuêre meis.
Ire animus media ſuadebat in agmina turba,
Raptaque compoſitis demere ſerta comis.
Vix me continui, quin ſic laniata capillos
Clamarem meus eſt: inijceremque manus.

Beneficium quidem commemorat, ſed idem à varijs circumſtantijs exaggerat. Phyllis perfido Demophoonti ſuo,

Vnum in me ſcelus eſt, quod te ſcelerate recepi:
Sed ſcelus hoc meriti pondus, & inſtar habet.
Iura vides, vbi nunc? commiſſaque dextera dextra?
Quique erat in falſo plurimus ore Deus?
Promiſſus ſocios vbi nunc Hymenæus in annos?
Qui mihi coniugij ſponſor, & obſes erat!
Ah lacerâs etiam puppes furioſa refeci!
Vt quâ deſererer firma carina foret.

Remigiumq́ue dedi quo me fugiens abires.
Heu patior telis vulnera facta meis!
Credidimus blandis, quorum eſt tibi copia, verbis,
Credidimus generi numinibuſq́ue tuis.
Credidimus lacrymis; an & hæ ſimulare docentur?
Hæ quoque habent artes, quaque iubentur, eunt.

Obtrudit identidèm eas voces, quibus quidem vtebatur, dùm alia eſſet rerum fortuna, & quæ cùm agebat, reponit, vt indignationem inflammet. Medea, Iaſoni.

Neſcis an exciderint mecum loca: venimus ambo:
Auſus es inſido ſic prior ore loqui.
Ius tibi & arbitrium, noſtra fortuna ſalutis
Tradidit, inque tuâ vitaque morſque manu.
Perdere poſſe ſat eſt, ſi quem iuuat iſta poteſtas:
Sed tibi ſeruatus gloria maior erit.
Per mala noſtra precor quorum potes eſſe leuamen,
Per genus & numen cuncta videntis aui.
O Virgo miſerere mei: miſerere meorum:
Effice me meritis tempus in omne tuum.
Spiritus ante meos tenues vaneſcat in auras,
Quàm thalamo niſi tu, nupta ſit vlla meo.
Illa ego quæ tibi ſum nunc denique barbara facta,
Nunc tibi ſum pauper, nunc tibi viſa nocens.

DE INVIDIA.

INuidia, quam Inuidentiam mauult appellare Cicero, motus eſt acerrimus ex 2. de Orat. num. 209. *Haud ſciam, an acerrimus longè ſit omnium motus Inuidiæ, nec minùs virium opus ſit in ea comprimenda, quàm in excitanda.* Locum habet in genere iudiciali potiſſimùm, & accuſationibus: nimirum cùm auertenda clementia, atque miſericordia, danda eſt opera, vt is contra quem agitur non commiſeratione, ſed odio potius, & Inuidia dignus habeatur.

Eſt autem dolor de proſpera ſorte quæ alicui propè pari euenerit, non vt qui inuidet, commodum ex eo percipiat, ſed quia nollet eos quibus inuidet, ea bona poſſidere, quòd ſuam putet minui dignitatem.

Proſpera ſorte continentur bona, quæ laudem habent; nam bonis, in quibus laus non eſt, abeſt inuidia; quamobrem credas oportet te nihil habere magni, niſi habeas inuidos. Virtutis enim vbique, & laudis comes eſt Inuidia.

Propè pares, inter quos inuidiam verſari diximus, id habet hanc vim, vt ſi maximè inter ſe diſtent, iam nullus ſit inuidiæ locus. Eſt enim contentio dumtaxat inter illos, & alter alterius gloriam, ſuum dedecus ratus, nititur in ordinem redigere. Itaque eximiè Cic. 2. de Orat. num. 209. *Inuident autem homines maximè paribus, aut inferioribus, cùm ſe relictos ſentiunt, illos autem dolent euolaſſe; ſed etiam ſuperioribus inuidetur, ſæpè vehementer & eò magis, ſi intolerantius ſe iactant, & æquabilitatem communis iuris, præſtantiâ dignitatis, aut fortuna ſua tranſeunt.*

Ratio cur Inuidia ſit tantum inter pares, ex eo petitur, quod ſuperiorum gloria non offundat tenebras noſtræ laudi, inferiores verò à nobis vincantur. Quod additur, non vt ex eo com-
A modum percipiat. Diſcrimen Inuidiam inter, & æmulationem aſſignatur: qui enim æmulantur de proſperitate quidem aliorum dolent, ſed percipiunt ex illo dolore commodum, quia dolor hic ad parem conſequendam laudem excitat eos: at qui inuident, ita dolent alienis bonis, vt non excitentur dolore ad rectè agendum, ſed quod indigniſſimum eſt, virus omne ſuum in eum, cui inuident, euomant; indè felicem aliorum fortunam ferre non poteſt, quâ præſertim rem ſuam deprimi, poſſeſſaque minui credit.

LECTIO XL.

Quibus concitanda ſit Inuidia.

B DE his hæc habet Tull. 2. de Orat. num. 209. *Quæ ſi inflammanda ſunt, dicendum eſt non eſſe virtute parta; deinde etiam vitijs, atque peccatis. Tùm ſi erunt honeſtiora atque grauiora, tamen non eſſe tanti vlla merita, quanta inſolentia hominis, quantumq́ue faſtidium.* Quæ per capita diuidenda ſunt.

PVNCTVM I.

Male-parta.

COncitatur Inuidia I. ſi doceas immerenti contigiſſe, ſcilicet improbo, vel citra laboris, ac periculorum aleam, turpi quadam gratiâ, quod cæteri non niſi ſummo cum diſcrimine con-
C ſequi ſolent, ſiue de dignitate, vel opibus, aut de quibuſdam honorum titulis, ad quos euectus eſt, loquamur. Cic. pro Amer. Chryſogonum in inuidiam vocat apud Ind. ob diuinas titulo non bono partas, num. 144. *Si hac indigna ſuſpicione careat, æquo animo ſe carere ſuis omnibus commodis dicit. Rogat, oratq́ue te, Chryſogone ſi nihil de patris fortunis ampliſſimis, in ſuam rem conuertit: ſi nulla in re te fraudauit: ſi tibi optima fide ſua omnia conceſſit, annumerauit, appendit: ſi veſtitum, quo ipſe tectus erat, annulumque dedit; ex ſuum tibi tradidit: ſi ex omnibus rebus ſeipſum nudum, neque præterea quidquam excepit: vt ſibi per te liceat innocenti amicorum opibus vitam in egeſtate degere. Prædia mea tu poſſides; ego aliena miſericordia viuo, concedo: & quod animus æquus eſt, & quia neceſſe eſt: mea domus tibi patet, mihi clauſa eſt; fero:*
D *familiâ mea maxima vteris; ego ſeruum habeo nullum, patior, & ferendum puto.*

II. Inſolentia.

Inuidemus illi facilè, qui ſic ob diuitias, & ſecundam fortunam inſoleſcit, vt præ ſe alios contemnat arrogantius. Ex hoc Verri facit inuidiam Cic. expoſitâ eius inſolentiâ, Act. 6. num. 98. *Tu videlicet ſolus vaſis Corinthijs delectaris? tu illius æris temperationem, tu operum lineamenta ſolertiſſimè perſpicis? hæc Scipio ille non intelligebat homo doctiſſimus, atque humaniſſimus? tu ſine bono vlla arte, ſine humanitate, ſine ingenio, ſine litteris intelligis, & iudicas, vide ne ille non ſolùm temperantiâ, ſed etiam intelligentiâ te, atque iſtos, qui ſe elegantes dici volunt, vicerit.*

A Rullo facit inuidiam & odium dùm illius inſolentiam ponit ob oculos, propter legem Agrariam. 2. Act. num. 32. *Dat præterea poteſtatem, verbo Prætoriam, reuerà regiam: definit in quinquennium, facit ſempiternam. Tantis enim confirmat opibus, & copijs, vt inuitis eripi nullo modo poſſit. Deinde ornat apparitoribus, ſcribis, librarijs, præconibus, architectis: præterea mulis, tabernaculis, Centurijs, ſuppellectile: ſumptum haurit ex ærario, ſuppeditat à ſocijs: ianitores ex equeſtri loco ducentos in annos ſingulos ſtipatores corporis conſtituit: eoſdem miniſtros, & ſatellites poteſtatis. Formam adhuc habetis, & ſpeciem ipſam tyrannorum; inſignia videtis veteris poteſtatis, nondum ipſam poteſtatem. Dixerit enim fortaſſe quiſpiam. Quid me iſta lædunt, ſcriba, lictor, præco, pullarius? Omnia ſunt hæc eiuſmodi, Quirites, vt ea qui habeat ſine veſtris ſuffragijs, aut Rex non ferendus, aut priuatus furioſus eſſe videatur. Perſpicite, quanta poteſtas* B *permittatur: non priuatorum inſaniam, ſed intolerantiam Regis eſſe dicetis.*

Pro Rege Deiotaro Caſtori conciliat inuidiam, quòd in eadem cauſa veniam conſequutus, malè atque inſolenter fortunâ ſua vtatur, num. 28. *Hic verò adoleſcens, qui meus in Cilicia miles, in Græcia commilito fuit, cùm in illo noſtro exercitu equitaret, cùm ſuis delectis equitibus, quos vnà cum eo ad Pompeium pater miſerat, quos concurſus facere ſolebat? quàm ſe iactare? quàm ſe oſtentare? quàm nemini in illa cauſa, ſtudio, & cupiditate concedere?*

Decius Trib. pleb. M. Poſthumium Tribunum militum inuidioſum reddit apud plebem, propter inſolentem quandam vocem apud Liui. lib. 4. *Auditis Quirites, ſicut ſeruis malum minantem militibus? tamen hæc bellua dignior vobis tanto* C *honore videbitur, quàm qui vos vrbe, agriſque donatos in colonias mittunt; qui ſedem ſenectuti veſtræ proſpiciunt: qui pro veſtris commodis, aduerſus tàm crudeles, ſuperboſque aduerſarios depugnant? Incipite deinde mirari, cur pauci iam veſtram ſuſcipiant cauſam.*

Et libro 9. App. Claudium in inuidiam Trib. pleb. vocat, quòd præcipuum ac ſingulare quærat aliquid præter meritum, quod elatus ſit, ac inſolens. *Tu vnus eximius es, in quo hoc præcipuum ac ſingulare valeat? quem tu Regem ſacrificiorum crees amplexus regium nomen, vt qui optimo iure Rex Romæ creatus ſit, creatum ſe dicat? quem ſemeſtri Dictatura, quem interregno quinque diebus contentum fore putes? quem claui figendi, aut ludorum cauſa Dictatorem audacter crees?*

III. Honor præreptus.

Naſcitur inuidia ex eo quòd quis aſſequatur celeriter, aut nullo labore, aut paruo ſumptu, quod nos magnis ſumptibus, aut tardè aſſequimur, aut planè non aſſequimur. Ita Drances quia parem non poterat conſequi cum Turno gloriam, ei vehementer inuidebat.

Tum Drances idem infenſus, quem gloria Turni,
Obliqua inuidiâ, ſtimuliſque agitabat amaris.

Multis Amata diſturbare conatur nuptias Lauiniæ Virginis cum Teucris, quos per inuidiam tanto honore indignos probat. 7. Æn.

Exulibúſne datur ducenda Lauinia Teucris
A *O genitor! nec te miſeret natæque, tuique,*
Nec matris miſeret, quam primo Aquilone relinquet
Perfidus alta petens, abducta Virgine prædo.

IV. Studiorum eorundem æmulatio.

Eorundem Studiorum æmuli, riuales & competitores eiuſdem gloriæ facilè concipiunt inuidiam, Iuriſperito Iuriſperitus, candidato candidatus inuidet. Ex eo conciliat inuidiam Hortenſio Tull. ob authoritatem, & opinionem, quam præripere ſibi non facilè patiebatur diuinat. in Verr. num. 33. *Res omnis mihi tecum erit, Hortenſi, dicam apertè, ſi te mecum dicendo, ac diluendis criminibus in hac cauſa contendere putarem, ego quo-* B *que in accuſando, atque in explicandis criminibus operam conſumerem. Nunc quoniam pugnare contra me inſtituiſti, non tàm ex tua natura, quàm ex iſtius tempore, & cauſa malitioſe, neceſſe eſt iſtiuſmodi rationi aliquo conſilio obſiſtere.*

Et paucis interiectis, num. 35. *Nunc verò quoniam hæc te omnis dominatio, Regnumque iudiciorum tantopere delectat, & ſunt homines, quos libidinis infamiæque ſuæ, neque pudeat neque tædeat: qui quaſi de induſtria in odium offenſionemque pop. Rom. irruere videantur: hoc me profiteor ſuſcepiſſe, magnum fortaſſe onus, & mihi periculoſum, veruntamen dignum, in quo omnes neruos ætatis, induſtriaque mea contenderem.*

V. Vita nocens.

C Alienam inuidiam excitas, ſi alienæ laudis æmulum dixeris, ambitioſum, multa molientem, nocentem tùm Auditorum, tùm aliorum gloriæ, dedecus etiam es aliena fortuna quærete monueris. Magnus in hoc Cic. pro Cœlio vbi ſingulare prorſus odium & inuidiam inflammat in Clodium buſtum Reip. & infamem mulierculam, cuius interceſſione fuerat abſolutus homo impurus, num. 78. *Quare oro, obteſtorque vos Iud. vt qua in ciuitate, paucis his diebus Sex. Clodius abſolutus ſit, quem vos per biennium, aut miniſtrum ſeditionis, aut ducem vidiſtis: qui ædes ſacras, qui cenſum populi Rom. qui memoriam publicam ſuis manibus incendit, hominem ſine re, ſine fide, ſine ſpe, ſine ſede, ſine fortunis: ore, linguâ, manu, vita omni inquinatum: qui Catuli monumentum afflixit, meam domum diruit, mei fra-* D *tris incendit: qui in Palatio, atque in vrbis oculis, ſeruitia ad cædem, & inflammandam vrbem incitauit; in ea ciuitate ne patiamini illum abſolutum muliebri gratia M. Cœlium libidini muliebri condonatum: ne eadem mulier cum ſuo coniuge, & fratre turpiſſimum latronem eripuiſſe, & honeſtiſſimum adoleſcentem oppreſſiſſe videatur.*

Maximè conciliabitur Inuidia ſi Auditoribus laudis imprimas ſtudium, & ardorem gloriæ retinendæ, ſi proponas antiqua familiæ decora, & ipſius proprias virtutes, vulgique honorificam de eo mentionem; ſi exaggeres populi voluntatem in illum & propenſionem, ſi deſcribas multitudinis voces & præconia, modò tamen laus illa ſuperari facilè poſſit, & impediri; quas inuidiæ faces concepit Saülus auditis laudibus Dauidis? ſcilicet gloriam illius obſcurare videbatur.

Proſuerit noſſe mores eorum, iu quibus inuidiæ faces excitare volueris. Pares loco vel gente facilè concipiunt, Germani, Itali: Cognatione, Cornelij, Fabij, Scipiones: Ætate, Senes, Viri, Iuuenes: Scientiâ, Iuriſperiti, Poëtæ, Philoſophi; Dignitate, belli Duces, Senatores: Prætores: Fortunis, Diuites, Potentes. Appetentes ſapientiæ, qui tamen vera ſapientiâ carent; metuunt enim facilè, ne ſibi depereat illa laus, & opinio ſapientiæ. Qui puſillo ſunt animo; nam omnia quæ parua ſunt etiam magna ducunt, aut ſe à ſuperioribus ſuperatos, aut ab inferioribus paribuſque vincendos arbitrantur, ſic opifices, fœminæ, ruſtici ſolent inuidere; contra qui ſunt ita comparati, vt alios ſemper infra ſe putent, vel propter veram magnitudinem, vel ſui opinionem, inuidere non poſſunt.

LECTIO XLI.

Sedatur Inuidia.

REprimitur contrariis omninò capitibus peruagatum hoc, & commune malum, ſi bonum minuas, cui inuidetur, ſi merita eius expendas, qui potitur aliqua dignitate. Si nulli factam iniuriam demonſtres, ſi fortunæ bonis, & honoribus illum honeſtè atque moderatè vti doceas Qua de re ſic eruditè Cic. 2. de orat. 210. *Ad ſedandam autem inuidiam, magno illa labore, magnis periculis eſſe parta, nec ad ſuum commodum, ſed ad aliorum eſſe collata, ſeſéque, ſi quam gloriam peperiſſe videatur, tametſi ea non ſit iniqua merces periculis, tamen ea non delectari, totamque abiicere, atque deponere, omninóque perficiendum eſt, vt hæc opinio minuatur, & illa excellens opinione fortuna cum laboribus, & miſeriis permiſta eſſe videatur.*

I. Vſus.

Sedandæ igitur, ac tollendæ inuidiæ rationes aperit I. in finis atque vſus notatione pro Sylla, cum ſic inuidiam in ſe concitatam ſedat, vt oſtendat non ſuis, ſed aliorum commodis illa inſeruiiſſe, quæ inuidiam excitare ſunt viſa n. 26. *Ego tantis à me beneficiis in Rep. poſitis, ſi nullum aliud mihi præmium à Senatu populóque Ro. niſi honeſtum otium poſtularem, quis non concederet? ſibi haberent honores, ſibi imperia, ſibi prouincias, ſibi triumphos, ſibi alia præclara laudis inſignia: mihi liceret eius vrbis, quam conſeruaſſem, conſpectu, tranquillo animo, & quieto frui? Quod ſi hoc non poſtulo; ſi ille labor meus priſtinus eſt, ſi ſollicitudo, ſi officia, ſi opera, ſi vigiliæ deſeruiunt amicis, præſto ſunt omnibus; ſi neque amici in foro requirunt ſtudium meum, neque Reſp. in Curia; ſi me non modò rerum geſtarum vacatio, ſed neque honoris, neque ætatis excuſatio vindicat à labore; ſi voluntas mea, ſi induſtria, ſi domus, ſi animus, ſi aures patent omnibus; ſi mihi, ne ad ea quidem, quæ pro ſalute omnium geſſi, recordanda & cogitanda quicquam relinquitur temporis, tamen hoc regnum appellabitur; cuius vicarius qui velit eſſe, inueniri nemo poteſt.*

Pro Milone verò vi ſua dicendi tollit, quod de potentia, & auctoritate obiiciebatur, eo A conſilio, vt in inuidiam adduceretur, quaſi potentior eſſet, quam ciuem eſſe in libera ciuitate conueniret, negat potentiam appellandam, ſed gratiam, & eam non mediocrem, & officioſis laboribus partam. n. 11. *Declarant huius ambuſti Tribuni pleb. illæ intermortuæ conciones, quibus quotidie meam potentiam inuidioſè criminabatur, cùm diceret Senatum, non quod ſentiret, ſed quod ego vellem, decernere. Quæ quidem ſi potentia eſt appellanda potius, quàm propter magna in Remp. merita, mediocris in bonis cauſis auctoritas, aut propter officioſos labores meos nonnulla apud bonos gratia; appelletur ita ſanè, dummodò ea nos vtamur pro ſalute bonorum, contra amentiam perditorum.*

B

II. Parta laboribus ac debita virtuti gloria.

Proderit oſtendere gloriam, quam nouus aut peregrinus aliquis conſequutus eſt, partam eſſe laboribus, vt facit Tull. pro Sylla, vbi per cauſam efficientem, quod de peregrinitate à Torquato, per inuidiam obiiciebatur, magno ardore animi, & contentione diluit, & auctoritatem & gratiam quâ valet, partam eſſe laboribus, ac ſuæ in patriam charitati debitam. n. 24. *At ſi tibi peregrini videmur, quorum iam & nomen & honos inueterauit, & huic vrbi, & hominum famâ, ac ſermonibus; quàm tibi illos competitores tuos peregrinos videri neceſſe erit, qui iam ex tota Italia delecti, tecum de honore, & de omni dignitate contendunt? quorum caue ne quemquam peregrinum appelles, ne peregrinorum ſuffra-* C *giis obruare: qui ſi attulerint neruos, & induſtriam mihi crede, excutient tibi iſtam verborum iactationem, & te ex ſomno ſæpè excitabunt; nec patientur ſe abs te, niſi virtute vincentur, honore ſuperari.*

Idem premit Liuius lib. 6. Vbi Manl. Capitolinus inuidiam in ſe conflatam, & ſuſpicionem affectati Regni, ob plebis fauorem, cauſæ ſignificatione tollit. *Offendit te A. Corneli, voſque P.C. circumfuſa turba lateri meo? quin eam diducitis à me ſinguli veſtris beneficiis; intercedendo, eximendo de neruo ciues veſtros, prohibendo iudicatos, addictoſque duci, ex eo, quod affluit opibus veſtris ſuſtinendo neceſſitates aliorum: ſed quid ego vos, de veſtro impendatis, hortor? ſortem aliam ferte, de capite deducite, quod vſuris pernumeratum eſt: iam nihilo mea turba, quàm vllius conſpectior erit. Atenim quid ita ſolus ego ciuium curam* D *ago? nihilò magis quod reſpondeam habeo, quàm ſi quæras, quid ita ſolus Capitolium arcemque ſeruarim: & tùm vniuerſis, quàm potui opem tuli, & nunc ſingulis feram.*

III. Permiſta laboribus ac miſeriis fortuna.

Valet ad ſedandam inuidiam comparatio bonorum, & malorum, miſeriarum ac periculorum commemoratio. Quod pro Mur. facit Cic. dùm eius Conſulatum nullam inuidiam excitare debere dicit, eo quod miſerias, & moleſtias plurimas adiunctas habeat n. 87. *Miſericordiam ſpoliatio Conſulatus magnam habere debet: vnà enim eripiuntur cum Conſulatu omnia.*

Inuidiam verò his temporibus habere Conſulatus ipſe nullam poteſt. Obiicitur enim concionibus ſeditioſorum, inſidiis coniuratorum, telis Catilinæ: ad omne denique periculum, atque ad omnem inuidiam ſolus opponitur. Quare quid inuidendum Murænæ, aut cuiquam noſtrum ſit in hoc præclaro Conſulatu non video Iud. quæ verò miſeranda ſunt, ea, & mihi ante oculos verſantur, & vos videre, & perſpicere poteſtis.

Diligenter hoc idem perſequitur pro Sylla, & gratiam hominum laboribus, ac moleſtiis permiſtam docet. n. 29. *Quòd ſi illis meis præſidiis fortè vides, & ſi tibi ea regia videntur, quod omnes boni omnium generum; atque ordinum, ſuam ſalutem cum mea coniungunt: conſolare te, quòd omnium mentes improborum mihi vni maximè ſunt infenſa & aduerſa: qui me non ſolùm idcirco oderunt, quod eorum conatus impios, & furore conſceleratum repreſſi: ſed eò etiam magis, quod nihil iam ſe ſimile, me viuo, conari poſſe arbitrantur.*

IV. Virtuti contraria.

Sedaueris inuidiam, ſi doceas ingentis eſſe animi, magnâque ſpectantis aliorum virtuti non inuidere, nec felicitati Quam rem eleganter exprimit Cic. Brutus in l. de Claris Orator. de ipſo Cic. & Sulpitio verba faciens. n. 156. *Simul illud gaudeo, quòd & æqualitas veſtra, & pares honorum gradus, & artium, ſtudiorumque finitima vicinitas tantum abeſt ab obtrectatione inuidiæ, quæ ſolet lacerare pleroſque, vti ea non modò non exulcerare, veſtram gratiam, ſed etiam conciliare videatur.*

V. Animi magnitudini aduerſa.

C

Ad ſedandam inuidiam Plinius Iunior vnus omnium æui ſui bene-dicendi laude celebratus, hoc effatum in epiſt. conſignatum eſſe voluit. 17. l. 6. *Diſertus ipſe es? tantò magis ne inuideris: nam qui inuidet, minor eſt. Denique ſiue plus, ſiue minus, ſiue id præſtas, lauda vel inferiorem, vel ſuperiorem, vel parem; ſuperiorem, quia niſi laudandus ille eſt, non potes ipſe laudari; inferiorem, aut parem, quia pertinet ad tuam gloriam, quàm-maximum videri, quem præcedis, quem æquas.*

Hinc meliorem eius eſſe conditionem, cui inuidetur, ait in Trinu. Plautus Sc. 3. quàm eius qui inuidet.

> *Mauelim mihi inimicos inuidere, quàm me inimicis meis.*
>
> D *Nam inuidere alij bene eſſe, tibi malè eſſe, miſeria eſt.*
>
> *Qui inuident, egent, illi, quibus inuidetur, rem habent.*

Imò vel ipſa improbitate deteriorem inuidiam pulchrè probat Ambroſ. 2. de Off. c. vlt. *Filij fugite improbos, cauete inuidos: Inter improbum & inuidum hoc intereſt: improbus ſuo delectatur bono; inuidus torquetur alieno: ille diligit mala, hic bona odit? vt propè tolerabilior ſit, qui ſibi vult benè, quàm qui malè omnibus.*

VI. Damna.

Expugnaueris inuidiam, ſi quæ illam mala comitentur, aperueris. Partim lædit illos, in quos intenditur, grauius tamen, & pernicioſius eos,

A à quibus procedit, affligit. Imò, hanc qui receperit, ſua ſuſtinet ſine fine ſupplicia; quia in ſe domeſticum ſemper diligit habere tortorem.

Ad huius odium, & fugam benè Chryſologus Ser. 172. *Omnia quidem vitia ad ſuorum ſemper, intendunt, & proſiliunt læſionem, ſed ſuos ſemper amplius inuidia conſumit: Inuidia ſuorum carnifex ſemper exiſtit; extendit ſenſus, torquet animos, diſcruciat mentes, corda corrumpit. Quis tibi malorum finis, vbi alterius bonum pœna eſt, vbi cruciatus eſt aliena felicitas? malum multiplex: quot ſunt proſperitates hominum, tot tormenta ſunt inuidorum.*

Adde laudem hominum eſſe inanem, non eam eſſe de æmulo & aduerſario commendationem, imò verò eſſe illius multa, vel ſcelera, vel imprudenter acta; demum afferuntur
B rumores paſſim in vulgus ſparſi.

LECTIO XLII.

Deſcribitur Inuidia.

TAm cuique ſunt huius affectus obuij characteres, & effecta, quàm eſt ipſa communis Inuidia. Nemo clarius illam Ouidio deſcripſit Met. 2. Fab. 12. Nam vbi funeſtam eius domum exſtruxit, ſubiungit iſta.

> *——— Videt intus edentem*
> *Vipereas carnes, vitiorum alimenta ſuorum,*
> *Inuidiam: Viſâque oculos auertit, ac illa*
> *Surgit humo pigrè ſemeſarumque relinquit*
> *Corpora ſerpentum, paſſuque incedit inerti.*
> *Vtque Deam vidit, formamque armiſque decoram*
> *Ingemuit, vultumque Dea ad ſuſpiria duxit.*
> *Pallor in ore ſedet, macies in corpore toto:*
> *Nuſquam recta acies: liuent rubigine dentes:*
> *Pectora felle virent: lingua eſt ſuffuſa veneno,*
> *Riſus abeſt, niſi quem viſi mouere dolores:*
> *Nec fruitur ſomno vigilantibus excita curis,*
> *Sed videt ingratos, intabeſcitque videndo*
> *Succeſſus hominum, carpitque, & carpitur vnà*
> *Suppliciumque ſuum eſt.*

Talia ferè ſunt illa quæ habentur in carmine de liuore apud Scaligerum in appendice Virg.

> *Liuor tabificum malis venenum,*
> *Intactis vorat oſſibus medullas,*
> *Et totum bibit artubus cruorem.*
> *Teſtatur gemitu graues dolores,*
> *Suſpirat, fremit, incutitque dentes,*
> *Sudat frigidus intuens quod odit,*
> *Effundit mala lingua virus atrum,*
> *Pallor terribilis genas colorat,*
> *Infelix macies renudat oſſa,*
> *Non lux, non cibus eſt ſuauis illi,*
> *Nec potus iuuat, aut ſapor Lyæi,*
> *Nec ſi pocula Iuppiter propinet,*
> *Aut tradat Ganymedes ipſe nectar.*

Inuidiæ notas punit ob oculos Martialis, de quibus ipſe gloriatur, ratus virtuti ſuæ comitem habere inuidiam, proindè commendatione dignum aliquid in ſe deprehendi ab inuidis. l. 6.

> *Laudat, amat, cantat noſtros mea Roma libellos,*
> *Meque ſinus omnis, me manus omnis habet,*
> *Ecce rubet quidam, pallet, ſtupet, oſcitat, odit,*
> *Hoc volo: nunc nobis carmina noſtra placent.*

P v n c t v m I.

Inuidia, Tinea.

INuidia quidem vitium eſt peſtilens, ſed vel ex hoc capite iuſtum, quod in artificem, & parentem ſuum ſæuiat, eique tormentum fiat, interioráque ſua teredinis inſtar, aut tineæ depaſcaint, hinc illud Neoterici cuioſdam.

Iuſtius inuidiâ nihil eſt, quæ protinus ipſum
Auctorem rodit, diſcruciatque animum.

Pulchrè Valerianus in hanc rem Hom. 13. *Felicem planè illum iudico, cuius glorioſam vitam toruis oculis alter aſpexit. Nam ſatis bono loco eſt illius cauſa, qui alienâ laborat inuidia: quia non liuet homo niſi melioribus, nec inuidiæ ſubiacet, niſi quem ad celſiora, melior vita profectus euexerit. Illos verò pluſquam miſeros puto, quos lucra aliena felicitatis exagitant, & iracundia, impia æmulatione concepta, occultis cordis iaculis inquietat. Benè iſtos ſua tela puniunt. Vt videatur mihi ipſa inuidia aliquid habere diſcretionis, cùm auctoris ſui cor repercutit; & malè conſcium pectus, cruento ſemper liuore conſumit.*

II. Carnifex.

Quàm turpè, quàm perniciosum, & homine libero ſit indignum peſtem hanc fouere in animo ſubiicit egregiè, vt omnia, S. Cyprianus de Liuore. Vbi docet nihil mortalium animis inuidiæ perturbatione perniciosius contingere, quod ipſi maximè noceat auctori, aliis verò quàm minimum. *Qualis eſt animæ tinea, quæ cogitationum tabes, pectoris quanta rubigo, Zelare in altero, vel virtutem eius, vel felicitatem? id eſt odiſſe in eo, vel merita propria, vel beneficia diuina; in malum proprium bona aliena conuertere, illuſtrium proſperitate torqueri; aliorum gloriam facere ſuam pœnam; velut quoſdam pectori ſuo admouere carnificet; cogitationibus, & ſenſibus ſuis adhibere tortores, qui ſe inteſtinis cruciatibus lacerent; qui cordis ſecreta maleuolentiæ vngulis pulſent. Non cibus talibus lætus, non potus poteſt eſſe iucundus. Suſpiratur ſemper, & ingemiſcitur, & doletur; quantóque ille cui inuidetur ſucceſſu meliore profecerit, tantò inuidus in maius incendium, liuoris ignibus inardeſcit. Hinc vultus minax, toruus aſpectus, pallor in facie, in labiis tremor, ſtridor in dentibus, verba rabida, effrænata conuitia, manus ad cædis violentiam prompta, etiamſi à gla-* D *dio interim vacua, odio tamen furiata mentis armata.*

III. Vipera.

Naſcitur abrupto matris vtero Vipera, ſed & inuidia concipientem ſe animum exedit, corrodit, lacerat. Nam cùm Inuidia ſit res ſeruilis & abiecta, quæpote potiora iudicet alterius bona, quàm ſua, nec vlli videri velit inuidere, ſimulat gaudium, ſecum tacitè rumpitur, corâm hilaritatem præfert, intùs verò ab inuidiæ malo perditur. Ita Greg. Orat. 7. Vbi per effectus Inuidiæ conglobatos, nullas huic affectui tàm tetro cauſas obtendi poſſe demonſtrat. *At quænam morbi cauſa eſt? quod frater* A *tuus, vel propinquus, vel vicinus in animi tranquillitate viuit. O nouas iniurias! crimini dare quod non aduerſa fortunâ conflictetur ille, cuius rebus ſecundis doles; non ex eo quod ab illo acceperis aliquid incommodi, iniuriam æſtimans; ſed quòd ille ſine cuiuſquam iniuria ex animi ſui ſententia viuat, & in rebus ſecundis verſetur. Quid paſſus es infelix? quâ accepta iniuria extabeſcis, acerbis oculis, ſucceſſus proſperos inuidens vicini? quid habes quod de eo conqueraris, quod crimini des, ſi ille corpore decorus; ſi eloquentiâ ornatus; ſi genere ſuperior eſt; ſi aliquo magiſtratu iuſto ſplendidus ac magnificus in dignitate conſpicitur; ſi aliqua ei pecuniarum copia acceſſit; ſi propter prudentiam in verbis eius auctoritas ineſt; ſi propter beneficium à multitudine obſeruatur; ſi ob liberos ſibi placet; ſi ex redditibus atque prouentibus domus, ſplendidè* B *atque magnificè viuendo, clareſcit? Cur hæc tibi tanquam telorum cuſpides in cor incidunt; complodis palmas, digitos complicas, cogitationibus angeris, ex intimis præcordiis, doloris ſignificantia ducis ſuſpiria, iniucundus tibi redituum, atque prouentuum fructus, acerba menſa, focus ſubtriſtis, parata ac faciles aures obtrectantibus ei qui ſecunda fortunâ vtatur? quòd ſi aliquid dextri aut fauſti dicatur, clauſa ſermoni ſunt aures.*

En Vipera eius miſerum exedens? en morbus præ pudore quidem latens & occultus, ſed qui tandem erumpat. Nam ſi qua calamitas eum, cui inuidetur, inuaſerit, tunc illius dolorem voluptate atque lætitiâ excipiens, morbum prodit & vitus.

Sed ad inuidiam redit & illam velo ſimulationis obtectam, longè peiorem eſſe odio demonſtrat. *Et cùm ita animatus ſis, cur ſimulatione morbum obuoluis? quomodo amicitiæ perſona* C *per fictam beneuolentiam in te formatur? cur fauſtis appellationibus excipis, ſaluere ac valere iubens, contraria in animo clàm imprecans?*

IV. Crocodilus.

Vnum expectat mali ſolatium, ſi quem eorum, cui inuidet ex alto dignitatis gradu præcipitem datum aduerterit. Hic odij terminus ait Baſilius, eum, cui inuidetur videre miſerum, ex beato, miſerabilem, qui fuerat inuidendus. Tunc fœdus & amicitiam init, cùm lacrymantem eum & lamentantem viderit. Et gaudenti quidem non congaudet, cum lugente luget, & vitæ mutationem, ex quibus in quæ deciderit, miſeratur.

V. Virtutis inimica.

Quæ vel in hoſte poſita delectat virtus, habet aduerſariam Inuidiam, ſic in defenſione Balbi Cic. dicit inuidi proprium odiſſe ingenium, inimicum eſſe induſtriæ, humanitatem opprimere, virtutem puniendam putare. n. 18. *Si quo quiſque loco noſtrûm eſt naſcendi initio conſtitutus, hunc vitæ ſtatum vſque ad ſenectutem obtinere debet, & ſi omnes, quos, aut fortuna extulit, aut ipſorum illuſtrauit labor, & induſtria pœnâ ſunt afficiendi: non grauior L. Cornelio, quàm multis viris bonis atque fortibus, conſtitui lex vitæ, & conditio videtur. Sin autem multorum virtus, ingenium, humanitas, ex infimo genere & fortunæ gradu, non modò amicitias, & rei familia-*

ris copias conſequuta eſt, ſed ſummam laudem; honores, gloriam, dignitatem: non intelligo cur potius inuidia violatura virtutem L. Cornelij, quàm æquitas veſtra pudorem eius adiutura videatur. Itaque quod maximè petendum eſt à vobis, idcirco non peto, ne de veſtra ſapientia dubitare videar. Eſt autem petendum, ne oderitis ingenium, ne inimici ſitis induſtria, ne humanitatem opprimendam, ne virtutem puniendam putetis. Illud peto, vt ſi cauſam ipſam per ſe firmam eſſe, & ſtabilem videritis, hominis ipſius ornamenta adiumento cauſæ potius, quàm impedimento eſſe malitis.

Eleganter & piè Zeno Veron. de inuidis. Nullum virtutis opus apud illos habetur in laude; non ſermo vllus honeſtus eis videtur, aut gratus. Nihil apud eos nobile, nihil clarum probabitur: ſed ſicut vultures amœna loca, pratáque ſuauiſſimis odoribus ſpirantia tranſuolant: ad fœtida verò cadauera, tetriſ-ſque repleta oidoribus loca conuolant; pariter inuidi, ſi quid ab aliquo benè geſtum eſt in vita, ſi qnid præclarum in actibus, in verbis probabile, in moribus admirandum eſt, nihil prorſus vident. Si quid autem culpabiliter geſtum, aut incauto ſermone prolatum, hoc in publicum ventilant.

In hanc indignatur Chryſol. & cœcam, cœcos homines, quos ſemel complexa fuerit, efficere dolet, dùm in has voces iuſti doloris indices erumpit. *O qualiter oculos claudit liuor, quantum iudicium cordis nequitia præiudicata confundit! ô quàm durè amputat obſtinatio rationem! ſenſus humanus peruerſus audire non poteſt, quod ſemel ſtatuit odiſſe, malis bonitas exoſa, iuſtitia iniuſtis inimica. Hinc eſt quod homines mendaces cognoſcere nequeunt veritatem, iudex animus innocere verum non poteſt, inter nuntia falſitatum. Quod vult, non quod eſt, audit ſemper, qui decreuit errare.*

VI. Ventoſa Iactantia.

Inuidus oſtentat ſe magnificè, virtutisque ſuæ præco oobilis, alios facilè contemnit, is eſt Aiax. Met. 13. cum Vlyſſe de gloria, rebuſque geſtis contendente.

——— Quantumque ego Marte feroci,
Inque acie valeo, tantùm valet iſte loquendo:
Nec memoranda tamen vobis mea facta Pelaſgi
Eſſe reor, vidiſtis enim, ſua narret Vlyſſes
Quæ ſine teſte gerit, quorum nox conſcia ſola eſt.
Præmia magna peti fateor. Sed demit honorem
Æmulus Aiaci.

Tùm quâ poteſt animi, vocisque contentione riualem ſuum deprimit, qnem in periculis timidum, & inertem ſeruaſſe ſe profitetur ad oſtentationem glorioſam potius, quàm ad veritatem ſolidam fictis ſermonibus.

Conclamat ſocios adſum; videóque trementem,
Pallentemque metu, & trepidantem morte futura
Oppoſui molem Clypei, texique iacentem
Seruauique animum, minimum eſt hoc laudis, inertem.
Ipſe nitor galeæ claro radiantis ab auro
Inſidias prodet, manifeſtabitque latentem,
Sed neque Dulychius ſub Achillis caſſide vertex
Pondera tanta feret.

A

VII. Veterum commendatrix.

Tantùm noua deprimit, & eleuat, quantùm vetera commendat, & extollit; quoniam quidem in vicino verſatur inuidia, longè poſita mirantur: quis enim cum remotis certamen honoris habeat, quis porro mortuis remotior, præſertim ſi pridèm obierint, tantùm inuidemus iis, quos vicinos habemus, vndè non mirum ſi veteres laudet, nouos contemnat.

Paſcitur in viuis liuor, poſt fata quieſcit.
Tunc ſuus ex merito quemque tuetur honor.

Benè Martial. inuidorum mores pingit lib. 5. ep. 10.

Hi ſunt inuidiæ nimirum Regule mores
Præferat antiquos ſemper vt illa nouis.

B Sale perpluit feſtiuè ſatis Vacerram inuidum idem Mart. qui de mortuis rectè, quòd ſiue inuidia iudicaret, non ita de viuis, quibus inuideret, l. 4. ep. 69.

Miraris veteres Vacerra ſolos,
Nec laudas niſi mortuos Poëtas.
Ignoſcas petimus Vacerra: tanti
Non eſt vt placeam tibi perire.

VIII. Superioris impatiens.

Inuidia timida ſemper, & querula; nam veretur ne ſi quis honorem conſequatur, gloriam ſuam ille ſplendore ſuo obſcuret. Ita Metellus Mario petenti conſulatum inuidebat, quia ex Marij gloria ſuam laudem imminutam iri arbitrabatur; non alias belli ciuilis cauſas Cæſarem inter ac Pompeium reddit Lucanus, præter
C Inuidentiam. 1. Pharſal.

——— Stimulos dedit æmula virtus
Tu noua ne veteres obſcurent acta triumphos
Magne times, te iam ſeries, vſusque laborum
Erigit, impatiensque loci fortuna ſecundi,
Nec quemquam iam ferre poteſt, Cæſárue priorem,
Pompeiusque parem.

Eandem inuidentiam inſinuat Cæſar de Pompeio minus honorificè loquutus, apud eundem Lucan. 1. lib. Pharſal.

Ille reget currus nondum patientibus annis?
Ille ſemel raptos nunquam dimittet honores?
Quem tandem inueniet tàm longa potentia finem?
Quis ſcelerum modus eſt? ex hoc iam te improbe regno,
Ille tuus ſaltem doceat diſcedere Sylla.

D

IX. Alienæ felicitatis inimica.

Vel ex hoc inuidiæ fœditatem colligere quiuis poteſt, quòd ſit fœtus animi gloriæ ſplendorem in alio fugientis, & nimium ſuſpicientis res illas, quas videt in aliis, quibus inuidet, eminere, vndè veteres fortunam cum inuidia colligatam fingebant, ex Statio Sylu. 5.

Quiſnam implacata conſanguinitate ligauit
Fortunam, inuidiamque Deus? quis iuſſit iniquas
Æternùm bellare Deas? nullámne notabit
Illa domum, torua quam non hæc lumine figat
Protinus, & ſæua perturbet gaudia dextrâ?

Quod mox à ſimilium frequentatione declarat.

——— Sic plena maligno
Afflantur vineta Noto: ſic alta ſeneſcit
Imbre ſeges nimio: rapida ſic obuia puppi
Inuidet, & velis obnubilat aura ſecundis.

X. Cadit

X. Cædis parens.

In odium & vltionem inflammatur malorum radix inuidia. Nam zelo ſenſus noſtros excæcante, atque in ditionem ſuam mentis arcana redigente, Dei timor ſpernitur, iudicij dies non prouidetur. Inſtat ſuperbia, exacerbat ſæuitia, perfidia præuaricatur, impatientia concutit, furit diſcordia, feruefcit ira, nec iam ſe cohibere poteſt, vel regere, qui factus eſt poteſtatis alienæ. Hinc rebellat de zelo ſuperbus, de æmulatione peruerſus, non hominis, ſed honoris inimicus. Cœlum tentat, & ſibi facit ex Angelo Diabolum: Terras vrit, quæ Paradiſi nobis amœna flammeo cuſtode ſecluſit. Reges vrget, quæ compulit Herodem in coæuos Chriſti ſic compulit deſæuire, vt ante lac, quàm ſanguis teneris funderetur ex membris. Violat charitatem, nam hæc Caïn reddidit fratricidam; & terram adhuc innocuam, noui ſanguinis cruore perfudit. Vaſtat populos, quæ Iudæos fecit eſſe Deicidas.

Malis omnibus peior; quos ceperit, liberari nequeunt: quos vulnerauit, ad curam non veniunt, non redeunt ad ſalutem; peccatorum mater, & origo vitiorum: hanc qui non viderit, bona videt: hanc qui neſcierit, mala neſcit: hanc qui fugerit, viuit. Inuidia vitari fugâ poteſt, non poteſt ſuperari conflictu; ergo fugiamus eam, quæ quia turpis & iniqua eſt, occultari ſolet æmulationis nomine.

DE ÆMVLATIONE.

QVANTVM abſit ab Inuidia motus hic, quem æmulationem dicimus, docent illa Philoſtrati ad Iulianum epiſtola Inuidia malitioſos, ac peruerſos animos nutrit, qui tantùm diuites ſunt aliorum iacturis, locupletes calamitatibus, immortales funeribus: æmulatio verò ſplendidos excitat, & virtutibus, rebuſque bene-geſtis alitur, creſcit ad veræ laudis & gloriæ radios, & aliorum triumphis roboratur: Inuidet quiſpiam his, quæ ipſe conſequi non poteſt: quibus verò redditur melior, hæc æmulatur. Contentionem appellat Heſiodus hominibus vtilem. Qui licet affectus locum habeat in conſultationibus, cùm Auditores monentur, vt maiorum veſtigiis inſiſtant, conducat etiam iudicijs, cùm vel ad ſeueritatem, vel miſericordiam inflammandi ſunt Iudices: plerumque tamen in demonſtratiuo genere dominatur, quod in hoc virtutes laudentur, eo conſilio, vt eaſdem adoleſcentes æmulari ſtudeant, & imitatione proximè aſſequantur.

Definitur autem ſuſceptus ex aliena ſorte bona dolor, non quòd id alteri contigerit, ſed quòd illâ nos careamus. Magnus Alexander proficiſcens in Aſiam, cùm in Achillis tumulum incidiſſet, eiuſque recordaretur felicitatem, qui præconem laudum ſuarum nactus eſſet Homerum, ingemiſcens grauiter, ô fortunatum qui Ho-

A merum gloriæ tuæ buccinatorem inueneris?

Satis conſtat ad bonos mores hunc affectum pertinere, vtpote, qui non tàm doleat de aliena abundantia, quam de ſua penuria; æmulator enim ſibi propoſita aliena felicitate, ad ſimilem ſeſe fortunam, aut gloriam, ſi quo modo conſequi poteſt, excitat, ſuamque ignauiam damnat.

Ex Cic. Tuſc. 4. num. 17. colligimus duplicem æmulationis ſpeciem; malam de qua Plin. in Traiani Panegyr. ſic ait, *Nihil eſt tàm pronum ad ſimultates, quam æmulatio, in fœminis præſertim: ea porrò naſcitur ex coniunctione, alitur æqualitate, ardeſcit inuidia, cuius finis odium eſt.*

Alteram bonam, quæ virtutis eſt imitatio, non Inuidentia; nam hæc dolet, ad bona proximi, quibus ſi qua ratione poſſet, illum ſpoliaret; illa talis fieri deſiderat, qualis eſt is, quem æmu-
B latur. Hoc iterum diſcrimen notauit in præfatione Bruti, cùm mortem Hortenſij lamentatur, nullamque inter ſe, & illum inuidiam fuiſſe profitetur, ſed tantùm honeſtam æmulationem, nu. 3. *Quo tandem animo eius interitum ferre debui, cum quo certare erat glorioſius, quàm omninò aduerſarium non habere? cùm præſertim non modò nunquam ſit, aut illius à me curſus impeditus, aut ab illo meus: ſed contrà ſemper alter ab altero adiutus, & communicando, & monendo, & fauendo.*

LECTIO XLIII.

Concitatur Æmulatio.

C AD æmulandum propenſi ſunt magnanimi duces, & qui de ſe honorificè ſentiunt: laudem enim illi quàm-maximè concupiſcunt, quorum ex numero præcipuè ſunt Iuuenes, quibus propter ſpem periculi ſuperandi cuiuſlibet, nihil videtur arduum, idcirco Pallantem excitat ad laudem Æneas.

——Tua cernere facta
Aſſueſcat primis, & te miretur ab annis.

PVNCTVM I.

Æmulationis Incentiua.
Maiorum virtus.

D ÆMulationis efficax eſt incentiuum maiorum, & parentum virtutes & egregia facinora: hi ſunt ſtimuli, quibus M. Glabrionem ad conſtantiam, & fortitudinem excitat Cicero, recordatione videlicet, ac domeſticæ laudis æmulatione, diuinat. in Verrem num. 52. *Cogita quo loco ſis, quid dare populo Rom. quid reddere maioribus tuis debeas, fac tibi paterna legis Acilia veniat in mentem, qua lege pop. Rom. de pecunijs repetundis, optimis iudicijs, ſeueriſſimiſque iudicibus vſus eſt. Circumſtant te ſumma auctoritates, quæ te obliuiſci laudis domeſtica non ſinant, quæ te noctes dieſque commoneant, fortiſſimum tibi patrem, ſapientiſſimum auum, grauiſſimum ſocerum fuiſſe. Quare ſi Glabrionis patris vim, & acrimoniam ceperis ad reſiſtendum hominibus audaciſſimis; ſi aut Scæuola prudentiam,*

Quæ quidem æmulationis motiua debent à parentibus ipſis deduci, vel maioribus, vel ciuitatibus, aut etiam nationibus. Nam vt teſtatur Cic. de Off. 1. *Quorum verò patres, aut maiores in aliqua gloria præſtiterunt, eorum pleraque in hoc genere laudis ſtudent excellere.* Et pro Flacco, cùm de virtutis eius æmulatione loquitur, num. 27. *Quod maximè florere in generis ſui gloria viderat, laudem patriæ in libertatem vindicanda Prætor adamarat.*

Qui ſunt eiuſdem ciuitatis, ſuos ciues potius æmulantur, quàm externos, vt apud Rom. & Gallos tot belli duces eximij propter æmulationem extiterunt. Nimirum illa bona iam propria, atque ſua exiſtimant, & ſe illis dignos conantur præſtare. Is eſt Cic. animus, dùm per oſtentationem ſuis blanditur, & ait nationes reliquas pati poſſe ſeruitutem, populi verò Rom. propriam eſſe libertatem.

Illam maximè probo, quæ incendit virtutis imitandæ cupiditatem, ad quod negotium magnis, & ingentibus animis opus eſt.

Ite nunc fortes, vbi celſa magni
Ducit exempli via, cur inertes
Terga nudatis? ſuperata tellus
Sydera donat.

Mouetur æmulatio facilè ſi primum inijcias hanc mentem illi, quem concitabis, vt arbitretur virum ſe magnum eſſe, multum poſſe, debere laudem ſuſcipere; inuitari à parentibus, à populis, ab amicis. Secundum, oſtendendum eos quos imitari debeat bonis abundare illis, quæ laudabilia diximus; tertium laudem illam non eſſe mediocrem, ſed tamen facilè poſſe obtineri.

LECTIO XLIV.

Tollitur æmulatio.

IVxta diuiſionem ſuperius allatam ex Tull. ſubdit iſta 4. Tuſc. num. 56. *Obtrectare verò alteri, aut illa vitioſa æmulatione, quæ riualitati ſimilis eſt, æmulari, quid habet vtilitatis, cùm ſit æmulantis, angi alieno bono, quod ipſe non habeat: Obtrectantis autem angi, alieno bono, quod id etiam alius habeat.*

PVNCTVM I.

Laudis contemptus.

SEdatur æmulatio, cùm inducitur quis ad laudis contemptum, vtpote rei volaticæ, & inanis ex vulgi errore in tribuenda laude, de qua Cic. 2. Off. 31. hæc habet. *Summa igitur, & perfecta gloria conſtat ex tribus his, ſi diligit multitudo, ſi fidem habet, ſi cum admiratione quadam, honore nos dignos putat:* quàm ſolida laus & vera, quæ pendet ex multitudinis errantis arbitrio, iudicioque.

II. Perſonarum contemptus.

Si qui nobis ad imitandum proponuntur, nihil habeant magnoperè commendatione dignum, moribuſque diſſimiles, & vitâ ſint alij ab eo, quod putabamus, facilè deſiderium æmulandi ponimus. Hinc Cic. 2. de Off. *Deſpiciunt eos, & contemnunt, in*

A *quibus nihil virtutis, nihil animi, nihil neruorum putant.* Non enim omnes eos contemnunt, de quibus malè exiſtimant. Nam quos improbos, maledicos, fraudulentos putant, & ad faciendam iniuriam inſtructos, eos haud contemnunt quidem, ſed de iis malè exiſtimant. Quamobrem vt ante dixi, contemnuntur ij, qui nec ſibi, nec alteri proſunt, vt dicitur, in quibus nullus labor, nulla induſtria, nulla cura eſt.

Vt igitur bonis, ac virtutibus ſuperius laudatis inſtructos æmulamur; ſic iiſdem carentes, aut etiam contrariis vitiis laborantes, & inquinatos deſpicimus, ſæpè contumelijs excipimus, alloquio etiam & conſuetudine noſtra iudicamus indignos, quod facit in Vat. num. 1.

Non poſſunt bonorum æmulatores eſſe, quin ijdem ſint etiam malorum contemptores. Nam qui rem aliquam ſuſpicit, atque miratur in alio:
B contrariam illi facilè deſpicit; nempe qui eruditorum hominum ſtudioſus eſt, imperitos plerumque negligit, quanto magis ſi nullum bonum in illis deprehendat, quod æmuletur. Facit ad hanc rem Oratio Numani tàm contumelioſa Troianis, quàm Italis glorioſa. 9. Æn. Vbi cùm ſuos pluribus laudaſſet, quòd in perpetuis nutriti laboribus, etiam in ſenectute vires, & animum eundem ſeruarent; Troianos deindè molles, fractos, ignauiâ ſimul, & voluptate diffluentes ita contemnit:

Canitiem galea premimus ——
Vobis picta croco, & fulgenti murice veſtis
Deſidiæ cordi, iuuat indulgere choreis.
Et tunicæ manicas, & habent redimicula mitræ.
O verè Phrygiæ (neque enim Phryges) ite per alta
Dyndima, vbi aſſuetis biforem dat tibia cantum.

C *III. Rerum externarum deſpicientia.*

Facilè contemnimus fortunatum hominem, nec eum putamus dignum, quem æmulemur, cùm propter improbitatem malo dignum iudicemus, non proſperâ fortunâ, qua præter dignitatem, & meritum fruitur. Hoc exprimit Tull. in Oratore num. 232. *Neque me diuitiæ mouent quibus omnes Africanos, & Lælios, multi venalitij mercatoreſque ſuperarunt: neque veſtis, aut aurum cælatum, quo veteres Marcellos Maximoſque multi Eunuchi è Syria, Ægyptoque vicerunt. Neque verò mouent me ornamenta illa villarum.*

Denique docendum æmulos fruſtrà quærere laudes, ac delectari populari aura, quæ nihil habeat commodi, certi nihil, aut iucundi Cic. pro Plan. 15. *Si campus atque vnda illa comitiorum, vt*
D *mare profundum, & immenſum, ſic efferueſcunt quodam quaſi æſtu, vt ad alios accedant, ab aliis autem recedant, in tanto nos impetu ſtudiorum, & motu temeritatis, modum aliquem, & conſilium, & rationem requiramus? quis igitur æmulationis ardore feratur in ea quæ non virtuti, ſed temeritati aſcribuntur?*

LECTIO XLV.

Deſcribitur Æmulatio.

IIſdem ferè characteribus Æmulatio, quibus Inuidia deſcribitur. Martialis importunum

imitatorem ſuis coloribus adumbrat. Lib. 12. epiſt. 82.

Scribebamus epos, cœpiſti ſcribere: ceſſi
Æmula ne ſtarent carmina noſtra tuis.
Tranſtulit ad tragicos ſe noſtra Thalia cothurnos,
Aptaſti longum tu quoque Syrma tibi.
Fila Lyræ moui doctis exculta Camœnis,
Plectra rapis nobis ambitione noua.
Audemus Satyras, Lucilius eſſe laboras.
Ludo leues elegos; tu quoque ludis idem.
Quid minus eſſe poteſt? epigrammata fingere cœpi;
Hinc etiam petitur iam mea fama tibi.
Elige quid nolis: quis enim pudor omnia velle?
Et ſi quid non vis, Tucca, relinque mihi.

Qui æmulatur, magna ſibi polliceri ſolet, præſertim adoleſcentes, & quia bonam ſui conceperunt opinionem, eorum quos mirantur imitatores eſſe ſolent. Claud. 4. Conſul. Honorij.

Per ſtrages equitare libet: da protinus arma,
Cur annos obicis? pugna cur arguor impar?
Æqualis mihi Pyrrhus erat, cùm Pergama ſolus
Verteret, & patri non degeneraret Achilli.
Denique ſi Princeps caſtris hærere nequibo,
Vel miles veniam.

Qui æmulatur dolet ſibi præripi laudem, vel nullam gloriæ materiam, ac ſegetem relinqui, pergit idem Vates,

——— Veſtigia magna
Indolis agnoſco. Fertur Pellæus Eoüm
Qui domuit Porum, cùm proſpera ſæpè Philippi
Audiret, lætos inter fleuiſſe ſodales,
Nil ſibi vincendum patris virtute relinqui.
Hoc video motus, fas ſi promittere patri
Tantus eris.

Eandem æmulationem oſtendunt illa Virg. l. 5.

Intenti expectant ſignum; exultantiaque haurit
Corda pauor pulſans, laudumque arrepta cupido.
Hi proprium decus, & partum indignantur honorem
Ni teneant, vitamque volunt pro laude paciſci.

Sic veram gloriam, quæ eſt fructus virtutis, quærunt, vt mortem non adire recuſent intrepidi, dùm illâ potiantur, quam ſibi præreptam dolet Salius Virgil.

——— & ora
Prima patrum magnis Salius clamoribus implet,
Ereptumque dolo reddi ſibi poſcit honorem.
Tutatur fauor Euryalum, lacrymæque decoræ.

Sic ille teſtatur dolorem ſuum lacrymis, egregius laudis æmulus, & virtutis auidus, apud Stat. 6. Thé.

Parthenopæus humo, vultumque, oculoſque madentes
Obruit, acceſſit lacrymarum gratia formæ.
Pectora nunc mœrens, nunc ora indigna cruento
Vngue ſecat, meritamque comam.

DE PVDORE,
& Verecundia.

MOTVS hic frequentem habet vſum in genere deliberatiuo, præſertim apud bonos, & prudentes, erectiſque ac liberalibus ingenijs præditos; vtpote qui magis pudore, & verecundiâ, dedecoris & infamiæ metu, quàm rebus alijs affici ſoleant.

A Pudor autem eſt dolor quidam, & animi perturbatio, ex malis aut præſentibus, aut præteritis, aut futuris, quæ infamiam inferant. Ex illis quidem: nam ſi quid turpiter olim geſtum eſt, ex illius recordatione pudor enaſcitur; ex præſentibus, ſi quis in re minus honeſta deprehendatur: ex futuris verò, ſi alicuius conſilia propalentur, quæ ad ſordidam actionem, & homine libero indignam, tendant.

LECTIO XLVI.

Concitatur Pudor.

CApita quibus incitatur hic affectus petenda
B ſunt à Cic. quæ plurima paſſim in Orationibus eius deprehenduntur. Verecundari autem ſolemus, cùm nobis accidit aliquid, aut noſtris turpe quod ſit in vitiis.

I. Timiditas.

Ariſtot. 2. Rhet. de pudore differens, vbi docuit pudorem exiſtere, ob ea mala, quæ turpia videri ſolent, inter cætera turpitudinis exempla ponit *ἀποβάλλειν ἀσπίδα, ἢ φυγεῖν*, abijcere clypeum, vel fugere. De ſe fatetur Horatius Odar. 2. cantu 7.

Tecum Philippos & celerem fugam
Senſi relicta non benè parmula,
Cùm fracta virtus, & minaces
Turpe ſolum tetigere mento.

Et illa verecundiam excitant, quę Turnus in Drancem eſt eloquutus, apud Virgilium 11. Æneid.

——— Meque timoris
C *Argue tu Drance, tot quando ſtragis aceruos*
Teucrorum tua dextra dedit, paſſimque tropheis
Inſignis agros.
Imus in aduerſos? quid ceſſas? an tibi Mauors
Ventoſa in lingua, pedibuſque fugacibus iſtis
Semper erit.

Lacedæmonij verò Poëtam neſcio quem ſolum vertere coëgerunt, quòd ſcripſiſſet ſanius eſſe clypeum abijcere, quàm vitam amittere. Hùc refer metuentes periculorum, vt milites & nobiles, quorum præcipua ſit audacia: quem metum, & fugam reprehendunt, & damnant armorum duces, vt pudorem ſuis inijciant, & animos. Sic apud Virg. res Æneæ perditas Tarchon reficit, Tyrrhenos ad bellum acuens contra Camillam, vtiturque ad illos concione, quæ tota eſt ad pudorē, dùm liberè
D meticuloſos, inertes, & ſtupidos appellat. 11. Æn.

Quis metus, ô nunquam dolituri! ô ſemper inertes
Tyrrheni, quæ tanta animis ignauia venit?
Fœmina palantes agit, atque hæc agmina vertit;
Quo ferrum? quidue hæc gerimus tela irrita dextris?
At non in Venerem ſegnes, nocturnaque bella?
Aut vbi curua choros indixit tibia Bacchi?
Expectare dapes; & plena pocula menſæ?

II. Lentitudo & Negligentia.

Pudorem facit Senatui Rom. Tullius quòd iniurias leuiùs nimis, ac remiſsè ferre videatur: Phil. num. 20. *Quàm heſternus dies, nobis Conſularibus dico, turpis illuxit? iterùm legatos? Quid? ille faceret inducias? ante Conſulis, oculoſque legatorum, tormentis Muſinam verberauit: opus oſtendebat, munitionemque legatis: ne punctum quidem*

temporis, cùm legati adeſſent, oppugnatio reſpirauit. Et inferius n. 28. *Hæc tu manda Philippe, & tu L. Piſo, Principes ciuitatis non dico animo ferre, verùm auribus accipere potuiſtis? ſed vt ſuſpicor terror erat quidam; nec vos, vt legati apud illum fuiſtis, nec vt conſulares: nec veſtram, nec Reip. tenere dignitatem potuiſtis. Et tamen neſcio quo pacto, ſapientiâ quadam credo, quod ego non poſſum, non nimis irati reuertiſtis.* Phil. 11. n. 21.

Huius etiam meminit. Liu. l. 3. Vbi Mamercus Æmilius Dictator Romanis turpe fore dicit, ſi facibus hoſtium ardentibus velut apes tetteti ſe ſinant. *Fumóne victi, velut examen apum, hoc loco veſtro exacti, inermes cedetis hoſti? non ferro extinguetis ignes? non faces has ipſas pro ſe quiſque, ſi igni, non telis pugnandum eſt, ereptas vltrò inferetis?*

Lib. 5. App. Claudius Trib. Mil. exemplo Græcorum in ſuorum animis pudorem excitat. *Decem quondam annos vrbs oppugnata eſt ob vnam mulierem, ab vniuerſa Græcia, quàm procul domo: quot terras; quot maria diſtans? non intra vigeſimum lapidem in conſpectu prope vrbis noſtræ oppugnationem annuam perferre piget? Scilicet quia leuis belli cauſa eſt: nec ſatis quicquam iuſti doloris eſt, quod nos ad perſeuerandum ſtimulet. Septies rebellarunt, & in pace nunquam fidi fuerunt: agros noſtros millies depopulati ſunt. Fidenates à nobis deficere coëgerunt: colonos noſtros ibi interfecerunt; auctores fuerunt contra ius impiæ cædis legatorum noſtrorum: ac Etruriam omnem aduerſus nos concitare voluerunt, hodiéque id moliuntur: res repetentes legatos noſtros. Haud procul abfuit quin violarent. Cum his molliter, & per dilationes bellum geri oporteat.*

III. Temeritas & Impudentia

Pudorem excitat in animis audax temeritas, & nimia ſecuritas, quæ notam impudentiæ relinquat. Tull. Verr. 6 Mamertinos pudore ſuffundit, quòd conſcij ſupplicij, quo ciuis Ro. affectus eſt. tamen in Senatus Populique Ro. conſpectum venire auſi fuerint. n. 26. *In populi quidem Ro. conſpectum quo ore vos commiſiſtis? nec prius illam crucem, quæ etiam nunc ciuis Ro. ſanguine redundat: quæ fixa eſt ad portum, vrbemque veſtram, reuelliſtis, neque in profundum abieciſtis, locumque illum omnem expiaſtis, quàm Romam, atque in horum conuentum adiretis? In Mamertinorum ſolo fœderato, atque pacato, monumentum iſtius crudelitatis, conſtitutum eſt. Veſtráne vrbs electa eſt, ad quam cùm adirent ex Italia,* D *crucem ciuis Ro. priùs, quàm quemquam amicum Pop. Ro. viderent?*

IV. Ingrati animi labes.

Ob ingrati vitij notam, ac turpitudinem erubeſcimus, pudorem ſuum fatetur Cic. pro Sextio, cùm pro tanto, talíque viro de Rep. benemerito laborat. n. 46. *An ego in hac vrbe eſſe poſſum his pulſis, qui me huius vrbis compotem fecerunt? non ero: non potero eſſe. Iud. neque hic vnquam puer, qui his lacrymis, qua pietate ſit, declarat, amiſſo patre ſuo propter me, meipſum incolumem videbit: nec quotieſcumque me viderit, ingemiſcet, ac peſtem ſuam, & patris ſui ſeſe dicet videre.*

Pari ſenſu pro Mil. n. 103. *O me miſerum, ô* A *infelicem! reuocare tu me in patriam Milo potuiſti, per hos: ego te in patria per eoſdem retinere non potero? quid reſpondebo liberis meis, qui te parentem alterum putant? quid tibi Q. frater, qui nunc abes, conſorti mecum temporum illorum? me non potuiſſe Milonis ſalutem tueri per eoſdem, per quos noſtram ille ſeruaſſet?*

V. Contemptio.

Verecundamur ob contemptum; propter vitiorum turpitudinem deſpicatui haberi Piſonem, & etiam ab inferioribus deſeri concludit Cic. n. 96. *An ego expectem, dùm de te quinque, & ſeptuaginta tabellæ diribeantur: de quo iampridem omnes mortales omnium generum, ætatum, ordinum, iudicauerunt? Quis enim te aditu, quis vllo honore, quis denique communi ſalutatione* B *dignum putat? Omnes memoriam conſulatus tui, facta, mores, faciem denique ac nomen à Rep. deteſtantur. Legati qui vnà fuere, alienati; Tribuni mil. inimici: centuriones, & ſi qui ex tanto exercitu reliqui milites exiſtunt, non dimiſſi abs te, ſed diſſipati te oderunt: tibi peſtem exoptant: te execrantur.* Grauius vrget. n. 98. & Phil. 14. n. 19.

VI. Leuitas & Inconſtantia.

Cauſa verecundiæ leuitas & inconſtantia. Cic. Phil. 12. Senatui pudorem inijcit ob mutationem decretorum & iudiciorum, quæ prima de Antonio fecerat. n. 12. *Senatuſconſulta falſa delata ab eo iudicauimus: num ea vera poſſumus iudicare? leges ſtatuimus per vim, & contra auſpicia latas, iiſque nec populum, nec plebem teneri; num eas reſtitui poſſe cenſetis? Seſtertium ſepties millies auertiſſe An-* C *tonium pecuniæ publicæ iudicauiſtis, & num fraude poteſt carere peculatus? Immunitates ab eo, ciuitates, ſacerdotia, regna venierunt: num figentur rurſus eæ tabulæ, quas vos decretis veſtris refixiſtis?*

VII. Iniuſtitia.

Si quis non reddat depoſitum, hoc enim ſactum furto peius eſt. Glaucus Spartanus à Mileſio aurum creditum acceperat, ſed repetentes filios, poſt mortem paternam iuſſit redire poſt quartum menſem certus retinendæ ſummæ; interea adit Delphos ſciſcitaturus num poſſit interpoſito iureiurando retinere ſibi aurum, cui Pythia reſpondit, id quod ex Iuuen. Saty. 3. ſatis intelligitur.

Veturia Coriolano filio patriæ bellum, exitiumque inferre volenti cum Volſcis, pudorem facit rei turpitudine ob oculos conſtituta. Liui. l. 2. *Potuiſti populari hanc terram quæ te genuit & aluit? non tibi, quamuis infenſo animo, & minaci perueneras, ingredienti fines ira cecidit? non, cùm in conſpectu Roma fuit, ſuccurrit: intra mœnia illa domus, ac Penates mei ſunt? mater, coniux, liberi? Ergo ego niſi peperiſſem, Roma non oppugnaretur: niſi filium haberem, libera in patria mortua eſſem? ſed ego nihil iam pati, nec tibi turpius, quàm mihi miſerius poſſum: nec, vt ſim miſerrima, diu futura ſum.*

VIII. Auaritia.

Auaritiæ ſordes pudorem adferunt, præſer-

tim ſi fuerit illis aliqnid admiatum intemperantiæ in Verr. 7. Cic. grauiter rem eaggerat & pudorem eacitat, cùm auarè, atque ſordidè, eum etiam iniquè occiſorum funers locaſſe commemorat. n. 110. *Ferinatur ſecuri, lataris tu in omnium gemitu, & triumphas: teſtes auaritia tua gaudet eſſe ſublatos. Errabas, Verres, & vehementer errabas, cùm te maculas furtorum, & flagitiorum tuorum, ſociorum innocentium ſaagnine, eluere arbitrabare: praceps amentiá ferebare, qui te exiſtimares auaritia valnera crudelitatis remediis poſſe ſanare.* Et paulò anre n. 119. Palam viuorum funera locata fuiſſe probat.

Sordidum eſt ex rebus minns honeſtis quæſtum facere, quod dedecori Veſpaſiano datum eſt, aliiſque permultis pet ſummam infamiam, & auaritiæ ſordes, ea re qualibet lucri bonum odorem eſſe dicentibus.

Sordidum eſt ea miſeriis, & crudelitate diuitias quærere, qnod Achilles, qui cadauer Hectoris vendebat apud Virg.

Examinumqae auro corpus vendebat Achilles.

Quod Verres, qui tàm crudelis fuit in eos, quos vltimo ſupplicio afficerat, vt parentes celeritatem mortis liberorum redimere cogerentur, ſepeliendiqoe corpora poteſtatem, pretio. 7. in Verr. n. 117. *Patres hi quos videtis, iacebant in lumine, matreſque miſera pernoctabaat, ad oſtium carceris, ab extremo complexu liberûm excluſa: qua nihil aliud orabant, niſi vt filiorum extremum ſpiritum excipere ſibi liceret. Aderat ianitor carceris, carnifex Pratoris, mort terrorque ſociorum, & ciuium lictor Sextius: cui ex omni gemitu, doloréque certa merces comparabatur, vt adeas, taatum dabis; vt cibum tibi intrò ferre liceat, tantum: nemo recuſabat. Quid, vt vno ictu ſecuris afferam mortem filio tuo, quid dabis? ne diu crucietur? ne ſapius feriatur? ne cum ſeaſu doloris aliquo, aut cruciatu ſpiritus auferatur? Etiam ob hanc cauſam pecunia lictori dabatur. O magnum atque intolerandum dolorem! O granem acerbamque fortunam! non vitam liberûm, ſed mortis èeleritatem pretio redimere cogebantur pareates. Atqae ipſi etiam adoleſcentes, cum Sextio de eadem plaga, & de vno illo ictu loquebantur, idque poſtremam pareates ſuos liberi orabant, vt leuandi cruciatus ſui gratiâ, lictori pecunia daretur. Multi & granes dolores inuenti pareatibus, & propinquis, multi. Veruatamen mors ſit extrema, aon erit. Eſtne aliquid vltra quò progredi crudelitas poſſit? reperietur. Nam, illorum liberi cùm erunt ſecuri percuſſi, ac necati, corpora feris obiicientur. Hoc ſi luctuoſam eſt pareati, redimat pretio ſepeliendi poteſtatem.*

Sordidum eſt ſacere lucrum ea parcimonia, qui diues, & abnndans, vel malè habet familiam, qualis apud Perſium Vectidius ille quondam Saty. 4.

——— Noſtri Vectidi pradia? cuius
Diues arat curibus, quantum non miluus oberret:
Hunc ais? hunc, Diis iratis, genióque ſiniſtro
Qui quandóque iugum pertuſa ad compita figit.
Seriola veteris metuens deradere limum,
Ingemit, hoc benè ſit: tunicatum cum ſale mordens
Cepe, & Sarratâ pueris plaudentibus ollâ,
Pannoſam facem morientis ſorbet aceti.

Vel vt illiberales agentibus, aut nunquam ſubueninnt, ant oon taotùm, quantùm ſatis eſt, tales duri homines ſunt, qui miſeriis aliorum

A non tanguntur, præcipuè ſi cauſa parentum agitur, aut neceſſariorum, qui nonnuoquam humanis commodis veaentur.

Sordidum ea abiectione auara qoæſtum facere; cùm potentiotea auxilium potuit, aut pecunias à teonioribus, quod cùm faciunt, eacuſare fortunam ſolent, ſic Æneas dùm ab Euandro poſtulat auxilinm Æn. 8.

Optime Graiugenum, cui me fortuna precari,
Et vittâ comptos voluit pratendere ramos.

Sordidum ex aſtutia auara, cùm callidè, & veteratoriè quis occupat, & penuriam ſimolar, cùm ſentit petiturum ab ſe quempiam, aut petendo anteueoit, aut repetit, cùm amicum intelligit petiturum rurſus: ad has artea accedunt, qui animo laudant eo, vt proſperi videantur, atque adeò eliciant, quidquid optauerint; hnius erat animi Verres cum argentea vaſa, &
B candelabrum Regis Antiochi mitis laodibua prædicabat. Ver. 6. n. 63. *Ille vnumquodque vas in manus ſumere, laudare, mirari. Rex gaudere, Pratori Populi Ro. ſatis iucundum & gratum illud eſſe conuiuium.*

Sordidi & nimium egentis animi ab adulatione captare lucrum, dùm laudamos coràm, & in os; hoc qnidem intelligebat neſcio quis apud Tereot.

Vereor apud hos te laudare amplius.

Hoc vitio Græcia laborauit, ita ſcriptor Saty. Iuu. 3.

Quid qaod adulandi gens prudentiſſima? laudat
Sermoaem indocti, faciem deformis amici:
Et longum inualidi collum ceruicibus aquat
Herculis, Aataum procul à tellure teaentis,
Miratur vocem anguſtam, quâ deterius nec
Ille ſonat, quo mordetur gallina marito.

C Qui in omnibus aſſentantur, & cum dolente dolent, rident cum ridente, ſed tamen maiorem fletum, maioremque lætitiam præ ſe ferunt, quàm qui verè flet aut lætatur. Idem Iuu. Saty. 3.

Natio Comœda eſt: rides? maiore cachinno
Concutitur: flet, ſi lacrymas aſpexit amici.
Nec dolet igniculum bruma ſi tempore poſcas,
Accipit Endromidem: ſi dixeris aſtuo, ſudat.

IX. Imbecillitas animi.

Turpes ſumus, ſi ferre labores non poſſimua adulti, quos ſeniores, aut pueri, vel naturæ delicatioris homines, aut qui cum imperio ſunt, aut deniquo nobis imbecilliores, perferuot.
D Hæc enim omnia mollitudinis, & ignaniæ ſunt certiſſima argumenta; Itaque ſi effugiant eadem adire pericula, non vitant ignominiæ notam? quo fit vt hinc ſæpè ducantur ab exemplo virtutum argumenta, ad excitandos hominum animos, quin & duces in bello, ſi ſenes, in opere præeunt eaemplo, in laboribus & periculis, aut iuniores eadem non obeunt, turpitudinem in ſe ſuſcipiunt. Appius Claudius, dedecore & infamiâ eaplicata, continendos in hybernis milites remiſſos oſtendit, apud Liui. l. 5. *Adeóne effœminata corpora noſtrorum militum eſſe putamus, adeò molles animos, vt hyemem vnam durare in caſtris, abeſſe ab domo non poſſint? vt tanquam nauale bellum tempeſtatibus captandis, & obſeruanda tempore anni gerant: non aſtus, non frigora pati poſſint? erubeſcant profectò, ſi quis eis hoc obiiciat; conten-*

dantque & animis, & corporibus ſuis virilem patientiam ineſſe, & ſe iuxta hyeme, atque æſtate bella gerere poſſe: nec ſe patrocinium molitia, meritaque mandaſſe Tribunis; & meminiſſe hanc ipſam poteſtatem, non in vmbra, nec in tectis maiores ſuos curaſſe.

Denique verecundiam, ac pudorem excitant quæcumque dedecus, & infamiam afferunt; cùm pudor nihil ſit aliud, quàm metus infamiæ. Clarum hoc eſt in Cic. 6. in Verr. Vbi monet qualis è Verris infami vita turpitudinis nota Romano nomini hætere debeat apud exteras nationes. n. 68. *Quemadmodum hoc accepturas nationes exteras: quemadmodum huius tui facti famam in regna aliorum, atque in vltimas terras permanturam putaſti, cùm audierint à Prætore Populi Ro. in prouincia violatum Regem, ſpoliatum hoſpitem, eiectum ſocium Pop. Ro. atque amicum? nomen veſtrum Populique Ro. odio atque acerbitati ſcitote nationibus exteris, Iud. futurum: ſi iſtius hæc tanta iniuria impunita diſceſſerit: ſic omnes arbitrabuntur, præſertim cùm hæc omnino fama, de noſtrorum hominum auaritia, & cupiditate peruaſerit, non iſtius ſolius hoc eſſe facinus, ſed eorum etiam qui approbarunt.*

Hinc Orator pro lege Man. populum hortatur, vt ſuſceptam Mithridatico in bello maculam, delere conetur. n. 7. *Et quoniam ſemper appetentes gloriæ præter cæteras gentes, atque auidi laudis fuiſtis, delenda vobis eſt illa macula Mithridatico bello ſuperiore ſuſcepta: quæ penitus iam inſedit, atque inueterauit in Populi Ro. nomine: quod is, qui vna die, tota Aſia tot in ciuitatibus, vno nuntio, atque vna litterarum ſignificatione ciues Ro. necandos, trucidandoſque denotauit, non modò adhuc pœnam nullam ſuo dignam ſcelere ſuſcepit, ſed ab illo tempore annum iam tertium, & vicesimum regnat; & ita regnat, vt ſe non Ponto, neque Cappadocia latebris occultare velit, ſed emergere è patrio regno, atque in veſtris vectigalibus hoc eſt in Aſia luce verſari.* Et 1. in Cat. n. 16. in Vatinium 39.

X. Turpitudo.

In pudore quoties ea tractamus, quæ honeſtati, bonisque moribus aduerſantur, ſi plena ſint impietatis, ac turpitudinis, magnam indignationem teſtari debemus, & illa tàm cantè, timidéque proferre, vt ab eis toto animo, atque omni cogitatione abhorrere videamur, quo maiorem ſceleratis, libidinibusque perditis hominibus, inferamus. Hoc artificium paſſim adhibet Cic. 3. in Verr. n. 78. *Tantane tua, Verres, libidines erunt, vt eas capere, ac ſuſtinere, non Prouincia Populi Ro. non nationes exteræ poſſint? Tune, quod videris, quod audieris, quod concupieris, quod cogitaris, niſi id ad nutum tuum præſtò fuerit, niſi libidini tuæ, cupiditatique paruerit, immittentur homines? expugnabuntur domus? ciuitates non modò pacatæ, verùm etiam ſociorum, atque amicorum ad vim, atque ad arma confugient vt ab ſe, atque ab liberis ſuis legati Populi Ro. ſcelus atque libidinem propulſare poſſint.*

Eandem in verbis verecundiam pollicetur 3. in eundem n. 32. *Itaque primum actum illum iſtius vitæ turpiſſimum, & flagitioſiſſimum prætermittam: nihil à me de pueritia ſua flagitiis audiet; nihil de illa impura adoleſcentia ſua. Omnia præteribo, quæ mihi turpia dictu videbuntur: neque ſolùm quid iſtum audire, verùm etiam quid me deceat dicere, conſiderabo. Vos quæſo date hoc, & concedite pudori meo, vt aliquam partem de iſtius impudentia reticere poſſim.*

Rem eandem tractant Poëtæ, maiori quidem indignatione, ſed cautela minore: quàm inimicis, & mordacibus verbis Herculi verecundiam facit & pudorem Deianira Ouid.?

Hoc tu Sidonio potes inſignitus amictu
Dicere? num cultu lingua retenta ſilet?
Se quoque Nympha tuis onerauit Iardanis armis,
Et tulit è capto nota trophæa viro.
I nunc tolle animos, & fortia facta recenſe
Quòd tu non eſſes iure vir, illa fuit.
O pudor hirſuti coſtis exuta leonis,
Aſpera texerunt vellera molle latus.
Falleris: & neſcis. Non ſunt ſpolia iſta leonis;
Sed tua, tuque feræ victor es: illa tui.
Fœmina tela tulit Lernæis atra venenis
Ferre grauem lanâ, vix ſatis apta colum.

Quod idem paulò liberiore ſtilo, multis exaggerat, & fracto deliciis Herculi pudorem & infamiæ notam inurit, quod vt libidinibus inſeruiat, ſuos deſerat, nec opituletur laborantibus in Briſeide.

Modeſtè magis & prudenter amico parum fideli, verecundiam inuicit Ouid. l. 5. de Ponto Eleg. 6.

Turpe erit in miſeris, veteri tibi rebus amico
Auxilium nulla parte tuliſſe tuum.
Turpe referre pedem, nec paſſu ſtare tenaci;
Turpe laborantem deſeruiſſe ratem.
Turpe ſequi caſum, & fortunæ cedere, amicum
Et niſi ſit felix, eſſe negare ſuum.

LECTIO XLVII.

Diluitur.

NOn eſt mihi conſilium hîc monita ſuggerere, quibus omnis verecundia demi poſſit, quod indignum eſt Oratore bono facinus, impudentiæ viam aperire, quæ nulla opinione boni ducitur, nec proboſum exiſtimatione, qualis Verres fuit, quem furta & flagitia publicè inſpectante Rep. non pudebat admittere. Nam quid verecundiâ pulchrius, quam virtutis colorem licet appellare; quid eâdem honeſtius, quam Cic. dicit honeſtatis veram, ac ſpirantem imaginem? quid vtilius illâ, quæ ſit mortalium Pædagogus? quid verò turpius impudentia? quid ad omne facinus, & intemperantiam proiectius? Itaque non ſum ego tàm perfrictæ frontis, vt impudentiæ concitandæ methodum doceam: Verùm quia lineam honeſti egreditur plerumque verecundia, & ex optimo affectu, in peſſimum degenerat, dùm nos etiam rerum bonarum pudet; verecundiæ modum aliquem adhibendum puto, ne quis fortè hiſce præceptis, vltra quàm oportet, exiliat.

Non hic impudentes loquor, ſeruos potiſſimùm, & abiectiſſimos quoſque inuretos plagis, & contumeliis, qui honoris nullam vnquam opinionem animo conceperunt, neque Scurras, Comicos, Mutiones, qui iampridèm faciem perfricarunt, & os; viuunt enim & lucrum ex impudentia faciunt, & ſordibus. Talem impuden-

tiam exprobrat Simo pater Pamphilo in Andria.

Nunc cogitat quid dicat? num facti piget?
Num eius color pudoris ſignum vſquam indicat?
Adeon' impotenti eſſe animo?

Talem obiicit victo Eutropio Claudianus l. 1.

Ille tamen (quid enim ſeruum mollemque pudebit?
Aut quid in hoc poterit vultu flagrare ruboris?
Pro victore redit, peditum vexilla ſequuntur.
Obuius ire cliens, defenſoremque reuerſum
Complecti placet ipſo ſibi, laxaſque laborat
Diſtendiſſe genas, ſiccumque inflatus anhelat.

Sed ingenuos ac benè moratos adoleſcentes intelligo, quos aliquando virtutem profiteri pudet, ſi quando rideantur à perditæ vitæ ſociis.

Pvnctvm I.

Incentiuum Primum, Commendatio.

ALiquem à pudore vitioſo dehortaberis, ſi ordiaris ab eius commendatione, cui ſpinam hanc velut ex optimo ſolo ſit euulſurus; Indè namque tentandum morbum hunc primo conatu puto, deindè quædam in eius laudem afferenda, tùm imprimis verecundiam extollendam, vt virtutum cuſtodem, cui tamen modum adhibeas, quod de Catone pro Muræ. Tull. n. 60. *At ego te veriſſimè dixerim peccare nihil, neque vlla in re te eſſe eiuſmodi, vt corrigendus potius, quàm leniter inflectendus eſſe videare, finxit enim te ipſa natura ad honeſtatem, grauitatem, temperantiam, magnitudinem animi, iuſtitiam; ad omnes denique virtutes magnum hominem & excelſum, acceſsit his tot, doctrina non moderata, nec mitis, ſed vt mihi videtur, paulò aſperior, & durior quàm veritas, aut natura patiatur.*

II. Damna.

Amplificanda ſunt huius affectus detrimenta plurima, pudor eſt enim, comem & vrbanum quàm grauem & viſcuris amantem dici malle. Quod fiet per effectorum congeriem, quæ à vitioſo pudore inferuntur. Peſſima ſanè cuſtos pueris ætatis verecundia talis; auctore Pluta. l. de malo pudore, ſicut & Brutus aiebat, malè ſibi videri eum florem ætatis collocaſſe, qui nihil negare vel poſſet, vel auderet. Seneca Conſol. ad Marciam, c. 24. *Filio enim amiſſo nunquam à conſpectu tuo receſsit; ſub oculis tuis ſtudia formauit, excellentis ingenij, & æquaturi auum, niſi obſtitiſſet verecundia, quæ multorum profectus ſilentio preſsit.*

III. Exempla.

Vtendum eſt eorum exemplis, quibus imbellis iſte pudor obfuit. Ita Græcos omnes ſeruitutem ſeruire dictitabat Græciæ lumen, & ornamentum Demoſthenes, quòd impediti verecundiâ, vocem vnam trium litterarum οὐκ proferre non auſi fuiſſent.

Cùm à Calippo Dion ad mortem quæreretur, licet huius rei non ignarus, ne tamen diffidere videretur, eius ſocietate carere noluit. Quid mirum ſi perniciem vltimam ei pudor attulerit? ſic periit Antipater Caſandri frater, cùm cœnâ lauta ſatis excepiſſet Demetrium, vocatus

A ab eo poſtridiè, quod puderet fidem non habere ſibi prius habitam; iuit, & à cœna miſerandum in modum eſt interfectus, ſic dediſcendus eſt vitioſus pudor.

In iis colligendis mali pudoris exemplis commorandum, ex quibus ille ipſe, ex huiuſmodi pudore perniciem traxerit. Sicut enim viatores ait Plutar. vt in ſaxum impegerunt aliquod, & nautæ ad promontorium alliſam nauem fregerunt, memores ſui caſus, non illa modò, ſaxa & ſcopulos, ad quos offenderunt, ſed & horum ſimilia perpetuò ſtudioſéque refugiunt, atq; deuitant: Itaque quibus vitioſus pudor pœnitentiæ morbum attulit, non facilè eodem relabuntur.

IV. Audax libertas, & prudens.

B Acriter inſtandum, quid tum demum facturi ſimus, cùm ſe difficilius aliquid obtulerit. Tempeſtiuum eſt hoc loco Demoſthenis illud commemorare: Is cum Athenienſes ad ferendam Harpalo opem ſe, & aduerſus Alexandrum arma capeſſenda incitarent, ac ſubito adueniente Philoxeno copiarum Alexandri maritimarum Præfecto metu impeditus conticuiſſet: quid faciet; inquit, ſole conſpecto, qui aduerſus lucernam oculos attollere non audet? quid enim facies magnis in rebus, rege, vel populo pudorem incutiente, ſi Garruli prenſationem effugere non audes?

Hoc vitium vtpote multorum cauſam malorum emendabimus, ſi minoribus pudoris victoriis aſſueſcamus: ſic non difficulter naſcenti malo reſiſtitur. In cœna tibi ſaturo neſcio quis præbibit; noli præpoſtera verecundiâ ductus, vim

C tibi facere, ſed depone poculum. Alius inter calices poſcit, vt teſſeris ſecum ludas; pudorem inanem abiice; Incidiſti in Garrulum, qui te importunis ſermonibus detinet; noli vereri, ſed præciſo colloquio propera, & perfice quod incepiſti: hæc minima nos ad maiora præparant. Sanè Diogenes in Ceramico ſtatuas circumibat, ab iiſque ſtipem petebat; quod mirantibus id reſpondebat, ſe repulſam meditari.

Addendus animus, vt non minus denegare audeat, quod petulanter poſtulatur, quàm alius impudenter exigeret: illudq; Zenonis in promptu habendum, qui cùm obuiam factus eſſet adoleſcenti cuipiam familiari ſuo, ad muros remotis arbitris obambulanti, interrogauit, quare ſolus curas agitaret, ille fugâ ſeſe ſubduxiſſe, ne amici gratia poſtulatus, falſum teſtimo-

D nium diceret, reſpondit. Tùm Zeno, ſtultè, inquit, agis adoleſcens, illum enim improbè, & iniuſtè petere non pudet, te verò pudeat honeſtè rem ipſi turpem denegare;

Denique ſi res glorioſa ſuſcipienda ſit, nec in ea ſit quidquam, aut turpitudinis, aut vitij, pudor abeſſe debet; ſic exul Ouid. Vxorem ſuam à ſubruſtico, vitioſoque pudore reuocat Eleg. 3. Triſt. 4.

Me miſerum ſi turpe putas mihi nupta videri,
Me miſerum ſi te iam pudet eſſe meam.
Tempus vbi eſt illud, quo te iactare ſolebas,
Coniuge? nec nomen diſsimulare viri?
Nunc quoq; ne pudeat, quod ſis mihi nupta, tuuſq;
Non debet dolor hinc; debet abeſſe pudor.
Cùm cecidit Capaneus ſubitò temerarius ictu:
Non legis Euadnen erubuiſſe viro.

Nec

Nec quia Rex mundi compeſcuit ignibus ignes:
Ipſe ſuus Phaëton inficiendus erat.
Nec tibi quod ſaum ego ſum Iouis ignibus iƈtus:
Purpureus molli ſiat in ore ruber.

LECTIO XLVIII.

Deſcribitur pudor.

VArijs adiunƈtis deſcribitur Verecundia, de qua ſic Romanus Sapiens ep. 11. *Quibuſdam conſtantiſſimis in conſpeƈtu populi ſudor erupit, non aliter quàm fatigatis, & æſtuantibus ſolet: quibuſdam tremunt genua dicturis: quorundam dentes colliduntur, lingua titubat, labra concurrunt. Inter hæc & ruborem eſſe ſcio, qui grauiſſimis quoque viris ſubitus effunditur. Magis quidem in Iuuenibus apparet, quibus & plus caloris eſt, & tenera frons: nihilominus veteranos & ſenes tangit. Quidam nunquam magis quàm cùm erubuerint, timendi ſunt: quaſi omnem verecundiam effuderint. Sulla tunc erat violentiſſimus, cùm faciem eius ſanguis inuaſerat. Nihil erat mollius ore Pompeij, nunquam non coram pluribus erubuit. Fabianum, cùm in Senatum teſtis eſſet inductus, erubuiſſe memini; & hic mirè illum pudor decuit.*

PVNCTVM I.

Oculorum demiſſio.

PVdorem Didonis Virg. commendat ab oculorum modeſta demiſſione 1.

Tùm breuiter Dido vultum demiſſa profatur.

Eſt quod Traianum Imperatorem mireris, verè factis & ingenio nobilem, ab eloquente viro panegyrica Oratione laudatum: in quo cùm eximia multa corporis animique ornamenta prædicat, tùm virtutis hunc colorem verecundiam dignam humanitate, & ingenuæ mentis excellentia, in hunc modum. *Vidimus demiſſum gaudio vultum, tantumque ſanguinis in ore, quantùm in animo pudoris.*

II. Rubor.

Reprehenditur rubore, totiuſque vultus mutatione. Talis Virgo Lauinia deſcribitur ſuis coloribus. 12. Æneid.

Accepit vocem lacrymis Lauinia matris,
Flagrantes perfuſa genas, cui plurimus ignem
Subiecit pudor, & calefaƈta per ora cucurrit,
Indum ſanguineo veluti violauerit oſtro
Si quis ebur, vel miſta rubent vbi lilia multa
Alba roſâ; tales Virgo dabat ore colores.

Pari forma, non ingenio multum diſſimili hæc coniunxit omnia Claud. 1. Rapt.

——Niueos infecit purpura vultus,
Per liquidas ſuccenſa genas, caſtique pudoris
Illuxere faces.

Andromache ſola inuenta ab Ænea, dùm ipſa libaret inferias ad tumulum Hectoris Æn. 3.

Vt me conſpexit venientem, & Troïca circum
Arma amens vidit; magnis exterrita monſtris
Diriguit viſu in medio, calor oſſa reliquit
Labitur, & longo vix tandem tempore fatur.

A

III. Silentium.

Præcludit os verecundia, quominus ea proferantur, quæ ruborem afferre poſſunt. Hæc initio 4. Æn. ſubijcit in Didone Virg. quæ vulnus acceptum, ipſi etiam Annæ ſorori Arcanorum conſciæ aperire non audet.

At Regina graui iamdudum ſaucia cura
Vulnus alit venis, & cæco carpitur igni
Multa viri virtus animo, multuſque recurſat
Gentis honos, hærent infixi peƈtore vultus
Verbaque.

IV. Orationis ſubmiſſio.

Interdum deſcribitur Orationis ſubmiſſione. Quod facit pluribus Statius lib. 11. Theb.

B *——Hic demum viƈtus ſuprema fatori*
Exclamat. Fluuióne pudes? Mars inclyte merges
Hanc animam? ſeneſque lacus, & ſtagna ſubibo.
Ceu pecoris cuſtos, ſubiti torrentis iniqui
Interceptus aquis? adcóne occumbere ferro
Non merui?

V. Imprecatio.

Pudoris ſtudium profitetur Dido. 2. Æn.

Sed mihi vel tellus optem prius ima dehiſcat,
Vel Pater omnipotens adigat me fulmine ad vmbras,
Pallentes vmbras Erebi, noƈtemque profundam,
Ante pudor quàm te violem, aut tua iura reſoluã.

C

DE GRATIA.

NON minoris eſt vtilitatis hic affectus, & neceſſitatis, quàm reliqui; ſiquidem tùm in genere deliberatiuo, vt impetretur aliquid ſæpius oſtendere debet Orator, illos non eſſe negligendos, qui ſua in nos, noſtroſque beneficia contulerunt: tùm in demonſtratiuo, cùm videlicet illis habendæ ſunt gratiæ, qui de nobis, de noſtris, deque Rep. benè meriti ſunt. Hunc quidem affectum omiſit Tullius in ſuis de Oratore lib. cuius tamen vſum in aliorum beneficus, cùm amplificandis, tùm eleuandis, retinuit.

D

LECTIO XLIX.

Conciliatur.

HIc duo gratia ſignificat, beneficij collationem gratis factam: grati animi teſtificationem, & beneficium redditum. Priore ſenſu definitur ab Ariſt. gratia, per quam qui habet, dicitur egenti gratis aliquid facere, non pro aliquo indè accepto, neque vt ſibi quidquam, ſed vt alteri comparetur. 3. Rhet. cap. 7. Hoc Terentiana Thaïs ſe facere profitetur.

Hanc tibi do, neque repeto pro illa quicquam abs te pretij.

PVNCTVM I.

Accipientis indigentia.

IAm capita quibus potiſſimùm excitatur hic affectus, ſunt iſta. Perſona accipientis; nam quò maiori quis inopiâ, & egeſtate premitur, apud quem beneficium ponitur: eò maior eſſe ſolet gratia, vt qui fame laboranti cibum ſuppeditat, aut nudo veſtem, aut captiuo libertatem, vel obærato pecuniam procurat. Ab iſtis capitibus Didoni beneficium commendat gratus Æneas 1. Æneid.

O ſola infandos Troiæ miſerata labores;
Quæ nos reliquias Danaûm terræque, mariſque
Omnibus exhauſtos iam caſibus, omnium egenos B
Vrbe, domo ſocias. Grates perſoluere dignas
Non opis eſt noſtræ, Dido, nec quidquid vbique eſt
Gentis Dardaniæ, magnum quæ ſparſa per orbem.
Dij tibi, ſi qua pios reſpectant numina: ſi quid
Vſquam iuſtitia eſt, & mens ſibi conſcia recti
Præmia digna ferant. Quæ te tàm læta tulerunt
Sæcula? qui tanti talem genuere parentes?
In freta dùm fluuij current, dùm montibus vmbræ
Luſtrabunt, conuexa polus dùm ſydera paſcet,
Semper honos, nomenq; tuum, laudesq; manebunt.

Nihil magnificentius, illuſtrius nihil, quàm de miſeris bene-mereri Tragicus in Medea Act. 2.

Confide regnis, cùm leuis magnas opes
Hùc ferat, & illùc caſus, hoc Reges habent
Magnificum & ingens, nulla quod rapiet dies,
Prodeſſe miſeris, ſupplices fido Lare
Protegere.

II. Res.

Ex ipſa rei vrgentis conditione gratia petitur, quæ tùm magnitudine, tùm difficultate æſtimatur. Quò enim maiora ſunt, ac difficiliora, quæ ab amicis præſtantur, eò maior ipſa gratia iudicatur. Vt ſi captiuus aliquis, & morti iam adiudicatus vitæ reſtituatur; quia res ipſa pretioſa, ſalus & vita. Cic. pro Flacco, cuius in detegenda, & opprimenda Catilinaria coniuratione beneficium recenſet, & ab ipſa re, more ſuo gratiam amplificat, num.102. *O nox illa quæ penè æternas huic vrbi tenebras attuliſti, cùm Galli ad bellum, Catilina ad vrbem, coniurati ad ferrum, & flammam vocabantur: cùm ego te Flacce, cælum noctemq́ue conteſtans, flens flentem obteſtabar; cùm tuæ fidei optimæ, & ſpectatiſſimæ ſalutem vrbis, & Ciuium commendabam. Tu tu* D *Flacce, Prætor communis exitij nuntios cepiſti, tu incluſam in litteris Reip. peſtem deprehendiſti; tu periculorum indicia: tu ſalutis auxilia ad me, & ad Senatum attuliſti. Quæ tibi tum gratia à me acta? quæ ab Senatu? quæ à bonis omnibus?*

Id quoque conſilio & incredibili ſapientia nobilis ſcriptor Liuius tractat, apud quem Rex Eumenes in Senatu Rom. ſua in illum, populumq́ue beneficia recenſet, gratiamq́ue ſibi referri, ſed modeſtè poſtulat, lib.38. *Non glorіabor eo, quod nihil in vos deliquerim, illa potius quæ vetuſtiſſima domus noſtræ vobiſcum amicitia digna ſunt referam. Terreſtribus naualibusq́ue copijs, vt nemo veſtrorum ſociorum me æquiparare poſſit Imp. veſtros adiuui: commeatus terra marique ſuppedita-* A *ui, naualibus prælijs, quæ multis locis facta ſunt, omnibus adfui; nec labori meo, nec periculo vſquam peperci: quod miſerrimum eſt in bello obſidionem paſſus ſum, Pergami incluſum cum diſcrimine vltimo ſimul vitæ, regnique. Liberatus deinde obſidione, cum alia parte Antiochus, alia Seleucus circa Arcem regni mei caſtra haberent relictis omnibus meis tota claſſe ad Helleſpontum L. Scipioni Conſuli veſtro occurri, vt eum in trayciendo exercitu adiuuarem. Poſteaquàm in Aſiam exercitus veſter eſt tranſgreſſus, nunquam à Conſule diſceſſi; nemo miles magis aſſiduus in caſtris veſtris fuit, quàm ego fratresq́ue mei. Nulla expeditio, nullum Equeſtre prælium ſine me factum eſt: in acie ibi ſteti, eam partem ſum tutatus, in qua me Conſul eſſe voluit.*

III. Temporis conditio.

Expendenda diligenter temporis conditio, quæ non rarò facit, vt ſua natura non magnum beneficium, eſſe tamen maximum videatur, propter egeſtatem, aut temporis opportunitatem. Hoc præcipit, & obſeruat Cic. Phil.3. vbi Cæſaris Aug. beneficium cum alijs modis, tùm maximè temporis notatione exaggerat, num.3. *C. Cæſar adoleſcens, penè potius puer, incredibili ac diuina quadam mente, atque virtute tùm cùm furor arderet Antonij, cúmque eius à Brundiſio crudelis, & peſtifer reditus timeretur, nec poſtulantibus, nec cogitantibus, ne optantibus quidem nobis (quia fieri non poſſe videbatur) firmiſſimum exercitum inuicto genere veteranorum militum comparauit, patrimoniumque ſuum effudit. Quanquam non ſumus* C *vſi eo verbo, quo decuit. Non enim effudit, ſed in ſalute Reip. collocauit. Cui quanquam gratia referri tanta non poteſt, quanta debetur, habenda tamen tanta eſt, quantam maximam animi noſtri capere poſſunt.*

Clarius idem per hypotypoſim ſubijcit Phil.5. num.42. *Venio ad Cæſarem, qui niſi fuiſſet, quis noſtrum eſſe potuiſſet? aduolabat ad vrbem è Brundiſio, homo impotentiſſimus ardens odio, animo hoſtili in omnes bonos, cum exercitu Antonius. Quid huius audaciæ, & ſceleri poterat opponi? Nondum vllos duces habebamus, non copias; nullum erat conſilium publicum, nulla libertas, dandæ ceruices erant crudelitati nefariæ; fugam quærebamus omnes, quæ ipſa exitum non habebat.*

IV. Dantis perſona.

Quia nimirum auget non parum, & amplificat meritum; ſi quis primus, ſi ſolus, ſi cum paucis, ſi magna quis auctoritate præditus, beneficium conferat. Hanc notam vidit, & expreſſit Cic. cùm beneficia Ligarij in Cæſarem collata breuiter expendit, num. 36. *Equidem cùm tuis omnibus negotijs intereſſem, memoriâ teneo qualis T. Ligarius Quæſtor Vrbanus fuerit, erga te & dignitatem tuam, ſed parum eſt hoc meminiſſe; ſpero etiam te qui nihil obliuiſci ſoles, niſi iniurias, quoniam hoc eſt animi, quoniam etiam ingenij tui, te aliquid de huius Quæſtoris officio cogitantem etiam de alijs quibuſdam Quæſtoribus reminiſcentem recordari.*

Pro Plancio fatetur ſe non poſſe non eſſe in illum gratum, & memorem ob merita, quæ dantis perſonæ ſimul, & accipientis conditione tàm multis exaggerat, vt longè maiora dicat, quàm re ipſa fuerint: vndè non æqui iudices illum, arcem ex cloaca facere, dixerunt, ſaxumque è ſepulchro venerari pro Deo: magna tamen eſſe beneficia, quæ in exilio à viro magno conferuntur nemo negauerit, num. 99. *Num ſimul ac me Dyrrachium attigiſſe audiuit, ſtatim ad me lictoribus dimiſſis, inſignibus abiectis, veſte mutata profectus eſt. O acerbam mihi Iud. memoriam temporis illius, & loci, cùm hic in me incidit, complexus eſt, conſperſitque lacrymis, nec loqui præ mœrore potuit. O rem cùm auditu crudelem, tùm viſu nefariam!*

V. Modus.

Modus valet ad concitandam gratiam. Multus in hoc fuit Tull. Phil. 5. Cæſaris à modo beneficia commendat, & amplificat. num. 43. *Quis tùm nobis, quis populo Rom. obtulit hunc diuinum adoleſcentem Deus? qui, cùm omnia ad perniciem noſtram peſtifero illi ciui paterent, ſubitò præter ſpem omnium exortus, prius confecit exercitum, quem furori M. Antonij opponeret, quàm quiſquam hoc eum cogitare ſuſpicaretur.*

Iterum ſe bene memorem, & gratum probat in Orat. poſt reditum in Senatu, reſtitutioniſque beneficium, indicatione modi pluribus exaggerat, num. 36. *Pro me non, vt pro P. Popilio nobiliſſimo homine, adoleſcentes filij, non propinquorum multitudo pop. Rom. eſt deprecata, non vt pro Q. Metello ſummo & clariſſimo viro, ſpectata iam adoleſcentia filius; non L. & Q. Metelli conſulares, neu eorum liberi, neu Scipiones, non Metellorum filij flentes, ac ſordidati, pop. Rom. ſupplicauerunt; ſed vnus frater, qui in me pietate filius, conſilijs parens, amore, vt erat frater inuentus eſt, ſqualore & lacrymis, & quotidianis precibus, deſiderium mei nominis renouari, & rerum geſtarum memoriam vſurpari coëgit.*

Tantum hic modus Tullio placuit, vt illum non ſemel vſurpauerit 2. in Rullum populi Rom. beneficia gratus memorat, num. 2. *De me autem ipſe vereor, ne arrogantis ſit apud vos dicere: ingrati tacere: Nam & quibus ſtudijs hanc dignitatem conſequutus ſim, memetipſum commemorare per quàm graue eſt: & ſilere de tantis veſtris beneficijs nullo modo poſſum. Nam ſi recordari volueritis de nouis hominibus reperietis eos, qui ſine repulſa conſules facti ſunt diuturno labore, atque aliqua occaſione eſſe factos, cùm multis annis poſt petiſſent, quàm Prætores fuiſſent, aliquantè ſerius, quàm per ætatem, ac per leges liceret: qui autem anno ſuo petierint, ſine repulſa non eſſe factos: me eſſe vnum ex omnibus nouis hominibus, de quibus meminiſſe poſſumus, qui conſulatum petierim, cùm primum licitum ſit; Conſul factus ſim, cùm primum petierim: vt veſter honos ad mei temporis diem petitus, non ad alienæ petitionis occaſionem interceptus, nec diuturnis precibus efflagitatus, ſed dignitate impetratus eſſe videatur.*

VI. Locus.

Facit etiam locus ad gratiam; nam Cic. loci notatione legionis Martiæ beneficium commendat, Phil. 3. num. 6. *Atque ea legio conſedit Albæ. Quam*

A *potuit vrbem eligere, aut opportuniorem ad res gerendas, aut fideliorem, aut fortiorum virorum, aut amiciorum populi Rom. Ciuium,*

VII. Finis.

Conſiderandus etiam finis eſt ad gratiam. Cic. M. Lepidi merita in Remp. cauſæ finalis notatione commendat. Phil. 5. nu. 38. *Atque etiam M. Lepido pro eius egregijs in Remp. meritis decernendos honores quàm ampliſſimos eſſe cenſeo. Semper ille pop. Rom. liberum eſſe voluit, maximumque ſignum illo die dedit voluntatis, & iudicij ſui, cùm Antonio diadema Cæſari imponente ſe auertit, gemituque, & mœſtitiâ declarauit, quantum haberet odium ſeruitutis, quàm populum Rom. liberum cuperet, quàm illa quæ tulerat,*
B *temporum magis neceſſitate, quàm iudicio tuliſſet.*

LECTIO I.

Remouetur gratia.

FAcilis eſt methodus & ratio, vel eleuandæ vel etiam remouendæ gratiæ. Si probes eum qui beneficium confert in alterum, priuatum commodum, non alterius vtilitatem, ſpectare: nempe ſi quis ei ſubueniat, à quo longè plura ſe reportaturum eſſe ſperat; neque enim ille tàm beneficium dare, quàm fœnerare dicendus eſt.

Gratia corrumpitur, ſi detur fortuitò. Quis carcerem fregit, quo patrem liberaret & ſimul cum parente multos liberauit: nemo in beneficiis numerat, quod ſibi fortuitò accidit, aut
C ex neceſſitate, non voluntate; vicinum quis incendium extinguit, ne ipſe cum tota familia conflagret, vicino quidem profuit, ſed quia coactus, ab eo nihil beneficij loco repetere poteſt, aut debet.

Minuitur gratia ſi non vtilis, ſed pernicioſa oſtendatur. Hinc acutè Tull. 2. in Rullum beneficium eius nullum probat, cùm legem Agrariam populo pernicioſam demonſtrat, num. 15. *Sic confirmo Quirites, hac lege agraria pulchra atque populari, dari vobis nihil, condonari certis hominibus omnia: oſtentari pop. Rom. agros, eripi etiam libertatem, priuatorum pecunias augeri, publicas exhauriri; denique, quod eſt indigniſſimum, per Tribunum plebis, quem maiores præſidem libertatis cuſtodemque eſſe voluerunt, Reges in Ciuitate*
D *conſtitui.*

Non datum, ſed redditum beneficium gratiam remouet. Sic filij, licet multis in rebus parentibus opitulentur, non beneficium dare dicuntur, quibus debent omnia, neque parem vnquam gratiam referre poſſunt.

Non dicitur is conferre beneficium, qui res abiectas, & viles tribuit, cuiuſmodi ſunt hoſpitis Calabri munera, de quibus Horat. Epiſt. primo ep. 7.

Non quo more piris veſci Calaber iubet hoſpes,
Tu me feciſti locupletem, veſcere ſodes.
Iam ſatis eſt, ac tu quantum vis tolle benignè.
Non inuiſa feres pueris munuſcula paruis,
Tàm teneor dono, quàm ſi dimittar onuſtus,
Vt libet hæc hodie, Græcis comedenda relinques.

Non eſt putandus dediſſe beneficium nobis, qui vel eadem, vel maiora conceſſit inimicis. Sic

negat Cicero benè de ſe meritum eſſe Antonium, quòd ſibi vitam conceſſerit, quàm & hoſtibus ſæpè dediſſet. 2. Phil. num. 4. *Auguratus petitionem mihi te conceſſiſſe dixiſti. O incredibilem audaciam! ô impudentiam prædicandam! quo enim tempore me augurem à toto collegio expetitum Cn. Pompeius, & Qu. Hortenſius nominauerunt tu nec ſoluendo eras, nec te vllo modo, niſi euerſa Rep. incolumem fore putabas. Poteras autem eo tempore auguratum petere, cùm in Italia Curio non eſſet? aut tum cùm es factus, vnam tribum ſine Curione ferre potuiſſes? cuius etiam de vi familiares condemnati ſunt, quòd tui nimis ſtudioſi fuiſſent. At beneficio ſum vſus tuo. Quo? quanquam illud ipſum, quod commemoras, ſemper præ me tuli, malui me tibi debere confiteri, quàm cuiquam minus prudenti non ſatis gratus videri. Sed quo beneficio? quòd me Brundiſij non occideris? quem ipſe victor, qui tibi, vt tute gloriari ſolebas, detulerat ex latronibus ſuis principatum, ſaluum eſſe voluiſſet, in Italiam ire iuſſiſſet, eum tu occideres? fac potuiſſe. Quod eſt aliud beneficium latronum, niſi vt commemorare poſſint, iis ſe dediſſe vitam, quibus non ademerint.*

A ris effato, quo ſe ſatis diu vel honori, vel naturæ vixiſſe dixerat, dum arguit eum Cæſari maximè neceſſarium, num. 26. *Itaque illam tuam præclariſſimam, & ſapientiſſimam vocem inuitus audiui; ſatis te diu, vel naturæ vixiſſe, vel gloriæ, ſatis ſi ita vis, naturæ fortaſſe; adde etiam ſi placet, gloriæ: at, quod maximum eſt, patriæ certè parum. Quare omitte quæſo, iſtam doctorum hominum in contemnenda morte prudentiam: noli noſtro periculo ſapiens eſſe. Sæpe enim venit ad aures meas te idem iſtud nimis crebrò dicere, ſatis te tibi vixiſſe. Credo, ſed tum id audirem, ſi tibi ſoli viueres, aut ſi tibi etiam ſoli natus eſſes.*

A moribus petitur argumentum, & motus lenis, ſi timorem, ſi miſericordiam, ſi clementiam, & alias huiuſmodi affectiones excitemus, maximeque ſi iuſtos, innocentes Religioſos, patientes iniuriarum nos oſtendamus: ſi pietatem,
B amorem, dolorem, & id eiuſdemmodi afferamus. Quod facit Tull. pro Roſc. Amer. num. 9. pro Cœlio. num. 2. pro Mur. 6. *Negat eſſe eiuſdem ſeueritatis Catilinam exitium Reip. intra mœnia molientem, verbis & penè imperio vrbe expuliſſe, & nunc pro L. Murena dicere. Ego autem has partes lenitatis, & miſericordiæ, quas me natura ipſa docuit, ſemper egi libenter, illam verò grauitatis, ſeueritatiſque perſonam non appetiui; ſed à Rep. mihi impoſitam ſuſtinui. Sicut huius imperij dignitas in ſummo periculo ciuium poſtulabat. Quod ſi tùm, cùm Reſp. vim & ſeueritatem deſiderabat, vici naturam, & tàm vehemens fui, quàm cogebar, non quàm volebam: Nunc cùm omnes me cauſſa ad miſericordiam, atque humanitatem vocent, quanto tandem ſtudio debeo naturæ meæ, conſuetudiniſque ſeruire.*

A factis leniter influimus in animos dùm eo-
C rum, apud quos agimus, aut eius quem defendimus, facta commendamus. Non rerum à ſe geſtarum oblitus eſt Cic. ad Quirites poſt reditum ab exilio.

Ab inſtitutis mouemus leniter, ſi non modò conſuetudines, ſine certo auctore ſuſceptas aſſeramus, ſed rationem & inſtitutum vitæ noſtræ, aut diſciplinæ, facultatiſque memoremus. Hinc Cic. ſibi conciliat Iudicum animos diuinatione in Verr. *Si quis veſtrum, aut eorum qui adſunt fortè miratur, me, qui tot annos in cauſis iudicijſque publicis ita ſim verſatus, vt defenderim multos, læſerim neminem; ſubitò nunc mutata voluntate ad accuſandum deſcendere: is, ſi mei conſilij cauſam rationemque cognouerit, vnà, & id quod facio probabit, & in hac cauſa profectò neminem præponendum mihi actorem putabit.*

D In iis omnibus dignitas, & exiſtimatio ſine quibus à vita motus non poſſunt, & dicta, facta, mores, inſtituta, quæ ſi deſint, in reo fingere oportet.

A dignitate motum habet pro Sylla Tull. *Maximè vellem Iud. vt P. Sylla, & antea dignitatis ſuæ ſplendorem obtinere, & poſt calamitatem acceptam modeſtiæ fructum aliquem potuiſſet percipere.*

Troianos commendans Ilioneus apud Virg. 1. à dignitate mouet,

Non erimus regno indecores, nec vlla feretur
Fama leuis.

Vbi & motum habes ab exiſtimatione; à qua ſe toties commendat Æneas,

Sum pius Æneas famâ ſuper æthera notus.

LECTIO LI.

De Leni motu, ſiue de Iocis Oratoris.

NON immeritò Pindarus Oly. cantu quinto, Mineruam πολιάοχον, ductricem motricemque ciuitatum appellat, cui etiam Cynicæ ſectæ princeps Antiſthenes virgam attribuit, vt plerique omnes Mercurio, iuſtoque volumine celebrat, quâ Pallas hos mulceret, illos flecteret; illis torporem excuteret, iſtis etiam vitam redderet, ſequutus Homerum, qui adoleſcentis in ſpeciem ex ſene, hac Mineruæ virgula mutatum Vlyſſem fabulatur Odyſ. ν.

Ὣς ἄρα μιν ῥάβδῳ ἐπεμάσσατ' Ἀθήνη.

Vt verò ipſum eſt alloquuta, virga demulſit Minerua.

Hac vti debent viri in eloquentia primarij ad fidem non modò faciendam, ſed ad mouendos flectendoſque in vtramuis partem Auditores ſuos. Et verò non aliam Mercurij virgam eſſe docet Iulianus Imp. in epiſt. XL. & XLI. ad Iamblicum, in quibus illius eloquentiam his verbis commendat, *ὅπου δ' αὐτῆς ἀκούω τι μόνον, τὸ ἐνδόσιμον μουσικῆς, καὶ τῇ Ἑρμοῦ ῥάβδῳ αὐτῆς, καὶ ἀνεγείρει καθεύδοντας.* Verùm quando tu nobis ad cauendum præis, & tanquam Mercurij virga nos moues atque excitas dormientes.

Satis hactenus de grauioribus affectibus, nunc paucis de leni motu dicendum, quem duplicem faciunt Oratores: vnum qui in vita verſatur, à vita petitur, aut Oratoris, vel Auditorum, vel etiam Rei; alterum qui occupatur in Iocis. Primus dicta, mores, inſtituta, facta continet. Dicta motum præbent lenem, ſi ab alicuius effato præclaro ſapienteque lenimus eius animum, vel etiam aliorum, apud quos dicimus. Tale fuit illud Tullij viri ſubtilis eloquij pro Marcello Cæſarem mirificè mollientis, ab eiuſdem Imperato-

Quæ omnia lenitate vocis adiuuantur & vultus, pudoris ſignificatione, verborum comitate: ſi verò quid acerbius dicendum ſit, oſtendemus id nos coactè facere! benè monet Horat. In arte.

Indoctum doctúmque fugat recitator amarus.

A quo non diſcedit Martial. l. 2. epig. 62. Vbi cum Mameteo ſalsè ſatis.

—— Quidquid vis eſto, dummodò nil recites.

In genere placidum eſſe debet, ac mite flumen orationis, neque ſuperbum, aut elatum aliquid vſurpandum.

PVNCTVM I.

De Iocis & facetiis.

Arcus ſubindè remittẽdus eſt, & ſuæ ingenio feriæ permittendæ: Iocari licet quandóque; ſed temperanter, & moderatè. Aſſentitur Tull. *Et ludo; inquit, & Ioco vti illo quidem licet; ſed ſicut ſomno, & quiete, tùm cùm grauibus ſeriiſque rebus ſatisfecerimus.* Verùm vt pueris non omnem ludendi licentiam damus; ſed eam quæ ab honeſtis actionibus non ſit aliena, ſic in ipſo ioco aliquod probi ingenij lumen eluceſcat. Propterea Lucanus docet imitari nos oportere medicos.

Sed veluti pueros abſinthia trita medentes
Cùm dare conantur prius aurea pocula circum
Contingunt mellis dulci, flauóque liquore.

Sic enim ſit vt aſperitatem medicinæ non ſentiant. Eam ob rem Lycurgus ſapiens, vt eſt in Plutar. Statuam riſus publicè dedicauit, antequam iuſſit adoleſcentes ſcommata ſine morſu dicerent, & ab aliis in ſe dicta moderatè ferre diſcerent.

Sanè locum eſſe facetiis, & vrbanitati ex effectu colligi poteſt; quando ea virtus, quâ ſæpe conſpergitur oratio, riſum iudicibus mouet, triſtes affectus ſoluit, animum ab intentione rerum frequenter auertit, nonnunquam etiam reficit, & ab ſatietate, vel fatigatione moleſta reuocat. Sed & odium iramque ſæpè frangit, atque dicente Fabio l. 6. c. 3. Victoriam omnem interdum parit. Namque M. Catoni grauiſſimo accuſatori, Ciceronis patroni vrbanitas, L. Murænam eripuit, & in cauſa Flacci vnico ridiculo idem Cic. victoriam obtinuit.

Sapienter monet idem Cic. 1. Off. Ipſum iocandi genus non profuſum, neque immoderatum, ſed ingenuum, & facetum eſſe debere. Hinc magnum Baſilium perfectæ vrbanitatis numeros ſic implentem facit eius vitæ ſocius & amicus Nazian. oratione 20. in laudem illius. Quis in cœtibus adeò iucundus? quantum quidem ipſe cognoſco, qui ipſius maximè periculum feci. Quis in narrando feſtiuior? quod ſi non lepidus quiſpiam, & facetus erat, nec circumforaneus, nec ex eo quod omnibus omnia fieret, pleriſque gratus, & acceptus, quid tum? Nónne laudem potius, quàm reprehenſionem hoc nomine meretur, ſaltem apud mente præditos?

Rideamus ergo dummodo innocenter, vitetur cachinnus qui pleniori ore fieri amat. Quam laudem Nepotiano tribuit D. Hieron. ep. 3. qui beatis mentibus innocentia vitæ ſimilis, pij vultus iucunditatem præferebat. *Gaudium in riſu non cachinnum intelligeres.*

A PVNCTVM II.

Sitne Oratoris velle riſum mouere.

Oratoris eſſe mouere riſum ſatis arguunt vtilitates, quæ ex illo percipiuntur. Sex enumerat Cic. 2. de Orat n. 236. Beneuolentiam, admirationem, & plauſum ingenij, læſum aut fractum aduerſarium, eruditionis, & vrbanitatis ſignificationem, triſtitiæ delinitionem, odij denique diſſolutionem. *Eſt planè oratoris mouere riſum inquit orator; vel quod ipſa hilaritas beneuolentiam conciliat ei, per quem excitata eſt; vel quod admirantur omnes acumen vno ſæpè in verbo poſitum, maximè reſpondentis, nonnunquam etiam laceſſentis: vel quod frangit aduerſarium, quod im-*
B *pedit, quod eleuat, quod deterret, quod refutat; vel quod ipſum oratorem politum eſſe hominem ſignificat, quod eruditum, quod vrbanum, maximéque quod triſtitiam, ac ſeueritatem mitigat, ac relaxat, odioſáſque res ſæpè, quas argumentis dilui non facile eſt, ioco riſuque diſſoluit.*

Huius vtilitatis affert exemplum Demadis Sextus Empiricus contra Mathematicos qui ſubiratum Philippum poſt Cherſoneſe prælium ioco penitus molliuerit, libertatemque ciuium exorarit, dùm inuitatus ad conuiuium dixit.

Nam quis homo meritò qui laude ornandus habetur
Antea ſuſtineat, potúque, ciboque repleri,
Seruitio eſſe ſuos quàm videat ipſe ſolutos.

Nec omittendum Democratis factum ſanè elegans. Is accuſatus impietatis Athenis petitusque ad necem, hoc ioco non modò ſe præſenti periculo liberauit, ſed & honorem conſequutus eſt: caput cinxit coronis, floribuſque, tùm in circum publicum aduolauit, ſicque cœpit. Impietatis accuſor, quod myſteria contempſerim, non ego contempſi, ſed initiari nolui; quia ſi bona vidiſſem, ſacra dediſſem omnibus; ſi mala iam initiatos ab iis deterruiſſem. Hoc ſi malum eſt, ecce me victimam coronatam, mactate me: populus illum plauſu excipiens, deinceps ſummis honoribus coluit, veneratuſque eſt.

C

Verùmtamen adhibenda eſt in ioco moderatio, metiendumque ex adiacentibus rerum, & perſonarum totum hoc negotium ex Cic. 2. de Orat. 237. Quia nec accuſatorem atroci in cauſa, nec patronum in miſerabili iocantem feret quiſpiam, ait Quintil.: Inſignis quippe improbitas ſupplicio, non riſu digna eſt, & præter miſerationis ingenium riſui aduerſum inhumana videtur fortunæ iacentis inſectatio; vel quia culpâ caret, vel quia recidere etiam in eos, qui obiecerunt, poteſt.

D

Sunt quidam præterea ita receptæ auctoritatis, & notæ verecundiæ, vt nocitura ſit in eos dicendi petulantia; iis ergo parcendum, quos publica charitas complectitur.

PVNCTVM III.

Quotuplex iocandi genus.

Iam verò cùm duplex ſit omnino iocandi genus; alterum illiberale, petulans, flagitioſum,

obſcœnum: alterum elegans, vrbanum, ingenioſum, facetum; hoc ſi tempore, & remiſſo animo fiat, homine libero dignum eſt: Illud eſt ſcurrile, & ad piſtrinum cum comico damnandum, quod ſic deſcribit in Trinummo Act. 1. Sc. 2.

Nil eſt profectò ſtultius, neque ſtolidius,
Neque mendaciloquius, neque argutum magis,
Neque confidentiloquius, neque periurius,
Quàm vrbani aſsidui ciues, quos ſcurras vocant.
Atque egomet me adeò cum illis vnà ibidem traho
Qui non illorum verbis falſis acceptor fui?
Qui omnia ſe ſimulant ſcire; nec quidquam ſciunt,
Id quod in aurem Rex Regina dixerit
Sciunt. Quod Iuno fabulata eſt cum Ioue.
Quæ neque futura, neque facta ſunt, tamen ſciunt.
Falsóne an verò laudant, culpent quem velint?
Non flocci faciunt, dùm illud quod lubeat ſciant.

Ex his facilè colligitur modum iocandi ſeruandum Oratori, comicorumque præpoſteram agendi rationem abiiciendam eſſe, quæ eſt inimica verecundiæ, ſine qua nihil rectum eſſe poteſt, nihil honeſtum. Et quidem nimium riſus pretium eſſet, ſi probitatis impendio conſtaret.

Procul ſit igitur agreſtis aſperitas, ac obſcœnitas omnis, in ludicris verò modeſtia ſit, quæ ludis ac iocis rationis modum imperet. Nam ſicuti ſal modicè cibis aſperſus, condit & gratiam ſaporis addit; Ita ſi paululum antiquitatis, aut ioci admiſcueris oratio fiet venuſtior, ſi plus ſatis nihil inſuauis.

Qui riſum mouent nimium, aut peccant modo, aut genere verborum; qui modo peccat, nihil penſi ducit, in quos, apud quos, quo tempore, quo loco, qua cauſa iocetur, vſque adeò ridiculorum cupiditate tenetur, licet verbis turpibus abſtineat, ſcurra eſt nihilominus, illiberalis & petulans: qui genere verborum ſeruilis, minimèque ingenuus, Ciceroni flagitioſus.

Itaque de re videndum eſt, an eam dicere integro pudore, ſaluóque officio poſſimus: tùm ſi dici poſſit, an eam à nobis dici non dedeceat. Maxima vis eſt loci, temporiſque; nam eadem res alio, atque alio loco, ſeu tempore laudem meretur, & in reprehenſionem incurrit.

Videndum inſuper quibus præſidiis, aut laceſſere poſſimus, aut laceſſentibus reſpondere cum lepóre, & venuſtate. Refert etiam plurimùm quomodo dictum iocoſum, ſiue ridiculum proferatur; ſine ira, ſine obſcœnitate, cum hilaritate vultus, & ſuauitate vocis. Sed nihil eſt omnium, quod plus, quàm cauſa obſeruari debeat in ſalibus; ſiquidem in hoc potiſſimum Tull. Oratoris & Scurræ diſcrimen collocat: quòd ſcurra ſine cauſa riſum captet, Orator vt proficiat.

Si ducem atque monitorem egregium Cic. ſequatur Orator in dicendo, non errabit. Præceptum eſt huiuſmodi in Orat. perfecto. n. 88. *Illud admonemus, ridiculo ſic vſurum Oratorem, vt nec nimis frequenti: ne ſcurrile ſit: nec ſubobſcœno, ne mimicum: nec petulanti, ne improbum; nec in calamitatem, ne inhumanum; nec in facinus, ne odij locum riſus occupet: neque aut ſua perſona, aut iudicum, aut tempore alienum. Hæc enim*

A *ad illud indecorum referuntur. Vitabit etiam quæſita, nec ex tempore ficta, ſed domo allata, quæ plerumque ſunt frigida, parcet & amicitiis, & dignitatibus, vitabit inſanabiles contumelias; tantummodo aduerſarios figet, nec eos tamen ſemper; nec omnes, nec omni modo.*

PVNCTVM IV.

An de iocis & facetiis ars inſtitui poſsit aliqua.

FAcetè Martialis ac eruditè lib. 1. epigr. 35.
Non cuique datum eſt habere naſum.

Hoc eſt argutè, vrbanè, ingenuéque iocari:
B plerique enim dùm argutias leporesque affectant, vel in ſcurrilitatem, vel procacitatem, obſcœnitatemque incidunt. Proindè quæritur cùm vtiles iam facetias eſſe conſtet, an vlla arte comprehendi earum ratio queat. Cæſar apud Cic. 2. de Orat. n. 217. *Ego verò omni de re facetius puto poſſe ab homine non inurbano, quàm de ipſis facetiis, diſputari. Inueni ridicula, & ſalſa multa: ſed qui eius rei rationem quandam conati ſunt, artemque tradere, ſic inſulſi extiterunt: vt nihil aliud niſi ipſa inſulſitas rideatur.*

Affirmandum tamen cum Fabio hoc quidquid eſt præcipuè poſitum in natura, quæ non tantum in hoc valet, vt acutior quis, atque habilior ſit ad inueniendum; ſed ineſt proprius quibuſdam decor in habitu, atque vultu, vt eadem illa minus dicente alio videantur vrbana eſſe. Tùm in occaſione in qua tanta vis, vt
C ſæpè ea adiuti, non indocti modò, ſed etiam ruſtici ſalſa dicant in eum quiſquis aliquid dixerit prior. Sed cùm notari poſſint nonnulla, quæ ſequi aliquis, & fugere in hoc genere poſſit, efficitur, vt ſi ridiculum non ſit ars propriè dicta, certè obſeruatio quædam exiſtat, quam ex Cæſare Ciceroniano, Fabio, cæteriſque haurire quiuis poſſit. Ita viſum Agricolæ l. 3. cuius hæc ſunt. Conſtat hæc facultas natura primùm, quæ in omni re multum, in hac plurimum poteſt: deindè quod proximum eſt crebro vſu; ſunt tamen etiam tradita præcepta, quatenus tradi præceptis poteſt.

PVNCTVM V.

D

Quid ſit Riſus.

GRegorius magni Baſilij frater in libro de homine, nouum de riſu dogma proponit, dùm ait audita, vel conſpecta re ſuaui poros corporis dilatari, & introrſum aërem recipi, qui naturam titillat, & omnia viſcera, quò fit vt corpus ſuauitate quadam moueatur, naturáque tandem expellat illum aërem diducto oris rictu.

Scaliger in Cardanum exercitatione 317. Riſum communem dicit ori, & pectori quatuor de cauſis. Prima nomen nondum habet, ſed ridiculè dictum, factúmue præter morem communem, aut expectationem, ſententiamque ſapientum. Altera cauſa lætitia eſt; tertia rerum etiam ſeriarum admiratio, quarta con-

temptua, aut Indignatio ſoluens os; ab illo dicti irriſores, ab hac riſus Sardonius.

PVNCTVM VI.

Quotuplex Riſus.

MVlta verò ſunt riſus genera, quæ reiici debeant ab Oratore; ſcurrilitas procax, & petulans dicacitas, quæ ſales inſulſos, nugas aniles, facetias inuenuſtas, ſtultam vrbanitatem, & frigidam, dicta ſordida miſcet vomitque largo ſpiritu.

Scurra.

Scurræ ſunt, qui modum excedunt in ridiculis, vel non ſalua dignitate perſonæ riſum mouent, indignum Oratore. Cæcilium ab huc inſectatur Mart. lib. 1. epigr. 45.

Vrbanus tibi Caeili videris.
Non es. Crede mihi. Quid ergo? verna es.

Hoc eſt Scurra, Romani quippe nobiles vernas olim alebant, qui ſcurrilitate ſua eos oblectarent 2. de Orat. n. 239. Demonax apud Lucianum Scurram egit, cùm Senatori alegantulum filium offerenti dixit. Dignus te eſt puer, & matris ſuæ ſimillimus; quo grauiter Senatorem læſit.

Mimus.

Mimica dicacitas Ethologorũ: ſeu Mimus dictorum, vel factorum impudens imitatio, quam reiicit ab Oratore Cic. longè verò dicacitas aliter ſumitur, nimirum pro breui & acuto dicto, quale eſt eius qui Philippo dicenti, quid latras? reſpondit furem video. Sic conuicium conuicio repreſſum eſt: Ille hunc vocat canem: hic illum notat furem.

Tale fuit illud Q. Optimij viri conſularis, qui non adeò benè audiit adoleſcens: hic Ægidio homini feſtiuo, ſed qui mollior videbatur, ac factior, mores fœmineos ſic exprobrauit. Quid tu Ægilia mea, quando ad me venies, cum tua lana & colu? lepidè hoc retorquens Ægidius. Non Pol, inquit, audeo; Nam me ad famuſas accedere mater vetuit.

Sanna.

Sanna eſt irriſio quæ non ſimplicibus verbis, ſed cum geſtu fit, ore diſtorto, vultu ad riſum compoſito, labris contractis, anteriorum dentium oſtentatione. Sannio vel ſubſannator qui ore, cultu, voce, toto, denique corpore, dum mores imitatur, ridetur. Eſtque in dictis, in motibus, in ſcenis fatuus, cuius lingua, vel agilem manum, vel caperatam frontem, aut ſubductum vultum conducit, vt quem ſibi deſignauit, efficacius cauilletur. Manus igitur, frons, oculi, nares, ſubſannantis linguæ ſunt veluti Satellites. Omnium optimè nebulo Satyricus ſubſannantem linguam videtur expreſſiſſe Satyra 1.

O Iane à tergo quem nulla Ciconia pinſit,
Nec manus auriculas imitata eſt mobilis albas,
Nec lingua, quantum ſitiat canis appula, tantùm
Occipiti caeco, poſticæ occurrite Sannæ.

Tres Sannarum modos aperit, quibus veteres vtebantur. Primus erat cum indice digito in eum, quem ridebant, directo, crebra eiuſdem curuati motitatione Ciconiam roſtro pinſentem imitabantur.

Alter ſubſannandi modus auriculas aſininas imitari manu; quos enim aſinos arguere volebant, oppoſito temporibus pollice, & manu commotâ, Sannam eis faciebant. Huic Sannæ affine eſt, quod ad contemptum rei alicuius exprimendum, caput mouebant, quia alter aures non poterant.

Tertius Sannæ modus erat, linguam inſtar ſitientis canis exertare, ad contumeliam alicuius. Ita Gallus miles apud Gellium l. 9. Att. noct. c. 13. Inuſitatæ magnitudinis homo Romanos exertante lingua, vt imbelles irridebat, quod illorum nullus ſe duello ſiſtere auderet, ob formidandam viri molem.

Iam ſi lingua ſubſannans hoc vnum agat, vt ſugillet, & omnibus quos non amat proteruè illudat, inter vitioſiſſimas cenſenda eſt, & ab oratione remouenda. Tùm noxis vacua, quando non tàm vitioſos, quàm vitia ictiſu plectit, neque lædere vult, ſed corrigere.

Ludouicus XI. Galliarum Rex, modeſtè non minus, quàm acutè potuit irridere Paulinum Burgundiæ Cancellarium; intellexerat ab illo valetudinarium publicum recipiendis ætreris eſſe conditum; quod non ſine aculeo notans Ludouicus, *hoc ratione admodum conſentaneum eſt*, inquit, *vt qui plures pauperes effecerit, tandem eis excipiendis domum exædificandam curauerit.* Quo dicto ſimul Iudicum in exigendis mulctis rigorem, & in pauperibus premendis ſeueritatem, illorumque cauſis agendis ignauiam ac torporem accuſabat.

Huius animi fuit vir integerrimus Thomas Morus, qui nouerat eruditè vitioſis motibus illudere. Matrona quædam nitidiore cultu, quàm animo, faſtûque turgida, & induta veſte, cui bonam fundi, agrorumque partem impenderat, præſente Moro conquerebatur, ſe indumentorum nimio pondere prægrauari; falsè Morus irridens. Non eſt mirum ô bona te veſtium onere laborare, cùm amplius quàm quatuor terræ iugera veſte circumferas.

Non aliter. Lacedæmonius ille, quem Herodotus lib. 7. Deiocem appellat, de quo Tull. 1. Tuſcul. n. 101. *Cùm Perſes hoſtis in colloquio dixiſſet glorians. Solem præ iaculorum multitudine, & ſagittarum non videbitis. In vmbra igitur*, inquit, *pugnabimus.*

Hic acutè ſapienterque dicta Henrici magni faciunt, quæ Regij planè ingenij ſagacitatem arguunt, & aliorum ſtuporem notant. Ineptum quendam ſcriptorem, qui librum emiſerat in lucem, vir apprimè nobilis excuſabat, quòd litteras non didiciſſet: *Hac excuſatio* ait, Rex ſapientiſſimus, *gemina accuſatio eſt, ignorantiæ & temeritatis. Satius eſt tacere, quàm ineptè loqui, & meliori conditione mutus eſt, quàm futilis loquutuleius.*

Medici quidam inter ſuos doctrinâ, & auctoritate, præcipui, ab hæreticis defecerant ad Catholicos: quod cùm audiſſet, Rex Chriſtianiſſimus. *Planè*, inquit, *depoſita res eſt Hugonottorum, quæ relinquitur à Medicis.*

Sororem Regis laudabat nobilis Caluiniſta

quòd ſola pro hæreticis acerrimè pugnaret, tùm Rex ſubridens; *peſſimè ſe habet veſtra religio, cui colus telum, & dux fœmina.*

Aliàs vir minimè malus, ſed non ſatis prudens, ſub finem prandij accedit moleſtus interpellator, clamat, quiritatur, fidem, & iuſtitiam implorat. Ego tibi Rex inuictiſſime, rem dictu fœdam, & deteſtabilem narraturus venio. *Caue*, inquit, *bis auribus dixeris ſi fœda eſt, ac deteſtabilis.* Pergit homo, vt erat commotior; plagiarij Ieſuitæ filium mihi annos quindecim natum ſurripuerunt. Quæ mens? quod iudicium puero ad vitæ genus eligendum; tùm Rex; *minimum*, inquit, *nam patri penè nullum eſt.*

Mordacitas.

Ἀιδοίρία eſt exprobratio directa ad contumeliam, quæ mordacitas nominatur 2. de Orat. n. 240. In ſpecimen eſt illud Theocriti, qui vt ad oculos veniret Antigoni, cùm amici dicerent, ſi ſaluus eſſe vellet. *Nunquam igitur* ait *ſaluus ero; quia nunquam ad eius oculos veniam:* quippe qui carebat oculorum altero.

Tale eſt illud Sannazarij vatis.

Sacra ſub extrema ſi fortè requiritis hora,
Cur leo non potuit ſumere; vendiderat.

Scomma.

Eſt morſus figuratus, ſeu tecta mordacitas. Vnum dictum de dictis melioribus eſt illud eiuſdem Sannazarij de Ferrando rege.

Ex ferro nomen tibi ſit licet, aurea condis
Sæcula, nam ſub te Principe nemo metit.

Virtute ſapientiáque magnus Princeps olim acerbiore oculo iuuenem facetias ſpargentem, nec geſtu ſemper decoro vtentem conſpicatus, imò etiam non-nihil vitulantem, moreſque tàm ſolutos aceto ſtringendos cenſens, libera voce, *videor*, inquit, *mihi noſſe cui ſtomacho cibus fores aptiſſimus*; cuinam ait ille? mox Princeps, vt erat excellentis ingenij vir, *meorum leonum. Nam multum carnis vitulina habes.* Satis mordaciter dictum ad modeſtiam reuocandam. Ille iuueniliter exultans non propterea callidum os compreſſit, ſed lingua iam concitatiore. *Videor &*, inquit, *mihi noſſe ad quam rem tua celſitudo mirè foret opportuna, ſi liceret id proferre.* Licet: tùm promptiſſimè: *tua celſitas mirè opportuna eſſet ad educandas adoleſcentes Simias, quo perfidiam celerius addiſcerent.* Hi verborum morſus reciproco dente infixi, ſeminarium immortalis odij ſunt; proindè longè ſunt ab oratione remouendi, qui ludendo feriunt, ridendo ſauciant.

Amarum fuit illud dictum in Domitiannm Romanas vineas damoliri parantem, apud Suetonium in eius vita c. 14. Etſi me comedetis ad radicem, ramen adhuc fructum producam, quantum infundi Cæſari immolato ſufficiat. Quod videtur ex Ouid. deſumptum 5. Faſt. dùm ſacrificandi ritum expendit, iu quo vinum, aut oleum, quibus condiri quodammodo videantur victimæ, effundebant.

Rode caper vitem, tamen hinc cùm ſtabis ad aram,
In tua quod ſpargi cornua poſſit, erit.

A Hinc petuntur irriſiones è vitiis corporis. Tale Palladæ dictum ſatis acutum epigram. lib. 2.

Χωλὸν ἔχεις τὸν νοῦν, ὡς τὸν πόδα, κ᾽ γὰρ ἀληθῶς.
Εἰκόνα δ᾽ ἐν τύπῳ φύσις ἐκτὸς ἔχει.

Claudam habet mentem, vt pedem, nam verè imaginem eorum quæ ſunt intus, natura tua habet extra.

Tale Martialis illud lib. 12. epigr. ad Phœbum, in quo caluum comatum; imò à calua calciatum irridet.

Hœdina tibi pelle contegenti
Nuda tempora verticemque calua,
Feſtiuè tibi Phœbe, dixit ille,
Qui dixit caput eſſe calciatum.

Diogenes hac in re mirus artifex, à quodam caluo conuiciis appetitus, reſpondit. Tibi contumeliam non dico, ſed capillos tuos laudo,
B quòd malam effugerint caluam. Quæ dicta parùm modeſto & graui Oratori conueniunt.

Cauillatio.

Ad Oratorem pertinet, opponiturque dicacitati 2. de Orat. n. 218. Eſt locus æquabiliter fuſus per omnem ſermonem; quale genus Orationis ſæpius inuenitur apud Plautum. Chryſippus ab improbo quodam multis conuicis oneratus. Optimè inquit, feciſti quod nihil eorum taceneris, quæ in te ſunt. Hoc eſt falſam potionem propinanti, ex eodem poculo iterum propinare.

Anacharſis cuidam falſo Attico exprobranti, quod natus eſſet in Scythia: mihi ait probo eſt patria, tu patriæ. Leuis plaga, ſed grande vul-
C nus.

Pvnctvm VII.

De Iocis ad Oratorem pertinentibus.

Singularis eloquentiæ doctor Cic. hæc de facetiis præcipit 2. de Orat. n. 239. Quærimus idem quod in cæteris rebus quærendum eſt, quatenus. In quo non modò illud præcipitur, ne quid inſulsè, ſed etiam ſi quid perridiculè poſſis, vitandum eſt Oratori vtrumque, ne aut ſcurrilis iocus ſit, aut mimicus. Quæ cuiuſmo-
D di ſint hactenus à nobis dictum eſt. Iam de iis quæ ad oratorem pertinent, videndum eſt.

Ioci nomine facetias intelligimus, vrbanitatem, venuſtatem, ſalſitudinem; quæ omnia vnico nomine Græcis γελοῖα, Latinis ioci, facetiæ, riſuſque & ridicula nominantur, differunt tamen inter ſe, ſiquidem.

Vrbanitas.

Eſt ſermo præ ſe ferens in verbis, & ſono, vſuque proprium vocis guſtum, & ex conuerſatione doctorum tacitam eruditionem, quale Catonis illud, cùm rideret hominem, qui poſt funus factum ſacultatibus, etiam domicilii faces admouiſſet, proteruiam, inquit, facit.

Maiori cum lapôre & gratia Martialis lib. 1. epigr.

epigramm. 86. Vbi Diodorum auarum notat, A eleganter quidem in voce Cbyragra, & podagra ludens.

Litigat, & podagrâ Diodorus Flacce laborat.
Sed nil patrone porrigit, hac chyragra eſt.

Qui morbus manus captat, vt officio fungi nequeant, parci, ſordidi, auari laborant. Chyragrâ, ſcilicet inuiti largiuntur, quod manu fit.

Ruſticitas.

Huic opponitur Ruſticitas, qualis eſt illa verè paſtoris ingenui, cum Rege ſimpliciter, & parum verecundè agentis, qui rogatus quanti emiſſet, quod manu ferebat, diuina, inquit, Domitie. Tanti Rex, ait, profectò reſpondet alter tantum es mentitus duobus aſſibus. Apage mihi B dura ruſticitate trucem bubulcum.

Venuſtum.

Quod cum lepôre, gratia, & ſuauitate quadam dicitur. Sic politus Martialis luſit in Attalum lib. 1. epigramm. 65. qui vt ſemper occupatus aliquid agere videretur apta, inepta agebat: itaut, ſi quod ageret, deeſſet, ageret animas.

Semper agis cauſas, & res agis Attale ſemper,
Eſt, non eſt, quod agas Attale ſemper agis.
Si res & cauſa deſunt agis Attale mulas,
Attale ne quod agas deſit, agas animam.

Non minori Venuſtate, ſed acumine maiori Cinnamum ridet, qui vt ſe oriundum ab antiqua illa Cinnarum ſtirpe doceret, detraxit vltimam ſyllabam, vt pro Cinnamo Cinna di- C ceretur,

Cinnam Cinname te iubes vocari.
Num eſt dic rogo, Cinna, barbariſmus?
Tu ſi furius modo dictus eſſes,
Fur iſta ratione diceretis.

Quam inanem nominis apocopem ridet exemplo furij, & furis.

Salſum.

Eſt ſimplex quoddam Orationis condimentum, quod latente indicio, velut palato ſentitur, & à tædio defendit Oratorem. Sic Linum ridendo pungit, cui nihil credendum monet, quod nihil reddat. lib. 1. epigr. 62. Martial.

Dimidium donare Line, quàm credere totum
Qui mauult, mauult perdere dimidium. D

Similis eſt Iocus in Sextum lib. 2. ep. 4.

Sexte nihil debes, nil debes Sexte, fatemur.
Debet enim ſi quis ſoluere, Sexte, poteſt.

Felicitatem, & fortunas Sexti laudare ſe ſimulat, cùm inopiam eius ridet; felix enim qui nihil debet.

Huc refer Themiſtoclis, & Antigoni ſapiens effatum; quorum iſte dùm fugeret, nequaquam fugere ſe, ſed à tergo poſitam vtilitatem ſequi, diceret. Alter poſt exilium ad ſocios exclamaret. Perieramus niſi periiſſemus.

Pvnctvm VIII.

Quotuplex ſit Iocus.

MArſus apud Quintilianum Ioca ſeria partitus eſt in tria genera, Honorificum, Contumelioſum, Medium. Honorifici exemplum eſt illud ex Cic. pro Ligario de Cæſare, num. 36. *Qui nihil obliuiſci ſoles niſi iniurias.*

Contumelioſi ex eodem ad Atticum de Pompeio & Cæſare. *Habeo quem fugiam, quem ſequar non habeo.*

Medij, ſiue apophtegmatici, cùm Cic. dixit, *Mortem neque grauem accidere poſſe viro forti, neque immaturam Conſulari, neque miſeram ſapienti.*

Cicer. partitur Iocos in eos qui in re, verbo, vtroque. Primus cùm res ipſa per ſe riſum mouet, vtcumque dicatur, qualis eſt Diogenis ingredientis Gymnaſium auerſis veſtigijs, cùm alios rectis videret incedentes.

In verbo ridiculum eſt, cùm perit Iocus, ſi verbum tollas: Sic Cato Fuluium non nobiliorem, ſed mobiliorem dicebat. Sic Otacilius apud Macrobium Saturn. 2. cùm Remilius vno tantum die Conſul fuiſſet. Antea, inquit, flamines, nunc Conſules Diales ſunt. Sic admodum falsè Martialis de Diaulo Medico non Æſculapio.

Nuper erat Medicus, nunc eſt Veſpillo Diaulus,
C *Quod Veſpillo facit, fecerat & Medicus.*

Diaulus enim cùm eſſet Medicus imperitus, multos ægros occidebat, efferebatque, factus Veſpillo idem facit, quod fecerat ante, hoc eſt effert mortuos, quos occidit, quod eſt Veſpillonis.

In re & verbo, cùm & verba ſimul, & res mouent riſum. Ita Tracalus Suellio cuidam dicenti, ſi hoc ita eſt, is in exilium: per Iocum reſpondit, ſi hoc ita non eſt, iam redij. Ita Cic. cùm ad Pompeium veniſſet dicentibus ſerò eum veniſſe, reſpondit, *Minimè ſerò veni; nam nihil hic paratum video.* Io eo videlicet Iocus fuit quod tanquam ad epulas inuitatus reſponderit, Orationemque à bello ad conuiuia traduxerit.

D

Fabula.

Superius de Apologo, narratione rei fictæ dictum eſt, vt de Fabula Oratione ficta, ſed quæ ad veritatem referatur. Cic. pro Sextio iocatur, num. 19. *Alter, ô Dij boni teter incedebat, quàm truculentus! quàm terribili aſpectu! vnum aliquem te ex barbatis illis, exemplum imperij veteris, imaginem antiquitatis, columen Reipubl. diceres intueri. Veſtitus aſper noſtrâ hac purpurâ plebeia, ac penè fuſca, capillo ita horrido, vt Capua, in qua ipſe tùm imaginis formandæ cauſa duumuiratum gerebat, ſeplaſiam ſublaturus videretur. Nam quid ego de ſupercilio dicam? quod tùm hominibus non ſupercilium, ſed pignus Reip. videbatur. Tanta erat grauitas in oculo, tanta contractio*

frontis, vt ille ſupercilio Reſp. tanquam Athlante cœlum niſi videretur. A

Indè ſanè lepidiſſimus iocus eſt in Martiali lib. 3. epigram. 50. ad Caſſianum, vbi Cannium Sirenem omnibus præfert Sirenibus. Tàm ſuauiter ſcilicet Cannius, ac nequiter garriuit, vt vel ipſum Vlyſſem tenere potuerit ſuauitudine cantùs, quem non potuere Sirenes mollibus cantilenis.

Sirenas hilarem nauigantium
Blandasque mortes, gaudiumque crudele,
Quas nemo quondam deſerebat auditas,
Fallax Vlyſſes dicitur reliquiſſe.
Non miror illud, Caſſiane, mirarer
Si fabulantem Cannium reliquiſſet.

Hiſtoria.

Cauillatur ab Hiſtoria Cic. pro Roſc. num. 56. *Anſeribus cibaria publicè locantur, & canes aluntur in Capitolio, vt ſignificent ſi fures venerint. At fures internoſcere non poſſunt, ſignificant tamen ſi qui noctu in Capitolium venerint.* Concludit autem locum, num. 57. *Crura quidem vobis nemo ſuffringet, ſed ſi ego hoc benè noui, litteram illam, cui vos vſque eò inimici eſtis, vt etiam eas omnes oderitis, ita vehementer ad caput affigent, vt poſtea neminem alium niſi fortunas veſtras accuſare poſſitis.* B

Illa verò eſt C, vel K, nota condemnationis. Hinc apud Suetonium,

Aurea mutaſti Saturni ſecula Cæſar,
Incolumi nam te ferrea ſemper erunt.

Imitatio.

Fit cùm mores eius exprimuntur, vultus & ſermo ſubijcitur illius de quo loquimur. Macrob. lib. 4. cap. 2. Satur. Cic. 1. Phil. ex imitatione iocum trahit num. 25. Quas tu mihi inquit, intercesſiones, quas religiones nominas? eas ſcilicet, quibus Reip. ſalus continetur. Negligimus iſta, & nimis antiqua, & ſtulta ducimus. Omnis lennocinatio, & effictio, imò & εἰκὼν ad hunc iocum pertinent.

Inuerſio.

Cùm poſteriora, priora facimus, & coniuncta diſſoluimus, ordinemque rei naturalem commutamus. Adriani Iocus eſt in Florum Lepidus. Cùm enim ille dixiſſet.

Ego nolo Cæſar eſſe,
Ambulare per Britannos,
Scythicas pati pruinas.
Reſpondit Cæſar,
Ego nolo Florus eſſe,
Ambulare per tabernas,
Latitare per popinas,
Culices pati rotundos.

Similis Iocus eſt Camilli Querni. Poëtæ non ignobilis, & Leonis ſummi Pontificis. Cùm enim Quernum iuberet ex tempore, ſuper menſam verſus effundere,

Sic ille cœpit,
Archipoëta facit verſus pro mille Poëtis.
Subiecit Pontifex,
At pro mille alijs Archipoëta bibit.
Inſtitit Quernus,
Porrige quod faciat mihi carmina docta falernum.
Subdidit Pontifex.
Hoc etiam eneruat, debilitatque pedes.

Dolebat enimuero articulari morbo Quernus potator.

Hùc reuocari poſſunt Antiſtropha omnia Titius hoc habet ingenioſum lib. 3. Controuerſ. cap. 22. quidam in alterius laudem ſcripſerat.

Laus tua, non tua fraus, virtus, non copia rerum
Scandere te fecit hoc decus eximium.

In eiuſdem vituperium alius, nullâ voce immutatâ, leui declinatione, hos verſus reddidit,

Eximium decus hoc fecit te ſcandere, rerum
Copia, non virtus, fraus tua, non tua laus.

Irriſio.

Cùm præter opinionem ex aliquo, quod non ita ridiculum videatur, ridemus quempiam, vt à Cic. ridetur Vatinij Conſulatus 2. Satur. apud Macrob. 2. Conſul enim vno die tantum cùm fuiſſet. Magnum oſtentum anno Vatinij factum eſt: quod illo Conſule nec Bruma, nec Ver, nec Æſtas, nec Autumnus fuit. Ita de Seuero idem. Quis, inquit, alligauit generum meum gladio? nempè Lentulum ſtaturæ valdè mediocris hominem longo gladio accinctum viderat.

Stultitia.

Non vt Orator ſe ſtultum fingat, ſed vt non ſtultus, quaſi ſtultè, de ſtulto aliquo facto cum
C ſale dicat, & ſtultitiam alienam derideat. Ita præclarè quondam irriſus fuit Antonius à Martia, cùm ambitus poſtulatus ſe tueretur. Aliquando, inquit, Martia, tuum tibi negotium Antoni agere licebit.

Non intellecta ad hunc locum pertinent, quorum eſt illud Cic. petenti quando occiſus eſſet Milo, reſpondit ſerò. Auguſtus Iocos affectabat, ſaluo tamen maieſtatis, pudoriſque reſpectu, ne caderet in Scurram. Aiacem tragœdiam ille ſcripſerat, eamque, quod ſibi diſplicuiſſet, deleuerat; cui Lucius Tragœdiarum ſcriptor interroganti, quid ageret, Aiax ſuus in ſpongiam, ait, incubuit.

Expectatio.

D Fit cùm animos Auditorum ſuſpendimus, & inexſpectatum ſubdimus: vel cùm aliud exponitur, aliud dicitur, aut fit. 2. Satur. cap. 6. Macrob. Cornelius collocata filia, cum ab eo ſolemniter poſcerentur ſponſores, & iuſſiſſet ille paulisper expectare, Aſinum eum pecuniæ onere produxit in forum; vnde Aſina dictus eſt.

Exemplum eſt 2. de Orat. Appij & Lucilij ſatis elegans. Cùm enim pecus incuſtoditum vagaretur, & læderet agros, nulluſque non conquereretur de Lucilio. Non eſt, inquit, Lucilij pecus illud, erratis: ego liberum puto eſſe, quà lubet paſcitur. Sic cùm diceret Lælio quidam malo genere natus, Indignus es tuis maioribus. At Hercule tu tuis dignus.

Deprauatio.

A Fit cùm ex corruptis nominibus, & te immutata iocus trahitur, vndè & in re eſt, & in nomine. In te, vt in Gallo Diogenis quem dixit hominem Platonis eſſe, & in Scropha de qua Macrob. 1. Satur. cap. 6. in nomine ſi Oratorem, Aratorem dicas.

Suſpicio.

Fit cùm fingentes nos ſuſpicari aliquid, riſum ab abſurdo, quod inferunt, excitamus. 2. de Orat. num. 285. Hoc Craſſo nihil facetius, cùm læſiſſet teſtis Silus Piſonem, quod ſe in eum audiſſe dixiſſet: poteſt fieri inquit, Sile, vt is, vndè te audiſſe dicis, iratus dixerit: annuit Silus: poteſt etiam, vt tu rectè non intellexeris; id quoque toto capite annuit, vt ſe Craſſo daret. Inſtat Craſſus, poteſt etiam fieri, vt omninò quod te audiſſe dicis, nunquam audieris. Hoc ita præter expectationem accidit, vt teſtem omnium riſus obrueret.

PVNCTVM IX.

De Iocis in re ſimul, & in verbo.

AMbiguum in verbo ſatis acutum à Cicer. luſum in Cocum, quandò dixit, optimo iure Magiſtratum eſt adeptus: nimirum conuiuio oppiparè comparato ſuffragium emerat. Acutum eſt illud Oratoris reſponſum per amphibologiam apud Fab. lib. 6. Cùm obijceret Miloni accuſator, quòd bouillas ante horam nonam diuertiſſet, vt expectaret, dùm Clodius à villa ſua exiret, & identidem interrogaret, quo tempore Clodius occiſus eſſet, reſpondit *ſerò*. C

Pari ratione de quodam Iudice, cui nomen erat Cocus, ludens in lubrico nominis lepidè dixit nonnemo.

Neſcio conquoquere hoc iuris doctiſſime, quod te
Iudice vix vnquam ius liquidum fuerit.

Scilicet quod minùs ad æquitatem iuſtitiam adminiſtraret.

Abſolutum ambiguum eſt, perfectum: abſoluere namque perficere interdum ſignificat. D Hinc ille Iocus Auguſti Cæſaris, qui cùm multi Seuero Caſſio accuſante abſoluerentur, & Architectus fori ipſius expectationem operis diu traheret, ita iocatus eſt. Vellem & Caſſius meum forum accuſaſſet.

Paronomaſia.

Quæ, niſi ſubſit acumen, leuis ac puerilis eſt. Fit autem adiectis, detractis, mutatis litteris, ſic Tiberius Nero, Bibetius mero; hunc decet amari, in quo nihil eſt amari; ſic non malè quidam cùm videret Oratorem ſeſe iactantem, ac commouentem frequentius, non agere dixit, ſed ſatagere.

Etymologia.

A Nominis interpretatio, quo ex loco facetum illud Siculorum extitit, cum ambiguo permixtum. Malum ſacerdotem fuiſſe, qui tàm nequam Verrem reliquiſſet. Cic. Sacerdoti ſucceſſerat Verres in Prouincia, quem non immeritò Verrea inſtituiſſe dicit Cic. cùm nullum locum adiſſet, quem non euertiſſet.

Exuperatio & Hyperbole iocandi præbet argumentum, ex quo iocatus eſt Scipio de Metello 2. de Orat. cùm diceret, ſi quintum mater eius peperiſſet, aſinum fuiſſe parituram.

Collatio.

B Fit cum re, quæ ferè in deformitatem, aut in aliquod vitium corporis ducitur, cum ſimilitudine turpioris riſum excitat 2. de Orat. num. 266. in Manciam, qui cùm diceret cuiuſmodi me eſſe putas? iam oſtendam inquit, & monſtrauit digito pictum Gallum in Mariano ſcuto Cimbrico ſub nodis diſtortum, eiecta lingua, buccis fluentibus.

Abiectio.

Abiectio eſt cùm aliquid lepidè ſatis deprimitur: ſicut Piſo. Cic. dùm Gabinium ſaltatricem tonſam appellat. Auſonius Poëta Gallus, & bonus Orator Marcum Scarabeum.

Pythagora Euphorbi reparas qui ſemina rerum,
Corporibusque nouis das reduces animas.
Dic quid erit Marcus, iam fata nouiſſima functus, C
Si redeat vitam rurſus in aëriam?
Non taurus, non mulus erit, non hyppocamelus,
Non caper, aut aries. Sed Scarabeus erit.

Similitudo.

Iocos etiam ſuggerit. Pulchrum illud eſt Senecæ de anu incurua; & bibit ingens arcus. Auguſti ad libellum timidè porrigentem. Tu mihi tanquam aſſem das Elephanto. Si iungatur amphibolıæ ſimilitudo, tùm perridicula fit. Lucius Galla pilam negligenter petenti. Petis tanquam Cæſaris candidatus. Hi verò non prenſabant, nec niſi Principis auctoritate nitebantur, quam ad honores conſequendos ſufficere credebant. D

A diſſimilibus riſit ciuis Auguſto dicenti. Si prandere volo, domum eo. Tùm alter non times ne perdas locum?

A contrario iocatus eſt Auguſtus in adoleſcentem, quem ignominiâ notabat. Cùm enim ille diceret, quid reſpondebo patri meo? dic inquit, tibi me diſplicuiſſe.

Cauſa.

A cauſa ſunt innumeri propè ioci. Bellus eſt ille Mart. in Selium epigram. 8. lib. 2.

Quod fronte Selium nubila vides Rufe;
Quod ambulator porticum terit ſerus;
Lugubre quiddam quod tacet piger vultus;
Quod penè terram tangit indecens naſus;

Quod dextrâ pectus pulſat, & comam vellit.
Non ille amici fata luget, aut fratris,
Vterque natus viuit, & precor viuat.
Salua eſt & vxor, ſarcinæque, ſeruique;
Nihil colonus, villicusque decoxit.
Mœroris igitur cauſa; quod domi cœnat.

Verſus interpoſitus facetè, ſiue ex tempore factus, ſiue ab alio deſumptus, & vel totus in Iocum, vel ex parte dictus placet. Quo modo quærenti qui ſe haberet in matrimonio is qui A moroſam nuper ac perdifficilem vxorem duxerat.

——— *Furiarum maxima iuxta*
Me cubat.

Partitio lepida, qualis illa Galbæ, à quo quis penulam poſtulabat. Si non pluit. Quid tibi illâ opus eſt? ſi pluit, cur non vtar?

Refutatio iucunda. Fabius Dolabellæ dicenti, triginta ſe annos natum. Enimuero hoc iam viginti annis ex te audio. Multus eſt in his Cic. 2. de Orat. à num. 233.

EXERCITATIO VII.

COELVM ELOQVENTIÆ,
Siue
DE FIGVRIS VERBORVM
& ſententiarum.

PROOEMIVM.

NON plus ſplendoris, & ornamenti cœlum à ſyderibus latè lucentibus accipit; quàm ſpeciem, & pompam à Figuris Eloquentia. Stellæ quidem diuinis, vt ita dicam, animatæ mentibus, circulos orbeſque ſuos grata celeritate conficiunt, ſed alieno motu: lucent, ſed alieno lumine: Eloquentia verò ſplendore proprio, non emendicato ſplendeſcit. Verè namque dixit Hermogenes lib. de Formis c. 21. παρισώσεις aliáque σχήματα pulchram & ſuauem efficere Orationis dictionem, quorum vſum vocat Philoſtratus de Sophiſtis. Splendorem, & venuſtatem Orationis, quæ triumphantis Eloquentiæ decora cùm adhibentur auditorem, vt ait Iſocrates in Panathe. Compellunt ἐπισημαίνεσθαι καὶ θορυβεῖν plauſu & clamore dicentem proſequi. Quare pompam hanc, & ornatum Eloquentiæ Figuris illuſtrem, vt Cicero feſtiuitates, vt Philoſtratus ἑορτάς, ſplendidiſſimi cœli velut effigiem auratis luminibus intermicantem, nominamus.

LECTIO PRIMA.

De Tropis.

NEGAT Craſſus apud Cic. 2. de Orat. n. 124. Boni parentis eſſe, atque liberalis, quem procrearit, & eduxerit, cum non & veſtire, & ornare. Hactenus Oratoris quaſi cunas inſtruximus in cauſis eloquentiæ pertractandis, ipſum aluimus, inhumanum ſit nudum abiicere. Itaque veſtis Oratori ſimul, & orationi quærenda, quæ ſi Tullio credimus alia non eſt, quàm Eloquutio, pars Eloquentiæ potiſſima, à qua videlicet ipſa nomen accepit. Veſtis omninò regia, ſine qua veluti plebeia, in ſitu & ſqualore verſatur. Definitur idoneorum verborum, ac ſententiarum ad inuentionem accommodatio. Quam vbertatem & copiam duplicem facit Orator, alteram verborum in Tropis, rerum alteram in congerendis dilatandiſque argumentis. Illa conſiſtit in variandis verbis ſingulis, idcóque pertinet ad Tropos, quorum eſt excolere verba ſingula. Porrò Tropus eſt Eloquutio, quâ propria verbi ſignificatio mutatur in aliam minus propriam: quorum extant quatuor genera.

PVNCTVM I.

Metonymia.

QVatuor modis efficitur hic Tropus. Primus ex cauſis effecta ſignificat. Scilicet cùm inuentorem, & rerum auctorem pro rebus ipſis adhibet Orator. pro Marcello. n. 17. Martem pro bello vſurpat. *Vidimus tuam victoriam præliorum exitu terminatam, gladium vaginâ vacuum in vrbe non vidimus: quos amiſimus ciues, eos Martis vis perculit, non ira victoriæ.*

Alter modus eſt, cùm ex effectis cauſæ ſignificantur 1. in Rull. n. 8. *Iam illa omnibus in prouinciis, regnis, liberis populis, quàm acerba, quàm formidoloſa, quàm quæſtuoſa concurſatio decemuiralis futura ſit, non videtis?* Triplex epithetum immutatur, vt concurſatio dicatur acerba, quia dolorem; formidoloſa, quia metum; quæſtuoſa, quia lucrum allatura ſit.

Tertius modus eſt, cùm nomen proprium rei ſubiectæ ad rem ſignificandam adiunctam,

traducitur, vt cùm ponitur res continens pro contenta. Nomina locis accommodata, pro ipſis incolis vſurpantur. Sicilia pro Siculis, carcer, pro vinctis. Tul. 1. in Verr. n. 19. *Sicilia tota ſi vna voce loqueretur, hoc diceret.* Id eſt, omnes ſiculi. Fusè pro lege Man. per elegantem Anaphoram. n. 30. *Teſtis eſt Italia, quam ille ipſe victor Sylla, huius virtute, & conſilio confeſſus eſt fuiſſe liberatam. Teſtis eſt Sicilia, quam multis vndique cinctam periculis, non terrore belli, ſed celeritate conſilij explicauit. Teſtis eſt Africa, quæ magnis oppreſſa hoſtium copiis, eorum ipſorum ſanguine redundauit. Teſtis eſt Gallia, per quam legionibus noſtris in Hiſpaniam, iter Gallorum internecione patefactum eſt.* Vbi Italiam pro Italis, Africa pro Afris vſurpat.

Sic Athenas diſciplinarum inuentrices, pro Athenienſibus idem vſurpat primo de Orat. *Atque vt omittam Græciam, quæ ſemper Eloquentiæ Princeps eſſe voluit, atque illas omnium doctrinarum inuentrices Athenas, quibus ſumma dicendi vis, & inuenta, & perfecta eſt, in hac ipſa ciuitate profectò nulla vnquam vehementius, quàm Eloquentiæ ſtudia viguerunt.*

Quarta ſpecies eſt, cùm ex adiunctis, res ſubiectas intelligimus. Ita virtutum ipſarum nomina pro viris bonis, & vitiorum pro malis, multarumque rerum pro perſonis, quibus adiunctæ ſunt, vſurpantur. 1. in Verr. n. 3. *Quas res luxuries in flagitiis, crudelitas in ſuppliciis, auaritia in rapinis, ſuperbia in contumeliis, efficere potuiſſet: eas omnes ſeſe hoc vno Prætore per triennium pertuliſſe*: vbi pro crudeli, crudelitas, pro ſuperbo, ſuperbia ponitur.

Pvnctvm II.

Ironia.

ALterum Tropi genus eſt Ironia, quam Latini ſimulationem, & illuſionem vocant, quâ facetè nonnunquam ludimus aduerſarium, & illius argumentorum tela eludimus, inque riſum vertimus omnia Verr. 6. n. 86. *Erat hyems ſumma, tempeſtas perfrigida, imber maximus; cùm iſte imperat lictoribus, vt Sopatrum de porticu, in qua ipſe ſedebat, præcipitem in forum deiiciant, nudumque conſtituant, Vix erat hoc etiam imperatum, cùm illum ſpoliatum, ſtipatumque lictoribus videres. Omnes ideò putabant, vt miſer atque innocens virgis cæderetur; fefellit hæc homines opinio, virgis iſte cæderet ſine cauſa, ſocium Populi Ro. atque amicum? Non vſque eò eſt improbus; non omnia in eo vno ſunt vitia: nunquam fuit crudelis, leniter hominem, clementerque accepit.* Simulatio quidem tota fit in ſingulis verbis, à ſua ſignificatione in contrariam mutatis. Multæ ſunt huius Tropi ſpecies, intelligitur aliquando vel perſonæ aut rei, quâ de agitur, natura, vel pronunciatione. Prioris generis eſt illud pro Rabir. Perd. n. 13. *Namque hæc tua, quæ te clementem popularemque delectant. I lictor, colliga manus: quæ non modò huius libertatis, manſuetudiniſque non ſunt, ſed ne Romuli quidem, aut Numæ Pompilij. Sed Tarquinij ſuperbiſſimi atque crudeliſſimi regis iſta ſunt cruciatus carmina. Quæ tu homo lenis, ac popularis libentiſſimè commemoras. Caput obnubito, arbori infelici ſuſpendito,*

Poſterioris eſt illud Cic. pro Quint. vbi iocatur in Næuium, vafrum hominem, atque fraudulentum. n. 40. *Credamus hoc Sext. Næuium, cuius caput oppugnat, eius auribus pepercisse.*

Sic Catilinæ ruinæ patriam perniciemque molientis copias ridet, ac contemnit 2. in eundem n. 24. *O bellum magnoperè pertimeſcendum, cùm hanc ſit habiturus Catilina Scortatorum prætoriam cohortem. Inſtruite nunc contra has tam præclaras copias veſtra præſidia.* Hîc præclaras dixit ironicè. Nam cùm natura rei, pronunciatióque diſcrepent à verbis, apparet diuerſam eſſe Oratori voluntatem.

Vt in iocis, & ſalibus, ſic etiam cùm mordere volumus auditorem, Ironiæ vſus eſt frequens, & adhibetur interdum in Exordio, quod ſecuritatem cauſæ demonſtrat. Pro Ligar. Tull. ab diſſimulatione totius voluntatis orditur. *Nouum crimen Caius Cæſar, & ante hunc diem inauditum propinquus meus ad te Q. Tubero detulit, Q. Ligarium in Africa fuiſſe.*

Nonnunquam riſum facit, & ſeuerè propoſita vaſtè excutit, rerum aut perſonarum comparationem eludens. Quaſi verò ego de facie tua Caramite dixerim, vel aliàs potuiſſet contumelioſius facere, ſi tibi hoc Parmeno per aliquem, ac non ipſe Parmeno nunciaſſet.

Aliàs fit exercitatis aliis ingenua feſtinitas. Sic pro Cluen. n. 58. *Cùm callidiſſimè ſe dicere putaret, & cùm illa verba grauiſſima ex intimo artificio deprompſiſſet: Reſpicite Iud. hominum fortunas; reſpicite dubios, variosque caſus, reſpicite Caij Fabricij ſenectutem. Cùm hoc reſpicite, ornandæ orationis cauſa ſæpè dixiſſet, reſpexit ipſe. At C. Fabricius à ſubſelliis, demiſſo capite, diſceſſerat. Hîc Iudices ridere, ſtomachari, atque acerbè ferre: patronus cauſam ſibi eripi.*

Modò feſtiua dictio, cum amœnitate mordax pro Cluen. n. 111. *Facite enim, vt non ſolùm mores eius, & arrogantiam, ſed etiam vultum atque amictum, atque illam vſque ad talos demiſſam purpuram recordemini. Is, quaſi non eſſet vllo modo ferendum, ſe ex iudicio diſceſſiſſe victum, rem ab ſubſelliis in Roſtra detulit.*

Aliquando fit, cùm rem aliquam, aut perſonam eleuamus 1. Verr. n. 58. *Sed repentè è veſtigio ex homine tanquam ex aliquo Circæo poculo factus eſt Verres: redit ad ſe, atque ad mores ſuos.* Et pro Quint. *Quid ad hæc Næuius? ridet ſcilicet noſtram amentiam, qui in vita ſua rationem ſummi officij deſideremus, & inſtituta bonorum virorum requiramus.*

Aliàs rem extenuamus, & contemptam facimus Cic. pro Cæcin. n. 38. *Iſne apud vos obtinebit cauſam ſuam, qui ſe ita defenderit? eieci ego te armatis hominibus, non deieci. Vt tantum facinus non in æquitate defenſionis, ſed in vna litera latuiſſe videatur.* Phil. 1. n. 76. Reditum ſuum diſſimulat per remotionem iocularem. *Nam quod quærebas quomodo rediſſem; primùm luce, non tenebris, deinde cum calceis & togâ, nullis nec caligis, nec lacernâ. At etiam adſpicis me, & quidem, vt videris, iratus.*

Magna vis erit Ironiæ ſi reſeratis iam, atque patefactis quodammodo leuiori vrbanitate auditorum animis, aſperiorem continuò grauioremque orationem in intimos eorum ſenſus ingeramus. Qualis eſt ille locus in Piſon n. 62.

Vbi poſtquam hominem qui ſe triumphi honorem aſpernari dicebat in grauiſſimorum hominum conſpectum facetè traduxiſſet; repentè in ſeueram, ac inflammatam exclamationem ex indignitate erumpit, quâ ſuperior ironia temperetur. *At audiſtis Philoſophi vocem, negauit ſe triumphi cupidum vnquam fuiſſe. O ſcelus! ô peſtis! ô labes! cùm extinguebas Senatum, vendebas auctoritatem huius ordinis, addicebas Tribuno plebis Conſulatum tuum, Remp. euertebas, prodebas caput, & ſalutem meum, vna mercede prouinciæ. Si triumphum non cupiebas, cuius tandem rei te cupiditate arſiſſe defendes.*

Eximia eſt illa pro Mil. cum aliqua ſpe correctionis lepidè coniuncta, per quam vim obiectionis eludit. n. 20. *Sed ſtulti ſumus qui Druſum, qui Africanum, Pompeium noſmetipſos, cum P. Clodio conferre audeamus: tolerabilia fuerunt illa, P. Clodij mortem æquo animo nemo ferre poteſt. Luget Senatus, mœret equeſter ordo; tota ciuitas confecta ſenio eſt; ſqualent municipia, affliƈtantur coloniæ, agri denique ipſi, tàm beneficum, tàm ſingularem, tàm manſuetum ciuem deſiderant.*

A

Pvnctvm III.

Metaphora.

TErtium tropi genus metaphora dicitur, in qua ex ſimili ſimile ſignificatur, hanc Latini tranſlationem nominant. Vt lumen in Sole proprium, ad ingenij lumen & orationis per ſimilitudinem transfertur.

Huius tropi velle certa quædam genera proſequi, atque recenſere, hominis eſt intemperanter abutentis, & otio & litteris, præſertim cùm hic ex tot rebus ſumi poſſit, ex quot omninò ſimilitudo duci ſolet.

Primò quidem quæ propia ſunt in rebus diuinis, interdum hanc elegantiam accipiunt, cùm ad homines transferuntur. Pro Sext. n. 144. *Video P. Lentulum cuius ego patrem Deum ac parentem Statuo fortunæ: ac nominis mei.*

Ducitur ex elementis Tuſc. 1. n. 4. *Honos alit artes, omneſque incenduntur ad ſtudia gloria.* Sic illud corporis facibus inflammari, & incendi ad cupiditatum illecebras.

Ex aquis pro Marcello. n. 4. *Nullius eſt tantum flumen ingenij, nulla dicendi, aut ſcribendi tanta vis, tantáque copia, quæ non dicam exornare, ſed enarrare Cæſar res ſuas geſtas poſſit.*

Ex ſtirpibus 4. Phil. n. 13. *Virtus eſt vna altiſſimis defixa radicibus, quæ nunquam vi labefactari poteſt, nunquam dimoueri loco.*

In Piſonem ab equo libidinem eius præpoſteram notat, qui in armentum equarum ad fœturam admittitur. n. 69. *Itaque admiſſarius iſte, ſimulatque audiuit à Philoſopho voluptatem tantopere laudari, nihil expiſcatus eſt: ſic ſuos ſenſus voluptuarios omnes incitauit, ſic ad illum hanc orationem adhinniuit, vt non magiſtrum virtutis, ſed auctorem libidinis, à ſe inuentum arbitraretur.*

A ſenſibus in Rull. in. 11. *Nunc quiſquam tàm abſtruſus vnquam nummus videtur, quem non architecti huiuſce legis obſecerint? prouincias, ciuitates liberas, ſocios, amicos, reges denique exhauriunt.*

Pvnctvm IV.

Allegoria.

INterdum multiplicari ſolet atque continuari tranſlatio, quam Græci ἀλληγορίαν vocant, Latini permutationem Metaphoræ ſpeciem, non tamen ab illa tropum diſtinctum. Huius generis eſt illa Piſon. n. 20. *Neque tàm fui timidus, vt qui in maximis turbinibus, ac fluctibus Reip. nauem gubernaſſem, ſaluamque in portu collocaſſem frontis tuæ nubeculam, aut Collegæ tui contaminatum ſpiritum pertimeſcerem. Alios ego vidi ventos, alias proſpexi animo procellas, aliis impendentibus tempeſtatibus non ceſſi, ſed vnum me, pro omnium*

B *ſalute, obtuli.*

Inſignis eſt illa Ode 14. 1. Car. Hor.

> *O nauis referent in mare te noui*
> *Fluctus. O quid agis fortiter occupa*
> *Portum, nonne vides, vt*
> *Nudum remigio latus?*

Nouum non eſt Remp. cum naui, populum cum fluctibus, ſeditiones cum procellis, magiſtratus cum nautis, remigibus & gubernatoribus componi. De fluctibus concionum Mil. n. 5. de procellis. Cœl. 59.

Illud longè ſpecioſiſſimum, ſi quando in allegoria duo reperiantur nempe ſimilitudinis gratia, & tranſlationis lepos. Pro Mur. n. 35. *Quod fretum, quem Euripum, tot motus, tantas, tàm varias habere putatis agitationes fluctuum, quantas perturbationes, & quantos æſtus habet ratio comitiorum? Dies intermiſſus vnus; aut nox inter-*

C *poſita ſæpè perturbat omnia: & totam opinionem parua nonnunquam commutat aura rumoris.*

Hoc imprimis obſeruandum eſt in Allegoria, vt quo genere cœperis tranſlationis, eodem deſinas. Quis enim non improbet initium à tempeſtate ſumptum, ruinâ, vel incendio concludi?

Suauior eſt oratio cùm à rebus corporeis ad animum, & ſagacitatem mentis transfertur 2. Verr. n. 191. pro Cluentio. n. 6. Feſtiua è muribus, ſiue nitedulis, aut vepretis ad rodendam ſegetem prodeuntibus, quâ Numerij generis obſcuritas denotatur. Pro Sextio n. 72.

A feris quæ quò arctius in cauea conſtructæ fuerint, eò nonnunquam ferocius erumpunt. Sic voluptatum inſolentem captum ait Cœlium. n. 75. *In hoc flexu quaſi ætatis fama adole-*

D *ſcentis paulùm hæſit ad metas notitia nouæ mulieris, & infelici viſinitate, & inſolentiâ voluptatum, quæ cùm incluſæ diutius, & prima ætate compreſſæ, & conſtrictæ fuerunt, ſubitò ſe nonnunquam profundunt, atque eiiciunt vniuerſa.*

Ab arboribus eſt illa Mil. n. 32. quæ dùm teneræ ſunt, facilè flectuntur, corroboratæ ne frangi quidem poſſunt. *Cuius illi conatus, vt ille latrocinabatur, nec, ſi cuperent, reprimere poſſent; cùm tantum beneficium ei ſe debere arbitrarentur: & ſi vellent, fortaſſe vix poſſent frangere hominis ſceleratiſſimi corroboratam iam vetuſtate audaciam.*

Tranſlationes & Epitheta, hoc eſt ad nomen addita, illuſtrem faciunt orationem. Sic pro Mur. cùm dicere poſſet; Non enim potuiſtis virtutem veſtram oſtendere, duobus verbis

tranſlatis ita rem illuſtrauit. n. 18. *Nullum enim vobis ſors campum dedit, in quo excurrere virtus, cognoſcique poſſet.*

Epitheta verò multum adferunt orationi decus & ornamentum ſi rebus ac nominibus accommodata fuerint.

Plurimum refert verùm tranſlatio noſtros magis, aut minus afficiat; in voce quidem pulchritudo, cùm rebus ita voces accommodantur, vt res aſpera, verbis aſperis, iucunda ſuauibus. 1. de Orat. n. 2. *Nam qui locus quietis, & tranquillitatis plenißimus fore videbatur, in eo maxima moleſtiarum moles; & turbulentißimæ tempeſtates extiterunt.*

In poteſtate, videlicet quando ſignificantius vocabulum ponitur, vt *inflammatum eſſe cupiditate, furentem libidinibus*, longè maiorem vim, & grauitatem habet, quàm cupere vehementer.

In aſpectu, quoniam ſenſus oculorum eſt acerrimus, ideò venuſtiſſimæ ſunt illæ tranſlationes, quæ ad aſpectum referuntur, quales ſunt ſplendor generis, claritas familiæ, lumen Reip. ciuitatis ornamentum, flumen aureum orationis fundens, &c.

Illa etiam numerantur illuſtria, quæ ſignificatiorem efficiunt orationem. Pro Mil. 5. *Et quidem cæteras tempeſtates, & procellas, in illis duntaxat fluctibus concionum, ſemper putaui Miloni eſſe ſubeundas.* En vt fluctus, hùc illùc ventorum flatibus agitatus commouetur? ita ſeditioſorum orationibus, in varias cupiditates & motus, iram odium, indignationem, inuidiam concitantur. Vbi non rem duntaxat, ſed rei ſimilitudinem velut ob oculos poſitam cernimus, & procellas irati maris videre videmur.

Paria ſunt illa 7. in Verr. n. 160. *Ipſe inflammatus ſcelere in forum venit, ardebant oculi, toto que ex ore crudelitas emicabat.* En vt verbis iſtis cogitatio quædam quaſi flammæ, & ardoris ex oculis Verris, hominis furioſi erumpentis, ſenſus noſtros ferit?

Synecdoche.

Poſtremum tropi genus: cùm ex parte totum colligitur, idque duobus modis; alter vbi membrum pro re integra ſumitur, tectum pars domus, pro tota æde Phil. 2. n. 104. *O tecta ipſa miſera: quàm diſpari domino tenebantur?* Mucro pro enſe 14. Phil. n. 6. *Quonique igitur ii, qui omnes hoſtes ſcelere ſuperarunt, nomine hoſtis carebit? niſi mucrones etiam noſtrorum militum tremere voltis, & dubitare virum in ciue, an in hoſte figantur.*

Alter modus eſt cùm ex ſpecie ſignificatur genus, vt parricida pro interfectore hominum ponitur. 1. in Cat. n. 29. *Etenim ſi ſummi viri complurium ſanguine, non modò ſe non contaminarunt, ſed etiam honeſtarunt: certè verendum mihi non erat, ne quid hoc parricida ciuium interfecto, inuidia mihi in poſteritatem redundaret.*

Vel è conuerſo genus pro ſpecie. In Piſon. n. 21. *Cùm omnes boni abditi, incluſique mærerent, templa gemerent, tecta ipſa vrbis lugerent, complexus es illud funeſtum animal ex nefariis ſtupris, ex ciuili cruore, ex omnium ſcelerum importunitate, & flagitiorum impunitate concretum.* Vbi animal pro Clodio, & impuro homine ponitur.

A

LECTIO II.

De Verborum luminibus.

SIc illorum præſtantiam & vtilitatem proponit Tull. 3. de Orat. n. 204. Orationis autem ipſius, tanquam armorum eſt, vel ad vſum comminatio, & quaſi petitio, vel ad venuſtatem ipſa tractatio. Nam & geminatio verborum habet interdum vim, leporem aliàs. De quibus paucis, quia vel pueris nota ſunt, tribus modis potiſſimùm fiunt adiectione, detractione, ſimilitudine.

B

PVNCTVM I.

De figuris Verborum per additionem.

Epizeuxis.

NVmerus eſt quo idem ſonus continenter, in eadem ſententia repetitur, cum impetu pronunciationis. Act. 7. in Verr. n. 161. *Crux, crux inquam, infelici, & ærumnoſo.*

Pro Ligario n. 15. *Dicam planè Cæſar quod ſentio. Si in hac tanta tua fortuna lenitas, tanta non eſſet, quanta tu per te inquam, obtines (intelligo quid loquor) acerbißimo luctu redundaret iſta victoria.*

Interdum ad vehementiam coniunctio quædam interponitur 1. Cat. n. 4. *Ex Senatuſconſulto confeſtim interfectum te eſſe conuenit. Viuis,*
C *& viuis non ad deponendam, ſed ad confirmandam audaciam.*

Aliàs parentheſis, res tamen eò recidit, quia tanquam non interponatur illa, geminatio continuatur. 2. Phil. n. 64. *Haſta poſita pro æde Iouis ſtatoris, bona (miſerum me, conſumptis enim lacrymis, tamen infixus animo hæret dolor) bona inquam, C. Pompey magni, voci acerbißimæ ſubiecta præconis.*

Tale pro Marcello n. 7. *At verò eius gloriæ Cæſar, quàm paulò ante es adeptus, ſocium habes neminem: totum hoc quantumcumque eſt (quòd certè maximum eſt) totum eſt inquam tuum.*

In diuerſis etiam locum habet hic numerus, cùm in eodem ſono continenter efferuntur. Delectant enim plurimum ſimiliter cadentia,
D propter numeroſam quandam ſoni ſimilitudinem. De Haruſp. n. 6. *Etenim vt Pub. ille Scipio natus mihi videtur ad interitum, exitiumque Carthaginis, qui illam à multis imperatoribus obſeſſam, oppugnatam, labefactatam, penè captam aliquando quaſi fatali euentu ſolus euertit. Sic T. Annius ad illam peſtem comprimendam, extinguendam, funditus delendam natus eſſe videtur.*

Ad ſuauitatem & aurium delectationem adhibetur hic numerus, ſic cum de magni Pompeij felici fortuna per prætermiſſionem loquitur Cic. n. 48. *Non ſum prædicaturus quantas ille res domi, militiæque, terra marique, quantáque felicitate geſſerit: vt eius ſemper voluntatibus non modò ciues aſſenſerint, ſocij obtemperarint, hoſtes obedierint, ſed etiam venti, tempeſtateſque obſecundarint.*

II. Ana-

II. Anaphora.

Hæc exornatio cùm multùm venuſtatis habet, tùm grauitatis plurimum. Eam ob rem adhiberi ſolet ad ornatum Orationis, & ad motus animorum ciendos, cui præcipuè muneri videtur inſtitota. Eſt autem numerus, quo vox eadem, aut ſonus in principijs auditur, vel incisorum, vel membrorum, vel periodorum, Tullio familiaris, cuius tria potiſſimùm genera recenſentur.

Primùm ſpectatur in principiis ſingulorum verſuum ſimiliter ſonantibus, quod magnam vim Orationi ſuperaddit, atque vehementiam, ſi adiunctam habeat interrogationem, alterumque inſectemur, aut laudemus. 1. Cat. num. 1. *Nihilne te nocturnum præſidium Palatij? nihil vrbis Vigiliæ? nihil timor populi? nihil conſenſus bonorum omnium? nihil hic munitiſſimus habendi Senatus locus? nihil horum ora vultusque mouerunt?* Vox, *nihil*, ſexies iterata ſuauem, & numeroſam Orationem efficit, quæ ideo nos delectat, quia ſonus idem ſæpius ferit aures.

Pro Quintio, num. 82. *Quid hæc amentia, quid hæc feſtinatio, quid hæc immaturitas tanta ſignificat? non vim, non ſcelus, non latrocinium, non denique omnia potius, quàm ius, quàm officium, quàm pudorem?*

Altera ſpecies eſt cùm ſimilis ſonus in membrorum initijs repetitur Ciceroni familiaris. Pro Cluent. num. 146. *Legum Magiſtri Magiſtratus: legum Interpretes, Iudices; legum denique idcirco ſerui ſumus vt liberi eſſe poſſimus.*

2. Phil. num. 19. *Accuſa Senatum, accuſa Equeſtrem ordinem, qui cum Senatu copulatus fuit: accuſa omnes ordines.*

Diuinat. in Q. Cæcil. num. 21. *Cur nolint etiamſi taceant, ſatis dicunt. Verùm non tacent; tamen his inuitiſſimis te offeres? tamen in aliena cauſa loquere? tamen eos defendes, qui ſe ab omnibus deſertos potius, quàm ex te defenſos eſſe malunt? tamen his operam tuam pollicebere?*

Sic Diu. Bernard. characteres miniſtrorum Dei per antitheſim Eugenio Pontifici deſcribit 4. de Conſid. cap. 6. *Vacuum prorſus à ſollicitudine rerum minorum, & vilium oportet eſſe animum, tàm magnis, & tàm multis intentum rebus: oportet liberum eſſe, quem nulla ſibi vendicet violenta occupatio: oportet ingenuum, quem nulla deorſum trahat indigna affectio: oportet rectum, quem nulla ſeorſum auertat ſiniſtra intentio: oportet cautum, quem nulla ſubeat furtiua ſuſpicio: oportet vigilem, quem nulla à ſeſe abducat peregrina, & curioſa cogitatio: oportet firmum, quem nulla concutiat repentina turbatio: oportet inuictum, quem nulla fatiget, vel continua tribulatio: oportet amplum, quem nulla coarctet rei temporalis amiſſio.*

Delectat.

Alternis verſibus ad delectationem variari poteſt, quod pulchrè facit Ouid. 4. Triſt. eleg. 6.

Tempore ruricolæ patiens fit taurus aratri,
Præbet, & incuruo colla terenda iugo.
Tempore paret equus lentis, animoſus habenis,
Et placido duros accipit ore lupos.
Tempore Pœnorum compeſcitur ira leonum,
Nec feritas animo quæ fuit ante, manet.

Mouet.

Tertia ſpecies eſt, cùm vox eadem in periodorum principijs repetitur, quæ tunc eleganter duplicatur, ſi res opponantur. Multus fuit in iſtis Cic. pro Roſc. Amer. num. 13. *Accuſant ij qui fortunas eius inuaſerunt; cauſam dicit is, cui nihil præter calamitatem reliquerunt. Accuſant ij, quibus occidi patrem Sex. Roſcij bono fuit: cauſam dicit is, cui non modò luctum mors patris attulit, verùm etiam egeſtatem. Accuſant ij qui hunc ipſum ſummè iugulare cupierunt: cauſam dicit is, qui etiam ad hoc iudicium, cum præſidio venit, ne hic ibidem ante oculos veſtros trucidaretur. Denique accuſant ij, quos populus poſcit; cauſam dicit is, qui vnus relictus ex nefaria illorum cæde, reſtat.*

Non minus elegantem habet, & ad motus animorum excitandos efficacem in 2. contra Rull. num. 9. *Quid enim eſt tàm populare, quàm pax? quá non modò ij, quibus natura ſenſum dedit, ſed etiam tecta, atque agri mihi lætari videntur. Quid tàm populare, quàm libertas? quam non ſolùm ab hominibus, verùm etiam à beſtijs expeti, atque omnibus rebus anteponi videtis. Quid tàm populare quàm otium? quod ita iucundum eſt, vt & vos, & maiores veſtri, & fortiſſimus quiſque vir maximos labores ſuſcipiendos putet, vt aliquando in otio poſſit eſſe, præſertim in imperio, & dignitate.*

Amplificat.

Amplificandæ periodi facilem, & expeditam rationem aperit, & ad permouendos affectus, auditorumque delectationem facit repetitio. Pro Quint. num. 52. *Ad Vadimonium non venit: Quis? propinquus. Si res iſta grauiſſima ſua ſponte videretur, tamen eius atrocitas neceſſitudinis nomine leuaretur. Ad Vadimonium non venit: quis? ſocius. Etiam grauius aliquid ei deberes concedere; quicum te aut voluntas congregaſſet, aut fortuna coniunxiſſet. Ad Vadimonium non venit: quis? is, qui tibi ſemper præſto fuit. Ergo in eum qui ſemel hoc commiſit, vt tibi præſtò non eſſet, omnia tela conieciſti, quæ parata ſunt in eos, qui permulta male-agendi cauſá, fraudandique fecerunt.*

Sic Diu. Ambroſ. de Iacob. *Quàm continens erat parſimonia, qui cibum ſibi paratum non expetiuit, ſed potenti fratri ſine dilatione conceſſit, à quo primatus benedictionis accepit? quàm pius erga parentes, vt præferri Germano ſeniori materno affectu mereretur, & paterna benedictionis munere ſacraretur? quàm religioſus, vt fratrem recuſaret lædere? quàm verecundus, vt patrem timeret fallere? quàm honorificus, vt matri quod iubebat negare?*

In repetitione nihil intereſt, an idem verbum repetatur, an verò diuerſa eodem modo ſonantia, vtrobique enim numerus percipitur, ex iucunda vocum ſimilium auditione. 1. in Rull. num. 23. *Etenim vt circumſpiciamus omnia, quæ populo grata, atque iucunda ſunt, nihil tàm populare, quàm pacem, quàm concordiam, quàm otium reperiemus. Sollicitam mihi ciuitatem ſuſpicione, ſuſpenſam metu, perturbatam veſtris legibus, & concionibus, & ſeditionibus tradidiſtis; ſpem improbis oſtendiſtis, timorem bonis iniecistis, fidem de foro, dignitatem de Rep. ſuſtuliſtis.*

Vno verbo ſi concludatur tota repetitio velocitatem A facit, ad animorum & aurium gratam delectationem. Pro Pomp. Tull. n. 40. *Hæ res quæ cæteros remorari ſolent, non eum retardarunt. Non auaritia ab inſtituto curſu ad prædam aliquam reuocauit: non libido ad voluptatem; non amœnitas ad delectationem; non vrbis nobilitas ad cognitionem: non denique labor ad quietem.*

Hæretici ciuitatibus bellum, Regibus bellum, ſacris bellum, ſuperis bellum, omnibus bellum ſacrilegi intentarunt.

Repetitio vocis eiuſdem in clauſulis non eſt ingrata, quæ ad vim grauitatemque pertinet. Auctor ad Heren. *Quem Senatus damnarit, quem populus Rom. damnarit, quem omnium exiſtimatio damnarit, eum vos ſententijs veſtris abſoluetis?*

Chriſtianus Orator Arnob. lib. 1. hanc repetitionis B ſpeciem vſurpat in hunc modum. *Quando eſt genus humanum diluuijs interemptum? non ante nos: quando mundus incenſus? non ante nos: quando vrbes ampliſſimæ maris cooperta ſunt fluctibus? non ante nos; quando pernicies populis, venenatis ab anguibus data eſt? non ante nos; quando cum feris animantibus bella, cum leonibus prælia geſta ſunt? non ante nos.*

III. *Complexio.*

Connexum repetitionem & conuerſionem complectitur; non hanc Orator in ſeueritate debet vſurpare, ſed in illudendo tantum, quod facit pro Milo. Cicer. vbi fidem quæſtionis De ſeruis eleuat, ac illudit, num. 40. *Sed quæſtiones vrgent Milonem, quæ ſunt habitæ nunc in* C *atrio libertatis. Quibuſnam de ſeruis? rogas? de P. Clodij. Quis eos poſtulauit? Appius. Quis produxit? Appius. Vnde? ab Appio.*

Celebris eſt illa Diui Ambroſij Martyrem probantis eum, hoc eſt teſtem, qui CHRISTVM operibus confiteatur. *Tentatus es ſpiritu fornicationis, ſed veritus futurum* CHRISTI *iudicium, temerandam mentis & corporis caſtimoniam non putaſti? Martyr es* CHRISTI. *Tentatus es ſpiritu auaritiæ, vt poſſeſſionem minoris inuaderes, indefenſæ viduæ iura temerares, & tamen contemplatione cœleſtium præceptorum, opem magis ferendam, quàm inferendam iniuriam iudicaſti? Teſtis es* CHRISTI. *Tentatus es ſpiritu ſuperbiæ, ſed videns inopem, atque egenum pio mento compaſſus es, humilitatem magis, quàm arrogantiam dilexiſti? Teſtis es* CHRISTI; *& quod* D *eſt amplius non ſermonis tantummodo, ſed operis etiam teſtimonium præbuiſti.*

Valet potiſſimùm in exaggerandis virtutibus, aut vitijs, ſed quia ſtatim in ſenſus incurrit hic numerus, continuari non debet, ſed alijs figuris variari, talis eſt ille 2. in Rull. num. 22.

Quæ interſecantur ad grauiores motus faciunt, pro domo num. 25. *Sed excitatus aliquando (dicam audiente ipſo quod ſentio) excitatus aliquando, Pompeij nimium reconditus, & penitus abſtruſus animi dolor.*

Ad repetitionem complexam reuocari poteſt ille modus figuratè loquendi, quo ſententiam vnam, quaſi quoddam carmen intercalare, pluribus interiectis rationibus, aut amplificationibus, repetimus. Vt ſi quis Eccleſiaſtes Deiparæ Virgini in Cœlos Aſſumptæ, velit aptare voces illas 6. Canticorum: *Reuertere, reuertere Sunamitis, reuertere vt intueamur te.* Non inferioris huius orbis partes intueris, ô diua parens, quæ tuo deſtitutæ contubernio deſolatæ in luctu, & ſqualore verſantur; Reuertere Virgo, reuertere: quid ſine matre filijs errantibus fiet reuertere? habeant ſibi cœli ciues ſolem ſuum, cuius ſuauiſſima luce perfundantur; quid nobis interea miſeris in hac cœca noctis caligine viuentibus lumen noſtrum inuident? Reuertere. Diuitiæ ſi tecum abeant, ſi corporis & animi dotes ſequantur, orphani, derelicti, pauperes quid agemus? quo confugiemus? cuius opem ſperabimus? Reuertere. Si nos petant ignita tentationum iacula, quis eludet? ſi nos inermes inuadant hoſtes armati, quis tuebitur? ſi in alto mari cum vndis luctantes naufragio proximi periclitemur, quis naufragos excipiet atque liberabit? quis ad portum perducet ſaluos & incolumes? Reuertere.

IV. *Conuerſio.*

Numerus eſt quo ſimilis dictionum ſonus, ſæpius in eoſdem extremos fines conuertitur, nec tamen nouum genus conſtituit, & à præcedentibus diuerſum, ſed duæ figuræ vſu ipſo coniunctæ, atque idcirco gratiores auribus. Tull. in Vatin. num. 37. *Atque etiam illud à te audire cupio, quare, cùm ego legem de ambitu tulerim, ex S.C. tulerim, ſine vi tulerim, ſaluis auſpicijs tulerim, ſalua lege Ælia, & Fufia, tu eam eſſe legem non putes.*

C Frequentes huiuſmodi, nec ingratas habet repetitiones Martialis lib. 2. epigr. 17. quo Maximi ſeruilem animum, aut auarum & tenacem, vel vtrumque reprehendit.

Capto tuam pudet heu, ſed capto Maxime cœnam,
Tu captas aliam iam ſumus ergo pares.
Mane ſalutatum venio; tu diceris eſſe
Ante ſalutatum: iam ſumus ergo pares.
Sum comes ipſe tuus, tumidique ante ambulo Regis:
Tu comes alterius: iam ſumus ergo pares.

V. *Epanalepſis.*

Eſt verbi ſententiam inchoantis, eiuſdemque finientis repetitio, qui numerus mouendi D vim habet, atque delectandi. 2. Phil. num. 88. Vbi de ementitis auſpicijs in comitijs Dolabellæ. *Suſtulit diem fortuna populi Rom. num etiam tuum de auſpicijs iudicium interitus Cæſaris ſuſtulit?* Pro Marc. num. 17. *Vidimus tuam victoriam præliorum exitu terminatam; gladium vaginâ in vrbe vacuum non vidimus.* Pro Sextio, num. 6. *Ademit Albino ſoceri nomen mors filiæ, ſed charitatem illius neceſſitudinis, & beneuolentiam non ademit.* Pro Milo. num. 96. *Negat enim ſe, negat ingratis ciuibus feciſſe, quæ fecit, timidis, & omnia circumſpicientibus, non negat.*

Poetis familiaris & elegans, ſi à qua voce incipit, eadem remineatur, pulchrè 4. Faſtor. Ouid.

Qui bibit inde furit, procul hinc diſcedite, queis eſt
Cura bonæ mentis; qui bibit indè furit.

Extat eruditi Poëtæ ſerpentinum carmen in Martyrem IGNATIVM charitatis ardore totum igneum,

Ignis erat, dabat ore rogos dabat ore famillas
Frigora depulerat mentibus, ignis erat.
Ignis erat, quamuis liquidis equitaret in vndis,
Demerſusque freto creſceret, ignis erat.
Ignis erat, fugit obiectum Leo territus ignem,
Quem tetigiſſe negat dentibus, ignis erat
Ignis erat, tandemque feras accendit in ignem
Puluere in exiguo deſijt, Ignis erat.

VI. Regreſsio.

Numerus eſt ſimili voce, vel in principio, & medio, vel medio, & clauſula reſonans; quæ quidem regreſſio, & ordinis mutatione, & ſimilitudinis gratia delectat. Pro Cæcin. num. 8. *Quia res indigna ſit, ideo turpem exiſtimationem ſequi; quia turpis exiſtimatio ſequatur, ideo indignam non vindicari.*

Interdum ſoni tantum, non etiam dictionis repetitio iteratur. 3. Ver. *Habuit honorem, vt proditori, non vt amico, fidem.*

Hoc ornatu Diu. Chryſoſt. in Pſal. homil. 7. Homines feris crudeliores, & naturæ facit immemores. Abſalon erat adeò crudelis, & immitis, & bellua potius quàm homo, vt ipſius naturæ inſultaret legibus. Nam etſi nolebat Dauidem reuereri vt patrem, ſaltem reuereri oportebat vt ſenem; quod ſi canos negligebat, certè vt benefactorem; quod ſi nec ſic quidem; vt eum certè, qui nullam fecerat iniuriam. Sed amor principatus hanc omnem eiecit reuerentiam, & ex ſure feram effecit.

VI, Gradatio, ſiue augmentum.

Aſcenſus à Latinis dicitur, cuius quatuor omninò ſpecies ab Oratoribus aſſignantur. I. vocatur gradatio, cùm ad ſummum aliquod aſcenditur, aut deſcenditur ad infimum per gradus quoſdam. Itaut prima ſemper repetita, poſterioribus quaſi gradus quidam ſubſternantur. Pro Roſc. Am. 75. *In vrbe luxuries creatur; ex luxuria exiſtat auaritia neceſſe eſt: ex auaritia erumpat audacia; indè omnia ſcelera, ac maleficia gignuntur.*

Verborum eſt incrementum nobile cum grauiora poſtremò ponuntur. *Contemni ſe putat, deſpici, illudi.* Lib. de ſeneƈt.

Pro Mil. Probat hoc incremento illius conſilio non fuiſſe factas Clodio inſidias, num. 62. *Quod ſi nondum ſatis cernitis, cùm res ipſa tot, tàm claris argumentis, ſignisque luceat, pura mente, atque integra Milonem, nullo ſcelere imbutum, nullo metu perterritum, nulla conſcientia exanimatum Romam reuertiſſe, recordamini per Deum Immortal. quæ fuerit celeritas reditus eius? qui ingreſſus in forum ardente curia? quæ magnitudo animi? qui vultus? quæ Oratio? Neque verò ſe populo ſolùm, ſed etiam Senatui tradidit; neque Senatui modo, ſed etiam publicis præſidijs, & armis: neque his tantùm, verùm etiam eius poteſtati.*

Quanti ſit momenti iuuentutis recta inſtitutio clarum eſt, cùm per illam integræ ſimul familiæ excolantur, in familiis ciuitates; in A ciuitatibus prouinciæ; in prouincijs vniuerſa regna.

Nam quæ reliqua ſpes manet retinendæ libertatis, ſi nefarijs ciuibus, & quod libet, licet, & quod licet, poſſunt, & quod poſſunt, audent, & quod audent, perficiunt ad multorum perniciem, & interitum.

Hinc Poëta bonus incendium quantocyus opprimendum monet,

Parua prius iacuit tectis ſcintilla famillis,
Scintillam mora, flamma moras, incendia flammam
Iſta ſequuta; dedit tantos ſcintilla dolores.

Altera ſpecies eſt, quæ leuiora quidem initio ſubijcit, ſed grauioribus ad ſummum aſcendit, abſque eo tamen, quod priora repetat. Nota ſunt illa Cic. pro Quintio num. 95. *Miſerum eſt exturbari fortunis omnibus; miſerius eſt iniuria: acer-* B *bum eſt ab aliquo circumuenire; acerbius eſt à propinquo: calamitoſum eſt, bonis euerti; calamitoſius cum dedecore: funeſtum eſt à forti, atque honeſto viro iugulari; funeſtius ab eo, cuius vox præconio quæſtu proſtitit; Indignum eſt à pari vinci, aut ſuperiore; indignius eſt ab inferiore: luctuoſum eſt tradi cum bonis; luctuoſius inimice.*

Sic Chriſtianus Orator & Martyr Campianus Ciceronem ſequitur, Oratione de ſancto Venceſlao. *Præclarum eſt amare in Chriſto pauperes; præclarius cum Chriſto eſſe pauperem; liberale eſt tribuere facultates, liberalius ſeipſum; generoſum eſt colligere mendiculos; generoſius velle viuere mendicare: Rarum eſt de ſolio pannoſos, & laceros paternè reſpicere, rarius eſt ſolium, & ſceptrum pannis, & inopiâ commutare. Hùc volauit ſpiritus expeditus, ac feruidus.*

C Aliud eſt pueris notum 7. Ver. num. 169. *Facinus eſt vinciri ciuem Romanum, ſcelus verberari; propè parricidium necare; quid dicam in crucem tollere?*

Tertia ſpecies, cùm ſenſim per ſuppoſitiones quaſdam, res in maius quidpiam aſcendit. Vt, ſi quis voluerit excitare commiſerationis affectum ex CHRISTI patientis doloribus, hunc in modum diſputet. Diuam CATHARINAM Senenſem memorant, vt parentem ſuum purgantibus flammis eximeret, perpetuo dolore hepatis vexatam fuiſſe. Quid ſi tàm piam, & ardentem amore diuino Virginem, alieno malo contabeſcentem, & afflictam deprehenderes; num te illius aliqua tangeret miſeratio? ſed quid ſi candem videres totius viciniæ morbos, multis à Deo precibus, ſibi ipſi depoſcentem? quid ſi totam ciuitatem obambulantem, vt omnes omninò D calamitates in ſuum corpus conuerteret, atque exoneraret, cóne fores animo, vt ipſi noua vulnera inferres? quæ omnia CHRISTO patienti poſſunt aptari.

Quarta ſpecies. Cùm noſmet interrogamus, vtrùm ſatis res excreuerit, aut oſtendimus necdum ſatis aſcendiſſe. Vt ſi dicas, Quid tandem de illorum animi peruerſitate dicam, qui diuinum amorem contemnunt, ac pro nihilo ducunt? eſſene illos feris animantibus immaniores, quæ beneficiorum ſenſu non carent? leue eſt. Profiteat communi ſpiritu, quem trahunt, imò vitâ, quam Dei beneficio, ducunt, indignos? nedum ſatis. Atrociſſima quæque ipſis imprecer? ſed quid ſi iam ipſi ſua capita diris omnibus deuouerunt.

Non parum venuſtatis habet hic numerus, quia tamen nonnihil affectatam artem, & apertam continet, ideò magni ſcriptores rarius vſurpant, nec ferè niſi res ſucceſſionem habeat, aut certos gradus; quod notat Fab. lib. 9. cap. 3. Africano virtutem induſtria, virtus gloriam, gloria æmulos comparauit.

Pro Archia Cic. num. 4. *Pòſt in cæteris Aſiæ partibus, cunctaque Græcia, ſic eius aduentus celebrabatur, vt famam ingenij, expectatio hominis, expectationem ipſius aduentus, admiratioque ſuperaret.*

Hac in re magnus eloquentiâ Cic. artem ſuam prudenter diſſimulat Verr. 7. num. 65. *Verùm eſto: ſit tibi illud liberum omne tempus, quoad cum imperio fuiſti. Etiámne priuatus? etiámne reus? etiámne penè damnatus, hoſtium duces priuata in domo retinuiſti? Vnum, alterum menſem, propè annum, denique domi ſuæ pirata, à quo tempore capti ſunt, quoad per me licitum eſt, fuerunt.*

Eadem actione, num. 170. *Si hæc non ad ciues Rom. non ad aliquos amicos noſtræ ciuitatis, non ad eos qui populi Rom. nomen audiſſent: denique ſi non ad homines, verùm ad beſtias, aut etiam vt longius progrediar, ſi in aliqua deſertiſſima ſolitudine, ad ſaxa & ſcopulos conqueri, & deplorare vellem: tamen omnia muta, atque inanima, tanta & tàm indigna rerum atrocitate commouerentur. Nunc verò cùm loquar apud Senatores populi Rom. legum iudiciorumque & iuris auctores timere non debeo.*

Pro Sextio num. 32. cùm vellet probare per gradus quantæ eſſet crudelitatis prohibere ne amicus amici calamitatem lugeret, ne ſuam ipſius, ne communem, ſic artificium ſimulat. *Quis vnquam Conſul Senatum ipſius decretis parere prohibuit? quis tyrannus miſeros lugere vetuit? parúmne eſt, Piſo, quod tantùm homines fefelliſti, vt negligeres auctoritatem Senatus? optimi cuiusque conſilia contemneres? Remp. proderes? conſulare nomen affligeres? etiámne edicere audeas, ne mœrerent homines meam, ſuam, Reip. calamitatem? neue hunc ſuum dolorem veſte mutata ſignificarent? ſiue illa veſtis mutatio ad luctum ipſorum, ſiue ad deprecandum valebat, quis vnquam tàm crudelis fuit, qui prohiberet, quenquam aut ſibi mœrere, aut cæteris ſupplicare?*

VII. Polyptoton.

Quam Latini traductionem nominant; eſt variata caſibus eiuſdem nominis iteratio, vel Oratio caſuum varietate diſtincta. Cic. de Haruſp. num. 38. *Tibi verò ſi diligenter attenderis, intelliges hominum pœnas deeſſe adhuc, non Deorum. Homines te in re fœdiſſima defenderunt: Homines turpiſſimum nocentiſſimumque laudarunt: homines propter pecuniam iudicio liberauerunt: hominibus iniuria tui ſtupri illata in ipſos dolori non fuit. Homines tibi arma, alij in me; alij pòſt in illum inuictum Ciuem dederunt: hominum beneficia prorſus concedo tibi, ac maiora non eſſe quærenda.*

Vos in omnium odio perduelles eſtis, veſtri nemo eſt Gallorum quem non pudeat, vobis exteri etiam infenſi ſunt, vos palam noſtra tempora accuſant, ô vos feliciores ſi nunquam fuiſſetis!

Caſus intelligo, non tàm anguſtè, quàm Grammatici definiunt, ſed quemuis exitum,

A quo verbum deſinit. Cic. pro Cœl. num. 58. *Ipſius autem veneni quæ ratio fingitur? vbi quæſitum eſt? quemadmodum paratum? quæ pacto? cui? quo in loco traditum eſt?*

Phil. 13. Huic cedamus? huius conditiones audiamus? cum hoc fieri pacem poſſe credamus?

Ad venuſtatem ſunt illi verſus non ineruditi Poëtæ ſtudio quæſiti, quibus idem nomen per caſus omnes ordine ſuo variauit,

Cum vanitas ſit vanitatis filia,
Et vanitati vanitatem procreet,
O vanitas, quid vanitate vanius?

Plerumque vehementiam adfert Orationi. Sic Tull. pro Archia, num. 14. *Sed pleni ſunt omnes libri, plenæ ſapientum voces, plena exemplorum vetuſtas.*

B Interdum genus commutatur. 7. in Ver. num. 78. *Certus locus, certa lex, certum tribunal quo loco reſeruetur.*

VIII. Synonymia.

Communio nominis & verbi, ſiue numerus, quo verba eandem habentia ſignificationem congregantur. 2. Catil. num. 1. *Tandem aliquando Catilinam furentem audaciâ, ſcelus anhelantem, peſtem patriæ nefarie molientem ex vrbe, vel eiecimus, vel emiſimus, vel ipſum egredientem vrbe proſequuti ſumus. Abijt, exceſſit, euaſit, erupit.*

Vſurpamus hoc genus eloquutionis, quoties vno verbo non ſatis videmur rei dignitatem demonſtraſſe, eapropter quod vno dictum fuerat, illud idem alijs verbis eiuſdem ſignificationis re-

C petimus: magnus tamen dictionis delectus eſſe debet, ne Orationem oneret potius, quàm ornet pro Mil. num. 33. *An verò vos ſoli ignoratis, vos hoſpites in hac vrbe verſamini? veſtræ peregrinantur aures, neque in hoc peruagato ciuitatis ſermone verſantur?*

Magnam Orationi grauitatem addit, & acrimoniam. Pro Mur. num. 1. *Quæ precatus ſum à Dijs Immortalibus, more inſtitutoque maiorum, illo die, quo auſpicato comitijs centuriatis Mur. Conſulem renuntiaui, vt ea res mihi, magiſtratuique meo, plebique Rom. benè, atque feliciter eueniret.*

Acrimoniam verò 1. Catil. *Non feram, non patiar, non ſinam.*

In Piſon. num. 47. *Ego te non vecordem, non*
D *furioſum, non mente captum, non tragico illo Oreſte, aut Athamante dementiorem putem, qui ſis auſus.*

Neque verba ſolùm, ſed ſenſus quoque idem facientes aceruantur. Pro Mil. *Perturbationem iſtam mentis, & quædam ſcelerum offuſa caligo, & ardentes furiarum faces excitarunt.*

IX. Polyſyntheton.

Fit hic numerus cùm frequentantur coniunctiones, vt magis inſtemus, & Diuos, & homines, & ſacra, & profana omnia contempſerunt. Et 1. Off. num. 109. *In ſermonibus alium quidem videmus, quamuis præpotens ſit efficere vt vnus de multis eſſe videatur: quod in Catullo, & in patre, & in filio, itemque in Quintil. Mutio vidimus.*

Huc refer Emphaſim quæ altiorem præbet intellectum, quàm ipſa verba declarent. Tull. 2. de Orat. *Tu lucem aſpicere audes? tu hos intueri, tu in foro, tu in vrbe, tu in ciuium eſſe conſpectu.* Et 5. Tuſc. de Philoſophiæ laudæ n. 5. *Tu vrbes peperiſti, tu diſſipatos homines in ſocietatem vitæ conuocaſti, tu inuentrix legum, tu magiſtra morum & diſciplinæ fuiſti.*

P V N C T V M   I I.

De Figuris per detractionem.

SYnecdoche Latinis intellectio, cùm ex vſu communi vox ſubauditur. Tùm ille muſſitare inter ſe, impiè coniurare, arma tandem capere. *Cœpit.* ad Brutum Cic. *Sermo nullus, ſcilicet niſi de te.* Subtractum verbum ſatis ex cæteris intelligitur. *Habetur.*

Non alia reticentia niſi quod dictis quibuſdam reliquum, quod cœptum eſt dici, relinquitur audientium iudicio, idque non ſine cuiuſdam affectus grauioris ſignificatione. O perditi ciues quidni vos? ô impij! ô ſcelerati quid dicam? ſic ob affectus vehementiam, partem orationis abrumpimus.

II. Adiunctio.

Fit cum pluribus verbis vnum reſpondet. Quæ indignatio temeritati, quæ tantæ impietati execratio. Virgil. 3. Æn.

Troiugena interpres Diuûm, qui numina Phœbi,
Qui tripodas, Clarij lauros, qui ſydera ſentis.

III. Diſiunctio.

Sine coniunctionibus ſententiæ afferuntur ad Emphaſim, redditque orationem concitatiorem, vt coniunctio grauiorem. Turbatis in regno ciuili bello cunctis, vt venit, vidit, placauit. Cic. pro Arch. n. 16 *Hæc ſtudia adoleſcentiam alunt, ſenectutem oblectant, ſecundas res ornant, aduerſis perfugium, ac ſolatium præbent, delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiſcum, peregrinantur, ruſticantur.*

P V N C T V M   I I I.

De Figuris per ſimilitudinem.

Annominatio.

CVm voci vox alia penè ſimilis diſſimili ſenſu ſubiungitur, & mutatione litteræ, quæritur venuſtas, quæ delectet, pungat, ac vulneret, de Antonio Tull. *Cùm in gremio mimarum mentum, & mentem deponeret.*

Ea multis variiſque rationibus conficitur 1. Commutatione litterarum, 1. Cat. n. 9. *Hic, hic ſunt in noſtro numero, in hoc orbis terræ ſanctiſſimo grauiſſimóque conſilio, qui de meo noſtrumque omnium interitu, qui de huius vrbis, atque adeò orbis terrarum exitio cogitant.*

Alluſio non infrequens Cic. pro Rabir. perdu. n. 7. *Niſi fortè de locis religioſis, ac de lucis,*

A *quos ab hoc violatos eſſe dixiſti pluribus verbis tibi reſpondendum putas.*

Adiectione pro Cluent. *Veſtri auxilij eſt Iud. huius innocentiæ, ſic in calamitoſa fama, quaſi in aliqua pernicioſa flamma, atque in communi incendio ſubuenire.*

In compoſitis 1. Cat. n. 30. *Hoc autem interfecto intelligo hanc Reip. peſtem paulisper reprimi, non in perpetuum comprimi poſſe, vt abs te non emiſſus ex vrbe, ſed immiſſus in vrbem eſſe videatur.*

Tranſlatione litterarum 1. ad Attic. ep. 10. *Conſul ipſe paruo animo, & prauo, tamen cauillator ille genere moroſo, quod etiam ſine dicacitate ridetur, facie magis, quàm facetiis ridiculus nihil agens in Rep. ſeiunctus ab Optimatibus.*

Aliàs nomina primis ſyllabis inter ſe conſonant. 2. in Vert. 5. *Nam vt apertus fuit in corri-*
B *piendis pecuniis, ſic in ſpe corrumpendi iudicij.*

Aliàs mediis 3. Phil. n. 22. *En cur magiſter eius ex Aratore Orator factus.*

Modò primis, & extremis de Haruſp. n. 6. *Non modò vincere, ſed etiam vincire oporteret.*

Primis & mediis pro Quint. n. 12. *Qui ab adoleſcentulo quæſtum ſibi inſtituiſſet ſine impendio, poſteaquàm neſcio quid impendit.* In Piſonem n. 99. *Nec minus lætabor cùm te ſemper ſordidum, quàm ſi ſemper ſordidatum viderem.*

Mediis & extremis pro Roſ. Am. Tametſi non modò ignoſcendi ratio, ſed etiam cognoſcendi conſuetudo, de medio ſublata eſt.

Pro Fonteio n. 30. Frugi hominem videtis poſitum in veſtra fide ac poteſtate. Atque ita vt commiſſus ſit fidei, permiſſus poteſtati.

Ad iocum adhibetur Paronomaſia, quæ ſi conglobetur maiorem vim adfert atque delectationem, ſic licet hæreſim & eius Sectatores
C verborum aculeis carpere. Faceſſant hinc Lutheri diſcipuli Caluini, aliorumque ſectæ fidei noſtræ contrariæ, quæ non tàm fori ope, quàm ferri, non tàm legibus, quàm legionibus, nec tàm deciſionibus, quàm ſeditionibus in animis errantium defixæ ſunt; quas Chriſtiani Doctores non tàm telo, quàm ſtylo peremerunt, nec tàm exquiſitæ facundiæ luminibus quàm fulminibus inuictâ, ac indefeſſâ concertatione debellarunt.

II. Similiter cadens.

Exornatio in qua verba in eadem tempora, & nomina in eoſdem caſus cadunt. Pro Roſc. n. 72. *Quid tàm commune, quàm ſpiritus viuis,*
D *terra mortuis, mare fluctuantibus, littus electis?* Pro Marcello n. 5. *Soleo ſæpè ante oculos ponere, idque libenter crebris vſurpare ſermonibus omnes noſtrorum Imperatorum, omnes exterarum gentium, potentiſſimorumque populorum, omnes clariſſimorum regum res geſtas cum tuis, nec contentionum magnitudine, nec numero prœliorum, nec varietate regionum, nec celeritate conficiendi, nec diſſimilitudine bellorum conferri poſſe.*

Nec in fine tantùm deprehenditur, ſed etiam media primis, aut ſumma mediis accommodantur. Cic. pro Cæcin. n. 1. *Si quantùm in agro, locisque deſertis audacia poteſt, tantùm in foro, atque iudiciis impudentia valeret: non minus in cauſa cederet Cæcinna, Sex. Æbutij impudentiæ, quantum in vi facienda ceſſit audaciæ.*

III. Similiter deſinens.

Figuiata loquutio, in qua ſiue cſſus ſint in verbis, ſiue non, ſioiles tameo ſunt exirns, talis illa Cic. non modò ad ſalntem eius extinguendam, ſed etiam gloriam per rales viros infringendam. Et 3. Verr. n. 9. *Quis hoc perſpiciet, praclarè nobiſcum actum iri, ſi populus Ro. iſtius vnius ſupplicio contentus erit, ac non ſic ſtatuerit, non iſtum maius in ſeſe ſcelus concepiſſe, cùm fana ſpoliarit, cùm tot homines innocentes necarit, cùm ciues Ro. morte, cruciatu, cruce affecerit, cùm prædonum Duces, acceptâ pecunia, dimiſerit.*

IV. Compar.

Habet orationis membra, quæ conſtant ex pa- B ri ferè numaro ſyllabarum. pro lege Ma. n. 35. *Tantum bellum, tàm diuturnum, tàm longè, lateque diſperſum Cn. Pompeius extrema hyeme apparauit, ineunte vere ſuſcepit, media æſtate confecit.*

Tale eſt illud. Nequaquam mihi cum eo res eſt, qui neque finem habet cupiendi, nequa modum ſtatuit vtendi, & multa deſideria egentis eſt regnum, & nihil pareere egeſtatis eſt initium.

Aliquando fit per inciſa. Pro Syll. n. 14. *Conſilio inueſtigaſſet, virtute aperuiſſet, magnitudine animi vindicaſſet.*

Aut membra iunguntur penè paria. 5. Phil. n. 44 in Vat. 5. *Non legem aliquam Cornelius contra auſpicia tulerit? non Æliam, non Fuſiam legem neglexerit? non Conſuli vim attulerit? non armatis hominibus templa tenuerit?*

Hæc commendantur in ſententiis præſertim, C quia & ſuauius influunt in animum, & diutius habent infixa; ſed iis parcè, prudenterque vtendum Oratori, quia faſtidium citò audienti adferuot, fidemque abrogant orationi.

LECTIO III.

De Figuris ſententiarum.

MAgnum Eloquentiæ præſidium in moribus eſſe non diffitemur, & vim ingentem in amplificatiooe non ignoramus, ſed quæ ſine figuris, orationis ornamentis, ac luminibus languida ſint, & tantùm non mortua: ab iſtis quippe virtus omnis, ac dignitas Eloquentiæque maieſtas effloreſcit. In qua parte qui non profecerit, haud ſcio, an vnquam nomen Oratoris ſit habiturus, cùm ſine his, nullus in omnem partem hominum animos impellat, voluntatesque ad arbitrium moderetur.

Eſt exornatio quædam orationis à communi ratiooe dicendi remota, quæ non in verbis, ſed in rebus ipſis quandam habet dignitatem.

Porrò figuras ſententiarum varij diuerſè partiuntur, breuitatis memor ſequar eom ordinem, quem aſſignat Orator, ſecundùm tria eiuſdem officia, & alias quidem ad dicendum, docendumq; compararas, alias ad delectandum A tertiss ad permouendum accommodatas, in ordinem colligemus; ac primò quidem de iis agemus, quæ ad docendum aptiores videntur.

PVNCTVM I.

Occupatio.

FIt cùm ea quæ vel ab aduerſariis obiici poſſent ipſi præuertimus, vel ſcrupulum dubitationis, aut offenſionem, quæ ex oratione relinqui poſſet, euellimus, aut placamus. Habet locum in Exordiis, refutationibus, & probationibus; denique cùm eſt aliquid dicendum, quod minus iucundum fore videatur; quo in genere exornationis magno iudicio omninò eſt B opus: præuidendi enim ſenſus auditorum, penitusque noſcendi ſunt, ne quid Orator afferat, quod ab eorum iudicio diſcrepet. Idea. pro Roſc. Am. n. 1. *Credo ego vos Iud. mirari quid ſit, quod cùm tot ſummi Oratores, hominesque nobiliſſimi ſedeant, ego potiſſimùm ſurrexerim, is qui neque ætate, neque ingenio, neque auctoritate ſim cum iis, qui ſedeant comparandus.*

Diuinat in Verr. contra Cæcil. n. 1. *Si quis veſtrum aut eorum qui adſunt fortè miratur, me qui tot annos in cauſis, iudiciiſque publicis ita ſim verſatus, vt defenderim multos, læſerim neminem, ſubitò nunc mutata voluntate, ad accuſandum deſcenderim, is ſi mei conſilij cauſam, rationemque cognouerit, vnà & id quod facio probabit, & in hac cauſa profectò neminem præponendum eſſe mihi actorem putabit.*

Confeſſio.

C Aliàs fit per confeſſiooem, quando fatetur liberè Orator, quod obiici poterat. Pro Rabirio Poſth. quem in primo cauſæ aditu ſua quoque ſententiâ reprehendendum fatetur n. 3. *Si quis eſt qui C. Rabirium, quod ſua fortuna, fundatas præſertim, atque optimè conſtitutas opes poteſtati regiæ, libidinique commiſerit, reprehendendum putet, adſcribat ad iudicium ſuum non modò meam, ſed huius etiam ipſius, qui commiſit, ſententiam, neque enim cuiquam eius conſilium vehementius, quàm ipſi diſplicet.*

Emendatio.

Tùm per emendationem priuſquàm dicat O- D rator pro Sextio. n. 3. *Atque ego ſic ſtatuo, Iud. à me in hac cauſa, atque hoc extremo dicendi loco pietatis potius, quàm defenſionis, querelæ, quàm eloquentiæ, doloris, quàm ingenij, partes eſſe ſuſceptas. Itaque ſi aut acriùs egero, aut liberius, quàm qui ante me dixerunt, peto à vobis, vt tantum orationi meæ concedatis, quantum & pio dolori, & iuſtæ iracundiæ concedendum putetis.*

Prædictio.

Modò per prædictiooem, qualis eſt illa 6. in Verr. n. 2. *Magnum videor dicere, attendite etiam quemadmodum dicam: non enim verbi neque criminis cauſa augeadi complector omnia, cùm dico nihil iſtum eiuſmodi rerum, in tota prouincia reliquiſſe, latinè me ſcitote, non accuſatoriè loqui.*

Præſumptio.

Commendatur etiam præſumptio in aliis Orationis partibus, quæ interdum conciſa eſt, aliquando magnifica. Conciſa eſt pro lege Ma. n. 22. *Requiretur fortaſſè nunc quemadmodum cùm hæc ita ſint reliquum poſſit eſſe bellum. Cognoſcite Quirit. non enim ſine cauſa quæri videtur.*

Multò elegantior eſt illa pro Cœlio. n. 39. *Dicet aliquis; hæc igitur eſt tua diſciplina? ſic tu inſtituis adoleſcentes, ob hanc cauſam tibi hunc puerum parens commendauit, & tradidit, vt in amore, & voluptatibus adoleſcentiam ſuam collocaret, & hanc tu vitam, & ſtudia defenderes; ego ſi quis, Iud. hoc animi robore, atque hac indole virtutis; ac continentia fuit, vt reſpueret omnes voluptates, omnemque vitæ ſuæ curſum, in labore corporis, atque in animi contentione conficeret; quem non quies, non æqualium ſtudia, non ludi, non conuiuia delectarent: nihil in vita expetendum putaret, niſi quod eſſet cum laude, & cum dignitate coniunctum, hunc mea ſententia diuinis quibuſdam bonis inſtructum, atque ornatum puto. Ex hoc genere illos fuiſſe arbitror Camillos.*

Magnifica verò eſt 7. Verr. occupat enim ibi Cic. quod reſpondere poſſet Hortenſius pro Verre, idque vehementer infirmat. Quod genus depulſionis habet, cùm roboris, tùm gratiæ plurimum. n. 2. *Quid agam Iud.? quò accuſationis meæ rationem conferam? quò me vertam? ad omnes enim meos impetus, quaſi murus quidam boni imperatoris opponitur. Noui locum, video vbi ſe iactaturus ſit Hortenſius · belli pericula, tempora Reip. imperatorum penuriam commemorabit: tùm deprecabitur à vobis, tùm etiam pro ſuo iure contendet, ne patiamini talem Imperatorem Populo Ro. Siculorum teſtimoniis eripi: ne obteri laudem imperatoriam criminibus auaritiæ velitis.*

Depulſio.

Obiectionis eſt vna, depulſionis altera occupatio, vtramque ſubiicit in exemplo Tull. & aduerſæ partis intentionem, & Actoris depulſionem. Pro Archia n. 15. *Quæret quiſpiam, quid? illi ipſi ſummi viri, quorum virtutes litteris proditæ ſunt, iſtáne doctrinâ, quam tu effers laudibus, eruditi fuerunt? Difficile eſt hoc de omnibus confirmare, ſed tamen eſt certum, quid reſpondeam. Ego multos homines excellenti animo, ac virtute fuiſſe, & ſine doctrina, naturæ ipſius habitu propè diuino, per ſeipſos, & moderatos & graues extitiſſe fateor; atque illud adiungo ſæpius ad laudem, atque virtutem naturam ſine doctrina, quàm ſine natura valuiſſe doctrinam: atque idem ego contendo, cùm ad naturam eximiam, atque illuſtrem acceſſerit ratio quædam, conformatióque doctrinæ, tùm illud neſcio quid præclarum, ac ſingulare ſolere exiſtere.*

Videndum eſt Oratori diligenter quæ tacita ſint hominum iudicia, quò propendeant animi, quid intendant aduerſarij, quid animos præparet auditorum, idque per præmunitionem. Id præſtat ingenioſè Cic. 7. Ver. n. 140. *At quam ob cauſam Dij Immort. tametſi iniuriam facio communi cauſæ, & iuri ciuitatis: quaſi enim vlla poſſit eſſe cauſa, cur hoc cuiquam ciui Ro. iurè accidat; ita quæro, quæ in Seruilio cauſa fuerit. Ignoſcite hoc verò Iud. in cæteris enim non magnoperè cauſas requiram*, loquutus erat liberius de iſtius improbitate atque nequitia.

Huius exornationis ſunt iſtæ ex Tullio formæ pro Roſc. Am. 5. *Forſitan quæretis.*

Diuinat. in Verr. n. 40. *Fortaſſe dicet quid?*

Et 47. eiuſdem Orat. *Eſto. Ipſe nihil eſt, nihil poteſt.*

7. Verr. n. 135. *Etiam dicere audebis.*

1. Cat. n 12. *Quid eſt Catilina num dubitas?*

2. In eundem. n. 12. *At etiam ſunt qui dicant.*

4. Cat. n. 14. *Sed quæ exaudio diſſimulare.*

Pro Plancio. n. 45. *Atque etiam calamitas*, quam per Anaphoram tractat.

Pro Archia. n. 1. *Ac ne quis à nobis.* Et n. 28. *At domicilium Romæ non habuit.*

Pro Rabirio. n. 7. 8. 9. Pro Ligar. 20. *Reprehendo igitur? minimè vero; neque enim.*

B Pro Sextio. n. 135. *Sed habet defenſiones duas.*

Phil. 8. n 16. *Dura vox: multò illa durior.*

Phil. 14. n. 13. *Tu igitur ipſe de te dixeris quiſpiam.*

PVNCTVM II.

Compenſatio, ſiue ſubiectio.

IN ea aliquid concedimus, aut fatemur, ſed ita tamen, vt aliud non minus firmum opponamus. Vel in qua multa, quæ pro aduerſariis dici poſſunt, breuiter, ac per partes proponuntur, tùm ad ſingula reſpondetur, & omnibus repudiatis, totum melius concluditur. Tantò eſt autem illuſtrior, quòd ex tribus conflata videatur Confeſſione, Antitheſi, Subiectione.

C

Ornat.

Eſt igitur compenſatio ad exornandum aptiſſima. Sic in laudem D. Agnetis. Quid obſecro vos ex illis laudibus omittendum eſt, vt vulgare? quid & eximium, & ſingulare potiſſimum eligendum? Iuſtitiámne præferendam putem? eſt illa quidem in Agnete præſtantiſſima: ſed fortitudo videtur excellere: fortitudinem anteponam? at illi iuſtitia non cedit; an temperantiam? prorſus id ampliſſimum ornamentum eſt; ſed ſapientia videtur illuſtrior. Sapientiam? hæc ipſa temperantiæ ſocietate laudabilior exiſtimatur: an eius tranquillitatem & otium laudem? nihil actuoſius. An negotium & occupationes? nihil ſedatius. Religionem? humaniſſima eſt. D Humanitatem? religioſiſſima eſt; parcimoniam? cum liberalitate diſceptat. Liberalitatem; cum parcimonia dimicat. At ſubmiſſionem animi proponam? quæ magnificentiam nunquam deſerit? ergo magnificentiam; quæ nunquam ab animi demiſſione diſtrahitur. Quid ſi taciturnitas anteponatur? hæc conſiderationem Agneti peperit quidem in dicendo curam; & omnis eius Oratio tacendi ſtudium præcipuè commendabat. Num ſeueritatem aſſumam? hæc cum Clementia cohæret. Clementiam. Cum ſeueritate ſociatur. Quid pluribus opus eſt? omnis in Agnete virtus, omnis laus ita videtur alteram alteræ complexa, ſic inuicem implicata ſunt, atq; complexa, omnia vt ſine magna ſui diſtractione ſegregari non poſſint. Summa ſunt in hac Virgine, præſtantiſſima omnia, quocumque oculos

nnimumq́ue conuetto, nihil in ea niſi præclariſſimum, ac ſingulare reperio.

Sic hominem virtute conſpicuum ſubiicias. Inconſtanti leuitate non fluctuat: contumaci ſuperbia non inſoleſcit: in rebus proſperis æquè, ac in aduerſis eandem animi ſeruat æquabilitatem, nec illis attollitur: nec iſtis deprimitur. Honor aut infamiæ nota proponitur; non ambitione incenditur, nec ignominiæ metu commouatur. Spes quæſtus inuitat; non ſuis plus commodis, quàm aliorum vel neceſſitati ſeruit, vel vtilitati: offenditur; non excandeſcit iracundiâ: læditur; nemini ſe vlciſcendi cauſa machinatur inſidias: verbis improborũ excitatur ad nocendũ; nullius iniuriâ vel incommodo delectatur: ad fallendum impellitur; veritate mirabiliter gaudet: dura, acerba, aſpera proponuntur; illa tàm inuicto animi robore tolerat, vt nihil à ſtatu naturæ, nihil à dignitate ſapientis diſcedat: formidoloſum, & terribile occurrit aliquid; ſuſtinet præſens, vel adueniens pari mente excipit. Imitatrix boni voluptas, malorum reuera mater omnium ſuis illecebris hominem inuitat, & impellit, Syllam præternauigat, nec abripitur: Cyrces poculum bibit, nec mutatur: ad Lotophagos accedit, nec remanet; Syrenum cantus audit, nec capitur; nempè vim mentis omnem in vnam virtutem conieeit. Hoc eſt pugnare, hoc vincere, hoc triumphare.

Egregio animi robore ſeptum hominem & in aduerſis conſtantem victoremq́ue docto penicillo venuſtè deſcribit Petrus Cellenſis lib. 7. ep. 2. *Ecce caminus; ſed non timet aurum: Ecce mare; ſed ſupernatat ſolium: Ecce malleus; ſed non confringitur Adamas: Ecce ventus; ſed mons Sion non commouetur; Ecce prælium; ſed miles tenet gladium.*

Hortatur.

Adhiberi poteſt in cohortationibus, cùm eſt excitanda audacia, ſic militem Imperator, vt verbis Cic. vtar, Difficilis eſt ratio belli gerendi, at plena fidei, plena pietatis; magnus labor, magna pericula proponuntur; at quanta ex iis gloriæ ſeges colligitur.

Quem non excitaret illa D. Cypriani ſententia; ep. 77. *Non fouetur in culcitris corpus molliter; ſed refrigerio & Chriſti ſolatio fouetur. Humi iacent feſſa laboribus viſcera; ſed pœna non eſt cum Chriſto iacere; ſqualent ſine balneis membra, ſitu & ſorde deformia; ſed ſpiritaliter intus abluitur, quod foris carnaliter ſordidatur. Panis illis exiguus; at non in ſolo pane viuit homo. Veſtis algentibus deeſt; ſed qui Chriſtum induit, & veſtitus abundanter, & cultus eſt.*

Quem non delectat ſolitariæ vitæ tranquillitas cum D. Hieron. ep. 1. ad Ruſin. *Quid agis frater in ſæculo, qui maior es mundo? paupertatem times? beatos pauperes Chriſtus appellat: labore terreris? at nemo Athleta ſine ſudore coronatur: de cibo cogitas? ſed fides famem non timet: ſuper nudam metuis humum exeſa ieiuniis membra collidere? ſed Dominus tecum iacet: ſqualidi capitis horret inculta Cæſaries? ſed caput tuum Chriſtus eſt. Te terret infinita Eremi vaſtitas? ſed tu Paradiſum mente deambula: delicatus es, ſi & vis gaudere cum ſæculo, & regnare cum Chriſto.*

A Blandè ſed efficaciter S. Ambroſ. ad vitæ melioris ſortem Virginem vocat. l. 1. de Virg. *Bonum ſi Virgini ſtudia parentum quaſi flabra pudoris aſpirent. Sed illud glorioſius, ſi tenera ignis ætatis, etiam ſine veteribus nutrimentis ſponte ſe rapiat in fomitem caſtitatis. Dotem negabunt parentes? ſed habes diuitem ſponſum, cuius contenta theſauro, patriæ ſucceſſionis emolumenta non quæras. Quantò dotalibus præſtat compendiis caſta paupertas? Et tamen quam audiſtis aliquando propter ſtudium integritatis, legitima factam ſucceſſionis exterrem? Contradicunt parentes; ſed volunt vinci. Reſiſtunt primò, quia credere timent, indignantur frequenter; vt diſcas vincere: abdicationem minantur; vt tentent, ſi potes damna ſæculi non timere; quaſitis eblandiuntur illecebris; vt videant, ſi variarum mollire te non queat blanditia voluptatum:*
B *Exerceris Virgo, dùm cogeris: Et hæc tibi prima certamina, anxia parentum vota proponunt. Vince prius puella pietatem, ſi vincis domum, vincis & ſæculum.*

Sic exarmat ſævientem, & dura minantem fortunam Plutarchus in mutilo libello. Quo pacto miſerum efficies hominem? paupertatem minaris? te deridet Eteocles, qui hyemis perfrigida tempeſtate, inter oues, maximis caloribus æſtuantis Caniculæ, in templorum veſtibulis dormiens, ſine cibo ſemi-nudus Perſarum Regem ad certamen de felicitate prouocat, Babylone hyemantem, æſtiuo tempore in Media degentem: ſeruitutem, vincula & haſtam inducis? ſpernit te Diogenes, qui cùm à prædonibus venderetur præconis voce, admonuit, ecquis ſibi Dominum emere vellet: Venenatum tempetas poculum? Nónne iam Socrati præbuiſti, quod tamen placido, ſedatóque
C vultu conſtanter obbibit: Infamem minaris crucem? audi Theodorum, nihil intereſt, humíne, an ſublime putreſcam.

Suauiter Bernar. mutuæ dilectionis neceſſitatem confirmat. ep. 42. *Venuſtate ſui caſtitas eminere appareat, ſine charitate tamen, nec pretium habet, nec meritum. Nec mirum. Quod enim abſque illo bonum ſuſcipitur? fides? ſed nec ſi montes transferas. Scientia? ſed nec illa quidem quæ lingua loquitur Angelorum. Martyrium? nec abſque illa quodlibet bonum ſuſcipitur, nec cum illa quamlibet exiguum reſpuitur. Caſtitas ſine charitate, lampas ſine oleo. Subtrahe oleum, lampas non lucet; tolle charitatem, caſtitas non placet.*

Dehortatur.

D Ad dehortandum valet plurimùm. Generoſè Minutius Felix. *Abſque notitia Dei quæ poteſt eſſe ſolida felicitas, cùm ſit ſomnio ſimilis? antequam tenetur, elabitur. Rex es? tàm times, quàm timeris, & quamlibet ſis multo comitatu ſtipatus, ad periculum tamen ſolus es. Diues es? ſed fortunæ male creditur, & magno viatico breue vitæ iter non inſtruitur, ſed oneratur: faſcibus & purpuris gloriaris? vanus error hominis, & inanis cultus dignitatis, fulgere purpurâ, mente ſordeſcere. Nobilitate generoſus es? parentes tuos laudas: omnes tamen pari ſorte naſcimur, ſola virtute diſtinguimur.*

Hinc pauperes longè diuitibus feliciores probat D. Ambroſ. lib. 6. c. 8. *Fortè doles quod nullum tibi Auratorum Lychnorum lumen refulgeat? ſed multo illuſtrior tibi lumen circumfuſo Luna reſplen-*

reſplendet: De hyeme forſitan quereris, quia tibi nulla hypocauſta anhelantibus ignibus vaporentur? ſed habes ſolis calorem, qui tibi orbem terrarum temperet, & hyberno te defendat à frigore. An illos beatos putas, qui ſeruitiorum ſequentium ſtipantur cateruis? ſed qui alienos pedes requirunt, ſuis vti neſciunt. Miraris quod abundans auro & pecunijs? quantis abundaat vides, quantis egeant, non vides. Sed eburneis lectis accumbere pretioſum putas? & non conſideras pretioſiorem eſſe terram, qua pauperi toros graminum ſternit, in quibus dulcis requies, ſuauis eſt ſomnus, quem ille aurea compoſitus ſponda, tota peruigil nocte quærit, nec capit, ô quanto te ille beatiorem iudicat vigilant quieſcentem!

Docet ac refellit.

Eius maxima vis eſt in contentione, cùm aliquid docere, aut probare ſtudet Orator, aut verò etiam refellere, præcipuè cùm argumentum tractat, à partium enumeratione vel à comparatis. Benè Seneca epiſt. 16. Ita probare quis poteſt Oratori omnes ingenij facultates eſſe neceſſarias. Quid enim eſt ex omnibus ingenij facultatibus, quod perfectum Oratorem efficere poſſit, ſi à reliquis partibus diuidatur? an felicitas fantaſiæ? hæc quidem in verborum fabrica feliciter laborabit, ſed ſi abſit intelligendi celeritas, quid eſt quam inanis volubilitas verborum, nulla ſubiecta ſententia? An igitur expedita vis intelligentiæ? ſuppeditabit illa quidem vberrimam dicendi copiam, ſed quæ in indigeſtam molem excreſcat, ac tumultuoſo quodam rerum inter ſe pugnantium concurſu fatiſcat, niſi prudentia diſpenſetur: fortè igitur prudentia temperabit? illa ſanè totum Orationis corpus, & quid quemque deceat, quo tempore, loco, ratione dicendum ſit, demonſtrabit, ſed cùm erit agendum ad populum, cùm ſe auribus, cùm oculis probare volet Orator, quid ab iis omnibus adiumenti capiet, ſi vel memoria vacillet, vel prauitate corporis in oculos Auditorum incurrat? quid ergo? non poſſum diſſimulare mentem meam, omnes ita me Deus amet, ingenij virtutes conſummata dicendi facultas exhaurit.

Rectè Socratem feciſſe Tyrius arguit, quòd accuſatus non reſpondiſſet. Diſſertatione 39. Τίσι δ' ἂν καὶ εἶπεν ἀπολογήσαιτο Σωκράτης ἐπ' ἐκείνων τῶν Ἀθηναίων; ὡς ἐπὶ δικαστῶν; ἀλλὰ ἄδικοι. ὡς ἐπὶ φρονίμων; ἀλλὰ ἀνόητοι. ὡς ἐπὶ ἀγαθῶν; ἀλλὰ μοχθηροί. ὡς ἐπὶ φίλων; ἀλλὰ οἱ ὠργίζοντο. ὡς ἐπὶ ὁμοίων; ἀλλὰ ἀνομοιότατοι. ὡς ἐπὶ κρειττόνων; ἀλλὰ χείρους ἦσαν. ὡς ἐπὶ χειρόνων; καὶ τίς κρείττων χείροσιν ἀπολογήσαιτο, τί δ' ἂν καὶ εἶπεν ἀπολογούμενος; ἆρα ὡς οὐκ ἐφιλοσόφει; ἀλλ' ἐψεύδετο ἄν. ἢ ὅτι ἐφιλοσόφει; ἀλλὰ ἐπὶ τούτῳ ἐχαλέπαινον. Quare verò Athenienſibus illis cauſam ſuam probare conatus eſſet Socrates? Tanquam iudicibus? at iniuſti erant. Tanquam viris bonis? at erant improbi. Tanquam beneuolis? at ſuccenſebant Socrati. Tanquam ſimilibus? at erant diſſimillimi. Tanquam melioribus? at deteriores erant. Tanquam deterioribus? at quando vnquam deterior cauſam ſuam probare conatus eſt melior? Quid autem pro ſe attuliſſet? Philoſophum ſe negaſſet? mentitus eſſet. Philoſophum ſe confeſſus eſſet? hoc ipſum erat quod ſuccenſerent. Concludit totam rem hoc effato ſingulari. Ἀρετῆς δὲ καὶ καλοκἀγαθίας ὁ ἔλεγχος εἷς ὁ πρὸς ταῦτα αἰδώς. Virtus probitaſque vnum habet, quo ſe tueatur, ſui Reuerentiam.

Eleganti ſubiectione Polybium conſolatur Seneca, quod demortui felicitas ea fuerit, vt omnem effugerit inuidiam, quod per Anaphoram & diſtributionem vrget. *Quid illi faceres? pecuniam eriperes? nunquam illi obnoxius fuit, & ab ea nullum maiorem fructum, quàm contemptum eius petit. Eriperes illi amicos? ſciebas tàm amabilem eſſe, vt facilè in locum amiſſorum, poſſet alios ſubſtituere. Eriperes illi bonam opinionem? ſolidior eſt hæc apud eam, quàm vt à te quoque ipſa concuti poſſet. Eriperes bonam valetudinem? ſciebas animum eius liberalibus diſciplinis, quibus non innutritus tantùm, ſed innatus eſt, ſic eſſe fundatum, vt ſupra omnes corporis dolores emineret. Eriperes ſpiritum? quantulum nocuiſſes? longiſſimum illi æuum ingenij fama promiſit. Id egit ipſe, vt meliore ſui parte duraret, & compoſitis eloquentia præclaris operibus, à mortalitate ſe vindicaret.*

Aliam perfectam, imperfectam aliam reperio, illam tribus conſtantem partibus, propoſitione ſcilicet, enumeratione, ſiue remotione, & concluſione. Hanc præcipit, & illuſtrat Tull. pro Quinctio, num. 41. *Dubitabitur vtrum ſit probabilius, Sext. Næuium ſtatim, ſi quid deberetur, periturum fuiſſe, ánne appellaturum quidem biennio? appellandi tempus non erat? at tecum anno plus vixit. In Gallia agi non potuit? at & in Prouincia ius dicebatur, & Romæ iudicia fiebant. Reſtat, vt aut ſumma negligentia tibi obſtiterit, aut vnica liberalitas: ſi negligentiam dices, mirabimur; ſi bonitatem, ridebimus: neque præterea quid poſſis dicere, inuenio. Satis eſt argumenti, nihil eſſe debitum Næuio, quod tandem nihil petiuit.*

Partes etiam omnes agnoſcis in hac ſubiectione pro Ameri. num. 41. *Rurſus igitur eòdem reuertamur, & quæramus, quæ tanta vitia fuerint in vnico filio, quare is patri diſpliceret. At perſpicuum eſt nullum fuiſſe. Pater igitur amens, qui odiſſet eum ſine cauſa, quem procrearat. At is quidem fuit omnium conſtantiſſimus. Ergo illud iam perſpicuum profectò eſt, ſi neque amens pater, neque perditus filius fuerit; neque odij cauſam patri, neque ſceleris filio fuiſſe.*

Poſterioris exemplum eſt. 1. Catil. num. 28. *Nónne hunc in vincula duci, non ad mortem rapi, non ſummo ſupplicio mactari imperabis? quid tandem impedit te? móſne maiorum? at perſæpè etiam priuati in hac Repub. pernicioſos ciues morte multarunt. An leges, quæ de ciuium Romanorum ſupplicio rogatæ ſunt, At nunquam in hac vrbe ij, qui à Republ. defecerunt, ciuium iura tenuerunt. An inuidiam poſteritatis times? Præclaram verò populo Roman. refers gratiam, qui te hominem per te cognitum, nulla commendatione maiorum, tàm maturè ad ſummum imperium, per omnes honorum gradus extulit: ſi propter inuidiam, aut alicuius periculi metum, ſalutem ciuium tuorum negligis.*

Grauiter, & prudenter adhiberi video hanc figuram ab Oratore in Cluentio, cùm deprecatur inuidiam, & reo beneuolentiam conciliat, atque æquitatem Iudicum, numer. 4. *Equidem quod ad me attinet, quò me vertam neſcio.*

AAa

Negem fuiſſe illam infamiam iudicij corrupti? negem eſſe illam rem agitatam in concionibus? iactatam in iudicijs? commemoratam in Senatu? euellere ex animis hominum tantam opinionem? tàm penitus inſitam? tàm vetuſtam? non eſt noſtri ingenij; veſtri auxilij eſt huius innocentia ſubuenire.

Imperfecta ſubiectio eſt, in qua vel propoſitio, vel concluſio, vel vtraque deeſt. Talis eſt illa Cic. pro Planc. 11. *Male iudicauit populus? at iudicauit. Non debuit? at potuit. Non fero? at multi clariſſimi, & ſapientiſſimi ciues tulerunt.*

Et pro Quinct. *Mittis iuſſu Prætoris; Quo conſilio? iuſſurum ſciebas? quid? cùm iuſſiſſet, tùm mittere nónne poteras?*

In neutram partem cadit interrogatio. Cic. parad. 5. *Vocat; veniendum: poſcit dandum: eijcit; abeundum: minatur; extimeſcendum.*

Antequàm iret in exilium, num. 21. *Vim volunt afferre; praſtò ſum: eijcere volunt; exeo indictâ cauſâ: nolunt audire; cauſam non dico: aliud quidpiam conantur; agant.*

Multum ineſt grauitatis, & acrimoniæ in hac exornatione, ſi modò per repetitionem, ſimiliter cadentia, vel interrogationem inſtituatur. De Haruſp. num. 33. *Tu meam domum religioſam facere potuiſti? ecqua mente? quâ inuaſeras, quâ manu? quâ diſturbaras. Quâ voce? quâ incendi iuſſeras. Quâ lege? quam ne in illa quidem impunitate tua ſcripſeras. Quo puluinari? quod ſtupraras. Quo ſimulacbro? quod ereptum ex meretricis ſepulchro, in Imperatoris monumento collocaras.*

Verr. 4. num. 192. *Nunc verò quid faciat Hortenſius.*

3. in eundem, num. 150. *Nam quid argumentamur, quo iſta pecunia peruenerit?*

2. Philipp. num. 2. *Quid putem contemptúmne me?*

6. Verr. num. 27. *At quomodo abiecit, non poſſum dicere planius.*

Pro Roſc. Amer. num. 54. *Quid igitur affers.*

A Pro Rabir. perdu. num. 22. *Tu denique Labiene. Quid faceres tali in re, ac tempore? cùm ignauia ratio te in fugam, atque in latebras impelleret: improbitas & furor L. Saturnini in Capitolium arceſſeret, Conſules ad patriæ ſalutem, ac libertatem vocarent: quam tandem auctoritatem, quam vocem, cuius ſectam ſequi, cuius imperio parere potiſſimum velles?*

Eſt elegans illa pro Sextio, quâ demonſtrat ſummam cauſæ fiduciam, dùm Iudicum ſententia ſtat, quos in eo velut aduerſarios habuerat. num. 43.

2. in Verr. num. 32. *Nunc ego vos Conſulo, quid mihi faciendum putetis: id enim conſilij profectò taciti dabitis, quod egomet mihi neceſſario capiendum intelligo.*

B Interdum communicationi coniuncta eſt Reſponſio, & Expeditio propoſitæ dubitationis. Pro Quinct. num. 54. *Ego pro te nunc hoc Conſulo, poſt tempus in aliena re, quòd tu in tua re, cùm tempus erat, conſulere oblitus es. Quare abi te Aquili, Luculle, Marcelle: Vadimonium mihi non obijt quidam ſocius, & affinis meus: qui cum mihi neceſſitudo vetus: Controuerſia de re pecuniaria recens intercedit, poſtulóne à Prætore, vt eius bona mihi poſſidere liceat? an cùm Romæ domus eius, vxor, liberi ſint, domum potius denuntiem? quid eſt quod hac tandem in re vobis poſſit videri? profectò ſi rectè veſtram bonitatem, atque prudentiam cognoui, non multum me fallit, ſi conſulamini quid ſitis reſponſuri: primùm expectare: deinde ſi latitare, ac diutius ludificare videatur amicos conuenire, quærere quis Procurator ſit, domum denuntiare: dici vix poteſt quàm multa reſpondeatis ante fieri oportere, quàm ad hanc rationem extremam, ne-* C *ceſſariam deuenire.*

Venuſtè ſatis pro Cæcina, num. 35. *Quare ſi te hodie domum tuam redeuntem coactis hominibus & armatis, non modò limine, tectóque ædium tuarum, ſed primo aditu, veſtibulóque prohibuerint, quid acturus ſis. Monet amicus te L. Calpurnius, vt edem dicas, quod ipſe antea dixit, iniuriarum. Quid? ad cauſam poſſeſſionis. Quid? ad reſtituendum eum, quem oporteret reſtitui: quid denique? ad ius ciuile, aut ad actoris notionem, & animaduerſionem ages iniuriarum? plus tibi ego largiar.*

Pvnctvm III.

Communicatio.

EST exornatio, quâ cauſæ noſtræ confidentes, vel ipſos aduerſarios conſulimus; aut cum Iudicibus, quid faciendum ſit, quídue factum D oportuerit, deliberamus. Pro Cæcin. 32. *Eſt hæc res poſita, quæ ab aduerſario non negatur: Cæcinam cùm ad conſtitutam diem, tempuſque veniſſet, vt ius ac deductio moribus fieret, pulſum prohibitumque eſſe vi, coactis hominibus & armatis. Cùm hoc conſtet, ego homo imperitus iuris, ignarus negotiorum ac litium, hanc puto me habere actionem, vt per interdictum, meum ius teneam, atque iniuriam tuam perſequar. Fac in hoc errare me, nec vllo modo poſſe per hoc interdictum id aſſequi, quod volo, te vti in hac re magiſtro, volo. Quare ſitne aliqua huius rei actio, an nulla, conuocari homines propter poſſeſſionis controuerſiam non oportet: armari multitudinem iuris retinendi cauſa, non conuenit.*

Cum Auditoribus deliberat, & iudices rogat.

Refellit.

Vtilis eſt hæc figura confidenti, vel refellenti. Nam ſi cum aduerſario communicemus, valebit ad vrgendum, atque extorquendam confeſſionem: ſi verò cùm Iudicibus, prodeſt ad eorum animos mouendos, dùm vident nos in ipſorum æquitate fiduciam noſtram collocare, hoc artificio, ferè tota pro Ligar. vſus eſt Cic. à n. 6. & deinceps.

Cum hac detrectatio conuenit, quâ criminis eius, quod negari non licet, aut conſilij participem facimus aduerſarium.

Dicitur etiam læſio, quod graui ſuſpicione vulneret aduerſarium, nec multum abeſt compenſatio, ſeu retributio Phil. 2. nu. 34. *Quamquam ſi interfici Cæſarem voluiſſe crimen eſt, vide quæſo Antoni, quid tibi futurum ſit, quem & Narbone hoc conſilium cum C. Trebonio cepiſſe notiſſimum eſt, & ob eius conſilij ſocietatem, cùm interficeretur Cæſar, tùm te à Trebonio vidimus ſeuocari.*

Diuinatione in Verr. num. 37. *De te, Cæcili,*

tam mehercule hoc extra hanc contentionem, certa- A *mínque noſtrum familiariter tecum loquar.*

Pro Quinctio, num. 53. *Si de prædijs tuis ageretur Sex. Naui.*

Fidem facit.

Plurimum valet ad faciendam fidem, ſiue purgandum ſit crimen, ſiue probandum conſilium. Ratio facilis & manifeſta; quia ſcilicet permittitur arbitrio tùm Iudicis, tùm aduerſarij ſuum de re, qua de agitur, iudicium interponere: quod eſt argumentum magnæ fiduciæ, quæ rem probabilem, & veriſimilem efficit. Pro Rabir. num. 22.

Sedat iracundiam.

B Facit ad ſedandam iracundiam, ſi quis læſum ſe eſſe putet: Ita Sulpitium mitigat Orator ſibi ſubiratum, quod Murænæ defenſionem ſuſcepiſſet, num. 9. *Quod ſi licet deſinere, ſi te auctore poſſum, ſi nulla inertiæ, nulla ſuperbiæ turpitudo, nulla inhumanitatis cauſa ſubijcitur: ego verò libenter deſino. Sin autem fuga laboris deſidiam, repudiatio ſupplicum, ſuperbiam: amicorum neglectio improbitatem, coarguit: nimirum hæc cauſa eſt huiuſmodi, quam nec induſtrius, nec miſericors, nec officioſus deſerere poſſit. Atque huiuſce rei coniecturam de tuo ipſius ſtudio, Serui, facillimè ceperis. Nam ſi tibi neceſſe putas, etiam aduerſarijs amicorum tuorum de iure conſulentibus reſpondere: &, ſi turpe exiſtimas, te aduocato, illum ipſum, quem contra veneris, cauſa cadere; noli tàm eſſe iniuſtus, vt cum tui fontes, vel inimicis tuis pateant, noſtros riuulos etiam amicis putes clauſos eſſe oportere.* C

Excitat commiſerationem.

Valet ad commiſerationem, cauſa eſt, quod alienam calamitatem, cuius ſenſum imprimere conatur Orator, transferat quodammodo ad ipſos Auditores, & eorum propriam faciat, quod eſt ad ſenſum commiſerationis acerrimum. Ita ſi quis hortari velit diuites ad miſericordiam erga pauperes, hac communicatione vti poteſt, Per Deum Immort. oro vos, atque obteſtor Aud. quibus ampliſſimas opes fortuna conceſſit, videte quid ſuauiſſimo diuini numinis amori debeatis. Poterat ſupremus ille rerum omnium moderator abijcere vos ad conditionem vitæ D ſordidiſſimam, poterat in hunc orbem, tanquam in theatrum prouidentiæ ſuæ cœcos, infirmos, membris omnibus mancos, ac debiles, his ipſis miſerrimis hominibus, quos ad pedes veſtros iacere, & lacrymari cernitis, egentiores immittere. Id ſi igitur vobis contigiſſet, quod prohibere nullo modo poteratis, quis quæſo veſter ſenſus fuiſſet? Ob eandem cauſam valet ad concitandam iracundiam, vel gaudium.

Efficax ad ſtuporem.

Ad ſtuporem & admirationem eſt efficax, præſertim vbi cum ſuſtentatione iungitur; Id autem euenit cùm præclarum alicuius conſilium, aut factum, quod propter inſolentiam mirabile ſit, commendamus: Tùm enim Communicatio magnam vim habet, cùm ſciſcitamur Auditorum iudicium atque mentem. Si quis Diui Paulini Nolani charitatem illam prædicare velit, quâ ſe addixit ſeruituti, vt captiui adoleſcentis repræſentaret libertatem. Exponat primum oportet matris lacrymas filium ſuum deflentis ad pedes Diui Paulini, eiuſdemque commiſerationem ex amore, & charitate natam, tùm per ſuſtentationem petat quid conſilij capturus ſit vir ſanctiſſimus deficiente pecunia, exhauſtis rebus domeſticis; tùm res ad Auditores transferat. Quid vos ipſi Auditores faceretis? quid in ea re vobis agendum cenſeretis? quàm multi ex hoc ipſo cœtu diuites & fortunati abſterrerent miſeram mulierem? pauci fortaſſe verbis amicis ſolarentur mœrentem: vix vllus pecuniâ, tametſi magna copia ſuppeteret, calamitatem eius ſubleuaret. Audite verò audite ſanctiſſimi Præſulis ſtupendum planè conſilium: poterat excuſare paupertatem ſuam, non excuſat; poterat commemorare conſumptas opes ac pecunias, hæc omnia prætermittit; poterat ad amicos certè confugere, ne id quidem ſatis ardentiſſimæ eius charitati eſſe poteſt. Quid ergo? ſeipſum homo alienæ ſalutis amantiſſimus, propriæ vitæ negligens, ſeipſum inquam ſeruituti addicit, & ſua libertate redimit alienam.

Pvnctvm IV.

Conceſſio.

EST exornatio quâ videmur etiam aliquid iniquum vel pati, vel aduerſario concedere, fiduciæ causâ; eſtque vel ſeria, quæ fidenti conuenit. Nam hac vtimur cum parte conceſſa, nos tamen ſuperiores fore confidimus, & particulis, *eſto*, *ſit ita*, *fac*, frequenter exprimitur. Pro Quinct. num. 56. *Hæc ille ſi verbis non audet, re quidem vera palam loquitur. Etenim ſi vult virorum bonorum inſtituto viuere, multa diſcat oportet, atque dediſcat: quorum illi ætati, vtrumque difficile eſt. Non dubitaui, inquit, cùm Vadimonium deſertum eſſet, bona proſcribere. Improbe. Verùm, quoniam tu id tibi arrogas, & concedi poſtulas; concedamus.*

Pro Roſc. Amer. num. 73. *Vtrum quid agatur non vides? aut apud quos agatur? agitur de parricidio, quod ſine multis cauſis ſuſcipi non poteſt. Apud homines autem prudentiſſimos agitur, qui intelligunt neminem, ne minimum quidem maleficium, ſine cauſa admittere. Eſto, cauſam proferre non potes: tametſi ſtatim viciſſe debeo, tamen de meo iure decedam: & tibi quod in alia cauſa non concederem, in hac concedam, fretus huius innocentia. Non quæro abs te quare patrem Sext. Roſcius occiderit; quæro quomodo occiderit.* Et num. 54.

Eſt etiam Ironica Conceſſio, quæ inuidiam conflare poteſt aduerſario, præſertim congeriem habet variorum criminum, quæ concedi non poſſunt. Hanc frequenter adhibet Cicer. 4. Verr. num. 46. *Quæ eſt iſta Prætura? eripis hereditatem, quæ venerat à propinquo,*

venerat teſtamento, venerat legibus; cuius hereditatis cùm ille aliquanto ante te Prætorem eſſet mortuus, controuerſia fuerat nulla, mentionem fecerat nemo. Verùm eſto, eripe hereditatem propinquis, da palæſtritis: prædare in bonis alienis nomine ciuitatis; euerte leges, teſtamenta, voluntates mortuorum, iura viuorum. Num etiam Heraclium bonis exturbare oportuit? qui ſimul ac profugit, quàm impudenter, quàm palam, quàm acerbe, Dij Immort. illa bona direpta ſunt! Et num. 150.

Feſtiua eſt etiam illa conceſſio ironica. 5. Ver. num. 16. *Qua in re illud primum reprehendo, & accuſo, cur in re tàm veteri, tàm vſitata quidquam noui feceris, ingenio aliquid aſſequutus es? tot homines ſapientiſſimos, qui illam Prouinciam ante te tenuerunt, prudentia conſilioque viciſti? Eſt tuum, eſt ingenij prudentiæque tuæ. Hoc do tibi, & concedo. Scio, te Romæ cùm Prætor eſſes, edicto tuo poſſeſſiones hereditatum à liberis ad alienos, à primis heredibus, ad ſecundos, à legibus ad libidinem tuam tranſtuliſſe; ſcio, te edicta ſuperiorum omnium correxiſſe, & poſſeſſiones hereditatum, non ſecundùm eos, qui proferrent, ſed ſecundùm eos, qui dicerent teſtamentum factum dediſſe: eaſque res nouas à te prolatas, & inuentas: magno tibi quæſtui fuiſſe ſcio.*

Sunt qui conceſſionem dictorum eſſe velint, vt permiſſionem factorum, & ſic illam Tullij fictam Verris defenſionem interpretentur. 7. Actione, num. 4. *Hæc eadem nunc ab illis defenſionis ratio, viaque tentatur: idem quæritur, ſit fur, ſit ſacrilegus, ſit flagitiorum omnium, vitiorumque princeps; at eſt bonus Imperator, at felix, & ad dubia Reip. tempora reſeruandus.*

Permiſſio conceſſioni non diſſimilis, niſi quod illa multo grauior eſt & amarulentior. Priore in Catil. num. 10. *Catilina perge, quò cœpiſti, egredere aliquando ex vrbe, patent portæ, proficiſcere. Nimium diu te Imperatorem illa tua Manliana caſtra deſiderant: educ tecum etiam omnes tuos, purga vrbem.*

Fit autem permiſſio cùm cauſæ bonitate freti, quædam iudicibus, aut aduerſariis æſtimanda permittimus, & ſtatuendi facultatem largimur. De Prouinc. conſ. num. 8. *Lateant libidines eius tenebricoſa, quas fronte, & ſupercilio non pudore, & temperantiâ contegebat.*

In Vatin. num. 11. *At illud tenebricoſiſſimum tempus ineuntis ætatis tuæ patiar latere: licet impunè per me parietes in adoleſcentia perfoderis, vicinos compilaris, matrem verberaris; habeat hoc præmium tua indignitas, vt adoleſcentiæ turpitudo, obſcuritate, & ſordibus tuis obtegatur.*

Delectat maximè conceſſio, cùm id concedimus, quod ei, cui conceditur, nocet: vt ſæpè fit in contentionibus, & controuerſijs. Pro Ligar. num. 2. *Habes igitur Tubero, quod eſt accuſatori maximè optandum, confitentem reum; ſed tamen ita confitentem, ſe in ea parte fuiſſe, qua te Tubero, qua virum omni laude dignum, patrem tuum. Itaque prius de veſtro delicto confiteamini neceſſe eſt, quàm Ligarij vllam culpam reprehendatis.*

Multò ſuauior eſt illa, cùm aliqua, quæ negari non poſſunt, concedimus, vt alia maioris momenti deeſſe dicamus, aut meliora ſubiungamus, quæ nos eligimus. Prioris exemplum eſt elegans apud Cic. pro Flacco, num. 9. *Hoc dico de toto genere Græcorum. Tribuo illis litteras, do*

A *multarum artium diſciplinam, non adimo ſermonis leporem, ingeniorum acumen, dicendi copiam: denique etiam ſi qua ſibi ſumunt alia, non repugno: teſtimoniorum religionem, & fidem nunquam iſta natio coluit, totiuſque huiuſce rei, quæ ſit vis, quæ auctoritas, quod pondus ignorant.*

Poſterioris eſt illud Diui Paulini epiſt. ad Aprum. *Sibi habeant litteras ſuas Oratores; ſibi ſapientiam Philoſophi; ſibi diuitias ſuas diuites; ſiue Regna ſua Reges; nobis gloria & poſſeſſio, & regnum Chriſtus eſt: nobis ſapientia in ſtultitia prædicationis; nobis virtus in infirmitate carnis; nobis gloria in Crucis ſcandalo, quo mihi mundus occiditur, & ego mundo.*

Plurimæ conceſſionis formulæ Cic. 4. Verr. nu. 150. 3. in eundem, num. 13.

5. Verr. num. 59. *Eſto falſam de illis habuit opinionem.*

B 6. Verr. num. 19. *Verùm fac te impetraſſe, fac aliquid grauius in Heium ſtatuiſſe.*

1. in Rullum, num. 15. *Verùm eſto nihil eſt quod emi non poſſit, ſi tantum des, quantum velit venditor.*

2. Agraria, num. 54. *Patior non moleſtè tàm ſtultos eſſe, qui hæc ſperent, tàm impudentes qui conentur.*

Pro Cluentio, num. 146. *Vt tibi concedam hoc indignum eſſe, tu mihi concedas neceſſe eſt, multò eſſe indignius.*

Pro Ligario, num. 36. *Sed ierit ad bellum, diſſenſerit non à te ſolùm, verùm etiam à fratribus.*

Pro Deiotaro, num. 30. *Sint ſanè inimicitiæ quæ eſſe non debebant.*

Pro Muræna, num. 41. *Sed hæc ſanè ſint paria*
C *omnia: ſit par forenſis opera militari: ſit par militari ſuffragatio vrbana: ſit idem, magnificentiſſimos, & nullos vnquam fuiſſe ludos: quid? in ipſa Prætura nihilne exiſtimas inter tuam, & iſtius ſortem interfuiſſe?*

Conceſſio Ironica, pro Domo, num. 37. *Cur ergo adoptatur? Probate genus adoptionis. Iam omnium ſacra interierint, quorum cuſtodes vos eſſe debetis.*

Pro Milone, num. 92. *Excitate, excitate eum, ſi poteſtis ab inferis. Frangetis impetum viui, cuius vix ſuſtinetis furias inſepulti.*

Pro Flacco, num. 96. *Litemus igitur Lentulo, parentemus Cethego, reuocemus eiectos: nimiæ pietatis, & ſummi amoris in patriam viciſſim nos pœnas, ſi ita Dijs placet, ſufferamus.*

3. in Verrem de Prætura, num. 13. *Confringat iſte ſanè vi ſua, conſilia Senatoria: quæſtiones omnes*
D *perrumpat: euolet ex noſtra ſeueritate.*

2. Agraria, num. 46. *Non eſt ſatis: Cùm ſeſe ſociorum, cùm exterarum nationum, cùm Regum ſanguine impleerint: incidant neruos populi Rom. adhibeant manus vectigalibus veſtris, irrumpant in ærarium.*

Pvnctvm V.

Suſtentatio.

INter hæc ornamenta præcipuum in narrando locum obtinet ſuſtentatio. Quâ ſuſpenſum tenemus aliquandiu Auditoris animum, antequàm tem

ipſi, quam veluti conditam animo ſeruamos, expumamus. Valet ad exaggerandum, idque tùm ad laudem, tùm ad vituperium, cùm minora multa recenſemus, eáque deinde reiicimus, & eorum loco magnum aliquid ſubiicimus, quod vix cogitatione concipi poterat. A

Vituperat.

Tull. multis in locis Verr. 7. cuius crudelitatem amplificat. n. 10. *Res delata ad iſtum ſtatim vt par fuit, iuſſu eius homines qui nominati fuerant comprehenſi ſunt adductique Lilybaeum, Domino denunciatum eſt, vt adeſſet, cauſa dicta damnati ſunt. Quid deinde? quid cenſetis? furtum fortaſſe, aut prædam expectatis aliquam; Nolite vſquequaque eadem quærere, in metu belli furandi qui locus eſſe poteſt?*

B Tùm multis interiectis. n. 11. *Etiamnum mihi expectare videmini Iud. quid deinde factum ſit: quod iſte nihil vnquam fecit, ſine aliquo quæſtu, atque præda. Quid in eiuſmodi re fieri potuit. Quod commodum eſt? expectate facinus quàm vultis improbum, vincam tamen expectationem omnium. Nomine ſceleris, coniurationiſque damnati, ad ſupplicium traditi, ad palum alligati, repentè multis millibus hominum inſpectantibus ſoluti ſunt, & Leonida illi Domino redditi.*

Inſigne prorſus eſt illud Ph. 2. n. 2. *Quid putem contemptúmne me? non video, nec in vita, nec in gratia, nec in rebus geſtis, nec in hac mea mediocritate ingenij, quid deſpicere poſſit Antonius. An in Senatu facillime detrahi poſſe credidit? qui ordo clariſſimis ciuibus bene geſta Reip. teſtimonium multis mihi vni conſeruatæ dedit. An decertare mecum voluit contentione dicendi? hoc quidem beneficium eſt. Quid enim plenius, quid vberius, quàm mihi & pro me, & contra Antonium dicere? Illud profectò eſt, non exiſtimauit ſui ſimilibus probari poſſe, ſe eſſe hoſtem patriæ, niſi mihi eſſet inimicus.*

Pro Quinctio. n. 66. *Quid deinde fit? Alphenus, vt omnes intelligere poſſent, iudicio defendi.*

4. Verr. n. 106. *Cognitorem adſcribit Sthenio. Quem? cognatum aliquem aut propinquum?*

Pro Comœdo. n. 39. *Atenim forſan hoc tibi veniat in mentem.*

3. Verr. 142. *Quod igitur eſt remedium? quod? ut liceat pupillo redimere.*

5. In eundem. n. 122. *Quid vultis amplius? num expectatis dùm Metellus.*

3. In Rullum. n. 11. *Nam attendite quantas concoſſiones agrorum.*

D Pro Deiotaro. n. 26. *Quid deinde furcifer? quò progreditur?*

Elegans eſt, cùm dubitationem habet adiunctam: talis eſt illa perfecti Oratoris de certaminum ſingulari, atque nefario genere. Sic enim. De qua tàm importuna, tàm inueterata, ac domeſtica labe quid dicam, aut quemadmodum appellem neſcio. Furorem & inſaniam nominem? lene illud eſt. An belluæ, in hominis figura, immanitatem & rabiem? ne iſtud quidem ſufficit. An florentiſſimi huius regni, adeóque Chriſtiani nominis fœdiſſimam maculam; imò exitium, flammam atque perniciem? quàm vultis atrocia, ac deteſtanda nomina concipite: Vincit omnia ſceleris horrendi grauitas, ac ne cogitatione quidem capi, nedum Oratione ſatis exprimi, explicatique poteſt.

Laudat.

Prudens conſilium Ioſephi pluribus dilaudat, & interpretationem ſomnij Regis commendat per ſuſtentationem communicationi adnexam D. Ambroſ. 2. Offic. c. 16. *Quâ gratia proſpiciendum admonuit, vt vberioribus annis congregaretur ſubſidium frumentarium, quod ſuſtentare poſſet inopiam futuræ infœcunditatis. Quid primùm mirer? ingenium; in quo ipſum veritatis cubile deſcendit. An conſilium, quò tàm graui, atque diuturnæ proſpexit neceſſitati? an vigilantiam, atque iuſtitiam; quarum alterâ impoſito ſibi tanto numere congregauit, tam multiplices commeatus? alterâ æqualitatem per omnes ſeruauit? Nam de magnitudine quid loquar? quod venditus à fratribus, in ſeruitutem non retulit iniuriam; ſed famem depulit? quid de ſuauitate, quâ dilecti fratris præſentiam pia fraude quæſiuit, quem ſimulato per elegantiam furto reum ſtatuit rapina, vt obſidem teneret gratia.*

Ex hoc Lycurgum Spartanorum Principem Deum, ex Apollinis oraculo propter Clementiam, vocatum eſſe confirmat Themiſtius, dùm Oratione 5. Theodoſij Imp. ſingularem humanitatem commendat. Cur Deum illum potius Apollo nominamus? An quod celaberrimas victorias Princeps ille reportarit? an quod occiſorum ab ſe hoſtium cadauera cumularit? an quod haſtatorum ac ſpiculatorum auro ſplendentium Satellitio cingeretur? aut quoniam ante eum curruum aureorum Niſæis equis trahentibus pompa præcederet? ſiue quod torquibus idem, & tiara, ac purpura veſte fulgeret? Ego tamen parui iſta facienda eſſe ſcio, reſpondet Apollo, vt quæ à plериſque nequiſſimis, & ſtolidis principibus obtineantur, quos non modò Deos, ſed ne quidem homines appellare deceat. Quæ cùm ita ſint, quid in Lycurgo tandem animaduerti, cuius gratia Deum potius, quàm hominem appellandum cenſuerim? facilitatem nimirum, iuſtitiam, atque pietatem, harumq; Principem omnium humanitatem, cuius vnius beneficio Reges ad Dei ſimilitudinem accedunt. Adeóque miti ac placato fuit ingenio, vt eum, quem ſibi in concione oculum effoderat, cum lapidibus obruere vellent Lacedæmonij ſeruarit, atque à ſupplicio vindicarit, quem cùm ſecum in domum ſuam adduxiſſet, ita informauit, ac manſuetum reddidit, vt pro nefario ciue, bonum illum virum efficeret. C

In rebus creatis non eſſe poſitam felicitatem piè Philoſophatur Boëtius per ſuſtentationem communicationi iunctam. *Nihil dubium eſt, quin hæ ad beatitudinem viæ, deuia quædam ſint; nec perducere eò quemquam valeant, ad quod ſe perducturas eſſe promittunt. Quantis verò implicita malis ſint, breuiſſimè monſtrabo. Quid enim? pecuniámne congregare conaberis? ſed eripies habenti. Dignitatibus fulgere velis? danti ſupplicabis: & qui cæteros præire honore cupis, poſcendi humilitate vileſces. Potentiámne deſideras? ſubiectorum inſidiis obnoxius, periculis ſubiacebis. Gloriam petis? ſed per aſpera quæque diſtractus, ſecurus eſſe deſiſtis. Voluptuariam vitam degas? ſed quis non ſpernat, atque abiiciat viliſſimæ, fragiliſſimæque rei, corporis ſeruitium? Iam verò qui bona præ ſe corporis ferunt quàm exigua, quàm fragili poſſeſſione nituntur? Num Elephantos mole, tauros robore ſuperare poteritis? num tygres*

velocitate præbitis? reſpicite cœli ſpatium, firmitudinem, celeritatem, & aliquando deſinite vilia mirari.

Minuit.

Aliàs valet ad minuendum, cùm expectatiotionem alicuius rei grauiſſimæ Orator concitanerit, ad aliquid quod leue ſit, aut nullomodo crimino ſum deſcendit, & tunc commotioni ſeruit & delectationi. Pro Roſ. Am. n. 39. *Patrem occidit Sex. Roſcius qui homo? adoleſcentulus corruptus, & ab hominibus nequam inductus, annos natus magis quadraginta. Vetus videlicet Sicarius, homo audax, & ſæpè in cæde verſatus. At hoc ab accuſatore ne dici quidem audiſtis. Luxuries igitur hominem nimirum, & æris alieni magnitudo, & indomitæ animi cupiditates ad hoc ſcelus impulerunt: de luxuria purgauit Erucius, cùm dixit, hunc, ne in conuiuio quidem vllo ferè interfuiſſe. Nihil autem vnquam debuit. Cupiditates porrò quæ poſſunt ſunt eſſe in eo, qui, vt ipſe accuſator obiecit, ruri ſemper habitarit, & in agro colendo vixerit? quæ vita maximè disiuncta eſt a cupiditate, & cum officio coniuncta. Quæ res igitur tantum iſtum furorem Sex. Roſcio obiecit? patri, inquit, non placebat.*

Iocatur.

Captatur interim Iocus ſimulata ſuſtentationis ſpecie, vbi aliquid maius veluti promittitur, dicitur autem minus, quàm expectetur, aut aliud omninò. Facetè Martial. 1. epigr. 6.

Quod conuiuaris ſine me tàm ſæpè Luperce,
Inueni, noceam quò ratione tibi.
Iraſcar, licet vſque voces, mittaſque, rogeſque:
Quid facies? inquit: quid faciam? veniam.

Alia ſuſtentationis ſpecies eſt, cùm per varios auctores rem aliquam circumducimus, & inquirimus, cui ſit tribuenda, vt initio ſuſpenſus hæreat auditor, & dubius ſit, vbi gradum figat. Si de Chriſti patientis doloribus ac tormentis agas: primùm quidē grauiter increpes licet carnificum immanitatem, qua ſuppliciis vltimis agnum mitiſſimum lacerarunt. Reſpondebunt id Romani Præſidis iuſſu factum, cui obtemperandum fuit: aditur ad ipſum Prætorem, quid hoc tandem ſeueritatis, quid ſæuitiæ, quid crudelitatis? Victum ſe profitetur Hebræorum proteruiâ & improbitate: Hebræos interroget, quid tandem impulerit eos, nihil malè meritum, imò & Regem ſuum innocentiſſimum ita perſequi? Audio quid obtendant, deditum ſibi ab ipſius diſcipulo profuga, ac perfido; poſt hæc adoriére ſceleſtum illud diſcipuli proditoris caput. Et ô peſtis! inquies, ô labes! ô portentum! ô nefarium Dæmonem, imò furiis omnibus immaniorem! quid tandem potuit agnus ille mitiſſimus? Téne cùm ſordes è pedibus tuis abſterſit, quid offendit? cùm te ea puluere ad tantum honoris culmen euexit? cùo tibi tot amoris ſigna dedit.

PVNCTVM VI.

Interpretatio.

HOc ornatu dictum, aut factum alicuius, iuxta ſententiam, & mentem noſtram in-

A terpretamur. Tull. 6. Verr. n. 45. *Superbum eſt enim Iud. & non ferendum dicere, Prætorem in prouincia homini honeſto, locupleti, ſplendido, vende mihi vaſa cælata. Hoc eſt enim dicere, non eſt dignus tu qui habeas, quæ tàm bene-facta ſint: meæ dignitatis iſta ſunt. Tu dignior Verres, quàm Calidius.* 3. in eondem n. 6. & 9.

Pro Sextio. n. 16. *Hanc tetram immanemque belluam, vinctam auſpiciis, alligatam more maiorum, conſtrictam legum Sacratarum catenis, ſoluit ſubito legum cura Conſul; vel vt ego arbitror, exoratus, vel, vt non nemo putaret, mihi iratus, ignarus quidem certè, & imprudens impendentium tantorum ſcelerum, ac malorum, qui Trib. plebis felix in euertenda Rep. fuit nullis ſuis neruis. Qui enim in huiuſmodi vita nerui eſſe potuerunt, hominis fraternis flagitiis, ſororiis ſtupris, omni in audita libidine infamis.*

B Præclarè Seneca Phil. de Tranq. animi c. 8. Diogeni ſeruus vnicus fugit, nec eum reducere, cùm monſtraretur, tanti putauit. Turpe eſt inquit, Manem, ſine Diogene, viuere poſſe, Diogenem, ſine Mane non poſſe, videtur mihi dixiſſe. *Age tuum negotium. Fortuna, nihil apud Diogenem iam tuum eſt, fugit mihi ſeruus, imò liber abiit.*

Idem c. 14 *Canius Iulius, vir imprimis magnus, cuius admirationi ne hoc quidem obſtat, quod noſtro ſæculo natus eſt, cum Caio diu altercatus, poſtquam abeunti Phalaris ille dixit. Ne forte inepta ſpe tibi blandiaris, duci te iuſſi: Gratias ago, inquit, optime Princeps quid cenſeris dubito, multa enim occurrunt mihi. Contumelioſus eſſe voluit, & oſtendere quanta crudelitas eſſet, in qua mors beneficium erat. An exprobrauit illi quotidianam dementiam? agebant enim illi gratias, & quorum liberi occiſi, &*
C *quorum bona erant, ablata. An tanquam libertatem libenter accepit? quidquid eſt magno animo reſpondit.*

Longè elegantior ſi duas partes habuerit, hic ornatus; quarum altera deterius interpretetur, altera melius; omninò benè Plutarchus priore tractatu de Alexandri fortuna, vbi in illo eius dicto ſic exultat. Niſi Alexander eſſem, Diogenes eſſe vellem. Non dixit, inquit, niſi Rex eſſem, Diogenes eſſem, non dixit niſi Diues eſſem, aut Argeades; rationem ſtatim ſubdit, neque enim præhabebat ſapientiæ fortunam, aut vili lacernæ diadema: ſed dixit, niſi Alexander eſſem, Diogenes eſſem, id eſt, niſi opere potius, quàm verbis certum eſſet Philoſophari, niſi vniuerſum continentem, non tàm paſſibus, quàm victoriis circuire, niſi barba-
D ras gentes Græcis inſtitutis excolere, non equidem in otio deſidens potentiam meam ad luxuriandum contuliſſem, ſed frugalitatem Diogenis æmulatus fuiſſem.

Huc reuocanda dictorum atque factorum, quæ breuia ſint, prolixior interpretatio, quæ his, aut ſimilibus notis conficitur, *quaſi dicat, id eſt, hoc eſt*, vel *vt ego arbitror*. Exoriet aliquis illud D Auguſtini dictum aureum. Ama, & fac quod vis. Quid eſt, inquit, ama & fac quod vis? hoc eſt amandi & amori leges nullæ poſitæ ſunt, nulli præſcripti termini, ſibi enim ipſe lex eſt, hoc non metuendum, vt nequiter admittat aliquid, ſi rectè tamen amauerit; In oculis amor, in auribus, in verbis, & operibus maximè dilectio, vt infinitum tantum intueatur, nullos agnoſcat limites.

Talis eſt illa ſermonis interpretatio D. Ambroſij, de obitu Satyri fratris. Raptus eſt ne malicia mutaret cor eius. Quantò magis nunc iure dicendum eſt, cùm ad ſæculi lubricum vitæ accedat ambiguum. *Raptus eſt ne in manus incideret barbarorum; raptus eſt ne totius orbis excidium, mundi finem, propinquorum funera, ciuium mortes, ne poſtremò ſanctarum Virginum, atque viduarum, quod omni morte acerbius eſt, colluuionem videret. Ego verò te frater, cùm vita tua flore, tùm mortis commoditate beatum arbitror; non enim nobis ereptus es, ſed periculis; non vitam amiſiſti, ſed ingruentium acerbitatum formidine caruiſti.*

Talis & hæc Cic. pro Milone, cùm ad ſingula quæque membra Clodij voluntatem, & conſilia in Remp. nefaria diligenter inueſtigat, cuiuſmodi eſt illud inter cætera n. 24. *Pub. Clodius cùm ſtatuiſſet omni ſcelere in Pratura vexare Remp. videretque ita tracta eſſe comitia anno ſuperiore: vt non multos menſes Praturam gerere poſſet; qui non honoris gradum ſpectaret, vt cæteri, ſed & Luc. Paulum collegam effugere vellet, ſingulari virtute ciuem, & annum integrum ad dilacerandam Remp. quæreret: ſubitò reliquit annum ſuum, ſeque in proximum tranſtulit, non religione aliqua, ſed vt haberet, quod ipſe dicebat, ad Praturam gerendam, hoc eſt, ad euertendam Remp. plenum annum atque integrum.*

Sic formare licet interpretationem, per definitiones conglobatas, in duo hæreſeos monſtra Caluinum, & Lutherum, quos infamiæ cauſa nomino. Collige animum Caluine, reſpira ſis tantiſper, vide quid loquaris, quàm multa duabus voculis portenta comprehendas. *Eccleſia corruit*, hoc eſt, ſi quid ſentis Caluine, ſi quid adhuc intelligis, extincta eſt lux gentium, collapſum Chriſtianæ veritatis Præſidium, arx ſempiternæ ſalutis euerſa, afflictum atque proſtratum ſanctiſſimæ fidei columen, innumerabilis ſapientiſſimorum patrum, caſtiſſimarum Virginum multitudo, ſuperioribus illis ætatibus, in communis huius parentis gremio ſuſcepta, enutrita vberibus, præceptis, ac legibus informata; tot tamque illuſtria vitæ ſanctiſſimæ, puritatis integerrimæ, virtutis conſtantiſſimæ documenta dedit; illa, inquam, tanta, tot retrò ſæculorum multitudo, quia fideli charitate caruit, hoc eſt (ſi Superis placet) quia Caluinum non vidit, non conſuluit, non audiuit, perpetuos inferorum cruciatus, nullius criminis damnata, ſuſtinebit: hoc denique, nec enim hic tua ſtabit impietas, hoc eſt Chriſtus ipſo, æterna veritas, patris æterni ſapientia, humanæ ſalutis reparator, ac noſtræ libertatis aſſertor Deus, cùm Eccleſiæ ſuæ conſtantiam pollicitus, quæ nullis vnquam Dæmonum tempeſtatibus, ac procellis quateretur, cùm id Chriſtus diceret; cùm id ſanctiſſimè confirmaret, tùm idem, ſi Luthero credimus, turpiſſimè atque indigniſſimè mentiebatur. Quis ad hanc vocem non perhorreſcat? quis non in illum hoſtili odio incitetur? quis ab illo manum abſtineat? quis illum aditu, congreſſu, ſocietate, luce, dignum putet?

Mentis Interpretatio.

Eſt alia mentis alterius interpretatio, ex qua ſumimus occaſionem plurima tùm dicta, tùm exempla eruditè referendi, quæ multas rationes colligat, & plerumque bonam orationis partem complectatur. Amædeus Dux Allobrogum rogatus à quibuſdam Oratoribus, qui tùm aderant, an canes venaticos haberet, annuit vt poſtera die redirent: Interim in pergula, è latere ædium, ingentem mendicorum multitudinem diſcumbentium eis oſtendit. Atqui hi ſunt, inquit, Canes mei, quos alo quotidie, & quibus cœlum venaturum me confido. Quod ſic interpretari licet. Meminerat ſcilicet ſumma pietate vir quantopere commendata eſſet in diuinis litteris miſericordia; intelligebat quiſnam eſſet ille, qui dixerat, date eleemoſinam, & ecce omnia munda ſunt vobis: Audierat Chriſti verba; ſicut lauacro aquæ ſalutaris gehennæ ignis extinguitur; ſic eleemoſynis delictorum flamma ſopitur. Cum animo ſuo repetebat identidèm verbum illud Salomonis, magna res & pretioſa vir miſericors: Non ignorabat ſingularem Nazianzeni commendationem; Nihil tàm diuinum habet homo, quàm de aliis bene mereri, tametſi hic maiora, ille minora beneficia conferat: legerat atque deguſtarat diuerſos miſericordiæ fructus eſſe, quòd hominem ad diuinæ gratiæ ſatus excipiendos diſponeret, peccatorum pœnas exolueret, fiduciam excitaret, &c.

PVNCTVM VII.

Correctio.

DVplex eſt Correctio, altera retractatio verbi, altera ſententiæ. Illa modò verbum emendat nullo alio ſubiecto meliore, pro Mur. n. 80. *Atqui hæc ciues, ciues, inquam, ſi hoc nomine eos appellari fas eſt, de patria ſua cogitant, & cogitarunt.*

Modò verbum pro verbo reponit. Ciceroni frequens pro Cœlio. 31. & n. 71. *O ſtultitiam, ſtultitiamne dicam, an impudentiam ſingularem?*

Pro Ligario n. 26. *Quæ fuit igitur in illo homine tanta conſtantia? conſtantiam dico: neſcio an melius patientiam poſſem dicere.* Ibid. n. 22.

Pro Roſc. Amer. n. 134. *In hac vita, quos ſumptus quotidianos, quas effuſiones fieri putatis? quæ verò conuiuia? honeſta credo, in huiuſmodi domo: ſi domus hæc habenda eſt potius, quàm officina nequitiæ, & diuerſorium flagitiorum omnium.*

Pro Sextio n. 110. *Ecqua ſeditio vnquam fuit, in qua non ille Princeps? ecquis ſeditioſus, cui ille non familiaris? ecqua turbulenta concio, cuius ille non concitator? cui bene-dixit vnquam bono? benedixit? imò quem fortem, & bonum ciuem non petulantiſſimè eſt inſectatus?* Et n. 53.

Verr. 5. n. 29. *Cedo mihi vnum ex triennio Præturæ tuæ, qui octupli damnatus ſit. Damnatus? imò verò in quem iudicium ex edicto tuo poſtulatum ſit.*

Multum leporis habet, quando in Paronomaſia luditur. *Tùm iſte vir optimus; opimum volui dicere.*

Non ad vituperandum modò valet, ſed etiam ad laudandum. 3. in Anto. Cic. n. 3. *Ca. Cæſar adoleſcens, penè potius puer, incredibili, ac diuina quadam mente, atque virtute, tùm cùm maximè*

furor arderet Antonij, cumque eius à Brunduſio crudelis & peſtifer reditus timeretur, nec poſtulantibus, nec cogitantibus, nec opinantibus quidem nobis (quia fieri non poſſe videbatur) firmiſſimum exercitum inuicto genere veteranorum militum comparauit, patrimoniumque ſuum effudit. Quamquam non ſumus vſi eo verbo, quo decuit. Non enim effudit, ſed in ſalute Reip. collocauit.

Sic de perpetua in bono ſuſcepto conſtantia, ſiue de timore Dei per definitionem, & correctionem, dicas. Hæc eſt cœleſtium donorum conciliatrix; hæc cæterarum virtutum procreatrix eſt, expultrixque vitiorum. Hæc diuinæ illius ſtructuræ, quam in pectoribus noſtris excitare ſanctiſſimus ille ſpiritus ſolet, velut ſedes ac fundamentum ſubſternitur. Quamquam non eo ſum vſus verbo, quo decebat: non enim inchoati iam fundamentum operis eſt, ſed abſoluti, conſummatique perfectio.

Eſt & illa retractatio verbi de felici obitu D. Ludouici. Iam æternitatis deſiderio incenſus, quam alij mortem reformidant, illam Ludouicus, vt ſalutis anchoram, ac beatæ vitæ portum ſuauiſſimè venientem amplexatur: neque cineribus timet, ſoli animæ timet. Quamquam non eo ſum vſus verbo, quo debui. Non enim timet, ſed gratulatur, & amat.

Ignorantia.

Tertia ſpecies retractationis eſt Ignorantia; cùm de induſtria omittimus aliquid, & aduerſarium quaſi monitorem interrogamus. 6. Verr. n. 5. *Erant ænea præterea duo ſigna non maxima, verùm eximia venuſtate, virginali habitu, atque veſtitu quæ manibus ſublatis ſacra quædam more Athenienſium Virginum repoſita in capitibus ſuſtinebant. Canephoræ ipſa vocabantur. Sed earum artificem: quemnam? rectè admones. Polycletum eſſe dicebant.*

Optima eſt retractatio, cùm per ambages, & ſigna quædam fingimus reduci nos in memoriam rei, quæ videbatur excidiſſe. Quid fortiſſimus ille Romanorum propugnator? nomen mihi ſentio excidiſſe, hoc vnum ſcio eum fuiſſe, qui vulgò Romanorum gladius dicebatur, qui Hannibalem toties Nolâ prohibuit, qui libertatem cum periculo ſalutis ſuæ conſeruauit. Nunc in memoriam redit, Marcellus is fuit.

Sententiæ Correctio.

Eſt alia correctio propoſitæ ſententiæ reprehenſio, & emendatio, quæ iucunda fit, cùm id quod prius dictum eſt, acutè, ſubtiliterque corrigi videtur Cic. 2. Off. n. *Italiam ornare, quàm domum ſuam maluit: quamquam Italia ornata, domus ipſa mihi videtur ornatior.*

Item pro Ligario. n. 24. *Veniebatis igitur in Africam prouinciam, vnam ex omnibus huic victoriæ maximè infeſtam, in qua erat Rex potentiſſimus, inimicus huic cauſæ, aliena voluntas, conuentus firmi atque magni: quæro quid facturi fuiſſetis? quamquam quid facturi fueritis non dubitem, cùm videam quid feceritis. Prohibiti eſtis in prouincia veſtra pedem ponere, & prohibiti, vt perhibetis ſumma cum iniuria.*

In Anton. 14. n. 22. *Supplicationem modò qui decreuit, idem imprudens hoſtes iudicauit. Nunquam enim in ciuili bello ſupplicatio decreta eſt. Decre-* A *tam dico? ne victoris quidem litteris poſtulata eſt.*

Reuocatio.

Hùc pertinet reuocatio ſui ipſius, & correctio mentis. Priore in Catil. 22. *Quamquam quid loquor? te vt vlla res frangat? tu, vt vnquam te corrigas? tu, vt vllam fugam meditere? vt vllum tu exilium cogites? vtinam tibi iſtam mentem Dij Immort. donarent? tametſi video, ſi mea voce perterritus ire in exilium animum induxeris, quanta tempeſtas inuidiæ nobis, ſi minus in præſens tempus recenti memoria ſcelerum tuorum, at in poſteritatem impendeat.* Et n. 24.

Pro Rege Deiotaro. n. 16. *At, credo hæc homo inconſultus, & temerarius, non videbat; quis conſideratior illo? quis tectior? quis prudentior? B quamquam hoc loco Deiotarum, non tàm ingenio, & prudentiâ, quàm fide & religione vitæ defendendum puto.*

Pro Comœdo. n. 18. *Sed quid ego ineptus de Roſcio apud Piſonem dico? ignotum hominem ſcilicet pluribus verbis commendo. Eſtne quiſquam omnium mortalium, de quo melius exiſtimes tu? Eſtne quiſquam, qui tibi purior, prudentior, humanior, officioſior, liberaliorque videatur?*

Vlt. Ver. 108. pro Rabir. Poſth. n. 27. Pro Mil. n. 106.

Vltima ſpecies eſt, quando dictum alicuius ita corrigimus, vt aliquid in ſententiam noſtram ſubſtituamus aptius. Sicut ad arandum boues, ad currendum equos, ad volandum aues: ita ad laborem natum eſſe hominem: melius dixiſſes, natum ad cœleſtium rerum contemplationem, imò ad Deum laudandum, &c.

C

Pvnctvm VIII.

Congeries.

GRaue genus exornationis in omnem partem, vndè amplificandi vis petitur. Eſt autem rerum, aut verborum, aut argumentorum collecta multitudo, quæ præcipiti quadam volubilitate, ſic incitat Orationem, vt torrentis inſtar auditorum animos abripiat. Huius figuræ tractandæ ratio varia eſt, vſusque multiplex.

I. Verborum.

Eſt quædam verborum idem ſignificantium conglobatio, quæ ingenioſam in ea ſimilitu- D dine varietatem deſiderat 1. Catil. 10. Sic in Maulium acerbiſſimum filij ſui iudicem, imò & carnificem quis poſſet inuehi. Aderas auctor, aderas ſpectator, exactor hoc ſpectaculo, quod vel in theatris horremus, paſcebas oculos: hac innocenti victima tuæ crudelitati litabas. Hæc ſcilicet tàm multa verba idem omninò ſignificant, ſed in eadem ſignificatione iucundam habent varietatem.

Pro Cœlio. n. 46. *An vos aliam cauſam eſſe ullam putatis, cur in tantis præmiis Eloquentiæ tanta voluptate dicendi, tanta laude; tanta gloria, tanto honore, tàm ſint pauci ſemperque fuerint, qui in hoc labore verſentur? Omittenda ſunt omnes voluptates, relinquenda ſtudia delectationis, ludus, iocus, conuiuium, ſermo etiam penè omnium familiarium deſerendus.*

Eſt illa expolitio pro Mil. num. 70. *Vide quàm ſit varia vita, commutabiliſque ratio, quàm vaga, volubiliſque fortuna, quanta infidelitates in amicis, quàm ad tempus apta ſimulationes, quanta in periculis fuga proximorum, quanta timiditates.*

II. Rerum.

Eſt alterum frequentationis genus in quo res plurimæ congeruntur, ſi laudare velis ſcientiam ducis militarem, vtj hac congerie potes. Nec ea tantum militiæ decora putabat, equum flectere, tela ſpargere, caſtris habendis aptare locum, locorum diſtantiam oculorum dimenſione finire, vallum iacere ſcienter, ad certum locum deſtinata librare tormenta, opportunè vineas agere, pubem in aciem educere, inſtructa iam acie ſub ſignis habere paratum militem, ordines diſtribuere, cæſim, punctim ferire, gladijs cominùs, eminùs iaculis rem gerere, producere, collatare, percurrere, ſubſiſtere, circuire, reſiſtere, inſtare, diſſimulare, mutare in cornua, pugnam demum faceſſere, fundere, vincere.

Pro Cœlio, de Catilinæ moribus congeriem habet, vbi multa ſimul colligit per contrariorum conflictionem, quæ velut facto agmine, ſimul in Auditorum animos irrumpunt, num. 12. *Erant apud illum illecebra libidinum multa; erant etiam induſtria quidam ſtimuli, ac laboris, flagrabant vitia libidinis, apud illum etiam vigebant ſtudia rei militaris. Neque ego vnquam fuiſſe tale monſtrum in terris vllum puto, tàm ex contrarijs, diuerſiſque inter ſe pugnantibus natura ſtudijs, cupiditatibuſque conflatum, Quis clarioribus viris quodam tempore iucundior? quis turpioribus coniunctior? quis ciuis meliorum partium aliquando? quis tetrior hoſtis huic ciuitati? quis in voluptatibus inquinatior? quis in laboribus patientior? quis in rapacitate auarior? quis in largitione effuſior? Illa verò in illo homine mirabilia fuerunt, comprehendere multos amicitia, tueri obſequio, cum omnibus communicare quod habebat, ſeruire temporibus ſuorum omnium, pecuniâ, gratiâ, labore corporis, ſcelere etiam, ſi opus eſſet, & audaciâ; verſare ſuam naturam, & regere tempus atque hùc & illùc torquere & flectere: cum triſtibus ſeuerè; cum remiſſis, iucundè; cum ſenibus, grauiter; cum iuuentute comiter; cum facinoroſis audacter; cum luxurioſis libidinosè, viuere.*

III. Collectio rerum.

Eſt etiam tertium genus, cùm per diſtributionis figuram multa ſimul colliguntur, vt ab aliquo Poëta verſus illi in Herodem ſcripti ſatis oſtendunt.

Sunt duri ſcopuli, ſunt dura, & marmora, durum eſt
Ferrum, in ſummis robora dura iugis.
Sunt dura rupes, ſunt antra, & cornua dura,
Atque adamas durus, durum hyemale gelu.
Durior at ſcopulis Herodes, marmore, ferro,
Robore, rupe, antro, cornu, adamante, gelu.

IV. Argumentorum.

Ingenioſiſſimum quidem frequentationis genus eſt, ſi minus artem ſaperet: cùm ſcilicet ar-
A gumenta congeruntur, hoc eſt, cùm ex varijs, aut effectibus, aut cauſis, aut circunſtantiis conglobatis varia argumenta concludimus. Quid eſt Oratio? Sol quidam eſt, quo animus circundatur, præcipua nobilitas hominis; canalis, per quem omnia in mortales commoda deriuantur; peregrinantium baculus, morborum medela, ſpiritalis quædam panoplia. Quid ergo ſpetas miſer, qui huius ſtudio non accenderis & ardote? nimirum ſine Sole in tenebris ambulas, ſine hac nobilitate viuis inglorius; abſque hoc canali, in omnium rerum mendicitate viuis; hoc adminiculo deſtitutus impinges aſſiduè; amotâ hac cœleſti panacæâ graui periculoſoque morbo laborabis.

Quid putas eſſe pacem? hæc eſt quæ ſimultates tollit, hanc habe, ſincerus es, ac ſecurus, omnibus gratus, nulli inuiſus. Bella compeſcit, ſeditiones componit, atque diſcordias: Hac fruere, quietus
B es. Sedat grauiores animi motùs, huic ſtude, manſuetus es. Superbiæ faſtu nimium elatos deprimit; hac eleuaris. Humiles ac de ſe nihil ſentientes ornat; hac extolleris. Inimicos & hoſtes conſociat; ad hanc inquietus accede, docet amare, quæ odiſſe neſcit; neſcit extolli, inflari neſcit. Hanc ergo qui accepit, teneat, qui perdidit repetat, qui amiſit exquirat; quoniam qui in eadem non fuerit inuentus, abdicatur à Patre, exhæredatur à Filio, à Spiritu ſancto alienus efficitur.

Sic Poëſim commendabis. Quid eſt quod de eloquentiæ laude concedat Oratori Poëta, aut quæ pars illius laudis abeſſe poſſit ab ornato Poëta, & perfecto? delectat audientium multitudinem eleganti Oratione, atque numeroſa; tu Orator, quid quæris amplius? erigit aſtantium mentes magnifica verborum, & ſententiarum grauitate, percellit admiratione, ſtupore defigit, in eo com-
C motus Auditor exhorreſcit, applaudit, gaudet, ridet, dolet, probat, fauet, audit, contemnit, iraſcitur, inuidet, ad miſericordiam inducitur, ad pudendum, ad pigendum, miratur, ſperat, timet; hæc eò accidunt quod numeroſi carminis, quàm ſolutæ Orationis cantus acriores, & vehementiores afferre animis perturbationes videntur. Iactet ille ſanè Gorgias lampades ſuas, quibus in hominum mentes non motus, ſed flammas ſpargebat; inſtrumenta naturæ, atque ingenij venditet Prodicus: doctrinæ ſupellectilem Hyppias oſtentet: efferat ſeſe Licias exaggerata magnitudine dicendi, lepore ac ſuauitate luxuriet Pericles, ſectetur Nicetes ille Smirnæus παρ᾽ ᾧ ἄνοιας, quibus ſtuporem auribus afferat, animos ipſos hauriat admiratione: Calliditatem Æolus adhibeat, anſas,
D retia, laqueos, nexus, nodos, viscos, labyrinthos paret, quibus Auditores capiat, illiget, trahat, rapiat in aduerſas, pugnanteſque ſententiarum errores, det pedes Orationi Traſimachus, quo magnificentius ingrediatur; glorietur Themiſtius diuino ſe furore afflatum ad dicendum accedere, contendat ardore dicendi tantum Philager, vt vis iracundiæ in fauces ardore nimio ſeſe inſinuantis, oppleto pectore vocem & Orationem includat; Porrigat Antiphon νηπενθεῖς ἀκροάσεις, & amuleta mitigandi luctus & dolores. Ego vero nihil optimo Poëta, vel ad naturæ indolem ingenioſius, vel ad motuum ardorem vehementius, vel ad numerum numeroſius, vel ad voluptatem iucundius, vel ad dolorem miſerabilius, vel mirabilius ad ſtuporem, vel ad doctrinam vberius, vel denique ad furorem diuinius eſſe profiteor.

V. Exemplorum.

In hac poſtrema parte videre eſt quintum quoddam frequentationis genus, in quo ſcilicet congeſta ſimul exempla inducuntur. Tale Cic. illud in Piſon. num. 58. *O ſtultos Camillos, Curios, Fabricios, Calatinos, Scipiones, Marcellos! ô amentem Paulum, ruſticum Marium, nullius conſilij Patres iſtorum amborum Conſulum.* Et 62. *Tu eruditior quàm Piſo: prudentior quàm Cotta, abundantior conſilio, ingenio, ſapientiâ, quàm Craſſus.* Ex tam varia multiplicis huius figuræ tractandæ ratione cognoſci poteſt, quis ſit illius apud Oratores vſus.

In perorationibus præcipuum habet locum, vt quæ tota Oratione ſparſa ſunt, ſub finem colligantur, & innumera bona, vel mala ſimul congeſta, acri & vehementi Oratione, oculis Auditorum

B ſubijciantur, quam & ornat diſtributio & diuiſio, qualis hæc: Omnes corporis partes ad nequitiam ſunt aptiſſimæ, oculi ad petulantem laſciuiam, manus ad rapinam, venter ad auiditatem, pes ad fugam, prorſus vt, ex hoc vitia, ipſe ex vitijs omnibus ortus videatur.

Valet in narrationibus ad breuitatem; in inductionibus, cùm exempla plurima congerenda ſunt: in exornationibus; denique ad omnem ex æquo motum, ſed ita tamen, vt quæ plus habent artificij figuræ huiuſmodi magis delectent, quæ naturam potius, quàm artem ſequantur, acriores motus excitent, Metum, Iracundiam, Audaciam, Spem, Inuidiam.

P V N C T V M IX.

Antitheſis.

ILluſtre omnino genus exornationis, in quo vel verba verbis, vel ſententiæ ſententijs oppoſitæ referuntur. Eſt autem in eo poſita figuræ natura, & virtus, vt res, atque ſententias oculis mentis ſubijciat, commenderque. Subijciat quidem, quia contraria, contrarijs oppoſita maiorem vim ſplendoremque referunt: Commendat autem, quòd illa contentio, vt in vocum concentu, aut varietate colorum, ſic in Orationis ſtructura iucunditatem habet, ex cuius naturæ cognitione deducitur figuræ vſus.

Delectat.

Primò valet in exornationibus, non modò ad delectationem, ſed etiam fauorem & beneuolentiam colligendam. Sic Eumenius pro Scholis teſtir. *Inter hanc aciem fori, & noſtra illa ſecreta ſtudiorum exercitia, diuerſitas. Ibi armantur ingenia, hîc præliantur: ibi præluſio, hîc pugna committitur: hîc plerumque velut ſudibus & ſaxis; illic ſemper telis ſplendentibus dimicatur.*

Sic laudabis Cyrum adoleſcentem in paſtore Regem agentem, nobilem ſcilicet puerum, quem hereditario iure principem natura deſtinarat, mancipium auus, priuatum parens, fortuna bubulcum fecit; vt ſurculus ille Regiæ ſtirpis ignobili trunco adoptatus, adulterinum imbiberet ſuccum, & malo diſciplinæ cultu generoſa planta

A degenerans in ignauam arborem, infelicemque deciſceret. Nihil agis Aſtiages, Fortuna nihil moliris: quæratur obſcuritas generis, nemorum ſolitudines, conſortia belluarum, & quod ingentes animos facit, Regem ſe ipſe neſciat; egregia tamen indoles præſtabit, errorem, ſanguinem natura diſcernet, fortunæ calumniam virtus ipſa refutabit, & ſui magis, quàm conditionis memor, in ipſa paſtoris perſona maximi dominatus rudimentum ponet. Pro ſolio ceſpitem, pro ſceptro pedum, pro diademate petaſum, pro ſatellitio nactus paſtoritium gregem, victor fortunæ puer, reis ſeueritatem, bonis clementiam, parentibus indolem maximi Principis approbabit.

Odium excitat.

Valet ad excitandum Odium, ſeu faſtidium

B rei, cauſa eſt quòd graphicè depingat vitia, quibus conciliari ſolet odium. Pro Cœlio, num. 12. Verr. 6. num. 115. *Conferte hanc pacem cum illo bello, huius Prætoris aduentum, cum illius Imperatoris victoria; huius cohortem impuram, cum illius exercitu inuicto: huius libidines, cum illius continentia: ab illo, qui cœpit conditas, ab hoc, qui conſtitutas accepit, captas dicetis Syracuſas.*

D. Ambroſ. 3. de Virgin. *Non eſt* CHRISTVS *circumforaneus, eſt enim pax; in foro lites:* CHRISTVS *iuſtitia eſt; in foro iniquitas:* CHRISTVS *operator eſt; in foro inane otium:* CHRISTVS *charitas eſt; in foro obtrectatio:* CHRISTVS *fides eſt; in foro fraus atque perfidia.*

Vides excitari lenem motum; at quam fodit grauiter Traianum Tertullianus? qui edicto vetuerat in Chriſtianos inquiri, oblatos tamen puniri volebat, ſic igitur.

C *O ſententiam neceßitate confuſam! negat inquirendos vt innocentes, & mandat puniri vt nocentes; parcit, & cadit, diſſimulat, & animaduertit. Quid temetipſum cenſurâ circumuenis? ſi damnas, cur non & inquiris? ſi non inquiris, cur non & abſoluis?* quid vehementius.

Commiſerationem ciet & dolorem.

Valet ad commiſerationem, ſi præſentis fortunæ miſerabilem formam, cum florente comparas: quis enim non flectatur propoſitâ Belliſarij ſtipem emendicantis imagine? Hiccine eſt Belliſarius tot populorum domitor, tot expugnator vrbium? ſtipem petit is, cuius armis vitam Prin-

D cipes precariam debent? qui fortunas Regum, atque diuitias ſuperbo quondã pede calcabat, obolum non habet? ſpectat orbis vniuerſus Belliſarium infelicem, cuius laboribus ſtat imperij felicitas! ſpectat nudum & inopem, quem modò militũ infinita multitudo cingebat vndique effuſa lateribus? Ille ille Belliſarius imperij gloria, Imperatorum deliciæ, ciuium amor, hoſtium terror, ac decus hæret mendicus ad oſtium, turpis, ſqualore obſitus, exhauſtus fame, dedecore oppreſſus, atque infamia; ſine re, ſine lare, ſine nomine, ſine fortunis exul orbis terrarum, penè à communi vſu ſpiritus animalis excluſus. O fortunæ temeritatem! Itáne ludis in capita Principum? modò blandiris, modò ſæuis, modò arrides, inuides, erigis, deprimis, quoſque ante muneribus tuis obrueras, momento temporis, ex delicijs ad egeſtatis anguſtias, ex

triumphis ad funera, ex victorijs ad clades, ex honoribus ad infamiam traducis.

Stuporem facit & admirationem.

Ad excitandum ſtuporem, & admirationem conſert plurimum, eſt enim rerum admirabilium, cùm in eadem perſona coaleſcunt. Sic vagientem in cunis CHRISTVM infantem vſque ad ſtuporem mirantur Patres. O dignum cœlo ſpectaculum conquieſcit in ſinu Virginis infantilibus faſcijs illigatus puer, quem in ſinu æterni Patris vberrimo lucis ſplendore circumfuſum cœlites venerantur. O mirificum diuinæ pariter, ac humanæ naturæ commercium! hic puer quem intueris Deus eſt; Deus quem adoras, puer eſt paruus in fœno, immenſus in cœlo, vilis in pannis, in ſtellis glorioſus; manus illæ imbecillæ orbem torquent: tàm anguſti oculorum orbes Solem illuminant, tàm exigui pedes, tenebricoſum Dæmonis impetum calcant. Sidon. Apoll, lib. 1. epiſt. 8.

Ad facetias.

Valet ad ſales & facetias: habet enim ſuum acumen contrariorum contentio. Sit hæc idea: Delicata poſſeſſio felicitas ingenij, qua ſe inopem nemo libenter audiat, nemo dicenti facilè credat; cùm & ij qui abundant ingenio diuitias ſuas ignorare non poſſint, & qui hebetes à natura facti, ne illam quidem egeſtatem mentis agnoſcant, ideoque ipſe ſtupor (quod mireris, an rideas neſcio) ſit ſtolidè plerumque ſolers, vt quos tenebris impleuerit vſque ad delicias imaginaria luce fallat ingenij, planè vt ſe putent ſolem in capite gerere homines copioſè inopes, ingenioſè ſtupidi, feliciter infelices.

Vſus.

Porrò in hoc vſu figuræ obſeruandum multis modis fieri poſſe ſimplices Antitheſes, quæ tamen duo membra complectuntur, inſepulta ſepultura: Compoſita verò quæ plurium verborum, aut ſententiarum contentionem habent.

Simplices frequentiſſimas adhibet Cic. & habent tùm acumen, tùm grauitatem. Quid enim grauius illa Cypriani? *Philoſophi factis & verbis ſumus, nec magna loquimur, ſed viuimus.*

In antithetis aliquando tantum verba verbis opponuntur, & quidem ſingula ſingulis Milo. num. 10. *Eſt enim hæc non ſcripta, ſed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus: verùm ex natura ipſa arripuimus, hauſimus, expreſſimus, ad quam non docti, ſed facti: non inſtituti, ſed imbuti ſumus, &c.*

8. Philipp. num. 10. *Antonij promiſſa, cruenta, tetra, Dijs hominibuſque inuiſa, nec diuturna, nec ſalutaria: noſtra verò contra, integra, honeſta, glorioſa, plena lætitiæ, plena pietatis.*

2. in Catil. 10. *Quod ſi in vino & alea commeſſationes ſolùm, & ſcorta quærerent: eſſent illi quidem deſperandi, ſed tamen eſſent ferendi. Hoc verò quis ferre poſſit, inertes homines fortiſſimis viris inſidiari, ſtultiſſimos prudentiſſimis, ebrioſos ſobrijs, dormientes vigilantibus?*

Membra contentionis aliquando contraria
A ſunt, atque pugnantia, aliquando verò non ſunt. Iſta per anaphoram & inciſa, ſine vlla inter ſe connexorum varietate, ſed continuata geminorum oppoſitione nimis aperta; quæ tamen variantur & ad pugnam apta redduntur, cùm plura præmittuntur ſimilia, quibus deindè contraria pari numero reſpondent. 2. Catil. num. 25. *Sed ſi omiſſis his rebus omnibus, quibus nos ſuppeditamus, eget ille, ipſas cauſas, quæ inter ſe confligunt, contendere velimus: ex eo ipſo, quàm valdè illi iaceant intelligere poſſumus. Ex hac enim parte pudor pugnat; illinc petulantia: hinc fides; illinc fraudatio: hinc pietas, illinc ſcelus: hinc honeſtas, illinc turpitudo; denique æquitas, temperantia, fortitudo, prudentia, virtutes omnes certant, cum iniquitate, cum luxuria, cum ignauia, cum temeritate, cum vitiis omnibus: Poſtremò copia cum egeſtate, bona ratio cum perdita, mens ſana cum amen-*
B *tia, bona denique ſpes, cum omnium rerum deſperatione confligit.*

Verr. 6. num. 121. *Conferte Verrem; non vt hominem cum homine comparetis, ne qua tali viro mortuo fiat iniuria: ſed vt pacem cum bello, leges cum vi, forum & iuriſdictionem, cum ferro & armis, aduentum & comitatum cum exercitu, & victoria conferatis.*

Multi ſunt Oratores in iſtis Max. Tyr. Diſſer. 4. & 9. amoris vtriuſque contentionem affert, hoc eſt Venere, & Virtute ſui vim diuerſam ſubijcit. Hic amando amati beneficium intendit: ille & ſibi & amato perniciem ſtruit: ex amore probi oritur virtus, ex improbi furor, contumelioſa efficitur. Probi amor in amicitiam, improbi in odium deſinit: ille gratuitus, hic mercenarius; ille virilis, hic effœminatus: ille laudem incitat, hic inſaniam prouocat.

C Tale quid eſt in Seneca de vita beata cap. 7. vbi virtutem cum voluptate componit. *Altum quiddam eſt virtus, excelſum, regale, inuictum, infatigabile: Voluptas, humile, ſeruile, imbecillum, caducum, cuius ſtatio, ac domicilium fornices, ac popinæ ſunt: Virtutem in templo inuenies, in foro, in curia, pro muris ſtantem, puluerulentam, coloratam, calloſas habentem manus: Voluptatem latitantem ſæpius, ac tenebras captantem, circa balnea ac ſudatoria, & loca Ædilem metuentia, mollem, eneruem, mero atque vnguentis madentem, ſqualidam, fucatam, &c.*
27. Sapientis & ſtulti diſcrimen.

Diuerſos viarum ad æternitatem exitus proponit Diu. Hieron. epiſt. 14. ad Celan. *Vide quanta ſit inter has vias ſeparatio, quantumque diſcrimen. Illa ad mortem, hæc tendit ad vitam: illa celebratur, & teritur à multis; hæc vix inuenitur à paucis.*
D *Illa enim vitijs per conſuetudinem, quaſi decliuior, & mollior, & velut quibuſdam amœna floribus voluptatum facile ad ſe rapit commeantium multitudinem: hæc verò inſueto calle virtutum triſtior, atque horridior, ab his tantum eligitur, quibus non tàm delectatio itineris curæ eſt, quàm vtilitas manſionis.*

Non minus eleganter illas aperit Diu. Ambroſ. in Pſalm. 1. *Duæ ſunt viæ; vna iuſtorum, altera peccatorum: vna æquitatis, iniquitatis altera: Iuſtorum via anguſtior eſt: iniquorum latior: illa ſobrietatis anguſtior; hæc ebrietatis laxior, vt poſſit capere fluctuantes: hîc libertas eſt cupiditatum; illic ſeruitutis iniuria: hîc conuiuium, illic ieiunium: hîc intemperantia gaudiorum; illic perſeuerantia lacrymarum: hîc ſaltatio; illic Oratio: hîc cantus dulces, illic graues gemitus.*

Quædam ſunt breuia interualla per contentionem. 4. in Ant. oum. 8. *Si Conſul Antonius, Brutus hoſtis : ſi conſeruator Reip. Brutus, hoſtis Antonius.*

2. pro Ligario, oum. 15. *Si in hac tanta tua fortuna, lenitas tanta non eſſet, quanta tu per te, per te inquam, obtines (intelligo quid loquar) acerbiſſimo luctu redundaret iſta victoria. Quàm multi enim eſſent de victoribus, qui te crudelem eſſe vellent, cùm etiam de victis reperiantur? quàm multi, qui cùm à te nemini ignoſci vellent, impedirent clementiam tuam, cùm etiam ij, quibus ignouiſti, nolint te in alios eſſe miſericordem.*

Nonnunquam negationibus adlubitis antithera conficiuntur, eóque valent plurimum ad amplificandum. Pro lege Man. num. 28. *Qui ſæpius cum hoſte conflixit, quàm quiſquam cum inimico concertauit? plura bella geſſit, quàm cæteri legerunt? plures Prouincias confecit, quàm alij concupinerunt? cuius adoleſcentia ad ſcientiam rei militaris, non alienis præceptis, ſed ſuis imperijs: non offenſionibus belli, ſed victorijs, non ſtipendijs, ſed triumphis eſt traducta.*

Aliquando fit hæc contentio per comparationem, quæ ſpecies diſtinguitur ab alijs, quia licet diuerſa membra habeat, non tamen omninò oppoſita, imò ſimilitudine quadam nexa. Si quis Porcenæ facious audax prunis ardentibus manum ſubijcientis, cum inuicta Martyrum coostantia compooat, ſic dicat. Ille manum crepitantibus flammis obiecit; iſti corpora mille ſupplicijs excarnificanda dederunt. Ille ad breuiſſimum temporis ſpatium: Ibi multos dies, imò menſes & annos grauiſſima quæque tormenta pertulerunt: ille ſuperbiæ faſtu quodã arcano ſtimulatus, vel æſtuantis animi facibus accenſus; iſti ſolo amore diuino incitati: ille vt ſibi apud poſteros conſtantis viri famam, & nomen compararet: iſti vt Deo ſuperiſque gratioſi haberentur, & accepti.

Aliàs per commutatiooem, hoc eſt contrarietatem ſenſus cum verborum inuerſione, vel vbi duæ ſententiæ, ſic inter ſe diſcrepantes efferuntur, vt à priore poſterior, contraria priori proficiſcatur. Cic. pro lege Man. num. 31. *Hoc tantum bellum, tàm turpe, tàm vetus, tàm latè diuiſum, atque diſperſum, quis vnquam arbitraretur, aut ab omnibus Imperatoribus vno anno, aut omnibus annis ab vno Imperatore confici poſſe?*

Pro Cluentio, num. 5. *Etenim ſicut in alijs locis parum firmamenti, & parum virium falſitas habet; ſic in hoc loco falſa inuidia imbecilla eſſe debet. Dominetur in concionibus, iaceat in iudicijs: valeat in opinionibus, ac ſermonibus imperitorum, ab ingenijs prudentium repudietur: vehementes habeat repentinos impetus, ſpatio interpoſito, & cauſa cognita conſeneſcat. Denique illa definitio iudiciorum æquorum, quæ nobis à maioribus tradita eſt, retineatur: vt in iudicijs & ſine inuidia culpa plectatur, & ſine culpa inuidia ponatur.* Ibidem, num. 123. pro Comœdo, num. 21. 2. in Rull. num. 3.

Pro Quinctio, oum. 51. *Iugulare ciuem, ne iure quidem quiſquam bonus vult, mauult enim commemorare ſe, cùm poſſet perdere, pepercisſe, quàm cùm parcere potuerit, perdidiſſe.*

Pro lege Man. nu. 67. *Ecquam putatis ciuitatem pacatam fuiſſe, quæ locuples ſit? ecquam eſſe locupletem, quæ iſtis pacata eſſe videatur?*

Plin. in Panegyr. Traiani. *Non ideò viciſſe videris, vt triumphares, ſed triumphare, quia vinceres.*

A Quæ omnia laudanti conueniunt, & reprehendenti.

Obſeruandum io vebementioribus motibus, & in acti contentione argumentorum caoendum eſt, ne artem, & pompam ſapiant antitheta: quare regendum eſt artificium, vt membra membris, non tàm religiosè referantur, ſed per congeriem potius miſceantur.

Pvnctvm X.

Prætermiſſio.

Reticentiam appellat Cic. quæ fit cum profitemur nos præterire, aut non ſcire, aut id
B nolle dicere, quod tunc maximè dicimus. Obuiæ ſunt & frequentiſſimæ paſſim apud Tull. hæ ſunt illuſtriores 1. in Rull. num. 21. *Non queror diminutionem vectigalium, non flagitium huius iacturæ, atque damni: prætermitto ea quæ nemo eſt, quin grauiſſimè & veriſſimè conqueri poſſit: non caput patrimonij publici, pulcherrimam populi Rom. poſſeſſionem, ſubſidium annonæ, horreum belli, ſub ſigno clauſtriſque Reip. poſitum vectigal ſeruare non potuiſſe: non dico hoc ſolum in Rep. vectigal eſſe, quod amiſſis alijs remanet, intermiſſis nunquam quieſcat, in pace niteat, in bello non obſoleſcat, militem ſuſtentet, hoſtem non pertimeſcat: prætermitto omnem hanc orationem, & concioni reſerno de periculo ſalutis, ac libertate loquor.*

Pro lege Man. oum. 25. *Sinite me hoc loco, ſicut Poëtæ ſolent, præterire me noſtram calamitatem, quæ tanta fuit, vt eam ad aures Luculli, non ex prælio
C nuntius, ſed ex ſermone rumor afferret.*

Pro Sextio, oum. 7. *Poſſem multa dicere de liberalitate; de domeſticis officijs, de tribunatu militari, de prouinciali in eo magiſtratu abſtinentia: ſed mihi ante oculos obuerſatur Reip. dignitas, quæ me ad ſeſe rapit, hæc minora relinquere hortatur.*

Diuinat. in Verr. num. 29. *Nec ea dico, quæ ſi dicam tamen infirmare non poſſit.* Et ibid. num. 26. *In quo quid eniti, aut quid efficere poſſim, malo in aliorum ſpe relinquere, quàm in Oratione mea ponere.* Num. 36. *Intelligo quàm ſcrupuloſo, difficilique in loco verſor, quamobrem nihil dico. Quid ego nunc proferam, quas, concurſiones?* Num. 148. *Sed ineptum eſt de tàm perſpicua iſtius impudentia pluribus verbis diſputare.*

Verr. 5. num. 103. *Sentio moderandum mihi eſſe iam Orationi meæ, fugiendamque ſatietatem ve-
D ſtram; non verſabor in vno genere diutius, & ita cætera de Oratione mea tollam, vt tamen in cauſa relinquam.*

6. Verr. num. 48. *Hîc nolite expectare dùm ego hæc crimina agam oſtiatim.* Num. 82.

5. Verr. 106. *Audiſtis hæc quæ nunc ego omnia prætermitto, ac relinquo. Nihil de luxuria Apronij loquor, nihil de inſolentia, nihil de ſingulari nequitia, ac turpitudine, tantum de quæſtu, ac lucro dicam.*

7. Verr. num. 34. *Iam verò cùm in eiuſmodi patientia turpitudinis alienæ, non ſua ſatietate obduruiſſet: qui vir fuerit, quot præſidia, quàm munita pudoris, & pudicitia, vi, & audacia ceperit, quid me attinet dicere, aut coniungere cum iſtius flagitio, cuiuſquam præterea dedecus? non faciam, omnia vetera prætermittam, vnum illud illuſtre notumque omnibus ponam. Nam illa nimis antiqua prætereo.*

Non ſum prædicaturus, quantas ille res domi, militiæque, terra marique quanta felicitate fecerit.

Tranſitio nonnunquam adhibetur, vt Orator in verbis verecundiam oſtendat, à ſtudio vitandæ verborum obſcœnitatis, ſine qua non potuiſſet deſcribere maculas adoleſcentiæ Antonij Tullius. 2. Phil. n. 47. *Sed iam ſtupra, & flagitia omittam, ſunt quædam quæ honeſtè non poſſum dicere? tu autem eò liberior, quòd ea in te admiſiſti, quæ à verecundo inimico audire non poſſes,* Pro Cluent. n. 188. *Mitto illam primam libidinis iniuriam; mitto nefarias generi nuptias; mitto cupiditate matris expulſam ex matrimonio filiam: nihil de Oppianici nuptiis queror. Præterea quod.*

3. In Verr. n. 32. *Nunc mihi temporis eius, quod mihi ad dicendum datur: Quoniam in animo eſt cauſam omnem exponere, habenda ratio eſt diligenter. Itaque primum illum actum iſtius vitæ turpiſſimum, & flagitioſiſſimum prætermittam. Nihil à me de pueritia ſua flagitiis audiet: nihil ex illa impura adoleſcentia ſua, quæ qualis fuerit, aut meminiſtis, aut ex eo, quem ſui ſimillimum produxit, recogneſcere poteſtis. Omnia præteribo, quæ mihi turpia dictu videbuntur, neque ſolùm, quod iſtum audire, verùm etiam quod me deceat dicere, conſiderabo.*

Elegans & prudens prætermiſſio, quâ fingit Orator ſuperbiam, inſignem nequitiam, occultas libidines, aliáque Piſonis flagitia, vt omnibus aperta, prætermittere, vt eum magis in odium adducat. De Prouinc. Conſ. n. 8. *Itaque omnia illa quæ & ſæpè audiſtis, & tenetis animis, etiamſi non auditis prætermitto: nihil de hac eius vrbana, quam ille præſens in oculis veſtris, mentibuſque defixit, audacia loquor: nihil de ſuperbia, nihil de contumacia, nihil de crudelitate diſputo. Lateant libidines eius illa tenebricoſa, quas fronte, & ſupercilio, non pudore, & temperantia contegebat: de Prouincia, quod agitur, id diſputo.*

Valet etiam prætermiſſio vt plus in ſuſpicione relinquatur, quàm ſi apertè diceretur 1. in Verr. n. 14. *In ſtupris verò, & flagitiis nefarias eius libidines commemorare deterreor. Simul illorum calamitatem commemorando augere nolo, quibus liberos, coniugeſque ſuas integras, ab iſtius petulantia conſeruare non licitum eſt.* 2. in eundem n. 32.

Maiorem vim habet ſi per conceſſionem fiat. In Vat. n. 11. *At illud tenebricoſiſſimum tempus ineuntis ætatis tuæ patiar latere. Licet impunè per me parietes in adoleſcentia perfoderis, vicinos compilaris, matrem verberaris. Habeat hoc præmium tua indignitas, vt adoleſcentiæ turpitudo, obſcuritate & ſordibus tuis obtegatur.*

3. In Verr. n. 32. *Omne illud tempus quod fuit antequàm iſte ad magiſtratus, Remque publicam acceſſit habeat per me ſolutum, ac liberum, fileatur de nocturnis eius bacchationibus, ac vigiliis, lenonum, aleatorum, perductorum nulla mentio fiat: damna, dedecora, quæ res patris eius ætas ipſius pertulit, prætereantur: lucretur indicia veteris infamia, patiatur eius vita reliqua, me hanc tantam iacturam criminum facere.* Verr. item 5. n. 59.

Præcipuum eſt Orationis, & confutationis ornamentum. Valet enim ad argumenta plurima conglobanda, quæ ſi ſolitaria eſſent, leuiora videri poſſent, congeſta non minùs proſunt, quàm ſi validiſſima eſſent. In Piſon. n. 87. *Quid ego rerum capitalium quæſtiones, reorum pactiones, redemptiones, acerbiſſimas damnationes, libidinoſiſſimas liberationes proferam? quid illam armorum officinam ecquid recordaris?*

Item n. 38. *Nondum commemoro rapinas, nondum exactas pecunias? non captas, non imperatas, non neces ſociorum, non cædem hoſpitum, non perfidiam, non immanitatem, non ſcelera prædico.*

Pœnitentia, prætermiſſionis alia ſpecies, in fine valet, iam recenſitis argumentis, cúmque nos obiurgamus, quòd multa nimis congeramus, vel auſterè nimis agamus, cum imbecilli aduerſario, cuius multa leges apud Tull. 1. Verr. n. 8. *Sed quid ego tàm vehementer inuehor? verbo vno repellat.* Emi. n. 43. *Imprudens huc incidi. Emit enim, non abſtulit. Nollem, dixiſſe, iactabit ſe, & in his equitabit equuleis. Emi pecuniam ſolui. Credo,*

2. In Catil. n. 17. *Sed cur tamdiu de vno hoſte loquimur; & de eo hoſte, qui iam fateatur ſe eſſe hoſtem.*

Pro Flacco. n. 103. *Sed quid ea commemoro, quæ tùm, cùm agebantur, vno conſenſu omnium, vnà voce Populi Ro. vno orbis terræ teſtimonio, in cœlum laudibus efferebantur?*

Pro Cœlio. n. 35. *Sed quid ego ita grauem perſonam induxi, vt verear, ne ſi idem Appius repente conuertat, & Cœlium incipiat accuſare illa ſua Cenſoria grauitate.*

Cum pœnitentia maximam habet affinitatem attemperatio, quoties nobis modum facimus, quod aduerſarium ſupra quàm dici poſſit, vrgere videamur. 4. Verr. n. 52. *Iam in tanta iſtius impudentia remittendum aliquid videtur, ne omnia contendamus, ne omnia cum dolore agere videamur. Nam me dies, vox, latera deficiant, ſi hoc nunc vociferari velim, quàm miſerum indignumque ſit, iſtius nomine apud eos diem feſtum eſſe.*

Pro Flacco. n. 38. *Hic ego ſi vos Æmenenſium decretis, ſi cæterorum Phrygum litteris permoueri putarem, vociferarer, & quantum maximè poſſem, contenderem: teſtarer publicanos, excitarem negotiatores, veſtram etiam conſcientiam implorarem: Cera deprehenſa, conſiderem totius teſtimonij fictam audaciam, manifeſtè comprehenſam, atque oppreſſam teneri. Nunc verò non inſultabo vehementius, nec volitabo in hoc inſolentius, neque in iſtum nugatorem, tanquam in aliquem teſtem, inuehar.*

Pro Ligar. n. 9. *Nimis vrgeo, commoueri videtur adoleſcens, ad me reuertar.*

Pro Cœl. n. 32. *Nunc agam modicè, nec longius progrediar, quàm me mea fides, & cauſa ipſa coget.* 2. Phil. n. 34.

PVNCTVM XI.

Oppoſitio.

VEl auctoritatis eſt, vel rationum, cùm dictum factumue, obiectis aliorum ſententiis, aut geſtis refellimus, vt ſi quis præpoſteram hominum, in conſectandis honoribus, cupiditatem reprehendat. Sic loquatur. Quiſnam eſſet piorum ſenſus, ſi labores ac pericula pro vaniſſimis honoribus ſuſcepta, liceret intueri? quis eſſet Ambroſij ſenſus, qui ad Mediolanam quæſitus infulam ſemel iterumque delituit, & ad vmbram peccati deſcendere velle viſus eſt, quò ſe tali dignitate indignum probaret? quæ

Grgeorij honoris titulo magni mens eſſet, qui cùm faſtigiatum Pontificatus apicem effugere aliter non poſſet, viis omnibus fugæ interclusis, dolio abditum, in vicinum montem deportari ſe iuſſit, & in illius antro aliquandiu ſatis feliciter delituit? quid Nilamon humilis loqueretur? quid innumerabiles alij?

. Cohortationi ſeruit & dehortationi, ſeu velis in auditorum animis verecondiam excitare arte præmiſſa, ſiue ignominiam exquiſita. Fit commonefaciendo pro lege Man. n. 11. *Sed pro veſtri imperij dignitate atque gloria, quoniam is eſt exorſus Orationis meæ, videte quem vobis animum ſuſcipiendum putetis. Maiores veſtri ſæpè mercatoribus ac nauiculatoribus iniuriosius tractatis bella gesſerunt: vos tot ciuium Ro. millibus, vno nuntio, atque vno tempore necatis, quo tandem animo eſſe debetis? legati quod erant appellati ſuperbius Corinthum Patres veſtri, totius Græciæ lumen, extinctum eſſe voluerunt: vos eum regem inultum eſſe patiemini, qui legatum Po. Ro. Conſularem vinculis ac verberibus, atque omni ſupplicio excruciatum necauit. Videte ne vt illis pulcherrimum fuit tantam imperij vobis gloriam, relinquere, ſic vobis turpiſſimum ſit illud quod accepiſtis tueri & conſeruare non poſſe.* Item pro Sext. 40. 1. in Catil.

Huc refer dicendi libertatem, quâ fidem & auctoritatem ſibi conciliare ſtudet Orator. Obiurgando primùm. Cic. 9. Phil. n. 8. *Vos Patres Conſcripti (graue dictu eſt, ſed dicendum tamen) vos inquam Ser. Sulpitium vitâ priuaſtis. Quem cùm videretis ſe magis morbo, quàm Oratione excuſantem, non vos quidem crudeles fuiſtis (quid enim minus in hunc ordinem conuenit?) ſed cùm ſperaretis nihil eſſe, quod non illius auctoritate & ſapientia effici poſſet, vehementius excuſationi obſtitiſtis, atque eum, qui ſemper veſtrum conſenſum grauiſſimum iudicauiſſet, de ſententia deieciſtis.*

Secundùm blandiendo. Cic. pro Marcello. n. 26. *Itaque illam tuam præclariſſimam & ſapientiſſimam vocem inuitus audiui: ſatis te diu vel natura vixiſſe, vel gloria; ſatis, ſi ita vis, naturæ fortaſſe: addo etiam ſi placet, gloriæ: at quod maximum eſt, patriæ certè parum.*

Pvnctvm XII.

Suppoſitio.

Fit hic ornatus, cùm vt melius intelligatur, quàm verum ſit, quod confirmamus, rem ſtatuimus in contrario, docemusque quid futurum fuiſſet, ſi res aliter habuiſſent. Præclarè D
Tyrius Diſſert. 39. de Apologia Socratis diſputans hac ſuppoſitione, docet à contrario minimè decoram fuiſſe Socrati Apologiam. Quid ſi ad nos veniret aliquis, qui narraret eſſe virum Athenis, in ætate ſenili conſtitutum, profeſſione Philoſophum, fortunâ pauperem, indole eximium, eloquentiâ magnum, mentis acumine maiorem. Sobrium, qui nihil vnquam temerè egiſſet, dixiſſet nihil, hunc propter inuidiam, propter honeſtatis odium, petitum eſſe ex Theatro ab Ariſtophane, ex Sophiſtis ab Anyto, ex Sycophantis à Melito, ex Oratoribus à Lycone, quorum hic illum in Comœdia luſerit, alius in iudicium capitis traxerit, alius indignè depulerit, alius Oratione perſtrinxerit ὦ καλοῦ τοῦ τροπαίου. ô præclarum victorem!
A Poſt multa hæc ſubdit. καὶ πῶς ἂν ἐνεδέχετο φιλοσοφίᾳ ἐπιδεῖξαι τὴν πρὸς ἑαυτὴν τάξιν τὸν ἄνδρα; οὐ μᾶλλον ἢ παιδοτρίβης ἐκ σταδίου ἀγωνιστὴν μήτε χειρισάμενον ἀνιδρωτὶ καὶ ἀκονιτὶ στεφανωθῆναι, ἄπληκτον καὶ ἄτρωτον, καὶ μηδὲν ἴχνος ἀρετῆς ἔχοντα. Quomodò autem ferre hunc viri reditum Philoſophia potuiſſet, non magis, quàm Athletam, ſine ſudore, ſine puluere, ſine ictibus aut vulnere, è ſtadio cum corona redeuntem, nec vllum pulchræ virtutis præ ſe veſtigium ferentem.

Pvnctvm XIII.

Deiectio.

B Valet quoties interpretem adhibemus, ac veluti patronum, qui pro alio reſpondeat. En capita propter quæ damnatus Socrates apud Tyrium Diſſert. 8. quòd iuuentutem corrumperet, quod eius facto Crytias tyrannum agerer, quòd Alcibiadem contumelioſè nimis tractaret, quòd deteriorem, ſuperiorem, ac meliorem efficeret, quòd per Platanum, aut canem iuraret. Sed reſpondeat pro Socrate Plato diſcipulus, reſpondeat Xenophon, &c.

Per hanc aliquid à ſe reiicit Orator, vt minus dignum, & intempeſtiuum nimis; quam purgationem appellare poſſumus. Sic accuſandi munus reiicit Cic. Diuinat. in Verrem n. 5. *Adductus ſum officio, fide, miſericordiâ multorum bonorum exemplo, veteri conſuetudine, inſtitutoque maiorum, vt onus hoc laboris atque officij, non ex meo, ſed ex meorum neceſſariorum tempore mihi ſuſcipiendum putarem. Quo in negotio tamen illa*
C *me res conſolatur, quod res quæ videtur accuſatio mea, non potius accuſatio, quàm defenſio eſt exiſtimanda. Defendo enim multos mortales, multas ciuitates, Prouinciam, Siciliam totam.*

Non aliter pro Amerino. n. 83. *Deſinamus aliquando ea ſcrutari, quæ ſunt inania, quæramus vbi maleficium, & eſt & inueniri poteſt. Iam intelliges Eruci certum crimen, quàm multis ſuſpicionibus coarguatur. Tametſi neque omnia dicam, & leniter vnumquodque tangam: neque enim id facerem niſi neceſſe eſſet, & id erit ſigni me inuitum facere, quod non perſequar longius, quàm ſalus huius, & mea fides poſtulabit.* Et pro Milone. n. 36.

Pvnctvm XIV.

Diſtributio ſiue partitio.

Vix vlla figura maiorem amplificandi copiam ſuppeditat, quàm diſtributio. Eſt autem figura quæ res plurimas, aut perſonas, aut negotia diuidit, & quod ſummatim dici poterat, accuratius, & fuſius in ſuas partes diſtribuit. Tull. in Piſon. n. 64. *Age Senatus odit te, quod eum tu facere iure concedis afflictorem, & proditorem, non modò dignitatis, & auctoritatis, ſed ſed omninò ordinis, ac nominis ſui: videre equites Ro. non poſſunt, quo ex ordine vir præſtantiſſimus L. Ælius eſt, te conſule relegatus: plebs Romana perditum cupit, in cuius tu infamiam, ea quæ per latrones, & per ſeruos de me egeras, contuliſti: Ita-*

lia cuncta execratur, cuius idem tu ſuperbiſſimè decreta, & preces repudiaſti.

2. In Catil. n. 7. *Quis tota Italia veneficus? quis gladiator? quis latro? quis parricida? quis adulter? qua mulier infamis? quis perditus inueniri poteſt, qui ſe cum Catilina non familiariſſimè vixiſſe fateatur?*

Frequens eſt illius vſus apud Poëtas in deſcriptionibus. 1. Georgico.

Hic ſegetes, illic veniunt feliciùs vua:
Arborei fœtus alibi, atque iniuſſa vireſcunt
Gramina: nónne vides, croceos vt Tmolus odores,
India mittat ebur, molles ſua thura Sabai?
At Chalybes nudi ferrum, viroſaque Pontus
Caſtorea, Eliadum palmas Epeiros equarum.

Apud Sacros Oratores frequens eſſe debet diſtributio, cùm in publica vitia inuehuntur; qualis eſt illa D. Cypriani, non tàm elegans, quàm vehemens figura. Ep. ad Donatum. *Flagrant vbique delicta, & piſſimo multiformi genere peccandi per improbas mentes nocens virus operatur. Hic teſtamentum ſubiicit, ille falſum capitali fraude ſcribit: Hic arcentur hæreditatibus liberi, illic bonis donantur alieni. Inimicus inſimulat, calumniator impugnat, teſtis infamat, vtrobique graſſatur in mendacium criminum proſtituta vocis venalis audacia.*

Ipſa ſuauitate ſuauior Bernardus. *Cogitationum multiplex varietas eſſa cognoſcitur. Alia namque cor inflant, alia eleuant, alia perturbant, alia diſſipant, confundunt, diſtendunt, ligant, inquinant, contrahunt, corrumpunt. Inflant vt ſuperba, eleuant vt vana, perturbant vt inuida, diſſipant vt iracunda, confundunt vt acedioſa, diſtendunt vt ambitioſa, ligant vt guloſa, inquinant vt luxurioſa, contrahunt vt timida, corrumpunt vt malitioſa.* Lib. de Conſcientia c. de multiplici varietate cogitationum.

Sed excellit imprimis in genere exornatiuo. De Cæſaris clementia Cic. pro Marcello n. 7. *At verò huius gloria Cæſar, quam es paulò ante adeptus, ſocium habes neminem, totum hoc quantumcumque eſt, quod certè maximum eſt, totum eſt, inquam, tuum. Nihil ſibi ex iſta laude Centuria, nihil Præfectus, nihil Cohors, nihil Turma decerpit: quin etiam illa ipſa rerum humanarum domina fortuna, in iſtius ſe ſocietatem gloria non offert, tibi cedit, tuam eſſe totam, & propriam fatetur.*

Orator ad Brutum diſtributionem hanc habet præcipuam. n. 107. *Quid tàm commune quàm ſpiritus viuis, terra mortuis, mare fluctuantibus, littus eiectis? Ita viuunt, dùm poſſunt, vt ducere animam de cœlo non queant: ita moriuntur, vt eorum oſſa terra non tangat: ita iactantur fluctibus, vt nunquam abluantur: ita poſtremò eiciuntur, vt ne ad ſaxa quidem mortui conquieſcant.*

In laudem Poëticæ cum Muſica collatæ hæc dicuntur. Excitantur & recreantur mutuò conſpectu Muſica ſcilicet, & Poëtica, atque in amoris inter ſe gemini æmulatione creſcunt, neque vnquam ingreditur verſus decore magis, quàm vbi ſublatus in Cytharam ſingulos neruos impoſito pede peruolitat. Tùm enimuerò quàm acutè ſeſe erigit ad aſcenſum; quàm grauiter deuoluitur in lapſum; quàm leuiter reſilit, quàm tremulè conſiſtit, quàm plenè, & ſonorè incedit; quàm molliter deflectit, quàm variè denique modos ipſos immutat; At vbi è corde in A aures deſilit, adlabiturque animis, & per quoſdam gradus imis ſe penetralibus inſinuat, quos ibi motus ciet, quos molitur affectus, quomodo intimas medullas ſuauiſſimus prædator permeat, atque peruadit? tantum valet in omnem partem numerorum, & modorum artificioſa concinnitas, quorum celeritate rapiuntur animi, tarditate torpeſcunt, grauitate componuntur, lenitate vaneſcunt, aut læti, aut hilares, aut quieti, pro carminis habitu formâque dicendi. Quid enim Phrygij impetu religioſius? Lydij queſtu languidius? Dorici grauitate ſeuerius? Ionij iucunditate ſuauius? Hippodorij faſtu imperioſius? Æolij tranquillitate pacatius?

Sic Henricum IV. Regem magnum optimus noſtræ memoriæ laudat Orator. Grauiſſimum tanti Regis teſtimoniū quid nos attinet exornare B verbis, qui ſi militarium rerum ſpectetur ſcientia omnium omnis memoriæ Regum ſcientiſſimus eſt; ſi firmitas animi, conſtantiſſimus; ſi vis ingenij, ſolertiſſimus; ſi certaminum vſus, exercitatiſſimus; ſi conſilium, conſultiſſimus: qui plura bella ſuſcepit, quàm alij geſſerunt, plura confecit, quàm cæteri ſuſceperunt, genere maxima, contentione laborioſiſſima, diſcrimine difficillima, complexione partium implicatiſſima, loci propinquitate domeſtica, temporis diuturnitate longiſſima.

Venuſta diſtributio, cùm in ea ſingula ſingulis reſpondent, qualia de Athlante monte, manat fontibus, nemoribus inhorreſcit, rupibus aſperatur.

Et iſta de Protheo in diuerſas ſpecies abeunte. In aquam attollitur, in ignem accenditur, in leonem excandeſcit, grunnit in ſuem, ſerpit in draconem, aſſilit in pantheram, aſſurgit in C arborem. Breuius dici potuit, in omnis ſe generis formas effingit.

Iterum illa Plinij, Aquæ ſubeunt in imbres, turgeſcunt in grandines, tumeſcunt in fluctus, præcipitantur in torrentes: quâ dictione, quid ornatius potiſſimum in narrationis amplificatione?

D. Hilarius in Regis verba, Tuus ſum ego. *Quomodo ſe Dei præſtabitur in libidinem calens, in iram mobilis, in auaritiam ſollicitus, in ebrietatem ſitiens, in gloriam ſæculi inanis?*

Sed temperiem miram accipit eiuſmodi figura cùm adiunctam habet diuiſionem, Epanodon, Polyſyntheton. Qualis pro Cœlio, n. 2. *Sed ego Atratine humaniſſimo atque optimo adoleſcenti, meo neceſſario, ignoſce: qui habet excuſationem vel* D *pietatis, vel neceſſitatis, vel ætatis. Si voluit accuſare; pietati tribuo. Si iuſſus eſt; neceſſitati. Si ſperauit aliquid; pueritia.*

Eſt etiam vſus illius in docendo præcipuus: Nam in præceptis ponendis efferendiſque ſententiis non eſt indecorum artificium. Cic. de Prouinc. Conſ. n. 45. *Ecce illa tempeſtas, caligo bonorum, & ſubita atque improuiſa formido, tenebra Reip. ruina atque incendium ciuitatis, terror iniectus Cæſari de eius actis, metus cædis bonis omnibus, conſulum ſcelus, cupiditas, egeſtas, audacia. Si non ſum adiutus, non debuit. Si deſertus: ſibi fortaſſe prouidit. Si etiam oppugnatus, vt quidam, aut putant, aut volunt: violata amicitia eſt, accepi iniuriam, inimicus eſſe debui. Non nego. Sed, ſi idem ille tùm me ſaluum eſſe voluit, cùm vos me vt cariſſimum filium deſiderabatis, nónne vobis vi-*

deor, & vltimi temporis recordatione, & proximi memoria, medium illud triſtiſſimum tempus deberet ſi ex rerum natura non poſſem euellere, ex animo quidem certè excidere. A

Aliquando coogemioantur membra diſtributionis, ac triplici interuallo, nexúque committuntur, de voluptate ſit hoc exemplum. Quippe funeſta mortis artifex, architecta ſceleris, & mater libidioum, fetalis illa fax taotum edidit funus, tot in adoleſceotum mentibus excitanit incendia, tot portenta ſabricata eſt, vt in mediis cupiditatum flammis buſtum inoocentiæ, cunabula flagitiis poſuiſſe videatur.

Eſt etiam genus quoddam diſtributioois per remotionem, ſanè validum ad probandum. Pro Marcello. n. 30. *Erit inter eos etiam qui naſcentur, ſicut inter nos fuit, magna diſſenſio, cùm alii laudibus ad cœlum res tuas geſtas efferent: alij fortaſſè aliquid requirent, idque vel maximum, niſi belli ciuilis incendium ſalute patriæ reſtinxeris.* Pro Arch. 28. B

Denique ornatiores fiunt diſtributiones, cùm paria membra, paribus cooferuntur, vel ſi cum ſubiectione coniungantur, & digeſtio vocatur, nonnunquam ſine ſubiecta ratione qualis illa pro Arch. n. 16. *Nam cætera neque temporum ſunt, neque ætatum omnium, neque locorum. Hæc ſtudia adoleſcentiam alunt, ſenectutem oblectant, ſecundas res ornant, aduerſis perfugium præbent, delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiſcum, peregrinantur, ruſticantur.*

Vel fit ratione adiecta, quando ſingulæ partes, cum ſuis rationibus additis comprobantur. Huius meminit auctor ad Heren. l. 4. n. 47. *Qui veſtrum nomen Senatus diligit, hunc oderit neceſſe eſt: petulantiſſimè enim ſemper iſte oppugnauit Senatum. Qui equeſtrem locum ſplendidiſſimum cupit eſſe in ciuitate, is oportet iſtum maximas pœnas dediſſe velit, ne iſti ſua turpitudine ordini honeſtiſſimo macula ſit ac dedecori. Qui parentes habetis oſtendite iſtius ſupplicio vobis homines impios non placere. Quibus liberi ſunt, ſtatuite exemplum; quanta pœna in ciuitate ſint hominibus huiuſmodi comparata.* Poterat breuiter dicere. Qui omnis ordinis, conditioniſúe homines cupit eſſe ſaluos, hunc improbum velle debet, non eſſe ſaluum. C

Partitio finita hùc pertinet pro Quinct. n. 1. *Quæ duæ res in ciuitate plurimum poſſunt, hæ contra nos ambæ faciunt in hoc tempore, ſumma gratia, & eloquentia, quarum alteram vereor; alteram metuo.* Pro Amerino. n. 33.

Subdiuiſio hùc reuocatur. Pro Quinctio. n. 26. *Iuſſit bona proſcribi eius, quicum familiaritas fuerat, ſocietas erat, affinitas, liberis iſtius viuis, diuelli nullo modo poterat, qua ex re intelligi facilè potuit, nullum eſſe officium tàm ſanctum, atque ſolemne, quod non auaritia communuere, atque violare ſoleat: Etenim ſi veritate amicitia, fide ſocietas, pietate propinquitas colitur; neceſſe eſt iſte, qui amicum ſocium, affinem, famâ, ac fortunis ſpoliare conatus eſt, vanum ſe & perfidioſum, & impium eſſe fateatur.* Cui redditio ſubiungitur pro Cœlio. n. 2. Quæ perfecta tùm eſt, cùm ordine mixto fit. Pro Rabir. Perd. n. 24. *Atqui videmus, hæc in rerum natura tria fuiſſe, vt aut cum Saturnino eſſet, aut cum bonis, aut lateret. Latere mortis inſtar erat turpiſſimæ: cum Saturnino eſſe, furoris & ſceleris, virtus & honeſtas, & pudor cum conſulibus eſſe cogebat.* D

Pvnctvm XV.

Definitio.

Licet definitionem inter locos argumentandi ponant Oratores, eadem tamen inter ſententiarum figuras locum habet, quòd non ſolùm ad probandum ioocet, ſed etiam ad Orationis ornatum conducat. Minus eleganter, piè tamen D. Cypri. de Oratione Dominica. Euangelica præcepta nihil ſunt aliud quàm magiſteria diuina, fundamenta ædificandæ ſpei, firmamenta corroborandæ fidei, nutrimenta fouendi cordis, gubernacula dirigendi itineris, præſidia obtinendæ ſalutis: quæ dùm dociles credentium mentes in terris inſtruunt, ad cœleſtia regna perducunt.

Eſt autem hic definitio quæ rei alicuius proprias complectitur poteſtates, ſed breuiter & abſolutè. Cic. pro Sext. n. 96. *Nimirum hoc illud eſt, quod de me potiſſimum tu in accuſatione, quæ eſſet noſtra natio Optimatum, de qua pauca dicam, & vt arbitror, nec ab vtilitate eorum, qui audient, nec ab officio noſtro, nec ab ipſa cauſa Sextij abhorrebit oratio mea. Duo genera ſemper in hac ciuitate fuerunt, quorum, qui verſari in Rep. atque in ea ſe excellentius gerere ſtuduerunt: quibus ex generibus alteri ſe populares, alteri optimates & haberi, & eſſe voluerunt. Qui ea quæ faciebant, quæque dicebant, multitudini iucunda eſſe volebant, populares: qui autem ita ſe gerebant, vt ſua conſilia optimo cuique probarentur, Optimates habebantur.*

13. Phil. n. 6. *Sed quoniam ab hoc ordine non fortitudo ſolum, verùm etiam ſapientia poſtulatur: quamquam non videntur hæc poſſe ſeiungi, ſeiungamus tamen. Fortitudo dimicare iubet, iuſtum odium incendit, ad confligendum impellit, vocat ad periculum. Quid ſapientia? cautioribus vtitur conſiliis, in poſterum prouidet, eſt omni ratione tectior, quid igitur cenſet? parendum eſt enim: atque id optimum iudicandum, quod ſit ſapientiſſimè conſtitutum, &c.*

LECTIO IV.

De Figuris ad delectandum appoſitis.

Figura quidem omnis, cùm ſit quidam loquendi modus alienus à communi, & primùm ſeſe offerente dicendi ratione, ad faciendam delectationem maximè idooea eſt. Vt enim illa communis & trita tractandarum rerum ratio, multum affinis eſt faſtidio: Ita remotus ab vſu commuoi dicendi modus voluptatem ſecum aliquam aduehit. De numero tamen eligendæ ſunt præcipuæ, quæ hoc munus ſuſtineant.

Pvnctvm I.

Comparatio vel ſimilitudo.

Definitur ab Oratore cognata quædam inter res ſimiles affectio, cùm ſcilicet res inter

inter ſe ob quandam ſimilitudinem componuntur. Porrò comparationis vſus, quò eſt apud Philoſophos infrequentior, eò magis apud Rhetores familiaris. Etſi enim ad vehementiores motus non admodum valida ſit, vti neque ad ſeueriorem diſputandi rationem, ſi præſertim à pertinaci Auditore fides extorquenda ſit; tamen ea ſuauitate audientis animum, ea claritate dicentis Orationem perfundit, vt nihil aptius eſſe videatur; tùm ad ſuaues motus, tùm ad exornationem, tùm ad claram, & perſpicuam docendi methodum. Vt igitur accuratius vſum huius figuræ expendamus, varias illius ſpecies apud Rhetores multum implicatas ſuum in ordinem adducendas eſſe cenſemus.

I. Par.

1. Igitur ſimilitudinem accerſere poſſumus ex rebus penè paribus, vt ſi conferatur Orator cum Oratore, Iudex cum Iudice, Philoſophus cum Philoſopho; cuiuſmodi illud eſt apud Senecam epiſt. 44. *Bona mens omnibus patet: omnes ad hoc ſumus nobiles. Nec reycit quemquam Philoſophia, nec eligit: omnibus lucet. Patricius Socrates non fuit. Cleanthes aquam traxit, & rigando hortulo locauit manus. Platonem non accepit nobilem Philoſophia, ſed fecit. Quid eſt quare deſperes his te poſſe fieri parem? Omnes hi maiores tui ſunt, ſi te illis geris dignum.*

Cic. contra Piſon. à num. 2. ad 9. *Is mihi etiam gloriabitur ſe omnes magiſtratus ſine repulſa aſſequutum? mihi iſta licet de me vera cum gloria prædicare. Omnes enim honores populus Rom. mihi ipſi homini nouo detulit.* Pro Marcel. num. 8. & 9. vltimo parad.

A comparatis procedit exemplum quod rem illuſtriorem facit, cùm nullius rei, niſi dignitatis cauſa ſumitur, de diſceſſu ſuo ſic loquitur Ouid. 1. Triſt. el. 3.

Quocumque aſpiceres luctus, gemitusque ſonabant:
Formaque non taciti funeris intus erat.
Fœmina, virque meo, pueri quoque funere mœrent,
Inque domo lacrymas angulus omnis habet.
Sic licet exemplis in paruis grandibus vti.
Hæc facies Troiæ, cùm caperetur, erat.

II. Diſpar.

Similitudinem deducimus ex re diſpari, cùm ſcilicet res alioqui diuerſas, in vna, aut alia re ſimiles eſſe oſtendimus. Redeat in exemplum Seneca, de Ira. *Vt furentium certa indicia ſunt audax, & minax vultus, triſtis frons, torua facies, citatus gradus, inquietæ manus, color verſus, crebra & vehementius acta ſuſpiria: Ita iraſcentium eadem ſigna ſunt, flagrant & micant oculi, multus ore toto rubor, &c.*

Similis eſt apud Diu. Hieron. Figura epiſt. ad Heliodorum. *Et ego non integris rate, vel mercibus moneo: ſed quaſi nuper naufragio eiectus in litus, timida nauigaturis voce denuncio. In illo æſtu Charybdis luxuria ſalutem vorat. Ibi ore virgineo ad pudicitia perpetranda naufragia, Scyllæum renidens libido blanditur. Hîc barbarum littus: hîc Diabolus pyrata cum ſocys portat vincula capiendis. Nolite credere, nolite eſſe ſecuri: licet in modum ſtagni fuſum æquor arrideat, licet vix ſumma iacentis elementi ſpiritu terga criſpentur, magnos hic campus montes habet. Intus eſt periculum, intus eſt hoſtis. Expedite rudentes, vela ſuſpendite. Crux antennæ figatur in frontibus. Tranquillitas illa tempeſtas eſt.*

Cic. pro Mur. num. 4. *Quod ſi è portu ſoluentibus, y qui iam in portu ex alto inuehuntur, præcipere ſummo ſtudio ſolent, & tempeſtatum rationem, & prædonum, & locorum, quod natura afferre, vt eis faueamus, qui eadem pericula quibus nos perfuncti ſumus, ingrediantur: quo tandem me animo eſſe oportet, propè iam ex magna iactatione terram videntem, in hunc, cui video maximas Reip. tempeſtates eſſe ſubeundas?*

III. Ficta.

Tertia ſimilitudo fictis ex rebus trahitur: qualis eſt illa Leonis fabula, qui quidem homini leonum capita viri marmorei pedibus obtrita inſolenter oſtentanti reſpondiſſe fertur; quantò plures leonibus aduolutos homines liceret intueri ſi natura ſcalpere leones docuiſſet. Sic iſta ſimilitudo referri poteſt ad Cæſarem, qui ſuis in commentatijs victorias à Gallis reportatas quampluriinas ſcripſit: at ſi idem illi Galli victorias ſuas ſcribere potuiſſent, quàm ſæpè ad Gallorum pedes Cæſar iacuiſſet?

Fictis ex rebus ductæ ſimilitudines pro lege Man. num. 22. *Requiretur fortaſſe nunc, quemadmodum cùm hæc ita ſint, reliquum poſſit eſſe magnum bellum. Cognoſcite, non enim ſine cauſa quæri videtur. Primùm ex ſuo regno ſic Mithridates profugit, vt ex eodem Ponto Medea illa quondam profugiſſe dicitur: quam prædicant in fuga fratris ſui membra in ys locis, qua ſe parens perſequeretur, diſſipauiſſe, vt eorum collectio diſperſa, mœrorque patrius celeritatem perſequendi retardaret: ſic Mithridates fugiens maximam vim auri, atque argenti, pulcherrimarumque rerum omnium, quas & à maioribus acceperat, & ipſe bello ſuperiore ex tota Aſia direptas, in ſuum Regnum congeſſerat, in Ponto omnem reliquit. Hæc dùm noſtri colligunt omnia diligentius, Rex ipſe è manibus effugit. Ita illum in perſequendi ſtudio, hos lætitia retardauit.*

Ex illa triplici diuiſione perſpicuum relinquitur, qua ratione Parabolæ, Apologi, Fabulæ, & Exempla, ad genus hoc exornationis pertineant. Nam exempla ſunt quæ ex hominum vita exprimuntur, continentque dicti, vel facti expoſitionem, cum certi auctoris nomine, atque ita referuntur ad membrum diuiſionis primum.

Parabola eſt rerum collatio alioqui diſparium ob aliquam ſimilitudinem, ducitúrque ex omnium natura rerum, quare nihil locupletius, refertur autem ad alterum partitionis membrum. Nam Fabulam & Apologum, tametſi Rhetores quidam ſub Parabola contineri putent, in tertio genere ſimilitudinis reponi debet. Quia verò nihil frequentius in Oratione ponitur, idcirco erit operæ-pretium varias rationes afferre, quibus ſcitè, & eleganter inſtitui poſſit.

Simplex comparatio.

I. Nudæ ſunt quædam,& ſimplices comparationes, quæ vnam dumtaxat, ſimilitudinem complectuntur, quales infinitæ ſunt apud Oratores. Ex eodem fonte manauit, vt ego quidem arbitror, vera nonnunquam, ſed plerumque falſa,& & inanis opinió doctrinæ, profundique ingenij, quam nonnulli homines vitio obſcuritatis à nobis extorquent, nimirum dùm illi quædam effata magnifica ad ſpeciem, obſcura ad intelligentiam, mirabilibus verbis, ſed ægrè ſequentibus pronunciant, percellunt nos ſtupore quodam inſtar machinarum, quibus lentus inceſſus maieſtatem occulti rotarum lapſus admirationem artis conciliant.

II. Compoſitæ quædam ſimilitudines reperiuntur, quarum duo ſunt genera.

Primum cùm res vna pluribus ſimilitudinibus illuſtratur: alterum cùm res multæ, multis comparationibus exprimuntur. Et primum quidem variis modis fieri poteſt.

I. Cum ſingulis verbis ſingulæ ſimilitudines referuntur; vt morbo defloreſcit pulchritudo, næuo forma corrumpitur; cœlum inobſcuratur nebulis, mare fluctibus inhorreſcit; Ita flos adoleſcentiæ dedecore flagitij, ac turpitudine morum contaminatur.

Quod huic vniuerſitati lux, quod ægro medicina, quod fons ſitienti limpidus, quod diuturnis defatigato laboribus quies, idipſum opis indigenti charitas eſt.

Quod in argento ſcoria, caries in ligno, gibbus in humeris, varix in tibijs, ſcabies in capite, grando in vineis, locuſta in pratis, bruchus in floribus, lolium in frugibus, in roſa cantarus, in veſte tinea, næuus in facie, ſpuma in ſalo, in cœlo nebulæ, in ſolo lutum; hoc in adoleſcentum vita morum corruptela.

Sic ille deuotus MARIÆ Virgini pius Vates, teporem à cultu Deiparæ abeſſe debere monet.

Sæpè loqui mecum, quamuis ſit muta, videtur
Et me deſidia ſæpè monere mea.
Deſidioſe tuo, ſi vis blandire tepori:
Iuro tibi infelix, fulmina, iuro necem.
Quod ſegeti rubigo, nouis quod floribus auſter.
Blatta togæ, ferro luna, teredo rati.
Hoc animo tepor eſt: animi tepor improba peſtis,
Non intellecto vulnera dente facit.

II. Cum ſimilitudines in modum definitionis colliguntur. Sic Gallia eſt ſacra Religionis anchora, quam nullus barbarorum turbo, nullus hoſtium conatus, dimouere loco poteſt: propugnaculum firmiſſimum, quod nullo vnquam tormentorum apparatu, nulla machinarum mole concidet: Illa demum eſt pharetra fœta lectiſſimis telis, vndè ſuas Deus ſagittas educit, quibus & nefarias barbarorum incurſiones coërceat, & importunam hæreticæ prauitatis luem conficiat.

III. Cùm frequentia adiuncta, ſiue epitheta congeruntur, quæ ſimilitudinem continent; vt ſi quis hominem laudet. Quem illum virum fuiſſe putas? grauitate Catonem, eloquentiâ Demoſthenem, Hannibalem induſtriâ, fortitudine Cæſarem, Periclem prudentiâ; quamquam hæc vt nimis vulgaris, minùs placet.

A Ex hoc Diuus Chryſologus gratulatur ijs, qui ex infidelitatis tenebris, & falſorum numinum infami ſeruitute, ad Chriſtianæ fidei lucem, veriq́ue Dei cultum emerſerunt, ſerm. 57. *In Deum vos hodie meritò confitemini crediđiſſe, quando Deos, Deasq́ue ſexu diſparet, numero confuſos, turbâ populares, viles genere, famâ turpes, impietate maximos, primos ſcelere, crimine ſingulares damnaſtis.*

IV. Cùm eadem re ſimilitudinis membra deducuntur, quod fit per deſcriptionem: vt diuinum amorem arbori, ſimilem puta, cuius radix integritas, rami virtutes omnes, frondes exempla virtutum, fructus vitæ immortalitas.

Quid aliud ira quàm Lybica quædam fera, quæ rugitu terret, truculentiâ exanimat, dente lacerat, vngue diſcerpit, pedibus diuidit: B In hac vitanda eſt ſtyli auſteritas, ſi placere cupis.

Compoſita.

Alterum genus compoſitæ ſimilitudinis, multas res ſingillatim multis comparationibus illuſtrat. Quid affert rerum geſtarum gloria? ſimia eſt, fœtus ſuos dùm amplectitur, ſuffocat. Quid te delectat formæ venuſtas & pulchritudo? laqueus eſt, quo ſuſpenſus ex arbore perfidiæ ſuæ pœnas perſoluit Abſalon. Quid trophæis exultas inaniter? Vide Cæſarem tot victoriis clarum in Romana curia vulneribus ſaucium. Generis nobilitate gloriaris? Ammonis filius humano faſtigio celſior, multos dies inhumatus feris volucribuſq́ue præda iacuit, &c.

C Quid turpium librorum lectio? Hamus eſt, quo inèſcantur imprudentium mentes; illum ſi contigeris, lædet; ſi compreſſeris, necabit. Scintilla eſt cineri doloſo ſuppoſita; ſi ſolum illam aſpexeris, latet; ſi commoueris, vrit. Caphareus eſt, facem præfert ad morum honeſtatem, vt apparet, tutiſſimam, vt eſt, periculoſiſſimam.

Quod eſt terris ver, hoc miſericordiam ſcimus eſſe ieiunio. Sicut verni flatus tota facit germina florere camporum, ita miſericordia tota ieiunij ſemina producit in florem, in cæleſtem meſſem totam ieiunij facit fruticare virtutem. Quod oleum lucerna eſt, hoc ieiunio pietas: ſicut lucerna lumen olei pinguedo ſuccendit, & moderate paſtus facit illud ad totius noctis ſolatium perlucere; ſic pietas D *facit ſplendere ieiunium, & ad totam radiare continentia claritatem. Quod diei Sol eſt, hoc eleemoſyna noſcitur eſſe ieiunio: ſicut iubar Solis clariorem perficit diem, & totam nubium diſpergit obſcuritatem; ſic Eleemoſyna ieiunij ſanctificat ſanctitatem, totamq́ue cupiditatis mortem lumine pietatis excludit. Ac ne multis immorer, quod eſt anima corpori, ieiunio largitas hoc habetur. Sicut enim mortificatur corpus, à corpore anima cùm recedit, ita mors eſt ieiunij largitatis abſceſſus. Ieiunium vitiorum mors, vita virtutum, vigor animorum, pudicitia propugnaculum, comitas ſanctitatis, ſchola meritorum, munitus Chriſtianæ militia principatus. Sed in his virtutibus ieiunium tunc viget, tunc vincit, tunc triumphat cum duce miſericordia pugnat.* Diu. Chryſologus ſermone 8.

Obſeruandum breues ſimilitudines plurimum habere ornamenti, ſi per totum Orationis corpus fundantur; longiores aptas eſſe ad docendum, & probandum; Apologos & Fabulas infrequentes eſſe debere, ſed plurimum recreare animos, & audientiam excitare. Denique totam hanc figuram factam eſſe ad, delectationem, & perſpicuitatem Orationis, quâ plurimum mouemur ad fidem.

PVNCTVM II.

Deſcriptio.

COntinet rerum conſequentium perſpicuam, & dilucidam cum grauitate expoſitionem. Cornific. lib. 4. num. 52. fit collectis rei alicuius proprietatibus, adiunctis, conſequentibus, & rerum naturâ variè deſcribenda, ita tamen vt ad maiorem ſchematis dignitatem, in grauioribus dumtaxat habere debeat Orator. Illam partiri placet in plures ſpecies.

Proſopographia.

Eſt veræ vel falſæ perſonæ deſcriptio; expreſſis animi, corporis, & fortunæ attributis, talis eſt illa Catil. in Saluſtio. *Catilina nobili genere natus fuit magna vi & animi & corporis, ſed ingenio malo prauoque.*

Dixerim potius Ethopeiam quæ vitam, & indolem quibuſdam ſignis ita deſcribit, vt in morum cognitionem ſaltem aliquam deducat. Cic. pro Sextio. Piſonis mores è Gabinij motibus, habitumque deſcribit, ac demonſtrat quâ frontis & ſupercilij ſeueritate probitatem ſimulans, homines in fraudem induxerit, à num. 18. ad 20. *Quorum ſi nondum ſcelera, vulneraque inuſta Reip. vultis recordari vultum atque inceſſum animis intueamini: facilius facta eorum occurrent mentibus veſtris, ſi ora ipſa oculis propoſueritis. Alter vnguentis affluens calamiſtratâ comâ, deſpiciens conſcios ſtuprorum ac veteres vexatores ætatulæ ſuæ, puteali & fœneratorum gregibus inflatus, atque perculſus, olim ne Scyllæo illo æris alieni in freto ad columnam adhæreſceret, in Tribunatus portum perfugerat. Contemnebat Equites Rom. minitabatur Senatui, venditabat ſe operis, atque ijs ſe ereptum, ne de ambitu cauſam diceret, prædicabat. Alter, ô Dij boni, quàm teter incedebat, quàm truculentus, quàm terribilis aſpectu? vnum aliquem te ex barbatis illis, exemplum imperij veteris, imaginem antiquitatis, columen Reip. diceres intueri.*

Tum à corpore ſic ad corporis ornatum delabitur. *Veſtitus aſper, noſtra hac purpura plebeiâ, ac penè fuſcâ, capillo ita horrido, vt Capua, in qua ipſe tùm imaginis formandæ causâ Duum-viratum gerebat, Seplaſiam ſublaturus videretur. Nam quid ego de ſupercilio dicam, quod tum hominibus non ſupercilium, ſed pignus Reipubl. videbatur? tanta erat grauitas in oculo, tanta frontis contractio, vt illo ſupercilio Reſp. tanquam Athlante cœlum niti videretur.*

Eximium ſanè ornamentum, tùm ad conciliandum animos, tùm etiam ad permouendum, ſiue odium velis, aut amorem, alioſque motus grauiores excitare. 2. Agrar. num. 13. *Iam deſignatus alio vultu, alio vocis ſono, alio inceſſu eſſe meditabatur, veſtitu obſoletiore, corpore inculto & horrido, capillatior quàm ante, barbaque maiore, vt oculis & aſpectu denuntiare vim Tribunitiam, & minitari Reip. videretur.*

Poſt reditum in Senatu, num. 12. mollem & effœminatum Gabinium depingit. *Primum proceſſit quâ auctoritate vir? vini, ſomni, ſtupri plenus, madenti coma, compoſito capillo, grauibus oculis, fluentibus buccis, preſſa voce, & temulentâ.*

7. in Verr. num. 85. in Vat. num. 4. in Piſo. 25. pro Muræn. num. 49. *Vultus erat ipſius plenus furoris, ſermo arrogantia.* In Piſ. 1. Deterrimi hominis deſcriptio de Haruſp. reſp. num. 56. egentis ſeditioſi pro Sext. num. 110. Mulieris perditè amantis, & ſceleratæ, pro Cluentio, num. 12. Diuitis ſplendidi, pro Amer. num. 133.

Frequentes ſunt huiuſmodi perſonæ deſcriptiones apud Poëtas. Polyphemi Cyclopis Virgil. 3. Æn.

Monſtrum horrendum, informe, ingens, cui lumen ademptum,
Trunca manum pinus regit, & veſtigia firmat;
Lanigeræ comitantur oues, & ſola voluptas
Solamenque mali, de collo fiſtula pendet.

Brutus à Silio deſcribitur, lib. 8.

Læta viro grauitas, & mentis amabile pondus,
Et ſine triſtitiâ vultus, non ille rigoris
Ingratas laudes, nec nubem frontis amabat,
Nec famam læuo quærebat limite vitæ.

Nonnunquam characteres ſubijciuntur ad mores. Petr. Damian. copioſè ſatis expreſſit adulatorum mores, qui ſe totos componunt, finguntque ad eorum geſtus, ac nutus, quibus blandiuntur. 2. epiſt. 3. *Quis ambigat eum cùm datur occaſio fauorabilibus Dominum ſuum verbis obtinere, vt eum blanda poſſit adulatione mulcere, vtque eius animum capiat, quod ſibi magis placeat callidus obſeruator explorat, oculis gliſcit, geſtibus innuit, feſtiuitatem ſereni cordis prætendit, pendet ad nutum, vt ſic Herile præceptum, tanquam Sybillinum os, Phœbi præſtoletur oraculum. Ire iubetur? euolat: ſtare præcipitur? ſilicem repræſentat: ſi Dominus feruet, ipſe ſudat; ſi ille æſtum, hic cauma conqueritur: At ſi vel leuiter frigeat, hic necesse eſt tremefactus viſceribus obtorpeſcat: ſi ille dormire vult, hic acediatur: ſi ſatur eſt, hic ructare compellitur; ſicque non ſuus, nihil aliud loquitur, quàm quod illi placere ſuſpicatur.*

Egregia forma iuuenem deſcribit ridente ac ſuaui ſtylo Tibull. lib. 3. eleg. 4.

Hic iuuenis caſtâ redimitus tempora lauro,
Eſt viſus noſtram ponere ſede pedem.
Non illo quidquam formoſius vlla priorum
Ætas, humanum nec videt illud opus.
Intonſi crines longa ceruice fluebant,
Spirabat Tyrio myrrhea rore coma.
Candor erat, qualem præfert Latonia Luna;
Et color in niueo corpore purpureus.
Vt cum contexunt amaranthis alba puellæ
Lilia, & Autumno candida mala rubent.
Ima videbatur talis illudere palla.
Nam hæc in nitido corpore veſtis erat.

Fictæ verò rei fit deſcriptio cùm rei ſenſu, aut corpore carenti ſenſum, & corpus affingimus, cuiuſmodi ſunt apud Poëtas innumeræ. Virtutem ſic efformat Plut. lib. de fortuna Romana. Virtutis quidem placidus eſt, ac ſedatus ingreſſus, vultus conſtans, facies rubore temperato diſtincta, frons ad hilaritatem ſimul &

modeſtiam exporrecta, ex conatu ſtudioque virtutem ſtipant, ac præeunt, &c.

Seueritatem eiuſdem quadam vultus lætitiâ temperat Silius Ital. lib. 15.

Alterius diſpar habitus frons hirta, nec vnquam
Compoſitæ mutata comâ, ſtans vultus & ore
Inceſſuque viro propior, lætique pudoris
Celſa humeros niuea fulgebat ſtamine palla.

Ita fictum locum, qui nuſquàm ſit Ouid. verſibus ſuis exprimit 2. Metam.

Protinus inuidiæ nigro ſqualentia tabo
Tecta petit: domus eſt imis in vallibus antri
Abdita ſole carens, non vlli peruia vento,
Triſtis & ignaui pleniſſima frigoris, & quæ
Igne vacet ſemper, caligine ſemper abundet.

Talis illa Virgil. 6. Æn.

Deuenêre locos lætos, & amœna vireta
Fortunatorum nemorum, ſedeſque beatas:
Largior hic campos æther, & lumine veſtit
Purpureo, ſolemque ſuum ſua ſydera norunt.

Topographia.

Veri loci deſcriptio ſatis obuia 4. Verr. Cic. num. 117. *Vrbem Syracuſas maximam eſſe Græcarum vrbium, pulcherrimamque omnium, ſæpe audiſtis: Eſt ita vt dicitur, nam & ſitu eſt munito: tùm ex omni aditu, vel terra, vel mari præclaro ad aſpectum: & portus habet propè in ædificatione, aſpectuque vrbis incluſos, qui cùm diuerſos inter ſe aditus habeant, in exitu coniunguntur, & confluunt. Ea tanta eſt vrbs, vt ex quatuor vrbibus maximis conſtare videatur: quarum vna eſt ea, quam dixi, inſula, quæ duobus portubus cincta, in vtriuſque portus oſtium, aditumque proiecta eſt, in qua domus eſt, quæ Regis Hieronis fuit, quâ Prætores vti ſolent: in ea ſunt ædes ſacræ complures, ſed duæ.* Ita Smyrnam imperij decus, & ornamentum Aſiæ terræ motibus contritam deſcribit Ariſtides in Orat. de Smyrna.

C

Solitudinem torridam deſcribit Curtius lib. 4. in hæc verba. *Sequenti die tolerabilis labor viſus, nondum tàm vaſtis ſolitudinibus aditis, iam tamen ſterili ac moriente terra. Sed vt ſe aperuere campi alto obruti ſabulo, haud ſecus quàm profundum æquor ingreſſi: terram oculis requirebant. Nulla arbor, nullum culti ſoli veſtigium occurrebat, aqua etiam defecerat, quam vtribus cameli deuexerunt, & in arido ſolo, ac feruido ſabulo nulla erant. Ad hæc Sol omnia accenderat, ſiccaque & arida erant omnia.*

Ibidem torridam plagam ſubijcit. *Iter expeditis quoque, & paucis vix tolerabile, ingrediendum erat: terra cœloque aquarum penuria eſt: ſteriles arenæ iacent: quas vbi vapor ſolis accendit, feruido ſolo exurente veſtigia, intolerabilis æſtus exiſtit. Luctandumque eſt non tantùm cum ardore, & ſiccitate regionis, ſed etiam cum tenaciſſimo ſabulo, quod prealtum, & veſtigio cedens, ægrè moliuntur pedes.*

D

Politus Vates Sardiniam pulchrè deſcribit verſu de bello Gildonico,

Humanæ ſpeciem plantæ ſe magna figurat
Inſula, Sardiniam veteres dixere coloni:
Diues ager frugum, Pœnos, Italoſque petenti
Opportuna ſitu: quâ pars vicinior Afris
Plana ſolo, ratibus clemens: quâ reſpicit Arcton
Immitis, ſcopuloſa, procax, ſubitiſque ſonora
Flatibus: inſanos infamat nauita montes.

A Sic vrbem copioſam ac celebrem deſcribas. Quis ille locus eſt Deus Sancte? quàm aptus, quam commodus, quàm Dei iudicio dignus! quid magis munitum ſitu? quid iucundius viſu? quid vſu vtilius? portum vides ad Orientem magnitudine amplum ædificatione in ipſo aditu conſtituta, quam Sequana præterfluat: hinc paruo murmure deſcendit, deindè quàm leniter, aut ſeparantur, aut coniunguntur: dicas illa animalia, vt Philoſophi quidam ſomniarunt, ditiſſimæ vrbis ad aſpectum feritatem exuere. Hûc frumenta, hûc merces, ex omnibus regni partibus importantur. Videre eſt temperatam aëris benignitatem, ita frigidam hyemem, vt ſæuire timeat: Ita calidam æſtatem, vt perpetuis Fauoniis mitigetur: melius dicam Ver perpetuum, Autumnum vberem: inuideat Roma facilius, quàm eleuet. Non commemoro ſolis ortum excipientes in vniuerſis collibus vites explicatas: in agris bene-pinguibus ſegetes diffuſas, quocumque tuleris aſpectum, ſyluas proceras, in iis arbores tanto ordine quincuncem deſcribentes, vt non naturæ cauſâ, non hominis induſtriâ, ſed Dei alicuius manu poſitæ, & directæ videantur: quarum comæ dulciſſimis Zephyrorum flabellis leniter ventilatæ, placidiſſimo murmure auribus adblandiuntur. Huc accedit vis innumerabilis, & copia gratiſſima auicularum, quæ vſque & vſque liquidiſſimos cantus tenui gutture fundirantes, intimos audientium ſenſus incredibili voluptate permulcent. Prætermitto prata perennibus meandris variè intertexta, quarum aquula nitidiſſima, ad diuerſi coloris lapillos molliter fracta, alliſaque ſuſurrum efficit dulciſſimum: non moror in floſculorum gratam ſuauitatem exhalantium commemoratione.

B

Chronographia.

Dicitur temporis deſcriptio, quâ ſubijciuntur quæ in tempore dicuntur, & accidunt. Virgil. Æn. 8.

Nox erat & terras animalia feſſa per omnes
Alituum pecudumque genus ſopor altus habebat.
Poſtera Phœbea luſtrabat lampade terras,
Humentemque Aurora polo dimouerat vmbram.

PVNCTVM III.

Hypotypoſis.

DEſcriptionem nominat Cic. eſt autem propoſita quædam forma rerum, ſic expreſſa verbis, vt videri potius, & geri, quàm audiri videatur. Pro Roſc. Amer. ita clarè, copioſeque res exponitur, vt coram ſpectari videatur, num. 98. *Etiámne in tàm perſpicuis rebus argumentatio quærenda, aut coniectura capienda ſit? nónne vobis hæc quæ audiſtis, cernere oculis videmini? nonne illum miſerum, ignarum caſus ſui, redeuntem à cœna videtis? non poſitas inſidias? non impetum repentinum? non verſatur ante oculos vobis in cæde Glaucia? non adeſt ipſe Roſc.? non ſuis manibus in curru collocat Automedontem illum, ſui ſceleris acerbiſſimi, nefariæque victoriæ nuntium non orat, vt eam noctem peruigilet? vt honoris ſui cauſâ laboret? vt Capitoni quamprimùm nuntiet?*

Sic in Antonium 2. cuius compotationes, & luxum temulentiamque ſubiicit ad horrorem, & odium. n. 104. *Perſonabant omnia vocibus ebriorum; natabant pauimenta vino; madebant parietes; ingenui pueri cum meritoriis, ſcorta inter matresfamilias verſabantur.*

Verr. 6. n. 31. *Quo poſtquàm venerant, mirandum in modum, canes venaticos diceres: ita odorabantur omnia, & peruestigabant.*

Pro Mur. n. 88. *Quæ verò miſeranda ſunt, ea & mihi ante oculos verſantur, & vos videre, & perſpicere potestis.*

Pro Milone. 88. dùm egreſſum illius ex vrbe deſcribit, vt illi ſtructas inſidias à Clodio fuiſſe concludat.

Luſtrationem Italiæ Antonij cum impudente mima deſcribit Phil. 2. n. 58.

Non minus ſanctimoniâ vitæ, quàm facundiâ nobilis Chryſoſt. Crudelis auari ſpeciem ſubiicit oculis. Hom 29. in Matth. Fingite videre terrum quendam hominem, qui ab oculis ignem emittat; cui ex vtroque humero Dracones pro manibus dependeant; cuius os cauernæ inſtar magnitudine ſit, in quo pro dentibus acuti enſes ſtent; ex lingua venenoſus fons ſcaturiat; venter omni fornace ſit ardentior, cuncta quæ immittuntur ſubitò conſumens: pedes alati, ventis quoque ipſis velociores: facies canis ac lupi ſimul faciem oſtendat, nec hominis vocem emittat, ſed inſuaue quiddam, atque terribile mugiat. Is ad hæc omnia faces ardentes in manibus teneat, in omnes vt mors inſiliat, omnes vt inferous deglutiat. Quæ non tàm ad Orationis pompam, quàm ad veritatem dicta ſunt: quippe propinquis odioſus eſt, famulis grauis, amicis inutilis, cæteris difficilis, vix affabilis vicinis, moleſtus ſui malignus curator, omnibus inuiſus, & hoſtis.

Voluptatis domum, & eius illecebras aperit D. Ambr. vt ab illa quantocyus recedamus, vel vt ad illum nunquam accedamus. lib. 1. de Abel. c. 4. *Illa meretricio procax motu, infracto per delicias inceſſu, nutantibus oculis, & ludentibus iaculans palpebris retia quibus pretioſas iuuenum animas capit, quemcumque viderit ſenſu indignum prætereuntem in angulo, in tranſitu domus ſuæ, ſermonibus adoritur gratioſis, faciens iuuenum volare corda, domi inquieta, in plateis vaga, oſculis prodiga, pudore vilis, amictu diues, genas picta, vitiorum ſuccincta comitatu, & quodam nequitiarum choro circumfuſa, dux criminum talibus verborum machinis murum mentis aggreditur humanæ, demum adusque trahit. Nitebat aula regio luxu ſplendida, cælatis parietibus, & natabant pauimenta vino, flagrabat vnguentis humus, ſpinis cooperta piſcium, & marcentibus iam floribus lubrica. Illic comeſſantium vultus, concertantium clamores, litigantium cædes, concentus canentium, ſaltantium ſtrepitus, ridentium cachinnus, laſciuientium plauſus, confuſa omnia, nihil naturæ ordine. Saltatrices tonſæ, & criſpantes pueri coma, epulantium cruditas, edentium ructus, ebriorum ſitis heſterna crapula, hodierna temulentia.*

Pulchra quæ fit per dialogiſmum, comeſſationis fœdam imaginem, quam horreas, proponit idem D. Ambroſ. c. 8. de Elia. *Quæ non propter ventrem pericula? Obſonator antequam lucescat, fores pulſat alienas, & tanquam bellum aliquod immineat, excitat dormientes. Turbatum vi-*

A *det, anhelantem aduertis, interrogas quæ cauſa perturbationis ſit? poſcit, inquit, Dominus meus vbi vinum melius veneat, quærit vbi iecur mollius, vbi Phaſianus pinguior, vbi piſcis recentior. Curſitat per diuerſa, & cum inuenerit curſu properat, inquietat Dominum ſomnolentum, & auctionatur pretiu, &c.*

In maximis affectibus dominatur, fitque ferè ſemper ex conglobatis effectibus, aut ex cumulatis rerum adiunctis, vel ex comparatione maiorum, minorũ, parium. Ex effectis illud eſt Cic. 7. Ver. n. 105. *Hæc poſteaquam acta, & conſtituta ſunt, procedit iſte repentè è Prætorio inflammatus ſcelere, furore, crudelitate, in forum venit: Nauarchos vocari iubet, qui nihil metuerent, ſuſpicarentur nihil ſtatim accurrunt. Iſte hominibus miſeris innocentibusque iniici cathenas imperat; implorare*

B *illi fidem Po. Ro. & quare id faceret rogare. Tùm iſte hoc cauſa dicit, quod claſſem prædonibus prodiſſent. Fit clamor, & admiratio populi, tantam eſſe in homine impudentiam.*

Quæ tota deſcriptio fit illuſtris ex factis Verris, tùm venientis in forum, tùm cathenas imperantis: & Nauarchorum tùm accurrentium, tùm in medio foro clamantium.

In eadem actione. n. 141. *Hæc cùm maximè loqueretur, ſex lictores circumſiſtunt valentiſſimi, & ad pulſandos, verberandoſq; homines exercitatiſſimi, cædunt acerrimè virgis. Deniq; proximus lictor Sextius conuerſo bacillo, oculos miſero tundere vehementiſſimè cœpit. Itaque ille cum ſanguis os, oculoſque compleſſet, concidit. Cùm illi nihilominus iacenti latera tunderentur, vt aliquando ſpondere ſe diceret, &c.*

Ex hoc lumine vates, Regiæ Priami expugnationem illuſtrauit. Æne. 2.

C *At domus interior gemitu, miſeroque tumultu*
Miſcetur: penitusque caua plangoribus ædes
Fœmineis vlulant: ferit aurea ſydera clamor,
Tùm pauidæ tectis matres ingentibus errant,
Amplexæque tenent poſtes, atque oſcula figunt.
Inſtat vi patria Pyrrhus; nec clauſtra, nec ipſi
Cuſtodes ſufferre valent: labat ariete crebro
Ianua, & emoti procumbunt cardine poſtes.
Fit via vi rumpunt aditus, primoſque trucidant,
Immiſſi Danaï, & latè loca milite complent.

Antonium vrget Cic. & ad concitandos Iudicum animos efficacem Hypotypoſim adhibet. 11. Ph. n. 7. *Ponite igitur ante oculos miſeram illam quidem, & flebilem ſpeciem, ſed ad incitandos animos veſtros neceſſariam, nocturnum impetum in vrbem Aſiæ clariſſimam, irruptionem armatorum in*

D *Trebonij domum, cùm miſer ille prius latronum gladios videret, quàm quæ res eſſet, audiſſet: furentis introitum Dolabellæ, vocem impuram atque os illud infame, vincula, verbera, equuleum, carnificem, tortoremque Samarium, quæ tuliſſe illum fortiter, & patienter ferunt.*

2. In Catil. n. 5. *Hos quos video volitare in foro, quos ſtare ad Curiam, quos etiam in Senatum venire, qui nitent vnguentis, qui fulgent purpura.*

3. In eundem. n. 13. *Ac mihi quidem cum certiſſima ſunt viſa argumenta, atque indicia ſceleris, tabellæ, ſigna, manus.*

Per hanc etiam geſtus perſonarum exhibentur. Sic Erucij effingit Cic. pro Roſ. Amer. n. 60. *Peroraui aliquando, aſſedit. Surrexi ego, reſpirare viſus eſt, quod non alius potius diceret. Cœpi dicere. Vſque eò animaduertit eum iocari, at-*

quæ alias res agere, antequam Cryſogonum nominaui. Quem ſimul atque attigi ſtatim homo ſe erexit; mirari viſus eſt. Intellexi quid eum pupugiſſet, iterum ac tertiò nominaui.

Funambulus ita deſcribi poteſt. Eſt profectò ſpectaculum illud admirabile, vbi vel procera, vel iuſta magnitudine vir, per extenſum funem non graditur modò, ſed vibrato ſurſum corpore, pedibusque micantibus, citharœdo perſonante ſalit ad numerum: vbi adiunctis ad plantas orbiculis, & mucronibus, tabulisque ſuppoſitis, ingreditur tamen, ac citharæ præeunti molliuſcula ſaltatione reſpondet: vbi muſtelarum, aut anguium modò pectore prono, proiectoque prorepitat ad neruum, vbi reſilit, vbi ſuſpenditur, vbi ex ſimulata prolapſione ſeſe refert in gradum.

Neque ſolum quæ facta ſint, aut fiant, ſed etiam quæ futura ſint, aut fuerint euentura dicendo exprimimus. Mirè vehementerque tracta iſtat Cic. Mil. 33. *An verò vos ſoli ignoratis, vos hoſpites in hac vrbe verſamini, &c.* Et n. 80.

Erit verecundior ſi proponamus illam in hunc modum quo Cic. contra Verr. *Hæc quæ non vidiſtis oculis, animis cernere poteſtis.*

Valet cùm immorandum eſt diutius in loco, in quo cauſæ ſumma continetur. Tull. 4. Catil. n. 11. *Videor enim mihi hanc vrbem videre, lucem orbis terrarum, atque arcem omnium gentium ſubito vno incendio concidentem, cerno animo ſepultam patriam, miſeros atque inſepultos aceruos ciuium. Verſatur mihi ante oculos aſpectus Cethegi, & furor in veſtra cæde bacchantis.*

Sic Miniſtellum oculis ſubiicias aliquem ignarum, ſi poſſit, in errorem inducentem, ac verbis mendacibus circumuenientem. Si quis fortè noſtrum in vnum aliquem ex iſto nouitiorum grege inciderit: ecce tibi continuò religioſus homo, ſcilicet vultu ad modeſtiam compoſito, admotâ pectori manu, oculis in cœlum nonnihil ſuſpicientibus, tremulâ & ad palatum ſubindè hærente lingua. Fuit hoc, inquit, Eccleſiæ cum reliqua mortalium rerum turba commune fatum, collapſa dudum, & extincta ortus ſui dignitate: Iacebat illa in tenebris, in ſqualore miſerè voluntata: cùm ſanctiſſimus ille hominum parens, (fingite vobis hominem ſemifracto ſingultu, molli & inſiſtente aliquantulum ſpiritu, iſta ſubiicientem) ſuauiſſimus, inquam, hominum parens, deſperatis iam ac depoſitis omninò rebus Caluinum reſurgentis Eccleſiæ Propheram excitauit, qui diuino afflatus lumine priſtinum Eccleſiæ decus longo tandem interuallo intermiſſum reuocaret. Hæc verecundorum hominum eſt Oratio, hic ſcopus ad quem permulti cœco, & præcipiti impetu voluntatis impegerunt.

P V N C T V M IV.

Proſopopœia.

MAgnum eloquentiæ decus, & lumen augendi grauiſſimum, quodque tanti eſt, vt in ſuadendo, quærendo, obiurgando, laudando, miſerando plurimum proficiat. Eſt autem perſonæ effictio, quâ rebus mutis, ac ſenſus expertibus ſermonem accommodamus, aut vitâ

A functos tanquam præſentes, ſpirantesque inducimus loquentes. Vt Clodiæ impotentis fœminæ præpoſteram libidinem obiurgat Cic. pro Cœl. Quam continentem, & non interruptam ſermonis continuationem dicimus. n. 23. *Exiſtat igitur ex ipſa familia aliquis, ac potiſſimum cæcus ille. Minimum enim dolorem capiet, qui iſtam non videbit, qui profectò, ſi extiterit, ſic aget, & ſic loquetur.*

Hic apparatus eſt ad ſpeciem quandam proluſionis, tùm vox, & Oratio Appij Clodij fingitur.

Mulier quid tibi cum Cœlio? quid tibi cum homine adoleſcentulo? quid cum alieno? cur aut tam familiaris huic fuiſti, vt aurum commodares; aut tàm inimica, vt venenum timeres, non patrem tuum videras? non Patruum, non Atauum audieras Con-
B *ſules fuiſſe? non denique modò te Metelli matrimonium tenuiſſe ſciebas clariſſimi, & fortiſſimi? qui ſimul ac pedem limine extulerat, omnes propè ciues, virtute, gloriâ, dignitate ſuperabat? cui cum ex ampliſſimo genere in familiam clariſſimam nupſiſſes, cur tibi Cœlius tàm coniunctus fuit? cognatus affinis? viri tui familiaris? nihil horum. Quid igitur fuit, niſi quædam temeritas, ac libido? nónne te ſi imagines noſtræ viriles non commonebant, ne progenies quidem mea Q. illa Claudia æmulam domeſticæ laudis in gloria muliebri eſſe admonebat? non Virgo illa Veſtalis Claudia, quæ patrem complexa triumphantem ab inimico Tribuno pl. de curru detrahi paſſa non eſt? Cur te fraterna vitia potius, quàm bona paterna, & auita, & vſque à nobis, cùm in viris, tùm etiam in fœminis repetita mouerunt.*

Deinceps Oratoria occupatione omnes excuſationes anteuertit, quas illa facto ſuo prætexere potuiſſet, tandemque veram libidinem
C huiuſce familiaritatis cauſam fuiſſe docet. n. 34.

Idcóne ego pacem Pyrrhi diremi, vt tu amorum turpiſſimorum quotidie fœdera ferires? ideo aquam adduxi, vt ea tu inceſtè vtereris? Ideo viam muniui? vt eam tu alienis viris comitata celebrares?

Hic eſt Appij fictus ſermo, quem apta correctione concludit, & concinnè ad ipſam cauſam delabitur. n. 35.

Sed quid ego ita grauem perſonam induxi, vt verear, ne ſi idem Appius repente conuertat, & Cœlium incipiat accuſare illâ ſua grauitate Cenſoria?

Mortuus ab inferis hac excitatur, eique vox tribuitur pro Balbo. n. 44. *Exiſtat ergo ille vir parumper cogitatione veſtra, quoniam re non poteſt, vt conſpiciatis eum mentibus, quem oculis non pote-*
D *ſtis. Dicat ſe non imperitum fœderis, non rudem exemplorum, non ignarum belli fuiſſe, ſe P. Africani diſcipulum, ac militem, ſe ſtipendiis, ſe legationibus bellicis eruditum, ſe, ſi tanta bella legiſſet, quanta geſſit, & confecit. Si tot conſulibus meruiſſet, quoties ipſe conſul fuiſſet, omnia iura belli perdiſcere, ac noſſe potuiſſe: ſibi non fuiſſe dubium, quin nullo fœdere à Rep. benè gerenda impediretur: à ſe ex coniunctiſſima, atque amiciſſima ciuitate fortiſſimum quemque eſſe delectum.*

Illuſtris eſt, & ad obiurgandum potens, patris Verris perditum filium alloquentis 7. Act. n. 135. *Ipſe pater ſi iudicaret, per Deos Immort. quid facere poſſet, cùm tibi hæc diceret? Tu in Prouincia Populi Ro. Prætor, cùm tibi maritimum bellum eſſet adminiſtrandum, Mamertinis ex fœdere, quam deberent nauem, per triennium remiſiſti.*

tu in Prouincia tàm ſplendida, apud ſocios fideliſſimos, ciues Ro. honeſtiſſimos, in metu periculoque prouinciæ, dies continuos complures in littore, conuiuiiſque iacuiſti: te per eos dies nemo domi tuæ conuenire, nemo in foro videre potuit: tu ſociorum atque amicorum ad ea conuiuia matres-familias adhibuiſti: tu inter eiuſmodi mulieres prætextatum tuum filium, nepotem meum collocauiſti, vt ætati maximè lubricæ, atque incertæ exempla nequitiæ parentis vita præberet. Tu Prætor in prouincia cum tunica pallioque purpureo viſus es: tu propter amorem libidinemque tuam imperium nauium legato Populi Ro. ademiſti, Syracuſano tradidiſti: tui milites in prouincia Siciliæ frugibus frumentóque caruere: tua luxuria, atque auaritia claſſis Populi Ro. à prædonibus capta, & incenſa eſt. Neque hæc tot tantáque dedecora, diſſimulatione tua, neque obliuione hominum, ac taciturnitate tegere voluiſti: ſed etiam nauium Præfectos, ſine vlla cauſa de complexu parentum ſuorum, hoſpitum tuorum rapuiſti, ... luctu, atque lacrymis, ac mei nominis commemoratio mitigauit: tibi hominum innocentium ſanguis non modò voluptati, ſed etiam quæſtui fuit. Hæc ſi tibi tuus parens diceret, poſſes ab eo veniam petere? poſſes, vt tibi ignoſceret poſtulare?

Sen. Ph. Conſol. ad Martiam c. 16. hanc habet. *Puta itaque ex illa arce cæleſti patrem tuum, non illo ingenio, quo bella ciuilia defleuit, quo proſcribentes in æternum ipſe proſcripſit, ſed tanto elatiore, quanto eſt ipſe ſublimior, dicere. Cur te filia tàm longa tenet ægritudo? cur in tanta veri ignorantia verſaris, vt iniquè actum iudices cum filio tuo, quod in tadium verſus vitæ, ipſe ad maiores ſe recepit ſuos? Neſcis quantis fortuna procellis diſturbet omnia? quam nullis benignam facilè ſe præſtiterit, niſi qui minimum cum illa contraxerant? Regéſne tibi nominem feliciſſimos futuros ſi maturiùs illos mors inſtantibus ſubtraxiſſet malis? An Romanos Duces, quorum nihil magnitudini deerit, ſi aliquid ætati detraxeris. Cur in domo noſtra diutiſſimè lugetur, qui feliciſſimè moritur? Nihil apud vos, vt putatis, optabile, nil excelſum, nil ſplendidum; ſed humilia cuncta, & grauia, & anxia, & quotam partem luminis noſtri cernentia.*

Abſentis ſæpius eſt ſermo. Tindaritanorum eſt ille potens & efficax ad commiſerationis motus 7. Verr. num. 123. *En quod libenter prodiecent.*

Pro Milone. n. 78. *Quamobrem ſi cruentum gladium tenens clamaret. Adeſte.*

3. In Rull. n. 14. *Habet agros nonnullos, inquit, ſocer meus deſertos vendet eos mea lege.*

Pro Planc. populus Laterenſem alloquitur. n. 12. *Qui ſi tecum congrediatur, & ſi vna voce loqui poſſit, hæc dicat. Ego tibi Laterenſis Plancium non antepoſui.*

Vulgi loquentis, & bene de Rep. ſperantis propter futurum Piſonis conſulatum, magnum firmumque Reip. ex Clodij furore, & calamitate laboranti ſubſidium futurum. Pro Sextio 20.

Plurimum dignitatis habet, cùm Remp. ipſam loquentem facit. Cic. 1. Cat. patriam conquerentem fingit. n. 18. *Quæ tecum Catilina ſic agit, & quodammodo tacita loquitur. Nullum iam tot annos facinus, niſi per te: nullum flagitium ſine te: tibi vni multorum ciuium neces, tibi vexatio, direptióque ſociorum impunita fuit, ac libera. Tu non ſolùm ad negligendas leges, & quæſtiones, verum etiam ad euertendas, perfringendaſque valuiſti, &c.*

Eandem repetit, & ſecum ipſe miro artificio colloquentem inducit. n. 27. *Etenim ſi mecum patria, quæ mihi vitâ mea multò eſt charior, ſi cuncta Italia, ſi omnis Reſp. loquatur. M. Tulli quid agis? túne eum quem eſſe hoſtem comperiſti, quem Ducem belli futurum vides; quem expectari Imperatorem in caſtris hoſtium ſentis, auctorem ſceleris, Principem coniurationis, euocatorem ſeruorum, & ciuium perditorum, exire pateris, vt abs te non emiſſus ex vrbe, ſed immiſſus in vrbem eſſe videatur?*

Non minus elegans eſt illa Siciliæ Diuit. in Verr. n. 19. *Sicilia tota ſi vna voce loqueretur, hoc diceret. Quod auri, quod argenti, quod ornamentorum in meis vrbibus, ſedibus, delubris, quod in vnaquaque re, beneficio Senatus Populique, Ro. iuris habui, id mihi tu Verres eripuiſti, atque abſtuliſti.*

Lucanus hanc Proſop. habet patriæ Cæſarem à bellis ciuilibus dehortantis l. 1. quæ Idolopœia potius, dici debet.

Ingens viſa mihi patriæ trepidantis imago,
Clara per obſcuram vultu mæſtiſſima noctem
Turrigero canos effundens vertice crines:
Cæſarie lacera, nudiſque adſtare lacertis,
Et gemitu permiſta loqui. Quò tenditis vltra?
Quò fertis mea ſigna viri? Si iure venitis,
Si ciues hûc vſque licet.

Cùm igitur iis, quæ corporis expertia ſunt, corpus tribuimus, tunc appellatur Idolopœia. Sic Tull. in Anton. *Quod ſi nunc ille Brutus reuiuiſcat, & hîc ante pedes veſtros adſit, non hac vteretur Oratione? Ego Reges ieci, vos tyrannos introducitis: ego libertatem, quæ non erat, peperi; vos partam ſeruare non vultis: ego capitis mei periculo patriam liberaui, vos liberi ſine periculo eſſe non curatis.*

Interdum hæc confirmatio cogitationes alienas, tanquam voces tacitas repreſentat, ac ſubiicit, quale eſt illud Verris Act. 7. n. 103. *Occurrebat illa ratio. Quid Cleomeni fiet? poteróne animaduertere in eos, quos dicto audientes eſſe iuſſi miſſum facere eum, cui imperium, poteſtatemque permiſi? Poteróne eos afficere ſupplicio, qui Cleomenem ſecuti ſunt? ignoſcere Cleomeni, qui ſecum fugere, & ſe conſequi iuſſit? Poteróne in eos eſſe vehemens, qui naues non modò inanes habuerunt, ſed etiam apertas? & in eum diſſolutus, qui ſolus habuerit conſtratam nauem, & minus exinanitam; pereat Cleomenes vnâ.*

Licet autem in res mutas, & animâ carentes transferatur, valet plurimum in amplificationis partibus, & commiſeratione. Ingenioſè ficta eſt illa pro Balbo, per dilemma n. 13. *Vtrum enim inſcientem vultis contra fœdera feciſſe, an ſcientem? ſi ſcientem. O nomen noſtri imperij! ô Populi Ro. excellens dignitas! ô Cn. Pompeij ſic latè longéque diffuſa laus, vt eius gloriæ domicilium, communis imperij finibus terminetur! ô nationes, vrbes, populi, Reges, Tetrarchæ teſtes Cn. Pompeij, non ſolùm virtutis in bello, ſed etiam religionis in pace: vos denique mutæ regiones imploro, & ſola terrarum vltimarum: vos Maria, Portus, Inſulæ littoráque, Quæ eſt enim ora, quæ ſedes, qui locus, in quo non extent huius cùm fortitudinis, tùm verò humanitatis, tùm animi, tùm conſilij impreſſa veſtigia? hunc quiſquam incredibili quadam, atque inaudita grauitate, virtute, conſtantiâ præditum, fœdera ſcientem neglexiſſe, violaſſe, rupiſſe dicere audebit?*

Ad ipſas religiones tanquam ſenſu vitali quodam animatas ſermonem conuertit Tull. vt inſinuet eas ſeorſum habuiſſe, cùm Clodius necatus eſt, quas omni ſacrilegio violarat. Pro Mil. n. 86. *Non eſt humano conſilio, ne mediocri quidem Deorum Immort. cura res illa perfecta: religiones mehercule ipſæ, cùm illam belluam cadere viderunt, commouiſſe ſe videntur, & ius in illo ſuum retinuiſſe. Vos enim Albani tumuli atque luci imploro.*

P V N C T V M V.

Dialogiſmus.

ALterum genus plenæ, & expreſſæ Proſopopœiæ, Dialogiſmus eſt ficta perſonarum colloquutio. Frequenter quidem incidit in Prólepſim, ſub hoc tamen fictionis genere, de quo nunc, agitur potius comprehendi debet, quòd Dialogiſmus aliquando ſine quæſtionis occupatione fieri poſſit. Elegantem habet Tull. 7. Verr. n. 109. *Cathenas habebat hoſpes tuus Ariſteus, Dexionis filius. Quid ita? prodiderat claſſem: quod ob præmium? deſeruerat exercitum. Quid Cleomenes? ignauus fuerat. At eum tu ob virtutem corona aurea donaras. Dimiſerat nautas. At ab omnibus tu mercedem miſſionis acceperas. Alter parens ex altera parte erat Herbitenſis Eubulida. Homo domi ſua clarus, & nobilis: qui quia Cleomenem in defendendo filio læſerat, nudus penè eſt deſtitutus. Quid erat autem quod quiſquam diceret, aut defenderet? Cleomenem nominare non licet. At cauſa cogit. Moriere, ſi appellaris: nunquam enim iſte eſt cuiquam mediocriter minatus. At remiges non erant. Prætorem tu accuſas? frange ceruicem.*

Non minus eſt illuſtre illud pro Quinctio. n. 71. *De re pecuniaria cupio contendere non licet. At ea controuerſia eſt. Nihil ad me attinet: cauſam capitis dicas, oportet. Accuſa vbi ita neceſſe eſt. Non, inquit, niſi tu ante nouo modo, priore loco dixeris. Dicendum neceſſaria eſt præſtituenda hora ad arbitrium noſtrum: iudex ipſe arceſſetur. Quid tum? tu aliquem patronum inuenies, hominem antiqui officij, qui ſplendorem noſtrum & gratiam negligat?*

Sermocinatio.

Nonnullis Sermocinatio vocatur, cùm verum ſermonem recitat Orator, ne id vnius tantùm, ſed etiam qui ſe inter & alterum, vel qui inter alios duos quaſi ſequeſter fuit. Sic Roſcij ſermonem & ſuum refert pro Quinct. 77. *Differebam mehercule C. Aquili, ſatis animo certo, & confirmato me poſſe in hac cauſa conſiſtere: ſic cogitabam, cùm contra dicturus eſſet Hortenſius, & cùm eſſet attentè auditurus Philippus, fore vti permultis in rebus timore prolaberer.*

Feſtiua item eſt illa colloquutio pro Plancio. n. 65. *At ego cùm caſu diebus illis itineris faciendi cauſa, decedens è Prouincia, Puteolos fortè veniſſem, cùm plurimi & lautiſſimi eſſe ſolent in iis locis, concidi penè Iudices, cùm ex me quidam quæſiſſet, quo die Roma exiſſem, & num quid in ea eſſet noui? cui cùm reſpondiſſem, me è Prouincia decedere: etiam mehercules, inquit, vt opinor ex Africa. Huic ego iam ſtomachans faſtidiosè, imò ex Sicilia, inquam. Tùm quidam quaſi qui omnia ſciret, quid tu neſcis, inquit, hunc Syracuſis Quæſtorem fuiſſe? quid multa? deſtiti ſtomachari & me vnum ex iis feci, qui ad aquas veniſſent?*

Colloquutio.

Interdum duos inducit colloquentes verbis iſtis pro Quin. n. 18. *Quinctius iſtum porro poſſe facere videbat: debere intelligebat: mentiri, quia cauſa cur mentiretur non erat, non putabat. Quaſi nummos domi haberet, ita conſtituit, ſcapulis ſe daturum. Nautum certiorem facit: rogat, vt curet, quod dixiſſet. Tùm iſte vir optimus (vereor ne ſe derideri putet, quod iterum iam, optimus, dico.) Qui hunc in ſummas anguſtias adductum putaret, vt eum ſuis conditionibus, in ipſo articulo temporis aſtringeret, aſſem ſeſe negat daturum, niſi prius de rebus rationibusque ſocietatis omnibus decidiſſet, & ſciſſet cum Quinctio controuerſia nihil futurum.*

Obſeruandum eſt hîc, quod quemadmodum ornamentum eſt eloquentiæ maximum, cùm in dicendo conſentanea perſonis vox, & Oratio tribuitur: ita ſummum eſt vitium, cùm à moribus fictæ perſonæ diſcrepat Oratio. Nam ſi quis probam Orationem affingat improbo, ſtultóue ſapientis, ridiculus habetur hoc ipſo, quòd quid quæque perſona poſtulet, minimè viderit.

Mouet.

Valent perſonarum ſermocinationes ad graues animorum motus ciendos, quales ſunt apud D. Ambroſ. de Machabæis, & B. Agnete, cuius affectum exprimit, & amorem in ſponſum. *Fuitne in illo corpuſculo vulneri locus? & quæ non habuit, quò ferrum reciperet, habuit vnde vinceret. Mori adhùc neſcia, ſed parata, vel ſi ad aras inuita raperetur tendere Chriſto inter ignes manus, atque in ipſis ſacrilegis focis, trophæum Domini ſignare victoris: nunc ferratis colla manuſque ambas inſerere nexibus: ſed nullos tàm tenuia membra poterant nexus includere. Nouum martyrij genus! nondum idonea pœnæ, & iam matura victoriæ: certare difficilis, facilis coronari, magiſterium virtutis impleuit, quæ præiudicium ferebat ætatis. Non ſic ad thalamum nupta properaret, vt ad ſupplicij locum læta ſucceſſit, gradu feſtiua Virgo proceſſit, non intorto crine caput compta, ſed Chriſto, non floſculis redimita, ſed moribus, flere omnes, ipſa ſine fletu.*

Iam virgini teneræ ſermonem tribuit.

Sponſi iniuria eſt exſpectare placituram. Qui me ſibi prior elegit, accipiet: quid percuſſor moraris? pereat corpus, quod amari poteſt oculis, quibus nolo: ſtetit, orauit, ceruicem inflexit. Cerneres trepidare carnificem, quaſi ipſe addictus fuiſſet, tremere percuſſoris dextram, pallere ora, alieno timentis periculo, cùm puella non timeret ſuo.

Delectat.

In narratione potiſſimum ſuauitatem habet, & dignitatem, nec in ea tantum ponitur, ſed frequentiſſimè cæteris Orationis partibus commiſcetur. Carnif. lib. 4. n. 66. *Cùm militibus vrbs redundaret, & omnes timore oppreſſi domi continerentur,*

rentur, venit iſte cum ſago, gladio ſuccinctus, to- A *nens saculum, irrumpit in ædes; deinde magna voce. Vbi eſt iſte beatus, inquit, adsum Dominus? quin mihi praſtò ſit? &c.*

PVNCTVM VI.

Apoſtrophe.

Figura grauis, & vehemens, ſi prudenter adhibeatur. Eſt autem Conuerſio Orationis ad aliquem aut Deum, aut hominem, aut verò etiam res inanimas, quas vti perſonas quaſdam compellamus. Primò igitur conuertit Orationem ad Deum; ita Cic. pro domo ſua. n. 104. *O Dij Immort. vos enim hac audire cupio, Pub. Clodius veſtra ſacra curat? veſtrum Numen horret? res omnes humanas religione veſtra contineri putat? hic non illudit auctoritati horum omnium, qui adſunt, ſummorum virorum, non veſtra, Pontifices, grauitate abutitur? ex iſto ore religionis verbum excidere, aut elabi poteſt?* B

Ab hominibus ad Deum fit auerſio, vt à Catilina ad Iouem 1. Cat. n. 33. *Hiſce ominibus Catilina cum ſumma Reip. ſalute, & cum tua peſte, ac pernicie, cumque eorum exitio, qui ſe tecum omni ſcelere, parricidioque iunxerunt, proficiſcere ad impium bellum, ac nefarium.* Inuocatio ſequitur ad Iouem cum Apoſtrophe.

Tùm tu Iupiter qui iiſdem, quibus hac vrbs auſpiciis à Romulo es conſtitutus; quem Statorem huius vrbis, atque imperij verè nominamus: hunc & huius ſocios à tuis aris, cæteriſque templis, à tectis vrbis ac mœnibus, à vita fortuniſque ciuium omnium arcebis? & omnes inimicos bonorum, hoſtes patriæ, latrones Italiæ ſcelerum inter ſeſe, ac nefaria ſocietate coniunctos, æternis ſuppliciis viuos mortuoſque mactabis. Pro Cœlio num. 59. *Pro Dij Immortales!*

Deinde ad homines, cuiuſmodi frequentiſſima ſunt. 6. Verr. n. 15. 82. *Repete abs te Verres, monumentum P. Africani: cauſam Siculorum; quam ſuſcepi relinquo: iudicium de repetundis pecuniis, ne ſit hoc tempore: Segeſtanorum iniuria negligantur: baſis P. Africani reſtituatur: nomen inuictiſſimi imperatoris incidatur: hac abs te non Siculorum defenſor, non tuus accuſator, non Segeſtani poſtulant: ſed is qui laudem, gloriamque Africani tuendam, conſeruandamque ſuſcepit.* Tuſc. 2. n. 29. *Quid me decipis Zeno?*

Apud Virgil. Narrat Anchiſes Æneæ, quæ nepotum fotura ſit poſteritas 6. Æn.

> *Eruet ille Argos, Agamemnoniaſque Micenas,*
> *Ipſumque Æacidem, genus armipotentis Achillis,*
> *Vltus auos Troiæ, templa, & temerata Mineruæ.*

In qua narratione ſermonem conuertit ad Principes quoſdam Rom. rebus præclarè geſtis claros, ac virtutibus nobiles.

> *Quis te magne Cato tacitum, aut te Coſſe relinquat?*
> *Quis Gracchi genus? aut geminos, duo fulmina belli*
> *Scipiadas, cladem Libyæ? paruoque potentem*
> *Fabricium? vel te ſulco Serrane ſerentem?*
> *Quo feſſum rapitis Fabij? tu Maximus ille es*
> *Vnus, qui nobis cunctando reſtituis rem.*

Tùm ad res ſenſu carentes; ſic ad ipſas religiones tanquam ſenſu vitali animatas Orationem conuertit, quaſi ſenſum habuiſſent, cùm Clodius occiſus eſt Cic. pro Milone. n. 86. *Religiones ipſa, araque, cùm illam belluam cadere viderunt, commouiſſe ſe videntur.*

Vſus.

Hæc figura amentum eſt, quo motus eiuſmodi intorqueri poſſunt; ſiue minari, ſiue dolere, ſiue vrgere aduerſarium, ridere, hortari, monere velit Orator, nihil facilius, quàm ingentem cumulum horum congerere.

Vrget.

Grauis eſt ad vrgendum aduerſarium; talis illa petita ex Ligario. num. 9. *Quid enim Tubero, tuus ille diſtrictus in acie Pharſalica gladius agebat? cuius latus ille mucro petebat? qui ſenſus erat armorum tuorum? quæ tua mens? oculi? manus? ardor animi? quid cupiebas? quid optabas?*

Et illa 3. Verr. num. 77. *Nemo iam Dolabella, neque tui, neque tuorum liberorum, quos tu miſeros in egeſtate, atque in ſolitudine reliquiſti, miſereri poteſt. Verreſne tibi tanti fuit, vt eius libidinem, hominum innocentium ſanguine lui velles? Idcircóne exercitum, atque hoſtem relinquebas, vt tua vi, & crudelitate, iſtius hominis improbiſſimi pericula ſubleuares?* C

Increpat.

Vehemens ad increpandum 1. Cat num. 1. *Quouſque tandem abutere Cat. patientia noſtra, quamdiu nos etiam furor iſte tuus eludet? Diminat.* 10 Verr. n. 12.

Increpat & indignatur in Piſon. qui cùm eſſet indolis planè ſeruilis, & abiectæ. nullumque vel domi, vel foris prudentiæ, ac fortitudinis ſpecimen præbuiſſet, tamen virtutis fucata ſpecie, ſeueritatis ſimulatione errore hominum, & commendatione fumoſarum imaginum, ad honores, & magiſtratus adrepſerat. Sic autem hominem increpat. num. 1. *Iámne vides bellua, iámne ſentis, quæ ſit hominum querela frontis tuæ? nemo queritur Syrum neſcio-quem de grege nouitiorum, factum eſſe conſulem. Non enim nos color iſte ſeruilis, non piloſa gena, non dentes putridi deceperunt: oculi, ſupercilia, frons, vultus denique totus, qui ſermo quidam tacitus mentis eſt, hic in errorem homines impulit: hic eos quibus erat ignotus, decepit, feſellit, in errorem induxit. Pauci iſta tua lutulenta vitia noueramus: pauci tarditatem ingenij, ſtuporem, debilitatemque linguæ, nunquam erat audita vox in foro, nunquam periculum factum conſilij, nullum non modò illuſtre, ſed ne notum quidem factum, aut militia, aut domi: obrepſiſti ad honores commendatione fumoſarum imaginum, quarum ſimile habes nihil præter colorem.* D

Commendat.

Illuſtris eſt ad commendationem, in funebri laudatione legis Martiæ Cic. Phil. 14. num. 32. *O fortunata mors, quæ naturæ debita, pro patria eſt potiſſimum reddita! Vos verò patriæ natos iudico: quorum etiam nomen à Marte eſt: vt idem Deus vrbem hanc gentibus, vos huic vrbi, genuiſſe videatur. In fuga fœda mors eſt: in victoria glorioſa. Illi igitur impij, quos cecidiſtis, etiam ad inferos pœnas parricidij luent: vos verò qui extremum ſpiritum in victoria effudiſtis, piorum eſtis ſedem & locum conſequuti.*

Sic compellat Ciceronem bonus Orator eique optimum Latini ſtyli genus gratulatur. Ita eſt Marce Tulli; tu Romanam eloquentiam, nullam adhuc & impolitam pulcherrimo, & elegantiſſimo ornatu decoraſti: tu repentem illam, ac penè iacentem ad ſummum dignitatis gradum extuliſti: latentem & obſcuram in aperta gentium omnium luce collocaſti. Te perorante Græcia ingemuit, exultauit Italia, Roma ſuis propè ſedibus emota triumphauit. Multi quidem armis, & ſanguine; tu vnus voce, & eloquentiâ, vnus patriæ ſalutem peperiſti: te denique ſuada illa facundiæ præſes, quem naſcentem exceperat, infantem lactauerat, aluerat puerum, adoleſcentem eduxerat, poſtremò virum, ac tantum virum confirmarat, te inquam, illa perfectam numeris, & abſolutam omnibus imaginem eſſe voluit: in qua aliquid eſſet in diuina facultate præclarum, non vt monogrammum quidpiam adumbratum leuiter, ſed animatis, eminentibuſque coloribus tanquam in viua, ac ſpiranti tabula cerneretur.

Cohortatur.

Plena auctoritatis eſt ad cohortandum. Pro Sext. Vbi hortatur adoleſcentes ab ipſa rei dignitate, vt illam, quam à viris clariſſimis Reip. benegerendæ viam, & rationem ſunt à maioribus edocti, ſequantur, quod tàm eleganter perficit, totque luminibus Orationem ſuam conſpergit, vt illa notari facilius poſſint, quàm explicari, num. 101. *Propugnatores autem Reip. qui eſſe voluerint, ſi leuiores ſunt, deſciſcunt; ſi timidiores deſunt: permanent illi ſoli, atque omnia Reip. cauſa perferunt, qui ſunt tales, qualis pater tuus M. Scaure fuit, qui à Graccho vſque ad Caium Marium ſeditioſis omnibus reſtitit, quem nulla vnquam vis, nullæ minæ, nulla inuidia labefecit. Hæc imitamini per Deos Immort. qui dignitatem, qui laudem, qui gloriam quæritis: hæc ampla ſunt, hæc diuina, hæc immortalia, hæc fama celebrantur, monumentis annalium mandantur, poſteritati propagantur.*

Commiſeratur.

Efficax eſt ad commiſerationem. Pro domo ſua Cic. num. 113. *O Quinte Catule, patrémne appellem, an filium? recentior memoria filij eſt, & cum rebus meis geſtis coniunctior, tantúmne te fefellit, cùm mihi ſumma, & quotidie maiora præmia in Rep. fore putabas? negas, fas eſſe duos Conſules in hac ciuitate inimicos Reip. duo ſunt inuenti, qui Senatum Tribuno furenti conſtrictum tra-*

A *derent: qui pro me Patres Conſcriptos deprecari, & populo ſupplices eſſe, edictis atque imperio, vetarent. Quibus inſpectantibus domus mea diſturbaretur, diriperetur; qui denique ambuſtas fortunarum mearum reliquias ſuas in domos comportari iuberent. Venio nunc ad patrem, &c.*

Hunc locum imitari poterit qui volet, in commendationem linguæ Græcæ, aduerſus eiuſdem contemptores. O defenſores Eccleſiæ fortiſſimi! ô firmiſſima Chriſtianæ fidei columna! vos appello, vos obteſtor, cùm præſtantiſſima diuinorum ingeniorum monumenta poſteritati traderetis, cùm in procuranda caſtiſſimæ religionis amplificatione, non valetudini, non vitæ, non ſaluti parceretis, cùm ad iugulandas importuniſſimas hæreſûm belluas, illos eruditionis, ac ſapientiæ mucrones acueretis: hoc, ſi quis totius Eccleſiæ causâ laborantibus vobis, diceret, fore B tempus, quo tempore, homines ex omnium ſcelerum immanitate conflati, qui nefarium integerrimæ parenti bellum indicerent, qui iura omnia cùm diuina, tùm humana conuellerent, cùm paginas illas elucubratas vigilijs, tanto elaboratas ſtudio, tanta perfectas ſapientiâ, tanquam in iacentem, & addictam furori ſuo prædam immolarent, eoſque velut opima quædam ſpolia, dormientibus ijs, qui Catholici dicebantur, repugnante nemine, nemine reclamante diſtraherent, diſtractos in latrones, & ſicarios diuiderent, & ita diuiderent, nemo vt earum in ſeſe partem, ac ſocietatem auferret; imò verò, ſi ad eas ex nefariorum prædonum manibus recuperandas, id Græcæ linguæ ſtudio cogitaret; ſi Græcam voculam imprudens effunderet, is continuò hæreſim, hoc eſt perfidiam, ſcelus, im- C pietatem ſpirare, anhelare putaretur, nónne reſponderetur nunquam id, niſi euerſa penitus, atque ſublata Religione Chriſtiana euenire poſſe.

Monet.

Valet ad commonitionem, 6. Verr. num. 79. *Te nunc P. Scipio, te inquam lectiſſimum ornatiſſimumque adoleſcentem, appello: abs te officium tuum, debitum generi, & nomini requiro, & flagito. Cur pro iſto qui laudem honoremque familiæ veſtræ depeculatus eſt, pugnas? cur eum defenſum eſſe vis? cur ego tuas partes ſuſcipio? cur tuum munus ſuſtineo?*

Vituperat.

D Ad vituperationem ſæpius hac vtitur Cic. 13. Phil. num. 22. Pluribus Antonium gladiatorum ducem ferum & immanem vituperat. *O Spartace, quem enim te potius appellem? cuius propter nefanda ſcelera tolerabilis fuiſſe videtur Catilina. Laxandum eſſe auſus es ſcribere Trebonium dediſſe pœnas? ſceleratum Trebonium? quo ſcelere, niſi quod te, Idibus Martijs à debita tibi peſte ſeduxit?*

Obſeruatio.

In reprehenſionibus obſeruandum eſt ſapientis eſſe Oratoris, cùm ad Iudices, & Auditores habet dicendum aliquid, quod graue auditu ſit, conuertere Orationem ad alium quempiam,

quem ita alloquatur, vt ipſi in aliena perſona quid peccent, quid faciendum, aut ſentiendum ſit, intelligat. A In hunc modum Orator à Iudicibus detorquet Orationem ad Chryſogonum pro Roſc. num. 144. *Si hac indigna ſuſpicione careat, animo æquo ſe carere ſuis omnibus commodis dicit. Rogat, oratque te Chryſogone, ſi nihil de patris fortunis ampliſſimis in ſuam rem conuertit: ſi nulla in re te fraudauit: ſi tibi optima fide ſua omnia conceſſit, adnumerauit, appendit: ſi veſtitum, quo ipſe tectus erat, annulumque dedit, ex ſuum tibi tradidit: ſi ex omnibus rebus ſeipſum nudum, neque præterea quidquam excepit: vt ſibi per te liceat innocenti amicorum opibus vitam in egeſtate degere.*

Ad varios motus adhiberi ſoliam hanc amplificandi rationem patet ex Cicerone, dum multis in locis, etiam deſertis ac mutis rebus ſenſum tribuit. Quid enim beatius ad miſerationem illâ Verr. B 7. num. 170. *Si hæc non ad ciues Rom. non ad aliquos amicos noſtræ ciuitatis, non ad eos, qui populi Rom. nomen audiſſent: denique ſi non ad homines, verùm ad beſtias, aut etiam vt longius progrediar, ſi in aliqua deſertiſſima ſolitudine ad ſaxa, & ſcopulos hæc conqueri, & deplorare vellem: tamen omnia muta, atque inanima tanta, & tàm indigna rerum atrocitate commouerentur.*

Quid ſuauius ad delectationem illâ pro Archia, num. 19. *Sit igitur ſanctum apud vos humaniſſimos homines, hoc Poëtæ nomen, quod nulla vnquam barbaria violauit. Saxa & ſolitudines voci reſpondent, beſtiæ ſæpè immanes cantu flectuntur, atque conſiſtunt: nos inſtituti rebus optimis non Poëtarum voce moueamur.*

Quid grauius ad mixtam indignationi admirationem illâ Balbi, num. 13. *Vos denique muta regiones imploro, vos ſola terrarum vltimarum: vos maria,* C *portus, inſulæ, littoraque.*

Ad virtutis admirationem loca deſerta Brutum & Caſſium affari, atque appetere dicuntur, apud Cic. Phil. 2. num. 33. *Quæ res vnquam, proh ſancte Iupiter omnibus in terris eſt geſta maior? quid beatius illis, quos tu expulſos a te prædicas, & relegatos? qui locus eſt tàm deſertus, aut tàm inhumanus, qui illos, quò acceſſerint, non affari, atque appetere videatur? qui homines tàm agreſtes, qui ſe cùm eos aſpexerint, non maximum cepiſſe vitæ fructum putent? quæ verò tàm immemor poſteritas, quæ tàm ingratæ litteræ reperientur, quæ eorum gloriam non immortalitatis memoria proſequantur?*

Licet autem apud Oratores frequens eſſe non debeat ad res inanimas ſermo, valet tamen plurimum, tùm in Orationibus panegyricis, tùm D quando appellantur loca, in quibus geſtum eſt aliquid inſigne; tùm etiam in alijs quibuſlibet motibus conciliandis, in quo excellunt ſanè ſacræ paginæ. Quid enim ad terrorem vehementius illa Ezechielis 21. *O mucro mucro, euagina te ad occidendum, lima te vt interficias, & fulgeas.*

Quid acrius ad ſtuporem plenum indignationis quam iſtud. Hierem. 2. *Obſtupeſcite Cæli ſuper hoc, & portæ eius deſolamini vehementer; duo enim mala fecit populus meus.*

Quàm porrò ſuauis illa vox Iſaiæ 45. *Rorate Cæli deſuper, & nubes pluant iuſtum: aperiatur terra, & germinet Saluatorem.*

Notandum inſuper Apoſtrophem ad res inanimas frequentem eſſe apud Poëtas, maximè cum gaudium exprimunt, & dolorem. Claud. de nuptijs Honorij,

Age cuncta nuptiali
Redimita vere tellus.
Celebra toros herilem
Omne nemus cum fluuijs
Omne canas profundum.
Ligures fauete campi,
Veneti fauete montes,
Subitiſque ſe roſetis
Veſtiat Alpinus apex
Et rubeant pruinæ, &c.

Sic ad commiſerationem inſignis eſt Apoſtrophe recentis Poëtæ in aue paradiſiaca.

Æole ſi quis ineſt ventis fauor, Æole ſi qua
Ius habet in Superos pietas, ô parce quietos
Sollicitare thoros? Notus hæc vt pignora perdat
Crudelis? thalamo iungat ferale ſepulchrum
Atque animum teſta triplicem peſſundet in vna
Crudelis? prolem per amica ſilentia fingit
Alcyone, & mediam vitam de morte reportat,
Et meruere Apodes, Apodes meruere necari?
Sed ventis loquor, vnde ſciant miſereſcere venti?
Ite feri, effractis ruite, exundate cauernis
Vnà omnes, quatite horriſonis ſtridoribus alas,
Vos mea ridet Apus, veſtri ſecura furoris
Vincula neſcit amor.

Denique obſeruandum tantam habere vim, quantam accipit ab alijs dicendi luminibus; ea verò nihil eſſe ineptius, ſi vel immodicè vſurpetur, vel ſine delectu verborum, vel ſine grauitate ſententiarum, quarum non ſecus, ac motuum capaciſſima eſt.

PVNCTVM VII.

Hyperbole.

EST augendi minuendíue cauſâ, veritatis ſuperlatio, atque traiectio. Quibus verbis duas aſſignat huius figuræ ſpecies Orator. 3. lib. num. 201. vnam ad augendum quæſitam; alteram ad diminuendum excogitatam: augendo ſiquidem res ipſa plerumque naturalem modum excedit: non quidem vt fallat, ſed vt omninò incredibile doceat penè incredibile. Interim videndum, ne eà modum omnem excedat, quod eſſet aſſentatoris, non Oratoris. Sic Pyratam deſcribit Verrem, & eius latrocinia per elegantem allegoriam auget. 7. Act. num. 144. *Verſabatur in Sicilia longo interuallo alter non Dionyſius ille, nec Phalaris, ſed quoddam nouum monſtrum, ex vetere illa immanitate, quæ in iiſdem locis verſata eſſe dicitur. Non enim Charybdim tàm infeſtam, neque Scyllam nautis, quàm iſtum in eodem freto fuiſſe arbitror. Hoc etiam iſte infeſtior, quod multò ſe pluribus, & maioribus canibus ſuccinxerat. Cyclops alter multò importunior.*

Auget.

Amplificandi ratio grauis, & efficax, cùm non contentus Orator, quaſi pro rei magnitudine parum dixiſſet, ſeipſum retexit, & verbum corrigit, vt aliâ Hyperbole maiore, Orationem ſuam attollat. Tullius in Anton. Philipp. 2. quibus oſtendit quâ nequitiâ helluatus fuerit, & paucis diebus obligurierit

bona Pompeij, num. 67. *Qua Charybdis tàm vorax? Charybdim dico? quæ ſi fuit, fuit animal vnum: Oceanus medius fidius; vix videtur tot res, tàm diſſipatas, tàm diſtantibus in locis poſitas, tàm citò abſorbere potuiſſe. Nihil erat clauſum, nihil obſignatum, nihil ſcriptum apotheca, tota nequiſſimis hominibus condonabantur; alij mimi rapiebant, alia mima: domus erat aleatoribus referta, plena ebriorum; totos dies potabantur, atque id locis pluribus, ſuggerebantur etiam ſæpè damna aleatoria, conchyliatis Pompeij periſtromatis; ſeruorum in cellis, lectos ſtratos videres.*

Talis eſt elatio Maronis. 12. lib. in Turni & Æneæ conflictu,

——Murali concita nunquam
Tormento ſic ſaxa fremunt, nec fulmine tanti
Diſſultant crepitus: volat atri turbinis inſtar,
Exitium dirum haſta ferens.

Quaſi murale tormentum, & fulmen minora eſſent; ater turbo ſolus par eſſet, id eſt, plagam inflixit tormenti muralis ictu grauiorem. Tormenti dico? imò & fulminis; fulminis autem, imò turbinis atri vehementiam, & impetum expreſſit.

2. in Rull. cum facit hyperbolem negat eſſe ſuperlationem, num. 35. *Verbum mihi deeſt, cùm ego hanc poteſtatem regiam appello, ſed profectò maior eſt quædam: nullum enim regnum fuit vnquam, quod non, ſi minus iure aliquo, at regionibus tamen certis contineretur. Hoc verò infinitum eſt, quo & regna omnia, & veſtrum imperium, quàm latiſſimè patet, & ea quæ partim libera à vobis, partim etiam ignorata vobis ſunt, permiſſu legis continentur.*

Nec in vituperium tantùm, ſed & in laudem valet. Pro Marcello, dùm Cæſaris clementiam commendat, num. 12. *Vereor vt hoc quod dicam, non perindè intelligi auditu poſſit, atque ego ipſe cogitans ſentio. Ipſam victoriam viciſſe videris, cùm ea ipſa, quæ illa erat adepta, victis remiſiſti.*

Hanc frequenter vt elegantem in Poëſi vſurpat Virgil. Camillam Virginem tanta velocitate pedum, tàm incredibili celeritate, ac leuitate deſcribit, vt ventos præuerteret nec ariſtas læderet, néue fluctus tangeret. 7. Æn.

Illa vel intactæ ſegetis per ſumma volaret
Gramina, nec teneras curſu læſiſſet ariſtas.
Vel mare per medium fluctu ſuſpenſa tumenti
Ferret iter, celeres nec tingeret æquore plantas.

Eleuat.

Altera ſpecies eſt, quâ res extenuatur citra fidem. Quod fit vel ſimpliciter, vt apud Tull. 2. in Rull. num. 69. *Sullanus ager, à certis hominibus latiſſimè continuatus, tantam habet inuidiam, vt veri ac fortis Tribuni pleb. ſtridorem vnum perferre non poſſit.*

Vel comparatè tractatur in Piſon. num. 55. *Sic iſte tanto exercitu, tanta Prouincia triennio pòſt, Macedonicus Imperator, in vrbem ſe intulit, vt nullius negotiatoris obſcuriſſimi reditus vnquam fuerit deſertior.*

Atque hæc eſt ratio emendiendæ veritatis. Verùm hic ſuauis eſt, & ſæpè non inutilis iocus, cùm ad condiendum, tùm ad venuſtè conformandum ſermonem, quo rei alicuius deformitas, non turpiter, nec inſulsè deridetur. Huius duo genera reperiuntur, facetiæ ſcilicet, atque dicacitas. Illæ nonnunquam latiùs in Oratione funduntur; cùm ridiculè ſuis coloribus hominum mores adumbramus, atque ita effingimus, vt quales ſint, intelligantur. Pro Cluentio notatur Cepaſius ineptus Orator, qui ad defendendum Fabritium attulerat ſcriptam Orationem, num. 58. *Primo attentè auditur eius Oratio, erigebat animum iam demiſſum, & oppreſſum Oppianici, gaudebat ipſe Fabritius, non intelligebat animos iudicum, non illius eloquentia, ſed defenſionis impudentia commoueri, &c.*

Dicacitas breuior eſt & acutior: delectat verò, quòd inopinata feſtiuitate feriat animos: facetus admodum fuit Tull. ſic enim iocatur in Fannium Cheream pro Roſc. Com. num. 20. *Oro atque obſecro vos qui noſtis, vitam inter ſe vtriuſque conferte, qui non noſtis faciem vtriuſque conſiderate: nónne ipſum caput, & ſupercilia illa penitus abraſa, olere malitiam, & clamitare calliditatem videntur? nónne ab imis vnguibus, vſque ad verticem ſummum ex fraude, fallacijs, mendacijs conſtare totus videtur? qui idcirco capite, & ſupercilijs ſemper eſt raſis, ne vllum quidem pilum viri boni habere videatur.*

Item pro Flacco, num. 41. *Facis iniuſtè, Læli, ſi putas periculo noſtro viuere tuos contubernales: præſertim quòd tua negligentia factum arbitremur. Homini enim Phrygi, qui arborem fici nunquam vidiſſet, fiſcinam ficorum obiecisti: cuius mors te ex aliqua parte releuauit: edacem enim hominem amiſiſti.*

LECTIO V.

De Figuris ad permouendum idoneis.

QVas hactenus Figuras deſcripſimus, non ideò velim quis putet, ſic ad docendum, ac delectandum eſſe factas, quaſi nihil ad ciendos grauiores motus conducant, ſed quia maiorem vſum & apertiorem habent; quod idem dicendum eſt de ijs, quæ in hoc ordine conſtituentur.

PVNCTVM I.

Exclamatio.

POST rem aliquam inſignem multis amplificatam, & probatam, excitandus eſt Auditoris animus, figuris ad hoc idoneis, cùm iam rei magnitudine incipit commoueri. Inter quas prima eſt exclamatio, & frequentiſſima. Definitur autem Orationis elatio, & contentio ad augendum reperta, quæ interiectione quadam expreſſa, vel interiecta motum vehementiorem efficit, reique magnitudinem exprimit. Qualis illa pro Sext. nu. 27. *O diem illum funeſtum Senatui boniſque omnibus, Reip. luctuoſum, mihi ad mærorem grauem, ad poſteritatis memoriam glorioſum.*

Ex graui indignatione in exclamationem erumpit. Tull. & licet exponi debeat rei indignitas antequam exclames, in rebus tamen atrocibus vim exclamatio maiorem habet, ſi rei declarationem antecedat. 2. Phil. n. 68. *At eiuſdem ædes etiam, & hortos. O audaciam immanem! tu ingredi illam domum auſus es? tu illud ſanctiſſimum limen intrare, tu illarum ædium Dijs Penatibus os importuniſſimum oſtendere?*

Grauis eſt illa vox ab indignatione profecta Tull. in Piſon. n. 41. *O Dij Immort.! Tuæ etiam atque adeò vos geminæ voragines, ſcopulique Reip. vos meam fortunam deprimitis? veſtram extollitis?*

Pro Cœlio vi indignitatis erumpit, cum dubitatione nominis, quod tantæ indignitati reſpondeat. n. 71. *O ſtultitiam, ſtultitiamne dicam, an impudentiam ſingularem? audetiſne, cùm ab ea muliere veniatis, facere iſtorum hominum mentionem? audetiſne excitare tanti flagitij memoriam, non extinctam illam quidem, ſed repreſſam vetuſtate?*

Conceſſam Piſoni, & Gabinio in maximis ſceleribus, & latrociniis, impunitatem indignatur, per exclamationem grauiorem pro Sext. 93. *O Dij Immortales! quémnam oſtenditis exitum nobis? quam ſpem Reip. datis? quotus quiſque inuenietur tanta virtute vir, qui optimam quamque cauſam Reip. amplectatur? qui bonis viris deſeruiat? qui ſolidam laudem, veramque quærat, &c.*

Pro Cœlio. n. 59. *Proh Dij Immort.! cur interdum in hominum ſceleribus maximis, aut conniuetis, aut præſentis fraudis pœnas in diem reſeruatis?*

Ad miſericordiæ motus aptiſſima. Pro Sylla. n. 91. *O miſerum, & infelicem diem illum, quo conſul omnibus Centuriis P. Sylla renunciatus eſt! ô falſam ſpem! ô volucrem fortunam! ô cæcam cupiditatem? ô præpoſteram gratulationem! quàm citò illa omnia ex lætitia, & voluptate ad luctum, & lacrymas reciderunt? vt qui paulò ante Conſul deſignatus fuiſſet, retineret repentè nullum veſtigium priſtinæ dignitatis!*

Ad iracundiam. *O peſtis! ô labes! ô tenebræ! ô lutum! ô ſordes! ô portentum in vltimas terras deportandum.*

Graui & ſeria exclamatione ſæpè Cicero lepôrem Orationis, & ironicam feſtiuitatem temperat. Pro Balbo. n. 20. *O præclarum interpretem iuris, auctorem antiquitatis, correctorem, atque emendatorem noſtræ ciuitatis!* In Piſon. n. 58. *O ſtultos Camillos, Curios, Fabricios! ô amentem Paulum! ruſticum Marium.* §. in Ant. n. 27. *O præclarum cuſtodem ouium, vt aiunt, lupum! cuſtóſne vrbis, an direptor, & vexator eſſet Antonius?*

Ironicè verò cùm eleuare dictum & ſententiam alicuius vult Orator, quaſi per contemptum. O inauditam ſæculis omnibus ſapientiam! ô nouam & elegantem Philoſophiam! ô magiſtram morum & diſciplinæ Orationem.

Non multum diſcrepat ab exclamatione admiratio, quam ſæpè Cicero confundit. Pro Ligario. n. 6. *O clementiam admirabilem, atque omni laude, prædicatione, litteris, monumentiſque decorandam!*

Stuporem & animi affectum re aliqua concitatum exprimit Horat. l. 1. Od. 24.

Quis deſiderio ſit pudor, aut modus
Tàm cari capitis? præcipe lugubres
Cantus Melpomene: cui liquidam pater
Vocem cum cithara dedit.
Ergo Quintilium perpetuus ſopor
Vrget?

Suauiſſima ſemper viſa eſt illa ſpecies, quæ poſt ſingulas ſententias breuem ſubnectit exclamationem. Sic poſt inciſa ſingula Tertull. dùm Ethnicorum voces refert, quibus fortitudinis quorundam ſpecimen in ſuſtinendo mirè commendabant in Apologetico c. 50. *Mutius dexteram ſuam libens in ara reliquit, facere aliquid in caſtris felicius potuit, nihil fortius. O ſublimitas animi! Empedocles totum ſeſe Catanenſium Ætneis incendiis donauit. O vigor mentis! aliqua Carthaginis conditrix rogo ſe ſecundum matrimonium dedit. O præconium caſtitatis! Regulus ne vnus pro multis hoſtibus viueret, toto corpore cruces patitur. O virum fortem, & in captiuitate victorem! Anaxarchus cùm in exitium Ptiſanæ pilo contunderetur, tunde, tunde aiebat Anaxarchi follem, Anaxarchum enim non tundis. O Philoſophi magnanimitatem, qui tali de ſuo exitu etiam iocabatur!*

Vtendum autem exclamatione vbi res magnas perſuaſeris, & graue aliquod factum, ſeu damnum propoſueris, vel illatum, vel acceptum: quare in amplificationibus, & Epilogis locum habet. In minutis autem controuerſiis eam adhibere velle, tàm frigidum, quàm puerile ſemper eſt habitum.

Figuram huic omninò non diſſimilem faciunt Oratores, quæ licet exclamatione non fiat, in interrogatione breui iudicium de re poſita ſubnectit, quam propterea meritò iudicium poſſis appellare. Dominus omnipotens templum eſt cœleſtis illius domicilij. Quid ſanctius? hæc ciuitas non eget Sole neque Lunâ; nam lucerna eius eſt agnus. Quid ſplendidius? Plateæ ciuitatis eius aurum, tanquam vitrum pellucidum. Quid pulchrius?

PVNCTVM II.

Acclamatio, ſiue Epiphonema.

SPecies quædam eſt exclamationis, quæ tùm grauitate, tùm opportunitate loci, neſcio an vlli conceſſura ſit. Eſt autem Oratio conſequens, qua rei narratæ, aut probatæ velut coronis ſubijcitur pronunciatum ex ſuperioribus expreſſum. Fit hoc per diſtributionem: poſtquam enim docuit oportere legibus, & iudiciis vitam tueri, quod ſi fieri non poſſet, vim vi propulſandam pro Sext. Tull. ſubdit. n. 86. *Hoc ſentire prudentiæ, facere fortitudinis, & ſentire vero, & facere perfectæ, cumulatæque virtutis.*

Vel per admirationem vti Virg. cauſas expoſuit, quibus irata Iuno Romanos proſequebatur, tandem acclamat poſt pauca 1. Æneid.

Tanta molis erat Romanam condere gentem.

4. Vero Georgic. poſtquam apum induſtriam, & in melle conficiendo laborem expoſuit, addidit.

Tantus amor florum, & generandi gloria mellis.

Venuſtum illud Cicer. Parad. 1. *O Dij Immort. non intelligunt homines, quàm magnum vectigal ſit parſimonia!*

Non inelegans Valerij Max. dictum de Scipione degenere, è cuius manu propinqui an-

nulum, in quo caput Africani ſculptum erat, detraxerunt per ſummum dedecus, & ignominiam, ſic totum concludit l. 3. c. 5. *Dì boni quas tenebras ex quo fulmine naſci paſſi eſtis!*

Fit aliàs, vt ſummam rei comprehendamus, Virgil. docet animalia ſingula ex re quapiam delectationem capere, & ſubiicit Egl. 2.

——— *Trahit ſua quemque voluptas.*

Quid grauius illo Valerij Max. dicto l. 1. c. 25. Poſt bene longum de neglecta religione, déque repetitis à Numine pœnis, ſermonem, addit; *Lente enim gradu ad vindictam ſui diuina procedit ira; tarditatemque, ſupplicij grauitate compenſat.*

Ad commendationem ſingularis pudicitiæ eſt illud quod habet Cic. pro Milone. Vbi pudicum adoleſcentem Trebonium deſcribit, qui periculum ſibi capitis ob cædem accerſere maluit, quàm per ſummam turpitudinem pati, vt Tribunus Imperatoris, propinquus licet, ſuæ pudicitiæ labem aliquam inferret, cui ſummam addit. n. 9. *Facere enim adoleſcens perículosè, quàm perpeti turpiter maluit.*

Denique fit Epiphonema per ſententiam quandam grauiorem, quâ firmantur, obſignanturque ſuperiora. Gradationem graui acclamatione concludit, quâ militum in Piſonem odium complectitur. n. 93. Cùm milites domum, in qua iſtum eſſe arbitrabantur obſidere cœperunt, & cum latere hominem putarent, ignes circumdederunt. Quo metu commoti Dyrrachini, profugiſſe noctu crepidatum Imperatorem indicauerunt. Illi autem ſtatuam iſtius perſimilem, quam ſtare celeberrimo in loco voluerat, ne ſuauiſſimi hominis memoria moreretur, deturbant, affligunt, comminuunt, diſſipant. *Sic odium quod in ipſum attulerunt, id in eius imaginem, ac ſimulachrum profuderunt.*

Semper placuit illud hominis non ita quidem noti, ſed eruditi iuxta, ac pij Titelmâni, verbum, Qui cùm in commentariis libri de cœlo, minimæ ſtellæ magnitudinem, terreſtri globo, multis partibus maiorem, oſtendiſſet: ita demum rem concludit. *Teſtor te quiſquis es, vt Chriſtiano pectore etiam, atque etiam perpendas, quàm ſit eorum miſeranda ſors, qui hac anguſtiſſima terræ gurguſtia, immenſa ille regni cœleſtis amplitudini præponenda putant.*

Plinius ad Veſpaſianum Aug. lib. 7. cap. 7. Vbi probauit leuiſſimis de cauſis fœtum iam animatum, & penè maturum perire, graui Epiphonemate rem totam complectitur. *Miſeret atque etiam pudet æſtimantem, quàm ſit friuola animalium ſuperbiſſima origo, cùm plerumque abortus cauſa fiat odor à lucernarum extinctu. Tu qui corporis viribus fidis, tu qui fortunæ munera amplexaris, & te ne alumnum eius exiſtimes, ſed partum; tu cuius ſemper in victoria mens eſt? tu qui te Deum credis, aliquo ſucceſſu tumens. Tanti perire potuiſti.*

Cùm Tertullianus dixiſſet eum habere ſibi defenſorem in cœlo, qui humiliter in terris patitur iniurias, reddit ſatis idoneum patriæ ſequeſtrem Deum c. de patientia c. 15. *Si iniuriam depoſueris penes eum; vltor eſt: ſi damnum, reſtitutor eſt: ſi dolorem medicus eſt: ſi mortem reſuſcitator eſt: quantum patientia licet, vt Deum habeat debitorem!*

Addo D. Hieronymi graue pronunciatum, qui poſt vltimam D. Pauli Eremitæ vitam à ſe conſcriptam, in his vocibus pedem figit, & ſtylum. *Ore te quiſquis hæc legis, Hieronymi peccatoris recordare, cui ſi Deus optionem daret, mallet Pauli tunicam cum meritis ſuis, quàm Regum purpuram, cum pœnis ſuis.*

PVNCTVM III.

Reticentia.

PRæciſionem appellat Cicero nonnulli Exceptionem, quâ ſic abrumpitur Oratio, vt via appareat, quid dicturus fuerit Orator. Pro Cœlio Tull. hanc adhibet, tùm maioris ſuſpicionis mouendæ, tùm obſcœnitatis vitandæ causâ. n. 69. *Hic etiam miramur, ſi illam commentitiam pyxidem obſcœniſſima ſit fabula conſequuta? nihil eſt quod in euſmodi mulierem non cadere videatur. Audita & peruulgata ſermonibus res eſt. Percipitis animis iamdudum quid velim, vel potius, quid nolim dicere, quod etiam ſi eſt factum, certe à Cœlio non eſt factum.*

Alij definiunt Orationem quâ præcidimus id, quod cœperamus dicere, quaſi pœnitentiâ ducti; vt ſi dicas. Liceret vtinam vobis æſtuantis iracundiæ vultum terribilem ſub aſpectum ponere. cerneretis, niſi fallor, immaniorem quauis pantherâ feram ſtimulante fame, curſibus incitatis aduolantem, faucibus ignem ſpirantibus, immani dentium explicato rictu, ſcintillantibus oculis, exerta lingua. Sed parco timori veſtro; expauiſtis enim opinor ad hæc initia feritatis. Quid tandem futurum eſſet, ſi reliqua longè truculentiora proſequerer?

Aliàs præcludi nobis ſermonem fingimus, quominus incœpto poſſimus inſiſtere. Intuimini bonorum omnium auctorem, trabalibus clauis confixum; vultum illum theatrum felicitatis ſcelerati militis dexterâ liuidum, Iudæ proditoris impudentiſſimi oſculo violatum, impiorum Satellitum repetitis alapis, ac ſputis deformatum: caput illud gloriæ ſedem, atque maieſtatis dumeris horrentibus obtutum, corpus ſanguine cruentatum, ac vulneribus ſuper numerum lacerum, natantes in media morte oculos, quibus illas furiarum nocturnas cohortes, non ad vindictam, ſed ad miſericordiam deſignat. Sentio animum mihi colliqueſcere, date hoc pio dolori meo, vt ab hoc ſpectaculo liceat tantillum oculos, cogitationemque auertere. Veſtræ ſit pietatis & amoris reliqua mentis acie contemplari.

In dolore locum habet Cic. ep. 22. lib. 7. ad Att. *De Pompeio ſcio nihil, eumque niſi in nauim ſe contulerit, exceptum iri puto. O celeritatem incredibilem! huius autem noſtri. Sed non poſſum ſine dolore accuſare eum, de quo angor & crucior.*

In affectibus maximè dominatur. Iræ Virg. 1. Æn.

Quos ego. Sed motos præſtat componere fluctus.

Audaciæ. Idem Æn. 9.

Ecquis erit mecum iuuenis qui primus in hoſtem?
En ait.

Commotionis grauioris, & minarum Cic. ep. vlt. l. 9. ad Att. *Sed erit immitiſſimus Seruius, qui filium miſit ad affligendum Cn. Pompeium, aut certè capiendum cum Pontio Titiniano. Etſi hic quidem timoris causâ. Ille verò. Sed ſtomachari deſinamus.*

Pudoris, Egloga 3.

Parcius iſta viris, tamen obiicienda memento
Nouimus, & qui te, tranſuerſa tuentibus hircis
Et quo; ſed faciles Nymphæ riſere, ſacello.

Sollicitudinis, ac religionis. Quod illuſtrat Fab. l. 9. c. 2. Illu Ciceronis pro Mil. non quod extat; ſed quod habuit. An huius ille legis, quam Clodius à ſe inuentam gloriatur, mentionem facere auſus eſſet, viuo Milone, ne dicam Conſule; *De noſtrum enim omnium non audeo totum dicere.* Grauitatis etiam cauſa vſurpatur. Nam grauiora putantur illa quæ latent. Iuueo.

Maiorum primus quiſquis fuit ille tuorum,
Aut paſtor fuit, aut illud quod dicere nolo.

Vt verum ſit quod præclare Plut. in qq. Platonicis. Αποσιωπησις ἐμφατικώτερον ποιεῖ τὸν λόγον. Facit Apoſiopeſis Orationi vim, & emphaſim maiorem.

Modeſtæ ambitionis. Mneſtheus de ſe 5 Æn. apud Virgilium.

B

Non iam prima peto Mneſtheus, neq; vincere certo,
(Quamquam ô) ſed ſuperent, quibus hoc Neptune dediſti
Extremos pudeat rediſſe.

Quamquam ô ſi poſſem adipiſci victoriam, quanto gaudio triumpharem? quantus mihi dolor inureretur, ſi ego Mneſtheus cuiquam primas partes conceſſero.

Pvnctvm IV.

Deprecatio & Obſecratio.

DEprecationem ab Obſecratione, & Obteſtatione, aliisque id genus, verbo tenus differentibus, ſecernere quid attinet? Primus illius vſus eſt in ope imploranda, quale eſt illud pro Rabir. Perduel. n. 5. *Quæ cùm ita ſint, primum quod in dimicatione capitis, famæ, fortunarumque omnium fieri neceſſe eſt, ab Ioue Opt. Max. cæterisq; Diis, Deabusque Immort. quorum ope, & auxilio multò magis hæc Reſp. quàm hominum & conſilio gubernatur, pacem ac veniam peto, precorque ab iis, vt hodiernum diem, & ad huius ſalutem conſeruandam, & ad Remp. conſtituendam illuxiſſe patiantur. Deinde vos Quirit. quorum poteſtas proximè ad Deorum Immort. Numen accedit, oro atque obſecro, quoniam vno tempore vita Rabirij hominis miſerrimi, atque innocentiſſimi, ſalus Reſp. veſtris manibus, ſuffragiisq; permittitur, adhibeatis in hominis fortunis miſericordiam, in Reſp. ſalute ſapientiam quam ſoletis.*

C

Hanc adhibet prudenter. Virg. 6. Æn.

Quod te per cœli iucundum lumen, & auras,
Per genitorem oro, per ſpem ſurgentis Iuli,
Eripe me his inuicte malis.

D

Timorem incutit.

Obſeruandum huiuſmodi imploratione opis, atque obteſtatione, ſi potiſſimùm à Deo petatur auxilium, & cauſæ metus, ac timoris efferantur, grauem concitari poſſe timoris motum in auditoribus, eò magis, quòd non tàm in aliorum motibus, animisque velle timorem imprimere, quàm in ſuis exprimere videatur Orator. Huc refer Poëtarum inuocationes, quas prætexere operibus ſolent. 1. Æn.

Muſa mihi cauſas memora, quo Numine læſo,
Quidue dolens Regina Deum, tot voluere caſus

A

Inſignem pietate virum, tot adire labores
Impulerit.

1. Geor.

——— Vos ô clariſſima mundi
Lumina, labentem cœlo quæ ducitis annum
Liber, & alma Ceres.

Alter vſus eſt in concitanda miſericordia ſic in Orat. pro Mil. n. 93. *Quid reſtat niſi orem, obteſterque vos, vt eam miſericordiam tribuatis fortiſſimo viro, quam ipſe non implorat: Ego autem repugnante hoc, & implore, & expoſco. Nolite ſi in noſtro omnium fletu nullam lacrymam adſpexiſtis Milonis: ſi vultum ſemper eundem: ſi vocem, ſi orationem ſtabilem, ac non mutatam videtis, hoc minus ei parcere: atque haud ſcio, an multò etiam ſit adiuuandus magis.*

Peroratio plena motibus vehementiſſimis, quibus probauit Orator, quid poſſet in ſublimi genere dicendi. Idem habet pro Flacco, ad n. 106.

Remittit audaciam.

Tertius vſus eſt in remittenda audacia, vel placanda ſeueritate: pro Deiotaro. n. 8. *Quamobrem hoc nos primum metu C. Cæſar, per fidem & conſtantiam, & clementiam tuam, libera, ne reſidere in te vllam partem iracundiæ ſuſpicemur. Per dexteram te iſtam oro, quam Regi Deiotaro hoſpes hoſpitis porrexiſti: iſtam, inquam, dexteram non tàm in bellis, & in prœliis, quàm in promiſſis, & fide firmiorem. Tu illius domum inire, tu vetus hoſpitium renouare voluiſti: te eius Dij Penates acceperunt amicum, & placatum Deiotari Regis aræ, focique viderunt. Cùm facile exorari Cæſar, tùm ſemel exorari ſoles. Nemo vnquam te placauit inimicus, qui vllas reſediſſe in te ſimultatis reliquias ſenſerit.*

Hortatur & Monet.

Quartus in præceptis, & admonitionibus adhibetur pro Mur. n. 86. *Quæ cùm ita ſint, primum Reip. cauſa, quâ nulla res cuiquam potior eſſe debet, vos pro mea ſumma, & vobis cognita in Remp. diligentia, moneo: pro auctoritate conſulari, hortor; pro magnitudine periculi, obteſtor, vt otio, vt paci, vt ſaluti, vt vitæ veſtræ, & cæterorum ciuium conſulatis.*

Ex quibus exemplis ſatis colligi poteſt, Obſecrationem, & adhortationem valere ad omnem motum; impellere enim poſſumus & hortari modò ad gaudium, modò ad beneuolentiam, quod fit in commendationibus; modò ad odium, aliàs ad fiduciam, imò ad omne genus virtutis. Sed intereſt magnopere, vt ornatè tractetur. Eſt enim omnium penè Schematum capax. Fiet igitur ornatè.

I. Si per repetitionem petamus aliquid identidem ſubiectis diuerſis rationibus. Ita D. Cypri. Si minus cultus, certè vehemens Orator. *Credite illi qui omninò non fallit: credite illi, qui hæc omnia futura prædixit: credite illi qui credentibus præmium vitæ æternæ dabit: credite illi, qui incredulis æterna ſupplicia gehennæ ardoribus irrogabit.* Contra Demetrium.

II. Fiet ornatè per ſuſtentationem. Non peto, te continuis vt vigiliis exhauriàs, vt vitæ vel capitis periculum adeas, vt te multis laboribus conficias, quamquam id meo iure petere poſſem; ſed tamen id non peto, fruere deliciis vitæ, modò honeſtatem, & innocentiam animi ne violes. Quid ergo? Chriſtum ama.

III. Per congeriem præceptis permultis con-

globatis, vel certè rationibus, quibus id quod volumus impetrare poſſimus: Rationes autem ſæpè conditionibus quibuſdam exprimimus, idque eleganter. Talis eſt Poëtæ Obſecratio.

Turne per hac ego te lacrymas, per ſi quis amata
Tangit honos animum.

Hùc refer adhortationes militares, quæ frequentes ſunt, & obuiæ paſſim apud Poëtas, & hiſtoricos. Refer item dialogiſmos in tragœdiis, cùm vel crudeles homines, ac barbari ad miſericordiam flectuntur, qua te vti nihil vehementius, ita nihil vulgarius.

PVNCTVM V.

De Optatione, & Salutatione.

EST vehementis alicuius deſiderij ſignificatio, quâ, quod nobis, aut aliis proſit, optamus. Pro lege Man. n. 27. *Vtinam virorum fortium, atque innocentium tantam copiam haberemus, vt hac deliberatio vobis difficilis eſſet, quemnam potiſſimum tantis rebus, ac tanto bello præficiendum putaretis.*

Non aliter pro Rabirio Perd. n. 18. *Vtinam hanc mihi facultatem cauſa concederet, vt poſſem hoc prædicare, C. Rabirij manu C. Saturninum hoſtem Populi Ro. interfectum!*

Conuenit dolenti, timenti, ſperanti Ouid. 10 Heroid.

O vtinam tùm cùm Lacedæmona claſſe petebat,
Obrutus inſanis eſſet adulter aquis.

Virgil. 3. Æn.

Viuite felices quibus eſt fortuna peracta
Iam ſua, nos alia ex aliis in fata vocamur.
Vobis parta quies, nullum maris æquor arandum,
Arua neque Auſonia ſemper fugientia retro
Quærenda, effigiem Xanti, Troiamque videtis,
Quam veſtræ fecêre manus, melioribus opto
Auſpiciis, & quæ fuerint minus obuia Graiis.

Timentj. Cic. 5. Verr. n. 81. *Vnus adhùc fuit poſt Romam conditam, Dij Immort. faxint ne ſit alter, cui Reſp. totam ſe tradidit temporibus coacta, & malis domeſticis, C. Sylla.*

Pro Mur. *Dij faxint, vt meus Collega vir fortiſſimus hoc Catilinæ nefarium latrocinium armatus opprimat.*

Tùm demum huius figuræ ſplendor elucet, cùm in argumentando, id per optationem efferimus, quod indicantis modo poterat efferri, in quauis parte; ſiue propoſitio ſit, ſeu complexio, vel aſſumptio. O ſi nunquam à vera virtutis via aberraſſes! vellem Deus Immortalis feciſſet, vt quam ſit eximia virtus caſtimonia mentis, & corporis intelligeremus. O vtinam omnes illam amplecterentur.

D. Chryſologus feliciter infeliciſſimam arborem deſcribit per optationem, de qua parentes noſtri ſortem omnium miſerrimam decerpſerunt. O ſi tunc vel leuis turbo mortiferam arborem deieciſſet! ô ſi nebulæ fumus illius mulieris tenebraſſet aſpectum! ô ſi terræ nubes lethalis pomi ſpeciem caligaſſet! ô ſi manus tangens inconceſſa tremuiſſet! ô ſi peccati diem tenebraſſet nox iniuſta! & lamenta mundi, & incrementa mortis, & creatoris iniuriam tunc tuliſſet, ſed vitiis ſemper ſeruiunt blandimenta, lenocinantur dulcia delictis, virtutibus verò auſtera, & fortia ſunt amica.

Non infeliciter cecinit vates, qui ſocietatis IESV Patres Æthyopas lauantes facit: per optationem, & cohortationem.

O quibus expoſitum Luna ſub montibus orbem
Cernitis, ac Libyci Solis inire vias.
Vos & cœleſtes populis ſitientibus vndas,
Et noua de cœlo flumina diuiditis.
Non vos Æthyopum vaſtiſſima regna fatigent,
Terreat aut nigri credita cura gregis.
Spargite felices vndas; ô ſpargite, deinceps
Non lauat Æthyopem, qui lauat Æthyopem.

Multis modis explicari poteſt hoc deſiderium, Poëtis familiare, atque Oratoribus frequens, quibus ſibi beneuolentiam conciliant.

Sic pater ipſe Deûm faciat, ſic altus Apollo.

Tibull. l. 2. El. 6.

Annue: ſic tibi ſint intonſi Phœbe capilli.
Sic tua perpetuo ſit tibi caſta ſoror.

Et ea quidem precari ſolent ac optare, quæ ſciunt illis eſſe gratiſſima. Virg. Egl. 8.

——— *En erit vnquam*
Ille dies: mihi cùm liceat tua dicere facta?
En erit vt liceat totum mihi ferre per orbem,
Sola Sophocleo tua carmina digna cothurno.

Ex hoc optationis genere ſalutatio ſumitur, quæ reſtatur verbis beneuolentiam aliquam. Talis eſt illa ſalutatio Carmentæ 1. Faſtor. voti & deſiderij pleniſſima. Ouid.

Diique petitorum, dixit ſaluete locorum,
Tuque nouos cœlo terra datura Deos.
Fluminaque, & fontes, quibus vtitur hoſpita tellus,
Et nemorum Syluæ, Naïdumque chori.

PVNCTVM VI.

Comminatio.

ADmonitio cum prædictione futuri mali; qualis illa Cic. pro Mil. cùm amice Pompeium monet, ne vanis, & incertis ſuſpicionibus Milonem amicum fideliſſimum alienet: ne ſi eum modo damnari patiatur, poſtmodum eius fidem, & beneuolentiam requirat. n. 70. *Erit, erit illud profectò tempus, & illuceſcet aliquando ille dies, cùm tu ſalutaribus, vt ſpero, rebus tuis, ſed fortaſſe motu aliquo communium temporum immutatus (qui quàm crebrò accidat, experti debemus ſcire) & amiciſſimi beneuolentiam, & grauiſſimi hominis fidem, & vnius poſt homines natos, fortiſſimi viri magnitudinem animi deſideres.*

Hoc idem præſtat in Orat. pro Mur. ſed maius periculum prædicit; proindè obnixam malo diligentius eundum monet. n. 85. *Sed quid tandem fiet, ſi hæc elapſa de manibus noſtris, in eum annum, qui conſequitur, redundarint? Illa peſtis immanis, importuna, Catilina prorumpet, quà potuerit, & iam Populo Ro. minatur, in agros ſuburbanos repentè aduolabit, verſabitur in caſtris furor, in curia timor, in foro coniuratio, in campo exercitus, in agris vaſtitas, omni autem in ſede, ac loco ferrū flammãq; metuemus.*

Hùc pertinent omnia quæ terrorem incutere poſſunt, & ciues nimium ſui ſecuros incitare, ad honoris & vitæ defenſionem, propoſitis calamitatibus plerumque ex tali negligentia emergentibus, ad metū grauiorem facit illud. 3. Phil. n. 30.

Fit per deſcriptionem, quæ rerum conſequentium continet perſpicuam, & dilucidam cum grauitate expoſitionem. Cornific. l. 4. n. 51. *Quòd ſi iſtum Iud. veſtris ſententiis liberaueritis, ſtatim ſicut*

ſicut è cauea leo emiſſus, aut aliqua teterrima bellua ſoluta ex catenis volitabit & vagabitur in foro acuens dentes multos in cuiuſque fortunas, in omnes amicos, atque inimicos, notos atque ignotos incurſans, aliorum famam depeculans, aliorum caput oppugnans, aliorum domum ac familiam perfringens, Remp. funditus labefactans.

A Quàm elegantius Cic. pro lege Man. n. 11. *Sed pro veſtri imperij dignitate, atque gloria, quoniam is eſt exorſus Orationis meæ, videte quem vobis animum ſuſcipiendum putetis. Videte, ne vt maioribus pulcherrimum fuit, tantam vobis imperij gloriam relinquere: ſic vobis turpiſſimum ſit, illud, quod accepiſtis, tueri, & conſeruare non poſſe.*

PVNCTVM VII.

Imprecatio.

EST execratio quædam, quâ malum alicui imprecamur Ph. 6. n. 12. *Igitur eſt patronus L. Antonius? malam quidem illi peſtem. Clamore enim veſtro aſſentior, non modò hic latro; quem clientem habere nemo velit. Sed quis vnquam tantis opibus, tantis rebus geſtis fuit, qui ſe Populi Ro. victoris, Dominique omnium gentium tutorem dicere auderet.*

Hanc adhibet cum graui ſtomacho & indignatione Ph. 13. n. 48. *Quin tu abis in malam peſtem, malumque cruciatum? ad te quiſquam veniat, niſi Ventidij ſimilis? oriens incendium qui reſtinguerent, ſummos viros miſimus: repudiaſti: nunc in tantam flammam, atque inueteratam mittamus, cùm locum tibi reliquum non modò ad pacem, ſed ne deditionem quidem feceris.*

Satius eſt Oratori Chriſtiano ſanam mentem, aut id genus aliud depoſcere, quàm diras in cuiuſquam caput conijcere, niſi fortè deſperata fuerit eius ſalus, aut ſceleratus parricida iam inferis addictus. O vltimum inferorum portentum, cuius meminimus, vt execremur; de quo loquimur, vt deteſtemur; vltrices iam ſentiat pœnas horrendi criminis admiſſi: ſit Dæmonum pœnæ ſocius, qui malitiæ illorum, dùm viueret, adminiſter eſſe voluit.

Non alijs tantùm malũ imprecamur, ſed etiam nobis, ſi quid fidei datæ contrarium egerimus, qualis eſt illa Dydonis Virgilianæ imprecatio.

Sed mihi vel tellus optem, prius ima dehiſcat,
Vel pater omnipotens adigat me fulmine ad vmbras
Pallentes vmbras Erebi, noctemque profundam:
Ante pudor, quàm te violem, aut tua iura reſoluã.

PVNCTVM VIII.

Admonitio.

FIt quoties placidè quempiam, aut beneuolè commonemus officij, vt ſi aliquem à vitæ turpitudine, morumque prauitate reuoces, his aut ſimilibus vtaris. Non hîc ex perpetuis inferorum latebris vltrices furias tædis ardentibus ad exitiũ tuum armatas, producam: non libratum iuſtitiæ diuinæ gladiũ denunciabo: non parata ſceleratis hominibus ſupplicia proponam, non ſempiternos ignium illorum vortices, nec habitantem in arroſis medullarum fibris conſcientiæ vermem excitabo: alium agendi modum tua iſta indoles, alium neceſſitudo noſtra requirit. Intuere per Deum Immortalem animi tui nobilitatem, cui tu inſignem contumeliam facis: tedeat In mentem illa dies, quâ te mœror acerbiſſimus ob hæc, quibus nunc indulges, ſtudia, conficiet: Subeat animum infamiæ nota, quam tibi generique tuo inurere pergis; natus ad virtutem, verumque decus, cur tuæ dignitatis oblitus, ad infimum, hoc eſt ad vitium te demittis?

PVNCTVM IX.

Licentia.

TVnc vtitur Orator, cùm ea, quæ grauia dictu ſunt, aut periculoſa præfidenti animo, & magna libertate dicturum ſe profitetur. Valet primò ad remittendam facti inuidiam, cùm res geſta alioquin odioſa, liberè prædicatur. Pro Sylla Cic. n. 33. *Itaque oſtende iam Torquate, quam ego*
B *non defugiam auctoritatem conſulatus mei, maxima voce, vt omnes exaudire poſſint, dico ſemperque dicam: adſtote omnes animis, qui adeſtis corporibus, quorum ego frequentiâ magnopere lætor: erigite mentes aureſq; veſtras, & me de inuidioſis rebus, vt ille putat, dicentem attendite. Ego Conſul cùm exercitus perditorum ciuium clandeſtino ſcelere conflatus, crudeliſſimum, & luctuoſiſſimum exitium comparaſſet, cùm ad occaſum interitumque Reip. Catilina in caſtris, in his autem templis, atque tectis, dux Lentulus eſſet conſtitutus, meis conſilijs, meis laboribus, mei capitis periculis, ſine tumultu, ſine delectu, ſine armis, ſine exercitu, quinque hominibus comprehenſis, atque confeſſis, incenſione vrbem, internecione ciues, vaſtitate Italiam, interitu Remp. liberaui. Ego vitam omnium ciuium, ſtatum orbis terræ, vrbem denique hanc ſedem omnium noſtrum, arcem Regum, ac nationum*
C *exterarum, lumen gẽtium, domicilium imperij, quinq; hominum perditorum, atque amentium pœnâ redemi.*

Definitur Orationis libertas, atque fiducia liberius affectum mentis exprimens.

Minatur.

II. Valet ad comminandum, item pro Sylla n. 46. *Fero ego te Torquate, iamdudum fero, & nonnunquam animum incitatum ad vlciſcendam Orationem tuam, reuoco ipſe, & reſtricto, permitto aliquid iracundiæ tuæ, do adoleſcentiæ, cedo amicitiæ, tribuo parenti, ſed niſi tibi aliquem modum vitæ conſtitueris: coges oblitum me noſtræ amicitiæ, habere rationem meæ dignitatis.*

Fiduciam oſtendit.

D III. Ad oſtendendam fiduciam 1. in Rull. n. 23. *Erraſtis Rulle vehementer, & tu, & nonnulli Collegæ tui, qui ſperaſtis vos contra Conſulem veritate non oſtentatione, popularem poſſe in euertenda Rep. populares exiſtimari, laceſſe vos, in concionem voce, Populo Rom. diſceptatore vti volo.*

Inſultat.

IV. Ad inſultandum aduerſario pro domo ſua. num. 99. *Quare, diſrumpatur licet iſta furia, atque audiat hæc ex me, quoniam laceſſiuit, bis ſeruaui, vt Conſul togatus armatos vicerim, priuatus Conſulibus armatis ceſſerim. Vtriuſque temporis fructum tuli maximum: ſuperioris, quod ex Senatus auctoritate, & Senatum, & omnes bonos meæ ſalutis cauſa, mutata veſte vidi;*

poſterioris, quod & Senatus, & populus Rom. & omnes mortales, & priuatim, & publicè iudicarunt, ſine mec reditu Remp. ſaluam eſſe non poſſe. A

Obiurgat.

V. Ad obiurgandum 10. Phil. num. 8. *Vos P. C. graue dictu eſt, ſed dicendum tamen vos, inquam, Seruium Sulpit. vitâ priuaſtis. Quem cùm videritis, ſe magis morbo, quàm Oratione excuſantem, non vos quidem crudeles fuiſtis, (quid enim minus in hunc ordinem conuenit?) ſed cùm ſperaretis nihil eſſe, quod non illius auctoritate, & ſapientia effici poſſet, vehementius accuſationi eius obſtitiſtis: atque eum, qui ſemper veſtrum conſenſum grauiſſimum iudicaſſet, de ſententia deieciſtis.*

Monet.

VI. Ad commonendum, Phil. 10. num. 19. *Poſtremò (erumpat enim aliquando vera, & me digna vox) ſi veteranorum mentes huius ordinis gubernantur, omniaque ad eorum voluntatem, dicta factaque noſtra referuntur: optanda mors eſt, quæ ciuibus Rom.* B *ſemper fuit ſeruitute potior. Omnis enim miſera ſeruitus; ſed fuerit quædam neceſſaria: ecquodnam principium putatis libertatis capeſſendæ? an, cùm illum neceſſarium & fatalem penè caſum non tulerimus, hunc feremus voluntarium? Tota Italia deſiderio libertatis exarſit: ſeruire diutius non poteſt ciuitas. Sed vt concedam exitus incertos eſſe belli, Martemque communem; tamen pro libertate vitæ periculo decernendum eſt. Non enim in ſpiritu vita eſt, ſed ea nulla eſt omnino ſeruienti. Omnes nationes ſeruitutem ferre poſſunt: noſtra ciuitas non poteſt.*

Adulatur.

VII. Ad aſſentationem valet, pro Marcello num. 26. *Itaque illam tuam præclariſſimam, & ſapientiſſimam vocem inuitus audiui: ſatis te diu, vel* C *natura vixiſſe, vel gloria. Satis, ſi ita vis, naturæ fortaſſe: addo etiam ſi placet, gloria: at quod maximum eſt, patriæ certè parum.*

PVNCTVM X.

Addubitatio.

DEfinitur Oratio quæ præ ſe fert ſollicitis hominis, & in conſilij perturbatione hæſitantis affectum: magnam vim habere dicitur, ad rem exaggerandam, atque attentionem parandam Auditoris. Et quia pendet animus, ac neſcit quid dicendum, agendúmue ſit, duplicem faciunt Oratores, vnam verborum, alteram rerum. Verborum ſic exprimit pro Quinct. Tull. num. 56. *Si iſta cauſa abs te tota per ſummam fraudem, & malitiam facta eſt? ſi Vadimonium omninò tibi cum Quinctio nullum fuit? quo te nomine appellemus? improbum? at etiam ſi deſertum Vadimonium eſſet, tamen in iſta poſtulatione, & proſcriptione bonorum, improbiſſimus reperiebare. Num malitioſum? negas. Fraudulentum? iam id quidem arrogas tibi, & præclarum putas. Audacem? cupidum? perfidioſum? vulgaria & obſoleta ſunt, res autem noua & inaudita.* Pro Sext. num. 17.

Dubitationis ideam illuſtrem habet Scipio apud Liuium lib. 8. Dec. 3. *Apud vos quemadmodum loquar nec conſilium, nec Oratio ſuppeditat, quos, nec quo nomine quidem appellare debeam ſcio. Ciues? qui* A *à patria veſtra deſciuiſtis. an milites? qui imperium, auſpiciumque abnuiſtis. Sacratis? Religionem rupiſti. Hoſtes? corpora, ora, veſtitum, habitum ciuium agnoſco: facta, dicta conſilia, animos hoſtium video.*

Per contentionem.

Non hæc auctore ſuo indigna dubitatio. Hæreſis pietatis aduerſaria, quam te potiſſimum appellem, concordem? quæ ſanctiſſimum nouis in dies edictis regnum dilaceras. Diſcordem? quæ diſiunctiſſimos religione populos legibus, atque inſtitutis coniungis. Crudelem? quæ fatigata nonnunquam ſeueritatem intermittis. Mitem? quæ teipſam innocenti Martyrum ſanguine rores colraſti. Sed quocumque te dici nomine conueniat, & adhuc appellare fas ſit, vnicum tibi modò, cum antiquitate commune nomen audeo confirmare. Etenim quis Neſtorio quodam tempore vulgo B gratioſior? quis Ario aliquando etiam potentior? quis Dioſcoro popularior? quis Montano ſectatorum copijs munitior? quis Apollinari iuniore, vel in diſſerendo acutior, vel in ſacrorum librorum lectione diligentior, vel principum in Rep. virorum amicitijs illuſtrior?

Rerum autem dubitationis multa ſunt apud Cic. exempla. 6. Verr. num. 88. *Vnum hoc crimen videtur eſſe, & à me pro vno ponitur de Mercurio Tyndaritano. Plura ſunt; ſed ea quo pacto diſtinguere, ac ſeparare poſſim, neſcio. Eſt pecuniarum captarum, quod ſignum à ſocijs pecunia magna ſuſtulit: Eſt peculatus, quod publicè populi Rom. ſignum de præda hoſtium captum, poſitum Imperatoris noſtri nomine, non dubitauit auferre. Eſt maieſtatis, quod imperij noſtri gloriæ, rerumque geſtarum monumenta euertere, atque aſportare auſus eſt. eſt ſceleris, quod religiones maximas violauit. Eſt crudelitatis, quod in* C *hominem innocentem, in ſocium noſtrum, atque amicum, nouum, ac ſingulare ſupplicij genus excogitauit. Illud verò quid ſit iam non queo dicere, quo nomine appellem, neſcio, quid in Marcelli ſtatua. Quid eſt hoc? patronúſne quod erat? quid tum? quò id pertinet?*

Laudat.

Laudanti conuenit Cic. pro Roſc. Amer. nu. 29. *Hoc conſilio, atque adeò hac amentiâ impulſi, quem ipſi, cùm cuperent, non potuerunt occidere, eum iugulandum vobis tradiderunt. Quid primùm querar? aut vndè potiſſimum exordiar? aut quod, aut à quibus auxilium petam? Deorúmne Immortalium? populíne Rom. veſtrámne, qui ſummam poteſtatem habetis, hoc tempore fidem implorem?*

Timet.

D Timenti Phil. 11. nu. 19. *Quam ambitionem L. Cæſar in Senatum introduxit? clariſſimo viro decreuit imperium, priuato tamen, in quo maximum nobis onus impoſuit. Aſſenſero? ambitionem induxero in curiam. Negauero? videbor ſuffragio meo tanquam comitijs honorem homini amiciſſimo denegauiſſe.*

Queritur.

Dolenti & conquerenti conuenit dubitatio, cui aptè ſubiungitur electio, atque expeditio. Virgil. 4. Æn. ſuſpenſam in deliberatione Didonem ſic inducit.

En quid agam? rurſúſne procos irriſa priores
Experiar? Nomadúmque petam connubia ſupplex,
Quos ego ſum toties iam dedignata maritos?
Iliacas igitur claſſes, atque vltima Teucrûm

Iuſſa ſequar? quiere auxilio iuuat ante leuatos?
Et bene apud memores veteris ſtat gratia facti?
Quis me autem (fac velle) ſinet? ratibuſque ſuperbis
Irriſam accipiet? neſcis heu perdita; necdum
Laomedonteæ ſentis periuria gentis?
Quid tum? ſola fuga nautas comitabor ouantes?
An Tyrijs, omniq́ue manu ſtipata meorum
Inſequar? & quos Sidonia vix vrbe reuulſi,
Rurſum agam pelago, & ventis dare vela iubebo?

Tandem ſequitur electio, cum quâ concludit malè amans,

Quin morere, vt merita es, ferroq́ue auerte dolorem.

Quæ multa paucis contrahi poterant in hunc modum. Quid agam infelix? an hic manendum eſt? at geores Libycæ ferocientes inſtant: egóne fœmioa procax connubia requiram? egóne Regina ſupplex ad Nomadum pedes accidam, qui barbari, qui toties à me contempti ſunt? hoc Regiæ dignitati repugnat, illud caſtitati. An cum Troianis abeundum? ingrati me, vel in regno meo contempſerunt? quid in ſuo facient? illos ſequar ſupplex, an irata bello perſequar? tàm turpe, ac ſordidum illud eſt, quàm hoc periculoſum atque difficile. Moriamur.

Hortantis denique dubitatio conuenit, cum expeditione, pro Cluentio, num. 4. *Equidem quod ad me attinet, quò me vertam neſcio: negem fuiſſe illam infamiam corrupti iudicij? negem illam rem agitatam in concionibus, iactatam in iudicijs, commemoratam in Senatu? euellam ex animis hominum tantam opinionem, tàm penitus inſitam? tàm vetuſtam? Non eſt noſtri ingenij; veſtri auxilij eſt huius innocẽtia, ſic in hac calamitoſa fama, quaſi in aliqua pernicioſiſſima flamma, atque in communi incendio ſubuenire.*

PVNCTVM XI.

Commoratio ſiue expolitio.

INſignis ad motus, & amplificationes, ad inſtandum, premendumq́ue. Fit autem cùm eadem ſententia tamdiu commutatis verbis verſatur, donec ſub oculos demum ſubijciatur. Hic exultat, triumphantemq́ue facit eloquentiam. Verr. 1. nu. 2. Pro Ligario, num. 9.

Fit non tantùm commutatione ſententiarum, verùm quandoq́ue bonam Orationis partem amplectitur, & vnam eandemq́ue rem varijs figuris, dicendiq́ue modis amplificat Cic. Verr. 7. num. 10. 2. in Anton. num. 54. rem eandem varijs modis effert, vt plagam repetitis ictibus vehementius infligat. *O miſerum te ſi intelligis: miſeriorem ſi non intelligis, hoc litteris mandari, hoc memoriæ prodi, huius rei ne poſteritatem quidem omnium ſæculorum vnquam immemorem fore.*

Pro Sextio, num. 47. *Tàm eram rudis? tàm ignarus rerum, tàm expers conſilij, aut ingenij? nihil audieram? nihil videram? nihil ipſe legendo quærendoq́ue cognoueram? neſciebam vitæ breuem eſſe curſum, gloriæ ſempiternum? cùm eſſet omnibus definita mors, optandum eſſe, vt vita, quæ neceſſitati deberetur, patriæ potius donata, quàm reſeruata naturæ videretur: neſciebam inter ſapientiſſimos homines hanc contentionem fuiſſe, &c.*

Per commorationem perturbatum Reip. ſtatum deſcribit. 2. in Rull. num. 8. *Ego qualem Kal. Ianuarij acceperim Remp. intelligo plenam ſollicitudinis,*
A *plenam timoris, in qua nihil erat mali, nihil aduerſi, quod non boni metuerent, improbi expectarent.*

Pro Cœlio ſeuerioris adoleſcentis, & caſti mores deſcribit pluribus, num. 39. *Ego ſi quis hoc robore animi, atque hac indole virtutis & continentiæ fuit, vt reſpueret omnes voluptates.*

Pro Roſc. Amer. auaritiæ commoda proſequitur, num. 112.

Pro Cluentio cenſorium Iudicium contemnendum oſtendit, num. 123. *Videamus quid tandem Cenſores de illo iudicio corrupto iudicaſſe videantur.*

Pro Archia. de gloria quæ ex litterarum ſtudijs percipitur, num. 20. Hac vtendum maximè, cùm prodeſt in aliqua re commorari, & diutius retinere Auditorem; ſcilicet cùm aſſeueramus, indignamur, dolemus, commiſeramur, aut exprobramus aliquid. Lætitiæ quoque conuenit; ſed cauendum
B diligenter, ne in re tenui varianda curioſam potius, quàm neceſſariam operam ponamus. Pro Marcello, num. 4. *Eſt vere fortunatus ille, cuius ex ſalute, non minor pene ad omnes, quàm ad illum ventura ſit, lætitia peruenerit. Quod ei quidem optime iure contigit. Quis enim eſt illo, aut nobilitate, aut probitate, aut optimarum artium ſtudio, aut innocentiâ, aut vllo genere laudis præſtantior? nullius tantum eſt flumen ingenij, nulla dicendi, aut ſcribendi tanta vis, &c.*

PVNCTVM XII.

Interrogatio.

REm dubiam non quærit, ſed in laudationibus, vituperijs, votis, deſiderijs, alijſq́ue eiuſmodi motibus exprimendis adhibetur. Pro lege
C Mari. num. 61. *Quid tàm nouum quàm adoleſcentulum priuatum, exercitum difficili Reip. tempore conficere? confecit. Huic præeſſe? præfuit. Rem optimè ductu ſuo gerere? geſſit. Quid, &c.*

Hac aduerſario per correctionem reſpondemus: primùm quidem quòd malè ſubijciat: deindè quòd nos melius. Simile quid habet Tull. pro Mur. num. 73. *Quid enim? Senatus non obuiam prodire crimen putat? non: ſed mercede, conuenit. Num ſectari multos? non. Sed conductos: doce. Num locum ad ſpectandum dare? aut ad prandium inuitare? minimè; ſed vulgò paſſim. Quid eſt vulgò? vniuerſos. Non igitur, ſi ſummo loco adoleſcens, qui & quo animo iam ſit, & qualis vir futurus ſit videmus.*

Sic imitari licet Ciceronem. Quid? in amore diuino ſummam felicitatem eſſe negas? non. Sed arduum, atque operoſum eſſe, vt qui maximè. Tene
D difficultas ab illius poſſeſſione retardare debet? non. Sed quis illum aſſequi poſſet? aliquid ei præferendum putas? non. Sed quibus ad hunc peruenitur. Deinde mouebit varias difficultates quibus per ordinem reſpondebit Orator.

Vexatio.

Eiuſdem eſt inſtantia quæ vexatio dici poteſt, quâ aduerſarium veluti punctim ferientes, ſic Oratione conciſa, grauiter vrgemus ad reſponſum, vt vix ipſi tempus ad reſpirandum concedatur. In hac vim incitatæ mentis ſuæ, ardoremq́ue exulcerati animi ſæpius exeruit. Cic. pro Comœdo, nu. 13. *Stipulatus es? vbi? quo die? quo tempore? quo præſente? quis ſpopondiſſe me dicit? nemo.*

Quam fortiter inſtat, pro Plancio, num. 48.

Eſtne hæc vera contentio? placétne ſic agi? non poſſum mogis pedem conferre, vt aiunt, aut propius accedere. Quid taces? quid diſſimulas? quid tergiuerſaris? etiam atque etiam inſto, atque vrgeo: ir ſector, poſco, atque adeò flagito crimen, quemcumque tribum inquam, delegeris, quem tulerit Plancius, tu oſtendito, ſi poteris vitium.

Grauis ſemper fuit illa interrogatio, quâ vehementer vrgetur aduerſarius. Pro Cælio n. 71. Pro Sextio.n.17. *Quid dicam Conſules? hoccine vt ego appellem nomine euerſores huius imperij? proditores veſtræ dignitatis? hoſtes bonorum omnium? qui ad delendum ſenatum, affligendum equeſtrem ordinem, extinguenda omnia iura, atque inſtituta maiorum ſe illis facibus, cæteriſque inſignibus ſummi honoris, atque imperij ornatos eſſe arbitrabantur?*

Sibi ſemper æqualis Tull. 7. Verr.n.15. *Quid hoc in Apollonienſi Ariſtodamo? quid? in Leonte Megarenſi non idem feciſti? quia? iſte motus ſeruorum, bellicáque ſubita ſuſpicio, vtrum tibi tandem diligentiam cuſtodienda prouinciæ, an nouam rationem quæſtus attulit?* Et n, 146. *Quid eſt? quid ad hæc cogitas reſpondere? num mentiri me? num fingere aliquid? num augere crimen? num quid horum dicere iſtis defenſoribus tuis audes?*

Occupatio.

Valet ad occupandum quod ab a'iis proponi poſſet, ita tamen, vt per interrogationem obiiciamus, vel quaſi dubitantes varia proponamus, quæ ſingula confutentur, ſi quis vehementem illum Pauli motum vrgeat. *Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti? an fames? an gladius?* Et hoc ſchemate velit informare ſubiecta vnicuique membro ſua ratione. Quid enim auocet generoſum pectus ab amore diuino? fortè gladius; ille quidem ſæuire poteſt in corpus, animum diſſoluere non poteſt, mortem obiicis? neſcis amantem interire non poſſe? famem? corporis nuditatem? deliciæ ſunt, & ornamenta Chriſtum amantibus; exilia? carceres? vincula? liber eſt quiſquis amat, &c.

Addubitatio.

Variatur addubitatione, cùm aliquid dubitanter proponimus. Quem te eſſe dicam, qui vitæ, ſalutiſque tuæ non auctorem modò, ſed pium conſeruatorem non amas? omni bono ſenſu deſtitutum te credam? an ab omni pietatis ſtudio derelictum? an flagitiis, libidinibuſq; æſtuantem? an in cœno turpitudinum, ac ſordibus iacentem? an potius ſacri Numinis impium contemptorem? pro Quinctio. n. 56.

Submiſſio.

Alter eiuſdem interrogationis modus eſt ſubmiſſio, quando poſt ſingula membra petimus à nobis ipſis rationem rei allatæ: imò nonnunquam vnius eiuſdemq; cauſas proponimus. Semper optimus quiſque Deum coluit, & amauit. Quid ita? quoniam eſt ipſe ſummum hominibus bonum, ſummaque felicitas. Qui hoc tandem intelligi poteſt? quoniam habet, vndè vota ſua expleat affatim, qui hunc amorem poſſederit; quoniam ipſi nihil ad felicitatem deeſſe poteſt: quoniam indè bibit, vndè ardentiſſima beatarum mentium ſitis accenſa reſtinguitur, & reſtincta rurſus ad maiorem delectationis ſenſum

A accenditur: quoniam, &c.

Pax, ait Tull. Ph. 7. n. 9. *cum Antonio eſſe non poteſt. Quia turpis, quia perículoſa; quia eſſe non poteſt.*

Deriſio.

Valet ad iocum & deriſionem. Pro Roſc. Amer. n. 54. *Quid ergo affers, quare id factum putemus? verò nihil potes dicere. Finge aliquid ſaltem commodè: vt ne planè videaris id facere, quod apertè facis, huius miſeri fortunas, & horum virorum talium dignitatem illudere. Exhæredare filium voluit: quam ob cauſam? neſcio: exhæredauit ne? non. Quis prohibuit? cogitabat: cui dixit? nemini.*

Subiectio.

B Aliàs fit per ſubiectionem interrogatio. Talis eſt illa Cic. pro Quinctio. n. 43. *Quid igitur pugnas? an quod ſæpè multis in locis dixiſti, ne in ciuitate ſit? ne locum ſuum, quem adhuc honeſtiſſime defendit, obtineat? ne numeretur inter viuos? decernat de vita, & ornamentis ſuis omnibus? apud cauſam priore loco dicat, & eam cùm orarit, tùm denique vocem accuſatoris audiat. Quid? hoc quò pertinet? vt ocyus ad tuum peruenias? at ſi id velles, iampridem actum eſſe poterat, Vt honeſtiore loco conſtiterit? at ſine ſummo ſcelere Quinctium propinquum tuum, iugulare non potes. Vt iudicium indiſtum ſit? At neque Cai. Aquilius de capite alterius libenter iudicat. Quid à nobis autem Aquili, refertur? pecuniam petis? negamus deberi. Iudicium fiat ſtatim? non recuſamus.*

Sponſio.

C Modò fit per ſponſionem, cùm nobis mulctam imponimus ſi quid poſſit aduerſarius ad noſtra reſpondere 7. in Verr. n. 153. *Hic vide quàm me ſis vſurus æquo. Cùm ego P. Granium teſtem produxero, qui ſuos libertos à te ſecuri percuſſos eſſe dicat: qui à te nauem ſuam, merceſque repetat, refellito, ſi poteris meum teſtem, deſeram, tibi fauebo, te inquam, adiuuabo.*

Monitio.

Per interrogationem ſæpè monemus, & ad terrorem incutiendum efficaciter. Animæ Deo deuotæ ſocietatem hominum fugiendam eſſe monet D. Ambroſius ad Virg deuotam cap. 1.

D *Quid tibi cum mortalibus? quid in illis deſiderras, ac requiris; caſtimoniam quam non habent? quid? fidem, quam non inueniunt? doctrinam, quam non ſequuntur, niſi ſæculi ſapientiam, ieiunium, quod oderunt? abſtinentiam, quam indicant? humilitatem, quam opprimunt? ſobrietatem, quam negligunt? ſynceram mentem, quam non habent? verecundiam, quam a ſe proiiciunt?*

Admiratio.

Denique per interrogationem admirationi iunctam vis additur Orationi, ſine qua langueret. Phil. 2 n. 65. *At quàm inſolenter ſtatim helluo inuaſit in eius viri fortunas, cuius virtute terribilior erat Populus Ro. exteris gentibus, in iuſtitia carior?*

EXERCIT.

EXERCITATIO VIII.

TEMPLVM ELOQVENTIÆ,

Siue

EPIDICTICA ELOQVENTIA.

PROOEMIVM.

SVVM eſt etiam Eloquentiæ Templum, in quo virtus, animæ purpura, ſummumque decus, regnat atque dominatur; ſi modo cupiditatibus imperet, ac incitatos aduerſus rationem effrenatæ libidinis impetus, inſigni quadam victoria ferendo, feriendóque coerceat, tunc dicetur à Seneca Philoſopho, Domicilium ac Templum veræ ſolidæque gloriæ, in quo Virorum Illuſtrium eximia facinora pro concione celebrare ſolitos fuiſſe Oratores nemo neſcit, tàm ad vitâ functorum laudes & gloriam, quàm ad ſuperſtitum animos generosâ virtutum æmulatione permouendos. Eam ob rem, cùm Demonſtratiuum Genus totum occupetur in laudanda virtute, vitio vituperando, Exercitationem hanc Eloquentiæ Templum nominamus.

LECTIO PRIMA.

De Cauſarum generibus in vniuerſum.

HACTENVS de præceptis Orationis fusè ſatis dictum in genere, ſequitur vt ſingulas Orationum formas, ac ſpecies aggrediamur. Et quidem quæ prior occurrit, dicitur Epidictica Eloquentia, ad pompam quàm ad pugnam aptior, in qua verborum numerosè molliterque fluentium illecebris, & figurarum ſparſis vbique luminibus diſtincta, aures & animos audientium ſuaui delectatione perfundit. Eſt illa quaſi nutrix eius Oratoris quem informare volumus, & de quo molimur aliquid exquiſitius dicere, ait

A ſcienter Cic. Orat. 37. Imò eiuſdem educata nutrimentis Eloquentia ſe poſtea colorat, & roborat in alijs generibus. Proindè cum genus hoc ἐπιδεικτικὸν, prima præparet Oratori incunabula, non immeritò Tullius Exercitationem hanc iuuentuti commendat.

PVNCTVM I.

Triplex cauſæ genus.

QVia verò vix cognoſcet aliquis laudatiuum genus, niſi ſciat plura eſſe Orationum genera, neque in vnam formam cadere omnia, ideò de iis præmittendum aliquid cum Cic. partition. num. 69. *Earum quidem forma duplex eſt, quarum altera delectationem ſectatur aurium: Alterius vt obtineat, probet, & efficiat quod agit, omnis eſt ſuſcepta contentio. Itaque illud ſuperius exornatio dicitur; quod cùm latum genus eſſe poteſt, ſaneque varium, vnum ex eo delegimus,*

quod ad laudandos claros viros ſuſcepimus , & ad A *improbos vituperandos. Genus enim nullum eſt Orationis , quod aut vberius ad dicendum , aut vtilius ciuitatibus eſſe poſſit , aut in quo magis Orator in cognitione virtutum , vitiorumque verſetur. Reliquum autem genus cauſarum , aut in prouiſione poſterimtemporis , aut in præteriti diſceptatione verſatur ; quorum alterum deliberationis eſt, alterum iudicij ; ex qua partitione tria genera cauſarum extiterunt. Vnum quod à meliori parte laudationis eſt appellatum , deliberationis alterum : tertium iudiciorum.*

Pvnctvm II.

Generis demonſtratiui materia.

QVoniam totum hoc genus ad laudem & vituperationem refertur, perſpicuum eſt illud tàm latè patere, quàm ea quæ laudari poſſunt, aut vituperari. Ideoque materiam eius eſſe virtutem & vitium, quæque ſunt cum illis coniuncta. Hanc præſcribit ac definit Cic. partic. num. 71. *Omnia ſunt profectò laudanda quæ coniuncta cum virtute ſunt; & quæ cum vitijs vituperanda.*

Rerum ergo laudandarum & vituperandarum ſeries in duas partes diuidi ſolet : quarum prima res complectitur; altera rerum attributa. Rerum ſeriem explicat Ariſt. 1. Rhet. cap. 9. *συμβαίνει δὲ ἐπαινεῖν ὁ μόνον ἄνθρωπον, ἢ Θεὸν, ἀλλὰ ϰαὶ ἄψυχα, ϰαὶ τῶν ἄλλων ζώων, τὸ τυχόν.* Laudare conuenit non tantùm hominem, aut Deum, ſed & inanimata , & quodlibet aliorum animalium accidens, ſeu attributum, C quibus res vniuerſas comprehendit.

Præclarè quidem eximijs ingenij dotibus inſtructus Philo , ſolius Dei laudem eſſe pronuntiauit , hominis autem opus *ἄριστον , ϰαὶ τελειότατον , τὸ εὐχάριστον.* Secundum verò Deum laudari Diuos, Heroas, Reges , aliaque deinceps omnia, dummodo boni ſpeciem aliquam præ ſe ferant, vt benè monet Epictetus l.1.c.16. *τί ἄλλο δύναμαι, ἢ ὑμνεῖν τὸ Θεὸν, ϰαὶ εὐφημεῖν, ϰαὶ ἐπεξέρχεσθαι τὰς χάριτας.*

Attributa rerum vocamus earum proprietates, & quæcumque his contingunt , vitioque vel laudi verti poſſunt: Ideo hùc pertinent vitia, virtutes, bona corporis , & fortunæ dona , cæteraque generis eiuſdem; quæ tamen vt poſtrema , quod *ἀδιάφορα* ſint , atque vt videtur indifferentia, ſuapte natura laudis , aut vituperationis materia eſſe non poſſunt , ſed tantum quatenus inſtru- D menta virtutum in bonis , & vitiorum , in malis ſunt.

Pvnctvm III.

Epidictici generis finis.

CVm ex Auditorum genere formas eloquentiæ partitur Ariſtot. 2. Rhe.c.3. *θεωρὸν* ait eſſe genus aliquod auditorum, qui ſcilicet ſolùm ad contemplandum, & ſpectandum conueniant, voluptatis percipiendæ gratiâ ex ſpectaculo , videtur innuere voluiſſe , generis huius , quòd tales habe- A ret Auditores, finem eſſe delectationem, quam ſolam affectant ſpectatores. Neque videtur ab eo diſcedere Tull. eum *ἐπιδειϰτιϰὸν* dixit genus eſſe quaſi ad inſpiciendum delectationis causâ comparatum.

Duo tamen hîc veniunt obſeruanda. Primum delectationem non eſſe finem vltimum vituperationum, vel laudationum , alioqui totum hoc genus caſſum quiddam & inane foret , ſed ex vtroque illo genere inſignem aliquam oriri virtutis commendationem, aut vitij deteſtationem, quæ in Auditorum animis honeſtatis amorem , & odium turpitudinis infigat altius. Et id ex mente Ciceronis laudatiui generis finem honeſtum indicantis, quòd Orator laudando, & vituperando velit oſtendere , quid honeſtum , quid turpe ſit , atque ad illud inuitare , ab hoc Auditores deterrere con- B tendat.

Alterum ex priore colligendum , remotum finem harum Orationum eundem eſſe , qui totius Rhetorices , nempe perſuaſionem. Hæc enim opera ſunt eloquentiæ. Proindè non alium finem ſpectare debent.

LECTIO II.

Generis demonſtratiui Inuentio.

TRipartita locorum ſeries, ſuam cuilibet generi partem aſſignat ; demonſtratiuo perſonarum locos ; Iudiciali factorum , & aſſumptos ; Deliberatiuo rerum inſitos , non quod omnes ad omnia genera non pertineant ; certum quippe eſt quodlibet genus omnibus hiſce locis, non tantùm vti poſſe , ſed etiam indigere ; proindè videndum quî ſit vtendum locis ad quodlibet genus. In quauis igitur perſona , natura ſimul & fortuna laudatur , aut vituperatur : natura corpus & animum complectitur : fortuna verò conditionem & facultates. Hinc clarum eſt triplicem eſſe bonorum partitionem à Philoſophis receptam, corporis , fortunæ , animi. Conditio genus comprehendit , vel quod infame eſt, cùm propter ſcelus aliquod graue , tùm propter conditionem abiectam : vel illuſtre maiorum virtutibus , & nobilitatis inſignibus , vel humile & obſcurum. Quia verò non ſolùm à parentibus generis nobilitas petitur , ſed ab alijs ornamentis , ideò natiuitatis modus & tempus , nomen & educatio, cæteraque eiuſdemmodi hùc reuocari poſſunt.

Facultates alteram bonorum fortunæ partem implent , diuitias , honorum gradus , famam nominis & exiſtimationem loquor , ſæpè fortunæ dominantis arbitria , non ſemper argumenta virtutis.

In bonis corporis præcipuæ ſunt eiuſdem affectiones , forma , robur , valetudo , nec-non ſexus : accedunt facta , quæ licet à corpore ſimul & animo pendeant, coniunguntur tamen cum bonis corporis, quòd vtraque ſint, quaſi ſpeculum,

in quo animi bona cognoſcuntur. Nam facta certa A ſunt indicia virtutum, aut vitiorum, ex quibus proficiſcuntur.

Animi bona ſunt in affectibus voluntatis & intellectus, ſeu rationis. In voluntate quidem virtutes ſitæ ſunt, in ratione habitus ad virtutem, recta ſcilicet in illis ſtudia conſiderantur, Cognitio primùm, deindè actio: Cognitionis duæ partes aſſignantur. Prudentia domeſtica ſcilicet, atque publica, ſeu ciuilis, vtramque comitatur calliditas, in qua ſunt vafrè dicta, fraudes occultæ. Sapientia quæ rerum diuinarum humanarumque ſcientiam amplectitur, ad quas Regina ſcientiarum Theologia, indagatrix naturæ Philoſophia, victrix animorum Eloquentia, cæteræ demum diſciplinæ liberales reuocantur.

Actionis, quam in virtutibus ſecundam diximus, caput eſt Temperantia; quæ vel eſt in rebus priuatis, vel in communibus. In illis eſt conti- B nentia rerum abſentium, & abſtinentia præſentium, tùm liberalitas & animi celſitudo, in periculis & iniurijs tolerandis, haberque fortitudinem contra venientia, conſtantiam ad præſentia; patientiam denique in obitis iam malis. In iſtis eſt Iuſtitia, erga Deum ſuperoſque Religio, pietas erga parentes, in rebus creditis fides, in animaduertendi moderatione lenitas, in beneuolentia amicitiæ; quæ ſingula virtutes ſpectant.

Habitus in ratione ponuntur, qui vel in rebus priuatis reperiuntur, quales ſunt exercitia, liberalium artium ſtudia, honeſtarumque, puta venandi, equitandi, tractandorum armorum peritia, &c. aut in communibus, in religione, doctrina, alijs erudiendis & informandis ad virtutem, cæteriſque exercitiis quibus iuuamus omnes, nobiſque promeremur, horum agmen ducit verecundia, reliquarum virturum compendium.

Iam ſi mala ſingula bonis opponas, vitiaque virtutibus: quot ad laudem hæ, fontes aperuerunt, tot ad vituperationem illa ſuggerent. In animi bonis, prudentiæ temeritatem, ſapientiæ ſtuporem & ignorantiam, temperantiæ libidinem, animi magnitudini timiditatem, pietati ſcelus & impietatem, Iuſtitiæ, & æquitati, iniquitatem & iniuriam, quæ ſingula theſauri ſunt, ea quibus inuentio generis epidictici coaleſcit.

PVNCTVM I.

Laus à patria.

PRima ſi nobilis, & multas inter maximaſque ciuitates primum celebritatis locum obtineat. Simonidis Poëtæ Lyrici ſententia ſatis audax hæc eſt, oportere eum qui beatè vult viuere, patriam habere glorioſam. Hanc ob cauſam, vt habet Æmilius Probus, Mneſtheus Iphicratis filius Athenienſis ex Coti Thracum Regis filia natus, quem pluris è parentibus faceret interrogatus, matrem reſpondit, quod pater, quantum in illo fuit ſe Thracem genuiſſet, mater Athenienſem. Cuius rei conſcius Alexander Seuerus Syrus cum eſſet, originem à Romanis traxiſſe videri volebat.

II. Celebrata virtutibus.

Si patria propter inſignem aliquam virtutem celebretur. Nam ſi mores plerumque trahuntur à patria, quis non laude dignum dicat eum, qui laudatam patriam conſequutus ſit. Et ſanè ſi Vulpianus voluit, vt qui Mancipia vendebant, nationem cuiuſque nominarent in venditione, quòd vt ait, præſumptum ſit quoſdam malos videri, quoniam ex ea ſunt oriundi natione, quæ magis infamis eſt: quantò magis in laude meminiſſe debemus glorioſæ patriæ, ad illius commendationem, qui ex ea natus eſt?

III. Viris illuſtribus inſignis.

Si multos illuſtres viros tulerit, aut diuinos B fundatores habuerit aliquos, vel Legiſlatores benè pios ac ſapientes. Hinc Ariſtides in Orat. funeb. pro Alexandro μέγα γὰρ καὶ πόλει καὶ ἔθνει ἕνα τῶν πρώτων παρέχεσθαι, magnum eſt & vrbi & genti primum aliquem virum protuliſſe. Porrò laus ab hoc capite talis eſt, vt ille clarus & illuſtris dicendus ſit, qui fuerit oriundus à patria virorum illuſtrium parente. Huius meminit Cic. pro Archia num. 19. *Homerum Colophonij ciuem eſſe dicunt ſuum, Chij ſuum vendicant, Salamini repetunt, Smyrnai verò ſuum eſſe confirmant; Itaque etiam delubrum eius in oppido dedicauerunt, permulti alij præterea pugnant inter ſe, atque contendunt.*

IV. Adminiſtratione ſingularis.

Quarta laus ab illius adminiſtratione petitur. C Nam quò melior erit, eò laus etiam maior exiſtet. D. Chryſoſt. Orat. 5. de regno pluribus Monarchiam commendat Bodinus 2. de Rep. ſingulatum commoda perſequitur, & incommoda recenſet. Ex quibus facilè laus colligitur, quales enim adminiſtratio mores formabit, tales cuique tribuentur.

V. Fertilitate ſituque nobilis.

Omnium minima laus, propriè tamen in commendatione patriæ vſurpanda, quæritur à ſitu, commodis, amœnitate loci, Cic. pro lege Man. 14. *Aſia verò tam opima eſt, & fertilis, vt & vbertate agrorum, & varietate fructuum, & magnitudine paſtionis, & multitudine earum rerum quæ exportantur, facilè omnibus terris antecellat.* Pro Siracuſis 4. in Verr. num. 117.

D Totum hoc laudationis caput eleganter expreſſit Pacatus in Orat. Theodoſio dicta, dùm Hiſpaniam deſcribit. *Primùm tibi mater Hiſpania eſt, terris omnibus terra felicior, cui excolendæ, atque adeò ditandæ impenſiùs, quàm cæteris gentibus ſupremus ille rerum fabricator indulſit, quæ nec auſtrinis obnoxia æſtibus, nec arctois ſubiecta frigoribus, media fouetur axis vtriuſque temperie, quæ hinc Pyrenæis montibus, illinc Oceani æſtibus, indè Tyrrheni maris littoribus coronata, naturæ ſolertis ingenio velut alter orbis includitur. Adde tot egregias ciuitates, adde culta incultaque omnia, vel fructibus plena, vel gregibus, adde auriferorum opes fluminum, adde radiantium metalla gemmarum.*

Scio fabulas Poëtarum auribus mulcendis repertas, aliqua nonnullis gentibus attribuiſſe miracula,

Quæ dum ſint vera, ſint ſingula, nec iam excutio veritatem, ſint vt ſcribuntur, Gargara prouentu læta tritico, Meuania mereretur armento, Campania cenſeatur monte Gaurano, Lydia prædicetur amne Pactolo, dum Hiſpania vim quidquid laudatur, aſſurgat. Hæc duriſſimos milites, hæc experientiſſimos duces, hæc facundiſſimos Oratores, hæc clariſſimos Vates parit: hæc Iudicum Mater, hæc Principum eſt, hæc Traianum illum, hæc deinceps Adrianum miſit Imperio. Huic te debet Imperium, cedat, hic terris, terra Cretenſis partus Iouis gloriata cunabulis, & geminis Delos reparata numinibus, & alumno Hercule nobiles Thebæ, fidem conſtare neſcimus auditis, Deum dedit Hiſpania, quem videmus.

Ad oſtentationem dicta potius, quàm ad veritatem. De noſtra Gallia Regnorum ſole facilè credet hæc, & longè plura, qui quanta ſit illa, quàm fertilis & glorioſa nouerit: ea certè, cui facilius Roma vetus inuideat, quàm eleuet. Quæ de ſola ſcripſit Aquitanica Chriſtianus Orator Saluianus, fidem aſtruunt. Adeo illic omnis Regio aut intertexta vineis, aut florulenta pratis, aut diſtincta culturis, aut conſita pomis, aut amœnata lucis, aut irrigata fontibus, aut interfuſa fluminibus, aut crinita meſſibus eſt, vt ſe poſſeſſores terræ illius, non tàm ſoli huius portionem, quàm paradiſi veram imaginem poſſidere videantur.

Quid de tota Gallia dici debebit, ſi de ſola prouincia tàm illuſtria dicuntur? certè quod de triumphante Roma Claudianus lib. 3. de laud. Stiliconis,

Quâ nihil in terris complectitur altius æther,
Cuius nec ſpatium viſus, nec corda decorem,
Nec laudem vox vlla capit, quæ luce metalli
Æmula vicinis faſtigia conſerit aſtris,
Armorum legumque parens; quæ fundit in omnes
Imperium, primique dedit cunabula iuris,
Hæc eſt exiguis quæ finibus orta tetendit
In geminos axes, paruaque à ſede profecta
Diſperſit cum ſole manus; hæc obuia fatis
Innumeras vno gereret cum tempore pugnas
Hiſpanas caperet, Siculas ſubmitteret vrbes,
Nunquam ſuccubuit damnis, & territa nullo
Vulnere.

Ad laudem igitur faciunt Conditores, Heroës, Dij, Principes, Cœli, ſolique clementia, mœniorum, ædificiorumque deſcriptio, Templa, Fora, Leges, Arma, Mores, Viri rebus benè geſtis illuſtres, nationum decora: qualia poſſunt eſſe Galliæ inuicta fortitudo, humanitas, litteræ, gentiumque omnium victoria. Dabunt exempla panathenaicum Iſocratis, Romam ſuam Ariſtides, Dion Rhodiacam, Corinthiacam: Lucianus patriæ Encomium, Plinius Italiæ laudem, Nicetas Bizantium.

VI. Ex ignobili patria nobiles.

His contraria facient ad vituperationem; quod præſtabit Orator, ſi patriæ nobilitatem nihil aut parum homini conferre doceat, neque ſemper ab illuſtri patria generoſos oriri, probet, nec poſſeſſiones viros, ſed viros poſſeſſiones nanciſci, vt eſt in Theucydide lib. 4. Quid obſtitit Anacharſi quominus eſſet in admiratione apud Græcos, genere licet barbaro, qui vocatus à quodam Scytha parum honorificè, verbo de patriæ ſplendore natalibuſque glorioſum repreſſit. Mihi quidem patria probro eſt, tu verò patriæ.

A Gloriosè Themiſtocles apud Ciceronem in Catone, Seriphio cuidam ſibi exprobranti quòd non propter ſe, ſed propter Athenas fuiſſet honoratus, reſpondit neque tu ſi Athenienſis eſſes, clarus extitiſſes, neque ego ſi Seriphius, eſſem ignobilis. Quibus docuit, quàm parum ad gloriæ decus, & famam nominis patrium ſolum conferat. Quam ob cauſam Zenonem virum ſapientem dicere ſolitum accepimus, non quærendum, an ex illuſtri ciuitate oriundi fuerint homines, ſed an ea digni vixerunt. Eſto tu nobilis, ſi patria ſis ignobilis, & obſcura. Magnæ vrbes plerumque paruos ciues habent, paruæ magnos. In ſyluis relictus, & enutritus Romulus omnium vrbium Reginam Romam condidit, quam euertere voluit in maxima vrbe genitus Catilina. Quis illuſtrior Romulo? virtute rebuſque geſtis ad inuidiam, nemo non poteſt illuſtrem ex obſcura patriam reddere. Scimus Biantem

B Prienæum; Pythagoram Samium; Anacharſim Scytham, Democritum Abderitem, Ariſtotelem (qualis vir!) Stagiritum, Tullium eloquentiæ parentem, Arpinatem vnum. Si rectè ratiocinari velimus, non homines factos illuſtres ex Ciuitatibus, ſed per viros bonos & eruditione præſtantes, patrias fuiſſe nobilitatas comperiemus.

PVNCTVM II.

Fons laudis à parentibus.

QVoniam ſeminis vim & naturam referre ſolet arbor, quæ ex ſemine exiſtit, inſtituerunt homines credere ſemina quædam virtutis, aut ſatu ipſo, & temperatione corporis, aut morum imitatione, & diſciplinâ liberis à parentibus innaſci, ex quibus idonea ætate, vitæ dignitas & honeſti

C ratio ad eos dimanaret.

Origo laudum igitur ab hoc loco deſumitur ab illa communi opinione, quâ creduntur filij parentibus ſimiles, moribus illorum non diſſimiles, indeque ſæpius ad honeſtè iuſtèque viuendum cauſæ fuiſſe dicuntur: quam ſimilitudinem parentum filiorumque celebrarunt ſcriptores commendari. Tull. pro Sext. num. 21. vtile Reip. dixit nobiles homines eſſe dignos maioribus ſuis. Ad cuius mentem Sen. 4 de benef. c. 30. *Non ſine ratione ſacra eſt magnarum virtutum memoria, & eſſe plures bonos iuuat, ſi gratia bonorum non cum ipſis cadat.* Nullus Philoſopho melius 3. Polit. ca. 13. *Nobilitas apud ſingulos eſt domi pretioſa, præterea par eſt meliores eſſe, qui ſunt è melioribus oriundi. Nobilitas quippe virtus generis eſt*: Vnde Polit. 1. cap. 4 concludit.

D *Sicut ex hominibus hominem, ex beſtijs beſtiam, ſic ex bonis bonum generari.* Iuxta decantatum illud Lyrici carminis 4. Od. 4.

Fortes creantur fortibus, & bonis,
Eſt in iuuencis, eſt in equis patrum
Virtus, nec imbellem feroces
Progenerant Aquilæ columbam.

Quæ cauſa fuit cur Martialis ad Catullum lib. 6. filiam ebrij aquam potare miretur,

Miror quòd Baſſi filia potat aquam.

Iam ſi verum eſt quod ſapientiæ Doctor ſingularis poſuit, eſſe naturæ conſentaneum ex melioribus ortos eſſe meliores, quanta laudum ſeges ex hac ſimilitudine, ſi quê celebrandum nobis propoſuimus, paternæ virtutis æmulum, & laudis imitatorē, ſimilem patri, matri non diſſimilē probare poſſimus: quàm incredibiliter excellet ille, qui parētes

regiis notis claros & inſignes, diuinis muneri- A
bus ornatos, gloriæ monumentis illuſtres, ore finget, animo referet, imitatione ſequetur.

Idea I.

Quod igitur Rhetori conuenit oſtendendum, ſcilicet quomodo laudes ab hac ſimilitudine ducantur. In Paneg. Maximiano & Conſtantino Auguſtis dicto, ſic ex hoc loco triumphat Orator. *O diuinum tuum Maximiane iudicium, qui hunc tibi iure adoptionis nepotem, maieſtatis ordine filium: etiam generum eſſe voluiſti! Diui inquam Conſtantij filium, in quem ſe prima illius iuuenta transfudit, in cuius ore cæleſtes illius vultus natura ſignauit: qui aſpectum illius ad Deorum concilia tranſlati adhùc deſiderantibus nobis ſufficit pro duobus. Neque enim forma tantum* B
in te patris Conſtantine, ſed etiam continentia, fortitudo, iuſtitia, prudentia ſeſe votis gentium præſentant.

II. Idea.

Alterum exemplum ex Eumenij Panegyrico Conſtantino dicto, ſumitur. *Te tantum ille, & imperator in terris, & in cœlo Deus in primo ætatis ſuæ flore generauit, toto adhuc corpore vigens, illa præditus alacritate, & fortitudine. Indè eſt quod tanta ex illo in te formæ ſimilitudo tranſiuit, vt ſignante natura vultibus tuis impreſſa videatur. Idem enim eſt, quem rurſus in te colimus aſpectus, eadem in fronte grauitas, eadem in oculis, & in ore tranquillitas. Sic eſt index modeſtiæ rubor, ſic teſtis ſermo iuſtitiæ. Accipe Imperator, accipe noſtrorum ſenſuum confeſſionem. Dolemus quod Conſtantius ex-* C
ceſſit à nobis, ſed dum te cernimus illum exceßiſſe non credimus.

III. Idea.

Tertium ex Nazario de Conſtantino Imp. petitur. *Si quid intactum aut parens, aut frater reſeruet, declarat mox victorem futurum, qui animo iam vincit ætatem. Rapitur quippe ad ſimilitudinem ſuorum excellens quæque natura, nec ſenſim, aut lentè indicium promit boni, cum inuolucra infantiæ vimidum rumpit ingenium. Vndè enim Principis maximi tàm effuſus in liberos animus, niſi quod in illis iam ſimulacrum ſui conſpicit? Commendet inferioribus ſuos ſola neceßitudo naturæ, & qualeſcumque diligant, cùm illi quod ex ſe deſide-* D
rent, non habent, præſtantiſſimum Principem hoc maximè iuuat, quod in annis primoribus iam ſunt ducta lineæ, quibus virtutum ſuarum effigies poſſet includi, & pater optimus, ſed melior Imperator, non tàm ſibi, quàm Reip. gaudet, cùm liberos ſibi ſimiles intuetur, quibus ad perficienda quæ ingenerata ſunt bona, non ſegnis virtutum opifex diſciplina coniungitur.

Hæc faciunt ad laudem quæ à ſimilitudine ducitur. Quæ autem habet Latinus Pacatus in Panegyrico Theodoſij, ad abſolutam, quæ à claris parentibus ducitur ad filios. Poſt multa ſic concludit. *Sed quid neceſſe eſt mitti in prætoritum diligentiam curioſam? patrem Imp. tuum de te exiſtimem, nec difficilis coniectatio eſt. Nam cùm duo ſint quæ clares duces faciant, ſumma virtus, ſummaque felicitas, ſcire obuium eſt quâ præditus fue-* A
rit virtute, qui te docuit, quâ fuerit felicitate, qui te genuit. O digna Imp. nobilitas eius eſſe filium Principem, qui Princeps eſſe debuerit!

Neque tantum iſta ſimilitudo deſumitur à natura, ſed ab innato illo filiis parentum imitandorum ſtudio. Saluſtius in proœmio belli Iugur. *Sæpè*, inquit, *audiui ego Q. Max. Publium Scipionem, præterea ciuitatis noſtræ præclaros viros ſolitos ita dicere, cùm maiorum imagines intuerentur, vehementer animum ſibi ad virtutem accendi.*

Cic. 2. Verr. n. 52. *Circumſtant te ſummæ auctoritates, quæ te obliuiſci laudis domeſticæ non ſinant: quæ te dies noctéſque commoneant, fortiſſimum tibi patrem, ſapientiſſimum auum, grauiſſimum ſocerum fuiſſe.*

Eſt illud Andromachæ Virgilianæ de Aſcanio filio rogantis Æneam.

Ecquid in antiquam virtutem, animoſque viri- B
los,
Et pater Æneas & auunculus excitat Hector?

PVNCTVM III.

Vituperatio.

QVæ de hac ſimilitudine dicta ſunt, non adeò certa volunt Oratores, quin poſſint in vtramque partem eleuari: vt & mali parentis bonus filius, & boni malus inueniatur. Quis enim non illud toties repetitum audiit peiores ſemper eſſe parentibus liberos, ex lyrico carmine 3. Od. Cantu 4.

Damnoſa quid non imminuit dies?
Ætas parentum peior Auis tulit, C
Nos nequiores, mox daturos
Progeniem vitioſiorem.

Quamob cauſam quærere ſolebat Princeps Orator Demoſthenes, quod fieret fato quodam, vt vitia in poſteros tranſmeent, virtutes verò cum parentibus obruantur.

Ex eodem fonte fluxit Ælij Spartiatæ querela, neminem propè magnorum virorum optimum, & vtilem filium reliquiſſe; denique vel ſine liberis interiiſſe, vel tales habuiſſe pleroſque, vt melius fuerit, ſine poſteritate rebus humanis diſceſſiſſe.

In his gemina laus, aut vituperatio, ſi parens vterque nobilis, ſi virtute rebuſque fortiter geſtis clarior, vel contra, ſi fuerit obſcurus, aut improbus. Hinc Ouid. 4. de Ponto E-
D leg. 16. nobilitatem ingeminatam vocat, quæ ab vtroque parente nobili ducitur.

Maternos Cottas cui Meſſaloſque paternos,
Maxima nobilitas ingeminata dedit.

Addit Ariſtides in Oratione funebri Æteonei καὶ μὴν τά γε πρὸς πατρὸς, τὰ πρὸς μητρὸς ἐφάμιλλα. Αὐτοὶ δὲ οἱ γονεῖς, ὁ μὲν, ἀνδρῶν γνωριμώτατος, ἡ δὲ, γυναικῶν σωφρονεστάτη. Iam verò cum genere paterno certat maternum: ex parentibus enim ille quidem inter viros nobiliſſimus, hæc verò mulierum omnium probiſſima.

Contrà, Piſoni degeneri ignobilitatem obiicit Cic. n. 62. *O vilitas animi lucem ſplendoremque fugientis! ô lutum! ô ſordes! ô paterni generis oblite, materni vix memor! Ita neſcio quid iſtud fractum, humile, demiſſum, ſordidum inferius eſt, quàm vt mediolanenſi præcone auo tuo dignum eſſe videatur.*

Pvnctvm IV.

Laus in genere à nobilitate.

POſtqnam Ariſt. 1. Rhet. c. 5. nobilitatem fecit prinatam vnam, publicam alteram: illam à parentibus, hanc à patria gente, ſeu ciuitate trahi aſſerit, vndè clarum ſit, quibus è fontibus laus duci poſſit à nobilitate.

I. Virtutum parens & origo laudum.

Primùm quod ea per ſe non tantùm laudanda ſit, ſed etiam fundamentum laudum Cland. in Serena.

—— Nobilitas cunctis exordia pandit

Laudibus, atque omnes redeunt in ſemina cauſa.

Eumenius Orator in Couſtantino, vel ſola nobilitate, ſine adiumento aliarum virtutnm Principem imperium aſſeqni debuiſſe conteodit. *Inter omnes participes maieſtatis tua, hoc habes Conſtantine pracipuum, quod Imperator es, tantáque eſt nobilitas originis tua, vt nihil tibi addiderit honoris imperium, nec poſſit fortuna Numini tuo imputare quod tuum eſt, omiſſo habitu, & ſuffragatione; non fortuita hominum conſenſio, non repentinus aliquis fauoris euentus te Principem fecit, imperium naſcendo meruiſti.*

Parens quædam eſt, & nutricula virtutum maximarum nobilitas, vt Nazian. Auguſtæ mentis Pontifex Orat. 26. Nobiles, inquit, & generoſæ animæ, ſi ratione gubernentur, & coërceãtur μέγα τι χρῆμα πρὸς ἀρετὴν, magnum ad virtutem poodns afferunt. Nam, vt præclare notat Eumenius in Conſt. *Fama virtutis certa munitio eſt. Inde eſt igitur Imperator pax iſta quâ fruimur. Neque enim Rheni iam gurgitibus, ſed nominis tui terrore munimur; quamlibet ille aut accreſcat aſtu, aut reſiſtat gelu, neutro hoſtis audebit vti vado. Nihil enim inſuperabili vallo nos præcluſit, quod non penetret audacia, ac aliqua conandi ſpes relinquatur, ille eſt inſuperabilis murus, quem extruit fama virtutis.*

II. Antiqua.

Maximè commendatur nobilitas ab antiquitate; hinc illa veterum cura ſollicita in conſeruandis maiorum imaginibus, vt ex earum numero antiquiorem nobilitatem oſtentarent. Ariſtides in Apellæo Genethliaco Orat. 10. ὅτι καὶ τοῦτ' ὁ μακρὸν ἔστ' οἶμαι πρὸς ἀλλήλους ὑμῶν, τὸ μὴ οὐ φῦναι μόνον αὐτὸς ἐπὶ ταυτησὶ τῆς πόλεως λέγω, προγόνους δ' ἀλλαχόθεν ἀριθμεῖν ἔχειν. Ἀλλ' ἄνωθεν ἀρξαμένην διαδοχὴν ὥσπερ [illegible] μῆκος, εἰ μὴ [illegible] λαμπρότης μέχρι σοῦ [illegible], διὰ σοῦ [illegible] τὸν αἰῶνα τὸν ἑξῆς [illegible]. Ἀπὸ γάρ τοι Κοδράτου, δῆλον δ' ἔστιν οἶμαι καὶ φθεγξαμένου πᾶσιν ὁμοίως τοὔνομα, ἐξέστιν ἀριθμοῦ [illegible] τὸ γένος εἰς τοῦτο [illegible] καὶ γνήσιον τῆς δὲ τῆς γῆς βλάστημα [illegible], καὶ μικρὸν [illegible] ἑαυτοῦ, καὶ μᾶλλον αὔξουσιν, ὥσπερ [illegible] καὶ μηδέποτε λήγειν, ἕως ἂν ὁ τρέφων γῆ τουτονὶ τὸν καρπὸν ἀθάνατος μένῃ. Nam nec hoc paruum inter vos intercedit, quod non tantum in hac vrbe natus ſis maioribus aliundè oriundis, ſed altiſſimè repetita ſeries, vndè præ temporis diuturnitate niſi faceret fidem nominis ſplendor, peti vix

A poſſet, ad te vſque proceſſerit, per te in poſterum complenda, ſiquidem à Quadrato, cuius nomen vel memoratum, ab omnibus agnoſcitur, gradatim ad hoc genus deſcendit, totum genuinum huius terræ germen, vt Poëticè loquar, egregiè ſibi ipſum ſuper efflo reſcens, & magis etiam ad id enitens, quippe-quod oriatur perpetuò, nec vnquam intereat, donec huius fructus ferax terra perduret.

Vt verum ſit eò nobilitatem illuſtriorem eſſe, quò fuerit antiquior. Sic Latini carminis Princeps de Camerte 12. Æn. Qui non contentus propriam ipſius fortitudinem, & patris virtutem commemoraſſe, quæ res eum maximè nobilem probabant, originem quoque maiorum adduxit, auguſtiorem ex eo maioremque declaraturus.

B *Cui genus à proauis ingens, clarumque paternæ*

Nomen erat virtutis, & ipſe acerrimus armis.

Sic Arcades de ſuis antiquis glorioſuli ſe προσελήνους, ante Lunam ortos iactitabant, ait Statius 4. Thebaidos.

Arcades hinc veteres aſtris, Lunaque priores.

Sic Æthyopes αὐτόχθονας ſe dicebant, hoc eſt aborigenes, ſeu manis, ex terra, quam incolebant, procreatos, itáque Cicadas in cono verticis geſtabant ad oſtentationem antiquæ nobilitatis. Iulius Cæſar ſuam originem à Venere repetebat, Trium-vir Antonius ab Hercule, denique multi ſui generis exordium cùm neſcirent, tot maiores ſibi effingebant, quot eſſe Deos audierant.

III. Virtus.

C Si virtuti boniſque moribus coniuncta ſit generis dignitas, & ſplendor nominis. Vt enim benè Symmachus ep. 15. lib. 9. Non ſolus vultus, aut color aſſerit poſteros in honorem Parentum; quid ergo? nihil ſanè melius, quàm virtus ipſa, vel teſte Phalari ſcelerato, ſed docto, qui ab Axiocho rogatus, quid de nobilitate ſentiret, reſpondit. ἐγὼ δὲ μίαν ἡγοῦμαι ἀρετὴν εὐγένειαν, δὲ ἄλλα πάντα τύχην. Solam virtutem nobilitatem puto, cætera fortunam. Quintilianus autem lib. 5. c 11. Quis generoſiſſimus, nónne qui optimus? non claritate naſcendi, ſed qui virtute maximè excellit.

Per contemptum nouus Arpinas appellatus Cic. ita generis ſui ſplendorem docet Saluſtium. *Ego meis maioribus virtute mea præluxi, vt ſi prius noti non fuerint, à me accipiant initium me-*

D *moria ſua. Tu tuis vitâ, quam turpiter egiſti, magnas offudiſti tenebras: vt etiamſi fuerint egregij ciues, certò venerint in obliuionem. Quare noli mihi viros antiquos obiectare. Satius eſt enim me meis rebus geſtis florere, quàm maiorum opinione niti; & ita viuere, vt ego ſim poſteris meis nobilitatis initium, & virtutis exemplum.* Tiraquellus de nobilitate c. 4. n. 5. Cic. pro Mur. n. 16.

IV. Illuſtris honoribus.

Si multis honoribus & dignitatibus illuſtrata ſit: Eam ob cauſam maiorum ſuorum imagines ornabant inſignibus dignitatum, quas geſſerant, vt eorum magiſtratus illuſtrarent, ita Iuuen. Sat. 3. hùc ſpectat quod munera publica nobilibus debeantur, tanquam proprium pa-

trimonium , adeont in obtinendis magiſtratibus, aut etiam beneficiis cæteris præſetantur, quod Cic. docet 7. in Vert. cùm ſic ait. *Sed non eadem mihi licet, quod iis, qui nobili genere nati ſunt, quibus omnia Populi Ro. beneficia dormientibus deferuntur.*

Pro Muræna verò magiſtratus, & cætera id genus munera deſerri ſolita nobilibus magis quàm qnibuſuis aliis declarat in Sulpicio. nu. 15. *Summam video in te eſſe Sulpici dignitatem generis, integritatis, induſtria, caterorumque ornamentorum omnium , quibus fretum ad Conſulatus petitionem aggredi par eſt. Paria cognoſco eſſe iſta in Lu. Murana, atque ita paria, vt neque dignitate vinci potuerit, neque te dignitate ſuperarit. Contempſiſti Murana genus, extuliſti tuum.*

Denique ſi verum eſt dignitates nobilitare, geminata illius erit nobilitas, qui ſplendori natalium, honoris adiunxerit nobilitatem. Ab hoc capite ſe commendat Cicero , nouitium licet hominem, 3. in Catil. cùm geſto Conſulatu ad faſtigium vltimæ nobilitatia ſe dicit perueniſſe n. 28. *Mihi quidem ipſi quid eſt, quod iam ad vita fructum poſſit acquiri , cùm praſertim neque in honore veſtro , neque in gloria virtutis quidquam videam altius , quò quidem mihi libeat aſcendere ;*

Hùc referri poſſunt facinora tanquam propria nobilitatis inſignia, de quibua aliàs.

V. Liberalium artium diſciplinis exculta.

Non eſt minima nobilitatis commendatio, ſi liberalium artium diſciplinis exculta fuerit, & innutrita. Vera quidem Q. Mutij ſententia; *Turpe eſt Patricio , & nobili viro ignorare Iuriſconſultorum ſcientiam* , addamus & nos ingenuas ſacultates , quas nobilem decere probat. Am. Marcellinus, cùm de Orphito ſummæ nobilitatis viro loquitur. *Vir*, ait, *prudens & forenſium negotiorum oppidò gnarus , ſed ſplendore liberalium doctrinarum minus , quàm nobilem decuerat , inſtitutus.*

Neque deſideratur hîc ſeculorum, & totiua antiquitatis iudicium, Ægyptij ; referente Diodoro Siculo. lib. 1. c. 2. Suam Remp. in tres ordines diuidebant; primum aſſignabant iis, quos nobiles dicebant , ſcilicet eruditionis & doctrinæ ſtudiis deditos , quoa eam ob rem ſummis laudibus, & honore ſingulari excipiendos eſſe cenſebant.

Neque nobiles tantùm , ſed Reges etiam ipſos, & Imperatores hoc eruditionis ornamento coronas illuſtraſſe ſcimus ex Tiraquello, quorum Catalogum recenſet de Nobil. c. 5.

Quid quod Plutar. in vita Iulij Cæſatis putat feliciorem Iubam Mauritaniæ Regis filium, quòd Romæ captiuus hiſtoricus ſactus fuerit, quàm ſi liber ſuos inter barbaros, barbarus ipſe regnaſſet. *Fortunata fuit illi captiuitas*, ait, *qua indè ex barbaris Numidis, inter eruditiſſimos Hiſtoriographos recenſetur.*

Nullis Athletis ſic conuenit exercere corpus, vt Regibus animum, aiebat olim Iſocrates; neque enim Princeps ſubitò fit , ſed multa rerum cognitio requiritur ad eius perfectionem. Hinc nullo ſtudio , nulla gubernationis exculto diſciplina Verri prudens inſultabat Cic. 4. Act.

A in eundem, *Tu ſine vlla bona arte , ſine humanitate, ſine ingenio, ſine litteris intelligis , & iudicas.*

Oraculum militare Vegetius edidit his verbis. *Neminem decere vel meliora ſcire , vel plura, quàm Principem , cuius doctrina omnibus poteſt prodeſſe ſubiectis.* Vndè porro Princeps commodius, faciliusúe , diſcat , intelligat, ſapiens fiat . quàm ab hiſtoriarum attenta frequentiqúe lectione ? ab illa diſcet , quomodo Regno idoneus , patriæ vtilis, ſubditis charus ſit , omnibus amabilis : quid in vita fugiendum, quid expetendum ſit : cum illa prudens hoſtium clandeſtina conſilia explorabit , ducet exercitum , continebit in officio ciues , militum animos acuet, ordinabit acies, pugnabit , vincet, triumphabit : quam qui nouerit omnia quodammodo nouiſſe cenſendus eſt. Ad eam vitæ magiſtram ſic Principem allicit Liuius. lib. 1. *Hoc*
B *eſt illud pracipuè in cognitione rerum ſalubre, ac frugiferum , omnia te exempli documenta in illuſtri poſita intueri , vt indè tibi , tuaque Reip. quod imitere capias , indè fœdum inceptu , fœdum exitu, quod vites.*

Qnid amplius , aut certius è tota litterarum cognitione Princeps excipiat ? *Ibi etenim prudens inuenit vndè ſapientior fiat ; ibi bellator reperit , vndè animus virtute roboretur ; indè Princeps accipit , quomodo ſubditos ſub aqualitate componat* Caſſiodor. l. 8.

Quid Principi glorioſius fuerit, qnàm ex ſermonis inueſtigatione nouum, & ſingularem oculum conſequi , quo rerum faciem , non ex aliorum ſolùm oculis, ſed à ſeipſo videat , earumque præcipua notit. Certè non illæ Principis dignæ laudes fuerint , ſi ſormoſus videatur ; muliercularum laus eſt : non ſi robur, &
C vires efferantur ; Athletarnm eſt : non ſi diuitiæ prædicentur ab omnibns ; negotiatorum eſt : ſed illa Principis laus eſt , ſi plurima ſapiat, præterita reſpiciens , futura proſpiciens.

Monitum eſt egregium Baſilij Imperatoris ad Leonem filium optimæ ſpei adoleſcentem , quem ſic inſtituit , & ad litteras capeſſendas exhortatur , maximè verò ad hiſtoriam , vt ad multorum hominum mentem in vnum collectam. *Per hiſtorias veteres ire ne recuſa ; ibi enim reperies ſine labore , quod alij cum labore collegerunt , atque illinc hauries , & bonorum virtutes , & improborum vitia , humana vita mutationes varias, & rerum in ea conuerſiones , mundi huius inſtabilitatem , & imperiorum pracipites caſus , & vt vno verbo complectar , malorum facinorum pœnas , &*
D *bonorum pramia ; quorum illa fugias, ne in iuſtitia diuina manus incidas : hac complectaris, vt pramiis, qua illa comitantur , potiaris.*

Tandem ad rei cuiuſlibet excitationem hiſtoriarum lectionem & ſcientiam eſſe Principi ſummè neceſſariam , & vtilem docet Max. Tyrius , cùm quidquid boni eſt, ſiue honeſtum, vel vtile, aut iucundum ſit , eius cognitioni debeat adſcribi. Diſſertat 12. προσλαβὼν γὰρ ἡ ἱστορία καὶ τὸ μηδὲν κινδυνεύοντα πανταχοῦ περιπολεῖν, πόντα μὲν χωρία ἐπιδείξασα, πολέμους δὲ ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς παραχωρήσασα, μῆκος δὲ ἀμηχάνου χρόνου ἐν βραχεῖ ἀναλεγόμενον πλῆθος δὲ ἀπείρων πραγμάτων ἐν ὀλίγῳ μανθάνοντα, &c. *Nihil eſt iucundius, quàm in hiſtoria verſari, quàm ſine labore vllo paſſim diuagari , omnes ſimul locos intueri , omnibus bellis ſine periculo intereſſe , infinitum temporis ſpatium contrahere , reſque geſtas*

ſimul cognoſcere, quæ ab Aſſyriis, quæ ab Ægyptiis, quæ à Perſis, quæ à Medis & Græcis facta ſunt. Bello nunc terreſtri, nunc marino, nunc concionis media videri intereſſe conſiliis. Cum Themiſtocle in mari, cum Leonide in terra pugnare, cum Ageſilao tranſire, cum Xenophonte incolumem redire, amare cum Panthea, venari cum Cyro, regnare cum Cyaxari. Quod ſi ſapiens ea de cauſa Vlyſſes dicitur quòd multorum hominum mores, & vrbes luſtraſſet, quantò ſapientior eſt, qui extra periculum hiſtoriæ lectione ſeſe explet, Charybdim videbit; ſed ſine naufragio: Sirenas audiet; ſed ſine vinculis: cum Cyclope aget: ſed miti & pacato.

Debent ergo plurimum hiſtoriæ Principes, quam de manibus ponere vel nunquam; vel rarò ſoleot, quibus imperium datum eſt, cùm in ea virorum illuſtrium dicta factaqoe commendatione digna ediſcere liceat, vt illis & ad virtutes Principe dignas animus inflammetur, & à vitiis remoueatur, olhilque in iis ſiue doctrinæ ad cognitionem, ſiue exercitationis ad prudentiam adipiſcendam deſideretur, qui frequentes in ea fuerint & aſſidui; nihil autem ab eo ſperare poſſimus, qui multiplici rerum, hiſtoriarumq; cognitione non fuerit inſtructus. Pulchrè Cic. in Orat. n.120. Principem inſtituit his verbis: *Cognoſcat etiam rerum geſtarum, & memoria veteris ordinem, ſed & imperiorum, populorum & Regum illuſtrium. Neſcire autem quid, antea quàm natus ſis, acciderit, id eſt ſemper eſſe puerum. Quid enim eſt ætas hominis niſi cùm ea memoria rerum veterum, cum ſuperiorum ætate contexitur?*

Vt verum ſit hiſtoriæ lectionem Principibus eſſe vtilem ac neceſſariam: quæ iuuenis etiam mentem nondum inſtructam formet, atque canam reddat, dùm multarum rerum vſum ante annos, ex ſummorum hominum factis colligit. Si modò non id attendat ſolùm, vt animum recreet, & curarum faſtidio grauem reficiat, & quoſlibet rerum euentus cognoſcat, ſed mentem etiam optimis exemplis ad egregias virtutum actiones informet & accendat. *Parum mihi placent*, aiebat Marius apud Saluſtium in Iugurtha, *ea littera, quæ ad virtutem doctoribus nihil profuerunt.*

Nobilitas Eleuatur.

I. Inane Nomen.

Occurrit ſæpius in Orationibus, aut eleuanda Nobilitas aduerſariorum, aut excuſanda noſtrorum obſcuritas: ſcilicet cùm obeſſe cauſæ poteſt alterutrius familiæ ſplendor, aut ignoratio. Tunc ergo debebit Orator oſtendere I Nobilitatem in ſe nihil aliud eſſe, quàm inanem verbi ſonitum, ſanguinem, non virtutem ſanguine propagari, titulos, & honores eſſe plerumque arbitria fortunæ, non argumenta virtutis: improbos habere cum bonis in nobilitate conſortium: ſtatuas & ſimulachra Principum virorum ſpectari quidem in aulis, ſed tandem fuligine violari: non poſſe virtutis effigiem marmore: ſed animo tantum exprimi, in illa proindè generis decus, nominis commendationem, monumenta gloriæ collocanda: hinc Oratores fumum hunc gloriæ fugientis in laudatione facilè contemnunt, ſola ſapientia nunquam moriente, & ſemper renaſcente conten-

A ti. Quid enim? ordiantur ab eo, qui non animum, ſed oculos rapit, ſplendore natalium? quorſum id memorent, quod vel ipſi Principes viri, ſi viuerent, neſcire mallent? quid ſuſpiciant, quod deſpexerunt? quid prædicent, quod audiri leuiſſimum duxerunt?

II. Sine virtute Titulus in trunco & ſtipite.

Si Nobilitatis decus dicatur nihil homini prodeſſe, nec ei quidquam conferre, cui vera Nobilitas virtus non adſit, ſine qua generis ſui ſplendorem non ſuſtinet, nec illuſtrat, ſed ignobilem reddit & obſcurum. Hinc illa fortis exprobrandi ratio, quam Marius adhibet in

B Iugurtha. *Cum apud vos, aut in Senatu verba faciunt, maiores ſuos extollunt, & fortia facta memorando clariores ſe putant, quod contra eſt. Nam quantò vita illorum præclarior, tanto horum ſocordia flagitioſior. Ita ſe res habet. Maiorum gloria poſteris quaſi lumen eſt; neque bona eorum, neque mala in occulto eſſe patitur.*

Propriam ergo, non alienam magnitudinem nobis gratulemur: nam quæ tandem eſt illa commendatio, à perenni conteſtataque maiorum virtute ſic degenerem animum habuiſſe, vt imbellis ex forti, pauper è diuite, ignauus è ſtrenuo, fatuus à ſapiente, deiectus à generoſo, factis obſcurus, è rebus geſtis clariſſimo natus videaris? quàm præſtat cum illuſtri Mario nobilitatem peperiſſe, ſuſtinuiſſe, illuſtraſſe, quam acceptam à maioribus corrupiſſe? magnæ mentis, ac virtutis in ſpeciem Seneca veram nobilitatem non hæreditate, ſed laboribus, ſed pe-

C riculis, ſed rebus bene-geſtis, ſed ipſa virtute parari Lucilium de natura, déque fortuna conquerentem ſuum docet epiſt. 44. *Quis ergo generoſus? ad virtutem benè à natura compoſitus. Hoc vnum eſt intuendum: alioqui ſi ad vetera reuocas, nemo non indè eſt, ante quod nihil eſt. A primo mundi ortu, vſque in hoc tempus, perduxit nos ex ſplendidis ſordidiſque alternata ſeries. Non facit nobilem atrium plenum fumoſis imaginibus. Nemo in noſtram gloriam vixit: nec quod ante nos fuit, noſtrum eſt. Animus facit nobilem, cui ex quacumque conditione, ſupra fortunam licet ſurgere.*

III. Vanum honoris nomen, crimen nouum.

D

Nobilitas crimen admiſſum grauius facit, quod turpe ſit ac ſordidum à maiorum virtute deflectere, in quam Iuuenalis ſtylum acuit, & armat. Saty. 8.

Quod ſi præcipitem rapit ambitio, atque libido,
Si frangis virgas ſociorum in ſanguine, ſi te
Delectant hebetes laſſo lictore ſecures.
Incipit ipſorum contra te ſtare parentum
Nobilitas, claramque facem præferre pudendis,
Omne animi vitium tantò conſpectius in ſe
Crimen habet, quanto maior qui peccat, habetur.

Subdit nimis vera, quæ velim nobil[illegible] animo meditentur, ne d[illegible] electos audi[illegible]ur quod olim Africani filius. *Proh Dij Immort. quantas tenebras ex quo fulmine naſci, paſſi eſtis!* Sic ei[illegible] maioribus ſuis indignos put[illegible]t, & vrg[illegible] [illegible]

A *——Quis enim generoſum dixerit hunc, qui*
Indignus genere, & preclare nomine tantùm
Inſignis? miſerum eſt aliorum incumbere famæ,
Ne collapſa ruant ſubductis tecta columnis.
Male pater tibi ſit Therſites, dummodo tu ſis
Æacidæ ſimilis, Vulcaniaque arma capeſſas,
Quàm te Therſitæ ſimilem producat Achilles.

IV. Variantis fortunæ commune donum.

IV. Si res diligenter, & ex natura ſua potius, quàm ex hominum opinione æſtimetur, æqualis eſt omnium nobilitas; eam ob rem Ægyptij veteres ſapientiæ laude commendati non patiebantur aliquem à parentibus, aut maioribus celebrari, rati parentum virtutem cum vita non poſſe in filios transfundi. Sic eum, affatur Seneca, qui nobilitatis ſuæ, Sanguiniſque claritatem inſolentius effert, & modeſtè minus de maiorum virtutibus gloriantem ridet. 3. de benef. c. 28. *Eadem omnibus principia, eademque origo. Nemo altero nobilior, niſi cui rectius ingenium, & artibus bonis aptius. Qui imagines in atrio exponunt, & nomina familiæ ſuæ longo ordine, ac multis ſtemmatum illigata flexuris, in parte prima ædium collocant: noti magis, quàm nobiles ſunt. Vnus omnium parens mundus eſt, ſiue per ſplendidos gradus, ad hunc prima cuiuſque origo perducitur. Non eſt quod te iſti decipiant, qui cùm maiores ſuos recenſent, vbicumque defecit nomen illuſtre, illuc Deum fingunt.*

Ex omnibus ludentis fortunæ, communiſque naturæ donis nullam mentis elationem capiendam eſſe ſapienter monet Boëtius l. 3. de conſol. metro.

Omne hominum genus in terris
Simili ſurgit ab ortu:
Vnus enim rerum pater eſt,
Vnus cuncta miniſtrat.
Mortales igitur cunctos
Edit nobile germen.
Quid genus & proauos ſtrepitis?
Si primordia veſtra
Authoremque Deum ſpectes,
Nullus degener extat,
Ni vitijs peiora fouens,
Proprium deſerat ortum.

V. Ambitioſa vitiorum parens & nutrix.

Ex vna nobilitate otiri mala plurima Socratem dicere ſolitum prodit nuncia veritatis antiquitas, eandem verò Diogenem vocare προσχήματα κακίας velamentum malitiæ. Quæ vitiorum ſuſpiciones magis audacter fortaſsè, quàm verè in nobiles conijciuntur. φιλοτιμότερον vocat Ariſt. 2. Rhet. cap. 15. honoris appetentiorem, nec tàm genere inſignem quàm vitiis, cùm nobilitas nihil ſit aliud, quàm cognita virtus, contemptorem animum, & ſuperbiam commune nobilitatis malum Saluſtius nominat.

Inimici popularium dicuntur à Cic. 7. in Verr. num. 181. *Hominum nobilium non ferè quiſquam noſtræ induſtriæ fauet: nullis noſtris officijs beneuolentiam illorum allicere poſſumus: quaſi natura & genere diſiuncti ſint: ita diſſident à nobis animo ac voluntate.* Quod nolim de iis intelligi, quos vera virtus nobilitat: cùm noſtra tempeſtate nobiliſſimos quoſque cæteros facilitate, & humanitate ſuperiores eſſe videamus, illius Tull. dicti memores officiorum. 1. num. 90. *Vt quantò ſuperiores ſumus, tantò nos ſummiſſiùs geramus.*

Denique faciles ſunt ad offenſionem nobiles, difficiles ad iniuriarum obliuionem, ad vltionem, vbi ſe dederit occaſio, tàm prompti, tàm ardentes, vt leuiſſimis iurgijs, ad iram, ad contumelias, ad funeſtas cædes accendantur. Non plura, ne in calamum traham veterem nobilitatem, non aſſuetam vera patienter audire, doceri difficilem, moneri impatientem.

PVNCTVM V.

Laus à natiuitate.

NOn dubium eſt id quidem, quin natiuitas (quam in fortunæ muneribus ponimus cùm & à patria, parentibuſque pendeat) ad laudem & vituperationẽ plurimùm conferat. Sunt enim aliorum ortus nobiles, aliorum obſcuri: nec tantùm B propter generis ſplendorem atq; familiæ decus & ornamentũ, ſed propter tempus etiam, & modum, ordinemq; nobilitatis. Quæ quidem adiuncta valent in vtramq; partem, proindè diſcutiẽda paucis.

I. Tempus in natiuitate obſeruandum.

Tria ſunt in natiuitate conſideranda; primum Tempus ipſum, & in eo dies, hora, menſis, annus, ſæculum obſeruatur. Clarum eſt ex antiquorum diſciplina dies alios atros & infauſti ominis, ſelices alios albaque notandos cretâ fuiſſe: in menſibus etiam religionis aliquid poſuiſſe veteres ſcimus, cùm in rebus gerendis aliquos feliciores eſſe deprehenderunt, ita Plutarch. in Camillo, de pugna Albienſi, quâ fracti fuerunt à Gallis Romani.

In ſæculis item fortunam fatumque poſuit Plato, cùm in his tribus, pro quibus, meritam Dijs C gratiam iuſtis honoribus & memori mente perſoluere ſolitus erat Natalis ſui diem numerauerit in Socratis incidiſſe.

In horis, vel in momentis ipſis Aſtrologiæ periti, quamuis ineptè, ne dicam impiè, tantum religionis eſſe voluerunt, vt ab aſtris cuiuſlibet fortunam pendere dicerent, illiſque diuinitatem omnem tribuerent. Quam temporis religionem ex faſtis, nefaſtiſq; collectam obſeruauit in Panegyrico Conſtantino Conſt. filio Rhetor Eumenius. *De ſe igitur mihi, Cæſar inuicte, hodiernæ gratulationis exordium diuinus ille veſtræ maieſtatis ortus, ipſe quo illuxit auſpicio veris illuſtrior, cui dies ſerenus, atque (vt celebrantes ſenſimus) vltra rationem temporis Sol æſtiuus incaluit, auguſtiore fulgens luminis claritate, quàm cùm originem mundi naſcentis animauit, ſiquidem tunc inter illa rerum tenera pri-* D *mordia moderatus dicitur, ne Maieſtate veſtra videretur obſcurior. O felix beatumque ver nouo partu, iam non amœnitate florum, nec viriditate ſegetùm, nec gemmis vitium, nec ipſis tantum Fauonijs, & luce ſerena lætum, atque venerabile, quantùm ortu Cæſarum! ô tempus quo meritò quondam omnia nata eſſe credantur, cùm eodem nunc confirmata eſſe videamus! ô Kalendæ Martiæ ſicuti olim annorum voluentium, ita nunc æternorũ auſpices Imperatorum!*

II. Diei natalis Virorum Illuſtrium concurſus.

Secundum in tempore conſideratur natalis diei cum altero concurſus; nempè ſi natus ſit aliquis eodem die, quo vir illuſtris non parum facit ad eius commendationem: Ita Plutarchus, qui

cùm in Sympoſiaco quæſt. 25. dixiſſet ſexta die Targelionis menſis natum Socratem, ſeptima Platonem, ſubdit. *Non malè iam de fortuna pronunciabitur, eam, cùm à ſapientia plurimum differat, hoc quidem caſu effeciſſe, vt horum Philoſophorum natales dies, non modò contigui eſſent, ſed prior etiam, qui gloria & ætate anteiuiſſet, doctorque alterius fuiſſet.* Idem obſeruat Carneadem Academicæ Philoſophiæ nobiliſſimum Antiſtitem, eodem cum Platone natum Apollinis ſeſto die, quocirca creditus fuit à quibuſdam Apollinis filius.

Iam verò ſi in eum diem concurſus rerum felix incidat, in omen futuræ felicitatis adduci poteſt. Plutarch. in vita Numæ Regis, obſeruat illum eo die natum, quo Roma fuit à Romulo condita, vndè regni ſumpſit omen.

Horas & ſingula momenta curioſius obſeruant in Aſtrologia principes, & ex aſtrorum coniunctione conijciunt, vt ipſi audacter mentiuntur, futuram cuiuſlibet ſortem. Abſit vt has delirantis animi nugas admittamus: Quid enim poſſunt in liberas hominum voluntates aſtra? poterit tamen Orator hanc nobilitatis prærogatiuam, ac felicitatis ortus ad cumulum adferre, non quod velit his habendam eſſe fidem aliquam, ſed vt oſtendat ei nihil deeſſe, quem commendat ad laudem, vel ex eorum iudicio, qui prorſus ineptè felicitatem ab aſtris auſpicantur.

III. Natiuitatis modus.

Si beatus & ſalutaris alicui fuerit natalis dies. Obſeruatum eſt à Rhodigino Alexandrum, die ſuo natali, Darium ſuperaſſe, eodemque mortuum fuiſſe. Plinius autem lib. 7. c. 27. tradit Pompeium de Oriente deque Mythridate, ac Iudæis triumphaſſe. Sic in Traiani panegyrico Plinius ſecundus omnium ore celebris Orator, vtitur hac laude, quòd natali ſuo die Conſulatum inijſſet. *Nam quod eum potiſſimum menſem attribuiſti, quem tuus natalis exornat, quàm pulchrum nobis? quibus edicto, quibus ſpectaculo celebrare continget, diem illum triplici gaudio lætum? qui principem abſtulit peſſimum, Domitianum: dedit Optimum, Neruam; meliorem Optimo genuit, Traianum.*

IV. Præcedentia natiuitatem.

Faciunt ad laudem quæ natiuitatem ipſam antecedunt admiranda, puta diuina quædam oracula, ſeu portenta, ſiue ſomnia. Nota eſt illa Troiana fax, quam vtero ſe geſtare ſomniauit Hecuba, dùm prægnans Paridem aluo contineret. Sit ſanè illud commentitium; At ſi quidem licet profanis ſacra iungere, pia D. Dominici mater viſa ſibi in ſomnis vterum gerere cane grauem, quo futura tàm ſancti viri vigilantia, concionandique vis acerrima portendebatur. Quod item de matre ſancti Bernardi clariſſima fœmina dicitur.

Hùc reuocantur ea, quæ in tempore acciderunt. Ælius Spartianus, & alij complures Antonini Imperium, & mortem referunt præuiſam fuiſſe, quòd eodem tempore, die, ac hora, quâ ille natus eſt, Mediolani nata ſit Ouis purpureum vellus in fronte geſtans, in villa Antonini viri plebeij, qui cùm accepiſſent à Paſtore hoc oſtento Imperium Antonino cuidam promitti, ſtatim id de ſeipſo non perperam interpretatus, ne prodigium diuulgaretur, ouem occidit: atque vt ouis naſcens imperium; ita etiam ei mors illata ab Antonino, mortem indicauit.

A *Euſdem generis etiam illud eſt*, ait Tullius 1. de diuinat. num. 121. quod ſcribit Herodotus: *Crœſi filium, cùm eſſet infans, locutum; quo oſtento Regnum patris, & domum funditus concidiſſe. caput aſſiſſe Tull. Seruio dormienti, quod Hiſtoria non prodidit.*

V. Quæ propius infantem ipſum attingunt obſeruanda.

Nempe, ſi vt Zoroaſtes alius, quo die lucem vidit, ſolutus in riſum fuerit. Ferunt ea nocte, quâ conceptus eſt Conſtantinus, parentem eius magni exercitus Imperatorem mirabile quidpiam vidiſſe, quo portento ſingularis dignitas, & egregij fœtus claritudo, communeque decus imperij ſignificaretur; nimirum cùm eſſet in tabernaculo ſuo Caſtrenſi, præter naturæ curſum & ordinem animaduertiſſe ab occidentali Oceano Solem exorientem enaſci; ex quo ſtudioſius operam dediſſe, vt filius ad res magnas Superis annuentibus, fauente Cælo, ridente natura creatus, ſapientum præceptis inſtitueretur.

B Quo die Plato Philoſophorum Sol ortus eſt, aureum imbrem de Cælo cecidiſſe veterum monimenta teſtantur.

Rex Pyrrhus maternis adhuc appenſus vberibus, ludens in gremio [illegible], primùm dixit, quæ vox tranſiit in omen futuræ felicitatis, & audaciæ.

Si facilè, vel difficulter in lucem prodierit. Hinc Herculi videtur prædicta magnitudo; quòd duabus noctibus vix natus ſit, quaſi in Heroë tanto producendo, plus ſolito natura laboraret.

C

VI. Ordo natiuitatis.

Neque enim parum facit ad laudem, & commendationem natu prior; ſiquidem omnium conſenſu conſtitutum eſt, vt liberorum primus principatum obtineret. Vndè ſe Iuno commendat, & ſuperbè gloriatur, apud Ouidium 6. Faſtorum,

Si genus aſpicitur Saturnum prima parentem
Feci: Saturni ſors ego prima fui.

De quibus multa Tiraquellus de iure primigeniorum 32. 5.

Cæterùm quæ de hominum natiuitate dicuntur, non ſolùm cadunt in ipſum diem natiuitatis, ſed in dies etiam quoſuis natales, qui more veterum in magnis principibus celebrari ſolent. De quibus Cenſorinus, & de Roa. Imò vero de natalitijs vrbium, Regnorum, & cuiuſlibet magiſtratus idem intelligendum eſt. Vt obſeruat in Romulo Plutarchus natalem vrbis fuiſſe 11. Kal. Maij 3. anno 6. Olymp. quo die Sòl Eclypſim paſſus eſt.

D

PVNCTVM VI.

A nomine laus & vituperatio.

MAgnus dicendi Magiſter Fabius Inſtitutionum lib. 5. cap. 10. non negat ad laudem aſſumi poſſe in alicuius perſona, nomen, ſi præſertim ex cauſa datum ſit: nimirum ob virtutem, aut ipſum cauſa ſit alicuius cognationis; Ideo ſi ſua ſignificatione, vel Omine fauſto, vel propter illum cui additum eſt, excitet hominem ad aliquid ob-

eundum. Si quis fortè vocatus eſt, ad imitationem Alexandri ſeſe prouocet, ac impellat, vt hortabatur aliquando è militibus ſuis ſibi cognominem, Animosè aiebat Commilito aggredere facinus nomine quod geris dignum. Tertullianus vir magni nominis Apologetici 3. cap. Satis innuit in turpi nomine, aliquid eſſe vituperatione dignum. *Nunc igitur ſi nominis odium eſt, quis nominum reatus? qua accuſatio vocabulorum, niſi ſi aut barbarum ſonat aliqua vox nominis, aut infauſtum, aut maledicum, aut impudicum.*

Hinc maiores ſapientiæ nomine commendari non exiſtimabant, ait Halicarnaſſenſis lib. 5. nomen inuidioſum, & moleſtum imponendum Magiſtratui, qui Ciuitati liberæ præeſſet; tùm ipſorum ſubditorum causâ, ne odioſis appellationibus perturbarentur; tùm etiam vt cauerent, ne ijs, qui Magiſtratus acciperent, vel per imprudentiam ab alijs iniuria fieret, vel ipſi alijs facerent.

Eapropter Iuris interpretes vt obſeruat Petrus Gregoras Syntag. Iuris lib. 33. cap 4. dicunt hæredem cui teſtator teſtamento nomen ſuum gerendum tradiderit à Prætore poſſe liberari eâ obligatione, ſi nomen turpe ſit, quaſi indecorum ſit euiſmodi nominis appellationem admittere. Quæ fuit cauſa cur Porphyrius ille nequam Malchi nomen in Porphyrium mutauerit; quod vt ait Eunapius, hoc ſuo nomine ponendo vellet omnem videri poſuiſſe barbariem.

Neque mouere quemquam debent illa, quæ diſputat egregiè Socrates apud Platonem in Cratilo, contra nominum impoſitionem, ſignificationemque, quòd plerumque homines in rebus appellandis fallantur. Etenim vel in hoc laus aut vituperatio maior erit, ſi qui in cæteris falli ſolent, in hoc aut illo nomine imponendo, quo dignus ſit is, quo de agimus, decepti non fuerint. Videndum itaque paucis quomodo quis poſſit à nomine celebrari: quatuor his capitibus, à quo, quâ cauſa, quod nomen, cui imponitur.

A quo.

Eò laus eſt illuſtrior, quò ab illuſtriore nomen datum fuerit: & quod obſeruandum venit, quod eſt in Codice lib. 9. tit. 25. ſicut in initio nominis, cognominis, prænominis impoſitio libera eſt priuatis; Ita eorum mutatio innocentibus periculoſa eſt. Itaque vel prænomen, ſiue cognomen, ſine aliqua fraude licito iure mutari licet, ſi liber eſt.

Secundum, ea *quæ ſic trita ſunt minimè prohibebis*, nullo ex hoc præiudicio futuro: quorum hic eſt ſenſus, licere quidem cuilibet in principio ſe quo volet nomine nominare, non tamen licere cuilibet nomen ſuum mutare, maximè propter ſuſpicionem fraudis, vnde facilè colligi poteſt in nominis obſeruatione, præſertim cùm aut mutatur, aut non additur eſſe opus alicuius auctoritatis. Commodi meminiſſe nolo, qui omnibus deterior fuit, quod cùm illis moribus Antonini nomen obtinuit, vt vniuerſus Populus Rom. contra Heliogabalum, qui nomen idem vſurparat vnâ voce clamabat, hunc non rectè Antoninum dici, & per hanc peſtem tantum violari nomen. Vt enim illa inſignia nomina violantur ab improbis; ita etiam à probis illuſtrantur. Quare eidem Alexandro acclamatum eſt à Senatu, nomen Antoninorum tu reddis in integrum, &c.

Ex hoc loco Plinius Iunior Traiani modeſtiam commendat. *Nonne his tot tantiſque meritis nouos aliquos honores, nouos titulos merebare? at tu etiam nomen patris patriæ recuſabas. Quàm longa nobis cum modeſtia tua pugna, quam tardè vicimus? Nomen illud, quod alij primo ſtatim principatus die, vt Imperatoris, & Cæſaris, receperunt: Tu vſque eò diſtuliſti, donec tu quoque beneficiorum tuorum parciſſimus æſtimator, iam te mereri fatereris. Itaque ſoli omnium contigit tibi, vt pater patriæ eſſes, antequam fieres. Eras enim in animis, in iudicijs noſtris, nec publicæ pietatis intererat quid vocarére, niſi quod ingrata ſibi videbatur, ſi te Imperatorem potius vocaret, & Cæſarem, cùm Patrem experiretur. Quod quidem nomen quâ benignitate, quâ indulgentia exerces, vt cum ciuibus tuis, quaſi cum liberis parens viuis? Vt reuerſus Imperator, qui priuatus exteras, agnoſcis, agnoſceris. Eoſdem nos, eundem te putas: par omnibus, & ob hoc tantum cæteris maior, quò melior.*

PVNCTVM VII.

Fons laudis ab Educatione, & Inſtitutione.

BOnus & locuples Auctor Seneca lib. 2. de Ira. cap. 18. docet Educationem maximam diligentiam, plurimumque profuturam deſiderare. Facilè eſt enim teneros adhuc animos componere: difficulter reciduntur vitia, quæ nobiſcum creuerunt. Adde naturam factum eſſe proniorem ad malum, & ad vitia, quàm ad virtutes propenſiorem. *Ad deteriora faciles*, pergit Sapiens, *quia nec dux poteſt, nec comes deeſſe, & res etiam ipſa ſine duce, ſine comite procedit, non pronum iter eſt tantum ad vitia, ſed præceps.* Quod & repetit vt monitum ſingulare 3. naturalium qq. c. 30. *Citò nequitia ſubrepit, virtus difficilis inuentu eſt, rectorem ducemque deſiderat, etiam ſine Magiſtro vitia diſcuntur.* Ex his fontes laudis & vituperationis faciles aperiuntur.

Cura Cuſtodiæ liberorum & Inſtitutionis in parente laudabilis.

Multum eſt ſi quis educatus dicatur à propriis parentibus; in ſinu caſtæ Matris & in oculis grauiſſimorum virorum enutritũ commendat Etheonæum Ariſtides Oratione funebri. Τροφὴ δὲ καὶ φύσις ἀξία τῆς γενέσεως, ὥςτε τροφὸς μὲν καὶ φύλαξ ἡ μήτηρ. σῶμα δὲ καὶ ψυχὴ πρέποντα ἀλλήλοις. Indoles ac inſtitutio pro dignitate natalium ipſi contigerunt, cui nutrix quidem, & cuſtos fuerit mater, corpus autem & animus inuicem ſe deceant.

Illud idem laudat in Honorio Claudianus:

Ipſa Quirinali primùm ſuccinxit amictu
Mater, & ad primas docuit reptare Curules
Vberibus ſanctis.

Gloriatur Antoninus Philoſophus lib. 1. vitæ ſuæ, ſe à Matre pietatem & liberalitatem edoctum eſſe. παρὰ τῆς μητρὸς τὸ θεοσεβὲς καὶ μεταδοτικόν.

Etenim dici vix poteſt quantum valeat io vtramq; partem à prima pueritia ioſtitui ad virtutis eximiæ ſatus excipiendos, & præſtaotis gloriæ laudem coofequendam. Hinc Philoſophi orbis terrarum monitores, & magiſtri docuerunt patrum proprium eſſe παιδεύειν liberos erudire, & ad magna natos ſic honeſtis moribus ſtudijsq; informare, vt in ætate iuuenili præbeant ſpecimen διαδοχῆς Gr ciuilis viri, maturi, ſapientis, cuius educationis defectu noo liberorum cultores, ſed hoſtes, non cuſtodes, ſed proditores, non parentes, ſed parricidæ ſunt iudicandi, qui qoorum corpora ad hanc mortalem vitam produxerunt, eorum animis ſempiternam mortem accerſant.

Vir prudens, ſi pater eſt opportunè curat filij mitigandam in ætate prima manſuetudine Iram, libidinem continentiâ frænaodam, minuendam libertatem verecundiâ, temperandum dolorem patientiâ, fortitudine timiditatem exſtimulãdam, omneſque perturbationes & commotiones ioſultantes io rationem, eiuſdem rectæ rationis mediocritate aurea virtutum habenis vel adductis, vel remiſſis, pro rei neceſſitate manu prudentiæ moderandas.

Plutarchus morum Magiſter egregius Catonem maiorem laudat, quòd non tantùm filiorum ſuorum præceptor eſſe voluerit ac Magiſter, ſed etiam intereſſe quoties nutrix illos faſcijs vinciret, aut in cunis exponeret, vel alio quouis modo tractaret. Hanc ob cauſam Tacitus Germanorum mores probat, quòd quæque mater infantem ſuum vberibus alat, nec ancillis aut nutricibus id committat, quippe lac & ſpiritus maternus longè magis ingenij & corporis auget incrementa: Adde quod maiori cum amore, & beneuolentia nutriunt matres: nutrices verò ſuppoſititiam dumtaxat beneuolentiam habent.

Aureliano quondam Auguſto felix ac bene-fortunatum portendiſſe Imperium teſtantur Annales, quòd puerum adhuc in cunis vagientem Aquila inooxiè aureis è cunabulis extulerit, in aramque portarit, quæ propè ſacellum erat ornatiſſima: qualem augurari par eſt fore N. Galliæ ſpem & ornamentum, quem non auium præpes Aquila, ſed parens virtute ſingularis, puerilibus annis exceptum, ad aras, ad auitam Religionem, ad omne genus pietatis applicuit, & inſtruxit, à quo non ſemel audiuit virtute nihil eſſe præſtabilius, in ea decus & propriam domioantium gloriam ſitam eſſe, eam omnibus rebus anteponendam, in ea viuendum, in ea denique moriendum.

Ita pius Orator in ſancti Nicolai Myrenſis educationem. Atque vt in horto, aut nemore regio, natiua vberis glebæ ſoletter exculta fœcunditas, ſuppoſita præſertim læto ſyderi generoſam arboris ſpeciem, quam complexa ſit, ſpectabili in dies prouentu in Cælum effert; ſic exerentem ſe in N. pueritia mirificam ſanctimoniæ indolem, vtriuſque parentis integerrimi domeſtica inſtitutio magnis incrementis ad perfectionem eduxit.

Inter bonos educatio.

Iam ſi parentum cura minus ſollicita non id præſtiterit, ſanè proximum erit primæ laudi, ſi quis inter bonos & à bonis, longè autem ab improborum conſortio fuerit educatus. Prudenter monet Stoïcus, cum his verſare, qui te meliorem facturi ſunt, illoſque admitte, quos tu potes

A facere meliores: mutuò iſta fiunt: homines docent, diſcunt.

Parentum ſanctos oportet eſſe Penates, & modeſtiæ, honeſtatiſque officinam, quibus id monitu Poetæ verbum occinere non verebor. Iuuenal. Saty. 14.

Nil dictu fœdum, viſuque hæc limina tangat
Intra quæ puer eſt, procul hinc procul inde puellæ
Lenonum, & cantus peragentes Paraſiti.

Optimus Iuuentutis Magiſter Plato præcipit enixè ne fabulas turpes, atque inanes pueris nutrices enarrent, néue quidpiam obſcœni, vel in verbis audiant, vel in factis videant, vel in picturis intueantur, vndè turpitudine flagitioſa poſſit iuuenilis animus inquinari.

Romani veteres eam cautionem priſcis ſæculis adhibuerunt, remiſſiones etiam ludoſque pueriles ſanctitate quadam, & verecundiâ temperan-
B tes, vt ſyncera & integra, & nullis detorta vitijs, nulliſque fœdata maculis natura toto pectore ſtatim acciperet laudatas artes, quam illæſam omninò conſeruare, excultamque reddere virtutibus beatitudinis eſt tyrocinium.

A Bonis educatio.

In monitis ſapientum continetur, magnam parentibus adhibendam eſſe diligentiam in eligendo præceptore, & teneræ menti præficiendo, ne labem Reipubl. res illa conciliet. Vocem olim Chriſtiano orbis terræ moderatore digniſſimam Theodoſius Imperator hanc edidit, cum Arcadium ſuum Arſenio maturæ ſapientiæ viro erudiendum committeret. *Tunc prolem ſuam verè dignam imperio fore, ſi cum ſcientia æquè fuiſſet*
C *pietate conſpicua.*

Quintilianus Dialogo de cauſis corruptæ Eloquentiæ cap. 29. pluribus commendat Romanos, quòd ad liberorum educationem eligerent aliquam maiorem natu, cuius probatis ſpectatiſque moribus omnis cuiuſdam familiæ ſoboles committeretur, coram quâ neque fas erat dicere, quod turpe dictu, neque facere, quod factu inhoneſtum videretur. *At nunc* pergit *non ſine ſtomacho, infans delegatur Græculæ alicui ancillæ, cui adiungitur vnus aut alter ſeruus plerumque viliſſimus, nec cuiquam ſerio miniſterio accommodatus: horum fabulis & erroribus teneri ſtatim ac rudes imbuuntur animi, nec quiſquam in tota domo penſi quidquam habet, quid coram infante aut dicat, aut faciat, quando & ipſi parentes, nec probitati, nec modeſtiæ paruulos aſſuefaciunt, ſed laſciuiæ, ac li-*
D *bertati, per quæ paulatim impudentia irrepit, & ſui alieniqùe contemptus.*

Non ſic Imperator Auguſtus, quem ex Suetonio c. 24. Nepotes ſuos Caium & Lucium literas notare, aliaque rudimenta per ſe docere ſolitum fuiſſe ſcimus.

Prudenter Iouenalis ab exempli noxij diſcrimine remouendam monebat Iuuentutem.

Magna debetur puero reuerentia. ——

Quantùm toti familiæ deberi credimus, ſi vni duntaxat adoleſcenti? diuinè prorſus Antiſtes Lugdunenſis Euſebius Homilia 7. per antitheſim ſuos hortatur. *Quæ ad ædificationem pertinent, ea in medio poſiti agere ſtudeamus, ne vitia noſtra aliorum virtutibus noceant, ne aliorum feruorem tepor noſter debilitet, ne aliorum patientiam ira noſtra violet, ne aliorum humilitatem*

ſuperbia noſtra depranet ; ne aliorum ſanitatem infirmitas noſtra corrumpat, ne aliorum pulchritudinem fœditas noſtra contaminet, ne aliorum ardentes extinguamus lampades, ſi noſtras illuminare non poſſumus.

Denique Plato non linguæ ſolùm, ſed etiam animi ac virtutis magiſter educationem eam eſſe cenſet optimam, quâ ſic inſtituuntur homines ab adoleſcentia, vt iis gaudeant, & doleant, quibus gaudere & dolere oportet. Quod ego ſic interpretor honeſtiſſimis virtutum actionibus delectentur, & turpiſſimas vitiorum deteſtentur.

Pvnctvm VIII.

Laus à facultatibus.

QVàm incerta ſint, & fluxa fortunæ dominantis non tàm bona, quàm dona nemo non intelligit, ſed vel hominum cœca libido, vel certè ſapientum, qui diuitiis ad honeſtos fines vſi ſunt, virtus fecit, vt laudes ab hoc capite petantur.

Scio quàm meritò grauiterque Seneca paupertatis laudator egregius exclamet in ſollicitam ſemper, & anxiam diuitum vitam ep. 15. *O quantum lacrymarum! ô quantum laborum exigit! quàm miſera deſideratis, quàm miſera paratis? adiice quotidianas ſolicitudines, quæ pro modo habendi quemque diſcruciant. Maiore tormentò pecunia poſſidetur, quàm quæritur? quantum damnis ingemiſcunt, quæ & magna incidunt, & maiora videntur! denique vt nihil ipſis fortuna detrahat, quidquid non acquiritur, damnum eſt.*

Scitè quidem Tertullianus de habitu mulierum c. 7. cùm dixiſſet apud barbaros quoſdam, quia vernaculum eſt aurum, & copioſum, auro vinctos in ergaſtulis habent, & diuitiis malos onerant, tantò locupletiores, quantò nocentiores, ſubdit aliquando. *Reuera inuentum eſt, quomodo, & aurum non ametur.*

Magnificè Tullius 1. Offic. n. 68. *Pecunia fugienda cupiditas, nihil enim eſt tàm anguſti animi tamque parui, quàm amare diuitias: nihil honeſtius magnificentiusque, quàm pecuniam contemnere, ſi non habeas: ſi habeas, ad beneficentiam, liberalitatemque conferre.*

Quod monitum ſic Principibus viris accommodat 1. Off. num. 77. *Nullum eſt tetrius vitium quàm auaritia, præſertim in Principibus & Rempub. gubernantibus. Habere enim quæſtui Remp. non modo turpe eſt, ſed ſceleratum etiam & nefarium.*

De ſe autem laudabiliter, ſi verè, pro Sylla n. 35. *Quare neque me peregrinum poſt hac dixeris, ne grauius refutere; neque Regem, ne derideare, niſi fortè Regium tibi videtur, ita viuere, vt non modò homini nemini, ſed ne cupiditati quidem vlli ſeruias; contemnere omnes libidines; non auri, non argenti, non cæterarum rerum indigere, ſi hoc putas eſſe regium, me regem confiteor.*

Hinc de ſummis vnus Imperator Baſilius Leonem filium ad excelſitatem animi Rege dignam, ex contemptu diuitiarum ſic vrgebat admonitione 14. *Excelſum atque inuictum Principis animum non adeo magnitudo dignitatis oſtendit, ac pecuniæ contemptus, in eo enim generoſitas animi elu-*

A *ceſcit maximè: ſi ergo tu excelſo animo eſſe vis, eſto præcipuè in mentis induſtione pecuniæ contemptor.*

Diuitum vitam laborioſam prorſus atque ſolicitam, deſcribit Propertius l. 3. Elegia 6.

Ergo ſolicita tu cauſa pecunia vitæ es:
Per te immatura mortis adimus iter.
Tu vitiis hominum crudelia pabula præbes,
Semina curarum de capite orta tuo.

Quid mercatores ſuo iudicio profugi, qui ob certiſſima quidem capitis pericula metuunt? quorum patientem animum in aduerſis caſibus ferendis admiratus vates Lyricus 1. Carm. Cantu. 14. ſic ait.

——— Neque feruidis
Pars incluſa caloribus
Mundi, nec Boreæ finitimum latus,
Durataque ſolo niues
B *Mercatorem abigunt. Horrida callidè*
Vincunt æquora nauita.

Eſt tamen quod laudet in illis Orator, ſi modò quis ad virtutem vtatur. Primo quidem ex antiquorum opinione, qui diuitias abſolutè bonas eſſe laudabileſque cenſuerunt. Poſt Horatium Sermonum 2. Satyrâ 2.

——— Omnis enim res
Diuitiis paret, quas qui conſtruxerit, ille
Clarus erit, fortis, iuſtus, ſapiens, etiam Rex.

Eaſdem ambit & amplectitur hominum vulgus, quòd ad honores conducant, doctum ab Ariſtotele 1. Ethicor c. 3. Vbi monet felicitatem diuitiis indigere, fieriqùe vix poſſe, vt is præclarè res agat, cui facultates deſint. Cuius opinioni videntur ſubſcripſiſſe, qui diuitibus honores, & magiſtratus deferri voluerunt, vt Solon apud Plutarch. Indi apud Solinum; Cartaginenſes apud Ariſtotelem, 3. Politic. c. 9. qui-
C bus adde Naſonem.

Curia pauperibus clauſa eſt, dat cenſus honores,
Inde grauis Iudex, inde ſeuerus Eques.
In pretio pretium nunc eſt. ———

Me delectat illud Scipionis Æmiliani, qui rogatus à Sulpicio Galba, & ab Aurelio in Senatu contendentibus, vter aduerſus Viriatum in Hiſpaniam mitteretur, quid ſentiret. Neutrum reſpondit, mihi mitti placet: quòd alter nihil habeat, alteri nihil ſatis ſit, æquè malam licentiæ imperij magiſtram iudicans inopiam, & auaritiam.

Cum virtute coniuncta.

Potiſſima commendatio diuitiarum eſt, ſi cum virtute coniungantur: Nam ſi verum eſt
D quod apud Laërtium habet Chiron, diuitias eſſe Lydium lapidem viri, certè bonus ille dicetur, quem à virtutis tramite non deducent opes: quippe ſine prudentia, vt benè Pythagoras, non ſecùs quàm equus ſine fræno, diuitiæ gubernari nequeunt: vnde pulchrè Antiſthenes, ex Fauorino, dixit, neque ſympoſion ſine colloquio, & ſocietate, neque diuitias ſine virtute voluptatem habere vllam. Quamobrem, ſi quis pluris ſemper veras animi diuitias fecerit, quàm fluxas & arbitrio dominantis fortunæ ſubiectas opes, laudabitur. *Verè nemo alius eſt Deo dignus, quàm qui opes contempſit*, Senecâ iudice.

Liberalitas ex Diuitiis.

Si ea virtutis illius arbitrio diuitiis rectè v-

tatur vir bonus, ſcilicet liberalis ſit, eam in rem multa Seneca de Benefic. 6. c.3. Vbi docet rationem ſolam aſſerendarum diuitiarum vnam eſſe liberalitatem: vndè paradoxum enaſcitur, eò quemlibet eſſe ditiorem, quò liberalior eſt. *Quæris quomodo illa tua facias? donando. Conſule ergo rebus tuis, & certam tibi earum, atque inexpugnabilem poſſeſſionem para; honeſtiores illas non ſolùm, ſed tutiores facturus. Illud quod ſuſpicis, quo te diuitem ac potentem putas, quamdiu poſſides, ſub nomine ſordido iacet. Domus eſt, ſeruus eſt, nummi ſunt: cùm donaſti, beneficium eſt.*

Quod item viget cap. 2. *Poteſt eripi domus & pecunia, & mancipium, & quidquid eſt, in quo hæſit beneficij nomen: ipſum verò ſtabile, & immotum eſt. Nulla vis efficiet, ne hic dederit, ne ille acceperit.*

Plinius Iunior, quo vix fuit ſuauitate dicendi maior, in Traiano ſuo liberalitatem hanc in diuitiis laudauit. *Nihil magis tuum credis, quàm quod per amicos habes.* Alter verò non in Oratoribus vltimus de ſuo Conſtantino ſic laudabiliter loquitur in hanc rem. *Nec miranda in te eſt animi magnitudo, in quam Dij Immortales tanta contulerunt naturæ bona, & ornamenta fortunæ, vt quamuis maxima largiaris, ita penes te ſint omnia, quaſi ea ſolus obtineas.* Huc facit Martialis grauis & morati Poëtæ dictum velut Oraculum hac in quæſtione fundentis.

Quas dederis ſolas ſemper habebis opes,

Nec non & illud Alphonſi Regis Aragonum, qui roganti cuidam, quid ſibi ſeruaret, qui tàm multa multis daret, quæ dono reſpondit: adeò verum eſt quod aiebat Diogenes apud Tyrium Sermone 12. non diuitem, ſed diuitiis, benè vtentem eſſe beatum.

Cum ſcientia iunctæ.

Si modo liberalium artium adiunctam habeant cognitionem, alioqui Plutarch. in Mario ſcientiæ defectu diuites innumerabiles habere cupiditates ait, & inexplebiles. Meritò, inquit, illis accidit, vt neglectis rebus, quas poſſident, immemoresque acceptorum à fortuna beneficiorum, inhient ſemper ad noua, & incerta ſomnia, & tanquam pleni rimarum nihil retineant: prius enim quàm literis & doctrinæ ſedem ac fundamentum iaciant bonis externis, colligentes & accumulantes, eo non valent immenſam animi ſitim explere.

Illa verò trita ſunt Diogenis, diuitem ſine literis Arietem eſſe in aureo vellere, ex quo mutuatus eſt Alciatus Emblema 74. Phrixum ariete aureo tranantem Helleſpontum, quod ita concludit.

Hæc quid id eſt, vir ſenſu hebetis, ſed diuite Gaza
Coniugis, aut ſerui, quem regit imperium.

Contemptus opum virtutis ſpecimen egregium.

Nullum veræ virtutis, & cœleſtis ſemitæ certius indicium eſt, quàm opes contempſiſſe, non habitas nunquam ambiuiſſe, conceſſas ſpreuiſſe, oblatas neglexiſſe. Humanitatis & Philoſophiæ lumen Seneca, non ceſſat amicum monere ſuper hanc rem, blandè ſatis. Subduc cer-

A uicem iugo. Semel illam incidi, quàm ſemper premi ſatius eſt. Si te ad priuata retuleris, minora erunt omnia, ſed affatim implebunt, at nunc plurima, & vndique ingeſta non ſatiant: verum autem mauis ex inopia ſaturitatem, an ex copia famem? perge ſapienter. Ille ingentis animi eſt, qui diuitias circumfuſas ſibi multum diuque miratus, quòd ad ſe venerint, ridet ſuaſque audit magis, quàm ſentit: multum enim non corrumpi diuitiarum contubernio. Magnus ille eſt, qui diuitiis pauper eſt, ſed ſecurior, qui caret diuitiis. Si vis diuitem facere non pecuniæ adiiciendum, ſed cupiditatibus detrahendum multis paraſſe diuitias non finis miſeriarum, ſed mutatio fuit.

Ex quibus perſpicuum eſt, quàm iucundum ſit nihil poſcere, quàm magnificum plenum B eſſe, nec ex volubili infidaque fortuna pendere: ſed ſe ſibi fortunam ſuam ſtatuere. Nam quanto glorioſius eſt, à ſe petere quod ſatis ſit, quàm à fortuna; tantò vilius dubia illius dona expectare. Quid quòd diuitiæ ſunt propter quas ſtabimus tremuli conſcientia pulſante, Dæmone minitante, Angelo accuſante, Iudice damnante. Proindè ad altiora mentem erige, quo tibi nunc auri argentique ſummæ ingentes? quid additi nemoribus colles, propugnacula fluminibus, vineta paſcuis? fuerunt. Quid hortorum fontiumque ludi? quid amicorum & famulorum exercitus? perierunt. Permitto, ſi meliorem faciunt diuitiæ, ſed faciunt ſæpè deteriorem, cùm explicatam ſecum omnium ſcelerum materiam trahunt. Benè Diogenes in opulenta domo locum virtuti deeſſe; benè Socrates diuitem aureum eſſe C mancipium. Et habentur à diuitiis diuites, non habent, ſapit ille quiſquis cœlo reponendas aliquando diuitias magno labore conquirit.

PVNCTVM IX.

Laus ab honoribus & conditione vitæ.

CONditionis & ſtatus quæſtio eſt, num clarus aliquis, an obſcurus, Magiſtratus, an priuatus, Pater, an filius, Ciuis, an peregrinus, Liber, an ſeruus, Maritus, an cælebs, parens liberorum, an orbus ſit Fabius l. 5. c. 10. ex quibus colligimus quàm multa ſint in conditione tractanda, ſed honores dumtaxat hoc loco D proponere nobis certum eſt, tametſi reclamet Cicero, dùm audit nos in fortunæ bonis honores numerare. *Is*, inquit 10. epiſtularum 11. *Qui verè appellari poteſt honos, nec in vita, nec ad tempus, ſed perpetuæ virtutis eſt præmium*; Eiuſdem eſt partiri honores ex Plutarch. in Lycurgo quibus ſatisfacere non eſt operoſum ei, qui duplex honorum genus admiſerit. Alterum quod in gloria, ſplendore nominis, omniumque celebratione conſiſtit, de quo loquuntur laudati; neque velim illud in fortunæ bonis ducere, ſi verum ſit, quàm enim eſt illis conſtantius? vel ex Cic. pro Milone n. 97. quam velut eminentem effigiem virtutis ait, & in conſentiente bonorum laude conſiſtentem. *Ex omnibus præmiis virtutis, ſi eſſet habenda ratio præmiorum, ampliſſimum eſſe præmium gloriam: eſſe hanc vnam, quæ breuitatem vitæ poſteritatis me-*

meriâ conſolaretur: quæ efficeret, vt abſentes adeſſemus, mortui viueremus, hanc denique eſſe, cuius gradibus etiam homines in cœlum videntur aſcendere, quàm ſublimis? Togatæ Philoſophiæ decus Seneca ep. 39. Neminem excelſi ingenij virum humilia delectant & ſordida: magnarum rerum ſpecies ad ſe vocat, & extollit: quàm vehemens? vel ex Xenophonte pulchra quædam res eſt honos cuius amore mortales incitati, quæ non pericula prouocarunt? quas non ſorbuerunt difficultates, quæ bella, quas dimicationes non ſuſceperunt? quæ facinora, quos plauſus, quam admirationem, quos triumphos non ab illorum manibus, virtutibuſque impetrauit, expreſſit, extorſit veræ gloriæ cupiditas?

Alterum quod in dignitatibus, & magiſtratibus eſt, & hoc à fortuna pendere dicimus; cur enim alioqui finxiſſent veteres fortunam denſa nube obſeſſam, effundentem theſauros, ſceptra, coronas aliaque dignitatum inſignia, quæ ex illa nube in eius ſinum defluebant? aut cur cecinisset magnus in Satyra ſuum illud.

Si fortuna volet, fies de Rhetore Conſul.

Quid ergo magnopere laudandum in illis?

I. *Præclarum à Principe laudari & honoribus affici.*

Prima laus peti poteſt à perſona, quæ dignitatis gradum aliquem confert in alterum, ſi nempe ſit eiuſmodi, quæ dignos tantum promoueat: hoc in Traiano commendat Plinius, qui veterum Oratorum laudem ingenio dicendique ſuauitate, aut vicit, aut æquauit. *Priores quidem Principes excepto patre tuo, præterea vno aut altero & nimis dixi, vitiis potius ciuium, quàm virtutibus lætabantur: primùm quòd in alio ſua quemque natura delectat: deinde quod patientiores ſeruitutis arbitrantur, quos non deceret eſſe niſi ſeruos, horum in ſinum omnia congerebant: bonos autem otio, aut ſitu abſtruſos, & quaſi ſepultos, non niſi delationibus, & periculis in lucem, ac diem proferebant. Tu amicos ex optimis legis; & æquum eſt eos eſſe chariſſimos bono Principi, qui inuiſi malo fuerint.*

In eo prædicat Iulianum Mamertinus Rhetor egregius, & ad conciliandam ſibi Principum virorum beneuolentiam ſatis eruditus. *Nam primùm cùm Cæſar eſſes, marcentem iam cupiditatis meæ flammam ſpei bonæ flatibus excitaſti: cùm verò te Aug. mirificum innocentia, ac virtutum ſpectatorem viderem, tunc mecum dixi, Mamertine hucuſque non fruſtrà vixiſti, habet idoneum fides, ac induſtria iudicem, momento in magno res tuas eſſe diſcrimine. Scietur non meruiſſe te Conſulatum, ſi tibi eum non detulerit hic Imperator. Habes Auguſte proditionem ſilentij mei, & rem à me non breuis æui taciturnitate celatam.*

Vt vero clarius appareat quanta laus indè colligatur, audiendus eſt Caſſiodorus vir moratus & prudens, qui 1. variarum ep. 3. ſic ait. *Nam ſi æqualis credendus eſt, quem iuſtus elegerit: ſi temperantiâ præditus, quem moderatus adſciuit, omnium profectò capax poteſt eſſe meritorum, qui iudicem cunctarum meruit habere virtutum. Quid enim maius quæritur, quàm hîc inueniſſe*

A *laudum teſtimonia, vbi gratificatio non poteſt eſſe ſuſpecta? regnantis quippe ſententia de ſolis actibus ſumit iudicium, nec blandiri dignatur animus Domini poteſtate munitus. Nam indigno deferre gloriam & honores, quid eſt niſi eò deformiorem illum reddere, quò fuerit illuſtriori dignitatis gradu præter meritum affectus?*

II. *A Meritis.*

Si dignitatem conceſſam virtutibus ſuis meritus eſſe dicatur, aut aliis honorum gradibus ad illius faſtigium euaſiſſe, qui ſcilicet, vt eſt apud eundem Caſſiodorum lib. 1. ep. 4. *Non fragili felicitate prouectus, fortunæ ludo ad apicem faſcium repentinis ſucceſſibus euolauit, ſed vt creſcere virtutes ſolent ad faſtigium præconij, conſcendit gradibus dignitatum.* Quod laudat Eumenius

B Orator in Conſtantino. *Magna & admiranda eſt felicitas, quæ in ordinem militiæ, & militia aſcendit, & ſolis virtutis nixa radicibus, ad tantum potentiæ robur inualuit, quod etiam tu, quantum per ætatem licuit, conſequutus es.*

Alioqui monet Caſſiodorus ſæpè laudandus lib. 12. variarum ep. 2. *Claras ſuas maculas reddunt, ſi illi, ad quos multi reſpiciunt, aliqua reprehenſione ſordeſcunt, cæteroqui expedit non videri, quàm cunctorum irriſione ſignari.*

Venuſta ſatis imagine Plutarchus infamiæ labem hanc ex meditata ſolum gloria natam ſubiicit. Si quis paruulas ſtatuas, atq; ridiculas pedamentis, & baſibus magnificis, atque ſublimibus imponeret, multò minores ad aſpectum proponeret, multóque magis ridendas: ita ſanè qui indignos dignitate, meritóque virtutis puſillos in ſublime extollit. Vacuum honore titulum

C ſapienter appellat Saluianus 4. de prouidentia. *Quid eſt aliud principatus ſine meritorum ſublimitate, niſi honoris titulus ſine homine? aut quid eſt dignitas indigno, niſi ornamentum luto?*

III. *Non ſollicita dignitatis cupiditas.*

Si non ambitioſus nimium in petendis honoribus fuerit, imò dignitatem oblatam coactus admiſerit. Hanc in Traiano celſitatem animi commendat Plinius Oratione maxime limatus atque ſubtilis. *Credéntne poſteri patricio & Conſulari, & triumphali patre genitum, cùm fortiſſimum, ampliſſimum, amantiſſimum ſui exercitum*

D *regeret, Imperatorem non ab exercitu factum? eidem cùm Germaniæ præſideret Germanici nomen hinc miſſum? nihil ipſum, vt Imperator fieret, agitaſſe: nihil feciſſe niſi quod meruit, & paruit? paruiſti enim Cæſar, & ad Principatum obſequio perueniſti, nihilque magis à te ſubiecti animi factum eſt, quàm quod imperare cœpiſti.*

Illud idem paucis & acutè Pacatus Orator in Theodoſio notauit. *Illud præ cæteris mirum, quod cùm omnia faceres vt imperare debebas, nihil tamen faciebas vt Imperares.*

Ambitioſè gloriatur Mamertinus Rhetor in Panegyrico Iuliani ſe nec prenſaſſe, nec magnopere de Conſulatu fuiſſe ſollicitum, vbi nonnulla cum aliquo mentis acerbæ ſenſu dixit in Candidatorum ambitum. *At verò ego nullum fauorem turpi aſſentatione promerui, nihil feci im-*

ptum, nihil ego quod ſpectare Mucium nollem, non modò nullum popularium deprecatus ſum, ſed ne te quidem ipſum Imper. quem orare præclarum, cui preces adhibere pleniſſimum dignitatis eſt, verbo ſaltem adij.

IV. Humilis & modeſta ſublimitas.

Eximium Priocipis ornamentum ab humilitate modeſtiáque ſumitur, ſic honoris laudem ea humilitatis virtute conſequutum eſſe Traianum profitetur Plinius. *Ac quo temperamento Dij boni poteſtatem tuam, fortunamque moderatus es? Imperator titulis & imaginibus, & ſignis: Ceterum modeſtiâ, labore, vigilantia dux & legatus, & miles, cùm iam tua vexilla, tuas Aquilas, magno gradu anteires. Neque aliud tibi ex illa adoptione, quàm filij pietatem, filij obſequium adſerere, longamque huic nomini ætatem, longam gloriam precarere.*

Quantus humili ac modeſto Priucipi decor, quàm pulchra maieſtas, ſi non ob booores acceptos iololens fiat! Is fuit Traianus, quem modeſtiâ ſingularem & amabilem facit Plinius. *Non tu ciuium amplexus ad pedes tuos deprimis; nec oſculum manu reddis; manet Imperatori quæ prior humanitas ac pietas. Incedebas pedibus; incedis: lætabaris labore; lætaris eodemque omnia illa circa te, nihil ipſa te fortuna mutauit. Liberum eſt ingrediente per publicum Principe ſubſiſtere, occurrere, comitari, præterire. Ambulas inter nos, non quaſi contingas, & copiam tui, non vt imputes, facis: hæret lateri tuo, quiſquis acceſſit, finemque ſermoni ſuus cuique pudor, non tua ſuperbia facit.*

Animi modeſtiam verè ſublimem & excelſam agnoſcit in Germanico Principe Tacitus, & io Traiano Plinius: prior l. 2. annalium. *Tanta illi comitas in ſocios, manſuetudo in hoſtes. Viſu & auditu iuxta venerabilis, cùm magnitudinem & grauitatem ſummæ potentiæ retineret, inuidiam & arrogantiam effugeret.*

Plinius verò totos in Priocipis ſui laudibus celebrandis. *Iam quo adſenſu Senatus, quo gaudio exceptum eſt, cùm candidatis, vt quemque nominaueras, oſculo occurreres deiectus quidem in planum, & quaſi vnus ex gratulantibus.*

Deiode quàm grata ſit mortalibus humiliata ſublimitas, oon ad aſſentationem compoſita Oratione, ſed ipſa veritatis voce expendit. *Contigit ergo oculis noſtris inſolita facies, Princeps & Candidatus æquales, & ſimul ſtantes, intueriq́ue parem accipientibus honorem qui dabat. Quod factum tuum à cunctis Senatu, quam verâ adclamatione celebratum eſt.*

Benè de Ioſepho Imperium Ægypti cooſequuto Peluſiota, l. 4. epiſt. 79. Imperaoit denique, & ipſemet ſibi, quod eſt imperij genus omnium maximum, quando in humilibus ſublimis conſpectus eſt, & in ſublimibus humilis.

Noo facilè dici poteſt quantum valeat in vtramq́ue partem morum blanda ſuauitas in conſuetudine cum hominibus vſurpata, quæ potiſſimum in vultu, geſtu, ſermooe conſiſtit & agnoſcitur, dùm ſubditis Princeps facilem aditum, hilarem vultum, aures benignas cum verbis humanitatem loqueotibus aperit. Comem in ingreſſu, commodum alloqui ſe volentibus, blandum & expoſitum depingit Alexandrum ſeuerum Lampridius. *Tanta moderationis*

A *fuit, vt nemo vnquam ab eius latere ſubmoueretur, vt omnibus ſe blandum affabilemque præberet, vt amicos non ſolùm primi, ac ſecundi loci, ſed etiam inferiores ægrotantes viſeret. In iocis dulciſſimus fuit: in fabulis amabilis, in conuiuiis comis, ita vt peſceret quiſque quod vellet.*

Naturæ morumq́ue ſuauitatem Conſtaotioi reminiſceodo uon ſine voluptate recognoſcit Nazarius. *Quid? faciles aditus. Quid? aures patientiſſimas. Quid? benigna reſponſa. Quid? vultum ipſum Auguſti decoris grauitati hilaritate permixta.*

Eam io optimi Principis faciem & ingenium volunt ad laudem Oratores, vt in ipſo Regiæ ſublimitatis faſtigio faſtum ac ſupercilium deponat, necoon ſubditis ſeſe beoignum exhibeat, ſermone affabilem, acceſſu facilem, vultu amabilem, & quod paucis abſoluit Sidonius A-

B poll. l. 7. ep. 4. *Qui faſtigium comitate non frangat, ſed flectat.*

Talem amat Traianum Plinius. *Reuerſus Imperator, qui priuatus exieras, agnoſcis, agnoſceris: eoſdem nos, eundem te putas, par omnibus: & hoc tantùm cæteris maior, quò melior.*

Talem Theodoſium miratur Pacatus & alloquitur. *Tu amicitiam, nomen ante priuatum non ſolùm intra aulam vocaſti, ſed indutam purpurâ, auro gemmisque redimitam ſolio recepiſti, neque non verbis aſſeruiſti, Principis mentem tanto in ſuos benigniorem eſſe debere, quanto ſit fortunâ præſtantior, cum fide ac facultate paribus agas, & familiaribus tuis Imperator tribuas, quod priuatus optaras.*

Talem in Hooorio Claudianus virtutem agnoſcit & commendat 6. Conſulatu.

—— Cum ſe melioribus addens
Exemplis, ciuem gereret terrore remoto
C *Alternos cum plebe iocos, delectáque paſſus*
Iurgia, patriciasq́ue domos, priuatáque paſſim
Viſere, depoſito dignatus lumina faſtu.

V. Exemplum virtutis in Principe honorato.

Si præeant exemplo cæteris, vt dignitate, qui modus compendioſius eſt & expeditus ad legum obſeruationem impetrandam. Nam vt ait doctè Caſſiodorus ep. 4. lib. 1. *Facilis eſt recti perſuaſor iudex, ſub cuius prædicabili conuerſatione pudet mores probabiles non habere.* Sapienter D. Beroardus mooebat ſuos in hæc verba: *Non tranſeunt opera noſtra vt videntur, ſed ſemina ſunt*

D *æternitatis.* Qood potiſſimùm de Principibus viris dicendum eſt, quippe qui ooo ſolùm præſeotes, ſed etiam poſteros ad imitatiooem ſui fortiter impellunt.

Magni nomiois Rhetor Plinius Traianum ea hoc capite commendat. *Alioquin neſcio an plus moribus conferat Princeps, qui bonos eſſe patitur, quàm qui cogit. Flexibiles quamcumque in partem ducimur à Principe, atque vt ita dicam ſequaces ſumus. Perge modò Cæſar & vim effectumque cenſuræ tuum propoſitum, tui actus obtinebunt: Nam vita Principis cenſura eſt, eaq́ue perpetua. Ad hanc dirigimur, ad hanc conuertimur, nec tàm imperio nobis opus eſt, quàm exemplo.*

PVNCTVM

PVNCTVM X.

Laus à felicitate ſeu ridentis fortunæ fauoribus.

QVoniam vt benè magnus Eloquentiâ Pacatus in Theodoſio, duo ſunt quæ viros illuſtres faciunt, ſumma virtus, & felicitas, quæ ex hominum opinione, poſita eſt in felici rerum euentu, fauoreque fortunæ, hanc omittere non debuimus, quæ reliquas omnes complectitur. Monendum tamen breuem & ludicram totum eſſe laudem iſtam, ſi ſoli fortunæ felicitas aſcribatur: ſolidiorem ſi totum Dei regentis prouidentiæ acceptum referatur.

Verum quidem eſt rerum noſtrarum euentus à Deo pendere, quod Tullius ipſe confirmat pro Scauro, aperteque pronunciat, poſſe virtutem ſine præſidio fortunæ, quò contendiſſet, labore & conſtantiâ peruenire. Quod idem Lucilium ſuum docet Seneca epiſt. 98. *Errant, mi Lucili, qui aut boni aliquid nobis, aut mali iudicant, tribuere fortunam, materiam dat bonorum, ac malorum, & initia rerum apud nos in malum, bonúmue exiturarum. Valentior enim omni fortunâ animus eſt, in vtram ne partem res ſuas ducit, beatæque ac miſeræ vitæ ſibi cauſa eſt.*

Aubi tamen ex ſuo ſenſu virtutem fortunâ tantiſper indigere affirmauit; ſic enim libro de vita beata, cap. 16. *Quid enim deeſſe poteſt extra deſiderium omnium poſito? quid extrinſecus opus eſt ei, qui omnia ſua in ſe collegit? ſed ei qui ad virtutem tendit, etiamſi multum proceſſit, opus eſt tamen aliqua fortunæ indulgentia, adhuc inter humana luctanti, dum nodum illum exſoluit.*

Primum igitur in his laudibus erit, ſi quis in rebus tùm priuatis, tùm publicis, felicem exitum conſequatur: itaut nihil ipſi præter expectationem, mentemque accidat: quo in genere numerandæ ſunt ſingulares illæ laudes, quas deinceps illuſtrabimus.

Secundum, ſi talis fortuna ſit æquabilis ac perpetua, qualis Romana pingitur à Plutarcho, quæ poſtquam innata ſua leuitate, per orbis partes vniuerſas deerraſſet, nunc has, nunc illas attollens, deprimenſque nationes; dein' Romam ſe recipiens Alas, Rotam, Globumque abiecit in Tyberim, atque in media vrbe Roma conſedit, vt æternum aliquod decus Romanis rebus polliceretur: ex his facilè ſingularia laudum capita colligentur.

I. Felicitas conſtans.

Si tàm facilè quàm celeriter, quæ voluerit conſequatur, ſi hoſtes vidiſſe, viciſſe ſuit, ſi Principem ſic armet virtus, ſic amet fortuna, vt vrbes eodem tempore obſidione intercludat, & labefactatione recludat, arces oppugnet ſimul & euertat. Hanc felicitatem in Iuliano Imper. Mamertinus Orator agnoſcit. *Vidimus felices illius comites via ſtupentes, vrbium populos dubitaſſe credere quæ videbant. Non aliter conſternatas arbitror gentes, quæ primæ lapſum Cælo excepêre Palladium.*

De Theodoſio verò Pacatus. *Sermo iſte prolixior eſt, quàm illa res fuerit. Vix fluminum ma-*
A *nus inuicta transferat; iam locum belli tenebat: vix hoſtem inuenerat; iam vrgebat: vix pectora viderat; iam terga cædebat.*

II. Tranquilla & pacata felicitas.

Si non tantùm multa acquirat, ſed etiam his placidè potiatur, cuius felicitatis defectu minus felicem arguit Alexandrum Ariſtides in ſua Roma, quem hoſtes quidem omnes viciſſe, multis periculis perfunctum fuiſſe, ſæpius triumphaſſe, regnum compoſuiſſe dicit, laboribus tamen finem imponere nequaquam potuiſſe, ſed in medio rerum curſu non ſatis feliciter interijſſe, nec vllum ferè fructum artis percepiſſe. ὥσπερ ἂν εἴ τις τὸν Ὀλυμπικὸν ἀγῶνα ἀγωνιζόμενος, καὶ κρατήσας τοὺς
B ἀντιπάλους εἶτα, ἐναποθάνοι τῇ νίκῃ, πρὶν δὲ καὶ καλῶς τῇ κεφαλῇ τὸν στέφανον ἁρμόσαι. Veluti ſi quis, quùm Olympico certamine viciſſet aduerſarios, deindè antequam coronam probè capiti imponeret, immoreretur victoriæ.

In hoc verò laus erit illuſtrior, quò felicior atque pacatior erit illa comparatarum rerum poſſeſſio, quod idem Orator de Romanis celebrat, eius verò contrarium in Perſis vituperat. Deſultorij quidam Reges, quique hoc à Scythis Nomadibus diſtabant, quòd non plauſtris, ſed eſſedis circumuehebantur. Νομάδες τινὲς βασιλεῖς, καὶ πλανῆται διὰ τὴν ἀπιστίαν καὶ τὸν φόβον τοῦ ἐν ταὐτῷ καθέδρας, μείζονες ὡς ἀληθῶς, ὥσπερ τινὰ θύραν τὴν ἑαυτῶν χώραν, καὶ τοῦτο κρατοῦντες νῦν μὲν Βαβυλῶνα, πάλιν δὲ Σοῦσα, εἶτα Ἐκβάτανα, οὐχ ὅπως ἂν ἀεὶ κατέχειν εἰδότες, οὐδ᾽ ἐπιμελούμενοι, ὥσπερ νομεῖς. Vagi quidam & errones Principes, quique propter incre-
C dulitatem & metum, ne in eodem loco diu ſubſiſterent, regionem ſuam reuera vt vterum aliquem premerent. Itaque nunc Babylonem, aliàs Suſa occuparent, rurſum Ecbatana paſtorum inſtar, nec perpetuo aliquid obtinere poſſent, neque verò id ſtuderent.

III. Singularis ac propè diuina felicitas.

Tertium complectitur inſolita quædam felicitatis, fauentiſque fortunæ indicia: qualia celebrat in Theodoſio Pacatus, dum Numen aliquod diuinum illi in bellis adfuiſſe memorat, alacritatem autem & animos ſolito maiores militibus additos, tamque ardentes in aciem deſcen-
D diſſe, vt non ad pugnam, ſed ad victoriam, non ad certamen, ſed ad triumphum duci viderentur. Neque quia ſe diuina mortalibus dedignantur fateri, idcirco, quæ viſa non fuerint dubitauimus facta, cùm facta videamus, quæ dubitauerimus eſſe facienda. *Auguſte fortunam tuam Imperator expendit, quiſquis id de te tantum quod fieri poteſt, credit. An ego cùm ab Alpibus Iulijs otioſo feriatoque ferro, non prælium fuiſſe videam, ſed triumphum dubitauerim illam ſpecialem quandam felicitatis tuæ dixiſſe militiam? Scimus quidem Imperator ita te cuncta adminiſtraſſe, vt non poſſint ſe tibi impugnare ſucceſſus, ſed fatearis neceſſe eſt, quantum te in bello, tantum fortunam tuam egiſſe poſt bellum: cui ſi vocem demus & iudicem, nonne prolixè ſuam*

ennumerabit operam, & vt virtutibus tuis multa concedat ſibi aliqua vendicabit? Et cur quæſo, non demus, vt accipiamus vtriuſque partis aſſerta, cùm ſit quæ vicerit tua?

Tum pugnam virtutes inter & fortunam inducit, vtra plus illarum ad victorias, & triumphos Imperatoris contulerit. *Audio Conſtantiam dicere, bellum atrox periculoſumque ſuſcepi: memorare Patientiam immenſum iter, tempus anni graue, ſemper armata, ſemper ieiuna tolerans: Tenere Prudentiam, partita ſum militem, & multiplicaui arte terrorem: Aſſerere Fortitudinem, hic conflixi cum hoſte, hic vici: Omnes poſtremò clamare, quid tibi debemus fortuna quam fecimus? ſed ſi illa dicat ego properationem Militum iuui, ego Hoſtium præpediui, ego Maximum in muros coëgi, & quem vos cogebatis mori, viuum Domino reſeruaui. Non video quod poſſit eſſe iudicium, quin cum iſta pars imputet Tyranni fugam, illa cuſtodiam Reip. quæ vtrique pariter obnoxia eſt, ita vtramque coniungat, vt fateatur vni ſemet victoriam, alteri debere vindictam. Sed nec tu debitam gratiam beneficij inficiatus abiuras, nam etſi per te confeceris quæ volebas, per fortunam tamen plus adeptus es, quàm valebas.*

Adde quæ Plutarchus in vita Timoleontis obſeruauit, cui tàm propitiam florentemque fortunam ſemper in omnibus fuiſſe dicit, vt Corintho ad Siculum bellum proficiſcenti comites eſſe voluerint Ceres & Proſerpina: ſacrificanti verò Delphis vitta victorijs diſtincta è tholo cadens, caput eius amplexa fuerit inſtar coronæ triumphantis: pugnanti contra Carthaginenſes omnia elementa, fulgetris frequentibus, tonitruis, caligine, imbre, vento, grandine fulminumque iactu, ad terrorem hoſtium adfuerint.

Ampliſſimis fortunæ muneribus ornatum celebrat Maximinum Mamertinus Rhetor. *Nec fefellit opinio veſtra felicitatis, ſiquidem ad tempus ipſum tanta ſe dorſo maris nebula miſcuerunt, vt inimica claſſis apud Vectonum Inſulam in ſpeculis & inſidijs collocatam, ignorantibus omnino hoſtibus præteriretur.*

Nec minus eleganter in eiuſdem Genethliaco laudatus Orator, cuius felicitati vix parem reperit. *Neque ſolùm ad perficiendas naues certatim homines laborarunt, ſed etiam ad excipiendas flumina repente creuerunt. Toto ferè anno Imp. quo tibi opus erat ſerenitate, vt naualia texerentur, vt trabes caderentur, vt artificum animi vigerent, ne manus torpeſcerent, nullus ferè dies imbre fœdatus eſt. Hyems ipſa temperiem veris imitata eſt. Iam non Septentriones nos putauimus, & quaſi tranſlatis ſyderibus, aut terris, meridiani Cæli clementiam ſenſimus. Fluuius hic noſter, diu pluuiarum, pabulo carens, impatiens erat nauium, ſolam naualibus tuis materiam deuehebat. Ecce autem ſubitò, cùm iam deduci liburnas oporteret, tibi vberes fontes terra ſubmiſit, tibi largos imbres Iupiter fudit, tibi totis fluminum alueis Oceanus redundauit. Ita in aquas ſpontè ſubeuntes impetum nauigia fecerunt, leui modo commota nixu ducentium, quorum ad feliciſſimum illud exordium magis opus erat nautico carmine, quàm labore. Facile itaque quiuis intelligit Imperator quàm proſperi te ſucceſſus in re maritima ſequuturi ſint, cùm iam ſic tempeſtatum opportunitas obſequatur.*

Sic more ſuo Plinius Traiani ſui felicitatem commendat. *Quod ſi quis barbarus Rex eò inſolentiæ furorisque proceſſerit, vt iram tuam, indignationemque mereatur, Na ille, ſiue interfuſo mari, ſeu fluminibus immenſis, ſeu præcipiti monte defenditur, omnia hæc tàm prona, tamque cedentia virtutibus tuis ſentiet, vt ſubſediſſe montes, flumina exaruiſſe, interceptum mare, illatasque ſibi non eſſe claſſes, ſed terras ipſas arbitretur.*

IV. Publica felicitas.

Si adeò felix ſit ac fortunatus, vt reliquis etiam felicitatem impertiatur, quo in genere nihil magis admirandum videri poteſt, quàm quod in Sylla morata eſt vrbs Roma. Nam ille ſic fauente fortuna vtebatur, vt ſcriberet aliquando ea ſibi melius accidiſſe, quæ magis inconſultè temereque feciſſet, diceretque ſe potius ad fortunam, quàm ad bellum paratum; vndè ſe filium Fauſtum, & filiam Fauſtam nominauit. Sed quod præcipuum atque optimum eſt, ſic à Romanis fortunatus credebatur, vt qui eum tangerent, vel aliquid ab illo accepiſſent felices ſe fore putarent. Eam ob rem Valeria nobilis fœmina ſedens in ludis, veſtem eius apprehendit, & ex illa filamina quædam euulſit, quæ ab Imperatore interrogata, Cur id feciſſet, vt tuæ felicitatis, inquit, ſim particeps. Hinc Principes commendantur, qui felices auream ætatem regnis ſuis attulerint, quòd ſub illorum Imperio florerent omnia, nullus inopiâ laboraret, omnes venirent in partem regiæ felicitatis, &c.

V. Modeſta felicitas.

Si res ſecundæ animum eius, & mores non mutauerint, niſi fortè in melius, hoc in Iuliano Mamertinus celebrat. *At mutant ſecundæ res animos? noſtrum Principem ſi nondum mutauerint, quando mutabunt? cuius vnquam diuinior felicitas fuit? paulò ante in laceratis Galliæ Prouincijs lapſus inimicorum capitalium apertis armis, & occultis inſidijs petebatur. Quæ maiora expectabimus Dei præmia, quæ vberiora dona fortunæ? Videte num ſecundis rebus elatus, aliquid prioris vitæ manſuetudine, & moderatione mutauerit. Mutauit planè, mutauit: nam ciuilior factus, proſperorum ſuffragio inuidiam.*

Tum demum eſt fortunata felicitas cùm pietati moribuſque egregijs adſcribitur, vt de Theodoſio dormienti refert Cyrillus l. 1. de recta Fide. Et Antonino pio, cuius in obſequio tantus erat omnium gentium conſenſus, vt vel ipſa fortuna (cùm abſens per legatos cuncta gereret feliciter) ipſi obſequi videretur. Hùc pertinet illud Nummiſma, cuius eſt hæc inſcriptio, FORTVNA OBSEQVENS. SC. Icon eſt fortunæ in nauis prora temonem molientis. Quam tamen rerum felicitatem fortunæ nequaquam tribuo, ſed ſummo numini, quod in Chriſtianos non mitis modò, ſed Adriano mitior fuerit Antoninus. Conſtat, ait Xiphilinus, inter omnes Anton. probum virum, & bonum fuiſſe: nec cæteris ſubditus grauis, nec Chriſtianis infenſus fuit, quos vehementer obſeruauit, ac honori, quo Adrianus eos perſequebatur acceſſionem fecit, οὔτε Χριστιανοῖς ἐπήχθη, ἀλλὰ πολλήν τινα τούτοις νέμων αἰδῶ, καὶ τῇ Ἀδριανοῦ τιμῇ ἣν ἐποιεῖτο ἐπίτιμα Χριστιανοὺς ἀπεῖπε.

Qui vellet eleuare felicitatem hanc in aliquo ſa- A
tis amplam dicendi materiam ſubminiſtraret ipſa fortunæ dominantis inconſtantia, quæ vitrea cùm ſit, dùm rider, nocet; dùm ſplendet, frangitur. De qua pluribus in locis ex ingenio ſuo Seneca Conſolat. ad Polybium. *Quò melior eſt quiſque, hoc ſapius ferre te conſueuit, ſine vllo delectu furentem, & inter ipſa beneficia metuendam.* Ad Marciam verò cap. 10. *In regnum fortuna & quidem durum atque inuictum peruenimus, illius arbitrio digna atque indigna paſſuri. Vt varia & libidinoſa, mancipiorumque ſuorum negligens domina, & pœnis & muneribus errabit.* Illam porro ludos facientem ſic inducit epiſtola 74. *Hanc imaginem animo tuo propone, ludos facere fortunam, & in hunc mortalium cœtum honores, diuitias, gratiam excutere.*

Operæ maioris eſt & artificij ad laudem, quomodo celebrari poſſit aliquis, quòd infauſtâ inuni- B
caque fortunâ ſit vſus, aut eiuſdem iniuriâ deiectus è florenti felicitatis ſtatu ad miſerias, maximè tamen, ſi poſtea priſtinæ reſtituatur, aut ampliori dignitati reddatur; quam in rem hæc breuiter obſeruari poſſunt quaſi laudum argumenta.

Caſus communis.

I. Quòd caſus aduerſus ſit ex hominum communi fortuna, quam vix vllus euadit; Inſtauratio verò fortunæ potius priuatæ tribuenda ſit, vt habet Ariſtides in palynodia de Smyrna poſt euerſionem inſtauratam. *τὸ γὰρ ἔμελλεν ὁ πονοῦσα καιρὸς, ὁ δ' ἀνθρώπου παλαιῇ παραπλησίως πράξειν, ὥσπερ ἄλλαι πολλαὶ πρότερον πόλεις, ἀλλ' ἐπὶ κρειττόνων κρηπίδων ἀναστῆναι καὶ τὰ ἀπολωλότα, πῶς ἐκ δυστυχίας μέρει προσθεῖσα τις αὖ δὲ φρονῶν.* Quod enim cecidit, cùm non erat iacere permittenda, nec inſtar hominis mortui, C
vt aliæ olim vrbes, futura, ſed ſuper melioribus fundamentis reſtituenda, id verò quicumque rectè ſapiunt, in felicitatis parte ponent.

Felix infelicitas.

II. Si dicatur infortunium illud fortunatum fuiſſe, quod idem Ariſtides de Smyrna ſua aſſerit, cui terræ motum vtilem etiam fuiſſe probat. *οἶμαι μὲν γὰρ ἐν τούτῳ γνῶναι τυχεῖν. οὔπω δῆλον ἦν ὅσου ἀξία ἦν, οὐδὲ ὅπως εἶναι πρὸς αὐτὴν ἔχοιεν τοὺς ἄλλους.* Nam antea quidem nondum apparebat quanti ab alijs vel fieret, vel fieri deberet. Quod autem illius ciuitatis caſu accidiſſe, vt omnes ad excitandam de nouo accurrerent, id in hominis abiectione dicemus enituiſſe; nempe falſum eſſe, quod vul- D
go iactatur in aduerſis naſci amicorum obliuionem, cùm etiam inter ipſas clades tantum dignitatis & gloriæ fortuna reſeruauit, vt omnes ad eum ſubleuandum properent.

De qua ſic ſapienter Boëtius l de conſol. 2. Proſa 8. *Plus reor hominibus aduerſam, quàm proſperam prodeſſe fortunam. Illa enim ſemper ſpecie felicitatis cùm videtur blanda, mentitur. Hæc ſemper vera eſt, cùm ſe inſtabilem mutatione demonſtrat. Illa fallit; hæc inſtruit? Illa mendacium ſpecie bonorum mentes fruentium ligat; hæc cognitione fragilis felicitatis abſoluit. Itaque illam videas ventoſam, fluentem, ſuique ſemper ignaram: hanc ſobriam ſuccinctamque, & ipſius aduerſitatis exercitatione prudentem.*

Infelicitas opportuna.

III. Sumi poteſt à tempore, quo ille caſus aduerſus accidit; quod fortuna non ante ceperit occaſionem lædendi, quam cùm eſſent, qui iacentem minimè deſpicerent, vt ait in gratulatione Smyrnæa Ariſtides. Cuius grauem caſum deſcribit, vt ipſo ſuperior non tàm aduerſam, quàm fauentem fortunam experta fuiſſe videatur. *ἅτε ὁ τῇ πόλει αὐτῷ χαρίς, ἑορτή τις ἐγένετο.* Quocirca luctus illi populo tempus, quidam factus eſt feſtus dies. *ὥς τις ὥσπερ ὀφθαλμὸν ἐζήτει σώματος* Smyrnam velut corporis oculum vnuſquiſq; quærebat. Sed lapſus quidem per cõmunem omnium hominum fortunam, & naturam huic vrbi contigit: quæ autem deinceps ſequuta ſunt, ea bonæ & primigeniæ vrbis fortunæ debent accepta referri. *ἐπεὶ γὰρ ἦν καιρὸς, πρὸς χεῖρας ὄρεξε παντὸς ἔχειν τοὺς τῶν ὅλων προστάτας, οἳ πάντων ἥκιστα ἔμελλον ἀπελθεῖν κειμένην. Πάντων δὲ μάλιστα προθυμούμενοι οὐκ ἀνεστῆσαι μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς ὑψηλὸν ἆραι.* Poſtquam enim extitit occaſio, manum arripuit, cùm tales haberet vniuerſi præfectos, qui iacentem cùm minimè deſpecturi erant, tùm maximè vt non erigerent modò, ſed & inſigniter extollerẽt, operam daturi.

Fortis infelicitas.

IV. Ab animi celſitate, quâ fortiter patienterque tulit aduerſam fortunam: nempe ſagaci ingenio vir, altaque mente præditus rerum fluxarum vanitatem nouit, & dubiæ ſortis inconſtantiam, Deæque volubilis fallaces ludos pridem expertus, in malis ſapere didicit. Neque enim ſapiens caſibus humanis excipitur, ſed erroribus, cedunt quippe omnia non vt voluit, ſed vt cogitauit. Benè Seneca de Tranquillitate cap. 11. *In tanta rerum ſurſum ac deorſum euntium variatione, ſi non quidquid fieri poteſt pro futuro habet, das in te vires rebus aduerſis, quas infregit quiſquis prior vidit.* Adde quod non multum ei poteſt obeſſe fortuna, qui ſibi firmius in virtute, quàm in caſu præſidium collocauit.

Infelicitas ad gloriam via.

V. Si poſt lapſum ad altioris dignitatis gradus aſcendat, quaſi de induſtria domina rerum fortuna, quæ amica varietati conſtantiam reſpuit, eum percuſſiſſet, vt ſolio pulchriorem videret, vt illi contigiſſe videatur, quod olim Pelopidi, cuius corpori membratim diſcerpto, & cocto, cùm deeſſet humerus, loco carnei, datus eſt Eburneus longè melior ac pulchrior. Denique dicere poſſit is verè cum feliciter infelici Themiſtocle, *Periieramus niſi periiſſemus.*

Et certè nulla tutior, nec compendioſior ad res magnas via, quàm per aduerſa. Quod in Theodoſio Patatus animaduertit. Neque tua illa præterita bellicæ rei gloria, quam per tot laborum experimenta quæſiſti, aſcribenda fortunæ eſt, cui hoc nomine etiam ſuccenſeri poteſt, quod quem ſceptro & ſolio deſtinauerat, nunquam indulgentet habuit. Sed vt ſeueri patres his quos plus diligunt, filijs triſtiores ſunt; ita illa te plurimis bellis, & difficillimis Reip. temporibus exercuit, dùm apiat imperio.

Quod ſi tarda nimis, & ſera fortuna redierit, dicendum quod idem Orator. *Prius fortaſſe imperium inire debueras, vt diutius imperares,*

ſed ſine exempli periculo prouidebitur, ne quid ami-ſtris vitâ longiore penſandum, quod ex præterito perdidiſti. Parum intereſt quando coperit quod terminum non habebit.

LECTIO III.

A bonis corporis laus & vituperatio.

HACTENVS de bonis quæ extrinſecùs adueniunt homini; quorum tria referuntur ad corpus ipſum, Nobilitas, proles, diuitiæ: ad animum duo, bonum nomen & honor: Iam breuiter expendenda, quæ inhærentia dici debent: ex illis quædam inſunt in ipſo corpore, bona valetudo, formæ venuſtas & pulchritudo, vires, decertandi robur, & alia; quædam inhærent animo, putà virtutes, vera illius ornamenta.

PVNCTVM I.

Laus à forma ſeu pulchritudine.

PLato iuris ciuilis cuſtos egregius bifariam bona diuidit, aliaque dicit eſſe diuina, humana alia; horum primum ſanitatem nominat, aliud ab illo pulchritudinem, tertium, vires & robur, quartum denique diuitias & opes eſſe confirmat. Quia tamen de ſanitate non eſt nobis propoſitum agere, pulchritudini primum locum aſſignamus, quæ vt benè Tull. offic. 1. ſecerni non poteſt à valetudine; quam idem Orator de Officijs 2. tradit ſuſtentari notitiâ ſui corporis, & obſeruatione earum rerum, quæ vel prodeſſe ſoleant, vel obeſſe, continentiâ in victu, & prætermittendis voluptatibus, poſtremò arte eorum, ad quorum ſcientiam hæc pertinent.

Scio non paucos reperiri, qui corporis venuſtatem pro nihilo putent, vtpote quæ flagirio inanitatique potius, quàm virtuti ſeruiat. Sed illi nimis auſteri, minus mihi videntur animo comprehendiſſe ſapientum hominum ſententias, qui non negant eximium bonum eſſe formæ dignitatem, ſed tantùm non conſtans ac perpetuum illud affirmant; imò vultus amabilem honeſtatem, & liberalem illam humanitatem affuſam oculis, & emicantem in ore toto gratiam commendant. Quantus vir Nazianzenus? Cyprianum laudans ipſâ ſpecie magnificum ac decorum vocat τὸ τῆς φύσεως ἄγαλμα. Opus naturæ perfectum.

Primùm abſolutè pulchritudo laudari poteſt. Sic de Melancoma Dio Chryſoſtomus Orat. 2. Πρῶτον δὴ θαυμάζω τὸ κάλλος αὐτοῦ, ὃ δὴ τῶν ἀνθρωπίνων ἀγαθῶν ἐπιφανέστατον, καὶ ἥδιστον μὲν θεοῖς, ἥδιστον δὲ ἀνθρώποις, ἀλλ' ὑπερέχει τῷ ἔχοντι καὶ ἐπιγνῶναι ῥᾷστον, τὰ μὲν γὰρ ἄλλ' ἀγαθὰ, καὶ λανθάνει τοὺς πολλοὺς, ἀνδρεία, καὶ φρόνησις, εἰ μὴ τύχοι ἔργον ταῦτα ἀποδεικνῦντα. τὸ δὲ κάλλος ἐχ ἔστι λανθάνειν· ἅμα γὰρ τῷ ἔχοντι φαίνεται, εἰπὲ δ' αὖ τις ὅτι καὶ πρότερον, ἤπερ ἐξῆς αἴσθησιν αὑτοῦ παρέχει. Εἶτα δὲ τοῖς μὲν ἄλλοις ἀγαθοῖς οἱ πλεῖστοι φθονοῦσι καὶ δυσμενεῖς γίνονται· τὸ δὲ κάλλος τοὺς αἰσθανομένους αὐτοῦ φίλους ποιεῖται, καὶ οὐδένα ἐχθρὸν

A ἐᾷ γίνεσθαι. Illum ego beatum aio ob pulchritudinem, quæ humanorum bonorum illuſtriſſimum & iucundiſſimum tàm Dijs, quàm hominibus, habentique promptu, & cognitu facillimum. Alia quidem bona, cùm cui adſunt ferè latent, vt fortitudo & prudentia, niſi facto quodam demonſtrentur: pulchritudo verò latere non poteſt, ſi quidem habenti apparet, ac dicere poſſes: quin & alijs prius acutum ſui ſenſum præbet; alia quoque bona præterea inuidioſa ſunt, & inimicos habent, pulchritudo autem ſui ſenſum habentes amicos facit, nullumque ſibi inimicum fieri permittit. Cui conſideratum hoc & elegans effatum conuenit τὸ καλὸν φίλον ἀεί, pulchrum eſſe amabile.

Quanto maior erit iſta laus ſi de virili pulchritudine intelligatur, quam duplicem facit Cicero 1. Off. num. 103. in vna venuſtatem, in altera dignitatem ponit; hancque viris, illam mulieribus

B attribuit, quòd hæc in colore cutis tantum ſit, illa in omnium membrorum debita proportione, quæ tunc erit abſolutiſſima, ſi ex ſenſu Philonis allegor. 2. decentem formam & habitudinem, bonum colorem, & membrorum ſymmetriam, qualis videtur illa Demetrij, quam ex Plutarcho nullus artifex exprimere potuit, quòd eadem venuſtatem, & grauitatem, terrorem, & hilaritatem haberet, confuſaque eſſet cum iuuenili, & feroci vultus aſpectu penè inimitabilis. Heroica quædam ſpecies & regia maieſtas; perindè mores iterant ei pariter formidabiles hominibus, & iucundi.

II. Flos virtutis & animi pulchri Imago.

Quod pulchritudo corporis ſit indicium pulchri

C animi. Vndè Tertullianus de cultu fœm. c. 2. vocat decorem decentem animæ veſtem. In cuius commendationem hæc habet Sophiſta Tyrius diſſertatione IX. καὶ ἔστι σώματος ὥρα οὐδὲν ἄλλο, ἢ μέλλοντος ἀρετῆς ἄνθος, καὶ οἷον προοίμιον κάλλους ἀρειοτέρου. ὥσπερ γὰρ τοῦ ἡλίου προανίσχει τις αἴγλη ὑπὲρ ἄκρων ὀρῶν ἀγαπητὴ ὀφθαλμοῖς θέαμα διὰ τὴν προσδοκίαν τοῦ μέλλοντος. οὕτω καὶ τῆς λαμπρᾶς ψυχῆς προανίσχει τις ὥρα ὑπὲρ ἄκρου τοῦ σώματος, ἀγαπητὸν φιλοσόφοις θέαμα, διὰ τὴν προσδοκίαν τοῦ μέλλοντος. Vt nihil aliud ſit pulchritudo corporis, quam futuræ flos virtutis, & maioris quaſi pulchritudinis præludium. Vt enim ſolis ortum fulgor quidam in ſummitate montium præcedit, qui, quod longè melioris, & vberioris luminis ſpem affectat, plurimum exhilarat aſpectum: Sic animæ gratus decor, in ſuperficie corporis affulget, quo plurimum recreantur Philoſophi, quod aliud ex

D eo venturum præcognoſcant.

Eam ob rem Eumenius in Panegyrico Conſtantini laudans eius pulchritudinem eximiam, hoc vſurpauit. *Non fruſtrà viri doctiſſimi dicunt naturam ipſam magnis mentibus domicilia corporum digna metari, & ex vultu hominis, ac decore membrorum colligi poſſe, quantus illos Cæleſtis ſpiritus intrarit habitator. Itaque te cùm ingredientem milites vident, admirantur & diligunt, ſequuntur oculis, animo tenent.*

Hanc eandem in Theodoſio Imper. commendat Pacatus Orator. *Non fruſtrà opinione ſapientum, qui naturalium momenta cauſarum ſublilius ſciſcitati, arcanis cæleſtibus nobiles curas intulerunt; auguſtiſſima quaque ſpecies plurimum creditur trahere de Cælo, ſiue enim diuinus ille animus venturus in corpus dignum priùs metatur*

hoſpitium, ſine cùm venerit, fingit habitaculum pro habitu ſuo, ſine aliud ex alio creſcit, & cùm ſe parua innixerunt, vtráque maiora ſunt, parcam arcanum cœlíſte rimari.

III. Pulchritudo virtutis indicium.

Tertium pendet à ſuperiore, quòd pulchritudo ſit virtutis argumentum, quam in rem multa recenſet Tyrius Sermone II. Quod pulchrum eſt, id neque exitioſum vnquam, neque flagitioſum quid efficit, neque quemquam ad infortunium ducit, neque in vitium deſinit. οὐδὲ γὰρ καλὸν ἐπιβλαβὲς, οὐδὲ εἰς σφαλερὸν, οὐδὲ εἰς μοχθηρίαν συντελεῖ, οὐδὲ εἰς δυστυχίαν ἄγει, οὐδὲ εἰς συμφορὰν χειραγωγεῖ, οὐδὲ εἰς μετάνοιαν τελευτᾷ. Nihil enim pulchrum dicas, quod cum damno & periculo coniunctum eſt, quod flagitia perpetrat, quod in miſeriam, quod in calamitatem hominem deducit, quod in pœnitentia deſinit.

Sic Ariſtides, cuius diuinum & incredibile genus Orationis admirationi olim fuit, Apellæ in vultu colligit manſuetudinem. Θεωρεῖται δ' ἀπὸ τῆς βολῆς τῶν ὀφθαλμῶν, εἴ τις ἀπολείπεσθαι τῷ μαθεῖν ἔργῳ τὸ λεγόμενον, ὅτι γὰρ ἐπισκιασθεῖσιν ἀτενὲς, ὥσπερ ἂν τοῖς καθυφειμένοις ἔοικασιν ὑπὸ ταπεινότητος. Ἀλλ' ἡσυχῇ σεμνότητος ἅμα τε ἱλαρὸν τὸ βλέμμα. Χάρις τοίνυν ἣ μισθὸν ἐκ θεῶν δῶρον προστίθησι καθάπερ οὐκ ἔστιν ὁμολογίας ἔστι που γυμνὴ κατὰ τοὺς ζωγράφους. Ἀλλ' αἰδοῖ πολλῇ ἐσταλμένη, πᾶσι τοῖς μέρεσιν ἐντέτηκεν, ἐοικυῖα ὁμιλίαν ἄλλως σὺν Ἀφροδίτῃ ποιουμένῃ, ὅτι μὴ ὥσπερ ἐρυθήματι κεκραμένον ἤδη τι γέλωτι. Quod ſi quis reipſa non potuit experiri, ex oculorum coniectu colligat; Neque enim illi vel defixi prominent, vel ſomno quodam depreſſi per humilitatem videntur: verùm ſuauis grauitas modeſtè fulcit aſpectum. Deinde gratia, quam Dij pueris ex pacto tribuunt, non cernitur in eo nuda, vt in picturis, ſed multo eum pudoris velamine membris omnibus ſuffuſa. Itaque nemo tanta cum venuſtate nec riſit, nec ornentem riſum rubore compeſcuit.

Mamertinus item Iuliano inſidenti throno regio gratulabundus ingerebat. *In ipſo tuo vultu videbam omnia ſigna virtutum, in fronte grauitatis, in oculis lenitatis, in rubore verecundia, in Sermone Iuſtitia.*

Contra deformitas corporis aſſumitur in argumentum vitij, communiſque ſolet eſſe opinio, corpus inter animumque ſimilitudinem vt plurimum ineſſe. Sic perfidi Iuliani vultum tanquam naturæ contumelià genitum maliciam ſpirauiſſe, is qui ſæpè illum videtat, ait Nazianzenus. Sic Velleius lib. I. Vatinianus nulli homini non poſthabendus, in quo deformitas corporis, cum turpitudine certabat ingenij, adeòut animus eius diriſſimo domicilio incluſus videretur.

IV. Pulchritudo virtutis comes.

Iam ſi formæ dignitas atque decor virtutem habeat adiunctam, eò maior erit laus, quò difficilius eſt ineſſe alicui pulchritudinem ſimul, & fortitudinem modeſtiamque: illa quippe vultus & oris venuſtas homines emollit, ſua-
A detque delicias, ex Ouidio, quem oequitiæ ſchola è patriæ finibus extermioauit.

Lis eſt cum forma magna pudicitia.

Vndè patet quanta ſeges ac materia laudis futura ſit, ſi pulcher idem fortis, modeſtus & pudicus fuerit, cùm tantum ſit virtutibus, & pulchritudini diſſidium. Adde ex Dione Chryſoſtomo, ſi comes ei pudor accedat. tantam vim ineſſe, vt vel ipſos impudentes auertat, cogatque pudore ſuffundi. Talem deſcribit Melamcomam Oratione prima εἴπερ οἷος λέγεται ἦν. ᾧ καὶ γένος ὑπῆρξε λαμπρὸν τυχεῖν, καὶ κάλλους, ἔτι δὲ ἀνδρείας καὶ ἰσχύος καὶ σωφροσύνης, ἃ δὴ μέγιστα τῶν ἀγαθῶν ἐστι. Τέγε μὴν θαυμαστότατον ἐν ἀνθρώποις ἀήττητον γενέσθαι. Οὐ μόνον τῶν ἀνταγωνιστῶν, ἀλλὰ καὶ πόνου καὶ καύματος καὶ γαστρὸς καὶ ἀφροδισίων. Δεῖ γὰρ πρῶτον τούτοις ἀήττητον εἶναι, τὸν μέλλοντα ὑπὸ μηδενὸς τῶν ἀνταγωνιστῶν
B ληφθήσεσθαι. Talis fuit qualis dicitur, qui & ſplendidos ſortitus eſt natales, & pulchritudinem, atque inſuper fortitudinem & robur, modeſtiamque, quæ maxima bona ſunt: & quod admiratione digniſſimum eſt inter homines inuictus fuit, non ſolùm ab aduerſariis, ſed etiam à labore, & æſtu, & ventre, rebusque turpibus; oportet enim primum ab his inuictum eſſe, qui ab aduerſariis noluerit comprehendi.

Cuius virtutem duram facit & auſteram in corporis voluptates, & naturæ blandicias. Εἰωθότες δὲ τοῦ κάλλους εἰς τρυφὴν ἄγειν, καὶ τοὺς μετρίως αὐτοῦ μετειληφότας. Τοσοῦτος ὢν τὸ εἶδος, ἔτι σωφρονέστερος ἦν. Quàm verò pulchritudo ſoleat ad delicias ducere mediocriter pulchros, ipſe cùm talis eſſet ſpecie, adhuc erat modeſtior.

Ab hoc celebrat Eteoneum Ariſtides in eius
C Oratione funebri. Σῶμα δὲ καὶ ψυχὴ πρέποντα ἀλλήλοις. ἰδεῖν μὲν γε κάλλιστος καὶ μέγιστος καὶ τελεώτατος τῶν ἐν τῇ ἡλικίᾳ, καὶ πλείστην ἡδονὴν τοῖς θεωμένοις προσβάλλων. τὸν δὲ τρόπον κοσμιώτατος καὶ ἐλευθεριώτατος μεγαλοψυχίᾳ μετὰ φιλίας ἐμπρέπων. Corpus & animus eius inuicem ſe deceant. Et aſpectu quidem pulcherrimus erat, ac perfectiſſimus æqualium ſuorum, quique multa voluptate ſpectatores perſuoderet; mores autem erant ornatiſſimi, & maximè ingenui, atque amabili grauitate decori.

V. Pulchritudo cuiuſdam diuinitatis argumentum.

Quod pulchritudo diuinitatis ſit argumen-
D tum; hoc ſatis inouit Virgilius, cùm Didonem de magno Æneа ſic loquentem induxit non ſine admirationis & amoris ſenſu. 4. diuini operis.

Quis nouus hic noſtris ſucceſſit ſedibus hoſpes?
Quàm ſeſe ore ferens, quàm forti pectore & armis?

Subiicit ipſa.

Credo equidem, nec vana fides genus eſſe Deorum.

Cui ſubſcribit Ouidius 2. faſtorum.

Si genus arguitur vultu niſi fallit imago,
Neſcio quem ex vobis ſuſpicer eſſe Deum.

Quod etiam vidit modò laudatus Eumenius Rhetor in Conſtantino. Deo ſe milites obſequi putant, cuius tàm pulchra forma eſt, quàm certa diuinitas.

Faciem à vera puritate ſerenam, ab animi

tranquillitate placidam, à caſtitate & pudicitia decoram, & natiuo colore lucentem, & ad Dei ſimilitudinem propius accedentem fieri docent bonæ mentis auctores imprimis Seneca, ep. 115. *Si nobis animum boni viri liceret inſpicere. O quàm pulchram faciem? quàm ſanctam! quàm ex magnifico, placidóque fulgenti videremus: hinc Iuſtitia, illinc fortitudine, hinc temperantia, prudentiáque lucentibus! Præter hos frugalitas & continentia, & tolerantia & libertas comitasque, & (quis credat) in homine rarum humanitate bonum ſplenderent illi affunderent. Quantum decoris illi, quantum grauitatis adderent! quanta eſſet cum gratia auctoritas! nemo illum amabilem, qui non ſimul venerabilem diceret. Si quis viderit hanc faciem altiorem, fulgentioremque, quàm cerni in humana conſueuit, nonne velut Numinis occurſu obſtupefactus reſiſtat, & vt fas ſit vidiſſe, tacitus precetur.*

VI. Pulchritudo Reges facit.

Etſi priuatis hominibus non magnopere curanda ſit formæ venuſtas & pulchritudo, vel ex Seneca, cui viſus eſt errare, qui dixit.

Gratior eſt pulchro veniens de corpore virtus.

Nullo enim honeſtamento eget: ipſa & magnum ſui decus eſt, & corpus ſuum conſecrat. epiſt. 66. Tamen Principis eſt alia conditio, de quo ſapienter Cic. Phil. 8. n. 29. *O Dij Immort. quàm magnum eſt perſonam in Repub. tueri Principis! qua non animis ſolùm debet, ſed etiam oculis ſeruire ciuium.* Quæ videlicet formæ præſtantiâ, & oris venuſtate conſpicua regiam maieſtatem impleat & ornet. Hanc ſpeciem perfectam & ſplendore virtutis amabilem, in Theodoſio laudat Pacatus. *Virtus tua meruit imperium, ſed virtuti addidit forma ſuffragium: illa præſtitit, vt oporteret te Principem fieri: hæc vt deceret.* Quam oris maieſtatem illi paulò poſt, totique imperio, non ſine veneratione ſenſúque deuotæ pietatis gratulatur. *O digna Imperatoris nobilitas, qui hunc Romani faſtigij apicem non ſolùm fortitudine, atque ſapientiâ, ſed decore etiam corporis, & dignitate potuerit æquare; velut tua hæc forma venerabilis, quàm fortuna ſua par eſt, quàm longè lateque conſpicua commendat imperium!*

Adeò verum eſt formæ dignitatem eſſe regium ornamentum, quâ tàm facilè gratus & acceptus ſuis redditur, vt ab illorum animis quidquid Princeps voluerit, eblandiatur. De Traiano Plinius. *Iam firmitas, iam proceritas corporis, iam honor capitis, & dignitas oris, ad hoc ætatis indeflexa maturitas: nec ſine quodam munere Deûm feſtinatis ſenectutis inſignibus, ad augendam maieſtatem ornata cæſaries; nonne longè latèque Principem oſtentant? Talem eſſe oportuit, quem non bella ciuilia, nec armis oppreſſa R. P. ſed pax & adoptio, & tandem exorata terris numina dediſſent. An fas erat nihil differre inter Imperatorem, quem homines, & quem Dij feciſſent?*

A quo non fuit Pacatus, qui totus in aſſentationem prolapſus Theodoſio blandicias verbis faciebat, vbi dixiſſet nihil eſſe decore fortius ad extorquendum affectum. *Vt planè in ambiguo ſit: Vtrum te magis noſtris mentibus virtus an obtutibus vultus inſinuet. Illud dicam quod intellexiſſe hominem, & dixiſſe fas eſt, talem eſſe debere, qui à gentibus adoratur, cui toto orbe terra-*

A *rum priuata vel publica vota redduntur, à quo petit nauigaturus ſerenum, peregrinaturus reditum, pugnaturus auxilium.*

Qui Regum vitam fortè magis ad effigiem iuſti imperij, quàm ad hiſtoriæ veritatem ſcripſerunt, omnes à formæ dignitate, & excellentiâ commendât. Cæſarem Auguſtum Suetonius c. 7. forma fuit eximia, & per omnes ætatis gradus venuſtiſſima. Titum c. 3. *Cui non minus auctoritati ineſſet, quàm gratia.* Domitianum c. 18. *Staturâ procera, vultu modeſto, ruborisque pleno, grandibus oculis, præterea pulcher, ac decens maximè iuuenta.* Traianum Dio Caſſius. *Generoſa canicies & oris maieſtas Principem prodidit, & quis foret in ementito habitu facilè oſtendebat.* Seuerum Spartianus. *Erat corporis venuſtate decorus.* Iouinianum Nazianzenus. *vir vt aliis rebus, ita pietate clarus, & inſignis, atque oris maieſtate.*

VII. Eleuatur formæ Pulchritudo.

Cæterùm qui vellet eleuare pulchritudinem in aliquo facilè poſſet ex ſuperioribus, primo colligere formæ præſtantiam carere laude, ſi virtute careat; Cùm ex D. Ambroſio 2. de Virg. ſpecies corporis, ſimulachrum mentis eſſe debeat, figuráque probitatis.

Secundo eam eſſe pluribus vitiis obnoxiam maximè verò ſuperbiæ. Propter pulchritudinem formoſi plures malè audiunt. Doctus hac in re ſuperbos dicit Ouidius 1. faſtorum.

Faſtus ineſt pulchris ſequiturque ſuperbia formam.

Martialis laſciuiam pulchritudinis comitem C facit.

Inſignis formâ, nequitiáque puer.

Eam ob cauſam Socrates Philoſophiæ ſtudio nobilis, formæ elegantiam inter illa repoſuit, quæ frangunt ac deprauant animum.

Tertio, ſi poſt Plinium l. 21. c. 10. addas pulchritudine nihil eſſe fragilius, faciasque floribus & odoribus ſimilem, quos in diem natura parens fœcunda gignit: cum Socrate formam dicas ὀλιγοχρόνιον τυραννίδα. Temporis exigui tyrannidem: cum Carneade, *Regnum ſine Satellitio*: cum Theophraſto, *tacitam deceptionem*. Cum Euripide, *rem infelicem*: cum Petrarcha 1. de remedio vtriusque fortunæ. *Velum oculis, pedibus laqueum, viſcum alis*; vt non facilè quis vera diſcernat, nec virtutem ſequatur, neque in altum animo poſſit euolare. Hinc Plautus in mi- D lite glorioſo.

Nimia eſt miſeria, pulchrum eſſe hominem nimis.

Quarto, ſolam pulchritudinem in virtute poſitam eſſe, itaque illuſtrius Principem ab hac, quàm ab illa commendari. Quod Plinius clarè pronunciat in Traiano, dùm propter virtutem, eum, quàm Domitianum propter formam dicit glorioſius celebrari. *Et populus quidem Romanus delectum Principem ſeruat, quantóque paulò ante concentu formoſum alium, hunc fortiſſimum perſonat, quibusque aliquando clamoribus geſtum alterius & vocem; huius pietatem, abſtinentiam, manſuetudinem laudat.* Vt verum ſit pulchritudinem donum eſſe diuini Numinis omnia creantis, in humanis longè maximum, dùm color virtutis adeſt, tanquam ornamentum, purpuráque corporis.

A

Pvnctvm II.

Laus à Robore ſeu corporis viribus.

INter bona corporis ſecundum locum aſſignat viribus, ſeu firmitati corporis & neruorum Cic. 1. Tuſcul. cuius laudes ex his capitibus petuntur.

I. Quod ſemper viri magni nominis, aut magna appetentes huius virtutis gloriam, vel certè famam illius & opinionem ambitioſius affectarint. Quam ob cauſam tot inter Antiquos Deorum fulmina, terroresque mentiri ſunt, aut etiam ſe inſignibus ornauerunt, vt diuinæ cuiuſdam fortitudinis opinionem conſequerentur: qualis ille Salmoneus apud Græcos, Palladius apud Latinos, in quorum vrbe mentitur Herculem Antonius, Iouium Diocletianus. Hinc eſt quod Principum laudatores laudem à corporis viribus in poſtremis non poſuerint. Mamertinus quidem multa de Maximiani robore congerit, vt Herculi non diſſimilem oſtendat, Traianum verò Plinius commendat, quòd non humeris hominum, vt alij ſuperbi Principes, veheretur: ſed ſola corporis proceritate elatior, & excelſior, non de patientia ciuium, ſed de ſuperbia Principum triumphaſſet.

Hinc nonnulli putant, falsò licet, Carolum Magnum, nomen hoc aſſequutum, quòd ingentem vrſum ſtipitis ictu occidiſſet, poſſetque quatuor equi ſoleas ferreas ſimul iunctas, manu frangere. Sic Aiacem & Achillem, ſic Æneam & Turnum, in ferendis armis, iaciendis cuſpidibus, vibrandis haſtis & ſaxis fortes dicas; ſic firmitate virium Milonem, in ponderibus ferendis, mittendis, plagis infligendis, &c.

II. Reges facit.

Quod virtus hæc dicatur homines imperio dignos efficere. Quippe lex naturalis eſt hominibus, volatilibus feris, beſtiis, vt vnuſquisque cedat potentiori: Taurus Leoni, Ceruus Vrſo, Leopardo Aquila. Aquilæ Accipiter, Accipitri Columba. Quod ex ſententia Platonis dictum eſt, ſcribentis in Gorgia, naturâ comparatum eſſe, vt præſtantior plus habeat, quàm inferior, potentior, quàm debilior. Vndè Brennus Gallorum Rex interrogatus à Legatis Romanorum, cur Cluſium Hetruriæ vrbem obſideret, generosè fortiterque reſpondit. *Iure qui minor eſt, potentiori cedere iubetur.*

Variæ nationes, penes quas olim Principum fuit Electio, Principatus dignitatem non deferebant, niſi iis, qui corporis proceritate, vultus pulchritudine, tota denique externa ſpecie cæteros ſuperarent. Apud Medos nemo ſummum gerebat imperium, niſi qui viribus, præualidóque corpore reliquis emineret apud gentem Indicam, niſi qui corporis formâ inſignis omnes anteiret. Plato 7. de Rep. præcipit, vt ad Remp. capeſſendam non ſolùm digniores eligantur, ſed etiam ſpecie & corporis ſtaturâ præſtantiores, vt formæ pulchritudine ciuium oculis ſeruiret, eoſdem à periculis fortitudine liberaret.

III. Cum animi fortitudine coniunctum.

Si robur corporis cum animi fortitudine coniungatur, ſine qua, leuis illa momenti eſt, potiusque gladiatorum, quàm Heroum fortitudo dicenda, quos egregiè Plutarchus in Theſeo vituperat. Inſignes erant illo ſæculo homines, manuum ſtrenuitate, pernicitate pedum, & viribus corporis ſanè eximij, atque inuicti, ſed qui naturæ dotes illas, nullam ad rem bonam conuerterent, imò arroganti improbitate pudorem, Iuſtitiam, humanitatem euerterent, nihilque attinere virtutes ad eos dicerent, qui plus poſſent, quos tandem ab Hercule & Theſeóque expugnatos concludit.

B Hanc animi fortitudinem iunctam corporis viribus celebrat in Traiano Plinius. *Nec verò laudauerim per ſe magnopere duritiem corporis ac lacertorum, ſed ſi is validior toto corpore animus imperitet, quem non fortuna indulgentia molliant, non copia principales ad ſegnitiem, luxumq; detorqueant. Tunc ego ſeu montibus, ſeu mari exerceatur, & lætum opera corpus, & creſcentia laboribus membra mirabor.* Cuius verba reuocant in memoriam illud effatum nobile Numæ Regis, grandibus literis exarandum, eam ſolam & veram fortitudinem exiſtimantis, quæ cupiditatibus animi ſui rationis frænos imponeret.

Si non arroganter glorietur ob virium fortitudinem, quæ natura inſolens, & ſuperba eſt, ſed potius acceptum Deo referat quidquid feliciter geſſerit, non ignarus humanas vires, fluxas, debiles, perituras, nullas, cum diuinis viribus commiſſas: memor illius Nazianzeni C Orat. 1. Quippe ſolus ex omnibus rebus Deus eſt, qui nec fugâ vitari, nec ſuperari poteſt, cùm aliquem arripere, ac ſub manum, & poteſtatem arripere voluit, celeres anteuertit, prudentes decipit, fortes ſubuertit, audaciam mitigat, potentiam premit. Partæ ergo victoriæ gloriam ac triumphum Deo non propriis viribus, & robori adſcribat, vt gloriosè cum illo triumphet, vocesque publicæ gratulationis, & lætitiæ indices audiat, quibus olim Traianus exceptus eſt. *Videor iam cernere non ſpoliis prouinciarum, ſed hoſtilibus armis captorumque regum catenis triumphum grauem. Videor intueri immanibus auſis barbarorum onuſta fercula, & ſua quemque facta victis manibus ſequentem: mox ipſum te ſublimem, inſtantemque curru domitarum gentium* D *tergo: ante currum autem Clypeos, quos ipſe perfoderis.*

Adde hanc eſſe animi fortitudinem corporeæ coniunctam, quæ fortes imperio dignos efficiat; quare Spartani nec qui ex pernicibus perniciſſimus, nec qui ex robuſtis robuſtiſſimus, ſed qui inter bonos & temperantes, optimus & temperantiſſimus eſſet, hunc toto vitæ tempore, eâ poteſtate donabant, vt arbitrium necis & ignominiæ, rerumque maximarum haberet.

IV. Militari fortitudini honor & merces reddita.

Quartum duci poteſt à præmiis, quibus for-

tes, ac robuſti donati fuerunt olim, quorum exempla recenſet Rodiginus lib. 11. c. 13. quæ tunc eſt perfecta, publicisque digna laudibus fortitudo, ſi quis ad patriæ laborantis defenſionem hac hominis manu vſus fuerit. Cic. pro Sexto Roſcio n. 137. *Quòd viris fortibus, quorum opera eximia in rebus gerendis extitit, honos habitus eſt, laudo: quæ vt fierent, idcirco pugnatum eſſe arbitror, méque in eo ſtudio partium fuiſſe confiteor.* Et Phil. 14. multis numeris à 30. & deinceps. *Atque vtinam ciuibus omnibus ſoluere nobis præmia liceret! Actum igitur præclarè vobiſcum, fortiſſimi dùm vixiſtis, nunc verò etiam ſanctiſſimi milites, quòd veſtra virtus nec obliuione eorum qui nunc ſunt, nec reticentia poſterorum ſepulta eſſe poterit, cùm vobis immortale monumentum ſuis penè manibus S. P. Q. R. extruxerit.*

Eſt illud Heracliti memorabile laudis genus in Clemente Alexandrino, lib. 4. de iis, qui pollentes viribus nullis difficultatibus ceſſerunt. Ἀρειφάτους θεοὶ τιμῶσι καὶ ἄνθρωποι. Marte cæſos Dij honorant, atque homines. Eos etiam qui in bello fortiter occubuerunt, eſſe ait Plato χρυσοῦ γένους aurei generis viros. Quibus opinor dabatur vas illud mirandum vbique in expeditione militari circumferri ſolitum, Marte dignum, & forti viro poculum, proindè Ἄρεως φιάλην, Martis Phialam appellatum, non quidem lautioris intemperantiæ inſtrumentum, ſed inſigne virtutis, ac roboris argumentum.

Eius eſt roboris ac virium vt non citius tunicam, quàm paludamentum, nec iſtud, quàm arma, nec arma, quàm dimicationem, neque hanc quàm victoriam, nec iſtam quàm lauream capeſſat: imò quot erunt diuerſoria, tot erunt tentoria, quot tentoria, tot firmata ad obſidionem valla, quot valla tot oppidorum deditiones, vel oppugnationes, quot pugnæ, tot victoriæ, tot triumphi.

V. Vituperatio.

Sed etiam argumentum eſt ac ſeges vitiorum, iræ præcipitis, & elatæ ſuperbiæ fortitudo. Rectè Seneca ſapientiæ candidatus 2. de Ira c. 15. *Fortiora ſolidaque naturâ ingenia, antiquam diſciplinâ molliantur prona ſunt in iram.* Et paululò poſt. *Itaque & ingenia naturâ fortia iracundiam ferunt, nihilque tenue, & exile capiunt, ignea & feruida.* Huc facere poſſunt exempla Gygantum, qui Deos etiam laceſſere auſi ſunt, quæ non parum corporis robur, ac firmitatem elevant. Cacum crudelem, ac notum ſatis prædonem deſcribit Virgil. 8. Æn. eundem ingenti mole corporis facit Ouidius.

Dira viro facies, vires pro corpore: corpus
Grande: pater monſtri Mulciber huius erat.

A Poëtis autem fingitur Vulcani filius: quòd totus iræ ſæuitiæque incendiis æſtuaret.

At cur homines non generatione minus, quàm factis infames, tàm excelſa corporis proceritate ſunt à Deo parente creati? videlicet ne magni penderent illam homines, quam hoſtibus conferret Deus. D. Auguſtinus de Ciuit. Dei. c. 23. *Hos propterea placuit Creatori procero corpore generari, vt etiam oſtenderetur non ſolùm pulchritudines rerum, ſed & fortitudines corporum non magni pendendas à ſapiente.*

Caligulam Romanum Imperatorem crudelitate inſignem Tranquillus, ſtaturâ eminentem, corpore enormem deſcribit. Vitellium alterum crudelitatis portentum, cùm pronus ad cuiuſque, & quacumque de cauſa, necem atque ſupplicium eſſet, nobiles viros æquales ſuos vario genere fraudis occidit, enormi proceritate fuiſſe, facie rubida, plerumque ex vinolentia tradit Suetonius. Domitianum non ſolùm magna, & calidâ inopinatâque ſæuitiâ, ſed etiam procerâ ſtatura fuiſſe teſtatur idem Suetonius. Maximum quem enormi vaſtitate ac robore fuiſſe refert Herodianus, l. 7. eundem addit genere barbarum, & moribus, dediſſe operam vt imperium ſibi ſæuitia conſtabiliret: omnes autem ſine virtute fuiſſe, ſatis infelix illorum vitæ exitus docuit.

PVNCTVM III.

Laus ab Ætate.

QVoniam à corpore pendet ætatum diuerſitas, in eius bonis numerari debet: vt autem ex his laus aliqua ducatur, vitia quædam & virtutes vni ætati potius, quàm alteri conuenire monent Oratores, de quibus à nobis actum eſt in Exercitatione de permouendis affectibus. Interim conſulendus Ariſtoteles, qui ſingulos hominum mores, in Rhetoricis ſuis fusè proſequitur, quibus cognitis non erit operoſum intelligere quid in quauis ætate laudare, quid vituperare, quidúe in argumentum virtutis, aut vitij poſſit ac debeat Orator.

I. Ducitur ab honeſtis affectibus, ad quos ſuapte naturâ quælibet ætas fertur; contrà vituperatio ex vitiis, quibus eſt obnoxia.

II. Si matura quadam virtute præoccupata ætas illa, ſit à vitiis immunis & integra. Quod enim decus adoleſcenti, ſi modeſtus, ſi caſtus & integer, ſi temperans ac verè pius: aut in illa ætate ſatis adhuc fragili, & infirma fortis ac prudens, magnarumque rerum capax exiſtat? ſui temporis Oratorum non vltimus Nazarius Conſtantini Panegyriſtes, ſic eius filios ab ætate tenera, ſed iam egregiis inſtructa virtutum dotibus. *Nobiliſſimorum quoque Cæſarum laudes exequi velle, ſtudium quidem dulce, ſed non & cura mediocris eſt: quorum in annis pubeſcentibus non eruptione virtutis tumens germen, non flos præcurſor indolis bonæ lætior, quàm vberior apparet, ſed iam facta grandifera, & contra rationem ætatis maximorumque fructuum matura perceptio. Quorum alter iam obterendis hoſtibus grauis terrorem paternum, quo ſemper barbaria omnes intremuit, deriuare ad nomen ſuum cœpit: alter iam Conſulatum, iam venerationem ſuæ ſentiens, ſi quid intactum aut parens, aut frater reſeruet, declarat mox victorem futurum, qui animo iam vincit ætatem.*

Hunc imitatus Rhetor alter Eumenius ab eadem præmatura virtute Conſtantinum laudauit. *Pulchrum Dij boni, & cœleſte miraculum Imperator adoleſcens, in quo illa quæ ſumma eſt fortitudo, adhuc tamen creſcit, in quo hic fulgor oculorum, hæc veneranda pariter maieſtas perſtringit ſimul & inuitat affectus.*

III. In eadem prima ætate vſque ad virilem eſſe poteſt: quòd vix vlla ei vitia imputentur,

tentur. Vt enim ait Symmachus in ætate iuuenili noxa non admittitur, quippe non ex animo, ſed extra venit delictum. Doctè Cicero pro Cælio ex hoc loco adoleſcentis illius vitia vtcumque excuſat, num. 41. *Multa nobis blandimenta natura ipſa genuit, quibus ſopita virtus conniueret: & interdum multas vias adoleſcentia lubricas oſtendit, quibus illa inſiſtere, aut ingredi ſine caſu aliquo, aut prolapſione vix poſſet, & multarum rerum iucundiſſimarum varietatem dedit, qua non modò hac ætas, ſed etiam corroborata caperetur.*

Quod exemplis confirmat, quibus rationem, & viam aperit, quâ poſſint eleuari vitia, quæ huic ætati poſſunt obijci; quamuis præferenda ſit illa ſolida defenſio, & commendatio, quam ibidem in adoleſcentia deſiderat, ac miratur, num. 39. *Ego ſi quis hoc robore animi, atque hac indole virtutis, ac continentia fuit, vt reſpueret omnes voluptates, omnemque vitæ ſuæ curſum in labore corporis, atque in animi contentione conficeret; quem non quies, non remiſſio, non æqualium ſtudia, non ludi, non conuiuia delectarent: nihil in vita expetendum putaret, niſi quod eſſet cum laude, & cum dignitate coniunctum: hunc mea ſententia diuinis quibuſdam bonis inſtructum atque ornatum puto.*

I V. Si virtutis quàm ætatis curſus fuerit celerior. Nempe ſi probatum fuerit æui quidem immaturum iuuenem, ſed maturum imperio, qualem Alexandrum olim fuiſſe memorant, qui nuſquam gradum extulit, quin illum vbique gloria quaſi vmbra comitata ſit. Perſarum namque Rex magnus Aſiæ dominator legatos ad Philippum Macedonum Regem miſerat, qui tamen fortè grauiſſimis negotijs occupatus, procul à domo regiaque tunc aberat: Igitur Alexander adhuc adoleſcens, aut penè potius puer, viros ſanè graues, & auguſtæ dignitatis, patrijs in ædibus conuiuio excepit humaniſſimo apparatu: Neque verò vt ferè fit, pueriliter illos multa interrogauit de vite aurea, ſolioque Cyri Regis, de penſilibus hortis Babyloniæ, Bracciſque Perſarum; ſed de multis grauioris momenti rebus, de amplitudine Perſici Imperij, de copijs, de vectigalibus, de militari diſciplina, de varietate Regionum & Prouinciarum: quæ cùm peteret, legati in ea pueri grauitate ſimul, & prudentia exhorreſcentes, clarâ voce dixerunt, eum puerum Regem eſſe magnum, ſuum autem dumtaxat opulentum. Qui N. ſermones altæ mentis animique ſapientis indices, vel in pueritia prima audiuit, de illo potest, quod olim de Imperatore Romano Vates pronunciauit.

Ingenium cæleſte ſuis velocius annis
Surgit:

Qui verò religionem eius & pudorem, qui perenne pietatis ſtudium, cæteraque Regiæ ætatis ornamenta diligentius examinarit, ſignum ſuſtuliſſe dicet Aulicæ nobilitati pudoris, modeſtiæ atque commemorandæ pietatis.

Ad hunc modum Pindarus vocat Demophilum annis iuuenem, conſilijs ſenem, Diomedem Homerus inter Argiuos Reges ætate minimum, prudentiâ maximum: Appium Clodium, natu minimum, Senatoribus natu maximis

A Liuius anteponit: Puer Aſcanius à Virgilio commendatur 9. Æneid.

Ante annos, animumque gerens, ſenſumque virilem.

Nec immerito: nam vt habet Perſius Satyra 4.

Sunt quibus ingenium, & rerum prudentia velox
Ante pilos venit.

P V N C T V M I V.

Laus ab honeſtis corporis exercitationibus.

B

LEuiora ſunt hæc quidem, faciunt tamen ad laudem: quòd in adoleſcentibus nonnunquam ſint futuræ virtutis indicia: Tùm etiam, quòd in Regibus, ac principibus viris ſint honeſta maiorum curarum argumenta, necnon bellica pacis exercitia. Parandæ fortitudinis ſubſidium exercitium cenſetur, & velut proluſio quædam ad ſeriam victoriam; ad militarem fortitudinem antiquos aſſueſcere ſolitos diſcimus ex Tertulliano libro ad Martyres cap. 3. *Nemo miles ad bellum cum delicijs venit, nec de cubiculo ad aciem procedit, ſed de Papilionibus expeditis ac ſubſtrictis, vbi omnis duritia, & inſuauitas conſiſtit. Etiam in pace, labore, & incommodis, bellum pati iam ediſcunt; in armis deambulando, campum decurrendo, foſſam mo- C liendo, teſtudinem denſando, ſudore omnia conſtant, ne corpora atque animi expaueſcant: de vmbra ad Solem, de Sole ad Cælum, de tunica ad loricam, de ſilentio ad clamorem, de quiete ad tumultum.*

Ab Equitatione.

I. Quod ad Equitationem pertinet repono tantum, quæ de Gratiano dicta ſunt ab Auſonio, quibus etiam nonnullas exercitationes comprehendit. *In exercendo corpore quis curſum tàm pernicitor incitauit? quis paleſtram tàm lubricus expediuit? quis ſaltum in tàm ſublime collegit? nemo adductius iacula torſit; nemo ſpicula crebrius iecit? aut certius deſtinata percuſ- D ſit? Mirabamur Poëtam qui infrænis dixerat Numidas: & alterum, qui ita collegerat, vt diceret, in equitando verbera, & præcepta eſſe fugæ & præcepta ſiſtendi. Obſcurum hoc erat legentibus nobis: intelleximus te videntes, cùm idem arcum intenderes, & habenas remitteres; aut Equum ſegnius euntem verbere concitares, vel eodem verbere intemperantiam coërceres. Qui te viſi ſunt hoc docuiſſe, non faciunt: imò qui viſi ſunt docuiſſe, nunc diſcunt.*

A Venatione.

II. Nulla corporis exercitatio nobilitati magis apta, magiſque conueniens eſt, quàm laborioſa

quies, & negotioſa ſpecies otiandi venatio; A quæ pote ſit idoneum iuſti prælij ſimulacrum; eapropter olim rei militaris gloriâ clariſſimi duces, milites ſuos volebant venationi dare operam, quam tyrocinium, exercitationis militaris nominabant. Quid enim eſt aliud incredibili celeritate per campos, & nemora volitare, ire, redire, foſſas tranſilire, vbique emicare, Ceruos & Apros omnibus, veſtigijs proſequi, quàm hoſtes inſequi fugientes, & vincere? Ire in inuia humanis luſtra paſſibus, obſeptos dumis horrentibus aditus perrumpere, pendentium rupium, montiumque iuga ſuperare, excutere cubilibus feras, hùc illùc diſcurrere, ſurſùm deorſùm, modo hùc, modo illùc generoſo puluere ſordere, quàm ad exercitationes bellicas & magè laborioſas aptum ſe habilemque reddere? Vt benè dixerit Xenophon lib. 3. Cyrop. venationem eſſe ἀληθεστάτην μελέτην τοῦ πολέμου veriſſimam bellicarum B rerum meditationem. Ariſtoteles 1. Polit. cap. 8. μέρος πολεμικῆς, partem ſcientiæ militaris. Hinc in Lycurgi ratis ſententijs legitur id effatum nobile, κάλλιστον εἶναι τὸ θηρᾶν eſſe pulcherrimum venationibus indulgere: quibus lege cauit vt ſui vel à puero aſſueſcerent: quò deinde facilius poſſent militiæ labores celſo & inuicto animo ſuſtinere. Quin & Philo lib. de Ioſeph. dicere non dubitauit futuro Imperatori bono & præſtanti, qui victrices legiones & exercitus magnos ſit aliquando glorioſè ducturus, omninò eſſe neceſſarias τὰς περὶ τὰ κυνηγέσια μελέτας venaticas exercitationes.

Laborem hunc, & exercitationem Regi non modò decentem, & honeſtam, ſed vtilem etiam & ſummè neceſſariam probat Dio Chryſoſtomus Oratione 3. de Regno. Οὐ δὴ ἀγαθὸς βασιλεὺς κάλλιστον C ἄθλημα ἡγεῖται κυνηγεσίας καὶ τούτῳ μάλιστα χαίρει. Δι' οὗ τὸ μὲν σῶμα γίνεται ῥωμαλεώτερον. ἡ ψυχὴ δὲ ἀνδρειοτέρα, τὰ πολεμικὰ δὲ ἅπαντα ἀσκεῖται. καὶ γὰρ ἱππεῦσαι καὶ δραμεῖν ἀναγκαῖον καὶ ὑφίστασθαι πολλὰ τῶν ἀλκίμων θηρίων, καὶ καῦμα ἀνέχεσθαι, καὶ ψῦχος ὑπομένειν, πολλὰ δὲ καὶ λιμοῦ καὶ δίψης πειραθῆναι. διὰ τὴν θήρας ἐπιθυμίας ἐθίζοντα καρτερεῖν μεθ' ἡδονῆς. Bonus Rex optimum inuentum putat venationem, & hac maximè delectatur, per quam corpus fit robuſtius, animuſque fortior, & ad omnes res bellicas exercetur. Etenim equitare, & currere eſt neceſſarium, ſuſtinere incurſum multarum furentium ferarum, & æſtum perferre, frigusque tolerare; ſæpè quoque periculum facere & famis & ſitis, omnia perferre cum delectatione. Quippe non de Perſarum, ait, venatione loquimur: Illi ſiquidem in hortis incluſas tanquam D in circulo beſtias occidebant, vt nullum haberent laborem, neque periculum in occidendo, vtpotè infirmas & in ſeruitutem redactas. Mollioris iſta ſunt & ſolam delectationem quærentis.

Mirum quàm frequentem daret operam his exercitationibus Commodus Imperator, tùm vt ipſe iaculando, tum certa, vt ſolebat, manu gloriaretur, tùm vt populum oblectaret, beſtias in arenam producens. Fauent verba quæ in eius nummi ambitu ſunt exarata, MVNIFICENTIA AVG. TR. P. COS. III. PP. SC. Cæterum, inquit Herodianus, beſtiæ conquirebantur vndique, ac tùm primum vidimus, quæ antea in picturis mirabamur, quippe ex India Æthiopiaque, itemque à Meridie, & à Septentrionibus quidquid incognitum prioribus ſæculis fuerat, confecit ille pariter, atque oſtendit, nullo non obſtupefacto, certa illa manu tanquam nuſquam telis oberrantibus.

Laudat Plutarch. Philopœmenem quòd à bello vacans, venatione corpus exerceret, & agricultura, ne otio naturæque blandimentis diffueret. Paulus Æmilius filijs ſuis venandi magiſter, & Auctor eſſe voluit, aut certè ſub alijs rectoribus meditantes, & exercentes ſe ſpectabat, non ſine magno voluptatis ſenſu. Neque inſolens admodum eſt cùm venatricem Pœnorum Reginam dicat Virgil. 4. Æn. & venatrices iuuenculas pugnam cum feris exercuiſſe commemoret.

Tandem progreditur magnâ ſtipante catervâ
Sidoniam pictæ clamydem circumdata limbo
Cui pharetra ex auro, crines nodantur in aurum
Aurea purpuream ſubnectit fibula veſtem.
Poſtquam altos ventum in montes, atque inuia luſtra
Decurrêre iugis: alia de parte patentes
Tranſmittunt curſu campos, atque agmina cerui
Puluerulenta fugâ glomerant, monteſque relinquunt.

Certè nobiliſſimam fœminarum Cœnobiam, & ſtrenuis ducibus fortiorem, tantam bellorum laudem ex venationis ſtudio conſequutam Trebellius aſſeuerat, in 30. Dynaſtis, vt vnà cum marito Odenato capiendis Leonibus & Pardis, Vrſis, cæteriſque ſilueſtribus feris diu in luſtris, & montibus verſata, cùm pluuias, & æſtus, aliaſque tempeſtatis iniurias, quæ venatorias voluptates comitari ſolent, ſuſtineret, durata ſit ad puluerem caſtrorum fortiter, & glorioſè perferendum.

Abſit à Nobilitate, vt languidis frangatur voluptatibus, de Traiano multa Plinius in hanc rem. *Quod ſi quando cum influentibus negotijs paria feciſti, inſtar refectionis exiſtimas mutationem laboris: quæ enim remiſſio tibi niſi luſtrare ſaltus? excutere cubilibus feras? ſuperare immenſa montium iuga, & horrentibus ſcopulis gradum inferre, nullius manu, nullius veſtigio adiutum? atque inter hæc pia mente adire lucos, & occurſare numinibus.*

Olim hæc experientia Iuuentutis, hæc voluptas erat, his artibus futuri duces imbuebantur, certare cum fugacibus feris, curſu: cum audacibus, robore; cum callidis, aſtu: nec mediocre pacis decus habebatur ſubmota campis eruptio ferarum, & obſidione quadam liberatus agreſtium labor: Vſurpabant gloriam iſtam illi quoque principes, qui obire non poterant: Vſurpabant autem, vt domitas fractaſque clauſtris feras, ac deindè in ipſorum quidem ludibrium emiſſas mentita ſagacitate colligerent. Hinc par capiendi quærendique ſudor, ſummuſque & idem gratiſſimus labor inuenire. Iam quis adeò diſſolutus, cuius non occupationibus aliqua ſpecies ſeueritatis inſidat? otio prodimur.

Has venationis exercitationes in Auito Imper. Sidonius Apoll. commendat in eius Panegyri.

—— Quis promptior iſte
Tenſa cathenati ſubmittere colla Moloſſi,
Et luſtris recubare feras interprete nare
Diſcere non viſas & in aëre quarere plantas,
Iam ſi fertè ſuem latratibus improbus vmbor
Terruit, albentes nigro ſub gutture lunas
Frangere ludus erat, colluctantique lacerte,
Vaſta per aduerſas venabula cogere pradas.
Quàm pulchrum cùm forte domum poſt luſtra reuertent
Horrore ſplenderet apri, virtuſque repugnant
Proderet intinctum per fartia facta pudorem.

Animi remiſſionea honeſtas Aotbemij iuuenis idem exprimit, banc inter alias.

Iuuentas agitare feras, & fronde latentes
Quarere, deprenſaſ modò claudere caſſibus arctis
Nunc torte penetrare veru, tùm ſæpe fragero
Laudari comitum frendens cum bellua ferrum
Ferret, & intratos extrent arma per armos.

III. Ab exercitatione campeſtri.

Porrò quàm laude digna ſit exercitatio campeſtris, non difficulter iotelliget, qui hæc apud Senecam magni oominis Philoſophum legerit in epiſt. 18. *In ipſa ſecuritate animus ad difficilia ſe præparet, & contra iniurias fortuna, inter beneficia firmetur. Miles in media pace decurrit ſine vlla hoſte, vallum iacit, & ſupernacaneo labore laſſatur, vt ſufficere neceſſaria poſſit. Quem in ipſa re trepidare nolueris, ante rem exerce.*

Ob hanc cauſam Romani præter cæteras gentes bellica laude commendati, quamplurimis exercitationibus Iuuentutem ſuam ad prælia præparabant vel in ipſa vrbe, in campo Martio; itaut ſummi quique duces eò ſe cooferrent, ſuo illam exemplo excitaturi ſimul & formaturi. De Scipione Silius Italicus hæc commemorat. Poëmate 8.

Lectes venturo formabat Scipio bello,
Ille viris pilâ, & ferro circumdare pectus
Addiderat, lenıora domo de more parentum
Geſtabant tela, ambuſtas ſine cuſpide cornos:
Alcidis vſus erat, factaque ad rura bipennes:
Ille inter medios ventura ingentia laudis
Signa dabat, vibrare ſudem, tranſmittere ſaltu
Murales foſſas, vndoſum frangere nando,
Indutus thoraca vadum: ſpectacula tanta
Ante acies virtutis erant: ſæpè alite planta
Ilia perfoſſum, & campi per aperta volantem
Ipſe pedes prauertit equum, ſæpè arduus idem
Caſtrorum ſpatium, & ſaxo tranſmiſit, & haſtâ:
Martia frons, facileſque coma, nec pone retroque
Cæſaries breuior, flagrabant lumina mitè
Aſpectu, gratuſque inerat viſentibus horror.

Hoc idem magnis ducibus Mario, & Pompeio tribuit Plutarchus. Sed eleganter Plinius in Traiano quem omnibus ad imitandum proponit. *Quid apud milites? quam admirationem quemadmodum comparaſti? cùm tecum inediam, tecum ferrent ſitim. Cùm in illa meditatione campeſtri militaribus turmis, Imperatorium puluerem ſudoremque miſceres? Nihil à cæteris niſi robore, ac præſtantia differens, quùm libero Marte, nunc comminùs tela librares, nunc vibrata ſuſciperes, alacer virtute militum, & latus quoties, aut caſſidi tua, aut clypeo grauior ictus incideret; laudabas quippe ipſe ferientes,*

A *hortabariſque vt auderent, & audebant iam, quùm ſpectator moderatorque iuuentium certamina virorum arma componeres, tela tentares, ac ſi quod durius accipienti videretur, ipſe vibrares.*

Othonem primum inter omnes militaris diſciplinæ labores, & pericula pertuliſſe ſcribit Tacitus hiſtor. lib. 2. *Non Othoni ſegne, aut corruptum luxuriâ iter, ſed loricâ ferrea vſus eſt. & ante ſigna pedeſter horridus, incomptus famaque diſſimilis.*

Similiter Lucanus lib. 8. Catonem ſic milites ſuos alloquentem inducit, cæteroqui belli ducem egregiom, moleſtiſſimum iter æſtuantis Africæ via cum exercitu ingredientem.

—— Primus arenas
Ingrediar, primuſque gradus in puluere ponam,
Me calor athereus feriat, mihi plena veneno
B *Occurrat ſerpens, fatoque pericula veſtra*
Prætentare meo, ſitiat quicumque bibentem
Viderit, aut vmbras nemorum quicumque ſequentem
Æſtuet, aut Equitem peditum pracedere turmas
Deficiat, ſi quo fuerit diſcrimine notum
Dux, an miles eam.

Laus Imperatoris non vltima, caſtris locum capere: illam Meſſalæ Tibullus attribuit in eius Panegyrico,

Nam te non alius belli tenet aptius artes,
Quâ deceat tutam caſtris praducere foſſam.
Qualiter aduerſos hoſti defigere cernos:
Quémue locum ducta melius ſit claudere valle,
Fontibus vt dulces erumpat terra liquores:
Vt faciliſque tuis aditus ſit, & arduus hoſti.

Inſtruere aciem armis, & commeatu, rebuſque neceſſarijs, vel illam dirigere noo mioor commen-
C datio, pergit idem Tibullus.

Iam ſimul audacis veniant certamina Martis
Aduerſiſque parent acies occurrere ſignis,
Tunc tibi non deſit faciem componere pugna,
Seu ſit opus quadratum acies conſiſtat in agmen,
Rectus vt aquatis decurrat frontibus ordo,
Seu libeat duplicem, ſeu iunctum cernere Martem,
Dexter vti leuum teneat, dextrumque ſiniſter
Miles ſitque duplex geminus victoria caſus.

Quanti ſit hæc exercitatio ſatis oſtendit Oſorius lib. 7. de Regis inſtitutione, dùm hæc tria elegantiſſimè proſequitur. Primum nunquam omittendam eſſe maximè in pace armorum exercitationem: quali inquit, ratione hæc præſidia diſponi debeant, dummodo hoc ſummo ſtudio curent Principes, ne vnquam, quamuis pax
D diuturna ſit, armorum ſtudium vlla ratiooe deſeratur; otio namque, & ſecuritate franguntur vires, langueſcit induſtria, hebeſcit ingenium, vitia creſcunt, ſcelera prorumpunt, animi ſtatus opprimitur, flagitiorum omnium bellum inexpugnabile concitatur, vſque adeò vt quoduis bellum, quamuis durum & periculoſum, huic inſidioſæ pacis nomini loogè præferendum ſit.

Secundum armorum contemptum, & negligentiam eſſe Dei punitionem, his verbis declarat. Quę quidem deteſtabilis amentia ad diuinam iram referenda eſt: quoties enim rectiſſimus ille iudex aliquam Remp. euertere cogitat, primùm eam armis nudat, & Iuuentutem effœminat, ne ſaltem poſſit honeſtam mortem in armis pro patriæ defenſione ſuſceptis, oppetere. Hiſtorias legite,

videbitis omnes propemodum nationes, quæ ad ſummas opes, & imperium peruenère, poſtquam intoleranda ſuperbia, & iniquitas illorum mores inuaſit, præter alias pœnas, quibus à Deo multatæ ſunt, hanc etiam dediſſe quod omnes artes militares abiecerint, & ſe luxu delicijſque corrumpi, & effœminari permiſerint.

Tertium petitur à gloria quam parit. Præterea hanc exercitationem pergit ſummis Regibus ingentem gloriam peperiſſe, eorumque nomen laudibus ſempiternis illuſtraſſe, eamque non mediocrem virtutis & honeſtatis partem continere: magnum enim eſt pro veriſſimæ gloriæ ſtudio voluptates aſpernari, labores immenſos excipere, mortem & dolorem contemnere, & cum periculo pericula omnia à Repub. propulſare, ſtudioque publicæ peſtis auertendæ, in peſtem cùm fuerit opus ruere. Hæc igitur qui præſtiterunt, non modò ſummi Principes, ſed diuini quidam homines æſtimandi ſunt.

In quibus deprehendimus multa laudum ſemina, nimirum otij fugam, vitiorum atque libidinum contemptum, imò iuſtum odium. Reipublicæ conſeruationem, vigorem diſciplinæ militaris, nominis immortalitatem, & alia quæ ſatis ambitiosè recenſet Oſorius. Quod idem agunt Lipſius 5. de militia Rom. Dialogo 14. & Tiraquellus cap. 8. de Nobilitate.

PVNCTVM V.

Laus ab honeſtis animi ſtudijs.

BOnorum corporis, & animi pars vna in quibus facilè principem locum habent ſtudia liberalium artium, quæ duobus capitibus abſoluuntur: aut enim celebratur aliquis quòd ſit doctus, & abundè his inſtructus diſciplinis, aut quòd aduerſus eaſdem diſciplinas & literatos homines optimè ſit affectus, in quibus omnibus longa reperitur laudum ſeries & copia.

I. A dignitate.

Quod attinet eruditos homines illi ab ipſa laude liberalium artium, atque dignitate commendantur. Quis enim ignorat laudatiſſimas eſſe, quamuis ſuperbè Stoïci reclament, quos reprehendit Seneca licet perpetuus illorum laudator epiſt. 88. *Quare liberalia ſtudia dicta ſint, vides, quia homine libero digna ſunt. Caterùm vnum ſtudium verè liberale eſt, quod liberum facit, hoc ſapientia ſublime, fortè, magnanimum, catera puſilla, & puerilia ſunt.*

Nec audiendus hac in re Cato Senior, qui ſcientijs infenſus hoſtis, Socratem loquacem appellabat acerbius: timebat ſcilicet, ne ſapientiæ ſtudium, & Eloquentiæ noceret Imperij Romani magnitudini, in quo ait Plutarchus apparuit illius malum omen, quòd ab eo tempore diſciplinis liberalibus exculta Ciuitas, ad ſummum gloriæ faſtigium aſcenderit.

A Adde quod doctrina præter vnam virtutem reliquis omnibus rebus, vel ipſi nobilitati & diuitijs, cæteriſque fortunæ mendacijs ſapientum calculo præponatur: adeòut neque Nobilitas ſine litteris vis vlla eſſe poſſit, aut vllæ diuitiæ ſine ijſdem vllæ æſtimentur. Dicam amplius, haud ſcio an poſt religioſam erga Deum pietatem aliquid maius, aut præſtabilius eſſe poſſit eruditione, quam vulgo Numinis illuſtre donum appellant viri ſcientiâ virtuteque nobiles. Nazianzenus Oratione 2. cùm de profanis artibus loquitur, τῶν παρ' ἡμῖν ἀγαθῶν τὸ πρῶτον humanorum bonorum primum ac præcipuum. Quem igitur blandæ voluptatis illecebræ, quem amor inertiæ, vel licentia delicatæ nobilitatis ab hoc cœleſti bono fruendo impediat, ſi modo memor ſit illius ſapientis Ennodij dict. Scho. 2. *Inerudita nobilitas cœleſte munus abiurat.* In
B quo autem adoleſcentiæ tempus honeſtius atque vtilius, addam & iucundius collocare poſſit, quàm in ſcientia perdiſcenda, quæ animam paſcit, & recreat iucundiſſima quadam voluptate.

II. Ab honeſtate.

Quod ipſa virtus & morum honeſtas longè nobilior illuſtriorque putetur, ſi literis coniuncta fuerit, quam in rem egregiè diſſerit Oſorius de diſciplina Regis. Vtrumque opus eſt ad vitæ conſtantiam recta morum inſtitutio, & bonarum artium cognitio: Alterum enim ſine alterius ope imbecillum eſt, vir incontinens, qui ad bonas artes applicat ingenium, intelligit quidem artibus illis nihil eſſe dignitate præſtantius; illud tamen iudicium, vi libidinis victus, diu ſer-
C uare nequit: Qui verò ſine certo iudicio continens eſt, facilè poterit falli ac quadam ſpecie voluptatis, aut vtilitatis obiecta, ab honeſtatis ſtudio abduci, παιδεύματα τῆς ψυχῆς βρώματα: Diſciplinæ cibi ſunt animi ex Nyſſeno homil. 7. in Cant. illa χαλινοῦ δύναμιν ἔχει, fræni inſtar eſt adoleſcentibus, ne in alia re præcipites cant. Præclarè Caſſiodor. lib. 3. epiſtol. 33. *Glorioſa eſt ſcientia literarum, quia quod primum eſt in homine, mores purgat, quod ſecundum verborum gratiam ſubminiſtrat: Ita vtroque beneficio mirabiliter ornat & tacitos & loquentes.*

III. Ab Innocentia vitæ.

D Quod docti credantur à vitiis alieni, ideoque virtutibus inſtructi, quare Fabius lib. 12. Inſtit. cap. 1. Oratorem bonum virum eſſe debere probat, *Adde quod*, inquit, *nec ſtudio operis pulcherrimi vacare mens niſi omnibus vitijs libera poteſt; primùm quòd in eodem pectore nullum eſt honeſtorum turpiumque conſortium, & cogitare optima ſimul, & deterrima, non magis eſt vnius animi, quàm eiuſdem hominis bonum eſſe ac malum:* Tum illa quoque ex cauſa, quòd mentem tantæ rei intentam vacare omnibus alijs etiam culpâ carentibus curis oportet.

Indoctorum eſt qui vim honeſtatis, & pulchritudinem non vident, ferri in vitia, volutari in cœno fœdiſſimæ voluptatis: qui muſis

delectatur, ait Caſſiod. lib. 3. ep. 11. *Indecilis eſt animus ad vitia trahi: ædificatus libris locum non relinquit vitiis*, nobiliora meditatur.

De virtutibus eſt illud Atalarici Regis apud eundem Caſſiodorum, l. 9. ep. 21. *Si opes noſtras Scænicis pro populi delectatione largimur, & ea ſtudioſiſſimè conſequuntur, qui adeò neceſſarij non habentur, quantò magis illis ſine dilatione præbenda ſunt præmia, per quos & honeſti mores proueniunt, & palatio noſtro facunda nutriuntur ingenia? Neque enim credendum eſt, vos indè poſſe minus eſſe ſollicitos, vndè & generi veſtro creſcit ornatus, & cœtui prouenit aſſidua lectione conſilium.* Non alia mens Philonis Iudæi dicentis ſtudia humanitatis ad virtutis conſequutionem momenti plurimum adferre; vel, vt loquitur S. Greg. Nyſſenus de vita Moſ. iuuare εἰς τεκνογονίαν ἀρετῆς ad virtutum procreationem, quâ nullus fœtus poteſt eſſe præſtantior. Indè Caſſiod. Collegia non ſcientiarum modò, ſed virtutum omnium officinas appellat, ad quas Iuuenes, ſicut ad meſſem bonarum artium conuenire debeant, magnos ex his fructus ad totius Reip. commodum & vtilitatem percepturi. A quo non abhorret Crœſus apud Xenoph. l. 7. Cyrop. aſſerentis honeſtiſſimas artes eſſe πηγὰς τῶν καλῶν, fontes bonorum.

His adde laudes quarumdam virtutum, quibus plerumque putantur inſignes illi, qui ſunt eruditionis & doctrinæ ſtudioſi; prudentiâ, quæ præſentia ordinat, futura prouidet, præterita recordatur: ſapientiâ rerumque prouidentiâ, modeſtiâ, manſuetudine ac temperantia. Nam vt benè Cic. pro Cœlio, n. 45. *Fieri non poteſt, vt animus libidini deditus, amore, deſiderio, cupiditate, ſæpè nimiâ copiâ, inopiâ etiam nonnunquam impeditus, hoc quidquid eſt, quod nos facimus in dicendo non modò agendo, verum etiam cogitando poſſit ſuſtinere, &c.*

IV. A Neceſſario.

Quod cùm ſcientia ſit inſtrumentum ad magnas res, magnos etiam faciat homines, & ad magna idoneos. *Intelligens gubernacula poſſidebit*, ait ſapiens Prouer. 1. Scio M. Aurelium, Antoninum Philoſophum alia ſentire: ſed nec ignoro Plutarchum in huius rei commendationem ſcripſiſſe, multiſque probaſſe ſcientiam, in dignitate conſtitutis eſſe neceſſariam: Scio Taciti voces Imperatore dignas, acclamantis. *Quis melius imperat quàm literatus?* Conſtantini apud Curopalatam. *Vtinam ex eruditione potius commender, quàm ex imperio!* Sapienter omninò: Nam ex Poſſidonio benè Seneca Romanus epiſt. 78. *Vnus dies hominum eruditorum plus patet, quàm imperitis longiſſima ætas.*

V. Literarum Parentes.

Altera pars laudum iis debetur, qui ſingulari quodam affectu Literas, literatoſque proſequuntur, quales fuêre maximi quique, omnibus ætatibus & ſæculis Alexander & Pompeius à Ioſepho celebrantur, quod multa ſcholis Iudæis conceſſerint. Vt nihil dicam de liberalitate, ac ſingulari beneuolentia Romanorum Imperatorum erga liberalium artium profeſſores, in Gallia Princeps ſcientiarum quò

A Rex quilibet potentior fuit ac illuſtrior, eò muſis colendis maiorem impendit operam. Carolos dico, D. Ludouicos, Franciſcos I. Henricos Magnos, Ludouicos Iuſtos Galliæ vocatos Apollines. Plinius Traianum ex hoc multis dilaudat. *Quid vitam, quid mores iuuentutis quam principaliter formas? quem honorem dicendi magiſtris? quam dignitatem ſapientiæ doctoribus habes? & ſub te ſpiritum & ſanguinem, & patriam receperunt ſtudia, quæ priorum temporum immanitas exilio puniebat, cùm ſibi vitiorum omnium conſcius Princeps, inimicas vitiis artes, non odio magis, quàm reuerentiâ relegaret. At tu eaſdem artes in complexu, auribus, oculis habes. Præſtas enim quæcumque præcipiunt; tantumque eas diligis, quantum ab illis probaris. An quiſquam ſtudia humanitatis profeſſus, non cùm omnia tua, tùm vel imprimis*
B *laudibus ferat admiſſionum tuarum facilitatem?*

Iulianum Imperatorem Mamertinus immortalitate dignum exiſtimat ob inſtaurata de nouo literarum ſtudia. *Tu Max. Imp. exulantes relegataſque virtutes ad Remp. quodam poſtliminio reduxiſti. Tu extincta iam literarum ſtudia flammaſti. Tu Philoſophiam paulò ante ſuſpectam, ac necdum ſpoliatam honoribus, ſed accuſatam ac ream non modò iudicio liberaſti, ſed amictam purpurâ, auro gemmiſque redimitam in regali ſolio collocaſti. ſuſpicere iam in cœlum licet, & ſecuris contemplari aſtra luminibus, qui paulò ante pecorum, atque quadrupedum animantium ritu, in humum viſus trepidos figebamus.*

Diocletianum & Maximianum multis eandem ob cauſam celebrat Eumenius Oratione pro ſcholis inſtaurandis. *Cui enim*, inquit, *vnquam veterum Principum tanta fuit cura, vt doctrina atque Eloquentiæ ſtudia florerent, quanta his*
C *optimis & indulgentiſſimis Dominis generis humani? Quos ego quidem quantum ad votum pietatemque pertinet, liberorum noſtrorum parentes appellare non dubito, qui nobiliſſimam iſtam indolem Galliarum ſuarum, interitu ſummi doctoris orbatam reſpicere dignati, ſuo potiſſimum iudicio Præceptorem ei, moderatoremque tribuerunt, & inter imperatorias diſpoſitiones ſummis Reip. gubernandæ promiſſionibus occupatas literarum quoque habuere delectum.*

Quod olim Camillo feliciter accidit propter inuictam in Rep. ſeruanda diuinamque animi conſtantiam, vt alter Romulus, & fundator Ciuitatis nominaretur: Illud idem euenit, vt amplificata gloria literarum, quaſi quidam bonarum artium parens; inſtaurator, exornatorque ſit. Magnum fuit in tanto Impe-
D rij ſplendore, tot negotiis ſummis, & operoſis, & quotidianis occupatum, ad ſtudia componenda, & doctrinas liberales diſſeminandas animum adiunxiſſe: ſingulare prorſus per vltimos Galliæ fines, in bonis ſtudiis profectum eluxiſſe. Quid quod ſumma cum laude ſuorumque vtilitate, fontem illum gratiarum, totiuſque ſuauitatis, occluſum penè diuinitus aperuit, & neſcio quo fato iam propè exarentem Muſarum hortum nobilem prorſus recluſit imperuium, roréque ſuæ benignitatis, ita fœcundauit, vt iam è remotis Galliæ finibus, prouinciis, exteriſque nationibus ſplendidiſſimis ingeniis homines eo ſtatim, vt in arcem Palladiam, ſe conferant.

LECTIO IV.

Laus à bonis animi hoc eſt à virtutibus.

BOnorum animi laudes eò maiores ſunt cæteris, quò corpore nobilior eſt, virtusque reliquis omnibus ſuperior. Hæc enim propriè laudari debet, quòd ſola rebus decus, & ornamentum conferat. Omnis quippe res, ait Annæus quod habuit decos, à virtute ſumpſit, & qui virtutem habet omnia bona creditur habere, vel Comico teſte in Amphitr. cuius hæc eſt meliori mente digna ſententia.

Omnia adſunt bona, quem penes eſt virtus.

Denique ſolum hoc bonum conſtans eſt ac perpetuum, reliqua fluxa ſunt fortunæque dominantis imperio ſubiecta, quod aſſerit Chorus in Andromache apud Eurypidem.

Οὔτοι λείψανα τῶν ἀγαθῶν
Ἀνδρῶν ἀφαιρεῖται.
Χρόνος οἱ δ' ἀρετὰ
Καὶ θανοῦσι λάμπει.

Nunquam reliquias bonorum virorum aufert Tempus: virtus enim etiam mortuis lucet. Hinc Antiſthenes virtutem armaturam vocat, quæ detrahi minime poſſit ἀναφαίρετον ὅπλον. Eam ob rem ſapienter veram hominis felicitatem ex ipſa virtute cenſeri, non ex fortunæ mendaciis, Seneca concludit, epiſt. 76. *Nemo ex iſtis quos purpuratos vides, felix eſt, non magis quàm ex illis, quibus ſceptrum & chlamydem in ſcena fabula aſſignant, cùm præſente populo elati inceſſerunt, & cothurnati ſimul exierunt, excalceantur, & ad ſtaturam ſuam redeunt. Nemo iſtorum quos diuitiæ honoresque in altiori faſtigio ponunt, magnus eſt: quare ergo magnus videtur? cum baſi illam ſuâ metiris, non eſt magnus pumilio, licet in monte conſtiterit. Coloſſus magnitudinem ſuam ſeruabit etiamſi ſteterit in puteo. Hoc laboramus errore: ſic nobis imponitur, quod neminem æſtimamus eo quod eſt, ſed adiicimus ei & ea, quibus adornatus eſt. Atqui cùm voles veram hominis æſtimationem inire, & ſcire qualis ſit, nudum inſpice. Ponat patrimonium, ponat honores, & alia fortunæ mendacia: corpus ipſum exuat, animum intuere, qualis quantusque ſit, alieno an ſuo magnus. Si erectis oculis gladios micantes videt, & ſi ſit ſua nihil intereſſe vtrum anima per os, an per iugulum exeat, beatam voca.* Quibus omnibus euincit vnum id bonum eſſe, quo melior animus efficitur. Virtus eſt, quæ ſibi ſufficiens vel ad inuitam honor accedit. Ex Claudiano.

Ipſa quidem virtus præmium ſibi, ſolaque latè
Fortunæ ſecura nitet, nec faſcibus vllis
Erigitur, plauſuue petit clareſcere vulgi
Nil opis externæ cupiens, nil indiga laudis
Diuitiis animoſa ſuis, immotaque cunctis
Caſibus, ex alta mortalia deſpicit arce.
Attamen inuitam blandè veſtigat, & vltrò
Ambit honor.

Solidas igitur verasque laudes, ab his animi bonis, deducamus.

PVNCTVM I.

Laus à Prudentia.

I. Neceſſitas.

IN bonorum diſtributione primas prudentiæ deberi nemo negauerit, qui lucernam hanc animæ, virtutumque nutricem, & aurigam viderit, nihilo magis à ſummo abſolutóque Principe abeſſe poſſe, quàm ſolis ab cœlo fulgorem, aut ab ea naui, quæ feliciter nauigatura ſit, periti ſapientisque gubernatoris induſtriam. Quam viribus corporis ſapienter præpoſuit Valerius Flaccus.

——— *Non ſolis viribus æquum*
Credere, ſæpè acri potior prudentia dextrâ.

Maximè vero in iis qui cæteris imperant. Nam vt ait Tacitus ann. 13. *Plura in ſumma fortuna auſpiciis & conſiliis, quàm telis, & manibus geruntur.* Cuius mentem probant Peripatetici dum Prudentiam aiunt in omnibus virtutibus ἐξαρχον ὡς ἡγεμονικὸν vt ducem præſidemque omnium, imperatricemque dominari. An hæc igitur exigua laus videri poteſt admirandæ prudentiæ, quòd ab ea Virtutes omnes pendeant, & illius ductu arbitrioque operentur. Verè dicam abſque illa nullum florens, tutum beatumque fore imperium, ac ne hominem quidem vllum, qui negotium ex animi ſententia conficiat.

Eleganter Anacreon, natura dat Leoni dentes hiante rictu: Tauro ferire cornu, Equo ferire calce, Lepori valere curſu, τοῖς ἀνδράσι φρόνημα, ſed prudentiam largitur hominibus. Hæc hoſtem opprimit, anteuertit Infortunium, canit triumphum, diſſipatum animi ſtatum colligit & componit, frænu concupiſcentiam, & inferioris animæ motiones coërcet, rationes imperium inſtaurat, laudabiles efficit actiones, animum ad Dei nutum & voluntatem moderatur.

Igitur prima laus erit in hac Principe virtute, quâ prudens abſolutè commendabitur, quòd eius animus tanquam aliquod Oraculum, aut certè mentem aliquam diuinam habeat; quâ cuncta videat, proſpiciat, perficiat; eò vero laus maior erit, & præſtabilior, quò in nobiliore digniorèque perſona virtus hæc inuenietur: Rerum quippe gerendarum occaſio virtutem eius proferet in medium, quamuis prudentia omnibus in rebus, & priuatis, & publicis reperiri debeat. Nam vt ſapienter Seneca, duce ratione per totam vitam eundum eſt, minima maximaque ex eius conſilio gerenda ſunt, tamen proprius eius locus videtur in rebus publicis, ciuilibus, bellicis, in quibus omnibus verum eſt Sophoclis Oraculum σοφὸν γὰρ βούλευμα τὰς πολλὰς χεῖρας νικᾷ, mens vna ſapiens plurium vincit manus.

Quæ cum in Traiano ſuo Plinius animaduertiſſet, illum ab hac virtute plurimum celebrauit. *O verè Principis, atque etiam Conſulis reconciliare æmulas Ciuitates, tumentesque populos non imperio magis, quàm ratione compeſcere, intercedere iniquitatibus Magiſtratuum, infectumque reddere quidquid fieri non oportuerit: Poſtremo*

velociſſimi ſyderis more omnia inuiſere, omnia audire, & vndecumque inuocatum ſtatim velut Numen adeſſe, & aſſiſtere. Talia eſſe crediderim, quæ ipſe mundi parens temperat nunc, ſi quando oculos demiſit in terras, & facta mortalium inter diuina opera numerare dignatus eſt, quibus nunc per te liber ſolutuſque cœlo tantum vacat, poſtquam te dedit, qui erga omne hominum genus vice ſua ſurgeris, fungeris enim ſufficiſque mandanti, cùm tibi dies omnis ſumma cum vtilitate noſtra, cum tua laude condatur.

Hoc idem agnoſcit & commendat in Conſtantio laudator egregius. *Quid ego de prudentia dicam, quâ te penè credimus fore ipſo patre potiorem? qui veteres illos Romanæ Reip. Principes ſuperiorem Africanum Pompeiumque magnum ætatis curſum virtute prouectos, tàm maturè ſumpto vincis imperio, tantarumque rerum ſuſtinus molem incipiente virtute. Ex quo colligimus laudem hanc augeri, ſi reperiatur in adoleſcente.*

II. Aliorum vti conſilio.

Non alienum è gradu dignitatéque ſapientis aliorum audire conſilia confirmat Seneca, epiſt. 109. præſertim qui ita ſunt doribus, vt merito conſuli debeant. Quæritur an deliberaturus ſit ſapiens; an in conſilium aliquem aduocaturus; quod illi facere neceſſarium eſt, cùm ad hæc ciuilia atque domeſtica deuenitur, & vt ita dicam, mortalia. In his ſic illi opus eſt cõſilio, quomodo medico, quomodo gubernatori, quomodo aduocato & litis ordinatori: proderit ergo ſapiens aliquando ſapienti, ſuadebit enim, ſicque aliena luce collucebit, & ſuam faciet alterius prudentiam. Huius laudis fundamentum iudicat Tull. cùm ait Offic. 1 omnis ratio, & inſtitutio vitæ adiuncta hominem deſiderat. Saluſtius ad Cæſarem. *Ego*, inquit, *ita comperi omnia regna, cunctas nationes, vſque eò proſperum imperium habuiſſe, dum apud eas vera conſilia valuerunt:* Non erit ergo minima prudentia Principis, ſapienter monentibus obtemperare.

Neque enim vel auctoritas inter milites honorata, vel diuina quædam in duce felicitas: ſed induſtria, ſolertia, prudentiáque de victis proſtratiſque hoſtibus trophæa ſtatuit, & ad triumphos Imperatoris currum inſtruit. Vox eſt Alexandri Magni ſapiens & vtilis, qui rogatus, quonam modo breuiſſimo tempore orbis imperium obtinuiſſet, reſpondiſſe fertur ἁμᾷ Conſilio.

Atenim vrget Seneca, epiſtola 109. *Quid ſapiens ſapienti proderit? impetum illi dabit, occaſiones actionum honeſtarum commonſtrabit. Præter hæc, aliquas ſuas cogitationes exprimit, docebit quæ inuenerit.* Semper enim ſapienti reſtabit quod inueniat, & quò animus eius excurrat.

In propriis autem rebus, atque negotiis periculoſum eſſe ſolet, cùm animam vehementer feriant, & ob metum vel cupiditatem ſæpè inobſcurent, prudentiæ ſuæ inniti. Præclarè Lycæi Princeps Ariſtoteles lib. 3. Polit. cap. 9. ferè plurimi de propriis rebus ſuis φαῦλοι κριταί, mali ſunt indices; eum verò qui contemnat aliorum conſilium eſſe ἀχρεῖον ἄνδρα, imperfectum, & nihili hominem. Præceptum eſt ſapientis longè digniſſimum, *fili, ſine conſilio nihil facias, & poſt factum non pœnitebit*, Eccl. 32. Hinc

A Elogium celebratum à multis, NIHIL SINE CONSILIO. Quod animæ picturam, vitæ decus, memoriæ ſubſidium licet appellare.

Quod monitum ſequuti ſunt viri prudentes, iudicaruntque neminem vnquam fore laude cumulatum hominem, vel priuatim in res ſuas intentum, vel magiſtratu & aliorum curâ pollentem, qui non de rebus conſultationem adhiberet. Nam vt ſapienter Cicero de ſenectute, non viribus, aut velocitatibus, aut celeritate corporum res magnæ geruntur, ſed conſilio rum auctoritate & ſententiâ.

Homerus quidem vir iudicio mirabili, cùm boni excellentiſque Principis ſpecimen proponit, aſſignat illi conſiliarios maturitate graues, prudentià veteranos, negotiorum bene-peritos, & notandis quàm nouandis rebus exercita-
B tiores: Neque putauit numeris omnibus abſolutum eſſe poſſe Regem ſuum Agamemnonem, niſi haberet apud ſe Honoratum Neſtorem, cuius vti conſilio poſſet, pleno fidelitatis & prudentiæ, ſine quo parum prodeſſe videbatur, vel Achilles animoſus, vel clypeatus Aiax, vel ſagittator egregius Teucer, vel ſtrenuus Diomedes. vel inſignis ſceptro Menelaus, vel callidus & dolo princeps Vlyſſes. Et verò quid arma foris, niſi domi conſilium? quid proclinius, quàm vt vis conſilij expers mole ruat ſua? quis nauem dirigat ſine ferro, quod affricuit ſiderites? quis Remp. adminiſtret ſine mente, quam afflauit illa diuina? Vlyſſes ac Diomedes eliguntur veluti conſilium & auxilium, mens & manus, animus & gladius.

Benè Liuius Decadis, 5. lib. 4. Eum, qui de ſua vnius ſententia omnia gerat, ſuperbum ma-
C gis quàm ſapientem iudicat. Hinc modeſtè Antoninus Philoſophus Imper. apud Iulium Capitolinum. Æquius eſt, vt ego tot amicorum conſilium ſequar, quàm vt tot meam vnius voluntatem ſequantur. Nam fit neſcio quo pacto, vt magis in alienis cernamus, quàm in nobis metipſis, ait Tullius Offic. 1. Et verò natura mortalium hoc quoque nomine praua & ſiniſtra dici poteſt, quod in ſuo quiſque hebetior eſt, quàm in alieno. Curtius lib. 5. de vita Alexan.

III. A quibus conſilium peti poſſit, & debeat.

Ad laudem ſuperiorem tertia refertur, quæ ſumitur ab electione prudenti eorum, quos in
D conſilium admittimus; quantum porrò Dei beneficium eſt, habere bonos & fideles conſiliarios! nam quibus ait Pruſæus Oratione 32. Numen beneuolentiæ ſuæ curam & ſingularis prouidentiæ tribuit, iiſdem parat, inſtruitque συμβούλους ἀγαθούς bonos conſiliarios. Sit ergo non peritus ſolùm & intelligens, ſed vir inſignis probitate, Iuſtitiæ ſtudioſus & retinens, Numini deuotus & fidelis, & eiuſmodi qui conſcientiæ bonæ cultum, & pietatem magni faciat: Lycæi mens eſt, virtutem efficere προαίρεσιν ὀρθὴν conſilium rectum, cuius meminit Ethicor. 6. Vbi habet illud aureum ſapientiæ effatum ἀδύνατον φρόνιμον εἶναι, μὴ ὄντα ἀγαθόν, fieri non poſſe, vt quis ſit prudens, quin idem ſit vir bonus. Hinc adulatores, qui ad voluntatem Principis, non ad eius vtilitatem, aut verita-

rem loquuntur, à conſilio remouendos monent A ſapientes; illi namque dùm commodis proprijs indulgent, in alieno periculo nefariè impiéque ludunt. Si falſos teſtes, tanquam ſocietatis humanæ peſtes execramur, quòd illibata Iudicum probitate, nihilò tamen ſeciùs in errorem inducant; Adulatores audient Principes, qui non ſolùm eos à quibus audiuntur in fraudem impellunt, ſed etiam bona ſui ipſorum exiſtimatione ſuperbiáque corrumpunt.

Hanc virtutes & animorum peſtem ex aula ſua Traianum amandaſſe memorat Plinius Ion. *Iam, etiam & in priuatorum aulis exoluerat priſcum mortalium bonum amicitia, cuius in locum migrauerant aſſentationes, blandicia, & peior odio amoris ſimulatio: Etenim in Principum domo, nomen tantum amicitia, inane ſcilicet irriſumque manebat. Nam qua poterat eſſe inter eos amicitia, quorum ſibi alij Domini, alij ſerui ſibi videbantur? Tu hanc pulſam & errantem reduxiſti: habes amicos, quia amicus ipſe es.* B

Nullos in conſilium aduocabat niſi benè peritos, & longo rerum vſu exercitatos Alexander Seuerus, vt habet in eius vita Lampridius. Vndè ſi de iure tractaretur, ſolos doctos in conſilium adhibebat, ſi verò de re militari, milites veteres, & ſenes ac bene-meritos, & locorum peritos, eosque qui hiſtoriam callebant requirens, quid in eiſdem cauſis antiquos Imperatores feciſſe hiſtoriæ memorarent. *Corona ſenum multa peritia*, Eccl. 25. Nam quid turpius quàm grandis natu ſenex, qui nullum aliud habet argumentum, quo ſe probet diu vixiſſe, præter ætatem? quis talem in rebus ſuis conſulat.

Multus eſt in iſtis D. Ambroſius, taleſque conſiliarios Principi quærit, in quibus ſit Prudentia, quæ complectatur omnes virtutes. Nam quomodo poteſt vtile conſilium dare, niſi Iuſtitiam habeat, induat conſtantiam, mortem non formidet, nullo terrore, nullo reuocetur metu, nulla adulatione à vero deflectendum putet; Exilium non refugiat, quæ nouerit ſapienti patriam mundum eſſe: egeſtatem non timeat, qui nihil deeſſe ſapienti ſciat; quid enim præcelſius illo viro, qui auro moueri neſciat, contemptum habeat pecuniarum, & velut ex arce quadam deſpiciat hominum cupiditates? quod qui fecerit, homines ſupra hominem eſſe arbitrantur.

Non ſit ergo pecuniarum auidus ille quem in conſiliarium eligis. Nam, *qui quærit locupletari, auertit oculum ſuum*, ait ſapiens Eccl. 27.

——— Quis reuerentia legum
Quis metus, aut pudor eſt vnquam properantis auari?

Tàm audacter quàm verè clamat Iuuenalis Satyra 14. Nullus fidelior tibi ad conſilium eſſe poteſt, quàm qui non tua, ſed te diligit. Et is optimus eſt, qui ſententiam ſuam non ad gratiam, aut ad priuatas inimicitias, ſed ad communem vtilitatem effert, monet Halicarnaſſ. lib. 10.

Talis eſſe debet Conſiliarius, qui nihil nebuloſum habeat, nihil fallax, nihil fabuloſum, nihil ſimulatum, quod vitam eius ad mores refellat; nihil improbum ac maleuolum quod auertat conſulentes. Quis enim vtilem alienæ cauſæ iudicet, quem videt inutilem vitæ ſuæ? an verò idoneum eum putabo, qui mihi det A conſilium, quod non dat ſibi? & mihi eum vacare credam, qui ſibi non vacet? cuius animum voluptates occupent, libido deuinciat, auaritia ſubiuget, cupiditas perturbet, quatiat metus? quomodo hîc conſilij locus, vbi nullus quieti? 2. Officior. c. 12. cuius rationem affert, & aperit cui tandem fides habenda ſit. Præſtantior eſſe debet is à quo petitur conſilium, quàm ille qui petit. *Quid enim conſulas hominem quem non arbitreris poſſe melius aliquid reperire, quàm ipſe intelligis?* Quid ſi eum inueneris, qui viuacitate ingenij, & mentis vigore atque auctoritate præſtet, & accedat eò, vt exemplo, & vſu paratior ſit, præſentia ſoluat pericula, proſpiciat futura, denunciet imminentia, argumenta expediat, remedium ferat in tempore, paratus ſit non ſolùm ad conſolandum, ſed etiam ad ſubueniendum, huic fi- B des habenda, lib. 2. Offic. Ambroſ. c. 8.

Equidem ex Cicer. 1. de legibus Prudentia potiſſimùm elucet in præuidendis, præcauendiſque malis, vt euitentur, bonis vt obtineantur. *Quæ multò ante præuiſa ſunt, languidius incurrunt.* Monet Annæus de Conſol. ad Marc. cap. 9. contra verò Ioſephus *τὰ παρὰ προσδοκίαν*, lib. 5. cap. vlt. longè grauius ſolent afficere, quæ præter expectationem accidunt. Quare viri prudentes dicuntur eſſe continuò in ſpecula, vndè futura proſpiciant, ne quid fortè nec opinantibus eueniat, quod noxium ſibi totique Reip. futurum ſit. Cicero de ſe déque Senatoribus alijs qui prudentia ſingulari rem adminiſtrabant. Ideirco in hac cuſtodia, tanquam in ſpecula collocati ſumus. Phil. 7. In quibus omnibus qui ſemel excelluerit, primus virorum iurè dicetur docente Li- C uio lib. 22. *Sæpè*, inquit, *audiui primum virum eum eſſe, qui conſulat, quod in rem ſit.*

IV. *Docilitas in conſiliis audiendis.*

Prudenter aget ille quiſquis depoſitâ mentis pertinaciâ, impetúque voluntatis audiet libens eorum ſententias & opiniones, qui iudicium de re propoſita, mentemque ſuam explicaturi ſunt. Prudentiæ ſiquidem eſt placido, & æquabili animo audire velle, præſertim probos & intelligentes, de quibus cogitare meritò quis poſſit, fuiſſe diuino conſilio miſſos, ad conſilij lucem, dubus in rebus inferendam: illos verò non admittere, qui conſilium dare poſſunt aliis, & rectè præcipere, ipſi capere D non poſſunt, quod contigit vel pertinacia quadam naturali, vel vſo quæſita, vel animi perturbatione, quæ peſtes prudentiæ ſunt, & inimicæ conſilio viriſque precationem & votum ſapiente dignum facerem, CORNOCILE.

V. *Mutatio prudens ſententiæ.*

Si loco & tempore ſententiam mutet, ac etiam cum ratione deponat, quod leuitatis non eſt, ſed prudentiæ ſingularis. Arguebat Ciceronem Lentulus, quòd ſæpius ſententiam mutaret, doctè ſe purgat Eloquentiæ princeps, ſubditque, lib. 1. epiſt. 9. *Nunquam præſtantibus in Repub. gubernanda viris laudata eſt in vna ſententia perpetua permanſio. Sed vt in nauigando tempeſtati obſequi artis eſt, etiamſi portum tenere non*

non queas, cùm verò id poſſis mutata velificatione aſſequi ſtultum eſt eum tenere cum periculo curſum, quem ceperis, potius quàm eo commutato, quò velis tandem peruenire: ſic cum omnibus nobis in adminiſtranda Rep. propoſitum eſſe debeat, id quod à me ſapiſſimè dictum eſt, cum dignitate otium, non idem ſemper dicere, ſed idem ſemper ſpectare debemus. Abſit igitur vt, qui diuerſam ſententiam audit à peritis in conſultatione propoſitam, dedecori ſibi eſſe putet, ſuam mutare, quam inferiorem eſſe iudicet, nonnunquam etiam minus honeſtam. Mens eſt Senecæ 4. de benef. cap. 38. *Non eſt*, inquit, *leuitas à cognito & damnato errore diſcedere, & ingenuè fatendum eſt: aliud putaui: deceptus ſum. Hæc verò ſuperba ſtultitia perſeuerantia eſt.*

VI. Sagacitas & ſolertia perturbatione vacua.

Si turbidis animi motibus compoſitis, rerumque ordine ſeruato, intentam cogitationem habeat, vt decore prudenterque fiant omnia: ſi rerum curſum intueatur, actioneſque præteritas negotiaque vocet in iudicium, & examen. Conſilio omnia prius experiri quàm armis ſapientem decet, ait Terentius in Eunucho Act. 4. Scen. 7. Melius Cicero Phil. 11. num. 7. *Magna laus, meoque iudicio omnium maxima. Eſt enim ſapientis quidquid homini accidere poſſit, id præmeditari, ferendum eſſe modicè ſi aduenerit: maioris eſt omninò conſilio prouidere ne quid tale accidat, ſed animi non minoris fortiter ferre, ſi aduenerit.*

Si non temerè cuiquam arcana ſui pectoris aperiat, nec leuitate iuuenili prodat animi voluntates, aut committat res ſuas, ſed priuſquam vllum in conſilium aſciſcat, cognoſcat quid velit, & intueatur ſagaci mente, num res ſuas acturus ſit, an ardore cupiditatis & inuidiæ cuiuſdam feratur, denique ſapiens Ariſtot. monitum lib. 6. Ethic. c. 10. ſequatur ταχὺ πράττειν, βουλεύεσθαι βραδέως promptè & celeriter agendum eſt, quod lentè conſultaueris. Perit ſanè prudentiæ laus deliberando collecta, atque effunditur negligentis animi languore, qui ſine cauſa differt in craſtinum matura conſilia. Graue dictum Saluſtij. *Priuſquam incipias, conſulto; & poſtquam conſulueris maturè facto opus eſt.*

VII. Calliditas.

Calliditas larua prudentiæ, vel ex aliquorum opinione falſa, fraudulentaque prudentia, ex qua ducendæne ſint laudes, inter ſummos auctores eſt controuerſum, quorum aliqui continuò illam vt improbam, & à Iuſtitia remotam reijciunt, vtpote quæ in alterius damnum, & perniciem intendatur: alij ſequuntur illam & amant, nihilque penſi habent, ius & æquum violent, dummodò ſuæ cupiditati ſaciant ſatis, & commodis ſuis conſulant: alij denique duas calliditatis partes conſtituunt, alteram quæ peruersè imitata prudentiam, fraudibus quærit, quod aperta vi, & fortitudine non poteſt aſſequi, idque per fas & nefas: hanc ſequebatur Lyſander cui vir ſapiens, & bonæ mentis cùm probro daret, quòd pleraque fraudibus ac

A ac dolis gereret, dixiſſe fertur, vbi quis quod vellet non aſſequeretur, Leonis exuuio Vulpinum aſſuendum eſſe; nimirum quod honeſtis actionibus non poſſit effici, fraude tentandum eſſe. Hinc illa vox communis in Virgilio. 2. Æneid.

Dolus an virtus quis in hoſte requirat?

Quæ tanquam licitis, ac iuſtis actionibus patrocinetur.

Talis ille Lepidus apud Saluſtium, quando nihil glorioſum, nihil tutum, & omnia retinendæ dominationis gratia honeſta eſſe dicit: Talis veterator callidus fraudum opifex Paulus Notarius præpoſtera crudelitate notiſſimus, qui quòd eſſet in complicandis negotiis dirus artifex, catena fuit cognominatus. Hinc oriuntur in familiis noxæ, in foro malitiæ, in pactis conuentiſque doli, in amicitia præſtigiæ, in B bellis cædes, vbique calumniæ; his opponere poſſumus plurimos rei bellicæ peritiſſimos duces, & auctores prudentiâ celebres, qui cum Tullio 3. Offic. clamant, ne quid inſidiosè, ne quid fallaciter fiat.

Callidos huiuſmodi cancro ſimiles facit ſanctus Baſilius, homilia 7. Hexam. vbi illius aſtutiam in oſtrei captatione deſcribit. Cancer efflictim oſtrei carnes cupit; ſed perdifficilis eius eſt ipſi venatio, teſtæ ratione, quâ clauditur ac munitur; peruualido namque & infracto ſepto, carnis oſtrei multitudinem natura munit; cumque duæ concauitates exactæ inter ſeſe coniunctæ oſtreum circumplicent, & ambiant, nihil prorſus cancri denticulati forcipes illi poſſunt. Quid igitur agit? quid tandem molitur? cùm viderit illud tranquillius in locis, tepore ſeſe C oblectans, ſuaſque illas valuulas ad ſolis radios aperuiſſe, ac explicaſſe, tum clanculum iniecto calculo circumclusionem prohibet, atque quod viribus ſuis deerat, id tali aſtu ſibi ſupplet.

Alteram quæ prudentiæ magis affinis eſt, ad quam reuocant in bellis inſidias, quibus aſtutiis bellicis ſuos hoſtes circumueniunt duces armorum non rudes & ignari, quam ſequitur, & probat dux inſignis apud Thucydidem lib. 5. Pelop. cùm ait illa belli furta pulcherrimam laudem mereri, per quæ hoſtes maximè decipiuntur, & amici plurimum iuuantur. Eandem conſulit ad fallendum eruditus dux Ageſilaus apud Plutarchum, qui hoſtem dolo fraudibuſque vincere non iuſtum modò, ſed honeſtum etiam, & iucundum putabat. Non is D ſenſus erat Eurypidis Poëtæ nobilis pronunciantis neminem altæ mentis clanculum velle hoſtem interficere. Non ea mens Alexandri Magni, qui monenti Parmenioni ſuo, vt de nocte hoſtes incautos inuaderet, reſpondit victoriam furari turpe eſſe, manifeſtè atque ſine dolo viuere, glorioſum. Non id conſilium Turni victoriam cum laude publica quærentis apud Virgilium 9. Æn. Vbi deteſtatus Græcorum inſidias, & apertas Latinorum pugnas Troianis comminatus, ſic inſultat glorioſè,

——— Tenebras & inertia furta
Palladij, cæſis ſumma cuſtodibus arcis
Ne timeant; nec equi cæca condemur in aluo
Luce palam certum eſt igni circumdare muros.

Vult Tacitus Annalium 2. eſſe viri non fraude

atque occultum ; ſed palàm & armarum hoſtes A ſuos vlciſci. Nec ab illo diſſentit Florus lib. 1. cap. 13. *Eam vir ſanctus & ſapiens ſciet verum eſſe victoriam, qua ſalua fide, & integra dignitate parabitur.* Nimirum occultis fraudibus quamuis hoſtium corpora vincantur, non tamen animi, quia ſemper reclamabunt & conquerentur fraudibus ſe non viribus deiectos. Hinc rectè Claudianus lib. 6. Conſul. Honorij,

——Nulla eſt victoria maior
Quam quæ confeſſos animo quoque ſubiugat hoſtes.

Qualis eſt quæ aperto Marte comparatur, de cuius gloria nihil eſt quod ab hoſtibus derogetur.

Eodem animo ſemper ſuére Galli nobiles ac generoſi, qui ſcribente Cæſare lib. 1. fatentur ſe à patribus maioribuſque ſuis didiciſſe virtute magis, quàm dolo contendere, nunquam inſidijs, aut excogitato artificio ad victoriam vti. B Cui ſubſcribit auctor belli Africani dicentis Francos homines apertos minimeque inſidioſos eſſe, vt qui per virtutem, non per dolum dimicare conſueuerint : ex his clarum eſt Henricum Magnum Gallicos habuiſſe ſpiritus, cùm interrogatus velletne hoſtes aliquo ſtratagemate illudere, ſe victorias non furari, reſpondit.

Ex dictis in vtramque partem facilè quiuis colligat laudem & vituperationem ; ſiue in aliquo nudam illam & apertam prudentiam reiectis fraudibus, ſiue calliditatem & aſtutiam, ſiue demum, quod omnium maximum eſt, prudentiam honeſtæ calliditati iunctam prædicare velit, cuius Ideam habet Nazarius, cùm inſignem Conſtantini aſtutiam probat, dilaudatâ pluribus ſingulari eius prudentiâ. *Adis barbaros, & diſſimulato Principis habitu, quàm proximè poteras cum duobus accedis. Nunquam eſt excelſior principatus, quàm cùm ſe publico ſubmittit officio. Facis verba, ſpem illorum agitas, & verſas credulitatem, negas te eſſe præſentem. O verè cæca barbaria! quæ in illo vultu ſigna principis non videris, quem nec ſic quidem ſenſeris, cùm intra ictum teli ſecurus ſui ſtaret, Conſtantinum eſſe.* C

In bello fidem & iuſtitiam ſeruandam eſſe conſtat ex ſcripturis ſacris ; grauiter incuſatur à Deo Sedecias, qui datam iuratamque Nabuchodonoſori fidem violauit. *Numquid proſperabitur, vel conſequetur ſalutem* : Ezechielis 17. Ex quo diſcimus, inquit Diuus Hieronymus, etiam inter hoſtes ſeruandam fidem, & non conſiderandum cui, ſed per quem iuraueris : multò enim fidelior inuentus eſt ille, qui propter nomen Dei D tibi credidit, & deceptus eſt, te, qui per occaſionem diuinæ maieſtatis hoſti tuo, imò etiam amico, es molitus inſidias.

In bellis iuſtis licitas eſſe inſidias nemo non aſſentitur, dummodo neque mendacium dicatur, neque data fides violetur, neque pacta reſcindantur, ſed tantum conſilia per quandam ſolertiam & induſtriam militarem hoſtibus occultentur ; de hac prudenti fallacia, deque fraudibus & inſidijs militaribus plura Valerius Maximus lib. 7. cap. 3. ſententiæ verò multò plures in Lipſio Politicor. 4. & 5. cap. 17.

PVNCTVM II.

Laus à ſapientia,

IN laude ſpectari ſolet, ſitne multis communis, an ſingularis, vt de ſapientia tradit Seneca. Si hanc ait quoque bonum vulgare feciſſet Deus, & prudentes naſceremur, ſapientia quod optimum habet, perdidiſſet : mori quidem cum omnibus conuenit, fortiter verò facere cum paucis.

Quod hæc virtus complectatur docet in Genethliaco Maximini Mamertinus. Ipſa illa quæ videtur omnium rerum domina eſſe ſapientia, perſpectis omnium moribus & exploratis rerum docetur euentis, à quo diſcimus ſapientiam ab experientia rerum & cognitione tùm humanarum, tùm diuinarum conſtare, itaut vſus & doctrina parentes eius ſint. Vndè fons laudum à ſapientia geminus oritur, alter à longo rerum vſu, & cuiuſlibet ingenij morumque indagatione, de quo Lipſius 4. Politicor. cap. 5. & 6. Alter à liberalibus honeſtiſque facultatibus, quas aliquis ſibi cogitatione comparauit.

I. Prima laus eſt, ac ſingularis ſapientiæ nota, ſi credatur aliquis diuinæ mentis particeps, hæc enim origo ſapientiæ penè vnica : quo ſenſu à Cicerone pro Milone dicitur Pompeius altâ quadam mente præditus : Theodoſius à Pacato conſors cœleſtis arcani, & naturalium diſpoſitionum : De Gratiano verò Auſonius, *Mens iſta aurea, quam de communi Deo pluſquam vna hauſiſti* : De Conſtantino Nazarius. *Etenim cùm mens tua mortali contagione ſecreta pura omnis funditus ſincera, vbique ſe promerendo Deo præſtet, cum gloria tua humanum modum ſupergreſſa ſit, quis eſt hominum qui opitulari tibi Deum credat?*

II. Altera laus ſapientiæ colligitur ex dictis & ſermonibus. Cùm enim Oratio ſit interpres animi, non dubium eſt, quin Oratio Sapiens ab animo ſapiente proficiſcatur : quare laudabitur ille à prudentia ſiue ſapientia, cuius ſermones tanquam Oracula quædam celebrabuntur, quæ ſequi cupiat ventura poſteritas, & ſi rerum natura pateretur, adſcribi ſibi velit antiquitas. Auſonius in Imperatore Gratiano, quem ad omnem ipſe diſciplinam imbuerat, hoc effert pluribus: cum enim ſcripſiſſet Imperator ei conſulatum deferens, *Soluere ſe quod debebat, & adhuc debere quod ſoluerit*, in voces admirantis & exultantis animi erumpit. *O mentis aureæ dictum bracteatum! ô de pectore candidiſſimo lactei ſermonis alimoniam! Certent huic ſententiæ veteres illi, & Homerici Oratores, ſubtilis deducta Oratione Menelaus, & inſtar profunda grandinis ductor Ithacenſis, & mellea delibutus eloquio iam tertia Neſtor ætatis; ſed neque concinnius ille eloquetur, qui ſe Laconicâ breuitate collegit, neque ille contortius, qui cum ſenſibus verba glomerauit : nec iſte dulcius cuius lenis Oratio mulcendo potius, quàm extorquendo perſuaſit.*

Iterum poſt multa eiuſdem epiſtolæ. Verba ſingula non ſine voluptatis ſenſu perpendit, in quibus oſtendit reconditam ineſſe ſapientiam, quam vltimum vitæ inſtrumentum appellat Seneca. *Verba ſunt literarum tuarum, quibus apud me auctoritatem ſummi Numinis,*

& tuæ voluntatis amplificas; cùm de Conſulibus inquis in annum creandis: erudita vox, & cura ſolemnis, ſolus mecum volutarem: ô profunda altitudo ſecreti! habes ergo conſiliatorem, & non metuis proditorem. Vt me noſti: quid familiarius? vt facere debui: Quid Conſtantius? vt velle te ſcius: quid dici blandius poteſt: Conſilium meum ad Deum retuli. Et quemadmodum ſolus, cui præſto eſt tàm grande conſilium? an plenius cum Senatu, cum equeſtri ordine, cum plebe Romana, cum exercitu tuo, & prouincijs omnibus deliberaſſet ad Deum retuli: non, vt credo, nouum ſumeres, ſed vt ſanctius fieret, quod volebas: eius auctoritati obſequutus: ſcilicet vt in conſecrando patre, in vlciſcendo patruo, in cooptando patre feciſti. Te Conſulem deſignans, & declarans, & priorem nuncupans. Quis hæc verba te docuit? ego tàm propria, & tàm Latina neſcius.

III. Neque tantùm ex ſapientia colligitur, verùm etiam ex Eloquentia vt in partitionibus ait Cicero, copioſè loquens ſapientia. Cuius commendationis ideam habet idem eximius Orator Auſonius, vbi Gratiani pluribus ſapientem Eloquentiam commendat. *Et aliqua de Oratorijs virtutibus tuis dicerem, niſi vererer mihi gratificari. Non enim Sulpitius acrior in concionibus, nec maioris Gracchi commendabilior modeſtia fuit, nec patris tui grauior auctoritas, qui tener vocis cùm incitata pronuntias? qua inflexio, cùm remiſſa? qua temperatio, cùm vtraque diſpenſas? quis Oratorum læta iucunditas, facunda cultius, pugnantia denſius, denſata glomeratius, aut dixit, aut quod eſt liberum, cogitauit?*

Non perite minus Ariſtides in Oratione quam habuit in Marcum Aurelium Antoninum Philoſophum, ſapientiam cum Eloquentia coniungit, ſimulque nouam laudem ſuppeditans illum celebrat, quod ſapientia ſua ſimul, & Eloquentia militum mores emendauerit, quæ poſtquam ſatis multis amplificauit. *Τοῦτον οὐκ ἂν γένοιτο μεῖζον τεκμήριον αἰδοῦς ἅμα καὶ δικαιοσύνης καὶ μὴν δεινότητος σοφίας. τοῦτ' αὖ τὸ τεκμήριον εἰκότως αὐτὸ ποιήσεται. Τὸ μὲν γὰρ κινουμένους καὶ κατατασσομένους τάξιν ἀναγκάσαι, φόβῳ καὶ ὁ γνώμης ἀσθενὴς δῆλος, ὅπως ἔχειν αὐτοὺς πεποίηκεν. Τὸ δὲ ἀπλήστως πρὸς χρήματα, καὶ τὸ λαμβάνειν διακειμένους πάσας μετασχεῖν, οὐκ ἂν οἶμαι ῥᾳδίως ἐδύνατο εἰ μὴ σοφίᾳ καὶ αὐτοὺς ὑπὲρ ἅπαντας ἦν.* Hæc autem ſicut fortitudinis & prudentiæ ſunt ſigna maxima, ſic non minus perfectiſſimæ ſapientiæ perhibent indicium. Si enim vi illos, vt his acquieſcerent, coëgiſſet, non tàm prudentiæ, quàm metus incuſſi magnitudine ea videretur effeciſſe: cùm autem eos, qui inſatiabili tenebantur accipiendæ pecuniæ deſiderio, ad moderationem non inuitos redegerit, apparet facilè, id eum nequaquam facere potuiſſe, niſi & ſapientiâ reliquos & eloquentiâ ſuperaſſet.

IV. Sit vltima quòd ſapientiæ laude commendati ſoli credantur rerum adminiſtratione digni: Quis enim communem illam quidem, ſed veram Platonis vocem non audijt, tùm demum ciuitates, & imperia felicia fortunataque fore, cùm eorum moderatores optimarum artium, præſertim Philoſophiæ ſtudijs eſſent exculti, vel eruditos ac ſapientes audirent, atque in conſilium adhiberent. Quo referre licet eorum Principum exempla, qui eam ob cauſam ſapientiæ comparandæ magnam operam nauarunt, quæ videri poſſunt in Lipſio 4. Politic. Proindè audiendus Sapiens Prouerb. 4. *Poſſide ſapientiam, poſſide prudentiam, ne dimittas eam, & cuſtodiet te, dilige eam, & conſeruabis te: cùm eam fueris complexatus, dabit capiti tuo augmenta gratiarum, & corona inclita proteget te.*

A

PVNCTVM III.

Laus à Temperantia.

TEmperantiæ eſt omnes affectus animi moderari: quòd vt habet Seneca lib. de benef. cap. 7. animum continere & tradere ſibi

B poſſit ac debeat. Quare cùm longum ſit eam per totam vitam, & mores diffuſam complecti, atque laudes quæ ab ea duci poſſunt, omnes hunc in locum referre, de illa Temperantia duntaxat ſermo erit, quæ propriè in abſtinentia & frugalitate quotidiani victus occupatur; in qua prima quædam, & generalis laus eſt, quæ conuenit omnibus, qui ſummam vbique crudelitatem ac parſimoniam retinent, qui res ita ſuas omnes componunt, vt nihil ſoperfluum, aut luxurians domi ſuæ patiantur, de quorum numero Seneca Philoſoph. epiſt. 5. quos ſic vult eſſe comparatos, *Vt diſſimiles eſſe nos vulgo ſciat, qui inſpexerit propius: qui domum intrauerit nos potius miretur, quàm ſuppellectilem noſtram. Magnus ille eſt qui fictilibus ſic vtitur quemadmodum argento: nec ille minor eſt, qui ſic argento vtitur quemadmodum*

C *fictilibus, infirmi animi eſt non poſſe pati diuitias.*

Atque vt huius laudis verus color appareat, definit idem ſapiens frugalitatem, ſcientiam vitandi ſumptus ſuperuacuos, aut artem, quâ re familiari docemur vti moderatè: quo in genere Periclem commendat Plutarchus, quòd ita frugalis eſſet, vt diſtractis locatione annuis bonorum ſuorum fructibus, neceſſaria quæque ex foro in victum quotidianum mercaretur: ita ſumptus ad vnguem circumcidebat, nihil vt in ampla domo diffluerct, omnes impenſæ eſſent certo numero conſtitutæ, denique nec inertiâ quadam dilaberentur, nec ipſum moleſtè interpellarent.

Laudatur ab eodem Cato maior, qui ad hanc virtutem filium ſuum exhortatus, negabat

D eſſe viri, ſed viduæ mulieris aliquid de ſuis fortunis minuere: diuinum autem virum non verebatur illum dicere, qui plus relinquit in rationibus ſuis, quàm quod receperit.

Verum laus iſta longè maior & illuſtrior cenſebitur, ſi Regi, aut viro Principi tribuatur; idque ex Alexandri magni, hoc etiam nomine & iure laudandi, ſententia, qui, vt refert Dio Chryſoſt. Oratione de regno 3. interrogatus à patre, num deceret Regem habere palatium ornatum auro, diſtinctum ebore, cæteriſque diuitijs locupletatum, nequaquam, inquit, ſed multò magis hoſtium exuuijs & armis. Nec enim ad Regem pertinent ambitioſi cultus, ſed delicatioris potius, & cultæ Virginis ſunt, aut petulantis cuiuſdam mulierculæ ludicra. Quare non ſic miror Athenienſes propter ſumptum in

ciuitates, & templa, quàm propter enſem Mardonij & ſcuta Laconum.

I. In vitæ cultu modeſtia.

De cultu hoc ſit primum pronunciatum, eum qui modeſtiæ cancellos excedit, non eſſe ſine vitio, quod vſque adeo verum eſt, vt nec Principum, quibus iurè maior ornatus conceditur, cultus abire debeat à majeſtate Regis & grauitate. Illuſtris eſt in Principe commendatio, cum in eius victu cultuque corporis & elegantia nihil profuſum, ſolutum nihil, ac languidum, nec cibi potuſque præcipua, aut exquiſita præ cæteris, ſed vulgaris quotidianaque ratio, ſed veſtitus non tàm ad elegantiam, & oſtentationem pretioſus quàm ad vſum & neceſſitatem factus, vt ex tàm antiqua, tàm illuſtri nobilitate nihil ſit, quo diſcernas illum ab alijs, præterquam animi præſtantiâ, regiaque totius corporis dignitate.

Præclarè Seuerus Imperator gemmas virtutis vſui non eſſe; imperium in virtute, non in decore conſiſtere pronuntiauit. Sit igitur illorum veſtitus qualis ille Scipionis Africani, non cultus munditijs, ſed virilis ac verè militaris, de quo Liuius lib. 28. Auguſtus Imper. vel hoc ipſo nomine auguſtior, quò modeſtior in hoc cultu, apud Suetonium, hic tantus Monarcha non verbis tantùm ſumptuoſas illas veſtium elegantias exagitauit, ſed exemplis etiam damnauit modeſtiſſimis, vt qui veſte ooo alia quàm domeſtica vſus ſit, ab vxore, ſorore, filia, neptiſque confecta. Plura ſunt huius exempla temperantiæ in Lipſio monitorum 15. Alioquin ſi ad luxuriem veſtium abeant, quidni obijciatur ipſis, quod Troianis olim obiectum fuiſſe notat ab Rutulis princeps Poëta?

Et tunicæ manicas, & redimicula mitra.

In armis & virtute bellica claris hominibus neſcio quid habet amabile veſtium neglectus, & horror quidam ſine ſordibus: hinc commodè Leonis exuuias τῆς ἀρετῆς στῆμα virtutis amictum, cingulum innocentiæ, honoris paludamentum ſapientes nominarunt. Porrò nimium amorem elegantiæ in veſtitu nominat grauem animæ morbum Chryſoſtom. 2. ad Olymp. & δυσκαταγώνιστον ad ſuperandum perdifficilem, nec-non magnum indicium γνώμης διαφθαρμένης corruptæ mentis, læſi perturbatique iudicij, aberrantis & deluſæ rationis, cuius contagio tàm latè patet dulci quadam licentia nimium & impunè lenocinante, vt vix vllus immunis reperiatur.

II. Vitæ cultus ciuilis & honeſtus.

Neque tamen ad aliud extremum, hoc eſt ad ſordes abeundum: Hinc à Philippo patre rogatus Alexander, cur Homerus Agamemnnni pretioſas veſtes daret; Non exiſtimauit oportere ducem apparere abiectum, aut vulgo, vel priuatis eſſe ſimilem, verum aut ſtolâ, vel armatura maiore honeſtioreque, atque alijs antecellere, non tamen vt laſciuiat, & ineptè ludat.

Hic etiam totius populi Rom. ſenſus videtur fuiſſe, qui teſte Plutarcho leuiter Catoni fuit infenſus, quod Prætor renunciatus ius diceret in abiectis & laceris veſtibus, quaſi illo quotidiano &

A nimis obſoleto cultu Præturam deprimeret. Adde quod tales (quãtumuis munditiem non affluentem affectent & parſimoniam) frigidam habent & moderationis & frugalitatis gloriam. Quod de Galba ſcribit Suetonius in eius vita.

III. Ornatus viro non dignus mores arguit.

De ornatu quid dici poteſt aliud, quàm quod communis fert omnium conſenſus, illum ſcilicet viros dedecere; veriſſimè proclamat Vates ſuo damno Sapiens,

Auferimur cultu.———

Nec in alio magis aſſentior Auguſto Cæſari, quàm cùm inſigniorem corporis cultum, & amictum plus B æquo nitidiorem, ſuperbiæ vexillum, & luxuriæ nidum vocauit, verè ſic eſt,

Decipit hac oculos Ægide diues amor.

Atque vti Orexin dormientem licet, excitant odores, ſapores, colores, & exotica ciborum condimenta: ſic libidinem quamuis languentem & ſopitam accendunt hæc mollia corporis ornamenta, & hæc vitæ blandioris lenocinia.

Quis illorum mores approbet vehementer, qui veſtem malunt ornatiorem eſſe, quàm mentem, capillum ordinatiorem, quàm vitam? grauiſſimè queritur Seneca contra languentes, & otioſos huiuſmodi fucos lib. de breuit. vitæ cap. 12. *Quibus apud tonſorem multa hora tranſmittuntur, dùm decerpitur ſi quid proxima nocte ſuccreuit, dùm de ſingulis capillis in conſilium itur, dùm aut diſiecta coma reſtituitur, aut deficiens hinc atque illinc in frontem compellitur? quando iraſcuntur ſi tonſor paulò* C *negligentior fuit; tanquam virum tonderet: quando excandeſcunt, ſi quid ex iuba ſua decìſum eſt, ſi quid extra ordinem iacuit, niſi omnia in annulos ſuos reciderunt; Quis eſt iſtorum qui non malit Rempub. turbari, quàm comam ſuam? qui non ſolicitior ſit de capitis ſui decore, quàm de ſalute? qui non comptior eſſe malit, quàm honeſtior, &c.*

Quid ſperes ab ijs, qui corporis venuſtatem cirroſque humeris, & collo illudentes pro Deo venerantur? genus omne difficultatis exhorreſceſcunt, ita nec in campo ferent vnquam laurearum ſegetem atque triumphorum, capillis ſuis molliores. Non erat illa priſcis temporibus Heroûm, neque verò etiam Principum noſtrorum vitæ degendæ ratio, quibus honorificum fuit non alio puluere melius, quàm bellico ſordeſcere, ac vigilijs angoribuſque pro vera gloria, confici, non D liquidis voluptatibus in ooo frangi, meretricum in morem. Proindè nihil mirum, ſi qui vias omnes eloquentiæ tenebat Tullius, hinc colores hauſerit ad ſocios Catilinæ pingendos, qui ſe flagitijs omnibus contaminauerant, quorum impia nefandaque conſilia ad extinguendum imperium lumen orbis terrarum inhumanè ſuſcepta credibiliora ſunt viſa, cùm eos dixit, volitare velis amictos, non togis, barbula comptos, madentibus cincinnorum fimbrijs, calamiſtrata coma, ceruſſatos, &c.

Ad hanc rem ſatis eſt referre quod Veſpaſianus Imper. non præliorum modò contentione fortiſſimus, ſed domi quoque ſapientiâ nobilis, egregiè protulit. Cùm enim ad eum veniſſet adoleſcens eximio veſtitu ornatus, & vnguento fragrans, pro impetrata præfectura gratias acturus,

dulci & compoſita Oratione, Princeps nutu iuuenem aſpernatus, inſuper grauioribus verbis iocrepuit. *Maluiſſem*, ait, *allium oboluiſſes*, & continuò literas reuocauit, quibus honorem illi conceſſerat. Tanti eſt impetum illum ad lenitatem & oſtentationem, quo feruntur venuſtuli nutricis in ſinu molliter educati, ad aoimi ornamenta deriuare, verumque & ſolum decorem, mentis ornatum reputare.

IV. Liberalis frugalitas.

Quarta laus in liberali frugalitate ponitur: ſi nempe liberalis & ſimul frugalis ſit aliquis, aut ſibi parcus, in alios liberalis. Quod agnoſcit in Traiano Plinius Iunior. *Interrogandus videris, ſatiſne computaris imperij reditus, an tantas vires habeat frugalitas Principis, vt tot impendiis, tot erogationibus ſufficiat: Nam quid eſt cauſæ cur alii quidem cùm omnia raperent, & rapta retinerent, vt ſi nihil rapuiſſent, defuerunt omnia, tibi, cùm tàm multa largiaris, & nihil auferas, nulla deſint.*

V. In cibo potúque Temperantia.

Magna laus eſt, ſi quis cibis & vino parcè vtatur: nam vt ebrietas omne vitium & incendit, & detegit, ex mente Senecæ, ita ſine dubio ſobrietas virtutes fouet, ac nutrit. Ab hac virtute Plutharchus Iul. Cæſarem pluribus commendat, quòd cùm Mediolani Valer. Leo ipſi apparaſſet aſparagium vnguento, pro oleo perfuſum, iamque ipſe cum aliis guſtaſſet, reliquis indignantibus, & hoſpitis imprudentiam acerbè ſatis damnantibus; *Satis erat*, ait, *abſtinere ab iis, à quibus abhorrebatis, nunc eam ruſticitatem qui reprehendit, ruſticus eſt.*

Hic triumphat Plinius pro Traiano, quem eò temperantiæ progreſſum ait, vt meritò poſſis ambigere, maiórne fuerit in eo bellica fortitudo, rerumque geſtarum gloria, an victus parſimonia. *Num tibi ſemper in medio cibus, ſempérque menſa communis? num ex conuictu noſtro mutua voluptas? num prouocas reddiſque ſermones? num ipſum tempus epularum ſuarum, cùm frugalitas contrahat, extendit humanitas? non enim ante medium diem diſtentus ſolitaria cœna ſpectator, adnotatorque conuiuis tuis imminet, nec ieiunis & inanibus plenus ipſe, & ructans non tàm appoſitos, quàm obiicis cibos, quos dedigneris attingere; ægréque perpeſſus ſuperbam illam conuictus ſimulationem, rurſus te ad clandeſtinam ganeam occultumque luxum refers. Ergo non aurum nec argentum, nec exquiſita ingenia cœnarum, ſed ſuauitatem tuam iucunditatemque miramur, quibus nulla ſatietas adeſt, quando ſincera omnia & vera, & ornata grauitate. Neque enim aut peregrina ſuperſtitionis myſteria, aut obſcœna petulantia menſis Principis oberrat; ſed benigna inuitatio, & liberales ioci, & ſtudiorum honor.*

Hinc attexamus purpureum Latini Pacati Gallici luminis elogium de Theodoſio Imperatore, cuius infantiam non illæ poetilium annorum illecebræ voluptateſque exceperunt: qui neque nutricum blanditiis emollitus in otio, ac iocis elanguerit, nec inter conuiuia, atque epulas garriuerit, nec in ludis ac ſaltationibus frequens eſſe conſueuerit: qui nihil

A in victu cultúque corporis habuerit, quod luxum atque inertiam redoleret, ſed ſumma vbique frugalitas, & cibi potioniſque non præcipua, aut exquiſita præ cæteris, ſed vulgaris fuerit quotidianáq; ratio. *Et quia vel longo Orientis vſu, vel multorum retro Principum remiſſione, tantus quoſdam luxus infecerat, vt adulta conſuetudo laſciuia haud quaquam facilè videretur obtemperatura medicinæ, ne quis ſe pati iniuriam putaret; à te voluiſti incipere cenſuram, & impendia palatina minuendo, nec ſolùm abundantem reſcindo ſumptum, ſed vix neceſſarium vſurpando dimenſum, quod naturâ difficillimum eſt, emendaſti volentes. An quis ferret moleſtè ad Principis ſemet modum coërceri? aut ſubſtractum ſibi doleret ſtipendium priuatæ luxuriæ, cùm videret Imperatorem rerum potentem modico & caſtrenſi cibo ieiuB nia longa ſolantem? Ad hoc Aulam omnes Spartanis Gymnaſiis duriorem, laboris, patientiæ, frugalitatis exemplis abundantem, neminem vnum inueniri qui auderet ad penum regiam flagitare remotorum littorum piſcem, peregrinæ aëris volucrem, alieni temporis florem. Nam delicati illi ac fluentes, & quales tulit ſæpè Reſpub. parum ſe lautos putabant, niſi luxuria vertiſſet annum, niſi hyberna poculis roſa innataſſent, niſi æſtiuam in gemmis capacibus glaciem falerna fregiſſent: horum gula anguſtus erat noſter orbis: namque appoſitas dapes, non ſapore ſed ſumptu æſtimantes, illis demum cibis acquieſcebant, quos extremus Oriens, aut poſitus extra Romanum Colchus imperium, aut famoſa naufragiis Maria miſiſſent, quos inuita quodammodo reluctantique natura hominum pericla rapuiſſent. Vt taceam infamì ſæpè delectu ſcriptos in prouinciis aucupes, ductaſque ſub ſignis venatorum cohortes militaſſe conuiuiis.* C *Tua Imperator epula menſis communibus parciores, locorum ac temporum fructibus inſtruuntur. Hinc certatim in omnes luxuria pudor, parſimoniæ cultus inoleuit, & quieſcentibus legum minis, ſubiit quemque priuatim ſui pœnitentia. Sic eſt, exaſperat homines imperata correctio, blandiſſimè iubetur exemplo.*

Non amantur illi, qui ſe tùm pulchros, ac beatos putant, cùm in poculis mentum atque mentem immerſerint, quod non modò non regium, ſed ne quidem egregium, & communi hominum conditione dignum eſt. Pythagoræ ſapientis dictum, primum eſſe gradum vitæ laudabilis & perfectæ κρατεῖν γαστρὸς abdominis eſſe dominum & appetitionis, Menandri penum virtutis Temperantiam, Socratis vero τὴν κρηπῖδα fundamentum honeſtatis.

D Menſam diuitum multorum pauperum ſanguine inſtrui piè luget atque damnat acriter D. Ambroſius de Nabute cap. 5. *Quanti necantur, vt vobis quod delectat paretur? funeſta fames veſtra! funeſta luxuries! Ille de ſummis culminibus ruit, vt frumentis amplis veſtris receptacula prepares: ille de ſublimi arboris cacumine decidit, dùm genera vuarum explorat, quæ deferas quibus digna Domino ſuo vina fundantur: Ille maris merſus dùm veretur ne piſces menſa tua deſit, aut oſtrea: Ille brumali frigore, dùm lepores inueſtigare, aut laqueis ſtudet aues captare, dirigut: Ille ante oculos tuos, ſi quid fortè diſplicuit verberatur ad mortem, atque ipſas epulas fuſo reſpergit cruore.*

Modum præſcribit in his expeditum Seneca, epiſt. 122. Vbi poſtquam pluribus docuit

eos neſcire quemadmodum viuendum ſit, qui neſciunt quando: eoſdem mortem timere, in quam ſe viui condiderunt, tàm infauſti ominis eſſe, quàm ſint aues nocturnæ, denique non conuiuari, ſed iuſta buſtáque ſibi facere, omnes denique contra naturam viuere, ſubdit. *Tenenda Lucili nobis via eſt, quam natura præſcripſit, nec ab illa declinandum. Illam ſequentibus omnia facilia, & expedita ſunt: contra illam nitentibus, non alia vita eſt, quàm contra aquam remigantibus.*

Quàm paruis minimiſque natura contenta ſit, docet Boëtius lib. 1. Proſa 2. cuius ſatietatem ſi ſuperfluis vrgere velis, aut iniucundum, quod infuderis, fiet, aut noxium.

Hinc veterum cibi potuſque intemperantem vſum damnat Poëta bonus.

——— O prodiga rerum
Luxuries, nunquam paruo contenta paratu,
Et quæſitorum terrâ, pelagóque ciborum
Ambitioſa fames: ô lauta gloria menſa!
Diſcite quàm paruo liceat producere vitam,
Et quantum natura petat.

Lucanus lib. 4.

Iam verò quàm indignum ſit hoc vitium viro Principe, ſatis oſtendit Curtius dùm Alexandri nimiam ebrietatem emendat, lib. 5. *Cæterùm Alexander ingentia animi bona, illam indolem, quâ omnes Reges anteceſſit, illam in ſubeundis periculis conſtantiam, in rebus moliendis efficiendiſque velocitatem, in deditis fidem, in captiuis Clementiam, in voluptatibus permiſſis quoque & vſitatis temperantiam, haud tolerabili vini cupiditate fœdauit.*

Denique multa paucis Stoïco ſupercilio Lucilium ſuum in hanc rem docet Seneca, ep. 5. *Aſperum cultum, & intonſum caput, & negligentiorem barbam, & indictum argento odium, & cubile humi poſitum, & quidquid aliud ambitionem peruerſa via ſequitur, deuita. Non ſplendeat toga, ne ſordeat quidem: Non habeamus argentum, in quod ſolidi auri cælatura deſcenderit; ſed non putemus frugalitatis indicium auro, argentóque caruiſſe: hoc primum Philoſophia promittit ſenſum communem, humanitatem & congregationem: à qua profeſſione diſſimilitudo ſeparabit. Nempe propoſitum noſtrum eſt, ſecundùm naturam viuere: hoc contra naturam eſt torquere corpus ſuum, & faciles odiſſe munditias, & ſqualorem appetere, & cibis non tantùm vilibus vti, ſed tetris & horridis; quemadmodum res delicatas deſiderare luxuria eſt; ita vſitatas, & non magno parabiles fugere, dementia eſt. Frugalitatem exigit Philoſophia, non pœnam, poteſt autem eſſe incompta frugalitas.*

PVNCTVM IV.

Laus à Liberalitate.

HÆc illa vox communis, & omnium opinio ſemper multum potuit incendendis hominum animis ad liberalitatem amandam, quod qui facerent, proximè ad Dei ſimilitudinem accederent. Indè Clemens Alexandrinus ſapienter ait beneficum hominem, atque liberalem eſſe εἰκὼν τοῦ θεοῦ, expreſſam ac ſpirantem Dei viuentis imaginem. Proindè nulla virtus eſt quam facilius elegantiuſque Panegyriſtæ in ſuis Principibus commendent: eam forte ob cauſam, quòd vt Princeps dixit Orator 1. Offic. *Nihil ſit liberalitate, natura hominis accommodatius*: Quippe non prius humanitatem accipimus, hominiſque ſpeciem, quàm ſtudium hauſimus, amoremque in humanum genus, & tacitos quoſdam beneuolentiæ igniculos, qui deindè non ſine magno iucunditatis ſenſu, in benignitatem erumpunt & accenduntur.

Benè notat D. Ambroſius in Pſal. 102. proprium Principis characterem eſſe. *Principale eſt virtutis inchoare à beneficiis, & proſeminare gratiam; eatenus enim ſibi Rex eſt, quatenus ſubditis ſuis prodeſt.* Hinc illa Titi vox, nota ſatis, ſed plena Numinis. *Diem perdidi, hodie non imperaui, in nullum beneficus fui.* Et verò nihil in eximia fortuna maius, ſplendidius nihil, atque diuinius, etſi vltra Solis vias & Oceani limites imperium ſuum extenderit, quàm ſubditis bene-velle, bene facere Quod Alexandro tumenti dictum eſt olim ab Oratore libero. *Nihil in fortuna tua maius habes quàm vt poſſis, nihil melius, quàm vt velis bene-facere, ſi Deus es, tribuere beneficia debes, non ſua ab hominibus eripere.*

Quod planè nouerat Rex Theodoricus, & fatebatur apud Caſſiodorum lib. 3. ep. 11. non alium eſſe Principis characterem. *Optamus cunctum diem plenum beneficiis noſtris excurrere: optamus vbique præſtita noſtra radiare: quia in annum viuit, quod munificentia principalis indulſit; remiſtrum melius deratiuo, quàm ſceptro regia manus radiat & ſplendeſcit.*

Iam nihil eſt quod multi ſimus in exhibenda liberalitatis præſtantia, contenti varios ac multiplices laudum riuulos, ex hoc fonte deducere, moneréq; conſiderandum in hac virtute, quantum quid conueniat, quomodo, quando, quibus item largiri conueniat, quo fine, & vndè detur, in omnibus denique ſeruandam honeſtatem, & compoſitæ rationis lumen, atque prudentiæ conſilium audiendum. Quod poſt Ariſtotelem animaduertit Seneca libro de beneficiis. cap. 11. *Sit in beneficio ſenſus communis; tempus, locum, perſonas obſeruet, quia momentis quædam grata, & ingrata ſunt.* Nam alioqui res bona, niſi benè conuenienterque fiat, perdit gratiam, vt formoſum virginis vultum ſæpè næuus dehoneſtat.

I. Quid. A Congiario.

Primum igitur conſiderandum eſt, quid detur: varia ſcilicet occurrunt, in quæ ſe diffundit liberalitas: aut enim munera publica ſunt, aut priuata, pecuniæ, vel agri: ſi Princeps ille ſit, qui largitur, aut vectigalia remittit, aut certè ex magna parte minuit, confert dignitates, aut ædificia publica extruit, vrbes inſtaurat, edit ſpectacula, de ſingulis aliqua. Traianum laudat Plinius à Congiario plebi dato. *Niſi verò leuiter attingi placet, locupletatas tribus, datumque Congiarium populo, & datum totum, cùm donatiui partem milites accepiſſent. Enimuero quid benignitate diuiſum eſt? quanta cura tibi fuit, ne quis expers liberalitatis tua fieret? Tu ne regere quidem ſuſtinuiſti.*

Obtuliſti Congiarium gaudentibus gaudens, ſecuruſque ſecuris, quodque antea Principes ad odium leniendum tumentibus plebis ani-

mis obiectabant, Id tu tàm innocens populo dediſti, quàm populus accepit. *Paulo minus quinque millia ingenuorum fuerunt, quæ liberalitas Principis noſtri conquiſiuit; inuenit, adſciuit. Hi ſubſidium bellorum, ornamentum pacis, publicis ſumptibus aluntur, patriamq; non vt patriam tantùm, verùm vt altricem amare condiſcunt.*

Ex hoc Cereris imago cernitur in quodam Numiſmate ſedentis non in ſella quidem, ſed in gemino cornu copiæ, ſcipionem manu teneutis; cuius emblematis interpretatio continuò ſequitur in alia figura, vbi vas frumentarium ſpicis & papaueribus plenum exhibetur, quibus attinguntur ea, quæ Traiani tempore contigerunt, vt & Romæ nihil ne pauperibus quidem deeſſet, nec extremis in regionibus fames graſſaretur. Hoc idem teſtatur Plinius Orator. *Magnificum Cæſar, & tuum diſiunctiſſimas terras munificentia, ingenio velut admonere, immenſáque ſpatia liberalitate contrahere, intercedere caſibus, occurſare fortuna, atque omni ope adniti, ne quis è plebe Rom. dante Congiarium te, hominem magis ſentiret ſe fuiſſe, quàm ciuem.*

Pueris & puellis alimenta detuliſſe Traianum clarè docet Xiphilinus his verbis. Ciuitatibus Italiæ multa elargitus eſt ad educationem liberorum, in quos magna beneficia contulit. Indè nummus in quo Matrona quædam ſiniſtra copiæ cornu, dexterâ ſpicas tenens, eas prætendit ſuper puerum adſtantem cum inſcriptione S.P.Q.R. OPTIMO PRINCIPI ALIM. ITAL. Eſt & alius in quo Laureatus Imperator ipſe pueris alimenta diſtribuit, ſedet in ſella, ſiniſtrâ tenet haſtile, dexterâ aliquid ſtolatæ mulieri porrigens, pueri ſunt gemini, quorum alter in gerulæ læua recumbit, alter dextrâ ducitur, infernè ſcriptum legitur ALIM. ITAL.

Eſt & illuſtris nummus ad Domitiani liberalitatem exprimendam, in illo tanquam in theatro ſedet Imperator, ad cuius pedes accedunt nonnulli aliquid accepturi, gemina hinc & hinc vaſa, leguntur inſcriptiones variæ ſub ſeſſione: Principis FRVG. AC. infrà SC. in ora ad dextram CONS. XIV. ad læuam LVD. SÆC. A. POP Quas voces interpretantur aliqui fruges acceptas, quòd eo tempore, vel Congiarium populo diuiſum ſit, vel frumentum, aliquodúe edulium, huncque adducunt Tranquilli verba ex cap. 4. ſeptimontiali ſacrorum die Senatui Equitique panariis, plebæiis ſportellis cum opſonio diſtributis. Addit Suetonius. *Initium veſcendi primus fecit, diéque proximo omne genus miſſilia ſparſit: & quia pars maior intra popularia deciderat, quinquagenas teſſeras in ſingulos cuneos Equeſtris ac Senatorij ordinis pronunciauit.* Quod ſolemne Domitiano fuiſſe conſtat ex Statio 1. Syluarum, vbi copioſè hæc deſcribuntur.

Vix Aurora nouos mouebat ortus,
Iam bellaria adorea pluebant.
Hunc rorem veniens profudit Eurus
Quidquid nobile ponticis Nucetis
Fœcundis cadit aut iugis Idumes.
Quod ramis pia germinat Damaſcus,
Et quas præcoquit Ebοſia cannas
Largis gratuitum cadit rapinis.

Poſt multa verò generis eiuſdem ſic pergit,

Ecce autem caueas ſubit per omnes
A *Inſignis ſpecie, decora vultu*
Plebes altera non minor ſedente;
Hi panaria candidaſque mappas
Subnectant, epulaſque lautiores,
Illi marcida vina largiuntur,
Idaos totidem putes miniſtros.

Poſtmodum vbi multis húc verſum cōmendauit.

Hunc annona diem ſuperba neſcit.

Gloriatur, quòd cum turba Domitianus ad modeſtiæ ſpecimen, & humanitatis accumbat, quod & celebrat in eiuſdem Epulo 4. Syluarum.

Téne ego Regnator terrarum, orbiſque ſubacti
Magne parens, te ſpes hominum, te cura Deorum
Cerno iacens? datur hac iuxta, datur ora tueri
Bina inter menſaſque, & non aſſurgere fas eſt.

De Commodi Imp. liberalitate multa dicuntur.
B Adhuc in prætexta puerili Congiarium, dedit, ex quibus ait Xiphilinus fiebat, vt ei pecunia deficeret. Erat enim liberalis; nam & populo ſæpè aureos quinque, denarioſque quindecim dedit. Indè fortè emanarunt ea numiſmata in quibus nimium quantum iis largitionibus gauderet populus, oſtendebatur. TEMPORVM FELICITAS. Ibi quatuor anni partes ὧραι dictæ quatuor puerulis expreſſæ: Aliàs mulier in ſella, ſiniſtrâ ſpicas, dexterâ vitem vuis onuſtam oſtendit: botros diripiunt ſub vite, in cadis partim intrò, partim extrà ſtantes, nudi quidam homines, fortè vinitores, inter quæ puer ex quodam vaſe, aut cado eminet: quæ felicitatem temporum loquuntur omnia.

Annonæ Prouidentia.

Magna laus liberalitatis in Principe ſi curam
C vrbium ſuſcipiat, Nundinarum & Annonæ, hanc in ſuo Traiano celebrat Plinius eiuſdem Orator; nam vbi ſumptus & impenſas expoſuit, quibus fame laborantes iuuit, concludit; *Inſtar ego Congiarij reor affluentiam annonæ. Huius aliquando cura Pompeio non minus addidit gloriæ, quàm pulſus ambitus campo, exactus hoſtis mari, Oriens triumphis Occidenſque luſtratus. Nec verò ille ciuilius quàm parens noſter auctoritate, conſilio, fide recluſit vias, portus patefecit, itinera terris, littoribus mare, littora mari reddidit, diuerſaſque gentes ita commercio miſcuit, vt quod genitum eſſet vſquam, id apud omnes natum eſſe videretur, deuehunt ipſi quod terra genuit, quod ſidus aluit, quod amnis tulit.*

Quàm nunc iuuat prouincias omnes in fidem noſtram ditionemque veniſſe, poſtquam contigit Prin-
D *ceps terrarum, qui fœcunditatem nunc huc, nunc illuc, vt tempus & neceſſitas poſceret, referretque, qui diremptam mari gentem, vt partem aliquam populi plebiſque Romana aleret, ac tueretur. E cælo quidem nunquam benignitas tanta, vt omnes ſimul terras vberet, foueatque; hic omnibus pariter, ſi non ſterilitatem, at mala ſterilitatis exturbat; hic ſi non fœcunditatem, at bona fœcunditatis importat: hic alternis commeatibus Orientem Occidentemque connectit.*

De Ægypto verò ſic, vbi rem totam aperuit. *Refuſdimus Nilo ſuas copias, recepit frumenta quæ miſerat, deportataſque meſſes reuexit. Diſcat igitur Ægyptus credatque experimento non alimenta ſe nobis, ſed tributa præſtare. Sciat ſe non eſſe P.R. neceſſariam & tamen ſeruiat.*

Sunt in Nummis variæ tùm notæ, tùm epi-

graphæ, quæ curam hanc annonæ diligentem commendēt: in Claudij figura ſedet altera manu ſpicas, haſtam alterâ geſtans cum hac inſcriptione. CERES AVGVSTA. In alio vas quoddam frumentarium, cum his dictionibus TI. CLAVDIVS CÆSAR AVGVSTVS. In alio quodam dextera nuda tria papauera ſpicaſque geminas tenens cum voce ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ. Quæ prouidentiam Imperatoris indicant: quâ famis tempore populo proſpicere, quoad potuit, ſatagere viſus eſt. De quo Sueton. cap. 8. *Vrbis annonæque curam ſollicitiſſimè ſemper egit: nil non cogitauit ad inuehendos etiam in tempore hyberno commeatus.*

Pluribus olim laudata fuit Gallieni liberalitas ac prouidentia. Figuram ſtellatam habuit è cuius ſinu pecuniam effundebat, cum lemmate ABVNDANTIA AVG. Fuit & altera dexterâ crumenam, ſiniſtrâ Caduceum Mercurij gerens. PROVIDANTIA AVG. De quibus hæc habet Trebellius Pollio. *Congiarium Pop. mol. dedit, Senatus ſportulam ſedens erogauit, Matronas ad Conſulatum ſuum rogauit: iiſdem manum ſibi oſculantibus quaternos aureos ſui nominis dedit. Quæ pecuniarum abundantiam arguebant.*

A vectigalibus remiſſis, aut imminutis.

Nulla re magis ſubditorum animos Princeps ſibi demeretur, quàm in tributis & vectigalibus ab eis exigendis, moderatione quadam, quæ regiis facultatibus ſic conſulit, vt popolum ſupra vires grauari non patiatur. Quid ſi vectigal, quod exigit, vt ab hoſtium incurſibus populum defendat, florentemque conſeruet, atque incolumem, Princeps, aut totum, aut ex parte remittat; quas gratiarum actiones non refert? quos plauſus? quàm feſtos dies agit? quas non preces, & vota facit ad Deum pro Rege ſuo? quàm libenter pro eius incolumitate ſanguinem & vitam funderet? Altè quidem hæc animo regio bonus Princeps imbibetat Theodoricus, dùm apud Caſſiodor. l. 2. ep. 25. in vectigalium exactores minus pios iraſcitur. *Deteſtamur miſeros premi, commouemur, & non querentium malis, velociuſq; ad nos peruenit, quod diſſimulatio patientis abſcondit. Meritò quando cunctorum nos reſpiciunt auido ore læſiones. Dùm illud pietatis noſtræ perire credimus, quod per mediocrium damna ſentimus.* Quibus verbis iuſtè quidem & Principibus benignitatem in exigendis tributis, & ſobditis in illis exoluendis patientiam, & obedientiam ſuadet.

Adeò ſubditos ſuos tributis premi nolebat Rex vel hoc vno ſatis inclytus; pergit enim pari ſenſu pietatis, ep. 38. *Opes noſtras cupimus theſauro pietatis augeri, execrantes commoda quæ nobis vexatorum fuerint calamitatibus adquiſita, moleſta eſt illatio noſtræ clementiæ, quæ defletur.* Vox plane regia! nam pio Principi non poſſunt non eſſe moleſtæ, graueſque ſuorum lacrymæ, qui de ſiccandis illis natus videtur, & à Deo datus.

Beneficentiæ ſingularis argumentum eſt in Principe, ſi tributa Ciuitatibus non tantùm & oppidis, vbi neceſſitas cogit, ſed priuatis etiam debita remittat. Eſt inſignis quædam effigies

A Imperatoris Hadriani dextrâ facem accenſam verſantis, & carthas, ſiue ſchedulas incendentis, coram adſtantibus quatuor, & dextram in cœlum, quaſi in aliquid intenderent, leuantibus, cum epigrammate. RELIQVA VETERA HS. NOVIES MILL. ABOLITA & SC. Quibus ſignificatur anti viginti duos milliones cum dimidio, ciuibus Romanis ab Hadriano remiſſos, ſyngraphis in Traiani foro combuſtis. De his Spartianus in Hadriano. *Statim curſum fiſcalem inſtituit, ne magiſtratus hoc onere grauaretur. Ad colligendam autem gratiam nihil prætermittens infinitam pecuniam, quæ fiſco debebatur priuatis debitoribus in vrbe, atque Italia, in Prouinciis verò etiam ex reliquiis ingentes ſummas remiſit ſyngraphis etiam in foro Diui Traiani, quò magis ſecuritas omnibus roboraretur, incenſis.*

Commendationem meretur moderatio Principis, & temperantia quædam, in faciendis
B ſumptibus, quam virtutem Traiano cordi fuiſſe teſtatur Plinius, cùm enim magnam eius moderationem in longiſſimi itineris, pro bono publico confecti, ſumptibus celebraſſet, ad omnes Principes Orationem conuertit & illos admonet. *Adſueſcat Imperator cum imperio calculum ponere, ſic exeat, ſic redeat, tanquam rationem redditurus, edicat quid abſumpſerit, ita fiet, vt non abſumat, quod pudeat dicere.*

A Conferendis Magiſtratibus.

Et in conferendis dignitatibus poteſt eſſe liberalitas aliqua, quæ laudem mereatur, ſi non amore quodam inimico, ſed iudicio ac mente talis eligatur, qui eximia morum probitate puritatéque conſpicuus, pro ſuo iure ſedem illam
C honoris ſibi polliceri poſſit, Traianum Principem imitatus de quo Plinius. *Neminem in vſu habes, niſi aut tibi aut patri, aut optimo cuiquam Principum dilectum: ſtatimque hos ipſos quotidie deinde ita formas, vt ſe non tua fortunâ, ſed ſuâ metiantur: & tanto magis digni quibus honor omnis præſtetur à nobis, quia non eſt neceſſe.*

Placet ad hanc rem quod habet Theodoricus qui Caſſiodorum ſibi deligens adminiſtrum dicebat, lib. 1. ep. 4. *Hos viros noſtra perſcrutatur intentio, iis morum theſauris gaudemus inuentis, in quibus velut figuratis honorum vultibus, clementia noſtra ſerenitatis exprimitur.* Quam planè eligendi rationem confirmat idem lib. 9. ep. 22. cùm ait. *Electio noſtra de meritis venit, & tantò quis regali animo proximatur, quantò bonis*
D *ſtudiis ſocietate coniungitur.* Et dùm Eugenium admonet, lib. 5. ep. 12. *Eſto innocentiæ templum, temperantiæ ſacrarium, arx iuſtitiæ: ipſe Princeps ſub quodam ſacerdotio ſeruiatur.*

Sic honoris & magiſtratus appetentem monebat Mamertinus in Panegyrico Iuliani Imp. dicto. *Quiſquis capere magiſtratum volet, auri atque argenti negligens eſto, nullas oſtiatim potentium adeat obito, nullius pedes, nullius genua complectitor. Adhibeto tantùm tibi gratuitas, & paratu facillimas comites Iuſtitiam, Fortitudinem, Temperantiam, atque Prudentiam, vltrò ad te Maximus Imperator accedet, & vt capeſſas Remp. flagitabit. Otioſo tibi atque alia curanti Prouinciæ, Præfectura faſces, ſella Curulis, atque inſignia omnia magiſtratuum præferentur.*

Ab

Ab Ædificijs.

Multa nouarum laudum argumenta deduci poſſunt ab ædificiis & vrbibus vel reparandis, vel de nouo excitandis, præſertim ex iis quæ Plutarchus in vita Periclis, de eius ædificiis Athenis conſtructis memorat, in quibus primum oſtendit vtilitatem communem infimæ plebis, quòd inutilis ad reliqua multitudo ſic Ærarij fieret particeps, & exerceretur, ne otio difflueret, dùm in illis occupatur. Adde celeritatem & durationem, quod quæ vix longo æuo abſoluenda videbantur, eius adminiſtratione paucis annis perfecta fuerint. Eſt apud Dionem celebris Traiani commendatio propter excitatum Pontem lapideum ſanè mirandum, ſuper Danubium. *Arduum*, inquit, *& maximè laborioſum fuit in ea fluminis parte Pontem ædificare.* Ex hoc ſanè ingens Traiani animus arguitur, atque adeò magis, quod nullum commeandi vſum pons præbebat. Pilæ etiamnum extant, ceu in oſtentationem potentiæ, & Cæſaris opum fabricatæ. Simul etiam vt poſteris teſtatum maneret, nihil eſſe quod hominum manu, & opibus Romani Imperij effici non poſſet; In antiquo marmore reliquit idem Imp. huius rei monumentum.

PROVIDENTIA AVGVSTI VERE
PONTIFICIS VIRTVS ROMANA
QVID NON DOMET? SVB IVGVM
ECCE RAPITVR ET DANVBIVS.

Nona laus erit, ſi fugiatur in his luxus, & tamen ſeruetur magnificentia, quam aſſignat Traiano Plin. *Tàm parcus in ædificando, quàm diligens in tuendo. Itaque non vt antè immanium tranſuectione Saxorum vrbis tecta quatiuntur, ſtant ſecura domus, nec iam templa nutantia. Satis eſt nimiumque cùm ſucceſſeris frugaliſſimo Principi, magis reijcere aliquid, & amputare ex his quæ Princeps tanquam neceſſaria reliquit. At quàm magnificus in publicum es? Hinc porticus, inde delubra occulta celebritate properantur, vt non conſummata, ſed tantùm commutata videantur. Hinc immenſum latus Circi Templorum pulchritudinem prouocat, digna populo Victore gentium ſedes, nec minus ipſa viſenda, quàm quæ ex illa ſpectabuntur.*

II. Quibus.

Poſt rem datam occurrit perſona cui detur, ſiquidem in donando rationem perſonarum habendam eſſe vulgò ſapientes conſentiunt, vt largitas meritam laudem prædicationemque obtineat. Excipit quoſdam Tullius, aitque beneficentiæ fontes minimè patere omnibus oportere, non ingratis & maleficio aſſuetis, ne ſcelus illorum & impia voluntas beneficiis alatur; tametſi neminem excipere videatur Seneca de benef. 4. cap. 25. *Si Deos imitaris, da etiam ingratis, nam & ſceleratis Sol oritur, & piratis maria patent:* Tamen impiis ac immerentibus nihil tribuendum, niſi ſperetur fore vt ea liberalitate, à flagitioſo vitæ genere, indigniſque facinoribus abducantur. Et de Chriſtiano liber dicere quod idem de ſuo ſapiente lib. de vita beata cap. 23. *Donabis aut bonis, aut eis, quos facere poterit bonos.*

A

Bonis dandum.

Hæc igitur occurrunt laudanda; primò ſi bonis detur, & iuſta potentibus, non adulatoribus ac imprudenter iniuſta rogantibus. Sapienter ille dicebat homines parùm ſibi honeſtè videri florem ætatis collocaſſe, qui nihil denegare valerent, mala malè petentibus. Ab hoc loco mirabiliter Theodoſium commendat Latinus Pacatus. *Cùm longè cognitos, aut etiam ſemel viſos his honoribus ſimul ditas, quibus & amici poſſent eſſe contenti, nonne omnibus vis probare amicum tibi eſſe, qui bonus ſit? cuicumque quod publicè mandatum fuerit officij, præmium ſpondetur & redditur. Sibi humilitatem & tenebras ſuas imputet tacens virtus, quæ non obtulit ſe probandam. Quod conſcientia tua ſufficit, honoratus eſt qui probatur.*

B

Afflictis.

Si miſeris & afflictis amicis, maximè verò ſi donis ſplendidiſſimis vſus dicatur, ſi & verbis conſoletur piè: atque hic quod olim vaticinatus eſt Heſiodus, oſtendat magnum quiddam eſſe miſericordiam cum Regno coniunctam, & omnes copias liberaliter ſuppeditare. Nihil magnificentius, illuſtrius nihil, quàm de miſeris bene-mereri, Tragicus in Med. Act. 2.

Confido regnis, cùm leuis magnas opes
Hùc ferat & illùc caſus. Hoc Reges habent
Magnificum & ingens, nulla quod rapiet dies,
Prodeſſe miſeris, ſupplices fido lare
Protegere.

C Contra nihil à Principis conditione magis alienum, quàm in illius oculis ſubditum fame, aut alia quauis calamitate conflictari.

Ab omnibus vltima veneratione colendus Princeps, qui ſplendorem ſuum contrahit, vt ſubditorum felicitatem augeat, & explicet, benè D. Ambroſ. 2. Offic. cap. 15. *Summa liberalitas captiuos redimere, reddere parentibus liberos, liberis parentes, ciues patriæ reſtituere. Videndus ille qui te non videt, requirendus ille qui erubeſcit videri, ille & clauſus in carcere occurrat tibi, ille affectus ægritudine mentem tuam perſonet, qui aures non poteſt.*

Certè beneficentia longè nobiliſſima eſt, quæ fit in pauperes, quam Chriſtianus Orator Lactantius in monumenta ſua retulit lib. 6. cap. 11. *Vnum certum & verum liberalitatis officium eſt egentes & inutiles alere. In cæleſtes rationes &*

D *acta Cæli, in album ipſum æternitatis referuntur hæc opera;* Quàm diuinè Rauennatum Antiſtes ſerm. 14. *In Cælo prima eſt eſurientis Annona, primo ſtipendia pauperis tractantur in Cælo, erogatio pauperis primo diuinis ſcribitur in diurnis.* Reperti ſunt magni viri non pauci, ſic ad benè de omnibus merendum proni, vt ſufficeret, ſi tantum egere quemquam ſcirent, de quibus id lubens dico, quod de magno Imperatore vir diſertus in Traiano Plinius. *Tàm velox Cæſar, potentia tua eſt, tantumque in omnia pariter intenta bonitas, & accincta, vt triſtius aliquid ſeculo tuo paſſis ad remedium ſalutemque ſufficiat, vt ſcias.*

Talem fuiſſe Patientem Lugdunenſem Præſulem accepimus, omni commendatione maiorem, qui non ab alio, quàm ab ipſa bonitate animi ſui inuitatus, diligenter indagabat, ſi quis egeret;

LLl

quem ea de cauſa multis commendat Sidonius Apoll. lib. 6. epiſt. vltima. *Prius ſoles indigentium cauſas reſpicere, quàm inſpicere perſonas. Nullus obeſt tenuitati, debilitatique ſi te expetere non poſſit. Preuenis manibus illum, qui non valuerit ad te pedibus peruenire. Tranſis in alienas Prouincias vigilantia tua, & in hoc cura tua latitudo diffunditur, vt longè poſitorum conſoletur anguſtias. Hinc fit vt ſæpè terſeris eorum lacrymas, quorum oculos non vidiſti.*

Bene-meritis.

Nam vt rectè monet Eumenius Rhetot in Conſtantino. Vt omnes homines coram non indigentes iuuare boni Principis ſit, præcipuè tamen bene-meritis & afflictis ſubuenire. Vnde Rex Theodoricus ſcitè apud Caſſiod. l. 1. ep. 13. dicebat, *Dignitas dùm ad incognitum venit, donum eſt; cùm ad expertum, compenſatio eſt meritorum: quorum alter debitor iudicij: alter obnoxius eſt fauori.*

Vt Reip. nihil vtilius, nihil ad eam ſtabilendam opportunius eſſe poteſt, quàm dignos ac bene meritos præficere prouinciis ſuis; ita nihil honorificentius Princeps fecerit ad munerum ſplendorem & dignitatem ſuam, quàm ſi meritis illa largiatur. Benè Stobæus ſermone 44. ex Iamblico. Omne honoratum augetur, contemptum imminuitur, & hoc eſt ſignum clariſſimi imperij benè adminiſtrati, promouet enim ſubditos ad honeſta ſtudia, dùm conuenientem ſingulis dignitatem attribuit. Non aliamente Symmachus l. 10. epiſt. 15. *Ornamentis honorum incitatur imitatio, & virtutis æmulatio alitur exemplo honoris alieni.* Quid quod Princeps de omnibus bonis optimè meretur, cùm vnum aliquem bene-merentem honore debito afficit. Siquidem & virtutem & merita illis omnibus communia cohoneſtat. Cõſtantini Imperatoris vox eſt de Themiſtio ſingularis, Nullum beneficium cum ratione, & iudicio datum, illius tantum eſt, qui id accipit, ſed omnibus in vniuerſum tanquam præmium ſimilium laborum proponitur.

Non merentibus.

Quales ſubditis facit animos Princeps omnibus æqualis, dùm ſciunt non pro conditione ſua, quam in manibus non habent, ſiue pro fortunæ volubilis arbitrio, quæ vt *varia & libidinoſa mancipiorum ſuorum negligens domina & pœnis & muneribus errat*, inquit Seneca ad Marciam, ſed pro liberalitate Principis & clementia, ſe muneris aliquid accepturos? Id Principi monitum ſub lucis vmbra dabat olim Symmachus lib. 9. epiſt. 1. *Sicut omnibus in hac vita poſitis, ac locatis communis eſt cœli ſpiritus, lux diei: ita clementiam maximi Principis ſentiant vota, & facta cunctorum.* Idem ſuggerebat Traiano Plinius ſub imagine Solis. *Vt Sol diei non parte aliqua, ſed ſtatim totus, nec vni, aut alteri, ſed omnibus in commune profertur.*

Illud ipſum affert in laudem Iuliani Mamertinus, multiſque liberalitatem eius in omnes celebrat. *Habitari ab iuſtis viris terras in Oceano ferunt, quas fortunatorum Inſulas vocant, quòd per eas non aratro ſolo frumenta naſcuntur, fortuitis vitibus iuga collium veſtiuntur, ſponte pomis arbor*

A *grauatur, ad herbarum vicem olus vulgo eſt; quantula iſta ſunt, ſi Deum auctorem conſideres, munera? Nempe nobis quoque cùm agrum non noſtris manibus excolamus, hæc illaborata naſcuntur: quantò felicior noſtra conditio, quantò beatitudo præſtantior? Non ſpica triticea, non vitis vuarum racemis: ſed opes atque diuitiæ: nihil laborantibus ingeruntur, Prouincia Præfectura, faſces ſponte proueniunt.*

Externis.

Laus creſcit ſi non in ciues tantùm & domeſticos, ſed in exteros etiam, atque remotiſſimos populos ſit liberalis. Quod Traianum fecit omnibus amabilem, de quo ſic Plin. *Quanta cura tibi fuit ne quis expers liberalitatis tuæ fieret? datum eſt his, qui poſt edictum tuum in locum eraſorum ſubditi fuerant, æquatique ſunt cæteris illi etiam, quibus non erat permiſſum. Negotiis aliquis, valetudine alius, hic mari, ille fluminibus diſtinebatur. Expectatum eſt, prouiſumque, ne quis æger, ne quis occupatus, ne quis denique longè fuiſſet, veniret quiſque, cùm poſſet. Magnificum Cæſar & tuum diſiunctiſſimas terras munificentia, ingenio velut admouere, immenſaque ſpatia liberalitate contrahere, intercedere caſibus, occurſare fortunæ, atque omni ope adniti, ne quis è plebe Rom. dante congiarium te, hominem magis ſentiret ſe fuiſſe, quàm ciuem.*

Non poſtulantibus.

Anteuertere verecundiam petentium laudabile eſt. Cteſibium ægrum, & pauperem viſitabat Arceſilaus, & clàm puluino ſacculum ſubiecit: C quo inuento nihil minus cogitanti, Cteſibius ludus hic Arceſilai eſt, aiebat, voluit amico ſine probro, & pudore accipientis ſubuenire. Perfecta miſericordia eſt, vt antè occurratur eſurientibus, quàm roget mendicus Diu. Auguſt. homilia 39.

Magnificus hac in re, ſicut in cæteris Traianus Imp. *Aduentante Congiarii die obſeruare Principis egreſſum in publicum, inſidere examina infantium, futurusque populus ſolebat. Labor parentibus erat oſtentare paruulos, impoſitoſque ceruicibus, adulantia verba, blandaſque voces edocere: reddebant illi quæ monebantur, ac plerique irritis precibus ſurdas principis aures adſtrepebant: ignarique quid rogaſſent, quid non impetraſſent, donec planè ſcirent, differebantur. Tu ne rogari quidem ſuſtinuiſti; & quanquam lætiſſimis oculis tuis eſſet, conſpectu Ro-* D *manæ ſobolis impleri: omnes tamen antequam te viderent, adirentue, recipi, incidi iuſſiſti, vt iam inde ab infantia parentem publicum munere educationis experirentur: creſcerent de tuo, qui creſcerent tibi, alimentiſque tuis ad ſtipendia tua peruenirent, tantumque omnes vni tibi, quantum parentibus ſuis quiſque deberet.*

Puerorum inſtitutioni.

In puerorum educatione liberali, liberalitas potiſſimum effloreſcit: quam laudem eidem Imperatori tribuit laudatus Orator. *Rectè Cæſar quod ſpem Romani nominis ſumptibus tuis ſuſcipis. Nullum eſt enim magno Principe immortalitatemque merituro impendij genus dignius, quàm*

quod erogatur in poſteros. Locupletes ad tollendos liberos ingentia præmia & pares pœnæ cohortantur. Pauperibus educandis vna ratio eſt bonus Princeps. Hic fiducia ſui procreatos, niſi larga manu fouet, auget, amplectitur, occaſum imperij, occaſum Reip. accelerat. Fruſtrà Princeps plebe neglecta, vt defectum corpore caput, nutaturumque inſtabili pondere tuetur.

Beneficio affectus.

Laudem meretur aliquis, ſi eos amet, in quos eſt beneficus & liberalis, quo fuit animo Qu. Flaminius apud Plutarchum, quem adeò conſtanti beneficentia fuiſſe memorat, vt eos quibus bene-feciſſet, non minus amare ſe diceret, quàm ſi de ſeipſo bene meriti fuiſſent, vt res chariſſimas amplexus fouenſque meritis ſuis obſtrictos. Hoc idem vrget apud Curtium lib. 6. num. 9. in illa verè regia & aurea concione quam habuit Alexander ad milites poſt Parmenionis, & Philotæ detectam in ſe coniurationem nefariam. *Animi pridem alienati à me, & inuidentis gloriæ meæ indicia quamdiu licuit in animo meo preſſi. Videbar enim partem viſcerum meorum abrumpere, ſi in quos tàm magna contuleram, viliores mihi facerem. Sed iam non verba punienda ſunt, lingua temeritas peruenit ad gladios.*

III. Quantum largiri conueniat.

In liberalitate debet adhiberi moderatio digna coofiderati hominis prudentia, ne alioqui ſit inconſulta largitio, quæ nec rationi conuenit, nec bominibus iudicio præditis, ne Deo quidem probatur, qui non vult opes effundi, ſed diſpenſari: quorum alterum eſt inconſideratæ temeritatis, alterum maturæ prudentiæ. Tribuendum igitur κατὰ τὴν οὐσίαν pro facultatibus, & quantum res ipſa familiaris patitur, ad opum multitudinem attollendi ſunt oculi, indeque lumen hauriendum, ne plus erogetur, quàm domeſtica ratio poſtulet, aut ferre poſſit.

Largitatis duo ſunt genera, liberalitatis vnum, alterum prodigæ effuſionis. Liberalitas niſi adſit modus, in exitium vertitur Tacit. ann. lib. 19. Malè Nero, qui diuitiarum & pecuniæ fructum non alium putabat, quàm profuſionem Sueton. cap. 3. *Tenenda eſt ratio rei familiaris, quam quidem dilabi ſinere flagitioſum eſt, ſed ita vt illiberalitatis auaritiæque abſit ſuſpicio: poſſe enim liberalitate vti, non ſpoliantem ſe patrimonio nimirum eſt pecuniæ fructus maximus.* Cic. Off. 2. Quid tàm indignum Principe, quàm vt totum tenens non ſit contentus toto, niſi minutias quaſquam atque exiguas portiones ſatagat quomodo adhuc facere ſuas. Din. Thom. de regim. Princ. lib. 3. cap. 2. Fortiter Ladiſlaus Bohemiæ Rex ad ſuos, plus auri quàm veræ virtutis cupidos. *Ergo me opulentum magis, quàm pium, quàm iuſtum cupitis? at ego bonum nomen cunctis diuitijs antepono.* Æneas Syluius lib. 3. cap. 15.

Quid Tiberius? homo videlicet alienus ab auaritia, qui felicitatem in hoc vno reponebat, vt floreret populus, & omnibus rebus abundaret,

A communem hominum felicitatem præclarum & inuiolatum theſaurum exiſtimans, ait Suidas in Tiberio. Tàm verum eſt quod ſapienter aſſerit Philo Iud. lib. de præm. & pœn. Tribus potiſſimum ſuſtineri Regnum Majeſtate, Grauitate, Beneficentiâ: Nam Majeſtas parit Reuerentiam, Grauitas, Metum, Beneficentia, Beneuolentiam & Amorem.

Scio quod ait Ariſt. Ethic. 4. liberales, qui virtutem non cupiditatem ſequuntur, regios quoſdam atque magnanimos σφόδρα ὑπερβάλλειν ἐν τῇ δόσει in donando valde excellere, fluuiorum inſtar munificentiæ ſtudio velut extra ripas diffluere, quod qui faciunt, parentis omnium Dei causâ iuuandorumque mortalium ad felicitatem; ne illi clariſſimam hanc virtutem in ampliſſimo honoris perfectioniſque gradu collocant. Hoc expendunt Oratores in Panegyricis Orationibus, & re-
B liquis præſtitiſſe Imperatores ſuos contendunt. Diuinè ſuo Gratiano bene-gratus & memor accepti beneficij Auſonius. *Quis vnquam Imperatorum hoc Prouincijs ſuis, aut vberiore indulgentiâ dedit, aut certiore ſecuritate proſpexit, aut prudentiâ conſultiore muniuit? fecerat & Traianus olim, ſed partibus retentis: non habebat tantam oblectationem conceſſi debiti portio, quanta ſubetat amaritudo ſeruati. Et Antoninus indulſerat, ſed imperij non beneficij ſucceſſor inuidit, qui ex documentis tabuliſque populi condonata repetiuit: tu argumenta omnia flagitandi publicitùs ardere iuſſiſti. Videre in ſuis quæque foris omnes Ciuitates conflagrationem ſalubris incendij. Ardebant ſtirpes fraudum veterum, ardebant ſeminaria futurarum. Quid te Imperator Auguſte indulgentius? quid poteſt eſſe conſultius? quæ bona præſtas; efficis ne caduca ſint: quæ
C mala adimis; proſpicis ne poſſint eſſe recidiua. Hæc Prouincialibus indulgentia bona: quid illa noſtro ordini? quid illa militibus Antoninorum comitas fuit. Et iam inde Germanicorum cohorti amicorum, & legionibus familiaris humanitas?*

*Sed ego nolo beneuolentiam tuam aliorum collatione præcellere. Abundant in te ea bonitatis & virtutis exempla, quæ ſequi cupiat ventura poſteritas: & ſi rerum natura pateretur, adſcribi ſibi voluiſſet antiquitas. Neceſſe eſt tamen aliquid comparare, vt poſſit intelligi bona noſtra quo præſtent. Ægrotantes amicos Traianus viſere ſolebat; hactenus in eo comitas prædicanda eſt: tu & viſere ſolitus, & mederi, præbes miniſtros, inſtruis cibos, fomenta diſpenſas, ſumptuum adijcis medelarum: conſolaris affectos, reualeſcentibus gratularis: in quot vias de vna eius humanitate progrederis? legionibus vniuer-
D ſis, vt in commune Marte euenit, ſi quid aduerſi acciderat, vidi te circumire tentoria, Satin' ſalua, quærere: tractare vulnera ſauciorum, & vt ſalutifera apponerentur medela, atque vt non ceſſaretur, inſtare. Vidi quoſdam faſtidientes cibum te commendante ſumpſiſſe, audiui confirmantia ad ſalutem verba profari, occurrere deſiderijs ſingulorum: huius ſarcinas mulas aulicis vehere: his ſpecialia iumenta præbere; illis miniſteria perditorum inſtaurare lixarum; aliorum egeſtatem tolerare ſumptu: horum nuditatem velare veſtitu: omnia agere indefeſſè, & benignè, pietate maxima, oſtentatione nulla, omnia præbere ægris, nihil exprobare ſanatis.*

Quod ſi nulla reperiant in terris Oratores, quibus Principum ſuorum liberalitatem adæquent, ad alia recurrunt, & ipſa natura cœloque

liberaliores prædicant. Egregiè Mamertinus be- A neficentiam Iuliani ſui ex hoc commendat. *Ecquis Deus in anno multiplices fructus agro vni dedit? num quiſquam in eadem nouali, æſtate vna amplius quàm ſemel meſſuit? num cui vno Autumno, vnoque vinetto vindemia triplex fluxit? vna certè vnius eſt hyemis olivitas. Sed in noſtri Principis beneficijs miraculo caret multiplicata fœcunditas. Vt de alijs optimis viris taceam, qui à priore in proximum Autumnum fructus annorum multipliciter meſſuerunt, mihi certè tertia vnius anni vbertas eſt Conſulatus. Deus cùm ager aſſiduitate fructuum in maciem decoquatur, Imperatoris noſtri poſterior liberalitas vincit priorem, nec fit effœta gignendo, ſed per vices fructuum fœcundatur. Noua prorſus fuit honorum inferendorum & inſperata congeſtio: nondum ſtatum ſuum ſyderum curricula mutauerant, iam princeps curſum dignitatis alterius commouebat, & iam tum Sol ab eorundem B aſtrorum regione radiabat, iam Auguſtus tertia magiſtratus mei ſigna tranſcenderat.*

Modò fusè plus eos dediſſe dicunt, & voluiſſe, quàm alij auderent, aut ſperare, aut poſtulare. Hoc in Conſtantino Auguſt. magnus Orator Eumenius agnoſcit & laudat, vbi poſtquam beneficia recenſuit, ſubdit. *Debita remiſſurus, quantum deberemus interrogaſti; quæ interrogatio manifeſta promiſſio fuit. Nam cùm is qui omnia poteſt, quid ſibi videatur, interrogat, non curioſè percontatur vt ſciat, ſed liberaliter cupit audire quantum remittat. O nos virúmne verecundos dicam nimium, an ſatis gratos? qui reticuimus, heſimus, indulgentia tua amplè fluenti modum fecimus. Plus adhuc præſtare cupiebas, ſi auſi fuiſſemus expoſcere, &c.*

Magnificè Plinius Iun. ad Fabatum lib. 5. *Neſcit ſemel incitata liberalitas ſtare, cuius pul-* C *chritudinem vſus ipſe commendat. Iſto Sol alter in terris Princeps liberalis; vt ille cunctis quæ luce colluſtrat ſua, nonnihil caloris impertit: ita Princeps debet omnes ſua dignari miſericordiâ, quos contuetur.* Pulchrè dictum à Philone: Beneficentia ſicut Luna, nunquam pulchrior apparet, quàm cùm plena eſt.

IV. Vnde.

Iam quæritur vndè dederit: nam vt dedecus eſt, & rapina vetus, ex alieno dare: ita de ſuo magna laus eſt. Singularis in eo ſuit Traianus Imper. *Nihil magis in tua tota liberalitate laudauerim, quàm quod Congiarium das de tuo,* D *alimenta de tuo, neque à te liberi Ciuium, vt ferarum catuli, ſanguine & cædibus nutriuntur, quodque gratiſſimum eſt accipientibus, ſciunt dari ſibi, quod nemini eſt ereptum, locupletatiſque tam multis pauperiorem eſſe factum Principem tantum.* Quam ad Iuſtitiam liberalem Cicero 1. Offic. *Qui aliys nocent, vt in alios liberales ſint, in eadem ſunt iniuſtitia, vt ſi in ſuam rem aliena conuertant.*

Hùc liberalitas Zenonis reuocanda eſt, qui prædia ſua, qui viridaria, cæteraque bona patere voluit omnibus, nullumque propterea cuſtodem his adhiberi iuſſit: pediſſequi cum nummis ad erogandum ſequebantur: ſi verò quem vidiſſet minus benè veſtitum, amictum ei ſuum dabat, inuentos in foro pauperes quotidie vocabat ad cœnam, quin & vitâ functos ſumptibus proprijs efferebat. Talis olim fuit vir pius Deus-dedit nomine, opificio ſutor, cuius meminit cum ſumma laude Diuus Gregorius, vt noti ciuis Rom. ſibique vicini: hic cùm totam hebdomadam in opere ſuo perquam aſſiduè poſuiſſet, diebus Sabbati quidquid lucri ſupereſſet, à tenui victu & veſtitu, id omne in pauperes diſtribuebat. Noo communis eſt ea liberalitas, quæ ſibi nihil reſeruat, vt benignè faciat alijs, Deique numen demereri poſſit. Pari in laude ſeruulus eiuſdem Diui Gregorij ſuit, cenſu pauper, diues meritis, qui quidquid ex Eleemoſynis capere poterat, id totum in mendicos, ipſe mendicus erogabat.

V. Quomodo.

Hilariter & Iucundè.

Videndum inſuper qua ratione dederit: Nam inter affectiones liberalitatis ponit Ariſt. 4. Ethicor. cap. 1. vt fiat ἡδέως καὶ ἀλύπως prompta & iucunda animi voluntate, ſine vlla moleſtiæ ſignificatione: maiora ſiquidem illius beneficia ſunt, qui exiguum tribuit, ſed libenter, qui non voluntatem tantum iuuandi habuit, ſed cupiditatem, qui accipere ſe putauit beneficium, cùm daret. Vndè vir magnus Seneca lib. de beneſ. cap. 7. *Multo gratius venit quod facilè, quàm quod plena manu datur.* Et certè plurimum commendat munus ipſa vultus & oris ſignificatio in donante, quæ prodat intimi animi affectum, ac beneuolentiæ ſtudium, quo iuuare cupit alios, & apud eos ponere beneficium aliquod.

Talem deſcribit Pompeium Plutarchus in eius vita. Oſtendebat in beneficiis dandis ſerenitatem, & grauitatem in accipiendis, eò nemo minus importunè rogabat, vel hilarius largiebatur roganti. Non alium facit Artaxerxem Perſarum Regem. Conſiſtebat, inquit, in accipienda gratia, ac ſi daret, quàm ſi acciperet hilarem ſe ac benignum in dando oſtendens, donum erat nullum, quod non illuſtri gratia exciperet. Cùm malum punicum neſcio quis grandius obtuliſſet, per Solem ait, vrbem, ſi puſilla data ſit, ex puſilla citò reddat amplam.

Promptè & Celeriter.

Perdit quodammodo nomen ſuum gratia, quæ ab ingrato, & triſtiori animo venit; contra, vt Vates ingenioſus cecinit ὠκεῖαι χάριτες γλυκερώτεραι, celeriter factæ gratiæ dulciores. Imò magni muneris loco habendam eſſe προθυμίαν promptitudinem in donando nemo non fatetur: quæ pote ſit communis hominum opinio, veteri etiam Prouerbio conſignata, ſcilicet eum qui citò dederit, bis dare. Proindè verus liberalis non diu patietur ab ſe beneficium peti, ne videatur potius emi, quàm dari; cùm è communi dicto, nulla res carius conſtet, quàm quæ precibus empta eſt: nam vt proprium eſt libenter facientis, citò facere; ita tardè velle,

nolentis eſt. Hinc prouūnciatum nobile Senecæ 1. de Benef. cap. 1. *Qui dat, ne tardè det, quia cùm in omni officio magni æſtimetur dantis voluntas, qui tardè fecit, diu noluit.*

Beneficio noo medioere momentum & pretium ab ipſa promptitudioe accedit; præcipuum hoc beneficentiæ decus in Conſtantino commendat Orator Flaoienſium oomine. Tàm prompta eſt io te natura bonitatis, vt quod pia mente eoneeperas, ſtatim voce declarares: ſic ingenui largique fontes, vt vbique poſſint ire, feſtinaot; ſie celeriter in terras cœlo miſſa perueniunt: ſic deniqoe diuina illa meos, quæ totum hune mundum gubernat, quidquid eogitauit, illud ſeeit.

Hoe idem argumentum amicæ voluntatis, & eeleritatis amat in eodem Cooſtantino Rhetor Eumenius. *Neſcis Imperator tua commendare beneficia, præſtandi celeritate tempus occupas optandi. Sedenim indulgentia celeritate vicisti. Imp. ipſa clementia quibus annuam venimus. Diu venturi hominis paratus optatur, diu vagitus inconditi loquuturam differunt vocem, diu fruges hyems cohibet, ver elicit, æſtas flore ſolidat, calor ematurat: tu nobis vitam pariter totam dediſti, tu fructus meritorum tuorum ſtatim nos metere, & in conditis referre iuſſiſti.*

Quoties votiua res repentè cootigit, pretium de ipſa temporis breuitate ſortitur: quis enim affectum deſiderij repentè ſuſpiciens, non auidè impetrata veneretur? Adhibitam verò muneribus artem difficultatis improbat Martialis.

Inquiris, dubitas, cunctaris téque diebus,
Méque decem crucias, iam rogo Phœbe, nega,

Quam & beneficij gratiæque tarditatem 10 Cinna reprehendit idem,

Primùm eſt vt præſtes, ſi quid te Cinna rogabo:
Illud deinde ſequens, vt cito Cinna neges.
Diligo præſtantem, non odi Cinna negantem,
Sed tu nec præſtas, nec citò Cinna negas.

Liberè non coactè.

Actum liberalitatis cum deliberata voluntatis ſignificatiooe elici debere, ſapienter pro more ſuo monet Seneca 6. de Benef. cap. 7. *Si quis coactus aliquid boni fecit, quàm nos non obliges, manifeſtius eſt, quàm vt vlla in hoc verba impendenda ſint. Beneficium nullum eſt, niſi quod ad nos primum aliqua cogitatio defert; deindè amica & benigna. Itaque nec fluminibus gratias agimus, quamuis aut magna nauigia patiantur, & ad ſubuehendas copias largo ac perenni alueo currant, aut piſcoſa & amœna pinguibus aruis interfluant. Neque vento beneficium das, licet lenis & ſecundus aſpiret. Nam qui beneficium mihi daturus eſt, debet non tantùm prodeſſe, ſed velle. Et quàm multos è periculo velocitas equi rapuit; nec arboribus. Et quàm multos æſtu laborantes ramorum texit opacitas? Quid autem intereſt vtrum mihi qui neſcit, profuerit, an qui ſcire non potuit, cùm vtrique velle defuerit?*

Vltrò & gratuitò.

Beneficium placet, ſi non animo difficili, moroſo, ooo iracuodo conferatur, quod magis eſt eorum proprium, quos auaritia ferreis ſuis vinculis, atque ſæuo dominatu conſtrin-

A git, ſed non rogatus, imò liberè & vltrò detur. Nemo melius vno Seneca rem hanc aperit, lib. 2. de Benef. c. 1. *Moleſtum verbum eſt, oneroſum & demiſſo vultu dicendum;* Rogo. *huius facienda eſt gratia amico, & cuicumque quem amicum ſis promerendo facturus. Properet licet: ſerò beneficium dedit, qui roganti dedit. Ideo diuinanda cuiuſque voluntas, & cùm intellecta eſt, neceſſitate grauiſſima rogandi liberanda eſt. Illud beneficium iucundum, victurumque in animo ſcias, quod obuiam venit. Si non contigit præuenire plura rogantis verba intercidamus, ne rogati videamur, ſed certiores facti, ſtatim promittamus, facturoſque nos etiam antequam interpellaremur, ipſa feſtinatione approbemus.*

Hunc liberalem animum in Iuliano Imp. laudat Mamertinus Orator. *Nec ſanè mihi Con-*
B *ſul gratuitò factus viderer, ſi honorem precibus emiſſem. Miſerum enim & laborioſum ſubiiſſem, meliori aui parte tranſacta, tyrocinium rogandi Neque enim exiſtimo moleſtius eſſe pecuniam, quàm preces fraudare. Denique omnes in emendo videmus repenſandi fiducia magno & erecto animo aurum argentumque depromere: eos verò qui preces allegant, humiles atque demiſſos vix cunctabunda verba proferre, neque Orationem ſolùm inclinare, ſed totis corporibus in genua ſubmitti; prorſus vt ex animi ſententia loquar, maximo vendit beneficium, qui preces accipit.*

Ab inſperato denique beneficium augetur, quia magis oblectant nos ea, quæ præter ſpem eueniunt.

VI. Quo fine.

C Extremum eſt in liberalitate, quo fine detur: vtputa ſi quis liberalis ſit, ſolo ductus amore honeſtatis, non vt dedecus extinguat, vel ſubditos placet. In Traiano Plinius hanc honeſtam largitiooem prædicat. *Aliò me vocat numeroſa gloria tua: aliò autem, quaſi verò iam ſatis veneratus miratuſque ſim, quod tantam pecuniam profudiſti, non vt flagitij tui conſcius ab inſectatione eius auerteres famam: nec, vt triſtes hominum, mœſtoſque ſermones lætiore materia detineres. Nullam Congiario culpam, nullam alimentis crudelitatem redemiſti; nec tibi benefaciendi fuit cauſa, vt quæ malè feceras, impunè feciſſes. Amor impendio iſto non veniâ quæſita eſt; populuſque Rom. obligatus à tribunali tuo, non exoratus receſſit. Obtuliſti enim Congiarium gaudentibus gaudens, ſecuruſque ſecuris, quodque antea Principes ad odium ſui le-*
D *niendum tumentibus Plebis animis obiectabant, id tu tàm innocens populo dediſti, quàm populus accepit.*

1. Quoſdam reperias qui præ ſe ferant liberalitatem, verùm ſpuriam & amiculo tectam alieoo, vt theatralem illam Simiam, quæ laruâ veſtitúque virginem pulcherrimam, & elegantem mentiebatur.

Qui dooant, ſed pauca, vt plurima recipiant, erogant minuta, vt corrogent grandia & pretioſa: fronte exporrecta & doloſa tribuunt, ſed vt tacitam auaritiam cupiditatemque expleant: Talium dona, non dooa ſunt, ſed hamatilia, de quibus acutè Martialis, lib. 5. epigr. 18.

Imitantur hamos dona: namque quis neſcit
Auidum voratâ decipi Scarum muſcâ?

Vbi doloſas munerum & malas artes vocat,

venatoresque improbos, qui ſimulata benefici A animi largitate, in fraudem inducunt alios.

Quam agendi rationem multis communem, vt minus honeſtam damnat Plinius Iunior, l. 9. epiſt. 30. dùm arguit illos, qui non alio fine tribuunt, quàm vt ex donatione quæſtum faciant. *Volo enim eum, qui ſit verè liberalis, tribuere patriæ, propinquis, affinibus, amicis, ſed amicis dico pauperibus: non vt iſti, qui iis potiſſimum donant, qui donare maximè poſſunt, quos ego viſcatis, hamatiſque muneribus, non ſua promere puto, ſed aliena corripere.* Hinc arguitè Martialis l. 4.

Qui potes inſidias dona vocare tua.

Pulchrè nimirum inſidias hic, viſcata verò hamatáque munera vocat ille, quaſi hamo, aut viſco ad maiora capienda artificiosè, & inſidiosè inſtructa?

Non alij ſunt ab iſtis, qui munuſculis, & B iucundarum rerum largitione circumſcribunt adoleſcentes, ac pupillos, ad quorum bona cupiditatis oculos adijciunt, quos vt indignæ fraudis architectos & à præcellentium virorum humanitate alienos omni iure deſpui videmus, & communi odio dignos, quod ad ſordes animi inumbrandas, & cupiditatem obnubendam pulcherrimæ rei velo abutantur.

Hoc numero comprehenduntur, qui largitionibus vtuntur ad tenebras offundendas iudicibus, vt ſententias eripiant, non obſcuro iuſtitiæ probro, & iudiciorum infamia, cum lucro ſuo, & aliorum detrimento: necnon & illi qui munificentiam oſtentant ad ciuium ſuorum beneuolentiam emerendam, ad alliciendas voluntates, quò publicos honores, & magiſtratus poſſint adipiſci: hi quia donando, non aliorum bonum, ſed proprium atq; ſuum intuentur, tantum abſunt à beneficentiæ luce, C quantum ab ipſa honeſtate.

Gratuita liberalitas.

II. Si nulla ſpe retributionis & præmij beneficus ſit ac liberalis, laudandus cum Traiano. *Nihil largiatur Princeps, dùm nihil auferat: non alat, dùm non occidat: contra largiatur, & auferat, alat & occidat, ne ille tàm breui tempore effecerit, vt omnes non poſterorum modò, ſed ſui pœnitentiámque pœniteat.*

Alter itaque næuus beneficæ donationis eſt, mercedis vel honoratæ famæ gloriæque fugacis aucupium: Nam videre licet pleroſq. non tàm naturâ liberales, quàm inani gloria ductos, vt benefici videantur facere multa, quæ ab oſten- D tatione magis, quàm à voluntate proficiſci videantur. Quæ ſimulatio benè Tullio Offic. 1. *Vanitati eſt coniunctior, quàm aut liberalitati, aut honeſtati.* Qui robuſtæ virtutis eſt, ac verè liberalis, non ſplendore volatico laudis percellitur, neque rumuſculis hominum paſcitur, ſed cum Clemente Alexan. conſcientiâ rectè factorum, & ipſius virtutis honeſtate contentus vanæ gloriæ dicit, ψευδῆ χαίρειν valete falſa ſomnia.

In dandis beneficiis hanc regulam præſcribit Seneca l. 2. c. 11. *Nihil æquè in beneficio dando vitandum eſt, quàm ſuperbia. Quid opus arrogantia vultus? quid tumore verborum? ipſa res te extollit; detrahenda eſt inanis iactatio, res loquentur nobis tacentibus.*

Nihil elegantius, verius nihil illo Philonis lib. de Cherub. Nam ſi rectè conſideres inuenies quoſdam vendere magis, quàm donare, qui gratis largiri dicuntur: Qui enim dando captant laudem, aut honorem, dùm quærunt ſibi reddi gratiam ſpecioſo donationis nomine venditionem prætexunt. *Periculoſum eſt enim ſibi placere, cui cauendum eſt ſuperbire*, ait S. Aug. in Ioan. 38.

Quam ad rem opportunè loquutus mihi videtur Latinus Pacatus in Panegyrico Theodoſij. *Nullam maiorem crediderim eſſe Principum felicitatem, quàm feciſſe felicem. Itaque Imperatori propriam maieſtatem æſtimanti, non tàm illud ſuum videri debet, quod abſtulit, quàm quod dedit. Nam cùm intra ipſum voluantur omnia, & vt ille qui cuncta ambit Oceanus, quas ſuggerit aquas terris, recipit è terris: Ita quidquid in Ciues manat à Principe, redundat in Principem.*

PVNCTVM V.

Laus à Munificentia.

MAgnificentia genus eſt quoddam eximiæ largitatis, vna virtus in omnibus, quæ mirificum ſplendorem habet, facilèque gratiam omnium, & amorem conciliat. Nobilium heroumque propria, qui diuinam in terris bonitatem & excellentiam propius referunt, atque imitantur, vt pote animo liberali prædìti, & præſtantiâ quadam humanâ omnia ſuperantes, inſuper diuitiis affluentes, quas ad commune bonum, & ſæculorum ornamentum magnificè impendunt: in quo parentem Deum æmulan- C tur, cuius in omnes bona ſunt communia, nec vllum eſſe vult ſuæ liberalitatis, ac munificentiæ exortem. Diſputat in hanc rem magnificè D. Cyprianus de Ope. & Elee. qui poſt hanc de bonitate Numinis ſententiam. Æqualiter dies illuminat, Sol radiat, imber rigat, ventus aſpirat, & ſtellarum ſplendor ac Lunæ communis eſt. Subdit illum videri ſimillimum, qui ſuas opes cum pluribus largè munificéque partitur. Qui dùm largitionibus gratuitis communis ac iuſtus eſt, Dei patris imitator eſt. Quid enim beneficium dare? Deum imitari reſpondet Seneca de moribus Antiq. Et verò nihil tàm honorificum Regibus imprimis atque glorioſum, quàm eſſe fontes & auctores publicæ felicitatis, quæ in omnes iucundiſſimè deri- D uatur. *Quid tam Regium quàm feciſſe felicem*, ait Caſſiod. l. 3. ep. 11. *Et eò vſque præſtare, quin ſe erectus ſtupeas attigiſſe? beneficia quippe ſunt quæ regna ſublimant; & liberalitatis Dominus iugiter poteſt creſcere, ſi ſibi ſubiectos ſtudeat ampliare.*

Quia verò magnam habet cum liberalitate Munificentia ſimilitudinem, dicendum dumtaxat eam eſſe virtutem, quæ magnis in rebus, magnos & decoros ſumptus præſcribit: Magnitudo verò in expenſis & operibus cernitur, quæ videlicet ornatu ſuo ſplendorem habeant magnum, vndè laus, hominumque fama, & admiratio naſcitur. Quod enim magnificum idem, & admirabile eſt.

Tria porrò ſunt operum ac ſumptuum genera, quæ laudem, & omnium approbationem merentur. Sacra, quæ maiorem longè ſplen-

dorem requirunt: Publica, quæ magnifica; Priuata, quæ honeſta ſunt & vtilia.

Sacra.

Communem mundi parentem, & auguſtum Numen religionemque reſpiciunt: donaria in templis dicata, materia vel opificio mirifica, ſacratum ædium conſtructiones, ſacrificia, ſupplicationum illuſtres pompæ & quæcumque ad diuinum cultum referuntur: quæ verò fiunt in his operibus impenſæ dicuntur *Titulo* amplæ, honoratæ, quæ Principes maximè viros, & in rerum abundantia viuentes decent. Quo in genere omnibus retrò ſeculis magni Reges & Dynaſtæ clariſſimi reperti ſunt, qui præſtare vellent, ſiue in eo gloriæ fugientis vmbram, nominiſque famam quærerent, ſeu colendi Numinis ſtudio, & religione ducerentur. In priſca religione bene-fortunatos ſe putabant Aſiæ Reges, ſi ad Epheſinæ Dianæ templum cohoneſtandum, magno ſumptu & opere viſendo, vel columnam vnam adiecissent.

Is fuit Domitianus, vt crudelitatem ſuam ſub munificentiæ laude, ſimulatæque pietatis vmbra latere voluerit. Nummus eius eſt in quo templum pulcherrimum, & in eius meditullio Numinis cuiuſdam Icon ſedens habetur. In templi aditu hinc & hinc ſigilla quædam, ſeu leunculæ cum ſolemni vtróque elemento S.C. Hæc autem ab auctoribus paſſim de templis, quæ ille Princeps ædificari curauit, accipiuntur, quorum meminit Tranquillus cap. 4. *Nouam autem excitauit ædem in Capitolio cuſtodi Ioui & forum quod nunc Nerua vocatur. Item Flauiæ gentis templum, & ſtadium, & Methodium, & Naumachiam è cuius poſtea lapide maximus Circus deuſtis vtrimque lateribus exſtructus eſt.*

Sed & obſeruanda quæ prius dixerat idem. Plurima & ampliſſima opera incendio abſumpta reſtituit, in quêis erat & Capitolium, quod rurſus arſerat, ſed omnia ſub titulo tantum ſuo ac ſine vlla priſtini auctoris memoria.

Cuius ædificandi cupiditas carpitur à Plutarcho, quòd non religione ductus, aut vlla pietate, templa; ſactasque ædes, publicáque opera fieri iuberet: cuius item Sextus Aurelius meminit ita ſcribens. *Romæ multa ædificia vel cœpta, vel à fundamentis conſtruxit.* Laudatur autem pluribus à Martiale ſemper ad aſſentationem erudito, lib. 9.

Quantum iam ſuperis Cæſar, cœlóque dediſti
Si repetas, & ſi creditor eſſe velis.
Grandis in æthereo licet auctio fiat Olympo,
Cogantúrque Dei vendere quidquid habent.
Conturbabit Atlas, & non erit vncia tota
Decidat tecum quâ pater ipſe Deûm.
Pro Capitolinis quid enim tibi ſoluere templis,
Quid pro Tarpeïæ frondis honore poteſt?
Quid pro culminibus geminis matrona Tonantis
Pallada prætereo? res agit illa tuas.
Quid loquar Alciden, Phœbúmque pióſque Laconas,
Additum quid Latio Flauia templa polo?
Expectes & ſuſtineas Auguſte neceſſe eſt;
Nam tibi quod ſoluat, non habet arca Iouis.

Qui verſus ædificia longè plura docent ab ipſo Domitiano conſtructa, quàm quæ ab hiſtoriis recenſentur.

A Sumptus ſanè qui ſincero pietatis amore fiunt meritâ laude celebrantur, ſi ad vnius Dei veri cultum, & honorem impendantur. Hinc Iamblicus in Philoſophia nobilis, excellentium hominum liberalitatem vocat imperij coronam, vt inſigne cultus nobilitatis, vt ſpecimen glorioſi Principatus, vt regalem notam animi auguſtè dominantis. Longum eſſet hîc mirari ſtudium Regum, ac Principum noſtrorum in ea re planè magnificum & Chriſtianum: qui ſanctiſſimas Principis Dei baſilicas, longè domibus & palatiis ſuis, ad ſpeciem & pompam ornatiores, elegantioresque voluerunt.

Publica.

Ea vocantur quæ ad commune bonum, &
B ciuium, aut patriæ vtilitatem, atque decus pertinent; qualia ſunt vrbium molitiones, inſtaurationes magnificæ, ſtratæ viæ, porticus, aquæductus, Muri, Naualia, Congiaria, Epulum, Donationes, & alia quibus viri clariſſimi ad poſteros nominis ſui famam gloriamque propagarunt. Dùm Alexandria ſtabit, effectorem ſuum, ac velut parentem Alexandrum loquetur. Appius Claudius non tàm Populo Rom. carus fuit ob præſtantem ſapientiam, & conſilij vim, nec ob vetuſtam familiæ generiſque nobilitatem, quàm propter viam ſtratam, quæ veterum ſcriptorum monumentis, de ſuo nomine celebratur. Nec tàm eruditione clarus Antoninus Philoſophus, quàm munificentiâ ſingulari fuit, de quo Capitolinus. *Italicis ciuitatibus famis tempore frumentum ex vrbe donauit; vias etiam vrbis atque itinerum diligentiſſimè curauit.* Hùc ſpectat illud numiſma in quo ſedent in ſellis
C Imperatores, & ciuibus Congiarium dari curant, cuius in ima parte legitur LIBERALITAS AVG. III. Primum Congiarium à Marco datum populo fuit, quando Commodum filium, virilem togam ſumere voluit: ſecundum quando ei tribunitiam poteſtatem procurauit, tunc enim Collegam habuit in ea dignitate: Tertium cùm eius nuptias celebrauit.

Quæ munificentia tanti fuit vt propter illam etiam Imperatores Dij & dicti & habiti fuerint. Statius 1. Syluar. aſſentatione multa compellit Domitianum, populum imbre aureo perpluentem.

Ducat nubila Iupiter per orbem,
Et latis pluuias minetur agris,
Dùm noſtri Iouis hi ferantur imbres.

D Hęc autem opera publica quæ magnificentiam oſtentant, tres habere notas oportet, vt plena commendatione digna cenſeantur: nimirum vt honeſta ſint, vtilia, diuturna: ſi deſit honeſtas, & aurea iudicij ſtatera, nulla virtus conſiſtet. Magnificentia conſiderata ſit & prudens, quam inanis animi perturbatio dedecorat; ſi feratur in profuſionem male-ſanam, vt in præcipitium, cui poſteritas illudat. Quam laudem meritus eſt Verus Imp. quod equo ſuo volucri morte extincto, ſepulchrum in Vaticano, & aureum ſimulacrum regio ſumptu fecerit? hoc magnificentiæ genus meritò fuit à ſapientibus & damnatum & irriſum, qui potius imminutæ mentis, & impotentis affectionis eſſe dixerunt, quam gloriam conſequutus eſt Adrianus, quod dilectis canibus, qui viuere deſiiſſent tumulos

regales, atque magnificos inſtruxerit: Ineptus fuit, non magnificus. Quis Hortenſium in eo munificum dicat, & non luxurioſum, ac diuitiis abutentem, qui platanos ſuas vino irrigabat? quem morem ad Sybaritas longè melius retuliſſet. Limites igitur honeſti circumpunat, qui magnificus audiri velit.

Vtilia.

Illa eadem opera debent eſſe vtilia in commune: Neque verò magnificentiæ nomen meretur, aut virtutis, quod eſt inutile, ac prope dicam in hominum genus contumelioſum, dùm præterit, & leuioris dumtaxat, errantisque animi ſpecimen relinquit. Quàm multos in Chriſtiana luce reperias opulentos & diuites, qui ſuas opes conferant ad inanem quandam largitatis inutilis, ac ſtultæ munificentiæ pompam, quæ multis prodeſſe potuiſſent? quot modi ſuppetunt, ac rationes, quibus locupletes, & fortunis melioribus viri, magno aliorum bono, clariſſimâq; nominis ſui gloria ſumptus faciant, & magnificentiæ luce decorentur? hic Xenodochium aut de nouo excitat, aut vetuſtum attributis poſſeſſionibus & pecuniâ ſubleuat, quo puerorum, puellarumque greges ad honeſtam vitæ rationem educantur. Ille multis grauibuſque impenſis ingenuorum adoleſcentum ſeminaria fundat, qui liberalibus ſtudiis eruditi non modò ſibi, ſed etiam Eccleſiæ laboranti prodeſſe poſſint, & communem pietatem illuſtrare. Alij quotannis eximia liberalitate virginibus ob rei domeſticæ tenuitatem impudicitiæ deuotis, dotem aſſignant. Hæc opera munificentiæ laudem, beneuolentiam, cœlum merentur.

Diuturna.

Non exiguus ſplendor accedet ad magnificentiæ laudem illuſtrandam operum longa duratio. Templa ſunt & auguſta Numini ſacraria, quæ ad Diuûm cultum, honoremque exædificantur. Addi poſſunt & mœnia Ciuitatis diuitum largitate conſtructa, quæ luctari cum æuo ipſo videantur. Melius qui monaſteria virtutum officinas, ac religionis ampla quidem & dotata magnificè, conſtruunt, in quibus amici Deo vitæ ſanctimoniâ mirabiles, precibus ac votis Numinis iram auertant, ſi quando ad hominum ſcelus vindicandum, puniendumque incumbat. Collegia ſunt ad erudiendam iuuenturem opportuna, florentes Academiæ, quas Principes, Reges ac Magiſtratus inſtituere ſummæ laudi eſſe crediderunt, dùm bene-moratos habere ciues, & prudentiâ nobilitatos cupierunt: vt non ſine cauſa Gymnaſiorum ſcholas Rhetor Eumenius, *templa imperatoriarum gloriarum nuncuparit.* Illos licet munificentiæ laude viros illuſtres, vt Conſtantinum olim Aurelius victor, *nutritores bonarum artium* dicere, qui de communi re bene-mereri poſſunt, & æternum cœlo decus adipiſci.

A

Pvnctvm VI.

Laus à Pudicitia & Caſtitate.

TEmperantiæ pars eſt corporis, & animi caſtimonia, quâ neſcio an vlla maior, & præſtabilior ſit virtus, hanc iam indè ab initio mundi totus orbis terrarum ſuſpexit, & propè dicam, adorauit, vt rem ſacram, & Deo dignam. Vndè illud profani vatis oraculum ſacro dignum.

Caſta placent ſuperis.

Quanta ſit pudicitiæ dignitas atque præſtantia, vel ex hoc poteſt intelligi, quòd peſſimi Dæmonis hoc ſtudium eſt, & quotidiana cura noſtram vt carnem contaminet, cuius impia
B poſtmodum & infanda contagione anima ipſa maculetur. *Ille*, verba ſunt D. Chryſologi Serm. 52. *In hoc vehementer elaborat, vt corpus animæ domicilium, animæ vas, murum ſpiritus, virtutum ſcholam, Dei templum, in ſcenam criminum, in vitiorum pompam, voluptatum redigat in theatrum.* Illius pretium ſatis indicat ſapientis dictum. *Omnis ponderatio non eſt digna continentis animæ.* Eccl. 26.

Caſtitatem eſſe propriam Principis virtutem, & regia dignam maieſtate ſuggerit Zeno de Ioſeph Ægypti Imperium adepto loquens, quem pudoris Regem nominat. *Rex iure ſecundus factus eſt Regni, quo inſignis Rex erat ante pudoris.* Vt non niſi caſto coronam, & puro capiti imponendam cenſeat Chryſoſtomus in hunc modum Hom. 9. in 1. ad Timotheum. Idcirco quippe coronæ imponuntur capiti, vt
C victoriæ ſigna ſint. Quid ſi libidine ſuperatus quiſquam ſeipſum ſcortis addixerit, cuius iam rei gratia coronatus incedat? qui tàm fœdæ libidini colla ſubdiderit; Lactantius verò lib. 6. Inſtitu. cap. 21. Virtutem Dei nominat, quaſi in caſtitate ſuam Deus faciem peculiariter oſtendat, eáque gaudeat, atque glorietur. Quaſi faſtigium eſt, omniumque conſummatio virtutum, ad quam ſi quis eniti, & eluctari potuerit, hic erit conſimilis Deo, qui virtutem Dei cœpit.

In adoleſcente & pulchro.

Verùm vt illud quod eſt proprium noſtræ inuentionis attingamus, ſingulares ab hac vir-
D tute laudes duci poſſunt; quarum prima eſt in adoleſcente, quæ virtus tantò videtur illuſtrior, quò magis in illo flexu ætatis lubrica eſt, & in vitium flecti facilis. Quare meritò celebrat Ariſtides Æteoneum iuuenem in Oratione funebri, quòd quæ alij eius ætatis, noctes dieaque per luſum ſolent ardentius conſectari, pro fabulis & nugis adoleſcenti compoſito, benéque morato eſſent. Nam ex mulieribus ſola viuebat cum illo mater, vt ex pueris frater, & amicorum ij, cum quibus erat ſtudiorum, & literarum commercium, inter quos ille facilè eminebat. [illegible]

tur dicta. Omnioò pudoris eum dixiſſes eſſe ſimulacrum, cùm & plerumque taceret, nec niſi erubeſcens loqueretur: nec enim aliàs vnquam vox eius audiebatur, quin vel cùm rubore loqueretur, vel cum verbis erubeſceret. Quid ſi eum pulchritudine coniuncta ſit caſtitas? quanta meritorum ſeges & laudum materia? nam quò maior eſt illa lis, quæ cum forma eſt pudicitiæ, eò præſtantior indè laus exſurgit.

In fortunato.

Magnam commendationem meretur quiſquis extra Matrimonium, quocumque in ætatis gradu, a voluptatum illecebris, ſeſe continet, potiſſimùm in ampla fortuna collocatus, cui quod libet, licet. Hæc illa laus eſt, quam Conſtantino tribuit Nazarius. *Iam illa vix audeo de tanto Principe commemorare, quòd nullam matronarum cui forma emendatior fuerit, boni ſui piguit, cum ſub abſtinentiſſimo Imperatore ſpecies luculenta, non incitatrix licentia eſſet, ſed pudoris ornatrix.* Quæ ſine dubio magna, ſeu potius diuina laudatio, ſæpè in ipſis etiam Philoſophis, non tàm re exhibita, quàm diſputatione iactata. Sed remittamus hoc Principi noſtro, qui temperantiam omnibus ita ingenerare cupit, vt eam non ad virtutum ſuarum decus adſcribendam, ſed ad naturæ ipſius honeſtatem referendam arbitremur.

Oculorum modeſtia.

Alia commendatio ſumitur à cuſtode virtutis eius modeſtia, quâ caſtus mulierculaturm curioſum conſpectum fugit, ac lubricam ſocietatem: quo in genere mirari licet Alexandrum, vel in hoc certè magnum, & omni victoriâ triumphiſque maiorem, qui ad Parmenionem epiſtolâ, hæc de ſe glorioſè prædicat, *Ego non ſolùm non vidiſſe inueniar Dary vxorem, aut videre cogitaſſe, ſed nec verba de eius forma facientes audire ſuſtinuiſſe.* Timebat Rex Sapiens ſibi quod Cyrus olim timere ſe dixit, inuitatus ab Araſpo, ad formoſiſſimam contemplandam: ob iſtud, inquit, ipſum maius eſt, vt abſtineam. Etenim, ſi nunc illam adiero, cùm vacat, fortè efficier, vt adeam etiam cùm non vacat, eique molliter aſſideam neglectis ſerijs. Idem de Scipione dicendum magna cura puellas egregia formâ tanquam Syrenas caſtitatiſque ſcopulos deuitante. Oculos cor neſariè ſequi ſolet, ait Nazianz. proindè caue ne te pulchræ, & elegantis formæ cupiditas ſuperet, ac ne ad leuem quidem fortuitumque ſi fieri poteſt, aſpectum palpebræ te tranſuerſum agant, Quod quidem aſſequeris ſi Æuam animo tuo propoſueris, dulcem illam illecebram, carum venenum; quonam enim modo aliena atque externa tibi ſaluti erit, quem ſua perdidit; Pergit monere Nazianz. idem, *Nemo cum ſerpente ſecurus ludit, nemo cum Diabolo iocatur impune.* Chryſolog. 155.

In nummis Herenniæ Etruſcillæ Traiani filiæ ſcriptum eſt PVDICITIA AVG. ibi pingitur Dea pudicitia haſtam puram tenens Deorum more, & nunc dextram ori admouens (quòd ſilentium etiam pudicis mulieribus & ornamento ſit, & adiumento) mox peplo velans faciem, quia quæ omnium oculis obuerſantur, A minimè ſuam in tuto caſtimoniam retinere creduntur. Indè ſtatuam pudoris dùm Emblema comminiſcitur Alciatus, hæc de Penelope ſcribit, quæ ſolitaria potius elegit in Ithaca propter maritum manere, quàm ob Icarium patrem, apud quem peramanter & honorificè fuiſſet, Spartam retinere.

Penelope deſponſa ſequi cupiebat Vliſſem,
Ni ſecus Icarius mallet habere pater;
Ille Ithacam, hic offert Spartam, manet anxia Virgo;
Hinc pater, inde viri mutuus vrget amor.
Ergo ſedens velat vultus, obnubit ocellos,
Iſta verecundi ſigna pudoris erant.

Apud Chriſtianos mos iſte potiſſimum inualuit, ſi Tertulliano credimus lib. 16. qui totus eſt de velandis virginibus. *Sed enim vera & tota,* B *& pura virginitas nihil magis timet quàm ſemetipſam: etiam fœminarum oculos pati non vult, alios ipſa oculos habet: confugit ad velamen capitis, quaſi ad galeam, quaſi ad clypeum, qui bonum ſuum protegat aduerſus ictus tentationum, aduerſus iacula ſcandalorum, aduerſus ſuſpiciones & ſuſurros, & æmulationem, ipſum quoque liuorem.* De his Prudentius pariter 2. contra Symmachum.

Sunt & Virginibus pulcherrima præmia noſtris,
Et pudor, & ſancto tectus velamine vultus.

Quot in hoc infido mari voluptatum fœda naufragia paſſi ſunt? Exploratum illud eſt in Hercule, quem Θεῶν ῥώμην diuinum quoddam robur, & egregiam altitudinem animi inter homines nactum ſcimus ex fabulis. Is ab Omphale ore blando, vibrantibus oculis, emollito ſermone, & totius corporis motu delicatiſſima teneritudine ſoluta, fœdum in morem vinculis aureis C irretitus eſt, dùm linum carpſit, & non tàm colum & filum heræ ſuæ, quam æternum ſibi dedecus perneuit. Qui Buſiridem in Ægypto ferocientem, Antæum in Mauritania inuictum, in Hiſpania Geryonem, in Thracia Diomedem ſuperauerat, qui Cerberum, Hydraſque domuerat, vno mulieris alloquio fractus, vno iactu oculorum victus, virtutis omnem memoriam abiecit, vt ſeruiret libidini fœdam ſeruitutem.

Fuga victrix.

Ad hos Syrenum & voluptatis ſcopulos Dauid decem millium victor animoſus, qui non homines modò, ſed Leones & Vrſos inaudito robore confecerat, naufragium eſt paſſus; quanta ſeges laudum, & meſſis erit ei qui ſeruandæ pu- D ritatis ſtudioſus puellarum commercium fugerit & corruptos corruptoreſque, vt caſtitatis hoſtes auerſabitur. Fugiet quidem, ſed ad brauium, non certabit, & triumphum merebitur, ceder, ne cadat. De libidinis certamine dici meritò poteſt, quod de Cannenſi pugna memorauit Plinius, vndè fugiſſe ſummum opus virtutis fuit: Quod æquius de iis dicetur, qui virtutis & innocentiæ retinendę causâ fugiunt. Quæ fuga trames eſt innocentię, pietatis aſſumptio, via virtutis. In eos bellè cadit, quos laudat Chryſologus ſerm. 150. *Bellicoſus, ait, quod in bello fugit, artis eſt, non timoris: illic ſemina ſæpè iaciuntur palmarum illuſtrium, ac felicitatis.* Vellem omnes cum Ænea μήστωρε φόβοιο peritos fugiendi, vel cum Ioſepho potius.

In Matrimonio adoleſcente.

In argumentum pudicitiæ ſumi poteſt in coniugatis vſus Matrimonij, quod in Maxim. & Conſtant. celebrat Orator bonus, quod adhuc adoleſcens Max. filiam Fauſtam vxorem duxiſſet. *Neque fortuna tantum in te patris Conſtantine, ſed etiam Continentia, Fortitudo, Iuſtitia, Temperantia ſeſe votis gentium præſentant. Quo enim magis Continentiam patris æquare potuiſti, quàm quod te ab ipſo fine pueritiæ illicò matrimonij legibus tradidiſti, vt primo ingreſſu adoleſcentiæ, formares animum maritalem, nihil de vagis cupiditatibus, nihil de conceſſis ætati voluptatibus in hoc ſacrum pectus admitteres? Nouum iam tùm miraculum iuuenis vxorius, ſed, vt res eſt mente præſaga omnibus te verecundiæ obſeruationibus imbuebas, talem poſtea ducturus vxorem.*

In Coniugio ſancto.

Laudatur Coniugium ſi ſanctum ſit, & ſacrum pudicitiæ legibus: quam in rem Auſonius paucis, ſed reipſa cuncta Gratiano tribuit. *In cibis, cuius Sacerdotis abſtinentior cerimonia? in vino cuius ſenis menſa frugalior? Operto Conclauis tui, non ſanctior ara Veſtalis, non Pontificis cubile caſtius, nec puluinar Flaminis tàm pudicum.*

In Cælibe.

Quid qui vitam Cœlibem agit illibatæ pudicitiæ legibus ſanciram, & ab omnibus voluptatum blandimentis ſeiunctam: laus eò maior, quò rarior. Quàm enim pauci, quos æquus amauit CHRISTVS primus doctor Caſtitatis (quem Epiphanius vocat νυμφίον τῆς ἀφθαρσίας, Sponſum incorruptionis) qui & illam colant, & pro eadem conſeruanda faciant, quod Etruſcus ille Iuuenis, de quo Mamertinus in Panegyrico Iuliani Imper. *Nobilem Etruriæ adoleſcentem ferunt, cùm propter eximiam formæ dignitatem multarum in ſe fœminarum amores excitaret, faciem ſuam ad obliterandam pulchritudinem vulneribus ſauciaſſe. Sed facilè fuit iuuenis dignitati corporis decorem animi præponenti, & candorem decolorare, & oris nitorem altè impreſſis cicatricibus denenuſtare.*

Cuſtodes Caſtitatis.

Res delicata proindè curam ingentem in tuendo tàm eximio bono poſtulat ab vnoquoque: inſidiantur ſiquidem multi, in tantæ virtutis perniciem coniurati. Vndè ſibi nimium blanditur, qui ſe putat in hoc tanto, tàm perpetuo ac domeſtico periculo ſine ſollicita diligentia fore victorem. Verè dicam ſemper in medio, ac multiplici præliorum diſcrimine verſamur, & grauem caſtitas ſortita eſt inimicum, qui quotidie vincitur, & timetur: quem tamen cum Deo ſuperabit, quiſquis materiæ flammam ſubtrahet, libidiniſque fomitem abſumet, idque ſi non ſe cupidius in luxum deliciaſque ingurgitet, ſi lautitias

A reſpuat, ac nimiam mollitiem, ſi cupiditatem immoderatam comprimat: ſi aliquo pœnitentiæ genere ſibi dolorem inferat, Deum adeat, & precibus aſſiduis interpellet Regem Caſtitati, ac in ſinum magnæ Matris Virginumque Reginæ confugiat, Sacramentorum denique vſum adhibeat in tutelam. Si cum ſceleratis nullam ſocietatem ineat, ſi non minus illos ſeuero vultu, quàm verborum aculeis verberet, qui dicto vel facto pudorem lædunt. Vno verbo cum Seneca epiſt. 72. *Principijs illorum obſtemus, melius non incipient, quàm deſinent.*

Puritatis amantiſſimus ſenſus omnes, vt caſtimoniæ proditores, ad modeſtiam componet, atque occludet tanquam fores, per quas ſæpè mors aſcendit & ingreditur. Nihil patietur in ædibus
B & cubiculis, quod caſtitatis amantes oculos offendat; procul amandabit turpes hiſtorias picturis illuminatas, vel filis in periſtromatis illuſas, quæ cupidines euentilant, & impuritatis aculeos in animo defigunt: Turpia mimorum ſpectacula, comœdiarumque, in quibus fit pudoris ſalutiſque naufragium, vitabit, nec audiet: in illis ſiquidem, vt grauiter monet Minutius felix, *Enervis hiſtrio amorem dùm fingit, infligit.* Procul ab oculis, & à manibus eſſe iubebat, vt inauſpicatum quoddam omen & funeſtum, Poëtas nugarum pleniſſimos, qui amatoria ex profeſſo cecinerunt. Sint illi fortè eloquentes, & ingenioſi, molliterque faceti, & ſubtili nequitia blandi, eò certè fugiendi ſtudioſius, quò venenum artificioſius propinant. Sic coronam Lilijs cœleſtibus contextam component, plectentque in cœlis puriſſimæ mentes illis, qui puritatem, quam amant, fuerint æmulati.

C

PVNCTVM VII.

Laus ab animi magnitudine, ſeu à Fortitudine, Patientia & Conſtantia.

MVltis in locis docet Romanus ſapiens quid ſit animi magnitudine intelligendum, dùm ait magni animi eſſe magna contemnere, iniurijs non ſe ſentire percuſſum, nihil accidere poſſe, quo inſtigetur: placidum eum eſſe qui dicat, nihil mihi tecum fortuna; Ex quibus clarum eſt
D animi magnitudinem quatuor omninò complecti virtutes, Altitudinem animi, Fortitudinem, Patientiam, & Conſtantiam, ex quibus laus colligitur.

Animi Celſitas.

In animi magnitudine laudamus rerum ſublimium, & honeſtarum appetitum, famæ ſcilicet, immortalitatis, & gloriæ. Quo animo qui præditus eſt, nihil paruum molitur, infrà ſe poſita facilè contemnit honeſti deſiderio. Sic enim Polybius dicit argentum eſſe communem hominum poſſeſſionem, at honeſtum, & ex eo laudem Deorum eſſe, aut eorum, qui Dijs proximè cenſentur. Talis fuiſſe creditur Pompeius

aliâ ſanè mente prædirus, qui terrena pro nihilo habuit, vt veram ſolidamque gloriam mereretur. *Vir altus & excellens omnia, quæ in hominem cadere poſſunt, deſpicit*, ait Tull. 3. de finib.

Hanc animi firmitudinem miratur in Traiano Plin. *Non verò laudauerim magnopere duritiem corporis ac lacertorum, ſed ſi is validior toto corpore animus imperitet, quem non fortuna indulgentia, non copia principales ad ſegnitiem luxumque detorqueant. Tunc ego ſeu montibus, ſeu mari exerceatur, & latum opero corpus, & creſcentia laboribus membra mirabor.*

Quæ laus augetur vel ex eo, quod qui gloriam, bonamque famam ſtudioſius affectat, magna ſemper præſtare credatur. Neque enim ait Mamertinus in Iuliano, quidquam humile aut abiectum cogitare poteſt, qui ſcit ſemper de ſe loquendum: Contra verò idem parua quæque contemnere putatur: itaut in rebus agendis non præmia, aut vtilitatem, ſed gloriam ſibi proponat?

Magnificè Tullius gloriam eſſe virtutis incitamentum probat pro Milone, num. 97. ſcilicet ex omnibus præmijs virtutis, ſi eſſet habenda ratio præmiorum ampliſſimum eſſe gloriam: eſſe hanc vnam, quæ breuitatem vitæ poſteritatis memoriâ conſolaretur: quæ efficeret vt abſentes adeſſemus, mortui viueremus, hanc eſſe denique, cuius gradibus etiam homines in Cælum conſcenderent. Pulchrè Seneca epiſt. 81. *Virtutum omnium pretium in ipſis eſt: non enim exercentur ad præmium. Rectè facti, feciſſe merces eſt.*

Sapienter Ariſtot. Ethicor. 4. videtur animi magnitudo, quaſi virtutum eſſe ornatus, in eoque præcipuè conſiſtere, vt nec honoris aurâ, neque periculorum metu, nec aduerſis aut proſperis rebus ſe facilè moueri patiatur. Subdit verò, cui honor paruus eſt, etiam cætera parua ſunt.

Quis non miretur Catonis animi celſitudinem, de cuius laudibus & ſplendore vitæ Velleius Paterculus egregiè lib. 2. *Homo virtuti ſimillimus, & per omnia ingenio Dijs, quàm hominibus propior. Qui nunquam rectè fecit, vt facere videretur, ſed quia aliter facere non poterat.*

Non minus eleganter in Catilina Saluſtius. *Cato non diuitijs cum diuite, neque factioſe cum factioſo, ſed cum ſtrenuo virtute, cum modeſto pudore, cum innocente abſtinentiâ certabat: eſſe quàm videri, bonus malebat. In quo minus gloriam petebat, eò magis aſſequebatur.*

Fortitudo terroris ac periculi neſcia.

Iam cùm Fortitudo ex Seneca 2. de beneſ. cap. 34. ſit virtus iuſta pericula contemnens, aut ſcientia periculi repellendi, excipiendi, prouocandi, vel vt alibi contemptrix laborum: Terribilia ſub iugum libertatem noſtram mittentia deſpicit, prouocat, frangit; clarum eſt hinc quadruplex laudis genus duci poſſe. Primum deberur animo impauido & omnia contemnenti: ſecundum repellenti, & frangenti pericula: tertium in eadem immittenti ſe, eademque fortiter excipienti, quo nomine dùm Conſtantinum increpat amicè laudabiliterque Panegyriſtes, maximè commendat.

Laudare me exiſtimas Imperator cuncta, quæ in illo periculo feceris? Ego verò iterum queror. Proſpexeras omnia, diſpoſueras vniuerſa, ſummi Imperatoris officia compleueras, cur ipſe pugnaſti? cur te denſioribus hoſtium globis miſcuiſti? cur ſalutem Reipubl. in pericula tanta miſiſti? An neſcire nos putas, quòd dum nimio rapereris ardore, in media hoſtium tela deueneris? & niſi viam tibi cædibus aperuiſſes, ſpem totius generis humani, & vota deceperas? Quid tibi eſt Imper. cum inferiore fortuna? toto quippe impetu ferebare torrenti ſimilis amni, quem abrupta radicitùs ſylua, & conuulſa funditus ſaxa ſequerentur. Illos pugnare fas eſt, quibus ſuo cuiuſque fato, aut vincendum eſt, aut cadendum; tu cuius ex vita omnium fata pendent, ad vllum diſcrimen accedas? inter tot tela gladioſque verſere? quis hoc à te exigit? aut quis pati poſſit, vt quicquam in te bellò caſibus liceat? Doceat te Imper. hoſtem ferire? imò non decet laborare. Spectans ex edito monte Xerxes nauale certamen. Auguſtus aliquid agens vicit apud Actium. Fuit etiam qui ſublatus in ſcalas inuicem nexas concurrentes eminùs vidit exercitus, vt nec intereſſet periculo, & adeſſet euentui. Ignaua ſunt, inquies, hæc exempla, ſed tuta, grauiorque metus eſt periculi tui, quàm lætitia victoria.

Annon ipſi caſis, fugatiſque hoſtibus interfectoque etiam ipſo eorum duce comites, & Tribuni corripuere lacrymantes? amplexique illud tuum anhelum pectus, cruentas manus, & quidquid de ſanguine profunda cædis emerſerat, hinc atque indè clamarunt? Quid egeras Imper. in qua nos fata proieceras, niſi te diuina virtus tua vindicaſſet? quæ hæc eſt impatientia? aut quò tibi manum noſtras, ſi verſa vice pugnas ipſe pro nobis? Hæc ego non dicerem Imper. neque ab alijs dicta memorarem, niſi beneficio tuæ lenitatis tutior eſſet noſtra in verbis, quàm tua in armis audacia.

Fortitudo prouocatrix.

Audax eſt etiam in prouocandis periculis virtus. Quo fuit animo Phocion Athenienſis? Oraculo datum erat Athenis eſſe virum, qui ab concordi ciuitate diſſideret, quærentibus illum omnibus, & verò etiam malum frendentibus, Quæſo, inquit, quieſcite, ego ille ſum quem petitis: nam nihil eorum quæ agitis, placent.

Neque tamen metus honeſtus huic virtuti aduerſatur, quam in ſententiam Plutarchus in Ageſilao & Cleomene. Illi fortitudinem videntur priſci non intrepidum animum, ſed trepidationem, & infamiæ metum exiſtimaſſe; ſiquidem timidiſſimi legum ſunt aduerſus hoſtes infenſiſſimi, pati quiduis minimè timent, qui maximè trepidant malè audire. Quapropter rectè quidam, ſi metus eſt, ſimul eſt verecundia: nam erubeſcere ante illos potiſſimùm ſolet vultus, quos metuit: quare iuxta Ephorum Triclinium poſuére Lacedæmones ædem Timoris.

Fortitudo conſtans.

Conſtantia licet cum ſuperiore coniungi poſſit, tamen in eo maximè conſiſtit, vt in re ſemel ſuſcepta contineat animum aduerſus omnes minas, ac terrores. Quare Plutarchus Thimoleontem arguens, tanquam inconſtantem, quòd poſt occiſum fratrem Thimophanem, in Corinthium remiſſiore fuiſſet animo, quaſi facti pœnitentiâ ductus, ſubdit. Debet non actio tantùm, & honeſta eſſe & iuſta, ſed etiam firma, atque immota, ex qua naſcatur opinio, vt cum iudicio agamus. Nam ſicut voraces, qui cibariorum ſaginam acerrima proſequuntur auiditate, ſed citiſſimè ſaturi nauſeant: ita rebus perſpectis, non abijciamus animum per imbecillitatem, elangueſcente honeſti ſpecie: reddit enim potentiam, vel quod iamdiu factum eſt turpe; at profecta ex certa deliberatione ratio, ne ſi impingat quidem, variat actiones. Non aliter Phocion cùm videret Athenienſes lætos ob res Leoſthenis fortiter geſtas. Lætarer, inquit, ſi hæc ego geſſiſſem, ſin, non pœnitet me conſiliorum. Nam vt ſtatua baſi, ſic vir bonus inſtituto nixus honeſto, nullatenus dimoueri debet. Hanc virtutem Stiliconi datam canit Claudianus 2. Panegyrico,

——— Conſtantia futile ne quid
Infirmumque gerat.

Eandem prædicat in amico ſuo Lollio Vates Horatius 4. Carm. Ode 6.

——— Eſt animus tibi
Rerumque prudens, & ſecundis
Temporibus, dubijsque rectus.

Τετράγωνον dicetes Simonidis, qui per omnem ſæuientis fortunæ mutationem firmiter conſiſtat, qualem veteres in libris potius, quàm in rebus gerendis habuerunt. Miratus ſum quod ſapientes olim Ægyptij dicebant, aſtra nimirum in circuitu ſuo perficiendo, modò erigi, modò deprimi, in eaque varietate fieri peiora, aut benigniora, quàm alioqui fuiſſent. At Lollius ipſe ſatis inclytus, quamuis non ſemel pugnantis fortunæ flatu deprimi viſus ſit, aliquando rerum læto ſucceſſu attolli, æqualem tamen mentis curſum tenuit, ſemper conſtans & erectus, vt amica ſuis ſtella cæteriſque benigniſſimam lucem communicauit.

Animum verè nobilem ac generoſum prodit, qui difficultatis obiectu non frangitur, ſed potius fit audacior, nec prius deſiſtit, quàm pertingat ad boni propoſiti conſequutionem. Seneca epiſt. 104. *Vnus eſt huius vitæ fluctuantis, & turbidæ portus, ſtare confidenter, apertè tela fortunæ aduerſo pectore excipere, non latitantem, non tergiuerſantem. Magnanimos nos natura produxit.*

Poſt multa verò magnanimitatis decus eximium, vt Ideam proponit, Catonem fidentis animi, & citra oſtentationem fortis cùm fortunæ locis omnibus obtitiſſet, oſtendit in morte virum fortem poſſe inuitâ fortunâ viuere, inuitâ mori. *Nemo mutatum Catonem toties mutatâ Republ. vidit; eundem ſe in omni ſtatu præſtitit, qui in Pratura, in repulſa, in accuſatione, in Prouincia, in Concione, in exercitu, in morte. Vides* A *poſſe homines labores pati? per medias Africæ ſolitudines pedes duxit exercitum: Vides poſſe tolerare ſitim? & in collibus arentibus, ſine vllis impedimentis victi exercitus reliquias trahens, inopiam humoris loricatus tulit, & quoties aqua fuerat occaſio, nouiſſimus bibit. Vides honorem & notam poſſe contemni? eodem quo repulſus eſt die, pilâ luſit. Vides poſſe non timere potentiam ſuperiorum? & Pompeium & Cæſarem, quorum nemo alterum offendere audebat, niſi vt alterum demereretur, ſimul prouocauit. Vides tàm mortem poſſe contemni, quàm exilium? & exilium ſibi indixit & mortem.*

Fortitudo patiens.

Patientia virtus eſt, quæ nullo caſu, nullis B rebus aduerſis, nullis iniurijs, aut opprobrijs mouetur, verſaturque non in repellendis ſed in ferendis iniurijs. Ex quibus duplicem eius laudem colligere eſt: quarum altera occupatur in tolerandis rebus aduerſis: altera in moderatè ferendis iniurijs, quam in rem, illa ſunt aurea Mecœnatis verba in Auguſto. *Si quis tibi conuitiatus fuerit, aut in occulto detraxerit, neque deferentem audire debes, neque delatum punire. Turpe enim eſt te id facilè credere, cùm cauſam non præbeas.*

Id licuit in Conſtantino cognoſcere, ſic enim ab hoc illum commendat Nazarius, quòd patienter tuliſſet iniurias ſibi à Maxentio illatas, qui Romæ ſtatuas eius omnes per ſummam mentis impotentiam contriuerat. *O quàm acres habet dolorum aculeos contumelia, quam imponit inferior! Ecce enim: (proh dolor verba vix ſuppetunt!)* C *Venerandarum imaginum acerba deiectio, & diuini vultus litura deformis. O manus impia! ô truces oculi! ita non caligaſtis? in quo lumen mundi obſcurabatis, meritas ipſi tenebras non imbibiſtis. Commouere tandem conſcia virtus, nec permittas hoc furori, cui de te aliud non licebat. Sed quid tandem aſſequeris cæca dementia? Aboleri hic vultus non poteſt, vniuerſorum pectoribus infixus eſt, nec commendatione cera, aut pigmentorum fucis renidet, ſed deſiderio effloreſcit amicorum. Vna demum Conſtantini oblitio eſt humani generis occaſus. Nunc verò commendabiliorem iniuria tua faciet, Patientiam eius auidius expetent, quem pictura non reddit: Flagrantiora ſunt amicorum deſideria, cùm oculorum ſolatia perdiderunt. Nihil profectò grauius, nihil* D *miſerius Roma doluiſti. Quamuis recondita altè magis gemeres, & ingeſtos quotidie luctus callo quodam obdurata patientia ſuſtineres, confeſſus eſt ſe inconſultus dolor, nec timuit deprehendi, & malè clauſi ſigna mœroris, per vultus indices exſerunt. Hoc enim Roma tot vulneribus ſaucia vindicari volebas, cùm tàm præſtantiſſimus Princeps iniuriæ ſuæ negligens vlciſci tuas malles.*

Sic Iram frangere ingentis, & patientis eſſe animi credit Diu. Ambroſ. 1. Offic. cap. 36. *Et reuera iure ea fortitudo vocatur, quando vnuſquiſque ſeipſum vincit, iram continet, nullis illecebris emollitur, atque inflectitur.* Contrà nihil tam fortitudini aduerſatur, quàm impatiens Ira, iudice Seneca 1. de Ira cap. 11. *Sed aduerſus hoſtes neceſſaria eſt ira; nuſquam minus;*

vbi non effuſos eſſe oportet impetus, ſed temperatos & obedientes. Quid enim eſt aliud, quod barbaros tantò robuſtiores corporibus, tantò patientiores laborum comminuat, niſi ira infeſtiſſima ſibi? gladiatores quoque ars tuetur, ira denudat. Quid eſt opus ira, cùm idem perficiat ratio? Quid Cimbrorum tot millia ſuperfuſa Alpibus ita ſuſtulit, vt tantæ cladis notitiam, ad ſuos non nuntius, ſed fama pertulerit, niſi quod erat illis ira pro virtute? quæ vt aliquando perculit, ſtrauitque obuia, ita ſæpius ſibi exitio eſt. Germanis quid eſt animoſius? quid ad incurſum acrius? quid armorum cupidius? quid induratius ad omnem patientiam? Galli tamen Syriq́ue molles bello viri, antequam legio viſatur, cadunt, ob nullam rem opportunius; quàm ob iracundiam. Quo alio Fabius affectas imperij vires recreauit, quam quod cunctari & trahere & moderari ſciuit? quæ omnia irati neſciunt. Perierat imperium ſi tantum auſus eſſet, quantum ira ſuadebat, in vnam vtilitatem occaſionis intentus, iram ante vicit, quàm Hannibalem.

Idem Philoſophus Alexandrum liberius inſectatur, & tanquam imbecillum, ac debilem reprehendit, quòd vniuerſum penè terrarum orbem armis ſuis ſubegerit, ab ira ſui impotens victus, epiſt. 113. *Id enim egerat, vt omnia potius haberet in poteſtate, quàm affectus.*

Huius virtutis altera laus eſt in tolerandis rebus aduerſis, quo in genere multis celebratur Mytridates, qui regno ſpoliatus, vocem hanc conſtantis animi notam reddidit, *fortuna Regiam, animum verò Regium nunquam eripere poterit.* Vir erat, qui ſic loquebatur.

Altiorem de ſeipſo cogitationem habet, difficultatesq́ue præſentes deſpicit patiens, ratus non eſſe tantam mali molem, cui facilè cedendum ſit. Seneca epiſt. 82. *Virtus concordi animo decreta peragit; non timet quod facit.*

Tu ne cede malis, ſed contra audentior ito
Quò tua te fortuna ſinet.

Fortitudo glorioſa.

Ex hoc fonte gemino, aliæ laudes enaſci poſſunt, quòd qui grauia moderatè tulit, tolerauitq́ue patienter, Regno dignus, & Imperio credatur, quod in Theodoſio politus Orator Pacatus miratur & extollit. *Et prius quidem quàm ad illa veniam, quæ iam maturus egiſti, ſummatim tuum illud attingam cum patre diuino Caſtrenſe collegium, actas ſub pellibus hyemes, æſtates inter bella ſudatas, grauiſſimas pugnas terra marique pugnatas. Non tam patiens Africanus rudimenta militiæ, ſub Paulo patre tolerauit, nec pari indole Hannibal puer in tentoria Hiſpana ſucceſſit, nec futurarum ſpe certiore virtutum Philippica caſtra Alexander nondum magnus impleuit. Quos etſi plurima laude donauerit amplificatrix veri vetuſtas, nihil plus tamen blandita præſtitit, quàm vt eos in his annis ſequutos Regum aut Ducum caſtra vulgares, in quibus tu ita fortiter multa geſſiſti, vt ea non tantùm Alexander aut Africanus, aut Hannibal videre dum diſcerent, ſed parentes atque inſtitutores eorum optaſſent, facere dum docerent, &c.*

Fortitudo moderata.

Hîc etiam alia naſcitur ratio, quòd mala experti longè æquius in aliòs ſe gerant. Quod

A Traiano tribuis Plinios. *Quàm vtile eſt ad vſum ſecundorum, per aduerſa veniſſe? vixiſti nobiſcum, periclitatus es, timuiſti, quæ tunc erat innocentium vita: ſcis & expertus es, quantopere deteſtentur malos Principes, etiam qui malos faciunt: Meminiſti quæ optare nobiſcum, quæ ſis queri ſolitus. Nam priuato iudicio Principem geris, meliorem immò te præſtas, quàm tibi alium precabare.*

Fortitudo voluntaria.

Pono tamen extremo loco inſignem patientiæ laudem, quæ illi debetur, qui non penuriâ coactus, aut alia neceſſitate, ſed vltrò ſubit aduerſa patienterq́ue tolerat, cùm ſe illis tàm facile poſſit expedire, quàm illa fortiter ferre. Hoc inſigne non omiſit Pacatus ſupra laudatus

B in Theodoſio, qui de priuatæ eius vitæ laboribus, & ruſticis operibus agens Curiis agreſtibus, Coruncanis, Fabriciis eum prætulit. *Sed illos quidem anguſta rei familiaris addicebat labori, vt quibus ipſi ſuburbani horti, præcepsq́ue ſauculum, & iugera arctato pomerio vomere eſſent, aut ligone verſanda, nec iniuria opus reuertoretur ad Dominos, cùm deerunt quibus iuberent. Detrahit laudem patientia inopia, maioris exempli eſt labor ſine neceſſitate. Gaudent profectò diuina perpetuo motu: & iugi agitatione ſe vegetat æternitatis, & quidquid homines vocamus laborem veſtra natura eſt. Vt indefeſſa vertigo cœlum rotat, vt Maria æſtibus inquieta ſunt, vt Sol ſtare neſcit; ita tu Imperator continuatis negotiis, & velſe quodam orbe redeuntibus ſemper exercitus es, &c.*

C PVNCTVM VIII.

Prima laus à Iuſtitia, Religione in Deum & ſuperos.

QVàm neceſſaria ſit homini ad commendationem Iuſtitia, clarum eſt ex Ciceronis verbis 2. Offic. cuius tanta vis eſt, vt nec ij quidem, qui ſcelere & maleficio paſcuntur, poſſint ſine aliqua Iuſtitiæ particula viuere: vndè improbiſſimis erit improbior, quiſquis illâ carebit, cùm hæc ſola virtus ſit, quæ magnos & laudabiles reddit homines. Qua in opinione fuiſſe dicitur Ageſilaus, qui cùm audiſſet magnum regem Aſiæ appellari; quid ait ille maior me, niſi iuſtior, ſcilicet omnium vir-

D tutum Principem iuſtitiam eſſe credebat. Idem repetit Cic. nullius, inquit, gloria & fides virtutis inuidiam conciliat maiorem, quàm iuſtitia, quòd auctoritas eam & fides potiſſimùm comitetur: apud alios naque colunt ſolum vt fortes, neque ſuſpiciunt vt prudentes, ſed diligunt etiam vt iuſtos, eiſq́ue fidunt & creduut, illorum ſuperiores metuunt, iis diffidunt, ad hoc illos naturâ potius cenſent, quàm voluntate præcellere: adde quod fundamentum perpetui nominis, & famæ Iuſtitia eſt, ſine qua nihil poteſt eſſe laudabile.

Verùm quia latiſſimè patet hæc virtus, quæ Religionis ſont, primùm reſpicit, cuius eſt Dei cultum & obſeruantiam imperare, tùm de illo bene ſentire, quod eſt ſummæ pietatis exordium. Sapienter omninò de ſenſu diuina

prouidentiæ Nazarius in Conſtantino. *Spectat enim nos ex alto rerum arbiter Deus, & quamuis humana mentes profundos gerant cogitationum receſſus, inſinuat tamen ſeſe totam ſernata diuinitas, nec fieri poteſt, vt cùm ſpiritum quem ducimus, cùm tot commoda quibus alimur, diuinum nobis lumen impertiat, terrarum ſe curis abdicauerit, nec inter earum vitas diudicet, quorum vtilitates gubernat, &c.*

Dei Cognitio.

Arbiter eſt, & inſpector operum, conſiliorum, mentium, vel ipſo Seneca teſte epiſt. 83. *Nihil Deo clauſum eſt, intereſt animis noſtris, & cogitationibus mediis interuenit: ſe verò colentibus omnia proſpera euenıunt, aduerſa ſpernentibus.* Tacit. ann. lib. 11. Fautorem hunc & gratiam Conſtantino factam teſtatur Nazarius. *Illa igitur vis, illa maieſtas fandi, atque nefandi diſcriminatrix, quæ omnia meritorum momenta perpendit, librat, examinat, illa nefariam Maximi fregit amentiam, illa pietatem tuam texit, illa inuictum exercitum tuum, tot victoriarum conſcientia plenis pectoribus ardentem, tantis inſuper viribus iuuit, quantas præſtare, aut Deus potuit, aut amor tuus debuit, vt horrendas acies, vt incognita ferri, & corporum robora fulmineus miles euerteret, vt quidquid inſtruxerat diuturni ſceleris longa molitio, felici congreſſione conſumeret.*

Dei fauor & auxilium in pios.

Cœleſtes ſpiritus in auxilium Conſtantino veniſſe prædicat Nazarius ſæpè nominatus, vt oſtendat quantum in regibus valeat pietas, quidúe ſuis amatoribus largiatur. *Flagrabant verendum neſcio quid vmbone coruſci, & cœleſtium armorum lux terribilis ardebat. Tales enim venerant, vt tui crederentur. Hæc ipſorum ſermocinatio, hoc inter audientes ferebant, Conſtantino imus auxilio. Habent profectò & diuina iactantiam, & cœleſtia quoque tangit ambitio: Illi Cœlo lapſi, illi diuinitùs miſſi gloriabantur, quod tibi militabant.*

Pugnant Reges, vincit in Regibus ſuis & triumphat Deus: Theodoſius Perſas & Saracenos vicit, terrorem illis incuſſerat Deus: Heraclius in tribus Coſrois ducibus ter victor, non armis ſed precibus ſtetit: vincebatur Clodoueus, vincebat Germanus; prosilit Rex ad vota, Chriſtianum ſe futurum, ſi vinceret, expleuit victor votum, Chriſtianus factus eſt: quin & è Cœlo Childeberto in Amalaricum victoria venit: de Hunnis Aëtius, de Wandalis & Perſis Beliſarius, & Gothorum Regibus Narſes, è Cœlo triumpharunt: Ille Epiphanij, hic Dei matris monitu. Quid non poteſt pietas, cultusque veri Numinis? vná hoſtes ac rebelles profligauit, triumphos egit, agetque Rex pietate Iuſtitiáque ſingularis.

Pietas vni Deo refert accepta omnia.

Tunc laudatur, Principis viri pietas, ſi tùm corporis & naturæ, tùm animi bona ſoli Deo benegratius accepta referat omnia: quod in Traiani laudem addit Plinius. *Simili reuerentia Cæſar, non apud Genium tuum bonitati tuæ gratias agi, ſed apud Numen Iouis Opt. Max. pateris. Illi debere nos quidquid debeamus, illud quod bene-facias muneris eſſe, qui te dedit. Ante quidem ingentes hoſtiarum greges per Capitolium iter magna ſui parte velut intercepti diuertere via cogebantur, cùm ſæuiſſimi Domini atrociſſima effigies tanto victimarum cruore coleretur, quantum ipſe humani ſanguinis profundebat. Omnia quæ de aliis Principibus à me, aut dicuntur; aut dicta ſunt, eò pertinent vt oſtendam, quàm longa conſuetudine corruptos, deprauatoſque mores principatus parens noſter reformet ac corrigat.*

Deo ſupremos honores non furatur.

Si Rex aut Imperator nihil ſibi diuinum affingat, pietatis & Iuſtitiæ retinentiſſimus dicitur, in quo ſæpè nimis ambitiosè errauerunt antiqui Principes. Nihil opus exempla congerere, cùm pleni ſint huiuſmodi libri. Poſtquam merita Principis ſui recenſuit Plinius, ſubdit. *Horum vnum ſi præſtitiſſet alius, illi iamdudum radiatum caput, & media inter Deos ſedes auro ſtaret, aut ebore, auguſtioribusque aris, & grandioribus victimis inuocaretur. Tu delubra nonniſi adoraturus intras, tibi maximus honor excubare pro templis, poſtibusque prætexi, ſic fit vt Dei ſummum inter homines faſtigium ſeruent, cùm Deorum ipſe non adeptus.* Vbi multa de ſtatuis in eius honorem & memoriam erigendis agitur.

Dei Cultus & veneratio.

Alterum Religionis munus eſt in cultu, ſeu cogniti Numinis veneratione, quam nemo vnquam niſi ſceleratus, ac impius negauit. Illum dico diuinis in rebus ſenſum pietatis, illam in auguſtiſſimis ſacrorum ceremoniis frequentandis modeſtiam, vſurpandis reuerentiam, commendandis ardorem, atque induſtriam. Verè Cicero 3. in Ver. *Omnes religione mouentur, & Deos patrios, quos à maioribus acceperunt colendos ſibi diligenter, & retinendos arbitrantur; nimirum religione vita conſtat,* ait Plin. lib. 14.

Ex hoc munere laudes facilè deduci poſſunt. Hæc prima ſi Deum templis & donariis colat, quod in Maxim. laudat Mamertinus Oratione ſecunda. *Nam primum omnium quanta veſtra erga Deum pietas? quem aris, ſimulacris, templis, donariis veſtris, denique nominibus aſcriptis, adiunctis imaginibus ornaſtis, ſanctioriſque feciſtis exemplo veſtræ venerationis. Nunc enim verè homines intelligunt, at Dei poteſtas, tùm tàm impensè colitur à vobis.*

Quis Regum noſtrorum incenſum adeò, inflammatumque propagandæ Eccleſiæ, atque amplificandæ religionis ardorem ſatis miretur? quis inſtauratas templorum ruinas, redditum ciuitatibus priſtini cultus decorem, repreſſam debilitatamque hæreticorum audaciam, Catholicorum fiduciam erectam pro dignitate prædicet?

II. Sæpius illum precibus, ac votis ſupplicem adire. Auſ. Gratiano Imp. pietatem hanc gratulatur. *Nullum tu vnquam diem ab adoleſcentia tua, niſi adorato Dei Numine, & rite voti, & illicò abſolutus egiſti lotis manibus, mente pura, immaculabili conſcientia, & quod in paucis eſt cogitatione ſyncera: cuius autem vnquam egreſſus auſpicatior fuit? aut inceſſus modeſtior? aut*

habitudo cohibitior? aut familiaris habitus condecentior?

III. Eſt tueri ſacra religioneſque ſanctiores: ad quod percurrendi tantum ſunt Annales Gallici. Rex ipſa prætcritique temporis cultos hiſtoria refert Clodoueum Arianorum profligatorem, Romanæ ſedis cultorem eximium, Carolum Martellum de re Chriſtiana optimè meritum, Pipinum Stephano Pontifici Aſylum, Carolum Magnum alterum Conſtantinum, & Eccleſiæ parentem, Longobardorum hoſtem acerrimum, Ludouicos, Philippos, Henricos, Ludouicum integræ fidei Principem, ac defenſorem, omnes ſedem Pontificibus, Italiæ pacem, Eccleſiæ dignitatem poſſeſſioneſque reſtituiſſe, conſeruaſſe.

IV. Superiori multum affinis, honore & obſeruantiâ proſequi ſacros Antiſtites, qua veneratione, qua obſeruantiâ coluerunt, quibus officiis demeruerunt, ſummos Pontifices exceperunt, Francorum Reges Chriſtianiſſimi? Carolus Caluus quinque Pontifices ab aliis impiè proſtratos in Galliam ſuam, tutelamque recepit, ſedique ſuæ reſtituit. Carolum Magnum aduerſus Longobardos armauit Hadrianus: aduerſus Saracenos Martellum, quos vno die, vno impetu, vna pugna cæcidit. Ioannes VIII. Eccleſiam propè labantem, & ſciſſam diſcordiis excitauit; ſed pugnante Ludouico Pio: Gelaſius II. Frangipanum ſeditionibus agitatus ad Ludouicum Craſſum tanquam in portum confugit, vbi & Innocentius II. innocentiam ſuam, legitimamque electionem aduerſus Antipapam Anacletum comprobauit: In Gallia apud Ludouicum VII. Eugenius III. rebellium Romanorum furore & impotentia vrbe ſacra eiectus, præſidium tutum habuit: Alexander III. furente & orbis Romani gladios in eum acuente Friderico Ænobarbo, Galliam & ſinum Ludouici VII. habuit Gregorius IX. auxilium contra vim & impetum Friderici II. poſtulauit à Ludouico IX. Vt verum ſit Galliam ſemper aram Pontificum, arcem bonorum, portum naufragorum, miſeriæ perfugium, præſidium innocentiæ, Eccleſiæque militantis propugnaculum extitiſſe.

Quis omittat inſignem illam obſeruantiam Roberti Regis aduerſus ſacros Deo homines inter quos ſedere, cum ipſis pſallere, hymnoſque componere glorioſum duxit? Neq; defuit eius ſummæ pietati Numen, quippe cùm Amallonem vrbem obſideret, cantuſque ſacros cum iiſdem Sacerdotibus, in tabernaculo non ſine diuino pietatis ſenſu caneret, obſeſſæ vrbis mœnia ſponte corruerunt, non alio quàm religionis eius ariete euerſa. Sic Deus ſponſæ ſuæ defenſoribus parat triumphos.

Hæc mens erat Theodorico Regi apud Caſſiodorum, lib. 8. epiſt. 24. *Tantò diuinitati plurima debemus, quantò à cæteris mortalibus maiora ſuſcepimus. Nam quid ſimile rependat Deo qui potitur imperio? ſed licet pro tanto munere nihil compenſari poſſit idoneè, ipſi tamen gratia redditur, dùm in ei ſeruientibus honoratur.*

Et loca Deo ſacra veneratione colenda. Inſigne ſpecimen huius reuerentiæ poſteris reliquit pius Imperator Theodoſius iunior, cùm vetat, in ædes ſacras arma inferri. *Nam & nos qui legitimi imperij armis non contenti, Dei templum ingreſſuri foris arma relinquimus, & ipſum etiam Diadema, Regiæ maieſtatis inſigne deponimus, & ſacra altaria munerum tantum offerendorum cauſa accedimus, quibus quoque oblatis, ad extimum communéque atrium mox nos recipimus.* Tomo 5. Concil. c. 21.

Harum laudum coronidem extremum hoc miraculum facit: Etenim cœleſtis Numinis auxilium, pietatis argumentum eſt: quare Nazarius poſtquam cœleſtes exercitus in auxilium Conſtantino miſſos à Deo contra Maxentium memorauit. *Cedat*, inquit, *tibi non recentium ſeculorum modò, ſed totius memoria vetuſtas, quamuis illa rectè appetens, & nullo vnquam deprauata in officio, glorietur penes ſe ſanctitatis famam ſtetiſſe. Sed nec leguntur præconia hominum, vbi quæruntur iudicia diuina: Illi igitur veteres laudati vitæ moderatores, qui refrænandis cupiditatibus reſtrictè compteque vixerunt, quorum omnis ætas armis conterebatur, quando tantam in prælio diuinam opem pro merito integritatis habuerunt.*

Sic Regis pietatem ac religionem bonus Orator laudabat. Hic mihi quod canibus olim Ægyptiis euenit, qui cùm in montem Ætnam venerint, propter copiam abundantiamque florum, è quibus mirifica vis odoris emanat, hærent & obſtupeſcunt eâ fragrantiâ, prædamque ſuam tacita quadam voluptate recreati, ſagaces licet, perdunt; ſic in Regis religionem meditans eius virtutum gratus odor memoriam meam obturbat, neque patitur, vt in illa cœleſti vitæ ratione indaganda, notâ viâ communique veſtigio decurram. Illos in eo vincam, quòd otioſus haberi nolim. Sed enim quid prius dicam? quid poſterius? ſciunt omnes quàm pura ſit in Deum religione, quo vel ab incipientibus annis in diuini Numinis cultum amore fuerit, quàm cœleſti & inuſitata pietate reueritus ſit Superos omnes. Expertus eſt aliâs bono ſuo comatulus quidam vetuſtate familiæ, quàm inſita pietate nobilior; Quem cùm Rex ſumma demiſſione mentis in rem ſacram intêtus, genu dumtaxat alterum in ſolo ponere, cum luminibus & molliori ceruice vacuam, & inanem mentem circumducere, modeſtiorem vnum aduocat, moneri hominem iubet, vt vtrumque flectat genu, ſe Chriſtianum eſſe meminerit, Dei præſentis & omnia tuentis Nomen ſanctè veneretur. Quis neget Pontificem in terris Chriſti vicarium, religionis præſidem ac moderatorem ſemper à Rege digniſſimum habitum, cui omnes ſumma demiſſione parere teneantur. Ædes ſacræ, Diuorumque Baſilicæ multis & frequentibus locis illius vel auſpiciis, vel etiam ſumptibus, partim è fundamentis excitatæ: partim ad tectum perductæ, exædificatæque pietatem eandem teſtantur. Neque verò quiſpiam ad aras me prouocet, ad quas ille idem in genua prouolutus, rerum omnium molitori Deo ſupplicat, & concepta medullis vota ſpirantibus pietatis ſenſum labiis nuncupat: Neque commemoret Athenæa variis in Galliæ ſedibus illius, & auctoritate, & liberalitate fundata, ad Gallicanæ iuuentutis animos, non magis ad literarum, quàm virtutis pietatiſque ſtudium effingendos. Titulum eſt illud ad commendationem. A ſacroſanctis Miſſæ ſacrificiis frequentandis non auocari venationis voluptate, feſtis diebus, celebrare

conciones, adite loca religioni conſecrata, homines vitæ-inſtituto, moribusque religioſos, in oculis ſinúque ferte, poſt ſolis occaſum ponete cum conſcientia ſua rationes, & de ſingulis factis, dictisque in iudicium venite, quæ magno cum ſenſu doloris pietatisque confiteatur. Quotidianum. Quid quod mortem prius eligat, quam diuini Numinis leges infringat? peiusque omni ſupplicio, lethóque ſcelus reputet. Immortalitate digna vox, in cœlo nata, ab cœlo missa.

P V N C T V M IX.

Secunda laus à Iuſtitia, charitate in patriam, pietate in parentes, fide in amicitia.

POſt Cœlites primum honoris locum habere patriam clarè pronuntiat Plato 9. de legibus; Illa enim eſt vt Ciceroni placuit 1. Offic. communis omnium antiquiſſima, & ſanctiſſima parens, omnes omnium charitates complexa, Dea quædam mortalium, quam obſeruare magis & colere debeant, quàm matrem, pro qua nemo bonus dubitet mortem oppetere, ſi modò ſit ei profuturus. Vndè facile patet, quàm multæ, quàm illuſtres à charitate laudes deduci poſſint; quot enim beneficia conferre licet in eam, tot laudes ab eadem colligere iuſtum eſt. Multas eſt in his Valerius Max. l. 5. cap. 6. Sententias & exempla congerit non liber, ſed Bibliotheca Tiraquellus, in legem Connub. 7. n. 650. Lipſius 10. de Conſtantia, c. 9.

Pietas in Patriam.

Nazarius Orator Conſtantinum dicit immortalitate dignum, vel ex eo, quòd ita patriam amaret, vt illatas ei iniurias grauius vlciſci vellet, quàm ſibi factas. Theodoſium verò Pacatus amabilem reddit, quòd ductus amore patriæ, imperij gubernacula ſuſcepiſſet. *Expoſtulari hoc loco tecum Reip. verbis neceſſe eſt, quæ in ſumma cunctatione tua formidinem, à media ſpe relapſa, tali aliqua te profectò, ſed quam ſolus audires voce conuenit. Patiérne me Theodoſi, hactenus diſtulere fata, vt tu inſuper tantas moras augere fatorum? an neſcis rem tuam per momenta conſumi? neſcis me tibi cuique decreſcere? quidquid atterit Gothus, quidquid rapit Hunnus, quidquid aufert Alanus, id olim deſiderabit Arcadius. Perdidi infortunata Pannonias, lugeo funus Illyrici, ſpecto excidium Galliarum; Tu dubitas excipere collapſam, & vt nihil differas, ſerò reparandam hanc mihi gratiam refert, quòd te etiam felix deſideraui? Quid cùm me Nerua Tranquillus, amor generis humani Titus, pietate memorabilis Antoninus teneret, cùm mœnibus Auguſtus ornaret, legibus Hadrianus imbueret, finibus Traianus augeret, parum mihi videbar beata, quia non eram tua. Quid tu mihi faceres, ſi iures tui eſſes? Orat ecce te Domina mea, imò tua, & quæ poſſet cogere, mauult imperare. Imperium quod ab Imperatore defertur, iam tibi nolle iam non licet, quàm velle non licuit. Solus igitur Auguſt. omnium qui*

A *adhuc imperauerant, vt Princeps eſſes, præſtitiſti.*

Hoc idem præſtat Rhetor ingenioſus, ſed Anonymus pro Maximiano, quem pluribus effert, quòd precibus adductus, & victus, patriæ gubernacula ſuſcepiſſet. *Imperaſti primo rogatus à fratre, rurſus impera iuſſus à matre. O Imperator æterne pietatem tuam, quæ tuum illum animum ſemper inuictum ſola vicit! Non potuiſti reſiſtere ſancta illius parentis imperio, & iniuſtus licet paruiſti, & te illis vigiliis, illisque curis, quas viginti annis expertus fueras, reddidiſti, &c.*

Pietas in parentes.

A patria proximum pietatis gradum ſibi iure ſuo vendicant parentes, neque tàm feracior vllus eſſe poteſt campus ſententiarum & exem-
B plorum. Valerius Max. lib. 5. cap. 4. *Pietas quâ orbem tuum temperas, quamque in vlciſcendo patruo probas, continuando in fratre cumulas, in ornando præceptore multiplicas*, inquit de Theodoſio magnus in dicendo Rhetor.

Atque vt vna ferè pietas, ad hominum ſocietatem retinendum potiſſima eſt, ita in Nummis frequentior reliquis omnibus, hominum oculis obuerſatur, & manibus attrectatur. Q. Metellus Scipio, ad pietatis, quam profitebatur argumentum, duobus in nummis muliebre caput cudi curauit, vnà cum Ciconia: ex quo facilè intelligerent poſteri, cum *ἀντιπελαργεῖν*, ſeu legem Pelargicam ſequi. In poſtica quidem parte nummorum eſt lituus: quia Augur, ſimul cum vrnula; quia Pontifex Maximus erat, deinde Elephas, ſubiectis hiſce elementis. Q. C. M. P. I. Quintus Cæcilius Me-
C tellus Pius Imperator. Puta in Africa propter Barrim Africæ notam: Cur autem id cognominis obtinuerit, docet Velleius l. 2. *Q. Metellus Numidici filius, qui meritum nomen Pij conſequutus fuerat: quippe expulſum ciuitate, L. Saturnino Tribuno Pleb. quòd ſolus in leges ſuas iurare noluerat pietate ſua, auctoritate Senatus, conſenſu Reip. reſtituit patrem.* Docet iterum Valer. Max. lib. 5. c. 2. *Metellus verò Pius, pertinaci erga exulem patrem amore, tàm clarum lacrymis, quàm alij victoriis cognomen aſſequutus, non dubitauit Conſul, &c.*

Aliud eiuſdem virtutis ſymbolum in moneta cudi voluit, Sextus Pompeius Magni filius, cùm Siciliam occupauit, & ex ea Pompeium Bithynicum exturbauit. Nam præterquam quod in numis omnibus Pius vocatur, Catanenſes
D fratres exprimi voluit Amphinomum ſcilicet atque Anapiam, pietatis laude claros, quòd ex incendio, imminentibus vndequáque flammis, parentes humeris ſublatos eripuerint; Indè Epigraphe MAG. PIVS IMP. ITER.

Exhibet inſuper in quodam Numiſmate argenteo mulierem, quæ amentatam haſtam ſiniſtrâ teneat, dextrâ Corollam, aut pateram cum hac dictione PIETAS. Inueſtiganti verò tanti nominis cauſam, alia non occurrit, niſi fortè velit aliquis Sextum ſemper obſtitiſſe Cæſaribus, idque quod in mandatis à parentibus hoc accepiſſet. Sic enim Cornelia mater apud Lucanum lib. 9.

Tu pete bellorum caſus, & ſigna per orbem
Sexte paterna moue: namq; hæc mandata reliquit
Pompeius vobis, in noſtra conditur vrna,

Me

Me cùm fatalis letho damnauerit hora,
Excipito ô nati bellum ciuile, nec vnquam
Dùm terris aliquis vota de ſtirpe manebit,
Cæſaribus regnare vacet.

Paulò poſt, apud eundem Sextus Pompeius, ob patris cognomentum magnus etiam vocatus, ſingulari pietate fertur ad repoſcendos patris manes, & vltionem de Ptolemæo ſumendam.

——Cùm talia magnus
Audiſſet, non in gemitus lacrymaſque doloremq;
Effudit, iuſtaque furens pietate profatur.
Præcipitate rates è ſicco littore Nautæ,
Claſſis in aduerſos erumpat remige ventos:
Ite Duces mecum nunquam ciuilibus armis
Tanta fuit merces, inhumatos condere manes
Sanguine ſeminiri magnum ſatiare tyranni.

A vons pro longiore parentum vita, pietas creſcit, quamuis differatur ſucceſſio ad illorum honores. Plinius Traiano iam electo. *Ac quo temperamento Dij boni poteſtatem tuam fortunamque moderatus es? Imperator titulis & Imaginibus & ſignis: cæterum modeſtiâ, labore, vigilantiâ, Dux & Legatus & Miles; cùm iam tua vexilla, tuas Aquilas magno gradu anteires: neque aliud tibi ex illa adoptione, quàm filij pietatem, filij obſequium adſerere, longamque huic nomini ætatem, longam gloriam precarere. Te prouidentia Deorum primum in locum prouexerat, tu adhuc in ſecundo reſiſtere, atque etiam ſeneſcere optabas. Priuatus tibi videbaris, quamdiu Imperator & alius eſſet. Audita ſunt vota tua, ſed in quantum optimo illi & ſanctiſſimo ſeni vtile fuit: quem Dij cælo vendicarunt, ne quid poſt illud diuinum & immortale factum mortale faceret, tibi terras, te terris reliquit.*

Ab honoribus eis poſt mortem habitis idem Orator. *Quem tu lacrymis primum, itant filium decuit, mox templis honeſtaſti: non imitatus illos, qui hoc idem, ſed alia mente fecerunt. Dicauit Cælo Tiberius Auguſtum; ſed vt maieſtatis Numen induceret: Claudium Nero; ſed vt irrideret: Veſpaſianum Titus, Domitianus Titum; ſed ille vt Dei filius, hic vt frater videretur. Tu ſideribus patrem intuliſti, non ad metum Ciuium, non in contumeliam Numinum, non in honorem tuum, ſed quia Deum credis.*

Pietas in fratres.

Potiſſimum elucet in concordia, quâ viuunt inter ſe, ſummis licet in honoribus, quod pietatis miraculum eſſe poteſt. Mamertinus in Genethliaco Maximiani verba non habet, quibus fratrum concordes animos ſatis pro dignitate commendet. *Quod maximè Deorum Immortalium cum Religione coniunctum eſt, quantâ voſmet pietate colitis? quæ vlla vnquam vidêre ſecula talem in ſumma poteſtate concordiam? qui Germani geminine fratres indiuiſo patrimonio tàm æqualiter vtuntur, quàm vos orbe Romano? Ex quo profectò manifeſtum eſt cæterorum hominum animas eſſe humilos & caducas, veſtras verò cæleſtes & ſempiternas. Obtrectant ſibi-inuicem artifices operum ſordidorum, eſt inter aliquos etiam canora vocis inuidia, nihil denique tàm vile, tàm vulgare eſt, cuius participes malignæ æmulationis ſtimulis vacent: veſter verò immortalis animus omnibus opibus, omnique fortuna, atque ipſo eſt maior imperio. Vobis Rhenus* A *& Iſter & Nilus & cum gemino Tygris Euphrate, & vterque qualis accepit, & reddit Oceanus, & quidquid eſt inter iſta terrarum & fluminum, & littorum, tàm facilis ſunt æquanimitate communia, quantum ſibi gaudent eſſe communem oculi diem. Ita duplices vobis diuina potentia fructus pietas veſtra largitur, de ſuo vterque fruitur, & conſortio imperio.*

Iam de Ciconia veterum Numiſmatum, vt pietatis ſymbolo diſputare, quid aliud eſt, niſi actum agere; nam hæc eadem pietatis cultrix (vt cum Petronio loquamur) volucris gracili-pes, aliis numis eſt non leui ornamento, maximè verò iis, quos L. Antonius M. Antonij Trium-viri frater cudi mandauit; Inibi ſcilicet mulier cornu-copiæ geſtans mox vnam, nunc verò geminas habet, ſeque reſpectantes Ciconias. Vt optimus quiſque intelligat, quantum ſit in ſe inuicem ſummo amore, ſtudioque proſequentibus Germanis, ad B res quaſliber adipiſcendas, præſidium. *Frater enim qui iuuatur à fratre, vt ciuitas munita.* Hic ergo adeò fratris obſeruans fuit, vt in tribus nummis, quos percuti iuſſit, nunquam fratris imaginem omiſerit: Erat in priori eorumdem facie caput illud Craſſiſſimum M. Antonij, in ambitu ANTONIVS IMP. III. VIR. R. P. C. in altera facie cum matrona quadam Ciconia; leguntur in aliis hæ dictiones PIETAS COS. Ex quibus colligere eſt, non Pij nomine donatum fuiſſe, ſed pietatis ipſius nomine indigitatum. Dio lib. 48. rationem reddit, ſcilicet, quòd cùm Fuluia M. Antonij fratris vxore Remp. eo animo tractauit, quaſi cum M. fratre Trium-viro laboraret. Deindè addit διὰ γὰρ τὴν πρὸς τὸν ἀδελφὸν εὐσέβειαν καὶ ἐπωνυμίαν ἑαυτῷ Πίεταν ἐπέθετο. Quamuis enim vt ait Poëta, poteſtas omnis impatiens conſortis, & fratrum quoque hac in parte gratia C rara ſit, legitur tamen apud Fulgoſium, lib. 5. cap. 5. de Heliodoro Britanno ſcitu non indigoum; nam indè Pij cognomen eſt aſſequutus, nec immeritò; Cùm enim frater eius Archigallus ob auaritiam nimiam rebellante populo ſolio deturbatus eſſet, eique ſuccedere coactum ſe videret, paulò poſt in ſylua venationi dans operam, vbi fratrem ſqualidum, laceriſque veſtibus tectum ſolum vetientem offendit, tàm moleſtè grauiterque tulit, vt continuò ſimulato morbo, Proceres ſeorſim ad ſe vocatos, minis adhibitis, mortis quoque pœnâ propoſitâ, eò impulit, vt cunctis volentibus lubentibus, in regnum reſtitueretur: quod & feliciter perfectum eſt, adeò magnam apud omnes vim habet Pietas. Ei tamen paucis poſt annis de vita decedenD ti, iterum ſuffectus eſt Deo, Superis, hominibuſque plaudentibus.

Quæ ſigna Pietatis, & Religionis omnia, in Ænea Pio licet agnoſcere, vel etiam in Antonini Commate, vbi Princeps hic altera manu, gratum onus patrem arctiſſime in humeris conſtringendo, retinet, alterâ ductat Aſcanium, cum hac voce PIETAS. Pius autem dicitur ſæpius à Poëta, quòd cùm, vt ait Tullius, non nobis tantùm nati ſimus, ſed ortus noſtri partem patria ſibi vendicet, partem parentes, partem amici, & iis, ſi Deorum cultum adiicias, omnes Pietatis numeros contineri videris, nullum huius virtutis officium omiſerit. Deos ſecum vexit, 1. lib.

Sum Pius Æneas, raptos qui ex hoſte Penates
Claſſe veho mecum.

A Vxorem, cùm in via periiſſet, in vrbem regreſſus non ſine periculo, multa ſolertiâ quæſiuit, lib. 2.

Ipſe vrbem repeto, & cingor fulgentibus armis.
Auſus quin etiam voces iactare per vmbram,
Impleui clamore vias, mæſtuſque Creuſam
Nec quicquam ingeminans, iterumque iterumq; vocaui.

Neque deſiſtit donec viſum aliquod, & ſimulacrum de eius morte, deque rebus, quæ obtingere ei debebant, aperiret. In liberos prætereà ſeu Iulum pietatem exercuit, quem ſecum vti poterat, ducebat:

——— Dextra ſe paruus Iulus
Implicuit ſequiturque patrem non paſſibus æquis.

Pro patria verò quoties in illo Troiæ excidio pugnauit? quoties & ſe & alios ad arma capeſ- B ſenda vt patriæ natus hortatus eſt?

——— Succurritis vrbi
Incenſæ? moriamur, & in media arma ruamus.
Vna ſalus victis nullam ſperare ſalutem.

Hæc ille omnia pietatis argumenta poſteris in exemplum reliquit, ſed ex hoc vno decus vnicum, vel Superis inuidendum ſibi comparauit, cùm humeris patrem annis grauem, & alioquin Troiæ incendio conſumendum, humeris ſuſtulit meliore flamma incenſus, hinc Emblema cuiuſdam Anonymi.

Per medios hoſtes patria cùm ferret ab igne
Æneas humeris dulce parentis onus.
Parcite dicebat: vobis ſene adorea rapto
Nulla erit, erepto ſed patre ſumma mihi.

In Principes amor & veneratio.

Reges ac Principes ex iuſtitia ſumma veneratione colendi ſunt. Seneca 1. de Clem. cap. 3. Vbi Clementiam decere Regem docuit, eſſéque magnis viris decori ac gloriæ virtutes, ſi illis potentia ſalutaris ſit, ſubdit. *Illius magnitudo ſtabilis fundataque eſt, quem omnes tàm ſupra ſe eſſe, quàm pro ſe ſciunt, cuius curam excubare pro ſalute ſingulorum atque vniuerſorum quotidie experiuntur: quo procedente non tanquam malum aliquod, aut noxium animal è cubili proſilierit, diffugiunt, ſed tanquam ad clarum ac beneficum ſydus certatim aduolant, obiicere ſe pro illo mucronibus inſidiantium paratiſſimi, & ſubſternere corpora ſua, ſi per ſtragem illi humanam iter ad ſalutem ſtruendum ſit, ſomnum eius nocturnis excubiis mu- D niunt; latera obiecti circumfuſique defendunt, incurrentibus periculis ſe opponunt. Non hic eſt ſine ratione populis vrbibuſque conſenſus, ſic protegendi amandique Reges, & ſe ſuaque iactandi, quocumque deſiderauerit imperantis ſalus.*

Magnæ mentis & ſagacis ingenij Tertullianus ad ſcapulam cap. 2. Principem colendum indicit, vt hominem à Deo ſecundum, & ſolo Deo minorem, quem Dei ſpirantem & animatam imaginem licet appellare. Sic ad eius animum Plinius de Traiano, *Principem dat Deus, qui erga omne hominum genus vice ſua fungitur.*

In Præceptores & ſenes, honor & obſeruantia.

Præceptores vt animorum parentes obſeruandi ſunt, cuius honoris fundamentum hoc ponit Seneca 6. de beneficiis c. 16. *In docendo & laborem & tædium tulit, præter illa quæ præcipientibus in commune dicuntur aliqua inſtillauit ac tradidit, hortando bonam indolem erexit, & modò laudibus fecit animum, modò admonitionibus diſcuſſit deſidiam: Tùm ingenium latens & pigrum iniecta (vt ita dicam) manu extraxit: nec quæ ſciebat maligne diſpenſauit, quo diutius eſſet neceſſarius, ſed cupiit, ſi poſſet, vniuerſa transfundere. Ingratus ſum niſi inter gratiſſimas neceſſitudines diligo.*

B Senibus aſſurgendum, quòd ad Dei ſimilitudinem propius accedant, & ob ætatem ingraueſcentem à perturbationibus ſedatiorem veneratione digni. Seneca ep. 64. *Multum egerunt qui ante nos fuerunt, ſed non peregerunt, ſuſpiciendi tamen ſunt & ritu Deorum colendi. Quidni ego magnorum virorum & imagines habeam incitamenta animi, & natales celebrem? quidni illos honoris causâ appellem? quam venerationem præceptoribus meis debeo, eandem illis præceptoribus generis humani, à quibus tanti boni initia fluxerunt. Si Conſulem videro, aut Prætorem: omnia quibus honor haberi ſolet, faciam: equo deſiliam, caput adaperiam, ſemitâ cedam.* Magnorum fluminum capita veneramur.

Ab illis virtute præcellentes honorandi ſunt, iuxta eiuſdem ſapientis monitum, ep. 41. *Si videris hominem interritum periculis, intactum cupi- C ditatibus, inter aduerſa felicem, in mediis tempeſtatibus placidum ex ſuperiore loco homines videntem, ex æquo Deos, non ſubibit te veneratio eius? non dices, iſta res maior eſt altiorque quàm vt credi ſimilis huic in quo eſt, corpuſculo poſſit? vis iſtuc diuina deſcendit, animum excellentem, moderatum, omnia tanquam minora tranſeuntem, quidquid timemus optamuſque ridentem cæleſtis potentia agitat, non poteſt res tanta ſine adminiculo Numinis ſtare. Itaque maiore ſui parte illìc eſt, vndè deſcendit, &c.*

Charitas in omnes.

Ab inuiſendis ægris amicis, atque ipſis ope ferenda, in rebus aduerſis cognoſcitur amica pietas; hanc in Gratiano commendat Auſonius. *Ægrotantes amicos Traianus viſere ſolebat, hactenus in ea communitas prædicanda eſt: tu & viſere ſolitus, & mederi, præbes miniſtros, inſtruis cibos, fomenta diſpenſas, ſumptum adiicis medelarum, conſolaris affectos, conualeſcentibus gratularis: in quot vias de vna eius humanitate progrederis?*

Ab amore, qui nunquam à iuſtitia diſcedat, ne ex Themiſtoclis mente, propter amicos violetur. Laudatur Phocion, qui ſemel à Caricle genero ſuo rogatus, vt ipſi reo adeſſet in iudicio. *Ego Caricle ſi neſcis, ad omnia honeſta generum amaui.*

Æqualitatem inter impares aliquam facere iuſti Principis eſt, ne potentior in inferiorem viribus ſuis innixus præualeat: ſic enim quod paruulo deeſt in fortuna ſua, Princeps è ſua magnitudine impertit. Equidem cùm reapſe nihil ſit inæqualius, quàm pauper & Diues, iure Princeps, cui cordi eſt omnibus paſſim adeſſe, iis præcipuè manum porrigit, qui ſibi-ipſis defuiſſe, & quibus

alios obeſſe nouerit, Deum in hoc inuitatus, qui tàm potentes quàm tenues, ad æqualitatem reuocat, dùm illorum arrogantiam, & faſtum deprimit? horum verò tenuem fortunam excitat, & extollit; hæc mens fuit Theodorici Regis apud Caſſiodor. lib. 1. epiſt. 8. *Cordi nobis eſt cunctos in commune protegere, ſed eos maximè, quos ſibi nouimus defuiſſe: Sic enim æquitatis libra ſeruabitur, ſi auxilium largiamur imparibus, & metum noſtri pro paruulis, inſolentibus opponamus.*

A fiducia quâ quis verſatur inter amicos, etiam ſuſpectos, qualis Traianus, qui apud Sextum ſocerum ſuum traditionis nomine ad ſe delatum ſolus diuertit ab eius tonſore, & cum ipſo cœnare voluit. Talis Macedonum Rex Alexander acceptis literis proditionis inſinuantibus medicum ſuæ cuſtodem ſalutis, ab eo potionem medicam recepit, porrigens interim à Parmenione miſſam epiſtolam, quam legendam Philippo tradit, dum dexterâ poculum haurit intrepidus.

Fidelis Iuſtitia.

A fide in creditis iuſtitia magnam laudem habet. Ereoim vt ait Valerius Max. venerabile fidei Numen eſt, quod dexteram ſuam certiſſimum humanæ ſalutis pignus oſtentat: Et vt verè Seneca, *ſanctiſſimum humani pectoris bonum eſt fides*; quæ potiſſimum elucet in creditis, pactis, contractibus, iureiurando, promiſſis, & aliis, quæ humani teſtimonij nomine comprehenſa, inter aſſumptos locos repoſuimus.

Prima eſt quæ datur illi, qui incerta & pacta ſine tabulis, & ſignis fideliter reddit; ſic enim vim habet votum illud Senecæ, 3. de Benef. C c. 15. *Vtinam quidem perſuadere poſſemus, vt pecunias creditas, tantùm à volentibus acciperent! vtinam nulla ſtipulatio emptorem venditori obligaret! nec pacta conuentaque impreſſis ſignis cuſtodirentur! fides potius illa ſeruaret, & æquum colens animus. Sed neceſſaria optimis prætulerunt, & cogere fidem, quàm ſpectare malunt.*

II. In promiſſis, vel certo verbo conſiſtit: perilluſtris eſt in hanc rem Theodoſij laus à Pacato. *Quis debitor verecundus ita mutuum ad diem reddit, vt tu, quod promittis appendes? nec imponi negligentibus arbitraris, quotidie in beneficia tua quærimus, & memoriam conuenimus, & ne ſingulis inſidietur obliuio, cum altero quiſque conferimus, vnum inuenire non poſſumus cuius ſpem, atque expectationem non dicam fefelleris, ſed qua delicatior* D *eſt querela, diſtuleris.*

III. Si ſeruetur fides hoſtibus, poſtpoſitis etiam generosè magnis commodis. Vox eſt digna, quam Principes audiant Silij vatis.

——— Non rumpite fœdera pacis
Nec regnis poſt-ferte fidem. ———

De præſtantis animi viro ac fideli Regulo Tull. 3. Offic. n. 99. Regulus iuratus miſſus eſt ad Senatum, vt, niſi eſſent redditi Pœnis captiui nobiles quidam, rediret ipſe Carthaginem. Is cùm Romam veniſſet, vtilitatis ſpeciem videbat, ſed eam, vt res declarat, falſam iudicauit. In Senatum venit, mandata expoſuit, ſententiam ne diceret, recuſauit, quamdiu iureiurando hoſtium teneretur, non eſſe ſe Senatorem; ipſe Carthaginem rediit, neque eum charitas patriæ retinuit, nec ſuorum. Neque verò tùm igno- A rabat, ſe ad crudeliſſimum hoſtem, & ad exquiſita ſupplicia proficiſci, ſed iuſiurandum conſeruandum putabat. Itaque tùm cùm vigilando necabatur, erat in meliore cauſa, quàm ſi domi ſenex captiuus periurus, & conſularis remanſiſſet. Valerius Max. lib. 6. c. 6. Lipſius in politicis, 4.

Vnum eſt in Annalium noſtrorum monumentis poſteritate dignum, Franciſcus I. excelſæ mentis & ſpectatiſſimæ fidei Rex, Carolum V. regiè Pariſiis exceperat, atque habitis de pace colloquiis, de donando Mediolanenſi Ducatu Carolo Franciſci filio conuenerant, Cæſar ad ſua reuerſus, fidem datam liberare neglexit: non defuerunt fidei ſponſores, qui Regis patientiam culparent, quòd Carolum non retinuiſſet. Ille vero, ô conſtantiam promiſſi! *Etiamſi fides,* B ait, *toto orbe exularet, tamen Gallia Regibus eſſet religioſè colenda, qui ea ſola, nullo metu cogi adſtringique poſſunt.* Hinc Regno pax, animo tranquillitas, liliis ſplendor, Galliæ decus, Cœlitibus hilaritas, Eccleſiæ gaudium & triumphus, Regibus æterna laus & amor.

PVNCTVM X.

Laus à Clementia.

Hic laudandam proponimus Clementem Iuſtitiam, cuius officium pulchrè deſcripſit Tacitus in Agricola. *Omnia ſcire, non omnia proſequi, paruis peccatis veniam, magnis ſeueritatem commodare, nec pœna ſemper, ſed Clementiâ eſſe contentum.*

Vt igitur ab ipſa Clementia & animi facilitate primum ordiamur, ſic de hac principe virtute diſſerit Stoicus in toga ſæpè ſui victor. 1. de Clem. c. 3. *Nullum Clementia ex omnibus magis, quàm Regem decet. Ita enim virtutes magnis viris decori glorieque ſunt, ſi illis ſalutaris potentia eſt. Nam peſtifera vis eſt valere ad nocendum. Illius demum magnitudo ſtabilis fundataque eſt, quem omnes tàm ſupra ſe eſſe, quàm pro ſe ſciunt.* Quam multis capitibus repetit. Eſt Clementia omnibus quidem hominibus ſecundum naturam, maximè tamen decora Imperatoribus. In quacumque domum peruenerit, eam felicem tranquillamque præſtabit: ſed in Regia quò rarior, eò mirabilior. Quid enim eſt mirabilius, quàm cū cuius iræ nihil obſtat, cuius grauiori ſententiæ ipſi, qui pereunt, aſſentiuntur, quem nemo interrogaturus eſt, imò ſi vehementius excanduit, D nec deprecaturus quidem, ipſum ſibi manum iniicere, & poteſtate ſua in melius placidiusque vti. Non decet Regem ſæua & inexorabilis ira: non multum enim ſupra eum eminet, cui ſe iraſcendo exæquat. Si dat vitam, ſi dignitatem periclitantibus, & meritis amittere, facit quod nulli niſi rerum potienti licet. Vita enim etiam ſuperiori eripitur, nunquam niſi inferiori datur.

Nullibi melius quàm capite 26. virtutis huius præſtantiam pulchritudinemque demonſtrauit. *Nullum ornamentum Principis faſtigio dignius pulchriusque eſt, quàm illa Corona ob ciues ſeruatos. Eius eſt virtutis interdum tranſilire terminos æquitatis, quando ſola eſt miſericordiæ, cui omnes virtutes cedere honorabiliter non recuſant.* Hac mente fuit Diocletianus Imperator qui rogatus quænam eſſet potiſſima dos Principis, liberalitatem & Clementiam reſpondit. Hæc cùm

Aureliano defuiſſet, aſſerebat non ducem eſſe debere, non Principem: in eo verò ſummopere ſtuduit, vt Clementiæ cognomen mereretur, vndè Iouius appellatus: nam qui iuuat largitur & parcit, Ius autem à quo clementia diuina virtus abeſt, erucem veteres dixerunt.

Eâdem fuit apud Græcos Pericles, is grauiter decumbens ex morbo, cùm audiſſet amicos tropħæa celebrantes. Vos, inquit, laudatis ea quorum partem ſibi fortuna vendicat, & quæ pluribus alijs contigerunt, tacetis autem maximum, quòd nemo Ciuium mea cauſâ veſtem pullam ſumpſerit, quòd in tanta potentia nihil iræ motibus & inuidiæ malus indulſerim. Quem ob id Plutarchus vocat Olympium.

Abhorret à ſanguine.

Ex his colligere licet Regiam hanc virtutem, & laudes ab ea deductas; quarum prima eſt abhorrere protſus à ſanguine, vt quilibet magiſtratus ſit tanquam Plateenſium ille quondam Arcon apud Plutarchum in Ariſtide, qui nunquam ferrum tractabat, nec aliam, quàm veſtem candidam induebat, niſi fortè cum Græcis parentaret ad Plateas cæſis: Sibi delicias humani generis Titum etiam ad imitandum proponat, qui periturum ſe potius, quàm alios perditurum aſſeruit, quin & Pontificatum Max. ob id ipſum ſuſcepit, vt puras manus à ſanguine ſeruare piè cogeretur: Antoninum Philoſophum, qui apud Dionem in Senatu palam hoc Clementis animi ſignum reliquit. *Abſit vt me tenente principatum*, inquit, *veſtrum quiſquam meo veſtro;ue decreto, capite damnetur, quod ſi à vobis non impetrare, ibo celeriter ad mortem.* Deo digna vox, quę hominis interitum vetat. De quo Capitolinus hæc habet: *Tantum ſa[...]uctoritatis apud exteras gentes nemo habuit, cùm ſemper amauerit pacem eò vſque vt Scipionis ſententiam frequentarit, quà ille dicebat, malle ſe vnum Ciuem ſeruare, quàm mille hoſtes occidere.* Vndè non immerito illi percuſſum eſt Numiſma, quod ciuicam coronam haberet cum his elementis.

S. P. Q. R.
AMPLIA-
TORI
CIVIVM.

Quid pulchrius de Principis gladio, quid illuſtrius dici poteſt, quàm de Neronis adhuc Clementis à cæde puro ſplendidoque, de quo ſic apud Senecam gloriatur 1. de Clem. ca. 1. *Conditum imò conſtrictum apud me ferrum eſt. Summa parſimonia etiam viliſſimi ſanguinis: nemo non, cui alia deſint, hominis nomine apud me gratioſus eſt: Seueritatem abditam, clementiam in procinctu habeo. Sic me cuſtodio, tanquam legibus, quas ex abdito ac tenebris in lucem euocaui, rationem redditurus ſim.*

Virtutem hanc mirificè commendant in Principibus ſuis Oratores, cùm ex illorum principe Tullio nulla re propius ad Deos accedant homines, quàm ſalutem hominibus dando. De Conſtantino Gallicanus; *Quia ſine ſanguine vitam veſtram ſeruare non licuit, penè diſplicuit ipſa victoria.* Eumenius autem cùm animi ſenſu eandem clementiam in Conſtantino Conſtantij filio miratur. *O ſingularem tuam Conſtant. pietatem & ſua ſemper officia etiam inter arma ſeruantem! ſignum recepini*

A *dediſti, vt omnibus tibi liceret ignoſcere ne quid atrocius faceret miles iratus, quàm Clementia tua naturà pateretur. Nihil eſt enim tàm perſpicuum, quàm in pectore tue benitas.*

Deuictis ignoſcit.

Aliàs ſumma cum animi facilitate remittit pœnas omnes victis debitas; Conſtantino Gallicanus hanc ſui victoriam, hoſtiumq; triumphum gratulatur. *O tandem felix ciuili Roma victoria! irrupit olim te Cinna furioſus, & Marius iratus, qui non ſolo ſe Octauij Conſulis capite ſatiarunt, ſed hominibus ciuitates extinctis, exempla, quæ nunc toto ſexennio paſſa es, reliquerunt. Vicit tibi iterum ante portam Collinam Sylla felix, ſi ſe parcius vindicaſſet, ſed multis capitibus roſtra compleuit. Conſtantinus victoria licentiam ſine præly terminauit: gla-*

B *dios ne in eorum quidem ſanguinem ſtringi paſſus eſt, quos ad ſupplicia poſcebas.*

Paulò ante fuſius hanc eandem Imperatoris clementiam celebrat idem laudatus Orator. *O pulcherrimum, & qui omnium oculis ſubijci debuiſſet triumphum, virtutis & clementiæ tuæ! Cuius enim potentia fuit hoſtibus arma diripere, eius humanitatis deditos ad impunitatem ſuis armis alligare, atque ita vincire, vt eos ferri illius, quod contra te geſſerant, quotidie pœniteret? gladius ille quem in te diſtrinxeras hoſtis infeſtus, ipſo domino ſui manus tenuit, & paratus ad cædem, cuſtos factus eſt ad ſalutem. Tibi vincunt gladij, tibi ſeruant, te pugnante feriunt, te ignoſcente cuſtodiunt. Vt Deus ille mundi creator & Dominus, eodem fulmine ſuo nunc triſtes, nunc lætos nuntios mittit: ita eadem ſub numine tuo tela, inimicos, aut ſupplices tuos pernicie, aut conſeruatione diſcernunt. Eripuiſti Im-*

C *per. aduerſarijs tuis gladios, ne quis incumberet dolore. ſuperaſti, & eoſdem manibus ſuis innoxios reddidiſti: vt clementia & vindicta tua ſatisfaceres, quorum ſanguini peperceras, arma fregiſti. Vita enim hominum diu parta ſemper ſeruanda eſt. Scilicet ferrum inuentu facile, vſu mutabile; Ideo quæ erant reparabilia, conflaſti, quod redimi non erat, reſeruaſti.*

Seneca commendat Auguſtum, quòd illatas ſibi ſæpius iniurias liberaliter remitteret. 1. de Clem. cap. 10. *Bonum Principem Auguſtum, & bene illi conueniſſe parentis nomen, fatemur. Ob nullam aliam cauſam, quàm quòd contumelias quoque ſuas, quæ acerbiores principibus eſſe ſolent, quàm iniuria, nulla crudelitate exſequebatur: quod probroſis in ſe dictis arriſit: hoc eſt ignoſcere, cùm ſcias*

D *multos futuros, qui pro te iraſcantur, & tibi alieno ſanguine gratificentur, non dare tantùm ſalutem ſed præſtare.* Rationem huius ſubijcit 3. de Ira. *Ingens animus & verus æſtimator ſui, non vindicat iniuriam, quia non ſentit.*

Coactus punit.

Multis à Clementia Princeps commendatur, ſi vix adducatur ad puniendum, idque coactus faciat, nec per ſe, ſed per aliquem alium. Eo quondam animo fuiſſe Nero creditur: *Animaduerſurus*, inquit Seneca 2. de Clem. cap. 1. *in latrones duos, Burrus Præfectus tuus vir egregius, & tibi Principi natus, exigebat, à te ſcriberes in quos, & ex qua cauſa, animaduerti velles. Hoc ſæpe*

dilatum, vt aliquando fieret, inſtabat. Inuitus in-nito cùm chartam protuliſſet, traderetque, excla-maſti. Vellem neſcire literas. O vocem in concionem omnium mortalium mittendam, in cuius verba Principes, Regeſque iurent! ô vocem publicâ gene-ris humani innocentiâ dignam.

Sed ornatiſſimè Theodoſium ab hac virtute commendat Pacatus, quòd vix paſſus ſit Maximum, indigna morte extinguendum occidi, tàm ſingularis erat eius animi facilitas & manſuetudo. *Habet neſcio quos internos mens ſcelerata carnifices, aut ipſa ſibi carnifex conſcientia eſt, aut quod magis credo, omni ſeuerius eſt quæſtione à ſe interrogari, ad primam tuam vocem nefario pectori excuſſa confeſſio eſt, nec cunctari ſaltem aut muſſitare potuit, quia conſilium omne nudaret, ſe videlicet fauoris tui obtendiſſe prætextum, quòd aliter non potuiſſet allicere militum ſocietatem, niſi auctoramenti ſui te finxiſſet auctorem. Et poſt hanc tu vocem non illum in crucem tolli, non culeo inſui, non diſcerpi in fruſta iuſſiſti, non poſtremo illam tanti ream mendacij linguam radicitùs erui præcepiſti, cum eorum parte vitalium quorum fuerat loquuta commotum, quia iam cœperas de eius morte dubitare, & deieceras oculos & vultum rubore ſuffuderas, & cum miſericordia loquebaris. Sed benè eſt, quod non omninò potes, tui te vindicant & inuitum. Rapitur ergo ex oculis, & ne quid licere poſſet clementia inter innumeras manus fertur ad mortem. Ecce iterum Imper. auerteris, & illam exitus relationem grauaris. Iam eſto ſecurus, geram Clementia tua morem, quod noluiſti videre, non audies.*

Lenitatem ac manſuetudinem eandem amat in Conſtantino Nazarius. *O tuam Imper. non victoriam magis, quàm Clementiam prædicandam! grauatè etiam apud animum tuum male pereunt. Inuitus pugnaſti, qui iàm facilè vincebas. Ferebas illum in tantis malis ludentem, & cum omnia ſcires, vota hominum conniuendo, patiendo fatigabas. Qui ne inuiſiſſe quidem arma caperes, etſi nondum ab homine laceſſitus, iam tamen vitiorum eius inimicus, quod erat conſentaneum Clementia tua, expetebaris remedia meliora, vt quod leniri, quàm reſecari malles, mitior medicina ſanaret. Quia extorques animo tuo connumendi ſtudium, & concordiæ voluntatem; ſi concordiam, quàm veniam appellari fas eſt, cùm qui potiſſ vincere, optat ignoſcere.*

Victis vitam & libertatem concedit.

Clementiæ ſingularis argumentum eſt, cùm victor offenſus, victis vitam, fortunas, libertatem redonat. Digna ſapiente Seneca vox, *l.* de Clem. c. 20. Magni animi eſſe iniurias in ſumma potentia pati, nec quidquam eſſe glorioſius Principe impunè læſo. Quod equidem diuinam mentem ſapit: Is enim Dei mos eſt condonandi iniurias, vt non modò nobis ignoſcat, ſed in ſuam etiam amicitiam recipiat. Quis Cicerone melius opus hoc excelſæ mentis commendauit, dùm Oratione pro Marcello, n. 8. ait *Animum vincere, iracundiam cohibere, victoriam temperare, aduerſarium nobilitate, ingenio, virtute præſtantem, non modò extollere iacentem, ſed etiam amplificare eius priſtinam dignitatem; hæc qui faciat, non ego eum ſummis viris comparo, ſed ſimillimum Deo iudico.*

A Fecit Theodoſius cuius Clementiam his colotibus adumbrat Pacatus. *Vtcumque virtutis tuæ operam curioſa poſteritatis oculis artificum manus reddet, cùm te vel Alpium dorſa ſuperantem, vel flumina obiecta tranantem, vel agmen hoſtile triumphalibus veſtigiis atterentem pictorum atque fictorum aſſequetur imitatio. Clementiam Imper. tuam, quo cœlo, quo pigmento, quo ære, auróne ducetur? quâ tu ipſius victoria victor, ita omnem cum armis iram depoſuiſti, vt ceciderit nemo poſt bellum. Nullius bona publicata, nullius mulctata libertas, nullius præterita dignitas imminuta, nemo affectus, nemo nota, nemo conuitio, aut denique caſtigatione perſtrictus, culpam capitis aurium ſaltem moleſtia luit. Cuncta domibus ſuis, cuncti coniugibus ac liberis, cuncti denique innocentia, quod eſt dulcius, reſtituti ſunt. Vide Imperator quid hac Clementiâ conſequutus ſit, feciſti vt nemo ſibi victus, te victore videatur.*

B Cauſam reddit Liuia quæ viros Principes mouet ad diuinam hanc virtutem, dùm compellat Auguſtum apud Xiphilinum ex Dione. *Plura colligi poſſunt, inquit, humanitate ac benignitate, quàm vlla crudelitate: Etenim qui veniam dant, non tantùm cari ſunt his, quibus miſericordes ſunt, itaut meritam illis gratiam referre contendant, ſed etiam à cæteris coluntur, itaut his iniuriam facere nemo audeat.*

Multa commendant in Clementia Panegyriſtæ nobiles. Gallicanus Conſtantinum celebrat, quòd tantum vincula victis inieciſſet, vt non ſe redderent indignos Clementiâ, atque cogerentur eo vti, ſic enim iterum rebellare prohibebantur: Eidem mite ingenium, & animi facilitatem gratulatur Eumenius. *Gratulare Conſtantine natura ac moribus tuis, quòd talem te Conſtantinus pius genuerit, talem ſyderum decreta* C *formauerint, vt crudelis eſſe non poſſes.* Cæſari Tullius pro Marcello, n. 19. *Gaude tuo iſto tàm excellente bono: & fruere cùm fortuna & gloria, tùm etiam naturâ, & moribus tuis: ex quo quidem maximus eſt fructus, iucunditaſque ſapienti. Cætera cùm tua recordabere, etſi perſæpe virtuti, tamen plerumque felicitati tuæ congratulabere de nobis, quos in Repub. tecum ſimul ſalues eſſe voluiſti; quoties cogitabis, toties de maximis tuis beneficiis, toties de incredibili liberalitate, toties de ſingulari ſapientia tua cogitabis.*

Idea Principis Clementiâ ſingularis.

Per me licet Principes olim, quorum nullâ re præter crudelitatem nobilitatum eſt impe-D rium, ſe magis ad externorum terrorem, quàm ad ſuorum amorem ac beneuolentiam fingi, pingique curauerint. Iſti fulmen tonantis Iouis in manibus, aut clauam furentis Herculis; alij fulminantis Martis haſtam, alij Neptuni ferocientis Tridentem terroris inſignia portauerint. N. qui Principis faciem, quàm perſonam habere mauult, aliâ ad authoritatem graſſatur viâ, & in oculis amorem, in vultu beneuolentiam, in fronte ſerenitatem, in ore gratiam, gladium in manibus, ſed pacatâ oleâ hebeſcentem, in pectore lilium, omnibus denique corporis, & animi votis humanitatem præ ſe ferre gloriatur. Cui ſi Clypeum Alcibiadis, in quo ſimulacrum cupidinis tenerâ manu fulmen librantis, mirâ depictum arte dederis, nullius quàm amoris viribus inuicti

Principis arma, vel fulmina, cohiberi poſſe docueris. Hoc videlicet præcipuum eſt N. vitæ totius ac laudis argumentum. Hæc animi facilitas, cætera magnæ mentis argumenta ſic lucis ſuæ ſplendore complet atque amplectitur, vt conuertentium oculos, non quia maior præſtantiorq́ue ſit reliquis virtutibus, ſed quia iucondior, ac gratior, in ſe propemodum conuertat.

Et verò mihi per egregia virorum Principum facinora circumferenti curioſiùs oculos, & apud animum meum reputanti, quibus quiſque rebus clariſſimi viri magnitudinem inueniſſent, compertum eſt, Scipioni laudis aliquantò plus acceſſiſſe, quòd nobilium fœminarum pulchritudinem temerare abſtinuerit, quàm quòd vrbes ſolo exæquarit. Illud glorioſè fecit, ſui primùm victor N. & iſtud fortiter exequi potuit. Teſtis Apamea quæ vel hodie gloriatur ſe victam à tanto Principe, nec violatas à militibus virgines, ſed Ducis imperio ſimul & vigilantiâ intactas remanſiſſe. Plus Marcello quòd lacrymis ſupremos Syracuſarum ignes aſperſerit, quàm quod eos iniici ſpargique ſuperbiùs imperarit. Maluit N. lacrymas interni mœroris, ac pœnitentiæ indices ex oculis obſeſſorum, ac rebellium ſeſe dedentium elicere, quàm ex venis ſanguinem extrahere maluit. Teſtis Gottica Francia, quæ non eſſet, ſi tàm clementem, tàm manſuetum Principem hoſtem non habuiſſet. Plus gloriæ retulit Pompeius, quòd ſuos ad pedes abiectum Regem Armeniæ Tygranem confeſtim erexerit, & in priſtinam florentis fortunæ dignitatem reſtituerit, quàm ſi belli memor & iniuriarum illum, vel naturæ, vel regni finibus exterminaſſet? Quid ad æternæ laudis cumulum Principi N. deeſſe poteſt? qui ſe eâ moderatione geſſit in victoriâ, vt alterius illa videretur eſſe potius, quàm victoris; eâ facilitate, vt deuicti perituros ſe, niſi per illum tàm feliciter periiſſent, fateantur; eâ dignitate, vt ne vnus ſe victum conqueratur, omnes verò triumphatos ſe palàm glorientur; hæc Franciæ vox vna eſt N. humanitatem deprædicantis, qui dùm beneuolentiâ demeretur omnes, dumq́; ſub iugum mittit nocendi ſæuiendíque cupiditatem, in arce victoris animi trophæum erigit, non ad caducam hominum commemorationem, ſed ad memoriam Dei Angelorumq́ue ſempiternam.

Vellem vt quam ſemel manſuetudinis ſuæ præconem nactus eſt Cæſar Eloquentiam, ſuæ ſemper Clementiæ, Cæſare maior haberet N. noſter. Plus inerat in illo manſuetudinis, quàm vt contemni deberet, fateor: minus tamen quàm vt ei, de cuius nunc humanitate ſingulari, ac propè diuina loquimur, adæquari poſſit. Victis vitam dabat Cæſar, vt datam exprobraret; & ſic magis pro crudelitate veniam, quàm pro Clementia laudem meruit. Princeps N. non modò victis ſalutem ac dignitatem expetiit, ſed infeſtiſſimos ſibi atque inimiciſſimos beneficiis ac honeſtiſſimis conditionibus deuinxit; itáque diſcordiarum flammas benignitatis ſuæ fonte reſtrinxit, vt ne veſtigium quidem vllum in animo ſuo inimicitiæ, & acerbitatis reſederit. Illa eſt vera Clementiæ laus quæ laceſſita, nunquam per inimici pectus gladium adigit. Hæc Conſtantinus, Theodoſius,

A Carolis, Magni cognomen attribuit, quibus nihil prius, & antiquius fuit, quàm vt omnes beneficiis allicerent. Ille prædicabat, & vt ò etiam reipsâ comprobauit, nec fortunam ſuam habuiſſe quidquam maius, quàm vt poſſet, neque naturam melius quàm vt vellet ſeruare quamplurimos. Non deerant qui crudelitatis facibus mite pectus incenderent, quibus inſtantibus, vt in Imperatoriæ ſtatuæ violatores ferro flammáque ſæuiret, reſpondit, poſtquàm manu faciem leuiter contrectauit; ite, ne vulnus quidem vllum ſentio. Diſcite vel ex hoc, quantæ virtutis ſit ferocientes animorum fluctus frangere, magnus erat; quia clemens

Pauci demoliendis, euertendis, expugnandis, profligandis hoſtibus, cruore hominum atque cæde ſibi nomen pepererunt. Generis B humani deliciæ Theodoſius protegendis ſuis, conſeruandis hoſtibus, liberandis oppreſſis, repulſanda ab innocentium ſimul ac nocentium ceruicibus, internecione, nomen ſibi decuſque comparabit; & hoc votum animi compoſiti ſpecimen poſteris tranſmittet, vellem & mortuos ad vitam reuocare, ſi fieri poſſet. Magnus erat; quia clemens.

Taceo Caroli Magni ſingularem in gubernando moderationem, indulgentiam in victos, clementiam in omnes, tantamq́; morum ſuauitatem, vt nihil intereſſe priuatum inter, & Principem putares, niſi quod à pluribus amaretur, ipſe plures amaret; magnus erat, quia clemens.

Quid N.? quàm feliciter, & generoſè efferueſcentes animi motus comprimit, ne violento quodam abreptus impetu cupiditatibus obſequatur, & in male-meritos iuſtè ſæuiat? qui ſic ab inferendis iniuriis abſtinet, ac ſi C nullius cuiquam delicti veniam dediſſet; qui ſic omnibus ignoſcit, vt ſi omnes læſiſſet, qui nullos vnquam niſi contumaces, & armatos Dei Regiſque hoſtes odiſſe poteſt, ac perſequi; qui nihil timet, quàm ne à ſuis timeatur, nec aliud optat ex ſuis, quàm vt amare velit, & amari ſe credant. O veram altitudinem animi! ô morum grauitatem, quam non dignitatis amplitudo ſuperbam, vel effrænatam, non ardor mentis temerariam, vel præcipitem ad iraſcendum, non iniuriarum magnitudo impatientem efficere potuit. Hoc eſt quod in N. rebus geſtis admiror, hoc eſt Principe dignum facinus quod ad poſterorum memoriam, & exemplum tranſmittere debuit. Mundum alij non tàm paſſibus, quàm triumphis peragrent, D & orbem vniuerſum armorum ſuorum gloriâ terroréque compleant, dum N. ſui victor, de inimicis ſuis, illis benefaciendo triumphet.

Eccum quâ moderatione priuatas ſubit iniurias; ſubit? Deus Immortalis! imo vt ſæpè contemnit? vt iis vitam & honores expetit, quorum ſanguinem, ac necem, ſi iuſtè ſeuerus eſſe velit, expetere poteſt? Illi grauiter impudentes ſannis ei non illudere, non votis maleprecari verentur; alij maledictis bonum, ac publicatum Principem inceſſere religioni non ducunt, vtriſque Deo gratus, & hominibus amabilis N. condonabit; Iſti nihil malunt, quàm quod ei diſplicet, vel obeſſe poſſe credũt; quibus deuictis ſic parcit, vt agnoſcant, ſibi pereundum, niſi ſubmiſſis armis N. ceſſiſſent victoriam, qui nihil victor aliud exigat, quàm diligi.

Scit ipſe, quem nihil latere poteſt, niſi quod ignorare velit, cur Principes Numinis vices in terris gerant, nimirum vt iniuriarum obliti, omnibus pariter amicis, ac infenſis benignè faciant, & ſemet libenter impertiant, quàm vt ſeuerius imperitent. Ex illo beato fonte mirabiles de ipſa Clementia voces, quibus hoſtes ipſos, leui velut aſpergine foueret, manarunt. Vnam de multis mirare, dignam certè, quæ memoriam poſteritatis & linguam occupet. Hunc ad vindictam de inimicis iuſtè repetendam, ſi verborum facibus admotis iuuare velit aliquis, ſi contemptores authoritatis, ad aliorum terrorem, & exemplum, caſtigandos ſuggerat, ne facilitate dignitati decedat aliquid eius inanem metum conſtanti manſuetudine ludet ac refellet, contentus ſolitâ magnitudine ſuâ, quâ nulli magis carent, quàm qui ſeuerâ fronte ſibi maieſtatem expugnare volunt: Imò ipſius Clementiæ voce reſpondebit. *Malo me meæ lenitatis, & Clementiæ pæniteat, quàm pudeat ſæuitiæ, vel ſeueritatis aliquando remordeat.* Magnifica verò vox, & par tanto Principi effatum digniſſimum. Neque enim amore vileſcit vnquam filio patris aſpectus, cumque N. ſuæ magnitudinis ſecurus ſit amorem ducit ex humanitate, fiduciam ex amore: neque familiaribus alloquiis plus illi perire dignitatis poteſt, quàm Soli radios infernè demittenti: ſic fit vt cùm omnes amari ſe ſentiant, nulla vnquam eos aut videndi tàm boni Principis ſatietas, aut amandi faſtidium capiat.

Vides vel hoc vno fortunata Gallia, verum commemorata verbis tantùm, & non ipſis etiam factis vſurpata ſint hæc quæ, de Principe tuo Clementiſſimo humaniſſimoque dicta ſunt. Tanta enimuerò, tam facilis eſt eius humanitas, vt hoc tantùm maior inter alios eſſe velit, quòd melior; & quemadmodum de Pompeio quondam Eloquentiæ Deus Cicero, qui dignitate Principibus excellat, facilitate par infimis eſſe videatur. Tantâ comitate, vt omni tempore ad illum acceſſus ſit, non modò ſummis, ſed etiam infimis hominibus, quàm difficilis receſſus, nec quiſquam illum fama cognoſcit, quin videre cupiat, nemo videt, quin vehementer amet.

Fingunt Poëtæ, quibus nihil non licet, retentum in Iouis dexterâ fulmen aſtrictumque loris, ne temerè deſiliret in ceruices mortalium, ſomnia delirantis iſta ſunt. Perhibent hiſtoriæ faſces ſecureſque Romanorum Conſulum retinaculis fuiſſe compreſſas, ne præcipiti quodam iracundiæ motu abrepti ſæuirent in reos, & plebem. Sit ita: N. Clementiæ Princeps non iſta requirit ad animi commotiones reprimendas; quis eius naturæ bonitatem agnouit, non ſuſpexit, non prædicauit? furoris fulmen aſſiduâ laboris contentione frangit, vindictæ grauioris faſces; beneuolentiæ faſcia retinet, terroris ſecures, ſecuritatis Clypeo retundit, atque apertiores iracundiæ ſtimulos, ſi qui fortè excitentur in animo, indulgentiâ ac remiſſione hebetari permittit. Quare liceat Principem humaniſſimum iuſto honeſtare cognomento, non terrorem orbis, cum Attila; non Ceraunium, cum Antiocho, ſed Pium, cum Antonino, delicias orbis, cum Tito, imò totum Clementem, imò ipſam Clementiam.

PVNCTVM XL

Laus à Iuſtitia & ſeueritate.

QVid ergo tantámne Clementiam Princeps adbibere debet, tantam humanitatem ad iacentes, proſtratoſque erigendos, vt nunquam porrectum à Iuſtitiæ legibus gladium prehendat, ſtringat, & in pugnacium hominum iugulis induat? Atenim ei, qui cùm parcit improbis, probis nocet, ſeueritatis aculei identidem erigendi ſunt, enſes aliquando rebellium ſanguine cruentandi. Et illud verum eſt, ſeueritatis eius aciem propemodum hebeſcere videri, quod ipſa lenitatis innatæ effuſa in remiſſiorem indulgentiam benignitas, poſt deſpicientiam tamen iuſtitiæ ſtimulis ſeipſa excitet, ignem accendat, ſubigatq; vt frangat quod flectere non poteſt. Princeps intelligat Reſpublicas omnes præmiis iuxta, ac pœnis contineri omnia Regna tùm leniſſimis rebus, tùm ſeueriſſimis decretis communiri; proindè Iuſtitiæ munera non prætermittenda, ſed Dicem inter ac Themidem collocatus, hinc ſtricto gladio, formidabilis, hinc pendente trutina æquabilis, iuſtos & pro Repub. ſuſceptos labores præmiis, & ſplendore condecoret; crimina verò eorumque vel auctores, vel artifices, poſtquam depoſitæ frugis eſſe nouerit, damnis, exilio, ſuppliciis, morte denique plectat.

Venuſta ſatis imagine Rex Athalaricus apud Caſſiodorum, lib. 9. epiſt. 2. Iuſtitiæ neceſſitatem probat, dùm illam florentem Reipub. arborem ſucco fœcunditatis animantem, pulchramque Regni faciem omninò decorantem facit, internamque ſanitatem ipſi reddit, ac ſecuritatem. *Arbor quam florere vides, quam ſumma conſpicis viriditate lætari, ſubterraneo ſucco fœcunditatis armatur, reddens in ſuperficie, quod continet in radice. Hominum quoque vultus magna hilaritate decoratur, ſi viſceribus ſanis grauamen nullius ſentiat læſionis. Sic Regnum iure dicitur integerrimum, ſi nuſquam fuerit imminutum. Hoc fieri poteſt, cùm vndique ſubmouetur effrenata licentia, nec datur auſus menti malignæ ſub abominabili libertate peccare.*

Seueritas igitur altera pars Iuſtitiæ laudatur, quòd à zelo æquitatis ſumat originem: quare Comnenus Imper. ſuos Præſides ſic alloquebatur: *Aut iniurias, aut vitam relinquite: nam vos iniuſtè agere & viuere, nec Deo gratum, nec mihi eius miniſtro ferendum eſt.* Inſignis fuit hac in parte, & propè ſingularis Traiani Imperatoris animus, qui Præfectum Prætorianarum Cohortium creans, atque de more nudum ei gladium porrigens. Accipe gladium, aiebat, quem pro me ſi benè, & cum ratione imperauero, diſtringes; ſin minus, eòdem ad interitum meum vtere.

Iuſta Seueritas in hoſtes.

In genere ſeueri Principes laudati poſſunt eo modo, quo Eumenius Rhetor Conſtantinum à ſeueritate, in deuictos hoſtes. *Hoc eſt*, inquit, *Imperatorem fretum eſſe virtute ſua atque fortuna, hoc eſt, non pacem emere parcendo, ſed victoriam quærere prouocando. Inſuper Ponte faciendo reliquias afflictæ gentis inſultas, ne vnquam metus*

pinat, ſemper horreat, ſemper ſupplices manus tendat, cùm tamen hoc in magis ad gloriam imperij tui, & ornatum limitis tui facias, quàm ad facultatem quoties velis, in hoſtem tranſeundi.

Porrò Iuſtitiæ fundamentum illùc, & caput eſt, vt in tuendis legibus grauitas, & conſtantia, in coërcendis etiam improbis moderata ſeueritas adhibeatur. Sic vt nullus contra ius, & æquitatem ambitioni ſit & potentiæ locus, pecuniæque nullus, & atrocitatis interim abſit, & crudelitatis opinio. Verè Princeps Iuſtus eſt, cùm nihil contra ius aut obtineri per gratiam, aut per metum expugnari, aut impetrari precibus, aut vtilitatis aliqua ſpe remitti, ac condonari patitur, cùm hominibus & Deo debitum ſoluit, illis quod ſuum eſt reddendo, huic cultum, timorem, amorem; laus non Iuſtitiæ magis, quàm pietatis, dùm ad diuini Numinis, ac ſanctorum contumeliam effuſam linguæ petulantiam acutiore edictorum ſtylo configit.

Iuſtus dùm ſaluberrimis edictis, ac ſeueriore legum diſciplina, turpiſſimos gladiatores, imò graſſatores ac ſicarios mutuis ſe cædibus, ac impio parricidio conficientes, coërcet, ac fœdiſſimum illud latrocinium execrandumque ſingularis certaminis genus & carnificinam, infami mortis ſupplicio reprimit.

Iuſtus dùm æqua lance ſine perſonarum acceptione præmia ſuppliciaque decernit. Nam Deus ait Cyprianus epiſt. 59. Cuius præ cæteris ſpirantem imaginem ſe Princeps eſſe gloriatur: *Vt perſonam non accipit, ſic nec ætatem, cùm ſe omnibus ad cæleſtis gratiæ conſequutionem æqualitate librata præbeat patrem.* Hoc de Traiano prædicabat Plinius. *Tàm æqualis ab omnibus ex aduentu tuo lætitia percepta eſt, quàm omnibus veniſti.* Nec aliter de Theodoſio Pacatus. *Vt te omnibus Principem, ſingulis exhiberes Senatorem, vt crebro ciuilique progreſſu, non publicata tantùm opera luſtraueris, ſed priuatas quoque ædes diuinis veſtigiis conſecraueris.* Sapienter Arnobius aduerſus gentes. Magnatum eſt mentium pari pondere cunctos lance, & indiuiduas cunctis beneuolentias exhibere.

Iuſtus dùm in conſilium adhibet ſapientiæ Antiſtites, quos veterum exemplis doctrinâ inſtruxit, documentis ſuis ſæpè & nocumentis erudiit, Senectus ſeniore animi temperata, rebus fecit aptiores, dùm ſapiens fit illorum ſapientum commercio, quorum ſe conſtantem, ac ſtrenuum profitetur adminiſtrum. Qui quàm neceſſarij ſint ſcribit Saluſtius ad Cæſarem. *Ego ita comperi, omnia regna, ciuitates, nationes vſque eò proſperum imperium habuiſſe, dùm apud eos vera conſilia valuerunt. Vbicumque gratia, timor, voluptas ea corrupére, poſt paulò imminuta opes, deindè ademptum imperium, poſtremò ſeruitus impoſita eſt.*

Egregium virtutis & Iuſtitiæ ſpecimen eſt, Principem in deligendis Regni præfectis, & adminiſtris non gratiæ, non fauori, non opibus, non nobilitati quidquam dare, ſed optimos quoſque, morum integritate, prudentiâ, ſapientiâ, literiſque commendatos, muneribus præficere. Quod fecit Alexander Seuerus, de quo Lampridius. *Præſides & Proconſules & Legatos nunquam fecit ad beneficium, ſed ad iudicium, vel ſuum, vel Senatus.* Hinc Democritus apud Stobæum ſermone 44. *Iuſtitia & virtutis maximam partem habet, qui honore dignos honorat.* Ita de ſeipſo Rex Theodoricus per Caſſiod. lib. 6. ep. 26. *Exeunt* A *à nobis dignitates relucentes, quaſi à Sole radij, vt in orbis noſtri parte reſplendeat cuſtodita iuſtitia,* ſcilicet ſeipſum pulcherrimum Solem puritatis & Iuſtitiæ aſſertorem & vindicem oſtendit, à quo virtutis & Iuſtitiæ radij tanquam illius pars exeant, qui magiſtratus probis, aptiſque diſtribuit.

Moderata Seueritas.

Prudenter omninò Tullius pro Oppio. *Multum poſſe ad ſalutem alterius, honori multis: parum potuiſſe ad exitium, probro nemini fuit:* quibus monere Principes videtur, nihil per iniuriam eſſe faciendum, neque vtendum ad quæuis potentiâ ſua, neque iræ præcipitis fræna, velut equo feroci, ſuum Aurigam deferendi, laxanda: *Quid* B *enim diſcrepat à peccante, qui ſe per exceſſum nititur vindicare?* ait Caſſiodorus, lib. 1. ep. 30. Bonus & Iudex & Princeps nihil ex arbitrio ſuo facit, ſed iuxta leges & iura pronunciat, ſtatutis iuris obtemperat, aliis imperans, non indulget propriæ voluntati, nihil paratum, & meditatum domo defert, ſed ſicut audit, ita & iudicat. Talis Imperator Hadrianus de quo refert Dio Caſſius mulctaſſe quidem reos morte, quos tamen nec indictâ causâ damnauit, neque ægrè tulit, quod hi cauſam dicerent, imò patrocinium, & defenſionem eorum ſuſcepit. Benè omnino: qui enim in alteram partem inaudita causâ decernit, ius licet decernat, iniuriam tamen facit, quem ſeueritatis modum, & rationem multis approbat Caſſiodorus ſæpè in his laudandus, lib. 7. ep. 8. vbi Principis ſui nomine Præfecto vigilum vrbis Rauennatis formulam aduerſus fures præſcribit: ſic enim. *Quamuis nomen odioſiſſimum* C *furum generalis perſequatur aſſenſus, tamen quia de effuſione humani ſanguinis agitur, nihil ſubitum aut indeliberatum iubemus aſſumi. Modeſtiam ſequere, quæ damnat audaciam; continentiam dilige, quæ furta condemnat. Ad geſta perducti audiantur aliquid pro ſalute dicturi; quoniam quidquid non diſcutitur, Iuſtitia non putatur.*

Regiè ſimul & piè Rex Theobaldus apud Caſſiodorum, lib. 10. epiſt. 16. Senatum Rom. ſic alloquitur. *Imperioſa nimirum res eſt pietas noſtra, quando propria voluntate vincimur, qui alienis conditionibus non tenemur. Nam cùm Deo præſtante, poſſimus omnia, ſola nobis licere credimus laudanda.* Sic magno iudicio Plinius ad Traianum. *Vt felicitatis eſt, quantum velis poſſe, ſic magnitudinis velle quantum poſſis.* Hoc eſt quantum iurè poſ- D ſis, quantum liceat, quantum deceat, quantum honeſtum ſit, & iuſtum. Quid enim ſi pro dulci Iuſtitiæ fructu, ſalute ſcilicet, & incolumitate vitæ, quam Principes, & Magiſtratus ſubditis afferre debent, exitio & ruinæ per iniuſtitiam exiſtant? & qui portus eſſe debet, fiat ſcopulus. *Deteſtabilis quidem eſt omnis iniuria, & quidquid contra leges admittitur, iuſta execratione damnatur, ſed malorum omnium probatur extremum, indè detrimenta ſuſcipere, vndè credebatur auxilia prouenire: Exaggerat enim culpam in contrarium verſa crudelitas, & maius reatus pondus eſt inopinata deceptio,* dicebat olim æquitatis obſeruantiſſimus, apud Caſſiodorum ſuum, Theodoricus, lib. 4. ep. 22.

Hoc eſt Regnum, nolle regnare cùm poſſis: nihil enim æquè Principi glorioſum, & maie-

ſtatis

ſtatis plenum eſt, quam poteſtatem iudicio reſtringere, eique præfigere terminos, quos æquitas, & ratio præſcribunt. Ea Nazarij mens eſt in Panegyrico ad Conſtantinum, ubi omnino Principem capacem imperij, sine incapacem arguentis, ſi aut poteſtatem contineat, aut de ea licentiam faciat. *Hominem*, ait, *non imperando habilem, non tanta maieſtatis capacem talem eſſe, vt magnitudo molis crediti muneris, extra animi anguſtias effluat, quod qui tueri nequeunt, vbi ſub tanto onere fortunæ, infirmitas lapſa eſt, faciunt de licentia poteſtatem.*

Iudicis partes & officium.

Ad extremum memini Ciceronis boni Iudicis conditiones, & munera recenſentis, Manſuetudinem, Legem, Religionem, Æquitatem, Conſcientiam eiuſdem commendantis. Sapientis Iudicis eſt, ſe hominem meminiſſe, cogitare ſibi tantum à populo eſſe permiſſum, quantum commiſſum, & creditum ſit, & non ſolùm ſibi poteſtatem datam, verùm etiam fidem habitam eſſe recordari: poſſe quem oderit, abſoluere, quem non oderit, condemnare; & ſemper non quid ipſe velit, ſed quid Lex, & Religio cogat, cogitare: animaduertere, qua lege reus citetur, de quo reo cognoſcat, quæ res in quæſtione verſetur. Cùm hæc ſunt videnda, tùm vero illud eſt hominis magni, & ſapientis, cum illam iudicandi cauſâ tabellam ſumpſerit, non ſe putare eſſe ſolum, neque ſibi quodcumque libuerit licere, ſed habere in conſilio Legem, Religionem, Æquitatem; Libidinem autem, Odium, Inuidiam, Metum, Cupiditatesque omnes amouere maximeque æſtimare conſcientiam mentis ſuæ, quam ab ipſo Deo accepimus, quæ ſi optimorum conſiliorum, atque factorum teſtis in omni vita nobis erit, ſine vllo metu, ſumma etiam cum honeſtate viuemus. Denique monitum eſt fratre dignum ad Q. fratrem. *Cùm permagni hominis eſt, cùm ipſa natura moderati, tùm vero etiam doctrinâ, atque optimarum artium ſtudiis eruditi, ſic ſe adhibere in tanta poteſtate, vt nulla alia poteſtas ab iis, quibus præſis, deſideretur.*

P V N C T V M XII.

Laus à Verecundia & Modeſtia.

VIrtutes Verecundiam & Modeſtiam vltimò nominamus, quòd ſint reliquarum nutrices, & conſeruatrices, ſine quibus abeunt in vitium aliæ. Verecundiam autem primam conſtituimus, quòd ſit alterius nuntia, hæc ſit index, imò ad eam via certa, & compendioſa. Verecundiam hanc grato vultus rubore ſignificatam in adoleſcente commendat Seneca, epiſt. 11. *Vti ſe collegit, verecundiam, bonum in adoleſcente ſignum, vix potuit excutere: adeò illi ex alto ſuffuſus rubor hic illum quantùm ſuſpicor, etiam cùm ſe confirmauerit, & omnibus vitiis exuerit, ſapientem quoque ſequetur.* Quid amabilius verecundo adoleſcente? quàm pulchra, & quàm ſplendida gemma eſt morum Verecundia in vita, & vultu adoleſcentis? quàm verè & minimè dubia bonæ ſpei nuntia exclamat magnus modeſtiæ

A doctor Bernardus, 86. in Cantica. Neque mirum; nam pudoris iactura flagitiorum omnium certiſſima parens eſt, vt habet Nazianz. epiſt. ad Olympiadem. Quem florem pulchritudinis nominat carmine 36. αἰδοῦς ἐρύθημα, qui virtutis ſuaui colore genas inumbret. Non aliter vates Menander πᾶς ἐρυθριῶν χρηστὸς εἶναί μοι δοκεῖ. Quiſquis erubeſcit ille mihi probus videtur. Quidam indolis bonæ ſpecimen vocant, Plinius maior, os probum in Pompeio miratur, & honorem eximiæ frontis ruborem, verecundiæ indicem laudat.

Verecundia corporis & animæ pulchritudo.

Eruditè Symmachus, quorum mens honeſta ſit, eorum imbecillam eſſe frontem ait; neſciunt erubeſcere petulantes, & ingenio præfracti, ſed B ingenuum hunc colorem amant nobilis animi iuuenes. Hoc venuſtè quidem Plinius Iunior de Traiano. Cùm multa corporis & animi ornamenta prædicat, tum virtutis hunc colorem verecundiam, dignam humanitate, & ingenuæ mentis excellentia. *Vidimus*, ait, *demiſſum gaudio vultum, tantumque ſanguinis in ore, quantum in animo pudoris.*

Nec ſolùm ad pudicitiæ maieſtatem conferre ſolet iſte pudor, ſed etiam ad corporis pulchritudinem, dicente S. Bernardo 48. in Cantica. *Ruboris iſte genarum quem fortè innexerit pudor, quantum gratiæ, & decoris ſuffuſo vultui afferre ſolet*, quem & famæ cuſtodem, vitæ decus, virtutis ſedem, & cum Ambroſio Temperantiæ fundamentum & honeſtatis cuſtodiam nominauit.

Alia deſignat indicia Stoicus Seneca citatâ prius epiſt. 11. dùm ait. *Artifices Scenici, qui imi-* C *tantur affectus, qui metum & trepidationem exprimunt, qui triſtitiam repræſentant, hoc indicio imitantur verecundiam; deiiciunt vultum, verba ſubmittunt, figunt in terram oculos, & deprimunt, ruborem ſibi exprimere non poſſunt.* Vbi & verecundiam non ſolis adoleſcentibus, verùm & ſenibus conuenire declarat. Inter hæc & ruborem eſſe ſcio, qui grauiſſimis quoque viris ſubitus effunditur. Magis quidem in Iuuenibus apparet, quibus & plus caloris eſt, & tenera frons, nihilominus veteranos & ſenes tangit.

Neque tamen id ita ſemper accipiendum, vt conſtans ac perpetuum virtutis ſignum rubor exiſtimetur. Namque vt ait idem naturæ morumque iudex ſapiens. *In perditis & ad omne dedecus compoſitis tenerrima eſt oculorum verecundia,* D *& eſt aliqua etiam proſtitutis modeſtia.* Nullibi clarius hoc idem diſputat, quàm epiſt. 11. *Quidam nunquam magis, quàm cùm erubuerunt, timendi ſunt; quaſi omnem verecundiam effuderint. Sulla tunc erat violentiſſimus cùm faciem eius ſanguis inuaſerat. Nihil erat mollius ore Pompeij, nunquam non coram pluribus erubuit, & tamen de eo Saluſtius, oris probi animo inuerecundo.*

Modeſtia.

Quæ ſe rubore illo profitetur, tanta virtus eſt, quanta reliquarum omnium cœtus. Tacitus 15. Annal. Modeſtiæ famam, ait, neque ſummis mortalium attribuendam, & a Diis æſtimari. Longè tamen maior eſt hæc virtus, quò in maiori & eminentiori viro inuenitur: tum quòd lon-

gè maius ſit ex altiore faſtigio ſe demittere, tum quòd rara ſit in huiuſmodi hominibus illa virtus. Nam ex Saluſtio in Iugurtha. *Contemptor animus & ſuperbia commune nobilitatis malum.*

In eius excellentis ornamenti conſideratione defixus grauis & moderatus Euripides, Modeſtiam vocat *δώρημα κάλλιστον θεῶν* Deorum donum pulcherrimum, pergitque hominibus adferre *δόξαν ἐσθλὴν* gloriam bonam, præſtabilem apud omnes opinionem. Quam ſpeciem decorè componentem externa, tanti fecêre ſapientes, nihil vt ad priuatam conſcientiam dulce, ad patriæ defenſionem forte & generoſum, ad perennem hominum memoriam ſtabile, abſque illa fieri poſſe crederent. Hac vir inſignis, & ad magna natus dignoſcitur; de qua gloriatur Minutius Felix. *Nos non notaculo corporis, ſed innocentia, ac modeſtia ſigno facile dignoſcimur. Lancea Spartiatas indicat, humerus Pelopidam, Epaminondam draco, hominis autem Chriſtiani ingens argumentum eſt Modeſtia.*

Refert Nicephorus, libro 14. capite a. Pulcheriam, diuino præditam ingenio, cùm Theodoſium fratrem vellet in omni parte perfectum, & in magno dominatu verè Principem, iam indè ab adoleſcentia edocere ſolitam, quemadmodum veſtem ipſe ſibi circumdaret, quomodo conſidere & incedere, atque riſum moderari deberet: adeò regio nomine vix dignum opinabatur, quem modeſtia non commendaſſet: Id verò laudabili illo ſtudio conſequuta eſt, vt Imperator veluti vera effigies, & ſtatua in optimi imperij formam expolita eſſet.

Auctoritatem conciliat.

Ex his conflata partibus Modeſtiæ pulchritudo, & diuina ſpecies in oculos intuentium incurrens, mirum eſt quantam vim habeat ad conciliandam auctoritatem, tùm etiam ad alios omnes continendos, & ad virtutem excitandos. *Occurſus*, inquit Seneca, epiſtola 94. *Ipſe ſapientiam iuuat, & eſt aliquid quod ex magno viro, vel tacente proficias.* Quos Modeſtia ad præſtantem vitæ rationem expoliuit, officinam eſſe dicam honeſtatis, ſchulamque virtutis, in qua ſemper docetur, & diſcitur. Ennodius de purpuratis Patricius Feſto & Symmacho, geminis Curiæ luminibus ſanè eleganter. *In ipſis eſt nobilis curia Principatus, quos vidiſſe erudiri eſt.* Pari gratia Theodoricus Rex de Præſide Ticinenſi Epiphanio aiebat, *quem vidiſſe pretium eſt, cum quo habitare ſecuritas:* Quippe ſpecies illa diuinæ Modeſtiæ ferit oculos, & potentes ſeſe in animum inſinuat, eruditque ſine voce & clamore, ad cæleſtium imitationem. Quantum poterit in Principe cuius verba ſunt imperia, cui non magis latere, quàm ſoli datur.

Honorum contemptio.

Ad magnos virtutis ſtatus, & laudes aſſumitur ergo verecunda modeſtia, quarum ea pars quæ in cultu corporis & frugalitate victus ponitur, quia iam tractata, ſileatur. Alia quæ propriè conſiſtit, & occupatur in honorum con-

A temptione tangenda leuiter; in qua prima laus eſt honorum, quos omnes ambiunt, fuga, quam in Conſtantino laudat Eumenius. *Diceris etiam Imperator inuitiſſe, ardorem illum te deposcentis exercitus fugere conatus, equum calcaribus admouiſſe iactitaſſe. Quod quidem vt verum audiebas, adoleſcentia errore faciebas. Quis enim te Cyllarus aut Arion poſſet eripere, quem ſequebatur Imperium? Illa inquam, illa maieſtas, quæ Iouis ſubrecta nutu, nec Iridi Deûm nuntiæ, ſed primæ commiſſa victoriæ, tàm facilè te comitata eſt, quàm citò ad terras miſſa, peruenimus. Sic modeſtiam tuam atque pietatem, & differendi imperij conatus oſtendis & Reipub. felicitas vicit.*

Modeſtiam in honoribus fugiendis recuſandisque Chriſtum ſuos docuiſſe probat Tertullianus de Idololatria capite 18. Nec ſolùm B honores repudiaſſe, aut ſe ab illis ſubtraxiſſe, ſed planè illos tanta contentione fugiſſe, quanta hoſtis hoſtem, & reus ſatellitem, aut lictorem fugit. *Si poteſtatem aullam, ne in ſuos quidem exercuit; ſi Regem ſe fieri conſcius Regni ſui refugit, pleniſſime dedit formam ſuis dirigendo omni faſtigio, tàm dignitatis, quàm poteſtatis. Quid enim magis his vſus fuiſſet, quàm Dei filius? quales & quanti eum faces producerent? qualis purpura de humeris eius floreret? quale aurum de capite radiaret, niſi gloriam ſæculi alienam, & ſibi & ſuis iudicaſſet? Igitur quæ noluit, reiecit, quæ reiecit, damnauit; quæ damnauit, in Pompa Diaboli deputauit: Non enim damnaſſet niſi non ſua: alterius autem eſſe non poſſeat, niſi Diaboli, quæ Dei non ſunt. Chriſtus honoribus tàm contrarius, vt ad illos non niſi vi trahendus ac rapiendus videretur, idque turba ipſa non ignorantes venire decre*C*uerunt, non vt ei volenti ac lubenti, regnum offerrent, ſed potius vt renuentem ac reluctantem Regem inaugurarent.*

In hoc doctoris diuini Schola bonus diſcipulus fuiſſe dicitur à Cypriano lib. 4. epiſt. 2. Cornelius Papa, quem dignitas clarum reddidit, ſed humilitas clariorem, dùm non vanum ambitionis diſſimulatorem, ſed verum oppugnatorem facit. Epiſcopatum ipſum nec poſtulauit, nec voluit, nec vt exteri, quos arrogantiæ atque ſuperbiæ tumor inflat, inuaſit; ſed modeſtus & quietus, & quales eſſe conſueuerunt, qui ad hunc dignitatis locum eliguntur, pro pudore virginalis conſcientiæ ſuæ, & pro humilitate ingenitæ ſibi & cuſtoditæ verecundiæ, non vt quidam vim fecit, vt Epiſcopus fieret, ſed ipſe D vim paſſus eſt, vt Epiſcopatum coactus acciperet.

Ex hoc capite laus eò maior eſt, quò auiditate maiori vaniſſimi quique rapiuntur ad captandos honores, quos ſub oculos ponit Tertullianus, l. de pœnit. c. 11. vbi per Epiphonema ſapiens obſeruat in vanis honoribus quærendis corporis & animæ, imò veri honoris non leuem iacturam ſæpè fieri. *Illos qui ambitu obeunt capeſcendi Magiſtratus neque pudet, neque piget incommodis animæ & corporis; nec in incommodis tantùm, verùm & contumeliis omnibus eniti in cauſa votorum ſuorum: quas non ignobilitates veſtium affectant? quas non atria nocturnis, & crudis ſalutationibus occupant? ad omnem occurſum maioris cuiuſque perſonæ decreſcentes, nullis con-*

niniis celebres, nullis comeſſationibus congreget, A *ſed exules à libertatis, & lætitia felicitate; idque totum propter vnius anni volaticum gaudium? Nos quod ſecurium virgarumque petitio ſuſtinet, in periculo æternitatis tolerare dubitamus.*

Ad quàm illiberales ſe blandicias deprimebat pulcher Abſalon, vt ad Regiam maieſtatem glorioſus aſſurgeret? D. Cyprianus 2. epiſtola 2. Qui ambitu clariore conſpicuus fulgere ſibi videtur in purpura, quibus hoc ſordibus emit? quos arrogantium faſtus prius pertulit? quas fores ſuperbas matutinus ſalutator obſedit? quot tumentium contumelioſa veſtigia ante præceſſit, vt ipſum etiam ſalutatum, comes poſtmodum pompa præcederet, obnoxia non homini, ſed poteſtati? neque enim moribus coli meruit ille, ſed faſcibus.

Quàm vanè ſe demittebat Saül ante Samuëlem, B vt etiam per honoris ſui iacturam adreperet ad honores? Petrus Damianus lib. 2. epiſt. 5. *Humiliantur; vt poſtmodum impunè ſuperbiant; ſe pediſſequos exhibent; vt præcedant: laboribus atteruntur; vt gaudeant: affliguntur inopiâ; vt nuptialis edulij continua poſtmodum epulatione turgeſcant, & veluti propoſita venalitatis menſâ fœnerande ſeruitium, mercatur imperium.*

Quàm benignum & humilem ſe præbuit Rex idem, apud Dauidem, dum filium, dum Regem, dum ſe Iuſtiorem illum profitetur, quid hac ſui nominis vilitate, niſi futuram ſublimitatem ambiat? ambitioſus humilitatem ſimulat, honeſtatem mentitur, affabilitatem exhibet, benignitatem oſtendit, ſubſequitur & obſequitur, cunctos honorat, viſis inclinat, frequentat Curias, viſitat optimates, aſſurgit & amplexatur, applaudit & adulatur, benè nouit Poëticum illud. C

Etſi nullus erit puluis, tamen excitat illum.

Quorſum hæc omnia? nimirum vt laudetur ab hominibus, & à ſingulis approbetur. Tanti eſt vmbram gloriæ fugientis aſſequi velle! porrò tàm abiectum tamque ſordidum eſt hoc vitium, vt coram teſtibus erubeſcat, D. Bernardus epiſtola 126.

In honoribus admittendis moderationem ſeruat.

Moderatos tantum honores accipere, cùm ſummos obtinere poſſis, magna modeſtia, quam Traiano tribuit Plinius. *Ibit in ſecula fuiſſe Principem, cui florenti & incolumi, nunquam* D *niſi modici honores, ſæpius nulli decernerentur. Et ſanè ſi vellemus cum priorum temporum neceſſitate certare, vinceremur. Ingenioſior enim eſt ad excogitandum ſimulatio veritate, ſeruitus libertate, metus amore, ſimul cùm iampridem nouitas omnis adulatione conſumpta ſit, non alius erga te nouus honos ſupereſt, quàm ſi aliquando de te tacere audeamus. Age ſi quando pietas noſtra ſilentium rupit, & verecundiam tuam vicit, quæ qualiacumque decernimus nos, tu non recuſas, vt appareat non ſuperbiâ & faſtidio te ampliſſimos honores repudiare, qui minores non dedigneris. Pulchrius hoc Cæſar, quàm ſi recuſares omnes, ambitionis: moderationis eſt eligere, parciſſimos.*

Meritos honores tantùm admittit.

Nullum honorem admittere, niſi conſtet apud omnes illum ſibi pridèm deberi, & ampliores dignitates virtutibus ac meritis ſuis in Rempub. parari modeſtiæ laus eſt. Is fuit Traianus dùm patris patriæ nomen recuſat. *Nónne his tot tantiſque meritis nouos honores, nouos titulos merebare? ac tu etiam nomen patris patriæ recuſabas. Quàm longa nobis cum modeſtia tua pugna, quàm tardè vicimus? Nomen illud quod alij primo ſtatim Principatus die, vt Imperatoris & Cæſaris, receperunt, tu vſque eò diſtuliſti, donec tu quoque beneficiorum tuorum parciſſimus æſtimator, iam te mereri fatereris. Itaque ſoli omnium contigit tibi, vt pater patriæ eſſes, antequam fieres; erat in animis, in iudiciis noſtris, nec publica pietatis intererat, quid vocarere, niſi quòd ingrata ſibi videbatur, ſi te Imperatorem potius vocaret, & Cæſarem, cùm Patrem experiretur. Quod quidem nomen quâ benignitate, quâ indulgentia exerces, vt cum ciuibus tuis, quaſi cum liberis parens viuis? vt reuerſus Imperator, qui priuatus exieras, agnoſcis, agnoſceris.*

Huic modeſto Principi Didij Iuliani os impudens opponitur, qui cum imperium ſub haſta poſitum à militibus emiſſet viginti quinque Hs. viritim promiſſis, atque cum exercitu veniens Romam ingreſſus, Senatui ſatis arroganter dixit. Video vos Imperatore carere, meque Imperio digniſſimum eſſe: de meis factis dicerem apud vos, deque virtutibus, niſi eas cognitas C pridem perſpectaſque haberetis, quamobrem mihi non opus fuit multis militibus, ſoluſque ad vos veni, vt ea quæ mihi ab illis data ſunt, confirmetis.

Inſolentis eſt ſua prædicare, non venditare ſe modeſtum & glorioſum: ad mores optimè Plinios, l. 1. ep. 8. *Meminimus quanto maiore animo, honeſtatis fructus in conſcientia, quàm in fama deponatur: ſequi enim gloria non appeti debet. Nec ſi caſu aliquo non ſequatur, idcirco quod gloriam non meruit, minus pulchrum eſt. Si verò qui benefacta ſua verbis adornant, non ideo prædicare, quia fecerint, ſed vt prædicarent, feciſſe creduntur. Sic quod magnificum referente alio fuiſſet, ipſo qui fecerat recenſente, vaneſcit: homines enim quam rem deſtruere non poſſunt, iactationem eius inceſſunt; Ita ſi ſilenda feceris, factum ipſum, ſi laudanda, quod* D *non ſileas ipſe, culparis.*

Legibus ſubeſt.

Hanc modeſtiæ notam innuit Seneca pater in Controuerſiis. Quædam, inquit, eſt proxima innocentiæ verecundia præbere ſe legibus, id eſt Reipub. inſtitutis parere, quamuis ob dignitatem, & poteſtatem ſummam Princeps illis teneri non videatur. Geminam ex hac retulit laudem à Plinio Traianus 1. quòd à ſubditis pareretur ſe vocari in ius. *Dicitur*, inquit, *actori, atque etiam procuratori tuo, in Ius veni, ſequere ad Tribunal: Nam Tribunal quoque excogitatum cruciatu eſt par cæteris, niſi illud litigatoris amplitudine metiaris. Sors & vrna fiſco iudicem aſſignat,*

licet reiicere, licet exclamare, hunc nolo, timidus eſt, & bono ſæculi parum intelligit. Illum nolo, quia fortiter Cæſarem amat. Eodem ferè veniunt Principatus & libertas, quæ præcipua tua gloria eſt. II. ab obſeruatione legum & conſuetudine. *Reuerter ad Conſulatum tuum, & ſi ſunt quædam ad eum pertinentia ante Conſulatum, tamen imprimis quod Comitiis tuis interfuiſti candidatus, non Conſulatus tantùm, ſed immortalitatis & gloriæ, & exempli, quod ſequerentur boni Principes, mali mirarentur.*

Quanta laus ſi diuinis legibus morem gerat? illis obſequutus dicitur Traianus. *Tu delubra nonniſi adoraturus intras, tibi maximus honor excubare pro templis poſtibusque prætexti. Sic fit vt Dei ſummum inter homines honorem ſerues, cùm Deorum ipſe non adeptus. Quòd Deus aliquis haberi fugis, Dei vices in terris agentem te veneramur, cùm nulla virtus ſic diuinitatem redoleat vt humilitas.*

Honores accipit, vt obſequatur.

Meritos honores vix admittere, modeſtiâ nobiles ſolent, & tantum, vt ſuperiorum, vel parentum voluntatibus obſequantur. Inſignis in hoc Traiani modeſtia. *Paruiſti Cæſar, & ad principatum obſequio perueniſti, nihilque magis è te ſubiectis animis factum eſt, quàm quod imperare cœpiſti. Iam Cæſar, iam Imperator abſens & ignarus; & poſt tanta nomina, quantùm ad te pertinet, priuatus. Magnum videretur ſi dicerem: Neſciſti te Imperatorem futurum, eras Imperator, & eſſe te neſciebas, vt verò ad te fortuna tua nuntius venit malebas quidem eſſe, quod fueras, ſed non erat liberum. An non obſequereris Principi ciuis? Legatus Imperatori? filius patri?*

Humaniter omnes excipit.

Quantus humili ac modeſto Principi decor! quàm incredibilis ſubditorum amor accedit? Dùm omnis beneuolentiæ ac voluntatis ſignificatione peramanter, ac humaniter amplectitur, & præuenit. Hanc humanitatem amauit in Iuliano Mainetrinus. *Videte num ſecundis rebus elatus aliquid de prioris vitæ manſuetudine, & moderatione mutauerit? Mutauit planè, nam ciuiliter factus, proſperorum infregit inuidiam. Cui non vel ad tempus ſedata præbuit mentis indicium, quo horrendi belli metu Repub. liberata elati ſumus geſtiente lætitia? Sed Imper. quamquam cæleſti ope ſalutem Reip. propagatam videret, & conditionem doluit humanam, & offenſarum gratias faciens induit fatum, & cuius armis vitam impugnatam ſciebat, mortem eius ornauit, ac poſtea ipſe iuſta perſoluit. Et memoria & obliuione mirabilis, oblitus inimici, meminit hæredis.*

Si quando Regum maieſtas ſupra hominum capita per ſuperbiam, commune illius fortunæ malum, extollatur, iacet humanitas, perit amor; ſin autem eadem ad ſubditos deſcendat, & quam habere non poteſt æqualitatem, affectet, huic quidem non plus perit dignitatis, quàm Soli radios miſerrnè demittenti, Comitati autem Regiæ multùm ſplendoris accedit, & amorem ſupra ſubditos eminentem alacriter æquè, ac fortiter imperat. Vti dicebat olim Claudianus ſexto in Conſulatu Honorij.

Publicus hinc ardeſcit amor, cùm moribus æquis Inclinat populo regale modeſtia culmen.

Quid iuſtius, quàm eum Principem amare, colere, admirari, qui ſe ſubditis pœnè ſimilem reddit. Indè quouis faſtigio dignitatis al... Germanicus ex Tacito 2. Annalium. *Tanta illi comitas in ſocios, manſuetudo in hoſtes. Viſu & auditu iuxta venerabilis, cum magnitudinem & grauitatem ſummæ potentiæ retineret, inuidiam & arrogantiam effugeret.*

Humiliter ſe gerit.

Compendium laudum eſt, ſi ſuprema in dignitate locatus demiſsè, & humiliter ſe gerat nam quantò ſe magis demittit, tantò maior & auguſtior eſt. Ex hoc Traianum Principem verum arguit Plinius & miratur: *Vnum ille ſe ex nobis, & hoc magis excellit, atque eminet, quòd vnum ſe ex nobis putat, nec minus hominem ſe, quàm hominibus præeſſe meminit.* Dicti verò ſui rationem hanc reddit. *Nam cui nihil ad augendum verticem dignitatis ſupereſt, hic vno modo creſcere poteſt, ſi ſeipſe ſubmittat, ſecurus magnitudinis ſuæ; neque enim ab vllo periculo fortuna Principum longius abeſt, quàm ab humilitate.* Tum expendit eam Diuinitatis gloriam apud Romanos adeptum eſſe Traianum animi demiſſione, quam Imperatores alij, per elationem affectauerant, neque tamen conſequuti fuerant. *Ante te Principes faſtidio noſtri, & quodam æqualitatis metu vſum pedum amiſerant: illos ergo humeri ceruicesque ſeruorum ſuper ora noſtra: Te fama, te gloria, te pietas Ciuium ſuper ipſos Principes vehunt: Te ad ſydera tollit humus, ita communia & confuſa Principis veſtigia.*

Denique Reges ad modeſtiam prouocat illius exemplo, quem ob hanc virtutem, dicit omnibus amabilem ſemper extitiſſe, ſapienterque docuiſſe poſteros veram gloriam, non in titulis maiorumque fumoſis & ſemeſis imaginibus, ſed in animi demiſſione conſiſtere. *Ac mihi intuenti in ſapientiam tuam, minus mirum videtur, quòd mortales iſtos caducoſque titulos, aut depreceris, aut temperes. Scis enim vbi vera Principis, vbi ſempiterna ſit gloria, vbi ſint honores, in quos nihil flammis, nihil ſenectuti, nihil ſucceſſoribus liceat. Arcus enim & ſtatuas, aras etiam templaque demolitur, & obſcurat obliuio, negligit carpitque poſteritas. Contrà contemptor ambitionis & infinitæ poteſtatis domitor, ac frenator animus, ipſa vetuſtate floreſcit, nec ab vllis magis laudatur quàm quibus minimè neceſſe eſt. Non ergo perpetua Principi fama, quæ inuitum manet, ſed bono concupiſcenda eſt. Ea porrò non imaginibus, & ſtatuis, ſed virtute, ac meritis propagatur.*

Talis eſſe debet quiſquis veram ſolidamque gloriam conſequi deſiderat. Et verò tantam præ ſe ferre debet animi moderationem, tantam, tàm ſeueram modeſtiam, vt ſi pietatem eius laudauerit aliquis, pietatis vmbram putet: ſi continuos labores in frænandis animi concitationibus recenſuerit, clamet roſas: ſi caſtimoniam mentis & corporis prædicet, in lingua ſilentium, in fronte ruborem explicet: ſi Iuſtitiæ cumulatæ ſigna proferat, prohibeat modeſtiâ contentus, quæ ſola perfectam conſummatamque Regis vitam facere poſſit. *Rectè enim præcipere videntur qui monent*, ait Tullius Offic. 1. *Vt quantò ſuperiores ſimus, eò nos ſubmiſſius geramus.*

LECTIO V.

Generis demonſtratiui Diſpoſitio & Eloquutio.

COgnitis iam & apertis exornatiui generis Inuentionis fontibus, conſequens eſt vt ipſius declamationis modum, & οἰκονομίαν ſiue collocationem exquiramus: Nec enim eadem eſt in omnibus generibus collocatio (quæ rerum propriè diſpoſitio vocatur) ſed aliam ſectatur exornatio, ſcilicet aurium delectationem; aliam deliberatio, de qua ſuus erit dicendi locus. Imprimis igitur hoc in more poſitum fuit apud Oratores, vt haberent Exordium liberum quidem, ſed ad aurium delicias, & ſuauitatem elaboratum, quo ſibi conciliarent omnium animos & audientiam blandè molliterque dicendo facerent.

PVNCTVM I.

De ſtylo & genere Orationis Epidicticæ.

SIc à Cicerone deſcribitur in Oratore nu. 96. *Eſt quoddam etiam inſigne, & florens pictum & expolitum Orationis genus, in quo omnes verborum, omnes ſententiarum illigantur lepóres, hoc totum è Sophiſtarum fontibus defluxit in forum.* Vbi ſignificare videtur nullam animo cogitari poſſe dictionis elegantiam & pulchritudinem, blandientesque auribus delicias, quas non admittat Epidictica Eloquentia. Tyrius Prodico tribuit καλλιλογίαν, venuſti ſermonis elegantiam. Thraſymacho Theophraſtus στρογγύλως ἐκφέρουσαν λέξιν, torundam veluti conſtructionem artificioſæ dictionis. Hippiæ Philoſtratus, λόγους ποικίλους καὶ περιττῶς πεποιημένους, ſermones inſigni varietate florentes, & elaboratos eximiè. Plato denique Panegyriſtis omnibus concedit κατεγλωττισμένους λόγους ῥήμασι, τε καὶ ὀνόμασι, καὶ κεκοσμημένους, factam pulcherrimè & inſtructam Orationem verborum ac nominum elegantia.

Tria porrò ſunt omninò, vt benè Theophraſtus animaduertit, è quibus dictioni granditas, ſplendor & magnificentia quædam accedat. Primum delectus verborum: deindè quæ ex illis efflorescit concinnitas: Poſtremo figuræ quibus hæc includuntur.

PVNCTVM II.

Verborum delectus.

INitium Eloquentiæ verborum delectum eſſe tradit Cæſar apud Ciceronem; proinde nihil mirum ſi Sophiſtis ad aſſentandum eruditis curæ fuerit ἀνθηρὰ florida deligere, & exquiſitam verborum pompam ſectari, quod ex illis rectè compoſitis exiſtere quandam Orationis ſuauita-

A tem animaduerterent, quæ blando illapſu molles audientium animos inſtillaret. Eam ob cauſam dicuntur ab Eunapio ἐν ἐπιδείξει λόγων ὑπερανθοῦντες, in declamationibus floridi omnibusque dicendi veneribus affluentes.

De hoc Eloquutionis genere diſputat Tullius in hæc verba partitionum l. n. 72. *Quoniam in his cauſis omnis ratio ferè ad voluptatem auditoris, & ad delectationem refertur, vtendum erit his in Oratione ſingulorum verborum inſignibus, quæ habent plurimum ſuauitatis, id eſt vt factis verbis, aut vetuſtis, aut translatis frequenter vtamur.* Facta dicuntur, quæ ab ipſo Oratore finguntur, quod fecit Tull. in Catone maiore, de laudibus Agriculturæ n. 51. *Terra ſemen tepefactum complexu ſuo diffundit, & elicit herbeſcentem ex eo viriditatem: quæ nixa fibris ſtirpium, ſenſim adoleſcit, culmoque erecta geniculato vaginis iam quaſi*

B *pubeſcens includitur, è quibus cùm emerſerit, fundit frugem ſpica ordine ſtructam, & contra auium minorum morſus munitur vallo ariſtarum.*

Vetuſta verò verba ſunt factis oppoſita, quæ maieſtatem afferunt Orationi cum delectatione, modò non ſint crebra nimis, aut ab vltimis repetita. Talia ſunt, ſoboles, effari, nuncupari, opinabar, & alia, quibus ſuo loco poſitis, grandior atque antiquior ſæpè videri ſolet Oratio.

Tranſlata verba plurimum Orationem illuſtrant, pro lege Man. n. 41. *Nunc imperij noſtri ſplendor illis gentibus lucet.* Valent etiam ad laudem pro Milone num. 21. *Itaque delegit è florentiſſimis ordinibus ipſa lumina.* Sic dicimus lumen virtutum, ardor mentis, fructus ingenij, ſpecimen animi, &c.

Quin & ſuaue dicendi genus fit iucunditate verborum ſonantium & lenium ex Cicerone Iu-

C cunda ſunt illa poſt reditum in Senatu, num. 1. *Quæ enim poteſt exiſtere tanta vbertas ingenij, quæ tanta dicendi copia, quod tàm diuinum atque incredibile genus Orationis, quo quiſquam poſſit veſtra in nos vniuerſa promerita, non dicam complecti orando, ſed percenſere numerando? qui mihi fratrem optatiſſimum, me fratri amantiſſimo, liberis noſtris parentes, nobis liberos: qui dignitatem, qui ordinem, qui fortunas, qui ampliſſimam Remp. qui patriam, quâ nihil poteſt eſſe iucundius, qui denique noſmetipſos nobis reddidiſtis.*

Sonantia ſunt ibidem, n. 2. *Si P. C. pro veſtris immortalibus in me fratremque meum liberoſque noſtros meritis parum vobis cumulatè gratias egero, quæſo obteſtorque ne mea naturæ potius, quàm magnitudini veſtrorum beneficiorum, id tribuendum*

D *putetis.*

Lenia ſunt illa eiuſdem Orationis numero 7. *Princeps P. Lentulus, parens ac Deus noſtræ vitæ, fortunæ, memoriæ, nominis, hoc ſpecimen virtutis, hoc indicium animi, hoc lumen Conſulatus ſui fore putauit, ſi me mihi, ſi meis, ſi vobis, ſi Reip. reddidiſſet.*

PVNCTVM III.

Figuræ Demonſtratiui generis.

TEſtatur Fabius Inſtitut. 8. cap. 3. Nullum fuiſſe genus figurarum, aut Eloquentiæ clariſſimum decus & ornamentum, quod non inſigni quadam ſpecie & pompa in Sophiſtarum

Orationibus illuxerit: cuius hæc eſt prudens monitio. Illud genus oſtentationi compoſitum, ſolam petit audientium voluptatem, ideoque omnes dicendi artes aperit, ornatumque Orationis exponit. Quare quidquid erit ſententiis populare, verbis nitidum, figuris iucundum, tranſlationibus magnificum, compoſitione elaboratum, velut inſtitor quidam Eloquentiæ intuendum dabit.

Singularis artificij ſunt Antitheta, Iſocola, Pariſa, Homœoteleuta, & id genus quædam Orationis lenocinia, de quibus Cicero in Oratore num. 175. *Nam paria paribus adiuncta, & ſimiliter definita, itemque contrariis relata contraria, quæ ſua ſponte (etiamſi id non agas) cadunt plerumque numeroſè. Gorgias primus inuenit*, ſed his eſt vſus intemperantius. Hæc Orationis lumina, quibus audientium animi recreantur, Dionyſius Halicarnaſſ. vocat [illegible], ad Eloquentiæ pompam opportuna. Tyaneus encomiaſticæ propriam exercitationis eſſe dicebat [illegible], comparibus & antitheſis Orationem ſuam refercire; quibus tamen delictis non vtendum audius, niſi rem in ſummam contemptionem adducere velimus.

Antitheta.

Ornamentum huius generis primum nominat Antitheſim Cicero cùm contraria contrariis referuntur poſt reditum in Senatu, n. 22. *Qui mihi primus afflicto & iacenti Conſularem fidem dexteramque porrexit: qui me à morte ad vitam, à deſperatione ad ſpem, ab exitio ad ſalutem reuocauit.*

Idem efficiunt etiam negantia pro lege Manilia, n. 40. *Sed hæ res, quæ cæteros remorari ſolent, non retardarunt: non auaritia ab inſtituto curſu ad prædam aliquam reuocauit, non libido ad voluptatem, non amœnitas ad delectationem, non nobilitas vrbis ad cognitionem, non denique labor ipſe ad quietem.* Et num. 28. *Cuius adoleſcentia ad ſcientiam rei militaris non alienis præceptis, ſed ſuis imperiis: non offenſionibus belli, ſed victoriis: non ſtipendiis ſed triumphis eſt traducta.* Quam exornationem ſæpè protrahit in longum multarum rerum contentione, vt num. 11. ibidem.

Eandem producit ſuauioris Eloquentiæ blandimentis non mediocriter inſtructus Nazarius in Panegyrico Conſtant. *Nullus poſt vrbem conditam dies Romano illuxit imperio, cuius tàm effuſa tamque inſignis gratulatio, aut fuerit, aut eſſe debuerit; nulli tàm læti triumphi, quos annalium vetuſtas conſecratos in literis habet. Non agebantur quidem ante currum vincti Duces ſed antecedebat tandem ſoluta nobilitas: Non coniecti in carcerem barbari, ſed deducti è carcere Conſulares: non captiui alienigenæ introitum illum honeſtauerunt, ſed Roma iam libera. Nihil ex hoſtico accepit, ſed ſeipſam recuperauit, nec prædæ auctior facta eſt, ſed eſſe præda deſiuit, & (quo nihil adiici ad gloriæ magnitudinem poteſt) imperium recepit, quæ ſeruitium ſuſtinebat.*

Iſocola.

Aliud eſt paria paribus relata, hoc eſt cùm verba verbis, quaſi dimenſa reſpondent pro lege Manil. num. 29. *Iam verò virtuti Cn. Pompeij quæ poteſt par Oratio inueniri? quid eſt quod quiſquam aut dignum illo, aut vobis nouum, aut cuiquam inauditum poſſit afferre? Nónne enim illæ ſunt virtutes imperatoriæ; quæ vulgo exiſtimantur, labor in negotiis, fortitudo in periculis, induſtria in agendo, celeritas in conficiendo, conſilium in prouidendo: quæ tanta ſunt in hoc vno, quanta in omnibus reliquis Imperatoribus, quos aut vidimus, aut audiuimus, non fuerunt.*

Diſtributio.

Quoniam genus hoc, vt ante dictum eſt, politioris Eloquentiæ ſuauitatem poſtulat, ad animorum oblectationem, & aurium delicias, variis expolitionibus diſtingui debet ac diſtributionibus, & verborum circumſcriptionibus. Diſtributio quidem valet plurimum, quando in res plures, aut perſonas certas negotia quædam partimur. Pro Cœlio, n. 2. *Sed ego Atratino humaniſſimo atque optimo adoleſcenti, meo neceſſario ignoſco, qui habet excuſationem vel pietatis, vel neceſſitatis, vel ætatis. Si voluit accuſare; pietati tribuo. Si iuſſus eſt; neceſſitati. Si ſperauit aliquid, pueritiæ. Cæteris non modò nihil agnoſcendum, ſed etiam acriter eſt reſiſtendum.* Et n. 4. eiuſdem Orationis. *Sed iſtarum partium culpa eſt eorum, qui te agere voluerunt: laus pudoris tui quòd ea te inuitum dicere videbamus: ingenij, quòd ornatè politeque dixiſti.*

Ætatis noſtræ alter Princeps Eloquentiæ de Ludouici XIII. pietate diſtributionem hanc habet ſanè politam & elegantem, per communicationem. Doleo nimis anguſtum mihi tempus, ad eam rem prædicandam eſſe datum, quæ non partem aliquam Orationis auferre, ſed vniuerſam ac præcipuam occupare debuerat. Etenim quæ dicendi vis & vbertas par illi Chriſtianiſſimi Principis eſſe poteſt, quid dicam A.? Religioni erga Deum? an in genus ſuum pietati? an auctoritati apud ſummos Pontifices & gratiæ? an in ſubditos ſibi prouidentiæ? an magnificentiæ apud exteros? an ad infinitam poſteritatem gloriæ atque claritati? Quæ quidem hoc in vno facto ſimul vniuerſa cernuntur. Nam ſanctis ac Dei amicis honorem impertiri, religionis eſt. Maiorum ſuorum ſplendori glorieque ſtudere, pietatis. Chriſtianos omnes vnius rogatu nouis eſſe à Pontifice ceremoniis obſtrictos, auctoritatis. Regis ſanctiſſimi patrocinium recentibus officiis huic imperio arctius aſtringere, prouidentiæ. Magnificentiæ verò poſtremò eſt ac gloriæ ſuum peræquè ac Francici nominis decus omnium in eo facinore virtutum laude cumulare.

Proſopopœia.

In eo genere propoſitum eſt heroum laudes celebrare, commendare patriam, ſuadere concordiam, excitare omnes ad tuendam dignitatem, barbaroſque ſubigendos, illuſtria denique facinora prædicare ad poſterorum memoriam, & præſentium æmulationem, deſcriptionibus, proſopopœiis, imaginibus & aliis huiuſmodi luminibus Orator id aſſequi dicendo poterit. Eſt illuſtris illa patriæ laborantis ad Maximianum & Conſtantium Auguſtos vox plena querelarum. *Fecit ipſa Roma pro maieſtate nominis ſui, vt oſtenderet poſſe ſe etiam Imperatoribus imperare, obdu-*

xit exercitus ſuos, ac tibi reddidit: Et quum adſedandos animos auctoritatem priuati Principis attuliſſes, ſupplices tibi manus tendens, vel potius querebunda clamauit. Quouſque hoc Maximiane, patiar me quati, te quieſcere? mihi libertatem adimi, te vſurpare tibi illicitam miſſionem? An quod Diuo Auguſto poſt ſeptuaginta ætatis, quinquaginta imperij non licuit annos, tàm citò licuit tibi? ledeóne te mihi ille, cuius tot aras, tot templa, tot nomina cœlo, Herculea dedi, vt tu in ſuburbano otioſus ſedens, vſum dicatæ mihi virtutis amitteres? Redde te gubernaculis meis: & quòniam tranquillo mari portum intrare non properaſti, vade per fluctus, mei quidam amore ſollicitus, ſed tua maieſtate ſecurus: & tamen per te tibi ſteterit, iniuriam in mei reſtitutione patieris. Imperaſti pridem rogatus à fratre, rurſus impera iuſſus à matre.

Non minus eleganter iuſtas Reipub. periclitantis querelas Theodoſio narrat Latinus Pacatus. *Expoſtulari hoc loco tecum Reip. verbis neceſſe eſt, quæ in ſumma tua cunctatione formidinem à media ſpe relapſa tali aliqua te profectò, ſed quam ſolus audires, voce conuenit. Parumne me Theodoſi, hactenus diſtulêre fata, vt tu inſuper tentes moras augere fatorum, &c.*

Quæ dicendi ratio gratiis aſpergi debet, acutiſque ſententiis extimulari, ſi gratam eſſe volimus & non languentem. Dicendi peritus & eloquens in Panegyrico Ludouici contentionem hanc habet excitato quodam Orationis flore veſtitam. Ibant olim milites in aurea veſte ſub Antiocho, in picta clamyde ſub Sertorio, in purpura ſub Cleomene, in expolitis armis ſub Cæſare, in rubenti ſagulo ſub Artaxerxe, in candenti tunica ſub Cyro, in ſcuto puniceo ſub Ageſilao, in fibulatis auro caligis ſub Aureliano, in amictu argentea cruce ſignato ſub Conſtantino: ferunt noſtri ſub Ludouico in veſte non ad delicias molli, non ad pompam ambitioſá, ſed ad militare robur, & pugnam accinctâ, ferro, non auro miles indiget, bellum ardore geritur, non nitore.

Feliciter vtrumque coniunxit idem eiuſdem laudator egregius. O ſi mos ille vigeret adhuc, quo ſolemni pompa victores portabantur in vrbem, quantus foret Imperatoris noſtri triumphus? quæ gentium acclamationes? quæ monumenta victoriarum? Iret ante currum depreſſo collo, ſubiectis ceruicibus, ſubacto vultu condemnata rebellio: currum traherent ſimul vincti, ſimul victi cum Rupellenſibus Angli frontibus famulari iugo coniunctis. Succederent agmina vitiorum vno ſimul omnia loro deuincta, cæſaque flagello virtutum. Qui plauſus interea, &c. Alij ponerent obeliſcos, vt Seſoſtri: alij columnas erigerent, vt Traiano; tabulas illi figerent, vt Alexandro: Arcus iſti flecterent, vt Conſtantino: Pyramides quidam excitarent, vt Nino: quidam currus iungerent, vt Cæſaribus: plurimi Statuas erigerent, vt victoribus innumeris. Sic Ludouice triumphares. Quamquam vt fatear, hæc minora ſunt meritis, neque vlla reperiri poſſunt emblemata, quibus tanta maieſtas exæquetur. Non obeliſci in metam efformati, Regis gloria metas neſcit: Non columnæ quæ deorſum baſi nituntur, cœlo nomen illius innititur: non tabulæ quæ pigmentis collucent, virtus iſta factis, non coloribus illuſtratur: non arcus qui curuantur, atque flectuntur, recta hic

A diſciplina militaris, inflexa conſtantia Ducis: non Pyramides quæ puncto terminantur, Ludouici victoriæ terminos nullos agnoſcent: non currus qui præterlabuntur, non præteribit hoc factum: non ſtatuæ demum quæ obmuteſcunt, tanta prodigia non ſilebunt, &c.

Frequentes adhibentur deſcriptiones fiuntque per inciſa, per climata, per acutas interrogationes ad ſenſum, ad delectationem, ad acutam dictionem. Is eſt nobilis animi partus, in capta Rupella. Nulli acceſſus, niſi ad pugnam, nulli exitus, niſi ad exitium; nulla colloquia, niſi ad deditionem faciendam; Miles vndique & vndique miles: arcem foſſa, foſſam vallum, vallum ſpeculæ, ſpecula ſtatio, ſtationem deſperatio, deſperationem furta vno mortis tenore, ordineque fatorum excipiebat: tenebantur deni-
B que foſſis, aggere, vallo, ferro, cuneis, agmina, quid facerent? ſed hæc tantum mali præludia. Accedebat vltima fames, telum quo nullum eſt in bellu crudelius, quia ſimul ignauè, & atrociter petimit. Iam commeatus omnis erat abſumptus, herbarum fibris ſolati erant inediam, radices in hortis, mures in rutis cæſis domorum, canum, equorumque morticinia defecerant in ſtabulis: frixum elixumque atro iure coriorum, & maceratas ocreas deuorauerant: letales venenorum ſuccos in cibum verterant, in deliciis erat cicuta, auro toxica vendebantur, citrà pretium erat, quod erat citrà horrorem dici non poteſt, difficilius erat viuere quàm perire: & in funere illo mortis, vitæque connubio, nec viuere licebat, nec mori, &c.

C

PVNCTVM IV.

Concinnitas.

EST quoque plurimum ſuauitatis & gratiæ in Oratione Epidictica, ex concinnitate, de qua ſic in Oratore Tullius, n. 165. *Sed finiuntur aut compoſitione ipſa, & quaſi ſua ſponte, aut quodam genere verborum, in quibus ipſis concinnitas ineſt: quæ ſibi caſus habent in exitu ſimiles, ſiue paribus paria redduntur, ſiue opponuntur contrariis, ſuâpte naturâ numeroſa ſunt, etiamſi nihil eſt factum de induſtria.* Seipſum affert in exemplum pro Milone, n. 20.

Tribus autem modis concinnitatem hanc fieri docet. I. cum paria paribus reſpondent, pro Sextio, n. 139. *At verò qui horum impetus & co-*
D *natus repreſſerunt: qui auctoritate, qui fide, qui conſtantiâ, qui magnitudine animi, conſiliis audaciam reſtiterunt; ij graues, ij Principes, ij Duces, ij auctores huius dignitatis atque imperij ſemper habiti ſunt.*

II. Cùm opponuntur contraria in eadem Oratione, n. 133. *Huic hominum generi fateor multos aduerſarios, inimicos, inuidos eſſe, multa proponi pericula, multas inferri iniurias, magnos eſſe experiundos & ſubeundos labores; ſed mihi omnis Oratio eſt cum virtute, non cum deſidia; cum dignitate, non cum voluptate: cùm iis qui ſe patriæ, qui ſuis ciuibus, qui laudi, qui gloriæ, non qui ſomno & conuiuiis, & delectationi natos arbitrantur.*

III. Cùm caſus ſunt in exitu ſimiles. Contra Piſonem, num. 40. *Vexatio Macedoniæ? an op-*

audierit exquiſitis vitæ meritum vel etiam conditionem humanam laudibus illuſtrari? faceſſat hæc vana ſpecies religionis, vetat ipſa religio Principis laudes ſacrilegio proſequi. Toties ampliſſimè laudatur, quoties verè, quæ geſſerit, narrantur. Aliàs dùm blanda quadam & inſana propè mentiendi dulcedine blanditur Orator, virtuti facit iniuriam, & hoc aſſequitur vt vera narranti nulla fides habeatur. Neque enim creſcit mendacio veritas ad Superos vita, non fama non euehit; virtus virtute laudatur, nunquam conſecratur à vitio.

Nihil tàm infantem in hoc genere prodit Oratorem, quàm ſi volitet in locis communibus & eos à rebus commendet, in quibus vix tyrocinium poſuerunt: ad riſum compoſita potiùs illa videtur Oratio, quàm ad laudem, & dùm laudator ineptus egregiè virum benemeritum commendare ſe putat, illiuſque beneuolentiam ſibi conciliare, riſum facit auditoribus, & ea dicit quibus ille non leuiter offendatur, quem pueriliter laudat. Numquid ſatius eſt tacere, quàm aures inficere tàm impudenti mendacio? Nemo ſanæ mentis eſt, qui non malit ſublimi demiſſione virtutem ſuam extolli, quàm abiectà ſuperbià, & ſordido faſtu deprimi. Gaudent boni conſcientiæ bonis, nullaque præterea re, quàm virtute volunt cæteris eminere mortalibus; adeoque diuina cùm faciant, humanam ſortem non erubeſcunt.

Pvnctvm VII.

Laudatiui generis Exordium.

Totum veluti gemmeum huius Orationis Principium eſſe debet, & omnis eloquentiæ floribus inſtructum, in quo laudes heroum, & illuſtria parentum facta commendantur. Ducitur autem vel à perſona non infimæ virtutis ac notæ, vel à facto dictóue cuiuſdam ſapientis & eruditi. Diuum Chryſoſtomum laudas? conſiderare debebis apud quos verba facias, & vbi: quæ duo principium dabunt Orationi. Facerem vobis iniuriam, viri literarum amantes, ac virtutis ſtudioſi, poſteris iniuriam & huic auguſtiſſimo templo facerem, ſi ad numinis veſtri contemplationem & laudem, me tàm nobilis ac facundi, quàm ſapientis & ſancti Præſulis glorioſa memoria non excitaret.

Quam propoſitionem excipere debebit ratio per Apoſtrophem ad ſanctum eundem, idque ex adiunctis. Itane verò hæc cathedra ſapientiæ ſedes, templum hoc tuis vocibus, ò flumen Eloquentiæ ſacrum, tàm ſæpè ſummo cum auditorum fructu celebratum, tuis per me laudibus non celebretur? hic ego de te conticeſcam, cùm, &c.

Amplificatio ſequetur ab effectis. Certè non ero tàm immemor officij atque pietatis, vt quam tibi, quam ciuibus meis, quam vni mihi debeo, prætermittam: Tibi, quòd & ſalutem tantam, gloriæque ſplendorem huic vrbi benignus attuleris: ciuibus quòd alia maiori nulla laude, quàm tuâ ſint nobiliores; mihi, quòd honeſtius

A nihil eſſe poſſit, quàm ei honorem impertiri, cui Deus, cui cœlites, cui mortales omnes tantum decus & honorem propè diuinum habuerunt.

Sin alibi dicendum ſit, facilis erit vel ab Oratoria, aut ipſius Diui perſona exordiendi ratio. Cogita quis ille fuerit, quanta virtute vir, reperies Oratorem ſummum, Antiſtitem egregium, vitæ ſanctimoniâ ſingularem. In laude tàm excellentis verbi Dei præconis, tàm præſtantis in diuino munere perficiendo Præſulis, tàm eximij ſanctitate morum Doctoris, auream illius in dicendo facultatem deſiderarem; vt pro dignitate transferrem ad poſteros, aut in memoriam reuocarem tanti, tàm præcellentis viri res piè fortiterque geſtas. Quis enim Chryſoſtomum niſi Chryſologus, Præſulem niſi Præſul, ſanctum niſi ſanctus alter ornare poſſit?

B Præmunitio ſequetur. Quid ergo mihi propemodum infanti faciendum eſt? certè ſi minus Oratio rudis & impolita præſtabit, quod rei dignitas poſtulat, officio tamen tuo deeſſe non debet, ne pietati defuiſſe videatur.

Si vituperandus ſit aliquis eadem obſeruanda veniunt, nempe cauſæ genus. Vituperatur Arius, Oratoris, & illius perſonæ, loci item & auditorum habenda ratio. Nam ſi Alexandriæ concionem habeat, vbi fax illa totius orbis incendium excitauit, à loco duci poterit exordium. Vereor ne de Ario terrarum orbis funeſta face dicturus apud vos Alexandrini, vel refricem Oratione mea doloris vulnus iam obductum, vel fruſtrà faciam, qui hac in vrbe, de illo diſputem, à quo plura ſenſit incommoda, quàm me dicere, aut vires & tempus, aut exacerbatus adhuc animi dolor, patiantur. Verùm quia mali præteriti iucunda

C ſolet eſſe recordatio, nec mediocris ad Deum noſtræ ſalutis auctorem indè gloria redundat, & ad vos vſque deſcendit, quod veſtris precibus ac votis exoratus longè lateque ſerpentem flammam extinxerit, voſque ab illo peſtifero hæreſeos ardore liberarit, operæ-pretium me facturum exiſtimaui, ſi & in illius peſtis ſceleribus commemorandis Dei gloriam, & omnium veſtrum fidem pietatemque commendarem.

Subdetur ratio. Vt & omnes ad Deum, tanquam ad portum laborioſa iactati tempeſtate confugiamus, & habeant ciues noſtri maiorum ſuorum ante oculos propoſitam imaginem, quam intuentes nullis terroribus ac periculis à vera fide deducantur.

Quod ſi fortè non Alexandriæ, ſed alibi vitu-

D perandus ſit, ab illius, vel dicentis perſona, vel à cauſa propter quam, ordiri poteris. Mirabitur fortaſſe aliquis, me cuius voces ſemper & proborum laudibus, & multorum voluptati, nec non omnium commodis ſeruierunt, ad percellendum aliquem, & Oratione grauiori vulnerandum, non magna fortè paucorum lætitiâ, multorum verò moleſtiâ deſcendiſſe.

Ratio. Verùm ſi vel Arij, de quo dicturus ſum, inſolentiam, vel meum in vituperando conſilium attenderit; neque meum inſtitutum accuſabit, nec iniucundum quidpiam ab Oratione mea ſibi pertimeſcet.

Amplificatio petitur ab Arij ſceleribus, & explicatione conſilij. Nam & is fuit Arius quem honorificè nemo, niſi illius non diſſimilis, nominare poteſt; & in eum paulò

ſeuerius ago, vt mecum omnes Dei ſapientiam admirentur, qui vbi ad tempus tàm immani portento rerum paulò lætiorem exitum conceſſit, ad ſummum bonorum fructum, quorum virtutem ſceleratus ille, probrumque execrebar; tàm ruſtas cum bonis omnibus pœnas dare voluit, vt omnes intelligerent, nihil infelicius eſſe felici ſcelerato, nec virtute rerum aſperiorum tempeſtate iactata, reperiri poſſe beatius.

Iam verò ſi factum viri laudetur, attendere debebis cuius hominis ſit, quantæ dignitatis; deindè cauſam cur id actum ſit, aut quæ ratio tandem te ad hoc celebrandum impulerit: ex quibus argumentum ſanè multiplex & varium deducere licebit. De ſingulari ſanè Euclidis facto ſi ſermo ſit, qui mulierem mentitus, dùm bellum arderet, Athenas vrbem Megarenſibus inimicam, contendit, nihil veritus mortis acerbæ periculum, quam Athenienſium decreto Megarenſibus intentatam eſſe non ignoraret, à rei dignitate ſumetur exordium. Cogitanti mihi præclarum Euclidis facinus mulierem mentientis, vt vir eſſe poſſet, & ad certam corporis peſtem generosè proficiſcentis, vt animi peſtem longè teterrimam, vitium deprecaretur, facilis decurſus Orationis & apertus videbatur.

Ratio. Enimuerò cui tàm illuſtre, tàm audax, & aleæ periculique pleniſſimum opus vel ad dicendum infanti copiam non ſuggereret? ſed illud ipſum, vndè mihi facilem & expeditam agendi rationem pollicebar, aditum penè volenti intercluſit. Etenim dùm ſactum illud Deo dignum attentè contemplor, ex illo tàm multiplex virtutum meſſis oritur, vt hærere cogar in ancipiti, quam potiſſimum ex omnibus eligam.

Complexio, in qua dubius animus confirmatur. Ideóne dolendum eſt, ſi multa nimis & iucunda occurrant, in quibus excurrat ac ſpatietur Oratio? fructus omnes ex horto floreſque legere non poſſum, nullam igitur attingam? quia totum flumen haurire non poſſum, in riuulo ſitim non extinguam? &c.

A comparatione verò facti cum aliis & à cauſa Multa ſunt quæ pueris & adoleſcentibus proponi ſolent, quaſi quædam virtutis imagines eximiæ, quibus ad magna mentes informent: ſed opportunius mihi apud vos dicenti nihil occurrit, quàm Euclidis nobile facinus, vobis vt ſpero, gratiſſimum, adoleſcentibus vtiliſſimum futurum.

Ratio petitur ab ipſa facti præſtantia, & auditorum virtute; Equidem ſi benè vos noui, non poteſt id non eſſe vobis gratiſſimum, in quo virtutis veſtræ ſingularis expreſſam imaginem agnoſcatis, neque non vtiliſſimum in Reipub. ſpem natis adoleſcentibus, quòd & ad ſummam rerum gerendarum ſcientiam, & ad animi robur incredibile futurum ſit, iam ſponte ſua currentibus incitamentum, &c.

Conueniens ſanè principium, vel à ſimilitudine quadam apta, vel à ſuaui fabula, quæ ſenſum nobilem ſuggerat, vel ab Apophtegmate ſubtiliori. Æmilium olim accepimus, cum Æleis Iouis imaginem paulò curioſius inſpexiſſet, attonitum hæſiſſe primum, tùm in hæc verba erupiſſe ſuſpenſæ mentis admiratione. A Solus profectò Phidias Homerici Iouis maieſtatem expreſſit. Idem ego non verebor affirmare de N. in quo virtutum tam illuſtris elucet effigies, vt illas animo comprehendere nullus, nemo dicendo conſequi poſſit.

Quod & valet in rebus.: Caſtitatem Angelis virtutem amabilem celebras? ab hac fabula ſumes principium. Pigmalionem fabulantur afflatu nobiles Poetæ, virginem ex ebore grandi ſic efformaſſe, vt operis amore captus, & Deæ penè ſpirantis illecebris per errorem amabilem, vnà cum illa ſpirare voluerit, & quam penicillo artificique digito ſuper tabellam explicauerat, eandem imitando moribus referre ſategerit: Idem mihi caſtitatem cœli filiam Orationis penicillo depingere volenti vehementer eſſet optandum; ſcilicet in me tantus amor B eius virtutis accenderetur, vt vnam hanc in moribus repræſentarem; neque verò ſolus puriſſimis eius ignibus inflammarer, ſed idem vobis omnibus puritatis amantibus eueniret.

Cæterum, cùm duæ ſint Exordij partes, Prooemium & Inſinuatio, hæc non magnopere requiritur niſi fortè de re præter opinionem ardua atque difficili, aut peruagata: tunc enim non apertè beneuolentia conciliatur, ſed longius paulò principium petitur, vel à commendatione virtutis, quam ſibi proponit explicandam, vel à propriis dotibus, vt fiat laus alterius illuſtrior: Nam, vt benè Symmachus, libro 1. epiſtola. A laudato viro laudari rara eſt meſſis ingenij; vel à perſona laudanda, vel à rebus dicendis, quæ futuræ ſint omnibus gratiſſimæ.

Etſi vix in hoc genere petatur attentio, C cùm ſatis ad audiendum paratus accedat auditor, tamen aliquando res ipſa poſtulat. Aliis perſonæ dignitas quam alloquimur, vel ſubiectæ materiæ difficultas exigit attentionem. Tu ſi videris Orationem meam fluitare nonnunquam, & de ſuo curſu depulſam temerè iactari, feres æquo animo pro tua ſingulari humanitate, & veniam infirmitati dabis, idque totum partim magnitudini & obſcuritati rerum adſcribes, partim ipſi tibi, cuius maieſtas ipſa tanta, & poteſtas permiſſa diuinitùs, atque tradita fatis, vt etiamſi humaniſſimo tuo conſpectu recreemur, tamen ne gaudere ſine aliquo timore poſſimus.

Sic ad formam Orationis pro Rabirio beneuolentia colligitur. Pulſus eſt iam omnis a- D nimo metus, fugatus eſt, exceſſit, liberiorem poſthac curſum noſtra tenebit Oratio. Nam & diuinam opem imploratam imbecillitati meæ præſidio futuram ſpero, & frequens hic veſter conſpectus, hæc omnium ordinum alacritas, vultu, oculis, voce ſignificata meum animum recreant. Quare vos oro atque obteſtor, vt iſtam hilaritatem vultus, & alacritatem, quam concurrendo declaraſtis, mihi apud vos verba facienti, præſtetis, &c.

Pvnctvm VIII.

Propoſitio & Narratio demonſtratiui generis.

EAdem eſt in ſingulis ratio propoſitionis: vel enim in ipſo Exordio ponitur, vel certè ſtatim à principio; hoc tantum Orator attendat, vt dilucidè conſilium explicet, idque non ieiunè & humiliter, ſed cum aliqua verborum pompa, grauibuſque ſententiis, non tamen eo cum oſtentationis apparatu, vt veniat in ſuſpicionem leuitatis.

Quia verò genus hoc dictionis conficitur narrandis exponendiſque factis; primum præceptum eius eſt, vt non ſit continua Narratio, ſed per partes fiat, ne ſcilicet res quaſlibet ordine complectens, Orationem lentam faciat auditoribus & minus gratam, ſimulque amplificando confundat, quæ narrauerit.

II. Potiſſimùm eſt eius habenda ratio, quem laudaueris: Aut enim illius egregia facinorà pleriſque nota ſunt, tunc partita Narratione nihil eſt opus, ſed tantùm præteritorum reuocanda memoria, & paucis multa per amplificationem percurrenda, niſi ſi præcipua quædam videbuntur, & ad eius commendationem maxima.

III. Delectus rerum Narrandarum habendus, ne minimas quaſque proſequatur, aut leuiter obire cogatur, quas vix habet cum aliis communes.

IV. Licet dictum ſit aliàs breuitatem inter virtutes Narrationis eſſe reponendam, in hoc tamen genere ſic accipiendum eſt, vt longè liberior ſit, quàm in alio quouis. Nam cùm ferè ſolâ Narratione conſtet, tanta eſſe debebit, quanta ſunt ipſa facta quæ laudem merentur; modo breuitatis memor ſit, & amplificatione frequenti lectiſſimiſque verbis, & figurarum exornationibus illuſtrata grauior aſſurgat, fluenteſque periodorum exitus, ſuauem efficiant, Narrationem.

Pvnctvm IX.

Ordo ſeruandus in Narratione.

QVoniam totius Orationis venuſtas ac perfectio conſiſtit in ordinata Narratione, videndum quis ordo ſit in illa ſeruandus, hunc collocationis modum paucis aperuiſſe videtur Cicero partitionum l.n.12. *Quibus in Orationibus delectatio finis eſt, varij ſunt ordines collocandi. Nam aut temporum ſeruantur gradus, aut generum diſtributiones, aut à minoribus ad maiora aſcendimus, aut à maioribus ad minora delabimur, aut hæc inæquali varietate diſtinguimus, cùm parua magnis, ſimplicia coniunctis, obſcura dilucidis, læta triſtibus, incredibilia probabilibus intexemus, quæ in Exornationem cadunt omnia.*

Plures hic diſpoſitionis ordines recenſet, ex quibus duo præcipui dicuntur, prior cùm gradus temporum ſeruantur, putà genus, patria, parentes, educatio, ſtudia, præceptores; Tum A adoleſcentia, & ſic per gradus aſſurgit Oratio, donec ad ſenectutem deueniat, vel eam ætatem, in qua verſatur is, cuius laudes dicendæ ſunt; quàm temperate vixerit, quàm fortiter, quàm iuſtè, quàm prudenter ætatem illam tranſegerit. Hunc ordinem ſequutus eſt Eumenius Orator Conſtantini. *A primo igitur incipiam origine tui Numinis, quod pleriquè adhuc fortaſſe neſciunt, ſed qui te amant plurimùm ſciunt. Ab illo enim Diuo Claudio manet in te auita cognatio, qui Romani Imperij ſolutam & perditam diſciplinam primus reformauit, &c.*

Quod & in altero Panegyricò repetit.

De te igitur mihi Cæſar, inuicta hodierna gratulationis Exordium dimenus ille veſtræ maieſtatis ortus ipſo quo illuxit, auſpicio veris illuſtrior.

Quod ſi contingat aliquando laudare tantum B adoleſcentem, in quo ſeruari non poſſit hic ordo, quòd adhuc in ætate prima verſetur, innui poteſt, quod Pacatus obſeruauit in Theodoſio. *Det igitur mihi ſermonis huius auſpicium ille felicitatis publicæ auſpex dies, qui te primus inaugurauit imperio. Nam vt diuinis rebus operantes, in eam cæli plagam ora conuertimus à qua lucis Exordium eſt, ſic ego vota verborum quæ olim nuncupaueram ſoluturus, id Orationi tempus arripiam, quo Romana lux cœpit.*

Si recenſendum occurrat aliquid, cuius recordatio ſit acerbior inſinuatione opus erit. Ita ſæpè laudatus Orator Pacatus. *Sed parcam replicare caſus, & placatum vulgus offendere. Nam cùm per ſe vivax ſit recordatio calamitatum, tùm mihi metui hanc gaudiorum præſentium lucem, triſtium commemoratione fuſcare. Faciam ergo quod facere præſtantes ſcientiâ medicos ſæpè vidi, aliorum vul-* C *nerum cicatrices, poſtquam cutem ſanitate duxerunt, manu pendente tractabo, præſenſiſſe, & in ſingulos vniuerſoſque rogitaſſe contentus.*

Hanc eandem formam ſequutus eſt Eumenius in actione Gratiarum Conſtantini. *Qui locus*, ait, *nimium quantum plus mihi ſuppeditaret Orationis ſi fas eſſet, audiente te rebus triſtioribus immorari. Vt igitur in prædicandis laudibus patriæ mea verecundia modum fecit, ne arroganter inſurgerem; ita in commemorandis eiuſdem malis & meus dolor, & tuarum aurium conſuetudo cohibebit. Nihil enim libenter audis niſi quos pro tuis gratuleris. Sed quæſo tamen Imperator, iniunge patientiam ſenſibus tuis, vt quemadmodum præſtantes ſcientiâ Medici non aſpernantur inſpicere vulnera, quæ ſanant, ita nunc tu pau-* D *liſper audias Æduorum labores quos ſuſtuliſti. Si nautas tempeſtatum iuuat meminiſſe, cur tu mala noſtra non audias, vt tua beneficia recognoſcas.*

Aliàs ab externis & publicis procedit ad internas & priuatas. Ita Nazanus Conſtantini laudator egregius. *Sed mihi circumuento hac ipſa rerum copia, quà potiſſimùm capeſſenda via ſit, qui fiat aditus incertum eſt. Itaque ſe multa offerunt ſemper paria, magnitudine congruentia. Verum vt in magnis domibus interiorem ornatum veſtibula ipſa declarant; ſic nobis venturis ad ingentium virtutum ſtupenda penetralia debet laudationis ingreſſum, & prædicationis ianuam Roma præbere.*

Cùm nonnunquam incidat occaſio laudis ob rem priuatam, vtpurà ob recens beneficium, aut ſuſceptum de nouo dignitatis gradum, res illius

geſtas ac virtutes ita diſponas, vt illas eſſe gradus afferas, quibus ad tantum honoris faſtigium peruenerit. Sic gratiarum actionem inſtituit Auſonius, vt ſingulare beneficium inceperit allegoria ex veſtibulis ædium regiarum ſumpta. Quod & Pacatus præſtitit.

Alter collocationis modus ex Cicerone dicitur generum diſtributio, nulla temporum habita ratione; ſcilicet cum arbitrio noſtro certa quædam capita conſtituimus, quæ ſint quaſi totius Orationis ſtatus, & hic ordo prudentiam ſapit, quem & ſequitur Cicero, cùm Pompeium laudaturus, à potiſſimis virtutibus, ſcientia rei militaris, virtute, auctoritate, felicitate commendat illum, ad quas omnes reducit, pro lege Man. num. 28.

Sed quia vera laus omnis à virtute proficiſcitur, ad virtutum genera ſingillatim referenda ſunt eius facta, quem laudamus. Vt ad Prudentiam quæ ſcienter ille, quæ ſolerter & ingenioſè, ſapienterque geſſerit: Ad Iuſtitiam, quæ legitimè, piè, religioſè, verè, amicè, beneuolè, liberaliter fecerit: Ad fortitudinem, quæ conſtanter & intrepidè, quæ fidenter, moderatè patienterque ſubierit: Ad temperantiam, quæ modeſtè, decorè, temperatè, continenter ab eo factum fuerit; quæ diſpoſitionis ratio facilis & expedita ſemper viſa eſt.

Nonnunquam à minoribus incipimus, & paulatim aſcendimus ad maiora, donec in fine, quæ maxima ſunt omnium, collocemus. Sic in laude Pompeij Tull. vbi de ſcientia militari verba facit, primò quidem eum dicit è ludo atque pueritiæ diſciplina ad patris exercitum profectum eſſe, deindè extremâ pueritiâ militem fuiſſe ſummi Imperatoris; tùm ineunte adoleſcentia fuiſſe maximi exercitus Imperatorem, poſtremò multa bella confeciſſe, & multas inſignes victorias reportaſſe.

Licet etiam ordine contrario procedere, hoc eſt à maioribus incipere, & paulatim ad minora delabi: quod Cicero videtur obſeruaſſe pro Balbo, vbi pluribus in laudes Pompeij excurrit. Nam primò triumphos eius & victorias enarrat, quæ res maximæ ſunt, & glorioſæ: deinde commendat eius ingenium, tùm pudorem, poſtremò auctoritatem, idque per elegantem diſtributionem cum ſubiectione, n.8. *Quid enim abeſt huic homini? quod ſi adeſſet iure hos tribus, & concedi putaremus? vſúſne rerum? qui pueritia tempus extremum principium habuit bellorum; atque imperiorum maximorum? cuius plerique æquales minus ſæpè caſtra viderunt, quàm hic triumphauit? qui tot habet triumphos quot oræ ſunt, parteſque terrarum? tot victorias bellicas, quot ſunt in rerum natura genera bellorum? an ingenium? cùm etiam ipſi caſus euentuſque rerum, non duces ſed comites eius conſiliorum fuerint, in quo vno ita ſumma fortuna, cum ſumma virtute certauit, vt omnium iudicio plus homini, quàm decet tribueretur: an pudor, an integritas, an Religio in eo, an diligentia vnquam requiſita eſt? quem prouincia noſtra, quem liberi populi, quem Reges, quem extera gentes, caſtiorem, moderatiorem, ſanctiorem non modò viderunt, ſed aut ſperando vnquam, aut optando cogitauerunt, &c.*

Initiis accommodatiſſimum eſt genus laudis, cùm multa ſimul mixta commendantur per compenſationem aliquam, huius formam elegantem A exhibet in Traiano Plinius. *Enituit aliquis in bello, ſed obſoleuit in pace; alium toga, ſed non armis honeſtarunt; Reuerentiam ille terrore, alius amorem humanitate captauit; ille quæſitam domi gloriam in publico, hic in publico domi partam perdidit. Poſtremò, nemo adhuc extitit, cuius virtutes nullo vitiorum confinio læderentur.*

At Principi noſtro quanta concordia, quantuſque concentus omnium laudum, omniſque gloria contigit, vt nihil ſeueritate eius hilaritate, nihil grauitati ſimplicitate, nihil maieſtate humanitate detrahatur. Iam firmitas, iam proceritas corporis, iam honor capitis, & dignitas oris, ad hæc ætatis indeflexa maturitas, nec ſine quodam munere Deûm feſtinatis ſenectutis inſignibus ad augendam maieſtatem ornata Cæſaries, nónne longè latéque Principem oſtentant;

B Inſtituitur aliquando laudatio per comparationem, aut parium, aut maiorum, vel minorum; nempe ſi Regem cum Alexandro componas, aut Iulium Cæſarem cum alio quouis Imperatore, quod in vitis Principum facit Plutarchus. Si verò cum inferiore ſit inſtituenda comparatio, inſinuatione, vel excuſatione vtendum erit, quâ conſilij ſui cauſam aperiat Orator; quod cum nullum ſuperiorem inueniat, cogatur illum cùm inferiore conferre. Sic de Roma dicendi peritus artifex Ariſtides. Ego cùm aliter nequeam explicare Romanam potentiam, cum paruis rebus antiquis res veſtras componam, quandoquidem vel maxima quæque minima reddidiſtis. Vbi obſeruandum eſt infirmitatem illam multitudine poſſe compenſari: ſi nempe plures inferiores cum ſuperiore conferas: hinc enim magis eminebit virtus eius, cùm pluribus collatis C inueniatur ſuperior, aut ipſe vnus omnes omnium virtutes complexus videatur.

Proderit nonnunquam inſtituere certamen aliquod virtutum inter ſe contendentium. Pacatus Orator id artificij expreſſit, dùm inter Conſtantini fortunam, ſeu felicitatem, ac virtutem aliquid controuerſiæ ponit, cui potiſſimùm illarum res geſtas adſcribere debeat. Vbi virtutes eius omnes inducit inter ſe contra fortunam litigantes. *Audio Conſtantiam dicere bellum atrox periculoſumque ſuſcepi; Patientiam, immenſum iter, tempus anni graue, ſemper armata, ſemper ieiuna toleraui: tenere Prudentiam, partitam ſum mentem, & multiplicaui arte terrorem: aſſerere fortitudinem, bis conflixi cum hoſte, bis vici, omnes clamare, quid tibi debemus fortuna, quam fecimus?*

Præter ordinem Narrationis non indiligenter D Oratori laborandum eſt vt ab vna re venuſtè, & commodè tranſeat ad aliam, & in incœpta Narrationis figura perſeueret: vt puta, ſi ſemel allegoriam vſurpauerit, Reipub. cum Naui, ſapientis viri cum Sole, aliaſque id genus comparationes, non tantùm verbis à re tranſlatis inſiſtat, à qua ſumitur ſimilitudo, ſed etiam tranſitionibus, quibus ab vno fiat ad aliud quoddam, tranſitus. Hanc induſtriam artis periti docent, vnus inter paucos Pacatus in Theodoſio. *Quod facere ingreſſi vrbes ſolemus, vt primùm ſacras ædes, & dicata numinibus delubra viſamus, tùm fora atque gymnaſia, ambulacra & plauſtra miremur: ita in laudibus tuis ſanctos aditus & priſcis inquanda Ceremoniis inſtituta veneratis, gradum ab illis proferabimus; dein quæ in medio conſiſtunt ad publicos vſus valentia, non priuatim, ſed in commune*

conducunt, nec parietibus, ſed orbe claudentur, nec tecto, ſed cœlo aperientur.

PVNCTVM X.

Confirmatio & Amplificatio laudatiui generis.

NOn magnopere neceſſariam huic generi confirmationem tradit Ariſtot. 3. Rhetor. c. 17. factis nimirum habenda fides, quæ vel totum orbem, & ſolem teſtem habuerunt. Maior eſt Amplificationis habenda ratio; cuius hic fons primus eſt, ſi qui laudatur, ſolus rem geſſerit, aut vnus eâ dignus habitus ſit. Ex eo capite Gratianum laudat Auſonius, quòd liberalior omnibus B in remittendis tributis fuerit. *Quis vnquam Imperatorum hoc prouinciis ſuis, aut vberiore indulgentia dedit, aut certiore ſecuritate profexit, aut prudentia conſultiore muniuit? Fecerat & Traianus olim, ſed partibus retentis non habebat tantam oblectationem retenti debiti portio, quanta ſuberat amaritudo conſeruati. Et Antoninus indulſerat, ſed imperij, non beneficij ſucceſſor inuidit, qui ex documentis, tabuliſque populi condonata repetit: in argumenta omnia flagitandi ardere iuſſiſti. Videre in ſuis quaque foris ciuitates conflagrationem ſalutaris incendij. Ardebant ſtirpes fraudum veterum; ardebant ſeminaria futurarum, iam ſe cum puluere fauilla miſcuerat, iam nubibus fumus inuoluerat, & adhuc obnoxij in paginis concrematis ductus apicum, & ſeſtertiorum notas, quum inuantia de ratione cernebant: quod meminerant lectum legi poſſe, & verentes. Quid te Imperator Auguſte, indulgentius? quid poteſt eſſe conſultius? quæ bona præſtas, efficis ne caduca ſint; quæ mala adimis, proſpicis ne poſſint eſſe recidiua.*

II. Si primus omnium id fecerit, aut Princeps in re aliqua ſit, qua ratione laudatur Demoſthenes, quòd Ciceroni præcepit ne primus diceret. Hùc ſpectant rerum inuentores, aut qui vſum illatum, & exemplum ad ſuos primi traduxerunt.

III. Si facti ſocios vix aliquos habeat, aut ſi fecerit quod pauci. In quo ſi primus non fuerit, vſurpari poteſt illa excuſatio, quam attulit Ariſtides in ſua Roma. Atque hoc mihi dolet aliquos hîc de Lacedæmoniis prædixiſſe eorum exercitum præter paucos è ducum ducibus conſtare, cùm id vobis reſeruari, ac primùm tribui debuerit, quod ille ante tempus protulit: quibus probat id non eſſe mirum in Lacedæmoniis, ſed in Romanis.

IV. Dùm inter multos eiuſdem gloriæ participes ac ſocios præcipuus numeratur; vt Iaſon inter Argonautas, Hector inter Troianos, Achilles inter Duces Græcos.

V. Si tempore, loco, quadam occaſione, cæteriſque debitis circumſtantiis, quæ ad rem multùm conferunt, commendatione dignum opus effecerit, ſi opem & auxilium laboranti patriæ tulerit; Ita poterit eius prouidentia laudari, & quaſi rerum præſaga mens. Hùc reuocari poſſunt dona collata quaſi virtuti præmia, coronas loquor, torques, armillas, & alia quibus homines ad egregia facinora incitantur. Adde ſi non ſemel, at ſæpius idem fecerit; tunc enim non A caſui, fortunæ, ſed virtuti & induſtriæ adſcribendum erit.

PVNCTVM XI.

Generis Encomiaſtici Peroratio.

POſſunt ac debent cieri motus in laudationibus, non illi quidem vehementes, ſed qui ſtudium imitationis, honeſtam quandam æmulationem virtutis perſuadeant, amorem & beneuolentiam excitent in eum, quem commendamus: In vituperationibus autem adhibendi motus indignationis & iracundiæ, pudoris & ignominiæ, vt in animis auditorum turpitudinis ac dedecoris odium relinquatur. Sic enim res ante dictas illuſtrat, & memoriam eorum reuocat quæ in tota Oratione diſputata ſunt.

Porrò varius & multiplex perorandi modus colligitur apud Laudatores eximios; Plinius vota facit, ac preces ad ſuperos habet pro incolumitate, rebuſque proſperis eius, quem multis commendauit. *Præſides cuſtodeſque imperij Deos, ego Conſul pro rebus humanis, ac te præcipuè Capitoline Iupiter, precor vt beneficiis faueas, tantiſque muneribus addas perpetuitatem. Audiſti quæ malo Principi precabamur, exaudi quæ pro diſſimillimo optamus. Non te diſtringimus votis; non enim pacem, non concordiam, non ſecuritatem, non opes oramus, non honores: ſimplex cunctaque iſta complexum vnum omnium votum eſt, ſalus Principis, &c.*

Alius eſt Conſtantini laudator Anonymus. C *Quamobrem te ſumme rerum ſator, cuius tot ſunt nomina, quot gentium linguas eſſe voluiſti, quem enim te ipſe dici velis, ſcire non poſſumus, ſiue in te quædam vis menſque diuina eſt, quæ toto infuſa mundo omnibus miſcearis elementis, & ſine vllo extrinſecùs accedente vigoris impulſu, per te ipſe mouearis; ſiue aliqua ſupra omne cœlum poteſtas eſt, quæ hoc opus tuum ex altiore naturæ arce deſpicias, te inquam, oramus, & quæſumus vt hunc in omnia ſæcula ſerues Principem: parum eſt enim optare tanta virtute, tantaque pietate, quem longiſſimum habet vita progreſſum. Fac igitur vt quod optimum humano generi dediſti, permaneat æternum, omneſque Conſtantinus in terris degat ætates.*

Quid ſupereſt, niſi vt te ſupereſſe velimus imperio? addant vitæ tuæ Superi annos quos patriæ, quos nobis reddidiſti. D Viuat nobis viuat poſteris, viuat inuictus, viuat auguſtus, viuat quod fecit adhuc Ludouicus.

II. Ab ipſa gratiarum actione, Plinius in Traiano. *Vobis P. C. quantum debeam publicis etiam monimentis continetur, vos mihi in Tribunatu quietis, in prætura modeſtiæ: vos in iſtis officiis etiam, quæ e ſtudiis noſtris circa tuendos ſocios coniunxeratis cuncti conſtantiæ antiquiſſimum teſtimonium perhibuiſtis. Vos proximè deſtinationem conſulatus mei his acclamationibus approbauiſtis, vt intelligam etiam atque etiam enitendum mihi, vt hunc conſenſum veſtrum complectar, & teneam, & in dies augeam.*

III. Ab excuſatione ſui, quod minus eleganter eius vitæ miracula commendarit minuſque ſatisfecerit auditoribus. Hanc adhibuit induſtriam Pacatus. *Hactenus memet Imperator res*

tuas præteritas attrectaſſe fas fuerit : at cùm tempus admoneat meminiſſe præſentium, finem ſermoni facere maluerim, quàm ampliſſimi ordinis munus inuadere. Dabitur vtcumque venia piæ temeritati, ſi vſurpaſſe communia, non occupaſſe videamur aliena. Licuerit mihi quæ in barbaris gentibus longinquiſque prouinciis pro ſumma re fortiter feliciterque feciſti annuente numine tuo & Senatu fauente dixiſſe. A

IV. Soggerit idem Orator, dùm ſibi gratulatur, quod tanti Principis laudes dixerit, quod illum viderit. *O mea felix peregrinatio! ô benè ſuſcepti, & exhauſti labores! quibus ego interſum bonis? quibus fruor gaudiis? quæ reuerſus vrbibus Galliarum diſpenſabo miracula? quantis ſtupentium populis, quàm multo circumdabor auditore, cum dixero Romam vidi, Theodoſium vidi, & vtrumque ſimul vidi. Vidi illum Principis patrem, vidi illum Principis reſtitutorem. Ad me longinqua conuenient ciuitates, à me geſtarum ordinem rerum ſtilus omnis accipiet, à me argumentum Poëtica, à me fidem ſumet hiſtoria. Compenſabo tibi iſtam Imperator, iniuriam, ſi cùm de te ipſe nihil dixerim quod legendum ſit, inſtruam quæ legantur.* B

V. A pollicitatione vel officij perpetui, vel amoris. Mamertinus Orator clariſſimus in Iuliano ſic ait. *In referenda autem gratia ſacratiſſime Imp. hoc tibi polliceor ſemperque præſtabo, mihi neque in ſuggerendis conſiliis veritatem, neque in adeundis (ſi res popoſcerit) periculis animum: neque in ſententia ſimpliciter ferenda fidem: neque in hominum voluntatibus pro Repub. teque lædendis libertatem: neque in laboribus perferendis induſtriam, neque in augendis imperij tui commodis grati animi beneuolentiam defuturam; idque omni vita mea tempore ſummis opibus enixurum, elaboraturum, effecturum, vt honores in me tui, non quia neceſſe fuerit, ad quemcumque delati, ſed quia oportuerit, rectè poſite, & ratione collocati eſſe videantur.* C

VI. Cauſam reddit Orator, cur rem vnam potius quàm aliam quamlibet ad dicendum ſibi ſumpſerit, quod in Genethliaco Maximiani facit Mamertinus. *Optime igitur Imp. quantum arbitror, hæc potiſſima elegi, quæ gemino natali tuo prædicarem. Etenim cætera virtutes, & bona cætera proceſſu ætatis eueniunt, fortitudo annis accedentibus roboratur, Continentia diſciplina præceptis traditur, Iuſtitia cognitione iuris aſciſcitur, ipſa denique illa quæ videtur omnium rerum domina eſſe ſapientia, perſpectis omnium moribus, & exploratis rerum docetur euentis, ſola cum naſcentibus pariter oriuntur pietas atque felicitas: naturalia ſunt enim animorum bona, & præmia fatorum, &c.* D

VII. Eſſe poteſt ab rei alicuius petitione, pro aliis, aut etiam pro nobis ipſis. Eumenius in Conſtantini filio pro ſuis Imperatorem deprecatur. *Quoniam ad ſummum veterum meorum tua dignatione perueni vt hanc meam qualemcumque vocem diuerſis etiȝ & Palatij officiis exercitam, tuis auribus conſecrarem, maximas Numini tuo gratias ago tibique (quod ſupereſt) commendo liberos meos, præcipuèque illum iam ſumma fiſci patrocinia tractantem, in quem me totum transfulit pietas. Cæterùm quod de omnibus liberis dixi, læta eſt ambitio. Præter illos enim quinque quos genui, etiam illos quaſi meos numero, quos prouexi ad tutelam fori, ad officia Palatij, quorum ſucceſſibus lætor, omniumque honorem pro meo duco.*

LECTIO VI.

Vſus præceptorum particularium generis Epidictici.

VArias ac multiplices ad hoc genus ſpecies Orationum reuocant Oratores, ſcilicet ſummi Pontificis laudem, Regis Auguſti, hominis eruditi, viri piè Religioſi, militis egregij, fœminæ Principis, Pueri, vel Adoleſcentis in ſpem Reip. nati, Parentis, ſubditi; idque vel per Genethliacon, in ortu & natali die, vel hominum, vel vrbium: Epithalamium, in Nuptiis: Epinicium poſt victoriam; Soteriam, poſt recuperatam valetudinem: Epicedium, ad defuncti cadauer nondum ſepulti: Epitaphium ad tumulum in anniuerſario die: Monodiam, ad vita functi memoriam celebrandam: Gratulationem, creato Pontifici, Inuncto Regi, Inaugurato doctori, vel Magiſtratui: Ἀποβατήριον abeunti vel abire paranti amico; ἐπιβατήριον incolumi patriæ reddito: Euchariſticum, ob acceptum beneficium gratiarum actionem.

PVNCTVM I.

Vſus laudis in Puero.

HVius Orationis Vſus eſt in funere illuſtris pueri, vel in natali die, vel luſtrico, & ſacro fontis baptiſmate, vel cum alia Panegyris inſtituitur. Notandum aſciſcendam eſſe laudem hanc aut à ſeminibus, & Principiis virtutum, aut à ſpe quam pollicetur egregia pueri creſcentis indoles. Vt enim ſurgentis auroræ crepuſculum ridere blandius ſolet, ſic & in pueris, in quibus vis naturæ paulatim eſſloreſcit virtutum teneritas delectat, & magis ſuauem, quàm locupletem dicendi materiam ſuis Oratoribus ſuggerit.

Auctores à quibus laudis huius materia ſumi poteſt nominantur, Plato de legibus, dùm huic ætati perfectius educandæ leges præſcribit; Xenophon in pueritia Cyri; Philo opuſculo primo de liberorum educatione; Plutarchus in vitis virorum illuſtrium, in Catonis, Alcybiadis, Licurgi, Auguſti, aliorum: Ariſtoteles in Ethicis: D. Ambroſius in Ioſepho, Agnete, Valentiniano Auguſtinus epiſtola ad Licentium.

Exordium dabit dictum illud Regis vatis de aurora naſcente, *res natiuitatis tuæ*, quod alij exponunt ante Luciferum genui te. Vt enim lux auroræ, quæ pueritia diei dicitur, mortalibus in tenebris adhuc ſepultis ſolet eſſe gratiſſima, niteoſque purpureo temperatoque fulgore clarior ſpem purioris ſolis relinquit, generat vniones in conchili, pingit flores in pratis, &c. Ita pueritiam N. eſſe vitæ auroram. Tùm beneuolos auditores hortatur vt rore & ſuauitate tàm amantis ſyderis ſe perfundi patiantur, & in Oratione ſua radios illius nitentes dignentur intueri. Propoſitio ſequitur; ſcilicet velle ſe hu-

tis auroræ pulchritudinem & ortum propius intueri.

Confirmatio præcipua quæque capita comprehendit à quibus peti poſſunt puerorum laudes. A paterno, maternoque genere, à ſimilitudine virtutum vtriuſque, quam velut ſpirantem in vita ſua referunt. Nam plurimum intereſt, ait Plutarchus, ſtirpem plantarum eſſe generoſam, quia deiicit virum tametſi generoſum conſcientia paterni criminis, & fundamentum ſi firmum non eſt, ædificium licet præclarum, corruit, quale tandem huic pueio genus?

Si quid contigit mirum aut diuinum vel ab oraculo, aut vaticinio, dicendum illuſtres viros vt plurimum, magno naturæ parentis & cœlorum motu editos: Nondum natus erat Pericles Olympius, & iam Græcos vel nominis ſui recordatione terrebat; nondum Alexander ab Olympiade, iam Ammonis filius dicebatur, quem vel ante partum Hecuba formidaſſe dicitur, Deus quoque Iſaacum, Sanſonem, Iſmaëlem, Ioſiam ante alios longè prædici voluit, ſicut & Iuſtinæ Imperatrici euenit per ſomnium paternum de purpura genitæ, ſicut & Theodorico ortum per ſtellam in ſinum maternum lapſam; vt Cyri gloriam ex eo coniecisse narratur Aſtyages, quòd eius mater ſibi dormienti viſa eſſet, ex ſe palmitem fundere, quo tota latè Aſia tegeretur. Adeo verum eſt pueris ad magna quædam electis, multa ſæpè contigiſſe diuinitus, Seruio & Iülo flamma caput lambens ex Liuio, Eliæ, quem Angelus flammeis inuolutum faſciolis, flammeis globulis enutriuit, Ambroſio, cuius in labiis examen apum molliter ceſſitauit, Puero Octauiano quem catena aurea è cœlo in Capitolium demitti vidit Tullius, vt cui Aquila imperium oppignerans panem abſtulit, quem Alexandro reddidit.

Quæ in ortu contigerunt laudanda, factum ad rem, quòd terram tetigerit primùm, vt ſi Hercules alter in Clypeo exceptus eſt referente Theocrito; ſi in panno aureo, vt Iupiter, canente Callimacho, hoc enim proſperitatis ſignum eſt, illud fortitudinis; ſi natus riſerit, vt in Salonino dixiſſe videtur Virgilius, ſi aqua luſtrali perfuſus antequam natus, vt Carolus ſimplex, ſi vim inſolitam fortitudinis exhibuerit, Hercules elidendis anguibus, ſi flumine gelido merſus vt olim apud Gallos, ſi flamma, vt Hercules.

Suos quondam Principes, cùm naſcebantur, Scythæ Clypeo extulerint, ad belli præludium; ſuos Athenienſes Sacerdotalibus infulis texerint, ad pacis auſpicium; Perſæ aduerſo Soli oppoſuerint, ad religionis ſpecimen; Romani humi ſtrauerint, ad miſeriarum exemplum; Turcæ militari vexillo, ad iactantiam; Græci purpurea Chlamide, ad pompam; Parthi caſſide, ad ferociam exceperint. Parentis optimi filius luſtralibus aquis aſperſus erit diuinis aris imponendus, ad æternum Chriſtianæ pietatis monumentum.

Laudantur ab ingenij ſolertia, ſi cum morum grata feſtiuitate, ſermoniſque affabilitate coniungatur: ab induſtria, eruditione & liberalium artium diſciplina, ſpe rerum maximarum, cæteriſque animi & corporis dotibus, quarum cognoſcitur eſſe capax tenerior adhuc ætas illa, tametſi vt benè Tull. omnium ſeminibus à natura aſperſa ſit. Nominantur autem prudentia & grauitas quædam, & cogitatio magna ſpirans, contemptus puerilium ludorum, quæ ſapientia præcox licet, laudem meretur, cùm ſit flos ingentium virtutum; Talis Agnes quæ ex D. Ambro. 13. ætatis anno mortem adiit & vitam inuenit, quæ vitæ perennis auctorem dilexit. *Infantia quidem computabatur in annis, ſed erat ſenectus mentis: nondum idonea pœna, & iam matura victoria, magiſterium virtutis impleuit, quæ præiudicium vehebat ætatis:* Talis Ioſephus, qui filius ſenectutis dictus eſt ob ſenilem prudentiam; & ille Macarius παιδογέρων: Alexander, qui duodecim annos natus Legatos Perſas non de puerilibus nugis, ſed de bello, de regni adminiſtratione, deque rebus virum ætate prouectum ſapientibus interrogauit: Themiſtocles, qui ludentibus coæqualibus ſuis Orationes ipſe ſeorſim meditabatur: Carolus V. Gallorum Imperator, qui parente gladium & coronam ad optionem offerente, gladium elegit, *& hic*, inquit, *illam dabit*: A pietate in Deum, Obſeruantia in parentes, & Magiſtros: Edmondus Cantuarienſis qui puer annulo aureo Deiparam, ſubarrauit: Robertus, quem Deipara, ſanctus Hermannus, qui cum Puero IESV ludere ſolitus erat, &c.

A pudore, à morum innocentia, ab integritate vitæ, vt qui non fuerit voluptatum illecebris emollitus, nec vllum in eius animo puriſſimo impreſſum fuerit impietatis aut peccati veſtigium, quod, &c.

PVNCTVM II.

Vſus laudis in Adoleſcente.

SI pueritia eſt aurora, Sol Oriens eſt Iuuentas; vndè ducitur laudis huius exordium, vel à dicto Demadis apud Athenæum, lib. 3. cap. 1. τοὺς ἐφήβους ἔαρ τοῦ δήμου Iuuenes eſſe ver populi, & ver eſſe iuuentutem mundi, proindè laudator inferet ſe non poſſe non floridè & amœniter de florida vernantique ætate non loqui, ſuoſque prouocabit auditores ad iucundam pulcherrimi ſpectaculi contemplationem.

Propoſitio. Sed quemadmodum vno tempore tàm multiplex eſt florum varietas in hortis & pratis, vt labor ſit, quem potiſſimum legas; ita & in Iuuentute N. verna, quas potius virtutes excerpas, vt ſertum laudis eius componas, non facile ſit eligere; ſe tamen inter tot aliquos delibaturum eſſe dicet, vel permiſſurum auditoribus, vt odorentur, quem potiſſimum voluerint.

Confirmatio. Inchoatur ab officio, & diuiſione virtutum eius ætatis D. Ambroſ. 1. Off. Adoleſcentum eſt timorem Dei habere, deferre parentibus, & illis obſequi, ex eorum conſiliis res ſuas omnes agere, honorem habere ſenioribus & reuerentiam, caſtitatem tueri, non aſpernari humilitatem; addendum magnos heroas id egiſſe, Alcibiadem Socrati ſe tradidiſſe, Alexandrum Ariſtoteli, Gratianum Imperatorem Auſonio, Romanos ferè omnes inſignes militiæ Duces, & Oratores eximios habuiſſe moderatores, quorum facta diſcerent, mirarentur, æmularentur: quid ſi parentes ſuos habuerit à quibus ad virtutem & morum diſciplinam informaretur? hic locum habent præſtantium virorum deſcriptiones.

Laudari debet adoleſcentis præſertim ex eo quod vitiis huic ætati propemodum innatis caruerit; Quibus autem iracundia, leuitate, ſpe turbida, inflammata cupiditate, nimia ſuperbia, &c. De Valentiniano D. Ambroſ. *A vitiis Iuuentutis abſtinere magnum eſt, vel ea relinquere ſtatim in ipſo iuuentutis veſtibulo;* Quod ab enumeratione feciſſe Valent. docet. Quam indolis perfectionem laudat in Honorio Claudianus 4. Conſ.

Si metuis, ſi praua cupis, ſi duceris irâ,
Seruitij patiere iugum: tolerabis iniquas
Interius leges, tunc omnia iure tenebis,
Cùm poteris rex eſſe tui. Procliuior vſus
In peiora datur, ſuadetque licentia luxum,
Illecebriſque effrena fauet, tunc viuere caſtè
Aſperius, cùm prompta venus, tunc durius ira
Conſulitur, cùm pœna patet, ſed comprime motus
Nec tibi quid liceat, ſed quid feciſſe decebit
Occurrat, mentemque domet reſpectus honeſti.

Dic in Iuuene virtutes eas fuiſſe, quæ diuinis honoribus excipiendum probarent, corporis & animi dotes egregias, robur & fortitudinem, pietatem in Superos, ſapientiam ſingularem, Clementiam in omnes; ſed eam pulchritudinem, quæ mentis excellentiam argueret, puritatiſque foret indicium, hanc in eodem Imperatore recognoſcit Claudianus 4. Conſ.

Quæ pietas, quantuſque rigor, tranquillaque magni
Vis animi, nullóne leuis terrere moueri:
Nec vana mirari facilis: quæ docta facultas
Ingenij linguæque modus! reſpenſa verentur
Legati, grauibuſque latet ſub moribus ætas.
Quantus in ore Pater! radiat quàm torua voluptas,
Frontis & auguſti maieſtas grata pudoris!
Quis decor, incedis quoties clypeatus & auro
Squameus, & rutilus criſtis, & caſſide maior!
Sic Amphionia pulcher ſudore palæſtra
Alcidæ Pharetras, dircæaque tela ſolebat
Prætentare feris, olim domitura Gygantes
Et pacem latura polo.

Denique dicendum cum Demoſthene illum eſſe veræ virtutis ideam & exemplar, à natura ſimul & à Deo factum, propoſitum omnibus ad imitandum, in quo virtutes, nulla vitiorum contagione fœdatæ reperiantur. Apud poſteros, vero miraculi fidem claudicaturam, vt ait de Conſt. Auguſto Nazarius. Magnitudo Principis noſtri geſtis veterum fidem conciliat, ſed miraculum detrahit. Tu Imperator optime, adhuc æui immaturus, ſed iam maturus imperio, oſtendiſti curſum ætatis non expectandum, in feſtinatione virtutis. Tu exinde domi militiæque iuxtà bonus, nuſquam extuliſti, quin vbique te gloria quaſi vmbra comitata ſit. Tu ferociſſimis regibus captis tanta laude res bellicas auſpicatus es, vt iam inauditæ magnitudinis obſidem tenecemus. Vt Herculem ferunt tenerum adhuc atque lactentem duos angues manu eliſiſſe (vt iam infantulo indoles futuri roboris immicaret) ſic tu Imperator in ipſis Imperij tui incunabulis quaſi geminos dracones necares, per ſæuiſſimorum regum famoſa ſupplicia ludebas.

In Peroratione motus admirationis & amoris cieri poteſt, & exhortatio grauior ad Iuuenes.

A

PVNCTVM III.

Laus Regis alicuius aut Principis in vniuerſum.

DVplici methodo tractari poteſt hoc genus Orationis, vel ſi ſequamur rerum geſtarum ordinem, vel ſi virtutes præcipuas eligamus, quas in eo fuiſſe doceamus; plerique veterum primam rationem ac viam ſequuti ſunt, alteram maioris artificij eſſe credimus: Itaque propoſitio fieri poteſt, ſi Solem dicamus eſſe Regem vt Dio 3. de Regno. Seneca 1. de Clem. quem vocat beneficum ſydus, alij Ducem, Principem
B ac moderatorem luminum, caloris fontem, vnicum mundi oculum, continuo curſu terram luſtrantem, & luce ſua perfundentem omnia, diei iucunditatem, cœli pulchritudinem, naturæ gratiam, præſtantiam creaturæ; Quid maius dici poteſt ad formoſi vtiliſſimique ſyderis commendationem, quàm quod de ſole dixit magnus Dionyſius de diuinis nominibus, τῆς θείας ἀγαθότητος ἐμφανῆ εἰκόνα, claram expreſſamque diuinæ bonitatis imaginem, quam in homines effuſam Sol alter lucis & caloris ſui communicatione imitatur: quæ multa Regi conueniunt, maieſtatis ſplendor, generis claritas & amplitudo, vitæ cultus & elegantia purpuræque fulgor, à quo ſplendorem ſuum Regni Proceres, vt à Sole lumen aſtra reliqua, mutuantur.

Aliàs cùm Nazianzeno dicemus Regem Medico
C ſimilem, ſed excellentioris artificij, quàm corporis & morborum grauium: Ὅσῳ ἐστὶν ἰατρὸς τοῦτό ἐστιν ἄρχων, μᾶλλον δὲ καὶ ἰατροῦ πλέον. Quod eſt Medicus, hoc eſt Princeps, vel potius plusquàm Medicus, ait diuinè S. Chryſoſtom. in Pſal. 113. Quibus oſtendit non mediocrem eius artificij cognitionem & peritiam in Regibus requiri, ſed excellentem & perfectam. Peritè Nyſſenus & eleganter, vt ſolet, de Medicorum ſcientia diſſerens libro de Trinit. περὶ τὰς κατὰ τὸν βίον σπουδαζομένας ἁπάσας. rebus omnibus quæ in vita magni fiunt præcellere. Adde Lenitatem, Prudentiam, Æquitatem, Seueritatem, quæ ſunt potiſſimæ Medicæ dotes, Regi neceſſarias eſſe, ſiquidem ea Nazian. Orat. 1. nihil eſt difficilius, quam ſcilicet ἄρχειν τῶν ἀνθρώπων hominibus imperare.

Modò ſimilem animæ, quæ vitam donat,
D pulchritudinem motumque membris imperat ad ſalutem corporis, eſtque eiuſmodi, vt ſi vel momentum ab eo diſceſſerit, corrumpatur: Rex omnes Imperij ſui partes animat, tolatur, auget, leges præſcribit, pacem, otium & tranquillitatem reddit & confirmat, vberem agriculturam, & quæſtuoſiſſimam mercaturam valere vult & vigere; quo ſemel extincto, quæ regni facies? quæ rerum perturbatio? &c.

Virtutes regias proponunt alij, quas enumerat Iſocrates in Euagora, Plutarc. in Marciano dùm experientia militari clarum facit, corpore fortem & robuſtum, prudentiâ ſingularem, manu promptum, naturâ bellicoſum, moribus probum & modeſtum.

Dio libro 4. characteres Principis recenſet, quorum primus eſt, vt ſit θεοφιλής, Dei Deoque amicus;

amicus; alter vt ſit eruditus & ſapiens, tertius A clemens, moderatus, & miſericors, quartus fortis ad pericula, ſeque conſtanter morti offerens ad religionem propagandam latius, &c.

A pietate primum auſpicari debet Orator, quòd *ἐν θεῷ πάντα* ſecundùm Ariſt. Cùm filios ad veram pietatem complectédam hortaretur Theodoſius Auguſtus magnum hoc effatum protulit, ſcilicet à pietate quæ eſt in Deum & Superos pendere felix Imperij regimen. Per hanc enim ait Theodoretus l. 5. c. 25. *καὶ εἰρήνη φυλάττεται, καὶ πόλεμος καταλύεται, καὶ πολέμιοι τρέπονται, καὶ αἴρεται τρόπαια, καὶ νίκη βραβεύεται.* Et pacem conſeruari, bellum extingui, hoſtes in fugam verti, trophæa erigi, denique victoriam conſtare. *πασῶν ἀρετῶν ἡγεμόνα*, Principem atque ducem omnium virtutum pietatem eſſe dixit Hierocles, tametſi foret Chriſtianæ religionis hoſtis.

B Hîc per Apoſtrophem acerbam compellari poſſunt Athei Machiaueli, Michaëles, Friderici, qui vecordes & ſtolidi religionem inter & imperium diſſidium eſſe voluerunt, diuinas leges, cum Regni legibus non poſſe ſubſiſtere; quos ignorantiæ, improbitatis & ſtultitiæ arguet Orator.

A Clementia, morumque lenitudine: grande ſcilicet animi decus & ornamentum omnibus expoſitum, ſed Principi maximè neceſſarium; Nam amari, coli, diligi, maius imperio eſt, vt laudabili dicto pronuntiauit Symmachus. Clara ſanè eſt manſuetudinis ea laus, vbi lenitas animi reperitur, ibi ſubitò videas chorum eſſe præſtabilitum virtutum: ſed præſertim ad manſuetudinem ſe continuò adiungunt animi ſancta demiſſio, modeſta patientia, vis obedientiæ ſingularis. Quod Ennodius eleganter artificium cœleſte nominauit. *Perfecti ſæculorum Reges, ſupplicantibus indulgere cœleſti arte didicerunt.* Tum demum Rex omnes comitatis numeros obiiſſe dicitur, cùm, vt Traianus aliter, par omnibus eſt, & hoc tantum cæteris maior, quò melior, illius Dictatoris Cæſaris effati memor. *Miſerum eſſe inſtrumentum ſenectutis, recordationem crudelitatis.* Apud Ammia. l. 29. Clementiæ verò ſenectutis ſolatium, propter quam ſunt in honore apud ſuos, & amica omnium reuerentia excipiuntur.

Non ſic excubiæ, nec circumſtantia tela
Quàm tutatur amor.

Canit Claudianus. Hæc arx inacceſſa, hoc inexpugnabile munimentum, munimento non egere. Quis enim velit ei nocere, à quo nihil timet, & omnia ſperat, cuius vita nulli noxia ſit, omnibus vtilis, cuius mors nulli proficua, multis noxia, Petrarcha de ſolitudine. Adde notam eſſe diuini- D tatis, & numinis imitationem, eam ob cauſam clementiæ laude commendatus cum Timotheo vocatur ab Iſidoro Peluſiota l. 2. ep. 151. *Τέμενος ἡμερότητος* templum manſuetudinis, ex quo ſatis intelligimus hanc virtutem eſſe quidpiam diuinum, animumque eius, quem pia morum ſuauitas complexa ſit Deo coniectare.

Deinde probandum in bellicæ virtutis tutela atque præſidio latere omnia florentis regni bona, ſi prudenter feliciterque, ſi iuſtè, ſi rectè, ſi ex Dei legibus & auctoritate Princeps regnum ſuum adminiſtret, quæ multa repetenda ſunt ab Inuentione demonſtratiua.

PVNCTVM IV.

Laus Principis fœminæ.

EXordium ab Inſinuatione, difficilem eſſe laudem huius perſonæ, quam pleríque ſapientum grauiſſimis probris, inſectantur. Et verò *mulierem fortem quis inueniet?* ait ſapiens. Menander, *Θησαυρὸς τῷ ἐχόντι γυνή.* Sed illuſtriorem fore commendationem huius dicet, ſi ſexus infirmitate ſuperior, heroicam virtutem induerit; adde quod conuitia vitiorum ſunt, non mulierum.

Laudatur ergo primùm à nobilitate generis, quâ Liuias, Cornelias cæteraſque ſuperat Principes fœminas.

B Ab inſtitutione ſancta primæ ætatis, alteram Pulcheriam dices quæ fratrem ſapienter ad bonos mores informarit, Imperiumque feliciter adminiſtrarit: Zenobiam, quæ Virago duxerit exercitus: Clotildem Francorum Reginam, quæ Religionem Chriſtianam induxerit.

A prolis fœcunditate, quam vt Blanca verè pia ad omne virtutis ſtudium inſtituerit, informaritque.

A debita Marito obſeruantia & charitate ſingulari, quem ſecundùm Deum vnicè diligat, cuius etiam voluntatibus obſequatur, dùm diuinis non aduerſantur.

Ab exaggerata quadam animi moderatione, & conſtantia in rebus aduerſis & proſperis æquabilitate.

Ab officiis pietatis in Deum & Superos, ab integritate & innocentia vitæ, charitate in omnes, C in negotiis priuatis publicisque ſanctitate, à Zelo denique propagandæ religionis Chriſtianæ.

A Liberalitate, Continentia, Modeſtia, Pudore, à ſuauitate caſtimoniæ mentis & corporis, cuius ornamenta ſint ipſæ virtutes, non exquiſitæ munditiæ vitiorum illecebræ. Quibus ad ſuam aliorumque perniciem matronæ oris, quàm animi melioris abutuntur. *Date illi de fructu manuum ſuarum & laudent eam in portis opera eius.* Prouerb. cap. vlt.

PVNCTVM V.

Vſus laudis in rebus inanimis.

D REx inanimæ partim naturales ſunt, vt cœlum, elementa, fontes, metalla, plantæ terræ motus, & id genus alia, in quibus nonnunquam cauſæ præmittuntur, ex quibus coaluerunt: partim manu facta ſceptrum, thronus, vrbes, ædificia, ſtatuæ, in quibus cauſa materialis & efficiens celebrantur, neque prætermittuntur effectus, ſi qui reperiantur inſignes. Crux itaque reparatoris noſtræ ſalutis Chriſti commendetur;

Exordium inſtituetur ex eo quod cuiuſuis rei dignitas, arceſſatur ab eorum æſtimatione, penes quos, ſumma poteſtas eſt, ſic fictilis Epicteti lampas magni venit: Tugurium Romuli, Franciſci I. geniſtæ fruſtum in pretio fuit, & quæ ab Heroibus honeſtata fuerunt inſtrumenta, tanquam magnorum operum adminiſtra, præcipuè verò, ſi Deus illa ſignis quibuſdam illuſtrarat,

quod Cruci contigit, quæ tametſi rebus in humanis deſpicatiſſima fuerit, tamen ex quo diuino ſummi Regis cruore, vti purpurâ tincta eſt, rebus omnibus antecellit.

Propoſitio. Itaque non nouis illam radiis illuſtrabit, ſed ſanctè venerabitur, vt Imperatoris ſolium, vt diuini ſponſi thalamum, vt currum triumphalem, quo cœlo victor inuectus eſt, vt ſceptrum Dei patientis: cumque illius decora ſint propemodum infinita, leges Oratori præſcriptas non excedet, genus, indeptos honores, effectus varios enumerare contentus.

Incipiet ab anteocupatione confirmationem, futurum operæ pretium, ſi priuſquam opus aggrediatur dedecoris & ignominiæ vetuſtam opinionem & hominum mentibus penitus inſitam atque comprehenſam euellat, ſcire ſe crucem ſemper ignominiâ pleniſſimam fuiſſe, damnatis ſeruis & hoſtibus teterrimis figi ſolitam atque conſtitui, mortis genus eſſe turpiſſimum, ſed Crucem eò futuram illuſtriorem, quòd notas abiectionis in æternæ gloriæ gemmas commutarit.

De Crucis ortu quærere labor inanis eſt, cùm totum illius decus ex eo tantum ductum velit quod morientem tulit Deum. Fuerit obſcura prius, caruerit adſcitis honoribus, natiuis affatim ſplendet, nec reorum ſordibus obſoleſcit.

Si definiendum eſt illius genus, diuinam manum dicet, quæ figuram illam omnibus totius vniuerſi partibus æterno charactere conſignauit. Quod ab enumeratione demonſtrari facilè poteſt in cœlo, in ſtellis, in auibus, in homine natante, in eius facie, nauibus, vexillis militaribus in floribus & plantis, vbiq; Crucem agnoſcimus & miramur.

Iam ſi vetuſtas rem commendat, & gloriam addit, ab ipſo mundi naſcentis exordio, emblematicis myſticisque picturis expreſſam crucem, & adumbratam vaticiniis conſtat; Et licet magnifica ſit illa, nobilitatis ratio, quæ ab diuina voluntate naſcitur & auguriis, quæ tamen à factis, & virtute ducit originem multis nominibus eſt anteponenda.

Porrò quàm excelſa, quàm diuina ſunt opera, quàm illuſtria Crucis miracula? Dic eſſe gladium, quo ceruices Gigantis cecidit Dauid: virgam Moyſis, quâ Regem Ægypti Pharaonem expugnauit, Nilum vertit in ſanguinem, mare fidit, reduxitque ſuper hoſtes: Columnam igneam, quâ duce populus Arabum deſerta traiecit: ſchalam, quâ vidit è terris in cœli verticem Angelos euadere Iacob: Arborem vitalem, quam in Edem vmbilico Deus reparandæ hominum vitæ plantauit; ſceptrum Regis Aſſueri aureum, cuius in faſtigio ad caput protenſo, vel retracto ſita erat mors & vita: ſerpentem illum ex ære fuſili erectum à Moyſe, cuius ad aſpectum ſaucij conualeſcerent: Eliſei baculum, quo mortuus ſuſcitauit; Cornu Rinocerotis, quo hoſtes ventilat: Lignum aloës, quo amarulentæ aquæ dulceſcunt: Nauim illam Noë, quâ ſeruantur ab Eluuione naufragi? Maxillam Aſinis, quâ Palæſtinus Hercules Samſon mille proſtrauit hoſtes. Quibus per congeriem explicatis, ſubiice ſimilia quædam, imò longè maiora à Cruce fieri, vel ſingula ſingulis reddendo, explicandoque per Antitheſes, deſcriptiones, admirationes, &c.

Primus effectus. Si quidquam in ancipiti bello principibus viris optandum maximè victoria; quàm ſæpè contigit beneficio Crucis? clariſſima fuit

A illa Conſtantini, vndè labarum illud inuictum ſubrogatum fuit Aquilis; cuius vexillo tectus nunquam vulneratus eſt Alphonſus Luſitaniæ Rex, cui Chriſti de Cruce pendentis effigies apparens victoriam de quinque Sarracenis promiſit deditque, ex quo Luſitani Principes Crucem cœruleam cum quinque ſcutulis in campo argenteo, pro ſtemmate, geſtant, & in quoque ſcutulo triginta nummos, quibus Chriſtus venditus eſt. Exclamando vim ingentem huius ligni ſalutaris, hortando diligant præ Triangulis Antiochi, præ Perſicis accipitribus, &c.

Si tantæ virtutis eſt in bellis, quæ pro corpore, pro fortunis & naturæ bonis ſuſcipiuntur, quid in illis, quæ pro ſalute, pro virtutibus, pro bonis animi geruntur, efficiet? vt prædones horrent patibula, vel etiam ſtemmata
B Regia; ſerpentes halitum cerui, nubes ſolem: rum admiraberis præſentiſſimum illud remedium, & alexicacum ramum: deſpicies per Apoſtrophem Dæmonum imbecillitatem & vitiorum, attollea noſtram felicitatem, qui tàm leui negotio poſſumus lemures & laruas abigere ſigno ſalutis.

Alius effectus ſit bona innumera quæ ſingulis momentis mundo infert, aſpectu ſolo traducit animos à vitiis ad virtutem, emollit ferrea pectora, vt ſaxum virga Moyſis, quæ diuina Metamorphoſi non in belluas, ſed in Angelos immutat homines: non virga Paridis, quæ Vlyſſem ad primam iuuentutem reuocat, ſed ad ver perpetuæ felicitatis languentes & afflictos inducit. Quis Metamorphoſim hanc erubeſcat? quis non patiatur?

Per accetuationem reliquos effectus enumerabis; morbos abigit, hoc ſigno cancrum in mamilla pia fœmina curat, apud S. Auguſtinum 2. de Ci-
C uit. contra venenum eſt præſens antidotum, hoc eſt expertus & ſuo & aliorum bono D. Benedictus: rebus omnibus ſanctimoniam indere ſolet; præcipua virtus eſt quòd à diuina ſapientia ſit electa, vt clauis theſauri diuini, & fax quâ diuinitas aſſertoris noſtri apparuit, hinc ſummis honoribus & vltima veneratione cuiuſuis ætatis & conditionis homines illam coluerunt; per admirationem cultum à principibus Chriſtianis Cruci redditum, amplificabis, quæ deuolauerit in frontem Imperatorum è locis ſuppliciorum, quam pro ſceptro, pro ſtemmate Conſtantinus & Galliæ reges habuerint: Excurres in prodigam pietatem eorum, qui gemmis & auro Crucem ornarunt.

Magnum eſt illam tantopere ab hominibus vt vtiliſſimam celebrari, à Deo vero, & Angelis ea-
D dem dignitate æſtimari præcipuum. Sed honorem illum quis ſatis commendet, à ſupremo rerum omnium iudice Deo delectam fuiſſe, quæ annulo decretis æternis conſignandis inſculperetur? aſtaretque ſedenti pro tribunali, tanquam haſta Prætori, ſceptrumque diuinitatis?

Motus vehementiores in hæreticos, ethnicos Dæmonibus peiores: hortationes ad huius ſanctiſſimi ſigni cultum & honorem; ad hunc gladium flammeum & verſatilem exerendum in hoſtes & aduerſarios: concludendum per adorationem & hymnum ad illam certæ ſpei anchoram, cœli portam, & æternæ felicitatis portum tutiſſimum.

Cæterum animantium, inanimorumque eadem natura cuiusque perfecta & abſoluta perficit. In fonte commendatur humor purus,

frigidus, dulcis, ſaliens, quiſcens; tùm egregia circũ naturæ vel artis ſtructura; loci in quo eſt amœnitas & opacitas; denique ſi qua virtus peculiaris ineſt ad abſtergendum, curandoſque morbos: ſic Fontis commendat amœnitatem Horatius, eique ſacrificium promittit, lib. 3. Od. 13.

O fons Blanduſia ſplendidior vitro
Dulci digne mero, non ſine floribus
Cras donaberis hœdo
Cui frons turgida cornibus
Primis, & venerem & prælia deſtinat
Fruſtra: nam gelidos inficiet tibi
Rubro ſanguine riuos
Laſciui ſoboles gregis.
Te flagrantis atrox hora Caniculæ
Neſcit tangere: tu frigus amabile
Feſſis vomere tauris
Præbes, & pecori vago
Fies nobilium tu quoque fontium
Me dicente cauis impoſitam ilicem
Saxis: vndè loquaces
Lymphæ deſiliunt tuæ.

In laudibus inanimorum præcipuæ ſunt regionum & vrbium: In illis commendatur malarum noxiarumque rerum abſentia, fœcunditas armentorum, pecorum, arborum, ſegetum, vitium, verna terræ ridentis amœnitas, cœli grata temperies, flumina, lacus, portus, metalla, vrbes, populi, Principes illorum pace belloque illuſtres. In iſtis laudatur cœlum purum, tenue, temperatum, plaga ſalubris, ſoli circumiacentis vbertas, frugum copia, ſitus naturâ vel opere munitus, gentium, conuenientibus liber & expoſitus, antiquitas, claritaſque fundatoris, ædificiorum pulchritudo, ſublimitas, amplitudo. Principes heróum non diſſimiles; ciues formæ pulchritudine amabiles, moribus ſuaues, religione præſtantes, pacis & militiæ ſtudiis nobiles, maiorum gloriâ, diuitiis, eruditione, legibus & inſtitutis, imperio Reique-publicæ opibus inſignes, &c.

Pvnctvm V.
Gentis aut nationis laus.

INſtitui poteſt etiam gentis alicuius commendatio, idque per comparationem aliquam cum alia, vel cum rebus inanimis. Francorum gentem celebrat Orator, illam cum Lilio componet ex Becano libro 4. Francorum. *Quæ hactenus in Francorum regum ſcutis ſpectantur, iam olim Noachi ætate in vſu Francis fuiſſe dico, & illa quidem è cœlo delapſa, propterea quod non quæuis Lilia, ſed cœleſtia eſſent, nec ea alij diuinitùs data, quàm populo Francorum.* Itaque Francis & Lilio mira dicitur affinitas.

I. Flos hic imprimis alacritatem præ ſe fert atque lætitiam, ſicque ſeuſim aperitur, vt occultum nihil reconditumque contineat, adeò gratificatur hortulano: ſimul enim creuit, ſuas ſimul diuitias prodit, odorem, colorem, virtutem; Galli pariter adeò ſynceri ſunt & candidi, vt ad animi ſui ſenſa cunctis aperienda faciles ſint, ſummo mentis candore alacritate mixta, vnde Poëta.

Quin etiam nec vos Gallorum terreat ardens
Impetus, eſt alacer Gallus.

II. Lilij gratam nobilemque magnitudinem ita commendat Plinius. *Nec vlli florum excelſitas maior, interdum cubitorum trium.* Galli proceri dicuntur, ſiquidem Florus dat illis pluſquam humana corpora: hinc eorum formam Romani mirantur ac pertimeſcunt apud Liuium decadis 1. l. 5.

III. Odorem habet non iniucundum flos iſte: vndè poſt Roſam, tùm propter odoris ſuauitatem, tùm propter alia bene-multa ſecundum locum obtinet: Lilium Roſæ nobilitate proximum eſt, & quadam cognatione vnguenti, oleique, quod Lirinum appellatur. Ita Galli virtutum odore ſuauiſſimo nullum orbis angulum non perfuſum reliquerunt; ab obſeruantia Principum & veneratione laudantur, & à mentis altitudine.

—— Animoſa tuas vt Gallia leges
Audiat.

Monet Claudianus.

A rebus bellicis, vt qui nihil in agendo patiendoque extremum eſſe ducant niſi mortem, & gloriam, mediam inter eas fugam, nuſquam niſi ad hoſtes patere velint.

Armipotens dudum celebrari Gallia geſtis.

Ait Auſonius.

Omninò Gallos ad rem militarem, quàm ad agrorum culturam magis idoneos pronunciat Strabo. Armorum ſemper auidas gentes vocat Liuius. Vterque doctus à Saluſtio ſcribente, Gallica gens dicitur natura bellicoſa, indè audit ferox, rebellis, & infeſta populo Romano.

IV. Adeò fertile eſt Lilium, vt quemadmodum habet Plinius, ſuâ ſeratur lacrymâ. Gallia pariter, vt canit Poëta nobilis.

Frugum altrix, viuique ferax, fœcunda virorum.

Sed Liuius eam vocat adeò frugum hominumque fertilem, vt abundans multitudo vix regi poſſe videretur. Aliud dicam, quod licet nonnullorum opinione ſit obſcurum, euidens illis erit, qui rerum ſuarum ſedem in Gallia fixerunt, non eſſe peregrinum hominem, qui ſi cum Francis, maximè cum Regiis familiariter verſatus fuerit, non eorum virtute capiatur, & continuò in eos non ſit propenſus; adeò natiua virtus ſimplexque animi candor, mentes hominum conciliat.

V. Ab albedine flos iſte non mediocrem habet pulchritudinem & commendationem (nec enim de rubris aut purpureis loquimur, quæ tùm in aquis paluſtribus, tùm in calidioribus plagis naſcuntur) nam ita Plinius. *Candor eius eximius.* Reliqui auctores, vbi de albedine agitur, Lilij comparationem vſurpant. Martialis libro 8.

Lilia tu vincis, nec adhuc delapſa liguſtra.

Vndè canentia vocantur ab Ouidio Metam. 12. Iſidorus lib. 9. c. 2. *Galli à candore corporis nuncupati ſunt γάλα Græcis lac dicitur.* Cuius dicti rationem hanc affert, lib. 14. cap. 4. *Montes enim & rigor cœli, ab ea parte Solis ardorem excludunt, ex quo fit vt candor corporum non coloretur.* Colla Gallis lacteo candore albicantia tribuuntur à Vergilio,

Galli per dumos aderant, arcemque tenebant.
Aurea Cæſaries illis, atque aurea veſtis
Virgatis lucent ſagulis, tùm lactea colla
Auro innectuntur.

Idem plerique cum Ammiano Marcellino ſentiunt. *Candidi penè ſunt Galli omnes, an ſit aliquis Gallus ex vultu cognoſcunt.*

VI. At verò neſcio quæ grana ſiue fului, ſeu coloris aurei micant in Liliis, quæ ad Gallicum

aurum, vel ad flauas gentis comas referri poſſunt, comas inquam, quia Claudiano de laudibus Stiliconis dicitur. A

——— Flaua repexo
Gallia crine ferox euinctaque torque decoro.

Ne verò exiſtimes Rheni colonos omninò fuiſſe flauos, de vniuerſis id ab eodem aſſeritur.

Indè truces flauo comitantur vertice Galli
Quos Rhodanus velox, Araris quos tardior ambit,
Et quos naſcentes exploras gurgite Rhenus,
Quoſque rigat retrò pernicior vnda Garumna,
Oceani pleno quoties impellitur æſtu.

Aurum dixi, quia ſiue caput, ſiue collum, aut amictum ſpectabis in Gallis aurum deprehendes, ex 4. Silij vatis.

Colla viri fuluo radiabant lactea torque
Auro virgata veſtes manicæque rigebant
Ex auro, & ſimili vibrabat criſta metallo. B

Hinc Varro apud Nonnium de Gallis loquens. *Torques*, ait, *auri multa relata Romam*: Denique abundare dicuntur à Sybilla.

ἔσσεται ἐν Βρίτωσι ϗ ἐν Γαλάταις πολυχρύσοις.

Erit in Britannis & in Gallis multum aurum habentibus.

Ex quibus virtutes illius gentis plurimas commendare licet, & ad illarum imitationem cæteras nationes exhortari.

PVNCTVM VII.

Oratio Genethliaca.

IN reliquis demonſtratiui generis Orationibus Orator ſequi debet ordinem, quem ipſa parens natura conſtituit; hominem illæ comitantur in ortu, in vitæ Officiis, & in obitu. Et C primo Genethliacon hilaritatis plena gratulatio, quo die vacabant à litibus, & opere ſeruili, vates Lyricus 3. Carm. Od. 17.

——— Cras genium mero
Curabis, & porco bimeſtri
Cum famulis operum ſolutis.

Eidem ſacra faciebant in quibus ſeuerum altumque ſilentium indicebant docente Tibullo.

Dicamus bona verba, venit natalis ad aras
Quiſquis ades linguis vir mulierue faue.

Thus dumtaxat, merum, flores genio offerebant, idem.

Vrantur pia thura focis, vrantur odores.

Ludis, epulis omnique feſto apparatu, cultuque corporis Natalem proſequebantur. Horatius ep. ad Auguſtum. D

Cum ſociis operum, & pueris, & coniuge fida
Tellurem porco ſyluanum lacte piabant
Floribus, & vino genium memorem breuis æui.

Ouidius de ſuo Natali 3. triſtium, Elegia. 13.

Scilicet expectas ſolitum tibi moris honorem,
Pendeat ex humeris veſtis vt alba tuis.

Munera dabant amicis, de quibus Martialis l. 8. epigr. 64.

Vt poſcas Clyte munus exigaſque,
Vno naſceris octies in anno
Et ſolas puto tréſue quatuórue
Non natalitias habes calendas.

Neque tantum laudantur hominum natales, ſed vrbium, templorum, regnorum, rerum etiam naturalium, quaſi naſcantur cùm primùm incipiunt, locorum ſacrorum, profanorum, quod obſeruare ſolet pia fidelium mater Eccleſia in Dedicatione templorum atque olim Romani ſatis ſuperſtitioſè religioſi vrbis ſuæ natales celebrabant. Imò victoriarum meminit Iuuenalis Satyra 6.

Palmam inter Dominas virtus natalibus æquat

Denique pro natalibus colebant eos dies quibus ab aliquo præſenti periculo liberati fuerant. Ita Tull. pro Flacco de die, quo Rempub. à coniuratione Catilinæ liberauerat, n. 103. *O nona illa Decembres, quæ me Conſule fuiſtis! quem ego diem verè natalem huius vrbis, aut certè ſalutarem appellare poſſum.*

Simile quid in Poëta magno legitur, 3. Æn.

——— Sonat hoſpes Troiano periclis
Seruati facimus, meritoſque nouamus honores.

Qua ratione de ſe pronuntiat iſta vates Horatius totus lætitiâ diffluens.

Voueram dulces epulas & album
Libero caprum prope funeratus
Arboris ictu.

In publica lætitia ramos templis, lucernas feneſtris, ædium veſtibula tapetibus obtendere, vias floribus & odorum ſuaui reſperſione complere moris erat. Pacatus in Theodoſio. *Quid portas virentibus ſertis coronatas; quid aulæis vndantes plateas, accenſiſque funalibus auctum diem?* Quid ſuſpenſos artificioſis nubibus Soles, & pluuias vini iucundas? feſtis vndique pyris lucebant compita, ludis theatra perſonabant, cœlum coruſcabat miſſilibus ignium iocis, tellus mugiebat repetitis fragoribus tormentorum, vbique dabantur ſigna lætitiæ.

Ad maiorem feſtiuitatem ianuas lucernis & ramis virentibus ornaſſe veteres teſtatur Perſius Satyra 1.

Herodis venêre dies, vnctaque feneſtrâ
Diſpoſitæ pinguem nebulam vomuere lucernæ.

Clarum eſt natales imperij, regnorumque ſuorum celebrare ſolitos Imperatores quolibet decennio vt patet ex Mamertino, qui ſic Maximilianum alloquitur. *Gaudeo dilatam eſſe illam cupiditatem meam: neque enim Orationis eius, quam compoſueram faciam iacturam, ſed eam reſeruo, vt quinquennio rurſus exacto decennalibus tuis dicam: quoniam quidem luſtris omnibus prædicandis communis eſt Oratio.* Ex quibus deducitur quam frequens eſſe poſſit vſus Genethliacæ Orationis ſiue in ſacris rebus aut in profanis; ſequitur proponendum quo ſit artificio texenda.

Genethliacæ Orationis artificium.

Exordium ſumi debet ab aliqua circumſtantia loci, vel temporis, aut perſonarum: in locis regnum, prouinciæ, vrbs nominantur, cui ſacer eſt ille dies, ſi præſertim ſit illa metropolis, aut ſaltem propius ad illius dignitatem accedat, ſi florens & ampla, ſi fœcunda nobilitateque ſit ingeniis, ſi quid in ea egregiè geſtum: Tum his quaſi gradibus ad familiam delabi fas eſt, quæ ſi fortis ſit, Achilli componitur, ſi iuſta, Ariſtidi, ſi prudens Catoni, &c. In hoc autem amplior eſt materia, ſi quod quibuſdam accidit in aliis locis, ſibi natiuitatem vindicantibus, id honoris omnium ſuffragio hæc vrbs obtinuerit, quod in Apelle Genethliaco refert Ariſtides.

In tempore conſideratur annus, dies, hora: ſi Calendis dicatur in omnibus bonis principium

eſſe optimum: ſi dies ſextus aut ſeptimus, quia ſacri habebantur, ideò natiuitatem huiuſmodi ſignificare communionem quandam cum Diis ſuperſtitioſè credebant: ſi nonus, quia is ſoli ſacer erat colligebant aliquem ſolis inſtar illuſtrem & beneficum fore: ſi decimus quartus, aiebant Mineruæ dicatum, & quia tunc fit plenilunium, augurabantur ei nihil defuturum: ſi feſto die natus aut Olympicorum, augurium erat gloriæ, aut vitæ lætioris.

O nonas Septembres nobis æternâ memoriâ reſpendas! obſeruarunt quidem alij religioſè ſummorum virorum natales; diem illam Perſæ perpetuo ſactam habuerunt, quâ Xerxes acceſſit imperio; eam Syracuſani ſemper coluerunt, quæ Timoleontem, eam Athenienſes quæ Socratem peperit; Romanis quoque dies illa quotannis ſolemnis fuit, qua vrbis fundamenta ponere cœperunt: Nec non Idus Iuliæ Iulij Cæſaris ortu nobiles, Calendæ Ianuariæ Titi, Decembres Neruæ, Nouembres Adriani, Apriles Antonini, Februariæ Conſtantini claræ natalibus olim Romæ magna cum pompa celebrari conſueuerunt. Nobis verò ſemper illa dies dicetur ſupra cæteras omnes beata, quæ nobis affulſit optima tantoque, tàm diuino partu præluxit.

Horam anni ſpectabant, ſcilicet an tempus eſſet hybernum, quod omnium fortiſſimum, patientem laboris futurum colligebant; an vernum, quod amœniſſimum, famâ gloriæque florentem; an æſtiuum, quod fructibus commendatus, fructuoſum patriæ, omni bonorum copiâ redundantem; an autumnale, quod in regionibus calidis quiete gratiſſimum eſt, quietum maturumque prudentiâ, & conſilio ſingularem fore: denique ſi poſt exhauſta omnium vota preceſque, deſideria populorum Deus cumulatè compleat: ſi poſt longa temporis ſpatia illuceſcat tandem illa dies quæ prolem regiam excipiat deſtinatam à Superis, Regno fortunatam, gratam ciuibus, exteris ſplendidam, optatam bonis, inuiſam perfidis & odioſam, paucis aut nulli ferè expectatam.

In perſonis parentes, quibus nouum decus acceſſit, cum auxit illos munere Deus, quo nullum maius & nobilem terris filium, ſuis parentem optimum: cœlo ciuem procrearunt; Puerulus infans, cui primùm in lucem edito, ex antiqua lætitiæ formula dicitur χαῖρε νέον φῶς, ô noua lux ſalue:

Aliàs ordiri placet à votis publicis, precibus & ſacrificiis, quæ ante natiuitatem, & poſt illam facta ſunt ad prolem quærendam: aut ex antiquis ritibus aliqua deprompta ſubtilius vſurpare. De filio Domitiani Martialis lib. 6.

Naſcere Dardanio promiſſum nomen Iulo,
Vera Deûm ſoboles, naſcere magne puer.
Cui pater æternas poſt ſecula tradat habenas,
Quique regas orbem cum ſeniore Senex.
Ipſa tibi niueo trahet aurea pollice fila,
Et totam Phryxi Iulia nebit ouem.

Aliàs à fabula, ferunt Poëtæ quibus nihil non licet, Pallade nata è cerebro Iouis pluuiam auream cœlitùs miſſam, & genito Saturno ætatem auream fluxiſſe; hoc principe nato è mente Dei, is enim Regum pater, quæ pluuia aurea? an miſſilia & congiaria quæ Principes in populum mittebant? an beneficia, atque felicitas, quam regnum expectat hoc nato ſydere? hæc vera

A quidem ſunt, videri tamen pluuiam auream eſſe dicet hominum eloquentiam, & Poëtarum encomia, quibus hic dies illuſtratur.

Vel ab Hyrcani cuiuſdam Hebræi facto inſigni apud Ioſephum, qui die natali Ptolemæi centum pueros vnius ætatis, & 100. puellas eiuſdem formæ, in veſte alba talentum aureum in manu habentes regi munus natalitium offerentes induxit. Vnum teipſum, populumque lætitiæ veſtibus indutum, & aureo hoc eſt, obſequenti animo velle infanti nato libenter offerre dices.

Vel ab exclamatione & læto plauſu futurorum bonorum. Chriſtus natus eſt, lætentur cœli, &c.

Confirmatio.

B Confirmationis plures nonnunquam, aliàs pauciores partes fieri poſſunt, pro rerum varietate multiplici. Nam ſi natiuitas alicuius ſatis vberem ſuggerat rerum copiam ad iuſtam Orationem, his poterit eſſe contentus laudator: ſin minus incipiendum erit à patria, parentibus, ſplendore natalium, aliiſque eiuſmodi: ex quibus duæ partes exiſtent, in prima quarum maiores infantis celebrabit; qui quò fuerint illuſtriores ſanctioreſque, eò cenſebitur illuſtrior, quando nec imbellem progenerant Aquilæ columbam. Atque vt fructus arborum naturam ſequuntur; ſic ferè liberi parentum mores imitari ſolent, & non vultum tantùm, ſed indolem quoque ferre ſimillimam.

Prodigia ſi quæ præceſſerunt in medium adducenda: ſiquidem futuræ claritatis ſignificationem habent cœleſtem. Si quis parentum pre-
C cibus ac votis natus ſit; habebit longam ex illis commendationis meſſem Orator. Quis dubitet auguſtam hanc prolem diuinitus eſſe conceſſam, cuius cauſa toties immortali Deo ſolemniter ſupplicatum eſt? toties litatum? quas non opes in mendicos effuſas, quas non preces in cœlum emiſſas, quibus non templa donis, quibus non ſacrificiis altaria cumulata vidimus, paternis vt Rex aliquando frueretur bonoribus?

Altera pars complectitur ea, quæ præſenti rei maximè propria ſunt, natiuitatem, eiuſque circumſtantias, locum, tempus, antecedentia, auguria, dicta, oracula vel ſomnia, concurſus item rerum variarum in id tempus. Qualem futurum arbitramur hunc puerum quem Deus extra ordinem nobis conceſſit? Mos fuit antiquus naſcentium Principum partus curioſius inſpicere,
D & ex natalibus conijcere quid cuique fata ſeruarent. Quid conſulta dicam oracula? quid ab Orco quæſita mendacia? quid adhibita tempeſtatum, dierum, horarum examina? partúſne contigiſſet amœno vere, an rigida hyeme? Calendis an Idibus? die Ioui ſacra vel Palladi? Infinitæ fuerunt artes diuinandi, ſed totidem quoque fallendi. Valeat hinc Hetruſca veterum diſciplina; prodit ſe ſatis maieſtas infantis ſuorum ſplendore natalium, nec celſam illius indolem metiri debemus peregrinis omnibus: quia nefas eſt cœleſte fatum ſcrutari ſuperſtitione mortali, & quod numen ipſum comprobauit, piè minus ad ſortem reuocare.

Conſequentia, ſi quæ puer ipſe virtutis & fortunæ, iam ab ipſo ingreſſu vitæ dет auguria; diuinationem hanc aliqui ducunt ex verbis ipſis

argumentando quæ à ſe primo frangere ſolent A infantes: ita quod Rex Pyrrhus maternis adhuc appenſus vberibus geſtiendo βάλομαι primùm dixiſſet, ea ſtatim vox tranſiit in omen ſingularis audaciæ. Alij ex notis quibuſdam à natura impreſſis vaticinando, quo modo Scanderbeko Principi tot hoſtium victori, ea figura gladij, quam toto eius brachio natura longè deſcripſerat, inuictæ fortitudinis nota fuit. Ipſum ſe colligere putarunt alij, ſubitos rerum euentus interpretando, quemadmodum Auguſtus dextri fulminis iactu deſtinatus perhibetur imperio. In quem virum eſt euaſurus puer his natus auſpiciis, his ceremoniis inauguratus?

Adde ſpem quam de puero concipimus ex genere, facie, futuraque eius inſtitutione. Si quantæ ſunt in vtroque parente rami ingenij, tùm virtutis dotes, tantas poſtmodum in puero viſuri B ſumus, quis omnibus retrò ſeculis Princeps maior, meliorque ſurrexit? Si Patris vigilantiam obtinet, quis ſolertior? ſi Matris dignitatem, quis ſpectabilior? dùm illius clementiam referet, quem non vincet officus? dùm huius modeſtiam imitabitur, cui non occurret auguſtus? accedat ad patris fortitudinem, cuncta ſuo adiunget imperio; ſuccedat pietati Matris, nullum non rapiet virtutis exemplo; vtriusque demum retineat indolem, videbimus grauitatem vrbanitate, modeſtiâ principatum, maieſtatem popularitate conditam; & quidquid habet Gallia nobilitatis & gloriæ, quidquid orbis amplitudinis & famæ, in hoc vno collectum deprehendetur.

Iam vigor eminet in vultu, Regemque ſpirat adhuc infans, iam aſtutus genis lepos & dignitas quæ Principum eſſe ſolet, iam fronti decus impreſſum cuiuſmodi Heroëm decet, iam fulgor C inditus oculis, qui ſydereum & cœleſte quiddam ſapit. Cernitur vterque parens vnius in ore; caput excelſum attollit, quaſi toto vel in cunis iacens, regno emineat, figit obtutus imperterritos, quaſi gentes iam nutu terreat, ſuo breui ferro domandas; manus explicat audaces, quaſi ſceptris aptare velit; teneriter exercet brachia, quaſi præludat hoſtium fatis.

Locus etiam in quo natus eſt, hùc facit. Mamertinus in Genethliaco Maximiani. *Non tu otioſa aliqua delicisque corrupta parte terrarum nati inſtitutique eſtis, ſed in his prouinciis, quas ad infatigabilem conſuetudinem laboris atque patientia fructus licet oppoſitus hoſtis, armis tamen ſemper inſtructus miles exercet, in quibus omnis vita militia eſt: quarum etiam fœmina cæterarum gentium viris fortiores ſunt. Ex iſtis ergo cauſis ſtirpis veſtra paternorumque inſtitutorum illa venimus, qua ſæpè miramur, quod expeditiones veſtras numerare non poſſumus, quod diutius in iiſdem manere veſtigiis dedignamini, quod vos continuo rerum curſu gerendarum, non modò amœnitas locorum, aut nobilitas vrbium, ſed ne ipſa quidem victoriarum veſtrarum lætitia remoratur.*

Epilogus.

Vt plurimum vota continet, fauſtaſque precationes puero parentibuſque; ille vt multos annos felix videat, vt ſuis & patriæ aliquando ornamento eſſe poſſit: tùm prouocabit ad lætitiam, deſiderabit vt creſcat, & adoleſcat infans ad eos honores, ad quos natus eſt. Claud. in Honorio.

——— Rex ô ſtellantis olympi
Talis perdomito redeat mihi filius hoſte
Hyrcanas populatus opes, aut cæde ſuperbus
Aſſyria: ſic enſe rubens, ſic flamine crebro
Turbidus, & grato reſperſus puluere belli
Armaque gauiſo referas captiua parenti.

Viuat qui nobis diuinitus extitit, & tot annos viuat, quot naſcituro vota concepimus, quot plauſibus natum excepimus. Diu expectatus nunquam recedat, miraculo genitus, miraculis fulgeat, cœlo delapſus, terris imperet, &c.

Hæc in genere de diſpoſitione quam ingenioſus Orator grata quadam inuentione veſtire debebit: nempe ſi ex more Thracum, quos aiunt ad pueri cunas cum lacrymis pronuntiare ſolitos quæ ipſum manerent mala, Inducatur aut Sibyllæ vaticinantis ſermo, vel Muſæ fauſta precan- B tis, aut aliquæ virtutes, Parcæ, cæteræque eiuſmodi fictæ perſonæ, conformes tamen infantis conditioni futuram ſortem prædicentes. Sic vates Statius Siluarum lib. 4. Prædicit futuram felicitatem.

Vidi quam ſeriem morantis æui,
Prouectant tibi candida ſorores,
Magnus te manet ordo ſeculorum,
Natis longior abnepotibusque,
Annos perpetua geris Iuuentâ,
Quos fertur placidos obiſſe Neſtor,
Quos Tithonia computat ſenectus,
Et quantos ego Delium popoſci,
Iurauit tibi iam niualis Arctos.
Nunc magnos Oriens dabit triumphos.
Ibis quâ vagus Hercules & Æuan
Vltra ſydera flammeumque Solem
Et Nili caput, & niues Athlantis,
C *Et laudum cumulo beatus omnes*
Scandes belliger, obuioſque currus.

Deos nonnunquam producet contendentes inter ſe, cui potiſſimum ſit ille puer primum natus. Elegans etiam commentum eſt, dùm decertantes facit, & hunc quidem Sole, illum mundo, alium creato homine glorioſum, tùm profert eum diem, quo Princeps in lucem venit.

Iam Oratio Genethliaca quæ dicitur adulto ex ſuperioribus quidem præceptis confici poteſt, non tamen omnibus: Cùm enim rebus geſtis ac virtutibus ſit iam ornatus aliquibus, explicandæ erunt, oſtendatur reſpondiſſe felicibus auguriis & ominibus, quibus natiuitas eius conſpicua fuerat & illuſtris habita; cùm in pueris horum D loco tantùm adhibeantur vota, fauſtæ precationes, aut ad ſummum Orator quaſi quodam præſagio futura facinora occupet, quæ colligere poterit ex iiſdem ſignis; ex quibus clarum eſt in adulto commemoranda eſſe, quæcumque poſſunt in homine laudari virtutum encomia.

In peroratione optandum vt ſæpè diem hunc natalem celebrare contingat, vtque lætior ſemper recurrat, illiuſque ortu ita gaudeamus, vt nunquam audire velimus interitum.

Eſt hoc natalitium carmen ad cunas B.V. Mariæ decantatum à pio Cliente, vt ad eiuſdem magnæ Matris deuotionem & cultum animos omnium inflammet, quos paucis docet quomodo tranſigendi ſint Deiparæ feſti dies.

Annuus aſſuetus Domina Natalis honorem
Exigit? octonis iſta diebus ages:

Principis cunas Domina naſcentis adora,
Vt colit æthereum nauita nocte facem.
Exprime diſcipulum, qui ſupplice voce magiſtrum,
Quæ facienda rogat, quæque roganda facit.
Exprime ſollicitum ſuſpenſa mente Clientem,
Cauſa perorata eſt, quam ſua mater agit.
Interdum ſeu ſeruus heram venerare, tuique
Latus in hanc animi tranſdere iura para.
Interdum velut æger hera tua vulnera pande
Huius erit Medicus, & medicina, faber.
Iam Guasi de more roga, quæcumque ſaluti
Corporis atque animæ credis amica tuæ.
Iam ſponſi de more roga, conſtanter vt ignis
Flamma redardeſcat, quæ malè lapſa fuit.
Denique virgineos aliàs Orator amores
Fuſius eloquio feruidiore dabis.
Horior vt æthereas parua ad cunabula mentes
Aut hac, aut ſimili voce ciere velis.
Credita virgineæ, quibus eſt tutela puellæ
Huc pia cum ſociis agmina cœlitibus,
Floribus innumeris naſcentem ornate Mariam
Et date quidquid opum verna miniſtrat humus.
Et date quidquid opum, terra de diuite mittit
Et Syrus, & multo paſter odoris Arabs.
Non pudeat facili cunas agitare lacerto;
Illo, quo peragit cœlicus orbis iter.
Non pudeat leuibus circum colludere pennis:
Non pudeat cantu blandula verba loqui.
Vobis diſſidium. vobis certamina ſunto
Certare obſequiis ſemper & eſſe pares.
Sollicita voces in ſomnos ſi cura parentis.
Efficite, vt molles vinciat ora ſopor,
Naniolis teneras mulcete ſuauiùs aures;
Blandule ſomne veni, ſomnule blande veni.
Non illi efficiant inſomnia dura, ſalutes
Mille quieſcenti cornea porta feras.
Si velit admotis maternum ſugere labris
Vber, & in medio ludere læta ſinu:
Vos citharis aptate manus, & carpite neruos,
Vt fluat in fauces molliùs ille liquor.
Fraga modò, & ceraſa, & baccas, & cerea pruna
Fundite, quæ manibus verſet, & ore premat.
Poſtea cum diſcet tellure figere greſſus,
Veſter erit corpus ſuſtinuiſſe labor.
Ne dubias fallant veſtigia lubrica plantas,
Néue cadens tenerum ſauciet ipſa latus.
Dulce ſit & ſacram cùm paruula tendet ad ædem
Brachiolis veſtras ſuppoſuiſſe manus.
Munus idem præſtare decet, cum viſet Eliſam,
Cognataque petet limina læta domus.
Vos illi circum collo coniungite greſſus,
Et facite vt lædat glarea nulla pedes.
Tellus ſponte ſuos, herboſa tapetia, flores
Explicet in cunctas officioſa vias.
Sponte ſuis Titan radiis occurrat eunti,
Plaudat & argutis aura loquax Zephyris.
Dicite, Sithonius vibrat ſi flamina ventus
O graue virgineo corpore frigus abi.
Humida ſi liquidas nubes ſoluatur in imbres
Veſtra precor guttas arceat ala procul;

A *Si iubar auricomum Phœbi, ſi ferueat æſtus,*
Ne nimiùs incaleat, vmbiles ala caput.
Tempus erit, quando illa Deum Virguncula partu
Et dabit, & terris gaudia magna feret.
Rideat interea florum lanugine vallis,
Et iuga mons facilis pandat in alta vias.
Tempus erit, quando illa Deum virguncula partu
Et dabit, & terris gaudia magna feret.
Sic vates valde bonus ad lyram nuper Franciſci Cardinalis Barberini diem natalem celebrauit.
Abſiſte vulgus. Nil humili iuuat
Cantare buxo, nil popularibus
Neruis, verecundóque functum
Barbiton ingeminare cantu.
Te Vaticana ſidus adorea,
Franciſce, dicam. Te niueis ſuper
Cunis liguſtrorum reclinem
Pulcher honos, croceoque Phœbus
B *Perfudit imbri. Te teſtis pudor*
Virtusque primùm non pueriliter
Risère naſcentem, & ſupinis
Lilia ſuppoſuère membris.
Tunc & iocoſo murmure garrulus
Arguta primis verba leporibus,
Dulcesque vagitus ab ipſis
Crederis edidiciſſe Muſis.
Tunc & caducis ningere Liliis
Molles pruinas, & violaria, &
Nubem roſetorum proterno
In puerum cecidiſſe nimbo.
Nec-non ſoneri flumina Liberi
Manaſſe credunt, mellaque Dardanos
Erraſſe per vicos, & vrbem
Vberibus ſecuiſſe riuis:
Lauumque verna munere copiæ
Riſiſſe Tibrim, & viridés procul
C *Straniſſe per ripam tapetas,*
Oenotrios Aniene fontes
Gratum allocuto, lenè cadentibus
In verba lymphis. Ite loquacibus
Per plana camporum fluentis:
Ite, nouos iterate luſus.
Aura cachinno molliter herbidas
Plangente ripas, naſcitur & vitæ
Sincerus, illimitíque morum
Innocua fluit amne vita.
Princeps amœna flumen Etruriæ:
Ille & profundi feruidus ingeni
Frugemque virtutum, & Latinis
Reſtitues ſata læta campis:
Aureúque fuſum tempus & aureis
Latè per vrbeis flumina ſæculi
D *Diffundet, & regnata paruo*
Rura Ioui, reſidesque glebas.
Deliberato vomeris otio
Bacchoque & albis frugibus induet:
Ripaſque, mirantesque ſiluas
Heſperia linet amne Gaza.

Nonnunquam tota Oratio Genethliaca inſcriptione concipitur. Eſt hæc publica Metenſium exultatio in feliciſſimo Delphini ortu ad fores Primarij Vrbis Templi his verbis expreſſa.

EDITAM ORBI FELICITATEM DIDVCTO SINV EXCIPE DIVODVRVM.

Cor amori, pectus gaudiis, animum lætitiæ, mentem ſtupori, linguam præconiis, manus plauſui, æternæ gratiarum actioni vocem.

CONSECRA.

NATVS EST, FAVENTE COELO, GESTIENTE terra, ſæculo aureo, virtutum partus, maieſtatis apex, principum decus, gloriæ proles, ſæculorum ſplendor, Regum ſoboles, maiorum ſtupor, poſterorum exemplar, mortalium amor, Diuorum Corculum, votorum meta,

DELPHINVS GALLIARVM,

tot omnium precibus, tot ſuſpiriis expetitus.

ILLI

Quod natura potuit Regum & Imperatorum ſanguinem dedit.
Quod fortuna, Coronas, Sceptra, Subditos Imperia.
Quod gloria, non dubia è Cœlo oracula.
Quod amor, penè totius Europæ deuotas mentes.
Quod pietas, felicem in Heroum vitam ingreſſum.

Talem ac tantum præſtare Cœlum debuit, quem dare voluit, orbi vt miraculum, Eccleſiæ vt primogenitum, Europæ vt delicium, Galliæ vt DELPHINVM, Principum cœtui vt Heroem, monſtris vt Herculem, æuo Bellis ardenti vt pignus Pacis certiſſimum.

An poterat ex LVDOVICO non oriri qui talis Orbi dandus erat, ex Adamante fulgor, ex palma ſurculus, ex Aſtro radius, ex Sole parelium, ex Rege princeps, ex Iuſto, felici, Auguſto parente (quia maior eſſe non poteſt) non degener filius?

IN TANTA FATORVM BENIGNITATE

Dum Orbi, dum Eccleſiæ, dum Europæ, dum Galliæ, dum METIS, dum tibi gratularis viator,
Votis tuis naſcenti Principi æternitatem apprecare.

VIVAT ET E NOSTRIS PVERO DEVS AVGEAT ANNOS.

IpsI CLerVs, ſenatVs, popVLVs
MetensIs ConCors
VoVet, ConſeCratqVe.

PVNCTVM

Pvnctvm VIII.

Oratio Luſtrica.

INfanti primùm nato nomen imponitur, itemque Orationi Genethliacæ ſuccedit, quam ideo luſtricam appellamus, quòd luſtricus, ſeu luſtralis diceretur ille dies, quo veteres infantibus nomina imponebant. Nec tamen fuit vnus idemque dies huic rei ſacer apud omnes nationes; Nam Romani die nono maſculis, octauo fœminis nomen dabant. Athenienſes die decima. Hebræi porrò, vt ex ſacris litteris clarum eſt, octauo.

Obſeruandum tamen eſt, quod ad Romanos attinet, Antoninum Pium Imp. referente Capitolino, iuſſiſſe natos infantes ad Præfectos ærarij profiteri, ſeu à parentibus eorum nomine tributum pendi, tertio verò die nomina eis imponi. Aliæ nationes alios mores obſeruabant, de quibus Alex. ab Alex. ſupra nominatus.

Neque ſola nominis impoſitio genus hoc Orationis ſibi vendicat: vſurpari namque poteſt præterea, aut quando mutatur nomen, aut agnomen aliquod, vtputà Magni, Auguſti, Africani, Numantij, Iuſti, propter res geſtas aſſumitur: Itaut hæc extrema cauſa digna maximè videatur hac Oratione. Nam nominis impoſitio fit arbitrio parentum ſine certa ratione, ideoque non magnam laudum materiam præbet. Occaſio ſæpe fit ad deponendum aliquod minus honeſtum nomen virtutis ergo, hæc verò agnominis additio ſemper à virtute eſt, vnde magnum aperit campum laudationi luſtricæ. Materiam ſuggerent tum nomen ipſum, tùm res geſtæ, propter quas nomen datur, eam ob rem in his duobus tota fundanda Oratio, ſingulæque eius partes ex his eruendæ.

De ſingulis Orationis luſtricæ partibus.

Exordium duci poterit, vel à circumſtantiis, quod vnum his omnibus Orationibus eſt commune, vel ab aliquo ritu antiquo in huiuſmodi nominibus imponendis ſeruari ſolito; vtputa, ſi Theſis aſſumeretur hæc apud veteres in more poſitum fuiſſe, virtutem virorum illuſtrium honorifico nomine veluti præmio quodam honeſtare, tuncque poſſent afferri cauſæ, quibus adducti, id fecerint, quas in eo, de quo agitur, ſummas eſſe oſtendat. Aut certè, vt magis libera ſint exordia, à lætitia communi, locisque publicis, ab honoribus, quos iſte prius retuliſſet; aut à ſpecie quadam deliberationis, quâ dubitatum dicat Orator, quo præmio tàm præclaræ res geſtæ donarentur, neque maius inuentum ipſo nomine, atque ita breuiter doceat hoc eſſe virtutis honoriſque præmium.

Confirmatio.

Confirmationis vel vna, vel duæ partes eſſe poſſunt pro arbitrio; vna quidem in ipſo nomine ſolo commendando inſtat Orator per eos locos qui cadere poſſunt in nominis commendationem. Videlicet, ſi ſumeret probandum, nomen hoc, Lvdovicvs Ivstvs, eſſe nobilius, atq; honorificentius illis omnibus, quæ quondam ſummi quiſque Heroës retulerint, quod conficeret ab eo, à quo impoſitum eſt, Deo ſcilicet, Oraculis, Imperatore, Rege, ſummo Pontifice. A cauſa propter quam acceptum, maximum ac nobiliſſimum facinus aliquod, cui nullum par inueniri poſſit. Ab ipſo nomine, ſi aut omnes virtutes ſua ſignificatione complectatur, aut omnium maximam, aut omnia comprehendat, quæ in nominibus eſſe poſſunt. Alia deinum addi poſſunt leuiora, quæ ex variis occaſionibus deſumentur.

Iuſtus Rex difficilius à recto, quam Sol à curſu detorquetur, inquit ſubtilis Orator, & tamen qui Iuſtum dici neſciret, optimum appellaret. Erit tamen iuſto agnomine Iuſtus. Alij ſuperbos ſibi titulos adſciſcant; quos Alexandri, quos Conſtantini, quos Traiani, quos alij ambitioſius optarunt. Sit Cyro nomen Solis: Antigono Euergetæ; Attila ſe velit Iram Dei dici, Tamerlanus flagellum; Veſpaſianus orbis delicias; Ælius Adrianus doctum, Pupienus felicem; Flauius bellatorem; Nerua bonum; Traianus optimum; Antonius hic Pium, ille Philoſophum; Galerius pulchrum; Henricus aucupem; Maximilianus liberalem; Commodus Herculem, aut Deum, Gallorum quoque Reges varium cognomen aſſumant, Chriſtianiſſimus Gallarum Rex Henrici Magni filius Iuſtus nominabitur, quia Iuſtitiam virtutum Reginam colit & amat.

Si verò lubet duas in partes diuidere confirmationem, in prima ponentur res geſtæ, ac virtutes, quibus hoc ſibi nomen comparauit, hæ verò tractabuntur per communem Panegyrici formam: In ſecunda, nominis excellentiam dilaudabis; quâ partitione vti poſſet, qui probandum aſſumeret N. promeritum eſſe hoc nomen, neque vllo fauore, vel adulatione impoſitum.

Verùm ad vberiorem dicendi copiam vetuſtiſſimæ ſunt in hoc dicendi genere comparationes vt ſi Ludouicum cum Carolo, vel Alexandro Magno componas; hoc in Diocletiano Iouio, & maximo Herculeo feciſſe videtur Pomponius Lætus, cùm illum, tunc Ioui, tunc Herculi, comparat. Iouius, inquit, Herculius Maximus appellatus, velut hic Iouis Herculis hæres Iupiter, vt cœli curam defenderet, Diocletianus vt orbis terrarum Gigantes, vt Centimanos diligenti curâ perdidit, & vt Iupiter turbata pacauit elementa, ſic Diocletianus fuſis ac edomitis ſeditioſis hominibus, turbatum antea imperium tranquillum reddidit, &c.

Vt cōparatio perſonarum inſtituitur; ſic etiam collatio nominum fieri poteſt, aut etiam cauſarum propter quas nomen impoſitum, idque per ſimplicem compoſitionem, vt omnia paria eſſe oſtendantur, aut per contentionem, vt hic qui laudatur, probetur ſuperior, quod omnibus collationibus commune eſt.

Epilogus occupatur in votis & fauſtis precationibus, gratulationibus, aut etiam adhortationibus, vt tanti nominis gloriam ſuſtineant ac tueantur ne de illis aliquando, quod olim de Scipione degeneri, dicatur.

PVNCTVM IX.

Epithalamium ſiue nuptialis Oratio.

VEl ipſum nomen ſatis oſtendit Orationem hanc celebrandis nuptiis eſſe dicatam, à Græco θάλαμος hoc eſt nuptiale cubiculum dictum; habent etiam Poëtæ ſuum Hymenæum carmen, de quo multa Scaliger 3. Poëtices cap. 101. ex quo nonnulla deſumere licet, quæ huc transferas; hoc tamen monito, vt quis memor ſit Oratoriæ grauitatis, Chriſtianæ modeſtię, quæ non ineptias illas patitur, & parum honeſtas Poëtarum fictiones, quibus nunquam ſine crimine vtetur Orator, quare de illis aliiſque Poëtices fictis adinuentionibus nihil dicendum.

Vtilius erit præmittere varios nuptiarum ritus, apud antiquos, tùm Græcos, tùm Romanos ſatis familiares, cùm Orator ab ipſis vberem adinueniendam, ornandamque materiam poſſit deſumere, niſi res eſſet longior, Briſſonius ſingulari tractatu, Tiraquellus ſparſim in legem Connub. omnium optimè Pineda commentariis in Iob, vbi multa in hanc rem, & curioſa, & docta proſequitur.

De Exordio cæteriſque nuptialis Orationis partibus.

A lætitia feſtaque diei celebritate deducetur vtploximum, quod ſeruauit Maximinus, qui celebraturus Conſtantini, & Fauſtæ nuptias. *Equidem ſcio*, inquit, *gaudentium ſtudia, nunc ita toto orbe floreſcere, quacumque fama vltra naturam, qua fingitur diſcurſim volucres imitata, & pluſquam mille vocibus ſonora, peruenit, vt omnium nationum gratulationibus conſecretur. Quid enim rebus humanis contingere potuit, aut nobiliùs ad gloriam, aut certiùs ad ſalutem, quàm quod priſtinæ veſtra concordia perpetuaque pietati hoc quoque pignus acceſſit ſummorum nominum arctiſſimà coniunctione venerabile, vt Imperatori filiam collocaueris Imperator? ſed tamen nos oportet omnes homines exultatione ſuperare, qui hoc tantum Reipub. bonum præſentes intuemur, & ipſa vultuum veſtrorum contemplatione ſentimus ita conueniſſe vos, ita non dextras tantùm, ſed etiam omnes ſenſus veſtros, menteſque vinxiſſe, vt ſi fieri poſſit tranſire inuicem in pectora veſtra cupiatis.*

C

Initio aliquid de argumenti difficultate dicendum, quæ augetur ex ſponſis, ſi genus contigerit illuſtre; Adde cauſam cur ad dicendum acceſſeris, vt quod affinitate & amicitia ſponſo ſponſæue ſis coniunctus, vel quod te ſint ad hoc officium adhortati, quibus nihil honeſtè negare poſſis; vel quod in tanta celebritate abſurdum ſit, non exultantis animi ſignificationem dare.

D

Nonnunquam coniugij commoda recenſenda ſunt, bona exiſtimatio quam acquirunt cum vxore, ſiquidem honeſtà contenti, vagis voluptatibus abſtinent, Reipub. rectores, ciues, defenſores procreant: humanæ vitæ miſerias coniugium abſtergit ea parte, lætas verò reddit lætiores fortunas, gaudent quippe, ma-

A ritus, vxor, liberi, affines, vt illa coniunctio ſit velut lux quædam ex multiplici luce ſplendidiùs effloreſcens: adde quod contubernium occaſio fuerit extruendi ædes, ex quibus pagi coaluerunt, ex his conſtitutæ ciuitates, ex iſtis prouinciæ, ex prouinciis regna, ex omnibus grata vitæ communis & honeſta ſocietas.

Deinde conciliat affinitates externas, quæ ipſe quantum ad ſocietatem ad præſidium, ad gloriam, ad immortalitatem in humano genere conſeruandam valeat, quotidiana docet experientia. Hinc Oratores gratias agunt nomine totius Reip. Principibus, quod illi dederint liberos fidei amoriſque ſui obſides. Maximas vobis æterni Principes publico nomine gratias agimus, quòd ſuſcipiendis liberis optandiſque nepotibus ſeriem veſtri generis propagando omnibus in futurum ſæculis prouidetis. Vt Romana

B res olim diuerſis regentium moribus fatiſque iactata, tandem perpetuis domus veſtræ radicibus coaleſcat, tanquam ſit immortale illius imperium, ſempiterna ſoboles Imperatorum.

Confirmatio.

Illius inſtituendæ pro ingenio plures occurrunt rationes, aut enim per modum Panegyrici tantum inſtituetur laus ſponſorum a patria, parentibus aliiſque locis, aut aliqua comparatio, vt nullus alterutro dignior eſſe potuiſſe oſtendatur, tùm propter ſimilitudinem generis, patriæ, ætatis, facultatum; aut inter ipſorum matrimonium, vel felices antiquorum nuptias, quibus vulgò celebrantur, quæ fabulæ ſunt, verè autem plurium heroum, quos decantauit antiquitas: in eo tamen animaduertendum eſt, ne eorum exemplum aſſumamus, quorum infelix fuit exitus, vtputa Achillis, & Polixenes, Iaſonis, & furentis Medeæ, aliorumque eiuſdemmodi.

Genus amborum confertur ab aliquibus, non vt alterius eleuetur, ſed vt ſimilem ſimili coniugi conſtet: quia, & amborum virtus comparatur, vt ſi ille à martio ſtudio, hæc à Pallade, aut gratiarum operibus commendetur.

Iuuerit etiam ea illis rebus deſumere quædam Symbola, nimirum ex diuerſis floribus, ex quibus componebantur imperiales coronæ, Caſia, Nardo, Croco, Myrtho, Lauro, Olea, ac illum Roſæ vel Lilio, hanc malo pulcherrimo; illum oliuæ, hanc palmæ ſimilem dicere.

Si lubet etiam imitari veteres, certamen inſtituetur aliquod aut inter Deos, aut inter homines, aut virtutes in conferendis variis muneribus nuptiis, quorum virtutes, proboſque mores deſcribis ac laudas.

Qui relictis iſtiuſmodi magis ingenioſis adinuentionibus, quàm ſolidis, aliquid melius quæreret, ſcilicet in Regis nuptiis poſt celebratam ſponſi ſponſæque affinitatem, quæ illo matrimonio contrahitur, multis commendare poſſet, ex his quidem rebus plurima quæ indè credintur prouentura, aut ex aliis felicioribus matrimoniis, quæ inter eaſdem regias familias olim interceſſerint; denique vota futuræ concordiæ, quæ facilè ex ſimilitudine morum, quæ parens eſt amoris, colligetur.

Sic bonus Orator parentes ſponſorum laudat. Audi quam te Principis omne affinitas, hic vt

qui nomen, quod accepit à Deo Principe generis ſui, dedit vobis; qui ſe progeniem eſſe Herculis, non adulationibus fabuloſis, ſed æquitatis virtutibus comprobauit. Hic eſt qui in ipſo ortu numinis ſui, Gallias priorum temporum iniuriis efferatas Resp. ad obſequium reddidit, ſibi ipſas ad ſalutem.

Ad amplificationem, finguntur liberi coram parentibus luſitantes, balbutientes ad parentum ſolatium, animique lætitiam, ætate verò creſcenti iam maiora melioraque meditantes. Etenim ſi cuique iucundum eſt picturam ſuam intueri, quantò magis delectabit cernere imaginem ſui viuam ſpirantemque, in qua ſe vitamque ſuam perennem futuram conſpiciat?

Ad eandem, excurret Orator in laudem eorum qui ad nuptias celebrandas conuenerunt; Thalamum, domum, vrbem, vbi nuptiæ factæ ſunt, commendabit; præſtantes viros, & primâ nobilitate celebres, thalamum picturis, & floribus ornatum, ciuitatem amplam, & veterem, domum extructam magnificè, &c.

Tum conuerſus cum laude ad nuptam & virum ſermo, vtrumque ad lætitiæ ſenſum excitabit, & adducet illos in ſpem ſobolis virtute non imparis.

Epilogus.

Vota fauſtáque omnia continebit. Claud. de Nupt. Honorij & Mariæ.

Diue parens, ſeu te complectitur axis Olympus,
Seu colis Elyſias, animarum præmia, valles.
En promiſſa tibi Stilico iam vota peregit,
Iam grato rediere vices; connubia penſat
Acceptum reddit thalamum, natæque repoſuit
Quod dederat genitor. Nunquam te ſanctè pigebit
Iudicij; nec te pietas ſuprema fefellit.

Vota inſuper Deo nuncupanda pro felici liberorum prouentu, nempè dulcia caſti thalami pignora citò conſpiciant, diuque fœlicem vitam degant, & annis voluentibus diem videant, quo & ipſi liberorum ſuorum nuptiis interſint, Statius l. 1. Syl. Epithalamium Stellæ & Violantillæ.

Eia age præclaros Latio properate nepotes,
Qui leges, qui caſtra legant, qui carmina ludant,
Acceleret partu decimum bona Cynthia menſem,
Sed parcat Lucina precor, tuque ipſe parenti
Parce puer, ne mollem vterum, ne ſtantia lædas
Pectora, cumque tuos tacito natura receſſu
Formarit vultus, multum de patre decoris,
Plus de matre feras. At tu pulcherrima forma
Italidûm, tandem merito poſſeſſa marito
Vincla diu quæſita foue. Sic damna decoris
Nulla tibi, longa viridis ſic flore iuuenta
Perdurent vultus, tardéque hæc forma ſeneſcat.

Diſcordiæ mala, quæ vitam turbare ſolent, & amicitiam diſſoluere, procul amandanda; cohortandus itaque coniux ad mutuum amorem, & fidelem concordiam. Mart. de Nup. Pudentis & Claudiæ.

Claudia Rufe meo nubit peregrina Pudenti:
Macte eſto tædis ô Hymenæe, tuis.
Tàm benè rara ſuo miſcentur Cynnama nardo,
Maſſica Theſæis tàm bene vina fauis.
Nec melius teneris iunguntur vitibus vlmi,
Nec plus lotos aquas, littora myrtus amat.

A *Candida perpetuo reſide concordia, lecto*
Tamque pari ſemper ſit Venus æqua iugo.
Diligat ipſa ſenem quondam; ſed & illa marito
Tunc quóque cùm fuerit non videatur anus.

Bellè Dithyrambo nuptialem pompam Aquilæ Radiuiliæ deſcribit Floridus vates ad lætitiæ characteres.

Surge Muſa nuptiales
Æmulata voce plauſus,
Per feracis arua Vilnæ
Quære flores; carpe frondes:
Carminumque mille fœta
Vere pulchro cinge, pulchro rore ſparge tempora.
Parce nunc Horatiano
Alligare verba nodo:
Parce: molliora blandi
Quære plectra Claudiani;
B *Mitte bella, differ arma,*
Hoſpitiisque Dithyrambi voce Vilnam perſona.
Radiuila ſtemma cera
Alitem Iouis Monſtrum
Qui per auras, qui per ignes,
Mille gyros, mille tractus
Remiges fatigat alas:
Barbitique carminumque voce, cælo deuoca.
Ales armiger Tonantis,
Blande fulminum Satelles,
Mitis ignium Tyranne,
Nubiumque turbinumque
Linque ſirus officinas,
Carpe frondes, & paterno ſterne nidum ſtemmati.
Carpe flores, quos maritis
Parturiunt Alba campis
Carpe frondes, quas paterni
Educauit vnda Chroni;
C *Qua vel adbibère Vilnam*
Vel propinqui leue murmur audière vilia.
It volantis aura prati
Nexilis florum procella
Pingit Euros & remiſti
Liliis pluunt achanto:
Ludibundi veris imber
Spargit arua, ſpargit vrbes, tecta ſpargit vrbium.
Ille nubium viator
Pulcher ales, vt virentem
Nube diuidit pruinam;
Próque grandinum moleſto
Decutit liguſtra nimbo,
Et roſeta pro rubenti iactat rubra fulmine.
Iactat herbas quas iocantis
Ludos inter ora venti,
Quas adhuc ſeuertero
D *Ore bruma non momordit*
Sed Fauonius tepenti
Fouit ore, fouit vdo Æolus ſuſpiriis.
Ite bella quæ cruentis
Ira colligat catenis,
Perque vina regna Flora
Nuptialis inſolenti
Vere frondeat Nouember
Quâ maritus alba calcat, quâ marita Lilia
Æſtuantis aura penti
Vexet innocentior Eurus,
Ad fugacis agmen vndæ
Ter quater reuerberatis
Aura rideat cachinnis.

PVNCTVM X.

Artificium Orationis gratulatoriæ, ſiue Epinicion.

LAtè patet huius Orationis vſus: adhibetur enim in quouis euentu felici, vt iis gratulemur, quos noua quadam felicitate auctos videmus, ac lætamur: rerum diuerſitas variam poſtulat artificij rationem: alio quippe modo gratulamur illi felicem euentum, qui ea rebus aduerſis ad ſecundas peruenit: alio modo ei, qui priorem felicitatem noua quadam acceſſione cumulauit: alio tandem ei, qui non tàm bonis ſuis fecit acceſſionem, quàm ob alterius felicitatem lætatur: vt etiam fiat illi gratulatio, qui contulit beneficium, & qui accepit.

Exordium gratulatoriæ Orationis.

Deſumi poteſt vel à communibus locis publicæ lætitiæ, vel aliarum circumſtantiarum, vel ab ipſa mutatione & incremento fortunæ melioris. Sic Ariſtides in Palinodia de Smyrna inſtaurata, cùm reddit cauſam quare gratuletur illi ciuitati felicem inſtaurationem, cuius ante ruinam multis defleuerat, vbi ſe cum Steſicoro conueniſſe dicit, qui quam prius vituperarat Helenam, poſtea laudauit: porrò mutationem ita producit, vt priora mala prudens extenuet comparata cum recenti felicitate. Etenim nobis caſus ille ea communi hominum fortuna, quam ſine malo non poſſumus euadere, contigit, inſtauratio autem vrbis eſt fortunæ tribuenda, per quam nunquam illa rei cuiuſquam magnæ expers fuit.

Exordij pars eſſe poteſt luculenta rei obtentæ grauior amplificatio, qualem ſecundæ Catilinariæ præfixit Cicero, dùm gratulaturus Romanis Catilinam dimiſſum, proprio exquiſitoque verborum genere deſcribit. *Tandem aliquando L. Catilinam furentem audaciâ, ſcelus anhelantem, peſtem patriæ nefariè molientem, vobis atque huic vrbi ferrum flammamque minitantem, ex vrbe vel eiecimus, vel emiſimus, vel ipſum egredientem verbo proſequuti ſumus. Abiit, exceſſit, euaſit, erupit: nulla iam pernicies à monſtro illo atque prodigio mœnibus ipſis intra mœnia comparabitur. Iacet ille nunc proſtratus, & ſe perculſum atque abiectum eſſe ſentit, & retorquet oculos profectò ſæpè ad hanc vrbem, quam ex ſuis faucibus ereptam eſſe luget,* D *quæ quidem lætari mihi videtur, quòd tantam peſtem euomuerit foraſque proiecerit.*

Confirmatio.

Variæ partes eſſe poſſunt pro dicentis arbitrio: Si gratulatio fiat de victoria, dicendum erit non poſſe pares ei gratias referri, qui debellatis hoſtibus, timore populos, direptione vrbes, vaſtitate prouincias, incenſione patriam liberarit; multò minus dignam haberi gratulationem.

Huius rei cauſæ ſunt afferendæ, ſcilicet acta feliciter eſſe prælia, tradita poſteris imperatoriæ prudentiæ, fortitudinis, moderationis & conſtantiæ documenta. Victoriæ Narratio ſubiicienda, quæ fundetur ex adiunctis, & amplificabitur

A per Hypotypoſes, deſcriptiones, diſtributiones, comparationes, præſentis fortunæ cum priori, funeſtam Galliæ laborantis imaginem ſubiicit oculis Pacatus in Theodoſio Auguſto multiſque deſcribit triſtes caſus & grauiſſima pericula, quibus virtute tanti Imperatoris perfuncta eſt, vt eius triumphi gloriam illuſtriorem reddat. *Quis ſe nobis calamitate contulerit? quid ego referam vacuatas municipibus ſuis ciuitates, impletas fugitiuis nobilibus ſolitudines? quid perfunctorum honoribus ſummos virorum bona publicata? capita diminuta? vitam ære taxatam? vidimus redactas in numerum dignitates, & exutos trabeis conſulares, & ſenes fortunarum ſuperſtites, & infantium ſub ipſo lictore ludentium flendam ſecuritatem, cùm interim miſeri vetabamur agere miſeros, imò omnes cogebamur mentiri beatos. Audire dicere delatorem* B *quid ita ille triſtis incedit? an quia pauper ex diuite eſt? non enim ſe viuere gratulatur: quid ita hic publicum atratus inceſſat? luget credo fratrem, ſed habet filium; ita fleri non licebat amiſſa, metu reliquorum. Serenos ergo nubilis mentibus vultus induebamus, & ad illorum vicem qui guſtato Sardorum graminum ſucco feruntur in morte ridere, imitabamur læta mœrentes.*

Ad miſeriæ cumulum ſubiicit prædonis Maximi inexplebilem habendi cupiditatem & crudelitatem in omnes, quibus dolorem & lacrymas etiam in luctu eripiebat. *Eſt aliquod calamitatum delinimentum dediſſe lacrymas malis, & pectus laxaſſe ſuſpiriis, & nulla maior eſt pœna, quàm eſſe miſerum, nec videri ſpes inter hæc nulla prædonis explendi: Nec enim vt natura fert, copiam ſatietas ſequebatur, creſcebat in dies habendi fames, & parandi rabiem parta irritabant. Vt agrorum ſitim potus accendit, vt ignis arentibus non obruitur, ſed* C *augetur; ita coacta publica egeſtate dimiſſa auiditatem ieiuna mentis acuebant.*

Stabat ipſe purpuratus ad lances, & momenta ponderum, nutuíque trutinarum pallens atque inhians exigebat. Comportabantur interim ſpolia prouinciarum, exuuia exulum, bona peremptorum: hîc aurum matronarum manibus extractum, illic rapta pupillorum ceruicibus bulla, iſthic Dominorum cruore perfuſum appendebatur argentum. Numerari vbique pecunia, fiſci repleri, æra cumulari, vaſa concidi, cunctis vt intuenti non illud imperatoris domicilium, ſed latronis receptaculum videretur. Galliam miſeram & oppreſſam, à tam immani crudeliqúe tyrannide liberaſſe quanta gloriæ ſeges Theodoſio meſſiſque triumphorum?

Nonnunquam licet victoriam conferre cum ipſo duce, cui tota debetur, & eius meritis, qui virtutem à maioribus ſuis velut hereditario iure traditam ſuſtinere feliciter ac tueri fortiter potuerit, ad cuius fidem aliqui nominandi erunt, quorum egregia facinora fuerit æmulatus.

Si dignitatis aliquem gradum conſequutus ſit, proderit oſtendere boni magnitudinem, vt iuſtam fuiſſe tantæ lætitiæ cauſam omnes intelligant: Deinde commemorandum non caſu, non prenſatione, non precibus, neque muneribus & largitione, hunc honorem adeptum, ſed virtute, ſed meritis in Remp. ſed rebus præclarè geſtis: dignitatem verò eam eſſe, quâ nominis immortalitatem conſequatur; Denique eſſe eiuſmodi, vt à multis expetita, paucis admodum obtigerit.

Obliqua ſæpè gratulandi ratio fieri ſolet, quo-

ties dicimus non tàm amico velle nos gratulari, quòd honore illo ſit affectus, quàm vrbi, quòd talem acceperit Conſulem; ad Remp. quidem multum indè emolumenti acceſſurum; ad amicum verò non minus oneris quàm honoris: qui ſi iunior adhuc fuerit, dicendum hunc diuturniorem & Reip. vtiliorem fore: ſi ſenex & debilis, ſpecimen virtutis amplum dediſſe, vſu rerum & experientiâ præſtare: ſi liberalium artium diſciplinis eruditus, tùm fore florentem ac beatam Remp.

Epilogus vota continet ac preces, pro imperij, magiſtratus diuturnitate, felicitate, gloria incrementoque ſuſceptas. Optat vt ille non iam cum aliis, ſed ſecum ipſe certet, opinionemque de ſua virtute conceptam egregiè factis ſuperet, ſicque per illum honoris gradum ad maiores poſſit aſcendere. Cohortandus demum ad amorem defenſionemque patriæ, eò vel maximè, quòd benè de ſe meritos ſimili munere compenſet: Memorandum hîc qui Reges, qui præſides & viri magni nominis eam ornauerint, auxerint, locupletarint: ad vltimum monendus, vt non minus largitori Deo gratus ſit, quàm Principi, qui tantam, tàm ſingularem virtutem merita laude cumulauit.

Pvnctvm XI.

Lamentaria.

Contrariam gratulatoriæ Orationi lamentatoriam aſſignant Oratores, quæ non tantùm artificij requirit, cùm doloris ſenſus acerbior quemuis, vel infantem, reddere poſſit, ac ſoleat diſertum Oratorem.

Duabus omnino partibus abſolui poteſt; in primâ ſignificamus quantum ſit illud malum, in quod incidimus, cuius magnitudinem amplificamus, tùm ad leuandum dolorem, tùm ad excitandam in amicorum animis miſericordiam Quod ſi maleuoli nos eo mactarint infortunio, illos in odium adducimus.

In ſecunda metus aliis iniicitur, quaſi, & illis poſſit contingere, quod ſæuiente fortunâ, contrariis hominibus nos paſſi ſumus; In exemplum eſt Ariſtidis Oratio Eleuſinia, quâ templum Deæ Cereris incenſum flebiliter deplorat: & Smyrnæa, quâ terræ motu obrutam Smyrnam deflet. Sic Pentapolitanam calamitatem deſcribas.

Pro Epilogo Superos orabis, vt à ceruicibus omnium, talem depellant tempeſtatem, ſintque illâ ſuâ calamitate contenti.

Pvnctvm XII.

Artificium Orationis poſtulatoriæ.

Hvius Orationis vſus eſt in quibuſcumque petitionibus, ſed in illis maximè, quæ ſunt alicuius momenti, ſiue tanquam debitæ, & iuſtæ petantur, ſiue tanquam indebitæ, idque vel à Deo, vel ab hominibus.

Hic animaduertendum primò, quod facit Seruius in 1. Æn. vbi Iunonis ad Æolum Orationem enarrat. Rhetoricum, inquit, eſt in omni petitione hoc obſeruare, vt poſſit præſtari, quod

A petitur, & ſit res iuſta: vt habeat modum petitio; vt ſequatur remuneratio: quæ perfectè ſeruata probat à magno Poëta; poſſibilitas quidem.

Æole, namque tibi Diuûm pater atque hominum Rex,
Et mulcere dedit fluctus & tollere ventos.

Iuſta petitio eſt.

Gens inimica mihi Tyrrhenum nauigat æquor,
Ilium in Italiam portans, victosque Penates.

Modus eſt petitionis.

Incute vim ventis, ſubmerſaſque obrue puppes.
Aut age diuerſas, & disiyce corpora ponto.

Remuneratio ſequitur.

Sunt mihi bis ſeptem præſtanti corpore Nymphæ,
Quarum quæ formâ pulcherrima, Deiopeiam
Connubio iungam ſtabili, propriamque dicabo,
Omnes vt tecum meritis pro talibus annos.
Exigat, & pulchra faciat te prole parentem.

B

De Exordio cæteriſque partibus petitoriæ, &c.

Artificiosè componi debet; petitio quippe alia recta eſt, alia obliqua; in illa apertè petimus, hæc inſinuationem requirit ad conciliandam beneuolentiam, non tantùm ad attentionem, ſed etiam liberalitatem excitandam. Habenda tamen eſt ratio rei, quæ petitur: Nam leuis, quia facilè impetratur, tantâ, tàm accurata non indiget inſinuatione, vt nec illa quæ meritis debetur, quia pro ſuo iure agit, minus ſollicita eſt, quomodo ſit compratatus, qui daturus eſt.

Contrà quæ multis precibus obtinenda ſunt, aut propter rei magnitudinem, aut defectum C meritorum, maiorem induſtriam requirunt; Item ſi perſonæ ſint humilioris fortunæ, ſortis, aut conditionis, à quibus ducitur Exordium, artificium poſtulant ad comparandum benefactoris animum. Iam cùm petenda venia eſt, recurritur ſtatim ad preces & animi demiſſionem, culpæque confeſſionem. Vt Antiochi Regis Legati apud Liuium l. 31. Non tàm quid ipſi dicamus habemus, quàm vt à vobis quæratis Romani, quo piaculo expiare errorem Regis, pacem veniamque impetrare a victricibus poſſimus.

Quam ob rem cùm erit opus inſinuatione, ab illius laude petenda erit, à quo beneficium expectatur; maximè vero à laude liberalitatis. Quâ ratione pro Scholis Eumenius Orator profitetur ſe ad illarum inſtaurationem poſtulandam incitatum D fuiſſe famâ liberalitatis Roman. Imperatorum. In quod poſſet recens beneficium aliquod enumerari, quod imperfectum videatur, niſi nouo cumuletur: aut certè recurri poteſt ad circumſtantias loci & temporis. Dux enim qui bellicæ virtutis præmium peteret in loco, in quo reportata eſt victoria, aut in caſtris, aut inter ſpolia de hoſtibus habita, aut die natalis victoriæ, facilius rem impetraret; Ita qui poſtularet aliquid à Rege, vel ipſo die natali, vel ingreſſus in vrbem, ab eo poſſet ordiri.

Confirmatio.

Pro voluntate vario poteſt inſtitui ordine, hic tamen maximè videtur accommodatus, nimirum ſi de liberalitate benefactoris in Exordio nihil dixerit, ab ea confirmationem incipiat.

II. Petionem ſuam proponat, explicet, exornet, prout res poſtulabit. Etenim ſi petit ab homine liberali, non eſt quod beneficium amplificet; contra ſi à munifico, ſi à cupido laudis & gloriæ, vel cuiuſcumque alterius commendationis, oſtendat beneficium in ea re eſſe virtute: quod facilè præſtabit ab adiunctis, a quibus illud exornabit.

III. Agere de ſe poterit, ſi benè ſit meritus, enumerando modeſtè tamen, ſua beneficia, ne quaſi debitum improbè flagitare videatur. Ad quod videnda Regis Eumenis ad Rom. Oratio, quâ petit ſibi dari præmia laborum ſuorum, apud Liui. l. 37.

IV. Si nullum obtendere poſſit meritum, narretur 1. quomodo tantum beneficium, tàm malè meritus audeat petere; denique non aliam cauſam adferat, quam conceptam de eius liberalitate opinionem; vt Campani petentes à Romanis auxilium dicebant, *Fuit apud vos iuſta ſemper ſatis cauſa amicitiæ, velle eum vobis amicum eſſe, qui vos appeteret.* Ita & ipſe dicas ſatis magnam eſſe cauſam tibi dandi beneficij, ſi ab eo petatur, qui liberalitate præ cæteris eminere velit.

V. Si magna res petitur, in eaque obtinenda laboretur, recurrendum ad locos deliberatiui generis, ſcilicet à poſſibili, vt oſtendat eum nullo diſpendio conferre poſſe beneficium: ab vtili, ſi probet id beneficium publicum vtile futurum; ab honeſto, ſi gloriam & honorem indè ſit multum conſequuturus. Campanorum Oratio facit in hanc rem ex Liuio lib. 3.

Audaciæ quidem eſt magnum aliquid ab eo petere de quo nunquam benè ſis meritus, vel ſaltem, cui nihil præſtiteris magnopere gratiâ dignum: tamen ſi ſpem magnam concipiat fore-vt repulſam non patiatur, quod aliis bene-fecerit, quibus iuſtius negare poterat, magnæ laudis eſt danti; nempe diuina quædam eſt in illo bonitas, quâ prodeſſe gaudet omnibus, nocere nemini.

Quin etiam & hic aliquando locum habet parentum laus, & maiorum vtriusque commendatio, qui ſi neceſſitudine coniuncti fuerint, illud ipſum commemorandum erit, & addendum illos non tàm paternarum opum, quàm amicitiæ hæredes eſſe debere. Preces adhiberi poſſunt, & obteſtationes, per res, aut perſonas, quibus nihil eum charius habere conſtat.

Ad extremum docendum eſt, petere nos rem honeſtam, piam, iuſtam, facilem illi, quem rogamus, nobis perutilem, imò neceſſariam; quam vt obtineamus, ciendi ſunt miſericordiæ motus ab indigentia noſtra.

In Epilogo promittemus animum gratum ac memorem; & licet vel nulla ſit, vel exigua facultas referendi gratias; ſummam tamen fore animi noſtri propenſionem ac voluntatem. Ad cumulum totos illius fidei nos conſecrabimus. Petitionis exempla multa ſunt in Cic. epiſtolis, inter cæteras illa perelegans eſt libro 5. 12. Coram me tecum, lib. 3. epiſt. 2. Cum & contra voluntatem.

A

PVNCTVM XIII.

Artificium Orationis Euchariſticæ.

EXordium licet inſinuationem non requirat, benè tamen contextum, ſplendidum, graue ac ſerium eſſe debet, ſine vlla ſuſpicione ſimulationis, & aſſentationis, vt à candido memorique beneficij pectore pleno alueo fluere videatur. Quo in genere triumphat Tull. in Grat. actione ad Quirit. poſt reditum, cum ſtatum ac profeſſus eſt amorem, ſic narrat magnificè beneficium acceptum, ſex rerum gratiſſimarum enumeratione, à num. 6. Etſi homini nihil eſt magis optandum quàm proſpera, æquabilis B perpetuaque fortuna ſecundo vitæ, ſine vlla offenſione, curſu, tamen ſi mihi tranquilla & pacata omnia fuiſſent, incredibili quâdam & penè diuinâ, quâ nunc veſtro beneficio fruor, lætitiæ voluptate, caruiſſem. Quid dulcius hominum generi à natura datum eſt! &c.

In Oratione verò generis eiuſdem ad Senatum magnam ſermonis pompam adhibet; vt beneficij magnitudinem amplificet; dùm ait acceptum eſſe beneficium, cui explicando ipſe ſit impar. *Si pro veſtris immortalibus in me fratremque meum, liberoſque noſtros parum vobis cumulate gratias egero, quaſo obteſtorque, ne mea natura potius, quam magnitudini veſtrorum beneficiorum id tribuendum putetis.*

Auſonius Orator & Poëta Gallus in gratiarum actione Gratiano Imp. dicta pluribus beneficij magnitudinem exaggerat, nullamque ab C Imp. iniuriam ſe accepiſſe profitetur, quàm quod viuere debeat, & mori ingratus, quod in amore & officio reſpondere non poſſit. Sed hoc illum reficit atque recreat, quod donando beneficium accipere ſe putet. Sic apertè rem aggreditur. *Ago tibi gratias Imp. Auguſte, ſi poſſem etiam referrem, ſed nec tua fortuna deſiderat remunerandi vicem, nec noſtra ſuggerit reſtituendi facultatem. Priuatorum iſta copia eſt, inter ſe eſſe munificos; tua beneficia, vt maieſtate præcellunt, ita mutuum non repoſcunt. Quod ſolum igitur noſtræ opis eſt, gratias ago, verum ita vt apud Deum fieri amat, ſentiendo copioſius, quàm loquendo.*

Nonnunquam incipit Orator ab ea virtute quæ maximè elucet in collato beneficio; quod Cic. docet in Euchariſtico Cæſari dicto propter D Regem Deiotarum, cùm ait, ideo ſe non potuiſſe amplius ſilere, quòd tantam manſuetudinem, tam inuſitatam, inauditamque potentiam, tantum in ſumma poteſtate rerum omnium modum, tàm denique incredibilem ſapientiam, ac penè diuinam, tacitùs nullomodo præterire poſſit.

Aliàs rationem reddit cur tot ante beneficiis acceptis, nunc tantum agere gratias incipiat, quod laudatus antea Auſonius, & Mamertinus in gratiarum actione Iuliano dicta, quam à beneficij magnitudine orditur. *Etſi ſcio te Imp. & cunctos qui conſilium tuum participant, poſſe mirari, quod nunc demum, gratias agere exorſus ſum, quaſi beneficia in me tua cœperint à Conſulatu, ſubiber tamen quod ingenij (cuius me pœnitet) conſcius etiam nunc tacere, voluiſſem, & prorumpens licet huius muneris gaudium in tam arcana latitia conſcien-*

tiam coërcere. Sed ſine errorem noſtrum, ſine conſilium congeſta, & coacernata in vnum beneficia vicerunt, atque in id redegerunt neceſſitatis ambiguum, vt mihi aut indiſerti, aut ingrati eſſet ſama ſubeunda, malui eloquentiam poſsit, quàm pietatem erga te; efficiumque meum deſiderari.

Nunc à perſona largientis, ſi Rex, Senatus, Deus, quibus adiuncta ſunt hæc, citò datum cum verborum ornatu, & vultus hilaris ſignificatione. Hoc artificium expreſſit ſublimis eloquentiæ Auſonius. Præſtare tibi eſt, quàm nobis optare velocius. *Ago igitur gratias; opt. Imp. at ſi quis hunc ſermonem meum iiſdem verbis iam ſæpe repetitum: inopia loquentis aſſignat, experiatur hoc idem proſequi, & nihil poterit proferre facundius. Aguntur enim gratiæ non propter maieſtatis ambitum, nec ſine argumentis Imp. fortiſſimo. Teſtis eſt vno Pacatus anno & Danubij limes & Rhenus: liberaliſſimo, oſtentat hoc Diues exercitus: Indulgentiſſimo; docet ſecuritas erroris humani: conſultiſſimo, probat hoc tali Principe Oriens ordinatus: Piiſſimo, huius verò laudis locupletiſſimum teſtimonium eſt pater diuinis honoribus conſecratus, inſtar filij ad imperium frater adſcitus, à contumelia belli patruus vindicatus, ad Præfecturæ collegium filius cum patre coniunctus, ad Conſulatum præceptor electus.*

Confirmatio variis modis conſtituitur, quidam enim pro gratiarum actione Panegyrici faciunt, vt Plinius Trajano, Mamertinus Iuliano, Auſonius Gratiano, Tullius Marcello, Eumenius Conſtantino Aug. Quæ ratio ſi placet, debebit Orator inſiſtere præſertim commendandæ ſibi virtuti, à qua profectum eſt beneficium. Ita citati Oratores liberalitatem maximè in illis commendant, alij beneuolentiam, dandi facultatem, hilaritatem, celeritatem, prudentiam amplificant, additis comparationibus conglobatis, & minoribus exemplis. Quod Tull. in Orat. ad Quirites facit eleganter. Ab ipſo enim principio confirmationis oſtendit plus ſe beneficij à Quirit. aut certè tantùm accepiſſe, quantùm ab ipſis parentibus, atque Diis ipſis, poſtea beneficium auget, quòd ſponte, ſine precibus, vel ſuis, vel aliorum, illud contulerint, ſuum reditum conferens cum illo ſummorum hominum, qui precibus amicorum fuerant reuocati. Demum rationem amplicat ob quam fuit ab exilio reuocatus, ſingula perſequens, ad extremum ambitioſè ſatis ſe natum eſſe oſtendit ad defendendam Remp.

Ex dictis ergo poſſet aliquis tripartitam habere confirmationem, cuius prima pars occuparetur in laude benefactoris, altera in beneficij magnitudine exornanda, amplificandaque ex adiunctis, & circumſtantiis, per multas comparationes inquirens cauſam beneficij, tempus, locum, & alia huius generis. Tertia modum explicaret, quo datum eſt beneficium.

Plures beneficiorum cauſas aperit Mamertinus, quas ex adiunctis expendit, ſcilicet ex animo dantis, & cauſis beneficij conferendi, &c. Suum amplificat hoc eſt, Conſulatum ex eo quod ſibi non merenti, vel certè inter multos, qui tale meriti fuerant primo collatum ſit amore dumtaxat. *Ago tibi gratias Imp. ſi mereri me credidiſti, & plures habeo gratias, ſi tantum amaſti, vt me Conſulem faceres etiam non merentem.* Nec ignoro maximos honores ad parum dignos penuriâ meliorum ſolere deferri, ſed non vereor ne quis maleuolorum in Conſulatu meo, id auſumet accidiſſe.

Auget iterum dùm ait beneficium quidem non pretio atque opibus emptum, non ambitione ac precibus impetratum, non verborum aſſentatione, nec multo labore comparatum, ſed virto aliaque omnia cogitanti oblatum, ſed amore dantis & beneuolentiâ conceſſum. *Quid quod nihil ſeparatim mihi de honoris augmento perfertur nuncius Conſulem me creatum ſine impendio, quod iam diu paucis: ſine labore, quod nunquam: ſine petitione, quod nemini.*

Tum candidatorum labores ſolicitudineſque fusè deſcribit, ſibi verò infuſum hoc muneris honoris eximij. gloriatur. *Quis ignorat tum quoque cùm honores Pop. Ro. ſuffragiis mandabantur, multos fuiſſe candidatorum labores? Ediſcenda omnium nomina tribuum hominum, atque etiam ſingulis ſalutandi, prehenſanda obuiorum manus, omnibus arridendum, non ſolùm cum infimis, ſed etiam cum ignotis familiaritatis imago ſimulanda, multáque alia propter honorem agenda, quæ alias virum honore dignum ſa ere non deceret. Sed ne te quidem ipſum Imperator, quem orare præclarum, cui preces adhibere pleniſſimum dignitatis eſt, verbo ſaltem adij. Sponte in familiam dominum iſtud à te munus infuſum eſt.*

Beneficium exaggerat à modo quo datum eſt, ſcilicet non petenti, nec parum putat eſſe beneficij quod rogandi ſibi periculum remiſerit Imperator, vbi multus recenſet campi vitia, in quo non qui melior, ſed qui pecunioſior eligebatur. *Nec ſanè mihi gratuitò Conſul factus viderer, ſi honorem precibus emiſſem, miſerum enim & laborioſum ſubijſſem meliore aut parte tranſacta tyrocinium rogandi. Neque enim exiſtimo moleſtius eſſe pecuniam quàm preces fundere. Denique omnes in emendo videmus repenſandi fiducia magno & erecto animo aurum argentumque depromere, eos verò qui preces allegant, humiles atque demiſſos vix cunctabunda atque titubantia verba proferre, neque Orationem ſolùm inclinare, ſed totis corporibus in genua ſubmitti. Prorſus, (vt ex animi ſententia loquar) maximè vendit beneficium, qui preces accipit.*

Tandem augetur & creſcit ex liberalitate dantis. *Quid ſibi vera vir perfectaque virtutis non conſtanter de honore promittat, cùm me propter tantillum innocentiæ meritum vno in anno ter videat honoratum? Et quis Deus vno in anno multiplices fructus agro vni dedit? Nam quiſquam in eadem nouali æſtate vna amplius quàm ſemel meſſuit? Num cui vno autumno, vnoque vineto vindemia triplex fluxit? vna certe vnius eſt hyemis oliuitas. Sed in noſtri Principis beneficijs miraculo caret multiplicata fœcunditas.*

Eſther gratias agat Aſſuero ob interfectum Amanum, ordietur vel ex abrupto, vt Auſonius in Gratiani Eucharistico, vel ab admiratione beneficij, vel à lætitia, quam verbis exprimere non poſſit, vel ab ipſius Regis fortuna cui æqualem non vidit, qua maiorem natura feciſſe non potuit, vimque gratiarum omnem exhauriat, ſe tamen audere velle maiora viribus & debere dicet, quia tantum beneficium poſteris ignorare non licet. Tum erit explicanda beneficij magnitudo, & ex periculi magnitudine æſtimanda. Eramus addicti gladio, vt victimæ, iam vincula,

iam careeres diræque mortis inſtrumenta parabantur, iam crux fixa erat Mardochæo, de ſalute gentis Hebrææ actum: Deinde beneficium expenderetur à circumſtantiis & enumeratione partiū. Quid verò tua diuina bonitas ô Rex? an edictis aboleri iuſſiſti? ao compreſſiſti furētem inimicum? &c. Magna quidem hæc eſſent, vltraque meritum ſed neq; potentiæ tuæ, neque ſingulari clementiæ ſatis: Nam mihi quidem temerè, & contra legem audaciùs te conuenienti virgam ſalutis exoſculandam dediſti, vitam hanc, quam adimere iuſtè poteras, piè reddidiſti. Hic-ne ſtetit amor? me collapſam humaniſſimè complexus radiis oculorum tuorum charitatem ſpirantibus, ad hanc lucem reuocaſti, parum dico, quâ non curâ & ſolicitudine de innocenti rea timuiſti?

Tùm vt ad conuiuium inuitatus familiariter ſe demiſerit, tùm quod ad primam petitionem facilis, hoſtem dederit; quod augebitur deſcriptione ſuperbiæ & immanitatis Amani; ſed ex eo fiet maximè, quòd non modò ſalutem expetitam conceſſerit, ſed etiam crudelem inimicum in crucem ſuſtulerit, hic mirabitur ſapientiam diuinæ propè ſimilem, qui eò, quòd inſontibus parauerat, ſupplicio ſacrilegum multauerit.

Tandem ad diuini beneficij magnitudinem Mardochæum patruum in eodem honoris gradu ſtatuerit, quæ tamen luce charitatis & humanitatis illuſtriora ſunt, qua Rex illa contulit, nulla causâ niſi ſola bonitate impellente.

Pollicebitur Iudæam gentem memorem quidem æternùm fore, ſed Deum gratiam hanc maiori quondam beneficio compenſaturam. Subindè memoria tanti beneficij debet inſeri quo puella alienigena ad Regni conſortium electa fuerit, quod exordij loco eſſe potuit, nimirum à ſomno patrui qui paruum fontem viderat in fluuium excreſcentem, & iſtum in Solem, &c.

Epilogus in pollicitatione officij recordationeque verſatus, cuius exemplar abſolutiſſimum edidit Auſonius, dum ait beneficia Gratiani vbiuis locorum occurrere, in templo, foro, palatio, curia, domi.

Nec ineleganter Mamertinus Iuliano Imp. Polliceor nunquam grati animi beneuolentiam defuturam; idque omni vitæ meæ tempore ſummis opibus enixurum, elaboraturum, effecturum, vt honores in me tui, non quia neceſſe fuerit ad quemcumque delati, ſed quia oportuerit rectè poſiti, & ratione collocati eſſe videantur.

Non tantùm memorem animum ſpondemus, ſed ſi beneficium vires noſtras ſuperet Deum rogamus, vt cùm nos ob virium imbecillitatem id minimè poſſimus ipſe gratias tantis beneficiis pares rependat: quod fit voto pro illius ad Deum ſalute. *Concludam deinceps Orationem meam piiſſime Auguſte, ſermonis magis fine, quàm gratiæ. Namque illa perpetua eſt, & ſpatio non tranſmeabili terminum calcis ignorat: flexu tamen paruo, nec à te procul conuertar ad Deum. Æterne omnium genitor, ipſe non genite opifex, & cauſa mundi principio antiquior, fine diuturnior, qui templa tibi, & aras penetralibus initiatorum mentibus condidiſti: tu Gratiane, humanarum rerum Domine, eiuſmodi ſemina noſtri amoris inoleſti, vt nihil in digreſſu ſegnior factus meminiſſet, & relictis, illuſtraret abſentem, præſentibus anteferret, &c.*

Illuſtris eſt illa Æneæ ad Didonem Oratio, quâ Reginæ gratias agit, ſeque memorem fore

A pollicetur primo Æneid.

O ſola infandos Troiæ miſerata labores,
Quæ nos relliquias Danaûm, terræque marisque
Omnibus exhauſtos iam caſibus, omnium egenos,
Vrbe, domo ſocias: Grates perſoluere dignas
Non opis eſt noſtræ, Dido: nec quidquid vbique
eſt
Gentis Dardaniæ, magnum quæ ſparſa per orbem.

Dein cùm nec ipſe, nec Troiani ſimul omnes grates rependere queant, ad Numina recurrit, vt tantum pro ſe ſuiſque beneficium perſoluant, erumpendo in laudes Didonis.

Dij tibi (ſi qua pios reſpectant numina, ſi quid
Vſquam iuſtitia eſt, & mens ſibi conſcia recti)
Præmia digna ferant. Quæ te tàm læta tulerunt
Sæcula? qui tanti talem genuêre parentes?
In freta dum fluuij current, dum montibus vmbra
B *Luſtrabunt conuexa, polus dum ſidera paſcet,*
Semper honos, nomenque tuum, laudeſque manebunt,
Quæ me cumque vocant terræ.

Obſeruandum eſt gratiarum actiones quæ fiunt ad ſalutem, incolumitatem reſtitutam, aduerſa mala, miſerias, morbos, & alia eiuſmodi ſuertuncata maiorem ſuppeditare dicendi copiam. Nam excurritur in riſingeſi malorum grauitatem, à quibus ſumus liberati; vt tantò maius videatur beneficium, quantò opportunius collatum fuit.

PVNCTVM XIV.

C

Artificium Orationis ad inauguratiorem.

EAm intelligo quæ dici ſolet dum vngitur in Regem aliquis, aut creatur inſtituiturq; Magiſtratus aliquis, aut gubernator; quare frequens illius vſus eſſe poteſt: & quia vſurpatur in rebus magni apparatus, & pompæ, idcirco magnum requirit ornatum, tùm in artificio, tùm in eloquutione: artificium quidem ſplendidum, aut ingenioſum eſſe debet, quod facilè fit, quandoquidem ritus inaugurationis, honorum & dignitatum ratio, perſonarumque meritum ſuppeditant multas allegorias, Symbola, imagines, aliaque id genus ad ſplendidam inuentionem aptiſſima. Quare neceſſe fuerit cognoſcere ritus, tùm priſcos, tùm profanos adhiberi ſolitos in Magiſtratuum creatione, vel Regum inauguratione: nempè ſi quis haberet Orationem in ſacram
D Regū Galliæ inaugurationē, noſſe deberet ritus, qui in eius conſecratione ſeruantur, iam indè à D. Remigio, qui Clodouæum primus Regem inunxit, quia in re ceremonias haberet auguſtiſſimas, nobiliſſimos ritus, qui quoniam ſunt Regiæ maieſtatis ſymbola virtutis, ſatis amplam dabunt Oratori materiam, vt vel hunc ſeruet ordinem in Oratione, quem in conſecratione. Hanc Regis inaugurationem ſic finit Halicarn. Eſt, inquit hæc Oratio, veluti patriæ vox præſides ſuus alloquentis, ſeque eis concredentis.

Inſtantium Rufum in adminiſtratione Prouinciæ Macro præſidi ſucceſſurum hoc excipit carmine Martialis lib. 12. epig. 75.

Bætis oliuifera crinem redimite corona,
Aurea qui nitidis vellera tingis aquis.

Quem

Quem Bromius, quem Pallas amat, cui rector aquarum
Albula nauigerum per freta pandit iter:
Omnibus latis noſtras Inſtantius oras
Introt, & hic populis vt prior annus eat.
Non ignorat onus quod ſit ſuccedere, Macro.
Qui ſua metitur pondera, ferre ſolet.

Initium huius Orationis plerumq; fit, ab eorum electione, quâ propter merita, resque benè geſtas cæteris præferuntur, vel à Principis aut Vrbis beneuolentiâ, quæ illos quaſi manu ducit ad honorum gradus, ac ſupremas dignitates.

Quod ſi Rex primùm inauguratus ſit, totius imperij lætitiæ ſenſus, & fauſtas feſtaſq; more maiorum, acclamationes referet: talem familiam feliciter imperare, diuinitùs electam eſſe; auguria lætiſſima non fruſtrà præceſſiſſe, propterea non hæreditate modò regnum accepiſſe, ſed etiam B factis mereri.

Vel à loco vbi inauguratur, vel à ceremoniis & acclamationibus publicis: vereri ſe dicet Orator ne vox vna tot inter tubarum feſtos cantus & acclamationes abſorbeatur, & iam occupatis animis tàm illuſtri triumphi ſplendore nullus congratulationi locus relinquatur: ſe tamen eò maximè incitari, quò reuocabatur à dicendo, tot fulgentibus coronæ radiis gloriáq; perſtrictos oculos, nares tàm exquiſitis odoribus balſami perfuſas, aures tàm admirabili vocum concentu Pæanibusq; plenas, mentem deniq; totam liquidiſſimo gaudio innatantem ſuauiſſimè recreari, proindè velle ſe in partem publici muneris venire. Dabunt alij regias veſtes, fulgentem purpuram, togam gemmis diuitem ac pretioſam, &c. Alij theatra curabunt & conuiuia dapesque publicas inſtruent, ego virtutes Principis ad imitandum proponam efficiamque, &c.

Confirmatio.

Dicet ſapienter ab antiquis Regem Dei ſpirantem imaginem eſſe nominatum, in eo potiſſimùm, quod quemadmodum Deus licet ingenita gloria conſpicuus, tamen cùm ob eius gloriæ nimium ſplendorem videri non poſſit humanis oculis, diuinæ lucis radios attemperat, & ad venerationem ait Nazianzenus, apta quædam inſignia circuminduit, vt fulgura, fulmina, radiantes nubes, &c. Ita Princeps Gentilicio licet charactere, maieſtatéque virtutum natiua ſplendeat, Deo tamen ac ſapientibus magiſtris iis inſignitur ornamentis, quibus regiæ dignitatis interior gloria ſeſe mortalibus oculis videndam proponat; Neque verò alium ob finem inunctionibus Regum tot tamq; illuſtres ritus adhibentur, quos deſcribet ſuaui quodam verborum lenocinio ac venuſtate, Regem in auro totum & gemmis Soli non abſimilem, in aureo curru, ſtipantibus ſtellis, ſed è tanta gemmarum congerie velle ſe tres aut quatuor eligere, totidemque ritus ſubiicient, in quibus vnctionis ſacræ totam ſeriem ceremoniaſque cognoſcant.

Prima ſit vnctio, quam illuſtrabit à ſimili Salomonis & Dauidis, Pontificis aureo cornu balſamum in verticem ſtillantis, & ita cœlum terramque perfundentis, ex Myrrha, Cinnamo, Caſia, calamo, opere pigmentario confectum; quantò pretioſius illud, quo verè Pontifex Deus Francorum Regis caput perfundit, quod ab aſtris fluit, A ab innocenti columba defertur, ab Ephebo cœleſti conſeruatur.

Tùm per ſubiectionem quæret cur hoc eximio Ceromate voluerit Deus conſecrari Francorum Regem; an quia Rex diuina quodammodo res eſt? an quia Medicus eſſe debet, vulneribusq; populorum amicè mederi? an quia lenitudine clementiaq; & amore Principes potiſſimùm regnant, & ideo Meſſiæ ſeu Chriſti dicuntur Græcis [illegible] an potius quia Gallorum Rex tantum cæteris antestat Principibus, quantum hoc oleum diuinum cæteris liquoribus antecellit. Atque vt illud iam mille ducentos annos & amplius durat, æternumque fluet, ſic & Imperium Gallicum.

Per prætermiſſionem tractabit verane ſint quæ de hac illius diuini balſami origine narrantur, tantumque teſtem excitabit ac producet vim illam ſtrumarum morbum abigendi, quam vt homine maiorem euehet, eleuabitque virtutem Veſpaſiani & Alexandri, docebitque nulli vnquam Regum tàm certum & illuſtre beneficium amoriſque diuini monumentum relictum eſſe.

A contrario Regem Cambaiæ veneno paſci ſolitum homines halitu ſuo necare, Nerones alióſque baſiliſcos intuitu aſpectúque ſuo præſentes inficere: Reges noſtros voce, verâ fide animatâ conferre ſalutem; quis neget eſſe ſanctos? quis miretur illos & à ſuis & ab cæteris tantopere diligi? Reges Perſarum vnguento delibuti columbas ad auram excitandam in circuitu volitantes diſtinebant: noſtri non tàm hoc ſuo oliuo, quàm humanitate ſuos ſibi deuinciunt, ac demerentur.

II. Sceptrum quod componet cum antiquis, quibus haſta terroris index erat in manu, vel aurea Aquila, vt Clearco Heracleenſi, vel eburneo in C baculo, vt Tarquinio Priſco ſuperbiæ teſtis, vel Securis, vt Lydis, vel aurea virga, vt Aſſyriis, vel ex Ebeno, vt Indis, vel faſtigio in roſam aut Lilium elaborato, vt Francis, hæc fortitudinis & iuſtitiæ arma ſunt, quibus pulcherrimum præ cæteris Principibus ſibi diadema comparauerunt. Antiquis quidem vel erant faſcia alba Alexandro, cærulea & alba Perſis, Cydaris & Tyara recta, vel aſpide aut Leone aſpera in cono, vt Ægyptiis, vel laurus & radiata corona, Aureliano Romanorum Imperatori; Liliatam oſtendet omnium ſplendorem dignitatemque in ſe continere, facilitatem Alexandrinæ, opulentiam Aurelianæ, Dauidicæ ſanctitatem, cuius maieſtatem Liliorum nitor temperat. Quamobrem vero clauſa? quia Francicum Imperium in ſe vno collectum nullum D ſupra ſe cognoſcit: poſtremo conferet illam cum Tyara Pontificia, cum coronis ciuicâ, murali, obſidionali, murali, nauali, &c.

III. Addet veterum coronas margarito inſigni ſolitas exornari, Francorum verò illo Vnione, quo primogenitus Regum Chriſtianorum, & Eccleſiæ tutor ac religionis defenſor acerrimus renunciatur. Orationem ſuam claudet fibula gemmea hoc eſt iuramento illo, quo ſe Pij Reges obſtringunt Deo & Matri Eccleſiæ dùm traditur illis gladius: Reuocabit in memoriam rituum ſingula verba quæ diligenter expendet, mirabiturque Reges firmitatem pietatis ſuæ voluiſſe diuino vinculo conſtringere, magnum decus, eum qui omnibus ſuperior ſit, Dei legibus & iuramento ſuo deuotum & humilem

ſubeſſe; ornabit exemplo Salomonis, qui fecerat idem, ſi claram fidem ſeruaſſet; prædicabit virtu- A
tem ſacramenti, quod hactenus inuiolatum eſt ac ſanctum, neque fuit à Clodouæo, qui ſignum Francis ad benè de Deo credendum ſuſtulit, vel vnus, quem aut teſtis temporum hiſtoria, aut falſitatis artifex inuidia, deſertæ fidei non modò ſuſpicione, ſed ne infamiâ quidem aſpergere potuerit. Religionis tanquam Solis lumen propagatione minuitur, oppoſitu corporis interrumpitur: Francorum pietas vna atque perpetua hæredum participatione ſplendeſcit. Minimis occaſionum momentis maximæ religionis inclinationes fiunt: præmiorum ſpe ſolicitati Francorum Reges nunquam de obſeruantiæ erga parentem Eccleſiam gradu dimoueri, nunquam de fidei ſtatione decedere poliorum capita nullâ ventorum violentiâ depri- B
muntur.

Ad vltimum vbi per coaceruationem cæteros Reges & præteritionem perſtrinxerit, hoc ſpeculum Regi offeret inſpiciendum, vt ſe non imparem factis eſſe velit, faciatque quod Pericles qui purpuram ſuam manu prehendens monebat, memento te Græcis, te Athenienſibus, te liberis hominibus imperare: aut adeſſe Perſarum illum monitorem aſſiduum qui manu Regem excitabat his verbis, ſurge Rex & ſatage negotium quod tibi commiſit Deus.

Illuſtrior erit electus ſi diuinum iudicium illam comprobauerit, cuius vices vt obiret, in terris electus eſt, de cœlo datus.

Iouis inaugurationem deſcribit Sidonius Apoll. præfatione Panegytici Antemio Auguſto Coſ. dicti.

Cùm iuuenem ſuper aſtra Iouem natura locaret,
Susciperetque nouus regna vetuſta Deus. C
Certanère ſuum venerari numina Numen,
Diſparibus modulis concinuiſſe ſophos.
Mars clangente tuba patris praconia dixit,
Laudauitque ſono fulmina fulmineo.
Arcas & Arcitenens fidibus ſtrepuère ſonoris,
Doctior hic Cithara pulſibus; ille lyra.
Caſtalidumque chorus vario modulamine plauſit,
Carminibus, cannis, pollice, voce, pede.
Sic nos ô Caſar noſtri ſpes maxima ſecli
Poſt magnos proceres paruula thura damus,
Audacter docto coram doctore canentes,
Aut Phœbi, aut noſtro qui ſolet ore loqui.
Qui licet aterna ſit vobis quaſtor in aula,
Æternum nobis ille magiſter erit.
Ergo colat varia te Princeps hoſtia lingua,
Nam noua templa tibi pectora noſtra facis. D

Addendum erit ipſo vultu quaſi ſpeculo digniſſimos iudicatos, qui Regni Rerumque publicarum adminiſtrationi præficerentur, vbi breuiter in eorum laudes excurrendum. Idem qui ſupra laudatus Sidonius eâdem Panegyri.

Danubij ripas, & tractum limitis ampli
Circuit, hortatur, diſponit, diſcutit, armat.
Sic ſub patre pius moderatus caſtra parentis.
Hinc reduci datur omnis honos & vtraque magiſter
Militia Conſulque micat coniuncta poteſtas
Patricij celeriſque gradu priuata cucurrit.
Culmina conſcendit, ſolio puer ipſe curuli
Sedit, & emerito iuuenis veteranus in auro
Iamque duos pacis, ſed vobis nulla cupido
Imperij, longam diademata paſſa repulſam.
Inſignem legere virum. Quem deinde legentem
Spernere non poſſes, Soli tibi contulit vni.
Hoc fortuna decus quamquam te poſceret ordo,
Vt lectus Princeps mage quàm videare relictus,
Poſt ſocerum Auguſtus regnas, ſed non tibi venit
Purpura per thalamos, & coniux regia regno,
Laus potius quàm cauſa fuit, nam iura habenti
Non generum legit Reſpublica, ſed generoſum.

Meritis ac virtutibus datum honorem, & magiſtratum ſocero ſuo Sidonius Apoll. in Panegyri, quam de illo Romæ habuit, probat multis.

Non tibi centurias aurum populare parauit
Nec modò venales numeroſoque aſſe redempta
Concurrunt ad puncta tribus, ſuffragia mundi
Nullus emit, pauper legeris quod ſufficit vnum
Ex meritis duces: Patria cur vota moraris,
Qua iubet vt iubeas? hac eſt ſententia cunctis,
Si Dominus ſis, liber ero, fragor atria complet
Tirrheni quo fortè loco pia turba Senatus.
Detulerat, vim, vota, preces. Locus, hora, dieſque
Dicitur imperio felix, ac protinus illic
Nobilium excubias gaudens ſolertia mandat.
Tertia lux refugis Hyperiona fuderat aſtris.
Concurrunt proceres, ac milite circumfuſo
Aggere compoſito ſtatuunt, ac torque coronant,
Caſtrenſi mœſtum donantque inſignia Regni.

Epilogus non alius eſſe debet ab eo, quem in artificio gratulatoriæ Orationis dedimus, nempe totus ſit in votis, ac precibus, pro Magiſtratua ac Regis diuturna felicitare, & gloria moritura nunquam. Sic Claud. de Conſulatu Mallij Theodoreti.

Conſul per populos idemque grauiſſimus auctor
Eloquij, duplici vita ſubnixus in annum
Procedat pariter libris, faſtiſque legendus.
Accipiat patris exemplum, tribuatque nepoti.
Filius, & cœptis ne deſit faſcibus heres
Decurrat trabeata domus, tradatque ſecures
Mutua poſteritas, ſeruatoque ordine fati,
Millia continuo numerentur Conſule preles.

Non aliter de laudibus Stiliconis libro 3. idem Claud.

Cuſtos imperij Virgo qua ſola mederis
Vulneribus, nullumque doces ſentire laborem,
Seu tibi Dictaa placuerunt aſtra Corona:
Seu magis aſtiuo ſedes vicina Leoni:
Seu ſceptrum ſublime Iouis, ſeu Palladis ambis
Ægida? ſeu feſſi mulces ſuſpiria Martis
Adſis perpetuum Latio, votiſque Senatus
Annue Diua tui: Stilico tua ſapius ornet
Limina: teque ſimul rediens in caſtra reducat.
Hunc bellis comitare fauens: hunc redde togatum, &c.

PVNCTVM XV.

Inauguratio ſiue creatio Doctoris.

PAranymphæa dicitur, quâ ſiſtuntur initiandi laureâ Doctores, cuius tres partes vulgò aſſignantur: Prima rationes continet, ob quas is honore dignus videri poſſit, qui ad Doctoratus gradum promouendus eſt: Altera rituûm expoſitionem quandam complectitur; Tertia parænesis eſt ad eum, qui mox eſt inaugurandus.

Exordium petitur à circumſtantiis perſonarum

ſi quæ ſunt eximiæ, nempe ſi frater, aut pater, filium aut fratrem adoptet, ſi Rex ipſe vel Imperator conſortem alium Regni faciat; ſi ætate nondum maturâ, ſed adhuc acerbâ, vel iam maturiore & prouectâ; vel à ritibus veterum, qui confirmationem ipſam perficiant, dùm excutitur in laudem eius ſcientiæ, cuius inſulis ornandus eſt Doctor, vel curiæ, in quam admittendus Senator, coniunctis initiandi laudibus, induſtriâ & labore comparatis.

I. Porrigebatur liber de more: Nam vt militi gladius, vt hæredi ſigillum, vt Principi ſceptrum, ita Iuriſperito liber, ſiue theſaurus legum, aut gladius & Iuſtitiæ bilanx datur, in quo legere poſſit quidquid officij ſui eſt, quæ Deus ipſe libro Ioſue Præſidibus legum deſignauit. *Non recedet hoc volumen de ore tuo.* Et verò mens & animus Doctoris eſſe debet arca illa aurea, in qua legum liber & manna, & virga auctoritatis incluſa ſint, quam identidem aperiat: in quo libro ſæpius decreta legum attentè meditetur, & æquitatis iura, quam & aſſumat in ſceleratorum vindictam, & innocentium defenſionem; ex qua Manna colligat, vt pietatis & intelligentiæ donum diuinitùs ſibi conceſſum cum aliis communicet.

II. Pileolus veritatis ac ſanctitatis inſigne, cuius formâ vniuerſitas eruditionis exprimatur, & imago cœli latè lucentis, in Doctoris mente, cuius è ſapientia ſplendor fuſus cœlum feriat, & animos imperitorum luce veritatis, & veræ ſapientiæ perfundat. De quo dici poſſit, quod de Auito Viennenſi prædicauit Ennodius, *in quo ſe peritia velut in diuerſorio lucida domus incluſit.* Hinc ſapientis animus & bonis artibus imbuta mens, aula veluti regia dicitur, & ara diuinitatis, in qua pollens ille mundi Princeps ſuæ maieſtatis amplitudinem expromat: Hinc ſtellæ militantis Eccleſiæ Doctores nominati, vel oculi, ſic vt gemini luminum orbes innocentiæ & ſapientiæ ſuum ſplendorem habeant. Nam qui ſine luce doctrinæ ſolos habent mores, eos D. Nazian. ſimiles ait ἑτεροφθάλμοις, lucis, oculo tantùm vno prædits, qui cùm magno ſpolientur ornamento, tùm maximè ſunt inſignes ad deformitatem, ſiue cernant, aut cernantur ab aliis: eos verò, qui vtroque polleant & morum & diſciplinæ dotibus ἀκριβεῖς καὶ τελείους vocat in omni genere perfectos. Hinc D. Paulus Doctorem διδακτικὸν nominat hoc eſt, aptum & idoneum ad docendum, qui ſit tantum eruditionis conſequutus, vt abditas quæſtiones tùm diuinas, tùm humanas in hominum lucem & cognitionem educat, illuſtret, exponat.

III. Deinde datur Annulus. Quorſum autem? An vt olim Apollo Seleucium Matrem, ſcientiam deſponſet? nam & Doctores & Præſules annulum habent pignus Sponſalitium, quo, non vt Gyges ad pudicitiam violandam, ſed ad tuendam corporis & animi caſtimoniam, diuinæque Sponſæ fidelitatem, quam iurarunt, vti debent. Præpoſiti prouinciarum vrbes ſuas, Duces ſuas ſibi deſpondent, Dux Venetorum mare; cur non leges & ſapientiam Doctores?

An quòd annulus ſphæricæ figuræ, ſinceræ fidei, veritatis, & conſtantiæ ſit argumentum.

A An quia Principis & Iuſtitiæ ſigillum Doctor eſſe debet; nam & annuli ſignatorij fuerunt olim, quibus notæ in iis rebus imprimebantur, quas tutas & ſeruatas cupiebant: niſi fortè velis ea ſacramenta potiùs intelligere, quæ σφραγῖδες à Græcis Patribus nominantur.

An meliùs illo ſymbolo quidam inſignis dominatus innuitur, quo reliquis hominibus poſſunt cœli fores aut aperire, vel occludere, quo nihil dici poteſt auguſtius: ſiquidem annulus eſt τῆς ἀρχῆς σημεῖον principatus imperiìque ſignum.

IV. Suggeſtus ſiue Thronus celſus & excitatus, in quem ſapientiæ Doctor aſcendat picturis vndequaque inſignitum & emblematis diſtinctum, in cuius priore parte efformentur duo iuuenes amor & labor, in poſteriori, vigilia & curæ, ad dexteram adoleſcens accinctus omnia ſecum ferens paupertas, à læua vir fugiens: B quamquam liberum eſt cuilibet effingere quod voluerit ad Doctorem officij ſui memorem permouendum, admonendumque dari ὕψος ἀρχικὸν ſuggeſtum Imperij, vt Imperatoris inſtar ſibi cæteriſque cum animi demiſſione diuinaque prudentia imperet; vel θρόνον ὑψηλὸν indicem honoris & dignitatis vt legum Iuriſque Pontifici; vel βῆμα pulpitum & cathedram, non ambitionis & ſuperbiæ magiſtram, ſed ſpeculam potiùs, & veræ modeſtiæ ſapientiæque ſcholam, è qua tanquam è Tripode dubitantibus populis Edicta Regum, reſponſa Dei, dubiaque iuris pronuntiet.

Meminiſſe poterit Orator Salomonis ſuggeſtus quem è columnis ſeptem ædificarat ſapientia, vel Hyarbæ gymnoſophiſtæ ſolij aurei, vel illius Imperatoris Conſtantinopolitani, de quo Luitprandus, quod Leonibus fultum aureis euola-C bat in ſublime, veſtitum deinceps è regione arbore aurea, in ſuaues cantus reſoluta, vel throni potius è libris congeſti. Monebit ſublimiorem ſedem aſſignatam non ad expreſſionem modò dignitatis & honoris, conciliandamque apud omnes venerationem, ſed & muneris quoque rationem inſinuandam, &c.

V. Denique Zona aurea traditur, vt militi balteus, vt Hebræo Pontifici cingulum variis coloribus diſtinctum ad venerationem & admirationem omnium, vt Chriſto etiam in Ioannis oraculis, aurea fimbria, quâ Doctor vti fortitudinis & fidei cingulo munire pectus debebit modeſtiæq; vinculo motus animi nimios, rationique minus obtemperantes, vt fluentem laciniam, cohibere, quâ ſpecie penè dicam aurea, audien-D tium animos capiat, atque honeſtâ voluptate perfundat: quam tanti fecere ſapientes, vt nihil ad priuatam conſcientiam dulce, ad defenſionem patriæ forte & generoſum, ad perennem hominum memoriam ſtabile, ad multorum ſalutem & exemplum efficax, abſque illa fieri poſſe crederent. Monitum eſt Caſſiodori ſapientes certè memorandum ſæpius lib. 1. epiſt. 18. *Non licet delinquere, qui alios creditur ſub æquitatis regula continere: ne fiat exemplum prauum, qui electus ad laudabile cognoſcitur inſtitutum.* Tanti eſt exemplo vitæ laudabili pulcherrimam morum effigiem ſanctimoniæ lumen, & iucundum vbique decorem inducere. Nam benè Caſſiodorus lib. 3. epiſt. 12. *Publici decoris mater eſt mens regentis.*

PVNCTVM XVI.

Inauguratio ſeu creatio iuſtitiæ Præſidis.

PRæſidis Parlamenti, vel Themidos Antiſtitis, aliorumque laudandorum idea communis eſſe ſolet omni Magiſtratui, paucis immutatis.

Exordium dabit vel Iuſtitiæ templum, in quod admittitur. Vbi promat oracula cœlo digna, hominum generi metuenda, ſemper iuſta, vel à Tribunali non tàm purpura venerando, quàm ſingulari ſanctitate collucente, ex quo tanquam ex antro Sibyllæ effata exaudiantur, ſententiæ dicantur, quas ficti veterum Minoës pronis capitibus venerentur.

Dabit & eburneum Salomonis Solium, media charitate conſtratum, cuius aſcenſus purpurei, in quibus armati ſeptuaginta vigiles ſtent ad cuſtodiam: Solium Regium ignea purpura ſtratum illud eſt in quo Iuſtitia quieſcit, ſtipatores, Senatus purpureus Eunomiæ filij Themidiſque nepotes boni & ſapientes, Rex alter Salomon, qui videtur in imagine ſua, ſcilicet en Præſidum Principe.

Propoſitio. Se gloriam Antiſtitis Iuſtitiæ explicaturum, auleo ſubducto, profitebitur, neque multa dicturum, ſed oraturum auditores, vt aperiant oculos, & Solem illum inter ſua ſydera coruſcum contemplentur.

Prima laus purpuram commendabit amplitudinis & maieſtatis indicem, dibapham igneamq; quam non murex ab Oceano rubens, ſed è cœlo virtus & pietas imbuit ad miraculum & venerationem. Dicet quanto fuerit olim in pretio, vel regibus tantum vſui, ſummiſque Magiſtratibus; facet enim color eſt; hanc laudabit ab eius ortu iuſtitiæ purpuram, non niſi ab Alcide Rege, eiuſque ſagaci mente repertam poſſe, initiandi Præſidi partam à ſua virtute, qui iuſtitiæ retinentiſſimus, ardentem hanc veſtem obtinuerit, quam Epiphanius lib. 2. de Hæreſi [illegible] vocat igneam ſine ardenem.

Digredi poterit per locum communem & eos increpare qui iuris obliti legumque contemptores varijs modis piſcantur muricem hunc vel ambitu vel turpi quadam emptione, vt in ſorum & ſubſellia tanquam ad auream meſſem conuolent, quos ſapienter bonis coloribus depingit vocatque arundines D. Ambroſius l. 5. in Lucam. *Qui forenſibus crinite phaleris, vacuo oris ſtrepitu ſonori, nulla ſui vtilitate, frequenti etiam offenſione, intus inania, foris ſpecioſa ſectantur, ſemper faciles ad nocendum, & inepti ad ſuffragandum.* Qui per auaritiæ libidinem habendique ſitim inexplebilem, non tàm ad libram iuſtitiæ, quàm ad plenam aurificis ſtateram ſententias ſuas expendunt; Quod multis deplorat S. Auguſt. Sermone 19. de verbis Dom. *Vſque adeò inoleuit malum, vt iam quaſi ex conſuetudine vendantur leges, corrumpantur iura, ſententia ipſa venalis ſit, & nulla iam cauſa poſſit eſſe ſine cauſa.* Initiandi Præſidis aliam eſſe mentem ſubiciet, cuius diuina vox, Eunomiæ lingua labem è moribus, è ciuitatibus Aten, è commercijs hominum iniuriam iniuſtitiamque depellat.

Deinde quæret cur Antiſtes iuſtitiæ hac ignea
A purpura decoretur: Num fortè quòd Regis auctoritatem induat, ac perſonam ſuſtineat omnino nam & ideo coronam & tyaram geſſit:

An quia vt olim Carthaginenſes in tunicis purpureis præliabantur, ne vel ſuo, vt [...] coram ſanguine perfuſi turbarentur, vt ait Syluius.

An vt conſtantiæ ſeueritatiſque propoſitum oculis ſpeculum & monitorem habeant: Nam & Innocentius III. Cardinalis purpuram induit & oſtendit quàm generoſus eſſe debeat, & imperterritus Prætor, dùm de capitibus rerum decernit, & ſi quando molliatur eius animus humanis miſerijs, ad aſpectum flammantis purpuræ, velut Taurus & Elephas, inardeſcat.

Addet eandem ob cauſam veteres, vt Critolaus apud Gellium, flammeam Iuſtitiam pinxiſſe, an quia eloquentia purpurea eſt apud Martianum Capellam? Epicharmus apud Laërtium de
B Platone ait, [illegible] purpuram verborum egregiè diſtinguere. Sidonius Apoll. lib. 2. ep. purpuram [...]ermonum. Ennodius, oſtrum eloqu[...]; quem porrò melius decet quàm fori Principem, cuius ore purpureo Iuſtitia oracula ſua pronunciat?

Alias rationes per ſubiectionem proponet, quibus virtutes Præſidis explicabit, Conſtantiam, Integritatem, Clementiam, &c. Felicem hoc miraculo noſtram ætatem futuram gloriabitur, cæteraſque laudes à praxi de Iudice mutuabitur, alios Magiſtratus eadem forma commendabit.

In hac & generis eiuſdem Orationibus, perſona commendatur, & ſacramentum, quo more Athenienſium iurare videatur, ſe non dehoneſtaturum arma; vel Senatorum fori Romani, qui ad aram victoriæ verbis conceptis ſpondebant ſe cenſuros ea, quæ patriæ ſalutaria fore
C crederent, nulla cuiuſquam habitâ ratione: poſtremò Dux, Doctor, Antiſtes, Conſul renunciatus, recipit memorem ſe fore tanti beneficij honoriſque collati, ne indignus eo gradu videatur.

PVNCTVM XVII.

Stemmatum praxis.

PAraſceuaſis hæc eſt amœnioris eloquentiæ, quæ tamen pleruṁque fit in foro vulg., & in laude Principum: Primò quidem ab Etymologia, ſeu definitione; quid ſunt, niſi ſigna quædam ad ornamentum & diſcrimen familiæ delecta?
D docet Plinius Romanos diu ſtatuis vſos, quibus inſignia erant appenſa, geſta ſcilicet in tabulis vel ſculpta, vel deſcripta, iis deindè non lectis adhibita ſigna quædam emblematica, quamquam antiquitus etiam milites in Clypeis & Vexillis tibus lemmatis vſos eſſe comperimus, vt ſaltem ne, Minotauro, Hydra, Leone, &c.

Secunda laus petitur à cauſis; efficiente quidem s. Nam quid virtute pollentes viros impulit ad hæc excogitanda ſigna, eadem quæ illuſtria nomina, nimirum vt eſſent præmia virtutis & laborum incitamenta poſteris: Ideo Manlius torquem, Coruinus Coruum: ideo Lilia, Roſas, Taurum & Aquilas à Principibus accepere nonnulli milites, vt virtutis fideique [...] præmia.

II. Vt eſſet ſuauis & grata rectè factorum memoria: Num ideò Gordius Mydæ pater cu-

rum illum & nodum famoſum delegit dedicauitque ſuæ prius artis quadrigariæ teſtem? Num ideo Mediceæ gentis primus auctor Euerardus ſex globulos, quibus Gygantem mactarat, in inſignis fortitudinis & victoriæ ſuæ teſtem appingi voluit? Sancius Nauarræus Smaragdum & cathenas aureas aſſumpſit; Athenienſes bouem in vndis, quiſque pro virtute rebuſque geſtis ad poſterorum memoriam inſigne ſuum elegit.

III. Vt eſſet documentum aliquod artis & officij: Ob id milites Ægyptij Scarabeum in annulo geſtabant, Hector geminos Leones, Ioſue tres Pſittacos, Draconem Machabæus, Accipitres Perſæ, Lyram Dauid, &c.

IV. Vt amoris & inſitæ virtutis argumentum & ſimilitudo quædam eſſet cum ſigno, quod elegerant; Ideò Cicadam auream Athenienſes, quia facundi.

V. Materia vel color, vt cæruleus, rubeus, viridis, &c. Vel Metallum aurum & argentum: forma, figura, ſedes; vel ancile, vel palma, vel Clypeus, vel Scutum. Pictura, tanam vt Mecænas ſilentij notam; quo Rex aut Conciliarius inſigniri debet: Sphyngem Thebani: Columbam Semiramis & Aſſyrij: Leopardos Angli: Flores aſſumunt alij, Roſam, Oliuam, Lilium ad arbitrium. Figuras Pallos vt vocant, Bezanos ſeu Globulos, faſcias, Coſtas, Romboides; ex fuſis arma, cruces quæ multiformis, alia decuſſata ſeu ſancti Andreæ, Burgundionum, vel recta, & alba Sabaudiæ Ducum: fixam alij vel patulam, faſtigiatam alij, ſiue cum apicibus flotatas alij, ſiue floribus ſuppoſitis, calicatas alij deſcribunt; Conſtantini labarum cognitum eſt; alij ex ſacris in morem alucoli.

Iam docendum ex his omnibus eminere præ cæteris ſtemma Gallicum, cuius auctor Deus ipſe, qui Clodouæum die ſuo luſtrico, hoc inſigni decorauit. Ob multiplicem ſimilitudinem quæ Lilium inter & Galliæ Regem intercedit. Eſdras, vt Lilium elegit Dominus inter Flores, ita Regnum Galliæ; vt quemadmodum arx imperij Perſi. i Lilium dicta, ſic & arx imperij Chriſtiani Gallia: vt Salomon in templo Lilia pinxit, & Regnum Gallicum totum ex Liliis, Eccleſiæ pacem millies reddidit: An quia Lilium oleo ſuo morbis medetur innumeris, ita Rex Galliarum vi diuina, multis laborantibus opitulatur, ſanitatemque reſtituit? an quia Lilium inter Spinas oritur & ſuauius olet, ſic inter barbaros Francit An quia forma Lilij Regis mores exprimit? an quia Rex ipſe cœleſtis inter Lilia paſcitur oblectaturque ſuauiſſimè? vel quia facundiæ ſignum eſt.

Materia porrò quid? ſi non aurum Princeps metallorum & pretio & puritate primum? color Saphirinus ſeu cœruleus, à cœlo, ſcilicet dati Reges & vncti.

Peroratio venerationem habet ſtemmatum, tanquam imaginis abſoluti Principis, quem addet per Antitheſim iis florere notis, quibus aptiſſima poſſint inſignia decorari.

Pvnctvm XVIII.

Dedicatio.

Altera continet dedicationes librorum, quæ tribus veluti gradibus aſſurgit, occaſione

A dedicandi, quæ vel ſumitur ab officio dedicantis. Hinc Martialis, Sexto mittit epigrammata, qui Domitio erat a ſecretis, & Bibliothecæ curam habebat, quæ poni cupit inter alios epigrammatarios, lib. 5. epig. 5.

Sexte Palatinæ cultor facunde Mineruæ,
Ingenio frueris qui propiore Dei,
Nam tibi naſcentes Domini cognoſcere curas,
Et ſecreta ducis pectora noſſe licet.
Sit locus & noſtris aliqua tibi parte libellis,
Qua Pedo, qua Marſus, quaq; Catullus erit,
Et Capitolini cæleſtia carmina belli.
Grande cothurnati pone Maronis opus.

Vel eius qui dedicatur dignitate, Martialis idem librum 5. ad Domitianum Imperatorem mittit, rogatque vti gratum accipiat, ſiue per otium lecturus, ſiue per negotiorum molem neglecturus, ep. 1.

B

Hoc tibi Palladiæ, ſeu collibus vteris Albæ
Cæſar, & hinc Triuiam proſpicis, inde Thetyn;
Seu tua veridicæ diſcunt reſponſa ſorores,
Plana ſuburbani, quam cubat vnda freti:
Seu placet Æneæ nutrix, ſeu filia Solis,
Siue ſalutiferis candidus Anxur aquis.
Mittimus ô rerum felix tutela, ſaluſque,
Soſpite quo gratum credimus eſſe Iouem.
Tu tamen accipies, ego te legiſſe putabo,
Et tumidus Galla credulitate fruar.

Vel ab opportunitate; ſic excuſationem affert Martialis quod Plinium virum alioquin diſertum ac eloquentem verſibus ſuauioribus interpellat, ſed quia opportunus accedit, pollicetur ſibi vultum amabilem, vtpote qui veneris hora quâ diſcedunt à ſua grauitate, dum accedunt ad cœnam lautioribus poculis, diuturni laboris tædium

C leuaturi, lib. 10. epigr. 19.

Nec doctum ſatis, & parum ſeuerum,
Sed non ruſticulum nimis libellum
Facundo mea Plinio Thalia
I perfer: breuis eſt labor peractæ
Altum vincere tramitem Suburæ.
Illic Orphea protinus videbis
Vbi vertice lubricum theatri,
Mirantesque feras, auemque Regis,
Raptum quæ Phryga pertulit Tonanti.
Illic parua domus tui Pedonis
Cælata eſt Aquilæ minore penna.
Sed ne tempore non tuo diſertam
Pulſes ebria ianuam videto.
Totos dat tetricæ dies Mineruæ
Dum centum ſtudet auribus virorum,
D *Hoc, quod ſæcula, poſterique poſſint*
Arpinis quoque comparare chartis:
Seras tutior ibis ad lucernas.
Hæc hora eſt tua, dum furit Lyæus,
Cùm regnat roſa, cum madent capilli,
Tunc me vel rigidi legant Catones.

Potius hic opportunitatem appello, ſi quis videlicet per vrbem aliquam iter habeat cui præfuerit aliquando, aut de illa, deque ciuibus benè meritus ſit; ſi deuictis hoſtibus triumphet, ſi propter virtutem inſigni aliquo dignitatis gradu decoretur, &c.

Secundò rei dedicatæ vel explicatione, vel excuſatione; vtrumque præſtat Mart. l. 11 epig. 34. dùm cauſam reddit, cur Poëtam Seuerum donet carmine, ſaturum ſeu diuitem pauper inuitet.

Miraris, docte quod carmina mitto Seuero,
Ad cœnam quod te, docte Seuere, vocem?

Iuppiter ambroſia ſatur eſt, & nectare viuit:
Nos tamen exta Ioui, thura merumque damus.
Omnia cùm tibi ſint dono conceſſa Deorum,
Si quod habes, non vis, ergo quid accipies?

Variæ ſolent afferri cauſæ, vel officij, vel dignitatis, vel gratitudinis, aut aliorum quibus incitamur ad aliquem eligendum, cui nos noſtraque dedicemus. En Oratoris optimi dedicatoria epiſtola ſanè illuſtris. Eum Principem ad perfugium amat Philoſophia, in cuius ſinu præſidioque latère ſecurè, lucere clarè, pugnare fortiter, quieſcere cum dignitate poſſit: Commodè igitur ſeſe noſtra recipit in illum, quem ſuſtinet nobilitas, pietas firmat, ambiunt laureæ, coronant palmæ, virtus regit; adeò vt quod ad firmamentum ſtabile, quod optant alij ad ornamentum illuſtre, quod amplum ad victoriæ ſpem aut ſecuritatis, illius non patiatur dignitas illic B deſiderari, quo me ſingularis humanitas aduocauit. Vt rem tamen aperiam ingenuè, non tàm vt vincat, quod eſt cupiditatis, quàm illius dicata obſequio ſeruiat, quod eſt officij, noſtra ad illum Philoſophia accedit. Venit traditura quod debet, non petitura quod non meretur: naturæ legibus obtemperat, non ambitionis; hanc enim audire meum, illam implere illius poteſtatis eſt, non legis; quanquam dum accipit quod offert mea tenuitas, facit quod poſtulat cupiditas. Vt enim nihil Philoſophia maius exigere à me poteſt; ita neque illa optare quidquam honorificentius, quàm vt in illius ſinu longis defuncta laboribus & periculis conquieſcat.

Tertiò demum commendatione conſectatioréque, addito fidei æternique obſequij ſacramento. Paucis hæc omnia complectitur Mart. C ad Cæſarem quem ſtudioſum, & amantem diuinæ Poëſeos facit, lib. 5. epig. 6.

Si non eſt graue, nec nimis moleſtum
Muſæ, Parthenium rogate veſtrum.
Sic te ſerior, & beata quondam
Saluo Cæſare finiat ſenectus,
Sic Burrus tuo ſentiat parentem,
Admittas timidam, breuemque chartam
Infra limina ſanctioris Aulæ.
Noſti tempora tu Iouis ſereni,
Cùm fulget placidus, ſuoque vultu,
Quo nil ſupplicibus ſolet negare.
Non eſt, quod metuas preces iniquas.
Nunquam grandia, nec moleſta poſcit,
Quæ cedro decorata: purpuraque
Nigris pagina creuit vmbilicis.
Nec porrexeris iſta, ſed teneto, D
Sic, tanquam nihil offeras. agatque
Si noui Dominum nouem ſororum;
Vltrò purpureum petet libellum,

Hæc à multis commendata circumfertur in virum noſtræ tempeſtatis iudicem æquiſſimum. Defenſionis tuæ poſſeſſionem, quam omnes ambiunt, eò confidentius adeo, quod à te nullam vnquam Iuſtitia, legumque religio repulſam tulit. Cæterorum cauſa iuris, æquitate, ipſa iuris æquitas tuo ſe iudicio tueri ſolet. Nuſquam iacet vbi florenti loco ſtas, nunquam periclitatur vbi auxilium, nunquam fluctuat vbi conſilium porrigis, ſemper te arbitro, victoriæ, te authore fraudis, te defenſore, periculi ſecura. Viuit Iuſtitia tuis in moribus, ſplendet in fortuna, ſedet tribunali, mortalium iura ore tuo diiudicat A tanta opinione fidei, vt qui etiam à te damnantur, non Iudicem ſed cauſam ſuam ſibi defuiſſe. Hanc adeò laudem ſi quis immodicam putet, publicum de te famæ iudicium neſcit, ſi tenuem ac ieiunam, tuum de iuſtitiæ dignitate ſenſum ignorat: Quem enim Iuſtitia commendat, hunc & in vindicandis ſceleribus fortem, & in componendis litibus ſapientem, & in ſubleuandis miſeris clementem atque humanum eſſe neceſſe eſt, adeoque, vbi Iuſtitia regnat, cæteræ virtutes velut honorario famulatu ſubſeruiunt. Atqui hæc tua propria laus eſt, quòd cum virtutes omnes in te ſint planè ſingulares, vnum te communem omnibus faciant, omnium vtilitatibus addicant. Quamquam neſcio quomodo id eueniat, vt cùm te velis eſſe omnium, omnes viciſſim eſſe tui glorientur. Cuius gloriæ partem non mediocrem familiari atque hæreditario iure mihi videor poſſe vindicare, cùm præſertim iis parentibus natus ſim, quibus tu parentis beneficentiſſimi loco eſſe voluiſti. Itaque, ſi hæc ſtudia mea, ſi ſpem laborum & fructum, ſi me denique totum tuis obſequiis conſecro mancipóque, exiſtimare debes nihil alienum tibi offerri, ſi patrocinium tuum flagito, nihil indecorum abs te peti. Hoc mihi debes eâdem lege, quâ tibi ego cætera omnia, vt in filio & parentis mei in te obſeruantia, & tuorum in nos beneficiorum memoria propagetur.

Illam Eminentiſſimo Cardinali Duci dicatam, quam nemo legit, quin ſubiicimus miretur & amet, vt excellentis ingenij miraculum, & omnium votum ſuſpiciat.

Quem tibi honorem habere Principes deceat (CARDINALIS EMINENTISSIME) C docuit me Regis exemplum, authoritas Parentis mei, Iudicium orbis. Natus es vt in te experiretur Natura quid à virtute ornamenti, Virtus quid a Rege honoris in Galliâ, Gallia quid è Cœlo præſidij capere poſſet. Et verò ſi quis Virtutes tuas cum Regio fauore componat; dubitabit ſanè plusne Cœlo gratulandum ſit, quòd te dignum huiuſce Imperij gloriâ Miniſtrum fecerit, an Regi, quòd iudicauerit; Fatebitur verò nullum ex omnium ſeculorum memoria Regibus Miniſtrum pari fide ſeruiſſe, nullum Regem Miniſtris pari fauiſſe Iudicio ac beneuolentiâ. Quid eſt enim in te quod inglorium reliquerit, quod ad res maximas non adhibuerit? Nobilitatem tuam Coronâ Ducum ornauit, Pietatem Purpurâ, Magnitudinem Animi Armorum ſuorum terra marique adminiſtratione: Conſi- D lium authoritate, fidem amore præcipuo proſequutus eſt; ſic planè vt appareat nullas à Cœlo tibi dotes, nullam tuis dotibus gloriam à Rege defuiſſe. Hinc illa ſcilicet Pacis Belliq́ue miracula, quorum illum Authorem, te Adminiſtrum mirantur omnes & obſtupeſcunt. Cuius fulmine percuſſa Rebellio? Cuius gladio hæretica peſtis excîſa? Cuius armis fractæ hoſtium vires? Cuius Conſiliis doli eluſi fuerunt, inſidiæque pariter diſſipatæ? Vnde ille Galliis tam patens campus apertus ad Gloriam? vnde Liliis noſtris tanta veneratio, tantus ſplendor acceſſit? hæc omnia tibi Gallia, tu Regi, Rex Cœlo debet. Si te Rex pro ſuâ Prudentiâ non nouiſſet, ſi cognitum pro ſua Magnificentiâ non ornaſſet, fortaſſe iam Gallia & metum ſine honore pateretur, & mutum ſine admiratione ſilentium.

Nunc verò conſpirante cum Deo ad Regni ſui felicitatem Regis prudentiâ, & vtrique famulante obſequio tuo, vides Europam, Aſiam, & Africam rerum à te geſtarum admiratione ſuſpenſam: vides Inuidiam triumphantis Famæ, ac Gloriæ imperioſo pede calcatam: vides ſilere orbem terrarum, vt Principes de tuis laudibus loquentes audiat. Audiat vero Chriſtianus orbis, meque ipſa tuarum laudum teſtem Poſteritas habeat. Si te non amarem, ſi te non colerem, non viueret in me ſanguis ille, quem à Parente hauſi, penè cum in Regis venis tui amore cœpiſſet incaleſcere: non amor Galliæ, quæ tuis Conſiliis exulantem ab externis Regionibus Pacem & Pietatem in ſinum accepit: non denique Virtutis ac Sapientiæ, quæ tuos ſibi vultus induit, vt Regis, vt Eccleſiæ, vt Regni huius miniſtra timorem ab hoſtibus, honorem ab amicis, ab omnibus admirationem extorqueret. Tu verò ſi ſcire cupis, quâ mente hæc dicam, vide quo te animo Rex diligat, quo Parens meus Regem, quo demum ego ipſe vtrumque: intelliges me ab altero nomen, ab altero pectus, ab vtróque ſanguinem tibi addictiſſimum deriuaſſe.

PVNCTVM XIX.

Artificium Orationis ad receptionem Principum, aut Magiſtratuum.

QVò nobilitate præſtantior eſt perſona quæ excipitur, eò ſplendidiorem vberioremque materiam huic Orationi ſuggerit. Videndum itaque quænam præcipuè dici poſſint in receptione Regis, aut viri alicuius eminentioris dignitatis.

Primum quænam cauſa aduentus, aut ingreſſus in vrbem; vel enim venit vt inuiſat, & luſtret ſuam vrbem, & ſic prouidentia Principis, & cura Regni conſeruandi, vrbisque ſplendori dignitatique conſulendi naſcitur, quæ debet anxiè Oratorem occupare.

Secundum poſt relatam victoriam triumphans in illam inuehitur, & tunc gratulationis ſpeciem habet Oratio: vel ex priuata quadam cauſa, putà ad peragendum diem aliquem ſolennem, ad nuptias aliquas celebrandas, vt ſi Rex eſſet tranſiturus, aut quamuis aliam ciuitatem aditurus.

Tertium obſeruandum eſt huius generis Orationes fieri Principibus externis, qui Regis iuſſu regiè per vrbes excipiuntur; tuncque vt acceptio fiat regis nomine, Oratio ferè occupatur in concordia, & amicitia quæ inter illos intercedit, inque laudibus illius, gratulatione negotij, cuius gratiâ id ſuſcipit iter, ſiue precatione felicioris itineris, aut nauigationis.

De Exordio déque eius Orationis partibus.

Ducetur Exordium ab expectatione, & votis totius ciuitatis, & regni, vel à deſiderio communi videndi Principem. Ab exultatione, quam omnes præ ſe tulerunt, cùm primum acceperunt id nuntium; aut ab aliqua ſententiâ quæ ducatur à prouidentiâ Regis, cuius eſt conſule-

A

re, non tantùm per Legatos, ſed per ſe omnium commodis, vt qui omnium Princeps, omnibus, etiam ſui conſpectum, vſumque communicet.

Confirmatio eandem prouidentiam Regiam exaggerabit laudibus, quam per varias imagines, & ſymbola illuſtrabit; vtputà ſi Regem cum Deo componat. Vt enim Deus ſua prouidentia pertingit ad omnia; ſic etiam Rex quodammodo facit, dum Regnum ſuum luſtrat. Aliquid non omninò diſſimile videtur dixiſſe Mamertinus Orator, dùm in Genethliaco Maxim. laudat illum à diligentiâ, quam in regno ſuo luſtrando adhibuit.

Alias cum Sole, quod facit Dio Chryſoſt. in Orat. 3. de regno. Quæ admodum apta ſunt ad rem præſentem. Ita licet componere Solis annuam luſtrationem per duodecim ſigna diuiſim, cum Regis per prouincias, aut vrbes Regni præ- B cipuas luſtratione: vel ſi regnum inuiſendo, vbique multa relinquat vbertatis ſuæ veſtigia; deſcribetur inſtar alicuius Triptolemi, aut Cereris totum orbem decurrentis, atque vt illa ſegetes, ita munera ſua quaquaverſum ſpargentis.

Quod de Inuentione dictum eſt alias hùc reuocandum, nimirum à Theſi ad Hypotheſim veniendum, ad ſingularem Regis curam, & ſollicitudinem, quam pro hac vrbe gerit, quaſi illam reliquis præferat; vbi poterit excurri liberius in antiqua Regis beneficia, quibus illam vrbem ſibi deuinxit, ea conferendo cum prædeceſſorum ipſius beneficiis in eandem collatis. Imò etiam multa de vrbis felicitate, meritis, gratitudine, & illa demum vni Regi accepta referenda.

Deſcendere quis poſſet ad apparatum, in quo deſcriberet Regis ingreſſum magnificum, aut triumphantem, aut modeſtum, ne grauis eſſet C ſuis ſubditis, illos deonerando, vel omnium ciuium concurſu, qui tàm conferti prodeant obuiam, vt vix detur Regi via facilis ad Regiam. In hanc rem magnificè Theodoſio Imp. Pacatus ab enumeratione partium. *Iam quocumque tuliſſes gradum, ſequi, circumcurſare, præcedere, vias denique quibus ferebaris, obſtruere, nullus cuiquam ſui, tuique reſpectus, blandam tibi faciebat iniuriam. Quid ego referam pro mœnibus ſuis feſtum liberæ nobilitatis occurſum? conſpicuos veſte niueâ Senatores, reuerendos municipali purpurâ Flamines? inſignes apicibus Sacerdotes? Quid portas virentibus ſertis coronatas. Quid aulæis vndantes plateas, accenſiſque funalibus auctum diem? quid effuſam in publicum turbam domorum, gratulantes annis ſenes, pueros tibi longam ſeruitutem voventes, matres lætas virginesque ſecuras?* Par reditus à Ci- D cerone deſcribitur in Piſonem n. 81.

Commodus Imp. ab expeditione recedens & accedens ad vrbem, licet eo conſilio vt ſeſe deliciis vrbanis inquinaret, cum gaudio & eo lætitiæ ſenſu exceptus eſt à Senatu populoque, nihil non ex ea indole ſperantibus, vt monera percuteretur, in qua ſpei typus appareret, cum Epigraphe. SPES PVBLICA S.C. Proinde non vulgares illi ſunt honores exhibiti: gratus quippe ait Herodianus lib. 1. omnibus atque optatus adueniebat; ſed vbi Romam appropinquauit, Senatus ſtatim vniuerſus populusque Romanus magno pro ſe quiſque anteuertendi ſtudio effuſi, laureatique ac flores omnifariam, quos dabat anni tempus, conferentes, quàm quiſque longiſſimè ab vrbe poterat, occurrebant viſuri Principem ætate & nobilitate conſpicuum.

Sed continuo & alio commate ſignata eſt pecunia, in qua fortuna in cippo expreſſa apparet ita inſcripta FORT. REDVX, nimirum illi ſibi pariter, ſibi populus inopinatum & inexpectatum reditum gratulabatur; de quibus idem Herod. Poſtea verò quàm fama ac nuncijs vulgatum eſt Principem in vrbem reuerti, incredibilis vniuerſam plebem lætitia inceſſit, ſpem ſibi vnoquóque optimam de Imperatoris præſentia proponente, & credentibus vniuerſis paternis veſtigiis perrecturum.

Quod ſi quando iter aliquo conuerterent, fortunæ reduci pro itu & reditu vota nuncupabant. Fortuna ſedens dextra temonem ſuſtinens, læua copiæ cornu cum hiſce literis FORT. RED. deſcribitur. Alius item Nummus, ſed diuerſo commate & inſcriptione: ibi enim fortuna ſedens dextrâ equum fræno retinens, læuâ copiæ cornu cum lemmate FORTVNÆ MANENTI Cos. V.P.P.

Plauſus vrbis io excipiendo eo, quâ arcubus triumphalibus, quâ imaginibus & pompa rerum omnium explicanda, quanquam impar dignitate ſit, vermiculatis dein emblematis, inſcriptionibus, Theatris & id genus aliis pluribus.

Sic populi fauſtas acclamationes redeunte Cæſare deſcribit Martialis ad Cæſ. Domitianum lib. 8. ep. quas vel ipſis Sarmatis, vndè profectus erat auditas affirmat, indéque Cæſaris aduentum in vrbem à remotiſſimis gentibus cognitum, adeóque omnium oculos occupatos in Cæſare ſpectando fuiſſe, vt quid in Circo ageretur vix vllus animaduerteret.

Perueniſſe tuam iam te ſcit Rhenus in vrbem;
Nam populi voces audit, & ille tui.
Sarmaticas etiam gentes, Iſtrumque Getaſque
Lætitiæ clamor terruit ipſe nouæ.
Dum te longa ſacro venerantur gaudia Circo,
Nemo quater miſſos currere ſenſit equos,
Nullum Roma Ducem, nec te ſic Cæſar amauit:
Te quoque iam non plus, vt velit ipſa, poteſt.

Eodem libro Epigr. xxi. Tantum eſſe videndi Cæſaris deſiderium probat, vt ei nox longiſſima videatur, proindè noctem vt præcipitent aſtra precatur: tùm acutè ſimul & venuſtè nihil opus fore die concludit, quippe Sol alter ingreditur Cæſar, qui mediam noctem in meridiem conuertat.

Phoſphore redde diem, quid gaudia noſtra moraris?
Cæſare venturo Phoſphore redde diem.
Roma rogat. Placidi nunquid te plauſtra Boota
Plauſtra vehunt, lento quod nimis igne venis?
Ledæo poteras abducere Cyllaron aſtro.
Ipſe ſuo cedet nunc tibi Caſtor equo.
Quid cupidum Titana tenes? iam Xanthus & Æthon
Fræna volunt, vigilat Memnonis alma parens.
Tarda tamen nitidæ non cedunt ſydera luci,
Et cupit Auſonium Luna videre Ducem.
Iam Cæſar vel nocte veni: ſint aſtra, licebit:
Non deerit populo, te veniente, dies.

Poſt ingreſſum beatas domos, fortunata hoſpitia, quæ ingreſſu ſuo conſecrabit, viſuros nepotes, ac poſteros cum ambitione, quòd tectum magnus hoſpes impleuerit, quòd forum imagine ſua dedicarit, æternùm manſura veſtigia clementiæ, fortitudinis, liberalitatis, & aliarum virtutum reliquerit, &c.

Vrbs ipſius amori ac tutelæ commendanda, A ipſe verò tutelatibus Diis atque præſidibus, vota etiam pro eiuſdem felicitate ſuſcipienda: vetus ac nobilis Poëta Calpurnius hoc præſtitit Egloga 4. de Cæſare.

Amyntas.

Dij precor hunc iuuenem, quo vos, niſi fallor, ab ipſo
Æthere miſiſtis, poſt longa reducite vita
Tempora, vel potius mortale reſoluite penſum,
Et date perpetuo cæleſtia fila metallo.
Sit Deus, & nolit penſare palatia cæli.

Corydon.

Tu quoque mutata ſeu Iuppiter ipſe figura
Cæſar ades. ſeu quis Superûm ſub imagine falſa
Mortalique lates; vivas atq; hunc precor orbem,
Hos precor æternis populos rege, ſit tibi cœli
Vilis amor, cœptamque pater ne deſere terram.

B Ad extremum gratum erit ſi voueat, dedicet animos, pectora, fortunas, opes, paucis & ſummo delecta, exquiſitiſque ſententiis totum perſtringat, omnium de aduentu lætitiam explicet, addat fauſtas precationes, & affectus populorum.

Quod ſi petendum fuerit aliquid, hoc fieri poterit obſecrando ſcilicet, vt pergat vrbem ſibi addictam amare, ſæpius inuiſere, & ſi fieri poſſet, illam ſic præſentiâ ſua cohoneſtare, vt nunquam illi ſe ſubducat.

Salutatio Regis Chriſtianiſſimi vrbem Ingredientis.

Quanta ſit Ciuium noſtrorum ex aduentu tuo lætitia (Rex Chriſtianiſſime) ne aperire poſſim, C obſtat eadem ipſa, quæ illam peperit magnitudo meritorum tuorum, & noſtra ipſorum veneratio. Certè cum te Principe Regi ſit orbis votum, tuo conſpectu frui omnium eſt felicitas. Sed qui humanitate ſatis-facis difficillimis quibusq; plurimos tuæ præſentiæ deſiderio miſeros facis; quo nos beatiores cæteris qui te contemplemur, quem omnes Imperij partes cùm maxime præſentem velint, habere, tamen omnes non poſſunt. Hactenus quidem Maieſtas Regum plus venerationis expreſſit quàm amoris, at effeciſti in ſumma poteſtate vt Regis nomen non minus amemus, quàm veneremur. Quis enim eſt ſubditorum tuorum qui te non complectatur vt patrem, vt potentiſſimum Regem non ſoſpiciat, vt authorem ac Deum felicitatis ſuæ non adoret. Et verò eo dumtaxat intelligitur te poſſe pluri- D mum quod plurimis beneficia tribuas. Bellicoſſimis populis imperas, ſed quis de bellica ipſorum virtute inaudiuiſſet aliquid; niſi miſerorum ſalus fuiſſet defendenda contra vim atque impetum tyrannorum? Quare cùm ſuſcepta bella numeremus victoriis, cum caſtra tua felicitas perpetua conſequatur, cùm hoſtium impetum fortitudine, fraudes prudentiâ compreſſeris, tuum rerum omnium modum eò demiramur magis, quòd hoſtem appellares neminem niſi cogeret calamitas ſociorum. Hinc miſerorum perfugium, cupidorum terror, generis humani ornamentum, ſpes afflictarum rerum publicarum, arbiter Europæ, vitæ ſaluſque Galliæ non in publico modò, ſed in penitiſſimis etiam cogitationum ſecretis prædicatur Ludouicus. Cùm autem in publica orbis gratulatione admittas etiam noſtram,

ſtram, nec alienum a maieſtate tua Iudices plebeios lætitiæ ſenſus audire; habemus Deo Immortali gratias qui tibi audienti, & qua es humanitate, probanti noſtræ tibi addictiſſimæ voluntatis obſequia, conſecrare nos poſſimus. Enimuero patieris, vt dicam ingenuè quod res eſt, amore atque admiratione non poſſumus non eſſe tui, vt naſcendi conditione non eſſemus. Sed ne tuis patientiſſimis auribus abutar diutius, hæc ſumma eſt votorum noſtrorum, vt qui Deus noſtrum te Deum aſpectabilem eſſe voluit, Immortalitatem etiam tecum hic ſuam communicet, aut ſi id humana conditio non patitur, vt beneficij te nobis conceſſo tributi, longiſſimam vſuram largiatur.

Iam verò ſi nomine Regis excipiatur Legatus, aut Magiſtratus, paulò aliter eſt inſtituenda Oratio; in Legato ſplendidior eſſe poteſt, quia Regis perſonam reddit; in aliis, eò illuſtrior, quò nobilior eſt perſona.

B In reliqua Oratione, pro cura inuiſendi regni, quæ ſuperius eſt in Principe laudata, ponemus, aut eiuſdem in optimo Legato deligendo prudentiam ſingularem, aut Magiſtratu, quaſi nullum aptiorem poſſet ad id negotium eligere. Subdatur ipſius Legati commendatio. Demum ſi cauſa Legationis nota eſt, vtputà, tantum honoris cauſa ad ſalutandum, vel gratulandum, vel alicuius negotij tractandi gratià, aut componendi fœderis, amicitiæ ſanciendæ, aut reuocandæ, ex eiuſmodi rebus deducemus, quæcumque facient, aut ad congratulationem, aut ad vota fauſtaſque precationes, aut ad laudem illuſtris illius Legati, quod tam nobilis, cuius animo verſet rem tantam, quod tanquam Mercurius alter magnorum ſit internuncius Deorum, &c.

C Qui rem vberiorem volet, alias Legationes, comparationis ergo producet in medium, negotia cum negotiis, Legatos cum Legatis, pompam cum pompa conferet, vt hanc reliquis illuſtriorem eſſe demonſtret. Perſcrutabitur vtriuſque regni animos, & affectus erga res tractandas, vnde multa deducet ab omnium exultatione, votis totius orbis, aliiſque eiuſmodi. Denique vrbis aut Principis ſui nomine illum accipiet, hortabitur ad ſuſceptæ Legationis munus perficiendum, induſtriæ & operæ præmia, gloriam æternam, amicitiam, vtriuſque Principis, omnium animos, eo negotio promeritos, pollicebitur.

P v n c t v m XX.

Ἀποβατήριον ſeu Artificium Orationis quâ diſcedentes vel à nobis vel ex vrbe proſequimur.

IVcundum ac ſuaue genus Orationis propter varios animorum motus quibus diſtinguitur, pro exordio quidem teſtari debet Orator non leuem doloris ſignificationem ex illorum diſceſſu, quibus vtebatur familiariter, quòd ab illis diuellatur, & iucundo conſuetudinis illorum fructu carere debeat; moderationem tamen adhibebit aliquam, ſi ſtudiorum vel honoris adipiſcendi cauſà diſcedamus aliquò, poſtea inſignes eruditione doctrināque reuerſuri: vel ſi Legationem in terris longè diſſitis obeamus, patriæ cauſa, pro quâ mori glorioſum optimi quique putauerunt. Quod

A ſi extorres patriam vertere cogamur, miſericordiæ affectum ciebimus, totamque ciuitatem luctu, & comploratione complebimus.

In confirmatione profuerit multis commendare populi, apud quem diu commodèque viximus, fidem, humanitatem, pietatem, & alia id genus virtutum opera, quibus conciliantur animi; Excurri poterit in vrbis commendationem, à qua diſcedit; loci naturam, ſitum ſalubrem, & amœnum, deſcribere pluribus iuuerit, quibus ad cumulum ſacra eius feſta, ſtataſque ceremonias addere licebit. Sic olim Menander Atticâ diſceſſurus. Quis Eleuſinia ſacra ſine lacrymis, & interno mœroris ſenſu relinquere poſſit? quis ab Athenienſium arce pulcherrima diſcedere totus, & à virorum ſapientia virtuteque præcellentium complexu auelli ſine vi, ſine dolore, queat? ad cuius imitationem facilè commendabis omnia, quæ in aliqua ciuitate poſſunt, & animos, & oculos retinere.

In Epilogo beneficiorum quæ iſtic acceperis ſemper memorem te futurum polliceberis; quòd ſi tibi ſit vxor, liberi, affines, eos commendabis pluribus, benèque precaberis; in exemplum erit declamatio, quam habuiſſe dicitur ad Quirites Cicero, priuſquàm iret in exilium.

Quód ſi diſcedentes à nobis proſequamur, exordium petendum erit ex querimonia, vel indignatione grauiori in fortunam paulò duriorem, vt quæ nihil tale prometitos ab amicorum iucunda conſuetudine diuellat; quod vel moleſtè ferunt animantes, & volucres non bono ſenſu prædita.

In confirmatione quærendum num abire parentem retinere non poſſint, florens Academia, frequens virorum illuſtrium concurſus, arcis opus inſigne, deambulationes, & amœnitatis loca pleniſſima, ſitus vrbis, & quæ ciuitates commendare ſolent.

Reuocari debebunt promiſſa quòd alter, ab altero nunquam eſſet diſceſſurus; conferenda prior felicitas cum præſenti miſeria; antea nos amico quaſi muro firmiſſimo fortique præſidio fuiſſe munitos: nunc illo ſpoliari, nec habere in cuius ſinum mœrorem animi deponamus, nihil ſupereſſe, niſi ſolitudinem, in qua noſtram orbitatem lugeamus. Modò conqueritur alius inuentam nauigationem, reuocat ſeculum aureum, quo quiſque in natali ſolo conſeneſcebat, commemorat pericula, tempeſtates, naufragia, viæ longinquitatem; & alia vitæ fugientis incommoda. Modò ſe conſolatur ſpe reuerſionis amici, quem

D opibus, incolumitate, victoriis triumphiſque nobilem intuebitur excipiet, amplexabitur.

Neque tamen ſemper illi querimoniæ grauiori locus eſt, ſemperque adhibenda grauior accuſatio; Nam ſi Legatus cum imperio, vel dux aliquis cum exercitu, atque imperio mittatur aliò, potius illi gratulandum: quin & laudandus erit à genere, virtutibus, fama nominis, ac rebus antea feliciter geſtis. Nec inutile fuerit Collegas, ſocios, & Comites dilaudare, vtpote quorum honos ac dignitas, nomen ac decus Legati, ſiue ducis non parum auget.

Orandus erit ad extremum, vt abſens noſtri memoriam non deponat, locorum amœnitate delinitus, ac ſociorum humanitate vrbiumque nobilitate, per quas iter habiturus eſt, quas celebrare paucis operæ-pretium erit.

In Epilogo conuertimur ad preces, optimáque diſcedenti omnia votis vltimis exoptamus. Sic vates ad Lycam Virgilium amicum ſuum proficiſcentem Athenas voto proſequitur. Primi Carm. Ode III.

Sic te Diua potens Cypri,
Sic fratres Helenæ, lucida ſidera,
Ventorumque regat pater,
Obſtrictis aliis, præter Iapyga,
Nauis, quæ tibi creditum
Debes Virgilium; finibus Atticis
Reddas incolumem precor:
Et ſerues animæ dimidium meæ.

PVNCTVM XXI.

Ἐπιβατήριον ſeu Oratio pro Reditu.

HAbeti ſolet amico vel Principi redeunti. Primo quidem Superis grates agit quod voti reus incolumem ſibi, patriæ, parentibus, amicis amicum redditum amicè complectatur: vel à deſiderio reditus incipit, quo tenebantur ciues vniuerſi, qui tanti, tàm excellentis viri diutius abſentiam ferre non poterant, cuius & reditum precibus & votis accelerabant.

Vel à circumſtantia quadam temporis: quòd præter ſolitum Sol diem ſerenior reducat, nempè & ille lucem ſuis cum Sole diſpenſat fortunatam & fauſtam, qui ſolito pulchrior cariorque redit, ita Claudianus in 4. Conſulatu Honorij.

Deſcribitur hominis indoles, ac virtutum commendatio quibus plurimorum beneuolentiam ſibi comparauit, dùm apud illos maneret, quas exteræ gentes magnopere ſuſpexerunt; ab enumeratione recenſebit aliquas: ſi loqueretur mellea facundiæ verba fundebat ad miraculum; ſi conſilium daret, plenum erat prudentiæ & fidelitatis, quod à pleriſque probaretur, vt oraculum; ſi quod egregium facinus aggrederetur, tanta cum laude perficiebat, vt omnes æmularentur, imitando nullus aſſequeretur: inſigni cultu corporis ornatus incedebat in aula Principum; omnium oculos in ſe defixos cum voluptate retinebat, &c.

Hue fiant comparationes conglobatæ, ſic Achilles in caſtris Achiuorum, ſic Caſtor Lacedæmone, ſic Alexander vbique terrarum, in quibus laudantur res ab illo præclarè geſtæ.

Ciuitati vel prouinciæ in qua diutius commoratus eſt, attribui perſona poteſt, partim inuidens patriæ illius, partim Ciues ſuos conferens non ita præſtantes, partim mœrens, quod hoſpitem non retinuerit abire cogitantem; adeò mirabatur virtutes eius, quas pluribus amplificabit.

Deindè reditum glorioſum amico læto vultu gratulabitur, gratiamq; referet quòd apud illum plus patriæ ſuorumq; charitas valuerit, quàm exterarum gentium grata licet amoris ac beneuolentiæ teſtificatio, cuius gratia ſpreuit oblatos honores & loci ridentis delicias, quod niſi feciſſet ipſa patria, ciueſque tam ſolliciti, ciuem ſuum reuocaſſent.

Hîc exponendum erit quid afferat commoditatis & priuatim & publicè tanti viri aduentus atque reuerſio, quem hortabitur vt diu cum ſuis lætetur, longumque maneat: Iterum redibit ad preces, orabitque cœlites, vt quemadmodum profectionem eius reditumque ſoſpitarunt, ſic moram ſoſpitent in patria, luctuſque ſeueros amo-

A ueant: Ideam dabit Cicero poſt reditum in Senatu.

PVNCTVM XXII.

Artificium Orationis ad Legationem obeundam.

EAm intellige quam Legatus habere debet ad obeundam Legationem: ad quod Legationis formam obſeruare decet. Aut enim eſt honoris ergo tantum ad gratulationem, & amicitiæ officia, vel ad excipiendum aliquem alterius nomine, vel ad aliquid petendum, pacem videlicet aut inducias, aut ad repetendum & expoſtulandum propter aliquam acceptam iniuriam aut ad aliquid ſuadendum, & ita recurrendum ad Orationes ſingulares, cuilibet cauſæ conformes.

B Vtramque perſonam, affinitatem, amicitiam, fœdus, & id genus alia exordium occupabit: ad reliquam Orationem multa pertinent, quæ ex antiquis & recentibus Legationum ritibus, ex iure gentium communi deſumenda, ex eorumdem inſignibus, & negotiis ante-tractatis, ex moribus, & conſuetudine Nationum, inter quas illa Legatio habita eſt, aliiſque eiuſmodi, quarum non ignarus eſſe debet Legatus.

Commodè poſſet templum aliquod memoriæ, ob inſigne quoddam monumentum ipſi proponere atque perſonarum ſymbolis ornare, quas in eo celebrare vellet.

Nonnunquam fingere perſonas, aut prouinciarum, vrbium, aut virtutum, ſeu muſarum pro conditione perſonæ; quod deduci poteſt ex antiquorum fabula, quâ dicebant Nympham quotannis venire ſolitam ad ſepulchrum Achillis, vt C illud floribus ornaret, quo loco poſſent, aut flores adhiberi in virtutum argumenta, vel Orationis loquentis de illius perſonæ virtutibus rebuſque geſtis.

Aliàs proponit Orator agnomina, vel quædam honoris præmia quibus decoratus eſt, eamque laudem ad æternam memoriam, quam ex eorum comparatione deſumet, quibus id honoris collatum fuerit, aut ipſe noua quædam effinget, atque præcipua rerum bene geſtarum proferet. Ad illud agnomen, vt Mars belli; Popularis ad hoc pater populi; politici, ad hoc ſunt Stator, Rex, Sequeſter, aut mundi arbiter; aut certè vice agnominum, ea ſumat, quæ magnum, & diuinum creduntur facere, vt illum omnia aſſequutum fuiſſe oſtendat: Ita Q. Metellus apud Plut. laudatu-D rus ſuum parentem, ad decem capita laudes eius reuocat.

PVNCTVM XXIII.

Artificium Orationis funebris.

NVlla communior & vſitata magis hac Oratione, quam Plut. in vita Publicolæ ſecundum antiquiorem opinionem à Solone, apud Græcos inſtitutam tradit: apud Romanos autem, ab nominato Publicola, qui Brutum Collegam ſuum in bello contra tres Curiatios interemptum, hac Oratione celebrauit. Neque tamen ab eo tempore communis fuit omnibus; nam Athenis vt pater ex Platone, tantùm dicebatur iis, qui pro patriæ defenſione fortiter occubuerant.

Quare Plut. in Pericle ait deuictâ Samo regreſſum Athenas, habuiſſe de more funebrem Orationem in eorum laudem, qui in eo bello ceciderant, eâque habitâ deſcendentem è ſuggeſtu, à fœminis, tanquam Athletam antiquorum coronis, & herbis coronatum fuiſſe.

Apud Romanos verò non ante delatus honos ille mulieribus eſt, quàm bello Gallico confecto, quod Camillus geſſit, ſuorum ornamentorum arculas, ad aram Apollinis afferrent, ex voto bello Veientium facto Delphos mittendum ſimulacrum. In cuius rei gratiam teſte Liuio Dec. 1. l. 5. n. 50. Matronis gratiæ actæ, honoſque additus: vt earum ſicut virorum, poſt mortem, ſolemnis laudatio eſſet.

Quod ad viros attinet, à filiis plerumq; parentes, & a parentibus filij laudabantur: Ita Fabius Max. laudauit filium, qui poſt Conſulatum obierat, & Metellus patrem ſuū, vt in eorum vitis refert Plut. Nonnunquam etiam publicè dicebâtur aliquibus, Orationes funebres Tull. ſub finē Phil. 14. vbi pluribus dilaudat milites illos, qui bello contra Antonium ſuſcepto diem ſuum fortiter obierunt. *Atque vtinam talis hîc adhiberi publicè poſſet Oratio, quâ deponerent mœrorem atque luctum affines illorum, gauderentq; potius, cùm multa & varia impenderent hominibus genera mortis, id genus quod eſt pulcherrimum ſuis obtigiſſe; eoſq; nec inhumatos eſſe, nec diſperſis buſtis humili ſepultura crematos, ſed contectos publicis operibus, atque muneribus, eâq; exſtructione, quæ ſit ad memoriam æternitatis ara virtutis.*

Videndum eſt deinceps quâ ratione hæc Oratio ſit inſtituenda, ſi priùs tamen meminerit Orator duabus præcipuè partibus hoc genus Orationis conſtare, laude ſcilicet, atque lamentatione, vt doleamus mortem eius, vitam laudemus: quare loci frequentes à laudibus, & ad mœrorem ciendum motus maximè ſunt in hanc Orationem aduocandi.

Exordium.

Magnam doloris, & triſtitiæ ſignificationem præ ſe ferre debet; itaut totum occupetur in deploratione, ac gemitibus, quod fit ordiendo vel ab indignatione pro eo, cuius ſortem dolemus. Vtinam tanto viro non eſſem ſuperſtes. Vel. Quin inter viuos eſſe deſij priuſquàm eriperet nobis Deus indulgentiſſimum patrem, honeſtatis imaginem, virtutum exemplar, templum ſanctitatis.

Vellem Deus Immortalis feciſſet vt N. veſtri Senatus lumen clariſſimum, præſentem potius in hoc templo cerneremus, quàm nobis ereptum hac funebri pompâ, & lugubri celebratione, laudaremus.

Aut ab aliqua exclamatione. Non ſat igitur fuit N. optimo priuari, niſi eodem propè tempore, alterum hoc lumen oculis noſtris ad ſolatium relictum extingueretur? Ergo non potuit primus ille tàm grauis Chriſtianæ Reipubl. caſus N. morte accidere, niſi tantas, ac tàm acerbas ſecum etiam traheret ruinas? O miſeram humanæ vitæ conditionem, ſi quæ interdum ſpes in malis, & calamitatibus relinquitur, illam oportet nouis mœroribus, & lacrymis obrui.

Sic orditur per elegantem & breuem Orationem Cic. in Oratoris Craſſi mortem, 3. de Orat. n. 7. *O fallacem hominum ſpem, fragilemque for-*

A *tunam, & inanes noſtras contentiones, quæ in medio ſpatio ſæpè franguntur, & corruunt, & ante in ipſo curſu obruuntur, quàm portum conſpicere potuerunt.*

Aut inuectiua in mortem, vel cauſam mortis, maximè ſi in ætatis flore adoleſcens obierit, qui magnam ſui ſpem excitarat, quâ nunc ſumus orbati.

Aut deploratione indignationi mixta, humanæ conditionis, quæ homines ex ipſis triumphis, ad tantam miſeriam deiicit: vbi tractari poſſunt antiquorum ſapientum dicta, fumus & vapor ad modicum parens. Pulchrè Tertull. & verè, libro de Anima. *Vis eſt & illa nauigij, cùm longè à Caphareis ſaxis, nullis depugnata turbinibus, nullis quaſſata Decumanis fluctibus, adulante flatu, labente curſu, lætante comitatu, inteſtino*
B *repente perculſu, cum tota ſecuritate deſidunt: Non ſecus ſunt naufragia vitæ, & tranquillæ mortis euentus.*

Quid vita? flos eſt, fumus eſt, & vmbræ vmbra, bulla, puluis, ſpuma, ros, ſtilla, glacies eſt; Iridis arcus, delicieos cereus, ruinoſa domus, cinis doloſus, dies vernus, aranearum tela, vilis ſtipula, ſolſtitialis herba, breuis fabula, triſtis nebula, rutilans ad Solem columbula, morbi pabulum, nauis quaſſa & ruinoſa, quæ ſola iactatione vehementi ſoluitur. Compendio totam hanc vitam, quæ cito effluat deſcribes, ſi dixeris.

Somnus, bulla, vitrum, glacies, flos, fabula, fœnum,
Vmbra, cinis, punctum, vox, ſonus, aura, nihil.

Quid vita miſera, cantos lugubris. *Vnuſquiſque noſtrum*, ait Cyprianus, *cùm naſcitur, & hoſpitio mundi huius excipitur, initium ſumit à lacrymis, &*
C *cùm illis extinguitur.* Quiuis de ſe rectè dixerit.

Vt lacrymis cœpi, lacrymis ita finio vitam;
Totum penè meum viuere, flere fuit.
Sic omnes vitam ordimur, ſic claudimus omnes.
Ad fletum flentes naſcimur, & morimur.
Naufraga nos iſtis tempeſtas mergit in vndis.
Quiſque ſuis merſus ſic ſepelitur aquis.
Ille vnus felix, qui fletum iam egerit omnem;
Ne lacrymas ſtillet poſt ſua fata nouas.

Eleganter & piè Nazian. tract. de vitæ itineribus. Nullum inter homines bonum eſt, quod non habeat aliquid admixtum vitij: opes, ſunt inſidiæ; paupertas, pedica eſt; dignitatum faſtus, mera ſunt inſomnia. Imperare periculoſum; alterius imperio ſubeſſe, moleſtum: iuuentus, eſt temporis feruor; canities, triſtis vitæ occaſus; gloria, eſt aër; nobilitas, vetus ſanguis; matrimonium, eſt
D vinculum; liberi, ſunt ſegetes curarum: ſatietas, petulantiam, egeſtas impatientiam ſuadet. Omnia denique mortalibus laborioſa ſunt; omnia humana merus metus, riſus, fluctus; merus flatus, fumus, volatus: quidquid in orbe cernitur, orbis quidam eſt perpetua conuerſione ſimilia omnia voluens, qui modò videtur ſtabilis, modò dubius eſt, modò labilis, diebus, noctibus, laboribus, morbis, mœroribus, voluptatibus, calamitatibus, ſemper incertus, ac varius.

Huc adferri poſſunt grauia quædam apophtegmata, vel ſententiæ ſapientū, præſertim ſi dolorem lenire potiùs, quàm exacerbare velimus. Nempe ſi quem mors in primo ſurgentis ætatis flore meſſuerit; dices, Glorioſiùs multo eſſe ſua virtute quàm temporis dono ſenuiſſe. Satis diu vixiſſe, qui bene vixit; ſatis illum diu pugnaſſe, qui vicit;

optima vita non quæ longiſſima, ſed quæ honeſtiſſima.

Circumſtantiis quibuſdam vel oſtentis ac prodigiis Obitum Theodoſij ſenioris Auguſti ſic orditur D. Ambroſ. *Hoc nobis motus terrarum graues, hoc iuges pluuiæ minabantur, & vltra ſolitum caligo tenebroſior denuntiabat, quod clementiſſimus Imperator Theodoſius receſſurus eſſet è terris. Ipſa igitur receſſum eius elementa mœrebant. Cœlum tenebris obductum; aër perpetuo horrens caligine: terra quatiebatur motibus, replebatur aquarum alluuionibus. Quidni mundus ipſe defleret eum Principem continuò eſſe rapiendum, per quem dura mundi iſtius temperari ſolerent, cùm criminum pœnas indulgentiâ præueniret? & ille quidem abiit ſibi, regnumque non depoſuit, ſed mutauit.*

Sic orditur à tempore Nyſſenus in funere Pulcheriæ, quo legebatur in Eccleſiis terræ-motus B ille futurusque olim elementorum tumultus; nunc ait terræ-motu concuſſum eſt imperium, nunc magnum decus concidit: de vero dicit dubius aliquandiu, tandem de puella ſe dicturum ait, vt hoc tonitru columba è nido euolauerit, illa gemmula è conchyli excluſa ſit & rapta, immaturè floſculus decerptus in exortu; tum funebre ſpectaculum deſcribit luctuóque populi.

Nonnunquam in mortis duritiem agit Orator, quæ flecti ſe non patiatur, nempe caret auribus, ne precantes obaudiat; oculis, ne lugentium miſeratione moueatur: fronte, ne ſæuitiem ipſa ſuam erubeſcat: lingua, ne ſolatium ab illa tibi promittas; carne; vt humanitatis ſenſu careat: ſoli nerui, & artus, & muſculi, ſola oſſa ſuperſunt, arcus videlicet, ſagittæ, ſpicula, amenta, ad mortales miſeros ex deſtinato feriendos. Quan- C do dura, niſi quando Chriſtum vitæ omnis authorem fruſtra gementibus ſaxis, trepidante terrâ, lugentibus ſtellis, expaleſcente Sole, mœrentibus Angelis, infando auſu ſuſtulit?

Poſſunt & aliquæ figuræ adhiberi, vtputà dubitatio, cùm Orator ait ſe ambigere, loquíne, an ſilere, flere vel lætari, ciere lacrymas, an conſolari debeat; aut excuſatio quædam quaſi non audeat vulneris memoriam refricare, & afflictæ domus ſpeciem, ſqualoremque familiæ deſcribere, Dicendum tamen eſt, vtcumque dici poteſt, ne ſi plus iuſto dolori tribuamus, quàm ſingularis eius animi magnitudo poſtulat, iniuriam mortuo, cui honorem viuo fecimus, faciamus. Vera enim recte-factorum merces, ac præmium, cogniti viri laudatio eſt potius, quàm D dolor adempti; quamuis ſublata ex oculis virtus, tantum ſui deſiderium relinquat, vt laudari omninò ſine aliquo dolore non poſſit.

Quocumque mentis & oculorum aciem intendo, iam triſtis vbique ſqualor, ac funeſtæ mortis ſpecies ſeſe dicere volenti obiicit, vt quid conſilij capiam, in tanto dolore, vix occurrat. Nam etſi mœſtum illud ſilentium, & qui me ex omni parte circumſtat conceſſus inuitet ad loquendum, vocem tamen gemitus frequentes, quibus auguſtum hoc templum circomſonat, intercludunt: aliàs quidem mihi frequens veſter conſpectus iucundiſſimus fuit, dicerêque parantem apud vos de rebus diuinis recreauit; at vrbis veſtræ mœror, & ereptum ſibi parentem lugentis populi vox acerba comploratióque perturbat. Tot morientia lumina, totque funereæ fa- A ces in honorem defuncti N. accenſæ, lumen quidem oculis addunt, vt funus publicum clarius vſurpent, ſed tenebras menti, ne tanti viri iacturam contempletur, effundunt.

Quid igitur primum aggrediar? in tàm graui vulnere accepto, immanis quædam duritia eſſet, non flere, non ingemiſcere, non commoueri: qualem enim & quantum virum amiſimus! cuius fructuoſæ vitæ memoriam ſi vobis ob oculos ponere inſtituam, video ſatis, quàm ſeſe mihi latus dicendi campus aperiat, in quo virtutum flores fructusque non deſint, quibus demortui tumulus exornetur, ſed quos decerpere non poſſim, niſi ſimul doloris aculeos mortuique ſentes, ac ſpinas cordibus veſtris infigam, altiùs; quippe; quò clarius perfectam illius ſanctitatis effigiem ſubiiciam, eò grauiùs iam ſatis B exulceratis animis veſtris vulnus infligam, nec tàm vos Oratione meâ conſolabor, quàm dolorem veſtrum renouabo: Dicendum tamen eſt ne officio defuiſſe videamur ingrati; & quoniam ſe lacrymis, ac publico luctu honorari vetat is, cuius virtutis magnitudo, vitæque ſanctitas, ſolidas ſibi laudes veramque gloriam poſtulat, efficiam vt ſi quam Oratio mea doloris, ac triſtitiæ ſignificationem dederit, hanc vnam, quòd iſte laudari pro dignitate non potuerit, dediſſe videatur.

Graue quoddam dictum dabit Orationi Principium. Non finis, ait moriturus Thebanus, vitæ meæ, ſed auctius initium, & melius aduenit. Nunc enim, commilitones, veſter Epaminondas naſcitur, quia ſic moritur. Etenim quid attinet, aut humano dolori indulgeri, aut diuino numini inuidiam fieri, quod immortalitatem C ſuam nobiſcum partiri voluerit?

In exordium etiam aſſumi poſſunt, lugubris apparatus exequiarum, prodigia quædam mortis illius prænuntia. Plut. Thebis Solem defeciſſe memorat Pelopidâ contra Alexandrum Phæreum ad bella proficiſcente; Et Marcello in Annibalem omnia infauſta cecidiſſe, loquutum infantem Elephantino capite natum, Statuam Antonij in Auguſtum inſurgentis ſudaſſe ſanguinem, & alia paſſim ex Liuio.

Necnon & ſomnia faciũt aditum ad Orationem. Quidam vt memorant, ſomniauit leoninis faucibus ſe necatum. Surgit ſomni negligens, ædem ſacram cum ſociis adit, & in veſtibulo Leonem videt ſaxeum hiante rictu, qui columnam fulciebat: hic ille ſomnium inter comites non ſine riſu narrans; & en, inquit, hic ille Leo eſt, qui D me hac nocte lacerauit. Cum dicto manum in ſaxeas fauces immittit. Et hic habes, ait, tuum hoſtem, ſtringe dentes, ſi potes, mi Leo, ac manum hanc præmorde. Vix iſta dixerat, & lethale vulnus accepit, in hoc innoxio, vt putabat, hiatu, ſiquidem latebat imâ fauce abſtruſus ſcorpio, qui vbi manum ſenſit, aculeum exeruit, tetigit, extinxit. Itane lapidi etiam ſua bilis eſt? aut vbi mors non eſt, ſi vel ſaxei Leones periment? ſic mors infinitos habet aditus, tunc ſæpè vicina, cùm minime putatur.

Symbolum aliquod & inſigne funus aperit. Quis non laudet Chriſtianorum Imp. ſapiens conſilium, qui Orientis imperij clauum & habenas tenuerunt? præcipuum illis ac ſummè regium erat in manu ſiniſtra textile aureum, non diſſimile codici quod [illegible] vocitabant Innocentiam, ca-

minum vacuitatem, quod incluſum aggeſtumque puluerem, ſymbolum funeris haberet: in quo diſceret Imperator ταπεινὸν εἶναι ὡς θνητὸν humilem eſſe, vt mortalem, ac non efferri propter excellentiſſimæ dignitatis magnitudinem. Ingenioſum non minus, quàm ſalutare commentum. In illo ſiquidem aureo codice legebant orbis Domini, magnam quandam & præſtabilem ſapientiam, atque ex eo puluere miſeræ vitæ finem, ac melioris ingreſſum colligebant, ſi modo primam ἀρχαίαν nullo ſcelere, neque labe contaminaſſent.

Commodè ſumi poteſt exordium à diuerſis gentium ritibus: ab illo Scytharum, qui corpus regium plauſtro vectum, per omnes vrbes, circumferebant, cuius particulam ſibi quiſque decerpebat; velle ſe dicet Orator regem in eloquentiæ quadriga vectum traducere, non vt dilanietur à ſuis, quod eſſet impium, ſed vt ſibi quiſq; virtutis eius monumentum capiat: quam in rem viui eſſe poterit Epicedium ſanè ingenioſum Poëtæ Mantuani, fortiſſimi quondam Equitis Brancardi cor omnibus regibus ſigillatim epulandum præbentis, vt medicamentum ſuis vitiis, ac fortitudinis veræque virtutis incitamentum, caperent.

Vel à luctus ingentis deſcriptione, præſertim ſi luctuoſo caſu concidat: ſic extincto Rege Perſarum, vbique ignes extingui ſolitos dicet, moriente Chriſto pullam induiſſe ſydera, pereunte Principe lætitiam emortuam, & omnem ornatum, vrbis proceres atratos, ſuam quoque Orationem impexam & ſqualidam.

Si clarus virtutibus fuerit, exordium ſumet à ritu Æthiopum, ſuorum cadauera in vitreis columnis includentium, vt ſimulacra virtutum poſteris eſſent ad imitandum propoſita: vel à Romanorum more ſuorum imagines in celebri pompa præferentium, vt ciuium animos, non tàm ad luctum, quàm ad maiorum egregia facinora contemplanda excitarent; ita ſe vita functi virtutes ob oculos ſuorum ponere velle concludet.

Ritus funebris apud Tebitenſes hic fuit, vt pro funebri amictu veſtimenta dumtaxat verterent, exteriorem partem occultando, educendo occultam, quæ mortis euerſio in melius eſt, cùm reparatio ſit vitæ melioris. Sapientis pronunciatum eſt hoc ἀγαθὸν ὄνομα ὑπὲρ ἔλαιον ἀγαθόν, καὶ ἡμέρα τοῦ θανάτου ὑπὲρ ἡμέραν γενέσεως, bonum nomen ſuper oleum bonum, & dies mortis melior die natiuitatis; cuius felicitatis imaginem deſcribet.

Ideam veteris Epitaphij ſubiicit Demoſthenes Oratione quam habuit in eorum obitu, qui contra Philippum pro patria fortiter occubuerunt. Illam orditur à difficultate rei, nec enim ſatis dignè laudari poſſunt, qui pro ſalute patriæ vitæ ſuæ contemptores fuerunt: quia tamen hæc illi prouincia palam à Senatu demandata eſt, & laus virtutis eſt merces vnica, potius eloquentiæ periculum, quàm officij ſubire non recuſat: quia verò non tantùm in morte laudabiles fuerunt, ſed tota vita, ideo laudationem aggreditur, concluditque, per exhortationem ad vitam pro patria fundendam, ſpe gloriæ & immortalitatis.

Nazianzenus D. Baſilij monodiam incipit ab excuſatione, quòd diſtulerit Orationem ſuam, A multis de cauſis, præcipuè quòd ad rem ſacram oportuerit purgari & animam, & linguam; deindè quòd recens ac luctuoſus mœror liberum impeditæ voci exitum negaret, tùm ab ipſius Baſilij anima ſancta veniam poſtulat, Panegyrimque inſtituit.

Nyſſenus in Epicedio Pulcheriæ rationes affert doloris leniendi, ſoluitque eos, quibus foueri poſſet animo conceptus mœror & triſtitia, idque per ſubiectionem; Immatura puella rapta eſt in ipſo vitæ limine; at cœlo matura: *ſinite paruulos venire ad me.* At ſpes nuptiarum exciſa; ſed Chriſto nubit in cœlo. Tum exemplo ſanctorum docet, quo animo parentes liberos ſuos, vt flores repoſcenti Deo, læti reddere debeant, certi gloriæ, ac æternæ felicitatis illos eſſe compotes.

B Nazianzenus in Athanaſio orditur ab ipſa magni Præſulis laude: Athanaſium virtutis ſimulacrum laudamus; nec ferè quidquam habet de funere præ gloria, cuius ſplendor omnem fumum lugubrem abſorbet: tamen de iactura quam facit Eccleſia, querelam habet aliquam, in Cæſarij fratris & patris funere, nonnihilque dolori pio indulget, in hoc ſenectutis laudem, in illo viri, inter improbos aulæ tumultus conſtantis imaginem, commendat, vbi & eius Apotheoſim aggreditur.

D. Hieronymus in Epitaphio Paulæ genus Græcorum deſcribit, Paulamque laudat, quòd illud pro Chriſto ſpreuerit, cùm vitam eius & geſta commemorat, ſcripturæ dictis, vt gemmis totidem illuminata: ſed ad mortem vbi ventum eſt, ſe memoriam eius horrere fatetur, & à circumſtantiis illam ſubiicit oculis, poſtremò inſcriptionem ſepulchro, verſus aliquos, apponit.

C Pro Nepotiano adoleſcente mœroris ſui cauſam explicat, quòd ſe Patriciumque ſenes Iuuenis reliquerit, quodque contra Romanum morem: quo liberi parentes laudabant, ipſi filiis funebrem Orationem habere cogantur. Tum Patriciorum nepotis laudem inſtituit, cuius ætatis primæ facta per reticentiam auget, quòd in Palatij militia ſub clamyde candenti lino corpus eius cilicio tritum ſit, quod ſtans ante ſeculi poteſtatem lurida ieiuniis ora portauerit: reliquos vitæ actus percurrit, ſed eius ſuprema verba in ſui amorem regustat, & felicitatem amat, qui à tot malis ereptus ſit, vbi digreſſione docta & vtili Reges ac Proceres, qui longè infeliciori exitu obierant, enumerat.

In Fabiolæ Epitaphio dubitat à qua primum D virtute incipiat, cum alia ſemper ab alia ſuperetur præſtantiâ, ſed potiſſimam celebrat publicam eius, poſt lapſum, pœnitentiam.

Denique magnam exordiorum copiam dabunt, affinitas, dignitas, Magiſtratus, Imperium, ſeu publicum, ſeu priuatum, cui impoſitum eſt id oneris. Si velit cauſam reddere, cur ipſe partes dicendi ſuſcipiat. Sic Ariſtides in Alexandrum ab officio grati diſcipuli in præceptorem amantiſſimum ſumit exordium, tùm enumerat multa, quæ in eius obitu lacrymis digna ſunt.

Portò triplicem in finem inſtitutum eſt laudandi genus, primum in virtutis vità functi præmium, II. in viuorum parentumque ſolatium, III. ad documentum ſuperſtitum; ideò triplici parte conſtare debet, laude, Paræneſi, gnome. Poſtremo dicendum Epitaphium (elogium no-

minatus & inſcriptio quæ tumulis ſuperponitur) quod conciſum eſſe conuenit, & paucis verſibus comprehenſum: genus, vitæ ſeriem, geſtos honores, liberos, facta præcipua, mortis genus, & viatori monitum aliquod continebit, legitimum eſt illud D. Hieronymi de Paula vidua.

Confirmatio.

Illius vna tantùm pars aliquando ponitur, occupaturque in laudatione ita conſtructa, vt referatur ad excitandum dolorem; quò enim maioribus ille virtutibus præditus fuit, eò eſt eius acerbior iactura: Adhibetur ſecunda pars nonnunquam, quæ, aut dolorem mouet, aut, ſi quando opus eſt, conſolatur, aut etiam adhortationem aliquam adhibet ad motum, & ſanctitatis imitationem eius, quem in pompa funebri, celebrat; ſed longè melius iſta per totam Orationem diffundi poſſunt, ita tamen, vt vehementius in epilogo perficiantur, quæ in Oratione demonſtrata fuerint.

Eligere debebit igitur ex traditis laudandi formulis aliqua, vel certè materiam adinueniet, quantum fieri poterit, ab ipſo funere deſumptam. Nempè ſi dicat ſe velle Mauſoleum excitare defuncto, idque Emblematicum, ſcilicet Statuis Hieroglyphicis, quibus imago defuncti melius adornetur.

Templum extruere licebit in eius honorem, cuius materies ſint demortui virtutes, aut illa aſſumere, quæ magnum, ac diuinum facere creduntur, vt illum omnia aſſequutum fuiſſe probet.

Paucis multa complectetur ſi dicat, nihil eſſe quod tantum virum in vita diutius retinere poſſet, tuncque temporis mortuum, cùm in vita nihil amplius, ac illuſtrius aſſequi liceret, & ſic per eius honores, quaſi per gradus procedat. In hunc modum Plin. laudat electionem a Nerua de Traiano factam. *Audita ſunt vota tua, ſed in quantum optimo illi, & ſanctiſſimo Seni vtile fuit: quem Dij cœlo vendicarunt, ne quid poſt illud diuinum, & immortale factum, mortale faceret. Deberi quippe maximo operi hanc venerationem, vt nouiſſimum eſſet, autoremque eius ſtatim conſecrandum, vt quandoque inter poſteros quæreretur, an illud iam Deus feciſſet. Ita ille nullo magis nomine publicus parens, quàm quia tuus, ingens gloria, ingensque fama, cùm abundè expertus eſſet, quàm bene humeris tuis ſederet imperium, tibi terras, te terris reliquit, eo ipſo charus omnibus ac deſiderandus, quòd proſpexerat, ne deſideraretur.*

Vel ex antiquorum opinione qui vitam humanam actioni ſcenicæ compararunt, in qua quilibet mortalium, perſonam ſuam ageret, tanquam hiſtrio; *Quomodo fabula, ſic vita, non quàm diu, ſed quàm benè acta ſit, refert*, ait Senec. ep. 77. Vbi poſſet Orator docere quas perſonas, quàm ſapienter, & egregiè ſuſtinuerit in hac vitæ fugientis comœdia: modò illum producens vt militem virtute bellicâ, rebuſque pro patria, ac religione piè fortiterque geſtis, inſignem, ac præmiis decoratum. Aliàs politicum magiſtrum omni morali prudentiâ, conſilióque pollentem: modò velut Principem, ac Regem ſapientiſſimè ſibi ſubditos gubernantem, &c.

Si vellet illum poſteris ad imitandum proponere, poſſet eum comparare ſtatuæ Polycleti, quam artifices reliqui regulam vocitabant, quod ad eius exemplar cuiuſlibet generis ſtatuæ fingi poſſent, ac efformari. Iſtum in rebus geſtis continere præcepta, perfectamque ideam, ad quamlibet vitæ ſortem, & conditionem rectè inſtituendam.

In hoc etiam poſſent comparari reliquæ ſtatuæ, quas Amphion ſtruxiſſe dicitur, potiſſimum Alexandri, artificio tali elaboratas, vt paſtorem & Iudicem, & Deum & Achillis interfectorem referrent; ſic huius mores, & Ducem, & Præſidem, & Regem, & parentem referent.

Denique quia res eſt infinita, poſſet Orator ad diuerſos veterum ritus recurrere, vt ſi artificioſum funus aliquod Emblematicum ad eorum imitationem inſtitueret. Meo iudicio nihil melius, quàm ſi per ordinem præclara defuncti facinora commemoret, quibus audientes incitet ad illius virtutum admirationem ſimul ac imitationem.

Epilogus.

Complectitur aut vota in demortuum, quibus æternam illi felicitatem, & memoriam precemur ſempiternam; vel certè poterit auditoribus mouere lacrymas amiſſo tàm pio parente, vel ad debitos honores deferendos hortari, aut beneficiorum ab illo acceptorum obſeruandam periciam.

Ad virtutum eius imitationem cohortari ſuperſtites profuerit; vel ad impendentis & omnibus certæ mortis memoriam. Eſt genus quoddam ſapientiæ certè clariſſimum, atque vna omnium præſtantiſſima, bene-mori, quæ non vno die diſcitur. De quâ verè dici poteſt, quod de bellica ſcientia pronunciauit Caſſiodorus. *Ars bellandi, ſi non præluditur, cùm neceſſaria fuerit, non habetur.* Sæpè moriendum, vt ſemel benè.

Quòd ſi ſuperſit illi filius hæres virtutum, & honorum ſuorum conſolabitur Auditores, dum proponet Solem Orientem, qui vices Occidentis obire velit, neque illum mori patietur, quamdiu virtutum illius imaginem conſeruabit. Interire id non poteſt ſolum, quod à virtute oritur, nec extingui morte, quod vitam parit, nec memoriâ labi, quod mutabilitatis expers eſt. Hic ſolus ſplendor, hoc verum decus, hæc ſtabilis gloria, ita viuere, vt mori non poſſis, ita mori, vt vitam tibi mors pariat, priore vitâ beatiorem.

Vt tibi mors felix contingat, viuere diſce:
Vt felix poſſis viuere, diſce mori.
Chriſte mori nolo ſed viuere. Viuere quæris
Chriſte tuo quiſquis quæris amore mori.

PVNCTVM XXIV.

Ἀποθέωσις *ſiue Conſecratio.*

VEteres ſolemnem cœleſtium hominum conſecrationem vocauerunt; quâ propter res benè geſtas referebantur in album Deorum, quod ſi iuſtus fieret, habebatur Oratio Panegyrica, qui digni Diuorum cultu, numeróque probarentur. Atenim cui tandem bono, cuiue viſui dicens, quandoquidem exoleuit ex Idololatria ſacrilegus ille cultus; exoleuit quidem, ſed illi ſucceſſit longè ſanctior conſuetudo piorum hominum in numerum albumque ſanctorum referend

rum, quam vulgò canonizationem vocamus, cui perquàm commodè hoc genus Orationis accommodatur. Adde quod benè meriti de ſuis ſubditis Reges ac Principes poſſunt aliquando perfectam Apotheoſim, funebrem pompam, aut etiam poſt illam æternæ quaſi memoriæ commendari, vt deinceps in poſterorum animis religioſa ſit illorum memoria, vel etiam illius profani moris vſurpari poteſt commendatio. Quidenim Hercules, Æſculapios, Triptolemos, Cereres, Bacchos veterum ſuperſtitio beneficiorum memor conſecrauit, noſtros Heroas orbi ſalutares & fructuoſos quaſi adſcriptitios ciues in cœlum receptos negabimus? Deos Ægyptij ſuos in hortis ſeruauerunt, nos in cœlum inſitos homines non venerabimur, in humanis corporibus vitam cœleſtium imitatos? ſacrilega veterum ſuperſtitio haras & lupanaria tranſtulit in cœlum, & quod perditiſſimo cuique placebat diuinitatem accepit de flagitio, vt daret è cultu licentiam, laudem è conſuetudine: Chriſtiana pietas non habebit virtutis, atque honeſtatis incitamentum in cœlo, quodque vitâ, & actionibus quotidianis exprimit, id in optima vniuerſi parte non collucebit?

Quia verò ad vtrumque huius Orationis vſum magnam rerum & artificij copiam ritus appetiunt, paucis perſtringendi: videndum ergo quid ſit conſecratio, quæ perſonæ conſecrentur, quis ſit & qualis ille ritus, & vndè manarit, quàm varia fuerint in nummis Apotheoſeos ſymbola.

Apotheoſeos definitio.

Licet omnia quæ Deo deſtinata ſunt conſecrata dicantur, quia vt ait ex veteribus aliquis, quidquid Dei ergo eſt, conſecratum eſt; tamen & res & perſonas & templa ſacrabant, dicabant, inaugurabant veteres, eaque ſe tunc ex profano vſu & humano iure eximere profitebantur. Hæc vero actio Conſecratio dicebatur, quæ plerumque fiebat à Pontificibus, nonnunquam ab aliis nimitum libertati Ciceronis domus à Clodio conſecrata, pro qua recipienda benè longam Orationem ad Pontifices habuit. Verùm quia de illa iam non agimus, nomen nobis aliud vſurpandum, & à Græcis mutuandum, quod de perſonis dumtaxat accipiatur.

Eſt autem Ἀποθέωσις, quæ ritum continet, quo transfertur aliquis in album Deorum, quia tamen pari vocabulo Romani carebant, interdum illo vtebantur, quod aliquando facit Tullius, aliàs hoc continenti perſonarum, rerum, locorum, inaugurationem ſignificabant, indè tàm frequens in Numiſmatis Epigraphe CONSECRATIO cum Buſto vel Ara, dicitur Latinè pariter conſecrare, Græce ἀποθεοῦν, ἀγιάζειν, ἀνιεροῦν, ἀναγιστεύειν θειοποιεῖν. Hic igitur ille mos tum à barbaris nationibus, tùm à Græcis originem habuit: Nam in eo tota Idololatriæ ratio fundata eſt; ſiue quod vulgus multis virtutibus elatos Heroas ad diuinitatis faſtigium bene-merentibus par rependere cùm non poſſet euehere conaretur: ſiue quod defunctorum ſignis & imaginibus à Regibus diuinos honores exhiberent: Docent quidem id ſacræ paginæ, ſed Græci Herculem ſuum in Deorum numerum retulerunt; Lampſaceni ſuam Helenam, Caſſandram, Parthenopem: Romani

A ſuos ferè Imperatores, Tzetzes Iſacius ad Lycophronem Κασσάνδρας ἱερὸν ἐστιν ἐν Ἰταλίᾳ ὅπερ ἱδρύσαντο οἱ προέχοντες τῶν Δαυνίων εἰς τιμὴν αὐτῆς. Templum eſt Caſſandræ in Italia quod & poſuerunt Principes Daunij.

Mutatio Nominis.

Iis porrò qui referebantur in Deorum numerum ante tempus Imperatorum, immutari nomina mos erat. Lactantius 1. de falſa relig. c. 21. apud quem Pompeius adoleſcens morte patris auditâ hæc loquitur.

Euoluam buſto iam Numen gentibus Iſim,
Et tectum lino ſpargam per vulgus Oſirim,

Hic eſt Oſiris quem Serapim vulgus appellat;
B ſolent enim mortuis conſecratis nomina immutari, credo ne quis putet homines eos fuiſſe: nam & Romulus poſt mortem Quirinus dictus eſt, & Leda Nemeſis, & Ino poſtquàm ſe præcipitem egit in mare, Leucothea materque Matuta, & Melicertus filius eius Palæmon, atque Portumnus, quæ firmari poſſunt omnia Poëtarum verbis. De Leucothea quidem Ouidius 6. Faſtorum.

Leucothea Graiis, Matuta vocabere noſtris.

4. Metam.

——— Abſtulit illis
Quod mortale fuit, maieſtatemque verendam
Impoſuit, nomenque ſimul faciemque nouauit,
Leucotheâque Deam cum matre Palæmona dixit.

2. Faſtorum de Romulo.

Proxima lux vacua eſt, & tertia dicta Quirino,
Qui tenet hoc nomen Romulus ante fuit.

Iterum 14. Metam. Ouidius de Herſilia in Oram
C Deam immutata Fab. 20.

Herſilia crinis cum ſydere ceſſit in auras;
Hanc manibus notis Romana conditor vrbis
Excipit, & priſcum pariter cum corpore nomen
Mutat Oramque vocat, quæ nunc Dea iuncta
Quirino eſt.

Rectius dicetur quaſi prænomen aliquod appoſitum, ſcilicet DIVVS: vndè ſcriptores hiſtoriæ paſſim denominationem hanc in iis, quibus id decretum erat honoris, vſurpant: Suetonius imprimis cuius liber v. inſcribitur Diuus Claudius Cæſar X. D. Veſpaſianus XI. Diuus Titus, quòd in Deorum ordinem admiſſi crederentur. De Claudio quidem Tranquillus funeratus eſt celebri pompa, & in Deorum numerum relatus. Poſt obitum igitur prænomen illud decerne-
D batur, quam ob cauſam Baſſianus loquens de fratre Geta, ſit Diuus modò non viuus; quod fratris mortem in votis haberet: Et de ſe Veſpaſianus, vt video Diuus fio, quod mortem imminere ſentiret.

Quæ perſonæ conſecrentur.

Iam verò conſecrabantur tùm apud Græcos, tùm apud alias gentes, qui orbem monſtris expurgaſſent, qui ab imminenti grauique periculo populum liberaſſent, qui vtiliſſimam artem, aut propè neceſſariam, ſerendi vel metendi rationem homines docuiſſent, qui ſingulari & eximia quadam virtute reliquis præſtitiſſent; Tales Semidei, vel Heroës, aut etiam Dij vocabantur.

In virtutis commendationem diſputat Macrobius lib. 2. in Somnium Scip. *Eius*, inquit, *anima*

in Deos relata, quòd nunquam deſeruit virtutes, & ſemper exercuit: quæ reputans Alexander petiit à Græcis inquit Elianus Var. Hiſt. lib. 13. c. 30. vt ſe Deum facerent, ἠξίωσε τοὺς Ἕλληνας θεὸν αὐτὸν ψηφίσασθαι. Hæc ſanè fuerunt apud Græcos exterasque nationes, ſed Romæ res ita non babuit; nam vnum aut alterum obſeruabâtur, an ille, cui diuini honores erant decernendi, Imperij Romani fines amplificaſſet, an hæredem reliquiſſet, tùm demum niſi ſcelera, vel inſignis aliqua crudelitas obſtaret, illius honoris faſtigium aſſequebatur.

Nonnunquam etiam propter magnum fauorem id, & adulationem fiebat non ritè: Nam crudelis ille Domitianus viuus & videns Deus vocabatur & Tonans, hocquidem apud Martialem lib. 9. epigr. 40.

Prima Palatino lux eſt hæc orta Tonanti.

Idem lib. 5. ep. 3.

Sors mea quàm fratris melior, cui tàm prope fas eſt
Cernere, tàm longè quem colit ille Deum.

Sed hæc fruſtrâ, ſiquidem nonniſi decreto Senatus quiſquam Diuus vocari, aut inter Deos cenſeri poterat. Acerbè ſatis, ſed verè Tertullianus in Apolog. cap. 5. Vetus erat decretum ne quis ab Imperatore conſecraretur, niſi in Senatu probaretur, quibus ait ideò noluiſſe Tiberium inter Deos referre, quò inconſulto Senatu id præſtare voluiſſet. Etenim cùm vt hoc obſequium Hadriano redderetur plurimùm laboraret Antoninus Pius, nonniſi profuſis lacrymis, pleriſque ob eius ſæuitiam repugnantibus, obtinuit.

Quod & apud Græcos religioſè ſatis obſeruatum eſt; Nam Alexander ipſe à Græcis illam Apotheoſim impetrauit: nimitum Lacedæmonij auſterâ dictione quidem, ſed quæ aſſenſum præbere videretur, illi fecerunt ſatis ἐπειδὴ ὁ Ἀλέξανδρος βούλεται θεὸς εἶναι, ἔστω θεός. Quoniam Alexander vult eſſe Deus, eſto Deus. Athenienſes verò mitius egerunt. ἐκκλησίας οὔσης Ἀθηναίοις προελθὼν ὁ Δημάδης ἐψηφίσατο θεὸν τὸν Ἀλέξανδρον τρισκαιδέκατον, conuocatâ Athenienſium concione Demades ſurgens decreto iuſſit, vt Alexander ſcriberetur Deus decimus-tertius. Hoc quidem in more poſitum apud eos fuit, vt vel ſeniorum & Optimatum, vel certè populi conſenſu, aut rogatu id fieret. Vndè præclarum illud Ageſilai reſponſum apud Alexandrum Genialium Dierum lib. 6. c. 4. ferunt magnum illum Ageſilaum cùm à Thaſiis Apotheoſi honoratus, & inter Diuos relatus fuiſſet viuens, illos interrogaſſe, vt ſi Deos faciendi poteſtatem haberent, prius ſeipſos conſecrarent.

Pompa funebris.

Quod ad pompam attinet, hæc habet Dio l. 56. de funere Auguſti, ſecundum hoc funus eius factum eſt, lectus erat ex auro & ebore conſtructus, purpureis ſtragulis, auróque iis intertextis ornatus: in cuius infima parte cadauer arcæ cuidam incluſum latebat; Imago autem eius cerea, habitu triumphali conſpiciebatur, hanc à Palatio ducebant Coſſ. deſignati: Altera aurea ex curia, tertia in curru triumphali ducebatur: poſt has auorum ipſius atque cognatorum vitâ functorum, (excepta Iulij Cæſaris, qui Semideos inter relatus erat) aliorumque qui vnquam Romæ factis ſuis clari fuerant, imagines, initio facto à

A Romulo ferebantur; Inter quas Pompeij quoque magni imago, omneſque nationes, quas ſubegiſſet, cum ſuo ipſarum cultu effictæ cernebantur. Feretro poſito ad roſtra, pro illis Druſus quidam Orationem de ſcripto recitauit. Cæterùm pro roſtris Iulius Tiberius ex Sc. ad populum in hæc propemodum verba perorauit: quæ priuatim ab homine cognato de Diuo Auguſto dicenda fuerunt, à Druſo dicta ſunt, ſequitur Oratio benè longa, quam bis verbis concludit. Non eum lugere nobis conuenit, ſed corpus eius nunc naturæ reddere, animam autem, vt Dei, perpetuò colere.

Hæc cum recitaſſet de ſcripto Tiberius, pergit Dio Feretrum iidem qui ante ſublatum triumphali porta ex Sc. extulerunt. Aderant ducendo funeri Senatus Equitéſque cum coniugibus, Prætorianique milites, ac ferè omnes qui tùm Romæ
B agebant homines. Poſtquam cadauer rogo in campo Martio impoſitum fuit, primùm omnes Pontifices illud circumierunt, deindè Equites, tùm Legionarij, reliquíque milites, & ij demom qui cuſtodiæ præfuerunt. Omnia præmia quæ ob ſua quondam egregia in bello facta, ab ipſo accepiſſent, ſuper id conijcientes. Poſt hæc Centuriones, acceptis facibus iuſſu Senatus, rogum ſuccenderunt: quo abſumpto Aquila ex eo emiſſa euolauit, quaſi animam Auguſti in cœlum ferens; his peractis reliqui diſceſſerunt.

Hæc quidem apud Dionem, ſed hic deſiderantur aliqua, quæ in Seueri pompa notantur ab Herodiano lib. 1. ſcilicet Oſcula; Nam priuſquam locaretur cadauer in buſto, Imperij hæres, & alij propinqui demortui ſtatuam oſculabantur: deinde circa rogum decurſio, fiebat vrbanis con-
C fictisque curſibus; Tùm ignis iniectio à ſucceſſore, & vndique ab omnibus Conſulibus; poſtea Tabernaculi forma, cuius in ſecunda regione lectus, in quo erat cadauer, deponebatur, ſed herbis, ſuccis, odoribus, vnguentis, aromatis conſertiſſimum: Neque enim vllus erat qui pro virili ſua non iniceret. Denique ſummus in ea ſtructura locus, in quo currus Imperatoris in apice locabatur, & in domus faſtigio.

De quibus Alexander Genial. Dier. lib. 6. c. 4. hæc habet. Apotheoſim ſic fieri nouimus, vt Imperatore, qui referendus in Deos, & conſecrandus, vita functo, pyram in Tabernaculi formam conſtruerent, quod auro & ebore ſigniſque & tabulis pictis exornatum mirificè, alio deſuper breuiori, vſque ad tertiam contignationem erigebant, Aquila, cum omnium Deorum aggeſtu
D in ſummo culmine locata, lectóque conſtrato purpura & auro, in quo defuncti effigies iacebat, Senatus, Equeſter ordo, ac Viri Triumphales, quique ampliſſimos honores geſſerant, procedentes lectum deferebant in Pyram, cum carmine & hymnis, omnibuſque humanis diuiniſque aggeſtis honoribus. Demum incenſa Pyrâ cùm vapore & fumo Aquila agitata è ſummo culmine Tabernaculi aëra petiiſſet, religio incuſſa fuit ipſius animam per inane cœlum petiiſſe, ipſumque defæcato, quod mortale erat & caducum, in numero cœleſtium & conſilio Deorum recipi & haberi, quam conſecrationem Ἀποθέωσιν Græci nuncuparunt.

Iam verò quia Rex nullus ſine Satellitio, ſine ſubditis, ſine famulatu & regno, continuo id genus ſiue Dis, ſeu Diuis recens factis, templa,

arx,

Aræ, Sacerdotes, & Camilli addebantur, qnod ante mortem etiam Cæſar Dictator obtinuit, Sueton. c. 76. Iulius decerni ſibi paſſus eſt templa, Aras, ſimulacra, iuxta Deos, puluinar, Flaminem Lupercos: cùm vero eius Ara euerſa fuiſſet ab Antonio, vocati veterani de ea reparanda egerunt, id ſcribente Tullio ep. lib. 11. Auguſto verò Romæ templum decretum à Senatu, à Liuia extructum, à Tyberio perfectum eſſe ſcribit Dio. De quibus Ouidius 4. de Ponto.

Nec pietas ignota mea eſt, videt hoſpita tellus
In noſtra ſacrum Cæſaris eſſe Domo.
Stant pariter natuſque pius, coniuxque Sacerdos
Numina iam facto non leuiora Deo.

Ex his licet iſta colligere breuiter ad pompæ funebris clariorem ordinem.

I. Ferebantur imagines virorum illuſtrium, his exceptis, quos iam honore diuino coli dignos populus iudicauerat.

II. Vrbium ac Prouinciarum ab eo deuictarum ſimulacra, cum præconibus, accenſis, viatoribus, lictoribus.

III. Munera quæ à vicinis, in honorem defuncti conferebantur.

IV. Armatus exercitus ſequebatur ex ordine, Senatus frequens.

V. Imperator qui ſuccedebat in locum defuncti.

VI. Lectus in quo depoſita iacebat ſtatua Cerea, ab Equitibus ferri ſolita.

VII. E ſuggeſto ad id præparato ſuperſtes Imperator habebat Orationem.

VIII. In campo Martio Pyra grandis trium tabulatorum, conſtituebatur in medio ſtatua, in ſupremo currus Imperatoris.

IX. Certatim conuciebantur odores in ſuggeſtum inferiorem.

X. In ſecundum aſcendebat Imp. & deoſculabatur imaginem.

XI. Cum reliquis ſedebat ludos ſpectaturus & varia certaminũ ſimulacra, circa Pyrã haberi ſolita.

XII. Iis peractis ignem Pyræ ſubiiciebat.

XIII. Emittebatur Aquila de curru triumphali, quæ in cœlum euolans ſecum Imperatoris animum ferre credebatur.

XIV. Magnæ fidei & auctoritatis iurabat aliquis ſe Imp. animam vidiſſe in cœlum euolantem.

XV. Nomen immutabatur, Imperatoris tamen retento, Diuuſque dicebatur, & templa, ſacrificia, Sacerdotes, & Aræ decernebantur.

Varia in Nummis Apotheſeos ſymbola.

Quæ porrò inueniuntur in nummis conſecrationis notæ? præcipuæ ſunt quibus hoc vocabulum DIVVS aſcriptum, aut etiam CONSECRATIO. I. Tabernaculum ſiue turrita Pyra, tribus aut quatuor contignationibus compacta, cuius in ſummo, ſiue faſtigio ſunt aut ſigilla, aut ipſius Imperatoris currus: quod euidens eſt ex numiſmatis Sabinæ Auguſtæ, Antonini Pij, Lucij Aurelij, Veri, Septimij, nempe id erat ſolemne ipſius conſecrationis adminiculum, præſertim in viris.

Aquila.

Commune quidem iſtud & peruagatum, quod facilè confirmant num. Fuluij Salonini, Valeriani &c. eam autem idcirco appoſitam & numis & rogis exiſtimant plerique, quòd diuinitatis nonnihil habere videatur, quippe quæ Ioui aſſideat miniſtretque; Iouis ſit ales, vt volucrum omnium

A Regina Διὸς ἄγγελος αἰετὸς ὄρνις ait Theocritus quod ſit Iouis nuntia: Nam eius Etymon indè deriuant ab ἀεὶ & ἐτὸς hoc eſt verus ſemper, quod Iuppiter verum ſemper Aquilæ augurio nunciet, ex Anthol. lib. 1.

Ἀγγελίην μὲν Ζηνὶ ἐπὶ φέρει ἀεροδινὴς
Αἰετὸς, οἰωνῶν μουνὸς ἐπουράνιος.

Nuntium aliquod à Ioue cum ferret in aëre ſe librans auium ſola cœleſtis Aquila. Quod quemadmodum ex cœlo Dij mortalia diſpiciunt, deſpiciuntq́; ſic illa res humi iacentes, & ſupra terram deſcendentes ex ipſis nubibus aſpiciat, ibidem.

Αἰετὸς ἐν νεφέεσσιν ὀξὺ δέδορκεν ἰδεῖν.

Vt cætera miſſa faciamus, in conſecratione certum eſt Aquilam rogo impoſitam fuiſſe, quòd ſit volucris audax & rapax, & frequenter è terris in aërem rapta deferat. Scribit Plutarchus ab Aquila Amphiaraj Haſtam abreptam, & in altum ſu-
B blatam, moxque demiſſam & terræ impactam, lauri ſpeciem habuiſſe. Narrat idem apud Lacedæmonios olim graſſante peſtifera lue, ab oraculo conſulto reſponſum, vt ſi morbum ceſſare cuperent, nobilem Virginem immolarent, cumque ſuo cum ornatu Helena duceretur, & propemodum mactanda eſſet, gladium ab Aquila ſublatum, demumque per aërem deportatum, in iuuencam incidiſſe.

Et verò ſi pueros deprehendimus à Delphinis amatos, apud Elianum legimus infantem dilectum ab illa auium Regina, ſic dilectum, vt illi miniſtraret, vnáque moraretur: & apud Vopiſcum ex Callicrate Aurelianum infantem & faſciolâ vinctum è cunis ab Aquila innoxiè leuatum, & in Aram impoſitum, quæ fortè iuxta Sacellum ſine ignibus erat. Deinde vt Arion à prædonum periculis, & maris procelloſis fluctibus Delphi-
C nis, tanquam ſeruatoris ope, liberatus eſt: ſic olim infans è turri quadam deiectus præceps, ab Aquila opportunè conuolante exceptus, ſeruatus & in hortum vicinum deportatus, in omen fortaſsè Regni & Principatus, quod apud Babylonios poſtmodum obtinuit ex Eliano lib. 12. cap. 21. ad rem facit id, quod ſcribit Martialis lib. epigr.

Æthereas Aquila puerum, portante per auras
Illæſum timidis vnguibus hæſit onus.

Raptus eſt, inquit Xenophon in ſympoſio ob eximiam eius prudentiam. Teſtatur Pauſanias in Miſſenicis Ariſtonem ab Aquila ſubleuatum, ne in Ceadam præcipitatus collideretur: Ptolemeum pariter ferunt Soterem expoſitum, ab Aquila ſeruatum, quæ accedere ſoleret expanſis alis ſolem & imbrem prohibens, volucreſque
D gregatos abigens, laceratarum cothurnicum ſanguine, vti lacte, puerum nutriens. Suidas in Lago.

Eſt & illa volucris quaſi immortalitatis ſymbolum, quia nec ſenio nec ægritudine moritur Plinius auctor lib. 10. cap. 3. Atque haud ſcio an Etymon ſatis commodum fingi poſſet, vt ab Ἀεὶ vel αἰεὶ ſemper ἐτὸς & commune αἰετὸς aut ab A. particula intendente & ἔτος annus, ſiquiſiquidem Philas Michaëli Imperatori annos Aquilæ precatur, de illa loquens.

Τοῦτο σὺ Βασιλεῦ τὸ πολλὰ ζώειν βίον
Ἀεὶ νεαρὸν καὶ γεραιὸν τὸ φῦσαι.

Illius vt viuendo ſecula exigas, annisque viribusque Rex precor integer. Nam præterquam quod ſe renouat, nouum roſtrum, plumas, vires recipit, etiam longæuam eſſe probat ex nidi diuturnitate ſecundum Ariſt. l. 9. de hiſt. animal. μακρόβιος

ἢ καὶ ζῶον ἢ τοῦτο ἐκ τῆς πυρκαϊᾶς τὸν αὐτὸν ἀεὶ ἀναφέρειν. Hæc igitur immortalitate donatos oſtendebat homines eo ritu conſecratos. Aut forte, quod aliud eſt, illos Reges & Imperatores non poſſe deinceps eſſe fortunæ ludibrium, nullis caſibus nec hominum quidem aut etiam Deorum iræ obnoxios fore, vbi corporis compage ſoluti in cœlum euolarant. Nam Aquila, vt notat Plinius, vllo tangi fulmine non eſt compertum, quod ex omnibus animalibus ab ea re ſit immunis: Idcirco fortè à Thebanis vti Numen cultam ſcribunt Diodorus Sicu. Strabo, lib. 17. & Alexander Genial. Dier. lib. 6. cap. 26.

Quod in rogos ſeſe plures immiſerint non obſcurum, Philarchus & Tzetzes & Elianus ſcribunt puerum infantem, qui pullum Aquilæ perquàm ſtudioſè nutrierat, ita adamatum, vt ei laboranti aſſuerit Ales, mortuo pariter, nam beneficiorum memor in buſtum ſeſe immiſit καιομένῃ τῇ πυρᾷ καὶ αὑτὴν ἐπιβαλοῦσα ardenti rogo ſe iniecit, & ipſa ſimul arſit.

Pingitur verò in numiſmatis aliquando ſola expanſis alis, vt in Neruæ numo; interdum globo vnguibus inſiſtens, vt in Pertinacis & Auguſti perſæpè; nonnunquam Fulmen, ſeu telum triſulcum pedibus retinens in Auguſti: ſed in Antonini Philoſophi lauream roſtro tenet fortè propter ſingularem eius Numini venerationem exhibitam. Aliàs erat Ara geminis Aquilis hinc & hinc poſitis, vt in Nummis Conſtantij: quemadmodum Aquilæ geminæ proſtant ad Antonini Pij columnam, ſed in Conſtantij numo in Ara eſt flãma. Interdum etiam Aquila videbatur ad Aram picta, ſuper Aram fulmen, vt in nomiſinatis Auguſti; In Maximiani eſt Aquila ſupra templum. Perſæpè Ara cum flamma, vt in Titi & Traiani numis; rarius Ara cum Aquila, tamen extat numus in quo eſt quaſi Ara, vel tumulus tapete conſtratus, cui inſidet Aquila cum literis S. C. in prima parte DIVVS M. ANTONINVS PIVS.

Ara.

Cum flamma, foco vel igne in ea accenſo: hoc quidem in Nummis Salonini, Valeriani. Interdum cum Aquila, vt in Clodij Gothici, vel Ara nulla re appoſita. Idcirco autem Ara Conſecrationis ſymbolum eſt, quod nulla eſt niſi Deo alicui ſacra: Ex quo efficitur, eum, cui Ara pingitur, cuditur, vel erigitur, de Deorum aut Diuorum eſſe numero; inde Virgil. Eclog. 1. de Aug. adhuc Iuuene, vel puero potiùs, vbi enim dixit.

—— Neque ſeruitio me exire licebat
Nec tàm præſentes alibi cognoſcere Diuos.

Addit.

Hic illum vidi Iuuenem, Melibœe quotannis
Bis ſenos cui noſtra dies altaria fumant.

Dixerat verò Tityrus paulò ante de eodem Aug.

O Melibœe, Deus nobis hæc otia fecit.
Namque erit ille mihi ſemper Deus: illius Aram.
Sæpè tener noſtris ab ouilibus imbuet agnus.

Adde quod in Conſecrationis huius pompa circumferebatur Ara: poſtremò, inquit Xiphilinus in Pertinacis funere, ferebatur altare inauratum, ornatumque ebore & lapillis Indicis: hoc autem Diuinitatis eſt euidens argumentum.

Pauo.

In Marinianæ Nummis Pauo ſæpius exprimitur, in quibus nonnunquam videas, eius animam in cœlum ab Aquila transferri, aliquando Pauonem

A dumtaxat, cum vocabulo CONSECRATIO, & in numiſmatis D. Iuliæ Auguſtæ, in altera parte corniculata Luna. Sed hoc loco quærimus, an pro mulieribus conſecratis Pauo ſemper, aut pingatur, aut in numis cudatur; Conſtat id non adeò religioſè obſeruatum fuiſſe; Nam in Fauſtinæ minoris, ſeu Marci vxoris deprehenditur Aquila, quòd illa Marco Imperium dediſſet.

Porro in Nummis cuditur, quòd in Apotheoſi mulierum ritè facienda, Pauo pro Aquila in cœlum auolare à ſummo Tabernaculi, vbi erat alligata faſtigio, permitteretur. An quia ſecundas tenere videtur inter volucres ob pulchritudinem? an quia Iunoni dicata? Nam Samos Inſula, quæ tota Iunonia in numis Pauonem ſculpi volebat & ipſa Iuno apud Ouidium Metam. 2.

Ingreditur liquidum Pauonibus aëra pictis.

B Vnde & ab eodem Poëta Iunonis volucer indigitatur, & à Iuuenale auis Iunonis Saty. 7.

—— Didicit iam Diues auarus
Quantum admirari tantum laudare diſertos,
Et pueri Iunonis auem.

Quæ licet à vero non abhorreant, certum eſt tamen aliò Veterum cogitationes ſpectaſſe, ſcilicet, quod domum cœleſtem hæc volucris, & aſtra ipſa repræſentare credatur, & in pennis exhibere ſydera, ſic Ouid. 13. Met.

Iunonis volucer quæ caudâ ſydera portat.

Eam verò caudam, quæ aſtra & ſydera refert, vocat domum Oppian. Κυν. β. Sed domum ſplendidam, quo loco volucris pulchritudinem pluribus proſequitur.

[illegible]
[illegible]
[illegible]
C [illegible]

Veluti Pauones ſuam domum ſplendidam curuam obumbrant illuſtrem pictutaram caudam, quibus nihil Iouis fabricauit conſilium pulchrius. Vnde ſi plumæ ſydera continent, & cauda domus eſt Pauo, eam ſine controuerſia refert quæ in cœlo ſtellato habitat, cuiusque eſt ſymbolum.

Columna.

Columnas erigebant in honorem, gratamque defuncti memoriam, vt in Nummo Antonini Pij, in quo legitur vox CONSECRATIO. Et ex Traiani numiſmatis in quibus Columna cum tribus Aquilis exprimitur. Idcirco verò pro diuinitate ponitur, quia Columnâ gloriæ ſublimitas indicatur, imò viri præſtantes Columnæ dicebantur à pleriſque ſcriptoribus, ſiue quod inuictum in illis robur, D conſtantiam & animi, ſiue quandam diuinitatem, ſuſpicerent. Sic Hectorem vocat Pindarus Τροίας ἄμαχον ἀστεργῆ κίονα Troiæ Columnam immotam & inexpugnabilem. Sic Auguſta Columna dicitur ab Horatio fortunam rerum Dominam alloquente. l. 1. Ode. 35.

Iniurioſo ne pede proruas
Stantem Columnam, neu populus frequens
Ad arma ceſſantes ad arma
Concitet imperiumque frangat.

Quod de Cæſare dictum nemo non exiſtimat, cum ſtatim addat vates.

Serues iturum Cæſarem in vltimos
Orbis Britannos.

Deos etiam columnas nuncuparos è vetuſto oraculo prodit Clemens Alex. 1. Stromaton in quo Bacchus dicitur Thebanis στῦλος πολυγηθής mul-

tuigis gaudij Columna: ſit in Columna Deuio viſum Hebræis. Paria ſentire videtur Nyſſenus Hom. 2. in cantica, & in Columna neſcio quid diuinum animaduertiſſe cum Chriſtum: appellat στῦλον ἀσφαλῆ καὶ ἄσειστον firmam & ſtabilem Columnam quæ labefactari non poſſit. Hinc præſtantibus legionum Imperatoribus confecto bello téque bene feliciterque geſtâ Columnas ſtatuebant [illegible] τὰ κατορθώματα, quæ fortia illorum facinora, & virtutem ſingularem ad omnem omnium ſeculorum memoriam prædicarent, ait S. Athanaſius epl. ad Ammum. Idcirco Saguntí in media platea ſtabat Colũna dicata, & inſcripta Deo Aureliano.

Fulmen. Patera, Bacillus ſeu Haſta.

Ideo diuinos honores oſtendit, quia nominis celebritatem, ſummamque poſt mortem apud mortales famam, vt immortales conſequuntur, cuius rei teſſera eſt Fulmen. Pingitur Auguſtus Pateram & Bacillum tenens pro diuinitatis nota cum inſcriptione AVGVSTO DEO: Pateram ſacra ſiue ſacrificia connotare vel infantibus notum eſt: Haſtam verò pro Numine haberi conſentiunt omnes, vnde qui libabant Pateram tenebant.

Stella.

Infinita prope ſunt Iulij numiſmata, in quibus Stella dumtaxat, vel caput Cæſaris cum Stellula, & inſcriptione DIVO IVLIO, ad Deos refertur: ſignificat enim Deum vniuerſi, vt probat Orus Apollo lib. 2. c. 21. ἀςὴρ παρ' Αἰγυπτίοις γραφόμενος ποτὲ μὲν θεὸν σημαίνει. Depicta apud Ægyptios Stella Deum aliquando ſignificat. Illa autem quæ in Iulij Cæſ. nummis habetur, ab Cometa, qui quo tempore ſ[illegible]n[illegible]us eſt per plures dies apparuit, & eius anima eſſe vulgo credebatur, originem erroris habet, vt conſtat ex Suetonio. Hinc Horatius 1. Odar. Cantu. 12.

> *——— Micat inter omnes*
> *Iulium ſydus velut inter ignes*
> *Luna minores.*

Quòd ſi ele[illegible]tioni iudicio dixit Triſmegiſtus in Eglogis Phyſicis ex Stobæo lib. 1. Cœli ſtellas eſſe ὀφθαλμοὺς θεῶν: ſi conſimili venuſtate Pindarus Lunam vocat ἑσπέρας ὀφθαλμὸν, veſperæ vel noctis oculum ob eum ſplendorem quem videmus, quid mirum Heroas in numerum Deorum aſcriptos, Stellas dici propter vitæ latè lucentis virtutumque ſplendorem?

Quadrigæ.

At verò Quadrigæ diuinitatis ſunt nota, quia currus ille aureus, quo vtebatur Imp. in ſummo tabernaculi faſtigio locabatur, vt apparet in Antonini Pij nummo, & in Auguſti, vbi Elephantorum quadrigas in tribus Nummis, & in curru ſedentibus auguſtiori habitu, Auguſtum haſtile, ſeu diuinitatis inſigne bacillum gerentem læuâ, dexterâ nunc patellam, mox ramum tenentem. In quodam nummo quatuor Elephantis inſident ſeſſores quatuor, in vniuerſis eadem plane Epigraphe DIVO AVGVSTO S.P.Q.R. Ratio verò petitur ex eo quòd Pyræ mortui currus apponeretur. X[illegible]hilinu teſtis locuples in Seuero de Pertinace ſic ſcribens. Ita in campum Martium venimus, hic extructus erat rogus inſtar turris formâ triangulari, ebore & auro, ac nonnullis ſtatuis ornatus, in ſummo eius currus inauratus quo Pertinax olim vehebatur, collocatus erat. Sed propter Elephantorum Quadrigas, in curru Sacellum, in Sacello figura

A quædam, in prima Numi facie DIVVS VERVS, in ſecunda CONSECRATIO. Sunt & Quadrigæ, ſed equorum in nummo quodam Clodij, in curru templum, aut ædes, ſuper ædem iterum cum victoria Quadrigæ, in antica parte, ad Principis caput DIVVS CLAVDIVS AVG. in poſtica ſub quadrigis Ex. S. C. hoc ipſum quod diximus neminem niſi Senatus auctoritate & decreto illa Apotheoſi, ſeu Conſecratione donatum ſcriptores eximij tradiderunt.

Tripus.

Auguſtus euſus in Nummo ſedens in ſella, radiato capite, vel inſignito corona, cuius in læua haſtile purum, in dextra ramus, iuxta figuram eſt Tripus, in ambitu DIVVS AVGVSTVS pater. Imprimis viri fortes apud Græcos Tripodibus donabantur ex Virgilio 9. Æn.

> B *Et Tripodas geminos, auri duo magna talenta.*

Diſertè vates Horatius lib. 4. Ode 8.

> *Donarem pateras grataque commodus*
> *Cenſorine meis æra ſodalibus:*
> *Donarem Tripodas præmia fortium*
> *Graiorum.*

Quin & ſemideis, aut potius hominibus in Deorũ albo aſcriptis, vt Æſculapio & aliis, ex Sidonio.

> *Pendet per teretes Tripodas Epidaurius anguis.*

Templum.

Iodè tot Nummi tempore Tiberij, & ipſius Auguſti referentes Templa, quæ Romæ & Auguſto dicata erant; Inſcriptio hæc eſt ROM. & AVG. quòd ſit diuinitatis ſymbolum, certum eſt neque enim templum niſi Deo, vel homini, quem vt Deum veneramur, dicamus.

Cæterum vt Emblemata inter ſe diſſimilia fuerunt, ita nec eadẽ fuit Inſcriptio: Nam præter eam, C quæ toties iterata legitur CONSECRATIO, aut DIVVS. Sunt quædam in TRA. AVG. PATER. MEMORIÆ ÆTERNÆ. In Conſtantij eſt aliquãdo, ÆTERNA MEMORIA. MEMORIA FELIX. Vt in Diui Conſtantij Nummo, in quo eſt Ara cum flamma inter duas Aquilas. SYDERIBVS RECEPTO. S.C.

Apotheoſis Artificium.

Quod attinet artificium huius Orationis non longè diuerſum eſt ab artificio generali funebris Orationis, quia tamen habet aliqua Conſecratio ſingularia, breuiter hæc erunt obſeruanda.

I. Finis huius Orationis feſtus ac hilaris eſſe debet, contrà, funebris luctuoſus vt plurimum, ideóque viuum Diuumque probat hominem Apotheoſis, neque lacrymis proſequendum, ſed lætis vocibus excipiendum.

D II. Licet exordium cuiuſlibet Panegyrici liberum ſit, ad Hilaritatem tamen compoſitum hoc eſſe debet maximè, funebris verò triſte luctuoſũq;.

III. In Epilogis aliarum Orationum precationes habentur & vota, proſpera fauſtaque omnia dicuntur, idem hîc contingit, ſi modò fiant hæc illi, quem inter Diuos referemus.

IV. Obſeruandum cui dicatur Oratio, vel enim ſancto, vel Regi, vel Principi, qui nondum Eccleſiæ totius aſſenſu, ſed votis noſtris aſſeritur: proinde b[illegible]us Oratio gloriam & immortalitatem quærit apud Poſteros: illius ſolidam & æternam apud Deum & Superos: iſtius res heroicas & opinionem omnium; illius virtutes, ac miracula recenſet: iſtius ad plauſus & acclamationem excitat; illius ad ſingularem in hominum animis venerationem concitandam refertur.

V. Ritus ante recenſiti prof[illegible] næ Apotheoſis vſurpari poſſunt in vtráque Oratione, vel ſancti, vel Regis alicuius, ſed in hac longe liberius, quoniam ab illa plurimum diſtant; proinde vel aſſumendi, vel reiiciendi.

VI. Ordo rerum dicendarum in Confirmatione pendet ab Oratoris arbitrio, tamen ille videtur expeditus, ſi per theſim cauſæ expendantur, ſcilicet cur hominibus diuini honores decernantur, cumque in medium aliquæ adductæ fuerint, túm ad alteram partem deueniendum erit, quæ laudationem inſignem complectetur, & ſuis ornamentis illuſtrem; deinde petitioni ſuus erit locus, quoniam ad cumulum habet omnia quæ in homine diuino requiri poſſunt, ſcilicet vt illi bene-merito decernantur honores, qui deſcribendi erunt. Quod ſi iam Conſecratio facta ſit, petitionis eius loco erit habenda exhortatio, quâ excitabuntur Auditores ad venerationem aut excurrendum in gloriam, quâ Diuus fruitur, aut ad ipſum vota facienda, vel Epilogi vice petendum aliquid à ſancto ſibi, ſuiſque.

Pvnctvm XXV.

Vituperatio.

EX contrariis omninò locis peti debet, nec alia præcepta deſiderat ab iis, quæ poſuimus: in laudationum induſtriis: tantum prudentis erit Oratoris & moderati videre, ne naturâ potiùs, quàm neceſſitate, ad vituperandum incitatus fuiſſe videatur: id fiet ſi nihil conuiciorum effuderit temerè, ſed quidquid dixerit, non à maledictis, ſed à certis rationibus & veritate procedat. Vituperetur ergo vitium; Dabunt Ideam Cyprianus de Liuore & Zelo: Seneca de Ira; Tullius de Crudelitate t. Verrina, pro Roſcio Amerino, pro Cluentio, &c.

Parricidij reum quis vituperat; ab inſinuatione ordietur, & dicet Abſalonem ſe comis ſuæ nequitiæ ſuſpenſum ad arborem diuinæ Iuſtitiæ, & Auditorum æquitati ſcopum propoſitum, tribus ſagittis velle conficere, hoc eſt tribus argumentis nefarium proditorem ſuppliciis æternis addictum acerbioribus Orationis aculeis configere, modò præſentes adſint, Dauidiſque parentis beneuoli miſereantur.

Primum telum. Operæ-pretium eſt animaduertere quâ ſeueritate tàm atrox, n[illegible] faci[illegible] humana diuináque Iu[illegible] vin[illegible] pud Moyſem lapi[illegible]bus obr[illegible], [illegible] max. apud Græcos igni tradeb[illegible] p[illegible] manos in ui in equuleo volue[illegible]nt. C[illegible] Amer. n.[illegible] C[illegible]m intelli[illegible]erent n[illegible] ſanctum quod n[illegible] aliquando vio[illegible] ſupplicium in P[illegible]rricidas ſingulare [illegible] runt: vt quos natura ipſa retinere in [illegible] non poſſet, ij magnitudine pœnæ m[illegible] mouerentur, inſui voluerunt in cu[illegible] atque ita in flumen deiici. R[illegible] S[illegible] nullum ſuppli[illegible]ium conſtituiſ[illegible] in c[illegible] rentem neceſſet, reſpondit ſe id n[illegible] cturum putaſſe, credo quòd Deu[illegible] crimen vlciſcendum relinqueret.

II. Flagitium, hoc eſt cõtra naturam omni[illegible] tis fœtum, quod per inductionem e[illegible] pr[illegible], B ingratitudinis, ſuperbiæ, impietatis [illegible] ſtrandum à dignitate & officiis parent[illegible] n[illegible], à quibus ſecundum Deum, habemus quidquid [illegible]mus; docendum ideo ſe patrem di[illegible] D[illegible], & parentes nobis eſſe Deos mortales [illegible] Dei, parentumque violatores eodem p[illegible].

III. Omnes deteſtari crimen [illegible] & imp[illegible]tem, vitam ſuam liberos parẽtum amantes o[illegible] per[illegible]tum diſcrimen adduxiſſe, vt [illegible] vita[illegible] tur, quòd exemplo[illegible]um multitudine penè infinita probare erit facile. Vtinam ſiue ingenij mei ac memoriæ imbecillitas: ſiue debitæ erga humanitat[illegible] veſtram verecundiæ ratio; ſiue poſtremò præſtituti ad dicendum temporis breuitas pateretur, vt quod facere hoc loco maximè ſtatueram, partim ſacris è litteris, partim aliis ex monimentis inſignium virorum exempla depromerem. Docerem in omni ætate fuiſſe ſemper plurimos qui pieta- C te ſingulari fuerunt in parentes ſuos. Non erit in huius veritatis inquiſitione magnopere laborandum.

IV. Perditum Abſalonem Oreſtis furiis agitatum, auſum parentem optimum violare ſupplicis vltimis mactandum eſſe dicet, per enumerationem eorum quæ fecerit, per Hypotypoſim miſerum patrem fugientem ſubiiciet, per Proſopopœiam & Apoſtrophem in filios rebelles & Parricidas. Túne manum in eum m[illegible] c[illegible]i vitam debeas? proh Deum Immortalem [illegible] parentis ſanguinem ſorbere? crudelis, &c. Sed Deus [illegible]tor Orationem meam comprobat, & vos parentum obſeruantiſſimi Oratione mea non egetis.

EXERCITATIO IX.

THRONVS ELOQVENTIÆ,

Siue

DE GENERE DELIBERATIVO.

PROOEMIVM.

EXVLTANTEM in Demonſtratiuo genere ſuperiori tractatione Oratorem vidimus, hæc eundem in Deliberatiuo, ſic tanquam Regem ſedentem in Throno, & Senatorum audientem ſententias, probantemque dabit. Hæc eſt enim Eloquentiæ gloria, vt videat ſolerter momenta ſingularum partium, eadémque cæteris efficientiſſimè ſuadeat. Certè cùm in arte Oratoria nihil ſit non eximium, rerum quæ in Deliberationem cadunt explicandarum ſuadendarumque facultas diuina eſt. Hæc improuidorum Ciuium leuiſſima conſilia refutat, hæc veræ germanæque prudentiæ locum ſuum tribuit, hæc impetum multitudinis iudicando regit, viget in rebus publicis, floret in profanis, triumphat in ſacris. Deliberatiui generis copiis Themiſtocles, in conſiliis Græcos olim iudicandi libertate ſpoliauit, illiſque neceſſitatem, idem atque ipſe ſentiret imposuit ſentiendi; iiſdem Pericles de hoſtibus ante triumphauit in foro, quàm in campo: hâc demum Eloquentiæ parte dimanarunt primi Oratores ad Hominum famam, & diſſipatis primum mortalibus, tùm in ſocietatem vitæ conuocatis vtiliſſimi fuerunt. Itaque ſi expetenda eſt Eloquentia, quòd res præclarè geſtas exornet, commendanda eadem certè magis, quòd in conſultationibus dominetur: Neque enim haberet Orator quod laudaret, niſi feliciter ante ſuaſiſſet. Sed quoniam Deliberatiui generis merita notiſſima ſunt, ad illius tractandi induſtriam, quæ non ita vulgaris eſt, aggrediamur, bonæ mentis & recti conſilij auctore Deo.

LECTIO PRIMA.

Generis deliberatiui Dignitas.

QVID illo genere præſtantius, quod ſalutaribus conſiliis Principes inſtruit, contra dignas odio fraudes & inſidias hoſtium, impetuſque ciues armat, vitæ iura legeſque præſcribit omnibus? quid inter ſanctioris aulæ parietes? vbi prudentia ciuilis, & conſummata in rebus agendis peritia dominatur, quam vim non obtinet? Non modò Regnorum felicitatem tuetur, ſed illam florentiorem reddit, quàm acceperit. Benè Cicero lib. 8. ad Atticum ep. 11. Vt gubernatori curſus ſecundus, Medico ſalus, Imperatori victoria: ſic Reip. moderatori beata ciuium vita propoſita eſt, vt ea opibus firma, copiis locuples, gloria ampla & virtute honeſta ſit: quæ in cœleſtis Mineruæ domicilio docentur omnia.

Cæterùm Ciceroni 2. de Orat. num. 333. tria ſunt quæ generis huius dignitatem commendent, quartum addit Ariſtot. 3. Rhet. c. 17.

I. Maieſtas & amplitudo de qua ſapienter Cice. *ſuadere aliquid aut diſſuadere*, inquit, *grauiſſimæ mihi videtur eſſe perſonæ. Nam & ſapientis eſt, conſilium explicare ſuum de maximis rebus, & honeſti & diſerti, vt mente prouidere, auctoritate probare, Oratione perſuadere poſſit.*

II. Grauitas quædam, & ipſum decorum, quod abſolutè dignitatem vocat, num. 334. *Concio capit omnem vim Orationis & grauitatem deſiderat; ergo in ſuadendo nihil eſt optabilius, quàm dignitas.*

III. Illuſtris ſtylus, ſiue character, ſententiis inſtructus & argumentis, nec adeò tamen pro-

fuſus verbis, vt ambitioſius ad pompam fluere videatur, ſic enim Cic. Oratio. n. 35. *Quamquam vna ferè vis eſt eloquentiæ, tamen quia ſumma dignitas eſt populi, grauiſſima cauſa Reip. maximi motus multitudinis; genus quoque dicendi grandius quoddam, & illuſtrius eſſe adhibendum videtur.*

IV. Ex Ariſtotele Difficultas, quâ Deliberatiuum genus Iudiciali antepouit τὸ δ' δημηγορεῖν χαλεπώτερον τοῦ δικάζειν εἰκότως. Difficilius eſt in Deliberatiuo, quam in Iudiciali genere verſari; vel quòd operoſius ſit cognoſcere futura, de quibus deliberatur, quàm præterita, de quibus iudicatur: vel quòd ex ſola ferè coniectura, quæ admodum incerta eſt, omnia hîc agantur; In Iudiciali verò ex lege: vel denique quòd Deliberatiuum non habeat tàm frequentes digreſſiones, quàm Iudiciale; ex quibus patet quanta ſit huius generis dignitas, cùm & grauiſſimam perſonam, & maximam honeſtatem, & ſtylum illuſtriſſimum, & diligentiam accuratiſſimam requirat.

P V N C T V M I.

Nomen generis Deliberatiui.

NOn tàm obſcurum illud atque difficile, quàm varium & multiplex. I. Ab omnibus paſſim Deliberatiuum vocatur, 1. de Inuent. Cic. num. 7. *Quod poſitum in diſceptatione, & conſultatione ciuili, habet in ſe ſententiæ dictionem.*

II. Suaſorium aut ſuaſio 2. de Orat. 333. *Neque ſanè tam cauſa videtur eſſe, cur ſecernamus ea præcepta, quæ de ſuaſionibus tradenda ſunt, aut de laudationibus.* Illud à Quintil. lib. 3. c. 8. *Pars*, ait, *Deliberatiua quæ eadem ſuaſoria dicitur.*

III. Concio ſiue concionatorium, vt ſuperius Cic. nominauit, cuius non eſt alia ratio, quàm quod Deliberatiuæ Orationes haberentur apud Romanos in Curia; apud Græcos ad multitudinem, & populi concionem, ſeu conuentum frequentem; hinc Ariſtot. Deliberatiuum Oratorem vocat ἐκκλησιαστικόν.

IV. Græcis paſſim eſt συμβουλευτικὸν quaſi conſultorium à dando conſilio, quod huius generis eſt proprium.

P V N C T V M II.

Deliberatiui generis Materia.

ARiſt. primi Rhet. c. 4. docet genus hoc verſari in bonis, & malis, non tamen omnibus, ſed in his quæcumque contingit fieri, & non fieri; quæ verò ex neceſſitate fiunt, vel eſſe, vel fieri non poſſunt de his Deliberationem eſſe non poſſe, atque ita tertia neceſſaria, aut quæ fieri nequeunt. Cui conſentit Cic. in partic. nu. 83. *Prima ſunt ſuaſori, aut diſſuaſori videnda, quid aut poſſit fieri, aut non poſſit, & quid aut neceſſe ſit, aut non neceſſe. Nam & ſi quid effici non poteſt, Deliberatio tollitur, quamuis vtile ſit: & ſi quid neceſſe eſt (neceſſe autem id eſt, ſine quo ſalui liberíue eſſe non poſſumus) id eſt reliquis, & honeſtatibus in ciuili ratione, & commodis anteponendum. Cùm autem quæritur, quid fieri poſſit, videndum etiam eſt, quam facilè poſſit. Nam quæ*

A *perdifficilia ſunt, perinde habenda ſæpè ſunt, ac ſi effici non poſſint. Et cum de neceſſitate attendemus, etſi aliquid non neceſſarium videbitur, videndum tamen erit quam ſit magnum. Quod enim permagni intereſt, pro neceſſario ſæpè habetur.*

Superſunt igitur poſſibilia, & non neceſſaria de quibus deliberari poteſt, nec tamen de omnibus, ſiquidem ſunt quædam bona à natura & à fortuna, quæ contingit fieri, & non fieri, de quibus deliberare nihil attinet, qualia videntur eſſe ſiccitates, imbres, thesaurorum inuentio. Eiuſmodi ergo quæ in deliberationem adducentur, debebunt eſſe in noſtra poteſtate; itaut à nobis pendeant, vt fiant, aut omittantur, atque ad nos ipſos referantur, & ſpectent: R[illegible] ulum enim eſt, ſi Romani ſuo in Senatu deliberent quâ ratione Scythæ ſuam debeant adm[illegible] Remp. quid ad Romanos?

B Quod ſi cauſa ſit publica, quinque re[illegible] Ariſtot. de quibus debeat inſtitui deliberatio.

I. Vectigalia, quæ Cic. dicit eſſe neruos Rei[illegible] & pacis ornamenta, & ſubſidia belli: Ideò vectigalium curam habebant, & cognitionem ſane diligentem & vtilem, quam imperij cauſam nuncupabant: de quibus multa diſputat contra Rullum, vt doceat eâ lege, quam ferre volebat, non tantùm minui vectigalia, ſed etiam diſſipari: ſic enim 1. in Rull. num. 2. *Videte nunc, proximo capite vt impurus helluo turbet Rempub., vt a maioribus noſtris poſſeſſiones relictas diſperdat, & diſſipet, vt ſit non minus in Populi Ro. patrimonio nepos, quàm in ſuo. Proſcribit in ſua lege vectigalia, quæ decemuiri vendant, hoc eſt proſcribit auctionem publicorum bonorum, agros eius vult, qui diuidantur: quærit pecuniam, &c.*

C Poſtea verò quia prudentis Oratoris eſt noſſe non tantùm reditus annuos ciuitatis, ſed etiam ſumptus qui fiunt, vt qui nullius ſunt vtilitatis tollantur, & qui maiores ſunt, quàm oporteat, minuantur. Cic. ibidem probat multis rationibus ſumptum illum legis Agrariæ, non modò non vtilem populo futurum, ſed etiam magnopere perniciosum.

II. Secundum quod in deliberationem cadit eſt bellum & pax, quæ deliberatio ſapientiam non vulgarem requirit; eam ob rem Romani ius feciale, & feciales Sacerdotes conſtituerunt, qui de bello, & pace religioſè conſularent; Ita Cic. de Offic. 1. *Ac belli quidem æquitas ſanctiſſimè feciali Populi Rom. iure præſcripta eſt: ex quo intelligi poteſt nullum bellum eſſe iuſtum, niſi quod aut rebus repetitis geratur, aut denunciatum ante ſit,*

D *& indictum.* Eſt igitur Oratoris de rebus ad pacem & bellum ſpectantibus, conſulturi, noſſe vires ciuitatis ſuæ, monente Tull. 3. de legibus. *Eſt Senatori neceſſarium noſſe Rempub. idque latè patet, quid habeat militum, quid valeat ærario, quos ſocios Reſp. habeat, quot amicos, quos ſtipendiarios, qui non tantùm belli impetum ſuſtinere, ſed etiam frangere poſſint.*

Hinc valet plurimùm ad ſuadendum, & [illegible] ſuadendum reuocare iam bella præterita [illegible] quibus coniecturam facere de futuro p[illegible] tor: quippe qui feliciter alias b[illegible] g[illegible] eundem exitum ſibi polliceri debent; q[illegible] infeliciter ceſſit, tenuis ſpes relinquitur [illegible] gerendæ. Non huius conſilij ignarus C[illegible] pro lege Man. de bello contra Mithridatem g[illegible] do conſulturus, commemorat bella [illegible] ipſo

geſta, & ab Sylla, Murena, Lucullo, quemque exitum habuerint. num. 8. *Etenim adhuc ita veſtri cum illo rege contenderunt Imp. vt ab illo inſignia victoriæ, non victoriam reportarent. Triumphauit L. Sylla; triumphauit Mur. duo fortiſſimi viri & ſummi Imp. &c.*

III. Ratio cuſtodiendæ regionis nimirum præſidiis, quot & qualibus copiis, peditibus, an equitibus; quibus verò in locis opportunè præſidia collocari poſſint, ac debeant. Magnum Impe. Pompeium hoc diligenter effeciſſe, vt regiones cuſtodiret, probat Cic. pro lege Man. num. 34. *Quis vnquam aut obeundi negotij, aut conſequendi quæſtus ſtudio, tàm breui tempore, tot loca adire, tantos curſus conficere potuit, quàm celeriter, Cn. Pompeio duce, belli impetus nauigauit? Qui Siciliam adiit, Africam explorauit: inde Sardiniam cum Claſſe venit, nondum tempeſtiuo ad nauigandum mari: atque hæc tria frumentaria ſubſidia Reipub. firmiſſimis præſidiis, Claſſibusque muniuit. Indè ſe cùm in Italiam recepiſſet, duabus Hiſpaniis, & Gallia Ciſalpina præſidiis, ac nauibus confirmata, miſſis item in oram Illyrici maris, & in Achaiam, omnemque Græciam nauibus Italiæ duo maria maximis claſſibus, firmiſſimiſque præſidiis adornauit.*

Sed præcipuè cùm belli terror imminet, augeri debent præſidia, & quæ redundant auferri, locis tantum neceſſariis, atque opportunis diſponi: nam vt comparanda ſunt, cùm inſtat belli metus; ita dimittenda cùm nulla eſt ſuſpicio, niſi fortè pacis ipſo tempore tumultus aliquis excitari poſſit. Hæc præcepta ſeruaſſe ſe dicit ep. 2. ad Caninium Cic. *Quod ſcribis Apameâ præſidium deduci non oportuiſſe, videbam idem cæteros exiſtimare: moleſtéque ferebam, de ea re minus commodos ſermones maleuolorum fuiſſe. Parthi tranſierint necne; præter te dubitare video neminem. Itaque omnia præſidia, quæ magna & firma parauerã, commeatu hominum non dubio ſermone dimiſi.*

IV. Inter res quæ ciuitati maximè neceſſariæ ſunt, Annona ponitur, cui diligenter prouidendum eſt, ne ciuibus victus annuus deſit. Itaque ſcire oportet eum, qui conſilium dat, quæ exportanda ſint, aut importanda ciuitatibus ſine detrimento, cum quibus populis faciendæ ſint conuentiones, ſine quorum ope vix commodè ciuitas ſtare poſſit. Hinc Præfecti creabantur à Romanis, qui frumentum vndiquè coëmendum curarent. Cic. tres prouincias Africam, Sardiniam, Siciliam tria ſubſidia frumentaria Populi Rom. vocat. Et Cato ſapiens, ſicut teſtatur Cic. 4. in Verr. Cellam Penariam Reipub. nutricem plebis Romanæ Siciliam nominauit.

Præterea qui Reipub. præſunt ad communem vtilitatem referre debent omnia, prouidereque ne quid detrimenti capiat, quod vt faciant duo genera hominum obſeruare debent. Alterum eorum, qui viribus præſtantiores ſunt, ne ſi fortè iraſcantur, plurimum obſint. Criſpi prudentiam in eo laudat Iuuen. quod Imp. Domitiano nunquam reſtiterit.

Ille igitur nunquam direxit brachia contra
Torrentem. ———

Sed & inferiores, qui nobis vtiles eſſe poſſunt obſeruare proderit, cùm ſit hominis imprudentis, ea non curare, quæ multum adferunt vtilitatis. Eſt illud quod ſæpè & ſapienter monet Cic. pro Pompeio num. 16. *Quo tandem animo*

A *eſſe exiſtimatis aut eos, qui vectigalia vobis penſitant, aut eos qui exercent, atque exigunt, cùm duo Reges, cum maximis copiis propè adſint? cum vna excurſio equitatus perbreui tempore totius anni vectigal auferre poſſit? cùm publicani familias maximas, quas in ſalinis habent, quas in agris, quas in portubus, atque cuſtodiis, magno periculo ſe habere arbitrentur? putatiſne vos illis rebus frui poſſe, niſi eos qui vobis fructuoſi ſunt conſeruaueritis, non ſolùm calamitate, ſed etiam calamitatis formidine liberatos?* Paulò poſt num. 19. probat publicanos, & homines Aſiaticos propter vtilitatem, quam adferunt Reipub. eſſe conſeruandos. *Non enim poſſunt vna in ciuitate multi rem atque fortunas amittere, vt non plures ſecum in eandem calamitatem trahant. A quo periculo prohibete Remp. & mihi credite, id quod ipſi videtis. Hæc fides atque*
B *hæc ratio pecuniarum, quæ Romæ, quæ in foro verſantur, implicata eſt cum illis pecuniis Aſiaticis & cohæret: ruere illa non poſſunt, vt hæc non eodem labefactata motu concidant.*

De ferendis legibus eſt conſultatio, cùm in illis poſita ſit totius ciuitatis ſalus; munus autem ſapientis Oratoris eſt videre, ne qua lex inutilis Reip. feratur. Quod fecit Tull. dùm legem Agrariam Rulli abrogandam curauit, non ſolùm vt inutilem, ſed etiam pernicioſam: Maniliam vt vtiliſſimam futuram. Legum vim exprimit his verbis Phil. 11. num. 28. *Quid Caſſius, pari magnitudine animi & conſilij præditus, nónne eo ex Italia conſilio profectus eſt, vt prohiberet Syria Dolabellam? quâ lege? quo iure? eo quod Iuppiter ipſe ſanxit, vt omnia quæ Reipub. ſalutaria eſſent, legitima & iuſta haberentur. Eſt enim lex nihil aliud niſi recta, & à Numine Deorum tracta ratio, im-*
C *perans honeſta, prohibens contraria.*

In cauſis priuatis vix certa materies ſpeciatim poteſt aſſignari; nam cum in iis ſingulorum res ac negotia tractentur, quot erunt in re familiari negotia, tot haberi poterunt Deliberationes.

P v n c t v m III.

Finis & Officium.

POſtquam Ariſt. 1. Rhet. cap. 3. demonſtrauit ſingulis generibus finem eſſe diuerſum, ſic pergit τῷ μὲν συμβουλεύοντι, τὸ συμφέρον, καὶ βλαβερόν. Deliberanti vtile ac pernicioſum pro fine propoſitum eſt, vtilitatem ac detrimentum, vt illam quidem ſequamur, hoc verò fugiamus. Et
D quidem Oratoris eſt aliquid ſuadere volentis probare, id melius eſſe, quàm reliqua, de quibus deliberatur; cùm autem diſſuadere contendit, doceat oportet illud eſſe deterius.

Cui conſentit Cic. in partic. n. 83. *Eſt igitur in deliberando finis vtilitas, ad quem omnia ita referuntur in conſilio dando, ſententiaque dicenda, vt illa prima ſint ſuaſori, aut diſſuaſori videnda, quid aut poſſit fieri, aut non poſſit, & quid aut neceſſe ſit, aut non neceſſe.*

Porrò generis huius officium ſatis apertè indicatur à Cic. 28. num. partic. *Itaque cùm conſtet hoc genus cauſarum ex ſuaſione, & diſſuaſione: ſuaſori proponitur ſimplex ratio: ſi & vtile eſt, & fieri poteſt, fiat. Diſſuaſori, duplex: vna ſi non vtile eſt, ne fiat: altera ſi fieri non poteſt, nec ſuſcipiatur. Sic ſuaſori vtrumque docendum eſt, diſſuaſori, alterum*

infirmare ſat eſt. Quidquid ſit, tùm qui priuatim deliberant, tùm qui publicè concionantur, ſemper horum alterum faciunt, verum erit ſuadere, & diſſuadere generis huius officia eſſe.

LECTIO II.

Deliberatiui generis Inuentio.

AD primam doctrinæ dicendi partem reuocamur, ſcilicet Inuentionem, quâ fidem faciat Orator, & motum animis afferat. Nam cùm ad finem, qui eſt perſuadere dictione, dirigantur omnia; nemo illum aſſequetur, niſi prius intelligat, quibus rebus fiat, aliundè verò, cùm facilius commoto vehementer homini credatur, quàm ſedato leniter & tranquillo, excogitare debet rationes, quibus animi permoueantur: pars difficillima quidem, ſed omnium vtiliſſima.

PVNCTVM I.

Inuentionis fontes & locorum diuiſio.

POſt Ciceronem partic. 85. Quintil. l. 3. c. 8. triplicem huius generis fontem apperit partes, inquit, ſuadendi quidam putarunt honeſtum, vtile, neceſſarium, ego non inuenio huic tertiæ locum; nam quæ neceſſaria ſunt, de iis nulla poteſt eſſe Deliberatio ex Ariſt. quis enim deliberet de non aliquando moriendo, cùm id neceſſe ſit, aut de ſuſcitando aliquem è mortuis, quod fieri nequit viribus humanis? hinc ſeipſum leuitatis arguit Ouidius.

Stulte quid hæc fruſtra votis puerilibus optas,
Quæ non vlla tibi fertque feretque dies?

Sednec ideo partem Deliberationis neceſſitatem eſſe dicimus, quòd in Deliberationem cadat; verùm quòd ſi neceſſitas probari poſſit, finem afferat Deliberationi, proptereaque neceſſe ſit in illa probanda maiorem ſuaſoriæ Orationis partem inſumere: probaſti rem eſſe neceſſariam? viciſti. Vt rectè monet Æſchylus in Prometheo.

Τὸ τῆς ἀνάγκης ἐστ᾽ ἀδήριτον σθένος
Neceſſitatis vis eſt inexpugnabilis.

Neceſſitas autem quam attributam partem vtilitati probat Cic. definitur ab eodem, *Id cui nulla vi reſiſti poteſt*; vel *Id ſine quo ſalui, liberique eſſe non poſſumus.* Altera ſimplex, cùm aliquid abſolutè fieri neceſſe eſt, mori. Altera cum adiunctione, quando neceſſe eſt aliquid fieri, alicuius causâ, vt neceſſe eſt Carthaginem ſe dedere Africano maiori, niſi diſturbari velit.

I. Cic. partic. 87. maluit diuidere primum fontem, qui eſt ab vtili, in vtile honeſtum, & vtile commodum. Eorum autem quæ propter ſe expetuntur, partim honeſtate ipsâ, partim commoditate aliquâ expetuntur. Hinc conſtat tres eſſe fontes huius Inuentionis, duos quidem præcipuos vtile, poſſibile, tertium verò duobus adiunctum, honeſtum & glorioſum.

Ex his fontibus inuentionis riuulos deducere non erit operoſum. Primum vtile eius

A iſtos locos tribuit Cic. in part. 87. *Quæ ſunt in corporis, aut fortunæ bonis expetenda, quorum alia ſunt quaſi quodammodo cum honeſtate coniuncta, vt honos, vt gloria, alia diuerſa, vt vires, forma, valetudo, nobilitas, diuitiæ, Clientela:* de quibus multa in genere Demonſtratiuo dicta ſunt.

II. A poſſibili qui continet cauſas, quæ rem quamlibet efficiunt, atque ita complectitur locos factorum, & circumſtantiarum, à cauſis & effectis.

III. Ab honeſto, in quo ſunt ea quæ proficiſcuntur à virtutibus, quæque ſunt laudabilia ipſa per ſe, qualia ſunt animi bona; quibus nu. 88. addit materiam ſubiectam honeſtati, quæ maximè ſpectatur in amicitiis: amicitiæ autem, caritate, & amore cernuntur. *Nam cùm Deorum, tùm parentum, patriæque cultus, eorumque hominum,*
B *qui aut ſapientiâ, aut opibus excellunt, ad caritatem referri ſolet. Coniuges autem & liberi, & fratres, & alij, quos vſus familiaritatque coniunxit, quamquam etiam caritate ipſa, tamen amore maximè continentur.*

Verùm ad clariorem locorum cognitionem iuber ſchema proponere deductum ab eodem Oratore, quò videantur omnes ab vno fonte manantes. Igitur vtile aliud eſt optandum, aliud fugiendum; optandum, aut neceſſarium, vt vita, pudicitia, libertas, parentes, &c. aut neceſſarium, & expetendum propter ſe quidem, vel ob honeſtatem, vt virtus, & actiones officioſæ: vel ob commoditatem, eamque cum honeſtate coniunctam, vt honos, gloria: vel ab ea ſeparatam, vt vires, forma, valetudo, nobilitas: vel ob honeſtatem ſimul, & commoditatem, complectiturque caritatem in Deum, parentes,
C patriam & ſuperiores; amorem verò in pares, in inferiores & affines; aut expetendum eſt propter aliud, hucque referuntur opes, copiæ, aliæque huius inſtrumenta virtutis.

Vtile verò quod fugiendum eſt, totidem habet partes ſuperioribus oppoſitas; eſt enim aut depellendum neceſſariò, vt mors, ſeruitus, parentum interitus, liberorum, violatio religionis, pudicitiæ: aut non neceſſariò, eſtque vel coniunctum cum dedecore, ad quod Ethnici ſcelera, vitiàque referebant, quæ potius inter neceſſariò fugienda numerare debuiſſent; aut tanquam propter ſe fugienda: alia verò quæ non tàm propter ſe, quàm propter aliud vitanda ſunt, paupertas, deformitas, infirmitas, &c.

Poſſet etiam ex Cic. ſchema breuius aliâ methodo confici, nempe ſi dicatur; vtile, & inutile,
D vel manifeſtum eſt, proindè non indiget Deliberatione; vel dubium, aut propter incommoda, & commoda ſimul mixta, ſuadeturque aut diſſuadetur; vel propter certamen vtilitatis cum honeſtate, & tunc eſt habenda ratio eorum, apud quos dicimus; Nam ſi apud rudes & indoctos, ab emolumento, quæſtu, fructu, voluptate ducenda ſunt argumenta; ſin apud eruditos; vel erunt politici, quibus laudem, gloriam, fidem, iuſtitiam, religionem proponemus; vel Philoſophi, quibus veritatem & virtutem. Vel nobiles quibus honorem & famam nominis immortalem.

Pvnctvm II.

Locus & argumentum ab Honeſto.

Omnia benè Tacitus, ſed illud ſapienter annal. 8. *Omnes qui magnarum rerum conſilia ſuſcipiunt, æſtimare debent, an quod inchoatur Reip. vtile, ipſis glorioſum, aut promptu effectu, aut certe non arduum ſit.*

Honeſtum primas ſibi vendicat: etenim cùm naturâ uà bonum ſit, ad perſuadendum facilè ſuppeditat argumenta; bonum autem illud eſſe ſapienter monet Seneca Philoſophus in epiſtolis. *Qui omne bonum honeſta circumſcripſit intra ſe felix eſt, qui alia bona iudicat, in fortuna venit poteſtatem, alieni arbitrij ſit:* quorum rationem hanc reddit; *Non enim beatum eſt, niſi quod intrepidum, vna hac via eſt ad tuta vadenti, & externa deſpicere, & honeſto contentum eſſe.* Virtus ergo cùm per ſe ſit honeſta, ſi probaueris bonum cum virtute coniunctum, facilè concludes eſſe honeſtum, & bonum, ideóque faciendum.

Secundo loco quâ ratione iis vti poſſimus ad genus Deliberatiuum, videlicet aſſumendæ ſunt virtutes, ſic vt oſtendantur coniunctæ cum re, quam ſuadere volumus, oſtendamus eſſe prudentis, clementis, iuſti hominis ea facere; itaut qui, quod ſuademus, ſuſceperit, habeatur prudens, iuſtus, clemens, vt propoſitis huiuſmodi virtutibus, aut earum exercendarum ſpe, aut exquirendarum alliciantur ad id ſuſcipiendum. Qui ſi iam virtutum harum præſidus inſtructi fuerint, aliqua ratione erunt ad opus impellendi, vt virtutibus ſuis opera reſpondeant. Si clementiam ſuadere volueris, hæc in illa laudabis præcipuè, abhorrere à fundendo ſanguine, pœnam remittere; victis parcere, vix ad puniendum adduci, &c.

Tertium eſt quoddam genus locorum in Honeſtate, quod vocari debet a Contrario, cum metu dedecoris, & infamiæ ſuademus aliquid eſſe ſuſcipiendum, quod efficax eſſe docet Cic. partic. 91. In ſuadendo, cùm ei generi hominum conſilium des, ſæpe ſanè laudanda eſt. Et illud videndum, quantò magis homines mala fugiant, quàm ſequantur bona. Nam neque honeſta tàm expetunt, quàm deuitant turpia. Quis enim honorem, quis gloriam, quis laudem, quis vllum decus, tàm vnquam expetat, quàm vt ignominiam, infamiam, contumeliam, dedecus fugiat? quarum rerum dolor grauis eſt.

Noſcat igitur oportet Orator auditorum affectus, & propenſiones. Siquidem apud homines benè inſtitutos plurimùm de laude, & de honeſtate dicendum: maximéque ea virtutum genera tractanda, quæ in communi hominum vtilitate tuenda, augendáque verſantur; ſin apud indoctos imperitosque dicemus; fructus, emolumenta, voluptates, vitationesque dolorum proferantur: addantur etiam contumeliæ atque ignominiæ. Nemo eſt enim tàm agreſtis, quem non, ſi ipſa minùs honeſtas, contumelia tamen, & dedecus magnopere moueat.

Ex quo obſeruandum eſt Locorum hoc genus maximè adhibendum eſſe, cùm res habetur apud imperitos, aut apud eos auditores, qui ducantur potiùs metu dedecoris, quàm præmiis & honoribus. Contra rariùs apud ſapientes, qui vel ſepoſitâ turpitudine, virtutem, propter ſe ipſam, amant. Vtcumque ſit, magni certè momenti argumenta ſunt eiuſmodi, quibus egregiè accommodari poſſit Græcorum hoc dictum, ex Plut. in vita Pelopidis: cùm enim hic Thebanus Spartanos viciſſet apud Theſbias, dixerunt reliqui Græcorum non ſolùm Eurotam ferre militem, verùm omnem terram, in qua proueniunt, qui rubore turpitudinis, & confidentiâ ex rebus honeſtis tangantur iuuenes, quiq; magis infamiæ notam, quàm aperta pericula fugiant, hos terribiles eſſe hoſtibus: quantò enim altius ignominiæ fuga animos occupauerit, tantò facilius periculo propoſito in omnem partem ducentur auditores ita compoſiti.

Pvnctvm III.

Locus ab vtili.

Superius bipartitos fecimus, ſcilicet cum honeſtate coniunctos, gloriam, honorem: vel ſine honeſtate, corporis & fortunæ bona, de quibus quia fusè dictum eſt à nobis aliàs, hic tantùm indicandum reſtat, quâ ratione hùc deflecti poſſint.

Primum Locum in bonis fortunæ Nobilitati dedimus, proindè videndum, erit quibus ſtimulis ad facinus egregium incitentur; nemo neſcit generoſæ mentis indolem auidam eſſe honoris, & gloriæ, dignitatum, & famæ, diuitiarum, dominationis & imperij; Itaque ſi probauerit Orator in re, quam ſuadere cupit, iſta contineri, perſuaſerit.

In bonis corporis diuitias poſuimus, qui locus facilè tractatur ex laudibus ductis à diuitiis; aut enim lucri cupidos cognoſcet, aut eos, qui ſummum decus ponant in recto diuitiarum vſu: his liberalitatem diuitiarum ornamentum ſuadebit; illis ſpem lucri proponet.

Maximè quidem videndum erit, quid ſit futurum, ſi negotium ſuſcipiatur: quid conſequuturum, ſi negligatur; prius bonorum partorum conſeruationem ſpectat, non acquiſitorum comparationem; malorum verò præſentium depulſionem, imminentium fugam. Poſterius bonorum iam partorum carentiam, ſperandorum fruſtrationem, malorum præſentium, & imminentium, vel continuationem, vel expectationem continet. Quæ duo vix dici poteſt, quantam vim habeant ad perſuadendum, aut diſſuadendum, apud eos potiſſimùm, qui vel diuitias & libertatem conſequendi deſiderio, vel amittendi metu cruciantur.

Sub vtilitate nonnulli reponunt incolumitatem, quæ ſit ſalutis tuta integraque conſeruatio, proindè ſi quid oſtendamus prodeſſe valetudini, vtile probauerimus. Quin & Incolumitas quædam eſt rerum inanimatarum, nempè diuturnitas; hinc celebratus Martialis 10. Epigr. 1. probat libros maximè vtiles, quia diuturnos.

Marmora Meſſala findit caprificus, & audax
Dimidios Criſpi Mulio ridet equos.
At chartis nec furta nocent, nec ſæcula proſunt,
Solaque non norunt hæc monumenta mori.

Sub vtili comprehenditur neceſſitatum, cuius magna vis eſt in vtramque partem. Reperias enim aliquos ita ſegnes, vt licet illis aliquid honeſtum, atq; vtile propoſueris, taléque intelligant, ſi tamen propoſita res, laboris habeat adiunctum nonnihil,

reuocentur à propoſito, periculiſque terreantur. Apud huiuſmodi neceſſitatis ratio compendioſa eſſe ſolet ad perſuadendum via. Hâc vſus eſt Cic. Phil. 4. n. 12. Nunquam veſter conſenſus maior in vlla cauſa fuit: nunquam tàm vehementer cum Senatu conſociati fuiſtis. Nec mirum. Agitur enim non quâ conditione victuri, ſed victurine ſimus, an cum ſupplicio ignominiâque morituri.

Pvnctvm IV.

Locus à poſsibili & facili.

IN his locis duo potiſſimùm conſideranda ſunt ex mente Cic. partic. 93. fieríne res poſſiot, & quàm facile, imò etiam & hoc tertium quàm expediat, quod tamen ad vtile potius referri debet: hæc vero demonſtrantur ab iis cauſis, quæ quamcumque rem efficiunt, quarum ibidem duo facit genera, alias conficientes vocat, quæ penè abſolutæ ſunt, & rem ex ſe efficiunt; adiuuantes alias, quæ ſunt ad rem obtinendam velut inſtrumenta quædam, aut ad eam ſuſcipiendam incitamenta; atq; ita hæ cauſæ omnes referri poſſunt ad perſonas, Res ſeu facta, & facultates, ſiue inſtrumenta.

Perſonæ quidem præbent locos omnes perſonarum: facta, locus factorum, facultates circumſtantiarum; ſcilicet vult aliquis ſuadere Cæſarem oppreſſurum Pompeium; expendet primò perſonas Cæſarem & Pompeium, quæque in illis ſunt diligenter obſeruabit; vtpute Cæſaris virtutes, Pompeii virtutibus ſuperiores oſtendet, animum animo excelſiorem, bellicam virtutem, armorumque exercitationem longè maiorem.

Secundò factum, ſeu bellum quod gerendum proponitur examinandum, vt oſtendat eius opportunitatem omneſque rationes Cæſari, quàm Pompeio expeditiores.

Tertiò facultates, & inſtrumenta, vt milites, arma, diuitias aliaſque circumſtantias locorum, & temporum, omnia denique Cæſari, quàm Pompeio commodiora demonſtrabit. Sed in his omnibus, vt ſapienter monet Orator, non tantùm noſtra videnda ſunt, ſed etiam aduerſantia, vt quantum noſtra verbis exaggeramus, tantùm aliena deprimantur.

Præter locos enumeratos Cic. ait amplificationes ab exemplis, tum recentibus, tùm antiquis huc eſſe referendas; In quo obſeruandum eſt, vt quàm ſimilia rei propoſitæ proferantur exempla, eáque ſi opus ſit, quaſi per partes diſtributa, cum re agenda conferantur, vt aut illorum eadem eſſe ratio, aut etiam in noſtro negotio omnia faciliora eſſe probentur; ex quibus clarum eſt, ad hoc locorum genus maximè ſpectare locos factorum, quos hoc communi verſu complectuntur Oratores.

Quis, Quid, Vbi, Quibus auxiliis, Cur, Quomodo, Quando.

Qui ad perſuadendum, aut diſſuadendum deſcenderit, debebit penitus noſſe cauſas omnes, & rationes, quæ facere poſſunt ad rem, de qua deliberatur, obtinendam.

Quis.

Primùm igitur occurrit perſonæ conditio, cùm ſuadere vult, Quis ſtatim inueſtiget, Quid de-

A beat, ac poſſit aggredi: viro forti, bellum: nobili & ſapienti Imperium: docto, patrocinium litterarum; diuiti, leuamen pauperum proponat. Obuia ſunt huius loci exempla paſſim apud facundiæ Romanæ ducem pro Pompeio num. 7 multis probat aduerſus Mithridatem Romanis bellum eſſe ſuſcipiendum à virtutis bellicæ ſtudio, & cupiditate laudis Pop. Ro. *Et quoniam ſemper appetentes gloria prater cateras gentes, atque auidi laudis fuiſtis, delenda eſt vobis illa macula, Mithridatico bello ſuperiore ſuſcepta: qua penitus iam inſedit, atque inueterauit in Pop. Ro. nomine. quòd is qui vnâ die, tota Aſia, tot in ciuitatibus, vno nuncio, atque vna litterarum ſignificatione Ciues Ro. necandos, trucidandoſque denotauit, non modò adhuc nullam pœnam ſuo dignam ſcelere ſuſcepit. Sed ab illo tempore annum iam tertium, & vigeſimum regnat.*

B Numero verò 11. rem vrget acrius propoſitis maiorum exemplis. *Sed pro veſtri imperij dignitate atque gloria, quoniam is eſt exorſus Orationis meæ, videte quem vobis animum ſuſcipiendum putetis. Maiores veſtri ſæpè mercatoribus ac nauiculatoribus iniuriosius tractatis, bella geſſerunt: vos tot Ciuium Ro. millibus, vno nuncio, atque vno tempore necatis, quo tandem animo eſſe debetis?*

Quo etiam attendi debet illius perſona, contra quam res, quæ ſuadetur, eſt ſuſcipienda. Sic Eloquentiæ ſuæ procellam effundit in Antonium Cic. Phil. 3. à num. 20. ad 30. Vbi bellum ſuadet ab illius, & militum conditione. *Quid hic faciat, ſi potuerit, iratus, qui tùm ſuccenſere nemini poſſit, omnibus bonis fuerit inimicus? Quid hic victor non audebit, qui nullam adeptus victoriam tanta ſcelera poſt Cæſaris interitum fecerit? refertam eius domum exhauſerit? ad ſe omnia ex*

C *his ornamenta tranſtulerit? cadis & incendiorum cauſam quaſierit ex funere? vendiderit immunitates? Populo Ro. leges impoſuerit? armis & præſidiis Populum Ro. & Magiſtratus foro excluſerit, armatos in Cella concordia, cùm Senatum haberet, incluſerit;* poſt multa. *His vos taeterrimis fratribus, portas aperietis? hos vnquam in vrbem recipietis? non tempore oblato, ducibus paratis, animis militum incitatis, Populo Ro. conſpirante, Italia tota ad libertatem recuperandam excitatâ, Deorum Immortalium beneficio vtemini?*

Delicius fractum debilitatumque Catilinam, nefariæque proditionis ſocios & furoris Satellites, pexos, imberbes, velis amictos, voluptatibus perditos deſcribit, vt bellum non eſſe timendum oſtendat, faciliuſque Romanos ad illud hortetur, quorum firmiſſima præſidia cenſet ad certam

D victoriam. Sic enim per Ironiam 2. in eundem n. 24. *O bellum magnopere pertimeſcendum! cùm hanc ſit habiturus Catilina ſcortatorum cohortem Prætoriam. Inſtruite nunc Quirites, contra has tàm præclaras Catilina copias veſtra præſidia, veſtroſq; exercitus & primùm gladiatori illi confecto & ſaucio, Conſules, Imperatoreſq; veſtros opponite, deinde contra illam naufragorum eiectam, ac debilitatam manum, florem totius Italia, ac robur educite.*

Quid.

Deinde rei, ſiue negotij difficultas, aut facilitas, grauitas, aut leuitas eſt expendenda; vt ſi facile ſit, ſuſcipiatur, ſi graue, ſi difficile, propulſetur ne grauius damnum ferat. Hoc ſapienter monet ac obſeruat Tull. Orat. pro lege Man. à num. 6. ad 27. *Genus eſt eiuſmodi quod maximè*

veſtros animos excitare, atque inflammare debet: in quo agitur Populi Ro. gloria, quæ vobis à maioribus cùm magna in rebus omnibus, tùm ſumma in re militari tradita eſt: agitur ſalus ſociorum, atq; amicorum, pro qua multa maiores veſtri magna, & grauia bella geſſerunt: aguntur certiſſima Populi Ro. vectigalia, & maxima: quibus amiſſis & pacis ornamenta, & ſubſidia belli fruſtra requiretis: aguntur bona multorum ciuium, quibus eſt & à vobis, & ab Imperatoribus Reip. conſulendum.

Vbi.

Locum in quo res commodè fieri poſſit deſignare debet Orator, vt oſtendat eum opportunum eſſe rei gerendæ, quod illuſtratur hoc exemplo. Scipio nuſſus aduerſus Hannibalem deliberat, quâ ſit iter facturus Pœnus in Italiam hoc modo. *Non traycies Hannibal per Alpes loca montuoſa, lubrica, aſpera, inſalubria, opaca, inculta, deſerta, vaſta, vbi ſit extrema pernicies hominum, ac iumentorum; maritima ſectabitur propiora inſidiis, & Carthagini; mediterranea vitabit, vbi timeat exercitum intercludi, quodque turmis Equitum præſtat, planis feretur campis, quia videt cultiores agros, & frequentiores populos, vnde ſpes oriatur prædæ amplioris; Igitur teneamus oram Liguriæ, & Galliæ fines occludamus, &c.* Ex quibus huius loci facilè quiuis vſum colliget.

Quibus auxiliis.

Expenduntur hoc loco facultates, & auxilia quibus res facilè perfici poſſit. His ad ſuadendum multis in locis vtitur Cic. aduerſus Antonium Phil. 3. à n. 25. ad 34. *Dij Immort. nobis hæc præſidia dederunt, vrbi Cæſarem, Brutum Galliæ. Hanc igitur occaſionem oblatam tenete per Deos Immort. & ampliſſimi orbis terræ conſilij Principes vos eſſe aliquando recordamini. Signum date Pop. Ro. conſilium veſtrum non deeſſe Reip. quoniam ille virtutem ſuam non defuturam eſſe profitetur. Ad ea enim præſidia, quæ habemus iam accedunt Conſules ſumma prudentiâ, virtute, concordiâ multos menſes de Pop. Ro. libertate commentati, atque meditati. His auctoribus & ducibus, Diis iuuantibus, nobis vigilantibus, & multùm in poſterum prouidentibus, Pop. Ro. conſentiente, erimus profectò liberi breui tempore, iucundiorem autem faciet libertatem ſeruitutis recordatio.*

Non minus eleganter Phil. 10. n. 21. *Concurritur vndiq; ad commune incendium reſtinguendum, veteranique primi Cæſaris auctoritatem ſequuti conatum Antonij repulerunt, poſt eiuſdem furorem Martia legio fregit, quarta afflixit. Sic à ſuis legionibus condemnatus, irrupit in Galliam, quam ſibi armis, animiſque infeſtam, inimicamque cognouit. Hunc A. Hirtij, C. Cæſaris exercitus inſequuti ſunt: poſt Panſa delectus vrbem, totamque Italiam erexit. Vnus eſt omnium hoſtis.*

Cur.

Hie habetur ratio finis, cuius cauſa res ſuſcipienda ſuadetur, vtputà, bellum, aut ad vindicandam iniuriam, aut ad libertatem defendendam, aut ad imperium propagandum: quem locum tractat Cic. pro lege Man. n. 12. *Videte, ne vt illis pulcherrimum fuit, tantam vobis imperij gloriam relinquere, ſic vobis turpiſſimum ſit illud, quod accepiſtis,*
A *tueri, & conſeruare non poſſe. Quid, quod ſalus ſociorũ ſummum in periculum ac diſcrimen vocatur. Regno expulſus eſt Ariobarzanes Rex, ſocius Pop. Ro. atq; amicus, imminẽt duo Reges toti Aſiæ, non ſolùm vobis inimiciſſimi, ſed etiam veſtris ſociis atq; amicis.*

Quomodo.

Expenditur ratio negotij perficiendi, & quaſi dantur præcepta quædam atque documenta, ad illud faciliùs obeundum; totus eſt in iſtis ferè Demoſthenes præſertim Philippicis, Olynthiacis Orationibus, vbi totam rationem belli contra Philippum gerendi, multis explicat.

Quando.

B Et hic temporis obſeruatur opportunitas; nam aliis rebus commoda ſunt tempora: Tull. de bello in Anton. Phil. 3. n. 32. *Nullum erit tempus, hoc amiſſo, à tergo, à fronte, à lateribus tenetur. Si in Galliam venerit, non ille armis ſolùm, ſed etiam noſtris decretis vrgendus eſt, magna vis eſt, magnum nomen, vnum & idem ſententis Senatus.*

Euentus in hoc etiam genere ſpectandi ſunt, vt ex iis quæ re geſtâ accident, colligantur vtilitates, & commoda, quæ res illa adfert, quam in rem eſt illud Cic. ſpecimen egregium. Phil. 3. n. 35. *Noſtis inſolentiam Antonij, noſtis amicos, noſtis totam domum: libidinoſis, petulantibus, impuris, impudicis, aleatoribus, ebriis ſeruire, ea eſt ſumma miſeria, ſummo dedecore coniuncta.*

Præter hos locos etiam ad hoc genus referri poſſunt aſſumpti, & inſiti; nam ad ſuadendum
C non parùm iuuant leges, præiudicia, iuſiuranda, pacta, conuenta, aliaque eiuſmodi, quibus ad rem ſuſcipiendam videntur obligati auditores.

Sub poſſibili comprehendimus facilè, quod probatur occaſione, & circumſtantiis, ſi à multis nobis longè inferioribus id factum euincamus; ſi multoties ab aliis ſuperatos dicamus, ſi aliàs non tàm magnis viribus præſtiterimus id quod iam nobis arduum apparet. Sic rider Dracones apud Ouid. Hercules.

> *Cunarum labor eſt angues ſuperare mearum.*

Multa auxilia negotium expeditum faciunt. Hac ratione Pop. Ro. excitat ad arma contra Antonium pro libertate Phil. 3. n. 32. *Videtiſne refertum forum? Populum Ro. ad ſpem recuperandæ libertatis erectum? qui longo interuallo, cùm frequentes hic videt nos, tùm ſperat etiam liberos conuenisse.*
D

Quod ſi difficile ſit negotium, erit illa difficultas fructu, & vtilitate, vel etiam gloriâ compenſanda, proindè eo magis huic rei incumbendum, quò nihil magni ſine ſudore, ſine periculo conſequimur; Et quidem vt audacter Seneca in Hercule furente.

> *Imperia dura tolle, quid virtus erit?*
> *Virtutis eſt domare quæ cuncti pauent.*
> *Nec eſt ad aſtra mollis è terris via.*

Ita rem difficilem & arduam honeſtate compenſat & vtilitate Cicero pro Sextio num. 102. *Eſt labor non nego, pericula magna fateor, multæ inſidiæ ſunt bonis, veriſſimè dictum eſt, ſed te id, quod multi inuideant, multique expetant, inſcitia ſit, inquit, poſtulare, ſi tu laborem ſumma cum cura efferas nullum.*

LECTIO III.

Diſpoſitio Deliberatiui generis.

BEnè qui naturam ipſam apta Compoſitione partium & ordine ſtare putant, quo confuſo peritura ſint omnia: ſic Oratio deſtituta iudicio, quæ pars eſt eloquentiæ potiſſima, tumultuatur, & caſum potiùs, quàm conſilium ſequitur: Cùm igitur quidquid peccatur, perturbatione peccetur rationis & ordinis, momento quodam & iudicio inuenta Deliberatiui generis diſponere pru-
B dentis eſt Oratoris.

Pvnctvm I.

Quot in hoc genere ſint partes Orationis.

HVic generi partes tres dumtaxat à plerisque tribuuntur, Exordium Propoſitioni iunctum, Contentio, Peroratio, Narrationem apertè excludit Ariſt. dùm 3. Rhet. cap. 16. ſic ait ἐν ἢ δημηγορίᾳ ἥκιστα διήγησις ἐστιν, ὅτι περὶ τῶν μελλόντων οὐδεὶς διηγεῖται, in Deliberatione non eſt Narratio, quia de futuris nemo narrat; quem ſequitur Fabius lib. 3. cap. 8. *Narrationem nunquam exiget priuata Deliberatio eius dumtaxat rei, de qua dicenda eſt ſententia, quia nullus ignorat id, de quo conſulit*; poſſunt tamen multa narrari, quæ ſint
C velut exempla rerum ante geſtarum, quibus vtatur Orator, tanquam argumentis ad ſuadendum, eo fine, quem indicat Ariſt. nimirum, vt in memoriam reducentes præterita, meliùs de futuris conſultare poſſint.

Quod vt clarum ſiat, Narratio, quam neceſſariam vocant, duobus ſolùm temporibus, nec aliter aſſumi poteſt; primo vt præteritis recenſitis acrius inſtigemus, faciliusque moueamus auditores ad id aggrediendum, quod ſuademus; mirè præſtat hoc artificium Cic. pro Pompeio, cùm narrat quæ crudeliter aduerſus Romanos à Mithridate geſta ſunt. Item ſi quis probet non eſſe pacem cum Pyrrho faciendam, quàm appoſitè retexet cladem ab ipſo Romanis illatam?

D Secundo cùm auditor docilis fieri debet, ſi nondum ſatis percipit in quo ſita ſit tota controuerſia, vndè orta, quomodo terminari poſſit; aut periculum, rei difficultatem, magnitudinem ignorat: nonnunquam de nobis aliqua narramus, vt facilius admittamur in auditorum animis. Cic. 2. Agraria nu. 2. *De me autem ipſe vereor ne arrogantis ſit apud vos dicere: ingrati tacere. Nam & quibus ſtudiis hanc dignitatem conſecutus ſim, memetipſum commemorare perquàm graue eſt: & ſilere de tantis veſtris beneficiis nullo modo poſſum. Quare adhibebitur à me certa ratio, moderatióque dicendi, vt quid à vobis acceperim, commemorem: quare dignus veſtro ſummo honore, ſingularique iudicio ſim, ipſe modicè dicam.*

Quod ſi nulla Narratio ſit in Deliberatione noſtra, ſtatim ab Exordio ſubiicienda erit propoſitio, ac ſententia, quam explicare copioſè,
A & ſumma cum authoritate conueniet; ad imitationem Oratoris qui 1. Phil. num. 16. ſic agit. *Primùm igitur acta Cæſaris ſeruanda cenſeo: non quo probem; quis enim id quidem poteſt? ſed quia rationem habendam maximè arbitror pacis, & otij.*

Idem Phil. 5. num. 3. *Pacem vult M. Antonius? arma ponat, roget, deprecetur, neminem æquiorem me reperiet: nihil eſt profectò quod dari poſſit bellum gerenti: erit fortaſſe aliquid, quod poſſit concedi roganti. Legatos verò ad eum mittere, de quo grauiſſimum iudicium vndeuſtertius-decimus feceritis, non iam leuitatis eſt, ſed, vt quod ſentio, dicam, dementia.*

Pvnctvm II.

Exordium Deliberatiui generis.

PRincipium ſententiis dicendis aut nullum, aut breue eſſe debet; quoniam qui deliberant, ſponte ſua parati ſunt ad audiendum; Non enim ſupplex vt ad Iudicem venit Orator, ſed hortator atque auctor, quare proponere, qua mente dicat, quod velit, quibus de rebus dicturus ſit, debet, hortatique ad ſe breuiter dicentem audiendum. Itaque per ſe res ipſa non requirit Exordium, ſiue quis petat à nobis conſilium in priuatis conſultationibus, rebusque omnibus, & cauſa ſui perſpecta.

Sunt tamen duo tempora maximè quibus adhibeatur Exordium. Primum vt quod ornamentum, & dignitatem habeat Oratio, ne temerè, ac ſine ratione expoſita videatur: ſolet quippe Exordium Orationi multum authoritatis afferre;
C eam ob rem meritò Leontium Gorgiam reprehendit Ariſt. quòd cùm Ælienſes laudaret, ſtatim ab ipſa eorum Ciuitate duxerit Exordium. Doctorem habes Cic. 9. in Anton. num. 1. *Vellem Dij Immort. feciſſent P.C. vt viuo potiùs Ser. Sulpicio, gratias ageremus, quàm mortuo honores quæreremus, &c.*

Secundum vt doceamus, ſi non ſatis id capitur ab Auditoribus, quanta ſit res, de qua deliberatur, aut maiorem, aut minorem hominum opinione oſtendamus. Phil. 7. num. 1. *Paruis de rebus, ſed fortaſſe neceſſariis conſulimur P.C. de Appia via, & de Moneta, conſul: de Lupercis Trib. pleb. refert, quarum rerum etſi facilis expli-catio videtur, tamen animus aberrat à ſententia, ſuſpenſus curis maioribus. Adducta enim eſt res in*
D *maximum periculum, & extremum penè diſcrimen.*

Tertia in eundem n. 1. *Seriùs omnino P.C. quàm tempus Reip. poſtulauit, aliquando tamen conuocati ſumus: quod flagitabam equidem quotidie: quippe cùm bellum nefarium contra aras, & focos: contra vitam, fortunasque noſtras, ab homine profligato, ac perdito non comparari, ſed geri iam viderem.*

Hic eſt opus Exordio artificioſo, cùm necdum comparatum habemus auditorem, quod fit cùm vltrò venimus ad dicendum non rogati; vel aliquid obtinere volumus, de eóque certamus cum aliis dicendo. In hoc genere fontes deſignauit Ariſtoteles, à quibus Exordia peti debeant, à perſona noſtra, vel aduerſarij, vel ab ipſa re, ſcilicet vt maior, vel minor appareat, quàm exiſtimetur.

A perſona quidem noſtra deſumitur ad conciliandam nobis authoritatem; valet enim ait Quin-

til. in conſiliis autoritas plurimùm; nam & prudentiſſimus eſſe haberique optimus is debet, qui ſententiæ ſuæ de vtilibus & honeſtis credere omnes velit. In iudiciis enim vulgò fas habetur indulgere aliquid ſtudio ſuo: Conſilia verò nemo eſt qui neget ſecundùm mores dari. Id ſpectabat Cic. quem propter Eloquentiæ magnitudinem Olympium dicas, dùm pro lege Man. ſic orditur. *Nam cùm antea per ætatem nondum huius autoritatem loci contingere auderem: ſtatueremque nihil huc niſi perfectum ingenio, elaboratum induſtriâ, afferri oportere. Nunc cùm & authoritatis in me tantum ſit, quantum vos honoribus mandandum eſſe voluiſtis: & ad agendum facultatis tantùm, quantùm homini vigilanti ex forenſi vſu, prepè quotidiana dicendi exercitatione potuit afferre: certè & ſi quid etiam dicendo conſequi poſſum, ut oſtendam potiſſimùm, qui ei quóque rei fructum ſuo iudicio tribuendum eſſe cenſuerunt.*

Hanc porrò autoritatem ſibi quilibet comparat modeſta ſui commendatione: in quo ſeruanda ſunt quæ in hanc rem aliàs præcepimus.

Præterea debet Orator à ſua perſona beneuolentiam ſibi comparare, idque vel animi grati ſignificatione; quaſi ad referendam gratiam primùm venerit ad dicendum. Hanc induſtriam multis in locis adhibuit Cic. Agraria 2. nam poſtquam egit de conſuetudine eorum, qui ad habendas populo gratias Orationes componunt, ſic pergit, num. 2. *De me autem ipſo vereor ne arrogantis ſit apud vos dicere: ingrati, tacere: nam & quibus ſtudiis hanc dignitatem conſequutus ſim, memetipſum commemorare, perquàm graue eſt: & ſilere de tantis veſtris beneficiis nullo modo poſſum.*

Paolò poſt exaggeratis beneficiis ab vniuerſo populo in ſe collatis, pollicetur vice gratiæ, ſe conſulem popularem futurum, vndè ſenſim inſinuat ſe in legem Agrariam, cùm huius legiſlatores non eſſe demonſtrat ſanè ingenioſè à n. 5. *Hoc ego tàm inſigne, tàm ſingulare veſtrum beneficium, cùm ad animi mei fructum, atque lætitiam duco eſſe permagnum, tùm ad curam ſollicitudinemque multò maius. Verſantur enim in animo meo multæ, & graues cogitationes, quæ mihi nullam neque diurnam, neque nocturnam quietis partem impertiunt. Ego autem non ſolùm hoc in loco dicam, vbi eſt id dictu facillimum; ſed in ipſo Senatu, in quo locus huic voci non videbatur, popularem me futurum eſſe conſulem, &c.*

Tertio, profeſſione amoris ſui in ciues, & charitatis in patriam, quorum ſalutem noſtræ præferamus ita Tull. eleganter pro more 4. in Catil. num. 1. *Eſt mihi iucunda in malis, & grata in dolore veſtra erga me voluntas, ſed eam, per Deos Immortales, quæſo deponite, atque obliti ſalutis meæ, de vobis ac de liberis veſtris cogitate. Mihi quidem ſi hæc conditio conſulatus data eſt, vt omnes acerbitates, omnes dolores, cruciatuſque perferam: feram non ſolùm fortiter, verùm etiam libenter, dummodo meis laboribus, vobis populóque Ro. dignitas, ſaluſque pariatur. Ego ſum ille Conſul, qui non forum in quo omnis æquitas continetur: non Curia ſummum auxilium omnium gentium; non domus, commune perfugium: non lectus, ad quietem datus: non denique hæc ſedes honoris, Sella Curulis, vnquam vacua mortis periculo, atque inſidiis fuit.*

Quarto. A deſiderio benè-conſulendi: ac de re propoſita dicendi ſtudio, orto ex ſola cupiditate publicæ ſalutis. Philippi. 5. n. 1. *Nihil vn-*

A *quam longius Kalendis Ian. mihi viſum eſt P. C. quod idem intelligebam per hos dies vnicuique veſtrum videri. Qui enim bellum cum Rep. gerunt, hunc diem non expectant. Nos autem tùm, cùm maximè conſilio veſtro ſubuenire communi ſaluti oporteret, in Senatum non conuocabamur. Sed querelam præteritorum dierum ſuſtulit Oratio conſulum, &c.*

Iam ab aduerſariorum perſona, detegendo eorum conſilia, atque fines, quos ſibi in re, hoc vel illo modo, ad ſuam libidinem, conficienda, propoſuerunt; vt, aut dicantur iniuſtè agere. Quod Cic. 3. Agraria num. 1. *Commodius feciſſent Tribuni pl. Quirites, ſi quæ apud vos de me detulerunt, ea coràm potiùs, me præſente dixiſſent. Nam & æquitatem veſtræ diſceptationis, & conſuetudinem ſuperiorum, & ius ſuæ poteſtatis retinuiſſent.* B *Sed quoniam adhuc præſens certamen, contentionemque fugerunt: nunc, ſi videtur eis, in meam concionem prodeant, & quò prouocati à me, venire noluerunt, reuocati ſaltem reuertantur.*

Vel inuidere vtilitati publicæ Phil. 7. num. 1. *Non ſine cauſa Legatorum iſtam miſſionem ſemper timui, nunquam probaui: quorum reditus quid ſit allaturus ignoro: expectatio quidem quantum afferat languoris animis, quis non videt, non enim ſe tenent ii, qui Senatum dolent ad auctoritatis priſtinæ ſpem reuiuiſcere, coniunctum huic ordini Populum Ro. conſpirantem Italiam, paratos exercitus, expeditos duces.*

Tertio non rectè ſentire, aut conſulere. Phil. 8. n. 1. *Confuſius heſterno die eſt acta res C. Panſa, quàm poſtulabat inſtitutum Conſulatus tui. Parum mihi viſus es eos, quibus cedere non ſoles, ſuſtinere. Nam cùm Senatus ea virtus fuiſſet, quæ ſolet, &* C *cùm re viderent omnes eſſe bellum, quidamque id verbum, remouendum arbitraremur: tua voluntas in diſceſſione fuit ad lenitatem propenſior.*

Denique aut propria potius commoda quærere, quàm publica, affectare lucrum, Conſulatus imperium, aut aliquid eiuſmodi.

Ab auditorum perſona, cognoſcendo illorum inſtituta, mores, Reip. adminiſtrationem, vt omnia noſtra accommodemus ipſorum ingenio, atque vtilitatis, & honeſtatis potiſſimum argumenta ducamus ex eorum opinione, & ſententia, declarando, nos eam dicturos ſententiam, quæ totum id perficiat, quod maximè in votis habent. Quare videndum eſt Oratori, quibuſcum dicat; multum ſiquidem intereſt, ait Quintil. pluribus ſimul, an ſingulis, & in pluribus Senatus ſit, aut Populus Ru.: an barbari, & Græ- D ci, & in ſingulis Catoni petendos honores ſuademus, an Mario; proindè ſexus, dignitas, ætas intuenda, ſed mores præcipuè diſcrimen dabunt.

Ab ipſa re verò conciliatur attentio, ſi vel rei magnitudinem, vel digoitatem, aut momentum, aut aliquod eiuſmodi attributum, proprietatemque ipſis oſtenderis, vt ad eam audiendam excitentur. Pro lege Man. num. 3. *Atque illud in-primis mihi lætandum iure eſſe video, quòd in hac inſolita mihi ex hoc loco ratione dicendi, cauſa talis oblata eſt, in qua oratio deeſſe nemini poteſt. Dicendum enim eſt de Cn. Pompeii ſingulari, eximiaque virtute; huius autem Orationis difficilius eſt exitum, quàm principium inuenire. Itaque non tàm copia mihi, quàm modus in dicendo quærendus eſt.*

3. In Catil. num. 1. *Rempublicam Qu. vitamque omnium veſtrum, bona, fortunas, coniuges, liberoſque veſtros, atque hoc domicilium clariſſimi imperij, fortunatiſſimam pulcherrimamque vrbem hodierno die, Deorum Immort. ſummo erga vos amore, laboribus, conſilijs, periculiſque meis, ex flamma, atque ferro, ac pene ex faucibus fati ereptam, & vobis conſeruatam, ac reſtitutam videtis. Et, ſi non minùs iucundi nobis, atque illuſtres ij dies, quibus conſeruamur, quàm illi, quibus naſcimur, quod ſalutis certa lætitia eſt, naſcendi incerta conditio: & quòd ſine ſenſu naſcimur; cum voluptate conſeruamur, &c.*

Diſſuaſio nonnunquam longius principium requirit, præſertim ſi diſſuadere velimus illa, quæ videantur eſſe iis, apud quos dicimus, vtilia. Quod obſeruat diligenter Tull. in Rullum, vbi longam inſinuationem adhibet, ob metum offenſionis popularis, quam ſic concludit n. 14. *Omnis hæc vobis ratione confirmare poſſum. hoc animo me ad legendam legem, cognoſcendamque veniſſe, vt ſi eam vobis accommodam atque vtilem eſſe intelligerem, auctor eius atque adiutor eſſem.*

Cæterum quod pertinet ad dictionem Exordij, audiendus eſt Quintil. cap. 8. lib. 3. arguens eos qui hoc in genere principia abrupta, & concitatam ſemper Orationem, & in verbis effuſionem, cultumque affectauerint. Contra quos, *Cur*, inquit, *initio furioſe ſit exclamandum non intelligo, cum propoſita conſultatione rogatus ſententiam, ſi modò eſt ſana mentis, conſuli debet atque humano ingreſſu mereri aſſenſum deliberantis.*

P V N C T V M III.

Generis Deliberatiui Contentio, ſeu Confirmatio.

QVo minor eſt huius generis Narratio, eò grauior, & maior eſſe debet Contentio, ſeu Confirmatio: Itaque poſt comparatam, ſi opus fuerit, Exordio, beneuolentiam, & explicata breuiter totius cauſæ ratione, [illegible] proponi debet, tùm probatio in certa quædam capita diſtribui ſolet, quæ ex ordine [illegible] tractentur; vt, ſi dicatur illud vtile eſſe quod ſuadetur; in hoc quippe genere quæritur vtilitas, honeſtum etiam, quod neceſſarium eſt. Cic. Phil. 7. n. 9. *Pacem cum Antonio eſſe nolo, quia turpis eſt, quia periculoſa, quia eſſe non poteſt; quæ tria dum explico, peto à vobis, vt eàdem benignitate, quâ ſoletis, verba mea audiatis. Quid eſt inconſtantia, mobilitate, leuitate, cùm ſingulis hominibus, tùm verò vniuerſo Senatui, turpius? quid porrò inconſtantius, quàm, quem modò hoſtem, non verbo, ſed re, multis decretis iudicauiſtis, cum hoc ſubitò pace velle coniungi.*

Pro lege Man. num. 6. *Cauſa quæ ſit, videtis; nunc quid agendum ſit, conſiderate. Primum mihi videtur de genere belli, deinde de magnitudine; tùm de Imperatore deligendo eſſe dicendum. Genus eſt enim eiuſmodi, quod maximè veſtros animos excitare, atque inflammare debet: in quo agitur Populi Ro. gloria, quæ vobis à maioribus cùm magna in rebus omnibus, tùm ſumma in re militari tradita eſt: agitur ſalus ſociorum, atque amicorum, pro qua maiores veſtri magna, & grauia bella geſ-*A *ſerunt: aguntur certiſſima Pop. Ro., vectigalia & maxima, quibus amiſſis, & pacis ornamenta, & ſubſidia belli fruſtra requiretis, &c.*

Sæpè ſine diſtributione, ſola ſententiæ propoſitione contentus, ad eius confirmationem [illegible] tur Cic. Phil. 5. num. 16. *Primùm igitur acta Cæſaris ſeruanda cenſeo: non quo probem; quis enim id quidem poteſt? ſed quia rationem habendam maximè arbitror pacis, & otij. Vellem adeſſet Antonius, modò ſine aduocatis.*

Huic generi præter iam dicta, maximè propria eſſe docet exempla Rhet. 3. cap. 17. Ariſt. [Greek], exempla ſunt maximè Deliberationi accommodata: Cùm enim Deliberatio ſit futurorum, neceſſariò exempla deſumi debent, cùm de re agenda ſæpè deliberetur, quæ olim acta fuerit: quare Cic. in

B partic. n. 96. *Vterque verò ad augendum habeat exemplorum, aut recentium, quò notiora ſint, aut veterum, quò plus auctoritatis habeant, copiam. Maximèque ſit in hoc genere meditatus, vt poſſit, vel vtilia, ac neceſſaria ſæpè honeſtis, vel hæc illis anteferre.*

Suaſurus bellum contra Mithridatem multa continuò maiorum exempla commemorat pro lege Man. num. 14. *Quare ſi propter ſocios, nullâ ipſi iniuriâ, laceſſiti, maiores veſtri cum Antiocho, cum Philippo, cum Ætolis, cum Pœnis bella geſſerunt: quanto vos ſtudio conuenit, iniuriis prouocatos, ſociorum ſalutem vnà cum imperij veſtri dignitate defendere, præſertim cùm de maximis veſtris vectigalibus agatur?*

Secundum, quoniam ex Ariſt. genus hoc minus Iudiciali, fœcundum & plerumque communibus de honeſtate digreſſionibus caret, ex Athenienſium more progrediendum erit ad alia

C genera, deliberando, vel eos accuſando qui ſunt contrariæ opinionis, laudando contrà nobiſcum conſentientes.

Plerumque genus Deliberatiuum fit per comparationem, hoc eſt, non tantùm quid vtile, ſed quid vtilius ſit in eo quæritur: quare videndum eſt, ait Quintil. quid conſequuturi ſimus, & per quid, vt æſtimari poſſit, vtrum plus in eo, quod petimus, eſſe commodi, an verò in eo, per quod petimus, incommodi.

P V N C T V M IV.

Generis Deliberatiui Confutatio.

D

SAtis erat dixiſſe refutationis eoſdem eſſe locos, qui ſuaſionis, ex Cic. partic. 95. tamen ad clariorem intelligentiam docent Oratores in hoc genere rationes rationibus, exemplis exempla ſæpius opponenda, nimirum vt æquè veriſimilis appareat mens noſtra, imò verior, quàm aliorum iudicetur. Proindè monent illud agendum, vt præcipua rationum firmamenta, quàm dilucidè fieri poterit, diſſoluamus; ſic enim fiet, vt in nos propenſior reddatur Senatus; proderit ad hæc exempla deſumere potiſſimùm è Rep. noſtra, vel alia Senatuſconſulta proferre, vel aliam noſtræ ſimillimam ſententiam inducere: nemo Cicerone melius Oratione pro Pompeio n. 52. *Quid igitur ait Hortenſius? ſi vni omnia tribuenda ſunt, vnum digniſſimum eſſe Pompeium: ſed*

ad vnum tamen omnia deferri non oportere. Obſolenit iam iſta Oratio, re multò magis, quàm verbis refutata. Nam tu idem Q. Hortenſi, multa pro tua ſumma copia, ac ſingulari facultate dicendi, & in Senatu contra virum fortem A. Gabinium grauiter, ornatéque dixiſti, cùm is de vno Imperatore, contra Prædones conſtituendo, legem promulgaſſet: & ex hoc ipſo loco permulta idem contra legem verba feciſti. Quid? tùm, per Deos Immort. ſi plus apud Populum Ro. auctoritas tua, quam ipſius populi ſalus, & vera cauſa valuiſſet, hodie hanc gloriam, atque hoc orbis terræ imperium teneremus?

Vnum in locum Orationis confutationem reiicimus aliquando, ſi primo, vel ſecundo loco ſententiam diximus; aliàs, præcipuè, ſi præcedentis ſententiæ repugnamus, ſpargimus eius confutationem per totam Orationem, vt patet ex Agraria 2. Phil. 8. & 10. graue prorſus illud, & plenum maieſtatis exemplum Cic. Phil. 11. n. 16. *Duæ dictæ ſunt ſententiæ: quarum neutram probo: alteram, quia ſemper, niſi cùm eſt neceſſe, periculoſam arbitror: alteram, quia alienam his temporibus, exiſtimo. Nam extraordinarium ſemper imperium populare, atque ventoſum eſt, minimè noſtræ grauitatis, minimè huius ordinis.*

Aliàs occurrendum obiectionibus, & ſoluendæ dubitationes refutationis loco, Phil. 12. num. 5. *At non eſt integrum, conſtituta Legatio eſt. Quid autem integrum non eſt ſapienti, quod reſtitui poteſt? Cuiuſuis hominis eſt errare; nullius niſi inſipientis in errore perſeuerare. Poſteriores enim cogitationes, vt aiunt, ſapientiores ſolent eſſe. Diſcuſſa eſt illa caligo, quam paulò ante dixi: diluxit, patet, videmus omnia, neque per nos ſolùm, ſed admonemur à noſtris. Attendiſtis paulò ante præſtantiſſimi viri quæ eſſet Oratio. Mæſtam, inquit, domum offendi, coniugem, liberos, admirabantur boni viri, accuſabant amici, quod ſpe pacis Legationem ſuſcepiſſem.*

Et paucis interiectis grauiter & copiosè. *Quod ſi erratum eſt ſpe falſâ, atque fallaci: redeamus in viam, optimus eſt portus pœnitenti, mutatio conſilij. Quid enim poteſt Reſpub. prodeſſe noſtra Legatio? prodeſſe dico? quid ſi etiam obfuitura eſt? obfuturat quid ſi etiam nocuit? an vos acerrimam illam & fortiſſimam Populi Ro. libertatis recuperandæ cupiditatem, non imminutam ac debilitatam putatis Legatione pacis audita? quid municipia cenſetis? quid colonias? quid cunctam Italiam, futuram eodem ſtudio, quo contra commune incendium exarſerat? an non putamus fore, vt eos pœniteat profeſſos eſſe, & præ ſe tuliſſe odium in Antonium, qui pecunias polliciti ſunt, qui arma, qui ſe totos, & animis, & corporibus in ſalutem Reip. contulerunt, &c.*

Aliàs propoſitâ vtriusque ſententiâ, rationes diſſoluendæ ſunt à contrariis, Phil. 8. num. 16. *In corpore ſi quid eſt eiuſmodi, quod reliquo corpori noceat, vri ſecarique patimur, vt membrorum aliquod potius, quàm totum corpus intereat: ſic in Reip. corpore, vt totum ſaluum ſit, quidquid eſt peſtiferum amputetur. Dura vox. Multò illa durior: ſalui ſint improbi, ſcelerati, impij: deleantur innocentes, honeſti, boni, tota Reſpub. vno in homine Q. Fuſi, fateor te vidiſſe plus, quàm me, ego P. Clodium arbitrabar pernicioſum ciuem, ſceleratum, libidinoſum, impium, audacem, facinoroſum: tu contra ſanctum, temperantem, innocentem, modeſtum, retinendum ciuem, & optandum: in hoc vno te plurimum vidiſſe; me ſtultum erraſſe concedo. Itaque ſine verborum contumelia à te diſſentire poſſum, ſine animi ſummo dolore non poſſum. Fanto Bruto, tu Antonio: ego conſeruare Coloniam Populi Ro. cupio, tu expugnare ſtudes. An hoc negare potes, qui omnes moras interponis, quibus infirmetur Brutus, melior fiat Antonius? quouſque enim dices, pacem velle te? res geritur: conducta vineæ ſunt; pugnatur acerrimè: qui intercurrerent, miſimus tres principes ciuitatis, hos contempſit, reiecit, repudiauit Antonius.*

Secundum nihil tantum poſſe ad refellendum quàm exempla ſimilia proferre, aut euentus indè conſequutos. Phil. 8. num. 14. *Quid nos à patribus num aliter accepimus? ergo is tibi ciuis, ſi temporibus illis fuiſſet non probaretur, quia non omnes ſaluos eſſe voluiſſet. Quod L. Opimius Conſul verba fecit de Rep. de ea re ita cenſuerunt, vti Opimius Conſul Remp. defenderet. Non igitur eum ſi tum eſſes, temerarium ciuem, aut crudelem eſſe putares? aut Q. Metellum, cuius quatuor filij Conſulares? aut P. Lentulum Principem Senatorem, complures alios ſummos viros, qui cum Opimio Conſule armati, Gracchum in Auentinum proſequuti ſunt? quo in prælio Lentulus graue vulnus accepit, interfectus eſt Gracchus, & Fuluius Conſularis, eiuſque duo adoleſcentuli filij. Illi igitur viri vituperandi, non enim ciues omnes ſaluos eſſe voluerunt.*

Euentus autem ſic deſcribit Phil. 13. num. 21. *Quis tàm barbarus vnquam? tàm immanis? tàm ferus, non audiuit, non reſpondit: neque eos ſolùm præſentes, ſed multò magis nos, à quibus illi erant miſſi, ſpreuit & pro nihilo putauit. Poſtea, quod ſcelus, quod facinus parricida non edidit? circumſedit colonos veſtros, exercitum Populi Ro. Imperatorem, Conſulem deſignatum: agros diuexat ciuium optimorum; hoſtis teterrimus omnibus bonis cruces, ac tormenta minitatur. Cum hoc pax eſſe poteſt? cuius ne ſupplicio quidem vllo ſatiari videtur Populus Ro.*

Videndum præterea, vt litteræ quæ in Senatu recitantur refelli debeant, quod fit duobus modis: vel poſt earum lectionem aduerſus illas dicere, & demonſtrare iniqua poſtulari, exceptis iis rationibus ex epiſtola, quæ potiſſimæ videbantur.

Alter modus eſt litteras in manus ſumere ſi vis, & quaſi per commentarios verbis penè ſingulis, ac verſibus reſpondere Phil. 8. numero 25. & deinceps, Phil. 13. à numero 22. ad 49. *Dediſſe pœnas ſceleratum cineri atque oſſibus clariſſimi viri, & apparuiſſe Numen Deorum intra finem anni vertentis, aut iam ſoluto ſupplicio parricidæ, aut impendente lætandum eſt. O Spartace! quem enim te potius appellem? cuius propter nefanda ſcelera tolerabilis fuiſſe videtur Catilina: lætandum eſſe auſus es ſcribere, Trebonium dediſſe pœnas? ſceleratum Trebonium? quo ſcelere, niſi quod te Idib. Martiis à debita tibi peſte ſeduxit? age hoc lætaris: videamus quid moleſtè feras.*

P V N C T V M   V.

Deliberatiui generis amplificatio.

DVos fontes aſſignat Cic. in partic. num. 96. primus continet exempla, tum recentia ad notitiam, tùm vetera ad auctoritatem, de qui-

bus ante dictum eſt : ſecundus verſatur in vtilium, ac neceſſariorum, cum honeſtis, comparatione, contentioneque ; *Maximè vero*, inquit, *ſit in hoc genere meditatus, vt poſſit vel vtilia, ac neceſſaria ſæpe honeſtis, vel hæc illis anteferre.* Cuius contentionis partem illam, quæ vtile honeſto præferre conatur, cautè admodum tractare debet Chriſtianus Orator : libenter enim cum Cic. 3. Offic. nu. 37. hoc quidem deliberantium genus pellatur è medio (eſt enim totum ſceleratum & impium) qui deliberant, vtrùm id ſequantur, quod honeſtum eſſe videant, an ſe ſcientes ſcelere contaminent : in ipſa enim dubitatione facinus eſt, etiamſi ad id non peruenerint. Ergo ea omninò deliberanda non ſunt, in quibus eſt turpis ipſa Deliberatio : atque etiam in omni Deliberatione celandi, & occultandi ſpes, opinioque remouenda eſt. *Satis enim nobis perſuaſum eſſe debet ; ſi omnes Deos hominesque celare poſſimus, nihil tamen auarè, nihil iniuſtè, nihil libidinoſè, nihil incontinenter eſſe faciendum.*

Quod de bello Sertorius apud Plut. hoc nos de forenſi victoria dicamus in hanc rem : viro forti optandam cum honore victoriam, cum turpitudine verò ne ſalutem quidem : contra verò improbemus Ageſilai dictum minus honeſtum, qui Phœbadis Ducis factum defendens, quod tempore pacis & induciarum Cadmæam vrbem occupaſſet, aiebat quæ eſſent è Rep. Lacedæmoniorum, ea vt nemo mandet, debere vltrò fieri, idque factum, quatenus ex vſu foret, ſpectandum, cum quo Lacedæmones damnamus, qui primam honeſti partem tribuentes, neque dicebant, neſciebant quidquam iuſti, niſi quod amplificaturum vrbem putarent.

Habeat igitur Orator ſemper in ore quod Cleomedes, vincat apud nos potius quod glorioſum ſit, quàm vtilitas ; & Demoſthenem imitetur cuius Orationes Panætius aiebat honeſtum propter ſeipſum expetendum ſuadere, vt de Corona contra Ariſtocratem : Philippicas in quibus, non id, quod iucundiſſimum, aut facillimum, aut vtiliſſimum, ſed ſecuritatem, & ſalutem decoro poſtponendam perſuadebat : Et ſanè ita lymphati recedebant ab eius concionibus Athenienſes, vt rapti ad honeſtum, metum, rationem, gratiam abiicerent.

Hic nolumus cum Quintil. quidquam fieri turpiter ; quia tamen ad exercitationem hæc pertinere creduntur (nam & iniquorum ratio cognoſcenda eſt, vt melius æqua tueamur) breuiter indicandum quâ ratione profani auctores has Deliberationes pertractari velint.

Ac primò quidem ad occultandum virus ſuum ſeruabant quod Fabius præcipit lib. 3. cap. 8. vt ſi inhoneſta, vel vtilia ſuadere vellent, non tanquam inhoneſta ea proponerent, ſed darent iis colorem aliquem honeſtatis, idque etiam apud malos ; nec enim eſt in aliquo tàm deſperatus furor pudorque profligatus, vt malus haberi velit.

Secundò non apertè contendebant vtilia honeſtis eſſe præferenda ; nam illa ſola probatione omnium calculis damnata, auditorum ab ſe animos alienaſſet, ſed vtilitatem adſcitâ honeſtate tegentes, eò lenſim rem per ſerpentes cuneos deducebant, vt tandem vtilitatem amplectandam eſſe probarent. Nimirum ſine felicitate Rempub. ſtare non poſſe, miſeram, inermem, hoſtium crudelitati expoſitam ; felicitatem verò ciues nunquam conſequuturos, ſi fortunarum, vitæque diſcrimen ſubeant, ſubituros verò ſi libertatis conſeruandæ cauſâ velint hoſtibus validioribus reſiſtere, eſſe propterea aut dedendam vrbem, aut quaſuis iniquas pacis conditiones accipiendas, aut miſerè ſeruiendum.

Tertiò eleuabant infamiam, quæ cum vtilitate coniuncta erat, eam aut leuem, aut non diuturnam, aut etiam eſſe nullam, aut poſſe, ſi quæ tamen eſſet, facilè compenſari rebus præclaris, ac virtutibus : denique neceſſitatem vrgebant cui nemo poteſt obſiſtere. Talis eſt illa Concio Lentuli ad Caudinas ex Liuio lib. 9. dec. 1. *Equidem mortem pro patria præclaram eſſe fateor. & me vel deuouere pro Populo Ro. legionibusque, vel in medios me immittere hoſtes paratus ſum : ſed hic patriam video : hic, quidquid Romanarum legionum eſt : quæ niſi pro ſe ipſis ad mortem ruere volunt, quid habent quod morte ſua ſeruent? tecta vrbis dicat aliquis, mœnia, & eam turbam, à qua vrbs incolitur : imò herculè produntur illa magis omnia deleto hoc exercitu : non ſeruantur. Quis enim ea tuebitur? imbellis videlicet, atque inermis multitudo? tam hercule, quàm à Gallorum impetu defendit : An à Veiis exercitum, Camillumque ducem implorabunt? hic omnes ſpes, opesque ſunt : quas ſeruando, patriam ſeruamus : dedendo ad necem, patriam deſerimus, ac prodimus. At fœda, atque ignominioſa deditio eſt, ſed ea caritas patriæ eſt, vt tàm ignominiâ eam, quàm morte noſtra, ſi opus ſit, ſeruemus. Subeatur ergo iſta quantacumque eſt indignitas, & pareatur neceſſitati ; quam ne Dij quidem ſuperant. Ite Coſſ. redimite armis ciuitatem ; quam auro maiores veſtri redemerunt.*

Pvnctvm VI.

Generis Deliberatiui Peroratio.

HVius generis Perorationis officia duo deprehendunt Oratores ; alterum ſententiam pronuntiare ; alterum motus concitare. Primum clarè Cic. vſurpat cum aceruatione cauſarum. Phil. 3. n. 37. *Quas ob res, quod Tribuni pl. fecerunt, vt Senatus Kal. Ian. tutò haberi, ſententiæque de ſumma Reipub. liberè dici poſſent : de ea re ita cenſeo, vt C. Panſa, A. Hircius Conſules deſignati, dent operam, Senatus Kal. Ian. tutò haberi poſſit, &c.* Idem Phil. 8. 9. 10. 13. 14. Quorum omnium nullum aliud artificium eſt, quam nuda, & perſpicua explicatio ſuæ ſententiæ, & conſilij, quod datur, collectâ ex ſuperiori Oratione.

De motibus huius Orationis ita loquitur Cic. partitionum n. 96. *Ad commouendos autem animos maximè proficient, ſi incitandi erunt, huiuſmodi ſententiæ, quæ ad explendas cupiditates, aut ad odium ſatiandum, aut ad vlciſcendas iniurias perturbant.* Contra Mithridatem Quirites ſic inflammat, pro lege Man. num. 11. *Maiores veſtri ſæpè mercatoribus ac nauiculatoribus iniurioſiùs tractatis bella geſſerunt : vos tot Ciuium Ro. millibus vno nuntio, atque vno tempore necatis, quo tandem animo eſſe debetis?*

Affectus præcipui numerantur Deſiderium, nam cùm bona quærenda proponantur, ad eorum deſiderium excitandi ſunt & inflammandi ciues.

Spei, quam propoſitis facultatibus, quibus deſiderata

deſiderata facilè conſequi poſſint, in illorum animis erigimus, erectámque ſuſtentamus.

Amoris, quando rei bonitatem, honeſtatem ac pulchritudinem, ſeu vtilitatem etiam ob oculos ponimus, vt ardentiores quaſdam amoris faces iniiciamus. Vel cùm Orator ſuam in ciues, in Remp. aliosque beneuolentiam teſtatur, ſéque eò adductum, ſpectare illorum commoda eiſdemque deinceps ſuum ſtudium, & amorem pollicetur, Agraria 2. num. 99. *Quare modò ea vita ſuppetat, quamquam ego ſum is, qui eam poſſim ab illorum ſcelere, inſidiiſque defendere, polliceor hoc vobis, Quir. bona fide Remp. vigilanti homini, non timido; diligenti, non ignauo, commiſiſſe, &c.*

Pro lege Manil. 69. *Quæ cùm ita ſint C. Manili, primùm iſtam tuam, & legem, & voluntatem, & ſententiam laudo, vehementiſſiméque comprobo: deinde te hortor, vt auctore Po. Ro. maneas in ſententia, neue cuiuſquam vim, aut minas pertimeſcas. Ego quidquid in me eſt ſtudij, conſilij, laboris, ingenij, quidquid hoc beneficio Po. Ro. atque hac poteſtate Prætoria, quidquid auctoritate, fide, conſtantiâ poſſum, id omne ad hanc rem conficiendam tibi, & Pop. Ro. polliceor, & defero.*

Si diſſuadendum eſt, res impeditæ, difficiles, moleſtæ, terribiles proponendæ, quibus motus terroris, odij, deſperationis excitantur.

Metus cietur à periculis imminentibus, Phil. 3. n. 34. *Nihil eſt quod moneam. Nemo eſt tàm ſtultus qui non intelligat, ſi indormierimus huic tempori, non modò crudelem, ſuperbamque dominationem nobis, ſed ignominioſam etiam, & flagitioſam eſſe ferendam. Noſtis inſolentiam Antonij, noſtis amicos, &c.*

Aut qui ſententiam noſtram non ſequuntur, vtputà futurum, niſi deſiſtant, omnes vt in ipſos inſiliant, bellè admodum motum hunc excitat 1. Agraria à n. 23. ad finem. *Erraſtis Rulle, vehementer, & tu & nonnulli Collegæ tui, qui ſperaſtis vos contra Conſulem, veritate, non oſtentatione popularem, poſſe in euertenda Rep. popularem exiſtimari. Laceſſo vos in concionem voco, Po. Ro. diſceptatore vti volo. Erraſtis ſi Senatum probare ea, quæ dicuntur à me, putatis, populum autem eſſe in alia voluntate. Omnes qui ſe incolumes volunt, ſequentur auctoritatem Conſulis, ſoluti à cupiditatibus, liberi à delictis, cauti in periculis, non timidi in contentionibus, &c.*

Vel acriter monendo auditores, vt ſibi caueant, enumerando pericula 4. in Catil. n. 24. *Quapropter de ſumma ſalute veſtra, populique Ro. de veſtris coniugibus, ac liberis: de aris ac focis, de fanis ac templis, de totius vrbis tectis ac ſedibus, de imperio, de libertate, de ſalute Italiæ, déque vniuerſa Rep. decernite diligenter, vt inſtituiſtis, ac fortiter, habetis enim Conſulem, qui & parére veſtris decretis non dubitet: & ea, quæ ſtatueritis, quoad viuet, defendere, & per ſeipſum præſtare poſſit.*

Ad quod non parum iuuabit ſi ſpem auxilij afferant; vt enim metu deterrentur, ita animantur ſpe, 1. in Catil. 32. *Quare ſecedant improbi, ſecernant ſe à bonis vnum in locum congregentur: muro denique, id quod ſæpè iam dixi, ſecernantur à nobis: deſinant inſidiari domi ſuæ Conſuli, circumſtare Tribunal Prætoris vrbani, obſidere cum gladiis curiam, malleolos ad incendendam vrbem, faceſque comparare. Sit denique inſcriptum in fronte vniuſcuiuſque ciuis, quid de Rep. ſentiat. Polliceor vobis P. C. tantam in nobis Coſſ. fore diligentiam, tantam* A *in vobis auctoritatem, tantam in equitibus Ro. virtutem, tantam in omnibus bonis conſenſionem, vt Catilinæ profectione omnia patefacta, illuſtrata, oppreſſa, vindicata eſſe videatis.*

Iam ſi aliquid ſit in noſtra ſententia, quod terrere poſſit auditores, tunc erunt ab illa trepidatione, & metu abducendi, comparando vires noſtras, & copias, cum oppoſitis, eaſque iis præferendo. Phil. 4. n. 12. *Non eſt vobis res, Quirites, cum ſcelerato homine, atque nefario, ſed cum immani tetraque bellua: quæ quoniam in foueam incidit, obruatur. Si enim illinc emerſerit, nullius ſupplicij crudelitas erit recuſanda, ſed tenetur, premitur, vrgetur nunc iis copiis, quas iam habemus: mox iis, quas paucis diebus noui Conſules comparabunt. Incumbite in cauſam, vt facitis. Nunquam veſter conſenſus maior in vlla cauſa fuit: nunquam tàm vehementer cum Senatu conſociati fuiſtis. Nec mirum:* B *agitur enim non, qua conditione victuri, ſed victurine ſimus, an cum ſupplicio, ignominiaque perituri.*

Vel ab Honeſto deduci poſſunt, metus pudorem obiiciendo à turpitudine, ſi rem tàm honeſtam, vtpotà libertatis defenſionem, non ſuſcipiant. Phil. 6. n. 19. *Venit tempus, Quirites. Seriùs omnino quàm dignum Po. Ro. fuit: ſed tamen ita maturum, vt differri iam hora non poſſit. Fuit aliquis fatalis caſus, vt ita dicam, quem tulimus, quoquo modo ferendus fuit. Nunc, ſi quis erit voluntarius. Pop. Ro. ſeruire fas non eſt, quem Dij Immort. omnibus gentibus imperare voluerunt. Res in extremum deducta diſcrimen. De libertate decernitur, aut vincatis oportet, quod profectò, & pietate veſtrà, & tanta concordiâ conſequemini; aut quiduis potius, quàm ſeruiatis. Aliæ nationes ſeruitutem pati poſſunt, Populi Ro. eſt propria libertas.*

C Aut ne patiantur tàm commodas elabi occaſiones Phil. 7. n. 28. *Te ipſum moneo Panſa, quamquam non eges conſilio, quo vales plurimùm: tamen etiam ſummi gubernatores in magnis tempeſtatibus à vectoribus admoneri ſolent, hunc tantum tuum apparatum, tamque præclarum, ne ad nihilum recidere patiare, tempus habes tale, quale nemo habuit vnquam. Hac grauitate Senatus, hoc ſtudio equeſtris ordinis, hoc ardore Populi potes in perpetuum Remp. metu, & periculo liberare.*

Vel ab æmulationis honeſtæ ſtudio, nempe ſe Romanos eſſe meminerint. Phil. 4. n. 13. *Quamquam mortem quidem omnibus natura propoſuit: crudelitatem mortis, & dedecus virtus propulſare ſolet: quæ propria eſt Romani generis, & ſeminis, hanc retinete, quæſo Quirites; quam vobis tanquam hæreditatem, maiores veſtri reliquerunt. Quamquam om-* D *nia alia, incerta ſunt, caduca, mobilia: virtus eſt vna altiſſimis defixa radicibus: quæ nunquam vlla vi labefactari poteſt, nunquam demoueri loco. Hâc maiores noſtri primùm Italiam deuicerunt, deinde Carthaginem exciderunt, Numantiam euerterunt, potentiſſimos Reges, bellicoſiſſimas gentes, in ditionem huius imperij redegerunt.*

Vt pacem diſſuadeat cum Antonio ſanciendam, motus terroris & odij adhibet, eiuſque crudelitatem deſcribit Phil. 4. n. 11. *Non eſt, non eſt vobis, Quirites, cum eo hoſte certamen, quo cum aliqua pacis conditio eſſe poſſit: neque enim ille ſeruitutem veſtram, vt antea, ſed iam iratus ſanguinem concupiſcit. Nullus ei ludus videtur eſſe iucundior, quàm cruor, quàm cædes, quàm ante oculos trucidatio ciuium.*

Denique miſericordiæ motus adhibendus, vt

ſuis liberis pariant, quia in re triumphat Catil. 4. dum tanquam moriturus pro libertate patriæ ſuos liberos Pop. Ro. commendat num. 23. *Quòd ſi meam ſpem vis improborum ſefellerit, atque ſuperauerit: commendo vobis paruum filium meum: cui profectò ſatis erit præſidij, non ſolùm ad ſalutem, verùm etiam ad dignitatem, ſi eius, qui hæc omnia ſuo ſolus periculo conſeruauerit, illum eſſe filium memineritis.*

In priuatis verò Conſultationibus vix motus adhibentur, niſi cùm aliquem videmus nobis familiarem ruere in apertum diſcrimen, alioqui liberum permittimus illi, qui nos conſulit, vt quod volet, ſequatur. Quòd ſi ſuperioris rogatu dixiſſet aliquis ſuam ſententiam, perorare poſſet, à quadam excuſatione ſui, quaſi nihil protſus eo dignum dixerit. Hanc induſtriam docet Dio Chryſoſtomus Oratione de exercitatione dicendi, ſic enim loquitur: ſed videor nimis extendere conſilium, tu verò in cauſa es, qui mihi perſuaſiſti, méque prouocaſti; vt quemadmodum in lucta præſtantiores infirmioribus confidentes, interdum iis perſuadere ſolent, vt ſe credant eſſe fortiores: ita & tu videris quæ melius ipſe noſti, mihi vt minùs ſcienti ſcribenda impoſuiſſe.

Addet aliquis ſe ſolum opinatum fuiſſe ex aliorum ſententia, quod deprehenderit, longo vſu, & experientiâ rerum edoctus, ruinam imminere non tantùm amici bonis, ſed & fortunæ, proindè vt impleat fidelis amici partes, ac officium, ſe adductum fuiſſe, vt diſſimularet nihil in amici cauſa.

LECTIO IV.

De Vſu præceptorum particularium generis Deliberatiui.

HActenus de iis quę ad Deliberatiuum genus vniuerſum pertinent in diſputatum eſt; nunc de diuerſis Orationũ ſpeciebus agendum breuiter, quæ ad idem reuocantur: vbi potiſſimùm dominantur affectus. Amoris quidem ac Beneuolentiæ, in Monitione, Commendatione, Conciliatione, Petitione; Iræ verò, vel Odij, in Concitatione, Denunciatione: Fiduciæ autem, & Metus, in Cohortatione, Dehortatione; Denique Doloris, ac Miſerationis in Conſolatione. In quibus omnibus cùm ſuadendo, vel diſſuadendo conſilium detur, aut accipiatur, conſequens eſt, vt vnaquæque harum Orationum ad Deliberatiuum genus reuocetur.

PVNCTVM I.

Suaſionis Artificium.

EXordium ſumi poteſt vel à rebus ipſis, de quibus deliberatur: vel à perſonis eorum, qui conſilio præſunt; vel ab eius, qui primus ſententiam rogatus, noſtræ contrariam dixit; quorum beneuolentiam paucis conciliare pro-

A fuerit; Nimirum Suaſurus pacem petentibus inimicis non eſſe denegandam; ſic orditur ab ipſius Commendatione qui primus diſſuaſit.

Magno te ſemper animo præditum, ac non minùs in aduerſis fortem, quàm in proſperis temperatum, & æquabilem miramur. Nam cum ita tanta Reip. calamitate rerumque omnium perturbatione nihil territus, bello perſequendum hoſtem, nec vllam pacis mentionem admittendam putas; egregiam animi tui magnitudinem probas, qui nullis caſibus frangi poſſit, aut labefactari. Verùm, ignoſce ſi quid audacter contra mentem tuam, non contra Reip. ſalutem, ac imperij maieſtatem dixero; Illa animi tui celſitas, ac virtus etiam hoſtibus metuenda, fortaſſe prodeſſet alio tempore, quæ hoc certè lethalem Reipub. plagam inferre poteſt.

B Ab eius perſona qui toti conſilio præeſt. Maximas tibi N. gratias omnes & habere & agere debemus, qui de fortitudine bellica, déque pietate noſtra benè te ſperare hoc præſenti conſilio palam & apertè profiteris; cum nos conſiliorum ſocios, ac periculorum participes eſſe non dedignaris. Sed quàm viuum ac ſpirans tuum hoc regiæ virtutis ſpecimen gratum eſt omnibus, tàm eius Oratio, qui rogatus eſt ante me, ingrata mihi fuit, & ſi quid poteſt mens mea conijcere, Regno nominíque noſtro pernicioſa futura, niſi, quâ ſoles prouidentiâ, malum anteuertas. Etenim quæ tua iſta N. ratio? quæ mens? quis ſenſus? vt incertâ ſpe vitæ ſecurioris periculorumque fugâ, virtuti noſtræ leuitatis & infamiæ notam inuras ſempiternam? Age verò; quæro abs te, cogitariſne apud quos hæc diceres? &c.

C A Conſulum perſona. Vultus veſter ad ſuauitatem compoſitus P. C. & humanitas tanta, quantam ſperare quis poſſit, mihi felicem atque glorioſum huius Deliberationis exitum pollicentur. Nam ad illam publici conſilij ſedem ſto, in qua de pacis otiíque, tùm publici, tùm priuati conſeruandi rationibus ſapienter agitis: quapropter non vereor, ne fœdere, & amicitia coniunctos, iiſdem quibus ante legibus, in ſocietatem, & amicitiam maiores noſtri, vel hoſtes receperunt prouocantes æquitatem veſtram, non oſtenſione fractos, vel armis debilitatos, ſed integros ac potentes admittatis. Quippe non ignoratis, hiſtoriarum ſcientes, antiquitatis ſtudioſi, moderatione ſapientiáque ſingulares, ſemper hanc lenitate veriùs, quàm armis ſtetiſſe Remp. eandem ambitione, ac præcipiti, lubricáque dominandi libidine concidiſſe. Quod fœ-
D dus ſi plurimum intereſſe Reip. probauero, nec modò non turpe, ſed honeſtum ac glorioſum, ſed neceſſarium, erit ſapientiæ veſtræ prouidere, ne quod Immort. Dei beneficio ſingulari conceſſum nobis eſt, in occaſum interitumque patriæ contempſiſſe lugeamus.

Vel ab aliqua grauiori ſententia. Tritum illud, vt veriſſimum ſemper fuit, ſic in Prouerbium abiit, mortales inimicitias immortales eſſe debere. Deus ſancte! quàm nefarium eſt atque inhumanum pacem honeſtè facere cùm poſſis, cruentum, & atrociſſimum bellum eligere.

Quod ſtatim excipere poteſt Propoſitio atque Diuiſio. Fœdus igitur cum ſociis, licet hoſtibus renouandum cenſeo, quia Reipub. glorioſum, & vtile, quia neceſſarium, quia facilè fieri poteſt ac debet. Quæ tria, &c.

Narratio.

Narratio, ſi quæ ſit, ſemina quædam argumentorum continet ac rationes, quæ potiſſimùm deſumuntur ab his locis ſupra nominatis: Honeſto, quod per ſe laudabile, ac propter ſe expetendum, cui, pro Confirmatione, ſubiiciuntur omnes virtutes, & quæ legibus, cùm ſacris, tum profanis, & exemplis bonorum ſunt commendata. Eódem fama nominis, & infamia referuntur, quæ totum fermè negotium, in deliberando conficiunt, præſertim apud nobiles, ſolidæ gloriæ potius, quàm pecuniarum amantes, aut vitæ.

Veſtram appello fidem P. C. ſi me ſemper non magis periculum famæ atque dedecoris metus, quàm vitæ deſiderium tenuit: ſcitis ipſi me nullis pepercisse laboribus, nulla ſubterfugiſſe pericula, mortem ipſam glorioſam duxiſſe, ſi modò me cadente, ſtaret Reipubl. dignitas, & exiſtimatio. Quàm impius in patriam, quàm crudelis in ciues, quàm ſceleratus & infamis apud omnes, ſi, dùm bonis omnibus pacem optandam, ac ſalutarem perſuadere conor, Populi Rom. maieſtatem imminuo, ſi tanto nomini maculam timidus inuro, ſi quid ab huius ordinis grauitate alienum pronuntio.

Neque ſum is qui potiùs vtilitati quàm dignitati ſeruiendum putem. Verùm quid in ea concordia turpe? imò quid non honorificum; quid non glorioſum? ſi pacem à nobis hoſtes, non vitiorum deſperatione, nec imbecillitatis conſcientiâ, ſed communis boni deſiderio impulſi, poſtulant? ſi eas fœderis conditiones proponunt, quibus ne victis quidem ampliores ferre poſſumus? quid, rogo vos, optare melius, &c. Dicam audacter ſed verè, hoc ius ineundæ ſocietatis, non modò non infamiæ, ſed & conſilij, ac dignitatis eſſe pleniſſimum. Quid enim, &c.

Si quid nobis aduerſari videbitur, ſtatim refellendum, vel ſi commodius erit Confirmationi ſubiungendum. Nec me mouet quod de illorum perfidia, atque ingenij mobilitate, non tàm honeſta, quàm animoſa contentione diſputatum eſt, &c.

Ab Vtili.

Quod non propter ſe, ſed propter fructum & commodum expetitur: quo iam acquiſita bona conſeruantur, nondum adepta comparantur, arcentur ea, quæ his contraria ſunt.

Quis minùs ſapiens, fortunarum omnium ac libertatis, ſalutis vitæque melioris rationem in pace, concordiaque poſitam eſſe negat? hic commoda pacis & incommoda belli ſubiicienda per Effectus, & Adiuncta varia.

A Facili.

Quod vel nullo, vel certè non magno labore, ſumptu, moleſtiâ, quàm-breuiſſimo tempore confici poteſt: quem locum circumſtantiæ probant, Tempus, Locus, Occaſio, Modus, Inſtrumentum, & alia de quibus ſupra.

Quâ tandem ſpe nos ad hoc bellum inuitat.

A N.? cur vltrò pacem oblatam recuſat? victoriæ fiduciâ? quid ſi turpius victi aliquando fuerimus? fiducia nimia pernicioſa: animus veteri qui ſcit, ſic tutò aggredi, ac vincere glorioſè. An amplitudinis? at hoc non modò periculoſum eſſe, ſed etiam dubium & incertum ſæpè noſtro damno dedicimus: quis fortunam ridentem blandientemque non vereatur? gloriæne? per quot ciuitatum excidia, quot funera gentium, per orbis terrarum ſtragem atque vaſtitatem quęrenda victoria. Et hoc erit imperij noſtri pretium neſcio crudelius, an inuidioſius apud exteras nationes futurum. Quantò facilius tutiuſque ſine ferro, ſine cæde, ſine ſanguine, ſine periculo eò peruenire modo poteſtis, non ſine gloria nominiſque veſtri immortalitate. Certè vobis optanda bona mens ab immortali Deo, vt quoad licet, & in integro poſita res eſt, in B certa poſſeſſione decoris, & imperij potiùs, quàm in incerta, & atroci ſpe alienæ, noſtræque calamitatis hæreatis.

A Neceſſario & Difficili.

Quòd vel aliter fieri, vel commodè vitari non poſſit. Quæ neceſſitas multis capitibus probari poteſt. I. A bellis ciuilibus, nempè non eſſe domi tàm benè pacata tranquillaque omnia, vt hoſtes magis, quàm amicos habere expediat. Verendum P. C. ne occupatis eo bello, ac diſtractis viribus noſtris, vicini moueantur, &c. Per enumerationem malorum quæ ex bellorum incendiis enaſcuntur. Quid Galli? nihilne ab iis nouarum rerum metuendum cenſetis? Quid Germani? putatis ſociorum iniuriam C non vlturos, pro quibus toties arma ſumpſerunt, quid N. &c. Quot infeſtæ Romanis nationes? &c.

Ab hoſtium robore, ac ſæuitia. Qui tandem hoſtes debellandi nobis? quos partim natura ipſa ad ſæuitiam, & immanitatem finxit, conſtans diſciplina perduxit, domeſtica conſuetudo firmauit? quibus nullos noſtri nominis hoſtes vnquam infenſiores habuimus? qui ſemel attriti profligatique vix armis depoſitis atrociores inſurgunt; qui nihil ad nouos ſubindè belli conatus, præter indomitum, atque implacabile odium afferunt; qui ſemel exulceratis repudiatæ pacis offenſione animis, multò quàm ante potentiùs obſtinatiuſque reſiſtent: qui vulneribus ſaucij, ſic quaſi fera, atque efferata bellua, in furias, atque deſperationem aguntur. Sic belluarum D ritu præcipites ruimus in exitium voluntarium; *Neceſſariam odiſſe vitam hominis eſt deſperati.*

Ab Impoſſibili.

Quòd in efficiendi difficultate conſiſtit. Quis ſibi felicem huius infelicis belli promittat exitum in tanta rerum perturbatione, quidquid roboris, ac præſidij fuit in exercitibus fatali plaga concidit, flore Reip. ſublato, extinctis principibus iuuentutis, ſuppleri legiones non poſſunt, exhauſtum eſt ærarium, conſumpta vectigalia, exinanitæ Prouinciæ, quis molem impendentis belli ſuſtineat? Quis infamæ iugum ſeruitutis à ciuium noſtrorum ceruicibus libertatis amans, depellat?

A Tuto.

Quod in tuanda incolumitate ſua, ſuorumque poſitum eſt. Dubitare de hoc ineundo fœdere cum hoſtibus antea ſocietate iunctis, hominis eſt nihil de communi humanitate, parum de Reipub. periculo, ac belli magnitudine, cogitantis. Melius, ac ſecurius clementiâ & humanitate, quàm ſeueritate & inimica crudelitate, res adminiſtratur. Hoc enim vel maximè vinculo, cùm priuatorum inter ſe neceſſitudines, tùm Ciuitatum ſocietates multo arctius copulantur. *Quàm Tutum, quos perdere potueras, ſeruaſſe?*

A Iucundo.

Quòd delectationem affert. Quæ poteſt eſſe B maior Iucunditas, quàm ab armis diſceſſiſſe? quàm cædi, ac ſanguini ciuium pepercisse? quàm ampliſſimas ciuitates, florentiſſima imperia, potentiſſimas prouincias à vaſtitate, atque incendiis eripuiſſe? quàm nullo negotio, ſine cuiuſquam pernicie, interitúque ad ſua, ſuosque perueniſſe? quàm flammas, ac faces, in mortalium ruinam accenſas, extinxiſſe? &c.

Confirmatio.

Rationes quibus confirmatur propoſitio peti poſſunt è locis Rhetorices, ab effectis, conſequentibus, ſimilitudine, contrariis, à minori; à maiori, ab exemplis: quibus omnibus non ſemper vtendum eſt in ſuadendo, ſed iis potiſſimùm qui cauſæ noſtræ rationes confirmabunt.

C

A Minori ad Maius.

Si ſæpius à nobis etiam hoſtibus fœdus non flagitantibus, & debilitatis, ius ſocietatis datum eſt: quid iis facere debemus, qui nondum in poteſtatem noſtram redacti, nec debellati, ſed integri viribus, ac penè victores amicitiam noſtram, ac ſocietatem vltrò poſtulant?

A Exemplis Maiorum.

Quid tu mihi Maiores commemoras, cedo vel vnum, qui paci bellum prætulerit? vos appello præſtantiſſimi Imperatores noſtri, ſi ab hoc bello tantùm Reipub. decoris, ac ſalutis affuturum putaſtis, &c.

D

Epilogus.

Concludit ac ſententiam pronuntiat in hæc ferè verba; Quas ob res: Quæ cùm ita ſint: Itaque nolite dubitare conditiones pacis vltrò propoſitas à potentiſſimis hoſtibus, ſaluâ, & integrâ dignitate noſtrâ, diuturno ac periculoſo bello præponere, &c. In hoc etiam laus, ſpes, expectatio, quæ cohortationis ſunt propria, adhiberi ſolent, ac poſſunt.

Talis illa fuit Alorci militis Annibalis ad Senatum Oratio ſuaſoria apud Liuium lib. 21. Si ciuis veſter Alcon ſicut ad pacem petendam ad Annibalem venit: ita pacis conditiones ab Annibale ad vos retuliſſet, ſuperuacaneum hoc mihi fuiſſet iter, quo nec Orator Annibalis, nec transfuga ad vos veniſſem. Cùm vero ille aut veſtra, A aut ſua culpa manſerit apud hoſtem, ſi metum ſimulauit, ſua: veſtra, ſi periculum eſt apud vos, vera referentibus: ego, ne ignoraretis eſſe aliquas & ſalutis & pacis vobis conditiones, pro vetuſto hoſpitio, quod mihi vobiſcum eſt, ad vos veni. Veſtra autem cauſa me, nec vllius alterius loqui, quæ loquor apud vos, vel ea fides ſit, quod neque dùm veſtris viribus reſtitiſtis, neque dùm auxilia ab Romanis ſperaſtis, pacis vnquam apud vos mentionem feci.

Poſtquam nec ab Romanis vlla vobis ſpes eſt, nec veſtra iam aut arma vos, aut mœnia ſatis defendunt, pacem adferre ad vos magis neceſſariam, quàm æquam. Cuius ita aliqua ſpes eſt: ſi eam quemadmodum vt victor fert, Annibal, ſic vos, vt victi audiatis: ſi non id quod amittitur, in damno, cùm omnia victoris ſint: ſed quicquid relinquitur, pro munere habituri eſtis.

Vrbem vobis, quam ex magna iam parte dirutam, captam ferè totam habet, adimit: agros relinquit, locum aſſignaturus, in quo nouum oppidum ædificetis: aurum argentumque omne, publicum priuatumque ad ſe iubet deferri? coniugum veſtráque corpora, ac liberorum veſtrorum ſeruat inuiolata, ſi inermes cum binis veſtimentis velitis à Sagunto exire. Hæc victor hoſtis imperat. Hæc quamquam ſint grauia, atque acerba, fortuna veſtra vobis ſuadet. Equidem haud deſpero, cùm omnium poteſtas ei à vobis facta ſit, aliquid ex his rebus remiſſurum. Sed hæc patienda cenſeo potiùs, quàm trucidari corpora veſtra, rapi, trahíque ante ora veſtra coniuges, ac liberos belli iure ſinatis.

P V N C T V M II.

Artificium Diſſuaſionis.

EAdem quæ Suaſoriæ ratio, niſi quod argumenta in Diſſuaſione contrariis ex locis duci debent; ſcilicet à turpi, inutili, non neceſſario, periculoſo: denique ab omnibus incommodis, quæ rem diſſuadere poſſunt.

Exordium peti poteſt ex diuerſis circumſtantiis, à perſona ſuadentis, aut eorum qui audiunt & penes quos eſt totius rei iudicium. Ab inſolentia poſcentium pacem, vt qui non tàm rogare, quàm minari, nec tàm ſupplices pacem precari, quàm arroganter fortunam nobis noſtram, bellicosque caſus exprobare, nec tàm inſolenter predicare Ducum ſuorum virtutem, quàm glorioſè nobis eorundem vultum, terroremque, quaſi timidis, obiicere.

Quid aliud ab inſita Genti ferocia, ſuperbiáq; expectare poteramus P. C. quàm ineptiſſimorum hominum importunam vanitatem, ac perfidiam, qui ſe non tàm victos, quàm victores impunè gloriantur? &c.

Si res ipſa poſtulauerit beneuolentiam paucis ſibi conciliabit Orator. Quid de me exiſtimaturi ſitis non ſatis intelligo, eam ob rem rogo vos, ſi quid minùs auribus veſtris, atque animis gratum à me dictum fuerit, aut incredibile, æqui bonique conſulatis, nec antequam de re propoſita pro dignitate veſtra diſputauero, ſententiam veſtram proferatis.

Propoſitio cum Diuiſione ſequitur. Dicam liberè, ſine ſummo imperij detrimento atque de-

decore, nullum cum violati fœderis, ac perturbatæ pacis auctoribus, ius ſocietatis nobis eſſe poſſe.

Confirmatio.

Primò docendum cum turpitudine coniunctam eſſe hanc pacem, quia Romani nominis dignitas, apud gentes exteras minuitur, quæ ſuſpenſæ belli præſentis expectatione, quem res exitum habitura ſit, experiri cupiunt, vt nos inermes & fractos adorientur.

Scitis P.C. quàm grauis impoſita ſit vobis perſona, quàm neceſſaria dignitatis ſuſtinendæ ratio, ex quo Populi, Patrumque conſenſu Reip. curam, & adminiſtrationem ſuſcepiſtis: ſcitis quantum interſit, conſtantem de gentis noſtræ fortitudine opinionem conſeruare, ac tueri, nec permittere, vt maleuolorum rumoribus virtus noſtra ſuperetur: ſcitis de Imperij gloria nos, non tantum cum exteris, ſed etiam cum finitimis certare; quam hæreditatem nominis, & honoris patrimonium, quis non ignominioſæ morti præferat?

Secundò. A conſequentibus & effectis periculoſis; ſi renouandum cum perfidis fœdus cenſeant, aut de bello confeſtim illos inferendo dubitent, ciuium ſtudia langueſcent, & mollientur, militum robur frangetur, excident gladij, fluent arma de manibus, Ducum virtus, & induſtria ceſſabit, eodem denique labefactata motu Reip. concidet.

Enimuerò quis non intelligit ſimul atque auditum fuerit pacis inuiſum nomen, magnam in toto imperio animorum inclinationem futuram? præſens opportunitas delectus celeritatem requiſit? morabitur; vrgens neceſſitas milites imperat, nouos conſcribit exercitus, parat commeatus, ornat claſſes? ſpes pacis molliores efficiet ſocios, belli neceſſarios apparatus retardabit: quærite, &c.

III. Ab Honeſto. Glorioſum eſt inuſtam Reip. labem abſtergere, vlciſci ciuium ſanguinem, clariſſimorum virorum nefariam cædem, fortiſſimorum Imperatorum crudeliſſimam necem perſequi. Verendum eſt armis, & famam præſtare, & conſul ere imperio poſſe.

IV. A Facili. Nullo negotio veteres hoſtes cum auctoritate noſtra, tùm priuatis odiis adductos, in huius belli ſocietatem trahemus.

V. Ab Impoſſibili. Quantæ id nobis, non ignominiæ ſolum, ſed inuidiæ fuerit, perfidos, crudeles, barbaros in amicitiam, ac ſocietatem recipere. Quæ poteſt eſſe pacis conditio cum iis, quos humanitatis nulla ratio in officij religione continet? quod poteſt eſſe fœderis vinculum cum iis, qui nobis toties obſtrictam iureiurando fidem ruperunt? quod firmitatis conſtantiæque monimentum, quibus nihil tàm ſanctum, tàm inuiolatum, tàm religioſum eſt, quod non immanitas lædat, cupiditas violet, audacia perrumpat? quæ poteſt eſſe cum iis ſtabilis firmáque pax, qui ſimiliter atque in mari, quocumq; furoris ac libidinis ventus impulerit, cæci ac præcipites feruntur. Poteſtis iis populis fidei quidquam habere, qui in ſocios, in amicos tàm atrociter, atque hoſtiliter ſeſe geſſerunt? poteſtis cum ea gente fœdus paciſci, quæ æmulatione gloriæ tantùm, & inuidia ducta, hoſpites ac liberatores

A ſuos crudeliſſimè trucidauit? poteſtis, &c.

Concluſio. Quæ cùm ita ſint, veterem Reip. dignitatem reuocate, ſociorum necem vindicate, qui pro ſalute veſtra, pro veſtra, Romanique nominis gloria fortiter occubuerunt, nullam cum armatis hoſtibus pacem habete. Agitur nationum omnium de vobis exiſtimatio, agitur Imperij decus, quod euertere conantur, &c.

Sed nulla grauior illâ M. Furij Camilli diſſuadentis tranſmigrationem Veios Româ penè à fundamentis euerſâ, & incensâ à Gallis, lib. 5. Dec. 1.

Orditur Orationem ab aduerſariorum perſona, quos in odium adducit, ſibique beneuolentiam conciliat à charitate ſua in patriam, & in ciues ſuos.

Adeò mihi acerbæ ſunt, Quirites, contentiones cum Tribunis plebis, vt nec triſtiſſimi exilij ſolatium aliud habuerim, quoad Ardeæ vixi, quàm

B quòd procul ab his certaminibus eram: & ab eadem hæc, non, niſi me conſulto plebiſque iuſſu, reuocaretis, rediturus vnquam fuerim: nec nunc me, vt redirem, mea voluntas mutata, ſed veſtra fortuna perpulit: Quippe vt in ſua ſede maneret patria, id agebatur, non vt ego vtique in patria eſſem: Et nunc tacerem, & quieſcerem libenter, niſi hæc quoque pro patria dimicatio eſſet: cui deeſſe, quoad vita ſuppeditat, aliis turpe, Camillo etiam nefas eſt.

Primum argumentum, quo diſſuadet tranſmigrationem hanc, ducitur à Repugnantibus; ſcilicet vrbem tantis ſudoribus, ac ſanguine formatam relinquere.

Quid enim repetiimus? quid obſeſſam ex hoſtium manibus eripuimus, ſi recuperatam ipſi deſerimus? Et cùm victoribus Gallis, captâ totâ

C vrbe, Capitolium tamen atque arcem, Diique & homines Romani tenuerint, habitauerint; victoribus Romanis, recuperatâ vrbe, arx quoque & Capitolium deſeretur? Et plus vaſtitatis huic vrbi ſecunda noſtra fortuna faciet, quàm aduerſa fecerit.

Secundum vrget à religione Deorum, ad cuius memoriam plerumque molleſcunt animi, & incitantur.

Equidem ſi nobis cum vrbe ſimul poſitæ, traditæque per manus ſimul religiones nullæ eſſent, tamen tàm euidens numen hâc tempeſtate rebus adfuit Romanis, vt omnem negligentiam diuini cultus exemptam hominibus putem. Intuemini horum deinceps annorum, vel ſecundas res, vel aduerſas: inuenietis omnia proſperè eueniſſe ſequentibus Deos: aduerſa, ſpernen-

D tibus.

Quam vt incutiat religionem potentiùs, præſentem Deorum opem commendat ab Enumeratione Effectorum, qui ſæpè formidoloſis rebus & afflictis adfuerint inuocati: ſpreti verò, pœnas repetierint.

Iam omnium primum Veiens bellum, per quot annos, quanto labore geſtum? non ante cepit finem, quàm monitu Deorum aqua ex lacu Albano emiſſa eſt. Quid hæc tandem vrbis noſtræ clades noua? non ante exorta eſt, quàm ſpreta vox cœlo emiſſa de aduentu Gallorum, quàm gentium ius à Legatis noſtris violatum: quàm à nobis, quùm vindicari deberet, eâdem negligentia Deorum prætermiſſum. Igitur victi captiq; ac redempti, tantum pœnarum Diis hominibuſque dedimus, vt terrarum orbi documento eſſemus. Aduerſæ deinde res admonuerunt Religio-

num: confugimus in Capitolium, ad ſedem Iouis Opt. Max. ſacra in ruina rerum noſtrarum, alia terræ celauimus, alia auecta in finitimas vrbes amouimus ab hoſtium oculis: Deorum cultum, deſerti ab Diis hominibusque non intermiſimus. Reddidêre igitur patriam, & victoriam, & antiquum belli decus amiſſum: & in hoſtes qui cœci auaritiâ, in pondere auri, fœdus ac fidem fefellerunt, verterunt terrorem, fugamque, & cædem. Hæc culti, neglectique numinis tanta monumenta in rebus humanis cernentes, ecquid ſentitis, Quirites? quantum vixdum ex naufragiis prioris culpæ cladisque emergentes, paremus nefas. *Et alia multa quæ de Diis ſacrificiisque congerit, probatque piaculum eſſe illa deſerere. Ab iis verò tranſit ad Sacerdotes huic ſacrorum domicilio addictos, quos extra vrbem manere nefas ſit.*

A religione deſcendit ad gloriam Pop. Ro. cui non poteſt non peſſima dedecoris nota inuri, ſi neglectis Deorum ſacrificiis, comitiis, & aliis, quæ longum eſſet tranſcribere, ſic vrget à gloria cui ſemper ſtuduerunt.

Videte quantum inter meam ſententiam veſtramque interſit, Tribuni: vos etiamſi tunc faciendum non fuerit, nunc vtique faciendum putatis? ego contra, nec id mirati ſitis, priùs quàm quale ſit, audieritis, etiamſi tunc migrandum fuiſſet incolumi tota vrbe, nunc has ruinas relinquendas non cenſerem. Quippe tum cauſa nobis in vrbem captam migrandi victoria eſſet glorioſa nobis, ac poſteris noſtris: nunc hæc migratio nobis miſera, ac turpis, Gallis glorioſa eſt. Non enim reliquiſſe victores, ſed amiſiſſe victi patriam videbimini. Hoc ad Alliam fuga, hoc capta vrbs, hoc circumſeſſum Capitolium neceſſitatis impoſuiſſe, vt deſereremus Penates noſtros, exiliumque ac fugam nobis ex eo loco conſciſceremus, quem tueri non poſſemus? Et Galli euertere potuerunt Romam, quam Romani reſtituere non videbuntur potuiſſe.

Vrget acriter ciues ſuos ab Romani nominis gloria, grauiterque illorum inertiam, quâ libertate ſolet, perſtringit.

Quid reſtat, niſi vt ſi iam nouis copiis veniant, & habitare in capta ab ſe, deſerta à nobis hac vrbe velint, ſinatis? quid ſi non Galli hoc, ſed veteres hoſtes noſtri Æqui Volſcique faciant, vt commigrent Romam? velitiſne illos Romanos, vos Veientes eſſe? non malitis hanc ſolitudinem veſtram, quàm vrbem hoſtium eſſe, non equidem video, quid magis nefas ſit.

Remiſſos illorum animos poſtea, verborum facibus admotis inflammat potiſſimùm à charitate patriæ, quæ motibus ſparſim incenſa Oratio graues animorum motus excitat.

Hæc ſcelera quia piget ædificare, hæc dedecora pati parati eſtis? ſi tota vrbe nullum melius, ampliúſue tectum fieri poſſit, quàm caſa illa conditoris eſt noſtri, non in caſis ritu paſtorum agreſtiumque habitare eſt ſatius inter ſacra Penateſque veſtros, quàm exulatum publicè ire? Maiores noſtri conuenæ paſtoreſque, cùm in his locis nihil præter ſyluas paludeſque eſſet, nouam vrbem tàm breui ædificauerunt: nos Capitolio, arce incolumi, ſtantibus templis Deorum, ædificare incenſam piget? & quod ſinguli facturi fuimus, ſi ædes noſtræ deflagraſſent, hoc in publico incendio vniuerſi facere recuſamus?

Tùm charitatem patriæ commendat, & gloriæ vtilitatis argumentum adnectit, ex Romæ ſitu nobili, atque commodis.

Quid tandem, ſi fraude, ſi caſu Veiis incendium ortum ſit, ventóque, vt fieri poteſt, diffuſa flamma, magnam partem vrbis abſumat? Fidenas indè, aut Gabios, aliámue quam vrbem quæſituri ſumus, quò tranſmigremus? Adeò nihil tenet ſolum patriæ, nec hæc terra, quam Matrem appellamus: ſed in ſuperficie tigniſque charitas nobis patriæ pendet? Equidem fatebor vobis (etſi minus iniuriæ veſtræ, quàm meæ calamitatis meminiſſe iuuat) quùm abeſſem, quotieſcumque patria in mentem veniret, hæc omnia occurrebant: colles campique & Tiberis, & aſſueta oculis regio, & hoc cœlum ſub quo natus educatuſque eſſem. Quæ vos Quirites, nunc moueant potiùs charitate ſua, vt maneatis in ſede veſtra, quàm poſtea, quum reliqueritis ea, macerent deſiderio. Non ſine cauſa Dij hominesq́; hunc vrbi condendæ locum elegerunt, ſaluberrimos colles, flumen opportunum, quò ex mediterraneis locis fruges deuehantur, quo maritimi commeatus accipiantur: mare vicinum ad commoditates, nec expoſitum nimia propinquitate ad pericula claſſium externarum, regionum Italiæ medium. Ad incrementum vrbis natum vnicè locum, argumento eſt ipſa magnitudo tàm nouæ vrbis.

Tandem concludit Peroratione ſanè graui, vbi ſanctiora hiſtoriæ inſerit de induſtria, ad maiorem animorum motum, ex religione, rebuſque ſacris.

Quod cùm ita ſit, quæ (malum) ratio eſt expertis alia experiri? quùm iam vt virtus veſtra tranſire aliò poſſit, fortuna certè loci huius transferri hinc non poſſit. Hic Capitolium eſt, vbi quondam capite humano inuento, reſponſum eſt, eo loco caput rerum ſummamque imperij fore. Hîc, cum augurarò liberaretur Capitolium, Iuuentas Terminuſque maximo gaudio Patrum noſtrorum moueri ſe non paſſi: hîc Veſtæ ignes, hîc Ancilia cœlo demiſſa, hîc omnes propitij manentibus vobis Dij, &c.

Grauiſſimæ ſunt Orationes illæ Q. Fabij maximi, & P. Cornelij Scipionis apud Liuium lib. 8. Decad. 3. in quibus prior bellum diſſuadet in Africam transferendum, & hortatur, vt omnibus viribus contractis priùs Hannibal ex Italia eiiciatur, quàm exercitus in exteras nationes deportetur; quâ Oratione ad tempus paratâ Fabius, cùm auctoritate, & inueteratâ prudentiæ famâ, magnam partem Senatus & ſeniores maximè mouiſſet, pluresque conſilium ſenis, quàm animum adoleſcentis ferocem laudarent, poſterior Scipio ſe multis & contrariam ſententiam tueri conatus eſt.

P V N C T V M III.

Conſultatio.

Siue Senatuſconſultum & Deliberatio, vel rogatio legis, aut interceſſio coram Principe; prudenter Ariſt. multa requirit ad hoc Eloquentiæ genus 1. diligenter attendendum coram quo fiat Conſultatio: ſi Rex eſt αὐτοκρατής veritatis inſolens palpo verbiſque ad aſſentationem compoſitis vtendum: Talis fuit Oratio primæ nobi-

litatis Aulici Oſiæ, qui rogatus à Principe Roboamo, num minuenda eſſent à patre Salomone inſtituta vectigalia, plebi expoſtulanti, factus ad Regis nutus & voluntatem, de populi verò ſalute nihil ſollicitus, ab adulatione exorſus eſt. Regem Deum eſſe mortalem, pectus illius oraculum certiſſimum, os ſedem veritatis, quidquid & dicat ſenſiátue pro lege habendum, quippe qui legibus ſuperſtet auctor & arbiter.

Si Senatus, inter æquales longè liberior eſſe debet Oratio, quam ordietur vel ab amore ſingulari quo patriam ſemper vitâ ſuâ cariorem adamauit; vel à diuturno Reip. adminiſtrandæ vſu quem experientia quotidiana peperit, vel à graui quodam effato; Cæſar apud Saluſtium. *Omnes homines qui de rebus dubiis conſultant ab odio, irâ, amicitiâ, atque miſericordia vacuos eſſe debent.*

Si Pontificum cœtus, maior habenda Religionis ratio, ſanctiorumque rituum, ita tamen, vt ſemper officij ſui memor ſit atque veritatis.

II. Affectum omnem proprium depoſuiſſe debet Orator, & induiſſe publicum, ſi non reipſa, ſaltem id auditoribus videatur, qui facilè ei ſe applicant & adiungunt, quem ſciunt vtilitatis ſuæ, commodorumque ſtudioſum.

III. Negotium totum peruidiſſe, loci præterea, temporis cæterarumque rerum momenta diligenter expendiſſe, vt ſcienter in vtramque partem diſputet, ad quod iuuerit varias Conſultationes Herodoti, Liuij, Curtij, Theucydidis & aliorum legiſſe.

Eſt illa Perdiccæ morata ſatis atque ciuilis apud Curtium Conſultatio de Imperatore poſt Alexandri mortem eligendo, lib. 10. num. 6. ſic enim ad milites conuocatos.

Quamquam nulla clades huic, quâ affecti ſumus, par ab iratis Diis excogitari poteſt, tamen magnitudinem rerum, quas egit, intuentibus credere licet, tantum virum Deos accommodaſſe rebus humanis, quarum ſorte completa citò repeterent eum ſtirpi ſuæ. Proindè quoniam nihil aliud ex eo ſupereſt, quàm quod ſemper ab immortalitate ſubducitur, corpori nominique, quamprimùm iuſta ſoluamus, haud obliti, in qua vrbe, inter quos ſimus, quali Rege ac Præſide ſpoliati. Tractandum eſt Commilitones, cogitandumque vt victoriam partam inter hos, de quibus parta eſt obtinere poſſimus. Capite opus eſt. Hoc vno, an pluribus in veſtra poteſtate eſt. Illud ſcire debetis, militarem ſine duce turbam, corpus eſſe ſine ſpiritu. Sextus menſis eſt, quo Roxane prægnans eſt. Optamus vt marem enitatur, cuius regnum Diis approbantibus futurum, quandocumque adoleuerit. Interim à quibus regi velitis, deſtinate.

Quam Propoſitionem ſtatim excipit cuiuſdam Nearchi præceps conciſaque ſententia: Alexandri modò ſanguinem & ſtirpem regiæ maieſtati conuenire, neminem ait poſſe mirari: cæterùm expectari nondum ortum Regem, & qui iam ſit, præteriri, nec animis Medorum conuenire, nec tempori rerum, eſſe è Barſine filium Regis; huic Diadema dandum.

Ad voces & tumultus militum, qui haſtis ſcuta quatientes ſeditionem mouebant, ob Nearchum pertinaciter ſententiam ſuam tuentem, hæc habuit Ptolemæus. Digna prorſus eſt ſoboles, quæ Macedonum imperet genti, Roxanes vel Barſines filius, cuius quoque nomen Europam

A dicere pigebit, maiore ex parte captiui. Cur Perſas vicerimus, vt ſtirpi eorum ſeruiamus? quod iuſti illi Reges Darius & Xerxes tot millium agminibus, tantiſque claſſibus nec quicquam petiuerunt. Mea ſententia hæc eſt, vt ſede Alexandri in Regia poſita, qui conſiliis eius adhibebantur, coëant, quoties in commune conſulto opus fuerit, eóque quod maior pars eorum decreuerit, ſtetur. Duces Præfectique copiarum his pareant

Ad hæc Ariſtonus præcipuus amicorum Perdiccæ nihil cunctatus, eum eſſe deligendum in Imperatorem, quem Alexander moriens dignum iudicaſſet, non alium autem, quàm cui annulum tradidiſſet. Nec enim vnum eum aſſediſſe morienti, ſed circumferentem oculos ex turba amicorum delegiſſe cui traderet. Placere igitur ſummam Imperij ad Perdiccam deferri.

B Quæ non incendia in pectoribus hominum accendit inuidiæ maleuolentiæque funeſta fax? Perdiccæ laudem datam ferre non potuit, Meleager quamuis ab amore potiùs quàm à rei veritate, aut certa virtutis exiſtimatione profectam non ignoraret, ſed illam durè ſatis & aſperè truculentus Orator depreſſit.

Nec Dij ſiuerint, vt Alexandri fortuna, tantiſque Regni faſtigiũ in iſtos humeros ruat, homines certè non ferent. Nihil dico de Nobilioribus, quàm hic eſt, ſed de vitis tantùm, quibus inuitis nihil perpeti neceſſe eſt. Nec verò intereſt, Roxanes filium quandocumque genitus erit, an Perdiccam Regem habeatis, cum iſte ſub tutelæ ſpecie Regnum occupaturus ſit. Itaque nemo ei Rex placet, niſi qui nondum natus eſt. Et in tanta hominum feſtinatione, non iuſta modò, ſed etiam neceſſaria, exactos menſes ſolus expectat, & iam di-C uinat marem eſſe conceptum, quem vos dubitatis paratum eſſe, vel ſubdere? ſi medius-fidius Alexander hunc nobis Regem poſt ſe reliquiſſet, id ſolum ex his, quæ imperaſſet, non faciendum eſſe cenſerem. Quin igitur ad diripiendos theſauros diſcurritis? harum enim opum regiarum vtique populus eſt hæres.

P V N C T V M IV.

Artificium Hortationis.

QVamuis finitima ſit Exhortatio Suaſioni, imò pars eius, ſcilicet Epilogus, qui conſtat, non tàm argumentis, quàm affectibus; quia D tamen aliquid inter eas diſcriminis reperitur, illas ſeiunximus; quippe ſuadendo id agitur, vt qui volunt aliquid aggredi, velint; cohortando, vt vehementius ad illud incendantur: nec ſuadenti ſatis eſt, quid ſit optimum factu, docuiſſe, ſed ſtimulos admouere debet hortator, quibus, vel difficultate & periculo deterritos, vel ignauiâ retardatos, ad opus immortalitate dignum impellat. Suaſor plerumque ſententiam mutat; Exhortator animum addit: ille aut errantibus, aut hæſitantibus ſuadet: hic ceſſantes, aut etiam currentes incitat. Tamen vt in Suaſionem ferè ſemper cadit Exhortatio; ita nec tardò contingit illam vti Suaſione.

Iam habendi ſunt ſtimuli quidam, & incitamenta virtutum, ex quibus Exhortatorium genus componi debet. His potiſſimùm vtuntur Ora-

toses, Laude, Spe, Metu, Odio, Amore, Miſeratione, Æmulatione, Expectatione, Exemplis, Obſecratione, & aliis grauibus affectibus, de quibus poſtea.

Exordium ferè nullum eſt, niſi ex circumſtantiis rerum, locorum, perſonarum, vel eius qui dicit, vel eorum qui audiunt.

A priſtina virtutis ac rerum præclarè geſtarum recordatione, quod in iſtis valet plurimùm; quippe laus militum ab Imperatore profecta non poteſt non eſſe iucundiſſima. Si veſtros animos metu perculſos viderem, & minus erectos ad libertatem, hortarer vos, meæque virtutis, ac veſtræ documenta repeterem. Quoties, &c.

Inſinuatione nonnunquam vtendum eſt. Scio quam parum grata ſint auribus veſtris futura quæ dicam: ſed etiam Medici grauiores morbos aſperis remediis curant feliciter, & nauis peritus gubernator, vbi naufragium timet, quod leruari poteſt, iacturâ redimit.

Ab expoſitione periculi. Non ignoro Commilitones mei, quàm multa paſſim iactata ſint in vulgus à veſtræ gloriæ, virtutiſque, non tàm æmulis, quàm inuidis hoſtibus, quibus animos veſtros terroris neſcios frangerent, ac de manibus partam victoriæ palmam eriperent: quibus autem hæc ingerunt? iis nempè, qui famam malum, tam velox, quàm mendax eſſe non ignorant, qui ſæpè decepti fictis rumoribus, auribus nihil credunt, oculis omnia, qui, &c.

A Laude.

Iam inueſtigandæ rationes, quibus permoueantur animi. Magnam imprimis vim habet ad excitandam cupiditatem commemoratio Laudis & Gloriæ: quæ quidem duobus modis fieri poteſt; vel ſi hunc, quem adhortari volumus, prius ipſi laudemus: vel ſi proponamus Laudem & Gloriam velut illicem cupiditatis. Prioris exemplum eſt Ciceronis illud inſigne pro Sextio n. 138. Vbi recenſitis difficultatibus quæ ſubeundæ ſunt, ſocordes & ignauos profitetur ſe non cohortari. *Huic hominum generi fateor, vt ante dixi, multos aduerſarios, inimicos, inuidos eſſe, multa proponi pericula, multas inferri iniurias, magnos eſſe experiundos & ſubeundos labores: ſed mihi omnis Oratio eſt cum virtute, non cum deſidia; cum dignitate, non cum voluptate; cum iis, qui ſe patriæ, qui ſuis ciuibus, qui Laudi, qui Gloriæ, non qui ſomno & conuiuiis, & delectationi natos arbitrantur. Nam ſi qui voluptatibus ducuntur, & ſe vitiorum illecebris, & cupiditatum lenociniis dediderunt: miſſos faciant honores, nec attingant Remp. patiantur viros fortes labore, ſe otio ſuo perfrui.*

Verum eſt id effatum nobiliſſimi apud Stobæum Philoſophi πᾶν τὸ τιμώμενον αὔξεται omne honoratum augeri, cùm Laus ex Syneſio epiſt. 62. ſit μόνος ἀρετῆς ἔπαινος virtutis merces, & propria mortuorum poſſeſſio, vt benè Demoſthenes de falſa legat. ἔπαινος δὲ τεθνεώτων κτῆμά ἐστι. Propterea naturæ blandimentum hoc, ſæpius in Cohortationibus adhibendum: ſiquidem hoc rore fœcundæ virtutes adoleſcunt in reliquum tempus. Quod fiet, ſi prius res ab eo præclarè geſtas artificioſa Laude dilatabimus, ſi hortabimur, vt animosè benè cœpta perficiat. Blandè Cic. monet Cæſarem res à te geſtas hactenus admiratione quidem eſſe dignas, ſolidæ tamen lau-

A dis nihil habere, niſi rebus inceptis manum extremam adhibuerit. Pro Marcello n. 27. *Quæ ſi rerum tuarum immortalium hic exitus futurus fuit, vt deuictis aduerſariis, Remp. in eo ſtatu relinqueres, in quo nunc eſt: vide quæſo, ne tua diuina virtus admirationis plus ſit habitura, quam gloriæ. Siquidem gloria eſt illuſtris, ac peruagata multorum, & magnorum, vel in ſuos ciues, vel in patriam, vel in omne genus hominum fama meritorum. Hæc igitur tibi reliqua pars eſt, hic reſtat actus, in hoc elaborandum eſt, vt Remp. conſtituas.*

Talis eſt illa Hortatio eiuſdem ad Q. Fratrem l. 1. ep. 1. *Illud te ad extremum, & oro & hortor, vt tanquam Poëtæ boni, & actores induſtrij ſolent, ſic tu in extrema parte, & concluſione muneris, ac negotij tui diligentiſſimus ſis, vt hoc tertius annus*
B *imperij tui, tanquam tertius actus perfectiſſimus, atque ornatiſſimus fuiſſe videatur.*

Si generis claritatem, ſi præſtantiam ingenii, ſi vires & ſapientiam, ſi virtutem ac ætatem, ſi rerum vſum extollamus, ac ne quid iis indignum admittat, admoneamus. Obuia ſunt paſſim horum omnium exempla Cic. pro Sextio n. 139. Optimates non ſocordes & ignauos, ſed fortes commouet. Qui bonam famam bonorum, quæ ſola verè gloria nominari poteſt, expetunt, aliis otium quærere debent, & voluptates, non ſibi. Sudandum eſt his pro communibus commodis, adeundæ inimicitiæ, ſubeundæ ſæpè pro Rep. tempeſtates: cum multis audacibus, improbis, nonnunquam etiam potentibus dimicandum. Qui horum impetus, & conatus repreſſerunt, qui auctoritate, qui fide, qui conſtantiâ, qui magnitudine animi, conſiliis audacium reſtiterunt: ij Graues, ij Principes, ij Duces, ij Au-
C ctores huius dignitatis, atque imperij ſemper habiti ſunt.

Vnius diei quot, & quantæ virtutes veſtræ fuerunt? Domuiſtis gentes immanitate barbaras, multitudine innumerabiles, locis infinitas, omni copiarum genere abundantes: quoties obſeſſi opera interdiu moliti eſtis? hoſtium impreſſiones arcuiſtis, noctem in excubiis egiſtis? iniurias cœli fortiter ac generosè pertuliſtis? quoties conſpirantibus in vos periculis bellorum fortunam prouocaſtis? quoties in medios obices ſtricto ferro penetraſtis? quoties intrepidi fluctuum Decumanorum vortices, procellarum violentiam, formidoloſi æſtus incrementa contempſiſtis? vt commercium cum fluctibus, procelliſque vos habere crederent hoſtes, ac mirarentur veſtram in
D aggrediendo audaciam, in perficiendo facilitatem, in vincendo virtutem ac felicitatem prædicarent. Ite alacres & hoc facto poſtremum vitæ glorioſæ actum claudite. Diſcant poſteri timorem nunquam vidiſſe Francorum gentem niſi in vultu tergóque hoſtium, ſed Spe plenam ac virtute gloriam quam à maioribus ſuis acceperat, poſteris integram reliquiſſe, &c.

Poſterioris Ideam ſuggerit idem Cicero. Pro Sextio n. 137. à nobilitate Romanam iuuentutem ad magna hortatur. *Hæc eſt vna via mihi credite, & laudis & dignitatis & honoris: à bonis viris ſapientibus, & bene natura conſtitutis laudari, & diligi, noſſe deſcriptionem ciuitatis, maioribus noſtris ſapientiſſimè conſtitutam, &c.*

Sic à se quempiam excitamus dùm piam, religioſam, magnificam, nouam, & arduam dicimus. Quo motiuo Tullius ſuos ad libertatem recuperandam

ſandam & conſeruandam hortatur Phil. 10. nu. 20. *Pro libertate vita periculo decernendum eſt. Non enim in ſpiritu vita eſt, ſed ea nulla eſt omnino ſeruienti, omnes nationes ſeruitutem ferre poſſunt. noſtra ciuitas non poteſt nec vllam aliam ob cauſam, niſi quòd illa laborem, doloremque fugiunt, quibus vt careant, omnia perpeti poſſunt: nos ita à maioribus inſtituti, atque imbuti ſumus, vt omnia conſilia, atque facta, ad virtutem, & dignitatem referamus. Ita præclara eſt recuperatio libertatis, vt ne mors quidem ſit in repetenda libertate fugienda. non eſt veſtri, nominiſque Romani dubitare eum ſpiritum, quem natura quis debeat, patriæ reddere.*

Si quis Chriſtianos duces ad bellum ſacrum; hortetur, religioſam rem atque glorioſam proponet. Ergo degeneres animi nihil altum ſpirantes nemo ſciet natos, nemo vixiſſe nos conqueretur, pugnemus, æternitati viuamus, Chriſto vincamus, & vel Martyrij palmam glorioſè, vel Chriſti ſalutis noſtræ reparatoris cunas de manibus hoſtium extorqueamus. Quid enim præſtantius nobis accidere poteſt, quid optabilius ad immortalem gloriam, atque ad memoriam nominis noſtri ſempiternam, quàm omnes nos vitam naturæ debitam, Deo parenti reddere? Gloriæ fugientis vmbram quæſierunt Alexandri ſuperbiæ faſtu inſolentes, nos ſolidam & verè Chriſtianam quæramus. Etenim per nouas victorias & parta de Mahumetanis trophæa ſepultum & intermortuum multis ante ſæculis nomen excitare? quanta gloria; loca illa, quæ ſuo Chriſtus in terras aduentu, miraculis, doctrinâ, cruore ipſo conſecrauit, ab impiorum manibus iuſtis armis extorquere? quantum decus? aduerſus infideles pugnare, barbaros vincere, qui omni crudelitate teterrimi, vrbes rapinis, adyta ſacrilegiis, templa incendiis exhauriunt; quanta laus? latentem fidei gloriam reuocare, totam Idolorum noctem, ſuperſtitionumque tenebras effugare, ab immani crudeliſſimaque tyrannide Palæſtinam gentem, miſeram, afflictam, ſupplices nobis tendentem manus, vindicare, de vniuerſa demum Eccleſia bene-mereri, quid eſt immortalitatem conſequi, ſi hoc non eſt? quapropter eamus, vincamus, vt Chriſtus triumphet. De fide agitur quam omni conatu funditus delere conatur impius; Agitur in hoc bello, tùm vniuerſi populi Chriſtiani, tum Imperij ſalus & authoritas, quàm bello retinere poſſumus: agitur orbis terrarum de nobis exiſtimatio, quæ in huius belli euentu poſita, in perpetuum periclitatur, &c.

Ad verecundiam, florem virtutum amabilem de more fortiter ac venuſtè prouocat, atque hortatur Ennodius lib. 12. epiſt. 7. dum adoleſcentes ſtudia literarum capeſſentes informat. Ad diſciplinam artem properantes, matrem bonorum operum amate verecundiam, quæ ita ex ſe variarum ſpecies virtutum fœcunda, & Virgo parturit, vt impudentia procax, & corrupta vitiorum, hæc vos, hac voce, vt ad eam tendatis, hortatur.

Tingite candentes roſeo de murice vultus,
Atque fidem morum pandite de facie.
In niueo ſpargens maculas ſis pulchrior ore,
Cùm ſudans tenerum roſcida colla feras.
Nil tibi plus lingua tribuas, quàm ſtemmate frõtis,
Quicquid amare libet, hinc tibi concilia.

Nefas eſt huic tàm ſacro manus negare conſilio,

A quando & ipſa quæ loquitur quæſtuoſi decoris dote redimita, nobilitatis vel amplificat bona, vel ſuggerit.

A Spe.

Plurimum ad permouendos animos valet Spes imprimis erigenda Adhortationibus, in quibus alios impellimus ad opus aliquod arduum aggrediendum. Quod incitamentum ſæpius adhibuit Cicero pro Marcello. num. 29. Vbi Cæſarem hortatur ad vitæ ſuæ conſeruationem, & id quidem à ſpe immortalitatis.

Animus cum nunquam his anguſtiis, quas natura nobis ad viuendum dedit, contentus fuit ſemperque immortalitatis amore flagrauit. Nec verò hæc
B *tua vita dicenda eſt, quæ corpore, & ſpiritu continetur: illa inquam illa vita tua eſt, Cæſar, quæ vigebit memoria ſæculorum omnium: quam poſteritas alet, quam ipſa æternitas intuebitur. Huic tu inſeruias, huic te oſtentes, oportet, &c.*

Elegantius multò, pro Sextio num. 145. *Amemus patriam, pareamus Senatui, conſulamus bonis, præſentes fructus negligamus, poſteritati, & gloriæ ſeruiamus: id eſſe optimum putemus, quod erit rectiſſimum: Speremus quæ volumus, ſed quod acciderit, feramus, cogitemus denique corpus virorum fortium, magnorumque hominum eſſe mortale: animi verò motus, & virtutis gloriam ſempiternam: Neque hanc opinionem, ſi in illo ſanctiſſimo Hercule conſecratam videmus, cuius corpore ambuſto, vitã eius & virtutem immortalitas excepiſſe dicitur; minus exiſtimemus, eos, qui hanc Remp. ſuis conſiliis, aut laboribus, aut auxerint, aut defenderint, aut ſeruarint eſſe immortalem gloriam conſecuturos.*

C Magnificè quondam ad ſuos milites virtute bellica nobilis Dux. Durum nihil videri debet, quo paratur æterna felicitas, ad illam contento curſu properemus, immortalis nemo factus ignauiâ.

Spes etiam amplioris fortunæ iacentes animos erigit, dum regionis fertilitas proponitur, magna virtutis illecebra. Sic Decius ardentes inflammat apud Liuium lib. 10. Si vultis vos pro virtute ſpes gerere omnes Samnitium vrbes, fortunæque in vrbibus relictæ veſtræ ſunt: quando legiones eorum tot præliis fuſas, poſtremò finibus expuliſtis. Vendite iſta: & illicite lucro mercatorem, vt ſequatur agmen. Ad Romuleam vrbem hinc eamus: vbi vos labor haud magnus, præda maior manet.

D Interdum commoda cum incommodis conferre, per contentionem licebit.

Ab Amore.

Vehementer commouebimus audientes, ſi eorum charitatem, quorum gratia res geritur, commemoratione grata renouabimus. Nimirum ſi Chriſtianos auitæ virtutis ac religionis propugnatores acerrimos à Turcis tàm ſancti nominis hoſtibus, in ferrum & vincula coniectos dicat, ſi virgis ac verberibus cæſos, æternis tenebris pro Chriſti amore mancipatos, tædis ardentibus euiſceratos; denique omnibus tormentorum generibus excarnificatos, narret.

Rurſus, armatos armabimus in vindictam, ſi

A odium & atrocitatem in eos contra quos dimicatio ſuſcipitur, quàm grauiſſimè exaggerabimus. Quod eloquio nobilis ac potens pluribus in locis præſtat. Verrina 7. a. in Catil. & 3. Feliciter hæreticorum rabiem deſcripſit in Catholicos ſæuientium, vt hos ad religionis ac ſalutis ſuæ defenſionem animaret, ad dicendum non mediocriter inſtructus Orator. Quis clades publicas poſſit ſine lacrymis recordari? quis infelicem Galliam ſuorum ſanguine fœdatam, vexatam, laceratam, diſcerptam ab hoſte importuniſſimo, ſiccis oculis poſſit intueri, & non ad eius defenſionem armari? quid coniunctis in communes hoſtes animis, & potentia non illorum audaciam, impietatem, rebellionem profligamus? Veſtram fidem commilitones appello; Credine poteſt, an hiſtoria præteriti cuſtos temporis nobis impoſuit, hæreticos non pridem, viua atque ſpirantia ſacerdotum B corpora humi fodiſſe? capita reliquiſſe prominentia, quæ diſcum verſantibus metam ſignarent; duo commiſiſſe viuos homines arctiſſimis vinculis hæreticorum in Catholicos crudelitas colligatos, vt vrgente fame alter alterum in rabiem actus, voraret; ſuris interceptorum alligaſſe nefrendes, quorum importuno clamore ſues matres excitæ, inſontes diſcerperent; ferreas calces ſubdidiſſe pedibus, vt equis; ignem inſtillaſſe, vt porculis; euiſceraſſe ventres, in quibus equi pabulum ſumerent, vt in præſepio; interfectorum exta adhuc calentia, per humeros traduxiſſe, vt baltheum; vel inuoluta baculo prætuliſſe, vt trophæum; truncas Catholicorum nares per ludibrium pileis prætexuiſſe, vt laciniam; vel abſciſſas aures circumduxiſſe, vt cingulum; capita rotauiſſe, vt globulos; oculos acu diſcreuiſſe, vt telas: in molendinis aquariis membra omnia rotâ C vertente, eliſiſſe, triuiſſe, vt triticum; in ventilatis piſtrinis leuiter agitaſſe, vt turbinem; multos è ſummis arcibus, è cacumine prærupti montis, præcipites egiſſe in ſubiecta ſaxa, vel in lacunoſas conualles; templa ſpoliaſſe, aras incendiſſe, Sanctorum imagines truncaſſe, & quod eſt in Catholica religione auguſtiſſimum, modò pedibus attriuiſſe, modò equis, canibuſque appoſuiſſe, eademque crudelem impietatem latrociniis, ſacrilegiorumque veſtigia impreſſiſſe, quæ non ad exigui horrorem temporis, ſed ad exectationem poſteritatis ſempiternam extent; vos illa videtis; ſcitis, horretis, & ſtatis inermes, ignaui? vbi pietas? vbi virtus? &c.

A Commiſeratione.

D Iiſdem fermè rationibus efficitur commiſeratio, ſi propinquorum ſolitudinem, ſi ſociorum luctum, ſi amicorum ſqualorem: è regione verò, inimicorum potentiam, ferociam, audaciam, inſolentiam adducamus. Si quem veſtrum fortè commouet hoc quod auditum eſt hoſtem immanitate teterrimum, humanique ſanguinis ſitientem, ad nos accedere diſtricto gladio vnumquemque ad cædem depoſcere, iam multis ceruices fregiſſe, templis atque ædibus ſacris fidelibus plenis funeſtos ac nefarios ignes intuliſſe; infinitos propè catenis grauesac verberibus, ad necem cæſos, in ſeruitutem abduxiſſe, liberos in ſinu parentum interfectos; quis vobis animus eſt: Clamat parentum noſtrorum ſanguis, atque à filiis petit, vt de barbaris, & ſacrilegis hominibus repetant vltionem: clamat, &c. Turpe ſit has non

A audire voces, quæ ſaxeum pectus c[illegible], &

Et eleganter & pie Cic. patriæ l[illegible] conſeruandæ ſtudioſiſſimus, in Cat. 4. [illegible] *Quæ cùm ita ſint, vos ne populo Ro. deeſſe videamini prouidete. Obieſſa facibus, & telis impiæ coniurati[illegible], vobis ſupplex manus tendit patria communis; vobis ſe, vobis vitam omnium ciuium, vobis arcem & Capitolium, vobis aras Penatium, vobis illum ignem Veſtæ perpetuum ac ſempiternum, vobis templa Deorum, atque delubra, vobis muros, atque vrbis tecta commendat, &c.*

A Metu Periculorum.

Artificium illud eſt Oratoris metum proponere, vt audaciam excitet, ac v[illegible] cupidi[illegible] flamma contrario timoris vento [illegible] ardeſcat. Cicero 4. in Catilinam n. 11. *Videor mi-* B *hi hanc vrbem videre, lucem orbis terrarum, atque arcem omnium gentium, ſubito vno incendio concidentem: cerno animo ſepultam patriam, miſeros atque inſepultos aceruos ciuium; verſatur mihi ante oculos aſpectus Cethegi, & furor in veſtra cæde bacchantis. Quare conſulite vobis, proſpicite patriæ, conſeruate vos, coniuges, liberos, fortunaſque veſtras: populi Rom. nomen ſalutemque defendite.* Qui locus vehementiſſimus eſt ad excitandam Senatorum conſtantiam in coërcendis coniuratis.

Ab Æmulatione.

Non ſimplex eſt ab æmulatione exhortandi ratio. Vtrimque enim accreſcent animi, ſi virtutem Æmulorum, gloriam, ſtudium, conatum, opes, cum Amplificatione ob oculos ponamus: aut eorumdem ignauiam, infirmitatem, inopiam, per C Comparationem eleuemus. Exempla ſunt ex affectibus repetenda.

Quid? potuerint maiores noſtri exigua militum manu, ſperatum victoriæ fructum, de manibus hoſtium eripere glorioſi; nos cum tantis copiis inglorii recedemus? Si quid ſit in Rege felicitatis, in ducibus animi, in militibus audaciæ, in Gallia virium, non iam pugnam, ſed cædem inchoare, diſcant ſemel, nos maiorum virtutem tueri poſſe, &c.

Proderit eleuare nonnunquam Vires hoſtium, & illos plus habere terroris, quàm virtutis, prædicare. Sic pro concione milites ſuos Manlius in Gallos armauit, apud Liu. l. 38. Non me prætereunt milites, omnium quæ Aſiam colunt, gentium; Gallos fama belli præſtare. Inter mitiſſimum genus hominum ferox natio peruagata bello propè or- D bem terrarum cepit, procera corpora, promiſſæ, & rutilatæ comæ, vaſta ſcuta, prælongi gladii: ad hoc cantus ineuntium prælium, & vlulatus, & tripudia, & quatientium ſcuta in patrium quendam morem, horrendus armorum crepitus: omnia de induſtria compoſita ad terrorem. Sed hæc quibus inſolita, atque inſueta ſunt, timeant; Romanis Gallici tumultus aſſuetis, etiam vanitates notæ ſunt. Semel primo congreſſu ad Alliam olim fuderunt maiores noſtri: ex eo tempore per ducentos iam annos pecorum in modum conſternatos cædunt, fugantque: & plures propè de Gallis triumphi, quàm de toto orbe terrarum acti ſunt: Iam vſu hoc cognitum eſt; ſi primum impetum quem feruido ingenio, & cæcâ irâ effundunt, ſuſtinueris, fluunt ſudore, & laſſitudine membra; labant arma, mollia corpora, molles, vbi ira

conſedit, animos, ſol, puluis, ſitis, vt ferrum non admoueas, proſternunt. Non legionibus legiones ſolùm experti ſumus, ſed vir vnus cum viro congrediendo, T. Manlius, M. Valerius, quantum Gallicam rabiem vinceret Romana virtus, docuerunt.

Iam M. Manlius vnus agmine ſcandentes in Capitolium Gallos detruſit; & illis maioribus noſtris cùm haud dubiis Gallis in terra ſua genitis res erat. hi iam degeneres ſunt, mixti, & Gallogræci verè appellantur. Sicut in frugibus, pecudibúſque, non tantùm ſemina ad ſeruandam indolem valent, quantùm terræ proprietas, cœlique, ſub quo aluntur, mutat. Maſſilia inter Gallos ſita traxit aliquantum ab accolis animorum: Tarentinis quid ex Spartana dura illa & horrida diſciplina manſit? *Generoſius in ſua quidquid ſede gignitur, inſitum aliena terra in id quo alitur, natura, vertente ſe, degenerat.* Phrygas igitur Gallicis oneratos armis, ſicut in acie Antiochi cecidiſtis, victos victores cædetis.

Magis id vereor ne parum indè gloriæ, quàm ne nimium belli ſit. Attalus eos Rex ſæpè fudit fugauitq;. Nolite exiſtimare, belluas tantum recens captas feritatem illam ſilueſtrem primò ſeruare: deinde cùm diù manibus alantur miteſcere: in hominum feritate mulcenda non eandem naturam eſſe: Eoſdem hos creditis eſſe, qui patres eorum auique fuerunt? extorres inopia agrorum profecti domo per aſperrimam Illyrici oram, Pœoniam indè & Thraciam, pugnando cum ferociſſimis gentibus emenſi, has terras ceperunt. Duratos eos tot malis exaſperatoſque accepit terra, quæ copia rerum omnium ſaginaret. Vberrimo agro, mitiſſimo cœlo, clementibus accolarum ingeniis, omnis illa, cum qua venerant, manſuefacta eſt feritas.

Vobis mehercule Martis viris cauenda, ac fugienda quamprimùm amœnitas eſt Aſiæ; tantùm hæ peregrinæ voluptates ad extinguendum vigorem animorum poſſunt, tantùm contagio diſciplinæ, moriſq; accolarum valet. Hoc tamen feliciter euenit, quod ſicut vim aduerſus vos nequaquam, ita famam apud Græcos parem illi antiquæ obtinent, cum qua venerunt; belliq; gloriam victores eandem inter ſocios habebitis, quam ſi ſeruantes antiquum ſpecimen animorum Gallos viciſſetis.

Ab Expectatione.

Concitantur ex hoc loco, ſi doceamus quanta ſit omnium de illorum virtute expectatio; quam admodum probabilem efficiemus à generis nobilitate, ab indole palàm ſpectata, à rebus præclarè geſtis & gerendis, atque aliis id genus circumſtantiis. Non tàm hortor vt faciatis, quàm gratulor vltrò properantibus ad gloriæ meſſem atque triumphorum, quò noſtra vota virtutem veſtram inuitant. Magnificentius eſt honorem meruiſſe, quàm obtinuiſſe, animos tantum alacritatis, & fiduciæ plenos exhibere; ſi quid in vobis generoſæ mentis, ſi paternæ indolis, ſi qua ſcintilla pietatis in patriam, ſi quid conſtantis animi, ſi quid heroïcæ virtutis, expromite. Vos ſpectant ciuium oculi, veſtris humeris innixa patria requieſcit, ruitura ſi vos ſubduxeritis; Macte generoſi Duces, & quam de vobis conceperunt omnes opinionem, vel ſanguine veſtro poſteritati conſignate.

E diuerſo ſi maleuolorum expectationem atrociter exaggerabimus, velut calcaribus admotis iam remiſſos concitabimus; ſi quantum gaudium eorum futurum ſit, quæ ſcommata, qui riſus, quanta ferocitas, ſi res parum feliciter euenerit, ſub oculos ſubiiciemus. Vix dici poteſt, quàm ſit ingens ſtimulus generoſo animo, vltio iniuriarum. Refugit animus ea referre, quæ ab aduerſariis veſtris, &c.

Ab Exemplis.

Quantum ad imitationem acuendam valeat propoſita virorum illuſtrium auctoritas, nihil attinet hoc loco dicere, res Exemplis fiet clarior; Cicero contra Catilinam 4. ſeipſum hortatur ad omnia fortiter pro Rep. perferenda n. 21. *Sit Scipio clarus ille cuius conſilio atq; virtute in Africã redire, atq; ex Italia decedere coactus eſt; ornetur alter eximia laude Africanus, qui duas vrbes huic Imperio infeſtiſſimas Carthaginem Numantiamq; deleuit. Habeatur vir egregius Paulus ille, cuius currum Rex potentiſſimus quondam, & nobiliſſimus Perſes honeſtauit: ſit in æterna gloria Marius, qui bis Italiam obſidione & metu ſeruitutis liberauit; anteponatur omnibus Pompeius, cuius res geſtæ atque virtutes, iiſdem, quibus Solis curſus, regionibus ac terminis continentur. Erit profectò inter horum laudes aliquid loci noſtræ gloriæ: niſi fortè maius eſt patefacere nobis prouincias quò exire poſſimus, quàm curare, vt etiam illi, qui abſunt, habeant, quò victores reuertantur.*

Ponite vobis ob oculos Principum noſtrorum virtutem qui ſacrum bellum tàm piè, quàm fortiter ſuſceperunt; ſic iucunda Heroũ recordatio nos ad illorum venerationem ſimul, & imitationem inflãmabit. Vis Martellum referam eiuſque filium duo belli fulmina, cæteroſque de re Chriſtiana benè meritos, à Gregorio III. ſupplicibus literis euocatos trecenta ſeptuaginta quinque Saracenorum millia Toronicis campis, vno die, vna pugna, vno impetu, ad internecionem cecidiſſe? hanc virtutem imitamini. Mahumetani ſacrilegia Romanis aris inferre minantur, atque ad vrbem ipſam ſibi aditum patefacere Francorum internecione cogitant. Carolus ſe illi torrenti opponit, & tantam, tàm formidoloſi latrocinij molem ſuſtinet, frangit, comminuit: hanc fortitudinem æmulamini. Indomita gens, ac peruicax, Chriſti contemptrix Eccleſiæ iugo ſuauiſſimo ſubdenda penitùs eſt; Francorum Rex Carolus, nondum Imperator, aduerſus eam armatur, atque idem tres, & triginta totos annos, admirabili fortitudine pugnat, vincit, triumphat; tantam mentis celſitudinem ſequimini. Duriſſimo ſeruitutis iugo preſſos Palæſtinæ Chriſtianos in libertatem aſſerit, quem ſacris aris colimus, Ludouicus. Hanc virtutem ac fortitudinem reuocate Franci nobiles, & quò arma veſtra, eòdem Chriſtiana pietas, veraque fides penetrent.

Vultis externa referam, & Romanos militiæ Principes, ac triumphorum auidiſſimos proponam Pompeios, Cæſares, Marcellos, Scipiones, qui omnes honeſtis gloriæ ſtimulis incitati, quæ non pericula prouocarunt, quæ bella, quas dimicationes non ſuſceperunt? Vultis Græcos & Perſas, belli gloria non aliis inferiores, quæ facinora, quos plauſus, quam admirationem ſuæ virtutis non excitarunt? Nos ſoli ſine ſenſu laudis ac deſiderio viuemus ignoti? imò verò cernamus animo quondàm exultantes in equis Reges noſtros inter liliata verilla, & florentiſſi-

mos exercitus ſedem Pontificibus, Italiæ pacem, A Eccleſiæ dignitatem, captiuis libertatem, reſtituiſſe, qui tacitè nos admonent imperia ſudoribus; victorias periculis, veram immortalitatem glorioſa morte comparari; poſteritati laboremus & veræ gloriæ ſeruiamus, quàm indignum virtute noſtra corpus ad delicias, labores ad quietem, ad rei domeſticæ curam, turpem auaritiam, reuocare, pugnemus, & Chriſto vincamus, &c.

Accedit ad hanc ideam artificium fortiſſimi ducis Annibalis, qui rebus potius, quàm verbis milites ſuos adhortandos cenſebat teſte Liuio l. 21. num. 42. Circumdato ad ſpectaculum exercitu, captiuos montanos vinctos in medio conſtituit, armiſque Gallicis ante eorum pedes proiectis, interrogare interpretem iuſſit, quis; ſi vinculis leuaretur, armáque & equum victor acciperet, decertare ferro vellet. Cùm verò ad B vnum omnes ferrum pugnamque poſcerent, & vnuſquiſque hoſtem deligeret, quem fortuna dediſſet, vt cuiuſque ſors ceciderat (fuerat enim res ſorti permiſſa) alacer inter gratulantes gaudio exultans, cum ſui moris tripudiis arma raptim capiebat. Tanta fuit pugnantium contentio, tantus ardor, vt non vincentium magis, quàm benè morientium fortuna laudaretur. Ergo ab hoc exemplo ſuos adhortatus milites Annibal ſic loqui cœpit. Si quem animum in alienæ ſortis exemplo paulò antè habuiſtis, eundem mox in æſtimanda fortuna veſtra habueritis, vicimus milites: neque enim ſpectaculum modò illud, ſed quædam velut imago veſtræ conditionis erat: ac neſcio an maiora vincula, maioreſque neceſſitates vobis, quàm captiuis veſtris fortuna circumdederit. Dextra læuáque duo maria claudunt, nullam ne ad effugium quidem C nauem habentibus, circa Padus amnis, maior ac violentior Rhodano, à tergo Alpes vrgent vix integris vobis, ac vigentibus tranſitæ. Hìc vobis vincendum, aut moriendum milites eſt, vbi primum hoſti occurriſtis; & eadem fortuna, quæ neceſſitatem pugnandi impoſuit, præmia vobis ea victoribus proponit, quibus ampliora homines, ne à Diis quidem immortalibus optare ſolent.

Hæc, vt per ſe patet, ratio cohortandi maximè idonea eſt, cùm ipſis etiam oculis ſubiicimus, quid animo perſuadere nitimur.

Ab Obſecratione.

Extremum ſibi locum vendicat: poſtquam enim illis exhortandi locis vſi fuimus, quos con- D cione noſtra permouemus, per virtutem aliquam, per feliciſſimam indolem, per gloriam benè rebus geſtis-partam, per Deum & Sanctos, per Religionis ſtudium & amorem pietatis, per quiduis aliud, quod rei, ac perſonæ conueniat, illos obteſtabimur, vt ſe digna & velint & audeant. Eſt illa grauis & incenſa Darij Regis ad milites ſuos concio ex Curtio lib. 3.

Ad extrema peruentum eſt. Matrem meam, duas filias, Ochum in ſpem huius imperij genitum, illos Principes, illam Sobolem Regiæ ſtirpis, duces veſtros, regum inſtar vinctos habet: niſi, quod in vobis eſt, ipſe ego maiore parte captiuus ſum. Eripite viſcera mea ex vinculis, reſtituite mihi pignora, pro quibus ipſe mori non recuſo. Parentem, liberos (nam coniugem in illo carcere amiſi) credite nunc omnes extendere ad vos manus, implorare patrios Deos, opem veſtram, miſericordiam, fidem expoſcere, vt ſeruitute, vt compedibus, vt precario victu ipſos liberetis. An creditis æquo animo iis ſeruire, quorum Reges eſſe faſtidiunt? Video admoueri hoſtium aciem: ſed quò propius diſcrimen accedo, hoc minus iis, quæ dixi poſſum eſſe contentus.

Precor vos per Deos patrios, æternumque ignem, qui præfertur altaribus, fulgoremque Solis intra fines regni mei, Orientis: per æternam memoriam Cyri, qui ademptum Medis, Lydiſque imperium primus in Perſidem intulit, vindicate ab vltimo dedecore nomen, gentemque Perſarum. Ite alacres & ſpe pleni, vt quam gloriam à maioribus veſtris accepiſtis, poſteris relinquatis. In dextris veſtris iam libertatem, opem, ſpem futuri temporis geritis. Effugit mortem, quiſquis contempſerit; timidiſſimum quemque conſequitur. Ipſe non patrio more ſolùm, ſed etiam vt conſpici poſſim, curru vehor, nec recuſo quominus imitemini me, ſiue fortitudinis exemplum, ſiue ignauiæ fuero.

Eſt illa potens ad deliniendos milites Alexandri concio Curtij lib. 9. Vbi modò laudat, modò increpat, nunc blanditur, aliàs irato ſimilis, amore, metu, pudore, potentiſſimis machinis pugnat, & quaſi ſuaue verborum fulmen ſpargit, cum Obſecratione.

Veſtras manus intueor, veſtram virtutem, rerum quas geſturus ſum, vadem prædemque habeo. Quamdiu vobiſcum in acie ſtabo, nec mei, nec hoſtium exercitus, meminero. Vos modò animos mihi plenos alacritatis, ac fiduciæ exhibete. Non in limine operum laborumque noſtrorum, ſed in exitu ſtamus: peruenimus ad Solis ortum, & Oceanum, niſi obſtat ignauia: indè victores perdomito fine terrarum reuertemur in patriam. Nolite (quod pigri agricolæ faciunt) maturos fructus per inertiam emittere è manibus. Maiora ſunt periculis præmia: diues eadem & imbellis regio. Itaque non tàm ad gloriam vos duco, quàm ad prædam. Digni eſtis, qui opes, quas illud mare littoribus inuehit, referatis in patriam. Digni, qui nihil inexpertum, nihil metu omiſſum relinquatis, per vos gloriamque veſtram, quâ humanum faſtigium exceditis, perque & mea in vos, & in me veſtra merita: quibus inuicti contendimus; oro quæſoque, ne humanarum rerum terminos adeuntem alumnum commilitonemque veſtrum, ne dicam Regem, deſeratis.

Cætera vobis imperaui, hoc vnum debiturus ſum: & is vos rogo, qui nihil vnquam vobis præcepi, qui primus me periculis obtuli, qui ſæpè aciem clypeo meo texi, ne infregeritis in manibus meis palmam, quâ Herculem Liberumque patrem, ſi inuidia abfuerit, æquabo. Date hoc precibus meis, & tandem obſtinatum ſilentium rumpite. Vbi eſt ille clamor alacritatis veſtræ index? vbi eſt ille meorum Macedonum vultus? Non agnoſco vos, milites, nec agnoſci videor à vobis, ſurdas iamdudum aures pulſo, auerſos animos, & infractos excitare conor.

Neſcio quid imprudens in vos deliqui, quod me ne intueri quidem vultis; in ſolitudine mihi videor eſſe. Nemo reſpondet, nemo ſaltem negat: quos alloquor? quid autem poſtulo? veſtram gloriam, & magnitudinem iudicamus. Vbi ſunt

illi quorum certamen paulò antè vidi, contendentium, qui potiſſimum vulnerati regis corpus exciperent? deſertus, deſtitutus ſum, hoſtibus deditus. Sed ſolus quoque ire perſeuerabo. Obiicite me fluminibus, & belluis, & illis gentibus, quarum nomina horretis: inueniam, qui deſertum à vobis, ſequantur, Scythæ Bactrianique erunt mecum, hoſtes paulo antè. Nunc milites noſtri. Mori præſtat, quàm precariò Imperatorem eſſe. Ite reduces domos, ite deſerto Rege ouantes. Ego hîc à vobis deſperatæ victoriæ, aut honeſtæ morti locum inueniam.

Ab Indignatione.

Quæ naſci potiſſimùm ſolet ex hoſtium inſolentia. Philip. 3. Cicero. n. 15. *At quàm contumelioſus in edictis? quàm barbarus? quàm rudis? Primùm in Cæſarem maledicta congeſſit, deprompta ex recordatione impudicitiæ, & ſtuprorum ſuorum. Quis enim hoc adoleſcente caſtior? quis modeſtior? quod in iuuentute habemus illuſtrius exemplum veteris ſanctitatis? quis autem illo maledico impurior. Videte quàm deſpiciamur omnes qui ſumus è municipiis, id eſt omnes planè: quotus enim quiſque non eſt? quod autem municipium non contemnit is, qui Aricinum tantopere deſpicit, vetuſtate antiquiſſimum, iure fœderatum, propinquitate penè finitimum, ſplendore municipum honeſtiſſimum.*

Paulo ante nu. 12. Indignationem mouet. *Cùm autem eſt omnis ſeruitus miſera: tùm verò intolerabile eſt ſeruire impuro, impudico, effœminato; nunquam, ne in metu quidem, ſobrio.*

A Votis & Deſiderio.

Vel plebis, vel amicorum, vel etiam omnium gentium pro lege Manilia nu. 12. *Ciuitates autem omnes, cuncta Aſia, atque Græcia veſtrum auxilium exſpectare, propter periculi magnitudinem, coguntur: Imperatorem à vobis certum depoſcere, tùm præſertim vos alium miſeritis, neque audent, neque ſe id facere ſummo ſine periculo poſſe arbitrantur.* Quo quid efficacius dici poterat, vt populum Rom. ad bellum ſuſcipiendum hortaretur?

A Neceſſitate.

Quod telum eſt in hoſtes potentiſſimum: hoc vtitur Tullius, dùm ad bellum contra Antonium ſuſcipiendum Romanos hortatur Phil. Eſt ita neceſſarium bellum vt ſit gerendum, non ita magnum vt ſit pertimeſcendum. Hanc adhibet machinam C. Martellus prælio contra Sarracenos ad Turonas, moriendum ſcilicet aut vincendum, neque perfugium vllum, aut ſpem patrios Lares repetendi. Sic orditur à neceſſario Galgacus apud Tacitum. Quoties cauſas belli, & neceſſitatem noſtram intueor, magnus mihi animus eſt, hodiernum diem, conſenſumque veſtrum initium libertatis totius Britanniæ fore.

Grauis eſt & Imperatore Dario digna concio, quâ pugnæ neceſſitatem militibus ſuis proponit apud Curtium lib. 3. Terrarum quas Oceanus hinc alluit, illinc claudit Helleſpontus, paulo ante Domini, iam non de gloria, ſed de ſalute, & (quod ſaluti præponitis) de libertate pugnandum eſt: hic dies imperium, quo nullum amplius vidit ætas, aut conſtituet, aut finiet.

A Cæterùm etiamſi ſpes non ſubeſſet, neceſſitas tamen ſtimulare deberet; ad extrema peruentum eſt.

Ab Honeſto.

Cuius ſumma vis apud viros bonos: rectè enim Seneca epiſt. 71. non procul ab initio. *Nec multis verbis, nec circuitu longo, quid ſit ſummum bonum colliges, quod honeſtum eſt, & quod magis admireris, vnum bonum eſt, quod honeſtum eſt: cætera falſa & adulterina bona ſunt. Hæc ſi perſuaſeris tibi, & virtutem adamaueris, quidquid illa contigerit id tibi, qualecumque aliis videbitur fauſtum felixque erit, &c.*

Quanta vis ſit honeſtatis ad cohortandos animos aperit perfecta ſuaſionis ſpecies, quam habet
B ad milites ſuos Cato magnus, apud Lucanum, vbi Libycam hoc eſt periculoſam deſcribit libro 9.

O quibus vna ſalus placuit, mea caſtra ſequuti,
Indomita ceruice mori, componite mentes
Ad magnum virtutis opus, ſummóſque labores.
Vadimus in campos ſteriles, exuſtaque mundi,
Qua nimius Titan, & raræ in fontibus vndæ,
Siccaque lethiferis ſqualent ſerpentibus arua,
Durum iter. Ad leges patriæque ruentis amorem
Per mediam Libyem veniant, atque omnia tentent.
Si quibus in nullo poſitum eſt euadere voto,
Si quibus ire ſat eſt: Neque enim mihi fallere quemquam
Eſt animus, tectoque metu perducere vulgus.
Hi mihi ſint comites, quos ipſa pericula ducent,
Qui me teſte pati, vel quæ triſtiſſima pulchrum
Romanumque putant: at qui ſponſore ſalutis
Miles eget, capiturque animæ dulcedine, vadat.
C *Ad Dominum meliore via: dùm primus arenas*
Ingrediar, primuſque gradus in puluere ponam?
————Serpens, ſitis, ardor arenæ
Dulcia virtuti: gaudet patientia duris.
Lætius eſt, quoties magno ſibi conſtat honeſtum.

Alexander ab amore gloriæ ſe impulſum eſſe dixit ad ſubeunda pericula, cùm argueretur à Cratero de temeritate, ſe non ætate, ſed gloriâ metiri omnia, ſe reputare in Theatro orbis terrarum pugnantem, in his operibus virtutis extingui pulchrum.

Cato Conſul apud Liuium li. 38. Legem Oppiam quæ mulieribus aurum vetabat, vt luxus intemperantiæ remedium opponit & defendit ab Honeſto, nimiam virorum indulgentiam perſtringit, qui nimiam illarum licentiam non coërceant: addit mulierum prenſationem verecundiæ, &
D pudori ſexus inimicam, indecorum fœminas in foro vocem emittere, lege maiorum olim intra parietes ſine vllo rerum adminiſtrandarum iure incluſas, cupiditatem iſtam non modò ambitioſam oſtendit, ſed & rationis expertem, turpem denique mulierum cœtum & periculoſa conſilia ſemper fuiſſe docet.

A Fuga Dedecoris.

Contraria eſt hæc Idea priori cùm ſuſcipiendum aliquid ſuademus: qua in re præclarum eſt Lacænarum Virginum exemplum, quæ non alia ratione deterreri potuerunt à voluntaria morte atque infamia. Fit enim plerumque vt noſtram potiùs laudem & gloriam appetamus, quàm vt dedecus & infamiam fugiamus: Siquidem eſt ea-

rum rerum dolor grauiſſimus, valetque potiſſimum apud imperitos: Nam apud ſapientes ſola virtutis & honeſtatis imago plus valet, quàm turpitudinis metus.

Grauis eſt & ornata Catonis Conſulis Oratio, quâ Baccbanalia nocturnoſque cœtus virorum ac mulierum damnat: ab illorum fœditate, quos ſcelerum omnium maximum ſeminarium appellat, hortaturque Quirites vt paucorum pœna, metus ad omnes perueniat, tantumque dedecus & malum latius ſerpere non ſinant, apud Liuium lib. 39. num. 15.

Ab Vtili & Poßibili.

Vulgus enim ferè ſola vtilitate ducitur: quare debet Orator apud populum dicturus multa de diuitiis, de commodis, de felicitate dicere. Perfectam habet huius Exhortationis ideam, atq; ex omnibus penè conflatam pro Sextio Tull. 138. Sed nec ſatis vtilem fore rem demonſtraſſe niſi fieri poſſe facile docueris, cùm ſtultum eſt id conari, quod effici non poteſt: id clarum fiet ex pluribus Adhortationum formulis, quas ab optimis auctoribus colligere, cuique obuium eſt. Sic trecentos milites hortatur Alexander apud Curtium lib. 7. num. 11. vt Petram vrbem ampliſſimam, ſitu naturáque loci ferè inexpugnabilem aggrediantur, & aduerſus omnes difficultates luctentur, quibus addit animos, propoſitis præmiis ampliſſimis.

I. Vobiſcum ô Iuuenes, & mei æquales, vrbium inuictarum ante munimenta ſuperaui, montium iuga perenni niue obruta emenſus ſum. Anguſtias Ciliciæ intraui, Indiæ ſine laſſitudine frigoris vim perpeſſus ſum, & mei documenta vobis dedi, & veſtra habeo. Petra, quam videtis vnum aditum habet, quem barbari obſident, cætera negligunt. Nullæ vigiliæ ſunt, niſi quæ caſtra noſtra ſpectant. Inuenietis viam, ſi ſolerter rimati fueritis aditus ferentes ad cacumen. Nihil tàm altè natura conſtituit, quò virtus non poſſit eniti. Experiendo quæ cæteri deſperauerunt, habemus Aſiam in poteſtate. Euadite in cacumen: quod cùm ceperitis, candidis velis mihi ſignum dabitis; ego copiis admotis hoſtem in nos à vobis conuertam. Premium erit ei, qui primus occupauerit verticem, talenta decem; vno minus accipiet, qui proximus ei venerit: eademque ad decem homines ſeruabitur portio. Certum habeo vos non tàm liberalitatem, intueri meam, quàm voluntatem.

II. Ab vtili ducitur illa forma quæ legitur apud Liuium lib. 26. n. 43. Vbi Scipio Romanus Imperator regreſſus in caſtra, vt conſilij ſui rationem, quod ab vrbe potiſſimum oppugnanda bellum orſus eſſet, militibus oſtenderet, & ſpem potiundæ cohortando faceret, aduocata concione ita diſſerunt. Ad vrbem vnam oppugnandum, ſi quis vos adductos credit, is magis operis veſtri, quàm emolumenti rationem exactam, milites, habet. Oppugnabitis enim verè mœnia vnius vrbis, ſed in vna vrbe vniuerſam ceperitis Hiſpaniam. Hic ſunt obſides omnium nobilium, Regum, populorúmque: qui ſimul in poteſtate veſtra erunt, extemplo omnia quæ nunc ſub Carthaginenſibus ſunt, in deditionem tradent. Hic pecunia omnis hoſtium. Sine qua neque illi gerere bellum poſſunt: quippe qui mercenarios exercitus alunt: & quæ nobis maximo vſui ad conciliandos animos A barbarorum erit. Hic tormenta, arma, armamenta, & omnis apparatus belli eſt, qui [illegible] vos inſtruet, & hoſtes nud[illegible]. Potiemur præterea cùm pulcherrima opulentiſſimaque vrbe, [illegible] opportuniſſima portu egregio, vnde terra marique, quæ belli vſus poſtulant, ſuppeditentur quæ cùm magna ipſi habebimus, tum [illegible] hoſtibus multò maiora. Hæc illis arx, hoc [illegible], ærarium &c.

III. Eſt hæc breuis ſed acuta ſententiis oratio. Scio audax videri conſilium, ſed in [illegible] & rebus ſortiſſima quæque conſilia tutiſſima ſunt: quia ſi in occaſione cuius momenti prætteruolat opportunitas cunctatus fueris, [illegible] mox omiſſam quæras. Ite Dis benè iuuantibus corpora curate, vt integri vigentes[illegible] animo in caſtra hoſtium irrumpatis, B qu[illegible] veſtra tutari eſtis.

IV. Niſi virtus atque fides veſtra ſatis ſpectata mihi foret, nequicquam res opportuna ceciſſet, ſpes magna dominationis in manibus fruſtrà fuiſſet: Neque ego per ignauiam aut vana ingenia, incerta pro certis captarem; ſed quia multis & magnis tempeſtatibus vos cognoui fortes fidoſque mihi, eo animus auſus eſt maximum atque pulcherrimum facinus incipere.

V. Tantummodo incœpto opus eſt, cætera res expediet. Etenim quis mortalium, cui virile ingenium eſt, tolerare poteſt illos diuitias ſuperare, quas profundant, in extruendo mari & montibus coæquandis, nobis rem familiarem etiam ad neceſſaria deeſſe? illos binas, aut amplius domos continuare, nobis Larem familiarem nuſquam vllum eſſe? Cùm tabulas, ſigna emunt, vetera negligunt, noua diruunt, alia ædificant. C Poſtremò omnibus modis pecuniam trahunt, vexant; tamen ſumma libidine diuitias ſuas vincere negligunt, vt nobis eſt domi inopia, foris æs alienum, mala res, ſpes multò aſperior: denique quid reliqui habemus præter miſeram animam? Quin igitur expergiſcimini, eſt illa quam ſæpè optaſtis, libertas: præterea diuitiæ, decus, gloria in oculis ſita ſunt, fortuna ea omnia victoribus præmia poſuit, res, tempus, pericula, egeſtas, belli ſpolia, magnifica magis, quam [illegible], vos hortentur. Me vel Imperatore vel [illegible] mini, neque animus neque corpus a [illegible], hæc ipſa vt ſpero vobiſcum Con[illegible] niſi [illegible] tè animus me fallit, & vos ſeruire [illegible] quam imperare parati eſtis.

VI. Parco pluribus exemplis, quæ vnuſquiſque D per otium colligere poteſt, imò & debet: [illegible] copiam & facultatem dicendi quærit, [illegible] granam ſtudioſorum fontes indicare [illegible] dus liber qui inſcribitur conciones, ſeu orationes ex Græcis Latiniſque hiſtoricis exceptæ. Eſt illa imprimis diſerta, pulchra temperie ornamentorum Agricolæ oratio apud Tacitum. Equidem in agmine cùm vos paludes, montéſve & flumina fatigarent, fortiſſimi cuiuſque vocem audiebam: quando dabitur hoſtis? quando acies? veniant è lateribus ſuis extruſi, & vota virtuſque in aperto, omniáque prona victoribus atque eadem victis aduerſa. Nam vt ſuperaſſe tantum itineris, ſyluas euaſiſſe, tranſiſſe æſtuaria, pulchrum ac decorum in frontem, ita fugientibus perículoſiſſima quæ hodie proſperrima ſunt. Proinde & honeſta mors turpi vita potior, & incolumitas ac

decus eodem loco ſita ſunt. Nec inglorium fuerit, in ipſo terrarum ac naturæ fine cecidiſſe. Si nouæ gentes, atque ignota acies conſtitiſſet, aliorum exercituum exemplis vos hortarer: Nunc veſtra decora recenſete, veſtros oculos interrogate, ij ſunt, quos proximo anno clamore debellaſtis. Reliquus numerus eſt ignauorum & metuentium. Tranſigite cum expeditionibus, imponite quinquaginta annis magnum diem. Approbate Reip. nunquam exercitus imputari potuiſſe, aut moras belli, aut cauſas rebellandi.

Pvnctvm V.

Artificium Dehortationis.

SAtis videri poſſemus de Adhortatione dixiſſe, vt artificium Dehortationis cerneretur: Contraria enim ex Contrariis intelliguntur. Pauca tamen addere libet, & capita quædam, vndè argumentum Dehortationis duci poſſit, indicare.

Primùm igitur ſumi poteſt à turpi, ſeu locis illis, qui turpitudinem & fœditatem oſtendunt. Phil. 4. Cicero ne ad Antonium Legati mittantur vehementer diſſuadet n. 3. *Nihil eſt profectò quod dari poſſit bellum gerenti: erit fortaſſe aliquid, quod concedi poſſit roganti. Legatos verò ad eum mittere, de quo grauiſſimum iudicium nudiuſtertius-decimus feceritis, non tam leuitatis eſt, ſed, vt quod ſentio dicam, dementia.*

Quod & multis vrget Phil. 7. nu. 13. *Quàm turpe porrò eſt, legiones ad Senatum legatos mittere, Senatum ad Antonium? quamquam illa Legatio non eſt: denunciatio eſt, paratum illi exitium, niſi paruerit huic ordini. Quid refert? tamen opinio eſt grauior: miſſos enim legatos omnes vident. decreta veſtra non omnes verba nouerunt: quanta enim erit illa Reip. turpitudo, quantum dedecus, quanta labes dicere in hoc ordine ſententiam M. Antonium conſularis loco? &c. Turpe eſt ſummo conſilio orbis terræ, præſertim in re tàm perſpicua conſilium intelligendi defuiſſe.*

II. A contrario Senſu omnium gentium. Phil. 12. n. 9. *Quid? Galliam quo tandem animo hanc rem audituram putatis? Illa enim huius belli propulſandi, adminiſtrandi, ſuſtinendi principatum tenet.*

III. Ab inutili, Phil. 12. n. 7. *Quid enim per Deos immortales poteſt Reip. prodeſſe noſtra Legatio? prodeſſe dico? quid ſi etiam obfutura? quid ſi etiam nocuit? An vos acerrimam illam & fortiſſimam populi Rom. Libertatis recuperandæ cupiditatem non imminutam, ac debilitatam putatis Legatione pacis audita? quid municipia cenſetis? quid colonias? quid cunctam Italiam? futuram eodem ſtudio, quo contra commune incendium exarſerat? Quid legionum noſtrarum neruos, nónne his conſiliis incidimus? quis eſt enim qui ad bellum inflammato animo ſit futurus ſpe pacis oblata? ipſa illa Martia, cœleſtis & diuina legio, hoc nuntio langueſcet, & mollietur, excident gladij, fluent arma de manibus.*

IV. Ab impoſſibili. ibid. n. 11. *Quid ſi ne poteſt quidem vlla eſſe pax? quæ enim eſt conditio pacis, in qua ei, cum quo pacem facias, nihil concedi poteſt? multis rebus à nobis eſt inuitatus ad pacem Antonius, bellum tamen maluit; miſſi legati, delata*

A *mandata; non paruit: denuntiatum eſt, ne Brutum obſideret, à Mutina diſcederet; oppugnauit etiam vehementiùs, & ad eum legatos de pace mittemus, qui pacis nuntios repudiauit?*

V. Ab incommodis; eiuſdem orationis numero 16. *Quæro igitur à te Piſo, nónne oppreſſam Remp. putes, ſi tot, tàm impij ciues, tàm audaces, tàm facinoroſi recepti ſunt? quos nondum tantis parricidiis contaminatos vix ferebamus, hos nunc omni ſcelere coopertos, tolerabiles cenſes ciuitati fore? aut iſto tuo, mihi crede, conſilio erit vtendum, vt cedamus, abeamus, vitam inopem & vacuam perſequamur, aut ceruices Latronibus danda, atque in patria cadendum eſt.* Quod & expendit Phil. 5. à n. 22. & & deinceps.

VI. A periculis. Ibidem n. 23. *Nihilne mihi de periculo meo cogitandum putatis? hic cùm in vrbe eſſem, ac domi, tamen multa ſæpè tentata ſunt, vbi me non ſolùm amicorum fidelitas, ſed etiam vniuerſæ*

B *ciuitatis oculi cuſtodiunt, quid cenſetis cùm iter ingreſſus ero, longum præſertim? multáſne inſidias pertimeſcendas?*

VII. A religione patriæque recordatione, ad cuius memoriam feri pleruinque animi molleſcunt ac mitigantur. Hoc artificium adhibuit Valerius Coruinus Dictator, vt conturatos in patriam milites à tanto tàm impio facinore reuocaret. Deos immortales, milites, veſtros, publicos, meóſque ab vrbe proficiſcens ita adoraui, veniamque ſupplex popoſci, vt mihi de vobis concordiæ partæ gloriam, non victoriam darent: ſatis fuit eritque vnde belli decus pariatur: hinc pax petenda eſt. Quod Deos immortales inter nuncupandum vota expopoſci, eius me compotem voti vos facere poteſtis: ſi meminiſſe vultis, non vos in Samnio, nec in Volſcis, ſed in Romano ſolo caſtra habere: ſi illos colles, quos cernitis, patriæ

C veſtræ eſſe: ſi hunc exercitum ciuium veſtrorum: Si me conſulem veſtrum, cuius ductu auſpicióque priore anno bis legiones Samnitium fudiſtis, bis caſtra vi cepiſtis.

Tum ab auctoritate ſua vim diſſuadendi ſumit: etenim eſt in eas res viri grauiſſimi efficaciſſima auctoritas.

Ego ſum M. Valerius Coruus milites, cuius vos nobilitatem beneficij erga vos, non iniuriis ſenſiſtis: nullius ſuperbæ in vos legis, nullius crudelis Senatuſconſulti auctor: in omnibus meis imperiis in me ſeuerior, quàm in vos, &c.

Deinde Definitionem adhibet, vt exulceratos animos emolliat. Charitatem ſuam in milites, & in excelſo fortunæ gradu modeſtiam commemorat. Si cui genus, ſi cui ſua virtus, ſi cui etiam ſua maieſtas, ſi cui honores ſubdere ſpiritus potuerunt; iis eram

D natus, ad ſpecimen mei dederam, ea ætate conſulatum adeptus eram, vt potuerim tres & viginti annos natus Conſul patribus quoque ferox eſſe, non ſolùm plebi. Quod meum factum dictúmue Conſulis grauius, quam Tribuni audiſtis? eodem tenore duos inſequentes Conſulatus geſſi; eodem hæc imperioſa Dictatura geretur: vt neque in hos meos, & patriæ meæ milites mitior, quàm in vos, horreo dicere, hoſtes.

Tandem licentiam facit ferocientibus animis atrocia audendi, quò pudore victi deſiſtant ab incepto, dum ſe profitetur nunquam ad arma venturum, eóſque per acrem ironiam ad bellum anticipandum inducere videtur.

Ergo vos prius in me ſtrinxeritis ferrum, quàm in vos ego; iſtinc ſigna canent, iſtinc clamor priùs incipiet atque impetus; ſi dimicandum eſt: indu-

cite in animum, quod non induxerunt patres, auique veſtri: non illi qui in ſacrum montem ſeceſſerunt: non hi qui poſtea Auentinum inſederunt. Expectat dùm vobis ſingulis, vt olim Coriolano, matres coniugeſque crinibus paſſis obuiæ ab vrbe veniant, tum Volſcorum legiones, quia Romanum habebant Ducem, quieuerunt: vos Romanus exercitus non deſtiteritis impio bello?

Obſeruandum imprimis habendam eſſe rationem perſonarum, videndumque diligenter, quis ille ſit, qui dehortetur alium: Nam pro dignitate varietateque perſonæ, varia dicendi forma adhibenda eſt. Pater enim pro ſuo iure & poteſtate loqui, aliter & poteſt & debet, quàm Magiſtratus. Sic Calauinus Pater & Ciuis Campanus filium ſuum Perollam Martio furore percitum & inflammatum odio dehortatur ab Annibalis impia cæde, apud Liuium lib. 23.

Per, ego te fili, quæcumque iura liberos iungunt parentibus, precor, quæſoque, ne ante oculos patris facere, & pati omnia infanda velis. Paucæ horæ ſunt, intra quas iurantes per quidquid Deorum eſt, dextras dextræ iungentes, fidem obſtrinximus, vt ſacratas de menſis eſſemus: Digreſſi à colloquio extemplò in eum armamur? Surgis ab hoſpitali menſa, ad quam tertius Campanorum adhibitus ab Annibale es: eam ipſam menſam cruentare vis hoſpitis ſanguine? Annibalem modò pater filio meo potui placare, filium Annibali non poſſum. Sed ſi nihil ſancti, non fides, non religio, non pietas: audiantur infanda, ſi non perniciem nobis ſcelere afferunt. Vnus aggreſſurus es Annibalem? quid illa turba tot liberorum ſeruorumque? quid in vnum intenti omnium oculi? quid tot dexteræ? torpeſcéntne in amentia illa? vultum ipſius Annibalis, quem armati exercitus tremunt, quem horret populus Rom. tu ſuſtinebis? &, ſi alia auxilia deſint me ipſum ferire, corpus meum opponentem pro corpore Annibalis, ſuſtinebis? atqui per meum pectus petendus ille tibi, transfigenduſque eſt. Deterreri hic ſine te potiùs, quàm ille vinci. Valeant preces apud te meæ, ſicut pro te hodie valuerunt.

Aliter Princeps apud Ciues & milites; aliter milites ad Ducem & Imperatorem: audaces & pene temerarij fuerunt Scythæ milites apud Curtium, dùm Alexandri cupiditatem imperij propagandi nimiam coërcent, & egregia libertate ambitionem & luxum Imperatoris arguunt. Sic enim Legatus orditur.

Si Dij habitum corporis tui auiditati animi parem eſſe voluiſſent, orbis te non caperet; altera manu Orientem, altera Occidentem contingeres, & hoc aſſequutus ſcire velles, vbi tanti Numinis fulgor conderetur. Sic quoque concupiſcis, quæ non capis. Ab Europa petis Aſiam, ex Aſia tranſis in Europam.

Deinde ſi humanum genus omne ſuperaueris, cum ſyluis & niuibus & fluminibus feriſque beſtiis geſturus es bellum. Quid tu ignoras magnas arbores diu creſcere, vna horâ extirpari? Stultus eſt qui fructus earum ſpectat, altitudinem non metitur: vide, ne dùm ad cacumen peruenire contendis, cum ipſis, quos comprehenderis, decidas.

Leo quoque aliquando minimarum auium pabulum fit; & ferrum rubigo conſumit. Nihil tàm firmum eſt, cui periculum non ſit, etiam ab inualido.

Quid nobis tecum eſt? nunquam terram tuam attigimus. Qui ſis, vnde venias, licétne ignorare in vaſtis ſyluis viuentibus? nec ſeruire vlli poſſumus, nec imperare deſideramus. Dona vobis data ſunt iugum boum, aratrum & ſagitta & patera. His vtimur, & cum amicis, & aduerſus inimicos: Fruges amicis damus boum labore quæſitas, patera cum his vinum Diis delibamus: inimicos ſagittâ eminùs, haſtâ cominus petimus.

Quid tibi diuitiis opus eſt, quæ te eſurire cogunt? primus omnium ſatietate paraſti famem, vt quò plura haberes, quæ non habes, cuperes. Tranſi modò Tanaim, ſcies, quàm latè pateat, nunquam tamen conſequêris Scythas. Paupertas noſtra velocior erit, quam exercitus tuus, qui prædam tot Nationum vehit.

Proindè fortunam tuam preſſis manibus tene; lubrica eſt, nec inuita teneri poteſt. Salubre conſilium ſequens, quod præſens tempus oſtendit melius, impone felicitati tuæ frænos: facilius illam Reges.

Denique ſi Deus es, tribuere mortalibus beneficia debes, non ſua eripere: ſin autem homo es, id quod es, ſemper eſſe te cogita. Stultum eſt eorum meminiſſe, propter quæ tui obliuiſceris. Quibus bellum non intuleris, bonis amicis poteris vti. Nam & firmiſſima eſt inter pares amicitia: & videntur pares, qui non fecerunt inter ſe periculum virium. Quos viceris, amicos tibi eſſe, caue credas. Inter Dominum & ſeruum nulla amicitia eſt, etiam in pace belli tamen iura ſeruantur. Cæterum nos & Aſiæ, & Europæ cuſtodes habes; vtrique imperio tuo finitimos hoſtes, an amicos velis eſſe, conſidera.

Validiorem eſſe Exhortationem priuatam publicâ, quæ fit ad promiſcuam concionem docet Seneca, præſertim ſi verbis ſubſtricta, ſenſibus lata, & diffuſa ſit, epiſtola 38. Vbi monitionis vſum inſignem ad virtutis adoptionem aperit. *Plurimùm proficit ſermo, qui minutatim irrepſerit animo. Diſputationes præparatæ, & effuſa audiente populo, plus habent ſtrepitus, minus familiaritatis. Philoſophia bonum conſilium eſt: conſilium nemo clamore dat: aliquando vtendum eſt & illis, vt ita dicam, concionibus, vbi qui dubitat, impellendus eſt. Vbi verò non hoc agendum eſt, vt velit diſcere, ſed vt diſcat, ad hæc ſubmiſſiora verba veniendum eſt. Faciliùs intrant, ſed & hærent. Nec enim multis opus eſt, ſed efficacibus. Seminis modò ſpargenda ſunt: quod quamuis ſit exiguum, cùm occupauit idoneum locum, vires ſuas explicat, & ex minimo, in maximos auctus diffunditur. Idem facit Oratio. Non latè patet, ſi aſpicias: in opere creſcit. Pauca ſunt quæ dicuntur, ſed ſi illa animus benè exceperit, conualeſcunt, & exurgunt. Eadem eſt inquam, præceptorum conditio, quæ ſeminum. Multum efficiunt, etſi anguſta ſunt, tantum, vt dixi, idonea mens rapiat illa, & in ſe trahat. Multa inuicem & ipſa generabit, & plus reddet, quàm acceperit.* Sit ergo.

Pvnctvm VI.

Artificium Commonitionis.

HÆc Oratio neceſſaria eſt, tùm quidem, cùm per ſpecies correctionis alios de vitiis admonemus: vel certè cùm ignarum, ac imprudentem,

dentem, quid facto opus ſit, docemus. In priori longè grauior difficultas, quoniam admonitionibus lædi potius hominum ingenia, quàm ſanari ſolent: Quare cùm res ſit impedita ſummiq; momenti commonitio, exquiſitam prudentiam, animique ſagacis prouiſionem requirit, in eo qui monet aut corrigit, vt negotium benè feliciterque ſuccedat, nec plagam, quam ſanare debuerat, immiſſa velut vngue, maiorem faciat. Nihil igitur alienum ab inſtituto tentabimus, ſi quaſquam induſtrias à ſummis Oratoribus obſeruari ſolitas, hac in re, deſcribamus.

Quoniam verò moneri velle ac poſſe ſecunda virtus eſt, inquit Seneca 5. de benef. Videndum eſt vt offenſam fugiamus: nam vix aliquem reperias ita paratum, vt æquis auribus & animo defectus & vitia ſua diſcat: proinde reprehenſionis acerbitas, aut monitionis libertas erit laude, B vel beneuolentiæ & amoris teſtificatione mitiganda: Sic enim blandus ac prudens monitor faciet vitiorum odium, pretium virtutum. Sapienter præcipit D. Auguſtinus epiſt. 64. ad Aurelium Epiſcopum in hæc verba. Non aſperè, non duriter, non modo imperioſo vitia tolluntur, ſed magis docendo, quàm iubendo, magis monendo, quàm minando. *Quæ ſequuntur vſque ad * Itaque, quod ad cōmonitionem reuocatur, Exhortationis ſunt.*

De Lenienda Exhortatione.

Quoniam vehemens & importuna cohortatio animos nonnunquam offendit, prudentis eſt Oratoris illam leniter rationibus appoſitè confictis; nimirum ad hoc officium ſe incredibili quodam amore fuiſſe inductum; deinde negabit ſe verborum facibus languentem accendere velle, nec currentem incitare, quem ſciat fræno potiùs indigere, quàm calcaribus; rogabit, ignoſcat temeritati; quam profitebitur non aliundè, quàm ab immodico gloriæ, ſalutis & vtilitatis illius ſtudio proficiſci. Id mirificè præſtitit Cic. Phil. 4. num. *Reliquum eſt, Quirites, vt vos in iſta ſententia, quam præ vobis fertis, perſeueretis. Faciam igitur, vt Imperatores inſtructa acie ſolent: quamquam paratiſſimos milites ad præliandum videant, vt eos tamen adhortentur: ſic ego vos ardentes & erectos ad libertatem recuperandam cohortabor.*

Non tàm hortor vt faciatis, quàm gratulor vltrò properantibus, quò vota noſtra virtutem veſtram, vel hoſtibus ipſis notam, iouitant: Non tàm ſtipendiis quàm gloriæ militatis, &c. Atque hæc non eò dicuntur, vt te dormientem oratio mea excitaſſe, ſed potius vt currentem incitaſſe videatur.

* Itaque laudandus erit is, qui monendus eſt nobis, à præclaris animi dotibus, propter quas non tantùm nos, verùm etiam hoſtes ipſos in amorem ſui, atque admirationem rapiat. Sic adoleſcentem admonebis, ne decipiatur à fictis virtutibus, & in errorem inducatur.

Exordium.

Etſi non ignorem te ad omnem animi prudentiam, cùm naturâ, tùm ſtudio ſatis informatum, monitis meis præceptiſque non egere; tamen vt me de tua ſalute, nominiſque gloria ſollicitum intelligeres, hoc te monendum putaui; A non vt prudentiam tibi meam oſtentarem, quod eſſet arrogantis, ſed vt ſingularis erga te meæ voluntatis ſignificationem declararem: quod eſt amoris & officij.

Vel, tametſi multa ſunt in te præclara quæ meam in te beneuolentiam iamdudùm excitarunt, conſtans ille tamen, & incitatus ardor, quo mihi ſemper ad virtutem eniti viſus es, meum in te animum multò certè vehementius inflammauit. Sed quoniam eam ætatem es ingreſſus, quæ plus impetus, & contentionis afferre ſolet, quàm conſilij: nec in virtutum curriculo ſine periculo curſus eſt, vel error ſine ſalutis æternæ damno, in re tanta, maturè te monendum putaui, ne dum virtutem magno conatu proſequeris, in vitium incurras.

Narratio.

Narratio & Confirmatio perficiuntur argumentis ab honeſto, vtili, glorioſo: quibus vitij odium, contrariæ virtutis amorem excitamus.

Scis ipſe quod veneranda ſæculorum canities ad poſteros tranſmiſit virtutem fidelis animæ ſociam, & ornamentum, in terras aliquando delapſam, vt ſplendore ſuo perſtringeret mortalium oculos, & amoris caſti facibus illorum pectora inflammaret, verùm tàm peſſimè à pleriſque habitam, vt cùm illa non haberet ad quem confugeret, in cœlum denuò ſecuritatis ſedem, ac portum reuolaſſe; atque ne homines, quos amabat, tota deſereret, ſuum apud illos pallium reliquiſſe: quod magna cura collegit vitium, ſibique adaptauit, ac mortales incautos falſa quadam virtutis ſpecie deluſos, in errorem, ac C flagitium pertraxit. Hinc prudentiam aſtutia, frugalitatem auaritia, liberalitatem ac munificentiam inſana profuſio, fortitudinem audacia, animi magnitudinem arrogantia; beneuolentiam adulatio, ſeueritatem crudelitas, clementiam indulgentia, modeſtiam ſtupor; ſingulas denique virtutes, ſingula vitia mentita ſunt. Adeoque pro fide fictam in formam exindè miſeri mortales inſaniunt, vt beatos ſe demum ac pulchros putent cùm turpitudinem amplectuntur.

Cernis Craſſulum iſtum die feſto rodentem in menſa Cicer, & Fabam, ac Lupinum in conuiuium inferentem, quaſi mortuo cœnam pararet, etiam parcè frigidam bibit, & propinans amicis vappam, frugalis ſum, inquit, ac ſobrius, necdum ego me lautius curo, meis obſonari fa- D mem liberis volo.

Hunc interim è menſa ſua ridet Apicius, ridendus ipſe dùm fortunas omnes decoquit, vt lautus demum ac magnificus haberi poſſit. Qualis autem quantuſque tibi videtur nobilis adoleſcens, quem vectum equo, intecto capite, deloricato pectore, laxis habenis in medias armatorum hoſtium acies irrumpentem, exploſorumque tormentorum flammas inter ac ſtrepitum diſtricto gladio volitantem vides; generoſum ſe ac fortem putat, quot triumphis, quótue laureis ac palmis dignum? furor iſte eſt, non bellica fortitudo, hoc eſt non pugnando victoriam, ſed inſaniendo mortem quærere. Fugit alter ante pugnam abiecto clypeo, & ſi fugientem interrogas conſilium iſtud? prudentiam vocat, quia ſanguinem ſuum patriæ vir prudens conſeruat, videlicet deceptum hominem pallatia

timiditas abſtrahit è prælio, ac nondum collatis cum hoſte ſignis, nondum conſertis manibus, turpem ignauo capiti fugam ſuaſit; nec felicius alij ſapiunt, ſequuntur paſſim perſonata vitia, blandientique ſub laruа, ſceleri vltrò ſe dedunt, nec antè flagitia, quàm vitam exuunt miſeri.

Epilogus.

Breuem continet Exhortationem, vt ſcilicet is qui monetur, quàm maximè ſe excitet ad omnes præſtantis viri laudes implendas, famæ ſuæ conſulat, neque patiatur vlla vitij ſuſpicione vitam moreſque ſuos laborare.

Tuam hic fidem ac conſcientiam appello: quid eſt hæc ſimia pietatis, niſi libera peccandi libertas, ac voluntarius virtutis terror, & carnifex? quid niſi manifeſtum animæ naufragium, & directum iter ad inferos? pedem retrahe, ſi ſalutem amas, & vitæ felicem exitum deſideras; Caue ne quod pallium impoſuit aliis toties, tibi ſemel adaptet, ac pro virtute, quam amas, vitium amplectaris.

Eloquentiæ Magiſtri ſapienter monent trium rerum habendam eſſe rationem in hoc genere orationis. Temporis, Perſonarum, Criminum, quibus in rebus elucet prudentiæ vis, & ſapiens conſilium: Etenim ſi monitio fuerit intempeſtiua, non minuit crimen, incendit delinquentis audaciam. Quia verò perſonarum eſt ingens varietas, vna ratione moneri non debent.

Si grauis ſit longeque ſuperior admonenda, modeſtiæ ſignificationem adhibeat Orator, atque ita ſe gerat vt non videatur, monere velle: aut certè libertatis ſuæ excuſationem prætendat, ſeque impulſum dicat eius laudis ac gloriæ cupiditate, quam cùm in omnibus à maleuolis proſcindi videat, facere non poſſit, quin eius famæ conſulat.

Etiam magna eſt in erratis differentia, ſiquidem alia publica ſunt, priuata alia, quædam malitiâ committuntur, quædam imprudentiâ: næ multum iudicio ſuo falleretur, qui vellet eâdem monitione verecundum adoleſcentem, & iuuenem impudentem coërcere: ſemper inamœna durities monendo nocet; proinde quoad veritas patietur, extenuare vitium oportebit, conijciendo culpam, vel in ætatem, vel in conuictum, & ſocietatem hominum minùs idoneorum, vel in exceſſum quendam, qui facile poſſit ad mediocritatem reuocari.

Porrò obſeruandum, id eſſe diſcriminis inter Admonitionem & Obiurgationem, quòd hæc exprobret, illa verò nos amicè ac beneuolè commoneat: quæ cauſa eſt cur omnis ſeueritas & aſperitas abeſſe ab ea debeat, interdumque vitia interpoſita laude molliri. Ita Cicero cum vitia Catonis reprehendit. Pro Murena. nu. 61. *In M. Catone Iudices, hæc bona, quæ videmus diuina & egregia, ipſius ſcitote eſſe propria: quæ nonnunquam requirimus, ea ſunt omnia non à natura ſed à magiſtro*, vides quo artificio laudes Catonis proprias faciat, vitia in Magiſtrum Zenonem conferat?

Proderit orare monendum, vt pari libertate in nos vtatur, quo maiorem nobis beneuolentiæ ſignificationem demonſtret. Nam vt proprium eſt amicitiæ munus, libera admonitio, & mutuas ſic æquiſſimo vtrumque animo accipi oportet.

Cum Obiurgatione.

Nonnunquam admonitio fit cum Obiurgatione, quæ aſperior paulò eſt, atque durior, non tàm in perſonam, quàm in culpam, ac vitium, quo videtur laborare velle cum damno ſalutis, & honoris detrimento. Proinde natura & vitij fœditas, quod reprehenditur, exaggeranda eſt, & periculum cum illo coniunctum: tum proponenda laus & gloria quæ in comprimendo eiuſmodi vitio poſita eſt. Sic à Chriſtiano principe crudelitatem arcebit.

Licet is ego ſim qui conſilium faciliùs capere, quàm aliis dare poſſim, verearque tibi ad ſumma nato quidquam ſuadere, ne, cùm amori meo fuerim obſequutus, tuo videar iudicio diffidere; dabis tamen beneuolentiæ noſtræ, vt ad aliorum conſilia rationes tuas accommodes, & quæ dignitatis, quæ gloriæ, quæ laudis pleniſſima ſunt, imiteris; neque tot virtutes ſudoribus acquiſitas vnius vitij, ac crudelitatis næuo obſcurari patiaris.

Viden' quàm cruento ac terribili aſpectu prodeat? vt igniis ardoribus ſcintillent lumina? vt toto ex ore terrores eiiciant? vt anhelans pectus ſpiritum iactat, & ex verbis ardentibus labiorum ſiccitas inalbeſcat? vt in hominum ſanguine lætetur? vt mortem ipſam atrocitate vincat? modum ſemel commota tenere neſcit, nec ferrum cohibere didicit impotens; æſtuantis animi ſemel incenſus ardor non iniecta frigidâ temperatur; torrentis inſtar nullis coërciti repagulis ſibi obuia rapitur; quis obicem ponat? fruſtra prudentiam requiras ab indomita bellua, fulminis in morem fertur, nec permiſſe contentia furorem acuit, & vngues ad prædam exerit, non cineribus parcit, non oſſibus, nihil tàm Sanctum à quo violentas manus abſtineat, cœlo ipſi, ſi liceat, etiam arma inferet. Ad hæc quæ tua mens? quis ſenſus? tale portentum naturæ non exhorreſcis? non ab oculis, & auribus, non ab animo procul eſſe iubes hanc feram, hanc furiam?

Prætermitto dicere quot viros principes ferro, ac facibus ad ſuorum perniciem armant, odiumque, quorum immortalis, ſempiternaq; nominis infamia, omnium in ſæculorum memoria, monumentiſque verſabitur. Cum enim antes prætervecta eſt immanis illa Tiberij crudelitas, luctu affectos, lugere prohibentis, mœrorem parentibus in morte filiorum relinquentis, & lacrymas non conſolando, ſed minando, patrem-familias honeſto loco natum, minus ad voluntatem ſuam loquentem, canibus laniandum, obiicientis.

Iam illud Caligulæ ferocientis, quàm porrò ad deteſtationem illam crudelitatis in principibus aptum, & efficax; qui non cæde communi contentus, parentes filiorum ſupplicijs intereſſe cogebat, vt quem filij dolorem, & carnificinam membris, totoq; corpore lacerari; miſeri parentes animo lentè ſenſimq; perferrent, ac ſe mori ſentirent in illis: cuius nota vox, ceruicem vnâ populo Ro. imprecantis, vt vel ictu vnico totam demeteret.

Quis vel barbarus Neronis in funeribus patriæ exultantis ac tripudiantis non damnat immanitatem, ac ſæuitiam, ne matris quidem vterum ſatisque parcentis, ſed per ſummam impietatem eius viſcera ferro ſcrutantis. Illam ter veneno tentauit, nec extinxit, ſolutilem ſcapham, cuius naufragio

periret, conuentus eſt, quam vbi nando compertit euaſiſſe, crudelis! interfici iubet, neque his contentus, inter demortuæ cadauer lætus & alacer accurrit, membra recenti adhuc imbuta ſanguine, cum voluptate contrectat, inſpicit curioſè, hæc laudat, illa vituperat, nec materno cruore ſedata ſitis, illam vt expleat, & inſanæ libidini ſeruiat, triumphanti ſimilis pergit ad epulas ſatiandus.

Quid? Domitius quàm non illis crudelitate fuit inferior? in omnium gemitu lætari ac triumphare gaudio? leue eſt: cædere virgis ac verberibus ad necem, quos perſequitur, & carnificis manu ferroque vitam illis eripere? humanum eſt: tota vel equuleo diſtenta membra, in minuta fruſta lacerare? vſitatum: non vult hæc immanis ac fera bellua vulgari morte ſemineces afficere, noua poſtulat, inaudita deſiderat.

Sed age remoueamus ab oculis, & animo hæc naturæ portenta, & quod in barbaris hominibus damnamus, in nobis nunquam regnare patiamur: mores illorum intueamur, & infelicem exitum, ſed vt illorum exemplo edocti, mitiora cogitemus. Nam ſi illos nemo congreſſu, nemo aditu, nemo ciuitate, nemo luce, ſed omnes odio, vltimiſque ſuppliciis dignos putat; tanto clementiam amore, quanto crudelitatem odio, ſi vir es, proſequi debebis.

A Commiſeratione.

Aliàs fit admonitio per Commiſerationem, ad eum qui ſe permittit voluptatibus, in hunc ferè modum. Quàm me tui miſeret flos nobilitatis? quid enim? auitæ virtutis oblitus, tradere te velle videris in laſciuiæ diſciplinam infeliciter. Quid? catenam ſtygiam etiam exoſculatis, quæ te præcipitem trahat in interitum, nec extimeſcis? vitiorum fœcundam matrem amas vt audio, & incautus libidinis abyſſum ingrederis, vndè fortè nunquam emergas: nec erubeſcis? venientem vltrò conſalutas caſtitatis tuæ nouercam; nec exitum veteris? Siſte gradum, & ſcito hic opus eſſe cautione. Cum hac vitiorum hydra non eſt leui manu pugnandum: laſciuus hic ex orco Angelus exarmandus eſt priuſquam feriat: alia vitia pugnando ſuperantur; hoc fugiendo: Illa partem animi veneno ſuo inficiunt, hoc & corpus integrum, & animam perdit: Æthnam æmulatur, perpetuis ardet ignibus, & hoc incendio petere velis? obſequeris ſemel huic tyranno? duriora quàm ferre velis & poſſis, imperabit: & huic infamæ dominæ te ſubmittas? cœli pretium tibi propones ad victoriam? te diſtrahet, & in cœno quam in cœlo videbit libentius. Blandiri illam putas; crede, ſtruit inſidias, excute ſcintillam, & lacrymis extingue inferorum hoc incendium.

Caue loquentis vultum intuearis & oculos, per illos, quaſi per feneſtras ſeſe molliter inſinuat hic baſiliſcus; Lenones ſunt, qui blandis illecebris mentem in vitium flectunt; claude. Nuntij ſunt, qui ad voluptatem inuitant: ne ſequere. Oſtia ſunt, per quæ animus ſemet ſibi ſuffuratus clanculùm euolat ad illicita; ne reſera.

His vinctus compedibus, victus illecebris, ſagittis confoſſus Aſſyrius Iuditham vidit, & vitam perdidit. His flammis aduſtus Sanſon ille Abſtemius, & magno Dei dono datus, Dalilam matronam oris, quàm animi meliorem aſpexit,

A periit; hoc ineſcatus hamo potentiſſimus Regum Dauid Bethſabem elegantis formæ fœminam curioſiùs contemplatus, captiuus factus eſt.

Prudens eſto in præuidendis, euitandiſque caſtitatis ſcopulis. Deus Immortalis! quæ lorica conſtantiæ tàm eſt fidelis, vt illo Cupidinis telo non perfodiatur? quæ virtutis arx tàm eſt altè ædificata, ad quam ignea Veneris ſagitta non pertingat? quæ ſanctitatis munitio tàm eſt inexpugnabilis, quam multiplex illa vitiorum aries non labefactet? Macte virtutis & animi Iuuenis, meliora ſequere, & quæ amore tuo digna ſunt amplectere, cœcum hunc puerum, ne te iugulet, exarma: ſic tuæ puritatis hoſtem deuinces orcum repetere coactum, & ſpectaculum cœlo terriſque viſendum propones. B

Ab Auctoritate & Poteſtate.

Aliàs monitor ſapiens auctoritatem quandam induat oportet, ſine eius, quem monet offenſione; quod fieri poteſt, vel ab ætate, quâ longè monendum præcedit; vel ab vſu rerum, doctrina & cognitione, vel à poteſtate, quâ pollet in eum, quem reprehendit, vel à grauitate quadam ſermonis, quibus omnibus, quâ ratione quid fieri conueniat, admonet. Monitionis, quæ Principem virum deceat, exemplum illuſtre eſt Oratio Scipionis apud Liuium lib. 30. Maſiniſſam deterrentis à matrimonio, quo ſibi iungere volebat Sophroniſbam Syphacis vxorem, eodem die, quo captam vidiſſet. Quod vt cum fructu faciat, prudenter commendat ſtudium ſuum & amorem, quo impulſus rem tàm difficilem aggreditur. C

Aliqua te exiſtimo, Maſiniſſa, intuentem in me bona, & principio in Hiſpaniam ad iungendam mecum amicitiam veniſſe, & poſtea in Africa teipſum ſpeſque omnes tuas in fidem meam commiſiſſe: atqui nulla earum virtus eſt propter quam appetendus tibi viſus ſim, quâ ego æquè atque temperantiâ, & continentiâ libidinum gloriatus fuerim. Hanc te quoque ad cæteras tuas eximias virtutes, Maſiniſſa, adieciſſe velim. Nam non eſt (mihi crede) tantum ab hoſtibus armatis ætati noſtræ periculum, quantum ab circumfuſis vndique voluptatibus. Qui eas ſua temperantiâ frænauit, ac domuit, is multò maius decus, maioremque victoriam ſibi peperit, quàm nos, Syphace victo, habemus. D

Quæ me abſente ſtrenuè, ac fortiter feciſti, libenter, & commemoraui, & memini: cætera teipſum reputare tecum, quàm me dicente erubeſcere, malo. Syphax Pop. Ro. auſpiciis victus captiuſque eſt: Itaque ipſe, coniux, regnum, agri, oppida, homines qui incolunt, quicquid deniq; Syphacis fuit, præda Po. Ro. eſt. Et Regem coniugemque eius, etiamſi non ciuis Carthaginienſis eſſet, etiamſi non patrem eius Imperatorem hoſtium videremus, Romam oporteret mitti, ac Senatus Populique Rom. de ea iudicium, atque arbitrium eſſe, quæ Regem nobis ſocium alienaſſe, atque in arma coëgiſſe præcipitem dicatur. Vince animum; caue ne deformes multa bona vno vitio, & tot meritorum gratiam maiore culpa, quàm cauſa culpæ eſt, corrumpas.

Q. Cæcilij Metelli grauis eſt, ac prudens monitio, in quam modeſtè per commendationem Cenſorum, illorum vigilantiam, atque authoritatem ingreditur, quâ diſſidentes inter ſe conatur reuocare; ex Liuio lib. 40. Non obliti ſumus, Cenſores, vos paulò antè ab vniuerſo populo Rom. moribus noſtris præpoſitos eſſe, & nos à vobis, & admoneri, & regi, non vos à nobis debere. Indicandum tamen eſt, quid omnes bonos in vobis, aut offendat, aut certè mutatum malint. Singulos cùm intuemur, M. Æmilij, M. Fuluij, neminem hodie in ciuitate habemus, quem, ſi reuocemur in ſuffragium, velimus vobis prælatum eſſe. Ambos cùm ſimul aſpicimus, non poſſumus non vereri, ne malè comparati ſitis, nec tantum Reip. proſit, quod omnibus nobis egregiè placetis, quàm, quòd alter alteri diſplicetis, noceat.

Inimicitias per annos multos vobiſipſis graues, & atroces geritis: quæ periculum eſt, ne ex hac die nobis & Reip. quàm vobis grauiores fiant. De quibus cauſis hoc timeamus, multa ſuccurrunt quæ dicerentur, niſi fortè implacabiles veſtræ iræ implicauerint animos veſtros. Has vt hodie, vt in iſto templo finiatis ſimultates, quæſumus vos vniuerſi: & quos coniunxit ſuffragiis ſuis populus Rom. hos etiam reconciliatione gratiæ coniungi à nobis ſinatis: vno animo, vno conſilio eligatis Senatum, Equites recenſeatis; agatis cenſum, luſtrum condatis: quod in omnibus ferè precationibus nuncupatis his verbis, Vt ea res mihi Collegæque meo benè & feliciter eueniat, id ita, vt verè, vt ex animo velitis euenire: efficiatiſque vt quod Deos precati eritis, id vos velle homines etiam credamus. T. Tatius & Romulus, in cuius vrbis medio foro, acie hoſtes occurrerant, ibi concordes regnarunt. C Non modò ſimultates, ſed bella quoque finiuntur: ex infeſtis hoſtibus plerumque ſocij fideles, interdum etiam ciues fiunt. Albani diruta Alba, Romam traducti ſunt: Latini, Sabini in ciuitatem accepti. Vulgatum illud, quia verum erat, in prouerbium venit, *Amicitias immortales, inimicitias mortales eſſe debere.*

Ad Ferocem.

Si ſit agendum cum ſuperbo & feroci, diligentius ferocitatem illius mitigabit Orator; proderit etiam nonnunquam eius partes defendere, ac in ſpeciem tueri, donec ſenſim ad commonitionem deſcendat. Ita Maharbal, cùm aulicos, hoc eſt adulatores Annibali victoriam gratulantes audiret, ſuadenteſque, vt tanto perfunctus bello, diei quod reliquum eſſet, noctiſque inſequentis quietem & ipſe ſibi ſumeret, & feſſis daret militibus. *Imò*, inquit Præfectus militum Maharbal non ceſſandum ratus; *vt quid in hac pugna ſit actum, ſcias, die quinto Victor in Capitolio epulaberis.* Hic Annibal laudare voluntatem Maharbalis, ad conſilium verò tempus poſtulare; Tum ille præclarè. *Non omnia nimirum eidem Dij dedere. Vincere ſcis Annibal. Victoria vti neſcis.*

Ad Parem.

Si apud parem res agatur maior aliqua dicendi libertas relinquitur, ſed ita tamen vt modeſtiâ temperetur, quod obſeruauit Orator actione ſeptima in Verrem. n. 173. *Quamobrem te quoque* A *Hortenſi, ſiquis monendi locus eſt, ex hoc loco moneo: videas etiam atque etiam, & conſideres quid agas, quo progrediare; quem hominem & qua ratione defendas, neque de illo quidquam tibi propono, quominus ingenio mecum, atque omni dicendi facultate contendas. Cætera, ſi qua putas te occultius extra iudicium, quæ ad iudicium pertinent facere poſſe ſi quid artificio, conſilio, potentia, gratia, copijs iſtius moliri cogitas: magnopere cenſeo deſiſtas: & illa quæ tentata iam, & cœpta ab iſto ſunt, à me autem peruestigata, & cognita moneo, vt extinguas, & longius progredi ne ſinas, magno tuo periculo peccabitur in hoc iudicio, maiore, quàm putas.*

Per Congratulationem.

Denique fit egregiè monitio per congratulationem, quâ facilius errantem reducimus in B viam, quàm ſi vel authoritatem, vel acerbitatem, aut grauitatem adhiberemus. Siquidem nemo eſt qui non laudis, & gloriæ ſtudio ducatur, vt veræ virtutis fructu.

Poſſum tibi extimulato hanc ingenij viuo, ac præſtantem naturæ ſolertiam non gratulari Princeps optimè? poſſum in te non mirari ſingularem virtutis ſpeciem, dùm in aula ſedes ad Heroum tabulas, & imagines, quæ te velut ardentibus gloriæ tædis dormientem excitant, nec conſiſtere patiuntur vigilantem? dùm ſparſa per tabulas virtutum inſignia conſideras. Credam te his ſpirantibus exemplis, non ad harum ſimilitudinem in te efformandam incitatum? Hærent in oculis illa præclara Romani Gallicique nominis lumina, quæ ne nunc quidem, poſt occaſum, illuſtrare poſteros deſierunt.

C Miraris Auguſtum, tantò auguſtiorem, quantò modeſtiorem, qui dùm edicto publico cauet, ne dominus appelletur, & piè imperat, vt ſoli Chriſto nato debitus honor habeatur, felicitatis numeros omnes explet, vereque ſui Dominus, ad ſæculorum omnium notitiam, ac celebritatem ſemper effloreſcit.

Theodoſium intueris, & in illo ſingularem animi moderationem, vt qui tàm ad pœnas de male-meritis repetendas tardus fuerit, quàm ad præmia celer ac paratus: amas in eo liberalitatem atque munificentiam, vt qui nullam maiorem felicitatem principum eſſe crediderit, quàm feciſſe felicem: Laudas eius inter regiæ menſæ delicias, victus temperantiam, & rerum omnium, præterquam honeſtiſſimi laboris, moderationem: D formam & habitum oris eius miraris, vt qui ſuperfluum corporis cultum & munditiam non virilem damnauerit, nec in alia veſte quàm domeſtica, illaque vxoris aut filiæ manibus elaborata, vſus vnquam fuerit.

Carolum omni ratione magnum conſideras attentius, & ad eius virtutum imitationem accenderis, qui Gallorum nomen & gloriam non terræ, ſed cœli regionibus terminauit: deprædicas ſingularem eius humanitatem atque facilitatem, quâ ſubmiſit ipſe ſe, ſummumque illud regiæ dignitatis faſtigium ad omnia priuatorum colloquia inclinauit, tamque ſe pro ſubditis, quàm ſupra ſubditos cognouit.

LVDOVICVM piè contemplaris, quem ſanctitas cœlo dedit, & perenni inter homines memoria conſecrauit: præcipuè laudas in eo lethaſe-

ræ culpæ, & vehementioris apud Deum offenſionis odium, diuinis in rebus ſenſum pietatis, incenſum eius atque inflammatum propagandæ religionis ardorem, pro qua mori pulchrum ſibi, glorioſumque ſemper duxit.

Franciſcum litterarum parentem inſpicis, & ore tacito gratias agis quas potes maximas, quòd Pariſienſem Academiam afflictam, deſertamque recrearit, nobilem illam nationum Magiſtram conquiſitis eruditorum hominum ſtudiis ornarit.

Te rapit amanter, ac ſuſpenſum retinet Ludouicus Iuſtus, non minùs nominis, quàm ſanguinis atque virtutum illius cœlo recepti hæres clariſſimus; pleno ore laudas eius in regendis ciuibus æquitatem, cum finitimis concordiam, cum hoſtibus iuſtitiam, fidem cum omnibus atque moderationem: commendas in illo repreſſam penitusque proſtratam hæreticorum audaciam, Catholicorum verò fiduciam erectam, inſtauratas templorum ruinas, redditum ciuitatibus priſtini cultus decorem: amas eius in ſacrorum ceremoniis frequentandis pietatem, ac modeſtiam, vſurpandis reuerentiam, commendandis ardorem, & induſtriam; denique in vno Ludouico Iuſto, Ludouicum Sanctum agnoſcis.

Credo dum in aula ſediſti non animum, licet oculos ad tempus retinuerunt, equi ferocientes, fulgurantes in auro gemmiſque radiantibus; ſenſu quodam ambitionis ceruicem elatius ferebant, ſonóque geſtienti atque glorioſo magnitudini ſuæ lenocinabantur? magna mole celerrimi, ad aſpectum iucundiſſimi, molliter ſeſſores inſanis feſtinationibus non fatigabant, quæ ... ebant in ipſis potiùs, quàm laborabant; miratus es, non captus.

Neque canes moratus es, nec incredibilem illorum ad veſtigandum ſagacitatem narium, nec alacritatem in venando, nec in cuſtodiendo fidelitatem. Non magnifica palatia variis figuris & ornamentis diſtincta, tapetibus, tabulis pictis cæteriſque eiuſdem generis referta; non pretioſas veſtes, in quibus gemmæ fulgurabant, nitebant margaritæ, & ad oſtentationem, aſtrorumque inuidiam coruſcabat aurum; non diuitiarum affluentiam & opum, non regum diademata, non purpuræ fulgorem, & alia quæ tenuiorum perſtringunt oculos, & animum feriunt.

Equidem ſi te ſcirem hac exteriori pompa, ſi talibus ornamentis, homine ad immortalitatem nato prorſus indignis, detineri, facerèm vt ab ea mente recederes, demonſtrarem pompam hanc, quanta quanta eſt, fluxam, fallacem, perituram, Aulicos ſæpè gloriæ, vitiorumque mancipia, voluptatis ac diuitiarum veros aucupes; veſtes ad delicias, ad luxum, ad oſtentationem eſſe criminis pœnam, & vanitatis argumentum. Dicerem cœlo ſurgentia palatia ſudantibus marmoribus, rupium cruſtis veſtita, laquearia auro densè, non tàm tecta, quàm cœlata: porticus ſuperſtantibus mutuò columnis, vario omnes marmore, vel ære diuites, temporis omnia deuorantis, ac comminuentis ſpolium atque vetuſtatis. Adderem honorum prima, dignitatum ſumma, gloriarum auguſtiſſima, ... minante folium eſſe perflante Borea, ſtipulam igne decoctam, nebulas ſole diſperſas; Sceptra, Diademata, Tyaras, aurum & gemmas morte premente, arundinem fluctu concuſſam, fœnum flammarum pabulum; nobilitatem generis, auorum ſanguinem,

A Imperij magnitudinem, ſpumam Oceano natam, plumam per aëra ſparſam, nihil.

Si quid noui, vel ex tuo vultu conijcio ſatis, præter animum nihil hic magnum tibi videri; te non in bonis numerare quæ fortunæ dominantis arbitrio ſubiecta ſunt, ſed in operibus æternitatem ſpectantibus, non in equis auro gemmiſque radiantibus, ſed in præclaris actionibus, quibus tuorum beneuolentiam, Deíque gratiam merearis: non in multitudine canum ad laborioſam venationem; ſed eleemoſynarum, quas in pauperes, & egenos diſtribuas, vt cœlum venetis: non in exquiſita veſtium pompa; non in paludamentis purpureis, atque auro illuſis, non in coronis, ac diadematis, ſed in virtutum ornamentis omni Panno, aut Sarrano fuco illuſtrioribus: non in palatiis Regiiſque domibus, nec B in numeroſa nobilitate, ſed in animi dotibus, ac interioris domo pietatis inſignibus decorata; non in hoſtibus debellandis, & longè latéque propagandis imperij finibus; ſed in ferocientis animi motibus reprimendis, ac frænandis cupiditatibus; non in epulis ac choreis, ſed in laboribus & exercitiis, homini ad excelſa nato, conuenientibus.

Perge porrò conſtanter, & imagines illas oſtentare indignum crede, quarum te vultus admoneant, nullum inter eas imagini tuæ locum eſſe poſſe: ſcito iam illum periiſſe, qui cùm ſtare per ſeſe nequeat, aliorum incumbit in famam inglorius. Caue, tuam vt laudem vllam eſſe putes, niſi quam ipſe tibi, tuiſque vel pepereris, vel rebus geſtis auxeris: Vide quid agas Princeps es, latere non potes, nullo non loco, nullo non tempore fax illa maiorum tuorum, tuis vel or- C namentis, vel ſordibus præfertur: ſic viue, vt quam tui conceperunt homines opinionem, illam ſuſtineas atque tuearis.

Similitudines plurimum in eam rem conferunt. Nempe ſi reuocare quempiam velis à voluptatibus adoleſcentem, dices teneram illam ætatem, quaſi quandam tabellam eſſe, aut veſtem pretioſam, quam, ab oleo infuſa vel minima labecula, inficiat.

Iam quod ſpectat ad alterum admonitionis genus, quo apud ignaros vtimur, ſuaſionis formam quandam & ſimilitudinem efficiat, neceſſe eſt, debetque videri amicus: propterea quod vt plurimum inter amicos inſtituitur: neque tàm laborandum in efferendis argumentis, quàm in tradendis præceptionibus: Cauendum tamen illud diligenter, ne cùm ad æquales dicit Orator, ſupe- D rioris partes ſibi vendicare velle videatur. Sic Fabius Æmilium admonet de tota ratione pugnandi: Orditur enim à laude Conſulis, & à cauſa neceſſitateque monendi ex Liuio lib. 22. num. 39.

Si aut Collegam (id quod mallem) tui ſimilem Luc. Æmili haberes, aut tu Collegæ tui: ſimilis eſſes, ſuperuacanea eſſet oratio mea; nam & duo boni Conſules etiam me tacente omnia è Repub. fide veſtra faceretis: & malis, nec mea verba auribus veſtris, nec conſilia animis reciperetis. Nunc & P. Collegam tuum, & te talem virum intuenti mihi, tecum omnis oratio eſt: quem video nequicquam & virum bonum, & ciuem fore, ſi altera parte claudicet Reſp. malis conſiliis idem ac bonis iuris & poteſtatis erit.

Deinde *proponit rei difficultatem ac momentum.* Erras enim L. Paule, ſi tibi minus certaminis cum

C. Terentio, quàm cum Annibale futurum cenſes. Neſcio an infeſtior hic aduerſarius, quàm ille hoſtis maneat: Et cum illo in acie tantum, cum hoc omnibus locis ac temporibus certaturus es; & aduerſum Annibalem legionesque eius tuis Equitibus, ac peditibus pugnandum tibi eſt.

Tum ponit ipſi exemplum ob oculos, non tàm ſua, quàm aliorum cauſa. Poſtmodum occurrit difficultatibus quæ opponi poterant ſuis conſiliis. Ex hac oratione diſcit Orator quo artificio in aliis conſici debeat monitio. In qua valet plurimum commiſerationis & timoris motus.

Pvnctvm VII.

Artificium Commendationis.

PArtim eſt Demonſtratiui generis; quippe laudamus eum, quem commendamus à fide, probitate, humanitate, eruditione, cæteriſque corporis & animi dotibus: partim Deliberatiui, cùm rem ipſam, vel honeſtam, vel vtilem, & facilem oſtendimus; abſolutè tamen Deliberationis eſt, ſiquidem laudes, quæ commemorantur, ad ſuadendum, referuntur.

Exordium.

Valde liberum eſt. Nonnunquam excuſationem modeſtam habet, ne importunus beneficiorum exactor dicatur, quæ ſe non Contuliſſe ſed accepiſſe palàm, & apertè profitetur; Cic. perfectæ Commendationis exemplum nobis reliquit libro famil. epiſtola 2. epiſtola 6. *Ego ſi mea in te eſſent officia ſolùm tanta, quanta magis à te ipſo prædicari, quàm à me ponderari ſolent: verecundiùs à te, ſi qua magna res mihi petenda eſſet, contenderem. Graue eſt enim homini pudenti, petere aliquid magnum ab eo, de quo ſe benè meritum putet: ne id, quod petat, exigere magis, quàm rogare, & in mercede potiùs, quàm beneficij loco numerare videatur. Sed quia tua in me vel nota omnibus, vel ipſa nouitate meorum temporum clariſſima, & maxima beneficia extiterunt: Eſtque animi ingenui cui multum debeas, eadem plurimum velle debere: non dubitaui id à te petere, quod mihi omnium eſſet maximum, maximeque neceſſarium.*

Confirmatio.

Omnia ferè ducuntur ab Adiunctis perſonarum, rei, vel temporis: eapropter trium eſt habenda ratio, vel eius qui commendat, dùm cauſas exponit commendationis, nimirum quòd cum illo, vel eius parentibus, ac propinquis, vel ſanguine, aut amicitia, vel etiam ſtudiorum ſocietate ſit coniunctus. Cic. lib. 6. famil. epiſt. 9. *Cùm A. Cæcinna tanta mihi familiaritas, conſuetudoque ſemper fuit, vt nulla maior eſſe poſſit. Nam & patre eius, claro homine, & forti viro plurimùm vſi ſumus: & hunc à puero, quod & ſpem mihi magnam afferebat ſummæ probitatis, ſummæque eloquentiæ, & viuebat mecum coniunctiſſimè, non ſolùm officiis amicitiæ, ſed etiam ſtudiis communibus, ſic ſemper dilexi, vt non vllo cum homine coniunctius viuerem.*

Ab ipſius perſona, qui commendatur, dùm virtutibus illuſtrem, ac de Repub. bene-meritum prædicamus. Pluribus commonem hunc amicum
A tibi commendarem, ſi vllius apud te authoritas maior, quàm illius eſſe deberet, vel propter illius virtutem, vel propter familiæ dignitatem, vel meam in te beneuolentiam, quam omnibus notam eſſe lætor.

Cùm mihi multa grata ſint, quæ tu adductus mea commendatione feciſti, tum imprimis, quod amici mei filium liberaliter excepiſti: Quem virum! inter ſuos nobilem, & honeſtum, tum propter ſingularem in omnes beneuolentiam tuo beneficio digniſſimum: quem ſummo ingenio, prudentiâ, & integritate ciuem, qui nullum læſerit, omnes defenderit, patriamque vita ſua ſemper chariorem habuerit.

Ex omnibus ſtudiis in me, & officiis quæ ſumma ſunt hoc ſcito mihi & ampliſſimum videri, & gratiſſimum eſſe, quòd perfeceris, vt optimæ
B ſpei adoleſcens, tui obſeruantiſſimus, intelligeret, quantum ego te, quantum tu me amares.

Elegans eſt illa commendatio quæ Prolepſim continet. Licet inuitus abutar humanitate tua ſingulari ad amicorum commendationem: hunc tamen iuſtiſſimis de cauſis, vel dignitatis, quam ampliſſimam eſt conſequutus; vel illius in me beneficij magnitudinem, vel virtutis, quâ ſibi multos deuinxit; peto vehementer, vt omnibus illum officiis, ac liberalitate complectaris. Dabis hoc amori noſtro, &c.

A perſona cui commendamus alium, dùm eius in alios benignitatem, & humanitatem, cum quodam animi ſenſu commemoramus.

Magnus ad tua pristina erga me ſtudia cumulus accedet, ſi ad ea quæ tua ſponte, ſine cuiuſquam commendatione faceres, in hominem talem aċtantum aliquid adferant litteræ meæ, quas
C ſcio te non dedignari.

Iam apud ipſum gratiſſimum hominem, atque optimum virum, quàm benè poſiturus ſis ſtudium, & officium tuum, dubitare te non exiſtimo.

Pergratum mihi feceris, ſi eum ita tractaris, vt intelligat, hanc commendationem ſibi magno vſui atque adiumento fuiſſe.

A re commendatio valet, dùm facilem illi præſertim oſtendimus, dùm piam, honeſtam, vtilem. Tull. Curioni lib. 2. ep 6. Huic te vnum tanto adiumento eſſe, ſi volueris, poſſe intelligo, vt nihil ſit præterea requirendum. Habemus hæc omnia: bonorum ſtudium conciliatum ex tribunatu, propter noſtram (vt ſpero te intelligere) cauſam: vulgi ac multitudinis, propter magnificentiam munerum, liberalitatemque naturæ iuuentutis,
D & gratioſorum in ſuffragiis, propter ipſius excellentem in eo genere vel gratiam, vel diligentiam: noſtram ſuffragationem, ſi minùs potentem, approbatam tamen, & iuſtam, & debitam, & propterea fortaſſe etiam gratioſam. Dux nobis & author opus eſt, & eorum ventorum, quos propoſui moderator quidam, & quaſi gubernator: qui ſi ex omnibus vnus optandus eſſet: quem tecum conferre poſſemus, non haberemus.

Hoc velim tibi perſuadeas, ſi rationibus meis à te prouiſum eſſe intellexero, magnam te ex eo, & perpetuam voluptatem eſſe capturum.

Epilogus.

Obſecrationes continet ac beneficij memorem animum. Cæterùm illud tibi expertus pro-

mitto, ac ſpondeo te ſocios N. ſi his commoda- A
tis, meliores eſſe, & gratos cogniturum.

Et ipſe ſpondeo, & omnes hoc tibi tui pro me recipient, ea meæ amicitia, & ex tuo in me officio, maximum in te fructum ſummamque voluptatem eſſe capturum. Sic Tull. laudatam ſæpius epiſtolam ſextam. lib. 1. concludit. *Quamobrem ſi me memorem, ſi gratum, ſi bonum virum, vel ex hoc ipſo, quòd tam vehementer de Milone laborem, exiſtimare potes: ſi dignum denique tuis beneficiis iudicas: hoc à te peto, vt ſubuenias huic meæ ſollicitudini, vt huic meæ laudi, vel, vt verius dicam, propè ſaluti tuum ſtudium dices. De ipſo T. Annio tantum tibi polliceor, te maioris animi, grauitatis, conſtantiæ, beneuolentiæ erga te, ſi complecti hominem volueris, habiturum eſſe neminem.*

Eſt etiam obliquæ commendationis genus aliquod, dùm ſimulamus nos eum commendare nolle, qui ſit ſatis commendatus: vel oramus vt B
propius hominem noſſe velint, ex cuius notitia ſint aliquam vtilitatem ac delectationem conſecuturi. Magnus in paruis Cicero. Scriberem ad te, qualis vir eſſet, niſi eum iam per ſeipſum, tibi ſatis eſſe notum arbitrarer, ac commendaturum, hunc prudentem, & officioſum cognoſces, & dignum qui à te diligatur.

Etſi non dubito quin apud te mea commendatio prima ſatis valeat, tamen obſequor homini familiariſſimo tuique amantiſſimo, cuius virtus, & negotium ab æquitate tua, impetrare debet, vt ei ſubuenias.

Valentiniani Imp. ad milites commendatio pro Grātiano filio ſuo in imperium inuehendo.

C

Valentinianus apud Am. Marcellinum, recreatus è graui morbo, in concionem, quam indixerat, proceſſit, in qua filium exercitui commendat, rogatque, vt quàm ſibi beneuolentiam præſtiterunt, eâdem Gratianum ſuum proſequantur, & imperium illi deferant, quem gratum & memorem, integrum & prudentem in adminiſtratione futurum pollicetur.

Auctum erga me veſtri fauoris indicium, hunc loci principalis circumferens habitum, quo potior aliis iudicatus ſum multis, & claris, conſiliorum ſociis vororumque auſpicibus vobis, pietatis officiis adgrediar tempeſtiuis, proſpera Deo ſpondente: cuius ſempiternis auxiliis ſtabit Romana res inconcuſſa. Accipite igitur quæſo placidis mentibus viri fortiſſimi deſiderium noſtrum, D
id reputantes, quòd hæc quæ fieri caritatis ſanciunt iura, non tantùm tranſire voluimus per conſcientiam veſtram, verùm & probata firmari, vt congrua nobis, & profutura.

Gratianum hunc meum adultum, quem diu verſatum inter liberos veſtros commune diligitis pignus, vndique muniendæ tranquillitatis publicæ cauſa, in auguſtum ſumere commilitium paro, ſi propitia cœleſtis numinis, veſtræque maieſtatis voluntas parentis amorem iuuerit præeuntem, non rigido cultu ab incunabulis ipſis, vt nos educatum, nec tolerantia rerum coalitum aſperarum, nec capacem adhuc Martij pulueris vt videtis: ſed familiæ ſuæ laudibus maiorumq; factis præſtantibus concinentem, paucioribus inuidiæ metu, vt dicitur, protinus ſurrepturum.

Vt enim mihi videri ſolet, mores eius, & appetitus licet nondum maturos ſæpè penſanti ineunte adoleſcentia, quoniam humanitate, & ſtudiis diſciplinarum ſolertium expolitus librabit ſuffragiis puris merita rectè ſecúſne factorum, faciet vt ſciant ſe boni intelligi, in pulchra facinora procurſabit ſignis militaribus, & aquilis adhæſurus, ſolem niueſque & pruinas & ſitim perferet, & vigilias, caſtris ſi neceſſitas adegerit, aliquotiens propugnabit, ſalutem pro periculorum ſociis obiectabit: &, quod pietatis ſummum primumque munus eſt, Rempub. vt domum paternam diligere poterit, & auitam.

Pvnctvm VIII.

Incitationis Artificium.

MAlitiæ plurimum, eloquentiæ parum, artis nihil requirit hoc genus orationis: præſertim ſi negotium nobis ſit cum imperita multitudine, quæ ſui adeò impotens eſt, vt ſtatim flammam concipiat, dùm ſibi, vel ſuis atrocem iniuriam fieri intelligit. Quod concitationis artificium, quia nullam laudem meretur, & dediſcendum eſſet, niſi ſeditionum faces in multorum ruinam accenſas noſſe conueniret, non ad vtendum, ſed ad cauendum.

Ad hoc igitur illuſtrandum facinus, & declinandum, facit, quod habet totus ea eloquentia fictus Cic. pro Sext. Vbi tres diſcordiarum fontes aperit; conſcientiam ſcelerum, animi furorem, & vulnus, tertium egeſtatem. n. 99. *Etenim in tanto ciuium numero magna multitudo eſt eorum, qui aut propter metum pœnæ, peccatorum ſuorum conſcij nouos motus, conuerſioneſque Reip. quærant, aut qui propter inſitum quendam animi furōrem, diſcordiis ciuium, ac ſeditione paſcantur: aut qui propter implicationem rei familiaris, communi incendio malint, quàm ſuo deflagrare. Qui tùm authores ſunt, & duces ſuorum ſtudiorum, vitiorumque nacti, in Repub. fluctus excitantur.* Et multa, quæ ſeditionum cauſas doceant.

Vt perfectè ſuis coloribus adumbrat motus ac ſeditionis architectos? qui ſcelerum exagitati conſcientia, dùm pœnam, & ſupplicium criminibus ſuis debitum imminere vident, ſeditionum fluctus in Rep. linguæ flabellis excitant, vt vel in communi rerum perturbatione deliteſcant impunè, vel iudiciorum laqueos malitioſè declinent.

Alij naturâ feroces ac furioſi Phaëtontis inſtar orbem incendunt, nunquam ſecuri, nunquam quieti, aut contenti, niſi ciuium ſuorum ſanguine ſaginentur, & rapinis diſcordiiſque paſcantur inuidi.

Alij quos Catilinæ furentis ſocios cum Cic. 2. Catil. n. 18. dicas, qui ære alieno preſſi, ad ſuæ calamitatis ſolatium quærunt, ſecum in ruinam trahere quamplurimos.

Adde deſperatos, fœdifragos, dominationis appetentes & honorum ambitioſè cupidos, quos, quia Rep. quieta deſperant, perturbatâ conſequi ſe poſſe confidunt; adde linguâ promptos & manu, quorum indolem noſſe debet, qui buſtuariis iſtis, ad conuerſiones, ac motus vti noluerit; quos præſtaret, vel nunquam eſſe, vel ſtatim è Regnis, imò terræ finibus, exterminare.

Regnant hîc duo potiſſimùm affectus, vehe-

mentioſis odij, & inflammatæ iracundiæ, nonnunquam miſerationis.

Supereſt tantùm Concitationis exemplum proponere iam à multis deſcriptum, ex Tacito ſatis illuſtre Ann. 1. Ibi Percennium turbidum, ad ciuiles diſcordias inſtructum, & pleriſque gratum vecordi facundiâ, dicit in Pannonia graues motus excitaſſe; ad quos perditiſſimi quique conuolabant, & hi quibus in ſeditionibus quies, in pace turbæ erant.

Erat in caſtris Percennius quidam, dux olim theatralium operum, dein gregarius miles, procax linguâ, & miſcere cœtus hiſtrionali ſtudio doctus.

Vides opportunam facem ac flammam ſeditionis? mirare iam quàm bellè tempus arripiat, & quâ verborum ambage rem aggrediatur.

Is imperitos animos, & quænam poſt Auguſtum militiæ conditio, ambigentes, impellere paulatim nocturnis colloquiis, aut flexo in veſperam die, & dilapſis melioribus, deterrimum quemque congregare: poſtremò promptis iam & aliis ſeditionis miniſtris, velut concionabundus, interrogat.

Iam lubricum linguæ inſtrumentum acuit, & robuſta nequitia ſpecimen aggreditur, quibus ſatis incitatos vrgeat acriùs.

Cur paucis Centurionibus, paucioribus Tribunis in modum ſeruorum obedirent? quando auſuros epoſcere remedia, niſi nouum, & nutantem adhuc Principem, precibus, vel armis, adirent? ſatis per tot annos ignauiâ peccatum, quòd tricena, & quadragena ſtipendia ſenes, & plerique truncato ex vulneribus corpore, tolerent: Ne dimiſſis quidem finem eſſe militiæ, ſed apud vexillum retentos alio vocabulo, eoſdem labores perferre: ac ſi quis tot caſus vita ſuperauerit, trahi adhuc diuerſas in terras, vbi per nomen agrorum, vligines paludum, vel inculta montium accipiant. Enimuerò militiam ipſam grauem, infructuoſam: denis in diem aſſibus animam, & corpus æſtimari: hinc veſtem, arma, tentoria, hinc ſæuitiam Centurionum, & vacationes munerum redimi. At Hercule verbera, & vulnera, duram hyemem, exercitas æſtates, bellum atrox, aut ſterilem pacem ſempiterna, &c.

En faces quibus ſulphuratas mentes inflammet ardentiùs, quod antea cuniculis agebat, iam apertè proſequitur, dùm gregarium militem alleuat, vt videri poſſit ab omnibus, & miſericordiam, furoremque moueat, vt malis adiunctis mali grauiorem tempeſtatem excitent, ſic pergit Tacitus.

Adcurritur ab vniuerſis, & carcere effracto, ſoluunt vincula, deſertoreſque, ac rerum capitalium damnatos ſibi iam miſcent. Flagrantior indè vis, plures ſeditioni duces. Et Vibulenus quidam gregarius miles, ante tribunal Blæſi adleuatus circumſtantium humeris apud turbatos, & quid pararet intentos.

Expende concitationis vim & artem malitioſam, dum triſti ſpectaculo ferit oculos intuentium, ac mentes ad commiſerationem parat, & ſeditionem.

Vos quidem his innocentibus, & miſerrimis lucem, & ſpiritum reddidiſtis. Sed quis fratri meo vitam, quis fratrem mihi reddit? quem miſſum ad vos à Germanico exercitu de communibus commodis, nocte proxima iugulauit per gladiatores ſuos, quos in exitium militum habet, atque armat? Reſponde Blæſe, vbi cadauer abieceris? ne hoſtes quidem ſepulturam inuiA dent, cum oſculis, cum lacrymis dolorem meum impleuero, me quoque trucidari iube, cùm interfectos nullum ob ſcelus, ſed quia vtilitati legionum conſulebamus, ij ſepeliant, &c.

Pvnctvm IX.

Artificium Conciliationis.

NOn eſt operoſum, nec ad dicendum benè inſtructi oratoris, animos multitudinis, obiectâ quadam iniuriæ grauioris ſpecie, iam incitatos, inflammare vehementius in odium, ac ſeditionem, cùm ſine cuiuſquam orationis induſtria, propenſione ſua ferantur ad vlciſcendas B iniurias, quas ſibi queruntur illatas: Verùm ſemel incenſas mentes, & furiis armatas compeſcere, maximi laboris eſt.

Fateor hic inermem eloquentiam parum poſſe, licet diſertam; niſi alium comitatum habeat, quàm verborum, quæ leuiter feriunt aures, animum ſæpius exaſperant, & incendium excitant, non extinguunt.

Certiſſimum eſt ſapientis Euripidis effatum in Hecuba, non perinde omnium hominum valere ſermonem, ſed conceptam de alicuius præſtantiâ, & virtutibus opinionem, momenti plurimum ad perſuadendum ſolere adiungere.

Primum igitur præſidium, quod quærere debet is, qui concitatam multitudinem ſedare conatur, eſt maieſtas quædam corporis, oculorum, & vultus, quam Homerus [illegible] longè lateque radiantem frontem appellat. Talem fuiſſe tradunt Heroa fortiſſimum, cuius frontis diC gnitas radios emittebat, delinimenta quædam ſcilicet, atque illecebras, quibus omnium beneuolentiam demerebatur: quiſquis ergo ſplendorem hunc, & lucem eximiæ humanitatis, hos animi placidi radios emiſerit, amoris erga ſe flammam excitabit, quâ ſeditionis incendium reſtinguat.

Secundum, quiſquis altæ mentis pignus, & liberalis animi decoram effigiem, quæ multitudinis indoctæ conditionem exuperat, in concionem attulerit, vicerit. Eo Drufus ingenio fuit, ac ſpiritu, ea totius formæ dignitate, vt à Tiberio miſſus, ad ſedandam militum ſeditionem, etiam tacens, & eloquentiæ armis deſtitutus, mulcere furentes potuerit, & officij commonefacere truculentam concionem. De quo ſic Tacitus memorat Ann. 1. Druſus orta die, & vocaD ta concione, quamquam rudis dicendi, nobilitate ingenita, incuſat priora, probat præſentia. Negat ſe terrore & minis vinci: flexos ad modeſtiam ſi videat, ſi ſupplices audiat, ſcripturum patri, vt placatus legionum preces exciperet.

Eſt & aliud quoddam quod animos ſedat, amoris, & beneuolentiæ ſignificatio, quæ ſuauibus verbis, hilariore & vultu ſeſe prodit: quam rectè lua doctrinarum Tullius blandam conciliatricem nominat; Cæſaris milites ſacramentum ſoluerant, Quirites vocauit, & verbo tumultuantes copias repreſſit.

Vitæ ſanctitas, & prudentia, glorioſique nominis fama plurimùm confert ad tumultus concionum frangendos: eius fuit commendationis Auguſtus, vt legiones Actiacas abſens compoſuerit.

Præcipuè

Præcipuè verò tempus obſeruandum eſt: nam que furenti adhuc turbæ, ac fumanti concioni temerè ſe credere nequaquam tutum eſt, quamuis innocentiæ præſidiis, & authoritatis inſtructũ: Siquidem primus ille multitudinis efferatæ impetus ratione regi nequit, qui ſemel atq; deferbuerit idoneum orandi tempus, ac prenſandi permittit.

Vt in aliis, ſic & in hoc genere multum refert noſſe mali originem, cauſas tumultus, ſeditioſorum voluntates, ac ſenſus; vt vbi plenius cognouerit Orator, quid illi metuant, quid cupiant, quid querantur, exulceratis animis medeatur.

Poſtremò, quia ex affectibus hic regnant potiſſimùm ſpes & metus, modò ſunt amicè deliniendi feroces animi, nunc ſeueritate caſtigandi, prout res & tempus poſtulabunt. Hanc induſtriam prudenter adhibuerunt Druſus atque Germanicus, & obortam ſeditionem ſopierunt: ille ſeueritatibus verborum aculeis: hic blandis ſermonibus: Ille, cui promptum erat ad aſperiora ingenium, vt ſeueritatis exemplum ſtatueret, atque cæteris documentum iuſtitiæ, relinqueret per Centurionem Clementem, quà ſpe, quà metu, ſublatis ſeditionis authoribus, vocatos Vibulenum, & Percennium interfici iubet, & totam coniurationis molem euertit.

Germanicus verò Cæſar vir eloquens, ac manſuetus, tantum leni maieſtate orationis profecit apud incognitam multitudinem, vt pudore furorem poſuerint & arma, & tantum non in ſe, pœnitentia coniurationis ducti, ferrum ſtrinxerint. Magnifica tanti Ducis oratio legitur apud Tacit. ann. 1. digna certè quam mireris, vt Conciliationis illuſtre ſpecimen.

Non mihi vxor, aut filius patre & Repub. chariores ſunt: ſed illum quidem ſua maieſtas, imperium Rom. cæteri exercitus defendent: coniugem & liberos meos, quos pro gloria veſtra libens ad exitium offerrem, nunc procul à furentibus ſummouco; vt quicquid iſthuc ſceleris imminet, meo tantum ſanguine pietur: néue occiſus Auguſti pronepos, interfecta Tiberij nurus nocentiores vos faciat. Quid enim per hos dies inauſum, intemeratumue vobis? Quod nomen huic cœtui dabo? militéſne appellem? qui filium imperatoris veſtri vallo, & armis circumſediſtis? an ciues, quibus tàm proiecta Senatus auctoritas? hoſtium quoque ius, & ſacra legationis, & fas gentium rupiſtis. Diuus Iulius ſeditionem exercitus vno verbo compeſcuit, Quirites vocando, qui ſacramentum eius detrectabant, &c.

Tiberij deinde triumphos atque victorias recenſet, vt ſeuerius ac liberius illos increpet, à genere criminis atque circumſtantiis.

Primane, & viceſima legiones? illa ſignis à Tiberio acceptis, tu tot præliorum ſocia, tot præmiis aucta? Egregiam Duci veſtro gratiã refertis?

Comminationem addit ad metum & pudorem. Hunc ego nuntium patri, læta omnia aliis è prouinciis audienti, feram? ipſius tyrones, ipſius veteranos, non miſſione, non pecunia, ſatiatos? hic tantùm interfici Centuriones, eiici Tribunos, includi Legatos; infecta ſanguine caſtra, flumina? meque precariam animam inter infenſos trahere? Cur enim primo concionis die ferrum illud, quod pectori meo infigere parabam, detraxiſtis? Improuidi amici. Melius & amantius ille, qui gladium offerebat. Cecidiſſem certè nondum tot flagitiorum exercitui meo conſcius. Legiſſetis Ducem, qui meam quidem mortem impunitam ſineret; Vari tamen & trium legionum vlciſceretur. Neque enim Dij ſinant, vt Belgarum decus iſtud, & claritudo ſit, ſubueniſſe Romano nomini, compreſſiſſe Germaniæ populos.

Deinde venerationem Auguſti proponit, ac mentes militum percellit grauiore motu ſpei & amoris. Tua D. Auguſte cœlo recepta mens, tua, pater Druſe, imago, tui memoria iiſdem iſtis cum militibus, quos iam pudor, & gloria intrat, eluant hanc maculam, iraſque ciuiles in exitium hoſtibus vertant. Vos quoque, quorum alia nunc ora, alia pectora contueor, ſi legatos Senatui, obſequium imperatori, ſi mihi coniugem, ac filium redditis, diſcedite à contactu, ac diuidite turbidos. Id ſtabile ad pœnitentiam, id fidei vinculum erit.

Facunda quidem oratio, nec minor authoritas, quæ tamen nec planè tumultus compeſcuit; Tandem partim pudor & miſeratio, partim inuidia militum in Treuiros, ad quos Ducis vxor, paruulum ſinu filium geſtans, fugerat, ferocientes animos vicit.

Incedebat muliebre, & miſerabile agmen, profuga ducis vxor, paruulum ſinu filium gerens, lamentantes circum amicorum cõiuges, quæ ſimul trahebantur: nec minus triſtes qui manebant. Non florentis Cæſaris, neq; ſuis in caſtris, ſed velut in vrbe victa facies, gemituſque ac planctus etiam militum aures, oraque aduertere. Progrediuntur contubernis, quis ille flebilis ſonus? quod tàm triſte? Fœminas illuſtres non Centurionum ad tutelam, non militem, nihil imperatoriæ vxoris, aut comitatus ſoliti pergere ad Treuiros, & externæ fidei.

En quid poſſunt mitiora remedia, lenta licet, in barbaros ac feroces? Orant, obſiſtunt, rediret, maneret: pars Agrippinæ occurſantes, plurimi ad Germanicum regreſſi, &c.

De priuata Conciliatione, quâ nobis amorem alicuius cõciliamus, nihil habeo quod dicam; tametſi nihil frequentius in cõſultationibus, in hominum congreſſionibus, in epiſtolis agamus, quàm vt eorũ nobis gratiam conciliemus, quorum authoritate dignitas & fortunæ noſtræ rationes nituntur. Satis eſt ſcire proprium eſſe virtutis, conciliare ſibi hominum animos atque voluntates; nec aliundè maiorem vel illuſtriorem vitæ, dignitatiſque conciliationem peti, quàm cùm à pietate, & veneratione in parentes, ac magiſtratus, tùm etiam à beneuolẽtia in ciues, & obſequio in omnes. Illam ſi colueris, beneuolentiam, ac fauorem conſequẽris.

LECTIO IX.

Artificium Conſolationis.

NIHIL frequentius huius argumenti, triſtis licet & acerbi, vſu, quia nihil mortis caſibus, doloris ac triſtitiæ in hac fugaci vita communius: Illius neceſſitatem arguit, tùm naturæ ſingularis, & vbique nota imbecillitas; tùm ratio communium temporum, & calamitatum, quibus hominum genus duriſſimè vexatur. Quis enim mortalium, quis Principum, & Regum tàm felix, tàm ad acerbitatẽ fortunæ comparatus, quin ab eo ſemel vaga volubiliſque rerum humanarum ratio, fletum, aut gemitus, & animi moleſtiam extuderit? Si charus omnibus in communionem ærumnarum venire volueris, vix domo pedem efferes, quin occurrant afflicti & hoc, aut illo caſu mœrentes, qui Conſolatione indigeant. Hic orbitate, ille rei familiaris damno per-

cellitur; alterius fama, decuſq; nominis hominum malitioſa fraude violatum eſt; alius propinquorum exilium, atque dedecus moleſtias peperit, hic dolore corporis, alter animi cruciatibus vrgetur.

Quidam Antiphon è Græcia dicendi laude clariſſimus omne ſtudium ſuum, ad mœrentium hominum dolores mitigandos, leuandosq; conuertit, habuitq; in oppidis Græciæ diſputationes eruditas, velut amuleta quædam luctus, quibus hominū animos caſu, & iniquitate fortunæ proſtratos excitabat, & Oratione ſolabatur. Hoc diuinū inuentum æmulandum eſt Oratori, quod eloquentiæ proprium magni ſemper fecerunt ſapientes.

Exordium.

Iam pro mali, & incommodorum varietate perſonarumque varium eſſe debet Exordium. Nam aliter cum ſummæ prudentiæ viris agendum eſt; aliter cum infirmioribus, qui in vt recenti dolore, ſolatium admittant. Si quis videri voluerit fortior, quàm vt conſolatione egeat, Exordium ducetur ab eius eximiæ fortitudinis, ac ſapientiæ commendatione, quæ de gradu ſuo deuci non poſſit rebus aduerſis. Quoniam eæ virtutes ſunt, quæ luctari ſolent cum inimica fortuna.

Lætor ego te ſalutaribus veræ ſapientiæ præceptis hoc pridem eſſe conſequutum, vt ſcires eandem animi æquabilitatem in proſperis, & aduerſis ſeruandam, nihilque præter culpam in hac vita reformidandum eſſe; *Chriſtiani ſanguinis eſt totum ſe Deo permittere:*

Hoc ipſum vſurpauit vir ſanè magno ingenio, & altâ mente præditus Seneca conſolatione ad Marciam. Niſi te ſcirem tam longè ab infirmitate muliebris animi, quàm à cæteris vitiis receſſiſſe, & mores tuos velut antiquum aliquod exemplar adſpici: non auderem obuiam ire dolori tuo, cui viri quoque libenter hærent, & incubant. Nec ſpem concepiſſem, tàm iniquo tempore, tàm inimico iudice, tàm inuidioſo crimine, poſſe me efficere: vt fortunam tuam abſolueres. Fiduciam mihi dedit exploratum iam robur animi, & magno experimento approbata virtus tua.

Alias nullo verborum circuitu, nullis ſermonis illecebris delinitum fortem aggreditur. Scio quem alloquar, alij molliter agant, & blandiantur; ego confligere cum tuo mœrore conſtitui, & defeſſos exhauſtoſq; lacrymis oculos, ſi verùm audire vis, magis iã ex conſuetudine, quàm ex deſiderio fluentes continere. *Nocte lucent ſtellæ, de die latent; vera virtus in proſperis non apparet, in aduerſis triumphat.*

Aliàs animi magnitudinem illi gratulamur. Audiui quem dolorem ex filij morte contraxeris, & quàm feliciter multi leuationem luctus adhibuerint; mihi verò non tàm conſolandus, quàm laudandus videris, quod maximum Reip. præſidium genueris, quod magnum atque domeſticum virtutis exemplum reliqueris, dum conſtantiâ te digna poſteros docuiſti, nunquam Dei prouidentiæ reclamandum, filium cœlo natum, cœlo redditum, quem propter præclaras, ac præſtabiles animi virtutes laudare glorioſum, lugere non pium.

A modeſtâ ſui opinione, & alterius virtute. Etſi non is ego ſum, qui mœſtitiæ cruciantis aculeum euellere poſſim ex animo ſapientis, quem ſcio ad omnem caſum, fortunamq; munitum, proſtratos excitare, ac oratione ſolari conſueuiſſe; ne tamen officio meo deeſſem, malui minùs prudens, quàm parum pius haberi; vt vel ex hoc intelligas me, ſi minùs luctum leuare potuerim; voluiſſe: quòd certè facerem, ſi vel acerbitas tua minor, vel magis appoſita dicentis, ac conſolantis eſſet, oratio.

A Commiſeratione.

Quòd ſi fuerit infirmus animus, & dolor ita recens, vt nullam admittat medicinam, nos caſu tàm triſti affectos profitebimur, dolorisq; noſtri cauſas reddemus, ſcilicet mali grauitatem, qua de ſtatu mentis, ac conſtantiæ quemuis ſapientem deijcere poſſit; deinde obſequendum erit dolori, lacrymis indulgendum, dandum aliquid amori, & afflictæ menti; admiſcendæ laudes, ac patientiæ commendatio admirationi mixta, cæteraque medicamenta dolorem ſedantia.

Hic pro exordio cauſas adſerre poſſumus, quæ nos ad hoc conſolationis officium impulerint, quales eſſe ſolent affinitas, & cognatio, familiaris vſus, & amicitia, doloris ſenſus, & miſericordia, debitum officiū, hortatus proximorū, &c.

A communi mortalium conditione. Quam de tua virtute tot experimentis cognita, opinionem haberem, ſi ad leuandum animi tui mœrorem te vellem recordari nos homines eâ lege natos, vt omnibus telis fortunæ ſæuientis propoſita ſit vita noſtra, neque recuſandum, vt qua nati ſumus conditione viuamus. *Nondum ſe noſſe cœpit, qui necdum cœpit eſſe miſer.*

Hoc ipſum facit Romanus Stoïcus. Quis tàm ſuperbæ, impotentiſque arrogantiæ eſt, vt in hac neceſſitate naturæ, ad eundem finem cuncta reuocantis, ſe vnum ac ſuos ſeponi velit; ruinæq; etiam ipſi mundo imminenti; aliquā domum ſubtrahat. *Quid enim immortale mortales manus fecerunt.*

Cæterùm cùm non ſentire mala ſua, non ſit hominis; & non ferre, non ſit viri, ſenſum doloris permittit Orator in Exordio, neq; vir fortis adeò ſaxeus eſt vt nullo doloris ſenſu tangi debeat, quem virtus moderatur: ſiquidem eſt aliqua voluptas in fletu ac dolore. Seneca philoſophus ad Polybiam c.37. Nunquam ego à te, ne ex toto mœreas, exigam. Et ſcio inueniri quoſdam duræ magis quàm fortis prudentiæ viros, qui negent doliturum eſſe ſapientem. Hi verò videntur nunquā in huiuſmodi caſū incidiſſe: alioquin excuſſiſſet illis fortuna ſuperbam ſapientiā, & ad confeſſionē eos veri etiam inuitos cōpuliſſet. Satis præſtiterit ratio, ſi id vnum ex dolore, quod & ſupereſt, & abundat, exciderit.

Senſus ergo doloris in morte charorum permittendus, aliter non fortitudo, ſed ſtupor quidam habetur, ex eiuſdem philoſophi mente, qui cùm epiſt. 99. multis docuiſſet non eſſe tam grauiter ferendum ſuorum obitum ſubdit. Quid? nunc ego duritiam ſuadeo, & in funere ipſo erigere vultum volo, & animum ne contrahi quidē patior? minimè inhumanitas eſt iſta, non virtus, funera ſuorum iiſdem oculis, quibus ipſos videre, nec commoueri ad primam familiarium diuiſionem. Puta autem me vetare: quædam non ſunt ſui iuris. Excidunt etiam retinentibus lacrymæ, & animum profuſæ leuant. Quid ergo eſt? permittamus illis cadere, non imperemus. Fluant quantum affectus eiecerit, non quantum poſcet imitatio.

Vt verùm ſit, priuſquam conſolatio adhibeatur, dandum eſſe aliquid dolori, ne crudo vulneri medicinam adhibeamus. Nam & ſæpè quas didicit ſapiens, aſpernatur virtutes, vt ſe totum doloribus permittat. Sic de Fundano Plinius iunior libro 5. epiſt. 16. cùm monet Marcellinum amicum, vt ſi quas ob defunctæ filiæ conſolationes ſcribat, mitiget animum eius, non caſtiget, cùm

ille eruditus & ſapiens, vt qui ſe ab ineunte ætate impatienter nouum vulnus ferat. Eſt quidem ille eruditus & ſapiens, vt qui ſe ab ineunte ætate altioribus ſtudiis artibuſque dediderit, expulſiſq; virtutibus aliis, pietatis totus eſt. Ignoſces, laudabis etiam, ſi cogitaueris, quid amiſerit. Amiſit enim filiam, quæ non minus mores eius, quàm os vultumque referebat, totumque patrem mira ſimilitudine exſcripſerat. Proindè ſi quas ad eum de dolore tàm iuſto literas mittes, memento adhibete ſolatium. Vt enim crudum adhuc vulnus medentium manus reformidat, deinde patitur, atque vltrò requirit: ſic recens animi dolor conſolationes reiicit ac refugit, mox deſiderat, & clementer admotis acquieſcit.

Altera pars Orationis pro Confirmatione, illa continet, quæ leniendo dolori ſunt idonea.

I. Diuina Prouidentia.

Cui reluctari nefas eſt ac propè ſacrilegum, quæ nos ea conditione naſci voluit, vt huius mundi calamitatibus exercetemur. Nec tam illi placemus rebus præclarè gerendis, quàm aduerſis alacriter perferendis. Ne miremur bonos, vt confirmentur, concuti; non eſt ſolida, nec fortis arbor, niſi quam frequens ventus, & immoderata tempeſtas impellit, ipſa vexatione conſtringitur, & radices altius figit: fragiles ſunt quæ in aprica valle creuerunt. Semina meſſium gelu coopeꝛta lætius germinant, ignis flatu premitur, vt creſcat; Deo nos permittamus; *Quæ nocent, docent.*

II. Ab Honeſto.

Nimirum hoc virtus & honeſtas exigit, vt dolorem rectè factorum conſcientiâ, ſubleuemus. Ex hoc loco Seneca Marciam conſolatur, quòd minus peccauerit filius, in ætatis flore mortuus c.23. *Facilius ad Superos iter eſt, animis citò ab humana conuerſatione dimiſſis; minus enim facis ponderis ne traxerunt, antequam obducerentur, & altius terrena conciperent, liberati, leuiores ad originem ſuum reuolant, & facilius, quidquid eſt illud, abſoluti tranſfluunt. Nec vnquam magnis ingeniis cara in corpore mora eſt: exire atque erumpere geſtiunt, ægrè has anguſtias ferunt, vagè per omne ſublime, & ex alto aſſueti humana deſpicere. Quidquid ad ſummum peruenit, ad exitum properat. Eripit ſe auferique ex oculis perfecta virtus, nec vltimum tempus expectant, quæ in primo maturuerunt. Ignis quo clarior fulſit, citius extinguitur; ſic ingenia quæ illuſtriora, breuiora ſunt.*

III. A Laude & Gloria.

Quod in aduerſis ſplendeſcat vel maximè virtus, & in admirationem hominum animos rapiat & Deum ipſum doloris ſocium, & teſtem, & laudatorem habeat. Virtus quo tendat, non quid paſſura ſit, cogitat, quoniam, & quod paſſura eſt, gloriæ pars eſt. Mauult nobis eſſe malè Deus, quàm molliter. *Ecce ſpectaculum dignum*, clamat ſapiens Romanus de Prouid. c. 2. *Ad quod reſpiciat intentus operi ſuo Deus, ecce par Deo dignum, vir fortis, cum calamitate compoſitus.*

IV. Ab Vtili.

Etenim rebus aduerſis informantur homines, non modò ad modeſtiam depreſſâ temeritate, & ſuperbia, ſed etiam ad prudentiam & fortitudi-

A nem, quam res aduerſæ acuunt. Illos meritò quis dixerit miſeros, qui nimiâ felicitate torpeſcunt: hoc vno cenſetur infelix Alexander, quòd ſemper fuerit felix, ad ſui notitiam opus eſt experimento; marcet ſine aduerſario virtus. Gubernatorem in tempeſtate, in acie militem, in arena pugilem agnoſcis; quis te fortem intelliget, ni variis ærumnis exercearis. Calamitas virtutis occaſio eſt. Si ad animi voluntatem fluant omnia, quis intelliget quantum in fiducia erga Deum profeceris? ſi nullis iniuriis, aut acerbiori voce te quiſquam appellet, quis te ſubmiſſum ac modeſtum pronunciabit? ſi nullis calamitatibus premaris; quis te patientem laudabit? ſi te pronus omnium fauor comitetur; quis aduerſus infamiam te conſtantem prædicabit. Si diuitiis af-
B fluas, & in rerum omnium abundantia viuas, quis animum tuum in paupertate mirabitur? Virtus redditur illuſtrior, cùm aduerſis cingimur, ad experimentum virtutis & palæſtram vocamur. Quorum tranquillitati & felicitati videntur inuidere, qui illorum obitum lugent.

V. A Feliciori mortuorum ſtatu.

Sapienter Annæus ex corporis incommodis, iteratæq; mortis periculis ereptum Petitium Marciam conſolatur Sen. c. 19. *Exceſſit filius tuus terminos, intra quos ſeruitur: excepit illum magna, & æterna pax: non paupertatis metu, non diuitiarum cura, non libidinis per voluptatem animos carpentis ſtimulis inceſſitur. non inuidiâ felicitatis alienæ tangitur, nec ſua premitur, nec conuiciis quidem vllis verecundæ aures verberantur: nulla publica clades conſpicitur, nulla priuata: non ſolicitus futuri pendet ex euentu ſemper in deteriora depen-*
C *dentis. Tandem ibi conſiſtit, vnde nihil eum pellat, vbi nil terreat. O ignaros malorum ſuorum, quibus non mors, vt optimum inuentum naturæ laudatur? quæ ſiue felicitatem includit, ſiue calamitatem repellit, ſiue ſatietatem, aut laſſitudinem ſenis terminat, ſiue iuuenile æuum, dùm meliora ſperantur, in flore deducit, ſiue pueritiam ante duriores gradus renocat: omnibus finis, multis remedium, quibuſdam votum. de nullis melius merita, quàm de his ad quos venit antequam inuocaretur. Hæc ſeruitutem inuito Domino remittit: hæc captiuorum cathenas leuat: hæc è carcere educit, quos exire imperium impotens vetuerat. Hæc exſulibus in patriam ſemper animum oculoſque tendentibus, oſtendit, &c.*

Quis lacrymis locus & mœrori ſi à vinculis ad libertatem feſtinat animus? hoc expreſſit in conſolatione ad Marciam Seneca c. 24. *Imago dumta-*
D *xat filij tui periit, & effigies non ſimillima ipſe quidem æternus, meliorıſque nunc ſtatus eſt, deſpoliatus oneribus alienis, & ſibi relictus. Hæc quæ vides oſſa circumuoluta neruis. & obductam cutem vultumque & miniſtras manus, & cætera quibus inuoluti ſumus; vincula animorum tenebræque ſunt. Obruitur his animus, offuſcatur, inficitur, arcetur à veris & ſuis, in falſa conſectus: totus illo vnde dimiſſus eſt: ibi illum æterna requies manet, è confuſis craſſiſque pura, & liquida viſentem.*

Imò minus mœroris, quàm lætitiæ nobis relinquunt, qui priùs exceſſerunt, quòd peregrinatione melior ac præſtantior ſit habitatio. Nazianzenus in obitu patris ſui oratione 19. Quod nauigantibus tranquillus portus eſt; hoc iis qui huius vitæ procellis agitantur, migratio ad alteram vitam exiſtit. Vt qui longum iter priores confece-

runt, minùs difficultatis ac moleſtiæ habent, quàm qui adhuc iter faciunt, & in labore verſantur. Ita melior eorum conditio ſit, qui ad illud hoſpitium iam peruenerunt, quàm qui ſinuoſum adhuc, & præceps huius vitæ iter emetiuntur. Hoc meditatus D. Ambroſius in obitu Satyri fratris, fidelium ſortem falſis Ethnicorum ſolatiis longo interuallo anteponit. Habent Gentiles, inquit, ſua ſolatia, quia mortem requiem malorum omnium exiſtimant: Nos verò vt erectiores præmio, ita etiam patientiores ſolatio eſſe debemus: non enim amiſſi, ſed præmiſſi videntur, quos non abſumpſit mors, ſed æternitas receptura eſt.

Non aliud potentius argumentum habuit ſiſtendi Polybij lacrymas, quam iugem, ſed inutilem earum vſum, in tantis cuiuſuis ætatis ac ſortis ærumnis.

Ab inutili, nihil lacrymis profici: diutius accuſare fata poſſumus, mutare non poſſumus, ſtant dura, & inexorabilia; nemo illa conuicio, nemo fletu mouet; nihil vnquam pariunt illa, nec remittunt; proinde parcamus fletibus nihil proficientibus; nam noſtris ni ratio finem fecerit, fortuna non faciet; illæ nobis deerunt, antequam cauſæ dolendi; proinde nulli parcendum eſt rei magis quàm huic, cuius tàm frequens vſus eſt.

Si nullis planctibus defuncta reuocantur; ſi ſors immota, & in æternum fixa nullâ miſeriâ mutatur, & mors tenet quidquid abſtulit, deſinat dolor, qui perit. Turpis eſt nauigij rector, cui gubernacula fluctus eripuit, qui permiſit tempeſtati ratem: at ille, vel in naufragio laudandus, quem obruit mare clauum tenentem, & obnixum.

VIII. A Communi rerum Conditione.

Mundique ſeneſcentis; & rerum humanarum contemptione; quæ præcipuè valet, cùm ad æternam nos gloriam fortibus conatibus parandam, tùm verò ad leniendum dolorem atque luctum. Nemo Seneca ſapientius ad Marciam c. 11. *Quæ deinde iſta tua publicæ conditionis obliuio eſt? Mortalis nata es, mortales peperiſti: putre ipſa, fluidumque corpus, & caſibus morbiſque repetita, ſperaſti tam imbecilla materia ſolida, & æterna geſtaſſe? Deceſſit filius tuus, id eſt, decucurrit ad hunc finem, ad quem, quæ feliciora partu tuo putas, properant. Huc omnis iſta quæ in foro litigat, in theatris deſidet, in templis precatur, turba, diſpari gradu vadit. Et quæ veneraris, & quæ deſpicis, vnus æquabit cinis. Quid eſt homo? quodlibet quaſſum vas; iactatu non tempeſtate magnâ, vt diſſiperis, eſt opus. Quid eſt homo? imbecillum corpus, & fragile, nudum, aliena ope indigens ad omnem fortunæ contumeliam proiectum*, &c.

Dic Solſtitialem herbam, aut deciduum breuis æui floſculum, mane ridentem, guttulis roris interlucentibus affluentem, inhiantem Soli, & ſinum aperientem, qui pubeſcat ſimul, & tabeſcat, nec diei prius finem, quàm vitæ ſentiat. Dic cum Nazianz. ora. 10. ἄνθος καιρῷ φυόμενον, καὶ καιρῷ αὐόμενον, florem tempeſtiuè naſcentem, tempeſtiuè marceſcentem, matutino cum Lucifero exorientem, cum Meridiano Sole vigentem, cum Heſpero lucente areſcentem; dic eius vitam cum Naz. ἀκανθοφόρον ſpinis horridam, & redundan-

A tem; dic τόπον κακώσεως, afflictionis & pœnæ locum; dic cum Eurip. in Hecuba μυρίων ἄχθος κακῶν innumerabilium onus malorum; vt non ſine cauſa mortalis homo ipſo natali die vitam à ſupplicijs auſpicetur; & gemitu, exordio ſtatim ſuo vitæ mortalis anxietates rudis anima teſtetur; quis igitur nolit egredi?

IX. Ab eiuſdem fortunæ Societate.

Miſeris quippe ſolatium eſt ingens, pœnarum ſocios habere, ſcire eadem, aut grauiora pati alios, neminem à cruciatibus illæſum tranſire; neminem hic eximium eſſe. Laudatus Seneca c. 12. ad Marc. *Circui per omnem notorum, & ignotorum frequentiam oculis: occurrent tibi vbique maiora. Senſerunt iſta magni Duces, ſenſerunt Principes;*
B *ne Deos quidem fabula immunes reliquerunt: puto vt noſtrorum funerum leuamentum eſſet, etiam diuina concidere. Circumſpice omnes, nullam tàm miſeram nominabis domum, quæ non inueniat in miſeriore ſolatium. Non mehercule, tàm male de moribus tuis ſentio, vt putem poſſe te leuius pati caſum tuum, ſi tibi ingentem numerum lugentium produxero: maleuoli ſolatij genus eſt turba miſerorum. Quoſdam tamen referam: non vt ſcias, hoc ſolere hominibus accidere: ridiculum eſt enim, mortalitatis exempla colligere; ſed vt ſcias fuiſſe multos, qui lenierunt aſpera, ferendo placidè.*

X. Ab opinione ſapientum.

Nam exiſtimant viri fortis animum nunquam illuſtriorem exiſtere, quàm in rebus maximis & arduis, neque vllum malum grauius eſſe, quàm
C ſi mala huius vitæ, licet grauiora, perferre non poſſit. Tàm neceſſe eſt perire, quàm perdere, & hoc ipſum ſi intelligimus, ſolatium eſt, æquo fortique animo perdere, quod periturum eſt.

XI. Ab illuſtribus eorum Exemplis.

Qui cum fortuna, generosè ac conſtanter pugnarunt, quæ ſi domeſtica fuerint iacentem animum faciliùs erigent, ac permouebunt ad Marciam. c. 14. *Quid nunc te per innumerabilia magnorum virorum exempla ducam, & quæram miſeros? quaſi non difficilius ſit, inuenire felices: Quota quæque domus vſque ad exitum omnibus partibus ſuis conſtitit, in qua non aliquid turbatum ſit. Vnum quemlibet annum occupa, & ex eo magiſtratus cita. Lucium ſi vis Bibulum, & C. Cæſarem,*
D *videbis inter collegas inimiciſſimos concordem fortunam*, &c.

XII. A Mortis bono.

Sed haud ſcio an felicior ſit conſolandi ratio, quàm ſi dicas mortuum naufragij portum, finem dolorum, belli diuturni, ac periculoſi lauream conſequutum, euaſiſſe multas peccandi illecebras, ac vitæ infelicioris ſcopulos, qui viuere deſijt. Sic Seneca excellentis animi vir ad Marciam c. 21. *Quereris Marcia, non tam diu vixiſſe filium tuum, quàm potuiſſet? Vnde enim ſcis, an diutius illi expedierit? an illi hac morte conſultum ſit? Quem inuenire hodie potes, cuius res tàm benè poſita ſint, & fundata, vt nihil illi procedente tempore, timendum ſit; labuntur humana, ac fluunt:*

neque pars vitæ noſtræ tàm obnoxia, aut tenera eſt, quàm quæ maximè placet. Ideóque feliciſſimis optanda mors: quia in tanta inconſtantia, turbaque rerum, nihil niſi quod præterit, certum eſt. Quis tibi recepit, illud pulcherrimum filij tui corpus, & ſumma pudoris cuſtodia inter luxurioſa vrbis oculos conſeruatum potuiſſe ita morbos euadere, vt ad ſenectutem formæ illæſum perferret decus? Et c. vlt.

Mortis igitur bonum identidem ob oculos ponendum. Quantum enim eſt illud, quo neceſſe eſt vt non ſimus miſeri? hæc eſt quæ ſine pretio captiuos liberat; quæ vinctos emittit ex carcere ſine fauore Prætoris; quæ ſine poſtliminio reducit exules in patriam; quæ ſeruos ſine conſenſu dominorum manumittit: quæ ſine potionibus acerbis ægrotos ſanat; quæ quidquid peccauit fortuna, emendat; quæ quidquid forma malè diſpoſuit, reparat; quæ neceſſariò facit ne ſint mala. Quis ſapiens Deo charus vellet iterum B ſubire matris ergaſtulum, ſordibus nutriti? per tot ignorantias naturæ redire? per tot ludibria fortunæ reſumere amentiam lallantis infantiæ, metua puerilitatis, pericula iuuentutis, curas virilitatis, labores ſenectutis? pretium vitæ mors eſt.

Denique in hanc vitam ingreſſum nihilo meliorem, quàm miſerum & infœlix naufragium æſtimandum: Seneca ſapienter in conſolat. ad Polyb. cap. 28. Si velis credere altius veritatem intuentibus, omnia vita ſupplicium eſt. In hoc profundum inquietumque proiecti mare, alternis æſtibus reciprocum, & modò alleuans nos ſubitis incrementis, modò maioribus damnis deſerens, aſſiduéque iactans, nunquam ſtabili conſiſtimus loco: pendemus, & fluctuamus, & alter in alterum illidimur, & aliquando naufragium facimus, ſemper timemus. C *Atque vt videas à tot malis diſceſſum & fugam, & in naufragio portum, ſic idem ſtatim ſubiecit.*

In hoc tam procelloſo, & in omnes tempeſtates expoſito mari nauigantibus nullus portus, niſi mortis eſt. Ne itaque inuideris fratri tuo: quieſcit. Tandem liber, tandem tutus, tandem æternus eſt.

Verum quia præceptorum multitudine excitantur lacrymæ, non ſedantur, ideo nec nimis recenti occurrendum, ne remediis irritetur, A neque veteri, ne innouetur. Sic ad Heluiam filius ipſo funebri die matris oculos ſiccare prudentis non eſſe iudicauit; ſed expectauit donec flendo expletus eſſet eius animus.

Sæpè iam mater optima, impetum cepi conſolandi te, ſæpè continui. Vt auderem multa me impellebant. Primùm videbar depoſiturus omnia incommoda, cùm lacrymas tuas, etiamſi ſupprimere non potuiſſem, interim certè abſterſiſſem: deinde plus habiturum me auctoritatis, non dubitabam ad excitandam te, ſi prior ipſe conſurrexiſſem. Præterea timebam, ne à me non victa fortuna aliquem meorum vinceret. Iamque vtcumque conabar, manu ſuper plagam meam impoſita, ad obliganda vulnera veſtra reptare. Hoc propoſitum meum, erant rurſus quæ retardarent. Dolori tuo dùm recens ſæuiret, ſciebam occurrendum non eſſe, ne illum ipſa ſolatia irritarent, & accenderent, nam in morbis quoque B *nihil eſt pernicioſius, quàm immatura medicina. Exſpectabam itaque dùm ipſe vires ſuas frangeret, & ad ſuſtinenda remedia morâ mitigatus, tangi ſe, ac tractari pateretur, &c.*

Epilogus.

Habet Exhortationes quibus mœrentem monemus, vt animum ab omnibus angoribus abductum, ad ea conuertat, quibus & res aduerſæ leuantur, & ornantur proſperæ; monemus etiam vt priſtinam virtutem reuocet, nec quidquam indignum ſua conſtantiâ, aut dicat, aut faciat, ne ſi minus patienter ſe gerat, conceptam de ſe opinionem non ſuſtineat, hoſtibus verò gaudium faciat, atque inuidis. Sic Liuia Marciam hortatur c. 6. *Cogita non eſſe magnum, ſe rebus proſperis fortem gerere, vbi ſecundo curſu vita procedit;* C *nec gubernatoris quidem artem, tranquillum mare, & obſequens ventus oſtendit: aduerſi aliquid incurrat, oportet, quod animum probet. Proinde ne ſubmiſeris te, imò fige contra ſtabilem gradum, & quidquid onerum ſupra cecidit, ſuſtine, primo duntaxat ſtrepitu conterrita. Nulla re maior inuidia fortuna fit, quàm æquo animo. Permitte quantum potes, imò pluſquam potes molliciem animi tui, & vbertim fluentes lacrymas reprimo, ne grandis pietas in nepotem, apud incredulos, deſperatio putetur in Deum.*

EXERCITATIO X.

TRIBVNAL ELOQVENTIÆ,
Siue
DE GENERE IVDICIALI.

PROOEMIVM.

CVm nulla ſit pars Eloquentiæ, cui vita ciuilis plurimum non debeat, illud ſibi præ cæteris vendicat genus dicendi Iudiciale, vt totum ſimul ad vtilitatem publicam, ſimul ad priuatam referatur. Perierat innocentia, niſi eam ab inimicorum telis facultas hæc defendiſſet; in Republica ſcelerati triumphaſſent, niſi eadem nefarios illorum impetus coërcuiſſet. Huius opibus Demoſthenes exultantem Æſchinem fregit, Midiam confidentem diuitiis profligauit. Androtionem perditum Ciuem à Reipublicæ gubernaculis repulit, Ariſtocratem & Timocratem periculoſis legibus Remp. perturbare cupientes frænauit, Theocrinem & Ariſtogitonem Sycophantas exploſit; Euxitheum ex Eubulidis factione vindicauit. Sed ne obuia enumeratione ſimus longiores, habetur in hac extrema Eloquentiæ parte Tribunal miſeris ſuauiſſimum, reis formidoloſum, ex quo nempe Eloquentia in ſceleratos Æquitatis aculeos exerit, eademque pro calamitoſis feliciſſimè dicit. Immutata eſt fateor contentionis forenſis ratio, itaut à veteri nonnihil diſcrepet hodierna, ac antiquæ placita, vt emerita fortè iam ſint, habent tamen adhuc vſus ſuos, & radios ex ſe profundunt, quibus etiam noſtra fori ratio colluſtretur. Eſto enim non eâ pompâ modò patroni cauſas agant, & exordio motúque animorum vtplurimum abſtineant, at cum reliquis generis Iudicialis armis, vel aperto marte, vel cerrè per cuniculos Clientum ſuorum ius muniant, rectè nos operam poſituros credidimus, ſi detergenda ea, hac extrema Tractatione, ſuſciperemus. Eam ob rem hanc Euphrates magni nominis Philoſophus apud Plinium Iuniorem lib. 1. epiſt. 10. affirmat eſſe Philoſophiæ partem pulcherrimam, agere ſcilicet negotium publicum, cognoſcere, iudicare, promere, & exercere iuſtitiam. Forum igitur ſedem componendis litibus deſignatam ingrediamur, & tantum Themidem Deam ſalutemus, quæ paucis, dùm veris, coli deſiderat.

LECTIO PRIMA.

Generis Iudicialis Dignitas ac Præſtantia.

SI Iuſtitia virtutum Regina plurimum ſplendoris in rebus humanis obtinet, quidni genus Iudiciale, quod in eâdem virtute generis humani cuſtode fortiter aſſerenda tota verſatur, ingens ſibi decus excellentiæ vindicabit? Neque verò fuit vlla natio tàm ferox naturâ, tàm ingenio exlis & inculta, quæ, ſi modò Reip. ſpeciem aliquam habuit in animo, ſtatim leges & iudicia foráque non erexerit, vt tranquillitatis publicæ priuatæque propugnacula, vt omnium ſalutis præſidia, ornamentáque dignitatis: Nulla, quæ Iudices, vt Reges, imò Deos terreſtres non venerata ſit, quibus nihil aut ad ſapientiam grauius, aut ad dignitatem honorificentius, aut ad omnium vtilitatem melius eſſe poſſe iudicauit: quocirca magna ſemper extitit generis Iudicialis dignitas, in qua Regina Eloquentia triumphauit. Huius perfectam habet commendationem Antonius apud Ciceronem 2. de Orat. num. 72.

Omnium cæterarum rerum Oratio, mihi crede, ludus eſt homini non hebeti, neque non inexercitato, neque communium litterarum, & politioris humanitatis experti. in cauſarum contentionibus magnum eſt quoddam opus, atque haud ſciam, an de humanis operibus longè maximum: in quibus vis Oratoris plerumque ab imperitis exitu, & victoria iudicatur, vbi adeſt armatus aduerſarius, qui ſit, & feriendus, & repellendus, vbi ſæpè is, qui rei Dominus futurus eſt alienus, atque iratus, aut etiam amicus aduerſario, & inimicus tibi eſt, cùm aut docendus is eſt, aut dedocendus, aut reprimendus, aut incitandus, aut omni ratione ad tempus, ad cauſam Oratione moderandus in quo ſæpè beneuolentia ad odium, odium autem ad beneuolentiam, deducendum eſt; qui tanquam machinatione aliqua, tùm ad ſeueritatem, tùm ad remiſſionem animi, tùm ad triſtitiam, tùm ad lætitiam eſt contorquendus. Quibus genus hoc, & dignitate cæteris, & difficultate Tullius præferre non dubitauit.

Nec eſt quod quis Ariſtotelem opponat 3. Rhet. cap. 17 τὸ δὲ δημηγορεῖν χαλεπώτερον τοῦ δικάζεσθαι, nempè quod difficilius ſit cognoſcere futura, de quibus deliberatur, quam præterita de quibus iudicatur.

Ariſtotelem Ariſtoteli ſi prudenter opponamus, rem confecerimus; ille ſiquidem ait ibidem, in genere Iudiciali requiri genus dicendi longè exquiſitius, quàm in cæteris longèque difficilius ſuum finem obtinere Oratorem in Iudiciali, quàm in Deliberatiuo, quòd multò pauciores iudiciis interſint, quàm concionibus, longèque maioris ſit operæ iudicem peruincere, quàm multitudinem in ſententiam ſuam adducere: in qua licet multi diſſentiant à nobis, erunt tamen qui aſſentiantur non pauci: quod in Iudiciali non accidit; nam ſi vnum vel alterum minus æquum, aut aduerſarium habes, nihil proficis. Eamobrem Cic. queritur in Orat. pro Deiotaro quod præter conſuetudinem cauſam defendat, non in loco patenti, pro roſtris, ſed intra domeſticos parietes Cæſaris, quo Populus Rom. ad audiendam Deiotari cauſam non admittitur, numero 3.

Moueor etiam loci ipſius inſolentia, quòd tantam cauſam, quanta nulla vnquam in diſceptatione verſata eſt, dico intra domeſticos parietes, dico extra conuentum, & eam frequentiam, in qua Oratorum ſtudia niti ſolent. In tuis oculis, in tuo ore, vultúque acquieſco: te vnum intueor: ad te vnum omnis mea ſpectat Oratio: quæ mihi ad ſpem obtinendæ veritatis grauiſſima ſunt, ad motum animi, & omnem impetum dicendi, contentionemque leuiora. Hanc enim Cæſar, cauſam ſi in foro dicerem, eodem audiente, & diſceptante te, quantam mihi alacritatem Pop. Romani concurſus afferret, &c.

Deliberatiuum quidem plus in Inuentione laborat: in elocutione, & auditoribus Iudiciale contendit; vndè factum, vt de Orat. 1. num. 213. definiturus Oratorem, huius tantum meminerit generis, cùm dixerit, eum eſſe, qui & verbis ad audiendum iucundis, & ſententiis ad probandum accommodatis, vti poſſit in cauſis forenſibus, atque communibus.

PVNCTVM I.

Nomen.

QVod ad nomen attinet à Latinis Iudiciale dicitur, quòd in iudiciis cauſiſque forenſibus verſatur: ab iiſdem vocatur contentio cauſarum: apud Quint. lib. 3. cap. 8. nomine controuerſiarum deſignatur: à Græcis verò δικανικὸν quòd in eo, lite contendatur.

PVNCTVM II.

Diuiſio finis.

FAbius inſtit. lib. 3. cap. 10. ex variis Orationibus, varias formas Iudicialis generis colligit; quarum primam ſimplicem vocat, cùm ſcilicet vnam rem, ſeu crimen vnum tantum proſequitur, vtputà furtum, aut veneficium.

Alteram appellat coniunctam, in qua plura genera, vel eiuſdem generis, vt in pecuniis repetundis multa furta; in homicidiis, multæ hominum cædes obiiciuntur: aut diuerſi, vt cùm ſimul & ſacrilegij, & homicidij aliquis accuſatur.

Tertiam comparatiuè dicitur, in qua quæritur, non quid æquum ſit, ſed quid æquius, videlicet, vter de duobus, qui æquali iure diſceptare videntur de hæreditate, ea ſit dignior.

Quas omnes formas vidit Tull. in partic. nu. 98. cùm ait, in hoc genere non ſimpliciter ſanctum, ſed comparatione ſpectari æquitatem: vbi etiam indicat ad hanc extremam formam pertinere illam, quam diuinationem Rhetores dicunt, in qua de veriſſimo accuſatore diſputatur, & ex multis qui accuſare, volunt, eligitur ille, qui ex iure actionem, præ reliquis, intendere debet, qualis eſt in Verrem diuinatio.

Præter has Quintil. aliam adinuenit, quam ἀντικατηγορίαν vocat, mutuam ſcilicet accuſationem, cùm alter alterum accuſat, eiuſque duas ſpecies facit, vnam quidem, quâ accuſatores idem crimen ſibi intentant. Milo dicebat ſibi factas à Clodio inſidias, Appius contra Milonis accuſator contendebat illum Clodio poſuiſſe; alteram in qua diuerſa crimina ſibi obiiciunt, vt cùm qui furti accuſat alium, ab eodem accuſatur homicidij.

Generis huius finem aſſignat Ariſt. 1. Rhet. c. 3. τοῖς δὲ δικαζομένοις τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἄδικον Iudicialibus iuſtum, & iniuſtum propoſitum eſt, partic. nu. 98. *Eius quidem generis finis eſt, æquitas: quæ non ſimpliciter ſpectatur, ſed comparatione nonnunquam.*

PVNCTVM III.

Materia.

MAteriam porrò primùm colligunt ex tempore, quod huic generi aſſignat Ariſtot. ante laudatus τῷ δὲ δικαζομένῳ ὁ γενόμενος· περὶ γὰρ τῶν πεπραγμένων ἀεὶ ὁ μὲν κατηγορεῖ, ὁ δὲ ἀπολογεῖται; Iudicia verò tractant præterita; nam de factis ſemper vnus accuſat, alter defendit; quibus verbis

indicat res præteritas huius generis proprias eſſe, A quod non ita accipiendum eſt, quaſi res omnes geſtæ ad Iudiciale genus reuocentur; ſed hæ tantùm, quæ in iudicialem controuerſiam cadere poſſunt. Quæ Cic. 45. Oratoris & 101. partitionum ad tria reuocat capita; Quoniam quidquid eſt quod in controuerſia, aut in contentione verſatur in eo, aut ſitne, aut quid ſit, aut quale ſit, quæritur, &c. Quibus indicat tres ſtatus, ſeu quæſtiones, ad quas Rhetores, locos omnes inuentionis, & cauſſas, ſeu contentiones, referunt.

Pvnctvm IV.

De Statibus.

NOn eſt ſatis Patronum & Iudicem pietatis armis & eloquentiæ præſidiis inſtructum eſſe, niſi cauſarum notitiam tractationémque perfectè teneat: eam ob rem magni momenti præceptum eſt iſtud Antonij 2. de Orat. 99. *Hoc primum præcipiemus, quaſcumque cauſas erit acturus, vt eas diligenter, penituſque cognoſcat*; Tametſi, vt idem ait Antonius, *non tàm a.tium, quàm neceſſarium, magiſque monitoris, non fatui ſit, quàm eruditi magiſtri.* Eſt enim in omnium oculis poſitum prius rem aliquam intelligendam eſſe, probeque cognoſcendam, quàm de ea quis dicere aggrediatur. Quo maior eſt eorum culpa, ſeu negligentiæ, ſeu perfidiæ, qui ſuſcepta cauſa, eam non ſtudent penitus cognoſcere; qui effugere non poſſunt, quin malè dicant, ac turpiter. Vt enim affirmat idem, nemo poteſt de ea re, quam non nouit, non turpiſſimè dicere; quàm multa enim tacitus prætegibit, in quibus magna vis erat ad rem ſuam confirmandam? quàm multa perperam tractabit, quæ ab iis, quibus cauſa ſit cognita, rideantur, aut culpentur? Denique quàm multa contra cauſam ſuam, aut ipſe afferet, aut ſi id cauebit, ab aliis afferenda, ſibique obiicienda, non præuidebit, non refellet?

Plurimum autem adferet adiumenti ad integram cauſæ cognitionem, ſi Antonium imitemur, quæramuſque ab iis, quorum res agitur, quid in ſua cauſa putent eſſe præſidij, quid in aduerſariorum, iubeamuſque eos proferre in medium, quidquid de ſua re cogitauerint: Deinde dimiſſis, perſonas ſuſtineamus ſumma animi æquitate, noſtram, aduerſarij, Iudicis, omneſque locos perueſtigemus, qui vel nobis, vel aduerſario adiumento eſſe poſſint, meditemurque quid iudex aut auditor probaturos eſſe videatur, in noſtra vel aduerſarij cauſa, vt quæ in re noſtra firma eſſe viſa fuerint, ea dicamus, contrariis occurramus, aut reſpondeamus ſi è re noſtra eſſe iudicemus; ſin minus totum huiuſmodi locum omittamus: quæ cognitio tota pendet è ſtatu quæſtionis multiplici.

Et quoniam vt ad ſcopum ſagittarij ſagittas, ſic oratores argumenta dirigunt, & probationes ad ſtatum, qui neceſſario eſt adhibendus, vt argumento cognito, de quo dicturus eſt orator, ad id veluti conferat omnia, videndum.

Pvnctvm V.

Quid ſit ſtatus.

GRæcis στάσις, cauſæ conſtitutio Cornificio, vertex & cardo Celio, Ciceroni in part. 102. *Quæſtio diſtincta gradibus*, quos tres facit idem. In omnibus, inquit, cauſis tres ſunt gradus, ex quibus vnus aliquis capiendus eſt, ſi plures non queas, ad reſiſtendum. Nam aut ita conſiſtendum eſt, vt quod obiicitur, factum neges: & ita ſit primus ſtatus qui dicitur coniecturalis, in quo quæritur an ſit.

Aut illud quod factum fateare, neges illam
B vim habere, atque id eſſe quod aduerſarius criminatur; & ſic conſtituitur ſecundus ſtatus definitionis, in quo quæritur quid ſit, qui ſtatus definitione, atque deſcriptione, aut informatione verbi deſignatur:

Aut, ſi neque de facto, neque de facti appellatione ambigi poteſt, id quod arguitur, neges tale eſſe, quale dicitur, & rectum eſſe, quod feceris concedendúmve defendas: & hic tertius ſtatus caſus qualitatis, in quo quæritur quale ſit.

Quoniam autem ſtatus cauſæ oritur ex contentione, & conflictu cauſarum, oportet noſſe quomodo conflictus ille fiat, quibuſque gradibus ad ſtatum perueniatur: quod explicat Cic. partit. 102. In omni diſceptatione primus gradus eſt accuſatio. Milo Clodium occidiſti, ſit defenſio, iurè occidi.

Secundus Contentio, quæ eſt quaſi generalis
C quidam ſtatus, vt in cauſa propoſita ex accuſatione ſimul, & defenſione oritur contentio, an iurè occiderit: neque tamen hic conſiſtit proprius ſtatus huius cauſæ, nam additur quartus gradus in quo eſt ratio, quæ affertur à reo, depellendi criminis cauſa, vt iurè occidi, quia inſidias mihi poſuerat.

Quintus firmamentum dicitur, quod nihil aliud eſt, quàm ratio accuſatoris, quæ profertur ad labefactandam rationem rei, quæ ideò fundamentum vocatur, quòd in ea conſiſtat tota vis accuſationis, vt in hac cauſa, non licuit tibi inſidiantem interficere.

Ex quibus omnibus ſextus oritur, & extremus ſtatus, qui dicitur diſceptatio, in qua quid veniat in iudicium, & de quo diſceptetur quæri ſolet, vt hic, liceátne inſidiatorem occidere; atque
D ita ſex ſunt gradus, quibus ad ſtatum peruenitur.

Non eſt tamen ita accipiendum, vt ſtatus omnes tot gradibus conſtent, quod ſingulorum explicatione clarum fiet: Coniecturalis ſiquidem, vt ait Cic. diffuſam habet quæſtionem, ideoque in quinto gradu conſiſtit, atque tantùm tribus partibus conſtat, Accuſatione ſcilicet, occidiſti Clodium; Defenſione ſeu Negatione, non occidi, & Contentione in quo eſt ſtatus, an occiderit; qui Coniecturalis ideò vocatur, quia ad probandum factum, quod negatur, abſolutè adhibentur tantum coniecturæ.

Qualitatis verò ſtatus ſex illis gradibus conſtat, vt patet in allato nuper exemplo, qui hoc in ſtatu verſatur; in eo ſiquidem, neque dubitatur, an occiderit Milo, nec vtrum occidendo commiſerit homicidium; ſed quæritur, quale ſit illud, iuſtum, an ſo-

an iniuſtum, vndè ſtatus qualitatis dicitur, à quo agitur de iure definitionis, etiam ſtatus totidem conſtat gradibus; vt clarum eſt in exemplo quod Cic. partic. nu. 105. proponit, quodque ſic digeri poteſt.

Accuſatio. Reus es maieſtatis minutæ Næui, quia contra Cæpionem egiſti turbulentiùs.

Defenſio. Non ideo minui maieſtatem.

Contentio. An Næuius contra Cæpionem turbulentius agens Maieſtatem minuerit?

Ratio. Non minui, inquit, Næuius, quia cùm Maieſtas ſit magnitudo quædam Populi Ro. in eius poteſtate, ac iure retinendo verſatur, aucta eſt potiùs, quàm diminuta tumultu.

Fundamentum. Imò verò minuiſti, quia is Po. Ro. dignitatem minuit, qui per vim multitudinis, rem quamlibet ad ſeditionem vocauit; ex conflictione & quaſi concurſu rationis & firmamenti naſcitur ſtatus definitionis, minuerîtne Maieſtatem, qui rem gratam populo, per vim egit, qui defenſionis appellatur, quòd quæratur natura, & appellatio criminis, ſitne ſimplex ſeditio, an crimen læſæ maieſtatis.

P V N C T V M VI.

Controuerſia ſcripti.

PRæter hos ſtatus oriuntur non paucæ Controuerſiæ ex ſcripto, quas Cic. partic. 107. in grauiſſimis firmamentis eſſe ponendas ait, atque diſtinguendas à ſuperioribus, quia nec hoc quidem genus, in eas cauſas incurrit, quæ coniecturâ continentur. Quod enim factum negatur, id argui non poteſt ſcripto. Nec in definitionem quidem venit, genere ſcripti ipſius. Nam etſi verbum aliquod de ſcripto definiendum eſt, quam vim habeat; non ſcripti genus, ſed verbi interpretatio, controuerſiam parit.

Primùm quæritur quid ſcripto ſignificetur. Scilicet teſtamento mandauit aliquis ſibi fieri ſtatuam, auream haſtam tenentem, aut Taurum, ambiguitas in ſcripto eſt, quòd adiectiuum illud, *auream*, vel ad *ſtatuam* ſolam, vel ad haſtam poſſit referri, vndè dubitatur fieritne tota debeat ſtatua, an verò haſta ſola aurea, item de ſeruo cognomine Tauro, an de animali.

Secundùm quæritur voluntas, & ſententia eius, qui ſcripſit, nempe cum ſcriptoris voluntas à ſcripto videtur diſſidere. Lex eſt *Peregrinus ſi muros conſcenderit capite plectitor.* Cùm hoſtes muros occuparent, peregrinus conſcendit, & depulit hoſtes, accuſatur, quòd contra legem fecerit; ſe verò defendit legiſlatoris voluntate, quia ſi præuidiſſet hunc caſum, excepiſſet. In hac quidem Controuerſia ſcriptum quidem clarum eſt, ſed in mente ſcriptoris eſt ambiguitas.

Tertiùm, cum ſcriptum ſcripto opponitur vtputà duæ ſunt leges. I. *Dux ab arce ne deſcendito*; altera, *Dux victor quod præmium volet, poſtulato.* Ex hac lege Dux præmium hoc ſibi victor poſcit, vt liceat ſibi ex arce diſcedere. Obicitur illi prima lex; ſecundâ ſe tuetur ipſe, & ſic oritur contentio, vtra lex ſit potior. Eadem eſt illa Rapta, raptoris mortem optet, aut nuptias, Rapta eſt puella quædam à duobus, illa vnius mortem, alterius nuptias optat.

A

LECTIO III.

Inuentio generis Iudicialis.

IN Demonſtratiui generis Inuentione dictum eſt, apud Rhetores eſſe tria locorum genera, perſonarum ſcilicet, factorum, & rerum, quæ ita diſtributa ſunt in tria dicendi genera, vt locos perſonarum Demonſtratiuo; factorum & aſſumptos rerum Iudiciali: Inſitos Deliberatiuo aſſignauerimus, de illis pluribus actum eſt, occurrunt nunc ſecundi, de quibus paucis diſſerendum.

Eorum Series ac Diuiſio.

B Factorum locos Coniecturas vocamus, quod ad illas referantur; ſunt enim veluti circũſtantiæ quædam, quibus aliquid conicimus ad fidem faciendam: illorum Series atque Diuiſio colligitur ex Cicerone libro partic. n. 110. *In coniectura cum eſt in inficiando reus accuſatori hæc duo prima ſunt, Cauſa, & Euentus. Nam ſic vita hominum eſt*, ait idem pro Roſcio Amer. n. 84. *Vt ad maleficium nemo conetur ſine ſpe, atque emolumento accedere.*

P V N C T V M I.

Cauſa.

CIcero cauſam vocat ipſam rationem, quâ aliquid efficitur, & eam duplicem facit, quæ ſpectatur in coniecturis, hoc eſt Impulſionem & Ratiocinationē, quibus fermè rebus facti ſuſpicio C confirmatur, cùm & voluntatis in reo cauſæ reperiuntur & facultas. Illam vocat impetum ab animi perturbatione aliqua prouenientem, ſcilicet ſpe bonorum, & malorum metu, quæ duæ maximè dominantur in actionibus humanis; proindè quantò maior ſpes boni cuiuſdam, & metus mali fuiſſe oſtendetur, tanto fiet acrior accuſatio. Hinc magnam Clodio cauſam, magnam ſpem in Milonis morte propoſitam, magnas vtilitates fuiſſe pluribus amplificat Cicero.

Quin & ad Impulſionem pertinent, quæ à motibus animorum proueniunt: nempè ſi probatum fuerit aut iram recentem, vel odium vetus, aut vlciſcendi libidinem, aut acceptæ iniuriæ dolorem in aliquo fuiſſe, facile cædis admiſſæ reus habebitur. Sic enim Cic. partic. n. 112. *Spectantur* D *etiam ad cauſam facti motus animorum ſi ira recens, ſi odium vetus, ſi vlciſcendi ſtudium, ſi iniuria dolor.*

P V N C T V M II.

Euentus.

EVentus ea amplectitur, quæ poſt rem actam remanent, quaſi quædam impreſſa veſtigia rei patratæ: hæc autem ſigna ſeu veſtigia, vel ſunt antecedentia, ad locum profectio, communicatio ſeu verbo, ſeu litteris cum alio, minæ, contentiones, iurgia, &c. Vel Concomitantia, quæ rei ſunt coniuncta; vt clamor exauditus, & verba notata, telum eodem loco extractum è vulnere, occultatio cadaueris, &c. Vel denique ſunt conſequentia, quæ poſt rem ipſam contigerunt:

vt ſi paulo poſt ille qui accuſatur homicidij, cruentus viſus eſt, aut cum cruento telo, ſi rogatus expalluit, trepidauit, hæſit, reſpondit ineptè, fugit, &c.

PVNCTVM III.

De Circumſtantiis & locis Factorum.

Quis.

HAc voce, & loco complectimur eam partem, quam in voluntate ſecundam poſuimus, naturam videlicet, & conditionem hominis: Nobilis eſt; contemptor ergo aliorum, honoris appetentior, formæ cupidus, popularium inimicus: iracundus, & iræ tenax, inſolens & impotens animi; quæ ſi poſſis probare vera eſſe in eo nobili, quem vis per coniecturas trahere in ſuſpicionem alicuius criminis, facilè rem obtinebis. Nam ſi honoris cuiuſcumque eſt adeò appetens, ſi popularium inimicus, ſi facibus iræ excandeſcat nobilis, facilè plebeium hunc hominem, aut quemuis alium, à quo verè, vel falsò offendi ſe putabat, verberarit, læſerit, occiderit. Si eſt adeò cupidus famæ ac ſtudioſus gloriæ domeſticæ amplificandæ, facilè hoc, aut illud admiſerit facinus, ex quo credebat magnam in ſe, ſuoſque poſteros gloriam redundaturam.

Sic Catilinam affectaſſe dominatum ex hoc loco probat Saluſtius. Nobili genere natus fuit: ingenio malo prauoque. Huic ab adoleſcentia bella inteſtina, cædes, rapinæ, diſcordia ciuilis, grata fuêre, ibique iuuentutem ſuam exercuit, patiens corpus inediæ, algoris, vigiliæ, ſupra quàm cuiquam credibile eſt, animus audax, ſubdolus, varius, cuiuslibet rei ſimulator, atque diſſimulator, alieni appetens, ſui profuſus, ardens in cupiditatibus, ſatis eloquentiæ, ſapientiæ parum, vaſtus animus, immoderata, incredibilia, nimis alta ſemper cupiebat.

Quantum creſcat ſceleris atrocitas à circumſtantiis pluribus oſtendit Cicero cõtra Piſonem. n. 84.

A Gente.

Secundus locus eſt à patria, & natione, quòd ex omnium opinione ſint quædam ſingulis nationibus vitia, & praui affectus, quaſi innati, quibus obnoxij creduntur, qui ex his ſunt oriundi: Syrus eſt, ergo facilè furtum hoc admiſit, quia Syri ſunt auari: Aſiaticus, facilè ſuſpectus erit admiſſæ libidinis, quia molles ſunt, & laſciui. Si Sarmata, ſi Thrax facilè patrarit homicidium, quia eiuſmodi nationes feroces ſunt, &c.

A Parentibus.

Tertius à parentibus quorum mores in filios transferuntur, ergo fur iſte eſt, qui à fure natus eſt, homicida qui à Sicario genitus, & iis in ſceleribus educatus. Et ſic de cæteris fortunæ bonis, & corporis, nam animi bona in argumentum vitij non trahuntur; quare qui cupit ex ipſis facere coniecturam ad accuſandum, debet ſcrutari vitia illis oppoſita. Clodius temerarius eſt, Milo prudens; ille turbulentus, hic ſapiens & modeſtus, igitur ille poſuerit inſidias, non Milo.

A Moribus.

Cic. parricidij crimen auertit à Roſcio deſcri-

A bendo mores eius, & indolem n. 38. *Quibus tandem tu C. Eruci, argumentis accuſatorum cenſes vti oportere? nónne & audaciam eius, qui in crimen vocetur, ſingularem oſtendere, & mores feros, immanemque naturam, & vitam vitiis, flagitiiſque omnibus deditam, denique omnia ad perniciem profligata, atque perdita? quorum tu nihil in Sex. Roſcium, ne obiiciendi quidem cauſa, contuliſti, &c.*

Contra verò in Roſcij accuſatores ab eorum moribus perditis crimen coniicit, & à cauſis permultis quæ illos ad tantum maleficiũ impulerunt. n. 86. *Quid ſi accedit eòdem, vt tenuis antea fuerit? quid ſi, vt auarus? quid ſi, vt audax? quid ſi, vt illius, qui occiſus eſt, inimiciſſimus? num quærenda cauſa, quæ te ad tantum facinus adduxerit? quid ergo horum negari poteſt? Tenuitas hominis eiuſmodi eſt, vt diſſimulari non queat: atque eò magis eluceat, quò magis occultatur. Auaritiam præfers, qui*

B *ſocietatem coieris de municipe, cognatoque fortunis cum alieniſſimo. Quam ſis audax, hinc omnes intelligere potuerunt, quòd ex tota ſocietate, hoc eſt, ex tot ſicariis, ſolus tu inuentus es, qui cum accuſatoribus ſederes, atque os tuum non modò oſtenderes, ſed etiam offerres. Reſtat vt hoc dubitemus, vter potius Roſcium occiderit; is ad quem morte eius diuitiæ venerint; an is, ad quem mendicitas; is, qui antea tenuis fuerit, an is, qui poſtea factus ſit egentiſſimus: is, qui ardens auaritia feratur infeſtus in ſuos, an is, qui ſemper ita vixerit, vt quæſtum noſſet nullum, fructum autem eum ſolum, quem labore peperiſſet: is, qui omnium Sectorum audaciſſimus ſit; an is, qui propter fori iudiciorumque inſolentiam, non modò ſubſellia, verùm etiam vrbem ipſam reformidat.* Poſtremò vtrum inimicus potius, an filius. idem vrget n. 100. & 108. & pro Milone num. 37. eandem comparationem inſtituit. Clodium inter

C & Mil. vter fecerit inſidias alteri.

Eum facilè condemnabit accuſator, quem oſtenderit audacem, leuem, crudelem & impotentem, hoc eſt talem, vt effrænatas & indomitas cupiditates habeat. Sic de Saſſia Cluentij matre loquitur Cic. n. 18. *Praſtò eſt mulier audax pecunioſa, crudelis: inſtruit accuſatores, inſtruit teſtes, ſqualore huius & ſordibus lætatur, exitium exoptat: ſanguinem ſuum profundere omnem cupit, dummodò profuſum huius ante videat.*

Si defendit Orator eum, qui poſtulatur, virtutes eius, ac morum honeſtatem demonſtrare debebit. Sic Tullius crimen Deiotari confutat à moribus, & frugalitate, necnon ab eiuſdem ætate, ferè to. 3. oratione, ſed potiſſimum n. 16. *Quæ crux huic fugitiuo poteſt ſatis ſupplicij afferre? Deiotarum ſaltan-*

D *tem quiſquam, aut ebrium vidit vnquam? omnes ſunt in illo regiæ virtutes, quod te, Cæſar, ignorare non arbitror, ſed præcipuè ſingularis, & admiranda frugalitas, & ſi hoc verbo ſcio laudari Reges non ſolere. Frugi hominem dici, non multum habet laudis in Rege, fortem, iuſtum, ſeuerum, grauem, magnanimum, largum, beneficum, liberalem, hæ ſunt Regiæ laudes, illa priuata eſt. Vt volet quiſque accipiat, ego tamen frugalitatem, id eſt modeſtiam, & temperantiam, virtutem eſſe maximam iudico, &c.*

Licet non certò, ſæpè tamen quales ſint alicuius mores, ab externo corporis habitu colligimus: Elegantiam nimiumque corporis Gabinij cultum inſectatur, vt vitiorum fomitem Cicero, in Piſonem. num. 25.

Auctor impudici carminis, ſignum animi corrupti nimiam capillorum curam eſſe innuit.

Sed vitato viros cultum formamq́ue profeſſos,
Quiq́ue ſuas ponunt in ſtatione comas.
Fœmina quid faciet, cùm vir ſit lautior ipſâ?
Forſitan & plures poſſit habere viros:

PVNCTVM IV.

Quid.

AD huius loci coniecturam eſt expendenda criminis natura, & comparanda cum moribus eius, qui accuſatur, aut defenditur, vt in illius cadere naturam, ab huius moribus abeſſe longiſſimè oſtendatur, vtrumq́ue facit eleganter Tull. pro Roſcio Amer. Primum quidem nu. 37. *Occidiſſe patrem Sex. Roſcius arguitur: ſceleſtum Dij immortales, ac nefarium facinus, atque eiuſmodi, quo vno maleficio ſcelera omnia complexa eſſe videantur. Etenim, ſi (id quod præclare à ſapientibus dicitur) vultu ſæpè læditur pietas, quod ſupplicium ſatis acre reperietur in eum, qui mortem obtulerit parenti, pro quo mori ipſum, ſi res poſtularet, iura diuina, atque humana cogebant? in hoc tante, tàm atroci, tàm ſingulari maleficio, quod ita rarò extitit, vt, ſi quando auditum ſit, portenti, ac prodigij ſimile numeretur. Quibus tandem te, Eruci, argumentis accuſatorum cenſes vti oportere? nónne & audaciam eius, qui in crimen vocetur, ſingularem oſtendere, & mores feros, immanemque naturam, & vitam vitiis flagitiisque omnibus deditam, denique omnia ad perniciem profligata, atque perdita? quorum tu nihil in Sex. Roſcium ne obiiciendi quidem cauſa, contuliſti.*

Secundùm verò nu. 100. Capitonem docet facilè conſcium, & reum eſſe illius homicidij, quòd ſcelerati eius mores, ab eo non diſſentiant. *Audio præterea non hanc ſuſpicionem nunc primum in Capitonem conferri: multas eſſe infames palmas. Hanc primam eſſe tamen Lemniſcatam, quæ Roma deferatur: nullum modum eſſe hominis occidendi, quo ille non aliquot occiderit: multos ferro, multos veneno.*

PVNCTVM V.

Vbi.

HIc quæritur locus, in quo factum, & commiſſum eſt flagitium, vt oſtendatur opportuniorem, aut iniquiorem crimini patrando, aut in eo fuiſſe, aut abfuiſſe eum, qui accuſatur; ad quod oportet diligenter locorum opportunitates attendere, vt maior criminis ſuſpicio ingeratur. Hinc Cic. docet Clodium potius, quàm Milonem ſtruxiſſe inſidias, quia Clodius illi occurrit in prædio ſuo, locoq́ue opportuno, ante fundum, quo in fundo propter inſanas illas ſubſtructiones, facilè mille hominum verſabantur, ſed maximè pro Roſcio. n. 92 *Videamus ecqua facultas ſuſcipiendi maleficij fuerit. Vbi occiſus eſt Roſcius? Romæ. Quid? tu, Roſci, vbi tunc eras? Romæ. Verùm quid ad rem? & alij multi, quaſi nunc id agatur, quis ex tanta multitudine occiderit, ac non hoc quæratur, eum, qui Romæ ſit occiſus, vtrum veriſimilius ſit ab eo eſſe occiſum, qui aſſiduus eo tempore Romæ fuerit, an ab eo, qui multis annis Romam omninò non acceſſerit.*

Multus in his Cic. præcipuè Verrina 7. cùm
A modò Verrem libidinoſum in littore, priuatiſq́ue domibus, modò crudelem in foro, modò rapacem in hoſpitum penatibus, facit.

A multis curiæ laudibus in vnum coniectis, facti atrocitatem exaggerat, à loci ipſius ſanctitate pro Mil. num. 91.

PVNCTVM VI.

Quibus auxiliis.

VIres, inſtrumenta, conatus, arma, ſatellitium, aliaq́ue ad rem perficiendam accommodata, auxilia dicuntur; illuſtriſſimum eſt illud Milon. n. 55. *Si hæc non geſta audiretis, ſed picta videretis: tamen appareret, vter eſſet inſidiator, vter nihil cogitaret mali, cùm alter veheretur in Rheda*
B *penulatus, vnà ſederet vxor? quid horum non impeditiſſimum? veſtitus, an vehiculum, an comes? quid minus promptum ad pugnam, cùm penula irretitus, Rheda impeditus, vxore penè conſtrictus eſſet? videte nunc illum primùm egredientem è villa ſubitò. Cur veſperi? quid neceſſe eſt? quî conuenit præſertim id temporis? Age nunc iter expediti latronis, cum Milonis impedimentis comparate ſemper ille cum vxore: tùm ſine ea, nunquam non in Rheda: tùm in equo, &c.*

Cæterùm vt res naturales à Deo, ſic multò clarius, quæ ſupra naturam ſunt, ab eodem proficiſci credendum eſt, eâque diuinæ poteſtati tribuenda. Si dicamus Mariam Ægyptiacam tribus duntaxat panibus, triginta totis annis vitam toleraſſe, addendum diuiniùs factum illud, nec ſine miraculo fieri potuiſſe. Sic Tull. probat Clodium non ſine ope conſilioque diuino interfectum, fuit
C ſiquidem occiſus ante fanum bonæ Deæ, cuius ſacra impiè violauerat: à num. 86. ad 89 *Non eſt humano conſilio, ne mediocri quidem Deorum immort. curâ, res illa perfecta: religiones ipſæ aræq́ue, cùm illam belluam cadere viderunt, commouiſſe ſe videntur, & ius in illo ſuum retinuiſſe? Nec verò non eadem ira Deorum hanc eius ſatellitibus iniecit amentiam, vt ſine imaginibus, ſine cantu, ſine ludis, ſine exequiis, ſine lamentis, ſine laudationibus, ſine funere, oblitus cruore, & luto, ſpoliatus illius ſupremi diei celebritate, quam concedere etiam inimici ſolent, ambureretur etiam abiectus, &c.*

Hunc eundem locum vrget multis tertiâ in Catil. Vbi demonſtrat humanâ ſapientiâ tantùm periculum præcaueri non potuiſſe. Videndum tamen, ne res parum difficiles Deo tribuamus,
D & hiſtriones ineptos imitemur, qui in re leuiſſima ſolent exclamare, Deus in machina. Quod arguit Horatius in arte.

Nec Deus interſit, niſi dignus vindice nodus
Inciderit.

PVNCTVM VII.

Cur.

HIc ſagaciter ſubodorari conuenit, quid in committendo facinore ſibi propoſuerit, quid vtilitatis indè ſperauerit is, qui rem aggreſſus eſt. Quod quò clarius fiat, ſolet identidem Cic. Caſſianum illud repetere *Cui bono*, vt oſten-

dat, cuius in commodum, crimen admiſſum, cedat, vt eius illum authorem potiſſimum arguat. Pro Amerino Roſcium probat non occidiſſe patrem, quod eius mors illi fuerit perniciosa n.84. *L. Caſſius ille, quem populus Rom. veriſſimum & ſapientiſſimum iudicem putabat, identidem in cauſis quærere ſolebat* Cui bono fuiſſet. *Sic vita hominum eſt, vt ad maleficium nemo conetur ſine ſpe, atque emolumento accedere, &c.* quibus docet mortem illius vtilem fuiſſe accuſatoribus, perniciosam Roſcio, ideoque illos potius eſſe reos.

Idem repetit pro Milone n. 32. & à ſpe vtilitatis propoſitæ probat nullam fuiſſe cauſam, cur inſidias Milo pararet Clodio; ſed contrà ſperaviſſe Clodium fore, vt occiſo illo, poſſet impunè vexare Remp. *Quonam igitur pacto probari poteſt, inſidias Miloni feciſſe Clodium? ſatis eſt quidem in illa tàm audaci, tàm nefaria bellua, docere magnam ei cauſam, magnam ſpem in Milonis morte propoſitam, magnas vtilitates fuiſſe. Itaque illud Caſſianum,* Cui bono fuerit, *in his perſonis valeat: etſi boni nullo emolumento impelluntur in fraudem, improbi ſæpè paruo. Atqui Milone interfecto Clodius hoc aſſequebatur, non modò, vt prætor eſſet non eo conſule, quo ſceleris nihil facere poſſet; ſed etiam vt his conſulibus prætor eſſet; quibus ſi non adiuuantibus, at conniuentibus certè, ſperaſſet ſe poſſe Remp. eludere, &c.* ad n. 35. quam ſic concludit, non modò non prodeſt, ſed etiam obeſt Pub. Clodij mors Miloni.

Prætereà tractantur aliæ cauſæ, quæ mouere potuerunt, vtputa, odium, ira, vindictæ cupiditas, & eiuſdem generis alia. Tull. eâdem Orat. n. 36. *At valuit odium, fecit iratus, fecit inimicus, fecit vltor iniuriæ, punitor doloris ſui. Quid ſi hæc, non dico maiora fuerunt in Clodio, quàm in Milone, ſed in illo maxima, nulla in hoc? quid vultis amplius? quid enim odiſſet Clodium Milo, ſegetem ac materiam ſuæ gloriæ, præter hoc ciuile odium, quo omnes improbos odimus.*

At clarius conſiliorum Clodij ſeriem euoluit, & oſtendit quomodo ſenſim ad intentandam Miloni necem, quaſi gradibus quibuſdam peruenerit n. 24. *Pub. cùm ſtatuiſſet omni ſcelere in præturæ vexare Remp. videretque ita tracta eſſe comitia anno ſuperiore, vt non multos menſes Præturam gerere poſſet: qui non honoris gradum ſpectaret vt cæteri, ſed & L. Paulum effugere vellet, ſingulari virtute ciuem, & annum integrum ad dilacerandam Remp. quæreret: ſubito reliquit annum ſuum, ſeſeque in annum ſequentem tranſtulit, non religione aliquâ, ſed vt haberet, quod ipſe dicebat, ad Præturam gerendam, hoc eſt, ad euertendam Remp. plenum annum atque integrum.*

PVNCTVM VIII.

Quomodo.

MOdum & ſeriem rei geſtæ continet, quod fit dilucidâ narratione & explicatione, ex qua facilè colligi poſſint, tàm eum, quem accuſamus, reum eſſe, quàm quem defendimus, innocentem; ad quod videndum quomodo Tull. narrationem Milonianam auſpicetur, & moram eius cunctationemque afferat, vt collocatas à Clodio inſidias euincat; quam ſic concludit n. 30. *Hæc ſicut expoſui geſta ſunt, iudices: inſidiator*

A *ſuperatus, vi victa vis, vel potius oppreſſa virtute audacia eſt. Nihil dico, quid Reſp. conſequuta ſit; nihil, quid vos, nihil, quid omnes boni: nihil ſanè id proſit Miloni, qui hoc fato natus eſt, vt ne ſe quidem ſeruare potuerit, quin vnà Remp. voſque ſeruaret. Si id iure non poſſit, nihil habeo, quod defendam; ſin hoc, & ratio doctis, & neceſſitas barbaris, & mos gentibus, & feris natura ipſa præſcripſit, vt omnem ſemper vim, quacumque ope poſſent, à corpore, à capite, à vita ſua propulſarent: non poteſtis hoc facinus improbum iudicare, quin ſimul iudicetis, omnibus qui in latrones inciderunt, aut illorum telis, aut veſtris ſententiis eſſe pereundum.*

Vnum hic excutiendum eſt, an comparatis inſidiis, an aperto marte hoſtem ſit adortus, verum iratus, ebrioſus, inuidentiâ percitus, vigilan-
B témne oppreſſerit, an dormientem.

PVNCTVM IX.

Quando.

TEmporis opportunitates expendit, de die, an noctu, mane, vel ſerò, hâc, an illa horâ res acta ſit: vt enim tempora quædam ſunt opportuna criminibus; ſic alia minime ſunt accommodata: quis enim neſciat noctem ſcelerum adminiſtram eſſe, ſi modo vatem Horatium audierit.

——pulchra Lauerna
Da mihi fallere, da iuſtum, ſanctumque videri.
Noctem peccatis, & fraudibus obiice nubem.

Scipio ſuperior Tull. ſi vnquam n. 49. pro Mil. dùm Clodium inſidiatorem fuiſſe ex hoc loco.
C *Age, ſit ita factum: quæ cauſa cur Romam properares? cur in noctem ſe coniiceret? quid afferebat feſtinationem? quod hæres erat? primum erat nihil, cur properato opus eſſet; deinde ſi quid eſſet, quid tandem erat, quod ea nocte conſequi poſſes? amitteres autem, ſi poſtridie mane Romam veniſſet? Atque vt illi nocturnus ad vrbem aduentus vitandus potiùs, quàm expetendus fuit, ſic Miloni, cùm inſidiator eſſet, ſi illum ad vrbem noctu acceſſurum ſciebat, ſubſidendum, atque expectandum fuit.*

Numero deinde 51. iiſdem penè argumentis probat Milonem de inſidiis non cogitaſſe. *Noctu inuidioſo, & pleno latronum in loco occidiſſet. Nemo ei neganti non credidiſſet, quem eſſe omnes ſaluum etiam confitentem volunt. Suſtinuiſſet hoc crimen primum ipſe ille latronum occultator, & receptator*
D *locus, dum neque muta ſolitudo indicaſſet, neque cæca nox oſtendiſſet Milonem: denique vbi multi ab illo violati, ſpoliati, bonis expulſi, multi etiam hæc timentes in ſuſpicionem caderent: tota denique reacitaretur Hetruria.* Quod argumentum repetit n. 55.

PVNCTVM X.

Euentuum Loci, ſeu Signa.

DE iis agit Tull. partic. n. 114. eaque definit, Conſequentia quædam ſigna præteriti, & quaſi impreſſa facti veſtigia: quæ quidem vel maximè ſuſpicionem mouent, & quaſi tacita ſunt criminum teſtimonia. Hæc propriè attingunt eos ipſos, qui arguuntur, vt telum, vt veſtigium, vt

cruor, vt deprehenſum aliquid, quod ablatum, ereptúmue videatur; vt reſponſum inconſtanter, vt hæſitans, vt titubans; vt cum aliquo viſus; ex quo ſuſpicio oritur; vt eo ipſo in loco deprehenſus in quo facinus, vt pallor, vt tremor, vt ſcriptum, vt obſignatum, aut depoſitum quippiam, &c. ex quibus aſſerit elici poſſe argumenta.

Illa diuidit in duas ſpecies Quintil. lib. 5. c. 4. eorum ſcilicet neceſſaria ſunt, à Græcis *τεκμήρια*, alia non neceſſaria quæ *σημεῖα*: priora ſunt illa, quæ aliter habere ſe non poſſunt; vt cicatrix perpetuum eſt indicium vulneris; eum mori, cuius cor vúlneratum ſit: poſteriora, quæ quidem ſola non ſufficiunt ad tollendam dubitationem, cum cæteris tamen plurimum valent; eiuſmodi ſunt titubatio conſternatæ mentis indicium: mutatio coloris, vacillantis animi ſignum: inconſtans oratio, mendacij nota: tremor, timoris index, & ſic de cæteris, quæ ſunt indicia interiorum affectuum, & ſermo quidam tacitus mentis; id ex Iuuenale ſingulari iudicio Poëta, dictum.

Heu quàm difficile eſt crimen non prodere vultu!
Pari ſenſu conſtantia vultus accipitur in argumentum integritatis ab Horatio epiſt. l. 1. ep. 1.

——— Hic murus aheneus eſto
Nil conſcire ſibi, nullâ palleſcere culpâ.

Denique ſpeculum mentis eſt facies, atque vt ſapienter ait Seneca epiſt. 52. *Omnia rerum omnium, ſi obſeruentur, indicia ſunt: & argumentum morum ex minimis quoque licet capere. Impudicum & inceſſus oſtendit, & manus mota, & vnum interdum reſponſum, & relatus ad caput digitus, & flexus oculorum. Improbum riſus, inſanum vultus habituſque demonſtrat. Illa enim in apertum per notas exeunt; qualis quiſque ſit ſcies, ſi quemadmodum laudetur, aſpexeris, &c.* Quis tamen dicat illa neceſſaria, ſemperque vera eſſe, quandoquidem à nonnullis rubor accipitur in argumentum virtutis, ab aliis in ſignum impudentiæ: molli ieci quòd vno digito caput ſcaberet, Ammianus excuſat tribuens id genuino cuidam mori. His itaque præmiſſis videndum, quomodo iſta ſigna ſint ab Oratore tractanda.

PVNCTVM XI.

Signorum antecedentium vſus.

DIcuntur ea quæ rem antecedunt, vt minæ, iurgia, odium, & eiuſdem generis alia plurima, ex his ducit argumentum Tull. pro Mil. dùm Clodij apparatum deſcribit ad ſuſpicionem magis, atque magis mouendam, & minas, quas à rebus antè actis, dictíque exaggerat: vt iampridem locum & tempus inſidiarum meditatus probetur num. 26. *Seruos agreſtes, & barbaros quibus Siluas publicas depopulatus erat: Hetruriamque vexarat, ex Apennino deduxerat, quos videbatis, res erat minimè obſcura. Etenim palam dictitabat Conſulatum Miloni eripi non poſſe, vitam poſſe. Significauit hoc ſæpè in Senatu, dixit in concione; quinetiam Fauon o fortiſſimo viro quærenti ex eo, quâ ſpe fureret, Milone viuo, reſpondit, triduò illum, ad ſummum quatriduò periturum. Quam vocem eius ad hunc M. Catonem ſtatim Fauonius detulit.*

A

PVNCTVM XII.

Vſus Concomitantium.

QVæ cum re coniuncta ſunt, vt clamor auditus, telum deprehenſum, & tota rei geſtæ ratio: quare præter illa quæ dicta ſunt ſuperius, in *Quomodo*, ſatis fuerit exemplum deſumere ex eadem Oratione, quo Clodij cum Milone congreſſum, pugnam ac cædem deſcribit nu. 29. *Fit obuiam Clodio ante fundum eius horâ ferè vndecima, aut non multa ſecus. Statim complures cum telis in hunc faciunt, de loco ſuperiore, impetum: aduerſi rhedarium occidunt. Cùm autem hic de Rheda, reiectâ penulâ, deſiluiſſet, ſeque acri animo defenderet: illi, qui erant cum Clodio, gladiis eductis, partim*
B *recurrere ad Rhedam, vt à tergo Milonem adorirentur; partim, quòd iam interfectum putarent, cædere incipiunt eius ſeruos, qui poſt erant, ex quibus qui animo fideli in Dominum erant, & præſentes fuerunt, partim occiſi ſunt, partim cùm ad Rhedam pugnari viderent, & Domino ſuccurrere prohiberentur. Milonemque occiſum etiam ex ipſo Clodio audirent, & ita eſſe putarent: fecerunt id ſerui Milonis, neque imperante, neque ſciente, neque præſente Domino, quod ſuos quiſque ſeruos in tali re facere voluiſſet.*

PVNCTVM XIII.

Vſus Conſequentium.

PRo conſequentibus ad ſatietatem ſunt exem-
C pla, in Oratione pro Roſc. Amerino num. 95. cuius hoc principium eſt. *Videamus nunc ſtrictim ſicut cætera, quæ poſt mortem Roſcij abs te T. Roſci, facta ſunt: quæ ita aperta, & manifeſta ſunt, vt mediuſfidius inuitus ea dicam. Vereor enim cuiuſmodi es, Roſci, ne ita hunc videar voluiſſe ſeruare, vt tibi omnino non pepercerim. Cùm hoc vereor, & cupio tibi aliqua ex parte (quod ſalua fide poſſim) parcere, rurſus immuto voluntatem meam. Venit enim mihi in mentem oris tui. Tene cùm ſocij tui fugerent, ac ſe occultarent, vt hoc iudicium non de illorum præda, ſed de huius maleficio fieri videretur potiſſimum tibi partes iſtas depopoſciſſe, vt in iudicio verſarere, & ſederes cum accuſatore? qua in re nihil aſſequeris, niſi vt ab omnibus mortalibus audacia tua cognoſcatur, & imprudentia. Idem* vrget à n.
D 103. ad n. 106.

Hunc locum multis, & eleganter tractat Cic. pro Milone, qui poſtquam egit de impedimentis Milonis, & oſtendit, quàm fuerit Clodius ad pugnam expeditus, relictis omnibus nugis, ac comitibus, quos ſecum de more ducebat; cauſas addit, cur debuerit Milo inſidias aduerſarij præuidere. nu. 57. *Cur igitur victus eſt? quia non ſemper viator à latrone, nonnunquam etiam latro à viatore occiditur: quia quamquam paratus in imparatos Clodius, tamen mulier inciderat in viros: nec verò ſic erat vnquam non paratus Milo contra illum, vt non ſatis ferè eſſet paratus. Adde caſus; adde incertos exitus pugnarum, Martemque communem: qui ſæpè ſpoliantem iam & exſultantem euertit, & percutit ab abiecto; adde inſcitiam pranſi, poti, oſcitantis Ducis, &c.* Poſteà cur Milo ſer-

nos manumiſerit, quæ quæſtiones de ipſis habitæ ſunt, cur in vrbem venerit ſine metu. Quæ in argumentum eius innocentiæ aſſumuntur omnia à num. 50. ad 54.

LECTIO II.

Diſpoſitio generis Iudicialis.

PRinceps in dicendo Tull. ait in aliis Orationibus Oratorem ludere, in his agere ſeriò. Sanè quàm prudenter, ac conſideratè cauſam agere debet is, qui vel innocentem defendit, vel reum accuſat, in coriæ luce? vbi Senatus Princeps ſplendore ſuo ſæpè perſtringit agentis oculos, & mentis aciem obtundit. Singulas igitur Orationis partes expendamus.

PVNCTVM I.

Generis Iudicialis Exordium.

ARtificioſum eſſe debet quàm maximè, in quo ſemper auditor, docilis attentus, ac beneuolus reddendus eſt, neque enim tractat Cic. ſententias, Theſes, aut Locos communes vllos Iudicialibus in Exordiis, ſed ſtatim ab initio, aut attentum facit, aut docilem, aut beneuolum auditorem.

Ex diuerſis cauſarum generibus oritur trium illarum neceſſitas, quarum in Exordiis eſt habenda ratio: Nam ſi beneuolentiâ maximè quis indigeat, illam vel à perſonis, aut à cauſa deducet; In perſonis, modò captatur à ſeipſo, nunc ab aduerſariis, aliàs à Iudicibus.

A propria perſona.

Modeſtiam ſeruabit, quod fiet, ſi virtutes, & eloquentiam extenuet: vt ſi plus voluiſſe, quàm præſtitiſſe ſe dicat; ſi honores, & commoda vni Deo, tùm fauori iudicum & auxilio tribuat. *Eſt enim*, inquit, Fabius lib. 4. cap. 1. *Naturalis pro laborantibus: & Iudex religioſus libentiſſimè Patronum audit, quem iuſtitia minime timet*: Indè illa veterum, circa occultandam eloquentiam; obſeruatio, vt ſe impares, & ingeniis, & rebus omnibus aliis eſſe dicerent; qualem ſe facit Tull. in Orat. pro Quintio num. 1. *Quæ res in ciuitate duæ plurimum poſſunt, eæ contra nos ambæ faciunt in hoc tempore, ſumma gratia, & eloquentia: quarum alteram C. Aquilli, vereor, alteram metuo. Eloquentia Q. Hortenſii ne me dicendo impediat, nonnihil commoueor: gratia Sex. Nauij ne P. Quintio noceat, id verò non mediocriter pertimeſco.*

Vel angi ſe non leuiter oſtendat difficultate agendi, & officio ipſo accuſandi, quod præſtat in Verrem actione 3.

Vel à magnitudine partis oppoſitæ, ſi doceat veluti ſe opprimi eius auctoritate, aut commendet ſuum officium, quo impulſus ad dicendum venerit, nimirum vt exiſtimetur ſuſcepiſſe illam

A cauſam ductus officio cognationis, aut amicitiæ, aut Reip. cauſa, Cic. 1. in Verrem. *Si quis veſtrum, iudices, aut eorum qui adſunt, forte miretur me, qui tot annos in cauſis iudiciiſque publicis ita ſim verſatus, vt defenderim multos, læſerim neminem: ſubito nunc mutatâ voluntate ad accuſandum deſcenderim: is ſi mei conſilij cauſam rationemque cognouerit, vnà & id, quod facio probabit, & in hac cauſa profectò neminem præponendum eſſe mihi actorem putabit.*

Quibus reddit cauſam, cur agat contra Verrem, quòd Siculis maximè deberet fauere.

Tertia in eundem num. 5. amore Reipub. accuſare ſe profitetur. *Itaque mihi videor magnam, & maximè ægram, & propè depoſitam Reip. partem ſuſcepiſſe: neque in eo magis mea, quàm veſtra laudi, exiſtimationique ſeruiſſe.*

Quarta verò, ideò ſe dicit ad accuſandum

B deſcendiſſe, quòd vir bonus contra malum agere debeat nu. 6. *Et in hoc homine ſæpè à me quæris Hortenſi, quibus inimicitiis, aut quâ iniuriâ adductus, ad accuſandum deſcenderim. Mitto iam rationem officij mei, neceſſitudiniſque Siculorum: de ipſis tibi inimicitiis reſpondeo. An tu maiores vllas inimicitias putas eſſe, quàm contrarias hominum ſententias, ac diſſimilitudines ſtudiorum & voluntatum? fidem ſanctiſſimam in vita qui putat, poteſt ei non eſſe inimicus, qui quæſtor Conſulem ſuum, conſilijs commiſſis, pecuniâ traditâ, rebus omnibus creditis ſpoliare, relinquere, oppugnare auſus ſit? Pudorem, & pudicitiam qui colit, poteſt æquo animo iſtius quotidiana adulteria, meretriciam diſciplinam, domeſticum lenocinium videre?* & ſemper egregiam enumerationem amplificata.

Denique ſemper eſt aliqua honeſta ratio, aut neceſſitas afferenda; hoc enim mirum in mo-

C dum iuuat accuſatores, ne alioqui videantur impulſi irâ vel odio, aut ambitione accuſationem ſuſcepiſſe.

Ab aduerſariorum perſona.

Ea tantum ratione nobis conciliatur auditor, quâ illum ab aduerſariis auertimus: quare detegendæ ſunt eorum fraudes, & corruptelæ, quæ illos in inuidiam vocare poſſunt; ita tamen, vt nihil imponatur. Hac ratione Cic. 2. Verrina, aperit inſidias à Verre ſibi factas num. 3. *Equidem, vt de me confitear iudices, tùm multa mihi à C. Verre inſidiæ terra mariquè factæ ſunt, quas partim mea diligentiâ deuitarim, partim amicorum ſtudio, officioque repulerim: nunquam tamen, neque tantum periculum mihi adire viſus ſum, neque tan-*

D *topere pertimui, vt nunc in ipſo iudicio.*

Paucis verò numeris interiectis 9. probat per intolerabilem faſtum, ac regios ſpiritus Verrem contemnere Senatores ac Iudices, vt illum vocet in odium & inuidiam. *Quod ſi non modò in cauſa, verùm in aliquo honeſto præſidio, aut in alicuius eloquentia, aut gratia ſpem aliquam collocaſſet: profectò non hæc omnia colligeret, atque aucuparetur: non vſque eò deſpiceret, contemneretque ordinem ſenatorium, vt arbitratu eius deligeretur ex Senatu, qui reus fieret, &c.*

Sexta eiuſdem enumerat multa crimina vt etiam ipſo principio ſeptimæ de ſuppliciis. *Nemini video dubium eſſe, quin apertiſſimè Verres in Sicilia, ſacra profanaque omnia, & priuatim, & publicè ſpoliarit, verſatuſque ſit, ſine vlla non modò*

religione, verùm etiam diſſimulatione in omni genere furandi, atque prædandi, &c.

Cum hac perſona coniuncti ſunt, qui illam defendunt; quare & ipſi vocandi ſunt in inuidiam; vt ſi dicatur eorum amicitia, non in virtute, ſed in largitionibus, fundata. 5. in Verr. n. 7. *Quid? illa, quæ leuiora videntur eſſe, non cuiuſuis animum poſſunt mouere? quòd ad tuam ipſius amicitiam, cæterorumque omnium maiorum, atque nobilium, faciliorem aditum iſtius habet nequitia, & audacia, quàm cuiuſquam noſtrum virtus & integritas? odiſtis hominum nouorum induſtrias; deſpicitis eorum frugalitatem: pudorem contemnitis, ingenium verò, & virtutem depreſſam, extinctamque cupitis.*

Aut etiam eleuanda ſunt, ac refutanda, quæ identidem illi ad huius defenſionem afferre ſolent. 7. Verr. n. 1. *Sed quædam mihi magnifica, & præclara eius defenſio oſtenditur: cui quemadmodum reſiſtam multò mihi ante eſt prouidendum, &c.*

A Iudicum Perſona.

Beneuolentia comparatur eorundem commendatione. a. in Verr. n. 10. *Quibus ego rebus, quid iſte ſperet, & quo animo intendat, facilè perſpicio. Quamobrem verò confidat aliquid proficere poſſe, hoc prætore, & hoc conſilio intelligere non poſſum, &c.*

Aut declarando quam ſpem conceperimus de ipſorum integritate 3. Verr. n. 3. *Neque enim hoc à vobis populus Ro. exſpectat; neque eo poteſt eſſe contentus, ſi condemnatus ſit is, quo adeſſe noluerit: & ſi fortes fueritis in eo, quem nemo ſit auſus defendere: immò verò adſit, reſpondeat, &c.*

Mores quoque ſi fieri poteſt, Iudicis noſſe conuenit: nam prout aſperi, leues, iracundi, graues, auſteri, remiſſi erunt, aſſumere naturas eorum, quâ competent, aut mitigare, quâ repugnabunt, oportebit: & ita ab eorum moribus conciliatio ducetur: ſicut etiam ab officio, cuius nonnunquam poſſunt commoueri, leuiter tamen, ne tàm doceri, quàm exorari, & laudari videantur.

A cauſa & Adiunctis.

Ex cauſa ipſa, ſeu re ducetur etiam beneuolentia. Fab. l. 4. c. 1. Si primo ex cauſa noſtra deſumamus aliquam ſententiam maximè probatam iudicibus. Vt in Milo. Licere cuilibet ſe tueri, ac defendere; hac enim probatâ ſententiâ, iudex minus auerſus erit à reliqua cauſa, quæ ab ea pendet.

Ex adiunctis, tempore ſcilicet loco, aliiſque circumſtantiis. Pro Deiotaro conqueritur Cic. quod inter priuatos parietes dicat, & pro Cœlio, quòd die feſto.

Ex cauſæ ipſius magnitudine & momento, quippe quæ coniunctam habeat ſibi Reip. aut ciuium ſalutem; vt non tàm res noſtra, quàm iudicum, & auditorum agi videatur, quod pro Domo ſua facit.

Ex cauſæ ipſius conditione, nam ſi in ea graui affecti fuerimus iniuriâ, tunc concitatur miſeratio erga nos; inuidia & ira, in aduerſarios.

Attentio.

Ad Attentionem hæc dat Quintil. ſi res noua, atrox magna, & pertinens ad exemplum, agi dicatur, vt Cic. ſæpius in Verrinis facit; ſi nos pauca dicturos, eaque ad cauſam tantum pertinentia: A Facilius enim breuiori orationi aures accommodant.

Docilitas.

Ad Docilitatem parandam facit clara partitio, rerumque dicendarum diuiſio, maximè cùm cauſa videtur inuoluta multis rebus, aut difficultatibus impedita. Pro Cluentio nu. 1. *Animaduerti, iudices, omnem accuſatoris orationem in duas diuiſam eſſe partes: quarum altera mihi niti, & magnopere confidere videbatur inuidiâ tàm inueteratâ Iuniani; altera tantummodo conſuetudinis cauſa timide & diffidenter attingere rationem veneficij criminum: qua de re, lege eſt conſtituta hæc quæſtio.*

Neque prætermittendum eſt, quod pulchrè monet Fabius nonnunquam ab nimia attentione iudicem auertendum eſſe, cùm ſcilicet nimium aduerſario attenderet, ideoque B imminuenda quædam eſſe atque eleuanda. Pro Ligario & Cœlio.

Pvnctvm II.

Generis Iudicialis Narratio.

QVamuis perſpicuitas, & probabilitas ſint cuilibet Narrationi communes, tamen Ariſt. lib. 3. Rhet. cap. 10. Iudiciali maximè conueniunt: propterea quædam in hoc genere paulò attentius, diligentiuſque tractanda ſunt.

I. Ita componi debet Narratio, vt æquitatem cauſæ noſtræ ſubiiciat oculis; contra nequitiam inimicorum aperiat. In exemplum ſit Miloniana Narratio tàm artificioſè contexta, vt nemo non C credat Clodium inſidias paraſſe Miloni.

II. Eſt etiam illa conformanda Iudicum moribus, & auditorum, vt oſtendamus aduerſarios in eo maximè peccaſſe, à quo omnes potiſſimùm abhorrent, quod extremum referri debet ad moratam Narrationem, eam ſcilicet, quæ mores, & affectus eorum, qui aliquid agunt, exprimit: ad quod Ariſt. vult oſtendi primùm propenſionem cuiuſlibet ad vitia, & virtutes, quâ impulſus, id vel illud præeligit.

Secundùm vt exprimantur ea, quæ ab illis moribus oriuntur, vt, incedebat hoc, vel illo gradu, furens, anhelus, titubans; itaut cuilibet vitio propriæ notæ adſcribantur.

Tertiùm, ſi res videatur incredibilis, cauſæ quæ ad eam impulerunt ſunt proferendæ: quod D ſi nulla ſatis legitima cauſa inueniatur, recurrendum ad illius primam libidinem, qui ſolo naturæ corruptæ impetu ad hæc, aut illa feratur.

Quartùm, debet hæc Narratio varietatem affectuum continere, maximè cùm res aliqua crudelis & atrox opponitur: tunc enim variè concitantur motus animorum grauiores, per exclamationes, obiurgationes, reprehenſiones propter animi perfidioſi fraudem, aut ſceleſtum aliquod facinus, comminationes, increpationes, &c. Vt nemo ſit qui non exhorreſcat, comparietur, iraſcatur, inardeſcat ad tale portentum, tàm crudele, tàm nefarium.

Sunt etiam Narrationes quædam tetræ flebiles, aut acerbæ, quibus atrox alicuius maleficium, naturæque immanitas, aut innocentium pœna

exponitur; quales io Verrinis multæ, vt illa imprimis oobis, 7. Numeris bene-multis, imò ferè tota Oratione de Suppliciis. *Conſtituitur in foro Laodicea ſpectaculum acerbum & miſerum toti Aſia, &c.*

Quiorùm, quia duplex eſt Narratio; altera quæ ſummas rerum colligit tantùm: altera quæ ſingula exponit; debet vti Orator modò hâc, modò illâ, prout inſeruient moribus: nam ſecunda adhibenda eſt qootieſcumque ſunt permouendi auditores: prima cùm rei geſtæ ſeries, aut nobis non multum ſauet, aut ingrata eſt auditoribus, aut communis & trita.

Denique monet Ariſt. defenſorem oon adeò indigere Narratione, qoòd ab accuſatore iam ante res omnis ſit expoſita; illam tamen adhibere debet, ſi accuſator aliquid minus fideliter narrauerit, aut aliquid omiſerit, quod reo ſauere poteſt.

PVNCTVM III.

Generis Iudicialis Confirmatio.

CONfirmatio longè maiorem affectuûm varietatem recipit, vt quæ omne genus probationum contineat, quæ diuerſa ratione proponuntur: vel enim ſimplex eſt, vel coniuncta; illa vnius eſt criminis; iſta plura complectitur: in illa ſeruandus ordo, quem præſcribit Cic. 2. de Orat. num. 314. dùm de collocandis argumentis agit. *Firmiſſimum quoque ſit primum · dùm illud tamen in vtroque teneatur, vt ea, qua excellant, ſeruentur etiam ad perorandum: ſi qua erunt mediocria (nam vitioſis nuſquam eſſe oportet locum) in mediam turbam, atque in gregem coniiciantur.* Sic enim comparati ſumus, vt primorum, & vltimorum meminerimus, mediorum vix recordemur. Vt ergo meminerint Iudices, initio & in fine collocanda ſunt optima.

Sin coniuncta cauſa ſit, is eſt ordo tenendus, quem Cic. docet libro Particionum oum. 14. Nimirum vt ſi accuſemus, ſequamur rerum ordinem, id eſt vt crimina ab reo admiſſa ſunt, ſic à nobis referantur. Vel certè melius: nam is ordo minùs placet, ſiquidem poterunt leuiſſima poſtremò facta eſſe, at nunquam leuiſſima poſtrema referenda ſunt. Notanda tempora, aut dignitates, & officia, in quibus ſe ille exercuit, & crimina, quæ quoque tempore, aut officio ſuſcepetit recenſenda ſunt, vt grauiſſima quæque primum, & poſtremum locum occupent, cætera medium. Ita Cic. Confirmationem in Verrinis collocat; cùm primum eum accuſat ab iis ſceleribus, quæ geſſit in quæſtura; tùm progreditur ad ea, quæ in Legatione, poſtea vrget ea, quæ in prætura vrbana; deindéque quæ in Siciliensi admiſſa ſunt, refert; denique Siciliensem in quatuor partes, quaſi genera quædam partitur. Nam primùm refert crimina quæ ad iuriſdictionem pertinent; tùm quæ ad rem frumentariam; dein quæ ad furta, tandem quæ ad ſupplicia pertineot magno verborum apparatu, & ad grauiores affectus eliciendos idoneo, recenſet.

Notandum vnumquodque crimen probandum eſſe ex locis, qui pertinebunt ad ſtatum, in quo cauſa verſabitur, & obſeruandum religiosè,

A quod præcipit Tull. io Particion. num. 14. Singula argumenta, quaſi haſta in manu collocata vehementer proponi oportere, hoc eſt, ſtatim initio conglobatione criminum omnium vti oportere, vt, & reus obruatur multitudine, & Iudices obſtupeſcant 3. in Verr. num. 10. & ſequentibus. *His ego iudicibus non probabo, C. Verrem contra leges pecunias cepiſſe? iſtum in quæſtura pecuniam publicam Cn. Carbonis Coſ. datam, auertiſſe, iſtum alieno nomine à quæſtoribus vrbanis, pecuniam abſtuliſſe, &c.*

Quæ vbi crimina conglobarit Orator, deinceps acriter erunt probanda, & confirmanda tabulis, decretis, teſtimoniis, accuratiusque in ſingulis erit commorandum, quod fit ſi iſtum aliquo motu vehementiori augeamus. Tull. 3. in B Verr. num. 40. *O ſcelus! ô portentum, in vltimas terras exportandum. Itáne verò tùm cùm Quæſtor ad exercitum miſſus es, cuſtos non ſolùm pecuniæ, ſed etiam Conſulis particeps omnium rerum conſiliorumque fueris: habitus ſis in liberûm loco, ſicut mos maiorum ferebat: repentè relinquas? deſeras? ad aduerſarios tranſeas? ô ſcelus! Non enim poteſt ea natura, quæ tantum facinus commiſerit, hoc vno ſcelere eſſe contenta: neceſſe eſt ſemper aliquid eiuſmodi moliatur: neceſſe eſt in ſimili audacia, perfidiaque verſetur.*

Aliquando inſtandum eſt, acriusque vrgendum, interrogandum, minandum, blandiendum; paſſim in Catil. & Verrinis Cicero, quæ quibuſuis ſunt obuia. Egreſſiones adhibendæ pro Sext. 55. & alibi ſæpè.

Nonnunquam propoſitis rationibus in amplificationem grauiorem exardeſcit Orator, ad maiorem animorum motum.

C Sæpè lentâ grauitate pondus adiungendum iis, quæ dicuntur: ſed quoniam grauioris affectus proprium eſt, hos ciere motos, in Epilogo, & in exercitatione, de affectibus, ſatis diſputatum eſt.

Iam verò ſi defendamus, maximo oobis iudicio opus eſt, vt in particionibus, docet Cicero. Nam aut eodem ordine nos vti oportet, quo aduerſarius vſus eſt, nimirum illius argumenta diluere eo, quo propoſita ſunt modo, aut certè immutare ordinem, & leuiſſima primò refutare, partim ad extremum remittere, videreque maximè, vt Iudices inanem cauſam aduerſarij noſtri oon arbitrentur; firmiſſima verò quæque in medium locum coniecta, aut obſcurare dicendo, aut digreſſionibus obruere tutum D erit. Denique cauſa ipſa optimum Oratorem moderatur, qui ſemper quid Iudices, & res poſtulent, aduertit.

PVNCTVM IV.

Peroratio generis Iudicialis.

HIc præcipuè ſunt excitandi motus duo, Iræ nimirum, & Iodignationis, ſi accuſemus, Conqueſtionis verò, ſeu Miſerationis, ſi defendamus. Tametſi dùm defendimus iram mouere poſſimus aduerſus iniuſtos accuſatores; quod pro Roſc. facit Tull. miſericordiam dùm accuſamus Tull. 3. Verr. cùm de Philodamo diſputat.

Præter hos alij motus omnes excitantur, vt

Odij

Odij in Clodium, & furoris eius adminiſtros 91. n. pro Mil. idque à definitionibus conglobatis. A

Tùm motus amoris eiuſdem Orationis nu. 98. à conſequentium frequentatione.

Miſerationis motus pro Sestio num. 146. pro Mur. 88. à contrariorum amplificatione.

Doloris motus excitatur pro Mil. num. 100. à diſſimilibus.

Lenitatis affectus pro Sextio 37. à pugnantium conglobatione.

Miſericordiæ verò motus habetur in Milon. 104. à cauſis, & 95. à ſimilitudinibus & exemplis in eodem n. 93. 1. in Catil. n. 3. à perſonis fictis, eadem num. 18.

Hic locus eſt figuratæ loquutionis per frequentes Hypotypoſes, Apoſtrophes, Deſcriptiones, Proſopopœias, Contentiones, quæ motus grauiores efficiunt, de quibus ad ſatietatem in Eloquentiæ triumpho. B

LECTIO IV.

Vſus Præceptorum Particularium generis Iudicialis.

QVamuis generis Iudicialis duæ tantùm ſint præcipuæ partes, Accuſatio ſcilicet, ac Defenſio, ambæ tamen plures comprehendunt. Accuſatio, Querelam, Expoſtulationem, Exprobrationem. Defenſio, Purgationem & Deprecationem, & ſi quæ ſunt aliæ, de quibus paucis agendum nobis eſt.

PVNCTVM I.

Artificium Accuſationis.

COnſiderat àccuſator qualis in iudicium reus vocetur, proinde rationem habet dignitatis & auditorum, ne temerè quidquam profundat, paucis notat crimen, illud circumſtantiis deſignat; teſtimoniis, ſi ſit opus, conuincit, tùm demum ſic ſe gerit, vt de re, non de homine dicere videatur.

Et verò cùm accuſatio ſit apud Iudices rei delatio, grauis eſſe debet ac honeſta, vt pondus auctoritatis ſuæ retineat, dùm legitimè tractatur, dùm nullo ducitur alio, quàm iuſtitiæ affectu, D non inuidiâ, non odio, non ſpe præmiorum rapitur ad id munus, & officium; ſed oppreſſæ innocentiæ miſericordiâ, improbitatis odio, & communis vtilitatis ratione impellitur.

Sic prudens Orator Tull. quia ſuſpecta ſemper, & odioſa viſa eſt Accuſatio, profitetur ſe nullis iniuriis laceſſitum, nec priuatis inimicitiis adductum ad cauſam acceſſiſſe, Diuinatione in Verrem. Deinde iuſtiſſimas cauſas profert, quibus ad hoc ſit impulſus eadem Orat. n. 5. *Adductus ſum Iud. officio, fide, miſericordia, multorum bonorum exemplo. veteri conſuetudine, inſtitutoque maiorum, vt onus hoc laboris, atque officij, non ex meo, ſed ex meorum neceſſariorum tempore mihi ſuſcipiendum putarem.*

Quanquam non requiratur tantus Orationis ambitus, in ſingulis actionibus, præſertim vbi quis patronus id ex officio facit; aut reus eſt tàm infamis, & notæ nequitiæ, vt nulli non probetur eius delatio. Puerilis enim loquacitatis eſt eo calore minimos errores inſectari, quo grauiſſima quæque crimina.

Exordium.

Orditur ſæpius à deploratione temporis præſentis, in quo tàm ſunt corrupti mores, vt non tantùm admittant ſcelera, ſed etiam palàm de his glorientur impij, & impunitatem ſibi polliceantur, quod in reo probandum eſt.

Aliàs ab inſolentia parricidæ crimen approbantis impunè, Iudicum beneuolentiam conciliat, illorum integritate pluribus dilaudata.

Si neceſſitatem accuſandi propoſuerit, vel ex bono publico priuatoque, vel ex damnis crudelitatis arcendis, & eloquentiæ venalis ſuſpicionem amouerit, Iudices ad audiendum præparabit; dociles verò, ſi criminis atrocitatem tàm breuiter & clarè ſub oculos poſuerit, vt nullus dubio locus relinquatur.

Aliàs à principio abrupto conuenit exordiri, quo ſtatim, & noſtrum dolorem, & rei grauitatem indicemus. Sic in Catil. 1. Tull. *Quouſque tandem, &c.* Quod fiet commodè per Conqueſtionem, Dubitationem, Exclamationem, &c.

Res etiam & perſonæ vel crimen ipſum, cuius accuſatur, dant Orationi principium.

Vix dici poteſt quantum ſit hac in re ad perſuadendum efficax modeſtiæ ſpecies, præſertim apud graues perſonas; proindè periculoſum eſt ardoris nimij flammam excitare vehementius, ne C odium, quod cupimus accendere, deferueſcat, & miſeratio in locum eius ſuccedat: ſed molliter, ac frigidè profiteri neceſſitatem actionis, ſecurum.

Narratio.

Magnam artem requirit; dilucidè ſiquidem, ac robuſtè referenda ſunt crimina, nec tàm ad pompam verborum, & eloquentiæ nomen, quàm ad rei damnationem inſtitui debet. Argumenta leuioris momenti reiicienda, quæ nullo negotio refelli poſſunt; alioquin fides aliorum non ſine damno periclitatur, quibus aliàs rem confeciſſet.

Confirmatio.

D Acrè crimina colligit, exponit acriter, tabulas profert fideliter, teſtes producit religioſè: Nec tantùm ſcelus vrget, ſed quare, quomodo, quando furtum, vel homicidium admiſſum ſit, manifeſtis adducit argumentis. Cauſas adiuuantes, & inſtrumenta magnâ verborum copiâ propoſuit, quibus ad maleficium vſus ſit. Exaggerationes, Digreſſionibus temperare nouit. Verrinæ Ciceronis magnam habent Exemplorum copiam, quæ tranſcribere hominis eſſet otio ſuo leuiter abutentis.

Callidum Accuſationis genus eſt, cùm Orator profitetur ſe plurima modeſtiæ cauſa prætermittere, vt hac ratione parcat Iudicum auribus, ea ſcilicet reum admiſiſſe crimina, quæ ab Oratore modeſto honeſtè dici non poſſunt, nec à verecundis Iudicibus audiri debent.

Peroratio.

Motus habet iræ, vel odij grauioris. Quòd ſi Iudices timeantur molliores ad vindictam; aliundè verò, tàm ſceleratus ſit & infamis reus, vt niſi cum maximo legum, ac patriæ detrimento ſaluus eſſe non poſſit: per repetitionem commemoranda ſunt grauiora ſcelera, & docendum impunitatis ſpem fore periculoſam peccati illecebram; vt ſic nullum reperiat reus effugium.

Egregium accuſationis ſpecimen habetur in Liuio lib. 40. Perſei Demetrium fratrem parricidij reum agentis.

Status actionis parricidij crimen complectitur, ſcilicet initum fœdus, & amicitiam cum Romanis.

Orditur ex abrupto, magnamque amoris commotionem ex flagranti delicto præ ſe fert, parentemque flebilibus verbis, & ad fraudem compoſitis grauiter monet.

Aperienda nimirum nocte ianua fuit, & armati comeſſatores accipiendi, præbendusque ferro iugulum. Quando non creditur niſi perpetratum facinus, & eadem petitus inſidiis audio, quæ latro, atque inſidiator: non nequicquam iſti vnum Demetrium filium te habere, me ſubditum, & pellice genitum appellat. Nam ſi gradum, ſi charitatem filij apud te haberem: non in me querentem deprehenſas inſidias, ſed in eum qui feciſſet, ſæuires: nec adeò tibi vilis vita eſſet noſtra, vt nec præterito periculo noſtro mouereris, neque futuro, ſi inſidiantibus ſit impunè. Itaque ſi mori tacitum oportet, taceamus, precati tantùm Deos, vt à me cœptum ſcelus, in me finem habeat, nec per meum latus tu peraris. Sin autem quod circumuentis in ſolitudine natura ipſa ſubiicit, vt hominum, quos nunquam viderint, fidem tamen implorent: mihi quoque ferrum in me ſtrictum cernenti vocem mittere liceat: per te, patriumque nomen, quod vtri noſtrum ſanctius ſit, iampridem ſentis, ita me audias precor, tanquam ſi voce, & comploratione nocturnâ excitus mihi quiritanti interueniſſes: Demetrium cum armatis nocte intempeſta, in veſtibulo meo deprehendiſſes.

Argumenta confirmationis petuntur ab adiunctis. Primum crimen & radicem omnium, inſanam dominandi libidinem in fratre fuiſſe contendit.

Quod tùm vociferarer in te præſenti pauidus, hoc nunc poſtero die queror. Frater non comeſſantium inuicem iamdiu viuimus inter nos: regnare vtique vis: huic ſpei tuæ obſtat ætas mea: obſtat gentium ius, obſtat vetuſtus Macedoniæ mos, obſtat verò etiam patris iudicium. Hæc tranſcendere, niſi per meum ſanguinem, non potes.

Tum parricidij crimen intentatum colligit ex adiunctis & effectis.

Omnia moliris & tentas. Adhuc ſeu cura mea, ſeu fortuna reſtitit parricidio tuo. Heſterna die in luſtratione, & decurſu, & ſimulachro ludicro pugnæ funeſtum propè prælium feciſti. Nec me aliud à morte vindicauit, quàm quòd me ac meos vinci paſſus ſum. Ab hoſtili prælio tanquam fraterno luſu pertrahere me ad cœnam voluiſti. Credis me pater inter inermes conuiuas cœnaturum fuiſſe, ad quem armati co-

A meſſatum venerunt? credis nihil à gladiis nocte periculum fuiſſe? quem ſudibus te inſpectante propè occiderunt? quid hoc noctis, quid inimicus ad iratum, quid cum ferro ſuccinctis iuuenibus venis, conuiuam me tibi committere auſus non ſum, comeſſatorem te, cum armatis venientem recipiam? ſi aperta ianua fuiſſet, funus meum parares hoc tempore pater, quo querentem audis.

Rem probat ex circumſtantiis diligenter expoſitis, & ad maiorem animorum commotionem, nihil habere ſe quò confugiat, acerbè queritur.

Nihil ego ſi tanquam accuſator criminosè, nec dubiis argumentis colligendo ago. Quid enim? negat ſe cum multitudine veniſſe ad ianuam meam? an ferro ſuccinctos ſecum fuiſſe? quos nominauero, acceerſe, poſſunt quidem omnia audere, qui hoc auſi ſunt, non tamen audebunt

B negare ſe deprehenſos intra limen meum cum ferro, ſi ad te deducerem, rem pro manifeſto haberes; fatentes pro deprehenſis habe. Execrare nunc cupiditatem regni, & furias fraternas concita. Sed ne ſint cœcæ, pater, execrationes tuæ, diſcerne, & diſpice inſidiatorem, & petitum inſidiis: noxium huic eſſe caput; qui occiſurus fratrem fuit, habeat etiam iratos paternos Deos: qui periturus fraterno ſcelere fuit, perfugium in patris miſericordia, & iuſtitia habeat: quò enim alio confugiam? cui non ſolenne luſtrale exercitus tui, non decurſus militum, non domus, non epulæ, non nox ad quietem data naturæ beneficio mortalibus, tuta eſt? ſi iero ad fratrem inuitatus, moriendum eſt: ſi recepero intra ianuam comeſſatum fratrem, moriendum eſt, nec eundo, nec manendo inſidias euito.

C *Gradum facturus ad crimen artificiosè patris nomen, & beneuolentiam vſurpat, callidéque criminationem de amicitia cum Romanis, & ſpe regni inuadendi innectit.*

Quò me conferam? Nihil præter Deos pater, & te colui. Non Romanos habeo, ad quos confugiam. Periſſe expetunt, quia tuis iniuriis doleo, quia tibi ademptas tot vrbes, tot gentes, modò Thraciæ maritimam oram indignor. Nec me, nec te incolumi, Macedoniam ſuam futuram ſperant. Si me ſcelus fratris, te ſenectus abſumpſerit, aut nec ea quidem exſpectata fuerit, regem regnumque Macedoniæ ſua futura ſciunt. Si quid extra Macedoniam tibi Romani reliquiſſent, mihi quoque id relictum crederem receptaculum. At in Macedonibus ſatis præſidij eſt? Vidiſti heſterno die impetum in me militum, quid illis defuit, niſi ferrum? quod

D illis defuit interdiu, conuiuæ fratris noctu abſumpſerunt.

Demetrium charum Romanis, apud quos Legatus fuerat, premit acrius, vt diram æmulationem ſuſpicioſo ſeni facilius inſtillet.

Quid de magna parte Principum loquar? qui in Romanis ſpem omnem dignitatis & fortunæ poſuerunt, & in eo qui omnia apud Romanos poteſt. Neque hercule iſtum mihi tantùm fratri maiori, ſed propè eſt, vt tibi quoque ipſi regi, & patri præferant. Iſte enim eſt, cuius beneficio pœnam tibi Senatus remiſit, qui nunc te ab armis Romanis protegit, qui tuam ſenectutem obligatam, & obnoxiam adoleſcentiæ ſuæ eſſe æquum cenſet: pro iſto Romani

ſtant, pro iſto omnes vrbes tuo impetio libera-
tæ, pro iſto Macedones, qui pace Romana gau-
.dent, mihi præter te pater, quid vſquam, aut
ſpei, aut præſidij eſt?

*Conjecturam firmat T. Quintij litteris ad De-
metrium, & in odium patris adducitur miſer ado-
leſcens.*

Quò ſpectare illas litteras ad te nunc miſ-
ſas T. Quintij credis? quibus & benè te conſu-
luiſſe rebus tuis ait, quòd Demetrium Romam
miſeris: & hortatur vt iterum, & cum pluri-
bus Legatis, & primoribus quoque Macedo-
num remittas eum? T. Quintius nunc eſt Au-
ctor omnium rerum iſti, & magiſter cum ſibi
te abdicato patre, in locum tuum ſubſtituit: il-
line ante omnia clandeſtina concocta ſunt con-
ſilia. Quæruntur adiutores conſilijs, cùm te plu-
res, & principes Macedonum cum iſto mittere
iubet. Qui hinc integri, & ſynceri Romam
eunt, Philippum Regem ſe habere credentes,
imbuti illic & infecti Romanis delinimentis re-
deunt. Demetrius iis vnus omnia eſt, cum iam
Regem viuo patre appellant.

*Peroratio ſimulatam moderationem continet con-
ſilij peſſimi artificem, quod facit vt patrem in fi-
lium vehementer excitet, ſitimque ſuam cruore
fratris expleat.*

Hæc ſi indignor, audiendum eſt, non ab
iis ſolùm, ſed etiam à te pater cupiditatis regni
crimen. Ego vero ſi in medio ponitur, non
agnoſco. Quem enim ſuo loco moueo, vt ip-
ſe in eius locum ſuccedam? vnus ante me pa-
ter eſt; & vt diù ſit Deos rogo. Superſtes ei
ita ſim, ſi merebor, vt ipſe me eſſe velit. Hæ-
reditatem regni, ſi pater tradet, accipiam. Cu-
pit regnum, & quidem ſceleratè cupit, qui tran-
ſcendere feſtinat ordinem ætatis, naturæ, mo-
ris Macedonum, iuris gentium. Obſtat frater
maior, ad quem iure, voluntate etiam patris, re-
gnum pertinet, tollatur, non primus regnum
fraternâ cæde petieto. Pater ſenex, & filio ſolus
orbatus, de ſe magis timebit, quàm vt filij ne-
cem vlciſcatur. Romani lætabuntur, proba-
bunt, defendent factum. Hæ ſpes incertæ pa-
ter, ſed non inanes ſunt. Ita enim res ſe habet:
periculum vitæ propellere à me potes puniendo
eos, qui ad me interficiendum ferrum ſumpſe-
runt: ſi facinori eorum ſucceſſerit, mortem
meam idem tu perſequi non poteris.

*Semper illa Crateri accuſatio, inuidiâ laboran-
tis, aduerſus Philotam viſa eſt vehemens & ar-
tificio ſimulationis erudita, magna quidem ſenſibus
ac verbis ſimplex, ſed ad odium diſſimulandum,
compoſita, vt illum vltimo ſupplicio, nullâ miſeri-
cordiâ dignum indicaret, ob flagitij concepti deſer-
mitatem.* Sic enim ille apud Curtium lib. 6.

Vtinam in principio quoque huius rei no-
biſcum deliberaſſes. Suaſiſſemus, ſi Philotæ
velles ignoſcere, & pateréte potiùs ignorare
eum, quantum deberet tibi, quàm vſque ad
mortis metum adductum cogeres potius de pe-
riculo ſuo, quàm de tuo beneficio cogitare.
Ille enim ſemper inſidiari tibi poterit, tu non
ſemper Philotæ poterit ignoſcere. Nec eſt quod
exiſtimes eum, qui tantum facinus auſus eſt,
veniâ poſſe mutari. *Scit eos qui miſericordiam
conſumpſerunt, amplius ſperare non poſſe.* At ego,
etiamſi ipſe vel pœnitentiâ, vel beneficio tuo
victus quieſcere volet, patrem eius Parmenio-

A nem tanti ducem exercitus, & inueterata apud
milites tuos auctoritate, haud multum infra
magnitudinis tuæ faſtigium poſitum, ſcio non
æquo animo ſalutem filij ſui debiturum tibi.
*Quædam beneficia odimus, meruiſſe mortem con-
fiteri pudet. Supereſt vt malit videri, iniuriam ac-
cepiſſe, quàm vitam.* Proindè ſcio tibi cum illis
de ſalute eſſe pugnandum, ſatis hoſtium ſuper-
eſt, ad quos perſequendos ituri ſumus. Latus à
domeſticis hoſtibus muni. Hos ſi ſubmoueas,
nihil metuo ab externo.

PVNCTVM II.

Artificium Apologiæ ſeu Defenſionis.

B

OPponitur accuſationi defenſio quæ pro va-
rietate rerum, & perſonarum multiplex eſ-
ſe debet: vel enim qui ſe purgare conatur ma-
nifeſtis tenetur indiciis, & ſic excuſationem fa-
cti quærit ex adiunctis, & circumſtantiis pluri-
bus: vel innocens, qui accuſatur, & tunc inno-
centiam prætendit, quo nullum efficacius eſt
defenſionis telum.

Si ad viros Principes habenda ſit defenſio, mi-
ti potius veritate, prudentiáque de rebus mo-
nendi ſunt, quàm temerè verbis paulò liberiori-
bus irritandi: Sic enim agnita calumniantium
improbitate, & fraudibus detectis æquiores no-
bis erunt. Sic per diſſimulationem quandam
orditur pro Ligario, deindè ſignificatione a-
mabilium morum, tùm prædicatione clemen-
tiæ Cæſaris in eius beneuolentiam, quaſi per cu-
C nieulos irrepit.

Exordium.

Petitur ſæpius à diuerſis circúmſtantiis loco-
rum pro Cœlio; perſonarum pro Sextio, & De-
iotaro; ab officiis in multos collatis pro Plan-
cio; à perſona quæ defenditur, pro Archia; ab
erroris confeſſione, pro Rab. poſthumo. Nunc
ſuſceptæ defenſionis ratio affertur, & ad con-
futationem paratur aditus. Nonnunquam à Cle-
mentia, quæ ſi ab iudiciis exularet, optimo
cuique timendum eſſet, cùm humanum ſit in-
terdum peccare: tùm ad reum deſcendit.

Beneuolentiæ conciliandæ ſemina quædam
paucis interſerit Orator, dùm ſibi gratos iudices
D profitetur, quòd eos ſperet habiturum ſe propi-
tios, daturosque aliquid humanæ fragilitati.

Ex perſona quæ accuſatur, quòd ita præcipi-
ti, vel odio furenti, aut alio quouis affectu gra-
uiori, vel damnis laceſſitus, crimen admiſerit.

Facilius beneuolentiam conſequetur, ſi eius
anteactæ vitæ virtutes atque integritatem, me-
ritáque in Rempub. commemorarit.

Ea aduerſarij perſona, ſi ſolitam eius nequitiam,
ac ſcelera, vt inueteratum odium exponat.

Narratio.

Refutationem continet, potiſſimam defenſio-
nis partem, cùm aliena refellere non poſſit, quin
ſua ſimul confirmet.

Aliquando præcipua tantùm accuſationis ca-

pita nonnulli aſſumunt, quibus labefactatis, cætera facilè concidunt.

Vt flamma, quæ magna congeriè conualuerit, diductis quibus alebatur lignis concidet, vt flumina in plures riuos diuiſa areſcunt.

Interdum ſingulas accuſationis partes diſcutit, ac refellit; mox totam aduerſarij calumniam breuiter contrahit, reiectis per contemptum iis, quæ plus malitiæ, quàm probabilitatis habere cenſentur.

Sic Antonij rationes quaſi feſtucas leuiores curſim infringit Tull. in apologia, quam pro ſe habet 2. Phil. n. 3. Vbi primùm amicitiæ violatæ crimen confutat, rationemque reddit, cur cauſam cuiuſdam ſui familiaris contra Fadium Antonij ſocerum defendendam ſuſceperit. *Contra rem ſuam veniſſe me neſcio quando queſtus eſt. An ego non venirem contra alienum pro familiari & neceſſario meo? non venirem contra gratiam, non virtutis ſpecie, ſed ætatis flore collectam? non venirem contra iniuriam, quam iſte interceſſoris nequiſſimi beneficio obtinuit, non iure prætorio?*

Poſt aliqua tranſit ad aliud, & negat illum ſe in diſciplinam ſuam tradidiſſe, & obiicit impudicitiæ crimen impingit. *Atenim te in diſciplinam meam tradideras, domum meam ventitaras. Ne tu, ſi id feciſſes, melius famæ, melius pudicitiæ tuæ conſuluiſſes. Sed nec feciſti, nec, ſi cuperes, tibi id, per Curionem facere licuiſſet.*

Aliàs non tantùm aduerſariorum ſenſus referuntur noſtris comprehenſi ſententiis, ſed ipſamet eorum verba commemorantur, diſcutiuntur, per partes confutantur ſcriptis codicibus, qui modus purgationis aptior, quàm pronunciatis orationibus: quamquam Cicero id præſter. Phil. 8. num. 13. dum litteras Aotonij falſitatis, & impudentiæ plenas confutat minutatim. Quod & facit pluribus 13. à num. 22. digna certè quæ cum otio legantur.

Modò cauſas impellentes, tùm internas, tùm externas proponit, quibus reum abſoluat, metu ſcilicet aliiſque conciliationibus abreptum prius, quàm poſſet obuiam ire vrgenti malo: adde damnis ac iniuriis grauioribus laceſſitum fuiſſe, qui ſcelus admiſiſſe creditur.

Modò circumſtantias temporis, ac loci adhibet, quibus oſtendit id agendum fuiſſe, vel grauius damnum publicum, & priuatum ſubeundum, vel illi certè, qui defertur, pereundum 77. Cœlij vim & ferocitatem à ſpe futuræ virtutis excuſat illique veniam precatur Cicero.

Proderit nonnunquam exempla proferre eorum, qui cùm maiora, vel certè paria ſcelera admiſerint, veniam, & vitam ab iudicibus impetrarunt.

Sic Clodij facinora per conglobationem dinumerat, vt adoleſcentem optimum in ea ciuitate damnandum non eſſe demonſtret, in qua paulo ante vir adeò nefarius fuerit abſolutus 78. pro Cœlio.

Epilogus.

Ad preces confugit per breuem repetitionem meritorum eius in Rempublicam, & earum rerum, quibus veniam, ac ſalutem mereri videatur.

Defenſionis Ideam. habet Liuius, l. 40. Vbi Demetrium Parricidij reum, eâ quâ ſolet verborum pompâ defendit, contra fratrem ſubitatum grauiter, & vix placabilem.

A *Exordium natum eſt ex tempore, in quo verſutias ac fraudes accuſatoris detegit, animum ne Patris grauiter exulceratum prudenter mitigat, & ab iniqua dicendi conditione beneuolentiam captat.*

Omnia quæ reorum antea fuerant auxilia, pater, præoccupauit accuſator. Simulatis lacrymis in alterius perniciem, veras meas lacrymas ſuſpectas tibi fecit, cùm ipſe, ex quo ab Roma redij, per occulta, cum ſuis, colloquia, dies noctéſque inſidietur vltrò mihi: non inſidiatoris modò ſed latronis manifeſti, & percuſſoris ſpeciem induit. Periculo ſuo te exterret, vt innoxio fratri per eundem te maturet perniciem. Perfugium tibi nuſquam gentium eſſe dicit, vt ego ne apud te quidem quicquam ſpei reliquæ habeam circumuentum, ſolum, inopem, inuidiâ gratiæ externæ, quæ obeſt potiùs, quam prodeſt, onerat.

Primam rationem conficit dilemma, quo confictam B *oſtendit accuſationem, & crimen inſidiarum in fratrem retorquet. Si Demetrius antea proditor, cur tantùm ſcelus in patrem, & regnum alto ſilentio prætermiſſum eſt? ſi primum, quorſum illa vetus criminatio.*

Iam illud quàm accuſatoriè? quod noctis huius crimen miſcuit, cum cætera inſectatione vitæ meæ? vt hoc quod iam quale ſit, ſcies, ſuſpectum alio vitæ noſtræ tenore faceret: & vnam illam criminationem ſpei, voluntatis, conſiliorum meorum, nocturno hoc ficto, & compoſito argumento fulciret. Simul & illud quæſiuit, vt repentina, & minime præparata accuſatio videretur: quippe ex noctis huius metu, & tumultu repentino exorta. Oportuit autem Perſeu, ſi proditor ego patris, regnique eram, ſi cum Romanis, ſi cum aliis inimicis patris inieram conſilia, non exſpectatam fabulam noctis huius eſſe, ſed pro- C ditionis meæ ante me accuſatum: ſi illa ſeparata ab hac vana accuſatio erat, inuidiamque tuam aduerſus me magis, quàm crimen meum indicatura, hodie quoque eam aut prætermitti, aut in aliud tempus differri, vt perſpiceretur, verum ego tibi, an tu mihi nouo quidem & ſingulari genere odij inſidias feciſſes. Ego tamen quantum in hac ſubita perturbatione potero, ſeparabo ea, quæ tu confudiſti, & noctis huius inſidias, aut tuas, aut meas detegam.

Subtiliter & acutè implicat aduerſarium à repugnantibus, probatque non eſſe credibile, cum qui amicitiâ Romanorum tantùm poſſet ad ſubmouendum patrem, ad vltimum parricidij ſcelus animum conuertiſſe.

Occidendi ſui conſilium me iniſſe, videri vult: vt ſcilicet maiore fratre ſublato, cuius iure gen- D tium, more Macedonum, tuo etiam, vt ait, iudicio regnum eſt futurum, ego minor in eius, quem occidiſſem, ſuccederem locum. Quid ergo illa ſibi vult altera pars orationis, quâ Romanos à me cultos ait? atque eorum fiduciâ in ſpem regni me veniſſe? Nam ſi & in Romanis tantùm momenti eſſe credebam, vt quem vellent, imponerent Macedoniæ regem: & meæ tantùm apud eos gratiæ confidebam, quid opus parricidio fuit? an vt cruentum fraternâ cæde diadema gererem? vt illis ipſis, apud quos, aut verâ aut certè ſimulatâ probitate partam habeo gratiam, ſi quam fortè habeo, execrabilis, & inuiſus eſſem?

Ab animi ſecuritate feſtiúque diei lætitiâ, quæ in homicidiis eſſe non poterat, parricidij ſuſpicionem di-

luit, Perſeique criminationem falſam euincit. Ab adiunctis temporum rei, & locorum, &c.

Pluribus modis ſe petitum criminatus eſt; & omnes inſidiarum vias in vnum diem contulit: volui interdiu eum poſt luſtrationem cùm concurrimus, & quidem, ſi diis placet, luſtrationum die occidere: volui cùm ad cœnam inuitaui, veneno ſcilicet tollere: volui cùm comeſſatum gladiis accincti me ſecuti ſunt, ferro interficere. Tempora quidem qualia ſint ad parricidium electa, vides: Luſus, conuiuij, comeſſationis: quis dies? qualis? quo luſtratus exercitus, quo inter diuiſam victimam prælatis omnium, qui vnquam fuere Macedoniæ Regum armis regiis, duo ſoli tua tegentes latera, pater, præuecti ſumus, & ſecutum eſt Macedonum agmen. Hoc ego etiamſi quid antè admiſiſſem piaculo dignum, luſtratus, & expiatus ſacro, tùm cum maximè in hoſtiam itineri noſtro circumdatam intuens, parricidium, venena, gladios in comeſſationem præparatos volutabam in animo, vt quibus aliis deinde ſacris contaminatam omni ſcelere mentem expiarem? ſed cæcus criminandi cupiditate animus, dùm omnia ſuſpecta efficere vult, aliud alio confundit. Nam ſi veneno te inter cœnam tollere volui, quid minus aptum fuit, quam pertinaci certamine, & concurſu iratum te efficere? vt merito ſicut feciſti, inuitatus ad cœnam abnueres? cùm autem iratus negaſſes, vtrum, vt placarem te, danda opera fuit, vt ferro te, & quidem eo die per ſpeciem comeſſationis occiderem? quo deinde modo, ſi te metu mortis credebam cœnam euitaſſe meam, non ab eodem metu comeſſationem quoque euitaturam exiſtimabam? Non eſt res quâ erubeſcam pater, ſi die feſto inter æquales largiore vino ſum vſus: tu quoque velim inquiras, quâ lætitia, quo luſu apud me celebratum heſternum conuiuium ſit, illo etiam (paruo forſitan) gaudio prouehente, quod in iuuenili armorum certamine pars noſtra non inferior fuerat. Miſeria hæc, & metus crapulam facilè excuſſerunt: quæ ſi non interueniſſent, inſidiatores nos ſopiti iaceremus. Si domum tuam expugnaturus, captâ domo Dominum interfecturus eram, non temperaſſem vino in vnum diem? non milites abſtinuiſſem meos? Et ne ego me ſolus nimiâ ſimplicitate tuear, ipſe quoque minimè malus, ac ſuſpicax frater, nihil aliud ſcio, inquit, nihil arguo, niſi quòd cum ferro comeſſatum venerunt. Si quæram, vndè idipſum ſcieris? neceſſe erit te fateri, aut ſpeculatorum tuorum plenam domum fuiſſe meam, aut illos ita apertè ſumpſiſſe ferrum, vt omnes viderent. Et ne quid ipſe aut prius inquiſiuiſſe, aut criminosè nunc argumentari videretur, te quærere ex iis, quos nominaſſet, iubebat: an ferrum habuiſſent? vt tanquam in re dubia, cùm id quæſiſſes, quod ipſi fatentur, pro conuictis haberentur. Quin tu illud quæri iubes? num tui occidendi cauſa ſumpſiſſe dicunt. Rectè an perperam fecerint, ipſi ſui facti rationem reddent, meam cauſam, quæ nihil eo facto contingitur, ne miſcueris: aut explica, vtrum apertè, an clam te aggreſſuri fuerimus? ſi apertè, cur non omnes ferrum habuimus? cur nemo præter eos qui tuum ſpeculatorem pulſarunt? ſi clam, quis ordo conſilij fuit? conuiuio ſoluto, cùm comeſſator ego diſceſſiſſem, quatuor ſubſtitiſſent, vt ſopitum te aggre-A derentur? quomodo fefelliſſent, & alieni, & mei, & maximè ſuſpecti, quia paulò ante in rixa fuerant? quomodo autem trucidato te ipſi euaſuri fuerint? quatuor gladiis domus tua capi, & expugnari potuit?

Tranſit à criminatione parricidij ad cauſam fraternam in ſe odij, nimirum inuidebat Demetrio Perſeus, ſingulares animi, corporiſque dotes, quibus regno dignior habebatur, & hic confutat ſecundam partem accuſationis de regno affectato.

Quin tu omiſsâ iſta nocturna fabulâ, ad id quod doles, quod inuidiam vrit, reuerteris? cur vſquam regni tui mentio ſit Demetri? cur dignior patris fortunæ ſucceſſor quibuſdam videris, quàm ego? cur ſpem meam, quæ ſi tu non eſſes, certa erat, dubiam, & ſolicitam facis? hæc ſentit Perſeus etſi non dicit: hæc iſtum inimicum, hæc accuſatorem faciunt: hæc domum, B hæc regnum tuum, criminibus & ſuſpicionibus replent. Ego autem pater, quemadmodum nec nunc ſperare regnum, nec ambigere vnquam de eo forſitan debeam, quia minor ſum, quia tu me maiori cedere vis: ſic illud nec debui facere, nec debeo, vt indignus te patre, indignus omnibus videar. Id enim vitiis meis, non cedendo cui ius, faſque eſt, non modeſtia conſequar.

Tandem delabitur ad Romanorum amicitiam, quam criminationem eſſe manifeſtè probat.

Romanos obiicis mihi: & ea quæ gloriæ eſſe debent, in crimen vertis. Ego nec obſes Romanis, vt traderer, nec vt Legatus mitterer, Romam petij: à te miſſus, ire non recuſaui. Vtróque tempore ita me geſſi, ne tibi pudori, ne regno tuo, ne genti Macedonum eſſem. Itaque mihi cum Romanis amicitiæ cauſa tu fuiſti pa-C ter. Quoad tecum illis pax manebit, mecum quoque gratia erit. Si bellum eſſe cœperit, qui obſes, qui Legatus pro patre non inutilis fui, idem hoſtis illis acerrimus ero. Nec hodie, vt proſit mihi gratia Romanorum, poſtulo: nec obſit, tantum deprecor. Nec in bello cœpit, nec ad bellum reſeruatur. Pacis pignus fui, ad pacem retinendam Legatus miſſus ſum. Neutra res mihi, nec gloriæ nec crimini ſit.

Peroratio ſuauis & acuta, quæ ſimiles & æquas petitiones habet, motus miſerationis leues, opportunos & graues, petitos ex iniquitate cauſæ, & anguſtiis, in quas miſer adoleſcens coniectus eſt: Deprecatur patris iram, reique indignitatem auget ab ætate ſua, fratris perſona, temporiſque circumſtantiâ.

Ego ſi quid impiè in te pater, ſi quid ſceleratè D in fratrem admiſi, nullam deprecor pœnam. Si innocens ſum, ne inuidiâ conflagrem, cum crimine non poſſim, deprecor. Non hodie me primùm frater accuſat: ſed hodie primùm apertè nullo meo in ſe merito. Si mihi pater ſuccenſeret, te maiorem fratrem pro minore deprecari oportebat, te adoleſcentiæ, te errori veniam impetrare; in eo vbi præſidium eſſe oportebat, ibi exitium eſt. E conuiuio, & comeſſationibus propè ſemiſomnus raptus ſum ad cauſam parricidij dicendam; ſine aduocatis, ſine patronis, ipſe pro me dicere cogor. Si pro alio dicendum eſſet, tempus ad meditandum, & componendam Orationem ſumpſiſſem, cùm quid aliud quàm ingenij fama periclitarer? Ignarus quid acceſſitus eſſem, te iratum, & iubentem dicere cauſam, fratrem accuſantem audiui. Ille diu ante

præparatâ, meditatâ in me Oratione eſt vſus: ego id tantum temporis, quo accuſatus ſum, ad cognoſcendum quid ageretur, habui. Virum momento illo horæ accuſatorem audirem? an defenſionem meditarer? attonitus repentino, atque inopinato malo, vix quid obijceretur, intelligere potui: ne dum ſatis ſciam quo modo me tuear. Quid mihi ſpei eſſet, niſi patrem iudicem haberem? apud quem etiam ſi charitate à fratre maiore vincor, miſericordiâ certè reum vinci non debeo. Ego enim vt me mihi, tibique ſerues, precor: Ille vt me in ſecuritatem ſuam occidas, poſtulat. Quid eum, cùm regnum ei tradideris, facturum credis in me eſſe, qui iam nunc ſanguine meo ſibi indulgeri æquum cenſet?

Grauis eſt & miſerationis querelarumque pleniſſima Philotæ Apologia, quâ ſe purgare conatur apud milites de ſuſpicione Parricidij, de nimia familiaritate cum Amynta, deque litteris in Alexandrum ſcriptis, idque verbis ad motus excitandos aptiſſimis. *Diſceſſerat à concione Rex Alexander, quod cùm videret miſer Philotas vltimo ſupplicio afficiendus, ex præiudicio Regis hanc habet ad aſtantes milites Orationem*, apud Curtium lib. 6. num. 10.

Verba innocenti reperire facilè eſt, modum verborum miſero tenere difficile. Itaque inter optimam conſcientiam, & iniquiſſimam fortunam, deſtitutus, ignoro, quo modo & animo meo, & tempori parcam. Abeſt quidem optimus cauſæ meæ iudex, qui cur me ipſe audire noluerit, non mehercule excogito, quum illi vtrinque causâ cognitâ, tàm damnare me liceat, quàm abſoluere: non cognitâ verò, liberari ab abſente noo poſſum, qui à præſente damnatus ſum. Sed quamquam vincti hominis, non ſuperuacua ſolùm, ſed etiam inuiſa defenſio eſt, quæ iudicem non docere videtur, ſed arguere: tamen vtcumque licet me dicere, memet ipſe noo deſeram, nec committam, vt damnatus etiam mea ſententiâ videar.

Iam confutatis teſtibus qui nihil aduerſus ſe dixerant, quod tamen videbatur totius cauſæ robur, ſuſpicionem criminis conflatam ob ſilentium diluit, tùm quòd iam remiſſum eſſet Alexandri clementiâ, tùm quòd delator eſſet is, cui vix vlla haberetur fides, tùm quòd ſopor altus, in quo deprehenſus fuerat, nihil maleficij eſſe contractum teſtaretur.

Ad verum crimen & ad vnum reuertendum mihi eſt? cur rem delatam ad te tacuiſti? cur tàm ſecurus audiſti? hoc qualecumque eſt, confeſſo mihi, vbicumque es, Alexander remiſiſti; dexteram tuam amplexus reconciliati pignus animi, conuiuio quoque interfui. Si credidiſti mihi; abſolutus ſum: ſi pepercisti; dimiſſus. Vel iudicium tuum ſerua. Quid hac proxima nocte quà digreſſus ſum à menſa tua feci? quod nouum facinus delatum ad te immutauit animum tuum? Graui ſopore acquieſcebam, cùm me malis indormientem meis inimici vinciendo excitarunt. Vndè & parricidæ & proditori, tàm alti quies ſomni? ſcelerati conſcientia obſtrepente, quum dormire non poſſint, agitant eos furiæ non cogitato modo, ſed & conſummato parricidio. At mihi ſecuritatem, primùm innocentia mea, deinde dextera tua obtulerant. Non timui ne plus alienæ crudelitati apud te liceret, quàm clementiæ tuæ? ſed ne te mihi credidiſſe pœniteat, res ad me deferebatur à puero, qui non teſtem, non pignus iudicij exhibere poterat, impleturus omnes metu, ſi cœpiſſet audiri. Atenim Dymnus ſe occidit. Nunc igitur eum facturum diuinare potui?

A repugnantibus aduerſariorum dictis, ſe nunquam Regnum Macedonum affectaſſe probat, vt qui Macedonas dedignatus ſit, ſeque de amicitia cum Amynta contracta purgat, vel ab ipſius Alexandri præiudicio.

Sub Dymni vmbra Philotas latebam, qui Regnum Macedonum affecto: ecquis è vobis corruptus eſt donis? quem ducem, quem præfectum impenſius colui? Mihi quidem obijcitur, quòd ſocietatem patrij ſermonis aſperner, quòd Macedonum mores faſtidiam. Sic ego imperio, quod dedignor, immineo. Iam pridem natiuus ille ſermo commercio aliarum gentium exoleuit: tàm victoribus, quàm victis peregrina lingua diſcenda eſt. Non mehercule iſta me magis lædunt, quàm quod Amyntas Perdiccæ filius inſidiatus eſt Regi, cum quo, quòd amicitia fuerit mihi, non recuſo defendere, ſi fratrem Regis non oportuit diligi à nobis. Sin autem in illo fortunæ gradu poſitum, etiam venerari neceſſe erat, vtrum quæſo, quod non diuinaui, reus ſum? an impiorum amicis inſontibus quoque moriendum eſt? Quod ſi æquum eſt; cur tam diu viuo, ſin iniuſtum, cur nunc demum occidor.

Delabitur ad litteras de Regis Apotheoſi ſcriptas, in quibus minus ad aſſentationem eruditus, liberius fatetur malle ſe Alexandro ſeram immortalitatem, quàm nimis præproperam, & minus veram. Vbi mirificam habet rationem ſibi ingenitæ nobilitatis.

Atenim ſcripſi miſereri me eorum, quibus viuendum eſſet ſub eo, qui ſe Iouis filium crederet. Fides amicitiæ, veri conſilij periculoſa libertas me decepiſtis: vos, quæ ſentiebam, ne reticerem impuliſtis, ſcripſiſſe me hoc fateor Regi, noo de Rege: ooo enim faciebam inuidiam, ſed pro eo timebam. Dignior mihi Alexander videbatur, qui Iouis ſtirpem tacitùs agnoſceret, quàm qui prædicatione iactaret. Sed quoniam Oraculi fides certa eſt, ſit Deus cauſæ meæ teſtis. Retinete me in vinculis, dùm conſulitur Hammon in arcanum & occultum ſcelus. Interim, qui Regem noſtrum dignatus eſt filium, neminem eorum, qui ſtirpi ſuæ inſidiati ſunt, latere patietur: ſi certiora Oraculis creditis eſſe tormenta, ne hanc quidem exhibendæ veritatis fidem deprecor.

Commiſerationis motus habet Peroratio lenes & graues, & eximios, & ſuauem ad parentem abſentem Apoſtrophem, ad lacrymas & veniam largiendam aptiſſimam, niſi ferrei fuiſſent milites.

Solent rei capitis adhibere vobis parentes. Duos fratres ego nuper amiſi: Patrem nec oſtendere poſſum, nec inuocare audeo, cùm & ipſe tanti criminis reus ſit. Parum eſt enim, tot liberorum parentem in vnico filio acquieſcentem, eo quoque orbari, ne ipſe in rogum meum imponitur. Ergo, cariſſime pater, & propter me morieris, & mecum. Ego tibi vitam adimo, ego ſenectutem tuam extinguo, quid enim me procreabas infelicem aduerſantibus Dijs? An vt hos ex me fructus perciperes, qui te manent? Neſcio, adoleſcentia mea miſerior ſit, an ſenectus tua, ego in ipſo robore ætatis eripior: tibi carnifex ſpiritum adimit, quem ſi fortuna expectare voluiſſet, natura poſcebat.

Apologia extra genus Iudiciale.

Fit qoando factum aliquod rectum, ac legimum probatur rationibus allatis, quibus inductus id egeris, diuino humanoque iuri conſentaneis, id præſtat eximiè Cicero Phil. 1. vbi tùm profectionis ſuæ in Græciam, tùm ex illa reuerſionis conſilium exponit, & inconſtantiæ leuitatisque opinionem deprecatur num. 1.

Nazianzenus Oratione prima, quâ fugam ſuam honeſtam ſibi & neceſſariam, vtilem etiam aliis fuiſſe probat, cùm in ſolitudinem ad ſanctum otium ſeceſſiſſet. Tertullianus graues & eruditas pro Chriſtianæ religionis dignitate ſanctitatéque tuenda, magno pietatis ſenſu defenſiones inſtituit. D. Ambroſius nobilem habet Apologiam pro Dauide peccante. D. Athanaſius fugam ſuam & martyrij declinationem optimè ſuſceptam defendit.

Contra calumniam hæc inſtitui poſſet Apologia, quàm Appelles apud Lucianum periculi memor & iniuriarum hac imagine vlciſceretur. Ad calumniæ dexteram Midas alter prælongis auribus ſederet, cui procul accedenti manum porrigeret, ſtarent ad latera turpiculæ & obſcuræ duæ, ſiue puellæ, ſeu Furiæ, ignorantia, ni fallor, ac ſuſpicio, indè propera mulier euolaret, ſpecioſa quidem, & eximiè compta, vultu ipſo & geſto corporis efferam rabiem, & irani æſtuanti pectore conceptam præ ſe ferret, ſiniſtrâ facem accenſam, quâ minaretur incendium puero, quem dextrâ capillis prehenſum, manus ad Superos tendentem fidemque Deûm nequicquam obteſtantem ſecum raperet: Anteiret vir pallidus in ſpeciem impurus, non illis abſimilis, qui ſontico morbo contabuerunt, Timor eſt, ſtipatus ſeruſſatis laruatisque mulierculis, quæ Dominum hortari ſcirent, inſtruere, comere, quarum illa inſidiæ, hæc deceptio vocaretur: A tergo pullata laceraque in veſte, madidis oculis, paſſis crinibus, habitu lugubri ſequeretur pœnitentia, quæ capite in tergum deflexo, cum lacrymis & pudore procul venientem, venerandam quidem & ſanctam Virginem, Veritatem aciperet, cuius arte ſe probauit innocentem Appelles apud Ptolemeum proditionis inſimulatus.

Iam verò ſi cuipiam tale quid acciderit, per optationem ſimilem exitum precabitur, ſibique tantum de Iudicis æquitate pollicebitur, vt ſperet illum, non minùs patienter innocentiæ ſuæ vocem, quàm ſycophantæ calumniatoris fictos vanosque ſermones excepturum.

Hic prudentiam auditoris & animi ſagacitatem commendabit Orator, Iudicis æquitatem eam eſſe dicet, quæ adhuc nemini defuerit, & licet non iratus Athenienſi ritu deſcenderit ad cauſam audiendam, vbi tamen vtramque partem cognouerit, illum arbitrij æquam lancem adhibiturum ſperabit, eóque ſe confidentius acturum, quòd verum Tertulliani prononciatum exiſtimet, hæreſim & mendacium in lucem ſi educantur, eo ipſo refutari ac reiici. Se id facturum, velumque diſſimulationis & laruam huic furiæ detracturum.

Tùm aduerſarij crimina rationesque proponendæ; quid? ait imprudens eos homines qui ea Chriſti legibus & inſtituto viount, qui tàm inſigni, tàm ſancto, tàm diuino nomina nobilirantur, atrocioribus quàm Tantalum ſeſe flagitiis contaminare: ſuis in myſteriis innocente puerorum carne nocturnis in tenebris epulari. Prudentiam Iudicis requiret ad hanc ineptam araneæ telam retexendam; Neque enim ita parum cognitos habet perſpectosque Chriſtianorum mores, vt huiuſmodi ficta fabula, aliquam in illo vel leuiſſimam opinionem concitet, vllamque commentitiis rebus fidem adiungat. Enimuero poſſunt hos ſceleribus inquinari, qui magnis amoris diuini ſtimulis incitati, vel à licitis eduliis abſtinent? poſſunt cruentis illis ac funebribus epulis delectari, quibus ſecundarius panis, & arida poma deliciæ ſunt? poſſunt nefarium hoc parricidium & carnificinam exercere, qui vel leuiſſimam ſceleris vmbram morte peiorem exhorreſcunt? ſubiiciendi Chriſtianorum mores, mites, innocentes, ſimplices, amabiles: Thyeſtea verò iſta rabies & execratio ne à barbaris quidem perditiſſimiſque nationibus attentari credita eſt, & ſi quando tale quid fictum fuit à poëtis, quibus nihil non licet, furore diuino ſemel incitatis, fidem non habuit.

Expendendæ erunt deindè probationes aduerſarij. Quis hoc dixit? quis vidit? quo loco? quo tempore? quis vnquam tormentis crimen hoc expreſſit? à quo? tàm execrandum facinus grauibus & oculatis teſtibus planum faciendum fuit; nam imprudentis eſt leuiſſimis imperitæ concitatæque multitudinis rumoribus moueri, & eiuſdem arbitrio innocentes condemnare. Proindè negandum ab vllo ſcriptore vel hiſtorico dictum, nullis vnquam tormentis ac cruciatibus à martyribus extortum. Quærendum præterea quid ei fabulæ dederit occaſionem, tùm ab auditoribus impetrata veniâ, ſi diuinis è myſteriis aliquid protulerit, auguſtiſſimum Euchariſtiæ conuiuium, diuinasque Chriſti corporis epulas explicabit, ignorantibus Ethnicis anſam præbuiſſe. Tandem in odium atque nequitiam magorum, deſertorum, impiorum & imperitorum fabulæ cauſam retorquebit, qui dùm ſanctitatem diuinæ legis, vtpote diſſimiles oderunt, eam malitiosè traducunt, & his prodigioſis commentis in inuidiam nequiter vocant.

Praxis Defenſionis alicuius facti quod arguitur vt perperàm factum.

Huius elegantem Ideam ſubiicit Nazianzenus, & primò ſe victum fatetur, ſeque Deo vocante de turba, ſacriſque ſubſelliis in otium & ſolitudinem contuliſſe.

Quaſi per Prolepſim enumerat de ſuo facto varia multorum iudicia: quiſque enim pro voluntate ſua, & arbitrio de rebus aliorum libenter garrit, ſed Deo coram, animi ſui conſilia non alio fine explicaturum ſe profitetur, quàm vt veritas innoteſcat: & continuò rationes aggreditur quibus ad hoc vitæ genus eligendum inductus ſit.

Primam repetit ab amore ſingulari, & inflammato ſtudio, quo ferebatur in amicum ſolitudinis ac ſeceſſus ſinum, non vt iners languidis liquefactus voluptatibus nil agendo conſeneſceret, verùm vt ab hominum ſocietate remotus, curisque grauioribus liber & expeditus ſecum ipſe diuina contemplaretur, ac ſedula medita-

tione ſeſe in dies ad pietatem renouaret. Sic enim ille de ſua conſuetudine, pauliſper ſeceſſi εἰς ἐμαυτὸν ἐπιστρέψας, vt meipſum inſpicerem, & explorarem, proinde piam hanc ſolitudinem vocat φάρμακον ἐν παθήμασιν in morbis animi medicinam, in qua multa cum animo ſuo reputabat ac loquebatur; cuius vitæ illius Angelorum penè paris felicitatem multis commendat.

Secundam, ex Pontificij muneris officiique dignitate; quod altum, ſublime, laborioſum periculiſque pleniſſimum dicit, ac bifariàm diuidit: alterum Chriſtianam legem populos in tenebris natos edocere, veritatiſque lucem errore deceptis aperire, nec non publicam pietatem profeſſos ad meliora cohortari; cuius difficultatem eleganter exprimit: alterum, vinis hominum mederi, peccatorumque laqueis implicatos, exoluere, & obſtructam felicitatis ianuam ſceleribus, potenti manu reſerare? quod munus ſuſti- B nere nullus poſſit ad ſalutem, qui non fuerit Angelicis humeris corroboratus; vbi comparationem inſtituit medicinam corporum inter & animorum, cui oneri ferendo imparem ſe confiteretur.

Poſtremò cauſas reddit, quare ſubitò mutata voluntate reuocari ſe paſſus ſit, quod inconſtantiæ tribui poterat, nimirum propter ardens animorum ſtudium, & amorem publicæ ſalutis, propter temporum difficultates & pericula; deindè quòd iam inſtructior factus, minori periculo religioſè tantum munus obire poſſet.

Defenſio criminis quod confitemur, ſed excuſamus.

C Ad imitationem illius Horatij apud Liuium lib. 1. defendat aliquis Virginem illam, quæ piis fraudibus, & dolo innocenti ſe à milite curauit interfici, vt pudicitiæ florem illibatum conſeruaret. Exordium erit. Etſi triumphus & gloria, quâ nunc illa Virgo beata fruitur in æterno cœli domicilio, eam non ab omni ſcelere ſolùm innocentem, Angelis penè parem, imò corporia ipſa puritate ſuperiorem faciat; quia tamen nonnullorum adeò debilis eſt oculorum acies, & nimiæ lucis impotens, aliorum animos ſic inuidiæ maleuolentiæque fax incendit, aut error & ignorantia ſic occæcat, vt tantum virtutis ſplendorem ſuſtinere non poſſint, & tàm eximium, tàm ſingulare facinus immortalitate dignum, quod aſſequi ſe poſſe diffidunt, iniquo liuoris dente mordere non ceſſent; Tantam tàm amabi- D lem innocentiam ac virtutem affuſa luce vobis aperiam; vt autem non inaniter iſta fiant, ſpero veſtram æquitatem beneuolentiamque non defuturam, &c.

Confirmatio.

Negant licere cuipiam vlla cauſa ſibi properare mortem; ecqua verò in cauſa id homines validiſſimi diſputant? in ea nempe quæ nuper Virgineio ex alto præcipitantem cum laude vidit, in qua conſeruandi pudoris alia ſe in profundum egit; in qua fortis heroina caſtitatis amans Apollonia in pyram ardentem vltrò inſiluit, nimirum auctore vitæ Deo ac volente, licet è ſtatione vitæ diſcedere, &c.

Atenim nego illam ſibi conſciuiſſe necem: at A procurauit; Enimuerò ſemper licuit ac licebit pro iàm honeſta cauſa vitam paciſci. Quid? Codrus neſcio-quis, Curtius, Scæuola, in apertum mortis telum explicato ſinu fortes irruerunt pro patria. Hetruſcus adoleſcens vbi mira ſui ſpecie ſolicitari oculos aduertit, oris decorem vulneribus confudit, maluitque deformitatem ſuæ caſtitatis argumentum, quàm formam alienæ libidinis eſſe irritamentum. Ac ne profana referam, fortiſſimi Chriſtiani nominis Athletæ, in propaganda religione pertulerunt quidquid ſæuiſſima tyrannorum ingenia, aut ad contumeliam ignominiamque inauditum, aut ad ſupplicium corporum aſperum ac vehemens, aut ad cæterorum terrorem validiſſimum excogitare potuerunt: in ſimili cauſa, non idem mihi cæteriſque puritatis amantibus liceat?

B Sedenim de religione non agitur; at de virtute, quæ cum illa ſit coniuncta, periclitatur, quid enim cùm hoc eſſet perpeſſa dedecus, an ideo ſe exemiſſet è ſacrificiis?

Sed eſto de ſolo pudore certandum fuerit: fateor gemmam illam mihi ſemper tanti viſam fuiſſe, vt longè potior fuerit caſtimonia, quàm vita, ſcanius mori mihi, quàm inquinari, æternis ignibus conſumi, quàm amoris impudici facibus ad tempus vri.

A Similibus.

Si Luciæ licuit ſibi oculos eruere pro ſeruanda caſtitate; ſi Spurinnis manus ſuas in vultum armare, & oris ſui florem vnguibus & cruore ita contaminare, vt quid in ipſis portò amaretur, nemo videret: ſi nouis Mutiis potentiſſimam ma- C num tamdiu prunis ardentibus admouère, dùm flamma peſtilens per viſcera graſſari deſineret: ſi Bernardis in lacu; Benedictis in vepribus, Franciſcis in niuibus, Dominicis in prunis ſeipſos triumphare licuit, quid mihi?

A Pari.

Alexandria nuper nobilem Theophili & Dianæ litem vidit, quando quiſque contendebat mortem ſibi deberi ob pudorem ingenioſè defenſum, & vterque obtinuit. Num illi palam & apertè ſibi mortem accerſiuerunt, qui tamen martyrij palmam reportaſſe cenſentur. Quid aliud egit iſta, quàm vt homicidam ſui plerique condemnant; quamquam ſibi mortem afferre D noluit, voluit tantum vulnerari: niſi cœlum liberali manu præter expectationem & vltra meritum, martyrem feciſſet.

Sed militem decepit; quod tàm facilè negatur, quàm perperam affirmatur; reus ille non eſt, qui & ſine cauſa, & ſine culpa cecidit innocentem, imò caſta Virgo militem impurum ab infando flagitio, innocenti dolo liberauit. Atque vt intelligatis quàm nulla fraude miles, quàm ſancta fide Virgo egerint, res vti geſta eſt, aperiam. Hîc Oratoria rei geſtæ ſubiicienda Narratio.

Concluſio.

Teneræ Virgini in eo diſcrimine poſitæ, vel vt lauream candoris amitteret, aut integra, martyrij palmam adipiſceretur, quid faciendum eſſe exiſtimatis.

existimatis. Sed neque nostra iudicia requirit, probabit Deus factum cœlo absoluente: quem prætorem timeat? imò nos omnes non tàm verbis, quàm perillustri facinore nos admonet vel minimam sceleris maculam toto sanguine & vita millies profusa redimendam.

PVNCTVM III.

Artificium Inuectiuæ.

Licet Inuectiua mordax, & ad hominum mores perſtringendos accommodata referri poſſit ad genus demonſtratiuum; tamen ad genus iudiciale reuocatur, quod forenſem accuſandi methodum, ac formam imitetur. Duplicem faciunt Oratores, vnam in homines, quæ non eſt vſurpanda temerè, niſi publica notentur infamia, vel nullum bonæ ſpei locum relinquant. Alteram, quæ in hominum corruptos mores inuehitur, & illa melior, quod terrorem aliis ex infamia, vitiorumque odium inurat.

Prudenter hic, & preſsè agendum ne liberius fræna maledicentiæ laxemus, ſiquidem homines nunquam magis diſerti eſſe ſolent, quàm dum alios verbis liberioribus exagitant.

Exordium.

Ducitur vel ab admiſſo ſcelere, quod explicatur. Sic odij ſui excuſationem quærit à Vatinij ſcelere Tullius, inſtitutique ſui rationem reddit, cur illum inſectetur vehementius.

Vel à cauſa magni momenti, & ad ſtatum Reipub. pertinentis. Sic Piſonem & Gabinium patriæ proditores, ac perduelles increpat Cicero.

Vel à perſona quæ deſcribitur; expende quibus coloribus, Catilinam eiuſque furoris, & audaciæ ſatellites, perniciem vltimam patriæ, ciuibuſque molientem, deſcribat idem Tullius.

Vel à circumſtantiis loci, temporis, quod eſt commune reliquis huius generis orationibus; has autem paſſim in Cicerone reperies.

Narratio.

Vel vitam omnem à puero inſpicit, ſingulaque momenta percurrit, cum verborum apparatu, ac orationis luminibus, vt facilius illa ſub oculis ponat iudicumque animos permoueat: vel certa quædam capita deſumit ex pluribus, quæ ſibi proponit exagitanda. Quod præſtitit, eâ quâ ſolet dicendi grauitate Tullius, dùm Catilinam, Piſonem, Antonium, alioſque Reip. faces, peſteſque patriæ pater inſectatur.

A laude legis violatæ, à ſingularitate facinoris, quòd nullum exemplum præceſſerat; à conſequenti quia exemplum aliis præbuit in Vat. n. 18.

Confirmatio.

Vitij pernicioſos effectus expendit, contraque pietatem, leges diuinas, & humanas, patriæ mores, maiorumque inſtituta eſſe contendit.

Per amplificationem grauiorem incommoda recenſet, quæ vel indè ſequuntur quotidie, vel

A inpoſterum ſequi poſſunt, niſi Iudices, in authores tanti mali ſæuiant.

Vrget vltimo ſupplicio dignum vel exilio, per comparationem multorum, qui ob ſimilia, vel etiam minora crimina grauiter affecti ſunt, & infamiâ notati.

Nonnunquam in odium, ac inuidiam perditum vocat, ſi præſertim beneficiorum acceptorum immemor, quam tueri debuerat Remp. turbarit, euerterit.

Tractatur interdum per argumenta, & figuras, quæ ad intimos ſenſus peruellendos plus habere virium creduntur, & momenti.

In epilogo ciendi ſunt, motus grauiores iræ, odij, inuidiæ, pudoris & aliorum quibus criminis atrocitas vrgeatur, & iudices ad pœnas repetendas accendantur.

B Ob quandam Lunæ laborantis ſuperſtitionem populum errantem reuocat in viam veritatis D. Ambroſ. voceque ſalutari vulnerat infideles graui reprehenſione, & primo quidem oratione, quæ ſtultitiam illorum rideat, tùm quæ ſeuerioribus verborum aculeis ſopitas illorum mentes pungat & excitet, ad errorem corrigendum.

Quis non moleſtè ferat ſic vos eſſe ſalutis veſtræ immemores, vt etiam teſte cœlo peccetis? Nam cùm ante dies pleroſque de veſtræ auaritiæ cupiditate pulſauerim, ipſa die circa veſperam tanta vociferatio populi extitit, vt irreligioſitas eius penetraret ad cœlum. Quod cùm requirerem, quid ſibi clamor hic velit, dixerunt mihi quod laboranti Lunæ veſtra vociferatio ſubueniret, & defectum eius ſuis clamoribus adiuuaret. Riſi equidem & miratus ſum vanitatem, quòd quaſi Chriſtiani Deo ferebatis auxilium,
C Clamabatis enim ne tacentibus vobis perderet elementum, tanquam infirmis enim & imbecillis ſolatium, vt vobis iuuantibus poſſit cœlum regere. Sed ſi vultis hoc plenius facere, cunctis & totis noctibus peruigilare debetis. Nam quotiens putatis vobis dormientibus luna vim paſſa eſt, & tamen de cœlo non corruit? aut nunquid ſemper circa veſperam defectum patitur? nonne aliquando circa lucem laborat? ſed apud vos veſpertinis tantum horis laborare conſueuit, quando copioſa cœna venter diſtenditur, quando maioribus poculis caput mouetur. Tunc igitur apud vos laborat luna, quando laborat & vinum. Tunc apud vos turbatur carminibus globus Lunæ, quando calicibus turbantur & oculi. Quomodo igitur ebrius videre potes circa lunam
D quid agatur in cœlo, qui circa te non vides quid agatur in terra. Stultus ſicut luna mutatur, vt qui paulò ante fidei deuotione fulgebas, poſtea perfidiæ infirmitate deficias. Mutatur, dùm cerebrum tuum exinanitur ſapientiâ, ſicut Lunæ obſcuritas; te verò teterrimæ tenebræ mentis inuadunt. Atque vtinam ò ſtulte ſicut Luna mutetis. Illa enim citò ad plenitudinem ſuam redit; tu ad ſapientiam nec ſerò reuerteris. Illa velociter colligit quod amiſerat lumen; tu nec tardè fidem recipis, quam negaſti. grauior ergo tua quàm Lunæ mutatio eſt. Luna defectum luminis patitur, tu ſalutis &c.

Cunctabundum increpat in aliud tempus reſeruantem curam, & receſſum à vitiis Seneca de breuitate vitæ cap. 4. in hæc verba quæ bonam mentem ſapiunt.

Quouſque tandem differes præſtantiſſima quæque tibi vendicare? tanquam ſemper victuri viuimus: nunquam nobis fragilitas noſtra ſuccurrit: omnia tanquam mortales timemus; omnia tanquam immortales concupiſcimus. Non pudet te reliquias vitæ tibi reſeruare, & id ſolum tempus bonæ menti deſtinare, quod in nullam rem conferri poſſit? Quàm ſerum eſt tunc viuere incipere, cùm deſinendum eſt? quæ tàm ſtulta mortalitatis obliuio, in ſexageſimum annum differre conſilia, & indè velle viam inchoare, quò pauci perduxerunt? Vigilandum eſt: niſi properamus, relinquimur: Inſcij rapimur. Omnia in futurum diſponimus, & inter præcipitia lenti ſumus. Meliora prætervolant, deteriora ſuccedunt. Vt ex amphora primum quod eſt ſinceriſſimum effluit, grauiſſimum quodque turbidumque ſubſidit: ſic in ætate noſtra quod eſt optimum primum eſt. Id exhauriri in aliis potiùs patimur, vt nobis fæcem reſeruemus: iuuenes poſſumus facilem animum & tractabilem ad meliora conuertere. Hoc tempus eſt idoneum laboribus, idoneum agitandis per ſtudia ingeniis & exercendis per opera corporibus. Quod ſupereſt ſegnius & languidius, & propius à fine. Itaque toto hoc agamus animo, & omiſſis ad quæ diuertimus in rem vnam laboremus, ne hanc temporis perniciſſimi celeritatem, quam retinere non poſſumus, relictì demum intelligamus.

Hæc ad ſeueritatem compoſita præſentes pœnas repetit à ſeditioſo ciue magno cum ardore commotæ mentis, & verbis ignem ſpirantibus.

Seditioſum ciuem Iudices ad pœnas depoſcit ciuium ſanguis, quem effudit, fortunæ omnium, quas oppreſſit, pax Reipublicæ, quam perturbauit, leges, quas perrupit, perditorum furor, quem inflammauit. Nec verò ſi hoc ille iudicio liberetur, ſpes vlla inpoſterum Reipublicæ retinendæ: Quæ enim duæ res ad conſeruandam eam valent plurimum legum auctoritas & concordia ciuium, abſoluto ſeditionis principe intereant penitus neceſſe eſt. Quis legum auctoritatem reuerebitur? quam impunè ſciat eſſe violatam: qui ſtabit concordia ciuium, ſi perturbatores eius in ciuitate regnent? ſapientiſſima ciuitas Athenienſium adoleſcentem capitis ſupplicio mulctauit, qui per ludum oculos auiculæ confixerat, quòd ex illis immanitatis tyrociniis funeſtiſſimum in Rempub. impetum exciturum intelligeret: Illa naſcentem impietatem oppreſſit, nos confirmatam & rapinis exitiiſque publicis ſaginatam viuere patiemur? Ideo exectandum parricidam Reſpublica beneficiis ornauerat, vt ipſis ad Rempublicam conuellendam abuteretur: Ideo honoris ſui luce donauerat, vt plebem in optimates armaret. Sed quas Diis immortalibus debemus gratias, qui teterrimi ſectoris nefariis conatibus obſtiterunt; ne, quem in nos omnes furorem conceperat, reipſa poſſet effundere.

Acerbiſſima ſunt Iudices quæ vidimus, ſed tolerabilia planè ſunt, ſi cum mente eius immaniſſima conferantur. Dolet dolet vultu eo quem videtis exangui ferociſſima bellua, non quòd Rempublicam cruentauerit, ſed quòd eam funditus euertere non potuerit ſuis illis cogitatis furoribus. Atque eo conſilio parricidij veniam petit, vt affectum parricidium noſtrorum omnium internecione perficiat. Pauca hæc Iud. à me non priuatus dolor, ſed ſalus omnium communis expreſſit: nec plura ſubiicio, ne ſcelere immani explicando non tàm meum in Rempub. ſtudium aperire, quàm de veſtra, ad ipſam tuendam propenſione dubitare videar.

PVNCTVM IV.

Obiurgationis Artificium.

QVoniam obiurgatio ferè ſemper eſt ſuperioris ad inferiorem, vt Imperatoris ad milites: Principis ad ſubditos: Paſtoris, ad gregem: Parentis ad filios: Et eſt reprehenſio, quæ ſibi proponit emendationem eius, qui contra officium & honeſtos mores aliquid peccauerit, pro variis perſonarum ingeniis, varia eſſe debebit. Nam vſque adeò præfractæ frontis, ac duræ ceruicis reperias aliquos, vt niſi grauiter intones, minaſque præſenteſque pœnas intentes, proficias nihil: Alios verò ſic animi mollis, pauidique ingenij, vt ſi ſeueritatem induas, ac verbis paulò acerbioribus increpes, perdas, non corrigas: artifex eloquentiæ prudentia, qua ratione ſit agendum, aperiet.

Exordium.

Cauſam cur queramur, expendit: nempe quòd res acerba contigerit ex factis eius, quem verbis emendamus: quòd in apertum diſcrimen homines, atque negotia publica priuataque, per imprudentiam, aut animi demiſſionem, adduxerit.

A vituperatione perſonæ vel facinoris admiſſi, quod facit imperio magnus ac virtute Germanicus apud Tacitum Annalium primo. Vbi de genere criminis ſunt hæc ad milites ſeditioſos. *Quod nomen huic cætui dabo? Militeſne appellem, an ciues?* &c.

A rei turpitudine criminis atrocitas peti poteſt, cui etiam adiungi debet timoris metus & oppoſitio vehemens, qualis eſt querimonia Horatij patris ex Liuio lib. 1. vbi populo Romano damnare Horatium filium volenti ingratitudinis fœditatem exprobrat velut ex abrupto.

Hunccine, quem modò decoratum, Ouanteméque victoriâ incedentem vidiſtis, Quirites, eum ſub furca vinctum, inter verbera & cruciatus videre poteſtis? quod vix Albanorum oculi tàm deforme ſpectaculum ferre poſſent. I lictor, colliga manus quæ paulò antè armatæ imperium populo Rom. pepererunt. I, caput obnube liberatoris huius vrbis: arbori infelici ſuſpende: verbera vel intra pomærium, modò inter illa pila & ſpolia hoſtium: vel extra pomærium, modò intra ſepulchra Curiatiorum. Quo enim ducere hunc iuuenem poteſtis. Vbi non ſua decora eum à tanta fœditate ſupplicij vindicent? quo loco iuuat omnia beneficia commemorare, quorum contemptus & obliuio ingrati animi labem exaggerat.

Ab admiratione duci poteſt, quæ ex rei nouitate atque inſolentia naſcatur; vbi & exprobrari poterit iactantia inanis, & fiducia, ſi quod videlicet ignauiæ ſcelus reprehendatur. Sic Ariſthenus Achæorum prætor ſuos homines, qui in conſilio obmutuerant ad mandata legatorum Romanorum, obiurgat lib. 32. Liuij.

Vbi illa certamina animorum, Achæi, ſunt, quibus in conuiuiis ac circulis, cùm de Philippo & Romanis mentio incidit, vix manibus temperatis, nunc in concilio, ad eam rem vnam indicto, cùm Legatorum vtrumque verba audieritis, quum referant magiſtratus, quùm præco ad ſuadendum vocet, obmutuiſtis. Si non cura communis ſalutis, ne ſtudia quidem, quæ in hanc, aut in illam partem animos veſtros inclinarunt vocem cuiquam poſſunt exprimere? cùm præſertim nemo tàm hebes ſit, qui ignorare poſſit, dicendi ac ſuadendi quod quiſque aut velit, aut optimum putet, nunc occaſionem eſſe priuſquam quicquam decernamus: Vbi ſemel decretum erit, omnibus id, etiam quibus ante diſplicuerit, pro bono atque vili fœdere defendendum.

A ſpe virtutis eius, & expectationis concitatæ, cui credita fuerat Reipub. ſalus, & adminiſtratio, quam tamen ſuſtinere non potuit B degener & ignauus. Credidiſſet vnquam Reſpub. &c.

A dubitatione quæ reprehenſioni facit initium, quando dubius hæret Orator quo nomine ſcelus, quod arguitur, appellet. Ita Scipio magnus apud Liuium lib. 8. decadis 3. ſuis militibus rebellionem exprobrat.

Nunquam mihi defuturam Orationem, quâ exercitum meum alloquerer, credidi: non quo verba vnquam potius, quàm res exercuerim, ſed quia prope à pueritia in caſtris habitus aſſueueram militaribus ingeniis: apud vos quemadmodum loquar, nec conſilium nec ratio ſuppeditat: quos, nec quo nomine quidem appellare debeam, ſcio: Ciues? qui à patria veſtra deſciuiſtis? An milites? qui imperium auſpiciumq; abnuiſtis, ſacramenti religionem rupiſtis. Hoſtes? corpora, ora, veſtitum, habitum Ciuium agnoſco: facta, dicta, conſilia, animos hoſtium video.

Narratio.

Indiget Exprobratio non tàm Narratione, quàm commotatione quadam in reponendo crimine, quod per Hypotypoſim ſubiicit oculis, vt eius grauitate vel fœditate moueatur is, quem reprehendimus. In eo tamen obſeruandum eſt, ne alio nomine crimen vocemus, quàm conuenit: ſic enim minus auctoritatis haberet Oratio in veris, quæ crederetur fictis delectari. Egregiè Scipio loco iam laudato, cùm criminis circumſtantias omnes expendit.

Quid enim vos niſi quod Illergetes & Lacetani, aut optaſtis aliud, aut ſperaſtis? Et illi tamen Mandonium atque Indibilem, regiæ nobilitatis viros, duces furoris ſequuti ſunt: vos auſpicium & imperium ad Vmbrum, Atrium, & Calenum Albium detuliſtis. Negate vos id omnes feciſſe, aut factum voluiſſe milites. Paucorum eum furorem atque amentiam eſſe, libenter credam negantibus. Nec enim ea ſunt commiſſa, quæ vulgata in omnem exercitum ſine periculis ingentibus expiari poſſint. Inuitus ea, tanquam vulnera, attingo: ſed niſi tacta, tractatáque ſanari non poſſunt.

Equidem pulſis Hiſpaniâ Carthaginenſibus, nullum locum in tota prouincia, nullos homines credebam eſſe, vbi vita inuiſa eſſet mea. Sic me non ſolum aduerſus ſocios geſſeram, ſed etiam aduerſus hoſtes. In caſtris meis (en quantum me A opinio fefellit) fama mortis meæ non accepta ſolùm, ſed etiam exſpectata eſt. Nam quod ego vulgari facinus per omnes velim (equidem ſi totum exercitum meum, mortem mihi optaſſe crederem, hic ſtatim ante oculos veſtros morerer: nec me vita iuuaret inuiſa ciuibus, & militibus meis) ſed multitudo omnis, ſicut natura maris per ſe immobilis eſt: vt venti & auræ cient, aut tranquilli, aut procelloſi; & cauſa in vobis atque origo omnis furoris penes auctores eſt, vos contagione inſaniſtis. Quin mihi ne hodie quidem ſcire videmini, quo amentiæ progreſſi ſitis, quid facinoris in me, quid in patriam, parentéſque ac liberos veſtros, quid in Deos ſacramenti teſtes, quid aduerſus auſpicia, ſub quibus militaſtis, quid aduerſus morem militiæ, diſciplinamque maiorum, quid aduerſus ſummi Imperij maieſtatem auſi ſitis.

B Demeipſe taceo, temerè potius, quàm auidè credideritis: Is denique ego ſum, cuius imperij lædere exercitum, minimè mirandum ſit. Patria quid de vobis meruerat, quam cum Mandonio & Indibili conſociando conſilia prodebatis? Quid populus Rom? cùm imperium ablatum ab Tribunis ſuffragio populi creatis, ad homines priuatos detuliſtis? cùm, eo ipſo non contenti. Si pro Tribunis illos haberetis, faſces Imperatoris veſtri ad eos, quibus ſeruus, cui imperarent, nunquam fuerat: Romanus exercitus, detuliſtis? In prætorio tetenderunt Albius & Atrius: Claſſicum apud eos cecinit: ſignum ab iis petitum eſt: Sederunt in Tribunali Proconſulis Scipionis: Lictor apparuit: ſubmouente eo inceſſerunt: faſces & ſecures perlatæ ſunt. Lapides pluere, & fulmina iaci de cœlo, & inſuetos fœtus animalia edere, vos portenta eſſe putatis? hoc eſt portentum quod C nullis hoſtiis, nullis ſupplicationibus, ſine ſanguine eorum, qui tantum facinus auſi ſunt, expiari poſſit.

Non alia eſt Veturiæ Coriolani matris obiurgatio: Inſignis item eſt Reip. ad Catilinam oratio, necnon & illa pro Deiotaro. à numero 83.

Confirmatio.

Exaggeratio criminis penè tota fit per adiuncta loci, temporis, perſonarum; vt puta ſi dicas, eum qui peccauit, Deum, patriam, parentes violaſſe. Pulchrè D. Ambroſius verbis caſtigat filium quendam matri minus officioſum, in caput 18. Lucæ. *Etſi paueris matrem, adhuc non reddidiſti dolores; non reddidiſti cruciatus, quos pro te paſſa eſt: non* D *reddidiſti obſequia, quibus te illa geſtauit: non reddidiſti alimenta, quæ tribuit tenero mentis affectu, immulgens labris tuis vbera: non reddidiſti famem, quam pro te illa tolerauit, ne quid quod tibi noxium eſſet, ederet, ne quid quod lacti noceret, hauriret. Tibi illa ieiunauit, tibi manducauit, tibi illa, quem voluit cibum aut accepit, tibi, quem noluit cibum ſumpſit, tibi vigilauit, tibi fleuit.*

Sic ab adiunctis milites, ex pugna, quam cum Annibale Marcellus iniuerat, reliquos, vt fugaces obiurgat acriter apud Liuium libro 27. Diis Immortalibus, vt in tali re, laudes grateſque ago, quòd victor hoſtis, cum tanto pauore incidentibus vobis in vallum, portaſque non ipſa caſtra eſt aggreſſus. Deſeruiſſetis profectò eodem terrore caſtra, quo omiſiſtis pugnam. Qui pauor hic? qui terror? quæ repentè, qui, & cum

quibus pugnaretis, obliuio animos cepit? Nempe iidem ſunt ij hoſtes, quos vincendo & victos ſequendo, priorem æſtatem abſumpſiſtis: quibus dies noctesque fugientibus, per hos dies inſtitiſtis: quos leuibus prælijs fatigaſtis: quos heſterno die nec iter facere, nec caſtra ponere paſſi eſtis. Omitto ea quibus gloriari poteſtis: & cuius ipſius pudere ac pœnitere vos oportet, referam. Nempe æquis manibus heſterna die diremiſtis pugnam: quid hæc nox, quid hæc dies abſtulit? veſtræ his copiæ imminutæ ſunt? an illorum auctæ? Non equidem mihi cum exercitu meo loqui videor, nec cum Romanis militibus: corpora tantum atque arma eadem ſunt. An ſi eoſdem animos habuiſſetis, terga veſtra vidiſſet hoſtis? ſigna alicui manipulo aut cohorti abſtuliſſet? Non adhuc cæſis Romanis legionibus gloriabatur: vos illi hodierno die primùm fugati exercitus dediſtis decus.

Tùm gradus fieri poteſt ad cauſas patrati ſceleris, & oſtendo, aut nullas, aut leues, aut turpes, aut etiam contrarias conſilijs fuiſſe, nihil vt ſit quò confugere poſſint, qui reprehenſionem incurrunt: afferri etiam exempla poterunt eorum qui tale crimen admiſerint, & quibus admiſſum carò ſteterit, vt aliorum facta comparatione, crimini, quod arguitur, atrocitas melius appareat, quod laudata iam Oratione Scipio vſurpat.

Atque ego quamquam nullum ſcelus rationem habet: tamen vt in re nefaria, quæ mens, quod conſilium veſtrum fuerit, ſcire velim. Rhegium quondam in præſidium miſſa legio, interfectis per ſcelus principibus ciuitatis: vrbem opulentam per decem annos tenuit; propter quod facinus tota legio, millia hominum quatuor in foro Romæ percuſſi ſunt. Sed illi primum non Atrium, Vmbrum ſemilixam, nominis etiam abominandi ducem, ſed Decium Iubellium Tribunum militum ſequuti ſunt: nec cum Pyrrho, nec Samnitibus, aut Lucanis, hoſtibus Populi Ro. ſe coniunxerant; vos cum Mandonio & Indibili conſilia communicaſtis, & arma conſociaturi fuiſtis. Illi ſicut Campani Capuam Tuſcis veteribus cultoribus ademptam, Mamertini in Sicilia Meſſanem: ſic Rhegium habituri perpetuam ſpem erant. Nec Populum Rom. nec ſocios vltrò laceſſituri bello. Sueroneſne vos domicilium habituri eratis?

Deindè propoſitis exemplis, ad ea refutanda deſcendit, quæ milites ipſi poterant obijcere, vel ſperare ex rebellione.

Vti ſi vos decedens confecta prouincia Imperator relinquerem, Deûm hominumque fidem implorare debebatis, quod non rediretis ad coniuges, liberoſque veſtros, ſed horum quoque memoriam, ſicut patriæ meique eieceratis ex animis veſtris. Viam conſilij ſcelerati, ſed non ad vltimum dementis, exequi volo. Méne viuo, & cætero incolumi exercitu, cum quo ego die vna Carthaginem cepi, cum quo quatuor Imperatores, quatuor exercitus Carthaginenſium fudi, fugaui, Hiſpaniâ expuli. Vos octo millia hominum, maioris certo omnes pretij, quàm Albius, & Atrius ſunt, quibus vos ſubieciſtis. Hiſpaniam prouinciâ Populo Rom. erepturi eratis:

Indagatis cauſis omnibus, atque refutatis per conceſſionem Rhetoricam admittit rem quaſi veram, quâ permoti fuerant, & ad rebellionem incitati, ob creditam Scipionis mortem, & ſtipendium ſerius nu-

A *meratum, quam tamen oſtendit nullam.*

Amolior & amoueo nomen meum, nihil vltra facilè créditam mortem meam à vobis violatus ſim. Quid, ſi ego morerer, mecum exſpiratura Reſpublica, mecum caſurum imperium Populi Rom. erat? ne iſtuc Iuppiter Opt. Max. ſierit, vrbem auſpicato Dijs auctoribus in æternum conditam fragili huic, & mortali corpori æqualem eſſe. Flaminio, Paulo, Graccho, Poſtumio, Albino, M. Marcello, T. Quinctio Criſpino, C. Fuluio Scipionibus meis, tot tàm claris Imperatoribus vno bello abſumptis: ſuperſtes eſt Populus Ro. eritque mille alijs, nunc ferro, nunc morbo morientibus: meo vnius funere elata Populi Ro. eſſet Reſpublica? vos ipſi hic in Hiſpania patre, & patruo meo, duobus Imperatoribus interfectis, Septimum Martium ducem vobis aduerſus exultantes recenti victoria Pœ-

B nos delegiſtis. Et ſic loquor, tanquam ſine duce Hiſpaniæ futuræ fuerunt. M. Sullanus eodem iure, eodem imperio mecum in prouinciam miſſus L. Scipio frater meus, C. Lælius Legati vindices maieſtatis imperij deeſſent? vtrum exercitus exercitui, an duces ducibus, an dignitas, an cauſa comparari poterat? quibus ſi omnibus ſuperiores eſſetis, arma tamen Pœnis contra patriam, contra Ciues veſtros ferretis? Africam Italiæ, Carthaginem vrbi Romæ imperare velletis: quam ob noxam patriæ? Coriolanum quondam dominatio iniuſta, miſerum & indignum exilium, vt iret ad oppugnandam patriam, impulit: reuocauit tamen à publico parricidio priuata pietas: vos qui dolor, quæ ira incitauit? ſtipendium ne diebus paucis imperatore ægro ſeriùs numeratum, ſatis digna cauſa fuit, cur patriæ indiceretis bellum? Cur ad Illergetes deſciſ-

C ceretis à Populo Rom.? cur nihil diuinarum humanarumque rerum inuiolatum vobis eſſet? inſaniſtis profectò milites: nec maior in corpus meum vis morbi, quàm in veſtras mentes, inuaſit.

Epilogus.

Quoniam fructus Increpationis, ac finis eſt Emendatio, prudens Orator acrimoniam Orationis verborum lenimento mitigabit. Quod facilè fiet, ſi noſtram obiurgationem ab amore proficiſci viderit is, qui obiurgatur. Quid enim non faciat, qui ſe amari ſentit?

Reiicere proderit culpam in alia, ſcilicet in ſubitum furorem, & inſanæ mentis impetum; vel in alios, qui ad id excitauerint, quibus ſubiici poterit veniæ promiſſio, totiusque iniuriæ

D obliuio. Quod ſi aliquid ſupplicij ſit imponendum, id non tàm ad repetendas pœnas, quàm ad eos in officio retinendos, & ad pœnitentiam adducendos, dicetur. Hæc omnia Liuius in Oratione Scipionis obſeruauit.

Horret animus referre, quid crediderint homines, quid ſperauerint, quid optauerint; auferat omnia irrita obliuio, ſi poteſt: ſi non; vtcumque ſilentium regat. Non negauerim, triſtem atrocemque vobis viſam Orationem: quantò creditis facta veſtra atrociora eſſe, quàm dicta mea? & me ea quæ feciſtis, pati æquum cenſetis: vos ne dici quidem omnia æquo animo feretis? ſed ne ea quidem ipſa vltrà exprobrabuntur. Vtinam tàm facilè vos obliuiſcamini eorum, quàm ego obliuiſcar. Itaque quod

ad vos vniuerſos attinet, ſi erroris pœnitet, ſatis ſuperque pœnarum habeo.

Nonnunquam tamen erit atrocior Epilogus, & tunc ex ante dictis exaggerabitur turpitudo contracti dedecoris. Sic concludit Scipio factus audacior ex militum pendente vultu, quo defectionis ſoæ crimen fatebantur ac dolebant admiſſum.

Albius Calenus, & Atrius Vmber, & cæteri nefariæ ſeditionis auctores ſanguine luent, quod admiſerunt. Vobis ſupplicij eorum ſpectaculum non modò non acerbum, ſed lætum etiam, ſi ſana mens rediit, debet eſſe: de nullis enim quàm de vobis infeſtius, aut iniquius conſuluerunt.

Addi poterunt ad motus excitandos aliqua, Spei, Metus, Amoris, præſertim ab honeſto, vt meminerit reus ſe nobilem eſſe filium, nihil honorificentius ipſi futurum, quàm ſi rectè ſuſtineat perſonam illam, ac tueatur.

Poſſunt & minis admiſceri preces, vt moueatur ac flectatur iis, aut illis terreatur; & tacitis quibuſdam ſtimulis ad virtutis pulchritudinem excitetur, retrahatur à vitiis: ſic tamen vt omnia magis ad amorem & lenitatem inflectantur; nam vicem eius qui deliquit, ſi doloeris, & virtutem primam commendaueris, illum & officij ſui commonebis, & ad meliorem vitæ degendæ rationem reuocabis.

Totum verò negotium perfeceris, ſi, quam de illo ſpem habere debeamus, propoſueris: nam & beneuolentiæ ſignificatione animum deomcies obſtinan, vel timidi, confirmabis, & iudicibus auditoribusq; ſatisfeceris: ſiqoidem omnes amore, pauci ſeueritate, ducuntur.

Obiurgat pater filium patrimonium effundentem.

Quid tibi cum paraſitis adoleſcens? quid cum decoctoribus? quid com profligatis ganeonibus? quid cum impuris mulierculis? an vllus ſe filius familias in einſmodi portentorum familiaritatem contulit, qui & fortunarum, & innocentiæ funeſtiſſimum naufragium non fecerit? Enimuerò audio cum integritatis fama te iam multa conſumpſiſſe, audio æs alienum plurimum eſſe contractum, & quæ vtenda tibi dederam, miſerrimè eſſe diſtracta. Ideóne ego maximis laboribus opes congregaui, vt eas tu libidinosè diſſipares? Ideò vigilaoi, vt tu noctes in comeſſationibus exigeres? Ideò honeſto etiam mihi deliciarum vſu interdixi, vt tu impuris ſeruires? Ideò te procreaui, vt ſenectutem meam his perditiſſimis moribus confoderes? Neqoe intelligis opinor, quid pater iratus poſſit? Neſcis ex meo nutu tua omnia pendére? confidis paternis bonis; at ſcito nihil ad te ex ipſis peruenturum, niſi in poſterum ad oculos etiam meos virtutis tuæ commendatio peruenìat. At vide obſecro quid ſequar, dùm iſta denuncio: vide num ex amore erga te meo proficiſcantur: Reuoca ſis, in memoriam quibus te olim beneuolentiæ teſtimoniis complexus ſim: cùm abſtinens & honeſtus adolecens habebaris. Id verò me vnum recreat fili, quod non eò prolapſus ſis, vndè non poſſis, exiſtere; nec dubito quin, vt diſſolutæ agendi rationes tuæ grauiſſimum mihi dolorem attulerunt, maximam in poſterum ex tuis laudabilibus ſtudiis voluptatem percepturus ſim.

A

Pvnctvm V.

Artificium Expoſtulationis.

EXpoſtulatio dici poteſt grauis quædam querimonia de accepta iniuria. Solet autem inter Querelam & Querimoniam iſtud diſcrimen poni. Quòd hæc ſit mitior, & à ſupplice fiat, qui lacrymis & precibus auxilium imploret: Illa verò ab æquali aut ſuperiore fieri poſſit cum ſtomacho quodam, propter iniuriam acceptam, cum exprobratione beneficiorum acceptorum; Quare eodem planè artificio vtendum, eademque prudentia in vtraque tractanda; cauendum proindè ne ob leues cauſas Expoſtulatio fiat, & muliercularum more ſimus nimis queruli.

B Quòd ſi rem damnauerimus; voluntas, quantum fieri poterit, excuſanda. Profitebimur deindè quiduis malle ſuſpicari nos, quàm ab eo neglectum officium fuiſſe, ſemper bene-memorem beneficiorum: mirari tamen nos, quid cauſæ fuerit, cur ſibi nobiſque defuerit.

Inſuper eſt habenda ratio eorum apud quos, & ob quas iniurias, fiat expoſtulatio: Nam ſi miſerorum, apud ſuperiorem poteſtatem, habeatur, ſolet eſſe miſerabilior, & in dolorem effuſior: ſic verò prudenter agendum, vt non vlceremus plagam, quam ſanare cupimus. Hoc artificio progreditur Cicero prima in Antonium num. 11. *Quoniam vtriuſque conſilij cauſam P.C. probatam vobis eſſe confido, priuſquam de Repub. dicere incipio pauca querar de heſterna M. Antonij iniuria, cui ſum amicus: idque nonnullo eius officio debere eſſe, præ me ſemper tuli. Quid tandem*
C *erat cauſa, cur in Senatum heſterno die tàm acerbè ſolus cogerer? ſolúſne aberam? an non ſæpe minus frequentes fuiſtis? an ea res agebatur vt etiam ægrotes deferri oporteret? Annibal, credo erat ad portas, aut de Pyrrhi pace agebatur: ad quam cauſam etiam Appium illum cæcum & ſenem delatum eſſe memoria proditum eſt.*

Si hic de morbo multa dixiſſet, næ ineptè fuiſſet querulus Cicero; queritur ſolum de iniuria, quam ab Antonio, pridiè quam haberet hanc Orationem, acceperat, iuſſus cum magnis interminationibus intereſſe Senatui, quamuis langueret de via. Paucis autem verbis iniuriam oſtendit; quòd ſolus, quòd acerbè, quòd in re non magni momenti coactus fuerit.

D

Exordium.

Initium commodè duci poteſt à laude & commemoratione beneficiorum, quæ in eos contulimus, apud quos querimur, Sic apud Liuium lib. 29. ab vrbe condita, Locrenſes queruntur apud Romanos de iniuriis ab illorum militibus & Legato acceptis.

Scio quanti æſtimentur noſtræ apud vos querelæ, P.C. plurimum in eo momenti eſſe, ſi probè ſciatis, & quomodo proditi Locri Annibali ſint, & quomodo pulſo Annibalis præſidio, reſtituti in veſtram ditionem. Quippe ſi & culpa defectionis procul à publico conſilio abſit, & reditum in veſtram ditionem appareat, non voluntate ſolum, ſed ope etiam ac virtute noſtra, magis indignemini, bonis ac fidelibus ſociis tàm

atroces atque indignas iniurias ab legato veſtro militibuſque fieri. Sed ego cauſam vtriuſque defectionis noſtræ in aliud tempus differendum eſſe arbitror, duarum rerum gratiâ: vnius, vt coram P. Scipione, qui Locros recepit, quique omnium nobis rectè perperamque factorum eſt teſtis, agatur: alterius, quòd qualeſcumque ſimus, tamen hæc quæ paſſi ſumus, pati non debuimus.

Narratio.

Exponendæ ſunt iniuriæ aliquando etiam priùs petitâ veniâ & conquerendi facultate, vt excuſationem potiùs, quàm accuſationem adhibuiſſe videamur. Modeſtè patienterque Locrenſes à me iam laudati, querelas de Pleminio legato deferunt ad Senatum Rom.

Non poſſumus diſſimulare, P. C. nos, cùm præſidium Punicum in arce noſtra haberemus, multa fœda, & indigna à præfecto præſidij Amilcare, & ab Numidis Afriſque paſſos eſſe: ſed quid illa ſunt, collata cum iis, quæ hodie patimur? Cum bona venia, quæſo, audiatis quod inuitus eloquar. In diſcrimine eſt nunc humanum omne genus, vtrum vos, an Carthaginenſes, principes orbis terrarum videat. Sed ſi ex iis quæ Locrenſes, aut ab illis paſſi ſumus, aut à veſtro præſidio nunc quàm maximè patimur, æſtimandum Romanum, an Punicum imperium ſit, nemo non illos ſibi, quàm vos dominos præoptet. Et tamen videte quemadmodum Locrenſes in vos animati ſint: Cùm à Carthaginenſibus iniurias multò minores acciperemus, ad veſtrum Imperatorem confugimus: Cùm à veſtro præſidio pluſquam hoſtilia patiamur, noſquam aliò, quàm ad vos querelas detulimus. Aut vos reſpicietis perditas res noſtras, aut ne ab diis quidem immortalibus quod precemur, quidquam ſupereſt.

Gradum facturi Locrenſes ad Narrationem malorum quæ paſſi fuerant à Romanorum præſidio, Pleminium natura monſtrum ac prodigium ex omni vitiorum colluuione concretum deſcribunt, quem Scipio Meſſanam traiiciens militibus ad præſidium Locrorum præfecerat. Is auaritia ſordibus, & intemperantis libidine flagrans milites habuit, quos ſui non diſſimiles, ſicarios, latrones, impuros, impudicos, ſacrilegos, qui nihil cogitarent niſi cædes, niſi rapinas & incendia, qui nihil fœdum nihil infandum non auderent, ſpe impunitatis promiſſa.

Q. Pleminius legatus miſſus eſt cum præſidio ad recipiendos à Carthaginenſibus Locros, & cum eodem ibi relictus eſt præſidio. In hoc legato veſtro (dant enim animum ad loquendum liberè vltimæ miſeriæ) nec hominis quicquam eſt, P. C. præter figuram & ſpeciem: Neque Romani ciuis, præter habitum veſtitúmque, & ſonum latinæ linguæ. Peſtis ac bellua immanis, qualem fretum quondam, quo ab Sicilia diuidimur, ad perniciem nauigantium circumſediſſe fabulæ ferunt. Ac ſi ſcelus libidinemque & auaritiam ſolus ipſe exercere in ſocios veſtros ſatis haberet, vnam profundam quidem voraginem tamen patientia noſtra expleremus: Nunc omnes centuriones militeſque veſtros (adeò in promiſcuo licentiam atque improbitatem eſſe voluit) Pleminios fecit: omnes rapiunt, ſpoliant, verberant, vulnerant, occidunt: conſtuprant matrones, virgines, ingenuos raptos ex complexu parentum. Quotidie capitur vrbs noſtra, quotidie diripitur: dies noctéſque omnia paſſim mulierum puerorumque, qui rapiuntur atque aſportantur, ploratibus ſonant.

Confirmatio.

Poſt iniuriarum expoſitionem pro confirmatione poterit amplificari earum magnitudo, & cum læſi patientia conferri, ad quam teſtes nonnunquam produci debent; deſcriptiones adhiberi, proſopopœiæ, hypotypoſes, & alia dicendi lumina, quæ motus animorum excitent. Pergunt Locrenſes.

Miretur qui neſciat, quomodo aut nos ad patiendum ſufficiamus, aut illos qui faciunt, nondum tantarum iniuriarum ſatietas ceperit. Neque ego exequi poſſum, nec vobis opus eſt audire ſingula, quæ paſſi ſumus: communiter omnia complectar. Nego domum vllam Locris, nego quemquam hominem, expertem iniuriæ eſſe: Nego vllum genus ſceleris, libidinis ac auaritiæ ſupereſſe, quod in eorum vllo qui pati potuerit, prætermiſſum ſit. Vix ratio iniri poteſt, vter caſus ciuitatis ſit deteſtabilior, cùm hoſtes bello vrbem cepêre, an cùm exitiabilis tyrannus vi atque armis oppreſſit. Omnia quæ captæ vrbes patiuntur, paſſi ſumus, & nunc quàm-maximè patimur, P. C. omnia quæ crudeliſſimi atque importuniſſimi tyranni ſcelera in oppreſſos ciues edunt, Pleminius in nos, liberoſque noſtros, coniugeſque edidit.

Ab adiunctis violatæ religionis & fani Proſerpinæ ſpoliati Pleminij, militumque ſacrilegam agendi rationem exaggerat, quod eſt potentiſſimum argumentum Romanis potiſſimum, qui religionis Deorum erant retinentiſſimi.

Vnum eſt de quo nominatim & nos queri religio infixa animis cogat, & vos audire, & exſoluere Rempublicam veſtram religione (ſi ita vobis videtur) velimus, P. C. vidimus enim cum quanta ceremonia non veſtros ſolùm colatis Deos, ſed etiam externos accipiatis. Fanum eſt apud nos Proſerpinæ, de cuius ſanctitate templi credo aliquam famam ad vos peruenisſe Pyrrhi bello, qui cùm ex Sicilia rediens Locros claſſe prætervueheretur, inter alia fœda, quæ propter fidem noſtram erga vos in ciuitatem noſtram facinora edidit, theſauros quoque Proſerpinæ intactos ad eam diem, ſpoliauit atque ita pecunia in naues impoſita, ipſe terra eſt profectus. Quid ergo euenit? claſſis poſtero die fœdiſſima tempeſtate lacerata, omneſque naues quæ ſacram pecuniam habebant, in littora noſtra eiectæ ſunt. Qua tanta clade edoctus tandem Deos eſſe ſuperbiſſimus Rex agnouit, pecuniámque omnem conquiſitam in theſauros Proſerpinæ referri iuſſit: Nec tamen illi vnquam poſtea proſperè quidquam euenit, pulſúſque Italiâ, ignobili atque inhoneſta morte, temerè nocte ingreſſus Argos, occubuit. Hæc cùm audiſſet legatus veſter, tribuníque militum, & mille alia, quæ non augendæ religionis causâ, ſed præſentis Deæ numine ſæpè comperta nobis maioribuſque veſtris referebantur, auſi ſunt nihilominus ſacrilegas admouere manus intactis illis theſauris, & nefandâ ſeipſos prædâ, ac domos contaminare ſuas, & milites veſtros: quibus per vos fidémque veſtram.

P. C. priuſquam eorum ſcelus expietis, neque in Italia, neque in Africa quidquam rei geſſeritis, ne, quod piaculi commiſeruot, non ſolùm ſuo ſanguine, ſed etiam publica clade luant. Quamquam ne nunc quidem P. C. aut in ducibus aut in militibus veſtris ceſſat ira Deæ: Aliquoties iam inter ſe ſignis collatis concurrerunt: Dux, alterius partis Pleminius, alterius duo Tribuni militum erant. Non acrius cum Carthaginenſibus, quàm ipſi inter ſe ferro dimicauerunt: præbuiſſentque occaſionem furore ſuo Locros recipiendi Annibali, ni accitus à nobis Scipio interueniſſet.

Epilogus.

Concludi poteſt expoſtulatio precibus ad eos à quibus ſolis remedium exſpectari poteſt, quo loco affectus miſericordiæ, clementiæ ac metus excitari poſſunt ac debent. ita Locrenſes.

Sed & nunc & ſæpè aliàs Dea ſuam ſedem ſuumque templum aut tutata eſt, aut à violatoribus grauia piacula exegit: noſtras iniurias nec poteſt, nec poſſit alius vlciſci quàm vos P. C. Ad vos veſtramque fidem ſupplices confugimus. Nihil noſtra intereſt, vt um ſub illo legato, ſub illo præſidio Locros eſſe ſinatis, an irato Annibali & Pœnis ad ſupplicium dedatis. Non poſtulamus vt extemplò nobis, vt de abſente, vt indictâ causâ credatis: veniat, coràm ipſe audiat, ipſe diluat: ſi quicquam ſceleris, quod homo in homines edere poteſt, in nos prætermiſit, non recuſamus, quin & nos omnia eadem iterum, ſi pati poſſumus, patiamur, & ille omni diuino humanoque liberetur ſcelere.

In expoſtulatione omnis poſſunt eſſe grauiora, cùm noſtro iure vtimur, non iam precario opem & auxilium poſtulamus. Itaque duci debet exordium ſeu initium conquerendi ſine vlla præfatione, ab iniuriis, quas patimur. Talis eſt illa Philippi Macedonis patris exulcerati acerba ſatis inter Perſei ac Demetrij filiorum diſcordias & odia. Ex Tito Liuio lib. 9. Decadis 4.

Sedeo miſerrimus pater iudex inter duos filios, accuſatorem parricidij, & reum, aut conficti, aut admiſſi criminis labem apud meos inuenturus. Iampridem quidem hanc procellam imminentem timebam, cùm vultus inter vos minimè fraternos cernerem, cùm voces quaſdam exaudirem: ſed interdum ſpes animum ſubibat, deflagrare iras veſtras, purgari ſuſpiciones poſſe. Etiam hoſtes armis poſitis fœdus iciſſe, & priuatas multorum ſimultates finitas: ſubituram vobis aliquando germanitatis memoriam, puerilis quondam ſimplicitatis conſuetudiniſque inter vos: meorum denique præceptorum, quæ vereor ne vana ſurdis auribus cecinerim. Quoties ego audientibus vobis deteſtatus exempla diſcordiarum fraternarum, horrendos euentus eorum retuli, quibus ſe ſtirpemque ſuam, domos, regna funditus euertiſſent? Meliora quoque exempla parte altera poſui, ſociabilem conſortionem inter binos Lacedæmoniorum Reges ſalutarem per multa ſecula ipſis, patriæque: eandem ciuitatem, poſteaquam mos ſibi cuique rapiendi tyrannidem exortus ſit, euerſam. Iam vos Eumenem Attalumque fratres, à quàm exiguis rebus (prope vt puderet regij nominis) mihi, Antiocho, & cuilibet regum huius ætatis, nulla re magis, quàm fraterna vnanimitate, regnum æquaſſe. Ne Romanis quidem exemplis abſtinui, quæ aut viſa, aut audita habebam: T. & L. Quintiorum, qui bellum mecum geſſerunt. P. & L. Scipionum, qui Antiochum deuicerunt: Patris patruique eorum, quorum perpetuam vitæ concordiam mors quoque miſcuit. Neque vos illorum ſcelus, ſimiliſque ſceleri euentus deterrere à vecordi diſcordia potuit: Neque horum bona mens, bona fortuna ad ſanitatem flectere. Viuo & ſpirante me hæreditatem meam ambo & ſpe & cupiditate improba creuiſtis. Euſque me viuere vultis, donec alterius veſtrum ſuperſtes, haud ambiguum regem alterum mea morte faciam. Nec fratrem, nec patrem poteſtis pati: nihil cari, nihil ſancti eſt: in omnium vicem regni vnius inſatiabilis amor ſucceſſit. Agite conſceleratè aures paternas: decernite criminibus, mox ferro decreturi: dicite palàm quidquid aut veri poteſtis, aut comminiſci libet: reſeratæ aures ſunt, quæ poſthac ſecretis alterius ab altero criminibus claudentur.

Initio nonnunquam profitetur ſe non ſua cauſa, ſed honeſti, aut alienæ voluntatis, hanc expoſtulationem aggredi.

Aliàs maleuolentiæ ſuſpicionem amouet, ac per dubitationem eruditam refugit de amico queri aliquando ſimulandus dolor, vt grauior deinde fiat conqueſtio. Magnifica vox, & efficax illa T. Capitolini quartum Conſulis ad populum Rom. expoſtulatio. Tacitis ſciſſa diſcordiis Roma, fiebat vt conciones habere liberum non eſſet, quod vbi Volſcis & Æquis compertum fuit, coniunctis armis animiſque, primùm finitimos agros impunè vaſtarunt: Deinde Romanis diſſidentibus adhuc, & per ſtuporem animi periculi magnitudinem negligentibus, ad muros vrbis populabundi acceſſere. Cuius facti atrocitatem non ferens Capitolinus patriæ defenſor egregius, conuocata populi concione, expoſtulatione graui periculi magnitudinem, reique indignitatem ſeuerè ſatis ac liberè expoſuit. Apud Liuium. libro 3. Decadis primæ. Diſpoſitio prudens, artificioſa, ſublimis.

Orditur ab inſinuatione: Nam vt dilecta perſona facilè transfundit affectus ideo ſuum in patriam animum caritatemque commendat, & in ſumme excelſa fortuna gradu modeſtiam pudoremque teſtatur: ex quo conſurgit grauis, morata, & ad perſuadendum efficax oratio, motibus etiam peropportunis incenſa, in hoſtes, in ciues ſuos pudore, in ſe verò dolore & indignatione contemptione quidem & odio & ignominia.

Etſi mihi nullius noxæ conſcius, Quirites, ſum, tamen cum pudore ſummo in concionem veſtram proceſſi, hoc vos ſcire, hoc poſteris memoriæ traditum iri, Æquos & Volſcos vix Hernicis modò pares T. Quintio quartùm conſule ad mœnia vrbis Romæ impunè armatos veniſſe. Hanc ego ignominiam (quamquam iamdiu ita viuitur, is ſtatus rerum eſt, vt nihil boni diuinet animus) ſi huic potiſſimùm imminere anno ſciſſem, vel exilio, vel morte) ſi alia fuga honoris non eſſet) vitaſſem. Ergo ſi viri arma illa habuiſſent, quæ in portis fuere noſtris, capi Roma me conſule potuit? ſatis honorum, ſatis ſuperque vitæ fuit: mori tertiùm conſulem oportuit. Quem tandem ignauiſſimi hoſtium contempſere? nos Conſules, an vos Quirites? ſi culpa in nobis eſt, auferte imperium indignis: & ſi id parum

eſt, inſuper pœnas experite: ſi in vobis, nemo Deorum nec hominum ſit, qui veſtra puniat peccata, Quirites, vosmet tantùm eorum pœniteat.

Hoſtes Romanorum eleuat, qui plus terroris habeant, quàm virtutis, alienis tantùm diſcordiis clari, vitiáque ciuium diſſidentium in gloriam exercitus ſui vertant; proindè non illorum virtutibus victorias aſcribit. Sed ſuorum diſcordias, quos carpit, orat, arguit, hortatur ad concordiam & libertatis patriæque ruentis defenſionem.

Non illi veſtram ignauiam contempſère, nec ſuæ virtuti conſiſi ſunt: quippe toties fuſi fugatique caſtris exuti, agro mulctati, ſub iugum miſſi, & ſe & vos nouère. Diſcordia ordinum, eſt venenum vrbis huius. Patrum & plebis certamina, dùm nec nobis imperij, nec vobis libertatis eſt modus dùm tædet vos patriciorum, nos plebeiorum, ſuſtulère animos. Proh Deûm fidem, quid vobis vultis? Tribunos plebis concupiſtis; concordiæ causâ conceſſimus: decemuiros deſideraſtis; creari paſſi ſumus: Decem-virorum vos pertæſum eſt; abière magiſtratu. Manente in eoſdem priuatos ira veſtra, mori atque exulare nobiliſſimos atque honeſtiſſimos paſſi ſumus. Tribunos plebis iterum creare voluiſtis; creaſtis. Conſules facere veſtrarum partium, etſi patribus videbamus iniquum, patricium quoque magiſtratum, plebi donum fieri vidimus. Auxilium tribunitium, prouocationem ad populum, ſcita plebis iniuncta patribus, ſub titulo æquandarum legum noſtra iura oppreſſa tulimus, & ferimus. Qui finis erit diſcordiarum? ecquando vnam vrbem habere, ecquando communem hanc patriam eſſe licebit? victi nos æquiore animo quieſcimus, quàm vos victores.

Hinc ſe erigit inuectiua grauis, & ne dùm ad pompam hæc dicta videantur, ſuccedit enumeratio detrimentorum ac periculi præſentis, quod deſcribit & ponit ob oculos non vanus augur calamitatis, Romanorumque mollem vitam & otium liberè perſtringit.

Satiſne eſt, nobis vos metuendos eſſe? aduerſus nos Auentinum capitur, aduerſus nos ſacer occupatur mons. Eſquilias quidem ab hoſte propè captas, & ſcandentem in aggerem Volſcum hoſtem nemo ſubmouit: in nos viri, in nos armati eſtis. Agite dum vbi curiam circumſederitis, & forum infeſtum feceritis, & carcerem principibus impleueritis: iiſdem iſtis ferocibus animis egredimini extra portam Eſquilinam: aut, ſi ne hoc quidem audetis, ex muris viſite agros veſtros, ferro ignique vaſtatos, prædam abigi, fumare incenſa paſſim tecta. Atenim communis res per hæc loco eſt peiore: ager vritur, vrbs obſidetur, belli gloria penes hoſtes eſt. Quid tandem priuatæ res veſtræ, quo in ſtatu ſunt? Iam vnicuique ex agris ſua damna nunciabuntur. Quid eſt tandem domi vndè ea expleatis? Tribuni vobis amiſſa reddent ac reſtituent? vobis, verborumq; quantum voletis, ingerent & criminum in principes, & legum aliarum ſuper alias, & concionum. Sed ex illis concionibus nunquam veſtrum quiſquam re, fortunáque domum auctior rediit. Ecquis retulit aliquid ad coniugem & liberos præter odia, offenſiones, ſimultates publicas priuataſque? à quibus ſemper non veſtra virtute innocentiáque, ſed auxilio alieno ſitis. At hercules cùm ſtipendia nobis conſulibus, non tribunis ducibus; & in caſtris, non in foro faciebatis: & in acie veſtrum clamorem hoſtes, nos in concione patres Romani horrebant: præda parta, agro ex hoſte capto, pleni fortunarum, gloriæque ſimul publicæ, ſimul priuatæ, triumphantes domum ad Penates redibatis: nunc oneratum veſtris fortunis hoſtem abire ſinitis. Hærete affixi concionibus, & in foro viuite: ſequitur vos neceſſitas militandi, quam fugitis. Graue erat in Æquos & Volſcos proficiſci, ante portas eſt bellum. Si indè non pellitur, iam intra mœnia erit, & arcem & Capitolium ſcandet, & in domos veſtras vos perſequetur. Biennio ante Senatus haberi, & duci exercitum in Algidum iuſſit: ſedemus domi deſides, mulierum ritu altercantes inter nos, præſenti pace læti, nec cernentes ex otio illo breui multiplex bellum rediturum.

Diluta paulisper ſeuerioris ingenij acerbitate, blanda & ſapienti Oratione Quirites ad concordiam reuocat, & veritatis, quàm aſſentationis amantior, non ad voluntatem aliquorum, ſed ad boni publici ſalutem loquitur, victoriamque pollicetur de hoſtibus, & ſecuram tranquillitatem ſi modò concordes eſſe voluerint.

His ego gratiora dictu alia eſſe ſcio: ſed me vera pro gratis loqui, etſi meum ingenium non moneret, neceſſitas cogit. Vellem equidem vobis placere Quirites: ſed multo malo vos ſaluos eſſe, qualicumque erga me animo futuri eſtis. Natura hoc ita comparatum eſt, vt qui apud multitudinem ſua cauſâ loquitur, gratior eo ſit, cuius mens nihil præter publicum commodum videt. Niſi fortè aſſentatores publicos, plebicolas iſtos, qui vos, nec in armis, nec in otio eſſe ſinunt., veſtra vos cauſa incitare & ſtimulare putatis. Concitati, aut honori, aut quæſtui illis eſtis: & quia in concordia ordinum nullos ſe vnquam eſſe vident: malæ rei ſe, quàm nullius, turbarum ac ſeditionum duces eſſe volunt. Quarum rerum ſi vos tædium tandem capere poteſt, & patrum veſtroſque antiquos mores vultis pro his nouis ſumere: Nulla ſupplicia recuſo, niſi paucis diebus hos populares agrorum noſtrorum fuſos fugatoſque caſtris exuero, & à portis noſtris mœnibusque, ad illorum vrbes, hunc belli terrorem, quo vos nunc attoniti eſtis, transtulero.

Nudam & apertam Narrationem poſtulat priuatum expoſtulationis genus, & nonnunquam excuſationem potiùs, quàm accuſationem adhibet. Tamen in expoſitione iniuriarum amplificari poterit ab iniuſto grauitas; ſi præter merita, atque adeò contra ius oſtendatur eſſe accepta iniuria.

Confirmatio aut breuis aut ferè nulla, ne videamur in commemorandis malis ambitioſi; proindè generoſo ſilentio nos multa ſupprimere profitebimur, vt auditorum beneuolentiam mereamur, & eius, de quo querimur, famæ nominique parcamus.

Tùm adhibenda, cùm illa ſunt eiuſmodi, vt diſſimulari vltra, nec poſſint, nec debeant, præſertim vbi maiora timentur.

Vehemens dolor excitari debet in ipſa concluſione, cum interpoſitis minis, quibus etiam aliqua deprecatio adiungi poteſt, ſed cum ſumma ratione dignitatis.

Quo-

Queritur amicus ſuam fidem amico temerè ſuſpectam fuiſſe.

Nullum me lætitiæ ſenſum oſtendiſſe, cùm tuæ dignitatis amplificationem accepi, ſuſpicioſus ſeruus detulit tibi, idque vt crederes, plus apud te valuit maleuoli delatio, quàm amicitiæ noſtræ ſacramentum, vt venires in ſuſpicionem adornatæ calumniæ. Id igitur ego hactenus tot officiis conſequutus ſum, vt non modò ſeruum contra me dicentem audires, ſed ex ipſius etiam indicio, amicitiam meam æſtimares. Studium in te meum refrixit; quî id conſtat? Verna ſuſpicatus eſt: ô argumentum, quo vir prudens capiatur, quo amicus immutetur, quo longo vſu comprobata beneuolentia dubia fiat. Num nebulonis loquacitas fuſtibus compeſcenda fuit? num animi mei conſtantia in memoriam reuocanda? num ex meipſo audiendum, qua mente forem?

At accedit aliud grauius ſuſpicionis argumentum, quòd primus gratulatum non venerim; an vero pectus amici ex vulgaribus officiis metiris, quæ pleræque ſimulatus amicus deferre poteſt? certè cùm animus te meus primus omnium conueniſſet, cæteris, vt te prius corpore adirent, facilè permiſi. Sed cur ego iſta tecum? qui eiuſdem criminis reus ſim, ſi eo te reuera laborare exiſtimarem: profiteor itaque non credere me, quod dixiſti, atque adeò cenſeo tentaſſe te potius hac querela fidem meam, quàm tuam de me opinionem ſpatuiſſe. Et certè vt à corpore aliquando animus hic meus ſeiungatur, ab amicitia idem tua diſtrahi nunquam poterit.

P V N C T V M VI.

Exprobrationis Artificium.

QVia ſemper odioſum fuit genus hominum beneficia in alios collata minus tempeſtiuè exprobrantium; eam ob rem fieri debet opportunè, & è re illius, qui beneficium accepit, reprehenſio; quæ tùm fructu ſuo non caret, cùm acerbitate vacat.

In principio teſtamur & appellamus conſcientiam ipſius, qui labem immemoris & ingrati animi contraxit, eamque grandibus ſententiis, quaſi mucrone vibratis ob oculos ponimus, vt vitij turpitudinem primo aſpectu cognoſcat, & verò etiam non ſine dolore condemnet.

Narratio rem totam artificioſè proponit, in qua & noſtra in illum beneficia, & ingratum illius in nos animum, amplificamus.

Confirmatio duas habet partes; in prima beneficium commemoramus inuito licet animo, & alienis compulſi iniuriis: in altera exponimus & amplificamus alienum maleficium. Quod fit dùm ex Hypotheſi aſcendimus ad theſim, & vniuerſim de ingrati animi crimine dicimus, in quo nihil mali non ineſt, per locum communem.

Epilogus Timoris, ac Verecundiæ motus excitat.

Grauiter infenſus Alexander, militum (A) ſtultam temeritatem ac ferociam coërcet, qui miſſionem audacius tumultuoſeq́; flagitabant: commemorat ſuam in eos recentem liberalitatem, & beneficia, quorum ingratos iam obliuio ceperat: deinde quantum obſequium requiratur à militibus oſtendit, tum exprobrat ac eos dicit indignos opibus & gloria, quam ſecum habent communem: ad extremum ardens iracundiâ per ſummam indignationem, pudorem illis facit & operam illorum repudiat. Curtius lib. 10. num. 2.

Quid hæc repens conſternatio, & tàm procax atque effuſa licentia denuntiat? Non hercule poteſt fieri vt adducar querendi ſimul omnibus hanc cauſam eſſe, quam oſtenditis, ſi qua maior pars exercitus non eſt, vtpote cùm plures dimiſerim, quàm retenturus ſum. Subeſt nimirum altius malum, quod omnes auertit à me. Quando enim Regem vniuerſus exercitus deſeruit? (B) ne ſerui quidem vno grege profugiunt dominos; ſed eſt quidam in illis pudor à cæteris deſtitutos relinquendi. Verum ego tàm furioſæ conſternationis oblitus, remedia inſanabilibus conor adhibere. Omnem hercule ſpem, quam ex vobis conceperam, damno: nec vt cum militibus meis (iam enim eſſe deſiiſtis) ſed vt cum ingratiſſimis, vt oportet, agere decreui.

Secundis rebus quæ circumfluunt vos, inſanire cœpiſtis, obliti ſtatus eius, quem beneficio exuiſtis meo. Digni hercule qui in eodem conſeneſcatis: quoniam facilius eſt vobis aduerſam, quàm ſecundam ferre fortunam. En tandem Illyriorum paulò ante, & Perſarum tributariis, Aſia & tot gentium ſpolia faſtidio ſunt. Modo ſub Philippo ſeminudis amicula ex purpura ſordent. Aurum & argentum oculi ferre non poſſunt. Lignea enim vaſa deſiderant, & ex cratibus (C) ſcuta, rubiginemque gladiorum. Hoc cultu nitentes vos accepi, & quinquaginta talenta æris alieni, cùm omnis regia ſupellex haud amplius quàm ſexaginta talentorum ſint, meorum operum fundamenta, quibus tamen (abſit inuidia) imperium maximæ terrarum partis impoſui. Aſiæne pertæſum eſt quæ vos gloria rerum geſtarum Diis pares fecit? In Europam ire properatis, rege deſerto, cùm pluribus veſtrum defuturum viaticum fuerit, ni æs alienum luiſſem? nempe in Aſiatica præda: nec pudet profundo ventre deuictarum gentium ſpolia circumferentes reuerti velle ad liberos coniugeſque, quibus pauci præmia victoriæ poteſtis oſtendere. Nam cæterorum, dùm etiam ſpei veſtræ obuiam itis, arma quoque pignori ſunt. Bonis verò militibus cariturus ſum, pellicum ſuarum concubinis, (D) quibus hoc ſolum ex tantis opibus ſupereſt, quod impenditur. Proindè fugientibus me, pateant limites, faceſſite hinc ocyus. Ego cum Perſis abeuntium terga tutabor. Neminem teneo; liberate oculos meos ingratiſſimi ciues. Læti vos excipient parentes liberique ſine veſtro Rege redeuntes? obuiam ibunt deſertoribus transfugiſque? Triumphabo mehercule de fuga veſtra, & vbicumque ero, expetam pœnas, hos, cum quibus me relinquitis, colendo præferendoque vobis. Iam autem ſcietis & quantum ſine Rege valeat exercitus, & quid opis in me vno ſit.

David apud Milites ſuos exprobrat crudeli Nabalo ingrati animi vitium.

Libentius me in conferenda, quàm in repetenda gratia verſari, neminem opinor veſtrûm latet Commilitones; verum diſſimulare tamen non poſſum recenti Nabali in nos contumelia me vehementiſſimè commotum eſſe. Scitis quo ſtudio præceperim vobis, vt inſolentiſſimi hominis paſtores ac greges defenderetis; huncque vnum ex deſertæ incultæque regionis incommodis fructum eſſe reportatum, vt nullum ipſe pateretur. Itaque cùm de Nabalo optimè meriti eſſemus, miſeram è commilitonibus aliquos, qui meo & veſtro nomine commeatus aliquid ab ipſo peterent. At (ô ingrati animi portentum!) ſingularibus beneficiis leuiſſimum ille non modò non retulit, ſed etiam denegationi & mei & veſtri ludibrium adiunxit: Tot in ipſum beneficia congeſſimus, & neſcit quis ſit Iſai filius, cognoſcet ex ſuppliciis, quem ex humanitate non nouit: Nos fugitiuos appellat; intelliget ex acie gladiorum noſtrorum viros fortes iuſtæ Regis iracundiæ cedere, non contumeliæ priuatorum. Ergo vnius Nabali commodis in calamitate noſtra proſpeximus; vt vnus ille nobis illuderet? greges illius ſeruauimus; vt agnum etiam vnum petentibus denegaret? paſtores eius à latronibus defendimus; vt latronum abiectorum loco nos haberet? feras ab eiuſdem armentis repulimus; vt ferino nos animo exciperet?

Agite commilitones & qui hactenus ſic viximus, vt noſtra ad omnes beneficia, ad nullum contumelia peruenerit, oſtendite laceſſiti, viris fortibus non impunè fieri iniuriam. Enimuero magnam ab genere humano vniuerſo inibimus gratiam, ſi per nos orbis terrarum hoc portento liberatus fuerit: multas profectò in ſolitudinibus feras animantes contrucidauimus, ſed nullam immaniorem Nabalo. Tigres nimirum & Pardi beneficiis conciliantur: Nabalus humanitate noſtra factus eſt inhumanior. Neque pertimeſcendum eſt, ne vicinis agricolis ingrata hæc vltio noſtra futura ſit: Cùm enim ingrati animi vitium deteſtentur omnes; non minus ex Nabali, quàm ex ferociſſimarum belluarum cæde beneficium ſibi collatum putabunt.

PVNCTVM VII.

Comminationis Artificium.

I. TOtum huius Orationis Artificium in eo poſitum eſſe videtur, vt timorem ei, cui minamur, inferamus: quare quò efficacius id fiet, eò melior cenſebitur Comminatio. Debet autem initium abruptiſſimum eſſe, vt velut ex inopinato feriat.

II. Genus porrò totius Orationis conciſum eſſe oportet, concitatum, minax, grauibus ſententiis, & axiomatis redundans, non affectatum tamen & puerile. Tota Catilinaria prima abſolutiſſimum exemplar eſſe poteſt; habet enim vehementes ſpiritus paſſim, & ad ingenerandum grauiores motus efficax eſt.

III. Adhiberi debet amplificatio vehemens ſceleris aut facinoris, cui ſupplicium intentatur, quod ita fieri poteſt, vt longiori verborum tractu ſeſe efferat Oratio.

IV. Fingit Orator vel ipſam ſceleris cogitationem, & memoriam tàm atrocem eſſe vt ad eam vel grauiſſimi viri perhorreſcant. Tullius diuinatione in Verrem num. 41. *Ita Deos mihi velim propitios, vt, cùm illius diei mihi venit in mentem, quo die, citato reo mihi dicendum ſit, non ſolum commoueor animo, ſed etiam toto corpore perhorreſco.* Sed longè melius num. 45. *Qui tibi æſtus, qui error, quæ tenebræ Dij Immortales, erunt homini minimè malo? Quid, cùm accuſationis tuæ membra diuidere cœperit, & in digitis ſuis ſingulas partes cauſæ diuidere? quid, cùm vnumquodque transigere, expedire, abſoluere? Ipſe profectò metuere incipies, ne innocenti periculum faceſſeris. Quid, cùm commiſerari, conqueri, & ex illius inuidia deonerare aliquid, & in te traiicere cœperit? commemorare quæſtoris cum Prætore neceſſitudinem conſtitutam? morem maiorum? ſortis religionem? poteriſne eius Orationis ſubire inuidiam? Vide modò, etiam atque etiam conſidera. Mihi enim videtur periculum fore, ne ille non modò verbis te obruat, ſed geſtu ipſe, ac motu corporis perſtringat aciem ingenij tui, teque ab inſtitutis tuis cogitationibusque abducat.*

V. Ne verò motus languidè frigidéque conquieſcat, vtendum communicatione, & pedetentim progrediendum, quod facit Orator loco laudato.

VI. Iuuabit præterea rem ita clarè deſcribere, ac futurum incommodum, vt non iam dici, ſed cerni videatur: quod ex imitatione Ciceronis facilè eſt conſequi. Prima in Verrem nu. 82. *Nolite per Deos Immortales, cogere ſocios atque exteras nationes hoc vti perfugio; quo niſi vos vindicatis, vtentur neceſſario. Lampſacenos in iſtum nunquam vlla res mitigaſſet, niſi eum pœnas Romæ daturum credidiſſent. Etſi talem acceperant iniuriam, quam nulla lege ſatis dignè perſequi poſſent: tamen incommoda ſua veſtris committere legibus, & iudiciis, quàm dolori ſuo permittere maluerunt. Tu mihi cùm circumſeſſus à tàm illuſtri ciuitate ſis propter tuum ſcelus, atque flagitium, cùm coëgeris homines miſeros, & calamitoſos, quaſi deſperatis noſtris legibus & iudiciis, ad vim, ad manus, ad arma confugere: cùm te in oppidis & ciuitatibus amicorum, non Legatum Populi Rom. ſed tyrannum libidinoſum, crudelemque præbueris: cùm apud exteras nationes imperij nominiſque noſtri famam tuis probris flagitiiſque violaris: cùm te ex ferro amicorum Populi Rom. eripueris, atque è flamma ſociorum euolaris, hîc tibi perfugium ſperas futurum? Erras, vt hùc incideris, non vt hîc conquieſceres, illi te viuum exire paſſi ſunt, &c.*

VII. Concludi poteſt Comminatio per Oprationem & Adhortationem, ne videatur Oratio ex odio & maleuolentia profecta, quod ex induſtria factitandum, ne auditores abalienati diſcedant.

Cicero Popilio impetum in ſe cum gladio facienti comminatur.

An ego te Popili à periculo capitis defenſione mea liberaui, vt hoc me gladio conficeres? an à ceruicibus tuis conſtitutum parricidis ſup-

plicium depuli, vt hanc mihi gratiam crudelia referres? Cæteris hercle omnibus in meam perniciem armatis adeſſe te mihi periclitanti oportuit: Iam verò cùm boni omnes ſalutem ſuam ex mea pendere arbitrentur, audes ſicâ hac tua nefaria per meum latus Rempublicam ciuesq́ue adeò omnes bonorum partium contrucidare? Parúmne fuit te tua iuuentute ſtipatum impunè volitaſſe per vrbem, vexaſſe plebem, probris ac maledictis innocẽtes laceſſiſſe, pulſaſſe magiſtratus, libertatis interitum iuraſſe, armorum tuorum & infiniti illius dominatus terrorem oſtendiſſe, niſi etiam ſacrilegas manus tuas ſanguine meo cruentares? Ceſſimus acerbitati tuæ, furori ceſſimus & crudelitati; taménne diutius immanitatem tuam ſuſtinebimus? Num plebis Romanæ ſingularem erga me beneuolentiam? num Equeſtris ordinis dolorem? num Senatus auctoritatem? num patriæ futurum in te ſempiternum odium? num inurendam hoc parricidio nomini tuo labem? num denique poſteritatis omnis iudicium reformidas? Erras ſi te implicatum ſeueritate legum, ac ſcelerum tuorum laqueis irretitum criminibus tuis iuſtas debitasq́ue pœnas vitare poſſe ſperas. Vt Reſpublica gentesq́ue ac nationes omnes conſeruatorem patriæ, vindicem libertatis, oppreſſorem coniurationis Catilinariæ, commune perfugium calamitoſorum, ac ſalutis tuæ Deum à teipſo indigniſſima morte ſublatum, non moleſtè ferrent, An Dij Immortales, quorum templa atque delubra, à fœdiſſima flamma eripui, hanc tàm atrocem, iniuriam inultam dimittent? Neque verò hæc eò dico, quòd mortem fugiam, quæ nec turpis forti viro etiam à te poteſt accidere, nec immatura conſulari, nec miſera ſapienti. Etenim vt Marcum Tullium è viuis acies hæc ſcelerata gladiorum tuorum exterminet, viuet ſempiterna nominis noſtri gloria, & crudelitatis tuæ vexationem cum omnibus conſequentibus ætatibus adæquabit. Quare hac Oratione non tàm dignitati meæ ac ſaluti, quàm tuæ conſuluiſſe videbor.

PVNCTVM VIII.

Deprecationis Artificium.

DEprecationis ac defenſionis magna eſt affinitas & ſimilitudo: ſupplices tamen hic ſumus: quippe præſtat culpam ingenuè fateri, quàm languidis rationibus illam velle defendere. Nam illud turpis cauſæ patrocinium magis principes viros ſolet offendere, quàm crimen ipſum, quòd Clementiæ ſuæ multum detrahi exiſtiment, ſi culpa tantopere minuatur quaſi pro graui leuem aut nullam condonent: igitur aperta confeſſio ſubiratos animos mitigat, cùm facilius flectatur, quàm frangatur animus.

Ipſa pœnæ & ſupplicij petitio, deprecatio cenſetur artificioſa, ſic milites, qui à Germanico defecerant, apud Tacitum libro primo veniam ſunt conſequuti. *Supplices ad hæc, & vera exprobrari fatentes, orabant, puniret noxios, ignoſceret lapſis, & duceret in hoſtem: reuocaretur coniux, rediret legionum alumnus, neue obſes Gallis traderetur.*

Circumſtantiæ temporis ac perſonarum obſeruandæ ſunt prudenter: ne ſi alieno tempore deprecemur, non veniam, quam vix meremur, ſed pœnas crimini debitas reportemus.

Per eos verò fieri conuenit, qui multum gratiâ poſſunt & auctoritate, quibus vix aliquid negari ſolet: per homines miſeros luctu, & ſqualore confectos, per eos, quorum infelicitati vix durius quidquam accidere poteſt.

Exordium ſumi poteſt vel à qualitate criminis, cuius veniam precamur, vel perſonæ pro qua petimus, vel eorum, qui culpam admiſſam remittunt, aut plectunt.

Nullus eſt Narrationi, aut expoſitioni criminis locus, niſi fortè occupemus eos, quos offendimus. Itaque tunc omnia narranda ſunt, ac verbis amplificanda, deindè verò ſubiicienda deprecatio.

Confirmatio docet vim argumentorum in eo conſumi oportere, vt dandam eſſe veniam ſuadeamus: porrò plura ſunt capita, ex quibus eiuſmodi rationes duci poſſunt.

I. A perſona læſa, vel lædentis.

Et quidem ſi perſona læſa fuerit parens, ipſa natura ſuadebit indulgentiam. Pro Ligario n. 30. *Ad parentem loquor, erraui, temerè feci, pœnitet; ad clementiam tuam confugio: delicti veniam peto: vt ignoſcas, oro. Si nemo impetrauit, arroganter: ſi plurimi, tu idem fer opem, qui ſpem dediſti.*

Si fuerit aliqua dignitas eius, qui iniuriam paſſus eſt, predicabitur Clementia, quæ viros excellentes decet. Pro Ligario n. 15. *Dicam planè Cæſar, quod ſentio, ſi in hac tanta tua fortuna, lenitas tanta non eſſet, quantam tu per te, per te, inquam, obtines, (intelligo quid loquar) acerbiſſimo luctu redundaret iſta victoria. Quàm multi enim eſſent de victoribus, qui te crudelem eſſe vellent, cùm etiam de victis reperiantur quammulti, qui cùm à te nemini ignoſci vellent, impedirent clementiam tuam. cùm etiam ij, quibus ignouiſti, nolint te in alios eſſe miſericordem.*

Tùm Cæſarem immortalitatis ſtudio flagrantem ad ignoſcendum Ligario hortatur, à laude Clementiæ, & à ſua ipſius natura, tàm ad lenitatem propenſa, vt etiam impellente nemine expromat ſe, & vltrò miſeris occurrere ſoleat n. 38. *Nihil eſt tàm populare, quàm bonitas, nulla de virtutibus tuis plurimis, nec gratior, nec admirabilior miſericordia eſt. Homines enim ad Deos nulla re propiùs accedunt, quàm ſalutem hominibus dando. Nihil habet nec fortuna tua maius, quàm vt poſſis, nec natura tua melius; quàm vt velis conſeruare quamplurimos.*

Non minùs prudenter eundem pro Deiotaro deprecatur, eiusq́ue clementiam commendando multis implorat Oratoria prætetitione num. 40. *Non debeo Cæſar, quod fieri ſolet in tantis periculis, tentare, quónam modo dicendo miſericordiam tuam commouere poſſim: nihil opus eſt: occurrere ipſa ſolet ſupplicibus, & calamitoſis, nullius Oratione euocata.*

Iam ſi auctor iniuriæ fuerit adoleſcens dicet Orator eſſe dandum aliquid ætati. Quod pro Cœlio multis obſeruat Cicero. num. 41. & 45. *In hoc flexu quaſi ætatis, (nihil enim occultabo fretus humanitate ac ſapientiâ veſtra) fama adoleſcentis paulum hæſit ad metas notitia noua mulieris, &c.*

Si nobilitate generis clarus, illam hactenus nulla vitiorum ac turpitudinis labe reſperſiſſe dices. Commendabis eundem ab eruditione, quâ

ſibi nomen & apud ſuos, & apud poſteros fecit, A nec inutilem Reip. conſulem futurum prædicabis, à meritis eius in patriam & in omnes.

Altera confirmationis ratio ducitur à crimine ipſo, vnà cum ſuis circumſtantiis: ſi videlicet dicatur errore admiſſum, vel aliorum ſuaſione, & impetu aliquo iracundiæ.

Quod ſi hac ratione minus excuſari poteſt, oſtendendum erit nocere illud dumtaxat auctori, & illi quidem ſatis eſſe ſupplicij cogitaſſe crimen, aut feciſſe: præterea iniuriam fuiſſe temporis, vt in Oratione pro Deiotaro Tullius facit num. 13. Vbi variis circumſtantiis oſtendit Deiotarum non odio Cæſaris, ſed officio fuiſſe ad Pompeij partes adductum. Primò perturbatum variis rumoribus, deindè fatali quadam neceſſitate abreptum, quæ improuidas plerumque mentes hominum inuadit; tum togatum ab amicis, accerſitum à ſociis: à ſuperioribus euoca- B tum. Sed prius commodè Narrationi breuem & liberam veniæ poſtulationem interſerit. Pompeiiq; laudationem. *Ignoſce, ignoſce, Cæſar, Ad eum Rex Deiotarus venit hoc miſero fataliq; bello, quem ante iuſtis, hoſtilibusq; bellis, adiuuerat: quo cum erat non hoſpitio ſolùm, verùm etiam familiaritate coniunctus: & venit, vel rogatus, vt amicus: vel accerſitus, vt ſocius: vel euocatus, vt is qui Senatui parere didiciſſet: poſtremò venit, vt ad fugientem, non ad inſequentem, id eſt ad periculi, non ad victoriæ ſocietatem. Itaque Pharſalico prælio facto, à Pompeio diſceſſit: ſpem infinitam perſequi noluit, vel officio, ſi quid debuerat: vel errori, ſi quid neſciebat, ſatisfactum eſſe duxit.*

Ad hæc ſi nondum eruperit crimen, ſitque illud domeſticum, conſilio vtendum Senecæ apud quem Mecænas monebat Auguſtum, ne vitia do- C meſtica proderet in vulgus: ea quippe tutius latere, & opprimi priuatis parietibus, quàm latius diſſeminari; quia quarundam rerum turpitudo, ad vindicantem redit. Et verò Auguſtus cùm interpoſito tempore in locum iræ ſubiiſſet verecundia, gemens quòd non illa ſilentio preſſiſſet, ſæpè exclamabit. Horum mihi nihil accidiſſet, ſi aut Agrippa, aut Mecænas dixiſſet: Adeò tot habenti millia hominum duos reperire difficile eſt.

Tertia petitur à ſupplicio inferendo. Quæri enim poteſt cauſa, cur inferatur, ſi correctio ſperatur; ſi id quæritur ne peccet amplius, ne iterum in eundem ſcopulum impingat reus; at hoc iam conſtitutum eſt, habes vltrò quod ſuppliciis ac doloribus extorquere contendis. Fortè id, agitur, vt ſcelus ſuum oderit; at odium tan- D tum conceptum eſt, quantum nulla vnquam extorqueret ſuppliciorum atrocitas: At in aliorum exemplum prodeſſe poſteritati poteſt;

Vt verum ſit hoc argumenti genus naturaliter ſubiectionem poſtulare; quod figuræ genus maximum habet momentum in commiſerationibus, ſi præſertim vox flebilis acceſſerit.

Ad Clementiam excitandam dicendum erit, eum qui peccauit, ſic affligi dolore, eo concuti metu, ſic affici pudore, vt miſericordiâ dignus videatur, decore tamen ſeruato: quis enim ferat eum, qui præ metu dedecoris, aut pœnæ, muliebriter ac demiſsè nimis poſcit.

Proderit item polliceri ſpem vitæ melioris, quam ex illius, qui peccauit, indole per ſe bona, reddemus probabilem, noſtramque auctoritatem interponemus, nec non pro eo reconciliando, ſi aliter fieri non poſſit, ſpondebimus. Cicero pro Cœlio n. 77. *Quare ſi cui nimium efferbuiſſe videtur huius vel in ſuſcipiendis, vel in gerendis inimicitiis vis, ferocitas, pertinacia: ſi quem etiam minimorum horum aliquid offendit, ſi purpuræ genus, ſi amicorum caterua, ſi ſplendor, ſi nitor, iam iſta deferbuerint, iam ætas omnia, iam iſta dies mitigarit. Conſeruate igitur Reip. Iudices, ciuem bonarum artium, bonarum partium, bonorum virorum. Promitto hoc vobis & Reipublicæ ſpondeo; ſi modò nos ipſi Reip. ſatisfecimus nunquam hunc à noſtris rationibus ſeiunctum fore. Quod cum fretus noſtra familiaritate promitto, tùm quod duriſſimis ſeipſe legibus iam obligarit.*

Aduertendum locum eſſe vehementiſſimis motibus ſub finem deprecationis. Et quidem ſi ad parentem agas, orabis meminerit ſe parentem B eſſe, in filium agi, non in ſeruum, habeat rationem ſui ſanguinis, domeſticæ gloriæ: obſecrabis etiam per maiorum cineres, & per clara facinora.

Si verò ad ſuperiorem agis; implorabis eius clementiam aliis exhibitam in atrociori etiam flagitio: proferes exempla maiorum eius in re ſimili: fidem & obſequium perpetuum polliceberis: captabis interdum beneuolentiam; dices quidquid accidat, te fore contentum eius iudicio. Exemplum abſolutæ deprecationis reperatur ex Milonis Peroratione, quâ nihil melius fingi poteſt.

Et illa Tuſculanorum Legatorum illati belli deprecatio, quâ ſupplex, Romanorum iratos animos placauit. Ex Liuio lib. 6. ab vrbe condita. Quibus bellum indixiſtis, intuliſtiſque, P.C. ſicut nunc videtis nos ſtantes in veſtibulo curiæ C veſtræ, ita armati paratique obuiam Imperatoribus legionibuſque veſtris proceſſimus. Hic noſter, hic plebis noſtræ habitus fuit eritque ſemper, niſi ſi quando à vobis, proque vobis arma accepeimus. Gratias agimus & ducibus veſtris, & exercitibus, quòd oculis magis, quàm auribus crediderunt: & vbi nihil hoſtile erat, ne ipſi quidem fecerunt. Pacem quam nos præſtitimus, eam à vobis petimus: bellum, eò ſicubi eſt, auertatis, precamur. In nos quid arma polleant veſtra, ſi patiendo experiundum eſt, inermes experiemur. Hæc mens noſtra eſt: Dij Immortales faciant, tàm ſit felix quàm pia. Quod ad crimina attinet, quibus moti bellum indixiſtis, etſi reuicta rebus, verbis confutare nihil attinet, tamen etiam ſi vera ſint, vel fateri nobis ea, cùm tàm D euidenter pœnituerit, tutum cenſemus. Peccetur in vos, dùm digni ſitis quibus ita ſatisfiat.

Ioab Dauidem rogat vt ignoſcat Abſaloni, qui Ammonem fratrem interfecerat.

Non vereor (Rex Clementiſſime) vt tibi meus de Abſalonis calamitate dolor ingratus ſit: Nam etſi eius temeritati iratus es, paternum tamen in ipſum animum non exuiſti. Peccauit fateor, qui inceſtum ſororis oppreſſorem necauerit: ſed ſi crimen eſt fratrem intereniſſe, veniâ certè dignum dolori ceſſiſſe, & eum dumtaxat ſpoliaſſe vitâ, qui pudicitiâ, quæ vitâ potior eſt, ſpoliauerit ſororem. Quamquam non credidit Am-

mone tollendo, extinguere ſe fratrem, ſed luxuriam ipſam, aut fratrem eum haberi poſſe, qui ſororem violaſſet. Quo verò animo patris ac Republicæ dignitatem ab hoſtium telis defendet Abſalon, qui illatam labem ſorori tàm fortiter vindicarit. In eo porrò conſeruando non vni dumtaxat familiæ regiæ gratum facies, qui inuſtam ipſi ignominiæ labem Ammonis ſupplicio deleuit; ſed etiam Reipub. quæ Regis filio natu maximo exulante, incolumitati ſuæ non ſatis conſultum putat. Et certè vt culpa aliqua Regius Adoleſcens laboraret; num ſatis pænarum dedit? En iam à tribus annis patria caret, quæ ipſi eſt cariſſima: ſuauiſſimo patris conſpectu non fruitur, cuius amore magis, quàm propria animâ viuit. Multæ ſunt profectò cõmendandi tui cauſæ (Rex Sereniſſime) clementiæ tamen ac miſericordiæ gloria cæteris facilè omnibus antecellit: Noli igitur qui hoſtibus tuis veniam dediſti, in calamitoſum filium non eſſe miſericors. Neque vero te, vti ſpero, gratiæ vnquam huius pænitebit, quâ ita vtetur Abſalon, vt nullam ſibi allaturus ſit deinceps illius iterum implorandæ neceſſitatem. Primum eſt hoc eius crimen: at faciet hæc humanitas tua, vt idem etiam poſtremum ſit. Fateor equidem hanc gratiam Republicæ hoſtibus acerbiſſimam futuram, qui exulantem Abſalonem cupidiſſimè detinent, vt aliquam habeant Regni inteſtino, externoque bello perturbandi occaſionem. Fortitudine tua ac felicitate bellorum de ipſorum copiis triumphaſti, Iam Clementiâ de eorundem maleuolentia triumphandum eſt, facit mea ad regni tui amplitudinem propenſio, vt in hoc vno laborum præmio acquieſcam, & præclarè mecum agi putem, ſi Abſaloni peperceris, cuius calamitate ideò præſertim moueor, quod filius ſit tuus.

FINIS.

INDEX
RERVM ET VERBORVM
QVÆ IN HOC OPERE TRACTANTVR.

Prior numerus paginam, poſterior columnam deſignat.

A

ABſalon fratris Ammonia Interfector. 591. 2
Acuſationis artificinm, partes Orationis, & Vſus. 573. 1. 2.
Acetum ænigmaticè expreſſum. 116. 2
Achademiæ commendatio ex cauſia efficientibus. 85. 1

Ao

Addobitatio, vſus, definitio, ſpecies duplex verbotum. 402. 1
Fit per contentionem. 402. 2
Addubitatio rerum laudanti conuenit, timenti, querenti, dolenti. 402. 2. cui electio ſubiungitor. Hortanti etiam conuenit. 403. 1
Adiuncta animi bona, vel mala. 75. 2. eorum regulæ 76. valent ad faciendam fidem per negationem & affirmationem 76. 2. ad exaggerandum, minuendum, exponendum, narrandum, ad laudem & vituperationem. 77. 1
Ad ornandum per negationem, ad definitiones, & deſcriptiones 77. 2. Cautiones huius loci. 77. 2
Adiunctorum ſplendor & fœcunditas 71. 2. definitio, diuiſio, tres illorum ſpecies, antecedentium, concomitantium, conſequentium 72. à loci ſanctitate, temporis adiunctum. 73. 1
Adiunctorum modus quo res geſta eſt, valet ad laudem 73. 1 crimen amplificandum, valet in coniecturis. ibid.
Adiunctorum facultas continet inſtrumenta, quibus ad facinus aut virtutem vtimur 73. 1
Adiuncta conſequentium & ſigna. 73. 2
Adiunctorum congeries fons amplificationis vberrimus, & ad vitium exaggerandum ampliſſimus. 163. 1
Adiunctio verborum lumen. 365. 1
Admiratio valet in narrationibus. 210. 2
Admonitio reuocat à vitio 401. 1. per Amphoram. 9. 1
Adoleſcentiæ mores. 75. 1. 224. 2
Adoleſcens procliuis ad lapſum. 21. 1. laus eius & commendatio. 483. 2. 484. 1
Adulatio. 215. 1. mores & ingenium ſeruile adulatorum. 383. 2

Æ

Ælia, lætitia, Criſpis Scortorum nomina. 117. 2
Æmulationis & inuidiæ diſcrimen, eius definitio, in genere demonſtratiuo dominatur. 337. 1. duplex eius ſpecies, mala cuius finis odium, bona virtutis æmulatio. 337. 1
Æmulationis incentiua maiorum virtus. 337. 2 Clarorum virorum egregia facinora. 338. 1 Nominis decus & ornamentum. 338. 2 commendatio virtutis eius, quem proponis ad imitandum. 339. 1
Æmulatio laudis tollitur, & perſonarum, in quibus nihil dignum laude, omnia contempta. 339. 1. Tollitur externarum deſpicientiâ. 339. 2
Æneæ magna pietas in Deos, patriam, parentes. 461. 1
Æmulationis characteres. Magna ſibi pollicetur, dolet ſibi præripi laudem. 340. 1
Ænigmata. 99. 1. picta. 118. 2. per ænigmata res diuinæ exprimuntur. 118. 2
Ænigmatum definitio, vſus ſuper menſam ad conuiuas capiendos, quo fine. 113. 1
Ænigmatum multiplex genus. 113. 2. in litteris & ſyllabis. 114. 2
Ænigmatica ſymbola. 115. 2
Ænigmatica Eunuchi loquutio. 116. 1
Ænigmatum formæ & ſpecies. 116. 2. per meras negationes ad delectationem. 116. 2
Ætatis cuiuſque mores 225. 1. virtus & perfectio commendatur ætatis cuiuſque. 428
Ætatis iuuenilis laus à virtute & continentia. 429. 2
Ætheonei pudor & caſtitas. 453. 2
Æthyopum ritus funebris. 523. 1
Æthyopes aborigines, eorum ſtemmata Cicadæ. 410. 2

Aff

Affectiones animi non eſſe extirpandas. 146. 2 eſſe euellendas. 147. 2
Illarum neceſſitas & definitio. 250. 1. Lactantio ſunt iuncto currui ſimiles, quem regat Oratio. Platoni Rotis quatuor, quas prudens

Orator circumagat. 221. 1 variorum animalium partibus eidem 221. 2 alis volucrum Zoroaſtri. ibid.
Affectionum vera definitio. 221. 2 numerus 222. 1 duodecim illarum ſpecies, ſex à Cupiditate, ſex ab Ira. 222. Diuiſio in ἤθη affectus, & πάθη morum imitationem, inter vtrumque diſcrimen. 222. 2
Affectus vitioſi cum feris comparandi. 118. 2
Affectus animantium. 118. 1
Affectuûm diuerſorum fontes, habitus oris & forma ad miſerationem. 225. 2
Affectuûm concitandorum methodus, illorum iterata ſæpè mutatio valet ad grauiores motus. 227. 2 Rerum & perſonarum adiuncta ad ciendos motus diuerſos aptiſſima, mores & ſtudia fortuna, valent ad Iracundiam: ætas ad miſerationem, Indignationem, Iram, Contemptum: Patria, Imbecillitas ſexus, ad verecundiam & pudorem. 226. 1 Communio ſanguinis & affinitas ad metum & ſtuporem. 226. 1 Locus, ad commiſerationem, Indignationem, Æmulationem, Inuidiam. 226. 2 Tempus & religio ad amorem & indignationem, ibidem: Modus ad odium & miſerationem. 226. 2 Imago ad terrorem & dolorem. 227. 1 Morum probitas & vitæ ſtatus & conditio ad motus ciendos neceſſaria. 223. 1
Affectus in ſe ſentiat & exprimat Orator, quos in aliis exprimere velit. 225. 2

AG

Ageſilaï de Clementia dictum ſingulare. 367. 2
D. Agnetis Virginis virtutum enumeratio per compenſationem. 367. 2

AL

Alexandro Satyrus applaudit in ſomnis, & victoriam portendit. 103. 2
Allegoria quid, tum eſt perfecta, cùm in illa reperiuntur ſimilitudinis gratia, & tranſlationis lepos. 359. 2
Allegoria ab vno & eodem genere, incipere ac deſinere debet. ibidem.

AM

Ambiguum in vocibus homonimis. 41. 2
Ambitio nimia in honorum appetitione damnatur, in iiſdem recuſandis modeſtia laudatur. 470. 1
Ambitioſorum mores & ſeruitus. 471. 1
Amoris & mortis comparatio. 60. 1
Amor inſania. 118. 1 eius Ænigma. 116. 1. ex Plutarcho. 118. 1
Amor vt diuerſas habet formas, ita diuerſum nomen 117. fœminini generis, Deorum vetuſtiſſimus. 117. 1
Amoris vis & poteſtas. 117. 2 varij amantium exitus. 118
Amor diuinus & charitas diligenter conſeruanda. 147. 1
Amor multiplex, naturalis, rationis, amicitiæ. 228. 2
Amori ſacra faciebant Spartani, & Cretenſes ante pugnam. 228. 2
Amoris definitio, raritas. ibid.

HONESTA.

Amoris incentiua, Honeſta: Amor beneuolentiæ vtilitatem non intuetur. 229. 1
Amor pretium amoris, magnes eſt, virtus conciliat amorem, vitæ probitas. 229. 1 Iuſtitia & innocentia efficax ad amorem formæ pulchritudo, nobilitas animi. 230. 1. Comitas & manſuetudo. 230. 2. Innocens & ſimplex vrbanitas. ibidem 229. 2. Conſtantia, fidelitas. 231. 1

IVCVNDA.

Amorem Iucunda conciliant. 231. 1 Communitas bonorum & malorum, morum & ſtudiorum ſimilitudo. 232. 1 fiducia, periculorum ſimilitudo, ſodalitas, conuictus. 232. 2 Æqualitas. 233. 2 Iniuriarum obliuio. ibid.

VTILIA.

Amorem concupiſcentiæ conciliant Vtilia, beneficia tela ſunt amoris. 233. 2 grati animi ſignificatio. 234. 1 Conſiliorum communicatio nutrit amicitiam. 234. 2
Amoris boni & improbi diſcrimen. 579 2

CHARACTERES.

Amoris diuini Characteres & deſcriptio, lacrymæ 235. 1 flammæ. 235. 2 ſupplicia voluntaria. 236. 1
Amoris paupertas & vota. 236. 2 expoſtulatio. 237. 1
Amor de admiſſo peccato dolens & pœnitens. 237. 2
Amoris motus varij, mors. 238. 1

CHARACTERES AMORIS.

Amoris mali natura, deſcriptiones, Characteres, Amoris inſani pictura, ſigna, inconſtantia. 239. 1
Amor eſt pictor, Simia, curioſus imitator. 239. 2 Comes, amatæ rei præſentiâ delectatur, abſentiâ triſtatur. 239. 2 prodigus & ex prodigo pauper. 240. 1 præco nobilis, inquietus & ſic æger, vt medicinam non admittat. 240. 2 Inſanus & ſtultus, inſomnis, Amoris ſpinæ. 241. 1 Mutus & loquax. 241. 1. Timidus eſt & mali præſagus. 241. 2 Audax ad pericula, ſuſpicioſus & Zelotypus. 241. 2. Sui contemptor & præ amata re omnium negligens. 241. 2 in proprio corpore mortuus, in alieno viuit. ibid. Cultum & curam corporis abiicit. 242. 1 conſtans periculorum ſocius, & in amicitia ſemel inita perpetuus. 242. 2. Contemptus furit, in odium verſus exprobrat beneficia 243. 2 lacrymis loquitur, dolet, res gerit, decipit, blanditur. 243. 2 Amor ſapiens ſi ſoli Deo adhæreſcat. 244. 2
Amoris naturæ cognitio, & eius effectorum Oratori neceſſaria. 244. 1. loquentis Idea ex effectis. 244. 2

AMORIS REMEDIA.

Amoris improbi remedia, difficultas. 245 1
Amor σαρκικὸς eius deformitas. 245. 2 Inſania. 246. 1 ſuſpicio venenum amoris, diſſenſio iudiciorumque diuerſitas. 246 2 Deſperatio, incommoda: in amore damni plurimum, vtilitatis nihil. 246. 2. malorum officina. 247. 1 erratici, inconſtantis, faſtidioſi amoris ineptiæ non iudicio, ſed furore ducitur. 247. 1. Matura reſiſtentia. 247. 2 occupatio, caſto amore malus depellendus. 248. 1. Abſentià fax amoris extinguitur. 248. 2 tollitur amoris æſtus loci mutatione. 24[illegible]. 1
Amplificationis vis & definitio. 151. 1 illius ab argumentatione diſcrimen 151. 2 Materiâ, tractatione, fine diſcrimen, per totam Orationem ſpargitur, ſed in peroratione regnat atque dominatur. 152. 2 rebus conficitur & verbis illuſtribus. 152. 2: tranſlatis, ſuperlatis. 153. 1 Epithetis,

Epithetis, duplicatioua, congerie verborum, ſententiarum. 75.1 quibus coaleſcat, & grandior fiat amplificatio. 153.1

Amplificatio rerum ex quibus locis ſumatur. 154 tùm adhibetur coacernatio rerum & congeries verborom cùm incaleſcit Oratio. 155.1. valet ad motus grauiores. 156.1. cauſarum congeries & effectorum valet ad amplificationem. 161.1

Amplificationem reddit illuſtrem claſſis contrariorum. 162.2. congeries concomitantium & conſequentium valet ad exaggerandum. 162.1 Adiunctorum congeries fons amplificationis vberrimus. 163.1. per dubitationem cum oſtentatione. 165 1. per Incrementum fit efficax. 164.2. Extenuatio grauiorem reddit amplificationem: ad inuidiam, increpationem, vitij turpitudinem, aut virtutis pulchritudinem ſubiiciendam. 165.1

Amplificationis fons alter comparatio, quæ diuerſa inter ſe & contraria & maiora cum minoribus comparat. 166 1.2. Congeries exemplorum rem mirè amplificat. 167 1. aſſumptorum locus. 167.2. teſtimonia diuina & humana. ibid.

Amplificatio quibus figurarum ornamentis varianda. 168.1. Hypothypoſi, Proſopopœia, Exclamatione, Apoſtrophe, Interrogatione ſpiſſa, Obſecratione, Optatione, Inprecatione. 171.172

A N

Anagramma ἀναγραμματισμός. 40.2

Analyſis vocum elementaris, numerica Adam. 42.1

Anaphora ad Orationis ornatum, & motus ciendos adhibetur. 361 1 delectat, mouet, amplificat. 361.2

Angeli cuſtodis in nos officia charitatis. 158. 2

Angelorum velocitas & animi agitatio. 166.2

Anima virtutibus & gratia illuſtris. 426.1

Animi magnitudo quatuor virtutes complectitur. 454.2

Animorum varietas & diſſimilitudo. 223.1

Annominatio, variæ eius ſpecies, vſus ad iocum & facetias. 365.2

Annulus doctoris in anguratione. 503.1

Antecedentia duplicia temporis & probationis. 78.1. Regulæ & canones. 78. 2. vſus in affirmando & negando. 78 2. ex multis antecedentibus elicitur vna concluſio. 79.1. ex vno antecedente plura inferuntur. quæ terrorem faciant ad odium apta. 79.2. ad mitigandum dolorem. ibid. ad confutandum cùm abſurda inferuntur. 79. 2. ad permouendum. 80. 1 ad deſcriptiones & Hypotypoſes. 80. 2

Antiquitatis commendatio ex effectis eius. 161.1

Antitheſis, ſubiicit, commendat, dominatur in exornationibus, ad delectationem & beneuolentiam aſſumitur. 378. 1. ad odium excitandum, ad lenes motus & vehementes apta. 378. 2. commiſerationem ciet & dolorem. 378. 2. ſtuporem facit & admirationem, ad facetias & iocos.

Antitheſis vſus ſimplex & compoſitus, acumen & grauitatem habet 379 1. membris aliquando contrariis conſtat contentio, & pugnantibus, idque per inciſa ad pugnam 379. 2. fit per breuia interualla 380. 1. per negationes ad amplificandum efficaces, per comparationem, & contrarietatem ſenſus cum verborum innexione. 380. 1. Antitheſis. 181. 2. valet in exordiis panegyricis. 184.2. 474.1

A P

Apollinis ambages Mileſiis fatales. 99.2

Apologiæ artificium. 575.1

Apoſtrophe in exordiis. 185.2. vſus & definitio. 383. 2. valet ad vrgendum aduerſarium & increpandum. 393.1.2 ad commendandum, cohortandum, ad commiſerationem apta. 394.1 ad commonitionem, vituperationem, in aliena perſona ſæpè ſcelus reprehenditur. 394.2 ad varios motus apta, delectationem, admirationem indignationem, ad res inanimas adhibenda, cùm in genere demonſtratiuo loca nominantur, in quibus aliquid actum eſt cum honore. 395. 1 cùm gaudium exprimit alioſque motus. 395.2

Apotheoſis ſeu conſecrationis artificium. 514.2 vſus definitio. 515 1. mutatio nominis. 515. 2 perſonæ conſecratæ. 515 2

Apotheoſis artificium quì differat à funebri Oratione. 519. 2. Pompa funebris, ceremoniæ ſeruare ſolitæ. 516. 172. in nummis Apotheoſeos ſymbola.

Aquila 517. nominis Ethimon, cur rogo impoſita, Iouis ales. 517. 1. 2. Immortalitatis ſymbolum. 518. 1. 2. nullo tangitur fulmine ibid. Quomodo pingatur in numiſmate. 519.1

A R

Ara cum foco & igne in conſecratione adhibita. 518. 1. diuinitatis ſymbolum. ibid.

Arbor indica naturæ miraculum. 7. 1

Ardea ſublime volans homo cœleſtia appetens. 119. 2

Arij vituperatio. 477. 2

Ariſtocratia quid, quis eius finis. 224.2

Argumentationis vſus. 145. argumentandi varietas ex diuerſis formis oritur. 146.1

Argumentationis modus alter diminutio. 147. 1 tertius in exornationibus variis conſiſtit ibid. Quartus fit Optando, Imperando, Communicando, Deliberando, Exclamando. 147. 2

Argumentatio variatur variatis egreſſionibus & tranſitionibus, ſpecies illarum & formæ 148.1 149 1. pro varietate materiæ variandus tranſitionis modus. 149. 2

Arrogantia Didij Iuliani eſt ſua prædicare. 471.2

Ars omnium præſtantiſſima bene mori. 514.2

Artes liberales inimicæ diuitiis. 415.1

Artis ſubſidia. 5.2

A S

Aſſentator & auarus à conſilio remouendi. 435.2 436.1. eius pictura. 387 2

Aſtrologi fallaces & vani non audiendi. 413.2 414.1

A T

Athlas mons. 383. 2

Attributa perſonarum ad fortunæ dona. 74.1. naturæ bona vel mala corporis ibid. natio, patria, gentium mores. 74.2. Ætatum ex quibus argumenta probationum deſumuntur. 75.1

Artium Eloquentiæ quid. 3.1

A V

Auaritia damnatur potiſſimum in Principe 417.1 eius effecta per conglobata aduerſantia 90. 1

Auarus. 496.2

Auari ſordidi pictura. 342. 2. eius Hypotypoſis. 389. 1

Auditio pars exercitationis neceſſaria, diſcipli-

næ ſenſus. 22. 1 Aures eruditæ & paratæ ad audiendum afferendæ. 22. 1.
Auditionis præcepta non curioſa, non leuis, ſed malum, ſed ſollicita, diligens, prudens. 25. 2
Audiendi auidus ſermonem de virtute moriens Socrates. 22. 2
Auguria, eorum diſciplina. 100. 1. captabantur ab auibus in bonum omen. 100. 2
Auguria infirmantur, vt à Dæmone mendaci profecta, vt vana, vt incerta, ambigua, falſa. Auguria neglecta feliciter. 101. 1
Aulæ blandimenta, illius vana omnia. 555. 1. 2.
Aurora diei pueritia. 482. 2
Auſpicia, quinque illorum genera. 100. 1. à cælo, ab auibus, ex Tripudiis, ex quadrupedibus, & Reptilibus, ex diris & ominibus. 100. 2

B

BAlthazar ſacrilegus eius ſtemma. 119. 1
Bellum rerum terribilium ardor. 241. 2
Beneuolentiæ conciliandæ ratio, quibus illam Orator conſequatur. A ſua perſona, ab amore ſuo in patriam, vel ab amicorum petitione. 196. 1. vel ex officio publicíque rationibus, vel vtilitatis publicæ procuratione. 196. 2
Beneuolentia conciliatur ex aduerſariorum perſona, dum illos in inuidiam & odium vocat Orator, ab illorum Iniuſtitia, Impudentia, Superbia, Crudelitate, Auaritia, Ingrati animi vitio. 197. 1
Beneuolentia excitatur à perſona Iudicum vel auditorum. virtutum, quibus ſunt illuſtres commendatione, iuſtitiâ, Sapientiâ, Frequentiâ, cæteriſque virtutibus. 197. 2. 198. 1
Branchardi Epicedium funebre. 512. 1
Brenni reſponſum ad Legatos Romanorum. 427. 1

C

CÆſaris capitis ornamentum. 43. 2

CA

Calliditas larua prudentiæ imprubatur. 437. 1 eius effecta, ibid cancero ſimilis 437. 2 duplex eius ſpecies altera quæ fraudibus quærit, quod aperta vi conſequi non poteſt: altera quæ belli furta facit & inſidias, vtriuſque laus & vituperatio. 438. 1. in bellis licitæ ſunt callidæ inſidiæ. 438. 2
Calumnia odiorum fomes, in illam pœnæ. 250. 2
Calumniæ imago. 579. 1
Cambaïæ rex veneno paſcitur, & habitu ſuo necat intuentes ſe. 501. 2
Candelabrum eiuſque deſcriptio, 199. 2. commendatur à forma. 84. 1
Canis lignea loctis Ozola ſpinæ genus. 99. 2
Carceris deſcriptio. 170. 1
Caroli IX. ſymbolum. 119. 1
Carolus ſimplex ante luſtralibus vndis aſperſus, quàm natus. 83. 1
Caſtitas, eius commendatio, 136. 1. in adoleſcente & pulchro vt lubrica, ita laudabilis, virtus propria principum. 452. 2
Caſtitas & pudor Æreonei iuuenis. 453. 1
Caſtitatis hoſtes fugiendi, quæ fuga via virtutis eſt, & ſecura victoria. 453. 2
Caſtitatis cuſtodes oculorum demiſſio & modeſtia. 453. 1. Fuga malorum, cuſtodia ſenſuum exteriorum. 454. 1
Caſtitatis adiumentum & argumentum pudicitiæ matrimonium in adoleſcente. Coniugium ſanctum. 454. 1
Caſtus in ampla fortuna collocatus laudabilis. 453. 2.
Caſus in narratione expendendus. 102. 2
Catonis in proſperis & aduerſis æquabilitas animi & conſtantia. 456. 1
Cato librorum helluo. 22. 1
Cauillatio quatenus Oratori permittenda. 551. 1. 2.
Cauſa quid in genere. 80. 1. agens & adiuuans, quieta & ſtolida. 81. 1
Cauſarum diuiſio, genera quatuor. 81. 2
Cauſarum congeries amplificat. 160. 1
Cauſæ materialis definitio. 81. 2. Triplex, ex qua, in qua, circa quam. ibid.
Cauſæ materialis ex qua canones. 81. 2. vſus copioſus & multiplex. 81. 2
Cauſa materialis circa quam ad probandum, aut refellendum vtilis 82. 1. ad hortandum & dehortandum, extollendum & eleuandum. ib.
Cauſæ efficiens quid, multiplex procreans, conſeruans, interimens, naturalis, moralis, impellens & ſuaſoria. 84. 1
Cauſæ efficientis canones & regulæ 85. 1. vſus & via huius cauſæ, ibidem Valet ad hortandum & dehortandum 85. 2 ad vituperandum & amplificandum.
Cauſæ finalis definitio. 86. 1. Canones, ibidem. Vſus ad laudem valet ad vituperandum 86. 2 ad motus ciendos aptus 87. 2. ad ſuadendum. 88. 1

CH

Charitas in omnes in eos præſertim, qui ſua non curant, ſed aliena. 461. 2
Chriſti definitio per congeriem. 54. 1
Chriſtianus quid per negationem. 54. 1

CI

Ciceronis Eloquentiæ commendatio. 7. 1
Ciconia pietatis ſymbolum in parentes, eius numiſmata. 461. 2
Circumſtantiæ factorum, loci 565. 2. cauſæ controuerſia. 565. 2. Mores, parentes, natura. 566. 1

CL

Clementia demeretur homines. illius emblema. 119. 1. homines reddit penè Deo pares. 591. 2
Clementiæ commendatio, principum virtus propria. 463. 2
de Clementia dictum Ageſilai & Antonini Philoſophi 463. 2
Clemens vir coactus punit hoſtes ſceleratus, Theodoſius, Conſtantinus, quàm clementes. 464. 2. 465. 1. victis vitam & libertatem concedit. 465. 1
Clementia iram & animi concitati grauiores motus reprimit, & coërcet. 476. 2

CO

Cæcitas oculorum bona. 68. 1
Cælum liber, aſtra literæ & characteres. 291. 2
Cœnobia fœmina princeps ſtrenuis ducibus fortior, vt altera Dido venatione factis. 430. 1
Cogitatio ſpecies exercitationis Oratori neceſſaria 25. 2 ad hanc Apelles & Marci Imp dictum elegans. ibidem.
Cogitationum varietas multiplex. 383. 1
Collegia virtutum & pietatis ſcientiarumque officinæ. 433. 1

Columna in conſecratione erigebatur. 518.2. diuinitatis ſymbolum. ibidem.
Commendationis artificium, exordium modeſtam excuſationem habet, confirmatio ex adiunctis petitur. 554.1. obſecrationem continet Epilogus. 554.2
Commendationis obliquæ ratio. 555.2
Commiſerationis Hypotypoſis per dialogiſmum. 389.1
Comminationis definitio, vſus fit per deſcriptiones, & enumerationes malorum. 400.2. artificium quale. 390.1
Commonitionis artificium eius difficultas. 548.2
Commonitio fit cum obiurgatione. 550.2. quod ſit inter vtramque ſpeciem Orationis diſcrimen. 550.1. Fit per commiſerationem admonitio, aliàs ex auctoritate & poteſtate quadam. 551.2. habenda ratio perſonæ, aliter agendum cum ſuperbo, aliter cum pari, quem amicè monemus. 558.1
Commonitio per congratulationem. 553.1
Commonitionis altera ſpecies ſuaſio. 553.2
Commoratio ſeu expolitio eius definitio, vſus ad amplificandum & premendum inſignis, 404.1. hac vtendum cum aſſeueramus, indignamur, lætamur, expoſtulamus, dolemus, commiſeramur, ſi modo rei dignitas exigat. 404.2.
Communicatio valet in narratione. 201. 1. cum auditoribus & iudicibus deliberat. 370.1
Communicationi coniungitur reſponſio. 370.2 eius vſus, apta ad refellendum, vrgendum. 370.2. ad fidem faciendam, ad iracundiæ motus ſedandos, ad commiſerationem, ad ſtuporem, & admirationem. 371.1. ſi cum ſuſtentatione iungatur. 377.2
Comparatio Eloquentiæ cum cæteris artibus, 57.2. cum Muſica. 58.1
Comparatio diuerſarum rerum inter ſe valet ad amplificandum. 116.1
Comparatio triplex Maiorum, Minorum, Parium, quæ vis loci, qui Canones. 91.2. vſus ad amplificandum. 91. 2. per gradationes. 92.1
Comparatio minorum, vis eius ac præſtantia, ibidem. affirmatiua plerumque ſunt huius loci argumenta. 92.2. vſus ad perſuadendum & delectandum accommodatus, ad eloquentiæ venuſtatem & ornamentum valet, ad amplificandum efficax, ad refutandum, facit ad motus grauiores 93.1. ad laudem 93.2. ad vituperationem. 94.1. ad exhortationes, ad obiurgationes, Canones loci. 94.2
Comparatio parium, loci vis ad negationem & affirmationem. 94.2. Vſus, confert ad motus & amplificationem. 95.1. ad obiurgandum. 95.2 ad exornandum, refellendum, vituperandum. 96.1. fit ſine argumento. 96.2. diſcrimen parium & ſimilium. ibid.
Comparatio figura ſeu ſimilitudo, vſus ac definitio, variæ eius ſpecies, par ad illuſtriorem dictionem. 385.1
Comparatio ex rebus fictis trahitur. 385.2
Comparatio ſimplex quæ ſimilitudinem complectitur, compoſita quæ plures, multas res ſingillatim multis comparationibus illuſtrat. 386 2. valet ad declarationem & perſpicuitatem Orationis. 387.1
Compar, vſus eius in ſententiis frequens. 362.1 faſtidiū parit, & fidem abrogat Orationi. 366.2
Compenſatio ſiue ſubiectio. 367. 2. Conſtantis viri per compenſationem imago. 368.1. variæ eius formæ. ibid.
Complexio, quid, valet ad eludendum, exaggerandum, & delectandum. 362.1
Comptus muliebriter, in capitis domicilio veritatis mendacium gerit. 182.2

Concessio.

Conceſſio, Definitio, Vſus.
Conceſſio Ironica, cum habet criminum congeriem fit ad inuidiam conflandam. 37.2
Conceſſio eſt dictorum, vt permiſſio factorum. Valet ad delectationem, cùm id conceditur, quod alteri nocet. 372.1
Conceſſionis formulæ & particulæ diuerſæ. 372 2
Conciliationis artificium, rei difficultas. 556.2
Conciliandorum animorum induſtriæ. ibid.
Conciliatio priuata quæ. 557.2
Concionatoris eloquentis Oratio fulmini ſimilis. 167.1
Concolor mortuis Ænigma quid. 99.2
Concupiſcibilis pars παιδικὴν θέσιν dicitur. 118 2
Confirmatio quid, quis in ea ordinandi modus ſeruandus. 207.2
Confirmationis & cōfutationis diſcrimen. 208.1
Confutatio, quid, in ea debet Orator naturæ & cauſæ obſequi. 208.1
Confutationis induſtriæ à repugnantibus, dum à rei moribus criminis obiecti falſitas oſtenditur. 208 2. Ab adiunctis perſonarum, quæ ſunt ab eo, quod imponitur, alienæ. 209. A circumſtantiis, hominis, loci, modi criminis. 209.2. A conſequentibus. 210.1
Confutatio fit per negationem ſimul. 210.1. à contemptu per Ironiam & ſales. 210.2. A loco communi, quæ præmunitio potius dici debet, antequam refutet, 210.2. fit cum infirmum ſe nouit Orator, ibid. conſequentiis abſurdis. 210.2. Quomodo refutanda quæ negari non poſſunt? criminis inuidiam in alios detorquendo probabilioribus argumentis. 211.1 præoccupatione obiiciendorum, compenſatione, opponendo virtutes vitiis, 211 2. Riſu vel Interpretatione, non eſſe vitio dandum id, ex quo laudem alii conſequuti ſunt. 211.2 diſſimulatione, ibid. aliam cauſam rei factæ proferendo, quam aduerſarius attulerit. 212. 1. deprecatione quando res deſperatur, innocenti fallacia, exemplo grauis alicuius perſonæ, vel dicti. 212. 2.
Confutationis figuræ, vt plus caloris habeat, adhibendæ ſunt Hypotypoſes, ſermocinationes, frequentes ſubiectiones, interrogationes, indignationes. 212.2. 213.1
Congeries verborum & ſententiarum. 543.2. Triplex vſus. 155. 1. ad amplificandum apta, definitio, vna eſt verborum conglobatio. 376.2. frequentationis genus eſt rerum congeries per contrariarum conflictionem. Collectio rerum & argumentorum. 377.1.2
Congeries exemplorum in perorationibus locum habet. Valet in narrationibus ad breuitatis ſtudium. 378.1
Congiarium liberalitas publica. 442.2
Coniugata valent ad perſuadendum, definitio, triplex vſus. 49.2. dicuntur propriè & à caſu. 50. 1. Ex ſubiecto ad adiunctum, ibid.

Loci regulæ & cautiones. 50. 2
Coniugata ad delectandum apta. 50. 2. cùm figuris illuſtrantur hyperbole, paronomaſia.
Coniugata ſuauitatem faciunt in poëſi. 50. 2. ad amplificationes conglobata adhibentur 51. 1
Conqueſtio in exordiis abruptis. 177. 1
Conſcientia bona. 259. 2. 267. 1. Mala ſemper timida. 294. 1
Conſcientiæ bonæ felicitas. 296. 2. Tranquillitas. 263. 1
Conſcientiæ vis in vtramque partem. 202. 2
Conſequentia deorſum valent ad amplificandum. 161. 1
Conſolationis artificium. 557. 2. à quibus capitibus exordium huius Orationis petatur. 558. 1.
Confirmatio à diuina prouidentia. 559. 1. ab honeſto, laude, gloria, ab vtili. 559. 1. à feliciori mortuorum ſtatu. 559. 2. à communi rerum conditione. 560. 1. ab eiuſdem fortunæ ſocietate, ibid. ab opinione ſapientum, ab illuſtribus eorum exemplis, à mortis bono & æternitatis luce. 560. 2
Conſtantis hominis deſcriptio. 569. 1
Conſultationis artificium. 538. 2
Conuerſio facit ad aurium delectationem. 368. 2
Coquorum lex inimica vitæ. 181. 1

C R

Crapulæ & ebrietatis effecta. 96. 1
Criſpis, Criſpa, Criſpilla mollitudinem ſonant & ſunt ſcortorum nomina. 118. 1
Criſpus Atheoienſis. 117
Crocodilus, callida eius interrogatio & hiſtoria. 116. 1
Chronographia ſiue temporis deſcriptio. 388. 2
Crucis Chriſti commendatio, eius prodigia & miracula. 485. 2
Crudelitatis effectus, & exempla. 550. 2. 155. 1
Cupidinis pictura. 118. 1. geminus eius arcus. 118. ibid.
Curioſitas damnoſa petitis. 23. 2
Cyro regnum per viſum in ſomnis vitem portenditur. 103. 1

D

Dauid. 10. millium victor animoſus à libidine victus. 435. 2

D E

Dedicationis artificium, vſus multiplex. 505. 2. Eius Ideæ. 506. 1. 2
Defenſionis artificium, quod exordium, quæ narratio 575. 2. 580. 1. 579. 2
Definitio Rhetorica, eſſentialis differentia nominis. 33. 1
Definitio fit per omnes cauſas, tùm perfecta, cùm quadruplici conſtat, per affirmationem & negationem. 33. 1. optimum Orationis inſtrumentum ad amplificandum & probandum, cùm dicitur quod non eſt, & ſubiicitur poſtea quod eſt. 33. 2. ab officio per negationem quod non ſit officium, amici, conſulis, Chriſtiani, vt quod ſit, proponatur. 34. 1
Definitio per congeriem complexione mixtam valet in laude. 34. 2
Definitio ab adiunctis deſcriptionis ſpecies. 35. 1
Definitionis vſus per verbalia maſculina, fœminina. ibid.
Definitio per res ſingulares, & verba. 36. 1. per contraria, qui modus eſt ad amplificandum aptiſſimus. 36. 2. per ſimilitudinem coniuncta tranſlatione 56. 2. ab effectis & comparatione. 57. 1
Definitionis regulæ & axiomata. 37. 1
Definitionis Rhetoricæ & Dialecticæ vſus & differentia. 37. 2
Definitio conglobata per omnes locos ad amplificandum apta. 156. per effecta, accidentia, qualitates. 156. 2. per ſimilia, per negationem in rebus ſublimibus. 157.
Definitio figura ſententiarum quid, quis vſus. 384. 2
Dehortationis artificium à turpi, contra ſenſus omnium, ab iniuſti, ab impoſſibili. 547. 1. ab incommodis, periculis, à patriæ recordatione. 547. 2
Dehortatio priuata publicâ vtilior, qui fieri debeat. 548. 2. habenda maximè ratio perſonarum in dehortatione. 548. 1. leniendæ exhortationis artificium. 549. 1
Deiectio figura quæ interpretem adhibet. 382. 1
Deliberatiuum genus, dignitas eius & præſtantia. 521. 1. tribus commendatur. ibid. eius nomina. 521. 1. materia. ibid. finis & officium. 523. 2 fons triplex inuentionis deliberatiui generis. 524. vtile, poſſibile, honeſtum 525. 1. vtile. 525. 2 poſſibile. 526. 1. circumſtantiæ debent adhiberi perſonarum 526. 1. rei ſeu negotij. 526. 2. loci commodioris. 527. 1. facultatum & auxiliorum, rationis finis. ibid. & negotij perficiendi, & opportunitatis temporis. 527. 2
Deliberatiui generis diſpoſitionis neceſſitas, partes Orationis tres, quando ſit adhibenda narratio & quomodo, 528. 1. Exordium aut nullum aut breue, quando adhibendum. A perſona ſumitur plerumque vel Oratoris, vel aduerſarij. 529. 1. Munera exordij quæ 529. 1. Diſſuaſionis longius eſt principium. 530. 1. contentio ſeu confirmatio, ibid. Exempla maximè ſunt huic generi accommodata 530. 2. fit per comparationem, non quod vtile, ſed quod vtilius ſit. 530. 2. confutatio deliberatiua. ibid. Exẽpla ſimilia & euentus ad refellendum. 531. 2
Deliberatiui generis amplificatio, fons duplex 531. 2. de re turpi nulla debet eſſe deliberatio. 538. 1. quâ prudentia res turpis, aut minus honeſta tractanda ſit. 532. 1
Deliberatiui generis peroratio. 532. 2. Deſiderij, Spei, Amoris motus habet. 533. 1
Democratia quid, eius finis. 242. 1
Demonſtratiuum genus, eius diſpoſitio, Elocutio, ſtylus floridus, & ad pompam verborum compoſitus. 473. 1. fit ſuauis verbis, factis, vetuſtis, tranſlatis, ſonantibus, lenibus. 471. 1. eius commendatio, materia, finis. 406. 1. Inuentio. 406. 2
Demonſtratiui generis figuræ Iſocola, Antitheta pariſa, homeoteleuta. 474. 1. Diſtributio cùm res, vel perſonas, aut negotia partimur, elegans cum redditione. 474. 2
Demonſtratiui generis argumenta plus ſuauitatis & ſplendoris, quàm caloris & vehementis impetus habere debet. 476. 1. Exordium germanum eſſe debet, ducitur à perſona magni cuiuſdam nominis, aut non infimæ virtutis, vel à loco. 477. 1. 2. Attentionem non requirit, nec inſinuationem, niſi de re præter opinionem ardua difficilique, ac peruagata. 478. 2. 479. 2. Generis demonſtratiui Narratio non ſit continua, ſed per partes, delectus rerum narran-

darum eſt habendus; tanta eſſe debet Narratio, quanta ſunt facta quæ laudem merentur. 479.1. ordo diſpoſitionis huius generis eſt vt gradus temporum ſeruentur, vel ætatis. 479.2 vel priuatarum rerum ad publicas aſcenſus. 479.2. facilia & expedita diſpoſitionis ratio per generum diſtributiones, aut virtutum; à minimis aſcenſus ad maiora. 480.1. vel à maioribus ad minora. ibid. Compenſatione vtendum. 480.2. per comparationem inſtituitur laudatio ab inſinuatione, ſi inſtituatur cum inferiore. 480.2
Demonſtratiui generis amplificationis fontes, ſi ſolus res geſſerit, ſi primus, ſi præcipuus inter omnes fuerit, ſi perfectum opus fecerit, non ſemel, ſed ſæpius. 481.1.2. Peroratio ſuaues motus admittit. ibid. Varius & multiplex perorandi modus à votis, à gratiarum actione. 481.2. ab excuſatione ſui & gratulatione, à pollicitatione officij, à materia quam ſuſcepit tractandam, à rei eiuſdem petitione. 482.1
Deprecatio, 176.2. vſus, definitio, ſpecies, valet ad timorem. 39[illegible].1. ad miſericordiam, ad placandam ſeueritatem, ad exhortationes, & admonitiones. 399.2. ornatè tractari debet per repetitionem, ſuſtentationem, congeriem præceptorum & rationum. 399.2
Deprecationis artificium, à perſona læſa vel lædentis confirmatio ſumitur. 591.1.2. multiplices eius rationes. 591.1.2
Deprecatio valet in exordiis abruptis. 176.2
Deſcriptio figura, vſus eius & definitio, multiplex ſpecies, Proſopographia vel Æthopœia. 387.1. ad conciliandum amorem, vel odium concitandum valet, characteres ſubiiciuntur ad mores. 387.2. ficta deſcriptio rei ſenſu, aut corpore carenti corpus affingit. ibid. Topographia 388.1. Chronographia. 388.2
Deſcriptio iuuenis formoſi, ſenis vigentis robore. 43.2. nobilis oſtentatoris ignari. 121.1. Adoleſcentis ſuperbientis. 46.2. languidi & mollis nepotis, & decoctoris. 77.2
Deſcriptio Equi ferocientis. 56.2. Morientis hominis. 80. Theodorici Regis ex adiunctis corporis & animi. 77.2 Regiæ domus per oppoſita. 170.1. Funambuli. 168.1. Conſtantis hominis, formicæ indefeſsè laborantis. 169.1. Exercitus ad pugnã ſe parantis Equi, latomiæ carceris Syracuſæ. 170.1.2. horti regij. 170.2
Deſiderium, eius natura. 260.2. definitio. ibid.
Deſiderij incentiua laudis & gloriæ commemoratio. 261.1. honeſtas, ipſa deſiderium nutriunt 261.2. difficultas & res aduerſæ affectum hunc acuunt. ibid.
Deſiderium reprimitur ſi vel haberi non poſſit, aut valde difficulter. 262.2. Cupiditas inexplebilis, damnum multiplex. propoſitis commodis quæ ex deſiderij cohibitione proueniunt, ceſſat deſiderium. 262.2
Deſiderij characteres, anxium, vigil & inſomne, loquens & querulum. 263.1. votorum prodigum; ſuſpirans, faſtidioſum. 263.2. mœrens, æſtuans, impatiens. 264.1. velox, impotens, vanum, audax & temerarium. 264.2
Deſperatio quid, eius vſus, naſcitur ex ſpei capitibus contrariis; nulla ſubſidia rei conſequendæ deſperationem faciunt. 286.2. difficultates, ardentius boni deſiderium, repetita calamitas ſpem excludit. 287.1
Deſperationis remedia, rei facilitas, Deique propitia voluntas ad opitulandum ſpem erigit. 287.2 Culpæ diminutio, in Deo fiducia. 287.1
Deſperationis characteres, diaboli gladius, mortis vel malorum finis præceps conſilium timoris ac periculorum contemptio, ſolitudo furoris conſcia. 288.1. Vultus mutatio, pallor, ardor, in deploratis rebus ſecuritas, ex neceſſitate virtutis victoria, nunquam ad deſperationem agendus hoſtis. 288.2. vindictæ ſumendæ cupiditas & repentinæ gaudium, frontis ſimulatio, ſed virtutis ſpecie, publica vltio. 289.1. Inexplebilis crudelitas, exprobratio grauior, fidelis & amicè mouentis contempta & fuga. 289.2. Negligens omnia, temporis & periculi præſentis licet expers. 290.1
Deus αὐτάρκης 116.1. vbique præſens, eius oculum fugit nemo. 205.1
Deus columna. 519.1
Dei poteſtas, fortitudo. 427.2
Dei oculus inſpector, intuetur omnia, bonis eſt auxilio. 458.1
Deus ſolus amandus. 244.1

D I

Dianæ ſimulacrum.
Dialogiſmus, definitio, vſus ſpecies eius ſermocinatio. 392.1. ad animorum motus ciendos, ad delectationem. 392.2
Dicta rei dubiæ certitudinem addunt. 96.1
Dirij Iuliani arrogantia. 471.2
Dilemma ratiocinatio in partes diuiſa, quarum vtraque ferit aduerſarium. 145.2. ad refutandum & vrgendum aptum inſtar Epiphonematis eſſe poteſt. ibid.
Dilemmatis diluendi duplex ratio. 143.1. eius ſpecies Crocodilus & mentiens propoſitio. 144.
Dilemmata narrationi deſeruiunt. 209.1
Dionyſius ſemper timidus. 294.1
Diſceſſionis à nobis, vel ab vrbe artificium. 509.1 509.2
Diſcordiarum tres fontes. 555.2
Diſiunctio verborum lumen ad emphaſim. 365.1
Diſpoſitio Orationis cum ordinata militum manu componitur, neceſſitas eius & pulchritudo. 173.1. eius definitio. 174.1. multiplex, naturalis & artificioſa. ibid.
Diſſimilium definitio, in ſimili diſſimilitudo. 61.1
Diſſimilium Canones. 62.2. Vſus. 63.1
Diſſimilium oppoſitio. 63.1. Notæ 63.2. 64.1
Diſſimilium ac diſſentaneorum conflictio mirè Orationem illuſtrant, & ad probationem conferunt. 163.2
Diſſuaſionis artificium, à turpi, inutili, non neceſſario periculoſo, Exordium. 536.2. Confirmatio. 537.1
Diſſuaſionis motus terror, odium, deſperatio, miſericordia. 535.1. 535.2
Diſtributio. 474.2. copiam amplificandi ſuppeditat. 382.2. frequens poetis, ſacris Oratoribus vtilis, cùm publica vitia inuehuntur, valet ad laudem. 383.1. ad venuſtatem & ornatum cùm in eo ſingula ſingulis reſpondent, adiunctam habet diuiſionem, ad docendum aptiſſima. 383.2. Congeminantur membra diſtributionis, ad probandum fit per temorionem, ornatior cùm paria membra paribus conferuntur, eſt partitio finita, quæ & ſubdiuiſio. 384.1

Diſtributio exordiis dignitatem affert. 184.2
Diuitum vita ſollicita, 417.1. laborioſa. 417.2. vſus cum virtute viam facit ad honores. 417.2. liberalitas ex diuitiis laudatur ſi ad virtutis ac- bitrium fiat. 417.2. 418.1
Diuitiæ cum ſcientia coniunctæ laudantur 418.1
Diuitiarum contemptus laudabilis, 417. virtutis ſpecimen egregium. 418.1. 418.2
Do
Docilitatis comparandæ ratio in exordiis. 195. 196.2
Doctoris creatio, ſiue inauguratio, vſus Orationis & artificium, ritus, liber porrigitur, quare, pileolus, annulus datur. 503.1. ſuggeſtus ſeu thronus, Zona aurea. 553.2
Doctoris officia. 503.1.2
Doctrina & eruditione clari plerumque innocentia vitæ, morumque probitate, & virtutibus ſunt inſignes. 433.1
Doloris motus in exordiis. 183.2
Doloris characteres, dolor flebilis, ſqualidus, languidus, ſolitarius. 277.1.2. Mutus, ſtupidus, querulus. 278.1.2. Inopinatus, diuturnus, mollis, priſtinæ felicitatis memor, mali præſagus. 279.1. Iratus, exſpes, vitæ pertæſus. 280.1
Dubitatio valet in defenſione & increpatione. 183.2
E
Ebrietas, eius damna. 199.2
Ebrietatis effecta, & incommoda. 90.1. 35.2
Educatio bona, neceſſitas & commendatio. Cura cuſtodiæ liberorum & inſtitutionis à propriis parentibus laudabilis. 415.1.2
Exempla parentum qui filios educarunt. 416.1
Educatio inter bonos & à bonis fieri debet. 416.1. Turpia ſunt ab oculis & auribus puerorum remouenda. 416.2. pietatem & ſcientiam ſunt edocendi: præceptor virtute ſapientiáque inſignis eligendus, qui præſit inſtitutioni. 416.1.2
Eff
Effecta cum cauſis commercium habent, eorum definitio, Canones & regulæ, vſus copioſus ad vituperationem, & laudem. 89.2
Effecta valent ad deſcriptiones & amplificationes. 89.2. ad motus grauiores ciendos idonea. 89.2. ad loqutionum varietatem. 90.2. Ex effectuum negatione cauſas negamus.
Effectus per cauſam intelligitur. 90.2
Egreſſio quem in Oratione locum habeat, quid, quomodo adhibenda. 207.1. ad doloris magnitudinem. 273.2
El
Eleemoſinæ commendatio. 445.2
Eloquentiæ candidato tria neceſſaria ſunt adiumenta, natura, ars & exercitatio. 4.1
Eloquentiæ commendatio ex effectis. 89.2
Eloquentiæ vis & maieſtas. 4.2
Eloquentiæ virtus cum Archimedis manu comparata. 5.2
Eloquentiæ cum cæteris facultatibus comparatio. 57.2. cum Muſica. 58.1
Eloquentiæ Epidicticæ commendatio, quid. 405.2
Eloquentiæ veſtis Eloqutio, quid. 357.2
Em
Emblema, definitio, ab Ænigmate differentia, hoc rerum, iſtud morum. 119.2
Emblematica inſignia variarum nationum. 119.1
Emblema ſolis & Boreæ contentio de ſpoliando veſtibus homine. 119.2
Emphaſis. 178.1
En
Enthimema compoſitum ex rationibus conglobatis colligit concluſionem vnam & contra. 142.1. ad probandum efficax. 26.1
Enthimema ſyllogiſmo frequentius apud Rhetores. 139.2. quid imperfectum. 139.2
Enumeratio partium per ſermocinationem. 511.2 496.2. 507.2. Valet ad amplificandum. 156.1 123.1. 158.1. ſæpè maiorem Orationis partem implet. 158.2
Ep
Epanalepſis verborum tropus, monet, delectat. 362.2
Epigraphæ ſymbolicæ in heroum monumentis. 114.2
Epiphonema ſeu acclamatio, vſus, definitio, fit per diſtributionem, admirationem. 397.2. Fit vt ſummam rei comprehendamus. 398.1. per ſententiam grauiorem, quâ ſuperiora velut obſignantur. 398.1. Epiphonemate claudenda exempla. 105.2
Epiplexis ſeu Increpatio frequens in exordiis abruptis. 177.2
Epitheta decus & ornamentum Orationi adferunt. 360.2
Epitaphia Egyptiorum. 116. Amoris. 117.2
Epitaphiorum & tumulorum variæ ſpecies. 118.2
Epizeuxis ad Orationis vehementiam, ad ſuauitatem & aurium delectationem. 360.2
Equi ferocientis & ſuperbientis, & domiti deſcriptio. 56.2. 170.2
Euclydis factum mulierem mentientis. 478.1
Euchariſtica Oratio. 498.2
Euentus. 565.2
Ex
Exclamatio, definitio, vſus, ſpecies. 396.2. In rebus grauioribus rei declarationem antecedit: Indignationem cier, Miſericordiam, Iracundiam. 396.2
Exclamatio ſeria, Ironicam feſtiuitatem ſeria temperat. 397.2
Exclamationis ſpecies, admiratio, ſtuporem facit. 397.2
Exclamatio ſuauis eſt, quæ poſt ſingulas ſententias ſubnectitur, vſus eſt poſt graue factum aliquod, in amplificatione, & Epilogis locum habet. 397.2
Exclamationis altera ſpecies Iudicium. 397.2. Valet in narrationibus ad odium inflammandum. 200.2. 252.1. 253.1. ad doloris magnitudinem. 273.2
Exercitatio, eius vtilitas, neceſſitas, adiumenta. 10.1. eiuſdem vſus dicendi Magiſter. 10.2
Exercitationis definitio, quot ſpecies. 10.2
Exercitatio frequens ad illuſtriora gradus. 144.1
Exercitationes corporis laudabiles, vt futuræ virtutis indicia. 429.2. maiorum curarum argumenta, venatio nobilitati conueniens. 429.2. idoneum iuſti prælij ſimulacrum. ibid.
Exercitatio campeſtris, & martis ludus. 431.2
Exercitationis commendatio, otij fuga, libidinum contemptus, vigor diſciplinæ militaris, nominis immortalitas, patriæ defenſio. 432.2
Eius neceſſitas & vſus. 431.2

Exercitus ad pugnam ſe parantis imago. 169.2
Exemplum duplex, verum, fictum, eius vſus. 104.2
Exempla figuris illuſtranda. 105.1
Exempla circumſtantiis & adiunctis veſtienda. 105. 2. à ſimili & diſſimili petuntur, quæ ſi coaceruata fuerint apta ſunt ad refutationem. 106.1
Exempla ſumuntur à contrario ad irridendum aduerſarium. 106. 1. per communicationem ad delectandum. ibid.
Exemplorum coaceruatio ad probationem. ibid. & 145.1
Exemplum fictum & factum. 107.1
Exemplum bonum ad virtutem incitamentum 420. 2
Exordium eius neceſſitas, 175.2. quid & quotuplex. 176.1. in abruptis ἐφόδοις. 176.2. Deprecatio, Epiplexis ſeu Imprecatio frequẽs. 177.1 Expoſtulatio, Conqueſtio. Quos motus admittat, ibid. Emphaſis, commiſeratio ex dolore. Motus lætitiæ repentinus cum exclamatione. 177.2
Exordium iuſtum & legitimum. Ab opinione & ſenſu auditorum. 178.1. ex cauſæ ſuſceptæ honeſtate, vel improbitate. 178. 2. A diuiſione. 179.1. ex abundanti. ibid. Ab adiunctis, quod valet in iudiciis & deliberationibus. 179.1. A quæſtione inſigni 179.2. A contrario valet in Oratione, quæ plurimum habet pompæ ac dignitatis. 180.1. A ſimilitudine. 180.2. A diſſimilitudine. 181.1. A conſuetudine. 181 2. ab hiſtoria, ib. ab Apophtegmate. ib. ab inaudito ſupplicio. 182.1. ab ænigmate, à iudicio. ib. ab exemplo & fabula. 182. 2. ab effato inſigni, valet in deliberatione & exhortatione. 182. 2 à fictione. 183 1. à notatione. ibid.
Exordij figuræ velut illius formæ. 183.2. dubitatio valet in defenſione & increpatione. 183 2 Hypotypoſis gignit opinionem ingenij. Occupatio ex animis iudicum euellit opiniones. 184.1. licentia, diſtributio dignitatem affert. Antitheſis in demonſtratiuo pompam habet. 184.2. Suſpenſio illuſtre facit exordium, acuit auditoris animum. 185.1. Apoſtrophe ſenſum facit acutiorem. 185.1
Exordij motus lenes. lætitiæ, doloris, ſpei, indignationis. 185.2. qui tamen leniendus eſt laude, vel excuſatione. 186.1
Exordia morata ſunt pietatis commendatione, charitatis in patriam ſignificatione, iuſtitiæ & æquitatis nomine. gratitudinis commemoratione. 186.1. Officij expreſſione, 186. 2. Pacis & concordiæ teſtificatione, liberalitatis & munificentiæ teſtimonio, Curæ & ſollicitudinis ſignificatione, humanitatis & amoris commẽdatione. 187 1. fortitudine, nobilitate. 187. 2
Exordij virtutes ſplendor, vitia. 193. 1. vulgare, commune, commutabile, longum, tranſlatum. 194 1. Contra præcepta, ſeparatum. 194. 2
Exordium ex abundanti locum habet in accuſationibus, & defenſionibus, quid. 194. 2. Ex temporale quomodo tractandum. ibid.
Exordij munera, duplex ratio attentionis. 195.1 conciliatur propoſitæ rei magnitudine, ſimulatione ignorantiæ, clara probationis pollicitatione, deprecatione.
Exordij munus aliud docilitas, breuitate promiſſa comparatur. 195. 2. diuiſione & expoſitione. 196. 1
Exordij munus tertium beneuolentia, quibus concilietur. 196.1.2.197.1.2.198.1
Exordium demonſtratiui generis liberum eſt, & ad aurium delicias elaboratum. 473.1
Exordium deliberatiui generis aut nullum aut breue. 529.1
Expolitio. 83.1.211.1.403.1.105.1.543.2
Expoſtulationis artificium, quod initium, quæ narratio, quæ confirmatio 585. 1. 2. 586. 1. 2. diſcrimen querelæ & querimoniæ. 585. 2. ferè motus omnes admittit Epilogus 585.1
Expoſtulationis variæ induſtriæ. 587. 2
Expoſtulationis priuatum genus nudam narrationem poſtulat, quæ ſit potius excuſatio, quàm accuſatio. 588. 2
Exprobrationis artificium, qui motus in ea ciendi. 589 1.2
Extiſpicina. 101.2. exta quando triſtia, quando læta. 101. 2

F

FAbulis quando & quomodo vtendum. 108.1
Famæ leuitas & inconſtantia. 135. 1. pericula ex fama leuiter recepta. 155. 2
Facta conſiliis potiora. 75. 2
Fames & eius deſcriptio. 475.2

Fe

Feciales ſacerdotes in bello. 522.2
Felicitas & fortunæ fauor in rebus tùm publicis, tùm priuatis, felicitas fortunæ conſtans & æquabilis. 421. 1
Felicitas tanquilla, & pacata eius poſſeſſio. 421. 1
Felicitas publica. 422.1. Modeſta. 422. 2. pietati aſcripta felicitas. ibid.
Felix infelicitas, aduerſa plus prodeſt, quàm proſpera. 423. 2

Fi

Fides hoſtibus promiſſa ſeruata, fidelis iuſtitia in creditis & promiſſis. 463.1. ſeruanda. 458 2
Figuræ verborum per additionem. 360. 2. per detractionem. 365.1. Intellectio, admiratio, diſiunctio. 365.2
Figuræ verborum per ſimilitudinem, ſimiliter cadens ſimiliter deſinens, compar. ibid.
Figuræ ſententiarum, illarum neceſſitas & præſtantia, definitio, diuiſio ſecundum tria Oratoris munera, ad docendum, delectandum, mouendum accommodata. 366. 1

Fo

Fontis amœnitas. 487. 1
Formæ definitio. triplex conſtituitur. 83. 1
Formæ eſſentialis definitio ad laudandum & vituperandum. 83. 1. accidentalis & artificialis, Canones. 83. 2
Formæ vſus ad deſcriptiones & amplificationes. 83. 2
Formicæ laborantis deſcriptio. 169. 1
Formulæ quædam auctoris laudandi. 180.2
Fortitudo commendatur, eius definitio, quadruplex laudis genus ex ea ducitur. 455.1. 455. 2. 428.2
Fortitudo audax in periculis prouocandis. 455. 2
Fortitudo conſtans & propoſiti retinens. 456. 1 patiens. 456. 2. glorioſa, moderata victoria. 457. 1. 2

Fortuna naturæ ſymbolum. 6.1
Fortunæ inconſtantia, variique caſus lætitiam reprimunt. 269.1
Fortunæ volubilis inconſtantia. 423.1
Fortunatorum Principum felix conditio. 422.2
Franciſci I. ſpectatiſſima fides Carolo V. ſeruata. 463.2
Francorum indoles qualis. 283.2

F v

Fugâ peccatum & libido ſanatur. 249.2
Fulmen honoris diuini ſymbolum. 519.1
Fumus in victimis quod omen. 102.1
Funambuli deſcriptio. 390.1.168.1.503.1
Funebris Orationis artificium & vſus. 510.1. partes & finis Orationis. 513.2

G

GAllia Religionis anchora per definitionem conglobatam. 386.1. Pontificum ara & perfugium, propugnaculum. 459.1.2
Gallia bellicoſa gens. 487.2
Galliæ fœcundæ matris commendatio, deſcriptio. 408.1
Galliæ ſtemmata. 505.1
Gallorum mores. 74.1
Gallorum & Liliorum parallelum. 487.1.2
Gaudium, eius effectus, & characteres. 270.1 270.2.271.1.2

G e

Genethliacæ Orationis partes, & artificium. 488.1.2.489.1.2
Genus, eius definitio, dignitas 51.1. Inſectatur & carpit. 52.1. docet, refutat ibid. Canones & regulæ generis vniuerſi. Vſus multiplex. 55.1 valet ad docendum: in exordiis genus, vel ſpecies adhibetur. 53.2. per negationem. 53.2
Generis partitio, ad vrgendum aptum. 53.2
Germanorum indoles & natura quæ. 224.1

G l

Gladius Pauſaniæ, in cuius manubrio inciſa quadriga. 99.2
Gloria. 37.2
Gloriæ commendatio, virtutis præmium ampliſſimum. 418.2

G r

Gradatio quatuor eius ſpecies, & definitio, vſus. 363.1. rarò adhibenda niſi res ſucceſſionem habeat: ars prudenter in ea diſſimulanda 364.1
Gratiarum actio, vſus & artificium, partes illius Orationis. 498.2.499.1.2
Gratia in deliberatiuo genere, & demonſtratiuo neceſſariò cienda. 345.2. duo ſignificat ibid.
Gratia conciliatur, accipientis indigentiâ, quò maior eſt inopia, eò maior eſſe ſolet gratia: ipſa rei vigentis conditione. 346.1. Temporis conditione & opportunitate, dantis perſonâ. 346.2. Modo quo confertur gratia, loco. 347.1. ſiue propter quem gratia confertur:
Gratia remouetur, ſi dicatur propter vtilitatem propriam facta, & fortuitò, ſi pernicioſa, ſi vilis, & abiecta, ſi eadem inimicis data. 347.2
Gratitudo virtutum mater. 43.1
Gratulationis artificium, partes Orationis & vſus. 496.1. Obliqua gratulandi ratio. 496.2
Gryphus per ſigna naturalia, eius definitio. 115 115.2
Gula libidinis & morborum fœcunda mater. 90.1

H

HÆreſis, hæreticus qualis. 57.1.36.1
Hæreſis definitio per omnes cauſas, euſdem effectus & deſcriptio. 157.1
Hæreticorum & falſitatis præcones cum doctoribus veritatis per Antitheſim componuntur. 168.2
Hæreticorum in Catholicos inhumanitas per Hypotypoſim expreſſa. 542.1.41.2.3.1.
Haruſpicum reſponſa quî differant ab auguribus & auſpiciis. 101.1

H e

Henrici Magni acutè dicta. 351.2
Henrico Bauariæ Duci literarum elementa fuerunt ad ſalutem POST SEX. 119.2
Heliodori Britanni pietas ſingularis, & amor in fratrem Archigallum. 461.2
Hercules heroûm fortiſſimus ab Omphale, & voluptatibus victus ſoperatoſque. 455.2
Hiſpanorum mores. 74.2. eorundem indoles & natura. 224.1
Hiſtoriæ commendatio, Principi vtilis & ſummè neceſſaria. 411.2

H o

Homo ex luto lacrymis macerato fictus à Prometheo. 271.1
Hominis infirmitas. 560.1. dignitas ex corporis fabrica. 87.1
Hominis ad peccandum facilis propenſio. 158.1
Homonima. 47.2
Honor virtutis præmium. 418.2
Honoris commendatio, eius effectus. 419.1. duplex genus. 418.2. alterum in gloria & nominis commendatione, alterum in dignitatibus poſitum. ibid.
Honoris laus petitur à perſona laudantis, aut dignitatem conferentis in dignos. 419.1. à meritis quibus conceditur dignitas. 419.2. Non ſollicita dignitatis & ambitionis cupiditas. 419.2. Humilis & modeſta ſublimitas. ibid. Non inſolens ob honores acceptos: morum blanda ſuauitas in honoribus. 420.1
Horologij commendatio ex forma & materia. 84.1
Hortationis artificium, quibus à ſuaſione differat, eius epilogus. 539.2. Exordium quale. Confirmatio à quibus capitibus, & rationibus exhortatio perficiatur, à laude naturæ blandimento. 140.1. à ſpe, ab amore. 541.1. à commiſeratione. 542.2. à metu periculorum, ab æmulatione. 542.2. ab expectatione concitantur animi. 543.1. ab exemplis. 543.2. ab obſecratione. 544.1 ab indignatione, votis, deſideriis, à neceſſitate. 545.1. ab honeſto & fugâ dedecoris. 455.2. ab vtili & poſſibili. ibid.
Humanitas in Principe laudabilis & amabilis. 420.1

H y

Hyeroglifica notæ ignorabiles. 110.2. variæ definitiones earum. ibid.
Hyeroglyphorum per imitationem, ſeu ſimilitudinem. 110.2. per tropos & analogiam. 111.1
Hyeroglyphorum ænigmatica ſpecies quæ ex immutatiuæ & topicæ mutua permiſtione coaleſcit. 111.2
Hyperbole vſus eius ac definitio. Species eius duplex, vna ad augendum, altera ad minuendum, valet ad amplificandum. 395.2. ad rem extenuan-

extenuandam vel ſimpliciter, aut comparatè. 396. 1. ad iocum & facetias, inopinata feſtiuitate ferit animos. 396. 2
Hypotheſis ad Theſim aſcenſus in genere. 52. 1
Hypotypoſis vſus & definitio, quæ per dialogiſmum fit pulchrior. 389. 1. dominatur in affectibus ſiti potiſſimum ex conglubatis affectibus & adiunctis. 389. 2
Hypotypoſis ſeu deſcriptio auari. 389. 1. Commeſſationis. ibid. Valet cum in eodem loco diutius commorandum eſt. 390. 1
Hypotypoſis miniſtelli factionis hæreticæ. 390. 1 fortiſſimi ducis. 168. 1. Vrbis obſidione cinctæ, conuiuij ſordidi. 168. 1. apta ad triſtitiam & dolorem ciendum. 271. 2. ab illa commendatio & deſcriptio. 407. 2
Hypotypoſis ſeu deſcriptio aut demonſtratio. 168. 1. valet ad amplificandũ, duplex rerum & perſonarũ ad odium concitandum. 251. 2. 353. 1 ad lætitiæ ſenſum exprimendum. 266. 2. 267. 1
Hypotypoſis cum fictione opinionem ingenij gignit, & valet in exordiis. 183. 2

I

Idolopœia. 391. 2
Ignis victimarius. ſus. 1

I st

Imago morientis hominis. 80. 1
Imitationis adiumenta, vis ac neceſſitas. 6. 1. 2
Imitationis præcepta, modus imitationis faciendus. 7. 1
Imitari Ciceronem vnum debet Orator. 7. 2. quæ ſint imitanda à ſimili Pictoris & Oratoris 8. 1
Imitandi ratio multiplex, ibid.
Imitationis cautiones. 8. 2
Imitatio & ſimilitudo virtutum paternarum in filiis laudabilis. 409. 2
Importuni pictura. 340. 1
Imprecatio eius definitio, vſus, adhibetur cum graui indignatione, ſceleratis malum imprecamur. nobis verò ſi fidem fallamus. 401. 1
Imprecatio cum Indignatione ad odium ciendum apta. 257. 2

I N

Inaugurationis artificium, partes Orationis & vſus. 500 2. eius ritus. 501. 2
Inauguratio doctoris, ritus eius & vſus. 502. 2. 503. 1. 2
Inciſum pars membri. 15. 1. Cum inciſa ſunt contra poſita valent ad increpandum. 83. 1
Incitationis artificium, & vſus. 555. 2. 556. 1
Incrementum duplex rerum & verborum ad graues amplificationes. 164. 1
Indignatio quid, quãdo, quomodo cienda. 326. 2
Indignationem mouent vitæ prioris ſordes ac vilitas. 327. 1
Indignationem prodigalitas ambitioſa partis, rerum ſecundarum inſolentia. 327. 2. Contentio de dignitate habita cum ſuperiore. 328. 1
Indignatio augetur ſi fortuna melior iudicetur meritis perſonæ, quæ dignis debebatur. 318. 2
Indignationem mouent bona non virtute parta, vitia quæ infamiam habent adiunctam. 329. 1
Indignatio mitigatur. Eius commendatione qui bona vel honores conſequutus eſt virtutibus eius recenſitis. 339. 2
Indignationis characteres iidem qui iræ, de alienis virtutibus iudicia, furor & deſperatio, obtrectatio leuis & inconſiderata, exprobratio contiona. ibid.
Indignationis motus in exordiis qualis. 185. 1
Indignationis motus ſunt iræ. 227. 1. Inuidiæ. ib.
Indoles & natura Italorum. 224. 2. 53. 1
Inductio, quid, variæ eius ſpecies, diſtributio per Iſocola. 144. 1. valet ad amplificandũ & ornandum, fit per aculeatas interrogationes. 144. 2. Antitheſis ornatus. ibid. per congeriem interrogatione vibratam. ibid.
Infelicitas opportuna ad gloriam via. 413. 2
Infelicitas felix, aduerſa plus prodeſt, quàm proſpera. 423. 1
Ingenij dotes, vis, iudiciique maturitas Oratori neceſſaria. 4. 1
Innocens ſit, qui alios reprehendit. 511. 1
Inſinuatio quid, quomodo, in quo genere cauſæ ſit adhibenda. 190 1. 191. 1. 191. 2
Inſinuationis præcepta, à meritis auditorum in nos. 193. 1. à re aliena & tempore 192. 2
Inſtitutio puerilis. 363. 1.
Intellectio tropus. 365. 1
Intemperantia cibi potuſque damnatur. 441. 2. 442. 1
Interpretatio duplex ſermonis & verbi, quid. 374. 1. duas habet partes quarum altera in deterius, altera in melius interpretatur. 374. 2. particulæ quibus conficitur.
Interpretationis vſus per definitiones conglobatas. 375. 1
Interpretatio mentis quæ multas rationes colligit. 375. 2
Interrogatio valet in vituperatione & laudatione, votis, deſideriis & aliis. Hâc aduerſario reſpondemus, ſpecies eius variæ vexatio. 403. 1 ad inſtandum, vt eundum acrius capta. Ad occupandum quod proponi poſſet per dubitationem, ſubmiſſio. 404. 1
Interrogatio valet ad iocum & deriſionem, fit, per ſubiectionem interrogatio, per ſponſionem cum mulctam nobis imponimus, Interrogatione mouemus & terremus aduerſarium, per eam admirationi iunctam vis additur orationi. 404. 2. valet in confutationibus. 113. 1
Inuectiua & increpatio grauior. 159. 1. quos motus admittat. 177. 1
Inuectiuæ artificium, quibus induſtriis perficiatur. 581. 1. 2
Inuectiua in ſuperſtitioſum. 581. 2. In ſegnem & ſalutis contemptorem. 582. 1. In ſeditioſum ciuem. 582. 2. In diuina munia detrectatorem. 9 2
Inuocationis definitio. 31. 2
Inuidia, quid, inter pares, aut prope pares, in genere iudiciali locum habet. 331. 1. maleparta, & non meritis data concitant inuidiam. 331. 1. elatæ mentis in honoribus aut diuitiis inſolentia. 331. 2. honor datus præter meritum, ac præreptus. 332. 1. vita otioſa & ambitioſa. ſtudiorum eorumdem æmulatio. 332. 2
Inuidia ſedatur contrariis capitibus, meritis ſcilicet in Remp. charitate in omnes. 333. 1
Inuidia tollitur cum aliorũ cõmodis inſeruitur, honor partus laboribus, virtuti debitus. 333. 2
Inuidiæ characteres, virtuti contraria, magnitudini animi aduerſa, eius damna. 334. 1. Domeſticum ſupplicium. 334. 2. Effectus inuidiæ pernicioſi, 334. 2. Deſcriptio. 334. 2
Inuidia tinea & animi tormentum, Carnifex tortorque domeſticus, Vipera exedens animum. 335. 1. Crocodilus ex gaudio lacrymans. Virtutis inimica. 335. 2

Inuidia alienæ felicitatis inimica.336.2. Cædis & odiorum parens.
Inuidiæ motus. 87.2

Io

Iocus in Oratione nonnunquam adhibendus, quatenus. 349.1
Ioci multiplices vtilitates, quotuplex iocandi genus.349.2. Inimica verecundiæ ridendi ratio fugienda. ibid. Oratoris & ſcurræ diſcrimen.350.1. quid in locis & riſu vitandum.350.1
Iocandi ars difficilis & periculoſa. ibid.
Ioci & riſus & facetiæ permittuntur Oratori, ſcilicet vrbanitas. 352.2. Ruſticitas, venuſtum, ſalſum. 353.1
Ioci ſerij triplex genus, honorificum, contumelioſum, medium. 353.1
Iocus in re, verbo, vtroque. 353.2
Iocus & Cauillatio in fabula & hiſtoria. 354.1
Iocus ex imitatione & inuerſione. 354.2. Irriſio in locis ficta ſtultitia, expectatio. 354.2. Deprauatio, ſuſpicio. 355.1
Ioci in re & in verbo ſimul ambiguum, paronomaſia, collatio, abiectio, ſimilitudo, cauſa. 355.2
Ioſeph pudoris Rex. 452.2

Ir

Ira quid, in appetitu reſidet. 305.1. diſcrimen iram inter & iracundiam, & odium. 305.1
Ira rationi obſequens, & moderata eos fortitudinis, & adminiſtra virtutum, affectuûm vitioſorum medicina, telum naturæ, præſidium innocentiæ. 305.2
Ira incenditur opinione contemptus & iniuriæ. 305.2. hoſtis in rebus noſtris aduerſis gaudio: perſonæ contemptæ dignitate. 306.1. leui de cauſa contemptu, artis in qua quis excellit contemptione. 306.2. amicorum deſpicientiâ, Perſonæ contemnentis abiecta conditione, maledictis, ac contumeliis. 307.1. Oppoſitione cum fraudibus & mendaciis, Ingrati animi vitio. 307.2. Officij negatione, & obtrectatione vel audita, vel probata, amplificatione iniuriarum. 308.1
Ira reſtinguitur verbis amorem ſpirantibus, perſonæ conditione, puero, muliere, pontifice, innocentiâ, mollitudine, veneratione, mollitur ira. 308.2
Iram frangit iniuria prius illata, animi demiſſio, inimicorum incommoda, temporis opportunitas. 309.1. defectus proprius. 309.2
Iræ remedium mora, damna, fortis animi commendatio extinguit iræ incendium. 310.1. perſonæ lædentis conditio, matura reſiſtentia, iræ fœditas propoſita. 310.2. Iræ ferocientis effecta. 311.1. culpæ cognitio non percontemptum admiſſæ. 311.2. Irati hominis deſcriptiones. 311.1.2.312.1
Iræ characteres & effectus, rationis perturbatio. 311.1. vultus deformitas, ardor oculorum. 311.2 perturbatæ mentis impotentia, vlciſcendi cupiditas, ficta pax & ſimulata facilitas. 312.2. Deſperatio vltionis, Imprecatio & contumeliæ, grauior indignatio. 313.1. Terror & minæ, vltionis gaudium & ſolatium, contemptio ac deſpicientia. 313.2
Iræ loquacitas ſiue contemptum amplificet, ſiue commendet ſe pluribus, ſiue indignetur & incuſet, ſeu doleat ſpem vltionis ademptam. 314.1.2. Iræ indomitæ mala. 456.2.457.1
Iraſcibilis νέμεσις dicitur. 118.
Iram frangere Ingentis & patientis eſt animi. ib.
Ira cum feris compoſita. 386.2
Ironia variæ eius ſpecies. 356.1
Irriſio in iocis ficta ſtultitia. 354.2
Italorum mores. 74.2

Iv

Iudicialis generis dignitas & præſtantia. 563.2. eius Inuentio. 565.2. Circumſtantiæ ſeu factorum, loci expendendi, natura, mores, parentes, gens. 566.1.2. Criminis natura, loci opportunitas, 567.1. Inſtromenta, finis & vtilitas. 567.2
Iudicialis generis diſpoſitio. 570.1. Exordium quale. 170.1.2. partes eius & materia. ib. Narrationis eiuſdem ratio, & virtutes. 571.2. Narratio duplex, altera ſummas rerum, altera ſingula colligit. 572.1. Confirmatio qualis, quibus argumentis, quo ordine fiat. 572.1. Peroratio quos motus admittat. 572.2
Iudicis boni partes & officium. 469.1. Iudices iniuſti. 504.1
Iulianus Apoſtata prodigio admonitus. 392.1. eius emblema. 120.1
Ius gentium & ciuile. 121.1. Ius ſine clementia, crux. 464.1
Ioſiurandum affirmatio religioſa. 131.1
Iuſiurandi formula & religio ante Iouis effigiem ὅρκιος. ibid.
Iuſiurandum ad ὅρκιος Bitiniæ flumen. 131.2. Mores perſonæ iurantis examinandi. ibid.
Iuriſiurandi quadripartita diuiſio. 131.1. periuro & mendaci eadem pœna conſtituitur. 131.2
Iuſiurandum eius non admittitur, qui peierare facilè didicit. ibid. bonitate cauſæ fretus ad Iudices prouocat, iuſiurandum tenuit. 132.1
Iuſiurandum probus detrectat, improbus nunquam. 132.2
Iuſtitiæ commendatio. 21.1. neceſſitas. 457.2. Dei cultum & obſeruantiam ſibi aliiſque imperare, & amorem quærere, fauorem & auxilium implorare, vni Deo accepta referre omnia 458. Deo ſupremos honores habere, non furari. 458.2
Iuſtitiæ laus & effectus. 468.1
Iuſtitiæ purpura, thronus, ſolium, iuſtitiæ præſidum officia. 504.2
Iuuenum indoles. 75.1
Iuuenilis ætatis mores. 224.2.225.1

LA

Lacrymæ linguæ cordis & amoris. 233.1
Lacrymæ proſunt ſi ad ſordes animi eluendas fundantur vbertim, non ob alia. 275.1
Lætitia motus animi, ſeu ſenſus boni præſentis, commutatio malæ fortunæ lætitiam facit. 265.1
Lætitia maior ex magna moleſtia. 265.2
Lætitiam auget comparatio propriæ fortunæ cum aliena. 265.2
Lætitiam parit inſperatum bonum. 266.1. nouitas & inſolentia rei. 266.2
Lætitiam exprimunt pompæ celebritas, & amœnitas locorum. 267.1
Lætitia vera fluit è ſola virtute. 267.2
Lætitiæ & gaudij deſcriptio 268.2. Excitat animum & ipſe oblectat. ibid.
Lætitiam facit calamitas improborum. 268.1
Lætitia nimia moderanda, quæ ad ſuperbam inſolentiam animum efferre conſueuit. 268.1
Lætitiam remittit rerum, ob quas lætamur, vanitas & turpitudo. 268.2. Fortunæ variantis caſus, inane gaudium emendat. 269.1. vbique

voluptati & lætitiæ mœror & triſtitia adhæret, vt roſis ſpinæ. 269.1
Lætitia timore coërcetur. 269.2
Lætitiæ effectus in corpore lacrymas elicit, deliquium. Mors ex nimia lætitia & gaudio, venuſtas oris & vultus gratia. 270.1
Lætitia feſtos dies & conuiuia excitat. ibid.
Lætitia in animo reſoluit & abigit curas, timorem, doloris ſenſum 270.2. fucum adimit & ſimulationem, non ſpem, quam erigit. 270.2 ex gaudio naſcitur amor, plauſus & feſtæ congratulationes. 271.1.2. Deſiderium acuit, præteriti mali recordatio gignit lætitiam, & ad vota pro diuturna fruitione aſcendit. 271.2. Epithalamium & genethliacus lætitiæ maioris ſenſus excitat. 272.1
Lætitiæ motus in exordiis. 185.1

L A

Lamentationis artificium. 497.1
Laudatiui generis commendatio, materia, finis, inuentio. 405.2.406.1
Laus à patria 407.2. à ſimilitudine filiorum, qui paternã virtutem imitantur, ac referunt. 409.1
Laus & encomium pueri, ex quibus capitibus. 482.1. conſiderantur in eo, quæ ante ortum, quæ in ortu, à moribus, diſciplinis liberalibus, à præcore prudentia & virtute matura, à pudore, morum innocentia, parentum obſeruantia. 483.2
Laus & commendatio adoleſcentis, eius artificium, à quibus capitibus. 483.2
Laus Regis & Principis in vniuerſum, eius artificium. 484.2
Laus Principis fœminæ. 485.2
Laus rerum inanimatarum, crucis. 485.2. eius effectus. ibid.
Laus fontis. 487.1. Regionum & vrbium. 487.2
Laus gentis aut Nationis qualis. ibid.
Laus virtutis merces. 540.1
in Laudationibus modus adhibendus, honeſtæ laudis materia eligenda. 476.2

L E

Lectio frequens & attenta Oratori neceſſaria. 22.1
Lectio doctrinæ munus operatur. 21.1
Lectionis monita, ſit conſtans & aſſidua. ibid.
Lectio Orationis pabulum, theſaurus ſapientûm. ib. Modus in legendo ſeruandus, coërcenda legendi nimia cupiditas. 23.2. legendus optimus quiſque. 23.2
Lectio attenta & moroſa, non deproperata, non cruda. 23.2. prudens & accurata. 24.1. non vaga, quæ plus laboris habet, quàm fructus & vtilitatis. ibid. Ordinata.
Legendus auctor à capite ad calcem, non curſim. 24.1. non perfunctoriè, ſed meditatè, conſtanter. 24.1
Lectio librorum turpium per comparationes expreſſa. 386.2
Lectione libri hæretici Catholicus, factus hæreticus. 202.1
Leopardi matreæ beſtiæ Epitaphium ænigmaticum. 118.1
Lex, eius definitio. 122.1.122.2. Dei donum, neceſſitas, quomodo ſit vrgenda. 121.212.
Legis de homicidiis contra Milonem praxis & Idea. 122.
Lenitudo deſcribitur. 318.1
Lex non facilè immutanda. ibid.
Legum oppoſitio, legis interpretatio. 123.1
Legiſlatoris mens expendenda. ibid.

L I

Liber doctoris in creatione. 505.1
Librorum malorum lectio pernicioſa, & periculoſa. 202.1.386.2
Librorum delectus. 14.2
Liberalitatis cõmendatio, Principis virtus. 441.2
Liberalitas publica Congiarium. 443.1. Varij liberalitatis nummi. 443.1. Annonæ cura & prouidentia liberalitatis nota. 443.2
Liberalitas in vectigalibus remittendis, aut minuendis, de quibus antiqua numiſmata 444.1
In conferendis Magiſtratibus. 444.2
Liberalitatis laus petitur ab ædificiis publicis. ibid. In quos ſit exercenda liberalitas. 445.1 bonis dandum & afflictis pauperibus. 445.2 bene meritis, non merentibus. 446.1 externis & remotiſſimis populis, non poſtulantibus.
Liberalitas in puerorum inſtitutione procuranda. 446.2. Quantum largiri conueniat: largitatis duo genera: Principes à miſericordia & charitate, liberalitateque laudati. 447.2
Liberalis ex ſuo, non ex alieno, dare debet. 448.1 hilariter & iucundè dandum promptè & celeriter. 448.2. liberè non coactè, vltro & gratuitò. ibid.
Liberalitatis finis ſit honeſtatis amor, non flagitij, aut dedecoris fugâ. 449.2
Liberalitas gratuita non quæſtus, aut lucri gratiâ, non captandæ opinionis causâ. 450.1
Liberalium artium diſciplinæ Principi neceſſariæ. 411.1
Licentia valet in exordiis. 184.2 definitio, vſus ad remittendam facti inuidiam, ad comminandum, ad oſtendendam fiduciam, ad inſultandum aduerſario 401.2. ad obiurgandum, commonendum, ad aſſentationem 402.1
Liliorum cum Francis comparatio, vtrorumque laus. 487.1
Lilia Galliæ ſtemmata. 505.1
Liuor, 34.1. eius deſcriptio. 35.1

L O

Loci Rhethorices extrinſeci, definitio probationes arte carentes. 97.1. eorumdem diuiſio in diuinum & humanum teſtimonium. 97.2
Locorum Rhetoricæ theſaurus inexhauſtus. 31.1 definitio vſus, diuiſio, intrinſeci, aſſumpti, vtrorumque praxis: inſitorum numerus, delectus 32.1. eorum familiaris vſus. 135.1
Logogryphus multiplex, in primis, mediis, vltimis ſyllabis, per detractionem. 114.1.115.1 in ſyllabis ambigua, Dominus. 115.2

L V

Lucerna Theodoſij αὐτόματος. 82.2
S. Ludouicus hæreſim debellat. 167.1
Ludouicus Iuſtus. 39.1.2
Ludouici XI. acuta reſponſio. 351.2
Ludouici XIII. Pietas. 474.2
Luſtricæ Orationis artificium, ad nominis impoſitionem. 493.1.2. Eiuſdem partes. ibid.

M A

Machabæorum conſtantia. 158.1
Magnitudo animi & celſitas quid. 454.2.
Magna ſemper præſtare videtur, qui gloriam bonamque famam ſectatur. 455.1. Hanc ſapientes in actibus ſuis ſpectarunt. ibid.
Malum duplex priuatum, publicum. 279.2

Manſuetudo, quid. 314. 2. Conciliatur morâ, contemptus ſuſpicione depoſitâ, criminis ingenua confeſſione, & libera, 315. 1. humilitate & animi demiſſione, beneficiorum commemoratione. 315. 2. Amoris blanda ſignificatione, caſu alterius & grauiori pœna, quam ſubiit, virtutis commendatione. 316. 1. Metu grauiore, deprecatione. 316. 2. Exemplo virtutis eiuſdem in duce, quam ipſe imperat, animi de ſe triumphantis magnitudine. 317. 1. Leni ſeueritate & miſericordi. 317. 2

Manſuetudo deſcribitur vultus moderatione & modeſtiâ. 318. 1

Manſuetudinis characteres & notæ. ibid.

Mater filium lactare cur debeat. 416. 1

Martis poculum in expeditione militari ferri ſolitum. 428. 1

M a

Meditationis vſus & munita. 26. 1

Membrum pars periodi. 12. 2

Membratim dicere, valet ad refellendum, inuehendum, narrandum. 13. 1

Membra miſcentur cum inciſis. ibid.

Memoriæ definitio conglobata. 29. 1

Memoriæ facultas. 4. 1

Memoriæ præcepta, eius mors vinum & libido. 30. 1

Mens, eius excellentia per definitionem conglobatam expreſſa. 141. 2

Mercurij virga Eloquentiæ ſymbolum. 348. 1

Mercurius artis imago. 6. 1

Metaphora ſeu tranſlatio multiplex. 359. 1

Metonimia quatuor modis efficitur. 357. 2

Metus & miſericordiæ motus. 227. 1

Metus honeſtatis cuſtos, grauior ex impendendentis mali opinione perturbatio. 290. 2

Metus concitandi induſtriæ, noſſe quid ſit, quo quis ducitur, periculorum denunciatione. 290. 2. 281

Metum excitat periculi vicinitas & magnitudo, rerum nobis cariſſimarum iactura 191. 1

Metum iniiciunt malorum impendentium ſigna ac portenta. 299. 2

Metuitur nocendi poteſtas, 292. 1. virtus & probitas affecta contumeliis. 292. 1. præceps furor viribus elatus. 292. 2. accepta iniuria. 293. 1 Illata, ibid.

Metum iniicit æmulatio & honoris contentio, conſcius & particeps ſceleris. 293. 2. tranquilla diſſimulatio, & improbitas. 294. 1

Metus & timoris vis & effecta. 294. 1. Mali præteriti recordatio, & experientia metum ciet. præcox & anticipata miſeria. 294. 2

Metus ſedatur non admittendo timorem, nec miſeriam ante tempus. 295. 2

Metus & timoris remedium cupiditatis finis. 296. 1. Memoria futurorum malorum timoris tormentum. 296. promiſſa conſtantis fortunæ melioris euentus. 296. præmeditatio mali futuri, Opis & auxilij diuini promiſſio, bona conſcientia metum excutiunt animo. 296. 2

Metus tortor & ſatelles mentis. 297. 1

Metus characteres & notæ, pallor, horror, ſudor, genuum cadentium fracta debilitas, ſomnus inquietus & vigiliæ. 297. 2. ſolitudo diſcrucians, ſollicita ſuſpicio. ſparſus rumor. 298. 1. fuga præceps, præſagitio, diffidentia mali expectati. 298. 2. Audacia, vocis intercluſio, hæſitatio linguæ preces & vota. 299. 1. Solitudo; Titubatio, querelæ frequentes. 299. 2

M i

Mimica dicacitas. 351. 1

Miniſtrorum Dei munus & officia. 361. 1

Miſericordia cum ieiunio. 386. 2

Miſericordiæ quis motus. 87. 2. eius concitandæ induſtriæ, florentis fortunæ in deteriorem mutatio, 318. 2. Senectus calamitoſa. 319. 1. Mors propinquorum & orbitas miſera. 219. 2. Corporum vexationes & morbi. 310. 1. Rerum inopia. 311. 1. ſuorum exilium & abſentia, variæ circumſtantiæ, perſona innocens calamitoſa, ætas tenera, 321. 2. locus & tempus luctum augent, cauſa calamitatis finis, repentinus caſus. 322. 1

Miſericordiam mouet modus calamitatis. 322. 2. petitionis modeſtia, comparatio ærumnarum cum aliis, deprecatio lugubris. 323. 1. Sermocinatio luctu pleniſſima. 313. 2. Indicia rerum miſerabilium, & imago quædam mortui. 314. 2

Miſericordia euertitur ſceleribus & probitate propoſita. 325. 2

Miſericordiæ characteres & notæ, tota lugubris & amens dolore. 315. 2. Querula, deliquium, habitus ſqualore obſitus, alieni doloris & infortunij particeps. 326. 1

Mo

Modeſtiæ commendatio, Dei donum pulcherrimum. 470. 1

Modeſtia Chriſtiani hominis argumentum. ib. Viro principi neceſſaria, conciliat auctoritatem. 470. 1

Modeſtia contemnit honores & fugit, aut non ob acceptos inſoleſcit. 470. ſeruata moderatio laudabilis. 471. 1. meritos tantum admitteſe glorioſum. 471. 2

Modeſtiæ nota in Principe legibus ſubeſſe. 471. 2. diuinis Pium. 472. 1

Modeſtus meritos honores vix admittit, tantùm vt obſequatur. 472. 1. humaniter omnes excipit, honoribus non mutatur niſi in melius. ibid.

Modeſtus demiſsè & humiliter ſe gerit. 472. 2

Mollis & otio diffluentis deſcriptio. 55. 1

Monarchia quid, eius finis. 224. 2

Mordacitas exprobratio directa ad contumeliam. 252. 1

Mores regionum & ſtatus Rerump. noſſe debet is qui mouere deſiderat alios. 224. 2. 225. 2

Mores ætatis cuiuſque noſcendi. 225. 1

Morum turpitudo in adoleſcentibus pernicioſa. 386. 1

Morientis hominis imago. 80. 1

Mortis & amoris comparatio. 60. 1

Mors mulier mala. 35. 1. eius imago, durities. 512. 1 pretium vitæ. 571. 1

Mors vbique, prodigia, quædam. 512. 2. Mortis codex aureus. 512. 2

Motus lenis duplex, vnus in perſonæ dictis prudenter, moribus, factis, inſtitutis, dignitate. 348. 1

Motuum neceſſitas & commendatio. 220. Ad motus, fortunæ, educationis, temporis, valetudinis, conditionis affectus cuiuſlibet contemplatio & cognitio. 225. 2. Temporis & rerum inclinationes ſpectandæ. 225. 2

M v

Mulier impudica. 67. 1. Compta. 471. 2

Mulieris bonæ & malæ mores. 74. 2

Munificentiæ commendatio & definitio, vſus, tria ſumptuum genera laudem merentur, ſacra quæ ſplendorem longè maiorem requirunt, quia Deum, religionemq́ue reſpiciunt. 491. 1. publica quæ ad commune bonum & vtilitatem pertinent, & ſuos honeſta, vtilia, diuturna. 491.2. 492.1
Munificentiæ eſt ædificare collegia, ſeminaria, Xenodochia. 492.1
Munifici Principes in ædificiis Deo conſtruendis. 492.2
Muſica motus ciet, ac ſedat. 11.1

N

NArratio, artium quoddam Orationis. 198.1, eius definitio, diuiſio, altera cauſæ dicitur, altera rerum, quæ ad cauſam pertinent, ſimplex, ornata, vtriuſque idea. 198.2
Narrationis præparatio quando requiritur, vel omittitur. 199.1
Narrationis ornamenta, quæ. 199.2
Narrationis figuræ Hypotypoſis, 200. 1. ſuſpenſio ad dignitatem Narrationis & voluptatem. 200.2. obliquæ Orationes, Exclamatio & Admiratio ad motus, Epiplexia ad increpandum. 201. 1. quæ in narratione motum excitent. 201. 2.
Narrationis virtutes quatuor, quomodo fiat probabilis. 202. 1. Circumſtantiis potiſſimum & ſimplicitate: ab affectione & habitu, conſiliis, Oratione, caſu. 202. 2. hominum opinione à loco, à conſtanti memoria, narrantis probitate, verbis vſitatis, rerum diſtinctione. 203. 1
Narrationis breuitas, quibus fiat. 203. 2. particione ad tædium leuandum, expeditione, rerum & verborum ſuperfluâ repetitione oblatâ. 203.2
Narrationis ſuauitas, ſi concidatur identidem exclamatione, infinitis vocibus vtamur, figuris illuſtretur. 204.1
Narrationem ſuauem efficiunt admiratio, inopinati rerum euentus, metus, ſuſpiciones, deſideria, affectiones hominum. 204. 2. breues apologi delectant.
Narratio feſtiua debet grauitate condiri. 205.1.
Ideæ feſtiuæ narrationis. 205.2
Narrationis perſpicuitas fit verbis vſitatis, propriis, diſpoſitis. 206.1
Narratio claudenda Epiphonemate. 206.2
Natalis dies hominum & vrbium. 489. 1. 2. 490. 1. 2
Natiuitatis commendatio ex adiunctis temporis. 413. 2
Natalis diei cum virorum illuſtrium die concurſus. 413.2
Modi, ſi beatus & ſalutaris natalis dies fuerit. ibidem.
Natiuitatem præcedentia faciunt ad commendationem. 414.1. 483.1 Concomitantia, prodigia. 414.2. 483.1
Natiuitatis ordo, vt primogenitus, obſeruandus, 414. 2
Nero crudelis. 36.1

Ni

Nicias amentiam mentitus eſt; vt vitam ſuam à morte eriperet. 181. 1
Nilus dictus Aquila, Oceanus. 41. 2. illius imago & pictura ænigmatica. ibid.
Niobes in ſaxum conuerſæ epitaphium. 118. 1

No

Nobilis, ſed expers eruditionis, non oſtentationis, deſcribitur & irridetur. 121.1
Nobilitas, eius commendatio, virtutum parens & origo laudum, Principes facit, commendatur antiquitate. 410.1. à virtutibus & honoribus partis. ibid.
Nobiles cæteris præferuntur in dignitatibus obtinendis. 410.2
Nobilitas liberalium artium diſciplinis exculta, hiſtoriâ maximè. 411.2
Nobilitas inane nomen, eleuandæ nobilitatis vſus. 412.1
Nobilitas ſine virtute titulus in trunco & ſtipite. ibid.
Nobilitatem præſtat peperiſſe, quàm acceptam corrupiſſe. 412.2
Nobilitas crimen admiſſum grauius facit. 412. 2
Nobilitas omnium æqualis. 413. 1
Nobilium characteres & mores. 413. 1. 2
Nomina, gloriæ vel ſcelerum notæ. 38. 1
Nominis commendatio per comparationem. 39. 1
Nominis Interpretatio & contentio virtutum, laudem ampliſſimam facit. 39. 2
Nominis laus & vituperatio. 415.1
Nomen inuidioſum & turpe non imponendum, à Prætore nec admittendum. 415.1
Nomen illuſtre fit à perſona, quæ imponit illud, aut gerit. ibid.
ad Nominis impoſitionem Oratio, quod eius artificium & vſus. 493.1.2
Notatio nominis à facetiis. 38. 1. ad acumen & vrbanitatem. 38. 1
Notationis regulæ & cautiones. 40.1
Numæ Regis effatum de robore. 427.2
Nuptialis Orationis artificium, partes & illarum vſus. 494.1.2. 495.1.2

Ob

OBiurgationis artificium, exordium à vituperatione perſonæ, turpitudine criminis, adiuratione. 582. 2. A ſpe virtutis & expectationis, à dubitatione. ibid.
Narratio obiurgationis rem oculis ſubiicit. 583. 1
Obiurgationis confirmatio loci, temporis, perſonarum adiuncta continet. 583. 2
Obiurgatio in filium matri minus obſequentem 583 2. In milites timidos & fugaces. ibid.
Quo lenimento mitigari debeat obiurgatio, eius finis eſt emendatio. 584.2
Obiurgationis qualis eſſe debeat Epilogus. 585.1
Obiurgatio patris in filium diſſolutis moribus. 585.1
Obſecrationis definitio, vſus, variæ eius ſpecies. 389.1.2
Obſidio vrbis. 168. 2

Oc

Oculus Dei videt omnia 204. 2. 205. 1
Occupatio valet in exordiis iudicialibus. 184. 1. in refutationibus & probatione, ad præueniendos ſenſus auditorum. 366.2
Occupatio fit per liberam confeſſionem, per emendationem, per prædictionem. 366. 2. per præſumptionem interdum concisam, aliàs

magnificam, per obiectionem & depulſionem, in his perpendenda ſunt hominum iudicia. 367.1. Adhibetur in cohortationibus & refutatione. 368.1

Occupatio valet ad dehortandum, docendum, refellendum. 369.1

Occupatio duplex alia perfecta conſtans tribus partibus, propoſitione, enumeratione, remotione. 369. 2. Imperfecta cui deeſt vna ex propoſitionibus, in neutram partem cadit enumeratio. 368

Od

Odij motus. 87.2. eius natura & cauſæ quatuor, naturale Odium, melancholicum, ferinum, humanum. 249.1. Vt virtutes ſunt amoris cauſæ & illecebræ; ſic vitia Odij; Incommoda quæ per Hypotypoſim ſubiiciuntur.. 250.2

Odiorum fomes calumnia. 250.2. Contemptus odium parit, ſi perſonæ lædentis indigna ſpecies, funeſta, crudelis, exprimatur, aut læſæ dignitas, virtus, innocentia, cum eius, qui læſit, improbitate. 251.1. Iniuriarum figurata deſcriptio. 251. 2. Hypotypoſis deliciarum ſordidæ voluptatis, & honoris incenſa cupiditas, vitiorum turpitudo fomes odiorum. 252.2. Audax impudentia, iniuſtitia, vel iniuria grataris illata. 253. 2. inſolens ſuperbia. 253.2 crudelitas impotens. 254.1

Odij ſeminarium inſana cupiditas & auaritia. 254. 2. Ingrati animi labes, nimiæ potentiæ abuſus. 255. 1. Odium facit impietas in Deum. 254. 1

Odium extingunt preces & lacrymæ incommoda quæ ex odio proueniunt illud remittunt. 256. 2

Odium remittit amor & lætitia 255. 2. Delinitionis induſtriæ. 256.1. Mors cupiditatis & rerum contemptus. 157. 1. aduerſa fortuna & pietas odium reſtingunt. 257. 2

Odij characteres & effecta, eſt Imprecans. 258. 1 vlciſcens & nocens, Exprobrans. 258. 1 Conuitians, minax, in furore pertinax. 258.2. Publicum & apertum, latens & obſcurum, triumphans & vltionis appetens, in aliena calamitate exultans. 259. 2

Odium ſ...inimicum, crudele, immortale, inexplebile, præceps furor, ſperans, deſperans. 260.1. Auerſum, amicitiæ venenum. 260. 2. amoris & odij Antitheſis. 260. 2

Oligarchia quid, quis eius finis. 224.2

Οἰκονόμος. 116.1

Op

Oppoſita in quatuor claſſes diuiſa. 64.1

Oppoſitio, ratiocinatio oppoſita. 143. 1

Oppoſitionis vſus & definitio, valet ad cohortandum & dehortandum: aliàs dicendi libertas eſt, quâ fidem facit obiurgando. 382.1. vel blandiendo conciliat auctoritatem & amorem. 382. 1

Optationis definitio, vſus, conuenit dolenti, timenti, ſperanti. 400.1

Or

Oracula quomodo tractentur, aſſumantur, infirmentur. 98. 1

Oratio qualis eſſe debeat. 154. 2

Orationis numeroſæ definitio, virtus variis ſimilitudinibus expreſſa. 10.1

Orationis adſtrictæ numeris & carentis interuallis diſcrimen. 11. 2

Oratio producta & libera, periodica ſeu ambitu definita, hæc antiſtrophis, illa dithyrambis ſimilior. 11. 2

Oratio numeroſa ſuauis, nullis terminata ſpatiis iniucunda. 11.2

Orationis verſæ & ambitu comprehenſæ forma. 12. 1

Orationis ſplendor ornat, velocitas mouet, aſperitas increpat, vehementia impellit, vigor excitat, amplitudo vrget, venuſtas & ſuauitas delectant. 12. 1

Oratio fucata. 28. 1

Orationis definitio, & præſtantia. Dei ſermo. 174. 1. Quatuor eius partes, vel in ipſa natura deprehenduntur, quis ordo ſeruandus in Oratione. 175. 1

Oratio morata eſſe debet atque pathetica. 185. 1 quibus talis reddatur. 186. 1

Orationis neceſſitas & vtilitas. 377. 2

Oratio illuſtris quibus verbis fiat. 153. 1. vis Orationis & Eloquentiæ in verbis perſpicitur. 153. 2

Orationis prolixitas vitanda. 193. 1. metus indicatione, deprecatione. 193. 2

Orationum tria genera. 400. 1

Orationis mores amabiles quibus fiant. 187. 2. Modeſtia quæ ſuſpicionem arrogantiæ declinat. 188. 1. & acerbitatis quæ moderari debet tranſlatione culpæ. 188. 1. Iuſta commotione, præmunitione, pollicitatione moderationis, excuſatione & venia. 189. 1. Commendatione, amore & beneuolentia. 189. 2. promiſſione amica, perſonæ commutatione, ac præteritione. 189 2. Nominis omiſſione. 190. 1. Reiectione culpæ: quæ omnia ante refutationem adhibenda ſunt. ibid.

Orator in exordiis pudorem verecundum præ ſe ferre debet, ac modeſtum timorem. 194. 1

Ὅρκιος Iouis effigies ante quam iuramentum accipiebatur & Ὅρκος Bitiniciæ flumen. 151. 2

Oreſtis oſſa reperta per Oraculum Lacedæmonii victoriam porteodunt. 99. 2

Otium fugiendum. 248. 1

P

PAcis vtilitas & commoda. 772. 1

Pacta, conuenta, quid & quomodo tractentur in vtramque partem. 528.1.2

Palma, annus ænigmaticè. 511. 1

Parabola ſimilitudo illuſtris. Parentes qui imitur laudabiles. 408. 2

Pariſij. 36. 2

Pariſa. 474. 1

Parlamentum. 160. 1

Partium enumeratio ad perſuadendum efficax, eius partitio per Iſocola. 42. 2. rem illuſtrant. 43. 1. Integralis diuiſio corporis reſpectu partium. 43. 2

Partium enumeratio collectiua. 44. 1. affirmatis partibus affirmatur totum. 44. 1. A negatione ſingularum partium. 44. 2. ab vnius partis affirmatione. 44. 2

Partium enumerationis vſus triplex, ad œconomiam Orationis, ad fidem faciendam. 45. 1. Valet ad laudem & vituperationem. 45. 2. per negationem fit, cum negatis partibus contrariæ ſubiiciuntur 45. 1. ad refellendum & probandum valet. 45. 2, 46. 1. partibus enumera-

tis altera ommiſſa conciliet per congeriem. 46. 1. poſita parte remouetur totum oppoſitum. 46. 1
Partium enumeratione ad deſcriptiones vtimur. 46 2. ad amplificationes. 47. 1. fit per effecta, per adiuncta. 47. 2. à conſequentibus, ab efficientibus cauſis. 48. 1
Partium enumeratio fit per varias figuras. 48. 2. prætermiſſionem. 49 1. ornatur hic locus per diſtributionem. 49. 2. hâc extenditur periodus. 16. 2
Patientiæ commendatio, definitio, laus eius duplex, vna in tolerandis rebus aduerſis occupatur, altera in moderatè ferendis iniuriis. 456. 2. patienter & moderatè ferens aduerſa regno dignus creditur. 457. 1
Patientiæ laudem, detrahit inopia, auget voluntaria perpeſſio. 457. 2
Patriæ laus. 407. 1. ab antiquitate, à virtutibus, à viris illuſtribus, ab adminiſtratione, fertilitate ſiuque nobili. 407. 2. Ex patria ignobili nobiles extiterunt. 408. 1. 2
Patriæ propugnatores aurei generis viri dicuntur. 428. 1
Pauo in nummis pro mulieribus conſecratis exprimitur. 518. 1
Pauo Iunonis ales. 518. 2. cœleſtis domus ſymbolum. ibid.
Pauper diues eſt ac felix ex repugnantibus. 70. 2

P e

Peccati fœditas & effectus. 17. 1. 37. 8
Peccans peior Dæmone ipſo. 163. 1
Periclis Clementia. 464. 1
Periodus continuatio commatum, fornicibus ſimilis, clauis, ſpatium & meta, Oratio in orbe incluſa procurrens. 12. 1
Periodicè dicere quid. 12. 2
Periodi variæ ſpecies bimembris. 13. 1. Trimembris quadrata eloquutioni variandæ aptiſſima. ibid.
Periodus colis & inciſis variaonda. 13. 2
Periodicè dicendum in exordiis, & argumentis proponendis. 14. 1
Periodi artificium, vis verborum in illa explicanda. 14. 2. ſplendor vocum & velocitas, particula hypotetica, & ſynonimia periodum extendunt. 15. 2
Periodi fundendæ methodus, epithetis. 16. 1. Enumeratione partium. 16. 2. Auxeſi, Adiunctis, diſiunctione, verborum congerie, conglobatione effectuum. 16. 2
Periodi contrahendæ ratio, fit particulis quæ vim habent comparationis, diſtributionis, optationis, incrementi, relationis, negationis. 17. 1
Periodi numerus. 17. qui pedes apti principiis, in clauſulis. 18 1. in medio collocandi. 19. 1. pro rei varietate pedes in periodo & Oratione adhibendi, vt celerius aut tardius incedat. 19. 1
Periodi iunctura, verborum ac ſententiarum cohærens & accommoda diſpoſitio. 19. 2. eius præcepta. ibid.
Periodi ornatus metaphora. 20. 1. ſimiliter cadens, Iſocola, Epizeuxis, ſimilitudo, acutè dicta. 20. 1
Periodo variandæ caſus idonei, varietate figurarum & mutatione caſuum. 20. 2. Apoſtrophe, repetitione, conceſſione, exclamatione, gradatione, comparatione, communicatione, dubitatione, tranſitionibus. 20. 2
Periodi dilatandæ vſus & ratio. 21. 1
Peroratio motuum ſedes, triplex dicendi ratio. 21. 1
Perorationis munera, definitio. 213 2. Repetitio argumentorum per contentionem & collationem. ibid. Per Ironiam ſi hæc enumeratio, per interrogationem, per ſimplicem enumerationem. 214. 1
Perorationis cautiones, tantùm ea repetenda, in quibus cauſa conſiſtit, pondere verborum & ſententiarum dicenda, leui præteritione vtendum. 214 1. genus ſolutum adhibendum, membratim & cæſim dicendum. 214. 2
Peroratio generis demonſtratiui qualis, quis in illa modus. 481 2. 482. 1
Perſarum ritus funebris ignis extinctio. 513. 1
Perſarum Rex vnguento perfuſus columbas ad amam excitandam diſtinet. 501. 2
Petitionis artificium, duplex huius generis Oratio recta & obliqua, vſus & partes Orationis. 497. 2. 498. 1
Phantaſiæ vis Oratori neceſſaria. 4. 1

P i

Pietas in Deum & ſuperos, victorias loquitur & concedit. 458. 1
Pietatis officia. 458. 2. tueri & amplificare religionem, obſeruantia proſequi Antiſtites & ſacros Deo homines. 459. 1. loca Deo ſacra colere. ibid.
Pietas in patriam, parentes. 460. 1. 2. Eius charitatis & Iuſtitiæ numiſmata. 460. 2
Pietas & concordia in fratres, huius caritatis Nummi. 461. 2
Pietatis regiæ commendatio & virtutum omnium. 485. 1
Pileolus veritatis doctori datur in eius creatione. 405. 1

P o

Pœnitentia mors vitalis. 69. 1
Pœnitentia figura quæ attemperatio dicitur cum ſibi modum facit Orator. 381. 2
Poëſis commendatio. 106. 1. 107. 2
Poëſis cum oratoria facultate comparatio, & vtriuſque commendatio. 377. 2
Poëſis & Muſicæ comparatio. 383. 1
Poëſis & picturæ conuenientia. 113. 1
Poëtæ laſciui non legendi. 24. 2. 25. 1
Polycletis ſtatuæ. 514. 1
Polyptoton eius vſus ad vehementiam & venuſtatem valet in Oratione. 364. 2
Polyſyntheton, ad inſtandum, ad vrgendum 364. 2
Portenta & prodigia. 104. 1

P r

Præceptores vt amorum parentes obſeruandi. 462. 2
Prædonis definitio per ſimilitudinem. 36. 2
Præiudicia, tria eorum genera. exempla, iudicia ad cauſam eandem pertinentia. 132. 2. decreta eiuſdem cauſæ. 133. 1. quomodo confirmentur, & auctoritate & commendatione eorum qui ſententiam pronuntiarunt; examinandum & comparandum cum iudicio noſtro. 133. 2. aliorum decretis inhærendo. 133 2
Præiudicia infirmantur à cauſa diſſimili. ibid. à non ritè facto præiudicio, ſcilicet inuidiâ,

tumultu. 134. 1. à nouitate cauſæ vel duratione rei. ibid.
Præſentia Dei. 205.2
Præſidis inſtitutio, creatio, inauguratio, orationis vſus & artificium. 504.1.2
Præſidibus quaſo iuſtitiæ purpura detur. 504.1
Præteritionum Ideæ. 189.2
Præteritio reticentia Ciceroni. 380.2. adhibetur vt Orator in verbis verecundiam oſtendat, apta eſt ad odium & vituperationem, vt plus in ſuſpicione relinquatur, quàm ſi apertè dicatur; vim habet maiorem ſi fiat per conceſſionem. 381.1
Præteritio valet ad confutandum, ad conglobanda argumenta, quæ ſola parum aut nihil poſſent. 381.1
Præteritionis ſpecies eſt pœnitentia, valet in fine, cùm recenſitis argumentis auſterè nimis agere ſe Orator arguit. Cum pœnitentia Attemperatio affinitatem, habet cum ſibi modum facit Orator. 381.2
Principes præire debent exemplo cæteris, vt dignitate. 420.2
Principes amore & veneratione colendi. 462.1
Priuatiuè oppoſita. 67. eius canones & regulæ 68.1

PRO

Problematicæ quæſtiones variæ. 116.1
Propoſitio mentiens quæ ſeipſam negat. 44.1
Proſopographia ſeu perſonæ fictæ aut veræ deſcriptio. 387.1
Proſopopœia, vſus eius & definitio, illuſtris ad obiurgandum, varioſque motus ciendos. 390.2 ſæpius eſt abſentis ſermo. 391. 1. vulgi loquentis. ibid. valet ad amplificationes. 391.2 Fit in rebus inanimis etiam ad motus. ibid. 474.2.170.1
Prothei formæ diuerſæ. 383.2
Prouerbia, definitio, valent ad perſuadendum ad ornandum, eleuant orationem, irrident. 120.2
Prudentiæ laus & commendatio, eius effectus. 434. 2. aliorum vti conſilio. 434. 1. prudens electio conſiliariorum. 434. 2. quales eſſe debeant, aſſentatores & auari, cæteriſque vitiis laborantes non ſunt in conſilium admittendi. 434. 1. 2. Docilitas in conſiliis audiendis. 436. 2. mutatio prudens ſententiæ. 436. 2. Sagacitas & ſolertia perturbatione vacua. ib. Promptè & celeriter agendum, quod lentè conſultaueris. 437.1

PV

Pudicitiæ imago & emblema. 453.1.2
Pudor valet in genere deliberatiuo, apud viros excellentes, quid. 340. 1. quibus concitetur, timiditate & fugâ, ſeruitudine & negligentiâ. 340. 2. Temeritate & impudentiâ, ingrati animi vitio. 341. 1. contemptione & odio, quo quis propter vitiorum turpitudinem apud omnes laborat: leuitate & inconſtantiâ, iniuſtitiâ, auaritiæ ſordibus. 341. 2. Mollitie & imbecillitate animi. 342. 2. dedecore & infamiâ, ſuſpitudine & impietate. ibid.
Pudor vitioſus dediſcendus & fugiendus vt virtutis inimicus, & infamis innocentiæ prædo. 344.1 Damna pudoris imbecillis, exempla eorum qui malo pudore perierunt. ibid.
Pudorem noxium, prudens & audax libertas corrigit. 344.2
Pudoris victoriis minoribus aſſueſcendum. 344.2.
Pudoris deſcriptio. 345. 1. Characteres oculorum demiſſio, Rubor vultuſque mutatio, vocis interclusio. 345. 1. ſilentium. Orationis ſubmiſſio, imprecatio. 345. 2. pudoris motus cietur. 177.1
Pueri laus. 482
Pulchritudo virtutis, eius commendatio. 424. 1. Pulchri animi imago 424. 2. futuræ flos virtutis & maioris pulchritudinis præludium. ibid.
Pulchritudo virtutis indicium & comes. 425.2. diuinitatis cuiuſdam argumentum. 425.1
Pulchritudo cum ſplendore caſtitatis & modeſtiæ tàm amabilis, quàm rara. 425.2. Reges facit. 426. 1. Caret laude ſi caret virtute. ibid.
Pulchritudo vitiis obnoxia fragilis & floris inſtar naſcentis ſimul & morientis. 426.2
Πυρομαντεία ignis obſeruatio ad omen triſte, vel lætum. 102.1
Pyſander ob improbitatem ſemper timidus. 294.1

Q

Quadrigæ in Apotheoſi olim adhibitæ. 519.1
Quæſtiones, cruciatus, quid, illarum diuiſio.
Quæſtionum ſiue tormentorum varium ac multiplex genus. 129. 2. graue, leue. Quomodo poſſit aliquid à quæſtione confirmari. ibid. Si poſt quæſtionem in veritate profeſſa manſerit. 130. 1. Si tormentis adigi non potuit vt contra veritatem loqueretur. 130.1
Quæſtio poteſt infirmari, quibus ſ fragilis veritas quæ tormentis exprimitur. ibid. Doloris impatientiâ victi, crimen quod non admiſerunt fatentur. ibid.
Quæſtio res fragilis & periculoſa quæ veritatem fallat. 130.2
Quæſtionum circumſtantiæ ſingularum expendendæ. ibid.

R

RAtiocinatio Rhetorica, eius vſus. 1. 2. 1. Collectio argumentorum. 140.1

RE

Regilianus à Grammatico Imperator dictus. 105.1
Regis laus & commendatio, cum ſole comparatus. 484.1
Regis in vrbem reditus, aut receptionis artificium vel Legati aut Magiſtratus, vſus Orationis huius generis. 507.2. 506.1. 2. apparatus in illa quis, quæ pompæ celebritas, numiſmata & inſcriptiones. 507.2. 508.1.2 509.1
Regum virtutes & opera magnifica 551.1 2. 3.1
Regreſſio verborum lumen, quod in Oratione delectationem facit. 273.1
Relatorum definitio, valent ad exhortationes. 67.1
Relatorum canones & regulæ. 67.1
Religionis in Deum & Superos commendatio, neceſſitas eius, & vtilitas. 458.2
Religione vita conſtat. 458.2
Religionis amplificandæ ardor in principibus Chriſtianis 456.2. 459.1.2

Repre-

Reprehenſio quibus mitigari debeat, vt proſit. 188.2.189. valet in refutationibus. ibid.
Repugnantium definitio. 69.2. Canones, in vno eodemque eſſe non poſſunt. 70.1
Repugnantium vſus aptus ad refutandum, dùm oſtendimus pugnantia loqui aduerſarium. 70.1. ad amplificationem cum ſingula ſingulis opponuntur. 70.2
Repugnantia conferunt plurimum ad orationis ornatum, & ad periodorum complementum. 71.1
Repugnantium notæ affirmatiuæ at, atqui, vel negatiuæ. 71.2
Res aduerſæ virtutem exercent ac probant. 561.2
Reſponſa Sacerdotum. 101.1
Reſponſa coniectorum ex ſomniis. 102.1
Reſurrectionis corporum imago. 92.2
Rhetorica comparatur cum Iride. 1. ars fallendi. ibid.
Rhetoricæ vera definitio. 2. vis eiuſdem & vtilitas. ibid.
Rhetoricæ partes quinque cum militia comparantur. 31.1
Reticentia fit tùm maioris ſuſpicionis, tùm obſcœnitatis vitandæ cauſa, definitio, vſus, fit per præciſionem, per ſermonis fictam præcluſionem, in affectibus maximè dominatur. 398.2. Doloris, Audaciæ, Timoris, Minarum. ibid. Pudoris, ſolicitudinis, grauitatis, modeſtiæ, ambitionis. 399.1
Reuerſionis artificium, quâ felicem reditum amico gratulamur. 510.1.2
Rex iuſtus quis dicatur & quomodo ſit. 468.1.2
Rex bonos conſiliarios conſulat, iis acquieſcat. 468.2
Riſus permiſſus Oratori. 352.1

Ro

Roberti Regis Francorum pietas. 459.1
Robur & fortitudo corporis, eius commendadatio. Principes robore viribuſque inſignes. 418.1
Robur imperio dignos efficit, cum animi fortitudine coniunctum laudatur, secùs vituperatur. 428.2. Militari fortitudini honos habitus, merces reddita, cùm ad patriæ defenſionem hac hominis manu vtimur. 428.2
Robur ſine Virtute & Clementia damnatur, fortes & crudeles & ſuperbi plerumque cædes & incendia, aut importaut, aut imperant. 428 illorum exempla. 428
Rodulphi Imperatoris lemma Aosit, pictura, aquila pedibus ſagittam verſans. 114.1
Roma Gallina dicta 41.2. eius laus & deſcriptio. 408.1
Romanorum ritus funebris. 513.1
Roſa cum ſpinis, voluptas & gaudium cum dolore & triſtitia. 269.2
Roræ in Deorum templis efformatæ ſymbolum. 111.1

Rv

Rumor eius definitio. 134.1. ſermo ſine auctore diſperſus, cui malignitas initium dedit, credulitas incrementum.
Rumores ſubroſtrarij, inanes ἀϑηνται. 134.2
Rumigeri cereales nuntij D. Hieronymo. 134.2
Rumorum aucupes, ibid. illorum ingenium.
Rumores graues conſtanti firmantur opinione, graui auctore, contra Rumores quid afferri debeat. inconſtans vanaque fama. 135.1. pericula ex fama leuiter recepta. 135.2
Rumigerulis leges ac pœnæ impoſitæ. ibid.
pro Rumoribus conſtans omnium fama. 135.2
Rumores perperam reiecti. 136.1
Rupella, eius ab adiunctis rebellio. 35.1.164.1
Ruſticitas in locis locum habet. 353.1

S

SAbaudiæ lemma & dictum FERT. 114.1
Salſum condimentum Orationis in ridiculis. 353.1
Saltatio. 181. Rufus ſenator à Domitiano pulſus è foro, quod ſaltaſſet. 181.2
Saltationis inauditum ſupplicium. 181.1
Saltatio inſania eſt. ibid.
Salutatio optationis genus. 400.2
Sanna irriſio cum geſtu. 351.1
Sannarum triplex modus. 351.2
Sapientia, eius commendatio, fons geminus ab ea, conſors cœleſtis arcani & particeps diuinæ mentis, ex dictis & ſermonibus colligitur ſapientia. 438.2
Sapientes ſoli creduntur rerum adminiſtratione digni. 439.2
Sapientia cum eloquentia coniuncta. 439.1

Sc

Scanderbechi fortitudo per gladium in brachio expreſſum notatur. 490.1
Sceptrum Regum diuerſarum regionum multiplex. 501.2
Scientia liberalium artium numinis illuſtre donum, eius dignitas & commendatio. 432.1. Cibus eſt animi, frænum adoleſcentibus, ad virtutis conſequutionem omnibus inſtrumentum, & ad fugam odiumque vitiorum. 432.2.433.1
Scientiæ neceſſitas. 433.1. literarum parentes, illorum laus & liberalitas. 433.2
Scommata & mordacitas. 352.1. Oratori vitanda vtpote ſeminarium odij. ibid.
Scripti controuerſia. 565.1
Scriptio ſtylus dicendi magiſter. 27.1
Scriptionis fructus & vtilitas. 27.1
Scriptionis aſſiduitas commendatur Apellis lineam quotidie ducentis exemplo. 27.2. Meditata, diligens & accurata, non præceps & deproperata. 28.1
Scriptio iterata & repetita; moroſa nimis & anxia improbatur. 28.2
Scriptionis argumentum, & ratio. 29.1
Scytharum Rex ad Darium epiſtola ænigmatica. 110.1
Scytharum ritus funebres. 513.1

Se

Seceſſus & negotiorum moleſtiarumque vacuitas Oratori neceſſaria. 25.2
Seditionum auctores qui. 555.2. Seditioſus. 45.1
Sella in conſecratione diuinitatis ſymbolum. 519.1
Senator à Domitiano pulſus è foro quòd ſaltaſſet. 181.2
Senatus definitio conglobata. 35.1
Senectutis morea. 75.1.225.1
Senes generis humani Præceptores honorandi & virtutibus præcellentes. 462.2

Sermo ἔργου σκιά. 125.1
Seueritas pars iuſtitiæ, eius neceſſitas & commendatio, comparatur arbori fœcundæ regni faciem decoranti. 467.2
Seueritas iuſta in hoſtes, moderata ſeueritas. 468.2. poteſtatem contineat, nec illa præceps fit in crudelitatem. 469.1

S I

Sigmalionis virginem pingentis amor in eandem. 478.2
Signa, ſigilla, Chyrographa quomodo in vtramque partem tractanda. 129.1
Similitudo. 20.1.22.2.23.1
Similitudinis locus, definitio. 55.2. à comparatione diſcrimen, diuiſio triplex parabola, inductio, exemplum. ſimilitudo per inductionem. 56.2. per collectionem exemplorum. 57.1 ad perſuadendum & illuſtrandum ſi conglobentur. 57.2
Similitudo per comparationem allegoricam. 57.2. per fictionem. 58.1
Similitudinis veritas. 58.2. Illuſtrat, deſcribit. 58.2. Probat 59.1. adlucet, ſubiicit, non eſt neceſſe ſimilia conuenire in omnibus. 59.1
Similitudo diſiuncta. 59.2. Contiona, vſus multiplex. 59.2. Similium rerum conſantienia collatio, mortis & amoris comparatio. 60.1
Similitudinum congeries rem nouam colligit. 60.2. Fit per negationem cum affirmatione. ibid.
Similitudinis notæ, effigies, ſimilis, inſtar, more, tanquam, ſicut, haud ſecus. 61.1
Similitudinis variandæ cautiones. 61.2
Similiter cadens figurata loquutio. 366.1

S O

Socrates moriens audiendi ſermonem de veritate auidus. 22.2
Sol, eius effectus multiplices. 161.2
Solis definitio conglobata & congeries. 481.2
Somniorum obſeruatio, quatuor illorum cauſæ. 102.2
Somniorum differentia multiplex, quod euenturum repræſentant vel ſignificatione, vel eo ſimili, vel reipsâ, vel imaginibus. 103.1. Emblematis, Ioſephi manipulus, ſomniorum ænigmata. 103.1. Piſtorum Pharaonis ſomnia mortalium vana. 103.2. ſuadetur Cæſari ne domo exeat, ex prodigiis viſis & oraculis. 103.2
Sophiſta Protheus.
Sordidè auari pictura. 342.2
Sorites, illius definitio. 140.2. aceruatio multarum argumentationum. 141.1. Cautiones huius lubricæ argumentationis. ibid.

S P

Spartiani ante bellum amori ſacra faciebant. 228.2
Species, eius definitio, Canones. 54.1. vis & præſtantia 54.2. Valet ad reprehenſionem. 54.2. vſus per affirmationem ad motus facit ſi conglobentur.
Species Orationem ornat grata varietate. 54. per negationem. 55.1. per inductiones: In exordiis multis ſpeciebus genus adiungitur. 55.2
Speculi vſus. 87.1
Spei motus in exordiis qualis. 185.1
Spes φαινόμενον τέλος, quid. 280.2
Spem excitat honeſtas & magnitudo boni. 280.2
Spem erigunt opes & præſidia. 281.1
Spem & fiduciam ſuſtentant vires & robur corporis. ibid.
Spem affert prudens ducum ſolertia, multitudo amicorum. 281.1. Imperatoris fortis & ſapientis experientia. 281.2
Spem excitant viæ faciles ad rem conſequendam. ibid. Rei facilitas, aduerſariorum imbecillitas. 281.1
Spem facit rerum feliciter ante geſtarum experientia. ibid.
Spem acuunt præmia propoſita. 282.2. Innocentia vitæ, fauor diuinus.
Spei plenum facit animum. 283.1
Spem gignit & fiduciam Iracundia. 283.2
Spes infringitur, rei difficultate. 283.2. præſentis mali ſenſu, malorum imagine, quæ imago mentis & oculorum aciem ferit, crebra rerum & fortunæ mutatione. 284.1. nimia & moleſta ſpe. 284.2
Spei characteres & effectus, eius deſcriptio, ſpes credula, pertinax, fallax. 285.1
Spes miſerorum leuamentum, animarum alimentum, & virtutis amantium, ſuſpenſa inter metum deſperationemque. 285.2
Spes plena voluptatis & gaudij, blandicias facit animo præſidenti. 286.1

S T

Statuæ deſcriptio. 83.2
Status multiplex. 564.1.2
Stella magorum lingua διόφαντος ἀνήρ. 291.2
Stemmatum praxis. 504.2.505.1
Stemmata variarum orationum. 505.1
Sternutamentorum. 100.2
Studium vehemens ad rem, animi occupatio. 75.2

S V

Suaſionis artificium. 534.1. Exordium eius. 534.2 Narratio, Confirmatio, ab vtili, facili 535.1 à neceſſario & difficili, ab impoſſibili. 535.2. à toto, iucundo, à minori ad maius, ab exemplis maiorum, Epilogus. 536.1
Subiectio, eius definitio, vſus multiplex. 366.2. 367.1.368.369.
Subiectio pro aduerſario contra aduerſarium argumentatio. 145.148.46.1.48.2
Suggeſtus quem aſcendit doctor inauguratus. 503.2
Summiſſio vel gradatio ſoritem componit. 141.2
Summiſſio ſpecies argumentationis, quid, qua ratione, quibus particulis fundatur. 141.2. Cautiones in ſummiſſione obſeruandæ. 142.1 gemina cum ſorite. ibid.
Suppoſitio rem ſtatuit in contrario, vt doceat quid futurum fuiſſet, ſi res aliter ſe habuiſſet. 385.1
Suſpenſio parat animum in exordio. 184.1
Suſtentatio. 105.1. quid, valet ad amplificationes, ad vituperationem, tùm elegans, cùm dubitationem habet adiunctam. 373.1. apta ad laudem per dialogiſmum. 373.2. valet ad iucundum cum delectatione, quando ad aliquid lene deſcendit, quod credebatur grauiſſimum. 374.1
Suſtentationis ſimulata ſpecie capitur locus. 374.1

Sy

Syllæ conſtans felicitas. 421. 2

Syllogiſmus ſeu ratiocinatio quinquepartita. 138. 2. Quomodo dilatanda, figuris illuſtrationibus & expolitionibus. 139. 1. in ſyllogiſmo liberum vnam aut alteram è propoſitionibus omittere. 139. 2

Syllogiſmi Dialectici & Rhetorici differentia. 138. 2

Symbolum ænigmaticum. 110. 1. eius definitio. 109. 1. variæ eius ſpecies, aliud verbis, aliud picturis expreſſum. 109. per ſigna naturalia, gryphus pro auaro, ouis pro manſueto. 110

Symbolica ænigmata per tropos & allegorias. 111. 1. rerum quæ exprimuntur in ſymbolis & ænigmate Ichnographia. 112. 1

Synecdoche & eius ſpecies. 360. 1

T

TAbulæ quæ debeant in vtramque partem tractari, confirmari, vel infirmari. 128. 2. Antiquitas prodeſt, obeſt nouitas. Plurium conſenſus iuuat ad fidem faciendam. ibid.

Tabularum integritas fidem facit, abrogat contrarium. 128. 2

Tabulæ ab hominibus integræ famæ conſcriptæ valent, ab improbis compoſitæ reiiciuntur. 128. 2

Tarquinius ſumma papauera decutit ænigmaticè. 100. 1

Ta

Temperantiæ definitio, commendatio, ambitioſi cultus à Principibus neglecti. 419. 2. In vitæ cultu modeſtia laudatur; vitæ cultus ciuilis & honeſtus, non ſordidus ad auaritiam, aut neglectus. 440. 1. Ornatus mollior viros dedecet, morumque mollitudinem arguit. 440. 2. liberalis frugalitas, in cibo potuque temperantia. 441. 1. damnatur intemperantia. 441. 2. 442. 1

Templum diuinitatis ſymbolum. 519. 2

Teſtimonium diuinum, eius vis & numerus. 98. 2. 104. triplex. 103

Teſtimonij diuini Idea. 103

Teſtimonium veterum ex auctoritate petitum. 108 2

Teſtimonium aduerſarij validiſſimum. 124. 2

Teſtimonium ſcriptum ſigillis notatum. 125. 1

Teſtimonium humanum ſermo cuiuſlibet. 115. 1

Teſtimonium verbis ſimplicibus conceptum vox veritatis. 127. 1

Teſtis duplex genus. 124. 1

Teſtium commendatio, quod oculatus & auritus, & aliàs auditus. 114. 2

Teſtis iuratus. 125. 1

Teſtes infirmantur. 125. 2. ab illorum moribus. ib.

Teſtis in cauſa ſua non auditur. 126. 1 domeſticus non admittitur. 126. 1. ſeruus & amicus teſtis non idoneus, eiuſdem artis ſuſpectus. 126. 2

Teſtis inimicus reiiciendus. 127. 1. Infamis repudiandus: miſericordi mendacio vſus. ibid.

Teſtes probatæ vitæ quomodo refutandi. 121. 1 deprecandi Iudices ne perſonarum acceptionem habeant, ſed veritatis rationem. ibid.

Teſtis abſens. 127. 2

Teſtium perfecta cognitio plurimum iuuat ad refellendum, ſi aliqua perturbatione agantur. 117. 2

Th

Thaletis de rumore dictum elegans. 134. 1

Thebanorum ſacra cohors amantium. 228. 2

Thebitentium ritus funebris. 51. 1

Theodoſius Imperator vetat in ædes ſacras arma inferri. 459. 1. eius in templis humilis & modeſta pietas. ibid.

Thimoleontis fortuna felix & conſtans. 421. 1

Thomæ Mori facetè dictum & arguiè in mulierem. 351. 2

Thronus Regis. 35. 1

Thyrſus impotenter ob crudelitatem timidus. 294. 1

Ti

Timor Dei iuſtitiæ patronus. 297. 1

Timoris excitandi ratio. 290. 2. 291. ſedandi. 295. 296

Timoris characteres & notæ. 292. 293

Topographia veri loci deſcriptio. 388. 1

Tr

Tranſitionum formulæ multiplices. 149

Tribulationis fructus & commoda. 559. 2. 423. 2. 60. 2

Tripudium ſoliſtimum, terripauium. 100. 1

Tripus in Apotheoſi adhibebatur. 519. 2

Triſtitia quid. 272. 1. vbique voluptati & lætitiæ mœror & triſtitia adhæret. 269. 1

Triſtitiam augent conſanguineorum vincula, mortes, funera. 272. 2. liberorum amiſſio, calamitatis indignitas. 273. 1

Triſtitia & dolor lenitur vitæ innocentiâ & bonæ conſcientiæ teſtimonio. 273. 2. Humanæ vitæ conditione mortali & lubricâ, fortunæ volubilis inconſtantiâ. 274. 1

Triſtitia communis. 274. 1. Exempla meliorum mœroris leuamentum: meſſis gloriæ collecta triſtem conſolatur. 274. 1

Triſtitiam minuit futuri mali præſenſio. 274. 2. æquabilitas animi. 275. 1. Inutiles lacrymæ funduntur niſi ad eluendas animi ſordes. 275. 1

Triſtitiæ remedium auocatio mentis à cogitatione rei aduerſæ. 275. 2. perfecta cum Dei voluntate conſenſio. ibid.

Triſtitiam lenit & dolorem ſtatus vitæ felicioris. ibid.

Triſtitiæ ſolatium petitur ex ſtudiis. 276. 1. ex lacrymis & fletu, ex locis doloris & infortunij. 276. 2

Triſtitiæ effectus & characteres, faſtidium rerum omnium immittit. 277. 1. lacrymis delectatur, triſti & ſqualida rerum imagine paſcitur. 277 2

Triſtitiæ & mœroris facies lugubris, ſolitudinem amat, ſtuporem & ſilentium parit, & lapideos efficit homines. 278. 1. querelas frequentes habet. 278. 2. calamitatem vt inopinatam dolet. 279. 1. Creſcit temporis diuturnitate, animi crudele tormentum, emollit vires animi timidoſque facit. 278. 2. priſtinæ felicitatis memoriam conſeruat. 279. 1

Triſtitia futuram calamitatem præſagiens læta ſperuit. ibid. Vehementer iraſcitur in eos qui ſunt triſtitiæ ſuæ cauſa. 280. 1. Ex impatientia mali grauioris crudelitatis Superos accuſat. ib. Deſperat, mortemque miſeriarum portum exoptat. 280

Triumphi deſcriptio. 275. 1

Turpitudo morum in adoleſcentibus pernicioſa. 386. 1

V

VAna gloria per comparationes expreſſa. 386. 2
Varietas in argumentatione neceſſario adhibenda. 145.2
Vaticinatio vatum prædictio. 99. 1. facit ad laudem. ibid.

Ve

Venationis commendatio, idoneum iuſti prælij ſimulacrum, pars ſcientiæ militaris, Regibus conueniens exercitium. 430.1. Principum nomina qui ſe venatione exercuerunt. 430. 2 431.1.2
Venus barbata. 117. 2
Venuſtum in ridiculis Orator adhibet ad delectationem. 351. 2
Verba quibus fit illuſtris Oratio. 152. 1. eorumdem conſonantia. 153. 2
Verba grauiora quænam ſint ad amplificandum. 154.1. plena, ſonantia, non vulgata, ampliora, periphraſis, ſpirans & acuta metaphora, diſſoluta, parca vel contraria, verſa & variata. 154. 2
Verecundia frequens in genere deliberatiuo, quibus concitetur, quid. 340.1.2
Verecundiæ commendatio. 343. 2
Verecundia in adoleſcente morum am[illegible], gemma, & index virtutis, bonæ ſpe. nuntia. 469.1
Verecundia corporis & animæ pulchritudo, nobilis animi color & virtutis. 469. 2
Verſus Dalmatarum dux. 41. 2
Verſus ſotadici, cancrini, retrogradi. 40. 2
Veſtium ſuperbus ornatus plurium malorum cauſa & incentiuum. 440.1.2

Vi

Viæ virtutis & voluptatis, ſiue iuſtorum & impiorum ſemitæ. 379. 2
Victimæ inſpectio, quando boni erat ominis, quando infauſti. 101. 2
Victimarius ignis. 102.1
Violatio ſubtilis & contentioſa ratiocinatio.
142.2. duplex eius forma. 42.1
Virilis ætatis mores. 115.1
Viri conſtantis imago. 368. 1
Virtus animæ purpura, eius templum ac ſedes. 405. 1.
Virtutis laus & commendatio, ſolum bonum conſtans & perpetuum. 434. 1
Virtutis & voluptatis contraria. 57[illegible]. 2
Vitæ humanæ conditio. 511. 2. ſcenica actio. 514.1 Miſeriæ. 560.1.2
Vitia cum Feris, imò cum Dæmone conferuntur. 118. 2
Vitium fuga ſanatur. 249. 2
Vitis vlmum arentem inumbrans amici poſt mortem fidelis ſymbolum. 105. 2
Vituperationis artificium. [illegible]1. 2
Vituperatio à patria. 408. 1
Vituperatio filiorum qui degeneres ſunt. 409. 2
Vnctio Regum. 501. 1

Vo

Vocum expoſitio elementaria, reſolutio. 42. 1
Voluptatis deſcriptio, malum & effectus. 384. 1 35.1. Homines indulgere voluptati indignum. 83. 2
Voluptas pernicioſa probatur ex effectu. 85. 2. ex damnis & incommodis. 161.1.162.1 ſemper virtuti & honeſtati contraria. 379 2
Voluptas fugienda, peſtis eius ac lues. 551 1.2
Vrbanitas Orationis lepos & condimentum in locis. 356. 2
Vrbis direptio. 72.2.47.1
Vulgi ac multitudinis mores. 74. 1. Inconſtantia. 96. 1
Vulgus vtilitate ducitur. 546. 1

X

XEnodochia & Noſocomia ædificare regium eſt atque magnificum. 492. 1

Z

ZOna aurea doctori inaugurato traditur. 503. 2

FINIS.